BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
23 R
M12

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

14-12-K-15

18.2.13.
16
f
15
16-f-7

Collegij Romani Soc. Iesu

L. ANNAEI SENECAE

Philoſophi Stoicorum omnium acutiſsimi opera quæ extant omnia, Coelii Secundi Curionis uigilantiſsima cura caſtigata, & in nouam prorſus faciem, nimirum propriam & ſuam, mutata: quorum lectio non modò ad bene dicendum, uerumetiam ad bene beatéque uiuendum prodeſſe plurimùm poteſt.

Totius porrò emendationis ratio, quidq; ſuperiori editioni acceſſerit, ex ſequentibus ſtatim cognoſces.

Index rerum & uerborum copioſus.

BIBLIOTECA NAZ. V. E. ROMA

Cum Gratia & Priuilegio Cæſareæ Maieſtatis ad decennium.

BASILEAE, M. D. LVII.

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

COelij Secundi Curionis ad M.D.Ioannem Lyuthomirskium,Poloniæ regis Quæſtorem,Epiſtola.

Eiuſdem alia epiſtola, qua Lectori huius editionis rationem reddit.

[illegible] & Pinciani de Seneca iudicia, & teſtimonia.

Vita Senecæ,Xichone Polentone autore.

L.Annæi Senecæ ad Ebutiū Liberalem Lugdunenſem,De beneficentia lib.V I I. pagina 1

De inſtitutione uitæ ad Lucilium Balbum, Siciliæ præſidē,lib.X X I I. epiſtolæ C X X I I I I. pagina 84

De diuina prouidentia ad eundē,lib.I. 294

De paupertate lib.I.ſuſpectus 301

De remedijs fortuitorum ad Gallionē,lib.I. 303

De ira ad Nouatum lib.I I I. 307

De clementia ad Neronem,lib.I I. 344

De uita beata ad Gallionem fratrē,lib.I. 359

De tranquillitate uitæ ad Serenū,lib.I I. 374

De breuitate uitæ ad Paulinū,liber I. 395

De conſolatione fratris ad Polybium 408

De conſolatione ad Martiam liber, de quo docti nōnihil addubitant,num Senecæ ſit ob dictionis diſſonantiam. Deinde uidetur non abſolutus. certe facundiſsimi ſcriptoris eſt 418

De conſolatione ad Albinam, ſiue Elbiam matrem,lib.I. 434

Naturalium quæſtionum lib.V I I. 445

Controuerſiarum libri X. 524

Rodolphi Agricolæ in procemiū primi libri controuerſiarum,commentarius. 528

Declamationum libri V. 661

Rodolphi Agricolæ in tres primas primi libri declamationes commentarij 661

In omnia ferè ſuperiora Eraſmi & Pinciani ſcholia ſingulis libris ſubiecta, & Cœlij Curionis in omnium operum margine.

Suaſoriarum liber unus 689

De morte Claudij ἀποκολοκύντωσις, ſiue ludus Beati Rhenani,Cœlij Secundi,& Hadriani Iunij annotationibus emendatus & illuſtratus 707.& 732

Oratio ad Neronem 752

FALSO SENECAE tributa.

De quatuor uirtutibus moralibus, liber I. pagina 745

De moribus lib.I. 747

Epiſtolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam. 750

Mimi Publiani falſo hactenus Senecæ inſcripti:item ſententiæ ad ueteris codicis lectionem ab Hadriano Iunio repoſitæ 754

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.

Item lib.De terræmotu, quem ipſe citat in naturalibus quæſtionibus.

Liber De copia.

Libri complures De ritibus ſacrorū ethnicorum, de quibus Tertullianus in Apologetico.

Libri de matrimonio, à Hieronymo paſſim citantur:ſunt & alia,de quibus in Eraſmi de Seneca iudicio infrà uidebis.

COELIVS SECVNDVS CVRIO MAGNIFICO VIRO, DOMINO IOANNI LYVTHOMIRSKIO CAſtellano Rauenſi, & Sigiſmundi Auguſti Sarmatiæ regis potentiſsimi Quæſtori, domino ſuo, S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVOD *iampridem tibi bono animo debeo, patrone ſingularis, nunc ex parte repono: ſed ea parte qua debeo, nimirum animo: quia ut uerè Seneca noſter ait, beneficium, non in eo quod fit, aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Debere enim dicit ſe alius pecuniam, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam, alius aliud: iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur. Id ego ſemper feci idem nunc etiam facio. Neq; enim uolo hoc Senecæ uolumine accepto, exiſtimes me tibi eo gratiam retuliſſe, ſed animi grati ſignum oſtendiſſe. Quod affero ab animo profectũ meo, in animi tui penetrale includi poſtulo. Animi interpres mei Seneca ipſe erit, ſapiens, & , ut Stoicus, eloquens ſatis, addo etiam pius, & melius fortaſſe de Deo eiusq; cultu ſentiens, quàm pleriq; ex iſtis qui ſublimi feriunt ſidera uertice, & primum inter Chriſtianos locum ſibi uendicant. Huius meæ ſententiæ teſtis eſt Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Auguſtinus, totaq; uetuſtas. Oſtenderem prolixius, niſi ab alijs oſtenſum eſſet, ut in ſequentibus uidebis. Quanquam ſatis locuples ipſe ſibi teſtis eſt Seneca: ex quo Lactantius Firmianus aduerſus gentes in ſuis illis diuinarum inſtitutionum libris, diuinas planè ſententias profert, eumq; omnium Stoicorum acutiſsimum uocat, cuiuſmodi eſt illa de Dei maieſtate & prouidentia. Magnum, inquit, neſcio quid, maiusq;, quàm cogitari poteſt,* NVMEN *eſt, cui uiuendo operam damus. Huic nos approbemus. nam nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. Quæ uerba Lactantius admirans: Quid uerius, inquit, dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quàm dictũ eſt ab homine ueræ religionis ignaro? nam & maieſtatem Dei expreſsit, maiorẽ eſſe dicendo, quàm ut eam cogitatio mentis humanæ capere poſſet: & ipſum ueritatis attigit fontem, ſentiendo uitam hominum ſuperuacaneam non eſſe, ut Epicurei uolunt, ſed Deo ab his operam uiuendo dari, ſi qui iuſtè ac piè uixerint. Idem Lactantius in ſimulachrorum cultores ſic ſcribit: Rectè igitur Seneca in libris moralibus: Simulachra, inquit, deorum uenerantur: illis ſupplicant genu poſito, illa adorant, illis per totum aſsident diem, aut aſtant: illis ſtipem iaciunt, uictimas ceduntt & cum hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt. Quid inter ſe tam contrarium quàm ſtatuarium deſpicere, ſtatuam adorare? & cum ne in conuictum quidem admittere, qui tibi deos faciat? Quam ergo uim, quam poteſtatem habere poſſunt, cum ipſe qui fecit illa, non habeat? Sed ne hæc quidem dare his potuit, quæ habeat, uidere, audire, loqui, moueri. Quiſquamne igitur tam ineptus eſt, ut putet aliquid eſſe in ſimulachro Dei, in quo ne hominis quidem quicquam eſt, præter umbram. Hæc aptiſsimè cum diuinis literis conſentire, nemo poteſt negare. Plura ſcripſit Seneca in libris de Romanorum & gentium ſuperſtitione, quorũ mentio fit à Tertulliano in Apologetico, & ab Auguſtino de ciuitate Dei. Atq; ut unum adhuc in eo genere proferam, quid rotundius dici potuit, eo præcepto quo*

epiſtolam decimam, [illegible] uiue cum hominibus [illegible] tanquam Deus uideat: ſic loquere cum Deo tanquã homines audiant. Quid dicam de tot illuſtribus philoſophiæ locis, de moribus, de rerum naturalium abditiſsimis cauſis, de diſſerendi dicendiq; ratione, non præceptis quidem, ſed quod ad uſum commodius eſt, tot Rhetorum prolatis, & comportatis exemplis? quæ omnia quantũ momenti habeant ad uitam ciuilem excolendam, equidem non facile dixerim, tua uero pru[illegible]a facilime uidet. Cum igitur tanta rerum copia, tot tamq; ſanctis præceptis ac ſententijs Seneca noſter ſcateat: & cum Paulo Tharſenſi gentium doctore, Chriſtiq; legato eũ aliquã conſuetudinẽ Romæ habuiſſe, nõ uſqueadeò alienũ eſſe, quicquid alij quidam ſentiant, uideatur: minus ſane miror ab Hieronymo acris iudicij uiro, inter ſanctos ſcriptores Senecam eſſe relatum. Vnum tamen in eo præcipue reprehendo, quod tantopere Catonem illum ſuum in cœlum ferat, ob id potiſsimum quod ſibi mortem intulit: aliosq; ad eum imitandum, ſi uſus ueniat, hortetur. Pie enim Africanus apud Ciceronem: Tibi Publi & pijs omnibus, inquit, retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec iniuſſu eius à quo ille eſt nobis datus, ex hominum uita migrandum eſt, ne munus humanum aſsignatum à Deo, defugiſſe uideamur. Sed homini Stoico forte condonandum eſt, quibus nihil prius fuit quàm uitæ ſemel ſuſceptum tenorem aut perſequi, aut una morte finire: qua de re diſputat (ut Ariſtotelem in moralibus ad Nicomachum prætercam) Cicero de Officijs, & multis Auguſtinus de Ciuitate Dei. Huius ergo tanti uiri monumenta ab Eraſmo Roterodamo curſim poſt alios quoſdam emendata, nos mendis etiamnũ ſcatere, & priores quamuis oculatiſsimos, nonnunquam halucinatos eſſe, aut dormitaſſe, animaduertentes, omnibus quæcunq; potuere, in unum collatis, ac diligenter expenſis denuo caſtigauimus: & ab innumeris mendis uindicauimus. Non hic tibi uerbis meos labores in eo repurgando poſitos prædicabo, quos nemo facile crediderit, niſi qui priorem Senecam cum hoc noſtro contulerit: quod ſi quis facere nõ grauabitur, eum ſcio ſtatim exclamaturum: Quãtum mutatus ab illo. Fateor eſſe adhuc quædam luxata & male affecta, ſed quæ ſine uetuſto eoq; incorrupto codice (ſicubi forte daretur inueniri) nulla ratione, aut coniectura reſtitui poſſe uideantur. Quicquid illud tandem eſt Patrone & Mecœnas optime, quod in hoc opere meum eſſe poſsit, quod tamen ab ipſo Seneca nequit ſeiungi, utpote non modò cum libris eius, uerumetiam uerſibus, uerbis, ſyllabis & literis aliquo modo mixtum & confuſum, tu tibi iure optimo uendicaſti. Nam qui tua in regem optimum fide, bonitate in omnes, in Deum religione, ſummam gratiam & dignitates tibi conciliaſti: idem fauore & beneficijs quibus literas literatosq; proſequeris, egregia literarum monumenta meruiſti. Itaq; ego pro mea rata portione hunc meum Senecam egregium uitæ humanæ cultorem tibi ex inclyta uſq; Baſilea mitto, melioribus ut ſpero auſpicijs, quàm olim eſt ab Eraſmo Roterodamo ad Petrum Cracouienſem epiſcopum miſſus. Hunc tu eo animo accipies, quo me iampridem accepiſti: & Sigiſmundo Auguſto Regi magno & ſapienti, conciliaſti. Vale & uiue. Quarto nonas Septembres, quo die Auguſtus Cæſar uictoria nauali in M. Ant. & Cleopatram potitus eſt: Anno Chriſti Seruatoris M. D. LVII.

C. S. C.

Rationem tibi optime Lector reddere uolumus, quam in Seneca emendando ſecuti ſumus. Primùm omnium adhibitis Eraſmi & Pinciani annotationibus & ſcholijs, eos libros, in quos annotationes illæ ſcriptæ fuerant: non citra delectum tamen, ſed ad exactam iudicij trutinam ſingula expendentes, emendauimus: uariam lectionem ſiue illa ex libris, ſiue ex coniectura exiſteret, in margine diligenter notauimus: mox reſectis atq; abiectis inutilibus annotationibus, & ſcholijs, meliores retinuimus, easque ſuis libris & operibus ordine ſubiecimus in ipſo Senecæ corpore. Hoc facto, totum à capite ad calcem Senecam perlegimus, & reliqua manifeſta errata correximus, in dubijs quid opinaremur, in margine uno uerbo indicauimus: ſcholijs loca aliquot obſcura eodem modo illuſtrauimus. Ex quo iam patet, quæ in margine adſcripta ſunt, ea omnia noſtra eſſe. Noluimus enim ad finem cuiuſque libri, ut Eraſmi & Pinciani, ſic noſtra reſeruare: quod fecimus ut ſtatim legenti ante oculos eſſent. At in Claudij Cæſaris ludo, quòd Hadriani Iunij & noſtra ſcholia margine capi non poſſent (plura enim in hôc paruo libello erant errata, eaque difficiliora) & Iunij & noſtra libello ſeorſim adiecimus, ut ibidem uidere licet. Duos poſtremos libellos, quorum alter de quatuor uirtutibus, alter de moribus inſcribitur, autori ſuo reſtituimus. Eos enim Mártinus Epiſcopus Dumienſis ad Mironem Gallecorum ſiue Calaicorum in Hiſpania regem, conſcripſit: qui Martinus anno Chriſti nati D. XL. floruit. Supereſt ut de ordine in controuerſijs & declamationibus mutato dicam. Miſerat Hadrianus Iunius libellum, in quo Ioannis Chauci conſilium ſecutus, œconomiam controuerſiarum per titulos breuiter deſcripſerat. Is autem ordo erat, ut ex declamationibus & controuerſijs, unum corpus conflaret in libros decem digeſtum, & concinnatum: quo facto reliquas omnes declamationes, quarum argumenta & themata erant in controuerſijs tractata, abijciebat, ne bis eadem res haberetur. Ego uero decem libris ex controuerſijs & declamationibus, ut illi uolebant, concinnatis, quinque declamationum libros qui ſupererant, mutatis numeris librorum retinui: eosque controuerſiarum libris decem adieci, ut eiuſdem argumenti & prolixius in controuerſijs, & in declamationibus breuius tractati extarent exempla: atque ita numerum librorum qui prius fuerat, retinuimus. Erant enim declamationum decem, ſuaſoriarum unus, controuerſiarum quinque: nunc autem ſunt controuerſiarum ut dixi, decem: declamationum quinque, ſuaſoriarum unus: quem ordinem ſecutum fuiſſe Senecam, eius præfationes alicubi teſtantur, quas omnes controuerſijs, quibus ab eo fuerant præpoſitæ, reſtituimus. Hæc te ſcire Lector uolui, ut omnis uel admiratio uel reprehenſio abeſſet. Tu uero noſtris laboribus & qualicunq; induſtria utere, & uale. Baſileæ M. D. LVII.

CLAVDII MORELLI AGATHII Cathalaunij, ad Lectorem.

En Senecam Lector, qui nunc terſiſſimus exit:
Hunc talem nobis Cœlius ipſe dedit.
Herculeus pluſquàm labor exantlandus in illa
Errorum turba, totq; uoluminibus.
Virtutis fuit ille pius rigidusq; ſatelles:
Cuius ab ore fluunt dulcia mella ſenis.
Stoica diuinum peperit ſubducta palæſtra
Muſarum columen, Lector amice, uirum.
Vbertate ſcatet uaria, miroq; lepore:
Excolit hic mores, grandia ſenſa tegit.
Hunc manibus terito, ſi culmen ſcandere geſtis
Virtutum, tanto tu duce carpe uiam.

D. [redacted]

DE SENECA IVDICIVM.

VT Senecam tam prodigioſe deprauatum haberemus, præter illas uulgares cauſas, incuriam inſcitiamq́; ſcribarum, temeritatem ſciolorum mutantiũ quicquid nõ aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimũ fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis, quæ quoniam nuſquã non affectat declamatorias argutias, interdum uſq; ad ænigmatis obſcuritatẽ, præſertim quũ accedat orationis conciſæ parumq́; cõpoſitæ, abruptũ, ut ſa[illegible]imus, ita periculoſus erat lapſus uel minus eruditis, uel oſcitãtibus, qua de re, mox plura nobis dicentur. Altera quod hunc ſcriptorem priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodam uindicarunt, ac propemodum pro orthodoxo ſunt amplexi, partim ob præceptorum ſanctitatẽ, quam in huius libris animaduerterunt, partim cõmendatione libelli, qui cõtinet epiſtolas aliquot ultro citroq́; inter Paulum apoſtolum & Senecam miſſas, mendaci quidem titulo, ſed in rebus humanis mirum eſt, quantũ interdum habeat momenti, fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium, ſed totius uitæ mortalium multa ſunt inania. Iam quũ ſemper uulgo nihil ſoleat eſſe leuius, quo ſeculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minuſq́; ſuſpicioſos, hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D. Hieronymi cõmendatione, qui Senecam recenſuit in Catalogo ſanctorum, quanquam in eo Catalogo cõmemorantur aliquot nõ admodum probatæ ſanctitatis. Velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum eſt, ut ob religionis amorem faſtiditis ethnicorum literis politioribus, diſciplinis, linguis & antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim ſibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac uix ſemigrammatici, tantũ aſperſi rudis illius & inconditæ philoſophiæ, ſomnio uerius quam cognitione, qui profeſſionem auſpicabãtur ab explicatione quatuor cauſarũ, materialis, formalis, efficientis & finalis. Deinde præfati epiſtolam eſſe moralis philoſophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rurſus harum ſingulas in tres aut quatuor minus principales. His ſumis ingreſſi, quũ uentũ eſſet in medium, ſi qua uox occurriſſet inuſitatior, ſi quod ſchema, ſi qua ad autores non uulgares alluſio, ſi quid græcitatis, ſi quid ueteris hiſtoriæ, breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis, quum harum rerum nihil didiciſſent, quibus pene ad oſtentationis uitium ſcatet Seneca, neceſſe erat, ut aut mera portenta cõminiſcerentur, aut mutarent ſcripturã. Quid ni? αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν, ubi cathedram conſcenderis, & inſcitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloq́; magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile, quantam hic impietatem cõmiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeo uarie corruptũ, & tam impudenter mutatum offendimus, ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaq; dum quod ſemel deprauatum eſt, alius ſimili temeritate nititur emendare, rurſum alius atq; alius ſubinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, ut nulla iam cuiuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribarum inſcitia cõmittitur, habet aliqua germanæ ſcripturæ ueſtigia, quæ ſagacibus ingenijs præbent aliquã ueri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis uoce nõ æqualiter ad omnium aures perlata uitia ſunt, locus aliquis relictus eſt eruditorum cõiecturæ. Solent enim profeſſores dictare ſcribendum, quod c[illegible]nt enarraturi. His nõ omnes erant æque uicini, & diuerſa eſt nationum pronunciatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuncianti. Hinc euenit, ut contantius ſcriberetur pro conſtantius, & alea pro area. Similiter notularũ uarietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorũ ſtudio, quod cũ tot clariſſimi ſcriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte ſuperſit: ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Opinor autẽ à nobis rem eò deductam, ut ſi quis doctior, felicior & ocioſior, tantam acceſſionẽ addat huic editioni, quantã nos adiecimus ſuperioribus, ſperẽ talem fore Senecã, ut minimo cum

quidam in [illegible] quæſierat, quur teſta ſi cadat, frangatur, ſpongia ſi cadat non frangatur, quum ipſe in una epiſtola tot inſulciat uoces ſordidiores, uniuerſam balnei ſupellectilem ac functionem, inibi natis uocabulis explicans. Qui minus autem liceat teſtam appellare teſtam, aut ſpongiam ſpongiam, ſi res poſtulet, quàm ficum uocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter igitur in argutias ſophiſticas, & philoſophorum ſubtiles magis quàm neceſſarias quæſtiunculas. & huiuſmodi tricis ſæpe nimium diu moratur lectorem, ſed ita ut facile appareat eſſe uerum, quod notat Quintilianus, illum in philoſophia parum diligenter fuiſſe uerſatum. Sunt enim artificis ſcite illa ridere, quæ non ſine ingenio traduntur à ſophiſtis, & à Socrate facetiſsimè deridentur. Quorſum autem attinet Chryſippeis illis rogatiunculis totas explere paginas: An ſapiens ſapienti póſsit prodeſſe. An ſapienti dari póſsit beneficium à dijs. An uirtutes ſint animalia. An ſingulæ uirtutes ſint ſingula animalia, an unum ſit uniuerſæ. An ſeruare patrem ſit animal. Huiuſmodi nænias, quum frequenter inculcet uſque ad tedium, tamen ſubindè damnat. Quid autem opus eſt facere quippiam, in hoc ipſum ut factum reprehendas? Quod alicubi quædam ex autoribus perperam refert, ſic excuſat Quintilianus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus ſoleret quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata ſunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio quod eſt in Tibullo. Hæc ergo commemorantur à nobis, non ut deterreamus lectoris ſtudium, ſed ut maiore cum fructu legatur uir tot eximijs uirtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunquam ſubolebat in illo, ut diximus, declamatoria quædam affectio, & alicubi deſideres ſimplex illud & naturale. Vnde Neronis mater quum filio uellet mouere inuidiam, iactabat imperiũ Burro & Senecæ commiſſum eſſe, quorum Burrum appellabat debilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam profeſſoriã. Ingenium illi uerſatile fuiſſe colligitur hinc, quod in diuerſis argumentis ſtilum exercuit pari propemodum ſucceſſu quod nec Ciceroni nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poëmata, de quibus ſentiẽs incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam malunt Senecæ filio tribuere, quàm huic, ſunt qui fratri Senecę aſcribãt. Ex prima tragœdia uerſus aliquot refert, Duc me parẽs ſummiq; dominator poli, &c. Quanquam mihi uidetur opus hoc tragœdiarũ non eſſe unius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij cõijcere licet illum haud quaquam iratis muſis & Apolline uerſatum in hoc ſtudij genere. Tametſi Fabius exiſtimat eam rem obſtitiſſe Senecæ, quo minus in uno quopiam excelleret, quod in omnibus argumẽtis uerſaretur. Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit: Si parum concupiſſet, certe Tacitus declarat hinc illi conflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemorat Tacitus & orationes eiuſdem, quæ à nobis deſiderantur, niſi forte ſentit has quas habemus cõſolatorias, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinã, ſiue ut in alijs reperitur, Elbiam matrẽ, quas tamen libros dixeris citius quàm orationes. Indicat idem alias quaſdam orationes, uulgo fuiſſe iactatas, Neronis quidẽ nomine, ſed à Seneca compoſitas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illã, ſed elegantem, planeq; Senecæ phraſim referentem. Vtinam extarent & illa quę moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter unicum breuem, cui quidam titulum fecerunt ſenſus & rationis, qui an illius ſit neſcio, certè mutilatum habemus, & conſarcinatum. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipſe in naturalibus quæſtionibus indicat ſe iuuenem ſcripſiſſe librum de terræ motu. Edidit opus de ſuperſtitioſis ritibus colendũ deos. Nam & Auguſtinus in opere de ciuitate Dei, libri ſexti capite quinto, multa hinc recenſet. Epiſtolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas ſcripſit ad imitationem Platonis, ſed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbum Siciliæ præſidem: quod argumentum ſibi propoſuiſſe uidetur, ut ingenio ſuo indulgeret.

Nullum enim liberius. Nam quicquid uel audieris, uel legeris, uel in ſomnis occurrerit, epiſtolæ fit argumentum: deinde licet ordiri unde uelis, tranſire quò uelis, finire quum uelis: ſed interim abeſt illud, quod eſt in aliorũ epiſtolis grauiſſimum, quæ uere & ex re ſcribuntur, Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs ſingulis ſingulas facere epiſtolas. Iam an hoc opus habeamus integrum neſcio, certe uerba Senecæ, quæ multa recenſet Gellius ex uigeſimoſecundo libro epiſtolarũ, nuſquam in illius ſcriptis inueniuntur. Et tamen eſt in eo libro quædam epiſtola cuius initium. Quare, quibuſdam temporibus, in qua taxat quorundam κακοζηλίαν, & ſtyli uitia. Ex hac, ut conijcio, aliquis Ciceroni bene uolẽs, ſuſtulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porrò Senecæ monumentis, nullum mea ſentẽtia magis ſtudiorum referebat integrum extare, quàm libros declamationũ, quos fuiſſe multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contuliſſet & ad inueniendum & adiudicandum. De quo ſuo loco nonnihil dicemus.

FERNANDI PINCIANI VIRI DOCTISSIMI DE SENECA LVCVLENTISSIMVM TESTIMONIVM.

QVantum, quanq; celebre ſit inter omnes fermè latinæ linguę autores, qui ad noſtra uſq; tẽpora peruenerunt, Annæi Senecæ philoſophi nomen, quorq; elogijs, laudibus & titulis honeſtatum, nemo eſt (ſi modo in ſtudijs humanarum diſciplinarum aliquid promouit) cui non ſit compertiſsimũ. Cornelius Tacitus libros hiſtoriarum ab Auguſti exceſſu tredecimo, amœnum Senecæ ingenium uocat, orationemq; ad uſum Neronis principis ab eo compoſitam multum cultus prætuliſſe ſcribit. Idem autor libro quintodecimo, nouiſsimo quoq; obitus momento eloquẽtia ſuppeditante, aduocatis ſcriptoribus pleraq; tradidiſſe prodit, quæ poſt eius mortẽ in uulgus emanarint. Columella quoq; uir ipſe eloquentiſsimus, & qui nunquam pro dignitate ſatis extolli poſsit, libro Rerum ruſticarum quarto, Senecam uirum excellentis ingenij & doctrinæ fuiſſe memorat. Hieronymus deniq; inter ſacros ſcriptores omnium confeſsione primus, non dubitauit Senecam ob diuinum propè ingenium, eminentiſsimamq; eius, ac caſtiſsimam eruditionem in numero ſanctorum ſcriptorum reponere. Sed citãdis innumeris alijs (quos afferre poſſem) autoribus ſuperſedeo. Neq; enim committendum eſt, ut rem apud omnes teſtatiſsimam nimia laudandi ſollicitudine dubiam faciã. Tanta eſt enim Senecæ noſtri gloria, tanta in omni diſciplinarum genere claritas, ut nullius teſtimonij ſummus uir & extra omnem ingeniorum aleam poſitus egere uideatur, præcipue quum extet eximia ipſius in utraq; philoſophia monimenta, quæ ſatis magnum ac locuples teſtimonium perhibent eminentiſsimi eius ingenij, altiſsimæq; & incomparabilis ſapientiæ.

Hieronymi teſtimonium in operis calce ante D. Pauli & Senecæ epiſtolas inuenies.

VITA

VITA LVCII ANNAEI SENECAE EX
TACITO ET SVETONIO DECERPTA,
Xichone Polentone autore.

CVM permulta ſint, à ſapientiſſimis hominibus præclare & ſcripta, & præcepta, quæ nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præſtantiſſimorum hominum autoritate, uel clariſſimis exemplis adductos, tamen neſcio quomodo obſurdeſcimus, & in tot tantisq; bonarum artium diſciplinis, nihil proficientes, deſidia quadam dormitamus, neque id animaduertimus, quanto in honore, & immortali gloria ſemper floruerũt hi, qui ſe totos ad ea ſtudia contulerunt, quibus res ſecundæ ornãtur, & aduerſæ æquo animo ferũtur: quales fuerunt hi, qui multa quæ uitam, aut meliorem facerent, aut beatam, non minus copioſe, quàm grauiter conſcripſerunt. Hi uerò cum in altiſſimas rerum cogitationes animum ſuum demitterent, animaduerterentq;, hoc idem & alios ſæpe antea feciſſe, qui ſapientis nomen adepti ſunt, exiſtimarunt neceſſario à ſe quoq; faciendũ, ut non prius illa conſtituerent, quàm ab eis fuiſſent hominum mores, atq; urbium conſtituti: qui quum in his elaborârint quibus perſpectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerentur, ſiquis ſenſus inferis, ſanè debent id grauiter, moleſteq; ferre, cũ intelligant ſe nihil uigilijs ſuis, nihil curis, nihil deniq; cogitationibus tale quicquam peperiſſe, atq; conſecutos eſſe, quod ad horũ temporum inſtitutionem, diſciplinamq; proficeret. Heu mentes ignaræ, ô uanæ hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, niſi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate poſitũ eſt & collocatum: ea uerò, quorũ gradibus homines in cœlum aſcendiſſe perhibentur irrita atq; inania putamus, quo fit, ut quum inde uſq; eiuſmodi praua cogitatio per hominũ mentes ſerpſerit, res noſtræ ſemper in peius collapſæ ſint. Creuit enim libido, adaucta eſt auaritia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica eſt, & mentis, ut ita dicam, præſtringit oculos, ut quod uerẽ bonum ſit, nequeat internoſcere, & ſyncera à fucatis diſcernere. Quæ quum ita ſint uiri optimi, illud recte factum cenſeo, & in primis etiã, atq; etiam collaudo, ut ſapientiſſimorũ hominũ præceptis pareamus, ne ſcriptura cũ ipſis euaneſcat autoribus. Multa enim ſunt ipſis accuratiſſimè, ornatiſſimeq; cõſcripta, atq; illuſtrata, quæ ſi proſequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon & Socrates, & Plato nobiliſſimi philoſophi, principes extiterũt. Multi præterea alij & ipſi ſapientes habiti, inter quos, hic, de quo uerba ſum facturus, Lucius Annæus Seneca haud immeritò commemorãdus eſt. Quum enim omnis philoſophiæ ratio foret à noſtris ueteribus in treis partes diſtributa, naturalem uidelicet ſiue phyſicam, moralẽ, atq; in eam diſſerendi rationem, quã dialecticam uocant, illud certe conſtat, eam quoq; partem, quæ de moribus erat, ſummo ingenio & maxima cura Ariſtotelem fuiſſe cõplexũ, perfectiſſimeq; de eius partibus diſſeruiſſe. Nam eum illis ſuis Ethicis partẽ illã, quæ monaſtica dicitur, perfeciſſet, œconomica ſunt ab eo, ſi famæ credere eſt, tãta diligẽtia cõſcripta, ut neq; aptius, neq; ſanctius à quoquã in rem familiarem præcipi conſcribiq; potuerit. Quo genere philoſophandi nihil mihi uideri ſolet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repoſitũ ſit. Nã ſemper hoc animo fui, & mecũ ſentire doctiſſimos homines ſæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac diſciplinis eſſe, quæ ſocietati hominũ ad beate uiuendũ magis ſit neceſſaria, quàm hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Quum igitur inter eos, qui in primis numerãtur, facile omniũ princeps in his exiſtat Ariſtoteles, neminẽ tamen habeo, neq; ex noſtris Latinis, neq; ex Græcis, quem ad rationẽ earum actionũ, quas à bono uiro expoſcimus, Lucio Senecæ cõparem. Vt enim uir ille ſummus Græcorũ Ariſtoteles ſummum bonũ in uirtute conſtituit, ita hic noſter Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demonſtrauit. Non itaq; immeritò dictus, uitæ magiſter ab omnibus noſtræ ætatis hominibus: quippe qui omnẽ philoſophiæ fructum in actione conſtituit, ut ei difficile ſit honeſtè uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta non legerit, quorum refertiſſimi ſunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philoſophum non contemnimus? Sed quoniã de huius hominis continentia, integritate, ac ſapientia nunquã ſatis dici poſſet, pauca de eius natione, uita ac genere ſubijciemus. Lucius Annæus Seneca, natione Hiſpanus, genere Cordubenſis, profeſſione uerò Stoicus, non minus uita conſpicuus, quàm ſciẽtia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu miſſus fuerat ad expugnãdam ualidiſſimam ciuitatem Hiſpaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio deſciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Annæo Gallione, & Lucio Annæo Mela patre Lucani poetæ, libertate donatus eſt. Hic ſe Romam cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potiſſimum contulit. Vbi tãto in honore ab omnibus habitus eſt, ut à nonnullis creditum ſit, Claudium imperatorem inde cauſam indignationis, aut odij in Senecam traxiſſe. Proinde Claudius, ſiue ab inuidis hominibus ita impulſus fuerit, ſiue naturæ uitio, Senecam in Corſicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit,

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita uultu, ſorte contentum mea
Alte extuliſti, grauius ut ruerem, edita

Receptus

Receptus arce, totq; perſpicerem metus?
Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper uacabat, ſtudia recolenti mea.

De Senecæ opibus uide Tacitũ li. 13. & Budæum de aſſe lib. 5. al. Poppæa.

Poſteaquàm uerò Claudius morte affeciſſet Meſſalinam uxorem propter publicum eius pellicatum, ſibi aſſumpſit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ reſtitutionem impetrauit. Cui Neronis cura cum eſſet à Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantum eius potentia, atq; opes creuerunt, ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim conſul, ac ſenator, & Neronis præceptor, & diu apud eum potentiſſimus, ita ut quamdiu Nero pietatem ſimulauit, & optimi principis officio uiſus eſt fungi, nihil ſine conſilio Senecæ ab imperatore tranſigeretur. Poſtea uerò quàm † Popeiam Sabinã quæſtorio patre natam, equiti Romano antea nuptam, prius occiſo uiro iuſſu eius, duodecimo die poſt diuortium Octauiæ, quam ſub ſterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium accepiſſet, creditum eſt ab hac muliere conſpiratum in mortem Senecæ: ſiue quia Neronem ſæpe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, eũ adhuc uiuente Octauia, ipſam in concubinam haberet: ſiue quia ſciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Qua re cognita, ſapientiſſimus uir Seneca ſtatuit à Nerone otium, & quietem impetrare, & ſe prorſus ab omni procuratione ciuili, & curia abſtinere, quò tutior ſenectus eius foret. Orauit itaq; Neronẽ, ut omneis fortunas, & opes ſuas reciperet, & honores ſuos ad alterum deferret, fretus excuſatione aduerſæ ualetudinis & ſenectutis ſuæ, quæ indies magis ingraueſcebat. Peruagabatur itaq; rura Campaniæ, & alia loca, urbi adiacẽtia, in qua uelut peregrinatione, bonam, magnamq; partem epiſtolarum ad Lucilium conſcripſit. Reuerſus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum uillam ſuam diuerterat, ad quam Nero miſit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cum iam aduesperaſceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domum Senecæ, ubi inuenit eum cœnantem cum Paulina uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mandata expoſuit, in quibus continebatur, ut uel ſpontaneã ſibi mortem conſciret, uel quod ipſe ſibi cõſtitueret mortis genus, ſubiret. Cauſa uerò mortis afferebatur, quòd Seneca odio Neronis ſe ab urbe abduxerat, neq; amicis ſuis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi conſtantia ſic reſpondit, neq; ſe ab amicis abſuiſſe, neq; quenquam ab ſe deſtitutum eſſe, aut negligentia, aut deſidia, ſed ſe pluris otium ſuum facere, quàm ullius hominis amicitiam, ſe olim alijs, modò ſibi & contemplationi naturæ uacare: quod autem Neronem odio haberet, ſatis ei perſuaſum eſſe Neronem iſta non credere, proinde & de morte & uita eius ita ſtatueret, ut ſibi placuiſſet: ſe nihil habere, cur mortem optaret, neq; in morte quicquam mali cognoſcere, cur ipſe uitam deſideraret, ſeq; iam eò perueniſſe, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum dijs aut hominibus faceret. Tunc Syllanus, munita cuſtodibus uilla & domo Senecæ, reuerſus eſt ad Neronem, cui, præſente Popeia, renunciauit, quæ fecißet: qua re audita, interrogauit Nero Syllanum, quo uultu ſibi ea à ſe nunciari audiuiſſet, cui reſpondit ſe nullum in Seneca uidiſſe timoris ueſtigium. Remiſit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret quæ paulò ante ſibi mandata eſſent. Sed tribunus ueritus in conſpectu Senecæ prodire, miſit unum ex centurionibus ſuis, qui nunciaret

Verũ id centurio fieri uetuit. lege Tacitum lib. 15.

extremam neceßitatis horam, quæ uerba uir ſapientiſſimus, uultu & corde immobili audiuit, iuſſitq; ſibi teſtamenti tabulas adferri. † Sed ubi neceſſarios omnes & amicos ſuos ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit, conuertit ſe ad eos, & tenens manu tabulas teſtamenti, allocutus eſt eos, & ibi in medio omnium multum habuit cũ eis de uirtute ac ſapientia ſermonem, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nõdum ſatis cumulatè pro magnitudine beneuolentiæ eorum in ſe facere potuerit, dixit ſe uelle teſtamento eis legare, quod apud ſe gratioſius & pulchrius erat, quam rem ſi memoria tenerent, ſibi famam laudabilium artium, atq; rerum retinerent. Illud autem ait eſſe uitæ ſuæ imaginem, quo non aliud ſignificare uidebatur, quàm ut ueſtigia uitæ ſuæ ſequerentur. His dictis conuertit ſe ab amicis ad uxorem Paulinam, quæ præter cæteros qui aderãt, dolore affecta, neq; corpore, neq; animo conſtabat, quam ſuauiſſimè complexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriam uirili animo perferret, inquiens tempus illud iam ueniſſe, quo illa ſanctiſſimæ philoſophiæ ſuæ præcepta iam non diſputando, ſed fortiter faciendo comprobaret, nullaq; alia re meliorem poſſe immortalitatem conſequi, quàm ubi mori neceſſe eſſet, nõ ſolum æquo animo, ſed etiam auido complecti. Quare mea Paulina: caue hanc meam mortem amplius, ut cõtumelioſam defleas, ne uel te nimis amaſſe, uel gloriæ meæ inuidiſſe uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis ſuæ prope centeſimum decimumquartum, aut ultra, iuſſit uenas brachiorum incidi, & crurũ, ut ſanguis largior egrederetur, qui propter longam ætatem in uenis congelatus exire non poterat. Quare cum longius mortem ſibi propagari uideret, rogauit Statium medicum, & amicum ſuum, ut ſibi uenenum daret præparatum, quod datum ad cor ex debilitate mẽbrorum tranſire non potuit. Fecit itaq; ſibi fieri balneum de cõſilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum, in quod cũ intraſſet, audita ſunt uerba, licet pauca iam uoce attenuata ſua immortalitate digniſſima. Sentiẽs deinde mortem appropinquare, quo magis oſtenderet eam ſibi leuiorem eſſe, nec homini timendam: primo uelut ridens

ſuos

ſuos circumſpexit. deinde aquam illam accepit ſanguine mixtam, & ſuper ſe reſperſit, inquiens, Hunc liquorem ſanguine & aqua mixtum Ioui liberatori conſecro, per quem, ut arbitror, uerum deum intelligebat: quo dicto pau lò poſt migrauit. Funus autem maximo cum honore à ſuis paratum fuit. Compoſuit autem cum in balneo eſſet ſe pulchri ſui, ut creditur epitaphium, quod poſtea in marmore inciſum fuit,

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
Ite, alias poſthac ſollicitate animas.
Me procul à uobis deus euocat, illicet actis
Rebus terrenis, hoſpita terra Vale.
Corpus auara tamen ſolennibus accipe ſaxis:
Namq; animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

De ætate uerò Senecæ poteſt illud conijci, eum ad centeſimum decimumquartum annum uel ultra potius perueniſſe, quàm citra ſtetiſſe. Dicit enim ſe potuiſſe uiuam uocem Ciceronis audire. Veriſimile igitur eſt eum fuiſſe tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis uſq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi ſubit, Ciceronem Marci Antonij iuſſu cæſum eſſe circa exordia principatus trium uirorum. ſcilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud conſtat Octauium annos duodecim imperaſſe cum Antonio, diuiſo tamen imperio. Victo autem Antonio ſolus tenuit monarchiam orbis annos quadraginta quatuor uel circa. Tyberius uerò ſucceſſit Octauio, & regnauit is, annos treis & uiginti. Huic ſucceſſit illa immanis fera C. Caligula. Is imperauit annos treis, menſes decem, & dies octo: poſt quē Claudius imperauit annos quatuor & decem menſes ſeptem, dies octo & uiginti. Cui truculentiſſima beſtia Nero ſucceſſit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarum, ſuo preſſit imperio annnos treis & decem, menſes ſeptem, dies nouem & uiginti, quæ tēpora ſi conferantur in unum, conſtituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, biennium antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, uel propemodum. Nunc reliquum eſt uidere, qua ætate fuiſſet Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum ſcribat ſe idoneum iam fuiſſe ad audiendum Ciceronis eloquentiam, non alienum eſt arbitrari eum fuiſſe annorum duodecim, quare conſtet neceſſe eſt, Senecam annos centum quatuor & uiginti ſupergreſſum eſſe. Non ergo mentitus ſum, ſi ad centeſimum & decimum quartum annum dixi Senecam ætate proceſſiſſe. Poſtremo ſunt, qui aſſerant Senecam moralem autorem fuiſſe Tragœdiarum: nam Franciſcus Petrarcha in quadam epiſtola opus fuiſſe huius Senecæ aperte confirmat: Boatius uerò negat, cui uir diſertiſſimus Collucius aſſentitur hoc opus aſſcribens fratri Senecæ, de qua quidem re non noſtrum eſt iudicium ferre, quòd adhuc ſub iudice lis eſt, ſed utcunq; ſeſe res habeat, nos tamen quod inſtitutum eſt, aggrediamur.

FINIS VITAE.

LVCII ANNAEI SENE-
CAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BE-
NEFICIIS, LIBER PRIMVS.

INTER multos ac uarios errores temere inconſulteq; CAP. I.
uiuentium nihil propemodum optime Liberalis dixe-
rim †nocentius, quàm quod beneficia nec dare ſcimus, *al. turpius.*
nec accipere. Sequitur enim, ut male collocata, male
debeantur, de quibus non redditis, ſero querimur: Iſta
enim perierūt, cum darentur. Nec mirum eſt inter plu-
rima maximaq; uitia, nullum eſſe frequētius, quàm in-
grati animi. Id euenite ex pluribus cauſis uideo. Pri-
ma illa eſt, quod non eligimus dignos, quibus tribua-
mus, ſed nomina facturi, diligēter in patrimoniū & ua- *Facere nomen,*
ſa debitoris inquirimus. Semina in ſolū effœtū & ſteri-
le nō ſpargimus. Beneficia ſine ullo delectu magis proijcimus quàm damus. Nec fa-
cile dixerim, utrum turpius ſit, inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus hu-
ius crediti eſt ex quo tātum recipiendum ſit quantum ultro refertur, † de quo queri *al. decoquere.*
reuera fœdiſsimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberādum fidem. facultati *Liberare fidē*
bus, ſed animo. Reddit enim beneficium, qui libēter debet. Sed cum ſit in ipſis cri- *Libenter, non*
men, qui ne cōfeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoq; eſt. Multos experimur in- *erat in uetu-*
gratos, plures facimus, quia aliàs graues exprobratores exactoresq; ſumus, aliàs le- *ſtiſsimo codi-*
ues, & quos paulò poſt muneris ſui pœniteat, aliàs queruli & minima momēta ca- *ce.*
lumniantes. Ita gratiam corrūpimus omnem, num tātum poſtquàm dedimus bene-
ficia, ſed etiam dum damus. Quis enim noſtrum cōtentus fuit, aut leuiter rogari, aut
ſemel? Quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, frontem † obduxit, uultū auer- *al. adduxit.*
tit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtria non inuenientibus
exitum, occaſionem petendi abſtulit, & uarijs artibus properātes neceſſitates elu-
ſit? In anguſto uerò cōprehenſus, aut diſtulit, aut timide negauit, aut promiſit, ſed
difficulter, ſed ſubductis ſupercilijs, ſed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo
autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus aduerſus eum quiſ-
quam eſſe poteſt, qui beneficiū aut ſuperbe † iniecit, aut iratus impegit, aut fatiga- *al. abiecit.*
tus, ut moleſtia careret, dedit? Errat ſiquis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione
laſſauit, expectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo
non eſt negligēter dandum. Sibi enim quiſque debet, quod à nolente accepit. Nec
tarde quidem, quia quum in omni officio magni æſtimetur dātis uoluntas, qui tar-
de fecit, diu noluit. Vtiq; non contumelioſe. Nam cum ita natura cōparatum ſit, ut
altius iniuriæ, quàm merita deſcendāt, & illa cito defluāt, has tenax memoria cuſto
diat, quid expectat, qui offēdit dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis
beneficio eius ignoſcit. Non eſt autem quod tardiores faciat, ad bene merendum,
turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illam augemus, deinde ne deos qui-
dem immortales ab hac tam effuſa liberalitate ſacrilegi, negligētesq; eorum, deter-
rent. Vtūtur natura ſua, cunctāterq; illos ipſos munerū ſuorum malos interpretes,
iuuant. Hos ſequamur duces quantum humana imbecillitas patitur. Demus bene-
ficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiēdo cogitauit, cum daret. At
male ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem ſefellerunt, tamen & educamus & ducimus.
Adeoq; aduerſus experimenta pertinaces ſumus, ut bella uicti, & naufragi maria re
petamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet, quæ ſi quis non dat
quia non recipit, dedit, ut reciperet, bonamq; ingratorum facit cauſam, quibus tur-
pe eſt nō reddere, ſi licet. Quàm multi indigni luce ſunt? et tamē dies oritur. Quàm
multi quod nati ſunt queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſosq; qui

à non

non fuiſſe malleſt,eſſe patitur. Hoc & magni animi,& boni proprium eſt,non fru/
ctũ beneficiorum ſequi,ſed ipſa, & poſt malos quoq; bonum quærere. Quid magni
aliter.Nunc. fici erat multis prodeſſe,ſi nemo deciperet? † Tũc eſt uirtus dare beneficia,nõ utiq;
reditura,quorum à uiro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidem iſta res
fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere nõ debet, ut ſi ſpes mihi præ/
cidatur,gratum hominem reperiẽdi, malim non recipere beneficia, quàm non da/
re.Quia qui non dat,uitium ingrati antecedit.Dicam quod ſentio,Qui beneficium
non reddit,non magis peccat,quàm qui non dat citius.

CAP.II. *Beneficia in uulgus cum largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa,ut ſemel ponas bene.

In priore uerſu utrũq; reprehẽdas.Nam nec in uulgus effundẽda ſunt,& nullius rei,
minime beneficiorũ,honeſta largitio eſt,quibus ſi detraxeris iudiciũ,deſinunt eſſe
beneficia,in aliud quodlibet incidũt nomen. Sequẽs uerſus mirificus eſt, qui uno
bene poſito beneficio, multorũ amiſſorũ damna ſolatur. Vide oro te,ne hoc & ue/
rius ſit,& magnitudini bene faciẽtis aptius,ut illum hortemur ad dãda,etiam ſi nul
al.redit. lum bene poſiturus eſt.Illud enim falſum eſt,perdenda ſunt multa.Nullũ perit,quia
qui perdit,cõputauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantum eroga: † ſi reddet
aliquid,lucrum eſt,ſi non reddet,damnum non eſt.Ego illud dedi,ut darem.Nemo
beneficia in Calẽdario ſcribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem
appellat. Nũquam illa uir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente. Alioqui for/
Expenſum ferre. mam crediti trãſeunt.Turpis fœneratio eſt,beneficiũ expẽſum ferre, Qualiſcunq;
priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre.Melius apud ingratos iacebunt,
quos aut pudor,aut occaſio,aut imitatio aliquãdo gratos poterit efficere.Ne ceſ/
ſaueris dare,opus tuum perage,& partes boni uiri exequere.Alium re,alium fide,
CAP.III. alium gratia, alium cõſilio,alium præceptis ſalutaribus adiuua. Officia etiam
feræ ſentiunt. Nec ullum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget,&
in amorem ſui uertat. Leonum ora à magiſtris impune tractantur. Elephantorum
feritatem uſq; in ſeruile obſequium demeretur cibus. Adeo, etiam quæ extra intel
lectum atq; æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis
euincit.Ingratus eſt aduerſus unum beneficiũ, aduerſus alterum non erit,duorum
oblitus eſt,tertium etiam eorũ quæ exciderũt,memoriam reducet. Is perdidit,qui
cito ſe perdidiſſe credidit. At qui inſtat & onerat priora ſequẽtibus, etiam ex duro
& immemori pectore gratiam extũdit. Non audebit aduerſus multa oculos attol/
lere.Quodcunq; ſe uertit, memoriam ſuam fugiẽs,ibi te uideat. Beneficijs tuis illũ
al.ſtringe. † cinge,quorũ quæ uis quæ'ue proprietas ſit,dicam,ſi prius illa,quæ ad rem nõ per/
tinẽt,trãſilire mihi permiſeris, quare tres Gratiæ,& quare ſorores ſint,& quare ma
nibus implexis,quare ridẽtes,quare iuuenes, & quare uirgines,ſoluta ac perlucida
ueſte.Alij quidẽ uideri uolũt unam eſſe,quæ det beneficiũ,alterã quæ accipiat,ter-
tiam ,quæ reddat.Alij tria beneficiorũ genera promerentiũ,reddentiũ,ſimul & ac-
cipientiũ reddẽtiumq;.Sed utrũlibet ex iſtis iudica uerum:quid iſta nos iuuat ſcien
tia? Quid ille conſertis manibus in ſe redeũtium chorus? Ob hoc,quia ordo bene/
ficij per manũ tranſeuntis,nihilominus ad dantẽ reuertitur,& totius ſpeciem per/
dit,ſi uſquam interruptus eſt,pulcherrimus: ſi cohæſit,& uices ſeruauit.Ideò riden
tes,quia promerẽtium uultus hilares ſunt, quales ſolẽt eſſe & qui dant,& qui acci/
piũt beneficia.Iuuenes quia non debet beneficiorũ memoria ſeneſcere. Virgines,
quia incorrupta ſunt,& ſyncera,& omnibus ſancta,in quibus nihil eſſe alligati de/
cet nec aſtricti. Solutis itaq; tunicis utuntur,perlucidis autẽ, quia beneficia cõſpici
uolũt.Sit aliquis uſq; eò Græcis mancipatus, ut hæc dicat neceſſaria, nemo tamen
erit, qui etiã illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit,
Aeglen maximã natu appellauerit,mediam Euphroſynen,tertiã Thaliam.Horum
nominum interpretationem,& prout cuiq; uiſum eſt,deflectit, & † ad rationem ali/
aliter,ad ea. quam conatur perducere,cum Heſiodus puellis ſuis, quod uoluit nomen impoſue-
rit. Itaque Homerus uni mutauit, Paſitheam appellauit, & in matrimonium pro-
duxit,

duxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe uirgines. Inueniã alium poëtam, apud quem præcingantur, †& ſpiſſis ptodeant. Ergo & Mercurius unà ſtat, non quia beneficia ratio cõmendat, uel oratio, ſed quia pictori ita uiſum eſt. Chryſippus quoq;, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans ueritatẽ, qui rei agendæ cauſa loquitur, & uerbis nõ ultra, quàm ad intellectũ ſatis eſt, utitur, totũ librũ ſuum his ineptijs replet, ita ut de ratione dãdi, accipiendi, reddẽdiq; beneficij, pauca admodum dicat. Nec his fabulas, ſed hęc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ Hecaton ſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. Aetate autẽ minores quã Horas ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoq; nomen ad rẽ iudicat pertinere, Eurynomẽ enim dictã, quia late petẽtis patrimonij ſit, beneficia diuidere, tanquã matri poſt filias ſoleat nomẽ imponi, aut poëtæ uera nomina reddãt. Quemadmodũ nomẽclatori memoriæ loco audacia eſt, & cuicũq; nomen non poteſt reddere, imponit, ita poëtæ non putãt ad rem pertinere, uerum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quenq; uocari iubẽt, quod belle facit ad uerſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliquid in ſenſum detulerunt. Proximus enim poëta ſuum illas ferre nomen iubet. Hoc ut ſcias ita eſſe, ecce Thalia; de qua cum maxime agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerum uerò Muſa.

† Spiſſis ſcilicet ueſtibus, id eſt, Craßiore filo.

CAP. IIII.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, ut nec citra rem quidem ſint, relinquam. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi obiecerit, quod Chryſippum in ordinem coëgerim, magnum me Hercule uirum, ſed tamen Græcum, cuius acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur, etiam cum agere aliquid uidetur, pungit non perferat. † Hoc uerò quod acumen eſt? De beneficijs dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maxime ſocietatem humanam alligat. Danda lex uitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio † reſtringat, dum temperat. Docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum illis certamen proponere eos, quibus obligati ſunt re, animo non tantum æquare, ſed uincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam conſequitur, niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficijs beneficia uincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, ut dicat uerendum eſſe, ne quia Charites Iouis filiæ ſunt, putemur certe † paruum ingerere ſacrilegium, ſi tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorũ doce, per quæ beneficentior, gratiorq; aduerſus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumq; animi certent, ut qui præſtiterint, obliuiſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ uerò ineptiæ poëtis relinquãtur, quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulã nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis uolunt, ſerio loquantur, & magnis uiribus agant, niſi forte exiſtimas leui ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam, beneficiorum nouas tabulas.

in ordinem coëgere. aliter, Hic.

Superfluere al. reſtringat.

Forte, patratum ingens ſacrilegium.

CAP. V.

Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum nobis eſſe dicendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam, quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotiũ, alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur. Multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaq; nec aurum, nec argentum, nec quicquam eorum quæ à proximis accipiũtur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis uoluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur, poſſideturq;, ſolum notant: cõtra, illud quod in re charum atq; pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria poteſt. Beneficium uerò etiam amiſſo eo per quod datũ eſt, durat. Eſt enim recte factum, quod irritum nulla uis efficit. Amicum à piratis redemi, hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, ſed uſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos, uel ex incendio, liberos reddidi. Hos uel morbus, uel aliqua fortuita iniuria

eripuit. Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt. Omnia itaq;, quæ falſum beneficij nomen uſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe uoluntas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator aliquē torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per ſe corona pretioſum? Quid prætexta? Quid faſces? Quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id, quod ſub oculos uenit, ſed beneficij ueſtigium & nota.

CAP. VI.

Quid eſt ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudiū capiensq; tribuendo, in id quod facit, prona & ſpōte ſua parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis, aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utiq; bonum eſt. Id autem quod fit, aut datur, nec bonū nec malum eſt. Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat. Ipſa, quæ appetūtur, neutrā naturā habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec inuictimis quidē, licet optimæ ſint, auroq; præfulgeāt, deorū eſt honos, ſed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaq; boni etiam farre* ac fictili religioſi ſunt, mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint.

Fictili, quia paulo ante auri mentionem fecit. Talis eſt locus apud Ciceronem Parad. primo.

CAP. VII.

Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi uolūtate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accipimus. Id autē falſum eſt. Nonnūquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regū æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, ſed libenter, qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit, qui non uoluntatem tantum iuuādi habuit, ſed cupiditatē, qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret, qui dedit tanquā non recepturus, recepit tanquam non dediſſet qui occaſionē qua prodeſſet, & occupauit & quæſiuit. Contrà ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna uideantur, quæ danti aut extorquētur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit, quod facili, quàm quod plena manu datur: Exiguum eſt quod in me cōtulit, ſed amplius non potuit. At id quod dedit magnū eſt, ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circūtulit, & placere ei, cui præſtabat, noluit, ambitioni dedit, nō mihi.

CAP. VIII.

Socrati cū multa multi pro ſuis quiſq; facultatibus offerrent: Aeſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignū te, quod dare tibi poſsim, inuenio, & hoc modo pauperē me eſſe ſētio. Itaq; dono tibi quod unū habeo, meipſum. Hoc munus rogo qualecūq; eſt boni cōſulas, cogitesq; alios cum multū tibi darēt, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates. Quid ni tu, inquit, mihi magnū munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas? Habebo itaq; curæ, ut te meliorē tibi reddam quàm accepi. Vicit Aeſchines hoc munere Alcibiadis parem diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentiorum munificentiam.

CAP. IX.

Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias paupertatis. Videtur mihi dixiſſe, Nihil egiſti fortuna, quod me pauperē eſſe uoluiſti. Expediam nihilominus dignū huic uiro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo. Neq; eſt quod exiſtimes illū uilē ſibi fuiſſe, qui pretiū ſe ſui fecit. Ingenioſus adoleſcens inuenit, quēadmodū Socratē ſibi daret. Non quanta quæq; ſunt, ſed à quali dentur perſpiciendū. Calidus non difficilem aditum præbet, immodica cupiētibus: ſpesq; improbas nihil re adiuturus uerbis fouet. At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper, uultu grauis, cum inuidia fortunā ſuam explicauit. Colūt enim deteſtanturq; felicem, & ſi potuerint, eadē facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clàm, ſed aperte quidam ludibrio habitis, ſuas alijs permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominādæ conditionis eſt, ſi quis coniugem in ſella proſtare uetuit. & uulgo admiſsis inſpectoribus uehi undiq; perſpicuam, Si quis nulla ſe amica fecit inſignē, nec alienæ uxori æmulū præſtat hūc, matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & ancillariolum uocant. Hinc decētiſsimum ſponſaliorum genus eſt adulterium, & in conſenſu uidui cœlibatus, nemo uxorem duxit, niſi qui abduxit † iam raptam. Agros ſpargere, auaritiā recolligere certant.

†. Iam rapta ſpargere, Sparſa recolligere, pari auaritia certant.

Nihil

Nihil penſi habere,paupertatem alienã contemnere,ſuam timere.Nullũ aliud ue-
reri malũ,nõ parcere iniurijs, perturbare imbecilliores ui, ac metu premere. Nam
prouincias ſpoliari,& nũmarium tribunal,audita utrinq; licitatione alteri addici,
non mirũ,quando quæ emeris,uendere gẽtium ius eſt. Sed lõgius nos impetus CAP. X.
euehit prouocãte materia.Itaq; ſic finiamus,ne in noſtro ſeculo culpa ſubſidat.Hoc
maiores noſtri queſti ſunt,hoc nos querimur,hoc poſteri noſtri querẽtur,euerſos eſ-
ſe mores, regnare nequitiã, in deterius res humanas, & in omne nefas labi. At iſta
ſtant loco eodẽ,ſtabuntq;,paululum duntaxat ultrò aut citrò mota,ut fluctus quos
æſtus accedẽs longius extulit,recedens interiore littorum ueſtigio tenuit Nunc in
adulteria magis,quàm in alia peccabitur, abrũpetq; frenos pudicitia, nunc conui-
uiorum uigebit furor,& fœdiſſimũ patrimoniorũ exitium culina:nunc cultus cor-
porũ nimius & formæ cura,præ ſe ferens animi deformitatem, nunc in petulãtiam
& audaciam erumpet, male diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem priuatam, ac
publicã ibitur,bellorumq; ciuilium inſaniam, qua omne ſanctũ, ac ſacrum propha
netur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe uirtus erit,
Non expectãt uno loco uitia, ſed mobilia & inter ſe † diſſentientia tumultuantur, al. diſſidentia.
pellunt inuicem,fuganturq;. Cæterum idem ſemper de nobis pronuntiare debebi-
mus,malos eſſe nos,malos fuiſſe,inuitus adijciam,& futuros eſſe.Erunt homicidæ,
tyranni,fures.adulteri,raptores,ſacrilegi.proditores. infra iſta omnia ingratus eſt,
niſi quod omnia iſta ab ingrato animo ſunt,ſine quo uix ullum magnũ facinus ac-
creuit.Hoc tu caue tanquam maximum crimen,ne admittas:ignoſce tanquam le-
uiſſimo,ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Sal-
uum eſt tibi ex illo,quod eſt optimũ,dediſti. Quemadmodum autem curãdum,ut
in eos potiſſimum beneficia cõferamus qui grate reſpõſuri erunt,ita quædã,etiam
ſi de illis male ſperabitur, faciemus tribuemusq;, nõ ſolum ſi iudicabimus ingratos
fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe: tãquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo
liberatos,ſine ullo meo incõmodo,non dubitabo. Dignum etiam impẽdio ſangui-
nis mei tuebor.& in partem diſcriminis ueniam. Indignũ ſi eripere latronibus po-
tero,clamore ſublato,ſalutarem uocem homini non pigebit emittere.

Sequitur ut dicamus quæ beneficia danda ſint, & quemadmodũ. Primo demus CAP. XI.
neceſſaria.deinde utilia,deinde iucunda atq; manſura. Incipiẽdum eſt autem à ne-
ceſſarijs. Aliter enim ad animum peruenit, quod uitam cõtinet, aliter quod exor-
nat,aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator,quo facile cariturus
eſt,de quo dicere licet, † Recipere non deſidero, meo contentus ſum, interim non al. Recipe.
reddere tãtum libet quod acceperis,ſed abijcere.Ex his quæ neceſſaria ſunt,quædã
primum obtinent locum,ſine quibus non poſſumus uiuere,quædam ſecũdum,ſine
quibus non debemus, quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ
ſunt.hoſtiũ manibus eripi,& tyrãnicæ iræ, & proſcriptione, & alijs periculis, quæ
uaria & incerta humanã uitam obſident. Quicquid horũ diſcuſſerimus,quo maius
ac terribilius erit, hoc maiorẽ inibimus gratiã. Subit enim cogitatio quãtis ſint li-
berati malis,& lenociniũ eſt muneris, antecedẽs metus. Nec tamen ideo debemus
tardius quenq; ſeruare,quàm poſſumus,ut muneri noſtro,timor imponat põdus.Pro- Proxima ab
xima ab his ſunt ſine quibus poſſumus quidẽ uiuere,ſed ut mors potior ſit,tãquam his.
libertas & pudicitia.& mẽs bona.Poſt hæc manebimus cõiunctione, ac ſanguine,
uſuq;,& cõſuetudine lõga,chara,ut liberos,cõiuges,penates, cæteraq; quæ uſq; eò
animus ſibi applicuit,ut ab illis quàm à uita diuelli grauius exiſtimet.Subſequũtur
utilia,quorũ uaria & lata materia eſt.Hic erit pecunia non ſuperfluẽs,ſed ad ſanum ſuperfluens.
modũ habendi parata,Hic erit honor & proceſſus ad altiora tẽdentium.Nec enim
utilius quicquã eſt,quàm ſibi utilem fieri. Iam cætera ex abũdanti ueniunt, delica- Ex abundãti.
tos factura.In his uideamus,ut oportunitate grata ſint,ut non uulgaria, quæq; aut
pauci habuerint,aut pauci intra hanc ætatẽ habent, aut quæ etiã ſi natura precioſa
non ſunt, tẽpore aut loco fiant. Videamus quid oblatũ maxime uoluptati futurum
ſit, quid frequenter occurſurum habenti, ut toties nobiſcum, quoties cum illo ſit.

Vtiq; cauebimus,ne munera ſuperuacua mittamus,ut fœminæ aut ſeni arma uena-
toria,aut ruſtico libros,aut ſtudijs ac literis dedito retia. Aeque ex cõtrario circũ-
ſpiciemus, ne dum grata mittere uolumus, ſuum cuiq; morbum exprobratura mit-
tamus, ſicut ebrioſo uina, & ualetudinario medicamenta. Maledictum enim inci-
pit eſſe non munus,in quo uitium accipientis agnoſcitur.

CAP. XII. Si arbitrium dãdi penes non eſt, præcipue mãſura quæremus, ut quam minime
mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati,ut quod acceperint. etiã ſi non uidẽt,
Incurrit animo. cogitent. Ingratis quoq; memoria cum ipſo munere incurrit,ubi ante oculos eſt, &
obliuiſci ſui non ſinit,ſed autorem ſuum ingerit,& inculcat. Eo quidẽ magis dura-
tura quæramus, quia nũquam admonere debemus. Ipſa res euaneſcentẽ memoriã
excitet. Libẽtius donabo argẽtum factũ, quàm ſignatũ. Libẽtius ſtatuas,q̃ ueſtem,
& quod uſus breuis deterat. Apud paucos poſt remanet gratia. Plures ſunt apud
quos non diutius in animo ſunt donata,quàm in uſu. Ergo ſi fieri poteſt,cõſumi mu
nus meum nolo. Extet,hæreat amico meo,& cõuiuat. Nemo tam ſtultus eſt,ut mo-
nẽdus ſit,ne cui gladiatores aut uenationẽ iam munere ædito mittat, & ueſtimen-
ta æſtiua bruma, hyberna ſolſtitio. Si in beneficio ſenſus cõmunis, tempus,locum
perſonas obſeruet,quia momẽtis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius
eſt ſi id damus,quod quis non habet,quàm cuius copia abundat? Quod diu quærit
Gregalia. nec inuenit,quàm quod ubiq; uiſurus eſt? Munera non tam precioſa, quàm rara,&
exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciunt,ſicut gregalia quoq; po-
ma,etiam poſt paucos dies itura in faſtidium,delectant, ſi prouenere maturius. Illa
quoq; non erunt ſine honore,quæ aut nemo illis alius dedit,aut nos nulli alij.

CAP. XIII. Alexandro Macedoni,cũ uictor orientis,animos ſupra humana tolleret. Corin-
thij per legatos gratulati ſunt,& ciuitate illum ſua donauerũt. Cum riſiſſet Alexã-
der hoc officij genus unus ex legatis: Nulli,inquit,ciuitatem unquam dedimus alij
quàm tibi & Herculi. Libẽs accepit delatũ honorem, & legatos inuitatione, aliâq;
humanitate proſecutus,cogitauit,non qui ſibi ciuitatẽ darent,ſed cui dediſſent. Et
homo gloriæ deditus, cuius nec naturam, nec modum nouerat, Herculis Liberiq;
ueſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens, ubi illi defecerant, ad ſocium honoris
ſui reſpexit à dãtibus, tãquam cœlum quod mẽte uaniſſima cõplectebatur teneret,
quia Herculi æquabatur. Quid enim ſimile habebat ueſanus adoleſcẽs,cui pro uir-
tute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi uicit,orbem terrarũ tranſiuit,non cõcu
piſcẽdo,ſed uindicando. Quid uinceret malorũ hoſtis,bonorum uindex, terrarum
mariſq; pacator? At hicà pueritia latro, gentiumq; uaſtator, tam hoſtiũ pernicies,
quàm amicorum,qui ſummũ bonum duceret,terrori eſſe cunctis mortalibus,obli-
tus non ferociſſima tantũ, ſed ignauiſſima quoq; animalia timeri, ob uirus malum.

CAP. XIIII. Ad propoſitũ nunc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gra-
tum eſt. Nemo ſe ſtabularij,aut cauponis hoſpitem iudicat,nec cõuiuam dãtis epu-
lum ubi dici poteſt: Quid enim in me cõtulit? Nempe hoc quod in illum,& uix be-
ne notum ſibi,& in illum etiam inimicum,ac turpiſſimũ hominem. Nunquid enim
me dignum iudicauit? Morbo ſuo morem geſſit. Quod uoles gratum eſſe,rarum
Reduco. effice. Quis patitur ſibi imputari uulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam
a Lucro. reducam liberalitatem,& frenis arctioribus reprimam. Illa † enim,inquantũ libet,
exeat,ſed ea,nõ erret. Licet ita largiri,ut unuſquiſq; etiã ſi cũ multis accepit,in po-
pulo ſe eſſe non putet. Nemo non habeat aliquã familiarem notam,per quam ſpe-
ret ſe propius admiſſum. Dicat,accepi idem quod ille,ſed ultro. Accepi quod ille,
ſed ego intra breue tempus,cum ille diu meruiſſet. Sunt,qui idem habeãt,ſed non
eiſdem uerbis datũ,non eadem comitate tribuentis. Ille accepit,cum rogaſſet,ego
cũ rogarer. Ille accepit,ſed facile redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorũ orbitas
magna promittebat. Mihi plus dedi, quãuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi
dedit. Quemadmodũ meretrix,ita inter multos ſe diuidit,ut nemo non aliquod ſi-
gnũ familiaris animi ferat: Ita qui beneficia ſua amabilia uult eſſe, excogitet, quo-
modo & multi obligẽtur,& tamen ſinguli habeant aliquid,quo ſe cæteris præferãt.

Ego

Ego uerò beneficijs non obijciā moras. Quo plu ra maioraq́; fuerint, plus afferent
laudis. Adiit tamē iudiciū. Neq; enim cordi eſſe cuiq; poſſunt, forte, ac temere da-
ta. Quare ſi quis exiſtimat nos, cū iſta precipimus, benignitatis fines introrſus re-
ferre, & illi minus laxū limitē aperire, næ pperā monitiones noſtras exaudit. Quā
enim uirtutem magis ueneramur, cui magis ſtimulos addimus, quibus uerò tam
conuenit hæc adhortatio quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?
Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta uis animi, etiam ſi à recta uolūtate incepit, CAP.XV.
niſi quam †uirtutum modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tūc iuuat accepiſſe *al. uirtutem.*
beneficiū, & ſupinis quidē manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, quod non
† quilibet caſus & conſilij indigēs impetus defert: ſed quod oſtētare libet, & inſcri- *al. liber,*
bere ſibi. Beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet? At illa quanto gratio-
ra ſunt: quantoq́; in partem interiorē animi nunquā exitura deſcendunt, cum dele-
ctant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis. Criſpus Paſſienus ſolebat di-
cere, quorūdam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorūdam beneficiū malle,
quàm iudicium, & ſubijciebat exempla. Malo, aiebat, diui Auguſti iudicium:
Malo Claudij beneficium. Ego uerò nullius puto expetēdum eſſe beneficiū, cuius
uile iudicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiēdum à Claudio quod dabatur? Erat,
ſed ſicut à fortuna, quā ſcires ſtatim poſſe malā fieri. Quid ergo? iſta inter ſe mixta
diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alio-
quin pecunia ingens ſi non ratione, nec recta uoluntate donata eſt, non magis be-
neficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem, que oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI in libros Senecæ de beneficijs.

Nullum perdit. Senſus obſcurior eſt, poteſt enim accipi. Nullū beneficium perit, quia qui putat aliquod pe- *Cap. 2.*
riſſe, is computauerat, & iam nō erat beneficium. Poteſt & ſic intelligi, Qui perdidit, hoc ipſum computauerat,
aliqua peritura. Veluti qui ſementem facit, non queritur ſe perdere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut
omnia prouenirent. Liber manu deſcriptus habebat, Nullum perdit, qui perdi, non computauerat. Atq; huius le-
ctionis erit arguta ſentētia, ſi tollas, uerbū, perdi, Nullum perdit qui non cōputauerat, Hoc enim perdimus, quod
decedit rationi noſtræ. At beneficia non ſupputantur, aut ſi tollas particulam, non. Nullum perdit, qui perdi com
putauerat, hoc eſt, qui hoc ipſum computauerat quædam peritura, ſed prior ſenſus mihi magis arridet. Non du-
bitem affirmare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, redit, à Seneca fuiſſe ſcriptum non reddet. Nam fructus
propriè redire dicitur, unde & reditus dicti, cenſus annui.

Græcis mancipatus. Editiones ſuperiores habebant, Gratijs mancipatus, quæ lectio fuerat utcunq; tolera-
bilis, ſi quemadmodum codex manu deſcriptus habebat, legamus emancipatus, quaſi dicas, alienus à gratijs. Sed *Cap. 3.*
arbitror germanam eſſe lectionem mancipatus Græcis, ſiue Graijs, pro addictus Græcis, ut quicquid ab illis pro-
ditum fuerit miretur. Siquidem hæc ueterum Græcorum commenta ſunt, quæ Seneca contemnit, ſed petulantius
quàm pro merito. Quid enim erat hic, quod exiſtimaret tot ſalibus exagitandum, niſi forte totam Poëſin putat ir-
ridendam, quæ philoſophiæ dogmata fabularum in uolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum impe-
tum, & carpendi libidinem ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc ſcriptore.

Et ſpiſsis aut phiſsianis prodeant. Sic habebant priores editiones. Aut phiſsianis, è ſpatio marginis ſuſpicor
in contextum fuiſſe relatum, quod nimium crebro factum in autoribus comperi. Codex manu deſcriptus habebat
ſpiſſatis, quod mihi magis probatur. Alluſit enim ad id quod paulo ante dixerat, de pellucidis tunicis ac ſolutis.
Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis ſpiſſatas. Quod enim ſpiſſatum eſt, minimè pellucet. Notat opinor
ueſtes quæ pilis extantibus hirſutæ ſunt aut hoc genus, quod nunc uulgo dicunt uiltes, quo lanæ per ſe coactæ ue-
ſtem faciunt, & ſi addatur acetum, ferro reſiſtunt, imò etiam ignibus. Meminit Plinius lib. 8. cap. 48. Vidimus &
ipſi pueri, ueſtes floccis, aut pannis multiplicatis ſpiſſatas in uſu fuiſſe. Erant qui haberent phryxianis.

Late patentis patrimonij. Superiores editiones habebant. Late patentis matrimonij. Verum id reclamanti-
bus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca re-
ſpexit ad Eurinomen, quæ à ſpacioſis paſcuis dicta eſt Græcis, quaſi Latine dicas latipaſcuam. Vocem autem Græ
cam uelut interpretans Seneca. Late, inquit, patentis. Olim autem diuitiæ potiſsimum in pecoribus erant, & facul
tates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

 Et cui-

Et cuicunq; nomen non poteſt reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretans adiecerat hæc uerba, aliud loco nominis proprij. Ea uelut adulterina expũximus, maxime quod non habebantur in codice manu deſcripto, & officium argutiæ ſenſus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impoſitum, qui nouum fingit.

Cap. 4. *Putemus certè paruum in genere ſacrilegium.] Si diuinare licet, fortè ſcriptum erat à Seneca, ut putemus contra patrem graue ſacrilegium, ſi tam &c. Quæ diuinatio mihi potiſsimum arridet, utpote quæ non multum recedit à ſcripturæ prioris ueſtigijs, & ſenſum habet argutum, certe uertitur in contra, paruum in patrem, ſiue parentem, & ingerere, in grauem, niſi manis ingeri. Etenim qui uolunt Charitas eſſe filias Iouis, putant graue ſacrilegium etiam in patrem committi, ſi filiabus fiat iniuria.*

Cap. 15. *Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior editio, È ueſtigijs tamen uetuſti codicis, reſtituimus nepotari, à nepote dicto uerbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, à iuuene iuuenari. Sentit autem beneficium non eſſe dandum ei, qui nequiter profuſurus ſit quod dederis.*

IN OMNIA L. ANNAEI SENECAE

SCRIPTA FERNANDI PINCIANI

Caſtigationes, & ſcholia.

IN LIB. PRIMVM DE BENEFICIIS.

Cap. 1. LVCII ANNAEI SENECAE *ad Ebutium liberalem cætera.] Docuimus in Plinianis annotationibus ſcribendum eſſe, Annæi, per diphthongum in penultima ex auctoritate Terentiani grammatici. Annæus Seneca, & Pomponius ante ſecundus. ¶ Sibi enim quiſq; debet quod à neſciente accepit.] Beneficium poſſe à neſciente dari negat libro. 6. Seneca adiecta ratione. Item libro. 9. cõtrouerſiarum. Beneficium inquit eſt, quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Proinde probo lectionem quorundã codicum qui non legunt hic neſciente, ſed negligente. Quam uidentur confirmare uerba ſtatim ante præcedentia, & ideo non eſt negligenter dandum. Et infra libro. 2. Nam qui negligens eſt in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius uoluptas refrixit. Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & læto animo utrunq; facere.] ¶ Quibus turpe eſt non reddere. Scilicet quàm multi indigni ſunt luce.] Scribe. quibus turpe eſt non reddere, ſi*

Cap. 3. *licet. Quam multi indigni ſunt luce. ex uetere lectione. SED utrumlibet ex iſtis iudicaueris.] Corrige, Sed utrumlibet ex iſtis iudica uerum ex correctiſsimo exẽplari cœnobij diuorum Facũdi & Primitiui. ¶ Prout cuiq; niſum eſt conuenire deflectit.] Verbum conuenire, ſuperuacaneũ eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui. ¶ Paſithoam appellauit.] Scribendum Paſithæam, non Paſithoam, ex Homero quartodecimo Iliados, & uetere lectione. ¶ Non quia beneficia ratio commẽdat uel oratio.] Poſtrema duo uerba, uel oratio, aduentitia putamus ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripta, adnotante ſic in alijs exemplaribus haberi, poſtea per inſcitiam librariorum in contextum relata. Cuiuſmodi uicia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipue auctore admiſſa ſunt, negotium non mediocre eius ſtudioſis exhibentia. Hecaton, Hecatonis teſtimonio ſæpe alias Seneca utitur, & plerią; alij autores, ut dubitãdum non ſit de integritate eius dictionis. Manet etiam ſine illis quod in illos datum eſt.]*

Cap. 5. *Corrigendũ arbitramur, quod in illis datum eſt. ¶ Quid habet per ſe corona preciosum.] Exemplar diui Franciſci, ſpecioſum legit, non precioſum, & ut ſentio rectius. Indicant id uerba paulo ante præcedẽtia, ut alicubi ſit*

Cap. 9. *ſpecies recti, alicubi ipſa res. ¶ Difficilem aditum præbet.] Quædam ſcripta exemplaria addũt negationem, non difficilem aditum præbet. ¶ Speſq; improbas nihil ſe adituris uerbis fouet.] Caſtiga, ſpeſq; improbas nihil re adituris uerbis fouet. ex eiſdem. ¶ At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper.] Sunt codices qui legunt. At peior opinio ſi lingua aſper. Scribendum exiſtimo. At peior opinor qui lingua aſper. ¶ Nec clam ſed aperte quidam ludibrio habitis.] Scribendum per tranſpoſitionem uerbi quidem, nec clam quidem, ſed aperte ludibrio habitis. ex ſcripta lectione. ¶ Inhumanus ac maliuolus.] Eadem. inurbanus, mali moris. ¶ Indecentiſsimum ſponſaliorum genus eſt.] Corrigendum reor. Hinc decentiſsimum ſponſaliorum genus eſt.] Vel ſic. Inde decentiſsimum ſponſaliorum genus eſt. ¶ Niſi qui abduxit iam raptam. Agros ſpargere auaritiam recolligere certant.] Vetuſta lectio, niſi qui abduxit. Iã rapta ſpargere. Sparſa erãt, agri auaritia recolligere certãt, ut poſsit forte, pari, non agri ſcri-*

Cap. 10. *bi. Ceterũ hunc locũ ſicuti pleraq; alia huius operis in medium relinquimus, ut ingenioſus lector pro captu ingenij ſui aut emendet aut in meliore ſtatu reponat, ¶ Sine ullo meo incommodo.] Veteres codices non agnoſcunt*

Cap. 11. *uerbum, incommodo, ſed partim legunt ſine ullo meo. partim ſine ullo meo merito. IAM cætera ex abundanti ueniunt.] Particula, iam, in nonnullis exemplaribus deſideratur: & pro uerbo, ſequemur, quod mox paulo habetur, uidea*

tur, uideamus legunt, non ſequemur. E O *quidem magis duratura quæramus.*] *In quibuſdã codicibus. Eoq́; magis* Cap. 12.
duratura quæramus. In exemplari meo domeſtico gallicana manu ſcripto. Et eo quidem magis, & cætera. V B I Cap. 13.
I L L A *defecerant.*] *Fideliorem lectionem ducimus, ubi illi defecerant; hoc eſt Hercules & liber.* ¶ *Morbo ſuo* Cap. 14.
morem geßit.] *In quibuſdam codicibus, Minimè. Morbo ſuo morẽ geßit.* ¶ *Ille accepit quum rogaſſet, ego quum*
rogarer.] *Quædam exemplaria. Ille accepit quum rogaſſet, ego quum non rogarem. Alia, Ille accepit quum ro-* Cap. 15.
gaſſet, ego non rogaui. N O N *quòd quilibet caſus.*] *Dictio, quòd, expungenda, ex uetere lectione. Alioqui le-*
gendum erat inuerſo ordine, quod non quilibet caſus.

LIBER SECVNDVS QVEMADMODVM DANDVM SIT BENEFICIVM.

INſpiciamus Liberalis uirorum optime id, quod ex priore par- CAP. I.
te adhuc ſupereſt, quemadmodum dandum ſit beneficiũ, eu-
ius rei expeditiſsimam uideor mõſtraturus uiam, ſi ſic demus,
quomodo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, ſine
ulla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter ma-
nus dantis hæſit, quod quis ęgre dimittere uiſus eſt, & ſic da-
re tãquam ſi ſibi preriperetur. Etiam ſi quid moræ interuenit,
euitemus omni modo, ne deliberaſſe uideamur. Proximus eſt
autem neganti, qui dubitauit, nullãq; iniÿt gratiam. Nam cum in beneficio iucũdiſ-
ſima ſit tribuentis uolũtas: qui nolentẽ ſe tribuiſſe ipſa cũctatione teſtatus eſt, non
dedit, ſed aduerſus ducentẽ, male retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit
frõtis infirmitas. Gratiſsima ſunt beneficia, parata, facile occurrẽtia, ubi nulla mo-
ra fuit, niſi in accipiẽtis uerecundia. Optimũ eſt antecedere deſideriũ cuiuſq;, pro-
ximũ ſequi. Illud melius, occupare anteq; rogemur, quia cũ homini probo ad ro-
gandũ os corruat, & ſuffũdatur rubore, qui hoc tormentũ remittit, multiplicat mu-
nus ſuum. Non tulit gratis, qui cũ rogaſſet, accepit. Quoniã quidem, ut maioribus
noſtris grauiſsimis uiris uiſum eſt, nulla res charius cõſtat, quàm quæ precibus em-
pta eſt. Vota homines parcius facerẽt, ſi palàm faciẽda eſſent. Adeò etiã deos, qui-
bus honeſtiſsime ſupplicamus, tacite malimus & intra nos precari. Moleſtum CAP. II.
uerbũ eſt, oneroſum, & demiſſo uultu dicẽdum, rogo. Huius faciẽda eſt gratia ami- *Facere gratiã*
co, & cuicũq;, quẽ amicũ ſis promerendo facturus. Properet licet, ſero beneficium *pro remittere.*
dedit, qui roganti dedit. Ideò diuinãda cuiuſque uolũtas, & cum intellecta eſt, ne-
ceſsitate grauiſsima liberanda eſt. Illud beneficium iucundũ uicturumq; in animo
ſcias, quod obuiam uenit. Si non contingit pręuenire, plura rogantis uerba inter-
cidamus, ne rogati uideamur, ſed certiores facti ſtatim promittamus, facturosq;
nos etiam antequam interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Quẽadmo-
dum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiue data remedÿ lo-
cum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium ſit, ſi præſto fuerit, ſi proxi-
mam quanq; horam non perdidit, multum ſibi adÿcit, gratiamq; precioſi, ſed lenti
& diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libẽter
faciat. Itaq; lætus facit, & induit ſibi animi ſui uultũ. Ingentia quorũdam beneficia, CAP. III.
ſilentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & triſtitiã corrupit, cum pro-
mitterent uultu negantium. Quanto melius adÿcere bona uerba rebus bonis, &
prædicatione humana benignaq; cõmendare quæ præſtes. Vt illũ caſtiges, quod
tardior in rogando fuit, adÿcias licet familiarem quærelam. Iraſcor tibi, quod cum
aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me uoluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod
quenquam adhibuiſti. Ego uerò gratulor mihi, quod experiri animum noſtrum li-
buit, poſtea quicquid deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur.
Sic efficies, ut animum tuum pluris ęſtimet, quàm illud quicquid eſt, ad quod pe-
tendum uenerat. Tũc eſt ſumma uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui diſ-
ceſsit, dicet ſibi, magnum hodie lucrum feci. Malo quod illum talem inueni, quàm
ſi multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia perueniſſet. Huic enim ani-
mo, nunquam parem referam gratiam.

Acple-

CAP. IIII.

Atplerîq; ſunt, qui beneficia aſperitate uerborum, & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone uſi, ea ſuperbia, ut impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. Nihil autem eſt acerbius, quàm ubi quod impetraſti rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia, quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impetrare. Hic rogandus eſt, ut admoneat, ille ut ſumat. Sic unum unus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet, quia autori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaq; curæ habebis, ſi grate æſtimari quæ præſtabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniant ſine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt ut non tuam minuat.

Repræſentare pro exhibere.

CAP. V.

Nihil æque amarum, quàm diu pendere. Aequiore quidam animo ferunt præcidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſq; autem hoc uitium eſt, ambitione praua differendi promiſſa, ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum, minusq; ſe iudicant poſſe, niſi diu multumq; ſingulis quod poſsint oſtendant. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare uerißimū exiſtima, quod ille comicus dixit. Quid? tu non intelligis, tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus dolor exprimit. Fac, ſi quid facis. Et nihil eſt tanti malo mihi iam neges, ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum expectat. Poteſt ob id gratus eſſe? Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnā, & miſericordię genus eſt cito occidere, quia tormentum ultimum finem ſui ſecum affert, quod antecedit tempus maxima uenturi ſupplicij pars eſt: ita maior eſt muneris gratia quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerū ſolicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere beneficio ſuo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat, & propriū eſt libēter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diē extrahēs profuit non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tēpus & argumentū amicæ uolūtatis. Tarde uelle, nolētis eſt.

prium

Extrahere diē.

CAP. VI.

In omni negotio Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat. multū celeritas fecit multū abſtulit mora. Sicut in telis eadē ferri uis eſt: ſed in infinitum intereſt, utrū excuſſo lacerto torqueantur, an remiſſa manu effluant. Gladius idē & ſtringit & transforat, quàm preſſo articulo uenerit, refert. Idē eſt quod datur: ſed intereſt, quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi nō eſt paſſus, qui dedit, ſi dediſſe dum dat oblitus eſt: nā corripere eū, cui maxime aliquid præſtes, demētia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaq; non ſunt exaſperanda beneficia, nec quicquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

CAP. VII.

Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro aſpere datū, panem lapidoſum uocabat, quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbū. Tyberius Cæſar rogatus à nepote M. † Aelio prætorio, ut æri alieno ſuccurreret, edere illum ſibi nomina creditorū iuſsit. Hoc non eſt donare, ſed creditores cōuocare. Cum edita eſſent ſcripſit, nepoti iuſsiſſe ſe pecuniā ſolui. Adiecta cōtumelioſa admonitione, effecit, ut nepos nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. Aliquid Tyberius ſecutus eſt; puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. Iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas. Beneficium uerò danti, tota alia ſequenda eſt uia.

aliter, Actio. al. Aelio.

CAP. VIII.

Omni genere quod das, quo ſit acceptius, adornādum eſt. Hoc uerò non eſt beneficium dare reprehendere eſt, ut in tranſitu de hac quoq; parte dicam quid ſentiam. Ne principi quidem ſatis decorū eſt, donare ignominiæ cauſa. Tametſi † inquietudinem Tyberius, nec hoc quidē modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt, quos omnes iuſsit reddere in ſenatu æris alieni cauſas, & ita illis certas ſummas dedit. Nō eſt illud liberalitas

aliter, inquies Tyberius ne hoc quidē modo quod uitabat potuit.

cenſura

cenſura eſt,auxilium eſt,principale tributum eſt,Beneficium non eſt,cuius ſine ru-
bore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem miſſus ſum,ut impetrarem, cauſam dixi. CAP. IX.
Præcipiunt itaq; omnes autores ſapientiæ,quædã beneficia palam danda,quæ-
dã ſecreto,palàm,quæ cõſequi glorioſum eſt,ut militaria dona,& honores,& quic-
quid aliud notitia pulchrius fit.Rurſus quæ nõ producũt,nec honeſtiorẽ faciũt,ſed
ſuccurrũt infirmitati,egeſtati,ignominiæ,tacite dãda ſunt,ut nota ſint ſolis,quibus
pſunt.Interdũ & ipſe qui iuuatur fallẽdus eſt,ut habeat,nec à quo acceperit,ſciat.
Arceſilaus, ut aiunt,amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulãti, ægro au- CAP. X.
tem & ne hoc quidem cõfitenti,deeſſe ſibi in ſumptũ ad neceſſarios uſus, cum clàm
ſuccurrẽdum iudicaſſet, puluino eius ignorãtis ſacculũ ſubiecit, ut homo inutiliter
uerecũdus,quod deſiderabat,inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille ne-
ſciet,à quo acceperit? Primum neſciat,ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. Deinde multa
alia faciam,multa tribuam,per quæ intelligat,& illius autorem. Deniq; ille neſciet
accepiſſe ſe,ego ſciam me dediſſe. Parum eſt,inquis. Parũ,ſi fœnerare cogitas,Sed ſi
dare quo genere accipienti maximè profuturum erit,dabis. Cõtentus eris te teſte.
Alioquin non benefacere delectat,ſed uideri bene feciſſe. Volo,inquis,ſciat. Debi-
torẽ quæris. Volo utiq; ſciat. Quid ſi illi utilius eſt neſcire,ſi honeſtius,ſi gratius, nõ
in aliam partẽ abibis? Volo ut ſciat. Ita tu hominẽ non ſeruabis in tenebris? Nõ ne- *In acta mittere.*
go quoties patitur res,percipiendũ gaudium ex accipiẽtis uoluntate. Sin adiuua-
ri illũ, & oportet, & pudet,ſi quod præſtamus,offendit, niſi abſcõditur,beneficium
in acta nõ mitto. Quid ni? Ego illi non ſum indicaturus me dediſſe, cum inter prima
præcepta, ac maximè neceſſaria ſit, ne unquam exprobrẽ,imò ne admoneam qui-
dẽ? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. Alter ſtatim obliuiſci debet dati,alter ac-
cepti nunquam. Lacerat animum,& premit frequens meritorum commemoratio.
Libet exclamare, quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodã Cæſaris CAP. XI.
amico exclamauit,cum ſuperbiam eius ferre non poſſet, Redde me Cæſari. Quo-
uſq; dices,Ego te ſeruaui,ego te eripui morti? iſtud ſi meo arbitrio memini,uita eſt,
ſi tuo mors eſt. Nihil tibi debeo,ſi me ſeruaſti,ut haberes,quem oſtẽderes. Quouſq;
me circũducis? quouſq; obliuiſci fortunæ meæ nõ finis? Semel in triumpho ductus
eſſem. Non eſt dicẽdum,quid tribuerimus. Qui admonet,repetit. Non eſt inſtandũ
non eſt memoriæ reuocãdum,niſi ut aliud dãdo,prioris admoneas. Ne alijs quidem
narrare debemus. Qui dedit beneficium,taceat, narret qui accepit. Dicetur enim,
quod illi ubiq; iactãti beneficiũ ſuum, Nũ negabis,inquit,te recepiſſe? & cũ reſpon
diſſet,quãdo? ſæpe quidẽ,inquit,& multis locis, id eſt quoties & ubicunq; narraſti.
Quid opus eſt eloqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere hone-
ſtius poſſit,quo narrãte,& hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratũ me iudi-
cas,ſi iſtud te tacẽte,nemo ſciturus eſt. Quod adeò non eſt cõmittendum,ut etiam
ſi quis corã nobis narrabit,reſpondendũ ſit,digniſſimus quidẽ ille eſt maioribus be
neficijs,quæ ego magis uelle me ſcio præſtare,quàm poſſe. Et hæc ipſa nõ uenaliter,
nec ea figura,qua quidã reijciunt,quæ magis ad ſe uolũt attrahere. Deinde adijciẽ-
da omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit,ſi labores ſuos deſtituet in ſemi-
ne. Multa cura ſata producũtur ad ſegetẽ. Nihil in fructũ peruenit, quod non à pri-
mo uſq; ad extremũ æqualis cultura proſequitur. Eadem beneficiorum eſt cõditio.
Nũquid ulla maiora poſſimt eſſe,quàm quæ in liberos patres cõferũt? Nec tamen
irrita ſunt,ſi in infantia deſerãtur,niſi lõga pietas munus ſuum nutriat. Eadem cæte
rorum beneficiorũ conditio eſt, niſi illa adiuueris,perdes. Parũ eſt dediſſe,fouenda
ſunt. Si gratos uis habere quos obligas,non tantũ des oportet beneficia, ſed ames.
Præcipuè ut dixi,parcamus auribus. Admonitio tædiũ facit, exprobratio odiũ. Ni-
hil æque in beneficio dãdo uitãdũ eſt,quàm ſuperbia. Quid opus arrogãtia uultus? quid
tumore uerborũ? Ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio. Res loquentur,
nobis tacentibus. Non tãtum ingratum,ſed inuiſum eſt beneficiũ,ſuperbe datum.
Cæſar dedit uitam Põpeio Pœno,ſi dat,qui non aufert,deinde abſoluto & agẽti CAP. XII.
gratias porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant eum, negant id inſo-
lentia

lentiæ cauſa factũ, aiunt ſocculum auratũ, imò aureum margaritis diſtinctũ oſtendere eum uoluiſſe. Ita prorſus, quid hic cõtumelioſum eſt, ſi uir cõſularis aurum, & margaritas oſculatus eſt, & alioquin nullã partem in corpore eius electurus, quam purius oſcularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Perſica ſeruitute mutaret? Parum iudicauit, ſi ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus, in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo uicti hoſtes uictoribus iacuere. Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nõ hoc eſt rempub. calcare? Equidem dicit aliquis, Nõ poteſt ad rem pertinere, ſiniſtro pede. Parum enim fœde, furioſeq́; inſolens fuerat, qui de capite conſularis uiri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pictos ſoccos.

al pedes ſuos.

CAP. XIII.

O ſuperbia magnæ fortunæ. O ſtultiſſimum malum, ut à te nihil accipere iuuat, ut omne beneficium in iniuriam cõuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecẽt, quoq́; altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es. Oſtẽdisq́; te nõ agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrũpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te ſupinet, quid uultum, habitumq́; oris peruertat, ut malis habere perſonam quam faciem. Iucunda ſunt, quæ humana frõte, leni, placidaq́; tribuuntur, quæ cum daret mihi ſuperior, non exultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditq́; in æquum, & detraxit muneri ſuo põpam, obſeruauit idoneũ tempus, ut in occaſione potiùs, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolẽtia perdãt, ſi oſtẽderimus non ideò uideri maiora, † quia tumultuoſius data ſunt, ne ipſos quidẽ ob id cuiquam poſſe maiores uideri, Vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducat.

al. quo.

CAP. XIIII.

Sunt quædam nocitura impetrãtibus, quæ non dare, ſed negare beneficium eſt. Aeſtimabimus itaq; utilitatem potius, quàm uolũtatem petẽtium. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere q̃ pernicioſa ſunt, licet, quia iudicium interpellat affectus. Sed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilia fugat, cecidit, deteſtamur pernicioſos malorũ munerum autores. ut frigidam ægris negamus, & lugẽtibus, ac ſibi iratis ferrũ, aut amantibus, quicquid cõtra ſe uſurus; ardor petit ſic ea, quæ nocitura ſunt, impenſe ac ſubmiſſe nonnũquam etiam miſerabiliter rogãtibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorũ ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet, & ea dare quæ non tãtum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant, ſcio hoc illi non profuturum, ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit de ſe, nõ de me queretur. Falſum eſt, imò de te, & merito, cum ad mẽtem bonã redierit, cum † acceſſio illa, quæ animũ inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit: à quo in damnum, ac periculũ ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogãtium. ſæua bonitas eſt. Quemadmodũ pulcherrimũ opus eſt, etiam inuitos, nolentesq; ſeruare, ita rogãtibus peſtifera largiri, blandũ & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod uſu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum uertatur. Pecuniam non dabo, quam numeraturũ adulteræ ſciam, ne in ſocietate turpis facti, aut conſilij inueniar. Si potero, reuocabo, ſin minus, nõ iuuabo ſcelus. Siue illũ ira, quò nõ debebat, impellit. ſiue ambitionis calor abducit à tutis, non cõmittam: ut poſſit quandoq; dicere, Ille amãdo me occidit.

forte, acceſſio ut ſit alluſio ad paroxyſmos febrium.

CAP. XV.

Sæpe nihil intereſt inter amicorũ munera, & hoſtiũ uota. Quicquid illi accidere optant, in id horũ intempeſtiua indulgẽtia impellit, atq; inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequẽtiſſime) ut nihil interſit inter odium & beneficium? Nũquam in turpitudinẽ noſtrã reditura, tribuamus. Cum ſumma amicitia ſit, amicum ſibi æquare, utriq; ſimul conſulẽdum eſt. Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam. Succurrã perituro, ſed ut ipſe nõ peream, niſi ſi futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullũ beneficium dabo quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiã deſtruit, ita qui quãtum det, oſtendit, munus ſuum non cõmendat, ſed exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuiq; facultates ſuæ, uireſq; , ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Aeſtimãda eſt eius perſona, cui damus. Quædã enim minora ſunt,

quàm

quàm ut exire à magnis uiris debeant, quædã accipiẽte maiora ſunt. Vtriuſq; itaq; perſonam confer tecũ. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue ſit aut † paucum. Nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat. *al. parum.*

Vrbem cuidam Alexander donabat ueſanus, & qui nihil animo niſi grãde conceperit. CAP. XVI. Cũ ille cui donabatur ſeipſum mẽſus, tãti muneris inuidiam refugiſſet, dicẽs non cõuenire fortunæ ſuæ. Nõ quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa uox uidetur, & cũ regia ſit, eſt ſtultiſsima. Nihil enim per ſe quenq; decet. Refert quid, cui, quãdo, quare, ubi, & cætera, ſine quibus facti ratio non cõſtabit. Tumidiſsimum animal, ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur perſonarum, ac dignitatũ proportio. Et cum ſit ubiq; uirtutis modus, æque peccat *Aeque quam* quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantũ fortuna ſuſtulerit, ut cõgiaria tua urbes ſint, quas quãto maioris animi fuit nõ capere quàm ſpargere, eſt tamẽ aliquis minor, quàm ut in ſinũ eius condenda ſit ciuitas. Ab Antigono CAP. XVII. Cynicus petijt talentum. Reſpõdit plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. Reſpõdit minus eſſe, quàm quod regẽ deceret dare. Turpiſsima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regem, in talento Cynicũ reſpexit, cum poſſet & denariũ tanq̃ Cynico dare, & talentum tanq̃ rex. Vt ſit aliquid maius, quàm q̃d Cynicus accipiat, nihil tam exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Eſt eñ intolerabilis res, poſcere nũmos & contemnere. Indixiſti pecuniæ odiũ, hoc profeſſus es, hanc perſonam induiſti, agenda eſt. Iniquiſsimũ eſt te pecuniam ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpiciẽda ergo non minus ſua cuiq; perſona eſt, quàm eius, de quo iuuãdo quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine de pilæ luſu, quã cadere non eſt dubiũ, aut mittentis ſtudio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, ubi inter manus utriuſq; apte, ab utroq; & iactata & excepta uerſatur. Neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadẽ beneficij ratio eſt, niſi utriq; perſonæ, dantis & accipiẽtis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus, utcunq; enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigidæ, nec tam excuſſe, ſed languidius & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idem faciendũ eſt in beneficijs. Quoſdam doceamus, & ſatis iudicemus, ſi conantur, ſi audent, ſi uolunt. Facimus autem plerunq; ingratos, & ut ſint, fauemus, tanquam ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit, ut malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui non poteſt, niſi cõſentitur extẽdi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præſtiterũt, quam uideri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes ſuæ cõſtent, & fauere, ut gratia ſibi referri poſsit benigne omnia interpretari, gratias agentem, non aliter quàm ſi referat audire, præbere ſe facilẽ, ad hoc, ut quẽ obligauit, etiam exolui uelit? Male audire ſolet fœnerator, ſi acerbe exigit, æque ſi in recipiendo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficium tam recipiendũ eſt, quam nõ exigendũ. Optimus ille, qui dedit facile, nũquam exigit. Reddi gauiſus eſt, bona fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tãtum dant beneficium ſuperbe, ſed etiã accipiunt, quod CAP. XVIII. non eſt cõmittendum. Iam enim tranſeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcunq; ex duobus conſtat officium, tantundem ab utroq; exigit. Qualis pater eſſe debeat, cũ inſpexeris, ſcies non minus operis illic ſupereſſe, ut diſpicias, qualẽ eſſe oporteat filium. Sunt aliquæ partes mariti, ſed non minores uxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præſtant, & parem deſiderant regulã, quæ ut ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod uicinum honeſto eſt. Non enim tantũ fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce, per totam uiam eundum eſt. Minima maximaq;, ex huius conſilio gerenda ſunt, quomodo hæc ſuaſerit, dãdum. Hæc autem hoc primum

cenſebit,non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter
tibi reſpondeam:ab his quibus dediſſe uideamur. Nam etiã maiore delectu quæ/
rendum eſt,cui debeamus,quàm cui præſtemus.Nam ut non ſequãtur ulla incom-
moda(ſequuntur autem plurima) graue tormentum eſt debere, cui nolis. Contra
iucundiſsimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam poſt iniuriam
poſſis. Illud uerò homini uerecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare opor/
tet,quem non iuuat. Totiens admoneam neceſſe eſt,non loqui me de ſapientibus,
quos quicquid oportet,iuuat,qui animum in poteſtate habẽt,& legem ſibi, quam
uolunt,dicunt, & quam dixerunt, ſeruant, ſed de imperfectis hominibus honeſta
ſequi uolentibus,quorum affectus ſæpe contumaciter parent.

Itaque eligẽdus eſt,à quo beneficium accipiã.Et quidem diligentius quærendus
beneficij quàm pecuniæ creditor.Huic enim reddendũ eſt,quantũ accepi,& ſi red/
didi,ſolutus ſum ac liber.At illi plus ſoluendũ eſt,& nihilominus etiã relata gratia,
cohæremus.Debeo enim,cum reddidi,rurſus incipere,monetq́; amicitia non reci/
pere indignum.Sic eſt beneficiorũ quidẽ ſacratiſsimũ ius, ex quo amicitia oritur.
Non ſemper inquit,mihi licet dicere,nolo, aliquando beneficium accipiendũ eſt,
& inuito.Dat tyrannus crudelis & iracũdus,qui munus ſuum faſtidire te,iniuriam
iudicaturus eſt.Non accipiam. Eodem loco pone latronem & piratã, quo regem,
animum latronis ac piratæ habẽtem.Quid faciam?Parum dignus eſt,cui debeam.
Cum eligendum dico cui debeas,uim maiorem & metum excipio, quibus adhibi/
tis, electio perit.Si liberũ eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, utrũ uelis,an non,id apud te ipſe
perpendes.Si neceſsitas tollit arbitrium, ſcies te non accipere, ſed parere. Nemo
enim id accipiendo obligatur,quod illi repudiare non licuit.Si uis ſcire,an uelim,
effice,ut poſsim nolle. Vitam tamen tibi dedit.Non refert quid ſit,quod datur, niſi
Seruator. à uolente uolenti detur.Si ſeruaſti me, non ideò ſeruatores. Venenum aliquando
pro remedio fuit,non ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obli-
CAP.XIX. gant. Tuber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad eum occidendum uenerat.
Non ideò illi tyrannus gratias egit,quod rem, quam medicorum manus reformi/
dauerant,nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnũ in ipſa re momentũ Quoniam
non uidetur dediſſe beneficium qui malo animo profuit.Caſus enim beneficiũ eſt,
hominis iniuria.Leonem in amphitheatro ſpectauim⁹, qui unum è beſtiarijs agni/
al.miniſter. tum,cum quondã eius fuiſſet, †magiſter,protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo
al.feræ. eſt beneficium †ferre auxiliũ? Minime,quia nec uoluit facere, nec benefaciẽdi ani
mo fecit. Quo loco feram poſui tyrannũ pone. Et hic uitam dedit, & illa, nec hic,
nec illa beneficium.Quia non eſt beneficium accipere,cogi. Nõ eſt beneficiũ de/
CAP.XX. bere,cui nolis.Ante des oportet mihi arbitriũ mei,deinde beneficium. Diſpu/
tari de Marco Bruto ſolet,an debuerit accipere à diuo Iulio uitam, cum occiden/
dum eum iudicaret.Quam rationẽ in occidendo ſecutus ſit aliis tractabimus. Mi/
hi enim,cum uir magnus fuerit in alijs,in hac re uidetur uehemẽter erraſſe, nec ex
inſtitutione ſtoica ſe egiſſe, qui aut regis nomẽ extimuit cũ optimus ciuitatis ſta/
tus ſub rege iuſto ſit,aut ibi ſperauit libertatem futuram,ubi tam magnũ præmiũm
erat, & imperãdi & ſeruiendi,aut exiſtimauit ciuitatẽ in priorem formã poſſe re/
uocari,amiſsis priſtinis moribus,futuramq́; ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtatu/
ras ſuo loco leges,ubi uiderat tot milia hominũ pugnãtia,non an ſeruirẽt, ſed utri
ſeruirent.Quanta uerò illum aut rerum naturæ,aut urbis ſuæ tenuit obliuio,qui u-
no interempto,defuturũ credidit alium,qui idẽ uellet,cum Tarquinius eſſet inuen
tus poſt tot reges ferro ac fulminibus occiſos. Sed uitam accipere debuit, ob hoc
tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria uenerat.
Non enim ſeruauit is qui non interfecit,nec beneficium dedit,ſed miſsionem.
CAP.XXI. Illud magis uenire in diſputationem poteſt† aliquando quid faciendũ ſit,cap/
al.aliquam tiuo cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & infamis repromittit.
Patiar me ab impuro ſeruari? Seruatus deniq;,quam illi gratiam referam? Viuam
cum obſcœno? Non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat,dicam.Etiam ab
aliquo

aliquo tali accipiam pecuniã,quam pro capite dependã. Accipiam autẽ tanquam
creditum,non tãquàm beneficiũ.Soluam illi pecuniã, & ſi occaſio fuerit ſeruãdi,
periclitantẽ ſeruabo,in amicitiã,quæ ſimiles iungit,non deſcendã.Nec ſeruatoris
illum loco numerabo,ſed fœneratoris,cui ſciã reddendũ quod accepi. Eſt aliquis
dignus,à quo beneficium accipiam, ſed danti nociturum eſt, ideò non accipiam.
Quia ille paratus eſt mihi cum incõmodo,aut etiã periculo ſuo prodeſſe:defenſu-
rus eſt me reũ,ſed illo patrocinio,regẽ ſibi eſt factur9 inimicũ.Inimicus ſim, ſi cum
ille pro me periclitari uelit,ego, quod facilius eſt, non facio, ut ſine illo pericliter.
Ineptum & friuolũ hoc Hecaton ponit exẽplum Arceſilai,quem ait à filio fa-
milias oblatam pecuniã non accepiſſe,ne ille patrem ſordidũ offenderet. Quid fe-
cit laude dignũ? quod furtũ non recepit? quod maluit nõ accipere,quàm reddere?
Quæ eſt enim alienã rem non accipere moderatio? Si exẽplo magni animi opus
eſt utamur. Græcini Iulij uiri egregij,quẽ Cæſar occidit ob hoc unũ,quod melior
uir erat,quàm eſſe quenquã tyranno expediret. Is cum ab amicis conferẽtibus ad
impenſas ludorũ pecunias acciperet, magnã pecuniam à Fabio Perſico miſſam,
non accepit. Et obiurgãtibus his,qui non æſtimabãt mittentẽ,ſed miſſa, quod re-
pudiaſſet, ego, inquit, ab eo beneficiũ accipiam, à quo propinationem accepturus
non ſim? Cunque illi Rebillus conſularis,homo eiuſdẽ infamiæ maiorẽ ſummam
miſiſſet,inſtaretq́;,ut accipi iuberet, Rogo, inquit, ignoſcas, & à Perſico nõ accepi.
Vtrum hoc munera accipere eſt,an ſenatũ legere? Cum accipiendũ iudicaue- CAP.XXII.
rimus,hilares accipiamus, profitentes gaudiũ, & id dãti maniſeſtũ ſit,ut fructum
præſentem capiat. Iuſta enim cauſa letitiæ eſt, lætum amicũ uidere, iuſtior feciſſe.
Grate ad nos perueniſſe indicemus,effuſis affectibus,quod non ipſo tantũ audien-
te,ſed ubiq; teſtemur. Qui grate beneficium accepit,primam eius penſionẽ ſoluit. Penſio
Sunt quidam,qui nolunt niſi ſecreto accipere, teſtem beneficij & conſcium CAP.XXIII.
uitant quos ſcias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda no-
titia eſt muneris ſui,in quantum delectatura eſt,cui datur,ita accipienti adhiben-
da concio eſt. Quod pudet debere,ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias,&
in angulo,& ad aurem. Non eſt iſta uerecundia, ſed inficiciandi genus. Ingratus
eſt,qui remotis arbitris,agit gratias. Quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec in- nomina fieri.
terponi pararios,nec ſignatores aduocari,nec chirographum dare. Idem faciunt,
qui dant operam, ut beneficium in ipſos collatum, quàm ignotiſsimum ſit. Ve-
rentur palàm ferre,ut ſua potius uirtute,quàm alieno adiutorio conſecuti dican-
tur. Rariores in eorum officijs ſunt, quibus aut uitam,aut dignitatem debent: &
dum opinionem clientium timent,grauiorem ſubeunt ingratorum.
Alij peſsime loquuntur de optime meritis. Tutius eſt quoſdã offendere,quàm CA.XXIIII.
demeruiſſe. Argumentum nihil debentium,odio quærunt. Atqui nihil magis præ
ſtandum eſt,quàm ut memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde †reficienda al.refrigenda
eſt,quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit. Nec delicatè accipiendum
eſt,nec ſubmiſſe & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne
beneficium recens placeat, quid faciet cum prima eius uoluptas refrixit? Alius
accepit faſtidioſe,tanquàm qui dicat, non mihi opus eſt, ſed quia tam ualde uis,
faciàm tibi mei poteſtatem. Alius ſupine,ut dubium præſtanti relinquat,an ſenſe-
rit. Alius uix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro
magnitudine rei impenſius, & illa adijciẽda, plures quàm putas, obligaſti. Nemo
enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris,ſed
ſcire te oportet,quãto plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. Nun-
quam tibi gratiam referre potero. Illud certè non deſinam ubiq; confiteri, me re-
ferre non poſſe. Nullo magis Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia im- CAP.XXV.
petranda facilem ſibi reddidit, Furnius, quàm quod cum patri Antonianas par-
tes ſecuto,ueniam impetraſſet,dixit, Hanc unam Cæſar habeo iniuriã tuam, effe-
ciſti,ut uiuerem & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi,quàm nullo modo
ſibi ſatisfacere, nec ad ſpem quidem exequendi unquam beneficij accedere. His

atque eiuſmodi uocibus id agamus, ut uolũtas non lateat, ſed aperiatur, ut luceat:
Verba ceſſent licet, ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, conſcientia emine-
bit in uultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dũ accepit, de reddẽdo cogitat. Chryſip-
pus quidem dicit, illum uelut in certamen curſus compoſitum, & carceribus in-
cluſum, operire debere ſuum tempus, ad quod uelut dato ſigno proſiliat. Et qui-
dem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, ut cõſequatur anteceden-
CAP. XXVI. tem. Videndum eſt nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius ſui ſuſ-
pectus, & inſitum mortalitati uitiũ, ſe, ſuaq; mirandi, aut auiditas, aut inuidia. In-
cipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. Inde eſt, ut omnia meruiſſe
ſe exiſtimet, & inſolutum accipiat, nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum putet. Hoc
mihi dedit, ſed quàm ſero, ſed poſt quot labores. Quanto cõſequi plura potuiſſem,
ſi illum aut illum, aut me colere maluiſſem? Non hoc ſperaueram. In turbam con-
iectus ſum, tam exiguo dignum me iudicauit, honeſtius præterire fuit.
CA. XXVII. Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequã illum liber-
tini pauperem facerent (Hic quater milies ſeſtartiũ ſuum uidit, propriè dixi: Ni-
hil enim amplius quàm uidit) ingenij fuit tam ſterilis quàm animi. Cum enim eſ-
ſet auariſsimus, nummos citius emittebat, quàm uerba, tanta illi inopia erat ſer-
monis. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto deberet, ad quem attulerat
paupertàtem, ſub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecu-
nia, & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens à ſtudijs ſe abductum. Ni-
hil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquentia. At illi in-
ter alia hoc quoq; diuus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriium à labore irrito
liberauerat. Non patitur auiditas quenquam eſſe gratum. Nũquam enim impro-
bæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Et maiora cupimus, quo maiora uenerunt: Multoq;
concitatior eſt auaritia, in magnarũ opum congeſtu collocata, ut flammæ infini-
to acrior uis eſt, quo ex maiore incẽdio emicuit. Aeque ambitio nõ patitur quen-
al. qua. quam in ea menſura honorum conquieſcere † qua quondam eius fuit impudens
uotum. Nemo agit de tribunatu gratias, ſed quæritur, quod non eſt ad præturam
uſq; perductus. Nec hæc grata eſt, ſi deeſt cõſulatus. Nec hic quidem ſatiet, ſi unus
eſt, ultra ſe cupiditas ſe porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit, quia non unde
uenerit, reſpicit, ſed quò tendat. Omnibus his uehementius, & importunius ma-
lum eſt inuidia, que nos inquietat, dũ cõparat. Hoc mihi præſtitit, ſed illi plus, ſed
CA. XXVIII. illi maturius, & deinde nullius cauſam agit, cõtra omnes ſibi fauet. Quanto eſt
al. prudẽtius. ſimplicius, quanto † purius, beneficium acceptum augere: Scire neminem tanti ab
alio, quanti à ſeipſo æſtimari. Plus accipere debuiſſem, ſed illi facile non fuit plus
dare. In multos diuidẽda liberalitas erat. Hoc initium eſt. Boni cõſulamus, & ani-
mum eius grate excipiẽdo euocemus. Parũ fecit, ſed ſæpius faciet. Illũ mihi prætu-
lit, & me multis. Ille non eſt mihi par uirtutibus, nec officijs, ſed habuit ſuam uene-
rem. Quærẽdo non efficiam, ut maioribus dignus ſim, ſed ut datis indignus. Plura
illis hominibus turpiſſimis data ſunt. Quid ad rem? quàm raro fortuna iudicat?
Quotidie querimur malos eſſe felices. Sæpe quæ agellos peſſimi cuiuſq; tranſie-
rat, optimorũ uirorum ſegetem grãdo percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſq;, ut in cæ-
teris rebus, ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non uellica-
re malignitas poſſit. Nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat.
Nunquam deerunt cauſæ querendi, ſi beneficia à deteriore parte ſpectaueris.
CA. XXIX. Vide quàm iniqui ſunt diuinorũ munerum æſtimatores, etiam quidem profeſſi
ſapientiam. Querũtur, quod non magnitudine corporis æquemus elephãtes, uelo-
citate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis, decentior
damis, dẽſior urſis, mollior fibris: quod ſagacitate nos narium canes uincant, quod
al. facilitate. acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia nandi † felicitate. Et cum
quædam nec coire quidem in idem natura patiatur, ut uelocitatem corporum &
uires pares animalibus habeamus, ex diuerſis ac diſſidẽtibus bonis, hominem non
eſſe compoſitũ, iniuriam uocãt; & in negligẽtes noſtri deos querimoniam iaciunt.
quod

quod non bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcien-
tia. Vix ſibi temperant, quin eouſq; impudētiæ prouehantur, ut naturam oderint,
quod infra deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad con-
templationem tot, tantorumq; beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in
hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt † ſecula ſortiri, quod terrenis præfecerunt. *al. ſecundat.*
Aliquis ea animalia cōparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quicquid no-
bis negatū eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis huma-
næ, cogita quāta nobis tribuerit parēs noſter, quāto ualētiora animalia ſub iugum
miſerimus, quanto ueloci ora † aſſequamur, quàm nihil ſit mortale, non ſub ictu no- *al. conſequa-*
ſtro poſitū. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animū deniq;, cui nihil non eodē quo *mur.*
intendit momento peruium eſt, ſideribus ueclociorem, quorū poſt multa ſecula fu-
turos curſus antecedit. Tantum deniq; frugum, tantum opum, tantum rerum alia-
rum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cūcta, & quia nihil totum inuenies,
quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æſti- *Proximus ab*
mata naturæ indulgentia confitearis neceſſe eſt, in delitijs te illi fuiſſe. Ita eſt, cha- *hoc.*
riſſimos nos habuerunt dij immortales, habentq;. Et qui maximus tribui honos po- *nō debuimus,*
tuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non † debuimus. *ſcilicet accipe-*
Hæc, mi Liberalis neceſſaria credidi, ut dicerē & quia loquendū aliquid de ma- *re.*
gnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiā inter cæ- CA. XXX.
tera huius deteſtabilis uitij audacia. Cui enim reſpondebit grate, quod munus exi-
ſtimabit magnum, aut reddendū, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpi-
ritum debebit, qui uitam accepiſſe ſe à dijs negat, quam quotidie ab illis petit?
Quicunque ergo gratos eſſe docet, & hominū cauſam agit, & deorum, quibus nul-
lius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſu-
mus. Nō eſt, quod quiſquam excuſationū mētis ingratæ ab infirmitate atq; inopia
† eruat & dicat, Quid enim faciam, & quomodo, Quādo ſuperioribus, dominiſq; *al. petat.*
rerū omniū gratias referam? Referre facile eſt, ſi auarus es ſine impendio: ſi iners,
opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi uis, cum quolibet paria feci-
ſti, quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis CA. XXXI.
ſtoicæ ſectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui li-
benter accepit, beneficium reddidiſſe. Nam cum omnia ad animum referamus, fe-
cit quiſq;, quantum uoluit Et cum pietas, fides, iuſtitia, omnis deniq; uirtus intra ſe
perfecta ſit, etiam ſi illi manum exercere non licuit, gratus poteſt eſſe homo etiam
homini uoluntate. Quotiens quod propoſuit quis cōſequitur, capit operis ſui fru-
ctum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodeſſe ei, cui dat & uoluptati ſibi eſſe.
Supra eſt, ſi quod uoluit, effecit, peruenitq; ad me animus eius, ac mutuo gaudio af
fecit. Tulit, quod petijt. Non enim ſibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut nō fuit be-
neficium, ſed negociatio. Bene nauigauit, qui, quem deſtinauit portum, tenuit. Te- *Aut pro alio*
li iactus certæ manus peregit officium, ſi petita percuſſit. Beneficium qui dat, uult *qui.*
excipi grate. Habet quod uoluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumētum
aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt nihil de reddítu cogitare.
Quod accipiebā, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima opti-
mæ rei cōditio eſt. Vt gratus ſim, ad fortunam mittor. Si illa inuita reſpondere non
poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero faciunt reddam,
& temporum rerumq; occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo ali-
quid accepi? Sed malo loco beneficiū eſt, niſi & excuſſis manibus eſſe † gratū licet. *al. grato.*
Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, nondum CA. XXXII.
cōſummauit officium ſuum, Reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid pi- *al. petat.*
lam ſcite ac diligenter excipere, ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expe-
dite remiſit, quam acceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. Quare? quia huius rei
laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. Explicari itaq; totum decet,
de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, ut
oportebat, excepit, ſi per ipſum mora quo minus remitteret, non fuit. Sed quamuis,

inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non
fecit, poteſt facere, ludus per ſe imperſectus eſt, qui conſummatur uicibus mitten-
di ac remittendi. Nolo diutius hic refellere, exiſtimemus ita eſſe, deſit aliquid luſui,
non luſori. Sic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui pars alia de-
betur, non animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod uo-
CA. XXXIII. luit, effecit. Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quàm ipſe accepi uo-
luit. Iam habet, quod petit, & quod unum petit, ego gratus ſum. Poſt hæc uſus mei
reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reliqua
pars eſt, ſed perfecti acceſſio. Facit Phidias ſtatuam. Alius eſt fructus artis, alius
artificij. Artis eſt feciſſe quod uoluit. Artificij feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuũ,
etiam ſi non uendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. Vnus conſcientiæ, hunc
abſoluto opere percepit. Alter famæ, Tertius utilitatis, quem allatura eſt, aut gra-
tia, aut uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conſcien-
tiæ. Hunc percepit, qui quo uoluit, munus ſuũ pertulit. Secundus eſt famæ, Tertius
eorum quæ præſtari inuicẽ poſſunt. Itaq; cum benigne acceptum eſt beneficium is
qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nõdum. Debeo itaq; quod extra
C. XXXIIII. beneficium eſt, ipſum quidem bene accipiendo perſolui. Quid ergo? Retu-
lit gratiam, qui nihil fecit? Plurimum fecit, bono animo bonum retulit, & quod eſt
amicitiæ, ex æquo. Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt
quod expectes, ut ſolutionem tibi oſtendam, res inter animos geritur. Quod dico,
non uidebitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te com-
modaueris mihi, & cogitaueris res eſſe plures, quàm uerba. Ingẽs copia eſt rerũ ſi-
ne nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, ſed aliunde commodatis,
pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & ueli, & carminis. Canem, & uenaticum, &
marinum, & ſydus. Quia non ſufficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus, quotiens
opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt uirtus pericula iuſta cõtemnens, aut ſcientia pe-
riculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorũ. Dicimus tamen & gla
diatorem fortem uirum, & ſeruum nequam, quem in contemptum mortis temeri-
tas impulit. Parſimonia eſt ſciẽtia uitandi ſumptus ſuperuacuos, aut ars re famili a-
ri moderate utendi: parciſſimum tamen hominem uocamus puſilli animi & cõtra-
cti, cum infinitum interſit, inter modum & ãguſtias. Hec alia ſunt natura, ſed effecit
inopia ſermonis, ut & hunc & illum parcum uocemus, ut & ille fortis dicatur cum
ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficiũ,
& actio dicitur beneficij, & ipſum quod datur per illam actionem, ut pecunia, do-
al. utiq;. mus, pretexta. Vnum † utriq; nomen eſt, uis quidẽ ac poteſtas longe alia.
CA. XXXV. Itaq; attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat dicere, Illi bene-
ficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuolè excipimus, Illud alterum
quod in re cõtinetur, nõdũ reddidimus, & uolumus reddere. Volũtati uolũtate ſa-
tis fecimus, rei rem debemus. Itaq; quamuis retuliſſe illum gratiã dicamus, qui be-
neficium libenter accepit, iubemus tamen aliquid ſimile ei, quod accepit reddere.
A conſetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent. Deinde aliã uia ad conſuetudi-
nem redeunt. Negamus iniuriam accipere ſapientem, tamen qui illum pugno per-
cuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem ſtulti eſſe, & tamen eum qui rem
aliquam ſtulto ſurripuerit, furti cõdemnabimus. Inſanire omnes ſtultos dicimus,
nec tamen omnes curamus elleboro. His ipſis quos uocamus inſanos, ſuffragium,
& iuriſdictionem committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo ac-
cepit gratiam retuliſſe, nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam rela
turum, etiã cum reddiderit. Exhortatio eſt illa, non inficiatio beneficij. Timeamus
ne uel intollerabili ſarcina depreſſi deficiamus. Animo bono mihi donata ſunt, &
fama defenſa detractæ ſordes, ſpiritu, & libertate potior, & quomodo referre gra-
tiam potero, quando ille ueniet dies, quo illi animum meum oſtendam? Hic
ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium amplexare, gaude, non quod
accipias, ſed quod reddas, debiturus. Non abibis tam magnæ rei periculum,

ut caſus

ut caſus ingratum facere te poſsit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpon- *Deſpondere*
deas animum, ne laborum, ac longe ſeruitutis expectatione deficias. Non differo *animum.*
te, de præſentibus fiat. Nunquàm eris gratus, niſi ſtatim ſis. Quid ergo facies? Non
arma ſumenda ſunt? Et fortaſſe erunt. Non maria emetienda? Fortaſſe etiam uen-
tis minantibus ſolues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retuliſti gra-
tiam, non ut ſoluiſſe te putes, ſed ut ſecurior debeas.

Libri ſecundi de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM.

Male renuit, Codex manu ſcriptus habebat, retinuit. Ducentem dixit, precibus trahentem, & male renuit, qui Cap. 1.
uictus improbitate rogantis parum conſtanter negat.

In eo quod daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficium, qui dum eius gratiam ad Cap. 4.
ſe trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

Potes ob id ingratus eſſe. Codex ſcriptus habebat, poteſt, ei ob id iam gratus eſſe, fortaſſe, poteſt, rectè legeris. Cap. 5.
Sentit beneficio ſic dato, nullam deberi gratiam, itaque ingratus eſſe non poteſt qui accipit, Manus adfert. Senten-
tia eſt, ut occidit, qui remedium non adhibet, in tempore, ita manus adfert, hoc eſt interficit, qui beneficium ſero
dat, quo poterat ſeruari cui dandum erat.

Sed inuiſum eſt, prior editio habebat iniuſtum eſt. Sed inuiſum quod ex codice manu ſcripto reſtituimus argu- Cap. 11.
tiæ pluſculum habet. Ingratum eſt quod non delectat, inuiſum eſt, quod odimus.

Vt coniugia tua urbes ſint, pro coniugia repoſuimus, congiaria, quæ dicuntur munera principum. Nam uox Cap. 15.
coniugia nihil facit ad ſenſum.

Non an ſeruirent ſeruitutem. Poteſt duabus ſyllabis ſuccurri, ſi legas, pugnantia, utri, non an ſeruirent ſeruitu- Cap. 20.
tem. Nam & Pompeius & Cæſar pariter ambiebant dominatum, & idem accidit quum Octauius inſtrueretur
aduerſum Antonium.

Qui unius dandi beneficij iniuria uenerat,] ex figuris corruptæ ſcripturæ deprehendi legendum, in ius. ut ſit Cap. 21.
ἐναντίωσις in duabus uocibus ius & iniuria. Cæſar habebat ius dandi uitam, ſed hoc ius per iniuriã uſurparat.

Aut nimium ſui ſuſpectum. ſuperior editio. Codex manu deſcriptus habebat ſuſpectos. Hinc germanam lectio- Cap. 26.
nem reſtituimus, nimius ſui ſuſpectus, ut ſuſpectus ſit à ſuſpicio, quod eſt admiror, non à ſuſpicor.

Ingenij fuit tam ſterilis quàm animi, ſterilis ingenij dicit, ob tarditatem, ſterilis animi ob ingratitudinem. Cap. 27.

Ne coire quidem in id natura patiatur. pro in id, ſcribendum arbitror in idem, & hæc uerba, pares animalibus Cap. 29.
non erant in deſcripto Codice, nec uidentur ad ſenſum facere. Sentit enim hic uix natura poſſe coniungi, ut idem
animal & uelocitate præcellat & uiribus.

Etiam ſi ille manum exercere noluit. Ad eum modum habebat uetus lectio. Codex manu ſcriptus habebat illi Cap. 31.
manum exercere non licuit. Nec dubium quin exerere ſit legendum. ſi per fortunam non licuit uirtuti manum e-
xerere, tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex deſcriptus habebat, homo, pro homini. Vnde ſuſpicor u-
tranq; uocem fuiſſe poſitam. Gratus poteſt homo etiam homini eſſe uoluntate. Nam nemo dubitat, quin deo ſuf-
ficiat bona uoluntas.

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM DE BENEFICIIS.

SI SIC *demus quomodo uellemus accipere.*] Antiqua exemplaria. *Sic demus quomodo uellemus accipere,* Cap. 1.
¶ *Et ſic dare tanquam ſibi raperet.*] *In eadem ſuperfluit particula, ſi, Nam legendum eſſe eriperetur, non ra-*
peret, alij ante me annotarũt. Codices alij, tanquam ſibi eriperet. ¶ *Sed aduerſus ducentẽ male retinuit.*] *Tria illa*
uerba, ſed aduerſus ducẽtem, non agnoſcunt nõnulla exẽplaria. ¶ *Parata facile occurrẽtia, ubi nulla mora fuit.*]
Scribe: Parata, facilia, occurrentia, ubi nulla interuenit mora, ex uetere lectione. ¶ *Os concurrat & ſuffundatur*
rubor.] *Eadem. Os concurrat & ſuffundatur rubore. Scribendum exiſtimo contra fidem omnium exemplarium.*
Os corruat, non os concurrat, ut uerba etiam mox paulo ſequentia indicant. Moleſtum uerbum eſt, Onerosum &
demiſſo uultu dicendum, rogo. ¶ *Quoniam quidẽ ut maioribus noſtris grauiſsimis uiris uiſum eſt.*] *Duo illa uer-*
ba, grauiſsimis uiris, in exemplaribus aliquot non leguntur. Et ſcribo, Quandoquidem, non quoniam quidem, fre-
quentiſsima in hoc autore menda. ¶ *Quàm ſi multiplicatum hoc ad me de quo loquebar alia uia perueniſſet.*] Cap. 3.
Verba illa, de quo loquebar, non ſunt Senecæ, ſi fidẽ adhibemus ſcriptis codicibus. ¶ *Eſt enim bonarum etiam rerũ* Cap. 5.
ſollicita expectatio.] *Scribo. Eſt enim bonarũ etiam rerum ſollicitis expectatio grauis, ex eadẽ.* ¶ *Aut gaudere be-*
neficio ſuo tardius manus affert.] *Legendum permutato ordine: aut gaudere tardius beneficio ſuo manus affert,*
ex eadem. ¶ *Et proprium eſt libenter facientis cito facere.*] *In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Franciſci urbis*

Salmaticenſis aliter hæc uerba leguntur, & proprium eſt benefacientis libẽter & cito facere ¶ *Qui tarde dedit & diem extrahẽs profuit.*]Quidam codices. Qui tarde & diem de die extrahens profuit. Alij, Qui tarde fecit diu
Cap.6. noluit, & qui de die diem extrahẽs profuit. SED IN infinitũ intereſt.]Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex ue-
Cap.7. tere lectione. ¶ *Etiam ſi quid erit de quo uelis admonere.*] Breuior ſcripta lectio, etiam ſi quid uelis admonere.
¶ *Sed creditores conuocare.*]In quibuſdam codicibus, onerare legitur, non conuocare, ut legendum forte ſit, ſed
Cap.8. credito exonerare. Subijcit enim paulo poſt, Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. REPREHEN-
DERE eſt ut in tranſitu de hac quoq; parte dicã.]Corrigo. Deprehẽdere eſt. Et ut in tranſitu de hac quoq; par-
Cap.9. te dicam, ex uetere lectione. ET NE hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus.] Puto
ſcribendum, & ne ſic quidem conſitenti deeſſe ſibi in ſumptum cætera, ut ſit in ſumptus quòd analoma Græci uo-
Cap.11. cant. Poſſet etiam legi, & ne hic quidem confitenti: hoc eſt in morbo. NON EST memoriæ reuocãdum.] Cor-
rige. non eſt memoria renouanda, ex uetere lectione. ¶ *Et hoc laudabitur quod ipſe non narras.*] Sunt codices in
quibus narrabitur, legas, non laudabitur, lepidiore ſic & efficatiore ſenſu. ¶ *Quæ ego magis uelle me ſcio præ-
ſtare quàm poſſe.*]Variant exemplaria. Quædam legunt, ego magis uelle me ſcio præſtare quàm præſtitiſſe. Alia
ſic, ſed & ego magis uelle me ſcio omnia illi præſtare quàm adhuc præſtitiſſe. ¶ *Multa cura ſata producuntur ad
ſegetem.*]Perducuntur ſcribendum, non producuntur, ex uetere lectione. ¶ *Sed ut ames.*] Delenda particula, ut,
ex eadem. ¶ *Detrahenda eſt inanis iactatio.*] Sunt exemplaria in quibus legitur, Detrahenda eſt inanis manus
Cap.12. iactatio, CAESAR dedit uitam.]Scribe, C. Cæſar dedit uitam, ex ſcripta lectione. ¶ *Porrexit ad oſculandum ſi-
niſtrum pedem.*]Particula, ad, non habetur in eadem. ¶ *Qui excuſant eum negant id inſolentiæ cauſa factum.*]
Quædam exemplaria. Qui excuſant & negant id cætera. Alia breuius. Qui excuſant id inſolentiæ cauſa factum.
¶ *Si ſenator ſenex ſubmiſit honorib.*] ſcribẽdum forte, ſi ſenator ſenex ſummis uſus honoribus. ¶ *Pigros ſuos.*]
Quid ſi legas pictos ſoccos. Nam ſoccos muliebres picturis uariari nemo neſcit. Et uſum C. Cæſarem muliebribus
Cap.13. ſoccis Tranquillus in eius uita prodit, ET omne beneficium in iniuriam conuertis.] Lege. ut omne beneficium
Cap.14. reliqua. ex uetere lectione. ¶ *Et merito, quum ad mentem bonam redierit.*] Deeſt dictio, quidem, & merito qui-
dem. ¶ *Quod nunquam in malum uertatur.*] Eadem, uertat agnoſcit, non uertatur, ut illud. hos illi quod nec
bene uertat cætera, & mox paulo adiuuabo, non iuuabo legitur. ¶ *Siue ambitionis calor abduxit à tutis non
committam.*]Exemplar diui Franciſci fidelius hunc locum legit quàm reliqua quæ hactenus ad manus meas ue-
Cap.15. nerint. ſiue ambitionis calor abducit à tutis, non à ſemetipſo uim ſibi inferri patiar, nec cõmittam reliqua. ITA
qui quantum det oſtendit munus ſuum non commendat ſed exprobrat.] Scribe per minorem, ita qui quantum
det oſtendit munus ſuum commendat, non exprobrat, ex uetere lectione. ¶ *Tecum inter illa quæ donabis exa-
mina.*] Sic prior editio. Corrige, & ipſum inter illas quod donabis examina. ex eadem, ET CVM regia ſit
Cap.16. eſt ſtultiſſima.] Antiquus codex, & tamen regia quum ſit ſtultiſſima. ¶ *Perſonarum ac dignitatum proportio.*]
Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non proportio. NIHIL tam exiguum eſt quod non
Cap.17. honeſte regis humanitas tribuat.] Quædam exemplaria. Nam nihil tam exiguum eſt quod non honeſtet regia
humanitas. ¶ *Aut mittentis ſtudio.*] Duo ſcripta exemplaria, dubio agnoſcunt, nõ ſtudio. Quid ſi legas, deuio.
Cap.18. PER totam uiam eundum eſt.] Vitam lege, non uiam. ex eadem. ¶ *Etiam poſt iniuriam poſſis.* In ſcriptis
quibuſdam codicibus poſt hæc uerba ſequitur, ubi amicitia iucundam alicui eam fecit & iuſtam. In alijs. ubi ami-
Cap.19. citiam alicui iucundã cauſa fecit & iuſtam. TYRANNVM pone.]Si ſic legas ſenſus non procedit. Vide itaq; an
Cap.21. tyrannicidam placeat legi pro tyrannum. ¶ *Et infamis repromittit*]Caſtiga. & infamis ore promittit, ex exem-
plari Facundi & Primitiui. Loquitur enim ut paulo poſt apparet de illis quorum teterrima libido, ut Lactantius
inquit, nec capiti quidem parcit. ¶ *Viuã cum obſcœno? Non uiuam cum redẽptore.*] Scribendum reor. Viuã cum
obſcœno? Non, Viuam cum redẽptore? Non, partim ex uetere lectione, partim ex coniectura. ¶ *Quem Cæſar oc-*
Cap.22. *cidit.*]Corrige. quem C. Cæſar occidit, ex uetere lectione, & infra. VTRVM hæc munera accipere eſt an ſenatũ
legere.]Hæc uerba in uectitia ſunt ut arbitror. & aliunde in Senecæ contextũ irrepſerunt. Certe in exẽplari bi-
Cap.23. bliothecæ diuæ Mariæ non habentur omnino, & infra. ITA accipienti adhibẽda concio eſt.]Exemplar Gymna-
ſij Salmaticenſis conſcio egit, non concio. Vt putem legendum in totum ſic, ita accipienti adhibẽdus conſcius eſt. di-
xerat enim paulo ante, teſtem beneficij & conſcium uitant. ¶ *Quidam nolunt nominà ſecum fieri.*]Scribendum
reor, uolunt, potius quàm nolunt.] Quibus iam ante dignitatem debent] quibus uitam aut dignitatem debent.
Cap.24. Codex diui Franciſci, & infra. QVIA nec referre poteſt gratiam niſi qui meminit.] Adde ex eodem & qui
meminit, eam refert. ¶ *Non mihi opus eſt.*]Lege, non quidem mihi opus eſt, ex uetuſtis exemplaribus. Nec ad-
duci poſſum ut credam Senecæ eſſe uerba illa, quæ ſtatim ante habẽtur tanquã qui dicat, ſed gloſſema. ¶ *Pares
Cap.29. animalibus habeamus.*]Hæc uerba in nullo antiquorum exẽplariũ habẽtur. ¶ *Et in negligẽtes noſtri deos queri-
moniã iactũt.*]Scribe, & negligẽtes noſtri deos. reliqua deſiderãtur in uetere lectione. ¶ *Voluerũt ſecula ſortiri.*]
Eadem ſecunda agnoſcit, non ſecula. Legendum puto, ſecũdas: ut paulo poſt, ab ipſis proximos nos collocauerunt.

Et libro

Et libro tertio de Ira. Optimum indicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundus agere. ¶ *Magna accepimus, maio-*
ra non debuimus.] *Scribendum. Magna accepimus, maiora non cepimus, ex eadem, ut ſit exornatio Paranoma-*
ſia, ſiue Annominatio literarum detractione. ¶ *Etiam inter cætera.*] *Etiam in cæteris. exemplar ſcholarũ Salman* Cap. 30.
ticenſium, PRODESSE *ei cui dat ex uoluntate ſupra eſt.*] *caſtiga. prodeſſe ei cui dat & uoluptati ſibi eſſe.* Cap. 31.
¶ *Peruenitq́; ad me animus eius.*] *Scribendum arbitror munus, non animus.* ¶ *Et expedite remiſit quam accepe-* Cap. 32.
rat. [*Legẽdum puto exceperat, non acceperat. Nam præceſſerat paulo ante pilam iacere & diligenter excipere.*
& ſequitur qui pilã ut oportebat excepit ¶ *Ludus per ſe imperfectus eſt,*] *Corrige. tamen luſus ipſe imperfectus*
eſt, ex uetuſta lectione ¶ *Perfecit opus ſuum etiam ſi non uendidit.*] *Deeſt dictio, Phidias, Perfecit opus ſuum Phi-* Cap. 33.
dias cætera. ex eiſdem, ¶ *Fructus primus ille conſcientiæ.*] *Deeſt uerbum ſubſtantiuum, eſt, fructus primus ille eſt*
cõſcientiæ. ex iiſdem. ¶ *Secundus eſt & famæ & eorum quæ præſtari inuicem poſſunt.*] *Legendũ reor. Secundus*
eſt famæ. Tertius eorum quæ præſtari inuicem poſſunt, ut paria ſint imaginis membra. Erroris cauſam fuiſſe opi-
nor ſimilitudinem ternarij numeri per compendium ſcripti in exemplaribus antiquis cum figura qua in eiſdem
effigiatur coniunctio, &, ¶ *Poſt deinde.*] *Legendum exiſtimo. Poſt diuide,* ¶ *Sed aliunde commodatis, quia pe-* Cap. 34.
dem & noſtrum dicimus.] *Corrigendum. ſed alienis commodatisq́;. Pedem & noſtrum dicimus. ex uetere le-*
ctione. ¶ *Sic beneficium eſt & actio dicitur beneficij.*] *Sic prior æditio. Quidam codices. Sic beneficium eſt & a-*
ctio ut diximus bona. Alij & actio ut diximus benefica, ¶ *Gratiam relaturũ etiam quum reddiderit.*] *Etiã quum*
rettulit ijdem præferunt. Scribendũ puto. etiam cum rettulerit, ¶ *Ne intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus. A-* Cap. 35.
nimo bono mihi donata ſunt.] *Scribendum reor. ne intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi do-*
nata ſunt, ¶ *Spiritus & libertas potior ſpiritu.*] *Reſtituẽdus forte hic deprauatiſſimus locus ſic. Spiritu & liber-*
tate potior. ut ſuperuacanea ſit dictio ultima, ſpiritu, adiecta fortaſſe ab aliquo qui putauit, potior, cõparandi eſſe
nomen, non uerbũ. ¶ *Non ut ſoluiſſe te putes.*] *Non ut ſolutũ te putes. exẽplaria diuæ Mariæ & diui Franciſci.*

LVCII ANNAEI SENECAE DE BENE-FICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiam, & eſt turpe, & apud omnes CAP. I.
habetur, Ebuti Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati querũtur,
cũ interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoq́;
in contrarium itur, ut quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt
beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ ac-
cidere quibuſdam nõ negauerim, pluribus, quia memoriam tem-
pus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos uigue-
runt, ea interiecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationem *Obſoleſcere.*
ſcio, cum tu illos non ingratos uocares, ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excu-
ſet, quæ fecit. † An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus, cum hoc non accidat, ni- *al. Aut.*
ſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, ut furum, homicidarũ, quorum una cul-
pa eſt, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus eſt qui beneficiũ accepiſſe
ſe negat, quod accepit. Ingratus eſt qui diſſimulat. Ingratus qui non reddit, ingratiſ-
ſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent, & extat apud
illos ueſtigium certe meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum. Et ali-
quando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt, ſi illos pudor ad-
monuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas, qualis ſolet ad tempus, etiam in malis pe-
ctoribus exurgere, ſi inuitauerit facilis occaſio. Hic nunquam fieri gratus poteſt,
cui totum beneficium elapſum eſt. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia
beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitioſi oculi ſunt, qui lucem re-
formidãt, cæci, qui nõ uident & parẽtes ſuos non amare impietas eſt, non agnoſce-
re, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in prima parte animi poſitũ eſſe
debuit & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur?
Apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio.

Deniq; ad reddẽdam gratiam, & uirtute opus eſt, & tẽpore, & facultate, & aſpi- CAP. II.
rãte fortuna. Qui meminit, ſine impẽdio gratus eſt, Hoc quod non operam exigit,
non opes, non felicitatem: qui nõ præſtat, nullum habet quod lateat patrocinium,

Nunquam

Nunquam enim uoluit gratus eſſe, qui beneficium tam lõge proiecit, ut extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ in uſu ſunt, & manum quotidie, tactumq́; patiuntur, nunquàm periculum ſitus adeunt. Illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſationem, ut ſuperuacua iacuerũt, ſordes ipſa colligunt uetuſtate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpe reſpexit.

CAP. III. Præter hanc cauſam, aliæ quoq; ſunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima uelãt, Prima ac omniũ potiſſima, quod nouis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus, nõ in id, quod eſt, ſed in id quod appetimus intẽti. Quicquid enim domi eſt, uile eſt. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in precio.

Fundatũ ſtatũ. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrũ profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant, ea quæ conſecuti ſumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, uti mortalibus mos eſt; ex magnis maiora cupiẽdi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querẽtis & mœſti eſt, gratias agere gaudẽtis. Deinde quia nemo noſtrum

Cum ſuſpicor legendum. nouit, niſi id tempus quod † eum maxime tranſit. Ad præterita rari animum retorquent; Sic fit, ut præceptores, eorumq́; beneficia intercidãt, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adoleſcẽtiam noſtram collata pereant, quia ipſa nũquam retractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, ſed tanquam in perdito ponit. Ideoq́; caduca memoria eſt futuro imminentium.

CAP. IIII. Hoc loco reddendum eſt Epicuro teſtimoniũ qui aſſidue queritur, quod aduerſus præterita ſimus ingrati, quod quæcunque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla ſit uoluptas, quàm quæ iam eripi non poteſt. Præſentia bona nõdum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta ſunt. Quod præterijt, inter tuta ſepoſitũ eſt. Quomodo gratus quiſquam eſſe aduerſus benificia poteſt, qui omnem uitam ſuam tranſilit? Præſentium uel intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V. Quemadmodum mi Liberalis quædam res ſemel præceptæ hærent, quædam ut

al. cõtineatur. ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (Intercidit enim eorum ſcientia, niſi † cõtinuetur) Geometriam dico & ſublimium curſum, & ſiqua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero plurima, & temporibus diuerſa, effluunt. Quia (ut dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus recognoſcimus. Audi uoces petẽtium. Nemo non uicturam ſemper in animo ſuo memoriam dixit, nemo non deditum ſe & deuotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius uerbum, quo ſe oppignoraret, inuenit. Poſt exiguum tempus ijdem illi uerba priora quaſi ſordida, & parum libera euitant, perueniunt deinde eò, quò, ut ego exiſtimo, peſſimus quiſq;, atq; ingratiſſimus peruenit, ut obliuiſcantur. Adeo enim ingratus eſt, qui oblitus eſt, ut gratus ſit, cui beneficium in mentem uenit.

CAP. VI. Hoc tamen inuiſum uitium, an impunitum eſſe debeat, quæritur, & an hæc lex, quæ in ſcholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda ſit, qua ingrati datur actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoq; urbibus, quæ præſtitere exprobrẽt, & maioribus collata, à poſteris exigãt. Noſtri maiores maximi ſcilicet uiri ab hoſtibus tãtum æs petierũt. Beneficia, magno animo dabãt, magno perdebãt. Excepta Macedonum gẽte, non eſt in ulla data aduerſus ingratum actio. Magnumq́; hoc argumẽtum dandum non fuiſſe, quia aduerſus maleficium omne cõſenſimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum religionum, alibi atque alibi diuerſa pœna eſt, ſed ubiq; aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, ubiq; improbatur. Neque abſoluimus illud, ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio

tantum,

tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindices deos mittimus.

Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem ca/ CAP. VII.
dere non debeat. Primũ omnium pars optima beneficij perijt, ſi actio, ſicut † certæ *Forte credite.*
pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſimum eſt, quod
dedimus uel perdituri, quod totum permiſimus accipientium arbitrio. Si appello, ſi
ad iudicem uoco, incipit non beneficiũ eſſe ſed creditũ: Deinde cum res honeſtiſſi-
ma ſit referre gratiã, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. Non enim magis laudabit
quiſquam gratũ hominem, quàm eum, qui depoſitũ reddidit, aut quod debebat † extra *al. citra iudi-*
iudicem ſoluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius eſt, corrũpimus, *cium.*
gratum hominẽ, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificũ eſt, ſi beneficium
nõ dat, ſed cõmodat: aut in illo qui reddit, nõ quia uult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt
glorioſa res gratũ eſſe, niſi tutum eſt, ingratũ fuiſſe. Adijce nunc quod huic uni le/
gi omnia fora uix ſufficient. Quis erit, qui nõ agat? quis, cũ quo nõ agatur? Omnes
ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatãt. Præterea quæ/
cunque in cognitionem cadunt, cõprehendi poſſunt, & non dare infinitam licẽtiam
iudici. Ideo melior uidetur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicẽ, quàm ſi ad arbitrium
mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, ponit:
huius libera, & nullis aſtricta uinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adijce/
re, & ſententiã ſuam non prout lex, ut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas, aut mi/
ſericordia impulit regere. Ingrati actio non erat iudicẽ alligatura, ſed regno liber/
rimo poſitura. Quid ſit enim beneficium non conſtat, deinde quantũcunque ſit refert
quàm benigne illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæ-
pe & qui reddidit quod accepit, ingratus eſt, & qui nõ reddidit, gratus. De quibuſ/
dã etiam imperitus iudex dimittere tabellã poteſt. Vbi feciſſe, aut non feciſſe pro/
nunciandũ eſt, ibi prolatis cautionibus, controuerſia tollitur. Vbi uero inter diſpu
tãtes ratio ius dicit, ibi animi cõiectura capienda eſt. Vbi id, de quo ſola ſapientia *Album iudi/*
decernit, in cõtrouerſiam incidit, nõ poteſt ad hæc ſumi iudex ex turba ſelectorũ, *cium.*
quem cenſus in album, & equeſtris hæreditas miſit. Itaque non hæc parum ido- CAP. VIII.
nea res uiſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex
inuentus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis,
quiſquis in eiuſmodi reum egiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam, ſed diues,
ſed non ſenſurus impẽdium. Donauit alius, ſed toto patrimonio ceſſurus. Sũma ea-
dem eſt, beneficiũ idem non eſt. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro addicto de/
pendit, ſed cum illam domo protuliſſet. Ille dedit eandem, ſed mutuam ſumpſit, aut
rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum,
qui beneficiũ ex facili largitus eſt, & hunc, qui accepit, ut daret? Tẽpore quædam
magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata poſſeſſio, cuius fertilitas laxare
poſſit annonam. Beneficium eſt, unus in fame panis. Beneficium eſt, donare regio/
nes, per quas † multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium eſt, arentibus *al. magnã.*
ſiti, & uix ſpiritũ per ſiccas fauces ducentibus monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta
comparabit? Quis expendet? Difficilis eſt ſentẽtia, quæ non rem, ſed uim rei quæ/ *al. requirit.*
rit. Eadem licet ſint aliter data, non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium, ſed
non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quàm ſolebat, aſpexit, ſed tam
tarde dedit, ut plus præſtaturus fuerit, ſi cito negaſſet. Horum quomodo iudex ini/
bit æſtimationem, cum ſermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam deſtruant?

Quid quod quædam beneficia uocãtur, quia nimis cõcupiſcuntur: quædam non CAP. IX.
ſunt ex hac uulgari nota, ſed maiora, etiam ſi minus apparẽt? Benficiũ uocas dediſ-
ſe potẽtis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capi-
tis reum: quid utilia ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladiũ excuſ/
ſiſſe morituro? quid efficacibus remedijs refocillaſſe lugẽtem? & quod deſiderabat
uolẽtem ſequi, ad uitæ concilium reduxiſſe? Quid aſſediſſe ægro, & cum ualetudo
eius ac ſalus momẽtis cõſtaret, excepiſſe idonea cibo tẽpora, & cadentes uenas ui-
no refeciſſe, & medicũ adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis ſimilibus be/
neficijs

neficijs iubebit beneficia pēſari? Donauit tibi domum, ſed ego tuam ſupra te rue-
re prædixi. Dedi tibi patrimonium, ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, &
uulnera excepit, at ego uitam tibi ſilentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter
Paria facere. reddatur, paria facere difficile eſt. Dies præterea beneficio reddendo non di-
CAP. X. citur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaq; poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim,
intra quod tēpus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non
al. indicimus. habent. Sæpe intra tacitam duorū conſcientiam latēt. An hoc † inducimus, ut non
forte, interdicimus. demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnā ingratis cōſtituamus? Vnā omni-
bus cum diſparia beneficia ſint? Inæqualem, & pro cuiuſq; beneficio maiorem, aut
minorem? Age intra pecuniam uerſabitur taxatio, quid quod quædam beneficia
uitæ ſunt, & maiora uita? His quæ pronuntiabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua
eſt. Par & capitalis? Quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus.

CAP. XI. Quædam, inquid, priuilegia parētibus data ſunt. Quomodo horum extra ordi-
nem habita ratio eſt, ſic aliorū quoq; beneficiorū baberi debet. Parētum conditio-
nem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant
incertā adituri fortunā. Non poterat illis dici, quod beneficia dātibus dicitur. Cui
des, elige ipſe tecū. Si deceptus es, quære, dignum adiuua. In liberis tollendis nihil
Alea. iudicio tollentium licet, tota res uoti eſt. Itaq; ut æquiore animo adirent aleam, dan
da illis, aliqua poteſtas fuit. Deinde alia cōditio eſt parētum, qui beneficia, quibus
dederunt, nihilominus daturi ſunt. Nec eſt periculum, ne dediſſe illos mentiantur.
In cæteris quæri debet, non tātum an receperint, ſed an dederint. Horum in cōfeſſo
merita ſunt, & quia utile eſt iuuētuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magi-
ſtratus, ſub quorū cuſtodia contineantur. Deinde omnium parētum unum erat be-
neficium. Itaq; æſtimari ſemel potuit. Alia diuerſa ſunt & diſſimilia, infinitis inter
ſe interuallis diſtātia. Itaq; ſub nullam regulam cadere potuerūt, cum æquius eſſet
CAP. XII. omnia relinqui, quàm omnia æquari. Quædam magno dātibus cōſtant, quæ-
dam accipiētibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus, quædā amicis data, quæ-
dam ignotis. Plus eſt, quāuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe à tuo beneficio in-
cipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamēta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iu-
cūdius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas acquieſcat. Inuenies rurſus, qui
dignitati ſuæ, q; ſecuritati conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quem
tutior eſt quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout
fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorē mihi ipſe
eligo. Beneficium ſæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor.
Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficium inſcio, & ſi ſciuiſſet non acce-
pturo, impoſitum eſt: non uocabis eum, qui utcunque acceptum non reddidit?

CAP. XIII. Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſtea fecit iniuriam. Vtrum uno mu-
nere ad patientiam omnium iniuriarū aſtringor, an perinde erit, ac ſi gratiam retu-
lerim, quia beneficiū ſuum ipſe inſequenti iniuria reſcidit? Quomodo deinde æſti-
mabis, utrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes dif
ficultates perſequi tētantem. Tardiores inquit ad beneficia dāda facimus non uin-
dicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi è con-
trario occurrat. Multo tardiores futurus ad accipienda beneficia, ſi periculū cau-
ſæ dicendæ adituri erunt, & innocētiam ſollicitore habituri loco. Deinde erimus
per hoc ipſi quoque ad danda tardiores. Nemo enim libēter dat inuitis, ſed quicun
que ad benefaciendū bonitate inuitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam liben-
tius dabit, nihil debituris, niſi quod uolēt. Minuitur enim gloria eius officij, cui di-
CAP. XIIII. ligēter cautum eſt. Deinde pauciora erunt beneficia, ſed ueriora, Quid au-
tem mali eſt inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui
nullam legem huic conſtituerunt, ut circūſpectius donaremus, circūſpectius elige-
remus eos: in quos merita cōferrentur. Etiam atq; etiā cui des cōſidera. Nulla actio
erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in in-
tegrū reſtituet, Solam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem
ſuam

ſuam tenent, & magnifica ſunt. Pollues illa, ſi materiam litium feceris. Aequiſſima
uox eſt, & ius gentium præ ſe ferẽs, redde quod debes. Hęc turpiſſima eſt in bene-
ficio, Redde. Quid reddet? Vitam inquam debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanita-
tem. Reddi maxima quæq; non poſſunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti ſit.
Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficiũ mercem faci-
mus. Non eſt incitãdus animus ad auariciã, ad querelas, ad diſcordiam, ſua ſpõte in
iſta fertur. Quantum poſſimus reſiſtamus, & † quærenti occaſiones amputemus. *al. querendi, à*
Vtinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum à uolẽtibus *queror.*
acciperent. Vtinam nulla ſtipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta cõ- CAP. XV.
uentaq; impreſſis ſignis cuſtodirentur, fides potius illa ſeruaret, & æquum colens
animus. Sed neceſſaria optimis prætulerũt, & cogere fidem quàm ſpectare malũt.
Adhibẽtur ab utraq; parte teſtes. Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis pa-
rarijs facit. Ille non eſt interrogatione contentus niſi † rem manu ſua tenuit. O tur- *al. reum.*
pem humani generis fraudis, ac nequitiæ publicæ cõfeſſionem, anulis noſtris, pluſ-
quàm animis creditur. In quid iſti uiri ornati adhibiti ſunt, in quid imprimũt ſigna?
Nempe ne ille neget accepiſſe ſe, quod accepit. Hos incorruptos uiros & uindices
ueritatis exiſtimas? At his ipſis ſtatim non aliter pecuniæ cõmittentur. † Itaq; non *al. Ita non.*
honeſtius erat, à quibuſdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc
unum deeſt auaritiæ, ut beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & ma-
gnifici eſt iuuare, & prodeſſe, Qui dat beneficia, deos imitatur, qui repetit fœnera-
tores. Quid illos dum uindicamus, in turbam ſordiſſimam redigimus?

Plures inquit ingrati erunt ſi nulla aduerſus ingratum datur actio, Imò paucio- CAP. XVI.
res, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus
fieri, quàm multi ingrati ſint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccãtium, & de-
ſinet eſſe probri loco cõmune maledictũ. Nunquid iã ulla repudio erubeſcit. Poſtq;
illuſtres quædã ac nobiles fœminæ, non conſulum numero, ſed maritorum annos
ſuos computant, & exeunt matrimonij cauſa, nubunt repudij? Tam diu iſtud time-
batur quàm diu rarum erat. Quia uerò nulla ſine diuortio acta ſunt, quod ſæpe au-
diebãt, facere didicerunt. Nũquid iam ullus adulterij pudor eſt, poſtquàm eò uen-
tũ eſt, ut nulla uirũ habeat, niſi ut adulterũ irritet? Argumentũ eſt deformitatis pu-
dicitia. Quam inuenies tam miſerã, tam ſordidã, ut illi ſatis ſit unũ adulterorũ par?
niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus, niſi apud alium geſtata eſt,
apud alium mãſit. Infrunita & antiquata eſt quæ neſciat matrimonium uocari unum *ἀρχαῖα*
adulterũ. Quemadmodũ horum delictorũ iam euanuit pudor, poſtquàm res latius *al. audaciores.*
euagata eſt, ita ingratos plures efficies & † auctiores, ſi numerare ſe cœperint. CAP. XVII.

Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid
malignus? Quid auarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis eſſe
quæ inuiſa ſunt? Aut ullum ſupplicium grauius exiſtimas publico odio? Pœna eſt,
quod non audet ab ullo beneficiũ accipere, quod nõ audet ulli dare, quod omnium
deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat, quod intellectum optimæ rei ac dulciſſi-
mæ amiſit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus
obſtruxit, non uocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingra
torum omnium deos metuit, urit illum & angit intercepti beneficij conſcientia,
denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quod rei (ut dicebam iucundiſſimæ) fructum
non percepit. At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaq; uoluptate fruitur, & ani-
mum eius à quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem ſemper be-
neficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt utriuſq; uita, cum al-
ter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe inficiator ac fraudulentus ſolet, apud quem non
parẽtum, qui debet honor eſt, non educatoris, non præceptorũ: alter lætus, hilaris,
occaſionẽ referendæ gratiæ † expetẽs, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande per- *al. expectans.*
cipiẽs, nec querẽs quomodo decoquat, ſed quemadmodũ plenius uberiuſq; reſpon
deat, non ſolum parẽtibus & amicis, ſed humilioribus quoq; perſonis. Nam etiam
ſi à ſeruo ſuo beneficium accepit æſtimat non à quo, ſed quid acceperit.

c Quanquam

CAP. XVIII.

Quanquam quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficiũ dare ſeruus domino poſſit. Sunt enim qui ita diſtinguant, quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe quod alienus det. Alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filij, uxoris, & earum perſonarũ, quas neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui, quem conditio ſua eo loco poſuit, ut nihil eorum quæ præſtat, imputet ſuperiori. Præterea ſeruos qui negat dare aliquãdo beneficium, ignarus eſt iuris humani. Refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, nõ cuius ſtatus. Nulli præcluſa uirtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exules. Nõ eligit domum, nec cẽſum, nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnus promitteret ſibi, ſi certam uirtutẽ fortuna mutaret? Si non dat beneficiũ ſeruus domino, nec regi quiſquã ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quiſq; teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo quo minus in nomen meriti perueniat neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor, idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quãquam ſub diſpari titulo, paria illis licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia, ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficiũ dare poteſt. Nam & hoc uirtutis eſt, adeoq; dominis ſerui beneficia poſſunt dare, ut ipſos ſæpe † beneficij ſui fecerint. Non eſt dubium quin ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet, quare ergo non & domino ſuo poſſit?

forte beneficio ſuos, aut ſui iuris.

CAP. XIX.

Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominũ ſuum obligat. Peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta quæ alio præſtante beneficia dicerẽtur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negãdi poteſtatem. Ita non præſtet, ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Iam ſub iſta lege uincam, & eo perducã ſeruum, ut in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtẽdero aliquẽ ſeruum pro ſalute domini ſui ſine reſpectu ſuæ dimicãtem, & cõfoſſum uulneribus, reliquias tamẽ ſanguinis ab ipſis uitalib9 fundẽtem, & ut ille effugiẽdi tẽpus habeat, morã ſua morte quærẽtem, hunc tu negabis beneficiũ dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquẽ, ut ſecreta domini prodat, nulla tyrãni pollicitatione corruptũ, nullis territũ minis, nullis cruciatibus uictum, auertiſſe quãtum potuit, ſuſpiciones quærẽtis, & impẽdiſſe ſpiritũ fidei, hunc tu negabis beneficiũ domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit, quo rarius eſt exemplũ uirtutis in ſeruis, eoq; gratius quod cum ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, cõmune ſeruitutis odiũ, in aliquo dòmini charitas uicit: Ita non ideò beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt, ſed ideò maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit.

CAP. XX.

Errat ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totũ hominem deſcẽdere. Pars melior eius excepta eſt, Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dominis: mens quidem ſui iuris, quæ adeò libera & uaga eſt, ut ne ab hoc quidẽ carcere cui incluſa eſt teneri queat, quominus impetu ſuo utatur, & ingẽtia agat & in infinitum comes cœleſtibus exeat. Corpus itaq; eſt quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc † uendit. Interior illa pars mãcipio dari non poteſt. Ab hac quicquid uenit, liberum eſt. Non enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parare coguntur. Cõtra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt.

al. uenit.

CAP. XXI.

Quædam ſunt quæ leges nec iubẽt, nec uetãt facere, in his ſeruus materiam beneficij habet. Quàm diu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet miniſteriũ eſt ubi pluſquã quod ſeruo neceſſe eſt, beneficiũ. Vbi in affectũ amici tranſit, deſinit uocari miniſteriũ. Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo debeat † ut cibariũ, ueſtiarium. Nemo hoc dixit beneficiũ. At indulſit, liberalius educauit, artes quibus erudiũtur ingenui tradidit beneficium eſt. Idem è contrario fit in perſona ſerui. Quicquid eſt quod ſeruilis officij formulã excedit, quod non ex imperio ſed ex uolũtate præſtatur, beneficiũ eſt, ſi modo tãtum eſt, ut hoc uocari potuerit, quolibet alio præſtante.

al. ut cibaria.

Seruus

Seruus (ut placet Chryſippo) perpetuus mercenarius eſt. Quemadmodũ ille be- CAP. XXII.
neficium dat, ubi plus pręſtat ꝙ quod operis locauit, ſic ſeruus ubi beneuolẽtia er-
ga dominum fortunæ ſuæ modũ tranſit, & altius aliquid auſus, quod etiam felicius
nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domũ inuentum.
An æquum tibi uidetur, quibus ſi minus debito faciant, iraſcimur, non haberi gra-
tiam, ſi plus debito ſolitoq; fecerint? Vis ſcire quando non ſit beneficium? Vbi di-
ci poteſt, quid ſi nollet? Vbi uerò id præſtat, quod nolle licuit, uoluiſſe laudandũ eſt.
Inter ſe cõtrarium ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à
domino iniuriam poteſt accipere. At qui de iniurijs dominorum in ſeruos, qui au-
diat poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad uictum neceſſarijs
auaritiam cõpeſcat. Quid ergo? Beneficiũ dominus à ſeruo accipit? Imò homo ab
homine. Deniq; quod in illius poteſtate fuit, fecit. Beneficium domino dedit. Ne à
ſeruo acceperis, in tua poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna in-
digere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorũ exempla referam, & diſſimilia,
& quædam inter ſe cõtraria. Dedit aliquis domino ſuo uitã, dedit mortem: ſerua-
uit periturũ & hoc ſi parum eſt, pereundo ſeruauit. Alius mortem domini adiuuit,
alius decepit. Claudius Quadrigarius in † ſecũdo & uiceſimo annalium tra- CAP. XXIII. aliter 12.
dit, quod cum obſideretur Drumẽtum, & iam ad ſummam deſperationem uentum
eſſet, duos ſeruos ad hoſtẽ trãsfugiſſe, & operæpretium feciſſe. Deinde urbe capta,
paſſim diſcurrente uictore, illos per nota itinera ad domũ in qua ſeruierant præcu-
curriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe, & quærentibus quænam eſſet, dominam
& quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductã dein-
de extra muros ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira † conſideret. Deinde ut ſa- al. conſideret à conſido.
tiatus miles ad Romanos mores cito redijt, illos quoq; ad ſuos dediſſe, & dominam
ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrunq; è ueſtigio illa nec indignata eſt ab his ſe uitam
accepiſſe, in quos uitæ neciſq; poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc uel magis gra-
tulari. Aliter enim ſeruata munus notæ & uulgaris clementiæ habuiſſet, ſic ſeruata
nobilis fabula, & exemplum Gramẽtinæ urbis fuit. In tanta confuſione captæ ci-
uitatis, cum ſibi quiſq; conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi,
ut oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à uictoribus ad captiuam
transfugerunt, perſonam parricidarum ferentes, quod in illo beneficio maximum
fuit, tanti iudicauerũt ne domina occideretur, uideri dominam occidiſſe. Non eſt,
mihi crede non eſt ſeruilis animi, egregium factum, fama ſceleris emiſſe.

Cluentius prætor Marſorũ ducebatur ad Romanum imperatorem. Seruus eius
gladium militi ipſi, à quo trahebatur eduxit, & primũ dominũ occidit. Deinde tem-
pus eſt, inquit, me & mihi cõſulere, iam dominũ manumiſi, atq; ita ſe uno ictu trãſe-
git. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominum ſeruauerit?

Corfinium Cæſar obſidebat. Tenebatur inc uſus Domitius. Imperauit medico, CA. XXIIII.
eidemq; ſeruo ſuo, ut ſibi uenenũ daret. Cum tergiuerſantẽ uideret, quid cunctaris,
inquit, tãq; in tua poteſtate totũ iſtud ſit? mortẽ rogo armatus. Tum ille promiſit,
& medicamentũ innoxiũ bibendũ illi dedit, quo cum ſopitus eſſet, acceſſit ad filiũ
eius. Iube me, inquit, adſeruari, dum ex euẽtu intelligis, an uenenũ patri tuo dede-
rim. Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt. Prior tamẽ illum ſeruus ſeruauerat.

Bello ciuili proſcriptũ dominũ ſeruus abſcõdit, & cũ anulos eius ſibi aptaſſet, ac CAP. XXV.
ueſtem induiſſet, ſpiculatoribus occurrit, nihil ſe deprecari, quo minus imperata
peragerẽt, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quãti uiri eſt pro domino eo tẽpore
mori uelle, quo erat rara fides, dominũ mori nolle in publica crudelitate: item in-
ueniri in publica perfidia fidelem, cũ præmia proditionis ingẽtia oſtendantur, præ-
miũ fidei mortẽ concupiſcere? Noſtri ſæculi exẽpla non præteribo. Sub Tybe- CAP. XXVI.
rio Cæſare fuit accuſandi frequẽs, & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello gra-
uius togatam ciuitatẽ confecit. Excipiebatur ebriorũ ſermo, ſimplicitas iocãtium.
Nihil erat tutũ. Omnis ſæuiendi placebat occaſio. Nec iam reorum expectabatur
euẽtus cum eſſet unus. Cœnabat Paulus prætorius in cõuiuio quodam imaginem

Tiberij Cæſaris habens exculptam, eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc uerba quæſiero, quemadmodũ dicam illum matellã ſumpſiſſe. Quod factũ ſimul & Maro ex notis illius tẽporis ueſtigatoribus notauit. At ſeruus eius cui necłebãtur inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro cõuiuas teſtaretur admo-
aliter ſubſcriptionem. tam eſſe imaginem obſcœnis, & iam † proſcriptionem componeret, oſtẽdit in manu ſua ſeruus anulum. Siquis hunc ſeruum uocat, & illum conuiuam uocabit.

CA. XXVII. *Inter cœnam.* Sub diuo Auguſto nõdum hominibus uerba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Ruffus uir ordinis ſenatorij inter cœnam optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idem omnes & tauros, & uitulos optare. Fuerunt qui illa diligẽter audirent. Vt primum diluxit, ſeruus qui cœnãti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnã ebrius dixiſſet. Hortatur eum, ut Cæſarem occupet, atq; ipſe ſe deferat. Vſus cõſilio, deſcẽdenti Cæſari occurrit. Et cum malam mẽtem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id ut in ſe & filios ſuos recideret, optauit, & Cæſarem ut ignoſceret ſibi, rediretq; in gratiã ſecũ rogauit. Cum dixiſſet ſe Cæſar facere, nemo, inquit, credet te mecũ in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris, petitq; non faſtidiẽdam à propitio ſummam, & impetrauit. Cæſar ait, mea cauſa dabo
ἐνεκά μου quod ad me attinet. operam, ne unquam tibi iraſcar. Honeſte Cæſar quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicunq; hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cum ſeruum ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrẽ manumiſſum, qui hoc fecerat? Nec tamen gratis, Pecuniam pro libertate eius Cæſar numerauit.

C. XXVIII. Poſt tot exempla non eſt dubiũ, quin beneficiũ aliquãdo à ſeruo dominus, accipiat. Quare potius perſona rem minuat, quàm perſonã res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademq; origo. Nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingeniũ,
al. ſumma. & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponũt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtemmatũ illigata flexuris in parte † prima ædium colloc t, noti magis quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parẽs mundus eſt, ſiue per ſplẽdidos, ſiue per ſordidos gradus, ad hũc prima cuiuſq; origo perducitur. Non eſt, quod te iſtĩ decipiant, cum maiores ſuos recenſent. Vbicunq; fulſit nomen illuſtre, ilico d cum fingunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgẽte adiuta fortuna: ſiue libertini ante nos habẽtur, ſiue ſerui, ſiue exterarum gentiũ homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio ſordidi iacet, trãſilite. Expectat uos in ſummo, magna nobilitas. Quid ſuperbia in tantam uanit tem attollimur, ut beneficia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Seruum tu quẽquam uocas libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ imò adulterarum cõmune mancipium? Seruum uocas quẽquam? Quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circũferentibus? Quo te penul ti iſti in militum quidem nõ uulgarem cultũ ſubornati? Quo inquam te iſti efferũt? ad oſtium alicuius hoſtiarij, ad hortos alicuius, ne ordinariũ quidem habẽtis officiũ. Er d in de negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari, cui oſculũ alieni ſerui beneficium eſt? Quæ eſt tãta animi diſcordia? Eodem tempore ſeruos deſpicis & colis. Imperioſus intra limen atq; impotẽs, humilis foris, & tam cõtemptus, quàm cõtemnens. Neq; enim ulli magis abijciunt animos, quàm qui improbe tollunt. nulliq; ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerant.

CA. XXIX. Dicenda hæc fuerunt ad cõtundendam inſolẽtiam hominum ex fortuna pendentium, uindicandumq; ius beneficij dãdi à ſeruis, ut à filijs quoq; uindicaretur. Quæritur enim, an aliquãdo liberi maiora beneficia dare parẽtibus ſuis poſſint, quàm acceperint. Illud cõceditur, multos filios maiores potentioresq; extitiſſe, quàm parentes ſuos æque & illud meliores. Quod ſi conſtat, poteſt fieri, ut meliora tribuerint, cum & fortuna illis maior eſſet, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, utiq; minus eſt, quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nun-
al. uincitur. quam beneficio uincitur, cuius beneficium eſt ipſum, quod † uincit. Primum quædam initium ab alijs trahũt, & tamen initijs ſuis maiora ſunt. Nec ideo, aliquid non eſt maius eo à quo cœpit, quia nõ potuiſſet in tãtum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla

non res

non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina omnium rerũ cauſa ſunt, & tamen minimæ partes ſunt eorũ, quæ gignunt. Aſpice †Rhenum, aſpice Euphratem, omnes deniq; inclytos amnes, quid ſunt, ſi illos illic unde effluunt æſtimes? Quicquid eſt quo timẽtur, quo nominãtur, in proceſſu parauerũt. Tolle radicem, nemora non ſurgent, nec tanti montes ueſtientur. Aſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes altiſſimas, ſiue craſſitudinem ſpaciumq; ramorũ, latiſſime fuſas, quantulum eſt his cõparatum illud, quod radix tenui fibra cõplectitur? Innitũtur fundamẽtis ſuis tẽpla, & illa urbis mœnia, tamen quæ in firmamẽtum totius operis iacta ſunt, latẽt. Idem in cæteris euenit. Principia ſua ſemper ſequẽs magnitudo obruit. Non potuiſſem quicquam cõſequi, niſi parẽtum beneficium anteceſſiſſet. Sed non ideo quicquid cõſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo cõſecutus nõ eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantẽ, nihil eorũ quæ cõſilio ac manu gero, facere potuiſſem, nec in hãc emergere nominis claritatẽ, quam ciuili ac militari induſtria merui, nũquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officiũ? At quid intereſt, cum æque ſine patris beneficio, quàm ſine nutricis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

al. Henum.

CAP. XXX.

Quod ſi initio meo quicquid iam poſſum debeo, cogita nõ eſſe initiũ mei patrẽ, ne auum quidem. Sẽper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicitur, plus debere ignotis, & ultra memoriã poſitis maioribus, quàm patri. Plus autẽ debeo, ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus, maioribus ſuis debeo. Quicquid præſtiti patri, etiã ſi magnũ eſt, infra æſtimationẽ paterni muneris eſt, quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo etiam ſiquis patrem meum ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio eius minus ſit. Non enim genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet. Sed uide, ne illud uerius ſit æſtimari, an id quod potui, & id quod feci, meum ſit, mearũ uirium, meæ uolũtatis. Illud quod natus ſum † per ſe intuere quale ſit, Animaduertis exiguum & incertum, & boni maliq; cõmunem materiã, ſine dubio primũ ad omnia gradũ, ſed non ideo maiorem omnibus, quia primũ. Seruaui patrem, & ad ſummã prouexi dignitatẽ, & principem urbis ſuæ feci, nec tãtum rebus à me geſtis nobilitaui, ſed ipſi quoq; gerẽdarum ingẽtem ac facilem, nec tutam minus, quàm glorioſam dedi materiam. Honores, opes, quicquid humanos ad ſe animos rapit, cõgeſſi, & cum ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, hoc ipſum, quod iſta potuiſti, patris munus eſt? Reſpõdebo tibi, eſt prorſus, ſi ad iſta faciẽda naſci ſatis eſt. Sed ſi ad bene uiuẽdum minima portio eſt uiuere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi, & animalibus quibuſdã minimis, quibuſdã etiam fœdiſſimis cõmune eſt, noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficijs, etiam ſi ſine tuis oritur. Puta me uitã pro uita reddidiſſe. Sic quoq; munus tuum uici, cum ego dederim ſentienti ſentiens me dare, cum uitã tibi non uoluptatis meæ cauſa, aut certe per uoluptatẽ dederim, cum tãto maius ſit retinere ſpiritũ, quàm accipere, quãto leuius mori ante mortis metũ.

al prorſus intuere.

al. beneficiendum.

CA. XXXI.

Ego uitam dedi ſtatim illa uſuro te neſcituro, an uiuerem. Ego uitam dedi, mortem timenti, tu uitam dediſti, ut mori poſſem. Ego uitam tibi dedi cõſummatam, perfectã, tu me expertem rationis genuiſti, onus alienũ. Vis ſcire quàm non ſit magnum beneficium uitam ſic dare? Si expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe, quo quidem colligo, minimum eſſe beneficiũ, patris matriſq; cõcubitum, niſi acceſſerint alia, quæ proſequerẽtur hoc initium muneris, & alijs officijs ratũ facerẽt. Non eſt bonũ uiuere, ſed bene uiuere. At bene uiuo. ſed potui & male. Ita tantum hoc eſt tuum, quod uiuo. Si uitam imputas mihi per ſe nudam, egẽtem conſilij, & id ut magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muſcarũ ac uermiũ bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me ſtuduiſſe, ut curſum ad rectum iter uitæ dirigerem, ipſo beneficio maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitũ dediſti, ego tibi filium, qualem genuiſſe gauderes.

CA. XXXII.

Aluit me pater, ſi idem præſto, plus reddo, quia non tantum ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipſa re percipit uoluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerũt. Quid ſiquis intantum proceſſit, ut aut

eloquentia per gentes enoteſceret, aut iuſtitia, aut bellicis rebus, & patri quoq; in-
gentem circumfunderet famam, tenebrasq; natalium ſuorum clara luce diſcuteret,
nõ inæſtimabile in parentes ſuos beneficium cõtulit? An quiſquam Ariſtonem &
Gryllum, niſi propter Xenophõtem ac Platonem filios noſſet? Sophroniſcum So-
aliter, durant. crates expirare non patitur. Cæteros enumerare lõgum eſt qui † uiuunt ob nullam
cauſam aliam, quàm quod illos liberorum eximia uirtus tradidit poſteris. Vtrum
maius beneficiũ dedit M. Agrippæ pater, nec poſt Agrippã quidẽ notus, an patri
dedit Agrippa, nauali corona inſignis, unicũ adeptus inter dona militaria decus,
qui tot in urbe maxima opera excitauit, quæ & priorẽ magnificentiã uincerent, &
nulla poſtea uincerẽtur? Vtrum Octauius maius ullum beneficium dedit filio, an
patri diuus Auguſtus, quamuis illum umbra adoptiui patris abſcondit? Quantam
cepiſſet uoluptatem, ſi illum poſt debellata arma ciuilia, uidiſſet ſecuræ paci præſi-
dentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens. quoties reſpexiſſet ad ſe,
potuiſſe illum uirũ in domo ſua naſci. Quid nunc cæteros perſequar, quos iam con
ſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce re-
tineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit,
quàm à patre acceperat, ſed an poſſit aliquis maiora reddere. etiam ſi quæ retuli ex-
Supermico. empla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum ſupermicant. Capit
tamen hoc natura, quod nondum ulla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum
magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in unum congeſta ſuperabunt.

C. XXXIII. Seruauit in bello patrem Scipio, & prætexatus in hoſtes equum cõcitat: parum
eſt, quod ut perueniret ad patrem, tot pericula, maximos duces tot cũ maxime pre-
mẽtia cõtempſit, tot oppoſitas difficultates, quod ad primã pugnam exiturus tyro
per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos ſuos trãſiliuit. Adijce ut idem pa-
trem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum
illi conſulatum, ac tertium aliosq; honores etiam cõſularibus cõcupiſcendos con-
gerat: ut pauperi raptas, belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus uiris ſpecio-
ſiſſimũ diuitem illum ſpolijs etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parũ eſt, adijce ut pro-
al. Concinnet. uincias, & extraordinaria imperia † cõtinuet, adijce ut dirutis maximis urbibus, Ro-
mani imperij ſine æmulo ad ortus occaſusq; uenturi defenſor & conditor, maio-
aliter, patrem, rem nobilitatem nobili uiro adijciat. Dic Scipionis † parem, haud dubiũ eſt, quin
generandi uulgare beneficiũ uicerit eximia pietas & uirtus, ipſi urbi neſcio, utrum
C. XXXIIII. maius præſidium afferens, an decus. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tor-
menta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi in quantũ uelis extendere
beneficia filij, cum paternum munus & ſimplex ſit & facile, nec danti uoluntariũ.
Quid neceſſe eſt multis? Dedit etiã quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortẽ habet,
in quo ſpectauit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem
omnia potius quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiã conſecutus, hanc patri tradi-
derit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat, cũ uitã
beatam patri reddiderit, acceperit tantũ uitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt,
quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis li-
beralibus profeci. Ipſos tamẽ qui tradiderũt illa tranſcẽdimus, utiq; eos, qui prima
elemẽta docuerũt. Et quãuis ſine illis nemo quicquã eſſe qui poſſet, nõ tamẽ quan-
tumcunq; quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. Multũ inter prima ac maxima intereſt.
Nec ideo prima maximorũ inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

C. XXXV. Iam tẽpus eſt quædã ex noſtra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficiũ
10 dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt uinci. Pater dedit filio uitã, eſt autẽ aliquid ui-
ta melius, ita pater uinci poteſt, quia dedit beneficiũ, quo eſt aliquid melius. Etiam-
num qui dedit alicui uitã, ſi ſemel & iterũ liberatus eſt mortis periculo, maius acce-
pit beneficium, quàm dedit. Pater autem uitã dedit. Poteſt autem ſi ſæpius periculo
mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui benefi-
ciũ accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autẽ indiget uita qui uiuit,
quàm qui natus nõ eſt, ut qui ne indigere quidẽ omnino poſſit. Maius ergo beneficiũ
accipit

accipit pater,ſi uitā à filio accepit.quàm filius à patre,qu[illegible]eſt.Patris benefi/
cia uinci à filij beneficijs non poſſunt.Quare? quia uitā accepit à patre,quā niſi ac/
cepiſſet,n[illegible]lla dare beneficia potuiſſet.Hoc cōmune eſt patri cum omnibus, qui ui/
tam dederūt alicui.Non potuiſſent enim referre gratiā,niſi uitam accepiſſent.Ergo
nec medico in maius g[illegible]a referri poteſt,ſolet enim & medicus uitā dare, nec nau/
tæ,ſi naufragū ſuſtulit. Atqui [illegible] horū & aliorū, q aliquo modo nobis uitā dederūt,
beneficia uinci poſſunt,ergo & patrū poſſunt.Si quis mihi beneficium dedit,quod
multorū beneficijs adiuuandū eſſet,ego autē beneficiū illi dedi,quod nullius adiu/
torio egeret,maius dedi quàm accepi,Pater filio uitā dedit perituram,niſi multa ac
ceſſiſſent,quæ illā tuerentur.Filius patri ſi dedit uitā,dedit eam,quæ nullius deſide/
raret auxiliū,in hoc,ut permaneret.Ergo maius beneficiū accepit à filio pater, qui
uitam accepit,quàm illi dederat. Hæc non deſtruſit parētum uenerationē,nec CA.XXXVI
deteriores illis liberos faciūt,imò etiā meliores.Natura enim glorioſa uirtus,& an-
teire priores cupit.Alacrior erit pietas,ſi ad reddēda beneficia cum uincēdi ſpe ue/
nerit.Id ſi patribus idē uolētibus †legibusq; cōtigerit(quoniam pleraq; ſunt,in qui/ aliter,lætisq;
bus noſtro bono uincimur)unde certamen tam optabile,unde tantam felicitatem
parentibus,ut fateantur ſeipſos filiorū beneficijs impares? Niſi hic ita iudicamus,
excuſationem damus liberis,& illos ſegniores ad referendā gratiam facimus, qui/
bus ſtimulos adijcere debemus,& dicere, Hoc agite optimi iuuenes, propoſita eſt
inter parētes ac liberos honeſta contētio,dederint maiora,an receperint. Nō ideò
uicerūt.quia occupauerūt.Sumite modo animā,qualē decet, & deficere nolite, ut
uincatis optantes.Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia uos co/
hortētur,ac per ueſtigia ſua ire ad uictoriā ſæpe iam partam ex parētibus, iubeant.

Vicit Aeneas patrem ipſe,cuius infantia leue tutumq; geſtamen,grauem ſenio, C.XXXVII.
per media hoſtium agmina,& per cadentis circa ſe urbis ruinas ferens, cum com/
plexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici uadentem ſarcina pre/ Amphinomus,
meret:tulit illum per ignes,& quid non pietas poteſt?pertulit,colendūq; inter con & Anapias,
ditores Romani imperij poſuit. Vicere ſiculi iuuenes, cum Aetna maiore uipera/ Cæl.Rhodig.
gitata,in urbes,in agros,in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium,uexerunt lib.11.cap.17.
parentes ſuos,diſcediſſe creditum eſt ignes,& utrinque flamma recedente limitem Diſſediſſe à
adapertum,per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi,qui magna tuto auderent. diſſidio,
Vicit Antigonus,qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem,præmium belli ad pa/
trem tranſtulit,& imperium illi Cypri tradidit.Hoc eſt regnum,nolle regnare,cum
poſſis. Vicit patrem imperioſum quidem Manlius, qui cum ad tempus relegatus
eſſet à patre,ob adoleſcētiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis qui patri ſuo
dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorem
parentis inuiſi, & bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exilium pro grauiſſi-
mo crimine inter alia Manlio obijciebat, nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit oc/
cultatum ſinu ferrum,& niſi iuras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio
transfodiam.In tua poteſtate eſt, utro modo pater meus accuſatorem non habeat.
Iurauit tribunus,nec fefellit,& cauſam †accuſationis remiſſæ cōcioni reddidit.Nul- al.actionis
li alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

Alia ex alijs exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, C.XXXVIII
qui ex infimo ad ſummum protulerunt,& e plebe aceruoq; ignobili nunquam ta/
cendos ſeculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenij facultate exprimi po/
teſt,quantum opus ſit.quàm laudabile,quanq; nunquam à memoria hominum exi-
turum,poſſe hoc dicere:Parentibus meis parui,ceſſi imperio eorum,ſiue æquum,ſi-
ue iniquum fuit,obſequentem ſubmiſſumq; me præbui, ad hoc unum cōtumax fui,
ne beneficijs uincerer. Certate obſecro uos,& †feſſi quoq; reſtituite aciem.Felices, al.fuſi
qui uicerint,Felices,qui uincentur.Quid eo adoleſcente preclarius,qui ſibi ipſi di-
cere potuit,neq; enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficijs uici? Quid eo
fortunatius ſene,qui omnibus ubiq; prædicabit,à filio ſuo ſe beneficijs uictū? Quid
autem eſt felicius,quam † ibi cedere? Finis. al.ſibi

[redacted] IN LIBRVM TERTIVM.

Cap.8. Si in eiuſmodi regnum exiſſet,&c. Vnus codex manu deſcriptus, pro regnum habebat, reum. Vnde conijcio fuiſſe ſcriptũ à Seneca, Quiſquis in eiuſmodi reũ egiſſet, ut eiuſmodi, ſit neutri generis, & ad cauſam referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitudinis, uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari poteſt, quãto plus difficultatis habiturus eſſet iudex, qui de utriuſq; animo pronũciaturus. Non idem pendent, aut pendunt legendum eſt, aut pendent erit à pendere futuri temporis uerbum.

Cap.27. Iam Moleſta, nondum erat periculoſa, quum iam eſſent moleſta.

Cap.28. Vbicunq; fecit nomen illuſtre, &c. Hic locus uariabat in exemplaribus. Nonnulli ſic habebant, illo dominum fugiant. Alij, illo deum fugiant. Rurſus alij dominum fingunt. Ex his diuinare licet fuiſſe ſcriptum Vbiqueq; nomen fecit illuſtrem, ilico deum fingunt. Nec diſplicet ubicunq; ſi legas illuſtrem, nec illuſtre diſplicet, ſi ſubaudias aliquis. Niſi forte profecit, legendum eſt, ſtetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorum, ac ſibi dij uidentur non homines, reliquosq; faſtidiunt.

PINCIANI IN LIB. TERTIVM DE BENEFICIIS.

Cap.3. Prima ac omnium potiſſima.] Eadem. Prima omnium ac potentiſſima. QVOMODO gratus quiſquam eſſe
Cap.4. aduerſus beneficia poteſt, qui omnem uitam ſuam tranſtulit? Præſentium intuitus ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimũ tribuit quiſquis ſpei plurimum.] uetus lectio particulam, ergo, addit. Qomodo ergo gratus quiſquam cætera. Item correctiora & antiquiora exẽplaria futurorũ legunt, non præteritorũ. Quapropter adducor ut locum hunc ambuſtũ & mutilatum ſic reſarciam, non auſim dicere reſtituam. Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem uitã ſuam tranſtulit præſentium intuitu ſpe futurorum
Cap.7. Memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit quiſquis ſpei plurimum. AVT EX conducto aut ex locato.] uetus lectio. aut ex conducto & locato, cui lectioni fauent Iuriſconſulti, apud quos habetur titulus de locatione & conductione. ¶ Gratum hominẽ & beneficum.] Corrigo. gratum hominẽ & beneficum. contra omnia exemplaria. ¶ Et equeſtris hæreditas miſit.] Quid ſi legas. & equeſter ordo tranſmiſit. Aut ſic, quem cenſus in album equeſtris ordinis miſit. Nam teſte præter alios Aſconio Pediano in orationẽ pro M. Scauro, iudicia aliquando
Cap.9. penes equeſtrẽ ordinẽ fuerunt. ET cũ ualetudo eius ac ſalus momẽtis cõſtaret excepiſſe idonea cibi tẽpora.] Duo uerba, ac ſalus, non habentur in pleriſque exẽplaribus. & cibo legitur, non cibi. in omni ſcripta lectione. ¶ Si de-
Cap.11. ceptus es quære te dignum adiuua.] Quædam exẽplaria. ſi deceptus es quærere, dignũ adiuua. Legendum reor. Sẽ deceptus es quære te dignum. Adiuua. ¶ Quibus dederunt nihilominus daturi ſunt.] Lege, quibus dederunt dant nihilominus daturiq; ſunt, ex codice ſcholarũ Salmanticenſiũ. ¶ Niſi apud alium geſtata eſt apud alium manſit.] Diſpice an legendum ſit, pranſit, potius quam manſit. Nam ſæpenumero duas has res geſtari & prãdere coniũgit
Cap.16. Seneca. MATRIMONIVM uocari unũ adulterum.]. Scribe adulteriũ., non adulterũ, ex uetere lectione. &
Cap.17. mallem legeres unius quàm unũ. NON educatoris.] Emendatius ut ſentio quædã exẽplaria, non educatorũ. Nam
Cap.18. præceſſit parentum & ſequitur præceptorum. ¶ Quid enim animus magnus promitteret ſibi ſi certã uirtutẽ fortuna mutaret.] Magnũ non magnus quidã codices. Alij magni. Et cõſidera an ſit probatior lectio, cẽſu, quàm cer-
Cap.19. tam. Dixit enim paulò ante non eligit domũ nec cenſum. ET LABORE ſummo colit.] Exẽplar Facũdi & Primitiui, eius laborem ſummo colit. Puto caſtigandum. Eius laborem ſuo tollit. ¶ Sine reſpectu dimicantem.] Iidem
Cap.22. ſine reſpectu ſui dimicantem. Lego ſuæ, non ſui. QVAM quod operis locauit.] Omnis antiqua lectio operas
Cap.23. agnoſcit, non operis, CLAVDIVS quadrigarius in ſecundo & uiceſimo annalium tradit, quod quum obſideretur Drumentum.] Corrige. Claudius quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradit. Cum obſideretur Grumentum. ex eadem. Grumentinos autem populos eſſe in Italia Lucaniæ regionis, notum eſt ex Plinio & reliquis. ¶ Et exemplum duarum urbium fuit.[Caſtigo, & exemplum Grumentinæ urbis fuit, ex eadem, in qua quum eſſet uitioſe ſcriptum. Drumen, per compendium ut ſolet fieri non percipiens imperitus librarius quid eſſet, Drumen, ſubſtituit duarum. Vera enim lectio erat, Grumen urbis, hoc eſt Grumentinæ urbis. Meminit hiſtoriæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum. ¶ Non eſt mihi crede non eſt.] Eadem. Non eſt mihi crede non dico. ¶ Atenus prætor Marſorum.] Codices nonnulli. Vectenus non Atenus præferunt. Sed utroq; modo uitioſe legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet ſcribendum eſſe, Cluentius non Vectenus: ſiue Atenus Cluentium inquit Pelignum Italicenſem comprehenſum à cohortibus ſuis ne Pompeio traderetur ſeruus eius occidit, ac ſe ne domino ſu-
Cap.28. perſtes fieret, & interemit. VBICVNQVE fecit nomen illuſtre illo domini fugiunt.] Putamus legendũ loco illorũ uerborũ, illo domini fugiũt, illud domi pingũt. Nam & in antiquo quodã exẽplari fingũt legitur, nõ fugiũt.
Cap.29. ¶ Siue libertini ante nos habẽtur,] Legendũ forte. Siue libertini autẽ nobis aui. ¶ Cum æque ſine patris beneficio quàm ſine nutricis fomẽto non potuerim cætera.] Verbũ fomẽto nõ habetur in ullo antiquo exẽplari. Exiſtimoq; ſcribendũ inuerſo dictionum ordine ſic: cum æque ſine nutricis beneficio quàm ſine patris non potuerim reliqua.
Cap.30. ATQVI nemo dicitur plus debere ignotis.] Ex uetere lectione Scribo. Atqui nemo dicet me plus debere ignotis.

¶ Non

¶ *Non enim genuiſſet me pater ni ſanatus eſſet.*] *Duo exemplaria. Diui Franciſci alterum. Alterum diuæ Mariæ aliter. Non enim genuiſſet me pater meus niſi beneficio eius ſanatus eſſet.* ¶ *An id quod potuit & id quod fecit meum ſit.*] *Legendũ uidetur cõtra omnia exẽplaria. An id quod potui, & id quod feci meum ſit.* ¶ *Per ſe intuere quale ſit.*] *Legendum reor prorſus intuere quale ſit.* ¶ *Sed non ideo maiorem omnibus quia primum eſt.*] *Veteres codices. Sed non ideo magis eſt omnibus quia primũ eſt.* ¶ *Quod non ex tuis beneficijs, ſed etiã ſine tuis oritur.*]
Corrige. quod non ex tuis beneficijs etiã ſi non ſine tuis oritur. ex ſcripta lectione. SI EXPOSVISSES *nẽpe* Cap. 33.
iniuria erat genuiſſe.] *Eadem expoſuiſſe eſt nẽpe cætera. emendo. Expoſuiſſes. Nẽpe iniuria erat genuiſſe.* ¶ *Ipſo beneficio maius quàm quod dederas recepiſti.*] *Scribe. In ipſo beneficio tuo maius quàm quod dederas recepiſti. ex eadem. In quibuſdam codicibus non habetur uerbum, quod. In alijs ſic legas. ſi bene uiuo in ipſo beneficio*
reliquas. NEC DANTI *uoluntarium.*] *In eadem. ſed danti uoluntarium. Legendum forte. ſed & danti uo-* Cap. 34.
luptarium. ¶ *Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit.*] *Scribe. quod neceſſe eſt ille multis de-*
derit etiam quibus dediſſe ſe neſcit. ex eadem ¶ *Poteſt autem ſi ſæpius periculo mortis liberatus.*] *Eadem. Poteſt* Cap. 35.
ergo ſi ſæpius a periculo mortis liberatus. ¶ *Patris beneficia uinci.*] *In quibuſdam codicibus. Quid inquit? Patris*
beneficia uinci cætera. ¶ *Quam illi dederat.*] *Scribe. quam ipſe ille dedit. ex uetere lectione.* NATVRA *enim* Cap. 36.
glorioſa uirtus.] *Deeſt in fine uerbum, eſt. Natura enim glorioſa uirtus eſt. ex eadem.* ¶ *Niſi hic ita iudicamus.*]
Scribe, hoc, non hic. ex eadem. ¶ *Poſita eſt inter parentes ac liberos.*] *Legendum. Propoſita eſt. cætera ex eadem.*
IPSE CVIVS *infantia leue tutumq; geſtamen.*] *In eadem non, cuius, habetur: ſed, eius, ut putem legendum:* Cap. 37.
ipſe eius in infantia leue tutumq; geſtamen. ¶ *Proditorem parentis inuiti.*] *Quid ſi legas inuiſi non inuiti: aut*
certe proditorem parentis in lite. ¶ *Siue iniquum fuit.*] *Scribe. ſiue iniquum fuit ac durum, ex eadem.* Cap. 38.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.

LIBER QVARTVS.

EX omnibꝰ quæ tractauimus, Ebuti Liberalis, poteſt uideri nihil CAP. I.
tam neceſſarium, aut magis (ut ait Saluſtius) cum cura dicẽdum,
quàm quod in manibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gra-
tiam referre, per ſe res expetendæ ſint. Inueniuntur qui honeſta
in mercedem colant, quibuſq; non placeat uirtus gratuita, quæ
nihil habet in ſe magnificum, ſi quicquam habet uenale. Quid e-
nim eſt turpius, quàm aliquem computare, quanti uir bonus ſit,
cum uirtutem nec lucrum inuitet, nec abſterreat damnum, adeoq; neminem ſpe ac
pollicitatione corrumpat, ut cuncta in ſe impendere iubeat, ac ſæpius in ultro tri- al. ut contra
butis ſit? Calcatis utilitatibus ad illam eundum eſt, quocunq; uocauit, quocunq;
miſit, ſine reſpectu rei familiaris, interdum etiam ſine ulla ſanguinis ſui parſimonia
uadendum, nec unquam imperium eius detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi
hoc fortiter, ſi hoc grate fecero? Quod ſi feceris, nihil tibi extra promittitur, ſi quid
forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pre- forte gratis
cium in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum
eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expeten-
dum eſſe honeſtum, ſæpe & abunde probatum eſt.

In hac parte nobis pugna eſt, cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in CAP. II.
conuiuio ſuo philoſophantium, apud quos uirtus uoluptatum miniſtra eſt. Illis pa-
ret, illis deſeruit, illas ſupra ſe uidet. Non eſt, inquit, uoluptas ſine uirtute. Sed qua-
re ante uirtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe de re tota, & de poteſtate
eius ambigitur. Non eſt uirtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt, ducere debet,
imperare, ſummo loco ſtare. Tu illam iubes ſignum petere? Quid, inquit, tua refert?
Et ego ſine uirtute nego beatam uitam poſſe conſtare. Ipſam uoluptatem, quam ſe-
quor, cui me mancipaui, remota illa, improbo & damno. De hoc uno diſputatur, u-
trum uirtus ſummi boni cauſa ſit, an ipſa ſummum bonum. Vt hoc unum quæra-
tur, ordinis tantum exiſtimas mutationem? Iſta uero confuſio eſt, & manifeſta cæ-
citas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt uoluptatem ponitur uir-
tus, ſed quod omnino cum uoluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt,
& longiſſime ab illa reſiliens, labori ac dolori familiarior, uirilibus incommodis
magis, quam iſti effeminato bono inſerenda.

Hæc

CAP.III. Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium(de quo nunc agitur) dare, uirtutis eſt, & turpiſſimum id cauſa ullius alterius rei dare, quàm ut datū ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus,locupletiſſimo cuiq;,non digniſſimo daremus. Nunc uerò diuiti importuno,pauperem præferimus. Non eſt beneficium, quod ad fortu-nam ſpectat. Præterea,ſi ut prodeſſemus,ſola nos inuitaret utilitas,minime benefi-cia diſtribuere deberēt,qui facillime poſſet,locupletes,& potētes,& reges, aliena ope non indigētes. Dij uerò tot munera,quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus fundunt,non darent. In omnia enim illis natura ſua ſufficit,plenosq; & tutos,& in-uiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficiū dabunt,ſi una dandi cauſa eſt, ſe intueri,ac commodū ſuum. Iſtud non eſt beneficiū,ſed fœnus,circumſpicere, non ubi optime ponas,ſed ubi quæſtuoſiſſime habeas,unde facillime tollas. Quod cum longè à dijs remotum ſit,ſequitur ut liberales ſint. Nam ſi una beneficij dandi cauſa ſit utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficij cauſa eſt.

CAP.IIII. Scio quid hoc loco reſpōdeatur. Vtiq; non dat deus beneficia,ſed ſecurus & ne-gligens noſtri, auerſus à mundo,aliud agit,aut(quæ maxima Epicuro felicitas ui-detur)nihil agit,nec magis illū beneficia,quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit præcantium uoces,& undiq; ſublatis in cœlum manibus uota facientum priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hūc furorem omnes profecto mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina,& inefficaces deos,niſi noſſent il-lorum beneficia nunc oblata,nunc orātibus data,magna,tēpeſtiua, ingētes minas interuentu ſuo soluētia. Quis eſt itaq; tam miſer,tam neglectus, quis tam duro fa-to,& in pœnā genitus,ut non tantam deorū munificentiā ſenſerit? Ipſos illos com-plorantes ſortē ſuam,& querulos circūſpice,inuenies non ex toto beneficiorū cœ-leſtium expertes,neminē eſſe ad quēm non aliquid ex illo benigniſſimo fonte ma-nauerit. Parum autē id,quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur. Vt quæ ſequūtur

CAP.V. inæquali diſpenſata menſura trāſeamus,parum dedit natura,cum ſe dedit? Non dat deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia,oculos,aureis,& animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoq; inſtruens copia? Neq; enim neceſſitatibus tantūmodo noſtris prouiſum eſt,uſq; in delitias amamur. Tot arbuſta,non uno modo frugifera,tot her-bæ ſalutares, tot uarietates ciborum,per totum annum digeſtæ,ut inerti quoq; for-tuita terræ alimenta præberēt? Iam animalia omnis generis,alia in ſicco ſolidoq;, alia in humido innaſcentia,alia per ſublime dimiſſa, ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina,hæc amœniſſimis flexibus campos cin-gentia,illa præbitura commercijs uiā,uaſto,& nauigabili curſu uadētia,ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile incrementum trahunt, ut †anhela & feruenti ſub-iecta cœlo loca ſubita uis æſtiui torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium uenæ? Quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio? Te Lari maxime, teq; Fluctibus,& fremitu aſſurgens Benace marino.

al.arida

CAP.VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera,accepiſſe te diceres beneficiū,immēſa terrarū late patentiū ſpacia negas eſſe beneficiū? Si pecuniā tibi aliquis donauerit, & arcā tuam(quoniā id tibi magnū uidetur)impleuerit,beneficiū uocabis: tot metalla de-fodit,tot flumina emiſit in aëra,ſuper quæ decurrunt ſola,aurum uehentia, argenti, æris,ferri,immane pōdus omnibus locis obrutū, cuius inueſtigādi tibi facultatem dedit,ac latentiū diuitiarum in ſumma terra ſigna diſpoſuit, negas te accepiſſe be-neficium? Si domus tibi donetur,in qua marmoris aliquid reſplendeat,& tectū ni-tidius auro,aut coloribus ſparſum,num mediocre munus uocabis? Ingens tibi do-micilium,ſine ullo incēdij,aut ruinæ metu ſtruxit,in quo uides non tenues cruſtas, & ipſa qua ſecātur lamina graciliores,ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas,uariæ diſtinctæq; materiæ,cuius tu paruula fruſtra miraris, tectū uerò aliter nocte,aliter interdiu fulgēs,negas te ullū munus accepiſſe? Et cum iſta quæ habes magno æſtimes,quod eſt ingrati hominis,nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritū? Vnde iſtā,per quā actus uitæ tuæ diſponis atq; ordinas lucem?

Vnde ſanguinē,cuius curſu uitalis cõtinetur calor? Vnde iſta palatũ tuũ ſaporibus
exquiſitis ultra ſacietatē laceſſentia? Vnde hæc irritamēta iã laſſæ uoluptatis? Vn
de iſta quies,in qua putreſcis,ac marces? Nõne ſi gratus es,dices,deus nobis hæc o-
cia fecit. Nãq; erit ille mihi ſemper deus,illius aram, Sæpe tener noſtris ab ouilibus
imbuet agnus. Ille meas errare boues(ut cernis)& ipſum Ludere quæ uellē calamo
permiſit agreſti? Ille deus non eſt,qui paucas boues,ſed qui per totũ orbē armēta di
miſit,qui gregibus ubiq; paſſim uagãtibus pabulũ præſtat,qui paſcua hybernis æſti
ua ſubſtituit,qui non calamo tantũ cãtare,& agreſte atq; inconditũ carmen ad ali/
quam tantũ oblectationē modulari docuit,ſed tot artes,tot uocũ uarietates,tot ſo-
nos,alios ſpiritu noſtro,alios externo cantus æddituros cõmentus eſt. Neq; enim no
ſtra iſta quæ inuenimus dixeris,non magis, quàm quod creſcimus, quàm quod ad
conſtitutũ tēpus ſua corpori officia reſpõdent. Nũc puerilium dentiũ lapſus, nunc ad
ſurgentē iam ætatē,& in robuſtiorē gradũ tranſeuntē pubertas,& ultimus ille dies
fugiētis uitæ terminũ ponēs. Inſita ſunt nobis omniũ ætatũ,omniũq; artium ſemina;
magiſterq; ex occulto deus,producit ingenia. Natura,inquit,hæc mihi præ/ CAP. VII.
ſtat. Non intelligis te,cũ hoc dicis,mutare nomen deo. Quid enim aliud eſt natura,
quàm deus,& diuina ratio toti mũdo & partibus eius inſerta? Quoties uoles,tibi li
cet aliter nunc autorē rerum noſtrarum cõpellare,& Iouem illum, optimũ ac ma/
ximũ,rite dices,& tonãtem & ſtatorē: qui non(ut hiſtorici tradiderũt) ex eo quod
poſt uotum ſuſceptũ,acies Romanorũ fugientiũ ſtetit, ſed quod ſtant beneficio e/
ius omnia,ſtator,ſtabilisq; eſt: hunc eundēq; & fatum ſi dixeris,non mētieris. Nam
cum fatum nihil aliud ſit quàm ſeries implexa cauſarũ, ille eſt prima omniũ cauſa,
ex qua cætera pēdent. Quæcunq; uoles illi nomina propriè aptabis,uim aliquã ef/
fectumq; cœleſtem continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe,quot munera.

Hũc & Liberũ patrem,& Herculē,ac Mercuriũ noſtri putãt. Liberũ patrē, quia CAP. VIII.
omnium parēs ſit,quod ab eo primũ inuēta ſeminũ uis eſt,conſultura per uolupta/
tem. Herculē,quia uis eius inuicta ſit,quumq; laſſata fuerit operibus æditis, in ignē
receſſura. Mercuriũ,quia ratio penes illũ eſt,numerusq; & ordo,& ſcientia. Quo/
cunq; te flexeris,ibi illũ uidebis occurrētem tibi. Nihil ab illo uacat. Opus ſuũ ipſe
implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliũ,qui te negas deo debere, ſed naturæ.
Quia nec natura ſine deo eſt,nec deus ſine natura, ſed idem eſt utrumq;, nec diſtat.
Officiũ ſi quod à Seneca accepiſſes,Anneo te diceres debere,uel Lucio, non cre/
ditorem,mutares,ſed nomē. Quoniã ſiue prænomen eius,ſiue nomen dixiſſes,ſiue
cognomen,idē tamen ille eſſet. Sic hunc naturã uoca,fatum,fortunãq;,omnia eiuſ/
dem dei nomina ſunt,uariè utentis ſua poteſtate. Et iuſticia,probitas,prudētia,for-
titudo,frugalitas unius animi bona ſunt. Quicquid horũ tibi placuit,animus placet.

Sed ne in aliam diſputationē ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima CAP. IX.
in nos deus confert ſine ſpe recipiendi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei
quicquam cõferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt,una ſpecta-
tur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus ſepoſitis commodis noſtris Di/
cis,inquit,diligenter eligendos,quibus beneficia debeamus,quia ne agricolæ qui/
dem ſemina arenis committant. Noſtram utilitatem in beneficijs dandis ſequimur,
quemadmodũ in arando ſerendoq;. Neq; enim ſerere per ſe res expetenda eſt. Præ/
terea quæritis cui beneficium: quod non eſſet faciendum,ſi per ſe beneficium dare
expetenda res eſſet,quæ quocunq; loco,& quocunq; modo daretur, beneficium e/
rat. Honeſtum propter nullã aliam cauſam, quàm propter uſum ſequimur. Tamen
etiam ſi nihil aliud ſequendum eſt,quærimus quid faciamus,& quãdo, & quemad/
modum,per hęc enim conſtat. Itaq; cum eligo cui dem beneficium,id ago,ut quan/
doq; beneficium ſit. Quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium.

Depoſitum reddere per ſe res expetenda eſt,non tamen ſemper reddã. Nec quo- CAP. X.
libet loco,nec quolibet tempore. Aliquãdo nihil intereſt, utrum inficier, an palàm
reddam. Intuebor utilitatē eius,cui redditurus ſum, & nociturũ illi depoſitũ nega/
bo. Idem in beneficio faciam. Videbo quando dem,cui dem,quemadmodũ,quare.

Nihil

Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. Non eſt autem beneficium, niſi quod ratio-
ne datur, quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quàm ſæpe hominum, donatio-
nem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audimus uocem. Mallem perdidiſſe,
quàm illi dediſſe. Turpiſſimum genus dandi eſt inconſulta donatio, multoq; gra-
uius male dediſſe beneficiũ, quàm non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt; quod non
recepimus, quod cui daremus non elegimus, noſtra. In electione nihil minus, quàm
al. æſtimas hoc quod † exiſtimas ſpectabo, à quo recepturus ſim. Eligo enim eum qui gratus,
non qui redditurus ſit. Sæpe autem & non redditurus gratus & ingratus, qui red-
didit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideò locupletem, ſed indignum præteri-
bo, pauperi uiro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus, & cum omnia illi
deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatem, non
gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet faciam. Quod opor
tet autem non eſt ſine electione, quæ qualis futura ſit, interrogas.

CAP. XI. Eligam uirum integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui
al. ego non auarum, non tenacem, beneuolum. Hunc † uerò cum elegero, licet nihil illi for-
tuna tribuat; ex quo referre gratiam poſſit, ex ſententia res geſta erit. Si utilitas me
& ſordida computatio liberalẽ facit, ſi nulli prorſum, niſi ut inuicem ille mihi pro-
ſit, non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquasq; regiones, non da-
bo abſuturo ſemper, non dabò ſic affecto, ut ſpes ei nulla ſit conualeſcendi, non da-
al. Non enim bo ipſe deficiens. † Non enim dabo in tempus recipiendi. Atqui ut ſcias, rem per ſe
habeo tempus. expetendam eſſe, benefacere, aduenis modo in noſtrum delatis portum, & ſtatim
abituris ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur & damus & inſtrui-
mus. Diſcedit ille uix ſatis noto ſalutis autore, & nunquam amplius in conſpectum
noſtrum reuerſurus, debitores nobis deos delegat, præcaturq; ut illi pro ſe gratiam
referant. Interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cum in ipſo uitæ fine
conſtituti ſumus, cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutu-
ra diuidimus? Quantum temporis conſumitur, quandiu ſecreto agitur, quantum
& quibus demus? Quid enim intereſt, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nun
quam diligentius damus, nunquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm ubi re-
motis utilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit, tamdiu offi iorum mali iu-
aliter, incertiſ- dices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus, ac † incertiſſimum uitium, uoluptas. V-
ſimum. bi mors interclusit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum iudicem miſit,
quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus. Nec quicquã cura ſanctiore com-
ponimus, quàm quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. Et mehercule tunc magna uoluptas ſubit cogitantem, hunc ego locupletiorem
faciam & huius dignitati adiectis opibus aliquid ſplendoris affundam. Si non da-
mus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicinis, inquit, beneficium
creditum inſolubile eſſe, creditum autem non eſt res per ſe expctenda. Cum credi-
tum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem ſcimus iuſti in-
iuſtiq; regulam eſſe, & regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc uerba demon-
ſtrandæ rei cauſa deſcendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam credi-
tum. Vis ſcire? adijcio inſolubile, cum creditum nullum non ſolui aut poſſit aut
debeat. Adeò beneficium utilitatis cauſa dandum non eſt, ut ſæpe, quemadmo-
al. ſic dum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. † Si latronibus circumuentum defen
do, ut tuto tranſire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum poten
tium factionem in me cõuerto, quas illi detraxerò ſordes, ſub accuſatoribus ijſdem
fortaſſe ſumpturus, cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena
al. ſuſpenſit. certamina, ſpondeo pro iudicato, & † ſuſpenſum amici bonis libellum deijcio, cre-
ditoribus eius me obligaturus, ut poſſim ſeruare proſcriptum, ipſe proſcriptionis
periculum adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus, ſalubritatis
cauſa & æſtiui seceſſus, quoto anno empturus ſit diſputat, cum emerit, tuendum
eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. Nam cum interrogaueris, quid reddat, reſpon-
debo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi, quid reddat iu-

ſticia

ſticia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi quicquàm præter ipſas petis?

CAP. XIII.

Mundus in quid inceſſum abſoluit? in quid ſol diem extẽdit & cõtrahit? Omnia iſta beneficia ſunt, fiunt enim nobis profutura. Quomodo mũdi officium eſt circũagere rerum ordinem, quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio, ita uiri officiũ eſt inter alia, & beneficiũ dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occaſionem benefaciendi perdat. Vobis uoluptas eſt inertis ocij † facere crepuſculum, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub dẽſa umbra latitare, tenerrimisq́ cogitationibus, quas trãquillitatem uocatis, animi marcentis oblectare torporẽ, & cibis potionibusq́ intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia ſaginare: nobis uoluptas eſt dare beneficia uel laborioſa, dum aliorum labores leuent, uel periculoſa, dum alios à periculis extrahãt, uel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum neceſſitates & anguſtias laxẽt.

al. farcire, corã puſculum.

Quid mea intereſt, an recipiam beneficia? Etiam cum recepero danda ſunt. Beneficium eius commodũ ſpectat cui præſtatur: non noſtrum: alioquin nobis illud damus. Itaque multa quæ ſummam utilitatem alijs afferunt, precio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodeſt, medicus ægris, magno uenalibus, ſed omnes iſti quia ad alienum commodum pro ſuo ueniunt, non obligant eos, quibus proſunt.

CAP. XIIII.

Non eſt beneficiũ quod in quæſtũ mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incẽderet reppulit, quæ aut legem, aut uirum timuit, ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit. Non immerito in numerum peccãtium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, non ſibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut uſui, aut alimẽto futura nutrimus: beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritia laborant. Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullã rem, cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dãdum nõ adducit cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis cupiens dare etiã cum dederit, & augere nouis ac recẽtibus uetera, non habens propoſitũ, quãto ei qui præſtat bono futura ſit, alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria, prodeſſe, qui expedit. Quid magnifici eſt ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis uera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimentum, iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP. XV.

Nunquid dubium eſt, quin contraria ſit benficio iniuria? Quomodo iniuriam facere per ſe uitanda ac fugienda res eſt, ſic beneficium dare per ſe expetẽdum. Illic turpitudo cõtra omnia præmia in ſcelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero neminem non amare beneficia ſua, neminem non ita cõpoſitum animo, ut non libentius eum uideat, in quem multa cõgeſſit, cui non cauſa ſit iterũ dãdi beneficij, ſemel dediſſe. Quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpe dicentem audias. Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi uitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut cauſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo, ſed quid faciam? Iam illi ſemel, iterumq́ affui. Non uides ineſſe iſti rei propriam quandam uim, quæ nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoq́ nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & inutilia tueri ac fouere perſeueremus ſola beneficij charitate, cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, q̃ liberis prauis.

CAP. XVI.

Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia utile, quod non eſſe ita, minore opera probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare per ſe rem expetendã eſſe, iiſdem etiam hoc † collegimus. Fixum eſt illud, à quo in cætera probationes noſtræ exeunt: honeſtum ob nullam aliam cauſam, q̃ quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo cõtrouerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibijpſi inutilem? Quid autem, cum tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui, ingratus eſt, quomodo id

al. Colligemus

al. ferret † fecerit, utrū tāquam rem turpem fecerit, an tāquam utilē rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto nequam hominem exiſtimas, cui pœna, non cui curatore opus ſit. Quod non accideret, niſi gratū eſſe per ſe expetēdum, honeſtū q; eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatē ſuam præferūt, & an ſint honeſta interprete egent, hoc expoſitum eſt pulchriusq;, quàm ut ſplēdor eius dubie ac parū luceat. Quid tā laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. Ab hoc, dic mihi, quæ cauſa nos perducit? Lucrū, quod qui non cōtemnit, ingratus eſt? Ambitio? Et quæ iactatio eſt ſolutiſſe, quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim uni rei non poſuimus legē, tāquam ſatis natura cauiſſet, quomodo nulla lex amare parētes, indulgere liberis iubet. Superuacuū eſt, inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodū nemo in amorē ſui cohortādus eſt, quem cum naſcitur trahit, Ita ne ad hoc quidem, ut honeſte per ſe petat: placent ſuapte natura: adeoq; gratioſa uirtus eſt, ut inſitū ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt qui non beneficus uideri uelit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotētiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti? uelit quoq; ijs uideri beneficiū dediſſe, quos læſit? Gratias itaq; agi ſibi ab his quos afflixere patiūtur bonosq; ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetēdi amor cogeret moribꝰ ſuis opinionē contrariā quærere, & nequitiā abdere, cuius fructus cōcupiſcitur, ipſa uerò odio pudoriq; eſt, nec quiſquā tātum à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, ut animi cauſa malus ſit: *Nequitiam ſubinde uocat, maliciā etiam in ſceleribus quibuslibet.* Dic ergo cuilibet ex iſtis qui rapto uiuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis conſequūtur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui graſſari, & trāſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa inuenire, q̃ eripere. Neminē reperies qui non nequitiæ præmijs ſine nequitia frui malit. Maximū hoc habemus naturæ meritū, q̃d uirtus in omniū animos lumen ſuum præmittit, etiam qui non ſequuntur illam, uident.

CAP. XVIII. Vt ſcias per ſe expetēdam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugiēda res eſt ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit, quàm hoc uitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno inſtructior uita, contraq; incurſiones ſubitas munitior eſt beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & uictimæ, ac belliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis *Se grex,* uirium eſt: quæcūque uaga naſcuntur, & actura uitam ſegregem, armata ſunt. Hominem imbecillitas cingit, non unguium uis, non dentium, terribilem cæteris fecit. Nudum & infirmum ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris, ualidiſſimum facerent, rationem, & ſocietatem. Itaq; qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum potitur, ſocietas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam aduocare. *Vnitat.* Hanc ſocietatem tolle, & unitatem generis humani, qua uita ſuſtinetur ſcindes. *al. aliquid.* Tolletur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe uitādus ſit, ſed quia † aliud *al. ingratis.* illi timendum eſt. Quàm multi ſunt enim quibus † ingratos eſſe tuto licet? Deniq; ingratum uoco, quiſquis metu gratus eſt.

CAP. XIX. Deos nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria. Nec quiſquam amat quos timet, Tu deniq; Epicure deum inermem facis. Omnia illi tela, omnem detraxiſti potētiam, & ne cuiquam metuēdus eſſet, proieciſti ipſum extra metum. Hunc igitur ſeptū ingenti quidē & inexplicabili muro, diuiſumq; à cōtactu & à cōſpectu mortaliū, non habes quare uerearis, nulla illinc tribuēdi, nec nocendi materia eſt. In medio interuallo huius & alterius cœli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mundorū ſupra ſe circaq; ſe cadentium euitat, non exaudiēs uota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc uis uideri colere, non aliter quàm parētem, grato, ut opinor, animo: aut ſi non uis uideri gratus, quia nullū habes illius beneficiū, ſed te atomi, & iſtæ micæ tuæ forte ac temerè cōglobauerunt, cur colis? Propter maieſtatē,

inquis

inquis, eius eximiam, ſingularemq́ naturam: Vt concedam tibi, nempe hoc facis
nulla ſpe, nullo precio inductus. Eſt aliquid per ſe expetendum, cuius te ipſa di/
gnitas ducit. Id eſt, honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quàm gratum eſſe? Huius
uirtutis materia tam late patet, quàm uita.

Sed ineſt, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non ineſt? ſed CAP. XX.
id propter ſe expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra ſe cõmoda, ſepolitis
quoq; illis ac remotis placeat. Prodeſt gratum eſſe, ero tamen gratus etiam ſi no/
cet. Qui gratus eſt, quid ſequitur? Vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia con/
ciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas cõcitaturus eſt? Si quis intelligit, adeò per hoc
ſe nihil conſecuturum, ut multa etiam ex repoſito acquiſitoq; perdenda ſint, non li-
bens in detrimenta deſcendit. Ingratus eſt, qui in referenda gratia ſecũdum datum
uidet, qui ſperat cum reddit. Ingratum uoco, qui ægro aſſidet, quia teſtamẽtum fa/
cturus eſt, cui de hæreditate, aut de legato uacat cogitare Faciat licet omnia quæ
facere bonus amicus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, ſi lucri
captator eſt, & hamum iacit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur † lapſa al. laſſa.
morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculãtur, ita hic imminet morti, & circa ca/
dauer uolat. Gratus animus ipſa uirtute propoſiti ſui capitur.

Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum utilitate corrũpi? Duo ſunt genera grati homi/ CAP. XXI.
nis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortaſſe oſtenta/
re ſe poteſt, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo ac/
cepit beneficium, bono debet. Hic intra cõſcientiam cluſus eſt. Quæ illi continge-
re poteſt utilitas ex affectu latenti? Atqui hic etiam ſi ultra facere nil poteſt, gratus
eſt, Amat, debet, referre gratiã cupit. Quicquid ultra deſideras, non ipſi deeſt. Arti/
fex eſt etiam cui ad exercẽdam artem inſtrumenta non ſuppetunt. Nec minus ca/
nendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo re/
ferre gratiam, poſt hoc aliquid ſupereſt, nõ ut gratus, ſed ut ſolutus ſim. Sæpe enim
& qui gratiam retulit, ingratus eſt, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium alia/
rum uirtutũ, ita huius ad animũ tota æſtimatio redit. Hic ſi in officio eſt, quicquid
† defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui cõ/ al. deficit.
preſſis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiã qui in ſicco eſt, quia
conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quo minus ſe utatur. Ita gra/
tus eſt, etiam qui uult tãtum nec habet huius uoluntatis ſuæ ullum alium, quàm ſe
teſtem. Imò amplius adijciã. Eſt aliquãdo gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem
mala interpres opinio in cõtrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quàm ipſam
conſcientiam, quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe
omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra ſentientium aſpe/
xit, non numerat ſuffragia, ſed una ſententia uincit. Si uerò bonam fidem perſidiæ
ſupplicijs affici uidet, non deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

Habeo, inquit, quod uolui, quod petij. Non pœnitet nec pœnitebit, ne ulla ini- CAP. XXII.
quitate me eò fortuna perducet, ut hanc uocẽ audiam, Quid mihi uolui? quid mihi
nunc prodeſt bona uoluntas? Prodeſt & in eculeo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis
membris admoueatur, & paulatim uiuum corpus circũcat, licet ipſum corpus ple/
nũ bona cõſcientia ſtillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nũc
quoq; illud argumentum quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati ue/
limus eſſe, cum morimur quare ſingulorũ perpendamus officia, quare id agamus
in omnem uitam noſtram memoria decernente, ne cuius officij uideamur obliti.
Nihil iam ſupereſt, quo ſpes porrigatur, in illo tamen cardine poſiti, abire è rebus
humanis quàm gratiſſimi uolumus. Eſt uidelicet magna in ipſo opere merces rei, &
ad alliciendas mẽtes hominum ingens honeſti potẽtia, cuius pulchritudo animos
circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris † ſui rapit. At multa aliter, ui.
hinc cõmoda oriuntur. Et tutior eſt uita melioribus, atq; ſecundum bonorum iudi/
cium etiam ſecurior, quam innocentia quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim
iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tãtum bonum miſerũ, & anceps & ſterile feciſſet.

al. tua, ſubaudi, uia. Sed illud intuere, an ad iſtam uirtutem quæ ſæpe† tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter, fueris iturus.

CAP. XXIII. Non ideò per ſe non eſt expetendũ, cui aliquid extra quoq; emolumẽti adhæret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata ſunt dotibus, ſed illas trahũt, ipſa præcedũt.

al. Non. † Num dubium eſt, quin hoc humani generis domiciliũ, circuitus ſolis ac lunæ uicibus ſuis tẽperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores cõprimantur, alligantis omnia hyemis triſtitia frangatur, alterius tepore efficaci & penetrabili regetur maturitas frugum? quin ad huius curſum fœcunditas humana reſpõdeat, quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo,
al. ſe ſpacijs. hæc mẽſem minoribus † ſphæræ ſpatijs flectẽs? Vt tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol, idoneum oculis ſpectaculũ, dignuſq; adorari, ſi tantum præteriret? Non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi ocioſum ſydus tranſcurreret? Ipſe mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? Quis ſibi illa tunc cum miratur prodeſſe cogitat? Aſpice iſta tacito ſuperne cœlo labentia, quemadmodum uelocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis, atq; immoti operis abſcondãt. Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcri-
al. dierum. men† demũ obſeruas, agitur? Quãta rerũ turba ſub hoc ſilẽtio euoluitur? quantã fa-
al. educit. torũ ſeriem certus limes † adducit? Iſta quæ tu non aliter, quàm in decorẽ ſparſa cõſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cætera hærere. Paucorum motus comprehẽdimus, innumerabiles uerò, longiuſq; à conſpectu noſtro ſeducti dij eunt, redeuntq;. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, pleriq; obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tãtæ molis aſpectu, etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foueat, generetq;, ac ſpiritu ſuo riget?

CA. XXIIII. Quemadmodum hæc cum primum uſum habeant, & ne-
al. utilia. ceſſaria † uitaliaq; ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præſtat, ſed nõ uult ob hoc diligi, amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus eſt quia expedit, ergo & quantum expedit. Non recipit ſordidum uirtus amatorẽ. Soluto ad illam ſinu ueniendũ eſt. Ingratus hoc cogitat, Volebam gratiam referre, ſed timeo impẽſas, timeo periculum, uereor offenſam, Faciam potius, quod expedit. Non poteſt eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorũ opera, ita inter ſe diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus eſt, quamuis non expediat, quia oportet.

CAP. XXV. Propoſitum eſt nobis ſecundum rerum naturam uiuere, & deorum exemplum ſequi. Dij autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur, niſi forte exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorũ, & thuris odere percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant; quantis terras fructibus impleant, quàm opportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis, ſolum molliant, uenaſq; fontiũ arentes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine ullo ad ipſos perueniente cõmodo faciunt. Hæc quoq; noſtra ratio, ſi ab exẽplari ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta ueniat. Pudeat ul-
al. inquit. lum uenale eſſe beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos † quidem imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria.

CAP. XXVI. Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione ſtoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia ſtultus eſt. Stultus, etiã malus eſt, qui malus eſt, nullo uitio caret Ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota uitia ſint, ſed quia eſſe poſſint, & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à uulgo dicitur, in hoc uitium natura propenſus. Illi ingrato qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato qui beneficiorum

fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, q̃ captatori. Quis decoctori pecuniam credet, aut depoſitũ cõmittet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt, & ob hoc quidẽ malos ſequitur, quos indiſcreta & uniuerſa uitia circũſtãt. Dicitur timidus ꝓpriè natura, etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur.

CA. XXVII.

Itaq; errant illi, qui interrogant Stoicos, Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia uitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent, ſed malum ac ſtultum nullo uitio uacare, nec audacem quidem timoris abſoluimus, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem, ſic qui ſtultus eſt non tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus uitia ſunt, ſed nõ omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad auaritiam impellit, hic libidini, hic uino deditus eſt, aut ſi nondũ deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores ſui ferant. Itaq; ut ad propoſitum reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt. Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamen propriè ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamiliàs habebitur, qui negociorum geſtorum damnato, patrimonij ſui curam mãdauerit, quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem, ſic peſſime beneficia dare dicitur, quicunq; ingratos eligit, in quos peritura conferat.

Timoris abſ. liuere.

Damnari negotiorum.

CA. XXVIII.

Dij quoq;, inquit, multa ingratis tribuunt, ſed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia ſeparari nõ poſſunt. Satius eſt autem prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hyemis æſtatiſq; curſus, & media ueris, autumniq; † tempora, imbres, & fontium hauſtus, uentorũ ſtatos flatus pro uniuerſis inuenerũt, excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt, & ſine delectu morum quiſquis ciuis eſt: cum aliquid eſt, quod tanquam ciui, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferũt. Deus quoq; quædam in uniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut uentus bonis uiris ſecundus eſſet, contrarius malis. Commune autem bonum erat patere comercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumq; rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur urbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit æditio. Medicina & ſceleratis opem † miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tãquam digno dantur, non in his quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur, pace etiam homicidæ fruuntur, ſua repetũt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores & domi ferrum exercentes murus ab hoſte defendit. Legum præſidio qui plurimum in illas peccauerunt protegũtur. Quædam non poterant † cæteris contingere, niſi uniuerſis darentur. Non eſt itaq; quod de iſtis diſputes, ad quæ publicè inuitati ſumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat, ei quem ingratum ſciam, non dabo.

al. tẽperamenta.

al. monſtrat.

al. Certis.

CA. XXIX.

Ergo, inquit, nec conſiliũ deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittas, nec uiam errãti monſtrabis ingrato? An hæc quidem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud, certè tentabo diſtinguere. Beneficium eſt opera utilis, ſed non omnis opera utilis beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, ut beneficij nomen non occupẽt. Duæ res coire debẽt, quæ beneficium efficiunt. Primum rei magnitudo. Quædam enim

Coire.

ſunt infra huius nominis mẽſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſti-
pem æris abiecti, aut ignis accendendi ſactam poteſtatem? Et interdum iſta plus
proſunt quàm maxima. Sed tamen uilitas ſua illis, etiam ubi temporis neceſſitate
tacta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt oportet acce-
dat, ut eius cauſa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium dignumq́ eum
iudicem, & libens id tribuam, percipiensq́ ex munere meo gaudium. Quorũ nihil
eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tãquam dignis illa tribuimus, ſed ne-
gligenter tanquam parua, & non homini damus, ſed humanitati,

CAP. XXX. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem
aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdem turpiſſimos nobilitas induſtrijs, ſed
al. & eſſe. nouis prætulit non ſine ratione, ſacra eſt magnarum uirtutum memoria † & etiam
al. Ciceronis. plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum nõ cum ipſis cadat † Ciceronem filium quæ
res conſulem fecit, niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex ho-
ſtium caſtris? Quæ Sextum Pompeium, aliosq́ Pompeios, niſi unius uiri magnitu-
do tanta † quidem, ut ſatis alte omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid nu-
al. quondam. per Fabium Perſicum, cuius oſculum etiam impediret uiri uota boni, ſacerdotem
non in uno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecẽti qui hoſtium
incurſioni pro repub. unam domum obiecerant? Hæc debemus uirtutibus, ut non
præſentes ſolum illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illi ĳdem
egerunt ut non in unam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſos re-
linquerẽt, ita & nos non una ætate grati ſimus. Hic magnos uiros genuit, dignus
eſt beneficĳs, qualiſcunq́ eſt, dignos dedit. Hic egregĳs maioribus ortus eſt, qua-
liſcunq́ eſt, ſub umbra ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur,
ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeant.

CA. XXXI. Excuſare hoc loco, mi Liberalis, deos uolo. Interdũ enim ſolemus dicere, quid
ſibi uoluit prouidẽtia, quæ Arrhideũ regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri
al. Caligulam Cæſarem. eius datũ eſt & fratri? Quare † Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani
ſanguinis auidiſſimũ, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore
excepturus eſſet? Quid ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri eius Germanico da-
tum, datũ auo, proauoq́ & ante hos alĳs non minus claris uiris, etiam ſi priuati pa-
resq́ alĳs uitam exegerũt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Coſ. faceres, igno-
rabas ancillarũ ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare. Nũquid enim ipſe
diſſimulabat? Nunquid purus uideri uolebat? Referam dictum eius in ſe, quod cir-
cumferri memini, & ipſo præſente laudari: Pollioni Aſinio iacenti, obſcœno uerbo
uſus, dixerat ſe facturũ id quod pati malebat, & cũ Pollionis attractiorẽ uidiſſet frõ-
tem, quicquid inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictũ ſuum ipſe narrabat.
Hominem tam palàm obſcœnũ, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? Nempe dum ue-
terem illum Scaurũ ſenatus principem cogitas, indigne fers ſobolem eius iacere.

CA. XXXII. Deos ueriſimile eſt, ut alios indulgẽtius tractent, propter parentes auosq́, alios
10 propter futuram nepotum pronepotumq́, ac longe ſequẽtium † poſteram indolem.
al. poſterorũ. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries, omnium illis rerum per manus ſuas iturarum
ſcientia in aperto ſemper eſt, nobis ex abdito ſubit. Et quæ repentina putamus, il-
lis prouiſa ueniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt,
quia pro ſummo imperio habuerunt iuſticiam, abſtinẽtiam, quia non rempub. ſibi,
ſed ſe reipub. dicauerũt. Regnẽt hi, quia uir bonus quidã proauus eorũ fuit: qui ani-
mũ ſupra fortunam geſſit. qui in diſſenſione ciuili, quoniam ita expediebat reipub.
uinci quàm uincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpacio non potuit. In illius
reſpectum, iſte populo præſideat, non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo me-
ruit. Hic corpore deformis eſt, aſpectu fœdus, & ornamenta ſua traditurus, iam me
homines accuſabunt, cæcum & temerariũ dicent, neſciẽtem quo loco, quæ ſummis
alĳ non alio, ac excellẽtiſſimis debẽtur, ponã. At ego ſcio. † aliò me iſtud dare, † aliò olim de-
utrobiq; legendum uidetur. bitũ ſoluere. Vnde iſti norũt illũ gloriæ ſequentis fugaciſſimũ, eo uultu ad pericu-
la euntẽ, quo alĳ ex periculo redeunt, nunquã bonũ ſuum à publico diſtinguẽtem?

Vbi,

Vbi inquis, iſtæ, aut quis eſt? Vnde uos ſcitis? Apud me iſtæ expenſorum accepto-
rumq; rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeam ſcio. alijs poſt lōgam diem re- aliter, rei pri-
pono, alijs in anteceſſum. aut prout occaſio, & †reipub. meæ facultas tulit. In- uatæ
grato ergo aliquando quædam ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, C.XXXIII.
utrum gratus ſit an ingratus? Expectabis donec ſcias, an dādi beneficij tempus non
amittes? Expectare longum eſt. Nā (ut Plato ait) Difficilis humani animi coniectu-
ra eſt. Non expectare temerarium eſt, Huic reſpōdebimus, nunquam expectari nos
certiſſimam rerum comprehenſionem, quoniam in arduo eſt ueri exploratio, ſed eà
ire, quà ducit ueri ſimilitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic ſerimus, ſic naui-
gamus, ſic militamus, ſic uxores ducimus, ſic liberos tollimus, cum omnium incer-
tus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandum eſſe credimus. Quis e-
nim pollicetur ſerenti prouentum, nauigandi portum, militanti uictoriam, marito
pudicam uxorē, patri pios liberos? Sequimur quà ratio, non quà ueritas trahit. Ex-
pecta, ut niſi bene ceſſura non facias, & niſi comperta ueritate nihil moueris, relicto
omni actu uita conſiſtit. Dum ueri ſimilia me in hoc aut in illud impellant, non uere-
bor beneficium dare ei quem ueriſimile erit gratum eſſe.

Multa, inquit, interuenient propter quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus C.XXXIIII.
prò malo diſpliceat. Fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis ne-
gat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His ueritas mihi ueſti-
gijs ſequenda eſt. Certiora non habeo. Hæc ut quàm diligētiſſime æſtimem, operam
dabo, nec cito illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere, ut telum meum in
cōmilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hoſti tanquam meo parcam.
Sed hoc & raro accidet, & non uitio meo, cuius propoſitum eſt hoſtē ferire, ciuem
defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non dabo beneficium. At obrepſit, at impoſuit.
Nulla hic culpa tribuentis eſt, quia tāquam grato dedi. Si promiſeris, inquit, te da-
turum beneficium, & poſtea ingratum eſſe ſcieris, dabis an non? Si facis ſciens, pec-
cas, das enim cui non debes dare: Si negas, & hoc modo peccas, quia non das ei, cui
promiſiſti. Conſcientia †noſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum promiſſum, nun- al. ueſtra
quam ſapientem facti ſui pœnitere, nec unquam emendare quod fecerit, nec muta-
re conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manentibus quæ erant,
cum ſumeret. Ideò nunquam illum pœnitentia ſubijt, quia nihil melius illo tempo-
re fieri potuit, quàm quod factum eſt, nihil melius conſtitui, quàm quod conſtitu-
tum eſt. Cæterum ad omnia cum exceptione ueniet, ſi nihil inciderit quod impe-
diat: ideò omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia
præſumit animo poſſe aliquid interuenire, quod deſtinata prohibeat. Impruden-
tium iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere. Sapiens autem utramq; partem eius co-
gitat. Sit quantum liceat errori, quàm incerta ſint humana, quàm multa conſilijs ob-
ſtent. Ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, conſilijs certis incer-
tos euentus. Exceptio autem, ſine qua nihil deſtinat, nihil †ingreditur, & hic illum forte aggredi-
tuetur. Promiſi beneficium, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. tur.
Quid enim ſi quod illi pollicitus ſum, patria ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne CA.XXXV.
id quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram. Promſi tibi fi-
liam in matrimonium, poſtea peregrinus apparuiſti. Non eſt mihi cum †extraneo al. externo
connubium. Eadem res me defendit, quæ uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtan-
tiæ crimen audiam, ſi cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præ-
ſtitero promiſſum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro, con-
ſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi aduocationem, poſtea apparuit per illam
cauſam præiudicium in patrem meum quæri. Promiſi me peregre unà exiturum,
ſed iter infeſtari latrocinijs nunciatur. In rem præſentem uenturus fui, ſed æger fi- In rē præſenti
lius, & puerpura uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem quæ fuerunt cum promitte-
rem, ut promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio poteſt, quàm ſi
te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno ne-
gabo, & iraſcendi quoq; cauſam habebo deceptus.

C.XXXVI. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur. Dabit mihi conſilium promiſſæ
rei modus. Si exiguũ eſt, dabo, non quia dignus es, ſed quia promiſi. Nec tanquam
munus dabo, ſed uerba mea redimam, & aurem mihi peruellam. Damno caſtigabo
promittētis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut poſtea cõſideratius loquaris, quod
Ignarium pyritem dixit. dicere ſolemus, † Ignarium dabo. Si maius erit, non cõmittam (quēadmodum Me-
al. linguarium cœnas ait) ut ſextertio centies obiurgatus ſim. Inter ſeſe enim utrūq; cõparabo. Eſt
aliquid in eo quod promiſeris perſeuerare, eſt rurſus multum in eo, ne indigno be-
neficium des. Hoc tamen quantum eſt attendendum. Si leue, conniueamus. Si uerò
magno mihi aut detrimēto, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare nega-
al. Si magnum uerim, quàm ſemper, quare dederim. Totũ, inquã, in eo eſt, quanti promiſſi mei uer-
eſt, non tan- ba taxētur. †Non tantũ quod temere promiſi retinebo, ſed quod non recte dedi re-
tum, &c. petam. Demens eſt qui fidem præſtat errori. Philippus Macedonũ rex habe-
C.XXXVII. bat militē manu fortem, cuius in multis expeditionibus utilē expertus operã, ſub-
inde ex præda aliquid illi uirtutis cauſa donauerat, & hominem uenalis animæ cre-
bris autoramētis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis
expulſus eſt. Quod ut Macedoni illi nunciatũ eſt, accurrit, ſpiritum eius recollegit,
in uillã illã ſuam trãſtulit, lectulo ſuo ceſſit, affectũ ſemianimēq; recreauit, diebus tri-
ginta impenſa ſua curauit, refecit, uiatico inſtruxit, ſubinde dicentem, Gratiam tibi
referam, uidere tantũ mihi Imperatorem meum contingat. Narrauit Philippo nau-
fragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petijt, ut ſibi prædia cuiuſdam donaret.
Ille quidem erat hoſpes eius, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa inte-
rim reges, in bello præſertim, opertis oculis donãt. Non ſufficit homo iuſtus tot ar-
matis cupiditatibus. Non poteſt quiſquam eodem tēpore, & bonum uirum, & bo-
num ducem agere. Quomodo tot milia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? Quid
habebunt, ſi ſuum quiſq; habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cum illum induci in bo-
na quæ petebat iuſſit. Expulſis bonis ſuis ille, non ut ruſticus iniuriam tacitus tulit,
contentus quod non & ipſe donatus eſſet, ſed Philippo epiſtolam ſtrictam, ac libe-
ram ſcripſit: qua accepta ita exarſit, ut ſtatim Pauſaniæ mandaret bona priori do-
mino reſtitueret. Ceterũ improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo nau-
frago, ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui
non inſcriberentur illæ literæ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuum nudo & nau-
frago ſimilem in id in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed uidebimus quis modus
al. propter pœnæ ſeruandus fuerit. Auferendũ utiq; fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat. Quis
quod autem pœna eius moueretur, qui id cõmiſerat, †pro quo nemo miſereri miſericors
C.XXXVIII poſſet? Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi iniu-
riam facturus, etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi uno facto præcluſurus eſt naufra-
gij littora? Non eſt leuitas à cognito & damnato errore diſcedere, & ingenue fa-
tendum eſt. Aliud putaui, deceptus ſum. Hæc uerò ſuperbiæ ſtultitiæ perſeuerantia
eſt, quod ſemel dixi, qualecunq; eſt, fixum ratumq; ſit. Non eſt turpe cum re mutare
conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum littorum reliquiſſet, quæ nau-
fragio ceperat, nonne omnib9 miſeris aqua & igni interdixerat? Potius eſt, inquit,
intra fines regni mei, te literas iſtas oculis inſcribendas, duriſſima fronte circumfer-
re. Oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. Præbe in facie tua legendum iſtud
decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio
ſic erit rata, quàm ſi illam in æs inciſiſſem.

C.XXXIX Quare ergo, inquit, Zeno noſter, cũ quingētos denarios mutuos cuidam pro-
miſiſſet, & ipſe illum parum idoneum cõperiſſet, amicis ſuadētibus ne daret, perſe-
uerauit credere, quia promiſerat? Primũ alia cõditio eſt in credito, alia in beneficio.
Pecuniæ etiã male creditæ exactio eſt. Et appellare debitorē ad diem poſſum, & ſi
foro ceſſerit, portionē feram: beneficium & totũ perit, & ſtatim. Præterea hoc mali
uiri eſt, illud mali patris familiæ. Deinde ne Zeno quidē, ſi maior fuiſſet ſumma, cre-
dere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt, illud (quod dici ſolet) in morbo con-
ſumat, fuit tanti non reuocare promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi ibo,
etiam

etiam ſi frigus erit,non quidem ſi niues cadent. Surgam ad ſpõſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim,ſed non ſi febricitauero. Sponſum deſcendam quia promiſi,ſed non ſi ſpondere in incertum iubebis,ſi fiſco obligabis. Subeſt,inquã,tacita exceptio ſi potero,ſi debebo. Si hæc ita erunt,effice,ut idem ſtatus ſit, cum † exigitur,qui fuit cum promitterem. Deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata ſit,mutatum eſſe conſilium? Eadem mihi omnia præſta,& idem ſum. Vadimonium promittimus,tamen deſeritur. Non in omnes datur actio. Deferentem uis maior excuſat.

Febricitarẽ.
Sponſum deſcendam id eſt ad ſponſionem uel ad ſpondendum.
al. exigis.

CAP. XL.

Idem etiã illa in quæſtione reſponſum exiſtima,an omnimodo referenda ſit gratia,& an beneficium † utiq; reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: cæterũ aliquando me referre gratiã non patitur mea infelicitas,aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi,quid principi,quid diuiti reddam? Vtiq; cum quidã recipere beneficium iniuriã iudicent,& beneficia ſubinde alijs beneficijs onerẽt? Quid amplius in horum perſonam poſſum quàm uelle? Nec enim ideò beneficium nouũ reijcere debeo,quia nondũ prius reddidi. Accipiam tam libenter,quàm dabitur,& præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiã. Qui noua accipere non uult,acceptis offenditur. Non refero gratiã. Quid ad rem? non eſt per me mora,ſi aut occaſio mihi deeſt,aut facultas. Ille præſtitit mihi,nempe cum occaſionẽ haberet,cum facultatem. Vtrum bonus uir eſt,an malus? Apud bonũ uirũ,bonam cauſam habeo,apud malum nõ ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendũ,ut referre gratiam,etiã inuitis his quibus refertur,properemus,& inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiã,quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum,ſubinde aliud intempeſtiue remittũt,& nihil ſe debere teſtantur. Reijciendi genus eſt protinus aliud inuicem mittere,& munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſsim,quando plus mihi detracturus ero,quàm illi collaturus,ſi ille non erit ſenſurus ullam acceſsionem recepto eo,quo reddito mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat itaq; reddere,non habet animum grati hominis,ſed debitoris. Et ut breuiter dicam,qui nimis cito cupit ſoluere,inuitus debet,qui inuitus debet,ingratus eſt.

forte ubiq;.

Quarti libri de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM QVARTVM.

Illum obnoxio quolibet ualidus,&c. Vnus codex manu ſcriptus habebat,cæteris obnoxium, alter non habebat quodlibet: hinc germanam ſcripturam coniectauimus,illum cæteris obnoxium, ualidiſsimum facerent. Sentit enim hominem ut inermem,cæteris omnibus expoſitum iniurijs,ſolaratione & ſocietate tutum eſſe. Cap. 18.

Ac multa hinc commoda oriuntur,& tutior eſt uita melioribus,amatq́;,& ſecundum bonorũ iudicium,etiã ſecurior. Sic habebat æditio prior,quam nemo dubitat eſſe mendoſam. Itaq; quum non ſuffragarentur exemplaria, germanam,ni fallor,lectionem ita reſtituimus. At multa hinc commoda oriuntur: et tutior eſt uita melioribus,atq; ſecundum bonorum iudicium,etiam ſecurior. At,enim cõuenit obijcienti ex aduerſo. Et tutior, eſt reſpondentis idẽ accidere in omni genere uirtutis. Securior autem refertur ad, tutior. Poteſt enim eſſe tuta uita quæ non ſit ſecura. Porrò boni magis ſpectant ſecurum quàm tutum,eo ſpectat quod addit. ſecundum bonorum iudicium. Securitas enim non naſcitur niſi ex bona conſcientia. Cap. 22.

Quantum iſta nocte,quantum in numerum ac diſcrimen demum obſeruas. Igitur quanta &c. Sic habebat ſuperior æditio, Omnes codices deſcripti,pro igitur habebant agitur,& recte, dierum pro demum non recte. Reſtituimus hunc in modum, Quantum iſta nocte,quam tu in numerum ac diſcrimen demum obſeruas,agitur! Quanta rerum &c. Demum dixit pro tantum. Senſus eſt,Tu tantum obſeruas numerum ac diſcrimen ſtellarum noctu lucentium,quid agant non attendis. Cap. 23.

Deos uериſimile eſt. Conſentiebant exemplaria. At ſermo eſt imperfectus, ni repetas ex ſuperioribus, cogitare, aut indigne ferre. Cap. 32.

Rationes diſponuntur. Codex manu deſcriptus, & alter uetuſtiſsimus habebat diſpunguntur. Loquitur enim de ſoluendo quod debetur. Magis autem mihi placet,rei priuatæ meæ quàm reipublicæ. Iam enim ad hominis perſonam redijt.

Vt pro-

Cap 35. *Vt promittentis fidem teneam.* In uetuſtiſsimis exemplaribus erat, teneas. Dicitur autem ab eo qui promiſit, ad illum cui promiſſo facta eſt. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM DE BENEFICIIS.

Cap.2. CVM VIRTVTEM *nec lucrum inuitet nec abſterreat damnum.*] Vetus lectio. Cum uirtus nec lucro inuitet, nec abſterreat damno. Poſſet legi. Cum uirtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno. In ultro tributis ſit.] Exemplar diui Franciſci. multis tributis ſit.

Cap.3. SI VNA BENEFICII *dandi cauſa ſit utilitas.*] Antiqua lectio. Nam ſi una beneficij dandi cauſa ſit dandi utilitas. Alij codices, dati utilitas. Lego dantis utilitas.

Cap.5. *Statis diebus.*] Quædam exemplaria, æſtatis diebus.

Cap.6. IN AERA SVPER *quæ decurrunt ſola auri uehentia.*] Præpoſitio, in, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui. ut putem reliqua ſic fere reſtitui poſſe. arenas ſuper quas decurrunt ſolidi auri uehentia. Tanto magis quod eandem ſententiam repetitam inuenies in libro de Conſolatione ad Martiam. Ille deus non eſt qui paucas boues.] Præpoſtero ordine ſcripta uerba. Lege. Ille Deus eſt, non qui paucas boues. ex uetere lectione.

Cap.7. EFFECTVMQVE *cœleſtium.*] Eadem effectumq; cœleſtium rerum.

Cap 13. INERTIS *ocij facere crepuſculum.*] Legendum forte. inerti ocio aſſueſacere corpuſculum.

Cap.15. *Nobis uoluptas eſt.*] Antiquum exemplar. uirilis nobis uoluptas eſt. Alioquin nobis illud damus.] Codices aliquot Alioquin nobis non illi damus.

Cap.17. SVPERVACVVM *eſt inquit, in naturæ ius impelli.*] Quædam exemplaria. Superuacuum eſt enim in quod natura imus impelli. Alia breuius. Superuacuũ eſt in quod imus impelli. Vt animi cauſa malus ſit.] Exemplaria quædam enim legunt non animi, ut forte ſcribendum ſit inani.

Cap.20. QVAE *illum obnoxio quolibet ualidiſsimum faceret*] Sic prior æditio. Expende an legendum ſit, quæ illum à noxio quamlibet ualido ſecurum faceret.

Cap.22. LICET *ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet*] Exemplaria nonnulla. Bene conſcio homini ſi cor bonum plenum bona conſcientia ſtillet. Per quem bona fides collucebit.] Vetus lectio. Per quem bona conſcientiã lucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam reducatur.] Eadem. Nunc illud quoq; argumentum ſupra dictum reducatur. Alij codices. Nunc illud quoq; argumentum quamuis ductum reducatur. Quæ ſæpe tuto ac facili datur.] Corrigendum reor, quæ ſæpe tuta ac facili aditur, ut ſubintelligatur uia, græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui, tuta, ſcriptum eſt, non tuto.

Cap.23. *Aſpice iſta tanto ſuperne cœtu labentia.*] Scribẽdum fortaſſe. Aſpice iſta tacito ſuperne cœlo labentia, ut quod libenter facit Seneca oblata occaſione, ac nonnunquam captata alludat ad Virgilianum uerſum. Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo. Præſertim quod mox paulo ſubijcit. Quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur? In numerum ac diſcrimen demum obſeruas.] Dierum, non, demum, præferunt antiquiſsima exemplaria diui Franciſci & ſcholarum Salmanticẽſium. Nec mutandam eam dictionẽ cenſeo. Nam rudibus & imperitis non præſtat alium nox uſum, quàm quietis, diſcriminis, ac numeri & ſpacio temporis & dierum connumeratione.

Cap.26. *Qui beneficiorum defraudator eſt.*] Particula, de, ſuperuacanea eſt, ex eadem. Notandumq; mox infra in dictione: coctori, deſiderari eandem particulam quæ hic redundat, ut euidens ſit hic ſcribendum fuiſſe fraudator, illic uero decoctori. Cuiuſmodi portenta numeroſiſsima admittere ſolet librariorum imperitia, trãſpoſitis tum ſyllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris uerſibus. Et ob hoc quidem malos ſequitur.) Exemplar Facundi & Primitiui. Et hoc malus ſequitur. Exemplar diui Franciſci. Et ob hoc quia malos ſequitur.

Cap.28. *Quiſquis ciuis eſt cum aliquid eſt quod tanquam ciui reliqua.*) Caſtiga, quiſquis ciuis eſt. Quicquid aliud eſt, quod tanquam ciui. Ceterum pro uerbo illo, ciuis, in omnibus ſcriptis codicibus habetur, inciſus: ut putem legendum altero ex duobus modis, aut in cenſu, aut cenſus. Deus quoq; quædam in uniuerſum humano generi dedit.] Lege ex uetere lectione. Deus quoq; quædam munera uniuerſo humano generi dedit. Ius fori omnibus dicitur.] Eadem. Ius & fori dicitur.

Cap.12. QVOSDAM *turpiſsimos utilitas, alios nobilitas induſtrijs prætulit.*] Scribendum. quoſdam turpiſsimos nobilitas induſtrijs prætulit. reliqua ſuperfluunt. ex eadem. Cuius oſculum etiam impediret uiri nota boni.] Varie in uarijs legitur exemplaribus, in nullo recte. Poſſet non obſcure ſic forte legi: cuius oſculum etiam impuri uiri uitabant. De hoc Fabio Perſico homine obſcœnioris habita ſuperius mentio.

Cap.36. IGNARIVM *dabo.*] Lingusrium omnis antiqua lectio. quo nomine appellatur fortaſſe à Seneca tenue illud lignum, quo blaſphemorum linguæ coherceri ſolent.

Cap.39. EFFICE *ut idem ſit cum exigitur qui fuit cum promitterem. Deſtituere leuitas non erit.*] Scribo. Effice ut idem ſtatus ſit quum exigis, qui fuit cum promitterem deſtituere leuitas erit, ex uetere lectione.

QVID

QVID enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] Emendandum reor. *Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? ex conſuetudine loquendi Senecæ, qui duas dictiones reges & principes frequenter copulat. ut in quinto. A principibus dico à regibus, & mox paulo. Reges & principes dixi quibus tamen poteſt opera nauari. Quando plus mihi detracturus ero. Scribe: Quando? ſi plus mihi detracturus ero. ex uetere lectione. Qui feſtinat utique reddere.]* Corrige. *Qui feſtinat itaque reddere, ex eadem. & ſi ſint codices qui legant. Qui feſtinat reddere non habet animum utique grati hominis.* Cap. 40.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS. LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris uidebar conſummaſſe propoſitũ, cum tractaſſem quẽadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodũ accipiendũ. Hij enim ſunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non ſeruio materiæ, ſed indulgeo, quæ quò ducit ſequendum eſt, non quò inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non neceſſarium, quàm ſuperuacuum. Verum quia ita uis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea, quæ ſunt his connexa, uerum non coherentia, quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæprecium, nec tamen perdit operã. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propẽſo, Liberalis Ebuti, nulla eorũ laudatio ſatisfacit. Neminẽ unquã uidi ta benignum, etiã leuiſſimorum officiorũ æſtimatorem. Iam bonitas tua eo uſq; prolapſa eſt, ut tibi dari putes beneficiũ, quod ulli datur. Paratꝰ es, ne quẽ beneficij pœniteat, pro ingratis depẽdere. Ipſe uſq; eò abes ab omni iactatione, uſq; eò ſtatim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem cõfers, uelis uideri non præſtare, ſed reddere. Ideoq; plenius ad te ſic data reuertuntur. Nã ferè ſequũtur beneficia nõ repoſcentẽ, & ut gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te uerò non eſt mora, quò minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, nec recuſabis conferre alia, & ſuppreſſis diſſimulatiſq; plura ac maiora adijcere. Propoſitum optimi uiri, & ingentis animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, ſi illa concito odiſſe properaueris. CAP. I. Vſq; eò.

Illud utiq; unice tibi placet, uelut magnifice dictũ, Turpe eſt beneficijs uinci, q̃d an ſit uerũ, non immerito quæri ſolet, lõgeq; aliud eſt, quàm mente concipis. Nunquam enim in rerũ honeſtarũ certamine ſuperari turpe eſt, dũmodo arma non projicias, & uictus quoq; nobis cedere. Non omnes ad bonũ propoſitũ eaſdem afferunt uires, eaſdẽ facultates, eandem fortunã, quæ optimorũ quoq; conſiliorum duntaxat exitus tẽperat. Voluntas ipſa rectũ petens laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu ueloci ori anteceſſit: non ut in certaminibus ad ſpectaculum æditis meliorem palma declarat, quãquam in illis quoq; ſæpe deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod uterq; à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manũ habuit materiam, ſufficientẽ animo ſuo, ſi illi, quantũ conatus eſt, fortuna permiſit, alter autẽ uoluntate par eſt, etiã ſi minora quàm accepit reddidit, aut omnia non reddidit, ſed uult reddere toto & in hoc intentus eſt animo, hic non magis uictus eſt, quàm qui in armis moritur, quem occidere facilius hoſtis potuit, quàm auertere. Quod turpe exiſtimas, id accidere uiro bono nõ poteſt, ut uincatur. Nunquam enim ſuccumbet, nunquam renunciabit, ad ultimũ uſq; diem uitæ ſtabit paratus, & in hac ſtatione morietur, magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria uoluiſſe. CAP. II.

Lacedemonij uetant ſuos pãcratio aut ceſtu decernere, ubi inferiorẽ oſtẽdit uicti confeſſio. Curſor metam prior contingit, uelocitate †illum, nõ animo anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cũ inuictos eſſe Lacedemonij ciues ſuos magno æſtimarẽt, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem facit non iudex, non per ſe ipſe exitus, ſed uox cedẽtis, & tradere iubẽtis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiunt, uirtus ac bona uolũtas omnibus præſtat, ne unquam CAP. III. al. alium

uincantur

al. quando quidem

uincātur? quoniā quidem etiā inter ſuperātia animus inuictus eſt. Ideo nemo CCC. Fabios uictos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non uictus, & quiſquis alius ſæuientis fortunæ ui ac pōdere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficijs idem eſt. Plura aliquis accepit, maiora, frequētiora, non tamē uictus eſt. Beneficia fortaſſe beneficijs uicta ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes. Si dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiā cum alter multis uulneribus confoſſus eſt, alter leuiter quidem ſaucius pares exiſſe dicantur, quāuis alter uideatur inferior.

CAP. IIII. Ergo nemo uinci poteſt beneficijs. Scit debere, ſi uult referre, ſi q̄d rebus non poteſt, animo æquat. Hic quàm diu in hoc permanet, quàmdiu tenet uoluntatem, gratum animum ſignis approbat. Quid intereſt ab utra parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere poſſum. Tecum ſtat fortuna, mecū bona uoluntas. Tamen tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus eſt quiſq;, quàm uoluit. Nam ſi turpe eſt beneficijs uinci, non oportet à præpotētibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus, quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum conſenſum miniſteriumq; conſtat. Sunt quidam extra omnē ſubducti cupiditatem, qui uix ullis humanis deſiderijs continguntur, quibus nihil poteſt præſtare fortuna. Neceſſe eſt à Socrate uincar beneficijs. Neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regijs opibus. Non'ne ille tunc merito & ſibi & cæteris quibus ad diſpiciendam ueritatem nō erat obfuſa caligo, ſupra eum eminere uiſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille poſſet dare.

CAP. V. Non eſt turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis ſum, ſi cum inuulnerabili me hoſte cōmittis, nec ideo ignis minus urere poteſt, ſi in materiā incidit inuiolabilem flammis, nec ideo ferrum ſecandi uim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus, inuictusq; aduerſus dura naturæ diuidēdus eſt. Idem tibi de homine grato reſpōdeo. Non turpiter uincitur beneficijs, ſi ab his obligatus eſt, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum rediturus ad ſe beneficijs clauſit. A parētibus fere uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quamdiu graues iudicamus, & quādiu beneficia, illorū nō intelligimus. Cū iam ætas aliquid prudētiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ nō amabātur, admonitiones, ſeueritatē, & incōſultæ adoleſcētiæ diligētem cuſtodiā, rapiuntur à nobis. Paucos uſq; ad uerum fructum à liberis percipiēdum perduxit ætas. Cæteri liberos onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe uinci beneficijs à parēte. Quid ni non ſit turpe, cum à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares & impares ſumus. Pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortuna, quæ ſicui obſtitit quominus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubeſcendum eſt. Non eſt turpe non aſſequi, dūmodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt ante alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus, ſed interueniet aliquid extrinſecus, quod ꝓhibeat. Nos tamē nec uincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ nō ſunt in noſtra poteſtate.

CAP. VI. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficijs uictum. Non eſt quod nimius animis Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas ſine exercitu ſuſpiciat, ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum à Thraciæ angulo porrectum uſque ad littus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo uictus eſt. Quid ni uictus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicquam poſſet, nec eripere? Archelaus rex Socratem rogauit, ut ad ſe ueniret: dixiſſe Socrates traditur, Nolle

tur. Nolle ſe ad eum uenire à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet. Primum in ipſius poteſtate erat non accipere. Deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum, Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus cõtemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantũ erat accepturus, quãtum dabat, ſi oſtendiſſet hominẽ uitæ ac mortis peritum, utriuſq; fines tenẽtem? Si regem in luce media errãtem ad rerum naturam admiſiſſet, uſq; eo eius ignarum, ut quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animũ habere iuſſiſſet, dicẽs: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſyderũ coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum obiectu ſui abſcõdit: quæ modo partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit: modo plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit: modo excluſit totius aſpectũ, ſi recto libramẽto inter ſolẽ terraſq; media ſucceſſit. Sed iam iſta ſydera, huc & illò diducet uelocitas ſua, iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſecula, diſpoſitoſq; ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ uetetur omnes radios effundere Paulum expecta, iam emerget, iam iſtam uelut nubem relinquet, iam exolutus impedimẽtis, lucem ſuam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non poſſet? Si illũ docuiſſet regnare, parũ ſcilicet magnũ beneficiũ à Socrate accipiebat, ſi illũ dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procederet ſolitus erat, deriſor omniũ, maxime potentiũ, maluit illi uafre negare, quàm cõtumaciter ac ſuperbe. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignũ Socrate acciperet. Dicet aliquis, negaſſet, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari uolẽtem. Nihil ad rem pertinet utrũ dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo utrãq; ponit repulſam. Et ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariam ſeruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

Satis (ut exiſtimo) hãc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficijs uinci, quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibijpſis beneficiũ dare, manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo uinci. Atqui apud Stoicos quoſdam, & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficiũ dare, an debeat referre ſibi gratiam, quod ut uideretur quærẽdum, illa fecerũt. Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo queri poſſum alio quàm de me: Ego mihi iraſcor, & ego à me pœnas exigam, & odi me. Multa præterea huiuſmodi, per quæ unuſquiſq; de ſe tanquã de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum, quare nõ & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quę ſi in alium cõtuliſſem, beneficia uocarentur, quare ſi in me contuli non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem, quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minus turpe eſt, quàm in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quàm ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens uerba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, & ut ita dicam, aſſentator ſuus. Vita non tantum cum foris peccant inuiſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras impatiẽteſq; alieni arbitrij regere, quàm animum ſuum continere & tradere ſibi. Plato, inquit, agi Socrati gratias, quod ab illo didicit, quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit. M. Cato ait, Quod tibi deerit, à teipſo mutuare. Quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos diuidit. Dicere ſolemus. Sine tu, loquar mecum, & ego mihi aurem peruellam. Quæ ſi uera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere, quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare, quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt, iniuria & beneficium contraria ſunt. Si de aliquo dicimus, in-

CAP. VII.

αὐτοκόλαξ.

Aurẽ uellere.

iuriam ſibi ſecit: poterimus edicere beneficium ſibi dedit. Nemo ſibi debet. Natura prius eſt, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine uxore, aut ſine filio pater.

CAP. VIII.

Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non eſt dare, nec decipere, in dexteram manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quãuis corpus ſuum moueat & transferat, quomodo nemo quamuis pro ſe dixerit, affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tãquam patrono ponit, quomodo ſi æger cum cura ſua cõualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negocio, etiam cum aliquis probe ſecerit, non tamen debebit referre gratiã ſibi, quia non habebit, cui referat. Vt cõcedam aliquem dare ſibi beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uerſura fit, & uelut luſorium nomen ſtatim trãſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, ſed unus atq; idem. Hoc uerbum debere, non habet niſi inter duos locum. Quomodo ergo in uno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila, nihil eſt imum, nihil ſummũ, nihil extremum, nihil primũ, quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocũq; ierint, in idẽ reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri, cum illũ in multa mutaueris, unus eſt. Cecidit ſe, iniuriarũ cum quo agat, non habet. Alligauit & clauſit, de ui non tenetur. Beneficium ſibi dedit, protinus danti reddidit. Rerũ natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam poteſt, quod quo † excedat non habet, ſed eodem reuoluitur, unde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum, propoſitæ quæſtioni? Dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te eſt, antequam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

luſorum nomen.

al. excidat.

CAP. IX.

Beneficium, inquit, ſibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pẽdent ſequẽtia. Nemo enim ſibi beneficiũ dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad charitatẽ ſui cõpoſitus eſt, unde illi ſumma cura eſt nocitura uitandi, profutura appetẽdi. Itaq; nec liberalis eſt, qui ſibi donat, nec clemens, qui ſibi ignoſcit, nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia, ſibi præſtare natura eſt. Beneficium res uoluntaria eſt, at prodeſſe ſibi neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficẽtior eſt. Quis unquã laudatus eſt, quod ſibi ipſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficiũ dat, non magis quàm hoſpitiũ. Nemo ſibi donat, nõ magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficiũ, ſemper dat, ſine intermiſſione dat † Inuenire beneficiorum ſuorũ non poteſt numerũ. Quomodo ergo gratiã referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficiũ det? Quomodo enim diſcernere poteris utrum dat ſibi beneficium an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? † Deinde ut primum illud cõcedam dare nos beneficium nobis, quod ſequitur non concedam. Nam etiam ſi damus non debemus. Quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo niſi alteri. Debet nemo niſi alteri. Reddit nemo niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

al. Inire.

al. Demum.

CAP. X.

Beneficium eſt præſtitiſſe aliquid utiliter. Verbum autem præſtitiſſe ad alios ſpectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uẽdidiſſe ſibi ſe dicet? quia uenditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſq; ſui in alium translatio. Atqui quemadmodum uendere, ſic dare aliquid à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt beneficiũ, nemo ſibi dedit, quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in uno coeunt, ut idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. Quidni? cum ex diuerſo iſta uerba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Paulo ante dicebam quædã ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorũ diſcedat à nobis.

Frater ſum ſed alterius. Nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur, quod iungitur, ſine altero non eſt. Sic & quod datur, ſine altero nō eſt, & beneficium ſine altero non eſt. Idem ipſo uocabulo apparet, in quo hoc continetur beneſeciſſe. Nemo autem ſibi beneſacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. Quid? cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant? Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ uirtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſoluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominem non eſt uiciſsitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid. Qui ſibi gratiam refert cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratię, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert, ſibi prodeſt. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non cōtraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factum noſtrum comprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium eſt, quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi. Qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit. Ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt, quod alteri dedit ablaturus ſibi. Hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat. ſibi dare, nō eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, ut dicat Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſa dat, ſed eius cui dat. Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt ergo beneficium. CAP. XI.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abeſſe ab eo, qui operæprecium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc uerius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe ut ſolueres feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum, ſic alligantur, ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille, qui implicuit ſine ullo negocio ſeparat, quia commiſſuras eorum & moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: Ita hæc quæ uidentur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem, ac ſegniciem, ingenijs auferūt, quibus modo campus in quo uagentur, ſternēdus eſt, modo crebri aliquid & cōfragoſi obijciendum, per quod crepant, & ſolicite ueſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur Beneficium eſt, quod prodeſt, prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici, ergo beneficiū non accipit malus, itaq; nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malū nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt, ergo nec beneficio, quod ſi accipere nō poteſt, nec reddere quidem debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnum ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus eſſe nō poteſt Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod ſi eſt, nec bonus quiſquā ingratus eſt, nec malus. Ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. Id peruenire ad malum nō poteſt. Deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt, quia bona malaq; diſſentiūt, nec in unum eunt. Ideò nemo illi prodeſt quia quicquid ad illum peruenit id prauo uſu corrumpitur. Quemadmodū ſtomachus morbo uitiatus, & colligens bilem, quoſcunq; CAP. XII. aliter ſcabri.

cunq; accepit cibos mutat,& omne alimentum in cauſam doloris trahit:ita animus cæcus quicquid illi commiſeris,id onus ſuum,& perniciem,& occaſionem miſerię facit. Feliciſsimis itaq; opulentiſsimisq; plurimũ ęſtus ſubeſt, minusq; ſe inueniunt, quo in maiorem materiam inciderũt,qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire,quod proſit,imò nihil quod nõ noceat. Quęcunq; enim illis contigerunt,
forte,ex ſe. in naturam ſuam uertunt,& † extra ſpecioſa profuturaq; ſi meliori darentur,illis peſtifera ſunt. Ideò nec beneficium dare poſſunt,quoniam nemo poteſt,quod non ha-
al. hinc bet dare,† hic beneſaciendi uoluntate caret.

CAP. XIII. Sed quamuis hæc ita ſint,accipere tamẽ malus poteſt,quæ beneficijs ſimilia ſint, quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona,ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona à ſtulto ac malo ſubmouentur. Ad hæc admittitur,quæ & accipere poteſt,& debet reddere,& ſi non reddit,ingratus eſt. Nec hoc ex noſtra conſtitutione
Longe lateq; tantum. Peripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt, aiunt,minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui nõ reddit,ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia eſſe non placet,quæ non ſunt animũ factura meliorem,commoda tamen illa eſſe,& expetenda non negamus. Hæc & utro bono dare malus poteſt,& accipere à bono,ut pecuniam,ueſtem,honores,& uitam. Quæ ſi non reddet,in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas,eo non reddito,quod negas eſſe beneficium? Quædam etiam ſi uera non ſint, propter ſimilitudinem eodem uocabulo
3 comprehenſa ſunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem,ſed ad literas altiores non perductum. Sic qui male ueſtitum & pannoſum uidit,nudum ſe uidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt,habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia, ſic & ille tanquam ingratus eſt,non ingratus. Falſum eſt, quia illa beneficia,& qui dat appellat,& qui accipit. Ita & qui ueri beneficij ſpeciem feſellit, tam ingratus eſt, quàm ueneficus,qui ſaporem cum uenenum crederet,miſcuit.

CAP. XIIII. Cleanthes uehementius agit. Licet,inquit beneficium non ſit quod accipit,ipſe tamen ingratus eſt,quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt etiam antequam manus inquinet,quia ad occidendum iam armatus eſt,& habet ſpolian-
Nequitia pro malicia. di atq; interficiendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia,non incipit. Ipſum quod accepit beneficiũ non erat,ſed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas,quàmuis nemo uſq; ad deos manus porrigat. Quomodo,inquit,aduerſus malum ingra-
al. quorũ & ſi malis copia eſt. tus eſt quiſquam,cum malo dari beneficium non poſsit? Ea ſcilicet ratione,qua accepit ab illo aliquid ex his,quæ apud imperitos bona ſunt,† cui tamẽ & ſi malus eſt, ipſe quoq; in ſimili materia gratus eſſe debebit:& illa qualiacunq; ſunt,cum pro bo-
4 nis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienum habere dicitur,& qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum,quale apud Lacedęmonios fuit,quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es,hoc fidem exolue.

CAP. XV. Quid ſint beneficia,ân & in hanc ſordidã humilemq; materiam deduci magnitu-
al. Ad uos non pertinet,in alios queritur. do nominis clari debeat. Ad nos non pertinet, ſed ad alios ſpectat. Verum uos ad ſpeciem ueri componite animum,& dum honeſtũ dicitis, quicquid eſt id, quod nomine honeſti iactatur,id colite. Quomodo,inquit,nemo per uos ingratus eſt,ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (ut dicimus) omnes ſtulti mali ſunt: Qui autem habet uitium unum, habet omnia, Omnes autem ſtulti & mali ſunt, Omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non undiq; humano generi conuitium fit? non publica querela eſt beneficia periſſe,& pauciſsimos eſſe,qui de benemerentibus non inuicem peſsime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſsimo prauoq; numerantium,quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce neſcio quæ non ex philoſophorum domo clamat,ex medio cõuentu,populos genteſq; damnatura uox mittitur. Non hoſpes ab hoſpite tutus, Non ſocer à genero, fratrum quoq; gratia rara eſt. Imminet exitio uir coniugis,illa mariti. Hoc iam amplius eſt. Beneficia in ſcelus uerſa ſunt,& ſanguini eorũ nõ parcitur,pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac uenenis beneficia ſequimur. Ipſi patrię manus afferre,& faſcibus ſuis

illam

illam premere,potentia ac dignitas eſt.Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare,quiſ-
quis non ſupra rempublicam ſtetit.Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertuntur
& imperatoria concio eſt,Pugnate contra coniuges,pugnate contra liberos. Aras,
focos,penates,armis inceſsite.Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem iniuſſu
ſenatus deberetis , quibusq; exercitum uictorem reducentibus curia extra muros
præberetur,nunc ciuibus cæſis,perfuſi cruore cognato , urbem ſubrectis intrate ue-
xillis . Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas , & ille uictor, pacatorq; gentium
populus,remotis procul bellis,omni terrore compreſſo,intra muros obſeſſus, aqui
las ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus,ſero & poſt ſceleris pœnitentiam CAP.XVI.
pius,poſuit arma,ſed in medio parricidio poſuit.Ingratus Catilina,parum eſt illi ca
pere patriam,niſi euerterit,niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit,& tranſal-
pes accitus hoſtis,uetera et ingenita odia ſatiauerit,ac diu debitas inferias Gallicis
buſtis duces Romani perſoluerint.Ingratus C.Marius,ad conſulatum à Caliga per
ductus,qui niſi cymbricis cædibus omnia funera æquauerit,niſi ciuilis exilij,& tru-
cidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum † mutatam, *al.mulctatã.*
ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet . Ingratus L. Sylla, qui pa-
triam durioribus remedijs quàm pericula erant,ſanauit Qui cum à Præneſtina arce
uſq; ad Collinam portam per ſanguinem humanum inceſsiſſet , alia ædidit in urbe
prælia,alias cædes:legiones duas,quod crudele eſt,poſt uictoriam,quod nefas poſt
fidem,in angulum congeſtas contrucidauit,& proſcriptionem commentus eſt, Dij
magni,ut qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem,& pecuniam,tantum non
ciuicam acciperet.Ingratus Cn.Pompeius,qui pro tribus conſulatibus pro trium- *Tantum non*
phis tribus, pro tot honoribus,quos ex maxima parte immaturus inuaſerat, hanc
gratiam reipublicę reddidit,ut in poſſeſsionem eius alios quoq; induceret, quaſi po
tentiæ ſuæ detracturus inuidiam,ſi quod nulli licere debebat pluribus licuiſſet: dum
extraordinaria concupiſcit imperia , dum prouincias ut eligat, diſtribuit, dum ita
triumuiris R.P. diuidit,ut tamen in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit Rem P.
ut ſalua eſſe non poſſet,niſi beneficio ſeruitutis : Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac ui-
ctor,qui à Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit,& ille plebicula,ille po-
pularis,caſtra in circo flaminio poſuit propius quàm Porſennæ fuerant. Tempera-
uit quidem ius crudelitatem quæ uictoriæ,quod dicere ſolebat , præſtitit,neminem
† occidit niſi armatum . Quid ergo eſt? Cæteri arma cruentius exercuerunt,ſatiati *al.odit.*
tamen aliquando abiecerũt . Hic gladium cito condidit,nunquam poſuit.Ingratus
Antonius in dictatorem ſuum,quem iure cæſum pronunciauit,interfectoresq; eius,
in prouincias & imperia dimiſit:patriam uerò proſcriptionibus, incurſionibus,bel
lis,laceratam,poſt tot mala deſtinauit, ne Romanis quidẽ regibus,ut quæ, Acheis,
Rhodijs,& pleriſq; urbibus claris,ius integrum, libertatemq; cum immunitate red-
diderat,ipſa tributum ſpadonibus penderet.

Deficiet dies enumerantem ingratos uſq; in ultima patriæ exitia. Aeque immen CAP. XVII.
ſum erit,ſi percurrere cœpero,ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſ-
ſimos ſibi fuerit,quamq; non minus ſæpe peccauerit , quam in ipſam peccatum eſt.
Camillum in exilium miſit,Scipionem dimiſit,exulauit poſt Catilinam Cicero, di-
ruti eius penates,bona direpta,factum quicquid uictor Catilina feciſſet.Rutilius in
nocentiæ precium tulit,in Aſia latere.Catoni populus Romanus præturam nega-
uit,conſulatum pernegauit.Ingrati publice ſumus . Se quiſq; interroget.Nemo non
aliquem queritur ingratum.Atqui non poteſt fieri,ut omnes querantur,niſi queren
dum eſt de omnibus.Omnes ergo ingrati ſunt tantum? Et cupidi omnes,& maligni
omnes , & timidi omnes , illi in primis qui uidentur audaces. Adijce,& ambitioſi
omnes ſunt, & impij omnes . Sed non eſt quod iraſcaris . Ignoſce illis , omnes inſa-
niunt.Nolo te ad incerta reuocare , ut dicam,quàm ingrata ſit uide iuuentus . Quis
non patri ſuo ſupremum diem , ut innocens ſit,optat? ut moderatus , expectat? ut
pius cogitat? Quotus quiſq; uxoris optimæ mortem timet , ut non computet? Cui
rogo litigatori defenſo , tam magni beneficij ultra res proximas memoria durauit?

Illud in confeſſo eſt: Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet,

Vixi & quem dederat curſum fortuna peregi

Quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe con-
al. præterito. tentum † præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita
al. prorogetur non eſſe ſummum bonum in tempore. Quantumcunq; eſt, boni conſule. Vt † pro-
longetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit bea-
aduerſus, in bo tior uita, ſed longior. Quanto ſatius eſt gratum aduerſus perceptas uoluptates, non
nam partem. aliorum annos computare, ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me
dignum iudicauit deus. Hoc ſatis eſt, Potuit plus, ſed hoc quoq; beneficium eſt. Gra
tiſſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis ali-
quid præſtiterunt, grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt.

CAP. XVIII. Infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & noſtris. Itaq; pone aliquē finem. Qui
filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo quæro, Deinde illud
Determinare. utiq; mihi determinari uolo, ſi & patri beneficiū datur, nunquid & fratri? nunquid
& patruo? nunquid auo? nunquid uxori, & ſocero? Dic mihi, ubi debeam deſinere,
quouſq; perſonarū ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi
domum tuam ardentem reſtrinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium nō da-
bo? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo, Si filium tuum ſeruauero, non habe-
bis beneficium meum?

CAP. XIX. Diſsimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficium non
dat, ſed mihi: & qui domum meam quo minus ruat, fulcit, pręſtat mihi. Ipſa enim do
mus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum co-
lit, non illum, ſed me demereri uult. Idem de ſeruo dicam, mei mancipij res eſt, mihi
ſeruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. Itaque ille accipit,
ego beneficio lætor. Contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere te non
putas, reſpondeas mihi, Filij bona ualetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad pa-
trem? Felicior futurus eſt, ſi ſaluū habuerit filium, infelicior ſi amiſerit. Quid ergo?
Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit be-
neficium? Non inquit. Quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos uſq; perma-
nant. Ab eo autem exigi quicquam debet, in quem cōfertur, ſicut pecunia ab eo pe
titur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium
eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius poſi-
tos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt transferatur, ſed ubi primo
Conſentiebant collocetur. A reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo oro te? nō dicis, filium
Codices manu mihi donaſti, & ſi hic periſſet uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes,
ſcripti, ſed ar- cuius uitam tuę pręfers? Etiamnum cum filium tuum ſeruaui, ad genùa procumbis,
bitror ita le- dijs uota ſoluis, tanquam ipſe ſeruatus. Ille uoces † exeūt tibi. Nihil mea intereſt, an
gendum. me ſeruaueris, duos ſeruaſti, imò me magis. Quare iſta dicis, ſi non accipis benefi-
Ab eo tibi & cium? Quia & ſi filius meus pecuniam mutuā ſumpſerit, creditori numerabo, non
ab ipſo capite tamen ego debuero, Quia et ſi filius meus in adulterio deprehēſus erit, erubeſcam,
repetitio eſt. non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatū pro filio, non quia ſum, ſed quia uo
Forte exciderūt. lo me offerre tibi debitorē uoluntariū. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate
eius uoluptas, ſumma utilitas, & orbitatis grauiſsimum uulnus effugi. Non quæri-
tur nunc an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. Prodeſt enim et animal, et la
pis, & herba, nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, niſi à uolente. Tu
autem non uis patri, ſed filio dare, & interim ne noſti quidem patrem. Itaq; cum di-
xeris, patri ergo beneficiū non dedi, filium eius ſeruādo, contra oppone. Patri ergo
beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui. Et quid, quod aliquando eue
nit, ut patrem oderis, filiū ſerues, beneficiū ei uideberis dediſſe, cui tunc inimiciſsi-
mus eras, cum dares? Sed ut dialogorū altercatione ſepoſita, tanquā iuriſconſultus
reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis, beneficium ei dedit, cui datū uoluit. Si in pa
tris honorem fecit, pater accepit beneficiū, ſic pater beneficio in filium collato non
obligatur, etiā ſi fruitur, Si tamen occaſionē habuerit uolet & ipſe præſtare aliquid,

non

non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat,ſed tanquam incipiendi cauſam.Repe tit à patre beneficium non debet.Si quid pro hoc benigne facit,iuſtus,nō gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt,ſi patri do beneficium,& matri,& auo,& auunculo,& liberis,& affinibus,& amicis,& ſeruis,& patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare?Sorites enim ille inexplicabilis ſubit,cui difficile eſt modū imponere,quia paulatim ſurrepit,& nō deſinit ſerpere.Illud ſolet quæri,Fratres duo diſſident,ſi alterū ſeruo,an dem beneficium ei,qui fratrem inuiſum non periſſe moleſte laturus eſt. Non eſt dubium,quin beneficium ſit, etiam inuito prodeſſe, ſicut non dedit beneficium,qui inuitus pro ſuit.

Beneficium,inquit,uocas,quo ille offenditur,quo torquetur?Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent,quemadmodum ſecare & urere ut ſanes,& uinculis coercere. Nō eſt ſpectandum an doleat aliquis beneficio accepto, ſed an gaudere debeat.Non eſt malus nummus,quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit.Beneficium & odit & accepit,ſi modo id prodeſt,ſi is qui dabat, ut prodeſſet dedit,nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat.Agedum, hoc incontrariū uerte.Odit fratrem ſuum,quem illi expedit habere.Hunc occidi,non eſt beneficiū, quamuis ille dicat eſſe,& gaudeat.Inſidioſiſſime nocet,cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video.Prodeſt aliqua res,& ideo beneficium eſt:Nocet, & ideo non eſt beneficium.Ecce,quod nec proſit,nec noceat,dabo,& tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni,corpus eius ſepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat,quo genere dilaberetur?) nec filio,quid enim per hoc commodi acceſſit illi?Dicam quid conſecutus ſit.officio ſolenni & neceſſario per me ſunctus eſt.Præſtiti patri eius,quod ipſe præſtare uoluiſſet,nec non & debuiſſet.Hoc tamen ita beneficium eſt,ſi non miſericordiæ & humanitati dedi,ut quodlibet cadauer abſconderem:ſed ſi corpus agnoui,ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi terram ignoto mortuo inieci,nullum in hoc habeo huius officij debitorem,in publicum humanus.Dicit aliquis,quid tantopere quæris,cui dederis beneficium, tāquā repetiturus aliquando?Sunt qui nunquam iudicant eſſe repetendum,& has cauſas afferunt. Indignus etiam repetenti nō reddet,dignus etiam per ſe referet. Præterea ſi bono uiro dediſti expecta ne iniuriam illi facias appellando,tanquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus.Si malo uiro dediſti:flerem , Beneficium uerbo nec corrumperis,creditum faciendo.Præterea lex quod non iuſſit repeti, uetuit. Verba ſunt iſta, quàm diu me nihil urget,quamdiu fortuna nihil cogit, petā potius beneficiū quàm repetam:ſed ſi de ſalute liberorum agitur,ſi in periculū uxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe,ne eſſet mihi auxilio hominis ingrati.Nouiſſime recipiendi beneficij neceſſitas,repetendi uerecundiam uincet.Deinde cum bono uiro beneficium do,ſic do, tanquam nunquam repetiturus,niſi neceſſe fuerit:Sed lex,inquit,nō permittendo exigere,uetuit. CAP. XX.

Multa legem non habent nec actionem.Atqui cōſuetudo uitæ humanæ lege omni ualentior dat aditum.Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præſtare.Quæ lex ad id preſtandum nos quod alicui promiſimus alligat?Nulla.Quærar tamen cum eo,qui arcanum ſermonem non continuerit,& fidem datam,nec ſeruatam,indignabor.Sed ex beneficio,inquit, creditum facis.Minime.Nō enim exigo,ſed repeto,& ne repeto quidem,ſed admoneo. Nam ultima quoq; neceſſitas in hoc aget,ut ad eum ueniam,Cum quo diu mihi luctandū ſit,qui tam ingratus eſt, ut illi non ſit ſatis admoneri eum tranſibo, nec dignū iudicabo,qui gratus eſſe cogatur.Quomodo fœnerator quoſdam debitores non appellat,quos ſcit decoxiſſe,& in quorum pudorē nihil ſupereſt,niſi quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palàm ac pertinaciter præteribo,nec ab ullo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero,ſed recepturus. CAP. XXI. Queror cum illo

Multi ſunt,qui nec negare ſciant,quod acceperunt,nec referre, qui nec tā boni ſunt, quàm grati,nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi , lenta nomina , non CAP. XXII.

Lenta nomina mala. Hos ego nō appellabo, ſed commonefaciam, & officiū aliud agentes educā
qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt. Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare
alioquin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes, memini quid mihi præ
ſtiteris. Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potue
ro, peccare prohibeo, multomagis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimū pec
cet: alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe nō patior: nec dure illi expro
brabo quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſimè, ut poteſtatem referendæ gratiæ
faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipſe me repetere intelli-
get. Aliqūando utar uerbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. Nam de
ploratum propter hoc quoq; nō exagitabo, ne ex ingrato inimicū faciā. Quod ſi ad
monitionis quoq; ſugillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddēda benefi
al. momorde-rit. cia faciemus. Quoſdam uerò ſanabiles, & qui fieri boni poſſint, ſi quid illos† remor
deret, perire patiemur admonitione ſublata, qua & pater filiū aliquando correxit,
& uxor maritum aberrantē ad ſe reduxit, & amicus languentē amici fidē erexit.

CA. XX. III. Quidam ut expergiſcantur non feriendi, ſed cōmouendi ſunt. Eodem modo quo
rundam ad referendam gratiam fides non ceſſat ſed languet. Hāc peruellamus. No
Peruellere limunus tuum in iniuriam uertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc nō repetis, ut ingratus
ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? Quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia uo
catus, occaſionem non obſeruaui? Oſtende mihi quid poſſim, quid uelis. Quare de
ſperas, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vn-
de ſcis nolim, an ignorem, an animus, an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo
ergo, non amare, non palam, ſine conuitio, ſic, ut ſe rediſſe in memoriam, non
reduci putet.

C. XXIIII Cauſam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior ad
uerſus uicinos ſuos, et cauſa premebatur. Meminiſti inquit, imperator in Hiſpania
talum te torſiſſe circa Sucronem? cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet, Meminiſti qui-
dem ſub quadam arbore minimum umbræ ſpargente, cum uelles reſidere feruentiſ
ſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor erupe
rat, quendā ex cōmilitonibus penulā ſuam ſubſtrauiſſe. Cum dixiſſet Cæſar, quid ni
meminerim? & quidem ſiti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximū nō po
teram, repere manibus uolebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquā mi-
hi in galea ſua attuliſſet. Potes, inquit, imperator agnoſcere illum hominem, aut il-
lam galeam? Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchre poſſe, &
adiecit, puto ob hoc iratus: quod ſe à cognitione media ad ueterem fabulam abdu-
ceret, tu utiq; ille non es. Merito, inquit, Cæſar me non agnoſcis, nam cum hoc fac
tum eſt, integer eram, poſtea ad Mūdam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite
al. Hiſpanica eiecta oſſa. Nec galeam illam ſi uideres, agnoſceres. Machæra enim† Iſponia diuiſa
al. uicina ſylua eſt. Vetuit illi exhiberi negocium Cæſar, & agellos in quibus † uicinalis uia, cauſa
rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit.

CAP. XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitu-
do rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus diſponentem, non patieba-
tur ſingulis militibus occurrere? Nō eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bo-
no loco poſitum & paratum. Ad hoc tamen ut reſumatur, manus porrigēda eſt, Re
petam itaq;, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſa à quo repetā. Ty-
berius Cæſar inter initia dicenti cuidam, meminiſti, antequā plures notas familiari
tatis ueteris proferret, non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quàm diu non eſſet
al. obtendebat oblivionē. repetendū beneficiū? † optāda erat obliuio. Auerſabatur omniū amicorū & æqua-
liū noticiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici, illam ſolam cogitari,
ac narrari uolebat, Inquiſitorem habebat ueterem amicum. Magis tempeſtiue re
petendum eſt beneficium, quàm petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut
nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & expectandum, ſi inter ſapientes
uiueremus, & tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet quid rerum
noſtrarum ſtatus poſceret. Deos quorum notitiam nulla res effugit rogamus, &
illos

illos uota non exorant,ſed admonēt.Dijs quoq; inquam,Homericus ille ſacerdos allegat officia,& aras religioſe cultas,quo obſequentes faciat,& parent. Moneri uelle ac poſſe,ſecunda uirtus eſt.Huc illuc frænis leniter motis flectēdus eſt animus paucis ſui rector optimus proximi ſunt,qui admoniti in uiam redeunt.His non eſt dux detrahendus,Opertis oculis ineſt acies,ſed ſine † uiſu, quam lumen à Dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat.Inſtrumenta ceſſant,niſi illa in opus ſuū artifex mouerit.Ineſt interim animis uoluntas bona:ſed torpet modo delitijs,ac ſitu, modo officij inſcitia. Hāc utilem facere debemus:nec irati relinquere† inuito,ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patiēter ferre offenſationes memoriæ labētis. Quæ quemadmodum ſubiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt,ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

et parent,id eſt,Poſtulata faciunt.

al. uſu

al. in uicio

Libri quinti Senecæ de beneficijs finis.

[redacted] IN LIBRVM QVINTVM.

Sic paropſidem.Tres uetuſti codices habebant pyxidem. πυξὶς enim græcis à πύξος dicitur, quod ex buxo fierent.Vnde falſo pyxidem argenteam aureamue diximus, Cap.13.

Cui tamen & ſi malus eſt,ipſe quoq; &c. Duo uetuſtiſſimi codices habebāt.quorū ſi malis copia eſt, ipſe quoque &c. Mihi uidetur deeſſe uocula,quæ apud illos bona ſunt, niſi forte reddidit grægā figurā τὰ παρ' αὐτῶν, quod mox explicauit,quorum illis copia eſt quæ uerba dubito num ab interprete ſint adiecta, & hinc uariatam ſcripturam. Cap.14.

Si malo uiro dediſti.flere,Beneficium ueto,ne corrumpas. &c. In uetuſtiſſimo codice,& altero,pro flere erat, flectere:in lōgobardico,pro ueto,uerbo diuino fuiſſe ſcriptū,Si malo uiro dediſti,plectere.Beneficiū uerò,ſiue uerbo ne corrūpas,Hoc eſt da pœnas,qui male collocaris,nec ideo beneficio cōmutes nomē,Aut ita. Beneficiū malo uiro dediſti,flere,ut re referatur ad uerbo, Re ſis triſtis nō mutato rei nomine.Aut fle,rem,nomē rei ne corruperis. Cap.20.

Ab hoc quàm diu non eſſet repetendum. &c pro quandiu longobardicus codex habebat,quid ni Opinor legēdum,Ab hoc quidem non eſſet repetendū beneficium..Optanda erat obliuio.Nec diſplicet ſi ni,uertas in ne.quid, ne eſſet repetendum beneficium,optanda erat obliuio: Cap.25.

PINCIANI IN V. LIBRVM DE BENEFICIIS.

Propoſitum optimi uiri & ingentis animi eſt.] uerbū,eſt,in emendatioribus exemplaribus deſideratur, Adijciendaq; altera coniunctio,&,ut ſit.Propoſitum & optimi uiri & ingentis animi. Cap.1.

Quoniam quidem inter ſuperantia animus inuictus eſt.] Corrigendum reor, Quandoquidem inter ſuperatis animus inuictus eſt. Adducunt me ut ſic emendem uerba non multo ante præcedentia.Luctator ter abiectus perdidit palmam non tradidit.& ueteres codices non Quoniam quidem habent,ſed Quandoquidem. Cap.3.

QVIBVS. *nihil poteſt præſtare fortuna] Vetus lectio. quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna.*

RAPIVNTVR *à nobis.] Præpoſitio à,ſuperuacanea eſt.ex eadē.Nos tamē nec uincemur animo,nec turpiter his rebus ſuperabimur.] Quædā exēplaria. Nos tamē nō uincemur(animo enim res geritur)nec turpiter cætera.* Cap.4. Cap.5.

VT FACETVS.*] Vir facetus,uetus lectio,*

QVARE SOcrates *non agat quod ipſe ſe docuit.] Antiquum exemplar.quare Socrates nō agat ſibi quod Platonem docuit M.Cato ait.] Vide an legendum ſit.Hecaton ait.cuius teſtimonio ſubinde uti Senecam iā à principio teſtati ſumus.Natura ſibi dedit. Hæc uerba incorrectioribus codicibus deſiderantur.* Cap.9. Cap.7.

Etiam cū aliquis probe fecerit.] Tolerabilior lectio exemplaris ſcholarum Salmaticenſium etiam cū aliquid prodeſſe ſibi fecerit. & infra. Cap.8.

NEMO *ſibi beneficium det non magis quàm hoſpitium.Nemo ſibi donat non magis quā credit.] Scripti codices.Nemo ſibi beneficium dat,non magis quàm credit.reliqua ſuperfluunt.Quando ergo gratiam referet.] lege.Quomodo ergo gratiā referet.ex eiſdem.* Cap.9.

IVRISQVE *ſui in alium translatio.] Scribe iuriſq; in ea ſui in alium tranſlatio. ex eiſdē, Sed etiā nunc multū intereſt inter dare & accipere.] Sunt exēplaria in quibus hæc omnino uerba deſiderantur Sunt alia in quibus de eſt primum tantū uerbum,ſed.* Cap.10.

DICIS *me abeſſe ab eo qui operæpretium facit] puto corrigendū.Quod dicis? Me abijſſe ab eo qui operæ preciū facit. Expecta atiā hoc.] Conſidera an ſit probatior lectio.Expecta etiam nunc.* Cap.12.

Hic benefaciendi uoluntate caret.] Scribendum puto,Hinc benefaciendi,cætera. Cap 10.

Ea ſcilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos ſunt. cui tamẽ & ſi malus eſt.] *Vetuſta exẽplaria. ea ſcilicet ratione qua accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos ſunt, quorum & ſi malis copia eſt. Legendum arbitror accepit, non accipiet. Et putamus deeſſe uerbum, bona, ut ſcribatur, ex his quæ apud imperitos bona ſunt. Quæ lectio uidetur probari uerbis ſequentibus, & illa qualiacunq; ſunt cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere.*

Cap. 16. *Et pecuniã tantũ nõ ciuicam.*] *Legendum puto ordine præpoſtero. pecuniam & tantum non ciuicam, ut ſubintelligas coronam. Eo redegit. R. P. ut ſaluus eſſe non poſſet.*] *Pro duobus elementis. R. P non accipiam remp. ſed Romanum, quia ſubdit ſaluus eſſe non poſſet. Aut ſi rempub. intelligas, ſalua, non ſaluus neceſſe eſt legas, ut alij ante me adnotarunt. Ingratus ipſe Pompei hoſtis ac uictor à Gallia Germaniaq;.*] *Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac uictor. C. Iulius Cæſar, qui à Gallia Germaniaq;. uetus lectio. Neminẽ occidit niſi armatũ.*] *Legendum reor, odit, non occidit, quandoquidem uerbum eius fuit. Armatus ſit oportet quem oderim. Proſcriptionibus, incurſionibus bellis, laceratã.*] *uerbum, incurſionibus, non habetur in uetere lectione & infra.*

Cap. 17. *Vt dicam quã ingrata ſit uide iuuẽtus.*] *Caſtigandum putamus. utiq; quàm ingrata ſit iuuentus uide. Vt non cõputet.*] *Multũ uenuſtatis energiæq; cõciliat orationi cõiũctio, &, quã agnoſcũt antiqua exẽplaria. ut nõ cõputes. De quo uado ad quẽ currit.*] *Sic prior æditio. Legẽdum puto. de quo uſq; ad quẽ currit, quod ex uerbis, quæ infra ſequũtur apparet. In nõnullis tamen exemplaribus uerbũ, nõ habetur, ſed tãtũ legitur, de quo ad quẽ currit.*

Cap. 19. *SIC pater beneficio in filium collato.*] *Scribendũ opinor ſed. non ſic.*

Cap. 20. *Hunc occidi.*] *Lege. Hũc ego occidi, ex eadem & infra. Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicũ. Humanus dicit aliquis.*] *Corrigendum reor. nullũ in hoc habeo huius officij debitorẽ niſi publicũ humanũ. Dicet aliquis. Indignus etiã repenti non reddet. Dignus etiã per ſe refert.*] *Vetus lectio. indignus etiam repetentĩ non reddet. Dignus ipſe per ſe referet. Petã potius beneficiũ quã repetã.*] *Scribe. prætercam, nõ petam. ex eadẽ.*

Cap. 22. *EX ueteranis quidam paulo uiolentior.*] *Scribẽdum puto, ex ueteranis quidã Publius militio. ſic enim uocabatur hic miles, ut conſtabit paulo poſt.*

Cap. 23. *Quendam ex commilitonibus penulam cætera.*] *Legendum & hic reor, quendam P. Militionẽ. & reliqua.*

Cap. 24. *Et quidem ſiti cõfectus qui impeditus.*] *Equidem, nõ & quidem uetus agnoſcit lectio. Eadẽ quia, legit: non, qui. Niſi cõmilito homo fortis.*] *Exẽplar ſcholarũ. S. niſi pro militiò homo fortis. Corrigẽdũ ut ante teſtatus ſum. niſi P. Militio homo fortis. Nam galeã illã ſi uideres, agnoſceres.*] *Vetus lectio. Nec galeã illã ſi uideris, agnoſces. Militi ſuo donauit.*] *Exemplar ſcholaſticum. militio ſuo donauit. ſcribendum ut dixi militioni ſuo donauit.*

Cap. 25. *Melius fuiſſet quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret,*] *Quidam codices. bonũ eſt quid rerũ noſtrarũ ſtatus poſcat. Paucis animus ſui rector optimus.*] *Deeſt uerbum, mouetur, ſiue, monetur, ex nõnullis exẽplaribus. Paucis animus ſui rector optimus mouetur. Opertis oculis ineſt acies ſed ſine uiſu.*] *Vetus lectio Opertis oculis eadem eſt acies ſed ſine uſu. Quod lumẽ à dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat.*] *Eadem quã agnoſcit, nõ quod: & euocat, ſiue aduocat, non uocat. ut putem ſcribendum. quem lumẽ ab his emiſſum ad miniſteria ſua euocat,*

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS. LIBER SEXTVS.

Cap. I. QVædam, Liberalis uirorum optime, exercẽdi tantum ingenij cauſa quæruntur, & ſemper extra uitam iacent. quædam & dũ quærũtur, oblectamento ſunt, & quæſita uſui. Omnium tibi copiã faciã. Tu illa ut cunq; tibi uiſum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinẽ induci. His quoq; ſi abire protinus iuſſeris, non nihil actum erit. Nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere. Ex uultu igitur tuo pẽdebo, prout ille ſuaſerit mihi, alia detineho diutius, alia expellam † & capite agam. An beneficium eripi poſſit, quæſitũ eſt.

Cap. II. Quidam negant poſſe. Non enim res eſt, ſed actio, quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio, aliud qui nauigat, aliud ipſa nauigatio, Et quis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus. Ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad unumquemq; noſtrum beneficio peruenit. Illud incorporale eſt, irritum non fit, materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaq; cum eripis, ipſa rerum natura reuocare quod dedit, non poteſt. Beneficia ſua interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamẽ uixit, qui amittit oculos tamẽ uidit. Quæ ad nos peruenerũt, ne ſint effici poteſt; ne fuerint, non poteſt. Pars autem beneficij & quidẽ certiſſima eſt,

† *l. alia peragã*

quæ

quæ ſint. Nonnunquam uſu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem ip-
ſum non eraditur. Licet omnes in hoc uires ſuas natura aduocet, retro illi agere ſe
non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid eſt, in quo hæ-
ſit beneficij nomen. Ipſum uero ſtabile & immotum eſt. Nulla uis efficiet, ne hic de-
derit, ne ille acceperit. Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rabirium CAP. III.
poëtam, cum fortunam ſuam tranſeuntem alio uideat, & ſibi nihil relictum, præter
ius mortis, id quoque, ſi cito occupauerit, exclamare. Hoc habeo quodcunque dedi. O
quantum habere potuit, ſi noluiſſet. Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacunque ſortis huma-
næ leuitate, uno loco permanſuræ, quæ quo maiores fuerint, hoc minorem habe-
bunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es: Omnia iſta quæ nos tu-
midos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt ueſtræ fragilitatis; quæ ferreis clau-
ſtris cuſtoditis armati, quæ ex alieno ſanguine rapta, ueſtro defenditis, propter quæ
claſſes cruentaturas maria deducitis, propter quæ quaſſatis urbes, ignari, quantum
telorum in aduerſos fortuna comparet, propter quæ ruptis toties affinitatis, amici-
tiæ, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis eliſus eſt, non ſunt
ueſtra: in depoſiti cauſa ſunt, iam iamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtes
illa, aut hoſtilis animi ſucceſſor inuadet. Quæris, quomodo illa tua facias? † dono al. donando
dando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſ-
ſeſſionem para, honeſtiores illas non ſolum, ſed tutiores facturus: illud quod ſuſpi-
cis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet.
Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt, cum donaſti, beneficium eſt. Fateris, in- CAP. IIII.
quit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus, ergo ereptum eſt?
Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus, non quia ablatum, ſed quia
corruptum eſt. Aliquis reum me defendit, ſed uxorem meam per uim ſtupro uiola-
uit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem iniuriam ſoluit me debito:
& ſi plus læſit, quàm ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, ſed ulciſcendi
querendique libertas fit, ubi in comparatione † beneficij præponderauit iniuria: ita al. beneficium
non aufertur beneficium, ſed uincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati
patres ſunt, ut illos auerſari & eiurare ius faſque ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt,
quæ dederant? Minime, ſed impietas ſequentium tẽporum commendationem om-
nis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficij gratia, & efficitur,
non ne habeam, ſed ne debeam. Pecuniam aliquis mihi credidit, ſed domum meam
incendit, penſatum eſt creditum damno, nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem
modo & hic, quia aliquid benigne aduerſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſtea
multa ſuperbe, contumelioſe, crudeliter, eo loco me poſuit, ut perinde liber aduer-
ſus eum eſſem, quaſi non accepiſſem. Vim beneficijs ſuis attulit. Colonum ſuum
non tenet, quamuis tabellis manentibus, qui ſegetem eius proculcauit, qui ſuccidit
arbuſta, non quia recepit, quod pepigerat, ſed quia ne reciperet effecit. Sic debitori
ſuo creditor ſæpe dãnatur, ubi plus ex alia cauſa abſtulit, † quàm credito petit. Non al. at, quàm
tantum inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, pecuniam credidiſti. quod eſt cre-
Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, agellum quem non emeras poſſi- diti
des, æſtimatione facta debitor diſcede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoque
& iniurias ratio confertur? Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt
dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quod dediſſet, ſi cum daret ſuſpirauit, uultum
obduxit, perdere ſe credidit non donare, ſi ſua cauſa, aut certe non mea dedit, ſi non
deſijt inſultare, gloriari, & ubique iactare, & acerbũ munus ſuum facere. Manet itaque
beneficium, quamuis non debeatur. Sicuti quædam pecuniæ, de quibus ius credi-
tori non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

Dediſti beneficiũ, iniuriã poſtea feciſti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ ul- CAP. V.
tio. Nec ego illi gratiã debeo, nec ille mihi pœnã. Alter ab altero abſoluitur. Cũ di-
cimus, beneficiũ illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddi-
diſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, rem pro re dare. Quid ni? cum omnis ſolu-
tio non idem reddat, ſed tantundẽ? Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamuis

numera-

numerauimus pro argenteis aureos, quãuis non interuenerint nummi, ſed de lega/
tione, & uerbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere, perdis operã. Quorſum e/
al. argutæ, ſiue arguitiæ nim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorũ iſtæ † acutæ i/
neptiæ ſunt qui hæreditatẽ negãt uſucapi poſſe, ſed ea quæ in hæreditate ſunt, tan/
quam quicquam aliud ſit hæreditas, quam ea quæ in hæreditate ſunt: illud mihi po/
tius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi de/
dit, & poſtea fecit iniuriã, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo ni-
hilominus uindicare, ac ueluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alte/
rum alteri contribuere, & nihil negotij habere, ut beneficium iniuria tollatur, be/
neficio iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in ueſtra ſchola iuris ſit, uos
ſciatis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. Con
funditur formula, ſiquis apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſtea furtum fe/
CAP. VI. cerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti. Quæ propoſuiſti, mi
Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi, lex legi non
miſcetur. Vtraque ſua uia it, depoſitum habet ſuam actionem propriam, tam me/
hercule quàm furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum eſt, me arbitro utitur: li/
cet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit,
tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ po/
teſtatis, eundem eſt, quà ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt, ego itaque iudi/
co illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto.
Alioquin iubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere, quod
natura non recipit. Potius comparatione facta, inter ſe beneficij & iniuriæ, uidebo
an etiam mihi ultra debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne impri
mat uerſus, priores literas non tollit, ſed abſcondit, ſic beneficium, ſuperueniens, in-
CAP. VII. iuria apparere non patitur. Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit
Notat hoc Quintilianus quod ex conſuetudine ſcholæ declamatoriæ fingimus manifeſto falſa facit hoc & aliàs frequen/ter Seneca. rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere, quo tantum
mihi dexter abis? huc dirige curſum littus ama. Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſa/
tisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus pro/
fuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, ut diſtinctio
ſtatim ſubſecuta oſtenderet utrumque quæri, an ei deberemus, qui nobis dum non
uult, profuit, & an ei, qui dum neſcit. Nã ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos
non obliget, manifeſtius eſt, quam ut ulla in hoc uerba impendẽda ſint. Et hæc quæ-
ſtio facile expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiẽs illò cogitationem
noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primũ aliqua co/
gitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quam/
uis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo
currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant, nec quiſquam Nilo be/
neficium debere ſe iudicat, non magis quàm odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tar/
deque receſſit, nec uentus beneficium dat, licet lenis & ſecundus aſpiret, nec utilis &
ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe,
ſed uelle. Ideò nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quàm multos è periculo
uelocitas equi rapuit? nec arboribus, Et quàm multos æſtu laborãtes, ramorum o-
pacitas texit? Quid autẽ intereſt, utrum mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire non
potuit, cum utrique uelle defuerit? Quid autem intereſt utrum me iubeas naui, aut
uehiculo, aut lanceæ debere beneficium, an ei qui æque quàm iſta propoſitum be/
CAP. VIII. nefaciendi nullum habeat, ſed profuit caſu? Beneficium aliquis neſciens ac-
cipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, &
al. fragore in flumen alicui cecidiſſe † frigore magno, cauſa ſanitatis fuit, quomodo quorun/
dam flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum in aliam curam a/
uertendo ſuſpectas horas fefellit, nec ideò quicquam horum etiam ſi ſaluti fuit, ſalu
tare eſt, ſic quidam nobis proſunt dum nolunt, imò, quia nolunt, non tamen ideò il/
lis beneficium debemus. Quid ſi pernicioſa illorum conſilia fortuna deflexit in me-
lius, an exiſtimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percuſſit

hoſtē meum,qui nocuiſſet,niſi erraſſet?Sepe teſtis dum aperte peierat,etiā ueris te
ſtibus abrogauit fidem,& reū uelut factione circumuentum miſerabilem reddidit.
Quoſdam ipſa quæ præmebat potentia eripuit,& iudices quē dānaturi erant†cau/ *al.cauſæ , & gratiæ iegitur*
ſa damnare gratia noluerunt.Nō tamē hi beneficium dederunt,quāuis profuerint.
Quia telum quò miſſum ſit,nō quò peruenerit,quæritur.Et beneficiū ab iniuria di/
ſtinguit,nō euētus,ſed animus.Aduerſarius meus dū cōtraria dicit, & iudicē ſuper
bia offendit,& † unū teſtē temere dimittit,cauſam meā erexit. Non quæro an pro *al.in unum*
me errauerit,quia contra me uoluit. Nempe ut gratus ſim,uelle debeo idē facere *Cap.IX.*
quod ille,ut beneficiū daret,uelle debuit. Nā quid eſt iniquius homine,qui eū odit,
à quo in turba calcatus,aut reſperſus,aut quò nollet impulſus eſt?At,quid eſt aliud
quod illum quærelæ eximat,cum in re ſit iniuria,ꝙ neſciſſe quid faceret.Eadē res ef
ficit,ne hic beneficiū dederit,ne ille iniuriā fecerit.Et amicū & inimicū uoluntas fa
cit.Quàm multos militiæ morbus eripuit,quoſdā ne ad ruinā domus ſuæ occurre/
rēt,inimicus uadimonio tenuit,ne in piratarum manus peruenirent , quidā naufra/
gio conſecuti ſunt.Nec his tamē beneficiū debemus,quoniam extra ſenſum officij
caſus eſt,nec inimico cuius nos lis ſeruauit dum uexat ac detinet.Non eſt benefici/
um,niſi quod à bona uolūtate proficiſcitur,niſi illud agnoſcit,qui dedit.Profuit ali/
quis mihi dū neſcit,nihil illi debeo.Profuit cū uellet nocere,imitabor ipſum? Ad *CAP.X.*
primū illū reuertamur,ut gratiam referā aliquid facere me uis,ipſe ut beneficiū mi/
hi daret nihil fecit,Vt ad alterū tranſeamus,uis me huic gratiā referre,ut quod à no
lente accepi,uolēs reddā.Nā quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficium de
lapſus eſt?Vt beneficiū tibi debeā,parū eſt uoluiſſe te dare,ut nō debeā,ſatis eſt,no
luiſſe.Beneficiū enim uoluntas nuda non efficit, ſed quod beneficiū nō eſſet , ſi opti
mæ ac pleniſſimæ uoluntati fortuna deeſſet, id æque beneficiū non eſt , niſi fortunā
uoluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet,ut ob hoc tibi obliger, ſed
ex deſtinato profuiſſe. Cleanthes exēplo eiuſmodi utitur,ad quærendum inquit, *CAP.XI.*
& accerſendum ex academia Platonē,duos pueros miſi, Alter totam porticū per-
ſcrutatus eſt,alia quoq; loca in quibus illū inueniri poſſe ſperabat,percurrit, & do-
mum non minus laſſus quàm irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem
reſedit, & cum uagus atque erro uernaculis congregatur colludit, tranſeuntem Pla/
tonem,quem non quæſierat,inuenit.Illum,inquit,laudabimus puerum , qui quan/
tum in ſe erat, quod iuſſus eſt fecit, hunc feliciter inertem caſtigabimus. Voluntas *Inſe.*
eſt,quæ apud nos ponit officium,cuius uide quæ conditio ſit,ut me debito obſtrin/
gat.Parum eſt illi uelle niſi profuit,parum eſt profuiſſe, niſi uoluit . Puta enim ali/
quem donare uoluiſſe, nec donaſſe , animum quidem eius habeo , ſed beneficium
non habeo,quod conſummat,& res & animus.Quemadmodum ei qui uoluit mihi
pecuniam credere,ſed non credidit,nihil debeo,ita ei qui uoluit mihi beneficiū da/
re,ſed non potuit,amicus quidem ero,ſed non obligatus.Et uolo illi aliquid præſta
re,nam & ille uoluit mihi.Cæterum ſi benigniore fortuna uſus præſtitero, benefi/
cium dedero,non gratiam retulero.Ille mihi gratiam debebit referre,huic initium à
me fiet †gratiæ. Intelligo iam quid uelis quærere.Non opus eſt te dicere, uultus *C.XII*
tuus loquitur.Si quis ſua cauſa nobis profuit,ei ne , inquis , debetur aliquid? Hoc *al.numerātur, opinor legendum numerandæ uel numerandi.*
enim ſæpe te conquerentem audio,quod quædam homines ſibi præſtant, alijs impu
tant.Dicam,mi Liberalis,ſed prius hanc quæſtiunculam diuidam , & rē æquam ab
iniqua ſeparabo. Multum enim intereſt utrū aliquis beneficium nobis det ſua cau/
ſa,an noſtra,an ſua & noſtra.Ille qui totus ad ſe ſpectat,& nobis prodeſt,quia aliter
ſibi prodeſſe non poteſt , eo loco mihi eſt,quo qui pecori ſuo hybernum & æſti/
uum pabulum proſpicit,eo loco quo qui captiuos ſuos ut commodius ueneant , pa
ſcit, & opimos boues ſaginat ac defricat,quo laniſta,qui familiam ſuam ſumma cu/
ra exercet atq; ornat.Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio diſtat negociatio.

Rurſus non ſum tā iniquus,ut nihil ei debeam,qui cū mihi utilis eſſet,fuit & ſibi. *Cap.XIII.*
Nō enim exigo,ut ſine reſpectu ſui mihi cōſulat,imò etiā opto ut beneficiū mihi da
tū,uel magis danti profuerit,dūmodo id qui dabat duos intuens dederit;& inter me

ſeq; diuiſerit, licet id ipſe ex maiore parte poſſideat. Si modo me in conſortiũ admi
ſit, ſi duos cogitauit, ingratus ſum, non ſolum iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe,
quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non uocare beneficiũ, niſi quod dan
tem aliquo incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat ſua cauſa, reſponde-
bo. Vſus me, quare potius te mihi profuiſſe dices, q̃ me tibi? Puta, inquit, aliter fie-
ri non poſſe me magiſtratum, q̃ ſi decem captos ciues ex magno captiuorum nu-
mero redemero, nihil debebis mihi, cum te ſeruitute ac uinculis liberauero? Atqui
mea id cauſa faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſa facis, aliquid
mea. Tua, quòd redimis, mea, quod eligis: tibi enim ad utilitatẽ tuã ſatis eſt, quoslì
bet redemiſſe. Itaq; debeo, nõ quod redimis me ſed quòd eligis, poteras enim & al-
terius redemptione idem conſequi, quod mea. Vtilitatem rei partiris mecũ, & me
in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me alijs, hoc totũ mea cauſa fa-
cis. Itaq; ſi prætorem te factura eſſet decem captiuorum redemptio, decem autem
ſoli captiui eſſemus, nemo quicquã tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod
cuiquam imputares, à tua utilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres,
CAP. XIIII. nec deſidero illud mihi tantum dari ſed & tibi. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem no
mina noſtra conijci iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil debe-
res mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc dicam. Aliquid mea cauſa facis,
quod me ad fortunam redemptionis admittis quod nomẽ meum exit, ſorti debeo,
quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cuius maiorẽ par
tẽ fortunæ debeo, ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præ-
teribo, quorum mercenarium beneficiũ eſt, quod qui dat, non cõputat cui ſed quan
ti daturus ſit, quod undiq; in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum, ui-
uere non poſſum niſi emero, ſed non debeo uitam, quia emi. Nec quàm neceſſariũ
al. gratuitum. fuerit, æſtimo, ſine quo uicturus non fui, ſed quàm † gratum, quod non habuiſſem, ni
ſi emiſſem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilij allaturus
eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi, quod emi non debeo.

CAP. XV. Iſto modo, inquit, ne medico quidem debere te, niſi mercedulam dices, nec præ-
ceptori, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna chari-
tas, magna reuerentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædã pluris eſſe, quàm emũ
tur. Emis à medico rem inæſtimabilem, uitam ac ualetudinem bonam, à bonarum
artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaq; his nõ rei preciũ, ſed ope-
ræ, ſoluitur, quod deſeruiunt, quod à rebus ſuis auocati nobis uacant. Mercedẽ non
meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt uerius, quod ſtatim po
CAP. XVI. nã, ſi prius quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt
quàm uęnierũt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis quãuis empta ſint, debes. Pri-
mũ quid intereſt quanti ſint, cũ de precio inter emẽtẽ & uẽdentẽ conuenerit? Dein
de nõ uęnijt illud ſuo precio, ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm uęnijt, ſed pluris uęni-
re nõ potuit. Preciũ autẽ cuiuſq; rei pro tẽpore eſt. Cũ bene iſta laudaueris, tãti ſunt
quãto pluris uęnire nõ poſſunt. Præterea nihil uẽditori debet, qui bene emit. Dein-
de etiã ſi pluris iſta ſunt, nõ tamẽ ullũ iſtic tuũ munus eſt, ut nõ ex uſu effectuue, ſed
ex cõſuetudine, & annona æſtimetur. Quod tu preciũ ponis traijciẽti maria, & per
al. cum ether ẽ conſpectu. medios fluctus † cũ ẽ terræ cõſpectu receſſit, certã ſecanti uiã, & proſpiciẽti futuras
tẽpeſtates, & ſecuris omnibus iubẽti ſubito uela ſtringi, armamẽta demitti, paratos
ad incurſum procellæ, & repentinũ impetũ ſtare? Huic tamen tantæ rei premiũ ue-
ctura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpiciũ, in imbre tectũ, in frigore bal
neũ, aut ignẽ? Scio tamẽ quanti iſta conſecuturus diuerſoriũ ſubeã. Quantum nobis
aliâs. fulcit. præſtat, qui labentem domum † ſuſcipit, & agentem ex imo rimas, inſulam incredi
bili arte ſuſpendit. Certo tamen & leui precio fultura cõducitur. Murus nos ab ho-
ſtibus tutos, & à ſubitis latronũ incurſionibus præſtat. Notum eſt tamẽ, illas turres
pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber quid in diẽ mereat

CAP. XVII. Infinitũ erit, ſi latius exẽpla conquiram, quibus appareat, paruo magna cõſtare,
Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddã debeo, nec aduerſus illos mer
cede

cede defungor? Quia ex medico ac preceptore in amicum tranſeunt, & nos nõ arte
quam uendunt, obligant, ſed benigna & familiari uolũtate. Itaq; medico qui nihil
amplius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, ſine ullo af/
fectu facienda uitandaue præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tãquã ami
cũ uidit, ſed tanquam inuocatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer, *al. emptorem*
ſi me in grege, diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propria & peculiari cu-
ra, ſi nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, nõ
didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non quia pluris eſt
quod uendiderunt quàm emimus, ſed quia nobis ipſis aliquid preſtiterunt. Ille plus
impendit quàm medico neceſſe eſt. Pro me non pro fama artis extimuit. Nõ fuit cõ
tentus remedia monſtrare, ſed admonuit. Interea ſollicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempo
ra occurrit. Nullum miniſterium oneri illi, nullum faſtidio fuit. Gemitus meos non
ſecurus audiuit. In turba multorum inuocantium, ego illi potiſſima curatio fui. Tã
tum alijs uacauit, quantum mea ualetudo permiſerat. Huic ego non tanquam me/
dico, ſed tanq; amico obligatus ſum. Alter rurſus in docẽdo, & laborem & tedium
tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tra-
didit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animũ, modo admo-
nitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens & pigrũ iniecta (ut ita dicam)
manu extraxit; nec quæ ſciebat, maligne diſpenſauit, quo diutius eſſet neceſſarius,
ſed cupit ſi poſſet uniuerſa trãsfundere. Ingratus ſum, niſi illũ inter gratiſſimas ne/ *al. cupijt, pro*
ceſſitudines diligo. *cupiuit.*

Sordidiſſimorum quoq; artificiorũ inſtitoribus ſupra conſtitutũ aliquid adieci/ CAP. XVII.
mus, ſi nobis opera illorũ enixior uiſa eſt, & gubernatori, & opifici uiliſſimæ mer/
cis, & in diẽ ſe locãti corollariũ aſperſimus. In optimis uerò artibus quæ uitã aut con
ſeruant, aut excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quã pepigit, ingratus eſt,
Adijce quod talium ſtudiorum traditio miſcet animos. hoc cum factum eſt tam me/
dico quàm præceptori precium operæ ſoluitur, animi debetur.

Plato cum flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quicquam portitor exegiſſet, hono/ CAP. XVIII.
ri hoc ſuo datum credẽs, dixit poſitum illi eſſe apud Platonem officiũ. Deinde pau/
lo poſt, cum alium atq; alium gratis eadem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam
apud Platonem poſitum officium. Nam ut tibi debeã aliquid, pro eo quod præſtas,
debes, non tantum mihi præſtare, ſed tanquam mihi. Non potes ob id quenquã ap/
pellare, quod ſpargis in populum. Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? tanquam ab
uno, nihil. cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debeo.

Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Pa/ CAP. XIX.
dum tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſa, aut
utiq; nõ mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare, ſed aut
R. P. aut uicinitati, aut ambitioni ſuæ præſtat, & pro hoc aliud quoddam cõmodũ ex-
pectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi princeps ciuitatẽ
dederit omnibus Gallis, ſi immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debe/
bunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tanquam proprium beneficium, ſed
tanq; publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationẽ mei. Illo tẽpore, quo uni/
uerſis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita
quare ei debeam qui me ſibi non ſubſtituit, cũ facturus eſſet, quod fecit? Primũ, cum
cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. Eram enim Gallus,
& me etiam ſi non mea, publica tamen nota comprehendit. Deinde ego quoq; illi
non tanq; proprium debebo, ſed cõmune, unus è populo, non tanq; pro me ſoluam,
ſed tanquam pro patria conferã. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam CAP. XX.
me illius debitorem, nec hoc æs alienũ profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exol/ *Profiteri æs*
uendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris quod uniuerſis da/ *alienum.*
tur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me, & mihi qui/
dem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam,
quia ad me quoque circuitu lõgo peruenit. Propter me factum debet eſſe quod me

 obliget;

obliget Iſto,inquit,modo,nec Lunæ,nec Soli quicquam debes.Non enim propter
te mouentur.Sed cum in hoc moueantur,ut uniuerſa conſeruent,& pro me mouen
tur.Vniuerſorum enim pars ſum.Adijce nunc,quod noſtra & horũ cõditio diſſimi
lis eſt.Nã qui mihi prodeſt,ut per me proſit & ſibi,non dedit beneficiũ,quia me in/
ſtrumẽtum utilitatis ſuæ fecit.Sol autem & luna etiã ſi nobis proſunt ſua cauſa, nõ
in hoc tamẽ proſunt,ut per nos proſint ſibi.Quid enim nos illis conferre poſſumus?

CAP. XXI. Sciam,inquit,ſolem ac lunã nobis uelle prodeſſe,ſi nolle potuerit, illis autem nõ
licet non moueri.Ad ſummam,conſiſtant,& opus ſuũ intermittant. Hoc uide quot
al. maximum modis refellatur.Non ideò minus uult,qui non poteſt nolle.Ergo†magnum argu/
mentum eſt firmæ uoluntatis,ne mutare quidem poſſe. Vir bonus non poteſt non
facere,quod facit,non enim erit bonus,niſi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium
dat,quia facit quod debet,non poteſt autem non facere quod debet.Præterea mul/
tum intereſt,utrum dicas,non poteſt hoc non facere,quia cogitur,an nõ poteſt nol
le.Nam ſi neceſſe eſt illi facere,non debeo ipſi beneficium,ſed cogẽti. Si neceſſe eſt
illi uelle ob hoc,quia nihil habet melius quod uelit,ipſe ſe cogit.Ita quod tanquam
coacto non deberem,tanquam cogenti debeo.Deſinant inquit uelle.Hoc loco tibi
occurrat,Quis tam demens eſt,ut eam neget uoluntatem eſſe,cui non eſt periculũ
deſinendi uertendiq́ſe in cõtrarium:cum ex diuerſo nemo æque uideri debeat uel-
le,quàm cuius uoluntas uſq; eo certa eſt,ut æterna ſit?An ſit is quoq; uult,qui poteſt

CAP. XXII. ſtatim nolle,is non uidebitur uelle,in cuius naturam non cadit nolle? Agedum,
inquit,ſi poſſunt,reſiſtant.Hoc dicis,omnia iſta ingentibus interuallis diducta, &
in cuſtodiam uniuerſi diſpoſita,ſtationes ſuas deſerant,ſubita confuſione rerum ſy/
dera ſyderibus incurrant,& rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur,con
textusq́ uelocitatis citatiſſimæ,in tot ſecula promiſſas uices in medio itinere deſti
tuat,& quæ nunc eunt alternis redeuntq́ oportunis libramentis,mundum ex æquo
temperantia,repẽtino concrementur incendio,& ex tanta uarietate ſoluantur,at-
q; eant in unum omnia,Ignis cũcta poſſideat,quẽ deinde pigra nox occupet,& pro/
al. Eſt funda uorago tot deos ſorbeat†. Sit tãti ut tu coarguaris.Iſta tibi cõcedere poſſunt
etiam inuito,euntq́ iſta tua cauſa,etiam ſi maior illis alia,ac prior cauſa eſt.

CAP. XXIII. Adijce nunc,quod non externa cogunt deos,ſed ſua illis in legem æterna uolun
In legem tas eſt,ſtatuerunt quæ non mutarent.Itaq; non poſſunt uideri facturi aliquid,quam
uis nolint,Quia quicquid deſinere nõ poſſunt,perſeuerare uoluerũt.Nec unq; pri/
[mi conſilij deos pœnitet.Sine dubio ſtare illis,& deſciſcere in contrarium nõ licet.
al. in Sed non ideò,quia uis uſa illos in propoſito tenet†ex imbecillitate permanent, ſed
quia non licet ab optimis aberrare,& ſic ire decretum eſt.In prima autem illa con/
ſtitutione.cum uniuerſa diſponerent,etiã noſtra uiderunt,rationemq́ hominis ha/
buerunt,Itaq; non poſſunt uideri ſua tantum cauſa decurrere,& explicare opus ſu-
um,quia pars operis ſumus & nos.Debemus ergo & ſoli,& lunæ,& cæteris cæleſti
al. itura. bus beneficiũ,quia etiã ſi potiora illis ſunt,in quæ oriuntur,nos tamen in maiora†
ituri iuuãt.Adijce quod deſtinato iuuãt.Ideoq́ obligati ſumus,qui non in beneficiũ
ignorãtiũ incidimus,ſed hæc quę accipimus,accepturos ſcierũt,et quãq; maius illis
propoſitũ ſit maiorq́ actus ſui fructus,quàm ſeruare mortalia,tamẽ in noſtras quoq;
utilitates à principio rerũ præmiſſa mẽs eſt,et is ordo mũdo datus,ut appareat curã
Sui. noſtri non inter ultima habitã.Debemus parentibus noſtris pietatem,& multi non
ut gignerẽt coierãt.Dij nõ poſſunt uideri neſciſſe,quid effecturi eſſent, cũ omnibus
alimẽta,protinus & alia prouiderint,nec eos per negligentiam genuere,quibus tã
multa genuerãt.Cogitauit enim nos ante natura quàm fecit.Nec tam leue opus ſu/
mus,ut illi potuerimus excidere.Vide quantũ nobis permiſerit,quàm non intra ho
mines,humani imperij conditio ſit.Vide in quantum corporibus uagari liceat,quæ
non coercuit fine terrarum,ſed omnem in partem ſui miſit.Vide animi quantũ au/
deant,quemadmodum ſoli aut nouerint deos,aut quærant,& mente in altũ data di
uina comitẽtur.Scias non eſſe hominem tumultuarium & incogitatum opus.Inter
maxima rerũ ſuarũ natura nihil habet,quo magis glorietur,aut certe cui glorietur.

Quantus

Quantus iſte furor eſt, controuerſiam dijs muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri ſine impẽdio non poteſt, quis negat ab his accepiſſe ſe, à quibus quum maxima accepit, qui & ſemper daturi ſunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruerſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficianti benignus eſt, & continuationem ipſam ſeriemq; beneficij argumentũ uocare neceſſario dantis? Nolo, ſibi habeat, quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi uoces his aſtrue. Non ideò de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiusq; beneficiorum, uel hoc maximũ, quod etiam nũc querenti daturus eſt.

Non uides quemadmodum teneram liberorum infantiam, parentes ad ſalubriũ rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium diligenti cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura conſtringunt, & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad ultimum audacẽ iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur †, coaptant, & applicant. Adoleſcentibus quoq;, ac iam potentibus ſui, ſi remedia, metu aut intemperãtia rejciunt, uis adhibetur, ac ſeruitus. Itaq; beneficiorum maxima ſunt quæ à parẽtibus accipimus, dum aut neſcimus, aut uolumus. CAp. XXIIII. *al. coactam applicant.*

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati, qui aliquid incommodi precari ſolent, his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciant, & pia uoluntate, quæritur, quorum animus ſimilis eſt, prauo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exilium, ut deſertam, fugientemq; comitentur. Optant inopiam, ut magis deſideranti donent: optant morbum, ut aſſideãt. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Ferè idẽ itaq; exitus eſt odij & amoris inſani. Tale quiddã & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahãt, & ad beneficium iniuria ueniunt, cum ſit uel ceſſare, quàm per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à Dijs tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, ut gratior ars ſuo periculo fiat? Quid ſi imperator deos oret, ut magna uis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu cõpleat, & uallum trepidante exercitu conuellat, & in ipſis portis, infeſta ſigna cõſtituat, quo maiore cum gloria rebus lapſis, profligatisq; ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili uia ducũt, qui deos contra eũ aduocant, cui ipſi affuturi ſunt, & ante illos ſterni, q; erigi uolunt. Inhumana iſta & peruerſe grati animi natura eſt, cõtra eum optare, cui honeſte deeſſe non poſſis. CAP. XXV. *Vouent pro optant. εὔχονται*

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia ſimul opto & periculum & remedium. Hoc dicis non nihil te peccare, ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt, ut extrahas mergere, euertere ut ſuſcites, ut emittas includere. Nõ eſt beneficiũ iniuriæ finis, nec unquam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Nõ uulneres me malo, quàm ſanes. Potes inire gratiã, ſi quia uulneratus ſum ſanas, non ſi uulneras, ut ſanandus ſim. Nunquã cicatrix niſi collata uulneri placuit, quod ita coiſſe gaudemus, ut non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullũ beneficiũ haberes, inhumanũ erat uotũ, quanto inhumanius ei optes, cui beneficiũ debes? CAP. XXVI.

Simul inquit, ut poſſim ferre illi opem precor. Primũ ut te in media parte uoti tui occupẽ, iam ingratus es. Nõdũ audio quid illi uelis præſtare, ſcio quid illũ uelis pati. Sollicitudinẽ illi & metũ, & maius aliquod imprecaris malũ, ut ope indigeat. Hoc cõtra illũ eſt. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te eſt, nõ ſuccurrere uis illi, ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſum ſolui uult nõ ſoluere. Ita quod unũ in uoto tuo honeſtũ uideri poterat, turpe & ingratũ eſt, nolle debere. Optas enim nõ ut tu facultatẽ habeas referendæ gratiæ, ſed ut ille neceſſitatẽ implorãdæ †. Superiorẽ te facis, & quod nefas eſt, benemeritũ ad pedes tuos mittis. Quãto ſatius eſt honeſta uoluntate debere, q; per malã rationẽ ſoluere? Si inficiareris quod acceperis, minus peccares: nihil enim niſi quod dederat, amitteret. Nũc uis illũ ſubjci tibi iactura rerum ſuarũ, & ſtatus mutatione in id deuocari, ut infra beneficia ſua iaceat. Gratũ te reputabo, corã eo cui prodeſſe uis, opta. Votũ tu iſtud uocas quod inter Cap. XXVII. *al. Eo uoto ſuperiorẽ te facis.*

tum & inimicũ poteſt diuidi, quod nõ dubites aduerſariũ & hoſtem feciſſe, ſi extre
ma taceantur. Hoſtes quoq; optauerunt capere quaſdã urbes, ut ſeruarent, & uince
re quoſdam, ut ignoſcerent. Nec ideò non hoſtilia uota, in quibus quod mitiſſimũ
eſt, poſt crudelitatẽ uenit. Deniq; qualia eſſe iudicas uota, quæ nemo tibi minus uo
let, quàm is pro quo fiunt ſuccedere. Peſſime cũ eo agis, cui uis à dijs noceri à te ſuccur-
ri, inique cũ ipſis dijs. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu pro
ſis, dij nocebunt. Si accuſatorẽ ſubmitteres, quem deinde remoueres, ſi aliqua illũ li-
Subinde, pro mox te implicares, quã ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret. Quid intereſt,
utrũ iſtud fraude tẽtetur an uoto? Niſi quod potentiores illi aduerſarios quæris. Nõ
eſt quod dicas, quam enim illi iniuriam facio? Votum tuũ aut ſuperuacuum eſt, aut
iniurioſum, imò iniurioſum, etiã ſi irritũ. Quicquid nõ efficis, dei munus eſt, iniuria
CA. XXVIII uerò, quicquid optas. Sat eſt, Tibi non aliter debemus iraſci, quàm ſi profeceris. Si
uota, inquit, ualuiſſent, & in hoc ualuiſſent, ut tutus eſſes. Primũ certum mihi optas
periculum ſub incerto auxilio. Deinde utrunq; certum puta, quod nocet, prius eſt.
Præterea tu conditionem uoti tui noſti, me tempeſtas occupauit, portus ac præſi-
dij dubium. Quantũ exiſtimas tormentum, etiam ſi accepero, eguiſſe? etiam ſi ſerua
tus fuero, trepidaſſe? etiam ſi abſolutus fuero, cauſam dixiſſe? Nullius metus tã gra
tus eſt finis, ut non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta ut reddere mihi
beneficiũ poſſis, cum opus erit, nõ ut opus ſit. Si eſſet in tua poteſtate quod optas,
ipſe feciſſes.

CA. XXIX. Quanto hoc honeſtius uotum eſt, opto in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia
diſtribuat, nunquam deſideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne uta-
tur largiendo iuuandoq;, ut nunquam illi ſit dandorum beneficiorum inopia, dato-
rum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem, ad miſericordiã & cle-
mentiam, iritet ac prouocet turba gratorum, quos illi & habere contingat, nec ex-
periri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit, ipſi nemo placandus. Tam æquali in eũ
fortuna indulgentia perſeueret, ut nemo in illum poſſit eſſe, niſi conſcientia gratus.
Quanto hæc iuſtiora uota ſunt, quæ te in nullam occaſionem differunt, ſed gratum
ſtatim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam proſperis rebus? Quam multa
ſunt, per quæ quicquid debemus, reddere etiã felicibus poſſumus. Fidele cõſilium,
aſſidua conuerſatio, ſermo comis, & ſine adulatione iucũdus, aures ſi deliberare ue-
Conuerſatio. lit, diligentes, tutæ, ſecretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam alte ſecunda po-
ſuerunt, ut non illi eo magis amicus deſit, quia nihil abſit.

al. pro ſecretæ, ſſi credere. Iſta triſtis & omni uoto ſubmouenda † occaſio, ac procul repellẽda. Vt gratus eſ-
ſe poſſis, iratis Dijs opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius
CAP. XXX. cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem, uincula, ſordes, ſer
uitutem bellum, egeſtatem. Hæ ſunt occaſiones tui uoti, ſi quis † per iſta dimittitur.
tecum contraxit. forte legẽdum te contraxit. Quin potius eum potentem eſſe uis, cui plurimũm debes, & beatum? Quid enim
(ut dixi) uetat te referre, etiam ſumma felicitate præditis gratiã, cuius plena tibi
occurret & uaria materia? Quid? tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolui? Ne te
inuitum diſtringam: Omnia ſane excluſerit opulenta felicitas, monſtrabo tibi, cu-
ius rei inopia laborant magna faſtigia, quid omnia poſſidẽtibus, deſit. Scilicet ille,
qui uerum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaq; conſuetudine pro
rectis blanda audiendi, ad ignorantiam ueri perductum, uindicet à conſenſu concẽ
tuque falſorum. Non uides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas,
& fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet,
diſſuadetq;, ſed adulandi certamen eſt, & unum amicorum omniũ officium una
cõtentio, quibus blandiſſime fallat? Ignorauere uires ſuas, & dũ ſe tã magnos quã
audiũt credũt, attraxere ſuperuacua, & in diſcrimẽ rerũ omniũ peruẽtura bella, uti
lẽ & neceſſariã rupere concordiã: ſecuti iram, quam nemo reuocabat, multorũ ſan
guinem hauſerunt, fuſuri nouiſſime ſuum, dum uindicãt inexplorata pro certis, fle
ctiq; non minus exiſtimant turpe quàm uinci, et perpetua credũt, quæ in ſummum
perducta maxime nutãt. Ingentia ſuper ſe caſura regna fregerunt, nec intellexerũt

in illa

in illa ſcena & uanis & cito diffluẽtibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil
non aduerſi expectare debuiſſe, ex quo nihil ueri audire potuerunt. Cum bel- C. XXXI.
lum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumq; quàm caducis confi-
deret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nunciũ belli, & ad primã aduen-
tus famam, terga uerſuros. Alius nihil eſſe dubij, quin illa mole non uinci ſolũ Græ-
cia, ſed obrui poſſet: magis uerendum, ne uacuas deſertasq; urbes inuenirent, & pro
fugis hoſtibus uaſtæ ſolitudines relinquerentur, nõ habituris, ubi tantas uires exer-
cere poſſent. Alius illi uix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſsibus maria, mi
liti caſtra, explicandis equeſtribus copijs campeſtria, uix patere cœlũ ſatis ad emit
tenda omni manu tela. Cum in hunc modũ multa undiq; iactarentur, quæ hominem
nimia æſtimatione ſui furentem concitarẽt, Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit,
ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem indigeſtam & grauem, metuendam eſ-
ſe ducenti: non enim uires, ſed pondus habere, immodica nunquam regi poſſe, nec
diu durare, quicquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obie-
cti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium milia trecenti morabuntur, hæ-
rebunt in ueſtigio fixi, & cõmiſſas ſibi anguſtias tuebũtur, & corporibus obſtruent.
Tota illos Aſia nõ mouebit loco. Tantas minas belli, & penè totius generis huma
ni ruentis impetũ, paucisſimi ſuſtinebunt. Cum te mutatis legibus ſuis natura tranſ
miſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cum cõputaueris quãti Ther
mopylarum anguſta cõſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris poſſe retineri. Ce-
dent quidem tibi pluribus locis uelut torrẽtis mole ablati, cuius cum magno terro-
re, prima uis defluit: Deinde hinc atq; illinc † coorientur, & tuis te uiribus prement. al. adorientur.
Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatũ eſſe, quàm qui recipi ab his regio-
nibus poſsit, quas oppugnare cõſtituis. Sed hæc res cõtra nos eſt. Ob hoc ipſum te
Græcia uincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus ſalus
eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opẽ ferre non poteris, nec ful
cire ac firmare labentia. Multo ante uinceris, quàm uictum eſſe te ſentias. Cęterum
non eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius
duci quoq; ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſsit, cui naſcitur
in perniciem, ut alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua cauſa. Acciderunt quæ De-
maratus prædixerat, diuina atq; humana impellentẽ, & mutantem quicquid obſti-
terat, treceni ſtare iuſſerũt: ſtratusq; per totam paſsim Gręciam Xerxes intellexit,
quantũ ab exercitu turba diſtaret. Itaq; Xerxes pudore quàm damno miſerior, De-
marato gratias egit, quod ſolus ſibi uerũ dixiſſet, & permiſit petere quod uellet: pe-
tit ille, ut Sardis maximam Aſiæ ciuitatẽ curru uectus intraret, rectã capite tiarã ge
rens: id ſolis datum regibus. Dignus fuerat pręmio antequã peteret, ſed quàm miſe Sibi, id eſt ſuo
rabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, niſi qui non dicebat ſibi. commodo.

Diuus Auguſtus filiam † intra pudicitiæ maledictum impudicam relegauit, & fla CA. XXXII.
gitia principalis domus in publicum emiſit, Admiſſos gregatim adulteros, pererra al. ultra.
tam nocturnis comeſſationibus ciuitatẽ, forũ ipſum ac roſtra, ex quibus pater legẽ
de adulterijs tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianũ ad Marſiã concurſum cum
ex adultera in quæſtuariam uerſa, ius omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret.
Hęc non tam uindicãda principi quàm tacẽda (quia quarundã rerũ turpitudo etiam
ad uindicantem redit) parum potẽs iræ, publicauerat. Deinde cum interpoſito tem
pore in locum iræ ſubijſſet uerecundia, gemẽs, quod non illa ſilentio preſsiſſet, quæ
tãdiu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſępe exclamauit, Horũ mihi nihil accidiſſet,
ſi aut Agrippa, aut Mecœnas uixiſſet. Adeo tot habẽti milia hominũ duos reparare
difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones, & protinus ſcriptæ. Fracta claſsis, & intra paucos di
es natauit noua. Sæuitũ eſt in opera publica ignibus, ſurrexerũt meliora conſump-
tis. Tota uita, Agrippę & Mecœnatis uacauit locus. Quid putẽ, defuiſſe ſimiles qui
aſſumerẽtur, an ipſius uitium fuiſſe, qui maluit queri, quàm quęrere? Non eſt quod
exiſtimemus Agrippã & Mecœnatem † ſolitos illi uera dicere, qui ſi uixiſſent, inter al. ſoles.
diſsimulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentiũ contumeliã amiſſa lau-

 dare,

dare,& his uirtutem dare uera dicendi,à quibus iam audiendi periculum non eſt.
C.XXXIII. Sed ut me ad propoſitum reducã, uides quàm facile ſit, gratiam referre felicibus,
& in ſumma humanarum opum poſitis: dic illis non quod uolũt audire, ſed quod au
diſſe ſemper uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da con
ſilium utile. Quæris quid felici præſtare poſsis? Effice, nec felicitati ſuæ credat, ut ſci
at illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum cõtuleris, ſi illi ſemel
ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisq́; mobilia eſſe
quæ dedit caſus,& maiore curſu fugere quàm ueniunt, nec his portionibus, quibus
ad ſumma peruentum eſt, retrò iri, ſæpe inter fortunam maximam & ultimam nihil
intereſſe? Neſcis quantum ſit precium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei datu-
rum, cui dederis amicum, rem non domibus tantũ, ſed ſeculis raram, quę non alubi
magis deeſt, quàm ubi creditur abundare. Quid? iſtos tu libros, quos uix nómencla
torum complectitur, aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt
iſti amici, qui agmine magno ianuã pulſant, qui in primas & ſecundas admiſsiones
digeruntur. Conſuetudo iſta uetus eſt regibus, regesq́; ſimulantibus, populum ami-
corum deſcribere eſt proprium ſuperbiæ, magno æſtimare introitum ac tactum ſui
Suo. liminis, pro honore dare, ut oſtio ſuo propius aſsideas, ut gradũ prior intra domum
ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoq; excludunt.
C. XXXIIII. Apud nos primi omnium Graccus, & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegrega-
re turbam ſuam, & alios in ſecretum recipere, alios cum pluribus, alios cum uniuer
al. neutros. ſis. Habuerunt itaq; iſti amicos primos, habuerũt & ſecundos, † nunquã ueros. Ami
cùm uocas, cuius diſponitur ſalutatio, aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fo-
res maligne apertas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire uſq; ad diſtringendam
libertatem licet, cuius uulgare & publicũ uerbum & promiſcuũ ignotis, Aue, non
niſi ſuo ordine emittitur? Ad quencunq; itaq; iſtorũ ueneris, quorũ ſalutatio urbem
concutit, ſcito, etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequẽtia uicos, & cõmean
tium in utranq; partem cateruis itinera compreſſa, tamen uenire te in locũ homini-
bus plenum, amicis uacuũ. In pectore amicus, nõ in atrio quæritur. Illò recipiendus
eſt, illic retinẽdus eſt, & in ſenſus recondendus. Hoc doce gratus es. Male de te exi-
ſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto, ſi rebus tutis ſuperuacuus. Quemadmodũ te et in du
bijs & in aduerſis, & in lętis ſapiẽter geris, & dubĩa prudenter tractas, aduerſa forti-
ter, lęta moderate: ita in omnia utilẽ te amico exhibere potes, aduerſa eius ſi nec de
ſerueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut nõ optes, in tanta uarietate quę tibi
materiam exercendæ fidei præbeãt, incident. Quemadmodũ qui optat diuitias ali-
cui in hoc, ut illarũ partẽ ipſe ferat, quamuis pro illo uideatur optare, ſibi proſpicit:
ſic qui optat amico aliquã neceſsitatẽ, quam adiutorio ſuo fideq; diſcutiat, quod eſt
ingrati, ſe illi præfert, & tanti æſtimat illum miſerũ eſſe, ut ipſe gratus ſit, & ob hoc
ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe uult, & graui ſarcina liberare. Multum inter
eſt, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui
al aptabit. reddere uult, illius ſe commodo † aptauit, & idoneum illi uenire tempus uolet. Qui
nihil aliud quàm ipſe liberari uult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire, quod eſt peſsi
C.XXXV. mæ uoluntatis. Iſta, inquis, nimia feſtinatio ingrati eſt? id apertius exprimere
non poſſum, quàm ſi repetiuero quod dixi, non uis reddere acceptum beneficiũ, ſed
effugere. Hoc dicere uideris. Quando iſto carebo? Quocunq; modo mihi laboran-
Suo. dum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares ut illi ſolueres de ſuo, multum abeſſe uidere
ris à grato, hoc quod optas iniquius eſt. Execraris enim illũ, & caput ſanctũ tibi di-
ra imprecatione defigis. Nemo, ut exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi
aperte illi paupertatẽ, ſi captiuitatem, ſi famẽ, ac mortẽ imprecareris. At quid inter-
eſt, utrũ uox iſta tua ſit, an uoti tui? Sanus aliquid horũ opta. I nunc & hoc eſſe gra-
tum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo nõ uſq; in odium, ſed tantum
C.XXXVI. ad inficiationem beneficij perueniret. Quis pium dicet Aeneam, ſi patriam
uide ſupra lib. capi uoluerit, ut captiuitate patrẽ eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis ex
3. cap. 37. empla mõſtrarent, ſi optauerunt ut Aetna immenſa igniũ ui ſupra ſolitum ardens,

daretur

daretur ipſis occaſio exhibendæ pietatis,ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma,ſi punicũ bellum ut finiret,perſeuerare maluit. Nihil Decijs,quod morte patriam ſeruauerunt,ſi prius optauerant,ut deuotioni fortiſsimæ locum,ultima rerum neceſsitas faceret. Grauiſsima infamia eſt medici opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos,& irritauerant,ut maiore gloria ſanarẽt, non potuerunt diſcutere,aut cum magna miſerorum uexatione uicerunt.

Calliſtratum aiunt,ita certe Hecaton autor eſt,cum in exilium iret,in quod multos ſimul cum illo ſeditioſa ciuitas,& intemperanter libera expulerat,optante quodam,ut Athenienſibus neceſsitas reſtituendi exules eſſet,abominatum talem reditum. Rutilius noſter animoſius. Cum enim quidam illum conſolaretur,& diceret inſtare arma ciuilia,breui futurũ,ut omnes exules reuerterentur,quid tibi,inquit, mali feci,ut mihi peiorem reditum,quàm exitũ optares? Malo,ut patria exilio meo erubeſcat,quàm reditum † mœreat. Non eſt iſtud exilium,cuius neminem non magis quàm damnatum pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorũ ciuium officium,qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade cõmuni,quia ſatius erat duos unico malo affici,quàm omnes publico, Ita nõ ſeruat grati hominis affectum,qui bene de ſe merentẽ difficultatibus uult opprimi,quas ipſe ſubmoueat,qui etiã ſi bene cogitat,male precatur. Ne in patrocinium quidem,nedum in gloriam eſt, incendium extinxiſſe quod feceris. In quibuſdã ciuitatibus impium uotũ,ſceleris uicẽ tenuit.

Demades certe Athenis eũ qui neceſſaria funeribus uenditabat,damnauit,cum probaſſet magnum lucrum optaſſe,quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet,an merito damnatus ſit? Fortaſſe optauit,non ut multis uenderet,ſed ut care,ut paruo ſibi conſtarent quæ uenditurus eſſet. Cum conſtet negociatio ex empto & uendito,quare uotum eius in unam partem trahis,cum lucrum ex utraq; ſit? Præterea omnes licet,qui in iſta negociatione ſunt,damnes,omnes enim idem uolũt,idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incõmodo lucrum? Miles bellũ optat,in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit. Eloquentię exceptat preciũ litiũ numerus. Medicis grauis annus in quæſtu eſt. Inſtitores delicatarum mercium,iuuẽtus corrupta locupletat. Nulla tempeſtate,nullo igne lædãtur tecta,iacebit opera fabrilis. Vnius uotum deprehenſum eſt,omniũ ſimile eſt. An tu Aruntiũ & Ateriũ,& cęteros qui captandorum teſtamentorum artem profeſsi ſunt,non putas eadẽ habere quæ deſignatores & libitinarios uota? Illi tamẽ quorũ mortes optent,neſciunt,hi familiariſsimum quenq;,ex quo propter amicitiam rei plurimũ eſt,mori cupiũt. Illorũ damno nemo uiuit,hos quiſquis differt exhaurit. Optãt ergo nõ tantũ ut accipiãt,quod turpi ſeruitute meruerũt,ſed etiã ut tributo graui liberẽtur. Nõ eſt itaq; dubiũ,quin hi magis quod damnatũ eſt in uno optent,quibus quiſquis morte profuturus eſt,uita nocet. Omnium tamẽ iſtorum tam nota ſunt uota,quàm impunita. Deniq; ſe quiſq; conſulat,& in ſecretũ pectoris ſui recedat,& inſpiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa ſunt uota,quę etiã ſibi fateri pudet,quàm pauca quæ facere corã teſte poſsimus.

Sed non quicquid reprehendendũ,etiam damnandum eſt,ſicut hoc uotum amici,quod in manibus eſt,male utentis bona uoluntate,& in id incidẽtis,quod euitat. Nam dum gratum animum feſtinat oſtendere,ingratus eſt. Hic,ait,in poteſtatem meam recidat,gratiam meam deſideret,ſine me ſaluus,honeſtus,tutus eſſe non poſſit. Tam miſer ſit,ut illi beneficij loco ſit quicquid redditur. † Hæc dijs audientibus? Circumueniẽt illum domeſticæ inſidię,quas ego poſsim ſolus opprimere. Inſtet potens inimicus & grauis,infeſta turba,nec inermis,creditor urgeat & accuſator.

Vide quàm ſis æquus,horum optares nihil,ſi tibi beneficiũ non dediſſet. Vt alia taceam,quæ grauiora cõmittis,peſsima pro optimis referẽdo,hoc certe delinquis, quod non expectas ſuum cuiuſq; rei tempus,quod æque peccat,qui non ſequitur, quàm qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt,ſic non utiq; reddendum. Si mihi non deſiderãti redderes,ingratus eſſes,quanto ingratior es,qui deſiderare me cogis? Expecta. Quare ſubſidere apud te munus meũ non uis? Quare

Marginal notes:
C.XXXVII.
Forte, horreat
In gloriam.
C.XXXVIII
Libitinariorũ uota,ſunt,ut complures moriantur. Rhodiginus lib.29. cap.18.
C.XXXIX.
al. Hinc Dijs circũuenient illum
CAP. XL.

al ſignare,ſiue obſignare. Quare obligatum moleſte fers? Quare quaſi cum acerbo fœneratore † reſignare ra
tionem parem properas? Quid mihi negocium quæris? Quid in me deos immittis?
CAP.XLI. Quomodo exigeres,qui ſic reddis? Ante omnia ergo,Liberalis,hoc diſcamus,
Manu facere. beneficia ſecure debere,& occaſiones reddendorum obſeruare,non manu facere.
Hanc ipſam cupiditatem primo quoq; tempore liberandi ſe,meminerimus ingrati
eſſe.Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet,& quod apud ſe non uult eſſe,
onus iudicat eſſe non munus. Quanto melius ac iuſtius in promptu habere merita
amicorum,& offerre nõ ingerere nec obæratum ſe iudicare? Quoniam beneficium
commune uinculum eſt,& inter ſe duos alligat. Dic,nihil moror,quò minus tuum
reuertatur,opto hilaris accipias,ſi neceſsitas alterutri noſtrũ imminet,fatoq; quo-
al.in Turno eſt, dam datum eſt,ut aut tu cogaris beneficium recipere,aut ego accipere,det potius
qui ſolet.Ego paratus ſum,nulla mora † inter nos eſt,oſtendam hunc animum,cum
CAP.XLII. primum tempus aduenerit.Interim dij teſtes ſunt. Soleo,mi Liberalis,notare
hunc in te affectum,& quaſi manu prendere,uerentis & æſtuantis,ne in ullo officio
Contrà.pro Imo,uel,quin potius, ſis tardior.Non decet gratum animum ſolicitudo,contrà,ſumma fiduciam ſui,& ex
conſcientia ueri amoris,dimiſſa omnis anxietas. Tam conuicium eſt recipere quod
non debes,quàm non dare quod debes. Hoc beneficij primũ dati ſit ius,ut recipien
di tempus eligat qui dedit.At uereor ne homines de me ſecius loquãtur.Male agit,
qui famæ,non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes,te quem non po
tes fallere,& illum quem potes.Quid ergo ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper de-
bebo? debebis,ſed palàm debebis,ſed libenter debebis,ſed cum magna uoluptate
apud te depoſitum intueberis.Pœnitet accepti beneficij quem nondum redditi pi
get.Quare qui tibi dignus uiſus eſt,à quo acciperes,indignus uideatur,cui debeas?
CAP.XLIII. In magnis erroribus ſunt qui ingẽtis animi credũt † proferre dona,pluriũ ſinum
al proferre,donare. ac domũ replere,cum iſta interdum non magnus animus faciat,ſed magna fortuna.
Neſciunt quanto maius ac difficilius interim ſit capere quàm fundere.Nam ut nihil
alteri detrahã,quoniã utrũq; ubi uirtute fit,par eſt,nõ minoris eſt animi beneficium
debere quàm dare.Eo quidẽ operoſius hoc quàm illud,quo maiore diligẽtia cuſto
diuntur accepta quàm dantur.Ideo non eſt trepidandũ,quàm cito reponamus,nec
properandum intempeſtiue:quia ęque delinquit qui ad referendã gratiam ſuo tem
pore ceſſat,quàm qui alieno properat.Politũ eſt illi apud me,nec illius nomine,nec
meo timeo.Bene illi cautum eſt.Nõ poteſt hoc beneficiũ perdere,niſi mecũ,imò ne
mecum quidẽ.Egi illi gratias id eſt retuli.Qui nimis de beneficio reddẽdo cogitat,
al.Præſtet ſe in utrunq; facilẽ. nimis cogitare alterũ de recipiendo putat.Præſtat eſſe in utrunq; facilẽ:ſi uult reci
pere beneficiũ,referamus reddamusq; læti:illud apud nos cuſtodiri mauult,qd the-
ſaurũ eius eripimus? quid cuſtodiã recuſamus? Dignus eſt cui utrũ uolet liceat.Opi
nionem quidẽ & famã eo loco habeamus,tanquã quæ nõ ducere,ſed ſequi debeat.

ERASMI IN LIBRVM SEXTVM.

Cap.10. *Sed quod beneficium non eſſet. Conſentiebant tres diuerſi codices,& in his Longobardicus,quanquam mihi, non quæ uox in prioribus æditionibus non erat,uidetur ſupereſſe.Sic enim ratiocinatur Seneca.Si in beneficio tan tum poteſt uoluntas,ut debeamus ei,cuius promptiſsimæ iuuandi uoluntati fortuna defuit,è contrario beneficium illi non debebimus,cui ſuppetijt fortuna,ſed uoluntas non anteceſsit.*

Cap.16. *Modo laudibus afficit animum. Longobardicus habebat,fecit animum,hoc eſt,animauit ad ſtudia.Et elegans eſt facere animos.*

Cap.19. *Sed commune munus ex populo.Ita ſuperiores æditiones,& conſentiebat Longobardicus.Nos tamen non ueri ti ſumus reponere,unus è populo:retulit enim illud Græcum,ὡς τῶν πολλῶν.*

Cap.23. *In maiora ituros iuuant,Longobardicus habebat,in maiora ituri,ut referatur ad ſolem & lunam.*

Cap.29. *Aut res ſi deliberare uelit,diligentes,tu te ſic credere.Nos,repoſuimus,aures ſi deliberare uelit,diligẽtes,tutæ, ſecretæ. Diligentes ut attendant,tutæ ne prodant,ſecretæ ne ſpargant in uulgus.*

Cap.32. *Intra impudicitiæ maledictum. Longobardicus habebat, ultra,uerum ut intra legamus faciunt quæ ſequun tur,in publicum emiſit.Quanquam ſi legas ultra,ſenſus eſt tolerabilis,non ſolum laborabat infamia,ſed in propa tulo res erat.*

Prior

Prior æditio ſic habebat , Hunc peruenire uſq; ad diſtribuendam libertatem licet,cuius uulgare,& publicum Cap.34.
uerbum & promiſcuum? Ignotus non niſi ſuo ordine emittitur . Exemplar peruetuſtum pro hunc, habebat huic,
poſt ignotus, habebat,habe Lum nationibus quibuſdam peculiare eſt,pro h,ſonare u conſonantem,& germanicum
eſt,aſpirare nonnunquam & tenues,ita factum eſt,ut pro aue , ſcriptum ſit habe. Ad hunc itaq; modum ſynceram
ſcripturam repoſuimus Huic peruenire uſque ad diſtringendam libertatem licet,cuius uulgare & publicum uer-
bum, & promiſcuum ignotis, Aue , non niſi ſuo ordine emittitur? Diſtringere libertatem dixit, pro expromere,
quemadmodum diſtringimus gladium . Amicitiæ proprium eſt , liberas inuicem uoces emittere. Quando autem
amicus ille ſalutator audebit libertatem hanc exercere in amicum , cui non licet uerbum, Aue , quod uulgo ignotus
dicit ignoto,niſi ſuo ordine emittere.

Vtrum uox iſta ſit noti tui . Sanius aliquid horum opta.Ita ſuperior æditio,nec ſuffragabantur exemplaria. Cap.35.
Itaq; diuinauimus fuiſſe ſcriptum,utrum uox iſta tua ſit,an noti tui? Sanus aliquid horum opta. Senſus eſt,fortaſſe
non imprecaris talia amico,ſed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc conιecta,quàm immani-
ter optes amico.

PINCIANI IN VI. LIBRVM DE BENEFICIIS.

HIS quoq; ſi abire protiuus iuſſeris.) uetus lectio. In his quoq; ſi abire protinus iuſſeris. Fideliorem lectio- Cap.1.
nem arbitror. Quin his quoq; ſi abire protinus iuſſeris. Prodeſt cognoſcere .) Agnoſcere eadem,non co-
gnoſcere. Et ea perire agam)Eadem,ea perite agam. Corrigendum reor. Alia peragam. Præceſſit enim paulo an-
te,aut peragi iubeto. Vt ſint tria membra. Alia detinebo. Alia expellam. Alia peragam.

MATERIA *illius huc & illuc iactatur.)Eadem. Materia uero eius huc & illuc iactatur.* Cap.2.

APVD *Rapirium poetam.) Scribendum Rabirium, non Rapirium . Fuit enim C. Rabirius poeta Epicus,de* Cap.3.
quo Quintil.10.meminit,& Ouid.4.de ponto.Cum foret & Marſus magnuſq; Rabirius oris.

Quam quod eſt crediti.]Lege,quam quod ex crediti cauſam petit. ex eadem. Inter beneficia quoq; & iniurias Cap.4.
ratio confert.] Legendum puto confertur,non confert. Cæterum uerba hæc alieno loco poſita opinamur, & locan-
da ante ea quæ aliquanto poſt ſequuntur . Dediſti beneficium, iniuriam poſtea feciſti. Sæpe etiam beneficium ma-
net.]Sæpe inquam beneficium manet. duo fideliſſima exemplaria. In alijs non habetur dictio etiam.

Quo tandem mihi dexter abis.]Scribe. Quo tantum mihi dexter abis. ex 5. Aeneidos & uetuſtis codicibus. Cap.7.

Et unum teſtem temere dimittit.]Scribe. & in unum teſtem temere dimittit,ex uetere lectione. cæterum erra- Cap.8.
tum eſſe in ordine uerborum exiſtimamus,legendumq; ad hunc modum. Aduerſarius meus dum contraria dicit &
in unum teſtem temere dimittit,iudicem ſuperbia offendit,& cauſam meam erexit.

AT QVID *eſt aliud quod illum querelæ eximat.] Vetus lectio. At quicquid eſt aliud cætera. Corrigendum* Cap.9.
puto. Atqui quid eſt aliud cætera.

AD PRIMVM *illud reuertamur.]Scribe. ad primum illum reuertamur , ex exemplari ſcholaſtico. Repe-* Cap.10.
tuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur,etſi beneficium conferant.]Caſtigo. Aduerſus hoc reſpon-
deo. Aliquid iſtic tua cauſa facis,aliquid mea. Tua quod redimis. Mea quod eligis. Tibi enim ad utilitatem tuam,re-
liqua ex exemplari diui Franciſci.

QVIA ME *non tanquam amicum uidit,ſed tanquam imperatorem.] Sic quidem omnia quæ hactenus lege-* Cap.16.
rim habent exemplaria . Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut ſic , quia me non tanquam
amicum uidit,ſed tanquam inuocatorem Accerſere enim medicum inuocare appellat Seneca paulo poſt his uerbis
in turba multorum inuocantium ego illi potiſſima curatio fuit. Aut certe emptorem legas pro imperatorem,ex ip-
ſius etiã Ciceronis uerbis quæ mox paulo ſequuntur,non quia pluris eſt quod uendiderunt, quàm emimus. Ille plus
impendit.]quidam codices. Ille magis perpendit. Alij. Ille magis pependit. & infra. In docendo & laborem & tæ-
dium tulit.]Exemplaria aliquot,in docendo me & laborem & tædium tulit. Iniecta ut ita dicã manu .] Breuius
quidam codices,iniecta dicam manu.

Deinde ego quoq; illi non tanquam proprium debebo,ſed commune munus ex populo,non tanquam pro me Cap.19.
ſoluam.]Exemplar diui Pauli breuius. Deinde ego quoque illi non tanquam pro me ſoluam,ſed tanquam pro pa-
tria conferam,cætera ſuperfluunt. Alioqui legendum erat. Deinde ego quoq; illi non tanquam proprium debebo;
ſed quomodo unus è populo Non tanquam pro me ſoluam,ſed reliqua.

Sit tanti ut tu coarguaris.]Lege,eſt tanti ut tu coarguaris,ex eadem,ſequitur confeſtim. Cap.22.

Poſſunt tibi etiam inuito.]Scribendum reor,primo ſunt tibi etiam inuito. Cap.22.

Tutæ ſecretæ.]Prior æditio & omnes ſcripti codices,tutæ ſic credere agnoſcunt, Quam lectionem ueram ge- Cap.29.
nuinamq; ducimus ſi pro illa particula,ſic,remota litera,c,legatur,ſi,ut accipiatur credere pro committere.

ISTA *tam triſtis eſt.] Ita,non iſta,uetus lectio, Vt forte legendum ſit, Ita tua triſtis eſt, Vindicet à conſenſu* Cap.39.

conã

contemptuq; falſorum.]Exemplar,diui Franciſci.*Vindicet cum conſenſu contemptuq; ſalſorum.Scribendum forte,cum ſenſu contemptuq; ſalſorũ. Attraxere ſuperuacua.*]Quidã codices,*attraxere uires ſuas ad ſuperuacua.*

Cap.31. *ſuper ſe ac ſua regna fregerunt.*]*Super ſe ac ſuos regna fregerunt*,uetus lectio.*Et emiſſas ſibi anguſtias.*]*Commiſſas* pro *emiſſas* recte emendatum ex omnibus ſcriptis exemplaribus. Illud tamen ſciendum *commiſſas* hoc loco non ſignificare adeo anguſtas,ut ſeſe contingãt,ſed Lacedæmonum fidei fortitudiniq; ad tuendũ concreditas. Aemilius Probus in uita Themiſtoclis.Huius conſilium pleriſq; ciuitatibus diſplicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaq; miſſi ſunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent,longiuſq; barbaros progredi non paterentur. Idem ſignificare uidetur Herodotus ſeptimo hiſtoriarum ſcribens, cum multi eſſent alij ſuæ quiſq; ciuitatis duces imperij tamen ſummam penes Leonidam fuiſſe. Sed apertiſſime omniũ Valerius Maximus libro tertio capite de fortitudine.de Leonida loquens.Cæterum perfidia inquit & ſcelere incolarum eius regionis & loci opportunitate,qua plurimum adiuuabatur,ſpoliatus occidere dimicans,quam aſſignatam ſibi à patria ſtationem deſerere maluit.

Cap.35. *Vtrum uox iſta tua an ſit uoti tui Sanius aliquid horum opta.*]Vetus lectio. *Vtrum uox iſta ſit uoti tui.Sanius enim aliquid horum opta*.Caſtigandum puto,*utrum uox iſta ſit uoti tui ſi,animus ei aliquid horum optat.*

Cap.36. VT BONA *liberis exempla monſtrarent ſi optauerunt.*]Errorem eſſe exiſtimo in ordine uerborum,legendumq; *ſi ut bona liberis exempla monſtrarent, optauerint cætera . Vt Aetna immenſa ignium ſupra ſolitum ardens daretur ipſis occaſio.*]Corrige,*ut Aetna immenſa ignium ui ſupra ſolitum ardens daret ipſis occaſionem*,ex uetere lectione.

Cap.37. QVIA SATIVS *erat duos iniquo malo affici.*]Perpende an legendum ſit,*unico*, non *iniquo*.Quædam tamen exemplaria,*uno*,præferunt & aliquanto poſt,*uotum*,legendum,non *notum*:ex omni antiqua lectione.

Cap.38. *Miles bellum optat in gloriam.Agricolam annonæ caritas erigit.*] Emendandum reor,*Miles bellum optat.In gloriam agricolam annonæ caritas erigit.Eloquentiæ precium exoptat litium numerus.*]Quid ſi legas.*Eloquentiæ principes exoptant litium numerum.Ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt.*] Locum deprauatiſſimum ſic reſtituendum reor,*cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt.*

Cap.39. QVOD IN *manibus eſt.*]Legendum forte *quod immane eſt*, quia aliquanto ante.*Nemo inquit, ut exiſtimo de immanitate animi tui dubitaret,ſi aperte illi paupertatem,cætera. Et in id incidentis quod euitant.*]Deeſt uerbum,*uitium*,ex quibuſdam exemplaribus,*& in id incidentis uitium quod euitant.*

Cap.40. RESIGNARE *rationem partem properas.*]*Signare*,non *reſignare* uetus lectio.

Cap.41. QVO *minus tuum reuertur.*]Exemplar diui Pauli,*quo minus tuum reuertatur ad te. Nulla mora inter nos eſt.*]Corrige.*Nulla mora in Turno eſt*. Nam initium eſt Virgiliani uerſus ex xij. Aeneidos circa initia.*Nulla mora in Turno.Nil eſt quod dicta retractent Ignaui Aeneadæ.* Adſtipulante etiam uetere lectione.

Cap.43. *Qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat quàm qui alieno properat.*] Quem locum crediderim legendum eſſe mutato uerborum ordine hoc pacto, *qui ad referendam gratiam properat tempore alieno quàm qui ſuo ceſſat. Quid theſaurum eius eripimus.*]Eadem.*Quid theſaurum eius eruimus?Et ſi ſunt exemplaria ubi legatur, qui cuſtodiam recuſamus.*

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP.I. *al.animũ uolo*

BOnum mi,Liberalis,habeas animum,In manibus terræ. Non hic te carmine longo,atq; per ambages & longa exorſa tenebo. Reliquias hic liber cogit.Exhauſta materia circumſpicio, non quid dicam,ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quicquid supereſt cum tibi ſuperfuerit. Si uoluiſſem lenocinari mihi,debuit paulatim opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quicquid maxime neceſſariũ erat in primum ſtatim congeſsi. nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule ſi me interrogas nimis ad rem exiſtimo pertinere,ubi dicta ſint quæ regunt mores,perſequi cætera,non in remedium animi,ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus,uir meo iudicio magnus, etiã ſi maximis comparetur, ſolet, plus prodeſſe ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris,ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexuſq; perdidicit, quorum uſus ſub aduerſario rarus eſt,ſed qui in uno ſe,aut altero bene & diligẽter exercuit,

&

& eorum occaſiones intētus ſpectat. Nec enim refert quàm multa ſciat, ſi ſcit quan/
tum uictoriæ ſatis eſt: Sic in hoc ſtudio multa delectant, pauca † uincunt. Licet ne/ *al. manent, uel*
ſcias, quæ ratio oceanum effundat ac reuocet, quare ſeptimus quiſq; annus ætati ſi/ *iuuant.*
gnum imprimat, quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, nō ſeruet portio
nem ſuam, ſed ultima in anguſtias coeant, & columnarum nouiſsima interualla iun
gantur: quid ſit quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat, utrum unus
concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint, Cur pariter natis fata diuerſa
ſint, maximisq; rerum ſpacijs diſtent, quorum inter ortus minimū intereſt. Nō mul-
tum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta ueritas in alto la
tet. Nec de malignitate naturæ quæri poſſumus, quia nullius rei difficilis inuentio
eſt, niſi cuius hic unus inuentæ fructus eſt, inueniſſe. Quicquid nos meliores bea/
tosq; facturū eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita cōtempſit;
ſi ſe ſupra metum ſuſtulit & poſuit, nec auida ſpe infinita cōplectitur, ſed didicit à ſe
petere diuitias, ſi deorum hominumq; formidinē eiecit, & ſcit non multū eſſe ab ho
mine timendum, à deo nihil, ſi contemptor omnium, quibus torquetur uita, dum or
natur, eo perductus eſt, ut illi liqueat mortem nullius mali eſſe materiam, multorum
finem, Si animum uirtuti conſecrauit, & quacunq; uocat illa, planum putat, Si ſocia
le animal eſt, & in commune genitus mundum ut unam domū ſpectat, & conſcien/
tiam ſuam dijs aperuit, ſemperq; tanquam in publico uiuit, ſe magis ueritus quàm
alios, ſubductus illis tēpeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit, conſummauit ſcientiam
utilem atq; neceſſariam. Reliqua oblectamenta ocij ſunt. Licet enim iam in tutum
retracto animo, ad hæc quoq; excurrere, cultum non robur ingenijs afferentia.

Hæc Demetrius noſter, utraq; manu tenere proficientem iubet, nec uſquam di/ CAP. II.
mittere, imo affigere, & partem ſui facere, eoq; quotidiana meditatione perduci, ut *Vtraq; manu*
ſua ſponte occurrant ſalutaria, & ubiq; ac ſtatim deſiderata præſto ſint, & ſine mora *tenere.*
illa ueniat, illa turpis honeſtiq; diſtinctio, ſciatq; nec malū eſſe ullum niſi turpe, nec
bonum niſi honeſtum. Hac regula uitæ opera diſtribuat, ad hanc legem & agat cun
cta & exigat, Miſerrimosq; mortaliū iudicet, in quantiſcunq; opibus refulgebunt,
uentri ac libidini deditos, quorum animus inerti ocio torpet. Dicat ipſe ſibi, Volu/
ptas fragilis eſt, breuis, faſtidit obiecta, quo auidius hauſta eſt, citius in contrarium
recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat, aut pudeat. In qua nihil eſt aut ma/ *Subinde prò*
gnificum, aut quod naturā hominis dijs proximi deceat. Res humilis, membrorum *mox.*
turpium ac uiliū miniſterio ueniens, exitu fœda. Illa eſt uoluptas & homine & uiro
digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſsima
eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea quā hominū inter ſe rixantiū ambitus con
cutit, & ea quę intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs famę creditū eſt, uitijsq; illos no
ſtris æſtimauimus. Hanc uoluptatē æqualem, intrepidā, nunquā ſenſurā ſui tedium
percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicam, diuini iuris atq; humani
peritus, de præſentibus gaudet, ex futuro nō pendet. Nihil enim firmi habet, qui in
incerta propenſus eſt. Magnis itaq; curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, ni
hil ſperat aut cupit, nec ſe mittit in dubium, ſuo contentus. Nec illam exiſtimes par
uo eſſe contentum, omnia illius ſunt. Non ſic quemadmodū Alexandri fuerūt, cui
quanquam in littore maris rubri ſteterat plus deerat, quàm quà uenerat. Illius ne ea
quidē erant, quæ tenebat, aut uicerat, cū in Oceano Oneſicritus prçfectus claſsibus
præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quęreret. Nō ſatis apparebat
inopē eſſe, qui extra naturę terminos arma proferret? qui ſe in profundū, inexplora
tum, & immēſum auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt quot eripuerit
regna, quot dederit, quantū terrarū tributo premat? Tantū illi deeſt, quantū cupit.

Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisq; ueſtigia fe/ CAP. III.
lix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Camby
ſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. Quem inuenies, cui modum imperij ſa
tietas fecerit? qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec
id mirum eſt, Quicquid cupiditati cōtigit, penitus hauritur & cōditur. Nec intereſt

quantum in id quod inexplebile eſt congeras. Vnus eſt ſapiens,cuius omnia ſunt,
nec ex difficili tuenda.Non habet mittẽdos trans maria legatos,nec metanda in ri-
pis hoſtilibus caſtra nõ oportunis caſtellis diſponẽda præſidia, nõ opus eſt legione,
nec equeſtribus turmis.Quemadmodũ dij immortales regnum inermes regunt.&
illis rerum ſuarum ex ædito,tranquilloq; tutela eſt,ita hic officia ſua,quamuis latiſſi
me pateant,ſine tumultu obit.Et omne humanum genus,potentiſsimus eius opti-
musq; infra ſe uidet.Derideas licet,Ingẽtis ſpiritus res eſt,cũ orientẽ occidentemq;
luſtraueris animo,quo etiam remota,& ſolitudinibus interclusa penetrantur,cum
tot animalia,tantam copiã rerũ,quas natura beatiſsime ſundit aſpexeris, emittere
hãc dei uocẽ,Hæc omnia mea ſunt.Sic fit,ut nihil cupiat, quia nihil eſt extra omnia.

CAP.IIII. Hoc ipſum,inquis,uolui,teneo te,uolo uidere,quomodo ex his laqueis,in quos
tua ſponte decidiſti expliceris.Dic mihi,quemadmodum poteſt aliquis donare ſa-
pienti,ſi omnia ſapientis ſunt? Nam id quoque quod illi donat,ipſius eſt.Itaq; non
De ſuo. poteſt dari beneficium ſapienti,cui quicquid datur, de ſuo datur.Atqui dicitis,ſa-
pienti poſſe donari.Idem autem me ſcito,& de amicis interrogare, Omnia dicitis
illis eſſe cõmunia,ergo nemo quicquam amico donare poteſt,donat enim illi com-
munia.Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe,& eius qui poſſidet, cui datũ & aſſi
gnatum eſt.Sic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilo minus proprium quiſq; in rem
ſuam dominium habeat.Iure ciuili omnia regis ſunt.Et tamẽ illa quorum ad regem
pertinet uniuerſa poſſeſsio,in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & unaquæq; res ha
bet poſſeſſorem ſuum.Itaque dare regi,& domũ,& mancipium, & pecuniam poſ-
De ſuo. ſumus,nec donare illi de ſuo dicimur.Ad reges enim poteſtas omnium pertinet,ad
ſingulos proprietas.Fines Athenienſium aut Campanorum uocamus,quos dein-
de inter ſe uicini priuata terminatione diſtinguunt,& totus ager huius aut illius
reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quæq; cẽſetur. Ideoq; donare agros noſtros
reipub.poſſumus,quamuis illius eſſe dicãtur.Quia aliter illius ſunt,aliter mei. Nun
quid dubium eſt,quin ſeruus cum peculio, domini ſit? Dat tamen domino ſuo mu-
nus.Non enim ideò nihil habet ſeruus,quia non eſt habiturus,ſi dominus illum ha-
bere noluerit.Nec ideò non eſt munus,cum uolens dedit,quia potuit eripi,etiam ſi
noluiſſet.Quemadmodum probemus omnia,nunc enim omnia ſapientis eſſe inter
duos conuenit,illud quod quæritur colligẽdum eſt, quomodo liberalitatis materia
al. conceſſimus aduerſus eum ſuperſit, cuius uniuerſa eſſe † contendimus. Omnia patris ſunt,quæ
in liberorum manu ſunt.Quis tamen neſcit donare aliquid & filium patri? Omnia
deorum ſunt,tamen dijs poſuimus donum,& ſtipem iecimus.Nõ ideò quod habeo,
meum non eſt,ſi meum tuum eſt? Poteſt enim idem eſſe meum & tuum.Is inquit,cu-
ius proſtitutæ ſunt,leno eſt.Omnia autem ſapientis ſunt:inter omnia autem & pro
ſtitutæ ſunt,ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt.Leno autem eſt cuius poſtitutę ſunt,er
go ſapiens eſt leno.Sic illum uetant emere.Dicunt enim,nemo rem ſuam emit,om-
nia autem ſapientis ſunt,ergo ſapiens nihil emit. Sic uetãt,& mutuum ſumere,quia
nemo uſuram pro pecunia ſua pendit.Innumerabilia ſunt,per quæ cauillãtur,cum
pulcherrime quid à nobis dicatur,intelligant.

CAP.V. Enimuero ſic omnia ſapientis eſſe dico,ut nihilominus propriũ quiſq; in rebus
ſuis dominum habeat.Quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſi
det:ſinguli domino.Tempus iſtius probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæſtio-
ni ſat eſt,id quod aliter ſapienus, aliter meum eſt,me poſſe donare ſapienti.Nec mi-
rum eſt,aliquid ei,cuius eſt totum,poſſe donari. Conduxi domũ à te.In hac aliquid
tuum aliquid meum.Res tua eſt,uſus rei tuę,meus eſt.Itaq; nec fructus tanges,colo
no tuo prohibente,quamuis tua in poſſeſsione naſcantur. Et ſi annona carior fuerit
aut fames.Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum,in tuo natũ,in tuo poſi
tum,in horrea iturum tua.Nec conductum meum,quanquam ſis dominus intrabis,
nec ſeruum tuum,mercenarium meum abduces,& abs te reddam ſi conduxero, be
neficium accipies,ſi tibi in uehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri,ut
aliquis accipiendo quod ſuum eſt,munus accipiat.

In omnibus iſtis quæ modo retuli, uterq; eiuſdem rei dominus eſt. Quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis. Eoſdẽ Dorus librarius ſuos uocat, & utrunq; uerum eſt. Alter illos tanquam autor ſibi, alter tanquam emptor aſſerit: ac recte utriuſq; dicuntur eſſe. Vtriuſq; enim ſunt, ſed non eodem modo. Sic poteſt Titus Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod uiritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta † conſcientia poſsideat, ſingularum autem rerum in unumquenque proprietas ſit ſparſa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, fiſcus eius priuata tantum ac ſua, & uniuerſa in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperij quæritur. Nam id quoq; quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens uniuerſa animo poſsidet, iure ac dominio ſua. CAP. VI

Pro conſcientia opinor legendum, communis, Huic enim opponitur ſingularũ.

† Bion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modo neminem. Cum omnes de ſaxo deiecturus eſt, dicit, Quiſquis id quod deorũ eſt ſuſtulit & conſumpſit, atq; in uſum ſuum uertit, ſacrilegus eſt. Omnia autem deorum ſunt. Quod quiſq; ergo tollit, deorum tollit quorum omnia ſunt, Ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitolium iubet, dicit nullum ſacrilegium eſſe. Quia quicquid ſublatum eſt, ex eo loco qui deorũ erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpondetur, Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia dijs dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini aſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, ſolum quidẽ amplitudine illorum ac magnificentia dignum: tamen à ſacris prophana diſcerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen phani impoſitum eſt, quæ ſub cœlo & conſpectu ſyderum licent. Iniuriam ſacrilegus deo quidem non poteſt facere, quẽ extra ictum ſua diuinitas poſuit, ſed tamẽ punitur, quia tanquam deo fecit. Opinio illum noſtra ac ſua obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus uidetur, qui aliquid aufert ſacri, & ſi quocunq; tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi, ſic & ſapienti ſurtum poteſt fieri. Auſertur enim illi non ex his, quæ uniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ uiciſsim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſsionem agnoſcet, hanc nolet habere, ſi poterit: Emittitq; illã uocem, quam Romanus imperator emiſit cum illi ob uirtutem & bene geſtam Rempub. tantũ agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuiſſet. Non eſt, inquit, uobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, quàm uni ciui. Quanto maioris uiri putas, reſpuiſſe hoc munus, quàm meruiſſe. Multi enim imperatores, fines alijs abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit. CAP. VII.

al. Dion.

† Credo cum animum ſapientis intuemur potentem omnium, & per uniuerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, ſi ita res tulerit, capite cenſebitur, multũ intereſt poſſeſsio eius animo ac magnitudine æſtimetur, an cenſu. Hæc uniuerſa habere, de quibus loqueris abominabitur. Nõ referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonẽ, & cæteros magnos quidem uiros, maiores tamen, quia in laudem uetuſtorum inuidia nõ obſtat. Paulò ante Demetrium retuli, quem mihi uidetur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, ut oſtẽderet nec illũ à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi poſſe. Virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientię, firmæq; in his quæ propoſuit conſtantiæ. Eloquentiæ † quoq; eius, quæ res fortiſsimas deceat, non concinnatæ, nec in uerba ſollicitæ, ſed ingenti animo prout impetus tulit res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia, & talẽ uitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut cõuicium deeſſet. CAP. VIII.

Ergo.

al. uero.

Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſsidendas uelit tradere ſub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturum dicturumq;, Ego uerò me ad iſtud inextricabile pondus non alligo, nec in illam ſecem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala, quæ nec daturus quidem acciperem, quoniam multa uideo, quæ me donare non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos, regnumq; perſtringunt. Volo intueri prẽcia ſanguinis animarumq; ueſtrarũ. Prima mihi luxurię ſpolia propone, ſiue illa uis CAP. IX.

g 2 per

per ordinem expandere,ſiue(ut eſt melius) in unum aceruũ dare. Video elaborata
ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinẽ,& fœdiſsimorũ pigerrimorumq; animaliũ teſtas,
forte ſublitis. ingentibus precijs emptas,in quibus ipſa illa,quę placet uarietas † ſubditis medica
mentis in ſimilitudinẽ ueri coloratur. Video iſtic menſas, & æſtimatũ lignum ſena
toris cenſu,eo precioſius,quo illud in plures nodos,arboris infelicitas torſit. Video
iſtic cryſtallina,quorũ accendit fragilitas preciũ. Omniũ enim rerũ uoluptas apud
imperitos,ipſo quo fugare debet periculo,creſcit. Video murrhina pocula, parum
fortè,furit. ſcilicet luxuria magno † fuerit,niſi quod uomãt capacib. gẽmis inter ſe,ppinarent.
Video uniones,nõ ſingulos ſingulis auribus cõparatos,iam enim exercitatæ aures
oneri ferẽdo ſunt.Iungũtur inter ſe,& inſuper alij binis † ſupponũtur.Nõ ſatis mulie
al.ſuperpo-nuntur. bris inſania uiros ſubiecerat,niſi bina ac terna patrimonia,auribꝰ ſingulis pependiſ
ſet. Video ſericas ueſtes,ſi ueſtes uocãdę ſũt,in quibꝰ nihil eſt, quo defendi aut cor-
pus aut deniq; pudor poſsit Quibus ſumptis,mulier parũ liquido nudã ſe nõ eſſe iu
rabit,Hęc ingẽti ſumma ab ignotis etiã ad cõmercium gentibus accerſuntur,ut ma-
tronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo quàm in publico oſtendant.

CAP.X. Quid agis auaricia,quot rerum charitate aurum tuum uictũ eſt? Omnia iſta quæ
retuli,in maiore honore precioq; ſunt.Nec uolo tuas opes recognoſcere, Laminas
utriuſq; materię,ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quę quicquid
utile futurum nobis erat protulit, iſta defodit,& merſit, & ut noxijs rebus ac malo
gentium in medium prodituris,toto pondere incubuit. Video ferrum ex hiſdem te
nebris eſſe prolatum,quibus aurum & argentum,ne aut inſtrumentum in cędes mu
tuas deeſſet,aut precium.Et tamen adhuc iſta aliquam materiam habent,eſt in quo
al.iſta. errorem oculorũ animus ſubſequi poſsit. Video † iſtic diplomata,et ſyngraphas,&
cautiones uacua habendi ſimulacra,umbra quadam auariciæ laborãtis per quæ de
cipiant animum inanium opinione gaudẽtem. Quid enim iſta ſunt? Quid fœnus &
kalendarium,& uſura,niſi humanæ cupiditatis extra naturã quæſita nomina? Poſ-
ſum de rerum natura queri,quod aurũ argentumq;, non interius abſconderit,quod
non illis maius quàm quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ,
quid computationes,& uenale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ? Voluntaria
mala ex cõſtitutione noſtra pendentia,in quibus nihil eſt,quod ſubijci oculis,quod
teneri manu poſsit,inanis auaritiæ ſomnia, O miſerum, ſi quem delectat ſui patri-
monij liber magnus,& uaſta ſpacia terrarum colenda per uinctos, & immenſi gre-
ges pecorum per prouincias ac regna paſcendi,& familia bellicoſis nationibus ma
ior,& ædificia priuata laxitatem urbium magnarum uincentia. Cum bene iſta per
quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit circũſpexerit, ſuperbumq; ſe fecerit,ſi quicquid
habet,ei quod cupit compararet,pauper eſt. Dimitte me,& illis diuitijs meis redde.
Ego regnum ſapientiæ noui magnũ, ſecurũ. Ego ſic omnia habeo,ut omnium ſint.

CAP.XI. Itaq; cum Cæſar illi ducenta donaret,ridens reiecit,ne dignam quidem ſummam
al.puſillo. iudicans,qua non accepta gloriaretur. Dij deæq; quàm † pauxillo illum animũ,aut
honorare uoluit,aut corrumpere. Reddendum egregio uiro teſtimoniũ eſt.Ingen-
tem rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod ſe putaſſet tanti
poſſe mutari.Si tentare,inquit,me conſtituerat,toto illi fui experiendus imperio.

CAP.XII. Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiamſi ſapientis omnia ſunt. Aeque nihil
prohibet,cũ omnia amicis dicamus eſſe cõmunia,aliquid amico donari.Non enim
mihi ſic cum amico cõmunia omnia ſunt, quomodo cũ ſocio,ut pars mea ſit,pars il-
lius,ſed quomodo patri matriq; cõmunes liberi ſunt,quibus cũ duo ſint,non ſinguli
ſingulos habent,ſed ſinguli binos.Primum omniũ iam efficiã,ut quiſquis eſt iſte,qui
me in ſocietatem uocat,ſciat ſe nihil mecũ habere cõmune.Quare? quia hoc conſor
tium ſolũ inter ſapiẽtes eſt,inter q̃s amicitia eſt. Cæteri non magis amici ſunt,quam
ſocij.Deinde pluribus modis cõmunia ſunt. Equeſtria omniũ equitũ Romanorum
ſunt:In illis tamẽ locus meus fit proprius,quẽ occupaui.Hoc ſi cui ceſsi,quamuis illi
communi receſſerim,tamen aliquid dediſſe uideor. Quędã quorundã ſub certa con
ditione ſunt,Habeo in equeſtribus locũ,non ut uendam,non ut locem,non ut habi-

tem, in hoc tantum ut ſpectem. Præterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtri locum: ſed cum in theatrũ ueni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo locum illic, quia ſedere eſt mihi liberũ, & nõ habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci cõmune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus cõmune eſt nobis, ſed illius propriũ eſt, qui tenet. Vti his illo nolente non poſſum. Derides me, inquis? Si quod amici eſt, meũ eſt, liceat mihi uendere? Nõ licet. Nam nec equeſtria, & tamen cõmunia tibi cum cæteris equeſtribus ſunt. Nõ eſt argumentum ideò aliquid tuum non eſſe, quia uendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub lege certa tuũ eſt. Accepi, ſed certe nõ minus habes.

CAP. XII.

Ne te traham longius. Beneficium maius eſſe non poteſt, ea per quæ beneficiũ datur, poſſunt eſſe maiora & plura in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodũ amantes ſolent, quorũ plura oſcula, & cõplexus arctiores non augent amorẽ, ſed exercent. Hæc quoq; quę uenit quęſtio profligata eſt in prioribus. Itaq; breuiter perſtringetur. Poſſunt enim in hãc quæ data ſunt alijs argumenta transferri. Quæritur an qui omnia fecit, ut beneficiũ redderet, reddiderit. Vt ſcias inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non eſſe id factum, cuius faciendi occaſionem non habuit: & creditori ſuo pecuniã non ſoluit is, qui ut ſolueret ubiq; quęſiuit, nec inuenit. Quędam eius conditionis ſunt, ut effectum præſtare debeant, quibuſdam pro effectu eſt omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. Etiam damnato reo oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte uſus eſt. Laus imperatori etiã uicto, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obſtiut illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod ueram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſsidere, felici ſuccurrere. Gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Prę terea huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impẽdit, plus laborauit, quàm cui cito referre gratiam contigit.

CAP. XIII.

Debitoris exemplũ diſsimile eſt, cui parũ eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullũ diem gratis occidere patiatur: hic benigniſsimus, qui te, cum curſantẽ & ſollicitũ atq; anxiũ uiderit, dicat, Mitte hanc de pectore curã. Deſine tibi moleſtus inſtare. Omnia à te habeo. Iniuriã mihi facis, ſi me quicquam amplius deſiderare iudicas. Pleniſsime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit mihi, reddidiſſe beneficiũ diceres illum, ſi ſic gratiã retuliſſet? Eodẽ ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares, illũ gratiã retuliſſe? At hic diebus noctibusq; ſe laſſauit, & omnibus alijs renũciauit officijs, huic uni imminẽs, & operatus, ne qua ſe fugeret occaſio. Eodẽ ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illa receſsit? Iniquus es, ſi rem à me exigis, cum uideas animum non defuiſſe. Ad ſummã, puta cum captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris †oppoſitis nauigaſſe hyeme tam ſæua, per infeſta latrocinijs littora, emenſum quicquid periculi afferre poteſt etiã pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retuliſſe? etiam ſi in illa nauigatione pecuniã, quam ſaluti tuæ contraxerã, naufragus perdidi, etiã ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipſe incidi, negabis me retuliſſe gratiam? At me hercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hoſtili ara relicta inſtar occiſi Porſennæ fuit, Et ſemper cõtra fortunam luctata uirtus etiam citra effectum propoſiti operis enituit. Plus præſtitit, qui fugiẽtes occaſiones ſecutus eſt, & alia atq; alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem ſine ullo ſudore, gratum prima fecit occaſio.

Pro operatus forte legẽdum operoſus, aut obſeruans.

al. depoſitis.

Inſtar.

CAP. XV.

Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, uoluntatẽ & rẽ. Tu quoq; illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatẽ ocioſam. Huic uero, qui & uult, & conatur, & nihil intentatũ relinquit, non potes dicere: utrunq; enim præſtat, quantum

in ſe eſt. Deinde non ſemper numero numerus æquandus eſt. Aliquãdo una res pro duabus ualet. Itaq; in locum rei ſuccedit tam propenſa uoluntas, & cupida reddendi. Quod ſi animus ſine re ad referendam gratiã non ualet, nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos uoluntas ſola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoq; cui referre gratiam debeo, nil aliud præſtare poſſum, quid eſt quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. Si tamen quid ſentiam quæris, & uis ſignare reſponſum. Hic beneficium recepiſſe ſe iudicet, ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat, ille ſe teneat. Hic dicat, habeo, ille reſpondeat, debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. Præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſsint, & ſub quibus inficiationem ſuam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, ut non intelligerent iniquiſsimum eſſe eodem loco haberi eum, qui pecuniã, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? Nullam excuſationẽ receperunt, ut homines ſcirent fidem utiq; præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ob omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti ut redderes. Hoc illi ſatis, tibi parũ. Nam quemadmodum ille, ſi enixam et ſedulam operam tranſire pro irrita patitur, cui gratia re-

in ſolutum. feratur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei, qui uoluntatem bonam inſolutũ accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec teſteris: occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit: illi quia malus, huic quia non malus. Ideoq; nõ eſt quod ad te hanc quæſtionem iudices pertinere: an quod beneficium quis à ſapiẽte acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit eſſe ſapiens, & in malum uerſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes, & etiam malo redderes creditum, quid eſt, cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutas? Quid ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes, cum plus ſemper imbecillo amico debeamus? Et hic æger eſt animo, adiuuetur, feratur. Stultitia morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

CAP. XVII. Duo ſunt beneficia. Vnum, quod dare niſi ſapiẽs ſapienti non poteſt, hoc eſt †ab-

al. ſolidum. ſolutum & uerum beneficium. Alterum uulgare, plebeium, cuius inter nos & imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcunq; eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. Melius iſtos iudex, quàm ingratus emendat. Nemo te malum quia eſt, faciat. Malo beneficium proijciam, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

CAP. XVIII. De altero beneficij genere dubitatur, quod ſi accipere nõ potui niſi ſapiens, nec reddere quidẽ niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere, ille non poteſt recipere. Non eſt iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? Stultum eſt dare alicui, quod accipere non poſsit. Vt reſpondere ab ultimo incipiam, Non dabo illi, quod accipere non poterit, reddam etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem, liberari tantũ ſi reddo poſſum. Ille uti illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

CAP. XIX. Reddere, eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui uinũ debeas, et hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidiſſe te dices, aut reddere uoles, q̃d dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt uolẽti, dare. Hoc

al. Vt cuſtodiã debeam eius. unum mihi præſtãdum eſt. † Vt quidẽ habeat, quod à me accepit, iam ulterioris eſt curę. Nõ tutelã illi, ſed fidẽ debeo, multoq; ſatius eſt illũ nõ habere, quàm me nõ reddere. Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam ſi mihi adulteram cui numerem delegauerit, ſoluã: & ſi nũmos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt, non ſeruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. Cæterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Red-

al. Nunc reddo, &c. dam bono, cum expediet: malo, cum petet. Tale, inquit, beneficiũ, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente, ſtulto reddis. † Non. Reddo illi,

quale

quale nūc poteſt accipere,nec per me fit deterius,ſed per illū.Id quod accepi red/
dā. Cui ſi ad ſapientiā redierit,reddam quale accepi, dum malus eſt,reddā quale ab
illo poteſt accipi.Quid,inquit,ſi non tantū malus factus eſt,ſed ferus, ſed immanis,
qualis Apolodorus,aut Phalaris, & huic beneficiū quod acceperas,reddes? Muta
tionem ſapientis tantā,natura nō patitur.Nā in peſſima ab optimis lapſus , neceſſe
eſt etiā in malo ueſtigia boni teneat.Nunꝙ in tantū uirtus extinguitur,ut non cer/
tiores animo notas imprimat,ꝙ ut illas eradat ulla mutatio.Feræ inter nos educa/
tæ cū in ſyluas eruperunt,aliquid manſuetudinis priſtinæ retinēt:tantūq; à placidiſ/
ſimis abſunt,quantū à ueris feris & nunꝙ humanā manū paſſis. Nemo in ſummam
nequitiam incidit, qui unꝙ hæſit ſapientiæ.Altius infectus eſt, ꝙ ut ex toto elui, &
tranſire in colorē aliū poſſit.Deinde interrogo,utrū iſte ferus ſit animo tantū , an &
in perniciē publicā excurrat?Propoſuiſti enim mihi Apolodorū† & Phalarim tyrā
nū,quorū ſi naturā habet,† intra ſe malus,quid ni ego iſti beneficiū ſuū reddam,ne *al. Phalantum*
quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si uerò ſanguine humano non tantū gaudet & *Se,quædam*
paſcitur, ſed & ſuplicijs omniū ætatū crudelitatē inſatiabilem exercet , nec ira , ſed *exemplaria*
auiditate quadā ſæuiendi furit,ſi in ora parentū filios iugulat,ſi non contentus ſim/ *non habent*
plici morte,diſtorquet,nec urit ſolum perituros,ſed excoquit,ſi ars eius eſt cruor,&
ſemper recenti madet,parū eſt huic beneficium nō reddere. Quicquid erat, quo mi
hi cohæreret,intercifa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidē mihi ali/
quid ſed arma patriæ meæ inferret,quicquid meruerat perdidiſſet,& referre illi gra
tiā ſcelus haberetur,Si non patriā meam impugnat,ſed ſuæ grauis eſt,& ſepoſitus à
mea gente ſuam exagitat,abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam ſi
non inimicum,inuiſum mihi efficit,priorq; mihi ac potior eius officij ratio eſt quod
humano generi,quàm quod uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo CAP. XX.
tempore omnia mihi in illum ſint libera,ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in
eum nefas eſſet effecerit,illum mihi ſeruādum modum credam, ut ſi beneficium illi
meum,neq; uires maiores daturum eſt in exitium cōmune, nec confirmaturū quas
habet,ita autē erit,quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit,reddam.Seruabo fili/
um eius infantē. Quid hoc beneficiū obeſt,cuíquam eorum quos crudelitas eius la/
cerat?Pecuniā quæ ſatellitē ſtipendio teneat,non ſubminiſtrabo. Si marmora & ue
ſtes deſiderauit,nihil oberit cuiꝙ id, quo luxuria eius inſtruitur:militem & arma
non ſuggerā. Si pro magno petet munere artifices ſcenæ,& ſcorta , & quæ feritatē
eius emolliāt,libēs offerā. Cui triremes & †æratas nō mitterē,luſorias & cubicula *forte,æratas.*
tas,& alia ludibria regum in mari laſciuiētium mittā.Et ſi ex toto eius ſanitas deſpe
rata fuerit,eadem manu qua beneficiū omnibus dabo,illi reddā,† quanꝙ ingenijs *al.namq;*
talibus uitæ exitus remedium eſt: Optimūq; eſt obire ei, qui ad ſe nunꝙ rediturus
eſt. Sed hæc rara nequitia eſt,& ſemper portenti loco habita fuit,ut hiatus terræ,&
de cauernis maris igniū eruptio.Itaq; ab illa recedamus.De his loquamur,quæ dete/
ſtamur ſine horrore.Huic homini malo,quē inuenire in quolibet foro poſſum , quē
ſinguli timent,reddam beneficium,quod accepi.Non oportet mihi nequitiam eius
prodeſſe,quod in me non eſt, redeat domum bonus an malus. Quàm diligenter
iſtud excuterem,ſi non redderem,ſed darem?Hic locus fabulam poſcit.

Pythagoricus quidā emerat à ſutore phecaſſia , rem magnam , nō preſentibus CAP. XXI.
nūmis Poſt aliquot dies uenit ad tabernā redditurus, & cū clauſam diu pulſaret,
fuit qui diceret:Quid perdis operam tuam?ſutor ille quem quæris elatus combu/
ſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus:
ubi minime,qui ſcis futurum,ut renaſcatur,Iocatus in pythagoricum. At † philo/ *al.pythagori/*
ſophus noſter treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, ſu/ *cus*
binde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam
† uoluptatem,intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, *al.uoluntatem*
& ait, ille tibi uiuit,tu redde,quod debes . Deinde per † cloſtrium,qua ſe commiſ/ *al.cloſtrum.*
ſura laxauerat,quatuor denarios in tabernam inſeruit,ac miſit,pœnas à ſe exigens
improbæ cupiditatis,ne alieno aſſueſceret.

CAP. XXII. Quod debes, quære cui reddas. Et ſi nemo poſſet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te nõ pertinet. Redde et accuſa nõ oblitus, quemadmodũ inter uos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mãdauimus. Errat tamẽ, ſi quis exiſtimat cũ dicimus eũ qui beneficiũ dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. Quædam petimus ultra modum, ut ad uerum
Hyperbole & ſuũ redeãt. Cũ dicimus, meminiſſe nõ debet, hoc uolumꝰ intelligi, prædicare nõ debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidã enim beneficiũ quod dederũt omnibus circulis narrãt. Hoc ſobrij loquũtur, hoc ebrij nõ cõtinẽt: hoc ignotis ingerũt, hoc amicis cõmittũt: Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eũ qui dedit, iuſſimus, & plus imperando quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

CA P, XXIII. Quoties parum fiduciæ eſt in his, quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, ut præſtetur quantũ ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, Qui candore niues anteirent, curſibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit, His immobilior ſcopulis, uiolentior amne, ne hoc quidem ſe perſuaſurũ putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcoplum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet, ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiſcatur, hoc dicimus, ſimilis ſit oblito. Memoria eius nõ appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquando admoni-
CAp. XXIIII. tio, ſed uerecunda, quæ non poſcat, nec in ius uocet. Socrates amicis audiẽtibus emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantum enim erat quod Socra-
al. cum fuiſſe tes accipiebat? At multum erat. † emeruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare mollius potuit. Emiſſem, inquit, pallium ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus, non ut nunquam fiat, ſed ut parce.

CAP. XXV. Ariſtippus aliquãdo delectatꝰ unguẽto, Male, inquit, iſtis effœminatis eueniat, qui rem tã bellam infamauerunt. Idem dicendum eſt, male iſtis improbis, & importunis beneficiorũ ſuorũ quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficiũ ab eo repetam, à quo petiſſem, qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nũq; ne querẽs quidẽ, dicã, Eiectum littore egentem excepi, & regni demens in parte locaui? Non eſt iſta admonitio, imò conuitiũ eſt. Hoc eſt, in odium beneficia perducere. Hoc eſt, efficere, ut ingratũ eſſe, aut liceat, aut iuuet. Satis, abundeq; eſt ſubmiſſis & familiaribus uerbis, memoriã reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam dulce meũ. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectũ littore egen-
CAP. XXVI. tem excepiſti. Sed nihil, inquit, profecimus, diſſimulat, oblitus eſt. Quid facere debeam? Quæris, rem maxime neceſſariã, & in qua hanc materiã conſummari decet, quemadmodũ ingrati ferendi ſint, placito animo, mãſueto, magno. Nunquã te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dediſſe delectet. Nunquã in has uoces iniuria impellat, Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illũ pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt, quod indigneris tanquã aliquid noui acciderit, magis mirari debes, ſi non accidiſſet. Alium labor, aliũ impenſa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: aliũ ignorantia officij, alium pigricia, aliũ occupatio. Aſpice quemadmodũ immenſæ hominũ cupiditates hient ſemper & poſcant. Nõ mirabe-
al. mentis. ris ibi neminẽ reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tã firmæ † uoluntatis ac ſolidæ, ut tuto apud eũ beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomi-
al. lucri totus. ni ſeruit, alius † lucroſus eſt, cuius ſummam non uinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſeniũ, & huic con

trariam

trariā inquieti pectoris agitationem, tumultusq; perpetuos Adijce æſtimationem
ſui nimiam & tumorem: ob quæ contēnendus eſt, inſolētē. Quid cōtumaciā in per/
uerſa nitentium, quid leuitatē ſemper † aliquo tranſilientem loquar? Huc accēdat al. alið
temeritas præceps, & nūquam fidele conſiliū daturus timor, & mille errores †, qui- al. in quibus.
bus uoluimur. Audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorū, & publicū ma/
lum incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

Inter affectus inquietiſſimos, rem quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi uitæ noſtræ CAP. XXVII
uera imago ſuccurret, uideberis tibi uidere: captæ maximæ ciuitatis faciē, in qua
omiſſo pudoris, rectiq; reſpectu, uires in conſilio ſunt, uelut ſigno ad permiſcēda om
nia dato. Non igni, nō ferro abſtinetur. Soluta legibus ſcelera ſunt. Nec religio qui/
dem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullum impedimentum eſt ruentium in
prædā. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic ſacra rapit, hic effringit,
hic tranſilit, hic non contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lu
crum ruina uenit. Hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat. Nemo
non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ cō
munis oblitus es, qui quæris inter rapientes referentem. Si indignaris ingratos eſſe,
indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos: indignare ægros, de
formes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue uitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet ho/
mines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet. Sed
uſq; eò uulgare eſt, ut illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an CA. XXVIII
quibuſcunq; debuiſti, gratiam retuleris, an nullū unquam apud te perierit officiū,
an omnium te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quæ puero data ſunt, an
te adoleſcentiam elapſa, quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutē.
Quædam perdidimus, quædam proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paulatim
exierunt: A quibuſdam oculos auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in
primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. Neceſſe eſt quantum reci/
pit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Si factum eſt, ut minima apud te
nutricis eſſet autoritas, quia beneficium eius longius ætas ſequēs poſuit. Sic factum
eſt, ut præceptoris tibi non eſſet ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa conſularia occu
pato comitia, aut ſacerdotiorum candidato, quæſturæ ſuffragator excideret. Fortaſ
ſe uitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publi/
co iraſceris crimini, ſtulte tuo. Vt abſoluaris, ignoſce. Meliorem illum facies feren
do, utiq; peiorem exprobrando. Non eſt, quod frontem eius indures, ſine, ſiquid eſt
pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuicìantis clarior rupit.
Nemo id eſſe quod etiam uidetur, timet. Deprehenſus pudor amittitur.

Perdidi beneficiū. Nūquid quæ conſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter cō CA. XXIX.
ſecrata beneficiū eſt, etiā ſi male reſpōdit, bene collocatū. Nō eſt ille, qualē ſperaui-
mus. Simus quales fuimus nos, ei diſſimiles. Damnū nūc tunc factū apparuit. Ingra
tus nō ſine noſtro pudore protrahitur, quoniā quidē querela amiſſi beneficij, nō be
ne dati ſignū eſt. Quantū poſſumus, cauſam eius apud nos agamus, fortaſſe non po
tuit, fortaſſe ignorauit, fortaſſe facturus eſt. Quędā nomina bona, lętus ac ſapiēs cre
ditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idē nobis faciēdū eſt. Nutriamꝰ fidē lāguidā. CAP. XXX.

Perdidi beneficiū. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora, perdidiſti, ſed cū da/
res. Nunc palàm factum eſt. Etiā in his quæ uidētur in perdito, moderatio plurimū
profuit. Vt corporum, ita animorum molliter uitia tractanda ſunt. Sæpe quod ex/
plicauit mora, pertinacia trahentis abruptū eſt. Quid opus eſt maledictis? quid quę
relis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iā nihil
debet. Quæ ratio eſt exacerbare eum, in quē magna contuleris, ut ex amico dubio
fiat, non dubius inimicus, & patrociniū ſibi noſtra infamia quærat? Nec deſit qui di
cat, Neſcioquid eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subeſt aliquid.
Nemo non ſuperioris dignitatem querendo, etiam ſi non inquinauit, aſperſit. Nec γνώμη
quiſquam fingere contentus eſt leuia, cum magnitudine mendacij fidem quærat. CA. XXXI.

Quāto illa melior uia qua ſeruatur illi † ſpes amicitię, et ſi reuerti ad ſanitatē uelit, al. ſpeties.

etiam

etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas, Nec quiſquã tam duri, inſeſtiq; ad
al. uiolatus. uerſus diligenda animi eſt, ut etiã † uitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq; cœpit debere, quod impune non ſoluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non eſt
al. ignorati. mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi autores, qui beneficia † ignorantib. dare incipiunt, ingratis perſeuerant. Alius illis obijcit negligentiam noſtri, alius iniquitatem, alios illos extra mundum ſuum proijcit, & ignauos hebeteſq; ſine luce, ſine ullo opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quod inter laborem quietemq; tempus diuiſimus, quod non tenebris immerſi confuſionẽ æternæ noctis effugimus, quod annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum autore dubitantibus, ſed æquali tenore bona ſua per gentes, populoſq; diſtribuunt, unam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hyemes, æſtateſq; interuẽtu lenioris ſpiritus moliunt, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiã ſi multa in irritum data ſint. Demus nihilominus alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit, & cum penates ignis abſumpſit, fundamenta tepẽte adhuc area ponimus, & urbes † hauſtas ſæpius eodem ſolo cõdimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animꝰ eſt, Terra, mariq; humana opera ceſſarẽt, niſi male ruẽtia iterũ tentare libuiſſet.

CAP. XXXII Ingratus eſt: non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi. Ego beneficio meo cum darem uſus ſum. Nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiã. Sed huic ipſi beneficiũ dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuq; ſterilitatem ſoli uincam. Perijt mihi beneficium, iſte omnibus. Non eſt magni animi beneficium dare & perdere, hoc eſt magni animi, perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

~~ERASM~~I IN LIBRVM SEPTIMVM.

CAP. XIX. *Non reddo illi quale nunc poteſt accipere. Diſtinctio torſit me, legendum, Non, Reddo &c. Vt non, ſit improbantis argumentum, quaſi dicat, non eſt ita, imò reddo quale poteſt accipere.*

CA. XXIIII. *A quo acciperet ambiguus fuit. Lõgobardicus codex habebat. ambitus fuit, & recte, ſentit enim Socratis amicos inter ſe contendiſſe quis daret.*

Nõne multũ erat eũ meruiſſe à quo &c. Sic prior æditio. Lõgobardicus habebat eũ fuiſſe. quæ lectio nõ eſt abſurda, hoc ẽ, talẽ eſſe uirũ, ut Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioq; ꝓbabile ẽ, emeruiſſe, uerſũ, in eũ meruiſſe.

PINCIANI IN SEPTIMVM LIB. DE BENEFICIIS.

CAP. 1. *AEtati ſignum imprimat] exemplar diui Franciſci ætatis præfert, non ætati. Si ſe ſupra metum ſuſtulit & poſuit] Poſtrema duo uerba, & poſuit, non habentur in uetere lectione.*

CAP. 2. *Qui maxime ut ita dicam diuini iuris atq; humani peritus] Exemplaria, quædam quàm maxime legunt: non qui maxime, ut putem legendum eſſe cum maxime.*

CAP. 4. *Et totus ager aut ullius R. P. eſt] Exemplar diui Pauli Pinciani, & totus ager illius R. P. eſt.*

CAP. 5. *TVA in poſſeßione naſcantur] Hoc exornationis genus aliorum eſt autorum non Senecæ, proinde legendũ, ut in eiſdem habetur, in tua poſſeßione naſcantur.*

CAP. 9. *Ipſa illa quæ placet uarietas] Quædam exemplaria, ueritas, non uarietas. Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt] Non nulli codices uerbum, aures, non agnoſcunt. Nam pauloante præceßit auribus.*

CAP. 11. *ITAQVE cum Cæſar illi ducenta talenta donaret] Scribendum reor. Itaque cum C. Cæſar, cetera ut mox paulo liquebit. Cum miraretur dementiam eius] Exemplar Scolarum. Cum miraretur Caij dementia.*

CAP. 12. *QVIBVS cum duo ſunt] Quidam codices, quibuſcunque duo ſunt, & infra.*

CAP. 13. *Quo ueram amicitiam experiretur] Aut ſcribendum erit, quo ueram amicitiam experireris, aut certe, quod ueram amicitiam experiretur, ut præfert exemplar Pincianum.*

CAP. 14. *HIC benignißimus qui te cum curſantem & ſollicitum atque anxiũ uiderit] Scribe. Hic benignißimus qui cũ uiderit te concurſantem & ſolicitum, ex uetere lectione. Etiam ſi in illa nauigatione & mox ſtatim, etiã ubi in uincula] Exemplum Scolarum, etiam niſi in illa nauigatione. etiam niſi in uincula.*

HVIC uere debes & qui uult,& qui conatur,& nihil intentatum relinquit, ſed non potes dicere] Verba Cap.15.
aliquot ſuperuacanea faciunt ut ſenſus uix cohæreat,Legendum exiſtimo ſic.Huic uero qui uult,& qui conatur, & nihil intentatum relinquit non potes dicere.

HIC dicat habeo. Ille reſpondeat non habeo] Vetuſta exemplaria.Hic dicat habeo.Ille reſpondeat debeo Cap.16.
Quam lectionem approbant uerba ſequentia,ita tu ingratus es,niſi ei qui uoluntatem bonam inſolutũ accepit, eo libentius debes,quia dimitteris.Hoc illi ſatis tibi parum] Scribe.Hoc illi ſatis ſit.Tibi parum ex eiſdem.

INTER nos & imperitos] Delenda coniunctio,&,ex eiſdem.Malo beneficium proijciam,bono reddam. Cap.17.
Huic quia debeo.Illi ne debeam] Longe aliter in exemplari Pinciano.Malo beneficium proijci à bono,quàm non reddi etiam malo.Reddam huic quia debeo.Illine debeam.

Cui triremes & ceratas non mitterem] In exemplari diui Franciſci non triremes habetur, ſed thyrrhenicas Cap.20.
Item puto cercyras reponendum ſiue cercuros pro ceratas ex Plinij 7. hiſtoriæ naturalis capite. 57. Quod in me non æſt redeat domum bonus malus] Vetuſta exemplaria.Quod meum non eſt redeat ad dominum bonus ſit an malus,& ſtatim.Quàm diligenter iſtud excuterem] Verbum,Quàm,ſuperuacaneum uidetur.Aut certe legendum eſt.Quid ui? Diligenter iſtud excuterem.

AD te non pertinet.] In quibuſdam exemplaribus poſt hæc uerba ſequitur protinus. Non enim tibi debet Cap.21.
eius prodeſſe malignitas. Quæ ideo præcipimus ultra modum,ut aduerſum ſuum redeant] Vetus lectio. Quæ ideo petimus ultra modum,ut ad uerum & ſuum redeant. Quæ lectio uidetur confirmari uerbis, quæ paulopoſt ſequuntur.In hoc omnis hyperbole extenditur,ut ad uerum mendacio ueniat.Cæterum libentius legerem. Quædã petimus,ſiue quedã præcipimus (Sunt enim exẽplaria,quæ præcipimus agnoſcãt) quàm Quæ ideo petimus.

CAPTAE quàm maximè ciuitatis faciem] Ita prior æditio.Scribendum, cum maxime,ex uetere lectione Cap 26.
& Senecæ conſuetudine.

Ipſa quibus arcetur] Exemplar Franciſcanum,arctatur, non arcetur, & forte rectius quia præceſſit Cap.27.
anguſto itinere.

Damnum non tunc factum apparuit] Exemplar diui Pauli minus corrupte.Damnum nunc tunc factum apparuit.Legendum puto mutato dictionum ordine. Damnum tunc factum nunc apparuit. Quam ſententiam repetit alijs uerbis paulopoſt.Stulte non noſti detrimenti tui tempora. Perdidiſti ſed cum dares. Cap.29.

NON eſt magni animi beneficium dare & perdere] Verbum,beneficium,non agnoſcunt pleriq; codices. Cap.32.

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te ſugiat,amice lector,in codicibus manu deſcriptis,opus epiſtolarum non eſſe diſtinctum libris, uerum id ſtudioſus aliquis repperit,qui & argumentula præfixit ſingulis epiſtolis,& numerum,quanquam ne numerus quidem conuenit in codicibus manu deſcriptis,nec idem in omnibus eſt epiſtolarum ordo, & alicubi unicam epiſtolam reperias diſſectam in duas:in cuiuſdã medio deerant duæ epiſtolæ,quod ex fide ueterũ exẽplariorũ reſtituimus.Cætera non magnopere pertinẽt ad rẽ,niſi q, epiſtolarũ numerus cõmodus erit, aliquid uolẽtibus inuenire.

In hac prima epiſtola nodus eſt,qui plurimos eruditos mire torſit. Quidã aliud agentibus interpretati ſunt, inconſtantibus,rurſus quidam:aliorum negocia agentibus,alij,negocijs aliorum intentis,alij,non uiuentibus ſuo more,alij pro rebus nihili laborantibus,alij hypocritis,qui aliud agunt,aliud præ ſe ferunt.Alij, uacãtibus uicijs, quæ ſunt aliud à philoſophia,alij,pecantibus malicioſe,alij uitam alienam non ſuam notantibus,alij nunquã agentibus actum uiuendi ſecundum ſapientiam,alij,tractantibus aliena à conſideratione mortis, alij aliud quàm requirat uita rationalis,alij,peccãtibus,quia unum peccatum eſt cauſa alterius,alij in philoſophia nihil proficientibus, alij nullo modo philoſophantibus,alij,uitioſe agentibus,alij, intentis ad bona externa,alij,uiuentibus beſtialiter. Quàm eſt fœcunda inſcitia. Atq; hæc quæſtio magnis uoluminibus agitata eſt. Quidam inuerterant ſermonis ordinem,maxima male agentibus,magna nihil agentibus, ſed inepte. Debet enim oratio gradibus creſcere magna, maxima,tota.Magna perit male agentibus,qui ſic philoſophantur,ut ſubinde relabantur ad uicia, maxima nihil agentibus,qui friuolis philoſophorũ argutijs conſumunt bonam ætatis partem.Nihil enim agere dicitur qui friuolis occupatur.Notum eſt illud Catonis,Satius eſt ocioſum eſſe quàm nihil agere.Aliud agere dicuntur qui non ſunt attenti.Quoſdam enim ſic obruunt humana negocia,ut ne cogitent quidem de uera felicitate.His nimirum tota perit uita. Vide quanta ſit infelicitas bonos autores in eorum manus incidere,qui bonarum literarũ rudes ſunt. Hũc ſcriptorem partim præceptorem ac ſententiarum ſanctimonia partim epiſtolæ quæ feruntur huius ad Paulum,& Pauli ad hunc,deniq; diui Hieronymi teſtimonium adeò commendauit,ut olim & à theologis ac monachis legeretur.Vtinam & intellectus fuiſſet,non paſſim nunc torqueremur deprauatis locis.Nec uſquam maior eſt deprauatio,quàm ubi incidit aliquid retruſioris eruditionis.Et homines tam illiterati ut ne legere quidem Senecam potuerint,prolixis & immanibus commentarijs illum onerauerunt.

LVCII

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO.

Epiſtola prima de colligenda & ſiſtenda fuga temporis, & non eſſe pauperem, cui etiam modicum ſatis eſt.

ITa fac, mi Lucili, uindica te tibi, & tempus quod adhuc, aut
auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſer-
ua. Perſuade tibi hoc ſic eſſe ut ſcribo, quædam tempora eri-
piuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Tur
piſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam fit, & ſi uo-
lueris attendere, magna uitæ pars elabitur male agentibus,
maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi
dabis, qui aliquod precium tempori ponat? qui diẽ æſtimet?
qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortẽ proſpicimus, ma-
gna pars eius iam præterijt, quicquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lu-
cili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere, ſic fiet, ut minus ex craſtino
pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita tranſcurrit. Omnia, mi
al. unius. Lucili, aliena ſunt, tempus tantum noſtrum eſt. In huius rei † nimis fugacis ac lubri
cæ poſſeſſionem naturam nos miſit, ex qua expellit quemcunq; uult: ſed tanta ſtulti
cia mortalium eſt, ut quæ minima & uiliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi
al. impetraue- cum † periere patiantur: nemo ſe iudicet quicq̃ debere, qui tempus accepit: cũ inte
re. rim hoc unum eſt, quod nec gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe,
quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue, quod apud luxurioſum,
ſed diligentem, euenit, Ratio mihi conſtat impenſæ. Non poſſum dicere me ni
hil perdere, ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum dicam, cauſas pauperta
tis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſq;, non ſuo uitio ad inopiam redactis,
δαλὰ δ' ἐπὶ omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? Non puto pauperem, cui quantu
πυθμένι lumcunq; ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & bono tempore uti incipias:
φειδώ Nam ut uiſum eſt noſtris maioribus, Sera parſimonia in fundo eſt. Nõ enim tantum
minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

EPIT. II. De mutatione locorum, & multiplicium uoluminum lectione uitanda, & de commendatione paupertatis ſi læta ſit.

EX his quæ mihi ſcribis ex his quæ audio, bonam ſpem de te cõcipio, non diſcur
ris, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio iſta eſt. Primũ
argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud
autem uide, ne iſta lectio multorum autorum et omnis generis uoluminum, habeat
[illegible] aliquid uagũ & inſtabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, ſi uelis ali-
quid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt qui ubiq; eſt. In peregri-
natione uitam à gentibus hoc euenit, ut multa hoſpitia habeãt, nullas amicitias. Idẽ
accidat neceſſe eſt ijs qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim
& properanter trãſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſum
ptus emittitur. Nihil æque ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio.
Nõ uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non cõua-
leſcit planta quæ ſępius transfertur, nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtra
hit animum librorum multitudo. Itaq; cum legere non poſſis quãtum habueris, ſat
eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo il-
lum. Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare, quæ ubi uaria ſunt & diuerſa, inqui-
nant non alunt. Probatos itaq; ſemper lege, & ſi quando ad alios diuertere libue-
rit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatẽ, aliquid aduerſus mortẽ
auxilij compara, nec minus aduerſus cæteras peſtes. Et cum multa percurreris, unũ
excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoq; facio, ex pluribus quæ lego, ali-
quid apprehendo, Hodiernũ, hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. Soleo enim

& in

& in aliena caſtra tranſire,non tanquam trãſuga,ſed tanquam explorator.Honeſta inquit,res eſt,læta paupertas.Illa uerò non eſt paupertas,ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit,diues eſt:non qui parum habet,ſed qui plus cupit, pauper eſt.Quid enim refert quantum illi in arca,quantum in horreis iaceat, quantum paſcat,aut fœneret,ſi alieno imminet,ſi non acquiſita,ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus quæris? Primus habere quod neceſſe eſt,proximus quod ſat eſt. Vale.

EPIST. III. De modo eligendi & colendi amicum,& quod tam uitiũ eſt omnibus credere quàm nulli,ſicut uel ſemper inquietum eſſe,uel ſemper quieſcere.

EPiſtolas ad me perferẽdas tradidiſti,ut ſcribis,amico tuo. Deinde admones me ne omnia cũ eo ad te pertinentia communicem,quia nõ ſoleas, nec ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum dixiſti amicum & negaſti.Itaq; ſic priore illo uerbo quaſi publico uſus es,& ſic illum amicum uocaſti,quomodo omnes candidatos bonos uiros dicimus,quomodo obuios,ſi nomen non ſuccurrit,dominos ſalutamus Hoc abierit Sed ſi aliquem amicum exiſtimas,cui non tantundem credis quãtum tibi,uehemẽter erras,& non ſatis noſti uim ueræ amicitiæ.Erras & ille qui amicum in atrio quærit.in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo,& bonis ſuis obſeſſus,quàm quod amicos ſibi putat,quibus ipſe non eſt. Tu uerò omnia cum amico delibera,ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum.Iſti uerò præpoſtere officia permiſcent,qui contra præcepta Theophraſti,cum amauerint iudicant & non amant cum iudicauerint. Diu cogita,an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit:cum placuerit fieri, toto illũ pectore admitte,tam audacter cum illo loquere quàm tecum. *Toto pectore* Tu quidẽ ita uiue ut nihil tibi cõmittas,niſi quod committere etiam inimico tuo poſſis:ſed quia interueniunt quædam,quæ conſuetudo fecit arcana,cũ amico omnes curas : omnes cogitationes tuas mi ce.Fidelẽ ſi putaueris,facies.Nã multi fallere docuerunt,dũ timent falli,& illi ius peccãdi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo,quare uerba corã amico meo retraham? Quid eſt,quare me corã illo non putẽ ſolum? Quidã quæ tantũ amicis cõmittenda ſunt,obuijs narrant, & in quaslibet aures,quicquid illos urit, exonerant: quidã rurſus etiam chariſſimorum conſcientiam reformidant,& ſi poſſent, ne ſibi quidẽ crederituri,interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. Vtrumq; enim uitium eſt,& omnibus credere,& nulli:ſed alterum honeſtius dixerim uitiũ alterum tutius. Sic utroſq; reprehendas,& eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt.Nã illa tumultu gaudens,non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio:& hæc non eſt quies,quæ motum omnem moleſtiam iudicat,ſed diſſolutio & languor.Itaq; hoc quod apud Pomponiũ legi,animo tuo mandab tur:quidã adeo in latebras refugerũt ut putẽt in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.Inter ſe iſta miſcenda ſunt.& quieſcẽti agendum,& agenti quieſcendũ eſt. Cum rerum natura delibera.illa dicet tibi,ſe & diem feciſſe & noctem. Vale.

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum, quod magnæ diuitiæ ſunt,ſecundum naturam compoſita paupertas.

PErſeuera ut cœpiſti,& quantũ potes propera,quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis Frueris quidẽ etiam dũ componis, etiam dũ emendas,alia tamen illa uoluptas eſt,quæ percipitur ex contẽplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendid e.Tenes utiq; memoria,quantum ſenſeris gaudiũ, cũ prætexta poſita, ſumpſiſti uirilem togam et in forum deductus es.Maius expecta,cum puerilem animũ depoſueris,& te in uirum philoſophia tranſcripſerit.Adhuc enim non pueritia in nobis,ſed quod eſt grauius.puerilitas remanet,et hoc quidẽ pei, eſt,quod autoritatẽ habemus enũ,uitia puerorũ,nec puerorũ tantum,ſed infantiũ.Illi leuia, hi falſa formidant,nos utraq;.Proſpice modo & intelliges,quædã ideo minus timenda, quia multum metus efferunt.Nullum magnum malum,quod extremum eſt.Mors

animus ad te uenit,timenda erat ſi tecum eſſe poſſet.Neceſſe eſt,aut nō perueniat, aut per-
anima tranſeat.Difficile eſt,inquis,animū perducere ad contēptū animæ. Nō uides ꝙ ex
friuolis cauſis cōtēnatur.Alius ante amicæ fores laqueo pepēdit,alius ſe præcipita
uit à tecto,ne dominū ſtomachantē diutius audiret,alius ne reduceretur è fuga, fer-
rum adegit in uiſcera.Nō putas uirtutē hoc effecturā,quod efficit nimia formido?
Nulli poteſt ſecura uita cōtingere,qui de producenda nimis cogitat, qui inter ma-
gna bona multos conſules numerat.Hoc quotidie meditare,ut poſſis æquo animo
uitā relinquere,quam multi ſic cōplectuntur & tenent,quomodo qui à torrente ra-
piuntur in ſpinas & aſpera.Pleriq; inter mortis metū, & uitæ tormenta miſeri flu-
ctuant,& uiuere nolunt,& mori neſciunt.Fac itaq; tibi iucundā uitam, omnem pro
illa ſollicitudinem deponēdo.Nullū bonum iuuat habentem,niſi ad cuius amiſſio-
nem præparatus eſt animus.Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, ꝙ quæ deſiderari
amiſſa non poteſt.Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiā potētiſſimis,ad-
hortare te & indura.De Pompei capite pupillus & ſpado tulere ſententiā.De Craſ-
al.Dextro ſo crudelis & inſoles Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidum † Decio tribuno præbe
re ceruicem,ipſe Chæreæ præſtitit.Neminem eò fortuna prouexit, ut non tantum
al.permiſerat. illi minaretur quantum † promiſerit. Noli huic tranquillitati confidere ,momento
mare euertitur,eodē die ubi luſerunt nauigia ſorbentur. Cogita poſſe & latronem
& hoſtem admouere iugulo tuo gladium,ut poteſtas maior abſit.Nemo nō ſeruus
habet in te uitæ neciſq; arbitrium.Ita dico,quiſquis uitam ſuam contempſit,tuæ do
minus eſt.Recognoſce exemplum eorum qui domeſticis inſidijs perierūt, aut aper
ta ui,aut dolo,& intelliges,non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe quàm regū. Quid
ad te itaque,quàm potens ſit quem times,cum id propter quod times,nemo nō poſ
ſit? At ſi forte in manus hoſtium incideris ,uictor te duci iubebit: Eo nempe mo-
mento quo duceris.Quid teipſe decipis,& hoc nunc primum , quod olim patieba-
ris intelligis?Ita dico,ex quo natus es duceris.Hæc & huiuſmodi uerſanda in animo
ſunt,ſi uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias
inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi
placuit,& hoc quoque ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ diuitiæ ſunt, lege
naturæ compoſita paupertas.Lex autem illa naturæ,ſcis quos nobis terminos ſta-
tuit.Non eſurire,non ſitire,non algere. Vt famem ſitimq; depellas, non eſt neceſſe
ſuperbis aſſidere liminibus,nec ſupercilium graue,& contumelioſam etiam huma
nitatem pati.Non eſt neceſſe maria tentare,nec ſequi caſtra.Parabile eſt, quod na-
tura deſiderat,& expoſitum.Ad ſuperuacua ſudatur.Illa ſunt quæ togā conterunt,
quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt,quæ in aliena littora impingunt. Ad manū
eſt,quod ſat eſt.Cui cum paupertate bene conuenit,diues eſt.

EPIST. V. De uitanda hypocriſi,& nimia uitæ diſtrictione.

QVod pertinaciter ſtudes,& omnibus omiſſis,hoc unū agis,ut te quotidie me-
liorem facias,& probo & gaudeo,nec tantum hortor,ut perſeueres,ſed etiā ro
go.Illud autē te admoneo,ne eorum more qui non proficere,ſed conſpici cupiūt,fa
cias aliqua,quæ in habitu tuo,aut genere uitæ notabilia ſint.Aſperum incultum, &
intonſum caput,& negligentiorē barbam,& indictum argento odium,& cubile hu
mi poſitū,& quicquid aliud ambitionem peruerſa uia ſequitur,deuita. Satis ipſum
nomen philoſophiæ,etiam ſi modeſte tractetur,inuidioſum eſt.Quid ſi nos hominū
conſuetudini cœperimus excerpere?Intus omnia diſſimilia ſint,frons noſtra popu
lo cōueniat.Non ſplendeat toga,nec ſordeat quidē.Non habeamus argentū in quo
al.diſſederit ſolidi auri celatura † deſcenderit,ſed nō putemus frugalitatis indiciū auro argētoq;
caruiſſe.Id agamus,ut meliorē uitam ſequamur quàm uulgus,non ut cōtrariā.Alio
qui quos emendari uolumus,fugamus,& à nobis auertimus.Illud quoq; efficimus,
ut nihil imitari uelint noſtri,dum timent,ne imitanda ſint omnia. Hoc primum phi
loſophia promittit,ſenſum communem,humanitatem & congregationem, à qua
profeſſionis diſſimilitudo ſeparabit. Videamus,ne iſta per quæ admirationē parare
uolumus,ridicula & odioſa fiant.Nēpe propoſitum noſtrum eſt ſecundum naturā
uiuere.

uiuere.Hoc contra naturam eſt,torquere corpus ſuum,& faciles odiſſe mundicias,
& ſqualorē appetere,& cibis non tātum uilibus uti,ſed tetris & horridis.Quemad/
modum delicatas res deſiderare luxuriæ eſt,ita uſitatas & non magno parabiles fu
gere,dementiæ eſt.Frugalitatem exigit philoſophia,non pœnam. Poteſt autē eſſe
nō incompta frugalitas.Hic mihi modus placet,Temperetur uita inter bonos mo
res & publicos.Suſpiciant omnes uitam noſtram,& agnoſcant.Quid ergo?Eadem
faciemus,quæ cæteri?Nihil inter nos & illos intererit?Plurimum . Diſſimiles eſſe
nos uulgo ſciat,qui inſpexerit propius,qui domum intrauerit, nos potius miretur
quàm ſuppellectilem noſtram.Magnus ille eſt qui fictilibus ſic utitur quemadmo/
dum argento,nec ille minor eſt qui ſic argento utitur,quemadmodum fictilibus. In
firmi animi eſt pati non poſſe diuitias.Sed ut huius quoq; diei lucellum tecum com
municem,apud Catonem noſtrum inueni cupiditatum finem,etiam ad timoris re/ *al.Hecatonem*
media proficere.Deſines,inquit,timere,ſi ſperare deſieris.Dices quomodo iſta iam
diuerſa pariter ſunt?Ita eſt,mi Lucili,cum uideantur diſſidere,coniuncta ſunt. Que
madmodum eadem cathena,& cuſtodem & militem copulat,ſic iſta quæ tam diſſi/
milia ſunt pariter incedunt.Spem metus ſequitur.Nec miror iſta ſic ire. Vtrumque
pēdentis animi eſt,utrumq; futuri expectatione ſoliciti . Maxima autem utriuſque
cauſa eſt,quod non ad præſentia aptamur,ſed cogitationes in longinqua præmitti/
mus.Itaq; prouidentia maximū bonum conditionis humanæ in malū uerſa eſt. Fe/
ræ pericula quæ uident fugiunt,cum effugere,ſecuræ ſunt. Nos & uenturo torque/
mur,& præterito.Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentum me
moria reducit,prouidentia anticipat.Nemo tantum præſentibus miſer eſt. Vale.

EPIST. VI. De malo ſpei & timoris,& de efficacia
exemplaris doctrinæ.

INtelligo,Lucili,nō emendāri me tantū,ſed transfigurari,nec hoc promitto iā aut
ſpero,nihil in me ſupereſſe,quod mutādū ſit.Quid ni multa habeā quæ debeā aut
corrigi,quæ extenuari,quæ attolli?Et hoc ipſū argumētū ē in melius trāslati animi,
quod uitia ſua,quæ adhuc ignorabat,uidet.Quibuſdam ægris gratulatio fit, cum ſe
ipſos ægros eſſe ſenſerunt.Cuperem itaq; tecum cōmunicare,tam ſubitam mei mu
tationem,tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, illius ueræ,
quam non ſpes,non timor,non utilitatis ſuæ cura diuellit. illius cum qua homines
moriuntur,pro qua moriuntur.Multos tibi dabo qui nō amico, ſed amicitia carue/
runt.Hoc non poteſt accidere,cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par uo
luntas trahit.Quid ni non poſſit?Sciunt enim ipſos omnia habere cōmunia, & qui
dem magis aduerſa.Concipere animo non potes , quantum momenti afferre mihi
ſingulos dies uideam.Mitte,inquis,& nobis iſta,quæ tā efficacia expertus es. Ego
uero cupio in te omnia trāsfundere,& in hoc gaudeo aliquid diſcere,ut doceā , nec
me ulla res delectabit,licet eximia ſit & ſalutaris,quam mihi uni ſciturus ſum.Si cū
hac exceptione detur ſapientia,ut illam incluſam teneam,nec enunciem, reijciam.
Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaq; ipſos tibi libros, & ne
multum operæ impendas,dum paſſim profutura ſectaris,imponam notas, ut ad ip
ſa protinus quæ probo & miror,accedas.Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus, *Viua uox.*
quàm oratio proderit.In rem præſentem uenias oportet.Primū quia homines am/
plius oculis quàm auribus credunt;deinde quia longum iter eſt per pręcepta,breue
& efficax per exempla.Zenonē Cleanthes non expreſſiſſet , ſi eum tantummodo
audiſſet. Vitæ eius interfuit,ſecreta perſpexit,obſeruauit illū, † an ex formula ſua *al,ut*
uiueret.Plato & Ariſtoteles,& omnis in diuerſum itura ſapientium turba,plus ex
moribus quàm ex uerbis Socratis traxit.Metrodorum,& Hermacum,et Polyęnū,
magnos uiros non ſchola Epicuri,ſed contubernium fecit.Nec in hoc te accerſo tā/ *De his Dio/*
tum,ut proficias,ſed ut proſis.Plurimū enim alter alteri conferemus , Interim quia *genes Laer/*
diurnam tibi mercedulam debeo,quid me hodie apud Hecatonem delectauerit di/ *tius in Vita*
cā,Quæris,inquit,quid profecerim?Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit, qui *Epicuri*
nunquam erit ſolus,ſcito hunc amicum omnibus eſſe. Vale.

EPIST. VII. Deſugiendo turbæ conſortio.

QVid tibi uitandum præcipue exiſtimẽ quæris? Turbã. Nõdũ illi te tuto com miſeris. Ego certe cõfiteor imbecillitatẽ meã. Nũq̃ mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod cõpoſui turbatur, aliquid ex his quæ fugaui redijt. Quod ęgris euenit, quos longa imbecillitas uſq; adeo affecit ut nunq̃ ſine offenſa proferantur,

al. reficiuntur
al. commendat

hoc accidit nobis, quorũ animi ex lõgo morbo † inficiũtur. Inimica eſt multorũ cõuerſatio. Nemo non aliquod nobis uitiũ, aut † cõmodat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtiq; quo maior eſt populꝰ cui cõmiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil uerò eſt tam dãnoſũ bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tũc enim per uoluptatem facilius uitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ãbitioſior, luxurioſior? imò uerò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus ſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominũ oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quicquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit, Nunc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil habẽt quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoliri, nunquam fruſtra manum mittunt. Hoc pleriq; ordinarijs paribus & poſtulaticijs, præferunt. Quid ni præferant? non galea non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia iſta mortes meræ ſunt. Mane leonibus & urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores interfectis iubentur obijci. & uictorem in aliam detinent cædem, exitus pugnantium mors eſt, ferro & igne res geritur. Hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem, quia occidit ille meruit, ut hoc pateretur, tu quid meruiſti miſer, ut hoc ſpectes? Occide, ure uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parũ audacter occidit? quare parũ libenter moritur? Plagis aguntur in uulnera, & mutuos ictus nudis &

Plagis, pro re
tibus.

obuijs pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum, interim iugulãtur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciũt? Agite dijs immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti. Facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni & Lelio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet, adeò nemo noſtrũ qui maxime concinnamus ingenium, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium poteſt. Vnũ exemplũ aut luxuriæ, aut auariciæ, multũ mali facit. Cõuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatẽ irritat, malignus comes, quamuis candido & ſimplici, rubiginẽ ſuã affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factꝰ eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrumq; autẽ deuitãdũ eſt, ne uel ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neue inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quãtũ potes, cum his uerſare, qui te meliorẽ facturi ſunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores, Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent diſcunt. Nõ eſt ergo quod te gloria publicandi ingenij ꝓducat in mediũ, ut recitare iſtis uelis, aut

al. mercem.

diſputare, quod facere te uellẽ, ſi haberes iſti populo idoneã † mentẽ. Nemo eſt qui intelligere te poſſit. Aliquis, fortaſſe unus aut alter incidet, & hic ipſe formãdus tibi erit, inſtituenduſq; ad intellectũ tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? nõ eſt quod timeas, ne operã perdideris, tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, cõmunicabo tecũ quæ occurrerũt mihi egregie dicta circa eũdem ferè ſenſum tria, ex quibus unũ hæc epiſtola in debitũ ſoluet duo in anteceſſum accipe. Democritus ait, Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro uno. Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de autore) cũ quæretur ab illo, quò tãta diligẽtia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruẽturæ, ſatis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertiũ. Epicurus cũ uni ex conſortibus ſtudiorũ ſuorum ſcriberet, Hæc inquit, ego nõ multis, ſed tibi. ſatis enim magnũ alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili condenda in animum ſunt ut contemnas uoluptatẽ ex plurium aſſenſione uenientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quẽ multi intelligunt, introrſus bona tua ſpectent. Vale.

EPIST.

EPIST. VIII. De indulgẽtia corporis proprij, & turba hominũ, & quod bona fortunæ ſunt fugiẽda philoſophãti, cõſcientia ſua cõtento, propter ueram libertatẽ acquirẽdam ex ſeruitute animi impẽdenda philoſophiæ, diſcendæ & operandæ.

TV me, inquis, uitare turbã iubes, ſecedere & conſcientia eſſe cõtentũ: ubi illa præcepta ueſtra, quæ imperãt in actu mori? Quod ego tibi uideor interim ſua-
dere: in hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſem. Nullus mihi
per ocium dies exit, partem noctium ſtudijs uendico, nõ uaco ſomno, ſed ſuccũbo,
& oculos uigilia fatigatos, cadentesq; in opere detineo. Seceſſi non tantũ ab homi
nibus, ſed etiã à rebus, & primum à rebus meis. Poſterorum negocium ago. illis ali
qua quæ poſſint prodeſſe conſcribo, ſalutares admonitiones, uelut medicamẽtorũ
utilium compoſitiones literis mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus exper-
tus, quæ etiam ſi perſonata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectũ iter quod ſero cogno-
ui & laſſus errando, alijs mõſtro. Clamo, uitate quæcunq; uulgo placent, quæ caſus
attribuit ad omne fortuitum bonũ, ſuſpitioſi pauidiq; ſubſiſtite. Et fera, & piſcis ſpe
aliqua oblectãte decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis no-
ſtrum tutã agere uitã uolet, quantum plurimũ poteſt, iſta uiſcata beneficia deuitet,
in quibus hoc quoq; miſerrimi fallimur, quod habere nos putamus † hæremus. In al. habemur,
præcipitia curſus iſte deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere eſt. Deinde ne re
ſiſtere quidem licet, cũ e cœperit trãſuerſos agere felicitas. Aut rectis ſaltẽ, aut temet
fruere. Qui hoc faciunt non euertit fortuna, ſed cernuat & allidit. Hanc ergo ſanã
& ſalubrẽ formã uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantũ bonæ ualetudi-
ni ſatis eſt. Durius tractandum eſt ne animo male pareat, cibus famẽ ſedet, potio ſi-
tim extinguat, ueſtis arceat frigus, domus munimentũ ſit aduerſus infeſta corpori.
Hanc utrũ ceſpes † erexerit, an uarius lapis gentis alienæ, nihil intereſt. Scitote ho al. extruxerit,
minẽ tam bene culmo quàm auro tegi. Contemne omnia quæ ſuperuacuus labor uelut
ornamentũ ad decus ponit. Cogita in te præter animũ nihil eſſe mirabile, cui ma-
gno nihil magnum eſt. Si hoc mecũ, ſi hoc cũ poſteris loquor, non uideor tibi plus
prodeſſe, quàm cũ ad uadimoniũ aduocatus deſcenderẽ, aut tabulis teſtamenti anu
lum imprimerem, aut in ſenatu candidato uocem & manũ cõmodarẽ. Mihi crede,
qui nihil uel minora agere uidentur, maiora agunt, humana diuinaq; ſimul tractãt.
Sed iã finis faciendus eſt, & aliquid, ut inſtituit, pro hac epiſtola dependendum: id-
de meo non fiet, adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc uocem hodierno die le-
gi, Philoſophiæ ſeruias oportet, ut tibi contingat uera libertas, non differatur in
diem. Qui ſe illi ſubiecit & tradidit, ſtatim circumagitur: hoc enim ipſum philoſo-
phiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam mul-
ta bene dicta referam potius quàm noſtrorum? quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicu
ri uoces putes eſſe non publicas? Quàm multi pœtæ dicunt, quæ à philoſophis, aut
dicenda aut dicta ſunt. Non attingam Tragicos aut togatas noſtras. Habent enim
hæ quoque aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quan-
tum diſertiſſimorum uerſuum inter mimos iacet, quàm multa Publij, non excalcea
tis, ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius uerſum qui ad philoſophiam pertinet,
& ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in no-
ſtro habenda. Alienum eſt omne quicquid optando uenit. Hunc uerſum à te dici
non paulò melius, ſed aſtrictius memini. Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum. Il-
lud etiam num melius dictum à te non prætaribo, Dari bonum quod potuit, aufer-
ri poteſt, Hoc non imputo in ſolutum, de tuo tibi. Vale.

EPIST. IX. Quod ſapiens ſeipſo contentus eſt ad beate
uiuendum, non ad uiuendum ſimpliciter,

AN merito reprehendat in quadã epiſtola. Epicurus eos, qui dicunt ſapientẽ ſe
ipſo eſſe cõtentũ, & propter hoc amico nõ indigere, deſideras ſcire. Hoc obij
citur Stilboni ab Epicuro, & in his quibus ſummũ bonũ uiſum eſt animus impatiẽs.
In ambiguitatẽ incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν uno uerbo cito uoluerimus, & ἀπαθὴς
impatientiã dicere. Poterit enim cõtrarium ei quod ſignificare uolumus, intelligi.

Nos enim,eũ uolumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum,accipietur is qui nul
lũ poſſit ferre malum. Vide ergo,num ſatius ſit,aut inuulnerabilẽ animũ dicere,aut
animũ extra omnẽ patiẽtiã poſitũ.Hoc inter nos & illos intereſt,Noſter ſapiẽs uin
cit quidẽ incõmodũ omne,ſed ſentit,illorũ nec ſentit quidẽ Illud nobis cũ illis com
mune eſt,ſapientẽ ſeipſo eſſe contentũ,ſed tamen amicum habere uult,& uicinũ,&
contubernalẽ,quãuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quã ſit ſe cõtentus,aliquãdo ſui parte contẽ
tus eſt,ſi illi manũ,aut morbus,aut hoſtis inciderit.Si quis oculum caſus excuſſerit,
Imminuto reliquiæ illi ſuæ ſatis facient,& erit imminuto corpore & amputato tã lætus,quã inte-
gro fuit.Quæ ſibi deſunt num deſiderat ſed non deeſſe mauult.Ita ſapiens ſe con-
tentus eſt,non ut uelit eſſe ſine amico,ſed ut poſſit:& hoc quod dico poſſit, tale eſt,
amiſſum æquo animo fert:ſine amico quidẽ nunquã erit,in ſua poteſtate habet,quàm
cito reparet.Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuã,protinus alteram faciet,Sic hic fa
ciẽdarũ amicitiarũ artifex,ſubſtituet & alium in locũ amiſſi.Quæris quomodo ami
cum cito facturus ſit?dicam,ſi illud mihi tecum cõuenerit,ut ſtatim tibi ſoluã quod
debeo,& quantum ad hanc epiſtolam,paria faciamus.Hecaton ait, Ego tibi mon-
ſtrabo amatorium,ſine medicamẽto,ſine herba,ſine ullius ueneficæ carmine. Si uis
amari,ama.Habes autẽ non tantũ amicitiæ uſum ueteris & certe magnã uolupta-
tem,ſed etiam initium & cõparationem nouæ.Quod intereſt inter metentẽ agrico
lã,& ſerentem,hoc inter eum qui parauit amicum,& qui parat.Attalus philoſopus
dicere ſolebat,Iucũdius eſſe amicũ facere quàm habere,quomodo artifici iucũdius
eſt pingere quàm pinxiſſe Illa in opere ſuo occupata ſollicitudo,ingẽs oblectamen
tũ habet in ipſa occupatione.Non æque delectatur qui ab opere perfecta remouit
manũ.Iã fructu artis ſuæ fruitur,ipſa fruebatur arte cũ pingeret Fructuſior eſt adole
ſcentia liberorũ,ſed infantia dulcior.Nunc ad propoſitũ reuertamur. Sapiens etiã
ſi contentus eſt ſe,tamen habere amicum uult,ſi ob nihil aliud ut exerceat amicitiã,
ne tã magna uirtus iaceat,nõ ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut
habeat qui ſibi ægro aſſideat,ſuccurrat in uincula coniecto uel inopi : ſed ut habeat
aliquẽ cui ipſe ægro aſſideat,quẽ ipſe circũuentũ hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpe
ctat,et propter hoc ad amicitiã uenit,male cogitat,quemadmodũ cœpit ſic deſinet.
Parauit amicũ aduerſus uincula laturũ opẽ,cum primũ crepuerit cathena diſcedet.
Hæ ſunt amicitiæ,quas temporarias populus appellat. Qui cauſa utilitatis aſſum-
ptus eſt,tamdiu placebit,quãdiu utilis fuerit.Certe florentes,amicorum turba cir-
cũſedet,circa euerſos ingens ſolitudo eſt,& inde amici fugiunt,ubi probantur,hac
re iſta tot nefaria exẽpla ſunt aliorum metu relinquentium,aliorũ metu prodentiũ.
Neceſſe eſt ut initia inter ſe,& exitus congruant.Qui amicus eſſe cœpit,quia expe
dit,placebit ei aliquod precium contra amicitiam,ſi ullum in illa placet preciũ præ
ter ipſam.In quid igitur amicũ paro?Vt habeam pro quo mori poſſim,ut habeã quẽ
in exiliũ ſequar,cuius me morti opponã & impendã.Iſta quã tu deſcribis negocia-
tio eſt,non amicitia,quæ ad cõmodũ accedit,quæ quid conſecutura ſit ſpectat. Nõ
dubie habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantiũ.Poſſis dicere illam eſſe inſanã
amicitiam.Nunquid ergo quiſquã amat lucri cauſa?nũquid ambitionis aut gloriæ?
Ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatẽ formæ,
non ſine ſpe mutuæ charitatis accẽdit.Quid ergo?ex honeſtiori cauſa coit turpis af-
fectus?Non agitur,inquis,nũc de hoc,an amicitia propter ſe,an propter aliud ſit ex-
petenda:nã ſi propter ſeipſam expetenda eſt,poteſt ad illã accedere,qui ſeipſo con-
tentus eſt.Quomodo ergo ad illã accedit?Quomodo ad rem pulcherrimam non lu
cro captus,nec uarietate fortunæ perterritus.Detrahit amicitiæ maieſtatẽ ſuã, qui
illã parat ad bonos caſus.Se contentus eſt ſapiẽs.Hoc,mi Lucili,perperã plerique in-
Intra cutem terpretantur.Sapientem undique ſubmouent,& intra cutẽ ſuã cogunt. Diſtinguẽdũ
eſt autem,quid & quatenus uox iſta promittat,ſe contentus eſt ſapiens ad beate ui
uendũ,non ad uiuendũ.Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt,ad illud tantum ani-
mo ſano,& erecto,& deſpiciente fortunã.Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem
indicare.Ait ſapientẽ nulla re indigere,& tamen multis illi rebus opus eſſe. Cõtra,

Stulto nulla re opus eſt,nulla enim re ſcit uti, ſed omnibus eget. Sapiēti & manibus
& oculis,& multis ad quotidianum uſum neceſſarijs opus eſt,ſed eget nulla re. ege
re enim neceſsitatis eſt. Nihil aūtē neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis ſeipſo conten
tus ſit,amicis illi opus eſt, hos cupit habere quàm plurimos,nō ut beate uiuat,uiuet
enim etiā ſine amicis beate. Summū bonū extrinſecus inſtrumenta nō quærit, domi
colitur, ex ſe totum eſt,incipit fortunæ eſſe ſubiectum,ſi quam partē ſui foris quærit.
Qualis tamen futura eſt uita ſapientis,ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiā conie-
ctus,uel in aliqua gente aliena deſtitutus,uel in nauigatione longa retentus, aut in
deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis cum reſoluto mundo,& dijs in unum confu
ſis,paulisper ceſſante natura acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus,tale quid-
dam ſapiens facit. In ſe reconditur, ſecum eſt,quandiu quidem illi licet ſuo arbitrio
res ſuas ordinare,ſe cōtentus eſt: & ducit uxorē,ſe cōtentus, & liberos tollit,ſe con
tentus,& tamen non uiuet,ſi fuerit ſine homine uicturus. Ad amicitiā fert illum nul
la utilitas ſua,ſed naturalis irritatio. Nam ut aliarum nobis rerū innata dulcedo eſt,
ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis.
Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoq; rei ſtimulus,qui
nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſsimus,
cum illos ſibi comparet,ſępe pręferat,omne intra ſe bonū terminabit,& dicet quod
Stilpon ille dixit,Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria,
amiſsis liberis,amiſſa uxore,cum ex incendio publico ſolus, & tamē beatus exiret,
interroganti Demetrio,cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, nunquid — πολιορκητὴς
perdidiſſet: omnia,inquit,bona mea mecum ſunt. Ecce uir fortis ac ſtrēnuus ipſam — Vrbium obſeſ-
hoſtis ſui uictoriam uicit. Nihil,inquit,perdidi,dubitare illū coegit,an uiciſſet, Om — ſor.
nia mea mecū ſunt. Iuſticia,uirtus,temperantia,prudentia,hoc ipſum,nihil bonum
putare quod eripi poſsit. Miramur animalia quædam,quę per medios ignes,ſine no
xa corporum tranſeunt,quāto hic mirabilior uir qui per ferrum & ruinas & ignes,
illæſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem,quàm unum ui-
rum uincere. Hæc uox illi eſt communis cum Stoico, æque & hic intacta bona per
concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt,hoc felicitatem ſuam fine deſi-
gnat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa uerba iactare, & ipſe Stilponis obiurgator
Epicurus,ſimilem illi uocem emiſit, quam tu boni conſule, etiam hunc diem iam ex
punxi. Si cui,inquit,ſua bona nō uidentur ampliſsima, licet totius mundi dominus
ſit,tamē miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enūciari uidetur. Id enim agendum,
ut non uerbis ſeruiamus,ſed ſenſibus, Miſer eſt, qui ſe non beatiſsimum iudicat,li-
cet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus cōmunes eſſe,natura ſcilicet dictan-
te,apud poetam comicū inuenies,Non eſt beatus eſſe ſe qui non putat. Quid enim
refert qualis ſtatus tuus ſit,ſi tibi uidetur malus? Quid ergo,inquis? ſi beatum ſe di-
xerit ille turpiter diues,& ille multorum dominus,ſed pluriū ſeruus,beatus ſua ſen
tentia fiet? Non quid dicat,ſed quid ſentiat refert,nec quid uno die ſentiat,ſed quid
aſsidue. Non eſt autem quod uercaris,ne ad indignum res tanta perueniat. Nili ſa-
pienti ſua non placent,omnis ſtulticia laborat faſtidio ſui. Vale.

EPIST. X. De ſolitudine uitanda imprudentibus,& de ſynceritate orandi deum.

SIc eſt,non muto ſententiam,fuge multitudinē, fuge paucitatē,fuge etiam unum.
Non habeo cum quo te cōmunicatum uelim, & uide quò iudiciū meum abeat.
Audeo te tibi credere. Crates,ut aiūt,huius ipſius Stilponis auditor,cuius mentionē
priori epiſtola feci,cum uidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulātem, interrogauit,
quid illic ſolus faceret. Mecum,inquit,loquor: cui Crates, Caue,inquit,rogo,& dili
genter attende,ne cum homine malo loquaris. Lugentē timentemq; cuſtodire ſole
mus,ne ſolitudine male utatur. Nemo eſt ex imprudētibus qui relinqui ſibi debeat.
Tunc mala conſilia agitant,tunc aut alijs,aut ipſis futura pericula ſtruūt. Tunc cupi
ditates improbas ordināt,tūc quicquid aut metu,aut pudore animus celabat † expo — forte expro-
nit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiā inſtigat. Deniq; quod unum — mit,
ſolitudo habet commodum,nihil ulli committere,non timere iudicem,perijt ſtulto.

Ipſe ſe prodit. Vide itaq; quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi, ſpes enim in
certi boni nomen eſt. Non inuenio cum quo te malim eſſe, quàm tecum. Repeto me
moria, quàm magno animo quædam uerba proieceris, quàm roboris plena. Gratu-
latus ſum protinus mihi, & dixi, non à ſummis labris iſta uenerunt, habent hæ uo-
ces fundamentum, iſte homo non eſt unus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere
ſic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorũ tuorum ueterũ licet dijs gratiam fa-
cias, alia de integro ſuſcipe, roga bonam mentem, bonã ualetudinem animi, dein-
de corporis. Quid ni tu iſta uota ſæpe facias? Audacter deum roga, nil illum de alie-
no rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittã, Verum eſt
quod apud Athenodorum inueni. Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolu-
tum, cum eò perueneris, ut nihil deum roges, niſi quod rogare poſsis palàm. Nunc
enim quanta dementia eſt hominum. Turpiſsima uota dijs inſuſurrãt, ſi quis admo-
uerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo
ne hoc præcipi ſalubriter poſsit, ſic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, ſic lo
quere cum deo, tanquam homines audiant. Vale.

εἰς τῶν πολλῶν.

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de
imaginaria boni uiri præſentia.

LOcutus eſt mecũ amicus tuus bonæ indolis in quo quantũ eſſet animi, quantum
ingenij, quantũ iam etiã profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis gu
ſtum, ad quem reſpondebit: nõ enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehen
ſus. Vbi ſe colligebat, uerecundiã, bonum in adoleſcẽte ſignũ, uix potuit excutere,
adeò illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confir-
mauerit, & omnibus uitijs exuerit, ſapientẽ quoq; ſequetur. Nulla enim ſapientia,
naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenitũ eſt, leni
tur arte, non uincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſsimis in cõſpectu populi ſudor
erumpit, non aliter ꝙ fatigatis & æſtuãtibus ſolet, quibuſdã tremũt genua dicturis,
quorundam dentes collidũtur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina,
nec uſus unquã excutit, ſed natura uim ſuam exercet, & illos uitij ſui, etiam robuſtiſ
ſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſsimis quoq; uiris, ſubitus
offunditur. Magis quidẽ in iuuenib. apparet, quib. & plus caloris eſt, et tenera frõs,
nihilominus ueteranos & ſenes tangit. Quidã nunquam magis quàm cum erubue-
rint timendi ſunt, quaſi omnẽ uerecundiã effuderint. Sylla tunc erat uiolentiſsimus,
cum faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquã non co
ram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianũ cum in ſenatũ teſtis eſſet in-
ductus, erubuiſſe memini, & hic mire illũ pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmi
tate mentis, ſed à nouitate rei, quæ inexercitatos, & ſi nõ concutit, mouet, naturali
in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidã boni ſanguinis ſunt, ita quidã inci-
tati & mobilis, & cito in os prodeũtis. Hæc ut dixi, nulla ſapiẽtia abigit, alioquin ha-
beret rerum naturã ſub imperio, ſi omnia eraderet uitia. Quæcũq; attribuit cõditio
naſcendi, & corporis temperatura, cum multũ ſe diuq; animus cõpoſuerit, hærebũt.
nihil horũ uitari poteſt, nõ magis, quàm accerſi. Artifices ſcenici, qui imitantur af-
fectus, qui metũ & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indi
cio imitantur uerecundiã, deijciunt enim uultum, uerba ſubmittũt, figunt in terram
oculos & deprimunt, ruborẽ ſibi exprimere non poſſunt, nec prohibetur hic, nec ad
ducitur. Nihil aduerſus hæc ſapiẽtia promittit, nihil proficit, ſui iuris ſunt, iniuſſa ue
niunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit. Accipe & quidẽ utilem & ſa
lutarem, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligẽdus eſt, ac ſem
per ante oculos habendus, ut ſic tanquã illo ſpectãte uiuamus, & omnia tanquã illo
uidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit, cuſtodẽ nobis & pædagogum
dedit, nec immerito. Magna pars peccatorũ tollitur, ſi peccaturis teſtis aſsiſtat. Ali
quem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiam ſecretũ ſuum ſanctius
faciat. O felicem illum, qui nõ actus tantũ, ſed etiam cogitatus emendat. O felicem,
qui ſic aliquem uereri poteſt, ut ad memoriam quoq; eius ſe cõponat, atq; ordinet.
Qui

Qui ſic aliquem uereri poteſt,cito erit uerendus.Elige itaq; Catonem, ſi hic uidetur
tibi nimis rigidus, elige remiſsioris animi uirum Lælium, elige eum cuius tibi pla-
cuit & uita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & uultus, illum ſemper tibi
oſtende,uel cuſtodem,uel exemplum. Opus eſt,inquam,aliquo,ad quem mores no
ſtri ſe ipſi erigant.Niſi ad regulam,praua non corriges. Vale.

EPIST. XII. De bono ſenectutis,& commendatione ſeu excuſatione ipſius
& quod in neceſsitate uiuere nulla neceſsitas eſt.

QVocunq; me uerto,argumenta ſenectutis meæ uideo. Venerā in ſuburbanum
meū,& querebar de impenſis ædificij dilabētis, Ait uillicus nō eſſe negligētiæ
ſuæ uitium,omnia ſe facere,ſed uillam ueterem eſſe.Hęc uilla inter manus meas cre
uit.Quid mihi futurū eſt,ſi tam putrida ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi,proximam
occaſionē ſtomachandi arripio.Apparet,inquā,has platanos negligi,nullas habent
frondes.quàm nodoſi ſunt,& retorridi rami,quàm triſtes & ſqualidi trūci.Hoc non
accideret,ſi quis has circumfoderet,ſi irrigaret. Iurat per geniū meū ſe omnia face-
re,in nulla re ceſſare curā ſuā,ſed illas uetulas eſſe,quod inter nos fit.Ego illas poſuē
ram,ego illarū primum uiderā folium.Conuerſus ad ianuam,quis eſt,inquā.iſte dē
crepitus,& merito ad oſtiū admotus,foras enim ſpectat? Vnde iſtū nactus es? quid
te delectauit alienum mortuū tollere? At ille non cognoſcis me,inquit? Ego ſum Fe
licio cui ſolebas †ſigillaria afferre,ego ſum Philoſiti uillici filius delitiolū tuū†Perfe *al. ſigillaritia.*
cte,inquam,iſte delirat uetulus,etiā delitiolū meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri, *al. perfecto.*
dentes illi cū maxime cadūt. Debeo hoc ſuburbano meo,quod mihi ſenectus mea,
quocunq; auerteram apparuit.Complectamur illam & amemus, Plena eſt uolupta
tis ſi illa ſcias uti,grauiſsima ſunt poma cū fugiūt.Pueritię maximus in exitu decor
eſt.deditos uino potatio extrema delectat,illa quæ mergit,quę ebrietati ſummā ma *Summam ma-*
num imponit. Quod in ſe iucundiſsimū hominis uoluptas habet, in finē ſui differt. *num imponit.*
Iucundiſsima eſt ætas deuexa iam,non tamen præceps, & illā quoq; in extrema te-
gula ſtantem,iudico habere ſuas uoluptates,aut hoc ipſum ſuccedit in locū uolupta
tum, nullis egere.Quàm dulce eſt cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe.Moleſtum eſt, in
quis, mortē ante oculos habere, Primū iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe quàm
ſeni,Non enim citamur ex cenſu.Deinde nemo tam ſenex eſt,†ut nō improbe unū *al. ut improbe*
diem ſperet. Vnus autem dies gradus eſt uitæ,tota ætas partibus cōſtat & orbes ha *fine,non.*
bet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis qui omnes cōplectatur & cingat,
hic pertinet à natali ad diem extremū.Eſt alter qui annos adoleſcentiæ excludit.Eſt
qui totam pueritiam ambitu ſuo aſtringit.Eſt deinde ipſe annus,in ſe omnia conti-
nens tempora.quorum multiplicatione uita componitur.Menſis arctiore pręcingi
tur †cingulo. anguſtiſsimum habet dies gyrū,ſed & hic ab initio ad exitū uenit,ab *Sic Cicero de*
ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus cui cognomē Scotinō fecit,orationis obſcuritas, *Finibus lib. 2.*
unus,inquit,dies par omni eſt.Hoc alius aliter accepit,dixit eñ parē eſſe horis, nec *Vt Heraclitus,*
mentitur.Nam ſi dies tempus eſt uigintiquatuor horarū, neceſſe eſt omnes inter ſe *cognomento*
dies pares eſſe,quia nox habet quod dies perdidit.Alius,ait,parem eſſe unum diem *qui σκοτεινὸς*
omnibus ſimilitudine,nihil enim habet longiſsimi temporis ſpaciū,quod nō in uno *perhibetur.*
die inuenias,lucem & noctē,& alternas mundi uices. Planeta facit iſta,nō aliàs con
tractior, aliàs productior dies.Itaq; ſic ordinādus eſt dies omnis, tanquam cogat ag
men & cōſumet atq; expleat uitā. Pacuuius qui Syriam uſu ſuam fecit,cum uino &
illis funereis epulis ſe ſepeliſſet,quaſi ſibi parentauerit,ſic in cubiculum ferebatur à
cœna,ut inter †plauſus exoletorū hoc ad ſymphoniā caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nul-
lo nō ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat,nos †in bona facia-
mus,& in ſomnū ituri,læti,hilaresq; dicamus, Vixi,& quē dederat curſum fortuna
peregi. Craſtinū ſi adiecerit deus,læti recipiamus,Ille beatiſsimus eſt,& ſecurus ſui
poſſeſſor,qui craſtinū ſine ſollicitudine expectat. Quiſquis dixit uixi,quotidie ad
lucrū ſurgit.Sed iam debeo epiſtolā cludere,Sic,inquis, ſine ullo ad me peculio ue-
niet? Noli timere,aliquid ſecū feret,quare aliquid dixi? multū. Quid enim hac uoce
prǽclarius,quam illi trado ad te perferendā? Malum eſt in neceſsitate uiuere,ſed in
neceſsi-

neceſsitate uiuere neceſsitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patẽt undiq; ad libertatem uiæ, multæ, breues, faciles ? Agamus deo gratias, quod nemo in uita teneri poteſt. Calcare ipſas neceſsitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cum alieno? Quod uerum eſt, meũ eſt. Perſeuerabo Epicurũ tibi ingerere, ut iſti qui in uerba iurãt, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt eſſe communia. Vale.

[redacted] IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I.

Eripiuntur. eripiuntur quæ ui tolluntur: ſubducuntur quæ clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant ſurripiuntur.

Quod mortem proſpicimus. Proſpicimus uentura & quæ procul abſunt. At mors iam magna ex parte à tergo eſt. Aliquis non intelligens argutiam, addidit, non proſpicimus.

Ex qua expellitur quicunq; uult. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ex qua expellit quencunq; uult. Natura miſit in hanc poſſeſsionem, ſed hac lege ut ſit exeundum quandocunq; uult ipſa.

Epiſt. 5. *A qua profeſsione nos diſsimilitudo ſeparabit. Non dubium quin legendum ſit profeſsionis diſsimilitudo, A qua congregatione, diſsimilitudo profeſsionis ſeparabit. Vult enim nos intus habere philoſophiam, nõ profiteri. Quod hic præcipit de philoſophis, mire quadrat in monachos.*

Sed non agnoſcant. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ſed agnoſcant. Suſpicimus etiam aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.

Epiſt. 7. *Ordinarijs partibus. Quidam habebant patribus: paribus legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Hæc autem uerba, ut in expeditione, uidentur adiecta ab enarratore quopiam.*

Epiſt. 8. *Quod habere nos putamus, hæremus. Pro habere quidam habebant, abire, ſed mendoſe, Seneca alluſit ad græcas uoces, ἔχομεν eſt habemus, ἐχόμεθα, hæremus.*

PINCIANI IN LIB. PRIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 1. QVOD *mortem proſpicimus.*] *Codices nonnulli. Quod mortem procul eſſe conijcimus. Ex qua expellit quemcunq; uult.*] *Prior æditio, ex qua expellitur quicunq; uult. Exemplar Scholaſticum, ex qua nemo expellitur niſi quicunq; uult.*

Epiſt. 2. BENE *compoſitæ mentis.*] *Verbũ, bene, non habetur in eadẽ. Quæ ubi uaria ſunt & diuerſa coinquinant.*] *Eadem, inquinant, agnoſcit, non coinquinant. Et ſi quando ad alios diuerti libuerit.*] *Diuertere, non diuerti, exemplar Scholaſticum. Exemplar Pincianum, & pleraq; alia tranſire.*

Epiſt. 7. *Omnia iſta mortes meræ ſunt.*] *Lego ex eadem. Omnia iſta mortis moræ ſunt. Interfectores interfectis iubentur obijci.*] *Exemplar Scholaſticum interfecturis habet, non interfectis.*

Epiſt. 9. VNO *uerbo cito uoluerimus.*] *Verbum, cito, aduentitium exiſtimo & uel expungendum ex contextu, uel in locum eius ſubſtituendum, ſcito, aut ſcite. Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus quàm in integro fuit.*] *Quædam exemplaria, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus quàm integro fuit. Alia ſic, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus quàm quum integer fuit. Habes autem non tantum amicitiæ uſum ueteris & certe magnam uoluptatem, ſed etiam initium & comparationem nouæ.*] *Caſtigo partim ex uetere lectione, partim ex coniectura. Habes autem non tantum uſu amicitiæ ueteris & certæ magnã uoluptatem, ſed etiam initio & comparatione nouæ. Qui ſe ſpectat & propter hoc ad amicitiam uenit.*] *Quædam exemplaria, & propter hoc amicitiam init. Illud noſcendum in nonnullis exemplaribus hæc uerba initiũ præbere epiſtolæ à ſuperiore diſtinctæ, cuius lemma eſt. Quomodo aliquis ſibi amicum faciat, & quod niſi ſapientia ſua non ſufficiunt ſiue placent, Qui cauſa utilitatis aſſumptus eſt*] *Scribe. Quæ cauſa utilitatis aſſumpta eſt, ex uetere lectione, ut referatur ad amicitiam. Et dicet quod Stilbon ille dixit.*] *Lege Stilpon, per, p, non per, b, ex Suida, Diogene, & reliquis.*

Epiſt. 10. DE *ſolitudine uitanda prudentibus.*] *Scribe imprudẽtibus, non prudentibus, ex uetere lectione, quam ſcripturam confirmant uerba ſequentis epiſtolæ. Nemo eſt ex imprudentibus qui relinqui ſibi debeat.*

Epiſt. 12. QVOD *inter nos ſit.*] *Scribendum puto. Quid interim nobis ſit? ut mox ante. Quid mihi futurum eſt. Nam uetus omnis lectio habet. Quid inter nos ſit? et paulo poſt, primus, legendum, non primum. Ego ſum Philoſiti uillici filius.*] *Exemplaria quædam Philoſiti legunt. Alia Philoſoti. Mallem legeres Philiſti quod græcam magis refert indolem. Planeta facit iſta non aliàs contractior, non aliàs productior dies.*] *Exemplaria quædam. Plura habent non Planeta. Alia pluralitas. Verbum autem, dies in cunctis deſideratur. Et illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, & quaſi ſibi parẽtauerit.*] *Vetus lectio breuior, & illis funebribus epulis ſibi parẽtauerit, reliqua ſuperuacanea ſunt. Quid ni nulla? ſi patent undiq; ad libertatẽ uiæ, Scribe, Quid ni nulla ſit? Patent undiq; ad libertatẽ uiæ, ex eadem.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis contra aduerſa, de remedijs contra mala fortuita, & quod ſtultitia ſemper incipit uiuere.

MVltum tibi eſſe animi ſcio, nam etiam antequã inſtruerem te præceptis ſalutaribus & dura uincentibus, ſatis aduerſus fortunã placebas tibi, & multo magis poſtquam cum illa conſeruiſti manum, uireſq; expertus es tuas, quæ nunquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquãdo uero & propius acceſſerint. Sic uerus ille animus, & in alienum non uenturus arbitrium probatur. Hæc eius obruſſa eſt, Non poteſt Athleta magnos ſpiritus ad certamẽ adferre, qui nunquam ſuggillatus eſt. Ille qui ſudit ſanguinem ſuũ, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit cõtumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo ut ſimilitudinem iſtam proſequar; ſæpe iam fortuna ſupra te fuit, nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiluiſti & acrior conſtitiſti. Multum enim adijcit ſibi uirtus laceſsita. Tamen ſi tibi uidetur, accipe à me auxilia, quibus munire te poſsis. Plura ſunt, Lucili, quę nos terrẽt, quàm quę premunt. & ſæpius opinione quàm re laboramus. Nõ loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſsiore. Nos enim dicimus omnia iſta quæ gemitus mugituſq; exprimũt, leuia eſſe & contemnenda. Omittamus hæc magna uerba, ſed, dij boni, uera. Illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus, cum illa quę uelut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquã uentura ſint, certe nondũ uenerunt. Quædã enim nos magis torquent quàm debeant, quædã ante torquent quàm debeant, quædã torquent cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut † pręcipimus. Primum illud quia res in cõtrouerſia eſt, & litẽ conteſtatã habemus in pręſentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſsimum eſſe cõtendes, Scio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea uidebimus, utrum iſta ſuis uiribus ualeant, an imbecillitate noſtra. Illud pręſta mihi, ut quoties circumſteterint, qui tibi te miſerũ eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti, quid eſt, quare iſti me complorent? quid eſt quod trepidẽt, quod contagiũ quoq; mei timeãt, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali, an res iſta magis infamis eſt quàm mala? Ipſe te interroga, Nunquid ſine cauſa crucior, & mœreo, & quod nõ eſt, malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, ſi uana ſint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut utriſq;. De præſentibus facile eſt iudicium, ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec ullus ex iniuria dolor eſt, uidebimus quid futurum eſt, hodie nihil negocij habet. At enim futurum eſt. Primũ diſpice an certa argumenta ſint uenturi mali. Plærunq; enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum ſolet fama, multo autem magis ſingulos cõficit. Ita eſt mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, ſed trepidamus, & ſic uertimus terga quemadmodũ illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine autore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis uana perturbant. uera enim modũ ſuũ habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturę & licentiæ pauẽtis animi traditur. Nulli itaq; tam pernicioſi, tam irreuocabiles quàm lymphatici metus ſunt. Cęteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaq; rem diligẽter. Veriſimile eſt aliquid futurum mali. Non ſtatim uerum eſt. Quàm multa non expectata uenerũt, quàm multa expectata nuſquã comparuerũt. Etiam ſi futurũ eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? Satis cito † dolebit cũ uenerit, interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus uicinũ periculum uel prope admotũ, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienũ caput tranſeat, Incendiũ ad fugam patuit, quoſdã molliter

Obruſſa. (margin)

id eſt, occupamus. (margin)

forte, panici. (margin)

al. dolebis. (margin)

ruina

ruina depoſuit, aliquãdo gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt, aliqs carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiã mala fortuna leuitatẽ, fortaſſe erit, fortaſſe non erit, interim non eſt. meliora propone. Nonnunq; nullis apparentibus ſignis, quę mali aliqd pręnunciẽt, animus ſibi falſas imagines fingit: aut uerbũ aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorẽ ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantũ liceat irato. Nulla autẽ cauſa uitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi euidentem quoq; metum reſpue. Si minus, uitio uitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina, et quoties incerta erunt omnia tibi faue, crede quod mauis: ſi plures habebit ſententias metus nihilominus in hãc partẽ potius inclina, et perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo uolue, maiorem partẽ mortaliũ cum illi nec ſit quicquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi cũ cœperit impelli, nec timorẽ ſuum redigit ad uerũ: Nemo dicit uanus autor eſt, aut finxit aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, nõ ſeruamus modũ rerum, ſtatim in timorem uenit ſcrupulus. Pudet me ſic tecũ loqui, & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat fortaſſe hoc non ueniet. Tu dic, quid porrò ſi ueniet? Videbimus utrum ueniet. fortaſſe pro me ueniet, & mors iſta uitã honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit. Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris glorię. Nimiũ diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quàm exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à natura tua ducimus, natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonũ tuum auge & exorna. Sed iam finẽ epiſtolæ faciam, ſi illi ſignũ ſuum impreſſero, id eſt, aliquam magnificã uocem perferendã ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoq; habet ſtultitia, ſemper incipit uiuere. Conſidera quid uox iſta ſignificet, Lucili uirorum optime, & intelliges quàm fœda ſit hominũ leuitas, quotidie noua uitæ fundamenta ponentiũ, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circunſpice tecũ ſingulos, occurrũt tibi ſenes qui ſe † quàm maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid eſt autem turpius quàm ſenex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci niſi eſſet ſecretior, nec inter uulgata Epicuri dicta quæ mihi & laudare & adoptare permiſi. Vale.

al.tunc.

EPIST. XIIII. Vt non ſeruiatur corpori, & qualiter uitanda ſit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruitur, qui non indiget diuitijs.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam, nõ nego indulgendum illi, ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, ſed tanquam non poſsimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit. Honeſtum ei uile eſt, cui corpus nimis charum eſt. Agatur eius diligentiſsime cura, ita tamen ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus quantum poſſumus euitemus incommoda quoq;, non tantum pericula, & in tutũ nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli, quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impendet, Magno enim ſtrepitu & tumultu uenit, Naturalia mala quę retuli inopiæ atq; morbi, ſilẽtio ſubeũt, nec oculis nec auribus quicquã terroris incutiunt. Ingẽs alterius mali pompa eſt, ferrũ circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam † ferarum, quam in uiſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerẽ, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat ſtipitem, & diſtracta in diuerſum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis igniũ & illitam & intextã, quicquid aliud præter hęc, commẽta ſæuitia eſt. Non eſt itaq; mirũ, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodũ plus agit tortor quo

al.ſiccarum.

plura

plura inſtrumenta doloris expoſuit(Specie enim uincuntur, qui patientia reſtitiſſent) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiũt, quę habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppარationes, & febrem uiſcera ipſa torrentē, ſed latēt. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella, aſpectu paratuq; uicerunt. Demus itaq; operam abſtineamus offenſis Interdum populus eſt, quem timere debeamus, interdum ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſiguntur, gratioſi timeãtur in eo uiri interdũ ſinguli, quibus poteſtas populi & in populũ data eſt. Hos omnes amicos habere operoſum eſt, ſatis eſt inimicos nõ habere Itaq; ſapiens nunquam potentium iras prouocabit imò declinabit, non aliter quàm in nauigãdo procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum temerarius gubernator contempſit auſtri minas Ille eſt enim, qui Siculũ pelagus, exaſperet, & in uertices cogat. Non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria cõuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, quis æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infami curſum tenet Idem facit ſapiens, nocituram potentiam uitat, hoc primum cauens, ne uitare uideatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam petere, quia quæ quis fugit, damnat. Circũſpiciendum nobis eſt ergo, quo modo à uulgo tuti eſſe poſsimus. Primũ nihil in ſe concupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſsit. Quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorũ. Nemo ad humanũ ſanguinem propter ipſum uenit, aut admodũ pauci plures computant quàm oderint. Nudum latro tranſmittit, etiam in obſeſſa uia pauperi pax eſt. Tria deinde ex præcepto ueteri præſtanda ſunt, ut uitentur, Odiũ, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, uerendumq;, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, ne dum calcari nolumus, uideamur poſſe calcari, Multis timendi attulit cauſas, timeri poſſe. Vndiq; nos reducamus, non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. Hæ literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negocij, contemni non poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſsimos honor eſt. Nunquam in tantum conualeſcit nequitia, nunquam ſic contra uirtutes coniurabitur ut non philoſophię nomen uenerabile & ſacrũ maneat. Cæterũ philoſophia ipſa tranquille modeſteq; tractãda eſt. Quid ergo inquis? Videtur tibi M Cato modeſte philoſophari, qui bellũ ciuile ſententia ſua reprimit, qui furentium principum armis, medius interuenit, qui alijs Pompeium offendentibus, alij Cæſarem, ſimul laceſsit duos? Poteſt aliquis diſputare an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi uis M. Cato? iam non agitur de libertate, O. im peſſundata eſt. Quæritur, utrũ Cæſar, an Pompeius poſsideat rempublicam. Quid tibi cum iſta cõtentione? Nullæ partes tuę ſunt, dominus eligitur. Quid tum? alter uincere poteſt, melior uincere non poteſt. Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attigi Catonis, ſed ne priores quidē anni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipub. admitterēt. Quid aliud quàm uociferatus eſt Cato, & miſit irritas uoces, cum modo per populi leuatus manus & obrutus ſputis, & deportandus extra forum traheretur, modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea uidebimus, an ſapienti opera perdēda ſit. Interim ad hos te Stoicos uoco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam uitam & humano generi iura condenda, ſine ulla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet, Quid ergo? Vtiq; erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quàm homini temperanti bonam ualetudinem, & tamen facit temperantia bonã ualetudinem. Perit aliqua nauis in portu, ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agēti molientiq;, cui ne ocium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat,

Significat uulgi fauorē philoſopho eſſe diſsimulãdum, quòd amore quietis, fugiat principũ commercium: quoniam ſi præ ſe ferat affectum ſuum, hoc ipſo damnat principum conſuetudinē, quod profitetur ſe fugere.

Philoſophia ſalus.

al. conſilium. qui per ornamenta percuſſus eſt. Deniq; † initium omnium rerum ſapiens, non exi-
tum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me ſen-
aliàs Nam. tentiam non do. At aliquid uexationis affert aliquid aduerſi, † non damnatur latro,
cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe imple-
bo. Et quia facta eſt auri mẽtio, accipe quemadmodum uſus fructusq; eius tibi eſſe
gratior poſsit. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs indiget. Aede, inquis,
autorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitũ eſt aliena laudare, Epicuri eſt, aut
Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? Omnibus di-
xit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem ſolicito bono fruitur. Adijcere il-
lis aliquid ſtudet, dũ de incremento cogitat, oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum
conterit, kalendarium uerſat fit ex domino procurator. Vale.

EPIST. XV. De non ſaginando uel impinguando corpore, & de ipſius exer-
citatione, & uocis moderatione & quare uita ſtulti ingrata ſit.

MOs antiquis fuit, uſq; ad meã ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ uerbis adijcere,
Si uales, bene eſt, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philoſopharis, bene eſt.
Valere enim hoc demũ eſt. Sine hoc, æger eſt animus. Corpus quoq; etiã ſi magnas
habet uires, nõ aliter quàm furioſi aut phrenetici ualidũ eſt. Ergo hanc ualetudinẽ
præcipue cura, deinde & illã ſecundã, quæ non magno tibi conſtabit, ſi uolueris be-
ne ualere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occupatio
exercendi lacertos, & dilatandi ceruicẽ, ac latera firmãdi. Cum tibi feliciter ſagina
ceſſerit, & tori creuerint, nec uires unquã opimi bouis, nec põdus æquabis. Adijce
al. læditur. nunc, quod maiore corporis ſarcina animus † eliditur, & minus agilis eſt. Itaq; quan
tum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa ſequũtur incom
moda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit,
& inhabilem intẽtioni ac ſtudijs acrioribus reddit, Deinde copia ciborũ, ſubtilitas
animi impeditur. Accedunt peſsimæ notæ mancipia in magiſteriũ recepta, homi-
nes inter oleũ & uinũ occupati, quibus ad uotum dies eſt actus, ſi bene deſudauerũt,
& in locum eius quod effluxit, multũ potionis alterius, ieiuno gutture ingeſſerunt.
Bibere & ſudare uita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ cor
pus & ſine mora laxent, & tempori parcant, cuius præcipua ratio habenda eſt. Cur-
ſus, & cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, uel ille qui corpus in altũ leuat,
uel ille qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicã, ſaliaris, aut ut cõtumelioſius dicam,
fullonius. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore
ad animũ, illũ diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercita
tionem, non frigus non æſtus impediet, nec ſenectus quidẽ. Id bonũ cura, quod uetu
ſtate fit melius. Neq; ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. Dandũ
eſt aliquod interuallum animo, ita tamen ut nõ reſoluatur ſed ut remittatur. Geſta-
tio & corpus concutit, & ſtudio nõ officit, poſsis legere, poſsis dictare, poſsis loqui,
poſsis audire, quorũ nihil nec ambulatio quidẽ uetat fieri. Nec tu intentionem uocis
contempſeris, quam ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprime
re. Quod ſi uelis, deinde quemadmodũ ambules diſcere, admittes iſtos, quos nouæ
artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet, &
in tantum procedet, in quantum eius audaciam patiẽtiæ lenitate produxeris. Quid
ergo? à clamore protinus & à ſumma cõtentione uox tua incipiet? Vſq; adeò natu-
rale eſt, paulatim incitari, ut litigantes quoq; à ſermone incipiant, ad uociferationẽ
tranſeãt. Nemo ſtatim Quiritum fidem implorat. Ergo utcunq; tibi impetus animĩ
al. uicinis. ſuaſerit, modo uehemẽtius fac † in ciues conuitium, modo lentius, prout uox quoq;
forte, moleſta. te hortabitur & latus, * modeſta. Cum receperis illã reuocarisq;, deſcendat, non de-
cidat, moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſæ-
al. & minus uiat. Non enim id agitur, ut exerceatur uox, ſed ut exerceat. Detraxit tibi non puſil
gratus. lum negocium mercedula, & † munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſi-
forte, Babys, ui gne præceptum. Stulti uita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur. Quis hęc,
de ſcholia. inquis, dicit? Idem qui ſupra. Quam tu nunc uitam dici exiſtimas ſtultam? Babæ &
Ixionis?

Ixionis? Nõ ita eſt, noſtra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunquam ſatiatura præcipitat, quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet. qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum ſit plenũ eſſe, nec ex fortuna pẽdere. Subinde itaq;, Lucili, quàm multa ſis cõſecutus, recordare. Cum aſpexeris quot te antecedant, cogita quot ſequantur. Si uis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus uitam tuam, cogita quàm multos anteceſſeris. Quid tibi cum cæteris? Te ipſe anteceſsiſti, finem conſtitue, quẽ tranſire ne poſsis quidẽ ſi uelis, diſcedẽt aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium ſitim concitant, & inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta ſors uoluit, quare potius à fortuna impetrẽ, ut det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam oblitus fragilitatis humanæ? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non ſit, propè ab ultimo eſt. Vale.

Voluit, à uoluo, non uolo.

EPIST. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philoſophiæ robore ſolidatur & qui quo ad naturam uiuit, nunquam pauper, qui quo ad opinionem nunquam diues erit.

Liquere tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beate uiuere, ne tolerabiter quidem ſine ſapientiæ ſtudio, & beatam uitam perfecta ſapientia effici, cæterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc quod liquet firmandum, & altius quotidiana meditatione figendũ eſt. Plus operis eſt in eo ut propoſita cuſtodias, quàm ut honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſsiduo ſtudio robur addendũ, donec bona mens ſit, quod bona uolũtas eſt. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multũ profeciſſe. Quæ ſcribis unde ueniãt ſcio, non ſunt ficta nec colorata. Dicam tamen ſententiã, iam de te ſpem habeo, nondũ fiduciam. Tu quoq; idem facias uolo. Nõ eſt quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uarie ſcrutare, & obſerua. Illud ante oĩa uide, utrũ in philoſophia, an in ipſa uita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratũ. Non in uerbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione conſumatur dies, ut dematur ocio nauſea. Animum format & fabricat, uitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſed ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum, ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis, Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta, ſi aut conſilium meum deus occupauit, decreuitq; quid facerem, aut cõſilio meo nil fortuna permittit. Quicquid eſt ex his, Lucili, uel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt, ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter deus uniuerſi circa diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libẽter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus. hæc docebit ut deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur. Illò nunc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetũ delabi & refrigeſcere. Cõſtitue illũ & cõtine, ut habitus animi fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te noui, circũſpexiſti quid hæc epiſtola munuſculi attulerit, excute illam & inuenies. Nõ eſt quod mireris animũ meũ, adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienũ dixi? quicquid bene dictũ eſt ab ullo, meũ eſt. Si quoq; quod ab Epicuro dictũ eſt. Si ad naturã uiues, nunquã eris pauper, Si ad opiniones, nunquã eris diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Cõgeratur in te quicquid multi locupletes poſſederũt, ultra priuatũ pecuniæ modũ fortuna te prouehat, auro tegat, purpura ueſtiat, & eo delitiarũ opumq; perducat, ut terrã marmoribus abſcondas. & non tantũ habere tibi liceat, ſed calcare diuitias. Accedãt ſtatuę & picturę, & quicqd ars ulla luxurię elaborauit. maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt, ex falſa opinione naſcẽtia, ubi deſinãt, nõ habẽt, nullius eñi terminus falſo eſt. Via

De alieno liberalis ſum.

eunti aliquid extremũ eſt, error immẽſus eſt. Retrahe te à uanis, & cum uoles ſcire
quod petis, utrũ naturalẽ habeat, an cæcã cupiditatẽ, cõſidera an poſsit alicubi con-
ſiſtere. Si lõge progreſſo, ſemper aliqd lõgius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Vale.

EPIST. XVII. Quomodo ad philoſophiam tendenti paupertas expediat.

PRoijce omnia iſta, ſi ſapis, imò ut ſapias, & ad bonam mentẽ magno curſu ac to-
tis uiribus tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis,
me res familiaris, ſic illam diſponere uolo, ut ſufficere nihil agenti poſsit, ne aut pau
pertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam
eius de quo cogitas boni noſſe, & ſummam quidem rei peruides quantum philoſo
phia proſit, partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis, nec dum ſcis quantũ ubi-
que nos adiuuet, quemadmodum & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opitule-
tur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium, ſuadebit tibi, nę
ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione uis cõſequi, ne tibi pau-
pertas timenda ſit, Quid ſi appetenda eſt? Multis ad philoſophandum obſtitere di-
uitiæ, paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cum claſsicum cecinit, ſcit nõ ſe peti, cum
aliqua cõclamatio eſt, quomodo exeat, nõ quid efferat, quærit. Aut ſi nauigandum
eſt, non perſtrepũt portus, nec unius comitatu inquieta ſunt littora, non circumſtat
illum turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda
fertilitas. facile eſt paſcere paucos uentres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſide-
rantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidiũ. Paupertas contenta eſt
deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo? quare tu hanc recuſes contuberna
lem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper ſis, oportet,
aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura, fru-
galitas autem paupertas uoluntaria eſt. Tolle itaq; iſtas excuſationes, quantum ſat
eſt nondum habeo, ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ da-
bo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cætera paras.
Ab hoc incipiendum eſt. Parare inquis, unde uiuam uolo. Simul & † parare diſce. Si
quid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Nõ eſt quod paupertas nos à philo-
ſophia reuocet, ne egeſtas quidem, toleranda eſt enim ad hoc properantibus uel fa-
mes, quam tolerauêre quidã in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ prę
mium, quàm in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius eſt quo promitti-
tur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidẽ uel eſurienti ad
iſta ueniendum eſt. Perpeſsi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, uixerunt her-
barum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia paſsi ſunt pro regno
(quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furori
bus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. Licet ad philoſophiam etiam ſine uia
tico peruenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiam habere uoles. Hæc
erit ultimum uitæ inſtrumentum, & (ut ita dicam) additamentum. Tu uerò ſiue ali-
quid habes, iam philoſophare. Vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc
prius quære, quàm quicquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt,
quia natura minimum petit. Naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſsi
tates ultimę inciderint, iam dudũ exiliet è uita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si uerò
exiguum fuerit & anguſtum, quo poſsit uita produci, id boni conſulet, nec ultra ne
ceſſaria ſollicitus aut anxius, uentri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diui-
tum concurſationesq; ad diuitias euntium, ſecurus lætusq; ridebit, ac dicet, quid in
longum ipſe te differs? expectabis ne fœnoris quęſtum, aut ex merce compẽdium,
aut tabulas beati ſenis, cum fieri poſsis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia,
quas cuicunq; fecit ſuperuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus pro-
pior es. Sacculum muta, nimis habes. Id eſt, omni ſacculo quod ſat eſt. Poteram hoc
loco epiſtolã claudere, niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos nõ poteſt quiſquam
ſalutare ſine munere, tibi uale dicere nõ licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuũ
ſumam. Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc mi
ror. Non eſt enim in rebus uitium, ſed in ipſo animo. Illud quoq; quod paupertatem

al. parère, ut ſit agnominatio, parare pa rère.

nobis

nobis grauem fecerat,& diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt,utrum
ægrum in ligneo lecto,an in aureo colloces, quocunq; illum tranſtuleris, morbum
ſuum ſecum transferet,ſic nihil refert, utrum animus æger in diuitijs,an in pauper/
tate ponatur,malum ſuum,illum ſequitur. Vale.

EPIST. XVIII. Quod ſine luxuria dies feſtus agi debet,& de paupertate
ultro petenda,& qualiter immodica ira gignit inſaniam.

DEcember eſt menſis,quo maxime ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datũ eſt,
ingenti apparatu ſonãt omnia,tanquã quicquã inter Saturnalia † non interſit, *forte,nunc.*
& dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt,ut non uideatur mihi erraſſe,qui di/
xit,olim menſem decembrem fuiſſe,nunc annum. Si te hic haberem, libẽter tecum
conferrem,quid exiſtimares eſſe faciendum,utrum nihil ex quotidiana conſuetudi
ne mouendũ,an ne diſsidere uideremur cum publicis moribus,& hilarius cœnan/
dum & exuendum togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuita/
tis non ſolebat,uoluptatis cauſa ac feſtorum dierum ueſtem mutauimus. Si te bene
noui,arbitri partibus functus,nec per omnia nos ſimiles eſſe pileatæ turbæ uoluiſ-
ſes,nec per omnia diſsimiles: niſi ſorte his maxime diebus animo imperandũ eſt,ut
tunc uoluptatibus ſolus abſtineat,cũ in illas omnis turba procubuit. Certiſsimum
argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia, nec it,nec
adducitur. Hoc multo fortius eſt ebrio ac uomitãte populo, ſiccum ac ſobrium eſſe.
Illud temperantius non excerpere ſe, nec inſigniri,nec miſceri omnibus,& eadem,
ſed non eodem modo facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Cæterum
adeò mihi placet tentare animi tui firmitatẽ,ut ex pręcepto magnorũ uirorum tibi
quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies,quibus cõtentus minimo ac uiliſsimo ci-
bo,dura atq; horrida ueſte,dicas tibi hoc eſt quod timebatur. In ipſa ſecuritate ani/
mus ad difficilia ſe præparet,& contra iniurias fortunę,inter beneficia firmetur. Mi
les in media pace decurrit ſine ullo hoſte,uallũ iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur,
ut ſufficere neceſſario poſsit. Quẽ in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerceas.
Hoc ſecuti ſunt,qui omnibus menſibus paupertatem imitati propè ad inopiam ac/
ceſſerunt,ne unquã expaueſcerent,quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſti
mes me † dicere,ut te admoueas ad cœnas & pauperũ cellas, & quicquid aliud eſt, *al. ducere te ad*
per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille ferus ſit, & ſagum & panis *modicas cœ/*
durus ac ſordidus. Hoc triduo, & quadriduo fer, interdum pluribus diebus,ut non *nas,&c.*
luſus ſit,ſed experimentũ. Tunc mihi crede,Lucili,exultabis, dipondio ſatur, & in/ *al,uerus.*
telliges ad ſaturitatẽ non opus eſſe fortuna,hoc enim quod neceſsitati ſat eſt, debet
etiam irata. Nõ eſt tamẽ quare tu multũ tibi facere uidearis,facies enim quod mul/
ta milia ſeruorũ,multa milia pauperũ faciũt. Illo nomine te ſuſpice,quod facies non
coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper,quam aliquãdo experiri. Exerceamur
ad palum,& ne imparatos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris. Se *De pali exerci*
curius diuites erimus,ſi ſcierimus quàm nõ ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat *tatione,Vege/*
dies ille magiſter uoluptatis Epicurus,quibus maligne famem extingueret, uiſurus *tius li.1.ca.11.*
an aliquid deeſſet ex plena & conſummata uolũptate,uel quantũ deeſſet,& an dig/
num,quod quis magno labore pẽſarct: hoc certe in his epiſtolis ait,quas ſcripſit Ca
rino,de magiſtratu ad Polyenum. Et quidem gloriatur,nõ toto aſſe paſci: Metrodo
rum,qui nondum tantum profecerit,toto. In hoc tu uictu ſaturitatem putas eſſe? Et
uoluptas eſt. Voluptas autẽ non illa leuis & fugax,& ſubinde reficienda,ſed ſtabi/
lis & certa. Non enim iucunda res eſt aqua & polenta, aut fruſtũ hordeacei panis,
ſed ſumma uoluptas eſt, poſſe capere etiam ex his uoluptatẽ, & ad id ſe reduxiſſe,
quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſsit. Liberiora ſunt alimẽta carceris,ſepoſi/
tos ad capitale ſuppliciũ,nõ tam anguſte qui occiſurus eſt,paſcit. Quanta eſt animi
magnitudo,ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem decretis,ti/
mendum ſit. hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo,mi Lucili,ſequi horum
conſuetudinem,& aliquos dies deſtina,quibus ſecedas à tuis rebus,minimoq; te fa
cias familiarẽ. Incipe cũ paupertate habere commercium. Aude hoſpes cõtemnere

opes,& te quoq; dignũ,Finge deo.Nemo alius eſt deo dignus, quàm qui opes con-
templit,quarũ poſſeſsione tibi nõ interdico,ſed efficere uolo, ut illas intrepide poſ
ſideas:quod uno cõſequeris modo,ſi te etiã ſine illis beate uicturũ perſuaſeris tibi,ſi
illas tanquã exituras ſemper aſpexeris.Sed iã incipiamus epiſtolã cõplicare.Prius,
inquis,redde quod debes.Delegabo te ad Epicurũ, ab illo fiet numeratio.Immodi-
ca ira gignit inſaniã.Hoc quàm uerũ ſit,neceſſe eſt ſciàs, cum habueris ſeruũ & ini-
micum.In omnes perſonas hic exardeſcit affectus, tam ex amore naſcitur,quàm ex
odio,nõ minus inter ſeria,quàm inter luſus & iocos . Nec intereſt ex quàm magna
cauſa naſcatur,ſed in qualẽ perueniat animũ.Sic ignis nõ refert quàm magnus,ſed
quò incidat.Nam etiam maximũ ſolida non receperunt.rurſus arida & corripi faci
lia ſcintillam quoq; fouent uſq; in incendium.Ita eſt,mi Lucili,ingentis irę exitus,fu
ror eſt:& ideò ira uitanda eſt,non moderationis cauſa,ſed ſanitatis. Vale.

EPIST. XIX. De ſeceſſu in ocium,& de perplexitate concathenantium,
ſeu cupiditate uitanda,& de cœna cum amico habenda.

EXulto quotiens epiſtolas tuas accipio,implent enim me bona ſpe;iam non pro-
mittũt de te,ſed ſpondẽt.Ita fac oro atq; obſecro,quid enim habeo melius,quod
amicum rogẽ,quàm quod pro ipſo rogaturus ſum?Si potes,ſubduc te iſtis occupa-
tionibus,ſi minus,eripe.Satis multũ tẽporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute ua-
ſa colligere.Nũquid inuidioſum eſt?in freto uiximus,moriamur in portu.Neq; ego
ſuaſerim tibi nomen ex ocio petere, quod nec iactare debes , nec abſondere.Nun-
quam enim uſq; eo te abigam generis humani furore damnato,ut latebram tibi ali-
quam parari,& obliuionẽ uelim.Id age,ut ociũ tuũ nõ emineat,ſed appareat.Dein
de uidebunt de iſto quibus integra ſunt & propria cõſilia,an uelint uitam per obſcu
rum tranſmittere,tibi liberũ non eſt.In mediũ te protulit ingenij uigor,ſcriptorum
elegantia,clarę & nobiles amicitię.Tanta notitia te inuaſit, ut licet in extrema mer
garis,ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabũt , tenebras habere nõ potes.
Sequetur priſtinæ lucis multũ,quocũq; fugeris,Quietẽ potes uendicare,ſine ullius
odio,ſine deſiderio,aut morſu animi tui. Quid enim relinques,quod inuitus relictũ
à te poſsis cogitare?clientes?quorũ nemo teipſum ſequitur,ſed aliquid ex te. Ami-
cos?olim amicitia petebatur,nũc pręda. Mutabũt teſtamẽta deſtituti ſenes?migra
bit ad aliud limen ſalutator? nõ poteſt paruo res magna cõſtare. Aeſtima utrũ te re
linquere.an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidẽ ſeneſcere contigiſſet intra na-
talium tuorũ modum,nec te in altũ fortuna miſiſſet. Tulit te lõge à cõſpectu uitæ ſa
lubris rapida ſelicitas,prouincia & procuratio,& quicquid ab iſtis promittitur. Ma
iora deinde officia te excipiẽt,& ex alijs alia.Quis exitus erit?quid expectas donec
deſinas habere quod cupias?Nunquã erit tempus. Qualẽ dicimus eſſe ſeriem cauſa
rum.ex quibus nectitur fatũ,talẽ dicimus eſſe cupiditatũ.Altera ex fine alterius na
ſcitur.In eam demiſſus es uitã,quæ nunquã tibi miſeriarũ terminũ,ac ſeruitutis ipſa
factura ſit.Subduc ceruicẽ iugo,ſemel illã incidi,quàm ſemper premi ſatius eſt.Si te
ad priuata retuleris,minora erũt omnia , ſed affatim implebũt. At nunc plurima &
undiq; ingeſta nõ ſatiãt. Vtrũ aũt mauis ex inopia ſaturitatẽ,an in copia famem? Et
auida ſelicitas eſt,et alienę auiditati expoſita . Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit ipſe
alijs nõ eris.Quomodo,inquis,exibo?utcũq;.Cogita quàm multa temere pro pecu
nia,quàm multa laborioſe pro honore tẽtaueris . Aliqd & pro ocio audendũ eſt,aut in
iſta ſollicitudine procurationũ, & deinde urbanorũ officiorũ ſeneſcendũ in tumultu,
ac ſemper nouis fluctibus,quos effugere nulla modeſtia , nulla uitę quiete cõtingit.
Quid enim ad rẽ pertinet , an tu quieſcere uelis?fortuna tua nõ uult.Quid ſi illi etiã
nunc permiſeris creſcere?quantũ ad ſucceſſum acceſſerit , accedet & metus:uolo ti
bi hoc loco referre dictũ Mecœnatis. Vera in ipſo eculeo docuit.Ipſa enim altitudo
attonat ſumma.Si quęris,in quo libro dixerit,in eo q Prometheus inſcribit , hoc uo
luit dicere.attonita habet ſumma.Eſt ergo tãti ulla potẽtia, ut ſit tibi tam ebrius ſer
mo?Ingenioſus uir ille fuit, magnũ exemplũ Romanæ eloquentiæ daturus,niſi il-
lum eneruaſſet ſelicitas, imò caſtraſſet. Hic te exitus manet,niſi iam cõtrahas uela,

niſi

niſi(quod ille ſero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis ſententia patrē facere rationē, ſed mouebis mihi cōtrouerſiam ſi te noui, nec uoles quod debeo in Aſpero et Probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro uerſura facięda eſt. *Verſurā facere* Ante, inquit, circunſpiciendū eſt, cū quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam ſine amico uiſceratio, leonis ac lupi ulta eſt. Hoc non cōtinget tibi, niſi ſeceſſeris, alioquin habebis conuiuas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in cōuiuio probat. Nullū habet maius malū occupatus homo, et bonis ſuis obſeſſus, q̄ quod amicos ſibi putat, quibus ipſe nō eſt, quod beneficia ſua efficatia iudicat, ad cōciliandos † amicos, cum quidam, quo *al. animos.* plus debent, magis oderint. Leue æs alienū debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? Beneficia nō parāt amicitias? Parāt, ſi accepturos licuit eligere, ſi collocata, non ſparſa ſunt. Itaq; dū incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum utere, ut magis ad rem exiſtimes pertinere, quis quàm quid acceperit. Vale.

[redacted] IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

Hinc & illinc, apparauerint: alij aliud habebant, legēdam apparuerint, ut opponatur illi, propius acceſſerint, Apparent & quæ procul abſint.

Hæc eius probatio obſtruſa eſt. In alijs aliud erat æquè deprauatum. Vetuſtus codex habebat, Hæc eius obruſſa eſt, Obruſſam aliquis interpretatus eſt, probatio, & hanc uocem infulſerunt in cōtextum. Obryzum autem aurū dicitur probatum. Fortè ſcriptum erat, obruſſatio, pro probatio. Cuius linguæ uox ſit obryzum, ambigitur.

Alter uincere poteſt, &c. Hic locus mire uariabat in exemplaribus. Vetuſtus codex habebat, Alter uincat, poteſt melior uincere, non poteſt non peior eſſe qui uicerit. Alius, Poteſt melior uincere, non poteſt peior eſſe qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere poteſt. melior non poteſt: reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe hæc. Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. In hoc eſt argutia ſententiæ, Non refert uter uincat, quum ambo ſint æque mali, alter uincere poteſt, quia duo ſunt, melior non poteſt, quia neuter uir bonus. Epiſt. 14.

Pro ut uox quoq; te hortabitur in id ualebit. In alijs erat, in id latus modeſta: In alijs, aliud. Nihil horū placet. Conijcio fuiſſe ſcriptum, pro ut uox quoq; te hortabitur & latus, modeſta, ſiue moderata, niſi malis moleſta. Imperitus quiſpiā qui ſuſpicatus eſt lateris mentionem abſurde fieri, ubi de pronunciando agitur, corrupit ſcripturam. Ep. 15.

Habe & Ixionis. Vide num legendum ſit. Babys & Ixionis, ut intelligas Babym Marſiæ fratrē, qui ipſum Apollinem ad canendi certamen euocauit, & Ixionem qui nubem pro Iunone conſtuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuiſſe duos Senecæ temporibus, notæ fatuitatis homines, cui quantum tribuendum ſit neſcio.

Cæterum tolerabilem, etiam incboata. Hunc locum non ſcriba quilibet, ſed eruditulus aliquis deprauarat. ſic enim mutarat ſcripturam, cæterum nec tolerabilem, ſine ipſa etiam incboari. quum Seneca ſenſerit, à ſapientia perfecta præſtari beatam uitam, ab incboata, hoc eſt imperfecta, tolerabilem. Ep. 16.

Pro grabatus ferus quidam habebant, uerus, forte ſerus legendum, ut commendet uigiliam. Ep. 18.

In aſpero & probo accipere. Cōſidera lector utrum malis Aſperum & Probum grammaticos accipere, an addere uoculam, niſi in aſpero & probo, ut ſit alluſio ad monetam, Nummus probus eſt, qui non peccat in materia aſper quum non dum eſt detritus uſu, ſiquidem moneta recens aſperitatem habet. Videntur eſſe uerba forea ſiue ſi iureconſultorum, nec uoles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. Ep. 19.

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM EPISTOLARVM.

INterim non eſt, meliora propone.] Legendum. Interim dum non eſt meliora propone, ex eadem. Et tam leuibus te remedijs refocillare] Eadem, focillare agnoſcit, non refocillare. Videbimus utrum ueniet.] Videbimus utrū uincat, eadem. Et mors iſtam uitam honeſtabit.] Eadem partim iſta legit, non iſtam, partim non habet omnino hoc uerbum. Ep. 13.

Gratioſi timeantur in eo uiri] Verbum, timeantur, non habetur in eadem. Quiſi ſculum pelagus interdum etiam plus quàm timere debeamus excſperet] Verba illa, interdum etiam plus quàm timere debeamus, deſiderantur in eadem. Plures competant quàm oderint.] Sunt codices in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid ſi legas. Plures compilant quàm occiderint. Quid tum? alter uincere poteſt melior uincere non poteſt, non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit melior qui uicerit] Sunt exemplaria in quibus ſic legitur ut recitaui. In alijs diuerſo modo. Quid tu alter uincat. Poteſt melior uincere, non poteſt non peior eſſe qui uicerit. In quibuſdam ita. Ep. 14.

Quid tibi an alter uincat. Poteſt melior uincere. nõ poteſt non eſſe peior qui uincit, quæ lectio uidetur rectior modo legatur, non uincit, ſed uincitur, & ſunt quædã exẽplaria ubi ſic habeatur. Quid tu alter uincat. Poteſt melior uincere, non poteſt peior eſſe qui uicerit. An ſapienti opera perdenda ſit] Quidam codices, an ſapientiora opera perpendenda ſit, ut fortè ita reſtitui poßit, an ſapienti opera P. R. impendenda ſit. Propoſitum eſt aliena laudare] In quibuſdam codicibus, dare legitur, non laudare.

Epiſt. 15. *QVODLIBET ex his elige uſu ſit facile] Vetus lectio quemlibet ex his elige uſu rudem facilem. Fac in ciues cõuitium] plerique codices non legunt in ciues, ſed uicinis. Codices emendatiores uitijs. Detraxit tibi nõ puſillũ negocium mercedula & munus gratũ ad hæc beneficia accedet] uitiatiſſimas eſt locus. Scripta exẽplaria modo, unũ græcum legũt ubi ſcriptum eſt, munut gratum, modo unus Græcus, ut fortè ita legi poßit. Detraxit mihi non puſillum negotium mercedulæ unus Græcus ad hæc beneficia accedens, ut pro uno Græco Epicurum accipias, à quo has ſententias Lucillio debitas mutuabatur Seneca.*

Epiſt. 19. *Quod iam de te ſpem habeam nondum fiduciam] Particula illa iam, non habetur in quibuſdam codicibus. In alijs habetur, ſed deſideratur, quod. Vt aliqua oblectatione conſumatur dies] Nonnulla exemplaria, ut cum aliqua oblectatione conſumatur dies. Aut ſi repentina aut ſubita dominantur] Vetus lectio, aut ſi repentina uis & ſubita dominatur.*

Epiſt. 17. *VT ſufficere nihil agenti poßit] Quædam exemplaria, officere, pro ſufficere legunt. Alia ut ſufficere in hoc agenti poßit. Alia ut ſufficere hoc agenti poßit. Cum aliqua conclamatum eſt] Vetus lectio, cum aliqua ui conclamatum eſt, Scribendum reor, cum alicubi conclamatum eſt.*

Epiſt. 18. *VTINAM tibi quidẽ ſeneſcere contigiſſet] Verbũ, quidem, non habetur, in quibuſdã codicibus, nec male.*

Epiſt. 19. *Nunquam erit tempus] Scribe, nunquam erit tempus deſinendi, ex uetere lectione. Quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedat & metus] Scribe accedet ad metus, non accedet & metus, ex eadem.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM. LIBER TERTIVS.

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus eſt, qui in diuitijs pauper eſt, ſed ſecurior qui caret eis.

SIuales & te dignum putas, qui aliquando fias tuus, gaudeo. Mea enim gloria erit, ſi te iſthinc ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atq; hortor, ut philoſophiã in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec ſcripto, ſed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & occiſorum aures diſputatione uaria, aut uolubili detinent. Facere docet philoſophia, nõ dicere, & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſq; uiuat, ne orationi uita diſſentiat, ut ipſa inter ſe uita unius, ſine omnium actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officiũ ſapientiæ & indicium. ut uerbis opera concordent, ut ipſe ubiq; par ſibi idemq; ſit. Quis hoc præſtabit? Pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc, nec dico ſapientem ſemper uno iturum gradu. ſed una uia. Obſerua itaq; nunquid ueſtis tua domusq; diſſentiant, Nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus, Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Vnã ſemel ad quã uiuas regulã prende, & ad hanc omnẽ uitã tuã exęqua. Quidã ſe domi contrahunt, dilatant, foris & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignũ uacillantis animi, ac nõdum habẽtis tenorẽ ſuum, Etiamnũ dicã unde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerũ conſiliorũq;. Nemo proponit ſibi quid uelit, nec ſi ꝑpoſuit, perſeuerat in eo, ſed trãſilit, nec tantũ mutat, ſed redit, & in ea quę deſeruit ac dãnauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquã definitiones ſapiẽtiæ ueteres & totum cõplectar humanæ uitæ modũ, hoc poſſum cõtẽtus eſſe. Quid eſt ſapiẽtia? Semper idẽ uelle atq; idẽ nolle. Licet illã exceptiunculã non adijciã, ut rectũ ſit quod uelis, nõ poteſt cuiq; ſemper idẽ placere, niſi rectũ. Neſciũt ergo homines quid uelint, niſi illo momẽto, quo uolũt. In totũ nulli uelle aut nolle decretũ eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrariũ uetitur, atq; pleriſq; agitur uita per luſum. Preme ergo

quod cœpiſti,& fortaſſe perduceris,aut ad ſummū,aut eò quod ſummū nōdum eſſe
ſolus intelligas. Quid fiet,inquis,huic turbæ familiariū? Turba iſta cū à te paſci deſi
erit ipſa ſe paſcet,aut quod tu beneficio tuo nō potes ſcire,paupertatis ſcies. Illa ue
ros certosq; amicos retinebit,diſcedit quiſquis non te,ſed aliud ſequebatur. Nō eſt
autē uel ob hoc unum amāda paupertas,quod à quibus ameris oſtendet? O quādo
ille ueniet dies,quo nemo in honorē tuū mētiatur. Huc ergo cogitationes tuæ ten/
dāt,hoc cura,hoc opta,omnia alia uota deo remiſſurus,ut contentus ſis temetipſo,
& ex te naſcētibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas propior? Redige te ad parua, ex
quibus cadere nō poſſis,idq; ut libētius facias,ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ
huius,quod ſtatim cōferā. Inuideas licet,etiā nunc libenter pro me depēdet Epicu/
rus. Magnificentior(mihi crede)ſermo tuus in grabato uidebitur & in panno,non
enim dicētur tātum illa,ſed ꝓbabūtur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius
noſter,cū illum uidi nudum in ſtramētis incubātem. Tunc enim non præceptor ue/
ri,ſed teſtis eſt. Quid ergo? Nō licet diuitias in ſinu poſitas cōtēnere? quid ni liceat?
Et ille ingentis animi eſt,qui illas circumfuſas ſibi multum diuq; miratus,quod ad ſe
uenerint,ridet,ſuasq; audit magis eſſe ꝙ ſentit. Multum eſt nō corrumpi diuitiarū
cōtubernio. Magnus eſt ille,qui in diuitijs pauper eſt,ſed ſecurior,qui caret diuitijs.
Neſcio,inquis,quomodo iſte paupertatē laturus eſt,ſi in illā inciderit: Nec ego Epi
curi æmulus ſcio an pauper iſte contempturus ſit diuitias,ſi in illas inciderit. Itaq; in
utroq; mens æſtimāda eſt,inſpiciendumq; an ille paupertati indulgeat, an hic diui/
tijs non indulgeat. Alioquin leue argumētum eſt bonæ uoluntatis grabatus,aut pā
nus,niſi apparuit aliquē illa nō neceſſitate pati ſed malle. Cæterum magnæ indolis
eſt, ad iſta nō properare tanꝙ ad meliora,ſed præparare tanꝙ ad facilia. Et ſunt, Lu
cili, facilia,cum uerò multo ante meditatus acceſſeris,iucūda quoq;. Ineſt enim illis
ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſariū ergo iudico id, quod tibi ſcripſi
magnos uiros ſæpe feciſſe,aliquos dies interponere,quibus nos imaginaria pauper
tate exerceamus aduerſā,quod eo magis faciendum eſt, quo delitijs permaduimus,
et oīa dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus ſomno,& uellicandus eſt ani
mus admonēdusq; naturā nobis minimū cōſtituiſſe. Nemo naſcitur diues,quiſquis exit
in lucē,iuſſus eſt lacte et pāno eſſe contētus. Ab his initijs nos regna nō capiūt. Vale.

EPIST. XXI. Quod tēdentē ad philoſphiā impedit mundanæ felicitatis
falſa æſtimatio. Et quod ſolum ſtudioſum ingeniū facit aliquē clarū. Et in
omni quod habere cupimus,cupiditatibus detrahendum eſt.

CVm iſtis negociū tibi eſſe iudicas,de quibus ſcripſeras? Maximum negocium
tecum habes,tu tibi moleſtus es. Quid uelis neſcis,melius probas honeſta,ꝙ ſe
queris. Vides ubi ſit poſita felicitas,ſed ad illum peruenire nō audes. Quid ſit autē
quod te impediat,quia parum ipſe diſpicis dicā. Magna hæc eſſe exiſtimas,quę reli
cturus es,& cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatē,ad quam tranſiturus es, retinet te
huius uitæ,à qua receſſurus es,fulgor,tāquàm in ſordida & obſcura caſurum. Erras
Lucili,ex hac uita ad illā aſcenditur. Quod intereſt inter ſplēdorē & lucē,cum hæc
certam originē habeat,ac ſuā,ille niteat alieno,hoc inter hanc uitā & illā. Hæc quia
fulgore extrinſecus ueniēte percuſſa eſt,craſſam illi ſtatim umbrā faciet quiſquis ob
ſtiterit,illa uerò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarū & nobilē efficiēt. Exem/
plū Epicuri referā,cū Idomeneo ſcriberet,& illum à uita † ſpecioſa,ad fidelē ſtabi- al. uia
lemq; gloriā reuocaret,rigidæ tunc potētię miniſtrū,& magna tractantē. Si gloria,
inquit, tangeris,notiorē te epiſtolæ meæ facient,ꝙ omnia iſta quæ colis, & propter
quæ coleris. Nunquid ergo mētitus eſt? Quis Idomenea noſſet niſi Epicurus il
lū ſuis literis † incidiſſet? Omnes illos megiſtanas & ſatrapas,& regē ipſum,ex quo al. indicaſſet
Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis
epiſtolæ nō ſinūt,nihil illi ꝓfuiſſet gener Agrippa,& Tyberius progener, & Druſus
Cæſar ꝓnepos,inter tā magna nomina taceretur,niſi Cicero illū applicuiſſet. Pro/
funda ſupra nos altitudo tēporis ueniet,pauca ingenia caput exerēt,& in idē quan
doq; ſilētium obitura obliuioni reſiſtēt,ac ſe diu uindicabunt. Quod Epicurus ami/
co ſuo

co ſuo potuit promittere,hoc tibi ꝑmitto Lucili.Habeo apud poſteros gratiã, poſ
ſum mecũ duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriã æternam
promiſit,& pręſtat.Fortunati ambo ſi quid mea carmina poſſunt,Nulla dies unquã
memori uos eximet æuo,Dũ domus Aeneę capitoli immobile ſaxum Accollet,im
periumq́ꝫ pater Romanus habebit.Quoſcunqꝫ in mediũ fortuna protulit, quicunqꝫ
mẽbra ac partes alienæ potentiæ fuerãt,horum gratia uiguit,domus frequẽtata eſt,
dũ ipſi ſteterũt,poſt ipſos cito memoria defecit.Ingeniorũ creſcit dignatio,nec ip/
ſis tantũ honor habetur,ſed quicquid illorũ memoriæ adhæſit,excipitur. Ne gratis
Idomeneus in epiſtolã meam uenerit,ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus
illã nobilem ſentẽtiam ſcripſit,qua hortatur,ut Pythoclea locupletem nõ publica,
nec ancipiti uia faciat. Si uis,inquit.Pythoclea diuitẽ facere,nõ pecuniæ adijciẽdũ,
ſed cupiditatibus detrahendũ eſt.Et apertior iſta ſententia eſt,quàm ut interpretan
da ſit,& diſertior quàm ut adiuuanda.Hoc unũ te admoneo,ne iſtud tantum exiſti/
mes de diuitijs dictũ,quocunqꝫ transtuleris,idem poterit.Si uis Pythoclea honeſtũ
facere,non honoribus adijciendũ eſt,ſed cupiditatibus detrahendum.Si uis Pytho
clea eſſe in perpetua uoluptate,non uoluptatibus adijciendũ eſt, ſed cupiditatibus
detrahendũ.Si uis Pythoclea ſenẽ facere,& implere uitam,non annis adijciendum
eſt,ſed cupiditatibus detrahẽdũ eſt.Has uoces nõ eſt quod Epicuri eſſe iudices,pub
licæ ſunt.Quod fieri in ſenatu ſolet,faciendum ego in philoſophia quoqꝫ exiſtimo.
Cũ cenſuit aliquis,quod ex parte mihi placeat,iubeo illum diuidere ſententiam,&
ſequor.Pro eo libentius Epicuri egregia dicta cõmemoro,ut iſti qui ad illa confugi
ent,ſpe mala inducti,qui uelamentũ ipſos ſuorum uitiorum habituros exiſtimant,
probent,quocunqꝫ ierint honeſte eſſe uiuẽdũ.Cum adierint hos hortulos & audie
rint inſcriptũ hortulis,hoſpes hic bene manebis,hic ſũmũ bonũ uoluptas ẽ, paratꝰ
erit iſtius domicilij cuſtos,hoſpitalis,humanus , & te polenta excipiet , & aquam
quoqꝫ large adminiſtrabit,& dicet:Ecquid bene acceptꝰ es?Nõ iritãt,inquit,hi hor
tuli famẽ.ſed extinguunt,nec maiorẽ ipſis potionibus ſitim faciunt,ſed naturali, &
grãtuito remedio ſedant.In hac uoluptate conſenui.De his tecũ deſiderijs loquor,
quæ conſolationẽ non recipiunt,quibus dandũ eſt aliquid ut deficiant.Nam de illis
extraordinarijs quæ licet differre,licet caſtigare & opprimere,hoc unũ cõmoneſa/
ciã,iſta uoluptas naturalis eſt,non neceſſaria,huic nihil debes.Si quid impendis,uo
luntarium eſt.Venter præcepta non audit,poſcit,appellat.Nõ eſt tamen moleſtus
creditor,paruo dimittitur,ſi modo das illi quod debes,non quod potes. Vale.

EPIST.XXII. Quod occupationes conſilio relinquẽdæ ſunt,nõ præcipitanter fu/
giendæ,& de uaria quiete locorũ,& quod homines priores moriuntur q̃ naſcãtur.

IAm intelligis educendũ eſſe te,ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis,ſed quo
modo id conſequi poſſis quæris.Quædã non niſi à preſente monſtrantur. Non po

al. tentanda. Gladiator in arena conſilium capit.

teſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere,uena † tangẽda eſt. Vetus
prouerbium eſt,Gladiatorẽ in arena capere cõſilium.Aliquid aduerſarij uultus,ali
quid manus mota,aliquid ipſa inclinatio corporis intuẽtẽ monet.Quid fieri ſoleat,
quid oporteat in uniuerſum,& mandari poteſt & ſcribi. Tale conſiliũ non tantum
abſentibus,ſed etiam poſteris datur.Illud autẽ quando fieri debeat,aut quemadmo
dũ,ex longinquo nemo ſuadebit,cũ rebus ipſis deliberandũ eſt.Non tantũ præſen/
tis,ſed uigilantis eſt occaſionẽ obſeruare properantem.Itaqꝫ hanc circumſpice, hãc
ſi uideris,prende,& toto impetu,totis uiribus id age,ut te iſtis officijs exuas. Et qui
dem quam ſententiam feram,attende.Cenſeo aut ex iſta uita tibi,aut è uita exeun/
dũ.Sed illud idem exiſtimo,leni eundũ uia,ut quod male implicuiſti, ſoluas potius
q̃ abrumpas,dummodo ſi alia ſoluendi ratio non erit,uel abrumpas. Nemo tam ti/
midus eſt,ut malit ſemper pendere,q̃ ſemel cadere.Interim,quod primũ eſt, impe
dire te noli,contentus eſto negocijs,in quæ deſcendiſti,uel,quod uideri poteſt ma/
ius,incidiſti.Nõ eſt quod ad ulteriora nitaris,aut perdas excuſationẽ, & apparebit
te non incidiſſe.Iſta enim quæ dici ſolent,falſa ſunt.Non potui aliter.Quid ſi nollẽ?
neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt felicitatẽ curſu ſequi,eſt aliquid,etiã ſi non repugnare
ſubſiſtere

ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium nõ uenio
tantũ, ſed aduoco, & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo deſerre, ſi
quid delibero? Epicuri epiſtolam ad hãc rem pertinentẽ legi, Idomeneo quæ ſcribi
tur, quẽ rogat, ut quãtum poteſt fugiat & properet, antequã aliqua uis maior interue-
niat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubijcit, nihil eſſe tentandũ, niſi
cum apte poterit, tempeſtiueq; tentari. Sed cum illud tempus diu captatũ uenerit,
exiliendũ ait. Dormitare de fuga cogitãtem uetat, & ſperat etiam ex difficilimis ſa
lutarem exitum, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tẽpore. Puto nũc
& Stoicam ſententiam quæris, non eſt quod quiſquã illos apud te temeritatis infa-
met, cautiores quàm fortiores ſunt. Expectas forſitã, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt
cedere oneri, luctare cũ officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt uir fortis & ſtrenuus,
qui laborem fugit, uerũ ubi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate, dicentur tibi
iſta, ſi operæpreciũ habebit perſeuerantia, ſi nihil indignũ bono uiro faciendũ pati
endumue erit, alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non cõteret, nec in nego-
tijs erit negocij cauſa. Ne illud quidẽ quod exiſtimas eũ facturũ faciet, ut ambitioſis
rebus implicitus, earũ ſemper æſtus ferat. Sed cũ uiderit grauia, in quib9 uolutatur,
incerta, ancipitia, referet pedẽ, nec uertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile
eſt autẽ, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationũ præmia contempſeris. Illa
ſunt quę nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas ſpes relinquã? Ab ip
ſa meſſe diſcedã? Nudum erit latus? Incõmitata lectica? Atriũ uacuũ? Ab his ergo
inuiti homines recedunt, & mercedẽ miſeriarũ amant, ipſas execrantur. Sic de ãbi
tione, quomodo de amica queruntur, & ſi uerũ affectũ eorum inſpicias, nõ oderũt,
ſed litigant. Excute iſtos qui quæ cupiere deplorant, & de earũ rerum loquuntur fu
ga, quibus carere nõ poſſunt. Videbis uolũtariã eſſe illis in eo morã, quod ægre ferre
re ipſos et miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem te-
nent. Sed deponere illã in animo eſt, & libertas bona fide placuit, in hoc autẽ unũ
aduocationẽ petis, ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat, quid ni to
ta cohors Stoicorũ probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, et hone
ſta, & uera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, ut circunſpicias, quãtũ feras
tecũ, & quã magna pecunia inſtruas ociũ, nunquã exitum inuenies. Nemo cũ ſarcinis
enatat. Emerge ad meliorẽ uitã, ꝓpicijs dijs, ſed nõ ſic, quo modo iſtis propitij ſunt,
quib9 bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerũt, ad hoc unũ excuſati, quod
iſta quæ urunt, quæ excrutiãt, optantibus data ſunt. Iã imprimebã epiſtolæ ſignum,
reſoluenda eſt, ut cũ ſolenni ad te munuſculo ueniat, & aliquã magnificã uocem ſe-
cum ferat, & ecce occurrit mihi neſcio utrũ uerior, an eloquẽtior, cuius inquis? Epi
curi. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è uita tanquã modo in-
trauerit. Quemcunq; uis occupa, adoleſcentẽ, ſenem, medium, inuenies, æque timi-
dũ mortis, æque inſcium uitæ, nemo quicquã habet facti. In futurum enim noſtra di
ſtulimus. Nihil me magis in iſta uoce delectat, quàm quod exprobratur ſenibus in-
fantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus eſt, exit è uita. Falſum eſt, peiores
morimur quã naſcimur? Noſtrũ iſtud non naturæ uitium eſt. Illa de nobis cõqueri de-
bet, & dicere, quid hoc eſt? Sine cupiditatibus uos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſti
tione, ſine perfidia, ceteriſq; peſtibus, quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapiẽtiã,
ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc uerò trepidamus, cũ periculum ac
ceſſit, non animus nobis non color conſtat, lachrymæ nihil profuturæ cadũt. Quid
eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitũ? Cauſa autem hæc eſt, quod
inanes omniũ bonorũ ſumus quorum, in fine uitæ deſiderio laboramus. Non enim
apud nos pars eius ulla ſubſedit, trãſmiſſa eſt & effluxit. Nemo quã bene uiuat, ſed
quãdiu curat, cum omnibus poſſit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXIII. De ſolido & inani gaudio, & de malo uitæ principio.

PVtas me tibi ſcripturum, quàm humane nobiſcũ hyems egerit, quæ & remiſſa
fuit, & breuis, quàm malignum uer ſit, quã præpoſterũ frigus, & alias ineptias uer-
ba quærentiũ. Ego uero aliquid quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid
autem

autem iderit,niſi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris?ne gaudeas uanis.Fundamentum hoc eſſe dixi,etiam culmen eſt. Ad ſummam peruenit,qui ſcit quo gaudeat,qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Solicitus eſt,& incertus ſui,quem ſpes aliqua proritat,licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac,mi Lucili,diſce gaudere.Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes dulciſſima oblectamenta deuitãdas exiſtimo,Imò contra,nolo tibi unquam deeſſe læticiam. Volo illam tibi domi naſci. Naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit.Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt,leues ſunt,niſi forte tu iudicas illum gaudere,qui ridet.Animus debet eſſe alacer & fidẽs,& ſuper omnia erectus.Mihi crede,res ſeuera eſt uerum gaudium. An tu exiſtimas quenqam ſoluto uultu,& ut iſti delicati loquuntur,hilari oculo mortẽ contemnere?paupertati domum aperire?uoluptates tenere ſub freno?meditari dolorum patientiam?Hæc qui apud ſe uerſat,in magno gaudio eſt,ſed parum blando.In huius gaudij poſſeſſione eſſe te uolo.Nunquam deficiet,cum ſemel unde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt,illa opulẽtiſſima ſunt, quorũ in alto latet uena,aſſidue plenius reſponſura fodienti.Hæc quibus delectatur uulgus,tenuem habent ac †perſuſoriam uoluptatem,& quodcunque † inuentitium gaudium eſt,fundamento caret.Hoc de quo loquor,ad quod te conor perducere ſolidũ eſt,& quod plus pateat introrſus.Fac oro te,Lucili chariſſime, quod unum poteſt te præſtare felicem.diſijce & conculca iſta, quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio,ad uerum bonum ſpecta,& de tuo gaude.Quid eſt autem de hoc tuo?Te ipſo & tui optima parte.Corpuſculũ quoque etiam ſic nihil fieri ſine illo poteſt,magis neceſſariam rem crede,quàm magnam. Vanas ſuggerit uoluptates, breues,pœnitendas,ac niſi magna moderatione temperentur, in contrariũ abituras. Ita dico,in præcipiti uoluptas,ad dolorem uergit, niſi modũ teneat. Modum autẽ tenere in eo difficile eſt,quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas tuta eſt. Quid ſit iſtud interrogas,aut unde ſubeat?dicam.Ex bona cõſciẽtia, ex honeſtis cõſilijs,ex rectis actionibus.ex contemptu fortuitorũ,ex placido uitæ,& continuo tenore unam premẽtis uiam.Nam illi qui ex alijs propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliũt quidem,ſed caſu quodam trãſmittuntur,quomodo habere quicquam certũ manſurumue poſſunt,ſuſpenſi & uagi?Pauci ſunt qui conſilio ſe ſuaque diſponant, cæteri eorũ more quæ fluminibus innatant,non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia leuior unda detinuit,ac mollius uexit,alia uehemẽtior rapuit,alia ꝓximæ ripæ curſu langueſcente depoſuit.alia torrens impetus deiecit in mare,Ideo conſtituẽdũ eſt quid uelimus,& in eo perſeuerandũ.Hic eſt locus ſoluendi ęris alieni.Poſſum enim uocem tibi Epicuri tui reddere,& hãc epiſtolam liberare.Moleſtum eſt ſemper uitam inchoare,aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi,male uiuũt,qui ſemper uiuere incipiũt Quare inquis?deſiderat enim explanationem iſta uox. Quia ſẽper illis imperfecta uita eſt,Non poteſt autẽ ſtare paratus ad mortem,qui modo incipit uiuere.Id agendum eſt,ut ſatis uixerimus.Nemo hoc putat,qui orditur cũ maxime uitã.Non eſt quod exiſtimes paucos eſſe hos,propemodum omnes ſunt. Quidã uiuere tunc incipiunt,cum deſinendum eſt:ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris, Quidam ante uiuere deſierunt,quàm inciperent, Vale.

al. perfunctoriam.
al. inueſtitium

EPIST. XXIIII. De præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte,& de non inconſulte animum inclinando.

SOlicitum te eſſe ſcribis de iudicij euentu,quod tibi furor inimici denũciat, & exiſtimas me ſuaſurum,ut meliora tibijpſi proponas,& acquieſcas ſpei blãdę. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere,et ſatis cito patiẽda cũ uenerint,præſumere,ac pręſens tempus futuri metu perdere?Eſt ſine dubio ſtultũ,quia quãdoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem uia ducã.Si uis omnẽ ſolicitudinẽ exuere,quicquid uereris ne eueniat,euenturũ utique propone, & quodcunque illud eſt malum tecum ipſe metire,ac timorem tuum taxa;intelliges profecto aut nõ

magnum

magnum,aut non longum eſſe quod metuis,nec diu exēpla quibus confirmeris,co
ligēda ſunt. Omnis illa ætas tulit. In quacunq; partem rerum,uel ciuilium, uel exter
narum memoriā miſeris,occurrent tibi ingenia,aut profectus, aut impetus magni.
Nunquid accidere tibi ſi damnaris poteſt durius,q̃ ut mittaris in exiliū? ut ducaris
in carcerem? nunquid ultra quicquā corpori timendum eſt,q̃ ut uratur? quàm ut pe
reat? Singula iſta conſtitue,& contēptores eorum cita,qui non quærendi, ſed eligē
di ſunt. Dānationē ſuam Rutilius ſic tulit, tanquā nihil illi moleſtum eſſet aliud,
quàm quod male iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit,Rutilius etiā libēter.
Alter ut rediret Reipub. præſtitit, alter reditū ſuū Syllæ negauit,cui nihil tūc nega
batur. In carcere Socrates diſputauit,& exire (cum eſſent qui ꝓmitterent fugā) no
luit,remanſitq́;,ut duarum rerū grauiſſimarum hominibus mētum demeret,mortis
& carceris. Mutius ignibus manum impoſuit. Acerbū eſt uri, quanto acerbius, ſi id
te faciente patiaris? Vides hominē nō eruditum,nec ullis præceptis contra mortē,
aut dolorē ſubornatum,militare tātum robore inſtructum,pœnas à ſe irriti conatus
exigentem: ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit,nec ante remouit nu-
dis oſſibus fluentem manum,quàm ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid
in illis caſtris felicius potuit,nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupāda peri
cula uirtus,q̃ crudelitas ad irrogāda. Facilius Porſena Mutio ignouit, quod uolue
rat occidere,quàm ſibi Mutius quod non occiderit. Decantatæ,inquis,in omnibus
ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. Iam mihi cū ad contemnendam mortem uentum fuerit, Ca
tonē narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librū legētem,poſi-
to ad caput gladio: duo hæc in rebus extremis inſtrumēta proſpexerat,alterū ut uel
let mori,alterū ut poſſet. Compoſitis ergo rebus,utcunq; componi fractæ atq; ulti-
mæ poterant,id agendū exiſtimauit,ne cui Catonē aut occidere liceret,aut ſeruare
contingeret,& stricto gladio,quē uſq; in illum diem ab omni cæde purum ſeruaue-
rat, Nihil,inquit,egiſti fortuna ōnibus conatibus meis obſtādo,nō pro mea adhuc,
ſed pro patriæ libertate pugnaui,nec agebā tanta pertinacia,ut liber,ſed ut inter li-
beros uiuerem,nūc quoniā deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in
tutū. Impreſſit deinde mortiferum corpori uulnus,quo obligato à medicis, cū mi-
nus ſanguinis haberet,minus uirium,animi idem,iam non tantū Cæſari,ſed ſibi ira
tus,nudas in uulnus manus egit,& generoſum illū contemptoremq́; omnis poten-
tiæ ſpiritū non emiſit,ſed eiecit. Non in hoc exēpla hæc nunc congero , ut ingeniū
exerceā,ſed ut te aduerſus id quod maxime terribile uidetur,exhorter. Facilius autē
exhortabor,ſi oſtendero non tantū fortes uiros hoc momentū efflandæ animæ con
tēpſiſſe,ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorū: ſi-
cut illū Cn. Pompeij ſocerum Scipionem,qui contrario in Africam uento relatus,
cum teneri nauem ſuā uideret ab hoſtibus,ferro ſe tranſuerberauit , & quærentibus
ubi Imperator eſſet, Imperator,inquit,bene ſe habet. Vox hæc,illū parē maioribus
fecit,& fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrūpi paſſa. Multū fuit
Carthaginē uincere,ſed amplius mortē. Imperator, inquit,bene ſe habet. An aliter
debebat Imperator,& quidē Catonis,mori? Nō reuoco te ad hiſtorias,nec ex omni
bus ſeculis contēptores mortis (qui ſunt plurimi) colligo. Reſpice ad hæc noſtra tē-
pora de quorū languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines ſuccurrent,
ōnis fortunæ,omnis ætatis,qui mala ſua morte præciderūt. Mihi crede,Lucili,adeo
mortis timēda non eſt,ut beneficio eius nihil ante ferendū timēdū ue ſit. Securus ita
q; inimici minas audi,& quāuis cōſcientia tua tibi fiduciā faciat,tamen quia multa
extrà cauſam ualēt,& quod æquiſſimū eſt ſpera,& ad id te quod eſt iniquiſſimū, † *al. præpara*
cōpara. Illud autē ante omnia memēto,demere reb. tumultū,ac uidere quid in qua-
q; re ſit, ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,niſi ipſum timorē. Quod uides accidere pue-
ris,hoc nobis quoq; maiuſculis pueris euenit. Illi quos amant,quibus aſſueuerūt,cū
quibus ludūt,ſi perſonatos uident,expaueſcūt. Non hominibus tātum,ſed & rebus
perſona demenda eſt,& reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis,
& turbā carnificū circa te frementium? Tolle iſtā pompam ſub qua lates, & ſtultos

territas, mors eſt, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla cõtempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu ſingulis articulis, ſingula machinamẽta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia inſtrumẽta excarnificãdi particulatim hominis? Pone iſta quæ nos obſtupefaciũt, iube cõticeſcere gemitꝰ & exclamationes, & uocũ inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt quẽ podagricus ille cõtẽnit, quem ſtomachicus ille in ipſis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt ſi ferre poſſum, breuis eſt ſi ferre non poſſũ Hæc in animo uoluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti, ſed an uere audieris, an uere dixeris, effectu ꝓba. Hoc enim turpiſſimũ eſt, quod nobis obijci ſolet, uerba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exilium, nũc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigoris cum exurgendum erit. Abduc illum à priuata cauſa ad publicam, dic mortale tibi, & fragile corpuſculũ eſſe, cui nõ ex iniuria tantũ, aut ex potẽtioribus uiribus denunciabitur dolor, ſed ipſæ uoluptates in tormenta uertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremq́ꝫ, libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper uiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc ſolutus ſum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus aſtrinxit: Moriar? Hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam, uanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota uolui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec ullius uiſcera, & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat, & tenebras, & laruarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit,

al. emittit. aut † exuit, Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat, bona pariter malaq́ꝫ ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum uerſum, ſi prius admonuero, ut te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire, quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, & tunc quoq́ꝫ cum creſcimus, uita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: uſq́ꝫ ad heſternum, quicquid tranſijt temporis, perit, Hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydra, non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quicquid ante defluxit, ſic ultima hora qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu uenimus. Hæc cum deſcripſiſſes quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quàm ubi ueritati commodas uerba, dixiſti: Mors non ultima uenit, ſed quæ rapit ultima mors eſt. Malo te legas, quàm epiſtolam meam. Apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam, Video quò ſpecies. Quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum utile. Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait: Ridiculum eſt currere ad mortem tædio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum eſſet ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit, Quid tam ridiculum, quàm appetere mor-

Eiuſdem notæ. tem, cum uitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adijcias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe imò dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, cõfirmabis animum, uel ad mortis, uel ad uitæ patientiam. At in utrunque emonendi, ac firmandi ſumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus: etiam cum ratio ſuadet finire, ſed non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiẽs non fugere debet è uita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque uitetur affectus, qui multos occupauit, libido ſcilicet moriendi, Eſt enim, mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam

ad mo-

ad moriendũ inconſulta animi inclinatio,quæ ſæpe generoſos atq; acerrimæ indo/
lis uiros corripit,ſæpe ignauos iacentesq;.Illi cõtemnunt uitam,hi grauãtur. Quoſ
dam ſubit eadem faciendi uiuendiq; ſatietas, & uitæ non odium, ſed faſtidium, in
quod prolabimur,ipſa impellẽte philoſophia,dum dicimus,quouſq; eadem? Nẽpe
expergiſcar,dormiã,ſatiabor,eſuriã,algebo,æſtuabo:nullius rei finis eſt,ſed in orbẽ
nexa ſunt omnia,fugiunt ac ſequuntur:diem nox premit,dies noctem,æſtas in autũ
num deſinit,autumno hyems inſtat, quæ uere compeſcitur.Omnia trãſeunt,ut re/
uertantur,Nihil noui uideo,nihil noui facio.Fit aliquãdo & huius rei nauſea. Mul
ti ſunt,qui non acerbum iudicent uiuere,ſed ſuperuacuum. Vale.

EPIST. XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs.
Et de imaginaria boni uiri præſentia.

QVod ad duos amicos noſtros pertinet,diuerſa uia eundum eſt. Alterius enim
uitia emendanda,alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota,non amo illum,
niſi offendo. Quid ergo,inquis? Quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua
continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem,non poteſt reformari,
tenera finguntur,An profecturus ſim neſcio,malo ſucceſſum mihi,quàm fidem deeſ
ſe:nec deſperaueris,etiam diutinos ægros poſſe ſanari,ſi contra intemperantiã ſte/
teris.ſi multa inuitos & facere coegeris & pati.Nec de altero quidem ſatis fiduciæ
habeo,excepto eo quod adhuc peccare erubeſcit:nutriẽdus eſt hic pudor, qui quã
diu in animo eius durauerit,aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc ueterano parci/
us agendum puto,ne in deſperationem ſui ueniat: nec ullum tempus aggrediendi
melius fuit,quàm hoc dum interquieſcit,dum emendato ſimilis eſt. Alijs hæc inter/
miſſio eius impoſuit,mihi uerba non dat,expecto cum magno fœnore uitia reditu/
ra,quæ nunc ſcio ceſſare,non deeſſe. Impendam huic rei dies, & utrum poſſit ali/
quid agi,an non poſſit,experiar. Tu nobis te,ut facis,fortem præſta,& ſarcinas con *Sarcinas*
trahe.Nihil ex his quæ habemus neceſſarium eſt,ad legem naturæ reuertamur. Di/ *contrahe:*
uitiæ paratæ ſint. Aut gratuitum eſt quo egemus,aut uile.Panem & aquam natura
deſiderat,nemo ad hæc pauper eſt,intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit,cum
ipſo Ioue de felicitate contendat,ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epi/
ſtolæ inuoluam. Sic fac,inquit,omnia tanquam ſpectet aliquis.Prodeſt ſine dubio,
cuſtodem ſibi impoſuiſſe,& habere quem reſpicias,quem intereſſe cogitationibus
tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius eſt,ſic uiuere tanquam ſub alicuius
boni uiri,ac ſemper præſentis,oculis. Sed ego etiam hoc contentus ſum,ut ſic facias
quæcunq; facies,tanq; ſpectet aliquis.Omnia nobis † mala ſolitudo perſuadet. Cũ *al. uitia,ſed ad*
iam profeceris tantum,ut ſit tibi etiam tui reuerentia,licebit dimittas pædagogum. *iectum ex mar*
Interim te aliquorum autoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit,aut Scipio,aut Lælius,aut *gine puto, in*
cuius interuentu,perditi quoque homines uitia ſupprimerent, dum te efficis eum *terpretationis*
cum quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris,& aliqua cœperit apud te tui eſſe *cauſa.*
dignatio,incipiam tibi permittere,quod idem ſuadet Epicurus. Tũc præcipue in te
ipſe ſecede,cum eſſe cogeris in turba Diſſimilem te fieri multis oportet,dum tibi tu
tum non ſit à te recedere. Circumſpice ſingulos. Nemo eſt cui nõ ſatius ſit, cum quo
libet eſſe quàm ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede,cum eſſe cogeris in turba,ſi
bonus uir,ſi quietus,ſi temperans uis eſſe.alioquin in turbam tibi à te recedendum
eſt.Iſtic enim malo uiro propius es. Vale.

EPIST. XXVI. De non accuſando defectum naturæ,& qualiter boni uiri me/
ritum mors excutiat,& quod egregium ſit mortem diſcere.

MOdo dicebam tibi in conſpectu eſſe me ſenectutis,iam uereor ne ſenectutẽ poſt
me reliquerim. Aliud iam his annis,huic corpori uocabulum cõuenit, quoniã
quidẽ ſenectus laſſæ ætatis nõ fractæ nomẽ eſt. Inter decrepitos me numera, & extre
ma tãgentes. Gratis tamen mihi apud te ago. Non ſentio in animo ætatis iniuriam,
cum ſentiã in corpore tantum uitia,& uitiorũ miniſteria ſenuerunt. Viget animus
& gaudet,non multum ſibi eſſe cum corpore,magnam partem oneris ſui depoſuit,
exultat,& mihi facit controuerſiam de ſenectute. Hunc ait eſſe florẽ ſuũ. Credamus

illi,bono ſuo utatur.Ire in cogitationem iuuat,& diſpicere quid ex hac trãquillita-
te ac modeſtia morum ſapientiæ debeam,quid ætati: & diligẽter excutere quæ nõ
poſſim facere,quæ nolim,proſit ne habituro aliquid ſi quicquid nolim,quicquid nõ
poſſim,non poſſe me gaudeo.Quæ enim querela eſt,quod incommodum, ſi quic-
quid debet deſinere defecit.Incommodum ſummum eſt,inquis,minui & deperire,
& ut proprie dicam liqueſcere.Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus.Carpi-
mur,ſinguli dies aliquid ſubtrahunt uiribus.Et quis exitus eſt melior quàm in finẽ
al.delabi? ſuum natura ſoluente † dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus,& è uita repentinus
exceſſus,ſed quia lenis hæc uia eſt,ſubduci.Ego certe uelut appropinquet experi-
mẽtũ,& ille laturus ſententiã de omnibus ãnis meis dies uenerit,ita me obſeruo &
alloquor, Nihil eſt, inq̃,adhuc,quod aut rebus aut uerbis exhibuimus,leuia ſunt,
iſta & fallacia pignora animi,multiſq; inuoluta lenocinijs.Quod profecerim, mor-
ti crediturus ſum.Non timide itaque componor ad illum diẽ,quo remotis ſtrophis
ac fucis,de me pronunciaturus ſum,utrum loquar fortia an ſentiam,nunquid ſimu-
latio fuerit & minus quicquid contra fortunam iactaui uerborum contumacium.
Remoue exiſtimationem hominum,dubia ſemper eſt,& in partem utramque diui-
al.tota uita ditur.Remoue ſtudia †,totam uitam tracta.mors de te pronunciatura eſt. Ita dico,
tractata, diſputationes & literata colloquia, & ex præceptis ſapientium uerba collecta, &
eruditus ſermo,non oſtendunt uerum robur animi.Eſt enim oratio etiam timidiſſi-
mis audax.Quid egeris,tunc apparebit,cum animum ages. Accipio conditionem
humanam,non reformido iudicium.Hæc mecum loquor,ſed tecum quoque me lo-
cutum puta.Iunior es.Quid refert? Non dinumerantur anni.Incertum eſt quo te lo-
al.Deſinere co mors expectet.Itaque tu illam omni loco expecta †.Finire iam uolebam,& ma-
nus ſpectabat ad clauſulam,ſed conficienda ſunt ſacra,& huic epiſtolæ uiaticum
dandum eſt.Puta me non dicere, unde ſumpturus ſum mutuum. Scis cuius arca
utar.Expecta puſillum & de domo fiet numeratio,interim commodabit Epicurus,
quia ait,Meditare utrum commodius ſit,uel mortem tranſire ad nos,uel nos ad eã.
Hic patet ſenſus.Egregia res eſt mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas
id diſcere quo ſemel utendum eſt.Hoc eſt ipſum quare meditari debeamus. Sem-
per diſcendum eſt,quod an ſciamus,experiri nõ poſſumus.Meditare mortem.Qui
hoc dicit,meditari libertatem iubet.Qui mori didicit,ſeruire didicit. Supra omnẽ
potentiam eſt,certe extra omnem.Quid ad illum carcer,& cuſtodia,& clauſtra? Li-
berum oſtium habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet,amor uitæ,qui ut nõ
eſt abijciendus,ita minuendus eſt:ut ſi quando res exiget,nihil nos detineat,nec im-
pediat,quo minus parati ſimus,quod quãdoq; faciendum eſt,ſtatim facere. Vale.

EPIST. XXVII. De uoluptatis nocumento,& uirtutis gaudio,ad quod per
externum adiutorium non uenitur,& quod nunquam nimis
dicitur,quod non ſatis diſcitur.

TV me,inquis,mones,iã enim te ipſe monuiſti,iam correxiſti,ideò aliorũ emen-
dationi uacas.Non ſum tã improbus,ut curationes æger obeam, ſed tanquam
νοσοκομεῖον. in eodẽ ualetudinario iaceam,de communi malo tecum colloquor,remedia cõmu-
nico.Sic itaq; me audi tanquam mecum loquar,in ſecretum te meũ admitto,& te ad
hibito,mecũ exigo.Clamo mihi ipſe,numera ãnos tuos,& pudebit eadẽ uelle, quæ
al.tu tibi ante uolueras puer,eadẽ parare.Hoc deniq; †tibi circa diẽ mortis præſta, moriantur ãte
diem te uitia.Dimitte iſtas uoluptates turbidas,magno luendas. Non uenturæ tantum,
ſed preteritæ nocent.Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fie-
rent,ſolicitudo non cum ipſis abijt,ita improbarum uoluptatum,etiã poſt ipſas pœ-
nitentia eſt.Non ſunt ſolidæ,non ſunt fideles,etiam ſi non nocent fugiunt.Aliquod
potius bonum manſurum circumſpice,nullum autẽ eſt,niſi quod animus ex ſe ſibi
inuenit.Sola uirtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurũ,etiã ſi quid obſtat,nubiũ
modo interuenit,quæ infra feruntur,nec unquam diẽ uincunt.Quando ad hoc gau-
diũ peruenire continget? Nõ quidem ceſſatur adhuc,ſed feſtinatur.Multum preſtat
operis in quod ipſe neceſſe eſt uigiles,ipſe laborẽ tuum impẽdas,ſi effici cupis. De-
legationem

legationē res iſta non recipit. Aliud literarū genus adiutorium admittit. Clauiſius *Clauiſius.*
Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimoniū habebat liberum & ingenuum. *Sabinus.*
Nunquā uidi hominē beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi mo-
do nomē Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tā bene nouerat, quā
pædagogos noſtros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit,
ſed imponit, tā perperam, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilomi-
nus eruditus uolebat uideri. Hanc itaq; compēdiariam excogitauit, magna ſumma
emit ſeruos, unum qui Homerum teneret, alterū qui Heſiodum. Nouem præterea
Lyricis, ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. Non inuene
rat, faciendos locauit. Poſtquā hæc familia illi cōparata eſt, cœpit conuiuas ſuos in
quietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cū peteret uerſus, quos referret,
ſępe in medio† uerſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorū diuitū adro *al. uerbô*
ſor, & quod ſequitur arriſor, & quod duobus his adiunctū eſt, deriſor, ut Gramma-
ticos haberet analectas. Cū dixiſſet Sabinus centenis milibus ſibi cōſtare ſingulos
ſeruos, minoris, inquit, totidē ſcrinia emiſſes. Ille tamē in ea opinione erat, ut puta
ret ſe ſcire, quod quiſquā in domo ſua ſciret. Idē Satellius illum hortari cœpit, ut lu-
ctaretur, hominē ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, & quomo
do poſſum? uix uiuo, Noli, obſecro, inquit, iſtud dicere, Nō uides quàm multos ſer
uos ualētiſſimos habeas? Bona mens nec cōmodatur nec emitur, & puto ſi uenalis
eſſet, non haberet emptorē. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo,
& uale. Diuitiæ ſunt, ad legē naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus
aliter atq; aliter. Sed nunquā nimis dicitur, quod nunquā ſatis diſcitur, Quibuſdam
remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt. Vale.

EPIST. XXVIII. Quod non loci, ſed animi mutatione triſticia tollitur, & de non
prouocando diſcrimine, & quod initium ſit ſalutis notitia peccati.

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouā, quod peregrinatione
tam longa, & tot locorum uarietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemq;
mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet uaſtum traieceris mare, licet (ut
ait Virgilius noſter) Terræq; urbesq; recedant, ſequentur te quocunque peruene-
ris, uitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrina
tiones prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſa quæ expulit. Quid ter-
rarum iuuare nouitas poteſt? Quid cognitio urbium, aut locorum? In irritum cedit
iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis, Onus animi depo
nendum eſt. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum co-
gita, qualem Virgilius noſter uatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ multumque
habentis in ſe ſpiritus, non ſui. Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſ-
ſe deum. Vadis huc & illuc, ut excutias inſidens pondus, quod ipſa iactatione in-
commodius fit, ſicut in naui onera immota minus urgent, inæqualiter conuoluta ci
tius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis contra te facis, &
motu ipſo noces tibi. Aegrum enim cōcutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis
mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ
angulo colloceris, hoſpitalis tibi illa qualiſcunque ſedes erit. Magis quis ueneris
quàm quò intereſt, & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſua-
ſione uiuendum eſt, non ſum uni angulo natus, patria mea totus hic eſt mundus.
Quod ſi liqueret tibi, nō admirareris, nil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas
ſubinde priorum tedio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam cre-
deres. Nō peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas, cum illud quod
quæris, bene uiuere, omni loco poſitum ſit. Nunquid tam turbidum fieri poteſt quā
forum? Ibi quoque licet quietè uiuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, cōſpe
ctum quoque & uiciniam fori procul fugiam. Nam ut loca grauia, etiam firmiſſi-
mam ualetudinem tentant, ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ, & cō-
ualeſcenti ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eūt, &
tumultuoſam probantes uitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo

colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget, & mallet in pace eſſe quàm in pugna. Nō enim multum prodeſt uitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt quot domini ſint? Seruitus una eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſoluero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe uidetur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non uult. Depræhendas te oportet, antequam emendes. Quidam uitijs gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua uirtutum loco numerant? Ideò quantum potes teipſum coargue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

IN LIBRVM TERTIVM. EPIST. XX.

Aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum uidi nudum, quanto minus quàm in ſtramentis incubantē. Ita prior æditio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noſter, cum illum uidi nudum. Alius cum in ſtramentis uilibus incubantem. Neutra caret ſcrupulo.

Epiſt. 21. *Omnes illos magiſtratus & ſatrapas. Ex uetuſtiſsimo codice repoſui. Megiſtanas: nam hoc uerbo uſus eſt Suetonius, nos magnates ſiue primates dicimus.*

Epiſt. 27. *Vt Grammaticos haberet analectos. Quidam habebat analetas, alius analectas, quod magis arridet, ut intelligas eos, qui minutiſsima quæq; colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ decidentes è conuiuio.*

PINCIANI IN LIB. TERTIVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 20. *SVIS literis incidiſſe] Eadem partim legit indidiſſet, partim indicaſſet non incidiſſet. Non irritant inquit hi hortuli famem] Verbum, inquit, deſideratur in quibuſdam exemplaribus.*

Epiſt. 22. *ET quidem prudentiores quàm ipſe ſum ad quos ſoleo deferre ſi quid delibero] Quidā codices, ſunt, legūt: nō ſū. Alij diuerſo in totum modo hoc pacto. Equidē ad prudētiores quàm ipſe ſum ſoleo deferre ſi quid delibero.*

Epiſt. 23. *Torrēs impetus deiecit in mare] Proiecit, in aliquibus legitur codicibus, non deiecit. Fidelior mihi uidetur lectio deuexit.*

Epiſt. 24. *NVNQVID ultra quicquam corpori timendum eſt] Non corpori, ſed illi, quidā præferunt codices. Alij fidelius ulli. Vel ad mortis uel ad uitæ patientiā. At in utrūque emonendi ac firmandi ſumus] Vetus lectio, uel ad mortē uel ad uitæ patientiam, aut in utrunq; emonendi enim ac firmandi ſumus. Sed non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus] Particula, nec, deſideratur in quibuſdam codicibus, & quidem ut ſentio recte.*

Epiſt. 25. *PROSIT ne habituro aliquid ſi quicquid nolim, quicquid non poſſim non poſſe me gaudeo] Locus uitiatiſsimus, uerbis partim redundantibus, partim deficientibus, nec in ullo alio maior exemplarium diſſonantia, diſcuſsis igitur & diligenti cenſura perpenſis ſcriptorum codicum uerbis hanc lectionem elicio. Proſint ne habituro quæ uelim. Atqui ſi nolim quicquid non poſſe me ſcio gaudeo.*

Epiſt. 27. *Tam properanter quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat] Sic prior æditio. Corrigo ex exemplari Facundi & primitiui, tam perperā tribus quàm ille Troianos, reliqua. Vt grammaticos haberet analectos] Eadem analectas habet, non analectos, quam lectionem etiam Rhodiginus agnoſcit.*

Epiſt. 28. *MAGIS quis uenerit quàm quo intereſt] Veneris eadem non uenerit. Inquire in te] Eadē inquire te in te.*

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM.
LIBER QVARTVS.

EPIST. XXIX. Quod licet non omnes monendi ſint, tamē, quidā etiā contradicentes uel illudentes docendi ſint, & quod ſapiens malit ſibi placere quàm populo.

DE Marcellino noſtro quæris, & uis ſcire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex cauſa quàm quia audire uerū timet, à quo periculo iam abeſt, nulli enim niſi audituro dicendū eſt. Ideò de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, & quoſq; obuios monuerūt, dubitari ſolet an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morboue mutos? Quare, inquis, uerbis parcām? Gratuita ſunt. Nō poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem ammoneo. Illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus, non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc mi.

Lucili,non exiſtimo faciendum magno uiro,diluitur eius autoritas,nec habet apud
eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſoleſacta corrigere. Sagittarius non ali-
quando ferire debet,ſed aliquando deerrare. Non eſt ars,quæ ad effectum caſu ue-
nit.Sapientia ars eſt,certum petat,eligat profecturos,ab his quos deſperauit,rece-
dat,non tamen cito relinquat, † & in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. al. ſed in,
Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero,etiamnum ſeruari poteſt,ſed ſi cito il
li manus porrigitur. Eſt quidem periculum ne porrigentem trahat, magna in illo
ingenij uis eſt,ſed iam tendentis in prauum.Nihilominus adibo hoc periculum,&
audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ ri-
ſum euocare lugentibus poſſunt, & in ſe primum,deinde in nos iocabitur, omnia
quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet philoſophis
congiaria,amicas,gulam.Oſtēdet mihi alium in adulterio, alium in popina,alium
in aula:oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſere-
bat,hoc enim ad edendas operas tempus acceperat.De cuius ſecta cum quæreretur
Scaurus,ait,utiq; peripateticus non eſt. De eodem cum conſuleretur Iulius Græci-
nus uir egregius,quid ſentiret,non poſſum,inquit,tibi dicere.Neſcio enim quid de
gradu faciat,tanquā de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores,qui philo-
ſophiam honeſtius neglexiſſent,quam uendunt, in faciem ingeret. Cōſtitui tamen
contumelias perpeti. Moueat ille mihi riſum,ego fortaſſe illi lachrymas mouebo,
aut ſi ridere perſeuerabit,gaudeo tanquam in malis,quod illud genus inſaniæ † eui- al. hilare.
tare cōtigerit.Sed non eſt illa hilaritas longa,obſerua,uidebis eoſdē intra exiguum
tempus acerrime ridere & acerrime rudere.Propoſitū eſt aggredi illū,et oſtendere
quanto pluris fuerit,quū multis minoris uideretur. Vitia eius etiam ſi nō excidero
inhibebo,non deſinent, ſed intermittentur, fortaſſe aūt & deſinent, ſi intermitten-
di conſuetudinem fecerint.Non eſt hoc ipſum faſtidiendum, quoniam quidem gra
uiter affectis,ſanitatis loco eſt bona remiſsio. Dum me illi paro,tu interim qui po-
tes,qui intelligis,unde quò euaſeris,& ex eo ſuſpicaris, quouſq; ſis euaſurus,com-
pone mores tuos,attolle animum,aduerſus formidata conſiſte,numerare eos noli,
qui tibi metum faciunt.Nónne uideatur ſtultus,ſi quis multitudinem timeat eo lo-
co,per quem tranſitus ſingulis eſt? Aeque ad tuam mortem multis aditus non eſt,li-
cet illam multi minentur.Sic iſtud natura diſpoſuit.Spiritum tibi tam unus eripiet,
quàm unus dedit.Si pudorem haberes,ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne
ego quidem me ſordide geram,in fœnore æris alieni,et tibi quod debeo impingam.
Nunquam uolui populo placere.Nam quæ ego ſcio, non probat populus,quæ pro
bat populus ego neſcio.Quis hoc,inquis? tanquam neſcias cui imperem.Epicurus.
Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peripatetici, Academici,
Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo,cui placet uirtus? Malis artibus
popularis fauor quæritur,ſimilem te illis facias oportet.Non probabunt, niſi agno
uerint.Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi uidearis,quàm qualis alijs.
Conciliari niſi turpi ratione amor turpiū non poteſt. Quid ergo illa laudata,& om
nibus præferenda artibus rebuſq; philoſophia præſtabit? ſcilicet ut malis tibi place
re,quàm populo,ut æſtimes iudicia,nō numeres,ut ſine metu deorum hominumq;
uiuas,ut aut uincas mala aut finias. Cæterum ſi te uidero celebrem ſecundis uoci-
bus uulgi,ſi intrante te clamor,plauſus,& pantomimica ornamēta obſtrepuerint,ſi
tota ciuitate te fœminæ pueriq; laudauerint, quid ni ego tui miſerear, cum ſciam
quæ uia ad iſtum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX. Quod nihil habet de ſpe uitæ,quem ſenectus ducit ad mor-
tem,& quod mors timenda non ſit uarias ob cauſas.

BAſſum Aufidium uirum optimum uidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam
plus illum degrauat,quàm quod poſsit attolli. Magno ſenectus & uniuerſo pon
dere incubuit.Scis illū ſemper infirmi corporis & exucci fuiſſe,diu illud continuit,
& uerius dicam, concinnauit,ſubito deficit. Quemadmodū in naue quæ ſentinam
trahit,uni rimæ aut alteri obſiſtitur,ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuc-

curri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas
al. diducitur. ſuſtineri & fulciri poteſt, ubi tanquam in putri ædificio omnis iunctura† dilabitur,
& dum alia excipitur, alia diſcinditur, circũſpiciendum eſt quomodo exeas. Baſſus
tamen noſter alacer animo eſt, hoc philoſopia præſtat, in quocunq; corporis habitu
fortem, in conſpectu mortis, hilarem, lætumq;, nec deficientem quamuis deficiat.
Magnus gubernator & ſciſſo nauigat uelo, & ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij
aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter, & eo animo uultuq; finem ſuum ſpectat,
quo alienum ſpectare nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu di-
ſcenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, ęquo animo abire. Alia genera mortis,
ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos uidebatur op-
preſſura depoſuit, mare quos hauſerat, eadem ui qua ſorbebat, eiecit incolumes,
Gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit. Nil habet quod ſperet quem ſene
ctus ducit ad mortem. Huic uni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mol-
lius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter uidebatur mihi proſequi ſe & compo
al. deſiderium. nere & uiuere tanquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre† decidium ſui. Nam de mor
te multa loquitur, & id agit ſedulo, ut nobis perſuadeat, ſi quid incõmodi, aut metus
in hoc negocio eſt, morientis uicium eſſe non mortis, nec magis in ipſa quicquam
eſſe moleſtiæ quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſ-
ſurus, quàm qui timet quod nõ eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurũ credit, ut per
quam fit, ut nihil ſentiatur, ea ſentiatur. Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum
eſt, ut ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicen-
da, ſed neq; cum legerem æque mihi profuerunt, neq; cum audirem his dicentibus,
qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic uerò plurimũ autoritatis ha-
buit, cum loqueretur de morte uicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortio
rem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota,
etiam imperitis animum dedit, non uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna
timidiſsimus iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At
illa quæ in propinquo eſt, utiq; uentura, deſiderat lentam animi firmitatem, quæ eſt
rarior, nec poteſt niſi à ſapiente pręſtari. Libentiſsimè itaq; illum audiebam quaſi fe
rentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, uelut propius inſpectæ indi
cantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus põderis ſi quis reuixiſſet, & in mor
te nihil mali eſſe narraret expertus, acceſſus mortis quam perturbationem afferat.
Optime hij tibi dicent qui ſecundum illam ſteterunt, qui uenientem & uiderunt &
receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is, ait, tam ſtul-
tum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus
adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Viuere noluit, qui mori non uult. Vi-
al. donata. ta enim cum exceptione mortis† data eſt, ad hanc itur, quam ideò timere dementis
eſt, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſsitatem habet æquam &
inuictã. Quis queri poteſt in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? Prima enim
pars æquitatis eſt æqualitas. Sed nũc ſuperuacuũ eſt naturæ cauſam agere, quę non
aliã uoluit legẽ noſtram eſſe q̃ ſuam. Quicquid cõpoſuit, reſoluit, & quicquid reſol
uit componit iterũ. Iam uerò ſi cui contigit ut illum ſenectus leniter emitteret, nõ re
al. ne ille. pente auulſum uitæ, ſed minutatim ſubductũ † n'nne ille gratias agere dijs omni-
bus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus
eſt? Vides quoſdam optantes mortem, & quidẽ magis quàm rogari ſolet uita. Ne-
ſcio utros exiſtimẽ maiorem nobis animum dare, qui depoſcunt mortem, an qui hi
al. letiq;. lares eam† quietiq; operiuntur: quoniam illud ex rabie interdum ac repentina in-
al. Venit ali- dignatione fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem ira-
quis iratus tus, mortem uenientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat.
morti: uenien- Fateor ergo ad hominem mihi charum, ex pluribus me cauſis frequentius ueniſſe,
tem, &c. ut ſcirem an illum toties eundem inuenirem, nunquid cum corporis uiribus minue
retur animi uigor, qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitato-
rum lætitia, cum ſeptimo ſpacio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epi-

curi

curi præceptis obſequens primum ſperare ſe nullum dolorem eſſe in illo extremo
anhelitu ſi tamẽ eſſet haberet aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij. Nullum enim
dolorem longum eſſe qui magnus eſt. Cęterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtra
ctione animæ corporisq́;, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem, ſe dolere non
poſſe. Non dubitare autem ſe quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna
ui diſtraheretur à corpore. Ignis qui ualentem materiam occupauit, aqua & inter-
dum ruina extinguendus eſt. Ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Liben-
ter hæc, mi Lucili, audio non tanquam noua, ſed tanquam in rem præſentem perdu
ctus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes uitam? imò uero uidi. Sed plus
momenti apud me habent, qui ad mortẽ ueniunt ſine odio uitæ, & admittunt illam,
non attrahũt. Illud quidem aiebat tormentum, noſtra nos ſentire opera, quod tunc
trepidamus cum propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim prope non eſt,
parata omnibus locis, omnibusq́; momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum
aliqua cauſa moriendi uidetur accedere, quãto alię propiores ſint quę nõ timentur.
Hoſtis alicui mortẽ minabatur, hãc cruditas occupauit. Si diſtinguere uoluerimus
cauſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias uideri. Non mortẽ timemus, ſed
cogitationem mortis ab ipſa enim ſemper tantũdem abſumus. Ita ſi timenda mors
eſt, ſemper timenda eſt. Quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed uereri debeo
ne tam longas epiſtolas peius quàm mortem oderis, itaq; finem faciam, Tu tamen
mortem ut nunquam timeas, ſemper cogita. Vale.

EPIST. XXXI. De aſſentatione ſeu adulatione uitanda, & de con-
temptu laboris, & excellentia uirtutis & animi.

AGnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. Sequere illum im-
petum animi, quoad optima quæque calcatis popularibus bonis, ibas. Non de-
ſidero maiorẽ melioremq́; te fieri quàm moliebaris. Fundamenta tua multũ loci oc
cupauerunt. Tantum effice quantum conatus es, & illa quæ tecum in animo tuliſti
tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obde-
re. Firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm uſum in ſocijs Vlyſſem ferunt. Illa uox quæ
timebatur erat blanda, non tamen publica. At hæc quæ timenda eſt, non ex uno ſco
pulo, ſed ex omni parte terrarum circumſonat. Pręteruehere itaq; non unum locum
inſidioſa uoluptate ſuſpectum, ſed omnes urbes, ſurdum te amantiſſimis præſta Bo
no animo male precantur. Et ſi uis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optan
tur eueniat. Non ſunt iſta bona quę in te iſti uolunt congeri, unum bonum eſt, quod
beatæ uitæ cauſa, & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere nõ poteſt,
niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quę neque bona ſunt, neque
mala. Fieri enim nõ poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona, modo leuis & per-
ferenda, modo expaueſcenda. Labor bonum non eſt. Quid ergo eſt bonum? La-
boris contemptio. Itaque inuanum operoſos culpauerim, rurſus ad honeſta ni-
tentes quanto magis incubuerint, minusq́; ſibi uitia † reſpirare permiſerint, admi- ul. conſurgere
rabor & clamabo, tanto melior ſurge, & reſpira, & cliuum iſtum (uno ſi potes ſpi- ac.
ritu) exupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo ueteri uo
to parentum tuorum eligas, quid contingere tibi uelis, quid optes, et in totum iam
per maxima acto uiro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid uotis opus eſt? Fac te
ipſe felicem, facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quib. admixtà eſt uirtus, turpia,
quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum
eſt, nihil atrũ, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmo-
dum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aere frigidũ: ita honeſta & tur-
pia uirtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerũ ſcientia. Quid ma
lum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atq; artifex pro tempore quæque repellet aut
eliget. Sed nec quæ nec repelli timet, nec miratur quæ eligit, ſi modo magnus illi &
inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi ueto, laborem ſi non recuſes, parum eſt
poſſe. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? In quem humiles cauſæ
uocauerint, non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur:
quoniam

quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: quid ceſſas? Non eſt uiri timere ſudorē. Huic & illud accedat, ut perfecta uirtus ſit æqualitas, ac tenor uitæ per omnia conſonans ſibi, quod non poteſt eſſe niſi rerum ſcientia contingat & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum, quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto peruenitur? Non per Apenninum Graiumúe montem, nec per deſerta Candauiæ, nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ ſunt, quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculę precio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par deo ſurges, Parem autem deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. Nemo nouit deum, multi de illo male exiſtimant & impune. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentiſſimusq; ipſe uehit omnia. Ne forma quidem, & uires † bonum te facere poſſunt, nihil horum non patitur uetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſsit obſtari, quo nō melius poſsit optari. Quid hoc eſt? animus ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud uoces hunc, quàm deum in humano corpore † hoſpitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cœlū, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoq; dignum finge Deo: finges autem, non auro, non argento. Non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

Graium montem Alpes Graias intelligit, qui hodie mōs Cineſius putatur.

al. beatum.

al. hoſpitantē.

EPIST. XXXII. Commendat ſeceſſum à turba, & ammonet huius uitæ curſum percurrendum eſt.

INquiro in te & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione ueniunt, quid agas, ubi, et cum quibus moreris. Verba dare nō potes, tecum ſum. Sic uiue tanquam quid facias auditurus ſim, imò tanquam uiſurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio delectet? Quod nihil audio, quod pleriq; ex his quos interrogo neſciūt, quid agas Hoc eſt ſalutare, non conuerſari cum diſsimilibus, & diuerſa cupientibus: habeo quidem fiduciam non poſſe torqueri, manſurumq; in propoſito etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet, & qui moratur, utiq; in tanta breuitate uitæ, quam breuiorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atq; aliud facientes initium. Diducimus illā in particulas † ac lancinamus. Propera ergo, Lucili chariſsime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicaréris, ac fugientium premere ueſtigia. Fit hoc, premeris accelera, & euade, perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare uitam ante mortem, deinde expectare ſecurum reliquam temporis ſui partem, nihil ſibi in poſſeſsione beatę uitæ poſitum, quę beatior non fit, ſi longior. O quando uidebis illud tempus? quo ſcies tempus ad te non pertinere quo tranquillus placidusq; eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire quid ſit quod faciat homines auidos futuri? Nemo ſibi contingit. Optauerunt itaq; tibi alia parentes tui, ſed ego tibi contrà, omniū tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. Quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatē, ut uagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: ut placeat ſibi, & intellectis ueris bonis quæ ſimul intellecta ſunt, poſsidentur, ætatis adiectione nō egeat. Ille demum neceſsitates ſupergreſſus eſt, & exautoratus ac liber, qui uiuit uita peracta. Vale.

al. ac laniamus

Simul. pro ſimulac.

EPIST. XXXIII. Quomodo omnia philoſophiæ uerba pondus habent, & quàm turpe ſit ſemper ex commentario ſapere.

DEſideras his quoq; epiſtolis ſicut prioribus, aſcribi aliquas uoces noſtrorū procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati, totus contextus illorum uirilis eſt. Inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent notabilia ſunt. Non eſt admirationi

una arbor,

una arbor, ubi in eandem altitudinem tota ſylua ſurrexit? Eiuſmodi uocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes, publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interim interueniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine molliciem profeſſo. Ita enim plerique iudicant. Apud me uero Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quàm in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuum eſt apud noſtros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus unde uelint ſumere exẽplaria. Putas nos uelle ſingulares ſentẽtias ex turba ſeparare? Cui illas aſsignabimus, Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſsidonio? Non ſumus ſub rege, ſibi quiſque ſe uendicat: apud iſtos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus, ad unũ refertur. Omnia quæ quiſquã in illo cõtubernio locutus eſt, unius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Nõ poſſumus, inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus aliquid educere. Pauperis eſt numerare pecus. Quocunque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum uirorum. Tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine conſideres. Non eſt formoſa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius uniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris non tam † mendice tecum agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium. Sumenda erunt non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito quin multum conferant, rudibus adhuc & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſentẽtias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias uocãt, quia cõplecti eas puerilis animus poteſt, qui plus adhuc nõ capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſsimis & paucíſs. uocibus, & memoria ſtare. Sibi iam innitatur, dicat iſta, nõ teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem ex cõmentario ſapere. Hoc Zenon dixit. Tu quid? Hoc Cleanthes tu quid? quouſque ſub alio moueris? Et impera & dic quod memoriæ tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam autores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere quod diu didicerãt. Memoriã in alienis exercuerunt. Aliud eſt meminiſſe, aliud ſcire. Meminiſſe eſt rem cõmiſſam memoriæ cuſtodire. At cõtrà ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exẽplari pendere, & toties ad magiſtrũ reſpicere, hoc dicit Zenõ, hoc Cleãthes. Aliquid interſit inter te & librũ. Quouſque diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam quod legere poſſum? Multũ, inquit, uiua uox facit. Non quidem hæc quæ alienis uerbis commendatur, & actuarij uice fungitur. Adijce nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit. deinde in ea re ſequuntur quæ adhuc quæritur. Nunquam aũt inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliud ſequitur, nihil ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum ueſtigia? Ego uerò utar uia ueteri, ſed ſi † priorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus ueritas, nondum eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt. Vale.

aliter, modice. *Plena manu.* *Viua uox.* *al. potiorem.*

EPIST. XXXIIII. Quomodo magiſtrum delectat profectus diſcipuli, & quod magna pars bonitatis eſt uelle fieri bonum.

CReſco, & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit uoluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur, quàm ut adoleſcentiam illius ſuam iudicet,

iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubito uident? Aſſero te mihi, meum opus es. Ego cum uidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum,
Currentem hortor. ſed ſubinde incitaui, & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hortantẽ. Quid aliud, inquis, adhuc uolo? In hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat. pars magna bonitatis eſt, uelle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla uis, nulla neceſsitas poſsit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter ſe congruãt, ac reſpondeant ſibi & una forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto, cuius dictis acta diſcordant. Vale

EPIST. XXXV. De differentia amicitiæ, & amoris. & animi conſtantiis.

CVm te tam obnixe rogo ut ſtudeas, meum negocium ago. habere amicum uolo, quod contingere mihi (niſi pergas excolere te ut cœpiſti) non poteſt. Nunc enĩ amas me, amicus nõ es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt amat, qui amat, nõ utiq; amicus eſt. Itaq; amicitia ſemper prodeſt. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo dum mihi proficis, nec iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructũ, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ uigoris abſceſsit, id ad me ex tua, quanquam non multum abeſt, rediturum. Si tamen re quoq; ipſa lætus eſſe uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam abſentibus gaudium, ſed id leue & euanidum, Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet uiuæ uoluptatis utique ſi non tantum quem uelis, ſed qualem uelis uideas. Affer itaque te mihi ingens munus, & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius: profice, & ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri uoles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem uelis hodie quę heri. Mutatio uoluntatis indicat animum natare alibi atq; alibi apparere, prout tulit uentus. Non ua-
al. profecto. gatur quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti † perfecte contingit, aliquatenus & proficienti prouectoq;. Quid ergo intereſt? Hic commouetur quidem nõ tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat, ille nec commouetur quidem. Vale.

[redacted] IN LIB. QVARTVM EPIST. XXIX.

Acerrime ridere, & acerrime tabere Pro tabere quidam habebant, rabere, quidam rubere, quidam rabire. Pro rubere puto ſcribendum rudere. Luſit enim Seneca uocum affinitate, quæ eſt in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vnde illud Perſij: Pecuaria rudere dicas.

Quidam habebat annotatũ, & ſi exarmauerit eum tempeſtas. Alioquin uidetur exarmare poſitum neutraliter.
Epiſt. 30. *Inueniemus alias uideri. Conſentiebant exemplaria. Videtur aliquid deeſſe, niſi hoc ſentit, diſcrimen non eſſe in re, ſed in opinione. Quidam habebat alias eſſe, alias uideri.*

PINCIANI IN LIB. QVARTVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 31. ILLE *prudens atq; artifex*] Nonnulli codices. *Prudens artifex tantum legunt.*
Epiſt. 32. *Laborem ſi non recuſes parum eſt poſſe*] Corrige. *Laborẽ ſi non recuſes parum eſt. Poſce ex uetere lectione.*
Epiſt. 34. NON *conuerſari cum diſsimilibus*] *Præpoſitio, cum, in omni antiqua lectione deſideratur.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER QVINTVS.

EPIST. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio ſit contemptus mortis.

AMicum tuum hortare ut iſtos magno animo cõtemnat, qui illum obiurgant, quod umbram & ocium petierit, quod dignitatem ſuam deſtiterit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm utiliter negocium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtẽret. Hi quibus inuidetur, non deſinent tranſire. Alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta felicitas, Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non uno genere. Alios in

aliud irritat,hos in potentiã,illos in luxuriam,hos inflat,illos mollit & totos reſol-
uit. At bene aliquis illam fert,ſic quomodo uinum. Itaque non eſt quod tibi iſti per-
ſuadeant eum eſſe fœlicem, qui à multis obſidetur. Sic ad illum quemadmodum ad
lacum concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem uocant.
Scis quoſdam peruerſe loqui, & ſignare contraria, fœlicem uocabant. Quid ergo?
Erat? Ne illud quidem curo quod quibuſdam nimis horridi animi uidetur & tetrici.
Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ.
Vinum enim fieri bonum quod recens durum & aſperum uiſum eſt, non pati æta-
tem quod in dolio placuit. † Sin eum triſtem appellent & inimicum proceſsibus *al. Sine.*
ſuis, bene ſe dabit in uetuſtate ipſa triſtitia, perſeueret modo colere uirtutem † per- *al. perbibere.*
hibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus *al. prendere.*
eſt animus. Hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo nõ ſit diſcendum?
Minime. Sed quemadmodũ omnibus annis ſtudere honeſtum eſt; ita non omnibus
inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni uten-
dum eſt. Facies ergo rem utiliſsimã tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt
beneficia eſſe expetenda tribuendaq; nõ dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare
quàm accipere. Deniq; nihil illi iam liberum eſt. Spopondit. Minus autem turpe eſt
creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendũ, opus eſt nego
cianti nauigatione proſpera, agrum colenti ubertate eius quam colit terræ, & cœli
fauore. Ille quod debet ſola poteſt uolũtate perſoluere. In mores fortunę ius non ha
bet. Hos diſponat, ut q̃ tranquilliſsimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec
ablatum ſibi quicquã ſentit, nec adiectũ, ſed in eodẽ habitu eſt quocunq; res cadũt.
Cui ſiue aggeruntur uulgaria bona, ſupra res ſuas eminet, ſiue aliquid ex iſtis uel o-
mnia caſus excuſsit, minor nõ fit. Si in Parthia natus eſſet, arcũ infans ſtatim tende-
ret. Si in Germania, protinus puer tenerum haſtile uibraret, Si auorũ noſtrorũ tem
poribus fuiſſet, equitare & hoſtẽ cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſcipli
na gentis ſuæ ſuadet & imperat. Quid ergo? huic meditandum eſt, quod aduerſus o-
mnia tela, quod aduerſus omne hominum genus bene facit, mortem cõtemnere: quæ
quin habeat in ſe aliquid terribile, ut & animos noſtros (quos in amorem ſui natura
formauit) offendat, nemo dubitat † nec neceſſe eſſet in id cõparari & acui, in quod *al. nec enim o-*
inſtinctu quodam uoluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. *pus eſſet.*
Nemo diſcit, ut ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa iaceat, ſed in hoc duratur, ut tor
mentis non ſubmittat fidem, ut ſi neceſſe fuerit ſtans etiã aliquando ſaucius pro ual
lo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat, quia ſolet obrepere interim ſomnus in a-
liquod amminiculũ reclinatis. Mors nullum habet incõmodum. Eſſe enim debet ali
quid cuius ſit incõmodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita ni
hil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturã, ex qua prodierunt ac mox pro
ceſſura ſunt reconduntur, conſumi deſinunt iſta non pereunt. Et mors, quam perti-
meſcimus ac recuſamus, intermittit uitam non eripit: ueniet iterũ qui nos in lucem
reponat dies, quã multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius do
cebo, omnia quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Ob-
ſerua orbem rerum in ſe remeantium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, ſed uici
bus deſcendere ac reſurgere. Aeſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hyems ceci-
dit, referent illam ſui menſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stella
rum iſte diſcurſus quicquid præterierit repetit, pars cœli leuatur aſsidue, pars mer-
gitur. Deniq; finem faciam, ſi hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec men
te lapſos, timere mortẽ, Et eſſe turpiſsimum ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præ-
ſtat, ad quam ſtultitia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplici magnanimitate, & quomodo ad
ueram libertatem philoſophia perducat.

QVod maximum uinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti uirum bonum. Sa-
cramento † ligatus es. Deridebit ſiquis tibi dixerit, mollẽ eſſe militiam & faci- *al. rogatus.*
lem. Nolo te decipi. Eadẽ honeſtiſsimi huius & illius turpiſsimi, aut ornamenti uer-

ba ſunt,uri,uinciri,ferroq́ꝫ necari. Ab illis qui manus arenæ locãt,& edunt ac bibũt, quæ per ſanguinẽ reddant,cauetur ut iſta uel inuiti patiantur à te, ut uolens libẽsq́ꝫ patiaris. Illis licet arma ſubmittere,miſericordiam populi tentare. Tu neq́ꝫ ſubmittes,nec uitam rogabis. Recto tibi inuictoq́ꝫ moriendũ eſt. Quid porro prodeſt paucos dies,aut annos lucrifacere? Sine miſsione naſcimur. Quomodo ergo,inquis,me expediam? Effugere non potes neceſsitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philoſophia : ad hanc te cõfer,ſi uis ſaluus eſſe, ſi ſecurus,ſi beatus. Deniq́ꝫ ſi uis eſſe(quod eſt maximũ)liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia,abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſsimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis uicibus imperantes,interdum pariter,dimittit à te ſapientia,quæ ſola libertas eſt. Vna ad hanc fert uia,& quidem recta. Non aberrabis,uade certo gradu. Si uis tibi omnia ſubijcere, te ſubijce rationi, multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces quid & quemadmodũ aggredi debeas, non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod uult cœperit uelle. Non conſilio adductus ullo,ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit,quàm nos in illam. Turpe eſt non ire,ſed ferri,& ſubito in medio turbine rerũ ſtupentem quærere,huc ego quemadmodum ueni? Vale.

EPIST. XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati ſermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt. Conſilium nemo clare dat. Aliquando utendum eſt & illis(ut ita dicam) concionibus ubi qui dubitat impellendus eſt. Vbi uerò non hoc agendum eſt, ut uelit diſcere, ſed ut diſcat, ad hæc ſubmiſſiora uerba ueniendum eſt. Facilius intrant,ſed hærent, Nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt, quod quamuis ſit exiguum, cum occupauit idoneum locũ,uires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit † ratio, non late patet,ſi aſpicias, in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur,ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & exurgunt. Eadem eſt inquam, præceptorum conditio quæ ſeminum. Multum efficiunt,& ſi anguſta ſunt,tantum,ut dixi,idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit. Vale.

al. oratio.

EPIST. XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij, & quod ſit proprium generoſi animi ad excelſa citari & quatenus ſuperfluitas noceat.

COmmentarios quos deſideras diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego uerò componam,ſed uide ne plus profectura ſit oratio ordinaria,quam hæc quę nũc uulgo breuiarium dicitur. Olim cum latine loqueremur,ſummariũ uocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt, hæc ſcienti. Illa enim docet,hæc ammonet. Sed utriuſq́ꝫ rei tibi copiam faciam. Tu à me non eſt quod illũ aut illum exigas. Qui † notorem dat,ignotus eſt. Scribã ergo quod uis,ſed meo more, Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum. Hæc ipſa res expergiſci te coget ſi uideris q̃ multi tibi laborauerint, concupiſces & ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc in ſe generoſus animus, quod cõcitatur ad honeſta, Neminem excelſi ingenij uirum humilia delectãt & ſordida, magnarũ rerum ſpecies ad ſe uocat & extollit. Quemadmodũ flamma ſurgit in rectum,iacere ac deprimi non poteſt,non magis quàm quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior,quo uehemẽtior fuerit. Sed felix qui ad meliora hũc impetũ dedit. Ponet ſe extra ius ditionemq́ꝫ fortunæ, Secunda temperabit,aduerſa cõminuet, & alijs admiranda deſpiciet. Magni animi eſt magna cõtemnere,ac mediocria malle,quàm nimia. Illa enim utilia uitaliaq́ꝫ ſunt,at hæc eo quod ſuperfluũt nocent, Sic ſegetem nimia ſternit ubertas,ſic rami onere frangũtur, Sic ad maturitatẽ non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoq́ꝫ euenit quos immoderata felicitas rumpit,qua non tantum in aliorum iniuriam,ſed etiam in ſuam † uertuntur. Quis hoſtis in quem

al. uocatorem.
al. cognitorẽ.
al. utuntur.

in quenquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam uoluptates ſuæ ſunt quorum impotentiæ atq; inſanæ libidini ob hoc unum poſsis ignoſcere, quod quæ ſecere patiũtur? Nec immerito hic illos furor uexat. Neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilijt. Ille enim habet ſuum finem, inania & ex libidine orta ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas, ſuperuacua quo re digis? Voluptatibus utiq; ſe immergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt, & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eò peruenerunt, ut illis quę ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. Seruiunt † utiq; uoluptatibus ſuis non fruuntur, & mala ſua (quod malorum ultimum eſt) amant. Tunc autem conſummata eſt inſelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores ſunt. Vale. *al. itaq;.*

EPIST. XL. Docet pronunciationem moderandam & exemplo maxime Ciceronis iubet eſſe tardiloquum.

QVod frequẽter mihi ſcribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi oſtendis. Nunquã epiſtolam tuã accipio, ut non protinus unà ſimus, Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant & deſiderium abſentiæ, falſo atq; inani ſolatio leuant: quanto iocundiores ſunt literæ, quæ uera amici abſentis ueſtigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſsimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat agnoſcere. Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu uerba cõuoluere, quę non effundit una uox, ſed premit & urget. Plura enim ueniunt, quàm quibus uox una ſufficiat: hoc nõ probo in philoſopho, cuius pronunciatio quoque ſicut uita debet eſſe compoſita. Nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſsione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt, & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe ut iſtam uim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti iudices quàm agenti rem magnam ac ſeriam, docentiq;. Aeque ſtillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tędio interruptæ tarditatis. Facilius tamẽ inſidit quod expectatur, quàm quod præteruolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicũtur. Non traditur quod fugit. Adijce nunc quod quæ ueritati operam dat oratio, incõpoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconſultas aures impetu rapere tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quę regi non poteſt? Quid quod hæc oratio quæ ſanandis mentib. adhibetur, deſcendere in nos debet? Remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & uani plus ſonat quàm ualet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritãt, diſcutienda quæ fallunt, inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quod ne uoluptatem quidem ullam habet, talis uerborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? Sed ut pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt, ſic iſtos qui uerba exacuerunt abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & † immiſſa eſt, nec poteſt reprimi? *forte admiſſa.* Quemadmodum per procliue currentium, non ubi uiſum eſt gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit ac lõgius quàm uoluit effert: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ, quæ ponere debet uerba non proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſalua dignitate morum, quam uiolenta iſta & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis ſit unda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem, ac ſine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impetus ſui, tantum feſtinet, atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi non uideris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt, & ipſe

malueris aliquando ſi neceſſe eſt, uel iuxta Publium Vinicium dicere qui cum quæ-
reretur quomodo Publius Vinicius diceret, Aſellius, ait, tractim. Nam geminus
Varius ait, quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio tria uerba non poteſt iungere.
Quid ni malis tu ſic dicere quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, qui
illi ſingula uerba uellenti, quanquam dictaret nõ diceret, ait, Dic uel nunquã dicas.
alias Aterij. Namq; † Echeri curſum ſuis temporib. oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homi
ne ſano uolo. Nunquam dubitauit, nũquam intermiſit, ſemel incipiebat, ſemel de-
ſinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis
hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum ſcribimus interpungere cõſueuimus. Cice-
al. exiuit. ro quoque noſter (à quo Romana eloquentia † exiliuit) gradarius fuit. Romanus
ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus uir egre-
gius & uita & ſcientia, & (quod poſt iſta eſt) eloquentia quoque, diſputabat expedi
te magis, quàm cõcitate, ut poſſes dicere facilitatẽ eſſe illam non celeritatem. Hanc
ego in uiro ſapiente recipio, non exigo, ut oratio eius ſine impedimento exeat,
proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo,
Perfrices fron quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm ſi te pudere deſierit. Perfrices
tem. frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret
quæ reprehendere uelis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalua uerecun
dia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudium transferendum
eſt ad uerba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurre-
rer, tamen temperanda ſunt. Nam quemadmodum ſapiẽti uiro inceſſus modeſtior
conuenit, ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit, tardilo-
quum te eſſe iubeo. Vale.

EPIST. XLI. Quomodo in unoquoq; bonorum uirorum deus habitat,
& quod homo laudandus eſt, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimã, & tibi ſalutarẽ, ſi (ut ſcribis) perſeueras ire ad bonam mentem
& quàm ſtultũ eſt optare, cum poſsit à te impetrare? Non ſunt ad cœlũ eleuandæ
manus, nec exorãdus ædituus, ut nos ad aures ſimulachri, quaſi magis exaudiri poſ-
ſimus, admittat. Prope eſt à te deus, tecũ eſt, intus eſt. Ita dico Lucili, ſacer intra nos
ſpiritus ſedet, malorũ bonorũq; noſtrorũ obſeruator & cuſtos, hic prout à nobis tra
ctatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus uir ſine deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra
al. erecta. fortunã niſi ab illo adiutus exurgere? Ille dat cõſilia magnifica, & † recta. In unoquo
que uirorũ bonorum quis deus, incertũ eſt, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetu
ſtis arboribus, & ſolitam altitudinẽ egreſsis frequens lucus, & conſpectũ cœli denſi
tate ramorũ aliorum alios protegentium ſubmouens, illa proceritas ſyluæ, & ſecre
tum loci & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atq; continuæ, fidem tibi numinis
facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, nõ manufactus, ſed
naturalibus cauſis in tantam laxitatem excauatus, animũ tuum quadam religionis
ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, ſubita ex abdito ua
ſti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarũ calentium fontes, et ſtagna quædam,
uel opacitas, uel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem uideris interritum pericu
lis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in medijs tempeſtatibus placi-
dũ, ex ſuperiore loco homines uidentẽ, ex æquo deos, nõ ſubibit te ueneratio eius?
Non dices, iſta res maior eſt altiorq;, quàm ut credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſcu
lo poſsit? Vis iſtuc diuina deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tan
quam minora tranſeuntem, quicquid timemus optamusq; ridentẽ, cœleſtis poten-
tia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaq; maiore ſui parte
illic eſt unde deſcendit. Quemadmodũ radij ſolis contingũt quidem terram, ſed ibi
ſunt unde mittũtur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus ut proprius qui-
dem diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcũ, ſed hæret origeni ſuæ. Illic pen
det. Illuc ſpectat, ac nitur noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic ani-
mus? qui nullo bono niſi ſuo nitet. Quid enĩ eſt ſtultius, quàm in homine aliena lau-
dare? Quid eo dementius, qui eam miratur, quæ in aliũ protinus transferri poſsint?
Non ſa-

Non faciunt meliorẽ equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum cõtrecta
tur, & ad patientiã recipiendi ornamẽta cogitur fatigatus, aliter incultus, integri ſpi
ritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illũ eſſe natura uoluit, ſpecioſus ex horrido,
cuius hic decor eſt, non ſine timore aſpici, præfertur illi languitudo, & bracteato. Ne
mo gloriari niſi ſuo debet. Vitẽ laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terrã
pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferret uitẽ,
cui aureæ uuæ, aurea folia dependẽt? Propria uirtus eſt in uite fertilitas. In homine
quoq; id laudandũ eſt, quod ipſius eſt. Familiã pulchram habet, & domũ pulchram
multum ſerit, multũ fœnerat, nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo,
quod nec eripi poteſt, nec dari. Quod propriũ eſt hominis, quæris quid ſit? Animus,
& ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. Conſummatur itaq; e-
ius bonum, ſi adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hęc exigit?
Rem facillimam, ſecundum naturam ſuam uiuere: ſed hanc difficilem facit commu
nis inſania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutem reuocari
poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

EPIST. XLII. Vota eorum qui de potentibus male exiſtimant, & de
remedio contra damna bonorum fortuitorum.

IAm tibi iſte perſuaſit, ſe uirũ bonũ eſſe. Atqui uir bonus tam cito nec fieri poteſt,
nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonũ dicam, huius ſecundæ notæ. Nam ille al
ter fortaſſe tanquã phœnix ſemel anno quingẽteſimo naſcitur, nec eſt mirum ex in-
teruallo magna generari, Mediocria & in turbã naſcẽtia ſæpe fortuna producit, exi
mia uerò, ipſa raritate cõmendat. Sed iſte multũ adhuc abeſt ab eo quod profitetur,
& ſi ſciret quid eſſet uir bonus, nondũ ſe eſſe crederet, fortaſſe etiã fieri poſſe deſpe
raret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiã mali faciũt, nec ulla maior pœna nequi-
tiæ eſt, quàm quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos, qui ſubita & magna potentia in-
ſolenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorũ quia imbecillia ſunt, latẽt
uitia, non minus auſura cum illis uires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas a-
peruit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſti-
fera tractatur, dum riget frigore. Non deſunt tunc illi uenena, ſed torpent. Multo-
torũ crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria peſsimis audeat, fortunæ fauore de-
ficitur. Eadem uelle eos cognoſces, da poſſe quantum uolunt. Meminiſti cum quen
dam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, uolaticũ eſſe ac leuem, & te non pe
dem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum, pluma tenebatur, quã remiſit & fugit.
Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuũ caſura tentauerit. Non
uidebat ſe per aliorũ pericula in ſuum ruere, non cogitabat quàm oneroſa eſſent quę pe
tebat, etiamſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaq; in his quę affectamus, atq; labore ma
gno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis cõmodi eſſe, aut plus incom-
modi. Quædã ſuperuacua ſunt, quædã tanti nõ ſunt. Sed hæc nõ peruidemus, & gra
tuita nobis uidentur, quæ chariſsime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat,
quod ea ſola putamus emi pro quibus pecuniam ſoluimus, ea gratuita uocamus,
pro quibus nos ipſos impendimus: quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro
illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructoſum'ue prædium, ad ea parati ſumus per
uenire cũ ſolicitudine, cũ periculo, cũ iactura pudoris, & libertatis & tẽporis. Adeo
nihil eſt cuiq; ſe uilius. Idem itaq; in omnib. conſilijs rebusq; faciamus, quod ſolemus
facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus, uideamus hoc quod con-
cupiſcimus quanti deferatur. Sæpe maximũ precium eſt, pro quo nullũ datur. Mul-
ta poſſum tibi oſtendere, quę acquiſita acceptaq;, libertatem nobis extorſerunt, No
ſtri eſſemus, ſi iſta noſtra nõ eſſent. Hæc ergo tecũ ipſe uerſa, non ſolum ubi de incre
mẽto agetur, ſed etiam ubi de iactura. Hoc periturum eſt. Nempe aduenticium fuit,
tam facile ſine iſto uiues quàm uixiſti. Si diu illud habuiſti, † perdidiſti poſtquam ſa *al. perdit.*
tiatus es. Si non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis, nem
pe & moleſtiam: gratiam minorem, nempe & inuidiam. Circumſpice iſta quæ nos
agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lachrymis amittimus. Scies non damnum in

his moleſtum eſſe,ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit,ſed cogitat. Qui ſe
habet,nihil perdidit. Sed quoto cuiq; habere ſe contigit? Vale.

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna fa-
cit, & minima,& quod praua uita quærit abſcondi à publico ſenſit.

QVomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit,q̃d
tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimũ rumor. Quid ergo, inquis,tantus ſum,
ut poſsim excitare rumorẽ? Non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris,ad
iſtum reſpice, in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnum eſt illic ubi
aliâs nõ habet. eminet. Nam magnitudo † habet certum modum, comparatio illam aut tollit aut
deprimit. Nauis quę in flumine magna eſt,in mari paruula eſt. Gubernaculum quod
naui alteri magnum,alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia,licet cõtemnas ipſe
te,magnus es. Quid agas,quemadmodum cœnes,quemadmodum dormias, quæri
tur,ſcitur. Eo tibi diligentius uiuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica,cum poteris
in publico uiuere,cum te parietes tui tegent,non abſcondent,quos plerunq; circum
datos nobis iudicamus,non ut tutius uiuamus,ſed ut peccemus occultius. Rem di-
cam,ex qua mores exiſtimes noſtros, uix quenquam inuenies,qui poſsit aperto o-
ſtio uiuere. Ianitores conſcientia noſtra,non ſuperbia oppoſuit. Sic uiuimus,ut de-
prehendi ſit,ſubito aſpici. Quid aũt prodeſt recondere ſe,& oculos hominũ aureſq;
uitare? bona conſcientia turbam aduocat, malæ etiam in ſolitudine anxia atq; ſolici
ta eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant. Si turpia, quid refert neminem ſcire,
cum tu ſcias? O te miſerum,ſi contemnis hunc teſtem. Vale.

EPIST. XLIIII. Quod quilibet poteſt fieri uere nobilis,ſi uelit. Et quod
multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te puſillũ facis,& dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius de-
inde fortunam,cum poſsis te eximere uulgo, & ad felicitatẽ hominum maximam
emergere. Siquid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit.
Omnes ſi ad primã origenem reuocentur,à dijs ſunt. Eques Romanus es,& ad hunc
al. cura. ordinem tua te perduxit † induſtria. At me hercules multis quatuordecim gradus
ſunt clauſi. Non omnes curia admittit. Caſtra quoq; quos ad laborem & periculũ re
cipiunt,faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc ſumus nobiles.
Nec reijcit quempiam phiſophia, nec eligit,omnibus lucet. Patricius Socrates non
fuit Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non ac-
cepit nobilẽ philoſophia ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem?
Omnes hi maiores tui ſunt,ſi te illis geris dignum. Geres autem,ſi hoc protinus tibi
perſuaſeris,à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt,nul
lius nõ origo ultro memoriã iacet. Plato ait, Neminem regem nõ ex ſeruis eſſe ori
undum,neminẽ non ſeruum ex regibus. Omnia iſta lõga uarietas miſcuit,& ſurſum
Surſum deor-ſum. deorſum fortuna uerſauit. Quis ergo generoſus? Ad uirtutẽ bene à natura compoſi
tus. Hoc unum eſt intuendũ. Alioqui ſi ad uetera reuocas,nemo nõ inde eſt,ante q̃d
nihil eſt. A primo mundi ortu uſq; in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis ſordi-
diſq; alternata ſeries. Non facit nobilem,atrium plenũ fumoſis imaginibus. Nemo
in noſtrã gloriam uixit,nec quod ante nos fuit noſtrũ eſt. Animus facit nobilem,cui
ex quacunq; conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaq; te nõ eſſe equitem
Romanũ,ſed libertinum,potes hoc cõſequi,ut ſolus ſis liber inter ingenuos. Quo-
modo inquis? Si mala bonaq; non populo autore diſtinxeris. Intuendum eſt,nõ un
de ueniant,ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam uitam poteſt facere, id bonum eſt
ſuo iure,deprauari enim in malũ non poteſt. Quid eſt ergo in quo erratur? Cum om
nes beatam uitam optant,quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum pe-
tunt,fugiunt. Nam cum ſumma beatæ uitæ ſit ſolida tranquillitas,et eius inconcuſſa
fiducia,ſolicitudinis,colligunt cauſas,& per inſidioſum iter uitæ nõ tantum ferunt
ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt,&
quo plus operæ impendunt,hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro,quod euenit
in labyrintho properantibus,ipſa illos uelocitas implicat. Vale.

~~ERASMI~~ IN LIBRVM QVINTVM EPISTOLA XLI.

Aliter leo aurata iuba innititur. Ita prior æditio: In alijs erat innititur, in alijs dimittitur. Forte legendum erat
uret. Agit enim de decore natiuo.

PINCIANI IN LIBRVM QVINTVM EPISTOLARVM.

DENIQVE *nihil illi iam liberum eſt ſpopondit*] *Vetus lectio, deniq; nihil illi iam liberum eſſe ſpopondit* Epiſt. 36.
SACRAMENTO *ligatus es. Deridebit ſi quis tibi dixerit*] *Eadē non ligatus agnoſcit, ſed rogatus, ut* Epiſt. 37.
ſit rogatus pro interrogatus. Codex tamen Frãciſcanus decipit legit, non deridebit, quod non diſplicet quia paulo
poſt ſequitur, nolo te decipi.

ET *effuſæ audiente populo*] *Vellem legeres audienti, non audiente.* Epiſt. 38.
QVAE *non effudit una, ſed præmit & urget*] *Eadem, quæ non effundit imò præmit & urget. Exēplar Pin-* Epiſt. 4[illegible].
cianum notatum habet in margine legendum eſſe, quæ non effundit una uox ſed præmit & urget, quàm lectionem
probo, quia ſubijcit ſtatim. Plura enim ueniunt quàm quibus uox una ſufficiat.

Perdidiſti poſtquã ſaciatus es] *Perdis, nõ perdidiſti eadē habet recte, nã iteratur confeſtim idem uerbũ perdis.* Epiſt. 42.
Eo tibi die diligentius uiuendum eſt] *Codex Franciſcanus addit compluſcula uerba, hoc pacto. Quanto dili-* Epiſt 43.
gentius uita tua, pro honoris faſtigio quæritur, tanto tibi diligentius uiuendum eſt.

Si ad uetera te reuocas] *Verbum, te, ſuperuacaneum eſt, ex uetere lectione.* Epiſt. 44.

PINCIANI LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM LIB. VI.

EPISTO. XLV. De modo eligendi commentarios, de acie ingenij, nõ in uerbis, ſed in rebus exercenda, & quis ſit uerè beatus.

LIbrorũ iſtic inopiam eſſe quereris. Nõ refert quàm multos, ſed quàm
bonos habeas. Lectio certa prodeſt, uaria delectat. Qui quò deſti
nauit, peruenire uult, unã ſequatur uiam, nõ per multas uagetur.
Non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellē, inquis, magis libros mihi quã
conſilium dares. Ego uerò quoſcunque habeo mittere paratus ſũ
& totum horreũ excutere, me quoq; iſto ſi poſſem, trãſferrem, &
niſi mature te finem officij ſperarem impleturum, hanc ſenilem expeditionem indi
xiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & ſabuloſum iſtud fretum deterrere po
tuiſſet. Trãſnataſſem iſta, nõ ſolũ traiecíſſem, dũmodo te complecti poſſem, & præ
ſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Cæterum quod libros meos tibi mitti deſi
deras, non magis ideò me diſertum puto, quàm formoſum putarem, ſi imaginē meã
peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe non iudicij, & ſi modo iudicij eſt, indulgentia
tibi impoſuit. Sed qualeſcunq; ſunt, tu illos ſic lege tanquã uerum quæram adhuc,
non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius no
men fero: multum magnorum uirorum iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nã
illi quoq; non inuenta, ſed quærenda nobis reliquerunt, & inueniſſent forſitan ne-
ceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eri
puit, & captioſæ diſputationes, quę à cumē irritũ exercēt. Nectimus nodos, & ambi
guã ſignificationem uerbis alligamus, deinde diſſoluimus, ac tãtũ nobis uacat, iam
uiuere, iam mori ſcimus. Tota illò mente pergēdum eſt, ubi prouideri debet, ne res
nos nõ uerba decipiant. Quid mihi uocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo
unq; niſi † quid diſputat captus eſt? Res fallũt, illas diſcerne. Pro bonis malaample al. dum
ctimur. Optamus contra id quod optauimus, pugnant uota noſtra cũ uotis, cõſilia
cum conſilijs. Adulatio quàm ſimilis eſt amicitiæ? Non imitantur tantum illam, ſed
uincit & præterit. apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima deſcen
dit, eo ipſo gratioſa quo lędit. Docè quemadmodũ hãc ſimilitudinē dinoſcere poſ-
ſim: uenit ad me ꝓ amico blãdus inimicus, uicia nobis ſub uirtutũ nomine obrepũt.
Temeritas ſub titulo fortidunis latet. Moderatio uocatur ignauia, ꝓ cauto timidus
accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cęterũ qui inter
rogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontē ſuam tentet. nec rurſus tam
inepte aut hebes, ut nõ habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſua
ſeris. Sic iſta ſine noxa decipiũt, quomodo prę ſtigatorũ acetabula et calculi, in qui-

 bus me

quibus me fallacia ipſa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidi uſum. Idem de iſtis captionibus dico, quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuuant. Si uis utique uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatū eum non eſſe, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, ſed illum cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem. Qui neminem uidet, cum quo ſe commutatum uelit. Qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt, Qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic uiuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum ui maxima intorſit, pungit, non uulnerat, & hoc raro. Nam cætera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more diſſultant, quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe pſeudomenon appllas (i. mentientem) de quo tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc ad uerum (ſi acutus es) redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt, etiam quæ non eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, ut poſſit fortunatum beatumque præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. At projcimus bonū, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & cæteris ſine quibus uita nō ducitur. Quod bonum eſt, utique neceſſarium eſt, quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt, quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem uiliſſima. Nemo uſque eò dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eò potius curam transferes, ut oſtendas omnibus magno temporis impendio quæri ſuperuacua, & multos tranſiſſe uitam, dum uitæ inſtrumenta cōquirunt? Recognoſce ſingulos, & conſidera uniuerſos, nullius non uita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? Infinitum, non enim uiuunt, ſed uicturi ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos uita præcurreret: nunc uerò cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legētis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, non & hoc. Vale.

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis ſibi miſſi dulcedinem, ubi docet, quod in dictando fertilis eligenda eſt materia.

Librum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare uolui. Deinde blanditus eſt ipſe, ut procederem longius, qui quàm diſertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uiſus eſt, cum eſſet, nec mei, nec tui temporis, ſed qui primo aſpectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri poſſet uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit, quid animi dicerem, quid impetus ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio uirilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis erectus es, hoc te uolo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. Ideò eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractauero, nunc uerò parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, uerum audies. O te hominem fœlicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur, niſi quod etiam ubi cauſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum ſeruis, & ipſos diligendos eſſe.

Libenter ex his qui à te ueniunt cognoui, familiariter te cū ſeruis tuis uiuere: hoc prudētiā tuā, hoc eruditionē decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò cōtubernales. Serui ſūt? imò humiles amici. Serui ſūt? imò cōſerui, ſi cogitaueris tātū dē in utroſq; licere fortunę. Itaq; rideo iſtos, q turpe exiſtimāt cū ſeruo ſuo cœnare.

Quare?

Quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo † cœnantem dominum ſtantium ſeruorũ turba circumdedit? Eſt ille, plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentũ uentrem, ac deſuetum iam uẽtris officio, ut maiore opera omnia egerat, quàm ingeſſit. At infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidem, ut loquãtur, licet: uirga murmur omne cõpeſcitur: & ne fortuita quidem uerberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamenta, ſingultus: magno malo ulla uoce interpellatum ſilentium luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perſtant. Sic fitut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illis quibus non tantũ coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorũ os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculũ imminẽs, in caput ſuũ auertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebãt. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur, Totidẽ eſſe hoſtes, quot ſeruos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & in humana prætereo, quod nec tanquàm hominibus quidem, ſed tanquàm iumentis abutimur: quí cũ ad cœnandũ diſcumbimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulẽtorũ ſubditus colligit, alius precioſas aues ſcindit per pectus & clunes certis ductibus circũferens erudita manu fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decenter ſecet, niſi quod miſerior eſt, qui hoc uoluptatis cauſa docet, quàm qui neceſſitatis diſcit. Alius uini miniſter in muliebrem modũ ornatus, cũ ætate luctatur. Nõ poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. Iamq; militaris habitus glaber † reſtrictis pilis, aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatẽ domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo uir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum † cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix & expectat, quos adulatio, & intẽperãtia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in craſtinũ. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt, cuius rei illũ ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iã ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cũ his cœnare nõ ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionẽ putat, ad eandẽ mẽſam cũ ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calixti dominũ ſuum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus. Ille in primam decuriã deiectus, in qua uocem præco experitur, & ipſe illũ inuicẽ † apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignũ. Dominus Calixtũ uẽdidit, ſed domino quam multa Calixtus. Vis tu cogitare iſtum, quẽ ſeruũ tuum uocas, ex hiſdem ſeminibus ortũ, eodem frui cœlo, æquè ſpirare, æquè uiuere, æquè mori? Tu tam illum ingenuũ uidere potes, quàm ille te ſeruum. Mariana clade quàm multos ſplendidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit, aliũ ex illis paſtorẽ, aliũ cuſtodẽ caſæ fecit. Contẽne nunc eius fortunę hominem, in quam trãſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immitere, & de uſu ſeruorum diſputare, in quo ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt, Sic cum inferiore uiuas, quemadmodũ tecũ ſuperiorem uelis uiuere. Quoties in mentẽ uenerit, quantum tibi in ſeruũ liceat, ueniat in mentẽ, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullũ habeo dominũ. Bona ætas eſt, forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit, qua Crœſus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cũ ſeruo clemẽter †. In iter quoq; & in ſermonẽ admitte, & in cõſiliũ, et in cõuictũ. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorũ, Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdẽ deprehendã, alienorũ ſeruorum oſculantes manũ. Ne illud quidem uidetis, quã omnẽ inuidiã maiores noſtri dominis, omnem contumeliã ſeruis detraxerint? Dominũ patrem familiæ appellauerunt, ſeruos (quod etiã in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diẽ feſtũ non quo ſolũ cũ ſeruis domini ueſcerentur, ſed quo utiq; honores illis in domo gerere, ius dicere permiſerunt, & domũ puſillã rempublicã eſſe iudicauerũt. Quid ergo? Omnes ſeruos admouebo menſæ meæ? Non magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, ut puta illum mulionẽ, et illũ bubulcum. Nõ miniſterijs illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſq; dat mores, miniſteria

al. cœnanti domino

Quot ſeruos habemus, totidẽ habemus hoſtes.

al. retritis.

aliter, cura

forte, ablegauit.

al. comiter, quoque.

ſteria caſus aſſignat. Quidā cœnēt tecū, quia digni ſunt, quidā ut ſint. Si quid enim
in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Nō eſt
mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, ſi diligenter attenderis,
& domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. Tenta & experire. Quē-
admodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac
frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex ueſte, aut ex conditione, quæ ueſtis
modo nobis circundata eſt, æſtimat. Seruus eſt, ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt,
hoc illi non nocebit. Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auariciæ, alius
ambitioni, omnes timori. Dabo conſularem aniculæ ſeruientem. Dabo ancillulæ di
uitē. Oſtendam nobiliſſimos iuuenes mancipia Pantomimorū, nulla ſeruitus turpi
or eſt, quam uoluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſer
uis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbe, ſuperiorem. Colant potius te, quàm ti-
Vocare ad pileum meant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo
deijcere, quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita inquam, prorſus co-
lant tanq̃ clientes, tanquā ſalutatores. Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis pa-
rum eſſe quod deo ſatis eſt, qui colitur & amatur, Non poteſt amor cum timore mi
ſceri. Rectiſſime ergo te facere iudico quod timeri à ſeruis tuis non uis, quod uerbo
al. amonentur rū caſtigatione uteris. Verberibus multa† admonētur, nō q̃cq̃d nos offendit, & læ-
dit. Sed ad rabiem cogunt uenire deliciæ, ut quicquid non ex uoluntate reſpondit,
iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoq; obliti, & uirium ſu
al. ſic excandeſcunt. arum, & imbecillitatis alienæ, † ſic exardeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam accepe-
rint, à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc
ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, ut fa-
cerent. Diutius te morari nolo. Non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent
inter cætera boni mores, placent ſibi, & permanent: leuis eſt malicia ſæpe mutatur
non in melius, ſed in aliud. Vale.

EPIST. XLVIII. Longiore mora opus eſſe in ſolutione quàm propo-
ſitione quæſtionis, & quod amicitia omnia communicat.

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longā, quàm ipſum iter fuit, po-
ſtea reſcribam, Seducere me debeo, & quid ſuadeam circumſpicere. Nā tu quo
que, qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti, quanto magis hoc mihi faciēdum eſt,
cum longiore mora opus ſit, ut ſoluas quæſtionem, quā ut proponas? Vtiq; cum ali
ud tibi expediat, aliud mihi, iterum ego tanq̃ Epicureus loquor. Mihi uerò id ex-
pedit, quod tibi, aut non ſum amicus, niſi quicquid agitur ad te pertinēs, meum eſt.
Cōſortium rerū omnium inter nos facit amicitia, nec ſecūdi quicquam ſingulis eſt,
nec aduerſi. In commune uiuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantū
intuetur, qui omnia ad utilitates ſuas conuertit. Alteri uiuas oportet, ſi uis tibi uiue
re. Hæc ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quæ nos omnes hominibus mi-
ſcet, & indicat aliquod eſſe cōmune ius generis humani, plurimum ad illam quoq;
(de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colēdam proficit. Omnia enim
cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc Lucili uirorum opti-
me mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homi-
ni, quàm quot modis amicus dicatur, et homo quàm multa ſignificet. In diuerſum ec
ce ſapientia & ſtulticia diſcedunt, cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo
pro amico eſt. Huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico.
Tu mihi uerba diſtorques. & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes uafer-
rimas ſtruxero, & concluſione falſa à uero naſcens mendacium adſtruxero, non
potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me, in re tā ſeria ſenes ludimus. Vale.

EPIST. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum egeſtate,
puerilibus ſophiſmatibus indulgent.

MVs ſyllaba eſt, mus autem caſeum rodit, ſyllaba ergo caſeū rodit. Puta nūc me
iſtud nō poſſe ſoluere, quod mihi ex iſta ſentētia periculum imminet, quod in
cōmodum? Sine dubio uerendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut
ne quan-

ne quando ſi negligẽtior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa col/
lectio, Mus ſyllaba eſt, Syllaba autem caſeum non rodit, mus ergo caſeũ non rodit.
O pueriles ineptias, in hoc ſupercilia ſubduximus, in hoc barbã demiſimus, hoc eſt,
quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire quod philoſophia ꝑmittat generi huma/
no. Cõſiliũ. Aliũ mors uocat, aliũ paupertas urit, alium diuitiæ, uel alienæ torquẽt,
uel ſuæ. Ille malã fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit, hunc homi
nes male habent, illum dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocãdi locus, ad
miſeros aduocatus es. Opẽ te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intẽtæ ſe/
curi ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es. Quò diuerteris? quid agis? hic cũ
quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es pereuntium pœnis. Omnes un/
diq; ad te manus tendunt, perditæ uitæ, perituræq; auxilium aliquod implorant, in
te ſpes opesq; ſunt. Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas, ut diſiectis & er
rantibus clarum ueritatis lumẽ oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid
ſuperuacuũ, quàm faciles † leges poſuerit, quàm iucunda ſit uita, quàm expedita il/ *al. neceßitati*
las ſequentibus, quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ
crediderũt. Si prius docueris † quæ partẽ eorũ leuatura ſint. Quid iſtorũ cupidita/ *al. quàm.*
tes demit, quid tẽperat? Vtinã tantũ prodeſſent, quantum nocẽt. Hoc tibi cũ uoles
manifeſtiſſimum faciã, & cõminui & debilitari generoſam indolẽ in iſtas argutias
coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemad-
modũ illos ſubornent. Hac ad ſummũ bonum itur, per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ,
& turpes, infamesq; etiam ab album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agi
tis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm ut formula
cecidiſſe uideatur? Sed quemadmodum illũ prætor, ſic hos philoſophia in integrũ
reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti effecturos uos,
ut non magis auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos, ut ingenti cõſtãtia,
& quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Gramaticorum elemẽta
deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi pro/
mittit, ut me parẽ deo faciat, ad hoc inuitatus ſum, ad hoc ueni, fidem præſta. Quã/
tum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus phi-
loſophorum. Aperte decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ęta
tis, parce iam diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſarijs. Nunc quæ dementia eſt
ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate? Vale.

EPIST. L. De uelocitate temporis, non in quæſtionibus puerilibus
expendenda, ſed exhortatione uirtutis redimenda.

Eſt quidem, mi Lucili, ſupinus & negligẽs, qui in amici memoriam ab aliqua re
gione admonitus reducitur, tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca
interdũ familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, ſed quieſcẽtem irri-
tant: ſicut dolorem lugẽtiũ, etiã ſi mitigatus eſt tẽpore, aut ſeruuli familiaris † amiſ *al. admiſſio.*
ſio, aut ueſtis, aut domus renouat. Ecce Cãpania, & maxime Neapolis, ad Põpeio
rũ tuorum conſpectum incredibile eſt, quàm recens deſideriũ tui fecerit. Totus mi/
hi in oculis es, cum maxime à te diſcedo, uideo lachrymas conbibẽtẽ, & affectibus
tuis inter ipſam coertionẽ exeuntibus † nobis, ſatis reſiſtẽrem. Modo amiſiſſe te ui- *al. nouis.*
deor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis. Modo apud Socionem philoſophum *al. non ſatis.*
puer ſedi, modo cauſas agere cœpi, modo deſij uelle agere, modo deſij poſſe. Infini/
ta eſt uelocitas tẽporis, quæ magis apparet reſpiciẽtibus. Nã ad præſentia intentos
fallit, adeo præcipitis fugæ tranſitus leuis eſt. Cauſam huius rei quæris? quicquid tẽ
poris trãſijt, eodẽ loco eſt, pariter aſpicitur, una iacet, omnia inde in profundum ca/
dunt, & alioquin nõ poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota † uix eſt. Punctũ *al. breuis.*
eſt quod uiuimus, & adhuc puncto minus, ſed hoc minimũ ſpecie quadam longio/
ris ſpacij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiã fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcẽ/
tiã, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſene/
ctutẽ. In quam anguſto quot gradus poſuit. Modo te proſecutus ſum, & tamen hoc
modo, ætatis noſtræ bona portio eſt, cuius breuitatẽ aliquãdo futurã cogitem9. Nõ
ſolebam

ſolebat mihi tam uelox tempus uideri. Nunc incredibilis curſus apparet, ſiue quia admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum, eo magis uti indignor aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. Illi ex profeſſo laſciuiunt, hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant: nec ego nego, proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutanda in hoc unum, ne uerba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe quàm ſoluere? Securi eſt & ex commodo migrãtis minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & mouere ſe iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quicquid pax ocioſa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadẽtia cõſectari, & uafriciam in illis meam experiri. Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis Ferrum acuant portis. Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito uiderer, ſi cum ſaxa in munimẽtum murorum ſenes fœminæq́ congererent, cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis expectaret, aut poſceret, cum hoſtilia in portis tela uibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret, ſederem ocioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: quod non perdidiſti habes, cornua autem non perdidiſti, cornua ergo habes, aliaq́ ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear, ſi iſtis impendero operam. Et nunc obſideor: tunc tamen periculum mihi obſeſſo externũ immineret, murus me ab hoſte ſecerneret. Nũc mortifera mecum ſunt. Nunc uaco ad iſtas ineptias? Ingens negocium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur: fugit uita, aduerſus hæc me doce, aliquid affer, ne mortem fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia de æquanimitate, aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa, doce non eſſe poſitum bonũ uitæ in ſpacio eius ſed in uſu, poſſe fieri, imò ſæpe fieri, ut qui diu uixit, parum uixerit. Dic mihi dormituro, potes non expergiſci, dic experrecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeunti, potes nõ exire. Erras ſi in nauigatione tantum exiſtimas minimũ eſſe, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenue interuallum eſt. Non ubiq́ ſe mors tam prope oſtendit, ubiq́ tam prope eſt. Has tenebras diſcute, & facilius ea trades ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectã, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate de pudicitia utraq́, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, et hac, cui ſui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quò tendo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoq́ illam implicare non oportet nec enim quicquam minus conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna. Vale.

Veritatis ſimplex oratio.

EPIST. LI. De falſa excuſatione peccantium, & qualiter poſſit prauitas etiam indurata corrigi, & quod uirtutes ſunt quaſi bona naturalia.

EPiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras, ſuperuacuum itaq́ putaui ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit, & tamen ſpero te ſic iam uiuere, ut ubicunq́ eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex† erroribus ponas, ut intelligas tua uitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus aſcribimus. At illa quocunq́ trãſierimus ſecutura ſunt. Harpaſten uxoris meæ fatuam, ſcis hæreditarium onus in domo mea remãſiſſe. Ipſe enim † auerſiſſimus ab iſtis prodigijs ſum, ſi quando fatuo delectari uolo, non eſt mihi longe quærẽdus, me rideo. Hæc fatua ſubito deſijt uidere. Incredibilem tibi narro rem, ſed ueram, neſcit eſſe ſe cæcam, ſubinde pædagogum ſuum rogat, ut migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos ſine duce erramus, et dicimus, nõ ego ãbitioſus ſum ſed nemo aliter Romæ poteſt uiuere. Nõ ego ſumptuo-

al. terroribus.

al. alieniſſimus.

ſumptuoſus,ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit.Non eſt meum uitium quod ira
cundus ſum,quod nondũm conſtitui certũ genus uitæ,adoleſcẽtia hæc facit. Quid
nos decipimus?Non eſt extrinſecus malum noſtrum,intra nos eſt,in uiſceribus ip-
ſis ſedet.Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus,quia nos ægrotare neſcimus,
Si † ſcrutari cœperimus,quando tot morbos,tantaſue † ægritudines diſcutiemus? *al.curari*
Nunc uero nec quærimus quidem medicum,qui minus negocij haberet,ſi adhibe/ *al.res*
retur ad recens uitium.Sequerentur teneri & rudes animi,recta monſtrantem.Ne
mo difficulter ad naturam reducitur,niſi qui ab illa defecit.Erubeſcimus diſcere bo
nam mentem.At me hercules,turpe eſt magiſtrum huius rei quærere. Illud deſpe/
randum eſt,poſſe nobis caſu tantum bonum influere,laborandum eſt,& (ut uerum
dicam) ne labor quidem magnus eſt,ſi modo (ut dixi) ante animum noſtrum for/
mare incipimus,& recorrigere,ꝗ̃ indureſcat prauitas eius,ſed nec indurata deſpe/
ro:Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura.Robo-
ra inrectum,quamuis flexa,reuocabis.Curuatas trabes calor explicat,& aliter na
tæ,in id finguntur,quod uſus noſter exigit:quanto facilius animus accipit formam,
flexibilis,& omni humore obſequentior?Quid enim aliud eſt animus,ꝗ̃ quodam
modo ſe habens ſpiritus?Vides autẽ tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia ma/
teria,quanto tenuior eſt.Illud mi Lucili non eſt quod te impediat,quo minus de no
bis bene ſperes,quod malitia iam nos tenet,quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad
neminem ante bona mens uenit,quam mala. Omnes præoccupati ſumus, uirtutes
diſcere,uitia dediſcere,ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus ac
cedere,quo ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt.Non dediſcitur uirtus.Contra
ria enim mala in alieno hærent.Ideo expelli & † extirpari poſſunt:fideliter ſedent, *al.exturbari*
quæ in locum ſuum ueniunt:uirtus ſecundum naturam eſt,uitia inimica & infeſta
ſunt.Sed quemadmodum uirtutes † retentæ exire non poſſunt,faciliſq; earum tute
la eſt,ita initium ad illas eundi arduum:quia hoc primum imbecillæ mentis atque *al.recte,aut*
ægræ eſt formidare inexperta,Itaq; cogenda eſt mens,ut incipiat. Deinde non eſt *receptæ.*
acerba medicina:protinus enim delectat,dum ſanat.Aliorum remediorum poſt ſa
nitatem uoluptas eſt,philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt. Vale.

~~ERASMI~~ IN LIBRI SEXTI EPIST. XLVI.

Dulce illud & loco lene. In quibuſdam erat lene.Loco dixit pro in tempore?Interueniebat lenitas,ſed in loco.

Fruſtra excutit. Alius habebat in fruſta,alius fruſta,omiſſa præpoſitione.Opinor legendum,erudita manu fru ſta excutit,quod & hodie faciunt aulicorum miniſtri in quadris panarijs. Epiſt.48.

Sic erat in quodam,Seruus eſt,hoc illi,alijs non nocebit.ſed non admodum placet.

Sic legebatur in quodam,non quod nos offendant quod lædant ſed ad. &c.

Succurre,quid quod laqueati reſpondent in pœnis.In alijs erat,Quiſquis eloquentior es in pœnis:quicquid la queati reſpondentium pœnis.Vnus codex Anglicus habebat,quiſquis eloquentior es pereuntium pœnis, quod ſe- quuti ſumus:non quod per omnia ſatisfaciat,ſed quod minimum diſpliceat.Si pro reſpondent legas: deſpondent, pro deſperant,tolerabilis erit lectio. Epiſt.49.

Rectius habebatur in quodam,Vtinam tantum non prodeſſent.Nocent.uim enim coniunctionum ſupplet pro nunciatio:poſt ſilentium acutiore uoce accinitur,nocent.

Pro Nũc uaco,rectius erat Non uaco.Quãquã alterius lectionis idem eſt ſenſus,ſi legatur per interrogationẽ.

PINCIANI IN LIB. SEXTVM EPISTOLARVM.

ERuditam manum fruſtra excutit] *Quidam codices,eruditam manum in fruſta excitat,Tu tam illum ingenu um uidere potes quàm ille te ſeruum*] *Lege commutatis dictionibus.Tã tu illum uidere ingenuũ potes,quàm ille te ſeruum ex uetuſtis exemplaribus.Verberibus multa admonentur*] *Vetus lectio,uerberibus multa amonen- tur.Puto corrigendum,uerberum mulcta amonetur.Quid ſi legas.Verberibus muta admonentur ſeu amonẽtur.* Epiſt.47.

Quod in re tam ſeria ſenes ludimus] *Superfluit uerbum,quod,ex eadem.Illud notandum in pleriſq; antiquo- rum exemplarium cõnecti hanc epiſtolam cum ſequente,& unam eſſe,non duas.* Epiſt.48.

Aetatis noſtræ portio eſt] *Scribe.Aetatis noſtræ bona portio eſt,ex uetere lectione. Aduerſus hæc me doce, aliquid affer ne mortem fugiam,*] *Corrigo,aduerſus hæc me doce aliquid.Effice ne mortem fugiam,ex eadem.* Epiſt.50.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas eſſe rationibus, & exemplis docet.

QVomodo quiſq; poteſt mi Lucili: tu iſtic habes Aetnam, illũ nobiliſſimũ Siciliæ mõtẽ, quẽ quare dixerit Meſſalla unicum, ſiue Valgius (apud utrũq; enim legi) nõ reperio, cũ plurima loca euomãt ignẽ nõ tantũ ædita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altiſſimũ effertur, ſed etiã iacentia. Nos utcunq; poſſumus, cõtenti ſumus Baijs, quas poſtero die, ꝙ attigerã, reliqui, locũ ob hoc deuitandũ, cũ habeat quaſdã naturales dotes, quia ſibi illũ celebrandũ luxuria deſumpſit. Quid ergo? ulli loco indicendũ eſt odiũ? minime. Sed quemadmodũ aliqua ueſtis ſapienti ac probo uiro magis cõuenit ꝙ alia, nec ullũ colorẽ ille odit, ſed aliquẽ putat parũ aptũ eſſe frugalitatẽ pfeſſo: ſic regio quoq; eſt, quã ſapiẽs uir, aut ad ſapientiã tendens declinet, tanꝙ alienã bonis moribus. Itaq; de ſeceſſu cogitans, nunꝙ Canopũ eliget, quãuis neminẽ Canopus eſſe frugi uetet. Ne Baias quidẽ. Diuerſoriũ uitiorũ eſſe cœperũt. Illic ſibi plurimũ luxuria permittit, Illic tanꝙ aliqua licẽtia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantũ corpori, ſed etiã moribus ſalubrẽ locũ eligere debemus. Quemadmodũ inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes nauigantiũ, & ſymphoniarũ cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ uelut ſoluta legibus luxuria, nõ tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, ut irritamẽta uitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimẽtis uoluptatũ procul abſtrahendus. Vina Hannibalẽ hyberna ſoluerunt, & indomitũ illum niuibus atq; Alpibus uirũ eneruauerunt ſomẽta Campaniæ. Armis uicit, uitijs uictus eſt. Nobis quoq; militandũ eſt, et quidẽ genere militiæ, quo nunꝙ quies, nunꝙ ocium datur. Debellandæ ſunt in primis uoluptates quæ (ut uides) ſæua quoq; ad ſe ingenia rapuerũt. Si quis ſibi propoſuerit, quãtũ operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendũ. Quid mihi cũ iſtis calentibus ſtagnis? quid cũ ſudatorijs, in quæ ſiccus uapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborẽ exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto curſu rerũ, omiſſoq; bello, fouendis corporibus operã daremus, nemo non intempeſtiuã deſidiã, uictori quoq; nedũ uincenti periculoſam, merito repræhẽderet. Minus nobis ꝙ illis punica ſigna ſequentibus licet. Plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiã perſeuerantibus, fortuna mecũ bella gerit. Nõ ſum imperata factur9. Iugũ nõ recipio, imò (quod maiore uirtute faciendũ eſt) excutio. Non eſt emolliendus animus. Si uoluptati ceſſero, cedendũ eſt dolori, cedẽdũ labori, cedẽdũ eſt paupertati. Idẽ ſibi in me iuris eſſe uolet, & ambitio, & ira, Inter tot affectus diſtrahar, imò diſtrahar, libertas ꝓpoſita eſt, ad hoc præmiũ laboratur. Quæ ſit libertas, quęris? Nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus, fortunã in æquũ deducere, quo die intellexero illã plus poſſe, nil poterit, Ego illã ferã, cũ in manu mors ſit? His cogitationibus intentũ, loca ſeria ſanctaq; eligere oportet. Effœminat animos amœnitas, Amœna ſine dubio aliquid ad corrũpendũ uigorẽ poteſt regio. Quãlibet uiã iumenta patiuntur, quorũ durata in aſpero ungula eſt, In molli paluſtriq; paſcuo ſaginata cito ſubterũtur. Et fortior miles ex contragoſo uenit. Segnis eſt urbanus & uerna. Nullũ laborẽ recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & nitid9. Seuerior loci diſciplina firmat ingeniũ, aptumq; magnis conatibus reddit. Litterni honeſtius Scipio ꝙ Baijs exulabat. Ruina eius nõ eſt tã molliter collocãda. Illi quoque ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, et Cn. Põpei9, & Cæſar extruxerũt qdẽ uillas in regione Baiana, ſed illas impoſuerũt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeq; ſubiecta. Aſpice quam poſitionem elegerunt, quibus edificia excitauerunt locis, & qualia, ſcias nõ uillas eſſe, ſed caſtra. Habitaturũ tu putas unquã fuiſſe in Vtica Catonẽ, ut pręter nauigãtes adulteras dinumeraret, & aſpiceret, tot genera cymbarum

barum

barum uarijs coloribus picta, & † fluctuantem toto lacu roſam, ut audiret canenti- um nocturna † conuiuia, nonne manere ille intra uallum maluiſſet, quàm ibi unam noctem anxius ipſe duxiſſet? Quid ni malit quiſquis uir eſt, ſomnum ſuum claſſico quàm ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baijs litigauimus, nunquam ſatis cum uitijs, quæ oro te mi Lucili, perſequere, ſine modo, ſine fine, nam illis quoque nec fi- nis eſt nec modus. Proijce quæcunque cor tuum laniant, quæ ſi aliter extrahi nequi rent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue † exturba, & inuiſi ſſimas habe latronum more quos Philiſtas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectun tur, ut ſtrangulent. Vale.

al. fluitantem

al. conuicia

al. extirpa

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philoſophiam uenien- tium, & quis in hac uita ſit eligendus adiutor.

QVid eſt hoc Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eò unde recedere cu- pimus, impellit? quid colluctatur cũ animo noſtro, nec permittit nobis quicꝗ ſemel uelle? fluctuamus inter uaria conſilia, nihil libere uolumus, nihil abſolute, ni- hil ſemper. Stulticia, inquis, eſt, cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quãdo nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis ualet, ut emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait epicurus ad ueritatẽ ſine ullius adiu- torio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos uiam, Hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt: quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſe- rit, ſed bene ſecuturos, Ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoꝗ, ſed ſecun- dæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt, & hoc multum eſt, uelle ſeruari. Præter hæc adhuc inue nies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad re- ctum compellique poſſunt, quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, & ut ita dicam, coactore Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermacũ ait Epi- curus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem uterque peruenerit, tamen maior eſt laus idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa atque magnifica, alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lapſabunda, in mollem ac fluidam demiſſa humum, multumꝗ laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quicquid factũ eſt, alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita, quæ- dam manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negocij ſecũ habuit. Hunc quidem de ſe me- lius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ uicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed traxit. Hoc durum & laborioſum † negocium nobis datum ſcias, ſcilicet imus per obſtantia Itaꝗ pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem inquis, in- uocabo? hũc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacãt, Adiuuare nos poſſunt non tantum qui ſunt, ſed et qui fuerunt. Ex hijs autem qui ſunt eligamus nõ eos, qui uerba magna celeritate præcipitant & communes locos uoluunt & in pri- uato circulantur: ſed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendũ ſit, pro- bant faciendo, qui docent quid uitandũ ſit, nec unquam in eo quod fugiendum dixe rint, depræhenduntur. Eum elige adiutorẽ, quem magis admireris cũ uideris quàm cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoꝗ audire, quibus cõſuetudo eſt ad- mittere populum ac diſſerere, ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt ut melio- res fiant, faciãtꝗ meliores, ſi nõ ambitionis hoc cauſa exercẽt. Quid enim turpius philoſophia captante clamores? Nũquid æger laudat medicũ ſecantem? Tacete, fa uete & præbete uos curationi. Etiã ſi exclamaueris, non aliter audiam, quàm ſi ad ta ctũ uitiorum ueſtrorum ingemiſcatis. Teſtari uultis attendere uos moueriꝗ rerum magnitudine, ſane liceat: ut quidẽ iudicetis & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinꝗ annis tacendũ erat. Nũquid ergo exiſtimas ſtatim illis & loqui et laudare licuiſſe? Quãta autẽ dementia eius eſt,

al. ingenium

m 2 quem

quẽ clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris quod ab
hominibus ijs laudaris, quos nõ potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus:
ſed audiebatur modeſte. Erũpebat interdũ magnus clamor laudantiũ, ſed quẽ ma-
gnitudo rerũ euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter orationis elapſæ. Interſit
aliquid inter clamorẽ theatri & ſcholæ. Eſt aliqua & laudandi licẽtia. Omnia rerũ
omniũ ſi obſeruentur indicia ſunt, & argumentum morum ex minimis quoq; licet
capere. Impudicũ & inceſſus oſtẽdit, & manus mota, ut unum interdum reſpõſum,
& relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum uultus ha
bitusq; demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſq; ſit ſcies ſi
quemadmodũ laudetur aſpexeris. Hinc atq; illinc philoſopho manus auditor intẽ-
tat, & ſuper ipſum caput mirantiũ turba cõſiſtit. Nõ laudatur ille nunc ſi intelligas,
ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ uoces illis artibus, quæ ꝓpoſitũ habẽt placere
populo, philoſophia adoretur. Permittendũ erit aliquãdo iuuenibus ſequi impetũ
animi. Tunc autẽ hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare nõ poterunt.
Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcen-
tium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad uerba compoſita. Alioquin nocet
illis eloquentia, ſi nõ rerũ cupiditatẽ facit ſed ſui. Differã hoc in præſenti. Deſiderat
enim propriã & longam executionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid
ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſ
ſe philoſophiam, non erit dubium poſtquam proſtituta eſt, ſed poteſt in penetrali-
bus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIIII. De tempeſtate & nauſea, quam paſſus eſt in mari, ſummit
tens differentiam inter corporalia & ſpiritalia.

QVid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut nauigarẽ? Solui mari lan-
guido, erat ſine dubio cœlũ graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam aut
in uentum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca milia à Parthenope tua uſque Puteo-
los ſurripi poſſe, quamuis dubio impendente cœlo. Itaq; quo celerius euaderẽ pro-
tinus per altum ad Neſida direxi, præciſurus omnes ſinus. Cum iam eò proceſſiſſem
ut mea nihil intereſſet, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me cor-
ruperat perijt. Nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris ac ſubinde crebri-
or fluctus. Cœpi gubernatorem rogare ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat il
le aſpera eſſe & importuoſa, nec quicquam ſe æque in tempeſtate timere quam ter-
al. uexabar ram. Peius autem † ferebar, quàm ut periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me
ſegnis hæc & ſine exitu torquebat, quę bilem mouet nec effundit. Inſtiti itaq; guber
natori, & illũ uellet nollet coëgi ut peteret littus. Cuius ut uiciniam attigimus, non
expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat Obuertant pelago proras, aut an-
chora de prora iaciatur: ſed memor artificij mei ueteris, frigidæ cultor, mitto me in
mare quomodo pſychrolutam decet gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum per
al. crepo aſpera † eripior, dum uiam quæro, dum facio? Intellexi non immerito nautis terrã
timeri. Incredibilia ſunt quæ tulerim cum me ferre non poſſem. Illud ſcito Viyſſem
non fuiſſe tam irrato mari natum, ut ubiq; naufragia faceret. Nauſeator erat. Et ego
quocũque nauigare debuero, uiceſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum,
quem ſcis non cum mari nauſeã effugere, collegi, ut corpus unctione recreaui, oc-
cœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam
corporalium quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent quo
al. aliquem maiora ſunt. Leuis † ſaltem motiũcula decipit, ſed cum creuerit & uera febris exar
al. exprimit ſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem † accepit. Pedes dolent, articuli pun-
ctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in
exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomẽ, qui ut
al. calcaria † talaria cœperit intendere, & utroſq; dextros pedes fecerit, neceſſe eſt podagram
fateri. Cõtra euenit in ijs morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius ſe habet,
minus ſentit. Non eſt quod mireris Lucili chariſſime. Nã qui leuiter dormit, & ſpe-
cies ſecundum quietẽ capit, aliquando dormire ſe dormiẽs cogitat, Grauis ſomnus

etiam

etiam ſomnia extinguit,animumq; altius mergit,quàm ut uti illo intellectu ſinat. Quare uitia ſua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare uigilãtis eſt,& uitia ſua confiteri ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo ut errores noſtros coarguere poſſimus. Sola autẽ nos philoſophia excitabit,ſola ſomnũ excutiet grauem. Illi te totum dedica,dignus illa es,illa te digna eſt. Ite in complexũ, alter alterius,omnibus alijs te nega,foriter,aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes curam intermiſiſſes rei familiaris,& forenſia tibi negotia excidiſſent,nec quenquã tanti putares,cui aduocatus in cauſam deſcenderes. Toto animo id ageres,ut quàm primum morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ menti. Nemo ad illã peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum,dat tempus non accipit. Non eſt res ſubſciſiua. Ordinaria eſt,domina eſt,adeſt & iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti,eo, inquit, propoſito ueni in Aſiam,ut non id acciperem quod dediſſetis,ſed ut id haberetis quod reliquiſſem. † Idem philoſophia rebus omnibus,non ſum id tempus acceptura, quod uobis ſuperfuerit:ſed id habebitis quod ipſa erogauerò. Totam huc conuerte mẽtem, huic aſſide,hanc cole,ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multos antecedes,non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos † interim futurum ſit quæris? Diutius erunt. At me hercule magni artificis eſt clauſiſſe totũ in exiguo. Tantum ſapienti ſua,quantum deo omnis ætas patet. Eſt aliquid quo ſapiens antecedat deum. Ille naturæ beneficio non timet,ſuo ſapiens. Ecce res magna,habere imbecillitatem hominis,ſecuritatem dei. Incredibilis uis philoſophiæ eſt ad omnem fortuitam uim retundẽdam. Nullum telũ in corpore eius ſedet,munita eſt ſolidaq;: quædam defatigat,& uelut leuia tela laxo ſinu eludit:quædam diſcutit, & in eum uſque qui miſerat reſpuit. Vale.

al. itidem
al. interfuturũ

EPST. LV. De morbo ſuſpirij uel anhelitus,ubi mirabile documentum de morte ſubiungit,& quod ſapiens de uita exit,non eijcitur.

LOngum mihi comitatum dederat,mala ualetudo,repente me inuaſit. Quo genere inquis? prorſus merito interrogas,adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamẽ morbo quaſi aſſignatus ſum, quẽ quare græco nomine appellem neſcio. Satis enim apte dici ſuſpiriũ poteſt. Breuis aũt ualde & procellæ ſimilis impetus eſt,intra horã fere deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incõmoda aut pericula per me tranſierũt. Nullũ mihi uidetur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt ægrotare eſt,hoc eſt animã agere. Itaq; medici hanc meditationẽ mortis uocant. Facit aliquãdo ſpiritus ille,quod ſæpe conatus eſt. Hilarẽ me putas hæc tibi ſcribere,quia effugi? Si hoc fine quaſi bona ualetudine delector,tã ridicule facio, quàm ille quiſquis ſe uiciſſe putat cũ uadimonium diſtulit. Ego uerò & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acqueſcere. Quid hoc eſt,inquis,tã ſæpe mors experitur me? faciat. At ego illã diu expertus ſum. Quando,inquis? Antequàm naſcerer. Mors eſt non eſſe. Id quale ſit iã ſcio,hoc erit poſt me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormẽti eſt,neceſſe eſt & fuiſſe antequàm prodiremus in lucẽ. Atqui nullã ſenſimus tunc uexationem. Rogo nõ ſtultiſſimum dicas,ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt,quàm antequã accenderetur? Nos quoq; & accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrunq; uerò alta ſecuritas eſt. In hoc enim mi Lucili, niſi fallor, erramus,quod mortẽ iudicamus ſequi,quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit. Quicquid ante nos fuit,mors eſt. Quid enim refert,utrum nõ incipias,an deſinas, cum utriuſq; rei hic ſit effectus,non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nã uerbis locus nõ aderat) alloqui me † deſij:deinde paulatim ſuſpiriũ illud, quod eſſe iã anhelitus cœperat,interualla maiora fecit,& retardatum eſt ac remãſit. Nec adhuc quãuis deſierit ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationẽ quandã & eius morã. Quomodo uolet,dũ modo nõ ex animo ſuſpirem:hoc tibi de me recipe, nõ trepidabo ad extrema,iã præparatus ſum,nihil cogito de die toto. Illũ lauda & imitare, quẽ non piget mori,cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus eſt,cum eijciaris exire? ta-

al. non deſij

men eſt & hic uirtus.Eijcior quidē,ſed tanquam exeam. Et ideò nunquam eijcitur
ſapiens,quia eijci eſt inde expelli,unde inuitus recedas.Nihil inuitus facit ſapiens,
neceſſitatem effugit,quia uult quod ipſa coactura eſt.

EPIST. LVI. De uilla Vaciæ,& eius diſpoſitione, & de ignauo ocio uitando,
& quod ſolus ſapiens nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere.

A Geſtatione cum maximè uenio,non minus fatigatus,q̃ ſi tantum ambulaſſem,
quãtũ ſedi:labor eſt enim diu ferri,ac neſcio an eo maior,quia cõtra naturã eſt,
quæ pedes dedit,ut per nos ambularemus,oculos,ut per nos uideremus.Debilitatē
al.indixere nobis † induxere delitiæ,& quod diu noluimus,poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſ
ſarium erat concutere corpus,ut ſiue bilis inſederat faucibus diſcuteretur, ſiue ipſe
ex aliqua cauſa ſpiritus denſior erat,extenuaret illũ iactatio,quã profuiſſe mihi ſen
ſi.Ideò diutius uehi perſeueraui,inuitãte ipſo littore,quod inter Cumas & Seruilij
Vaciæ uillam curuatur, & hinc mari,illinc lacu, uelut anguſtũ iter clauditur. Erat
enim à recenti tempeſtate maris ſpiſſius.Fluctus autē illud (ut ſcis) frequens et cõ-
citatus exæquat,longior tranquillitas ſoluit,cum arenis quæ humore alligãtur ſuc-
cus abſceſſit.Ex cõſuetudine tamen mea circunſpicere cœpi,an aliquid illic inueni
rem,quod mihi bono poſſet eſſe,& direxi oculos in uillam,quæ aliquãdo Vaciæ fu-
it.In hac ille prætorius diues,nulla alia re quàm ocio notus,cõſenuit, & ob hoc unũ
felix habebatur.Nam quoties aliquos amicitia Aſinij Galli,quoties Seiani odium,
deinde amor merſerat (æque enim offendiſſe illũ,quã amaſſe periculoſum fuit) ex-
clamabãt homines,O Vacia ſolus ſcis uiuere. At ille latere ſciebat,nõ uiuere.Mul-
tum autem intereſt,utrum uita tua ocioſa ſit,an ignaua . Nunq̃ aliter hanc uillam
Vacia uiuo preteribam,quã ut dicerē, Vacia hic ſitus eſt.Sed adeò ,mi Lucili,philo
ſophia ſacrum quiddã eſt,& uenerabile,ut etiam ſi quid illi ſimile eſt,mendacio pla
ceat.Ocioſum enim hominem ſeductum exiſtimat uulgus & ſecurum, & ſe conten
tum,ſibiq; uiuentem,quorum nihil ulli contingere,niſi ſapienti poteſt. Ille quidem
nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere.Ille enim (quod eſt primum) ſcit uiuere.Nam qui
res & homines fugit,quē cupiditatũ ſuarum infelicitas relegauit,qui alios felicio-
res uidere non potuit,qui uelut timidum atq; iners animal metu oblituit,ille ſibi nõ
uiuit,ſed(quod eſt turpiſſimũ) uentri,ſomno,libidini,Non continuo ſibi uiuit, qui
nemini.Adeò tamen magna res eſt conſtantia,& in propoſito ſuo perſeuerantia, ut
habeat autoritatem inertia quoq; pertinax.De ipſa uilla nihil poſſum tibi certi ſcri
bere,frontem enim eius tantum noui,& expolita,quæ oſtendit etiam trãſeuntibus.
al.pares manu facte. Speluncæ ſunt duæ magni operis,laxo atrio,† paries manufactus,,quarum altera ſo
lē non recipit,altera uſq; in occidentē tenet.Prata bona,medius riuus & à mari &
ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit,alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo
exhauriatur) ſufficiens. Sed illi cũ mare patet,parcitur:cũ tẽpeſtas piſcatoribus de
al.ad priuata dit ferias,manus † ad parata porrigitur.Hoc tamen eſt cõmodiſſimũ in uilla, quod
Baias trans paritē habet, incõmodis illarũ caret,uoluptatibus fruitur.Has laudes
al.eſſe illam totius amœnitatis credo. eiꝰ ipſe noui,†nũc eſſe illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illũ adeò
excipit,ut Bais neget.Non ſtulte uidetur eligiſſe hũc locum Vacia,in quē ociũ ſu-
um pigrũ iã & ſenile conferret.Sed non multum ad trãquillitatē locus confert,ani
mus eſt,qui cõmendat omnia, Vidi ego in uilla hilari & amœna mœſtos,uidi in me
dia ſolitudine occupatis ſimiles.Quare non eſt quod exiſtimes,ideò parũ bene cõ-
poſitũ eſſe te, quod in Cãpania nõ es.q̃re aũt nõ es? hucuſq; cogitationes tuas mit
te.Cõuerſari cũ amicis abſẽtibus licet,& q̃dē quoties uelis,quãdiu uelis,magis hac
uoluptate,quæ maxima eſt fruimur,dũ abſumus.Præſentia enim nos delicatos facit
& quia aliquãdo unà loquimur,ambulamus,conſedimus,cũ diducti ſumus, nihil de
his quos modo uidimus,cogitamus:& ideò æquo animo ferre debemus abſentiam,
quia nemo nõ multũ etiã pręſentibus abeſt.Pone hic primũ noctes ſeparatas.Dein
de occupationes utrinq; diuerſas,deinde ſtudia ſecreta,ſuburbanas profectiones,ui
debis non multũ eſſe,quod nobis peregrinatio eripiat.Amicus animo poſſidendus
al.cogitat eſt,hic aũt nunq̃ abeſt,quēcunq; uult,† quotidie uidet.Itaq; mecum ſtude , mecum
cœna

cœna,mecum ambula.In anguſto uiueremus,ſi quicquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te mi Lucili,cum maxime audio,adeò tecum ſum ut dubitem,an incipiam non epiſtolas,ſed codicillos tibi ſcribere. Vale.

EPIST. LVII. Notat tumultuoſam balneorum luxuriam,& quod omnia uitia animi in aperto leuiora ſunt.

PEream,ſi eſt tam neceſſarium quàm uidetur ſilentium in ſtudia ſepoſito.Ecce uarius clamor undiq; me circumſonat,ſupra ipſum balneum habito.Propone nunc tibi omnia genera uocum,quæ in odium poſſunt aures adducere:cum fortiores exercentur,& manus plumbo graues iactãt,cum aut laborant,aut laborantem imitantur, gemitus audio, quoties retentum ſpiritum remiſerunt,ſibilos & acerbiſsimas reſpirationes:cum in aliquem † inertem,& hac plebeia functione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat.Si uerò † pilicrepus ſuperuenerit,& numerare cœperit pilos,actũ eſt.Adijce nũc Sordalum,& furem deprehenſum,& illum cui uox ſua in balneo placet.Adijce nunc eos,qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliũt. Præter iſtos,quorum,ſi nihil aliud,rectæ uoces ſunt,alipilum cogita,tenuem & ſtridulam uocem,quo ſit notabilior,ſubinde exprimentum, nec unquam tacentem,niſi dum uellit alas,& alium pro ſe clamare cogit.Iam libarij uarias exclamationes,& botularium † & cruſtularium, & omnes propinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione uendentes. O te,inquis,ferreum,aut ſurdum,cui mens inter tot clamores,tam uarios, tam diſſonos,conſtat,cum Chryſippũ noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At me hercules,ego iſtum fremitũ non magis curo,quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſam,urbem ſuam transferendi,quia fragorem Nili cadẽtis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, quàm crepitus.Illa enim animũ abducit,hic tantũ aures implet ac uerberat.In his quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono,& fabrum inquilinũ,† & ferrarium uicinum, aut hunc qui ad metã ſudantem † tabulas experitur & tibias,nec cantat,ſed exclamat. Etiã moleſtior eſt mi hi ſonus,qui intermittitur ſubinde quàm qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui ut audire uel pauſariũ poſsim,uoce acerbiſsima remigibus modos dantem. Animũ enim cogo ſibi intentum eſſe,nec auocari ad externa: omnia licet foris reſonent,dũ intus nihil tumultus ſit,dum inter ſe nõ rixentur cupiditas & timor, dũ auaritia luxuriaq; nõ diſsideat,nec altera alterã uexet.Nam quid prodeſt totius regionis ſilentiũ,ſi affectus fremunt? Omnia noctis erãt tacita cõpoſta quiete.Falſum eſt, nulla placida quies eſt,niſi quam ratio cõpoſuit.Nox exhibet moleſtiã,non tollit,et ſollicitudines mutat.Nam dormientiũ quoq; inſomnia tam turbulenta ſunt,quàm dies Illa tranquillitas uera eſt,in quã bona mens explicatur. Aſpice illũ cui ſomnus laxę domus ſilentio quæritur,cuius aures ne quis agitet ſonus,omnis ſeruorũ turba conticuit,& ſuſpenſum,accedentiũ propius,ueſtigiũ ponitur. Huc nempe uerſatur atque illuc,ſomnũ inter ægritudines leuẽ captans, quæ non audit,audiſſe ſe queritur. Quid in cauſa putas eſſe?animus illi obſtrepit,hic placandus eſt.huius cõpeſcenda eſt ſeditio,quẽ non eſt quod exiſtimes placidũ,ſi iacet corpus.Interdũ quies inquieta eſt.Et ideò ad rerum actus excitandi ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus,quoties nos male habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cũ male parere militem uident,aliquo labore compeſcunt,et expeditionibus detinent. Nunquàm uacat laſciuire diſtrictis,nihilq; tam certũ eſt,quàm ocij uitia negocio diſcuti.Sępe uidemur tedio rerum ciuilium,& infelicis atq; ingratæ ſtationis pœnitentia ſeceſsiſſe,tamen in illa latebra,in quã nos timor & laſsitudo coniecit,interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt,ſed fatigata,aut etiã abiecta,rebus parum ſibi cedentibus.Idẽ de luxuria dico,quę uidetur aliquando ceſsiſſe,deinde frugalitatẽ profeſſos ſollicitat, atq; in media parſimonia uoluptates nõ dãnatas,ſed relictas petit,& quidẽ eo uehemẽtius,quo occultius. Omnia enĩ uitia in aperto leuiora ſunt, morbi quoq; tunc ad ſanitatem inclinãt,cum ex abdito erumpunt,ac uim ſuam proferunt.Et auaritiam

al.alipten
al.pilicrepus
al.ſcordulum.
al.diſtillarium.
Celius Rhodi. lib.30.cap.19.
al.ferrarium
al.tubas.

riciam itaq; & ambitionem & cætera mala mẽtis humanæ, tunc pernitioſiſsima ſci-
as eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidũt. Ocioſi uidemur, & non ſumus. Nam ſi bona
fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, ut paulo ante dicebam,
nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumq; concentus interumpet cogitatio-
nes bonas, ſolidasq; & iã certas. Leue illud ingeniũ, nec ſe adhuc reduxit introrſus,
al. & accidentia. quod ad uocem † ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & habet
aliquid concepti pauoris, quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter, Et me
quem dudũ nõ ulla iniectã mouebãt Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij.
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis Suſpenſum, & pariter comitiq; one
al. agitata inter ſe arma. riq; timentem. Prior ille ſapiens eſt, quem non tela uibrantia, non † arietata inter ar
ma agminis denſi non urbis impulſæ fragor, territat. Hic alter imperitus eſt, rebus
ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcẽs, quem una quælibet uox pro fremitu ac-
cepta deiecit, quem motus leuiſsimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt.
Quemcunq; ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uide-
bis illum comitiq; oneriq; timentem. Tũc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te
nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet, non ſi blandietur, non ſi mi
al. uana. nabitur, non ſi inaniſono † uaria circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando cõmo-
al. conuictu. dius eſt, carere † cõuicio? fateor, Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exer
cere me uolui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlyſſes
ſocijs etiam aduerſus Sirenas inuenerit. Vale.

EPIST. LVIII. De reditu ſuo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod non timor, ſed horror cadit in ſapientem, & quod anima hominis corporis anguſtijs teneri non poteſt.

CVm Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne ite-
rum nauem experirer, ſed tantũ luti tota uia fuit, ut poſſem uideri nihilominus
nauigaſſe. Totum athletarũ fatum mihi illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos
al. Haphe. † aphe excepit in Cypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucib.
obſcurius, quę nobis præſtant, non ut per tenebras uideamus, ſed ut ipſas. Cęterum
etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis & moleſta:
quid illic, ubi in ſe uolutatur, & cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à qui-
bus incitatus eſt recidit. Duo incõmoda inter ſe contraria ſimul pertulimus, quia ea
dem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcu
ritas, quod cogitarem dedit. Senſi quendam ictum animi, & ſine metu mutationem
quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat, Non de me nunc tecum loquor,
qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius
fortuna perdidit, huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim
ſunt mi Lucili, quę nulla uirtus effugere poteſt, ammonet illam natura mortalitatis
ſuæ. Itaq; & uultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi ua
ſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed na
turalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratiſsimi fundere
ſuum ſanguinem, alienum uidere non poſſunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad
ad ueteris, & purulenti tractationem inſpectionemq; ſuccidunt & liquũtur animo,
alij gladiũ facilius recipiunt, quã uident. Senſi ergo (ut dicebam) quandam nõ qui-
dem perturbationem, ſed mutationẽ. Rurſus ad primum conſpectum redditę lucis,
alacritas incogitata redijt & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi. quàm inepte
quædam magis ac minus timeremus. cum omniũ idem finis eſſet. Quid enim inter-
al. uigilarium. eſt utrum ſupra aliquem † uigiliarium ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt
tamen qui hanc ruinã magis timeant, quamuis utraq; mortifera æque ſit. Adeò non
effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de ſtoicis dicere, qui exiſtimãt
animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia
non fuerit illi exitus liber. Ego uerò non facio. Qui hoc dicũt uidentur mihi errare.
Quemadmodũ flãma non poteſt opprimi, nã circa id diffugit, quo urgetur, quemad
modũ aer uerbere aut ictu nõ lędit, nec ſcinditur quidẽ, ſed circa id cui ceſſit refundi

tur: ſic

tur: ſic animus qui ex tenuiſsimo cōſtat, deprehendi nō poteſt, nec intra corpus af/ fligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ per ipſa quibus premitur erumpit. Quomodo ful mini etiã cum latiſsime † percuſsit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus, ſic ani *al. percucurrit* mo qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaq; de illo quærendũ eſt, an poſsit immortalis eſſe. Hoc quidẽ certũ habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortali/ tas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt. Vale.

[illegible] LIBRI SEPTIMI.

Rectius habebatur. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid, &c.

In huius epiſtolæ medio, deerat huius epiſtolæ finis, tum aliæ duæ integræ, quarum poſterioris finis erat. Quid enim refert, &c. *Epiſt. 53.*

Pro talaria, erat calcaria, pro ferierit, fecit. Nam grammaticorum filij negant ferio habere præteriti uocem. Podagra uerò ioco dicitur utrunq; pedem feciſſe dextrum, quod ſic æquaſſet, ut nihil intereſſet.

Si uerò pelicrepus ſuperuenerit. Quidam habebat pellicrepus. Cœlius Rhodiginus putat legendum eſſe pilicrepus, & quod adfert probabile eſt. lib. 3. cap. 19. Mox pro pilos, putat legenduum pilas, Nam à pila dictum exiſtimat pilicrepus non à pilo. *Epiſt. 57.*

Sordalus. Scholium quoddam indicabat ſordalum dici qui ſordes efferret è balneo, aut qui ſordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum ſit neſcio, Omnino ſignificat aliquẽ moleſtum lauantibus, quandoquidem mox adijcit furẽ deprehenſum. Forte balneari uerbo ſcordalus dicebatur, qui oleret allium, quaſi ſcorodalus. Sic uſurpare uidetur epiſtola 84. quanquam Græcis σκῶρ ſonat ſtercus. Sed probabilius eſt, ut mutata literula legamus ſcordylum ſiue ſcordulum, ut conuitiũ ſit in hominẽ ingrati odoris poſteaquã incaluit, quod accidit piſci ſcordulo.

Alipedum, Cœlius contendit legendum alipilum, inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicaui.

Iam librare. Sic habebãt quidam, alij liberi, alij aliud, ſed probabilius eſt quod diuinat Cœlius, Libarij, pro his qui liba uendunt: quemadmodũ & botulariũ dixit, qui botulos, id eſt farciminis genus, uendebat: & cruſtularium qui cruſtula uendebat.

Pauſarium, ipſe interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Notatum eſt ab eruditis, & hoc in Seneca, quod à uocabulis ſordidioribus interdum non abſtinuerit. Quo de genere uidentur ex his eſſe quædam.

Aut turris. non erat. Et hæ duæ uoces officiunt ſenſui. Mox proximo pro efficientiam, melius erat, efficientia, hoc eſt ea quæ adferunt exitium.

PINCIANI IN LIB. SEPTIMVM EPISTOLARVM.

ET aſpicere tot genera cymbarum] Verbum aſpicere, deſideratur in uetere lectione, alioquin aſpicere legendũ erat. Quam tibi unam noctem anxius ipſe dixiſſet] Scribendum, quod in una nocte manu ſua ipſe duxiſſet, ex eadem. *Epiſt. 52.*

Quoſdam ait Epicurus ad ueritatem ſine ullius adiutorio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos uiam] Exemplar Facundi & Primitiui. Quoſdam Epicurus ait ad ueritatem contendere ſine ullius adiutorio. Ex ſe feciſſe ſibijpſis uiam. Quid ſi legas, ex his ſe feciſſe ſibi ipſi uiã. Nam Epicurus gloriabatur authore etiã Cicerone nullo uſum fuiſſe præceptore. Tanto magis quod ſecundæ notæ exemplum attulit Metrodorum tertiæ Hermachum, ut ueriſimile ſit primæ notæ exemplum non fuiſſe prætermiſſurum, & infra. Alterum puram aream accepit] Scribendum arbitror. Alterum duram aream accepit. *Epiſt. 53.*

Et altera uſq; in occidentem tenet] Coniunctio, &, ſuperuacanea eſt, ex eadem, & tenetur, non tenet legunt pleraq; exemplaria. Quid ſi legas torretur. Prata bona medius riuus diuidit] Prior æditio. Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facundi & Primitiui. Platanos medius riuus diuidit. Exemplar Franciſcanum. Plata noua medius riuus diuidit. Lego. Platanona medius riuus diuidit. Manus ad parata porrigitur] Quidam codices priuata, non parata. *Epiſt. 56.*

CVM in aliquem inertem & hac plebeia functione contentum incidi] Scribendum exiſtimo alipten, non aliquem. & unctione codex meus familiaris habet, non functione. De alipte Iuuenalis, cuius uerba mire cum uerbis Senecæ congruũt. Si uerò Pellicrepus ſuperuenerit] Pilicrepus, non pellicrepus legunt duo antiqua, & correctiſſima exemplaria, ut ſit qui pilos euellit. *Epiſt. 57.*

A deo non effectus ſed efficientiam timor ſpectat] Sunt exemplaria quæ non efficientiam, ſed efficatiam præferunt. Opinor ſcriptum fuiſſe, adeo non effectum, ſed effectus cauſam timor ſpectat. Deinde librariorum inſcitia duas dictiones in unam coaluiſſe, ſcilicet effectus cauſam in efficatiam ſiue efficientiam. *Epiſt. 58.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM. LIBER OCTAVVS.

EPIST. LIX. De multiplici diuiſione rerum ubi exemplo Platonis oſtendit qualiter parſimonia ad ſenectutem ducat.

QVANTA uerborũ nobis paupertas, imò egeſtas ſit, nunquã magis
quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cũ forte de Plato/
ne loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberẽt, quædam
uerò cũ habuiſſent faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat
in egeſtate faſtidium? Hũc quem græci Oeſtrum uocant pecora
peragentem, & totis ſaltibus diſsipantem, Aſylum noſtræ uoca/
bant, hoc Vergilio licet credas. Eſt lucũ Silari iuxta ilicibusq; ui
rentem Plurimus Alburnum uolitans, cui nomẽ aſylo Romanum eſt, œſtrum Græ
ci uertere uocantes, Aſper acerba ſonãs, quo tota exterrita ſyluis Diffugiũt armen/
ta. Puto intelligi iſtud uerbum interiſſe. Ne te longe differam, quædam ſimplicia in
uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebãt. Idem Virgilius hoc probabit tibi. Stu/
pet ipſe Latinus, Ingentis genitos diuerſis partibus orbis. Inter ſe coijſſe uiros, &
cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi uſus amiſſus eſt.
dicebant antiqui ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas, ſed fideli Vergilio.
Cætera quæ iuſſo mecum manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligẽtia, ut o/
ſtendã quantũ tempus apud grãmaticum perdiderim, ſed ut ex hoc intelligas, quan
tum apud Ennium & Actium uerborum, ſitus occupauerit, cum apud hunc quoque
qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta uult præpa-
ratio? quò ſpectat? Non celabo te, cupio ſi fieri poteſt propitijs auribus tuis, quid ſen
al. uſiæ. tiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronem autorem† huius uerbi habeo, pu
al. elegantem. to locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum diſertum &† eloquentem, oratio
nis, etiam ad noſtrum faſtidiũ, nitidæ. Quid enim fiet mi Lucili? quomodo dicetur
al. naturã continens. οὐσία, res neceſſaria † natura, continens fundamentũ omnium? Rogo itaq; permit/
tas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operam, ut ius à te datum parciſsime ex/
ercẽã, fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua cũ ecce id nul/
lo modo latine exprimere poſsim, propter quod linguæ noſtræ conuitiũ feci? Magis
damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe quam mutare non poſ-
ſim. Quę hęc ſit quæris? τὸ ὄν. Duri tibi uideor ingenij, in medio poſitã poſſe ſic tranſ/
ferri, ut dicã, quod eſt. Sed multũ intereſſe uideo, cogor uerbum pro uocabulo pone
re. Sed id ſi neceſſe eſt ponã, quod eſt. Sex modis hoc à Platone dici amicus noſter
homo eruditiſsimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponã, ſi ante indicauero,
eſſe aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ ſpe/
cies ſuſpenſę ſunt, à quo naſcatur omnis diuiſio, quo uniuerſa comprehenſa ſunt.
Inuenietur aũt ſi cœperimus ſingula retro legere: ſic enim perducemur ad primum.
Homo ſpecies eſt ut Ariſtoteles ait. Equus ſpecies eſt, canis ſpecies, ergo commune
aliquod quęrendum eſt his omnibus uinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe ha
beat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum, quæ modo retu/
li, hominis, equi, canis animal. Sed ſunt quædam quę animã habent nec ſunt anima/
lia. Placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus.
Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma ſunt &
ſata. Quædam anima carent, ut ſaxa. Itaq; aliquid erit animantibus antiquius ſcilicet
corpus: hoc ſi diuidã, ut dicã corpora omnia, aut animata eſſe, aut inanimata. Etiam
nũc eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe quæ/
dam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducãtur? Illud cui nomen modo pa
rum propriũ impoſuimus, quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus, quod
eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſsimũ,
& (ut ita dicam) generale. Cætera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia tanquam homo
genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos, Colorũ,
albos,

albos, nigros, flauos: habet ſingulos. Catonẽ, Ciceronem, Lucretiũ. Itaq; quia multa continet, in genus cadit: quia ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet. Initiũ rerum eſt, omnia ſub illo ſunt. Stoici uolunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primũ poni docuero: cũ ſit rerum omniũ capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, ut ſint coporalia, aut incorporalia. Nihil tertiũ eſt. Corpus quomodo diuido? ut dicã, aut animãtia ſunt, aut inanimata. Rurſus animantia quẽadmodum diuido? ut dicam quædam animum habẽt, quædam tantum animam: aut ſic, quædam impetum habent, incedunt tranſeunt, quædã ſolo affixa radicibus aluntur & creſcũt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primũ genus Stoicis quibuſdã uidetur ſed quare uideatur ſubnciã. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædã non ſunt. Et hæc aũt quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanquã Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatũ, habere aliquam imaginẽ cœpit, quamuis nõ habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi reuertor, quomodo quæcũq; ſunt in ſex modos Plato partiatur. Primũ illud q̃d eſt, nec uiſu nec tactu, nec ullo ſenſuum comprehenditur. Cogitabile eſt, quod generaliter eſt, tanquam homo generalis ſub oculos non uenit, ſed ſpecialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur, ſed cogitatur, uidetur autem ſpecies eius equus & canis. Secũdum ex his quę ſunt ponit Plato, quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe, ut poeta communiter dicitur, omnibus enim uerſus facientibus hoc nomen eſt, ſed iam apud Græcos in unius notam ceſſit. Homerum intelligas cum audieris poetã. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum quæ proprie ſunt, innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt interrogas? proprie Plato Ideas uocat, ex quib. omnia ſunt quę fiunt, & ad quas cuncta formantur? Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe uideatur audi, Idea eſt eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere: exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens noſtra, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies à qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum piſcium, arborum, ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος attendas oportet, & Platoni imputes nõ mihi hãc rerum difficultatem. Nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cũ reddere Virgiliũ coloribus uellet, ipſum intuebatur, Idea erat Vergilij facies futuri operis exẽplar ex hac q̃d artifex trahit & operi ſuo impoſuit εἶδος eſt. Quid interſit quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta & operi impoſita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua, hæc eſt idos. Habet aliquã faciem exemplar ipſum quod intuens opifex, ſtatuam figurauit, hęc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem, Idos in opere eſt. Idea extra opus nec tantũ extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ communiter ſunt, hæc incipiũt ad nos pertinere, hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt quæ quaſi ſunt: tanquam inane, tanquam tempus. Quæcunq; uidemus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat, Fluunt enim & aſsidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. Nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiũtur fluminum more, quicquid uides currit cum tempore. Nihil ex his quæ uidemus manet. Ego ipſe dũ loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus. In idem flumen bis deſcendimus, & non deſcendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. Sed nos quoque non minus uelox curſus præteruehit, & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſsimã, corpus, timemusq; nequando moriamur, cum omne momentũ, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere.

Genus & ſpecies accipit. Rhetorum more, ut Cicero de Inuentione lib. primo.

Eſſe dico, inquit Cicero, in Topicis quæ cerni tangi ue poßint.

tu timere ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia et caduca, & omnibus obuoxia cauſis, Mundus quoq; æterna res & inuicta mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit aliter habet, quàm habuit, ordinẽ mutat. Quid inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intẽtos ac fatigatos, remittit atq; auocat, & (ut dici ſolet) paſcit, ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdã oblectamentis reficere, ſed ipſa oblectamenta opera ſint, ex hijs quoq; ſi obſeruaueris inuenies, quod poſsit fieri ſalutare. Hoc ego mi Lucili ſoleo facere ex omni uacatione (etiam ſi à philoſophia longiſsime auerſa eſt) eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de iſtis capiam quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorẽ me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? Quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? uel hoc ipſum quod omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt quæ nos accẽdunt, & iritant, negat Plato ex hijs eſſe quæ uere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt, nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt, & nos tamẽ cupimus tanquam ſemper futura, ac ſemper habituri, imbecilli fluidiq; per interualla cõſtituimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna ſunt, miremur in ſublime uolitantes rerum omniũ formas, deumq; inter illa uerſantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibeat) defendat à morte, ac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ ui ſua uincens. Contemnamus omnia quæ adeo precioſa nõ ſunt, ut an ſint omnino, dubiũ ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus, prouidẽtia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtra quoq; prouidentia longiorem prorogari huic corpuſculo morã, ſi uoluptates quibus pars maior perit potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutẽ ſe diligẽtia pertulit. Erat quidem corpus ualidũ ac forte ſortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus, parſimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus & diligens ſui tutela, perduxit illũ ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſis. Nam hoc ſcis puto Platoni diligentiæ ſuæ beneficio cõtigiſſe, quod natali ſuo deceſsit, & annum unum atq; octogeſimum impleuit ſine ulla deductione. Ideo magi qui forte Athenis erant immolauerũt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia cõſummaſſet perfectiſsimum numerum quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma et ſacrificium remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem, quam ut non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſsime, cum quis ſe dignum quo frueretur effecit. Itaque de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrêma, & finẽ nõ operiri, ſed manu facere. Prope eſt à timente, qui fatum ſegnis expectat, ſicut ille ultra modum deditus uino eſt, qui amphoram exiccat, & fecem quoq; exorbet. De hoc tamẽ quæramus, pars ſumma uitę, utrum fex ea ſit, an liquidiſsimum ac puriſsimum quiddam, ſi modo mens ſine iniuria eſt, & integri ſenſus animum iuuãt, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert uitam aliquis extendat an mortẽ. At ſi inutile miniſterijs eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantẽ? et fortaſſe paulò antequam debet faciendum eſt, ne cum fieri debeat facere non poſsis: & cum maius periculum ſit male uiuendi, quàm cito moriendi, ſtultus eſt qui nõ exigua temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſsima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. Multis iners uita ſine uſu iacuit ſui, Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidiſſe, quamuis finiendæ? Noli me inuitus audire tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia, ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totũ mihi reſeruabit, Totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non uitam reliquerit, ſed animam, proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam duntaxat ſanabilem, nec officientem animo

non

non afferã mihi manus propter dolorẽ,ſic mori,uinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero per/
petuo mihi eſſe patiendum,exibo,non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi
futurus eſt ad omne propter quod uiuitur.Imbecillus eſt et ignauus,qui propter do
lorem moritur:ſtultus, qui doloris cauſa uiuit.Sed in longũ exeo.Eſt præterea ma/
teria quæ ducere diẽ poſsit.Et quomodo finem uitæ imponere poterit,qui epiſtolæ
non poteſt? Vale ergo,quod libentius quàm † mortis moras lecturus es. Vale. al. mortes meas

EPIST. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo ſapientem oporteat in periculo huius uitæ ſemper eſſe uirtutibus communitum.

MAgnam ex epiſtola tua percepi uoluptatem,permitte enim mihi uti uerbis pu
blicis,nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe uoluptatem cre
dimus,Sit ſanè,ponere tamen illam ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem af
fectionem.Scio,inquam, & uoluptatem (ſi ad noſtrum albũ uerba dirigimus) ren.
infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis
bonis uiribusq; fidentis : uulgo tamen ſic loquimur,ut dicamus magnum gaudium
nos ex illius conſulatu,aut ex nuptijs,aut ex partu uxoris percepiſſe,quę adeò non
ſunt gaudia,ut ſępe initia futuræ triſtitiæ ſint.Gaudio autem iunctum eſt non deſine
re,nec in contraria uerti. Itaq; cum dicat Virgilius noſter, Et mala mentis gaudia,
diſerte quidem dicit,ſed parum proprie:nullum enim malum gaudiũ eſt. Volupta/
tibus hoc nomen impoſuit, & quod uoluit expreſsit:ſignificauit enim homines ma
lo ſuo lætos : tamen ego nõ immerito dixeram,cœpiſſe me magnam ex epiſtola tua
uoluptatem. Quamuis enim ex iſta cauſa imperitus homo gaudeat,tamen affectum
eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturũ, uoluptatem uoco,opinione falſi
boni,immoderatam & immodicam. Sed ad propoſitũ reuertar,audi qui me in epi/
ſtola tua delectauerit : habes uerba in poteſtate, non effert te oratio,nec longius q̃
deſtinaſti trahit. Multi ſunt qui ad id quod non propoſuerãt ſcribere,alicuius uerbi
decore placentis uocentur:quod tibi non euenit,preſſa ſunt omnia & rei aptata.Lo
queris quantum uis,& plus ſignificas q̃ loqueris.Hoc maioris rei indicium eſt,ap/
paret animum quoq; nihil habere ſuperuacui,nil tumidi.Inuenio tamen translatio
nes uerborũ,ut nõ temerarias,ita non indecoras,† ita quæ periculũ ſui fecerint.In/ al. nec
uenio imagines, quib. ſi quis nos uti uetat, & poetis illas ſolis iudicat eſſe cõceſſas,
neminẽ mihi uidetur ex antiquis legiſſe , apud quos nondũ captabatur plauſibilis
oratio.Illi qui ſimpliciter & demonſtrandæ rei cauſa eloquebantur,parabolis refer
ti ſunt,quas exiſtimo neceſſarias,non ex eadem cauſa qua poetis, ſed ut imbecilli/
tatis noſtræ adminicula ſint,& ut diſcentẽ & audientẽ in rem præſentem adducãt.
Sextiũ cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis,Romanis moribus philoſo
phantem,mouit me imago ab illo poſita,ire quadrato agmine exercitum,ubi hoſtis
ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratũ. Idẽ,inquit,ſapiens facere debet,omnes
uirtutes ſuas undiq; expandat,ut ubicunq; infeſti aliquid oritur,illic parata pręſidia
ſint,& ad nutũ regentis ſine tumultu reſpondeant:quod in exercitibus his quos im
peratores magni ordinãt fieri uidemus,ut imperiũ ducis ſimul omnes copię ſentiãt
ſic diſpoſitæ ut ſignum ab uno datũ,peditem ſimul equitemq; percurrat;hoc aliquã
to magis neceſſarium eſſe nobis,Sextius ait,Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cau
ſa,tutiſsimumq; illis iter,quod ſuſpectiſsimũ fuit.Nil ſtultitia pacatum habet. Tam
ſuperne illi metus eſt,quàm infra. Vtrunq; trepidat latus. Sequuntur pericula & oc
currunt,ad omnia pauet,imparata eſt, & ipſis terretur auxilijs. Sapiens aũt ad om/
nem incurſum munitus & intentus,non ſi paupertas,non ſi luctus,nõ ſi ignominia,
nõ ſi dolor impetũ faciat,pedem referet.Interritus & contra illa ibit, & inter illa:nos
multa alligãt,multa debilitãt,diu in iſtis uicijs iacuimus,elui difficile eſt. Non enim
inquinati ſumus ſed infecti,ne ab alia imagine ad aliã tranſeamus. Hoc quærã quod
mecum ſæpe diſpicio,quid ita nos ſtulticia tam pertinaciter teneat.Primo quia nõ
fortiter illam repellimus,nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ
à ſapientibus uiris reperta ſunt,nõ ſatis credimus,nec apertis pectoribus haurimus
leuiterq; tam magnæ rei inſiſtimus , Quemadmodum autem poteſt aliquis quãtum

ſatis eſt, aduerſus uitia diſcere, qui quantum in uitijs uacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit, ſumma tantum decerpſimus, & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq́; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore cōgeſsit, tanquam debitum prēdimus, optimos nos eſſe, ſapientiſsimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe multa mentiri. Adeò quoq; indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cummaxime facimus. Mitiſsimum ille ſe in ipſis ſupplicijs audit, in rapinis liberaſsimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſsimum. Sequitur itaq;, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidē ſatis notas, bello uaſtaret, in obſidione cuiuſdam urbis dum circuit muros, & dum imbecilliſsima mœniū quærit, ſagitta ictus, diu perſtitit in re, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cum repreſſo ſanguine ſicci uulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, omnes, inquit, iurant me Iouis eſſe filiū, ſed uulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus, cum pro ſua quenq; portione adulatio infatuat, dicamus, uos quidem me dicitis prudētem eſſe. Ego autem uideo quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus, quantū capiā adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodū intelligas te non eſſe ſapientē. Sapiens ille eſt qui plenus gaudio, hilaris & placidus, incōcuſſus cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipſe te conſule, ſi nunquum mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies nocteſq; par & æqualis animi tenor erecti & placētis ſibi eſt, perueniſti ad humani boni ſummū. Sed ſi appetis uoluptates, & undiq; & omnes, ſcito tantum tibi ex ſapiētia, quantum ex gaudio deeſſe: ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc uenturum eſſe te ſperas. Inter honores idem gaudiū, inter ſolicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis tanquam daturа læticiam ac uoluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes inquam, illi tendūt ad gaudium, ſed unde ſtabile magnumq́; conſequantur ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfuſa clientium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium uana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas quæ unius horę hilarem inſaniam, longi temporis tedio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſollicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum hanc gaudij qualitatem, Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt, Habes ergo quare uelis ſapiens eſſe, quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc nō naſcitur, niſi ex uirtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo inquis? ſtulti ac mali non gaudent? Non magis quàm prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe uino & libidinibus, cum illos nox inter † uitia defecit, cum uoluptates anguſto corpori

al. uina.

ultra quàm capiebat ingeſtæ † ſuppurare cœperunt. tunc exclamant miſeri Virgilianum uerſum illum. Namq; ut ſupremam falſa inter gaudia noctem Egerimus noſti. Totam luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquā ſupremam agūt. Illud gaudium (quod deos deorumq́; æmulos ſequitur) non interrumpitur non deſinit, deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni eſt. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale

al. ſuperare.

EPIST. LXI. Quod à parentibus filijs ſuperfluitas ambitioſa optatur. Et de continentia.

al. etiamnum.

QVeror, litigo, iraſcor. † Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondum intelligis quantū mali optauerint. O quam inimica nobis ſunt uota noſtrorum, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam nō admiror ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur, inter execrationes parentū creuimus. Et audiūt dij quoq; noſtram pro nobis uocem gratuitam. Quouſq; poſcemus

mus aliquid deos, quaſi ita nondum ipſi alere nos poſsimus? Quam diu ſationibus
implebimus magnarum urbium campos? quam diu nobis populus metet? quam
diu unius menſæ frumentum multa nauigia,& quidem non ex uno mari, ſubuchēt?
Taurus paucíſsimorum iugerum paſcuis impletur, una ſylua elephantis pluribus
ſufficit, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura
aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut uaſtíſsimorū edacíſsimorumq́;
animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum eſt enim quod naturæ
datur. Paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris noſtri magno conſtat, ſed am
bitio. Hos itaque (ut ait Saluſtius) uentri obedientes, animalium loco numeremus,
nō hominum, quoſdam uerò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is,† qui *al. qui multis*
ſe utitur. Qui uero latitant & torpent, ſic in domo ſunt, quomodo in conditiuo. Ho *uſui eſt.*
rum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortē ſuam antceſſerūt. Vale.

EPIST. LXII. Quomodo ſapiens ſemper debet habere animum paratum ad mortem.

DEſinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago ſenex, eadem uelle, quæ puer
uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum eſt, hæc cogitatio,
imponere ueteribus malis finem. Id ago, ut mihi inſtar totius uitæ, ſit dies. Nec me
hercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum aſpicio, tanquam eſſe uel ultimus
poſsit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo tanquam maxime ſcribentem mors e-
uocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor uita, quia quàm diu futurum hoc ſit,
non † minus pendo? Ante ſenectutem curaui, ut bene uiuerem: in ſenectute, ut be- *forte nimis.*
ne moriar. Bene autem mori eſt libenter mori. Da operam, ne quid unquam inui-
tus facias, quicquid neceſſe futurū eſt. Repugnanti non uolenti neceſſitas eſt, in uo-
lente neceſsitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſsimam
ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt, ſed qui
inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus,
& in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus, ante ad mortē quam ad uitam præ
parandi ſumus. Satis inſtructa uita eſt, ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus.
Deeſſe nobis aliquid uidetur, et ſemper uidebitur. Vt ſatis uixerimus, nec anni nec
dies faciunt, ſed animus. Vixi Lucili chariſsime quantum ſatis erat, mortem ple-
nus expecto.

EPIST. LXIII. De ſimulata & affectata occupatione. Et quod breuiſ-ſima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia eſt.

MEntiuntur qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negociorū uideri uolūt.
Simulant occupationes & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco mi Lucili, uaco, et
ubicunq; ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo, nec conſector
perdendi tēporis cauſas, & quocunq; conſtiti loco ibi cogitationes meas tracto, &
aliquid in animo ſalutare uerſo. Cum me amicis dedi, nō tamē mihi abduco, nec cū
illis moror, quibus me tempus aliquod cōgregauit, aut cauſa ex officio nata, ſed cū
optimo quoq; ſum, ad illos in quocunq; loco, in quocunq; ſeculo fuerint, animū me
um mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchylia
tis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? uidi nihil ei deeſſe.
Contemnere omnia aliquis poteſt, omnia habere nemo poteſt. Breuiſsima ad diuiti
as per contemptum diuitiarū uia eſt. Demetrius autem noſter ſic uiuit, nō tanquam
contempſerit omnia, ſed tanquam alijs habenda permiſerit.

EPIST. LXIIII. Conſolatio de amico defuncto.

MOleſte fers deceſsiſſe Flaccum amicū tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Il
lud, ut non doleas, uix audebo exigere, & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas
animi cōtinget, niſi iam multū ſupra fortunam elato? Illum quoq; iſta res uellicabit,
ſed tantum uellicabit. Nobis aūt ignoſci poteſt prolapſis ad lachrymas, ſi non nimię
decurrerūt, ſi ipſi illas repreſsimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. La-
chrymandum eſt, non plorandū. Durā tibi legem uideor ponere, cum poetarū Græ
corum maximus ius flendi dederit in unum duntaxat diem, cum dixerit etiam Nio

bende cibo cogitaſſe. Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? Per lachrymas argumenta deſiderij quærimus, & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiã. Eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitię diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur, eoq; citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Sic tamen illud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morſus habet ſuam uoluptatẽ. Nam ut dicere ſolebat Attalus noſter. Sic amicorum defunctorũ memoria iucũda eſt, quomodo in uino nimis ueteri ipſa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: cum uerò interuenerit ſpaciũ, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos uoluptas uenit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placẽta frui eſt, eorũ qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis aũt negauerit hæc acria quoq; & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachũ excitare? Ego non idem ſentio, mihi amicorum defunctorũ cogitatio, dulcis ac blanda eſt: habui enim illos tanquã amiſſurus, amiſi tanquã habeã. Fac ergo mi Lucili, quod tuã æquitatẽ decet. Deſine beneficium† naturæ male interpretari, abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſsit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquã peregrinationem longinquã exituri, quàm ſæpe eodem morãtes loco nõ uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidiſſe in uiuis. Feras autem hos, qui cũ negligentiſſime amicos habeãt, miſerrime lugẽt, nec amant quenquam, niſi quum perdiderint. Ideoq; tunc effuſius mœrẽt. Quia uerentur ne dubium ſit an amauerint, ſera indicia affectus ſui quærũt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur et exiſtimamus, quia parum ualent in unius elati ſolatiũ: ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa unum abſtulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus ꝙ̃ unum amare nõ potuit. Si quis diſpoliatiatus amiſſa unica tunica, cõplorare ſe malit, ꝙ̃ circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, non'ne tibi uideatur ſtultiſsimus? Quem amabas extuliſti, quære quẽ ames. Satius eſt amicũ reparare ꝙ̃ flere. Scio pertritũ iam hoc eſſe quod adiecturus ſum, non tamen ideo prætermittã, quia ab omnibus dictum eſt, finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuenit. Turpiſsimum aũt eſt in homine prudente, remedium mœroris, laſsitudo mœrẽdi. Malo relinquas dolorem ꝙ̃ ab illo relinquaris, & quamprimũ id facere deſiſte, quod ſi etiam uoles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores, nõ ut tamdiu lugerẽt, ſed ne diutius: uiris nullum legitimũ tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis muliercúlis dabis, uix retractis à rogo, uix à cadauere reuulſis, cui lachrymæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quàm dolor: qui recens, conſolatorẽ inuenit, & aliquos ad ſe adducit, inueteratus uerò deridetur: nec immerito, aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hęc tibi ſcribo, is qui Anneũ Serenũ chariſsimũ mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla ſim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meo damno, & intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquam cogitauerã mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem, tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaq; aſsidue cogitemus, tam de noſtra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor eſt Serenus meus, quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt: quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſsit: nunc cogito omnia & mortalia eſſe, & incerta: lege mortali hodie fieri poteſt, quicquid unquam poteſt. Cogitemus ergo Lucili chariſsime, cito nos eò peruenturos,

quò illum

† *al. fortunæ.*

quò illum perueniſſe mœremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientium uera fama eſt, recipit nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt. Vale.

EPIST. LXV. De efficacia ſermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione.

FVisti heri nobiſcum. Poteſt queri, ſi heri tantũ: ideo adieci nobiſcum, mecum enim ſemper es. Interuenerant quidã amici, propter quos maior fumus fieret, non hic qui erumpere ex lautorũ culinis, & terrere uigiles ſolet, ſed hic modicus qui hoſpites ueniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in conuiuio, nullã rem uſq; ad exitum adducẽs, ſed aliunde aliò tranſiliẽs: lectus eſt deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (ſi quid mihi credis) uiri, & (licet negent) Stoici. Quantũ in illo, dij boni, uigoris eſt, quantum animi? hoc nõ in omnibus philoſophis inuenies. Quorundam ſcripta clarum habent tantum nomen, cętera exanguia ſunt. Inſtituũt, diſputant, cauillantur. Non faciunt animũ, quia non habent. Cum legeris Sextiũ, dices, uiuit, uiget, liber eſt, ſupra hominẽ eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; poſitione mentis ſim cum lego hũc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare, Quid ceſſas fortuna congredere, paratũ uides. Illius animũ induo, qui quęrit ubi ſe experiatur, ubi uirtutem ſuam oſtendat, Spumantemq; dari pecora inter inertia uotis, Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonẽ: Libet aliquid habere quod uincã, cuius patientia exercear. Nam hoc quoq; egregiũ Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ uitę magnitudinẽ, & deſperationẽ eius nõ faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed uolenti penetrabilẽ: hoc quidẽ uirtus tibi ipſa præſtabit, ut illam admireris, et tamen ſperes: mihi certe temporis multũ auferre ſolet cõtemplatio ipſa ſapiẽtię. Non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mundum, quem ſæpe tanquã ſpectator nouus uideo. Veneror itaq; inuenta ſapiẽtiæ, inuẽtoresq; adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrẽ familię, faciamus ampliora quæ accepimus, maior iſta hęreditas à me ad poſteros tranſeat. Multũ adhuc reſtat operis, multũq; reſtabit, nec ulli nato poſt mille ſecula præcludetur occaſio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam ſi omnia a ueteribus inuenta ſunt hoc ſemper nouũ erit, uſus, & inuentorum ab alijs ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. Non opus eſt mihi alia quærere, ſed hęc tantum modis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſpertas oculorum conleuatur, hoc palpebrarũ craſsitudo tenuatur, hoc uis ſubita et humor auertitur, hoc acuitur uiſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuẽta ſunt ab antiquis, quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt. Suſpiciendi tamẽ ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamẽta animi, & natales celebrẽ? Quid ni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet faciã, equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrunq;, & Lælium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemq; in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego uerò illos ueneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo. Vale.

EPIST. LXVI. De numero cauſarum mundi ſecundum uarias ſententias, & quod humanus animus non hæc, ſed diuina perſpectare debet.

HEſternum diem diuiſi cum mala ualetudine, antemeridianum illa ſibi uendicauit, poſtmeridianũ mihi ceſſit. Itaq; lectione primum tentaui animum. Deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere: aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quàm ſoleo, dum cum materia difficili cõtendo, & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrẽt, & tanquam ægrum intemperantem coercerent. In locum ſtili ſermo ſucceſsit, ex quo eam partem ad te perferã, quæ in lite eſt, te arbitrũ adduximus, plus negocij habes, quàm exiſtimas. Triplex cauſa eſt, di

Cauſæ ſunt quatuor.

cunt, ut ſcis Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quib. omnia fiant, cauſam & materiã. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſa autem id eſt ratio, materiã format, & quocunq; uult uerſat, ex illa uaria opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ, itaq; quod de uniuerſo dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiã habuit, quę pateretur artificiũ, & artificem qui materiæ daret faciẽ. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſa artifex. Eadẽ conditio rerum omnium eſt, ex eo conſtat quod fit, et ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponitur, tanquã ſtatuæ. Nam hanc Ariſtoteles idos uocat Quarta quoq;, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuæ cauſa eſt, nunq̃ enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex eo q̃ funderetur, duceretúrue. Secunda cauſa artifex eſt nõ potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuę figurari, niſi acceſsiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma, neq; enim ſtatua iſta Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciendi propoſitum, nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi uenditurus fabricauit, uel gloria, ſi laborauit in nomen, uel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quã fit. An nõ putas inter cauſas facti operis numerandũ, quo remoto factũ non eſſet? His quintã Plato adijcit exemplar, quam ipſe Ideam uocat, hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil aũt ad rem pertinet, utrum foris hebeat exemplar, ad quod refera oculos: an intus, quod ibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerũ omniũ deus intra ſe habet, numeroſq; uniuerſorũ quæ agenda ſunt, & modos mente cõplexus eſt, plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidẽ pereunt, ipſa aũt humanitas ad quã homo effingitur, permanet, & hominib laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinq; ergo cauſæ ſunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod, id propter q̃d. Nouiſsime id q̃d ex his eſt: tanq̃ in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs eſt, Id à quo artifex eſt, Id in quo, forma eſt, quæ aptatur illi, Id ad quod, exemplar eſt quod imitatur is qui facit, Id propter quod, faciẽtis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoq; (ut ait Plato) habet. Faciens hic deus eſt: ex q̃ fit, hæc materia eſt: forma hęc eſt habitus, & ordo mundi quem uidemus. Exemplar ſcilicet ad quod deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit: propoſitũ propter quod fecit. Quæris quid ſit propoſitũ deo? Bonitas, Ita certè Plato ait, quę deo faciendi mũdum cauſa fuit? bonus eſt, bona fecit, bono nulla cuiuſquã boni inuidia eſt. Fecit itaq; quam optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuncia, quis tibi ueriſimillimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa ueritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur, turba cauſarum, aut nimiũ multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocunq; remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt: ponãt inter cauſas tempus, nil ſine tempore poteſt fieri, ponant locum, ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponant motum nil ſine hoc nec fit nec perit, nulla ſine motu ars nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primã & generalẽ cauſam quærimus, hæc ſimplex eſſe debet. Nam & materia ſimplex eſt. Quęrimus quid ſit cauſa, Ratio faciens, id eſt, deus. Ita enim quæ nũc retuli, nõ ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex una pendẽt, ex ea quæ facit. Formã dicis cauſam eſſe, hanc imponit artifex operi, pars cauſæ eſt, nõ cauſa, Exemplar quoq; non eſt cauſa, ſed inſtrumentum cauſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima, ſine his procedere ars nõ poteſt, nõ partes tamen hæc artis, aut cauſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt: ut ſit cauſa, non eſt efficiens cauſa, ſed ſuperueniens. Hæc autem innumerabiles ſunt, nos de cauſa quærimus generali.

Illud

Illud uero nõ pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt,totum mundum & conſummatũ
opus cauſam eſſe,multum enim intereſt inter opus & cauſam operis. Aut ter ſeren
tiam aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere,& nos reuerti iu/
be.Quid te,inquis,delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum
eripiunt,nullam cupiditatem abigunt?Ego quidem priora illa ago ac tracto, qui/
bus pacatur animus,& me prius ſcrutor.Deinde hunc mundum, Ne hoc quidem
tempus (ut exiſtimas) perdo.Iſta enim omnia ſi non concidantur,nec in hanc ſubti
litatem inutilem diſtrahantur,attollunt & leuant animum,qui graui ſarcina preſ/
ſus,explicari cupit,& reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus
ac pœna eſt,premente illo urgetur,in uinculis eſt niſi acceſſit philoſophia, & illum
reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit,& à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc liber/
tas eius eſt,hæc euagatio,ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cœlo reſi/
citur.Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris † intentione quę oculos *al. inſpectione*
defatigat,ſi malignum & non præclarum lumen habent,in publicum prodeunt, &
in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectãt: ſic animus
in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus,quoties poteſt apertum petit, & in rerum
naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorq́; ſapientiæ adhæret quidem
in corpore ſuo,ſed optima ſui parte abeſt,et cogitationes ſuas ad ſublimia intendit,
& uelut ſacramento † ligatus,hoc quod uiuit ſtipẽdium putat, & ita formatus eſt, *al. rogatur.*
ut illi nec amor uitæ, nec odium ſit,patiturque mortalia,quamuis ſciat ampliora ſu
pereſſe.Interdices mihi inſpectionem rerum naturæ, ac toto abductum rediges in
partem?Ego non quæram quæ ſint initia uniuerſorum, quis rerum formator, quis
omnia in † uno merſa & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram quis *al. imo*
ſit artifex huius mundi,qua ratione tãta magnitudo in legem & ordinem uenerit,
quis ſparſa collegerit,confuſa diſtinxerit,† nimia deformitate latentibus faciem di *al. in unæ.*
uiſerit:unde lux tanta fundatur,ignis ſit,an aliquid igne lucidius?Ego iſta non quæ
ram?ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi uidenda ſint, an ſæpe. Neſci
am quo hinc iturus ſim? quæ ſedes expectat animam ſolutam legibus ſeruitutis hu
manæ?Vetas me cœlo intereſſe,id eſt iubes me uiuere capite demiſſo? Maior ſum
& ad maiora genitus,quàm ut mancipium ſim mei corporis:quod equidem non ali
ter aſpicio quàm uinculum libertati meę circundatum.Hoc itaq; oppono fortunæ,
in quo reſiſtat,nec per illud ad me ullum tranſire uulnus ſino. Quicquid in me po/
teſt iniuriam pati,hoc eſt in hoc obnoxio domicilio:animus liber, habitat, nunquã
me caro iſta compellet ad metum, nũquam ad indignam bono ſimulationem,nun/
quam in honorem huius corpuſculi mentiar.Cum uiſum fuerit diſtraham cum illo
ſocietatem,& nunc tamen dum hæremus,non erimus æquis partibus ſocij, animus
ad ſe omne ius ducet.Contemptus corporis ſui,certa libertas eſt. Vt ad propoſitũ
reuertar,huic libertati multum cõferet,& illa de qua modo loquebamur,inſpectio.
Nempe uniuerſa ex materia & ex deo conſtant.Deus iſta temperat quæ circumfu/
ſa rectorẽ ſequuntur,& ducem.Potentius autem eſt quod facit,quod eſt deus,quàm
materia patiens dei.Quem in hoc mundo locum deus obtinet,hunc in homine ani/
mus:quod eſt illic materia,id in nobis corpus eſt.Seruiant ergo deteriora meliori/
bus,fortes ſimus aduerſus fortuita,non contremiſcamus iniurias,non uulnera,non
uincula,non egeſtatẽ. Mors quid eſt?aut finis eſt, aut trãſitus:nec deſinere timeo,
idem eſt enim quod non cœpiſſe:nec tranſire,quia nuſquã tã anguſte ero. Vale.

~~ERASMI~~ IN LIBRVM OCTAVVM ANNOT.
EPIST. LX. STATIM PER INITIA.

Pro moras,habebat conſulta,an recte uide.

Pro,ad noſtrum aluum,Rodulphus legẽdum putat,ad noſtrum album,ut intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodulphi ſententia.

Pro eadem uelle,erat.ne eadem uelle uidear,Indidem uer.5.pro maxime,cum maxime.

PINCIANI IN LIB. OCTAVVM EPISTOLARVM.

Epiſt.59. CICERONEM *auctorem huius uerbi habeo*] *Caſtigandum exiſtimo. Ciceronem auctorem uſta uerbi habeo quod ſequentia monſtrant. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur. Sed quare uideatur ſubijciam*] *Exemplar correctiſsimum Facundi & primitiui loco illius particulæ, ſed, habet, quod, ut ſit legendum. Primum genus Stoicis quibuſdam uidetur, quod. Quare uideatur ſubijciam, hoc ſenſu. Viſum eſſe Stoicis primum genus non eſſe, quod eſt, quia natura complectatur, etiam quæ non ſunt, ſed tantum, quod. Quæ ſunt interrogas. Proprie Plato ideas uocat*] *Vetus lectio. Quæ ſunt interrogas? Propria Platonis ſuppellex eſt. Plato ideas uocat. Ex quibus omnia quæ ſunt fiunt.*] *ſecus eadem, ex quibus omnia quæcunq; uidemus fiunt. Eorum quæ naturaliter fiunt*] *Eadem, eorum quæ natura ſunt. In idem flumen bis deſcendimus, et non deſcendimus*] *Bona pars exemplarium breuius. In idem flumen bis deſcendimus, ut putem legendum addita negatione. In idem flumen bis non deſcendimus. Sententia Ariſtoteli & alijs memorata. Tanquam ſemper futura ac ſemper habituri*] *Vetus lectio, tanquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri.*

Epiſt.60. OPinione *falſi boni immoderatam & immodicam*] *Legendum, opinione falſi boni motam immoderatam & immodicam, ex eadem. Inuenio tamen tralationes uerborum, ut non temerarias, ita non indecoras. Ita quæ periculum ſuifecerint*] *Breuius pleriq; codices. Inuenio tamen tralationes uerborum, ut non temerarias ita quæ non periculum ſui fecerint. Alij ſic. Inuenio tralationes uerborum, ut non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint, & paulo poſt monet, ſcribe, non mouit.*

Epiſt.62. QVIA *quamdiu futurum hoc ſit non minus pendo*] *Quidam pro uerbis illis, non minus pendo, nemini pando legunt. Quid ſi ſcribas non animi pendeo, uel certe minimi pendo.*

Epiſt.64. DESINE *beneficium naturæ male interpretari*] *Omnis antiqua lectio, fortunæ agnoſcit, non naturæ, quæ ſcriptura uidetur confirmari uerbis ſequẽtibus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus.*

Epiſt.65. SED *hæc tamen morbis & temporibus aptanda ſunt*] *Modis legendum, non morbis ex eadem. Indicant id etiam uerba auctoris paulo poſt. Teras iſta oportet & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum.*

Epiſt.66. *Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione quæ oculos deſatigat*] *Scribendum, quemadmodum artifices cum alicuius rei ſubtilioris intentione oculos deſatigant, ex eadem. Quidam tamen codices nõ intentione, ſed inſpectione præferunt. Cui lectioni ſuffragantur uerba, quæ non multo poſt habentur. Interdices mihi inſpectionem rerum naturæ, & paulo ante calcem, & illa de qua modo loquebamur inſpectio.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum abſolutum eſſe, ſcilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi, ex qua bona ſunt paria.

CLaranum cõdiſcipulum meum uidi poſt multos annos, non puto expectas ut adijciam ſenem, ſed me hercules uiridem animo, ac uigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talem animum male collocauit: aut fortaſſe uoluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimẽta, & ad cætera contemnenda à contemptu ſui uenit. Errare mihi uiſus eſt qui dixit: Gratior eſt pulchro ueniens è corpore uirtus. Nullo enim honeſtamento eget, ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum cõſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri formoſus mihi uidetur, & tam rectus corpore quam eſt animo. Poteſt ex caſa uir magnus exire, poteſt & ex deformi humiliquè corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutẽ omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos ædere animos, feciſſet, nũc quod amplius eſt facit: quoſdam enim ædit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus, ut ſcire poſſemus non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos unà fecerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram et ad te permittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint tria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt; Quædã (ut noſtris uidetur)

prima

prima bona ſunt,tanquam gaudium,pax,ſalus patriæ. Quædam ſecũda in materia
infelici expreſſa,tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperãtia.
Illa bona directo optamus nobis,hæc ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia,tanquam mo
deſtus inceſſus & imcompoſitus,ac probus uultus,& conueniens prudenti uiro ge
ſtus. Quomodo iſta † inter ſe tria eſſe poſſint,cum alia optanda ſint, alia auerſanda? al.utraq; bona
Si uolumus iſta diſtinguere,ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit.
Animus intuens uera,peritus ſugiendorum ac petendorum,nõ ex opinione ſed ex
natura precia rebus imponens,toti ſe inferens mundo,& in omnes eius actus con/
templationem ſuam mittens,cogitationibus actionibusq; intentus, ex æquo ma/
gnus ac uehemens,aſperis blandiſq; pariter inuictus,neutri ſe fortunæ ſubmittens,
ſupra omnia quæ contingunt acciduntq;,eminẽs,pulcherrimus cum decore, cum
uiribus ſanus ac ſiccus,imperturbatus,intrepidus,quem nulla uis frãgat,quem nec
attollant fortuita,nec deprimant. Talis animi uirtus eſt,hæc eius facies, ſi ſub unũ
ueniat aſpectum,& ſemel tota ſe oſtendat. Cæterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ
pro uitæ uarietate & pro actionibus explicantur,nec minor fit aut maior ipſa. De/
creſcere enim ſummum bonum non poteſt,nec uirtuti ire retro licet:ſed in alias at/
que alias qualitates conuertitur:ad rerum quas actura eſt habitum figurata , quic/
quid attingit,in ſimilitudinem ſui adducit & fingit:actiones,amicitias,interdum do
mus totas,quas intrauit diſpoſuitq;,condecorat:quicquid tractauit,id amabile,con
ſpicuum,mirabile facit. Itaque uis eius,& magnitudo ultra non poteſt ſurgere,quã
do incrementum maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto,non magis quàm ue
rius uero,quàm temperato temperatius:omnis in modo eſt uirtus,modus certa mẽ
ſura eſt. Conſtantia non habet quò procedat,non magis quàm fiducia, aut ueritas,
aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? Nihil. Aut perfectum non erat,cui acceſ/
ſit. Ergo ne uirtuti quidem,cui ſi quid adijci poteſt,defuit. Honeſtum quoque nullã
acceſſionem recipit,honeſtum eſt enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro
decorum,& iuſtum,& legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas, certus terminis
comprehenſum? Creſcere poſſe imperfectæ rei ſignum eſt,bonum omne in eaſdem
cadit leges,iuncta eſt priuata & publica utilitas,tam me hercules,quàm inſeperabi
le eſt laudandum petendumque. Ergo uirtutes inter ſe pares ſunt, & opera uirtu/
tum,& omnes homines quibus illa contigere. Satorum uerò animaliumque uirtu
tes,cum mortales ſint,fragiles quoque caducæque,& incertæ, exiliunt reſidũtque,
& ideo non eodem precio æſtimantur,quia una inducitur humanis uirtutibus re/
gula,una enim eſt ratio recta ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius,cœleſti cœleſti-
us. Mortalia † minuũtur,cadunt,deteruntur,creſcunt,exhauriuntur,implentur. Ita- al.eminent.
que illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt. Diuinorum una natura eſt. Ratio autẽ
nihil aliud eſt,quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina
eſt,nullum autem bonum ſine ratione eſt,bonum omne diuinum eſt. Nullum por/
ro inter diuina diſcrimen eſt,ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt, & gaudium ,&
fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio. In utroque enim eadem eſt animi
magnitudo,ſed in altero remiſſa & laxa,in altero pugnax & intenta. Quid tu non
pu/as parem eſſe uirtutem eius qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & eius qui
obſidionem patientiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit &
comprimit,cogitq; inuictas manus in exitiũ ipſas † ſui uerti:& magnus ille obſeſſo al.ſuum.
rum animus,qui ſcit non eſſe clauſum,cui mors aperta eſt,& in complexu liberta/
tis expirat. Aeque reliqua quoque inter ſe paria ſunt,tranquillitas , ſimplicitas † li/ al.liberalitas.
bertas,conſtantia,æquanimitas , tolerantia, omnibus enim iſtis una uirtus ſubeſt,
quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gau
dium,& dolorum inflexibilem patientiam? Nihil,quantum ad ipſas uirtutes : plu/
rimum quantum ad illa,in quibus uirtus utraq; oſtenditur. In altero nanque natura
lis animi remiſſio ac laxitas,in altero cõtra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc,
quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraque par eſt. Virtutẽ materia nõ
mutat,nec peiorem facit dura & difficilis,nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt
ergo

ergo æqualia ſint bona utraque, quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere,
nec ille melius in illis cruciatibus: duo uerò quibus nihil fieri melius poteſt, paria
ſunt. Nam ſi quæ extra uirtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſ-
ſunt, deſinit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne hone-
ſtum perit. Quare? dicam, quia nihil honeſtum eſt, quod ab inuito, quod à coacto
fit. Omne honeſtum uoluntarium eſt. Admiſce illi pigriciam, querelam,
tergiuerſationem, metum, quod habet in ſe optimum perdidit, ſibi placere.
Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. Nam quod timet, ſeruit. Ho-
neſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. Si recuſat aliquid, ſi complorat, ſi ma-
lum iudicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia uolutatur. Hinc enim
ſpecies recti uocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus
eſt, quicquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat, uelut li
bens faciat. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumq; eſt, ſyncerū, & nullo malo mix
tum. Scio quid mihi hoc loco reſpōderi poſſit, Hoc nobis perſuadere conaris, nihil
intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in eculeo iaceat, & tortorem ſuum laſſet.
Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapiētem ſi in Phalaridis tauro peruratur,
exclamaturum, dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona di-
co, alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis, cum (quod in
credibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri. Et hic reſpondeo plurimum in-
tereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum ui-
tabo. Illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno in-
ter ſe diſſident ſpacio. Cum uerò ad uirtutem uentum eſt, utraq; par eſt, & quæ per
læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habēt momentū uexatio & dolor, & quic-
al. minora. quid aliud incommodi eſt, uirtute enim obruitur. Quemadmodum † minuta lumi-
na claritas ſolis obſcurat, ſic dolores, moleſtias, iniurias, uirtus magnitudine ſua eli
dit, atq; opprimit, & quocunque affulſit, ibi quicquid ſine illa apparet, extinguitur,
nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, quā
in mari nimbus. Hoc ſcias ita eſſe ad omne pulchrum, uir bonus ſine ulla cunctatio-
ne percurret, ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atq; ignis, perſeuerabit, nec quid paſ
ſurus, ſed quid facturus ſit aſpiciet, & ſe honeſtæ rei tanquam bono uiro credet, uti-
lem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eūdem ergo locum habebit apud illum
honeſta res, ſed triſtis atq; aſpera, quē uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Age-
dum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundantem, ex altera nihil haben-
tem, ſed in ſe omnia, uterq; æquè bonus uir erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem
(ut dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. Aequè laudabilis eſt uirtus in
corpore ualido ac libero poſita, quàm in morbido ac uincto. Ergo tua quoq; uirtus
non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm
ſi ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominum æſti-
mare. Omnia enim iſta in quæ dominum caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia & cor
pus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſiones incertæ. Illa rurſus libera &
inuicta opera uirtuti, quæ non ideò magis appetenda ſunt, ſi benigius à fortuna tra-
ctantur, nec minus ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in homini
bus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non puto magis amares uirum bonum locuple-
tem, quàm pauperem, nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem & languidi cor-
poris. Ergo ne rē quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quàm diſtractam &
operoſam: & ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus ęque bonis uiris nitidum & unctū,
quàm puluerulentum & horrentem. Deinde hucuſque peruenies, ut magis diligas
integrum omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paulatim faſti-
dium tuum illo uſque procedet ut ex duobus æquè iuſtis ac prudentibus comatum
& criſpulum malis, quam recaluaſtrum. Vbi par eſt in utroque uirtus, non compa-
ret aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, ſed acceſſiones ſunt.
Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, ut filium ſanum quàm ægrum ma
gis diligat? procerumue & excelſum, quàm breuem & modicum? Fœtus ſuos non

diſtinguunt

diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlyſſes ad Itachæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamenō ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna eſt) amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinēt? ut ſcias uirtutem omnia opera ſua, uelut fœtus ſuos iiſdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus & quidem impenſius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miſeretur inclinat. Virtus quoq; opera ſua quæ uidet affici & premi non magis amat, ſed parentū bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non eſt ullum bonum altero maius: quia non eſt quicquā apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, hoc magis par eſt alicui quàm illud, ergo nec honeſto honeſtius quicquā eſt. Quod ſi par omnium uirtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt, moderate gaudere, & moderate dolere. Læticia illa non uicit hanc animi firmitatem ſub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia, utraque nihilominus paria, quia quicquid incommodi eſt, uelamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona uera idem pendent, idem patent, falſa multum habent uani. Itaq; ſpecioſa & magna cōtra uiſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt mi Lucili, quicquid uera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitq;, ſemper futurum in excelſo. Illa quæ temerè laudantur, & uulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter quam animalia ſpecies periculi agitant. Vtraq; res ergo ſine cauſa animum, & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt, ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. Non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectū recto, ergo & uirtus non aliud quā recta ratio. Omnes uirtutes rationes ſunt. Rationes ſunt, ſi rectæ ſunt. Si rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt, ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, quia rectæ ſunt & honeſtæ. Cæterum magna habebunt diſcrimina, uariante materia, quæ modo latior eſt, modo anguſtior, modo illuſtris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt, tanquam uiri boni, omnes pares ſunt, quia boni ſunt, ſed habent differentias ætatis, alius ſenior, alius iunior. Habēt corporis, alius formoſus, alius deformis eſt. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper eſt, Ille gratioſus, potens, urbibus notus & populis: ignotus hic pleriſq; & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus nō iudicat, quid utile ſit, quid inutile ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt, nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor, quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo rerieſq; contexitur, & unitas uitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neque bona ſunt neq; mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat, omne illi bonū in animo eſt. Cæterum bona quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito uenit, tanquam uictoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis, tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium. Quædā media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quàm contra naturam, tanquā prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt ſedere, quàm aut ſtare aut ambulare. Duo illa ſuperiora bona diuerſa ſunt. Prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonum eſt? Minime. Sed illud aliquādo contra naturam eſt, in quo bonum illud exiſtit: uulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſa ualetudine affligi, contra naturā eſt, ſed inter iſta ſeruare animū infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut quod uolo exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam, at bonum nūquam: quoniam bonum ſine ratione

nullum

nullum eſt,ſequitur autem ratio naturã. Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid
eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ uoluntate ſe gerere. Nõ eſt,inquit, dubiũ,
quin felicior pax ſit nunquam laceſſita,quàm multo reparata ſanguine. Non eſt du-
bium,inquit,quin felicior ſit inconcuſſa ualetudo,quàm ex grauibus morbis & ex-
trema minitantibus in tutum ui quadam & patientia educta. Eodem modo nõ erit
dubium,quin maius bonum ſit gaudium,quàm obnoxius animus ad perpetiendos
cruciatus uulnerum aut ignium? Minime,illa enim quæ fortuita ſunt,plurimum di-
ſcriminis recipiunt,æſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propo-
ſitum eſt,conſentire naturæ. Hoc cõtingere in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſe-
natu ſententiam ſeqtimur,non poteſt dici,ille magis aſſentitur quàm ille,ab omni-
bus in eandem ſententiam itur. Idem de uirtutibus dico,omnes naturæ aſſentiũtur.
Idem de bonis dico,omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit,alter ſe-
nex,aliquis præter hos infans,cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere uitam.
Omnes hi æque fuere mortales,etiam ſi mors aliorum longius uitam paſſa eſt pro-
cedere,aliorum in medio flore præcidit,aliorũ interrupit principia. Alius inter cœ-
nandũ ſolutus eſt,alterius continuata mors ſomno eſt,aliquem cõcubitus extinxit.
His oppone ferro transfoſſos,aut exanimatos ſerpentum morſu,aut fractos ruina,
aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior
dici,aliquorum poteſt peior exitus,mors quidem omnium par eſt:per quæ uenit,di-
uerſa ſunt,id in quod deſinunt,unũ eſt:mors nulla maior aut minor eſt,habet enim
eundem in omnibus modum,finiſſe uitam. Idem tibi de bonis dico,hoc bonum in-
ter meras uoluptates eſt,hoc inter triſtia & acerba,illud fortunæ indulgentiam re-
xit,hoc uiolentiam domuit,utrunq; æque bonum eſt,quamuis illud plana emolliue-
rit,hoc aſpera. Idem finis omnium eſt,bona ſunt,laudanda ſunt,uirtutem rationem-
que comitãtur,uirtus æquat inter ſe quicquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter no-
ſtra placita mireris,apud Epicurum duo bona ſunt. ex quibus ſummum illud bea-
tum que componitur , ut corpus ſine dolore ſit , animus ſine perturbatione.
Hæc bona non creſcunt , ſi plena ſunt. Quo enim creſcet , quod plenum eſt?
Dolore corpus caret, quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus con-
ſtat ſibi,& placidus eſt,quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmo-
dum ſerenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem,in ſynceriſſimum nito-
rem repurgata:ſic hominis corpus animumq; curantis,& bonum ſuum ex utroque
nectẽtis,perfectus eſt ſtatus,& ſummam uoti ſui inuenit,ſi nec æſtus animo eſt, nec
dolor corpori. Si quæ extra blandimenta contingunt,non augent ſumum bonum,
ſed (ut ita dicam) condiunt & oblectant:abſolutum enim illud humanæ naturæ bo-
num,corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc
ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ ma-
lit contingere ſibi,ut corporis quietem ab omni incommodo liberam,& animi re-
miſſionem,bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis
nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat,tanquam illam , quam paulo
ante dicebam,malæ ualetudinis,& dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua
Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo:ait enim ſe ueſicæ & exulcerati
uentris tormenta tolerarc,ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia,eſſe ni-
hilominus ſibi illum beatum diem:beatum autẽ agere,niſi qui eſt in ſummo bono,
non poteſt. Ergo & apud Epicurũ ſunt hæc bona,quæ malles non experiri, ſed quia
ita res tulit,& amplexanda & laudanda & exequanda ſummis ſunt. Non poteſt di-
ci hoc non eſſe par maximis bonum,quod beatæ uitæ clauſulam impoſuit, cui Epi-
curus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi,mi Lucili,uirorũ optime, aliquid
audacius dicere,ſi ulla bona maiora eſſe alijs poſſent,hæc ego quæ triſtia uidentur,
mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim † perſtrinxiſſe difficilia,quã
al. perfringere læta moderari. Eadem ratione fit,ſcio,ut aliquis felicitatem bene,& calamitatẽ for-
titer ferat. Aeque fortis eſſe poteſt,qui pro uallo ſecurus excubuit,nullis hoſtibus ca-
ſtra tentantibus: & qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit?

Macte

Macte uirtute eſto,ſanguinolentis & ex acie redeuntibus,dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia,& cũ fortuna rixata.Ego nõ dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij,quàm cuiuslibet fortiſſimi ſaluam. Stetit hoſtium flammarumque contemptor,& manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit,donec Porſenna,cuius pœnę fauebat, gloriæ inuidit,& ignem inuito eripi iuſſit.Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantoque maius putem,quàm illa ſecura & intentata fortunæ,quãto rarius eſt hoſtẽ amiſſa manu uixiſſe,quam armata? Quid ergo,inquis,hoc bonũ tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare,non poteſt facere. An potius optem ut male† laxãdos articulos exoletis meis porrigam,ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex uiro uerſus , digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit,quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus,& illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

forte luxãdos, aut quod magis probo,malaciſſandos, ideſt molliendos,molliter tractãdos, quo uerbo uſus eſt Plautus Bacchid.

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum eſt optabile.

VT à communibus initium faciam,Ver aperire ſe cœpit,ſed iam inclinatum in æſtatẽ,quo tẽpore calere debebat,intepuit, nec adhuc illi fides eſt , ſæpe enim in hyemem reuomem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondũ me cõmitto frigido† ueri,† adhuc uigor eſt eius in frigore.Hoc eſt , inquis,nec calidum, nec frigidum pati.Ita eſt mi Lucili,iam ætas mea cõtenta eſt ſuo frigore, uix media regelatur æſtate.Itaq; maior pars in ſtramẽtis degitur.Ago gratias ſenectuti quod me lectulo affixit.Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebã nolle, nõ poſſũ. Cũ libellis mihi plurimus ſermo eſt.Si quando interueniũt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi uideor,& ſic afficior animo,tanquam tibi non reſcribam,ſed reſpõdeam.Itaque & de hoc quod quæris,quaſi colloquar tecum,quale ſit unà ſcrutabimur.Quæris an omne bonum optabile ſit:ſi bonum eſt,inquis,fortiter torqueri,& magno animo uri,& patienter ægrotare,ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autẽ uideo ex iſtis uoto dignum.Neminem certe adhuc ſcio eo nomine uotum ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet,aut podagra diſtortus,aut eculeo longior factus. Diſtingue mi Lucili,iſta,& intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormẽta abeſſe à me uelim,ſed ſi ſuſtinenda fuerint,ut me in illis fortiter,honeſte,animoſe gerã optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum,ſed ſi inciderit,ut uulnera,ut famem,et omnia quæ bellorum neceſſitas affert,generoſe feram,optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam,ſed ſi ægrotandum fuerit,ut nihil intemperanter,nihil effœminate faciam,optabo.Ita non incõmoda optabilia ſunt,ſed uirtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant omnium tormentorum fortem tolerantiã non eſſe optabilem,ſed nec abominandam quidem,quia uoto purum bonum peti debet,& tranquillum,& extra moleſtiam poſitum.Ego diſſentio. Quare? primũ quia fieri non poteſt,ut aliqua res bona quidem ſit,ſed optabilis non ſit:deinde ſi uirtus optabilis eſt,nullum autem ſine uirtute bonum,& omne bonum optabile.Deinde etiam,ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt, etiamnũ interrogo, nõne fortitudo optabilis eſt? Atqui pericula cõtemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa eſt,nõ cedere ignibus,obuiam ire uulneribus. Interdũ tela ne uitare quidem,ſed pectore excipere.Si fortitudo optabilis eſt , & tormenta patienter ferre optabile eſt,nec tamen ideo ſolummodo ferre tormẽta optabile eſt. Hoc enim,fortitudinis pars eſt.Sed ſepara iſta (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem.Nõ enim pati tormẽta optabile eſt,ſed pati fortiter.Illud opto fortiter, quod eſt uirtus,quis tamen unquam hoc ſibi optabit? Quædam uota aperta & profeſſa ſunt,cum particulatim fiunt:quædam latent,cũ uno uoto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi uitam honeſtam,uita autem honeſta actionibus uarijs cõſtat. In hac eſt Reguli area,Catonis ſciſſum manu ſua uulnus,Rutilij exiliũ, calix uenenatus , qui Socratem tranſtulit è carcere in cœlum. Ita cum optaui mihi uitam honeſtam,& hæc optaui,ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe. O terque

al. aeri.

al. adhuc rigore eius infringor,

quaterq; beati, Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis Cõtigit oppetere.
Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Repub. de
uouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hãc pa-
ternæ uirtutis æmulus, conceptis ſollennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem
confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rẽ putans bo
nam mortem. Dubitas ergo an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere
uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortaſſe
cum una in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic eſt fortitudo,
cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia rami ſunt. Illic eſt prudentia, ſine q̃ra nul-
lum initur conſilium, quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quàm fortiſſime ferre.
Illic eſt conſtantia, quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nulla ui extorquente
dimittit, Illic eſt indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeſte fit, una uir-
tus facit, ſed ex conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus comproba-
tur, etiam ſi ab una fieri uidetur, optabile eſt. Quid tu exiſtimas ea tantum optabi-
lia eſſe, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis?
Sunt quædam triſtes uoluptates, ſunt quædã uota, quæ non gratulantium cœtu, ſed
adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulũm optaſſe, ut ad
Pœnos perueniret? Indue magni uiri animum, & ab opinionibus uulgi ſecede pau
liſper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciẽ, quæ
nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt: aſpice Marcum Catonẽ, ſacro
illi pectori puriſſimas manus admouentem, & uulnera parum demiſſa laxantem.
Vtrum illi tandem dicturus es, nollem quæ uelles, & moleſte fero, an feliciter, quod
Mortuum ma re uita ſecura eſt. agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui uitam ſecuram, & ſine ullis for
tunæ incurſionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad
quod te concites, cuius denuntiatione et incurſu firmitatem animi tui tentes, ſed in
ocio inconcuſſo iacere non eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſo-
lebat, Malo me fortuna in caſtris ſuis quàm in delitijs habeat: torqueor, ſed fortiter,
bene eſt: occidor; ſed fortiter, bene eſt. Audi Epicurum, dicet & dulce eſt. Ego tam
honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomẽ imponam. Vror, ſed inuictus. Quid
ni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non uincit? Nihil eſt uirtute præſtã
tius, nihil pulchrius, & bonum eſt, & optabile, q̃cq̃d ex h[illegible] geritur imperio. Vale.

EPST. LXIX. Quomodo ſit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

CONſilio tuo accedo, abſconde te in ocio, ſed & ipſum ocium abſconde. Hoc te fa-
ctũrum Stoicorum etiam ſi nõ præcepto, at exemplo licet ſcias, ſed ex præcepto
quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec
ſemper, nec ſine ullo fine. Præterea cum ſapienti Rempub. ipſo dignam dedimus,
id eſt: mundum, nõ eſt extra Rempub. etiam ſi receſſerit, imò fortaſſe relicto uno an
gulo, in maiora atq; ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit, cum ſellã aut tri-
al. Depone. bunal aſcenderit, quàm humili loco ſederit † Depono hoc apud te, nunquam plus
agere ſapientem, quàm cum in conſpectum eius diuina atq; humana uenerũt. Nũc
ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum ſit. Non eſt
quod inſcribas tibi philoſophiam. Atqui etiam aliud propoſito tuo nomẽ impone,
ualetudinẽ, & imbecillitatem uocato et deſidiam, Gloriari ocio, iners ambitio eſt:
Animalia quædam ne inueniri poſſint, ueſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt,
Idem tibi faciendum eſt, alioquin non deerunt qui perſequantur: multi aperta tran
ſeunt, condita & obſtruſa rimantur, furem ſignata ſolicitant. Vile uidetur quicquid
patet, aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus
quiſque, in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaq; eſt, non iactare ocium ſuum. Ia
ctandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Taren-
tum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt, ille multis annis non trãſit domus ſuæ limẽ.
Cõuocat turbam, quiſquis ocio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, nõ
eſt agẽdum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autẽ
tecum loquaris? Quod homines de alijs libẽtiſſime faciunt, de te apud te male exi-
ſtima,

ſtima. Aſſueſce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te
eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſq; ſui corporis uitia. Itaque alius uo-
mitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo ſulcit, alius interpoſito ieiunio
corpus axhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut uino aut balneo
abſtinent, in cætera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic
in animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in
ocio facio? ulcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manũ,
aut contracti curis aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere, & fouere mor-
bum meũ. Maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtẽdere. In pectore tuo col-
lectio & uomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum uirum, cõtempſit omnia,
& damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnaui niſi me, nõ eſt quod pro-
ficiẽdi cauſa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij ſperas. Nõ medicus,
ſed æger hic habitat. Malo illa cum diſceſſeris dicas, Ego iſtum beatum hominẽ pu-
tabam & eruditum, erexeram aures, deſtitutus ſum, nihil uidi, nihil audiui quod cõ
cupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt.
Malo ignoſcas ocio meo, quàm inuideas. Ocium, inquis, Seneca mihi commen-
das? ad Epicureas uocés dilaberis. Ocium tibi cõmendo, in quo maiora agas & pul
chriora, quàm quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potẽtiorum fores, digerere in literã
ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, & (ſi uerum
æſtimes) ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. Ille ſtipẽdijs militaribus, et
quæſita per hoc dignitate. Ille clientum turba (tãti eſt ab hominibus uinci, dũ à me
fortuna uincatur) cuius turbæ par eſſe non poſſum. plus habet gratiæ. Vtinã quidẽ
hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi, utinã de uita beata non in conſpectu
mortis ageremus, ſed nũc quoque non moremur. Multa enim quæ ſuperuacua eſſe
& inimica credituri fuimus rationi, nũc experientiæ credimus. Quod facere ſolent
qui ſerius exeũt, & uolunt tẽpus celeritate reparare, calear addamus: hęc ætas opti
me facit ad hęc ſtudia. Iam diſpumauit, iã uitia primo feruore adoleſcẽtiæ indomi-
ta laſſauit, non multum ſupereſt ut extinguat. Et quãdo, inquis, tibi proderit iſtud,
quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Nõ eſt tamẽ quod
exiſtimes ullã ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experi
mentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad ſalutaria, mitigatis af-
fectibus, uenit. Hoc eſt huius boni tempus, quiſquis ſenex ad ſapientiam perue-
nit, annis † peruenit. Vale. *al. preuenitur*

EPIST. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda, & redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio trãſilire nolo. Primum, quia tam frequẽs mi-
gratio inſtabilis animi eſt, coaleſcere ocio non poteſt, niſi deſinat circumſpice
re & errare. Vt animũ poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte, deinde pluri
mum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non eſt quies, & uitæ prioris
obliuio. Sine dediſcere oculos tuos, ſine aures aſſueſcere ſanioribus uerbis, quoties
proceſſeris in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurret: que
madmodũ ei qui amorem exuere conatur, euitãda eſt omnis admonitio dilecti cor-
poris, nihil enim facilius quàm amor recrudeſcit. Ita qui deponere uult deſideria re
rum omniũ, quarũ cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auer
tat. Cito rebellat affectus, quocunque ſe uerterit, precium aliquod præſens occupa-
pationis ſuæ inueniet. Nullum ſine autoramento malum eſt. Auaricia pecuniã pro
mittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpurã & plauſum, & ex hoc
potentiã, & quicquid potentia poteſt. Mercede te uicio ſollicitãt, hic tibi gratis ui
uendum eſt. Vix effici toto ſeculo poteſt: ut uitia tam longa licencia tumida ſubigã
tur, & iugum accipiant, nedum, ſi tam breue † tempus per interualla diſcindimus. *al. temporis in*
Vnamquãlibet rem uix ad perfectũ adducit aſſidua uigilia et intentio. Si me quidẽ *teruallum*
uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, ac
cerſas. Intereſt nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illã nos. Illud imperitiſſimi cuiuſq;

uerbũ falſum eſſe ipſe tibi perſuade; Bella res eſt mori ſua morte. Illud præterea tecum licet cogites, Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum eſt. Vale.

ERASMI IN LIBRVM NONVM ANNOTAT. EPISTOLA LXVIII CIRCA FINEM.

Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodolphus, addẽs Cæſarem in commentarijs belli gallici hac uoce notare ſegnem & immotum maris torporem.

PINCIANI IN LIB. NONVM EPISTOLARVM

Epiſt. 67. SCILICET *Virtutem incapacem augmenti uel decrementi] Vetus lectio, detrimenti, non decrementi, cui fauere uidentur uerba quæ ſequuntur infra. Mortalia minuuntur, cadunt, deterũtur, creſcunt, exhauriuntur, implentur. Minuuntur cadunt] Mallem legeres eminent cadunt. Nam & quæ ſequuntur continuo per oppoſitũ dicta ſunt, deteruntur creſcunt, exhauriuntur implentur. Alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormẽta fortiſſime ſtantis] Exemplar peruetus & correctum, unius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis. Quam multo reparata ſanguine.] Caſtigandum cenſeo, quam multorum parta ſanguine. Vi quadam & patientia educta] Exemplar Franciſcanum, ui quadam patientiæ inducta. Vt male laxãdos articulos exoletis meis porrigã] Nonnulla exemplaria, laxandos tantum habent, non male laxandos. Alia rectius malaxandos, hoc eſt molliendos à uerbo græco tractum. Hoc melius quàm malacizandos.*

Epiſt. 68. *Itaque maior pars in ueſtimentis degitur] Scribendum reor, non ueſtimentis, ſed ſtramentis: hoc eſt in cubili, Sequitur enim quod me lectulo affixit. Omniũ noſtrorũ fortem tolerantiam] Scribe. Tormentorũ, non noſtrorum. Tũ ex uetere lectione, tũ quod ſubijcit tormẽtorũ fortis patientia. An feliciter, quod agis?] Quidẽ, nõ quod, eadẽ.*

Epiſt. 69. *Tanti eſt ab hominibus uinci] Inuerte dictiones. Eſt tanti ab hominibus uinci, ex uetere lectione, & ſi nonulli codices præferant omnibus non hominibus. Plus habeo gratiæ] Habet, non habeo in eadem inuenies. Illud notandum putare me ordinem uerborum hoc loco perturbatum haberi, legendaq́; eſſe omnia adhunc modum. Ille clientum turba. Cuius turbæ par eſſe non poſſum, plus habet gratiæ. Eſt tanti ab hominibus uinci dum à me fortuna uincatur. Iam diſputauit] Quid ſi legas, Iam diſpumauit, quia ſubdit primo feruore adoleſcentiæ, eſt enim metaphora ſumpta à muſto.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quomodo immaturæ mortis ſtultis quærela ſit, & quando ſera mors præoccupanda ſit, & quando differenda.

POſt longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum, quicquid illic iuuenies feceram, uidebar mihi facere adhuc poſſe, & paulò ante feciſſe. Prænauigauimus, Lucili, uitam, & quemadmodum Vergilius noſter ait, in mari Terræq́; urbesq́; recedunt, ſic, curſu rapidiſſimi temporis primũ pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quicquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium in utriuſq; cõfinio poſitum, Deinde ipſius ſenectutis optimos annos. Nouiſſime incipit oſtẽdi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus: Clementiſſimus portus eſt, aliquando petendus, nũquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit. Aliũ enim, ut ſcis, uenti ſegnes ludunt ac detinent, & trãquillitatis lentiſſimo tædio laſſant, aliũ pertinax flatus celerrime perfert. Idẽ euenire nobis puta, alios uita uelociſſime adduxit. quò ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit & coxit, quæ ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Nõ enim uiuere bonum eſt, ſed bene uiuere. Itaq; ſapiens uiuit, quantum debet, non quantũ poteſt. Videbit ubi uicturus ſit, cũ quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat ſemper qualis uita, non quanta ſit Sed ſi multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, nunquid illo deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat an citius, Non tanquã de

magno

magno detrimēto timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori uel tardius, ad rem non pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem mori eſt effugere male uiuendi periculum. Itaq; effœminatiſſimā uocem illius Rhodij exiſtimo, qui cum in caueam conuectus eſſet à tyranno, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo, Omnia, inquit, homini dum uiuit ſperanda ſunt. Vt ſit hoc uerū, non omni precio uita emenda eſt. Quædā licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione nō ueniam: Ego cogitem in eo qui uiuit omnia poſſe fortunam, potius quàm cogitem in eo qui ſcit mori nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stulticia eſt timore mortis mori. Venit q occidat. Expecta, quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire uitam, & inedia potius quàm ueneno mori triginta tamen dies in carcere et in expectatione mortis exegit: nō hoc animo tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut præberet ſe legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius quàm mortē contemnere, uenenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Druſij Libonis fuit, adoleſcentis tam ſolidi, quàm nobilis, maiora ſperantis, quàm illo ſeculo quiſquam ſperare poterat aut ipſe ullo: cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus † obſequijs, omnes enim neceſſarij deſeruerant impie; iam non reū d. exequijs.
ſed funus, habere cœpit conſiliū, utrum cōſciſceret ſibi mortem, an expectaret. Cui Scribonia, Quid te, inquit, delectat alienū negociū agere? Non perſuaſit illi. Manus ſibi attulit, nec ſine cauſa. Nā poſt diem tertiū aut quartum inimici moriturus arbitrio ſi uiuit, alienum negociū agit. Non poſſis itaq; de re in uniuerſum pronunciare, cum mortem uis externa denunciat, occupanda ſit an expectāda, Multa enim ſunt, quæ in utramq; partem trahere poſſunt. Si altera mors cū tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quidni huic inijcienda ſit manus? Quemadmodū nauim eligam nauigaturus, & domū habitaturus, ita mortem utiq; qua ſum exiturus è uita meliorem. Præterea quemadmodum non utique melior eſt longior uita, ſic peior utique mors longior. In nulla re magis, quàm in morte morē animo gerere debemus. Exeat quà impetum cepit, ſiue ferrū appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem uenas occupantem, pergat, & uincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quiſque debet, mortem ſibi, optima eſt quæ placet. Stulte hæc cogitantur, Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare, id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? Hoc unum intuere, ut te fortunæ quàm celerrime eripias. Alioqui aderūt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam profeſſos ſapientiam, qui uim afferendam uitæ ſuæ negent, & nephas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non uidet ſe libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, quàm quod unum introitū nobis ad uitā dedit, exitus multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt unum cur de uita nō poſſimus queri, neminem tenet. Bono loco rès humanæ ſunt, quod nemo niſi uitio ſuo miſer eſt. Placet, uiue, ſi non placet, licet eò reuerti unde ueniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti, ad extenuandum corpus uena percutitur. Nō opus eſt uaſto uulnere diuidere præcordia, ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem uia, & puncto ſecuritas cōſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros inerteſq;? Nemo noſtrum cogitat, quandoq; ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? Tanquam migraturus habita, propone tibi quandoque hoc contubernio carendum: fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis ueniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercētur fortaſſe in ſuperuacuum: aduerſus pau-

pertatem præparatus eſt animus, permanſere diuitiæ: ad cōtemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exegit huius uirtutis experimētū integri ac ſani felicitas corporis, ut fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis, omnes quos amabamus, ſupſtites fortuna ſeruauit: huius unius rei uſum qui exigat dies, ueniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum uiris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrūperent: non eſt quod iudices, hoc fieri niſi à Catone nō poſſe, qui quā ferro nō emiſerat animam, manu extraxit: cum uiliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutū euaſerint, cumq́ commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere, obuia quæque rapuerunt, & quæ natura nō erant noxia, ui ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum unus è Germanis cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus, nullū aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obſcœna adherente ſpōgia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere, ita prorſus, parum mundè & parum decēter. Quid eſt ſtultius quàm faſtidioſe mori? O uirum fortem, ò dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio uſus eſſet, quàm animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet? Vndiq́ deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum, ut ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quàm uelle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq́ uiſum erit, dū hoc cōſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis uti, perſeuerabo: plus enim à ſe quiſq́ exiget, ſi uiderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni: Catones, Scipionesq́, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus. Iam ego iſtam uirtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtēdā. Cū ueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput uſq́ eò demiſit, donec radijs insereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frāgeret: eodem uehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnā effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupiēti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. Cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quà potiſſimum liberetur, conſideret. Cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamq́ pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoquè mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant. Ille uir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantū imperauit, ſed inuenit. Ex eodē tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiæ ſpectaculo unus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iā dudum effugio? Quare ego mortē armatus expecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perdidi, noxioſiq́ habēt, non habebūt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omniū ratio? Illa nos docet fati uarios eſſe acceſſus, finem eundem. Nihil autem intereſſe, unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut ſcilicet, moriaris ſine dolore. Sin autem non poteſt, fac quemadmodū potes, & quicquid obuenerit ad uim afferendam tibi inuadas. Iniurioſum eſt rapto uiuere, at contra pulcherimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De conſilio ex ſumma uitæ captando. Et quomodo mors honeſta res ſit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus uaſto nos mari diuidi: cū magna pars cōſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, ut de quibuſdā rebus tūc ad te per-

Sub die. feratur ſententia mea, cū iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptātur, res

Sub manu na- noſtræ feruntur, imò uoluuntur. Ergo conſiliū ſub die naſci debet, & hoc quoq́ tar-

ſci. Conſilium dū eſt nimis, ſub manu, quod aiunt, naſcatur. Quemadmodū autē inueniatur oſten-

dam.

dam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum uoles ſcire, ad ſummum bo-
num, & propoſitum totius uitæ reſpice. Illi enim cõſentire debet quicquid agimus:
non diſponet ſingula, niſi cui iam uitę ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis pa
ratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam cõſtet quid uelit pingere. Ideò
peccamus, quia de partibus uitę omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire
debet quid petat ille qui ſagittam uult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu
telum. Errant conſilia noſtra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem por
tum petat, nullus ſuus uẽtus eſt. Neceſſe eſt multum in uita noſtra caſus poſsit, quia
uiuimus caſu. Quibuſdam aũt euenit ut quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum
quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus, ita plerunq; finem ſummi boni ignoramus
appoſitum, nec multis uerbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colligis,
digito (ut ita dicã) demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendũ. Quid enim ad rem *Digito demon*
pertinet in particulas illud diducere, cum poſsis dicere ſummũ bonum eſt, quod ho *ſtrare,*
neſtum eſt? & quod magis admireris, unum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cæte-
ra falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi & uirtutem adamaueris (a-
mare enim parũ eſt) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur, fau-
ſtum felixq; erit, & torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquẽte ſecurior, & ægrotare ſi
non maledixeris fortunæ, ſi nõ ceſſeris morbo. Omnia deniq; quæ cæteris uidentur
mala, & manſueſcẽt, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris: hoc ſi liqueat nihil
eſſe bonum, niſi honeſtum, & omnia incõmoda ſuo iure bona uocabuntur, quę mo-
do uirtus honeſtauerit. Multis uidemur maiora promittere, quàm recipit humana
conditio: non immerito. ad corpus enim reſpiciunt: reuertantur ad animũ, iam ho-
minem deo metientur. Erige te, Lucili uirorũ optime, & relinque iſtum ludum lite
rarium philoſophorum, qui rem magnificentiſsimã ad ſyllabas uocãt, qui animum
minuta docendo demittunt & conterunt, fies ſimilis illis, qui inuenerũt iſta, nõ qui
docent, & id agũt, ut philoſophia potius difficilis quàm magna uideatur. Socrates,
qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam,
bona malaq; diſtinguere, Sequere, †inquit, illos, ſi quid apud te habeo autoritatis, ut *al. inquam,*
ſis beatus, & te alicui ſtultũ uideri ſine: quiſquis uolet tibi contumeliã facere, faciat
& iniuriam, tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit uirtus. Si uis, †inquit, beatus *forte, inquam.*
eſſe, ſi fide bona uir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui
omnia bona exæquauerit, quia nec bonũ ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus
par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturã Catonis & repulſam? Nihil intereſt
utrum Pharſalica acie Cato uincatur, an uincat? Hoc eius bonũ, quo uictis partibus
nõ poteſt uinci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriã, & componeret pacẽ?
Quid ni par ſit? eadẽ enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uir-
tus aũt non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturę eſt. Sed Cn. Pompeius amit
tet exercitum, ſed illud pulcherrimum reipublicæ prætextum optimates, & prima
acies Pompeianarũ partium ſenatus ferens arma uno prelio profligabuntur, & tam
magni ruina imperij, in totum diſsiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua
in Africa, aliqua in Hiſpania cadet, ne hoc quidem miſerę reipublicę continget, ſe-
mel ruere. Omnia licet fiant, Iubam in regno ſuo non locorum noticia adiuuet, non
populariũ pro rege ſuo uirtus obſtinatiſsima. Vticenſium quoq; fides malis fracta
deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat, olim prouiſum eſt, ne
quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Cato
nis, tam magno animo feret aliquid ſibi ad uictoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe.
Quo die repulſus eſt, luſit, qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, prętu
ra & uita excedere: omnia quę acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille
mutationẽ Reipub. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis pericu-
lo exceptum? non terra, non cœlũ, non totus hic rerum omniũ contextus, quamuis
deo agẽte ducatur. Non ſemper tenebit hunc ordinẽ, ſed illum ex hoc curſu aliquis
dies deijciet. Certis eunt cuncta tẽporibus, naſci debẽt, creſcere, extingui. Quæcun
que uides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atq; impoſiti ſumus, ueluti ſolidiſ-

ſimis carpentur ac deſinent. Nulli nō ſenectus ſua eſt, Inæqualibus iſta ſpacijs eodē
al. dimittit. natura † demittit: quicquid eſt, nō erit, nec peribit, ſed reſoluetur. Nobis ſolui per-
ire eſt. Proxima enim intuemur, ad ulteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe
corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumq; pateretur, ſi ſperaret omnia il
la ſic in uitam mortemq; per uices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi, In
hoc opere æternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum æuum ani-
mo percurrerit, dicet: Omne humanū genus eſt, quodq; eſt, quodq; erit, morte dam
natum eſt, omnes quę uſquā rerum potiuntur urbes, quæq; alienorum imperiorum
magna ſunt et decora, ubi fuerint aliquando quęretur, & uario exitij genere tollen
tur: alias deſtruēt bella: alias deſidia, paxq; ad inertiam uerſa conſumet, & magnis
opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio
forte, abdet. abſcondet, aut in ſubitam cauernā conſidentis ſoli lapſus † abducet, Quid eſt ergo,
quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? Magnus ani
mus deo pareat, et quicquid lex uniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur: aut in me-
liorē emittitur uitā, lucidius tranquilliusq; inter diuina manſurus, aut certe ſine ul-
lo futurus incōmodo, naturæ ſuæ remiſcebit & reuertetur in totū. Non eſt ergo M.
Catonis maius bonum honeſta uita, quàm mors honeſta, quoniam non intenditur
uirtus. Idem eſſe dicebat Socrates ueritatem & uirtutem, quomodo illa nō creſcit,
ſic nec uirtus quidem. Habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaq; quod mireris pa
ria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. Nam ſi hāc
inæqualitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numera
bis etiam in malis, & infelicē Socratem dices in carcere, infelicē Catonem uulnera
ſua animoſius quā fecerat, retractantem. Calamitoſiſsimū omniū Regulum fidei pœ
nas etiam hoſtib. ſeruatæ pendentē. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſsimis qui-
dem, auſus eſt. Negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Acade
mici ueteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad per
fectum nec ad plenum, quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo
bono non eſt. Quod ſummū bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi uir-
tus ineſt, ſi illam aduerſa non minuūt, ſi manet etiam cōminuto corpore incolumis
manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam, quam incitat, quic-
quid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos ali
cuius honeſtę rei pulchritudo percuſsit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſa
pientia infundet & tradet, perſuadebit unum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec
remitti nec intendi poſſe, nō magis quàm regula, qua rectum probari ſolet. Quam
ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de uirtute dicemus,
Rigidari, ſuſpectum uerbū & hæc recta eſt. Flexuram non recipit, † rigidari quidē, amplius intendi non poteſt,
Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quę
ab illa quidem fiunt, alia alijs rectiora ſunt. Huic enim neceſſe eſt reſpondeāt, ita pa
ria ſunt. Quid ergo inquis? iacere in conuiuio & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum ui
detur tibi? Illud licet magis admireris, Iacere in cōuiuio malum eſt, torqueri in ecu
leo bonum eſt, ſi illud turpiter, hoc honeſte fit: bona iſta aut mala nō efficit materia,
ſed uirtus. Hoc ubicunq; apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac precij ſunt. In oculos
nūc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quod dicam pa-
ria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicantis, quod dicam
paria bona eſſe eius qui triumphat, et eius qui ante currum uehitur inuictus animo.
Non putant enim fieri, quicquid facere nō poſſunt, ex infirmitate ſua de uirtute ſe
runt ſententiam. Quid miraris, ſi uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiā
libet? Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, delicatus miſere
tur induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbe-
cilli ſumus, dura atq; intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum ſit uino
carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & ener
ues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt, alioqui uidebitur illarum uiti
um eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſsima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpe-

ciem

ciem curui præfractiq; uiſentibus reddunt. Non tantũ quid uideas, ſed quemadmo-
dum refert. Animus noſter ad uera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem in-
corruptum & ingenio uegetũ, dicit fortunatiorem ſibi uideri, qui omnia rerum ad-
uerſarũ onera rigida ceruice ſuſtollit, ꝙ qui ſupra fortunam extat. Non mirũ eſt in
tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimun-
tur, ibi ſtare, ubi omnes iacent. Quid eſt in tormẽtis, quid eſt in alijs quæ aduerſa ap
pellamus mali? ut opinor ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere, quorũ ni
hil ſapiẽti uiro poteſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. Nulla illum res mi
norem facit, nihil illi eorum quæ ferẽda ſunt, diſplicet. Nam quicquid cadere in ho
minem poteſt, in ſe cecidiſſe nõ queritur, uires ſuas nouit, ſcit ſe eſſe oneri ferendo.
non educo ſapientẽ ex hominũ numero, nec dolores ab illo ſicut ab aliqua rupe nul
lum ſenſum admittente ſubmoueo. Memini ex duabus partibus illum eſſe compoſi
tum. Altera eſt irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hęc incõ
cuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitũ eſt ſummum illud
hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio eſt, cum ue-
rò perfectũ eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaq; inchoatus ad ſumma. Procedens, cul
torq; uirtutis etiã appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummã manum im-
poſuit, ibi interim ceſſabit & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim
incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc uerſatur in lubrico: beatus uerò & uirtutis exa-
ctæ tunc ſe maxime amat, cum fortiſsime expertus eſt: & metuenda cæteris, ſi alicu
ius honeſti officij precia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoq; audire ma-
uult, tanto melior quàm felicior. Venio nunc illò quo me uocat expectatio tua: ne
extra rerum naturam uagari uirtus noſtra uideatur, & tremet ſapiens & dolebit, &
expalleſcet, hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis, u-
bi illud malum uerum eſt? illic ſcilicet ſi iſta animũ diſtrahũt, ſi ad confeſsiónem ſer
uitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute for
tunam, at multi profeſsi ſapientiã leuiſsimis nõnunquam minis exterriti ſunt. Hoc
loco noſtrum uitium eſt, qui quod dicitur de ſapiẽte, exigimus & à proficiente. Sua
deo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondũ perſuadeo: etiam ſi perſuaſiſſem, nondũ tam
parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerem. Quemadmo-
dum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdã niſi ſæpius macerata & recocta nõ
perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cũ accepêre, protinus præſtant, hęc niſi alte de
ſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quę promiſerat,
præſtat. Cito hoc poteſt tradi & paucíſsimis uerbis, unum bonum eſſe uirtutem.
Nullũ certe ſine uirtute, & ipſam uirtutẽ in parte noſtri meliore, id eſt rationali po-
ſitam. Quid erit hæc uirtus? iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ue
niet mẽtis, ab hoc omnis ſpecies quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic
iudicio conſentaneum erit, omnia quę uirtute † contracta ſunt, & bona iudicare, & al. contenta,
inter ſe paria. Corporum aũt bona, corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non
ſunt bona. His preciũ quidem erit aliquod, cæterum dignitas nõ erit: magnis inter
ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectan-
tib. magna diſcrimina eſſe fateamur neceſſe eſt: alius iam in tantũ profecit, ut cõtra
fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter, cedunt enim nimio ſplen-
dore præſtricti: alius in tantum, ut poſsit cum illa conferre uultum, ſi iam peruenit
ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodeãt,
modo ſublabantur, aut ſuccidãt. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint
ſi quicquã ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundum eſt. Nemo profe-
ctum ibi inuenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaq; & perſeueremus, pluſquam profliga
uimus reſtat, ſed magna pars eſt profectus, uelle proficere. Huius rei conſcius mihi
ſum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; inſtinctũ eſſe, & magno ad pulcherrima pro
perare impetu uideo. Properemus, ita demũ uita beneficium erit, alioqui mora eſt,
& quidem turpis inter fœda uerſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit.
Non erit aũt, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere
utramq;

utramq; fortunam? quando cõtinget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitriũ
adductis, hanc uocem emittere? uici. Quem uicerim quæris? Non Perſas, nec extre
ma Medorum, nec ſiquid ultra Dacas bellicoſum iacet, ſed auaritiam, ſed ambitio-
nem, ſed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale

EPIST. LXXIII. Quod excluſis occupationibus continuato ſtudio philoſo-
phandum ſit, & quod ſolius ſapientis ſit perpetuum gaudium.

QVod quæris à me, liquebat mihi, ſic rem edidiceram, ſed diu non retentaui me
moriã meam. Itaq; non facile me ſequitur: quod euenit libris ſitu cohęrẽtibus,
hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcunq; apud illum depoſita
ſunt ſubinde excuti debẽt, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in præſen
tia differamus, multũ enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primũ longiorẽ
eodem loco ſperauero morã, tunc in manus ſumã. Quædã enim ſunt, quæ poſsis &
al. inciſio. † incedendo ſcribere: quædam lectum, & ocium, & ſecretum deſiderant: nihilomi-
nus his quoq; occupatis diebus agatur aliquid, & quidẽ totis, nunquam enim non
ſuccedent occupationes nouæ, ſerimus illas: itaq; ex una exeunt plures: deinde ipſi
nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & ſi hãc rem
moleſtam cõpoſuero, ſtudio me dabo. Non cum uacaueris, philoſophandũ eſt: om-
nia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, eti-
am ſi à pueritia uſq; ad longiſsimos humani æui terminos uita protẽditur. Non mul
tum refert, utrum omittas philoſophiã, an intermittas. Non enim ubi interrupta eſt
manet, & eorũ more, quæ intenta diſsiliũt, uſq; ad initia ſua recurrit, quod à conti-
nuatione ſua diſceſsit. Reſiſtendũ eſt occupationibus, nec explicandæ, ſed ſubmo-
uendæ ſunt, Tempus quidem nullũ eſt parũ idoneũ ſtudio ſalutari, atqui multi in-
ter illa non ſtudent. propter quæ ſtudendũ. Incidet aliquid quod impediat, nõ equi-
dem eum cuius animus in omni negocio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc
interſcinditur lætitia. Sapientibus uerò contexitur gaudium. nulla rumpitur cauſa,
nulla fortuna: ſemper & ubiq; tranquillũ eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauo-
rem fortunæ, aut hominis expectat: domeſtica illi felicitas eſt, exiret ex animo, ſi
intraret: ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis interue
nit, ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquando, inquam, incommodo
aflatur, maximum eius, illud bonum eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt in-
commoda, uelut in corpore interdum robuſto ſolidoq; eruptiones quædam puſtu-
larum & ulcuſcula, nullum in alto malum eſt. Hoc inquam, intereſt inter conſum-
matæ ſapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter ſanum & ex morbo graui
ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco, eſt leuior acceſsio. Hic niſi attendit ſub-
inde grauatur, et in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere qui-
dem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo eſt, quam medicus etiam ſi
reddidit, non præſtat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, ſemel in totũ
ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi
ſcit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturq;, nullum in bea
ta uita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt. Cui
quid abſcedere non poteſt, id imperpetuum eſt, cuius perpetua futura lætitia eſt, is
ſuo gaudeat. Omnia autem quibus uulgus inhiat, ultro citroq; fluunt, Nihil dat for-
tuna mancipio, ſed hæc quoq; fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac
miſcuit, hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum auidus uſus ingratus eſt.
Solebat Attalus hac imagine uti, Vidiſti aliquando canem, miſſa à domino fruſta
panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit protinus integrum deuo
rat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortu
na proiecit, id ſine ulla uoluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti &
al. attenti. † attoniti. Hoc ſapienti non euenit, plenus eſt, etiam ſi quid obuenit, ſecure excipit,
ac reponit, lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam uoluntatẽ,
habet profectum, ſed cui multum deſit à ſummo, hic deprimitur alternis & extolli-
al. imperitis. tur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram, † Impeditis ac rudibus
nullus

nullus præcipitationis finis eſt,In epicureum illud chaos decidunt,inane ſine termi
no eſt.Adhuc eſt genus tertium eorum, qui ſapientiæ alludunt, quam non quidem
† attigerunt,in conſpectu tamen & (ut ita dicam) ſub ictu habẽt: hi non concutiun- al.cõtigerunt.
tur,ne defluunt quidem, nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna
ſint inter ſummos imosq́; diſcrimina,cũ medios quoq; ſequatur fructus ſuus,ſequa-
tur ingens periculum ad deteriora redeundi,non debemus occupationibus indul-
gere, excludendæ ſunt,ſi ſemel intrauerint,in locum ſuum alias ſubſtituent. Princi-
pijs illarum obſtemus,melius non incipient quàm deſinent. Vale.

EPIST. LXXIIII. Quod nulli debent eſſe gratiores principibus quàm phi-
loſophiæ ſtudentes,& de excellentiſsima boni uiri potentia.

ERrare mihi uidentur,qui exiſtiment philoſophiæ fideliter deditos contumaces
eſſe ac refractarios,& contemptores magiſtratuũ ac regum,eorumúe per quos
publica adminiſtrãtur. Econtrario enim nulli aduerſus illos gratiores ſunt,nec im-
merito. Nullis enim plus pręſtant, quàm quibus frui tranquillo ocio licet. Itaque hi
quibus ad propoſitum bene uiuendi aditum cõfert ſecuritas publica,neceſſe eſt au
torem huius boni,ut parentem colant:multo quidem magis quàm illi inquieti,& in
medio poſiti,qui multa principibus debent ſed multa & imputant: quibus nunquã
tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt,ut cupiditates illorũ quæ creſcunt, dum
implentur exatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat,oblitus accepti eſt. Nec
ullum habet malum cupiditas maius,quàm quod ingrata eſt. Adijce nunc quod ne-
mo eorum qui in Republica uerſantur,quos uincat,ſed à quibus uincatur,aſpicit: et
illis nõ tam iucundum eſt multos poſt ſe uidere,quàm graue aliquem ante ſe. Habet
hoc uitium omnis ambitio, non reſpicit nec ambitio, tantum inſtabilis eſt,uerũ cu
piditas omnis,quia incipit ſemper à fine. At ille uir ſyncerus,ac purus qui relinquit
& curiam,& forum, & omnem adminiſtratione Reipublicæ ut ad ampliora ſecedé
ret,diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet,ſolumq́; illis gratuitum teſtimonium
reddit & magnam rem neſciẽtibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos uene
ratur ac ſuſpicit,quorum beneficio illis † in uijs exit, ſic & his ſub quorum tutela po al. inuitis exit
ſitus exercet artes bonas. Verum alios quoq; rex uiribus ſuis protegit,quis negat? Red.
Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat ex his qui eadem trãquillita-
te uſi ſunt, qui plura & precioſiora illo mari uexit, & animoſius à mercatore quàm
à uectore ſoluitur uotum,& ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac
purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui uiliſſima quæq; & ſaburræ loco ſu-
tura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos per
uenerit,qui illa bene utuntur. Multi ſunt ex his togatis,quibus pax operoſior bello
eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impen-
dunt,aut alijs uitijs,quæ uel bello rumpenda ſunt,niſi forte tam iniquũ putas eſſe ſa
pientem,ut nihil uiritim ſe debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæq; plu
rimum debeo,& non uni mihi oriuntur: anno temperantiq; annũ deo priuatim obli
gatus ſum,quamuis non in meum honorem deſcripta ſint,& ſtulta auaricia morta-
lium poſſeſsionẽ proprietatemq́; diſcernit, nec quicquã ſuũ credit eſſe,quod publi-
cum eſt? At ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis,quàm cuius illi cum humano gene
re conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta cõmunia,niſi pars illorum pertineret ad ſin-
gulos Sociũ efficit etiam quod ex minima portione cõmune eſt, Adijce nunc quod
magna & uera bona,nõ ſic diuidũtur,ut exiguũ in ſingulos cadat,ad unumquemq;
tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines,quantum in capita promiſ-
ſum eſt. Epulum & uiſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes. At
hęc indiuidua bona,pax & libertas,tam omnium tota,quàm ſingulorum ſunt. Co-
gitat itaq; ſapiens per quem ſibi horum uſusfructus contingat, per quam non ad ar-
ma illum,nec ad ſeruãdas uigilias,nec ad tuenda mœnia,& multiplex belli tributũ;
publica neceſſitas uocet, agitq́; gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia;
præcipue bene debere, beneficia bene ſoluere. Interdum aũt ſolutio eſt ipſa cõfeſ-
ſio. Cõfitebitur ergo multũ ſe debere ei,cuius adminiſtratione ac prouidentia con-

tingit

tingit illi pingue ocium,& arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit. Namq; erit ille mihi ſemper deus Si illa quoq; ocia multum autori ſuo debent,quorum munus hoc maximum eſt, Ille meas errare boues(ut cernis)& ipſum Ludere quę uellem, calamo permiſit agreſti,quāti æſtimamus hoc ocium,quod inter deos agitur, quod deos facit?Ita dico Lucili,& te in cœlum compendiario uoco.Solebat Sextius dicere Iouem plus non poſſe quàm bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præſtet hominibus,ſed inter duos bonos non eſt melior,qui locupletior: nō magis quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris cui maius ſpecioſiusq; nauigiū eſt. Iupiter quo antecedit uirū bonū?diutius bonus eſt. Sapiēs nihilo ſe minoris æſtimat,quod uirtutes eius ſpacio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus qui ſenior deceſsit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus eſt:ſic deus non uincit ſapientē felicitate,etiamſi uincit ætate.Non eſt uirtus maior quæ lōgior. Iupiter omnia habet,ſed nempe alijs tradidit habenda.Ad ipſum hic unus uſus pertinet,quod utendi etiā omnibus cauſa eſt.Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet,contemnitq; quàm Iupiter & hoc ſi magis ſuſpicit,quod Iupiter uti illis non poteſt,ſapiēs non uult. Credamus itaq; Sextio monſtrāti pulcherrimū iter & clamanti,hac itur ad aſtra,hac ſecundum frugalitatem,hac ſecundum temperantiam, hac ſecundam fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi,non inuidi, admittunt,& aſcendentibus manū porrigunt. Miraris hominem ad deos ire?deus ad homines uenit,imò (quod propius eſt)in homines uenit. Nulla ſine deo mēs bona eſt.Semina in corporib. humanis diuina diſperſa ſunt, quæ ſi bonus cultor excipit,ſimilia origini prodeunt,& paria his ex quib.orta ſunt ſurgunt,Si malus,non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat,ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST.LXXV.De inani metu,& ex quibus cauſis oriatur,& quibus purgetur remedijs,& quod ea quæ uulgus probat,bona non ſunt.

EPiſtola tua delectauit me, & marcentem excitauit, memoriam quoq; meā(quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt)euocauit. Quid ni tu mi Lucili, maximū putes inſtrumentū beatæ uitæ hanc perſuaſionē,unum bonū eſſe,quod honeſtū eſt?Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. Nam qui alia bona iudicat,in fortunę uenit poteſtatem,alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mœſtus,hic ſollicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſsis infamiam triſtis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari,illum ſuæ,Non deerit,quem repulſa diſtorqueat,erunt quos honor ipſe uexet. Illa uerò maxima ex omni mortalium populo turba, miſerorum,quam expectatio mortis exagitat undiq; impendens.Nihil enim eſt,unde nō ſubeat. Itaque ut in hoſtili regione uerſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt,& ad omnem ſtrepitum circumagenda ceruix,niſi hic timor è pectore eiectus eſt,palpitantibus præcordijs uiuitur.Occurrent acti in exilium,et euoluti bonis,occurrent(quod genus egeſtatis grauiſsimū eſt)in diuitijs inopes,occurrēt naufragi,ſimilia'ue naufragijs paſsi,quos aut popularis ira,aut inuidia,pernitioſum optimis telum, inopinantes ſecurosq; diſiecit, procellæ more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam uicina tremuerunt. Nam ut illic quiſquis ab igne propior ſtetit,percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam uim accidentibus unū calamitas opprimit,cæteros metus,paremq; paſsis triſtitiā facit,pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repētina ſollicitāt: quemadmodum aues etiam inanis fundæ ſonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, ſed ad crepitum.Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe,qui huic ſe opinioni credidit.Non enim beatum eſt,niſi quod intrepidum.Inter ſuſpecta male uiuitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis & inexplicabilē fecit. Vna hæc uia eſt ad tuta uadenti,& externa deſpicere,& honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid uirtute melius putat,aut nullum præter illam bonum,ad hæc quę à fortuna ſparguntur ſinum expandit, eo ſollicitus miſsila eius expectat.Hanc imaginem

ginē animo tuo propone,Ludos facere ſortunam,& in hunc mortalium cœtum ho
nores, diuitias, gratiam excutere : quorum alia inter diripientiū manus ſciſſa ſunt,
alia infida ſocietate diuiſa,alia magno detrimento eorum in quos deuenerāt pren-
ſa:ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabātur
amiſſa,& dum auide rapiuntur, expulſa ſunt. Nulli uerò etiam cui rapina feliciter
ceſſit,gaudium rapti durauit in poſterum.Itaq; prudentiſsimus quiſq; cum primum
induci uidet munuſcula,à theatro fugit,& ſcit magno parua conſtare.Nemo manū
conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit. Circa primum rixa eſt.Idem in his
euenit,quæ fortuna deſuper iactat. Aeſtuamus miſeri,diſtringimur, multas habere
cupimus manus : modo in illam reſpicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur,quæ
cupiditates noſtras iritant,ad paucos peruentura,expectata omnibus. Ire obuiam
cadentibus cupimus, gaudemus ſi quid inuaſimus, inuadendiq; † quos ſpes uana al.inuidentq;
deluſit, uilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Sece- alij quos.
damus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pen-
dentia,& ipſi magis pendeant. Quicunq; beatus eſſe conſtituit,unum eſſe bonū pu
tet,quod honeſtum eſt.Nam ſi ullum aliud exiſtimat,primum male de prouidentia
iudicat,quia multa incōmoda iuſtis uiris accidūt, & quia quicquid nobis dedit bre
ue eſt & exiguū,ſi compares mundi totius æuo,Ex hac deploratione naſcitur,ut in-
grati diuinorū interpretes ſimus. Quærimur, quod non ſemper, & quod pauca no
bis,& incerta,& abitura contingant.Inde eſt q̄d nec uiuere,nec mori uolumus. Vi
tæ nos odiū tenet,timor mortis. Nutat omne conſilium,nec implere nos ulla felici-
tas poteſt. Cauſa aūt eſt, quod non peruenimus ad illud bonū immenſum & inſupe
rabile,ubi neceſſe eſt reſiſtat uolūtas noſtra , quia ultra ſummū non eſt locus. Quæ-
ris quare uirtus nullo egeat: præſentibus gaudet,nō cōcupiſcit abſentia: Nihil non
illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio,non pietas conſtabit,non fides:
multa utranq; præſtare cupienti patienda ſunt,ex his quæ mala appellantur,multa
impendenda ſunt,ex his quibus indulgemus tanquā bonis. Perit fortitudo,quæ pe-
riculum facere debet ſui, perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere,niſi omnia
uelut minuta contēpſerit,quę pro maximis uulgus optat:perit gratia & relatio gra
tiæ. Aeſtimatur labor ſi quicquā precioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus.
Sed ut illa prætercam, aut iſta bona non ſunt quæ uocantur, aut homo felicior deo
eſt. Quoniam quidē quæ parata nobis ſunt, non habet in uſu deus:nec enim libido
ad illum,nec epularum lauticia,nec opes,nec quicquā ex his hominē ineſcantibus,
& uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile eſt bona deo deeſſe,aut
hoc ipſum argumentum eſt,bona non eſſe,quæ deo deſunt. Adijce quod multa quę
bona uideri uolunt,animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo auidi
us utuntur: Venere nō æquè fatigantur,uirium illis maior eſt,& æquabilior firmi-
tas. Sequitur ut multo feliciora ſint hominē. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus de-
gunt : fruuntur uoluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili ſine ullo pudoris,
pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque an id bonum uocandum ſit, quo deus ab ho-
mine uincitur. Summum bonum in animo conſtituamus,obſoleſcit ſi ab optima no
ſtri parte ad peſſima tranſit,& transfertur ad ſenſus,qui agiliores ſunt animalib. mu
tis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponēda. Bona illa ſunt uera quæ ratio
dat,ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidē aut minui
Cætera opinione bona ſunt,& nomē quidem habent commune cum ueris, proprie
tas in illis boni non eſt. Itaque commoda uocentur, & (ut noſtra lingua loquar) προηγμένα
producta : cæterum ſciamus mancipia noſtra eſſe non partes , & ſint apud nos, græce, uide Ci
ſed ita,ut meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint,inter ſubiecta & hu- cer. de Finib. li
milia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. Quid enim ſtultius,q̄ a- bro tertio.
liquem eo ſibi placere,quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedāt, non hæreāt,
ſi abducantur,ſine ulla noſtri laceratione diſcedāt. Vtamur illis, non gloriemur,&
utamur parce,tanq; depoſitis apud nos,& abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſe-
dit,non diu tenuit. Ipſa enim felicitas ſe niſi temperat , premit;ſi fugaciſsimis bonis

p credidit,

credidit, cito deſeritur, & ut non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: cæteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipſa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia quæ modum illis ac parſimoniam imponat: quoniam quidem licẽtia opes ſuas præcipitat atq; urget, nec unquam immodica durarũt, niſi illa moderatrix ratio cõpeſcuit. Hoc multarum tibi urbium oſtendet euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quicquid uirtute erat partum, intemperãtia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. Nullus autem contra fortunã inexpugnabilis murus eſt. Intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi nõ poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum ſcire deſideras? Nihil indignetur ſibi accidere, ſciatq; illa ipſa quibus lædi uidetur, ad conſeruationem uniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiumq; conſummant. Placeat homini, quicquid deo placuit, ob hoc ſeipſum ſuaq; miretur, ꝗd non poteſt uinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua ualẽtius nihil eſt, caſum dolorẽq; & iniuriam ſubigit. Ama rationem, huius te amor contra duriſsima armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas. Iuuenilia nonunꝗ ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri ꝗ ignium miſit. Species quoſdam atq; umbra uirtutis in mortẽ uoluntariã trudit. Quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto cõſtantior, tanto uehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullũ eſſe aliud ab honeſto bonum. Non faciet uos hęc munitio tutos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriã, & parentes bonos: horum pericula nõ poteſtis ſpectare ſecuri, perturbabit uos obſidio patriæ, liberorũ mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam. Deinde tunc adijciam quid præterea reſpondendũ putem. Alia conditio eſt in his quæ ablata in in locum ſuum aliquid incõmodi ſubſtituũt, tanꝗ bona ualetudo uiciata in malam transfertur, acies oculorũ extincta, cœcitate nos afficit. Non tantũ uelocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit, hoc non eſt periculum in his quæ paulo ante retulimus. Si amicũ bonũ amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda, nec ſi bonos liberos extuli, in illorũ locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorũ illis aut liberorũ interitus, ſed corporũ eſt. Bonum aũt uno modo perit, ſi in malũ tranſit, quod natura nõ patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptũ manet. Deinde etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesq; uoto patris liberi, eſt quod illorũ expleat locũ. Quid ſit quæris? quod illos bonos fecerat uirtus. Hæc nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, deſiderium omnium tollit, ſola ſatis eſt. Omniũ enim bonorũ uis & origo in ipſa eſt. Quid refert an aqua decurrẽs intercipiatur atq; abeat, ſi fons ex quo fluxerat ſaluus eſt? Non dices uirũ iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſsis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorũ ſapientiorem, nõ facit ſtultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miſeriorem, quamdiu uirtus ſalua fuerit non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Non eſt beatior & amicorum et liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summũ enim bonũ, nec infringitur, nec augetur, in ſuo modo permanet: utcunq; fortuna ſe geſsit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadẽ menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulũ ſcribas, ad ſpacium eius pertinet, nõ ad formam: licet alter diu mãſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris, in eadem uterq; forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, quàm contrahi poteſt. Honeſtam uitam ex centum annorum numero in quantũ uoles corripe, & in unum diem coge, æque honeſta eſt: modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; diſpẽſat officia: modo arcto fine circundatur paupertatis, exilij orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpacioſo iure in anguſtias domus uel anguli coit. Aeque magna eſt, etiam ſi in ſe receſsit,

undiq;

undiq; excluſa. Nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudẽtiæ, indeclinabilis iuſtitiæ, ergo æque beata eſt, beatũ enim illud in uno loco poſitũ eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum, quod ſine ſcientia diuinorum humanorũq; non poteſt effici. Sequitur illud quod me reſponſurum eſſe dicebam. Non affligitur ſapiens librorum amiſsione, non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam expectat. Non magis hanc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat, omnia opera eius cum ipſa concordant, & congruunt. Hæc concordia perit, ſi animus quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in ullo actu pigritia. Honeſtũ enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artus refrigeſcent? & quicquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur. Fateor, ſed permanebit illi perſuaſio eadem, nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ propriũ quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animum, diſtrahiq; inter diuerſiſsimos motus. Iam propter illa ipſa quibus extollit ſe miraturq;, cõtempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur libẽter facit. Si uerò aliquod timetur malum, eo perinde dum expectatur quaſi ueniſſet urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodũ in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt, quædã enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore ullo laſsitudo & oſcitatio, & horror membra percurrens: ſic infirmus animus multo antequã opprimatur malis quatitur. Præſumit illa, & ante tẽpus cadit. Quid dementius autem ꝙ angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed acerſere ſibi miſerias, & admouere, quas optimũ eſt differre, ſi diſcutere non poſsis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri: quicunq; audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſeculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit ut animos libenter ægros & captantes cauſas doloris, uetera atq; obliterata contriſtent: & quæ præteri erũt, & quę futura ſunt, abſunt, neutra ſentiamus. Non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXVI. Quod uerba philoſophi, nec accurata debent eſſe, nec arida, & de tribus generibus in philoſophia proficientium.

MInus tibi accuratas à me epiſtolas mitti quæreris. Quis eñ accurate loquitur, niſi qui uult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi unà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas uolo, quæ nihil habeant acerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderẽ pedem, nec manum iactarem, nec attollerem uocem, ſed iſta, oratorib. reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abiecciſſem: hoc unum plane tibi approbare uellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem, nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculãtur, tamẽ in hoc quoq; amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida uolo, quę de reb. tam magnis dicẽtur. Neq; eñ philoſophia ingenio renunciat, multum tamẽ † operis impendi uerbis non oportet. Hęc ſit propoſiti noſtri ſumma, quod ſentimus loquamur, quod loquimur ſentiamus. Concordet ſermo cũ uita. Ille promiſſum ſuũ impleuit, qui & cum uideas illũ, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus ſit, an unus ſit. Non delectent uerba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſsit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, ut res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes ad ingenium totę pertinẽt, hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamẽ erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. Hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt;

al. operæ

Quid aures meas ſcalpis? Quid oblectas? Aliud agitur, Vrendus, ſecãdus, abſtinen
dus ſum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum.
Tantum negocij habes, quantum in peſtilẽtia medicus. Circa uerba occupatus es?
Iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affi
ges tibi, ita ut excidere nõ poſsint? quando illa experieris? Non enim ut cętera me-
morię tradidiſſe ſatis eſt. In opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui
facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiã præceps eſt? Non
exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamẽ interual
lo ab illis diducitur, inter ipſos quoq; proficiẽtes ſunt magna diſcrimina. In tres claſ-
ſes (ut quibuſdam placet) diuiduntur: primi ſunt, qui ſapientiam nondũ habẽt, ſed
iam in uicinia eius conſtiterunt, tamen etiam quod propè eſt, extra eſt. Qui ſint hi
quæris? qui omnes iam affectus, ac uitia poſuerunt, quæ erant complectanda didi-
cerunt. Sed illis adhuc inexperta fiducia eſt, bonum ſuum nondum in uſu habent.
Iam tamẽ in illa quæ fugerunt, decidere nõ poſſunt. Iam ibi ſunt unde non eſt retro
lapſus, ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadã epiſtola ſcripliſſe me me-
mini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam
hoc proficientiũ genus, de quo locutus ſum ita cõplectuntur, ut illos dicãt iam effu
giſſe morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, quia nemo ſit ex-
tra periculum malicię, niſi qui totam eam excuſsit, Nemo autem illam excuſsit, ni-
ſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæ
pe iam dixi. Nunc quoq; te admonebo. Morbi ſunt inueterata uitia, & dura, ut aua-
ritia, ut ambitio nimia, poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius ma-
la eſſe cœperunt. Vt breuiter finiã, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquã
ualde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt: uel ſi mauis ita finiamus, Nimis
imminere leuiter petendis, uel ex toto nõ petendis, aut in magno precio habere in
aliquo habenda, uel in nullo. Affectus ſunt motus animi, improbabiles, ſubiti et con
citati, qui frequentes neglectiq; fecere morbum: ſicut diſtillatio una, nec adhuc in
morem adducta tuſsim facit, aſsidua et uetus phthiſim. Itaq; qui plurimum profecẽ
re, extra morbos ſunt, affectus adhuc ſentiunt, profecto proximi. Secundum genus
eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerũt, ſed ita ut non ſit illis
ſecuritatis ſuæ certa poſſeſsio, poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus
extra multa & magna uitia eſt, ſed non extra omnia. Effugit auaritiam, ſed iram ad-
huc ſentit. Iam nõ ſollicitatur libidine, ſed habet etiamnum ambitionem: iam non
concupiſcit, ſed adhuc timet: & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam
cedit, mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus, be
ne nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturę, ma-
gnaq; & aſsidua intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem
contemnendus eſt color tertius. Cogita quantum circa te uideas malorum, aſpice
quàm nullum ſit nephas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quan-
tum publice priuatimq; peccetur, intelliges ſatis nos cõſequi, ſi inter peſsimos non
ſumus. Ego uerò, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc
nobis, magis quàm promiſerim: præoccupati ſumus, ad uirtutem contendimus, in-
ter uitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus quantũ uacat. At quàm grande prę
miũ nos expectat, ſi occupationes noſtras & mala tenaciſsima abrumpimus. Non
cupiditas nos, non timor pellet, inagitati terroribus, incorrupti uoluptatibus, nec
mortem horrebimus nec deos: ſciemus mortem malum nõ eſſe, deos malos non eſ-
ſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur. Optima, noxa carent. Expe
ctat nos, ſi ex hac aliquando fece in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquilli-
tas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris quæ ſit iſta?
non homines timere, non deos, nec turpia uelle, nec nimia,
in ſeipſum habere maximam poteſtatem.
Inæſtimabile bonum eſt, ſuum
fieri. Vale.

EPIST. LXXVII. Quod etiam in ſenectute diſcendum eſt,& quod proprium & uerum hominis bonum eſt ratio tantum uel uirtus.

INimicitias mihi denũtias,ſi quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vi-
de quàm ſimpliciter ſecum uiuam, hoc quoq; tibi committam. Philoſophũ audio,
& quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo,& ab octaua diſputan-
tem audio. Bona, inquis ætate. Quid ni bona? Quid autem ſtultius eſt, quàm quia
diu non didiceris,non diſcere? quid ergo? idem faciam quod troſſulj & iuuenes? Be
ne mecum agitur ſi hoc unum ſenectutem meã dedecet. Omnis ætatis homines hęc
ſchola admittit,in hac ſeneſcamus,iuuenes ſequamur, In theatrum ſenex ibo, & in
circum deſcrar,& nullum par ſine me depugnabit,ad philoſophum ire erubeſcam?
Tam diu diſcendum eſt,quàm diu neſcias,& ſi prouerbio credimus,quàm diu uiuas *Prouerbium.*
Nec ulli hoc rei magis cõuenit,quàm huic, tam diu diſcendum eſt quemadmodum
uiuas,quàm diu uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceã? Etiam
ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani,quoties ſcholam intraui,præ
ter ipſum theatrũ Neapolitanorũ(ut ſcis)tranſeundũ eſt † Metronactis petentibus *al. necronactis*
domũ. Illud quidem factum eſt,& hoc ingenti ſtudio,quid ſit? † Pitaules bonus iudi- *forte, Piſaules.*
catur. Habet tibicen quoq; græcus & præco concurſum: at in illo loco in quo uir bo-
nus diſcitur, pauciſsimi ſedẽt, & hi plcriſq; uidẽtur nihil boni negocij habere quod
agant,inepti & inertes uocantur. Mihi cõtingat iſte deriſus. Aequo animo audien-
da ſunt imperitorum conuitia, & ad honeſta uadenti, cõtemnendus eſt iſte contemi
ptus. Perge,Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi,ut ſenex diſcas, imo ideo
magis propera,quoniã id nũc aggreſſus es,quod perdiſcere uix ſenex poſsis. Quan
tum inquis,proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obti
git. Pecunia ueniet ultro,honor † afferetur,gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur ti *al. offeretur.*
bi,uirtus in te non incidet,ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur: ſed
eſt tanti laborare,omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum quod ho-
neſtum. In illis nihil inuenies ueri, nihil certi,quæcũq; famæ placent. Quare hoc u-
num ſit bonum,quod honeſtum,dicam, quoniã me parum executum priore epiſto
la iudicas,magisq; hanc rem tibi laudatã quàm probatam putas,& in arctũ quæ di-
cta ſunt,contraham, Omnia ſuo bono conſtãt,uitem fertilitas commendat,ſapor ui-
num,uelocitas ceruum. † Quare fortia dorſo iumenta ſint quæris,quorũ hic unus eſt *al. Quàm*
uſus ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt ſi inueſtigare debet feras, curſus, ſi
conſequi,audacia,ſi mordere et inuadere. Id in quoq; optimum eſt cui naſcitur,quo
cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio,hac antecedit animalia,deos ſequi-
tur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt, cætera illi cum animalibus
ſatisq; cõmunia ſunt. Valet,& leones, formoſus eſt,& pauones,uelox eſt,& equi,
non dico. in his omnibus uincitur. Non quæro quid in ſe maximũ habeat, ſed quid
ſuum. Corpus habet,& arbores: habet impetũ,& motũ uoluntariũ, & beſtiæ & uer
mes: habet uocem,ſed quãto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri,
dulciorẽ,mobilioremq; luſciniæ. Quid in homine propriũ? Ratio, hæc recta & con-
ſummata,felicitatẽ hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cum bonum ſuum perfecit
laudabilis eſt,& ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini aũt ſuum bonum ratio eſt, ſi
hanc perfecit,laudabilis eſt,& finem naturę ſuę attigit: hæc ratio perfecta,uirtus uo
catur,eademq; honeſtũ eſt. Id itaq; unũ bonũ eſt in homine,quod unũ hominis eſt.
Nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum
aliud eſt hominis, quàm ratio, hæc erit unum eius bonum,ſed penſandum cum om-
nibus. Si ſit aliquis malus,puto improbabitur, ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in
homine propriũ ſolumq; eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas an hoc
ſit bonum,dubitas an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat,ualetudinẽ,diui-
tias,imagines multas,frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit,improbabis illum
Item ſi quis nihil quidem illorũ quæ retuli habeat,deficiatur pecunia,clientum tur
ba,nobilitate,& auorũ proauorumq; ſerie,ſed ex cõfeſſo bonus ſit, probabis illum.
Ergo eſt unum bonum hominis,quod qui habet,etiam ſi alijs deſtituitur,laudandus

eſt: quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ precioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore celata eſt, nec quę fiſcis ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma & iũcturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendũ incurſum maris ſolida, gubernaculo parẽs, uelox, & conſentiens uento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui uagina gemmis diſtinguitur, ſed cui & ad ſecandũ ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non ꝙ formoſa, ſed ꝙ recta ſit quæritur, Eo quodq; laudatur cui cõparatur, quod illi propriũ eſt. Ergo in homine quoq; nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum fœneret, à ꝙ multis ſalutetur, ꝙ precioſo incumbat lecto, ꝙ perlucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ ſuæ uoluntatem accommodata. Hæc uocatur uirtus, hoc eſt honeſtũ & unicũ hominis bonũ. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatũ facit. Hoc aũt unum hominis bonũ eſt, quo uno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à uirtute profecta cõtractaq; ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo unũ ipſa bonũ eſt, quia nullũ ſine illa eſt. Si omne in animo bonũ eſt, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: ualidiorem aũt animum, & excelſiorem, & ampliorẽ, facit uirtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimũt quoq; animũ & labefaciũt, & cum uidentur attollere inflant, ac multa uanitate deludunt, Ergo unum id bonũ eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitæ honeſti ac turpis reſpectu temperantur: ad hæc faciendi & nõ faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc dicam, Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit, faciet, etiamſi damnoſum erit, faciet etiam ſi periculoſum erit. Rurſus quod turpe erit, non faciet, etiamſi pecuniam affert, etiam ſi uoluptatẽ, etiam ſi potentiã. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum utiq; ſecuturus eſt, turpe itaq; uitaturus, & in omni actu uitæ ſpectaturus hæc duo nullum aliud bonum ꝙ honeſtũ, nec aliud malũ ꝙ turpe. Si una inde deprauata uirtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, unũ eſt bonum uirtus, cui iam accidere ut non ſit bonum non poteſt, mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiã non reuoluitur. Dixi ſi forte meminiſti, cõcupita uulgo & formidata inconſulto impetu, pleroſq; calcaſſe: inuentus eſt qui flammis imponeret manum, cuius riſum nõ interrumperet tortor qui in funere liberorũ lachrymã nõ mitteret, q morti intrepidus occurreret: amor, ira, cupiditas pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi aliquo ſtimulo excitata, quanto magis uirtus, quæ non ex impetu, nec ſubito ſed æqualiter ualet, cui perpetuũ robur eſt? Sequitur, ut quæ ab incõſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnũ ergo bonum ipſa uirtus eſt, quæ inter hanc fortunã & illã ſuperba incedit, cum magno utriuſq; contemptu. Si hanc opinionẽ receperis, aliquid bonũ eſſe præter honeſtum, nulla non uirtus laborabit. Nulla enĩ obtineri poterit, ſi quidquã extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua uirtutes ſunt, & ueritati, quæ ſine ratione nõ eſt. Quęcunq; autem opinio ueritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum concedas neceſſe eſt ſummæ pietatis erga deos eſſe. Itaq; quicquid illi acciderit, ęquo animo ſuſtinebit. Sciet enim id accipiſſe lege diuina, qua uniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, unũ illi bonum erit, quod honeſtũ: in hoc enim poſitum eſt & parere dijs, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si ullum aliud eſt bonum ꝙ honeſtum, ſequetur nos auiditas uitæ, auiditas rerũ uitam inſtruentiũ, quod eſt intolerabile, infinitũ, uagum, Solum ergo bonũ eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus hominum futuram feliciorem uitam ꝙ deorum, ſi ea bona ſunt quorum nullus dijs uſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adijce nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum uerſatur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt quibus per corpora utimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis & in uniuerſum datis, clauſas

& obſeſſas

& obſeſſas. Illud quoque dixerā, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt, quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bonum quàm honeſtum. Hæc quamuis latius executus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi & breuiter percurri. Nunquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, niſi animum alleues, & teipſum interroges: ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, et ſalutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tātū patienter, ſed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide quanta uis honeſti ſit. Pro Rep. morieris, etiam ſi non ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendum, interim ex re pulcherrima magnum gaudiū etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen cōtemplatio futuri operis iuuat: & uir fortis & iuſtus cum mortis ſuæ precia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutē omnium pro quibus dependit animam, in ſumma uoluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque cui etiā hoc gaudiū eripitur, quod tractatio operis maximum & ultimum præſtat, nihil cunctatus diſſiliet in mortem facere recte, pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic, factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuium, reſpondebit tibi: Iſta omnia extra opus meum ſunt, ego ipſum contemplor, hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaq; quocunq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unum bonū eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſentit, cætera leuia ſunt, mutabilia. Itaq; ſolicitè poſſidentur, etiā ſi fauente fortuna in unum congeſta ſunt, dominis ſuis † incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & eliduūt. Nemo ex iſtis quos purpuratos uides felix eſt, nō magis ꝙ ex illis ꝗbus ſceptrū & chlamydē in ſcena fabulæ aſſignāt: cū præſente populo elati inceſſerūt, & cothurnati, ſimul exierūt, excalceantur, & ad ſtaturā ſuā redeūt. Nemo iſtorū quos diuitiæ honoresq; in altiore faſtigio ponūt, magnus eſt. Quare ergo magnus uidetur? Cum baſi illū ſua metiris: paruꝰ pumilio, licet in mōte cōſtiterit, Coloſſus magnitudinē ſuā ſeruabit, etiā ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore, ſic nobis imponit, quod neminē æſtimamus eo quo eſt, ſed adijcimus illi & ea ꝗbus adornatus eſt. Atqui cū uoles uerā hominis æſtimationē inire, & ſcire q̄lis ſit, nudū inſpice: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mēdacia, corpus ipſum exuat: animum intuere qualis quantuſq; ſit, alieno an ſuo magnus: ſi erectis oculis gladios micātes uidet, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, utrum anima per os an per iugulum exeat, beatū uoca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu ueniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi uincula & exilia, & uanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit, Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinaue ſurgit, Omnia præcepi atq; animo mecū ipſe peregi. Tu hodie iſta denuntias, ego ſemper denūtiaui mihi hominē paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictꝰ uenit. At ſtultis & fortunæ credētibus, omnis uidetur noua rerū & inopinata facies. Magna aūt pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut ſcias, ea q̄ putauerūt aſpera, cū aſſueuere, patiūtur. Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis, & q̄ alij diu patiēdo leuia faciūt, hic leuia facit diu cogitādo. Audimus aliq̄ndo uoces imperitorū dicētiū: Neſciebā hoc mihi reſtare. Sapiēs ſcit ſibi omnia reſtare, qcquid factū eſt, dicit, ſciebā. Vale.

al. incubant. Simul, pro poſtquàm.

[redacted] IN LIBRVM DECIMVM ANNOT.

Scit ſe eſſe natum oneri ferendo. Ita uetus æditio. In priſcis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, eſſe oneri ferendo, quemadmodum dicimus, eſt ſoluendo. Epiſt. 72.

Quæ poſſis & inciſe ſcribere. In alijs erat, incedendo ſcribere, forte ſcriptū erat, inceſſim ſcribere, quemadmodum dicimus curſim, niſi inciſe dicitur ſcribi, quod ex interuallo ſcribitur, Epiſt. 73.

Quis ſit? Pitaules. In alijs erat, quid ſit? Nam ſubaudiendum eſt quæris. Non enim quæritur quis homo ſit, ſed quid rei, cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus quis eſt, ſed quid eſt? & reſpondetur muſicus eſt. Epiſt. 77.

Pitaules. In alijs erat, Pytholaus, forte legendum, Phyſaules, ab inflandis tibijs.

PINCIANI IN LIBRVM DECIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt.71. ET quemadmodum Vergilius noſter ait in mari terræq; urbesq; recedunt]Erratum in ordine uerborum.Lege.Et quemadmodum in mari, ut ait Vergilius noſter,terræq; urbesq; recedũt,ex uetere lectione.Stulticia eſt timore mortis mori] Eadem addit compluſcula uerba hoc pacto.Si tibi commodaret,ſtultitia eſſet.Stulticia eſt timore mortis mori.Cumq; commodo mori non licuiſſet] Non commodo,ſed quo modo omnia ſcripta exemplaria præferunt,ut putem omiſſum fuiſſe librariorum incuria uerbum aliquod neceſſarium ad cõplemẽtum ſententiæ.

Epiſt.72. Rigidari quidem amplius intendi non poteſt] Exemplaria pleraq; cum impreſſa lectione rigidari præferunt. Alia rigida eſt,ut conſiderandum lectores habeant, an ita legi commode poßit.Rigida eſſe amplius non intendi poteſt.Vbi ergo eſt origo calamitatis.Vbi illud malum uerum eſt] Scribendum.Vbi ergo eſt calamitas? Vbi illud ueſtrum malum eſt? ex codice antiquo.

Epiſt.73. Quædam enim ſunt quæ poſſes & inciſe ſcribere]Codex Facundi & Primitiui non inciſe legit, ſed in circo: Alij in ciſio,quam lectionem probo,eſt enim ciſium genus uehiculi geſtatorij, autore Nonio Marcello,nec poſſes, legendum,ſed poßis.Cum medios quoq; ſequatur fructus ſuus]Prior æditio fluctus, non fructus,quod non diſplicet,quia præceßit,iam in portu ſunt.Scripti quoq; codices eam lectionem agnoſcunt.

Epiſt.75. Circa premium rixa eſt.]Primum,non premium,eadem. Aliquos ſpes uana deluſit] Lege inuadẽdiq; aliquos ſpes uana deluſit,ex eiſdem. Aut inde fallimur] Omnia quæ legerim exemplaria ita habent præter unum Franciſcanum in quo legitur,aut decipimur aut fallimur.Quod negatis ullum eſſe aliud honeſto bonum]Legendũ,quod negatis ullũ eſſe aliud ab honeſto bonum. Alia exemplaria,quod negatis ullũ eſſe aliud bonum quàm honeſtum.

Epiſt.76. Quid aures meas ſcalpis,quid oblectas. Aliud agitur. Vrendus,ſecandus,abſtinendus ſum]Scabis,non ſcalpis: & abſcindendus,non abſtinendus in quibuſdam habetur exemplaribus. Poſtquam hæc animum implicuerunt & perpetua eius mala eſſe cœperunt]Nonnulli codices.Hæc cum ſemel cœperunt animum implicuerũt,& perpetua eius mala eſſe cœperunt.

Epiſt.77. ET quidem quintum iam diem habeo ex quo in ſcholam eo] In nonnullis exemplarib.equidem habetur, nõ & quidem,ſed omnino ſuſpecta mihi tota hæc lectio,mallemq; legeres ſic,& quidem quintus iam dies abijt ex quo in ſcholam eo: & ſi nullus antiquus codex faueat.Illud quidem factum eſt & hoc ingẽti ſtudio quis ſit Pitaules bonus indicatur] Caſtiga.Illud quidem ingenti ſtudio quis ſit pitaules bonus indicatur, reliqua ſuperuacanea ſunt, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non eſſe curandum.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt,quæ præmitti ſolent,& nunciare ſecuturæ claſſis aduẽtum,tabellarias uocãt.Gratus illarum Campaniæ aſpectus eſt.Omnis in † pilis Puteolorum turba conſiſtit,& ex ipſo genere uelorũ Alexandrinas, aliâs pyris. quãuis in magna turba nauium,intelligit.Solis enim licet ſupparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum,quàm ſumma pars ueli:illinc maxime nauis urgetur. Itaque quoties uentus increbuit,maiorq; eſt quã expedit,antemna ſubmittitur. Minus habet uirium flatus ex humili.Cum intrauere Capreas & promontorium,ex quo Alta procelloſo ſpeculatur uertice Pallas,cæteræ uelo iubentur eſſe contentæ, ſupparũ Alexandrinarum inſigne indicium eſt.In hoc omnium diſcurſu properantium ad littus,magnam ex pigritia mea ſenſi uoluptatem,quòd epiſtolas meorum accepturus non properaui ſcire,quis illic eſſet rerum mearũ ſtatus,quid afferrent.Olim iam nec perit quicquã mihi,nec acquiritur.Hoc etiam ſi ſenex nõ eſſem, fuerat ſentiendũ.Nunc uerò multo magis, quia quantulumcunq; haberem, tamen plus iam mihi ſuppereſſet uiatici quàm uiæ,præſertim cũ eam uiam ſimus ingreßi quam peragere non eſt neceſſe.Iter imperfectũ erit,ſi in media parte,aut citra petitum locũ ſteteris. Vita non eſt imperfecta,ſi honeſta eſt. Vbicunq; deſines,ſi bene deſinis, tota eſt.Sæpe autẽ & fortiter deſinendũ eſt,& non ex maximis cauſis.Nã nec hæ maximæ ſunt,quæ nos tenẽt.Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adoleſcẽs quietus & cito ſenex,morbo,& non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante,cœpit deliberare de morte;conuocauit complures amicos:unuſquiſque

quiſque

quiſq; aut quia timidus erat,id illi ſuadebat,quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus,id conſilium dabat,quod deliberāti gratius fore ſuſpicabatur, Amicus noſter Stoicus homo egregius,& ut uerbis illū quibus laudari dignus eſt laudem, uir fortis ac ſtrenuus,uidetur mihi optime illum cohortatus, Sic enim cœpit. Noli, mi Marcelline,torqueri,tanquam de re magna deliberes. Nō eſt res magna uiuere,omnes ſerui tui uiuunt,omnia animalia. Magnum eſt honeſte mori,prudēter, fortiter. Cogita quàm diu iam idem facias. Cibus,ſomnus,libido. Per hunc circulum curritur, Mori uelle non tantum prudēs,& fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi,ſed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum,et indicauit tunc familiam periculum adire,cum incertum eſſet,an mors domini uoluntaria fuiſſet, alioquin tam mali exempli eſſet prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinū admonuit non eſſe inhumanū,quemadmodū cæna peracta reliquię circūſtātibus diuidūtur:ſic peracta uita aliquid porrigi his,qui totius uitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiā cum de ſuo fieret. Minutas itaq; ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos ultro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro,non ſanguine. Triduo abſtinuit,& in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit. Solium deinde illatū eſt,in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa paulatim defecit,ut aiebat,non ſine quadam uoluptate, quā afferre ſolet leuis diſolutio animi,non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi non ingratam tibi,exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit,tamen molliſſime exceſſit,& uitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exēpla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus,morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus eſt,ut neſciat ſibi quandoque moriendum,tamen cum propè acceſſerit,tergiuerſatur, tremit,plorat. Nonne tibi uidebitur ſtultiſſimus omniū, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? Aequè ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non uiuet. Hæc paria ſunt,non eris,nec fuiſti. Vtrunq; tempus alienū eſt. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quouſq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Deſine fata deûm flecti ſperare precando, rata & fixa ſunt, atq; magna & æterna neceſſitate ducūtur. Eò ibis,quò omnia eunt. Quid tibi nouū eſt? ad hanc legem natus es,hoc patri tuo accidit,hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te,hoc omnibus poſt te. Series inuicta & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior,ut opinor,eſſes,ſi multa milia tibi cōmorerentur. Atqui multa milia hominū & animaliū hoc ipſo momento,quo tu mori dubitas, animā uarijs generibus emittunt. Tu autē non putabas te aliquando peruēturū ad id,ad quod ſemper ibas? Nullum ſine exitu iter eſt. Exēpla nunc magnorū uirorum me tibi iudicas relaturum? Puerorū referam. Lacū ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat,non ſeruiam,ſua illa dorica lingua,& uerbis fidem impoſuit, Vt primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio, afferre enim uas obſcœnum iubebatur, illiſum parieti caput rupit. Tā propè libertas eſt,& ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filiū tuū malles,quàm per inertiā ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis,ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum,ut dicas,non ſeruio? Infelix,ſeruis hominibus, ſeruis rebus,ſeruis uitæ. Nā uita,ſi moriendi uirtus abeſt,ſeruitus eſt. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipſas quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti,nulla tibi noua eſt,nulla non iam odioſa ipſa ſanetate: quis ſit uini,quis mulſi, ſapor ſcis,nihil intereſt,centum per ueſicam tuam an mille amphoræ trāſeant, ſaccus eſt. Quid ſapiet oſtreum,quid mullus,optime noſti,nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactū reſeruauit. Atqui hæc ſunt à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? † Amicos & patriā? Tāti enim illam putas,ut tardius cœnes ſolemq; ſi poſſes,extingueres? Quid enim unquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te,non fori,non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendū

aliàs, amicū es patriæ.

fieri,

fieri. Inuitus relinquis macellũ, in quo nihil reliquiſti. Mortẽ times, at quomodo illam media oblectatione cõtemnis? Viuere uis, ſcis enim, mori times. Quid porro iſta uita non mors eſt? Cæſar, cũ illum tranſeuntem per latinam uiã, unus ex cuſtodiarum agmine demiſſa uſq; in pectus uetere barba, rogaret mortẽ, nunc enim, inquit, uiuis? Hoc iſtis reſpondendũ eſt, quibus ſuccurſura mors eſt. Mori times? nũc enim uiuis? Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honeſta facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unũ eſſe ex uitæ officijs & mori? Nullũ officiũ relinquis? Non enim certus numerus quẽ de-
Vide Plinium, lib.7.cap.48. beas explere finitur? Nulla uita eſt non breuis. Nã ſi ad naturã rerũ reſpexeris, etiã Neſtoris & Statiliæ breuis eſt quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta nouẽ uixiſſe. Vides aliquã gloriari ſenectute longa, quis illã ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimũ implere? Quomodo fabula, ſic uita, non quãdiu, ſed quàm bene acta ſit, refert. Nihil ad rẽ pertinet quo loco deſinas, quocunq; uoles, deſine tantum bonam clauſulam impone. Vale.

EPIST. LXXIX. Quod multũ ad bonam ualetudinem amicorum præſentia & mollis exercitatio proſunt. De tribus incommodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te diſtilationibus crebris ac ſebriculis, quæ longas diſtillationes & in cõſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus ualetudinis, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, ut ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cœpe abrũpendæ uitæ, patris mei indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim non quàm fortiter ego mori poſſem ſed quàm ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaquè imperaui mihi ut uiuerem, aliquando enim & uiuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio dicam: ſi prius hoc dixerim, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ uim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia, & quicquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtro ſaluti fuerunt, philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui: illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam cõtulerunt ualetudinem amici, quorũ adhortationibus, uigilijs, ſermonibus, alleuabar. Nihil æquè Lucili uirorum optime, ægrum reficit atq; adiuuat, quàm amicorũ affectus, nihil æquè expectationem mortis ac metũ ſurripit. Non iudicabam me, cũ illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam inquam, me uicturũ, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi uidebar, ſed trahere. Hæc
al. ad uiuendũ. mihi dederunt uoluntatẽ † adiuuandi me, & patiendi omne tormentũ: alioqui miſerrimũ eſt, cũ animũ moriendi proieceris, nõ habere uiuendi. Ad hæc ergo remedia te cõfer, medicus tibi quantũ ambules, quantũ exercearis, mõſtrabit. Ne indulgeas ocio, ad quod uergit iners ualetudo, ut legas clarius, & ſpiritũ, cuius iter & receptaculũ laborat, exerceas: ut nauiges, & uiſcera molli iactatione concutias: quibus cibis utaris: uinũ quando uiriũ cauſa aduoces, quando intermittas, ne irritet, et exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, ſed totius uitæ remediũ eſt. Contemne mortẽ. Nihil triſte eſt, cũ huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt metus, mortis, dolor corporis, intermiſſio uoluptatũ. De morte ſatis dictũ eſt, hoc unũ dicã, nõ morbi hunc eſſe ſed naturæ metũ: multorũ mortẽ diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, uideri perire. Morieris nõ qa ęgrotas, ſed quia uiuis. Iſta te res & ſanatũ manet, cũ cõualueris, nõ mortẽ ſed ualetudinẽ effugies. Ad illud nũc propriũ incõmodũ reuertamur, magnos cruciatus habet morbus, ſed hos tollerabiles interualla faciũt. Nã ſummi doloris intentio inuenit finẽ. Nemo poteſt ualde dolere, & diu: ſic nos amãtiſſima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorẽ aut tollerabilẽ aut breuẽ faceret. Maximi dolores cõſiſtũt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articuliq;, & quicquid aliud exile eſt, acerrime ſæuit, cũ in arcto uitia conceperit. Sed cito hæ partes obſtupeſcũt, et ipſo dolore ſenſum doloris amittunt, ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, uim ſuam qua

uiget

uiget admonetq; nos,perdit:ſiue quia corruptus humor cum deſijt habere quo cō/
fluat,ipſe ſe elidit,& his quæ nimis impleuit,excutit ſenſum.Sic podagra & chira-
gra & omnis uertebrarū dolor,neruorumq; interquieſcit,cū illa quę torquebat he
berauit:omniū iſtorū prima uerminatio uexat,impetus mora extinguitur, & finis
dolendi eſt obtorpuiſſe.Dentiū,oculorū,auriū dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt,
quod inter anguſta corporis naſcitur:non minus mehercule quàm capitis ipſius,ſi
incitatior eſt,eo citius in alienationem ſtuporemq; conuertitur.Hoc itaq; ſolatium
uaſti doloris eſt,quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire,ſi nimis ſenſeris. Illud autem
eſt quod imperitos in uexatione corporis male habet,nō aſſueuerūt animo eſſe cō/
tenti,multum illis cum corpore fuit.Ideo uir magnus ac prudens animū † deducit *al. diducit.*
à corpore,& multū cum meliore & diuina parte uerſatur,cum hac quęrula ac fragi
li quantum neceſſe eſt.Sed moleſtū eſt,inquis,carere aſſuetis uoluptatibus,abſtine-
re cibo,ſitire,eſurire.Hæc prima abſtinētia grauia ſunt, deinde cupiditas relāgue/
ſcit,ipſis per ſe quæ cupimus fatigatis,ac deficiētibus.Inde moroſus eſt ſtomachus,
inde quibus fuit auiditas cibi,odium eſt,deſideria ipſa moriuntur.Non eſt autem a/
cerbum carere eo,quod cupere deſieris.Adijce,quod nullus non intermittitur do/
lor,aut certe remittitur.Adijce,quod licet & cauere uenturum,& obſiſtere imminē
ti remedijs.Nullus enim non ſigna præmittit,utiq; qui ex ſolito reuertitur,Tolera/
bilis eſt morbi patientia,ſi cōtempſeris id quod extremum minatur.Noli mala tua
facere tibi ipſi grauiora,,& te querelis onerare:leuis dolor eſt,ſi nihil illi opinio ad/
iecerit, Contra ſi exhortari te cœperis ac dicere,nihil eſt,aut certe exiguum eſt,du
remus,iam deſinet,leuem illum,dum putas , facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa
ſunt,non ambitio tantum,ad illam reſpicit,& luxuria et auaritia.Ad opinionē dole
mus,tā miſer eſt quiſq;,ꝙ credidit.Detrahendas pręteritorū dolorum cōqueſtiones
puto,& illa uerba,nulli unq; fuit peius,quos cruciatus,quāta mala pertuli? Nemo
me reſurrecturū putauit.Quoties deploratus ſū à meis,quoties à medicis relictus?
In eculeum impoſiti non ſic diſtrahuntur.Etiam ſi ſunt uera iſta, tranſierunt. Quid
iuuat præteritos dolores retractare,et miſerū eſſe,quia fueris? Quid quod nemo nō
multū malis ſuis adiecit,& ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe
iucundum eſt.Naturale eſt mali ſui fine gaudere.Circumcidenda ergo duo ſunt, &
futuri timor,& ueteris incōmodi memoria:hoc ad me iam non pertinet,illud non/
dū.In ipſis poſitus difficultatibꝰ dicat.Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Toto
cōtra illum pugnet animo,uincetur ſi ceſſerit,uincet ſi ſe contra dolorem ſuum in/
tenderit.Nunc hoc plerique faciunt,attrahunt in ſe ruinam,cui obſtandum eſt. Iſtud
quod premit,quod impendet,quod urget,ſi ſubducere te cœperis,ſequetur & gra-
uius incūbet:ſi contra ſteteris & obniti uolueris,repelletur.Athletæ quantū plaga
rum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum glo/
riæ cupiditate:nec tantum quia pugnant iſta patiuntur,ſed ut pugnēt, exercitatio
ipſa tormentum eſt.Nos quoq; euincamus omnia,quorum præmiū non corona,nec
palma eſt,nec tubicē prædicationi nominis noſtri ſilentiū faciens, ſed uirtus & fir/
mitas animi & pax in cæterū parta,ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna
eſt.Dolorē grauē ſentio.Quid ni ſentias? ſi illū muliebriter tuleris.Quemadmodū
perniciosior eſt hoſtis fugientibus,ſic omne fortuitū incōmodū magis inſtat cedēti
& auerſo.Sed graue eſt.quid? nos ad hoc fortes ſumus ut leuia portemus? Vtrū uis
longū eſſe morbū,an concitatū & breuē? Si longus eſt habet intercapedinē,dat re/
fectioni locū,multū tēporis donat,neceſſe eſt ut exurgat et deficiat.Breuis morbus
ac præceps alterutrū faciet,aut extinguetur,aut extinguet.Quid aūt intereſt nō ſit,
aut nō ſim? In utroq; finis dolendi eſt.Illud quoq; proderit,ad alias cogitationes a/
uertere animū,& à dolore diſcedere.Cogita quid honeſte,quid fortiter feceris, bo/
nas partes tecū ipſe tracta,memoriā in ea,quæ maxime miratus es,ſparge, tūc tibi
fortiſſimꝰ quiſq; & uictor doloris occurrat.Ille qui dū uarices exſecādas præberet,
legere librū perſeuerauit.Ille qui nō deſijt ridere,cū hoc ipſum mirati tortores om-
nia inſtrumenta crudelitatis experirentur,Non uincetur dolor ratione, qui uictus
eſt riſu?

eſt riſu? Quicquid uis nunc licet dicas, diſtilationes & uim continuæ tuſſis egerentem uiſcerũ partes, & febrem præcordia ipſa torrentẽ, & ſitim, et artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renouaret & altius urgeret impreſſum, inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt, non rogauit, parum eſt, non reſpondit: parũ eſt, riſit, & quidẽ ex animo: uis tu poſt hoc dolorem deridere? ſed nihil, inquit, agere ſi-
al. nõ & an. nit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus ualetudo tenet † non animũ. Itaq; curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet, ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? Oſtẽdes morbum poſſe ſuperari, uel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantũ arma & acies dant argumẽta alacris animi indomitiq; terroribus, & in ueſtimentis uir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cũ morbo, ſi nihil te coegerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplũ. O quàm magna erit gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri. Ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea duo ſunt genera uoluptatum, corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imò (ſi uerum æſtimes) incitat, magis iuuat bibere ſitientem, gratior eſt eſurienti cibus. Quicquid ex abſtinentia cõtigit, auidius excipitur. Illas uerò animi uoluptates, quæ maiores certioresq; ſunt, nemo medicus ægro negat, has quiſquis ſequitur & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrũ. quare? quia non uino niuem diluit, quia non rigorẽ potionis ſuæ quã capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie, quia non oſtrea illi lucrina in ipſa menſa aperiuntur, quia non circa cœnationem eius tumultus cocorũ eſt, ipſos cum obſonijs focos transferentium, hoc enim iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parũ ferueat, cœnã culina proſequitur. O infelicẽ ægrum, edet quantum concoquat, nõ iacebit in cõſpectu aper, ut uilis caro, à menſa relegatus, nec in repoſitorio eius pectora auiũ (totas enim uidere faſtidiũ eſt) congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? Cœnabis tanquã æger, imò aliquando tanquã ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquã calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluẽtibus magisq; animo quàm corpore morbidis, tãtum mortẽ deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorũ cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res, uarias, magnas, diuinas percenſentem, in odium illa ſui adducere ſolet iners ocium. Rerũ naturam peragenti nunquam in faſtidiũ ueritas ueniet, falſa ſatiabunt. Rurſus ſi mors accedit & uocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longiſſime fructus eſt. Cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere: his neceſſe eſt uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris uacando: ueniet aliquod tempus quod nos iterum iungat ac miſceat, quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. Nam ut Poſſidonius ait, unus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiã in oculis habere, tanquam quicquid poteſt facere, factura ſit. Quicquid expectatũ eſt diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX. De Scylla & Charibdi & Aetna. Aequale in omnibus eſſe quod beatum facit.

Expecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius, quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nã Scyllam ſaxum eſſe, & quidem terribile nauigantibus, optime ſcio. Charydis an reſpõdeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſeruaueris (dignũ eſt autem ut obſerues) fac nos certiores, utrũ uno tantũ uento agatur in uortices, an omnis tẽpeſtas æque mare illud contorqueat: & an uerum ſit quicquid illo freti turbine arreptũ eſt, per multa milia trahi cõditũ, & circa Taurometanum littus emergere. Si hęc mihi perſcripſeris,

tunc tibi

tunc tibi audebo mandare,ut in honorem meum Aetnam quoq; aſcendas,quã con
ſumi & ſenſim ſubſidere,ex hoc colligunt quidam,quod aliquando longius nauigã
tibus ſolebat oſtendi.Poteſt hoc accidere,non quia montis altitudo deſcendit,ſed
quia ignis euanuit,& minus uehemens ac largus effertur,ob eãdem cauſam ſumo
quoque per diẽ † ſegnior.Neutrum autem incredibile eſt,nec montẽ qui deuore- *al.ſegniore.*
tur quotidie minui,nec ignem manere eundem,quia nõ ipſe ex ſe eſt,ſed in aliqua
inferna ualle conceptus exæſtuat,& alijs paſcitur,in ipſo monte non alimentũ ha-
bet,ſed uiam.In Lycia regio notiſſima eſt, Hepheſtion incolæ uocant per foratum
pluribus locis ſolũ, quod ſine ullo naſcentiũ dãno ignis innoxius circuit.Læta ita-
que regio eſt,& herbida,nil flammis adurentibus,ſed tantum ui remiſſa ac langui
da reſulgentibus.Sed reſeruemus iſta,tunc quæſituri,cum tu mihi ſcripſeris, quan-
tum ab ipſo ore montis niues abſint,quas ne æſtas quidem ſoluit,adeo tutæ ſunt ab
igne uicino,Non eſt autem quod iſtam curam imputes mihi,morbo enim tuo datu-
rus eras,etiam ſi nemo quid mandare tibi,donec Aetnã deſcribas in tuo carmine, † *al.ne.*
& hunc ſolennem omnibus Poetis locum attingas,quem quo minus Ouidius trac-
taret,nihil obſtitit,quod iam Vergilius impleuerat,ne Seuerũ quidem Cornelium
uterq; deterruit.Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit,& qui præceſſerant,
non præripuiſſe mihi uidentur quæ dici poterant,ſed aperuiſſe.Sed multũ intereſt,
utrum ad conſumptam materiam,an ad ſubactam accedas.Creſcit in dies,et inuen
turis inuenta non obſtant.Præterea conditio optima eſt ultimi.Parata uerba inue-
nit,quæ aliter inſtructa nouam faciem habent,nec illis manus inijcit tanquàm alie-
nis.Sunt enim publica,Iuriſconſulti negant quicquam publicum uſu capi.Aut ego
te non noui,aut ætna tibi ſaliuam mouet.Iam cupis grãde aliquid,& par prioribus
ſcribere.Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit,quæ tanta in te eſt,ut ui
dearis mihi retracturus ingenij tui uires, ſi uincendi periculum ſit.tanta tibi prio-
rũ reuerentia eſt.Inter cætera hoc habet boni ſapientia.Nemo ab altero poteſt uin-
ci,niſi dum aſcenditur,dum ad ſummum perueneris,paria ſunt.Non eſt incremen-
to locus,ſtatur.Num quid ſol magnitudini ſuæ adijcit?Num quid luna ultra quàm
ſolet procedit?Maria non creſcunt,mundus eũdem habitum ac modum ſeruat.Ex
tollere ſe,quæ iuſtam magnitudinem impleuere non poſſunt.Quicunq; fuerint ſa-
pientes,pares erunt & æquales,habebit unuſquiſq; ex his proprias dotes.Alius erit
affabilior, alius expeditior, alius prõptior in eloquẽdo,alius facũdior.Illud de quo
agitur quod beatũ facit,æquale eſt in omnibus.An Aetna tua poſſit ſublabi & in ſe rue
re, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per uaſti maris ſpacia † detrahat aſſi- *forte, deterat*
dua uis ignium,neſcio:uirtutem,non flamma,non ruina inferius abducet.Hæc una
maieſtas deprimi neſcit,nec proferri ultra,nec referri poteſt .Sic huius, ut cœleſtiũ,
ſtata magnitudo eſt.Ad hanc nos conemur educere,iam multum operis effectũ eſt,
imò ſi uerum fateri uolo,non multum.Nec enim bonitas eſt,peſſimis eſſe meliorẽ.
Quis oculis glorietur,qui ſuſpicentur diem, quibus ſol per caliginẽ ſplendet , licet
contentus interim ſit effugiſſe tenebras,adhuc nõ fruitur bono lucis. Tũc animus
noſter habebit quod gratuletur ſibi,cum emiſſus his tenebris,in quibus uolutatur,
non tenui uiſu clara proſpexerit,ſed totum diem admiſerit,et redditus cœlo ſuo fue
rit,cum receperit locum,quem occupauit ſorte naſcendi.Surſum uocant illum ini-
tia ſua.Erit autem illic etiam antequã hac cuſtodia exoluatur, cum uitia diſiecerit,
puruſq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere,Lucili
chariſſime,in hoc ire impetu toto,licet pauci ſciant,licet nemo † uiuat. Gloria um- *al.uideat.*
bra uirtutis eſt etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra
antecedit,aliquando ſequitur uel à tergo eſt,ita gloria aliquando ante nos eſt,uiſen
damq; ſe præbet,aliquãdo in auerſo eſt,maiorq; quo ſerior,ubi inuidia ſeceſſit.Quã-
diu uidebatur furere Democritus?uix recepit Socratem fama . Quamdiu Catonẽ
ciuitas ignorauit, reſpuit,nec intellexit,niſi cum perdidit.Rutilij innocẽtia ac uir-
tus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dum uiolatur, effulſit. Nunquid non ſorti ſuæ
gratias egit,& exilium ſuũ complexus eſt?De his loquor,quos illuſtrauit fortuna,

dum uexat. Quàm multorum profectus in noticiam euaſire poſt ipſos? quàm multos fama non excepit, ſed eruit? Vides epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoq; imperitorũ turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, apud quas delituerat. Multis itaq; iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes in quadam epiſtola, cũ amicitiã ſuã & Metrodori, grata commemoratione cecinisſet, hoc nouiſſime adiecit, nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed pene inauditos. Nunquid ergo nõ poſtea quàm eſſe deſierat inuentus eſt? Nunquid nõ opinio eius †emicuit? Hoc Metrodorus quoq; in quadam epiſtola confitetur, ſe & Epicurũ non ſatis † emicuiſſe, ſed poſt ſe & Epicurum, magnũ paratumq; nomen habituros, & qui uoluiſſent per eadem ire ueſtigia. Nulla uirtus latet, & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui cõditam & ſeculi ſui malignitate compreſſam dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum milia, multa populorum ſuperuenient. Ad illa reſpice, etiã ſi omnibus tecum uiuentibus ſilentium liuor indixerit, uenient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent. Si quod eſt precium uirtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidẽ nihil pertinebit poſterorum ſermo, tamẽ etiam non ſentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, ſi modo illã bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, ſiue ex denunciato uidebatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies, ueritas in omnẽ partẽ ſui ſemper eadẽ eſt. Quę decipiũt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium, perlucet, ſi diligenter inſpexeris. Vale.

al. emituit
al. emtuiſſe

EPIST. LXXXI. De exercendo in philoſophia ingenio. Et quòd uera libertas excuſſo mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos † ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meã impedit, quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde hoſtiũ, non alleuabitur uellum, licebit uni uadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti uiam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen uerbum dixi, qui mihi ſilentiũ promittebam, & ſine interpellatore ſecretum. Ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci, quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo, quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinẽs aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat. Animus ex ſe creſcit, ſeipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa deniq; opera, tibi continget uirtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quicquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? uelle. Quid autem melius potes uelle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoq; conditiones extremę, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur, peculium ſuum, quod comparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupiſces quanticunq; ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaq; in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, nec qui uendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te primum metu mortis illa nobis primũ iugũ imponit. Deinde metu paupertatis. Si uis ſcire quàm nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum uultus. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſollicitudo in alto eſt, etiam ſi qua incidit cura, uelut nubes leuis tranſit: horum qui felices uocãtur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: &

forte, ſphyromachiam.

tia:& quidem grauior,quia interdum non licet palàm eſſe miſeros,ſed inter erum
nas cor ipſum exedentes,neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exẽplo mihi utendũ
eſt,nec enim ullo efficacius exprimitur,hic humanæ uitæ mimus,qui nobis partes,
has quas male agamus,aſſignat. Ille q̃ in ſcena † latius incedit,et hæc reſupinꝰ dicit. *al. elatus.*

Supero Argis,regna mihi liquit Pelops. Qua ponto
ab Helles atq; ab Ionio mari Vrgetur Iſthmos,

ſeruus eſt,quinq; modios accepit,& quinq; denarios. Ille qui ſuperbus atq; impo-
tens,& fiducia uirium tumidus,ait.

Quod niſi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in † cœnaculò *al. centũculò.*
dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas,quos ſupra capita hominũ, ſupraq; turbã
delicatos lectica ſuſpendit. Omniũ iſtorũ perſonata felicitas eſt. Contemnes illos,ſi
diſpoliaueris. Equũ empturus ſolui iubes ſtratũ,detrahis ueſtimenta uenalibus, ne
qua uitia corporis lateant,hominẽ inuolutũ æſtimas? Mãgones,quicquid eſt quod
diſpliceat,aliquo lenocinio abſcondunt,Itaq; ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta
ſunt,ſiue crus alligatũ,ſiue brachiũ aſpiceres,nudari iuberes & ipſum tibi corpus
oſtendi. Vides illũ Scythiæ Sarmatiæue regẽ inſigni capitis decorum,ſi uis illũ æſti
mare,totumq; ſcire qualis ſit,faſciã ſolue,multũ mali ſub illa latet. Quid de alijs lo-
quor? ſi perpendere te uoles,ſepone pecuniã,domũ,dignitatem,intus te ipſe conſi-
dera. † Nunc qualis ſis alijs credis. Vale. *aliter, non quã lis ſis, alijs credens.*

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non eſt à beneficiò
ceſſandum. De compenſatione iniuriæ & beneficij,quod
nemo ſcit referre gratiam,niſi ſapiens.

QVereris incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum,age aut fortu-
næ,aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligẽtia poteſt, niſi te
malignum. Nam ſi hoc periculũ uitare uolueris,non dabis beneficia. Ita ne apud ali
um pereant,apud te peribuunt? Non reſpondeant potius,quàm non dẽtur. Et poſt
malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quicquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilita-
te,unius anni reſtituit ubertas. Eſt tãti ut gratum inuenias,experiri & ingratos. Ne-
mo habet tam certam in beneficijs manum,ut non ſæpe fallatur. Aberrent,ut aliquã
do hæreant. Poſt naufragium maria tentantur,fœneratorem non fugat à foro † co- *al. tortor, forã*
actor. Cito inerti ocio uita torpebit,ſi relinquendum eſt quicquid offendit. Te uero *tẽ legendum*
benigniorem hæc ipſa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus eſt,id, ut aliquãdo *coctor, pro de*
procedat,ſæpe tẽtãdum eſt. Sed de iſto ſatis multa in his libris locuti ſumus, qui de *coctor.*
Beneficijs inſcribuntur. Illud magis quærendum uidetur,quod non ſatis (ut exiſti-
mo) explicatum eſt,an is qui profuit nobis,ſi poſtea nocuit,paria fecerit,& nos de-
bitò ſoluerit. Adijce ſi uis & illud,multo plus poſtea nocuit, quàm ante profuerat.
Si rectam illam rigidi iudicis ſentẽtiam quæris,alterũ ab altero abſoluetur,& dicet,
Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria ſupereſt
plus nocuit,ſed prius profuit. Itaq; habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtio-
ra ſunt quàm ut admoneri debeas,quærendum eſſe quàm libenter profuerit, quàm
inuitus nocuerit,quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficiũ
dare,uictus ſum aut uerecundia,aut inſtantis pertinacia,aut ſpe. Eo animo quidq;
debetur,quo datur,nec quantum ſit,ſed à quali profectum uoluntate perpenditur.
Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficiũ fuit & hoc quod modum beneficij pri-
oris exceſſit,iniuria eſt. Vir bonus utroſq; calculos ſic ponit,ut ſe ipſe circũſcribat,
beneficio adijcit,iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex (quem eſſe me malo) iniu
riæ obliuiſci debebit,officij meminiſſe. Hoc certe,inquã iuſtitiæ conuenit,ſuum cui-
que reddere,beneficio gratiam,iniuriæ talionem,aut certe malam gratiam. Verum
erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit,alius beneficium dederit. Nam ſi idem eſt,be-
neficio uis iniuriæ extinguitur. Nam cui etiam ſi merita non anteceſſiſſent , oporte
bat ignoſci,poſt beneficia lædenti,plus quàm uenia debetur. Non pono utriq; par *Vide num le-*
precium,pluris æſtimo beneficium q̃ iniuriam. Non omnes grati ſciunt debere be- *gendum ſit*
neficium. Poteſt etiã imprudens,& rudis,& unus è turba,utiq; dum † prope ſibi eſt, *probæ fidei.*

Hæc in quibuſdam nō adduntur.

reddere beneficium,† & penſare ab accepto, ignorat autē quantum pro re debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæq; taxanda ſit. Nā ille de quo loquebar modo, ſtultus etiāſi bonæ uoluntatis eſt, aut minus ꝙ debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddit, id quod referendum eſt, effundit atq; abijcit. Mira in quibuſdam rebus uerborū proprietas eſt, & conſuetudo ſermonis antiqui, quædam efficaciſſimis & officia docētib9 notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui. Ille illi gratiā retulit. Referre eſt ultro quod debeas afferre. Non dicimus, gratiā reddidit. Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per aliū. Non dicimus, repoſuit beneficiū, aut ſoluit, nullū enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit uerbum. Referre eſt, ad eum à quo acceperis, rem ferre. Hæc uox ſignificat uoluntariā relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, ubi, quemadmodū. Itaq; negamus quenꝙ ſcire gratiam referre, niſi ſapientē. Non magis ꝙ beneficiū dare quiſquā ſcit, niſi ſapiens, hic ſcilicet qui magis dato gaudet, ꝙ alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ uidemur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci uocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientē referre gratiā? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſq; ſcit alius? nec cū emit aliquā rem, preciū uēditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, ſolū ſapiētē referre gratiā ſcire. Deinde idē admiratur, cū dicimus, ſolus ſapiēs ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt. Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt referre gratiā, imo hoc magis uulgare eſt, & in plures cadit, ꝙ uera amicitia. Deinde idē admiratur quod dicimus, fidē niſi in ſapiente nō eſſe, tanꝙ nō ipſe idem dicat. An tibi uidetur fidē habere, qui referre gratiā neſcit? Deſināt itaq; infamare nos tanquā incredibilia iactātes, & ſciāt apud ſapiētē eſſe ipſa honeſta, apud uulgum ſimulacra rerū honeſtarū & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens, Stultus quoq; utcunq; ſcit, & quemadmodū poteſt referat, ſcientia illi potius ꝙ uoluntas deſit, uelle non diſcitur. Sapiens intra ſe omnia comparabit. Maius enim aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſa. Sæpe enim hoc non potuēre diuitiæ in domū infuſæ, quod oportune dati mille denarij. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnū. Quantum autem exiſtimas intereſſe, utrū aliquis † quod dederat, ſed quod præſtabat ſumpſerit, an beneficiū acceperit, ut daret? Sed ne in eadem quæ ſatis ſcrutati ſumus reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ uir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimū, ſed beneficio fauebit, in hāc erit partē procliuior. Plurimū autē momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficiū in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti mihi filiū, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio proſequetur. Et ſi id puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, & ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit, remittet, id eſt ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt: facilis erit in commutādo, patietur plus imputari ſibi, inuitus beneficiū per compenſationē iniuriæ ſoluet: in hāc partem inclinabit, huc uerget, ut cupiat debere gratiā, cupiat referre. Errat enim ſi quis beneficiū libentius accipit ꝙ reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit quàm qui mutuatur, tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, ꝙ qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoq; falluntur ingrati, quod creditori quidem præter ſortem extra ordinē numerāt, beneficiorū aūt uſum eſſe gratuitū putant. At illa creſcunt mora, tantoq; plus ſoluendū eſt, quāto tardius. Ingrat9 eſt, qui beneficiū reddit ſine uſura. Itaq; huius quoq; rei habebitur ratio, cū conferētur accepta & expēſa. Omnia faciēda ſunt, ut quàm gratiſſimi ſim9. Noſtrū enim hoc bonū eſt, nō quēmadmodū iuſtitia, ut uulgo credit, ad alios pertinēs, maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cū alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quo uolet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonū exemplū circuitu ad facientē reuertitur: ſicut mala exēpla recidūt in autores, nec ulla miſeratio cum contigit his, patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod uirtu-

al. de rata quod præſtaret, ſumpſerit

ſum

tum omnium preciū in ipſis eſt. Non enim exercētur ad premiū, recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum, non ut alius mihi libentius præſtet priori iritatus exēplo, ſed ut rem iucundiſſimam ac pulcherrimā faciā. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc ut ſcias ita eſſe, ſi gratū eſſe non licebit, niſi ut uidear ingratus, ſi reddere beneficiū non aliter q̈ per ſpeciem iniuriæ potero, æquiſſimo animo ad honeſtū conſiliū per mediam infamiam tendam. Nemo mihi uidetur pluris æſtimare uirtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni uiri famam perdidit, ne conſciētiā perderet. Itaq; ut dixi, maiore tuo q̈ alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malicia miſeros facit, uirtus beatos, gratum autem eſſe uirtus eſt, rem uſitatā reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati, quæ niſi in animum diuinum, fortunatumq; non peruenit. In cōtrarium autem huic affectum ſumma infelicitas urget. Nemo, qui ingratus eſt, miſer erit, non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaq; ingrati eſſe uitemus, non aliena cauſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leuiſſimumq; ad alios redundat, quod peſſimū ex illa eſt, & (ut ita dicam) ſpiſſiſſimū, domi remanet, & premit habētem: quemadmodū Attalus noſter dicere ſolebat, Malicia ipſa maximā partem ueneni ſui bibit. Illud uenenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferūt, ſine ſua continent, nō eſt huic ſimile. hoc habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe & macerat, odit quę accepit, quia redditurus eſt; & extenuat, iniurias uero dilatat atq; auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærēnt iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſi commendat, & ſe aſſidua eius cōmemoratione delectat. Malis una uoluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat, quod immortale eſt & aſſiduum. Illa cōtemnit, quibus læſus eſt, nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed uolens. Non uertit omnia in peius, nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba, nec uultus: quicquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offenſæ potius, quàm beneficij meminit, quantum poteſt in priore ac meliore ſe memoria detinet: nec mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum malefacta præcedāt, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoq; in hoc dūtaxat, ut talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanēt. Quemadmodum reus ſententijs paribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis. ubi paria maleficijs merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed nō deſinet uelle debere: & hoc facit quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta. propter quæ uulgus inſanit. Si referre uis gratiam, & in exilium eundum eſt. & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda. indignisquè obijcienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil charius æſtimamus, quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil uilius. cum acceperimus. Quæris quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto. diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione noſtra chara ſunt, precio ſuo uilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus nō cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt laudantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorē facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & hoc populo credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiā ex barbaris regionibus gētes, cōclamabant. In hoc bonis malisq; conueniet. Erunt qui uoluptates laudēt, erūt qui labores malint: erunt qui dolorē maximū malū dicant, erūt qui ne malū quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas;

nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorũ di- *Vno ore.* uerſitate, referendã bene merentibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore aſ- firmabunt: in hoc tã diſcors turba cõſentiet cum interim iniurias pro beneficijs red- *aliter, pericu- loſiſſima.* dimus. Et prima cauſa eſt cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe nõ potuit. Eò per- ductꝰ eſt furor, ut † pernicioſiſſima res ſit beneficia in aliquẽ magna cõferre. Nã q̃a putat turpe nõ reddere nõ uult eſſe cui reddat. Tibi habe ꝙ accepiſti. nõ repeto, nõ exigo, pfuiſſe tutũ ſit. Nullũ eſt odiũ pnicioſiꝰ, quàm beneficij uiolati pudere. Vale.

EPISTOL. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte quòd licet ſpeciem habeat mali, non tamen eſt malum, neque bonum.

DEſij iam de te eſſe ſolicitus. Quẽ inquis deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcili- cet qui neminẽ fallit, animũ recti ac boni amatorẽ. In tuto pars tui melior eſt, poteſt fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, nõ timeo ne tu fa- cias tibi. I. qua cœpiſti, & in iſto te uitæ habitu compone placide, non molliter. Ma- *μαλακῶς;* le mihi eſſe malo, quàm molliter. Nunc ſic excipe quemadmodum à populo ſolet dici, dure, aſpere laborioſe. Audire ſolemus ſic quorũdam uitam laudari quibus in- uidetur. Molliter uiuit, hoc dicunt mollis eſt. Paulatim enim effœminatur animus, *Epictetus.* atq; in ſimilitudinem ocij ſui & pigriciæ, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui uitam ſuam fecere ſi- milem. Multũ intereſt inter ociũ, & conditiuũ. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt uel ſic iacere, quàm & iſtis officiorũ uorticibus uolutari? Vtraq; res deteſtabilis eſt, & contractio, & torpor. Puto æquè qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quàm qui rapi- tur unco. Ocium ſine literis mors eſt, & hominis uiui ſepultura. Quid deniq; pro- deſt receſſiſſe tanquam non trans maria nos ſolicitudinũ cauſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum ſubdu- cta uitæ quies, quã non dolor territet? Quocunq; te abdideris, mala humana circum ſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeũt nos, quæ aut fallant aut urgeãt. Multa in- tus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt inexpu- gnabilis murus, quẽ fortuna multis machinis laceſſitũ nõ trãſit. In inſuperabili lo- co ſtat animus, q externa deſeruit, & arce ſe ſua uẽdicat, infra illũ omne telũ cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaq; quantũ poſſumus ab illa reſiliamus, quod ſola pſtabit ſui naturæq; cogni- tio. Sciat quò iturus ſit, unde ortus, quod illi bonũ, quod malũ ſit quid petat, quid de- uitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatũ mãſue- ſcit inſania, timorũ ſæuitia cõpeſcitur. Hæc quidã putant ipſos etiã ſine philoſophia repreſſiſſe, ſed cũ ſecuros aliquis caſus expertus eſt exprimitur ſera confeſſio. Ma- gna uerba excidũt, cũ tortor popoſcit manũ, cũ mors propius acceſſit, poſſis illi di- cere, facile prouocabas mala abſentia. Ecce dolor, quem tolerabilẽ eſſe dicebas: Ec- ce mors contra quã multa animoſe locutus es, ſonant flagella, gladius micat. Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo. Faciet aut illud firmũ aſſidua meditatio, ſi nõ uerba exercueris, ſed animũ, ſi cõtra mortẽ te præparaueris, aduerſus quam nõ exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tẽtauerit, mortẽ ma- lũ nõ eſſe. Libet enim, Lucili uirorũ optime, ridere ineptias Græcas, quas nõdũ, qua- muis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur. Nullũ malũ glorioſum eſt, mors autẽ glorioſa eſt, mors ergo nõ eſt malum. Profeciſti, liberatus ſum metu. Poſt *al. nec* hæc non dubitabo porrigere ceruicẽ. Nõ uis ſeuerius loqui, † ſed morituro riſũ mo- uere. Nõ mehercule facile tibi dixerim, utrũ ineptior fuerit, q ſe hac interrogatione iudicauit mortis metũ extinguere, an qui hoc tanq; ad rẽ pertineret, conatus eſt ſol- uere. Nã & ipſe interrogationẽ contrariã oppoſuit ex eo natã, quod mortẽ inter in- differẽtia ponimus, q̃ ἀδιάφορα Græci uocãt. Nihil, inqt, indifferẽs glorioſũ eſt. Mors autem glorioſum eſt, & ergo mors nõ indifferens. Hæc interrogatio uides ubi obre- pat mors nõ eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſũ eſt: et cũ dicit, indifferẽs nihil glo- rioſum eſt, cõcedo tibi ita ut dicã, nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferẽtia: indiffe- rẽtia autẽ eſſe dico, nec bona nec mala, tanq; morbũ, dolorẽ, paupertatẽ, exiliũ, mor- tem;

tem: nihil horũ per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur em̃ non pauper
tas ſed is quem non ſubmittit nec incuruat. Laudatur non exiliũ, ſed qui hoc nõ do-
luit. Laudatur nõ dolor, ſed ille quẽ nihil coegit dolor. Nemo mortẽ laudat, ſed eum
cui mors ante abſtulit animũ, quàm conturbauit. Omnia iſta per ſe nõ ſunt honeſta, nec
glorioſa, ſed quicquid uirtus ex illis adijt, tractauitq́; honeſtũ et glorioſum facit, illa
in medio poſita ſunt. Intereſt, utrum malicia illi an uirtus manũ admouerit. Mors e-
nim illa quę in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt
enim Brutus, qui cũ periturus mortis moras peteret, ad exonerandũ uentrẽ ſeceſsit,
& euocatus ad mortẽ, iuſſusq́; præbere ceruicem, Præbebo, inquit, ita uiuam. Quæ
dementia eſt fugere, cum retroire non poſsis. Præbebo, inquit, ita uitam pene adie
cit uel ſub Antonio. O hominẽ dignũ, qui uitæ dederetur. Sed ut cœperã dicere, ui-
des ipſam mortẽ nec malũ eſſe nec bonũ, Cato illa honeſtiſsime uſus eſt, turpiſsime
Brutus. Omnis res, q̃d non habuit decus, uirtute addita ſumit. Cubiculũ lucidũ dici
mus, hoc idẽ obſcuriſsimũ eſt nocte. Dies illi lucẽ infundit, nox eripit. Sic iſtis quę à
nobis indifferẽtia ac media dicũtur, diuitijs, uiribus, formæ honoribus, regno, & cõ
tra, morti, exilio, malę ualetudini, doloribus, quęq́; alia aut min9 aut magis ptimui-
mus, aut malitia, aut uirtus dat boni uel mali nomẽ. Maſſa p ſe nec calida nec frigi
da eſt. In fornacẽ cõiecta concaluit. In aquã remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per il
lud q̃d honeſtũ eſt. Id eſt, uirtus & animus † extrema cõtemnẽs. Eſt & horũ, Lucili, q̃ *Vide nũ legen-*
appellamus media grande diſcrimen. Non em̃ ſic mors indifferẽs, quomodo utrũ ca *dũ ſit externa.*
pillos pares habeas. Mors inter illa eſt, quæ mala quidẽ non ſunt, tamen habẽt ma-
li ſpeciẽ. Sui amor eſt, & permanendi cõſeruandiq́; ſe inſita uolũtas, atq́; aſpernatio
diſſolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus
rerũ copia educere. Illa quoq́; res morti nos alienat, q̃d hęc iam nouimus, illa ad quę
tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tene
brarũ metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaq́; etiamſi indifferẽs mors, non
tamẽ inter ea eſt, q̃ facile negligi poſsint. Magna exercitatione durãdus eſt animus
ut cõſpectũ eius acceſſumq́; patiatur, mors cõtemni debet magis quàm ſolet, multa em̃
de illa credimus. Multorũ ingenijs certatũ eſt ad augendã eius infamiã. Deſcriptus
eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingẽs ianitor orci. Oſſa
ſuper recubãs antro ſemeſa cruẽto, Aeternũ latrans exangues territat umbras. Sed
etiã cũ perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quicquã defunctis ſupereſſe q̃d timeãt, ſubit
alius metus. Aeque em̃ timent, ne apud inferos ſint quàm ne nuſquam. His † aduer- *al. obuerſanti-*
ſantibus quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortẽ, quid ni glorioſum *bus.*
ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquã ad uirtutẽ exurget, ſi mor-
tem malũ eſſe crediderit: exurget, ſi putabit indifferẽs eſſe. Non recipit rerũ natu
ra, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat, pigrè ueniet & cun
ctãter. Non eſt aũt glorioſum, q̃ ab inuito et tergiuerſante fit. Nihil facit uirtus, quia
neceſſe eſt. Adijce nũc q̃d nihil honeſte fit, niſi cui totus animus incubuit atq́; affuit
cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi aũt ad malũ acceditur, aut peiorum metu fit, aut
ſpe bonorũ, ad quæ peruenire tanti ſit deuorata unius mali patiẽtia. Diſsident inter
ſe iudicia facientis. Hinc eſt q̃d iubeat propoſita perficere: illinc, q̃d retrahat, & ab re *fortè, fuget.*
ſuſpecta ac periculoſa † fugiat. Igitur in diuerſa diſtrahit. Si hoc eſt, perit gloria. Vir
tus em̃ cõcordi animo decreta peragit, nõ timet q̃d facit. Tu ne cede malis, ſed con-
tra audẽtior ito, Quàm tua te fortuna ſinet. Non ibis audẽtior, ſi mala illa eſſe credi
deris. Eximẽdũ hoc è pectore eſt, alioquin hęſitabit impetũ moratura ſuſpicio, Tru
detur in id q̃d inuadendũ eſt. Noſtri q̃dẽ uideri uolũt Zenonis interrogationẽ uerã
eſſe, fallacẽ aũt alterã & falſam, q̃ illi opponitur. Ego nõ redigo iſta ad legẽ Dialecti
cã, & ad illos artificij ueternoſiſsimi nodos, totũ genus iſtud exturbandũ iudico, q̃
circũſcribi ſe q interrogatur, exiſtimat, & ad confeſsionẽ perductus aliud reſpõdet,
aliud putat. Pro ueritate ſimplicius agendũ eſt, contra metũ fortius. Hæc ipſa quo-
luuntur ab illis, ſoluere malim & expendere, ut perſuadeã, nõ ut imponã. In aciẽ e-
ducturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturũ, quomodo exhor-

tabitur? Do tibi Fabios, totũ Reipub. bellũ in unã transferentes domũ. Laconas tibi
oſtendo, in ipſis Thermopilarũ anguſtijs poſitos, nec uictoriã ſperantes, nec reditũ.
al.funditus. Ille locus illis ſepulchrũ † futurus eſt. Quemadmodũ exhortaris, ut totius gẽtis rui-
nã obiectis corporib. excipiãt? & uita potius ꝙ loco cedant? Dices ꝙd malũ eſt glo-
rioſum nõ eſt. Mors glorioſa eſt, mors ergo non malũ. O efficacem concionẽ. Quis
al.ſtatim. poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & † ſtans mori? At ille Leonidas
ꝙ fortiter illos allocutus eſt? Sic, inquit, cõmilitones prandete, tanꝙ apud inferos
cœnaturi. Non in ore creuit cibus, nõ hęſit in faucibus, nõ elapſus eſt manibus. Ala-
cres illi & ad prandiũ proceſſerũt, & ad cœnã. Quid dux ille Romanus, qui ad occu-
pandũ locũ milites miſſos, cum per ingentẽ hoſtium exercitũ ituri eſſent, ſic allocu-
tus eſt. Ire cõmilitones illò neceſſe eſt, unde redire nõ eſt neceſſe. Vides ꝙ ſimplex
& imperioſa uirtus ſit. Quem mortaliũ circũſcriptiones noſtræ fortiorẽ facere, quẽ
erectiorẽ poſſunt? Frangũt animũ, qui nunquã minus cõtrahendus eſt, & in minu-
ta ac ſpinoſa cogendus, ꝙ cum aliqd grãde cõponitur. Non trecentis, ſed omnibus
mortalib. mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malũ nõ eſſe? Quomo-
do opiniones totius æui, quib. protinus infantia imbuit, euincis? Quod auxiliũ in-
uenis? Quid dicis imbecillati humanæ? Quid dicis, quo inflãmati in media pericula
irruãt? qua oratione hũc timendi cõſenſum, quibus ingenij uiribus obnixã contra te
perſuaſionem humani generis auertis? Verba mihi captioſa componis, et interro-
gatiũculas nectis. Magnis telis, magna portẽta feriũtur. Serpentẽ illũ in Africa ſæ-
uũ & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorẽ, fruſtra ſagittis fundiſq; petierũt,
ne pythõ quidẽ uulnerabilis erat: cũ ingẽs magnitudo pro uaſtitate corporis ſolidi,
ferrũ et qcquid humanę torſerãt manus, reijceret, molaribus demũ fracta ſaxis eſt et
aduerſus mortẽ tu tã minuta iacularis? Subula leonẽ excipis. Acuta ſũt iſta, q̃ dicis.
Nihil eſt acutius ariſta. Quædã inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit. Vale.

ERASMI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM.
EPISTOLA LXXVIII.

Tam mali exempli eſſet occidere dominum quàm prohibere. Non dubium eſt quin ordo ſit inuerſus. Senſus enim hunc poſtulat, tam mali exempli eſſet prohibere dominum quàm occidere. Nimirum ſi cõſtaret dominũ nolle uiuere, iuxta illud Flacci: Inuitum qui ſeruat idem facit occidenti.

Epiſtola LXXX. cuius initium, Expecto.

Nam Scyllã &c. negatio uidetur redundare, & quidẽ terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc ſcire Senecã, Scyllã reſpondere fabulis, de Charibdi dubitare, Alioqui, hæc uox, & quidẽ, augere ſolet nõ excipere aut imminuere. Quidã codex habebat, Nam Scyllã quidem ſaxũ eſſe, & quidẽ non terribile. na. Vnde dubito num forte ſcriptũ fuerit, Scyllã quidẽ ſaxũ eſſe, ſed equiti terribile, nõ nauigantibus, ut intelligas hactenus Scyllã reſpondere fabulis.

EX EADEM.

Nec ignem non manere eundem. Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriuſq; lectionis idem eſt ſenſus. Quale eſt illud Maronis: Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Aetnã, &c. Variabat lectio, ſed nihil arridebat. Si cui diſplicet uulgata, perpendat num ita legi poßit, Morbo enim tuo daturum, etiã ſi nemo, ut hic per apoſiopeſin ſubaudias, roget, Mox. Quid? Mandem tibi, ut dum Aetnam deſcribis in tuo carmine, & hunc ſolennẽ, &c. Senſit enim illũ more poetarũ non omiſſurũ in deſcriptione locũ quẽ libenter tractent, qui facile ſplendeſcit.

In fine poſtremæ epiſtolæ, Ne pyton quidem, hæc uerba non congruunt ſententiæ, legendum uidetur, ne pilo quidem, aut ne pilis quidem, ut intelligas poſt ſagittas & fundas adhibita pila.

PINCIANI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM

Epiſt. 80. *AN omnis tẽpeſtas atq; mare illud cõtorqueat] Aeque non atq; uetus lectio: etſi quædã exemplaria legãt: an omnis tẽpeſtas atq; flatus mare illud cõtorqueat. Quicquid illo freti turbine] Sunt codices in quibus nõ habeatur uerbum, freti.*

Epiſt. 81. *Ad ſphæromachiam auocauit] Scribendum arbitror, ſphyromachiam non ſphæromachiam, hoc eſt calcium ſiue talorum pugnam, ut ſequentia uidentur probare ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiã poteſt, quæ & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat.*

Latius

Latius incedit] Scribendū reor, laxius nō latius. *Vtiq; dum prope ſibi eſt reddere beneficiū & penſare ab acce/* Epiſt. 82.
pto] Exēplar Facūdi & Prim. utiq; dū propè eſt ab accepto, reliqua ſuperfluūt. *Quod peßimū ex illa eſt, & ut ita*
dicā ſpißißimū] Legēdū reor, peßimū, nō ſpißißimū, formant enim ſuperlatiuū à ſuperlatiuo, ut apud Græcos pri
mißim9, ipſiß. cætera. *Et hoc facit quod qui poſt tabulas accepto quidē præſtauerāt uſurā. Vel hi remittūt, uel ta/*
bulas nouas ſoluūt] In duob. fidelißimis exēplarib. Frāciſcani & Facūdi ac Prim. multa ex his uerbis nō habētur ni
fallor rectißime. Legitur in his ad hūc modū. Et hoc facit quod qui poſt tabulas nouas ſoluūt, reliqua deſiderātur.

Nunc ſic excipe] Fidelius in quodā antiquo exemplari. Nunc ſic accipe. *Laudatur non exiliū, ſed qui hoc non* Epiſt. 83.
doluit] Scribendū, laudatur, nō exiliū, ſed is qui patienter tulit, ex eadē. Sunt tamen exēplaria in quibus legitur.
Laudatur non exiliū, ſed qui non doluit quāuis iſſet, pro quo fortaſſe reponendū, ſed qui nō doluit cū exulaßet. *Ne*
Python quidē uulnerabilis erat] Scribendū cenſeo ne Python quidē inuulnerabilis erat, etſi arbitror hæc uerba Se
necæ non eſſe, ſed ſtudioſi, Senecæ uerba refellētis, exemplo Pythonis qui fuerat ab Apolline ſagittis confectus, quæ
uerba poſtea per errorem à librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIIII. De ſtatu ſenectutis, & de ſtugali conuerſatione ſua, & de ebrietate, primum aliorum, deinde ſuam ponens ſententiam.

Singulos dies tibi meos, & quidē totos indicare iubes. Benè de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondā. Sic certe uiuendum eſt tanquā in conſpectu uiuamus, ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimū inſpicere poſsit, et poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliqd eſſe ſecretū? Nihil deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libēter tibi ſcribā: obſeruabo me protinus, & (quod eſt utiliſsimū) diem mecū recognoſcā. Hoc nos peſsimos facit, quod nemo uitā ſuā reſpicit. Quid facturi ſimus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui conſiliū futuri ex præterito uenit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquā mihi eripuit, totus inter ſtratū lectionemq; diuiſus eſt. Minimū exercitationi corporis datum, & hoc nomine ago gratias ſenectuti, non magno mihi conſtat, cū me moui, laſſus ſum. Hic autem eſt exercitationis, etiā fortiſsimis, finis. Progymnaſios meos quæris, unus mihi ſufficit, Earinus, puer (ut ſcis) amabilis, ſed mutabitur. Iam aliquē teneriorem quæro. Hic quidem ait nos eandē Criſin habere, quia utriq; dentes cadunt: ſed iam uix illum aſſequor currentem, & intra pauciſsimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnū interuallum fit, inter duos itinere diuerſo eūtes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo, nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus ſum, iam enim ætas noſtra nō deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernū certamen nobis ceſſerit quæris? Quod raro curſoribus euenit. Hierā fecimus. Ab hac ſatigatione magis quàm exercitatione in frigidā deſcendi. Hoc apud me uocatur parum calida. Ille tantus Pſychrolutes, qui calēdis Ianuarijs † Euripum ſalutabam, qui anno nouo quemadmodū legere, ſcribere, dicere ali- *al. in Euripum*
quid, ſic auſpicabar in uirginem deſilire, primitm ad Tyberim tranſtuli caſtra, deinde ad hoc ſolium, *ſaltabam.* quod cum fortiſsimus ſum, & omnia bona fide fiūt, ſol temperat, non multū mihi ad balneū ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandiū, poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimū. Conſuetudinem meam noſti Breuiſsimo ſomno utor, & quaſi interuigilo, ſatis eſt mihi uigilare deſijſſe. Aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor, ſubita aliqua & immenſa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationē meam excutiunt, nec interrumpunt quidem: fremitū patientiſsimè fero, multæ uoces & in unum confuſæ pro fluctu mihi ſunt, aut uento ſyluā uerberante, & cæteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi uoluerint prudentiſsimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuiſsimas & perplexas fecerint, quæ ut ſint ueræ, mendacio tamen ſimiles ſunt.

ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius ſectæ fortiſsimæ
ac ſanctiſsimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non fu-
turum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo cōmittit, uiro autem bono cōmit-
tit ergo, uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili
derideatur attende. Satis enim eſt unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecre-
tum ſermonem committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus nō dormit,
Quouno modo poteſt. Poſsidonius Zenonis noſtri cauſam agi, ſed ne ſic quidē (ut
exiſtimo) agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cum aliquis uino
grauis eſt, & impos ſui. Altero ſi ſoleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio eſt. Hunc
à Zenone dici, qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſu-
rum arcana, quæ per uinum eloqui poſſet, quod eſt falſum. Prima enim illa interro-
gatio complectitur eum, qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim in
tereſſe concedes inter ebriū & ebrioſum. Poteſt & qui ebrius eſt tunc primum eſſe,
nec habere hoc uitium, & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaq; id intel
ligo quod ſignificari uerbo iſto ſolet, præſertim cum ab homine diligentiā profeſſo
ponatur, & uerba examinante. Adijce nunc, quod ſi hoc intellexit Zenon, & nos in
telligere uoluit, ambiguitate uerbi quæſiuit locū fraudi, quod faciendū non eſt ubi
ueritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit, quod ſequitur, falſum eſt, ei q ſoleat ebrius
fieri, non cōmitti ſermonē ſecretum. Cogita enim ꝙ multis militibus, non ſemper
ſobrijs, & imperator, & tribunus, & cēturio, tacenda mandauerint. De illa Caij Cæ
ſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum eſt
Tullio Cymbro quàm C. Caſsio. Caſsius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber &
al. ſcordulus. nimius erat in uino & † ſcordalus in hanc rem locutus eſt ipſe. Ego inquit, quen-
al. ſcordalijs. quam feram, qui uinum ferre non poſſum? Sibi quiſquis nunc nominet eos, quibus
Vide Epiſt. 57 ſcit & uinum male credi, & ſermonē bene. Vnum tamen exemplū, quod occurrit
mihi referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim uita exemplis illuſtribus. Non ſem
per cōfugiamus ad uetera. L. Piſo urbis cuſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit, maio
rem partem noctis in cōuiuio exigebat, uſq; in horā ſextā fere dormiebat, hoc erat
eius matutinū. Officiū tamen ſuum (quo tutela urbis continebatur) diligentiſsimè
adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præpone
ret Thraciæ, quā perdomuit: & Tyberius proficiſcens in Campaniā, cum multa in
urbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa, puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas,
poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, uirum grauem, moderatum ſed merſum uino
& madentē adeò, ut ex ſenatu aliquando (in quem è cōuiuio uenerat) oppreſſus in-
excitabili ſomno, tolleretur. Huic tamē Tyberius multa ſua manu ſcripſit, quæ com
mittenda ne miniſtris quidē ſuis iudicabat: nullū Coſſo aut priuatū ſecretū, aut pu-
blicum elapſum eſt. Itaq; declamationes iſtas de medio remoueamus, Non eſt ani-
mus in ſua poteſtate, ebrietate deuictus. Quemadmodū muſto dolia ipſa rumpun-
tur. & omne quod in imo iacet, in ſummā partem uis caloris eiectat: ſic uino exæſtu
ante, quicquid in imo iacet abditū, effertur & prodit in mediū. Onerati mero quem
admodū non continent cibum uino redundante, ita ne ſecretū quidem, quod ſuum
alienumq; eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat, ita & illud ſolet, ut cū his
quos ſciamus libētius bibere, de rebus neceſſarijs deliberemus. Falſum eſt ergo hoc
ꝗd patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri non dari tacitū. Quanto ſatius
eſt aperte accuſare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis homo
uitauerit, nedū perfectus ac ſapiens, cui ſatis eſt ſitim extinguere, qui etiam ſi quan-
do orta eſt hilaritas, aliena cœna producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit.
Nā de illo uidebimus, an ſapientis animus nimio uino turbet, & faciat ebrijs ſolita.
Interim ſi hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis
agis? dic ꝙ turpe ſit plus ſibi ingerere ꝙ capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram
Ebrietas uo- luntaria eſt in- ſania. ꝙ multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant, Nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm
uoluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebriū habitum, nunquid de fu-
rore dubitabis? Nunc quoq; non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedo-

nis exem-

nis exemplum, qui Clitum chariſsimũ ac ſibi fideliſsimum inter epulas transfodit,
& intellecto facinore, mori uoluit, certe delituit. Omne uitiũ ebrietas, & incẽdit, &
detegit, obſtantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore
peccandi quàm bona uoluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia
uis uini, quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, ſed protrahit, tũc
libidinoſus ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petie-
rint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc
petulans non linguam non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas
ſæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illã ignorationem
ſui, dubia & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginẽ
capitis, tecta ipſa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domũ: ſtoma-
chi tormenta, cum efferueſcit merum, ac uiſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcunq;
tolerabile eſt, dum illi uis ſua eſt. Quid cum ſomno uiciatur, & quę ebrietas fuit, cru
ditas facta eſt? Cogita quas clades ædiderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gen-
tes bellicoſasq; hoſtibus tradididit. Hæc multorum annorũ pertinaci bello defenſa
mœnia patefecit, hæc contumaciſsimos & iugum recuſantes in alienum egit arbi-
trium, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem,
tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporũ locorũq; difficultate tran
ſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutũ dimiſerunt: intemperantia bi-
bendi & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus † condidit. Quæ gloria eſt capere mul
tum? Cum penes te palma fuerit, et propinationes tuas ſtrati ſomno ac uomitantes
recuſauerint, cum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifi
ca, ac nemo tam uini capax fuerit, uinceris à dolio. Marcum Antonium, magnum
uirũ & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Ro-
mana traiecit quàm ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illum res hoſtem
reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparẽ reddidit, hæc crudelem fecit, cùm capita prin-
cipum ciuitatis cœnãti referrentur, cum inter apparatiſsimas epulas luxusq; rega-
les ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum uino grauis, ſitiret tamen ſan-
guinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, ſi ſobrius faceret, quanto intolerabi
lius quod hæc ipſa in ebrietate faciebat? Fere uinolentiam crudelitas ſequitur, uio-
latur enim exaſperaturq; ſanitas mentis. Quemadmodũ difficiles faciũt oculos diu
tini morbi etiam ad minimã radij ſolis offenſionem, ita ebrietates continuę efferant
animos. Nam cum ſæpe apud ſe nõ ſint, cõſuetudine inſaniæ durata uitia, uino con
cepta, etiam ſine illo ualent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deſor-
mitatem rei & importunitatem oſtende, rebus non uerbis, quod facillimum eſt. Pro
ba iſtas, quæ uoluptates uocantur, ubi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi
illud argumentaberis, ſapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem
etiamſi temulentus ſit, licet colligas, nec ueneno potato moriturũ, nec opio ſumpto
dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uiſceribus hærebit, eiecturum deie
cturumq;. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat, quid eſt, quare illum exiſtimes
in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium? Vale.

al. perdidit.

EPIST. LXXXV. De alternitate lectionis & ſtili, & quomodo aliorum dicta
per transformationem noſtra facere debemus.

ITinera iſta quæ ſegnitiẽ mihi excutiunt, & ualetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtu
dijs. Quare ualetudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentẽ corporis
literarum amor faciat aliena opera exerceor. Studio quare proſint, indicabo. A le-
ctionibus nõ receſsi. Sunt aũt (ut exiſtimo) neceſſariæ. Primum ne ſim me uno con-
tentus, deinde ut cum ab alijs quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & co
gitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio ta-
men, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contriſta
bit, & uires exhauriet, de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicẽ hoc illo cõmutan-
dũ eſt, & alterũ altero temperandũ, ut quicquid lectione collectũ eſt, ſtilus redigat in
corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum
idoneos

idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, diſponunt, ac per fauos digerũt: & (ut Virgilius noſter ait) liquentia mella Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas. De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quę collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutent. Quibuſdã enim placet, non faciendi mellis ſcientiã eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinũ folijs, quod aut ros illius cœli, aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoq; herbis uim eandem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni, quam perſequatur & cõtrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant conditura & diſpoſitione in hanc qualitatẽ uerti, quę ex tenerrimis uirentiũ florentiumq; decerpſerint, nõ ſine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur abducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcunq; ex diuerſa lectione congeſsimus, ſeparare, melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibita ingenij noſtri † cu-
al. aura.
ra & facultate, in unum ſaporem uaria illa libamenta confundere: ut etiam ſi apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quàm unde ſumptum eſt appareat: quod in corpore noſtro uidemus, ſine ulla opera noſtra facere naturã. Alimenta quæ accepimus quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt. At cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in uires & in ſanguinem tranſeunt. Idẽ in his, quibus aluntur ingenia præſtemus, ut quæcunq; hauſimus, non patiamur integra eſſe, nec aliena ſint, ſed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingeniũ. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis ſicut unus numerus fit ex ſingulis cum minores ſummas & diſsidentes computatio una cõprehendit. Hoc faciat animus noſter. Omnia quibus eſt
al. Quod ſi
adiutus abſcondat, ipſum tantũ oſtendat, quod effecit: † etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quàm admiratio tibi altius fixerit, ſimilem eſſe te uolo quomodo filium, nõ quomodo imaginem. Imago res mortua eſt. Quid ergo non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni uiri: nec enim omnibus quæ ex quoquẽ
al. ut in unitatem illam competant.
uelut exemplaria traxit formã ſuam impreſsit, † ut unitatem cum illa petant. Non uides quàm multorum uocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur: aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ, interponuntur tibiæ, ſingulorum illic latent uoces, omnium apparẽt. De choro dico, quem ueteres philoſophi nouerant. In comeſſationibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit, cum omneis uias ordo canentiũ impleuit, & cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. Quomodo inquis, hoc effici poterit? aſsidua intentione, ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente: hanc ſi audire uolueris, dicet tibi Relinque iſta, iamdudum ad quæ diſcurritur: Relinque diuitias, ac periculum poſsidentiũ, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & eneruant. Relinque ambitũ, tumida res eſt, uana uentoſa, nullum habet terminum: tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe uideat, quàm ne alium poſt ſe, laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quàm miſer ſit, is cui inuidetur & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Prętereri iſtos gradus diuitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa ueſtibula. Non in prærupto tantũ iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimasq; res eius & ſimul ampliſsimas pete. Quæcunq; uidentur eminere in rebus humanis quamuis puſilla ſint & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis uia eſt. At ſi conſcendere hunc uerticem libet cui ſe fortuna ſubmiſit, omnia quidem ſub te quæ pro excelliſsimis habentur, aſpices, ſed tamen uenies ad ſumma per planum. Vale.

EPIST.LXXXVI.De affectibus animi,quos ſecundum Peripateticos dicit ſapi/
entem temperare poſſe,non uitare.Et de beatæ uitæ perfectione.

PEperceram tibi,& quicquid nodoſi adhuc ſupererat, præterierã,cõtentus quaſi
guſtum tibi dare,eorũ quæ à noſtris dicuntur, ut probetur uirtus,ad explendam
beatam uitam ſola ſatis efficax.Iubes me quicquid eſt interrogationũ aut noſtrarũ,
aut † ad tradiuonem noſtram excogitatarũ,comprehendere,quod ſi facere uolue/ al. traductionẽ
ro,non erit epiſtola , ſed liber. Illud toties teſtor hoc me argumentorũ genere non noſtrã.
delectari.Pudet in aciem deſcendere pro dijs hominibusq; ſuſceptam,ſubula arma-
tum.Qui prudens eſt,& temperãs eſt.Qui temperans eſt,& conſtans. Qui conſtãs
eſt,& imperturbatus eſt.Qui imperturbatus eſt,ſine triſtitia eſt.Qui ſine triſtitia eſt
beatus eſt,Ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatã uitam ſatis eſt.Huic col/
lectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent,ut imperturbatum,& con
ſtantẽ,& ſine triſticia,ſic interpretẽtur,tanquã imperturbatus dicatur,qui raro per
turbatur & modicè, nõ qui nunquã. Item ſine triſticia eum dici aiunt,qui nõ eſt ob-
noxius triſticiæ,nec frequẽs,nimiusúe in hoc uitio. Illud enim,humanam naturam
negare.alicuius animũ immunem eſſe triſticia . Sapientẽ non uinci mœrore,cæte/
rum tangi,& cætera in hunc modũ ſectę ſuæ reſpondentia. Non his tollunt affectus,
ſed temperant. Quantulum autem ſapienti damus,ſi imbecillimis fortior eſt,& mœ
ſtiſsimis lætior,& effręnatiſsimis moderatior,& humillimis maior. Quid ſi miretur
uelocitatem ſuam laudans ad claudos debileſq; reſpiciens? Illa uel intactæ ſegetis
per ſumma uolaret Gramina.nec curſu teneras læſiſſet ariſtas, Vel mare per me/
dium fluctu ſuſpenſa tumenti,Ferret iter,celeres nec tingeret æquore plantas.Hæc
eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſsimorum collatione laudatur. Quid ſi
ſanum uoces,leuiter febricitantem? nõ eſt bona ualetudo,mediocritas morbi.Sic,
inquit.ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur,non quibus nul
la ineſt duricia granorum,ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem
malorum in bono uiro intelligo , ſed uacationem;nulla debent eſſe nõ parua.Nam
ſi ulla ſint,creſcent,& interim impedient . Quomodò oculos maior & perfecta ſuf/
fuſio excæcat,ſic modica turbat.Si das aliquos affectus ſapienti,impar illis erit ratio
& uelut torrente quodam auferetur:præſertim cum illi nõ unum,ſed uniuerſum af/
fectuum cœtum relinquis,cum quo colluctetur:ſed omnis plus poteſt,quamuis me
diocrium turba,quàm poſſet unius magni uiolentia.Habet pecuniæ cupiditatẽ,ſed
modicam:habet ambitionem ſed non concitatam:habet iracundiã,ſed placabilem
habet inconſtantiã,ſed minus uagam ac mobilem:habet libidinem,non inſaniam.
Melius cum illo ageretur,qui unum uitium integrum haberet, quàm cum eo qui le
uiora quidem,ſed omnia.Deinde nihil intereſt quàm magnus ſit affectus: quantuſ/
cunq; eſt, parere neſcit, conſilium nõ accipit:quemadmodum rationi nullũ animal
obtemperat, non ferum, non domeſticũ & mite ; natura enim illa illorum eſt ſurda
ſuadenti:ſic non ſequũtur,non audiũt affectus quantulicunq; ſint. Tigres,leoneſq;
nunquã feritatẽ exuunt.aliquando ſubmittũt,& cum minime expectaueris,exaſpe
ratur toruitas mitigata.Nunquam bona fide uitia manſueſcunt.Deinde ſi ratio pro
ficit,ne incipient quidem affectus:ſi inuita ratione cœperint,inuita perſeuerabunt.
Facilius eſt enim initia illorum prohibere,q̃ impetum regere.Falſa eſt utiq; iſta me
diocritas & inutilis,eodemq; loco habenda,quo ſi quis diceret modicè inſaniendũ,
modicè ægrotandũ . Sola uirtus habet:non recipiũt animi mala temperamentum,
facilius ſuſtuleris illa,quàm rexeris.Nunquid dubium eſt, quin uitia mentis huma/
næ inueterata & dura(quæ morbos uocamus) immoderata ſint,ut auaritia,ut cru/
delitas,ut impotentia,ut impietas?ergo immoderati ſunt & affectus,ab his enim ad
illa trãſitur.Deinde ſi das aliquid iuris,triſtitiæ, timori,cupiditati,cęteriſq; moribus
prauis,non erunt in noſtra poteſtate.Quare? quia extra nos ſunt , quibus irritantur.
Itaq; creſcunt prout magnas habuerint minores'ue cauſas,quibus concitentur:ma
ior erit timor,ſi plus quo exterreatur, aut proprius aſpexerit: acrior cupiditas quo
illam amplioris rei ſpes euocauerit Si in noſtra poteſtate non eſt,an ſint affectus,nẽ

illud quidem eſt quanti ſint ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſis ſuis creſcent, tantiq; erunt, quanti hẽt. Adijce nunc, quòd iſta quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. Nunquam pernicioſa ſeruant modum. Quàmuis leuia initia morborũ, ſerpunt, & ægra corpora minima interdum mergit acceſsio. Illud cuius dementiæ eſt, credere, quarũ rerum extra noſtrũ arbitrium poſita principia ſunt, earũ noſtri eſſe arbitrij terminos. Quomodo ad id finiendum ſatis ualeo, ad quod prohibendum parum ualui, cum facilius ſit excludere, quàm admiſſa comprimere? Quidã ita diſtinxerunt, ut dicérent, temperans ac prudens poſitione quidẽ mentis, & habitu tranquillus eſt, euentu nõ eſt: nam quantũ ad habitum mentis ſuę, non perturbatur, nec contriſtatur nec timet, ſed multæ extrinſecus cauſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod uolunt dicere, Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem nõ eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, uitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, uſu frequẽti timor tranſit in uitium, & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Praterea ſi non contemnit uenientes extrinſecus cauſas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes pro patria, legibus, libertate cunctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in ſapientẽ hæc diuerſitas mentis. Illud pręterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeperatim probanda ſunt miſceamus. Per ſe em̃ colligitur, unum bonum eſſe quod honeſtum per ſe, rurſus ad uitã beatam ſatis eſſe uirtutem. Si unum bonũ eſt, quod honeſtum omnes cõcedunt ad beate uiuendum ſufficere uirtutem, è contrario non remittetur, ſi beatum ſola uirtus facit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speſippus putant beatum uel ſola uirtute fieri poſſe, non tamen unum bonum eſſe, q̃d honeſtum eſt Epicurus quoq; iudicat cum uirtutẽ habeat, beatum eſſe, ſed ipſam uirtutẽ non ſatis eſſe ad beatã uitã, quia beatũ efficiat uoluptas, quæ ex uirtute eſt, non ipſa uirtus. Inepta diſtinctio. Idẽ em̃ negat unquam uirtutẽ eſſe ſine uoluptate: ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atq; inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum uoluptatẽ, ſine qua non eſt. etiã cum ſola eſt. Illud autẽ abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidẽ futurum uel ſola uirtute, non futurum autem perfectè beatum, quod quemadmodum fieri poſsit, non reperio. Beata enim uita bonum in ſe perfectum habet inexuperabile, quod ſi eſt, perfectè beata eſt. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autẽ uita diuina eſt, nihil habet, in quod amplius poſsit attolli. Præterea ſi beata uita nullius eſt indigẽs, omnis beata uita perfecta eſt, eademq; eſt, & beata, & beatiſsima. Nunquid dubitas quin beata uita ſummũ bonum ſit? ergo ſi ſummũ bonum habet, ſummè beata eſt. Quemadmodum ſummum adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem uita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatũ induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies, cum ſummum bonum intelligam quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus q̃ alius, ſequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiſcat, q̃ ſuam beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quàm quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imò qui debet? Dicam quid ſit, ex quo ueniat hic error. Neſciunt beatam uitam unam eſſe. In optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior, in multa loca, multaſq; partes diſtributa, & in unum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata uita eximium? quod plena eſt, finis. Vt puta, edendi bibendiq; ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus, quid refert? uterq; iam ſatur eſt. Hic plus bibit, ille minus, quid refert? uterque non ſitit. Hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil intereſt, ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non eſt beatus, non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſti

tia eſt:qui ſine triſtitia eſt,beatus eſt.Noſtrorũ hæc interrogatio eſt.Aduerſus hanc
ſic reſpondere conantur,falſam nos rem & controuerſam pro confeſſa † iudicare, *al. uindicare.*
eum qui fortis eſt,ſine timore eſſe.Quid ergo,inquit,fortis imminentia mala nõ ti-
mebit?Iſtud demẽtis alienatiq;,nõ fortis eſt.Ille uerò,inquit, moderatiſsime timet,
ſed in totum extra metum non eſt.Qui hæc dicunt,rurſus in idem reuoluuntur,ut il
lis uirtutum loco ſint minora uitia.Nam qui timet quidem,ſed rarius et minus,non
caret malicia,ſed leuiore uexatur. At eñ dementẽ puto qui mala imminẽtia nõ ex
timeſcit. Verum eſt quod dicit,ſi mala ſunt,ſed ſi ſcit mala illa non eſſe,& unam tan
tum turpitudinem malum iudicat,debebit ſecurè pericula aſpicere, & alijs timen-
da contemnere. At ſi ſtulti & amentis eſt mala non timere,quo quis prudentior eſt,
hoc timebit magis. Vt uobis,inquit,uidetur,præbebit ſe periculis fortis. Mini-
mè. Non timebit illa, ſed uitabit: cautio illum decet,timor non decet. Quid ergo
(inquis) mortem, uincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit?Non,ſcit enim illa
non eſſe mala, ſed uideri, omnia iſta humanæ uitæ formidines putat. Deſcribe ca-
ptiuitatem,uerbera,cathenas,egeſtatem,& membrorum lacerationes,uel per mor
bum,uel per iniuriam, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus nume-
rat:Iſta timidis timenda ſunt.An id exiſtimas malũ,ad quod aliquando noſtra ſpon
te ueniendũ eſt?Quæris quid ſit malũ? Cedere his quæ mala uocantur,& illis liber-
tatem ſuã dedere,pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas,niſi illa cõtemnimus
quæ nobis iugum imponũt. Non dubitarent quid cõueniret forti uiro,ſi ſcirẽt quid
eſſet fortitudo.Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorũ amor,nec formi
dabiliũ appetitio.Scientia eſt diſtinguendi qd ſit malũ,& quid nõ ſit:diligentiſsima
in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorũ, quibus falſa ſpecies malorũ
eſt.Quid ergo,ſi ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis,ſi pars ſubinde alia atq; a-
lia ſuffoditur,ſi uiſcera ſua in ſinu ſuo uidit,ſi ex interuallo quo magis tormenta ſen-
tiat repetitur,& per ſiccata uiſcera, recens demittitur ſanguis,non timere iſtum tu
dices,non dolere? Iſte uerò dolet.Senſum enim hominis nulla exuit uirtus:ſed non
timet,inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris quis tunc animus illi ſit?qui æ-
grum amicum adhortãtibus.Quod malum eſt,nocet,quod nocet deteriorem facit.
Dolor & paupertas deteriorẽ non faciunt, ergo mala non ſunt. Falſum eſt,inquit,
quod proponitur:non enim ſi quid nocet, etiam deteriorẽ facit.Tempeſtas & pro-
cella nocet gubernatori,non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita ad-
uerſus hoc reſpondent.Deteriorem fieri gubernatorẽ tempeſtate ac procella,quia
nõ poſsit id quod propoſuit efficere,nec tenere curſum ſuum:deteriorẽ illum in ar-
te ſua non fieri:in opere fieri:quibus Peripateticus, Ergo,inquit,& ſapientem dete
riorem faciet paupertas & dolor,& quicquid aliud tale fuerit:uirtutẽ enim illi non
eripiet,ſed opera eius impediet.Hoc rectè diceretur, niſi diſsimilis eſſet guberna̲to
ris conditio & ſapientis.Huic enim propoſitũ eſt in uita agenda,nõ utiq; quod ten-
tat efficere,ſed omnia recta facere.Gubernatori propoſitum eſt utiq; nauem in por-
tum perducere.Artes miniſtræ ſunt,præſtare debent,quod promittũt.Sapientia do
mina rectrixq; eſt.Artes ſeruiunt uitæ,ſapientia imperat.Ego aliter reſpondendum
iudico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri,nec ipſam admini
ſtrationem artis.Gubernator tibi non felicitatem promiſit,ſed † utilem operã,& na *al. fidelem.*
uis regendæ ſcientiam:hæc eo magis apparet,quo illi magis aliqua fortuita uis ob- *ἴσθι Ποσειδᾶν ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν καταδύσω.*
ſtitit. Qui hoc potuit dicere,Neptune nunquam hanc nauẽ, niſi rectam,arti ſatisfe
cit:tempeſtas nõ opus gubernatoris impedit,ſed ſucceſſum.Quid ergo,inquis,non
nocet gubernatori ea res,quæ illum tenere portum uetat? quæ conatus eius irritos
efficit?quæ aut refert illum aut detinet & exarmat?Non tanquam gubernatori,ſed
tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit,ut o-
ſtendat. Tranquillo eñ,ut aiunt,quilibet gubernator eſt.Nauigio iſta obſunt,non *παροιμία.*
rectori eius, qua rector eſt.Duas perſonas habet gubernator, Alterã cõmunẽ cum
omnibus qui eandem conſcenderunt nauem,quia ipſe quoq; uector eſt,Alterã pro-
priam, qua gubernator eſt, Tempeſtas tanquam uectori nocet, non tanquam gu-

bernatori. Deindè gubernatoris ars alienum bonũ eſt, ad eos quos uehit pertinet, quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum eſt, & eorum cũm quibus uiuit, & proprium ipſius. Itaq; gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium alijs promiſſum tempeſtate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab alijs tempeſtatibus uitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt. In effectum, tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit, tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea ne alijs quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſsitates premunt. Propter paupertatẽ prohibetur, docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodũ tractanda ſit paupertas, per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſq; caſus aptus eſt, bonorum rector eſt, malorum uictor. Sic, inquam, ſe exercuit, ut uirtutem tam in ſecundis q̃ in aduerſis exhiberet, nec materiã eius, ſed ipſam intueretur. Itaq; nec paupertas illũ, nec dolor, nec quicquã aliud q̃d imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illũ premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc uiliorem materiam obtuliſſet, feciſſet quale ex illa fieri optimũ poſſet. Sic ſapiẽs uirtutem ſi licebit, in diuitijs explicabit, ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria: ſi minus, in exilio: ſi poterit, imperator: ſi minus, miles: ſi poterit, integer: ſi minus, debilis: quãcunq; fortunã acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores
al. docent. ferarũ, qui ſæuiſsima animalia, & ad occurſum expaueſacientia hominem, † cogãt pati iugum: nec aſperitatem excuſsiſſe cõtenti, uſq; in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos: Elephantem minimus Aethiops iubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exilium, ubiq; horrenda, cum ad hunc peruenire, manſueta ſunt. Vale.

ERASMI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.
EPISTOLA LXXXIIII.

Hieran fecimus. Apparet uehementiſsimum ac laborioſiſsimum curſum fuiſſe dictum ἱερὰν, ut ſubaudias δρόμον: quemadmodum & nautæ dicunt, ſacram ancoram, & medici ſacram doſim ἱερὰν πικρὰν.

Nec ſopore ſumpto dormiturum: Ex exemplari feliciore repoſuimus, opio. Opium enim copioſius ſumptum letalem adfert ſomnum.

Epiſt. 85. *Locus eſt deprauatus, nec ſubueniebant exemplaria. Interim lectionem utcunq; tibicine fulciemus, donec quod certum eſt emerſerit. Opinor inuerſum ordinẽ, atq; ita legendũ: Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe ſi magni uiri, ut hic ex ſuperioribus repetas argumentationem & ſentẽtias. Deinde ſequatur. Nec enim ex omnibus ue- lut exemplaria traxit, ex quo formam ſuam impreſsit, ut in unitatem illa competant. Senſus hic eſt, Si magni uiri orationem imiteris, non agnoſci cuius ſit ſententia, quũ ille non collegerit ex quibuslibet, poſteaquam illis impreſsit ſuam formam, ut competant in unitatem. Verum uideo tollerabilem lectionem, ſi pro, ex quo, legas, nec enim omnibus, quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit, &c. Rurſus ſi legas traxerit pro traxit, ut ſit ſenſus, Non omnibus impreſsit formam, quæ ex quo traxerit, hoc eſt, non addidit notam, qua liqueat quid ex quo traxerit. Et quare non impreſsit formam? ut illa competant in unitatem. In quodam exemplari pro traxit erat ſtruxit, tum Ennij nomen erat additum. Magni uiri Ennij.*

Epiſt. 86. *Quomodo aprina dicuntur, &c. Repoſuimus apyrina, qua uoce uſus eſt Plinius libro 23. cap. 6.*

PINCIANI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 84. BREVISSIMO *ſomno utor, & quaſi interuigilo] Eadem interiungo habet rectiſsimè, non interuigilo. Tam creditum eſt illi Cimbro] Corrige, tam creditũ eſt Tullio Cimbro, ex exemplari Frãciſcano, & ex ipſo Seneca paulo poſt, & Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs. Ebrius ex quo ſemel factus fuit] Codices correcti, ebrius ex quo ſemel factus eſt, fuit. Et intellecto facinore mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas & incendit & detegit] Verba illa, Certe eruit, aliter habentur in uetere lectione. Quædam exemplaria. Certè diruit, Exemplar diuæ Mariæ, Certe deliuit, Quæ lectio propius ad ueritatem accedit. Scribendum enim puto per minorẽ, ut legatur*

coniunctim

coniunctim ad ſuperiora certe delituit, & referatur ad Alexandrũ qui occiſo Clito conſpectum hominum ueritus domi ſe multos dies continuit ad confirmandũ pudorem autore Curtio. Vallatur enim exaſperaturq; ſanitas mentis] Exemplaria quædam uallatur agnoſcunt, ut habent impreßi codices. Alia uillatur. Alia uiolatur. Codex diuæ Mariæ Salmantic. bellatur, ut ferè adducar legi poſſe belluatur, hoc eſt in belluæ naturã trãſit. Nam cũ ſæpe apud ſe non ſunt conſuetudine inſaniæ durata] Corrige. Nam cum ſæpe, apud ſe non ſint ubi conſuetudo inſaniæ durata eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui.

Ne intelligi quidem poſſe ſi magni uiri] In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem poſſe ſi magni uiri ingenium eſt. Nec enim omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit] Variant hic codices. Quidam legunt ex æquo, non ex quo. Alij exemplari, non exemplaria. Alij ſtruxit agnoſcunt, non traxit. Ex hac diſſonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingenioſus lector. Vt unitatem cum illa petant] Quædam exemplaria, & in unitatem illa computat. & cauea uenatoribus cincta] Exemplar Facundi & Primitiui nõ uenatoribus legit, ſed ænatoribus pulcherrime. Quam ne ſe poſt alium] Vetus lectio, quam ne alium poſt ſe. Sunt tamen codices in quibus uerbum, alium, redundat. Epiſt. 85.

Si ex interuallo quo magis tormenta ſentiat repetitur] Quid ſi legas, referitur non repetitur, & ſtatim. Vbique horrenda cum ad hunc peruenere manſueta ſunt] Eadem. Quæcunque horrenda ad hunc peruenere manſueta ſunt. Epiſt. 86.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST. LXXXVII. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, ſubijciens de ſationibus & inſitionibus quædam oblectabilia ſeneſcenti.

IN ipſa Scipionis Africani uilla iacens hęc tibi ſcribo, adoratis manibus eius & †ara, quã ſepulchrũ eſſe tanti uiri ſuſpicor: animãquidẽ eius in cœlũ, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi: nõ quia magnos exercitus duxit (Hos enĩ & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiã eius moderatonẽ pietatemq; , magis in illo admirabilẽ, cũ reliquit patriã, quàm cũ defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil inſtitutis, ęquum inter omnes ciues ius ſit, utere ſine me beneficio meo patria, cauſa tibi libertatis fui, ero & argumentũ. Exeo, ſi plus quàm tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi? in exilium uoluntarium ſeceſsit, & ciuitatem exonerauit. Eò perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locũ legibus, & ſe Liternum recepit, tam ſuum exilium Reipub. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi uillam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſyluæ, turres quoq; in propugnaculum uillæ utrinq; ſubrectas. Ciſternam ædificijs ac uiribus ſubditam, quæ ſufficere in uſum uel exercitus poſſet. Balneolum anguſtũ, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. Non uidebatur maioribus noſtris calidum, niſi obſcurũ. Magna ergo me uoluptas ſubit cõtemplantem mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tantũ ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramq; (ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pauimentum tam uile ſuſtinuit. At nũc quis eſt qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi uidetur ac ſordidus, niſi parietes magnis & precioſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis undique operoſa & in picturæ modum uariata circumlitio prætexatur, niſi uitro condatur camera, niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdederit, in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus, niſi aquam argentea epiſtomia fuderint. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarũ eſt nihil ſuſtinentiũ, ſed in ornamentum poſitarum impenſæ cauſa? quantum aquarũ per gradus cum fragore labentium? Eò delitiarum peruenimus, ut niſi gẽmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minime ſunt rimę ma-

gis quàm feneſtræ,muro lapideo exſectæ,ut ſine iniuria munimẽti,lumen admitte-
rent. At nunc blattaria uocant balnea,ſi qua nõ ita† aptata ſunt,ut totius diei ſolem
forte, aperta. feneſtris amplisſimis recipiãt, niſi & lauantur ſimul & colorãtur, niſi ex ſolio agros
& maria proſpiciunt. Itaq; quę cõcurſum & admirationem habuerant cum dedica
rentur,hæc in antiquorum numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria cõmen
ta eſt,quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea,nec ullo cultu exornata.
Quadrãtaria res balneũ uocatur, quoniã qui balneũ ingrederetur, quadrantẽ balneatori ſolueret. Vide Rhodigenũ lib. 30. cap. 19. Cur em̃ ornaret res† quadrantaria,& in uſum nõ in oblectamẽta reperta? Non ſuf-
fundebatur aqua,nec recens ſemper uelut ex calido fonte currebat,nec referre cre
debant in quam perlucida ſordes deponerẽt. Sed dij boni, quàm iuuabat illa balnea
intrare obſcura,& gregali tectorio inducta quę ſcires Catonem tibi ædilem,aut Fa
bium Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu ſua temperaſſe. Nam hoc quo-
que nobilisſimi ædiles fungebantur officio,intrandi ea loca quæ populum recepta-
bant, exigendiq; munditias, & utilem ac ſalubrem temperaturam, non hanc quæ
nuper inuenta eſt,ſimilis incendio,adeò quidem ut conuictum in aliquo ſcelere ſer
uum,† uiuum lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam intereſſe,ardeat balneum an
caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod nõ in caldarium
aliter, inuitũ. ſuum latis ſpecularibus diẽ admiſerat, quod nõ in multa luce decoquebatur, & ſpe
ctabat,ut in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum,neſcit uiuere. Non pa
cata aqua lauabatur,ſed ſæpe turbida, & cum plueret uehemẽtius,penè lutulenta.
Nec multum eius intererat an ſic lauaretur,ueniebat enim,ut ſudorem illuc ablue-
ret,non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras uoces credis? non inuideo
Scipioni, uerè in exilio uixit, qui ſic lauabatur. Imò ſi ſcias, nõ quotidie lauabatur.
Nam,ut aiunt qui priſcos mores urbis tradiderunt,brachia & crura quotidie ablue
bant,quæ ſcilicet ſordes opere collegerãt: cæterum toti nundinis lauabantur. Hoc
loco dicet aliquis,liquet immundisſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? Militiam,
laborem,uirum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt,ſpurciores ſunt. Deſcripturus
rus infamem,& nimis notabilẽ delitijs Horatius Flaccus quid ait? Paſtillos Rucil-
los olet. Dares nunc Rucillum, perinde eſſet ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco
eſſet,quem idem Horatius Rucillo oppoſuit. Parum eſt ſumere unguentum, ni bis
die terq; renouetur,ne euaneſcat in corpore. Quid quod odore tanquam ſuo glori-
antur? Hæc ſi tibi nimium triſtia uidebũtur,uillæ imputabis, in qua didici ab Aegia
lo diligẽtisſimo patrefamiliæ(Is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt)quamuis uetus
arbuſtum poſſe trãſferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt,quorum nemo
nõ oliuetum alteri ponit. Quod uidi hoc dico,illud arbuſtum trimũ & quadrimum
haud faſtidiendi fructus autumo. Depone, te quoq; proteget illa quæ Tarda uenit
ſeris factura nepotibus umbrã, ut ait Virgilius noſter: qui non quid uerisſimè, ſed
quid decentiſſimè diceretur,aſpexit,nec agricolas docere uoluit,ſed legentes dele
ctare. Nam(ut omnia alia tranſeã)hoc quod hodie mihi neceſſe fuit deprehendere,
aſcribam, Vere fabis ſatio eſt,tunc te quoq; medica putres Accipiunt ſulci, & mi
lio uenit annua cura. Annuo tempore iſta ponẽda ſint, & an utriuſq; uerna ſit ſatio
hinc æſtimes licet. Iunius mẽſis eſt quo tibi ſcribo,iam procliuus in Iulium. Eodem
die uidi fabam metentes,miliũ ſerentes. Ad oliuetũ reuertor,quod uidi duobus mo
dis diſpoſitum. Magnarum arborũ truncos circumciſis ramis, & ad unum redactis
pedem,cum rapo ſuo tranſtulit,amputatis radicibus,relicto tantum capite ipſo,ex
quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non ag
geſsit tantum,ſed calcauit & preſsit. Negat quicquã eſſe hac (ut ait)† poſitione eſſi
al. ſpiſſatione. catius: uidelicet frigus excludit,& uentũ,minus præterea mouetur: et ob hoc naſcẽ
tes radices,prodire patitur,ac ſolũ apprehendere,quas neceſſe eſt† teneras adhuc,
aliter, cereas. & precario hęrentes,leuis quoq; reuellat agitatio, parũ aũt arboris anteq; obruat
radit,ex omni enim materia quæ nudata eſt(ut ait)exeunt radices nouæ. Non plu-
res aũt ſuper terrã eminere debet truncus,quã tres aut quatuor pedes,ſtatim enim
ab imo ueſtietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & re
torrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, qua-
les eſſe

les eſſe nouellarum arborum ſolent,eodem genere depoſuit.Hi paulo tardius ſur/
gunt ſed cum tanquam à planta proceſſerint,nihil habent in ſe horridum, nec tri-
ſte.Illud etiam nunc uidi,uitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capilla/
menta quoq; (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt,deinde liberalius ſternenda uitis, ut
etiam ex corpore radiceſcat.Et uidi non tantum menſe Februario politas,ſed & iã
Martio exacto tenent.& cõplexæ ſunt non ſuas ulmos. Omnes autẽ iſtas arbores,
quæ (ut ita dicã) grãdis copiæ ſunt,ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt,
habemus pluuiam in noſtra poteſtate.Plura te docere non cogito, ne quemadmo/
dum Aegialus noſter me ſibi aduerſarium parauit,ſic ego parẽ te mihi. Vale.

EPIST. LXXXVIII. Exemplo ſui & Catonis ad ſrugalitatem
hortatur,annectens contra Peripateticos di/
ſputationem de fortuitis.

NAufragium antequàm nauim aſcenderem feci:quomodo acciderit, nõ adijcio,
ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum:quorũ nullum eſſe falſum,
nec tam mirabile quàm prima facie uidetur,cum uolueris approbabo,imò etiam ſi
nolueris.Interim hoc me iter docuit,quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm
cum facili iudicio poſſemus † deponere,quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſenti *al.contemnere*
mus ablata.Cum pauciſſimis ſeruis,quos unum capere uehiculum potuit, ſine ul/
lis rebus,niſi quæ corpore noſtro continebantur,ego & Maximus meus biduum iã
beatiſſimum agimus.Culcitra in terra iacet,ego in culcitra.Ex duabus penulis, al/
tera ſtragulum,altera opertorium facta eſt.De prandio nihil detrahi potuit,paratũ
fuit non magis hora,nuſquam ſine caricis,nuſquam ſine pugillaribus. Illæ ſi panem
habeo,pro pulmentario ſunt:ſi non,pro pane:quotidie mihi annum nouum faciũt,
quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine:
qui nunquam maior eſt,quàm ubi aliena ſepoſuit,& fecit ſibi pacem,nihil timendo,
fecit ſibi diuitias,nihil cõcupiſcẽdo. Vehiculũ in quo impoſitus ſum ruſticũ eſt. Mu/
læ uiuere ſe ambulando teſtantur,mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à
me obtineo,ut hoc uehiculum uelim uideri meum.Durat adhuc peruerſa recti ue/
recundia:quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco:
quod argumentum eſt,iſta quæ probo,quæ laudo,nondum habere certam † ſedem *aliter,fidem*
et immobilẽ.Qui ſordido uehiculo erubeſcit,precioſo gloriabitur.Parũ adhuc pro-
feci,nondum audeo frugalitatem palàm ferre,etiam nunc curo opiniones uiatorũ.
Contra totius generis humani opiniones mittenda uox erat:inſanitis, erratis, ſtu/
petis ad ſuperuacua,neminem æſtimatis ſuo.Cum ad patrimonium uẽtum eſt,dili/
gentiſſimi computatores,ſic rationem ponitis ſingulorũ,quibus aut pecuniam cre
dituri eſtis,aut beneficia.Nam hæc quoq; iam expenſa fertis.Late poſſidet, ſed mul
tum debet:habet domum formoſam,ſed alienis nummis paratam.familiam nemo
cito ſpecioſiorẽ producit,ſed nominibus non reſpondet.Si creditoribus ſoluerit,ni
hil illi ſupererit.Idem in reliquis quoq; facere debebitis, excutere quãtum proprij
quiſq; habeat.Diuitem illum putas,quia aurea ſuppellex etiã in uia eum ſequitur,
quia in omnibus prouincijs arat,quia magnus calendarij liber euoluitur, quia tãtũ
ſuburbani agri poſſidet,quantũ inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret, cum om/
nia dixeris pauper eſt.quare? quia debet,quantum inquis?omnia, niſi forte † iudi/ *al.tu dices*
ces intereſſe,utrum aliquis ab homine,an à fortuna mutuum ſumpſerit.Quid ad rẽ
pertinent mulæ ſaginatæ unius omnes coloris? Quid iſta uehicula celata? Inſtra
ti oſtro alipedes,pictisq; tapetis. Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent
Tecti auro,fuluum mandunt ſub dentibus aurum. Iſta nec dominum meliorẽ poſ
ſunt facere,nec mulã.M.Cato Cenſorius(quem tam Romano populo hercule pro
fuit naſci quàm Scipionem.Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum,alter cum mo/
ribus geſſit) cantherio uehebatur,& hippoperis quidem impoſitis,ut ſecum † uti/ *forte, utenſilia*
lia portaret.O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in uia di/
uitibus,curſores & numidas & multum ante ſe pulueris † agentem. Hic ſine dubio *al.agentibus*
cultior,comitatiorq; quàm M.Cato uideretur,hic inter illos apparatus delicatus,

quícum maxíme dubitat,utrum ſe adgladiũ locet,an adcultrum. O quantũ erat ſe
culi decus imperatorẽ triumphalem Cenſorium(& quod ſuper omnia hæc eſt) Ca
tonem,uno caballo eſſe contentũ,& netoto quidem. Partem enim ſarcinæ ab utro-
que latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconi
al. deſtrictum bus & tolutarijs præferes unicum illum equum ab ipſo Catone † defrictũ? Video
non futurum finẽ in iſta materia ullum,niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaq; contice
ſcam,quantum ad iſta,quæ ſine dubio talia diuinauit futura,qualia nũc ſunt, qui pri
mus appellauit impedimenta. Nunc uolo pauciſſimas adhuc interrogationes no-
ſtrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes,quam ſatis facere uitæ beatæ conten
dimus. Quod bonum eſt bonos facit. Nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit
muſicũ. Fortuita bonum non faciunt,ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpon-
dẽt Peripatetici,ut quod primũ ꝓponimus falſum eſſe dicãt, Ab eo,inquiunt, quod
eſt bonum non utiquè fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum tãquam tibia,aut or-
ganum aliquod aptatum ad uſus canendi,nihil tamen horum facit muſicum. Hic re
ſpondebimus,nõ intelligitis quomodo poſuerimus quod bonum eſt in muſica. Nõ
enim id dicimus quod inſtruit muſicũ, ſed quod facit: tu ad ſuppellectilem artis, nõ
ad artem uenis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt,id utiquè muſicum fa-
ciet. Etiamnum facere id planibus uolo, Bonum in arte muſica duobus modis dici-
tur,altero quo effectus muſici adiuuatur, altero quo ars ad effectum pertinet. Inſtru
menta tibiæ,& organa,& chordæ,ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex
etiam ſine iſtis,uti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine,
idem enim bonum & hominis & uitæ. Quod contemptiſſimo cuique cõtingere ac
turpiſſimo poteſt,bonum non eſt. Opes autem & lenoni & laniſtæ contingunt, er-
go nõ ſunt bona. Falſum eſt,inquiunt,quod proponitur. Nam in grammatica & in
arte medendi,aut gubernandi, uidemus bona humillimis quibuſque contingere.
Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ,non cõſurgunt in altum, nec
fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominẽ,& ſupra chara mortalibus collocat: nec
al. Cheledon ea q̃ bona, nec ea quæ mala uocãtur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. † Chelidonio
nius. ex Cleopatræ mollibus patrimoniũ grande poſſedit, nuper Natalis, tam improbæ
linguæ quàm impuræ, in cuius ore fœminæ purgabantur, & multorum hæres fuit,
& multos habuit hæredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ip
ſe pecuniam conſpurcauit, quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in clo
acam cadit. Virtus ſupra iſta conſiſtit, ſuo ære cenſetur, nihil ex iſtis quomodo libet
incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit ſibi ac ſuis,
admirationem talium rerum. Qui non eſt uir bonus, poteſt nihilominus medicus
eſſe, poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam me hercules quàm coquus. Cui
contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque
habet talis eſt. Fiſcus tanti eſt quantum habet, imò in acceſſione eius uenit quod ha
bet. Quis pleno ſacculo ullum precium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ nu-
merus effecit? Idem uenit magnorum dominis patrimoniorum, acceſſiones illorũ
& appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnũ animum habet.
Verum eſt ergo quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaq; in-
dolentiam nunquã bonum dicã, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidẽ
& moleſtia uacare, bonum dicam. Quid eſt ocioſius uerme? Quæris quæ res ſapien
entem faciat? quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleſte, magni-
ficum. Nõ in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorẽ patitur. Vide quid quæ
què ferat regio, & quid quæq; recuſet. Hic ſegetes, illic ueniunt felicius uuæ, Ar-
borei fœtus alibi, atq; iniuſſa uireſcunt Gramina, nònne uides croceos ut Tmolus
ordores, India mittit ebur, molles ſua thura Sabei? At Chalybes nudi ferum.
iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſariũ mortalibus eſſet inter ipſos cõmerciũ,
ſi inuicẽ alius ab alio aliquid peteret. Summũ illud bonũ habet & ipſum ſuã habet
ſedem, non naſcitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus quæris? Ani
mus, hic niſi purus ac ſanctus eſt, deum non capit. Bonũ ex malo nõ fit, diuitiæ fiunt,
fiunt au-

ſiunt autem ex auaricia, diuitiæ ergo non ſunt bonum. Nō eſt, inquit, uerum, bonū
ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidē
eſt ſacrilegium & furtū, ſed ideò quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrū;
ſed cū metu, ſolicitudine, tormētis, & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſ/
ſe eſt recipiat, ſacrilegiū ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoq; ex
aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portěroſius poteſt, quàm ſa
crilegium, furtū, & adulteriū inter bona haberi? Prorſus † perſuaſimus, quàm multi forte, perſuaſiſ
furto non erubeſcunt, q̃ multi adulterio gloriātur. Nā ſacrilegia minuta puniūtur, ſimus, legēdū.
magna in triumphis feruntur. Adijce nūc, quod ſacrilegiū ſi omnino ex aliqua par/
te bonum eſt, etiā honeſtū erit, & recte factū uocabitur, noſtra enim actio eſt, quod
nullius mortaliū cogitatio recipit: ergo bona naſci ex malo nō poſſunt. Nā ſi, ut di/
citis ob hoc unum ſacrilegium malū eſt, quia multū mali affert, ſi remiſeris illi ſup/
plicia, ſi ſecuritatē ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximū ſcelerū ſuppli/
ciū in ipſis eſt. Erras, inquā, ſi illa ad carnificē, aut ad carcerem differs, ſtatim puniun
tur cum facta ſunt, imò dum fiunt. Nō naſcitur itaq; ex malo bonū, nō magis quàm
ficus ex olea: ad ſemen nata reſpondent, bona degenerare non poſſunt. Quemad/
modū ex turpi honeſtū non naſcitur, ita ne ex malo quidē bonum, nā idē eſt hone/
ſtū & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam
bonum eſſe undecunq; ſumptā nō tamē ideò ex ſacrilegio pecunia eſt, etiā ſi ex ſa/
crilegio ſumitur. Hoc ſic intellige, In eadē urna & aurū eſt & uipera. Si aurū ex ur/
na ſuſtuleris, quia illic & uipera eſt, nō ideò mihi urna aurum dat, quia uiperā habet
ſed aurum dat cum & uiperā habeat. Eodē modo ex ſacrilegio lucrum fit, nō q̃a tur
pe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed quia lucrum habet: quemadmodum in illa ur/
na uipera malum eſt, nō aurum quod cū uipera iacet, ſic in ſacrilegio malum eſt ſce
lus, nō lucrū. Quibus opponitur, diſſimilima utriuſq; rei conditio eſt. Illic aurū poſ
ſum ſine uipera tollere, hic lucrum ſine ſacrilegio facere nō poſſum: lucrū iſtud nō
eſt appoſitū ſceleri, ſed immixtum. Quod cum cōſequi uolumus, in multa mala in/
cidimus, id bonum nō eſt. Dū diuitias cōſequi uolumus in multa mala incidimus, er
go diuitiæ bonū nō ſunt. Duas inq̃t ſignificationes habet ꝑpoſitio ueſtra, unā dū di
uitias cōſequi uolumus, in multa nos mala incidere. In multa autē mala incidimus,
& dum uirtutē conſequi uolumus. Aliquis dum nauigat ſtudij cauſa, naufragiū fe
cit, aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: per quod in mala incidimus, id bo
num nō eſt. Huic ꝑpoſitioni non erit cōſequēs, per diuitias nos, aut per uoluptates
in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, nō tantum bonū diui/
tiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autē illas dicitis, tantū bonum nō eſſe. Præterea,
inquit, cōceditis diuitias habere aliquid uſus. Inter cōmoda illas numeratis. Atqui
eadē ratione ne cōmodum quidē erunt: per illas enim multa nobis incōmoda eue/
niunt. His quidā hoc reſpondent. Erratis, qui incōmoda diuitijs imputatis. Illæ ne/
minē lædūt, aut ſua cuiq; nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. Sic q̃madmodū gladius
qui neminē occidit, occidētis telū eſt. Nō ideò diuitiæ tibi nocēt, ſi ꝑpter diuitias ti
bi nocetur. Poſidonius (ut ego exiſtimo) melius, qui ait diuitias eſſe cauſā malorū,
non quia ipſæ faciāt aliquid, ſed q̃a facturos irritāt. Alia eſt enim cauſa efficiens quæ
protinus neceſſe eſt noceat, alia præcedēs, hanc præcedētē cauſam diuitiæ habent.
Inflant animos, ſuperbiā pariunt, inuidiam contrahunt, & uſq; eò mentem alienant,
ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa de/
cet, pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant, extollunt quidem & dila/
tant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bo
na ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſo/
lentia, quàm ſpecies magnitudinis falſæ. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diui/
tiæ, non tantū bonū nō ſunt. Eſſent malum, † ſi per ſe nocerent, ſi (ut dixi) habe/ al. ſi ipſæ
rent efficientem cauſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tan/
tum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt uériſimilem, ac ple/
riſque credibilem. Habet uirtus quoque præcedentem cauſam ad inuidiam, multis
enim

enim propter ſapientiã,multis propter iuſtitiã inuidetur:ſed nec ex ſe hanc cauſam habet,nec ueriſimilem, Cõtra enim uerìſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à uirtute,quæ illos in amorem & admirationem uocet. Poſidonius ſic interrogandũ ait, quæ neq; magnitudinẽ animo dant,nec fiduciam,nec ſecuritatẽ, nõ ſunt bona:diuitiæ autem & bona ualetudo,& ſimilia his,nihil horũ faciunt:ergo nõ ſunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiamnum hoc modo intendit,Quæ neq; magnitudinem animo dant,nec fiduciam,nec ſecuritatẽ,contra autem inſolentiã, tumorem,arrogantiam creant,mala ſunt,à fortuitis autem in hæc impellimur, ergo non ſunt bona. Hac,inquit,ratione ne cõmoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorũ conditio,alia bonorum. Cõmmodum eſt quod plus uſus habet quàm moleſtiæ. Bonum ſyncerum eſſe debet,& ab omni parte innoxium. Nõ eſt id bonum, quod plus prodeſt,ſed quod tantum prodeſt. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines,& ad ſtultos. Itaq; poteſt ei eſſe incommodum mixtũ. Sed commodum dicitur à maiore ſui parte æſtimatum bonũ ad unũ ſapientẽ pertinet. Inuiolatũ eſſe oportet,bonum animum † habere. Vnus tibi nodus, ſed Herculaneus,reſtat. Ex malis bonum non fit,ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt , Peripatetici & fingunt illam & ſoluunt. Ait autẽ Poſidonius,hoc ſophiſma per omnes dialecticorũ ſcholas iactatum,ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionẽ dicitur , uel (ut antiqui dixerunt) per orbationem : Greci dicunt κατὰ στέρησιν,non quod habeat dicitur,ſed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri poteſt,diuitias multæ res faciunt,nõ multæ inopiæ. Aliter enim,inquit, quàm debes,paupertatem intelligis. Paupertas eſt non quæ pauca poſſidet,ſed quę multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet,ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod uolo exprimerẽ,ſi latinum uerbum eſſet,quo ἀπορία ſignificatur. Hãc paupertati Antipater aſſignat. Ego non uideo quid aliud ſit paupertas,quàm parui poſſeſſio. De iſto uidebimus,ſi quando ualde uacabit,quæ ſit diuitiarũ,quę paupertatis ſubſtantia. Sed tunc quoq; conſiderabimus,nunquid ſatius ſit paupertatẽ permulcere.diuitijs demere ſupercilium,quàm litigare de uerbis,quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur,his interrogationibus ſuaſuri aut diſuaſuri ſumus? his effecturi ut populus Romanus paupertatẽ,fundamẽtum,& cauſam imperij ſui,requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud uictos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus,in urbem ſanctiſſimam temperantiſſimamq; irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentiũ ſpolia,quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi poſſe. Hæc ſatius eſt ſuadere,et expugnare affectus non circumſcribere. Si poſſumus,fortius loquamur,ſi minus,apertius. Vale.

Commodum. *Bonum.* *al. habe.*

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus,ubi docet de ſingulis quòd animũ ad uirtutem non perducunt,ſed tantum præparant.

Non reperiebatur inter epiſtolas in quibuſdã exẽplaribus, ſed ſeparatim , quanq̃ apparet epiſtolam fuiſſe , uel ex hoc , quod neminẽ alium nominat , ad quẽ ſcribat. forte, enumeratio.

DE liberalibus ſtudijs quid ſentiam ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio,nullũ in bonis numero,quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt,hactenus utilia,ſi præparẽt ingeniũ,nõ detineãt. Tãdiu enim iſtis immorandum eſt,quamdiu nihil animus agere maius poteſt:rudimenta ſunt noſtra,non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint uides,quia homine libero digna ſunt:cæterũ unũ ſtudiũ uerè liberale eſt, quod liberũ facit,hoc eſt ſapientiæ,ſublime,ſorte,magnanimũ,cætera puſilla & puerilia ſunt. An tu quicquã in iſtis eſſe credis boni,quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidã illud de liberalibus ſtudijs quærendũ iudicauerunt,an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem,nec huius rei ſcientiam affectant. Grãmaticus circa curã ſermonis uerſatur,& ſi latius euagari uult,circa hiſtorias. Iã ut lõgiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horũ ad uirtutẽ uiã ſternit? Syllabarum † enarratio,& uerborũ diligentia,& fabularum memoria, & uerſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit,cupiditatem eximit,libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus,& ad muſicam

ad muſicã,nihil apud illas inuenies,quod uetet timere,uetet cupere. Quiſquis hæc
ignorat,alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti uirtutem an non : ſi non do/
cent,nec tradũt quidem:ſi docent,philoſophi ſunt. Vis ſcire quàm non ad docendũ
uirtutem conſederint?aſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. Atqui ſi/
militudo eſſet idẽ docentium.Niſi forte tibi Homerũ philoſophũ fuiſſe perſuadẽt,
cum his ipſis quibus colligunt,negent.Nam modò Stoicum illum faciunt, uirtutẽ
ſolam probantem,& uoluptates refugientem,& ab honeſto ne immortalitatis qui
dem precio recedentẽ:modo Epicureum,laudãtem ſtatum quietæ ciuitatis,& inter
conuiuia cantusq; uitam exigentis:modò Peripateticũ,bonorum tria genera indu
centem:modò Academicum incerta omnia dicentẽ. Apparet nihil horum eſſe in il
lo,quia omnia ſunt.Iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis Homerũ philoſophum
fuiſſe,Nempe ſapiẽs factus eſt,ante,ꝙ carmina ulla cognoſceret:ergo illa diſcamus,
quæ homerum fecere ſapientem.Hoc quidem me quærere,utrum maior ætate fue/
rit Homerus an Heſiodus,non magis ad rem pertinet,ꝙ ſcire,an maior Hecuba fue
rit,ꝙ Helena,& quare tã malè tulerit ætatẽ.Quid inquam,annos Patrocli & Achil
lis inquirere ad rẽ exiſtimas pertinere?Quæris Vlyſſes ubi errauerit potius, quàm
efficias ne nos ſemper erremus?Non uacat audire utrum inter Italiam & Siciliam
iactatus ſit,an extra notum nobis orbem:neq; enim potuit in tã angſto error eſſe tam
longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant,& nequitia in omnia Vlyſſis ma/
la impellit:non deeſt forma quæ ſollicitet oculos,non hoſtis:hinc monſtra effera, et
humano cruore gaudentia, hinc inſidioſa blandimẽta auriũ,hinc naufragia & tot
uarietates malorũ.Hoc me doce quomodo patriã amẽ,quomodo uxorẽ,quomodo
patrẽ,quomodo ad hæc tam honeſta uel naufragus nauigẽ. Quid inquiris an Pene
lope impudica fuerit,an uerba ſeculo ſuo dederit,an Vlyſſem illũ eſſe quẽ uidebat,
antequàm ſciret,ſuſpicata ſit?Doce me quid ſit pudicitia,& quantũ in ea bonũ, in
corpore,an in animo poſita ſit.Ad Muſicã tranſeo,doces me quomodo inter ſe acu
tæ ac graues uoces conſonẽt,quomodo.†numerorũ diſparẽ reddentium ſonum fiat *al. neruorum*
concordia.Fac potius quomodo animus ſecũ meus conſonet, nec conſilia mea di/
ſcrepent. Monſtras mihi,qui ſint modi flebiles,monſtra potius quomodo inter ad/
uerſa non emittã flebilẽ uocem.Metiri me geometres docet latifundia, potius do/
ceat quomodo metiar quàntum homini ſit ſatis.Numerare docet me Arithmetica,
& auariciæ cõmodare digitos,potius doceat nihil ad rem pertinere iſtas computa/
tiones,non eſſe feliciorem,cuius patrimonium tabularios laſſat,imò ꝙ ſuperuacua
poſſideat,qui infeliciſſimus futurus eſt,ſi quantum habeat,per ſe computare coga
tur.Quid mihi prodeſt,ſcire agellum in partes diuidere,ſi neſcio cum fratre diuide/
re?Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri,& comprehendere etiam ſi quid
decempedam effugit,ſi triſtem me facit uicinus potens,& aliquid ex meo abradẽs?
Doces me quomodo nihil perdã ex finibus meis,at ego diſcere uolo quomodo to/
tos hilaris amittam.Paterno agro,inquit,& auito expellor.Quid? Ante auum tuũ
quis iſtum agrum tenuit?Cuius,nõ dico hominis,ſed populi fuerit expedire potes?
Non dominus iſto,ſed colonus intraſti.Cuius colonus es?Si bene tecum agitur,hæ/
redis. Negant iuriſcõſulti quicquã uſucapi, quod publicum eſt. Publicum eſt hoc
quod tenes,& quidẽ generis humani. O egregiam artem, ſcis rotũda metiri in qua
dratũ redigis quamcũq; acceperis formã,interualla ſyderũ dicis, nihil eſt quod in
menſuram tuã non cadat.Si artifex es,metire hominis animũ,dic quàm magnus ſit;
dic quàm puſillus ſit.Scis quæ recta ſit linea,quid tibi prodeſt, ſi quid in uita rectũ
ſit ignoras?Venio nunc ad illũ qui cœleſtium noticia gloriatur, Frigida Saturni
quò ſeſe ſtella receptet, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Hoc ſcire quod
proderit?ut ſolicitus ſim,cũ Saturnus & Mars ex cõtrario ſtabũt aut cũ Mercurius
ueſpertinũ faciet occaſum uidẽte Saturno,Potius hoc diſcã,ubicunq; ſunt iſta, pro/
pitia eſſe,nõ poſſe mutari,Agit illa cõtinuus ordo fatorũ,& ineuitabilis curſus.Per
ſtatas uices remeãt.Effectus rerũ omniũ aut mouent aut notãt.Sed ſiue quicquid eue
nit faciũt,quid immutabilis rei noticia proficiet?ſiue ſignificãt,quid refert prouidere
quod

quod effugere non poſſis? Scias iſta neſcias, fient. Si uerò ſolã ad rapidũ ſtellasq́ ſe-
quentes Ordine reſpicias, nunq̃ te craſtina fallet Hora, nec inſidijs noctis capiere
ſerenæ. Satis abundeq́ prouiſum eſt, ut ab inſidijs tutus eſſem. Nunquid me craſti-
na non fallit hora? fallit enim quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit neſcio,
quid fieri poſſit ſcio. Ex hoc nihil deſperabo, totum expecto. Si quid remittitur, bo-
ni cõſulo. Fallit me hora ſi parcit, ſed nec ſic quidem fallit. Nam quemadmodũ ſcio
omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non utiq; caſura. Vtiq; ſecunda expecto, malis pa-
ratus ſum in illo feras me neceſſe eſt, non ad præſcriptum euntem. Non enim addu
cor, ut in numerum liberaliũ artium pictores recipiã, non magis, quàm ſtatuarios,
aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ miniſtros. Aequè luctatores & totã oleo ac
luto cõſtantẽ ſciẽtiã, expello ex his ſtudijs liberalibus: aut & unguentarios recipiã,
& cocos, et cæteros uoluptatibus noſtris ingenia accõmodãtes ſua. Quid enim oro
te, Liberale, habẽt, iſti ieiuni uomitores, quorũ corpora in ſagina, animi in macie et
ueterno ſunt? An liberale ſtudiũ iſtud eſſe iuuẽtuti noſtræ credimus, quàm maiores
noſtri rectã exercuerũt, haſtilia iacere, ſudẽ torquere, equũ agitare, arma tractare?
Nihil liberos ſuos docebãt, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ, nec illæ
docent, alunt ùe uirtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum eius freno
temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos uincere lucta-
tione uel ceſtu, ab iracundia uinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis cõferunt ſtudia?
ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex profeſſo artes quæ manu con
ſtant, ad inſtrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent.
Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Nõ quia uirtutem dare poſſunt, ſed
quia animũ ad accipiendã uirtutẽ præparãt. Quemadmodum prima illa, ut antiqui
uocabant, literatura, per quam pueris elemẽta tradũtur, non docet liberales artes,
ſed mox percipiendos locum parat: ſic liberales artes non perducunt animũ ad uir
tutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sũt uulgares &
ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu
conſtant, & ad inſtruendam uitam occupatæ ſint, in quibus nulla decoris, nulla ho-
neſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad uoluptatẽ oculorũ atq; auriũ tendunt. His
annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabu-
lata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiſcẽtibus
quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeuntibus, aut his quæ emine-
al. feruntur. bant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum † feriuntur oculi, omnia ſubita (
quia cauſas non nouère) mirantium. Pueriles ſunt & aliquid habentes liberalibus
ſimile, hæ artes quas ἐλευθερίας Græci, noſtri liberales uocant. Solæ autem liberales
ſunt, imò (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus eſt. Quemadmodum, inquit,
eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis: ſic &
hæc quoq; liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia uendicat. Cum uentũ
eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat
pars eſt? Multa adiuuant nos, nec ideò partes noſtræ ſunt, imo ſi partes eſſent, non
adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat
geometriæ miniſteriũ. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, q̃modo ipſi faber: ſed nec hic
Geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea utraq; fines ſuos habet. Sapiens
enim cauſas naturaliũ et quærit et nouit, quorũ numeros mẽſuraſq́ geometres per
ſequitur & ſupputat. Qua ratione cõſtent cœleſtia, quæ illis ſit uis, q̃ natura, ſapiẽs
ſit: curſus et recurſus et obſeruationes, per q̃s deſcẽdũt et alleuãtur ac ſpeciẽ interdũ
ſtantiũ præbẽt, cum cœleſtibus ſtare nõ liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſa
in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens. Illud tibi geometer poteſt dicere, quãtũ
abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi: quales imagines reddat.
Magnum eſſe ſolẽ philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui uſu quo-
dam & exercitatione procedit, ſed ut procedat, impetranda illi quædam principia
ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil
ab alio petit, totũ opus à ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt,
in alieno

In alieno ædificat,aliena accipit principia,quorũ beneficio ad ulteriora perueniat:
ſi per ſe iret ad uerum,ſi totius mundi naturam poſſet comprehẽdere, dicerem mul
tum collaturam mentibus noſtris,quæ tractatu cœleſtium creſcunt,trahuntq; aliud
ex alio. Vna re conſummatur animus,ſcientia bonorum ac malorum immutabili,
quæ ſoli philoſophiæ competit.Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit, ſin-
gulas habet circumire uirtutes.Fortitudo contemptrix timendorum eſt,terribilia,
& ſub iugum libertatem noſtram mittentia,deſpicit,prouocat,frangit.Nunquid er
go hãc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimũ humani pectoris bonũ eſt,
nulla neceſſitate ad fallendum cogitur,nullo corrumpitur præmio. Vre,inquit,cæ-
de,occide,non prodam,ſed quo magis ſecreta quæret dolor,hoc illa altius condam.
Numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia uoluptatibus
imperat,alias odit atq; abigit,alias diſpenſat,& ad ſanum modum redigit, nec unq̃
ad illas propter ipſas uenit. Scit optimum eſſe modum cupitorum,non quantum ue
lis,ſed quantum debeas ſumere. Humanitas uetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios,
uetat auarum,uerbis,rebus,affectibus comẽ ſe,facilemq; omnibus præſtat: nullum
alienum malum putat,bonum autem ſuum ideò maxime, quod alicui bono futurũ
eſt,amat.Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quàm ſimpli
citatem,ac modeſtiam,ac frugalitatẽ, ac parſimoniam: non magis quàm clemẽtiã,
quæ alieno ſanguini tãquã ſuo parcit,& ſcit homini,non eſſe homine prodige uten
dum.Cum dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudijs ad uirtutem nõ perueniri,quemad
modum negatis illa nihil conferre uirtuti? quia nec ſine cibo ad uirtutem perueni-
tur,cibus tamen ad uirtutem non pertinet.Ligna nihil naui conferunt quamuis nõ
fiat nauis ſine lignis.Non eſt inquam,cur aliquid putes eius adiutorio fieri,ſine quo
nõ poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici,ſine liberalibus ſtudijs ueniri ad ſapi
entiam poſſe,quamuis etiam uirtus diſcenda ſit,tamen non per hæc diſcitur. Quid
eſt autem quare exiſtimem non futurum ſapientem eum,qui literas neſcit,cum ſa-
pientia nõ ſit in literis? Res tradit,nõ uerba,& neſcio an certior memoria ſit, quæ
nullum extra ſe ſubſidium habet.Magna & † ſpacioſa res eſt ſapientia,uacuo illi lo *al.ſpecioſa.*
co opus eſt,de diuinis humaniſq; † dicendum eſt,de præteritis,de futuris, de cadu- *al.diſcendum*
cis,de æternis,de tempore,de quo uno uide ꝙ multa quæruntur.Primum an †per ſe *al.ipſũ ſit,etc.*
ſit aliquid: deinde an aliquid ante tempus ſit,ſi tempus cum mundo cœpit,an & an-
te mũdum quia fuerit aliquid,fuerit & tempus? Innumerabiles quæſtiones ſunt de
animo tantum: unde ſit,qualis ſit,quando eſſe incipiat,quamdiu ſit: an aliundè aliò
tranſeat,& domicilium mutet,ad alias animalium formas aliasq; coniectus,an non
amplius quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus uagetur in toto: utrum corpus ſit an nõ ſit:
quid ſit facturus,cum per nos aliquid facere deſierit,quomodo libertate ſua uſurus,
cum ex hac effugerit cauea,an obliuiſcatur priorum,& illic noſſe ſe incipiat, an de
corpore abductus in ſublime ſeceſſit? Quamcunq; partem rerum humanarum diui-
narumq; comprehenderis,ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigabe-
ris.Hæc tã multa,tam magna,ut habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex
animo tollenda ſunt.Non dabit ſe in has anguſtias uirtus. Laxum ſpatium res ma-
gna deſiderat.Expellantur omnia,totum pectus illi uacet. At enim delectat artium
notitia multarum. Tantum itaq; ex illis retineamus,quantum eſt neceſſarium. An
tu exiſtimas reprehendẽdũ qui ſuperuacua uſu ſibi comparat, & precioſarũ rerum
pompam in domo explicat: non putas eum,qui occupatus eſt in ſuperuacua litera
rum ſupellectile,plus ſcire uelle quàm ſit ſatis? Intemperantiæ genus eſt.Quid quod
iſta liberalium artium conſectatio moleſtos,uerboſos,intempeſtiuos,ſibi placentes
facit,& ideò non diſcentes neceſſaria,quia ſuperuacua didicerunt. Quatuor millia *Didymus qua*
librorum Didymus grammaticus ſcripſit,miſer ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In *tuor millia li*
his libris de patria Homeri quæritur,in his de Aeneæ matre uera: in his libidinoſi- *brorũ ſcripſit.*
or Anacreon,an ebrioſior uixerit,in his an Sappho publica fuerit: & alia quæ erãt
dediſcenda,ſi ſcires.I nunc & longam eſſe uitam nega.Sed ad noſtros quoque cum
perueneris,oſtendam multa ſecuribus recidenda.Magno impendio tẽporũ magna

alienarum aurium moleſtia,laudatio hæc conſtat,O hominē literatum. Simus hoc titulo ruſticiore contenti,O uirum bonum. Ita ne eſt? annales euoluam omniū gentium & quis prima carmina ſcripſerit quæram? quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum,cum faſtos non habeam,cōputabo,& Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit recognoſcam,& ætatem in ſyllabis conteram? Ita ne in Geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit,Tempori parce. Hæc ſciā, † & quid ſi ignorem? Appion grammaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græcia,& in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat,Homerum utraq; materia conſūmata,& Odyſſea,& Iliade,principium adieciſſe operi ſuo,quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat,quod duas literas in primo uerſu poſuiſſet ex induſtria,librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet,qui multa uult ſcire. Noli cogitare quantū temporis tibi auferat mala ualetudo,quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata,quantum occupatio quotidiana,quantum ſomnus,metire ætatē tuam,tam multa non capit,de liberalibus ſtudijs loquor. Philoſophi quantum habēt ſuperuacui,quantum ab uſu recedentis. Ipſi quoq; ad ſyllabarū diſtinctiones & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere grammaticis,& inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus ſuperuacuum erat,tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt,ut diligentius ſciant loqui,quàm uiuere. Audi quantū mali faciat nimia ſubtilitas,et quàm infeſta ueritati ſit. Protagoras ait,de omni re in utramq; partē diſputari poſſe,ex æquo,& de hac ipſa,an omnis res in utramq; partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait,ex his quæ uidētur eſſe,nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmenides ait,Ex his quæ uidētur nihil eſſe † in uniuerſo. Zenon Eleates, omnia negotia de negotio deiecit,ait,nihil eſſe. Circa eadem ferè Pyrronij uerſantur & Megarici,& † Cretici,& Academici,qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt,hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire,quàm nihil. Illi non præferunt lumen per quod acies dirigatur ad uerum,hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo,nihil in rerum natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani,hoc unum certum eſt,nihil eſſe certi. Si Parmenidi,nihil eſt præter unum. Si Zenoni,ne unum quidē. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant,alunt,ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt, aut inanis aut fallax. Non facile dixerim utrum magis iraſcar illis,qui nos nihil ſcire uoluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt,nihil ſcire. Vale.

al. & quid ignorem? hoc ſciam.

al. ab uno diuerſum.

forte,Critici id eſt,cenſores,et iudices.

ERASMI IN LIBRVM XIII. EPISTOLA LXXXVII.

Argentea epitomia. Celius Rhodiginus legendum putat,epiſtomia.

Quid putas illo ſoluiſſe malician labore uirum. Sic habebat prior æditio. Britannicum exemplar ſubuenit. Quid putas? illo ſoluiſſe militiæ laborem decebat uirum.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVMTERTIVM EPIST.

Epiſt. 87. *QVAEDAM oblectabilia ſeneſcenti*] *Vetus lectio. Quædam oblectamenta ſenectutum. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat,aut Roma in libertate*] *Antiquus codex. Aut Scipio Romæ eſſe non debebat,aut Roma in libertate. In alijs. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma ſine libertate,ſed prior lectio magis probatur. Quid putas illo ſoluiſſe malitiam labore uirum*] *Sic prior æditio. Legendum reor. Quid putas illos oluiſſe,militiam,laborem,uirum,ut paulo poſt Paſtillos Rucillus olet. Vt uerba illa. Quid putas illos oluiſſe? interrogatio ſit eius qui antiquorum ſordes improbabat,Senecæ autem reſponſio ſit. Militiam,laborem,uirum. Poſſet etiam legi uires,non uirum. Relicto tantum capite ipſo ex quo illæ pependerant*] *Caſtigatior lectio cuiuſdam antiqui codicis,relicto tantum capite uno ex quo cætera. Quas neceſſe eſt teneras adhuc & precario hærentes*] *Prior æditio & omnes quos legerim ſcripti codices,cæteras habent:non teneras:uno excepto in quo, cereas legitur,non cæteras rectiſſime. Grandis copiæ ſunt*] *Forte,grandiſcapiæ ſunt,ut ſit grandiſcapiæ dictio compoſita,hoc eſt grandis capitis:nam ſi ſeparatim copiæ legas quare adderat,ut ita dicam.*

Et hipa

Et hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret] Puto legendum non utilia, ſed utenſilia. Nam non ita poſt ſubijcit: partim enim ſarcinæ ab utroq; latere depēdētes occupabant. *Curſores & Numidas & multū ante ſe pulueris agentem*] Emendatiſſimum exemplar, agentibus legit, non agentem, recte ut referatur ad troſſulis, nō ad Catonem. *Ab ipſo Catone defrictum*] Stare poteſt uerbum defrictum, ut illud, nam multos qui fricabat conſul factus eſt, ſed ueteres codices legunt deſtrictum, unde ſtrigiles dictæ. *Cui contingit habere rem non quamlibet, hūc non quemlibet dixeris*] Breuior uetus lectio. Cui contingit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris.

SYLLABARVM *enarratio.*] Sic ſcripta omnia præferunt exemplaria. Sed conſiderandum an enumeratio ſit ſcribendum, non enarratio. *Si triſtem me facit uicinus potens.*] Vetus lectio impotens habet non poteſt, rectius. Sunt tamen exemplaria quæ prępotens legant. *Quid immutabilis rei noticia proficies*] Mallem legeres proficiā quàm proficies, ut noticia ſit caſus auferēdi. *Vt ab inſidijs tutus eſſem nūquid me craſtina non fallit hora, fallit enim quod neſcienti euenit.* Scribe, ut ab inſidijs tutus eſſes. Nunquid te craſtina non fallit hora nec inſidijs noctis capieris opacæ. fallit enim, cætera ex uetere lectione. *His imperitorum feriuntur oculi.*] Feruntur eadē agnoſcit, non feriuntur, hoc eſt ducuntur, trahuntur, ut illud ſummi Poetæ, trahit ſua quemq; uoluptas. *Pueriles ſunt & aliquid habentes liberalibus ſimile hæ artes quas eleutheras Græci.* Legendum puto, ſed aliquid, non & aliquid. Item antiqui & emaculati codices, & item impreſſi ante germanicam impreſſionem non eleutheras habent, ſed encyclius, hoc eſt circulares. Ita certe appellat illas apud Græcos ut alios omittam Atheneus, apud noſtros Capella Martianus, & communi uulgataq; nomenclatura Græci encyclopædiam uocant, hoc eſt circularem diſciplinam. *De cuius nominis ratione alia alij, plura Philoponus in poſteriora. Eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis. Sic & hic quoq; cætera.*] Tria illa prima uerba, eſt aliqua moralis, ſuperflua ſunt ex nonnullis exemplaribus, & legendum hæc, non hic, ex uetere lectione. *Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium*] Aliquod, non Aliquid, exemplar Facundi & Primitiui. *Hoc illa altius condent.*] Scribe condam, non condent, ex uetere lectione. *Deinde an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cœperit: an & ante mundum quia cætera.*] Duo emendati codices. Deinde an aliquid ante tempus ſit ſine tempore. Cum mundo cœperit an & cætera *Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala ualetudo.*] Scribe per minorem & lege cum ſuperioribus, non cogitare quantum temporis auferat mala ualetudo, ut pronomē tibi ſuperfluum ſit. Alioqui ſibi ſcribendum erat non tibi, ex uetere lectione. *Parmenides ait ex his quæ uidentur nihil eſſe in uniuerſo.*] Corrigendum reor. Parmenides ait ex his quæ uidentur nihil eſſe niſi unum. *Omnia negocia de negocio deiecit.*] Verba illa, de negocio, in pleriſque exemplaribus non habentur. Epiſt. 89.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM. AD LVCILIVM LIB. XIIII.

EPIST. XC. De utilitate diuiſionis philoſophiæ. De differentia inter ſapientiam & philoſophiam, & conteſtatione utriuſque. Et de philoſophiæ partibus.

REm utilem deſideras, & ad ſapiētiam properanti utiq; neceſſariā diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in mēbra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinā quemadmodum uniuerſi mundi facies in conſpectū uenit, ita philoſophia tota nobis poſſit occurrere, ſimilimum uel mundo ſpectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit à nobis aſpicienda, quemadmodū mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illā ueclociter obit, quàm cœlum acies noſtra. Nobis autem, quibus perumpēda caligo eſt, & quorum uiſus in proximo deficit, ſingula quæq; oſtendi facilius poſſunt, uniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes non in fruſta diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, utile eſt. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoſcitur ſi diſceſſit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles eſſe, & paruas nō oportet. Idem enim uitij habet nimia quod nulla diuiſio. Simile confuſo eſt, quicquid uſq; in puluerem ſectum eſt. Primum itaq; ſicut uidetur tibi, dicam inter ſapientiam & philoſophiā quid interſit. *Sapientia*
Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ. Philoſophia ſapientiæ amor eſt et *Philoſophiā.*

QVis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin deorum immortaliũ munus ſit, quòd uiui-
uimus: philoſophiæ, quòd bene uiuimus. Itaq; tãto plus nos debere huic, quã
Dijs, quãto maius beneficiũ eſt bona uita, quàm uita pro certo haberetur, niſi ipſam
Dij philoſophiam tribuiſſent, cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus.
Nam ſi hanc quoq; bonum uulgare feciſſent, & prudentes naſceremur, ſapientia
quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc
in illa precioſum atq; magnificũ eſt, quod non obuenit, quod illam ſibi quiſq; debet,
quod nõ ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficia-
ria res eſſet. Huius opus unum eſt, de diuinis humaniſq; uerũ inuenire: ab hac nun-
quam recedit, iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum cõſertarũ,
& inter ſe cohærentium. Hęc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos
imperium eſſe, & inter homines conſortium, quod aliquandiu inuiolatum manſit,
anteq; ſocietatẽ auaricia diſtraxit, & paupertatis cauſa etiã his quos fecit locuple-
tiſſimos fuit. Deſierant enim omnia poſſidere, dum uolunt propria. Sed primi mor-
talium, quiq; ex his geniti, naturã incorrupti ſequebantur, eandem habebant, & du-
cem, & legẽ, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſub
mittere. Mutis quidẽ gregibus, aut maxima corpora præſunt, aut uehemẽtiſſima.
Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris cæteros ma-
res uicit. Elephãtorum gregẽ excelſiſſimus ducit. Inter homines pro ſummo eſt op
al. rectoq; timus. Animo itaq; † rector eligebatur. Ideoq; ſumma felicitas erat gentiũ, in quibus
non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantũ enim quantum uult poteſt, qui ſe niſi
quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſeculo quod aureum perhibetur, penes ſapi-
entes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à ua
lidioribus tuebantur. Suadebant, diſſuadebantq;, & utilia atq; inutilia monſtrabãt.
Horũ prudentia, ne quid deeſſet ſuis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, bene
ficentia augebat, ornabatq; ſubiectos, officiũ erat imperare, nõ regnũ. Nemo quan
tũ poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam, aut
animus in iniuriã, aut cauſa, cũ bene imperãti bene pareretur, nihilq; rex maius mi-
nari male parentibus poſſet, quàm ut abirent è regno. Sed poſtquã ſurrepentibus ui
tijs in tyrãnidẽ regna uerſa ſunt, opus eſſe cœpit legibus quas & ipſas inter initia tu
lere ſapiẽtes. Solon qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptẽ æui ſapientia † no-
al. notot. tus. Lycurgũ ſi eadẽ ætas tuliſſet, ſacro illi numero † accenſuiſſet octauum. Zaleuci
al. acceſſiſſet leges Charondæq; laudantur. Hi nõ in foro, nec in conſultorũ atrio, ſed in Pythago-
octauus. ræ tacito illo ſanctoq; receſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiã
Val. Max. li. 6 Grecię ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior. Artes quidẽ à philoſophia inuẽtas,
cap. 5. quibus in quotidiano uſu uita utitur, non conceſſerim, nec illã fabricæ aſſeram glo-
riam. Illa, inquit, ſparſos & caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris
trunco, docuit tecta moliri. Ego uero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe
has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & urbes urbium prementiũ,
quàm uiuaria piſcium in hoc clauſa, ut tempeſtatũ pericula non adiret gula, & qua-
muis acerrimè pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos pi
ſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſe
ram & quicquid aliud erat, auariciæ ſignum dare? Philoſophia hæc cum tanto habi
tãtiũ periculo imminẽtia tecta ſuſpẽdit? Parũ enim erat fortuitis tegi, & ſine arte, &
difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculũ? Mihi crede, felix illud ſecu
lum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcẽte luxuria, in quadratum tigna
al. et ſerra. decidere, † & ſerro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere. Nam pri-
mi cuneis ſcindebant fiſſile lignum. Non enim tecta cœnationum, epulas receptura
parabantur, nec in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo uehiculorum or-
dine uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcę utrin
que ſuſpenſæ fulciebant caſam ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procli
al. depoſita, ue † diſpoſita, decurius imbribus quàmuis magnis erat. Sub his tectis habitauere
ſed ſecuri. Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro ſeruitus habita. In illo
quoq;

quoq; diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapiẽtibus uiris
iudicat. Iſto enim modo dicat licet, ſapientes fuiſſe, per quos, Tunc laqueis captare
feras, & uallere uiſco Inuentum, & magnos canibus circũdare ſaltus. Omnia enim
iſta ſagacitas hominũ, non ſapientia inuenit. In hoc quoq; diſſentio, ſapiẽtes fuiſſe,
qui ferri metalla & æris inuenerũt, cum incendio ſyluarum aduſta tellus, in ſummo
uenas iacentes liquefacta fudiſſet. Ipſa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa qui-
dem tam ſubtilis quæſtio mihi uidetur, quàm Poſidonio: Vtrum malleus in uſu eſſe
prius an forcipes cœperunt. Vtraq; inuenit aliquis exercitati ingenij acuti nõ ma
gni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & humũ ſpectante quærendum
eſt. Sapiẽs facilis uictu fuit. Quid ni, cum hoc quoq; ſeculo eſſe q̃ expeditiſſimus cu
piat? Quomodo oro te cõuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his ſa-
piens tibi uidetur, qui ſerram commentus eſt: an ille qui cum uidiſſet puerum caua
manu bibentẽ aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatio-
ne ſui: quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe complicuit in do
lio, & in eo cubitauit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quem
admodum in immenſam altitudinem † crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui Eu *al. orcum.*
ripos ſubito aquarũ impetu implet, aut ſiccat, uerſatilia cœnationum laquearia ita
coagmentat, ut ſubinde alia facies atq; alia ſuccedat, & toties tecta quoties fercula
mutentur: an eum, qui & alijs & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durũ ac
difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos ueſtitos
eſſe ſine cõmercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fue
rimus his, quæ terra poſuit in ſummo? Quam ſi audire humanũ genus noluerit, tam
ſuperuacuum ſciet ſibi cocũ eſſe, quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapi-
entibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura cõſtant neceſſa
ria, † in delitijs laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam: illa noluit *al. in delicias.*
eſſe diſtrictos, ad quæcunq; nos cogebat, inſtruxit. Frigus intollerabile eſt corpori
nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore ſa
tis, abundeq; defendere queũt? Non corticibus arborum, pleræq; gentes tegũt cor-
pora? Non auium plumæ in uſum ueſtis conſeruntur? Non hodieq; magna Scytha
rum pars, tergis uulpiũ induitur ac muriũ, quæ tactu mollia, et impenetrabilia uen-
tis ſunt? Opus eſt tamen calorẽ ſolis æſtiui umbra craſsiore propellere. Quid ergo?
nõ uetuſtas multa abdidit loca, quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet caſu ex-
cauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratẽ texuerũt
manu, & uili obliuerũt luto, deinde ſtipula alijsq; ſylueſtribus operuere faſtigium,
& pluuijs per deuexa labentibus, hyemem † tranſiẽre ſecuri? Quid ergo? Non in
defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegu- *al. tranſegere.*
mentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arẽs humus. Non fuit tam
inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facilẽ actum uitæ daret, homo ſo-
lus nõ poſſet ſine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil *Actum uitæ, id*
ægre quærendũ, ut poſsit uita produci. Ad parata nati ſumus, nos omnia nobis diſ- *eſt, curſum, ut*
ficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaq; & fomenta corporum & cibi, *agere uitam.*
& quæ nũc ingens negocium facta ſunt obuia, erant & gratuita, & opera leui para-
bilia. Modus enim omniũ, prout poſtulabat neceſſitas, erat, nos iſta † precioſa, nos
mira, nos magnis multisq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod *al. ſpecioſa.*
poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſeculis creſcit,
& ingenio adiuuat uitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, no
uiſsime corpori animum addixit, & illius deſeruiri libidini iuſsit. Omnes iſtę artes,
quibus aut excitatur ciuitas aut ſtrepit corporis negocium gerunt: cui omnia olim
tanquam ſeruo præſtabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc texto-
rum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquẽtium, hinc molles corporis mo
tus docentium, mollesq; cantus & infractos. Receſsit enim ille naturalis modus, de-
ſideria ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, uelle quantum ſat eſt.
Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abdu

catà uero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex his ꝗ plurimũ philoſophiæ
contulerunt, dum uult deſcribere primum, quemadmodũ alia torqueantur fila, alia
ex molli ſolutoq; ducãtur: deinde quemadmodũ tela ſuſpenſis ponderibus, rectum
ſtamen extendat, quemadmodum ſubtegmen inſertum, quod duritiam utrinq; com-
al. ſpata. primentis tramæ remolliat, † ſeparata coire cogantur, & iungi, textrim quoq; artẽ
à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo
tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo, Inſeritur mediũ radijs ſubtegmen acu-
tis, Quod lato feriunt inſecti pectine dentes. Quid ſi cõtigiſſet illi uidere has noſtri
temporis telas, in quibus ueſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullũ cor-
pori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facun
de deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & iteratum, quo ſolutior terra facilius pateat
radicibus: tunc ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agre-
ſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoq; opus ait eſſe ſapientiam, tanquã non
nunc quoq; plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur.
Deinde non eſt cõtentus his artibus, ſed in priſtinum ſapientem ſubmittit. Narrat
enim quemadmodum rerum naturã imitatus panẽ cœpit facere. Receptas, inquit,
in os fruges, cõcurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eoſ-
dem dentes lingua refertur. Tunc uerò ſaliuæ miſcetur, ut facilius per fauces lubri-
cas tranſeat. Cum peruenit in uentrẽ, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum
corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit,
ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Dein
forte, reteruntur. de utriuſq; attritu grana franguntur, & ſępius † regeruntur, donec ad minutiam fre
quenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſsidua tractatione perdo-
muit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus, & feruens teſta præcoxit. Deinde
furni paulatim reperti, & alia genera, quorũ feruor ſeruiret arbitrio. Non multum
abſuit, quin ſutrinũ quoq; inuentũ à ſapiẽtibus diceret. Omnia iſta ratio ꝗdẽ, ſed nõ
recta ratio cõmenta eſt. Hominis enim nõ ſapientis inuẽta ſunt, tam mehercules ꝙ
nauigia, quibus amnes, quibusq; maria tranſimus, aptatis ad excipiendum uento-
rum impetum uelis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum naui
gij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius
in utrunq; momento uelocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiẽs
inuenit, ſed minora, quàm ut ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imò nõ a-
lijs excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieq; curantur. Quædam noſtra demum
prodiſſe memoria ſcimus: ut ſpeculariorum uſum, perlucẽte teſta, clarum tranſmit-
tentium lumen, ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos: per quos
circũfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar mar
mora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac
leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tectu ſuſcipimus? Quid uer
borum notas, quibus quàmuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguę manus
ſequitur? Viliſsimorũ mancipiorum iſta cõmenta ſunt. Sapientia altius ſedet, nec
manus edocet, animorũ magiſtra eſt. Vis ſcire ꝗd illa eruerit, quidúe effecerit? Non
al. dedecores. † decoros coporis motus, nec uarios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus
ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in uocem: nõ arma, nec muros, nec bel
la. Vtilia molitur, paci fauet, et genus humanum ad concordiam uocat. Non eſt in-
quam inſtrumentorũ ad uſus neceſſarios opifex. Quid illi tam paruula aſsignas? Ar
tificem uides uitę, alios quidẽ artes ſub dominio habet. Nam cui uita, illi uitę quoq;
ornamenta ſeruiunt. Cæterum ad beatum ſtatum tendit, illò ducit, illò uias aperit.
Quæ ſint mala, quæ uideantur oſtendit, uanitatem exuit mentibus, dat magnitudi-
al ſpacioſam. nem ſolidã: inflatã uerò & ex inani † ſpecioſam reprimit, nec ignorari ſinit inter ma
gna quid interſit & tumida, totius naturæ noticiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qua-
forte, hominũ. leſq;, declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in ſecundã † numinum formam
animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſsint, quid uelint. Hæc eius ini-
tiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum tem-
plum

plum mundus iſte reſeratur,cuius uera ſimulachra,uераſq; facies cernendas men/
tibus protulit.Nam ad ſpectacula tam magna hebes uiſus eſt:ad initia: deinde rerũ
redit,& æternam rationem toti inditam, & uim omnium ſeminum ſingula proprie
figurantem. Tum de animo cœpit inquirere unde eſſet,ubi,quamdiu,in quot † mem al.membrã.
bris diuiſus? Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia trãſtulit.ueritatẽq; & argu/
menta eius excuſsit. Poſt hæc quemadmodũ diſcernerentur uitę ac necis ambigua.
In utraq; enim falſa ueris immixta ſunt. Non abduxit,inquam,ſe,ut Poſidonio uide
tur,ab iſtis artibus ſapiens,ſed ad illas omnino non uenit.Nihil enim dignũ inuen/
tu iudicaſſet,quod non erat dignũ perpetuo uſu iudicaturus, ponenda nõ ſumeret.
Anacharſis, inquit, inuenit rotã figuli, cuius circuitu uaſa formantur,Demũ quia
apud Homerũ inuenitur figuli rota , mauult uideri uerſus falſos eſſe quàm fabulã.
Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe autorem contendo, & ſi fuit,ſapiens quidem
hoc inuenit,ſed non tanquam ſapiens : ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines
ſunt,nõ qua ſapientes. Puta uelociſsimũ eſſe ſapientem,curſu omnes anteibit,quà
uelox eſt,non quà ſapiens.Cuperem Poſidonio aliquẽ Vitrarium oſtendere: qui ſpi
ritu uitrum in habitus plurimos formàt,qui uix diligenti manu effingerentur.Hæc
inuẽta ſunt poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus,inquit,inueniſſe
dicitur fornicem,ut lapidum curuatura paulatim inclinatorũ medio ſaxo alligare/
tur.Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum & pontes & portas
fuiſſe quarũ ferè ſumma curuantur.Excidit porro uobis eundem Democritũ inue/
niſſe,quemadmodũ ebur † molliretur,quemadmodũ decoctus calculus in ſmarag/ forte, poliretur.
dum conuerteretur, qua hodieq; coctura inuenti lapides † coctiles colorantur.Iſta
ſapiens licet inuenerit,nõ qua ſapiens erat inuenit.Multa enim facit,quę ab impru al. adhoc utiles.
dentiſsimis aut æquè fieri uidemus, aut peritius,aut exercitatius. Quid ſapiẽs inue
ſtigauerit,quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam,quam nõ ut
cætera animalia oculis ſecutus eſt tardis ad diuina.Deinde uitæ legem,quam ad u/
niuerſa direxit:nec noſſe tantum,ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter ex/
cipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, et quãti quidq; eſſet uera
æſtimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates.Et bona ſemper
placitura laudauit,& palàm fecit,feliciſſimum eſſe,cui felicitate nõ opus eſt,poten
tiſsimũ eſſe,qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuẽ ex/
tra patriam poſuit,extra mundum deos,quæ uirtutem donauit uoluptati:ſed de illa
quæ nullum bonũ putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis,nec fortunæ mu
neribus deleri poteſt, cuius hoc precium eſt, non poſſe precio capi. Hanc philoſo/
phiam fuiſſe illo rudi ſeculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſu diſcebant uti/
lia, nõ credo, ſicut ante fortunata tempora,cum in medio iacerẽt beneficia naturę
promiſcuè utenda antequam auaricia atq; luxuria diſſociauère mortales,& ad rapi
nam ex conſortio diſcucurrere,non erant illi ſapientes uiri,etiam ſi faciebãt facien-
da ſapientibus.Statum quidem generis humani,nõ alium quiſquam ſuſpexerit ma
gis,nec ſi cui permittat deus terrena formare,& dare gentibus mores,aliud proba-
uerit, ꝗ quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos nulli ſubigebãt arua coloni,
Nec ſignare quidẽ, aut partiri limite campum Fas erat, in mediũ quærebãt, ipſaq;
tellus, Omnia liberius, nullo poſcente ferebat.Quid hominũ illo genere felicius?
In commune rerum natura fruebatur,ſufficiebat illa ut parens in tutela omniũ,hęc
erat publicarum opum ſecura poſſeſsio. Quid ni ego illud locupletiſsimum mor/
talium genus dixerim,in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime
poſitas auaritia,& dum ſeducere aliquid cupit,atq; in ſuũ uertere,omnia fecit alie-
na,& in anguſtum ex immenſo redacta,paupertatem intulit,& multa concupiſcen
do,omnia amiſit.Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit,licet
agros agris adijciat,uicinum uel precio pellat † æris uel iniuria,licet in prouinciarũ forte,arult.
ſpacium rura dilatet,et poſſeſſionem uocet per ſua longam peregrinationem,nulla
nos finium propagatio eò reducet,unde diſceſsimus. Cum omnia fecerimus,mul/
tum habebimus, uniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in

uſus

uſus populorum non diripentium larga. Quicquid natura protulerat, id nō minus
inueniſſe quàm inuentum monſtrare alteri uoluptas erat, nec aut ulli ſupereſſe po-
terat, aut deeſſe, inter concordes diuidebatur. Nondū ualentior, impoſuerat firmio
ri manum, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoq;
excluſerat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant incruētæq; humano ſangui
ne manus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole
protexerat, qui aduerſus ſęuitiā hyemis aut imbris, uili receptaculo tuti ſub fronde
uiuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Solicitudo nos in noſtra purpu
ra uerſat, & acerrimis excitat ſtimulis, mollem ſomnū illis dura tellus dabat. Non
impendebant celata laquearia, ſed in aperto iacētes ſydera ſuperlabebantur, & in-
ſigne ſpectaculum noctium mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus du-
al. interdiu il- cens: tam † inter diem illis quàm noctem patebāt proſpectus huius pulcherrimæ do
lis quàm noctu mus. Libebat intueri ſigna, ex media cœli parte uergētia, rurſus ex occulto alia ſur-
gentia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late ſparſa miracula? At uos ad omnem te
ctorū pauetis ſonū, & inter picturas ueſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non
habebāt domos inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra
rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuiq; non opere, nec fiſtula, nec ullo coacto i-
tinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hęc agreſte
domicilium, ruſtica politum manu. Hęc erat ſecundum naturam domus, in qua libe
bat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem. Nunc magna pars noſtri metus, te-
cta ſunt. Sed quamuis egregia illis uita fuerit, & carens fraude, non fuēre ſapien-
tes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt, non tamen negauerim fuiſſe al-
ti ſpiritus uiros, & (ut ita dicam) à dijs recentes. Neq; enim dubium eſt, quin meliora
mundus nondum effœtus ædiderit. Quemadmodū autem omnibus indoles fortior
fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim
dat natura uirtutem. Ars eſt bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec
perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant, parcebantq; adhuc etiam mutis
animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpe
ctaturus occideret. Nondum ueſtis illis erat picta, nondum texebatur aurū, adhuc
non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erāt. Multum autem in-
tereſt, utrum peccare aliquis nolit, aut neſciat. Deerat illis iuſticia, deerat prudētia,
deerat temperātia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat ſimilia quædam
rudis uita. Virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſsi
dua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur, & in optimis
quoq; antequàm erudias, uirtutis materia, non uirtus eſt. Vale.

EPIST. XCII. Quomodo ad omne quod euenire poteſt firmandus eſt animus
Et quòd omnia mortalium mortalitate damnata ſunt. Vbi non indi-
gnatione, ſed æquanimitate opus eſt contra fatum.

LIberalis noſter nūc triſtis eſt, nūciato incendio, quo Lugdunēſis colonia exuſta
nedum, pro eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominē patrię ſuę amantiſsimū.
non modo. Quæ res efficit, ut firmitatē animi ſui quærat, quam uidelicet ad ea quę timeri poſſe
putabat, exercuit. Hoc uerò tam inopinatum malum, & penè inauditum, non miror
ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium uexauit,
nullam abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu iniecta ignis immiſſus eſt, multis locis
deficit, & quamuis ſubinde excitetur, raro tamē ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro
relinquat. Terrarum quoq; uix unquā tam grauis & pernicioſus fuit motus, ut tota
oppida euerteret. Nunquàm deniq; tam infeſtū ulli exarſit incendium, ut nihil alte-
ri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quę ſingula illuſtrare urbes ſingulas
poſſent, una nox ſtrauit, & in tanta pace quantum ne bello quidē timeri poteſt, acci
dit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſe
curitas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia quęritur? Omnibus fortuna quos
publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit. Nulla res magna, nō aliquod ha
buit ruinæ ſuæ ſpacium. In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam.

Deniq;

Deniq; diutius illam tibi periſſe, quàm perijt, narro. Hęc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, aduerſus ſua firmum & erectum, nec ſine cauſa cõcuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quiſquam mortalium non magis quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus, cogitandumq; non quicquid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum uoluit, & florentiſsimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidúe difficile eſt? Non una uia ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta uiribus, inuenit pericula ſine autore: nullum tempus exceptum eſt, in ipſis uoluptatibus cauſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt. Ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tẽpeſtates hyberniſq; maiores agitur æſtiua tranquillitas, ſine hoſte patimur hoſtilia, et cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſsimos morbus, ualidiſsimos phthiſis, innocentiſsimos pœna, ſecretiſsimos tumultus. Eligit aliquid noui, caſus, per quod uelut oblitis uires ſuas ingerat. Quicqd lõga ſeries multis laboribus, multa dei indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit, ac diſsipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momẽtumq; temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumq; noſtrarum, ſi tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lentè exeũt, feſtinatur in damnũ, nihil priuatim, nihil publicè ſtabile eſt; tam hominum q̃ urbium fata uoluuntur. Inter placidiſsima terror exiſtit, nihilq; extra tumultuantibus cauſis, mala unde minimè expectabantur erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterãt regna, quæ externis impellente nullo ruunt. Quotaquęq; felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea, quæ poſſunt euenire, firmandus. Exilia tormẽta, bella, morbos, naufragia meditare. Poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur, nec quantum frequẽter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis uelut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties uaſtauit hæc clades? Quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarũ urbium interitus, & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita, & quicquid inciderit, ſciamus ineſſe tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumq; † prouinciarum, quibus & inſerta erat, et excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſsimo monti. Omnium iſtarum ciuitatũ, quas nunc magnificas ac nobiles audis, ueſtigia quoq; tẽpus eradet. Non uides, quemadmodũ in Achaia clariſsimarũ urbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quicquã extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, nõ tantum humana arte atq; induſtria poſita uertit dies. Iuga montium diffluunt, totæ deſedi re regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles, per quos elucebat, eroſit & quondam altiſsimos uertices ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, ad humilem harenam deduxit. Ipſius naturæ opera uexantur, & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia extant, † omnibus exitus manet, ſiue interna ui flatuq; præcluſa uiolenti pondus ſub quo tenentur, excuſſerint, ſiue torrentium in abdito uaſtorũ obſtantia effregerit, ſiue flammarum uiolentia compaginem ſoli ruperit, ſiue uetuſtas, à qua nihil tutũ eſt, expugnauerit minutatim, ſiue grauitas cœli egeſſerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorũ uias longum eſt. Hoc unum ſcio, omnia mortaliũ opera, mortalitate damnata ſunt, inter peritura uiuimus. Hęc ergo atque eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti, quæ fortaſſe conſumpta eſt, ut in melius excitaretur,

forte. prouincialium.

aut omnes legendũ, aut imminet pro manet.

autem unum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus quem nul-
la res minorem facit, tenet ſumma, & ne ulli quidem niſi ſibi, innixus. Nam qui ali-
quo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipienti in nobis multum ualere
non noſtra. Quis autē uult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur?
Quid eſt beata uita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitu
do, dabit cōſtantia benè iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi ueritas to-
ta perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agēdis ordo, modus, decor, & innoxia uolun
tas, aut benigna, intenta rationi, necunquam ab iſta recedens, amabilis ſimul mira-
bilisq;. Deniq; ut breuiter tibi formulā ſcribam. Talis animus ſapientis eſſe uiri de-
bet, qualis deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingant?
Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in his erit beata
uita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiusúe, quàm bonū rationalis animi ex
irrationalib. nectere? Quidē tamen augeri ſummū bonū iudicant, quia parū plenum
ſit fortuitis repugnantibus. Antipater quoq; inter magnos ſectæ huius autores, ali-
quid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, † die al. ſole.
non eſſe contentū, niſi aliquis igniculus alluxerit? Quod poteſt in hac claritate ſolis
habere ſcintilla momentū? Si nō es ſola honeſtate cōtentus, neceſſe eſt aut quietem
adijci uelis, quam ϖαυσολύπην uocāt Græci, aut uoluptatem. Horum alterum utcunq;
recipi poteſt. Vacat enim animus moleſtia, liber ad † conſpectum uniuerſi, nihilq; il al. inſpectum.
lum auocat à contemplatione naturæ. Alterum illud uoluptas, bonum pecoris eſt.
Adijcimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magno uitam facit titillatio
corporis? Quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc
tu nō dico inter uiros numeras, ſed inter homines, cuius ſummū bonum ſaporibus,
ac coloribus, ac ſonis cōſtat? Excedat ex hoc animaliū numero pulcherrimo, ac dijs
ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo lætū. Irrationalis pars animi duas hābet
partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alte-
ram humilem, languidam, uoluptatibus deditam. Illam effrænatā, meliorē tamen
certe fortiorem ac digniorem uiro reliquerunt. Hanc neceſſariā beatæ uitæ putaue
runt, inermem & abiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerūt animalis ge
neroſiſsimi bonum, demiſſum & ignobile. Preterea mixtum, portentuoſumq;, et ex
diuerſis animaliū congruentibus membris. Nam, ut ait Virgilius noſter in Scylla,
Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo Pubetenus, poſtrema immani cor-
pore piſtrix, Delphinum caudas utero commiſſa luporum. Huic tamen Scyllæ fera
animalia iuncta ſunt, horrenda, uelocia, at iſti ſapientiam ex quibuſdam compoſuē
re portētis. Prima hominis pars eſt ipſa uirtus. Huic cōmittitur inutilis caro, & flui-
da & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Poſidonius. Virtus illa diuina, in lubri
cum deſinit, & ſuperioribus eius partibus uenerandis atq; cœleſtibus, animal iners
ac marcidum attexitur. Illa utcunq; alta quies nihil quidem ipſa animo præſtabat,
ſed impedimēta remouebat. Voluptas ultro diſſoluit, & omne robur emollit. Quæ
inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporis? Fortiſsimæ rei inertiſsima aſtrui
tur, ſeueriſsimæ parum ſeria, ſanctiſsimæ intemperans uſq; ad † indigeſta. Quid er- al. ingeſta.
go, inquit, ſi uirtutem nihil impeditura ſit bona ualetudo, & quies & dolorum uaca
tio, nō petes illa? Quid ni petam? Non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam
ſunt, & quia bono à me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum
bene eligi. Nam cum ueſtem qualem decet ſumo, cum ambulo ut oportet, cum cœ
no quemadmodnm debeo, non cœna, aut ambulatio, aut ueſtis bona ſunt, ſed meū
in his propoſitum, ſeruantis in quaq; re rationi conuenientem modum. Etiam nunc
adijciam, Mundæ ueſtis electio appetēda eſt homini. Natura enim homo mundum
& elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda ueſtis, ſed mundæ ueſtis
electio, quia nō in re bonum eſt, ſed in electione. Quia actiones noſtrę honeſtę ſunt,
non ipſa quæ aguntur. Quod de ueſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere.
Nam hoc quoque natura, ut quandam ueſtem animo circumdedit, uelamentum
eius eſt. Quis autem nunquam ueſtimenta æſtimauit arcula? Nec bonum, nec ma-

d.Ergo. lum uagina gladiũ facit.† Ego de corpore quoq; idem tibi reſpondeo. Sumpturum
quidem me,ſi detur electio,& ſanitatem & uires. Bonum autem futurum,iudicium
de illis meum,non ipſa. Eſt quidem,inquit,ſapiens beatus. Summũ tamen illud bo
num non ſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem
eſſe,qui uirtutem habet,non poteſt. Beatiſsimus autem nõ eſt, qui naturalibus bo
nis deſtituitur,ut ualetudine et membrorũ integritate. Quod incredibilius uidetur
id concedis,aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe eti-
am beatum: quod leuius eſt,negas,beatiſsimum eſſe. Atqui ſi poteſt uirtus efficere,
ne miſer aliquis ſit,facilius efficiet,ut beatiſsimus ſit. Minus enim interualli à beato
d.ereptum. ad beatiſsimum reſtat,quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum ualet,ut † ex-
ceptum calamitatibus inter beatos locet,non poteſt abijcere quod ſupereſt,ut bea
tiſsimum faciat? In ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in uita & incõmoda,utra-
que extra nos. Si nõ eſt miſer uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis,
quomodo non beatiſsimus, ſi aliquibus cõmodis deficitur? Nam quemadmodum
incommodorum onere uſq; ad miſerum non deprimitur, ſic commodorũ inopia nõ
deducitur à beatiſsimo. Sed tam ſine cõmodis beatiſsimus eſt,quàm non eſt ſub in-
commodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui. Paulo ante
dicebam,igniculum nihil cõferre lumini ſolis. Claritate enim eius quicquid ſine eo
lucet,abſconditur. Sed quædam,inquit,ſoli quoq; obſtãt. At ſolis uis & lux integra
eſt,etiã inter oppoſita: & quãuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aſpe-
ctu,in opere eſt,curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor,
nec tardior quidem: quoniam multum intereſt,utrum aliquid obſtet tantum,an im
pediat. Eodem modo uirtuti oppoſita nihil detrahũt. Non eſt minor,ſed minus ful-
get: nobis forſitã non æque apparet ac nitet, ſibi eadem eſt,& more ſolis obſcuri,in
occulto uim ſuam exercet. Hoc itaq; aderſus uirtutem poſſunt calamitates, & dam
na,& iniuriæ,quod aduerſus ſolẽ poteſt nebula. Inuenitur qui dicat ſapientem cor
pore parum proſpero uſum,nec miſerũ eſſe, nec beatũ. Hic quoq; fallitur. Exæquat
enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit honeſtis quantũ honeſtate carenti-
bus. Quid aũt fœdius,quid indignius,ꝙ comparare ueneranda contemptis? Vene
rãda enim ſunt,fides,iuſtitia,pietas,fortitudo, prudentia. Econtrario uilia ſunt,quę
ſæpe contingũt pleniora uiliſsimis,crus ſolidum,& lacertus, & dentes,& horũ ſani
tas,firmitasq;. Deinde ſi ſapiẽs cui corpus moleſtũ eſt,nec miſer habebitur,nec bea
tus,ſed medio relinquetur,uita quoq; eius nec appetenda erit,nec fugienda. Quid
aũt tam abſurdum,ꝙ ſapientis uitam appetendã non eſſe? Aut quid tam extra fidẽ,
ꝙ eſſe aliquam uitam,nec appetendã,nec fugiendã? Deinde ſi damna corporis mi-
ſerũ non faciunt,beatũ eſſe patiuntur. Nã quibus potentia nõ eſt in peiorẽ trãſeũdi
ſtatũ,nec interpellandi quidẽ optimũ. Frigidum,inquit,aliquid & calidũ nouimus.
Inter utrunq; tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer, aliquis nec mi-
ſer nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginẽ excutere. Si tepido illi plus
frigidi ingeſſero, fiet frigidum, ſi plus calidi affudero, fiet nouiſsimè calidum. At
huic,nec miſero,nec beato,quantũcunq; ad miſerias adiecero, miſer non erit, quẽ-
admodum dicitis. Ergo imago iſta diſsimilis eſt. Deinde trado tibi hominẽ, nec mi-
ſerum nec beatum. Huic adijcio cæcitatem,non fit miſer. Adijcio debilitatẽ,non fit
miſer. Adijcio dolores cõtinuos & graues,miſer non fit. Quẽ tam multa mala in mi
ſeram uitam nõ trãſferunt,nec ex beata quidem educunt. Si nõ poteſt,ut dicitis,ſa-
piens ex beato,in miſerum decidere,non poteſt in non beatum. Quare enim qui il-
la cœpit,alicubi ſubſiſtat? Quæ res non patitur illũ ad imum deuolui,retinet in ſum
mo. Quid ni,nõ poſsit beata uita reſcindi? Nec remitti quidẽ poteſt, & ideo uirtus
ad illam per ſeipſa ſatis eſt. Quid ergo,inquit,ſapiens non eſt beatior qui diutius ui-
xerit,quẽ nullus auocauit dolor,ꝙ ille qui cũ mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Reſpõ
de mihi. Nunquid et melior eſt,& honeſtior? Si hæc non ſunt,nec beatior quidẽ eſt.
Rectius uiuat,oportet, ut beatius uiuat: ſi rectius nõ poteſt, ne beatius quidem.
Non intẽditur uirtus,ergo ne beata quidẽ uita,quæ ex uirtute eſt. Virtus enim tan

tum

tum bonum eſt, ut iſtas acceſsiones minutas nõ ſentiat, breuitatem æui, & dolorẽ,
& corporũ uarias offenſiones. Nam uoluptas nõ eſt digna ad quam reſpiciat. Quid
eſt in uirtute præcipuum? Futuro nõ indigere, nec dies ſuos computare, in quanto-
libet tempore bona æterna conſumat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & ſupra hu-
manam naturam, excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate meti-
mur, & uitijs noſtris nomen uirtutis imponimus. Quid porrò nõ æquè incredibile
uidetur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, beatus ſum? Atqui hęc uox
in ipſa officina uoluptatis eſt audita. Beatiſsimum, inquit, hũc & ultimũ diem ago
Epicurus, cum illũ hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati do-
lor uentris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui uirtutem colunt, cum a-
pud eos quoq; reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoq; degeneres &
humillimę mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem
nec miſerum futuru, nec beatũ. Atqui hoc quoq; incredibile eſt, imò incredibilius.
Non uideo ẽm quomodo in infimũ agatur, è faſtigio ſuo deiecta uirtus. Aut beatũ
præſtare debet, aut ſi ab hoc depulſa eſt, nõ prohibebit fieri miſerũ. Stans nõ poteſt
uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis, & uirtus &
beata uita contingit. Nobis umbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. Acce
dimus ad illa, non peruenimus. Ratio uerò dijs hominibusq; communis eſt. Hæc in
illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos uitia no-
ſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus eſt, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodien
da optima cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorũ atq;
aurium ſenſum, bonam ualetudinem, & non fœdum aſpectum corporis, ſed habitu
manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpacium. Per hanc poteſt nõ pœnitenda a-
gitare ut imperfecto uiro. Huic, malitiæ uis quædam ineſt, † quia animum habet mo *al. qua*
bilem, ad praua † ille agit carẽs malitia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc *al. illa.*
bonus, ſed in bonum fingitur. Cuicunq; autem deeſt aliquid ad bonũ, malus eſt. Sed
ſi cui uirtus animus in corpore præſens, hic deos æquat, illò tendit originis ſui me-
mor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur
non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui dei pars eſt? Totũ hoc quo contine-
mur, & unum eſt, & deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus,
perfertur illò, ſi uitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorũ habitus
erigitur, & ſpectat in cœlũ, ita animus, cui inquantum uult, licet porrigi: in hoc à na
tura rerum formatus eſt, ut paria dijs uelit, & ſic utatur ſuis uiribus, ac ſe in ſpacium
ſuũ extendat. Nam ſi aliena ui ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cœlũ.
Redit, cum hoc iter ad quod natus eſt, uadit audacter, & contemptor omnium, nec
ad pecuniã reſpicit: aurum argentumq;, illis in quibus iacuere tenebris digniſsima,
non hoc æſtimat ſplendore, quo imperitorũ uerberant oculos, & auerterũt, à cœlo,
ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquã, alibi poſitas eſſe diuiti-
as quàm quo congeruntur, animũ impleri debere, non arcã. Hunc imponere domi-
nio omniũ rerum licet, hunc in poſſeſsionẽ rerum naturæ inducere, ut ſua poſſeſsio
oriẽtis occidentisq; terminus fiat, deorumq; ritu cuncta poſsideat, cum opibus ſuis
diuites ſuperne deſpiciat, quorum nemo tam lętus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cum *Verſum ex di-*
ſe in hanc ſublimitatẽ tulit, corporis quoq;, uelut oneris neceſſarij, non amator, ſed *uerſis Virgilij*
procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. Nemo liber eſt, q corpori ſeruit. *locis confecit.*
Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit trãſeas, ipſius moro *In nono enim*
ſum imperium delicatumq; eſt. Ab hoc, modo ęquo animo exit, modo magno pro- *canibus data*
ſilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capil- *præda Latinis*
los detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò recepta- *dixit, & Eclo*
culum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra cõtegat, non *ga 6. canibus*
magis ad ſe iudicat pertinere, q̃ ſecundas ad æditum infantem. Vtrum proiectum *laceraſſe mari*
aues differant, † an conſumatur canibus data præda marinis, quid ad illũ? Qui tunc *nis. Ludit enim*
quoq; cum inter homines eſt, nullas minas timet, ullas ne timebit poſt mortem mi- *uerſibus huiuſ*
nas eorum, quibus uſq; ad mortem timeri parum eſt? Non conteret, inquit, me, nec *modi ſæpe.*

 uncus,

uncus,nec proiecti ad cõtumeliam cadaueris laceratio,fœda uiſuris. Neminem de
ſupremo officio rogo. Nulli reliquias meas cõmendo, ne quis inſepultus eſſet,rerũ
natura proſpexit. Quem ſçuitia proiecerit,dies condet. Diſertè Mœcenas ait,Nec
tumulum curo,ſepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixiſſe. Habuit enim in/
genium & grande & uirile niſi illud ipſe diſcinxiſſet. Vale.

EPIST. XCIIII. De breuiori uita non curandum. Et quod ampliſsi/
mum uitæ ſpacium eſt uſq; ad ſapientiam uiuere.

IN epiſtola qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tanquã & potuiſſet
diutius uiuere,& debuiſſet æquitatem tuam deſideraui,quę tibi in omni perſona,
in omni negocio ſupereſt, in una re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquos
aduerſus homines,aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare il
le in medio curſu raptus eſt? Quare ille non rapitur? Quare ſenectutem & ſibi & a/
lijs grauem extendit? Vtrum obſecro te æquius iudicas,te naturę,an tibi parere na
al. unde utiq; turam? Quid autem intereſt,quàm cito exeas,† dum utiq; exeundũ eſt? Non ut diu
uiuamus curandum eſt, ſed ut ſatis. Nam ut diu uiuas,fato opus eſt,ut ſatis,animo.
Longa eſt uita,ſi plena eſt. Impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit,
& ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant,per inertiã exa
cti? Non uixit iſte,ſed in uita moratus eſt, nec ſerò mortuus, ſed diu. Octoginta an/
nis uixit. Intereſt,mortẽ eius ex quo die numeres. At ille obijt uiridis, ſed officia bo
ni ciuis,boni amici,boni filij executus eſt. In nulla parte ceſſauit,licet eius ætas im
perfecta ſit,uita perfecta eſt. Octoginta annis uixit,imò octoginta annis fuit:niſi for
te ſic uixiſſe eum dicis,quomodo dicũtur arbores uiuere. Obſecro te,mi Lucili, hoc
agamus,ut quemadmodum precioſa rerum, ſic uita noſtra non pateat multum, ſed
multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire quid inter hunc in/
terſit uegetum contemptoremq; fortunæ,functũ omnibus uitæ humanæ ſtipendijs,
atq; in ſummum bonum eius euectum,& illum cui multi anni tranſmiſsi ſunt? Alter
poſt mortem quoq; eſt,alter ante mortem perijt. Laudemus itaq;,& in numero feli/
cium reponamus eum,cui quantulumcunq; temporis cõtigit, bene collocatum eſt.
Vidit enim ueram lucem, non fuit unus è multis, & uixit, & uiguit. Aliquando
ſereno uſus eſt, aliquãdo,ut ſolet,ualidi ſyderis fulgor,ꝑ nubila emicuit. Quid quæ/
ris quamdiu uixerit. Vixit,ad poſteros uſq; tranſilijt,& ſe in memoriam dedit. Nec
ideo mihi plures annos accedere recuſauerim, nihil tamen ad beatã uitam defuiſſe
dicam,ſi ſpacium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui,quem ultimum
mihi ſpes auida promiſerat,ſed nullum nõ tanquam ultimũ aſpexi. Quid me inter/
rogas,quando natus ſim? An inter iuniores adhuc cenſear? Habeo meũ. Quemad/
modum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus, ſic & in minore tem
poris modo poteſt eſſe uita perfecta. Aetas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienũ
eſt, quãdiu uerò uir bonus ſim,meũ eſt. Hoc à me exige, ne uelut per tenebras æuũ
ignobile emetiar,ut agam uitam,non ut præteruehar. Quæris quod ſit ampliſsimũ
uitæ ſpacium? Vſq; ad ſapientiã uiuere. Qui ad illam peruenit attingit non longiſsi
mum finẽ,ſed maximũ. Ille uerò glorietur audacter, & dijs agat gratias,interq; eos
ſibi,& rerum naturæ imputet,quod fuit. Merito enim imputabit,meliorem illi uitã
reddidit quàm acceperit. Exemplar boni uiri poſuit,qualis quãtusq; eſſet,oſtendit.
Si quid adiecisſet,fuiſſet ſimile præterito. Et tamẽ quouſq; uiuimus omnium rerum
al. cognitione. † cogitatione functi ſumus. Scimus† ad quid principalis natura ſe attollat,quemad
al. à quibus. modum ordinet mundum,per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia
quæ uſquã erant cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus ſydera impetu ſuo ua
dere,præter terram nihil ſtare,cætera cõtinua uelocitate decurrere. Scimus quem/
admodum ſolem luna prætereat. Quare tardior uelociorem poſt ſe relinquat. Quo
modo lumen accipiat, aut perdat,quæ cauſa inducat noctẽ,quæ reducat diem. Illuc
eundum eſt,ubi iſta propius aſpicias. Nunc hac ſpe,inquit ſapiẽs ille,fortius exeo,
quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti etiam inter il/
los fui,animumq; illò meum miſi,& ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio
puta,

puta,& poſt mortem nihil ex homine reſtare:ęquè magnum animum habeo,etiam
ſi nuſquam tranſiturus † accedo.Non tam multis uixit annis, quàm potuit.Et pau/ *al.excedo.*
còrum uerſuum liber eſt, & quidem laudandus atque utilis. Annales Tanuſij ſcis
quàm † non decori ſint, & qui uocentur.Aequè eſt uita quorundam longa,& quod *al. non deſide-*
Tanuſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum,qui ſummo die mune/ *ro,etſi ſint qui*
ris, quàm eum qui medio occiditur. Nunquid aliquem eſſe tam cupidum uitæ pu/ *uocentur: ſeu*
tas, ut iugulari in ſpoliario, quàm in arena malit. Non maiore ſpacio alter alterum *potius tocētur*
præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt,
de quo ſolicitiſsime agitur. Quid† autē ad rem pertinet quamdiu uites,quod euita *al.enim*
re non poſsis. Vale.

EPIST. XCV. Vtrum pars philoſophiæ præceptiua ſuperfluat,diſputatio & ſo/
lutio, & de aduocatione contra malum popularis opinionis.

EAm partē philoſophiæ,quæ dat propria cuiq; perſonæ præcepta,nec in uniuer/
ſum cōponit hominem,ſed marito ſuadet,quomodo ſe gerat aduerſus uxorem,
patri,quomodo educet liberos,domino, quomodo ſeruos regat,quidā ſolam rece/
perant, cæteras quaſi extra noſtram utilitatem uagantes reliquerāt,tanquam quis
poſſet de parte ſuadere,niſi qui ſummam prius totius uitæ complexus eſt.Sed Ari/
ſton Stoicus è contrario hanc partem leuem eximat,& quæ nō deſcendat in pectus
uſq;,At illam habentem præcepta,plurimū ait proficere,ipſaq; decreta philoſophię
conſtitutionemq; eſſe ſummi boni,quam qui bene intellexit & didicit, quid in qua/
que re faciendum ſit,ſibijpſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit,deſtina/
tum locum captat,& manum format, ad dirigenda quæ mittit.Cum hanc uim ex di
ſciplina & exercitatione percepit, quocunq; uult illa utitur.Didicit enim non hoc
aut illud ferire,ſed quodcunq; uoluerit. Scit qui ſe ad totam uitam inſtruxit,non de
ſiderat particulatim admoneri,doctus in totum,non quomodo cum uxore aut cum
filio uiueret,ſed quomodo bene uiueret.In hoc eſt, et quomodo cū uxore ac liberis
uiuat.Cleanthes utilē quidē iudicat & hanc partem,ſed imbecillem niſi ab uniuer-
ſo fluit,niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit.In duas ergo quæſtiones lo
cus iſte diuiditur. Vtrum utilis an inutilis ſit,& an ſolus uirum bonū poſsit efficere,
id eſt,utrum ſuperuacuus ſit,an omnes faciat ſuperuacuos.Qui hanc partem uide/
ri uolunt ſuperuacuam,hoc aiunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remo/
uendum eſt:illo quidem non abiecto operam perdidit,qui præcepit.Sic ambulabis
illò manum porrigens.Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officio-
rum diſpiciendum ordinem impedit,nihil agit qui præcipit, ſic uiues cum patre, ſic
cum uxore.Nihil enim proficient præcepta,quamdiu menti error obfuſus eſt:ſi ille
diſcutitur,apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illū, quid ſano ſa/
ciendum ſit,non ſanum efficis.Pauperi ut agat diuitem mōſtras.Hoc quomodo ma
nēte paupertate fieri poteſt?Oſtendis eſurienti,quid tanquam ſatur faciat. Fixam
potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijs dicā, ipſa remouenda
ſunt,non præcipiendum,quod fieri illis manentibus non poteſt.Niſi opiniones ſal/
ſas,quibus laboramus,expuleris,nec auarus quomodo utendum pecunia ſit, exau-
diet:nec timidus,quomodo pericula cōtemnat. Efficias oportet,ut ſciat pecuniam
nec bonum nec malum eſſe. Oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias,ut quicquid
publicè expauimus, ſciat non eſſe timendum, quàm fama circumfert,nec dolorem
quoq; nec mortem.Sæpe in morte,quā pati lex eſt,magnum eſſe ſolatium, quod ad
neminem redit:in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi,qui leuius fa-
cit ſibi,quicquid contumaciter paſſus eſt.Optimam doloris eſſe naturam,quòd nec n
poteſt,nec qui extēditur magnus eſſe,nec qui eſt magnus,extendi. Omnia fortiter
excipienda,quæ nobis mundi neceſsitas imperat.His decretis cum illum in cōſpe/
ctum ſuæ conditionis adduxeris,& cognouerit beatam uitam eſſe,non quæ ſecun/
dum uoluptatem eſt,ſed ſecundū naturam, cum uirtutem unicum bonum hominis
adamauerit,turpitudinem ſolum malum fugerit,reliqua omnia.diuitias,honores,
bonam ualetudinem,uires,imperia ſcierit eſſe mediam partem,nec bonis annume

al. manc. randam nec malis, monitorē non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: ſic incede, ſic † cœ-
na: hoc uiro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſ-
ſime monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præ-
cipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracūdiſsimus diſputat. Si ludum literarium
intraueris, ſcies iſta, quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, in puerili eſſe deſcri-
pto. Vtrum manifeſta demum an dubia præcipies? Non deſiderant manifeſta mo-
nitores: præcipienti dubia non creditur. Superuacuum eſt ergo præcipere. Id adeò
ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuādum
erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, ſatisq́ per ſe ſunt. Sic amico
utere, ſic ciue, ſic ſocio. Quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſticia tra-
dit. Illic inuenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mer-
cede conduci. Non eſſe iuſtum cui quicquā in hac uirtute placet præter ipſam. Hæc
al. perbibui. cum perſuaſi mihi & † perhibi, quod iſta præcepta proficiūt, quæ eruditum docēt?
Præcepta dare ſcienti ſuperuacuum eſt, neſcienti parum. Audire enim debet, non
tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum, inquā, ueras opiniones ha-
benti de bonis malisq́, ſunt neceſſaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te ad-
iuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. Qui habet exactū
iudicium de fugiendis petendisq́, ſcit quid ſibi faciendū ſit, etiā te tacente. Tota er-
go pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt propter q̄ delinquimus. Aut
ineſt animo prauis opinionibus malicia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupa-
tus, ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaq́
al. uacantem. debemus, aut curare mentem ægram & uitijs liberare: aut † uagantem quidē, ſed ad
peiora pronā, præoccupare. Vtrūq́ decreta philoſophiæ faciūt. Ergo tale præcipien-
di genus mihi agit. Præterea ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus
eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia re-
gum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipi-
as, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginē duxit, quomodo cum ea, quæ
alicuius matrimoniū experta eſt, quemadmodū cum locuplete, quemadmodū cum
indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis, inter ſterilem & fœcundam, inter
prouectiorem & puellā, inter matrem & nouercam? Omnes ſpecies complecti non
poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigūt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, &
omnia alligant. Adijce nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi
qua finiri nō poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo
iſta pars præceptiua ſubmouēda eſt, quia quod paucis promittit, præſtare omnibus
non poteſt. Sapientia aūt omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medi-
cis traditur nihil intereſt, niſi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Alte-
ra cauſas furoris traxit ex ualetudine, altera animi mala ualetudo eſt. Si quis furio-
ſo præcepta det, q̄modo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe
gerere, q̄modo in priuato, erit ipſo quē monebit inſanior. Si bilis nigra curanda eſt,
& ipſa furoris cauſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt, ipſe
diſcuti debet, alioquin abibunt in uanum monentiū uerba. Hæc ab Ariſtone dicun-
tur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat
oculo, & impedit uiſum, debere remoueri. Fateor huic nō eſſe opus præceptis ad ui-
uendum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientē ſibi moram effugiat. Natu-
ra enim uidemus, cui uſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuiq́ de-
beatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cū
uiſum recepit, alijs quoque poteſt reddere. Malitia liberatur, & liberatis non eſt o-
pus exhortatione, nec cōſilio quidem: ut colorū proprietates oculus intelligat, à ni-
gro album, etiam nullo monente, diſtinguet. Multis contra præceptis eget animus,
ut uideat quid agendum ſit in uita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non
tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quod protinus imbecillam aciem
committas improbo lumini, à tenebris primo ad umbroſa procede, deinde plus au-
de, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quòd poſt cibum ſtudeas, non
eſt quòd

eſt quòd plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os oc-
currentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adij-
cit remedijs medicina conſiliũ. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præce-
pta non detrahunt. non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Cõcedo per
ſe efficacia præcepta non eſſe auertendam prauam animi perſuaſionẽ, ſed nõ ideo,
ne alijs quidẽ adiecta proficiũt. Primũ memoriã renouant. Deinde quæ in uniuerſo
confuſius uidebantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo
licet & cõſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes. Atqui non ſunt ſuperua-
cuæ. Ergo ne monitiones quidem Stultũ eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tan
quã ſanus debeat, cũ reſtituẽda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod
habent ægri ſaniq́ quædam communia, de quibus admonendi ſunt, tanq̃ ne auide
cibos appetant, ut laſſitudinem uitent. Habent quædã pręcepta communia pauper
& diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem,
aut diuitem, ſi cupiditas utriuſq́ conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pe
cuniam, aliud uti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiã non auari uſum.
Tolle, inquit, errores, ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auaritiam
relaxatam, puta aſtrictam eſſe luxuriã, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditũ
calcar, etiam remotis uitijs, quid & quemadmodũ debeamus facere diſcẽdũ eſt. Ni
hil, inquit, efficient monitiones admotæ grauibus uitijs. Ne medicina quidem mor
bos inſanabiles uincit, tamen adhibetur alijs in remedium, alijs in leuamentum. Ne
ipſa quidem uniuerſæ philoſophiæ uis, licet tota in hoc uires ſuas aduocet, durã iam
& ueteram animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid
prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimũ. Interdum enim ſcimus nec attẽdimus.
Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec pati-
tur elabi. Pleraq́ ante oculos poſita tranſimus. Admonere genus adhortandi eſt. Sæ
pe animus etiam aperta diſſimulat. Ingerenda eſt itaq́ illi noticia rerum notiſſima-
rum. Illa hoc loco in Vatiniũ Calui repetenda ſententia eſt. Factum eſſe ambitum
ſcitis, & hoc uos ſcire omnes ſciunt. Scis amicitias ſanctè colendas eſſe, ſed non fa-
cis. Scis improbũ eſſe, quia ab uxore pudicitiã exigit, ipſe alienarũ corruptor uxo-
rũ. Scis ut illi nil cũ adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cũ pellice, & non facis. Itaq́ ſu
binde reducendus es ad memoriã. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in prom-
ptu. Quæcunq́ ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe uerſari, non ut tantum no-
ta ſint nobis, ſed etiam parata. Adijce nunc quod aperta quoq́ apertiora fieri ſolẽt.
Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis Ergo illæ, non pr
cepta proficient. Quid quod, etiam ſine probationibus, ipſa monẽtis autoritas pro-
deſt? ſic quomodo iuriſconſultorum ualent reſponſa, etiãſi ratio non redditur. Præ-
terea ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis, utiq́ ſi aut carmini in
texta ſunt aut prorſa oratione in ſententiã coartata. Sicut illa Catoniana, Emas nõ
quod opus non eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe charum eſt. Qualia *Quod non opus eſt, aſſe charum eſt.*
ſunt illa, aut reddita oraculo aut ſimilia. Tẽpori parce, Te noſce. Nunquid rationẽ
exiges, cum tibi aliquis hoc dixerit uerſus? Iniuriarũ remedium eſt obliuio. Auden
tes fortuna iuuat. Piger ſibi ipſe obſtat. Aduocatum iſta non quærunt, affectus ipſos
tangunt, & natura uim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſe-
mina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm ſcintilla flatu le-
ui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur uirtus cũ tacta eſt & impulſa. Præterea quę
dã ſunt quidem in animo, ſed parũ prompta, quæ incipiũt in expedito eſſe, cum di-
cta ſunt. Quædã diuerſis locis iacent ſparſa, quæ contrahere inexercitata mens non
poteſt. Itaq́ in unũ conferenda ſunt, & iũgenda, ut plus ualeant, animum magis alle
uent. Aut ſi præcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt. Ipſa natura con-
tenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non uident alium ingenij eſſe mobilis & erecti,
alium tardi & hebetis. Vtique alius alio ingenioſior eſt. Ingenij uis præceptis ali-
tur & creſcit, nouasquè perſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis,
inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijs obligatũ?

Hoc ſcilicet,ut illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis eſt,ſed ob
ſcurata & oppreſſa. Sic quoq; tentat reſurgere,& contra praua nititur. Nacta uerò
præſidiū,& adiuta præceptis,conualeſcit,ſi tamen illam diutina peſtis infecit, nec
enecuit. Hanc enim ne diſciplinā quidē philoſophię toto impetu ſuo cōnixa,reſtitu
et. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ & precepta,niſi quod illa genera
lia præcepta ſunt,hæc ſpecialia? Vtraq; res præcipit,ſed altera in totū,particulatim
altera. Si quis,inquit,recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur.
Minime. Nam hic quoq; doctus quidem eſt facere,quæ debet,ſed hæc non ſatis per-
ſpicit. Non enim tantū affectibus impedimur,quo minus probāda faciamus,ſed im
peritia inueniendi,quid quæq; res exigat. Habemus interdū cōpoſitum animū, ſed
reſidē & inexercitatū ad inueniendū officiorum uiam,quā admonitio demonſtrat.
Expelle,inquit,falſas opiniones de bonis & malis,in locum autē earum ueras repo
ne,et nihil habebit admonitio,quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus,
ſed non iſta tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit,quæ bona, quæ mala
ſint,nihilominus habent præcepta partes ſuas,& prudentia,& iuſtitia officijs con-
ſtant,officia præceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis malisq; iudicium con
firmatur officiorum executione,ad quam præcepta perducit. Vtraque enim inter
ſe conſentiunt,nec illa poſſunt præcedere,ut non hæc ſequantur, & ſi hæc ordinem
ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita,inquit,præcepta ſunt. Fal-
ſum eſt. Nam de maximis ac neceſſarijs rebus non ſunt infinita. Tenues autem diſ-
ferentias habent,quas exigunt tempora,loca,perſonæ. Sed his quoq; dantur præce
pta generalia. Nemo,inquit,præceptis curat inſaniam,ergo nec maliciam quidem.
Diſſimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris,ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones ex-
cluſimus,non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: ut ſequatur,tamē admo-
ut, pro quāuis nitio,corroborabit rectam de bonis malisq; ſententiam. Illud quoq; falſum eſt, nihil
apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic cura-
tionem adiuuant,& denunciatio,& caſtigatio inſanos coercuit. De illis inſanis nūc
loquor quibus mens mota eſt,non erepta. Leges,inquit,ut faciamus quod oportet,
non efficiunt. Et quid aliud ſunt quàm minis mixta præcepta? Primum omnium ob
hoc illæ non perſuadent,quia minantur. At hæc non cogunt,ſed exorant. Deinde
leges à ſcelere deterrent,præcepta in officium adhortantur. His adijce, quod leges
quoque proficiunt ad bonos mores,utique ſi non tantū imperant,ſed docēt. In hac
re diſſentio à Poſidonio,pro eo quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legē
enim breuem eſſe oportet,quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emiſſa diuini-
tus uox ſit. Iubeat non diſputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm
lex cum prologo. Mone,dic quid me uelis feciſſe, Non diſco,ſed pareo. Proficiūt ita
que,malis moribus uti uidebis ciuitates uſas malis legibus. At nō apud omnes pro-
ficiunt. Ne philoſophia quidem,nec ideo inutilis,& formandis animis inefficax eſt.
Quid autem philoſophia niſi uitæ lex eſt? Sed putemus nō proficere leges, nō ideo
ſequitur,ut ne monitiones quidem proficiat. Aut ſic & conſolationes nega profice
re,diſſuaſionesq;,& adhortationes,obiurgationes,& laudationes. Omnia iſta mo-
nitionum genera ſunt,per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res ma
gis animos honeſta induit,dubiosq; & in prauum inclinantes reuocat ad rectum,
quàm bonorum uirorum conuerſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora, & uim
præceptorum obtinet,frequenter audiri,aſpici frequenter. Occurſus mehercule ip
ſe ſapientium iuuat,& eſt aliquid,quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec
tibi facile dixerim quemadmodum proſit,ſicut illud intelligam,profuiſſe. Minuta
quædam,ut ait Phœdon animalia cum mordent non ſentiuntur,adeo tenuis illis &
fallens in periculum uis eſt: tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullū uulnus
apparet. Idem tibi in conuerſatione uirorum ſapientium eueniet,non deprehendes
quemadmodū aut quando tibi proſit,profuiſſe deprehendes. Quorſum,inquit, hoc
pertinet? Aequè præcepta bona,ſi ſæpe tecum ſint,profutura, quàm bona exēplā.
Pythagoras ait,aliū animum fieri intrātibus templum,deorumq; ſimulacra ex ui-

cino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autẽ negauit feriri
quibuſdã præceptis efficaciter, etiam imperitiſſimos, uelut his breuiſſimis uocibus,
ſed multũ habẽtibus põderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Ab
alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cũ ictu quodã audimus, nec ulli licet dubita-
re, aut interrogare, quare: adeo etiã ſine ratione ipſa ueritas ducit. Si reuerẽtia fræ-
nat animos, aut uitia compeſcit, cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorẽ
caſtigatio, cur admonitio non faciat? etiam ſi nudis præceptis utitur? Illa uerò effi-
cacior eſt & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adijcit, quare
quidq; faciendum ſit, & quis facientẽ obedientemq; præceptis fructus expectet. Si
imperio, & admonitione proficitur, Atqui proficitur imperio, ergo & admonitio-
ne. In duas partes uirtus diuiditur, in contemplationẽ ueri, & actionem. Contẽpla-
tionẽ inſtitutio tradit, actionẽ admonitio. Virtutẽ & exercet, & oſtẽdit recta actio.
Acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet, & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio uirtu-
ti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſ-
ſaria eſt. Duæ res plurimũ roboris animo dant, fides ueri, & fiducia. Vtramq; admo
nitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus cõci-
pit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non eſt ſuperuacua. Marcus Agrippa uir
ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potenteſq; fecerunt, felix
in publicum fuit, dicere ſolebat, multũ ſe huic debere ſententiæ, Nam cõcordia par
uæ res creſcunt, diſcordia maximæ dilabũtur. Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum
optimũ factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animũ receptæ formant eum,
cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententijs conſtat, idem poſſit? Pars uir-
tutis diſciplina conſtat, pars exercitatione. Et diſcas oportet, & quod didiciſti, agẽ-
do cõfirmes. Quod ſi ita eſt, non tantũ ſcita ſapiẽtiæ proſunt, ſed etiã præcepta, quæ
affectus noſtros uelut edicto coercent & †obligant. Philoſophia, inquit, diuiditur in
hæc, ſcientiam & habitum animi. Nam illã qui didicit, & facienda ac uitãda perci- al. ablegant.
pit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus eſt. Tertia
pars iſta præcipiendi ex utroq; eſt, & ex decretis & ex habitu. Itaq; ſuperuacua eſt
ad implendã uirtutem, †cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuper- al. cui.
uacua eſt, nam hæc quoq; ex utroq; eſt, & exhortatio & ſuaſio & ipſa argumẽtatio.
Nã & hæc ab habitu animi compoſiti ualidiq; proficiſcitur. Sed quamuis iſta ex ha
bitu animi ueniãt, optimus animi habitus, & ex his eſt & ex illis. Deinde iſtud quod
dicis, iam perfecti uiri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem
tarde peruenitur. Interim etiã imperfecto ſed proficienti, demonſtranda eſt in re-
bus agendis uia. Hãc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia, quæ
iam eo perduxit animum, ut moueri nequeat, niſi in rectũ. Imbecillioribus quidem
ingenijs neceſſariũ eſt aliquem præire: Hoc uitabis, hoc facies. Præterea ſi expectat
tempus quo per ſe ſciat, quid optimũ factu ſit, interim errabit, & errando impedie
tur, quo minus ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus. Regi ergo debet dũ
incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorũ tenentur, & alie-
na manu per literarum ſimulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur propoſita, &
ad illa reformare chirographũ. Sic animus noſter dum eruditur ad præſcriptũ, iuua
tur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe.
Quæritur deinde, an ad faciẽdũ ſapientem ſola ſufficiat? Huic quæſtioni ſuũ diẽ da-
bimus. Interim omiſſis argumẽtis, nõne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato,
qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures noſtras uox impune perfer
tur. Nocẽt qui optãt, nocent qui execrantur. Nã et horũ imprecatio falſos nobis me
tus inſerit, & illorũ amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua
bona, & incerta & errantia, cũ poſſimus felicitatẽ domo promere. Non licet inquã,
ire recta uia. Trahunt in prauũ parentes, trahũt ſerui. Nemo errat uni ſibi ſed demẽ
tiã ſpargit in proximos, accipitq; inuicẽ. Et ideo in ſingulis uitia populorũ ſunt, quia
illa populus dedit: dũ facit quiſq; peiorẽ, factus eſt. Dicit deteriora, deinde docuit,
effectaq; eſt ingens illa nequitia, congeſto in unũ, quod cuiq; peſſimum ſcitur. Sit er
go aliquis

go aliquis cuſtos,& aures ſubinde peruellat,abigatq; rumores,et reclamet populis laudantibus.Erras enim,ſi exiſtimas nobiſcũ uitia naſci,ſuperuenerũt,ingeſta ſunt. Itaq; monitionibus crebri,opiniones quæ nos circũſonant,cõpeſcamus. Nulli nos uitio natura cõciliat.Illa liberos ac integros genuit.Nihil quidẽ quod auaritiã noſtrã irritaret poſuit in aperto.Pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcãdumq; ac premẽdũ dedit,& quicquid eſt propter quod calcamur ac premimur.Illa uultus noſtros erexit in cœlũ,& quicquid magnificũ mirumq; fecerat,uideri à ſuſpicientibus uoluit:ortus occaſusq;,& properantis mũdi uolubilẽ curſum,interdiu terrena apeientẽ,noctu,cœleſtia:tardos ſyderum inceſſus,ſi cõpares toti,citatiſſimos,ſi cogites,quanta ſpatia nunquã intermiſſa uelocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ inuicem obſtantium.Alia deinceps digna miratu,ſiue per ordinem ſubeũt,ſiue ſubditis cauſis mota proſiliunt,ut nocturni ignium tractus,et ſine ullo ictu ſonituq; fulgores cœli fatiſcentis,columnæq; ac trabes,& uaria ſimulacra flãmarũ. Hæc ſupra nos natura diſponit.Aurum quidem & argentum, & propter iſta nunquã pacem agens ferrum quaſi male nobis committerentur,abſcondit.Nos in lucẽ propter quæ pugnaremus extulimus.Nos & cauſas periculorum noſtrorum,& inſtrumenta,dilecto terrarum pondere eruimus.Nos fortunæ mala noſtra tradidimus,nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi,quæ fuerant ima terrarũ. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit ſulgor? Nihil eſt iſtis quamdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacent, fœdius,nihil obſcurius:quid ni? quãdo per lõgiſſimorũ cuniculorũ tenebras:extrahũtur nihil eſt illis dũ fiũt, & à fece ſua ſeparant,informius.Deniq; ipſos opifices intuere,per quorum manus ſterile terræ genus, & informe perpurgatur,uidebis quãta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos quàm corpora,& in poſſeſſore eorum quàm in artifice plus eſt ſordium.Neceſſarium itaq; eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis,eq; tanto fremitu,tumultuq; falſorũ ueram deniq; audire uocem.Quæ erit illa uox? Ea ſcilicet,quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exurdato,ſalubria inſuſurret uerba:quæ dicat,Nõ eſt quod inuideas iſtis quos magnos feliceſq; populus uocat.Non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem,plauſus excutiat.Non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidiũ faciat ille,ſub illis facibus,purpura cultus.Non eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur,quàm quem lictor ſemita deijcit.Si uis exercere,tibi utile,nulli autem graue,imperiũ,ſubmoue uitia.Multi inueniuntur,qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſeculis,& per aliquot ætates tuta proſternant,qui æquum arcibus aggerem attollãt,& muros in mirã altitudinẽ adductos arietibus ac machinis quaſſent:multi ſunt,qui ante ſe agant agmina,& tergis hoſtium graues inſtent,& ad mare magnum perfuſi cæde gentium ueniant:ſed hi quoq; ut uincerent hoſtem,cupiditate uicti ſunt.Nemo illis uenientibus † reſiſtit,ſed nec ipſi ambitioni,crudelitatiq; reſtiterant.

al. reſtitit

Tunc cum agere uiſi ſunt alios,agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi,& ad ignota mittebat.An tu putas ſanum qui à Græciæ primum cladibus,in qua eruditus eſt,incipit,qui quod cuiq; optimũ eſt eripuit? Lacedæmoniam ſeruire iubet.Athenas tacere.Non contentus tot ciuitatũ ſtrage, quas aut uicerat Philippus,aut emerat, et alias alio loco proijcit,et toto orbe arma circumfert:nec ſubſiſtit unquam laſſa crudelitas immanium ferarũ modo,quæ plus quàm exigit fames mordẽt.Iam in unum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Perſæq; eundem timent,iam etiam à Dario liberationes iugum accipiunt:idem tamen ultra Oceanum ſolemq; indignatur ab Herculis Liberiq; ueſtigijs uictoriã flectere.Ipſi naturæ uim parat.Non ille ire uult,ſed non poteſt ſtare:nõ aliter, quàm in præceps deiecta pondera,quibus eũdi finis eſt,iacuiſſe.Nec Cneo quidẽ Pompeio externa inire bella aut domeſtica uirtus,aut ratio ſuadebat:ſed inſanus amore magnitudinis falſæ,modo in Hiſpaniã & Sertoriana arma,modo ad colligendos piratas ac maria pacãda uadebat.Hæ prætexebãtur cauſæ,ad cõtinuãdã potentiã. Quid illum in Africã? quid in ſeptentrionem? quid in Mithridatem & Armẽniã, & omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi,cum ſibi uni parum ma-

gnus

gnus uideretur. Quid C. Cæſarē in ſua fata pariter ac publica immiſit? gloria & am-
bitio, & nullus ſupra cæteros eminendi modus. Vnū ante ſe ferre non potuit, cum
R.P. ſupra ſe duos ferret. Quid tu C. Marium ſemel conſulem (unū enim conſulatū
accepit, cęteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſq; cōcideret, cū Iugurtham per
Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, uirtutis inſtinctu? Marius e-
xercitū, Mariū ducebat ambitio. Iſti cū omnia cōcuterēt, cōcutiebātur turbinū mo
re, q rapta cōuoluūt, ſed ipſi ante uoluūtur, & ob hæc maiore impetu incurrūt, q a
nullū illis ſui † regnū eſt. Ideoq; cū multis fuerūt mali, peſtiferā illā uim, qua plerilq; al. regimen.
nocuerunt, ipſi quoq; ſentiūt. Nō eſt quod credas quēquā fieri aliena infelicitate fe-
licem. Omnia iſta exempla quæ oculis atq; auribus noſtris ingeruntur, retexenda
ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupa-
tum locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos à popu
lo cui nimis credimus ſeparet, ac ſynceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapien-
tia, in naturam conuerti, & eò reſtitui unde publicus error expulerit. Magna pars
ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul †
abegiſſe. Hoc ut eſſe uerum ſcias, aſpice, quanto aliter unuſquiſque populo uiuat, al. abiiſſe
aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent ru-
ra: ſed ubi teſtis ac ſpectator abſceſſit, uitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpi-
ci, fructus eſt. Quis eam quam nulli oſtenderet, induit pupuram? Quis poſuit ſe-
cretam in auro dapem? Quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus umbra, luxurię
ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, nec paucorum quidem
& familiarum, ſed apparatum uitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expan-
dit. Itaque irritamentum eſt omnium in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne
concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impoten
tia ſcenam deſiderant. Sanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremi-
tu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimo-
niorum laudet paruo diuitem, & uſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac
potentiam attollunt, ocium ipſe ſuſpiciat traditum literis, & animum ab externis
ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione uulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio
ſuo trementes & attonitos, longequè aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab
alijs habetur. Nam quæ alijs uidētur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exaniman-
tur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogi-
tant enim uarios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, &
quæ illos graues alijs reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudāt ocium le-
ne & ſui iuris, odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus, quæritur: tūc de-
mum uideas philoſophantis metus, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta
inter ſe contraria ſint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis ſapimus, ſe-
cunda rectum auferunt. Vale.

ERASMI IN LIB. DECIMVM QVARTVM EPIST. XC.

*Arma agetis introrſus. Sic habebat prior æditio, conſentientibus pleriſq; exemplaribus. Vnus codex manu de-
ſcriptus habebat, marinam, unde conijco legendum, maria introrſus agetis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia
qua ponto longe ſonat unda refuſo. Item cum illo Flacci, Mariſq; Baijs obſtrependis urges Summouere lit-
tora, Parum locuples continente ripa. Alioqui legi poterat, arua. Sic enim ædificabant in littore, ut aruorum
ſpacium redderent anguſtius amplitudine ædificiorum. Nam mox ſequitur apud Horatium:*
Quid quod uſq; proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Ode 18.

*Quid in ſecundam nominum formam animæ perpetuæ. Sic magno conſenſu habebant exēplaria. Si pro nomi
num, legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in ſecundam hominum formā. Pe
rit enim forma corporis, ſed manet ea quæ potior eſt aut alia datur priore melior. Sed uero propius eſt, fuiſſe ſcrip
tum, numinum formam: Numinum enim eſt immortalitas, animæ ſecundam habent formam, quod eſſe quidem cœpe
runt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſublata præpoſitione legas, ſecundam numinum formā perpetuæ
id eſt, more numinum.*

Quam doſinam uocant Græci. Ex ueſtigijs nihil certi potuit deprehendi, niſi quod σχολὰν, aut πανσολὰν Epiſt. 91.
ſcriptum arbitror.

Magno uitã facit. Videtur deeſſe uerbum, magno puſillum. Vitã, &c. Tamen erit lectio tolerabilis, ſi magno recipias pro ſapiente, & addas interrogationis notulam.

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malicia, & ea agitata abeſt. De bono, &c. Sic habebat prior æditio. Quidam codices pro at, habebant ad, & pro agitata, cogitata. Ex diuinatione repoſuimus, huic, malicię uis quædam ineſt, quia, ſine qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc, & cætera.

Tamuſi. Quidam habebant Tamaſij. Catullus iocatur in quendã Voluſium, Annales Voluſi cacata charta, hinc
Epiſt. 94. *illud, & qui nocentur. Quàm non decori ſint, & qui uocentur. Quidam codex ſic habebat, Annales Tamuſij ſcis quàm non deſidero, & ſi ſint qui uocẽtur. Tolerabilis erat lectio, ſi pro uocentur, legas iocentur: ut accipiamus ali quos iocos ſparſiſſe, quod his Seneca delectaretur.*

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVMQVARTVM EPIST.

Epiſt. 90. *ILlud quaſi conſtet.] Omnis emendatior lectio, conſtitit, non conſtet. Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt.] Corrige. Nec uirtus autẽ eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, ex uetere lectione. Sed eam acceſſionem eſſe] Eum legendum, non eam, ut referas ad locum, ex eadem. Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] Eadem aliter prefert. Græcis literis. Hanc dialecticen. Illam Rhetoricen placuit appellari. Analytica in duas partes diuiditur] Dialecticę in eadem ſcriptum eſt Græcis characteribus, non Analytica. Quouſq; arationes ueſtras porrigetis ne prouinciarum quidem ſtatione contenti]Scribendum. Quouſque arationibus ueſtris fines ueſtros porrigetis, cætera ex eadem. Quantulum enim ex iſtis æpulis quæ per tot comparatis manus. Lege, ex eadem. Quantulum enim eſt quod ex iſtis epulis quas per tot comparatis manus.*

Epiſt. 91. *Cuius ſcientia nulli dederunt.] Villi habent, nonnulli antiquiora duo exemplaria. Inter ſeptem æui ſapientia notus] Scribe notos, non notus, ex caſtigatis exẽplaribus. Poſſet etiam legi, inter ſeptem æui illius ſapientes natus. Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur.]Scribe. Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ parabantur, ex exemplari Facundi & Primitiui. Ipſa tales inueniunt.] Iſta mallem legeres, quàm ipſa. Et animo humum expectãte.]Sunt codices in quibus uerbum, animo, non habetur. Quæ ſi audire humanũ genus uoluerit] Scribe Quam, non Quę, ut referas ad naturam, ex uetere lectione. Facilem actum uitæ daret]Legendum fortaſſe, Facilem ac tutam uitam daret. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt.]In quibuſdam codicibus, nõ hinc habetur, ſed huic, non minus commoda lectione. Quod lato pariunt inſecti pectine dẽtes] Sic legitur in omnibus ſcriptis exemplaribus, ſed feriunt, eſſe legendum, non pariunt docet Ouid. in 6. Metamor. unde hi uerſus deſumpti. Quos notandum in eodem Ouidij 6. aliter haberi: Inſeritur medium radijs ſubtegmen acutis, Quod digiti expediunt atq; inter ſtamina ductum Percuſſo feriunt inſecti pectine dentes, niſi forte Seneca ex commodo ſuo illos concidit. Omnia hæc quidem inquit ſapiens inuenit.] Error in ordine uerborum. Corrige, ex codice Facundi & Primitiui. Omnia hæc inquit ſapiens quidem inuenit, Quia homines ſunt non, quia ſapientes.] Lege qua, non quia utrobiq;. Nã & ſtatim ſubijcitur, qua uelox eſt, non qua ſapiens. Aliquẽ uitriariũ oſtendere.] Vitrarium, nõ uitriariũ legi in antiquo exẽplari, quod & uidetur expoſcere analogiæ ratio. Præterq; grãmaticos quoſdã id magis approbare uideo. Qui uix diligenti manu effingeẽrtur]Vetus lectio, qui uix diligẽtia manuũ effingerẽtur. Et ut ita dicã à dijs recentes.]Sunt exemplaria quæ recedentes habeant, non recentes.*

Epiſt. 92. *Qui diem dixit horam momentumq; tẽporis euertẽdis imperijs ſufficere.] Puto reclament licet omnia exemplaria deſiderari in his uerbis negationem, non, legendumq; qui diem dixit, non horam momentumq; temporis cætera. Quam ſententiam mutuatus uidetur Seneca à Phalereo Demetrio, qui cum legiſſet apud Euripidem diuitias rem eſſe diariam, ſufficereq; uel unicam diem ad alleuanda quæ depreſſa ſunt, uel è contrario reliqua pronunciauit ab Euripide recte dicta, niſi quod non diem fuit dicturus, ſed momentum. Autor eſt Plutarchus in conſolatione ad Appollonium. Si tanto tẽpore repararentur cuncta quanto finiuntur.]Emendatiora exemplaria. Si tanto tempore perirent cuncta quanto fiunt. Alia, ſi tam tarde perirent cuncta quàm fiunt. Ac ſpeculas ad humilẽ arenam de duxi. Vetus lectio, ac ſpeculas ad humile deduxit. Siue interna ui flatuq; præcluſa uiolẽti.]Eadem, ſiue interna uis flatuq; præcluſa uiolenti Sed expendendum an ſit aptior lectio præcluſi, quàm præcluſa. Felicitatis urbis inimicus.]Puto deſiderari hoc loco principis. C. Caligulæ nomẽ, quem infenſiſſimũ extitiſſe urbis ſucceſſibus autor eſt Tranquillus. Aetas ne homini quidem extrema deducta.] Vetus lectio. Aetas ne homini quidẽ extrema. A Plato deducta. Alij codices non à Plauto habent, ſed à Plano. Alij, A Planco recte Euſebius in Chronicis. Munacius, inquit Plancus, Ciceronis diſcipulus orator habetur inſignis, qui cũ Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit. Diſcede inquit ambitio. Omnium quæ terram premunt ſeruus miles eſto.]Corruptiſſima uerba, nec in ullo ſcripto codice caſtigatiora. Minus uitioſa, ni fallor, futura ſi ſic legantur. Diſcede inquit ambitio. Omniũ quæ terrã premunt ſeriem*

munt ſeriem unam eſſe. Quandoquidem in uetere lectione fere miles habetur, non ſeruus miles. Cum ne morti quidem hæc apud nos noceat.]Scribẽdum puto, ne morti quidem hi apud uos noceant, ut pronomen hi referat rumores. Nam dictio, cum, in omnibus antiquis codicibus propalam deſideratur. Et hoc malam molitionem habet.] In eiſdem ſic ut recitaui habetur, ſed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet, hoc ſenſu, mortem quoq; ſicuti infamiam, & alia huiuſmodi amolitionem habere ſed malam, hoc eſt amoliri homines illam, ſed decipi. Non enim ut creditur malum eſt nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta quæ circa collum aut in brachijs geſtari ſolent gratia amoliendi faſcinationes morboſue. Græci phylacteria uocant, hoc eſt ut ſic dicam ſeruatoria. Dioſcorides & alij.

Vides autem quale ſit, & te non eſſe contentum cætera.]Sic prior æditio. Corrige. Vides autẽ quale ſit ſole te non eſſe contentum, ex exemplari domeſtico reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem uerba ſequentia. Quod poteſt in hac claritate ſolis cætera, & aliquanto poſt. Paulo ante dicebã igniculum nihil conferre lumini ſolis. Sanctiſſimæ intemperans uſq; ad indigeſta.]Eadem ingeſta agnoſcit, non indigeſta. Quid ſi legas intemperans æquè ac iniuſta. In quantolibet tempore bona æterna conſumat.]Quantulo, non quanto, eadem. Vt in perfecto Huic malitiæ uis quædam ineſt.]Scribẽdũ reor mutata literarũ quantitate. Vt imperfecto uiro huic malatiæ uis quædam ineſt, ut ſit malatiæ pro mollitudinis, ut ſupra. Ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt à bono.]Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte ſic. Ad praua illum agit hærens malatia, & ea agitatus abeſt à bono. Vt ſuarum poſſeſſionum orientis occidentiſq; terminus fiat.]Vetus lectio compendioſior & elegantior, ut ſua orientis occidentiſq; terminus fiat. Vtrum proiectum aues differant an cõſumatur canibus data præda marinis.]Exemplar diuæ Mariæ proiectã agnoſcit, non proiectum, ut ſcribendum ſit proiectas. Item conſumantur libentius legerim quàm conſumatur, & Latinis legendum, non marinis. Eſt enim Virgilianus uerſus ex nono. Heu terra ignota canibus data præda Latinis A litibuſq; iaces. Niſi illud ſecundis cinxiſſe.] Ita omnis ſcripta & hactenus impreſſa lectio habet. Correctio erat in promptu, niſi illud ſecum diſcinxiſſet. Diſcinctum fuiſſe Mæcenatem & Virgilius in elegia in eius obitum, & alij teſtantur. Seneca item ſtatim ante. Alte cinctum putes dixiſſe. De ſoluto autem & diſcincto Mæcenatis ingenio legito multa libro xx. epiſtolarum, in epiſtola cuius initium eſt. Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

Annales Tanuſij.]Lego. Annales Tanuſij, tum ex uetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cæſare dictatore. Meminerunt inquit huius coniurationis Tanuſius geminus in hiſtoria. Et mox paulo. Tanuſius adijcit Craſſum pœnitentia uel metu cætera. Quam non decori ſint] Exemplaria quædam, quam non dedecoroſi ſint. Alia pro decori, deroſi, habent. Sunt etiam quæ legant, quam non dederoſi ſint, ut forte ſcribendum ſit quanto opere deriſi ſint, aut ſic, quanto deriſui ſint, & confeſtim. Et qui uocentur] Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid uocentur. Hæc eſt uita quorundam longa & quod Tanuſij ſequitur annales.] Corrigendum arbitror. Aeque eſt uita quorundam longa, & quod Tanuſij ſequitur annales. Sed conſidera an magis placet legi per tranſpoſitionem dictionum, & quod ſequitur Tanuſij annales. Nunquid aliquem eſſe tam cupidum uitæ putas.]Vetus lectio. Nunquid aliquem tam ſtultè cupidum eſſe uitæ putas.

Emas non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt.]Scribẽdũ reor contra omnia exemplaria. Non emas quod opus non eſt, ſed quod neceſſe eſt, Confirmat hanc emendationem Seneca ipſe ſubdens. Quod non opus eſt aſſe carũ eſt. Alioqui quod opus eſt neceſſe eſt. Vtiq; alius alio ingenioſior eſt.]Eadem. Vtiq; aliũ alio ingenioſiorem. Si tamen illã diutinã peſtis non infecit nec enecuit.]Corrige, ſi tamen illam diutina peſtis infecit nec enecuit, ex exemplari Scholarum Salmanticenſium. Dixerat enim paulo ante obſcuratam eſſe, & oppreſſam indolem non extinctã. Conſiderãdumq; an ſit magis commoda lectio, tantum, quàm tamen. Si ſæpe tecum ſint profutura quàm bona exẽpla.] Deſunt duo uerba in fine addenda, Plus prſunt ex uetere lectione. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; ſimulachra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi uocem operientibus.] Locus mutilatus & uerbis nonnullis caſſus in exemplaribus omnibus præterquàm in meo familiari in quo ſic habetur. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; ſimulacra ex uicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi uocem operientibus. Et ſine ullo ictu ſonituq; fulgores cœli fatiſcentes.]Legendum uidetur per maiorem & diſtinctè. Cœli fatiſcentes. Vt per fulgores accipias quod Græci ſelas appellant, per cœlos fatiſcentes chaſmata, & ſi uetus omnis lectio non fatiſcentes præferat, ſed pateſcentes. Hæc ſupra nos natura diſponit.] Vetus lectio. Hæc ſupra nos itura diſpoſuit, & infra. Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] Maior codicum pars infernum legit, nõ informe. Quam quem lictor ſemita deijcit.] Antiqua lectio, quam te quẽ lictor ſemita deijcit.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. XV.

EPIST. XCVI. Non eſſe petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter
decreta & præcepta. Et quòd ad conſūmandam ſapientiã neutra ualent ſine altero.
& ſecundum Poſidonium alia quædam addit neceſſaria, & aliqua contra medicos.

PEtis à me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere differri, repræ-
ſentem & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quã Græci παραιν-
ετικὴν uocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſumãdam
ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negauero, Eò
magis promitto, & uerbum publicũ perire non patior. Poſtea no
li rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè peti-
mus id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue uernilitas, puni-
enda eſt promittẽdi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, ſed nolumus. Recitator
hiſtoriã ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magna par-
te plecta: deſinã, inquit, ſi uultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illũ obmuteſce
re ilico cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidem dici-
mus, ſed dij, aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me omiſſa miſericordia, uindi-
cabo, & tibi ingẽtem epiſtolam impingam, quam tu ſi inuitus leges, dicito, Ego mi-
hi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet,
inter illos quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorẽ, malè habent, inter illos quos
honores, nulla non arte atq; opera petiti diſcrutiant, & cæteros malorum ſuorum
compotes. Sed ut omiſſo principio, rem ipſam aggrediar. Beata inquiunt, uita con-
ſtat ex actionibus rectis ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam ui
tam præcepta ſufficiunt: non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducũt,
ſed cum obſequens ingenium eſt. Aliquando fruſtra admouẽtur, ſi animum opinio-
nes obſident prauæ. Deinde etiam ſi rectè faciunt, neſciunt facere ſe rectè. Non po-
teſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exe-
qui numeros, ut ſciat quando oporteat, & inquantum, & cum quo, & quemadmo-
dum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut li-
bẽter, ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis uenit, ad bea-
tam uitam præcepta abundè ſunt. Atq; illud ergo hic his reſpõdemus, Actiones ho-
neſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt
præceptis, contenta erit & ſapientia. Nam & hæc ars uitæ eſt. Atqui gubernatorem
facit ille qui præcipit, ſic moue gubernaculum, ſic uela ſubmitte, ſic ſecũdo uẽto ute
re, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemq; tibi uẽdica. Alios quoq; artifices præ
cepta confirmant, Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes iſtæ artes
circa inſtrumenta uitæ occupatæ ſunt, non circa totam uitam. Itaq; multa illas inhi-
bent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem uitæ pro-
feſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, uetari poteſt. Diſcutit enim impedimenta,
& tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit aliarum artium conditio, & huius?
In illis excuſatius eſt uoluntate peccare, quàm caſu, in hac maxime culpa eſt ſponte
delinquere. Quod dico tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum ſi ſciens fa
cit, erubeſcit ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantũ ad artem
magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte uiuendi, turpior uolen
tium culpa eſt. Adijce nũc quod artes quoque pleræq;, imò ex omnibus liberaliſſi-
mæ habent decreta ſua, non tantum præcepta, ſicut medicina. Itaq; alia eſt Hippo-
Medici ueteres cratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea, nulla ars cõtemplatiua ſine
decretis ſuis eſt, quæ Græci uocãt δόγματα, nobis uel decreta licet appellare, uel ſci-
ta, uel placita, quæ in geometria & in aſtronomia inuenies, Philoſophia autẽ & con-
Li. 1. ubi tum nunc aliter legitur. templatiua eſt & actiua: ſpectat, ſimulq; agit. Erras enim ſi illam putas tantum terre
ſtres operas promittere, altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra
cõtuberniũ mortale contineo, ſuadere uobis, ac diſſuadere cõtenta. Magna me uo-
cãt, ſupràq; uos poſita, Nam tibi de ſumma cœli ratione deúmq; Diſſerere incipiã,

& rerũ primordia pãdã Vnde omnis natura creat res,haurit,alitq́ Quæq́; eadẽ rur-
ſus natura perẽpta reſoluat,ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cũ contẽplatiua ſit,
habeat decreta ſua. Quid quod facienda quoq; nemo ritè obibit,niſi is,cui ratio erit
tradita,quæ in quaq; re omnes officiorum numeros exequi poſſit? Quos non ſerua-
bit,qui in re,præcepta acceperit,nõ † in nomine. Imbecilla ſunt per ſe, & ut ita di- *al. in omnem*
cam,ſine radice,quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant,quæ ſecuritatem *uitam*
noſtram,tranquilitatemq́; tueantur,quæ totam uitam,totamq́; rerum naturã ſimul
contineãt. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta,quod inter elemen-
ta & membra. Hæc ex illis dependent,illa & horum cauſæ ſunt & † omnium. Anti
qua,inquit,ſapientia nihil aliud quàm facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe *al. rationum*
meliores erant uiri. Poſtquam docti prodierunt,boni deſunt. Simplex enim illa &
aperta uirtus in obſcuram & ſolertem ſciẽtiam uerſa eſt,docemurq́; diſputare, non
uiuere. Fuit ſine dubio,ut dicitis,uetus illa ſapientia,cũ maxime naſcens rudis,non
minus quàm cæteræ artes,quarũ in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem
adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia ſurrexerat, nc tã la-
tè ſe ſparſerat. Poterant uitijs ſimplicibus,obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe
eſt tanto operoſiora eſſe munimenta,quanto ualentiora ſunt quibus petimur. Me-
dicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum,quibus ſiſteretur fluens ſanguis
uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem.
Nec eſt mirum,tunc illã minus negocij habuiſſe,firmis adhuc,ſolidisq́; corporibus,
& facili cibo,nec per artem,uoluptatemq́; corrupto. Qui poſtquã cœpit,non ad tol-
lendam,ſed ad irritandam famem quæri,& inuentæ ſunt mille conditura, quibus
auiditas excitaretur,quæ deſiderantibus alimenta erant,onera ſunt plenis. Inde pal
lor, & neruorum uino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus quàm
ex fame macies. Inde incerti labentium pedes,& ſemper qualis in ipſa ebrietate ti-
tubatio. Inde in totam cutẽ humor admiſſus,diſtentusq́; uenter,dum male aſſueſcit
plus capere,quàm poterat. Inde ſuffuſio luridæ bilis,& decolor uultus,tabesq́; in ſe
putreſcentium,& retorti digiti articulis obrigeſcẽtibus,neruorum ſine ſenſu iacen-
tium torpor,aut palpitatio corporũ ſine intermiſſione uibrãtium: Quid capitis uer-
tigenes dicam? Quid oculorum auriumq́; tormenta, & cerebri æſtuantis uermina-
tiones,et omnia per quę exoneramur,internis ulceribus affecta? Innumerabilia prę
terea febrium genera,aliarum impetu † ſubeuntium,aliarũ tenui peſte repentium,
aliarum cum horrore & multa membrorum quaſſatione uenientiũ? Quid alios re- *al. ſeuientium*
feram innumerabiles morbos,ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui
nondũ ſe delitijs ſoluerant,qui ſibi imperabant,ſibi miniſtrabãt. Corpora opere ac
uero labore durabãt,aut curſu defatigati, aut uenatu, aut tellure uerſata: excipie-
bat illos cibus,qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat,tã ma
gna medicorum ſuppellectile,nec tot ferramentis atq; pyxidibus. Simplex erat ex
ſimplici cauſa ualetudo,multos morbos,multa fercula fecerunt. Vide quãtũ rerum
per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria,terrarum mariſq́; uaſtatrix. Ne
ceſſe eſt itaq; inter ſe tam diuerſa diſſideant,& hauſta male digerantur,alijs aliò ni-
tentibus. Nec mirũ,quod incõſtans uariusq́; ex diſcordi cibo morbus eſt, & illa ex
contrarijs naturæ partibus in eundẽ cõpulſa redundant. Inde tam nullo ægrotamus
genere,q̃ uiuimus. Maximus ille medicorum & huius ſcientiæ conditor, fœminis *Hippocrates*
nec capillos defluere dixit,nec pedes laborare. Atqui hæ iã & capillis deſtituũtur, *nimirum.*
& pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura,ſed uita eſt. Nam cum uiro-
rum licentiam æquauerint,corporum quoq; uirilium uitia æquauerunt. Nõ minus
peruigilant,non minus potant,& oleo & mero uiros prouocant. Aeque inuitis in-
geſta uiſceribus per os reddũt,& uinũ omne uomitu remittũt: æque niuem rodunt,
ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine uerò,nec maribus quidem cedunt, pati natæ.
Dij illas deæq́; male perdant,adeò peruerſum commentæ genus impudicitiæ uiros
ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum,
in mendacio prebendi,cum tot fœminæ podagricæ caluæq; ſint? Beneficium ſexus

ſui, uitijs perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis uirilibus.
al. ſcyphum. Et antiqui medici neſciebāt dare † cibum ſæpius, & uino fulcire uenas cadentes
neſciebāt ſanguinem emittere, & diutinam ægrotationē balneo ſudoribusq; laxa
re, neſciebant crurum uinculo, brachiorumq; latentem uim, & in medio ſedentem,
ad extrema reuocare, Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera,
cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc uerò quàm longe proceſſerunt mala ua
letudinis? Has uſuras uoluptatum pendimus, ultra modum faſq; concupitarum. In
numerabiles eſſe morbos non miraberis, coquos numera. Ceſſat omne ſtudiū, & li
beralia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac phi
loſophorum ſcholis ſolitudo eſt. At quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepo
tum focos iuuentus premit. Trāſeo puerorū infelicium greges, quos poſt tranſacta,
al. cubili conuiuia, aliæ † cubiculi contumeliæ expectāt. Trāſeo agmina exoletorum, per na-
tiones coloresq; deſcripta, ut eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura la
nuginis, eadē ſpecies, capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur.
Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorū, per quos ſigno dato ad inferēdam
cœnam diſcurritur. Dij boni quantum hominum unus uenter exercet. Quid tu illos
boletos uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam ſi præſen
tanei nō fuerant? Quid tu illam æſtiuam niuē nō putas callum iecinoribus obduce
re? Quid illa oſtrea inertiſſimā carnem, cœno ſaginatā, nihil exiſtimas limoſæ graui
tatis inferre? Quid illud Sociorum garū, precioſam malorum piſcium ſaniem, non
credis urere ſalſa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo
igne in os transferuntur, iudicas ſine noxa, in ipſis uiſceribus extingui? Quàm fœdi
al. crapulam atq; peſtilentes ructus ſunt, quantū faſtidiū ſui exalantibus † crapula uentrem. Scias
ueterem. putreſcere ſumpta, non coqui. Memini fuiſſe quondam Aeſopi nobilem patinam,
in quam quicquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuū, popi
na cōgeſſerat: ueneriæ ſpondyliq;, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, inter
uenientibus diſtinguebantur echinis, torti diſtracti ſine ullis oſſibus mulli conſtraue
runt. Piget eſſe ſingula, coguntur in unum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſatu
ro in uentre. Expecto iam ut manducata ponantur. Quātulo autem hoc minus eſt,
teſtas excerpere atq; oſſa, & dētiū o[...]ra coquū fungi. Graue eſt luxuriari per ſingu
la, omnia ſemel & in eundē ſaporē uerſa ponātur. Quare ego ad unā rē manū por
rigā? Plura ueniunt ſimul. Multorū ferculorum ornamenta cocant & cohæreāt. Sci
ant protinus hi qui iactationē ex iſtis peti & gloriā aiebant, non oſtēdi iſta, ſed con
ſcientiæ dari Pariter ſint quæ diſponi ſolent, iure uno perfuſa. Nihil interſit, Oſtrea
echinis, ſpondyli perturbati nullis cōcoctiq; ponantur. Nō eſſet confuſior uomēti
um cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur,
ſed inexplica[...]les, diuerſi, multiformes, aduerſus quos & medicina armare ſe cœ
pit, multis generibus, multis obſeruationibus. Idē de philoſophia dico. Fuit aliquan
do ſimplicior, inter minora peccātes, & leui quoq; cura medicabiles. Aduerſus tan
tā morū euerſionē, omnia conāda. Et utinā ſic deniq; lues iſta uinceretur. Nō priua
tim ſolū, ſed publicè furimus. Homicidia cōpeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella,
& occiſarū gentiū glorioſum ſcelus? Nō auaricia, nō crudelitas modū nouit, & iſta
quādiu furtim & à ſingulis fiūt, minusq; noxia, minusq; mōſtruoſa ſunt. Ex ſenatuſ
al. palàm. cōſultis plebiſq; ſcitis ſæua exercētur, & publicè iubētur uetita priuatim: quæ com
miſſa capite luerent tamen quia † paludati fecēre, laudamus. Nō pudet homines mi
tiſſimū genus gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerēdaq; liberis tradere, cū in
ter ſe etiā mutis ac feris pax ſit. Aduerſus tā potētē explicitūq; late furorē, operoſior
philoſophia facta eſt, & tātū ſibi uiriū ſumpſit, quantū his, aduerſus quæ parabatur,
acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorē ci
bū: non erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus, à quo paululum diſceſ
al. ab omni parte quæritur. ſerat Nunc manibus rapidis opus eſt, nūc arte magiſtra. Voluptas † ex omni quæ
ritur. Nullū intra ſe manet uitiū. In auariciā præceps luxuria eſt, honeſtatis obliuio
al. homini inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet preciū. Homo, ſacra res †, homo iā per luſum &

locum

'locū occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiēdaq; uulnera nefas erat, is iam
nudus inermisq; ꝓducit,ſatisq; ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morum
peruerſitate,deſideratur ſolito uehemētius aliquid,quod mala inueterata diſcutiat:
decretis agēdum eſt,ut reuellatur penitus falſorū recepta perſuaſio.His ſi adiunxe-
rimus præcepta,conſolationes,adhortationes, poterunt ualere, per ſe inefficaces
ſunt. Si uolumus habere obligatos,& malis quibus iā tenentur auellere diſcāt quid
malū,quid bonū ſit. Sciant omnia præter uirtutē mutare nomen, modo mala fieri,
modo bona.Quemadmodum primum militiæ uinculum eſt religio,& ſignorum a-
mor,& deſerendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguntur mādāturq; ad iuſiuran-
dum adactis:ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere,prima fundamenta ia
cienda ſunt,& inſinuāda uirtus.Huius quadam ſuperſtitione teneātur, hāc ament,
cum hac uiuere uelint,ſine hac nolint.Quid ergo? Nō quidam ſine inſtitutione ſub-
tili euaſerunt probi, magnosq; profectus aſſecuti ſunt,dum nudis tantū præceptis
obſequūtur? Fateor,ſed felix ingenium illis fuit,& ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam
ut dij immortales nullam didicere uirtutem,cum omni editi,& pars naturæ eorum
eſt eſſe bonos:ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem,in ea quæ tradi
ſolent perueniunt ſine longo magiſterio,& honeſta complexi ſunt cum primū au-
dierūt. Vnde iſta tam rapacia uirtutis ingenia,uel ex ſe fertilia? At illis aut hebeti-
bus & obtuſis,aut mala conſuetudine obſeſſis diu,rubigo animorum effricanda eſt.
Cæterum ut illos in bonum pronos,citius educit ad ſumma.& hos imbecilliores ad
iuuabit,malisq; opinionibus extrahet.qui illis philoſophiæ placida tradiderit, quæ
quàm ſit neceſſaria † ſcilicet uideas.Quædā inſident nobis,quæ nos ad alia pigros, *al. ſeculo,*
ad alia temerarios faciūt.Nec hæc audacia reprimi poteſt,nec illa inertia ſuſcitari,
niſi cauſæ eorum eximātur,falſa admiratio,falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſi-
dent dicas licet,hoc patri præſtare debes,hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus,
tentantem auaricia retinebit.Sciet pro patria pugnandum eſſe, diſſuadebit timor.
Sciet pro amicis deſudandum eſſe ad extremū uſq; ſudorem, ſed deliciæ uetabunt.
Sciet in uxorem grauiſſimū eſſe genus iniuriæ,habere pellicem,ſed illum libido in
contraria impinget.Nihil ergo proderit dare præcepta,niſi prius amoueris obſtan-
tia præceptis:non magis,q̃ proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiusq; admo-
uiſſe,niſi uſuræ manus expediuntur:ut ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire
ſoluendus eſt.Putemus aliquem facere quod oportet,non faciet aſsiduè,non faciet
æqualiter,neſcit enim quarè faciat.Aliqua uel caſu uel exercitatione † exhibebit *forte,exibunt.*
recta:ſed non erit in manu regula,ad quā exigantur,cui credat recta eſſe quæ fecit.
Nō promittet ſe talē in perpetuū,qui caſu bonus eſt.Deinde præſtabūt tibi fortaſ-
ſe pręcepta,ut quod oportet facias.nō preſtabūt,ut quemadmodū oportet,et ſi hoc
nō præſtāt,ad uirtutē nō perducūt.Faciet quod oportet monitus,Concedo, Sed id
parū eſt,quoniā quidē nō in facto laus eſt,ſed in eo quemadmodū fiat.Quid eſt cœ-
na ſumptuoſa flagitioſius,& equeſtrem cenſum cōſumente? Quid tam dignū cēſo-
ria nota,ſi quis(ut iſti ganeones loquūtur)ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & toties ta
men ſeſtertio adijciales cœnæ frugaliſſimis uiris cōſtiterunt.Eadē res ſi gulæ datur,
turpis eſt:ſi honori reprehenſionē effugit.Nō enim luxuria,ſed impēſa ſolēnis eſt.
Mullū ingētis formæ(quare autē nō pōdus adijcio & aliorū gulam irrito? quatuor
pōdo & ad ſe librā fuiſſe aiebant)Tyberius Cæſar miſſum ſibi,cū in macellū deferri
& uenire iuſſiſſet: Amici,inquit,omnia me fallūt,niſi iſtū mullum,aut Apitius eme *al. omnia fala*
rit,aut Publius Octauius. Vltra ſpē illi cōiectura proceſſit.Licitati ſunt. Vicit Octa *lunt.*
uius,& ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam,cū quinq; ſeſtertijs emiſſet pi-
ſcem quē Cæſar uendiderat,ne Apitius quidē emerat.Numerare tātū Octauio fuit
turpe,non illi qui emerat,ut Tyberio mitteret.quāquam illum quoq; reprehende-
rim. Admiratus eſt rem,qua putauit Cæſarem dignum.Amico ægro aliquis aſſidet, *Vultur eſt, caa*
probamus.At hoc ſi hæreditatis cauſa facit, Vultur eſt, cadauer expectat. Eadem *dauer expe-*
aut turpia ſunt,aut honeſta.Refert quare, aut quemadmodum fiant.Omnia autem *ctat,*
honeſte fient,ſi honeſto nos addixerimus, idque unum in rebus humanis bonum

iudicauerimus, quæq; ex eo ſunt: cætera in diem bona ſunt. Ergo inſigi debet perſua-
ſio ad totam pertinens uitam. Hoc eſt quod decretum uoco. Qualis hæc perſuaſio
fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabũtur. Qualia autẽ hæc fuerint, talis uita
erit. In particulas ſuaſiſſe, totũ ordinanti parũ eſt. Marcus Brutus in eo libro, quem
Id eſt, de officio περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus,
hæc nemo faciet quemadmodũ debet niſi habuerit, quo pſerat. Proponamus opor-
tet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumq;
reſpiciat, uelut nauigantibus ad aliquod ſydus dirigendus eſt curſus. Vita ſine pro
poſito uaga eſt. Quod ſi utiq; proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Il
al. repellunt. lud puto concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo reſe
forte, percõnari. rente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis, niſi eximantur quæ
† reprendunt animos ac detinent, & † præconari totos uetant. Quomodo ſint dij
al. percontari. colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernas ſabbatis prohibeamus, quoni-
am nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſa-
lutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum: humana ambitio, iſtis
officijs capitur, deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & ſtrigiles Ioui ferri, & ſpe-
culum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros deus. Quid ni? ipſe humano generi mi-
niſtrat. Vbiq; & omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſeruire in ſacrifi
forte, perfectũ cijs debeat, quàm procul reſilire à moleſtis ſuperſtitionibus, nũquã ſatis † profectum
erit, niſi qualem debet deum mente conceperit, omnia habẽtem, omnia tribuẽtem,
beneficia gratis dantem. Quæ cauſa eſt dijs benefaciẽdi? natura. Errat, ſi quis putat
illos nocere uelle uel poſſe: nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere ete-
nim lædiq; coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omniũ natura, quos pericu
lo exemit, nec periculoſos quidẽ fecit. Primus eſt deorũ cultus, deos credere, Dein
de reddere illis maieſtatẽ ſuã, reddere bonitatẽ, ſine qua nulla maieſtas eſt. Scire il-
los eſſe qui præſident mundo, qui uniuerſa ut ſua tẽperant, qui humani generis tute-
lam gerunt, interdũ curioſi ſingulorum. Hi nec dant malũ, nec habent. Cæterum ca
al. ſpecie. ſtigant quoſdã & coercent, & irrogant pœnas, & aliquãdo † ſpe boni puniunt. Vis
deos ꝓpitiare? Bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæ
ſtio, quomodo hominibus ſit utendũ. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt par
catur ſanguini humano? Quantulum eſt ei non nocere, cũi debeas prodeſſe? Ma-
gna ſcilicet laus eſt, ſi homo mãſuetus homini eſt. Præcipiemus ut naufrago manum
porrigat, erranti ut uiam monſtret, cum eſuriente panem ſuũ diuidat? Quando om
nia quæ præſtanda ſunt ac uitanda, dicã, cum poſſim breuiter, hãc illi formulam hu-
mani officij tradere? Omne hoc quod uides, quo diuina atq; humana concluſa ſunt,
unũ eſt, membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit, cũ ex ijſdẽ &
in eadem gigneret. Hæc nobis amorẽ indidit mutuũ, & ſociabiles fecit. Illa æquum
iuſtumq; compoſuit. Ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere quàm lædi. Ex illius
imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſte uerſus & in pectore & ore ſit: Homo ſum,
forte, Coea-mus. humani nihil à me alienum puto. † Habeamus in cõmune, quod nati ſumus. Socie-
tas noſtra lapidũ fornicationi ſimilima eſt, quæ caſura, niſi inuicẽ obſtarent, hoc ip-
ſo ſuſtinetur. Poſt deos homineſq; diſpiciamus quomodo rebus ſit utendum. In ſu-
peruacuum præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaq; re habere
debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria,
de exilio. Aeſtimemus ſingula, fama remota, & quæramus quid ſint, nõ quid uocen
tur. Ad uirtutes tranſeamus: præcipiet aliquis, ut prudentiam magni æſtimemus: ut
fortitudinem complectamur, temperantiam amemus, iuſtitiam, ſi fieri poteſt, pro-
pius etiam quàm cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit
uirtus, Vna ſit, an plures, ſeparatæ, an annexæ. An qui unã habet, & cæteras habeat,
quomodo inter ſe differãt. Nõ eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius ini-
tiũ, quis uſus ſit, nõ magis quàm pantomimo de arte ſaltãdi. Omnes iſtæ artes ſe ſci
unt, nihil deeſt. Non enim ad totã pertinent uitã. Virtus & aliorũ ſcientia eſt, & ſui,
diſcendũ de ipſa eſt, ut in ipſa uoluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit
uoluntas.

uoluntas. Ab hac enim eſt actio. Rurſus uoluntas non erit recta, niſi habitus animi
rectus fuerit. Ab hoc enim eſt uoluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo,
niſi totius uitæ leges perceperit, & quid de quoq; iudicandum ſit, exegerit, niſi res
ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumq; iudici/
um adeptis. Cæteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaq; al/
ternis fluctuantur. Cauſa uiſq; iactationis eſt, quod nihil liquet, incertiſſimo regimi
ne utentibus, fama. Si uis eadem ſemper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum ſine de
cretis non peruenitur, cōtinent uitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & in/
iuſta, pia & impia, Virtutes uſuſq; uirtutum, rerum cōmodarum poſſeſſio, exiſtima
tio ac dignitas, ualetudo, uires, forma, ſagacitas ſenſuū, hæc omnia æſtimationē de
ſiderant, ſcilicet † quantum cuiq; in cenſum deferendum ſit, Falleris enim, & pluris *al. quanti*
quædam quàm ſunt, putas, Adeoq; falleris, ut quæ maxima inter nos habentur, diui *quicq;*
tiæ, gratia, potentia, ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi conſtitutionē
ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum ſolia uirere per ſe
non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præ/
cepta ſi ſola ſunt, marcent, infigi uolunt ſectæ. Præterea non intelligunt hi qui decre
ta tollunt, eo ipſo confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt, præceptis ſatis
uitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata? Atqui hoc ipſum
quod dicunt decretum eſt, tam hercule, quàm ſi nunc ego dicerem recedendum eſ/
ſe à præceptis ſuperuacuis & decretis, in hæc ſola ſtudium conferendum, hoc ipſo
quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philo/
ſophiæ deſiderant, quædam probationē: & quidem multa, quia inuoluta ſunt, uixq;
ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt,
& decreta, quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quædā ob-
ſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria. Obſcura, quæ extra hęc
ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis. Maior eius pars pulchriorq; in occultis
eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria ergo
decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum
perſuaſio, ſine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant
animis inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem ha/
beat loco quo ſe, ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet,
in hoc moderetur odium, adijcimus iuſtum & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumq;
decretorum noſtrorum cōtinet ratio. Ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt.
Sed utraq; iūgamus. Namq; & ſine radice inutiles rami ſunt, & ipſæ radices his quæ
genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeat, neſcire nulli licet: aperte iu
uant. Cor, illud quo manus uiuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. I-
dem dicere de præceptis poſſum, aperta ſunt, decreta uerò ſapientiæ in abdito. Si/
cut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt, ita in philoſophia, arcana illa admiſſis
receptiſq; in ſacra oſtenduntur. At præcepta & alia huiuſmodi, prophanis quoque
nota ſunt. Poſidonius nō tantum præceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti pro-
hibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudi-
cat. His adijcit cauſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audea/
mus, cum Grammatici cuſtodes latini ſermonis ſuo iure ita appellent, non uideo.
Ait utilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſq; uirtutis. Hanc Poſidonius etymolo/
giam uocat, quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſq; uirtutis & uitij ac notas
reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eandem uim habet quā
præcipere. Nam qui præcipit, dicit. Illa facies, ſi uoles temperans eſſe. Qui deſcribit,
ait, temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris quid interſit? Alter præce-
pta uirtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (ut publicanorum utar uer/
bo) εἰκονισμὸς, ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Pu
tas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris emptu-
rus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc utilius eſt, excellentis animi notas
noſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur? Continuo pecoris generoſi pullus in

 aruis

aruis Altius ingreditur,& mollia crura reponit. Primus inire uiam, & fluuios tentare minaces Audet,& ignoto ſeſe committere ponto. Nec uanos horret ſtrepitus, illi ardua ceruix, Argutumq́; caput, breuis aluus, obeſaq́; terga: Luxuriatq́; toris animoſum pectus anheli: tum, ſi qua ſonitum procul arma dedere, Stare loco neſcit, micat auribus. & tremit artus, Collectumq́; premens uoluit ſub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noſter deſcribit uirum fortem. Ego certe nō aliam imaginem magno uiro dederim, ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus,& primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus ciuiliq́; ſe bello ferens obuium. non alium illi aſſignauerim uultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumq́; ſe ſuſtulit, & alijs Cæſarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, utrumq́; prouocauit, oſtenditq́; aliquas eſſe R.P. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: nec uanos horret ſtrepitus. Quid ni, cum ueros uicinosq́; non horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & Rempub. hortetur, ne pro libertate decidat ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo uigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe unum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: Non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiatorumq́; contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam uiri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: Luxuriatq́; toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni uiri dicere formamq́; eorum & lineamenta deducere, ſed quales fuerint, narrare, & exponere. Catonis illud ultimum ac fortiſſimum uulnus, per quod libertas amiſit animam. Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam, Alterius Catonis domi foriſq́; egregia facta, Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum ſternerētur, hædinasq́; pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam pòpoſita conuiuijs uaſa fictilia: quid aliud? paupertatem in capitolio conſecrare, Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ quid illa ſit, aut quemadmodū petenda. Illo die populus Romanus multorum ſuppellectilem ſpectauit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumq́; fractum eſt, & in milites conflatum, At omnibus ſeculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

Veneriæ ſpondyliq́;. Quid ſibi uelit illa uox ueneriæ, nondum quiui deprehendere, non ſuffragantibus exemplaribus, quæ ferè conſentiunt. Viuerras in delitijs fuiſſe non legi, & hic piſcium tantum fit mentio. An murenæ legendum ſit neſcio. Ariſtoteles inter genera piſcium refert ſphyrænam. Theodorus uertit malleolum, fieri poteſt, ut hæc uox ignota, deprauata fuerit in ueneriam, aut aliam huic ſimilem. Nam uarie habetur.

Echinis totam diſtractiq́; ſine ullis oßibus nulli conſtrauerunt. Piget eſſe picta, ſingula coquuntur in urna ſaporis. Sic habebat æditio prior. Aliud exemplar habebat, Echini torti diſtractiq́; ſine ullis oßibus multis contraxerūt pituitam. Aliud conſentiebat, niſi quod pro multis habebat mulli. In alijs alia atq́; alia erat lectio, ſed nulla quam totam probares. Itaq́; diuinandum eſt, quod in eruditis autoribus, nimium crebro accidit. Vide num ſic legendum, Spondyliq́; & oſtrea, eatenus circumciſa qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis. Totam diſtracti ſine ullis oßibus mulli conſtrauerant. Piget eſſe ſingula, coguntur in unum ſapores, ut piget eſſe, ſit pro piget comedere. Vox, picta, uidetur ſupereſſe. Enarrator quiſpiam ſupra ſingula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, aut ſi quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Exiſtimo me propemodum totam lectionem diuinaſſe.

Et præconari totos uetent. Arbitror legendum, perconari pro perficere ſiue pertendere.

PINCIANI IN LIBRVM XV. EPISTOLARVM.

Epiſt. 96. ATQVE *illud ergo hic bis reſpondemus.*] *Lego, Atqui eſt illud ergo & hoc. His reſpondemus, ex eadem. Vnde omnis natura creat res haurit alitq́;. Quæq́; eadem rurſus.*] *Vetus lectio. Vnde omnis natura creat res auget alitq́;. Quoque eadem rurſus, minus uitioſe. Scribendum. Vnde omnis natura creet res, auctet alatq́;. Quóue eadem rurſus, ex Lucretio primo. Qui in re præcepta acceperit non in nomine.*] *Exemplar Franciſcanum,*

num, qui in rem præcepta acceperit non in omne. Confirmatur hæc lectio uerbis continuo ſequentibus. Imbecilla ſunt per ſe, ut ita dicam, ſine radice quæ partibus dantur. In quibus uerbis deeſt coniunctio &, ex uetere lectione, ut ſit, & ut ita dicam ſine radice. Non minus peruigilant, non minus potant.] In codice antiquo non habetur peruigilant, ſed peruigilantur, ut ferè perſuadear ſcribendum eſſe pugillantur, etſi uerbum ſit non frequentatum: tamen quia Seneca ſolet huiuſmodi uti uerbis, non debet uideri nimis abſurdum ſi ſic legatur. Pugiles autem fuiſſe mulieres Iuuenalis proclamat, & Terentius id quoq; innuere uidetur, dicens, ſi qua eſt paulo habitior pugilē eſſe aiunt. Et uinum omne uomitu remittunt] Remetiuntur, non remittunt, uetus omnis lectio. Quanta circa nepotum focos iuuentus premit] Scribendum reor premitur, non premit. Quid illud foſſiorum garum pretioſam malorum piſcium ſaniem] Lego ſociorum, non foſſorum, ex eadem & Plinio lib. 31. cap. 7. & Auſonio poeta & omnibus ferè ſcriptoribus. Præterea dictio, malorum, in uetuſtiſſimo codice Facundi & Primitiui non habetur, quod non admodum probo. Videtur enim ſignificare ſcombros piſces ad nihil aliud utiles: teſte eodem Plinio, eodem loco. Exhalantibus crapula uentrem] Corrige exhalantibus crapulam ueterum, & mox ſtatim concoqui pro coqui, ex eadem. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam] Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed niſi coniectura fallor legi debet. Memini fuiſſe quondam Aeſopi nobilem patinam. De hac Aeſopi patina Plinius multa libro 10. capite 51. Meminit & Aeſopi huius ut ditiſſimi Macrobius tertio Saturnaliorum. Apud lautos ſolet diem ducere] Sic omnes codices, ſed frigida opinor ſententia. Animaduertendumq; an ſit fidelior ſcriptura diduci in diuerſas patinas, quàm diem ducere hoc ſenſu, quæ ſeparata & diducta magnificas & ſumptuoſas apud lautos ſtruunt menſas ea omnia in unam Aeſopi patinam accumulata fuiſſe. Et oſtrea eatenus circumciſa quæ eduntur interuenientibus diſtinguebantur] Puto corrigendum, & oſtrea è teſtis circumciſa, quæ dentibus interuenientibus diſtinguebantur: aut ſic, quæ dentium interuentu diſtinguebantur. Nam dictio, echinis, ad ſequentia pertinet. Legendumq; echini, non echinis. Obuallant hanc correctionem uerba quæ ſequuntur. Quantulo autem minus eſt hoc teſtas excerpere, atq; oſſa. Dentium opera coquum fungi. Diſtractiq; ſine ullis oſſibus muli] Exemplaria quædam diſtricti habent, non diſtracti. Alia diſtincti. Alia diſtricti. Conſtrauerunt. Piget eſſe iam ſingula coquuntur in unum ſapores. In cœna fit quod fieri debet ſaturo in uentre.] Viciatiſſima uerba, reſtituendaq; ad hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi, ac Primitiui: contraxerint pituitam ſingula. Coquuntur in unum. Saporis in cœnam fit, qui fieri debet ſaturo in uentre. Sunt tamen exemplaria quædam, quæ congeruntur præferant, non coquuntur. Priuatim quæ commiſſa capite lucrent, tamen quia paludati fecere laudamus] Verbum, priuatim, ſuperioribus adiungendum. In reliquis uariant exemplaria. Quædam legunt: Quæ clam commiſſa capite lucrent, tamen cætera. Honeſtatis obliuio inuaſit] Elegantior uetus lectio. Honeſti obliuio inuaſit. Homo ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur] Eadem: Homo ſacra res homini iam per luſum cætera: rectius ut alludat ad ueterem parœmiam. Homo homini Deus. Sciet in uxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ habere pellicem] Verbum, habere, delendum, ex uetere lectione. Errat ſi quis putat illos nocere uelle uel poſſe, nec accipere iniuriam cætera] Legendum, Errat ſi quis putat illos nocere uelle. Non poſſunt. Nec accipere iniuriam, cætera ex eadem. Paratæ ſunt iuuantis manus] Exemplar familiare paratæ ſunt ad iuuandum manus. In reliquis paratæ ſunt iuuandis manus. Habeamus in commune quod nati ſumus] Exemplar Franciſcanum Habeamus, In commune nati ſumus, ut forte non Habeamus legendum ſit, ſed Coeamus. Rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas.] Quidam codices commodatio, non commodarum. Alij moderatio. Recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis.] Corrigendum reor, recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis ſine decretis, hoc eſt quæ præcepta ſuperuacua ſunt ſine decretis. Aperta quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria. Obſcura quæ extra hæc ſunt.] Nullo pacto adduci poſſum ut credam fidelia eſſe duo illa uerba, quæ memoria, nec intelligo ſenſum ullum commodum poſſe ex his erui. Cum itaq; paulo poſt ſenſus communis fiat mentio, ſubdubito an ſcribendum ſit, & ſi duriore caſtigatione hoc pacto. Aperta quæ ſenſu comprehenduntur communi. Obſcura quæ extra hunc ſunt. Sine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta.] Scribo, Sine qua ſi omnia in animo natant neceſſaria ſunt decreta, ex exemplari Facundi & Primitiui. Luxuriatq; toris animoſum pectus anheli, tum ſi qua ſonitum procul arma dedere.] Verbum anheli, non habetur in uetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, unde mutuati ſunt hi uerſus. Item ſcito deeſſe ex ſerie Vergiliani carminis uerba compluſcula quæ in codice antiquo gymnaſij Salmanticenſis plenè leguntur hoc pacto: Luxuriatq; toris animoſum pectus. Honeſti ſpadices glaucíq; color deterrimus albis & giluo. Tum ſi qua ſonitum procul arma dedere. Fractum eſt & in milites conflatum.] Exemplar Franciſcanum, fractum eſt & milites conflatum. Exemplar Scholaſticum, fractum eſt conflatum, reliqua non agnoſcit.

Legendum forte, fractum eſt & in uile æs conflatum.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVI.

EPIST. XCVII. Aſſentiendum eſſe fatorum decretis.

TAntum tu indignaris aliquid, aut quereris, & non intelligis nihil eſſe in iſtis mali, niſi in hoc unum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto uiro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura, quod putet miſerum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati eſt. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc parum eſt, debuit fieri, decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduerſa uidentur & dura, ſic formatus ſum. Non pareo deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſeqtor. Nihil unquam mihi incidet quod triſtis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa uitę ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicę te dolor inquietauit. Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, propius accedam, de capite timuiſti. Quid tu neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutẽ? Omnia iſta in longa uita ſunt, quomodo in longa uia, & puluis, & lutum, & pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodum hoc uotum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neq; dij, neq; deæ faciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi deus faciat, utrum uelis uiuere in macello, an in caſtris. Atqui uiuere mi Lucili militare eſt. Itaq; hi qui iactantur, et per operoſa atq; ardua ſurſum atq; deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes uiri ſunt, primoresq; caſtrorum. Iſti quos publica quies, alijs laborantibus molliter habet, †turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſa. Vale.

al. turtillæ

EPIST. XCVIII. Vitia hominum eſſe, non temporum. Et quod praua conſuetudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ ſecundum naturam conſcientiæ tuta eſſe non poſſunt.

ERras, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſeculi eſſe uitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit ſuis quiſq; temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum. Nulla ætas uacauit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſq; ſeculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quàm coram Catone peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe uerſatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris uxore in operto commiſerat, uiolatis religionibus eius ſacrificij, quod pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus uiris, ut picturę quoq; maſculorũ animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum, & adoleſcentulorum nobilium ſalarij loco exacta ſunt. Minus crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. Adulterij reus adulteria diuiſit, nec ante fuit de ſalute ſecurus quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo (ſi nihil aliud) Cato teſtimonium dixerat: ipſa ponam uerba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam uero ò dij boni rem perditam, etiam noctes †certarum, mulierum atq; adoleſcentulorum nobilium introductiones, nõnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerũt. Non uacat de precio quæri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius uxorem? Dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras ueniet, illius tibi noctẽ promitto, nec differo. Intra cõperendi nationẽ fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, q̃ facere. Illud eſt matribusfamiliæ denũciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierãt præſidiũ, quod nõ erat niſi damnaturis neceſſariũ, & impetrauerãt. Itaq; elegãter illis Catullus, abſoluto reo, quid uos, inquit, præſidium à nobis petebatis? An ne nummi uobis eripe-

forte, ſenatoriarum

eriperentur? Inter hos tamen iocos impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui damnationem peius effugit, quàm meruit. Quicquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, nõ iudicijs poterat? quibus in ea ipſa quæſtione quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe, apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemq; commiſſum eſt. Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare florales iocos, † nudandarum meretricum. Si credis ſpectaſſe tunc ſeuerius homines quàm iudicaſſe, & fiet, & facta iſta ſunt: Et licentia urbium, aliquando diſciplina metuq;, nunquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuẽtus, quàm illa eſt, cum reus adulterium apud iudices negaret iudices apud reum confiterentur, cum ſtuprum committeretur rei † iudicandæ cauſa cum Clodius ijſdem uitijs gratioſus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipſa cauſæ dictione: credat hoc quiſquam? qui damnabatur uno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, nõ omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe, & res etiã ipſa ſine duce, ſine comite procedit, non pronũ iter eſt tantum ad uitia, ſed præceps. Et, quod pleroſq; inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntq; decrrantem: Vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, nõ gaudet ægro medicus elato, nõ gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen ſuum uoluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod iritatus eſt ipſa difficultate, lætatur ille circumſcriptione furtoq;, nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit, id praua conſuetudine euenit. Alioqui ut ſcias ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi, omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorũ utuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire uult & conſpici. Ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto, Poteſt nocenti contingere ut lateat, latendi fides nõ poteſt: Aut ſi hoc modo melius hũc explicari poſſe iudicas ſenſum, Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiamſi facultatem habent, fiduciam non habent. Ita eſt, tuta ſcelera eſſe, ſecura nõ poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ ſi ſic expediatur, non iudico. Quare? quia prima illa & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. Nec ullum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac uindicet, impunitum eſt, quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt. Sed nihilominus & hæc & illa ſecundæ pœnæ premũt ac ſequuntur, timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiã liberẽ? Quare nõ ſemper illam in ſuſpenſo relinquã? Illic diſſentiamus cũ Epicuro, ubi dicit nihil iuſtum eſſe natura, & crimina uitanda eſſe, quia uitari metus nõ poſſit. Hic conſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimũ illi tormentorũ eſſe, eo quod perpetua illam ſolicitudo urget, ac uerberat, quòd ſponſoribus ſecuritatis ſuæ nõ poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentũ Epicuri eſt, natura nos à ſcelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminẽ. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quã natura damnauit. Ideo nunquã fides latendi fit etiã latentibus, quia coarguit illos conſciẽtia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium aũt eſt nocentiũ trepidare. Male de nobis actũ erat, quod multa ſcelera legem & † iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia, niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum † patientiæ timor cederet. Vale.

al. nudarum
al. iudicandi
al. uindicem
al. pœnitentia

EPIST. XCIX. Qualiter aduerſus fortunæ duritiam componendus eſt animus.

NVnquam credideris felicem quenquam ex felicitate ſuſpenſum, quæ fragilibus intuitur, qui aduentitio lætus eſt, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumq; eſt, & creſcit, & ad extremum uſq; proſequitur. Cętera quorum admiratio eſt uulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac uoluptati eſſe

poſſunt?

poſſunt? Quis negat? Sed ita,ſi illa ex nobis pendent,non ex illis nos. Omnia quæ
fortuna intuetur,ita fructifera ac iucunda fiunt,ſi quis habēs illa,ſe quoq; habet, nec
in rerum ſuarum poteſtate eſt.Errant enim mi Lucili,qui aut boni aliquid nobis,aut
mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum,& initia re-
rum apud nos in malum bonumúe exiturarum. Valentior enim omni fortuna ani-
mus eſt, in utranq; partem ipſe res ſuas ducit, beatæq; ac miſeræ uitæ ſibi cauſa eſt.
Malus animus omnia in malum uertit,etiam quæ cum ſpecie optimi uenerant. Re-
ctus atq; integer corrigit praua fortunæ,& dura atq; aſpera, ferendi ſcientia mollit,
idemq; & ſecunda grate excipit modeſteq;,& aduerſa conſtanter atq; fortiter. Qui
licet prudēs ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio,licet nihil ſupra uires ſuas tentet,
non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi cer-
tus aduerſus incerta eſt.Siue alios obſeruare uolueris (liberius enim inter aliena iu
dicium eſt)ſiue teipſum fauore ſepoſito,& ſenties hoc & confiteberis, nil ex his o-
ptabilibus & charis,utile eſſe,niſi te contra leuitatem caſus,rerumq; caſum ſequen-
tium, inſtruxeris, niſi illud frequenter & ſine querela inter ſingula damna dixeris,
forte, amputē Dijs aliter uiſum eſt. Imò mehercule (ut carmen fortius ac iuſtius †repetam) quo
animum tuum magis fulcias,hoc dicito quoties aliquid aliter quàm cogitabas eue-
nerit,Dij melius. Sic compoſito nihil accidet: ſic autem componetur, ſi quid huma-
narum rerum uarietas poſſit,cogitauerit,antequam ſenſerit. Si & liberos coniugē
atq; patrimonium,ſic habuerit,tanquam non utiq; ſemper habiturus, & tanquā non
futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius,
& ante miſerias miſer,qui ſolicitus eſt,ut ea quibus delectatur,ad extremum uſque
permaneant.Nullo enim tempore conquieſcet, & expectatione futuri, præſentia,
quibus frui poterat,amittet.In æquo eſt autem dolor amiſſæ rei, & timor amitten-
dæ.Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Tu uero metuenda declina, & quicquid
conſilio proſpici poteſt.proſpice. Quodcunq; læſurum eſt,multo antequam accidat,
ſpeculare & auerte.In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia,& ad tolerandum
omnino obfirmata mens.Poteſt fortunam cauere,qui poteſt ferre.Certe in tranquil
lo non tumultuatur.Nil eſt nec miſerius nec ſtultius,quàm ſemper timere. Quæ iſta
dementia eſt malum ſuum antecedere? Deniq; ut breuiter includam,quod ſentio,&
al. Satageos, à iſtos †ſatagios,ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs
ſatagendo: ſi- ſunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui ante dolet quàm neceſſe ſit.
cut abigeos Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua nō expectat. Eadem intempe-
rantia fingit ſibi perpetuam felicitatē,fingit ſibi creſcere debere quæcunq; contige
runt,non tantū durare,& oblitus fati quo humana iactantur,ſibi uni fortuitorū con
ſtātiam ſpondet.Egregie itaq; uidetur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua
ſororem, amiſſo optimæ indolis filio,alloquitur. Mortale eſt omne mortalium bo-
num,de his loquitur bonis,ad quæ concurritur.Nam illud uerum bonum non mori
tur,certum eſt ſempiternumq; ſapientia & uirtus, hoc unum contingit immortale
mortalibus.Cæterum tam improbi ſunt,tamq; obliti quò eant, quò illos ſinguli di-
al. trahant es †trudant,ut mirentur aliquid ipſos amittere, amiſſuri uno die omnia. Quicquid
eſt,cui dominus inſcriberis,apud te eſt,tuum non eſt.Nihil firmū infirmo,nihil fra-
gili æternum & inuictum eſt: tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum ſi
intelligimus,ſolatium eſt,æquo animo perdere,quod periturum eſt. Quid ergo ad-
uerſus has amiſſiones auxilij inuenimus? Hoc,ut memoria teneamus amiſſa,nec cū
ipſis fructum excidere patiamur,quem ex illis percepimus.Habere eripitur,habu-
iſſe nūquam.Peringratus eſt,qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet.Rem nobis
eripit caſus,uſum fructumq; apud nos relinquit, quem nos iniquitate deſiderij per-
didimus.Dic tibi, ex iſtis quæ terribilia uidentur,nihil eſt inuictum. Singula uicere
iam multi,ignem Mutius,crucem Regulus,uenenum Socrates, exilium Rutilius,
mortē ferro adactam Cato.Et nos uincamus aliquid.Rurſus iſta,quæ ut ſpecioſa &
felicia trahunt uulgum,à multis & ſæpe contempta ſunt.Fabricius diuitias impera
tor reiecit,cenſor notauit,Tubero paupertatē & ſe dignam & capitolio iudicauit,
cum

cum fictilibus in publica cœna uſus,oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut R. P. deberet capeſſere,latum clauum diuo Iulio dante, nõ recepit. Intelligebat enim quod dari poſſet,& eripi poſſe. Nos quoq; aliquid ex his faciamus: animoſi ſimus. Inter exempla quare deficimus? Quare deſperamus? Quicquid fieri potuit,poteſt. Nos modo purgemus animum,ſequamurq; naturam,à qua aberranti cupiendũ timendumq; eſt,& fortuitis ſeruiendum.Licet reuerti in uiam,licet in integrum reſtitui.Reſtituamur,ut poſſimus dolores,quocunq; modo corpus inuaſerint,perferre, & fortunæ dicere,Cum uiro tibi negocium eſt, Quære quem uincas. His ſermonibus,& his ſimilibus,lenitur illa uis ulceris,quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari,aut ſtare,& cum ipſo ſeneſcere.Sed ſecurus de ipſo ſum, de noſtro damno agitur,quibus ſenex egregius eripitur.Nam ipſe uitæ plenus eſt,cui adijci nihil deſiderat ſua cauſa, ſed eorum, quibus utilis eſt. Liberaliter facit quod uiuit.Alius iam hos cruciatus finiſſet:hic tam turpe putat mortem fugere,quàm ad mortem confugere. Quid ergo?non ſi ſuadebit exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo uti poterit? ſi nihil aliud quàm dolori operam dabit? Hoc eſt mi Lucili,philoſophiam † in opere diſcere,& ad uerum exerceri, Videre quid homo prudens animi habeat cõtra mortem,contra dolorem,cum illa accedat,hic premat.Quid faciendum ſit,à faciente diſcendum eſt.Adhuc argumentis actũ eſt,an poſſit aliquid dolori reſiſtere, an mors, magnos quoq; animos admota ſubmittere.Quid opus eſt uerbis? In rem præſentem eamus, nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrunq; ſibi fidit:nec ſpe mortis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur:hunc fert,illam expectat. Vale.

al. in opus ducere

EPIST. C. Conſolatio amici,de filij morte.Et quòd luctus non uoluptate,ſed ratione ſanandus eſt.

EPiſtolam quam ſcripſi Marullo,cum filium paruulũ amiſiſſet, & diceretur molliter ferre,miſi tibi.In qua non ſum morem ſolitum ſecutus,nec putaui leuiter illum debere tractari, cum obiurgatione eſſet, quàm conſolatione dignior. Afflicto enim & magnum uulnus male ferenti,pauliſper cedendum eſt.Exatiet ſe aut certe primum impetum effundat.Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt,protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lachrymarum ineptias eſſe.Solatia expectas, conuitia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij,quid faceres,ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei paruulus,puſillum temporis perijt,cauſas doloris conquirimus, & de futura etiam iniquè queri uolumus,quaſi non ſit iuſtas querendi cauſas præbitura. At mehercule,ſatis mihi iam uidebaris animi habere etiã aduerſus ſolida mala,nedum ad iſtas umbras malorum,quibus ingemiſcunt homines † amoris cauſa, quod damnorum omnium maximum eſt.Si amicum perdidiſſes, danda opera erat, ut magis gauderes,quod habueras,quàm mœreres,quod amiſeras. Sed pleriq; non computant quanta perceperint,quantum gauiſi ſint.Hoc habet inter reliqua † mala dolor,quod non ſuperuacuus tantum,ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum,perit opera. Tot annis,tanta coniunctione uitæ, tam familiari ſtudiorũ ſocietate nihil actum eſt. Cum amico efferis amicitiam,& quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit,apud nos manet.Noſtrum eſt quod præterijt tempus, nec quicquã eſt loco tutiore,quàm quod fuit.Ingrati aduerſus percepta ſpe futuri ſumus,quaſi non quod futurum eſt,ſi modo ſucceſſerit nobis,cito in præterita tranſiturum ſit. Anguſte fructus rerum determinat,qui tantum præſentibus lætus eſt. Et futura & præterita delectant.Hæc expectatione,illa memoria:ſed alterum pendet,& non fieri poteſt, alterum nõ poteſt non fuiſſe.Quis ergo furor eſt certiſſimo excidere? Acquieſcamus his,quæ iam hauſimus,ſi modo non perforato animo hauriebamus,& tranſmittẽte quicquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorũ,qui liberos iuuenes ſine lachrymis extulerint:qui in ſenatũ, aut in aliquod publicũ officium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint,nec immeritò.Nam primũ ſuperuacuũ eſt dolere,ſi nihil do-

al. moris

al. mali, Non, &c.

dolendo proficias. Deinde iniquũ eſt quęri de eo, quod uni accidit, & omnibus re-
ſtat. Deinde deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, ubi minimum intereſt, inter amiſſum &
deſiderantem. Eo ita æquiore animo eſſe debemus, quòd quos amiſimus, ſequimur.
Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis, cogita breuitatem huius ſpacij, per quod
citatiſſimi currimus. Obſerua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis,
minimis interuallis diſtinctum, etiam ubi maxima uidentur. Quem putas perijſſe,
præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quàm cum idem tibi iter emetiendum ſit, fle-
re eum, qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum: At ſi mor-
tem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod aiebat nõ poſ-
ſe non fieri. Quiſquis aliquem quęritur mortuum eſſe, quęritur hominẽ fuiſſe. Om-
nes eadẽ conditio deuinxit, cui naſci contigit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur,
exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum iacet, uarium & incertũ
eſt. Si moleſtias æſtimas, etiam puero longum, ſi uelocitatem, etiam ſeni anguſtum.
Nil non lubricũ & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in con-
trarium tranſeunt, iubente fortuna, & in tanta uolutatione rerum humanarum, nil
cuiquam niſi mors, certum. Tamen de eo quęruntur omnes, in quo uno nemo deci-
pitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo, qui uita defungitur. Ad
eum tranſeamus qui conſenuit, quantulo uincit infantem? Propone profundi tem-
poris uaſtitatem, & uniuerſum complectere: deinde hoc quod ętatem uocamus hu
al. uniuerſo manam, compara †immenſo, uidebis quàm exiguum ſit quod optamus, quod exten
dimus. Ex hoc quantũ lachrymæ, quantum ſolicitudines occupant, quantũ mors,
antequam ueniat optata, quantum ualetudo, quantum timor, quantũ teneri aut ru-
des aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula,
& intelliges etiam in longiſſima uita, minimum eſſe quod uiuitur. Sed quis tibi con
cedat, non melius ſe habere eum, cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractũ
eſt iter? Vita nec bonum nec malum eſt, boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit il-
al. certiorem, le, niſi aleam in damnum †certius. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub
ut ad aleã refe cura tua in meliora formari, ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis.
ratur. Aſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria proiecit, aſpi
ce illos, qui ſuam alienamq; libidinem exercent mutuo impudici, quorum nullus
ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit, plus timeri quàm ſperari
potuiſſe manifeſtum erit. Nõ debes itaq; cauſas doloris accerſere, nec leuia incom-
moda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Non tam malè de te
iudico, ut tibi aduerſus hæc totam putem uirtutẽ aduocandam. Non eſt dolor iſte,
ſed morſus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia proficit, ſi pue-
rum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti deſideras. Quid? nunc ego du-
riciam ſuadeo, & in funere ipſo erigere uultum uolo, & animum ne contrahi quidẽ
patior? Minimè. Inhumanitas eſt iſta, non uirtus, funera ſuorum hiſdem oculis, qui-
bus ipſos uidere, nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autẽ me
uetare quædam, ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum
profuſæ leuant. Quid ergo eſt? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant
quantum affectus eiecerit, nõ quantum poſcet imitatio. Nihil uerò mœrori adijci-
amus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit,
quàm dolor. Quotus quiſq; ſibi triſtis eſt? Clarius cum audiũtur gemũt, et taciti quie
tiq; dum ſecretum eſt, cum aliquos uiderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti
ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortẽ
comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur
nos ut in alijs rebus, ita in hac quoq; hoc uitium, ad plurium exempla componi, nec
quid oporteat, ſed quid ſoleat aſpicere. A natura diſcedimus, populo nos damus,
nullius rei bono autori, & in hac re, ſicut in omnibus incõſtantiſſimo. Videt aliquẽ
fortem in luctu ſuo, impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & cor
pori affuſum, effœminatum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationẽ reuocanda ſunt.
Stultius uerò nihil eſt, quàm famam captare triſticię, & lachrymas approbare, quas
iudico

iudico ſapienti uiro, alias permiſſas cadere, alias ui ſua latas. Dicam quid interſit:
cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è comple-
xu noſtro in ignem tranſiturũ, lachrymas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus
ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adia
centem humorẽ premit & expellit. Hæ lachrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus
nobis. Aliæ ſunt quibus exitum damus, cum memoria eorum, quos amiſimus, tra-
ctatur, & ineſt quiddam dulce triſticiæ, cum occurrunt ſermones eorũ iucundi, con-
uerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulge-
mus, illis uincimur. Non eſt itaq;, quod lachrymas propter circũſtantes aſſidentesq;
aut cõtineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt unquam tam turpiter, quàm cũ
finguntur. Eant ſua ſponte. Ire autem poſſunt placidis atq; cõpoſitis. Sæpe ſalua ſa-
pientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec digni
tas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi grauitate ſeruata. Vidi ego in funere ſuo
rum uerendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugẽtium ſcena. Nihil
erat, niſi quod ueris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor, hic ſapienti ſer-
uandus eſt, & quemadmodũ in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid ſat eſt. Im-
prudentiũ ut gaudia, ſic dolores exũdauère. Aequo animo excipe neceſſaria. Quid
incredibile, quid nouum euenit? Quàm multi cum maximè funus locatur, q̃ multi
cum uitalia †eruuntur, quàm multi post luctum tuum lugẽnt? Quoties cogitaueris *al. emittunt*
puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna nõ u-
tiq; perducit ad ſenectutem, unde uiſum eſt dimittit. Cæterũ de illo frequenter lo-
quere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te ſæpius reuertetur, ſi e-
rit ſine acerbitate uentura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſticiæ.
Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras, ſæ-
pius repete, potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, au-
dacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, &
effuſiſſimè flere, meminiſſe parciſſimè, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ ſuos †di *al. diligunt*
ligunt, quarum cõcitatus eſt amor, & penè rapidus, ſed cum amiſſis totus extingui- *fœtus*
tur. Hoc prudentem uirum non decet. Meminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud
nullo modo probo, quod ait Metrodorus, eſſe aliquã cognatam triſtitiæ uoluptatẽ,
hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori uerba ſubſcripſi. De
quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipſo luctu
uoluptatem, imò per luctum & inter lachrymas quoq; quod iuuet quærere? Hi ſunt
qui nobis obijciunt nimiũ rigorem, & infamant præcepta noſtra duricia, quod dica
mus dolorem in animũ aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrũ tan
dem eſt, aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an uo
luptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtũ eſt. Cum aliquid
lachrymarum affectus effuderit, & (ut ita dicam) deſpumauerit, non eſſe tradendũ
animum dolori. Quid tu dicis, miſcendam ipſi dolori uoluptatem? Sic conſolamur
cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidẽ tem-
pore quo filius ardet, aut amicus expirat, ceſſare pateris uoluptatem, ſed ipſum uis
titillare mœrorem. Vtrum honeſtius dolor animo ſubmouetur, an uoluptas ad do-
lorem quoque admittitur? dico admittitur? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua,
inquit, uoluptas cognata triſticiæ. Illud nobis licet dicere, uobis quidem non licet.
Vnum bonum noſtis uoluptatem, unum malum dolorem. Quæ poteſt inter bonum
& malum eſſe cognatio? Sed puta eſſe, nunc potiſſimum eruitur, & ipſum dolorem
ſcrutamur, an aliquid habeat iucundum circa ſe, & uoluptarium. Quædam reme-
dia alijs partibus corporis ſalutaria, uelut fœda & indecora adhiberi alijs nequeũt,
& quod alibi prodeſſet ſine damno uerecũdiæ, id fit inhoneſtum loco uulneris. Non
te pudet luctum uoluptate ſanare? Seuerius iſta plaga †ſananda eſt. Illud potius ad- *al. curanda*
mone, nullum mali ſenſum ad eum qui perit, peruenire. Nam ſi peruenit, non perijt.
Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt. Viuit, ſi læditur. Vtrum putas illi male
eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentũ

eſſe,quod nō eſt.Quis enim nullius ſenſus eſt?Nec ex eo,quod eſt. Effugit enim ma
ximum mortis incommodum,non eſſe. Illud quoq; dicamus ei qui deflet ac deſide-
rat in ætate prima raptum.Omnes quantum ad breuitatem æui,ſi uniuerſo compa-
res, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate uenit,
quàm quod minimum eſſe quis dixerit,quoniam quidem minimum aliqua pars eſt.
Hoc quod uiuimus proximum nihilo eſt, & tamen ob dementiam noſtram latè di-
ſponitur.Hæc tibi ſcripſi, non tanquam expectaturus eſſes remedium à me tam ſe-
rum:liquet enim mihi te locutum tecum,quicquid lecturus es:ſed ut caſtigarem il-
lam exiguam moram,qua à te receſſiſti, & in reliquum exhortarer cōtra fortunam
tolleres animos,& omnia eius tela non tanquam poſſent uenire, ſed tanquam uti-
que eſſent uentura,proſpiceres. Vale.

EPIST. CI. Quòd philoſophi oratio magis debet eſſe ſimplex,
plana,quàm compoſita,uel ſolicita.

forte,ſed non FAbiani Papyrĳ libros qui inſcribuntur ciuilium,legiſſe te cupidiſſimè ſcribis,†et
non reſpondiſſe expectationi tuę.Deinde oblitus de philoſopho agi,compoſitio-
nem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis,& effundi uerba,non fingi.Primū habet iſta
res ſuam gratiam,& eſt decor proprius orationis leniter lapſę.Multum enim inter-
eſſe exiſtimo,utrum exciderit,an fluxerit. Nūc in hoc quoq; quod dicturus ſum,in-
gens differentia eſt.Fabianus mihi non effundere uidetur orationem, ſed fundere.
Adeò larga eſt,& ſine perturbatione,non ſine curſu tamen ueniens: illud planè fa-
tetur & præfert, non eſſe tractatam, nec diu tortam, ſed ita, ut eius eſſe credamus.
Mores ille non uerba compoſuit,& animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea ipſo
dicente non uacaſſet tibi partes intueri.Adeò te ſumma rapuiſſet, & ſcrè quę impe
tu placent,minus præſtant ad manum relata. Sed illud quoq; multum eſt,primo a-
ſpectu oculos occupaſſe,etiam ſi contemplatio diligens inuētura eſt, quod arguat.
Si me interrogas,maior ille eſt qui iudicium abſtulit,quàm qui meruit. Et ſcio hunc
tutiorem eſſe,ſcio audacius ſibi de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum
non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans,ubi periculū ſui faciet, qui timet uer-
ba?Fabianus non erat negligens in oratione,ſed ſecurus.Itaq; nihil inuenies ſordi-
dum.Electa uerba ſunt,non captata,nec huius ſeculi more contra naturam ſuā po-
ſita & inuerſa,ſplendida tamen:quamuis ſumantur è medio,ſenſus honeſtos & ma
al.latius gnificos habent,non coactos in ſententia,ſed † altius ductos. Videbimus quid pa-
rum reciſum ſit,quid parū ſtructum, quod non huius recentis politurę. Cum circū-
ſpexeris omnia,nullas uidebis anguſtias inaneis. Deſit ſanè uarietas marmorū, &
conciſura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quicquid aliud
luxuria,non contenta decore ſimplici miſcet,quod dici ſolet,domus recta eſt.Adĳ-
ce nunc quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam uolunt eſſe ex horrido
comptam,quidam uſq; eò aſpera gaudent,ut etiam quæ mollius caſus explicuit, ex
induſtria diſſipent,& clauſulas abrumpant,ne ad expectatum reſpondeāt. Lege Ci
cerōnē.Compoſitio eius una eſt,pedem ſeruat, curata, lenta & ſine infamia mollis.
At contra Pollionis Aſinĳ ſalebroſa & exiliens, & ubi minimè expectes, relictura.
Deniq; apud Ciceronem omnia deſinunt,apud Pollionē cadunt,exceptis pauciſſi-
mis,quæ ad certum modum,& ad unum exemplar aſtricta ſunt. Humilia præterea
tibi uideri dicis omnia,& parum erecta,quo uitio carere eum iudico.Non ſunt hu-
milia illa,ſed placida.Sunt enim tenore quieto,compoſitoq; formata, nec depreſſa;
ſed plana.Deeſt illis oratorius uigor. Stimuli quoq; quos quæris, & ſubiti ictus ſen-
tentiarum.Sed totum corpus uide,quamuis non ſit comptum, honeſtum eſt. Non
habet oratio eius,ſed debet dignitatem.Affer quem Fabiano poſſis præponere.Dic
Ciceronem,cuius libri ad philoſophiam pertinentes, penè totidem ſunt,quot Fa-
biani. Cedam, ſed non ſtatim puſillum eſt,ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium
forte,ſed ut re- Pollionem,Cedam,†& reſpondeamus,in re tanta eminere eſt,& poſt duos eſſe.No
ſpondeam mina adhuc Liuium.Scripſit enim & dialogos,& ex profeſſo philoſophiam conti-
nentes libros, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ.

Huic

Huic quoq; dabo locum. Vide tamē quàm multos antecedat, qui à tribus uincitur,
& tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. Non eſt fortis oratio eius, quam-
uis elata ſit, non eſt uiolenta nec torrens, quamuis effuſa ſit, non eſt perſpicua, ſed pu
ra. Deſideres, † inquis, contra uitia aliquid aſpere dici, cōtra pericula animoſe, con al. inquit
tra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam obiurga-
ri, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriæ acre, tragicæ gran-
de, comicæ exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, uerbis? ille rerū ſe magnitudini ad-
dixit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſin-
gula † circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fa- al. circumſecta
teor, exibunt multa, nec ferient, & interdum ocioſa præterlabetur oratio: ſed mul-
tum erit in omnibus lucis, ſed ingens ſine tædio ſpacium. Deniq; illud præſtabit, ut
liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, ut tu ſcires quid illi pla-
ceret, non ut ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem,
non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor
quàm teneo, hæretq; mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter,
ſed ſummatim, ut ſolet, ex uetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi uide-
bantur, non ſolida, ſed plena, quę adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imi-
tationem ſui uocarent, ſine deſperatione uincendi. Quæ mihi adhortatio uidetur
efficaciſſima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, ſpem abſtulit. Cæ-
terùm uerbis abundabat ſine commendatione partium ſingularum, in uniuerſum
magnificus. Vale.

[redacted] IN LIBRVM XVI. EPIST. C.

Quàm multis uitalis emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt: eruuntur opinor legendum. Senſit enim de cadaueribus, quibus eximuntur uitalia, ut poſſint condiri.

Metrodori uerba ſubſcribam, in duobus exemplaribus comperi ueſtigia Græcorum elementorum, ſed adeò deprauata, ut ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu.

Conciſura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella. Quidam habebant à cubiculis, quod erat tolerabile, ſi tollas à præpoſitionem: Sed pauperis conſtat uocem eſſe ſuppoſititiam, nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum. Epiſt. 101.

PINCIANI IN LIBRVM XVI. EPISTOLARVM.

Turturillæ ſunt tuti contumeliæ cauſa.] Sic legunt exemplaria omnia, fortaſſe autem non turturillæ ſcribi debuit, ſed Tutilinæ, quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta, ſicuti & Tutanus deus, autore Nonio. Meminit & Auguſtinus in ciuitate Dei. Epiſt. 97.

Violatis religionibus eius ſacrificij.] Quidam codices religionis habent, non religionibus. Proinde legendum puto in totum ſic, uiolata religione eius ſacri. *Sic ſubmotis extra conſpectum omnibus uiris.*] Vetus omnis lectio, conſeptum habet, non conſpectum. *Iudices apud eum confiterentur.*] Reum, fidelior & ſyncerior lectio, quàm eū, ut eadem dictio uenuſtè iteretur, & ex autoris conſuetudine. *Vt carmen fortius ac iuſtius repetam.*] Exemplaria quædam petam legunt, non repetam. Alia an petam, pro quo non abſurde fortaſſe ſubſtitueris, amputem, hoc eſt breuius faciam. *Et oblitus fati quo humana lactantur.*] Prior æditio, & oblitus huius peccati quo humana iactantur, minus uitioſe, legendum enim petauri, non peccati, ex omnibus ſcriptis exemplaribus. De cuius dictionis ſignificatione legendi gloſſematum ſcriptores. Epiſt. 98. Epiſt. 99.

Qui inſcribuntur ciuilium.] Quidam codices agnoſcunt hanc lectionem. Alij habent, qui inſcribuntur artium ciuilium. Alij qui inſcribuntur artium & Iulium. Alij ſine coniunctione, Artium Iulium. Aly Archinilium. *Non ſunt enim tenore quieto compoſitoq; formata.*] Caſtiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compoſitumq; formata. *Quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis quàm hiſtoriæ.*] Aut inuerſas eſſe dictiones opinor, & legendum, quos non magis hiſtoriæ annumerare poſſis, quàm philoſophiæ, aut certè eradendam eſſe negationem, non, & ſcribendum, quos magis philoſophiæ, cætera. *Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta.*] Exemplar Franciſcanum circumſecta legit, non circumſpecta, ut puto rectè. Præceſſit namq;. Videbimus quid parū recenſum ſit, & ſequitur è ueſtigio, nec in ſe collecta. Epiſt. 101.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVII.

EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam ſupplicio uel turpitudine paciſcuntur.

al. meditatos OMnis dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, tum æterna † meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principiũ uelit, quæris? Senecionem Cornelium equitem Romanum ſplendidum & officioſum noueras: ex tenui principio ſeipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cætera. Facilius eñ creſcit dignitas, quàm *forte, morę.* incipit. Pecunia quoq; circa paupertatem plurimum † amorem habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacisſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia, quarum uel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane uidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, uſq; in noctem aſſediſſet, cum hilaris cœnaſſet, genere ualetudinis præcipiti arreptus, angina, uix compreſſum arctatis faucibus ſpiritũ traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas poſtquam omnibus erat ſani ac ualen*al. publicanos* tis officijs functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad † publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat, in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt. Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine uites, quàm ſtultum eſt ætatem diſponere, nec craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt ſpes longas inchoantium. Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in ocium referam. Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere. Id quoq; quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, ſed per obſcurum. Quid autem ad me, an naturę certum ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum tarda manuprecia, procurationes, officiorumq; per officia proceſſus, cum interim ad latus mors eſt, quæ quoniam nunq; cogitatur niſi aliena, nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, q; dum miramur hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quàm mirari id ullo die factũ, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit, ſed nemo ſcit noſtrum, quàm propè uerſetur terminus. Sic itaq; formemus animum, tanquam ad extremum uentum ſit. Nihil differamus. Quotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitæ uitium eſt, quòd imperfecta ſemper eſt, quòd *Summam manũ imponere.* etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, nõ indiget tempore. Ex hac autẽ indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedẽs animum. Nihil eſt miſerius dubitatione uehementer irruentium, quorſum euadãt. *forte, Non collecta* Quantũ ſit illud quod reſtat, aut quale † collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno, ſi uita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt pręſens. Vbi uerò, quicquid mihi debui redditum eſt, ubi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſeculum, quicquid deinceps dierum rerumq; uenturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporũ cogitat. Quid enim uarietas mobilitasq; caſuum perturbabit, ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideo mi Lucili propera uiuere, et ſingulos dies, ſingulas uitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui uita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe uiuentibus, proximũ quodq; tẽpus elabitur, ſubitq; auiditas, & miſerrimus atq; miſerrima omnia efficiẽs metus mortis. Inde illud Mecœnatis turpiſſimum uotũ, quod & debilitatẽ non recuſat, & deformitatem, & nouiſſimè acutam crucẽ, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur. Debilẽ facito manu, debilem

pede, debilem coxa: Tuber aſtrue gibberum, lubricos quate dentes. uita dum ſupereſt, bene eſt. Hanc mihi, uel acutam ſi ſubdas crucem, ſuſtineo. Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur, & tanquam uita petitur, ſupplicij mora. Cõtemptiſſimum putarem, ſi uiuere uellet uſq; ad crucem. Tu uerò, inquit, me debilites licet. dum ſpiritus in corpore fracto & inutili manet: depraues licet, dum monſtruoſo & diſtorto, temporis aliquid accedat: ſuffigas licet. & acutam ſeſſuro, crucem ſubdas. eſt tanti uulnus ſuum premere. & patibulo pendere deſtrictũ dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem, eſt tanti habere animam, ut agam. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi uult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unq̃ recitaſſe Vergilium, Vſqueadeò ne mori miſerum eſt? Optat ultima malorum, & quæ pati grauiſſimum eſt extendi ac ſuſtineri cupit, qua mercede? ſcilicet uitæ longioris. Quid autem huius uiuere eſt? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, q̃ ſemel exhalare. Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignum iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam. Nega nunc magnũ beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt; etiam amicũ prodere, ut diutius uiuant, & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, ut contingat lucem uidere, tot cõſciã ſcelerum. Excutiẽda uitæ cupido eſt, diſcẽdũmq; nihil intereſſe, quando patiaris. quod quandoq; patiendum eſt, Quàm bene uiuas referre, non quamdiu, Sæpe autem in hoc eſſe bene, ne diu. Vale.

EPIST. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate poſt mortem diſputationem. Deinde philoſophice de eadem diſſerit claritate.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium uidenti qui excitat: aufert enim uoluptatem etiã ſi falſam, affectũ tamẽ ueræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, ulterius iuuabat de æternitate animarum quærere, Imò mehercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum uirorum, rem gratiſſimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. Iam erã faſtidio mihi, iã reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionẽ omnis æui tranſiturum: cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellũ ſomnium perdidi, quod repetam, ſi te dimiſero, & redimã. Negas me epiſtola prima, totã quæſtionẽ explicuiſſe, in qua probare conabar id, quod noſtris placet. claritatem quæ poſt mortẽ contingit. bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis. Nullũ, inquiunt, bonũ ex diſtantibus. Hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius. & ideò non hoc tantũ, ſed alia quoq; eodem pertinẽtia diſtuleram. Quædã enim, ut ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt. Itaq; illam partẽ rectam & ad mores pertinentem tractaui, Nunquid ſtultũ ſit ac ſuperuacuum ultra extremũ diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcũ, nihilq; ſit eius. qui nullus eſt: An ex eo quod cũ erit, ſenſuri ſumus, aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant. Itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis cõtra hanc opinionẽ dicũtur, ſegregãda fuerunt, & ideò ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurrã, niſi aliquid † præcidero, intelligi non poterũt quæ refellentur. Quid eſt, quod † præcidere uelim: Quædã cõtinua eſſe corpora. ut hominem: quædam compoſita, ut nauem, domum, omnia deniq; quorum diuerſæ partes iunctura in unum ſunt coactæ: quædã ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt. tãquã exercitus. populus, ſenatus. Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiã nunc † præcidere uelim: Nullũ bonũ putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. Vno enim ſpiritu unum bonũ † contineri ac regi debet, unum eſſe unius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, per ſe probatur. Interim ponendum fuit, † quia in nos tela mit-

al. predixero.
al. predicere. & rectius
al. predicere
forte continuari.
forte, quo noſtra tela nitatur.

tela mittuntur. Dicitis, inquit, nullũ bonum ex diſtantibus eſſe. Claritas autẽ iſta,
bonorum uirorum opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt unius ſermo, nec infa-
mia unius mala exiſtimatio, ſic nec claritas, uni bono placuiſſe. Conſentire in hoc
plures inſignes & præſtãtes uiri debent, ut claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs pluri-
um efficitur, id eſt, diſtantium, ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt, à bonis
bono reddita, laus oratio, oratio uox eſt aliquid ſignificans. Vox autem licet uiro
rum ſit bonorum bonũ nõ eſt. Neq; enim quicquid uir bonus facit bonum eſt. Nam
& plaudit & ſibilat, ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilũ, licet omnia eius admire-
tur & laudet, bonũ dicit, non magis quàm ſternutamẽtum aut tuſſim. Ergo claritas
bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum ſit?
Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculã rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſ
ſe, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honeſta actio eſt, ita laudãtis bonum
eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Reſpondebo
nũc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiã nunc quæri-
tur, & pars utraq; ſentẽtias habet. Deinde claritas deſiderat multa ſuffragia, poteſt
& unius boni uiri iudicio eſſe cõtenta. Nã omnes bonos bonus unus iudicat. Quid
ergo, inquit, & fama erit unius hominis exiſtimatio, & infamia unius malignus ſer
mo? Gloriam quoq;, inquit, latius fuſam intelligo. Conſenſum enim multorum exi-
git. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? Quia ſi de me bene uir bonus ſen-
tit, eòdem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent. Omnes enim ſi me cognoue
al. proſpicitur rint, idem ſentient. Par illis idemq; iudicium eſt, æquè uero † inſiſtitur ab his, qui diſ-
ſidere non poſſunt. Ita pro eò eſt, ac ſi omnes idem ſentiant, quia aliud ſentire non
poſſunt. Ad gloriam & famam non eſt ſatis unius opinio. Illic idem poteſt unius ſen
forte, cogetur. tẽtia quod omnium, quia omnium ſit † prorogetur, una erit. Hic diuerſa diſſimiſſuni
iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſ-
ſe ſententiam unam omnium eſſe? Non eſt. Vnius una ſententia eſt. Illi placet ue-
rum. Veritatis una uis, una facies eſt. Apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiũtur. Nun-
quàm autem falſis conſtantia eſt. Variãtur, & diſſident. Sed laus, inquit, nihil ali-
ud quàm uox eſt. Vox autem bonum non eſt. Cum dicãt claritatem laudem eſſe bo
norum, à bonis redditam, iam non ad uocem referunt, ſed ad ſententiã. Libet enim
uir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea aliud eſt
laus, aliud laudatio. Hæc & uocẽ exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrẽ, ſed lau-
dationem, cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum,
non uerba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti
eſt bene ſentientis, ac bonum uirum apud ſe laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum
refertur laus, nõ ad uerba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurium
emittunt. Laudat qui laudandum eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Ma-
gnificum eſſe laudari à laudato uiro, laude digno ait. Et cũ æquè antiquus poeta ait,
Laus alit artes, non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque, &
al. debitum. eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus † deditum uitiauit, quàm popularis
aſſenſio. Fama utiq; uocem deſiderat, claritas non: poteſt enim citra uocem contin-
gere, contenta iudicio: plena eſt, non tantũ inter tacenteis, ſed etiam inter reclaman
teis. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicã, Gloria multorũ iudicijs cõſtat,
claritas bonorũ. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita,
utrum laudati an laudãtis? Vtriuſq;: meũ qui laudor, quia natura me amantem om-
niũ genuit, & beneſeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe uirtutũ interpretes lætor.
Hoc plurimum bonum eſt, quòd grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo cõpoſitus
ſum, ut aliorũ bonum, meum iudicem, utiq; eorum quibus iſtius ſum boni cauſa. Eſt
al. laudationũ illud † laudãtiũ bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem uirtutis actio bonum
eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque utriuſq; bonũ eſt,
merito laudari: tam me hercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonũ eſt, & eius, ſe
cundum quem iudicatum eſt. Nunquid dubitas an iuſtitia, & habentis bonum ſit,
& item ſit eius, cui debitum ſoluit? Merentem laudare iuſtitia eſt, igitur utriuſque
bonum

bonũ eſt. Cauillatoribus iſtis abunde reſpondebimus. Sed nõ debuit hoc nobis eſſe
propoſitũ † arguta diſſerere,& philoſophiã in has anguſtas ex ſua maieſtate detra- *forte argutias*
here. Quanto ſatius eſt ire aperta uia & recta, quàm ſibijpſi flexus diſponere, quos *ſerere.*
cum magna moleſtia debeas relegere. Neq; enim quicquã aliud iſtæ diſputationes
ſunt, quàm inter ſe perite captantium luſus. Dic potius, quàm naturale ſit in immen
ſum mentẽ ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus, nullos ſi-
bi poni niſi communes, & cũ deo terminos patitur. Primum humilem non accipit
patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnũ frequentius, oculis læ-
tius uectis ſolũ. Illi patria eſt, quodcũque ſupernè uniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc
omne cõuexũ, intra quod iacent maria cũ terris, intra quod aër humanis diuina ſe-
cernens etiã cõiũgit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubãt: deinde
† actã ætatẽ ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni ſunt. Nullũ ſeculũ magnis inge- *forte certam, aut arctam.*
nijs clauſum eſt, nullum non cogitationi peruiũ tempus. Cum uenerit dies ille, qui
mixtum hoc diuini humaniq; ſecernat. Corpus hoc ubi inueni, relinquam: ipſe me
Dijs reddã, nec nũc ſine illis ſum, ſed graui terrenoq; detineor per has mortalis æui
moras. Illi meliori uitæ, longioriq; præluditur. Quemadmodum nouem menſibus
nos tenet maternus uterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quẽ uidemur emitti,
iã idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpaciũ, quod ab infantia
patet in ſenectutẽ, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expectat, alius
rerũ ſtatus. Nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus
horã illam decretoriam proſpice. Nõ eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid cir
ca te iacet rerum, tanquã hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundũ eſt. Excutit re
deuntẽ natura, ſicut intrantẽ. Nõ licet plus afferre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo,
quod uitã attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahentur tibi hæc circumiecta, no-
uiſſimum uelamentum tui cutis, detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrẽſq; per
totum, detrahentur oſſa neruiq; firmamenta fluidorum ac labentiũ. Dies iſte quem
tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. Quid cunctaris,
tanquã non prius quoq; relicto, in quo latebas corpore, exieris? Hæres & relucta-
ris, tum quoq; magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras, & hoc ipſum flere, na-
ſcentis eſt. Sed tũc debebat ignoſci, rudis & imperitus omniũ ueneras, ex materno
rum uiſcerum calido molliq; ſomento emiſſum, afflauit aura liberior. † Demũ offen *al. Deinde*
dit duræ manus tactus, tenerq; adhuc & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota.
Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo mẽbra
iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatũ diu, pone. Scindetur, obruetur,
abolebitur. Quid contriſtaris. Ita ſolet fieri. Pereunt ſemper uelamẽta naſcentium.
Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cõtu
bernio fœdi, atq; olidi uẽtris educat. Hinc nũc quoq; tu quãtũ potes ſubuola: ab alijs
niſi quæ etiã † neceſſarijs cohærebũt, alienus. Iã hinc, altius aliquid, ſublimiusq; me *al. neceſſario*
ditare. Aliquãdo naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo & lux undiq;
clara percutiet. Imaginare tecũ, quãtus ille ſit fulgor, tot ſyderibus inter ſe lumẽ mi-
ſcẽtibus. Nulla ſerenum umbra turbabit, æqualiter ſplẽdebit omni cœli latus. Dies
& nox, aeris infimi uices ſunt. Tunc in tenebris uixiſſe dices, cũ totam lucem totus
aſpexeris, quã nunc per anguſtiſſimas oculorum uias obſcurè intueris, & tamẽ ad-
miraris † illã procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illã ſuo loco uideris? Hæc *al. iam*
cogitatio nihil ſordidũ animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos om-
nium rerũ eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æterni-
tatẽ proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tu-
ba, nullis ad timorẽ minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat, ſi is quoq; qui
tamdiu animũ iudicat manere, quãdiu retinetur corporis uinculo, ſolutum totum
ſpargi, id agit, ut etiam poſt mortem utilis eſſe poſſit? Quamuis enim ipſe ereptus ſit
oculis, tamen, Multa uiri uirtus animo, multusquè recurſat Gentis honos. Cogita *præſentia,*
quantum nobis exempla bona proſint, ſcies magnorum uirorum, nõ minus præſen *ideſt quam*
tia, eſſe utilem memoriam. Vale. *præſentiam.*

P

EPIST. CIIII. De pernitie inſidiarum quæ ſunt ex homine, de hominis officio, Et quomodo philoſophia utendum ſit.

QVid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt, & nõ euenire? incendiũ dico, ruinam, aliaq́ꝫ, quæ nobis incidũt, nõ inſidiãtur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant: rari ſunt caſus etiam ſi graues, naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullũ enim malũ frequentius, nullum pertinacius, nullum blãdius. Tempeſtas minatur, antequàm ſurgat. Crepant ædificia antequàm corruant, prænunciat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies, & eò diligentius tegitur, quò propius accedit. Erras ſi iſtorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarũ, niſi quòd illarum perniciosior eſt primus iucurſus, quos tranſire nõ † quærunt. Nunquã enim illas ad nocẽdum niſi neceſſitas iniicit. Hæc autem ſame, aut timore cogũtur ad pugnã. Homini perdere hominẽ libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculũ ſit, ut cogites quid ſit hominis officium. Alterũ intuere ne lædaris, alterã ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis, & memineris quę pręſtare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid conſequeris? Non, ne noceant, ſed ne fallant. Quantum autem potes in philoſophiam ſecede, illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris, aut tutus, aut tutior. Nõ arietant inter ſe niſi in eodẽ ambulantes. Quid autem ipſam philoſophiam? non debebis iactare. Multis fuit periculi cauſa inſolenter iactata. Ea contumaciter uitia tibi detrahat, non aliis exprobret, non abhorreat à publicis moribus, nec † ita agat, ut quicquid nõ facit, damnare uideatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

al.queunt.

al.hoc.

ERASMI IN LIBRVM XVII. EPISTOLA. CIII.

Niſi aliud prædixero. Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodũ & in his quæ ſequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum non licet explicare, niſi quædam prius amputaris.

In noſtra tela mittuntur. Non ſuffragabantur exemplaria, non dubito tamen quin legendum ſit, cui noſtra tela innitatur. Sentit enim aſſumendum aliquid per ſe notum, ad fulturam argumentationis, quemadmodum telæ ſubſternitur ſtamen.

Laus alterius in aliis laus à literis. Ipſe ſermonis tenor docet legẽdum. Laus alit artes. Eſt enim clauſula carminis heroici. Id imitatus Cic. honos alit artes, Item Ouidius. Laudataq́ꝫ uirtus Creſcit.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVMSEPTIMVM EPIST.

Epiſt.102. *ILli qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque*] Lego: *Ille quem & mari & terra pecunia agitabat, ex uetere lectione. In ipſo actu bene cedentium rerũ*] *ſortaſſe uerior eſt lectio, ictu, hoc eſt, momento, quàm actu. Et caſtrenſium laborum tarda manu precia*] *Scribe coniunctim, manuprecia, ex uetere lectione. Nihil eſt miſerius dubitatione uehementer irruentium quorſum euadant*] *Venientium, non uehementer irruentium omnia fermè exemplaria ſcripta, ut fortè legendum ſit uoluentium, ſiue uolutantium. Cui lectioni ſuffragari uidetur quod ſequitur. Quomodo effugiemus hãc uolutationem, & paulo ante. Quod etiã aliquid ex illa differtur*] *Mendoſa uerba & difficilis ad corrigẽdũ cõiecturæ. Sed ni fallor uerior erit ſcriptura. quod in aliud ex alio differtur. Nam & uetus omnis lectio pro etiã aliquid, habet in aliquid, & hoc uerbũ, aliquid, cũ per compẽdiũ ſcribitur dubitationem affert ſit nè legendum aliquid an aliud: ſicut etiam hoc ipſo loco ſcriptum erat in exemplari Facundi & Primitiui.*

Epiſt.103. *Aequè uerò inſiſtitur ab his qui diſsidere non poſſunt*] *Exemplar familiare proſpicitur habet non inſiſtitur, ut ſit ſenſus. Aeque conſuli ueritati à bonis qui diſcordare non poſſunt. Exemplar Franciſcanum æquè uero inficitur. Diſsidere non poſſunt, reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi, & Primitiui, niſi quod pro inficitur habet inficiſcitur, quod & alia exẽplaria agnoſcunt. Quam inter ſe peritè captantium luſus*] *Nihil me hoc loco adiuuerunt ſcripta exemplaria. Sed coniectura ductus opinor reſtituenda eſſe hæc uerba ſic, quam inuicem ſe puerorum captantium luſus. Aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius oculis letus uectis ſolum, illi patria eſt quodcunque ſuprema & uniuerſa circuitu ſua cingit*] *Puto corrigendum, aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius accolis: letius nautis ſolum, Patria illi eſt quodcunque ſuprema & uniuerſa circuitu ſuo cingit, Nam in antiquis exem-*

quis exemplaribus uerba illa, Patria illi eſt, hoc ipſo ordine habentur, & in quibuſdam occulis per duplex cc. legitur. Item in exemplari Franciſcano, pro ſuprema, ſolennia legitur. Vt poßit fortaſſe ſic in totum legi: Patria illi eſt quacunq; ſol meat, & uniuerſa circuitu ſuo cingit. Poſſet etiam tolerari uectis, poſſet legi aduenis, poſſet uectoribus. In aliū naturæ ſumimur partū. Alia origo nos ſpectat.] *Poſſet legi pro illis uerbis, in aliū naturæ ſumimur partum, in alium matureſcimus partum, ſed rectißime ut puto legit hunc locum exemplar Scholarum, in aluum naturæ ſumimur, & tanquam partum alia nos ab origo expectat. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur*] *In exemplari Scholaſtico non, Aliquando habetur. ſed antequam, ut forte legendum ſit per minorem cum præcedentibus, intra te quando naturæ tibi cætera. Forte ſic, meditare illa. Quando naturæ tibi reliqua. Quid ni nō timeat qui mori ſperat*] *Codex Franciſcanus: Quam qui ni timeat qui mori ſperat. Puto legēdū, quā qui meminit quid mori expauet. uel ſic: Quam qui mente teneat quid mori expauet. Dixerat enim: Quam qui mente concipit. Sic quoq; qui tandiu animum*] *Exēplar Scholaſticum: Sed ille quoque, ut forte deſit coniunctio, legendumq; ſit: Sed & illa quoq; cætera. Non minus præſentiam eſſe utilem quàm memoriā*] *Sic prior æditio. Præpoſterus eſt ordo uerborum, legendumq; non minus memoriam quàm præſentiam eſſe utilem, ex meo familiari codice.*

Pares ſunt caſus & ſi graues] *Opinor legendum. Rari ſunt caſus & ſi graues, quia ſequitur. Ab homine homini cotidianum periculum. Rarum autem cotidiano opponitur.* Epiſt.104.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM. LIBER DECIMVSOCTAVVS.

EPIST. CV. Qualiter ſeceſſio in ocium uel peregrinatio nō proſit, ſed noceat ſine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani ſpiritus: quem non laborem uel mortem timere exemplo Socratis & Catonis inſinuat.

IN Nomētanum meum fugi, quid putas? urbem? imò febrem, & quidem ſurrepētem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculum iuſſi, Paulina meā retinente. Medicus initia eſſe dicebat motis uenis, ſed incertis & naturalē turbantibus modū. Exire perſeuerauí. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cū in Achaia febrē habere cœpiſſet, protinus nauē aſcēdit, clamitās nō corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinē meā cōmendat. Nam † cū ſcias ſpiritū illius in meo uerti, incipio ut illi conſulam mihi cōſulere: *al. cum ſciam.* Et quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficiū ætatis amitto. *forte, cōſcium.* Venit mihi in mentem in hoc ſene & adoleſcētem eſſe, cui parcitur. Itaq; quoniā ego ab illa nō impetro ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligētius amē. Indulgendū eſt enim honeſtis affectibus, & interdum etiam ſi premunt cauſæ, ſpiritus in honorem ſuorum uel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt, cum bono uiro uiuendum ſit, non quamdiu iuuat, ſed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicū tāti putat, ut diutius in uita commoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoq; imperet ſibi animus, ubi utilitas ſuorum exigit, nec tātū ſibi uelit mori, ſed ſi cœpit intermittat, & ſuis ſe † cōmodet. Ingētis animi eſt, aliena cauſa *al. concedat.* ad uitā reuerti, quod magni uiri ſæpè fecerunt. Sed hoc quoq; ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuā cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & uitæ uſus animoſior, attētius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorū eſſe dulce, utile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quàm uxori tā charū eſſe, ut propter hoc tibi charior fias? Poteſt itaq; Paulina mea non tantū ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? ut primum grauitatem urbis exceſſi, & illum nidorē culinarum fumātiū, quæ † in ora quicquid peſtiferi uaporis obruerāt, cū puluere effundunt, protinus mutatam ualetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectū pu- *al. quæ motæ quicquid etc.* tas uiribus, poſtquam uineas attigi? In paſcuū emiſſus, cibum meum inuaſi. Repetiui ergo iā me, non permanſit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo ſtudere. Non multum adhoc locus cōfert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretū & in occupationibus medijs ſi uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ociū captat, ubiq; quo † diſtringatur inueniet. Nā Socratem quærēti cuidam, quòd *al. diſtrahatur.*

nihil ſibi

nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt, Non immeritò hoc tibi e-
uenit, Tecũ enim peregrinabaris. O quã benè cũ quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberra
rent. Nunc primũ ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare tra
ijcere, & urbes mutare? Si uis iſta quibus urgeris effugere non alibi ſis oportet, ſed
alius. Puta ueniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid
ad rem pertinet quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum?
Torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerimum) falſa. Quamuis enim multũ poſ
al. deficere ſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideberis † defici, quanto uinceris.
Honores iudicas bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus, rin
geris, quoties aliquẽ in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo
tibi poſt te uideatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem,
cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt timeri? Exterrebunt te non tantũ pe-
ricula, ſed ſuſpitionibus uanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit euaſiſſe tot
urbes argolicas, mediosq́; fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtra
bit. Ne tutis quidem habebitur fides, cõſternata ſemel mente, quæ ubi conſuetudi-
nem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis es. Non enim
uitat, ſed fugit, magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis ma-
lum, aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptũ erit quàm
flere, quod arboribus amœnis & domum tuã ornantibus decidant folia? Quicquid
te delectat æquè uiget, ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die caſus excu-
tiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur, ſic iſtorum
quos amas, quosq́; oblectamenta uitæ putas eſſe damnum, quia reparãtur, etiam ſi
non renaſcuntur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis
hora te mutat ſed in aliis rapina facilius apparet, hic latet, quia nõ ex aperto fit. Alij
auferuntur, at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia uul
neribus appones, ſed ipſe tibi feres ſolicitudinum cauſas, alia ſperando, alia deſpe-
rando? Si ſapis alterum alteri miſceas, nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſpera
ueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non uoluptates
illa temperauit, non cupiditates refrenauit, non iras repreſſit, non indomitos amo-
ris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſ-
ſit errorem, ſed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouita
te detinuit. Cæterum inconſtantiam mentis, quæ maximè ægra eſt, laceſſitam mobi
liorem leuioremq́; reddidit ipſa iactatio. Itaq; qui petierant cupidiſſimè loca, cupi-
al. ocyusq́; dius deſerunt, & auium modo tranſuolant, † citiusq́; quàm uenerant abeunt. Pere-
grinatio noticiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata
ſpacia camporum, & irriguas perrennibns aquis ualles, & alicuius fluminis ſub ob
ſeruatione naturam, ſiue ut Nilus æſtiuo incremento tumet, ſiue ut Tigris eripitur
ex oculis, & acto per occulta curſu integræ magnitudini redditur, ſiue ut Mæander
poetarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpè in
uicinũ alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat flectitur: cæterùm neq; meliorem
faciet, neq; ſaniorem. Inter ſtudia uerſandum eſt, & inter autores ſapientiæ, ut quæſi
ta diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſer-
uitute in libertatem, erigitur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid pe
tendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit, non
erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus. Peregrinaris
enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerẽtur, lon
gius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaq; ubiq; te premunt, & paribus incommo
dis urunt. Medicina ægro, non regio quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit
articulum, non uehiculum nauemq́; cõſcendit, ſed aduocat medicum ut fracta pars
iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractũ & ex-
tortum credis locorũ mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum, quàm ut ge-
ſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco di-
ſcitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullũ enim
mihi

mihi crede iter eſt,ꝙ te extra cupiditates,extra iras,extra metus ſiſtat. Aut ſi quod
eſſet,agmine facto,gens illuc humana pergeret.Tamdiu iſta urgebunt mala, ma-
cerabuntq; per terras ac maria uagum,quamdiu malorum geſtaris cauſas. Fugam
tibi non prodeſſe miraris?tecum ſunt quæ fugis.Te igitur emenda,onera tibi detra
he, & † emenda deſideria, intra ſaltem modum contine.Omnem ex animo erade *amanda deſide*
nequitiam.Si uis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit *ria,aut intra*
tibi auaricia,quamdiu auaro ſordidoq; conuixeris.Hærebit tumor,quamdiu cũ ſu-
perbo conuerſaberis. Nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones.Incendẽt
libidines tuas adulterorum ſodalitia.Si uelis uitijs exui,longe à uitiorum exemplis
recedendum eſt.Auarus,corruptor,ſæuus,fraudulentus,multum nocituri ſi prope
te fuiſſent,intra te ſunt. Ad meliores tranſi. Cum Catonibus uiue,cum Lælio,cum
Tuberone:quòd ſi conuiuere etiam Græcis iuuat,cum Socrate,cum Zenone uerſa
re.Alter te docebit mori ſi neceſſe erit,alter,antequam neceſſe erit.Viue cũ Chry-
ſyppo,cũ Poſidonio.Hi tibi tradent diuinorum humanorumq; noticiã.Hi iubebunt
in opere eſſe,nec tantum † ſcire loqui,& in oblectationem audientium uerba iacta *forte,ſcitè.*
re,ſed animum indurare,& aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius uitæ flu-
ctuantis & turbidæ portus,euentura contemnere.Stare fidenter † ad portum, tela *apertè,uel po-*
fortunæ aduerſo pectore excipere,non latitantem,nec tergiuerſantem. Magnani- *tius,in apertũ*
mes nos natura produxit,& ut quibuſdam animalibus ferum dedit,quibuſdam ſub-
dolum,quibuſdam pauidum,ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum,quærentem
ubi honeſtiſſimè,non ubi tutiſſimè uiuat,ſimillimum mundo,quem quantũ mortali
bus paſſibus licet,ſequitur æmulaturq;.Profert ſe laudari & aſpici † Dominus omni
um eſt,ſupra omnia eſt.Itaq; nulli ſe rei ſubmittit,nihil illi uidetur graue, nihil quod *forte,geſtit.*
uirum incuruet. Terribiles uiſu formæ,lethumq; laboſq;, minime quidem, ſi rectis
oculis intueri illa poſſis,et tenebras perrumpere.Multa per noctem habita terrori,
dies uertit ad riſum. Terribiles uiſu formæ lethumq; laboſq;,egregie Virgilius no-
ſter,non re dixit terribiles eſſe,ſed uiſu,id eſt,uideri non eſſe. Quid inquam, in iſtis
eſt tam formidabile,quàm fama uulgauit?Quid eſt obſecro te Lucili, cur timeat la-
borem uir,mortem homo?Totiens mihi occurrunt iſti qui non putant fieri poſſe,
quicquid facere non poſſunt,& aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana
ſuſtineat.At quãto ego de illis melius exiſtimo,ipſi quoque hæc poſſunt facere,ſed
nolunt.Deniq; quem unquam iſta deſtituere tentantem,cui non faciliora apparue-
re in actu?Nõ quia difficilia ſunt,nõ audemus,ſed quia non audemus, difficilia ſunt.
Si tamen exemplum deſideratis,accipite Socratem † perpetitium ſenem, per om- *al.perpeſſitiũ.*
nia aſpera iactatum,inuictum fame,& paupertate,quam grauiorem illi domeſtica
onera faciebant,& laborib.quos militares quoq; pertulit, quibus ille domi exerci-
tus,ſiue uxorem eius moribus feram,lingua petulantẽ,ſiue liberos indociles, & ma
tri quàm patri ſimiliores.Sic ferè,aut in bello fuit,aut in tyrannide,aut in libertate,
bellis ac tyrannis ſæuiore. Viginti et ſeptem annis pugnatũ eſt,poſt finita arma tri-
ginta tyrãnis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus pleriq; inimici erãt. Nouiſſima dã-
natio eſt ſub grauiſſimis hominibus impleta,obiecta eſt & religionum uiolatio, &
iuuentutis corruptela,quã immittere in deos,in patres,in remp.dictus eſt.Poſt hæc
carcer, & uenenũ Hæc uſq; eo animum Socratis nõ mouerãt,ut ne uultum quidem
mouerint.Illam mirabilem laudem,& ſingularem,uſq; ad extremum ſeruauit: nõ hi
lariorem quiſquam,non triſtiorem Socratem uidit:æqualis fuit in tanta inæquali-
tate fortunæ. Vis alterum exemplum?Accipe hũc Marcum Catonem recẽtiorem
cum quo & infeſtius fortuna egit,et pertinacius.Cui cum omnibus locis obſtitiſſet,
nouiſſimè & in morte,oſtendit tamen uirum fortem poſſe inuita fortuna uiuere,in-
uita mori. Tota illi ætas,aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente,
iam ciuile bellum.Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in ſeruitute uixiſ-
ſe,niſi forte Cn.Pompeium & Cæſarem & Craſſum putas libertatis ſocios fuiſſe.
Nemo mutatum Catonem,toties mutata Rep.uidit,eundem ſe in omni ſtatu præ-
ſtitit.In prætura,in repulſa,in accuſatione,in prouincia,in concione,in exercitu, in

morte, deniq; in illa Reip. trepidatione: cum illinc Cæſar eſſet decē legionibus pu-
gnaciſſimis ſubnixus: hinc totis externarum gentium præſidijs Cn. Pompeius ſatis
al. tutus. † unus aduerſus omnia. Cum alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeium, ſolus
Cato fecit aliquas ſui & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem
temporis, uidebis illinc plebem, & omnem erectum ad res nouas uulgum: hinc op-
timates & equeſtrem ordinem, quicquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in me-
dio relictos, R.P. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris Atridem,
Primumq; & ſæuum ambobus Achillem. Vtrumq; enim improbat, utrumq; exar-
mat. Hanc fert de utroq; ſentētiam. Ait ſe, ſi Cæſar uicerit moriturum, ſi Pompeius
exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & uicto & uictori cōſtituerat,
quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Perijt itaq; ex decreto ſuo. Vi-
des poſſe homines labores pati, per medias Aphricæ ſolitudines pedes duxit exer-
citum. Vides poſſe tolerare ſitim, & in collibus arentibus, ſine ullis impedimentis
uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ
fuerat occaſio, nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni. Eodem
quo repulſus eſt die, in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiā ſuperio-
rum, & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi ut
alterū demereretur, ſimul prouocauit. Vides tā mortem poſſe contemni quàm exi-
lium, & exilium ſibi indixit, & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaq; aduerſus
iſta tantum habere animi, libeat modo ſubducere iugo collum. In primis autem re-
ſpuendæ ſunt uoluptates, eneruant, & effœminant, & multum petunt, multum au-
tem à fortuna petendū eſt, Deinde ſpernendæ opes, auctoramenta ſunt ſeruitutum
Aurum & argentū, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Nō poteſt
gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimāda ſunt. Vale.

EPIST. CVI. Quatuor eſſe quæ hominem in perniciem hominis inſtigant,
& quomodo ſingulorum eorum uitetur incommodum. Et quòd
magna pars ſecuritatis eſt, nihil iniquè facere.

QVæ obſeruanda tibi ſint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen ſic audias cēſeo iſta
præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, qua ratione bonam ualetudinē in Ar-
deatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciē hominis inſtigent,
inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſ-
ſimum eſt contemptus, ut multi in illo remedij cauſa delituerint. Quem quis cōtem-
nit, non calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo
diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur, cū ſtante pugnatur. Spem impro-
al. intemperiē borum uitabis, ſi nihil habueris, quod cupiditatem alienam & † improbam iritet, ſi
nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt.
Sic uerò inuidiā effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcie-
In ſinu gaudere. ris, in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic uitabis, neminem laceſſendo † aut
gratificando, à quo te ſenſus communis tuebitur, fuit enim hoc multis periculoſum.
al. gratuito, pro aut gratificando. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortu-
næ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine
periculo poſſint. Reconciliatio tua et facilis ſit et certa. Timeri autem tā domi mo-
leſtum eſt, quàm foris, tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocēdum ſatis uiri-
um eſt. Adijce nūc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecurè. Con-
temptus ſupereſt, cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit, qui
contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodū, & artes bonæ diſcu-
al. impotentem tiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem † potentem potētes ſunt, quibus appli-
cari expediet, non implicari, ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil
tamen æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum alijs loqui, plurimū ſecum.
al. quæ. Eſt quædam dulcedo ſermonis, † qui irrepit & blanditur, & non aliter quàm ebrie-
forte, prodit. tas, aut amor ſecreta † producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audie-
rit loquetur. Qui rem non tacuerit, nō tacebit autorem. Habet unuſquiſq; aliquem
cui tantum credidit, quantum ipſi creditum eſt: ut garrulitatem ſuam cuſtodiat, &

contentus

contentus ſit unius auribus,† populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuunt, quantū nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cū fecerunt: Hæret: Conſcientia, aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis expectat: quiſquis autē meruit, expectat. Tutū aliqua res in mala cōſciētia præſtat, nulla ſecurū. Putat enim ſe etiā ſi nō deprehenditur poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi † oblitteratū uidetur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. Vale.

forte, poculū,

al. ſolute oblitteratum.

EPIST. CVII. Quòd affectus animi ſint corpora, captioſe diſputat, quàm diſputationem è ueſtigio damnat.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum, hanc excuſationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacāt. Neminem res ſequuntur, ipſi illas amplexantur, & argumētum eſſe felicitatis occupationē putant. Quid ergo fuit, quare nō protinus reſcriberem tibi de quo quærebas? Veniebat in contextū operis mei, ſcis enim me moralē philoſophiā uelle cōplecti, & omnes ad eā pertinentes quæſtiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differrem te, an donec ſuus iſti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: Humanius uiſum eſt tā longe uenientem, non detinere. Itaq; & hoc ex illa ſerie rerum cohærētium excerpam, & ſi qua erūt huiuſmodi, no quærēti tibi ultro mittā. Quæ ſint hæc interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an corpus bonum ſit. Bonum prodeſt, Facit enim. Quod facit corpus eſt. Bonum, agitat animum, & quodam modo format & continet. Quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt, corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. Nam & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe ſit corporalis: mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ ualetudinem eius uel cuſtodiunt uel reſtituunt corpora ſunt. Ergo & bonum eius corpus eſt. Nō puto te dubitaturum an affectus corpora ſint, ut aliud quoq; de quo non quæris infulciam: tanquam ira, amor, triſticia: ſi dubitas, uide an uultum nobis mutent, an frontem aſtringant, an faciem diffundāt, an ruborem euocent, an fugēt ſanguinem. Quid ergo tam manifeſtas corporis notas credis imprimi niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt & morbi animorum, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in ſtatum inemēdabilem adducta, ergo & malicia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia ſuperbia, Ergo & bona, primum quia contraria iſtis ſunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præſtabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modeſtiam & quietem reuerentia? Quantam ſerenitatem lætícia? Quantum rigorem ſeueritas? Quantam remiſſionem ueritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumq; corporum mutant, quę in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, † bonæ ſunt, & quicquid ex illis eſt. Nunquid eſt dubium an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit? Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res ut ait Lucretius. Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent, ergo corpora ſunt. Etiamnum cui tanta uis eſt, ut impellat & † cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non triſticia adducit? Denique quicquid facimus, aut malicię, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus ſit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonum eſt, itaq; corporale eſt. Quoniam ut uoluiſti morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te uideo. Laterunculis ludimus, in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. Non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt ſapere, imò ſimplicior. Paucis opus eſt ad mentem bonam uti literis. Sed nos ut cętera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic literarū quoq; intemperantia laboramus. Non uitæ, ſed ſcholæ diſcimus. Vale.

al. bona

aliter, concitet

Adducit id eſt contrahit.

Laterunculis, pro latrunculis, quia laterones ueteres dicebant, quos poſt latrones appellarunt.

EPIST. CVIII. Quæ patienda ſunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuiſſima facit eſſe grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum æquanimiter ferenda ſunt.

VBi illa prudentia tua? Vbi in deſpiciendis rebus ſubtilitas? Vbi magnitudo?
te agunt. Tam puſilla † tangunt, ſi ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt? Si amici deceperunt, habeant ſanè nomẽ, quod illis Epicurus noſter impoſuit: ita uocentur, quo turpius, non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi qui & operam tu-
forte, reddebant, pro eſſe credebant. am conterebant, & te alijs moleſtum † eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quod ſpargaris in publico aut inquineris in luto. Eadem uitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res uiuere. Longam uiam ingreſſus es, & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & excla-
aliter metiaris. mes. O mors, idem † mentiaris, Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſus emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori uult, præparetur animus cõtra omnia. Sciat ſe ueniſſe, tonat ubi fulmẽ: Sciat ſe ueniſſe, ubi luctus & ultrices poſuère cubilia curæ, Pallenteſqꝫ habitant morbi triſtiſqꝫ ſenectus. In hoc contubernio uita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes. Contemnes autem, ſi ſæpe cogitaueris & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoqꝫ ſi præmeditata erãt, obſtitit. At contra imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt ne quid nobis inopinatum ſit. Et quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tyro. Serui te reliquerunt, Alium compilauerunt, alium accuſauerũt alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria ſunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam uibrant, & cum maxime ueniunt, quædam in alios peruentura nos cõſtringũt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus, Quæ ideo nulli querenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico, paria ſunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius eſt, nõ quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendnm eſt: Aeſtas calores refert, æſtuandum eſt. Intemperies cœli ualetudinem tentat, ægrotandum eſt, Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus. Id poſſumus, magnum ſumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patimur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt. Turbantur maria cum quieuerunt. Flant inuicem uenti. Noctem dies ſequitur. Pars cœli conſurgit, pars mergitur. Contrarijs rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat, & quæcunqꝫ fiunt, debuiſſe fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & deum quo autore cũcta proueniunt, ſine mur-
Aliter, deſeramus. muratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemẽs ſequitur. Quare impigri atqꝫ alacres excipiamus imperia, nec † deſinamus hũc operis pulcherrimi curſum, cui, quicquid patimur intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quomodo Cleãthes noſter uerſibus diſertiſſimis alloquitur quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur Ciceronis uiri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni cõſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum. Duc me parens celſiqꝫ domitor poli. Quocunqꝫ placuit, nulla parendi mora eſt. Aſſum impiger, Fac nolle, comitabor gemens. Maluſqꝫ patiar quod pati licuit bono. Ducũt uolentẽ fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, ſic loquamur, paratos nos inueniat atqꝫ impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe deo tradidit. At contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur et de ordine mũdi male exiſtimat, & emendare mauult deos, quàm ſe. Vale.

ERAS-

[redacted] IN LIBRVM XVIII. EPIST. C.V.

Quicquid te delectat æquè uidet, ut uideris, dum uiueret. Alij aliud habebant, ſed in totum non placuit. Vide dum ſic legendum, Quicquid te delectat, æquè uiget, ut uideras, dum uireret. Vtinam uidetur adiectũ. Sentit enim nobis uirere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

PINCIANI IN LIB. DECIMVMOCTAVVM EPISTOLARVM.

TAnto tibi uideris defici quanto uinceris] Lege: tanto tibi uideris deficere, quanto aliquis plus habet ex ema Epiſt.105.
culatioribus codicibus. Non tamen deſunt codices qui defici, non deficere habeant. Item puto ſcribendum: ui-
deberis, non uideris. Quicquid te delectat æque uidet ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die caſus excu-
tiet] Vitioſiſſimus locus & nodus deo dignus uindice. In codicibus ferè omnibus; uide, non uidet, & uiret, non uire-
ret, & pro utinam, uter aut utrum. Itaquè coniectura ductus ſuſpicor Senecam ita Scriptum reliquiſſe. Quicquid
te delectat æquè uiret. Viuunt dum uirent. Vtiq; alium alio die caſus excutiet. Et emenda deſideria. Intra ſaltem mo
dum contine] Codex Scholarum, & emenda deſideria tuã. Intra ſalutem modum contine. Exemplar meum recti-
us, & emenda deſideria intra modum ſaltem contine. Scribẽdum arbitror, aut amanda deſideria, aut intra modum
ſaltem contine, ut ſit amanda pro abige, expelle. Nã uerbo illo, emenda, mox ante uſus fuerat. Stare fidenter ad por
tum] Corrige: ſtare fidenter aperte, ex codice Franciſ. in quo uno tantum ſic emendate legebatur, reliquis uitiatis.
Nam ſequens uerbum latitantẽ planiſſimum facit ſcribendum eſſe aperte, non ad portum. Nihil quod uirum incur-
uet] Dictio, uirum, in quibuſdam codicibus non habetur. In meo illo uetuſto exẽplari ſic legas: Nihil aſperũ quod
uirum incuruet. Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes] Sic omnia exemplaria præter domeſticum in quo
legitur. Solus cato fecit aliquas ſui, & reipublicæ partes. Cui lectioni uidetur ſuffragari quod ſubijcit, duos in me-
dio relictos. Rempub. & catonem. Quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterãt] Agnoſcitur hæc lectio ab
omnibus codicibus præter Scholarum codicem in quo ita leges, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis uix filijs
Atrei poterant, & ante paulo, qui ea ſibi: ſcribe: non quid ſibi, ex domeſtico codice.

Vt garrulitatem ſuam cuſtodiat & contentus ſit unius auribus populum faciet] Sic quæcunq; legi exemplaria
agnoſcunt, unius literæ deprauatione adumbrato perſpicuo ſenſu. Puto enim ſcribendum poculum, non populum Epiſt.106.
Nam meminiſſe oportet uerborum, quæ non ante multo præceſſerunt, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecre-
ta prodit. Erit ergo ſenſus pro modo & capacitate poculi cuſtodire aliquem garrulitatem ſuam, aut nõ cuſtodire,
& eſſe contentum unius auribus aut plurium. Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conſcientia, aliud agere nõ pa-
titur] Corrige. Trepidant enim cum fecerunt. Hærent. Conſciẽtia aliud agere non patitur, èx uetere lectione.

Apertior res eſt ſapere imò ſimplicior] Scribe, imò ſimplicior eſt, multum enim addit neruorum orationi uer- Epiſt.107.
bum ſubſtantiuum in fine locatum iteratumq;, & ſic legitur in exemplari Franciſcano.

TAM puſilla tangunt] Exemplar diuæ Mariæ. Tam puſilla te res angit. Si amici deciperent] Veriorem le- Epiſt.108.
ctionem duco, ſi amici deceperunt, & infra. Habeant ſane nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit, & uocentur
quo turpius non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi cætera] Vetus lectio quo turpius non ſit omnibus rebus tuis cæ-
tera. Minus uitioſe leget totus hic locus ut ego credo ſi ſic legatur. Habeant enim ſanè nomen quod illis Epicurus
noſter impoſuit. Ita uocentur. Quota pars non eſt ſi ex omnibus rebus tuis deſunt illi qui & operam tuam contere-
bant cætera. Et labaris oportet & arietes & cadas] Non arietes exemplar antiquum, ſed erigaris legit. Idẽ men-
tiaris] Corrupta in omnibus exemplaribus uerba. Forte legendum iter emetiris, quia ſubijcit paulo poſt, per eiuſ-
modi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Deinceps quæ multa & uaria ſunt in nos diriguntur] Corre-
ctiorem exiſtimamus lectionem. Deinde quum multa & uaria ſint quæ in nos diriguntur. Alium aqua alium ignis
eripiet] Aliud, non alium utrobiq; uetus lectio.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XIX.

EPIST. C.IX. De moderanda cupiditate diſcendi, & quanti profectus ſit ſapientem ſæpius audire, & quòd maiori impetu iuuenes ad philoſophiam quàm ſenes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philoſophiæ eſſe diſputare non uiuere.

ID DE quo quæris,ex his eſt quæ ſcire,tantũ eò,ut ſcias perti
al.pertinaciter properas, net.Sed nihilominus,quia† pertinet properas,nec uis expe
ctare libros quos cũ maxime ordine cõtinẽtes totã moralem
philoſophiæ partẽ ſtatim expediã.Illud tamẽ prius ſcribam,
quemadmodũ tibi iſta cupiditas diſcendi qua flagrare te ui-
deo,digerenda ſit ne ipſa impediat.Nec paſſim carpẽda ſunt,
nec auide inuadenda uniuerſa,per partes peruenitur ad to-
tũ. Aptari onus uirib9 debet,nec plus occupari,quàm cui ſuf
ficere poſſumus. Nõ quãtũ uis,ſed quãtũ capis hauriendũ eſt:bonũ tãtũ habe ani-
mũ,capies,quantũ uoles.Quo plus recipit animus,hoc ſe magis laxat. Hæc nobis
præcipere Attalũ memini cũ scholã eius obſideremus,& primi ueniremus,& nouiſ
ſimi exiremus,Ambulantẽ quoq; illũ ad aliquas diſputationes euocaremus,nõ tan
tũ paratũ diſcẽtibus,ſed obuiũ.Idẽ,inquit,& docẽti & diſcenti debet eſſe propoſi-
tũ,ut ille prodeſſe uelit,hic proficere.Qui ad philoſophorũ ſcholas uenit,quotidie
ſecũ aliqd boni ferat,aut ſanior domũ redeat,aut ſanabilior.Redibit autẽ.Ea enim
philoſophiæ uis eſt,ut non ſolum ſtudentes,ſed etiam conuerſantes iuuet.Qui in ſo
lem uenit,licet non in hoc uenerit,colorabitur.Qui in unguentaria taberna reſede
runt & paulo diutius commorati ſunt,odorem ſecum loci ferunt. Et qui apud philo
ſophum fuerunt,traxerint aliquid neceſſe eſt,quod prodeſſet etiam negligentibus.
Attende quid dicam,negligentibus,non repugnantibus.Quid ergo? Nõ nouimus
quoſdam qui multis apud philoſophiam annis perſederint,& ne colorem quidem
duxerint? Quid ni nouerim? Pertinaciſſimos quidem & aſſiduos,quos ego non di-
ſcipulos philoſophorum ſed inquilinos uoco.Quidam ueniunt ut audiant,non ut
diſcant,ſicut in theatrum uoluptatis cauſa ad delectandas aures,oratione uel uoce
uel fabulis ducimur.Magnam hãc auditorum partem uidebis,cui philoſophi ſcho-
la diuerſorium ocij ſit.Non id agunt ut aliqua illic uitia deponãt,ut aliquam legem
uitæ accipiant,ad quam mores ſuos exigant,ſed ut oblectamento aurium perfruan
tur.Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt,non ut res excipiant,ſed uerba,quæ
tam ſine profectu alieno diſcant,quàm ſine ſuo audiant.Quidam ad magnificas uo-
ces excitantur,& tranſeunt in affectum dicentium,alacres,uultu & animo,nec ali-
ter concitantur quàm ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri et ex imperio furentes.
Rapit illos inſtigatq; rerum pulchritudo,non uerborum inanium ſonitus. Si quid
acriter contra mortem dictum eſt,ſi quid contra fortunam contumaciter,iuuat,pro
tinus quæ audias facere.Afficiuntur illi,et ſunt quales iubentur,ſi illa animo forma
permaneat,ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat.
Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt.Facile eſt au
ditorem concitare,ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit
ſemenq; uirtutum,omnes ad omnia iſta nati ſumus. Cum iritator acceſſit,tunc illa
al.ſopita. animi bona uelut † ſoluta excitantur.Non uides quemadmodum theatra cõſonẽt,
quoties aliqua dicta ſunt,quæ publice agnoſcimus,& conſenſu uera eſſe teſtamur,
Deſunt inopiæ multa,auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus eſt,in ſe peſſimus.
Ad hos uerſus ille ſordidiſſimus plaudit,& uicijs ſuis fieri cõuitium gaudet.Quan-
to magis hoc iudicas euenire,cum à philoſopho iſta dicuntur cum ſalutaribus præ-
ceptis uerſus inſeruntur,efficatius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum?
Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum red
al. patenti ore nouiſſime exitudit. dit,cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum,† patentiore nouiſſime exi
tu effudit,ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negli-
gentius adiuntur,minusq; percutiunt,quàmdiu ſoluta oratione dicuntur,ubi acceſ
ſere numeri,& egregiũ ſenſum aſtrinxere certi pedes,eadem illa ſententia uelut la
certo excuſſa torquetur.De contẽptu pecuniæ multa dicuntur,& longiſſimis ora-
tionibus hoc præcipitur,ut homines in animo nõ in patrimonio putẽt eſſe diuitias.
Eum eſſe locupletem,qui paupertati ſuæ aptus eſt,& paruo ſe diuitem fecit.Magis
tamen feriuntur animi,cum carmine eiuſmodi dicta ſunt; Is minimo eget mortalis,
qui mi-

qui minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod ſatis eſt poteſt. Cùm hæc at-
que eiuſmodi audimus, ad confeſſionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus ni-
hil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectũ
ubi uideris urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, &
cauillationibus, & cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriã.
Cum profeciſſe te uideris, & animos audientium affeceris, inſta uehementius. Ve-
riſimile non eſt quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonũ au-
dientium uerſa. Facillime enim tenera †conciliantur ingenia ad honeſti rectiq; a- *forte, concitantur*
morem. Adhuc docilibus leuiterq; corruptis, iniicit manum ueritas, ſi aduocatum
idoneum nacta eſt. Ego certè cum Attalum audirem, in uitia, in errores, in mala ui-
tæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq;
humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe dicebat, ſed plus quàm regnare mihi ui-
debatur, cui liceret cenſuram agere †regnantium. Cum uerò cõmendare pauper- *al. gentium*
tatem cœperat, & oſtendere, quod quicquid uſum excederet, pondus eſſet ſuperua-
cuum & graue ferenti, ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cum cœperat uoluptates
noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, nõ tan
tum ab illicitis uoluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libebat circumſcribere gulam
& uentrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili. Magno enim in omnia impetu
ueneram, deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde o-
ſtreis boletisq; in omnem uitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblecta-
menta ſunt ad edendum ſaturos cogentia, quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe ul-
tra quàm capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem ui-
tam unguento abſtinemus, quem obtinemus odor in corpore eſt: Nullo inde uino
calet ſtomachus: Inde in omnem uitam balneum fugimus. Decoquere corpus atq;
exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumq; credimus. Cætera proiecta redierũt.
Ita tamen, ut quorum abſtinentiam interrupi, modo ſeruem, & quidam abſtinentię
proximiorem, neſcio an difficiliorem, quoniam quædam abſcinduntur facilius ani-
mo quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere quàm tum maiori impetu ad
philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quẽ mi-
hi amorem Pythagoræ iniecerit Socion. Docebat, quare ille animalibus abſtinuiſ-
ſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis utriq; cauſa erat, ſed utriq; magnifica. Hic homi
ni ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem
fieri, ubi in uoluptatem eſſet adducta laceratio: Adijciebat cõtrahendam materiam
eſſe luxuriæ. Colligebat bonæ ualetudini contraria eſſe alimenta uaria, & noſtris a-
liena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat,
& aliorum commercium in alias atq; alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi cre-
das) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tẽpore exiguo dum in aliud corpus tranſ-
funditur. Videbimus per quas temporum uices, & quando pererratis pluribus do-
micilijs, in hominem reuertatur. interim ſceleris hominibus ac paricidij metum fe-
cit, cum poſsint in parẽtis animam inſcij incurrere, & ferro morſuue uiolare, in quo
cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Socion, & impleſſet ar-
gumẽtis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atq; alia deſcribi? & migra-
tionem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſue aut a-
qua merſis illum quondam hominis animũ morari? Non credis nihil perire in hoc
mundo, ſed mutare regionem? Nec tantum cœleſtia per certos circuitus uerti, ſed
animalia quoq; per uices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt ui-
ri. Itaq; iudicium quidem tuum ſuſtine. Cæterum omnia tibi in integro ſerua. Si ue-
ra ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtius
crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His inſtin-
ctus, abſtinere animalibus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi con-
ſuetudo, ſed dulcis. Agitatiorem mihi animum eſſe credebam, nec tibi hodie affir- *Vide Sueton.*
mauerim an fuerit. Quæris quomodo deſierim? In Tyberij Cæſaris principatum iu *in Tiberio, ca*
uentæ tempus inciderat, alienigenarum ſacra mouebantur. Sed inter argumenta ſu *pite 36.*

 perſtitio-

perſtitionis ponebatur, quorundam animalium abſtinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij, nec difficulter mihi ut inciperem melius cœnare perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori. Tali utor etiam ſenex, in qua ueſtigiũ apparere non poſſit. Hæc retuli, ut probarem tibi quàm uehemẽtes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæq;, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis † impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent diſputare non uiuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaq; quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet: quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Vergilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium, Fugit irreparabile tempus. Vigilandum eſt, niſi properamus, relinquimur. Agit nos agiturq; uelox dies, inſcij rapimur. Omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus, Sed ut obſeruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit, ſubeunt morbi triſtisq; ſenectus, Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quò debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt, & optimos quoſq; primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut uelocitatẽ rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſynceriſſimum effluit, grauiſſimũ quodq; turbidumq; ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod eſt optimum primum eſt. Id exhauriri in alijs potius patimur, ut nobis fecem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? Quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneũ agitandis per ſtudia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt ſegnius, & languidius eſt, & propius à fine. Itaq; toto hoc agamus animo, & obmiſſis ad quæ diuertimus, in rem unam laboremus, nec hanc temporis pernicioſiſſimi celeritatẽ, quam retinere nõ poſſimus, relicti demum intelligamus. Primus quiſq; tanquã optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. Quod fugit occupandum eſt: hoc non cogitat ille, qui grammaticis oculis carmen iſtud legit. Ideò optimum quemq; primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Vergilium ſemper unà ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immerito. Senectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam uocat. Subeunt morbi triſtisq; ſenectus. Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quenq; ſtudijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis librum de Rep. prehẽdit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus, alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur contra iuſticiam dici tam multa potuiſſe. Cum ad hãc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem nõ habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci pater Marcius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi uocatum. Hodieq; id extat in auguralibus libris, & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur, magiſter equitum eſt. Aequè notat Romulum periſſe ſolis defectione. Prouocationẽ ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cum grammaticis explicuit. Primũ uerba expreſſa, Reapſe, dici ab Cicerone, id eſt, reipſa in commentarium refert, nec minus ſeſe, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea quæ conſuetudo ſeculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in circo † cretam uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos

collígit

Marginal notes: forte, impelleret. — al. metam.

colligit uerſus,& in primis illos de Africano ſcriptos: cui nemo ciuis neque hoſtis,
qui uult pro factis reddere operæprecium poteſt. Ex eo ſe ait intelligere: apud anti/
quos non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed alicuius opera. ait enim neminē
potuiſſe Scipioni neq; ciuem, neq; hoſtem reddere operæprecium. Felicem deinde
ſe putat, quod inuenerit, unde uiſum ſit Vergilio dicere, Quem ſuper ingens por/
ta tonat cœli. Ennium hoc ait, Homero ſurripuiſſe, Ennio Vergilium. Eſſe enim a/
pud Ciceronem in his ipſis de R.P. hoc Epigramma. Si fas eſt plagas cœleſtum a/
ſcendere cuiquam, Mi ſoli cœli maxima porta patet. Sed ne & ipſe, dum aliud
ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſo
phorum: lectionemq; ad propoſitum beatæ uitæ trahendam, nō ut uerba priſca aut
ficta captemus, & translationes improbas figuraſq; dicendi, ſed ut profutura præce
pta, & magnificas uoces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſca/
mus, ut quæ fuerunt uerba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mor
talibus iudico, quàm qui philoſophiam uelut aliquod artificium uenale † didicerũt, docuerũt, re-
qui aliter uiuunt, quàm uiuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis ctius eſt.
diſciplinæ circumferunt, nulli non uitio quod inſequuntur obnoxij. Non magis mi-
hi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nau/
ſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo ma
ri, eripienda ſunt uēto uela. Quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & uo
mitans? Quanto maiore putas uitam tempeſtate iactari, quàm ullam ratem? Non
eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant,
aliena ſunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingēs
agmen, non tantum Attalus. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo. Faciāt
quæ dixerint. Quoniam quæ uolueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo
ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam, ne ad rē
ſpinoſam & auribus erectis curioſiſq; audiendam, laſſus accedas. Vale.

EPIST. CX. Multis argumentis oſtendit ſapientem ſapienti prodeſſe.

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapi/
entem, & ſumma adeptum. Quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum
habenti quæritur. Proſunt inter ſe boni, exercent enim uirtutes, & ſapientiam in ſuo
ſtatu continent, deſiderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peri/
tos luctandi, uſus exercet. Muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti,
agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapien/
te. Quid ſapiens ſapienti proderit? Impetum illi dabit, occaſiones actionum hone-
ſtarum cōmonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit, quæ
inuenerit. Semper enim etiam ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius
excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, triſtitiæ
aſſentiendo, uoluptates laudando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum ui
tia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono prode/
rit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex cōſpectu mu/
tuæ tranquillitatis creſcet utriuſq; lætitia. Præterea quarundam illi rerum noticiā
tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit, etiam ſi ſciret, breuiores uias rerũ aliquis exco
gitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circunfertur. Proderit ſa-
pienti ſapiens, non ſcilicet tantum ſuis uiribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt qui/
dem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propria uelocitate, ſed ni-
hilominus adiuuat, etiam qui currentem hortatur. Non prodeſt tantum ſapiens ſa/
pienti, ſed ſibi ipſi. Hoc ſcias: Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo
dicas licet, nō eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſſe debet, ita aptatus lin/
gua palatoq; eſt ad huiuſmodi guſtum, ut ille tali ſapore non capiatur ſed offenda-
tur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrunq;
talem eſſe ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummũ,
inquit, perducto calorem calefieri ſuperuacuum eſt, & in ſummum producto bonũ
ſuperuacuum eſt, quod proſit. Nunquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio
inſtrui

inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. Satis enim uitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Ad hæc reſpondeo. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummū teneat, Sed ipſe ſe, inquit, calor continet. Primum multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim unus eſt, prodeſſe uarium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat. Sapiens nō poteſt in habitu ſuę mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus uirtutes ſuas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe uirtutibus amicitia eſt. Itaq; prodeſt, qui uirtutes alicuius pares ſuis amat, amandasq; inuicem præſtat. Similia delectant, utiq; ubi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciunt. Etiamnum ſapiētis animum peritè mouere nemo aliis poteſt, niſi ſapiens, ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt, ſic ut moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniā, gratiam, incolumitatem, alia in uſus uitæ chara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam mouere uirtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem ſapienti per ſe res petenda eſt, quia natura bonum omne charum eſt bono, & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt ex hac quæſtione, argumenti cauſa in alteram tranſeam. Quæritur enim an deliberaturus ſapiens, in conſilium aliquē ſit aduocaturus, quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica uenitur, & (ut ita dicā) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim, ſed in illis quoque magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationesq; miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioq; lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercen-

al. ſe uſu ualet — do † ſenſu ualet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere, quàm in ſuo. Hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibusq; diſpectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe diligentius uident. Præterea illud quod dulciſſimū honeſtiſſimumq; eſt, idem uelle atq; idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quāquam in ordine rerum erat quas moralis philoſophiæ uoluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter ti-

al. acumen — bi dicere, In iſtis nos nihil aliud quàm † animum exercere. Toties enim illo reuertor. Quid iſta me res iuuat? Fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri uacat. Adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem?

al. exhibe, uide — Magna promiſiſti, † exigua uideo. Dicebas intrepidum fore, etiam ſi † contra me

al. circa — gladij micarent, etiam ſi mucro tangeret iugulum. Dicebas ſecurum fore, etiam ſi circa me flagrarent incendia, etiam ſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hanc mihi præſta tu, ut uoluptatem, ut gloriam contemnam, poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere. Nunc doce, quod neceſſe eſt. Vale.

EPIST. CXI. Non optandos eſſe deos infeſtos malis. Et quomodo per retractatam ſæpius philoſophiam, noticia boni & mali, neceſſarij & ſuperuacui poſſit haberi. Et quòd turpe eſt etiā in aqua & polenta ponere beatam uitam.

Ex

EX Nomentanó meo te ſaluto,& iubeo te habere mentem bonam, hoc eſt propi-
tios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propitiauit.
Sepone in præſentia,quæ quibuſdam placent. Vnicuiq; noſtrum pædagogum dari
deum,non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex horum numero quos
Ouidius ait,de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas uolo, ut memineris maiores no-
ſtros,qui crediderunt hoc,Stoicos fuiſſe.Singulis enim & Genium & Iunonem de-
derunt. Poſtea uidebimus an tantum dijs uacet, ut priuatorum negocia procura-
rent. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, ſiue neglecti & fortunæ dati, nulli te
poſſe imprecari quicquam grauius,quàm ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratum.
Sed non eſt,quare cuiquam quem dignum pœna putaueris, optes, ut infeſtos deos
habeat: Habet, inquam,etiam ſi uidetur eorum fauore produci. Adhibe diligẽtiam
tuam,& intuere,quid ſint res noſtræ,non quid uocentur, & ſcies plura mala contin-
gere nobis,quàm accidere. Quoties enim calamitas felicitatis eſt cauſa, & uitium
finit,quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradum
ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiamnum tanquam
ibi adhuc ſtaret,unde tuto caderet,ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quic-
quam,ſi exitum ſpectes, ultra quem natura neminem dejcit. Propè eſt rerum om-
nium terminus. prope eſt,inquam;& illud, unde felix eijcitur, & illud unde felix e-
mittitur. Nos utraq; extendimus,& longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia
humana conditione metire,ſimul & quod gaudes,& quod times contrahe. Eſt autẽ
tanti,diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum aſtringo? Non
eſt quod quicquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attoni-
tos habent. Nemo noſtrum quid ueri eſſet,excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit.
Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui
noſſe. Itaq; res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti pute-
mus oculos intẽdere,iam apparebit quàm breuia,quàm incerta,quàm tuta timean-
tur. Talis eſt animorũ noſtrorũ confuſio,qualis Lucretio uiſa eſt. Nam ueluti pueri
trepidant,atq; omnia cæcis,In tenebris metuunt,ita nos in luce timemus. Quid er-
go? Non omni puero ſtultiores ſumus,qui in luce timemus? Sed falſum eſt Lucreti,
non timemus in luce,omnia nobis fecimus tenebras,nihil uidemus,nec quid noce-
at,nec quid expediat,tota uita incurſitamus,nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpe-
ctius pedem ponimus. Vides autẽ quàm ſit furioſa res,in tenebris impetus. At me-
hercule id agimus,ut longius reuocandi ſimus,& cum ignoremus quò feramur,ue-
lociter tamen illò quò intendimus ire perſeueramus. Sed luceſcere, ſi uelimus, po-
teſt. Vno autem modo poteſt,ſi quis hanc humanorum diuinorumq; noticiam acce
perit,ſi illa ſe nõ perfuderit,ſed infecerit,ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit, & ad
ſe ſæpe retulerit,ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala, quibus hoc ſit falſo nomẽ
aſcriptum: ſi quæſierit de honeſtis,de turpibus,de prouidentia: nec intra hęc huma-
ni ingenij ſagacitas ſiſtitur. Proſpicere & ultra mundum libet, † quò feratur, unde *al. quomodò*
ſurrexerit,in quem exitum tanta rerum uelocitas properet. Ab hac diuina contem
platione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, ut auaritiæ ſerui-
ret,ut relicto mundo terminiſq; eius & † dominis cuncta uerſantibus, terram rima- *forte, diuis*
retur,& quæreret quid ex illa mali effoderet,non contentus oblatis. Quicquid no-
bis bono futurum erat, deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectauit
inquiſitionem noſtram,& ultro dedit,nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis
queri poſſumus. Ea quibus periremus,nolente rerum natura & abſcondente,protu
limus. Addiximus animum uoluptati,cui indulgere initium omnium malorum eſt.
Tradidimus ambitioni & famę,cæteris æquè uanis & inanibus. Quid ergo nunc te
hortor ut facias? Nihil noui,nec enim nouis malis remedia quæruntur. Sed hoc pri
mum,ut tecum ipſe diſpicias,quid ſit neceſſarium,quid ſuperuacuum. Neceſſaria ti
bi ubiq; occurrent,ſuperuacua & ſemper,& toto animo quærenda ſunt. Non eſt au
tem quod te nimis laudes,ſi contempſeris aureos lectos,& gemmeam ſuppellecti-
lem. Quæ eſt enim uirtus ſuperuacua contemnere? Tunc te admirare,cum contem

pſeris

Recto appa- ratu, alludit ad rectam cœnã, de qua Suetonius in Augusto, & in Domitiano. ſunt qui legãt, regio apparatu.

pſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd uiuere ſine †recto apparatu potes, quòd non deſideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligẽtis. Tũc te admirabor, ſi nõ contempſeris etiam ſordidum panem, ſi tibi perſuaſeris herbas, ubi neceſſe eſt, non pecori tantum, ſed homini naſci, ſi ſcieris cacumina arborũ explementum eſſe uentris, in quem ſic precioſa congerimus, tanquam recepta ſeruantem, ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra mariq́; capiuntur? Alia eò gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam, alia ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac uix ſaginam continent ſuam. Delectat te, nidor horum arte quæſitus. At mehercule iſta ſolicite ſcrutata, uarieq́; condita, cum ſubierint uentrem, una atque eadem fœtiditas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere. Diu mihi, inquit, impoſuêre diuitiæ. Stupebam ubi aliquid ex illis alio atq; alio loco fulſerat. Exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderẽtur: ſed in quodam apparatu uidi totas opes urbis cælatas ex auro & argento, & his quæ precium auri argentiq́; uicerunt, exquiſitos colores, & ueſtes ultra non tantum noſtrum, ſed ultra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atq; forma greges, hinc fœminarum, & alia quę res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm iritare cupiditates hominũ per ſe incitatas? Quid ſibi uult iſta pecuniæ pompa? Ad diſcendam auariciam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuę, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſti ne, quàm intra paucas horas, ille ordo quamuis lentus diſpoſitusq́; tranſierit? Hoc totam uitam noſtram occupauit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoq;. Tam ſuperuacuæ mihi uiſæ ſunt habentibus, quàm fuerunt ſpectantibus. Hoc itaq; ipſe mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorũ, lectica formoſis impoſita †coloribus. Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur, & dum placent, tranſeunt. Ad ueras potius te conuerte diuitias, diſce paruo eſſe cõtentus, & illam uocem magnus atq; animoſus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiã faciamus. Faciamus oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt beatam uitam in auro & argento reponere, æquè turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta nõ fuerint? Quæris quod ſit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid intereſt magna ſint an exigua, quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt, nihil deſideres, oportet, ſi uis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hęc nobis Attalus dixit, natura dixit omnibus. Quæ ſi uoles frequenter cogitare, id ages, ut ſis felix, non ut uidearis, & ut tibi uidearis, non alijs.

al. colonibus

EPIST. CXII. De uera philoſophi magnitudine, quam ſophiſmata, id eſt, cauillationes præſtare non poſſunt.

QVid uocentur Latinè ſophiſmata, quęſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: uidelicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in uſu erat, nomini quoq; repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen uidetur mihi, quo Cicero uſus eſt. Cauillationes uocat, quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiũculas quidem uafras nectit. Cæterum ad uitam nihil proficit, neq; fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quod in arduo ſumma ſint. Talis eſt, mi Lucili, uerus, & rebus, nõ artificijs philoſophus. In ædito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, †nec in ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant,

al. nec ſummis

adiuuant, longioresq; quàm ſunt uideri uolunt. Contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eo uſq; creuiſſe, quò manum fortuna non porrigit? Ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu uita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paulò antè loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit, & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinẽ quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorãtur, cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita ſufficiat, ut hoc unum diſcas, uitam contemnere. Quid regere inquis? Secundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat. Vale.

EPIST. CXIII. Vtens exeſæ uitis exemplo oſtendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVpio mehercule amicum tuũ formari, ut deſideras, & inſtitui, ſed ualde durus capitur, imò potius, quod eſt moleſtius ualde mollis capitur, & cõſuetudine mala ac diutina fractus: Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionẽ uitis patitur, ſi uetus & exeſa eſt, ſi infirma gracilisq;, aut non recipiet ſurculum, aut nõ alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius †naturamq; tranſibit. *al. uitamq;*
Itaq; ſolemus ſupra terram præcidere, ut ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, nõ habet uires. Indulſit uitijs, ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, nõ poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi, putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit *al. cum illa redibit in gratiã*
ſe offendi uita ſua. Non negauerim. Quis enim nõ offenditur? Homines uitam ſuã & amant ſimul & oderunt. Tunc itaq; de illo feramus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

PINCIANI IN LIBRVM XIX. EPISTOLARVM.

NE ipſa impediat.] Lege ne ipſa ſe impediat, ex uetere lect. Legitur & in alijs codicibus, ne te ipſa impediat. *Epiſt. 109.*
Tunc illa animi bona uelut ſoluta excitantur.] Quædam exemplaria, uelut ad ſolita excitantur. Codex diui Franciſci, tunc illa anima bona uelut ſollicitatur. Scribendum reor, tunc ad illa animi bona uelut ſolicitantur, uel ſic, tunc ad illa animi bona uelut ſolita excitantur. Cum illum turba per longi canalis anguſtias tractum patenti ore nouiſſime exitu effudit.] In quibuſdam exemplaribus, dictio illa, tractum, non habetur, & coniunctim patentiore legendum, non patenti ore ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis effundit legitur, non effudit. Quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde uino caret ſtomachus.] Exemplar Franciſcanum, quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde uino carens ſtomachus. Adſtipulatur & alter eiuſdem bibliothecæ codex. Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] Idem exemplar. Anci pater nullus Numæ nepos dicitur. Alius codex. Numæ nepos fuit, & paulo poſt. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cũ grammaticis explicuit.] Legendum reor. Id eſſe in pontificalibus libris, & alij putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cũ grammaticis explicuit, cætera. Primum uerba expreſſa ab ſe dici à Cicerone. Idem re ipſa in commentarium refert.] Verba hæc uitiatiſſima, & cimmerijs quod aiunt inuoluta tenebris, ſic reſtituenda coniecto. Primum uerbũ priſcum, reabſe, dici à Cicerone, id eſt re ipſa in commentarium refert. Vt dictionem, priſcum, reponam, admonent me ea quæ infra ſequuntur: non ut uerba priſca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui ſic legit. Primũ enim uerba expreſſa ab ſe cætera. Vt forte ſcribendum ſit. Primum Ennij uerbum priſcum reabſe cætera. Hanc quã nunc in circo creatam uocamus calcem antiqui dicebant.] Corrigendum puto. Hanc quam nunc in circo metam uocamus cætera. De metis in circo Suetonius & complures alij. Deinde inanes colligit uerſus.] Lego. Deinde Ennianos colligit uerſus, ut liquet ex ſequentibus. Cui nemo ciuis atq; hoſtis qui uult pro factis reddere operæprecium.] Vetus lectio, cui nemo ciuis neq; hoſtis cætera. Sed ego opinor, non qui uult legendum, ſed quibit, hoc eſt poterit. Nam ſequitur neminem potuiſſe Scipioni, neq; ciuem, neq; hoſtem reddere operæprecium. Iam uerbũ, eſt, quod in fine clauſulæ adiectum eſt à nullo, neq; antiquo neq; recentiore codice agnoſcitur. Non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ait opera eius neminem potuiſſe Scipionem neq; ciuem cætera.] Vetus lectio deprauata etiam, ſed manum nonnihil emendaturo porrigit: quæ ſic habet, non tantum auxilium ſignificaſſe, ſed operam, ait opera enim eius neminem potuiſſe Scipioni. Conſidera igitur an in integrum reſtitui poſſit locus hic permutato

dictionum ordine hoc pacto,non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed alicuius opera, ait enim neminem potuiſſe Scipioni cætera. Ennius hoc ait Homero ſurripuiſſe.Ennio Vergilius] Scribo.Enniū hoc ait Homero ſe ſurripuiſſe.Ennio Virgilium. Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R.P.hoc epigramma.] Puto contra omnia exemplaria ſcribendum hoc pacto.Eſt Ennij apud Ciceronem in his ipſis de R.P.hoc epigramma. Alioquin ſi enim legas,non Ennij,uitioſa eſſet confirmatio afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum Ennium imitatione Homeri portas cœli appellaſſe.Quòd autem Ennij poetæ ſit hoc epigramma,docet Lactantius Firmianus lib.1.cap.18.his uerbis.Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit,cruore campos inundauerit, flumina infecerit,non modo in templum,ſed etiam in cœlum admittitur.Apud Ennium ſic loquitur Africanus, Si fas cœdendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt,mi ſoli cœli maxima porta patet.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XX.

EPIST.CXIIII. Dialecticè diſputat per multa inconuenientia uirtutes non eſſe animalia.Moralem de fortitudine,& iuſtitia,doctrinam inferens.

Deſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros.An iuſticia,an fortitudo,prudentia,cæteraq́; uirtutes animalia ſint.Hac ſubtilitate efficimus Lucili chariſſime, ut exercere ingenium inter irrita uideamur, & diſputationibus nihil profuturis ocium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris uideatur exponam. Sed me in alia ſententia eſſe profiteor.Puto quædam eſſe,quæ decent phecaſiatum, palliatumq́;. Quæ ſint ergo quę antiquos mouerint,dicam.Animum conſtat animal eſſe,cum ipſe efficiat,ut ſimus animalia,& cum ab illo animalia nomen hoc traxerint.Virtus autem nihil aliud eſt quàm animus, quodammodo ſe habens, ergo animal eſt.Deinde uirtus agit aliquid.Agi autem nihil ſine impetu poteſt.Si impetum habet qui nulli eſt,niſi animali,animal eſt.Si animal eſt,inquit,uirtus,habet ipſam uirtutem.Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per uirtutem gerit,ſic uirtus per ſe.Ergo,inquit,& omnes artes animalia ſunt,& omnia quæ cogitamus,quæq́; mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium milia habitent in his anguſtijs pectoris,& ſinguli multa ſimus animalia,aut multa habeamus animalia.Quæris,quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquęq; res ex iſtis animal erit,multa animalia non erunt.Quare?Dicam,ſi mihi accommodaueris ſubtilitatē & intentionem tuam.Singula animalia, ſingulas debēt habere ſubſtantias. Iſta omnia unū animū habent. Itaq; ſingula eſſe poſſunt,multa eſſe non poſſunt.Ego & animal ſum & homo,nō tamen duos eſſe dices.Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico,alter ab altero debet eſſe diductus, ut duo ſint. Quicquid in unum multiplex eſt,ſub unā cadit naturam,itaq; unum eſt.Et animus meus animal eſt,& ego animal ſum, duo tamen nō ſumus.Quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit. Vbi uerò alterius membrum erit, nō poterit uideri aliud. Quare? Dicam,quia quod aliud eſt,ſuum oportet eſſe,& proprium,& totum,& intra ſe abſolutum.Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum.Non enim tantum uirtutes animalia erunt,ſi hoc recipitur.Sed oppoſita quoq; illis uitia & affectus, tanquam ira, timor,luctus,ſuſpicio. Vltra res iſta procedet, omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt,quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quicquid ab homine fit,homo eſt.Iuſticia quid eſt,inquit? Animus quodammodo ſe habens. Itaq; ſi animus animal eſt,& iuſticia.Minime.Hæc enim habitus animi eſt,& quędam uis. Idem animus in uarias figuras conuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit,nec illud quod fit ab animo animal eſt. Si iuſticia animal eſt, fortitudo, ſic cæteræ uirtutes, Vtrū deſinunt animalia eſſe ſubinde,ut rurſus incipiant, an ſemper ſunt? Deſinere uirtutes nō poſſunt, ergo multa animalia,imò innumerabilia in hoc animo uerſantur. Non ſunt, inquit, multa, quia ex uno religata ſunt, & partes

unius

unius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum unumquodq; per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput. Cæterum ipſa unũ animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem. Hæ partes erãt eius, partes eius non ſunt animalia. Quid eſt quo colligas iuſticiã animal eſſe? Agit, inquit, aliquid & prodeſt: q̃d aũt agit aliq̃d, & ꝓdeſt, impetũ habet, q̃d aũt impetũ habet, aĩal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetũ habet, ſuũ aũt nõ habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, hoc eſt, idem quod cœpit, homo donec moriatur homo eſt: equus item equus, & canis, eſt canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Iuſticia, id eſt, animus quodam modo ſe habens, animal eſt. Credamus, deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodam modo ſe habens. Quis animus? Ille qui modo in iuſticia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei trãſire nõ licet. In eo illi, in quo primum eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea unus animus duorũ animaliũ eſſe nõ poteſt, multo minus plurium. Si iuſticia, fortitudo, temperantia, cæteræq; uirtutes animalia ſunt, quomodo unum animũ habebũt? Singulos habeant oportet, aut nõ ſunt animalia. Non poteſt unum corpus pluriũ animalium eſſe, hoc & ipſi fatentur. Iuſticiæ quod eſt corpus? Animus. Fortitudinis quod eſt corpus? Idem animus: Atqui unũ corpus eſſe duorũ animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſticiæ habitũ induit, & fortitudinis & temperantię. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſticia eſſet, fortitudo nõ eſſet, quo tẽpore fortitudo eſſet, temperantia nõ eſſet. Nũc uero omnes uirtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cum unus animus ſit, qui plus quàm unũ animal nõ poteſt facere? Deniq; nullum animal pars eſt alterius animalis. Iuſticia autem pars eſt animi, non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſſa perdere operam. Magis enim indignandũ de iſto, quàm diſputandũ eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circunſpice omniũ corpora, nulli nõ & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. Inter cætera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoq; exiſtimo, & quod in tanta copia rerum, nunquam in idem incidit, etiam quæ ſimilia uidentur, cum contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorũ, nullum nõ ſua proprietate ſignatum: tot animalia, nullius ſimilitudo cum altero conuenit. Vtiq; aliquid intereſt. Exegit à ſe, ut quæ alia erant, & diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares ſunt, ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, ut homines, ut dij: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes utiq; rationales ſint. atqui nec homines ſunt, nec dij, ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei † irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionẽ meam: oportet me ſedere, tunc demũ ſedeo: hæc aſſenſio in uirtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe, quomodo aſſentietur? Oportet me ambulare, hoc natura nõ recipit: prudentia enim ei, cuius eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere, ergo aſſenſionem nõ habet. Quod aſſenſionem nõ habet, rationale animal nõ eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale aũt non eſt, ergo nec animal. Si uirtus animal eſt, uirtus autẽ bonum eſt, omne bonũ animal eſt. Hoc noſtri fatentur: Patrem ſeruare bonũ eſt, & ſententiam prudenter in ſenatu dicere bonũ eſt, & iuſte decernere bonũ eſt, Ergo & patrem ſeruare animal eſt, & prudenter dicere animal eſt. Eouſq; res excedet, ut riſum tenere nõ poſſis, Prudenter tacere, & cœnare bene bonum eſt, ita & tacere & cœnare animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludus mihi ex iſtis ſubtilibus ineptijs facere. Iuſticia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit. Ergo iuſticia alget, fortitudo eſurit, clemẽtia ſitit. Quid porrò, nõ interrogabo illos, quã figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundã illis, qualem deo, dederint formam, quærã, an & auaritia, & luxuria, & dementia æque rotundæ ſunt: ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoq; rotundauerint,

† al. incitatum

rint, etiamnũ interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne. confiteãtur neceſſe eſt. Deinde dicant ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primũ ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe, inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippũ, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritum eſſe à principali uſq; in pedes permiſſum, Chryſippus ipſum principale quod eſt. Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſq; ſe uindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere derideat? Non ſunt, inquit, uirtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta eſt & orator, & tamen unus: ſic uirtutes iſtę animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & animus iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas uirtutes quodam modo ſe habens. Sublata eſt quæſtio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animum animal eſſe, poſtea uiſurus quam de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnęs uerſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt, bonum autem omne animal eſt. Sermo ergo animal eſt. Prudens uerſus bonum eſt, bonum autem omne animal eſt, Verſus ergo animal eſt. Itaque Arma uirumq; cano, animal eſt, quod nõ poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur, diſſilio riſu: cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tanquam pictor aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſupercilijs, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere illud Cæcilianum, O triſtes ineptias. ridiculæ ſunt. Quin itaq; potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad uirtutes uenire poſſimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal ſit, ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet meditando prędomuit. Quid eſt fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac uitę obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis uiribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam referre uolo. Non eſt quod unquam fortunæ armis putes eſſe te tutum. Tuis pugna, contra ipſam fortunam non armant illa quæ contra hoſtes. Inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium uſq; in Oceanũ extendit oriens, uaſtabat, fugabatq;. Sed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuum mœrens, uictor tot regum atq; populorum, iræ triſticiæq; ſuccubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in poteſtate quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt † permittere, feliciſſimosq; ſe iudicãt, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod ſit illud ingens paruumq; regnum. Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me quàm ſacra res ſit iuſticia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi uſum ſui. Nihil ſit illi, cum ambitione famaq;, ſibi placeat. Hæc ante omnia ſibi quiſq; perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, ut in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio à priuatis commodis, quàm longiſſimè auerſa ſit. Non eſt quod expectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius quàm iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui uirtutem ſuam publicari uult, non uirtuti laborat, ſed gloriæ. Non uis eſſe iuſtus ſine gloria. At mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat. Valę.

forte, tranſmittere.

EPIST. CXV. De multiplici uarietate uitioſæ orationis. Et pro qualitate animi dicẽtis, eius informatur oratio. Vbi contra luxuriam ſuccincte declamat.

QVare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris, & quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta ſit, ut aliquando inflata explicatio uigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta; Quare aliàs

ſenſuq;

ſenſus audaces,& fidem egreſſi placuerint,aliás abruptæ ſententiæ,& ſuſpicioſæ,in
quibus plus intelligendum eſt, quàm audiendum? Quare aliqua ætas fuerit, quæ
translationis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uulgo ſoles, quod apud
Græcos in prouerbium ceſſit:talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmo-
dum autem uniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt:ſic genus dicendi aliquando imita-
tur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit,& ſe in delitias dedit,argumen-
tum eſt luxuriæ publicæ,orationis laſciuia,ſi modo non in uno,aut in altero fuit, ſed
approbata eſt & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio,alius animo color. Si ille ſa-
nus eſt,ſi compoſitus,grauis,temperans,ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt. Il-
lo uitiato,hoc quoque afflatur. Non uides ſi animus languet, trahi membra, & pigre
moueri pedes? ſi ille effœminatus eſt,in ipſo inceſſu apparere molliciem,ſi ille acer
eſt † & uelox,concitari gradum. Si furit,aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur,turba- al. ferox
tum eſſe corporis motum,nec ire,ſed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio pu-
tas,quod totum animo permixtum eſt? Ab illo fingitur,illi paret,inde legem petit.
Quomodo Mecœnas uixerit notius eſt, quàm ut narrari nunc debeat. Quomodo
ambulauerit,quàm delicatus fuerit,quàm cupierit uideri, quàm uitia ſua latere no-
luerit. Quid ergo? Non oratio eius æquè ſoluta eſt,quàm ipſe diſcinctus? Non tam
inſignita illius uerba ſunt,quàm cultus,quàm comitatus,quàm domus,quàm uxor.
Magni ingenij uir fuerat,ſi illud egiſſet uia rectiore,ſi non uitaſſet intelligi,ſi non
etiam in oratione diffluxeret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam,
& errantem,& licentiæ plenam. Mecœnas † in cultu ſuo: Quid turpius amne,ſyl- al. de
uiſque ripa comantibus? Vide ut alueum lyntribus aret, uerſoque uado remittat hor-
tos. Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ,labris columbatur? Incipitque ſuſpirans,ut
ceruice laxa ferantur,nemo tyranni irremediabilis factio rimantur, epulis,† lagæ- al. legansque
naque tentant domos,& ſæpe mortem exigunt. Genium feſto uix ſuo teſtem, tenuiſ-
ue cærei fila & crepacem molam: Focum mater aut uxor inueſtiũt. Non ſtatim hæc
cum legeris hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſe-
rit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto pete-
batur. Hunc eſſe qui in tribunali,in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut
pallio uelaretur caput,excluſis utrinque auribus,non aliter quàm in † nummo diuites al. Mimo
fugitiui ſolent? Hunc eſſe, cui tunc maximè ciuilibus bellis ſtrepentibus & ſolicita
urbe & armata, comitatus hic fuerit in publico, ſpadones duo, magis tamen uiri
quàm ipſe? Hunc eſſe,qui uxorem milles duxit,cum unã habuerit? Hæc uerba tam
improbe ſtructa, tam negligenter abiecta,tam † contra conſuetudinem omnium po- al. extrà
ſita,oſtendunt mores quoque non minus nouos & prauos & ſingulares fuiſſe. Maxi-
ma laus illi tribuitur manſuetudinis,pepercit gladio,ſanguine abſtinuit, nec ulla a-
lia re,quid poſſet,quàm licentia oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit iſtis o-
rationis portentoſiſſimæ delitijs. Apparet enim mollem fuiſſe non mitem. Hoc iſtæ
ambages compoſitionis,hoc uerba tranſuerſa,hoc ſenſus mihi magni quidem ſæpe,
ſed eneruati dum exeunt,cuiuis manifeſtum facient, motum illi felicitate nimia ca-
put,quod uitium hominis eſſe,interdum temporis ſolet. Vbi luxuriã latè felicitas
fudit,luxus primum corporũ eſſe diligẽtior incepit. Deinde ſuppellectili laboratur,
deinde in ipſas domos impenditur cura,ut in laxitatem ruris excurrant,ut parietes
aduectis trans maria marmoribus fulgeant,ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus
pauimentorũ reſpondeat nitor:deinde ad cœnas lauticia transfertur, & illic com-
mendatio ex nouitate,& ſoliti ordinis cõmutatione captatur,ut ea quæ cludere cœ-
nam ſolent,prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur.
Cum aſſueuit animus faſtidire,quæ ex more ſunt,& illi pro ſordidis ſolita ſunt, etiã
in oratione quod nouũ eſt quærit:& modo antiqua uerba, atque exoleta reuocat, &
profert,modo fingit,et ignota deflectit,modò id quod nuper increbuit,pro cultu ha-
betur,audax translatio,ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiã ſpe-
rent,ſi ſententia pependerit,& audienti ſuſpicionẽ ſui fecerit. Sunt qui illos detine-
ant,& porrigant. Sunt qui nõ uſque ad uitium accedant. Neceſſe eſt enim hoc facere,

aliquid grande tentanti;ſed qui ipſum uitium ament. Itaq; ubicunq; uideris oratio-
nem corruptam placere,ibi mores quoq; à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quo-
modo conuiuiorum luxuria,quomodo ueſtium,ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic ora-
tionis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoq;, à quibus uerba exeũt
procidiſſe.Mirari quidem non debes;corrupta excipi, non tantum à corona ſordi-
diore,ſed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant.
Hoc magis mirari potes,quod non tantum uitioſa,ſed & uitia laudantur.Nam illud
ſemper factum eſt.Nullum ſine uenia placuit ingenium.Da mihi quemcũq; uis ma-
gni nominis uirum,dicam quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimula-
uerit.Multos enim dabo,quibus uitia non nocuerint,quoſdam,quibus profuerint.
Dabo,inquam,maximę famę,& inter miranda propoſitos,quos ſi quis corrigit,de-
let.Sic enim uitia uirtutibus immixta ſunt,ut illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc,
quòd oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis,quæ nunquam
in eodem diu ſtetit,uerſat.Multi ex alieno ſeculo petunt uerba. Duodecim tabulas
loquuntur.Graccus illis & Craſſus & Curiò nimis culti & recentes ſunt.Ad Appi-
um uſq; & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & uſita-
tum uolunt,in ſordes incidũt. Vtrũq; diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercu-
al. uellent les,quàm ſi † nollẽt ſplẽdidis uti,ac ſonantibus,& poeticis,neceſſaria atq; in uſu po-
ſita uitare,tam hunc dicam peccare,quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit,alter ſe in-
iuſto plus negligit:ille & crura,hic nec alas quidem uellit. Ad compoſitionem tranſe-
amus, quot genera tibi dabo in hac,quibus peccetur. Quidam præfractam & aſpe-
ram probant, diſturbãt de induſtria,ſi quid placidius effluxit, nolunt ſine ſalebra eſ-
ſe iuncturam,uirilem putant & fortem,quę aurem inæqualitate percutiat. Quorun
dam non eſt compoſitio, modulatio eſt, adeò blanditur. Quid de illa loquar, in qua
al. redeunt uerba differuntur? & diu expectata uix ad clauſulas † redduntur? Quid de illa in
exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſo-
let,ad morem ſuum pedemq; reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum ui-
tium eſt, ſi aut puſillæ ſunt,& pueriles,aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſal-
uo licet,ſi floridæ ſunt,& nimis dulces,ſi in uanum exeunt, & ſine affectu, nihil am-
plius quàm ſonant. Hæc uitia unus aliquis inducit,ſub quo tunc eloquentia eſt. Cæ-
teri imitantur,& alter alteri, tradunt. Sic Saluſtio uigente, amputatæ ſententiæ, &
uerba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir
raræ frugalitatis,qui hiſtorias belli Punici ſcripſit,fuit Saluſtianus,& in illud genus
nitens. Eſt apud Saluſtium,exercitum argento fecit,id eſt,pecunia parauit. Hoc A-
runtius amare cœpit. Poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam no-
ſtris fecére. Alio loco Hiero rex Syracuſanorum bellum fecit. Et alio loco, quæ au-
dita Panormitanos dedere,Romanis fecere. Guſtum tibi dare uolui. Totus hic con-
textus liber. Quæ apud Saluſtium rara fuerunt,apud hunc crebra ſunt, & penè con-
tinua,nec ſine cauſa:ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat. Vides autem
quid ſequatur,ubi alicui uitium pro exemplo eſt. Dixit Saluſtius aquis hyemanti-
bus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempeſtas. Et alio
loco, cum dicere uellet frigidum annum fuiſſe, ait, Totus hyemauit annus. Et alio
loco, Inde ſexaginta onerarias leues, præter militem & neceſſarios nautarum, hye-
mante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc uerbum inſulcire. Quodam
loco Saluſtius dicit, Inter arma ciuilia,æqui boni famas petit. Aruntius non tempe
rauit, quominus primo ſtatim libro poneret,ingentes eſſe famas de Regulo. Hæc er
go & huiuſmodi uitia,quæ alicui impreſſit imitatio,non ſunt indicia luxuriæ,nec a-
nimi corrupti. Propria enim eſſe debent,& ex ipſo nata,ex quibus tu æſtimes alicu-
ius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio eſt. Cõmoti nimis incitata, delicati
tenera & fluxa. Quod uides iſtos ſequi,qui aut uellunt barbam,aut interuellunt:qui
labra preſſius tondẽt & abradunt,ſeruata & ſubmiſſa cætera parte:qui lacernas co-
loris improbi ſumũt,qui perlucentẽ togam,qui nolunt facere quicquã, quod homi-
num oculis tranſilire liceat. Iritant illos,& in ſe aduertunt. Volunt uel reprehendi,
dum

dum conſpiciātur. Talis eſt oratio Mecœnatis omniumq́; aliorum, qui non caſu errāt, ſed ſciētes, uolentesq́;. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata uel prodita eſt: ita iſta oratio, quid aliud quàm ebrietas? Nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideò ille curetur, ab illo ſenſus, ab illo uerba exeūt, ab illo nobis eſt habitus, uultus inceſſus. Illo ſano ac ualente, oratio quoq; robuſta, fortis, uirilis eſt. Si ille procubuit, & cætera ſequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una eſt, Amiſſo rupere fidem. Rex noſter eſt animus, Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum uacillauit, ſimul nutant. Cum uerò ceſſit uoluptati, artes quoque eius, actusq; marcent, & omnis ex languido † fluxoq; conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine uſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. Rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi cōmiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidum. Vbi uerò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotētes, inſtantque, qui initio quidem gaudet, ut ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cum uerò magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruosq; deſcendere delitiæ, cōſpectum eorum, quibus ſe nimia auiditate inutilē reddidit, lætus pro ſuis uoluptatibus habet ſpectaculū alienarum, ſubminiſtrator libidinum, teſtisq;, quarum ſibi uſum ingerēdo abſtulit: nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quàm acerbum quod non omnem illum apparatum per gulam uentremq́; tranſmittit, nō cum omni exoletorum fœminarumq; turba conuolutatur: mœretq; quòd magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Nunquid enim mi Lucili, hic furor eſt, quòd nemo noſtrum mortalem ſe cogitat? quòd nemo imbecillum? imò quòd nemo noſtrum unum eſſe ſe cogitat? Aſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aſpice † ueterana noſtra, & plena multorum ſeculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot conſulū, regionumq; uina conduntur? Aſpice quot locis uertatur terra, quot millia colonorū arent, fodiant. Vnum putas uideri uentrem, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica cōcupiſcemus, ſi unuſquiſq; ſe numeret, metiatur ſimul corpus, ſciatq;, nec multum capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequēs cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, reſpice ad mortem. Vale.

al. fluidoq́;

fortaſsis, uinaria.

Tot cōſulum, quia quàm uetus eſſet uinum ex conſulibus diſcebant. Vide Ciceronis Brutum in finē & Martialem in xenijs.

ERASMI IN LIBRVM XX. EPISTOLA. CXIIII.

Ingens parumq; regnum. Sic æditio ſuperior. In alijs erat, par cœlis regnum, quod ab eruditulo quodā ſubmiſſum apparet. In alijs parq; regi regnum. In alijs aliud, ἀδ' γε ὑγιές. Tolerabilis erit lectio, Ingens paruumq; regnum. Paruum quia unius in unum, ingens quia difficile ac præclarum.

Perſuadeat ſibi me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iubentur. In alijs erat iubet, Si me uertas in ut, ac mox ur in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud perſuadeat ſibi ut in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio &c.

PINCIANI IN LIBRVM VICESIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 116.

Vide ut alueum lyntribus aret uerſoq; uado remittat hortos] Exemplar familiare. Vide ut alueum lintribus arent uerſosq; uado remittant hortos. Quod uitium hominis eſſe interdum corporis ſolet] Corrige, quod uitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet, ex exemplari Facundi ac Primitiui. Nunquid enim mi Lucili, hic furor eſt] Ex ſcriptis exemplaribus quædā ſic legunt. Nunquid enim, mi Lucil, in hoc furor eſt. Alia negationem addunt, Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non eſt, & infra. In illo quod nemo noſtrum] Exemplar Scholaſticum, in illo etiam quod nemo, cætera. Exemplar Frāciſcanum. Imò in illo quod nemo noſtrū, cætera: quam lectionem magis probo. Cui tanto tumultu comparatur cibus] Vetus lectio. Cui tantorū cultu comparatur cibus.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI-STOLARVM. LIBER XXI.

EPIST. CXVI. Quòd ſapientem non decet orationis ſolicita concinnitas. De pulchritudine animi. Et quòd omnium hîc eminentium non ſolida ſed bracteata & ficta felicitas eſt.

NImis anxium eſſe te circa uerba & compoſitionẽ mi Lucili, nolo.
Habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quem admo-
dum:& hoc ipſum, non ut ſcribas, ſed ut ſentias, ut illa quæ ſenſe
ris, magis applices tibi, & ueluti ſignes. Cuiuſcunq; orationem ui-
deris ſolicitam & politam, ſcito animum quoq; non minus eſſe pu
ſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur, & ſecurius. Quæ
cunque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iu-
uenes, barba & coma nitidos, de capſula tortos, nihil ab illis ſperaueris forte, nihil
al. circumtõſa solidum. Oratio cultus animi eſt, ſi † circumtunſa eſt, & fucata, & manufacta, o-
ſtendit illum quoq; non eſſe ſyncerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamen-
tum uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inſpicere, O quàm pul-
chram faciem, ꝗ ſanctam, ꝗ ex magnifico placidoq; fulgentem uideremus, hinc iu-
ſticia illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaq; lucentibus. Præter has fruga
litas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasq;, & (quis credat) in homine
rarum humanitatis bonum ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia,
cum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima. quantum, dij boni, decoris
illi quantum ponderis grauitatisq; adderent, quanta eſſet cum gratia autoritas? Ne
mo illum amabilem, qui non ſimul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciem
altiorem fulgentioremq;, ꝗ cerni inter humana conſueuit, nonne uelut numinis oc
curſu obſtupefactus reſiſtat. & ut fas ſit uidiſſe, tacitus precetur? Tum euocante ip-
ſum uultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu cõtẽplatus multũ ex-
tantẽ, ſupraq; menſurã ſolitorũ inter nos aſpici, elatã oculis, mite quiddã, ſed nihi-
lominus uiuido igni flagrantibus, Tũc demum illam Vergilij noſtri uocem uerens
atq; attonitus emittat. O quàm te memorẽ uirgo, namq; haud tibi uultus Mortalis,
nec uox hominem ſonat. Sis felix noſtrumq; leues quæcunq; laborem. Aderit, leua
bitq; ſi colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorũ opimis corporibus con
trucidatis, nec auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & re-
cta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, ſi nobis illam uidere contin-
al. obſugillãt. geret. Nunc enim multa † obſtrigillant, & aciem noſtram, aut ſplendore nimio re-
percuſſit, aut obſcuritate retinent. Sed quemadmodũ uiſus oculorum quibuſdam
medicamentis acui ſolet & repurgari, ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimen
tis uoluerimus, poterimus perſpicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam pau
pertate oppoſita, & humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pul-
chritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè maliciam & erumno-
ſi animi ueternum perſpiciemus, quamuis multus circa diuitiarum radiantiũ ſplen
dor impendeat, & intuẽtem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux
uerberet. Tunc intelligere nobis licebit quàm contẽnenda miremur, ſimillimi pue
ris, quibus omne ludricum in precio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus
præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ut Ari-
ſton ait, niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, charius inepti. Illos reper-
ti in littore calculi leues, & aliquid habentes uarietatis delectant: nos ingentiũ ma-
culæ columnarum: ſiue ex Aegyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ,
porticum aliquã uel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui
marmore inductos. cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponi-
mus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Sci-
mus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantũ parietibus, aut lacunaribus
ornamẽtum tenue prætenditur, omniũ iſtorũ quos incedere altos uides, bracteata
felicitas

felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenuj membrana dignitatis quantũ mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus, & iudices facit, Pecunia. quæ ex quo in honore eſſe cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq; & uenales inuicẽ facti quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad miſericordiam impij. Honeſta quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur, in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelarata promittãt. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infuſa cupiditas, altius ſedit, creuitq; nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc dijs uelut rerum humanarum maximum, cum grati uideri uolũt, conſecrant. Deniq; eò mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroq; ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus ornamentumq; laudantur. Nihil illis melius nec dare uidentur Dij immortales poſſe, nec habere. Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis, Clara micante auro, Eiuſdem currũ aſpice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ Curuatura rotæ, radiorũ argẽteus ordo. Deniq; quod optimum uideri uolunt, ſeculum aureũ appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalutem, opinionem bonam mutant.

Sine me uocari peſſimum ſimul ut diues uocer,
An diues ſit, omnes quærimus, an bonus nemo,
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant,
Vbiq; tanti quiſq; quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quiſquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non uoluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non facer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in uultu micat,
Merito illa amores cœlitum, atq; hominum mouet.

Quoniam Homerus uocat, χρυσῆν ἀφροδίτην.

Cum hi nouiſſimi uerſus in Tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eijciendum, & actorem, & carmen conſurrexit uno impetu, donec Euripides in medium ipſe proſiluit petens, ut ſpectarent, uiderentq; quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophõtes, quas in ſua quiſq; dat. Nulla enim auaritia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lachrymarum, ò quantum laborum exigit, q̃ miſera deſideratis, q̃ miſera partis eſt. Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemq; diſcrutiant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, q̃ quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidũt, & maiora uidẽtur. Deniq; ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines & diuitem uocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? Tu ullos eſſe conditionis peioris exiſtimas, quam, qui habet & miſeriam & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum, profecto uota mutaſſent, cum interim illi noua ſuſpiciunt, qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiam ſi curſu uenit, ſatis faciat. Querũtur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis, maluntq; ſemper, quæ reliquerunt. Itaq; hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo, Nunq̃ te pœnitebit tui. Ad hanc tã ſolidam felicitatẽ, quã tẽpeſtas nulla concutiat, non perducent te aptè uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum uita æſtimet, & tãtum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

EPIST. C. XVII. Potius eſſe nullos quàm modicos habere affectus, contra Peripateticos diſputat.

VTrum ſatius ſit modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego non uideo quomodo ſalubris eſſe, aut utilis poſſit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quæ tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgentemq́; præbebo rebus, ad quas tēdis, & quas aut uitæ neceſſarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detrahā uitium. Nā cū tibi cupere interdixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore conſilio, ut uoluptates illas magis ſentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear datus lachrymis tam iuſte cadentibus, naturale eſt opinionibus hominum tāgi, & aduerſis contriſtari. Quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum uitium eſt ſine patrocinio, nulli non initium eſt uerecūdum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & uires dū procedit parat, excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quaſi naturali fluere principio? Curam nobis noſtri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulſeris, uitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, ut non illam peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus uiuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio. Si ſuo ueniat iure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, ſed illud aliquatenus longe producitur, nec ubi uis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutum eſt, & lachrymas ſuas & uoluptates ubi uolet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, An ſapiens amaturus eſſet. De ſapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longe abſumus, non eſt committendum ut incidamus in rem commotam, impotētem, alteri emancipatam, uilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur, ſiue contempſit, ſuperbia accendimur. Aequè facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq; conſcij nobis imbecillitatis
al. uitio. noſtræ quieſcamus. Nec † uino infirmum animum committamus, nec formę, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahētibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos à lubrico recedamus. In ſicco quoq; parū fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica cōtra Stoicos uoce, Nimis magna promittitis, nimis dura pręcipitis. Nos homūciones ſumus omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parū. Concupiſcemus, ſed tēperatè. Iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? Quia nos poſſe non credimus. Imò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo utamur, ſi uires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra quoſdam comprofeſſores ſuos ſapere bonum eſſe. Deinde huius diſputationis uelut pœnitens docet inſtrumenta uirtutūm non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tu negocium concinnabis, & dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris an uerum ſit, quod Stoicis placet. Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonū nō eſſe? Primum exponam, quid Stoicis uideatur: tum dicere ſententiā audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus, quia quod bonum eſt facit. Quicquid facit, corpus eſt, quod bonum eſt, prodeſt. faciat autem aliquid oportet, ut proſit, ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt. Sequitur, ut neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id

eſt, ſa-

eſt ſapientiæ, itaq; nec facit quicquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquit num dicimus
bonum eſt ſapere? dicimus, referētes ad id, ex quo pēdet, id eſt, ad ipſam ſapiētiam.
Aduerſus hos quid ab alijs reſpondeatur, audi anteq̃ ego incipio ſecedere, et in alia
parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beate uiuere bonum eſt. Velint nolint,
reſpondendum eſt beatam uitam bonum eſſe, & beate uiuere bonum non eſſe. Eti-
amnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? Ergo expetenda res eſt ſa-
pere, ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri uerba torquere, & unam ſylla
bam expetendo interponere, quā ſermo noſter inſeri non ſinit. Ergo illam ſi pateris
adiungam. Expetendum eſt, inquit, quod bonum eſt, expetibile quod nobis contin-
git. Cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tanq̃ bonum, ſed petito bonum acce
dit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere, quia iam primo uin-
culo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſum-
ptioni omnium hominum. Apud nos ueritatis argumentū eſt, aliquid omnibus ui-
deri: tanq̃ deos eſſe, inter alia hoc colligimus, quod omnibus de dijs opinio inſita
eſt, nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges, moresq; proiecta, ut non aliquos de-
os credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentū apud nos
habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, † aut colentium. Vtor hac pu-
blica perſuaſione. Neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſape — al. aut colen-
re. Non faciam quod uicti ſolent, ut prouocem ad populum. Noſtris incipiemus ar- — tium æthera.
mis confligere. Quod accidit alicui, utrū extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit?
Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere
ſine tactu poteſt. Quod tangit corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat receſſit.
Quod receſſit, motū habet, quod motū habet, corpus eſt. Speres me dicturū, nō eſſe
aliud curſum, aliud currere, nec aliud calorē, aliud calere, nec aliud lucē, aliud luce-
re. Cōcedo iſta alia eſſe, ſed nō ſortis alterius. Si ualetudo indifferens eſt, & ualere in
differens eſt. Si forma indifferens eſt, & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bo-
num eſt, & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt, & turpem eſſe malum eſt.
Tam mehercules quàm ſi lippitudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc ſcias, neu
trum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiēs eſt ſapit. Adeò non
poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, ut quibuſdam utrumque unū uideatur
atq; idē. Sed illud libenter quæſierim, Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indif-
ferentia, ſapere in quo numero ſit. Bonum negant eſſe, malum utiq; nō eſt, ſequitur
medium ſit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo cōtingere
quàm bono poteſt, tanquàm pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut ſapiat, cōtingere niſi
bono non poteſt, ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quodq; cōtin-
gere malo non poteſt, ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt, ſape
re nō niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidēs eſt, inquit, ſapiētiæ. Hoc ergo quod
uocas ſapere, utrum facit ſapientiā, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur: utroq; mo
do corpus eſt. Nā & quod fit, & quod facit, corpus eſt: ſi corpus eſt, bonū eſt. Vnū er
go deerat illi, quod minus bonū eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet,
nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in utrolibet eorum & alterū ſit. Num
quid enim quenq̃ exiſtimas, ſapere niſi qui ſapientiam habet? Nuoquid quenq̃ qui
ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici ueteres iſta diſtinguunt, ab illis di-
uiſio uſq; ad Stoicos uenit. Qualis ſit hæc, dicā. Aliud eſt ager, aliud eſt agrū habere.
Quid ni? Cum habere agrum ad habentē, non ad agrū pertineat. Sic aliud eſt ſapien
tia, aliud ſapere. Puto cōcedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eū qui habet. Habe
tur ſapientia, habet qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, uel ad ſummū optimumq;
perducta. Ars enim uitæ eſt. Sapere quid eſt? Non poſſum dicere mens perfecta, ſed
id quod contingit perfectā mentem habēti. Ita alterū eſt mens bona, alterū quaſi ha-
bere mentem bonam. Sunt inquit, naturæ corporū, tanquā hic homo eſt, hic equus:
has deinde ſequuntur motus animorū enunciatiui corporum. Hi habent proprium
quiddā, & à corporibus ſeductum: tanquam, uideo Catonem ambulantem, hoc ſen-
ſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod uideo, cui & oculos & animū intendi.

Dico

Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidē eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuū quiddā de corpore, quod alij effatum uocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus ſapientiā, incorporale quiddā intelligimus. Cū dicimus ſapit, de corpore loquimur. Plurimū autē intereſt, utrū illū dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe, non dum enim quid mihi uideatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit nihilominus bonum? Dicebas paulo ante aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. Illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur eiuſdem naturæ ſunt utraq;, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet, hic in eodē eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur, ſapientia natura: ille abalienari poteſt, & alteri tradi, hæc nō diſcedit à domino. Nō eſt itaq; quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperā dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen utraq; bona. Et ſapientiam, & ſapientiam habere, duo eſſe, & utrumq; bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam, ſic nihil obſtat quo minus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc uolo ſapiens eſſe, ut ſapiam. Quid ergo? Non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certe dicitis ſapientiam ſi ſine uſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt uſus ſapientiæ? Sapere, hoc eſt in illa precioſiſſimum, quod detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt, adeo quidem ut illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt, ſapere uſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt uſus eius bonum non eſſe, quæ ſine uſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda? Fateris. Interrogo, an uſus ſapientiæ ſit expetendus? Fateris. Negas enim te illam recepturum, ſi uti ea prohibearis. Quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere ſapientiæ uſus eſt, quomodo eloquētiæ loqui, quomodo oculorum uidere. Ergo ſapere ſapiētiæ uſus eſt, Vſus autem ſapientiæ expetendus eſt. Sapere ergo expetendum eſt. Si expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & uerba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malū eſt, & æſtuare malum ſit? Si algor malum eſt, malum ſit algere. Si uita bonum eſt, & uiuere bonū eſt. Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt. At nobis in ipſa commorandum eſt, etiam ſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpacioſosq; ſeceſſus. De deorum natura quęramus, de ſyderum alimēto, de his tam uarijs ſtellarum diſcurſibus: an ad illarū motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisq; illinc impetus ueniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilq; in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis uolutetur. Iſta iam à formatione morum receſſerunt, ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractāt rerum magnitudinem attollūt. Hæc uero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuūt, ſed extenuant. Obſecro uos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribúſque debitam, in re neſcio an falſa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? Quid mihi profuturum eſt ſcire, † aliud bonum
aliter, illud
eſſe? Temere me geram, ſubibo huius uoti aleam. Tibi ſapientia, mihi ſapere contingat, Pares erimus. Potius id age ut mihi uiam monſtres, qua ad iſta perueniam.
ἔγνωσι φι / γνωσι
Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere, quibus animum labantem ſtudijs firmem, quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntq;, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim, quomodo iſtas calamitates remoueā, quæ ad
al. erupunt, & erumpi.
me † irruperunt, quomodo illas ad quas ego † irrupi. Doce, quomodo feram ęrumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo ultimum & neceſſarium uitæ terminum non expectem, ſed ipſe me cum uiſum erit, profugiā. Nihil mihi uidetur turpius, quàm optare mortem. Nam ſi uis uiuere, quid optas mori? uiuere non uis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam ut quādoq; moriaris, etiam inuito poſitum eſt: ut cum uoles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules uiri legi. Ita inquit, quàm primum moriar. Homo demens, optas rem tuam, ita quàm primum moriar.

Fortaſſe

Fortaſſe inter has uoces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? Nemo te tenet, euade quà uiſum eſt. Elige quālibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nēpe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtratur. Aqua, terra, ſpiritus. Omnia iſta tam cauſa uiuendi ſunt, quàm uiæ mortis. Ita quamprimū moriar. Quamprimū iſtud, quod eſſe uis? quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas poteſt. Imbecillæ mētis iſta ſunt uerba, & † hac deteſtatione miſeriā deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitam roga & ſalutē. Si mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere: Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem uaniſſimā agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit, nondum illas ſoluiſti. Iā cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, uentilare. Remoue iſta luſoria arma, decretorijs opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet, qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit, Negemus ſapere, bonum eſſe, ut hoc totum ſtudium derideatur, tāquā operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubij eſt oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futurā adoleſcētiam pueritia uiribus aut ullo robore intelligat? Aegro interim nihil uentura ſanitas prodeſt, nón magis quàm currentem luctantemq́; poſt multos ſecuturum ſenſus ocium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurū eſt? Nā quod bonum eſt, utiq; prodeſt, niſi præſentia prodeſſe non poſſunt, Si non prodeſt, bonum non eſt utiq;, ſi prodeſt iam eſt. Futurus ſum ſapiēs, hoc bonum erit cum fuero, interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale † eſſe. Quomodo oro te quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis uis probari, non eſſe aliquid quàm ſi dixero, futurum eſt? Nōdum enim ueniſſe apparet, quod uenit. Ver ſecuturum eſt. Scio nunc hyemē eſſe. Aeſtas ſecutura eſt, ſcio æſtatē non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam ſpero, ſed interim non ſapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurū eſt, ut ſapiam, ex hoc licet nondū me ſapere intelligas. Non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeūt, nec apud eundē ſunt unà bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquā opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturiēti filiæ ſolicitus accerſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulā † laterunculariam perſpicit, ut ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nūciātur, & incendiū domus, & periculū liberorū, & obſidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce iſtis naufragiū, motuſq; terrarū, & quicquid aliud timeri pòteſt. Inter iſta diſtrictus rebus nihil aliud quàm animū oblectātibus uacas. Quid inter ſapientiā & ſapere interſit inquiris? Nodos nectis ac ſoluis, tāta mole impēdente capiti tuo? Nō tā benignū ac liberale tēpus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & uides quàm multa etiā diligentiſſimis pereant. Aliud ualetudo ſua cuiq; abſtulit, aliud ſuorū, aliud neceſſaria negocia, aliud publica occupauerūt. Vitam nobiſcū diuidit ſomnus, † & hoc tēpore tā anguſto, & rapido, & nos auferēte, quid iuuat maiorē partē mittere in uanū? Adijce nūc, quòd aſſueſcit animus delectare ſe potius quàm ſanare, & philoſophiā oblectamētū facere cū remediū ſit. Inter ſapientiā & ſapere quid interſit neſcio. Scio mea nō intereſſe ſciā iſta, an neſciā. Dic mihi cū quid inter ſapientiā & ſapere interſit didicero, ſapiā? Cur ergo potius inter uocabula me ſapiētiæ detines, quàm inter opera. Fac me fortiorē, fac me ſecuriorē, fac fortunę parē, fac ſuperiorē. Poſſum autem ſuperior eſſe, ſi fecero omne quod diſco. Vale.

al. hac deſtinatione miſericordiam captandis.

al. eſt.

al. latrunculariam.

forte, ex hoc.

EPIST. CXIX. Præmittens de mundanorum ſollicitudine, & ſapientis ſecuritate, quid ſit bonum, Et quæ honeſti & boni differentia, demonſtrat.

EXigis à me frequētiores epiſtolas. Rationes cōferamus, ſoluēdo non eris. Conuenerat quidē, ut tua priora eſſent, tu ſcriberes, ego reſcriberē. Sed non ero difficilis, bene credi tibi ſcio, itaq; in anteceſſum dabo. Nec faciā quod Cicero uir diſer-

tiſsimus ſacere Atticum iubet, ut etiam ſi rem nullam habebit, quod in buccã uene-
rit ſcribat. Nunc̃ poteſt deeſſe quod ſcribã, ut omnia illa quæ Ciceronis implent e-
piſtolas tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis uiribus pugnet:
quis conſulatum fiducia Cæſaris, quis Pompei, quis † aperte petat: quàm durus ſit *al. arte*
fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinqui, nũmũ mouere non poſ-
ſunt. Sua ſatius eſt mala quàm aliena tractare, ſe excutere & uidere, quàm multarũ
rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt mi Lucili, egregiũ, hoc ſecurũ ac li-
berũ, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundum tri-
bubus uocatis, cum candidati in templis ſuis pendeant, & alius nũmos pronunciet,
alius per ſequeſtrem agat, alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus
contingendam manum negaturus eſt, omnes attoniti, uocem præconis expectant,
ſtare ocioſum, & ſpectare illas nundinas nec ementẽ quicq̃, nec uendẽtem. Quanto
hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut cõſularia comitia ſecurus intuetur.
ſed magna illa, in quibus alij honores anniuerſarios petunt, alij perpetuas poteſta-
tes, alij bellorũ euẽtus proſperos triũphosq́, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos,
alij ſalutem ſuam ſuorumq́. Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplica-
re, & dicere, nihil mihi tecũ fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Cato-
nes repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc eſt priuatam facere fortunam. Libet er-
go hæc inuicẽ ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiã, circunſpicienti-
bus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid peſtiferi conſequantur, per mala ni-
tuntur in malum, petuntq́ mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto
ſatis fuit, quod optanti nimiũ uidebatur? Non eſt, ut æſtimant homines, auida felici-
tas, ſed puſilla. Itaq́ neminẽ ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longe ab illis iaces. Ei
uero qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit aſcendere. Iſtud
quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia ueri, tan-
quam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut mino-
ra quàm ſperauerint, adepti ac multa paſsi uident, maiorq́ pars miratur ex interual-
lo fallẽtia, & uulgo bona pro magnis ſunt. Hoc ne nobis quoq́ eueniat, quæramus
quid ſit bonũ. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud
aliter expreſsit. Quidã ita finiũt, Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe uocat.
Huic ſtatim opponitur. Quid ſi inuitat quidẽ, ſed in perniciẽ? Scis quàm multa ma-
la blanda ſint. Verũ, & uериſimile, inter ſe differunt ita. Quod bonum eſt, uero iungi-
tur, non eſt enim bonũ, niſi uerum eſt. At quod inuitat ad ſe, et allicit, facie ueriſimile
eſt, ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonũ eſt, quod ad petitionem
ſui mouet. uel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idẽ opponitur.
Multa enim impetum animi mouent, quæ petantur petẽtium malo. Melius illi, qui
ſic finierunt, Bonũ eſt quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita
demum petendũ eſt, cum cœpit eſſe expetendũ. Iam & honeſtum eſt, hoc enim per-
fecte eſt petendũ. Locus ipſe me admonet, ut quid interſit inter bonũ honeſtumq́,
dicã. Aliquid inter ſe habet mixtũ & inſeparabile, nec poteſt bonũ eſſe, niſi cui ali-
quid honeſti ineſt, & honeſtũ utiq́ bonũ eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtũ
eſt perfectũ bonũ, quo beata uita completur, cuius contactu alia quoq́ bona fiunt.
Quod dico tale eſt. Sũt quædã neq́ bona, neq́ mala, tãquam militia, legatio, iuriſdi-
ctio. Hæc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiũt, & ex dubio in bonum
tranſeunt. Bonũ ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex hone-
ſto fluit, honeſtũ ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit. Quod honeſtum eſt,
niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidã finitionem reddiderunt. Bonũ eſt quod ſe-
cundum naturam eſt. Attende quid dicam, quod bonum eſt, & ſecundum naturam
eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ
conſentiunt, ſed tam puſilla ſunt, ut nõ conueniat illis boni nomẽ. Leuia enim ſunt,
& contẽnenda. Nullũ etiam minimum contemnendum bonum. Nam quãdiu exi-
guum eſt, bonũ non eſt. Cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid a-
gnoſcitur bonũ? Si perfecte ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt

ſecundum

ſecundum naturam,eſſe.Hæc eius proprietas eſt.Fateris & alia ſecundũ naturã qui
dem eſſe,ſed bona non eſſe.Quomodo ergo illud bonũ eſt,cum hæc non ſint: quo-
modo † ad illã proprietatem peruenit,cum utriq; præcipuũ illud cõmune ſit,ſecun- *al.ad aliam*
dum naturã eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouũ eſt, quædã creſcẽdo mu-
tari. Infans fuit, factus eſt pubes, alia eius proprietas fit, ille irrationalis eſt, hic ra-
tionalis. Quædã incremento non tantũ in maius exeũt,ſed in aliud.Nõ fit,inquit,
aliud quod maius fit. Vtrũ lagenã an doliũ impleas uino, nihil refert,in utroq; pro
prietas uini eſt. Exiguũ mellis põdus, & magnũ, ſapore nõ differt. Diuerſa ponis
exẽpla.In iſtis enim eadẽ qualitas eſt,quamuis augeãtur,manẽt. Quædã amplifica
ta in ſuo genere,in ſua proprietate perdurant:quædã poſt multa incremẽta, ultima
demũ uertit adiectio,& nouã illis,aliamq; quam in qua fuerũt cõditionẽ imprimit.
Vnus lapis facit fornicẽ.Ille q latera inclinata cuneauit,& interuẽtu ſuo uinxit. Sũ-
ma adiectio quare plurimũ facit,uel exigua? quia nõ auget,ſed implet.Quædã pro-
ceſſu priorẽ exuũt formã,& in nouã trãſeũt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in *locus corru-*
magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt,infinitum cœpit uocari quod longe aliud *ptus,uide*
factum eſt quàm fuit,cum magnũ uideretur.Sed finitũ eodẽ modo aliquid difficul- *annotationes.*
ter ſecari cogitauimus, nouiſsime creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt.
Sic ab eodem quod uix & ægre mouebatur,proceſsimus ad immobile.Eadem ratio
ne aliquid ſecundum naturam fuit,hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tran-
ſtulit,& bonum fecit. Vale.

EPIST.CXX.De parſimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ,
& quòd nunquam parum eſt,quod ſat eſt.

QVoties aliquid inueni, non expecto donec dicas,in commune, ipſe mihi dico.
Quid ſit quod inuenerim quæris? Sinũ laxa,merum lucrũ eſt.Docebo quomo-
do fieri diues celerrime poſsis,quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maxi-
mas te diuitias † compendiario ducam.Opus erit tamen tibi creditore,ut negocia- *al.compendia*
ri poſsis.Aes alienũ facias oportet,ſed nolo per interceſſorem mutueris,nolo pro- *ria,ſcilicet,*
xenetæ nomen tuum iactent.Paratum tibi creditorem dabo,Catonianum illud,à te *uia.*
mutuum ſumes.Quantulumcunque eſt,ſatis erit,ſi quicquid deerit,id à nobis petie
rimus.Nihil enim mi Lucili,intereſt,utrum non deſideres,an habeas. Summa rei in
utroque eſt eadem,Non torqueberis:nec illud præcipio,ut aliquid naturæ neges.
Contumax eſt,non poteſt uinci,ſuum poſcit:ſed ut quicquid naturam excedit,ſcias
precarium eſſe non neceſſarium,Eſurio,edẽdum eſt. Vtrum hic panis ſit plebeius,
an ſiligineus,ad naturam nihil pertinet.Illa uentrem non delectari uult, ſed imple-
ri.Sitio,Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta,an ea quam multa niue eliſe
ro,ut rigore refrigeretur alieno,ad naturam nihil pertinet.Illa hoc unum iubet, ſi-
tim extingui.Vtrum ſit aureum poculum an cryſtallynum,an † uitreum, an tybur- *al.mirrhinum*
tinus calix,an manus concaua,nihil refert.Finem omnium rerum ſpecta,& ſuperua
cua † deuites.Fames me appellat,ad proxima quæque tendatur manus, ipſa mihi *al.dimittes*
commendabit,quodcunq; comprehendero. Nihil contẽnit eſuriẽs. Quid ſit ergo,
quod me delectauerit,quæris? Videtur mihi egregiè dictum. Sapiens diuitiarum
naturalium eſt † quæſtor accerrimus.Inani me,inquis,lãce numeras.Quid eſt illud *al.queſitor.*
inane? Iam ego paraueram fiſcos,Circumſpiciebã in quod me mare negociaturus
immitterẽ, quod publicum agitarem, quas accerſerem merces?Decipere eſt iſtud,
docere paupertatem,cum diuitias promiſeris.Ita tu pauperem iudicas, cui nihil de
eſt?Suo,inquis,& patientiæ ſuæ beneficio,non fortunæ.Ideo ergo illum non iudi-
cas diuitem,quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrũ malis habere multum an
ſatis?Qui multum habet,plus cupit,quod eſt argumentum,nondum illum ſatis ha-
bere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod nunquam diuitijs contingit, finem. An
has ideo non putas eſſe diuitias,quia propter illas nemo proſcriptus eſt? Quia pro-
pter illas nulli uenenũ filius,nulli uxor impegit?Quia in bello tutę ſunt?Quia in pa
ce ociosæ?Quia nec habere illas periculoſũ eſt, nec operoſũ diſponere? An parum
habet,qui tantũ non alget,non eſurit,non ſitit?Plus Iupiter non habet. Nunquam

parum eſt quod ſatis eſt. Nunquam multum eſt, quod ſatis nõ eſt. Poſt Dariũ & Indos pauper eſt Alexander Macedo, quęrit quod ſuũ faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanũ claſſes mittit nouas, & (ut ita dicã) mundi clauſtra perrũpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentiũ, & tanta initiorũ ſuorũ unicuiq; cũ proceſſit, obliuio. Ille modò ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, de tãto fine terrarum per ſuum rediturus orbem, triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit, imò contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſsit. Quæris quæ ſit huius rei cauſa? Plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem uoles mihi ex his, quorum nomina cum Crœſo Licinioq; numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quicquid habet, & quicquid ſperat, ſimul computet. Iſte, ſi mihi credis, pauper eſt: ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed ut ſcias quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coartare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populũ, & in ſe cõuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoq; eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat, ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas, ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere, debemus, febris illum tenet. Eodem modo dicendum eſt, diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc quod nemo monetur ſatis, ut omnia naturalibus deſiderijs metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere uitia deſiderijs noli. Quæris quali menſa, quali argento, quàm paribus miniſtris & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum natura deſiderat. Num tibi cum fauces uret ſitis, aurea quæris Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter Pauonem rhombũq;? Ambitioſa non eſt fames, contenta deſinere eſt. Quò deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. Quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoq; eſuriat, quemadmodum non impleat uentrem, ſed farciat, quemadmodum ſitim prima potione ſedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod † neceſſitas faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectũ. Hoc parum decens, illud parum laudatum, oculos hoc meos lædit. Id pactũ eſt ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura deſcripſit, ut ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt & in promptu, delitijs omnia miſerè ac ſolicitè comparãtur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerãdo, & cogitemus nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quàm quia quicquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur. Vale.

Crœſus cum Licinio Craſſo recte committuntur, uterq; ditiſſimus.

al. neceſſitati

PINCIANI IN LIB. VICESIMVMPRIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 115. *Barba & coma nitidos de capſula tortos*] *Diſcapſulatos pleraq; exemplaria non de capſula tortos. Codex Frãciſcanus, de capſula totos. Nemo illũ amabilẽ*] *Lege illã, nõ illũ, de facie enim loquitur, ex eadẽ. Et aciẽ noſtrã aut ſplẽdore nimio repercutiũt, aut obſcure retinẽt*] *Scribẽdũ reor obſcuritate, nõ obſcurẽ: ut ſplẽdori opponat obſcuritas. An diues an bonus nemo, oẽs quærũt*] *Caſtiga. An diues ſit, oẽs quærimus, nemo an bonus, ex eadẽ.*

Epiſt. 118. *Itaq; inquit quàm primum moriar*] *Legendum puto, non Itaq;, ſed Ita. Nam uidetur principiũ eſſe à uoto ſumptũ hominis qui ægritudini manus dederat. Nemo autẽ incipit à uerbo Itaq;, Idẽ uitium mox paulo bis caſtigãdũ.*

Epiſt. 119. *Lis & honeſtum eſt*] *Superfluit, uerbum, eſt, ex uetere lectione. Legendaq; hæc uerba ut puto per conſequentiam cum præcedentibus nulla diſtinctione. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinẽ eius ſequendo laſſatus eſt infinitum cœpit uocari quod longe aliud factum eſt quàm fuit cum magnum uideretur. Sed finitum eodem modo, cætera*] *Verba hæc uitioſiſſimè habentur in omnibus & priſcis & neotericis codicibus nullo uel minimo apparente ueſtigio antiquæ ſynceræq; lectionis. Promam nihiloſecius ſententiam meam. Cui quãtum tribuere*

debeat

lebeat aliorum eſto iudicium. Certe facilius ea lectione quam coniecto, Senecæ mens percipietur. Ad hũc ergo modum ſcribendum exiſtimo. Vbi humus aliquid diu protulit qui in magnitudine eius ſecanda laſſatus eſt infinitum cœpit uocare quod longe aliud factum eſt, quàm fuit cum magnum uideretur, ſed finitum. Eodẽ modo, cætera. Quidam codices adijciunt coniunctionem, & ſed & finitum. Catonianum illud à te mutuum ſumes] Corrigendum credo Hecatonianum illud à te mutuum ſumes, nam Hecatonis teſtimonium frequens eſt in Seneca. Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero] in eadem aliter. Vtrum hæc aqua ſit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue cliſero. Qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit] Puto legendũ, qui tantum non alget, reliqua, hoc eſt qui ferè non alget. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo quærit quod ſuum faciat] Exemplar Franciſcanum non Macedo agnoſcit, ſed Mẽtior ut ſit obiectio. Tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis] Scribe, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui, & ſi codex Franciſcanus non tanto habeat, ſed toto, ut forte legendum ſit, tot, non toto. Quorum nomina cum Crœſo Licinioq́; numerantur] Quædam exemplaria Craſſo agnoſcunt, non Crœſo rectius. Nam Crœſus cum Licinio male committitur, cum Craſſo bene, ut illud Perſij. Nunc Licini in campos, nunc Craßi mittit in ædes. Iſte ſi mihi credis pauper eſt ſi tibi poteſt eſſe] Corrige. Iſte mihi crede pauper eſt ſi poteſt eſſe, ex omni ſcripta lectione. Hic ipſe quem circa naturam diximus] Exemplar Scholaſticum, hic ipſe quẽ citra naturam dicimus Exemplar familiare, hic ipſe de quo circa naturam dicimus. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio] Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XXII.

EPIST. CXXI. Quomodo ad nos boni honeſtiq́; noticia peruenerit, ubi notat eos qui aſſiduè ſuum ſtatum uariant.

EPiſtola tua per plures quæſtiunculas uagata eſt, ſed in una conſiſtit, & hanc expediri deſiderat, Quomodo ad nos boni honeſtiq́; noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, apud nos tantum diuiſa, Quid ſit hoc dicam. Bonum putãt eſſe aliqui, quod utile eſt. Itaque hoc & diuitijs, & equo & uino, & calceo nomen imponunt. Tanta fit apud illos boni uilitas, & adeo uſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat, tanquam piè curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamq́; ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex uno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, utique bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim: hoc unum dicam. Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti poteſt. Vides autem diuitijs, nobilitate, uiribus, quàm multi male utãtur. Nũc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici. Quomodo ad nos prima boni honeſtiq́; noticia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in noticiam incidiſſe: quod eſt incredibile, uirtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis uidetur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio Per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicãte. Hoc uerbum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnãdum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, ſed tanquam uſitato. Quæ ſit hæc analogia dicam. Noueramus corporis ſanitatem, ex hac collegimus eſſe aliquã, & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus eſſe, & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerũt, hæc cœpimus tãquam perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorq́; celabat. Hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam ultra uerum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiusq́; regno iudicauit, regias opes poſſe cõtemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias: eiuſdem animi fuit, auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati ſumus ingentem uirum, quem non regis, non contra regẽ promiſſa flexiſſent, boni exẽpli tenacẽ; quod difficilimũ eſt, in bello innocẽtem,

qui aliquod eſſe crederet, etiam in hoſtes neſas, qui in ſumma paupertate qua ſibi
decus fecerat, nõ aliter reſugit diuitias quàm uenenũ. Viue, inquit, beneficio meo
Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium nõ poſſe corrumpi. Oratius Co-
cles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimiq; à tergo ſibi reditum, dũmodo iter ho-
ſti auferetur iuſsit, & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingẽti ruina tigna
ſonuerunt. Poſtq; reſpexit, & extra periculum eſſe patriã periculo ſuo, ſenſit, ueni-
at ſi quis uult, inquit, ſic euntem ſequi, deditq; ſe in præceps: & non minus ſolicitus
in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quàm ut ſaluus exiret, retento armorũ ui-
ctriciũ decore, tam tutus rediјt, quàm ſi ponte ueniſſet. Hæc & huiuſmodi facta ima
ginem nobis oſtendere uirtutis. Adijciam quod mirum ſortaſſe uideatur. Mala in-
terdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, ut
ſcis uirtutibus uitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic
mentitur prodigus liberalem, cum plurimum interſit, utrũ quis dare ſciat, an ſerua-
re neſciat. Multi, inquam, ſunt Lucili, qui non donãt, ſed proijciunt. Non uoco ego
liberalem, pecuniæ ſuæ iratũ. Imitatur negligentia ſacilitatem, temeritas ſortitudi-
nem. Hęc nos ſimilitudo coegit attẽdere, & diſtinguere ſpecie quidem uicina, re au
tem plurimum inter ſe diſsidẽtia: dum obſeruamus eos quos inſignes egregiũ opus
fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno
impetu, ſed ſemel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animoſe pauper-
tatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempſimus uirum. A-
lium uidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & pu-
blica & priuata ſancte ac religioſę adminiſtrantem, non deeſſe ei & in his quæ tole
randa erant patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuen-
dum eſſet, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & laſsi-
tudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper & in omni actu
par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed more eò perductus, ut non tantum recte facere
poſſet, ſed niſi recte, ſacere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe uirtutem,
hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refręnari, metus comprimi, facien
da prouideri, reddenda diſtribui. Comprehendimus temperantiam, ſortitudinem,
prudentiam, iuſtitiam, & ſuum cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intel
leximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe
actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt il-
la beata uita ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum no
bis apparuit? dicam. Nunquam uir ille perfectus adeptusq; uirtutem, fortunæ male
dixit. Nunquam accidentia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe uniuerſi & militem credẽs,
labores uelut imperatos ſubijt. Quicquid inciderat, non tanquam malum aſperna-
tus eſt, & in ſe caſu delatum: ſed quaſi delegatum ſibi hoc qualecunq; eſt, inquit, me-
um eſt, aſperum eſt, durũ eſt, in ipſo nauemus operam. Neceſſario itaq; magnus ap-
paruit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de ſato ſuo queſtus eſt, fecit multis
intellectum ſui, & non aliter quàm in tenebris lumẽ effulſit, auertitq; in ſe omnium
animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſq; rebus pariter æquus. Ha-
bebat perfectum animum, ad ſummã ſui adductus, ſupra quã nihil eſt niſi mens dei,
ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquã magis diuinũ eſt, quàm
ubi mortalitatẽ ſuam cogitat, & ſcit in hoc natũ hominẽ, ut uita defungeretur: nec
domũ eſſe hoc corpus, ſed hoſpitiũ, & quidẽ breue hoſpitium, quod relinquendum
eſt, ubi te grauem eſſe hoſpiti uideas. Maximum inquam mi Lucili, argumentũ eſt
animi ab altiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta,
ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui unde uenerit, meminit. Non ui-
demus quàm multa nos incõmoda exagitent, quàm male nobis conueniat hoc cor
pus. Nũc de uẽtre, nunc de capite, nunc de pectore ac ſaucibus quęrimur. Aliàs ner
ui nos, aliàs pedes uexant. Nunc deiectio, nunc diſtillatio. Aliquando ſupereſt ſan-
guis, aliquando deeſt. Hinc atq; illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in
alieno habitãtibus. At nos corpus tã putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus

& in

& in quantum poteſt ætas humana protendi,tantum ſpe occupamus,nulla conten
ti pecunia,nulla potentia.Quid hac re fieri impudentius,quid ſtultius poteſt?Nihil
ſatis eſt morituris,imò morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo ſtamus, &
illò unde nobis cadendum hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens
noſtra ſit.Hoc quod futurum dico,† nunc maximè fit, & pars eius magna iam facta al.cum
eſt.Nam quod uiximus tempus eo loco eſt, quo erat antequã uiximus. Erramus au-
tem,qui ultimum timemus diem,cum tantundem in mortem ſinguli conferãt. Non
ille gradus laſſitudinem facit,in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies
extremus peruenit,accedit omnis.Carpit nos illa, non corripit. Ideò magnus ani-
mus conſcius ſibi melioris naturæ,dat quidem operam,ut in hac ſtatione, qua poſi-
tus eſt,honeſtè ſe atq; induſtriè gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt
ſuum iudicat,ſed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquẽ hu-
ius uideremus conſtantiæ,quid ni ſubiret nos ſpecies non uſitatæ indolis? Vtique ſi
hanc,ut dixi,magnitudinem ueram eſſe oſtendebat. Qualitatis ueræ tenor perma-
net,falſa non durant.Quidam alternis Vatinij,alternis Catones ſunt.Et modo parũ
illis ſeuerus eſt Curius,parum pauper Fabricius,parum frugi & contentus uili Tu
bero.Modò Licinium Craſſum diuitijs,Apicium cœnis, Mecœnatem delitijs pro-
uocant.Maximum indicium eſt malæ mentis,fluctuatio,& inter ſimulationem uir-
tutum,amoremq; uitiorum,aſſidua iactatio, Is habebat ſæpe ducentos, Sæpe decẽ
ſeruos:modò reges atq; tetrarchas. Omnia magna loquens: modò ſit mihi menſa
tripes,& Concha ſalis puri,toga quæ defendere frigus, Quãuis craſſa,queat: de-
cies centena dediſſes Huic parco paucis contento,quinq; diebus Nil erat in locu
lis. Omnes iſti tales ſunt,qualem hunc deſcribit Horatius Flaccus, nunquam eun-
dem,nec ſimilem quidem ſibi.Adeò in diuerſum aberrat.Multos dixi, propè eſt ut
omnes ſint.Nemo non quotidie,& conſilium mutat,& uotum: modò uxorem uult
habere,modò amicam: modò regnare uult,modò id agit, ne quis ſit officioſior ſer-
uus:modò dilatat ſe uſq; ad inuidiam, modò ſubſidit & contrahitur infra humilitatẽ
uerè iacentium:nunc pecuniam ſpargit,nũc rapit. Sic maximè coarguitur animus
† imprudens,alius prodit atq; alius,& (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt.Ma- al.impudens
gnam rem puta unum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo unum agit.
Cæteri multiformes ſumus.modò frugi tibi uidebimur & graues, modò prodigi &
uani.Mutamus ſubinde perſonam,& contrariam ei ſumimus,quam exuimus. Hoc
ergo à te exige,ut qualem inſtitueris pręſtare te,talem uſq; ad exitum ſerues.Effice
ut poſſis laudari,ſi minus,ut agnoſci.De aliquo,quẽ uidiſti heri, meritò dici poteſt,
hic quis eſt? Tanta mutatio eſt. Vale.

EPIST. CXXII. Quomodò omnibus animalibus ſit conſtitutio-
nis ſuæ tempus,& quòd omnibus conſtitutionis ſuæ ſen
ſus eſt, & quid ſit conſtitutio.

Litigabis ego uideo,cum tibi hodiernam quæſtiunculã, in qua ſatis diu hæſimus,
expoſuero.Interim enim clamabis hoc quod clamare ſoles: Hoc quid ad mores?
Sed exclamãti, tibi primũ alios opponam,cum quibus litiges, Poſidonium & Ar-
chidemum.Hi iudicium accipient,deinde dicam. Non quicquid morale eſt, bonos
mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad
ueſtiendum,aliud ad docendum,aliud ad delectandum. Omnia tamẽ ad hominem
pertinent,etiam ſi non omnia meliorẽ eum faciunt.Mores alia aliter attingũt. Qui
dam illos corrigunt & ordinant, quidam naturam eorum & originem ſcrutantur:
cum quæritur,quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæ
teris,lõge me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies,qui haben
di ſint,niſi quid homini ſit optimum inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc
demum intelliges,quid faciendum tibi,quid uitandum ſit,cum didiceris quid natu-
ræ tuæ debeas.Ego,inquis,uolo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam.
Superſtitionem mihi excute,doce leue eſſe uanumq; hoc quod felicitas dicitur, u-
nam illi ſyllabam facillime accedere, Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad uirtutes ex-

 hortabor,

hortabor,& uitia conuerberabo,licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet,non deſiſtam perſequi nequitiam & affectus † efferatiſſimos inhibere,& uoluptates ituras in dolorem compeſcere,& uotis obſtrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus,& ex gratulatione natū ſit,quicquid obloquimur? Interim permitte mihi ea,quæ paulò remotiora uidentur, excutere. Quærebamus an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus. Senſus autem eſſe ex eo maxime apparet,quòd membra aptè,& expeditè mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos uarioſq; ante ſe poſuit,celerrime denotat, & inter ceram opuſq; facili uultu ac manu commeat. Sic animal in omnem uſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenę peritos,quòd in omnem ſignificationem rerum & affectuum parata illorum eſt manus,& uerborum uelocitatē geſtus aſſequitur. Quòd illis ars præſtat,his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos. nemo in uſu ſui hæſit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt,inſtituta naſcuntur. Ideò,inquit,partes ſuas animalia aptè mouebunt,quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſint. Ita ut uos dicitis,coguntur,metuſq; illa in rectum,non uoluntas mouet,quod eſt falſum. Tarda enim ſunt quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor,ut in naturalem motū etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur,& ferre ſe aſſueſcit,ſimul tentare uires ſuas cœpit,cadit,& cum fletu toties reſurgit,donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædā tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent,ac pedes exerunt,& obliquant,donec ad locum reponantur. Nullum tormentū ſentit ſupinata teſtudo. Inquieta eſt tamē deſiderio naturalis ſtatus, nec ante deſinit niti, quatere ſe,quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus,conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt,& inde membrorum tam expedita tractatio:nec ullum maius indicium habemus,cum hac illa ad uiuendum uenire noticia,quàm quod nullū animal ad uſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt,inquit,ut uos dicitis principale animi,quodam modo ſe habēs erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile,& nobis quoq; uix enarrabile,quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, ut iſtam finitionem magnæ parti hominum togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis,ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur,quàm enarratur. Itaq; infans ille quid ſit conſtitutio, non nouit,conſtitutionem ſuam nouit:& quid ſit animal neſcit,animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionē ſuam craſſe intelligit,& ſummatim,& obſcurè. Nos quoque animū habere nos ſcimus, quid ſit animus, ubi ſit,qualis ſit, & unde,neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus ac ſedem:talis ad omnia animalia cōſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiat, per quod animalia quoq; † ſentiunt. Neceſſe eſt ſenſum eius habeant,cui parent à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid,quod impetus ſuos moueat,quid ſit illud,ignorat. Et conatū ſibi eſſe ſcit,quid ſit,aut unde ſit,neſcit. Sicut infantibus,ſic quoq; animalibus principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis,inquit,omne animal primum conſtitutioni ſuæ cōciliari,hominis aūt conſtitutionē rationalem eſſe,& ideò conciliari hominem ſibi, non tanq; animali,ſed tanq; rationali. Ea enim parte ſibi charus eſt homo,qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondū ſit? Vnicuiq; ætati ſua cōſtitutio eſt. Alia infanti, alia puero,alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt. Huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. Enati ſunt dentes. huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in ſegetē frugemq; uentura eſt,aliam conſtitutionē habet tenera & uix eminēs ſulco:aliam cum conualuit & molli quidem culmo,ſed qui feratonus ſuū conſtitit: aliā cum flaueſcit,& ad aream ſpectat & ſpica eius induruit,in quācunq; conſtitutionē uenit,eā tuetur,in eam cōponitur. Alia eſt ætas infantis,pueri,adoleſcētis,ſenis.

Ego

Margin notes: al. effrenatiſſimos — forte, ſunt.

Ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atq; alia cuiq; conſtitutio ſit; conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerũ mihi aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura cõmendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neq; enim ſi aliquid illi maius in quod tranſeat reſtat, non hoc quoq; in quo naſcitur ſecundum naturam eſt. Primum ſibi ipſi conciliatur animal, debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curã ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hęc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abijcit. Et quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſq; cõmiſſus eſt. Itaq; ut in prioribus epiſtolis dixi, tenera quoq; animalia e materno utero uel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoq; tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto uiuentibus. Nullũ animal ad uitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris, aut mortiferæ rei poteſt? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius ſi intellexerint, facíant. Quid eſt quare pauonẽ, quare anſerem gallina non refugiat, quũ tanto minorem & ne notum quidem ſibi accipitrẽ? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam. Nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec unquam obliuiſcuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea non fiunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & uarium, quod uſus docet. Quicquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conatur. Sentit ſe carne cõſtare. Itaq; ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quicq;, & quæ iuuant, illa petit, læſura formidat. Naturales à contrarijs aſpernationes ſunt, ſine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine conſilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non uides quàm nulli mortaliũ imitabilis ſit illa araneæ textura? Quanti operis ſit fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaq; nullum eſt animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quicquid ars tradit, ex æquo uenit quod natura diſtribuit. Hęc nihil magis quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit. Ideoq; etiam ſimul incipiunt, & diſcere & uiuere. Nec eſt mirum cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate ſui. Non poterãt ſalua eſſe, ni uellent. Nec hoc per ſe profuturum erat, ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes uilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoq; & brutis quamuis in cætera torpeant, ad uiuendum ſolertia eſt. Videbis quæ alijs inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe. Vale.

EPIST. CXXIII. De his qui officia lucis noctiſq; peruertunt. Et quòd naturam ſequentibus omnia facilia ſunt & expedita.

DEtrimentũ iam dies ſenſit, reſiliuit aliquantulũ, ita tamen, ut liberale adhuc ſpatium† ſit, ſi quis cum ipſo (ut ita dicam) die ſurgat officioſior, meliorq;, ꝙ ſi quis al. ſuperſit
illum expectat, & luce prima exuat. Turpis qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius uigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſq; peruertunt, nec ante diducunt oculos heſterna graues crapula, ꝙ appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) ſedibus

noſtris

noſtris ſubditos è contrario poſuit. Noſq; ubi primus equis oriens afflauit anhe-
lis, Illis ſera rubens accendit lumina ueſper. Talis horum contraria omnibus nõ
al. quidam regio ſed uita eſt. Sunt †quidem in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait,
nec orientem unquam ſolem uiderunt, nec occidentẽ. Hos tu exiſtimas ſcire, quem-
admodum uiuendum ſit, qui neſciunt quando. Et hi mortem timent, in quam ſe uiui
forte, ominis condiderunt, tam infaſti †homines, quàm nocturnæ aues ſunt. Licet in uino unguen
toq; tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula diſtrictis, totũ
al. diducant peruerſæ uigiliæ tempus †deducant, non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. Mor-
tuis certè interdiu parentantur. At mehercules nullus agẽti dies longus eſt. Exten-
damus uitam. Huius & officium & argumentum actus eſt. Circumſcribatur nox, &
aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, ut immotæ
facile pingueſcant, in obſcuro continentur, Ita ſine ulla exercitatione iacentibus,
forte, ita tumor pigrum corpus inuadit, & per ſuperbam umbrã iners ſagina ſuccreſcit. †At
iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt, fœda uiſuntur. Quippe non ſpecioſior
al. marcidi illis, quàm morbo pallentibus color eſt, languidi, & †euanidi albent, & in uiuis caro
morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim, quanto plus tenebra
rum in animo eſt. Ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquã oculos te-
nebrarum cauſa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi
diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturã pugnãt.
Omnia debitum ordinem deſerunt, hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis,
nec tantum diſcedere à recto, ſed quàm longiſſimè abire. Deinde etiam è contrario
iſti non uidentur tibi contra naturã uiuere? qui ieiuni bibunt, qui uinũ recipiunt ina
nibus uenis, & ad cibum ebrij tranſeunt. Atqui frequens hoc adoleſcentium uitium
eſt. Qui uires excolunt, in ipſo penè balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant,
ut ſudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, ſubinde diſtringãt.
Poſt prandium aut cœnam bibere uulgare eſt. Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, &
ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere
penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi con
tra naturam uiuere, qui commutant cum fœminis ueſtem? Non uiuunt contra na-
turam, qui expectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius,
uel miſerius poteſt? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati poſſit, & cum illum con
tumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra na-
turam, qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentoq; aquarum calentium, & calorũ
forte, brumalium apta mutatione †brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra na-
turam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt, quorum ſyluæ in tectis domorum ac
faſtigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non uiuunt
contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicatè natare ipſi
ſibi uidentur, ubi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt
omnia contra naturæ conſuetudinem uelle, nouiſſime in totum ab illa deſciſcunt.
Lucet, ſomni tempus, quies eſt, nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandea-
mus. Iam lux propius accedit, tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod popu-
lus. Res ſordida eſt, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur † propius
al. proprium nobis, ac peculiare mane fiat. Iſti mihi uero defunctorum loco ſunt. Quantulum e-
nim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam
agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atylium Butam prætori-
um, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tyberius paupertatem confiten-
ti, ſero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poe-
ta & amicitia Tyberij notus † & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat.
al. frequenter, ſed locus procul dubio mendoſus. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad
recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius poſſum agere. Paratus
ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cum hos uerſus recitaſſet:

Incipit ardentes phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo

Argutis reditura cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat.

Varus eques Romanus L. Vinitij comes, cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum ſubinde recitaſſet,

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit.

Idem Varus inquit: Quid dicis? Iam nox eſt, ibo & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta, quam ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſa autem eſt ita uiuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtimēt noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea luxurioſi uitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum uiuunt, uolunt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaque male habent quoties non faciunt quod excitet famam. Multi bona comedūt. multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantiſſimus, habitaſſe ſe ſupra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum ſonos, Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis clamorem concitatum, Quæro quid ſit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum? uelle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, Pueri uocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, † à balneo exiſſe. *al. ab aluco* Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaq; † crebro dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum: *forte, Pedo* Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari ſi, tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam ſequentium. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent, Ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à cæteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundicijs uehiculorum, ſic uolunt ſeparare etiam temporum diſpoſitiones: nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui ut ita dicam, retro uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus non alia uita eſt, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIIII. De abſtinentia & temperantia eſus, & de adulatione uitanda, & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coci, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor. quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias, quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando aſtruas. Non habet panem meus piſtor, ſed habet uillicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus, Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis †, à dijs optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid uult habere nemo poteſt, illud poteſt, nolle quod non habet, rebus oblatis

Locus eſt corruptiſſimus, quē nec Eraſmi, nec Pinciani diligētia reſtituit. legi poteſt, inſtructis occurrunt. nā illa uerba interpoſita ex alio loco uidētur.

oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus uenter, & contumeliæ
patiens. Aeſtimari non poteſt, quantam uoluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo
mea ſibi ipſa acquieſcit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium
quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc qualiſcunque cœ-
Dialis cœna. na Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubito. Hoc
enim eſt ſimplicius & uerius. Nam ubi ſe præparauit & indixit ſibi patientiam, non
æquè apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta quæ
ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placidus aſpexit, ſi non excan-
duit, non litigauit, ſi quod dari debetet, ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogi-
tauit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent non
intelleximus, niſi cum deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, nō quia debebamus,
al. autem ſed quia habebamus. Quàm multa †ante parabamus, quia alij parauerunt, quia a-
pud pleroſque ſunt. Inter cauſas malorum noſtrorum eſt quod uiuimus ad exempla,
nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod ſi pauci facerēt, nol-
lemus imitari, cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſe-
quimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt. Omnes iam ſic
peregrinantur, ut illos Numidarum pręcurrat equitatus, ut agmen curſorum ante-
cedat. Turpe eſt nullos eſſe, qui occurrentes uia deijciant, qui honeſtum hominem
forte, famulos uenire magno puluere oſtendant. Omnes iam †mulos habēt, qui cryſtallina & mur
rina & cælata magnorum artificum manu, portent. Turpe eſt uideri eas te habere
ſarcinas totas, quæ tutò cōcuti poſſunt. Omnium pædagogia oblita facie uehūtur,
ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe eſt neminem eſſe in comitatu puero-
al. hominum rum, cuius ſana facies medicamentum deſideret. Horum †omnium ſermo uitandus
eſt. Hi ſunt, qui uitia tradunt, & aliò aliunde transferunt. Peſſimum genus horū ho-
minum uidebatur, qui uerba geſtarent. Sunt quidam qui uitia geſtant. Horum ſer-
mo multum nocet. Nam etiam ſi non ſtatim officit, ſemina in animo relinquit, ſequi-
turque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemad-
modum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam
ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: Sic
adulatorum & praua laudantium ſermo diutius hæret & quàm auditur, nec facile
eſt animo dulcem ſonum excutere, proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit.
Ideo claudendæ ſunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fe-
cerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hęc peruenitur uerba. Virtus, & philo-
al. facere, eſſe, ſophia & iuſticia, uerborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt bonæ uitæ, †fa-
bibere, cere omnia liberè, frui patrimonio, hoc eſt uiuere, hoc eſt, ſe mortalem eſſe memi-
niſſe. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & æ-
tati non ſemper uoluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit ingerere?
Quid iuuat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura eſt, iam
ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam.
Quotidie ſobrius prodis, ſic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus.
Non eſt iſtud uiuere, ſed alienæ uitæ intereſſe. Quanta dementia eſt hæredi ſuo pro-
curare, & ſibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicū magna faciat hæreditas. Plus
enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſupercilioſos alienæ ui-
tæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris. Nec dubitaueris bonā
uitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ uoces non aliter fugiendæ ſunt, quàm il-
læ quas Vlyſſes niſi alligatus præteruehi noluit. Idem poſſunt, abducunt à patria, à
parentibus, ab amicis, à uirtutibus, & in turpem uitam ac miſeram, turpius illidunt.
Quanto ſatius eſt rectum ſequi limitem, & eò ſe perducere, ut ea demum ſint tibi iu
cunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi ſecerimus duo eſſe genera rerum,
quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cę
forte, premen- tera blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, uictus aſtrictior.
tia, id eſt, quæ Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugne-
nos fugant, mus, & ab inuitantibus recedamus, aduerſus †potentia concitemur. Non uides quàm
diuerſus

diuerſus ſit aſcendentium habitus & deſcendentium? Qui per pronum eunt, reſupi nant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare, ſi aſcendas, retrò abducere, cum uitio Lucili conſentire eſt. In uoluptates deſcenditur, In res aſperas & duras ſubeundum eſt. Hic impellamus, corpora illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, Eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui uoluptatem laudant, qui doloris metus, per ſe formidabiles res, incutiunt. Illos quoq; nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad uitia. Hoc enim iactant, ſolum ſapientem & doctum eſſe amatorem, ſolus aptè ad hanc artem æquè combibendi & conuiuandi ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus ad quam uſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo eſt caſu bonus, diſcenda uirtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quàm minima & contemptiſſima aduolat. Gloria uanum & †uolatile quiddã eſt, auraq; mobilius. Paupertas nulli malum eſt niſi repugnanti. Mors malum non eſt. Quid quæris? Sola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet, quos colit uiolat. Quid enim intereſt, utrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imò ediſcenda ſunt, non debes excuſationes uitio philoſophiæ ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur. Vale. *al. uolubile*

EPIST. CXXV. Quòd bonũ non ſenſu, ſed intellectu comprætenditur. Et quòd bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio.

POſſum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuiſq; piget cognoſcere curas. Non refugis autẽ, nec ulla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi ſumma ſubtilitate nihil agitur, quod ne nunc qui dem fieri laborabo. Quæritur, utrum ſenſu an intellectu comprætendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicunq; uoluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile iudicant bonum, nos contrà intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam uoluntatem rejceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorẽ uolentes ſubiremus, nullus enim non offendit ſenſum, Præterea non eſſent digni reprætenſione, quibus nimium uoluptas placet, quibuſq; ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil uiriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed uidelicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de uita, quemadmodum de uirtute, de honeſto, ſic & de bono maloq; conſtitui. Nam apud iſtos uiliſſimæ parti datur de meliore ſententia, ut de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quàm in alijs animalibus tardior. Quod ſi quis uellet nõ oculis, ſed tactu minuta diſcernere, ſubtilior ad hoc nulla acies quàm oculorum & intentior daret, bonum malumq; dignoſcere: uides in quanta ignorantia ueritatis uerſetur, & quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloq; iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atq; ars aliquid debet habere manifeſtum ſenſuq; cõpræhenſum, ex quo oriatur & creſcat; ſic beata uita fundamentum & initium à manifeſtis ducit, & eò quòd ſub ſenſum cadit. Nempe uos à manifeſtis beatam uitam ſui initiũ capere dicitis. Dicimus beatè eſſe, quæ ſecundum naturam ſunt. Quid autem ſecundum naturam ſit, palàm & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit protinus nato, nõ dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum uoluptatem infantiæ donas, ut inde incipiat naſcens, quò conſummatus homo perueniat. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero †iacẽtem ſexus quoq; incerti, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono eſſe, apertè uideretur errare. Atqui quãtulum intereſt inter eum qui cum maximè uitam accipit, & illum qui maternorum uiſcerum latens †onus eſt? *al. latentem* *al. uermis eſt*

Vterq; quantum ad intellectum boni ac mali æquè maturus eſt, quia non magis in-
fans adhuc boni capax eſt, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare aũt bonũ
in arbore animaliq; muto non eſt? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoq; non eſt,
nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Eſt ali-
quod irrationale animal. Eſt aliquod nondum rationale. Eſt rationale, ſed imperfe-
ctum. In nullo horum bonum. Ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta quæ ret-
tuli diſtat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale eſt. In eo quod nondum ra
tionale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt, in imperfecto iam poteſt eſſe bonũ, ſed non
eſt. Ita dico Lucili, bonũ non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur,
& tantum abeſt ab infantia, quãtum à primo ultimum, quantum ab initio perfectũ
ergo nec in utero modò coaleſcente corpuſculo eſt. Quidni nõ ſit? non magis ꝙ in
ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonũ nouimus, hoc nõ eſt in prima fron
al. ſemen de, quæ emiſſa cum maximè † ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici, hoc nondum
forte, lactente eſt in herba † latente, nec cum folliculo ſe excrit ſpica mollis, ſed cum frumentum æ-
ſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonũ ſuum niſi con-
ſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio
perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſub-
ijciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueritia nõ ſperet, adu-
leſcentia improbe ſperet. Bene agitur cum ſenectute, ut illuc longo ſtudio, intẽtoq;
peruenit: Vbi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe
arboris, aliquod herbæ. Poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verùm bonũ nec in ar-
al. precariò boribus, nec in mutis animalibus eſt, hoc quod in illis bonum eſt, † prædicatione bo
num dicitur. Quod eſt, inquis? hoc quod ſecundum naturam cuiuſq; eſt. Bonum qui
dem cadere in mutum animal nullo modo poteſt. Felicioris meliorisq; naturæ eſt,
niſi ubi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quatuor hæ naturę ſunt, arboris, animalis,
hominis, & dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eandem naturam habent. Illa diuer-
ſa ſunt, quod alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo unius bonum na
tura perficit, dei ſcilicet: alterius cura, hominis ſcilicet. Cætera in ſua natura perfe-
cta ſunt, non uerè perfecta à quibus abeſt ratio. Hoc enim demũ perfectum eſt, quod
ſecundum uniuerſam naturam perfectum eſt. Vniuerſa autẽ natura rationalis eſt,
cętera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo nõ poteſt beata uita eſſe, nec id po
teſt quo beata uita efficitur, Beata autem uita bonis efficitur. In muto animali non
eſt quo beata uita non efficitur. Ergo in muto animali bonum nõ eſt. Mutũ animal
ſenſu cõpræhendit præſentia; præteritorum reminiſcitur, cum id incidit quo ſenſus
admonetur: tanquam equus reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotus eſt. In
ſtabulo quidem nulla uiæ, quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium uerò tem-
pus, id eſt futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorũ uideri perfe-
cta natura, quibus uſus perfecti temporis nõ eſt? Tempus enim tribus partibus con
ſtat, præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantũ quod breuiſſimum eſt in trãſ-
curſu datum, præſens: pręteriti rara memoria eſt, nec unquam reuocatur, niſi pręſen
tium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonũ in imperfecta eſſe natura. Aut
ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur
ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inor
dinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum.
Quid ergo, inquis, Muta animalia perturbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerẽ illa
perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi natura illorum ordinem caperet. Nunc mouen-
tur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non
perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli uitiũ eſt, niſi cui
uirtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu te-
neam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectũ,
ſed quale? Nec bonum abſolutè, nec uirtus, nec perfectũ. Hæc enim rationabilibus
ſolis cõtingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodũ. Ita bonũ
in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat iſta diſputatio quęris, & quidani-

motuo

mo tuo profutura ſit? dico. Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturũ occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, q̃ ſi tibi bonum tuũ oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum deo pono. Quid inquã, uires corporis alis & exerces? Pecudibus iſtas maiores feriſq; natura conceſſit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinxeris, uel ut Scythæ ſolent, ſparſeris, in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior, Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepuſculo nõ eris. Vis tu relictis in quibus uinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonũ reuerti tuũ? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens rationalis animalis. Quod ergo in te bonũ eſt? Perfecta ratio. Hãc tu ad ſummũ finem euoca, in quantum poteſt plurimũ creſcere. Tunc beatũ eſſe te iudica, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, nõ dico quod malis, ſed quod uelis. Breuẽ tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectũ eſſe iam ſentias. Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices. Vale.

Libri uiceſimiſecundi & ultimi epiſtolarum finis.

[redacted] IN LIBRVM XXII. EPIST. CXXIIII.

A nobis optantem prohibent. in alijs erat à diebus, legendum arbitror à dijs. Quanquam abeſſe uidetur pronomen quæ, quæ à dijs. In alijs erat, inſtructis nobis optatum prohibent & occurrunt.

Sexus quoq; inceptum. Sic prior æditio, alius habebat, Sexus quoq; incerti, alius, Sexuq; conceptum. legendum arbitror, uixq; inceptum. Epiſt.125.

PINCIANI IN LIB. XXII. EPISTOLARVM.

INterim enim clamabas hoc, quod clamare ſoles.] Exemplar Franciſcanum. Iterum enim exclamabis. cætera ſuperfluunt, ex eodem. Neceſſe eſt enim id ſentiant per quod animalia quoq; ſentiunt.] Exemplar Franciſcanũ: Neceſſe eſt enim adſentiant per quod animalia quoq; ſentiunt. Vt fortè legendum ſit, Neceſſe eſt ei adſentiant, per quod animalia quoq; ſentiuntur. Sic enim pleraq; exemplaria habent, nõ ſentiunt. Addit codex Scholarũ Salmanticenſium uerbum ferri. Neceſſe eſt enim id ferri ſentiant per quod cæte[illegible]urſus legi poßit, Neceſſe eſt enim id fieri ſentiant, per quod animalia quoq; ſunt, uel ſic, per quod animalia quoq; ſentiuntur. Quod nihil amplius ſi intellexerint faciant.] Lego facient, non faciant, ex eadem, & ſi ſint codices in quibus habeatur, quod nihil amplius quàm intellexerint faciant, ut exiſtimem legendum, non quàm, ſed quum. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quicq;, & quæ iuuant illa petit.] Corrige, ſimul enim conciliatur ſaluti ſuæ quæcunq; iuuant illa petit, ex exemplari Franciſcano. Quippe nõ ſpecioſior illis quàm morbo pallentibus color eſt.] Exemplar Franciſcanũ: Quippe ſuſpectior illis quaſi morbo pallentibus color eſt. Et delicatè natare ipſi uidentur, ubi calentia ſtagna, cætera] In eadem ſic habetur, & delicatè natare ſibiipſi uidentur, niſi calentia ſtagna, ut fortè legendum ſit, nec delicatè natare ipſi ſibi uidentur niſi calentia ſtagna. Lucet ſomni tempus quies eſt.] Correctiores codices: Focus lucet, ſomni tempus eſt, quies eſt, & ſtatim. Nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus.] Exemplar diuæ Mariæ nõ prandeamus legit, ſed pendeamus, quod non ita diſplicet. Nam Cornelius Celſus lib. 2. inter geſtationũ genera ponit lecti ſuſpenſionem. Et frigore ortus & occaſus libentißimè inſerebat.] Exemplar familiare, nõ frigore agnoſcit, ſed frequenter. Eſt & in quibuſdam exemplaribus licentißimè, non libentißimè. Nunquam liberalius poſſum agere.] Scribe per interrogationem: Nunquid liberalius poſſum agere? ex uetere lectione. Varus eques Romanus uicini comes.] Scribendum: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, ex exemplari Franciſcano. Fuit hic L. Vinitius præſtans orator, Auguſti temporibus tam præſentaneo in agendis cauſis ingenio, ut quicquid longa cogitatio alijs præſtitura erat, præſtò illi adeſſet prima animi duntaxat intentione. Itaq; eleganter de illo Auguſtus ingenium in numerato habere dixit: Autor Seneca libro declamationum ſecundo. Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque malè habent, quotiens faciunt quod excitat famam, exemplar familiare. Puto deeſſe negationem, legendumq; hoc pacto: Itaque malè habent, quotiens non faciunt quod excitet famam. Habitaſſe ſe ſupra domum Spanij.] Quædam exemplaria Spapinij habent, non Spanij. Alia Spu. Panij. Fortè legendum, Spu Pa- Epiſt.124.

pinij. Clamorem concitatum.] Legendum reor, Clamorem concinnentium, ſiue clamorem cantuum. Quid ſit ille ſonus rotarum, uelle geſtari dicitur.] Vetus lectio, quid ſibi ille ſonus rotarum uellet, geſtari dicitur. A balneo exiſſe.] Exemplar Franciſcanum: ab alueo exiſſe, quod non diſplicet. Nam ſolium in balneo etiam alueus dicebatur. Qua in ſignificatione utitur præter alios Cicero quarto Rhetoricorum ad Herennium, ſiue quis alius fuerit pro Cicerone eius compoſitionis ſcriptor. Deinde, inquit, ubi uiſum eſt, ut in alueum deſcenderet. Ecce ibi iſte de tranſuerſo, cætera. Excedebat, inquit, cœna cuius diem minime.] Vetus lectio inuerſis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. Scribendum fortaſſe: Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minime. Itaque credo dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum. Vos, inquit, & lychnobium dicetis. Sic prior æditio. Scribendum reor, Pedo, non credo, ut referatur dicterium ſequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora uerba. Item lichnobium per i, non per y legendum, ut ludat in ambigua uerbi ſignificatione. Deſignat enim & hominem ad lucernam uiuentem & helluonem, ac uoracem, prout hoc uel illo modo ſcribitur. Quibus peccandi præmium inſania eſt.] Commodior erit mea ſententia lectio: Quibus peccandi præmium in ſama eſt, ſiue ſine præpoſitione, quibus peccandi præmium ſana eſt, ut liquet ex ſuperioribus. Qui, ut ita dicam, recto uiuunt.] Corrigendum arbitror, qui, ut ita dicam, retro uiuunt.

Epiſt. 124. *Etiam locupletibus & inſtructis à nobis optantem prohibent, & occurrent.] Ita prior æditio: Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter unum illud meum familiare, in quo ſynceram ſcripturam deprehendi ad hunc modum, Etiam locupletibus, & inſtructis aciebus optabam prohibentes occurrent. Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum legens à diebus, non à nobis. Hæc qualiſcunq; cœna Diali iucundior erit.] Exemplar Facundi & Primitiui: Hæc qualiſcunque cœna Attali iucundior erit. De Attalo philoſopho ſuprà. Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem eadem agnoſcit, non ante, & puto caſtigatiorem eſſe lectionem paramus, quàm parabamus. Omnes iam multos habent, qui cryſtallina, cætera.] Bona exemplarium pars mulos legit, non multos. Quid ſi legas famulos, non multos ſiue mulos, quod magis uidetur ſenſus expoſcere. Facere omnia liberè.] Eadem: facere, eſſe, bibere. Vt fortè accipiat facere pro uenereis uti. In qua ſignificatione & apud Plautum inuenitur, & uulgo uſurpatur. Qui dolores metus per ſe formidabiles res incutiunt.] Scribendum puto: Qui doloris metus per ſe formidabilis rei incutiunt. Videntur fauere huic lectioni uerba epiſtolæ ſequentis, quibus nimium uoluptas placet, quibusq; ſummus eſt doloris timor, & paulò poſt, & improbamus illos qui nihil uiriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid quæris. Sola in æquo eſt generis humani.] Eadem, Quid ſit quæris? Sola uis æquum eſt generis humani. Exemplar familiare: Sola ius generis humani æquat. Superſtitio error inſanus eſt. Exemplar Franciſcanum: Superſtitio error infantis eſt.*

Epiſt. 125. *Daretur bonum malumq; dignoſcere.] Vetus lectio, partim daret, partim deberet, non daretur. Ratio illud ſecum affert.] Scribe rurſus per maiorem. Ratio illud ſecum affert, ex eadem, hoc eſt bonum ſine ratione eſſe nequit, & bonum comitatur. Hoc nondum eſt in herba latente.] Puto mendum eſſe in uerbo latente, legendumq; lactente, ut Vergilius lactentia frumenta in Georgicis appellauit. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur cum id incidit quo ſenſus admonetur, tanquam equus reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotus eſt.] Multa ex his uerbis in exemplari Franciſcano non habentur. Sic enim in eo legitur, Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur. Reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotum eſt, reliqua deſiderantur. Aut ſi natura habet, hoc habet quod habent & fata.] Codices Franciſcanus & diuæ Mariæ breuius. Aut ſi natura habet, hoc habent & fata.*

LVCII ANNAEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT, LIBER VNVS.

CAPVT I.

QVAESISTI à me Lucili, quid ita ſi prouidentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præeſſe uniuerſis prouidentiam probamus, & intereſſe nobis deum. Sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & unam contradictionem manente lite integra ſoluere, faciam rem non difficilem † cauſam deorum agenti. *aliter cauſam deorum agam* Superuacuum eſt in præſentia oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſyderum certum curſum & diſcurſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat ſæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffenſam uelocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra mariq; geſtantem, tantum clariſſimorum

morum luminum ex diſpoſitione lucentium: non eſſe materiæ errantis hunc ordi-
nem, neq; quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauiſſimum pon-
dus ſedeat immotum & circa ſe properantis cœli fugam ſpectet, ut infuſa uallibus
maria molliant terras, nec ullum incrementum fluminum ſentiant, ut ex minimis
ſeminibus naſcantur ingentia. Nec illa quidem quæ uidẽtur confuſa & incerta, plu-
uias dico nubesq;, & eliſorum fulminum ictus, & incendia ruptis montium uertici-
bus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quę tumultuoſa pars rerum circa terras mo
uet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſas habent non mi-
nus, quàm quæ alienis locis conſpecta miracula ſunt, ut in medijs fluctibus calentes
aquæ, & noua inſularum in uaſto exilientium mari ſpacia. Iam uerò ſi quis obſerua-
uerit nudari littora pelago in ſe recedente, eademq; intra exiguum tempus operi-
ri, credet† certa quadam uolutatione modò contrahi undas, & introrſum agi, modò *aliter, certa*
erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus cre-
ſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare ſydus
elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: ſuo iſta tempori reſeruentur. Eò quidẽ
magis, quòd tu non dubitas de prouidentia, ſed quęreris, in gratiam te reducam cũ
dijs, aduerſus optimos optimis. neq; enim rerum natura patitur, ut bona bonis no-
ceant. Inter bonos uiros ac deum amicitia eſt, cõciliante uirtute, Amicitia dico, imò
etiam neceſſitudo & ſimilitudo, quoniamquidem bonus, tempore tantum à deo dif-
fert, diſcipulus eius æmulatorq; & uera progenies, quem parẽs ille magnificus, uir-
tutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, durius educat. Itaq; cum uideris bonos
uiros acceptosq; dijs, laborare, ſudare, per arduum conſcendere, malos autem laſci
uire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum hos modeſtia delectari, uernularum li-
centia, Illos diſciplina triſtiori contineri. horum ali audacia. Idem tibi de deo lique-
at. Bonum uirum in delitijs non habet, Experitur, indurat, ſibi illum præparat.

De ſuſtinendo impetum aduerſitatis. Cap. II.

QVare multa bonis uiris aduerſa eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali po-
teſt. Non miſcentur cõtraria. Quemadmodũ tot amnes†, tantũ ſupernè deie- *al. tot supernè*
ctorum imbriũ, tanta mediterraneorũ uis fontium non mutant ſaporem maris, neq; *deiectiones*
remittunt quidem. Ita aduerſarũ impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Ma
net in ſtatu, & quicquid euenit, in ſuũ colorem trahit. Eſt enim omnibus † externis *al. casibus*
potentior: nec hoc dico, non ſentit illa, ſed uincit, & alioquin quietus placidusq; cõ-
tra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, exercitationes putat. Quis autẽ uir, mo-
dò erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad officia cũ periculo prom
ptus? Cui nõ induſtrio ocium pœna eſt? Athletas uidemus, quibus uirium cura eſt,
cum fortiſſimis quibuſcunq; confligere, & exigere ab his, per quos† certamini præ-
parantur, ut totis contra ipſos uiribus utantur, cædi uexariq; patiantur. Et ſi non in- *al. certamen*
ueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijciuntur. Marcet ſine aduerſario uirtus. *preparatur*
Tunc apparet quanta ſit, quantum ualeat, polleatq;, cum quid poſſit patiẽtia, oſten-
dit. Scias licet idem uiris bonis eſſe faciendum, ut dura ac difficilia non formident,
nec de fato quęrãtur. Quicquid accidit, boni conſulant, in bonũ uertant. Non quid,
ſed quemadmodum feras, intereſt. Non uides quanto aliter patres, aliter matres in-
dulgeant? Illi exercitari iubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque
diebus non patiuntur eſſe ocioſos, & ſudorem illis, & interdum lachrymas excuti-
unt. At matres fouere in ſinu, continere in umbra uolunt. Nunquam flere, nunquã
cõtriſtari, nunquam laborare. Paternum deus habet aduerſus bonos uiros animũ,
& illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligãt
robur. Languent per inertiam ſaginata, nec labore tantũ, ſed mole, & ipſo ſui onere
deficiũt. Non fert ullum ictum illæſa felicitas. At ubi aſſidua fuit cum incommodis
ſuis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, ſed etiam ſi ſucciderit, de ge-
nu pugnat. Miraris tu, ſi deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos
atq; excellentiſſimos uult, fortunam illis cum qua exerceantur aſſignat? Ego uerò
non mirer, ſi quando uoluptatem capiunt ſpectando magnos uiros colluctantes cũ

aliqua calamitate. Nobis interdum uoluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irru
entē feram uenabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit, tantoq; ſpecta-
culum eſt gratius, quantò id honeſtius fecit. Non ſunt iſta quæ poſſunt deorum in ſe
uultū conuertere, ſed puerilia & humanæ leuitatis oblectamenta. Ecce ſpectaculū
dignum, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo deus. Ecce par deo dignū, uir fortis cū
mala fortuna cōpoſitus, utiq; ſi & prouocauit. Non uideo inquā quid habeat in ter-
ris Iuppiter pulchrius, ſi cōuertere animū uelit, quàm ut ſpectet Catonem, iam par-
tibus non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter ruinas publicas erectū. Licet, in-
quit, omnia in unius conditionē conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſi
bus maria, & Cæſarianus portas miles obſideat, Cato quà exeat habet. Vna manus
latam libertatem noſtram faciet. Ferrū iſtud etiam ciuili bello purū & innoxiū, bo-
nas tandem ac nobiles edet operas. Libertatē quam patriæ non potuit dare, Cato-
ni dabit. Aggredere anime diu meditatū opus, eripe te rebus humanis. Iā Petreius
& Iuba cōcurrerunt, iacentq; alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati cōuen-
tio, ſed quæ non deceat magnitudinem noſtrā. Tam turpe eſt Catoni mortē ab ullo
petere, ꝙ uitam. Liquet mihi cum magno ſpectaſſe gaudio deos, quū iam ille uir a-
cerrimus ſui uindex, alienę ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam, cum etiā
ſtudia nocte ultima tractat, cum gladium ſacro pectori infigit, cum uiſcera ſpargit
& illam ſanctiſſimam animam indignamq; quæ ferro contaminaretur, manu edu-
cit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & inefficax uulnus, non fuit dijs immorta
libus ſatis ſpectare Catonem ſemel, retenta ac renouata uirtus eſt, ut in difficiliori
al. innitatur parte ſe oſtenderet. Non enim tā magno animo mors †initur, quàm repetitur. Quid
nī libenter ſpectarent alumnum ſuum tam claro ac memorabili exitu euadentem?
Mors illos conſecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

CAP. III.

SEd iam procedente oratione oſtendam, quàm non ſint quæ uidentur mala: nunc
illud dico, iſta quæ tu uocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primū pro ipſis
eſſe, quibus accidunt, deinde pro uniuerſis, quorū maior dijs cura eſt, quàm ſingulo
rum. Poſt hæc uolentibus accidere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adijciam, fato
iſta ſic eſſe, recte eadem lege his euenire qua ſunt boni: perſuadebo deinde tibi, ne
unq; boni uiri miſerearis. poteſt enim miſer dici, nō poteſt eſſe. Difficillimū ex omni
bus quæ propoſui uidetur, pro ipſis eſſe quibus eueniunt, iſta quæ horremus ac tre-
mimus. Pro ipſis eſt, inquit, in exilium proijci, in egeſtatē deduci, liberos, cōiugem
efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdā
ferro et igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecū, remedij cauſa qui
buſdam & radi oſſa, †& lædi & extrahi uenas, & quædam amputari membra, quæ
al. & legi ſine totius pernicie corporis hærere nō poterāt, hoc utiq; patieris probari tibi, quæ-
dam incōmoda pro his eſſe, quibus accidunt: tam mehercules ꝙ quædam quæ lau-
dantur, atq; appetūtur contra eos eſſe, quos delectauerunt, ſimillima cruditatibus,
ebrietatibusq;, & cæteris quæ necant per uoluptatē. Inter multa magnifica Deme-
trij noſtri & hæc uox eſt, à qua recēs ſum, ſonat adhuc & uibrat in auribus meis, Ni-
hil, inquit, mihi uidetur infelicius eo, cui nihil unq; aliquid euenit aduerſi. Nō licuit
enim illi ſe experiri, ubi ex uoto illi fluxerunt omnia, †uel ante uotū: male tamē de il
al. imò & ante uotum lo dij iudicauerūt. Indignus uiſus eſt, à quo uinceretur aliquando fortuna, quæ igna-
uiſſimū quemq; refugit, quaſi dicat: Quid ego iſtū aduerſariū mihi aſſumā? ſtatim ar
ma ſubmittet. Nō opus eſt in illū tota potētia mea, leui cōminatiōe pelletur. Nō po
teſt ſuſtinere uultū meū. Alius circūſpiciatur, cū q̄ cōferre poſſimus manū, pudet cō-
gredi cū homine uinci parato. Ignominiā iudicat gladiator cū inferiore cōponi, &
ſcit eū ſine gloria uinci, q ſine periculo uincitur. Idē facit fortuna, fortiſſimos ſibi pa
res quęrit, quoſdā faſtidio trāſit. Cōtumaciſſimū quēq; & rectiſſimū aggreditur, ad-
uerſus quē ſuā uim intendat. Ignē experitur in Mutio, paupertatē in Fabricio, exi-
liū in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenū in Socrate, mortē in Catone. Magnum
exemplū, †niſi mala fortuna, nō inuenit. Infelix eſt Mutius, quòd dextera ignes ho-
al. niſi magna ſtiū premit? & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quòd Regem quē armata manu non
potuit,

potuit, exuſta fugat? Quid ergo, felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quòd rus ſuũ, quantũ à rep. uacauit, fodit? quòd bellum tam cũ Pyrrho, quàm cum diuitijs gerit? quòd ad focũ cœnat illas ipſas radices, & herbas, quas in agro triumphalis ſenex euulſit? Quid ergo, felicior eſſet, ſi in uentrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina aucupia congereret? Si conchylijs ſuperi atq; inferi maris, pigriciam ſtomachi nauſeantis erigeret? Si ingenti pomorum ſtrue cingeret, primæ formæ feras captas multa cæda uenantium. Infelix eſt Rutilius, quòd qui illum damnauerunt, cauſam dicent omnibus ſeculis: quòd æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm ſibi exiliũ: quòd Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro ceſsit, ſed longius fugit? Viderint, inquit, iſta quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro ſanguinem, & ſupra Seruilianum lacum (Id enim proſcriptionis Syllanę ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſsim uagantes per urbem percuſſorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco poſt fidem, imo per ipſam fidem trucidata. Videant iſta, qui exulare non poſſunt. Quid ergo, felix eſt Lucius Sylla, quòd illi deſcendẽti ad forum gladio ſubmouetur, quòd capita cõſularium uirorum patitur oſtendi, & precium cędis per quæſtorem ac tabulas publicas numerat. Et hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit? quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figũt cutem claui, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit, uulneri incumbit, & in perpetuam uigiliam ſuſpenia ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quàm nõ pœniteat hoc precio æſtimaſſe uirtutẽ? Refice tu illum, & mitte in ſenatum, eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxio, & moroſæ uxoris quotidiana repudia deflenti, ſomnus per ſymphoniarum cantum ex longinquo lene reſonantiũ quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & aquarũ fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi ſolatiũ eſt pro honeſto dura tolerare, & ad cauſam à patientia reſpicit: hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur uexat cauſa patiendi. Non uſq; eò in poſſeſsionem generis humani uitia uenerũt, ut dubium ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci quàm Mecœnates uelint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatẽ ſe quàm Regulũ naſci maluiſſe, idẽ iſte, taceat licet, naſci ſe Terentiã maluit. † Male tu natum Socratẽ iudicas, quòd illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentũ immortalitatis eduxit, & de morte diſputauit uſq; ad ipſam? Male cum illo actum eſt? † Cõgelatus eſt ſanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor conſtitit. Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exectæ uirilitatis aut dubiæ, ſuſpenſam auro niuẽ diluit. Hi quicquid biberint uomitu † remittũt triſtes, & bilem ſuã reguſtantes. At ille uenenũ lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt, ſummamq; illi felicitatẽ contigiſſe conſenſus hominum fatebitur. Quem ſibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentũ graues ſunt. Opponatur ſimul Pompeio, Cæſari Craſſo. Graue eſt à deterioribus honore anteiri, Vatinio poſtferatur. Graue eſt ciuilibus bellis intereſſe, toto terrarum orbe pro cauſa bona tã feliciter quàm pertinaciter militet. Graue eſt ſibi manus afferre, faciat. Quid per hoc conſequar? ut omnes ſciant non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

al. Male tractatum.

al. quòd gelatus

aliter, remetiuntur.

De proſperitate. CAP. IIII.

PRoſpera in plebem ac uilia ingenia deueniũt. At calamitates terroresq; mortalium ſub iugum mittere, propriũ magni uiri eſt. Sẽper uerò eſſe felicem, & ſine morſu animi uelle trãſire uitã, ignorare eſt rerũ naturæ alterã partẽ. Magnus es uir, ſed unde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatẽ exhibendæ uirtutis? Deſcẽdiſti ad olympia. ſi nemo præter te, coronam habes, uictoriam non habes. Nõ gratulor tanquam uiro forti, ſed tanq; cõſulatum præturamue adepto, honore auctus es. Idẽ dicere & bono uiro poſſum, ſi illi nullam occaſionẽ difficilior caſus dedit, in qua una

uim ſui animi oſtenderet. Miſerũ te iudico, quòd non fuiſti miſer, trãſiſti ſine aduer-
ſario uitam. Nemo ſciet, quid poterit, nec tu quidẽ ipſe. Opus eſt enim ad noticiam
ſui experimento, quid quiſq; poſſet, niſi tentando non didicit. Itaq; quidam ultro ſe
ceſſantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occaſionem per quam eniteſcerent,
quæſierunt. Gaudent, inquam, magni uiri aliquando rebus aduerſis, nõ aliter quàm
fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonẽ ſub C. Cæſare de raritate munerum
audiui querẽtem: Quàm bella, inquit, ætas perit. Auida eſt periculi uirtus, & quò
tendat, non quid paſſura ſit, cogitat, quoniã & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Mi-
litares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliore caſu ſanguinem oſtentant.
Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur, qui ſaucius re-
dit. Ipſis inquam deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſsimos cupit, quoties illis ma
teriã præbet aliquid animoſe fortiterq; faciẽdi. Ad quam rem opus eſt aliqua rerum
difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vndè poſſum
ſcire, quantũ aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? Vnde poſſum
ſcire, quantum aduerſus ignominiam & infamiam, odiumq; populare cõſtantiæ ha
beas, ſi inter plauſus ſeneſcis, ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadã mentium
pronus, fauor ſequitur? Vnde ſcio, quàm æquo animo laturus ſis orbitatẽ filiorum, ſi
quoſcunq; ſuſtuliſti uides? Audiui te, cum alios conſolareris: tunc cõſpexiſſem, ſi te
ipſe cõſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere uetuiſſes. Nolite obſecro uos expaueſcere iſta,
quæ dij immortales uelut ſtimulos admouẽt animis. Calamitas uirtutis occaſio eſt.
Illos meritò quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcũt, quos uelut in ma-
ri lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouũ ueniet. Magis ur-
gent ſæua inexpertos. Graue eſt non aſſuetis ferre ceruicibus iugũ. Ad ſuſpitionem
uulneris tyro palleſcit, audacter ueteranus cruorem ſuũ ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe uicis
ſe poſt ſanguinẽ. Hos itaq; deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exer
cet. Eos autẽ quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uẽturis malis ſeruat.
Erratis enim ſi quẽ iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicẽ ſua portio. Quiſ-
quis uidetur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. Quare deus optimũ quenq; aut mala ualetu-
dine, aut luctu, aut incõmodis afficit? Quia in caſtris quoq; periculoſa fortiſſimis im
perat dux. Lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediãtur inſidijs, aut explo-
rent iter, aut præſidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeũt dicit, male de me im
perator meruit, ſed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubẽtur pati, timidis igna-
uiſq; flebilia: digni uiſi ſumus deo, in quibus experiretur, quãtũ humana natura poſ
al. madeſcunt ſet pati. Fugite delitias, fugite enaruatam felicitatem, qua animi † marceſcũt, & ni-
ſi aliquid interuenit quod humanæ ſortis admoneat, uelut perpetua ebrietate ſopi
ti. Quem ſpecularia ſemper à flatu uindicarunt, cuius pedes inter fomẽta ſubinde
mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor tẽpe
rauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringit. Cũ omnia quæ exceſſerint modum
noceant, periculoſiſſima felicitatis intẽperantia eſt. Mouet cerebrũ, in uanas men-
tem imagines euocat, multũ inter falſum ac uerum mediæ caliginis fundit. Quid ni
al. aduocante id ſatius ſit, perpetuã infelicitatẽ † quæ aduocat ad uirtutẽ, ſuſtinere, quàm infinitis
uirtute. atq; immodicis bonis rumpi? Leuior ieiunio mors eſt, cruditate † diſſiliunt. Hãc itaq;
al. diſſilit. rationẽ dij ſequuntur in bonis uiris, quam in diſcipulis ſuis præceptores, qui plus la
boris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedemo-
al. admotos. nijs liberos ſuos credis, quorum experiũtur indolẽ publicè uerberibus † admotis?
Ipſi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorũ fortiter perferãt, & laceros ac ſemi-
animes rogant, perſeuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirũ, ſi durè gene-
roſos ſpiritus deus tentat? Nunq; uirtutis molle documentũ eſt. Verberat nos & la-
cerat fortuna. Patimur. Non eſt ſæuitia, certamen eſt, quo ſæpius adierimus, fortio-
res erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequẽs uſus agitauit. Præbẽdi fortu
næ ſumus, ut cõtra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. Cõtẽptũ
periculorũ aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nautis corpora ferẽdo mari dura.
Agricolis manus tritæ. Ad excutiẽda tela militares lacerti ualẽt. Agilia ſunt mẽbra
curſoribus.

curſoribus. Id in quoq; ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malo-
rum patientiã, animus patientia peruenit, quæ quid in nobis efficere poſſit ſcies, ſi
aſpexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes
conſidera gentes, in quibus Romana pax deſinit, Germanos dico, & quicquid cir-
ca Iſtrũ uagarum gentium occurſat. Perpetua illos hyems, triſte cœlũ premit, mali-
gne ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, ſuper durata gla-
cie perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi uidentur? Nihil miſerum eſt,
quod in naturã conſuetudo perduxit. Paulatim enim uoluptati ſunt, quæ neceſſita-
te cœperũt. Nulla illis domicilia, nullæq; ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diẽ poſuit.
Vilis, & hic quærẽdus manu uictus, horrẽda iniqtas cœli, intecta corpora, hoc quod
tibi calamitas uidetur, tot gentiũ uita eſt. Quid miraris bonos uiros, ut cõfirmẽtur
cõcuti? Nõ eſt arbor ſolida nec fortis niſi in quã freques uentus incurſat, ipſa enim
uexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica ualle
creuerũt. Pro ipſis ergo bonis uiris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multũ inter formido
loſa uerſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

ADijce nunc, quod pro omnibus eſt optimũ, quemq; (ut ita dicam) militare, & e-
dere operas. Hoc eſt propoſitum deo, quod ſapienti uiro, oſtẽdere hæc quæ uul- CAP. V.
gus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala. Apparebunt autem bona eſſe,
ſi illa non niſi bonis uiris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantum irrogauerit. Deteſta
bilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaq; careant luce
Appius & Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut
homines pecuniam cum in templis conſecrauerint, uideant & in fornice. Nullo mo
do magis poteſt deus concupita traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab op-
timis abigit. At iniquum eſt bonum uirum debilitari, aut † confringi, aut alligari, al. configi.
malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porrò, non eſt ini-
quum, fortes uiros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro uallo obligatis ſta-
re uulneribus: interim in urbe ſecuros eſſe, præcioſos & profeſſos impudicitiam? Quid
porrò, non eſt iniquum nobiliſſimas uirgines ad ſacra facienda noctibus excitari,
altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem con
ſultat ſæpe, cum illo tempore uiliſſimus quiſq; aut in campo otium ſuum oblectet,
aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna repu-
blica fit, boni uiri laborant, impediuntur, uolentes quidem, non trahuntur à fortuna
ſequuntur illam, † & æquo gradu, ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hãc quoque animoſam al. & æquant
Demetrij fortiſſimi uiri uocem audiſſe me memini. Hoc unum, inquit, dij immorta- gradus.
les, de uobis, quæri poſſum, quod non ante mihi uolũtatem ueſtram notam feciſtis.
Prior enim ad iſta ueniſſem, ad quæ nunc uocatus aſſum. Vultis liberos ſumere, il-
los uobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem pro-
mitto, cito totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo
minus recipiatis quod dediſtis. A uolẽte feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt?
maluiſſem offerre quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis, ſed ne
nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior
inuitus, nec ſeruio deo, ſed aſſentio, Eo quidem magis, quod ſcio omnia certa, & in
æternam dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum cuiq; temporis reſtet,
prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſa pendet ex cauſa, priuata ac publica lõgus
ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt, quia non (ut putamus) incidũt
cuncta, ſed ueniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis ma
gna uideatur uarietate ſingulorum uita diſtingui, ſumma in unum uenit. Accepi-
mus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati ſumus.
Vtatur ut uult, ſuis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, ni-
hil perire de noſtro. Quid eſt boni uiri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt cũ uni-
uerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic uiuere iuſſit, ſic mori iuſsit. Eadẽ neceſsitas & de
os alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus uehit. Ille ipſe omniũ con-
ditor ac rector ſcripſit quidẽ fata, ſed ſequitur. Sẽper paret, ſemel iuſsit. Quare tamẽ
deus

deus tã iniquus in diſtributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatẽ, uulnera, & acerba funera aſcriberet? Non poteſt artifex mutare materiã. Hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdã nõ poſſunt, cohærẽt, indiuidua ſunt. Lãguida ingenia, & in ſomnum itura, aut in uigiliam ſomno ſimillimã, inertibus nectuntur elementis: ut efficiatur uir, cum cura † dicẽdus, fortiore fato opus eſt. Non erit illi planũ iter, ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunã illi tenendus eſt curſus. Multa accidẽt dura, aſpera, ſed quæ molliat & cõplanet ipſe. Ignis aurũ probat miſeria fortes uiros. Vide quàm alte ſe extendere debeat uirtus. Scies illi non per ſecura uadẽdũ eſſe, Ardua prima uia eſt, & qua uix mane recẽtes Enituntur equi, medio eſt altiſſima cœlo, Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia eſt, & eget moderamine certo: Tunc etiam quæ me ſubiectis excipit undis. Ne ferar in præceps Thetis ſolet ipſa uereri. Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens, Placet, inquit, uia, Aſcendo. Eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit animum metu territare, Vtq; uiã teneas, nulloq; errore, traharis, Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri. Hæmonioſq; arcus, uiolẽtiq; ora leonis. Poſt hæc ait, † Finge datos currus. His quibus deterreri me putas, incitor, Libet illic ſtare, ubi ipſe ſol trepidat, humilis & inertis eſt tuta ſecare, per alta uirtus it.

forte, ducẽdus · *al. iunge*

CAP. VI.

QVare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; à deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam ſarcinas ſeruet? Remittunt ipſi hanc deo curam, externa contemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Filios amittunt uiri boni, Quid ni, cum aliquando & ipſi occidant? In exilium mittuntur. Quid ni, cum aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipſi ſibi manus afferant? qui etiam quædam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati ſunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri poſſitis uos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circumdedi, & animos inanes, uelut longo fallaciq; ſomnio luſi. Auro illos argento, & ebore adornaui, intus boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà † occurrunt, ſed quã latent uideritis miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſyncera felicitas, cruſta eſt, & quidẽ tenuis. Itaque dum illis licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid inciderit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantũ altæ ac ueræ fœditatis alienus ſplẽdor abſcõderit. Vobis dedi bona certa manſura, quãto magis uerſaueritis, & undiq; inſpexeritis tãto uidebitis meliora maioraq;, quæ pmiſi uobis, metuenda cõtẽnere, cupienda faſtidire. Nõ fulgetis extrinſecus, Bona ueſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mũdus exteriora cõtẽpſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſuit bonũ. Nõ egere felicitate, felicitas ueſtra eſt. At multa incidũt triſtia, horrẽda, dura toleratu, quia nõ poterã uos iſtis ſubducere, animos ueſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc eſt, quo deũ antecedatis. Ille extra patiẽtiã malorũ eſt, uos ſupra patientiã. Contẽnite paupertatẽ. Nemo tam pauper uiuit, quàm natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. Contẽnite mortẽ. Aut finit, aut transfert uos. Cõtẽnite fortunã: Nullũ illi telũ quo feriret animum, dedi. Ante omnia curaui, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare nõ uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas eſſe uobis neceſſarias uolui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animã loco poſui, trahitur. Attendite modò, & uidebitis quàm breuis ad libertatem & quàm expedita ducat uia. Nõ tam longas in exitu uobis quàm intrãtibus moras poſui, alioqui magnum in uos regnũ fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tarde moreretur, quàm naſcitur. Omne tẽpus, omnis uos locus doceat, quàm facile ſit renunciare naturæ, & munus ſuum illi impingere. Inter ipſa altaria & ſolẽnes ſacrificantium

ritus.

al. cernuntur

ritus,dũ optatur uita,mortem cõdiſcite,corpora opima taurorum exiguo cõcidũt uulnere,& magnarũ uiriũ animalia humanæ manus ictus impulit,tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur,& cũ articulus ille,qui caput collumq; cõmittit, inciſus eſt,tanta illa moles corruit.Non in alto latet ſpiritus,nec utique ferro eruẽdus eſt.Nõ ſunt uulnere impreſſo ſcrutãda præcordia.In proximo mors eſt.Nõ certum ad hos ictus deſtinaui locũ, quacunq; peruium eſt,ipſum illud quod uocatur mori. Quo anima diſcedit à corpore,breuius eſt,quàm ut ſentiri tãta uelocitas poſsit, ſiue fauces nodus eliſit:ſiue ſpiramentum aqua præcluſit:ſiue in caput lapſos ſubiacẽtis ſoli duricia cõminuit:ſiue hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt properat.Ecquid erubeſcitis?Quod tam cito fit,timetis diu?

Libri de diuina prouidentia finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE DIVINA PROVIDENTIA

CVm præeſſe uniuerſis prouidentiam probaremus] Caſtigandum cenſeo,quo præeſſe uniuerſis prouidẽtiam Cap.1.
probamus.Exiſtimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia quod citatur
à Lactantio Firmiano & alijs. Sæpe turbari & cito arietare] Duo illa uerba,& cito,deſiderantur in exemplari
domeſtico.Vt infuſa uallibus molliant terras] Quid ſi non legas molliant,ſed moueant, ſiue commoueant, nam in
quibuſdã codicibus cõmoliant habetur , unde & à poetis Enoſigæus appellatur Neptunus,hoc eſt terrã quatient. Cap.2.
Per quos certamini præparantur] Alij codices,per quos certamen præparatur:ut ſignificet illos,quos Græci
uocãt agonothetas.Cædi,uexariq; patiuntur.Et ſi non inueniũt ſingulos pares pluribus ſimul objiciũtur]Scribendum reor, cædi uexariq; patiãtur.Et ſi non inueniant ſingulos pares pluribus ſimul objiciant,ut referatur ad agonothetas.Quantumque ualeat polleatq;] Vetus lectio,quantumq; polleat,reliqua deſiderantur.
EOS dignos malo eſſe ſi uolunt] Lege, ac dignos malo,reliqua deſiderantur,ex uetere lectione. Quas in a- Cap.3.
gro trimphalis ſenex euulſit] Scribe:Quas in repurgãdo agro triumphalis ſenex euulſit,ex uetere lectione. Si ingenti pomorum ſtrue augeret] Lege augeretur,non augeret,ex eadem.Primæ formæ feras captas multa cæde uenantium] Deeſt uerbum,deglutire,reponendum in fine horum uerborum, ex exemplari Franciſcano. Male cum ille actum eſt.Congelatus eſt ſanguis] Lego:Male cum illo actum eſt,quòd gelatus eſt ſanguis,ex eadem.
Et uirtuti iter in occaſionem per quam eniteſcerent quæſierunt] Caſtigandum,& uirtuti ituræ in obſcurum Cap.4.
occaſionem per quam eniteſcerent quæſierunt,ex eadem.Quoniam,& quod paſſura eſt gloriæ pars eſt] Quanquam,non quoniam , eadem agnoſcit. Quam æquo animo paſſurus ſi orbitatem filiorum] Verbum, filiorum, non habetur in eadem.
Poſt hæc ait:Finge datos currus]Iunge,non finge,habetur in omni uetere lectione.Videntur enim uerba eſſe a- Cap.5.
duleſcentis. Alioqui ſi,Finge,legas uerba erunt ſolis.Finge datos currus.Quid ages?Poteris ne rotatis obuius ire polis, cætera,ſed ratio non procedit.
Siue corpus lapſum ſubiacentis ſoli duritia cõminuit] Emenda,Siue in caput lapſos ſubiacentis cetera,ex exem Cap.6.
plari Facundi & Primitiui,Nec eſt ullum ſcriptum exemplar in quo corpus legatur.Omnia caput habent non corpus .Sciendum autem in omni uetere lectione poſt hunc priorem de prouidentia librum ſequi & alterum eiuſdem materiæ cuius initium eſt.Tantum inter Stoicos Serene,& cæteros ſapientiam profeſſos,reliqua, qui liber in impreſsis codicibus ſecundus de tranquillitate animæ inſcriptus eſt.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCEIVM DE paupertate liber unus:continens ſententias à Senecæ ſcriptis concinnatas in morem centonis.

HOneſta,inquit Epicurus,res eſt paupertas læta.Illa uero iam paupertas non eſt, ſi eſt læta. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt.Non qui parum habet ſed qui plura cupit,pauper eſt.Quid enim refert quãtum illi in arca,quãtum in horreis lateat, quãtum paſcat aut fœnaretur,ſi alieno imminet,ſi non acquiſita,ſed acquirenda concupiſcit?Quis ſit modus diuitiarum,quæris.Primo habere quod neceſſe eſt,Secũdo quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura uita contingere,qui de re producẽda nimis cogitat.Nullum bonũ iuuat habẽtem,niſi ad cuius amiſsionẽ præparatus eſt animus.Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ cõpoſita

paupertas,

paupertas.Lex autem naturæ,ſcis quos terminos nobis ſtatuit?Non eſurire,non ſitire,non algere.Non eſt neceſſe ſuperbis aſsidere liminibus,non eſt neceſſe maria tentare,nec caſtra ſequi facile eſt quod natura deſiderat & appoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur.Illa ſunt quæ togam terũt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt.Ad manũ eſt quod ſatis eſt.Cui cum paupertate bene conuenit,diues eſt.Modus quidem honeſtæ continentiæ,ſi alicui ſua non uidentur ampliſsima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt.Miſer eſt,qui ſe beatiſsimũ non iudicat;licet toti mũdo imperet. Nihil habeamus ꝙ cũ magno emolumento inſidiãtis,eripi poſsit.Quam minimũ in corpore tuo ſit ſpoliorum,Nemo ad humanũ ſanguinẽ uenit propter ipſum,uel admodum pauci.Nudum latro tranſmittit, etiam in obſeſſa uia pauperi pax eſt.Is maxime diuitijs affluit,qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues,nunquam eris pauper:ſi ad opinionem,nunquam diues.Exiguum natura deſiderat,immenſum opinio.Si cõgeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt,ſi ultra priuatum pecuniæ modũ fortuna te prouehat,auro tegat,purpura ueſtiat,eò deliciarũ opumq; perducat,ut terrã marmoribus abſcondas,non tantum liceat habere,ſed calcare diuitias:accedant ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ auro & argento elaborauit,maiora cupere ab his diſces.Deſideria naturalia,finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia,ubi deſinant non habẽt.Nullus enim terminus falſo eſt,ueritati aliquid extremum eſt:Error immenſus eſt. Retrahe te ergo à uanis,& cum uoles ſcire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat.Si longe progreſſa ſemper aliquid longius reſtat,ſcito id naturale non eſſe.Paupertas expedita eſt,ſecura eſt. Cum claſsicum cecinit, ſcit non ſe peti:cum aliquò conclamatum eſt,quomodo exeat,nõ quid efferat,quærit.At cum nauigandum eſt,non ſtrepitu portus,nõ unius comitatu inquieta ſunt littora.Non circumſtat illum turba hominum,ad quos paſcendos trãſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas,Facile eſt paſcere paucos uẽtres,& nihil aliud deſiderãtes,quàm impleri.Paruo fames conſtat,magno faſtidium.Paupertas contẽta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere.Sanus diues eſt,qui licet habeat diuitias, eas tamen ut egens habet.Quid ergo eſt,quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur?Si uis uacare animo,ut pauper ſis oportet,aut pauperi ſimilis. Nõ poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria eſt † Perpeſsi ſunt multi inopiam hominum,reges,uixerunt Barbari radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem.Hæc õnia paſsi ſunt pro regno,quò magis mireris alieno. † Rebus in aduerſis facile eſt contemnere uitam.Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt.Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ,ut animum à furoribus liberet?Multis diuitias paraſſe.non finis miſeriarũ fuit,ſed mutatio. Non in rebus uitium,ſed in animo ipſo eſt.Iſtud quod paupertatem grauem nobis fecerat,& diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil refert utrum ægrũ in lecto ligneo,aut in aureo colloces,quocunque illum tranſtuleris morbum ſuum ſecum transfert,ſic nihil refert utrũ æger animus in diuitijs uel in paupertate ſit:Malum ſuũ illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna.Quod enim neceſſitati ſat eſt,dabit,licet irata.Ne imparatos nos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris.Securius diuites erimus, ſi ſciemus quàm non ſit graue pauperes eſſe.Incipe cum paupertate habere cõmercium.Aude opes contemnere hoſpes,& te quoq; dignũ finge deo. Nemo alius dignus deo eſt,niſi qui opes cõtempſit.Quare poſſeſſiones tibi non interdico,ſed efficere uolo,ut illas intrepidè poſsideas.Quod uno conſequeris modo,ſi te etiam ſine illis bene uicturum ſperaueris, & id tibi perſuaſeris,ſi illas tanquã exituras aſpexeris ſemp. Diſcedit quiſq; nõ te,ſed aliud ſequebatur. Ad hoc unũ eſt amanda paupertas † quod à quibus ameris,oſtendat,multum eſt non corrumpi diuitiarũ contubernio.Magnus ille eſt qui in diuitijs pauper eſt.Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem,iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus.Ab his initijs regna nos capiunt. Panẽ & aquã natura deſiderat.Nemo ad hęc pauper eſt.Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit,cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ ſunt magnæ, ad legem naturæ

Vide caſtigationes Pinciani.

Verſus ſunt Martialis,& hic uide caſtigationes.

al. quod animum ſi intendas liberũ reddit.

naturæ cõpoſita paupertas. Res inquieta felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non uno modo grauis. Alios in alium irritat, alios in potentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis ſcire quàm nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe uultum pauperis & diuitis. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſollicitudine cõcutitur, in alto eſt. Cura uelut nubes leuis tranſit. Horum, qui felices uocãtur, hilaritas ficta eſt: hic enim grauis & ſub purpura lucet, nõ palam triſticia eſt, eo quidẽ grauior, quòd non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ęrumnas cor ipſum exedentes, neceſſe † eſt *forte, eſt agere*
latere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cætera, quæ opinione hominum chara ſunt, pretio ſuo uilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus nõ cum fama, ſed cũ rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quòd mirari illa conſueuimus? Non enim quia concupiſcenda ſunt laudantur; ſed quia concupiſcuntur, laudata ſunt. Hanc præcedentem cauſam habent diuitiæ. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam cõtrahũt, eò uſq; mentẽ alienant, ut fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet, pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant, extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciũt, diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam.

Libri de paupertate finis.

PINCIANI IN LIB. DE PAVPERTATE.

HOc loco admonendus eſt lector ſi uelit multa in hoc opuſculo in priſtinam ueramquè lectionem reſtituere, conferendum eſſe cum epiſtola libri ſecundi quæ incipit: Proijce omnia iſta ſi ſapis. Veritati aliquid extremum eſt. Error immenſus eſt] Caſtigo, Via eunti aliquid extremum eſt, error immenſus eſt, ex eadem. Perpeſsi ſunt multi inopiam hominum reges uixerunt Barbari radicibus] Scribe: Perpeſsi ſunt multotiens exercitus inopiã omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus, ex eadem. Rebus in aduerſis facile eſt contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt.] Martialis poetæ uerſus ad Chæremonem, ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripti, poſtea ab inſcijs librarijs in contextum adiecti. Neque habentur in correctiſsimo exemplari Facundi, & Primitiui. Aude opes contemnere & te quoque dignum finge deo] Legendum: Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo, tum ex ipſo Seneca alibi, tum ex ipſo quod dudum citaui exemplari. Alios in alium irritat, alios in potentiam] Eadem. Alios aliud irritat. Alios impotentia. Corrigendum puto. Alios alio irritat. Alios impotentia. Hic enim grauis & ſub purpura lucet non palam triſtitia eſt.] In uetere lectione hæc tantum uerba habentur. His enim ſub purpura triſtitia eſt, cætera ſuperuacanea ſunt. Neceſſe eſt latere felicem] Puto ſcribendũ, agere, non latere, ut ex alio Senecæ loco datur intelligi.

LVCII ANNAEI SENECAE AD GALIONEM DE REmedijs fortuitorum. Eſt oratio per dialogum ſenſus & rationis.

LIcet cum cunctorum poetarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes, ſed poſteri† *al. curabunt.*
narrabũt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi uidetur, à morte. Ab ultimo, inquis, imò à maximo. Ad hoc præcipuè gens humana contremit, nec immerito tibi uidetur hoc facere. Cæteri timores habent aliquem poſt ſe locum, mors omnia abſcidit. Alia nos torquẽt, mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus ad hanc exitus ſpectat aliorũ quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatiũ. Sic ergo forma, ut ſiquis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris, Iſta hominis natura eſt nõ pœna. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentiũ ius eſt, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio eſt uita. Multùm cum deambulaueris, demum redeundum eſt. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc uerba iuraui. Morieris, Stultum eſt timere, quod uitare non poſſis. Iſtud nõ effugit,

etiã qui diſtulit. Morieris, Nec primus, nec ultimus, Multi me anteceſſerũt, omnes ſequentur. Morieris: Hic eſt humani officij finis. Quis ſanus exautorari moleſte tulit? Quò trãſit orbis, ego tranſibo. Quid? ego neſcio me eſſe animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris, Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Aes alienum meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere nõ poſſum. Morieris, Dij melius. † Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Vide caſtigationes.

Sed decollaberis. Quid intereſt utrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert quàm multa ſint uulnera? Non poteſt amplius quàm unum eſſe mortiferum.

Peregrè morieris, Vndecũq; ad inferos una uia eſt. Peregrè morieris, Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. Videat fœnerator ubi me appellet. Peregrè morieris, Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregrè morieris, Non eſt grauior foris quàm domi ſomnus. Peregrè morieris, Hoc eſt, in patriam ſine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimum eſt antequam optes mori. Iuuenis morieris. Hoc unum eſt quod æquè ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimũ eſt mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremum fati ſui uenit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris, Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna, ſi nulli alij, certe uel ſenectuti. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeã, ſed quot acceperim: ſi plus uiuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam, quàm illud Maronis, Facilis iactura ſepulchri. Si nihil ſentio, nõ pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentũ eſt. Inſepultus iacebis. Cœlo tegitur, qui non habet urnam. Quid intereſt ignis me an fera cõſumat, an tellus omnium ſepultura. Iſtud non ſentienti ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis, At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, aut traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla eſt ſepultura, non ſepelimur, ſed proijcimur. Non ſepelieris, Quid † inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarũ omniũ terminũ iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Nõ defunctorũ cauſa, ſed uiuorũ inuenta eſt ſepultura: ut corpora & uiſu, & odore fœda amouerẽtur, alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis † oſſa redditurus incluſit, Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

al. in re

al. ad oſſa redacturus

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperẽ. Non in mari tãtum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo uirtus. Aegroto. Nõ poteſt iſtud toto ſeculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper unà eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt, aut uincetur, aut uincet.

Male de te loquũtur homines. Sed mali. Mouerer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lelius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones, iſta loquerẽtur. Nunc malis diſplicere laudari eſt. Non poteſt ullam autoritatẽ habere ſententia, ubi qui dãnãdus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Nõ de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciũt loqui: faciunt, nõ quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exulabis. Erras, cũ omnia fecerim, patriam meam tranſire nõ poſſum. Omnium una eſt. Extra hanc nemo † proficiſci poteſt. Exulabis, Nõ patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunq; terram uenio, in meam uenio, Nulla terra exilium eſt, ſed altera patria eſt. Nõ eris in patria. Patria eſt, ubicunq; bene eſt. Illud autẽ per quod bene eſt, in homine, nõ in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quid ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur. Si ſtultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

al. proijci

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus. Leuis eſt patiẽtia. Si grauis eſt, feramus.

Non

Non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimit, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor, imò tu mollis. Pauci dolorē ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturā infamare noli, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorē. Quid ꝙ ille ſequitur fugiētes?

Paupertas mihi grauis eſt, imò tu paupertati. Non in paupertate uitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinionē, non re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diem uiuunt, feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit. Accepit ille grandē pecuniam † abſque dubio ſuperbiam accepit.

al. ergo & ſuperbiam.

Non ſum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, facere non poteris. Magnam pecuniā habet. Hominum illū iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ æſtimas, pecuniæ loculus eſt. Multum habet. Virū auarus, an prodigus eſt? Si auarus, non habet. Si prodigus, non habebit. † Iſte quem beatū credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumēta formicæ. Prædā ſequitur iſta turba, non hominem.

Vetuſta exemplaria, Iſte quem tu felicem admirantibus credis.

Pecuniam perdidi, fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi, ſed habuiſti. Pecuniam perdidi, ſed habebis inde periculi minus. Pecuniā perdidi, O te felicē, ſi cum illa auaritiā perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quòd tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam: & illa quidem quàm multos. Eris nūc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas, remedium eſt. Defles, gemis, miſerū te clamitas quòd opibus excuſſus es. Tuo uitio iſta tibi iactura tā triſtis eſt. non tam moleſte ferres, ſi tāquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam: nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas uoluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus uia inciſa eſt, ꝗ̄ multis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruēdi erant. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulteriū monſtrant, huic inceſtū, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta ſunt uitiorum, ducesq; ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas † mortem mortaliū. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem uoces arborem, quòd ſtante ipſa, cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum uulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idē ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſq; uenit, emittitur. Quid tamen eſt quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verū hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebāt illi cuius eſſent magis quàm tui, apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, non abſtulit. Naufragiū feci. Cogita non quid perdideris, ſed quòd euaſeris. Nudus exij. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti unà cum omnibus.

al. caſus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidijs uia. Noli conqueri quòd incideris, gaude quòd euaſeris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimēta conquiris, quomodo aduerſus ſerpētes, ſic aduerſus inimicos auxilia circūſpice, ꝗbus illos aut arceas, aut cōpeſcas, aut quod optimū eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quòd amicos nō habes.

Amicum perdidi, iam enim te habuiſſe certum eſt. Amicum perdidi. Alium quære, & ibi eum quæras, ubi inuenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur, quære aliquē frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe ſi unum, erubeſce ſi unicum: quid tu in tanta tempeſtate ad unam ancoram ſtabas?

Vxorem bonā amiſi. Verum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quòd habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res pe-

rijt, ſaluus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu cuſtoditã perdidere. Decus? Quãmultæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſteà inter exempla. Delectabat te fides eius? Quãmultas ex optimis coniugibus peſſimas uidemus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas. Omnium quidem imperitorũ animus, maxime tamen muliebris in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſurã fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quàm fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adoleſcentia amauerunt in communi reliquere ſenectute, quoties anile diuortium riſimus, quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt. Sed hæc & fuit bona & fuiſſet, ſi uixiſſet. Mors effecit, ut affirmare ſine periculo poſſis, Bonam uxorẽ amiſi. Inuenies ſi nihil quæris, niſi bonã: Tu modò ne imagines, proauosque reſpexeris, nec patrimonium cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cũ forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Nõ multum abeſt à contemptu uiri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam uitijs. Non cuius auriculis utrinq; bina patrimonia dependent. Non quàm margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quàm in ueſte, quàm in patente ſella circumlatam per urbẽ populus ab omni parte æquè ut maritus inſpexerit, cuius ſarcinis domus non ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intollerabilem uocare iacturam. Hoc unum deeſt utrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonum eſt, Non eſt inter illa quæ ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonã uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exiliũ, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa uiuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui alijs uidetur eſſe, ſed qui ſibi. Vide autem quàm domi ſit iſta felicitas rara. Vicina eſt miſeriæ, habet enim aliq̃d, trahitq; ex ea.

De remedijs fortuitorum finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE REMEDIIS FORTVITORVM.

Vnde ergo primum incipimus ſi tibi uidetur à morte.] *Quidam codices incipiemus non incipimus. Domeſticum exemplar. Vnde ergo incipiendum tibi uidetur. A morte. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt*] *Eadem: Dij melius, quod nemo mihi iſtud minari immortalis poteſt. Alij codices mortales præferunt non immortalis. Quid ſi legas, niſi mortalis. Nulla terra eſt aliena mortuo*] *Quædam exemplaria. Nulla eſt aliena patri mortuo. Peregre morieris. Hoc eſt in patriam ſine uiatico peruenire*] *Hæc uerba in quibuſdam codicibus non habentur. In illius poteſtate eſt quid ſit illa fortuna*] *In domeſtico exemplari & item in Pinciano. In ipſius inquam poteſtate eſt quid ſit illud fortunij. Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla naturarum*] *Eadem. Quàm multæ inter probra matronalis ordinis eſſe cœperunt inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat hæc lectio. Quàm multæ antea probra matronalis ordinis, cætera. Exemplar Facundi & Primitiui numeratarum legit, non nominatarum. Ex diligentiſſimis ſolutiſſimas*] *Adijce ad hæc uerba, ex liberaliſſimis rapaciſſimas, ex eadem, & infra. Si bonam uxorem amiſiſti*] *Scribe, Etiam ſi bonam uxorem amiſiſti, ex eadem: & ſi ſunt exemplaria in quibus habuiſti legatur, non amiſiſti. Cui iam ipſa nobilitas ceſſit*] *Scribendum, cui iam ipſa nobilitas primo loco ceſſit, ex eadem. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum*] *Priora illa uerba. Amiſi uxorem bonam non habentur in quibuſdam exemplaribus. Vicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid trahitq; ex ea.*] *Hæc uerba in omnibus quæ uiderim ſcriptis exemplaribus deſunt.*

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

EXegiſti à me Nouate, ut ſcriberẽ quemadmodum poſſet ira le/
niri,nec immeritò mihi uidere hunc præcipuè affectũ pertimuiſ
ſe,maxime ex omnibus tetrũ ac rabidũ. Cæteris enim aliqd quie
ti,placidiq; ineſt,hic totus cõcitatus & in impetu eſt,doloris,ar/
morũ,ſanguinis,ſuppliciorũ,minime humana furẽs cupiditate,
dũ alteri noceat,ſui negligens,in ipſa irruens tela, & ultionis † *forte, ſecũ mul*
ſecũ multa tractare auidus. Quidã itaque è ſapiẽtibus uiris iram *tã retractare*
dixerunt breuem inſaniam: æque enim impotens ſui eſt,decoris oblita, neceſſitudi *auidus*
num immemor,in quod cœpit pertinax & intenta,rationi conſilijsq; præcluſa, ua/ *al. ad diſpectũ;*
nis agitata cauſis,† ad conſpectũ æqui uerique inhabilis,ruinis ſimilima,quę ſuper id *pro ad indici/*
quod oppreſſere franguntur. Vt autem ſcias inſanos eſſe,quos ira poſſedit, ipſum *um aut diſcri/*
illorum habitum intuere. Nam ut furentiũ certa indicia ſunt,audax & minax uul/ *men.*
tus,triſtis frons,torua facies,citatus gradus,inquietę manus,color uerſus, crebra et
uehementius acta ſuſpiria,ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & micant o/
culi,multus ore toto rubor,exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine,labia quatiun/
tur,dentes comprimuntur,horrẽt ac ſubrigũtur capilli,ſpiritus coactus ac ſtridens,
articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugitusq;, & parum explanatis
uocibus ſermo præruptus,& cõploſæ ſæpius manus,& pulſata humus pedibus, &
totum concitum corpus,magnasq; iræ minas agens, fœda uiſu & horrenda facies
deprauantium ſe,atq; intumeſcentium. Neſcias:utrum magis deteſtabile uitiũ ſit,
an deforme, Cætera licet abſcondere,& in abdito alere,Ira ſe profert, & in faciem
exit,quantoq; maior eſt,hoc efferueſcit manifeſtius. Non uides,ut omnium anima/
lium,ſimul ad nocẽdum inſurrexerunt,præcurrãt notæ,ac tota corpora ſolitũ quie/
tumq; egrediantur habitum & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora,den/
tes acuuntur attritu,taurorum cornua iactãtur in uacuum, & harena pulſu pedum
ſpargitur,leones fremunt,inflantur irritatis colla ſerpentibus,rabidarum canũ tri/
ſtis aſpectus eſt,Nullum eſt animal tam horrendum , tamq; pernicioſum natura, ut
non appareat in illo,ſi ira inuaſit,nouæ feritatis acceſſio. Nec ignoro cæteros quoq;
affectus uix occultari,libidinem, metumq; & audaciam,dare ſui ſigna,& poſſe præ/
noſci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in uultu.
Quid ergo intereſt? Quòd alij affectus apparent,hic eminet. Iã uerò ſi effectus e/ CAP. II.
ius damnaq; intueri uelis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes
ac uenena,& reorum mutuas ſordes,& urbium clades,& totarum exitia gentium,
& principum ſub ciuili haſta capita uenalia,& ſubiectas tectis faces,nec intra mœ/
nia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpi/
ce nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta uix notabilia,has ira deiecit. Aſpice ſo/
litudines per multa milia ſine habitatione deſertas,has ira exhauſit. Aſpice tot me/
moriæ proditos duces,mali exempla fati. Alium ira in cubili ſuo confodit: alium in
ter ſacræ menſæ iura percuſſit,aliũ inter leges celebrisq; ſpectaculũ fori lancinauit:
aliũ filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu,regalem aperire iugu
lũ: alium in cruces membra diffindere. Adhuc ſingulorũ ſupplicia narro. Quin tibi
ſi libuerit,relictis in quos ira uiritim exarſit,aſpice cæſas gladio conciones, & plebẽ
immiſſo milite contrucidatam,& in perniciẽ promiſcuã,totos populos capitis dam
na paſſos,tanquam aut curam noſtram deſerentibus Dijs,aut autoritatem comtem/
nẽtibus ſuã. Quid gladiatoribus? Quare populus iraſcitur,& tã iniquè,ut iniuriam
putet,quòd non libenter pereũt,cõtemni ſe iudicat,& uultu,geſtu,ardore, deſpecta
tore in aduerſariũ uertitur? Quod quidem tamen non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut pue
rorũ,qui ſi ceciderunt, terrã uerberari uolunt,& ſæpe neſciunt quidẽ,cui iraſcãtur,
ſed tantũ iraſcuntur ſine cauſa & ſine iniuria,nõ tamẽ ſine aliqua iniuriæ ſpecie nec
ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum , & ſimulatis

CAP. III. deprecātiū lachrymis placantur,& falſa ultione falſus dolor tollitur. Iraſcimur,in
quit ſæpe non illis qui læſerunt,ſed his qui læſuri ſunt. Vt ſcias iram non tantum ex
iniuria naſci, uerùm & iraſci nos læſuris. Sed ipſa cogitatione nos lædunt,& iniu-
riā qui facturus eſt,iā facit. Vt ſcias inquit,non eſſe iram pœnę cupiditatē,infirmiſ-
ſimi,ſæpe potētiſſimis iraſcuntur,nec pœnā cōcupiſcunt,quā non ſperant. Primum
diximus,irā cupiditatē eſſe pœnæ exigendæ,non facultatē. Concupiſcūt autem ho-
mines,& quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnā uel ſummi ho-
minis ſperare non poſſit. Ad nocendū potētes ſumus. Ariſtotelis finitio nō multum
à noſtra abeſt,ait enim,Irā eſſe cupiditatē doloris reponēdi. Quid inter noſtram &
hanc finitionē interſit exequi longū eſt:cōtra utramq; dicitur,feras iraſci,nec iniu-
ria iritatas,nec pœnę doloris ue alieni cauſa. Nā etiā ſi hoc efficiunt,nō hoc petunt.
Sed dicendū eſt feras ira carere,& omnia præter hominem. Nā cum ſit inimica ra-
tioni,nuſquā tamen naſcitur,niſi ubi rationi locus eſt. Impetus habēt feræ, rabiem,
feritatē,incurſum. Iram quidem non magis quàm luxuriam,uel iniuriā: & in quaſ-
dam uoluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quòd credas illi qui dicit,
Nō aper iraſci meminit,non fidere curſu Cerua,nec armētis incurrere fortibus ur
ſi. Iraſci dicit,incitari,impingi. Iraſci quidē nō magis ſciūt,quàm ignoſcere. Muta a-
nimalia humanis affectibus carēt,habēt autē ſimiles illis quoſdā impulſus. Alioqui
ſi amor in illis eſſet,& odiū eſſet:ſi amicitia,& ſimultas:ſi diſſentio,et cōcordia:quo
rū aliqua in illis quoq; extant ueſtigia: cæterum humanorū pectorum propria bona
malaquè ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt,prouidentia, diligentia, co-
τὸ ἡγεμονι-κὸν gitatio,nec tantum uirtutibus humanis animalia,ſed etiam uitijs prohibita ſunt. To
ta illorum ut extra,ita intra forma humanæ diſſimilis eſt. Regium enim illud &
principale aliter dicunt:ut uox eſt quidem, ſed non explanabilis & perturbata, &
inefficax:ut lingua,ſed deuincta, nec in motus uarios ſoluta:ita ipſum principale,
parum ſubtile,parum exactum.

.CAP.IIII. Capit eorū uiſus ſpecies rerū,quibus ad impetus euocetur,ſed turbidas,& cōfu-
ſas. Ex eo procurſus illarū tumultusq; uehemētes ſunt, metus autē ſolicitudinesq;,
& triſtitia,& ira nō ſunt,ſed his quædā ſimilia. Ideò cito cadūt & mutātur in cōtrari
um,& cū acerrimè ſæuierunt,expauerūtq; paſcūtur,& ex fremitu diſcurſuq; ueſa-
no,ſtatim quies ſoporq; ſequitur. Quid eſſet ira:ſatis explicatū eſt,quo diſtet ab ira
cūdia apparet:quo ebrius ab ebrioſo,& timēs à timido. Iratus poteſt nō eſſe iracun-
dus,Iracūdus nō poteſt aliquādo iratus nō eſſe. Cætera quæ pluribus apud Græcos
nominibus in ſpecies iram diſtinguunt quia apud nos uocabula ſua non habēt, præ
teribo:etiam ſi amarū nos,acerbumq; dicimus,nec minus ſtomachoſum,rabioſum,
clamoſum,difficile,aſperū,quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter has moroſum
ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædā enim ſunt iræ,quę intra clamorem
al. quedā ſine motu. concidant,quædā nō minus pertinaces,quàm frequētes,† quædā ſede manent, uer
bis parciores,quædam in uerborum maledictorumq; amaritudinē effuſæ:quædā ul-
tra querelas & auerſationes non exeūt,quædā altæ grauesq; ſunt,& introrſus uer-
ſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet ira quæſitum eſt. An in ullum
aliud animal,quàm in hominē caderet,quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpe-

CAP.V. cies eſſent. Nunc quæramus,an ira ſecūdum naturā ſit,& an utilis, atq; ex aliqua
parte retinenda. An ſecundum naturam ſit,manifeſtū erit,ſi hominē inſpexerimus,
quo quid eſt mitius,dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Ho
mine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum ge-
al. diſpergi neratus eſt,Ira in exitium. Hic congregari uult,illa † diſcedere,hic prodeſſe,illa no-
cere:hic etiam ignotis ſuccurrere,illa etiam chariſſimos petere. Hic aliorū incom-
modis uel impēdere ſe paratus eſt:ira in periculum,dummodo ſecū deducat alium
parata deſcendere. Quis ergo magis naturam rerū ignorat, quàm qui optimo eius
al. emendatiſſimo. operi & † cōmēdatiſſimo,hoc ferū ac pernicioſum uitium aſſignat? Ira:ut diximus,
auida pœna eſt,cuius cupidinē ineſſe pacatiſſimo hominis pectori minime ſecūdū
eius naturā eſt. Beneficijs autē humana uita cōſtat & cōcordia,nec terrore,ſed mu-

tuo

tuo amore in †fructum auxiliumq́; cõmune conſtringitur. Quid ergo? non aliquan al.fœdus
do caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni, ſed hæc ſyncera cum ratione. Non enim nocet,
ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, ut corriga-
mus, adurimus, & adactis cuneis nõ ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic
ingenia uitio praua, dolore corporis animiq́; corrigimus. Nempe medicus primo
in leuibus uitijs tentat, non multum ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis,
potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualetudinem tantum mutata uitę
diſpoſitione firmare: proximum eſt, ut modus proficiat: ſi modus & ordo non profi-
cit, ſubducit aliqua & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet, interdicit cibis,
& abſtinentia corpus exonerat. Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit uenã, membriſq́;,
ſi adhærentia nocent, & morbum diffundũt, manus affert, nec †ulla dura uidetur cu- al.illi
ratio, cuius eſt ſalutaris effectus: Ita legum præſidem, ciuitatiſq́; rectorem decet, quã-
diu poteſt, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda ſuadeat, cupiditatemq́;
honeſti & æqui cõciliet animis, faciatq́; uitiorum odium, pretium uirtutis: tranſeat
deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret, nouiſſimè ad pœ
nas, & has adhuc leues: & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus ulti CAP. VI.
mis ponat, ut nemo pereat, niſi †quenquam perire, etiam pereuntis interſit. Hoc forte, quem
uno medentibus erit diſſimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilẽ
exitum præſtant: hic damnatum cum dedecore & traductione uita exigit: non, quia
delectetur ullius pœna (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut do
cumentum omnium ſit, & qui alicui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum reſpub
lica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetẽs, Ideò nec ira quidem ſecun
dum naturam hominis, quæ pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentum adferã:
quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non læ-
dit, pœna lædit: bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira, quia pœna iræ con-
uenit. Si uir bonus pœna non gaudet, non gaudebit, ne eo quidem affectu, cui pœna
uoluptati eſt, ergo non eſt naturalis ira. Nunquid, quamuis non ſit naturalis ira aſſu-
menda eſt, quia utilis ſæpe fuit? Extollit animos & incitat, nec quicquã ſine illa ma-
gnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma ſubdita eſt, & hinc ſtimulus per-
agitauit, miſitq́; in pericula audaces. Optimum itaq́; quidam putant temperare CAP. VII.
iram, non tollere, eoq́; detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere. Id ue-
rò retinere, ſine quo languebit actio, & uis, ac uigor animi reſoluetur. Primum faci-
lius eſt excludere pernicioſa quàm regere, & non admittere, quàm admiſſa modera
ri. Nam cum ſe in poſſeſſione poſuerũt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minui-
ue patiuntur. Deinde ratio ipſa, cui fręni traduntur, tamdiu potens eſt, quàmdiu di-
ducta eſt ab affectibus. Si miſcuit ſe illis & inquinauit, non poteſt continere, quos
ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſeruit, quo impel-
litur. Quarundam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt, ulteriora nos ſua ui rapiũt,
nec regreſſum relinquũt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt,
nec reſiſtere morariue deiecta potuerunt, ſed conſilium omne & pœnitentiam ir-
reuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſ-
ſet: ita animus ſi in iram, amorem, aliosq́; ſe proiecit affectus, non permittitur repri-
mere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, etiam uitiorũ
natura procliuis. Optimum eſt primum iritamentũ iræ protinus ſpernere, ipſiſq́; CAP. VIII.
repugnare †ſenſibus, & dare operã ne incidamus in iram: nam ſi cœperit ferre tranſ- al. ſeminibus
uerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt, ubi ſemel affe-
ctus eſt inductus, iuſq́; illi aliquo de uoluntate noſtra datũ eſt. Faciet de cætero quan-
tum uolet, non quãtum permiſeris. In confinibus hoſtis arcendus eſt. Nam cum in-
trauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non accipit. Neq́; enim ſepoſitus eſt a-
nimus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, ut illos non patiatur ultra quàm oportet
procedere, ſed in affectum ipſe mutatur. Ideoq́; non poteſt utilem illam uim & ſalu-
tarem †perditam iam infirmatamq́; reuocare. Non enim, ut dixi, ſeparatas iſta ſedes al. proditam
ſuas diductasq́; habent, affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio

 eſt,

eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa uitijs reſurget, quæ iræ ceſſit? Aut
quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in quam peiorum mixtura præualuit? Sed
quidam, inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quę ira di
ctat, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariatum
iram, quam uos quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Deniq; interro-
go, ualentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modum ratio
poterit imponere, cum parere niſi imbecilliora nõ soleant? Si infirmior eſt, ſine hac
CAP. IX. per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxiliũ. At irati
quidam conſtant ſibi & ſe continent. Quomodo? cum iam ira euaneſcit, & ſua ſpon-
te decedit, non cum in ipſo feruore eſt, tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non ali-
quando in ira quoq; & demittunt incolumes intactosq; quos oderunt, & à nocendo
abſtinent? faciunt. Quomodo? cum affectus repercuſſit affectum, aut metus, aut cu-
piditas aliquid imperauit, non rationis tunc beneficio quieuit, ſed affectuum infida
& mala pace. Deniq; nihil habet utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam
enim uirtus uitio adiuuanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu eſt locus, non iraſci-
tur, ſed exurgit, & in quantum putauit opus eſſe concitatur remittiturq;: non aliter
quàm quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum tor
queantur. Ira, inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari po
teſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illa eſt, non ut
duce, ſed de milite, quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur, quà duci-
tur, iam non eſt ira cuius proprium eſt contumacia. Si uerò repugnat, & nõ ubi iuſ-
ſa eſt quieſcit, ſed libidine, ferociaq; prouchitur, tã inutilis animi miniſter eſt, quàm
miles, qui ſignum receptui datum negligit. Itaq; ſi modum adhiberi ſibi patitur, alio
nomine appellanda eſt. Deſinit ira eſſe, quam effrenatam indomitamq; intelligo. Si
non patitur pernicioſa eſt nec inter auxilia numeranda, Ita aut ira non eſt, aut inuti
lis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet, non eſt
annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui ſcit parere conſilio. Affectus quidem
tam mali miniſtri, quàm duces ſunt. Ideò nunquam aſſumet ratio in adiutorium im
prouidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipſa autoritatis habeat, quos nunquã
comprimere poſſit, niſi pares illis ſimilesq; oppoſuerit, ut iræ metum, inertiæ iram,
timori cupiditatem. Abſit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio ad uitia confu-
CAP. X. giat. Non poteſt hic animus fidele otium capere, quatiatur neceſſe eſt, fluctueturq;
qui malis ſuis tutus eſt, qui fortis eſſe niſi iraſcitur non poteſt, induſtrius niſi cupit,
quietus niſi timet, in tyrannide illi uiuendum eſt, in alicuius affectus uenienti ſerui-
tutem. Non pudet uirtutes in clientelam uitiorum demittere? deinde deſinit quic-
quã ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & incipit par illi ſimiliſq; eſſe. Quid enim
intereſt, ſi æquè affectus inconſulta res eſt ſine ratione, quàm ratio ſine affectu ineffi
cax? Par utrunq; eſt, ubi eſſe alterum ſine altero non poteſt. Quis autẽ ſuſtineat affe
ctum exæquari rationi? Ira, inquit, utilis affectus eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi natura uti-
lis eſt. Sed ſi patiens imperij rationiſq; eſt, hoc duntaxat moderatione conſequatur,
CAP. XI. ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quàm malũ
modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquã minus, ubi non
effuſos eſſe oportet impetus, ſed tẽperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud quod
Barbaros tanto robuſtiores, tanto patientiores laborum comminuat, niſi ira infe-
ſtiſſima ſibi? Gladiatores quoq; ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cũ
idem perficiat ratio? An tu putas uenatorem iraſci feris? an qui uenientes excipit,
& effugientes perſequitur? Omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theu
tonorum tot milia ſuperfuſa alpibus ita ſuſtulit, ut tantæ cladis notitiam ad ſuos nõ
nuncius, ſed fama pertulerit, niſi quòd erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando
al. propulit † perculit ſtrauitq; omnia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius?
quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriun-
turq;, quorum una illis cura eſt, in alia negligẽtibus. Quid induratius ad omnem pa-
tientiam, ut quibus magna ex parte non tegumẽta corporũ prouiſa ſunt, non ſuffu-
gia

gia aduerſus †perpetem cœli rigorem. Hos tamen Hiſpani Galliq́ꝫ, & Aſiæ Syriæq́ꝫ *al. perpetuum* molles bello uiri, antequam legio uiſatur cædunt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum illis corporibus, illis animis delitias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam, ut nihil amplius dicā, neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperij uires recreauit, quàm quod cunctari & trahere & morari ſciuit, quæ omnes irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & extimatis uiribus, ex quibus iam perire nihil ſine uniuerſo poterat, dolorem ultionemq́ꝫ ſepoſuit, in unam utilitatem, & occaſioni intentus, iram ante uicit, quàm Hannibalem. Quid Scipio? non'ne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq́ꝫ quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ ſegnitiæq́ꝫ malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuq́ꝫ ſedit. & hunc ſuum publicumq́ꝫ dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quàm Carthaginem uinci? Quam dum circumuallat & includit hoſtem, eò compulit, ut ferro ipſi ſuo caderent.

Non eſt itaq́ꝫ utilis, nec in prælijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim *CAP. XII.* prona eſt, & pericula dum inferre uult, nō cauet. Illa certiſſima eſt uirtus, quæ ſe diu multumq́ꝫ circumſpexit & †rexit, & ex lento ac deſtinato prouexit. Quid ergo? uir *al. texit* bonus non iraſcitur, inquit, ſi cædi patrem ſuum uiderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur, ſed uindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus etiam ſine ira pietas ſit? Aut dic eodem modo, Quid ergo cum uiderit ſecari patrem ſuum, filium'ue, uir bonus non flebit, nec liquetur animo, quæ accidere fœminis uidemus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit? Officia ſua uir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus, & ſic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignum. Pater cædetur, defendam: cæſus eſt, exequar quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronam uenis, quia unuſquiſq́ꝫ in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iuſtum quiſq́ꝫ affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni uiri pro ſuorum iniurijs, ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi uitrum fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt? Nō pietas illam iram, ſed infirmitas mouet, ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quàm nucibus. Iraſci pro ſitis non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumq́ꝫ, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cupidior eſt, quàm ira, & ob id ipſum ad uindicandum inhabilis, prærabida & amens: ut omnis ferè cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, opponitur. Itaq́ꝫ nec in pace, nec in bello unquam bona fuit. Pacē enim ſimilem belli efficit, in armis uerò obliuiſcitur Martem eſſe communem, uenitq́ꝫ in alienam poteſtatē, dum in ſua non eſt. Deinde non ideò uitia in uſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera ualetudinis leuant, nec ideò non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo: ſimili modo ira etiam ſi aliquando ut uenenum, & præcipitatio, & naufragiū, ex inopinato profuit, non ideò ſalutaris omnino iudicanda eſt: ſæpe enim ſaluti fuère peſtifera. Deinde quæ habēda ſunt in bonis, quo maiora, eò meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram, ſi quid detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & *CAP. XIII.* ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni acceſſionē recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt, ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces, multiq́ꝫ meliores ad ferrum fuère male ſobrij. Iſto modo dic & phreneſim, atq́ꝫ inſaniam uiribus neceſſariam, quia ſæpe ualidiorem furor reddit. Quid? non aliquoties metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq́ꝫ eiuſmodi fœda & caduca irita-

menta

menta ſunt, nec uirtutem inſtruunt, quæ nihil uitijs eget, ſed ſegnem aliquando ani-
mum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine
ira non fuiſſet. Ira in adiutorium uirtutis non uenit, ſed in uicem. Quid? quod ſi bo-
num eſſet ira, perfectiſſimum quemq; ſequeretur. Atqui iracundiſſimi infantes, ſe-
CAP. XIIII. nesq; & ægri ſunt, & inualidum omne natura eſt querulum. Non poteſt, inquit
Theophraſtus fieri, ut bonus uir non iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſq;,
hoc iracundior erit. Vide ne cõtra placidior, ſolutusq; affectibus, & cui nemo odio
ſit. Peccantes uerò quid habet cur oderit, cum error illos in huiuſmodi delicta com-
pellat? Non eſt autem prudentis errantes odiſſe, alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet
quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, ueniam deſi-
derent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Neq; enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de alie-
na cauſa ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere, & in-
nocentem quiſq; ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius
mitem & paternum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuo-
care. Errantes per agros ignorãtia uitæ, melius eſt ad rectum iter admouere, quàm
expellere. Corrigendus eſt qui peccat, & admonitione, & ui, & molliter, & aſpere,
meliorq; tam ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim
CAP. XV. cui medetur, iraſcitur? At corrigi nequeunt, nihilq; in illis †leue, aut ſpei bonę ca-
al. lenti pax eſt. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ cõtingunt, & quo uno mo-
do poſſunt, deſinant eſſe mali, ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui
tum maximè proſum, cum illum ſibi eripio? Nunquis membra ſua odit, tunc cũ ab-
ſcindit? Non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque
immanſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrũ
al. apponimus †demittimus, portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoq; ſi debiles monſtroſiq;
editi ſunt, abigimus. Nõ ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm
iraſci punientem decet, cum eo magis ad emendationem pœna proficiat ſi iudicio
lata eſt. Inde eſt, quod Socrates ſeruo ait: Cęderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem
ſerui in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cuius erit temperatus af-
fectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coertionem errantiũ,
ſceleratorumq; irato caſtigatore non opus eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, nõ
CAP. XVI oportet peccata corrigere peccantem. Quid ergo? non iraſcar latroni? non ira-
ſcar ueneſico? Non. Neq; enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnę ge-
nus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte uerſaris errorum, nec graui-
ter laberis, ſed frequenter. Obiurgatio te primum ſecreta, deinde publica emenda-
re tentabit. Tu longius iam proceſſiſti, quàm ut poſſis uerbis ſanari. Ignominia cõ-
tineberis: cum tibi fortius aliquid & quod ſentias inurendum eſt, in exilium & loca
al. ſolita ignota mitteris. In te duriora remedia, iam †ſolida nequitia deſiderat, & uincula pu-
al. inſolita blica, & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera conte-
xens: & iam non cauſis, quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi
eſt magna ad peccandum cauſa, peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita uiſceribus im-
miſcuiſti, ut niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim miſer mori quæris: bene de te mere-
bimur. Auferemus tibi iſtam qua uexaris, inſaniam, & per tuam alienamq; uolupta-
tem ſupplicium id, quod unum bonum tibi ſupereſt, repenſentabimus mortẽ. Qua-
re iraſcar, cui cum maximè proſum? Interim optimum genus miſericordiæ eſt, occi-
dere. Si intraſſem ualetudinarium exercitatus & ſciens, ut domum diuitis, nõ idem
imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo, &
ciuitati curandæ adhibitus ſum, pro cuiuſq; morbo medicina quæratur. Hunc ſanet
uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hũc ferrum. Itaq; etſi per-
Vide caſtigationes. uerſa induenda magiſtratui ueſtis, & conuocanda claſſico concio eſt, procedam in
tribunal, non furens, nec infeſtus, †ſed uultu legis, & illa ſolennia uerba, leni magis
Tarpeiæ, ſubaudi, arcis. grauiq; quàm rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus. Et cum
ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam inſuam culleo, & cum mittã
al. Tarpeio. in ſupplicium militare, & cum †Tarpeiæ proditorem, hoſtem'ue publicum impo-

nam,

nam, ſine ira, eo uultu animoq; ero, quo ſerpentes & animalia uenenata percutio.
Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid enim uidetur lex iraſci his quos nõ nouit,
non uidit, quos non futuros ſperat? Illius itaq; ſumendus eſt animus, quæ non iraſci
tur ſed conſtituit. Nam ſi bono uiro ob mala facinora iraſci cõuenit, & ob ſecundas
res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius, quàm florere
quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri
fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia uidebit, quàm ſcelera ſine ira. Bo-
nus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cum eiuſmodi aliquid ſa-
piens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritq; ſolito commotior? Fateor.
Sentiet leuẽ quendam, tenuemq; motum. Nam (ut dixit Zenon) in ſapientis quo-
que animo, etiam cum uulnus ſanatum eſt, cicatrix manet. Sentiet itaq; ſuſpitiones
quaſdam, & umbras affectuum, ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſ-
dam, ſi quis illis bene utatur, pro armis eſſe. Quod uerũ foret, ſi uelut bellica inſtru-
menta ſumi, deponiq; poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles uirtuti
dat, ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil alijs
inſtrumentis opus eſt. Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmũ,
perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad
prouidendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt
ſtultius, quàm hanc ab iracundia petere præſidium, rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab
infida, ſanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoq; in quibus ſolis opera iracun-
diæ uidetur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum iudicauit aliquid fa-
ciendum, in eo perſeuerat. Nihil enim melius inuentura eſt ſeipſa, quo mutetur. I-
deo ſtat ſemel † conſtans. Iram ſæpe miſericordia retrò egit. Habet enim non ſolidũ *al. conſtitutis*
robur, ſed tantum tumorem, uiolentisq; principijs utitur: non aliter quàm qui à ter
ra uenti ſurgunt, & fluminibus paludibusq; † excepti, ſine pertinacia uehementes *al. concepti*
ſunt. Incipit magno impetu, deinde deſinit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud
quàm crudelitatem, ac noua genera pœnarum uerſauerat, cum animum aduerten-
dum eſt, ira iam fracta, leuisq; eſt. Affectus cito cadit, æqualis eſt ratio. Cæterum etiã
ubi perſeuerauerit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt du-
orum triumue ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt, ſicut ſerpen
tium uenena à cubili repentium nocent, innoxij dentes ſunt, cum illos frequens
morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant, & ſæpe qui mi-
nus cõmiſit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus eſt, & † intantum inæqualis *forte, in totum*
eſt, modò ultra quem oportet, excurrit, modò citerius debito reſiſtit. Sibi enim in-
dulget, ex libidine iudicat, & audire non uult, & patrocinio nõ relinquit locũ, & ea
tenet quæ inuaſit, & eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi paruum eſt, non ſinit. Ratio u-
triq; parti locum dat & tempus. Deinde aduocationem etiam ſibi petit, ut excutiẽ-
dæ ueritati ſpatium habeat, Ira feſtinat. Ratio id iudicari uult, quod æquum eſt: ira
id æquum uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpe-
ctat. Ira uanis & extra cauſam obuerſantibus commouetur. Vultus illam ſecurior,
uox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitioſior, fauor popula-
ris exaſperat. Sæpe infeſta patrono reum damnat, etiam ſi ingeritur oculis ueritas,
amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male cœptis, honeſtior illi pertina-
cia uidetur, quàm pœnitentia. Cn. Piſo fuit memoria noſtra, uir à multis uitijs inte-
ger, ſed prauus, & cui placebat pro cõſtantia rigor. Is cum iratus duci iuſſiſſet eum,
qui ex commeatu ſine cõmilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem nõ exhibebat,
roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallũ dedu-
ctus eſt, & iam ceruicẽ porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus
uidebatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladiũ ſpiculatorẽ iubet,
damnatũ ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam. Nam militi fortuna
reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gau
dio caſtrorũ commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci utrunq;,
& eum militem, qui non occidit, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius?

Quia

Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco pe-
al. fingendas rituri tres, ob unius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia ad † ſugiendas cauſas ſuroris. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es, te quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti, te quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non uult regi. Iraſcitur ueritati ipſi, ſi contra uoluntatem ſuam apparuerit: clamore & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit inſequitur, adiectis conuicijs, maledictiſq;. Hoc non facit ratio, ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaq;, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus eſſe debet, in ſtatu uultus, cum magna pronunciat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum uelis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille uidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua ueſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? Quid pocula affligere? Quid ſe in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectuſq; percutere? Quantã iram putas, quæ quia non tam cito in alium quàm uult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur, quorum nil facit quiſquis uacuus ira, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit ſæpe eum, cuius peccatum deprehendit, ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur, ſi intelligit non ex alto uenire nequitiam, ſed ſummo (quod aiunt) animo inhærere. Dabit impunitatẽ nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera leuius, quàm minora compeſcet: ſi illa lapſu non crudelitate commiſſa ſunt, his ineſt latẽs, & operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curauit ut nocens eſſet. Hoc ſemper in omni animaduerſione ſeruabit, ut ſciat alteram adhiberi, ut emendet malos, alteram, ut tollat. In utroq; non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita nõ poſſunt, futura prohibentur: & quos nolet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palàm recidet, non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant. Hæc cuiq; expendenda, æſtimandaq; ſunt, uides: quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem uitæ neciſq;. Male irato ſerrum committitur. Ne illud quidem iudicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copia uitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos uæcors ira animus, ſupra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & ſublime ſpirare ſe credũt, cæterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis creuere. Non habent ira cui inſiſtat, non ex firmo manſuroq; oritur, ſed uentoſa & inanis eſt, tantumq; abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum & ſuperbũ. Iracundia nihil am-
al. ueternoſi plum, decorumq; molitur. Contrà mihi uidetur † uentoſi & infelicis animi imbecillitas ſibi conſcij ſæpe indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad ictus leuiſſimos gemunt, ita ira muliebre maximè & puerile uitium eſt. At incidit & in uiros. Nam uiris quoq; puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? Non aliquę uoces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ uideantur animo, ueram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda, Oderint, dum metuãt. Syllano ſcias ſeculo ſcriptam. Neſcio utrum ſibi peius optauerit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurum, ut execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adijcit? Dij illi malefaciãt, adeò repperit dignũ odio remedium. Oderint. Quid, dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? dum timeant? ſic nec amari quidẽ uellem.

Magno

Magno hoc dictum ſpiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quòd credas iraſcentium uerbis, quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quòd exiſtimes uerum eſſe, quod apud diſertiſſimum uirum Liuium dicitur: Vir ingenij magni magis quàm boni. Non poteſt illud ſeparari, aut & bonum erit, aut nec magnum, quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamq́; qualis ineſſe malis ingenijs non ſolet. Terribilia enim eſſe & tumultuoſa & exitioſa poſſunt, magnitudinem quidem cuius firmamentum roburq́; bonitas eſt, non habebũt. Cæterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quòd tu magni putes, ſicut C. Cæſar: qui iratus cœlo quòd obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quàm ſpectabat, quodq́; comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus parum certis ad pugnã uocauit Iouẽ, & quidẽ ſine intermiſſione, Homericũ illũ exclamans uerſum, ζεῦ πάτερ ὅτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος. Quãta demẽtia fuit. Putauit aut ſibi noceri ne à Ioue quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius uocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. Vltimæ enim patiẽtiæ uiſum eſt eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidẽ uehemẽs, deos homineſq́; deſpiciẽs, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi uidetur alicui magnum animum ira producere, uideatur & luxuria. Ebore ſuſtineri uult, purpura ueſtiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina præcipitare, nemora ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentiq́; incubat, & prouinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis uillicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. Tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, ſub gladium mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non eſt contenta honoribus annuis, ſi fieri poteſt, uno nomine occupare faſtos uult, per omnem orbem titulos diſponere. Omnia iſta non refert, inquantum procedant extendantq́; ſe, anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa uirtus eſt. Nec quicquã magnum eſt, niſi quòd ſimul & placidum.

Primi libri de ira, finis.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE IRA AD NOVATVM.

Non magis quàm luxuriã uel iniuriam] *Duo poſtrema uerba, uel iniuriam, non habentur in eadem.* *Prudentia eſt prouidentia, diligentia, cognitio*] *Omnia exemplaria cogitatio habent, non cognitio, & in pleriſq́; illorum uerbum prouidentia, deſideratur.* *Regium enim illud & principale aliter dicunt*] *Quidam codices. Regum autem illud & principale aliter dicunt. Codex Pincianus. Regium eſt illud & principale alte ductum, & infra.* Cap. 3.

Beneficijs autẽ humana uita conſtat] *Vetus lectio. Beneficijs enim humana uita conſiſtit.* Cap. 5.

Tranſeat deinde ad triſtiorem orationem] *Codex Franciſcanus caſtigatius. Tranſeat deinde ad ſtrictiorem orationem, frequens hoc & fere familiare mendum in hoc auctore.* Cap. 6.

Nunquid quãuis non ſit naturalis ira] *Exẽplaria quædam. Quid? quamuis, cætera.* Cap. 8.

PRIMVM *irritamentum iræ protinus ſpernere*] *Mallẽ legeres aſpernari quàm ſpernere, ut in 2. libro ad quoſdam tactus aſpernatio.* Cap. 9.

Quotiens impetui eſt locus] *Scribe. Quotiens impetu opus eſt, ex uetere lectione.* *Quam dum circumuallat & includit hoſtem*] *Verbum, quam, non habetur in eadem.* Cap. 11.

NONCAVET] *Non præcauet, quædam exẽplaria* *Si calceus luto ſparſus eſt*] *Eadẽ aſperſus, nõ ſparſus.*

IMMANSVETVM BOVEM *cædimus*] *Occidimus non cædimus, eadem.* Cap. 12.

Ad coertionem errantiũ ſceleratorum] *Correctionem quædam exemplaria non coertionem.* *Ignominia contineberis*] *Deeſſe negationem exiſtimo, ut ſit. Ignominia non contineberis.* *Sed uultu legis & illa ſolennia uerba leni magis grauiq́; quàm rabida uoce concipiam & agi iubebo*] *Prepoſtere ſcripta uerba totũ ſenſum obnubilant. Corrigendum arbitror, ſed uultu leni & magis graui quàm rabida uoce illa ſolẽnia uerba legis concipiam & agi iubebo. Poſſet etiam legi & forte aptius. illa ſolennia uerba concipiam & lege agi iubebo.* *Et quidem ſine intermiſſione.*] *Omnis ſcripta lectio & quidem ſine miſſione, ſed in codice Facundi & Primitiui non habentur omnino hæc uerba.* Cap. 15. Cap. 16.

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

CAP. I. PRimus liber Nouate benigniorē habuit materiā. Facilis enim in procliuia uitiorū decurſus eſt. Nūc ad exiliora ueniēdum eſt. Quærimus enim, utrū ira iudicio aut impetu incipiat, id eſt, utrū ſua ſponte moueatur, an quemadmodū pleraq; quę intra nos in ſcijs nobis oriuntur. Debet autē in hoc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoq; altiora poſſit exurgere. Nā & in corpore noſtro oſſa, nerui & articuli firmamenta totius, & †alia minime ſpecio-
forte, uitalia ſa uiſu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aſpectumq́; decor eſt: poſt hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto iam corpore †
al. affunditur effunditur. Iram quin ſpecies oblatæ iniuriæ moueat, non eſt dubium: ſed utrū ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiēte moueatur, quærimus. Nobis placet nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionē eius concupiſcere, & utrunq; coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & uindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine uoluntate noſtra concitatur. Ille ſimplex eſt, hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, ulciſcitur. hæc non poſſunt fieri, niſi animus

CAP. II. qui tangebatur aſſenſus eſt. Quorſus, inquis, hoc nunc pertinet? ut ſciamus quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non uoluntate noſtra fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt, ut horror frigida a-
forte, conſternatio, ſperſis, ad quoſdā ictus † aſpernatio, ad peiores nuncios ſubrigūtur pili, et rubor ad improba uerba ſubfunditur, ſequiturq́; uertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla quo minus fiant, ratio perſuadet. Ira præceptis fugatur. Eſt enim uoluntarium animi uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt, in eoq; etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiā inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum uetuſtarum, ſæpe Clodio Ciceronē expellenti, & Antonio occidenti, uidemur iraſci. Quis non cōtra Marij arma, & contra Syllæ proſcriptionē concitatur? Quis nō Theodoto & Achillæ, & ipſi puero, nō puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat. Martius quoq; ille turbarū ſonus, mouet mētes, & atrox pictura, & iuſtiſſimorū ſuppliciorū triſtis aſpectus. Inde eſt quod arridemus arridentibus, & contriſtat nos turba mœrentium, & efferueſcimus ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Annibale poſt Cannas mœnia circumſi-
al. nolentium dente, lectoris percutit animos: ſed omnia iſta motus ſunt animorū moueri † uolentiū, nec affectus, ſed principia præludētia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba ſuſcitat, equosq́; caſtrenſes erigit crepitus armorū. Alexandrum ait, Xenophanto canente manum ad arma miſiſſe.

CAP. III. Nihil ex his quę animū fortuito impellūt affectus uocari debet. Iſta (ut ita dicam) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerū ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis, & hunc fortuitum motum perſequi. Nā ſi quis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationē humoris obſcœni, altumue ſuſpiriū, & oculos ſubito acriores aut quid his ſimile, iudiciū affectus, animiq́; ſignū putat, fallitur, nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaq; & fortiſſimus plerunq; uir, dū armatur expalluit, & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululū genua tremuerūt, & magno imperatori antequā inter ſe acies arietarent, cor exiluit, & Oratori eloquētiſſimo dū ad dicendum componitur, ſumma riguerunt. Ira non moueri tantum, ſed excurrere debet. Eſt enim impetus. Nunquam autem impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neq; enim fieri poteſt, ut de ultione & pœna agatur animo neſciēte. Putauit ſe aliquis læſum, uoluit ulciſci, diſſuadente aliqua cauſa ſtatim reſedit. Hāc iram non uoco, ſed

motum

motũ animi rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem trãſilit, quæ ſecum rapit. Er
go prima illa agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt quàm
ipſa iniuriæ ſpecies, ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciẽ iniuriæ non tãtum accepit,
ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi ad ultionem, uoluntate & iudicio pergen/
tis. Nunquid dubium eſt, quin timor ſugam, habeat, ira impetum? Vide ergo an pu
tes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caueri. Et ut ſcias quemadmo/ CAP. IIII.
dum incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur, eſt primus motus non uolunta/
rius quaſi præparatio affectus & quædam † cõmutatio. Alter cũ uolũtate non con/ *al. cõminatio.*
tumaci, tanquam oporteat me uindicari, cum læſus ſim, aut oporteat hunc pœnas
dare, cum ſcelus fecerit. Tertius motus eſt iam impotens, qui non ſi oportet, ulciſci
uult, ſed utiq;, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non
poſſumus, ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio
aliena ſolicitet, nec oculi ad intentationem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta
non poteſt ratio uincere, conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter
ille motus qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum eſt, Hi
qui uulgo ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent an iraſcantur, cum eos occidunt, à
quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepiſſe ipſos exiſtimant, qualis fuit Apollo/
dorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira, ſed crudelitas. Non enim quia accepit iniuri- CAP. V.
am, nocet, ſed parata eſt dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationesq;
in ultionem petuntur, ſed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiuſmodi mali ab ira
eſt, quæ ubi frequenti exercitatione, & ſatietate in obliuionẽ clemẽtiæ uenit, & om
ne fœdus humanũ eiecit animo, nouiſſime in crudelitatẽ tranſit. Ridẽt itaq;, gaudẽt
q; & uoluptate multa perfruũtur, plurimumq; ab iratorũ uultu abſunt, per otium ſę
ui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam uidiſſet: O for/
moſum ſpectaculum. Quanto pulchrius illi uiſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumq;
compleſſet. Quid mirum, ſi hoc maxime ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ab
infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos ſe
cunda, dabitque oculis tuis gratum ubique ſpectaculum. Videbis iſtud & circa Tra
ſimenum & circa Cannas, & nouiſſime circa Carthaginem tuam. Voleſus nuper
ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ cum. CCC. una die ſecuri percuſſiſſet, incedens
inter cadauera uultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumq; feciſ/
ſet, græce proclamauit, O rem regiam. † Quis hæc rex feciſſet? Non fuit hæc ira, ſed *al. Quid hic*
maius malum & inſanabile.

Quibus uirtus eſt ira. CAP. VI.

VIrtus, inquit, ut honeſtis rebus ꝓpitia eſt, ita turpibꝰ irata eſſe debet. Quid ſi di
catur uirtutem & humilem & magnam eſſe debere? Atqui hæc dicit, qui illã ex
tolli uult et deprimi. Quoniam lætitia ob recte factũ, clara magnificaq; eſt ira ob alie
num peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt, nec unquã cõmittet uirtus, ut uitia
dum cõpeſcuit imitetur ipſa, Irã caſtigãdã habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam
peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætariq; propriũ & naturale uirtutis eſt
iraſci nõ eſt ex dignitate eius, nõ magis quàm mœrere. Atq; iracũdiæ triſtitia comes
eſt, & in hanc omnis ira uel poſt pœnitentiã, uel poſt repulſam reuoluitur. Et ſi ſapi/
entis eſt peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpe iraſcetur: ſequitur, ut nõ
tantũ iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem
in animo ſapientis locum habere credimus, quid eſt quare nõ ex toto hoc affectu il/
lum liberemus? modus enim eſſe non poteſt, ſi pro facto cuiuſq; iraſcendum eſt.
Nã aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: aut iracundiſſimus ſi
toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius quàm ſapien
tis affectũ ex aliena pẽdere nequitia? Deſinet ille Socrates poſſe eundẽ uultũ domũ
referre, quẽ domo exulerat. Atqui ſi iraſci ſapiẽs debet turpiter factis, & concitari
cõtriſtariq; ob ſcelera, nihil eſt ęrumnoſius ſapiẽte. Omnis illi per iracũdiam mœro
remq; uita tranſibit. Quod enim momẽtũ erit, quo non improbanda uideat? Quo/
ties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auarosq;, & prodigos, & impudẽtes, & ob

iſta felices incedendum erit. Nuſquã oculi eius flectentur, ut non quod indignẽtur, inueniat.

CAP.VII. Deficiet, ſi toties à ſe irã, quoties cauſa poſcet, exegerit. Hęc tot milia ad forũ prima luce properantia, quàm turpes lites, quãto turpiores aduocatos habẽt. Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifeſtior reus eſt: & iudex dãnaturus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala cauſa, bona patroni uoce corrupta. Quid ſingula proſequor? cum uideris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum circum in quo maximam ſui partem populus oſtendit, hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe uitiorum, quantum hominũ. Inter iſtos quos togatos uides, nulla pax eſt, alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

CAP.VIII. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contẽnunt: maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem prædàmꝗ cupiũt. Non alia quàm in ludo gladiatorio uita eſt, cum iiſdẽ uiuentium pugnantiumꝗ. Ferarum iſte conuẽtus eſt, niſi quod ille inter ſe placidæ ſunt morſuꝗ ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quòd illa manſueſcunt alentibus, horũ rabies ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. Nunquam iraſci deſinet, ſemel ſi ſapiens cœperit, omnia ſceleribus ac uitijs plena ſunt. Plus committitur, quàm poſſit coertione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia eſt, Expulſo melioris æquiorisꝗ reſpectu, quocunꝗ uiſum eſt, libido ſe impingit, nec furtiua iam ſcelera ſunt, præter oculos eunt. Adeoꝗ in publicũ miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, ſed nulla ſit. Nunquid enim ſinguli aut pauci rupere legẽ? undiꝗ uelut ſigno dato, ad fas nefasꝗ miſcendum † coorti ſunt. *al. coiere.* Non hoſpes ab hoſpite tutus. Non ſocer à genero, fratrũ quoque gratia rara eſt, Imminet exitio uir cõiugis, illa mariti. Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ. Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra ex una parte contraria, & parẽtum liberorumꝗ ſacramẽta diuerſa, ſubiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infeſtorũ equitum ad conquirendas proſcriptorum latebras circumuolitantia, & uiolatos fontes uenenis, & peſtilentiam manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incẽdia totas urbes cõcremãtia, dominationesꝗ funeſtas, & regnorũ publicorũꝗ exitiorũ clãdeſtina cõſilia, & pro gloria habita, quæ quandiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt. Raptus ac ſtupra, & ne os quidem libidini exceptum.

CAP.IX. Adijce nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam ualidioris quicquid non reſiſtebat † adductum, *forte abductũ.* circunſcriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci uis ſapientem, quãtũ ſcelerum indignitas exigit, non iraſcendũ illi, ſed inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis non eſſe iraſcendum erroribus. Quid enim ſi quis iraſcitur, in tenebris parũ ueſtigia certa ponentibus? Quid enim ſi quis ſurdis imperia non exaudiẽtibus? Quid ſi pueris, quòd neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium iocos ſpectent? Quid ſi illis iraſci uelis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hoc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, uniuerſis ignoſcendum, generi humano uenia tribuenda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibusꝗ quòd peccãt, iraſcere infantibus, quòd peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum diſcrimina? Maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe quàm puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis morbis, non quidem obtuſa nec tarda, ſed acumine noſtro male utentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quiſque ſequitur priores male iter ingreſſos. Quid ni habeant excuſationẽ, cum publica uia errauerint?

CAP.X. In ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria uenia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quàm iniquum ſit, & periculoſum iraſci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe male uiuentium, imò male pereuntium uiderat.

uiderat. flebat, miſerebatur omnium, qui ſibi læti feliceſq; occurrebãt, miti animo, ſed nimis imbecillo, & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquã ſine riſu in publico fuiſſe. Adeo nihil illi uidebatur ſerium eorum quę ſerio gerebantur. Vbi iſti hic iræ locus eſt? Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Nõ iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminẽ naſci ſapientem, ſed fieri, Scit pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perſpectã habet. Nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari uelit nõ in ſylueſtribus dumis poma pendere? qd ſi miretur ſpineta ſenteſq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo iraſcitur, ubi uitiũ natura defendit. Placidus itaq; ſapiẽs & æquus erroribus, non hoſtis ſed correptor peccantiũ, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia iſta tã propitius aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nũquid ille, cuius nauigiũ multã, undiq; laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſiq; nauigio iraſcitur? Occurrit potius, & aliã excludit undam, deinde aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latẽtibus & ex occulto ſentinã ducẽtibus labore cõtinuo reſiſtit, nec ideo intermittit, quia quãtũ exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Nõ lẽto adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda, non ut deſinant, ſed ne uincant.

Vtilitates iræ. CAP. XI.

VTilis eſt, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira ſi quantũ minatur ualet, ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri quàm deſpici. Si uerò ſine uiribus eſt, magis expoſita contẽptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundia in ſuperuacuũ tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora ſunt, nec hoc ſapientis dici uelim, quod feræ quoq; telũ eſt timeri. Quid? nõ timetur febris, podagra, hulcus malũ? Nũquid ideo quicq̃ in iſtis boni eſt? at cõtra omnia deſpecta, & fœda, & turpia timentur? Sic ira per ſe deformis eſt, & minime metuẽda. At timetur à pluribus ſicut deformis perſona ab infantibus. Quid quod ſemper in autores redũdat timor, nec quiſquã metuitur ipſe ſecurus? Occurrat hoc ſolo tibi Laberianus ille uerſus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totũ in ſe populũ nõ aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet uox publici affectus. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timẽt. Ita natura conſtituit, ut quod alieno metu magnũ eſt, à ſuo non uacet. Leoni, inquam † pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox, et odor insolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquã ſapiens timeri.

Vide caſtigationes.

CAP. XII.

al. quia formidini eſt, quandoquidem.

Nec ideo iram magnum quiddam putes, † quia formidãdum eſt: quoniã quidem etiam cõtemptiſſima timẽtur uenena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cũ maximos ferarum greges linea pennis diſtincta cõterreat, et ad inſidias agat ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori ſunt. Curriculi motus rotarumq; uerſata facies, leonem redigit in caueam. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo ũbra ab infantibus, à feris rubẽs pinna. Nõ ipſa in ſe quicquã habet firmũ aut forte, ſed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerũ natura tollẽda eſt, ſi uelis iram tollere. Neutrũ autẽ poteſt fieri. Primũ poteſt aliquis non algere, quãuis ex rerũ natura hyems ſit, & nõ æſtuare, quàmuis menſes æſtiui ſint. Aut loci beneficio aduerſus intemperiẽ ãni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum utriuſq; peruincit. Deinde uerte iſtud. Neceſſe eſt prius uirtutẽ ex animo tollas, quàm iracundiã recipias, quoniã cũ uirtutibus uitia nõ coeũt. Nec magis quiſquã eodem tẽpore, & iratus poteſt eſſe, & uir bonus, quàm æger & ſanus. Nõ poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tã difficile & arduũ, quod nõ humana mens uincat, & in familiaritatẽ perducat aſſidua meditatio: nulliq; ſunt tã feri & ſui iuris affectus, ut non diſciplina perdomentur. Quodcunq; ſibi imperauit animus obtinuit. Quidã ne unquã riderent cõſecuti ſunt. Vino quidã, alij Venere, quidã omni humore interdixere corporibus. Alius cõtẽtus breui ſomno, uigilia ſe indefatigabilẽ extẽdit. Didicerũt alij tenuiſſimis & aduerſis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus

onera portare,& in immẽſã altitudinẽ mergi,ac ſine ulla reſpirãdi uice ꝑpeti maria?
CA. XIII. Mille ſunt alia,in quibus pertinacia impedimentũ omne trãſcendit, oſtenditq;
nihil eſſe difficile,cuius ſibi ipſa mẽs patientiã indiceret.Iſtis quos paulò ante retuli,
aut nulla pertinacis ſtudij aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum con-
ſequitur ille,qui meditatus eſt per intenſos funes ire?qui ſarcinę ingẽti ceruices ſup
ponere?qui ſomno non ſubmittere oculos?qui penetrare in imum mare?& tamẽ ad
finem operis non magno autoramẽto labor peruenit:nos non aduocabimus patiẽ
tiam,quos tantum præmium expectat,felicis animi immota trãquillitas? Quantũ
eſt effugere maximũ malum iram,& cum illa rabiem,ſæuitiam, crudelitatẽ, furorẽ
& alios comites affectus eius? Nõ eſt quòd in patrocininiũ nobis quæramus,& ex
cuſatam licentiam,dicentes,aut utile eſſe,aut ineuitabile. Cui enim tãdẽ uitio aduo
catus defuit?nõ eſt quòd dicas excidi nõ poſſe.Sanabilibus ęgrotamus malis,ipſaq;
nos in rectùm genitos natura,ſi emendari uelimus,iuuat,Nec ut quibuſdã uiſum eſt
arduũ in uirtutes et aſperum iter eſt,plano adeũtur,nõ uanæ uobis autor rei uenio.
Facilis eſt ad beatam uitam uia,inite modo bonis auſpicijs, ipſiſq; dijs bene iuuãti
bus. Multo difficilius eſt facere iſta quæ facitis. Quid enim quiete otioſius animi?
Quid ira laborioſius?Quid clemẽtia remiſſius?Quid crudelitate negotioſius? Va-
cat pudicitia, libido occupatiſſima eſt.Omnium deniq; uirtutũ tutela facilior eſt,ui
tia magno coluntur.Debet ira remoueri:Hoc ex parte fatentur etiã qui dicunt eſſe
forte, ocyusq; minuẽdã. Tota dimittatur,nihil profutura eſt,ſine illa facilius †,rectiusq; ſcelera tol-
CA. XIIII. lentur,mali punientur,& trãſducẽtur in melius. Omnia quæ debet ſapiens, ſine
ullius malæ rei miniſterio efficiet,nihilq; admiſcebit, cuius modum ſolicitus obſer-
uet.Nunq; itaq; iracundia admittenda eſt,aliquando ſimulanda,ſi ſegnes audienti-
um animi concitãdi ſunt,ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis calci-
busq; ſubditis excitamus.Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio
non proficit.Iraſci quidem nõ magis utile eſt,quàm mœrere,quàm metuere. Quid
ergo?non incidunt cauſæ,quæ iram laceſſant?Sed tunc maxime illi opponẽdæ ma-
nus ſunt,nec eſt difficile uincere animum,cum Athletæ quoq; in uiliſſima ſui parte
occupati,tamen ictus doloresq; patiantur,ut uires cædentis exhauriant, nec cum
ira ſuadet,feriunt,ſed cum occaſio.Pyrrhum maximũ præceptorẽ certaminis gym-
nici,ſolitum aiunt his quos exercebat præcipere,ne iraſcerentur. Ira enim pertur-
bat artem,& quà noceat tantum, nõ quà caueat,aſpicit.Sæpe itaq; oratio patienti-
am ſuadet,ira uindictam,& qui primis defungi malis potuimus,in maiora deuolui-
mur.Quoſdã unius uerbi contumelia,non æquo animo lata,in exilium proiecit,&
qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant,grauiſſimis malis obruti ſunt, indigna-
tiq; aliquid ex pleniſſima libertate diminui,ſeruile in ſeſe attraxerunt iugum.
CAP. XV. Vt ſcias,inquit,an ira habeat in ſe generoſi aliquid, liberas uidebis gentes, quæ
iracũdiſſimæ ſunt,ut Germanos & Scythas. Quod euenit,quia fortiora ſolidaq; na-
tura ingenia,antequã diſciplina molliantur,prona in iram ſunt.Quædã non niſi me
lioribus innaſcuntur ingenijs:ſicut ualida arbuſta & læta, quamuis neglecta tellus
creat, & alia,fœcundi ſoli ſylua eſt.Itaq; & ingenia natura fortia iracũdiam ferunt,
nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida:ſed imperfectus ille uigor eſt, ut om-
nibus quæ ſine arte ipſius tantũ naturæ bono exurgũt:ſed niſi cito domita ſunt,quæ
fortitudini apta erant audaciæ,temeritatiq; conſueſcunt. Quid non mitioribus ani
mis uitia leuiora coniuncta ſunt?ut miſericordia,amor,& uerecundia.Itaq; tibi ſæ-
pe bonam indolem in malis quoq; tuis oſtendam,ſed non ideò uitia nõ ſunt,ſi natu-
ræ melioris indicia ſunt.Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gẽtes,leonũ, luporumq;
ritu,ut ſeruire non poſſunt,ita nec imperare.Non enim humani uim ingenij,ſed fe-
CAP. XVI ri & intractabilis habent.Nemo autem regere poteſt, niſi qui & regi. Ferè itaq;
imperia penes eos fuere populos·q mitiore cœlo utũtur. In frigora ſeptentrionẽq;
uergentibus immãſueta ingenia ſunt,ut ait poeta,Suoq; ſimillima cœlo. Animalia,
inquit,generoſiſſima habẽtur,quibus multũ ineſt iræ.Errat qui ea in exemplũ homi
nis adducit,quibus pro ratione eſt impetus,homini pro impetu,ratio eſt. Sed nec
illis qui-

illis quidē omnibus idē prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos: accipitrē
impetus, colūbā fuga. Quid, quod ne illud quidē uerū eſt, optima animalia eſſe ira-
cundiſſima. Feras ne putem, quibus ex raptu alimēta ſunt, meliores, quò iratiores?
Patientiā laudauerim boum, et equorū frenos ſequentiū. Quid autē eſt, cur hominē
ad tā infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, deumq; quem ex omnibus
animalibus ut ſolus imitetur, ſolus intelligit? Simpliciſſimi, inquit, omniū habentur
iracundi. Fraudulentis enim & uerſutis cōparātur, & ſimplices uidētur, quia expo-
ſiti ſunt, quos quidem nō ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepoti
busq; hoc nomen imponimus, & omnibus uitijs parū callidis. Orator, inquit, ira CA. XVII.
tus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratū. Nā & hiſtriones in pronunciādo non
irati populū mouēt, ſed iratū bene agentes: & apud iudices itaq; & in concione, &
ubicunq; alieni animi ad noſtrū arbitriū agendi ſunt, modo iram, modo metum, mo
do miſericordiā, ut alijs incutiamus, ipſi ſimulabimus, & ſæpe id quod ueri affectus
non effeciſſent, effecit imitatio affectuū. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret.
Verum eſt, ſi nihil habet ira ualentius. Nec latronē oportet eſſe nec † prædonē, nec *forte, prædem.*
miſericordē, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Tem-
peratus ſit ſapiens, & ad res fortius agendas non iram, ſed uim adhibeat.

De remedijs iræ. CAP. XVIII.

QVoniā quæ de ira quæruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo
autē, ut opinor, ſunt, ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corpo-
rum cura, alia de tuēda ualetudine, alia de reſtituenda præcepta ſunt: ita aliter iram
debemus repellere, aliter compeſcere, ut uincamus. Quædam ad uniuerſam uitam
pertinentia præcipientur, ea in educationē, & in ſequentia tempora diuidentur. E-
ducatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturā deſiderat. Facile eſt enim te
neros adhuc animos cōponere, Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiſcū creuerūt.
Opportuniſſima ad iracundiam feruidi animi natura eſt. Nam cum elementa ſint
q̄tuor, ignis, aqua, aer, & terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, atq;
humida. Et locorum itaq;, & animalium, & corporum, & morum uarietates mixtu-
ra elementorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicu
ius elementi maior uis abundauit. Inde quaſdam humidas uocamus aridasq; regio-
nes, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt.

Refert quantum quiſq; humidi in ſe calidiq; contineat. Cuius in illo elemēti por- CA. XIX.
tio præualebit, inde mores erunt. Iracundos † feruida animi natura faciet. Eſt enim *al. feruidi mixtura.*
actuoſus & pertinax ignis. Frigidi mixtura frigidos facit. Pigrum eſt enim contra-
ctumq; frigus. Volunt itaq; quidam ex noſtris iram in pectore moueri effeueſcente
circa cor ſanguine. Cauſa cur hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, nō alia eſt, quàm
quòd in toto corpore callidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum
paulatim creſcit ira, quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaq; puero
rum fœminarumq; iræ acres magis quàm graues ſunt, leuioresq; dum incipiunt. Sic
cis ætatibus uehemens robuſtaq; ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adij-
ciens: quia inclinaturum calorem frigus inſequitur. Senes difficiles & queruli ſunt,
ut ægri & cōualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractatione ſanguinis ex
hauſtus eſt calor. In eadem cauſa ſunt ſiti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus
eſt, maligneq; alitur & deficit. Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuiuſ-
que natura. Quidam ebrij efferueſcunt, quidam † faucij. Neque ulla alia cauſa CAP. XX.
eſt, cur iracundiſſimi ſint flaui rubenteſq;, quibus talis natura † calor eſt, qualis fie- *forte ſobrij. al. ſaturi.*
ri cæteris intra iram ſolet. Mobilis enim illis agitatuſq; ſanguis eſt. Sed quemadmo *forte, color.*
dum natura quoſdam procliuos in iram facit, ita multæ incidunt cauſæ, quæ idem
poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios la-
bor, & continua peruigilia, noctesq; ſolicitæ, & deſideria, amoresq;: & quicquid ali-
ud aut corpori nocuit, aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia
initia cauſæq; ſunt. plurimumq; poteſt cōſuetudo, quæ ſi grauis eſt, † alitud uitium a- *forte, altius.*
lit. Naturam quidem mutare difficile eſt, nec licet ſemel mixta naſcentium elemēta

cõuertere. Sed in hoc noſcere, profuit ut calẽtibus ingenijs ſubtrahatur uinũ, quod
pueris Plato negandũ putat, & ignẽ uetat igne incitari. Nec cibis quidẽ implendi
ſunt. Diſtẽdentur enim corpora, & animi cũ corpore tumeſcent. Labor illos citra la-
ſſitudinẽ exerceat, ut minuatur, non ut cõſumatur calor, nimiusq; ille feruor deſpu-
CA. XXI. met. Luſus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & tẽperat. Hu-
midioribus, ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculũ, ſed maiora uitia metuẽda
ſunt, pauor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpitiones. Mollienda itaq; fouẽdaq; ta-
lia ingenia, & in lætitiã euocanda ſunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra triſtitiã
remedijs utendũ eſt, nec diſſimilibus tantum iſta, ſed cõtrarijs curanda ſunt, ſemper
ei occurremus, quod increuerit. Plurimũ, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter
inſtitui. Difficile autẽ regimen eſt, quia dare debemus operã, ne aut iram in illis nu-
triamus, aut indolem retundamus. Diligendi obſeruatione res indiget. Vtrunq; e-
nim & quod extollẽdũ, & quod deprimendũ eſt, ſimilibus alitur. Facile autẽ atten-
dentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſeruitute cõminuitur. Aſſurgit, ſi
laudatur, & in ſpem ſui bonam adducitur. Sed eadẽ iſta inſolentiam & iracundiam
generant. Sic itaq; inter utrũq; regendus eſt, ut modo frænis utamur, modo ſtimu-
lis, nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Nunq; illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter, nec
proſit rogaſſe, potius cauſæ ſuæ & prioribus factis & bonis in futurũ promiſſis do-
netur. In certaminibus æqualiũ nec uinci illum patiamur, nec iraſci. Demus operã,
ut familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet, ut in certamine aſſueſcat non no-
cere uelle, ſed uincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli
non geſtire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſti-
matio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam uerò otiumq; nõ re-
ſoluemus, & procul à contactu delitiarũ retinebimus. Nihil enim magis fecit iracun-
dos quàm educatio mollis & blãda. Ideò unicis quo plus indulgetur, pupilliſq; quo
plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil unquam negatũ eſt,
cui lachrymas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatis factũ eſt. Non
uides, ut maiorem quamq; fortunã maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſq; &
magiſtratibus præcipuè apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, ſecun-
da ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures ſuperbas aſſentatorum tur-
ba circumſtetit. Tibi enim ille reſpondeat, nõ pro faſtigio te tuo metiris, ipſe te pro-
ijcis, & alia quibus uix ſanæ & ab initio bene fundatæ mentes reſtiterunt. Longe i-
taq; ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. Audiat uerum, & timeat, interim uere-
atur, ſemper maioribus aſſurgat. Nihil per iracundiã exoret. Quod flenti negatum
fuerat, quieto offeratur, & diuitias parentum in conſpectu habeat, nõ in uſu. Expro-
brentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, præceptores pædagogoſq; pueris
CA. XXII. placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerũ eſt, & in eorũ ſimilitudinem
creſcit: Nutricum & pædagogorũ retulere mox in adoleſcentia mores. Apud Pla-
tonem educatus puer, cum ad parentes relatus uociferantẽ uideret patrem, Nun-
quam, inquit, hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius Platonem quàm pa-
trẽ imitatus ſit. Tenuis ante omnia ſit uictus, & non pretioſa ueſtis, & ſimilis cultus
cũ æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi cõparari, quem ab initio multis parem fe-
ceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinẽt, In nobis ſi quidem ſors naſcendi & edu-
catio, nec uitij locum, nec iam præcepti habet. Sequẽtia ordinanda ſunt. Contra pri-
mas itaq; cauſas pugnare debemus. Cauſa autẽ iracũdiæ, opinio iniuriæ eſt. cui non
facile credendũ eſt, nec apertis quidem manifeſtiſq; ſtatim accedendum eſt. Quæ-
dã enim falſa, ueri ſpeciem ferũt. Dandum ſemper eſt tempus. Veritatẽ enim dies
aperit. Ne ſint aures criminãtibus faciles. Hoc humanæ naturæ uitium ſuſpectum,
notumq; nobis ſit, quod quæ inuiti audimus, libẽter credimus, & anteq; iudicemus,
C. XXIII. iraſcimur. Quid quod non criminationibus tantũ, ſed ſuſpitionibus impellimur,
& exuu tu riſu q; alieno peiora interpretari. innocẽtibus iraſcimur? Itaq; agẽda eſt
cõtra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi,
non poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille tyrãnicida, qui imperfecto opere cõpre-
henſus, &

prehenſus, & ab Hippia tortus, ut conſcios indicaret, circumſtantes amicos ty-
ranni nominauit, quibus quàm maxime charã ſalutẽ eius ſciebat. Et cũ ille ſingulos
ut nominati fuerant occidi iuſſiſſet, interrogauit ecquis ſupereſſet? Tu inquit, ſolus,
neminem enim alium cui charus eſſes reliqui. Effecit ira ut tyrannus tyrãnicidę ma
nus accõmodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſius Alexan-
der, qui cũ legiſſet epiſtolam, qua admonebatur, ut à ueneno Philippi medici caue-
ret, acceptã potionẽ non territus bibit, Plus ſibi de amico ſuo credidit. Dignus fuit
qui innocentẽ haberet, dignus qui faceret. Hoc † ego magis in Alexandro laudo, *al. eo magis*
quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo † maior autẽ moderatio in regibus, hoc lau- *forte, rarior*
danda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui uictoria ciuili clementiſſime uſus eſt.
Cũ ſarcinã deprehẽdiſſet epiſtolarũ ad Pompeiũ miſſarũ, ab his qui uidebantur aut
in aduerſis, aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderate ſole-
ret iraſci, maluit tamen nõ poſſe. Gratiſſimũ putauit genus ueniæ, neſcire quid quiſ
que peccaſſet. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe ne audiendum quidẽ eſt, quo-
niã in quibuſdã rebus ſatius eſt decipi quàm diffidere. Tollẽda ex animo ſuſpicio CA. XXIIII.
& coniectura, fallaciſſima irritamẽta. Ille me parum humane ſalutauit, Ille oſculo
meo non adhæſit, ille inchoatũ ſermonẽ cito abrupit, ille ad cœnã non uocauit. Illi-
us uultus auerſior uiſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio. Simplicitate opus
eſt, & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtum
 erit, credamus. Et quoties ſuſpicio noſtra uana apparuerit, obiurgemus credulita
tẽ. Hæc enim caſtigatio conſuetudinẽ efficiet non facile credendi. Vnde illud ſe- CA. XXV.
quitur, ut minimis ſordidiſq; rebus non exacerbemur. Parum agilis eſt puer, aut te-
pidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita. Ad
iſta concitari inſania eſt, æger & infelicis ualetudinis eſt, quem leuis aura cõtraxit,
affecti oculi, quos candida ueſtis obturbat, diſſolutus delitijs, cuius latus alieno la-
bore cõdoluit. Mindyridẽ aiunt fuiſſe ex Sybaritarũ ciuitate, qui cum uidiſſet fodi-
entẽ, & altius raſtrũ alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, uetuit illũ opus in cõſpectu
ſuo facere: bilem habere ſæpius queſtus eſt, quod folijs roſæ duplicatis incubuiſſet.
Vbi animũ ſimul & corpus uoluptates corrupere, nihil tollerabile uidetur, nõ quia
dura, ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamẽtũ,
aut muſca parum curioſe fugata nos in rabiẽ agat, aut obuerſatus † canis, aut clauis *al. calix.*
negligentis ſerui manibus elapſa. Feret iſte æquo animo ciuile conuitium, & ingeſ-
ta in cõcione curiaue maledicta, cuius aures tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetie
tur hic famẽ, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male diluenti niuẽ, iraſcitur?

Nulla itaq; res magis iracundiã alit, quàm luxuria. Intẽperans & impatiẽs dure C. XXVI.
contractandus animus eſt, ut ictũ non ſentiat, niſi grauẽ. Iraſcimur aut his à quibus
nec accipere iniuriã potuimus, aut his à quibus iniuriã accipere potuimus. Ex prio
ribus quædã ſine ſenſu ſunt, ut librum quem minutioribus literis ſcriptum ſæpe pro-
iecimus & mendoſum lacerauimus, ut ueſtimenta quæ quia diſplicebant ſcidimus.
His iraſci quàm ſtultũ eſt, quæ irã noſtrã nec meruerunt, nec ſentiunt. Sed nos offen-
dunt uidelicet qui illa fecerunt. Primũ ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus,
iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferẽt. Alius nõ
potuit melius facere, quàm fecerit, nec ad tuam contumeliam parum didicit. Alius
non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid eſt dementius, quàm bilem in ho
mines collectam, in res effundere. Atqui ut his iraſci dementis eſt, quæ anima carẽt,
ſic & mutis animalibus, quia nulla eſt iniuria niſi à cõſilio profecta. Nocere itaq; no-
bis poſſunt, ut ferrum aut lapis iniuriã quidem facere nõ poſſunt. Atqui cõtemni ſe
quidam putant, ubi equi ijdem obſequentes alteri equiti, alteri cõtumaces ſint, tan-
quã iudicio, non cõſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdã ſubiectoria ſint. C. XXVII.

Atqui ut his iraſci ſtultum eſt, ita pueris & non multũ à puerorũ prudẽtia diſtan-
tibus. Omnia enim iſta peccata apud æquũ iudicem pro innocentia habent impru-
dentiã. Quædã ſunt quæ nocere nõ poſſunt, nullamq; uim niſi beneficã & ſalutarem
habẽt, Vt dij immortales, qui nec uolũt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim illis mitis,
& placida

& placida eſt, tã longe remota ab aliena iniuria quàm à ſua. Demẽtes itaq; & ignari
ueritatis illis imputant ſęuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciã hyemis, cum
interim nihil horũ quæ nobis nocent proſuntq; ad nos proprie dirigãtur. Nõ enim
nos cauſa mundo ſumus hyemem ęſtatemq; referendi, ſuas iſta leges habent, quibus
diuina exercentur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis uidemur propter quos tan-
ta moueantur. Nihil ergo horum in noſtram iniuriam fit, imò cõtra, nihil non ad ſa-
lutem. Quædam eſſe diximus, quæ nocere nõn poſſunt, quædã quæ nolunt. In his e-
runt boni magiſtratus parentesq;, & præceptores, & iudices: quorum caſtigatio ſic
accipiẽda eſt, quomodo ſcalpellũ & abſtinentia, & alia quæ profutura torquẽt. A-
ffecti ſumus pœna. Succurrat non tantũ quid patiamur, ſed quid fecerimus, in conſi
lium de uita noſtra mittamur. Si uerũ ipſi dicere nobis uoluerimus, pluris litem no-
ſtram æſtimabimus. Si uolumus æqui omniũ rerum iudices eſſe, hoc primũ nobis
ſuadeamus. Neminẽ noſtrũ eſſe ſine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur,
nihil peccaui, nihil feci, imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione, aut coer
tione nos caſtigatos, cũ illo ipſo tempore peccemus, quo adijcimus malefactis ar-
rogantiã & contumaciã. Quis eſt iſte qui ſe profitetur omnibus legibus innocẽtem?
Vt hoc ita ſit, quàm anguſta innocentia eſt, ad legẽ bonũ eſſe? Quanto latius officio
rũ patet, quàm iuris regula? Quãmulta pietas, humanitas, liberalitas, iuſticia, fides
C.XXVIII exigũt? Quæ omnia extra publicas tabulas ſunt. Sed ne ad illã quidem arctiſſi-
mam innocentiæ formulam præſtare nõ poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus,
alia optauimus, alijs fauimus. In quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit.
Hoc cogitantes æquiores ſimus delinquentibus. cedamus obiurgantibus, utiq; no-
bis ne iraſcamur. Cui enim non, ſi nobis quoq;? Minimè dijs. Non enim illorũ ſed le
ge mortalitatis patimur, quicquid incõmodi accidit. At morbi doloresq; incurrũt.
Vtiq; aliquò fugiẽdum eſt, domicilium putre ſortitis. Dicetur aliquis male de te lo-
cutus, cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquã,
alios nõ facere iniuriã, ſed reponere. Alios pronos facere, alios coactos facere, alios
ignorãtes, etiã eos qui uolentes ſcientesq; faciũt, ex iniuria noſtra non ipſam iniuri
am petere. Aut dulcedine urbanitatis prolapſus eſt: aut fecit aliquid: nõ ut nobis o-
beſſet, ſed quia conſequi ipſe nõ poterat, niſi nos repuliſſet. Sæpe adulatio, dũ blan-
ditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit quotiens ipſe in ſuſpicionẽ falſam inciderit,
quàm multis officijs ſuis fortuna ſpeciẽ iniuriæ induerit, quàm multos poſt odiũ a-
mare cœperit, poterit nõ ſtatim iraſci, utiq; ſi ſibi tacitus ad ſingula ꝗbus offenditur
dixerit: hæc & ipſe cõmiſi. Sed ubi tã æquũ iudicẽ inuenies? Is ꝗ nullius nõ uxorem
concupiſcit, & ſatis iuſtas cauſas putat amandi, quòd aliena eſt, idẽ uxorẽ ſuã aſpici
nõ uult: & fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mẽdacia pſeqiur, ipſe periurus: et
litẽ ſibi inferri ægerrimè calũniator patitur. Pudicitiã ſeruulorũ ſuorũ attẽrari non
uult, ꝗ nõ pepercit ſuæ. Aliena uitia in oculis habemus, à tergo noſtra ſunt. Inde eſt,
Tempeſtiua quòd tẽpeſtiua filij conuiuia pater deterior filio caſtigat. Nihil alienæ luxuriæ igno
conuiuia ut ci ſcit, qui nihil ſuæ negauit, & homicidæ tyrannus iraſcitur, & punit furta ſacrilegus.
cero pro Ar- Magna pars hominũ eſt quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos mo
chia in malam deratiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos. Nũquid & ipſi aliquid tale cõmiſi
partem accipit mus? Nũquid ſic errauimus? Expedit ne nobis iſta dãnare? Maximum remediũ eſt
C.XXIX. iræ, mora. Hoc ab illa pete initio nõ ut ignoſcat, ſed ut iudicet, deſinet, ſi expectat:
nec uniuerſam illã tẽtabis tollere. graues habet impetus primos, tota uincetur: dum
partibus carpitur. Ex his quę nos offendũt, alia renũciantur nobis, alia ipſi audimus
aut uidemus. His quæ narrata ſunt, nõ debemus cito credere. Multi emẽtiũtur ut de
cipiãt, multi ꝗa decepti ſunt. Alius criminatione gratiã captat, & fingit iniuriã, ut ui
d. doluiſſe deatur †diluiſſe factã. Eſt aliꝗs malignus, & qui amicitias cohęrentes diducere uelit.
Eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, & ex lõginquo tutoq; ſpeculetur, quos col
liſit. De paruula ſumma iudicaturo, tibi res ſine teſte ꝓbaretur, teſtis ſine iure iuran-
do nõ ualeret, utriq; parti dares actionẽ, dares tẽp9, nec ſemel audires. Magis enim
ueritas elucet, quò ſæpius ad manũ uenit. Amicum cõdẽnas de præſentibus anteq;
audias,

audías, anteq̃ interroges. Illi anteq̃ aut accuſatorē ſuum noſſe liceat aut crimē, ira/
ſceris. Iam enim iam quid utrinq; diceretur audiſti. Hic ipſe qui ad te detulit deſinet
dicere, ſi probare debuerit. Nō eſt, inquit, quòd me protrahas. Ego productus nega-
bo. Alioqui nihil unq̃ tibi dicam. Eodem tēpore, & inſtigat, & ipſe ſe certamini &
pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam nō uult, penè nō dicit. Quid eſt iniquius
quàm ſecreto credere, palàm iraſci? Quorundā ipſi teſtes ſumus. In his naturā ex- CA. XXX.
cutiemus uoluntatemq́; facientium, Puer eſt, ætati donetur, neſcit an peccet. Pater
eſt, aut tātū profuit, ut illi donanda iniuria eius ſit, aut fortaſſis ipſum hoc meritum
eius eſt, quo offendimur. Mulier eſt, errat. Iuſſus eſt, neceſſitati, quis niſi iniquus ſuc Vide caſtiga/
cenſet? Læſus eſt. Non eſt iniuria pati quod prior feceris. Iudex eſt, plus illius credas tiones.
ſententiæ, quàm tuę. Rex eſt, ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ, ſi innocentem cede for/
tunæ. Mutū animal eſt, aut ſimile muto. imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt aut ca/
lamitas, leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt, tam perdis operā cum illi iraſceris,
quàm cum illum alteri precaris iratū. Bonus uir eſt, qui iniuriam fecit, noli credere,
Malus, noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi, & iam ſibi dedit, qui pecca/
uit. Duo ſunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. Primum ſi iniuriam uidemur acce
piſſe, de hoc ſatis dictum eſt. Deinde ſi iniquè accepiſſe, de hoc dicēdum eſt, Iniqua
quædam iudicant homines, quia pati non debuerint, quædā quia non ſperauerint,
indigna putamus quæ inopinata ſunt. Itaq; maximè commouent, quæ contra ſpem
expectationemq́; euenerunt. Nec aliud eſt quare in domeſticis minima offendat, in
amicis iniuriam uocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorū nos CA. XXXI
iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certe nō tantas. Hoc efficit amor
noſtri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus eſſe debere. Regis quiſq; in
tra ſe animum habet, ut licentiam ſibi dari uelit in alterū, in ſe nolit. Aut ignorātia
nos itaq; rerū, aut inſolētia iracundos facit. Ignorātia. Quid enim mirum eſt malos
mala facinora ædere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur
ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat Fabius imperatori excuſationem eſſe, nō puta/
ui. Ego turpiſſimā homini puto. Omnia puta. Expecta, & in bonis moribus aliquid
èxiſtet aſperius. Fert humana natura † inſidioſos animos, fert ingratos, fert cupi/ al. infidos ami-
dos, fert impios. Cum de moribus unius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maxime cos,
gaudebis, maximè metues. Vbi tranquilla tibi omnia uidentur, ibi nocitura nō de/
ſunt, ſed quieſcūt. Sēper futurū aliquid quod te offendat exiſtima. Gubernator nun
q̃ ita totos ſinus explicuit ſecurus, ut non expeditè ad contrahendum armamenta
diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdā eſſe & execrabilem uim nocendi, & alie/
niſſimam homini, cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice elephantorum
iugo colla ſubmiſſa, taurorum pueris pariter ac fœminis perſultātibus terga impu/
nè calcata, & repētes inter pocula ſinusq́; innoxio lapſu dracones, & intra domum
urſorum leonumq́; ora placida tractantibus adulanteſq́; domino feras. Pudebit cum
animalibus permutaſſe † mentes? Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque. Nam al. mores
hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi uniuerſum uenerabile eſt: ergo & homini.
Nā hic in maiore tibi urbe ciuis eſt. Quid ſi nocere uelint manus pedibus? manibus
oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeruari totius intereſt:
ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus. Salua autē eſſe ſocietas
niſi amore & cuſtodia partiū nō poteſt. Ne uiperas quidē & natrices, & ſi qua mor/
ſu aut ictu nocēt, † effugeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne al. affligere-
nobis alijsue periculo eſſent. Ergo ne homini quidē nocebimus, quia peccauit, ſed mus.
ne peccet. Nec unq̃ ad præteritū, ſed ad futurū pœna refertur. Nō enim iraſcitur,
ſed cauet. Nā ſi puniendum eſt, cuicunq; prauum maleficumq́; ingenium eſt, pœna
neminē excipiet. At enim ira habet aliquam uoluptatem, & dulce eſt dolorē red
dere. Minime: Nō enim ut in beneficijs honeſtū eſt merita meritis repēſare, ita iniu C. XXXII.
rias iniurijs. Illic uinci turpe eſt, hic uincere. Inhumanum uerbū eſt, & quidem pro
iuſto receptū, ultio, & à cōtumelia non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit tan/
tum excuſatius peccat. M. Catonē in balneo quidā percuſſit imprudēs. Quis enim
illi

illi ſciens faceret iniuriam? Poſtea ſatisfacienti Catonō memini,inquit, percuſſum
me.Melius putauit,non agnoſcere quàm uindicare.Nihil,inquis, illi poſt tantam
petulantiam mali factum eſt? Imò multum boni cœpit Catonē noſſe. Magni animi
eſt iniurias deſpicere. Vltiones cōtumelioſiſſimū genus eſt,nō eſſe uiſum dignum,
ex quo peteretur ultio.Multi leues iniurias altius ſibi demiſere dum uindicant. Ille
al.obaudit magnus & nobilis eſt,qui more magnæ feræ latratus minutorū canum ſecurus † e-
xaudit.Minus,inquit,contemnemur,ſi uindicauerimus iniuriā,ſi tanquā ad reme-
dium ſine ira ueniamus,non quaſi dulce ſit uindicari,ſed quaſi utile.

De diſſimulanda iniuria. CAP.XXXIII.

SAepe autem ſatius fuit diſſimulare quàm ulciſci,Potentiorum iniuriæ hilari uul
tu non patienter tantū ferendæ ſunt,Facient iterum,ſi ſe feciſſe crediderint.Hoc
habent peſſimum animi magna fortuna inſolentes,quod quos læſerūt & oderunt.
Notiſſima uox eſt eius,qui in cultu regū conſenuerat.Cum illū quidā interrogaret,
quomodo rariſſimā rem in aula conſecutus eſſet,ſenectutē,Iniurias,inquit, accipi-
endo,& gratias agendo.Sæpe adeo iniuriā uindicare non expedit,ut ne fateri qui-
al. mundiori- dem expediat. C.Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cū in cuſtodia ha
bus. buiſſet,immūdicijs eius,† & incultioribus capillis offenſus,rogāte patre,ut ſalutem
al. cultioribus ſibi filij concederet,quaſi de ſupplicio eius admonitus,ad mortem duci protinus iuſ
ſit.Ne tamē omnia inhumanè faceret aduerſum patrē,ad cœnā illū inuitauit eo die.
Venit Paſtor nihil uultu exprobrāte.Propinauit illi Cæſar heminā uini, & poſuit
illi cuſtodē.perdurauit miſer,non aliter quàm ſi filij ſanguinē biberet. Vnguentū &
coronas miſit,& obſeruare iuſſit an ſumeret.Sūpſit eo die,quo filiū extulerat, imò
quo non extulerat.Iacebat cōuiua centeſimus, & potiones uix honeſtas natalibus
liberorū podagricus ſenex hauriebat, cum interim non lachrymas emiſit, nec do-
lorem aliquo ſigno erūpere paſſus eſt. Cœnauit tanq̃ pro filio exoraſſet. Quæris
quare? Habebat alterū.Quid ille Priamus? nō diſſimulauit irā,& regis genua com-
plexus eſt? Funeſtā perfuſamq́; cruore filij manū,ad os ſuū retulit,& cœnauit,ſed ta
men ſine unguento,ſine coronis & illū hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatijs, ut cibū ca-
al. cōtēpſiſſem peret hortatus eſt,nō ut pocula ingentia ſuper caput poſito cuſtode ſiccaret:† Con
tempſiſſet romanū patrē,ſi ſibi timuiſſet,nunc irā cōpeſcuit pietas. Dignus fuit cui
permitteret à cōuiuio,ad oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit,beni-
al.præſtitit. gnus interim & comis adoleſcēs propinationibus ſenem crebris,ut cura leniretur,
C.XXXIIII laceſſebat,Cōtra ille ſe lætū & oblitū quid eo eſſet actū dic† prædixit.Perierat alter
filius ſi carnifici conuiua nō placuiſſet. Ergo ira abſtinēdū eſt ſiue par eſt qui laceſ
ſendus eſt,ſiue ſuperior,ſiue inferior.Nā cum pare cōtendere,anceps eſt,cum ſupe-
Adi caſtigatio-nes. riore furioſum,cū inferiore ſordidū.Puſilli hominis & miſeri eſt repetere morden-
tē,ut mures & formicæ,ad quas ſi manū admoueris,ora conuertunt.Imbecilla ſe læ
di putāt,ſi tāgūtur.Faciet nos mitiores,ſi cogitauerimus,quòd aliquādo nobis pro-
fuit ille,cui iraſcimur,& meritis offenſam redemerit.Illud quoque occurrat, quan-
tum cōmendationis nobis allatura ſit clementiæ fama,& quàm multos uenia ami-
cos utiles fecerit.Ne iraſcamur inimicorū & hoſtiū liberis.Inter Syllanæ crudelita
tis exēpla eſt,quòd à R.P.liberos ꝓſcriptorū ſubmouit.Nihil eſt iniquius quàm ali
quē hæredem paterni odij fieri.Cogitemus quotiens ad ignoſcendum difficiles eri
al.homines mus,an expediat † omnes nobis inexorabiles eſſe. Quā ſæpe ueniā qui negauit, pe
tit,quàm ſæpe eius pedibus,eius aduolutꝰ eſt,quē à ſuis reppulit.Quid eſt glorioſius
quàm irā amicitia mutare? Quos Po.Ro. fideliores habet ſocios,quàm quos habuit
pertinaciſſimos hoſtes? Quod hodie eſſet imperiū, niſi ſalubris prouidentia uictos
permiſcuiſſet uictoribus? Iraſcetur aliquis,Tu contra,beneficijs prouoca. Cadit ſta
tim ſimultas ab altera parte deſerta.niſi par nō pugnat: Si utrinq; certabit ira, con-
curritur:ille eſt melior,qui prior pedem retulit,uictus eſt qui uicit.Percuſſit te, Re-
cede.Referiendo enim,& occaſionem ſæpius feriendi dabis,& excuſationē non po
teris reuelli cum uoles.Nunq̃ uelit quiſq; tam grauiter hoſtem ferire , ut relinquat
manum in uulnere,& ſe ab ictu reuocare non poſſit. Atqui tale ira telum eſt, uix
retrahitur.

retrahitur. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium commodum & habilẽ: non
uitabimus impetus animi his graues magis, furioſos & irreuocabiles? Ea demũ ue-
locitas placet, quæ ubi iuſſa eſt, ueſtigium ſiſtit, nec ultra deſtinata procurrit, & quę
flecti & à curſu ad gradum reduci poteſt. Aegros ſcimus neruos eſſe, ubi inuitis no-
bis mouentur. Senex aut infirmi corporis eſt, qui cum ambulare uult, currit. Animi
motus eos putemus ſaniſsimos ualidiſsimosq;, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo fe-
rentur. Nihil tamen æquè profuit, quàm primum intueri deformitatem rei, deinde
periculũ. Non eſt ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos
uultus ex tranquilliſsimis reddit. Linquit decor omnis iratos, et ſiue amictus illius
compoſitus ſit ad legem, trahet ueſtem, omnemq; curam ſui effundet. Si capillorum
natura uel àrte iacentium non informis eſt habitus, cum animo inhorreſcũt, tumeſ-
cunt uenæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida uocis eruptio colla diſtendit.
Tũc artus trepidi, inquietę manus, totius corporis fluctuatio. Qualẽ intra putas eſ-
ſe animũ, cuius extra imago tam fœda eſt? Quanto illi intra pectus terribilior uul-
tus, acrior ſpiritus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt ho-
ſtium uel ferarum cæde madẽtium, aut ad cædem euntium aſpectus, qualia poëtæ
inferna monſtra finxère, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu, quales ad bella exci-
tanda, diſcordiamq; in populos diuidendã, pacemq; lacerãdam teterrimæ inferûm
excunt Furiæ: talẽ nobis iram figuremus, flamma lumina ardẹntia ſibilo mugituq;
& gemitu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior uox eſt, perſtrepentem, tela manu utraq;
quatientem: neq; enim illi tegere ſe, cura eſt: toruam, cruentamq; & cicatricoſam, &
uerberibus ſuis liuidam inceſſu ueſano † effuſam, multa caligine incurſitantem, ua- *al. ſua ſanie of-*
ſtantem, fugantemq;: & omnium odio laborantem, ſui maxime: ſi aliter nocere non *fuſam,*
poſsit, terras, maria, cœlum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamq;: Vel ſi ui-
detur, qualis apud uates noſtros eſt, Sanguineũ quatiens dextra † læuaq; flagellum. *al. Bellona*
Aut ſciſſa gaudens uadit diſcordia palla, aut ſi qua magis dira facies excogitari diri
affectus poteſt. Quibuſdam, ut ait Seſtius, iratis profuit aſpexiſſe ſpeculum, per- C. XXXVI.
turbauit illos tanta mutatio ſui, uelut in rem præſentem adducti non agnouerũt ſe:
& quantulum ex uera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus
ſi oſtendi, & ſi in ulla materia perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater ma-
culoſusq;, æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius eſt,
per oſſa carnesq;, & tot impedimenta effluentis. Quid ſi nudus oſtenderetur. Specu-
lo quidem neminem deterritum ab ira credo. Quid ergo? qui ad ſpeculum uene-
rat, ut ſe mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt formoſior effigies, quàm
atrox & horrida, qualesq; eſſe, etiam uideri uolunt. Magis illud uidendũ eſt, quàm
multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupere uenas, & ſanguinem ſupra ui-
res elatus clamor egeſsit, & luminum ſuffudit aciem, in oculos uehemẽtius humor
egeſtus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad inſaniam uia eſt. Multi itaque
continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem unquam receperunt.
Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatẽ ſibi, ruinam
domui imprecantur, & iraſci ſe negant, non minus quàm inſanire, furioſi. Amiciſsi-
mis hoſtes, uitãdiq; chariſsimis. Legum niſi qua nocẽt immemores, ad minima mo-
biles. Non ſermone, non officio adiri faciles. Omnia per uim gerunt gladijs & pu-
gnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exuperãs
uitia. Alia paulatim intrãt. Repentina & uniuerſa uis huius eſt, omnes deniq; alios
affectus ſibi ſubijcit. Amorem ardentiſsimum uincit. Transfoderunt itaque C. XXXVII.
armata corpora, & in eorum quos occiderãt iacuere complexibus. Aua-
ritiam duriſsimum malum, minimumq; flexibile ira calcauit, ad-
acta opes ſuas ſpargere, & domui, rebusq; in unum colla-
tis inijcere ignem. Quid? non ambitioſus magno
æſtimata ira proiecit inſignia, honoremq;
delatum reppulit? Nullus affectus eſt,
in quem non ira dominetur.

PINCIANI IN SECVNDVM LIB. DE IRA.

Cap.1. Niſi animus qui tangebatur aſſenſus eſt.] Quidam codices, niſi animus eis, qui tangebatur accenſus eſt. Alij niſi animus eius quibus tangebatur, cætera.

Cap.7. QVANTO turpiores aduocatos habeut.] Quidam codices. quanto turpiores aduocatos conſciſcunt. Alius iudicia patris accuſat quem mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit.] Hæc uerba in nonnullis exemplaribus deſiderantur. Alioqui ſic ni fallor legenda fuere. Alius iudicio patrem accuſat quem demereri ſatius fuit, cætera. Nam & exemplar Facundi & Primitini ſatius non ſatis legit.

Cap.11. NEC hoc ſapienti dici uelim quod fere quoq; telum timeri.] Vetus omnis lectio. Nec hoc ſapientiam dici uelim quod ſere ſapientis quoq; telum eſt timeri. Sed in hac parte magis ab impreſſa lectione iſto modo emaculetur. Exiſtimo enim legendum, Nec hoc ſapientis dici uelim quod fere quoq; telum eſt timeri. Nam uerbũ, eſt, omnis antiqua lectio agnoſcit. Aut contra omnia deſpecta & fœda & turpia ipſo quo timentur ſunt.] Exemplar Pincianũ. At contra omnia deſpecta fœdaq; turpia. cætera, Exemplar Facundi & Primitiui. At cõtra omnia deſpecta fœdaq; & turpia timentur, reliqua deſiderantur. Pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora.] Exemplar diui Franciſci. pauida ſunt ad leuiſſimos pectora ſonos. Exemplar Facundi & Primitiui Pauida ſunt ad leuiſſimos tactus pectora. Quid ſi legas ictus potius quàm tactus.

Cap.12. Et oſſa mortifera & morſus.] Caſtigandum puto, & oſſa mortifera morſu, & infra.

Cap.17. Nec latronem oportet eſſe nec prædonem.] Legendum forte prædem non prædonem. ut ſicuti in uerbis ſequentibus nec miſericordem nec crudelem, ita & iu his duo opponantur contraria.

Cap.20. Plurimumq; poteſt conſuetudo, quæ ſi grauis eſt aliud uitiũ alit.] Exemplar Facundi & Primitini. Plurimum poteſt conſuetudo, quæ ſi grauis eſt aliud initium eſt.

Cap.23. ET AB ipſo tortus.] Vetus lectio & ab hippia tortus. Nota eſt hiſtoria. Qui cum legiſſet epiſtolam matris.] Diſſentiunt à Seneca quinq; præſtãtiſſimi ſcriptores. Curtius lib. 4. Valerius Max. tertio. Trogus. 11. Arrianus. 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epiſtolam à Parmenione miſſam, non ab Alexandri matre. Hoc ergo magis in Alexandro laudo.] Exemplar Facundi & Primitiui. Hoc ego magis in Alexandro laudo. Exemplar Pincianum, & item meũ caſtigatius. Hoc eo magis, cætera. Quo maior autem moderatio in regibus.] Scribendum puto rarior non maior. Nam ſi maior legas, inepta erit ſententia, non enim in regibus tantum, ſed iu plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda eſt.

Cap.25. AVT tepidior aqua potui erogata.] Quædã exemplaria. aut tepidior aqua potuero. Alia, aut tepidiore aqua potus ero. Alia, aut tepidior aqua potaturo.

Cap.26. Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria niſi à conſilio profecta faciunt.] Exemplaria duo Franciſcanum & Facundi & Primitiui hunc locum ſic legunt, ſic & multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia uelle non poſſunt. Non eſt enim iniuria niſi à conſilio profecta.

Cap.30. VT ILLI donãda iniuria eius ſit.] Omnis antiqua lectio, ut illi etiam iniuria eius ſit. Corrigendum reor, ut illius iam iniuria ius ſit. Mulier eſt, errat.] Emendandum arbitror. Mulier eſt, Erat, ut ſit ſenſus. Muliebrẽ errorem ignoſcendum eſſe. Erat enim mulier. hoc eſt ſexus in errores proni.

Cap.32. INHVMANVM uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum ultio, & talio non multũ differt niſi ordine.] Idem exemplar duorum tantum uerborum locum commutat, hoc pacto. Inhumanum uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum ultio, & talio multum non differt niſi ordine. Corrigendum reor, Inhumanum uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum ultio, & à cõtumelia non differt niſi ordine. Si tanquam ad remedium ſine ira ueniamus.] Scribe. ſi tanquam ad remedium uenimus ſine ira ueniamus. ex uetere lectione.

Cap.4. AD QVAS ſi manum admoueris ora conuertunt.] Exemplar Facundi & Primitiui. quas ſi manu amoueris ora conuertunt, & paulo ante dictio, ut, ſuperfluit. ex exemplari Franciſcano in quo legitur. Mures & formicæ, reliqua. Sed conſiderandum an ordine uerborum erratum ſit. Forte enim Seneca ſic ſcriptum reliquit. Imbecilla ſe lædi putant ſi tangantur ut mures & formicæ, quas ſi manu amoueris ora conuertunt, aut ſic, ad quas ſi manum admoueris ora conuertunt. Poſſet etiam aliter legi. Mures formicæq; ſi manu amoueris ora conuertunt. Imbecilla ſe lædi putant ſi tanguntur. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui præpoſitio, ad, non habetur. Sic enim præfert, Mures formicæ quas ſi manu amoueris ora conuertunt.

LVCII

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

QVod maxime deſideraſti Nouate nũc facere tentabimus, irã exci CAP. I.
dere animis, aut certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliqñ
palam aperteq; faciẽdum eſt, ubi minor uis mali patitur: aliquã-
do ex occulto, ubi nimiũ ardet, omniq; impedimẽto exaſperatur
& creſcit. Refert quãtas uires quanq; integras habeat. Vtrum ne
uerberanda & agẽda ſit, an cedere ei debeamus: dũ tempeſtas pri
ma deſæuit, ne remedia ipſa ſecum ferat, Conſilium pro moribus
cuiuſq; capiendum erit. Quoſdam enim preces uincunt, quidam inſultant, inſtaniq;
ſubmiſsis. Quoſdã terrendo placabimus, Alios obiurgatio, alios confeſsio, alios pu
dor cœpto deiecit. Alios mora lentũ præcipitis mali remedium, ad quod nouiſsime
deſcendendum eſt. Cæteri enim affectus dilationẽ recipiunt, & curari tardius poſ-
ſunt. Huius incitata, & ſeipſam rapiens uiolentia, nõ paulatim procedit, ſed dum in
cipit, tota eſt. Nec aliorũ more uitiorum ſolicitat animos, ſed abducit, & impotẽtes
ſui, cupidoſq; uel communis mali, exagitat. Nec in ea tantum, in quæ deſtinauit, ſed
in occurrentia obiter furit. Cætera uitia impellũt animos, ira præcipitat. Cæteris e-
tiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certe affectibus ipſis licet ſtare, hæc
nõ ſecus quàm fulmina procellæq;, & ſi qua alia irreuocabilia ſunt, quia nõ eũt †, ſed *al. ſed caſu ruunt.*
cadũt, uim ſuã magis ac magis tẽdit. Alia uitia à ratiõe, hæc à ſanitate deſciſcit. Alia
acceſſus lenes habẽt, & incrementa fallentia, in ira deiectus etiã animorũ eſt. Nulla
itaq; reſurget magis attonita, & in uires ſuas prona, & ſiue ſucceſsit ſuperba, ſiue fru
ſtratur inſana, ne repulſa quidẽ in tediũ acta, ubi aduerſariũ fortuna ſubduxit, in ſe-
ipſam morſus ſuos uertit: nec refert quãtũ ſit, ex quo ſurrexit. Ex leuiſsimis enim CAP. II
in maxima euadit, Nullã tranſit ætatẽ, Nullũ hominum genus excipit. Quædã gen-
tes beneficio egeſtatis nõ nouêre luxuriã, Quædã quia exercitæ & uagæ ſunt, effu-
gere pigritiam. Quibus incultus mos, agreſtis uita eſt, circunſcriptio ignota eſt, &
fraus & quodcũq; in foro malum naſcitur, Nulla gens eſt, quam nõ ira inſtiget, tam
inter Graios quàm barbaros potens. Nõ minus pernitioſa leges metuẽtibus, quàm
quibus iura diſtinguit modus uiriũ. Deniq; cætera ſingulos corripiũt, hic unus affe-
ctus eſt, q interdũ publice cõcipitur. Nunq; uniuerſus populus unius fœminę amore
flagrauit. Nec in pecuniã aut lucrũ tota ciuitas ſpẽ ſuã miſit. Ambitio uiritim ſingu-
los occupat, Impotentia nõ eſt malũ publicũ. Sæpe in irã uno agmine itũ eſt, uiri, fœ
minæ, ſenes, pueri, principes, uulguſq; cõſenſere, & tota multitudo paucisſimis uer
bis cõcitata, ipſum cõcitatorẽ anteceſsit. Ad arma protinus, igneſq; diſcurſum eſt,
& indicta finitimis bella, aut geſta cũ ciuibus, Totæ cũ ſtirpe omni crematæ domus,
& modo eloquio fauorabilior habitus in † multo honore, irã ſuæ cõcionis excepit, *forte, medio*
in Imperatorẽ ſuũ legiones pila torſerũt. Diſſedit plebs tota cũ patribus, publicũ cõ
ſiliũ, ſenatus, nõ expectatis delectibus, nec nominato Imperatore, ſubitos iræ ſuæ du
ces legit: ac per tecta urbis, nobiles cõſectatus uiros, ſuppliciũ manu ſumpſit. Viola
uit legationes rupto iure gentiũ, rabieſq; inſanda ciuitatẽ tulit, nec datum tempus
quo reſideret tumor publicus, ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario
milite. Sine more, ſine auſpicijs populus ductu iræ ſuę egreſſus, fortuita raptaq; p ar
mis geſsit. Deinde magna clade temeritatẽ audacis iræ luit. Hic barbaris forte ruẽ CAP. III
tibus in bella exitus eſt, cũ mobiles animos ſpecies iniuriæ perculit, aguntur ſtatim,
& quà dolor traxit, ruinæ modo regiõibus incidũt incõpoliti, interriti, incauti, peri-
cula appetẽtes ſua, gaudẽt feriri, & inſtare ferro, & tela corpore urgere, & per ſuum
uulnus exire. Non eſt inquis dubiũ quin magna iſta & peſtifera ſit uis. Ideo quẽad-
modũ ſanari debeat mõſtra, Atqui ut in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defen
ſor iræ, & uetat illã nobis execari. Calcar ait eſſe uirtutis, Hac erepta, inermem ani-
mum & ad conatus magnos pigrũ, inertemq; fieri. Neceſſarium eſt itaq; fœditatem
eius, ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quãtum monſtri ſit homo in ho-

 minem

minē ſurens, quantoq; impetu ruat, nō ſine pernicie ſua pernicioſus, & ea deprimēs, quæ mergi niſi cū mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hūc aliquis uocat, qui uelut tempeſtate correptus nō it, ſed agitur, & furēti malo ſeruit? nec mandat ultionem ſuam, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac manu ſæuit, chariſſimorum, eorumq; quos mox amiſſos fleturus eſt carnifex? Hūc aliquis affectū uirtuti, adiutorem comitemq; dat: cōſilia ſine quibus uirtus gerit nihil, obturbantē? Caducæ ſiniſtræq; ſunt uires, & in malum ſuum ualidæ, in quas ægrum morbus & acceſsio erexit. Nō eſt ergo quod me putes tempus in ſuperuacuis conſumere, quòd iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cum aliquis ſit, & quidē de illuſtribus philoſophis, qui illi indicat operas, & tanquam utilem ac ſpiritus ſubminiſtrantē in prælia, in actus rerum, ad omne quodcunq; calore aliquo gerēdum eſt, uocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendēda eſt rabies eius effrenata & attonita: apparatusq; illi reddēdus eſt ſuus, eculei & fidiculæ, & ergaſtula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahēs uncus, uaria uinculorum genera, uaria pœnarum, lacerationes membrorum, inſcriptiones frontis, & beſtiarum immaniū caueæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridum ſtridens, omnibus per quæ furit terrior. Vt de cæteris dubium ſit, nulli certe affecti peior eſt uultus, quem in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu uerſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, uenis tumētibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærentibus.

CAP.IIII Adijce dentium inter ſe arietatorum, & aliquem eſſe cupientium, non alium ſonum, quàm eſt apris, tela ſua attritu acuentibus. Adijce articulorum crepitum, cum ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, inſtabile corpus, incerta uerba ſubitis exclamationibus, trementia labra, interdumq; compreſſa, & dirum quiddam exibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, ſiue infixum uiſceribus ferrum, minus tetra facies eſt, etiam cum uenatorem ſuum ſemianimes morſu ultimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati animi uerba ſunt, nónne reuocare ſe quiſque ab ira uolet, cum intellexerit illam à ſuo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram ſumma potentia exercent, & argumentum uirium exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quàm non ſit potens, imò nec liber quidem dici poſsit, iræ ſuæ captus? Nō uis admoneam, quo diligentior quiſque ſit, ut ipſe ſe circumſpiciat, alia animi mala ad peſsimos quoſque pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere: adeo ut quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & uulgo credatur facillimus quiſque huic obnoxius?

CAP.V Quorſus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa, cum lentos quoq; natura & placidos in ſæuiciam ac uiolentiam euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens ualetudinis cura, Promiſcuè enim imbecilla robuſtaq; inuadit: ita ab ira tā inquietis moribus periculum eſt quàm compoſitis & remiſsis, quibus eo turpior ac periculoſior eſt, quò plus in illis mutat. Sed cum primum ſit non iraſci, ſecundum retinere, tertium alienæ iræ mederi, dicam primum quemadmodū in iram non incidamus, Deinde quemadmodū ab illa liberemur. Nouiſsime quemadmodum iraſcentem retineamus placemusq;, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur præſtabimus, ſi omnia uitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos: damnanda: perſcrutanda eius mala, & in medium protrahenda ſunt: ut qualis ſit, appareat, comparanda cum peſsimis eſt. Auaricia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior utatur, Ira incendit. Paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quàm id erat propter quod iraſcebatur, amiſit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Peior eſt etiam, quàm luxuria, quoniam illa ſua uoluptate fruitur, hæc alieno dolore.

dolore. Vincit malignitatē & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolunt, hæc facere.
Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non poteſt expectare fortunā. Nocere ei quem
odit, non noceri uult. Nihil eſt ſimultatibus grauius, has ira conciliat. Nihil eſt bello
funeſtius, In hoc potentium ira prorumpit. Cæterum etiam illa plebeia ira & priua
ta, inerme, & ſine uiribus bellum eſt. Præterea ira, ut ſeponamus quæ mox ſecutura
ſunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem, dat pœnas
dum exigit. Naturam hominis uitiat: illa in amorē hortatur, hæc in odium. Illa pro
deſſe iubet, hæc nocere. Adijce, quod cū indignatio à nimio ſui ſuſpectu ueniat, & a-
nimoſa uideatur, puſilla eſt & anguſta. Nemo enim non eo à quo ſe contemptum iu-
dicat, minor eſt, At ille ingens animus & uerus æſtimator ſui, nō uindicat iniuriam,
quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, cum dolore cædentis ſolida feriūtur: ita nul
la magnum animum iniuria ad ſenſum ſui abducit, fragilior eo quod petit. Quanto
pulchrius, uelut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias cōtumeliasq́ reſpuere. Vi-
tio, doloris confeſſio eſt. Non eſt magnus animus, quē incuruat iniuria. Aut poten-
tior te, aut imbecillior læſit. Si imbecillior, parce illi. Si potentior, tibi. Nullum eſt CAP. VI.
argumentum magnitudinis certius, quàm nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. Pars
ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogitur, nec in
tempeſtatem impellitur, nec uerſatur in turbinē, omni tumultu caret, inferiora ful-
minant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla col
locatus, intra ſe premēs, quibus ira cōtrahitur, modeſtus & uenerabilis eſt & com-
poſitus, quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furēs non pri-
mam reiecit uerecundiam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, nō quicquid
in ſe uerecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo conſtitit incitato?
Quis linguæ temperauit? Quis ullam partem corporis tenuit? Quis ſe tegere potu
it. In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtra-
tur tranquillitas, ſi neq́ priuatim, neq́ publice multa, aut maiora uiribus noſtris e-
gerimus. Nunquam tā feliciter in multa diſcurrenti negocia dies tranſit, ut non aut
ex homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animū in iras paret. Quemadmodū per
frequentia urbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſ-
ſe eſt, alicubi retineri, alicubi reſpergi: ita in hoc uitæ actu diſſipato & uago multa
impedimenta, multæ querelæ incidūt. Alius ſpem noſtrā feſellit, alius diſtulit, alius
intercepit. Nō ex deſtinato propoſita fluxerūt. Nulli fortuna tā dedita eſt, ut multa
tentanti ubiq́ reſpondeat. Sequitur ergo, ut is cui contra quàm propoſuerat, aliqua
ceſſerūt, impatiens hominū rerumq́ ſit, ex leuiſſimis cauſis iraſcatur, nunc perſonæ,
nunc negocio, nūc loco, nūc fortunæ, nūc ſibi. Itaq́ ut quietus poſſit eſſe animus, nō
eſt iactādus, nec multarū, ut dixi, rerū actu fatigādus, nec magnarū ſupraq́ uires ap-
petitarū. Facile eſt leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem trāsferre
ſine lapſu. At, quæ alienis in nos manibus impoſita, ægre ſuſtinemus, uicti in proxi-
mos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri uacillamus. Idem ac- CAP. VII.
cidere in rebus ciuilibus ac domeſticis, ſcias. Negocia expedita et habilia ſequūtur
actorē: ingentia, & ſupra menſurā agentis, nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt, pre al. abducunt
munt atq́ † adducūt adminiſtrātē teneriq́ iā uiſa cū ipſo cadūt. Itaq́ fit ut frequēter
irrita ſit eius uolūtas, q̄ nō quæ facilia ſunt, aggredit͛, ſed uult facilia eſſe, quæ aggreſ
ſus eſt. Quotiēs aliqd conaberis, te ſimul & ea quæ paras, q̄busq́ pararis, ipſe metire
Faciet enim te aſperū pœnitētia operis infecti. Hic intereſt utrū q̄s feruidi ſit inge-
nij, an frigidi, aut humilis. Generoſo repulſa irā exprimet, lāguido inertiq́ triſtitiā.
Ergo actiones noſtræ nec prauæ ſint, nec audaces, nec im̄pbæ. In uicinū ſpes exeat.
Nihil conemur, quod mox adepti quoq́ ſucceſſiſſe miremur. Demus operā, ne acci-
piamus iniuriā quā ferre neſcimus. Cū placidis. & facillimo & minime anxio, mo
roſoq́ uiuēdū eſt. Sumūtur à conuerſantibus mores. Et ut quædā † in cōtactos è cor- al. ad cōtactum
pore uitia trāſiliūt, ita animꝰ mala ſua ꝓximis tradit. Ebrioſus conuictores in amorē corporis.
uini traxit. Impudicorū cœtus fortē quoq́ & ſiliceū uirū, emollit. Auaricia in proxi
mos uirus ſuū trāſtulit. Eadē ex diuerſo ratio uirtutū eſt, ut omne quod ſecū habēt,

mitigent. Nec tã ualetudini ꝓfuit utilis regio & ſalubrius cœlũ, quàm animis parũ
firmis in turba meliorũ uerſari. Quæ res quãtũ poſſit, intelliges, ſi uideris feras quo-
q; cõuictu noſtro mãſueſcere, nulliq; immani beſtiæ uim ſuã permanere, ſi hominis
cõtuberniũ diu paſſa eſt. Retũditur omnis aſperitas, paulatimq; inter placida dedi-
CAP. VIII. ſcitur. Accedit huc, quod nõ tantũ exẽplo melior fit, qui cũ quietis hominibus ui
uit, ſed quod cauſas iraſcẽdi nõ inuenit, nec uitiũ ſuũ exercet. Fugere itaq; debebit
omneis quos irritaturos iracũdiã ſciet. Qui ſunt inqt, iſti? Multi ex uarijs cauſis idẽ
facturi. Offendet te ſuperbus cõtẽptu, diues cõtumelia, petulãs iniuria, liuidus ma-
lignitate, pugnax cõtentione, uentoſus & mẽdax uanitate. Non feras à ſuſpicioſo
timeri, à pertinace uinci, à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos, qui
irã tuã nõ euocẽt, ſed ferant. Magis adhuc proderũt ſubmiſſi & humani, & dulces,
nõ tamẽ uſq; in adulationẽ. Nam iracũdos nimia aſſentatio offendit. Erat certe ami
cus noſter, uir bonus, ſed iræ paratioris, cui nõ magis erat tutũ blandiri quàm male-
dicere. Cæliũ oratorẽ fuiſſe iracundiſſimũ cõſtat, Cũ quo, ut aiunt, cœnabat in cubi-
culo lectæ patiẽtię cliẽs, ſed difficile erat illi in crapulã cõiecto rixã eius cũ quo ede-
bat effugere. Optimũ iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere. Nõ tulit
Cælius aſſentientẽ, ſed exclamauit, Dic aliquid contra, ut duo ſimus. Sed ille quoq;
quod non iraſceretur iratus, cito ſine aduerſario deſijt. Eligamus ergo uel hos poti-
us, ſi cõſcij nobis iracũdiæ ſumus qui uultũ noſtrũ ac ſermonẽ ſequãtur, Faciẽt qui-
dẽ nos delicatos, & in malã conſuetudinẽ inducent. nihil contra uoluntatẽ audien-
di, ſed proderit uitio interuallum & quietẽ dare. Difficilis quoque & indomiti na-
natura, blandientem feret. Nihil aſperum tetrumq; palpanti eſt. Quotiens diſputa-
tio longior & pugnacior erit, in prima reſiſtamus antequã robur accipiat. Alit ſeip-
ſam cõtẽtio, demiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abdu-
CAP. IX. cere. Studia quoque grauiora iracũdis obmittenda ſunt, aut certe citra laſſitudi-
nẽ exercenda, & animus non inter plura uerſandus, ſed artibus amœnis tradẽdus.
Lectio illũ carminũ obleniat, & hiſtoria fabulis detineat, mollius delicatiusq; tra-
ctetur. Pythagoras perturbationes animi lyra cõponebat. Quis autem ignorat litu
os & tubas cõcitamẽta eſſe, ſicut quoſdã cantus blandimenta, quibus mẽs reſolua-
tur? Confuſis oculis proſunt uirentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquie
ſcit, quorundam ſplendore præſtringitur, ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent.
Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium,
æque cauere laſſitudinem corporis. Conſumit enim quicquid in nobis mite placi-
dumq; eſt, & acria cõcitat. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res a-
gendas maioris negocij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: ſiue
quia calorẽ inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumq; eius, uenis laborantibus,
ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatũ & infirmũ incumbit animo. Certe ob eandem cau
ſam iracundiores ſunt ualetudine aut ætate feſſi. Fames quoq; & ſitis ex eiſdẽ cauſis
CAP. X. uitanda eſt, exaſperat enim & incendit animos. Vetus dictũ eſt, A laſſo rixã quæ
ri. Aeque autẽ & ab eſuriente, & à ſitiente & ab omni homine quem aliqua res urit.
Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiã ad ſuſpitionem tactus condoleſcũt: ita
animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quoſdã ſalutatio, epiſtola, oratio, & in-
terrogatio ad litẽ euocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur. Optimum eſt i-
taque ad primũ mali ſenſum mederi ſibi, tum uerbis quoque ſuis minimum liberta-
tis dare, & inhibere impetũ. Facile eſt autem affectus ſuos cum primum oriuntur re
prehendere. Morbũ ſigna præcurrũt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluuiæ ante
ipſas, notæ ueniũt, ita iræ amoris omniumq; iſtarum procellarum animos uexantiũ
al. pronoſtica. ſunt quædã † prænuncia. Qui comitiali uitio ſolẽt corripi, iam aduentare ualitudi-
nem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen neruorumq; trepidatio
eſt, ſi memoria ſublabitur caputq; uerſatur. Solitis itaq; remedijs incipiẽtem caſum
occupant, & odore guſtuq; qcquid eſt quod alienat animos repellitur, aut fomentis
contra frigus rigoremq; pugnatur: aut ſi parũ medicina profecit uitauerũt turbam
& ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuũ noſſe, & uires eius antequã ſpatien-
tur op-

tur opprimere. Videamus quid ſit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, ali
um rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuæ parci. Ille ele
gãtiſsimus haberi cupit, ille doctiſsimus. Hic ſuperbiæ impatiẽs eſt, hic cõtumaciæ.
Ille ſeruos nõ putat dignos quibus iraſcatur, hic intra domum ſæuus eſt, foris mitis.
Ille rogari, inuidiã iudicat, hic non rogari, contumeliã. Non omnes ab eadem parte
feriuntur. Scire itaq; oportet quid in te imbecillũ ſit, ut id maxime protegas. Non CAP. XI
expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniurię tranſeant, ex quibus pleraſ-
que non accipit, qui neſcit. Nõ uis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid
in ſe dictũ ſit, qui malignos ſermones etiã ſi ſecreto habiti ſint, eruit, ſeipſe inquietat.
Quædã interpretatio eò perducit, ut uideãtur iniuriæ. Itaq; alia differenda ſunt, alia
deridenda, alia donãda. Circunſcribenda multis modis ira eſt. Pleraq; in luſum io-
cumq; uertãtur. Socratẽ aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm mo- *Feſtiuus iocus*
leſtum eſſe, quòd neſcirẽt homines quãdo cum galea prodire deberent. Non quem- *Socratis.*
admodũ facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodũ lata. Nec uideo quare difficilis ſit
moderatio, cum ſciã tyrannos quoq; tumida & fortunata licentia, ingenitam fami-
liaremq; ſibi ſæuitiã repreſsiſſe. Piſiſtratum certe Athenienſium tyrannum memo-
riæ proditur, cũ multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent qui
uellent manus ei cõmodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderẽt, placido animo
tuliſſe, & hoc iritantibus reſpõdiſſe, non magis illi ſe ſuccẽſere, quàm ſi quis obliga-
tis oculis in ſe incurriſſet. Magna pars querelas manu fecit: aut falſa ſuſpicãdo, aut le
uia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit, ſæpius nos ad illã, quę nunquam accerſen- CAP. XII
da eſt, etiã cum incidit reijciatur. Nemo dicit ſibi, hoc propter quod iraſcor, aut feci,
aut feciſſe potui. Nemo animũ facientis, ſed ipſum æſtimat factum. Atqui ille intuẽ
dus eſt, an uoluerit, an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odiũ ſecutus ſit, an præmi-
um, ſibi morem geſſerit, an manũ alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas fa-
cit, aliqd fortuna, ut ferre, aut humanũ, aut humile ſit. Eo loco nos cõſtituamus, quo
ille eſt cui iraſcimur. Nunc facit iracũdos iniqua noſtri æſtimatio, & quæ facere uel-
lemus, pati nolumus. Nemo ſe differt. Atqui maximũ remediũ iræ, dilatio eſt: ut pri
mus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentẽ, aut reſidat, aut minus dẽ
ſa ſit. Quædã ex his quæ te præcipitẽ ferebant, hora nõ tantũ dies molliet, quædã ex
toto euaneſcẽt. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iudiciũ eſſe non irã. Quic
quid uoles quale ſit ſcire, tẽpori trade: Nihil diligẽter in † ductu cernitur. Nõ potuit *al. fluctu*
impetrare Plato à ſe tẽpus cũ ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illũ ſtatim tunicam,
& præbere ſcapulas uerberibus iuſsit, ſua manu ipſe percuſſurus. Poſtquã intellexit
iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manũ ſuſpẽſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Inter
rogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, qd ageret, Exigo, inquit, pœnas ab
homine iracundo: uelut ſtupens, geſtũ illũ ſæuituro deformẽ, ſapienti uiro ſeruabat,
oblitus iam ſerui, quia alium quem potius caſtigaret inuenerat. Itaq; abſtulit ſibi in
ſuos poteſtatẽ, & ob peccatũ quoddã cõmotior, Tu, inquit, Speuſippe ſeruulũ iſtũ
uerberibus obiurga, nã ego iraſcor: ob hoc nõ cecidi propter quod alius cecidiſſet.
Iraſcor, inquit, plus faciam quàm oportet. Libẽtius faciam. Non ſit iſte ſeruus in eius
poteſtate, qui in ſua nõ eſt. Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato ſibijpſe
imperiũ abrogauerit? Nihil tibi liceat dum iraſceris. Quare? quia uis omnia licere.
Pugna tecum ipſe. Si iram uincere non potes, illa te incipit uincere. Si abſcõditur, ſi
illi exitus non datur, ſigna eius obruamus, & illã quantum fieri poteſt, occultam ſe
cretamq; teneamus. Cũ magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit exilire & incendere CA. XIII
oculos, & mutare faciẽ, ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pecto
ris receſſu recõdat, feraturq; nõ ferat. Imò in cõtrariũ omnia eius indicia flectamus,
Vultus remittatur, Vox lenior ſit, Gradus lẽtior, Paulatim cũ exterioribus interio
ra formẽtur. In Socrate iræ ſignũ erat uocẽ ſubmittere, loq parcius, Apparebat tũc
illũ ſibi obſtare, Deprehẽdebatur itaq; à familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi
exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram ſuam multi intelli
gerent, nemo ſentiret? Senſiſſet autem, niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut

ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quãto magis hoc nobis faciẽdum eſt. Rogemus ami-
ciſsimũ quemq;, ut tunc maxime aduerſus nos libertate utatur, cum minime illã pa-
ti poterimus, nec aſſentiatur iræ noſtræ, contra nos potens malũ & apud nos gratio-
ſum, dũ cõſpicimus, dũ noſtri ſumus, aduocemus. Qui uinum male ferunt, & ebrieta
tis ſuæ temeritatẽ ac petulãtiam metuunt, mandant ſuis, ut è conuiuio auferantur.

CA. XIIII Intẽperantiã in morbo ſuã experti, parere ſibi in aduerſa ualetudine uetant. Opti
mum eſt notis uitijs impedimẽta proſpicere, & ante omnia ita cõponere animum,
ut & grauiſsimis rebus ſubitisq; cõcuſſus iram aut nõ ſentiat, aut magnitudinẽ ino
pinatæ iniuriæ exortã in altũ retrahat, nec dolorẽ ſuum profiteatur. Id fieri poſſe
apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exẽpla protulero, ex quibus utrumq; diſcere li
cet, quantũ mali habeat ira, ubi hominũ præpotentũ poteſtate tota utitur, quantum
ſibi imperare poſsit, ubi metu maiore cõpreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum
De Prexaſpe uino, Prexaſpes unus ex chariſsimis monebat, ut parcius biberet, turpem eſſe dicẽs
Herodotus li. 3 ebrietatẽ in rege, quẽ oculi omnium, aureſq; ſequerẽtur. Ad hoc ille ut ſcias inquit,
quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt uinum in
officio eſſe & manus. Bibit deinde liberalius quàm aliàs capacioribus cyphis, & iam
grauis, & uinolentus, obiurgatoris ſui filiũ procedere ultra limẽ iubet, alleuataq; ſu
per caput ſiniſtra manu ſtare. Tũc intendit arcũ, & ipſum cor adoleſcentis (id enim
ſe petere dixerat) figit, reciſoq; pectore hærens in ipſo corde ſpiculũ oſtendit, ac re-
ſpiciẽs patrẽ an ſatis certã haberet manũ, interrogauit. At ille negauit Apollinẽ po
tuiſſe certius dimittere. Dij illũ male perdant, animo magis quàm cõditione manci
piũ. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blãditia
rum putauit, pectus filij in duas partes diductũ, & cor ſub uulnere palpitans. Cõtro
uerſiã illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, ut regi liberet in ipſo patre cer
tiorẽ manum oſtendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omniũ ſuorum ar
cus uerterẽtur. Cũ execrati fuerimus illum conuiuia ſupplicijs funeribuſq; ſoluen-
tem, tamen ſceleratius telũ illud laudatum eſt, quàm miſſum. Videmus quomodo ſe
pater gerere debuerit, ſtãs ſuper cadauer filij ſui, & idemq; illã cuius & teſtis fuerat
& cauſa. Id de quo nũc agitur, apparet, iram ſupprimi poſſe. Nõ male dixit regi, nul
lũ emiſit ne calamitoſi quidẽ uerbũ, cum æque cor ſuũ quàm filij trãsfixum uideret.
Poteſt dici merito deuoraſſe uerba. Nã ſi quid tanq; iratus dixiſſet, nihil tanq; pater
facere potuiſſet. Poteſt, inquã, uideri ſapiẽtius ſe in illo caſu geſsiſſe quàm cũ de potã
di modo præciperet, quẽ ſatius erat uinũ quàm ſanguinẽ bibere, cuius manus pocu-
lis occupari pax erat. Acceſsit itaq; ad numerũ eorum, qui magnis cladibus oſtẽde-
CA. XV. rũt, quanti cõſtarent regũ amicis bona cõſilia. Nõ dubito quin Harpagus quoq;
tale aliq̃d regi ſuo Perſarumq; ſuaſerit, quo offenſus, liberos illi epulandos appoſuit,
& ſubinde quæſijt, an placeret cõditura. Deinde ut ſatis illũ plenum malis ſuis uidit,
afferri capita illorũ iuſsit, & quomodo eſſet acceptus interrogauit. Nõ defuerũt mi
ſero uerba, nõ os cõcurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda eſt. Quid hac
adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Nõ ueto patrem dãnare Regis ſui
factũ, non ueto quærere dignam tam truci portento pœnam, ſed hoc interim intelli
go, poſſe etiã ex ingentibus malis naſcentẽ irã abſcondi, & ad uerba cõtraria ſibi co
gi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrenatio, utiq; hoc ſortitis uitæ genus, & ad regiã ad
hibitis mẽſam. Sic editur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpõdetur. Funeribus ſuis arridẽ
dum eſt. An tanti ſit uita, uidebimus. Alia iſta quæſtio eſt. Nõ cõſolabimur tam tri-
ſte ergaſtulũ, nõ adhortabimur ferre imperia carnificũ, oſtendemus in omni ſeruitu
te apertã libertati uiam. Si æger animus, & ſuo uitio miſer eſt, huic miſerias finire ſe
cum, licet. Dicam & illi, qui in regẽ incidit ſagittis pectora amicorum petentem, &
illi cuius dominus liberorũ uiſceribus patres ſaturat, quid gemis demẽs, quid expe
ctas ut te aut hoſtis aliquis per exitiũ gentis tuæ uindicet, aut rex à lõginquo potẽs
aduolet. Quocunq; reſpexeris, ibi malorũ finis eſt. Vides illum præcipitem locum?
illac ad libertatẽ deſcenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illũ puteum? Li
bertas illic in imo ſedet. Vides illã arborem, breuẽ, horridam, infelicem? pendet in
de libertas.

de libertas. Vides iugulũ tuum, guttur tuũ, cor tuum, effugia ſeruitutis ſunt. Nimis
mihi operoſos exitus mõſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod
ſit ad libertatẽ iter? Quælibet in corpore toto uena. Quamdiu quidem nihil tam CAP.XVI
intolerabile nobis uidetur, ut nos expellat è uita, iram in quocunq; erimus ſtatu, re-
moueamus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. Omnis enim indignatio in tormentũ ſuum
proficit, & imperia grauiora ſentit, quo cõtumacius patitur. Sic laqueos fera dum
iactat, aſtringit, ſic aues uiſcum dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinũt.
Nulli tam arctum eſt iugũ, quod non minus lædat ducentem, quàm repugnantem.
Vnum eſt leuamentum malorum ingentiũ, pati, & neceſsitatibus ſuis obſequi: ſed
cum utilis ſit ſeruientibus effectuum ſuorum, & huius præcipue rabidi atq; effrænis
continentia, utilior eſt regibus. Perierunt omnia ubi quãtum ſuadet ira, fortuna per
mittit, nec diu poteſt quæ multorum malo exercetur potentia ſtare. Periclitãtur e-
nim ubi eos qui ſeparatim gemunt cõmunis metus iunxit. Pleroſq; itaq; modo ſin-
guli mactauerunt, modo uniuerſi, cum illos cõferre in unum iras publicus dolor co
egiſſet. Atqui pleriq; ſic iram quaſi inſigne regiũ exercuerũt. Sic Darius, qui primus
poſt ablatum Magorum imperium, Perſas & magnam partẽ orientis obtinuit. Nã *Magorũ, quia*
cum bellum Scythis indixiſſet orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili ſe- *apud Perſas*
ne, ut ex tribus liberis, unum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: *Magi, id eſt ſa*
pluſq; rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum, & otioſos in conſpectu *pientes impe-*
parẽtis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet. At quanto Xerxes facilior, *rabãt uide He*
qui Pythio quinq; filiorum patri unius uacationẽ petenti, quem uellet eligere per- *rodotum.*
miſit: deinde quem elegerat in partes duas diſtractum ab utroq; uiæ latere poſuit, & CA.XVII.
hac uictima luſtrauit exercitum. Habuit itaq; quẽ debuit exitum, uictus & late lon-
geq; fuſus, ac ſtratam ubiq; ruinam ſuã cernens, medius inter ſuorũ cadauera inceſ-
ſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarum cul
tus imbuerat. Dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum qui Clitum chariſsi
mum ſibi & unà educatũ, inter epulas trãſfodit manu ſua, parum adulantẽ, & pigre
ex Macedone ac libero, in Perſicã ſeruitutẽ tranſeuntẽ. Nam Lyſimachum æque fa
miliarem ſibi, leoni obiecit. Nũquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadã dentibus
leonis elapſus, ob hoc cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſphorũ Rhodium
amicum ſuum undiq; decurtatum, cum aures illi naſumq; abſcidiſſet, in cauea uelut
nouum animal aliquod & inuſitatum diu pauit, cum oris detruncati mutilatiq; de-
formitas humanã faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſquallor & illuuies corpo
ris in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſq;, quas in uſum pe-
dũ anguſtiæ loci cogebãt. Lateribus uerò attritu exulceratis, nõ minus fœda quàm
terribilis erat forma eius uiſentibus. Factuſq; pœna ſua mõſtrũ miſericordiã quoq;
amiſerat, tñ cum diſsimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſsimilior erat qui CA.XVIII.
faciebat. Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina mãſiſſet exempla, nec in Romanos
mores cũ alijs aduenticijs uitijs, ſuppliciorũ irarũq; barbariæ tranſiſſent. M. Mario,
cui uicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & uino R.P. ſupplicabat, L. Sylla p̃
fringi crura, erui oculos, amputari manus iuſsit, & quaſi totiẽs occideret, q̃tiens uul
nerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter?
Quis niſi Catilina, iam omne facinus manu exercens? ſic illum ante buſtum Quinti
Catuli carpebat, grauiſsimus mitiſsimi uiri cineribus, ſupra quos uir mali exempli *al. meritus*
popularis tamẽ, & nõ tam † immerito quàm nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinẽ
dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina, q faceret.
Sed indigna R.P. quæ in corpus ſuum pariter & hoſtiũ & uindicũ gladios reciperet
Quid antiqua perſcrutor? Modo C. Cæſar Sextũ Papiniũ, cui pater erat conſularis,
†Bethenũ Baſſum quæſtorẽ ſuum procuratoris ſui filiũ, alioſq; & equites Romanos *al. Bedienum*
& ſenatores uno die flagellis cecidit, torſit, nõ quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde
adeò impatiẽs fuit differendæ uoluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione po
ſcebat ut in Xyſto maternorum hortorum, qui porticum à ripa ſeparat inambulãs,
quoſdã ex illis cum matronis atq; alijs ſenatoribus ad lucernã decollaret. Quid inſta
bat?

bat? quod periculũ, aut priuatũ, aut publicũ una nox minabatur? quantulũ fuit lucē
CAP. XIX expectare? Deniq; ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret. Quàm fuerit
crudelitas eius ſuperba, ad rē pertinet ſcire, quanq; aberrare aliqñ poſsimus uideri,
& in deuiũ exire, ſed hoc ipſum pars erit iræ ſuper ſolita ſæuiētis. Ceciderat flagel-
lis ſenatores, ipſe effecit, ut dici poſſet, ſolet fieri. Torſerat per omnia quæ in rerũ na-
al. tribulari- tura triſtiſsima ſunt, fidiculis, † tabularibus, eculeo, igne, uultu ſuo. Et hoc loco reſpō
bus. debitur, magnā rē, ſi tres ſenatores quaſi nequā mancipia inter uerbera & flāmas di
uiſit, homo qui de toto ſenatu trucidādo cogitabat, q optabat ut populus Romanus
unā ceruicē haberet, ut ſcelera ſua tot locis ac tēporibus diducta, in unũ ictũ & unũ
diē cogeret. Quid tam inauditũ, quàm nocturnũ ſuppliciũ? Cũ latrociniũ tenebris
abſcōdi ſoleat, animaduerſiones quo notiores ſunt, plus ad exemplũ emendationēq;
proficiũt. Et hoc loco reſpōdebitur mihi, quod tantopere admiraris, iſtæ beluæ quo
tidianum eſt, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certe inuenietur alius, qui impera-
uerit his in quos animaduerti iubebat, os inſerta ſpōgia includi, ne uocis emittēdæ
haberēt facultatē. Cui unquam morituro nō eſt relictum, † quo gemeret? timuit ne
al. qua quam liberiorē uocē extremus dolor mitteret, ne quid quod nollet audiret. Sciebat
autem innumerabilia eſſe, quæ obijcere illi nemo niſi periturus auderet. Cum ſpon-
giæ nō inuenirentur, ſcindi ueſtimenta miſerorũ & in os farciri pannos imperauit.
Quæ iſta ſæuitia eſt? Liceat ultimũ ſpiritum trahere. Da exituræ animæ locũ. liceat,
CAP. XX. illam nō per uulnus emittere. Adijcere his longũ eſt, quot patres quoq; occiſorũ
eadem nocte, dimiſsis per domos cēturionibus confecit, homo miſericors; luctu li-
berauit. Nō enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere, quæ nō tan
forte, uiritim tum † in unũ furit, ſed gētes totas lancinat. ſed urbes, ſed flumina exuta ab omni ſen-
furit ſu doloris cōuerberat. Sicut rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde
al. Rhinocoru † Rhinocolura loci nomē eſt. Peperciſſe illũ iudicas, quod nō tota capita præcidit,
ra, ut Stepha- Nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſsi forēt Aethiopes, qui ob lon-
nus habet, uel giſsimũ uitæ ſpacium Macrobij appellātur. In hos enim quia non ſupinis manibus
Rhinocera, ut exceperant ſeruitutē, miſsisq; legatis libera reſpōſa dederant, quæ cōtumelioſa re-
Diodor. Stra- ges uocāt, Cambyſes fremebat, & nō prouiſis cōmeatibus, nō exploratis itineribus
bo uero Rino- per inuia. per arentia trahebat omnē bello utilem turbam: cui intra primum iter de-
colura. erant neceſſaria, nec quicq; ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoq; ignota † re-
forte, ueſtigio gio. Suſtinebāt famē, primo tenerrima frondiũ, & cacumina arborũ, tum coria igne
mollita, & qcquid neceſsitas cibũ fecerat. Poſtq; inter harenas radices quoq; & her-
bæ defecerāt, apparuitq; inops etiā animaliũ ſolitudo, decimũ quenq; ſortiti, alimen
tũ habuerũt fame ſęuius. Agebat adhuc ira regem pręcipitē, cum partem exercitus
ami[illegible]ſſet. partē comediſſet, donec timuit, ne & ipſe uocaretur ad ſortem, tũ demum
ſignũ receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumēta epula-
rum camelis uehebātur, cum ſortirētur milites eius, quis male periret, quis peius ui-
CAP. XXI ueret. Hic iratus fuit gēti, & ignotæ & immeritæ, ſenſuræ tamē, Cyrus fluuio. Nā
cum Babylonē oppugnaturus feſtinaret ad bellũ, cuius maxima momenta in occa
al. uado ſionibus ſunt, Gyndē late fuſum amnem † nando tranſire tentauit, quod uix tutum
eſt, & cum ſenſit æſtatē & ad minimum deductus eſt. Ibi unus ex his equis, qui trahe
re regium currũ albi ſolebant, abreptus uehementer cōmouit regē. Iurauit itaq; am
al. regiji equis nem illum † regis meatũ auferentem, eo ſe redacturum, ut tranſiri calcariq; etiam à
fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatũ, & tamdiu aſſedit ope
ri, donec C. & lxxx, † cuniculis diuiſum alueũ in ccc. & lx. riuos diſpergeret, & ſiccũ
forte, canalicu relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaq; & tēpus, magna in magnis re-
lis. bus actura, & militũ ardor, quē inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi impara-
tos, dum ille bellum indictum hoſti cũ flumine gerit. Hic furor (Quid enim aliud
CA. XXII uoces) Romanos quoq; contigit. C. enim Cæſar uillam Herculanēſi pulcherrimam,
C. Cæſar. quia mater ſua aliqñ in illa cuſtodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilē fortu-
nā. Stantē enim prænauigabamus, nũc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitāda
ſunt exēpla quæ uites, quàm illa è cōtrario, quæ ſequaris moderata, lenia, qbus nec

ad

ad iraſcendũ cauſa defuit,nec ad ulciſcendũ poteſtas.Quid enim facilius fuit Anti-
gono,quàm duos manipulares duci iubere,qui excubantes Regio tabernaculo fa-
ciebant,quod homines & periculoſiſsime & libẽtiſsime faciũt qui de Rege ſuo ma-
le exiſtimãt.Audierat omnia Antigonus,utpote cũ inter dicẽtes & audientẽ † pau
lum intereſſet,quem ille leuiter cõmouit,& lõgius,inquit,diſcedite,ne uos rex au- al.palla interẽſſet,quàm
diat.Idem quadã nocte cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet omnia mala im-
precãtes Regi,qui ipſos in illud iter & inextricabile lutũ deduxiſſet,acceſsit ad eos
qui maxime laborabãt:& cũ ignorantes à quo adiuuarentur explicuiſſet,nunc,in-
quit,maledicite Antigono,cuius uitio in has miſerias incidiſtis.Ei autẽ bene opta-
te,qui uos ex hac uoragine eduxit.Idẽ tã miti animo hoſtiũ ſuorũ maledicta quàm
ciuiũ tulit.Itaq; cũ in paruulo quodã caſtello Græci obſiderentur,& fiducia loci cõ
temnentes hoſtem,multa in deformitatem Antigoni iocarentur,& nunc ſtaturam
humilẽ,nunc colliſum naſum deriderẽt,gaudeo inquit,& aliquid boni ſpero:in ca-
ſtris meis Silenũ habeo. Cũ hos dicaces fames domuiſſet, captis ſic uſus eſt, ut eos
qui militiæ utiles erãt,in cohortes deſcriberet,cæteros præconi ſubijceret,id quoq;
ſe negauit facturũ fuiſſe,niſi expediret his dominũ habere,qui tam malam haberẽt
linguã.Huius nepos fuit Alexãder,qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat,qui ex
duobus amicis quos paulo ante retuli,alterũ feræ obiecit,alterũ ſibi.Ex his duobus
tamẽ,qui leoni obiectus eſt,uixit. Nõ habuit hoc auitũ ille uitium, ne paternum C.XXIII
quidẽ.Nam ſi qua alia in Philippo uirtus fuit,& contumeliarũ patientia, ingens in
ſtrumentum ad tutelã regni.Demochares ad illum,Parrheſiaſtes ob nimiam & pro
cacem linguã appellatus,inter alios Athenienſiũ legatos uenerat.Audita benigne
legatione Philippus,dicite,inquit,mihi,facere quid poſſum,quod ſit Athenieſibus
gratũ?Excepit Demochares,te,inquit,ſuſpendere.Indignatio circunſtantiũ ad tam
inhumanum reſponſum exorta eſt,quos Philippus cõticeſcere iuſsit,& Therſitem
illũ ſaluum,incolumemq; dimittere.At uos cæteri legati,inquit, nũciate Athenien
ſibus,multo ſuperbiores eſſe,qui iſta dicũt,quàm qui impune dicta audiũt.Multa &
Diuus Auguſtus digna memoria fecit dixitq;, qbus appareat illi irã non imperaſſe.
Timagenes hiſtoriarũ ſcriptor,quædam in ipſum,quædam in uxorem eius,& in to Timagines
tam domum eius dixerat,nec perdiderat dicta:magis enim circumfertur,& in ore
hominum eſt temeraria urbanitas.Sæpe illum Cæſar monuit,ut moderatius lingua
uteretur,perſeuerãti,domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pol-
lionis Aſinij conſenuit,ac tota ciuitate dilectus eſt.Nullũ illi limẽ præcluſa Cæſaris
domus abſtulit:hiſtorias poſtea quas ſcripſerat,recitauit,& cõbuſsit,& libros acta
Cæſaris Auguſti cõtinentes in ignẽ poſuit.Inimicitias geſsit cũ Cęſare Auguſto,ne
mo amicitiã eius extimuit,nemo quaſi fulgure ictũ refugit.Fuit qui præberet tam al
te cadenti ſinũ.Tulit hoc,ut dixi,Cæſar patiẽter,ne eo quidẽ motus, quod laudibus
ſuis,rebusq; geſtis manus attulerat.Nunquã cũ hoſpite inimici ſui queſtus eſt,hoc
duntaxat Pollioni Aſinio dixit,θηριοτροφεῖς.Paranti,demum excuſationem,obſtitit,
fruere,inquit, mi Pollio, fruere.Et cũ Pollio diceret,ſi iubes Cæſar,ſtatim illi † do- al.domo meã
mum meam interdicã,hoc me,inquit,putas facturũ,cum ego uos in gratiã reduxe-
rim?Fuerat enim aliquãdo Timageni Pollio iratus,nec ullam habuerat cauſam deſi
nendi quàm quod Cæſar cœperat. Dicat itaq; quiſq; ſibi quoties laſceſsitur,Nun- C.XXIIII
quid potẽtior ſum Philippo?Illi tñ impune maledictũ eſt.Nũquid in domo mea plus
poſſum,quàm toto orbe terrarũ diuus Auguſtus potuit?Ille tamẽ cõtẽtus fuit,à cõ-
uitiatore ſuo ſecedere.Quid eſt?quare ego ſerui mei † hilarius reſpõſum & cõtuma al.liberi
ciorẽ uultũ,& nõ peruenientẽ uſq; ad me murmurationẽ,flagellis & cõpedibus ex
piem?Quis ſum,cuius aures lædi nefas ſit?Ignouerũt multi hoſtibus,ego non igno-
ſcam pigris,negligentibus,garrulis?Puerũ ætas excuſet,fœminã ſexus,extraneum
libertas,domeſticũ familiaritas.Nũc primum offendit,cogitemus quamdiu placue
rit.Sæpe & alias offendit,feramus quod diu tulimus.Amicus eſt,fecit q̃ noluit.Ini-
micus eſt,fecit quod debuit.Prudẽtiori cedamus,ſtultiori remittamus.Pro quocũq;
illud reſpondeamus nobis,ſapientiſsimos quoq; uiros multa delinquere,neminem

eſſe tam circumſpectum, cuius non diligẽtia aliquando ſibijpſi excidat, Neminem
tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod ſeruidius factũ caſus impingat, Ne-
minem tam timidum offenſarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo
CA. XXV. homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum uirorũ titubare fortunam,
& æquiore animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiam ex regia du
ci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo cõtemni, cuicunq; uenit in men
tem, nullam eſſe tantam potẽtiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam pru-
dentiſsimi peccant, cuius non error bonã cauſam habet? Reſpiciamus quoties adu-
leſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in ui-
no parum temperans. Si iratus eſt, demus illi ſpaciũ, quo deſpicere quid fecerit, poſ
ſit. Seipſe caſtigabit. Deniq; dabit pœnas. Non eſt quòd cum illo paria faciamus. Il-
lud non uenit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit quiſquis deſpexit
laceſſentes. Proprium eſt magnitudinis ueræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic imma-
nis fera ad latratum canum lẽta reſpexit. Sic irritus ingẽti ſcopulo fluctus aſſultat.
Qui non iraſcitur, incõcuſſus iniuria perſtitit, qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem
modò altiorem omni incommodo poſui, tenet quodam amplexu ſummũ bonum.
Nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet, omnia licet facias, minor es, quàm
ut ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui uitam regendam dedi. Plus mi
hi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus eſt, iſta quouſque
CA. XXVI me latura ſit, incertum eſt. Non poſſum, inquis, pati. Graue eſt iniuriam ſuſtine-
re. Mentiris. Quis enim iniuriam nõ poteſt ferre, qui poteſt iram? Adijce nũc, quòd
id agis ut iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici uerba? pue-
rorum proteruas manus? Nempe quia uidẽtur neſcire, quid faciunt. Quid intereſt,
quo quiſq; uitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. quid
ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit. Maxima eſt enim factæ
iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam grauius afficitur, quàm qui ad ſupplicium pœni
tentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, ut o-
mnium accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem, qui commune uitium ſingu
lis obiecit. Nõ eſt Aethiopis inter ſuos inſignitus color, nec ruffus crinis & coactus
in nodum apud Germanos. Vtrumq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœ-
al. gentis dum; quod † genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli, unius regionis atq; anguli con
ſuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iuſtior uenia ſit, quæ per totũ genus hu-
manum uulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queru
li, ambitioſi. Quid leuioribus uerbis hulcus publicũ abſcondo? Omnes mali ſumus,
Quicquid itaq; in alio reprehenditur, id unuſquiſq; in ſuo ſinu inueniet. Quid illius
pallorem, illius maciem notas? Peſtilentia eſt. Placidiores itaq; inuicem ſimus, Ma
li inter malos uiuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuen
tio. Ille mihi iam nocuit, ego illi. Nondum iam † aliquem fortaſſe læſiſti. Sed lædes.

al. aliqua: ut illud Virgilij in Buc. Et ſi non aliquà nocuiſſes, mortuus eſſes.

C. XXVII Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inſpice mentis tuæ habitum,
etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam, quàm ulciſ
ci. Multum tẽporis ultio abſumit. Multis ſe iniurijs obijcit dum una dolet. Diutius
al. diuerſum iraſcimur omnes quàm lædimur. Quanto melius eſt abire in † uniuerſum, nec uitia
uitijs componere. Num quis ſatis conſtare ſibi uideatur, ſi mulam calcibus repetat,
& canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quàm iniquus es, apud
quem hominem eſſe, ad impetrãdam ueniam nocet. Deinde ſi cætera animalia hoc
iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent, eo loco tibi ſit, quiſquis cõſilio caret. Quid e-
nim refert, an alia mutis diſsimilia habet, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſi-
milem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc eſt primum, hoc extremum. Nõ eſt
quòd illi credas, etiam ſi dixit, iterum non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius,
& tota uita inter errores uolutabitur. Manſuetè immanſueta tractanda ſunt. Quod
in luctu dici ſolet, efficaciſsimè & in ira dicetur. Vtrum aliquando deſines, an nun-
quam? Si aliquãdo, ſatius eſt iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin ſemper hæc
cogitatio durabit, uides quàm impacatam tibi denũcias uitam, Qualis erit ſemper
ira tu-

ira tumentis. Adijce nūc,quòd niſi bene te ipſe ſuccẽderis,& ſubinde cauſas qui/bus ſtimuleris,renouaueris,ſua ſpōte ira diſcedet,& uires illi dies ſubtrahet. Quanto ſatius eſtà te illam uinci quàm ſe? Huic iraſceris deinde illi:ſeruis,deinde libertis parentibus,deinde liberis,notis:deinde ignotis. Vbi enim cauſæ ſuperſunt,niſi deprecator animus acceſſit.Hinc te illò furor rapiet,& illinc aliò,& nouis ſubinde iritamentis orientibus,continuabitur rabies. Age inſelix,& quãdo amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc ſatius erat amicos parare,inimicos mitigare. Rempub. adminiſtrare,transferre in res domeſticas operã,quàm circumſpicere quid alicui poſſis facere mali,quo aut dignitati eius,aut patrimonio,aut corpori uulnus infligas,cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes? † Victum licet accipias,& ad arbitrium tuũ omni patientiæ expoſitum,ſæpe nimia uis cædentis,aut articulum loco mouit,aut neruum in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos,multos debiles fecit,etiam ubi patientiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc,quòd nihil tam imbecille natum eſt,ut ſine elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentiſſimis, aliàs dolor, aliàs caſus exæquat. Quid quod pleraq; eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos,magis quàm lædunt. Multum autem intereſt,utrum aliquis uoluptati meæ obſtet,an deſit:eripiat,an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat,an neget:utrum ſpem noſtram præcidat,an differat:utrum cõtra nos faciat, an pro ſe: amore alterius,an odio noſtri. Quidam uero non tantum iuſtas cauſas ſtandi cõtra nos,ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur,alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoſcimus id facientibus,quod niſi facerent, improbaremus,Imò quod eſt incredibile,ſæpe de facto bene exiſtimam9,de faciẽte male. CAP. XXVIII. *al. Vinctum*

At mehercule uir magnus ac iuſtus,fortiſſimũ quemq; ex hoſtibus ſuis,& pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit,& talem ſibi ciuẽ,talẽ militẽ contingere optat. Turpe eſt odiſſe quem laudes,quanto uerò turpius ob id aliquem odiſſe,propter quod miſericordia dignus eſt. Si captiuus in ſeruitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet,nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex ocio piger equum uehiculumq; domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas uigilias feſſum ſomnus oppreſſit,ſi ruſticum laborem recuſat,aut nõ fortiter obit,à ſeruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Diſtinguamus utrùm aliquis non poſſit,an nolit. Multos abſoluemus,ſi cœperimus ante iudicare quàm iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint,perſeueramus,ne uideamur cœpiſſe ſine cauſa: & quod iniquiſſimnm eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quaſi argumẽtum ſit iuſte iraſcendi,grauiter iraſci Quãto melius eſt initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint,quàm innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Tantum color rubicundus excitat,ad umbram aſpis exurgit. Vrſos leonesq; mappa prorìtat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt,conſternantur ad † minima. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit,rerum ſuſpitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocẽt modica beneficia,in quibus frequentiſſima,certe acerbiſſima iracũdiæ materia eſt. Chariſſimis enim iraſcimur,quòd minora nobis præſtiterint,quàm mente conciperemus,quàm quæ alij tulerint,cum utriuſq; rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit,noſtra nos ſine comparatione delectent. Nũquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui,ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Hæc pars maxime metuenda eſt. Hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur,& ſanctiſſima queq; inuaſuræ. Diuũ Iulium plures amici confecerunt quàm inimici, quorũ non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidẽ,ille neq; enim quiſquã liberalius uictoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi uindicauit,niſi diſpẽſandi poteſtatem:ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet,cum tantum omnes concupiſcerent,quantum poterat unus? Vidit itaq; ſtrictis circa ſellam ſuam gladijs cõmilitones ſuos, Cimbrum Tullium acerrimum paulò ante ſuarum partium defenſorem, aliosque poſt CA. XXIX CA. XXX. *forte, inanis*

F Pompeium

c.XXXI. Pompeium demum Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma cõuertit,fidiſſimoſ/
què eò compulit ut de morte eorum cogitarent,pro quibus & ante quos mori uo/
tum habuerant.Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent: Inde dijs quoq; iraſcimur,
quod aliquis nos antecedat,obliti quantũ ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta
Conſule caſti/ tamen importunitas hominum eſt,ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit
gationes. plus accipere potuiſſe.Dedit mihi præturam,ſed conſulatum ſperauerã. Dedit duo
decim faſces,ſed non fecit ordinarium conſulem.A me numerari uoluit annum,ſed
deeſſe mihi ad ſacerdotium,Cooptatus in collegium ſum,ſed cur in unum? Cõſum
mauit dignitatem meam,ſed patrimonio nihil contulit:Ea dedit mihi,quæ debebat
alicui dare,de ſuo nihil protulit.Age potius gratias pro his quæ accepiſti.Reliqua
expecta,& nondum plenum te eſſe gaude.Inter uoluptates eſt,ſupereſſe quod ſpe-
res.Omnes uiciſti,primum te eſſe in animo amici tui lætare.Multi te uincunt.Con-
ſidera quanto antecedas plures quàm ſequaris. Quid ſi in te maximũ uitium que
c.XXXII. ris.Falſas rationes conficis,data magno æſtimas,accepta paruo.Aliud in alio nos
deterreat,Quibuſdam timeamus iraſci,quibuſdam uereamur,quibuſdam faſtidia/
mus.Magnã rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſeri
mus.Quid properamus uerberare ſtatim,crura protinus frangere? Nõ peribit po-
teſtas iſta,ſi differetur:ſine id tempus ueniat,quo ipſi iubeamus.Nũc ex imperio iræ
loquimur,cum illa abierit,tunc uidebimus quanti ſit iſta lis æſtimanda.In hoc enim
præcipue fallimur.Ad ferrum uenimus,ad capitalia ſupplicia, & uinculis, carcere,
fame uindicamus rem,caſtigãdam flagris leuioribus.Quomodo,inquis, nos iubes
intueri,quàm omnia per quæ lædi uideamur exigua,miſera,puerilia ſint? Ego uero
nihil magis ſuaſerim,quàm ſumere ingentem animum,& hæc propter quæ litiga/
mus,diſcurrimus,anhelamus,uidere quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum
quiddam aut magnificum cogit reſpicienda.Circa pecuniam plurimum uocifera/
tionis eſt hæc fora defatigat,patres liberoſq; cõmittit,uenena miſcet, gladios tam
percuſſoribus quàm legionibus tradit.Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta .Propter
hanc uxorem maritorumq; noctes ſtrepũt litibus,& tribunalia magiſtratuum pre/
mit turba:Reges ſæuiunt,rapiunt,& ciuitates longo ſeculorum labore conſtructas
euertunt,ut aurum argentumq; in cinere urbium ſcrutentur. Libet intueri fiſcos
c.XXXIII in angulo iacentes.Hi ſunt propter quos † oculi clamore exprimuntur:Fremitu iu
al. uenæ clamo diciorum baſilicæ reſonant,† euocati qui longinquis regionibus iudices ſedeant,
re tumeſcunt. iudicaturi,utrius iuſtior auaricia eſt.Quid ſi nõ propter fiſcum quidẽ, ſed pugnum
al. euocati ex æris,aut † imputatum à ſeruo denarium,ſenex ſine hærede moriturus ſtomacho di/
longinquis re rumpitur? Quid ſi propter uſuram aut milleſimam,ualetudinarius fœnerator diſtor
gionibus. tis pedibus,& manibus ad † comparendum non relictis clamat,ac per uadimonia
forte, amputa aſſes ſuos in ipſius morbi acceſſionibus uindicat? Si totam mihi ex omnibus metal/
tum. lis quæ cum maxime deprimimus,pecuniam proferas,ſi in medium proijcias,quic-
forte, compu- quid theſauri tegunt,auaritia iterum ſub terras referente quæ male egeſſerat, om/
tandum modò nem iſtam congeriem dignam non putem quæ frontem uiri boni contrahat. Quan
relictis. to riſu proſequenda ſunt,quæ nobis lachrymas educunt? Cedo nunc perſequere
c.XXXIIII cætera,cibos,potiones,horumq; cauſa paratam ambitionem, munditias, uerbera,
contumelias,& motus corporum parum honorificos,& ſuſpitiones, & cõtumacia
iumenta,& pigra mancipia,interpretationes malignas uocis alienæ quibus effici/
tur,ut inter iniurias naturæ numeret ſermo homini datus. Crede mihi leuia ſunt,
propter quæ non leuiter excandeſcimus,qualiaq; pueros in rixam & iurgium con/
citant.Nihil, ex his quæ tam triſtes agimus ſeriũ eſt,nihil magnum. Inde, inquam,
uobis ira & inſania eſt,quod exigua magna exiſtimatis. Auferre hic mihi hæredita
tem uoluit:hic me diu ſpe ſuprema captatum criminatus eſt:hic ſcortum meũ con/
cupiuit.Quod uinculũ amoris eſſe debebat,ſeditionis atq; odij cauſa eſt, idẽ uelle.
c.XXXV Iter anguſtum,rixas tranſeuntium concitat,diffuſa & late patens uia ne popu/
los quidem collidit.Iſta quæ appetitis quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum,ni/
ſi alteri erepta,transferri,eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Reſpon-
diſſe tibi

diſſe tibi indignaris, libertumq; & uxorem, & clientem: Deinde idem de Rep. liber-
tatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contu-
maciam uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis. Imò coram
patrefamilias. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis,
quòd ſerui loquuntur, quòd non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitu-
dinis. In hoc habes aures, ut non niſi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta
compoſitaq; accipiant? Et riſum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, &
proſpera, & triſtia, & hominum uoces, & fremitus animaliū, latratusq;. Quid mi-
ſer expaueſcis, ad clamorem ſerui, ad tinnitū æris, ad ianuæ impulſum? cū tam deli-
catus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictū eſt, transfer ad ocu-
los, qui non minus faſtidio laborant ſi male inſtituti ſunt, macula offenduntur & ſor-
dibus, & argento parum ſplendido, & ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe
oculi, qui non ferunt niſi uarium ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi cre-
bris diſtinctam † neuis, qui nolunt domi niſi auro precioſa calcare, æquiſſimo ani- *forte, uenis*
mo foris & ſcabras lutoſasq; ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurentiū ſqua-
lidam, parietes inſularum exeſos ruinoſos, inæquales. Quid ergo aliud eſt quod C.XXXVI
illos in publico non offendat, domi moueat, quàm opinio illic æqua & patiens, do-
mi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. Natura pati-
entes ſunt, ſi animus illos deſinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddēdam
uocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſummato die cum ſe ad nocturnam quie-
tem recepiſſet, interrogaret animum ſuū, quod hodie malum tuum ſanaſti? cui uitio
obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet ira, & erit moderatior, quæ ſciet ſibi quoti-
die ad iudicem eſſe ueniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi
totum diem? Qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur, quàm tranquillus
altus ac liber, cū aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorq;
ſecretus cognoſcet de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cau-
ſam dico. Cum ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor, moris iam mei
conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe ab-
ſcōdo, nihil tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam cum poſſum
dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnaci-
us locutus es. Noli poſtea congredi cum imperitis. Nolunt diſcere, qui nūquam di-
dicerunt, illum liberius admonuiſti quàm debebas, itaq; non emendaſti, ſed offendi-
ſti. De cætero uide, non tantum an uerum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, ueri
patiens ſit. Admoneri bonus gaudes, peſſimus quiſq; correptorem aſperrime pa- CA.XXX
titur. In conuiuio quorundam te ſales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: ui- VII.
tare uulgarē conuictum memēto, ſolutior eſt poſt uinum licētia, quia ne ſobrijs qui-
dem pudor eſt. Iratum uidiſti amicum tuum hoſtiario cauſidici alicuius, aut † uidi- *al. audiſti*
ſti quòd intrantem ſubmouerat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Ira-
ſceris ergo cathenario cani, & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit.
Recede longius & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum tur-
ba limen obſeſſum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatusq; eſt, & beati hominis
ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam, neſcit duriſſimum eſſe oſtium car-
ceris. Præſume animo multa eſſe tibi patienda. Nunquis ſe hyeme algere miratur?
Nunquis in mari nauſeare, in uia concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus ue-
nit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti conuiuatori, uocatori, ipſi qui tibi
præferebatur. Demens quid intereſt quam lecti premas partem? Honeſtiorem te
aut turpiorem poteſt facere † puluinum. Non æquis quendam oculis uidiſti, quia *al. puluinar*
de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quo non de-
lectaris odiſſet, & Hortenſius ſimultates tibi indiceret, & Cicero ſi derideres carmi-
na eius, inimicus eſſet? Vis tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contume- CA.XXX
liam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quàm Diogeni philoſopho ſtoico? Cui de VIII.
ira cum maxime diſſerenti adoleſcens proteruus inſpuit, tulit hoc leuiter ac ſapien- *Diogenis*
ter, Non quidem, inquit, iraſcor, ſed dubito tamen an iraſci oporteat. Cato noſter *patientia*

 melius,

melius,cui cum cauſam agenti in frontem mediam,quantum poterat attracta pin-
gui ſaliua,inſpuiſſet Lentulus ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impo-
tens,abſterſit faciem,& affirmabo,inquit,omnibus Lentule falli eos, qui te negant
os habere.Contigit iam nobis Nouate bene componere animum, ſi aut non ſentit
C. XXXIX. iracundiam,aut ſuperior eſt. Videamus quomodo alienā iram leniamus, nec e-
nim ſani eſſe tantum uolumus,ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione
mulcere,ſurda eſt & amens:dabimus illi ſpaciū, remedia in remiſſionibus proſunt:
nec oculos tumentes tentabimus,uim rigentem mouendo incitaturi,nec cætera ui-
tia dum feruent.Initia morborum,quies curat.Quantulum,inquis.prodeſt remedi
um tuum,ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum ut citius deſinat efficit,de-
inde cuſtodiet ne recidat:ipſum quoq; impetum quem non audet lenire,fallet. Re-
mouebit omnia ultionis inſtrumenta. Simulabit iram,ut tanquam adiutor & dolo-
ris comes plus autoritatis in conſilijs habeat:moras nectet,& dum maiorem quęrit
pœnam,pręſentem differet.Omnia arte requiem furori dabit.Si uehementior erit,
aut pudorem illi cui non reſiſtit,incutiet,aut metum. Si infirmior,ſermones inferet
uel gratos,uel nouos,& cupiditate cognoſcendi auocabit.Medicum aiunt,cum re
gis filiam curare deberet,nec ſine ferro poſſet,dum tumentem mammam leniter fo
uet,ſcalpellum ſpōgia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admo
CAP. XL to,eadem quia non expectauit,dolorem tulit. Quædam non niſi decepta ſanan-
tur.Alteri dices, Vide ne inimicis iracundia tua uoluptati ſit. Alteri, Vide ne ma-
gnitudo animi tui creditumq; apud pleroſq; robur cadat. Indignor mehercule,&
non inuenio dolendi modum,ſed tempus expectandum eſt, dabit pœnas. Serua i-
ſtud in animo tuo,cum potueris & pro mora reddes. Caſtigare uero iraſcentem,&
ultro obuiam ire ei,incitare eſt. Varie aggredieris blandeq;,niſi forte tanta perſona
eris,ut poſſis iram comminuere,quemadmodum fecit diuus Auguſtus:cum cœna-
ret apud Vedium Pollionem,fregerat unus ex ſeruis eius cryſtallinum:ad mortem
rapi eum Vedius iuſſit,nec uulgari quidem periturum morte:murę nis obijci iube-
batur,quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret luxurię cauſa fa
cere? ſæuitia erat.Euaſit e manibus puer,& confugit ad Cæſaris pedes, nihil aliud
petiturus,quàm ut aliter periret,nec eſca fieret.Motus eſt nouitate crudelitatis Cę
ſar,& illum quidem dimitti,& cryſtallina autem omnia coram ſe frangi iuſſit, com
plerię; piſcinam.Fuit Cæſari ſic caſtigādus amicus,bene uſus eſt uiribus ſuis. E con
uiuio rapi homines imperas,& noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus
eſt,uiſcera hominis diſtrahentur? Tantum tibi placebis,ut ibi aliquem duci iubeas,
CAP. XLI ubi Cæſar eſt? Sic inſtandum potentiæ eſt,ubi iram ex ſuperiori loco aggredi poſ-
ſit,male tractabilem,ac talem duntaxat,qualem modo retuli.Feram immanem, ſan
guinariam,quæ iam inſanabilis eſt,niſi maius aliquid extimuit. Pacem demus ani-
mo,quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio,actusq; rerum boni,&
intenta mens ad unius honeſti cupiditatem.Conſcientiæ ſatisfaciat,nil in famam la
boremus,ſequatur uel mala dum bene merearis. At uulgus animoſa miratur,& au-
daces in honore ſunt,placidi pro inertibus habentur.Primo forſitan aſpectu, ſed ſi-
mul ac æqualitas uitæ fidem facit,non ſegniciem illam animi eſſe ſed pacem, uene-
ratur idem illos populus.colitq;.Nihil ergo habet in ſe utile teter ille & hoſtilis affe
ctus.At omnia e contrario mala,ferrum,ignes:pudore calcato,cædibus inquinauit
CAP. XLII manus,membra liberorum diſperſit.Nihil uacuum reliquit à ſcelere,nō gloriæ me-
mor,non infamiæ metuens,inemendabilis cum ex ira in odium obcaluit. Carea-
mus hoc malo,purgemusq; mētem,& extirpemus radicitus ea uitia, quæ quamuis
tenuia undecunq; hæſerint,renaſcentur,& iram non tēperemus,ſed ex toto remo-
ueamus.Quod enim malæ rei tēperamentū eſt? Poterimus autē, adnitamur modo.
Nec ulla res magis ꝓderit,q̃ cogitatio mortalitatis. Sibi quiſq; ut alteri dicat:Quid
iuuat tanq̃ in æternū genitos iras indicere,& breuiſſimam ætatem diſſipare? Quid
iuuat dies,quos in uoluptatem honeſtā impendere licet,in dolorē alicuius tormen
algeſta tumq; transferre? Nō capiunt res † iſtæ iacturam,nec tempus uacat perdere. Quid

ruimus

ruimus in pugnã? Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam par acerrimũ media mors dirimet. Quid tumultuamur, & uitam ſeditioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatũ, & pereunti dies imputat, propiusq; ac propius accedit. Iſtud tẽpus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe circa tuã eſt.

CA.XLIII

Quin potius uitã breuẽ colligis, placidamq; & tibi & cæteris præſtas? Quin potius amabilẽ te, dum uiuis omnibus, deſiderabilem cũ exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecũ agentẽ detrahere cupis? Quid illũ oblatrantem tibi, humilem quidẽ & contemptũ, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtũ exterrere uiribus tuis tentas? Quid ſeruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulum. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Videre ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula, tauri & urſi pugnã inter ſe colligatorũ, quos cum alter alterũ uexarit, † ſuus cõfector ſpectat. Idem facimus: Aliquem nobiſcũ alligatum laceſſimus, cum uicto uictoriq; finis æquè maturus immineat. Quieti potius pacatiq;, quãtulũcunq; supereſt, exigamus, nulli cadauer noſtrũ iaceat inuiſum. Sæpe rixã conclamatũ in † uicino incendium ſoluit, & interuentus feræ, latronem uiatoremq; diducit. Colluctari cũ minoribus malis nõ uacat, ubi metus maiorũ apparuit. Quid nobis cũ dimicatione & inſidijs? Nunquid amplius iſti cui iraſceris quàm mortem optas? Etiã te quieſcẽte morietur, perdis operam. Facere uis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, utiq; occidere, ſed exilio ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui uulnus inimici, quàm qui punctiunculã concupiſcit, hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli: ſiue de ultimis ſupplicijs cogitas, ſiue de leuioribus, quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritũ expuimus, interim dum trahimus. Dũ inter homines ſumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum reſpicimus (quod aiunt) uerſamusq; nos, † immortalitas aderit.

al. finis confector expectat.

forte, uicina

al. iam mortalitas aderit

Tertij & ultimi libri de ira, finis.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

Venena & eorum mutuas ſordes. Rodolphus rectè annotarat, & reorum mutuas ſordes, ſentit enim mutuas accuſationes. Nam olim rei ſordidati ueniebant in iudicium. Cap.2.

Vbi iſti hiccine locus eſt? Alius habebat, uni iſti hoccine iocus eſt? Rodolphus addiuinarat uni iſti hoc omne iocus eſt. Forte melius, ubi hic iræ locus eſt? Nã ſequitur, Aut ridenda omnia aut flẽda ſunt. Nuſquã igitur iræ locus. Cap.10.

Nec hoc ſapientis dici uelim, quod ferè quoq; telum timeri. Sic noſtra prior. Quidam habebat, ne hoc ſapienti malim, quod ferè quoq; ſapientis telum eſt timeri. Rodolphus annotarat. Nec hoc ſerpentem malim, quod ferè ſapientis quoq; telũ eſt timeri. Noſtra minori negocio reſtituetur, addita literula, nec hoc ſapientis dici uelim, quod ferè quoq; telum eſt, timeri. Sentit enim feras terrore tutas eſſe, quod negat conuenire ſapienti. Cap.11.

PINCIANI IN TERTIVM ET VLTIMVM LIBRVM DE IRA.

Defoßis corporibus ignes.] *Corrigendum arbitror cõtra omnia exemplaria, defixis corporibus ignes, ut illud Iuuenalis. Qua ſtantes ardent qui fixo gutture fumant.* CAP.3.

Siue quia calorem media compellit, & nocet ſanguini.] *Non caret hic locus uitio ni fallor. Proinde perpende an ſit legendum, ſiue quia calor in mediam compellit, ea nocet ſanguini.* Cap.9.

Tumida fortunata & licentia ingenia.] *Legendum puto fortuna, non fortunata. Nõ magis illi ſe ſuccenſere.*] *Exemplar Facundi & Primitiui, non magis illis ſe ſuccendi, rectius quia præceßit, faces ſubderent.* Cap.11.

Videmus quomodo ſe pater gerere debuerit. Caſtiga. Videbimus quomodo pater ſe gerere debuit. ex eadem, & infra. Cap.14.

Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem.] *Corrigendum reor. Vides illam arborem retorridam, infelicem. Nam ſi breuis erat quomodo poterat libertas ab illa ſuſpendio peti.* Cap.15.

VNVM eſt leuamentum malorum ingentium pati.] *Verbum, ingentium, non habetur in exẽplari Facundi & Primitiui.* Cap.16.

Cap.17. *Rogatus ab Oraborto nobili ſene.*]*Quidam codices Orobaſto legunt, non Oraborto. Alij minus uitioſe, Ororobazo. Lege Obazo ex Herodoto, quarto.*

Cap.18. *Nec in Romanos mores cum alijs aduentitijs uitijs ſuppliciorum irarumq́; barbarie tranſiſſent.*] *Exemplar Pincianū, nec inter Romanos mores cū alijs aduentitijs uitijs, etiā ſuppliciorū irarūque in barbariē tranſiſſent.*

Cap.19. QVANQVAM *aberrare aliquando poßimus uideri, & in deuiū exire.*]*Exemplar Facundi & Primitiui breuius. Alioqui poſſemus uideri in deuium exire. Exemplar Pincianum, quanquam aberrare alio poßimus uideri, & in deuium exire.*

Cap.21. *Qui trahere regium currum alibi ſolebant.*]*Lego albi non alibi, ex Herodoto, primo.*

Cap.22. *Et aliquid boni ſpero in caſtris meis ſilenū habeo.*]*Vetus lectio, & boni ſpero ſi in caſtris meis ſilenum habeo. Scribendum reor, & bene ſpero ſi in caſtris meis, cætera.*

Cap.26. *Nec ruffus crinis & coactus in nodū apud Germanos utrunq; decet.*]*Quædam exemplaria. Virum dum decet, ut forte legendum ſit, uiritim dedecet, In codice diui Franciſci. Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet, pro quo exiſtimo ut dixi legendum, apud Germanos dedecet.*

Cap.27. QVANTO *melius eſt abire in uniuerſum, nec uitia uitijs cōponere.*] *Exemplar Facundi & primitiui. Quanto melius eſt ire indulſum nec uitia uitijs opponere. præter citatū exemplar alia quoq; exemplaria opponere habent non componere. Sunt etiā codices qui legant. Quāto melius eſt abire in diuerſum, cætera.*

Cap.31. OBLITI *quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ*]*Exēplar Franciſcanū & Pincianum, obliti quantū ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. Exemplar Facūdi & Primitiui multo aliter, obliti quantum hominum retro ſit, & paucis indigentes quantum ſequatur à tergo ingentis inuidentiæ.*

Cap.34. HORVMQVE *cauſa paratam ambitionem.*]*Superfluunt uerba hæc ex codice Facūdi & Primitiui, quorum loco habetur unica tantum dictio, ambitiones. Qualia quæ pueros.*]*Qualia quoq; pueros, exemplar Facūdi & Primitiui, qualiaq́; pueros, exemplar Franciſcanum, qualia pueros, exemplar meum. Nihil ex his quæ tam triſtes agimus ſæuum eſt.*]*Scribe ſerium eſt, non ſæuum eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur, tanti gerimus, non tam triſtes agimus. Quid ſi legas. Nihil ex his quæ tanquā ſeria agimus ſerium eſt, ut quod ſtatim ſubijcit. Inde inquam uobis ira & inſania eſt, quod exigua magna exiſtimatis. Dum ſpe ſuprema captus eſt criminatur.*]*Exemplaria quædā minus ni ſallor corrupte, dū ſpe ſuprema captatus criminatus eſt.*

Cap.40. DIVVS *Auguſtus cum cœnaret apud Atedium Pollionem.*]*Prior æditio minus corrupte, apud Nedium Pollionem. Lego Vedium Pollionem. Plin. lib. ix. hiſtor. natur. cap. xxiij. Inuenit inquit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis diui Auguſti uiuarijs earum immergens damnata mancipia, & cap. liij. In Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio cōiectum piſcem ſexageſimum poſt ānum ſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca. Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo poſt idem error. Quas ingens piſcinā cōtinebat.*]*Eadē, partim, quas ingentes in piſcina continebat, partim quas ingenti in piſcina continebat.*

Cap.41. VBI *ira ex ſuperiori loco aggredi poßit male tractabilem ac talem duntaxat, cætera.*]*Exemplar Facundi & Primitiui, ut ira ex ſuperiori loco aggredi non poßit male tractet. At talem duntaxat, & infra.*

Cap.42. SVVS *confector ſpectat.*] *Exemplar Facundi & Primitiui, finis confector expectat. Cui lectioni ſuffragantur uerba hæc quæ mox paulo ſequuntur.*

Cap.43. *Cum uicto uictori finis æque maturus.*]*Magna pars ſcriptorum codicum legit, & quidem matutinus nō æque maturus. Immortalitas aderit.*] *Corrigendum reor, iam mortalitas aderit, ut ſupra. Nec ulla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS,

SCribere de clementia Nero Cæſar inſtitui, ut quodammodo ſpeculi uice fungerer, & te tibi oſtenderem, perueuturū ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorum uerus fructus ſit feciſſe, nec ullum uirtutum precium dignum illis extra ipſas ſit, iuuat tamen inſpicere & circuire bonam conſciētiam, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamq́; pariter exultaturam, ſi hoc iugum fregerit, et ita loqui ſecū, Ego ex omnibus mortalibus placui, electusq́; ſum, qui in terris deorum uice fungerer, ego uitæ neciſq; gentibus arbiter, qualem quiſque ſortem, ſtatumq́; habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuiq; mortalium fortuna datum uelit meo ore pronunciat. Ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſas, populi, urbesq́;

besq; concipiunt. Nulla pars uſquam niſi uolente propicioq; me, floret. Hæc tot mi
lia gladiorum quæ pars mea comprimit, ad nutum meum ſtringẽtur: quas nationes
funditus exſcindi, quas trãſportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges
mancipia fieri, quorumq; capiti regium circũdari decus oporteat, quæ ruant urbes,
quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua
ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & †contume- *al. contumaciã*
lia, quæ ſæpe tranquilliſsimis quoq; pectoribus patientiam extorſit, non ipſa oſten-
tandæ per terrores potentiæ, dira ſed frequẽs magnis imperijs gloria. Conditũ, imò
cõſtrictum apud me ferrũ eſt. Summa parſimonia etiam uiliſsimi ſanguinis. Nemo
non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt, ſeueritatem abditam, cle
mentiam in promptu habeo. Sic me cuſtodio tãquam legibus, quas ex abdito ac te-
nebris in lucem euocaui, rationẽ redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum,
alterius ultima. Alium dignitati donaui, alium humiliati. Quoties nullam inuene-
rã miſericordiæ cauſam, mihi peperci. Hodie dijs immortalibus, ſi à me rationẽ repe
tant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare auda
cter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neq; ui, neq; clam Reipub. ereptũ. Ra-
riſsimam laudem, & nulli adhuc principum conceſſam concupiſti, innocentiã. Non
perdis operã, nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores na-
cta eſt. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam charus unquam fuit,
quàm tu populo Romano, magnũ longumq; eius bonũ. Sed ingens tibi onus impo
ſuiſti. Nemo iam diuũ Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris prima tẽpora loquitur. Ne-
mo qui te imitari uelit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad guſtũ exigi-
tur. Difficile hoc fuiſſet, ſi nõ naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta.
Nemo enim poteſt perſonam diu ferre. Ficta cito in naturam ſuam recidũt, quibus
ueritas ſubeſt, quæq; (ut ita dicam) ex ſolido enaſcũtur, tẽpore ipſo in maius meliusq;
procedũt, Magnã adibat aleam populus Romanus, cum incertũ eſſet, quò ſe ſtatim
nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto ſunt. Nec enim periculũ eſt, ne te ſu-
bita tui capiat obliuio. Facit quidẽ auidos nimia felicitas. nec tam temperatæ cupi-
ditates ſunt unquã, ut in eo quod cõtigit, deſinant. Gradus à magnis ad maiora fit, &
ſpes improbiſsimas cõplectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamẽ nunc ciuibus
tuis, & hæc cõfeſsio exprimitur, eſſe ſe felices, & illa, nihil iã his accedere bonis poſ-
ſe, niſi ut perpetua ſint. Multa illos cogũt ad hanc confeſsionẽ, qua nulla in homine
tardior eſt, ſecuritas alta, affluens, Ius ſupra omnẽ iniuriam poſitũ. Obuerſatur ocu-
lis *lætiſsima forma Reipub. cui ad ſummã libertatem nihil deeſt, niſi pereundi licẽ *al. lectiſsima*
tia, Præcipue tamẽ æqualis, ad maximos imosq; peruenit clementiæ tuæ admiratio.
Cætera enim bona pro portione fortunæ ſuæ quiſq; ſentit, aut expectat maiora mi-
noraq;, ex clementia omnes idem ſperãt. Nec eſt quiſquam, cui tam ualde innocẽtia
ſua placeat, ut non ſtare in cõſpectu clementiã paratã humanis erroribus gaudeat.

Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementia peſsimum quemq; putent ſuſtineri, quo- CAP. II
niam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc uirtus inter innocentes ceſſat. Sed
primum omnium ſicut medicinæ apud ægros uſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita
clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde ha-
bet clementia in perſona quoq; innocentium locum, quia interim fortuna pro cul-
pa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe uirtuti, quoniã quidem
conditione temporum incidunt quædam, quæ poſsint laudata puniri. Adijce quod
magna pars hominũ eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſsit. Sed non tamen uulgo
ignoſcere decet. Nam ubi diſcrimen inter malos bonosq; ſublatum eſt, confuſio ſe-
quitur & uitiorum eruptio. Itaq; adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia di
ſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac uulgarem clementiam o-
portet, nec abſciſam. Nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Mo-
dum tenere debemus, ſed quia difficile eſt temperamentum, quicquid æquo plus fu
turum eſt, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc ſuo loco melius dicentur. CAP. III

Nunc in tres partes omnẽ hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſsionis.

Secunda quæ naturam clementiæ habitumq; demonſtret. Nam cum ſint uitia quædam uirtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcãtur impreſſeris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hãc uirtutem perducatur animus, quomodo cõfirmet eam, & uſu ſuam faciat. Nullam uerò ex omnibus uirtutibus magis homini cõuenire, cum ſit nulla humanior, cõſtet neceſſe eſt, nõ ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, communi bono gentium uideri uolumus, ſed etiam inter illos qui hominem uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq; ad utilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & ocium, hanc uirtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen elementia ex omnibus magis quàm regem aut principem decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq; ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera uis eſt, ualere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataq; eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt, cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atq; uniuerſorum quotidie experiuntur quo procedente, non tanquam malũ aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſydus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſsimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruẽdum ſit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circumfuſiq; defendunt, incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibusq; conſenſus, ſic protegendi amandiq; reges, & ſe ſuaq; iactandi, quocunq; deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc uilitas ſui eſt, aut dementia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tanto maius tantoq; ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, negocium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus, cum ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſa ſcrutamur, ſiue ambitioſus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut uoluntariè ſubſiluimus, Sic hæc immenſa multitudo, unius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ra-

CA.IIII tione flectitur, preſſura ſe ac fractura uiribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur. Suam itaq; incolumitatẽ amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduerſa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris ſui ſigna uertantur. Ille eſt enim uinculum, per quod Reſpub. cohæret, ille ſpiritus uitalis quem hæc tot milia trahunt, nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una, Amiſſo rupere fidem. Hic caſus Romanę pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos, quos ſi quando abruperit, uel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas diſsiliet: idemq; huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideò principes regesq;, & quocunq; alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, nõ eſt mirum amari ultra priuatas etiam neceſsitudines, Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoq; charior ſit, in quem ſe Reſpub. conuertit. Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, ut diduci alterum non poſſet ſine utriuſq; pernicie. Nam ut illi uiribus opus eſt, ita & huic capite.

CAP.V Longius uidetur receſsiſſe à propoſito oratio mea. At mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reipub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quàm neceſſaria clemẽtia ſit. Tibi enim parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendum itaq; eſt etiam improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus. Et ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne ultra quàm neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus, quãto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoq; in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas. Principum ſæuitia bellum eſt. Cum autem uirtutibus inter ſe ſit concordia, nec ulla altera melior aut honeſtior ſit, quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt.

Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illũ infra quem nihil eſt. Quid e-
nim maius, aut fortius, quàm malam fortunã retundere? Hæc tamen in bona fortuna
† latiorem locum habet, meliusq; in tribunali quàm in plano cõſpicitur. Clementia *al. laxiorem*
in quancunq; domũ peruenerit, eam felicem tranquillamq; præſtabit. Sed in regia
quò rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quàm eum cuius iræ nihil obſtat,
cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus
eſt, imò ſi uehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum in/
ijcere, & poteſtate ſua in melius placidiusq; uti, hoc ipſum cogitãtem, Occidere cõ
tra legem nemo non poteſt, ſeruare nemo præter me. Magnam fortunam magnus
animus decet, qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoq; infra terram de/
ducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe tanquillumq;, & iniurias at-
que offenſiones ſemper deſpicere. Muliebre eſt furere in ira. Ferarũ uerò nec gene
roſarũ quidem, præmordere & urgere proiectos. Elephantes leonesq; tranſeunt, † *al. quæ*
quem impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, nec in ex
orabilis ira. Non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcẽdo exæquat. At ſi dat
uitã, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerũ
potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquã niſi inferiori datur. Ser/
uare propriũ eſt excellẽtis fortunæ, quæ nunquã magis ſuſpici debet, quàm cum illi
contingit idẽ poſſe quod dijs, quorũ beneficio in lucem ædimur tam boni quàm ma
li. Deorũ itaq; ſibi animũ aſſerens princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia utiles boniq;
ſunt libens uideat, alios in numerũ relinquat: quoſdã eſſe gaudeat, quoſdã patiatur.

Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latiſsima itinera ſine intermiſsione de *CAP. VI*
fluens eliditur, quoties aliquid obſtitit, quod curſum eius uelut torrentis rapidi mo-
raretur, In qua tribus eodem tempore theatris uiæ poſtulantur, in qua conſumitur,
quicquid terris omnibus aratur, quanta ſolitudo & uaſtitas futura ſit, ſi nihil relin/
quitur, niſi quod iudex ſeuerus abſoluerit. Quotus quiſq; ex quæſtoribus eſt, qui nõ
ea ipſa lege teneatur qua quærit? Quotus quiſq; accuſator uacat culpa? Et neſcio an
nemo ad dandam ueniam difficilior eſt, quàm qui illam petere ſæpius meruit. Pec/
cauimus omnes, Alij grauia, alia leuiora, alij ex deſtinato, alij forte impulſi, aut alie/
na nequitia ablati, alij in bonis conſilijs parum fortiter ſtetimus, & innocentiam in/
uiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum
æui delinquimus. Etiam ſi quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum
amplius poſsit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit. Quoniam *CAP. VII.*
deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi conſtituam, ad quod for
metur, ut ſe talem eſſe ciuibus quales ſibi deos uelit. Expedit ergo habere inexora/
bilia peccatis atque erroribus numina, expedit uſq; ad ultimam infeſta perniciem?
Ecquis regum erit tutus, cuius non membra aruſpices colligant? Quod ſi dij placa/
biles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur, quanto æqui
us eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogi/
tare utrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorq; ſit ſereno & puro die, an cum
fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atq; illinc micant. Atqui non
alia facies eſt quieti moderatiq; imperij, quàm ſereni cœli & nitentis. Crudele re-
gnum turbidum, tenebrisq; obſcurum eſt inter trementes, & ad repentinum ſoni-
tum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcuſſo. † Facilius *al. Difficilius*
priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe uindicantibus. Poſſunt enim lædi, dolorq; eo/
rum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retuliſſe lædentibus
gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili eſt, is omiſſa ea, cer
tam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis exercere manum, liti/
gare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere liberius eſt. Leues inter paria i/
ctus ſunt. Regi uociferatio quoq; uerborumq; intemperantia non ex maieſtate eſt.

Graue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent, Iſta in/ *CA. VIII.*
quis ſeruitus eſt, non imperium. Quid tu nõ experiris iſtud nobis eſſe, non tibi ſerui
tutem? Alia conditio eſt eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum &
uirtutes

uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Veſtra facta dictaq; rumor excipit, & ideò nullis magis cauendum eſt, qualem famã habeant, quàm qui qualemcunque meruerint, magnam habituri ſunt. Quàm multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Poſſum in qualibet parte urbis ſolus incedere ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuendum eſt. Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te, & quocunque deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et hęc ſummæ magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem, ſed cum dijs tibi communis iſta neceſsitas eſt. Nam illos quoq; cœlum alligatos tenet, nec magis illis deſcendere datum eſt, quàm tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet, tibi non magis quàm ſoli latere contingit. Multa contra te lux eſt, omnium in iſtam cõuerſi oculi ſunt. Prodire te putes, oriris: loqui non potes, niſi ut uocem tuam quæ ubiq; ſunt gẽtes excipiant. Iraſci nõ potes, niſi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, niſi ut quicquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omniũ metu: ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terręnt latius, quam nocent, non ſine cauſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit cogitatur, in eo qui omnia poteſt. Adijce nunc, quòd priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequẽs uindicta paucorum odium reprimit, omnium iritat, uoluntas oportet ante ſæuiendi, quàm cauſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera ut denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici in locum ſingulorum ſuccedunt. Hoc quàm uerum ſit, admonere te exemplo domeſtico uolo.

CAP. IX.

Diuus Auguſtus fuit mitis princeps, ſi quis illum à principatu ſuo æſtimare incipiat: in communi quidem Repub. gladium mouit, cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones in ſinu amicorum abſconderat, iam inſidijs M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega † proſcriptoris: ſed cum annum quadrageſimum tranſiſſet, & in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, L. Cinnam ſtolidi ingenij uirum inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & ubi & quãdo, & quemadmodum aggredi uellet. Vnus ex conſocijs deferebat. Conſtituit ſe ab eo uindicare. Conſilium amicorum aduocari iuſsit, Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcentem nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompei nepotem damnandum. Iam unum hominem occidere non poterat, cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde uoces emittebat uarias, & inter ſe contrarias. Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitum caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prælijs incolume, poſtquam terra mariq; pax parta eſt, non occidere conſtituat, ſed immolare? Nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, maiore multo uoce ſibi, quàm Cinnæ iraſcebatur. Quid uiuis, ſi perire te tam multorum intereſt? Quis finis erit ſuppliciorum? Quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti uita, ſi ut ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum Liuia uxor. Et admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent, qui ubi uſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti, Saluiddienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Murena, Murenam Cœpio, Cœpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt. Iam nocere tibi nõ poteſt, prodeſſe famę tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quòd aduocatũ inuenerat, uxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplò amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam unum ad ſe accerſit, dimiſsiſq; omnibus è cubiculo: cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſsiſſet, Hoc, inquit, primũ à te peto, ne me loquentem inter-

al. proſcriptionis.

Saluideniũ Ruſum Suetonius uocat.

interpelles, ne meo ſermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberum tem
pus. Ego te Cinna cum in hoſtium caſtris inueniſſem, non factum tantũ mihi inimi-
cum, ſed natum ſeruaui, patrimonium tibi omne cõceſsi. Hodie tam felix es, & tam
diues, ut uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis cõpluribus,
quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me
conſtituiſti. Cum ad hanc uocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam,
Non præſtas, inquit, fidem Cinna, conuenerat, ne interloquereris. Occidere, in-
quam, me paras: adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſ
ſet ferrum. Et cum defixum uideret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia ta-
centem, Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? Male mehercule cum
Repub. agitur, ſi tibi ad imperandum nihil pręter me obſtat. Domum tueri tuam nõ
potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeò nihil fa
cilius potes, quàm contra Cæſarem aduocare? Cedò ſi ſpes tuas ſolus impedio, Pau
lus ne te, & Fabius Maximus, & Coſsi, & Seruilij ferent, tantumq; agmẽ nobilium
non inania nomina pręferentium, ſed eorum, qui imaginibus ſuis decori ſint? Ne to
tam eius orationem repetẽdo, magnam partem uoluminis occupem: diutius enim
quàm duabus horis locutum eſſe conſtat, cum hanc pœnam, qua ſola erat contẽtus
futurus, extenderet, Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hoſti, nunc inſidiato
ri ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum
ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc detulit ultro conſula-
tum, queſtus, quòd non auderet petere. Amicíſsimum fideliſsimumq; habuit, hæres
ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidijs ab ullo petitus eſt. Ignouit abauus tuus ui- CAP. X.
ctis, Nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Saluſtium, & Cocceios, & Duillios,
& totam cohortem primam interioris admiſsionis, ex aduerſariorum caſtris cõſcri
pſit. Nam Domicios, Meſſalas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate e-
rat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quamdiu mori paſſus non eſt? Per mul-
tos annos tulit ornamenta principis retinentem: & pontificatũ maximum, non niſi
mortuo illo trãsferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorem uocari, quàm ſpo
lium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemq; perduxit, hæc gratum ac fauo-
rabilem reddidit, quamuis nondum ſubactis Reipub. ceruicibus manum impoſuiſ-
ſet. Hæc hodieq; præſtat illi famam, quæ uix uiuis principibus ſeruit. Deum eſſe non
tanquam iuſsi credimus bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe pa-
rentis nomen fatemur: ob nullam aliam cauſam, quàm quòd contumelias quoque
ſuas, quæ acerbiores principibus ſolent eſſe, quàm iniuriæ, nulla credulitate exeque
batur: quòd probroſis in ſe dictis arriſit, quòd dare illũ pœnas apparebat: cum exi-
geret: quòd quoſcunq; ob adulterium † familiæ ſuæ damnauerat, adeò non † occidit,
ut dimiſsis quò tutiores eſſent diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias mul- forte, filiæ
tos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificantur, non date tan al. odit
tum ſalutem, ſed præſtare. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis uer CAP. XI.
gentibus. In adoleſcẽtia caluit. Arſit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorque
bat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in cer-
tamen iuuenilium annorum deduxerit ſenectutem plus quàm maturam. Fuerit mo
deratus & clemens, nempe poſt mare Acciacum Romano cruore infectum, nem-
pe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas, nempe poſt Peruſinas aras & pro
ſcriptiones. Ego uerò clementiam non uoco laſſam crudelitatem. Hæc eſt Cæſar cle
mentia uera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit. Nullam habere
maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, ue-
riſsima animi temperantia, & humani generis † comprehenſibilis amor, non cupi- forte, incom
ditate aliqua, non temeritate incendi, nõ priorum principum exemplis corruptis, prehenſibilis
quantum in ciues ſuos liceat experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui.
Præſtitiſti Cæſar ciuitatem incruẽtam, & hoc quod magno animo gloriatus es, nul-
lam te toto orbe ſtillã cruoris humani miſiſſe: quo maius, eſt mirabiliusq;, quòd nul-
li unquã citius gladius commiſſus eſt. Clemẽtia ergo non tantũ honeſtiores, ſed tu-
tiores

tiores præſtat:ornamentumq; imperiorum eſt ſimul & certiſsima ſalus: cum reges
conſenuerint,liberiſq; ac nepotibus tradiderint regna,tyrannorum execrabilis; ac
breuis poteſtas eſt.Quid intereſt inter tyrannum & regem?Species enim ipſa fortu
næ ac licentia par eſt,niſi quod tyranni ex uoluptate ſæuiunt,Reges non niſi ex cau
CA.XII ſa ac neceſsitate? Quid ergo,non reges quoq; occidere ſolent?Sed quoties id fie-
ri publica utilitas perſuadet. Tyrannis ſæuitia cordi eſt,Tyrannus autem à rege di-
ſtat factis,non nomine.Nam & Dionyſius maior iure meritoq; præferri multis regi
bus poteſt.Et L.Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidẽdi finem fecit
inopia hoſtium?Deſcenderit licet è dictatura ſua,& ſe togæ reddiderit,quis tamen
unquam tyrannus tam auidè humanum ſanguinem bibit, quàm ille qui ſeptem mi
lia ciuium Romanorum contrucidari iuſsit?Et cum in uicino ad ædem Bellonæ ſe-
dens exaudiſſet conclamationem,tot milium ſub gladio gementium,exterrito ſena
tu,hoc agamus,inquit,P.C.Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur.Hoc nõ eſt men
titus,pauci,Syllæ uidebantur.Sed mox de Sylla conſequemur, quomodo hoſtibus
iraſcendum ſit, Vtiq; ſi in hoſtile nomen ciues,& ex eodem corpore abrupti tranſie
rint.Interim hoc quod dicebam clemẽtia efficit,ut magnũ inter regem tyrannumq;
diſcrimen ſit,uterq; licet non minus armis ualletur:ſed alter arma habet, quibus in
munimentum pacis utitur, alter ut magno timore,magna odia compeſcat.Nec il-
las ipſas manus,quibus ſe commiſit,ſecurus aſpicit. Contrarijs in contraria agitur.
Nam ut inuiſus ſit,quia timetur,timeri uult,quia inuiſus eſt,& illo execrabili uerſu,
qui multos dedit præcipites,utitur.Oderint dum metuãt.Ignarus quanta rabies o-
riatur,ubi ſupra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos,
aſsiduus uero & acer, & extrema admouens, in audactam iacentes excitat, & o-
mnia experiri ſuadet. Sic feras lineis & pinna concluſas contine, eaſdem à tergo e-
ques telis inceſſat, tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntq; formi-
dinem.Acerrima uirtus eſt,quam ultima neceſsitas extundit:relinquat oportet ſe-
curi aliquid metus,multoq; plus ſpei quàm periculorum oſtẽtet. Alioquin ubi quie
ſcenti paria metuuntur,incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti.Placido
tranquilloq; regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad cõmunem ſalutem utatur. Glorio-
ſusq; miles,publicæ enim ſecuritati dare operã uidetur, omnẽ laborem libens pati-
tur,ut parentis cuſtos.At illũ acerbũ & ſanguinariũ neceſſe eſt grauentur ſtipatores
CAP.XIII ſui. Non poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ uolũtatis miniſtros,quibus in tor-
mentis & eculeo,& ferramentis ad mortem paratis utitur,quibus nõ aliter quàm be
al.rebus ſtijs homines obiectat,omnibus † reis noxior ac ſolicitior, ut qui homines deoſq; te
ſtes ac uindices facinorum timeat,eò perductus ut non liceat illi mutare mores.Hoc
enim inter cætera uel peſsimum habet crudelitas, Perſeuerandum eſt,nec ad melio
ra patet regreſſus.Scelera enim ſceleribus tuẽda ſunt,Quid autem eo infelicius,cui
iam eſſe malum neceſſe eſt?O miſerabilem illum,ſibi certe: nam cæteris miſereri e-
ius nefas ſit,qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit,qui ſuſpecta ſibi cuncta red-
didit,tam externa quàm domeſtica,cum arma metuat,ad arma confugiens,non ami
corum fidei credens,nõ liberorum pietati. Qui ubi circumſpexit quæq; fecit, quæq;
facturus eſt,& conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit, ſæpe
mortem timet,ſæpius optat,inuiſior ſibi quàm ſeruientibus.E contrario is cui curæ
ſunt uniuerſa,quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub.partem tan-
quam ſui nutrit,inclinatus ad mitiora,etiam ſi ex uſu eſt animaduertere-oſtendens
quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hoſtile, nihil
efferum eſt.Qui potentiam ſuam placidè ac ſalutariter exercet, approbare imperia
ſua ciuibus cupiens.Felix abundè ſibi uiſus, ſi fortunam ſuam publicauerit,ſermo-
ne affabilis,acceſſuq; facilis,uultu qui maximè populos demeretur, amabilis,æquis
deſiderijs propenſus,& iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur.
Eadem de illo homines ſecreto loquuntur,quæ palàm. Tollere filios cupiunt, & pu
blicis malis ſterilitas indicta recluditur. Bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſque
non dubitat,quibus tale ſeculum oſtenderit.Hic princeps ſuo beneficio tutus, nihil
præ

præſidijs eget,arma ornamenti cauſa habet. Quod ergo officium eius eſt? Quod CA.XIIII.
bonorũ parentum,qui obiurgare liberos nonnũquam blãde,nonnunquam minaci-
ter ſolent,Aliquando admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis ſanus filium † à *al. ad primã of*
prima offenſa exhæredat. Niſi magnæ & multæ iniuriæ penitentiam euicerint, niſi *fenſam.*
plus eſt quod timet,quàm quod damnat,non accedit ad decretorium ſtilum. Multa
ante tentat,quibus dubiam indolem & peiore loco iam poſitam reuocet: ſimul de-
plorata eſt,ultima experitur. Nemo ad ſupplicia exigẽda peruenit, niſi qui remedia
conſumpſit. Hoc quod parenti,etiam principi faciendũ eſt,quem appellauimus pa-
trem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data
ſunt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus,& ambitioſæ maieſtati quicquid po-
tuimus titulorũ congeſsimus,illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appella- *De patria po-*
mus,ut ſciret datam ſibi poteſtatem patriã,quę eſt temperatiſsima,liberis conſulẽs, *teſtate uide In-*
ſuaq; poſt illos reponens. Tarde ſibi pater membra ſua abſcidat, etiam cum abſcide- *ſtit. lib. 1.*
rit,reponere cupiat,& in abſcidendo gemat,cunctatus multũ diuq;. Prope enim eſt
ut libẽter damnet,qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. † Erixonem equitem *al. Trixonem.*
Romanum,memoria noſtra,quia filiũ ſuum flagellis occiderat,populus in foro gra- *al. Buxonem.*
phijs confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris autoritas infeſtis tam patrũ quàm filio-
rum manibus eripuit. Tarium qui filium deprehenſum in parricidio exilio dam- CAP.XV.
nauit,cauſa cognita,nemo non ſuſpexit,quod contentus exilio, & exilio delegato
Maſsiliæ parricidã cõtinuit, & annua illi pręſtitit,quanta pręſtare integro ſolebat.
Hæc liberalitas effecit,ut in qua ciuitate nunq; deeſt patronus peioribus,nemo du-
bitaret,quin reus merito damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet,qui odiſ-
ſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo,quem compares bono patri bonum princi-
pem. Cogniturus de filio Tarius,aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum. Ve-
nit in priuatos penates,aſſedit,pars alieni conſilij fuit. Non dixit, imò in meam do-
mum ueniat. Quod ſi factum eſſet,Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Audita
cauſa,excuſsiſq; omnibus,& his quæ adoleſcens pro ſe dixerat,& his quibus argue-
batur,petit,ut ſententiam ſuam quiſq; ſcriberet,ne ea omniũ fieret,quæ Cæſaris fuiſ-
ſet. Deinde priuſquam aperirentur codicilli,iurauit ſe Tarij hominis locupletis hæ-
reditatẽ non aditurũ. Dicet aliquis,puſillo animo,timuit,ne uideretur locũ ſpei ſuæ
aperire uelle filij damnatiõe. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduer-
ſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona cõſcientia, Principes multa de-
bent etiam famæ dare. Iurauit ſe nõ aditurum hæreditatem. Tarius quidem eodem
die & alterum hæredem perdidit,ſed Cæſar libertatẽ ſententię ſuæ redemit:& poſt-
quàm approbauit gratuitã eſſe † ſeueritatem ſuam,quod principi ſemper curãdum *al. ſententiam*
eſt,dixit relegandum quò patri uideretur. Non culeũ, non ſerpentes,non carcerem *ſuam*
decreuit,memor non de quo cẽſeret,ſed cui in conſilio eſſet. Molliſsimo genere pœ-
næ contentum eſſe debere patrem dixit,in filio adoleſcentulo impulſo in id ſcelus,
in quo ſe quod proximum erat ab innocentia, timide geſsiſſet,debere illum ab ur-
be & à parentis oculis ſubmoueri. O dignum, quẽ in cõſilium patres aduocarẽt, CAP.XVI.
O dignum,quem cohæredem innocentibus liberis ſcriberent. Hæc clementia prin-
cipem decet,ut quocunq; uenerit,manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis
ſit,ut illum perire non ſentiat,qualiſcunq; pars imperij eſt. In magna imperia ex mi-
noribus petamus exemplum. Non eſt unum imperandi genus,Imperat princeps ci-
uibus ſuis,pater liberis,præceptor diſcentibus,tribunus uel cẽturio militibus. Nón-
ne peſsimus pater uidebitur, qui aſsiduis plagis liberos etiam ex leuiſsimis cauſis
cõpeſceret? Vter autem præceptor liberalibus ſtudijs dignior, qui excarnificat diſ-
cipulos,ſi memoria illis non cõſtiterit,aut ſi parum agilis in legẽdo oculus hæſerit:
an qui monitionibus & uerecundia emendare ac docere malit? Tribunũ centurio-
nemq; da ſæuum,deſertores faciet,quibus tamen ignoſcitur. Nunquid nam æquum
eſt, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? At-
qui equũ nõ crebris uerberibus exterret,dominandi peritus magiſter. Fiet enim for-
midoloſus & contumax,niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit uenator,

qui inſtituit catulos ueſtigia ſequi, quiq; iam exercitatis utitur ad excitãdas uel per-
ſequendas feras, Nec crebro illis minatur: cõtunditur enim animus, & quicquid eſt
indolis comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam uagandi errandiq; paſ-
ſim concedit. Adijcias his licet, tardiora agentes iumenta, quæ cum ad cõtumelias,
CA. XVII. & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detrectare. Nullum animal
moroſius eſt, nullum maiore arte tractãdum quàm homo. Nulli magis parcendum.
Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram exerce-
re, peſsima autem conditione hominem eſſe. Morbis medemur, nec iraſcimur. At-
qui & hic morbus eſt animi, mollem medicinam deſiderat, ipſumq; medentem mini
me infeſtum ægro. Mali medici eſt deſperare, ne curet. Idem in his quorum animus
affectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt, nõ cito ſpem proijcere, nec
mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum uitijs, reſiſtat, Alijs morbũ ſuum expro
bret, quoſdam molli curatione decipiat, citius meliusq; ſanaturus remedijs fallenti-
bus. Agat princeps curam, non tantum ſalutis, ſed etiam honeſtę cicatricis. Nulli re
gi gloriæ eſt ex ſæua animaduerſione, Quis enim dubitat poſſe? At cõtra maxima,
CA. XVIII ſi uim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripui, neminem ſuæ impendit. Seruis
imperare moderate laus eſt, & in mancipio cogitandum eſt, non quantum illud im-
pune pati poſsit, ſed quantum tibi permittat æqui boniq; natura, quæ parcere etiam
captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iuſtius his iubet, tãto iuſtius hominibus li
beris, ingenuis, honeſtis, non ut mancipijs abuti, ſed his quos gradu antecedas, quo
rumq; tibi non tradita ſeruitus, ſed tutela. Seruis ad ſtatuam licet confugere, cum in
ſeruum omnia liceant. Eſt aliquid quod in homine licere commune ius animantiũ
Supra lib. de ira.3.cap.41. uetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quàm ſerui ſui, quod murænas ſan
guine humano ſaginabat, & eos qui ſe aliquid offenderant in uiuarium, quid aliud
al. Serpentinum. quàm † ſerpentibus obijci iubebat. O hominem mille mortibus dignum, ſiue deuo-
randos ſeruos obijciebat murænis quas eſurus erat, ſiue in hoc tantum illas ale-
bat, ut ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonſtrantur,
inuiſiq; & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atque o-
dium ſeculis traditur. Quanto autem non naſci melius fuit quàm numerari inter
CA. XIX. publico malo natos. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis deco-
rum regenti ſit quàm clementia, quocunque modo is, & quocunque iure præpoſi-
tus cæteris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiusq; fatebimur, quo in ma
iori præſtabitur poteſtate, quam nõ oportet noxiam eſſe, † ſi ad naturæ legem com
al. ſed ad naturæ legem compoſitam. ponitur. Natura enim commenta eſt regem, quod & ex alijs animalibus licet co-
gnoſcere, & ex apibus, quarum regi ampliſsimum cubile eſt medioq; ac tutiſsimo
loco. Præterea onere uacat, exactor alienorum operum, & amiſſo rege, totum dila-
bitur examen, Nec unquam plus unum patiuntur, melioremq; pugna quærunt, Præ
terea inſignis regi forma eſt, diſsimilisq; cæteris, tum magnitudine, tũ nitore. Hoc
tamen maxime diſtinguitur, iracundiſsimæ, ac pro corporis captu pugnaciſsimæ
ſunt apes, & aculeos in uulnere relinquunt, Rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum
natura, nec ſæuum eſſe, nec ultionem magno conſtaturam petere, telumq; detraxit,
& iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Eſt enim illi
al. exercere forte, per minima. mos † exerere ſe in paruis, & ingentium rerum documenta † minima agere. Pu-
deat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior eſ
ſe animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex
eſſet, & ira cum telo ſuo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere quàm ſemel, nec alie
nis uiribus exercere odia. Facile enim laſſaretur furor, ſi per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi
mortis periculo uim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tan-
tum enim neceſſe eſt timeat, quãtum timeri uoluit, & manus omnium obſeruet, &
eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe iudicet, nullumq; momentum immu-
ne à metu habeat. Hanc aliquis ægrã uitã ſuſtinet, cum liceat innoxiũ atq; ob hoc ſe-
curũ, ſalutarem potentiam, lætis omnibus, tractare? Errat enim ſi quis exiſtimat tu-
tum eſſe ibi regem, ubi nihil à rege tutũ eſt. Sed ſecuritas ſecuritate mutua paciſcen-
da eſt.

da eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in aſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribusꝗ ſepire. Saluum regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt inexpugnabile munimen tum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm uiuere optãtibus cunctis, & uota non ſub cuſtode nuncupantibus. Si paulum ualetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? Nihil eſſe cuiquam tam precioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui cõmutatum uelit? Omne quod illi cõtingit, ſibi quoꝗ euenire deputet? In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? Quis ab hoc non ſi poſsit fortunam quoque auertere uelit, ſub quo iuſticia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas, florẽt, ſub quo opu lenta ciuitas, copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dij immortales poteſtatẽ uiſendi ſui faciant, intueremur uenerãtes colentesꝗ. Quid autem, non proximum illis locum tenet is qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi, ut optimus ſimul habeatur. Duabus de cauſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe uindicat, aut alium. Prius de ipſa parte diſſeram, quæ ipſum contingit. Difficilius eſt enim moderari, ubi dolori debetur ultio, quàm ubi exemplo. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocẽtiæ faueat, ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iuſticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeſte læſus, animũ in poteſtate habeat, & pœnam ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet, longeꝗ ſit in ſuis, quam in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodum nõ eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem uocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit, qui intelligit magni animi eſſe iniurias in ſumma potentia pati, nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo. CAP.XX

Vltio duas res præſtare ſolet, aut ſolatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quàm ut tali ſolatio egeat, manifeſtiorꝗ uis, quàm ut alieno malo opinionem ſibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusꝗ eſt. Nam ſi, quos pares aliquãdo habuit, infra ſe uidet, ſatis uindicatus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpẽs, & ſagitta. Seruauit quidem nemo, niſi maior eo quem ſeruauit. Vti itaꝗ animoſe debet tanto munere deorum dandi auferendiꝗ uitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe, hoc arbitrium adeptus, ultionem impleuit, perfecitꝗ quantum ueræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim uitam qui debet, & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo regiamꝗ ſententiam expectauit, in ſeruatoris ſui gloriam uiuet, pluſꝗ nomini eius conferet incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet? Aſsiduum enim ſpectaculum alienæ uirtutis eſt, in triumpho cito tranſiſſet. Si uerò regnũ quoꝗ ſuum tuto relinqui apud eum potuit, reponiꝗ eò unde deciderat, ingẽti incremento ſurgit laus eius, qui cõtentus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam ſumere. Hoc eſt etiam ex uictoria ſua triumphare, teſtariꝗ nihil ſe quod dignũ eſſet uictore apud uictos inueniſſe? Cũ ciuibus & ignotis atꝗ humilibus eò moderatius agendum eſt, quò minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas, à quibuſdam te uindicare faſtidias, & non aliter quàm ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in his qui in ore ciuitatis ſeruati punitiꝗ erunt, occaſione notæ clementię utendum eſt. Transeamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri uiuant. Ipſos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, iam non habere pœna locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduerſionum. Facit enim conſuetudinem peccandi multitudo peccãtium. Et minus grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat, & ſeue

CA.XXI

al. de capite regio ſentẽtiam.

CA.XXII

G 2 ritas,

ritas,quod maximum remedium habet,aſsiduitate amittit autoritatem. Conſtituit
bonos mores [illegible]itati princeps,& uitia eius facilius compeſcit,ſi patiens eorum eſt,
non tanquam probet,ſed tãquam inuitus & cum magno tormento ad caſtigandum
ueniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis.Grauior multo pœna
uidetur,quæ à miti uiro conſtituitur.Præterea uidebis ea ſæpe committi, quæ ſæpe
CA.XXIII uindicantur. Pater tuus plures intra quinquennium culeo inſuit, quàm omnibus
ſeculis inſutos accepimus.Multo minus audebant liberi neſas ultimum admittere;
quamdiu ſine lege crimen fuit.Summa enim prudentia altiſsimi uiri, & rerum na-
turæ peritiſsimi maluerunt,uelut incredibile ſcelus,& ultra audaciam poſitum præ
terire,quàm dum uindicant, oſtendere poſſe fieri.Itaq; parricidæ cum lege cœpe-
runt,& illis facinus pœna monſtrauit.Peſsimo loco pietas fuit,poſtquam ſæpius cu
leos uidimus,quàm cruces.In qua ciuitate raro homines puniuntur,in ea conſenſus
fit innocentiæ,& indulgetur uelut publico bono.Putet ſe innocentem eſſe ciuitas,
erit.Magis iraſcitur à communi frugalitate deciſcẽtibus, ſi paucos eos eſſe uiderit.
Periculoſum eſt,mihi crede,oſtendere ciuitati,quanto plures mali ſint.

Indicta eſt aliquando à ſenatu ſentẽtia,ut ſeruos à liberis cultus diſtingueret.De-
CAP.XX- inde apparuit quãtum periculũ immineret,ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.
IIII. Idem ſcito metuẽdum eſſe,ſi nulli ignoſcitur. Cito apparebit pars ciuitatis deterior
quanto prægrauet.Non minus principi turpia ſunt multa ſupplicia,quàm medico
multa funera.Remiſsius imperanti,melius paretur. Natura cõtumax eſt humanus
animus,& in contrarium atq; arduum nitens, ſequiturq; facilius quàm ducatur. Et
ut generoſi atque nobiles equi,melius facili fræno reguntur,ita clementiam uolun-
ria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi.Plus
itaque hac uia proficitur.Crudelitas minime humanum malum eſt, indignum tam
miti animo.Ferina iſta rabies eſt,ſanguine gaudere ac uulneribus,& abiecto homi-
CA.XXV. ne,in ſylueſtre animal tranſire. Quid enim intereſt oro te Alexãder,leoni Lyſima
chũ obijcias, an ipſe laceres dentibus tuis? Tuũ illud os eſt,tua illa feritas.O quàm
cuperes tibi potius ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem.
Non exigimus à te,ut manus iſta,exitium familiarium certiſsimum, ulli ſalutaris
ſit, Vt iſte animns ferox,inſatiabile gentium malum,citra ſanguinem cædemq; ſatie
tur.Clemẽtia uocatur,ſi ad occidendum amicum,carnifex inter homines eligitur.
Hoc eſt,quare uel maxime abominanda ſit ſæuitia,quòd excedit fines, primum ſo-
litos,deinde humanos.Noua ſupplicia conquirit.ingenium aduocat, inſtrumenta
excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominum.
Tunc ille durius animi morbus ad inſaniam peruenit ultimam,cum crudelitas uer
ſa eſt in uoluptatem,& iam occidere hominem iuuat.Nam talem uirum à tergo ſe-
quitur euerſio,Odia,uenena,gladij,tam multis periculis † petitur,quàm multorum
forte,patet, ipſe periculum eſt,priuatiſq; nonnunquam conſilijs, alijs uerò conſternatione pu-
blica circumuenitur.Leuis enim & priuata pernicies non totas urbes mouet.Quod
late furere cœpit,& omnes appetit,undique configitur.Serpentes paruulæ fallũt,
nec publice conſequuntur: ubi aliqua ſolitam menſuram tranſit,& in monſtrum ex
creuit,ubi fontes potu infecit,& ſi afflauit,deurit,obteritq; quacunque inceſsit, ba-
liſtis petitur.Poſſunt uerba dare,& euadere puſilla mala, ingentibus obuiam itur,
Sic unus æger,nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus peſtilentiam
eſſe apparuit.conclamatio ciuitatis,ac fuga eſt, & dijs ipſis manus intendũtur.Sub
uno aliquo tecto flamma apparuit,familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium
uaſtum,& multas iam domos depaſtum,parte urbis obruitur. Crudelitatem pri-
CA.XXVI uatorum quoque ſeruiles manus ſub certo crucis periculo ultæ ſunt? Tyrannorum
gentes populiq;,& quorum erat malum,& hi quibus imminebat,excindere aggreſ
al. impunita- ſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamq; † & impietatẽ,
tem. & feritatem,& quicquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim po-
teſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? Non diu apparet nequitia,
nec quantum,uidetur,peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem,quale ei uſ regnum
eſt?

eſt? Non aliud quàm captarū urbium forma, & terribiles facies publici metus. Om
nia mœſta, trepida, & confuſa. Voluptates ipſæ timētur. Non cōuiuia ſecura ineūt,
in quibus lingua ſolicite etiam ebrijs cuſtodienda eſt. Nō ſpectacula, ex quibus ma
teria criminis ac periculi quæritur. Apparētur licet, inquit, magna impēſa, & regijs
opibus, & artificum exquiſitis nominibus, quem tamē e ludo in carcerem ire iuuet?
Quod iſtud dij boni malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarū, & ciuium
capita decidere, quocunq; uenium eſt multū ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere
ac fugare. Quæ alia uita eſſet, ſi leones urſiq; regnarent? Si ſerpētibus in nos, ac † no
xioſiſsimo cuiq; animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immani- *forte, nocentiſ*
tatis crimine damnata abſtinent ſuis, & tuta eſt etiam inter feras ſimilitudo morū. *ſimo*
Apud homines autē nec à neceſſarijs quidē rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaq;
in æquo habet, quo poſsit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gen-
tium ſerpere, & inijcere tectis ignem: aratrum uetuſtis urbibus inducere, potētiam
putat, & unum occidi aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodem tempo
re grex miſerorum ſubiectus ſtetit, crudelitatem ſuam in ordinē coactam putat. Feli
citas illa, multis ſalutem dare, & ad uitam ab ipſa morte reuocare, & mereri clemen
tia ciuicam. Nullum ornamentū principis faſtigio dignius pulchriusq; eſt, quàm il-
la corona ob ciues ſeruatos. Non hoſtilia arma detracta uictis, non currus barbaro- *al. cruentati*
rum ſanguine † cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac
publice ſeruare, multos aūt occidere & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE CLEMENTIA.

Quid tu non experieris iſtud nobis eſſe ubi ſeruitutem. Ita prior æditio. Rodolphus annotarat. Quid iſtud non experiris iſtud non eſſe tibi ſeruitutem. Cap. 8. ſtatim in principio.

Seruatum ſeruaui. In alijs erat, ſed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hoſtium caſtris natus, aut hoſtium filius. Cap. 9.

Comprehenſibilis amor. Rodolphus legit, incomprehenſibilis. Tolerabilis erat prior lectio, ſi comprehenſibilis accipiatur actiuè. Cap. 11.

Tradi ſibi pater membra ſua abſcindat. Rodolphus legit, tarde ſibi pater membra ſua abſcindat. Sentit principi bono omnia facienda, priuſquam ueniat ad extrema ſupplicia, eo quod omnes ſubditos pro ſuis membris ducat. Cap. 14.

Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Non dubium eſt quin legendum ſit, clementia uocatur, ſi ad occidendum &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obijciunt beſtijs, iuxta illud Maronis, Si pereo, manibus hominum perijſſe iuuabit. Cap. 15.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE CLEMENTIA AD NERONEM.

Omnia in fida tutela haberi nihil per te, neque ui, neq; clàm à te R.P. ereptum.] Exemplaria Franciſcanum & Pincianum. Omnia quæ in fidem tutelamq; tuam uenerunt nihil per te neq; ui neq; clam rei publicæ ereptum. Scribendum reor, omnium, non omnia. Niſi pereundi licentia.] Prior æditio, niſi pereat licentia. Codex modo citatus, niſi perennis diligentia. Cap. 1.

NAM ſi quid adhuc colligitur.] Nam ſi quid adhuc colligis, eadem. Cap. 5.

Saluidenum Lepidus ſecutus eſt.] Sic quidem præfert uetus lectio, ſed legendum Saluidienum non Saluidenum ex Velleio Paterculo ſecundo. Cap. 9.

Nam ut inuiſus ſit quia timetur.] Corrigendum reor. Nam ut inuiſum ſe ſcit, quia timetur. Poſſet etiam ſcribi inuiſus fit, non inuiſus ſit, & infra. Sic feras lineis & pinna concluſas contine.] Caſtiga. Sic feras lineæ & pinnæ clauſas continent, ex uetere lectione. Cap. 12.

EXILIO damnauit.] Conſilio, non exilio ueteres codices. Cui lectioni ſuffragantur uerba quæ mox paulo ſequuntur: aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum, & legendum infra, effecit, non efficit. Cap. 15.

Nec quantum uidetur peccat] Exemplar Pincianum, nec quantum uidetur tantum peccat. Noxioſiſſimo cuiq; animali] Noxiſſimo uetus lectio, non noxioſiſſimo, ut à pius piiſſimus, quod in antiquis legitur monumentis: & ſi in Philippicis Cicero reclamet. Cap. 26.

LVCII ANNAEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM LIBER SECVNDVS.

CAP.I VT de clementia ſcriberem Nero Cæſar, una me uox tua, maxime compulit, quam ego non ſine admiratione, & cum diceretur, audiſſe memini, & deinde alijs narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis, quæ non compoſita, nec alienis auribus data, ſubito crepuit, ſed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduerſurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, uir egregius & tibi principi notus, exigebat à te, ſcriberes, in quos, & ex qua cauſa animaduerti uelles. Hoc ſæpe dilatum, ut aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito cum chartam protuliſſet traderetq́;, exclamaſti, uellem neſcire literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæq́; iuxta iacent dubiæ libertatis, quæq́; ſe contra uiribus aut animis attollunt. O uocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius uerba principes regesq́; iuramentum faciant. O uocem priſcæ generis humani innocentiæ, Dignam cui redderetur antiquum illud ſeculum. Nunc profecto conſentire dicebat ad æquum bonumq́;, expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur, pietatem, integritatemq́; cum fide ac modeſtia ſurgere, & uitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſeculo dare locum.

CAP.II. Futurum hoc Cæſar ex magna parte ſperare & confiteri libet. Tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffundeturq́; paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum uiget aut marceſsit. Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur ubique manibus. Diutius me morari hic pateal. marcet re, non ut blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos eſt. Maluerim ueris offendere, quàm placere adulando. Quid ergo eſt propter quod bene factis dictisq́; tuis, quàm familiariſsimum eſſe te cupio? ut quod nunc natura & impetus eſt, fiat iudicium. Illud mecum conſidero, multas uoces magnas, ſed deteſtabiles inuitam humanam perueniſſe, celebresq́; uulgo ferri, ut illam, oderint, dum metuant. Cui Græcus uerſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terram miſceri ignibus iubet, & alia huius notæ. At neſcio quomodo ingenia immania & inuiſa materia fæcundiori expreſſerunt ſenſus uehementes & concitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono leniq́; animoſam. Quid ergo eſt? Vt raro inuitus, & cum magna cunctatione ita aliquãdo ſcribas neceſſe eſt illud quod tibi in odium literas adduxit, ſed ſicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

CAP.III Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen, & in contrarium aliquando abducat, uideamus quid ſit clementia, qualiſq́ue ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi, uel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plures proponere eſt tutius, ne una definitio parum rem comprehendat, &, ut ita dicam, formula excidat. Itaque dici poteſt & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad uerum accedat. Si dixerimus clementiam eſſe moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem, reclamabitur, nullam uirtutem quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod merito conſtitui poſſet Huic contrariam imperiti putant ſeueritatem; ſed nulla uirtus uirtuti contraria eſt.

CAP.IIII. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quàm atrocitas

citas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, ſed occidendi cauſa occidũt. Nec interficere contenti ſæuiunt, † ut Buſiris ille & Procruſtes, & piratæ, qui captos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem, ſed quia nec ultionem ſequitur, non enim læſa eſt, nec peccato alicui iraſcitur, nullum enim anteceſſit crimen, extra definitionem noſtram cadit, quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui uoluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam uocare, nam uaria ſunt genera eius, & nullum certius quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenii, Illos ergo crudeles uocabo, qui puniẽdi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem, & ita finire, ut ſit crudelitas inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe, † nam ſeueritatem illi conuenire certum eſt. Ad rem pertinet quærere hoc loco quid ſit miſericordia. Plerique enim ur uirtutem eam laudant, & bonum hominem uocant miſericordem. Hæc autem uitium animi eſt. Vtraque circa ſeueritatem, circaq; clementiam poſita ſunt, quæ uitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis, incrudelitatem, ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, ſed par error eſt à uero recedentium.

al. ut Sciniſ

forte, nã cum ſeueritate illi conuenit.

CAP. VI.

Ergo quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio uiolat, ita clementiam manſuetudinemq; omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem uitabunt. Eſt enim uitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuiq; familiariſſima eſt. Anus & mulierculæ ſunt, quæ lachrymis nocentiſſimorum mouentur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſam, ſed fortunam ſpectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus regibusq; bonum daturam conſilium. Obijcitur enim illi, quòd ſapientem negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. Videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, quid hac ſecta durius, quæ dediſcere humanitatem iubet, portumq; aduerſus fortunam certiſſimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorq; eſt, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propoſitum ſit uſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed uniuerſis ſingulisq; conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarum miſeriarum ſpeciem, aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in ſapientem uirum non cadit. Serena enim eius mens eſt, nec quicquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æque hominem, quàm magnus animus decet. Non poteſt autem magnus eſſe idem ſi metus & mœror contundit, ſi mentem obducit, & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante ſe franget. Eandem ſemper faciem ſeruabit placidam & inconcuſſam, quod facere non poſſet, ſi triſticiam reciperet. Adijce quòd ſapiens prouidus eſt, & in expedito conſilium habet. Nũquam autem liquidum ſyncerumq; ex turbido uenit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciẽdas res, utilia excogitanda, periculoſa uitanda, æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeria animi facit.

CAP. VI.

Cæterũ omnia, quæ qui miſerentur, nolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. Succurret alienis lachrymis, non accedet: dabit manum naufrago, exuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc cõtumelioſam, qua pars maior horum, qui ſe miſericordes uideri uolũt, abijcit & faſtidit quos adiuuat, contingitq; ab his timet: ſed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente, uultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum

bonũ, ex quo dabit cuiq; partẽ: etiã ad calamitoſos proportione, improbandos,& emẽdãdos bonitatẽ ſuã permittet. Afflictis uerò & † fortius laborãtibus multo libẽtius ſubueniet. Quotiens poterit fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius utetur, aut uiribus, quàm ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deijciet, nec animum ad æruſcantis ciuis, aut pannoſi aridam faciem aut obníxam baculo ſenectutem, Cæterum omnibus dignis proderit,& deorum more calamitoſos propicius reſpiciet. Miſericordia uicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid, trahítq; ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienã lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule quàm morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus,& ad omnium oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia uitium eſt animorum, † nimis miſeriæ fauentium, quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, ut lamẽtationem exigat,& in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoſcat dicam. Conſtituamus nunc quoque quid ſit uenia, ut ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœna meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt. Ego ut breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoſcitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq; pœnam quam exigere debet, non donat ſed illud quod ex uenia cõſequi uis, honeſtiore tibi uia tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit, Idem facit, quod ſi ignoſceret nec ignoſcet, quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe quod fieri debuit obmiſiſſe. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœnam non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem † inuidia criminis manifeſte laborantem, iubebit incolumem eſſe, quia deceptus eſt, quia per uinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia nõ ueniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet non ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. Et abſoluere illi licet,& quanti uult æſtimare litem. Nihil ex his facit tanquam iuſto minus fecerit, ſed tanquam id quod conſtituit iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autẽ eſt, quæ iudicas punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remiſſio eſt. Clementia hoc primum præſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronunciet. Plenior eſt ergo quàm uenia,& honeſtior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiẽs multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantũ rectas procerasq; arbores colunt, ſed illis quoq; quas aliqua deprauauit cauſa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatẽ rami premãt. Quaſdam infirmas uitio loci nutriunt. Quibuſdam aliena umbra laborantibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur.

al. fortuitis

al. nimis miſerus panétium

CAP. VII.

al. inuidiæ criminc

De æſtimanda lite, Budæus in pandectarum annot. reliquit

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA.

Secundus hic liber non uidetur eſſe pars operis ſuperioris, ſed initium alterius: nec apparet eſſe perfectum, niſi quod in Seneca docti deſiderant ordinem & connexionem.

Cap. 2. *A capite bona ualetudo & locus hic obſcurus eſt adiectione uerborũ aliquot. Primum hæc uerba, ea tranſibit, non erant in uetuſto codice: quanquam totum hoc, à capite bona ualetudo in omnes, ſatis apparet eſſe annotationem ſtudioſi cuiuſpiam, quin & formabuntur uerbum adiecticium uidetur. His igitur ſublatis pulchre conſtabit lectio hunc in modum: & cuncta in ſimilitudinem tui, uegeta ſunt atq; erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum uiget aut marcet. Aut ſi non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occaſionem unus codex dedit: & cuncti in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. inde omnia uegeta ſunt atque erecta, & cætera, ut in omnes, quod habebat etiam uetuſtiſſimus codex, uertas in, inde omnia.*

PINCIANI IN SECVNDVM LIBRVM DE CLEMENTIA.

Cap. 2. A *capite bona ualetudo ea tranſibit in omnes. Vegetata ſunt cætera.*] *Prima duo uerba, à capite, ſuperioribus adiũgenda ſunt. Quæ ſuccedunt ſic ſcribe ex plerisq; antiquis codicibus. Bona ualetudo in omnes uegeta eſt, reliqua ſuperfluunt ex omni ſcripta lectione, & mox paulo, uiuit ſubſtitue pro iuuit. Quid ergo eſt propter quod*

bene

bene actis dictisq; tuis.] Legendum. Quid ergo eſt præter id quod, cætera ut prior æditio habebat.

Hanc clementia repellit longius ſtare à ſe.] Sic prior æditio. Exemplar Pincianum. Hanc clementia repellit lon-giſuq; ſtare à ſe facit. Cap. 4.

Secundum hæc uidebit perfectus ſapiens quod ingenium qua ratione tractandum ſit donec in rectum praua fle-ctantur.] Eadem. Videbit quod ingenium qua ratione tractandum ſit. Quomodo in rectum praua flectantur, re-liqua ſuperfluunt. Cap. 7.

LVCII ANNAEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

Viuere Gallio frater omnes beate uolunt, ſed ad peruidēdum quid CAP. I.
ſit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq; non eſt facile con
ſequi beatam uitam, ut ab ea quiſq; eo lōgius recedat quo ad illam
concitatius fertur. Si uia lapſus eſt, quæ in contrarium ducit, ipſa
uelocitas maioris interualli cauſa fit. Proponendum eſt itaq; pri-
mum, quid ſit quod appetamus, Tunc circumſpiciendum eſt, quà
contendere illo celerrime poſſimus, intellecturi in ipſo itinere, ſi
modo rectum erit quantum quotidie proficiamus, quātoq; propius ab eo ſimus, ad
quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim uagamur, non du-
cem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa uocantium, conteritur
uita inter errores, breuis etiam ſi dies noctesq; bonę menti laboremus. Decernatur
itaque & quò tendamus, & quà, non ſine perito aliquo, cui explorata ſint, ea in quę
procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus
conditio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiun-
tur errare. At hic tritiſſima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo
magis præſtandum eſt, quàm ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem,
pergentes non quò eundum eſt, ſed quò itur. Atqui nulla res nos maioribus malis
implicat, quàm quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno aſſen-
ſu recepta ſunt, quorumq; exempla multa ſunt, nec ad rationem, ſed ad ſimilitudi-
nem uiuimus. Inde iſta tanta coaceruatio aliorū ſupra alios ruētium. Quod in ſtra-
ge hominum magna euenit, cum ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit ut non ali-
um in ſe attrahat, primi exitio ſequētibus ſunt. Hoc in omni uita accidere uideas li
cet, nemo ſibi tantum errat, ſed alieni erroris cauſa & autor eſt. Nocet enim applica
ri antecedentibus, & dum unuſquiſq; mauult credere quàm iudicare, nunquam de
uita iudicatur, ſemper creditur. Verſatq; nos & præcipitat traditus per manus er-
ror, alieniſq; perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu. Nunc uerò
ſtat contra rationem defenſor mali ſui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs,
in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirantur, cum ſe mobilis fauor circu
megit. Eadem probamus, eadē reprehendimus. Hic exitus eſt omnis iudicij, in quo
lis ſecundum plures datur. Cum de beata uita agitur, non eſt quod mihi illud di- CAP. II.
ſceſſionum more reſpondeas, Hęc pars maior eſſe uidetur. Ideò enim peior eſt. Non
tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum
peſſimi turba eſt. Quæramus † quid optime factum ſit, non quid uſitatiſſimum: & *forte, quid o-*
quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid uulgo ueritatis peſſi- *ptimū factu ſit*
mo interpreti probatum ſit. Vulgus autem tam chlamydatos quàm coronatos uo-
co. Non enim colorem ueſtium quibus prætexta corpora ſunt aſpicio, oculis de ho
mine non credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo à falſis uera dijudicem. Animi
bonum animus inueniat. Hic ſi unquam illi reſpirare & recedere in ſe uacauerit, O
quàm ſibijpſe uerum, tortus à ſe fatebitur, ac dicet, Quicquid feci adhuc infectum
eſſe mallem. Quicquid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optaui, inimi-
corum execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quāto melius fuit, quàm quod
concupiui. Cum multis † amicitias geſſi, & in gratiam ex odio (ſi modo ulla inter *al. inimicitias*
malos gratia eſt) redij, mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, ut me *al. aliquando*
multitudini educerem, & † aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quàm telis *rem.*

me op

me oppoſui,& maliuolentiæ quod morderet oſtendi? Vides tu iſtos,qui eloquenti-
am laudant,qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt?
Omnes aut ſunt hoſtes,aut (quod in æquo eſt) eſſe poſſunt. Quàm magnus miran-
CAP. III. tium,tam magnus inuidentium,populus eſt. Quin potius quæro aliquid uſu bo-
num quod ſentiam,non quod oſtendam. Iſta quæ ſpectantur,ad quæ conſiſtitur,quę
alter alteri ſtupens monſtrat,foris nitent,introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid
nō in ſpeciem bonum,ſed ſolidum & æquabile,& à ſecretiore parte formoſius. Hoc
eruamus. Nec longe poſitum eſt,inuenietur. Scire tantum opus eſt,quo manū por-
rigas, Nunc uelut in tenebris uicina tranſimus, offenſantes in ipſa quæ deſidera-
mus. Sed ne te per circuitus trahā,aliorum quidem opiniones præteribo:nam & e-
numerare illas longum eſt,& coarguere:noſtram accipe. Noſtram uerò cum dico,
non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus. Eſt & mihi cenſendi ius,Ita-
que aliquem ſequar,aliquem iubebo ſententiam diuidere. Fortaſſe & poſt omnes
citatus,nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint,& dicā,Hoc amplius cen-
ſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit,rerū,naturæ aſſentior. Ab illa non
deerrare,& ad illius legem exemplumq; formari,ſapientia eſt. Beata eſt ergo uita
conueniens naturæ ſuæ,quæ non aliter cōtingere poteſt, quàm ſi primū ſana mens
eſt,& in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde ſi fortis ac uehemens, tum pul-
cherrima & patiens,apta temporibus,corporis ſui pertinentiūq; ad id curioſa,non
anxie tamen,illarum rerum quæ uitā inſtruunt diligēs,ſine admiratione cuiuſquam
uſura fortunæ muneribus,non ſeruitura. Intelligis etiam ſi non adijciam, ſequi per-
petuam trāquillitatem ,libertatem,depulſis his quæ aut iritant nos, aut territant.
Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia ſunt,& in ipſis flagitijs no
xia,ingens gaudium ſubit,inconcuſſum,& æquabile,& pax cum concordia animi,
CAP. IIII. & magnitudo cū māſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt. Poteſt ali-
ter quoq; definiri bonum noſtrum,id eſt,eadem ſententia non ijſdem comprehendi
uerbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum
coartatur,& aut in cornua,ſinuata media parte:curuatur,aut recta fronte explica-
tur, Vis illi,utcunq; ordinatus eſt,eadem eſt,& uoluntas pro eiſdem partibus ſtādi.
Ita definitio ſummi boni aliâs diffundi poteſt & porrigi, aliâs colligi, & in ſe cogi.
Idem utiq; erit ſi dixero,Summum bonum eſt animus fortuita deſpiciens, uirtute
lætus:aut inuicta uis animi,perita rerum,placida in actu,cum humanitate multa,&
conuerſantium cura. Libet itaque definire,ut beatum dicamus hominem illum cui
nullum bonum malumq; ſit,niſi bonus malusq; animus. Honeſti cultor, uirtute con
tentus,quem non extollunt fortuita nec frangunt,qui nullum maius bonū eo quòd
ſibijpſi dare poteſt,nouerit,cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptio. Licet,
ſi euagari uelis,idem in aliam atque aliam faciem,ſalua & integra poteſtate, tranſ-
al. beatam ui- ferre. Quid enim prohibet nos † beatum dicere liberum animum,& erectum, & in
tam dicere territum ac ſtabilem,extra metum,extra cupiditatem poſitum? Cui unum bonum
ſit honeſtas,unum malum turpitudo? Cætera uilis turba rerum, nec detrahet quic-
quam beatæ uitæ,nec adijciet,ſine auctu ac detrimento ſummi boni ueniens ac rece
dens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt,uelit nolit,ſequatur hilaritas continua, & læti-
cia alta,atque ex alto ueniens,ut quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat.
Quid ni iſta penſet bene cum minutis & friuolis,& non perſeuerantibus corpuſcu-
CAP. V. li motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit,& infra dolorem erit. Vides autem
quàm malam & noxiam ſeruitutem ſeruiturus ſit,quem uoluptates doloresq; incer
tiſſima dominia impotentiſſimaq;,alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad liber-
tatem eſt. Hanc non alia res tribuit,quàm fortunæ negligentia. Tū illud oritur inæ-
al. doloribus, ſtimabile bonum,quies mentis in tuto collocatæ,& ſublimitas, † expulſis terrori-
ſed rectius er- bus ex cognitione ueri gaudium grande & immotum, comitasq; & diffuſio animi,
roribus quibus delectabitur non ut bonis,ſed ut ex bono ſuo ortis. Quoniā liberaliter age
re cœpi,poteſt beatus dici,qui nec cupit nec timet,beneficio rationis. Quoniam &
ſaxa timore & triſticia carent,nec minus pecudes, non ideo tamen quiſquā felicia
dixerit,

dixerit,quibus non eſt felicitatis intellectus.Eodem loco pone homines,quos in nu
numerum pecorum & animalium redegit hebes natura,& ignoratio ſui. Nihil inte-
reſt,inter hos & illa.Quoniã illis nulla ratio eſt,his praua,& malo ſuo,atque in per-
uerſum ſolers.Beatus enim nemo dici poteſt,extra ueritatẽ proiectus. Beata ergo
uita eſt in recto certoq; iudicio ſtabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens eſt,
& ſoluta omnibus malis,cum non tantum lacerationes,ſed etiam uellicationes ef-
fugerit,ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna
uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circumfundatur undique,
per omnes uias influat,animumq; blandimẽtis ſuis leniat,aliaq; ex alijs admoueat,
quibus † totas quoque partes noſtri ſolicitet,quis mortalium cui ullũ ſupereſt ho- *al. totos par-*
minis ueſtigiũ,per diẽ noctemq; titillari uelit,et deſerto animo,corpori operã dare? *teſq;*

Sed & animus quoq;,inquit,uoluptates habebit ſuas.Habeat ſanè ſedeatq; luxu- CAP. VI.
riæ & uoluptatum arbiter,impleat ſe omnibus eis,quæ oblectare ſenſus ſolent, De-
inde præterita reſpiciat, & exoletarum uoluptatũ memor exultet prioribus, futu-
riſq; iam immineat,ac ſpes ordinet ſuas,& dum corpus in præſenti ſagina iacet co-
gitationes ad futura pręmittat,hoc mihi uidetur miſerior,quoniam mala pro bonis
amplecti dementia eſt.Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt:nec ſanus, cui offutu-
ra pro optimis appetuntur.Beatus eſt ergo iudicij rectus . Beatus eſt præſentibus;
qualiacũque ſunt,contentus,amicuſq; rebus ſuis.Beatus is cui omnẽ habitũ rerum
ſuarum ratio commendat. Videant qui in his ſummum bonum uoluptatem dixe-
runt,quàm turpi illud loco poſuerint.Itaq; negant poſſe uoluptatem à uirtute didu
ci,& aiunt,nec honeſte quenquam uiuere ut non iucunde,nec iucunde ut non ho-
neſte uiuat.Non uideo quomodo iſta diuerſa in eandem copulã conijciantur.Quid
eſt oro uos,cur ſeparari uoluptas à uirtute non poſſit?uidelicet quòd omne boni ex
uirtute principiũ eſt.Ex huius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis o-
riuntur.Sed ſi iſta indiſcreta eſſent,non uideremus quædam iucunda,ſed non hone
ſta,quædam uerò honeſtiſſima,ſed aſpera & per dolores exigenda. Adijce nunc, CAP. VII.
quòd uoluptas etiam ad uitã turpiſſimã uenit.At uirtus malam uitam non admittit.
Et infelices quidam non ſine uoluptate,imò ob ipſam uoluptatẽ ſunt,quod non eue
niret ſi uirtuti ſe uoluptas immiſcuiſſet,qua uirtus ſæpe caret, nunq; indiget. Quid
diſſimilia imò diuerſa componitis.Altum quiddam eſt uirtus, excelſum, & regale,
inuictum,infatigabile. Voluptas,humile,ſeruile,imbecillum, caducum, cuius ſta-
tio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies,in foro,in
curia,pro muris ſtantem,puluerulentam,coloratam,calloſas habẽtẽ manus, Volu
ptatem latitantem ſæpius ac tenebras captãtem,Circa balnea ac ſudatoria, ac loca
ædilem metuentia,mollem,eneruem,mero atq; unguento madẽtem, pallidam aut
fucatam,& medicamentis pollutam.Summũ bonũ immortale eſt,neſcit exire, nec
ſatietatem habet nec pœnitentiam.Nunquã recta mens uritur,nec ſibi odio eſt, nec
quicquam mutauit,quia ſemper ſecuta eſt optima. At uoluptas, tunc cum maxime
delectat,extinguitur.Nec multum loci habet,itaq; cito implet,& tædio eſt, & poſt
primum impetum marcet.Nec id unquam certum eſt,cuius in motu natura eſt. Ita
non poteſt quidem ulla eius eſſe ſubſtãtia,quod uenit tranſitùe celerrime in ipſo u-
ſu ſui periturum.Eò enim peruenit,ubi deſinit,& dum incipit,ſpectat ad finem.

Quid quod tã bonis quàm malis uoluptas ineſt.Nec minus turpes dedecus ſuũ, CAP. VIII.
quàm honeſtos egregia delectant.Ideoq; præceperũt ueteres optimã ſequi uitã, nõ
iucũdiſſimã,ut rectæ ac bonæ uolũtatis non dux, ſed comes uoluptas ſit. Natura e-
nim duce utẽdũ eſt.Hanc ratio obſeruat,hãc cõſulit.Idẽ eſt ergo beate uiuere, & ſe
cũdum naturã.Hoc quid ſit,iam aperiam.Si corporis dotes & apta naturæ cõſerua
bimus diligenter & impauide,tãquã in diẽ data & fugacia,ſi nõ ſubierimus eorum
ſeruitutẽ,nec nos aliena poſſederint,ſi corpori grata & aduẽticia eo nobis loco fue
rint,quo ſunt,in caſtris auxilia & armatura leuis.Seruiãt iſta nõ imperẽt, Ita demũ
utilia ſũt menti.Incorruptus uir ſit externis & inſuperabilis,miratorq; ſui tãtũ fidẽs
animo,atq; in utrũq; paratus artifex uitæ.Fiducia eius non ſine ſcientia ſit, non ſine
cõſtantia,

conſtantia. Maneãt illi ſemel placita, nec ulla in decretis eius litura ſit. Intelligitur, etiam ſi nõ adiecero, cõpoſitũ ordinatumq; fore talem uirũ, & in his quæ aget cũ comitate magnificũ. erit uera ratio ſenſibus inſita, & capiẽs inde principia. Nec enim habet aliud unde conetur, aut unde ad uerum, impetum capiat, & in ſe reuertatur. Nam mundus quoq; cuncta cõplectẽs, rectorq; uniuerſi deus, in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum undiq; in ſe redit. Idem noſtra mens faciat, cũ ſecuta ſenſus ſuos per illos ſe ad externa porrexerit, & illorum & ſui potẽs ſit & ut ita dicam, deuinciat ſummum bonũ. Hoc modo una efficietur uis ac poteſtas concors ſibi, & ratio illa certa naſcet, nõ diſſidẽs nec hæſitãs in opinionibus cõprehẽſionibuſq; nec in ſua perſuaſione. Quæ cũ ſe diſponit, & partibus ſuis conſenſit, &, ut ita dicã concinit, ſummũ bonũ tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici ſupereſt, nihil in quo arietet aut labet.

CAP. IX. Omnia faciet ex imperio ſuo. Nihilq; inopinatũ faciet: ſed quicquid aget, in bonũ exibit, facile & parate, & ſine tergiuerſatione agentis. Nã pigritia & hæſitatio pugnã & inconſtantiã oſtendit. Quare audacter licet profitearis ſummũ bonum eſſe animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus atq; unitas erit, diſſident uitia. Sed tu quoq;, inquis, uirtutem, non ob aliud colis, quàm quia aliquã ex illa ſperas uoluptatẽ. Primũ non ſi uoluptatem præſtatura uirtus eſt, ideö propter hanc petitur. Non enim hanc præſtat, ſed & hãc: nec huic laborat, ſed labor eius quãuis aliud petat, hoc quoq; aſſequetur. Sicut in aruo quod ſegeti ꝓſciſſum eſt, aliqui flores internaſcũtur, nõ tamẽ huic herbulæ quamuis delectet oculos, tãtũ operis inſumptũ eſt: aliud fuit ſerẽti propoſitum, hoc ſuperuenit, Sic uoluptas nõ eſt merces, nec cauſa uirtutis, ſed acceſſio. Nec quia delectat placet, ſed ꝗa placet delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis, † quæ cum ſinum impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonũ, nec quicquam amplius deſiderat. Nihil eſt extra totum, non magis, quàm ultra finem. Itaque erras cum interrogas quid ſit illud propter quod uirtutẽ petã. Quæris enim aliquid ſupra ſummum: Interrogãs quid petã extra uirtutẽ ipſam. Nihil enim habet melius ipſa preciũ ſui eſt. An hoc parum magnũ eſt? Cum tibi dicã ſummũ bonũ eſt, infrangibilis animi rigor, & prouidẽtia, ſubtilitas, ſanitas, & libertas, cõcordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius ad quod iſta referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Hominis bonum quæro non uentris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

al. quem cum impleuit.

CAP. X. Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quemq; poſſe iucunde uiuere, niſi ſimul & honeſte uiuat. Quod non poteſt mutis cõtingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clare, inquit, ac palàm teſtor hanc uitam, quam ego iucundam uoco, non ſine adiecta uirtute cõtingere. At quis ignorat pleniſſimos eſſe uoluptatibus ueſtris ſtultiſſimos, & nequitiam abundare iucũdis, animumq; ipſum non tantum genera uoluptatis praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolẽtiam & nimiam æſtimationem ſui, tumoremq; elatum ſupra cæteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum. Delitias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſis exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac ſuperbiam contumelijs gaudentem deſidiam, diſſolutionemq; ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia uirtus diſcutit, & aurem peruellit, & uoluptates æſtimat, antequã admittat: nec quas probauit, magni pendit (utiq; enim admittit) nec uſu earum, ſed temperãtia læta eſt. Temperantia autem cum uoluptates minuat, ſummi boni iniuria eſt. Tu uoluptatem complecteris, ego compeſco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam ſummum bonum putas, ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis cauſa facis, ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis cauſa facere, de illo loquor ſapiente, cui ſoli concedis uoluptatem.

CAP. XI. Non uoco autem ſapientem ſupra quem quicquam eſt, nedum uoluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam uitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hoſtium, tam molli aduerſario uictus? Quicquid uoluptas ſuaſerit, faciet. Age, non uides quàm multa ſuaſura ſit? Nihil inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adiũcta uirtuti eſt. Nõ

tu uides

tu uides iterũ quale ſit ſummũ bonum, cui cuſtode opus eſt, ut bonũ ſit? Virtus au-
tem quomodo uoluptatem reget, quam ſequitur, cum ſequi parentis ſit, regere im
perantis? A tergo ponitis, quod imperat. Egregiũ autẽ uirtutis apud uos officium,
uoluptates † præſtare. Sed uidebimus an apud quos tam contumelioſe tractata uir *al. preguſtare*
tus eſt, adhuc uirtus ſit, quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi loco ceſſit. Interim de
quo agitur, multos oſtendam uoluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia mune-
ra ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Aſpice Nomẽtanum & Apicium, ter-
rarum ac maris (ut iſti uocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcen-
tes omnium † generum animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectãtes popinam
ſuam, aures uocum ſono, ſpectaculis oculos ſaporibus palatum ſuũ delectãtes: mol- *al. gentium*
libus lenibusq; fomentis, totũ laceſſitur eorum corpus. Et ne nares interim ceſſent,
odoribus uarijs inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur. Hos eſſe in uolupta-
tibus dices, nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis CAP. XII.
erit, quia multa interueniunt, quæ perturbant animũ, & opiniones inter ſe cõtrariæ
mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. Sed nihilominus illi ipſi ſtulti, & inæ
quales, & ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt uoluptates ut fatendum
ſit, tam longe tum illos ab omni moleſtia abeſſe, quàm à bona mente, & (quod pleriſ
que contingit) hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contra ſapientium
remiſſæ uoluptates & modeſtæ, ac penè languidæ ſunt cõpreſſæq;, & uix notabiles:
ut quæ neq; accerſitæ ueniant, nec quamuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neq; ul
lo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas & interponũt uitæ, ut ludum
iocumq; inter ſeria. Deſinãt ergo inconuenientia iũgere, & uirtuti uoluptatem im-
plicare, per quod uitium peſſimis quibuſq; adulantur. Ille effuſus in uoluptates, † ac *al. reptabun-*
uagabundus ſemper atq; ebrius, quia ſcit ſe cum uoluptatem uiuere, credit, & cum *dus*
uirtute: audit enim uoluptatẽ à uirtute ſeparari non poſſe. Deinde uitijs ſuis ſapien
tiã inſcribit, & abſcondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed
uitijs dediti luxuriam ſuã in philoſophiæ ſinu abſconderunt, & eò concurrunt, ubi
audiant laudari uoluptatem. Nec æſtimatur uoluptas illa Epicuri, Ita mehercules
ſentio, quum ſobria ac ſicca ſit: ſed ad nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus
ſuis patrocinium aliquod ac uelamentum. Itaq; quod unum habebant in malis bo-
num, perdunt, peccandi uerecundiam. Laudant etenim ea quibus erubeſcant, & ui-
tio gloriantur: Ideoq; ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi
deſidiæ titulus acceſſit. Hoc eſt cur iſta uoluptatis laudatio pernicioſa ſit, quia ho CA. XIII.
neſta præcepta intra latent, quod corrumpit apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt
(inuitis hæc noſtris popularibus dicam) ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi
propius acceſſeris, triſtia. Voluptas enim illa ad paruũ & exile reuocatur: Et quã
nos uirtuti legem dicimus, eam ille dicit uoluptati. Iubet illã parere naturæ. Parum
eſt autẽ luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? Ille quiſquis deſidioſum oci-
um, & gulæ ac libidinis uices felicitatem uocat, bonum malæ rei quærit autorem: &
dum illo uenit blãdo nomine inductus, ſequitur uoluptatẽ, nõ quã audit, ſed quam
attulit, & uitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, nõ timide nec
obſcure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaq; non dico quod pleriq; noſtrorum,
ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe, Sed illud dico, male audit, Infamis eſt,
& immerito. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius admiſſus erit. Frons ipſa
dat locum fabulæ, & ad malam ſpẽ iritat. Hoc tale eſt, quale uir fortis ſtola indutus.
Conſtante tibi pudicitia uirtus ſalua eſt. Nulli corpus tuum impudicitiæ uacat, ſed
in manu tympanum eſt. Titulus itaq; honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans
animũ ad ea repellenda quæ ſtatim eneruãt, quũ uenerint uitia. Quiſquis ad uirtutẽ
acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem. Qui uoluptatẽ ſequitur, uidetur eneruis, fra-
ctus, degenerãs mox & peruẽturus in turpia, niſi aliq̃s diſtinxerit illi uoluptates, ut
ſciat quæ ex eis intra naturale deſiderium reſiſtãt, quæ in præceps ferant, infinitæq;
ſint, & quo magis implẽtur eo magis inexplebiles. Agedũ uirtus antecedat, tutum
erit omne ueſtigiũ. Voluptas nocet nimia, in uirtute nõ eſt uerẽdũ, ne q̃d nimiũ ſit,

CA.XIIII. quia in ipſa eſt modus. Non eſt bonum quod magnitudine laborat ſua. Rationa
bilē porrò ſortitis naturã,quę melius res,quàm ratio proponitur,& ſi placet illa iun
Hęc uerba, uſ que ad illa uir tus antecedat, uidetur adiun cta. ctura † ſi hoc placet,ſcilicet ad beatã uitã ire comitatũ,uirtus antecedat, comitetur
uoluptas,& circa corpus,ut umbra uerſetur. Virtutē quidē excellentiſſimã omniũ,
uoluptati tradere ancillam,nihil magnum animo capientis eſt.Prima uirtus ſit,hęc
ferat ſigna.Habebimus nihilominus uoluptatē,ſi domini eius & temperatores eri-
mus.Aliquid nos exorabit,nihil coget.At hi q uoluptati tradidere principia,utro-
que caruere. Virtutē enim amittũt.Cæterũ non ipſi uoluptatē, ſed ipſos uoluptas
habet,cuius aut inopia torquentur,aut copia ſtrãgulãtur.Miſeri, ſi deſerũtur ab il-
la,miſeriores ſi obruuntur.Sicut deprehenſi mari Syrtico,modo in ſicco relinquun
tur,modo torrente unda fluctuantur.Euenit autē hoc nimia intēperantia, & amore
cęco rei.Nã mala pro bonis petenti periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cũ labore peri
culoq; uenamur,& captarũ quoq; illarũ ſollicita poſſeſſio eſt,ſæpe enim laniant do-
minos:ita habētes magnas uoluptates,in magnũ malum euaſere, captæq; cepere.
Quæ quo plures maioresq; ſunt,eo ille minor,ac plurium ſeruus eſt, quem felicem
uulgus appellat.Permanere libet in hac etiãnũ huius rei imagine: quemadmodum
qui beſtiarum cubicula indagat,& laqueo captare feras magno æſtimat,& magnos
canibus circundare ſaltus,ut illarum ueſtigia premat,potiora deſerit, multisq; offi-
cijs renũciat:ita qui ſectatur uoluptatē,omnia poſtponit:& primã libertatem negli
CAP.XV. git,ac pro uētre depēdit,nec uoluptates ſibi emit,ſed ſe uoluptatibus uēdit. Quid
tamē,inquit,prohibet in unũ uirtutē uoluptatemq; confundi, & ita effici ſummum
bonum,ut idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe ni
ſi honeſtum .Nec ſummum bonum habebit ſynceritatem ſuam,ſi aliquid in ſe ui-
derit diſſimile meliori.Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur, quamuis bo-
num ſit,abſoluti tamen boni pars eſt,non magis quàm lætitiæ tranquillitas,quam-
uis ex pulcherrimis cauſis naſcantur.Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſum-
mum bonũ non conſummantia.Qui uerò uoluptatis uirtutisq; ſocietatem facit,&
ne exæquat quidem,fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris eſt hebet-t:
libertatemque illam uoluptas ita demum,ſi nihil ſe precioſius nouit, inuictam ſub
iugum mittit.Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna.Sequi-
al.timens tur uita anxia,ſuſpicioſa,trepida,caſum † pauens,temporumque ſuſpenſa momen
ta. Non das uirtuti fundamentum graue,immobile,ſed iubes illam in loco uolubili
ſtare.Quid autem tã uolubile eſt,quàm fortuitorum expectatio,& corporis rerum-
que corpus afficientium uarietas? Quomodo hic poteſt deo parere, & quicquid e-
uenit bono animo excipere,nec de fato queri,caſuum ſuorum benignus interpres,
ſi ad uoluptatum dolorumq; punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidem bo
nus tutor aut uindex eſt,nec amicorum propugnator, ſi ad uoluptates uerget. Illo
ergo ſummum bonum aſcendit,unde nulla ui detrahitur, quò neque dolori, neque
ſpei,neq; timori ſit aditus, nec ulli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Aſcende
re autem illò ſola uirtus poteſt.Illius gradu cliuus iſte frangendus eſt.Illa fortiter ſta
bit,& quicquid euenerit feret,non patiēs tãtum,ſed etiam uolens,Omnemq; tem-
porum difficultatem ſciet legem eſſe naturæ.Et ut bonus miles feret uulnera, enu-
merabit cicatrices,& trãſuerberatus telis,moriens amabit eum,pro quo cadet,Im-
peratorem,Habebit in animo illud uetus præceptum:deum ſequere. Quiſquis au-
tem,queritur,& plorat,& gemit,imperata facere ui cogitur, & inuitus rapitur ad
Deum ſequere iuſſa nihilominus.Quæ autem dementia eſt potius trahi quàm ſequi? Tam meher-
cule, quàm ſtulticia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi in-
cidit durius,aut mirari,aut indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis.
Morbos dico,funera,debilitates,& cætera ex tranſuerſo in uitam humanam incur-
rentia.Quicquid ex uniuerſi conſtitutione patiendum eſt,magno niſu eripiatur a-
nimo.Ad hoc ſacramentum adacti ſumus,ferre mortalia,nec perturbari his quæ ui
tare noſtræ poteſtatis non eſt,In regno nati ſumus,deo parere libertas eſt.
CAP.XVI. Ergo in uirtute poſita eſt uera felicitas.Quid hæc tibi uirtus ſuadebit? Ne qd aut
bonum,

bonum,aut malum exiſtimes,quod nec uirtute,nec malicia cõtingeret. Deinde ut
ſis immobilis cõtra malum ex bono,ut quà fas eſt,deum effingas.Quid tibi pro hac
expeditione promittitur?Ingentia & æqua diuinis.Nihil cogeris,nullo indigebis,
liber eris,tutus,indẽnis,nihil fruſtra tẽtabis,nihil prohiberis.Omnia tibi ex ſenten
tia cedent.Nihil aduerſum accidet.Nihil contra opinionem ac uoluntatem. Quid
ergo? uirtus ad uiuendũ beatè ſufficit,perfecta illa & diuina?Quid ni ſufficiat? imò
ſuperfluit,Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſe
cus opus eſt ei,qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam ſi
multũ proceſſit,opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgẽtia,adhuc inter humana lu-
ctanti,dum nodum illum exoluit,& omne uinculum mortale. Quid ergo intereſt?
Quod alij alligati ſunt,alij aſtricti,alij diſtricti quoq;.Hic qui ad ſuperiora progreſ-
ſus eſt,& ſe altius extulit,laxam cathenam trahit,nondum liber, iam tamen pro li-
bero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam conlatrant,quod ſolẽt dixerit,qua- CA.XVII.
re ergo tu fortius loqueris quàm uiuis? Quare ſuperiori uerba ſummittis,& pecu-
niam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas,& damno moueris, & lachrymas,
audita coniugis aut amici morte,demittis,& reſpicis famam,& malignis ſermoni-
bus tangeris?Quare cultius rus tibi eſt quàm naturalis uſus deſiderat? Cur non ad
præſcriptum tuum cœnas?Cur tibi nitidior ſuppellex eſt?Cur apud te uinum ętate
tua uetuſtius bibitur?Cur autem domus diſponitur?Cur arbores præter umbrã ni-
hil daturæ conſeruntur?Quare uxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit?
Quare † pædagogus precioſa ueſte ſuccingitur?Quare ars eſt apud te miniſtrare, *al,pædagium*
nec temere & ut libet collocatur argentum, ſed peritè ſeruatur, & eſt aliquis ſcin- *forte pædago-*
dendi obſonij magiſter?Adijce ſi uis,cur trans mare poſſides?Cur plura quàm noſti *gium, pro ſer-*
poſſides?Turpiter,aut tam negligens es,ut non noueris pauculos ſeruos,aut tã lu- *uitio, ſiue ſer-*
xurioſus,ut plures habeas,quàm quorũ noticiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſt- *uorum grege,*
modum conuitia,& plura mihi quàm putas obijciam.Nunc hoc reſpõdeo tibi,non *ut eſt in pande*
tanquam ſapiens,ſed ſolum ut maleuolentiam tuã paſcam.Nec erro. Exigo itaq; à *ctis de fundo*
me nõ ut optimis par ſim,ſed ut malis melior.Hoc mihi ſatis eſt,quotidie aliquid ex *inſtructo , &*
uitijs meis demere,& errores meos obiurgare.Non perueni ad ſanitatem,ne perue *de inſtrum.*
niam quidem,delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono,conten- *le.L.quæſtũ.*
tus ſi rarius accedit,& ſi minus † ſera minatur. Veſtris quidem pedibus compara- *nã pædagium*
tus debilis curſor ſum. Hæc pro me non loquor.Ego enim in alto uitiorum omni *quid ſit igno-*
um ſum ,ſed ꝓ illo , cui aliq̃d † apti eſt.Aliter,inquit,loqueris.Aliter uiuis.Hoc per *ro.*
maligniſſima capita,& optimo cuiq; inimiciſſima,Platoni obiectũ eſt,obiectũ Epi- *al.irata*
curo,obiectũ Zenoni,Omnes enim iſti dicebant,non quemadmodum ipſi uixerũt, CAP.XVIII
ſed quemadmodum ipſis uiuendum eſſet.De uirtute non de me loquor. Et cum ui- *al.actum*
tijs conuitiũ facio,in primis meis facio,cum potuero, uiuã quomodo oportet. Nec *al.acti*
malignitas me iſta multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirtus quidem
iſtud,quo alios ſpargitis,uos necatis,me impediet,quo minus perſeuerem laudare
uitam,non quam ago,ſed quam agendam ſcio,quo minus uirtutem adorem, & ex
interuallo ingenti reptabundus ſequar.Expectabo ſcilicet ut quicquã maleuolẽtię
inuiolatũ ſit,cui ſacer nec Rutilius fuit nec Cato?Cur et aliquis nõ iſtis diues nimis
uideatur,quibus Demetrius Cynicus parũ pauper eſt?O uirum acerrimũ & contra
omnia naturæ deſideria pugnantẽ,hoc pauperiorem quàm cæteri cynici,quod cum
ſibi interdixerit habere,interdixit & poſcere.Negãt ſatis egere.† Vides enim,non *forte, Vix non*
uirtutis ſcientiã,ſed egeſtatis profeſſus eſt. Diodorum Epicureum philoſophum, CAP.XIX.
qui intra paucos dies,finẽ uitæ ſuæ manu ſua impoſuit,negãt ex decreto Epicuri fe-
ciſſe,quod ſibi gulã præcidit.Alij dementiã uideri uolunt factum hoc eius,alij teme
ritatem.Ille interim beatus,ac plenus bona cõſcientia, † reddidit ſibi teſtimonium *Vide ſcholia*
præcedentis uitæ laudabiliſq; eius ætatis in portu,& ad ancorã uitæ actæ quiete, di *al.inuidi*
cit quod uos † inuiti audiſtis,quaſi uobis quoq; faciẽdũ ſit,Vixi,& quẽ dederat cur-
ſum fortuna,peregi.De alterius uita,de alterius morte diſputatis,& ad nomẽ ma-

H 2 gnorum

gnorũ ob aliquã eximiam laudẽ uirorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum
minuti canes, latratis. Expedit enim uobis neminẽ uideri bonũ, quaſi aliena uirtus
exprobratio deliɛtorũ ueſtrorum ſit. Inuidi ſplendida cum ſordibus ueſtris cõfertis,
nec intelligitis quanto id ueſtro detrimento audeatis. Nã ſi illi qui uirtutẽ ſequũtur,
auari, libidinoſi, ambitioſiq́ ſunt, quid uos eſtis, quibus ipſum nomen uirtutis odio
eſt? Negatis quenquam præſtare quæ loquitur, nec ad exẽplar orationis ſuæ uiuere?
Quid mirũ? cũ loquãtur fortia, ingentia, omnes humanas tẽpeſtates euadẽtia, cum
refigere ſe crucibus conentur, in quas unuſquiſq; ueſtrum clauos ſuos ipſe adijcit, ad
ſupplicium tamen acti ſtipitibus ſingulis pendent. Hi qui in ſeipſos animaduertũt,
quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur, & maledici, in alienam contumeliam
uenuſti ſunt. Crederẽ illis hoc uacare, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores con
ſpuerẽt? Non præſtant philoſophi quæ loquuntur, multum tamen præſtãt, quod
CAP. XX. loquuntur, quod honeſta mente cõcipiunt. Nam ſi & paria dictis agerẽt, quid eſſet
illis beatius? Interim non eſt, quod contẽnas bona uerba, & bonis cogitationibus
plena præcordia. Studiorum ſalutariũ, etiam citra effectũ laudãda oratio eſt. Quid
mirum, ſi non aſcendunt in altum? Ardui aggreſſus ad uirtutes ſuſpice, etiam ſi deci
dunt magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicere non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ ui-
res, conari alta tentare, & mente maiora concipere, quàm etiam ingẽti animo ador-
natis effici poſſint. Quis ſibi propoſuit hæc? Ego mortẽ † eodẽ uultu audiam, quo iu
al. eodem uul- tu uidebo, quo audiam. bebo & uidebo. Ego laboribus quanticunq; illi erũt parebo, animo fulciẽs corpus.
Ego diuitias & præſentes & abſentes æque contemnã, nec ſi aliubi iacebũt triſtior,
nec ſi circa me fulgebunt † animo ducor. Ego fortunam nec uenientẽ ſentiã nec re-
al. animoſior cedentem. Ego terras omnes tanquam meas uidebo, meas tanquam omniũ. Ego ſic
uiuã, quaſi ſciã alijs me natũ, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim
melius genere negocium meum agere potuit? unũ me donauit omnibus, uni mihi
omnes. Quicquid habebo, nec ſordide cuſtodiã, nec prodige ſpargam. Nihil magis
poſſidere me credam, quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec
ulla niſi accipiẽtis æſtimatione perpẽdam. Nunquam id mihi multum erit, quod di-
gnus accipiet. Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam, populo ſpectante
fieri credam, quicquid me conſcio faciam. Edendi erit bibendiq́ finis deſideria na-
turæ reſtinguere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis
mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurrã. Patriam me-
am eſſe mundum ſciam, & præſides deos, ſupra me, circaq́ me ſtare, factorum dicto-
rumq́ cenſores. Quandocunq; autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet, te
ſtatus exibo, bonam me conſciẽtiam amaſſe, bona ſtudia, nullius per me libertatem
al. minime me am diminutam, † à nemine meam. Qui hoc facere proponet, uolet, tentabit, ad deos
iter faciet, hoc ille etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis. Vos quidem
CAP. XXI qui uirtutẽ cultoremq́; eius odiſtis, nihil noui facitis. Nam & ſolem lumina ægra for
al. eundem midant, & auerſantur † diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius
ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abdũtur in aliquas rimas timida lucis.
Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete cõuitio. Inſtate, commordete, ci-
tius multo frangetis dẽtes, quàm imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt,
& tam diues uitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet: uitam contem
nendam putat, & tamen uiuit? Valetudinem contemnendam, & tamen illã diligen
tiſſime tuetur, atq; optimam mauult? Et exilium nomẽ uanum putat, & ait, quid eſt
enim mali mutare regiones, & tamen ſeneſcit in patria. Et inter longius tempus &
breuius nihil intereſſe iudicat, tamen ſi nihil prohibet, extẽdit ætatem & in multa
ſenectute placidus uiuit: Ait iſta debere contemni, nõ ne habeat, ſed ne ſolicitus ha-
bear. Non abiget illa à ſe, ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Diuitias quidem ubi tu
tius fortuna deponet quàm ibi, unde ſine querela reddentis receptura eſt? Marcus
Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & ſeculum illud in quo cenſorium cri
al. lamellæ, alij laminæ, men erat, paucæ argenti † armillæ: poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium, minus ſi-
ne dubio quàm Craſſus, plus quàm cenſorius Cato. Maiore ſpatio ſi comparentur

proauum

proauum uicerat quàm à Craſſo uinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes, non
ſpreuiſſet. Nec enim ſe ſapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Nõ amat
diuitias ſed mauult. Non in animũ † illam gazam, ſed in domũ recipit. Nec reſpuit
† poſſeſſas diuitias, ſed cõtemnit, & maiorẽ uirtuti ſuæ materiã ſubminiſtrari uult. *al. illas, ſed in domum*
Quid autem dubij eſt, quin maior materia ſapienti uiro ſit animum explicandi
ſuum in diuitijs quàm in paupertate, cum in hac unum genus uirtuti ſit, nõ inclina- *al. poſſeſſas,*
ri, nec deprimi, in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligẽtia, & diſpoſitio, & *ſed continet*
magnificentia, campum habeat patentem? Non comtemnet ſe ſapiens, etiã ſi fuerit CA. XXII.
minimæ ſtaturæ, eſſe tamẽ ſe procerum uellet, & exilis corpore ac amiſſo oculo ua-
lebit, mallet tamẽ ſibi corporis eſſe robur. Et hæc ita, ut ſciat eſſe aliud in ſe ualẽtius
malã ualetudinẽ tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiã ſi in ſummã rei par-
ua ſunt, ut & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint, adijciunt tamen aliquid ad
perpetuam lætitiã, & ex uirtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarãt,
ut nauigantem ſecundus & ferens uentus, ut dies bonus, in † pruina in frigore apri *al. bruma,*
cus locus. Quis porrò ſapientum noſtrorum dico, quibus unum eſt bonum uirtus,
negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in ſe aliquid precij, & alia alijs
eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibuſdã multum. Ne er-
res itaq;, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eũdem apud
te locum habeant, quẽ apud me? Vis ſcire quod non habeant eundem locum? Mihi
diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferẽt, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & uideberis tibi ſine
te relictus, ſi illæ à te receſſerint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebũt. Apud te
ſummum. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es.

Deſine ergo philoſophis pecuniã interdicere. Nemo † ſapientẽ paupertate dam
nauit. Habebit philoſophus amplas opes, ſed nulli detractas, nec alieno ſanguine C. XXIII.
cruẽtas, ſine cuiuſquã iniuria partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarũ tam honeſtus ſit *al. ſapientiam*
exitus, quàm introitus, quibus nemo ingemiſcat niſi malignus. Inquãtũ uis exagge
ra illas, honeſtæ ſunt, in quibus cum multa ſint quæ quiſque ſua dicere uelit, nihil eſt
quod quiſquã ſuum poſſit dicere. Ille uerò fortunæ benignitatem à ſe non ſubmoue
bit, & patrimonio per honeſta quæſito, nec gloriabitur nec erubeſcet. Habebit tamẽ
etiam quo glorietur, ſi aperta domo & admiſſa in res ſuas ciuitate poterit dicere,
quod quiſque agnouerit, tollat. O magnum uirum optime diuitem ſi opus ad hanc
uocem conſonet, ſi poſt hanc uocem tantundem, habuerit: ita dico, ſi tuto & ſecurus
ſcrutationem populo præbuerit, Si nihil quiſquam apud illũ inuenerit, quò manus
inijciat, audacter & propalam erit diues. Sic ſapiens nullum denarium intra limen
ſuum admittat male intrantẽ, Idem magnas opes munus fortunę fructumq; uirtutis
non repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonũ locum inuideat? ueni
ant, hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcõdet. Alterũ infruniti animi eſt, alterum
timidi, & puſilli uelut magnum bonum intra ſinum continentis, nec, ut dixi, eijciet
illas è domo. Quid enim dicet? utrũ ne inutiles eſtis. An ego uti diuitijs neſcio? Que
madmodum qui pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamẽ uehiculum mal
let, ſic pauper ſi poterit eſſe diues uolet, & habebit utiq; opes, ſed tanquam leues &
auolaturas, nec ulli alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Donabit. Quid? erexiſtis aures?
Quid? Expeditis ſinum? Donabit aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Do-
nabit cum ſummo conſilio, digniſſimos eliget, ut qui meminerit tam expenſorum
quàm acceptorum rationem eſſe reddendam. Donabit ex recta & probabili cauſa.
Nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perfora-
tum, ex quo multa exeant, & nihil excidat.

Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimũ iſta res habet difficulta- CA. XXIIII.
tis, ſi modo conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc promereor, illi † *al. credo*
reddo, huic ſuccurro, † huic miſereor. Illum inſtruo, dignum quem nõ diducat pau- *al. huius*
pertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo quamuis deſit, quia etiam ſi
dedero, † erit detecturum. Quibuſdam offeram. Quibuſdam etiam inculcabo. Non *al. erit defutu-*
poſſum in hac re eſſe negligens, nunquam magis nomina facio, quàm cum dono. *rum.*

Quid,tu inquis,recepturus donas? imò non perditurus.Eo loco ſit donatio, unde re
peti non debeat,reddi poſsit,Beneficiũ collocetur quemadmodũ theſaurus alte ob-
rutus,quem non eruas,niſi fuerit neceſſe.Quid domus ipſa diuitis uiri,quantam ha
bet beneſaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tãtum ad togatos uocat? Ho
minibus prodeſſe natura iubet,ſerui liberiue ſint hi,ingenui an libertini,iuſtæ liber
tatis,an inter amicos datæ,quid refert,ubicunq; homo eſt, ibi beneficio locus.Po-
teſt itaque pecuniam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere, quæ
nõ quia liberis debetur,ſed quia à libero animo proficiſcitur.ita nominata eſt.Hæc
apud ſapientem, nec unquam in turpes indignosq; impingitur,nec unquam ita de-
ſatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit,quaſi ex pleno fluat.Non eſt ergo
quod perperam exaudiatis,quæ honeſte,ſortiter,animoſe,à ſtudioſis ſapientiæ di-
cuntur.Et hoc primũ attendite,Aliud eſt ſtudioſus ſapientiæ,aliud iam adeptus ſa-
pientiam. Ille tibi dicet,optime loquor, ſed adhuc inter mala uolutor plurima.Nõ
eſt,quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & ſormo, & ad ex-
al. quãtuncunque emplar ingens attollo: ſi proceſſero, † quantum propoſui, exige, ut dictis facta re-
ſpondeant.Aſſecutus uero humani boni ſummam aliter tecum aget,& dicet,primũ
non eſt,quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. Mihi iam quod argu-
mentum eſt recti contigit, malis diſplicere.Sed ut tibi rationem reddam,quam nul-
li mortalium inuideo,audi quid promittam & quanti † quemq; æſtimem.Diuitias
al. quæque nego bonum eſſe,nam ſi eſſent bonæ,bonos facerent.Nũc quod apud malos depre-
henditur,dici bonum non poteſt.Hoc illis nomen nego. Cæterum & habẽdas eſſe,
CA.XXV. & utiles,& magna commoda uitæ conferentes fateor. Quid ergo eſt,quare illas
non in bonis numerem? Et quid in illis præſtem aliud,quàm uos, quoniam inter u-
troſque conuenit habendas,audite.Pone in opulentiſsima me domo,pone aurum
argentumq; in promiſcuo uſu ſit. Non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiamſi apud me,
extra me tamen ſunt.In ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige, non
ideo tamen me deſpiciam, quòd in illorum numero conſideo, qui manũ ad ſtipem
porrigunt. Quid enim ad rem,an fruſtrũ panis deſit,cui non deeſt mori poſſe? Quid
al. ſtramentis ergo eſt? domum illam ſplendidam malo,quàm pontẽ.Pone in † inſtrumentis ſplen-
dentibus,& delicato apparatu,nihilo me feliciorem credam, quòd mihi molle erit
amiculum,quòd purpura conuiuis meis ſubſternetur.Nihilo miſerior ero,ſi laſſa cer
uix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper circenſe tomentum,per ſuturas uete
ris lintei effluens,incubabo.Quid ergo eſt? Malo quid mihi animi ſit oſtendere, prę
al. Chlamydatus. textatus & † candidatus, quàm nudis ſcapulis. Vt ſententiæ omnes mihi ex uoto
cedant, nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur, non ob hoc mihi placebo. Mu
Vt,pro,quãuis ta in contrarium hanc indulgentiam temporis,hinc illinc percutiatur animus, dam
no,luctu, incurſionibus uarijs,nulla hora ſine querela ſit, non ideo me dicam inter
miſerrima miſerum,non ideo aliquem execrabor diem,prouiſum eſt enim a me,ne
quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt, Malo gaudia temperare, quàm dolores
compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorem uniuerſarum gentium.
Delicatus ille Liberi currus triumphantem uſque ad Thebas à ſolis ortu uehat.
Iura reges Perſarum petant.Me hominem maxime cogitabo,cum dijs undiq; con-
ſultabo.Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem, in
alienum imponar ferculum,exornaturus uictoris ſuperbi ac feri pompam,non hu-
milior ſub alieno curru agar,quàm in meo ſteteram.Quid ergo eſt? uincere tamen,
quàm capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam, ſed ex illo ſi dabitur electio,
meliora ſumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, ſed malo faciliora ac iucun-
diora ueniant,& minus uexatura tractantem.Non eſt enim quod ęſtimes ullam eſ-
ſe ſine labore uirtutem,Sed quædam uirtutes ſtimulis, quædam fręnis egent. Quem
admodum corpus in procliuo retineri debet, in ardua impelli, ita quædam uirtu-
tes in procliui ſunt, quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nita-
tur, obluctetur,patientia,ſortitudo,perſeuerantia,& quæcunque alia duris oppoſi-
ta uirtus eſt,& fortunam ſubigit? Quid ergo? non æque manifeſtum eſt per deue-

xum

xum ire, liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his cõtinemus animum
ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamuſq;. Acerrimas ergo paupertati adhi-
bebimus, illas quæ impugnatæ fiunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ ſuſ-
penſum gradum ponunt, & pondus ſuum ſuſtinent. Cum hoc ita diuiſum ſit, ma-
lo has in uſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint, quàm eas quarum experi- CA. XXVI
mentũ ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter uiuo quàm loquor,
ſed uos aliter audiſtis. Sonus tãtummodo uerborum ad aures ueſtras peruenit, quid
ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi uter-
que habere uolumus? Plurimum. Diuitiæ enim apud ſapientem uirum, in ſeruitute
ſunt, apud ſtultum in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ omnia.
Vos tanquam aliquis uobis æternam poſſeſsionem earum promiſerit, aſſueſcitis il-
lis & hæretis: ſapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs
conſtitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non ſe præparet bello, quod etiam
ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere
poſsit, inſolentes, uos opes tanquam periculum omne tranſcenderint, maioreſq;
ſint quàm quibus conſumendis ſatis uirium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Ocioſi
diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: ſicut barbari plerunque incluſi,
& ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa † per- *al. pertineant*
tingant, quæ ex longinquo inſtruũtur, intelligunt. Idem uobis euenit, Marcetis in
ueſtris rebus, nec cogitatis quot caſus undique immineant, iamiamq; precioſa ſpo-
lia † laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit diuitias, omnia illi ſua relinquet. Viuit e-
nim præſentibus lætus, futuri ſecurus, Nihil magis Socrates, inquit, aut aliquis a- *forte, 'daturi, & rectius.*
lius, cui idem ius aduerſus humana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quàm
ne ad opiniones ueſtras actum uitæ meæ flecterem. Solita conferte undique uer-
ba, non conuitiari uos putabo, ſed uagire uelut infantes miſerrimos, Hæc dicet il-
le cui ſapientia contigit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, nõ quia
odit, ſed in remedium iubet. Adijciet his illa, æſtimatio me ueſtra non meo nomi-
ne, ſed ueſtro mouet, † Quia calamitas eſt odiſſe, & laceſſere uirtutem, bonæ ſpei *Vide ſcholiũ.*
euiratio eſt. Nullam mihi iniuriam facitis, ſicut ne dijs quidem hi qui aras euer- *forte, legendũ:*
tunt, ſed malum propoſitum apparet, malumq; conſilium, etiam ubi nocere non *quia calamitas*
potuit. Sic ueſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus *eſt odiſſe, at la-*
ineptias poetarum, quorum alius illi alas impoſuit, alius cornua, alius adulterum *ceßere uirtu-*
illum induxit & † abnoctantem: alius ſæuum in deos, alius iniquum in homines, A- *tem, bonæ ſpei*
lius raptorem ingenuorum, corruptoremq; & cognatorum quidem. Alius parrici- *eiuratio eſt.*
dam, & regni alieni paterniq; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt, quàm *al. obnoctan-*
ut pudor hominibus peccandi demeretur, ſi talem credidiſſent. Sed quanquam iſta *tem.*
me nihil lædant, ueſtra tamen uos moneo cauſa, ſuſpicite uirtutem. Credite his, qui
illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod indies maius appareat, ſequi cla-
mant. Et ipſam ut deos, & profeſſores eius ut antiſtites colite, & quotiens mentio
† ſacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plerique
exiſtimant, à fauore trahitur, ſed imperatur ſilentium ut rite peragi poſsit ſacrum, *al. ſacra*
nulla uoce mala obſtrepente. Quod multo magis neceſſarium eſt imperari uo- *Fauete*
bis, ut quotiens aliquid ex illo profertur oraculo, intenti & compreſſa uoce au- *linguis.*
diatis. Cum ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis ſecan- CAP. XX-
di lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros ſuſpenſa manu cruentat, cum ali- VII.
qua genibus per uiam repens ululat, laurumq; linteatus ſenex, & medio lucer-
nam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis,
& diuinum eſſe eum, inuicem mutuum alentes ſtuporem affirmatis: ecce Socrates
ex illo carcere, quem intrando purgauit, omniq; honeſtiorem curia reddidit, pro-
clamat, Quis iſte furor? quę iſta inimica dijs hominibuſq; natura, infamare uirtutes,
& malignis ſermonibus ſancta uiolare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minus, tranſite.
Quod ſi uobis exercere tetram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſate.
Nam cum in cœlũ inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præ-

bui ego aliquãdo Ariſtophani materiam iocorum, tota illa comicorum poetarum
al. uirtus, manus in me uenenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt † manus mea, per ea ipſa,
al. mens. per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis intelligunt
quanta ſit, quàm qui uires eius laceſſendo ſenſerũt. Duricia ſilicis nulli magis quàm
ferientibus nota eſt. Præbeo me non aliter quàm rupes aliqua in uadoſo mari deſti-
tuta, quam fluctus non deſinunt undecunque moti ſunt uerberare, nec ideo aut lo-
co eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite im
petum, ferendo uos uincam. In ea quæ firma & inſuperabilia ſunt quicquid incur-
rit, malo ſuo uim ſuam exercet. Proinde quærite aliquem mollem cedentemq; ma-
teriam, in quam tela ueſtra figantur. Vobis autem uacat aliena ſcrutari mala, & ſen
al. laxius tentias ferre de quoquam? Quare hic Philoſophus † latius habitat? Quare hic lau-
tius cœnat? Papulas obſeruatis alienas, obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt, quale
al. quæ fœda ſiquis pulcherrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, † quæ ſcabies depa
ſcitur. Obijcite Platoni, quòd petierit pecuniam, Ariſtoteli quod acceperit, Demo-
crito quòd neglexerit, Epicuro, quòd conſumpſerit, mihi ipſi Alcibiadem & Phæ-
drum obiectate. O uos uſu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia noſtra
contigerit. Quin potius mala ueſtra circunſpicitis, quæ uos ab omni parte confo-
diunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in uiſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res
humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum ueſtrum parum noſtis, & uobis tantum ocij ſuperſit,
CAP. XX- ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos non intelligitis, & alie-
VIII. num fortunæ ueſtræ uultum geritis, ſicut plurimi quibus in circo aut in theatro de-
ſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpi
ciens, uideo quæ tempeſtates, aut immineant uobis paulo tardius ruptura nymbũ
ſuum, aut tam uicinæ, ut uos ac ueſtra rapturæ ſint, ſi propius acceſſerint. Quid por
rò, nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos ueſtros ro-
tat, & inuoluit fugientes, petentesq; eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nũc in in-
al. poſſe ipſum fima alliſos rapit? Cur nobis magno conſenſu uitia commendant? Licet nihil aliud
ſecedere. quàm quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen † primo in ſeipſum ſecedere. Me-
liores erimus ſinguli. Quid quod ſecedere ad optimos uiros, & aliquod exem-
plum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? Tunc poteſt obtinere quod ſemel
placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillũ populo adiutore de-
torqueat. Tunc poteſt æquali uitam & uno tenore producere, quam propoſitis
diuerſiſsimis ſcindimus. Nam inter cætera mala illud peſsimum eſt, quod uitia ip-
ſa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo, iam fami-
liari. Aliud ex alio placet, uexatq; nos. Hoc quoque quod iudicia noſtra non tãtum
praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudq; ex alio comprehendimus, petita
relinquimus, relicta repetimus, alternæ inter cupiditatem noſtram, & pœniten-
tiam uices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis uide-
tur, quod petitores laudatoresq; multos habet, non id quod laudandũ petendumq;
eſt. Nec uiam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba ueſtigiorum, in quibus
al. ueſtri nulla ſunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca? deſeris partes. Certe Stoici †
noſtri dicunt, Vſque ad ultimum uitæ finem in actu erimus, non deſinemus commu
ni bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiã inimicis, eniti manu. Nos
ſumus, qui nullis annis uacationem damus, & quod ait ille uir diſertiſsimus, Cani-
ciem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſque eo nihil ante mortem ocioſum
eſt, ut ſi res patitur, non ſit ipſa mors ocioſa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipſis
Zenonis principijs loqueris? Quin tu bene gnauiter, ſi partium piget, transfugis
potius quàm prodis? Hæc tibi in præſentia reſpondebo. Nunquid uis amplius,
quàm ut me ſimilem ducibus noſtris præſtem? Quid ergo eſt: non quò miſerint
C. XXIX. me illi, ſed quò duxerint, ibo. Nunc † probo tibi non deſciſcere me à præce-
al. probabo. ptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt: & tamen excuſatiſsimus
eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in
duas diuidam partes. Primum ut poſsit aliquis, uel à prima ætate contemplationi
uirtutis

uirtutis totum ſe tradere, rationē uiuendi quærere, atq; exercere ſecreto. Deinde, ut
poſsit hoc alijs, emeritis iam ſtipēdijs, profligatę ætatis iure optimo facere, & alios
actus animos referre, uirginū ueſtalium more, quę annis inter officia diuiſis diſcunt
facere ſacra, & cum didicerunt docent.   Hæc Stoicis quoque placere oſtendam, CA. XXX.
non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippiue committe
re, ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam, quam ſi quis ſemper unius
ſequitur, non id uitæ, ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam † tenentur omnia, & in- al. oſtenderentur.
operta cōfeſtim ueritas eſſet, nihilq; ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum
eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſsident ſectæ Epicureorum al. terrentur
& Stoicorum, ſed utraq; ad ocium diuerſa uia mittit. Epicurus ait. Non accedet R.
P. ſapiēs, niſi ſi quid intercuenerit. Zenon ait, Accedet ad R. P. niſi ſi quid impedierit.
Alter ocium ex propoſito petit, alter ex cauſa. Cauſa autem late illa patet, ſi R. P.
corruptior eſt, quàm ut adiuuari poſsit, ſi occupata eſt malis, non nitetur ſapiens in
ſuperuacuum, nec ſe nihil profuturis impendet, ſi parum habebit autoritatis aut ui
rium. Nec illū erit admiſſura R. P. ſi ualetudo illum impediet, quomodo nauē quaſ-
ſam non deduceret in mare, Quomodo nomen in militiam non daret debilis, ſic ad
uitam quam inhabilem ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille cui omnia adhuc in in-
tegro ſunt, antequam ullas experiatur tempeſtates, in tuto ſubſiſtere, & protinus
commendare ſe bonis artibus, & illud beatum ocium exigere, uirtutum cultor, quę
exerceri etiam quietiſsimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut proſit ho-
minibus, ſi fieri poteſt multis, ſi minus paucis, ſi minus, proximis, ſi minus, ſibi. Nam
cum ſe utilem cæteris efficit, commune agit negotium. † Quoniam qui ſe deterio- al. Quomodo
rem facit non ſibi tantūmodo nocet, ſed etiam omnibus eis quibus melior illis pro
deſſe potuiſſet: Sic ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quod illis profu-
turum parat.   Duas R. P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publi- CA. XXXI
cam, qua dij atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus,
aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur, Alterā cui nos aſſcri-
pſit conditio naſcendi. Hæc autem Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut al
terius alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed certos. Quidam eodem
tempore utrique R. P. dant operam maiori minoriq;, quidam tantum minori, qui-
dam tantum maiori. Huic † maiori R. P. & in ocio deſeruire poſſumus, imò uero ne al. minori
ſcio an in ocio melius: ut quæramus quid ſit uirtus, una pluresue ſint, Natura an ars
bonos uiros faciat, Vnum ſit hoc, † quod maria terrasq;, & mari ac terris inſerta cō- al. quod mari
plectitur, an multa deus corpora eiuſmodi ſparſerit. Cōtinua ſit omnis & plena ma terras & ma-
teria, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit. Deus ſe- ris terris
dens opus ſuum ſpectet, an tractet. Vtrum ne extrinſecus illi circunfuſus ſit, an to al. immortalis
ti inditus. † Immobilis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numeran-
dus. Hæc qui contemplatur, quid deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint.
Solemus dicere ſummum bonum eſſe ſecundum naturam uiuere. Natura ad utrun-
que genuit, † & contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus, quod prius di- al. & ad con-
ximus.   Quid porrò hoc non erit probatum, ſi ſe unuſquiſque conſuluerit, quan- templationem
tam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Na- rerū, & actio
uigant quidam, & labores peregrinationis longiſsimæ una mercede perpetiuntur, nem
cognoſcendi aliquid abditum remotumq;. Hæc res ad ſpectacula populos cōtrahit, CA. XXX-
hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores bar- II.
bararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit, & artis ſibi ac
pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perdi-
tura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida & non
uno genere formoſa ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari uoluiſſe, non tan-
tum aſpici, uide quem nobis locū dederit. In media nos ſui parte cōſtituit, & cōſpe-
ctum omniū nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam ad contem-
plationem † factum, ut ab ortu ſydera in occaſum labentia proſequi poſſet, & uultū al. factura
ſuum circumferre cum toto, ſublimius fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. De
inde

inde ſenā per diem,ſena per noctem ſigna produxit & nullām non partē ſui expli/
cuit,ut per hæc quæ obtulerat eius oculis,cupiditatem faceret etiam cæterorū:nec
enim omnia,nec tanta uiſimus,quanta ſunt,ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando
uiam,& ſundamēta ueri iacit,ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura,& aliquid
ipſo mūdo inueniat antiquius.unde iſta ſydera exierint,qs fuerit uniuerſi ſtatus an
tequam ſingula in partes diſcederent,quæ ratio merſa & confuſa diduxerit,Quis
loca rebus aſsignauerit,ſuapte natura grauia deſcēderint,euolauerint leuia,an pre
ter ipſum pōdus corporū altior aliqua uis legem ſingulis dixerit:an illud uerum ſit,
quo maxime ꝓbatur,homines diuini ſpiritus eſſe † partē,ac ueluti ſcintillas quaſdā
ſacrorum in terras deſiluiſſe,atq; ex alieno loco exiſſe.Cogitatio noſtra cœli muni-
menta perrumpit,nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire.Illud,inquit,ſcrutor
quod ultra mundum iacet,utrum ne profunda uaſtitas ſit,an & hoc ipſum terminis
ſuis claudatur:qualis ſit habitus excluſis,informia,& confuſa ſint,an in omnem par
tem tantundem loci obtinentia,an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint:huic co-
hæreant mundo,an longe ab hoc ſeceſſerint,& in uacuo uolutētur:indiuidua ſint,
per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumq; eſt,an cōtinua eorum materia ſit,
& per totum mutabilis.Vtrum contraria inter ſe elementa ſint,an non pugnēt,ſed
per diuerſa conſpirent.Ad hæc quærenda natus,exiſtimat quod non multum acce
perit temporis,etiam ſi illud totum ſibi uendicat:cui licet nihil facilitate eripi,nihil
negligentia patiatur excidere,licet horas ſuas auariſsime ſeruet,& uſq; in ultimæ
ætatis humanæ terminos procedat,nec quicquam illi ex eo quod natura conſtituit,
fortuna concutiat,tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.
Ergo ſecundum naturā uiuo,ſi totū me illi dedi,ſi illius admirator cultorq; ſum.Na-
tura aūt utrunq; facere me uoluit,& agere,& contemplationi uacare.Vtrumq; fa/
cio,quoniam ne cōtemplatio quidē ſine actione eſt.Sed refert,inquis an,ad hāc uo-
luptatis cauſa acceſſerit,nihil aliud ex illa petēs,quàm aſsiduam cōtemplationem
quæ ſine exitu eſt.Eſt enim dulcis,& habet illecebras ſuas.Aduerſus hoc tibi reſpō
deo,æque refert,quo animo ciuilem agas uitam,an ut ſemper inquietus ſis,nec un/
quam ſumas † illud tempus,quo ab humanis ad diuina reſpicias.Quomodo res ap/
petere ſine ullo uirtutum amore,& ſine cultu ingenij,ac nudas ædere operas,mini/
me probabile eſt(miſceri enim inter ſe iſta,& † conſiderari debent)ſic imperfectum
ac languidum bonum eſt,in ocium ſine actu proiecta uirtus,nunquam id quod didi
cit oſtendens.Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tātum
quid faciendum ſit cogitare,ſed etiam aliquando manum exerere,& ea quæ medi/
tata ſunt,ad uerum perducere?Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora,ſi non a/
ctor deeſt,ſed agēda deſunt,ecquid illi ſecum eſſe permittes?Quo animo ad ocium
ſapiens ſecedit?Vt ſciat ſecum quoq; ea acturum,per quæ poſteris proſit.Nos certe
ſumus,qui dicimus,& Zenonem & Chryſippū maiora egiſſe quàm ſi duxiſſent ex/
ercitus,geſsiſſent honores,leges tuliſſent,quas non uni ciuitati,ſed toti humano ge
neri tulerunt.Quid ergo eſt,quare tale ocium non conuenit bono uiro,per quod ſu
tura ſecula ordinet,nec apud paucos cōcionetur,ſed apud omnes omniū gentium
homines quicunq; erunt?Ad ſummam quæro,an ex præceptis ſuis uixerint Clean-
thes & Cryſippus & Zenon.Non dubie reſpondebis,ſic illos uixiſſe,quemadmo/
dum dixerant eſſe uiuendum.Atqui nemo illorum R.P.adminiſtrauit.Non fuit,in/
quis,aut ea fortuna,aut dignitas ea,quæ admitti ad publicarum rerum tractationē
ſolet,ſed ijdem nihilominus nō ſegnem egere uitam.Inuenerunt quemadmodum
plus quies illorum hominibus prodeſſet,quàm aliorum diſcurſus & ſudor.Ergo ni
hilominus hi multum egiſſe uiſi ſunt,quamuis nihil publice agerent.Præterea tria
genera ſunt uitæ,inter quę quid ſit optimū quæri ſolet.Vnum uoluptati uacat,alte/
rum contemplationi,tertium actioni.Primum depoſita contentione,depoſitoq;
odio,quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus,uideamus an hæc omnia
ad idem ſub alio atque alio titulo perueniunt.Nec ille qui uoluptatem probat,ſi
ne contemplatione eſt,nec ille qui ſe contemplationi inſeruit,ſine uoluptate eſt

nec

ſorte,partem ac ueluti ſcintillas,ut partē adſequētia,nō antecedentia pertineat quā quam & illud recte.

al.ullum

al.conferri

nec ille cuius uita actionibus deſtinata eſt,ſine cõtemplatione eſt. Plurimũ, inquis, diſcriminis eſt,utrum aliqua res propoſitum,an propoſiti alterius acceſsio ſit. Sane grande diſcrimen. Tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur,nec is ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male exiſtimare conſenſimus,uoluptatem inertem probat.ſed eam,quæ actione efficit firmos. Ita & hæc ipſa uoluptaria ſecta in actu eſt. Quid ni in actu eſt,quum ipſe dicat Epicurus aliquãdo ſe receſſurũ à uoluptate, dolorem etiã appetiturum,ſi aut uoluptati imminebit pœnitẽtia,aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quò pertinet hoc dicere? Vt appareat contemplationẽ placere omnibus. Alij petunt illam, nobis ſtatio eſt,nõ portus hęc. Adijce nunc huc,quod è lege Chryſippi uiuere ocioſo licet. Non dico ut ocium patiatur,ſed ut eligat. Negant noſtri ſapientẽ ad quamlibet R.P. acceſſurum. Quid autem intereſt,quomodo ſapiens ad ocium ueniat,utrum quia R.P. illi deeſt, an quia ipſe R.P. Si omnibus defutura R.P. eſt,ſemper autem deerit faſtidioſe quærentibus,interrogo ad quam R.P. ſapiens acceſſurus ſit. Ad Athenienſium, in qua Socrates dãnatur,Ariſtoteles ne damnaretur fugit? in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi acceſſurũ † in hãc R.P. ſapientẽ. Ad Carthaginenſium ergo R.P. ſapiẽs accedet,in qua aſsidua ſeditio,& optimo cuiq; infeſta libertas eſt, Summa æqui ac boni uilitas,aduerſus hoſtes inhumana crudelitas,etiam aduerſus ſuos hoſtilitas? Et hanc fugiet. Si percẽſere ſingulas uoluero,nullã inuenero, quæ ſapientem, aut quam ſapiens pati poſsit. Quod ſi nõ inuenitur illa R.P. quam nobis fingimus, incipit omnibus eſſe ocium neceſſarium,quia quod unũ præferri poterat ocio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimũ eſſe nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleãt,& frequenter ſubitæ tempeſtates ſint quæ rectorem in contrarium rapiant,puto hic me uetat nauem ſoluere,quum laudet nauigationem. al, ad hanc

Libri de uita beatá finis.

ERASMI IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Non eſt quod mihi illud diſſenſionum more reſpondeas. Hæc pars maior eſſe uidetur. Rodolphus recte notarat,diſceſsionem. Indicat enim conſultationis genus, quo pedibus itur in ſententiam,Et in hoc numerantur ſuffragia,non expenduntur. Cap.2.

Tum pulcherrima & patiens. Rodolphi codex habebat patiens anxij, hoc quid ſibi uelit neſcio, niſi forte pro anxij,ſcriptum erat auxilij. Cap.3.

Vix peruenturus in turpia. Quoddam exemplar habebat,uir. Prior lectio uidetur argutior. Cap.13.

PINCIANI IN LIB. DE VITA BEATA AD GALIONEM FRATREM.

QVantum cotidie proficiamus.] Eadem. Quantum cotidie profligetur. Cap.1.

Nihil enim praui,nihil ſubiti ſupereſt.] Lubrici legendum non ſubiti, ex eadem,quam lectionem arguunt ueram uerba ſtatim ſequentia, nihil in quo arietet aut labet,arietet refertur ad praua, labet ad lubrici. Solet enim Seneca libenter eandem ſententiam alijs uerbis repetere. Cap.8.

Nec quas probauit magnipendit. Vtiq; enim admittit] Hæc uerba in codice Franciſcano non habẽtur omnino. Cap.17.

Iam dicacitatem & loquacitatem] Duo poſtrema uerba,& loquacitatem,in uetere lectione deſiderantur. Cap.11.

Ac uagabũdus ſemper atq; ebrius] Antiqua omnia exemplaria non uagabundus habent,ſed raptabundus. Scribendum puto reptabundus,ut infra,quo minus uirtutem adorem,& ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Cap.12.

Quæ ſtatim uenerũt uitia] Sic prior æditio. Exemplar Pincianum, quæ ſtatura uenerunt uitia. Exemplar Facundi ac Primitui, quæ ſtatim eneruant eum uenerunt uitia, quæ lectio confirmatur uerbis ſtatim ſequentibus. Qui uoluptatem ſequitur uidetur eneruis,fractus,reliqua. Cap.13.

QVIA pars honeſti non poſſunt eſſe niſi honeſtum & iucundum ſit] Poſtrema tria uerba,& iucundum ſit,nõ habentur in eadem. Cap.15.

CVR autem domus diſponitur] In maiore ueterum exemplarium parte uerba hæc deſiderantur. In nonnullis uerbum,domus,tantũ. & expende an laute legẽdum ſit: ubi autẽ legitur. Cur plura quàm noſti poßides] Turpiter exẽplar Facũdi & Primitiui. Cur plura quàm noſti? reliqua ſuperfluũt. Non tanquã ſapiens, ſed ſolum ut maleuolentiam tuam paſcam, Nec erro] Idem exemplar. Non ſum ſapiens,& ut maleuolentiam tuam paſcam nec ero. Cap.17.

REDDI

Cap.19. REDDIDIT SIBI *teſtimoniũ precedẽtis uitæ laudabilisq́; eius ætatis in portu & ad anchoram uitæ actæ quies*] *Exemplar Facundi & Primitini, reddidit ſibi teſtimonium uita excedens, laudauitq́; ætatis in portu ad anchoram uita actæ quietem. Niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerent*] *Eadem. Niſi quod quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerunt.*

Cap.20. *Quis ſibi propoſuit hæc*] *Eadem, qui ſibi hæc propoſuit, ut ordo ſit, ingenti animo qui ſibi hæc propoſuit. Et præſentes & abſentes æque contemnam*] *Poſterius legit exemplar domeſticum, non abſentes. Nec ſi alibi iacebunt triſtior*] *Triſtor legendum, non triſtior, ex uetere lectione.*

Cap.21. HOC *ille etiam ſi non tenuerit magnis tamen excidit cauſis*] *Prior æditio. Nec ille etiam ſi non tenuerit, reliqua. Caſtigo. Næ ille etiam ſi non tenuerit magnis tamen excidet auſis ex Phaetontis epitaphio apud Ouidium.*

Cap.25. DOMVM *illam ſplẽdidam malo quàm putentẽ*] *Codices quidam petẽtem habent non putentẽ, Alij potentẽ. Lege pontẽ. Nam duæ res cõparantur. Domus ſplendida & pons ſublitius. Iura reges Perſarum petant*] *Prior æditio. Iure reges penatum petant. Exemplar modo citatum. Iura regnis imponam. Cum dijs undique conſultabo*] *In uarijs exemplaribus uaria lectio, in nullo ſyncera. Quædam legunt, cum deo utiq; conſcientia luctabor. Alia cum deus undiq; quæ ſunt requirat.*

Cap.26. QVAE *exercendæ tranquillius ſint*] *Codex Facundi & Primitini, quæ exercendo tranquillæ ſunt. Quia calamitas eſt odiſſe & laceſſere uirtutem bonæ ſpei euitatio eſt*] *Vetus lectio, quia calamitates odiſſe & laceſſere uirtutem bonæ ſpei eiuratio eſt. Sed ne dijs quidem*] *Vide an ſit fidelior lectio, ſicut ne dijs quidem. Adulterum illum induxit & abnoctantem.*] *Obnoctantem non abnoctantem ſcripta lectio. Alius raptorum ingenuorum corruptorum & cognatorum quidem*] *Verbum, raptorem, deſideratur in exemplari Facundi ac Primitini. Veſtra tamẽ nos moneo cauſa*] *in eodem. Veſtra tamen nos mouet cauſa.*

Cap.27. *Quem uera ſcabies depaſcitur*] *Exemplar Facundi ac Primitini fera legit non uera. Exemplar Pincianum fœda rectius, ut in libro de Tranquillitate animi: Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt & tactu gaudent, & fœdam corporum ſcabiem delectat quicquid exaſperat.*

Cap.28. AVT *tam uicinæ ut nos ac ueſtra rapturæ propius acceſſerint*] *Corrige, aut iam uicinæ nos ac ueſtra tracturæ propius acceſſerint, ex eadem. Nunc in infima alliſos rapit. Cur nobis magno conſenſu uitia commendant*] *Exemplar Facundi ac Primitini, nunc in infima alliſos magno uos conſenſu in uitia rapit. Quid ſi legas non conſenſu ſed concuſſu. Ad quod uitam dirigamus licet admonitio nota ſit*] *Sic prior æditio. Caſtiga, ad quod uitam dirigamus, licet quod in ocio non ſit, ex uetere lectione.*

Cap.32. ET VVLTVM *ſuum circumferre cum toto corpore*] *Verbum, corpore, non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, ut per dictionem, toto, accipiamus, mundo ipſo. In terras defluiſſe atque ex alieno loco exiſſe*] *Scribe in terram reſluiſſe atque extraneo loco heſiſſe, ex eadem. Quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt*] *Exemplar Facundi ac Primitini, quoniam ne contemplationi quidem intendere poſſum ſine actione. Interpretationes alicuius in margine appoſitas eſſe arbitror, ut pleraq; alia. Nec ille qui ſe contemplationi inſeruit*] *Codex Facundi ac Primitini, nec ille qui cõtemplationem elegit. Sed eam qua ratione efficit firmam ſibi*] *Sic prior æditio. Idem codex, quam, agnoſcit, non qua. Nobis ſtatio eſt non portus hæc*] *Lege inuerſis dictionibus. Nobis ſtatio hæc non portus eſt, ex uetere lectione. Adijce nunc huc*] *Adijce nunc hoc, exemplar Facundi & Primitini. Quod è lege Chryſippi*] *Vetus lectio, quod de lege Chryſippi. Et hanc fugiet*] *Scribe, & hanc fugiet ſapiens, ex eodem exemplari. Quum laudet nauigationem*] *Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet nauigationem. Scribẽdum puto per tranſpoſitionem dictionum, quum ante laudaret nauigationem.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

INquirenti mihi in me, quædam uitia apparebant Serene in aperto poſita, quæ manu prehenderem, quædam obſcuriora & in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ uel moleſtiſsima dixerim, ut hoſtes uagos, & ex occaſionibus aſsiliẽtes, per quos neutrum licet, nec tanquã in bello paratum eſſe, nec tãquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo. (Quare enim non uerum ut medico fatear) me, nec bona fide liberatum his quæ timebam & oderam, nec rurſus obnoxium. In ſtatu ut non peſsimo, ita maxime querulo & moroſo poſitus ſum, Nec ægroto: nec ualeo. Non eſt quòd dicas, omniũ uirtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramẽtum & robur accedere. Nõ ignoro etiam quæ in ſpeciem laborant, dignitatem, dico & eloquentiæ famam, & quicquid

quid

quid ad alienum ſuffragium uenit, mora conualeſcere. Et quæ ueras uires parant, &
quæ ad placendum ſuco quodam ſubornantur, expectãt annos, donec paulatim co-
lorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne conſuetudo quæ rebus affert conſtan-
tiam, hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuerſa
tio amorem inducit. Hæc animi inter utrunq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad pra
ua uergentis infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quàm per partes oſten
dere. Dicam quæ accidant mihi, tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus a-
mor parſimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcu
la prolata ueſtis, non ponderibus, aut mille tormentis ſplendere cogentibus expreſ
ſa. ſed domeſtica, & uilis, nec ſeruata, nec ſumenda ſollicite. Placet cibus, quem nec
parẽt familiæ, nec † ſpectẽt, nõ ante multos paratus dies, nec multorũ manibus mini *al. expectent*
ſtratus, ſed parabilis faciliſq;, nihil habens accerſiti precio ſiue ubilibet non defutu-
rus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet mini-
ſter incultus & rudis uernula, argentum graue ruſtici patris, ſine ullo opere & nomi
ne artificis: & menſa non uarietate macularum conſpicua, nec per multas elegan-
tium dominorum ſucceſsiones ciuitati nota, ſed in uſum poſita, quæ nullius conuiuę
oculos, nec uoluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene iſta placuerũt, præ
ſtringit animũ apparatus alicuius pædagij, diligentius quàm iã intra priuatũ larẽ ue
ſtita & auro culta mancipia, & agmen ſeruorũ nitentium. Iam domus etiam † quæ *al. qua*
calcatur precioſa, & diuitijs per omnes angulos diſsipatis, tecta ipſa fulgentia, & † *al. aſſectator*
aſſentator comesq; patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad i-
mum aquas, & circunfluentes ipſa conuiuia, quid epulas loquar, cæna ſua dignas?
Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu uenientem, multo ſplendore luxuria &
undiq; circumſonuit. Paulum titubat acies, facilius aduerſus illam animum quàm
oculos attollo. Recedo itaq; non peior, ſed triſtior. Nec inter illa friuola mea † tam al *al. cum*
tus incedo, tacitusq; morſus ſubit, & dubitatio nũquid illa meliora ſint, nihil horum
me mutat, nihil tamen non concutit. Placet uim præceptorum ſequi, & in mediam
ire Rempub. Placet honores faſceſq;, non purpura aut † aureis uirgis adductum ca *al. aut uirgis*
peſſere, ſed ut amicis propinquiſúe, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortali-
bus paratior, utiliorq; ſim, propius poſitus, ſequor Zenonem, Cleanthem, Chryſip-
pum, quorum tamen nemo ad Rempub. acceſsit, & nemo non † omiſit. Ad quam *al. miſit*
cum animum inſolitum arietari permiſi, ubi aliquid occurrit, aut indignum (ut in
omni uita humana multa ſunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis
res non magno æſtimandæ popoſcerunt, ad ocium conuertor: & quemadmodum
pecoribus fatigatis quoque uelocior domum gradus eſt, placet intra parietes ſuos
uitam coercere, Nemo ullum auferat diem, nihil dignum tanto impendio reddi tu-
rus, ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem ſpectet.
Ametur expers publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit
animũ, aculeos ſubdiderũt exempla nobilia, proſilire libet in forũ, cõmodare alteri
uocem, alteri operam, etſi nihil profuturam, tamẽ conaturã prodeſſe, † alterius coer *al. alicuius*
cere in foro ſuperbiã, male ſecundis rebus elati. In ſtudijs puto mehercule melius eſ
ſe res ipſas intueri, & harum cauſa loqui, cæterũ uerba rebus permittere, ut quà du-
xerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſeculis duratura componere?
Vis tu † non id agere, ne te poſteri taceant? Morti natus es, minus moleſtiarum ha- *al. nunc*
bet funus tacitum. Itaq; occupandi temporis cauſa in uſum tuum, nõ in prę coniũ ali
quid ſimplici ſtilo ſcribe. Minore labore opus eſt ſtudentibus in diem. Rurſus ubi ſe
animus † cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in uerba eſt, altiusq; ut † ſpi *al. cogitatio-num*
rare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatẽ rerũ † exit oratio, oblitus tum legis preſsioriſq; *al. ſperare,*
iudicij ſublimius feror, & ore non tantũ meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omni *al. exigitur*
bus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas, cũ ne paulatim defluam uereor,
aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit, quàm
quod prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio fauor of-
ficit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe perueniſſe, niſi

quædam in ſe diſsimulaſſent,quædam apertis oculis tranſiliſſent. Nõ eſt enim quòd magis aliena iudices adulatione perire,quàm noſtra.Quis ſibi uerum dicere auſus

d. laudantium eſt: Quis non inter † adulantium,blandientiumq; poſitus greges, plurimum tamen ſibiipſe aſſentatus eſt?Rogo itaq; ſi quod habes remedium,quo hanc fluctuationem meam ſiſtas,dignum putes me,qui tibi tranquillitatem debeam, non eſſe periculoſos motus animi,nec quicquam tumultuoſi afferentis ſcio. Vt uera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam,non tempeſtate uexor,ſed nauſea.Detrahe ergo quicquid hoc eſt mali,& ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

De ſtabilitate mundi. CAP. II.

QVæro mehercule iamdudum Serene ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo, quàm eorum, qui ex longa & graui ualetudine expliciti,motiunculis,leuibusq; interim offenſis perſtringuntur,& cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, medicisq; iam ſani manum porrigunt,& omnem calorem corporis ſui calumniantur.Horum Serene non parum ſanum eſt corpus,ſed ſanitati parum aſſueuit.Sic eſt quidam tremor etiam tranquilli maris,aut lacus qui ex tempeſtate requieuit.Opus eſt itaq; nõ illis durioribus,quæ etiam tranſcurrimus,ut alicubi obſtes tibi,alicubi iraſcaris,alicubi inſtes grauius,ſed illud quod ultimum uenit,ut fidẽ tibi habeas,& recta ire uia te credas,nihil auocatus trãſuerſis multorum ueſtigijs paſsim diſcurrentiũ,& quorundam circa ipſam errãtium uiam.Quod deſideras autem, magnum & ſummum, eſt,deoq; uicinum,non concuti.Hanc ſtabilem animi ſedem,Græci εὐθυμίαν uocant, de qua Democriti uolumen egregium eſt:Ego tranquillitatem uoco, nec enim imitari & transferre uerba ad illorum formam neceſſe eſt. Res ipſa de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt,quod appellationis Græcæ uim debet habere,non faciem. Ergo quærimus quomodo animus ſemper æqualis,ſecundoq; curſu eat, propiciusq; ſibi ſit,& ſua lætus aſpiciat,& hoc gaudium non interrumpat,ſed placido ſtatu maneat,nec attollens ſe unquã,nec deprimens.Id tranquillitas erit. Quomodo ad hãc perueniri poſsit,in uniuerſum quæramus.Sumes tu ex publico remedio quantum uoles.Totum interim uitium in medium protrahendum eſt,ex quo cognoſcet quiſque partem ſuam. Simul tu intelliges quanto minus negocij habeas cum faſtidio tui,quàm hi quos ad profeſsionem ſpecioſam alligatos,& ſub ingenti titulo laborantes,in ſua ſimulatione pudor magis quàm uoluntas tenet.Omnes in eadem cauſa ſunt,& hi qui leuitate uexantur,ac tedio,aſsiduaq; mutatione propoſiti, quibus

d. ocientur. ſemper magis placet, quod reliquerunt, & illi qui marcent & † oſcitant.Adijce illos,qui non aliter quàm quibus difficilis ſomnus eſt uerſant ſe,& hoc atque illo modo componunt,donec quietem laſsitudine inueniant, ſtatum uitæ ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſsime manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit.Adijce & illos,qui non inconſtantiæ uitio,parum leues ſunt, ſed inertia. Viuunt,non quomodo uolunt, ſed quomodo cœperunt.Innumerabiles deinde proprietates ſunt,ſed unus effectus uitij,diſplicere ſibi:hoc oritur

d. intemperie ab † intemperantia animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, ubi aut non audent,quantum concupiſcunt,aut non conſequuntur,& in ſpem toti prominent,ſemper inſtabiles mobilesq; ſunt. Quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad uota ſua.Omni uita pendent,& inhoneſta ſe ac difficilia docent,coguntq; & ubi ſine præmio labor eſt,torquet illos irritum dedecus & dolent ſe praua fruſtra uoluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſurrepitq; illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt,& cunctatio uitæ,parum ſe explicantis, & inter deſtituta uota torpentis animi ſitus.Quæ omnia grauiora ſunt, ubi odio infelicitatis operoſæ ad ocium profugerunt,& ad ſecreta ſtudia: quæ pati non poteſt animus ad ciuilia erectus, agendiq; cupidus,& natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habẽs: ideoq; detractis oblationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert,inuitus aſpicit ſe, ſibi relictus.Hinc illud eſt tedium;

& diſ-

& diſplicentia ſui,& nuſquā reſidentis animi uolutatio,& ocij ſui triſtis atq; ęgra pa- *diſplicentia*
tientia, utique ubi cauſas fateri pudet, tormenta introrſus egit uerecundia, in an-
guſto incluſæ cupiditates ſine exitu ſeipſæ ſtrangulant. Inde mœror marcorq; & mil
le fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpenſam, deplorata, triſtem, Inde
ille affectus ocium ſuum deteſtantium, quærentiumq; nihil ipſos habere, quod agāt,
& alienis incrementis inimiciſsima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia, & o-
mnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auerſatio
ne alienorum proceſſuum, & ſuorum deſperatione, obiraſcens fortunæ animus, &
de ſeculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ, dum tædet ſui
pigetq;. Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. Grata omnis
illi excitādi ſe, † abſtrahendiq; materia eſt, gratior quibuſq; peſsimis ingenijs, quæ *al. attollēdiq;*
occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appe-
tunt, & tactu gaudent, & fœdam corporū ſcabiem delectat, quicquid exaſperat: non
aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt, uolu
ptati eſſe laborem uexationemq;. Sunt enim quædam quæ corpus quoque noſtrum
cum quodam dolore delectant, ut uerſare ſe & † mutare nondum feſſum latus, & a- *forte, motare*
lio atq; alio poſitum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles eſt, modo pronus, mo
do ſupinus, in uarios habitus ſeipſe componens. Quod propriū ægri eſt, nihil diu pa
ti, & mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur uagæ, & litto
ra pererrātur, & modo mari ſe, modo terra experitur, ſemper pręſentibus infeſta leui
tas. Nunc Campaniam petamus, iam delicata faſtidio ſint, inculta uideantur. Bru-
tios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamē inter deſerta amœni requiratur,
in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſqualore releuentur. Tarētum pe
tatur, laudatusq; portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiquæ ſatis opulen
ta turbæ. Iam flectamus curſum ad urbem, nimis diu à plauſu & fragore aures uaca-
uerunt. Iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacu-
la ſpectaculis mutātur. Vt ait Lucretius, hoc ſe quiſq; modo ſemper fugit. Sed quid
prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & urget grauiſsimus comes. Itaque ſcire de-
bemus, non locorum uitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad o-
mne tolerandum, nec laboris patiētes, nec uoluptatis, nec noſtræ, nec ullius rei diu-
tius. Hoc quoſdam egit ad mortem quod propoſita ſæpe mutando, in eadem reuol-
uebantur, & non reliquerant nouitati locū. Faſtidio illis eſſe cœpit uita & ipſe mū-
dus, & ſubit illud rabidarum delitiarum, quouſq; eadem?

De exercitatione animi. CAP. III.

ADuerſus hoc tedium quo auxilio putem utēdum, quæris. Optimum erat (ut ait
Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officijs ciuilibus ſe deti
nere. Nam ut quidam ſole & exercitatione & cura corporis diem educunt, Athle-
tisq; utiliſsimum eſt, lacertos ſuos, roburq; cui ſe uendicauerunt, maiore temporis *alias: & exer-*
parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere *citatione curā*
eſſe longe pulcherrimum eſt. Nam cum utilem ſe efficere ciuibus mortalibusq; pro *corporis edu-*
poſitū habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in medijs ſe officijs poſuit, commu *cunt*
nia priuataq; pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominū
ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta ſimpli
citas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, à foro qui-
dem & publico recedendum eſt, ſed habet, ubi ſe etiam in priuato lare explicet ma
gnus animus. Nec ut leonū animaliumq; impetus, caueis coercetur, ſic hominum *alia exempla-*
quorū maxime in ſeductu actiones ſunt, ita tamen † delituerit, ut ubicunq; ocium ſu *ria in plurali*
um abſconderit, prodeſſe uelit ſingulis & uniuerſis, ingenio, uoce, conſilio. Nec e- *numero omnia*
nim is ſolus Reipub. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace bel- *hæc habent*
loq; cenſet, ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum *al. inſtituit,*
inopia, uirtute † inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamq; curſum ruentes pren *qui animos ad*
ſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negocium agit. *pecuniam*
An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeunti- *Vide Scholia*

bus aſſeſſoribus uerba pronunciat, quàm qui docet quid ſit iuſticia, quid pietas, quid
ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quan-
tum bonum ſit bona conſcientia. Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxe-
ris officijs, non deſerueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille ſolus militat,
qui in acie ſtat, & cornu dextrum læuumq; defendit, ſed qui portas tuetur, & ſtatio-
ne minus periculoſa, non ocioſa tamen fungitur, uigiliasq; ſeruat, & armamentario
præeſt. Quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum ueniūt.
Si te ad ſtudia reuocaueris, omne uitæ faſtidium effugeris, nec noctem fieri optabis
tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs ſuperuacuus, multos in amicitiam attrahes,
affluetq; ad te optimus quiſque. Nunquam enim quamuis obſcura uirtus latet, ſed
mittit ſui ſigna. Quiſquis dignus fuerit, ueſtigijs illam colliget. Nam ſi omnem con-
uerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, uiuimusq; in nos tantū con
uerſi, ſequitur hanc ſolitudinem omni ſtudio carentem inopia rerum agendarum.
Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas con-
tra difficultates locorum ducere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura
al. conſuman-dum † conſumendum dedit. Alij parce illo utimur, alij prodige: alij ſic impendimus, ut
poſsimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius
eſt ſæpe, quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumētum, quo ſe pro-
bet diu uixiſſe, præter ætatem. Mihi chariſsime Serene nimis uidetur ſubmiſiſſe tem
poribus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando ce-
dendum, ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſigni, ſalua militari dignitate. Sanctiores
tutioresq; ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti fa-
ciendum, ſtudioſoq; uirtutis, ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem,
non ſtatim auerſus inermisq; fugiat, latebras quærens, quaſi ullus locus ſit, quò non
poſsit fortuna perſequi. Sed parcius ſe † inſerat officijs, & cum delectu inueniat
al. ingerat, for-te, ingerat aliquid, in quo utilis ciuitati ſit. Militare non licet, honores ſpectet: priuato uiuen-
dum eſt, ſit orator: ſilentium indictum eſt, tacita aduocatione ciues iuuet: periculo-
ſum etiam ingreſſu forum eſt, in domibus, ſpectaculis, in conuiuijs, bonum contu-
bernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſit, ho
minis exerceat. Ideo magno animo nos non unius urbis mœnibus cluſimus, ſed in
totius orbis commercium emiſimus. Patriamq; nobis mundum profeſsi ſumus, ut
liceret latiorem uirtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohi-
beris, aut comitijs, reſpice poſt te, quantum latiſsimarum regionum pateat, quātum
populorum. Nunquam tibi ita magna pars obſtruetur, ut non maior relinquatur.
Sufes, cōſul, lin-gus Pœnorū. Sed uide ne totum iſtud uitium tuum ſit. Non uis enim niſi conſul, aut prytanes, aut
ceryx, aut ſufes adminiſtrare Rempub. Quid ſi militare nolis, niſi imperator aut tri
al. triarios bunus? etiam ſi alij primam frontem tenebūt, te ſors inter † gregarios poſuit, inde uo
ce, adhortatione, exemplo, animo, milita. Præciſis quoque manibus, ille in prælio
inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam
al. clames: facies, ſi à prima te Reipub. parte fortuna ſubmouerit, ſtes tamen, † clamore iuues:
ſi quis fauces oppreſsit, ſtes tamen, & ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ci-
uis boni. Auditu enim, uiſu, uultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuq; ipſo prodeſt.
Vt ſalutaria, quæ citra guſtum tactumq; odore proficiunt, ita uirtus utilitatē etiam
ex lōginquo & latens fundit, ſiue potitur & fruitur ſuo iure, ſiue precarios habet ac-
ceſſus, cogiturq; uela contrahere, ſiue ocioſa mutaq; eſt, & anguſto circumſcripta, ſi
ue adaperta, in quocunq; habitu eſt, prodeſt. Quid tu parum utile putas exemplum
al. inquā opti-mum eſt, miſ-cere. bene quieſcentis? Longe † itaque optimum miſcere ocium rebus, quoties actuoſa ui
ta impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nūquam enim uſq;
eo interclusa ſunt omnia, ut nulli actioni honeſtæ locus ſit. Nunquid potes inuenire
urbem miſeriorem, quàm Athenienſium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerēt?
mille trecentos ciues, optimum quemq; occiderant. Nec finem ideo faciebat, ſed i-
ritabat ſeipſam ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos religioſiſsimum iudicium,
in qua ſenatus, populusq; ſenatui ſimilis coibat, quotidie carnificum triſte colle-
gium,

gium,& infelix curia tyrannis anguſta. Poterat ne illa ciuitas conquieſcere, in qua
tot tyranni, quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem ulla recipiendæ libertatis animis
poterat offerri, nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam uim malorũ. Vnde
enim miſeræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tñ in medio erat,& lugẽtes patres cõ
ſolabatur,& deſperantes de Repub. exhortabatur,& diuitibus opes ſuas †mœrenti *al. metuẽtibus*
bus exprobrabat ſerã periculoſæ auariciæ pœnitentiã,& imitari uolentibus magnũ
circumferebat exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen
Athenæ ipſæ in carcere occiderunt,& qui tutò inſultauerat agmini tyrannorũ, eius
libertatem libertas non tulit, ut ſcias & in afflicta Repub. eſſe occaſionem ſapienti
uiro ad ſe proferendum,& in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia ui
tia inermia regnare. Vtcunq; ergo ſe Reſpub. dabit, utcunq; fortuna permittet, ita
aut explicabimus nos, aut cõtrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpe/
bimus. Imò ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminentibus, armis & cathenis cir/
cumfrementibus non alliſerit uirtutẽ, nec abſconderit. Non enim debet ſeruãtem ſe
obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, †malle eſſe ſe mortuũ, quàm nõ uiuere. *al. male eſſe ſe,*
Vltimum malorũ eſt, ex uiuorum numero exire, antequam moriaris, ſed faciẽdum *quàm uiuere*
erit, ſi in Reipub. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uẽdices, *mortuum*
nec aliter quàm in periculoſa nauigatione ſubinde portum petas, nec expectes do/
nec res te dimittant, ſed ab ipſis teipſe disiungas. Inſpicere autem debemus pri/ CAP. IIII.
mum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorum cauſa, aut
cũ quibus agendũ eſt. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare. Quia ferè plus no/
bis uidemur poſſe quàm poſsimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patri-
monio ſuo plus imperauit, quàm ferre poſsit: alius infirmũ corpus laborioſo †oppreſ *al. preßit*
ſit officio. Quorundã parũ idonea eſt uerecundia rebus ciuilibus, quæ firmam fron-
tem deſiderant, quorundã contumacia nõ facit ad aulam. Quidã non habẽt iram in
poteſtate,& illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidam urbanita
tem neſciunt cõtinere, nec periculoſis abſtinẽt ſalibus. Omnibus his utilior negocio *al. nocituræ li*
quies eſt. Ferox impatiensq; natura irritamẽta †nocitura libertati euitet. Aeſtimã/ *bertatis*
da ſunt deinde ipſa quæ aggredimur,& uires noſtræ cũ rebus quas tentaturi ſumus CA. V.
cõparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe uiriũ in †actore, quàm in pondere. Neceſſe
eſt opprimant onera, quæ ferẽte maiora ſunt. Quædã præterea nõ tam magna ſunt *forte, latore. ſe*
negocia, quàm fœcunda, multumq; negociorũ ferunt. Et hæc fugienda ſunt, ex qui/ *quitur enim,*
bus noua occupatio multiplexq; naſcetur. Nec accedẽdum eò, unde liber regreſſus *quæ ferẽte ma*
non ſit. His admonenda manus eſt, quorum finẽ, aut facere, aut ſperare poſsis. Certe *iora ſunt.*
relinquẽda quæ latius actu procedunt, nec ubi propoſueris deſinunt. Hominum CA. VI.
quoq; delectus habendus eſt, an digni ſint, quibus partem uitæ noſtræ impẽdamus,
an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam ultro officia noſtra nobis im-
putant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem ſe iturũ ad eum, qui ſibi nil pro hoc
debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum offi/
cijs †paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quaſi in alienũ ho *al. pares men/*
norem intẽperantes ſint, †deinde illi ſunt teſtes ſpectatoresq;. Nõ delectabit popina *ſæ*
ſecreta. Conſiderandũ eſt, utrum natura tua agendis rebus, †an ocio, ſtudio, contem *al. Deme illis*
plationiq; aptior ſit,& eò inclinãdum, quò te uis ingenij defert. Iſocrates Ephorũ in- *teſtes &c.*
iecta manu à foro ſubduxit, utiliorem componendis monimẽtis hiſtoriarum ratus. *al. an ocioſo*
Mala enim reſpondent coacta ingenia, reluctante natura irritus labor eſt. *ſtudio &c.*

De his quæ animum delectant,& de commodis amicitiæ,&
quòd amicus cupiditate uacuus eligatur. CAP. VII.

NIhil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantũ bonum
eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorũ
cõſcientiam minus quàm tuam timeas, quorũ ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia
conſiliũ expediat, hilaritas triſticiã diſsipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet
uacuos, quantũ fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia,& in pro
ximum quemq; tranſiliunt,& cõtactu nocent. Itaq; ut in peſtilentia cauendũ eſt, ne

corruptis iam corporibus,& morbo flagrantibus aſsideamus, quia pericula trahe-
mus,afflatuq́ ipſo laborabimus:ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operã,
ut quàm minime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere, nec
hoc præceperim tibi,ut neminem niſi ſapientem ſequaris,aut attrahas. Vbi enim i-
ſtum inuenies,quem tot ſeculis quærimus? Pro optimo eſt minime malus. Vix tibi
eſſet facultas delectus felicioris,ſi inter Platonas & Xenophontas,& illum Socrati
ci fœtus prouẽtum bonos quæreres,aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis,quæ
plerosq́ dignos tulit,qui Catonis ſeculo naſcerentur, ſicut multos peiores,quàm un
quam aliàs maximorumq́ molitores ſcelerum. Vtraq́ enim turba opus erat,ut Ca-
to poſſet intelligi, habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret, & malos in qui-
bus uim ſuam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egeſtate minus faſtidioſa
fiat electio. Præcipue tamen uitentur triſtes,& omnia deplorãtes,quibus nulla non
cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, trãquillitati tamen
inimicus eſt comes perturbatus,& omnia gemens.

De mutatione animi. CAP. VIII.

TRanſeamus ad patrimonia,maximã humanarum ęrumnarum materiam. Nam
ſi omnia alia quibus angimur cõpares,mortes,ægrotationes, metus, deſideria,
dolorũ laborumq́ patientiam,cum ijs quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc
pars multũ prægrauabit. Itaque cogitandum eſt,quanto leuior dolor ſit non habere
quàm perdere,& intelligemus paupertatem eo minorem tormentorum,quo mino
rem damnorũ eſſe materiam. Erras enim ſi putas animoſius detrimenta diuites fer-
re. Maximis minimisq́ corporibus par eſt dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non
minus moleſtũ eſſe caluis quàm comatis pilos uelli. Idẽ ſcias licet de pauperibus lo-
cupletibusq́,par illis eſſe tormentũ. Vtriſq́ enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſen-
ſu auelli poteſt. Tolerabilius autẽ eſt,ut dixi,faciliusq́ non acquirere,quàm amitte-
re. Ideoq́ lætiores uidebis quos nunquam fortuna reſpexit,quàm quos deſeruit. Vi
dit hoc Diogenes,uir ingẽtis animi,& effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud pau-
pertatẽ,inopiã,egeſtatem uoca,& quod uoles ignominioſum ſecuritati nomen im-
pone. Putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat:
Aut ego fallor, aut regnũ eſt,inter auaros,circumſcriptores,latrones,plagiarios,u-
nũ eſſe,cui noceri non poſsit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat,poteſt idem du-
bitare & de deorũ immortalium ſtatu,an parum beate degant, quod illis non præ-
dia,nec horti ſint,nec alieno colono rura precioſa,nec grande in foro fœnus. Nõ te
pudet,quiſquis diuitijs adſtupes? Reſpice agedum mundũ, Nudos uidebis deos,om
nia dantes,nihil habentes. Hũc tu pauperẽ putas,an dijs immortalibus ſimilem,qui
ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorẽ tu Demetrium Pompeianum uocas, quem nõ
puduit locupletiorem eſſe Pompeio? Numerus illi quotidie ſeruorũ, uelut impera-
tori exercitus,referebatur,cui iamdudũ diuitiæ eſſe debuerant, duo uicarij & cella
laxior. At Diogeni ſeruus unicus fugit,nec eũ reducere cum monſtraretur,tanti pu
tauit. Turpe eſt,inquit,Manen ſine Diogene poſſe uiuere,Diogenem iam ſine Ma-
ne nõ poſſe. Videtur mihi dixiſſe,Age tuum negocium fortuna, nihil apud Dioge-
nem iam tuũ eſt. Fugit mihi ſeruus,imò liber abijt. Familia ueſtiariũ petit uictumq́.
Tot uentres auidiſsimorũ animaliũ tuendi ſunt. Emenda ueſtis,& cuſtodiẽdæ rapa
ciſsimæ manus,& flentiũ deteſtantiumq́ miniſterijs utendum. Quanto ille felicior,
qui nihil ulli debet, niſi quod facillime negat ſibi. Sed quoniã nõ eſt tantum roboris
nobis,anguſtanda certe ſunt patrimonia,ut minus ad iniurias fortunę ſimus expo-
al. in bello ſiti. Habiliora ſunt corpora † puſilla,quæ in arma ſua contrahi poſſunt, quàm quæ ſu
perfunduntur,& undiq́ magnitudo ſua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ mo-
dus eſt,qui nec in paupertatem cadit,nec procul à paupertate diſcedit.

De uana gloria remouenda. CAP. IX.

PLacebit aũt hæc nobis menſura,ſi prius parſimonia placuerit,ſine qua nec ullæ o-
pes ſufficiũt,nec ullæ non ſatis patent,præſertim cum in uicino remedium ſit, &
poſsit ipſa paupertas in diuitias ſe,aduocata frugalitate, conuertere. Aſſueſcamus
à nobis

à nobís remouere pompã, † & uſu rerum ornamẽta metiri. Cibus famẽ domet, po- *al. & uſus re-*
tio ſitím, libído qua neceſſe eſt effluat. Diſcamus membris noſtris † inuitis cultũ ui- *rum non orna*
ctumq; non ad noua exempla componere, ſed ut maiorum ſuadẽt mores. Diſcamus *menta metiri:*
continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracũdiam lenire, pau- *al. inniti:*
pertatem æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, etiam ſi nos pudebit deſiderijs
naturalibus paruo parata remedia adhibere, ſpes effrẽnatas, & animum in futura e-
minentẽ uelut ſub uinculis habere, id agere, ut diuitias à nobis potius quàm à fortu-
na petamus. Non poteſt, inquam, tanta uarietas & iniquitas caſuum ita depelli, ut
non multum procellarũ irruat magna armamenta pãdentibus: cogẽdæ in arctum
res ſunt, ut tela in uanum cadãt, Ideoq; exilia interdum calamitateſq; in remedium
ceſſere, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt, ubi parum audit præcepta
animus, nec curari † mollius poteſt. Quid ni, conſulitur? ſi & paupertas & ignomi- *al. melius*
nioſa rerum euerſio adhibetur, malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare
poſſe ſine populo, & ſeruis paucioribus ſeruiri, & ueſtes parare in quod inuẽtæ ſunt,
habitare contractius. Non in curſu tantum circiq; certamine, ſed in his ſpacijs uitæ
interius flectendum eſt. Studiorum quoq;, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu ra-
tionem † habet, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, *forte, habebo*
quarum dominus uix tota uita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, nõ in-
ſtruit, multoq; ſatius eſt paucis te autoribus tradere, quàm errare per multos. † Qua *Vide ſcholia*
draginta milia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ mo-
numentum. alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum curæq; egregium id
opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò ne ſtudio
ſa quidẽ quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſq;
ignaris etiam ſeruilium literarum, libri nõ ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum
ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Ho
neſtius, inquis, in hos impẽſas quàm in Corinthia pictaſq; tabulas effuderim. Vitio-
ſum eſt ubique quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore
atque ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum autorum aut im-
probatorũ, & inter tot milia librorum oſcitanti. cui uoluminum ſuorum frontes ma-
xime placẽt, tituliq́ue? Apud deſidioſiſſimos ergo uidebis quicquid orationũ hiſto
riarumque eſt, & tecto tenus extructa loculamẽta. Iam enim inter balnearia & ther
mas, bibliotheca quoque, ut neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſce-
rem plane, ſi e ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cum ima-
ginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum
comparantur.

De aduerſitate ferenda. CAP. X.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti uel publica fortuna,
uel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita
compeditos. primo ægre ferre onera, & impedimenta crurium, deinde ubi non indi
gnari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, cõſuetudo facile. In-
uenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remiſſiones, & uoluptates, ſi uol-
ueris malam putare uitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine
de nobis natura meruit, quàm cum ſciret quibus ærũnis naſceremur, calamitatum
mollimentum conſuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiſſima adducens.
Nemo duraret ſi rerum aduerſarum eandem uim aſſiduitas haberet, quam primus
ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, & laxa, alio-
rum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia uniuerſos circumdedit, alli-
gatiq; ſunt etiam qui alligauerũt. Niſi tu forte leuiorẽ in ſiniſtra cathenã putas. Ali-
um honores, alium opes uinciunt. Quoſdã nobilitas, quoſdam humilitas præmit,
quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdam ſua, quoſdam exilia uno lo
co tenent, quoſdam ſacerdotia. Omnis uitæ ſeruitiũ eſt. Aſſueſcẽdum itaq; conditio-
ni ſuæ, & quàm minimũ de illa querendũ, & quicquid habet circa ſe cõmodi, appre
hẽdẽdũ eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat.

Exiguæ ſæpe aræ in multos uſus deſcribentis arte patuére, & quamuis anguſtū pedē diſpoſitio fecit † habitaculū. Adhibe rationem difficultatibus, poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia † rite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in uicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeiq́ʒ noſtræ alludentia ſequamur. Sed ſciamus omnia æque leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter uana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa uidebantur, prærupta ſunt? Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunā ſuam quāmaxime poterunt in planū deferēdo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendū ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere, Sed hoc ipſum teſtantur maximum onus ſuū eſſe, quod alijs graues eſſe cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed ſuffixos, iuſticia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad ſequentes caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeāt. Nihil tam æquè hos ab his animi fluctibus uendicauerit, quàm ſemper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos quidem ultro citra extrema hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, ſed finitæ non in immenſum incertumq́ʒ producent.

al. habitabilē

al. ſcite

CAP. XI.

al. imperfectos

Ad † imperitos & mediocres, & male ſanos hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timide, nec pedetētim ambulādum eſt. Tanta enim fiducia ſui eſt, ut obuiam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco ulli ceſſurus ſit, nec habet ubi illā timeat, quia non mancipia tantum poſſeſſionesq́ʒ & dignitatem, ſed corpus quoq́ʒ ſuum & oculos, & quicquid eſt chariorem uitam facturum, ſeq́ʒ ipſum inter precaria numerat, uiuitq́ʒ ut cōmodatus ſibi, & repoſcētib⁹ ſine triſticia redditurus. Nec ideo eſt uilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe, ſed omnia tam diligēter faciet, tam circumſpecte, quàm religioſus homo ſanctusq́ʒ ſolet rueri fidei commiſſa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, ſed dicet, gratias ago pro eo quod poſſedi, habuiquè. Magna quidem res tuas mercede colui, ſed quia imperas, illas do, cedo gratus libēsq́ʒ. Si quid habere me tu uolueris, etiam nunc ſeruabo, ſi aliud placet, ego uero faciam. Signatumquè argentum, domum, familiamquè meam reddo, reſtituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus, Recipe animum meliorem quàm dediſti, non tergiuerſor nec refugio, paratum habes à uolente, quod non ſentienti dediſti, Aufer. Reuerti unde ueneris, quid graue eſt? Male uiuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaque primum rei precium detrahendum eſt, & ſpiritus inter ſeruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuiſos habemus, ſi omni modo uitam impetrare cupiunt, fauemus ſi contemptum eius præ ſe ferunt. Idem euenire nobis ſcias. Sæpe enim cauſa moriendi eſt timide mori, fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quo, inquit, te reſeruem malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia neſcis prebere iugulum. † Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſe recipis. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine uiuo faciet. Atqui ſcit hoc ſibi cum conciperetur ſtatim condictum, uiuet ad formulam, & ſimul illud quoque eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eueniunt ſubitum ſit. Quicquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet, qui àd præparatos expectantesquè nihil afferūt noui, ſecuris & beata tantum ſpectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quàm tumultuoſum me contubernium natura † duxiſſet. Totiēs in uicinia mea cōclamatū eſt, totiens præter limē immaturas exequias fax cereusq́ʒ præceſſit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor ſonuit. Multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum cōtraxerat, nox abſtulit, & uinctas ad ſodalitiū manus copulatas intercidit. † Miror aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemp errauerūt? Magna pars hominum eſt, quæ nauigatura de tempeſtate non cogitat. Nunquā me in bona re, mali pudebit autoris. Publius tragicis

al. At tu etiam uiues.

al. cluſiſſet.

al. Mirer

tragicis comicisq́; uehementior ingenijs quotiens mimicas ineptias, & uerba ad ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum † ſiparijs fortiora, & hoc ait. Cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia eſt, ſic aſpexerit, tanquam illis liberum & ad ſe iter ſit, multo ante ſe armabit quàm petatur. Sero animus ad periculorum patientiam poſt pericula inſtruitur. Nō putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturum crediddiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt diuitię quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cuius nō prætextam & augulare, & lora † patricia, & ſordes comitentur, & exportatio, notæ & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt, cui nō parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed horæ momentum intereſt inter † ſolum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnē conditionem uerſabilem eſſe, et quicquid in ullum incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui cum † Granius, uetus cognatus, hoſpes nouus, aperuiſſet Cæſaris domum ut ſuā clauderet, defuit panis & aqua: cum tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mēdicauit ſtillicidia, famē ac ſiti perijt, in palatio † cognata, dum illi hæres publicū funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tā uniuerſis, quàm Seianus? Quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: in quē quicquid congeri poterat, dij homines q́; cōtulerāt, ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex traheret. Rex es, non ad Crœſum te mittā, † qui rogum ſuum deſcendit iuſſus, & extingui uidit, factus non regno tantum, ſed etiā morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, ſpectauit. Ptolomæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias uidimus. Alter in exilium miſſus eſt: alter ut meliore fide † mitteretur optabat. In tāta rerum ſurſum ac deorſum euntium uerſatione, ſi non quicquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te uires rebus aduerſis, quas infregit, quiſquis prior uidit. Proximum ab hiis erit, ne aut in ſuperuacuis, aut ex ſuperuacuo laboremus, ne aut quæ non poſſumus conſequi cōcupiſcamus: aut adepti, cupiditatum uanitatem noſtrarum ſero poſt multum pudorem intelligamus. Id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Fere enim ex his triſticia ſequitur, ſi aut nō ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

al. ſipario

& primitiæ

al. ſolium & aliena genua

al. Caius

al. cognati

forte, qui rogum ſuum, & incendi iuſſus, & extingui uidit, ex Herodoti primo.

al. mereretur.

De uagationibus contra propoſitum. CAP. XII.

CIrcumcidenda eſt cōcurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negocijs offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid cogitas? Reſpondebit tibi, Non mehercule ſcio, ſed aliquos uidebo, aliquid agam. Sine propoſito uagantur quærentes negocia, nec quæ deſtinauerunt agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis uanusque curſus eſt, qualis formicis per arbuſta repentibus, quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimilem uitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quaſi ad incendium currentium miſereberis, uſque eo impellunt obuios, & ſe alioſque præcipitant, cum interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, aut iudicium ſæpe litigantis, aut ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & ipſi tulerint, deinde domum cum ſuperuacua redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, ubi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa ueſtigia. Omnis itaque labor aliquò referatur, aliquò reſpiciat. Non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius uanitatē capta mens nōn coarguit. Eodem modo unumquemq; ex his qui ad augendū turbā exeunt, inanes & leues cauſæ per urbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus illiſus † nomenclator perſalutauit, à multis excluſus,

al. nomenclatores

neminem

neminē ex omnibus difficilius domi quàm ſe conuenit.Ex hoc malo dependet illud
al. teterrimum † temerarium uitium,auſcultatio,& publicorum ſecretorumq; inquiſitio, & multa-
rum rerum ſcientia,quæ nec tuto narrantur,nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum pu-
to Democritum ita cœpiſſe, Qui tranquille uolet uiuere,nec priuatim agat multa,
nec publice.Ad ſuperuacua ſcilicet referens. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim &
publice non tantū multa,ſed innumerabilia agēda ſunt. Vbi uerò nullum officium
ſolemne nos citat,inhibendæ actiones ſunt.

De uarietate fortunæ. CAP. XIII.

NAm qui multa agit,ſæpe fortunæ poteſtatē ſui facit,quàm tutiſſimū eſt raro ex
periri,cæterū ſemper de illa cogitare debemus,& ſibi nihil de fide eius promit-
tere.Nauigabo,niſi ſi quid inciderit,& prætor fiā, niſi ſi quid obſtiterit, & negocia-
tio mihi reſpondebit, niſi ſi q̄d interuenerit.Hoc eſt,quare ſapienti nihil contra opi
nionem dicamus accidere.Non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus.
Nec illi omnia ut uoluit cedunt,ſed ut cogitauit.In primis autem cogitauit aliquid
poſſe propoſitis ſuis reſiſtere.Neceſſe eſt autē leuius ad animum peruenire deſtitu
tæ cupiditatis dolorem,cui ſucceſſum non utiq; promiſeris.

De minatione mortis. CAP. XIIII.

FAciles etiam nos facere debemus,ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, trāſea
mus in ea,in quæ nos caſus deduxerit,nec mutationes aut conſilij aut ſtatus perti
meſcamus,dummodo nos leuitas inimiciſſimum quieti uitium non excipiat.Nā &
pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit,cui fortuna ſæpe aliquid extorquet,& leui
tas multo grauior,nuſquam ſe continens. Vtrumq; infeſtum eſt tranquillitati, & ni
hil mutare poſſe,& nihil pati, Vtiq; animus ab omnibus externis in ſe reuocandus
eſt,ſibi confidat,ſe gaudeat,ſua ſuſpiciat,recedat quantum poteſt ab alienis,& ſe ſi-
bi applicet,damna non ſentiat,etiam aduerſa benigne interpretetur.Nūciato nau-
fragio,Zeno noſter cum omnia ſua audiret ſubmerſa,Iubet,inquit, me fortuna ex-
peditius philoſophari.Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortē, & qui-
al. En uena ſang. dem inſepultam.Habes,inquit,cur,tibi placeas,† hemina ſanguinis,in tua poteſta-
te eſt:nam quod ad ſepulturam pertinet,ò te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra ter-
ram an infra putreſcam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admirationi ne
hoc quidem obſtat,quod noſtro ſeculo natus eſt,cum Caio diu altercatus, poſtquā
al. Phalaris ille. abeunti,† falleris,ille dixit.Ne forte inepta ſpe tibi blādiaris, duci te iuſſi: Gratias,
inquit,ago optime princeps.Quid ſenſerit dubito.Multa enim occurrūt mihi.Con-
tumelioſus eſſe uoluit,& oſtendere quanta crudelitas eſſet,in qua mors beneficium
erat?An exprobrauit illi quotidianam demētiam?Agebant enim gratias, & quo-
rum liberi occiſi,& quorum bona ablata erant.An tanquā libertatem libēter acce-
pit?Quicquid eſt,magno animo reſpondit.Dicit aliquis, Potuit poſt hæc iubere il-
lum Caius uiuere.Non timuit hoc Canius.Nota erat Caij in talibus imperijs fides.
Credis ne illum decem medios uſq; ad ſupliciū dies ſine ulla ſollicitudine exegiſſe?
Veriſimile non eſt,quæ uir ille dixerit,quæ fecerit,quàm in trāquillo fuerit. Lude-
al. periturorū bat latrūculis,cum centurio agmen † periturum trahens,& illum quoq; † citari iu
al. excitari beret. Vocatus numerauit calculos,& ſodali ſuo uide,inquit, ne poſt mortem me-
am mentiaris te uiciſſe. Tum annuens centurioni, teſtis,inquit, eris, uno me antece-
al. talia dere. Luſiſſe tu Caniū illa † tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici talē amiſſuri
uirum. Quid mœſti,inquit,eſtis? Vos quæritis an immortales animæ ſint. Ego iam
al. more ſuo. ſciam,nec deſijt in ipſo ueritatem ſine ſcrutari.& ex† morte ſua quæſtionem habe-
re.Proſequebatur illum philoſophus ſuus,nec iam procul erat tumulus,in quo Cæ-
ſari deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum, Quid inquit, Cani nunc cogitas? aut
quæ tibi mens eſt? Obſeruare, inquit Canius,propoſui illo uelociſſimo momento,
an ſenſurus ſit animus exire ſe,promiſitque ſi quid exploraſſet circumiturum ami-
cos,& indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquil
litas, Ecce animus æternitate dignus,qui fatū ſuum in argumentum ueri uocat, qui
in ultimo illo gradu poſitus,exeuntem animam percūctatur,nec uſque ad mortem,

ſed etiam

ſed etiam aliquid in ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatur, ſed non raptim
relinquetur magnus uir, & cũ cura dicendus. Dabimus te in omnẽ memoriã clariſſi- CAP. XV.
mũ caput. Caianæ cladis magna portio. Sed nihil ꝓdeſt priuatæ triſtitiæ cauſas † *al. adieciſſe*
abieciſſe. Occupat enim nonnunquam odium generis humani, † & circumcurrit *al. & occurrit*
tot ſcelerum ſelicium turba, cum cogitaueris, quàm ſit rara † integritas, quàm ignota *al. ſimplicitas.*
innocentia, & uix unquã, niſi cum expedit fides, & libidinis lucra dãnaq́ pariter in
uiſa, & ambitio uſq; eo iam ſe ſuis non continẽs terminis, ut per turpitudinẽ ſplẽde-
at. Agitur animus in noctem, & uelut euerſis uirtutibus quas nec ſperare licet, nec
habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaq; flectendi ſumus, ut omnia uulgi ui-
tia non inuiſa nobis, ſed ridicula uideantur, & Democritum potius imitemur quàm
Heraclitum. Hic enim quoties in publicũ proceſſerat, flebat, ille ridebat. Huic om-
nia quæ agimus miſeriæ, illi ineptiæ uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili ani-
mo ferenda. Humanius eſt deridere uitam, quàm deplorare. Adijce, quod de huma-
no quoq; genere melius meretur qui ridet illud, quàm qui luget. Ille ſpei bonæ aliqd
relinquit, hic autẽ ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat: et uniuerſa cõtemplatus,
maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quàm qui lachrymas, quando leuiſſimum af
fectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, ne ſeriũ quidẽ ex tanto appa
ratu putat. Singula propter quæ læti ac triſtes ſumus ſibi quiſque proponat, & ſciat
uerũ eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominũ negocia ſimilia † nuptijs eſſe, nec uitam *al. Mimis*
illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, quàm conceptus inchoatos. Sed ſatius eſt *Vide ſcholia*
publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in riſum, nec in lachrymas ex
cidere. Nam alienis malis torqueri æterna miſeria eſt. Alienis delectari malis, uolu- *al. ſi quis filiũ*
ptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, † quia aliquis filium ſuũ efferat, *afferat*
& frontem ſuam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tãtũ des,
quantum poſcit, non quantum cõſuetudo. Pleriq; enim lachrymas fundũt ut oſten
dant, & toties ſiccos oculos habent, quoties ſpectator defuit, turpe iudicantes non
flere, cum omnes faciant. Adeò penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pen-
dere, ut in ſimulatione etiã ſimpliciſſima res dolor eueniat. Sequitur pars quæ ſolet
nõ immerito cõtriſtare, et in ſolicitudinẽ deducere, ut bonorũ exitus mali ſunt. Vt
Socrates cogitur in carcere mori. Rutilius in exilio uiuere, Põpeius & Cicero cli-
entibus ſuis præbere ceruicem, Cato ille uirtutũ uiua imago incumbens gladio, ſi-
mul de ſe ac de Repub. palàm † facere. Neceſſe eſt queri tam iniqua præmia fortunã *al. fatis facit*
perſoluere. Et quid ſibi quiſq; nunc ſperet, cum uideat peſſima optimos pati? Quid
ergo eſt? Vide quomodo quiſq; illorum tulerit, & ſi fortes fuerunt, † ipſorum ani- *al. tu tales*
mos deſidera, ſi muliebriter & ignaue perire, nihil perijt. Aut digni ſunt quorũ uir- *fieri deſidera*
tus tibi placeat aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius,
quàm ſi maximi uiri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum
laudibus & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior, hominis effugiſti caſus, liuorem,
morbum, exiſti ex cuſtodia, non tu dignus mala fortuna Dijs uiſus es, ſed indignus
in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus uerò ſe, & in ipſa morte ad ui-
tam reſpectantibus, manus inijciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem flen-
tem. Ille lachrymas meas ipſe abſterſit, hic ſuis lachrymis efficit, ne ullis dignus ſit.
Ergo Herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Regulum, quod tot clauis configitur,
aut Catonem, † quod uulnera ſua fortiter tulerit? Omnes iſti leui temporis impen- *al. quod uul-*
ſa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatem moriendo uenerũt. Eſt *nus iteratum*
& illa ſollicitudinum non mediocris materia, ſi te anxie componas, nec ullis ſimpli- *fortiter tule-*
citer oſtendas, qualis multorum uita eſt ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim *rit.*
aſſidua obſeruatio ſui, et deprehẽdi aliter quàm ſolet metuit. Nec unquam cura ſol-
uimur, ubi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidũt, quæ
inuitos denudent, & ut bene cedat tanta ſui diligentia, non tamen iucunda uita aut
ſecura eſt, ſemper ſub perſona uiuentiũ. At illa quãtũ haberet uoluptatis ſyncera et
per ſe ornata ſimplicitas, nihil † obdẽs moribus ſuis. Subit tamen & hæc uita cõtem *al. obtendẽs*
ptus periculũ, ſi omnia omnibus patent. Sunt enim qui faſtidiant quicquid propius
adierunt.

adierunt. Sed nec uirtuti periculum eſt, ne admota oculis reuileſcat, & ſatius eſt ſim
plicitate cõtẽni, quàm perpetua ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibea-
mus, multũ intereſt, an ſimpliciter uiuas, an negligenter. Multũ in ſe recedendũ eſt.
forte cõcurſio, † Conuerſatio enim diſſimiliũ bene compoſita diſturbat, & renouat affectus, &
uel cõcurſatio quicquid imbecillũ in animo nec † perduratũ eſt, exulcerat. Miſcenda tamẽ iſta, &
al. percuratum alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominũ deſideriũ, hæc no-
ſtri, & erit altera alterius remediũ. Odiũ turbæ ſanabit ſolitudo, tedium ſolitudinis
turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mẽs eſt, ſed ad iocos reuocan-
da. Cum pueris Socrates ludere non erubeſcebat, & Cato uino laxabat animũ cu-
ris publicis fatigatum & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad nu-
meros, non molliter ſe infringens, ut nunc mos eſt, etiam inceſſu ipſo ultra muliebrẽ
al. ludos molliciem fluentibus, ſed ut illi antiqui uiri ſolebant inter † luſum ac feſta tẽpora ui
rilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpe-
ctarentur. Danda eſt remiſſio animis, meliores acrioresꝗ requieti ſurgent. At ferti
libus agris non eſt imperandum cito enim exhauriet illos nũquã intermiſſa fœcun-
ditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. Vires recipient paulum reſolu-
al. animo ti & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, † animorum hæbetatio quædã & lan-
guor. Nec ad hoc tanta hominũ cupiditas tenderet, niſi naturalem quandã uolupta
tem haberet luſus iocusꝗ, quorũ frequens uſus, omne animis põdus, omnemꝗ uim
eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt. Hunc tamen ſi per diem noctemꝗ
continues, mors erit. Multũ intereſt, remittas aliquid an ſoluas. Legum conditores
feſtos inſtituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquã ne-
ceſſarium laboribus interponentes temperamẽtum. Et magni, ut dixi, uiri quidam
ſibi menſtruas certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter ocium et
curas diuidebant. Qualem Pollionem Aſinium oratorẽ magnũ meminimus, quem
forte, cura, nulla † hora ultra decimam retinuit. Ne epiſtolas quidem poſt eã horam legebat, ne
al. res quid nouæ curæ naſceretur, ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat.
al. interiunxe- Quidem medio die † interuixerunt, & in poſt meridianas horas aliquid leuioris
runt. operæ diſtulerũt. Maiores quoque noſtri nouam relationem poſt horam decimam
in ſenatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis eſt ab expeditione
redeuntium. Indulgendum eſt animo, dandumꝗ ſubinde ocium, quod alimenti ac
uirium loco ſit, & inambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero & multo ſpi
ritu augeat attollatꝗ ſe animus. Aliquando uectatio iterꝗ, & mutata regio uigorẽ
dabunt, conuictusꝗ & liberalior potio: nonnunꝗ & uſꝗ ad ebrietatẽ ueniendum,
al. Eluit nõ ut mergat nos, ſed ut deprimat curas † Trudit enim curas & ab imo animũ mo-
uet: & ut morbis quibuſdã ita triſticiæ medetur. Liberꝗ non ob licentiã linguæ di-
al. uegetatꝗ ctus eſt inuentor uini, ſed quia liberat ſeruitio curarũ animũ & aſſerit, † uegetiorem
què, & audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini ſalubris mode-
ratio eſt, & Solonẽ Arceſilaumꝗ indulſiſſe uino credunt. Catoni ebrietas obiecta
eſt, at facilius efficiet, quiſquis obiecerit hoc crimẽ honeſtũ, quàm turpẽ Catonẽ. Sed
nec ſæpe faciendũ eſt, ne animus malã conſuetudinem ducat, & aliquando tamẽ in
exultationẽ libertatemꝗ extrahẽdus, triſtisꝗ ſobrietas remouẽda pauliſper. Nam
ſiue Græco poetæ credimus, aliquando & inſanire iucundũ eſt, ſiue Platoni, fruſtra
poeticas fores cõpos ſui perpulit, ſiue Ariſtoteli, nullũ magnũ ingeniũ ſine mixtu-
ra dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mẽs.
Cũ uulgaria & ſolita contẽpſit, inſtinctuꝗ ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum ali-
quid cecinit grandius, ore mortali. Nõ poteſt ſublime quicquã & in arduo poſitum
al. Deſciſcat contingere, quãdiu apud ſe eſt. † Decidat oportet à ſolito, † & efferatur, & mordeat
al. & feretur, frenos, & rectorem rapiat ſuum, eoꝗ ferat, quò per ſe timuiſſet.

Habes Serene chariſſime quæ poſſint tranquillitatẽ tueri, quę reſtituere, quæ ſur
repentibus uitijs reſiſtant. Illud tamen ſcito nihil horũ ſatis eſſe ualidũ, rem imbecil
lam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate, finis.

ERASMI

ERASMI IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE.

Non enim debet ſeruare ſe, nec obruere, ut opinor. Rodolphi codex prò nec, habebat uel. Id ille uertit in uelo, Cap.3.
& ex, ſeruare, ſecit ſeruantem, Forte ſic erat legendum, Non enim debet celare ſe, nec obruere.

Inter ſolum & aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas ſolo æquatas. Ro/ Cap.11.
dolphus tamen ita mutarat, diuinationem, ut opinor ſequutus, inter ſolum & aliena genua.

Viginti legionum ſanguinem fratri parare. Sic prior æditio. Legendum cenſeo, uiginti legionum ſanguine fra-
tri parentare.

PINCIANI IN PRIMVM LIBRVM DE TRAN/QVILLITATE VITAE AD SERENVM.

NOn ante multos paratus dies.] Quædam exemplaria, nec in multos paratus dies. Alia nec ante mul-
tos imperatus dies. Quid ſi legas, nec multos ante paratus dies. *Sine ullo opere & nomine artificis*] Eadem Cap.1.
ſine ullo nomine artificis. Reliqua non agnoſcit. *Diligentius quàm iam intra latus ueſtita & auro culta mācipia*]
Eadem, diligentius quàm intra larem ueſtita, cætera, ut forte legi poſſit, diligētius quàm in priuato lare ueſtita, cæ
tera, ut hoc ipſo libro infra. Sed habet ubi ſe etiā in priuato lare explicet magnus animus. Verba autem ſtatim an-
te præcedentia, de luxuria perditorum non habentur in ullo uetere exemplari, & infra. *Et nemo non omiſit. Ad
quam cum animum inſolitum arietari permiſi*] Corrige, & nemo non miſit. Vbi aliquid animam inſolitam arie-
tari percuſſit, ex eadem.

Nec dolēt ſe praua fruſtra uoluiſſe] Sic prior æditio. Exemplar Facundi & Primitini. Nec dolēt praua ſe fru
ſtra uoluiſſe minus corrupte. Codex Franciſcanus. Nec dolent praua ſed fruſtra uoluiſſe rectiſſime. *Et mutare non* Cap.2.
dum feſſum latus] Quid ſi legas motare, non mutare, ut alludat ad Virgilianum illud, & feſſum quoties motat la-
tus, & infra. *Et tecta uel antiquæ ſatis opulenta turbæ*] Verba hæc in exemplaribus Pinciano & Frāciſcano deſi-
derantur. *Aliud ex alio ſuſcipitur*] Lege. Aliud ex alio iter ſuſcipitur, ex uetere lectione.

Qui inter peregrinos & cives aut urbanus præter adeuntibus aſſeſſoribus uerba pronunciat] Emendandum
puto, qui inter peregrinos & cives, aut urbanus prætor adeuntibus, aut aſſeſſor æris uerba pronunciat, ut pro Cap.3.
æris accipias legis in ære inciſæ, ut illud, nec uerba minantia fixo ære ligabantur. *Quàm qui docet
quid ſit iuſticia, quid pietas, quid ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quan
tum bonum ſit bona conſcientia*] Vetus lectio, quàm qui quid ſit iuſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitu-
do, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quàm gratuitum bonum ſit bona conſcientia declarat. *Quod
ſubduxeris officijs non diſſerueris, nec munus detrectaueris*] In exemplari Pinciano ultima uerba, nec munus de/
trectaueris: non habentur. Legendumq́; ex eodem non te deſerueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officijs
ſubduxeris, cætera. *In Qua tot tyranni quot ſatellites erant*] Expende an è contrario legendum ſit, in qua quot
tyrāni tot ſatellites erāt. *Malle eſſe ſe mortuum quàm uiuere*] Sic prior æditio. Legēdum reor mutato uerborum
ordine, male eſſe ſe quàm uiuere mortuum. Sequitur confeſtim. Ex uiuorum numero exire.

Etiam ſi hos pudebit] Variant hoc loco inſigniter exemplaria. Quædam ſic hаēbt. Etiam ſimul hos pudebit.
Alia ſic. Etiam ſimules nos pudebit ei plus. Alia. Etiam ſimules nos pudebit eſſe populo. Legendum reor. Etiam ſi Cap.9.
milies nos pudebit. Aut ſic. Etiā ſi ſimile nos pudebit eſſe populo. *Quadraginta milia librorum Alexandriæ ar-
ſerunt*] Legendum uidetur. Quadringenta potius quàm quadraginta. Cæterum Gellius libro ſexto capite ultimo
ſeptingenta prodit fuiſſe librorum milia. *Honeſtius inquis in hos impenſas quàm in Corinthia pictasq́; tabulas ef
fuderim*] Exemplar Facundi & Primitiui. Honeſtius inquis in hos impenſum eſſe quod in Corinthia pictasq́; ta-
bulas effuderint. *Et inter tot milia librorum oſcitanti*] In quibuſdam codicibus non habetur coniunctio, &, In
alijs habetur, & deſideratur tot.

Non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant] Scribe per maiorem. Non induſtria inquie Cap.12.
tos & inſanos, ſed falſæ rerum imagines agitant, ex exemplari Franciſcano. Exemplar tamen Facundi & Primiti
ui, inquietes præfert non inquietos. Sed puto ueriorem eſſe lectionem, & ſi nullo ſuffragante exemplari ad hunc
modum. Inanis induſtria inquietes ut inſanos falſæ rerum imagines agitant.

Omnia hominum negocia ſimilia nuptijs eſſe] Exemplaria nōnulla initijs præferunt non nuptijs. Aliæ micijs. Cap.15.
Corrigendum reor, mimis, ſiue mimicis, Nam & uetus eſt adagium, mimum eſſe uitam & Auguſtis, auctore Tran
quillo paulo ante obitum amicos percunctatus eſt. Ecquid his uideretur mimum uitæ commode tranſe
giſſe. *Quam conceptus inchoatos*] Quid ſi ſcribas, quàm cōcubitus in his actos. *Nec in
riſum nec in lachrymas excidere*] Exemplar Facundi & Primitiui excitari ha-
bet, non excidere, ſed non diſplicet impreſſa lectio.

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM LIBER II. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAP.I.

TAntum inter Stoicos Serene & cæteros ſapiẽtiam profeſſos intereſſe, quantum inter fœminas & mares, nõ immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ ſocietatem tantundem conferat, ſed altera pars ab obſequendum, altera imperio nata ſit. Cæteri ſapientes & molliter & blande, ut ferè domeſtici & familiares medici ægris corporibus, non quà optimum & celerrimum eſt medẽtur, ſed quà licet. Stoici uirilem ingreſſi uiam, non ut amœna ineuntibus uideatur curã habent, ſed ut quàm primum nos eripiant, & in illum æditũ uerticem educant, qui adeò extra omnem teli iactũ ſurrexit, ut ſupra fortunam emineat. Et ardua per quę uocamur, & cõfragoſa ſunt, Quid enim plano aditur excelſum? Sed ne tã abrupta quidẽ ſunt quàm quidam putant. Prima tamen pars ſaxa rupesquè habet & inuij ſpeciem, ſicut pleraq; ex longinquo ſpeculãtibus abſciſſa & connexa uideri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadem illa quæ in unum congeſſerat error oculorum, paulatim adaperiũtur, tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio Catonis, indigne ferebas (ſicut es iniquitatis impatiẽs) quòd Catonem ætas ſua parum intellexiſſet quòd ſupra Pompeios & Cæſares ſurgentem, infra Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum uidebatur, quòd illi diſſuaſuro legem, toga in foro eſſet erepta, quodquè à roſtris uſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, uoces improbas, & ſputa, & omnes alias inſaniæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tũc ego reſpõdi, habere te quod Reipub. nomine moueneris, quã hinc P. Clodius, hinc Vatinius peſſimus quiſq; uenũdabat, & † tacita cupiditate † corrupti nõ intelligebãt ſe dũ uendũt, etiã uenire.

al.cæca
al.correpti

CAP.II.

Pro ipſo quidem Catone ſecurũ te eſſe iuſſi. Nullũ enim ſapientẽ nec iniuriam accipere, nec contumeliã poſſe. Catonem autẽ certius exẽplar ſapiẽtis uiri nobis deos immortales dediſſe, quàm Vlyſſem & Herculẽ prioribus ſeculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contẽptores uoluptatis, & uictores omniũ terrarum. Cato cum feris manus non cõtulit, quas cõſectari uenatoris agreſtiſq; eſt, nec monſtra igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tẽpora incidit, quibus credi poſſet cœlũ unius humeris inniti, excuſſa iam antiqua credulitate, & ſeculo ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu cõgreſſus multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quã totus orbis † in tres diuiſus ſatiare non poterat, aduerſus uitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſua mole ſidentis ſtetit ſolus, & cadentem Rempub. quãtũ modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit, ſimulq; extincta ſunt, quæ neſas erat diuidi. Neq; enim Cato poſt libertatem uixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut præturam illi detraxit aut togam, & ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens nec ulla affici aut iniuria aut cõtumelia poteſt. Videor mihi intueri animum tuum incluſum & efferueſcentem, paratum acclamare.

In tres, in Cæſarem, Pompeium, & Craſſum.

CAP.III.

Hæc ſunt quæ autoritatem præceptis ueſtris detrahant. Magna promittitis, & quæ ne optari quidem, ne dum credi poſſint. Deinde ingentia locuti, cum pauperem negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi, & ſeruum, & ueſtem, & tectum, & cibum deeſſe. Cum ſapientem negaſtis inſanire nõ negatis & alienari, & parũ ſana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum ſapientem negaſtis ſeruum eſſe, ijdem non inficiamini & uenũ iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturũ miniſteria. Ita ſublato alte ſupercilio in eadem quæ cæteri, incidiſtis, mutatis rerũ nominibus. Tale itaq; aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnũ eſt, nec iniuriã nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, utrũ ſapientẽ extra indignationẽ, an extra iniuriã ponas. Nam ſi dicis illum æquo animo laturum,

nullum habet priuilegiũ. Contigit illi res uulgaris, & quæ diſcitur ipſa iniuriarũ aſſi
duitate, patientia. Si negas accepturum iniuriã, id eſt, neminem illi tentaturum face
re, omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ego uero ſapientẽ nõ imaginario honore
uerborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere quo nulla † permittatur iniuria. *forte, perueni*
Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tẽtet? Nihil in rerum natura tã ſacrũ eſt quod *at*
ſacrilegum non inueniat. Sed non ideo diuina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui
magnitudinem multum ultra ſe poſitam non icturi † petant. Inuulnerabile eſt, non *al. appetant*
quod nõ feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota ſapientẽ exhibebo. Nũquid
dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non uincitur, quàm quod nõ laceſſitur, cum
dubiæ ſint uires inexpertæ, at merito certiſſima firmitas habeatur, quę omnes incur
ſus reſpuit? Sic tu ſapientem melioris ſcito naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quàm
ſi nulla fit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota uis
hoſtilis exterret, nõ cui pingue ocium eſt inter deſides populos. Huiuſmodi igitur
ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaq; non refert quàm multa in illum conij-
ciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorũdam lapidum inexpugna-
bilis ferro duricia eſt, nec ſecari adamas, aut cædi uel teri poteſt, ſed incurrentia ul-
tro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flãma circum
fuſa, rigorem ſuum habitumq; conſeruant: quemadmodum proiecti in altum ſcopu
li mare frangunt, nec ipſi ulla ſæuitiæ ueſtigia tot uerberati † procellis oſtentant: ita *al. ſeculis*
ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab iniuria, quàm
illa quæ retuli. Quid igitur non erit aliquis qui ſapienti facere tentet iniuriam?

CAP. IIII.

Tentabit, ſed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferio
rum abductus eſt quàm ut ulla uis noxia, uſq; ad illum uires ſuas perferat etiã cum
potentes & imperio æditi, & conſenſu ſeruientiũ ualidi, nocere ei tentent: tam citra
ſapientem omnes eorũ impetus deficient, quàm quæ neruo, tormentisúe in altum
exprimuntur, cũ extra uiſum exilierunt, citra cœlũ tamen flectũtur. Quid tu putas
cum ſtolidus ille rex multitudine telorũ diem obſcuraſſet, ullam ſagittam in ſolem
incidiſſe? Aut demiſſis in profundum cathenis Neptunum potuiſſe † contingi? Vt *forte, cõſtrin-*
cœleſtia humanas manus effugiũt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulachra con *gi*
flant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid fit in ſapientẽ proterue, petulãter, ſuper-
be, fruſtra tentatur. At ſatius erat neminẽ eſſe qui facere uellet. Rem difficilẽ optas
humano generi, innocentiã. At non fieri, eorum intereſt qui facturi ſunt, nõ eius qui
pati, ne ſi fiat quidem poteſt. Imò neſcio, an magis uires ſapientia oſtendat tranquil
litatis inter laceſſentia, Sicut maximum argumẽtum eſt, Imperatoris armis uiriſq;
pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Diuidamus ſi tibi uidetur Serene, iniu-
riam à contumelia. Prior illa natura grauior eſt: hæc leuior, tamen delicatis grauis,
qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorũ diſſolutio & uanitas,
ut quidã nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruũ, qui flagellis quàm colaphis cædi
malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, quàm cõtumelioſa uerba. Ad
tantas ineptias peruentũ eſt, ut non dolore tantum, ſed doloris opinione uexemur,
more puerorũ, quibus metus incutit umbra, & perſonarum deformitas, & deprauа
ta facies, lachrymas uerò euocant nomina parum grata auribus, & digitorũ motus,
& alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propoſitũ hoc ha-
bet, aliquẽ malo afficere. Malo autẽ ſapientia non relinquit locum. Vnum enim ma
lum ille eſt turpitudo, quæ introire eò ubi iam uirtus honeſtumq; eſt, non poteſt.

CAP. V.

Iniuria ergo ad ſapientẽ non peruenit. Nã ſi iniuria alicuius mali patientia eſt, ſa-
piens autẽ nullius mali eſt patiẽs, nulla ad ſapiẽtem iniuria pertinet. Omnis iniuria
diminutio eius eſt, in quẽ incurrit. Nec poteſt aliquis iniuriam accipere ſine aliquo
detrimẽto, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos poſitarũ. Sapiens autem
nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua in ſolido ha
bet cõtẽtus uirtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui poteſt.
Nã in ſummũ † ꝑducta, incremẽti nõ habent locũ. Nihil eripit fortuna, niſi quod de
dit, uirtutẽ autẽ nõ dat, ideò nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota, incõcuſſa *al. perducta*

forte,induruit ſic cõtra caſus † indurat,ut nec inclinari quidẽ,nedum uinci poſſit. Aduerſus appa-
uel indurata ratus terribiliũ,rectos oculos tenet,nihil ex uultu mutat,ſiue illi dura,ſiue ſecunda
oſtentantur. Itaq; nihil perdet,quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione
uirtutis eſt,ex qua depelli nunq̃ poteſt,Cæteris precariò utitur. Quis autẽ iactura
mouetur alieni? Quod ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quę propria ſapiẽtis ſunt,
quia uirtute ſua ſalua ſunt,iniuria ſapienti nõ poteſt fieri. Megarã Demetrius cepe
rat,cui cognomen Poliorcetes fuit,ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus,Nun-
quid perdidiſſet,Nihil inquit,Omnia namq; mea mecum ſunt. Atqui & patrimoni
um eius in prædã ceſſerat,& filias rapuerat hoſtis,& patriã. At ille uictoriã illi ex-
cuſſit,& ſe urbe capta,non inuictũ tãtũ,ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. Habebat er
go ſecum uera bona,in quæ non eſt manus iniectio. At ea quæ diſſipata & direpta
ferebantur,non iudicabat ſua,ſed aduentitia,& nutum fortunæ ſequẽtia, ideò non
ut propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſ
ſeſſio eſt. Cogita nunc,an huic ſur,an calumniator,aut uicinus† potẽs,aut diues ali-
al.impotens, quis,regnum orbæ ſenectutis exercens,facere iniuriam poſſit.cui bellum & hoſtis
ille egregiam artẽ quaſſandarũ urbium profeſſus, eripere nihil poſſit. Inter mican-
tes ubique gladios,& militarem in rapinam tumultum,inter flammas et ſanguinem
ſtragemq; impulſæ ciuitatis,inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadẽtium,
uni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax iudices promiſſum,cuius tibi ſi pa-
rum fidei habes,ſponſorem dabo. Vix enim credis tãtum firmitatis in homine, aut
CA.VI. tantam animi magnitudinem cadere, ſed ſi prodit in medium qui dicat. Non eſt
quod dubites,an tollere ſe homo natus ſupra humana poſſit,an dolores damna,ul-
cerationes.uulnera,magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus aſpiciat,&
dura placide ferat,& ſecunda moderate,nec illis cedẽs,nec his fretus , unus idemq;
inter diuerſa ſit,nec quicquam ſuum niſi ſe putet eſſe,ea quoq; parte qua melior eſt
al.en adſum † tandẽ aſſum hoc uobis probaturus,ſub iſto tot ciuitatum euerſore,munimẽta in-
curſu arietis labefieri,& turrium altitudinẽ cuniculis ac latentibus foſſis repẽte re
ſidere,& æquaturum æditiſſimas arces aggerẽ creſcere,at nulla machinamenta poſ
ſe reperiri,quæ bene fundatum animum agitent. Erepſi modo è ruinis domus, & in
cendijs undiq; relucentibus,per flammas,per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus
habeat,an peior publico,neſcio. Solus,& ſenior & hoſtilia circa me omnia uidens,
tamen integrum incolumemq; eſſe cenſum meũ profiteor,teneo, habeo quicquid
mei habui. Non eſt quod me uictum,uictorẽ te credas. Vicit fortuna tua fortunam
meam. Caduca illa,& dominũ mutãtia,ubi ſint neſcio. Quod ad res meas pertinet,
mecum ſunt,mecum erunt. Perdiderunt iſti diuites patrimonia,Libidinoſi amores
ſuos,& magno pudoris impendio dilecta ſcorta. Ambitioſi curiam & forũ, & loca
exercẽdis in publico uitijs deſtinata Fœneratores perdiderũt tabellas ſuas,quibus
auaricia falſo læta,diuitias imaginatur. Ego quidẽ omnia integra illibataq; habeo.
Proinde iſtos interroga qui flent.qui lamentãtur,ſtrictis gladijs nuda pro pecunia
corpora opponũt,qui hoſtẽ onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe Serene, perfectum
illum uirum humanis diuiniſq; uirtutibus plenum,nihil perdere. Bona eius ſolidis
& inexuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contu
leris.quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numãtiæ mœnia , una manu
forte,patẽt iſta capta. Non capitolium.arcemùe. † Habent iſta hoſtile ueſtigium,illa quæ ſapiẽtem
hoſtili ueſtigio tuentur.à flamma & ab incurſu tuta ſunt.nullum introitũ præbent.excelſa,inexpu-
CAP.VII. gnabilia.dijs æqua. Non eſt quod dicas.ita ut ſolet.hunc ſapientem noſtrum nuſ-
quàm inueniri. Non fingimus iſtud humani ingenij uanum decus.nec ingentẽ ima
ginem falſæ uirtutis concipimus,ſed qualem confirmamus exhibuimus, & exhibe-
mus. Raro forſitan magniſq; ætatum interuallis inuenitur. Neq; enim magna & ex
cedentia ſolitum ac uulgarem modum crebro gignuntur. Cæterum hic ipſe M.Ca-
to à cuius mẽtione hæc diſputatio proceſſit,uereor ne ſupra noſtrum exemplar ſit.
Deniq; ualidius debet eſſe quod lædit,eo quod læditur. Nõ eſt autem fortior nequi-
tia uirtute. Non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à malis

Bonis

Bonis inter ſe pax eſt. Mali tam bonis pernicioſi ſunt, quàm inter ſe. Quod ſi lædi ni
ſi infirmior non poteſt malus autẽ infirmior bono nec iniuria bonis niſi à diſpari in
ferenda eſt, iniuria in ſapientem uirum non cadit. illud enim iam non es admonen-
dus, neminem bonum eſſe niſi ſapientem. Sed iniuſte, inquis, Socrates damnatus,
iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire, ut faciat aliquis
iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem cum è uilla mea ſurripuit,
in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocẽs
geri, quamuis non nocuerit. Si quis cum uxore tanquam cum aliena concumbat,
adulter erit, quamuis illa adultera nõ ſit. Aliquis mihi uenenum dedit, ſed uim ſuam
remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, ſceleri ſe obligauit, etiam ſi non no
cuit. Nõ minus latro eſt, cuius telum oppoſita ueſte eluſum eſt. Omnia ſcelera, et an
te affectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam eius cõditionis
ſunt, & hac uice copulantur, ut alterum ſine altero eſſe poſſit, alterũ ſine altero non
poſſit. Quod dico conabor facere manifeſtũ. Poſſum pedes mouere, ut non curram,
currere non poſſum, ut nõ moueam. Poſſum quamuis in aqua ſim non natare, ſi na-
to, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt de quo agitur, ſi iniuriã acce
pi, neceſſe eſt factam eſſe, ſi eſt facta, nõ eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incide
re poſſunt quæ ſubmoueãt iniuriã. Vt intentã manũ deijcere aliquis caſus poteſt, &
emiſſa tela declinare, ita iniurias qualeſcũq; poteſt aliqua res depellere, & in medio
intercipere, ut & factæ ſint, nec acceptæ. Præterea nihil iuſtũ iuſticia pati poteſt, qa
non coeunt cõtraria. Iniuria autẽ nõ poteſt fieri niſi iniuſte. Ergo ſapiẽti iniuria nõ
poteſt fieri. Nec eſt q̃ mireris, ſi nemo poteſt illi iniuriã facere, nec ꝓdeſſe quidẽ CAP. VIII.
q̃ſq; poteſt: & ſapiẽti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris, & inanis nihil
poteſt tribuere ſapienti. Habere enim prius debet, q̃ dare. Nihil autẽ habet quod
ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Nõ poteſt ergo quiſquã aut nocere ſapiẽti, aut
prodeſſe. Quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec lædi poſſunt. Sapiens
autẽ uicinus proximusq; dijs cõſiſtit, excepta mortalitate, ſimilis deo. Ad illa nitẽs
pergẽsq; excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, be-
nigna, bono publico nata, & ſibi & alijs ſalutaria, nihil humile concupiſcet, nihil fle-
bit, qui rationi innixus per humanos caſus, diuino incedit animo. Non habet unde
accipiat iniuriam: ab homine me tantum dicere putas; ſed nec à fortuna quidẽ, quæ
quotiens cum uirtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud, ultra
quod nihil habent iratæ leges, ac ſæuiſſimi domini quod minentur, in quo impe-
rium ſuum conſumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & ſcimus mortem
malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem, multo facilius alia tolerabimus, dam-
na, dolores, ignominias, locorũ commutationes, orbitates, diſſidia, quæ ſapiẽtem,
etiam ſi uniuerſa circumueniant, non mergunt, ne dum ad ſingulorũ impulſus mœ-
reat. Et ſi fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos
ſcit fortunæ manus eſſe. Omnia itaq; ſic patitur, ut hyemis rigorem, & intempe- CA. IX.
rantiam cœli, ut feruores morboſq;, & cætera forte accidentia. Nec de quoquã tam
bene iudicat, ut illum quicquam putet conſilio feciſſe, quod in uno ſapiente eſt. Alio
rum omnium non conſilia, ſed fraudes & inſidiæ, & motus animorum incõditi ſunt,
quos caſibus adnumerat. Omne autem fortuitum † circa nos ſæuit. Illud quoque co forte, citra
gita, iniuriarum latiſſime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum
eſt, ut accuſatore ſubmiſſo aut criminatione falſa, aut iritatis in nos potentiorũ mo-
tibus, quæque alia inter togatos latrocinia ſunt. Eſt & illa iniuria frequẽs, ſi lucrum
alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum, ſi magno labore affectata hæreditas
auerſa eſt, & quæſtuoſæ domus gratia erepta. Hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in
ſpe, nec in metu uiuere. Adijce nunc, quòd iniuriam nemo immota mente accipit,
ſed ad ſenſum eius perturbatur. Caret autem perturbatione uir rectus, erroribus
moderatur ſuis, altæ quietis & placidę. Nam ſi illum tangit iniuria, & mouet & im-
pedit. Caret autem ira ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies, nec aliter careret ira,
niſi & iniuria, quam ſcit ſibi non poſſe fieri. Inde tam erectus lætusquè eſt, inde con-

tinuo gaudio elatus, adeo ad offenſiones rerum hominumq; non contrahitur, ut ipſa illi iniuria uſui ſit, per quam experimētum ſui capit, & uirtutem tētat. Faueamus obſecro uos huic propoſito, æquisque & animis & auribus aſſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur, nec quicquam ideo petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut certe temeritati ſuperbiæque detrahitur. Saluis uitijs noſtris, hæc ſapienti libertas quæritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, ſed ut ille omnes iniurias in altum demittat, patientiaq; ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus ſacris plerique uicere, cædentium manus obſtinata patientia fatigādo. Ex hoc puta genere ſapientem eorum qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam uim conſecuti ſunt.

CAP. X. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus, Quum iam quibuſdam proprijs, pleriſque uerò communibus cōtumeliam refutauerimus. Eſt minor iniuria, quam queri magis quàm exequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignā uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahentis ſe, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut ſuperbe auerſatus eſt, aut palam riſit, & non in medio me loco, ſed in imo collocauit, & alia huiuſmodi notæ. Quæ quid uocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quæ ferè delicati, & felices incidunt. Non uacat enim hæc notare cū peiora inſtāt. Nimio ocio ingenia noſtra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ laſciuientia, his commouentur, quorum pars maior conſtat uitio interpretātis. Itaq; nec prudentiæ quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptum ſe iudicat, & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſupprimētis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magni-

al. nunciat ſibi tudinem ſuam nouit, nulliq; tantum de ſe licere † nunciat, quātū ſibi, & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non uincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertant, ut dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. Nec enim lapidis illi duriciam ferriue aſſerimus. Nulla uirtus eſt, qua te non ſentias perpeti.

CAP. XI. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit, ſed receptos euincit, ſanat, & cōprimit. Hæc uero minora, ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolita illa uirtute utitur dura tollerandi, ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea cum magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolētesq; faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo iſtum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam uirtutem omnium, animi ſanitatem magnitudinemq;, illa quicquid huiuſmodi eſt tranſcurrit, ut uanas ſomniorum ſpecies, uiſusq; nocturnos, nihil habentes ſolidi, neq; ueri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, q̃ ut illis audacia ſit, tanto celſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt, quia nemo niſi quem contempſit, afficit tali iniuria: Nemo autem meliorem maioremq; contemnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & uerbis obſcœnioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt. Eadē cauſa eſt, cur nos mancipiorum urbanitas in dominos contumelioſa delectet, quorū audacia ita demum ſibi in conuiuas ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſq; contemptiſſimus, & ut maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. Pueros quidem in hoc mercātur

al. immeditata procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra † meditate effundant. Nec has contumelias uocamus, ſed argutias.

CAP. XII. Quanta autem demētia eſt, hiſdem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare, à ſeruulo, ioculare cōuitium. Quē animum nos aduerſus pueros habebimus, hunc ſapiens aduerſus omnes quibus etiam poſt iuuentam canosq; puerilitas eſt. An quicquā illi profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctiq; in maius errores, qui à pueris magnitudine tātū formaq; corporum differunt? Cæterum nō minus uagi incertiq;, uoluptatū ſine delectu appetētes, trepidi, & non

ingenio,

ingenio,ſed formidine quieti,Nō ideo quicquam inter illos puerosq́ intereſſe quis
dixerit,quod illis talorum nucumq́ & æris minuti auaritia eſt, his auri argentiq́ &
urbium:quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam faſceſq́ ac tribunal
imitantur,hi eadem in campo foroq́ ſerio ludunt.Illi in littoribus arenæ congeſtu ſi
mulachra domorum excitant,hi ut magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parie
tibus,& tectis moliendis occupati,ad tutelam corporum inuenta,in periculum uer
terunt.Ergo par pueris,longiuſq́ progreſsis,ſed in alia maioraq́ error eſt.Non im-
merito itaq́ horum contumelias ſapiens ut jocos accipit,& aliquando illos tanquā
pueros malo pœnaq́ admonet,& afficit,non quia accepit iniuriā,ſed quia fecerunt,
& ut deſinant facere.Sic enim & pecora uerbere domantur,nec iraſcimur illis cum
ſeſſorem recuſauerint,ſed compeſcimus,ut dolor contumaciam uincat. Ergo & il-
lud ſolutum ſcies,quod nobis opponitur, quare ſi non accepit iniuriam nec cōtume
liam ſapiens,punit eos qui fecerūt?Nō enim ſe ulciſcitur, ſed illos emēdat? Quid CAP.XIII
eſt autem quare hanc animi firmitatem non credis in uirum ſapientem cadere,cum
tibi in alijs idem notare,ſed non ex eadem cauſa liceat?Quis enim phrenetico medi
cus iraſcitur?quis ue febricitantis & frigida prohibiti,maledicta in malam partē ac-
cepit?Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens,quem aduerſus ægros ſuos me
dicus,quorum nec obſcœna ſi remedio egent contrectare,nec reliquias & effuſa in-
tueri dedignatur,nec per ſurorem ſæuiētium excipere conuicia.Scit ſapiens,omnes
hos qui togati,purpuratiq́ incedunt,ualētes coloratoſq́ male ſanos eſſe, quos non
aliter uidet,quàm ægros intemperantes.Itaq́ ne ſuccenſet quidem, ſi quid in mor-
bo petulantius auſi ſunt aduerſus medentem : & quo animo honores eorum nihilo
æſtimat,eodem parum honorifice facta.Quemadmodum non placet ſibi,ſi illū men
dicus coluerit,nec contumeliam iudicabit,ſi illi homo plebis ultimæ ſalutanti mu-
tuam ſalutationem non reddiderit,ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi diuites
ſuſpexerint.Scit enim illos nihil à mēdicis differre,imò miſeriores eſſe, Illi enim exi
guo,hi multo egent: & rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum Attalusúe Aſię,
ſalutantem ſilentio ac uultu arroganti tranſierit.Scit ſtatum eius non magis habere
quicquam inuidendum, quàm eius cui in magna familia cura contigit ægros inſa-
nosq́ compeſcere.Num moleſte feram ſi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui
ad Caſtoris negociantur, nequam mancipia ementes uendenteſq́, quorum taber- *ad Caſtoris*
næ peſsimorum ſeruorum turba refertæ ſunt? Non ut puto, quid enim is boni ha- *Vide Scholia*
bet,ſub quo nemo niſi malus eſt?Ergo ut huius humanitatem inhumanitatemq́ ne-
gligit,ita & regis.Habes ſub te Parthos,Medos,& Bactrianos, Sed quos metu con
tines, ſed propter quos remittere † arcum tibi non contingit,ſed poſtremos & ue- *forte, animum*
nales,ſed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia.O-
mnes enim inter ſe differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem ſtultitiam
omnes putat.Nam ſi ſemel ſe demiſerit eò, ut aut iniuria moueatur, aut contume-
lia, non poterit unquam eſſe ſecurus.Securitas autem proprium bonum ſapientis
eſt,nec committet,ʳut in iudicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei, *al.ut iudicādo*
qui fecit.Neceſſe eſt enim à quo quiſquā contemni moleſte ferat, ſuſpici gaudeat.

Tanta quoſdam dementia tenet,ut cōtumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. CA. XIIII
Quid refert quantum habeat,quot lecticarios,quàm oneratas aures,quàm laxā ſel-
lam,æque impudens animal eſt,& niſi ſcientia acceſsit, ac multa eruditio,ferè cupi
ditatum incontinens.Quidam ſe à cinerario impulſos moleſte ferunt, & contume-
liam uocant hoſtiarij difficultatem,nomenclatoris ſuperbiam, cubicularij ſuperci-
lium.O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta uoluptate implendus animus,
ex alienorum errorum tumultu, contemplari quietem ſuam. Quid ergo? Sapiens
non accedit ad fores,quas durus ianitor obſidet? Ille uero,ſi res neceſſaria uocabit,
experietur,& illum quiſquis erit tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec
indignabitur aliquid impendere,ut limen tranſeat,cogitans,& in pontibus quibuſ-
dam pro tranſitu dari.Itaque illi quoq́ quiſquis erit,qui ſalutatorium publicum ex-
erceat,donabit. Scit emere uenalia.Ille puſilli animi eſt qui ſibi placet,quod hoſtia

al.torum rio libere reſpondit,& uirgam eius fregit,quod ad dominum acceſsit & petijt† thro
num.Facit ſe aduerſarium qui contendit, & ut uincat.par fuit. At ſapiens colaphis
percuſſus,quid faciet? Quod Cato cum illi os percuſſum eſſet, non excanduit, non
uindicauit.Iniuriam non remiſit quidem,ſed factam negauit.Maiore animo non a-
gnouit,quàm ignouiſſet.Non diu in hoc hærebimus.Quis enim neſcit, nihil ex his
quæ creduntur bona aut mala ita uideri ſapienti,ut omnibus? Non reſpicit quid ho
mines turpe iudicent,aut miſerum,non itquà populus, ſed ut ſydera contrariũ mun
CAP. XV. do iter intendunt,ita hic aduerſus opinionem omnium uadit. Deſinite itaq; dice
re,non accipiet ergo ſapiẽs iniuriã,ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non accipiet cõ
tumeliam,ſi obſcœnorum uocibus improbis per forum agetur? ſi in conuiuio regis
recumbere infra menſam, ueſciq; cum ſeruis ignominioſa officia ſortitis iubebitur?
ſi quid aliud ferre cogetur,eorum quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt?
In quantumcunque iſta uel numero,uel magnitudine creuerint,eiuſdem naturæ e-
runt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem.Si non tangãt pauca,nec plu
ra quidem.Sed ex imbecillitate ueſtra coniecturam capitis ingentis animi, & cum
cogitatis quantum putetis uos pati poſſe, ſapientiæ paulo ulteriorem terminum
ponitis.At illum in alijs mundi finibus ſua uirtus collocauit,nihil uobiſcum commu
ne habentem.Quare,& ſi aſpera & quæcunq; toleratu grauia ſunt, audituq; & uiſu
refugiẽda ingruerint, non obruetur eorũ cœtu:& qualis ſingulis talis uniuerſis ob
ſiſtet.Qui dicit illud tolerabile ſapienti,illud intolerabile, & animi magnitudinem
intra certos fines teneri,male agit. Vincit nos fortuna,niſi tota uinciatur. Ne putes
iſtam Stoicam eſſe duriciam.Epicurus quem uos patronum inertiæ ueſtræ aſſumi-
tis,putatiſq; mollia ac deſidioſa præcipere, & ad uoluptatem ducentia, Raro,in-
quit,ſapienti interuenit fortuna.Quàm penè emiſit uiri uocem. Vis tu fortius lo-
al.ſtudio qui,& illam ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta ſine cultu, ſine ſtre-
pitu,ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus,turbam uenali† faſtidio digerẽ-
tibus,ſed per hoc limen uacuum, & ab hoſtiarijs liberum fortuna non tranſit. Scit
non eſſe illic ſibi locum, ubi ſui nihil eſt.Quod ſi Epicurus quoq; qui corpori pluri-
mum indulſit,aduerſus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri poteſt,
CA. XVI. aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos
iniurijs non eſſe.Nec enim eſt,quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus
rem incommodã eſſe uerberari & impelli,& aliquo membro carere, ſed omnia iſta
negamus iniurias eſſe,non ſenſum illis doloris detrahimus,ſed nomẽ iniuriæ,quod
non poteſt recipi,uirtute ſalua. Vter uerius dicat,uidebimus. Ad contemptum qui
dem iniuriæ uterq; conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiato
res fortiſsimos,quorum alter premit uulnus,& conſtat in gradu,alter reſpiciens ad
clamãtem populum,ſignificat nihil eſſe,& intercedi non patitur.Non eſt,quod pu-
tes magnum,quo diſsidemus.Illud quoq; agitur,quod unum ad nos pertinet. Vtra-
que exempla hortantur contemnere iniurias, & quas iniuriarum umbras ac ſuſpi-
cionem dixerim,contumelias.Ad quas deſpiciendas nõ ſapienti opus eſt uiro,ſed
tantũ cõſpiciente,qui ſibi poſsit dicere,utrum merito mihi iſta accidunt,an immeri
to? Si merito,non eſt contumelia,iudicium eſt.Si immerito,illi qui iniuſta facit, eru-
beſcendũ eſt.Ex quibus illud contumelia dicitur: in capitis mei leuitatẽ iocatus eſt,
& in oculorum ualetudinem,& in crurum gracilitatem,& in ſtaturã. Quæ contume
lia eſt,quod apparet audire? Coram uno aliquid dictũ ridemus, corã pluribus indi-
gnamur,& eorum alijs libertatẽ nõ relinquimus,quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus.
Iocis temperatis delectamur,immodicis iraſcimur. Chryſippus ait quendam in-
CA. XVII. dignatũ,quod illum aliquis ueruecẽ† maximũ dixerat. In ſenatu flentẽ uidimus Fi-
al.marinum dum Corneliũ Naſonis generũ,cum illum Corbulo Struthio camelum depilatũ di
xiſſet.Aduerſus alia maledicta mores & uitam conuulnerantia,frontis illi firmitas
conſtitit,aduerſus hoc tam abſurdum lachrymę prociderunt. Tanta animorũ imbe
cillitas eſt,ubi ratio diſceſsit. Quid? quod offendimur ſi quis ſermonem noſtrum imi
tatur,ſi quis inceſſum,ſi quis uitium aliquod corporis aut linguę exprimit,quaſi no-
tiora

tiora illa fiant alio imitante quàm nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti au-
diunt,& canos & alia ad quæ uoto peruenitur. Paupertatis maledictum quoſdã per-
cuſsit, quam ſibi obiecit, quiſquis abſcõdit. Itaque materia petulantibus & per con
tumeliam urbanis detrahitur, ſi ultro † illam & prior occupes. Nemo alijs riſum præ- al. illã
buit, qui ex ſe cœpit. Vatinium hominem natum & ad riſum, & ad odium, ſcurram
fuiſſe, & uenuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. In pedes ſuos ipſe plurima
dicebat, & in fauces conciſas: ſic inimicorum quos plures habebat, quàm morbos,
& in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duricia oris, qui aſsi-
duis cõuicijs depudere didicerat, cur is non poſsit, qui ſtudijs liberalibus & ſapien
tiæ cultu ad aliquem profectum peruenerat? Adijce, quod genus ultionis eſt, eripe-
re ei qui fecit, contumeliæ uoluptatem. Solent dicere, miſerum me, puto non intel-
lexit, adeo fructus cõtumeliæ in ſenſu & indignatione patientis eſt. Deinde non de
erit illi aliquãdo par. Inuenietur qui te quoque uindicet. C. Cæſar inter cætera uitia qui- CAP. XVIII.
bus abundabat, cõtumelioſus mirabiliter ferebatur, omnibus aliqua nota feriẽdis,
ipſe materia riſus benigniſsima, tãta illis palloris inſaniã teſtãtis fœditas erat, tanta
oculorũ ſub fronte † ſimul latentiũ toruitas, tãta capitis deſtituti, † & enudatis capil
lis aſperſi deformitas. Adijce obſeſſam ſetis ceruicẽ, & exilitatẽ crurum, & enormi- al. anili
tatem pedum. Immenſum eſt, ſi uelim ſingula referre, per quæ in patres auoſque al. & emendiã
ſuos contumelioſus fuit, per quæ in uniuerſos ordines, ea referam quæ illum exi- catis, forte, mẽ
tio dederunt. Aſiaticum Valerium in primis amicis habebat ferocem uirum, & uix dicatis
æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione uo-
ce clariſsima, qualis in concubitu eſſet uxor eius obiecit. Dij boni hoc uirum audi-
re, principem ſcire, & uſque eo licentiam perueniſſe, ut non dico conſulari, non di-
co amico, ſed tantum marito princeps, & adulterium ſuum narret, & faſtidium? De
Chærea tribuno militum ſermo promanauerat, quòd languidus † ſomno, & infra- al. ſonõ
cta uoce ſuſpectior. Huic Caius ſignum petẽti, Modo Veneris, modo Priapi dabat,
aliter atque aliter exprobrans armato molliciem. Hoc, ipſe perlucidus, crepidatus,
armillatus: Coegit itaque illum uti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Iſte primus in-
ter coniuratos manum ſuſtulit, ille ceruicem mediam uno ictu † decidit, plurimum al. diſcidit
deinde undique publicas ac priuatas iniurias ulciſcẽtium gladiorum ingeſtum eſt.
Sed primus uir fuit, qui minime uiſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putat,
& fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſsimus. Iratus fuit Herennio Ma
cro, qui illum Caium ſalutauerat, nec impune ceſsit Primipilario, quod Caligulam
dixerat. † Sic enim in caſtris natus, & alumnus legionum uocari ſolebat, nullo no al. Hoc
mine militibus familiarior unquam factus, ſed iam Caligulam conuitium & pro- Vide Scholiã
brum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas
ultionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & in-
iurioſo, quæ uitia nunquam in uno homine, & in una contumelia † conſumuntur. al. confirmantur
Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui co-
mœdiarum publicatos in ſe & ſpectatos ſales in partem bonam accepit, riſitque non
minus, quàm cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. † At Iphi- al. Antiſthenes
crates cui mater barbara & Threſſa obijciebatur, reſpondit & deorum matrem I-
deam eſſe. Non eſt in rixam collectationemque ueniendum, procul auferen- CA. XIX.
di pedes ſunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem niſi ab im-
prudentibus non poteſt, negligendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiſcuo
habendæ ſunt. Nec his dolendum, nec illis gaudẽdum. Alioquin multa timore con-
tumeliarũ aut tedio, neceſſaria omittemus, & publicis priuatiſque officijs, aliquan-
do etiam ſalutaribus non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid cõtra
animum audiendi, aliquando etiam † obærati potentibus, detegemus hunc affectũ al. obæratis pſ tentibus
intemperanti libertate. Non eſt autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas eſt ani-
mum opponere iniurijs, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda ueniant, ex-
teriora deducere à ſe, ne inquieta ſit uita, omnium riſus, omnium linguas timenti.
Quis enim eſt, qui non poſsit contumeliam facere, ſi quiſquam poteſt. Diuerſo
autem

autem remedio utetur, ſapiens affectatorq; ſapientiæ. Imperfectis enim & adhuc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter iniurias ipſas contumeliasq; debere uerſari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quo quiſq; hone-
al. ſtare facit. ſtior genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius † gerat, Memor in prima acie altos ordines ſtare, contumelias & uerba probroſa, & ignominias, & cætera dehoneſtamenta uelut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſexa ſine uulnere circa galeas crepitantia. Iniurias uerò, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſta ui urgeris, cedere turpe eſt, aſsignatũ à natura locum tuere. Quæris quis hic ſit locus? Viro Sapiẽti aliud auxilium eſt huic cõtrarium. Vos enim rem geritis, illi parta uictoria eſt: nec repugnate ueſtro bono, & hanc ſpem dum ad uerum peruenitis alite in animis, libẽterq; meliora excipite, & opinione ac uoto iuuate. Eſſe aliquid inuictum, eſſe aliquẽ in quem nihil fortuna poſsit, è Republica humani generis eſt.

Libri ſecundi & ultimi ad Serenum, finis.

[redacted] IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

Cap.10. *Quoniam quibuſdam proprijs pleriſque communibus contumeliam refutauimus. Quoddam exemplar habebat. Quoniam quibuſdam proprijs contumeliam refutauimus. Vtraq; lectio non uacat mendo, niſi proprijsq;, dictum eſt pro, proprijs quoq;, & pro quoniam, malim, quæ iam, Nam Rodolphus legit, refutabimus. Sentit enim ſe ſpeciatim demonſtraturum, quod in genere tractauit.*

PINCIANI IN LIB. II. AD SERENVM QVOMODO IN *Sapientem non cadit iniuria.*

Cap.1. L*VCII Annæi Senecæ ad Serenũ liber Secundus.*]*Verbũ, ſecundus, in correctioribus exẽplaribus non habetur.*
Cap.13. *Ex his qui ad caſtra negociantur.*]*Emenda, ex his qui ad Caſtoris negociantur, ut ſubaudias templum attice. Fuiſſe autem Caſtoris templum in foro Papinius in ſyluis Catullus, & multi alij ex poetis hiſtoricisq; paſſim teſtantur, aſtipulante etiam omni ſcripta lectione.*

Cap.17. *Depudere didicerat.*]*Omnia ſcripta exemplaria pudere agnoſcunt, non depudere. Expende itaq; an per tranſpoſitionem ſyllabarum placeat legi, pudere dedicerat. Non debet quidem homo eſſe contumelioſus*]*Non habentur hæc uerba in ulla ſcripta lectione.*

Cap.18. *Crepidatus, auratus.*]*Eadẽ, crepidatus, ac iratus. Caſtigãdũ reor, crepidatus, armillatus, ex Suetonio in eius uita. Ceruicẽ mediã uno ictu decidit.*]*Scribendũ arbitror diſcidit, nõ decidit, ex eodẽ Suetonio. Hac idẽ Caius omnia cõtumelias putat.*]*Legendũ forte. Hic idem Caius omnis contumeliæ puteus. Hic enim in caſtris natus & alumnus legionum uocari ſolebat.*]*Scripta omnis lectio. Hoc præfert, non Hic, ut ſit græcanicus dicendi modus. Hoc ille uocabatur, pro hoc nomine ille uocabatur. Sed iam Caligulam conuitium & probrum putabat. Conturbatus ergo.*]*Verbum, Conturbatus, ad ſuperiora pertinebat in priore æditione. Quapropter corrigendum reor, ſed iam caligam conuitium & probrum putabat cothurnatus ex Suetonio. Sæpe inquit depictas gemmatasq; indutus penulas manuleatus & armillatus in publicum proceſsit. Aliquando ſericatus & cycladatus, ac modo in crepidis uel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri. At Iphicrates cui mater barbara & thraeſſa obijciebatur.*]*Prior æditio. Anthiopæq; mater barbara & thraeſſa obijciebatur. Nonnulla exemplaria ſcripta. Antiphoni mater barbara, cætera. Exemplar Facundi & Primitiui. Antiſtheni mater barbara & thraeſſa obijciebatur rectiſsime, ex Diogene Laertio in uita Antiſthenis.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

CAP.I M Aior pars mortalium Pauline de naturæ malignitate cõqueritur, quòd in exiguum æui gignimur, quòd hæc tam uelociter, iam rapide dati nobis temporis ſpacia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipſo uitæ apparatu uita deſtituat. Nec huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uulgus ingemuit. Clarorum quoq; uirorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorũ exclamatio eſt, Vitã breuem eſſe, longam artem.

Inde

Inde Ariſtoteli cum rerum natura exigenti minime conueniens ſapiēti uiro lis eſt:
Illam ſcilicet iam animalibus tantum indulſiſſe, ut quina, aut dena ſecula edurēt, ho
mini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminū ſtare. Non exiguum
temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis lōga uita, & in maximarum rerum
conſummationem large data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac ne
gligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, ultima demum neceſsitate cogen
te, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus breuem ui-
tam, ſed fecimus, nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes ubi
ad malum dominū peruenerūt, momento diſsipantur. At quamuis modicæ, ſi bono
cuſtodi traditæ ſunt, uſu creſcunt, Ita ætas noſtra bene diſponenti multum patet. CAP.II.

Quid de rerum natura querimur? illa ſe benigne geſsit. Vita, ſi ſcias uti, lōga eſt.
Alium inſatiabilis tenet auaricia: aliū in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas:
alius uino madet, alius inertia torpet, alium defatigat ex alienis iudicijs ſuſpēſa ſem
per ambitio. Aliū mercandi pręceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe
lucri ducit, Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis in
tentos, aut ſuis anxios. Sunt quos ingratus ſuperiorū cultus uoluntaria ſeruitute cō
ſumat. Multos aut affectatio alienæ fortunę, aut ſuę odiū detinuit. Pleroſq; nihil cer
tum ſequētes, uaga & incōſtans, & ſibi diſplicens leuitas, per noua conſilia iactauit.
Quibuſdā nihil quo curſum dirigāt placet, ſed marcētes oſcitanteſq; fata deprehen
dunt, adeo ut quod apud maximū poetarum more oraculi dictum eſt, uerum eſſe nō
dubitem, Exigua pars eſt uitæ quā nos uiuimus. Cæterum quidem omne ſpacium,
non uita ſed tempus eſt. Vrgentia circūſtant uitia undiq;, nec reſurgere, aut in diſpe
ctum ueri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in cupiditatibus infixos premunt.
Nunquam illis recurrere ad ſe licet, ſed ſi quando aliqua quies fortuito cōtingit, ue-
luti profundo mari, in quo poſt uentū quoq; uolutatio eſt, fluctuātur, nec unquam il-
lis à cupiditatibus ſuis ocium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo
mala ſunt? Aſpice illos, ad quorū felicitatem cōcurritur, bonis ſuis effocantur. Quā-
multis graues ſunt diuitiæ? Quàm multorū eloquentia quotidiano oſtentandi inge-
nij ſpatio, ſanguinem educit? Quàm multi continuis uoluptatibus pallent? Quàm-
multis nihil liberi reliquit circūfuſus clientium populus? Omnes deniq; iſtos ab infi
mis uſq; ad ſummos pererra. Hic aduocat, hic adeſt, ille periclitatur, ille defendit, ille
iudicat, nec ſe ſibi uendicat. Alius in aliū conſumitur. Interroga de iſtis quorū nomi
na ediſcuntur. His illos dignoſci uidebis notis. Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus ne
mo. Deinde dementiſsima quorundam indignatio eſt. Queruntur de ſuperiorum fa
ſtidio, quod † ipſis adire uolentibus non uacauerint. Audet quiſquam de alterius ſu al. ipſos
perbia queri, qui ſibi ipſi nunquam uacat. Ille tamen quiſquis eſt inſolenti quidē uul
tu, ſed aliquando reſpexit. Ille aures ſuas ad tua uerba demiſit. Ille te ad latus ſuū re-
cepit. Tu non inſpicere te unquam, non audire dignatus es. Non eſt itaque quod CAP.III.
iſta officia cuiquam imputes, quę quidem cum ipſe faceres, non eſſe cum aliquo uo-
lebas, ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ unquam ingenia fulſerūt in hoc
unum conſentiant, nunquam ſatis hanc humanarū mentiū caliginem mirabuntur.
Prædia ſua occupari à nullo patiuntur, & ſi exigua contentio eſt de modo finiū, ad
lapides & arma diſcurrūt. † In uitā ſuam incedere alios ſinunt, imò uerò ipſi etiā poſ- al. & in alio-
ſeſſores eius futuros inducūt. Nemo inuenitur qui pecuniā ſuam diuidere uelit, Vi- rū cedē ſueq;
tam unuſquiſq; quàm multis diſtribuit. Aſtricti ſunt in continendo patrimonio, Si- uitæ diſpendiū
mul ad tēporis iacturā uentū eſt, profuſiſsimi in eo, cuius unius honeſta auaricia eſt. properant, nā
Libet itaq; ex ſeniorū turba cōprehendere aliquē, Perueniſſe te ad ultimū ætatis hu- illa: In uitam
manæ uidemus. Centeſimus tibi uel ſupra premitur annus. Agedum ad cōputatio- ſuam incedere,
nem ætatē tuam reuoca. Dic quantū ex iſto tempore creditor, quātum amica, quan- &c. nullū ſen
tum † Reſpub. quantum cliens abſtulerit, quantum lis uxoria, quantum ſeruorū co- ſum habent. †.
ercio, quantū officioſa per urbem diſcurſitatio. Adijce morbos quos manu fecimus. alia Rex, alia
Adijce quod & ſine uſu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm numeras. Reus legunt
Repete memoria tecum, quando certus conſilij fueris, quotus quiſque dies ut de-
ſtinaueras

al. quando ſtinaueras receſſerit†, qui tibi uſus tui fuerit, quando in ſtatu ſuo uultus, quãdo ani
mus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis ſit: quàm multi uitam tuã di
ripuerint, te non ſentiente quid perderes: quantum uanus dolor, ſtulta lætitia, auida
cupiditas, blanda conuerſatio abſtulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit, in/
CAP. IIII. telliges te immaturum mori. Quid ergo eſt in cauſa? Tanquam ſemper uicturi ui
uitis. Nunquam uobis fragilitas ueſtra ſuccurrit. Non obſeruatis quantum tempo/
ris tranſierit, uelut ex pleno & abundanti perditis, cum interim fortaſſe ille ipſe ali
cui uel homini uel rei donatus ultimus dies ſit. Omnia tanquam mortales timetis.
Omnia tanquam immortales concupiſcitis. Audies pleroſq; dicentes, à quinquage
ſimo in ocium ſecedam, ſexageſimus annus ab officijs me dimittet. Et quem tãdem
longioris uitæ prædem accipis? Quis iſta ſicuti diſponis ire patietur? Non pudet te
reliquias uitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nul-
lam rem cõferri poſsit? Quàm ſerum eſt tunc uiuere incipere, cum deſinendum eſt?
Quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum
differre ſana conſilia, & inde uelle uitam inchoare, quo pauci perduxerũt. Potentiſ/
ſimis & in altum ſublatis hominibus excidere uoces uidebis, quibus ocium optent,
laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio ſuo ſi tuto li
Vt illud, in ſe ceat deſcendere. Nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiat, in ſe ipſa fortuna ruit.
magna ruunt. Diuus Auguſtus cui dij plura quàm ulli præſtiterunt, non deſijt quietem ſibi pre
CAP. V. cari, uacationem à Repub. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt,
al. ſperaret ut ſibi† pararet ocium. Hoc labores ſuos etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſola/
tio, aliquando ſe uicturum ſibi. In quadam ad ſenatum miſſa epiſtola, cum requiem
ſuam non uacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet,
hæc uerba inueni. Sed iſta fieri ſpecioſius quàm promitti poſſunt, me tamen cupido
al. perduxit temporis optatiſsimi mihi† prouexit, ut quum rerum lætitia moretur, adhuc perci/
perem aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tãta uiſa eſt res ocium, ut illam
quia uſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia uidebat, ex ſe uno pẽden
tia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illũ diem lætiſsimus cogitabat, quo ma-
gnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona per omnes terras ful-
gentia ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: cum ci/
uibus primum, deinde cum collegis, nouiſsime cum affinibus, coactus armis decer/
nere, mari terraq; ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptũ, Syriam,
Aſiamq;, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cęde laſſos exercitus ad
externa bella conuertit. Dum alpes pacat, immixtosq; mediæ paci & imperio ho/
ſtes perdomat, dum ultra Rhenum Euphratẽ & Danubium terminos mouet, in ip/
ſa urbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nõ
dum horum effugerat inſidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio uelut ſacramẽ/
al. iam fractã to adacti, † iam infractam ætatem territabant, poſt quam iterum timenda cum An/
ætatem irrita tonio mulier. Hæc ulcera cum ipſis membris abſciderat, alia ſubnaſcebantur, uelut
bant, graue multo ſanguine corpus, partes ſemper aliquę† rumpebantur. Itaq; ociũ opta
al. corrumpe- bat, in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebant. Hoc uotum erat eius qui uo
bantur ti cõpotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeioſq;
al. peßum eun & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum
tem tenet, Republica, & illam† pereuntem tenet, nouiſsime abductus, nec ſecũdis rebus quie
tus, nec aduerſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cau/
ſa, ſed ſine fine laudatum deteſtatur, quàm flebiles uoces exprimit in quadam ad At
ticum epiſtola, iam uicto patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refo-
uente? Quid agam, inquit, hic quæris, moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia de/
inceps adijcit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de
futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero, at mehercules nũquam ſapiẽs in tam
humile nomen procedet, nunquam ſemiliber erit. Integræ ſemper libertatis, & ſoli
dæ, ſolutus, & ſui iuris, altior cæteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra for
CAP. VI. tunam eſt? Liuius Druſus uir acer & uehemens cum leges nouas, & mala Grac-
chana

chana mouiſſet,ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum non prouidens,
quas nec agere licebat,nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, execratus
inquietam à primordijs uitam,dicitur dixiſſe,uni ſibi,nec puero quidem unquam ſe
rias cõtigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætextatus,iudicibus reos com
mendare,& gratiam ſuam interponere tam efficaciter , ut quædam iudicia conſtet
ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens,
& priuatum, & publicum euaſuram illam tam † feſtinatam audaciam . Sero itaque
querebatur,nullas ſibi ferias contigiſſe,à puero ſeditioſus,& foro grauis . Diſputa-
tur,an ipſe ſibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapſus
eſt,aliquo dubitante,an mors uoluntaria eſſet,an tempeſtiua. Superuacuum eſt cõ
memorare plures,qui cum alijs felicisſimi uiderentur, ipſi in ſe uerum teſtimonium
dixerunt peroſi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutaue
runt,nec ſeipſos. Nam cum uerba erumperent,affectus ad cõſuetudinem relabeban
tur. Veſtra mehercule uita,licet ſupra mille annos exeat,in arctisſimum contrahe-
tur. Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabit . Hoc uero ſpacium quamuis natura
currit,ratio dilatat,cito uos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis , nec reti-
netis,nec uelocisſimæ omnium rei moram facitis. ſed abire ut rem ſuperuacuam ac
reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero,qui nulli rei,niſi uino ac libidi
ni uacant. Nulli enim turpius occupati ſunt. Cæteri etiam ſi uanæ gloriæ imagine te
neantur,ſpecioſe tamen errant. Licet auaros mihi , licet uel iracundos enumeres, †
uel bellatores,omnes iſti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem proiectorum in
honeſta † labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. Aſpice quamdiu computent,
quamdiu inſidientur,quamdiu timeant,quamdiu colant, quamdiu colãtur, quãtum
uadimonia ſua atq; aliena occupent,quantum conuiuia quæ iam ipſa officioſa ſunt,
uidebis quemadmodum illos reſpirare non ſinant uel mala ſua uel bona. Denique in-
ter omnes conuenit,nullam rem bene exerceri poſſe ab homine occupato, Nõ elo
quẽtiam,non liberales diſciplinas,quando diſtrictus animus nihil altius recipit , ſed
omnia uelut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati quàm uiuere, nul
lius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarũ artium uulgo multique ſunt. Quaſ-
dam uero ex his pueri admodũ ita percepiſſe uiſi ſunt, ut etiã præcipere poſſent. Vi
uere tota uita diſcendum eſt,& quod magis fortaſſe miraberis, tota uita diſcendum
eſt mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis,cum diuitijs,officijs,uolu
ptatibus renunciaſſent,hoc unum in extremam uſque ætatem egerunt , ut uiuere ſci-
rent. Plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſsi è uita abierunt,nedũ ut iſti ſciãt.
Magni mihi crede,& ſupra humanos errores eminentis uiri eſt,nihil ex ſuo tempo
re delibare,& ideo uita eius longisſima eſt,cui quantumcunque patuit, totum ipſi ua
cauit. Nihil inde incultum ocioſumque iacuit. Nihil ſub alio fuit,neque enim quicquam
reperit dignum quod cum tempore ſuo permutaret , cuſtos eius parcisſimus. Itaque
ſatis illi fuit. His uerò neceſſe eſt defuiſſe,ex quorum uita multũ populus tulit. Nec
eſt quod putes hinc illos intelligere dãnum ſuum, pleroſque certe audies ex his quos
magna felicitas grauat,inter clientium greges,aut cauſarum actiones , aut cæteras
honeſtas miſerias exclamare † interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat?
Omnes illi qui te ſibi aduocant,tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit , quot ille
candidatus,quot illa anus,efferendis hæredibus laſſa,quot ille ad iritandam auari-
ciam captantium ſimulatus æger? Quot ille potentior amicus, qui uos,non in amici
tia, ſed in apparatu habet? Diſpunge,inquam,ac recenſe uitæ tuæ dies,uidebis pau-
cos admodum & † ridiculos apud te reſediſſe. Aſſequutus ille quos optauerat faſces
cupit ponere,& ſubinde dicit. Quando hic annus præteribit ? Facit ille ludos quo-
rum ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit. Quando,inquit, iſtos effugiam? Diripi
tur ille toto foro patronus,& magno cõcurſu omnia ultra quàm audiri poteſt com-
plet. Quando,inquit,res proferentur? Præcipitat quiſque uitam ſuam , & futuri de-
ſiderio laborat, præſentium tedio. At ille qui nullum non tempus in uſus ſuos con-
fert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat,nec optat craſtinum, nec timet. Quid

alij feſtinã,alij præcoquẽ legunt,idem ualent.

al. uel odia exercentes iniuſta, uel bella, omnes &c.

al. tabes

CAP. VII

conſule Scholia

al. inter hæc mihi &c,

ſortis,triſculos

enim eſt quod iam ulla hora nouæ uoluptatis poſsit afferre? Omnia nota. Omnia
uota ad ſatietatem percepta ſunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet, uita iam
in tuto eſt. Huic adijci poteſt, detrahi nihil, & adijci ſic, quemadmodum ſaturo iam
CAP. VIII & pleno aliquid cibi adijcitur. Non eſt itaque quòd quenquam propter canos,
aut rugas putes diu uixiſſe. Nō ille diu uixit, ſed diu fuit. Quid enim illum multum
al. ac uibus putas nauigaſſe, quem ſæua tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, † ac ui-
al. Spacia ribus uentorum ex diuerſo furentium per eadem † ueſtigia in orbem egit? Non ille
multū nauigauit, ſed multum iactatus eſt. Mirari ſoleo cum uideo aliquos tēpus pe-
tere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterq; ſpectat, propter quod tēpus petitū
eſt, ipſum quidē neuter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur. Res omniū precioſiſſi-
ma luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non uenit. I-
deoq; uiliſsima æſtimatur, imò penè nullū preciū eius eſt. Annua cōgiaria homines
chariſsimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuā locant,
nemo æſtimat tempus. Vtuntur illo laxius quaſi gratuito. At eoſdem ægros uide ſi
mortis periculum admotum eſt propius, medicorum genua tangentes: ſi metuūt ca
pitale ſupplicium, omnia ſua ut uiuant paratos impendere. Tanta in illis diſcordia
affectuum eſt. Quod ſi poſſet quemadmodū præteritorum annorum cuiuſq; nume-
rus proponi, ſic futurorum, quomodo illi qui paucos uiderent ſupereſſe, trepidarēt,
quomodo illis parcerēt? Atqui facile eſt, quamuis exiguū diſpenſare, quod certum
eſt. Id debet ſeruari diligētius, quod neſcias quādo deficiat. Nec eſt tamē quod igno
rare putes illos quàm chara res ſit. Dicere ſolent, eis quos ualidiſsime diligūt, para-
tos ſe partem annorum ſuorum dare. Dāt, nec intelligunt, dant autē ita, ut ſine illo-
rum incremēto ſibi detrahant, ſed hoc ipſum an detrahant neſciunt, ideo tolerabilis
eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterū te tibi reddet.
Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuū, aut reuocabit, aut ſupprimet: nihil tumultuabi-
tur, nihil admonebit uelocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa regitur imperio, non fa
al. procedet uore populi lōgius † proferet. Sicut † miſſa eſt à primo decurret, nuſquā diuertet, nuſ
forte, iuſſa quā remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, uita feſtinat. Mors interim aderit, † cui
al. ibi uelis nolis uacandū eſt. Poteſt ne quiſquam ſenſus hominum, eorū dico qui pru-
CAP. IX dentiam iactant, operoſius occupari ſibi, ut melius poſsint uiuere? Impēdio uitæ ui-
tam inſtruunt, cogitationes ſuas in lōgum ordinant. Maxima porrò uitæ iactura di-
latio eſt. Illa primum quemq; extrahit diem, illa eripit præſentia, dum ulteriora pro
mittit. Maximū uiuendi impedimentum eſt, expectatio, quæ pēdet ex craſtino. Per
dis hodiernum, quod in manu fortunę poſitū eſt diſponis, quod in tua dimittis. Quò
ſpectas, quò te extendis? Omnia quæ uentura ſunt, in incerto iacent. Protinus uiue,
clamat ecce maximus uates, & uelut diuino ore inſtinctus, ſalutare carmen canit,

Optima queq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas fugit, cum occupa-
ueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum
al. laturo eſt, uelut ex torrente rapido, nec ſemper † caſuro, cito hauriendum eſt. Hoc quoq;
pulcherrime ad exprobrādum infinitam cogitationem, quod non optimam quam-
que ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus & in tanta temporum fuga lentus menſes
tibi & annos, & longam ſeriem (utcunq; auiditati tuæ uiſum eſt) exporrigis? De die
tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque
al. id eſt optima dies fugiat mortalibus miſeris † & occupatis, quorum pueriles adhuc ani-
mos ſenectus opprimit, ad quam imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim proui-
ſum eſt, ſubito in illam nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non ſen-
tiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogita-
tio iter facientes decipit, perueniſſe ante ſciunt, quàm appropinquaſſe: ita hoc
iter uitæ aſsiduum & citatiſsimum, quod dormientes uigilantesq; eodem gradu
CAP. X facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod propoſui, ſi in partes uelim &
argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuiſsimam eſſe oc-
cupatorum uitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philoſophis,
ſed

ſed ex ueris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum, nec mi
nutis uulneribus, ſed incurſu auertendam aciem non probam. † Cauillatione enim *al. Suggilla-*
contundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobretur ſuus, docendi, non *tione.*
tantum deplorandi ſunt. In tria tẽpora uita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod fu
turum eſt. Ex his quod agimus breue eſt, quod acturi ſumus dubiũ, quod egimus cer
tum. Hoc eſt enim in † quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci po *al. quod*
teſt. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita reſpicere, & ſi uacet cer/
te iniucunda eſt pœnitẽdæ rei recordatio. Inuiti namq; ad tempora male exacta ani
mum reuocant, nec audent ea † retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præſen/
tis uoluptatis lenocinio ſurrepebãt, † retractãdo pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia *al. retentare*
acta ſunt ſub cenſura ſua, quæ nunquam fallitur, libẽter ſe in præteritum retorquet. *forte, retentan*
Ille qui multa ambitioſe concupijt, ſuperbè contempſit, impotenter uicit, inſidioſe *do pateſcunt,*
decepit, auare rapuit, prodige effudit, neceſſe eſt memoriã ſuam timeat. Atqui hæc
eſt pars temporis noſtri ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra
regnum fortunæ ſubducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus
exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi poteſt, perpetua eius & intrepida poſſeſsio eſt.
Singuli tantũ dies, & hi per momenta præſentes ſunt. At prçteriti temporis, omnes
cum iuſſeris aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patiuntur, quod face
re occupatis non uacat. Securæ & quietæ mentis eſt in omnes uitæ ſuæ partes diſ/
currere. Occupatorum animi uelut ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſ/
ſunt. Abijt igitur uita eorum in profundum, & ut nihil prodeſt, licet quantumlibet
ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat † ac ferat: ſic nihil refert quantum temporis de *al. ac ſeruet*
tur, ſi non eſt ubi ſubſidat, per quaſſos foratosq; animos trãſmittitur. Præſens tem-
pus breuiſsimum eſt, adeo quidem, ut quibuſdam nullum uideatur, in curſu enim
ſemper eſt. Fluit & præcipitatur, ante deſinit eſſe, quàm uenit. Nec magis morã pa/
titur quàm mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, nunquam in eo/
dem ueſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tẽpus, quod tam
breue eſt, ut arripi non poſsit, & idipſum illis diſtrictis in multa, ſubducitur. De/
nique uis ſcire quàm non diu uiuant? Vide quàm cupiant diu uiuere. Decrepiti ſe/
nes paucorum annorum acceſsionem uotis mendicant. Minores natu ſeipſos eſſe
fingunt, mendacio ſibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quàm ſi fata unà decipi/
ant. Iam ergo cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmo/ CAP. XI.
dum pauentes moriuntur, nõ tanquam exeant de uita, ſed tanquam extrahantur,
Stultos ſe fuiſſe quod non uixerint clamitant, & ſi modo euaſerint ex illa ualçtudi-
ne, in ocio uicturos. Tunc quàm fruſtra parauerint, quibus non fruerentur, quàm
in caſſum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio
agitur, quid ni ſpacioſa ſit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliò atque aliò ſpargitur, ni-
hil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil
ſuperuacuum eſt, tota (ut ita dicam) † in reditu eſt. Quantulacunq; itaq; abunde ſuf/ *al. in reditum*
ficit, † & inde quandocunq; ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir ſapiens ire ad *al. & ideo*
mortem certo gradu. Quæris forte quos occupatos uocem. Non eſt quod me ſolos
putes dicere, quos à baſilica immiſsi † deinde canes eijciunt, quos aut in ſua uides *al. demũ canes*
turba ſpecioſius elidi, aut in aliena contemptius, quos officia domibus ſuis euocãt,
ut alienis foribus illidant, quos haſta prætoris † infamibus beat lucris, & quandoq; *al. infami lu/*
ſupputatio exercet. Quorundã ocium occupatum eſt in uilla, aut in lecto ſuo, in me *cro, & quan-*
dia ſolitudine quamuis ab omnibus receſſerunt, ſibijpſi moleſti ſunt. Quorum non *doq; ſuppura-*
ocioſa uita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio. Illum tu ocioſum uocas, qui Co/ *turo exercet.*
rinthia paucorum furore precioſa, anxia ſubtilitate concinnat, & maiorem dierum CAP. XII.
partem in æruginoſis lamellis conſumit, qui in ceromate (nam proh facinus ne Ro *alia, uinctorũ*
manis quidem uitijs laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet, qui † uico/ *alia uictorũ le*
rum ſuorum greges meiatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouiſsi/ *gunt. forte, le-*
mos paſcit? Quid illos ocioſos uocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmit/ *gendum uici-*
tuntur, dum decerpitur, ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis *norum.*

in conſilium itur,dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atq; illinc in
frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur,ſi tonſor paulo negligentior fuit, tan-
quam uirum tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt, ſi
quid extra ordinem iacuit,niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſto-
rum, qui non malit rempublicam ſuam turbari quàm comam? qui non ſolicitior ſit
de capitis ſui decore,quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit quàm honeſtior?
Hos tu ocioſos uocas inter pectinem ſpeculumq; occupatos? Quid illi,qui in com-
ponendis,audiendis, diſcendis canticis operati ſunt,dum uocem,cuius rectum cur-
al. inertiſsime ſum natura & optimum & ſimpliciſsimum fecit,inflexu modulationis† ineptiſsime
torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant, quo-
rum cum ad res ſerias etiam ſæpe triſtes adhibiti ſunt,exauditur tacita modulatio?
Non habent iſti ocium, ſed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non po-
ſuerim inter uacantia tempora,cum uideam quàm ſolliciti argentum ordinēt,quàm
diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant,quàm ſuſpenſi ſint, quomodo a-
per à coco cæſus exeat. Quanta celeritate,ſigno dato,glabri ad miniſteria decurrāt.
Quanta arte ſcindantur aues in fruſta non enormia, quàm curioſe infelices pueru-
li ebriorum ſputa detergant. Ex his elegantiæ lautitiæq; fama captatur. & uſque eo
in omnes uitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur,ut nec bibant ſine ambitione, nec
edant. Nec illos quidem inter ocioſos numeraueris,qui ſella ſe & lectica huc & il-
luc ferunt,& ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occur-
runt,quos & quando lauari debeat,quando † pernoctare, quando cœnare,alius ad
al. natare forte, uectari, monet,& uſq; eo nimio delicati animi languore ſoluūtur,ut per ſe ſcire non poſsint,
an eſuriant. Audio quendam ex delicatis,ſi modo delitiæ uocādæ ſunt,uitam & con
ſuetudinem humanam dediſcere, cum ex balneo inter manus elatus & in ſella poſi
tus eſſet,dixiſſe interrogando,iam ſedeo? Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſci-
re an uiuat,an uideat,an ocioſus ſit? Nō facile dixerim,utrum magis miſerear,ſi hoc
ignorauit,an ſi ſe ignorare finxit, Multarum quidem rerum obliuionem non ſenti-
unt,† ſed imitantur,quædam uitia illos quaſi felicitatis argumēta delectant. Nimis
al. ſed mētiuntur humilis & contempti hominis eſſe uidetur, ſcire quid faciat. I nunc & mimos mul-
ta mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fin
gunt,& tanta incredibilium uitiorum copia ingenioſo in hoc unum ſeculo proceſ-
ſit, ut iam minorum arguere poſsimus negligentiam, eſſe aliquem,qui uſque eo de
CAP.XIII litijs interierit,ut an ſedeat,alteri credat. Nō eſt ergo ocioſus hic,aliud nomē im
ponas. Aeger eſt,imò mortuus eſt. Ille ocioſus eſt,cui ocij ſui ſenſus eſt, Hic uerò ſe-
miuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. Quomodo po-
teſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt,quorum aut
al. latrunculi † laterculi,aut pila,aut excoquendi in ſole corporis cura conſumpſere uitam. Non
ſunt ocioſi,quorum uoluptates multum negocium habent: nam de illis nemo dubi
tabit,quin operoſe nihil agant,qui in literarū inutilium ſtudijs detinētur, quæ iam
apud Romanos quoq; magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit,quærere quem
numerum remigum Vlyxes habuiſſet,prior ſcripta eſſet Ilias,an Odyſſea. Præterea
an eiuſdem eſſet autoris. Alia deinceps huius notæ,quæ ſiue cōtineas, nihil tacitam
conſcientiam iuuant. ſiue proferas non doctior uideberis,ſed moleſtior. Ecce Roma
nos quoq; inuaſit inane ſtudium ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quendam
ſapientem referentē,quæ primus quiſq; ex Romanis ducibus feciſſet. Primus naua
li prælio Duillius uicit,primus Curius Dētatus in triumpho duxit elephātos. Etiam
num iſta,& ſi ad uerā gloriam non tendunt,circa ciuilium tamen operum exempla
uerſantur. Non eſt profutura talis ſcientia, eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum uani-
tate detineat. Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit
nauē conſcendere. Claudius is fuit,Caudex ob hoc ipſum appellatus,quia plurimū
tabularū cōtextus caudex apud antiquos uocatur,unde publicæ tabulæ codices di-
cūtur,& naues nunc quoq; quæ ex antiqua cōſuetudine per Tiberim cōmeatus ſub
uehūt,caudicariæ uocātur. Sanè & hoc ad rem pertineat,quod Valerius Coruinus
primus

primus Meſſanam uicit,& primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in ſe transla
to nomine Meſſana appellatus eſt,paulatimq́ꝫ uulgo permutãte literas,Meſſala di-
ctus eſt: num & hoc quenquam curare permittas,quod primus L.Sylla in circo leo-
nes ſolutos dedit,cum alioquin alligati darentur,ad conficiendos eos miſsis à rege
Bocho iaculatoribus? Et hoc ſane remittatur: num & Pompeium primum in circo
elephantorum duodeuiginti pugnam edidiſſe,commiſsis more prælij noxijs homi
nibus,ad ullã rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis,& inter antiquos principes,
ut fama tradidit bonitatis eximiæ,memorabile putauit ſpectaculi genus,nouo mo-
re perdere homines.Depugnant,parum eſt,lancinantur,parum eſt,ingenti mole a-
nimalium † obterantur.Satius erat iſta in obliuionem ire,ne quis poſtea potens diſ- al. conterun-
ceret,inuideretq́ꝫ rei minime humanæ. O quantum caliginis mentibus humanis tur, forte exe-
obijcit magna felicitas.Ille ſe ſupra rerũ naturam eſſe tunc credidit,cum tot miſero- terantur.
rum hominum cateruas,ſub alio cœlo natis beluis obijceret,cum bellum inter tam CA.XIIII.
diſparia animalia committeret, cum in conſpectu populi Romani multum ſangui-
nis funderet,mox plus ipſum fundere,coacturus.At idem poſtea Alexandrina per-
fidia deceptus,ultimo mancipio transfodiendum ſe præbuit,tum demum intelle-
cta inani iactatione cognominis ſui. Sed ut illò reuertar,unde † deceſsi,& in alia al. receßi, & in
materia oſtendam ſuperuacuam quorundam diligentiam,idem narrabat Metel- eadem mate-
lum uictis in Sicilia Pœnis triumphantem,unum omniũ Romanorum ante currum ria
centũ & uiginti captiuos elephantos duxiſſe: Syllam ultimũ Romanorum protuliſ-
ſe pomœrium,quod nunquam prouinciali,ſed Italico agro acquiſito mos proferre
apud antiquos fuit.Hoc ſcire magis prodeſt,quàm Auentinum montẽ extra pomœ
riũ eſſe,ut ille affirmabat propter alterã ex duabus cauſis: aut quod plebs eò ſeceſsiſ-
ſet,aut quod Remo auſpicante illo loco aues nõ adduxiſſent.Alia deinceps innume
rabilia,quæ aut ficta ſunt,aut mendacijs ſimilia.Nam ut concedas omnia eos fide bo
na dicere ut ad præſtationem ſcribant,tamen cuius iſta errores minuẽt? cuius cupidi
tates prement? quem fortiorem: quem iuſtiorem,quem liberaliorem facient? Dubi-
tare ſe interim Fabianus noſter aiebat,an ſatius eſſet nullis ſtudijs admoueri, quàm
his implicari.Soli omniũ ocioſi ſunt,qui ſapiẽtiæ uacant, ſoli uiuunt: nec enim ſuam
tantum ætatẽ bene tuentur,omne æuum ſuo adijciunt.Quid annorum ante illos a-
ctum eſt,illis acquiſitum eſt, niſi ingratiſsimi ſumus. Illi clariſsimi ſacrarũ opinionũ
cõditores,nobis nati ſunt,nobis uitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex te-
nebris ad lucem erutas,alieno labore deducimur, nullo nobis ſeculo interdictũ eſt,
in omnia admittimur,& ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angu-
ſtias libet,multũ per quod ſpaciemur temporis eſt.Diſputare cũ Socrate licet,dubi
tare cum Carneade,cum Epicuro quieſcere,hominis naturam cum Stoicis uincere,
cum Cynicis excedere,cum rerum natura in conſortium omnis æui pariter incede-
re.Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis trãſitu,in illa nos toto demus animo,
quæ immenſa,quæ æterna ſunt,quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia
diſcurſant,qui ſe alioſq́ꝫ inquietant,cum bene inſanierint,cum omnium limina quo
tidie perambulauerint,nec ullas apertas fores preterierint,cum per diuerſas domos
meritoriam ſalutationem circumtulerint,quotumquemq́ꝫ ex tam immẽſa,& uarijs
cupiditatibus diſtricta urbe poterunt uidere? quàm multi erunt quorum illos aut
ſomnus,aut luxuria,aut inhumanitas ſubmoueat? quàm multi qui illos cum diu tor
ſerint,ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertũ clientibus atrium
prodire uitabunt,& per obſcuros ædium aditus profugient, quaſi non inhumanius
ſit decipere,quàm excludere? quàm multi heſterna crapula ſemiſomnes & graues,il
lis miſeris ſomnum ſuum rumpentes,ut alienum expectent,uix alleuatis labijs in-
ſuſurratum milies nomen,oſcitatione ſuperbiſsima reddẽt? Hos in ueris officijs mo
rari licet dicamus,qui Zenonem,qui Pythagoram quotidie & Democritum,cæ-
teroſq́ꝫ antiſtites bonarum artium,qui Ariſtotelem & Theophraſtum uolent habe
re quàm familiariſsimos: nemo horum non uacabit, nemo non uenientem ad ſe bea-
tiorem,amantioremq́ꝫ ſui dimittet, nemo quenquam uacuis à ſe manibus abire pa-

 tietur.

tietur. Nocte conuenire & interdiu ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius inimici capitalis † ſumptuoſa obſeruatio.

al. ſuſpicioſa

CAP. XV. Ferres ex his quicquid uoles, per illos non ſtabit, quo minus plurimum quantum ceperis, haurias. Quę illum felicitas, quàm pulchra ſenectus manet, qui ſe in horum clientelam contulit: habebit cum quibus de minimis maximiſq; rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat uerum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere nõ fuiſſe in noſtra poteſtate, quot ſortiremur parentes, forte nobis datos: nobis uerò ad noſtrum arbitrium naſci licet, nobiliſſimorum ingeniorum familię ſunt. Elige in quam aſciſci uelis, non in nomen tantum adoptaberis, ſed in ipſa bona, quæ non erunt ſordide nec maligne cuſtodiẽda, maiora fient, quò illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabũt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eijcietur ſubleuabunt: hæc una ratio eſt extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem uertendę. Honores & monumenta, quicquid aut decretis ambitio iuſsit, aut operibus extruxit, cito ſubruitur, nihil non longa demolitur uetuſtas, & mouet ocyus, quod conſecrauit. Sapientiæ noceri non poteſt, nulla delebit ætas præſens, & nulla diminuet ſequens, ac deinde ſemper ulterior aliquid ad uenerationem conferet: quoniamquidem in uicino uerſatur inuidia ſimplicius longe poſita miramur. Sapientis ergo multum patet uita, non idem illũ qui cæteros terminus includit, ſolus generis humani legibus ſoluitur, omnia illi ſecula, ut deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus, aliquid hac recordatione comprehendit, inſtat, hoc utitur, uenturum eſt, hoc præcipit. Longam illi uitam facit, omnium temporum in unum collatio: illorum breuiſsima † ac ſolitiſsima ætas eſt, qui præteritorum obliuiſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema uenerint, ſero intelligunt miſeri, tamdiu ſe dum nihil agũt occupatos fuiſſe.

Vide Scholia

forte, ac ſolicitiſsima

CA. XVI. Nec eſt quod hoc argumento probari putes, longam illos agere uitam, quia interdum mortem inuocant: uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. Mortem ſæpe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quòd putes diu † uicturos, quòd ſæpe illis lõgus uidetur dies, quòd dum ueniant ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur: nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in ocio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant ſciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue eſt: tam mehercules, quàm quando dies muneris gladiatorij edictus eſt, aut cum alicuius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis expectatur conſtitutũ, † tranſilire medios dies uolunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt, ad illud tempus, quod amanti breue eſt, & pręceps, breuiuſq; multo fit ſuo uitio, aliunde enim alio transfugiunt, & cõſiſtere in una cupiditate non poſſunt. Non ſunt illi longi dies, ſed inuiſi. At contra, quàm exiguæ noctes uidentur, quas in cõplexu ſcortorum aut uino exigunt. Inde etiam poetarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus uiſus eſt Iupiter uoluptate cõcubitus Alcmenæ † duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt uitia incẽdere, quàm auctores illis inſcribere deos, & dare morbo, exemplo † dignitatis excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breuiſsimæ uideri noctes, quas tam chare mercãtur? Diem noctis expectatione perdũt, noctem lucis metu. Ipſæ uoluptates eorũ trepidæ & uarijs terroribus inquietæ ſunt, ſubitq; † cum maxima exultatione ſollicita cogitatio, Hæc quàm diu? Ab hoc affectu reges ſuã fleuere potentiã, nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed uenturus aliquãdo finis exterruit. Cũ per magna camporum ſpacia porrigeret exercitũ, nec numerum eius, † nec menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſsimus, lachrymas fudit, quòd intra centum annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatum ipſe qui flebat, perditurusq; alios in terra, alios in mari, alios in prælio, alios in fuga: & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimũ annum timebat.

al. uiuentium

al. tranſire

forte, triplicaſſe

al. diuinitatis

al. cum maxime exultantes

al. ſed menſuram

CAP. XVII Quid quod gaudia eorum quoq; trepida ſunt? non enim ſolidis cauſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, uanitate turbantur. Qualia autem

autem putes tempora eſſe, etiã ipſorum confeſſione miſera, cum hęc quoq; quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſyncera ſint. Maxima quæque bona ſollicita ſunt, nec ulli fortunæ minus bene quàm optimæ creditur. Alia felicitate, ad tuendam felicitatem opus eſt, & pro ipſis quæ ſucceſſerunt uotis, uota faciẽda ſunt. Omne enim quod fortuito euenit, inſtabile eſt, quod altius ſurrexit, oportunum eſt in occaſum. Neminem porro caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt nõ tantum breuiſſimam uitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quòd maiore poſſideant, operoſe aſſequuntur quæ uolunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam amplius redituri temporis eſt ratio. Nouæ occupationes ueteribus ſubſtituũtur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio, miſeriarum nõ finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt, plus temporis alieni auferunt, cãdidati laborẽ † deſtituimus, ſuffragationes incipimus, accuſandi depoſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur: iudex deſijt eſſe, quæſitor eſt, alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis † opibus detinetur. Marium caliga dimiſit, conſolatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondũ tantæ maturus rei Scipio, uictor Hannibalis, uictor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor, ni per ipſum mora ſit, cum Ioue reponetur: ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos à iuuene † æquos honores, iam ſenem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt uel felices, uel miſeræ ſolicitudinis cauſæ, per occupationes intercludetur ociũ, nũquam agetur, ſemper optabitur.

Vide ſcholia

al. deſtinimus, forte, ſuffragatoris

al. operibus diſtinetur.

al. operibus daſtinetur.

al. dijs æquos

Excerpe itaq; te uulgo Pauline † clariſſime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tẽpeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita uirtus eſt experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis, certè melior Reipub. data ſit. Aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem, aut inertem quietem uoco, non ut ſomno & charis turbæ uoluptatibus, quicquid eſt in te indolis uiuæ demergas. Non eſt iſtud acquieſcere. Inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem orbis terrarũ rationes adminiſtras, tam abſtinenter, quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſe quàm publicas, in officio amorem conſequeris, in quo odium uitare difficile eſt, ſed tamen mihi crede ſatius eſt uitæ ſuæ rationem, quàm frumenti publici noſſe. Iſtum animi uigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam uitam apto, ad te reuoca, & cogita non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti cõmitterentur, maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi, quorum generoſam pernicitatem quis unquam graui ſarcina preſſit? Cogita præterea quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molẽm obijcere, cum uẽtre humano tibi negocium eſt. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar perijt, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc gratiſſime ferens, quòd decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem, aut octo certè dierum cibaria ſupereſſe, dum ille potẽs nauibus iungit, & uiribus imperij ludit, aderat ultimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio penè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruina, furioſi & externi & infeliciter ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumẽti publici cura? ferrum, ſaxa, ignes, Caium excepturi, ſumma diſſimulatione tamen inter uiſcera latentis mali tegebant curationem. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. Cauſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe.

CAP. XVIII

al. clariſſime

Recipe te ad hæc trãquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas eſſe, utrum cures ut incorruptum à fraude aduehentium & negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concaleſcat, ut ad menſuram ponduſq; reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas,

CAP. XIX.

al. uoluntas, ſciturus quæ natura ſit Dijs, quæ † uoluptas, quæ conditio, † quæ fortuna, quis ani-
al. quæ forma, mum tuum caſus expectet, ubi nos à corporibus dimiſſos natura componat? Quid
ſit quod huius mundi grauiſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat,
al. orbibus, in ſummum ignem ferat, ſydera † curſibus ſuis excitet? Cætera deinceps ingenti-
al. motibus. bus plena miraculis. Vis tu relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? Nunc dū calet ſan-
guis uigentibus ad meliora eundum eſt. Expectat te in hoc genere uitæ multus bo-
narum artium amor, uirtutumq; uſus, cupiditatum obliuio, uiuendi atq; morien-
di ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera eſt, eo-
rum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant, ad alienū dor-
miunt ſomnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum,
amare & odiſſe res omnium liberrimas, iubentur. Hi ſi uelint ſcire quàm breuis ip-
ſorum uita ſit, cogitēt, ex quota parte ſua ſit. Cum uideris itaq; prætextā ſæpe iam
ſumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris, iſta uitæ damno parantur, ut
unus ab illis numeretur annus, omnes annos ſuos contererēt. Quoſdam autem cum
in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctātes ætas relinquit. Quoſdam
al. indignita- cum in conſummatione dignitatis per mille † indignationes † erupiſſent, miſera
tes ſubit cogitatio ipſos laboraſſe in titulum ſepulchri. Quorundam ultima ſenectus
forte, erepſiſ- dum in nouas ſpes ut iuuenta diſponitur, inter conatus magnos & improbos inua-
ſent, lida defecit. Fœdus ille, quem in iudicio pro ignotiſſimis litigatoribus grandem
CAP. XX. natu & imperitiæ coronæ † aſſenſiones captantem, ſpiritus liquit. Turpis ille, qui
al. aſſētationes uiuendo laſſus citius quàm laborādo, inter ipſa officia collapſus eſt. Turpis, quem
in accipiendis immorientem rationibus, diu tractus riſit hæres. Præterire quod mi-
forte, Turra- hi occurrit exemplum nō poſſum. † Tyrannus fuit exactæ diligentiæ ſenex, qui
nium, uide ſcho poſt annum nonageſimum cum uacationem procurationis à C. Cæſare ultro ac-
lia cepiſſet, componi ſe in lecto: & uelut exanimem à circumſtante familia plangi iuſ-
ſit. Lugebat domus ocium domini ſenis, nec finiuit ante triſticiam, quam labor illi ſu-
us reſtitutus eſt. Adeo ne iuuat occupatū mori? Idem pleriſq; animus eſt, diutius cu-
piditas illis laboris, quàm facultas eſt, cum imbecillitate corporis pugnant, ſenectu-
tem ipſam nullo alio nomine grauem iudicāt, quàm quod illos ſe ponit. Lex à quin-
quageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo ſenatorem non citat. Difficilius
homines à ſe ocium impetrant, quàm à lege. Interim dum rapiuntur & rapiūt, dum
alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, uita eſt ſine fructu, ſine uolu-
ptate, ſine ullo profectu animi, nemo in conſpicuo mortem habet, nemo nō procul
ſpes intendit. Quidam uerò diſponunt etiam illa quæ ultra uitā ſunt, moles magnas
al. munia ſepulchrorū, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum † munera & ambi-
tioſas exequias. At mehercule iſtorum funera tanquam nimium uixerint, ad faces
& cereos ducenda ſunt.

ERASMI IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE.

Cap. 6. *In ſe uerum teſtimonium dixerunt prodentes omnem actum annorum ſuorum. Alius habebat, per oſtentionem actuum animorum ipſorum. Rodolphus rectè animaduertit, hunc ſermonem eſſe interpretis, non Senecæ, eoq; ſub monuimus, ne quis requirat.*

Cap. 7. *Paucos admodum & ridiculos. Opinor legendum, & reijculos, hoc eſt deteriores: uidelicet ſenectutis.*

Cap. 10. *Cauillationes enim contūdi debere. Quidam habebat, contendi, ſed mēdoſe. Vide num legendum ſit, cauillatione, nam Rodolphus pro hoc notauit ſuggillatione, ut accipias impetus aſſectuum non debere uellicari, ſed cū ignominia contundi.*

Cap. 12. *Qui uicorum ſuorum greges metatur. Alius habebat, Qui uictorum ſuorum greges mercantium. Prior magis probatur, quanquam neutra in totum ſyncera eſt.*

Aut deficiens hinc atq; hinc. Pro deficiens malim diffluens. Tanquam uirum tonderet. Forte tanquam uiuum tonderet, Aut tanquam non uirum tonderet. Decet enim uirum neglectius curari.

PINCIANI IN LIB. DE BREVITATE VITAE AD PAVLINVM.

Cap. 6. *Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabant.*] Corrige. *Iſta uitia nullum non, cætera, ex eadem. Quamuis natu-*

ra currit ratio dilatat cito nos effugiat neceſſe eſt.]Eadē,quod quamuis natura currit natio dilatāt cito nos ef-
fugiat neceſſe eſt.

Nihil inde incultum ocioſumq́; uacauit] Exemplar Facundi ac Primitini,nihil inde in cultum ociumquè uocā
uit.In exemplari Pinciano non habentur omnino hæc uerba.Huic poteſt detrahi nihil,adijci ſic,ſicut aliquis uen- Cap.7.
tre quoque admodum ſaturo iam non pleno aliquid cibi quod nec deſiderat capit] Exemplar idem breuius & ca
ſtigatius.Huic adijci poteſt,detrahi nihil,& adijci ſic quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi adijcitur.

Ipſum tempus quidem neutri quaſi nihil petitur.]Vetus lectio,ipſum quidem neutri. Quaſi nihil petitur. Si Cap.8.
mortis periculū admotū eſt propius.Lege præpoſtero ordine,ſi mortis periculū propius admotū eſt, ex eadem.

OPEROSIVS occupati ſibi] Operoſius occupati ſunt,uetus lectio. Cap.9.

Etiam quæ aliquo præſentis uoluptatis lenocinio ſurrepebant.]Vetus lectio,etiam ſi aliquo præſentis uolupta Cap.10.
tis lenocinio ſurripiebātur.Abijt igitur uita eorum in profundum.]Eadem. Abit ergo uita eorum in profundum.

Immiſſi deinde canes eijciunt.]Corrige immiſſi demū caues eijciunt,hoc eſt cancelli,unde cauea dicta,aut è con
trario,ex eadem.Specioſius elidi aut in aliena cōtemptius] Expēde an arrideat magis hæc lectio,Spatioſius elidi Cap.11.
an in aliena contractius.

Et colorum paria deducit.]Scribendum uidetur,& in colorum paria diducit.Suffragantibus etiam exempla- Cap.12.
ribus,Pinciano,Franciſcano,& Scholarum Sal.Quando pernoctare.]Maior codicum pars noctare agnoſcit,non
pernoctare.Legendum puto,uectari,nam poſt balneum geſtari conſueuerunt,ut ex multis locis obſeruare poteris.
Sed imitantur.] Prior æditio,ſed multarum imitantur.Scribe,ſed multarum mentiuntur:ex codice Facūdi & Pri
mitiui,quam lectionem confirmant uerba ſequentia.Non facile dixerim utrum magis miſerear ſi hoc ignorauit,an
ſi ſe ignorare finxit.

Idē enarrabat.]Scribe, narrabat,nō enarrabat ex eadē.Centum & uiginti captiuos elephātes duxiſſe.]Et hoc Cap.14.
loco,& ſupra ubi dixit. Curius dentatus in triūpho duxit elephātes,in exemplari Facūdi & Primitiui,elephātos
legitur ſecūda inflexione, non elephantes tertia,& ſic ferè accuratiores proferunt.De numero autē horum ele-
phantorum magna inter auctores diſſenſio,ut diximus in Plinianis obſeruationibus.

Honores & monumenta.] Eadem .Honorum monumenta.Quod conſecrauit. Sapientia noceri non poteſt, Cap.15.
Nulla delebit ætas præſens,& nulla diminuet ſequens.]Exemplar Facundi & Primitiui.Quæ conſecrauit ſapien
tia perire non poſſunt.Nulla abolebit ætas.Nulla diminuet.Sequens,cætera, & mox paulo conferet ſcribendum,
non confert,ex eodem.

Quam quando dies muneris gladiatorij eductus eſt. Aut cum alicuius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis ex- Cap.16.
pectatur conſtitutum.]Exemplar Facundi & Primitiui,quam cum dies muneris gladiatorij edictus eſt. Aut alicu-
ius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis expectato conſtituto. Voluptate concubitus clemēter duplicaſſe noctem]
Sic legit prior æditio.Scribendum reor,uoluptate concubitus Alcmenæ triplicaſſe noctē,Nota eſt fabula. Illud ſci
endum in omnibus ſcriptis exemplaribus delinitus duplicaſſe legi,non elementer duplicaſſe,ſed perperā. Quid ali
ud eſt uitia incendere quàm auctores illis inſcribere deos.]Honeſtior reddetur ſenſus ſi permutato loco illius par-
ticulæ,quam,legatur ad hunc modum. Quid aliud eſt quàm uitia noſtra incendere auctores illis inſcribere deos.
Nam in omni antiqua lectione habetur uerbum,noſtra.Nec numerum eius nec menſuram comprehenderet.]Exem
plar Pincianum,nec numerum eius,ſed nec menſuram comprehenderet. Exemplar Facundi & Primitiui,nec nume
rum eius,ſed menſuram comprehenderet,recte ut arbitror ex hiſtoria luſtrati exercitus apud Herodotum.

QVOD fortuito euenit inſtabile eſt,quid altius ſurrexit opportunum eſt in occaſum]Legendum,quod for Cap.17.
tuito obuenit inſtabile eſt,quo altius ſurrexerit uergit pronius in occaſum,ex exemplari Facundi & Primitiui,et
ſi ſcripti alij codices cum impreſſa lectione conſentiant. Per occupationes intercludetur ocium , nunquàm agetur
ſemper optabitur.]Eadem. Per occupationes uitæ reddetur ocium. Nunquam agetur ſemper optabitur. Quid ſi
legas. Per occupationes uita eluditur. Ocium nūquam agetur ſemper optabitur, Aut ſic. Per occupationes uitæ elu
detur ocium. Nunquam, reliqua.

Et charis turbæ uoluptatibus.] Carnis,nō charis,exemplar Facundi & Primitiui,ut forte pro illa dictione, Cap.18.
turbæ,reponendum ſit turpibus. Ferrum,ſaxa,ignes,gladium,excepturi.] Cum ferrum dixiſſet, quid attinebat
gladium adiungere. Quapropter fideliſſimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitiui:in quo non gla
dium habetur,ſed Caium,quaſi uelit dicere. Caium ipſum imperatorem excepturi omni ferro,ſaxis,ignibus,terri-
biliorem.

In accipiendis immorientem rationibus.]Particula,in,redundat ex eodem exemplari. Tyrannus fuit exactæ Cap.20.
diligentiæ.]Fidelior lectio. Titianus aut alia huiuſmodi quàm Tyrannus. Poſſet non abſurde legi. Turranius. Præ
fectus is fuit annonæ Tyberio principe,peruenitq́; uſq; ad tempora Claudij, potiſſimus inter eius amicos auctore
Cornelio Tacito libro primo & undecimo. Tanquam nimium uixerint ad faces & cereos ducenda ſunt] Scriben

beudum

dum puto, tanquam minimum uixerint, non ad faces, ſed ad cereos deducenda ſunt. Pueros enim nō ad faces efferri ſolere, ſed ad cereos ſiue candelas auctor eſt poeta Perſius. Hinc tuba candelæ, reliqua, & ueteres codices deducenda legunt, non ducenda.

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM ἀκέφαλος.

al. condictum NOſtra corpora firma ſunt, ſi redigas ad † conditionem naturæ om-
nia deſtruentis, & unde edidit eodem reuocantis. Caduca ſunt.
Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa mi-
racula, & ſi qua his mirabiliora ſequētium annorum extruxit am-
bitio, aliquando ſolo æquata uiſentur. Ita eſt, nihil perpetuū, pau-
ca diuturna ſunt. Aliud alio modo fragile eſt, rerum exitus uarian-
tur. Cæterum quicquid cœpit & deſinit. Mundo quidam minan-
tur interitum, & hoc uniuerſum, quod omnia diuina humanaꝗ; complectitur, ſi fas
putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem ueterem, tenebrasꝗ; demer-
al. nunc get. Eat † modo aliquis, & ſingulas comploret animas, Carthaginis ac Numātiæ Co-
rinthiꝗ; cinerem, & ſi quid aliud altius cecidit, lamētetur, cum etiam hoc quod non
habet quò cadat, ſit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquādo nefas auſura,
CA. XXI. ſibi non perpeciſſe conqueratur. Quis tam ſuperbæ impotentisꝗ; arrogātiæ eſt,
ut in hac naturæ neceſſitate omnia ad eundem finem reuocantis, ſe unum ac ſuos ſe-
poni uelit? ruinæꝗ; ipſi mundo imminenti aliquam domum ſubtrahat? Maximum
ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omnesꝗ;
paſſuri: & ideò mihi uidetur rerum natura quod grauiſſimum fecit commune feciſ-
ſe, ut crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud te quoque non minimum adiu-
uerit, ſi cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras, nec ti-
bi, noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſticia profecturi
ſumus, non recuſo quicquid lachrymarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere.
Inueniam etiam nunc per hos exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod efflu-
at, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur, atque adeò ipſe hāc
litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum ho-
minem continuiſſe, qui munere tuo tantam uenerationem receperat, ut quod raro
ulli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi quem ſaluo
Cæſare accipere maximum poterat impreſſiſti, & cum bene illum undiꝗ; circumiſ-
al. hac parte ſes, intellexiſti † hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi ali-
ud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, nunc quoꝗ; quantum
poteſt, illam à ſe abijcit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea
fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem
eſſe, ut facilem in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim hūc ex his
quos in principali domo potentes uidi, cognouiſſe uideor, quem omnibus amicum
habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſo-
lidior eſt hæc apud eum, quàm ut à te quoꝗ; ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam ua-
letudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tan-
tum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, ut ſupra omnes corporis dolores emineret.
Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes, Longiſſimum illi æuum ingenij fama pro-
miſit. Id egit ipſe, ut meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris
operibus, à mortalitate ſe uindicaret. Quamdiu fuerit ullus literis honor, quādiu
ſteterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, uigebit cum maximis uiris,
CA. XXII. quorum ſe ingenijs uel contulit, uel ſi hoc uerecundia eius recuſat, applicuit.
Hoc ergo unum excogitaſti, quomodo illi maxime poſſes nocere. Quo melior
enim eſt quiſꝗ;, hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine ullo delectu furentem, & inter ip-
ſa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præſtare
eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe, & non
ex tuo more temere incidiſſe; Adijciamus, ſi uis, ad has querelas ipſius adoleſcentis

interceptam

interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre, tu certe e/
ras digniſſimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi
teſtimonium æquale omnium hominum. Deſideratur in tuum honorem, laudatur
in ſuum, nihil in illo fuit quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minus
bono fratri fuiſſes bonus, ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe
liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit, nunquam ille te fratrem ulli
minatus eſt. Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabatq́ quantum tu et
ornamentum tuorum eſſes & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nullis
æqua uirtutibus, antequam felicitatem ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Pa/
rũ autẽ me indignari ſcio, nihil eſt enim difficilius, quàm magno dolori, paria uer/
ba reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi
uoluiſti tam iniuſta & tam uiolenta fortuna? Tã cito indulgentiæ tuæ te pœnituit?
quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina,
concordiſſimam turbam imminuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcenti/
um domum, in nullo fratre degenerantem turbare, & ſine ulla cauſa delibare uolui-
ſti? Nihil ergo prodeſt innocẽtia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas,
nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma conſeruata abſtinentia, nihil ſyncerus † & *forte, ex toto*
tutus literarum amor, nihil ab omi labe mens uacans? Luget Polybius, & in uno
fratre quicquid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſo/
latijs timet. Facinus indignum, luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæſare:
hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, ut oſtenderes neminem contra te, ne à Cæ
ſare quidem poſſe defendi diutius. Accuſare fata poſſumus, ſtant dura & inexo/ CA. XXIII.
rabilia, nemo illa conuitio, nemo fletu, nemo cauſa mouet, nihil unquam parcunt
ulli, nec remittũt. Proinde parcamus lachrymis, nihil proficientibus. Facilius enim
nos illi dolor iſte adijcet, quàm illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adiu/
uat, primo quoq; tempore deponendus eſt, & ab inanibus ſolatijs, atq; amara qua/
dam libidine dolendi, animus recipiẽdus eſt. Nam lachrymis noſtris, ni ratio finem
fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice. Larga ubiq; flen
di & aſſidua materia. Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas uocat. Alium
ambitio nunquam quieta ſollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto la
borat ſuo. Alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper ueſtibulum obſidẽs
turba. Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lachrymæ nobis deerunt, antequã
cauſæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiſerit, quæ pri/
mum naſcentium hominum fletum eſſe uoluit. Hoc principio ædimur, huic omnis
ſequentium annorum ordo conſentit, ſic uitam agimus, ideoq; moderate id fieri de/
bet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt, & reſpicientes quantum à tergo rerum triſti/
um immineat, ſi non finire lachrymas, at certè reſeruare debemus. Nulli parcẽdum
eſt rei magis quàm huic, cuius tam frequens uſus eſt. Illud quoque te nõ minimum
adiuuerit, ſi cogitaueris nulli minus gratum eſſe dolorem tuum, quam ei, cui præſta-
ri uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut non intelligit: nulla itaque eius officij ra
tio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt, ſi ſentit, ingratum. Ne/
minem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixerim.

Quid ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, CA. XXIIII.
ut cruciatu † tuo noceat tibi, ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtu *forte. ſui*
dio & Cæſare? Non eſt hoc ſimile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri
præſtitit, uenerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori, ille deſiderio
tibi eſſe uult, tormento eſſe non uult. Quid itaque iuuat † dolori intabeſcere, quem *al. doloris ui*
ſi quis defuncti ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet *tabeſcere*
uoluntas uideri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: ſiue te torqueri lachrymis
nunq; deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non uult, † u/ *al. utrique ue/*
terq; ueſtrum inertem dolorem dimittite. Nec amplius frater ſic deſiderari debet, *ſtrum inhæren*
nec pius ſic uelit. In hoc uerò, cuius tam explorata pietas eſt, pro certo habendũ eſt, *tem dolorẽ di-*
nihil eſſe illi poſſe acerbius, quàm ſi tibi hic caſus eius acerbus eſt, ſi te ullo modo *mitte*
torquet

torquet, ſi oculos tuos indigniſſimos hoc malo ſine ullo flendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æque à lachrymis † iam inutilibus adducet, quàm ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus † afflictis, ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem uiderint, & ipſi collabantur, id nunc tibi quoq; faciēdum eſt: indue diſſimilem animo tuo uultum, & ſi potes, proijce omnē ex toto dolorem: ſin minus, introrſus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur, qui honeſtum putabunt quodcunque facientem uiderint, animumq; ex uultu tuo ſument, & ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum. Non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

forte, tam

al. affectis

CAP. XXV

Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio ſi tibijpſi renunciaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnā tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit, hæc tibi tuenda eſt. Circunſtat te omnis iſta cōſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & utrum ne tu tantum rebus ſecundis dexterè uti ſcias, an & aduerſas poſſis uiriliter ferre, obſeruātur oculi tui. Liberiora omnia ſunt his, quorum affectus tegi poſſunt. Tibi nullum ſecretum liberum eſt. in multa luce fortuna te poſuit, omnes ſcient quomodo te in iſto tuo geſſeris uulnere, utrum ne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, † an in ſtatu & in gradu ſteteris. Olim te in altiorē ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt, nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumendū ſe dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opinio de ſtudijs ac moribus tuis recepta, multum à te homines exigūt, multum expectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertiſſes in te ora omnium: nunc autem tibi præſtandum eſt, quātum promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribūt, quibus cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. Nihil unquàm ita potes indignum facere perfecti & eruditi uiri profeſſione, ut non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice. nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnum quidem extēdere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris, gratia quietis confugere, aut aſſidua laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus, uoluntaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum uarietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere.

al. an in gradu ſteteris, cætera ſuperfluunt.

CA. XXVI

Multa tibi non licent, quæ humilimis et in angulo iacētibus licent. Magna ſeruitus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere: Audienda ſunt tot hominum milia, tot diſponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrētium congeſtus, Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, quieti animi eſt. Non licet tibi inquam flere, ut multos flentes audire poſſis, ut periclitātium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris peruenire cupientium lachrymæ proſint, tibi tuæ aſſiccādæ ſunt. Hoc tamen etiamnum leuioribus remedijs adiuuabit, cū uoles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem uide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi (ſi quis modo eſt fabulis † traditus) cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius uigilia defendit, omnium ocium illius labor, omniū delicias illius induſtria, omnium uacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit, & ſyderū modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunq̃ illi licet, nec ſubſiſtere, nec quicq̃ ſuum facere. Ad quendam itaq; modum tibi quoque eadem neceſſitas iniungitur. non licet tibi ad utilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impartiri te nec uoluptati, nec dolori, nec ulli rei potes, totum te Cæſari debes. Adijce nunc, quod cū ſemper prædices, chariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe, fas tibi nō eſt, ſaluo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi, ſalui tibi ſunt tui, nihil perdidiſti, non tantum ſiccos oculos tuos eſſe ſed etiā lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt, hic ꝓ omnibus eſt. Quod lōge à ſen-

Vide caſtigationes.

al. traditus fauor

ſibus

ſibus tuis prudentiſſimis pijſſimiſq; abeſt,aduerſus felicitatem tuam parum gratus *pijſſimus*
es,ſi tibi quicquam hoc ſaluo flere permittis. Monſtrabo etiamnum,non quidem fir
mius remedium,ſed familiarius. Si quando te domum receperis,tunc erit tibi me/
tuenda triſticia. Nam quamdiu numen tuum intueberis,nullum illa ad te inueniet
acceſſum,omnia in te Cęſar tenebit:cum ab illo diſceſſeris,tunc uelut occaſione da
ta,inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor,& requieſcenti animo tuo paulatim irrepet. Ita/
que non eſt quod ullum tempus uacare patiaris à ſtudijs:tūc tibi literæ tuæ tamdiu
ac fideliter amatæ,gratiam referant,tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum uindi
cent,tunc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, quàm tu de
omnibus & de illis meruiſti, quos pluribus notos eſſe uoluiſti quàm ſcripſerant,
multum tecum morentur:tutum id erit omne tempus,quod illis tuendum commiſe
ris. Tūc Cæſaris tui opera,ut per omnia ſecula domeſtico narrētur præconio, quan
tum potes compone. Nam ipſe tibi optime formandi condendiq; res geſtas, & ma/
teriam dabit & exemplum. Non audeo te uſq; eo producere, ut fabellas quoque *CA. XXVII.*
& Aeſopeos logos,intentatum Romanis ingenijs opus,ſolita tibi uenuſtate † con *Recte logos*
nectas. Difficile eſt quidem,ut ad hæc hilariora ſtudia tam uehementer perculſus a/ *nam logi di=*
nimus,tam cito poſſit accedere. Hoc tamen argumentum habeto iam corroborati *cuntur etiam*
eius,& redditi ſibi,ſi poterit ſe à ſeuerioribus ſcriptis ad hęc ſolutiora producere. In *fabellæ.*
illis enim quamuis ægrum eum adhuc,& ſecum reluctantem aduocabit ipſa rerum *forte,cōuertas*
quas tractabit auſteritas:hæc quæ remiſſa fronte commentanda ſunt,non feret, ni/
ſi cum iam ſibi ab omni parte conſtiterit. Itaq; debebis eum ſeueriore materia pri/
mum exercere,deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit leuamento
ſi ſępe te ſic interrogaueris,utrū ne meo nomine doleo,an eius qui deceſſit? Si meo,
perit meræ indulgētiæ iactatio,& incipit dolor,hoc uno excuſatus quod honeſtus
eſt,cum ad utilitatem reſpiciat à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono uiro
conuenit,quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, neceſſe alte
rutrum ex his duobus eſſe iudicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus † eſt,euaſit om/ *al. ſupereſt,*
nia frater meus uitæ incommoda,& in eum reſtitutus eſt locum,in quo fuerat ante/
quam naſceretur, & expers omnis mali nihil timet,nihil cupit,nihil patitur. Quis
iſte eſt furor,pro eo me nunquam dolere deſinere,qui nunquam doliturus eſt? Si eſt
aliquis defuncti ſenſus,nūc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emiſſus,tan/
dem ſui iuris & arbitrij geſtit,& rerum naturæ ſpectaculo fruitur,& humana omnia
ex ſuperiore loco deſpicit,diuina uerò quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat,
propius intuetur. Quid itaq; eius deſiderio maceror,qui aut beatus aut nullus eſt?
Beatum deflere inuidia eſt,nullum dementia.

An hoc te mouet,quod uidetur ingentibus & gratis,& maxime circumfuſis bo/ *CA. XXVIII.*
nis caruiſſe? Cum cogitaueris multa eſſe quæ perdidit,cogita plura eſſe quæ non ti
met. Nō ira eum torquebit,non morbus affliget,non ſuſpicio laceſſet,non edax et
inimica ſemper alienis proceſſibus inuidia conſectabitur,nō metus ſolicitabit,non
leuitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit, Si bene computes, plus
illi remiſſum,quàm ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tua ſimul ac ſua gratia,
non accipiet beneficia,non dabit. Miſerum putas quod iſta amiſit,an beatum quod
non deſiderat? Mihi crede,is beatior eſt,cui fortuna ſuperuacua eſt,quàm is cui † pa *forte,parta*
rata eſt. Omnia iſta bona,quæ nos ſpecioſa ſed fallaci uoluptate delectant,pecunia,
dignitas,potentia,aliaq; complura,ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupe
ſcit,cum labore poſſidentur,cum inuidia conſpiciuntur,eoſq; ipſos quos exornant
& premunt,plus minantur quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt, nunquam bene
tenentur:nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipſa tamē magnæ felicitatis tu/
tela ſolicita eſt. Si uelis credere altius ueritatem intuentibus , omnis uita ſupplici/
um eſt. In hoc profundum inquietumq; proiecti mare,alternis æſtibus reciprocum,
& modo alleuans nos † ſubiectis incrementis,modo maioribus damnis deferens,aſ *al. ſubitis*
ſidueq; iactans,nunq; ſtabili conſiſtimus loco,pēdemus & fluctuamur,& alter in al-
terum illidimur,& aliquando naufragium facimus,ſemper timemus. In hoc tā pro/

ceſſoſo & in omnes tẽpeſtates expoſito mari nauigantibus,nullus portus niſi mor
tis eſt.Ne itaq; inuideris fratri tuo,qeſcit tandẽ liber,tãdẽ tut9,tãdẽ æternus eſt,ſu-
perſtitem Cæſarem,omnemq; eius prolem,ſuperſtitem te cum omnibus habet fra-
tribus.Antequam quicquam ex ſuo fauore fortuna mutaret ſtantem adhuc illam et
munera plena manu congerentem reliquit.Fruitur nunc aperto & libero cœlo, ex
humili atque depreſſo in eum emicuit locum quiſquis ille eſt,qui ſolutas uinculis a-
nimas beato recipit ſinu,& nũc libere uagatur,omniaquè rerum naturæ bona cum
ſumma uoluptate perſpicit.Erras non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem
al.illò,forte illuc ſortitus eſt.Omnibus † illud nobis commune eſt iter,Quid fata deflemus?non reli-
quid ille nos,ſed anteceſſit.

CAP.XXIX. Eſt,mihi crede,magna felicitas in ipſa felicitate moriendi.Nihil ne in totum qui
forte uarietate dem diem certi eſt,quis in tam obſcura & inuoluta † ueritate diuinat,utrum ne fra-
tri tuo mors inuiderit,an cõſuluerit?Illud quoque iuſticia in omnibus rebus neceſ-
ſe eſt te adiuuet cogitantem,non iniuriam tibi factam,quod talem fratrem amiſiſti,
ſed beneficium datum,quod tamdiu pietate eius tibi uti fruiquè licuit. Iniquus eſt,
qui muneris ſui arbitrium danti non reliquit.Auidus,qui nõ lucri loco habet quod
accepit,ſed damni,quod reddidit.Ingratus eſt,qui iniuriam uocat finẽ uoluptatis.
Stultus,qui nullum fructum eſſe putat bonorum,niſi præſentium,qui non & in præ
teritis acquieſcit,& ea iudicat certiora quæ abierunt,quia de illis ne deſinant non
eſt timendum.Nimis anguſtat gaudia ſua,qui eis tantummodo quę habet ac uidet,
frui ſe putat,& habuiſſe eadem pro nihilo ducit:cito enim nos omnis uoluptas re-
linquit,quæ fluit & tranſit & penè antequàm ueniat,aufertur. Itaque in præteritum
tempus animus mittendus eſt,& quicquid nos unquam delectauit reducendum,ac
frequenti cogitatione pertractandum eſt.Longior fideliorquè eſt memoria uolu-
ptatum,quàm præſentia.Quod habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis
pone.Non eſt quod cogites quanto diutius habere potueris,ſed quamdiu habueris.
Rerum natura illum tibi ſicut cæteris fratribus,non mancipio dedit,ſed commoda-
uit,cum uiſum eſt deinde repetijt,nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam le-
gem.Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſte ferat,eam pręſertim cuius uſum
gratuitum acceperit, nònne iniuſtus uir habebitur?Dedit natura fratri tuo uitam,
dedit & tibi,quæ ſuo iure uſa,à quo uoluit debitum ſuum citius exegit, non illa in
culpa eſt,cuius nota erat conditio,ſed mortalis animi ſpes auida,quæ ſubinde quid
rerum natura ſit obliuiſcitur,nec unquam ſortis ſuæ meminit,niſi cum admonetur.
Gaude itaque habuiſſe & tam bonum fratrem,& uſum fructum eius,quamuis bre-
uior uoto tuo fuerit boni conſule.Cogita iucundiſſimum,eſſe quod habuiſti, huma
num quod perdidiſti.Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quàm
aliquem moueri,quod ſibi talis frater parum diu contigerit,non gaudere quod ta-
men contigerit.At inopinãti ereptus eſt.Sua quemque credulitas decipit, & in eis
quæ diligit,uoluntaria mortalitatis obliuio.Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ grati-
am facturam eſſe teſtata eſt.Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum i-
gnotorumquè funera,nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod
nobis tota uita denunciatur futurum.Non eſt itaq; iſta fatorum iniquitas, ſed men-
tis humanæ prauitas inſatiabilis rerum omnium,quæ indignatur inde ſe exire,quò
admiſſa eſt precario. Quanto ille iuſtior,qui nunciata filij morte, dignam ma-
CAP. XXX. gno uiro uocem emiſit.Ego cum genui,tum moriturum ſciui. Prorſus non mireris
ex hoc natum eſſe,qui fortiter mori poſſet,non accepit tanquam nouum nuncium
filij mortem.Quid eſt enim noui hominẽ mori,cuius tota uita nihil aliud quàm ad
mortem iter eſt? Ego cũ genui,tum moriturũ ſciui.Deinde adiecit rem maioris, &
prudentiæ & animi,huic rei ſuſtuli.Omnes huic rei tollimur, quiſquis ad uitam ędi
tur,ad mortẽ deſtinatur.Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusquè id
cum repoſcemur,alium alio tempore fata cõprehẽdent, neminem præteribunt. In
procinctu ſtet animus,& id quod neceſſe eſt,nunquam timeat,quod incertũ eſt,ſem
per expectet.Quid dicam duces ducumq; progenies,et multis aut cõſulatibus con-
ſpicuos

ſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? Tota cum regibus regna, po/
pulique cum gentibus tulere fatum ſuum. Omnes imò omnia in ultimum diem ſpe
ctant, non idem uniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu uita deſerit, alium in ipſo
aditu relinquit, alium in extrema ſenectute fatigatum iam & exite cupientem uix
emittit, alio quidem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus.
Vtrum ne ſtultius ſit neſcio † mortalitatem ignorare, an impudẽtius recuſare. Age
dum illa quæ multo ingenij labore tui celebrata ſunt, in manus ſume, utriuslibet au *al. mortalitatis legem ignorare,*
toris carmina, quæ tu ita reſoluiſti, ut quãuis ſtructura illorum receſſerit, permane/
at tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, ut (quod difficili/
mum erat) omnes uirtutes in alienam te orationem ſecutæ ſint: nullus erit in illis
ſcriptis liber, qui non plurima uarietatis humanæ incertorumq; caſuum, & lachry/
marum ex alia atq; alia cauſa fluentium exempla tibi ſuggerat. Lege quo ſpiritu in/
gentibus intonueris rebus. Pudebit te ſubito deficere, & ex tanta orationis magni
tudine decidere. Ne commiſeris, ut quiſquis extemplo, ac modo ſcripta tua mira/
batur, quærat quomodo tam grandia, tamq; ſolida, tam fragilis animus conceperit.
Potius ab iſtis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur conuerte, ac re
ſpice optimos fratres, reſpice uxorem, filium reſpice. Pro omnium horum ſalute,
hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas.

Ab hac te infamia uindica, ne uideat omnibus plus apud te ualere unus dolor, CAP. XXXI
quàm hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos unà tecum perculſos uides, nec poſſe ti-
bi ſubuenire, imò etiam ultro expectare, ut à te ſubleuentur intelligis, & ideo quan
to minus in illis doctrinæ minusq; ingenij eſt, tanto magis † aſſiſtere te neceſſe eſt *al. reſiſtere*
cõmuni malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorem ſuum diuide/ *al. obſiſtere*
re, qui quia diſpenſatur inter plura, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſi/
nam totiens tibi offerre Cæſarem, illo moderante terras & oſtendente, quanto me/
lius beneficijs imperium cuſtodiatur, quàm armis. Illo rebus humanis præſidente,
non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias, in hoc uno tibi ſatis præſidij, ſatis ſo
latij eſt. Attolle te & quotiens lachrymæ ſuboriuntur oculis tuis, totiẽs illos in Cæ
ſarem dirige. Siccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu numinis. Fulgor eius, il/
los ut nihil aliud poſſint aſpicere præſtringet, in ſe hęrẽtes detinebit. Hic tibi quem
tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam deijcis animum cogitandus eſt, hic
contra fortunam aduocandus: nec dubito cum tãta illi aduerſus omnes ſuos ſit man
ſuetudo, tantaq; indulgentia, quin multis iã ſolatijs tuum iſtud uulnus obduxerit,
nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid porrò ut nihil horum fecerit,
nonne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodo, cogitatusq; Cæſar maximo ſo
latio tibi eſt? Dij illum Deæq; omnes terris diu commodent, † At faciant, ut quam/ *al. Acta hic diui Augusti, & annos uincat, quamdiu, &c.*
diu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorẽ Romano imperio
filiũ longa fide approbet, & ante illum conſortem patris quã ſucceſſorem † accipi-
at. Sera & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum gens ſua cœlo aſſerat. *al. aſpiciat.*

Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea parte qua
prodes, oſtenderis. Patere illũ generi humano iam diu ægro & affecto mederi, pate CA. XXXII.
re quicquid prioris principis furor cõcuſſit, in locum ſuum reſtituere ac reponere.
Sydus hoc quod præcipitato in profundũ, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſem/
per luceat. Hic Germaniã pacet, Britaniã aperiat, & patris triũphos ducat & nouos
quorũ me quoq; ſpectatorem futurũ ex uirtutibus eius primũ obtinet locũ promit-
tit clementia: nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, imò ne deiecit quidẽ, ſed im
pulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntẽ leniter diuinæ manus
uſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatũ, & uitã mihi non tãtum
dedit, ſed etiã petijt. Viderit qualẽ uolet eſſe, æſtimet cauſam meã, uel iuſticia eius
bonã perſpiciet, uel clementia faciet, utrumq; in æquo mihi eius beneficium erit, ſi/
ue innocentem me ſcierit eſſe, ſiue uoluerit. Interim magnum miſeriarum mearum
ſolatium eſt uidere miſericordiã eius totum orbem peruagantem, quæ quũ ex ipſo
angulo, in quo ego † defixus ſum, complures multorũ iam annorũ ruina obrutos *al. defoſſus*

effoderit,& in lucem reduxerit,non uereor ne me unum tranſeat. Ipſe autem opti/
me nouit tempus,quo cuiq; debeat ſuccurrere:ego omnem operam dabo,ne perue
nire ad me erubeſcat. O felicem clementiam tuam Cæſar,quæ efficit ut quietiorem
ſub te agant uitam exules,quàm nuper ſub Caio agere principes. Non trepidant;
al. uanum nec per ſingulas horas gladium expectant,nec ad omnium † nauiũ conſpectum pa
uent. Per te habent,ut fortunæ ſæuientis modũ,ita ſpem quoque melioris eiuſdem,
ac præſentis quietem. Scias licet ea demum fulmina eſſe iuſtiſſima, quæ etiam per/
CA.XXXIII. cuſſi colunt. Hic itaque princeps,qui publicum omnium hominum ſolatium eſt,
forte omina aut me † omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuũ,& iam magno uulneri ma/
iora adhibuit remedia,iam te omni confirmauit modo,iam omnia exempla quibus
ad animi æquitatem compelleretis,tenaciſſima memoria retulit,Iam omnium præ
cepta ſapientum aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaq; melius has alloquendi
partes occupauerit,aliud habebunt hoc dicente pondus uerba,uelut ab oraculo e-
miſſa,omnem uim doloris tui diuina eius contundet autoritas. Hunc itaq; tibi pu/
ta dicere,non te ſolum fortuna deſumpſit ſibi quem tam graui afficeret iniuria. Nul
la domus in toto orbe terrarum aut eſt,aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſi/
bo exempla uulgaria,quæ etiam ſi minora,tamẽ mira ſunt. Ad faſtos te & annales
perducam publicos,uides omnes has imagines,quæ impleuere Cæſareum atrium,
nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt,nemo non ex iſtis in orna
mentum ſeculorum refulgẽtibus uiris,aut deſiderio ſuorũ tortus eſt,aut à ſuis cum
maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum,
cui mors fratris in exilio nunciata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere,non po/
al. impatiens tuit eripere fato. Et quàm † patiẽs iuris & æqui pietas Africani fuerit,cunctis appa/
ruit. Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abſtulerat,
tribuno quoque plebis priuatus interceſſit,tam magno tamen fratrem deſiderauit
hic animo,quàm defenderat. Quid referam Aemilianum Scipionem,qui uno pene
eodemq; tempore ſpectauit patris triumphum,duorumq; fratrũ funera, adoleſcen/
tulus tamen,ac propemodum puer, tãto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum
Pauli triumphum concidentis ſubitam uaſtitatem,quãto debuit ferre uir in hoc na-
CA.XXXIIII tus,ne urbi Romanæ aut Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet. Quid referam
duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompeios, quibus ne
hoc quidem ſæuiens reliquit fortuna,ut una deniq; conciderent ruina. Vixit Sextus
Pompeius,primum ſorori ſuperſtes,cuius morte optime cohærentis Romanæ pa/
cis uincula reſoluta ſunt. Idemq; uixit ſuperſtes optimo fratri,quem fortuna in hoc
erexerat,ne minus alte eum deijceret,quàm patrem deiecerat, & poſt hunc tamen
caſum Sextus Pompeius non tantum dolori,ſed bello ſuffecit. Innumerabilia undi/
que exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccurrunt,imò contra uix ulla unquam
horum paria conſpecta ſunt unà ſeneſcentia,ſed contentus noſtræ domus exemplis
ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, ut fortunã ulli queratur luctum
intuliſſe,quam ſciet etiam Cæſarum lachrymas concupiſſe. Diuus Auguſtus amiſit
Octauiam ſororem chariſſimam,& ne ei quidem rerũ natura lugendi neceſſitatem
abſtulit,cui cœlum deſtinauerat: imò uerò idem omni genere orbitatis uexatus,ſo/
roris filiũ ſucceſſioni præparatũ ſuæ perdidit. Deniq; ne ſingulos eius luctus enu/
merẽ,& generos ille amiſit,& liberos,& nepotes. Ac nemo magis ex omnib9 mor
al. tamen talibus hominẽ eſſe ſe,dũ inter homines erat ſenſit † nũc tot tãtosq; luct9 cepit rerũ
omnium pacatiſſimum eius pectus,uictorq; diuus Auguſtus non gentium tãtum/
vide caſtiga/ modo externarum,ſed etiam dolorũ fuit. Caius Cæſar diui Auguſti auunculi mei
tiones nepos circa primos iuuentutę ſuæ annos Lucium fratrem chariſſimũ ſibi, princeps
iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis amiſit in apparatu Parthici belli,& graui
piiſſimè ore multo animi uulnere quàm poſtea corporis ictus eſt,quod utrumque piiſſime ſi-
dem & fortiſſime tulit. Cæſar patruus meus Druſum Germanicum patrem meum
al. recipientẽ minorem natu quàm ipſe erat fratrem, intima Germaniæ † recludentem, & gẽtes
ferociſſimas Romano ſubijcientem imperio,in cõplexu & oſculis ſuis amiſit, mo/
dum

dum tamen lugendi non ſibi tantum, ſed etiam alijs fecit,ac totum exercitū, non
ſolum mœſtum,ſed etiam attonitum,corpus Druſi ſui ſibi uendicātem, ad mortem
Romani luctus redegit,iudicauitq; non militandi tantum diſciplinam eſſe ſeruan-
dam,ſed etiam dolendi.Non potuiſſet ille lachrymas alienas compeſcere, niſi pri-
us preſſiſſet ſuas. M.Antonius auus meus,nullo minor niſi eo à quo uictus eſt, CA.XXXV
tunc cum Rempub.conſtitueret, & triumuirali poteſtate præditus,nihil ſupra ſe ui-
deret,exceptis uero duobus collegis omnia infra ſe cerneret, fratrem interfectum
audiuit. Fortuna impotens quales ex humanis malis tibi ipſa ludos facis. Eo ipſo
tempore quo Marcus Antonius ciuium ſuorum uitæ ſedebat mortiſq; arbiter,
M. Antonij frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte uulnus
eadem magnitudine animi Marcus Antonius,qua omnia alia aduerſa tolerauerat,
& hoc fuit ei lugere,uiginti legionum ſanguine fratri parentare.Sed ut omnia alia
exempla prætercam,ut in me quoq; ipſo alia taceam funera, bis me fraterno luctu
fortuna aggreſſa eſt,bis intellexit lædi me poſſe,uinci non poſſe.Amiſi Germanicū
fratrem,quem quomodo amauerim intelligit profecto quiſquis cogitat, quomodo
ſuos fratres,pij fratres ament.Sic tamen affectū meum rexi,ut nec relinquerē quic-
quam quod exigi deberet à bono fratre,nec facerem quod reprehēdi poſſet in prin-
cipe.Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem oſtendere
quàm nihil ſacrum intactumq; ſit fortunæ,quæ ex his penatibus auſa eſt funera du-
cere,ex quibus erat deos † paritura. Nemo itaq; miretur aliquid ab illa,aut crudeli- *al.petitura*
ter fieri,aut inique.Poteſt enim hæc aduerſus priuatas domos ullam æquitatē noſ-
ſe,aut ullam modeſtiam,cuius implacabilis ſæuitia,totiens ipſa funeſtauit puluina-
ria? Faciamus licet illi † conuicia,non noſtro tantum ore,ſed etiam publico,non ta- *al. conuitium*
men mutabitur,aduerſus omnes ſe preces,omneſq; † ceremonias eriget. Hoc fuit *forte,querimo-*
in rebus humanis fortuna,hoc erit,nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactum relin- *nias.*
quet.Ibit uiolentior per omnia , ſicut ſemper eſt ſolita : eas quoque domos auſa in-
iuriæ cauſa intrare,in quas per templa aditur,& atram laureatis foribus inducere
ueſtem. Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac precibus publicis, ſi nondum illi CA.XXXVI
genus humanum placuit conſumere,ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit,
hunc principem,† lapſis hominum rebus datum,ſicut omnibus mortalibus,ſibi eſſe *al.laſsis*
† ſacratum uelit.Diſcat ab illo clementiam , atq; à mitiſſimo omnium principe mi- *al.ſacroſan-*
tis fieri.Debes itaq; omnes intueri eos,quos paulo ante retuli,aut aſcitos cœlo, aut *ctum*
proximos,& ferre æquo animo fortunam,ad te quoq; porrigentem manus,quas ne
ab eis quidem per quos † uiuimus abſtinet.Debes illorum imitari firmitatē in per- *al.imranus*
ferendis & euicendis doloribus,& in quantum modo hominis fas eſt per diuina ire
ueſtigia.Quamuis in alijs rebus dignitatum magna diſcrimina ſint,uirtus in medio
poſita eſt,neminē dedignatur,qui modo dignum ſe illa iudicat. Optime certe illos
imitaberis,qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius mali, tamen in
hoc uno ſe cæteris exæquari hominibus non iniuriam,ſed ius mortalitatis iudicaue-
runt,tuleruntq;,nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat nec molliter & effœmi-
nate.Nam & non ſentire mala ſua non eſt hominis,& non ferre,non eſt uiri.Nō poſ-
ſum tamen cū omnes circumiuerim Cæſares , quibus fortuna fratres & ſorores eri-
puit,hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendū,quem rerum natura in
exitium opprobriumq; humani generis ædidit,à quo imperium euerſum, aduſtum
funditus principis pijſſimi recreat elementia.C.Cæſar amiſſa ſorore Druſilla,is ho- *pijſſimus*
mo qui non magis dolere quàm gaudere principaliter poſſet,conſpectum,conuer- *principaliter*
ſationemq; ciuium ſuorum profugit,exequijſq; ſororis ſuæ non interfuit,iuſta ſoro-
ri non præſtitit,ſed in Albano ſuo ſeceſſit, ac foro & aduocatis, & huiuſmodi alijs
occupationihus acerbiſſimi funeris leuabat mala. Proh pudor imperij, principis
Romani lugentis ſororem,alea ſolatium animi fuit.Idem ille Caius furioſa incon-
ſtantia,modo barbam capillumq; ſubmittens,modo Italiæ ac Siciliæ oras errabun-
dus permetiens,& nunquam ſatis certus utrum lugeri uellet, an coli ſororem. Eo-
dem enim tempore quo templa illi conſtituebat ac puluinaria, eos qui parū mœſti

M 3 fuerant,

fuerant crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Eadem enim intemperie animi ad/
uerſarum rerum ictus ferebat, qua ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum in/
tumeſcebat modum. Procul iſtud exemplum ab omni Romano uiro, luctum ſuum
aut intempeſtiuis auocare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate iritare, aut a/
lienis malis oblectare, minime humano ſolatio. Tibi uero nihil ex cōſuetudine mu
tandum tua. Quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ optime & felicita/
tem extollunt, & facillime minuunt calamitatem, eademq; & ornamēta hominum
C. XXXVII. maxima ſunt & ſolatia. ¶Nunc itaq; te ſtudijs tuis immerge, † acrius, nunc illa
forte, altius tibi uelut munimenta animi circumda, nec ex ulla tui parte, inueniat introitum do-
lor. Fratris quoq; tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monimento tuorum.
Hoc enim unū eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla con
ſumat uetuſtas. Cætera quæ per conſtructionem lapidum & marmoreas moles, aut
terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagarunt lon-
gam diem, quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria, hanc tuo fra/
forte, durato tri largire, in hac eum colloca, & melius illum † diutino ſemper conſecrabis inge-
nio, quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam ſi nunc a/
gi apud te cauſa eius non poteſt (omnia, enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum
quod aliquid eripuit, inuita ſunt) tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te
illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire: Nam multa
prouidit quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiam nūc dabit quibus redimat.
Deniq; ipſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo cōtra te ingenio uti tuo, no
li adeſſe dolori tuo. Poteſt quidē eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro ma
gnis, rurſus magna attenuare, & ad minima deducere. Sed alio iſta uires ſeruet ſu/
as, nunc tota ſe in ſolatiū tuū conferat. Sed tamē diſpice, ne hoc iā quoque ſit ſuper
uacuum. Aliquid enim à nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur. Nunquam
autem ego à te, ne ex toto mœreas exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis
quàm fortis prudentiæ uiros, qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi uerò uiden
al. excußiſſet tur nūquam in huiuſmodi caſum incidiſſe. Alioquin † extudiſſet illis fortuna ſuper
bam ſapientiam, & ad confeſſionem eos ueri etiam inuitos compuliſſet. Satis præ/
ſtiterit ratio, ſi id unum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat, exciderit. Nam ut
quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum ulli, nec concupiſcen
dum eſt. Hunc potius modum ſeruet, qui nec impietatem imitetur, nec inſaniam, &
nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lachrymæ, ſed eæ-
dem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed ijdem & finiantur. Sic rege a/
nimum tuum, ut & ſapientibus te approbare poſſis & fratribus. Effice ut frequen/
ter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & ſermonibus celebres, & aſ
ſidua recordatione repræſentes tibi. Quod ita deniq; conſequi poteris, ſi tibi memo
ria eius iucundam magis quàm flebilem feceris. Naturale eſt enim ut ſemper ani/
mus ab eo refugiat, ad quod cum triſticia reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogi-
ta in rebus agendis ſolertiam, in exequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam.
Omnia dicta eius ac facta & alijs expone, & tibimetipſe commemora. Qualis fue/
rit cogita, qualiſq; ſperari potuerit. Quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſ/
ſet? Hæc utcunque potui, lōgo iam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui, quæ
ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita
quàm non poſſit is alienæ uacari conſolationi, quem ſua mala occupatum tenent, et
quàm non facile latina ei uerba homini ſuccurrant, quem barbarorum inconditus
grauiſq; fremitus circumſonat.

~~[illegible]~~ IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM.

Statim in initio. *Noſtra corpora, alius noſtra compares.*

Cap. 26. *Vt poßit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, ubiq; animi eſt. Rodolphus diuinat, ubiq; aſtricti animi eſt. At non placet. Propius uerò eſt ut legamus, ubi quies animi eſt: ut uox, ut, habeat uim concedentis.*

PINCIANI IN LIB. DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM.

NOSTRA *corpora.*] *Initium eſt diuerſi operis, cui in uetuſtis codicibus præfixus eſt talis titulus. Inci-
pit liber L. Annæi Senecæ ad Polybium de conſolatione fratris ſui mortui. Cæterum quædam exempla-
ria, ſi naturæ compares habent, non Noſtra compares. Alia Noſtras compares, ut forte ſcribendum ſit, Noſtra
ſi compares.*

Nihil ſyncerus & tutus literarum amor.]*Corrigendum reor, nihil ſyncerus ex toto literarum amor, ut non ita*
poſt, proijce omnem ex toto dolorem. Quicquid de reliquis poßit admonitus.] *Sic omnia præferunt exemplaria* Cap.22.
*mendoſe ut arbitror. Ego legerim quid de reliquis poßis admonitus, cum fortuna enim illi ſermo eſt. Verbum au-
tem, metuere, non habetur uſquam.*

Vt poßit per ordinem ſuum principis maximi officium geri quieti animi eſt] *In eadem, ut poßit per ordinem* Cap.26
*ſuum principis maximi animo ſubijci exigendus is eſt, ut referas ad congeſtus, hoc eſt accurate diſponendus quod
ab eo qui aliquo affectu ſollicitatur præſtare nequit. In quibuſdam exemplaribus erigendus legitur, non exigēdus.
Vt forte ſcribendum ſit. Vt poßit per ordinem ſuum principis maximi animo ſubijci erigendus tuus eſt.*

AESOPEOS *logos*] *Legendum forte. Aeſopi apologos, hoc eſt fabellas dictione iam latij iure donata. Solita* Cap.27
uenuſtate connectas] *Vetus lectio, ſolita ſibi uenuſtate connectas. Legendū uidetur tibi non ſibi. Et ſubdubito an
ſcribendum ſit conuertas, non connectas, ut hortetur Polybium ad transferendos in latinum carmen Aeſopi apolo-
gos, quod præſtitiſſe apud Græcos Socrates perhibetur.*

INGENTIBVS *& gratis & maxime circumfuſis bonis caruiſſe*] *Lege ex eadem, ingentibus, & cum ma-* Cap.28
xime circumfuſis bonis caruiſſe. Omnibus illud nobis commune eſt iter] *Scribe. Omnibus illo nobis commune eſt
iter, ex codice Franciſcano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui. Omnibus cum illo nobis commune
eſt iter.*

Magna felicitas eſt in felicitate mori] *Superuacanea ſunt hæc uerba ex omni ſcripta lectione. Illud* Cap.29
quoq; iuſtitia omnibus rebus] *Vetus lectio. Illud quoq; qua iuſticia in omnibus rebus eſt. Lego es, non eſt.*

Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti] *Scribendum arbitror. Sic etiam illa, cætera, ut duplex fue-* Cap.30
*rit Polybij labor, tum Paraphraſi liberius ſenſa Homerica, & Virgiliana exprimendi: tum utrunque auctorem in
alteram linguam uertendi, & Homerum latinitate, Vergilium græcitate donandi. Sic niſi legatur aut fallor ego aut
ineptißimus ſenſus erit. Sera & nepotibus demum noſtris*] *Deinde non demum, maior exemplarium pars.*

Quæ ex ipſo angulo in quo ego defixus ſum] *Eadem, quæ cum ex ipſo angulo in quo ego defiſus ſum. Lego* Cap.32
defoſſus ſum, non defiſus ſum, quia ſequitur ſtatim effoderit.

AVT ME OMNIA *fallunt*] *Legendum puto, omina, ut ſit dicendi modus uulgatus, & fere prouerbij ui-* Cap.32
ce, & infra. Quàm patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit] *Legendum impatiens: non patiens, ex codice Pin-
ciano. Cui lectioni uerba ſequentia fauent, etiam ſi per ironiam poßit prior lectio tolerari.*

C. Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis ſuæ annos Lucium fratrum chariſsi- Cap.34.
mum ſibi] *Scribendum iuuentæ, non iuuentutis, & fratrem, non fratrum, ex uetere lectione. Item no-
ſcendum Auguſtum non fuiſſe Claudij auunculum, ſed magnum auunculum hoc eſt Octauiæ fratrem quæ fuit
auia Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem ſuſtulit, ex qua & Druſo natus eſt
Claudius. Quapropter uide ſit ne uerior lectio quorundam ſcriptorum codicum, in quibus auunculi tui fi-
lius ac nepos habetur, non auunculi mei nepos adoptione, uidelicet filius natura nepos. Et grauiore multo ani-
mi uulnere quàm poſtea corporis ictus eſt, quod utrunque & pijßime, idem & fortißime tulit*] *Quæ-
dam exemplaria, & grauiora animi uulnera quàm corporis ſunt. Vtraque tamen pijßime idem & fortißime
tulit. Druſum Germanici patrem*] *Caſtigo. Druſum Germanicum patrem meum. Nam Druſus Claudij pa-
ter à deuictis Germanis Germanici cognomine donatus eſt, Tranquillo auctore, in Claudio. Adſtipulatur item
uetus lectio.*

Quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abſtinet] *Iuramus, non uiuimus eadem. Notum autem iurari* Cap.36
per genium principis. Dignitatum magna diſcrimina] *Eadem, dignitatum ac nobilitatum magna diſcrimina
adeant. Alij codices magna diſcrimina ſint. Sed in Albano ſuo ſeceßit ac foro & aduocatis & huiuſmodi
alijs occupationibus*] *Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro aduocatis legunt pernotatis, & pro
ſeceßit ceſſerit, ut ferè adducar ita legi poſſe. Sed in Albano ſuo ceſſerit ac fere etiam pernoctatis & huiuſ-
modi aleis occupatus, cætera. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernoctem aleam taxat, ſi luditur in-
quit alea pernox ante Numantinos ſi dormire incipis ortu luciferi: reliqua, præſertim cum ſtatim mox ſequatur.
Principis Romani lugentis ſororē alea ſolatium fuit. Item leuabat, non eleuabat, in nonnullis leges exemplaribus.*

Quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia] *Familiare in Seneca uitium, quoniam quidem pro quandoquidem, cuius ſemel admonuiſſe ſatis erit.*

Cap. 37. *NVNC itaque ſtudijs tuis immergere acrius*] *Vetus lectio, nunc itaque te ſtudijs tuis immerge acrius. Scribendum puto altius, non acrius, propter ſignificantiam uerbi immergo. Aliquo ſcriptorum monumento tuorum*] *Quidam codices, aliquo ſcriptorum monumentorum. Hi uerò uidentur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe*] *Scribo. Hi non uidentur mihi unquam in huiuſmodi caſum incidiſſe, ex eadem. Quem Barbarorum inconditus grauiſq; fremitus circunſonat*] *Quædam exemplaria, quem Barbarorum inconditus & Barbaris quoq; bicamioribus grauis fremitus circunſonat.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

NIſi te Martia ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi
quàm à cæteris uitijs receſsiſſe, & mores tuos uelut antiquum
aliquod exemplar aſpici, non auderem obuiam ire dolori tuo,
cui uiri quoque libenter hærent & incumbunt. Nec ſpem con-
cepiſſem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioſo
crimine, poſſe me efficere, ut fortunam tuam abſolueres. Fidu-
ciam mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experi-
mento approbata uirtus tua. Nõ eſt ignotum qualem te in perſonam patris tui geſ-
ſeris, quem non minus quàm liberos dilexiſti, excepto eo, quod non optabas ſuper
ſtitem, nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædam & contra bonum mo-
rem magna pietas. Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteras inhi-
forte, paternæ buiſti. Poſtquam tibi aperuit inter Seianianos ſatellites illam unam † patriæ ſerui-
forte, rectius tutis ſugam, non fauiſti cõſilio eius, ſed dediſti manus uicta, ſudiſtiq; lachrymas † pa-
clam. làm, & gemitus deuoraſti, non tamen hilari frõte texiſti, Et hoc illo ſeculo, quo ma-
gna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliquem ſpiritum mutatio temporũ de-
dit, ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in uſum hominum redu-
xiſti, & à uera uindicaſti morte, ac reſtituiſti in publica monumenta libros, quos
uir ille fortiſsimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudijs,
magna illorum pars arſerat: optime de poſteris, ad quos ueniet incorrupta rerum
fides, autori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius uiget uigebitq; memoria,
quandiu fuerit in precio Romana noſci, quamdiu quiſquam erit, qui reuerti uelit
ad acta maiorum, quamdiu quiſquam erit qui uelit ſcire quid ſit uir Romanus, qui
ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugũ adactis, indomitus ſit ho-
al. duas res mo, ingenio, animo, manu, liber. Magnum mehercule detrimentum R.P. ceperat, ſi
pub. illum ob † dictas partes pulcherrimas in obliuionem coniectum, in eloquentiam &
libertatem non eruiſſes, Legitur, floret in manus hominum in pectora receptus, ue-
tuſtatem nullam timet. At illorum carnificũ cito ſcelera quibus ſolis memoriam me
ruerunt tacebuntur? Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad ſexum tuum reſpice-
re, Vetuit ad uultum quem tot annorum continua triſticia, ut ſemel obduxit, tenet.
Et uide quàm non ſurrepam tibi, nec ſucum facere affectibus tuis cogitem: Antiqua
mala in memoriam reduxi, & uis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam, oſtendi
tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant & blandiãtur: Ego
al. fateri uis, confligere cum tuo mœrore conſtitui, & defeſſos exhauſtosq; oculos, ſi uerum † au-
dire uis, magis iam ex conſuetudine quàm ex deſiderio fluentes continebo, ſi fie-
ri potuerit fauente te remedijs tuis, ſin minus, uel inuita, teneas licet & ample-
xeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit fi-
nis? Omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, au-
toritates magnorum & affinium tibi uirorum: ſtudia, hæreditarium & paternum
al. illud ipſum bonum, ſurdas aures irrito, ac uix ad breuem occupationem proficiente ſolatio
naturale re- tranſeunt † iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas ęrumnas com-
med. ponit, in te una uim ſuam perdidit: tertius iam preterijt annus, cum interim nihil ex

primo

primo illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus, & iam ſibi ius
mora fecit, eoq; adductus eſt, ut putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia uitia
penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint: ita quoq; hæc triſtia & miſera, & in
ſe ſæuientia, ipſa nouiſſime acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi, praua uolu-
ptas dolor. Cupiſſem itaq; primis temporibus ad iſtam curationem accedere, leuio
re medicina fuiſſet oriens adhuc reſtringenda mali uis: uehementius contra inuete
rata pugnandum eſt. Nam uulnerum quoq; ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recen
tia ſunt: tunc & uruntur, & in altum reuocantur, & digitos ſcrutantiũ recipiunt, ubi
corrupta in malum ulcus † ſe uerterunt, difficilius curantur. Non poſſum nũc per ob al. ueteraue-
ſequium, nec molliter aſſequi tam durum dolorem. Frangendus eſt. Scio à præce runt
ptis incipere omnes qui monere aliquẽ uolũt, & in exemplis deſinere. Mutari hũc CAP. II
interim † ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. Quoſdam ratio du- al. morem
cit, quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & autoritas, quæ liberum non relin-
quat animum ad ſpecioſa ſtupendi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & ſexus
tui, & ſeculi noſtri exempla, Alterius fœminæ quæ ſe tradidit ferendam dolori, Alte
rius quæ pari affecta caſu, maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis
dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror
Auguſti, altera uxor, amiſerunt filios iuuenes, utraq; ſpe futuri principis certa. Octa
uia Marcellũ, cui & auunculus & ſocer incumbere cœperat, in quem onus imperij
reclinaret, adoleſcentem animo alacrem, ingenio † impotentem, ſed & frugalitatis al. potentem
continentiæq;: in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem
laboris, uoluptatibus alienum, quantumcunq; imponere illi auunculus, & (ut ita di
cam) inædificare uoluiſſet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta.
Nullum finem per omne uitæ ſuæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admiſit
uoces, ſalutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem ſe paſſa eſt, intenta in unam
rem, & toto animo affixa. Talis per omnem uitam fuit, qualis in funere, † non dico al. nõ dico tan
ex luctu tanto conſurgere, ſed alleuari recuſans, ſecundam orbitatem iudicans la- tum conſurge
chrymas omittere. Nullam habere imaginem filij chariſsimi uoluit, nullam ſibi fieri re, ſed &c.
de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uide-
batur ad illius filium trãſiſſe, ſibi promiſſa felicitas, tenebris & ſolitudini familiariſ-
ſima. Ne ad fratrem quidem reſpiciẽs, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ com
poſita, alioſq; ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clau
ſit, à ſolennibus officijs ſeducta & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucen
tem fortunam exoſa, defodit ſe & abdidit. Aſsidẽtibus liberis nepotibus lugubrem
ueſtem non depoſuit, non ſine contumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba ſibi Diua, in qui-
uidebatur. Diua Liuia amiſerat filium Druſum magnum futurum principẽ, iam buſdam nõ ha
magnum ducem. Intrauerat ipſe penitus Germaniam, & ibi ſigna Romani fixerũt, betur.
ubi uix ullos eſſe Romanos notum erat. In expeditiõe uictor deceſſerat, ipſis illum CAP. III
hoſtibus ægrum cum ueneratione, & pace mutua proſequentibus, nec optare quod
expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obie-
rat, ingens ciuium prouinciarumq;, & totius Italiæ † multitudo, per quam effuſis in al. deſiderium
officium lugubre municipijs, colonijſq;, uſque in urbem ductum erat funus trium-
pho ſimillimum. Nõ licuerat matri ut filij oſcula gratumq; extremi ſermonem oris
hauriret, longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ, tot per omnem Italiam arden Vide Scholia
tibus rogis, quaſi totiens illum amitteret iritatæ? Vt primum tamẽ intulit tumulo,
ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit, nec plus doluit quàm aut honeſtum erat, aut
Cæſare, aut æquo maius. Non deſijt itaq; Druſi ſui celebrare nomen, ubiq; illum ſibi
priuatim publiceq; repræſentare, & libentiſsime de illo loqui, de illo audire, cum
memoriam alterius nemo poſſet retinere & frequẽtare, quin illam triſtem ſibi red-
deret. Elige itaque utrum exemplum putas probabilius, ſi illud prius ſequi uis,
eximis te numero uiuorum. Auerſaberis & alienos liberos & tuos, ipſumq; deſi- al. omen
derabis triſte matribus † agmen occurrere. Voluptates honeſtas permiſſas, tan-
quam parũ decoras fortunæ tuæ reijciens, inuiſam habebis lucem, & ætati tuæ quod
non

al. alieniſsimũ non præcipitet te quàm primum & finiat, infeſtiſsima eris. Quod turpiſsimũ † effre-
niſsimumq́ eſt animo tuo, in meliore noto patre, oſtendes te uiuere nolle, mori non
poſſe. Si ad hoc † maximum fœminæ exemplum applicueris, moderatius ac mitius
al. maxime te eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quę enim, malum, eſt amentia, pœnas
à ſe infelicitas exigere, & mala ſua augere. Quam in omni uita ſeruaſti, morum pro-
bitatem & uerecundiam, in hac quoq́ re præſtabis. Eſt enim quædam & dolēdi mo-
al. digniſsimè quietem ſemper nominatũ cogitatumq́ deſtia: illum ipſum iuuenem † digniſsimum quiete, ſemper nominans, cogitansq́
facies, meliore pones loco, ſi matri ſuæ qualis uiuus ſolebat, hilaris, & cum gaudio
occurrit. Nec te ad fortiora ducã præcepta, ut humana ferre inhumano iubeam
modo, ut ipſo funebri die oculos matris exſiccem. Ad arbitrum tecum ueniã. Hoc
inter nos quæretur, utrũ magnus eſſe debeat an perpetuus dolor. Non dubito quin
CAP. IIII. Liuiæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad
ſuum conſilium uocat: illa in primo furore, cum maxime impatiētes feroceſq́ ſunt
miſeriæ, ſe conſolandam Areo philoſopho uiri ſui præbuit, & multum eam rem pro
fuiſſe ſibi cõfeſſa eſt plusquam populum Romanum, quem nolebat triſtem triſticia
ſua facere, plusquam Auguſtum qui ſubducto altero adminiculo titubabat, nec lu-
ctu ſuorum inclinandus erat: plusquam Tiberiũ filium, cuius pietas efficiebat, ut in
illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, ut
opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis ſuæ cuſtodem. Di
ligentiſsimam uſque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aſsiduus ui-
ri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittũtur nota ſunt, ſed omnes quo
que ſecretiores animorum ueſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in
te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obſeruaſti, ſed in minimis,
ne quid faceres, cui famam, liberrimam principum iudicem, uelles ignoſcere. Nec
quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quàm multarum rerum ueniam
dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, Ne quid commit-
tas quod minus aliterúe factum uelis.

CAP. V Deinde rogo atq́ obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præſtes. Non
eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire, utrum aliquid loquãtur coram te de Dru
ſo, an nihil, ne aut obliuio clariſsimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mētio tibi: cum
ſecedimus, & in unum conuenimus, facta eius, dictaq́ quanto meruit ſuſpectu cele-
bramus, coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima uolupta-
te, filij tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uitæ, ſi poteſtas detur, in æ-
uum omne ſis prorogatura: quare patere, imò acceſſe ſermones quibus ille narre-
tur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamq́ filij tui, nec hoc graue duxeris
cæterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc
incubuiſti tota in alteram pàrtem, & oblita meliorum, fortunam tuam quà deterior
eſt aſpicis. Non cõuertis te ad conuictus filij tui, occurſuſq́ iucundos, non ad pueri
les dulceſq́ blandicias, non ad incremēta ſtudiorum. Vltimam illam faciem rerum
premis. Illi tanquam ipſa per ſe parum horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne ob-
CAP. VI ſecro te concupieris peruerſiſsimam gloriam, infeliciſsimam uideri. Simul uerò
cogita, non eſſe magni animi ſe rebus proſperis fortem gerere, ubi ſecundo curſu ui
ta procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens uen-
tus oſtendit. Aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ſub
miſeris te, imò cõtra fige ſtabilem gradum, & quicquid onerũ ſupra cecidit ſuſtine,
al. conterrita primo duntaxat ſtrepitu † contenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo
animo. Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit & amiſſo nepotes. Tuum
al. & muto perſonam illic Martia negocium actum, tibi Arius aſſedit †, & mutata perſona conſolatus eſt,
Sed puta Martia ereptum tibi amplius quàm unquam ulla mater amiſerit. Nõ per-
forte, confligamus mulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata uincũtur, † conferamus,
eat omnis inter luctus dies, noctem ſine ſomno triſticia conſumat, ingerantur lace-
rato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat, Atque ſeſe omni genere ſæui-
tiæ, profecturus mœror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur, ſi
ſors

ſors immota,& in æternum fixa,nulla miſeria mutatur,& mors tenet quicquid abſtulit,deſinat dolor qui perit. Quare regamus, nos nec iſta uis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector,cui gubernacula fluctus eripuit,† qui fluctuātia uela deſeruit,permiſit tempeſtati nauem. At ille uel in naufragio laudandus,quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

al. qui fluitantia

CAP. VII

At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat,quamdiu modicum eſt,nam in diſceſſu non ſolum amiſsione chariſsimorum neceſſarius morſus eſt,& firmiſsimorum quoq; animorum contractio. Sed plus eſt quod opinio adijcit,quàm quod natura imperauit. Aſpice mutorū animaliū quàm concitata ſunt deſideria, & tamen quàm breuia. Vaccarum uno die alteroúe mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amensq; diſcurſus eſt. Feræ cum ueſtigia catulorum conſectatæ ſunt,& ſyluas peruagatæ,cum ſæpe ad cubilia † expilata redierint,rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum ſtridore magnō inanes nidos circumfremunt,intra momentum tamen quietæ, uolatus ſuos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt,niſi homini, qui adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit,ſed quantum cōſtituit afficitur. Vt ſcias autem non eſſe naturale luctibus frangi, primum magis fœminas quàm uiros, magis barbaros quàm placidos eruditæq; gentis homines,magis indoctos quàm doctos,eadem orbitas uulnerat:atqui ea quæ à natura uim acceperunt, eandem in omnibus ſeruāt. Apparet nō eſſe naturale,quod uarium eſt. Ignis omnes ætates,omnium urbium ciues tam uiros quàm fœminas,quia naturaliter,uret:ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam. Quare?quia uires illi à natura datæ ſunt,quæ nihil † impium conſtituit. Paupertatem,luctum, orbationem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit, & imbecillum impatientemq; reddit præſumpta opinio de non timendis terribilibus.

al. expilata

al. in perſonā conſtituunt.

CA. VIII.

Deinde quod naturale eſt non decreſcit mora. Dolorē dies conſumit,licet contumaciſsimum quotidie inſurgentem,& cōtra remedia efferueſcentem,tamen illum efficaciſsimum mitigandæ ferociæ tēpus eneruat. Manet quidem tibi Martia etiamnum ingens triſticia,& iam uidetur duxiſſe callum non illa concitata,qualis † in illo fuit,ſed pertinax & obſtinata. Tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet, quoties aliud egeris,animus relaxabitur,nūc teipſa cuſtodis. Multum autem intereſt,utrum tibi permittas mœrere an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ cōuenit,finem luctus potius facere quàm expectare,nec illum operiri diem quo te inuita dolor deſinat,ipſa illi renuncia.

Vt illud Cic. Diem ægritudinē adimere.

forte,in Liuia fuit

CAP. IX

Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quod nihil uobis mali antequam eueniat proponimus, ſed ut immunes ipſi,† & aliud & pacatius ingreſsi iter,alienis nō admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exequiæ,de morte non cogitamus: tot acerba funera, nos togam noſtrorum infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis ſucceſsionem animo agitamus. Tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem uenit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus,qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante † prouiſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt circa te uibraſſe? uelut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locū, & arduū aſcenſu, inermis adeas, expecta uulnus, & illa ſuperne uolātia cum ſagittis piliſq; ſaxa,puta in tuum † liberata corpus. Quoties aut ad latus, aut poſt tergum ceciderint, exclama, Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. Scio quid pares, alium percuſsiſti,me petiſti. Quis unquam res ſuas quaſi periturus aſpexit? Quis unquam noſtrum de exilio,de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? Quis non,ſi admoneatur † ut de ſuis cogitet,tanquam dirum omen reſpuat, & in capita inimicorum, aut ipſius intempeſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri,quod multis uides eueniſſe? Egregium uerſum & dignum audiui, eſt enim è populo, Cuiuis poteſt accidere,quod cuiquam poteſt. Ille amiſit liberos,& tu amittere potes. Ille damnatus eſt, & tua innocentia ſub ictu eſt.

al. & alijs pacatius

al. præuiſa

al. uibrata caput

al. ut cogitet

Vide Scholia

al.Error eſt.† Terror decipit. Hic effœminat, dũ patimur, quæ nũquam pati nos poſſe præui-
CAP.X. dimus. Aufert uim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Quid eſt hoc Marcia
quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſo-
rum clientium turba, referta ueſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniunx, cæteraq;
ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni cõmodatiq; apparatus ſunt, nihil horum
dono datur, collaticijs, & ad dominos rediturís inſtrumentis ſcena adornatur. Alia
ex his primo die, alia ſecundo referẽtur, pauca uſq; ad finem perſeuerabunt. Ita non
eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti, mutuo accepimus. Vſus fru-
ctus noſter eſt, cuius tempora ille arbiter muneris ſui tẽperat. Nos oportet in prom-
ptu habere, quæ in certum diem data ſunt, & appellatos ſine querela reddere. Peſsi-
mi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, & quos ſuperſti-
tes lege naſcendi optamus, & quos præcedere iuſtiſsimum ipſorum uotum eſt, ſic
amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eo-
al.metiri rum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus † metuere ut receſſura, imò tan-
forte, ament, ut quam recedentia: quicquid à fortuna datum eſt, tanquam exemplo abiturum poſsi-
receſſura. deat. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & ſine dilatio-
ne omne gaudium haurite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam ad-
uocationem dedi. Nihil de hac hora, Feſtinandum eſt. Inſtat à tergo mors, iam defi-
ciet iſte comitatus. Iam contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum
Vide Scholia omnium eſt (Miſeri neſcitis) & fuga uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius tem-
poris quo natus eſt, crimen eſt. Mors enim illi naſcenti determinata, & in hanc le-
gem datus, hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur. In regnũ fortunæ, & quidem
durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna paſſuri, corpo-
ribus noſtris impotenter, contumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret,
uel in pœnam admotis, uel incertis, alios nudos mari iactabit, & luctatos cum flucti-
bus, ne in harenam quidem aut littus explodet, ſed in alicuius uentrem immenſæ
al.recondet beluæ† detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitã mor-
temq; detinebit, ut uaria & libidinoſa, mancipiorumq; ſuorum negligens domina,
& pœnis & muneribus errabit. Quid opus eſt partes deflere? Tota uita flebilis eſt.
Vrgebunt noua incommoda priuſquam ueteribus ſatisfeceris. Moderandus eſt ita-
que uobis animus ad hæc maxime quę immoderate fertis, & in metus, & in dolores
CAP.XI. humanum pectus diſpenſandum. Quæ demum iſta tuæ publicæq; conditionis ob-
liuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti. putre ipſa fluidumq; corpus, & caſibus
morbiſq; repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & ęterna geſtaſſe? Deceſsit
filius tuus, id eſt, decurrit ad hunc finem, ad quem, quę feliciora partu tuo putas, pro-
perant. Huc omnis iſta quę in foro litigat, in theatris deſidet, in templis precatur tur-
Nõ diſpari gra ba, non diſpari gradu uadit. Et quæ diligis ueneraris, & quæ deſpicis, unus exæqua-
du, ut illud Ho bit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis aſcripta uox γνῶθι σεαυτόν. Quid eſt homo?
ratij, Mors æ- quodlibet quaſſum uas, & quodlibet fragile, iactatu, nõ tempeſtate, magna ut diſsi-
quo pulſat pe- peris eſt opus. Vbicunq; arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillimũ corpus,
de, pauperum & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ
tabernas, Re- contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cu-
gumq; turres. iuslibet uictima: ex infirmis fluidiſq; contextum, & liniamentis exterioribus niti-
Vide Scholia. dum, frigoris, æſtus & laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & ocio iturum in tabem, ali-
menta metuens ſua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ ſolicitæq; tutelæ, preca-
rij ſpiritus, & male inhærentis, qua parum repẽtinum audiet ex improuiſo ſonus au-
ribus grauis excutit. Soli ſemper ſibi nutrimentum uitioſum & inutile. Miramur in
hoc mortem unius, qua ſingulis opus eſt. Nunquid enim ut concidat, res magni mo-
menti eſt? Odor illi ſaporq;, & laſsitudo, & uigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus
uiuere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunq; ſe mouet infirmitatis ſuæ ſtatim con-
ſcium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; non familiaris auræ, &
tenuiſsimis cauſis atq; offenſionibus morbidum, putre, caſſum, à fletu uitam auſpica-
tum: cæterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, In quantas
cogitationes

cogitationes oblitum conditionis ſuæ uenit. Immortalia æterna uolutat animo, & in nepotes pronepotesq́; diſponit, cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc quod ſenectus uocatur, pauci ſunt circuitus annorum.

Dolor tuus ò Martia, ſi modo illi ulla ratio eſt, utrum ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſsit? Vtrum te amiſſo filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cepiſti, an quod maiores, ſi diu uixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæq́; perceperant: ſi confeſſa fueris percepiſſe magnas uoluptates, oportet te nõ de eo quod detractũ eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Prouenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione, niſi forte hi qui catulos auesq́;, & friuola animorum oblectamenta ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex uiſu tactuq́;, & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus non ipſa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudẽtia quæſierit ſua, ipſum quod habuiſti quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, † nõ maior. Melius tamen tecum actum eſt quàm ſi omnino non cõtigiſſet. Quoniam ſi ponatur electio, utrum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nũquam, eſt melius, diſceſſura nobis bona quàm nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tãtum nomenq́; filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis quãtæ tuus fuit? Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito omnis officij curioſus, cito ſacerdos, omnia tam præpropera. Nulli ferè & magna bona & diuturna contingũt. Non durat, nec ad ultimũ exit niſi lẽta felicitas. Filium tibi dij immortales nõ diu daturi. Statim tibi talem dederũt, qualis diu effici poteſt. Ne illud dicere quidem potes, electam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circunfer per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculos, occurrẽt paſsim tibi maiora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes: Ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt, puto ut noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circunſpice, inquam, omnes, nullam miſeram nominabis domum, quæ nõ inueniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam male de moribus ſentio tuis, ut putem poſſe te leuius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. Maleuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam, non ut ſcias hoc ſolere hominibus accidere (Ridiculum eſt enim mortalitatis exempla colligere) ſed ut ſcias fuiſſe multos qui lenierunt aſpera, ferendo placide. A felicisſimo incipiam. Lucius Sylla filium amiſit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimam uirtutem in hoſtes ciuesq́; contudit, aut effecit, ut cognomen illud uſurpaſſe ſaluo uideretur, quod amiſſo filio aſſumpſit, nec odia hominum ueritus, quibus male nimis ſecundæ res conſtant, nec inuidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerat, at inimici fatebũtur bene illum arma ſumpſiſſe, bene poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximũ malum quod etiam ad felicisſimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nunciata filij morte tibicinem tãtum tacere iuſsit, & coronam, capiti detraxit, cætera rite perfecit. Puluillus hoc fecit põtifex, cui poſtem tenenti & capitolium dedicanti mors filij nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſsimulans, & ſolennia pontificalis carminis uerba cõcepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen, Ioue propiciato. Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſsimo ſacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem deſtitit. Idem tamẽ ut redijt domũ, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles miſit, & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, ad capitolium hilari redijt uultu. Paulus circa illos nobiliſsimi triumphi dies, quo uictum ante currum egit Perſem inclyti regis nomen, duos filios in adoptionem dedit, quos ſibi ſeruauerat extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu uacuum Pauli currũ Po.

CAP. XII. — al. maiorq́; — CA. XIII.

Ro. aſpexit. Concionatus eſt tamē, & egit dijs gratias, quod compos uoti factus eſſet. Precatum enim ſe, ut ſiquid ob ingentem uictoriam inuidiæ dādum eſſet, id ſuo potius quàm publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit, orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? ſolatia ſimul atque auxilia perdidit. Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ † uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam, & quærā miſeros, quaſi nō difficilius ſit inuenire felices? Quota quæque domus uſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua nō aliquid turbatum ſit? Vnumquenque animo occupa, & ex eo magiſtratu cita Lucium ſi uis Bibulum, & C. Cæſarem, uidebis inter collegas & inimiciſsimos concordem fortunā. Lucij Bibuli melioris quàm fortioris uiri duo ſimul filij interfecti ſunt. Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipſa orbitate, autor eius, dignares lachrymis eſſet. Bibulus tamen qui toto honoris ſui anno ob inuidiam collegæ domi latuerat, poſtero die quàm geminum funus renunciatum eſt, proceſsit ad ſolita in publicum officia. Quid minus poteſt quàm unū diem duobus filijs dare? Tam cito liberorum luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniam peragraret, nec oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſsiſſe filiam, publica ſecum fata ducētem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quenquam alium eſſe in Repub. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quę grauia illi uidebantur, † cum incommune creſcerent: tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, quàm omnia ſolebāt. Quid aliorū tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uiolare fortuna, ut ſic quoque generi humano proſint, oſtēdens, ne eos quidem qui dijs geniti deosque geniturí dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum alienā. Diuus Auguſtus amiſsis liberis, nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, adoptatione deſertam domum fulſit. Tulit tamē fortiter tanquam eius iam res agebatur, cuius quàm maxime intererat, de dijs neminē queri. Tib. Cæſar & quem genuerat, & quem adoptauerat amiſit, ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano non flexit uultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quàm patienter poſsit ſuos perdere. Vides ne quanta copia uirorum maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimque congeſta erant? Sed † uide ut in orbem iſta tēpeſtas, & ſine delectu uaſtat omnia agitque ut ſua. Iube ſingulos conferre rationem, nulli contigit impune naſci.

Scio quid dicas, oblitus es fœminam te conſolari, uirorum refers exempla. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus † ingenuis egiſſe, & uirtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honeſta † libera facultas laborem doloremque ex æquo (ſi conſueuere) patiuntur. In qua iſtud urbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tātum non in uiros tranſcripſimus, Equeſtri inſidiens ſtatuæ in ſacra uia celeberrimo loco Clœlia, exprobat iuuenibus noſtris puluinum aſcēdentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod tibi ſi uis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non hoſtiatim quæram. Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiā, Gracchorum matrem, duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit: & de cæteris facile eſt, quos nec æditos, nec amiſſos ciuitas ſenſit. T. Gracchum, & C. quos etiam qui bonos uiros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos uidit & inſepultos: conſolantibus tamen miſeramque dicentibus, Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Druſum clariſsimum iuuenem illuſtris ingenij, uadentem per Gracchorum ueſtigia imperfectis tot rogationibus intra penates interemptū ſuos amiſerat, incerto cædis autore: tamē & acerbam mortē filij, & inultam tam magno animo tulit, quàm ipſe leges tulerat. Iam cū fortuna in gratiam

al. inuenire
CAP. XIIII
Vnumquenque, pro unū quem libet
al. etiam cum in conciuem, quod tamē nō placet.
CAP. XV
al uidelicet it in
CAP. XVI
al. ingenijs
al. (libeat modò) facultas

tiam Martia reuerteris,ſi tela quæ in Scipiones,Scipionumq́ matres ac filios egit,
quibus Cæſares petijt, neà te quidem continuit.Plena & infeſta uarijs caſibus uita
eſt,à quibus nulli longa pax,uix induciæ ſunt. Quatuor liberos ſuſtuleras Martia.
Nullum aũt fruſtra cadet telũ,quod in cõfertum agmen immiſſum eſt.Mirũ eſt tan
tam turbam iam potuiſſe ſine iniuria damnoúe præteruehi. At hoc iniquior fortu/
na fuit,quod non tantũ filios eripuit,ſed elegit.Nunquã tamen iniuriam dixeris,ex
æquo cũ potentiore diuidere:duas tibi reliquit filias,& harũ nepotes, & ipſum quẽ
maximè luges,prioris oblita,non ex toto abſtulit.Habes ex illo duas filias ſimiles
patri,ſi male fers,magna onera,ſi bene,magna ſolatia,in hoc te perduxit, ut illas cũ
uideris,admonearis filij,non doloris.Agricola, euerſis arboribus, quas aut uentus
radicitus euulſit,aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſobolẽ ex illis re/
ſiduam fouit,& amiſſarum ſemina ſtatim plantasq́ diſponit,& momento (Nam ut
in damna,ita ad incrementa rapidum ueloxq́ tempus eſt)adoleſcunt amiſsis lætio/
ra.Has nunc†Mecilij filij tui filias in eius uicẽ ſubſtitue,& uacantem locum exple. *al.Metilij*
Vnum dolorẽ,geminato ſolatio leua.Hæc quidem natura mortaliũ eſt, ut nihil ma/
gis placeat,quàm quod amiſſum eſt.Iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorũ de
ſiderio.Sed ſi æſtimare uolueris,quàm tibi ualde fortuna etiã cum ſæuierit peperce/
rit,ſcies te habere pluſquã ſolatia.Reſpice tot nepotes, duas filias. Hic illud quo/ CAP.XVII
que Martia mouet me,ſi eſſet cuiq́ pro moribus fortuna,nunquã mala bonos ſeque
rentur,nunc uideo,exempto diſcrimine,& eodẽ modo malos bonosq́ iactari.Gra/
ue eſt tamen quem educaueris iuuenem,iam matri,iam patri præſidium ac decus,a/
mittere.Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt.Ad hoc genita es ut perderes, ut
perires,ut ſperares,metueres,alios teq́ inquietares,mortem & timeres, & optares,
& quod eſt peſsimũ,nunquã ſcires cuius eſſes ſtatus.Si quis Syracuſas petenti dice
ret,Omnia incõmoda,omnes uoluptates futuræ peregrinatiõis tuæ ante cognoſce,
deinde ita nauiga.Hæc ſunt quæ mirari poſsis:uidebis primũ ipſam inſulam ab Ita/
lia anguſto interciſam freto,quam cõtinenti quondam cohæſiſſe cõſtat:ſubitum illò
mare irrupit,& Heſperium Siculo latus abſcidit:deinde uidebis,licebit enim tibi a/ *Virgil.Ae/*
uidiſsimũ maris uerticẽ reſtringere,fretũ, illam fabuloſam Charybdim dico,quàm *neid.*
diu ab auſtro uacat,quietã,at ſi quis inde uentus ſpirauit ,hiatu magno profundoq́
nauigia ſorbentẽ. Videbis celebratiſsimũ carminibus fontẽ Arethuſam,nitidiſsimi
ac perlucidiſsimi ad imũ ſtagni,gelidiſsimas aquas profundẽtẽ:ſiue illas ibi primũ† *al.naſcens*
naſcẽtes inuenit,ſiue immerſum terris flumẽ integrũ ſubter tot maria,& à cõfuſione
peioris undæ ſeruatũ reddidit. Videbis portũ quietiſsimũ omniũ, quos aut natura
poſuit in tutelã claſsiũ,aut adiuuit manus,ſic tutũ, ut ne maximarũ quidem tempe/
ſtatũ locus furori ſit. Videbis ubi Athenarum potentia fracta, ubi tot milia captiuo
rum,ille excíſis in infinitam altitudinẽ ſaxis,† Naulius carcer incluſerat, & ipſam *forte,Naupli/*
ingentẽ ciuitatem,& †latiũs territoriũ quàm multarũ urbium fines ſint:tepidiſsima *us,aut rectius,*
hyberna,& nullũ diem ſine interuentu ſolis:ſed cũ omnia iſta cognoueris,grauis & *Lautumius,de*
inſalubris ęſtas,hyberni cœli beneficia corrũpit.Erit Dionyſius illic tyrannus,liber *quo Plinius.*
tatis,iuſticiæ,legũ exitiũ,dominationis cupidus,etiam poſt Platonẽ, uitæ, etiã poſt *al.laxius terri*
exiliũ:alios uret,alios uerberabit,alios ob leuẽ offenſam iubebit detrũcari,accerſet *tam*
ad libidinẽ mares fœminasq́, & inter fœdos regiæ intemperantię greges parũ erit
ſimul binis coire.Audiſti quid te inuitare poſsit,quid abſterrere.Proinde, aut naui
ga,aut reſiſte.Poſt hanc denunciationem,ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas uelle,ſa
tis ne iuſtam querelam de ullo,niſi de ſe habere poſſet,qui nõ incidiſſet in illam,ſed
prudẽs ſciensq́ ueniſſet.Dicit omnibus nobis natura,neminem decipio. Tu ſi filios
ſuſtuleris,poteris habere formoſos,poteris & deformes,& ſi fortaſſe tibi multi na/
ſcentur,eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ quàm proditor poterit.Nõ eſt quod
ſperes tantę dignationis futuros,ut nemo tibi propter illos maledicere audeat.Pro
pone tamen & tantæ futuros turpitudinis,ut ipſis maledictum ſit. Nihil uetat illos
tibi ſuprema præſtare, & laudari te à liberis tuis,ſed ſic te para tanquam in ignem
poſitura,uel puerum, uel iuuenem,uel ſenem.Nihil enim ad rẽ pertinent anni,quo

CAP. XVIII niam nullum non acerbum funus eſt, quod parens ſequitur. Poſt has leges propo-
ſitas ſi liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil ſpoſponderũt. Ad hanc
imaginem agedum totius uitæ introitum referamus. Syracuſas uiſere deliberanti
tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi
uenire in conſilium, intratura es urbem dijs hominibusq; communem, omnia com-
plexam, certis legibus ęternisq; deuinctam, indefatigata cœleſtium officia uoluen-
tem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis uno ſydere omnia impleri, ſolē
quotidiano curſu diei noctisq; ſpatia ſignantem, annum, in æſtatem, hyememq; æ-
al. occurſibus qualiter diuidentem. Videbis nocturnā lunæ ſucceſsionem à fraternis † occurſioni-
bus lene remiſſumq; lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminentē, acceſ-
ſionibus, damnisq; mirabilem, ſemper proximæ diſsimilem. Videbis quinq; ſydera
diuerſas agentia uias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuiſsi-
mis motibus fortunę populorum dependent, & maxima ac minima proinde formā-
tur, prout ęquum iniquumúe ſydus inceſsit. Miraberis coniecta nubila, & cadentes
aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cum ſatiatos ſpectaculo ſupernorum
in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerū aliterq; mirabilis. Hinc cam-
porum in infinitum patentium fuſa planicies. Hinc montium magnis & niualibus
ſurgentium iugis, erecti in ſublime uertices, deiectus fluminum, & ex uno fonte in
orientem occidentemq; defuſi amnes, & ſummis cacuminibus nemora nutantia, &
tantum ſyluarum cum ſuis animalibus, auiumq; concentu diſſono. Varij urbium ſi-
tus, & ſecluſæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt
montes, aliæ ripis, lacu, uallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu ſeges & ar-
buſta ſine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, &
littora in portum recedentia, ſparſæ tot per uaſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo ma-
ria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumq; fulgor, & inter rapidorum torrentium
arenas, aurum interfluens, & in medijs terris medioq; rurſus mari nitentes ignium
faces, & uinculum terrarum oceanus, continuationem gentium triplici ſinu ſcin-
dens, & ingenti licentia exæſtuans. Videbis his inquietis, & ſine uento fluctuātibus
aquis immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam gra-
uia & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam uelocia, concitatis perniciora re-
migijs, quædam haurientia undas, & magno prænauigantium periculo efflantia.
Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ
al. eius audaciæ intentatum, erisq; † ei ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium diſces, do-
cebisq; artes, alias, quæ uitam inſtruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed
iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & uenena, &
al. incertusq; finis per pœnam &c. naufragia, & intemperies cœli, corporisq;, & chariſsimorum acerba deſideria, &
mors † incertum an per facinus, an per pœnam cruciatumq;. Delibera tecum, & per-
pende quid uelis, ut in illa uenias, per iſta exeundum eſt. Reſpondebis uelle te uiue-
al. incertum facilis an &c. quod magis probo re. Quid ni? imò puto ad id non accedes, ex quo tibi alquid detrahi doles. Viue er-
go ut conuenit. Nemo, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis parentes no-
ſtri, qui cum conditionem uitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed ut ad ſolatia
ueniam, uideamus primum quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Mouet
CAP. XIX lugentem deſiderium eius, quem dilexit, id per ſe tolerabile apparet. Abſentes
enim abſuturosq; dum uiuerent non flemus, quamuis omnis uſus illorum nobis &
conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo quæ nos cruciat, & tanti quodq; malum eſt,
quāti illud taxauimus. In noſtra poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos ab-
eſſe, & noſmetipſi fallamus. Dimiſimus illos, imò conſecuturi præmiſimus. Mouet
& illud lugentem, non erit qui me defendat, qui contemptum uindicet. Vt mi-
nime probabili, ſed uero ſolatio utar, In ciuitate noſtra plus gratiæ orbitas
confert, quàm eripit. Adeoq; ſenectutem ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere, ad po-
tentiam ducit, ut quidam odia filiorum ſimulent, & liberos ſeruent, & orbitatem
manufaciant. Scio quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non eſt
dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe ſicut mancipium moleſte fert, cui quicquam

in filiò

in filio reſpicere præter ipſum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod filius tuus deceſsit, an quod non diu uixit? Si quod deceſsit, ſemper debuiſti dolere, ſemper enim ſciſti moriturum. Cogita nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciũt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnẽ, nec tribunalia, nec reos nullos in illa libertate tam laxa, iterum tyrannos. Luſerunt iſta poetæ, & uanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis, ultra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur, & nõ natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malum eſſe, quod aliquid eſt: quod uerò ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaꝗ circa aliquam uerſantur materiam. Nõ poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit, nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſsit filius tuus terminos, intra quos ſeruijt. Excepit illum magna & æterna pax, non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per uoluptatem animos carpentis ſtimulis inceſsitur, non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec cõuitijs quidem ullis uerecundæ aures uerberantur, nulla publica † clades conſpicitur, nulla pri- *al. peſtis*
uata, non ſolicitus futuri pendet ex euentu, ſemper in deteriora dependenti. Tãdem *al. terreat.*
ibi conſtitit, unde nil eum pellat, ubi nil † teneat. **CAP. XX.** O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut optimũ inuentum naturæ laudatur, quæ ſiue felicitatem includit, ſiue calamitatem † repellit, ſiue ſacietatem aut laſsitudinem ſenis terminat, ſiue *al. expellit*
iuuenile æuum, dum meliora ſperantur in flore deducit, ſiue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remediũ, quibuſdam uotum, de nullis melius merita, quàm de his ad quos uenit antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutẽ inuito domino remittit. Hæc captiuorũ cathenas leuat, hæc è carcere educit, quos exire imperiũ impotens uetuerat. Hęc exulibus in patriam ſemper animum oculosꝗ tẽdentibus, oſtendit, nihil intereſſe † inter quos quiſꝗ iaceat. Hæc ubi res fortuna male di- *al. in terra qua*
uiſit, & æquo iure genitos, aliũ alij donauit, exæquat omnia. Hæc eſt quæ nihil quic- *quis iaceat*
quam alieno fecit arbitrio. Hæc eſt in qua nemo humilitatem ſuã ſenſit. Hæc eſt quæ nulli paruit. Hæc eſt Martia quam pater tuus concupiuit. Hæc eſt, in quã, quæ efficit, ut naſci non ſit ſupplicium, quæ efficit, ut non concidam aduerſus minas caſuum, ut ſeruare animum ſaluum ac potentẽ ſui poſsim. Habeo quod appellẽ. Video iſtic cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab alijs fabricatas, Alij capite conuerſos in terram ſuſpẽdere, alij per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerũt. Video fidiculas, uideo uerbera, & membris & ſingulis articulis ſingula docuerunt machinamenta, & uideo mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi. Sed uideo iſtic & mortem. Non eſt moleſtũ ſeruire, ubi ſi domini pertęſum eſt, licet uno gradu ad libertatem tranſire, coram te iura uitæ beneficio mortis habeo. Cogita quantum boni oportuna mors habeat, quàm multis diutius uixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeiũ, decus iſtius firmamẽtumꝗ imperij, Neapolis † fortuna abſtuliſſet, indubi- *al. ualetudo*
tatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui tẽporis adiectio, faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in cõſpectu ſuo cæſas, & ex illo prælio in quo prima acies ſenatus fuit, † quàm infelices reliquiæ ſunt, Imperatorem ipſum ſuperfuiſ- *al. quæ*
ſe: uidit Aegyptiũ carnificẽ, & ſacroſanctũ uictoribus † corpus ſatelliti præſtitit, etiã *forte, caput*
ſi incolumis fuiſſet pœnitentiam ſalutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Põpeiũ uiuere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tẽpore, quo Catilinę ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Republica, ſi deniq; filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet, tunc felix mori potuit. Nõ uidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones, nec diuiſa percuſſoribus occiſorũ bona, ut etiam de ſuo perirẽt, non haſtam conſularia ſpolia uendentẽ, nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas,
† tantũ Catilinarũ. M. Catonem ſi à Cypro & hęreditatis regiæ diſpenſatione rede- *forte rectius,*
untem mare deuoraſſet, uel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipẽdium *trium. uide*
nonne illi bene actũ foret? hoc certe ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Cato- *Scholia.*

ne peccare. Nunc annorum adiectio paucifsimorũ, uirum libertati non ſuę tantum, ſed publicæ natũ coegit Cæſarem fugere, Pompeium ſequi. Nihil ergo mali† immatura mors attulit illi, omniũ etiam malorum remiſit patientiã. Nimis cito perijt & immaturus. Primũ puta illũ ſupereſſe, comprehẽde quantum plurimum procedere homini licet, quantulũ eſt, ad breuiſsimum tempus † editi cito ceſſuri loco. Venienti in pactũ hoc, proſpicimus hoſpitiũ, de noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui cõſtat. Cõputa urbium ſecula, uidebis quàm nõ diu ſteterint etiã quæ uetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti tẽporis nullam partem occupantia. Terram hanc cũ populis, urbibusq;, & fluminibus, & ambitu maris pũcti loco ponimus, ad uniuerſa referentes, minorẽ portionem ætas noſtra quàm partem puncti habet, ſi tẽpori comparetur omni, cuius maior eſt menſura quàm mũdi, utpote cũ ille ſe intra huius ſpatiũ toties remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cuius quantumcunq; fuerit incrementũ, non multum aberit à nihilo, imò multum eſt quod uiuimus, ſi ſatis eſt, Licet mihi uaces, & in moram tardatæ ſenectutis nouies centenos denosq; percenſeas annos, cum ad omne tẽpus dimiſeris animũ, nulla erit illa breuiſsimi longiſsimiq; æui differentia, ſi inſpecto quanto quis uixerit ſpacio, comparaueris quãto non uixerit. Deinde non immaturus deceſſit, Vixit enim quantũ debuit uiuere. Nihil enim illi iã ultra ſupererat. Nõ una hominibus ſenectus eſt, ut ne animalibus quidẽ, intra xiiij. quædã annos defatigantur, & hæc illis longiſsima ætas eſt, quæ homini prima. Diſpar cuiq; uiuendi facultas data eſt. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius quàm uixit nõ fuit. Fixus eſt cuiq; terminus, manebit ſemper ubi poſitus eſt, nec ullũ ulterius diligentia aut gratia promouebit, †ſcit libenter illũ ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, metasq; dati peruenit ad æui. Nõ eſt itaq; quod ſic te oneres, potuit diutius uiuere, non eſt interrupta eius uita, nec unquam ſe annis caſus interiecit. Soluitur quod cuiq; promiſſum eſt, eũt† ut ſua fata, nec adijciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt, fruſtra uota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſq; quantum illi dies primus aſcripſit, ex illo quo primũ lucem uidit iter mortis ingreſſus eſt, acceſsitq; tãto propior, & illi ipſi, qui adijciebantur adoleſcentiæ anni, uitæ detrahebãtur. In hoc omnes errore uerſamur, ut non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatosq; iam uergere, cum illo infantia ſtatim & iuuenta omnisq; ætas ferat. Auguria opus ſuum, fata nobis ſenſum noſtræ necis auferunt, quoq; facilius obrepat mors, ſub ipſo uitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia conuertit. Pueritiam pubertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa ſi bene computes damna ſunt.

forte, Metilio immatura mors attulit.
al. editis cito ceſſuris loco, uenientibus in pactũ hoc. Proſpicimus &c.
al. nec illum diligentia ex cõſilio perdidit.
forte, nec illum conſilio protuliſſet.
forte, ui

CAP. XXI Quereris Martia non tam diu uixiſſe filium tuum quàm potuiſſe. Vnde enim ſcis an diutius illi expedierit, an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tã bene poſitæ ſint & fundatæ, ut nihil illi procedenti tempore timendum ſit? Labuntur humana ac fluũt. Nulla pars uitæ noſtræ tã obnoxia aut tenera eſt, quàm quæ maximè placet. Ideoq; feliciſsimis optanda mors eſt, quia in tãta incõſtantia turbaq; rerum, nihil niſi quod prę terijt certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, in ſumma pudoris cuſtodia, inter luxurioſæ urbis oculos conſeruaturũ, ſi potuiſſet ita morbos euadere, ut ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus.

CA. XXII Cogita animi mille labes. Neq; enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem, ſui fecerãt, uſq; in ſenectutem pertulerũt, ſed interuerſa plerunq; ſunt, & fera, eoq; fœdior luxuria inuaſit, & cogit dehoneſtare ſpecioſa principia. Aut in popinam uentremq; proiectus, ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, oſſa uiuis legentium, & totas in uiſcera manus demittentium, & non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus, quàm Rutilius, quàm Coruncanus, non fuit ſapientior quàm Socrates, non fuit ſanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quàm uita humana, nihil tam inſidioſum, non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſcijs. Itaq; feliciſsi-

Vide Scholia

felicisſimum eſt nō naſci, proximū puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum
reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clien-
ti ſuo Satrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob unum aut alterum libe-
rius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices noſtras nō impo
ni quidem, ſed † deſcēdere. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda, al. aſcendere
quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit Cordus tūc, uere theatrū perire. Quis
ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianū, & in monumen
tis maximi imperatoris conſecrari † peſſimum militem: conſecratur ſubſcriptio, & al. perfidum
acerrimi canes, quos ille ut ſibi uni manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine hu
mano paſcebat, circumlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid fa
ceret? ſi uiuere uellet, Seianus rogandus erat, ſi mori, filia, uterq; inexorabilis. Con-
ſtituit filiam fallere. Vſus itaq; balneo, & quo plus imponeret, in cubiculū ſe quaſi
guſtaturus contulit, & dimiſſis pueris quædam per feneſtram, ut uideretur ediſſe,
proiecit à cœna. Deinde quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit, alteroq; die, &
tertio idem fecit. Quarto ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus
itaq; te chariſſima, inquit, filia, & hoc unū tota celata uita, iter mortis ingreſſus ſum,
& iam medium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen om-
ne præcludi iuſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito cōſilio eius, publica uoluptas
erat, quod è faucibus auidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Se-
iano autore, adeunt conſulum tribunalia, queruntur mori Cordum, ut interpella- Vide ſcholia
rent quod coegerant. Adeò illis Cordus uidebatur effugere. Magna res erat in quę
ſtione, an mortis rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt,
ille ſe abſoluerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopina
to ingruant? Fles quod † quenq; tuorū mori neceſſe fuit, penè non licuit. al. cuiquam

Præter hoc etiam, omne futurum incertū eſt, & ad deteriora certius. Facilius ad CAP. XXIII.
ſuperos iter eſt, animis cito ab humana cōuerſatione dimiſſis, minus enim fecis pon
derisq; traxerunt: anteq; obducerentur, & altius terrena cōciperent, liberati, leuio
res ad originem ſuam reuolant, & facilius quicquid eſt illud abſoluti transfluūt. Nec
unq; magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Exire atq; erumpere geſtiunt, ægrè
has anguſtias ferunt, uagi per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. In
de eſt quod Plato clamat: Sapiētis animum totum in morte prominere, hoc uelle,
hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia,
cum uideres ſenilem in iuuene prudentiam, uictorem omnium uoluptatū, animum
emendatum, carentē uitio, diuitias ſine auaritia, honores ſine ambitione, uolupta-
tes ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitē poſſe contingere? Quic-
quid ad ſummum uenit, ad exitum prope eſt. Eripit ſe auferetq; ex oculis perfecta uir
tus. Nec ultimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior
fulſit, citius extinguitur. Viuacior eſt, qui cum lenta difficiliq; materia cōmiſſus, fu-
moq; demerſus ex ſordido lucet, eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit. Sic in
genia quò illuſtriora, eò breuiora ſunt. Nam ubi incremento locus non eſt, uicinus
occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoq; parentes uidere, puerum Romæ fuiſſe,
ſtatura ingentis uiri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum breui nemo non prudens di
xit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indici-
um imminentis exitij maturitas, & appetit finis, ubi incrementa conſumpta ſunt.

Incipe uirtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu uixit, pupillus relictus ſub
tutorum cura. uſq; ad decimumquartum annum fuit ſub matris cuſtodia ſemper, CA. XXIIII.
cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcēs ſtatura, pulchritudine
cætero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Compu-
ta Martia quàm raro liberos uideant, quæ in diuerſis domibus habitant. Cogita to-
tos illos perire annos matribus, & per ſolitudinem exigi, quibus filios in exercitu
habent. Scies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquā à con-
ſpectu tuo receſſit, ſub oculis tuis ſtudia formauit excellentis ingenij & æquaturi a-
uum, niſi obſtitiſſet uerecundia, quæ multorū profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens

rariſſimæ formæ in tam magna mulierum turba uiros corrumpentium nullius fœminæ ſpei ſe præbuit, Et cum quarundam uſque ad tentandum perueniſſet improbitas, erubuit quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morũ effecit, ut puer admodum dignus ſacerdotio uideretur, materna ſine dubio ſuffragatione. Sed ne mater quidem niſi pro bono candidato † ualuiſſet, harum contemplatione uirtutum ſic te gere, tanquam ſi nunc ille tibi magis uacet. Nunc nihil habet quo auocetur. Nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit, quod unum ex tã bono filio poteras dolere, doluiſti. Cætera exempta caſibus, plena uoluptatis ſunt, ſi modo uti filio ſcis, ſi modo quid in illo precioſiſſimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui perijt, & effigies, non ſimul animus ipſe: qui quidem æternus melioriſque nũc ſtatus eſt, diſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ uides oſſa circũuoluta neruis, & obductam cutem, uultumque, & miniſtras manus, & cętera quibus inuoluti ſumus, uincula animorũ tenebræque ſunt. Obruitur his animus, effugatur, inficitur, arcetur † à ueris & ſuis, in falſa cõiectus: omne illi cũ hac carne graui certamẽ eſt, ne abſtrahatur & ſi dat: nititur illò, unde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet pro confuſis craſſiſque pura & liquida † referentem. Proinde non eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. Peſſima eius & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent oſſa cineresque, nõ magis illius partes quàm ueſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens fugit, & totus exceſſit: paulumque ſupra nos commoratus, dum expurgat inhærentia uitia ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catonesque † utique contemptores uitę, & mortis beneficio liberi. Parẽs tuus Martia illic nepotem ſuum, quanquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi noua luce gaudentem, & uicinorum ſyderum meatus docet, nec ex coniecturis, ſed omnium ex uero peritus in arcana naturæ † liber ducit. Vtque ignotarum urbium mõſtrator hoſpiti gratus eſt, ita ſciſcitãti cœleſtium cauſas, domeſticus interpres, & in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaque Martia te gere, tanquam ſub oculis patris filijque poſita, non illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam humile aut uulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per uaſta & libera ſpacia dimiſſos. Non illos interfuſa maria diſcludũt, nec altitudo montium aut imꝑ ual les, aut in certa uada Syrtium aut tramites. Omnia plana, & ex facili mobilia, & expedita, & inuicem peruia ſunt, intermixtaque ſyderibus.

al. noluiſſet — *forte, auerſus à ſuis.* — *al. uiſentem* — CAP. XXV. — *al. interque contemp. &c. liberos.* — *al. libens ducitur.*

CAP. XXVI.

Puta itaque ex illa arce cœleſti patrem tuum Martia, & cui tantum apud te autoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta ueri ignorantia uerſaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod in tædium uerſus uitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quàm nullis benignam facile ſe præſtitit, niſi qui † in unum cum illa cõtraxerint. Reges ne diceres feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors in ſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris? An nobiliſſimos uiros clariſſimosque ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice patrem atque auum tuũ. Ille in alieni percuſſoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe. Cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, qui feliciſſime moritur? Coimus in unum omnes, uidemusque uos alta nocte circumdari? Nil apud uos ut putatis optabile, nil excelſum, nil ſplendidum, ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos, † nihil in obſcuro, detectas mẽtes, & aperta præcordia, & in publico medioque uitam, & omnis æui proſpectũ, euẽtumque. Iuuat unius ſeculi fata componere in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta,

al. minimum cum illa — *diter, uel*

geſta,tot ſecula,tot æratum contextam ſeriem,quicquid annorum eſt licet uiſere, licet ſurrectura,licet ruitura regna proſpicere,& magnarum urbium lapſus, & maris nouos curſus.Nā ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſiderijs tuis commune fatum, nihil conſtat loco ſtabili,& nihil quo ſtat loco ſtabit.Omnia ſternet,abducetq́ ſecum uetuſtas,nec hominibus ſolum (Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt) ſed locis,ſed regionibus,ſed mundi partibus ludet,tot ſupprimet montes , & alibi rupes in altum nouas exprimet,maria ſorbebit,flumina auertet , & commercio gentium rupto,ſocietatem generis humani cœtusq́ diſſoluet.Alibi hiatibus uaſtis ſubducet urbes,tremoribus quatiet,& ex infimo peſtilentiæ halitus mittet , & inundationibus quicquid habitatur,obducet.Necabitq́ omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus uaſtis torrebit incendetq́ mortalia.Et cū tempus aduenerit,quo ſe mundus renouaturus extinguat,uiribus iſta ſe ſuis cædent,& ſydera ſyderibus incurrēt,& omni flagrante materia,uno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet,ardebit.Nos quoq́ felices animæ,& †æternæ ſorte, cum deo uiſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis,& ipſius parua ruinæ ingentis,acceſſio in antiqua elementa uertemur.Felicem filium tuum Martia,qui iſta iam nouit.

Mundus renouandus

al.æterna ſortitæ.

ERASMI IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Alios ignibus peruret,uel in pœnam admotis,uel incerta nudos maria iactabit.Conſentiebant exemplaria,Legēdum arbitror,Alios ignibus peruret uel in pœnam admotis,uel incertis,ſiue inſertis,alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat,incendium forte ortum.Inſertos ignes intelligas licet,febres ac peſtilentias.Alij ignes admouentur,alij inſeruntur. Cap.16.

Semper in deteriora dependenti.Alius,ſemper interiora dependendi.Rodolphus ſemper anteriora deprendēs, quanquam dependens bene habebat. Cap.18.

PINCIANI IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Fvdiſtiq́ lachrymas palàm & gemitus deuoraſti] Videntur aduerſa eſſe inter ſe fundere lachrymas palàm & gemitus deuorare.Quare malim clam legeret quàm palā.Nō tamen hilari frōte texiſti] Vetus lectio. Quidem tamen non hilari fronte texiſti.Scribendum puto.Quin & tantum non hilari fronte texiſti.Vt uero aliquem ſpiritum mutatio temporum dedit] Legendum,ut uero aliquam occaſionem mutatio temporis dedit , ex exemplari Facundi & Primitiui.Quandiu quiſquam erit qui uelit ſcire]Vetus lectio,quàmdiu quiſquam uelit ſcire. Quid ſit uir Romanus qui ſubactis iam ceruicibus omnium & ad ſyllanum iugum adactus indomitus ſit] Scribe partim ex uetere lectione,partim ex coniectura,quid ſit uir,Romanus.Quid ſubactis iam ceruicibus omnium & ad ſeianũ iugum adactis indomitus.Nam quo iure ſupra ex ſalanonos emendatum eſt ſeianianos,eodem hic ex ſyllanum fieri debuit ſeianianum.

Non licuerat matri ut filij oſcula gratumquè extremi ſermonem oris hauriret,longo itinere reliquias proſecuta] Scribe ex eadem,non licuerat matri ultima filij oſcula gratumquè extremi ſermonem oris haurire longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ.Itē paulo poſt irritatæ legēdū puto,nō irritata,& ſi omnes ſcripti codices proſecuta & irritata habeāt nō proſecutæ & irritatæ.In quorū nōnullis habetur uti filij oſculo,nō ultima filij oſcula. Ipſumquè deſiderabis triſte matribus agmē occurrere] Quædā exēplaria. Ipſumq́; deſiderans triſtē matribus omnē occurrere.Alia ſic,ipſumquè deſiderās omnē occurrere.Legēdū reor.Ipſa te deſiderabis.Triſte matribus omen occurres.Cui correctioni uidentur ſuffragari uerba Senecæ libro quarto declamationum. Hic mihi uiuendum ne cui de nuptijs, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram. Poſſet etiam non abſurde ita legi.Ipſeq́; quē deſideras triſtis matri & ominoſus occurret.In meliore noto partes] Lego contra omnia exemplaria patre,non parte,ut circa initia, non eſt ignotum qualem te in perſonam patris tui geſſeris.Illum ipſum iuuenē digniſſime quietum nominatum cogitatumq́; faciet] Veteres omnes codices.Illum ipſum iuuenem digniſſime quietum ſemper nominatus cogitatusq́; faciet.Scribendum forte.Illum ipſum iuuenem digniſſimū quiete ſemper nominans cogitansq́ facies,quam correctionem probare uidentur uerba ſtatim ſequentia. Cap.3.

Se conſolandam philoſopho uiri ſui præbuit]Prior æditio,ſe conſulero philoſopho uiri ſui præbuit. Vetus lectio,non conſulero,habet,ſed conſulareo. Emendandum puto ſe conſilio Arei philoſophi uiri ſui præbuit. Fuit hic Areus ſiue Arius philoſophus Alexandrinus Auguſto acceptiſſimus. Cum quo inſtituto ſermone & dextra ei data, Cap.4.

ut inter

ut inter ciues ſuos ſpectabilis foret,admirarenturq; eum omnes,ingreſſus eſt Alexandriam poſt debellatos Antonium & Cleopatram. Deinde quum in ſuggeſtum theatri aſcendiſſet: Alexandrinis omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus quum eos ſtare iuſſiſſet omni ſe inquit populum crimine abſoluere,idque ſe facere primo propter conditorem Alexandrum: ſecundum propter miram pulchritudinem,magnitudinemq; eius urbis: tertio propter Arium amicum ſuum,auctor Plutarchus in Antonio,Suetonius quoque in Auguſto. Deinde etiam inquit eruditione uaria repletus ſuper Arei philoſophi filiorumq; eius Dionyſij et Nicanoris contubernium iniit,etiam ſi in Suetonio exemplaribus atroci menda,ſpera rei,legatur pro ſuper Arei. Huic Areo credunt nonnulli Dioſcoridem inſcripſiſſe libros ſuos de medicinali materia. Cæterum in exemplari Facundi & Primitiui ſic habetur, ſe Areo philoſopho uiri ſui præbuit. Et multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa plus quàm Romanum] Scribe, ex uetere lectione,& multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt pluſquam Romanum populum. Diligentiſſimum. Vſq; in hunc diem Liuia] Scribendum reor per maiorem. Diligentiſſime ut ſit exordium orationis quam Areus habuit ad Liuiam.

Cap.5. QVEMADMODVM aliquid loquantur coram te de Druſo] Sic prior æditio. Scribendum, quemadmodum ſe gerant. Loquantur aliquid coram te de Druſo an nihil,ex eiſdem.

Cap.7. Quia naturaliter] deſiderantur in eadem hæc duo uerba & recte,nam confeſtim ſequitur eadem ſententia. Quare? quia uires illi à natura datæ ſunt.

Cap.8. DOLOREM dies conſumit] Scribo dolorem dies longa conſumit,ex uetere lectione.

Cap.9. Alium percuſiſti me petiſti] Eadem,alium quidem percuſſiſti,ſed me petiſti. Egregium uerſum & dignum audiui,eſt enim è populo. Cuiuis poteſt accidere quod cuique poteſt] Deprauatiſſimus locus ſi quis in toto opere,nõ tantum uerbis uitiatis, ſed inuerſo etiam ut coniicio ordine. Sunt codices qui ſic habeant,egregium uerſum & dignum audiui qui non è populo heri & cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Legendum opinor. Egregium uerſum audi & dignum qui non eſſet Publij Syri. Et cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Comprobat hanc caſtigationem Seneca ipſe in libro de Tranquillitate uitæ,his uerbis. Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs,quoties mimicas ineptias et uerba ad ſummã caueam ſpectantia,reliquit inter multa alia cothurno non tantum ſupario fortiora & hoc ait,cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Fuit hic Publius natione Syrus mimographus poeta temporibus Cæſaris dictatoris,multis & pulcherrimis ſententijs clarus in primis. Quas leges apud Gellium libro 17. capite 14. & apud Macrobium ſecundo Saturnalium non procul à calce. Deficiet iſte comitatus] Quidam codices. Deficietur habent,puto legendũ deficiet te. Et in hanc legem datus hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur] Eadem. In hanc legem datus eſt,Hoc illum fatum ab utero ſtatim proſecutum eſt. Vel in pœnam admotis uel in certa nudos maria iactabat] Variã & parum ſibi conſtantem ueterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendatioribus codicibus elici potuit,ſic habet, uel in pœnam admotis uel in remedium,alios uinciet. Id nunc iſti licebit nũc tibi, Alios per incerta, nudos maria iactabit. Moderandus eſt itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis,& in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum] Breuius eadem,moderandum eſt itaque nobis maxime qui immoderate fertis,& in multos dolores humanum pectus diſpenſandum.

Cap.11. HAEC OMNIS ISTA quæ in foro litigat,& mox paulo,non diſpari gradu uadit] Lege huc,non hæc, & foris,non foro,& negatio,non, tollenda,ex eadem. Et quæ diligis ueneraris,& quæ deſpicis unus exæquabit cinis hic uidelicet illa phyticis oraculis aſcripta noſcit] Sic prior æditio. Deploratiſſimus eſt locus. In quibuſdam codicibus ſic habetur, Et quæ diligis ueneraris,& quæ deſpicis unus exæquat cinis hoc uidelicet illa phyticis oraculis aſcripta noſcite,quæ uerba minus forte uitioſa erunt ſi ſic legantur. Et quem diligis ueneraris,& quem deſpicis unius exæquat uox Chilonis,hæc uidelicet illa pythicis oraculis aſcripta, Noſce te,uel ſic Et quem diligis ueneraris,& quẽ deſpicis unius exæquat Chilonis uox licet illa pythicis oraculis aſcripta. Noſce te. Notam ſententiam illã,noſce te. Chilonis eſſe Lacedemonij,ex Plinio,Plutarcho,Auſonio & alijs, & ſi Iuuenalis Apollini aſcribat. E cœlo deſcendit gnothi ſcauton. Cicero item prima Tuſculana. Nimirum inquit hanc habet uim præceptum Apollinis quo monet ut ſe quiſque noſcat. Diogenes quoque Laertius in uita Chilonis cum ſententiam illam ſponſioni non deeſſe iacturam. Chiloni tribuat hanc de ſe noſcendo non tribuit. Alimenta metuens ſua quorum modum inopia rumpit] Veteres quidam codices duo uerba addunt,& ſemper,ſed & ſic locus eſt ambuſtus & uerbis quibuſdam caſſus quæ omnino addere ad complementum ſenſus neceſſarium habui. Scribendum igitur cenſeo ſic,& ſemper alimenta metuens ſua quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur. Morbitum, putre, cauſamquè fletus uita auſpicatum] Legendum puto morbidum, putre,caſſum,à fletu uitam auſpicatum. Plinius libro 7. Nullumquè tot animalum ad lachrymas,& has protinus uitæ principio, & paulo poſt, & à ſupplicijs uitam auſpicatum.

Cap.12. Liberos nutrientibus non ipſa fructus educatione acquiritur] Exẽplaria quædam liberos nutrientibus non fructus educa-

ctus educa-

ctus educat ipſa educatio. Omnia tanquam proſpera] Corrigendum puto. Omnia tam præpropera. Cui emenda tioni ſuffragantur uerba hæc non longe à fine. Hac ſanctitate morum effecit ut puer admodum dignus ſacerdotio uideretur. Quibus male nimis ſecundæ res conſtant.] Eadem, quorum male illo nimis ſecundæ res cõſtãt. Conijcio legendum, quorum malis illius nimis ſecundæ res conſtabant.

ET SOLENNIA *pontificalis carminis uerba concepit]Sic agnoſcunt cõplura exemplaria, ſed in exem- Cap.13.
plari antiquiſſimo & correctiſſimo Facundi & Primitiui tantum habetur, ſolennia pontificalia perfecit, cætera uacant.*

*Mirum eſt tantum turbam iam potuiſſe ſine iniuria damnòue præteruehi] Quædam exemplaria, mirum eſt Cap.16.
tãtam turbam non potuiſſe ſine inuidia damnoue præteruehi. Alia. Mirum eſt tantam turbã ſine inuidia ſine dam no præteruehi. Legendum puto eſſet potius quàm eſt. Similes patri] hæc uerba deſiderantur in eadem.*

*Iam patri, iam matri præſidium ac decus amittere] Scribe, iam patri iam matri reſiduum amittere, cætera ocio Cap.17.
ſa ſunt, ex codice Facũdi & Primitiui. Lympidiſſima hyberna.] Vetus lectio, lepidiſſima. lego tepidiſſima, ut patet ex uerbis ſequentibus, cuius rei Plinius quoque meminit ſecundo hiſtoriæ naturalis, capite 64.*

*Vt ipſis maledictum ſit] Legendũ ex antiqua lectione, ut ipſi maledicta ſint. Et modo toto ore terris imminen- Cap.18.
tem acceſſionibus damniſq; mirabilem] Scribe, & modo occultam modo toto ore terris imminentem, acceſſioni-bus damniſq; mutabilem, ex eadem.*

*Et noſmetipſi non fallamus] Quidam codices ſine negatione, & noſmetipſi fallamus. In alijs non habentur Cap.19.
omnino hæc uerba. Et qui contemptum uindicet] Vetus lectio, & quis contemptu uindicet.*

*Hic ubi res fortuna male diuiſit & æquo iure genitos alium alij donauit.] Hæc ubi res communes fortuna ma- Cap.20.
le diuiſit & æquo iure genitos aliud alij donauit, uetus lectio. Puto legendum alium alijs donauit. Vt non cõcidam aduerſus minas caſuum.] Legendum forte cæſarum potius quàm caſuum. Exemplar Facundi & Primitiui, aduer ſus ruinas caſuum. Coram te iura beneficio mortis habeo.] Sic prior æditio. Vetus lectio uita habet, non iura. Pro-inde ſcribẽdũ ſic reor. Corã te uita beneficio mortis habeo. Nã & inter alios Plinius quoq; maximũ uitæ bonũ ap pellat mortẽ. Liberata republica cõſeruator eius.] Poſtrema duo uerba, cõſeruator eius, in exẽplari Facũdi et Pri mitiui nõ habẽtur. Latrocinia, bella, rapinas, tãtũ Catilinarũ.] Legẽdũ puto triũ Catilinarũ. Nõ tãtũ Catilinarũ. Nam Auguſtum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas uocat, ut iuuenalis tres Syllas. In tabulam Syllæ ſi dicant di-ſcipuli tres. Venienti in pactum hoc proſpicimus hoſpitium.] Caſtigandus forte uitioſiſſimus locus ſic. uenienti bus in puncti hoc proximum hoſpitium. Poſſet etiam legere ſpatium, nõ hoſpitium, Imò multum eſt quod uiuimus ſi ſatis eſt.] Exemplar Facundi & Primitiui. Imò modo multum eſt, cætera. Scribẽdum uidetur. Vno modo multum eſt, reliqua. Scit libenter illum ex conſilio perdidiſſe.] Ita leguntur in eodem codice, ut recitaui, ſed mendoſe. Puto ſic corrigenda, nec illum diligentia uel conſilio protuliſſet. Auguria opus ſuum fata.] Quid ſi legas, urgent opus ſuum fata.*

IN *ſumma pudoris cuſtodia. Inter luxurioſæ urbis oculos conſeruaturum, ſi potuiſſet ita morbos euadere, cæte Cap.21.
ra.] Exemplar Facundi ac Primitiui, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ urbis oculos conſeruatum potuiſ ſet, ita reliqua.*

*Non ſimplici dolore pudenda curantium.] Quædam exemplaria, non per ſimplicem dolorem, cætera. Alia nõ Cap.22.
ſimplicem dolorem, cætera. Poſt hæc exilium, nõ fuit innocentior filius tuus quàm Rutilius, quàm Corruncanus, nõ fuit ſapientior quàm Socrates, non fuit ſanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere trãsfixit pectus. Cum iſta per ſpexeris.] Falſo ſcripta. Peius diſpũcta. Præpoſtere locata uerba. Lego ex uetere lectione. Poſt hæc Exilium, non fu it innocentior filius tuus. Carcerem, non fuit ſapientior quàm Socrates. Voluntario uulnere transfixũ pectus, non fuit ſanctior quàm Cato. Quũ iſta perſpexeris. Clienti ſuo atrio ſecundo.] Lego Satrio, nõ Atrio. ex Cornelio Ta cito. Conſecrari peſſimum militem] Non peſſimum, ſed perfidum habet eadem. ut puto recte, alludere enim uideba tur ad militem illum qui Pompeium obtruncauit. An mortis rei perderẽtur] Locus eſt corruptiſſimus, ex eorum numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortaſſe ſic minus corrupte legetur, an maieſtatis reo perire daretur. Quam lectionem aſtruere uidentur uerba ſequentia pene non licuit*

Ita eſt iudicium imminentis exitij maturitas.] Scribendum ex eiſdem. Ita eſt. Indicium eſt imminentis, reliqua. Cap.23.

SVB *matris cuſtodia.] Sub matris tutela, eadem.] Nullius fœminæ ſpei ſe præbuit.] Dictio. fœminæ, neceſ- Cap.24.
ſaria non erat præcedente paulo ante uerbo mulierum, proinde eradẽda eſt, ſuffragãte etiam uetere lectione. Ha rũ contemplatione uirtutum filium geri tanquam ſi nec illi tibi magis uacet] Sic prior æditio. Scribendum puto. Harum contemplatione uirtutum ſic te gere tanquam ſi nũc illæ, cætera, ut infra. Sic itaq; Martia te gere tanquam ſub oculis patris filijq; poſita. Sequitur ſtatim.*

*Liber ducit.] Ita in eadem libens ducitur, ut ad adoleſcentem referatur non ad auum. Et in profunda terrarum
promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere.] Vetus lectio breuior, & in profunda terrarum Cap.25.
permittit*

permittit aciem. Iuuat enim ex alto, cætera, quam lectionem agnoſcit quoq; exemplar emendatiſsimum Facundi & Primitiui.

Cap.16. *Reges ne diceres feliciſsimos futuros ſi maturius illos mors ſtantibus ſubtraxiſſet malis.*] Eadē, *Reges ne tibi no/*
minē feliciſsimos futuros, reliqua. Oſtēdi quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe.] Corrigēdū puto. *quàm magno*
quæ iuuabat animo ſcripſiſſem. Nam omnis uetus lectio *ſcripſiſſem* agnoſcit, non *ſcripſiſſet. Videmurq́; non alta*
nocte circumdati. Nil apud uos, cætera.] Sic prior æditio. Scribe, *uidemusq́; non alta nocte circundati, nil apud*
uos, reliqua ex eadem. *Nihil conſtabat loco ſtabili.*] Hæc uerba non habentur in eadem & recte, nam ſequitur con
ſeſtim eadem ſententia. *Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt.*] Fortunæ, non fortuitæ, exemplar Facundi
& Primitiui.

al.Helbiam

LVCII ANNAEI SENECAE AD † ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

SAepe iam mater optima impetum cepi conſolandi te, ſæpe conti
nui. Vt auderem, multa me impellebant. Primum uidebar de/
poſiturus omnia incommoda, cum lachrymas tuas, etiam ſi ſup/
primere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. Deinde plus
habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitādam te, ſi pri/
or ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam ne à me non uicta for/
tuna aliquem meorum uinceret. Itaq; utcunq; conabar manu ſu/
per plagam meam impoſita, ad obliganda uulnera ueſtra reptare. Hoc propoſitum
meum erat. Rurſusq́; retardabar, dum recens ſæuiret. Sciebam dolori tuo occur/
rendum non eſſe, ne ipſum ipſa ſolatia irritarēt, & accenderent. Nā in morbis quo/
que nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expe
ctabam dum ipſe uires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus,
tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum clariſſimorum omnia ingeniorum mo/
numenta, ad compeſcendos moderandosq́; luctus compoſita euoluerem non inue/
niebam exemplum eius, qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur.
Ita in re noua hæſitabam, uerebarq́;, ne hoc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet.
Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari et quotidiana ſumptis allocutione, opus e-
rat homini ad conſolandos ſuos, ex ipſo rogo caput alleuanti. Omnis autem magni
tudo doloris modum excedentis, neceſſe eſt ut ſtilo delectū uerborum eripiat, cum
ſæpe uocem quoq; ipſam intercludat. Vtcunq; cōnitar, non fiducia ingenij, ſed qua
poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic
hoc utiq; te non eſſe negaturam (licet omnis mœror contumax ſit) ſpero, ut deſide
CAP.II. rio tuo uelis à me modum ſtatui. Vide quantum de indulgentia tua promiſerim
mihi, potentiorem me futurum apud te non dubito quàm dolorem tuum, quo nihil
eſt apud miſeros potentius. Itaq; ne ſtatim cum eo concurrā, adero prius illi, & qui/
bus excitetur ingeram, omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet
aliquis, quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animum in om
nium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, uix unius patientem? Sed is cogitet
quæcunq; uſq; eo pernicioſa ſunt, ut contra remedium conualuerint, plerunq; con/
trarijs curari. Omnes itaq; luctus illi ſuos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non
molli uia mederi ſed urere ac ſecare. Quid conſequar? ut pudeat animum, tot miſe/
riarum uictorem, ægre ferre unum uulnus in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaq;
diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, ut ad leuiſſi
marum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tran
ſierunt, grauiſſima quoq; forti & immobili conſtantia perferant. Vnum habet aſſi/
al.ſemper dua infelicitas boni, quòd quos † ſæpe uexat, nouiſſime indurat. Nullam tibi uaca
al.fortuna dedit tionem † dedit à grauiſſimis luctibus, ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti
matrem ſtatim nata, imò dum naſcereris, & ad uitam quodāmodo expoſita es. Cre
uiſti ſub nouerca, quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quāta uix in filia con-
forte, tamē nō ſpici poteſt, matrem fieri coegiſti. Nulli † tam magno conſtitit & bona nouerca.
Auunculum indulgentiſſimum optimum ac fortiſſimum uirum, cum aduentum e-
ius

ius expectares,amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem ducendo faceret, in
tra triceſimum diem,chariſſimum uirum tuum,ex quo mater triũ liberorum eras,
extuliſti.Lugenti tibi luctus nũciatus eſt,omnibus quidem abſentibus liberis,qua/
ſi de induſtria in id tempus coniectus malis tuis,ut nihil eſſet ubi ſe dolor tuus recli
naret. Tranſeo tot pericula,tot metus,quos ſine interuallo † uitæ incurſantes per/ al. in te
tuliſti,modo in eundem ſinum,ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum
recepiſti. Intra uigeſimum diem,quàm filium meum in manibus & in † oculis tuis al. oſculis
mortuum funeraueras,raptum me audiſti.Hoc adhuc defuerat tibi,lugere uiuos.

Grauiſſimum eſt ex omnibus,quæ unquã in corpus tuum deſcenderunt, recens CAP. III.
uulnus,fateor,non ſummam cutem rupit:pectus,& uiſcera ipſa diuiſit. Sed quem/
admodum tyrones leuiter ſaucij,tamen uociferantur,& manus medicorum magis
quàm ferrum horrent, at ueterani quamuis confoſſi patienter ac ſine gemitu uelut
aliena corpora † excoriari patiuntur,ita tu nunc debes te fortiter præbere curatio al. exſecari
ni.Lamentationes quidem & ululatus,& alia per quæ inſciæ mulieres tumultuan/
tur,amoue.Perdidiſti enim tot mala,ſi nõdum miſera eſſe didiciſti.Et quid? Videor
ne tecum timide egiſſe,cum nil tibi ſubduxi ex malis tuis,ſed omnia coaceruata an
te te poſui? Magno id animo feci. Conſtitui enim uincere dolore, dolorem tuum,
non circumſcribere. Vincam puto,primum ſi oſtendero nihil me pati, propter
quod poſſim dici miſer,nedum propter quod miſeros etiam quos contingã faciam. CAP. IIII.
Deinde ſi ad te tranſiero,& probauero,ne tuam quidem grauem eſſe fortunam,quę
tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar,quod pietàs tua audire geſtit, nihil mali
eſſe mihi:ſi hoc tibi demonſtrare non potero,ipſas res quibus me putas premi nõ eſ
ſe intollerabiles,faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit,at ego mihi ipſe ma
gis placebo,quod inter eas res beatus ero,quæ miſeros ſolent facere. Non eſt quod
de me alijs credas,ipſe tibi,ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me nõ
eſſe miſerum. Adijciam,quo ſecurior ſis,nec fieri quidem me poſſe miſerum.

Bona conditione conditi ſumus,ſi eam non deſeruerimus. Id egit rerum natura, CAP. V.
ut ad bene uiuendum nõ magno apparatu opus eſſet. Vnuſquiſque facere ſe beatum
poteſt. Leue momentum in aduenticijs rebus eſt,& quod in neutram partem ma/
gnas uires habeat. Nec ſecunda ſapientem euehunt,nec aduerſa demittunt. Labo/
rauit enim ſemper,ut in ſe plurimum poneret,intra ſe omne gaudiũ peteret. Quid
ergo? ſapientem me eſſe dico? Minime. Nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tan
tum negarem miſerum me eſſe,ſed omnium fortunatiſſimum,& in uicinũ deo per-
ductum prædicarem. Nunc,quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus
uiris me dedi,& nondum in auxilium mei ualidus,in aliena caſtra confugi, eorum
ſcilicet,qui facile ſe & † ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue,uelut in præſidio al. ſuos
poſitũ,& omnis conatus fortunæ,& omnes impetus proſpicere, multo antequam
incurrant. Illis grauis ipſa fortuna eſt,quibus eſt repentina. Facile eam ſuſtinere po
teſt,qui ſemper expectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit,quos inopinate
occupauit. Atqui futuro ſe bello ante bellũ parauerunt,compoſiti & adaptati pri/
mum,qui tumultuoſiſſimus eſt,ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunę credi
di,etiam ſi uideretur pacem agere,omnia illa quæ in me indulgẽtiſſime cõferebat,
pecuniam,honores,gloriam,eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere.
Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaque abſtulit illa,non auulſit. Nemi/
nem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius
uelut ſua & perpetua amauerunt,qui ſe propter illa ſuſpici uoluerunt,iacẽt & mœ/
rent,cum inualidos & pueriles animos, omnis ſolidæ uoluptatis ignaros, falſa &
mobilia obſectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit,nec mutatis
contrahit,aduerſus utrunque ſtatum inuictum animum tenet,exploratæ iam firmita-
tis. Nam in ipſa † felicitate quid contra infelicitatem ualeret, eſt expertus. Itaque e/ al. infirmitate
go in illis quæ omnes optant,exiſtimaui ſemper nihil ueri boni ineſſe, cum inania
& ſpecioſo ac deceptiuro fuco circumlita inueni, intra nihil habentia fronti ſimile.
Nam in illis quæ mala uocantur,nihil tam terribile ac durũ inuenio, quàm opinio

uulgi minabatur. Verbũ quidẽ ipſum, perſuaſione quadã, & conſenſu iam aſperius ad aures uenit, & audientes tanquam triſte & execrabile ferit, ita enim populus iuſſit. Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

CAP. VI.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies utcunque credita eſt, aufert, uideamus quid ſit exilium, nempe loci commutatio eſt. Anguſtare uideor uim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet ſubtrahere. Hanc commutationem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus iſta poſtea confligam. Interim primum illud intueri uolo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria intolerabile eſt. Aſpice hanc frequentiam, cui uix urbis immenſa tecta ſufficiunt. Maxima pars illius turbæ patria caret, ex municipijs & colonijs ſuis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerunt: alios abducit ambitio, alios neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios luxuria, opulentum, & oportunum uitijs locum quærens, alios liberalium ſtudiorum cupiditas, alios ſpectacula. Quoſdã traxit amicitia, quoſdam induſtria, † latam oſtendẽdæ uirtuti nacta materiã: quidam uenalem formam ſuam attulerunt, quidam uenalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrit in urbem, & uirtutibus & uitijs magna precia ponentem. Iube omnes iſtos ad nomen citari, & unde domo quiſq; ſit, quære. Videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis uenerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamẽ ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ ueluti communis patria poteſt dici, omnes urbes circumi. Nulla eſt ubi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſi ab ijs, quarum amœna poſitio & opportunitas regionis plures alliciet, deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Sciathum & † Seriphum, Gyarum & † Corſicam pete. Nullum inuenies exilium, in quo non aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tã abruptum undiq; quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti † ieiunius? quid ad homines immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamen hic peregrini quàm ciues conſiſtunt. Vſque eo ergo cõmutatio ipſa locorum grauis non eſt, ut hic quoq; locus à patria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant ineſſe naturalem quandam animis irritationem cõmutandi ſedes, & trãſferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt. Nũquã ſe tenet, ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atq; ignota dimittit, uaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima: quod non miraberis, † ſi propriam eius originẽ aſpexeris, non ex terreno & graui concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt. Fugit, & uelociſſimo curſu agitur. Aſpice ſydera † mundi illuſtria: Nullum eorum perſtat. Labitur aſſidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerſo uerſatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo † refertur, per omnes ſignorum partes diſcurrit perpetua eius agitatio, et aliunde aliò cõmigratio eſt. Omnia uoluũtur. Semper in tranſitu ſunt, & ut lex, & naturæ neceſſitas ordinauit aliunde aliò deferũtur. Cum per certa annorum ſpacia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ uenerant. I nunc & animum humanum, ex ijſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem, cum dei natura aſſidua et citatiſſima commutatione, uel delectet ſe, uel cõſeruet. A cœleſtibus agedum te ad humana cõuerte. Videbis gentes, populoſq; mutaſſe ſedem. Quid ſibi uolunt in medijs Barbarorum † nationibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Perſaſq; Macedonicus ſermo? Scythia & totus ille ferarum, indomitarumq; gentium tractus ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas litoribus oſtentat. Non perpetuæ hyemis ſæuitia, nõ hominum ingenia, ad ſimilitudinem cœli ſui horrentia, transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Atheniẽſis in Aſia turba eſt. Miletus ccccc. lxx, urbium populum in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi uẽdicat. Tyrij Africam incolunt, in Hiſpania Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli. Pyræneus Germanorum tranſitus non inhibuit, per inuia, per incognita uerſauit ſe humana leuitas. Liberos, coniugesque, & graues ſenio parentes traxerunt.

al. laxã oſtentandæ

al. Siphnon

al. Corcyram, ſiue. Coſyram. Conſule Geographos.

al. teiunius?

al. ſi primam

Vnde anima.

al. mundum illuſtrantia

al. defertur.

al. regionibus

longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occu-
pauerunt. Alij armis ſibi ius in aliena terra fecerunt. Quaſdam gentes cum ignota
peterent, mare hauſit. Quidam ibi conſederũt, ubi illos rerum inopia depoſuit. Nec
omnibus eadem cauſa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia urbi-
um ſuarum hoſtilibus armis elapſos, in aliena ſpoliatos ſuis, expulerunt. Alios do-
meſtica ſeditio ſubmouit, alios nimia ſuperfluentis populi frequentia ad exoneran-
das urbes emiſit. Alios peſtilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut aliqua intol
leranda infelicis ſoli uitia eiecerunt. Quoſdam fertilis oræ in maius † latæ fama cor al. laudata
rupit. Alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. Illud itaq; eſt manifeſtũ, nihil eodẽ loco
mãſiſſe quo genitũ eſt. Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in
tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentium no-
mina, extinctis nominibus prioribus, aut in acceſſionem ualidioris conuerſis, oriun
tur. Omnes autem iſtæ populorum trãſportationes, quid aliud quàm publica exilia
ſunt? Quid tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem CAP. VII.
Patauij conditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem?
Quid Diomedem, alioſq; quos Troianum bellũ uictos ſimul uictoreſq; per alienas
terras diſſipauit? Romanum imperiũ nempe autorem exulem reſpicit, quem pro-
fugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & uictoris metus, lon-
ginqua quærentem in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes
prouincias miſit, ubicunq; uicit, Romanus habitat. Ad hãc commutationem loco-
rum libenter nomina dabat, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſe-
nex. Res quidem non deſiderat plurium enumerationem: Vnum tamen adijciam,
quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam † colonos mutauit. Vt anti- al. cultores
quiora quæ uetuſtas obduxit tranſeam, Phocide relicta, Graij qui nunc Maſſiliam CAP. VIII.
colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertũ eſt, Vtrũ
cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. Nam
in cauſa nõ fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus &
inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierũt deinde Ligures in eã, tran-
ſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. Eadem enim tegumẽta capi-
tum, idemq; genus calceamenti, quod Cantabris eſt, & uerba quædam. Nam totus
ſermo conuerſatione Græcorum, Ligurumq; à patrio deſciuit. Deductę deinde ſunt
duæ ciuium Romanorum Coloniæ, altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius ari-
di & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus, uix deniq; inuenies ullam terram, quam eti-
am nunc indigenæ colant. Permixta omnia & inſititia ſunt. Alius alij ſucceſſit. Hic
concupiuit, quod alij faſtidio fuit, ille unde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit,
nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem loco-
rum, detractis certis incommodis quæ exilio adhęrent, ſatis hoc remedij putat Var
ro doctiſſimus Romanorum, quod quocunq; uenimus eadem rerum natura uten-
dum eſt. M. Brutus ſatis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes ſuas fer-
re ſecum, ad quem migraturi ſunt. Hęc etiam ſi quis ſingula parum iudicat efficacia
ad conſolandum exulem, utraq; in unum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantu
lum enim eſt quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima ſunt, quocunq; nos moue-
rimus, ſequentur, natura communis & propria uirtus. Id actum eſt, mihi crede, ab il
lo, quiſquis formator uniuerſi fuit, ſiue ille deus eſt potens omnium, ſiue incorpora-
lis ratio ingentium operum artifex, ſiue diuinus ſpiritus per omnia maxima ac mi
nima, æquali intẽtione diffuſus, ſiue fatũ & mutabilis cauſarum inter ſe cohærẽtiũ
ſeries, Id, inquam, actum eſt, ut in alienum arbitriũ, niſi uiliſſima quæq; nõ caderent
Quicquid optimum homini eſt, id extra humanã potentiam iacet, nec dari nec eri-
pi poteſt. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerum natura genuit. A-
nimus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentiſſima, propria no-
bis, & perpetua, tamdiu nobiſcum mãſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaq;
& erecti quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

Emetiamur quaſcunq; terras, nullum inuẽturi ſolum intra mundum quod alie- CAP. IX.

rium homini eſt. Vndecunq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interual
lis omnia diuina ab omnibus humanis diſtant. Proinde dum oculi mei ab illo ſpecta
culo cuius inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemq; intueri lice-
at, dum cæteris inhærere ſyderibus, dum ortus eorum, occaſus, interuallaq;, & cau-
ſas inueſtigare uelocius meandi, uel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas mican-
tes, & alias immobiles, alias non in magnum ſpacium exeuntes, ſed intra ſuũ ſe cir-
cumagentes ueſtigium, quaſdã ſubito erumpentes, quaſdã igne fuſo perſtringen-
tes aciem, quaſi decidant, uel longo tractu cum luce multa præteruolantes. Dũ cum
his ſim, & cœleſtibus (qua homini fas eſt) immiſcear, dum animum ad cognatarũ re
rum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam, quantum refert mea quid
calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax. Non ma
gnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes pe
tant, uix ad tutelam incolentium fertilis. Non precioſus hic lapis cæditur, Non aurĩ
al. eruũtur. argentiq; uenæ † eximuntur. Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. Ad illa
al. abducendus † adducendus eſt, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque ſplendent: & hoc cogitan-
dum eſt, iſta ueris bonis per falſa & praue credita obſtare: quo lõgiores porticus ex
pedierint, quo altius turres ſuſtulerint, quo latius uicos porrexerint, quo depreſſi-
al. contignatio num æſtiuos ſpecus foderint, quo maiori mole faſtigia † cœnationum ſubduxerint, hoc
plus erit quod illis cœlum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in qua latiſſi
al. ſi ideo id fortiter pate-ris, quia Rom. mum receptaculũ caſa eſt. Næ & tu puſilli animi es & ſordide ſe conſolãtis, † ſi non
id fortiter pateris, quę Romuli caſam noſti. Dic illud potius. Iſtud humile tugurium
nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formoſius erit, cum illic iuſticia con-
ſpecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas omnium officiorũ recte diſpẽ
ſandorum ratio, humanorũ diuinorumq; ſciẽtia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hãc
tã magnarũ uirtutũ turbam capit, nullũ exilium graue eſt, in quo licet cum hoc ire
comitatu. Brutus in eo libro quem de uirtute compoſuit, ait ſe uidiſſe Marcellũ Mi
tylenis exulantem, et quantũ modo natura hominis pateretur, beatiſſime uiuẽtem,
neq; unquam bonarum artium cupidiorẽ quàm illo tẽpore. Itaq; adijcit, uiſum ſibi
ſe magis in exiliũ ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illũ in exilio relinqui. O for-
tunatiorem Marcellum, eo tempore quo exilium ſuum Bruto approbauit, quàm
quo R.P. conſulatum. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul ſibi uideretur,
quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationem ſui adduxit ho
minem, etiam Catoni ſuo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas præ-
al. deformatũ teruectum, quia non ſuſtineret uidere † deſortunatum uirum. Illi quidem reditum
impetrauit ſenatus publicis precibus, tã ſolicitus ac mœſtus, ut omnes iſto die Bru
ti habere animum uiderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exules
eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exulẽ Brutus
relinquere non potuit, nec Cæſar uidere. Contigit enim illi teſtimonium utriuſque.
Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit. Cæſar erubuit. Num dubitas quin il-
le Marcellus tantus uir ſic ad tolerandum æquo animo exiliũ ſeipſe adhortatus ſit,
Ita te diſciplinis imbuiſti, ut ſcires omnem locum ſapienti uiro patriam eſſe: porrò
hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patria caruit, propagandi
ſine dubio imperij cauſa, ſed nempe caruit: nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſur
gentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouet, tra-
hit Aegyptus infida, totus deniq; orbis qui ad occaſionem concuſſi imperij intẽtus
eſt, cui primũ rei occurret, cui parti ſe opponet. Aget illum per omnes terras uicto-
ria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore cõtentus. Bene er-
go exilium tulit Marcellus, nec quicquam in animo eius mutauit loci cõmutatio,
quamuis eum paupertas ſequeretur, in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nõdũ per
uenit in inſaniam omnia ſubuertentis auaricię atq; luxuriæ, intelligit. Quantulũ eſt
enim quod in tutelam hominis neceſſarium ſit, et cui deeſſe hoc poteſt, ullam modo
uirtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occu-
pationes perdidiſſe: corporis exigua deſideria ſunt, frigus ſubmouere uult, alimen
tis famem

tis famē ac ſitim extinguere, quicquid extra cōcupiſcitur, uitijs non uſibus labora-
tur: non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium uentrem
onerare: nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij iſtos deæq; per-
dant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. Vltra Phaſim † cape *al. capi*
re uolunt, quod ambitioſam popinam inſtruat, nec piget à Parthis, à quibus non-
dum pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehunt omnia † uota faſtidiēti gu- *al. nota*
læ. Quod diſſolutus delicijs ſtomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano.
Vomunt ut edant, edunt ut uomant, epulas, quas toto orbe conquirunt nec conco-
quere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiſcit,
illi paupertas etiam quid prodeſt? Inuitus enim ſanatur, & ſi remedia ne coactus
quidem recipit, interim certe dum nō † poteſt illa, nolēti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem *al. profunt*
mihi uidetur rerum natura edidiſſe, ut oſtenderet quid ſumma uitia in ſumma fortu
na poſſent, centies ſeſtertio cœnauit uno die, & in hoc omnium adiutus ingenio,
uix tamen inuenit quomodo prouinciarum tributum una cœna fieret. O miſerabi-
les, quorum palatum niſi ad precioſos cibos nō excitatur. Precioſos autem, non exi
mius ſapor aut aliqua faucium dulcedo, ſed raritas & difficultas parandi facit. Alio
quin ſi ad ſanam illis mentem placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus uentri ſerui-
entibus? quid mercaturis? quid uaſtatione ſyluarū? quid profundi perſcrutatione?
paſſim iacent alimēta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit, ſed hæc uelut cæ-
ci tranſeunt, & omnes regiones peruagantur, maria trajciunt, & cum famem exi-
guo cibo poſſint ſedare, magno irritant.

Libet dicere, quid deducitis naues, quid manus & aduerſas feras & aduerſus ho CAP. X.
mines armatis, quid tanto tumultu diſcurritis, quid opes opibus aggeritis? Nō uul-
tis cogitare, quam parua uobis corpora ſint. Nonne furor & ultimus mentium er-
ror eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaque augeatis cēſus, pro-
moueatis fines, nunquam tamen corpora ueſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit nego-
ciatio, multum militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, nō habebitis ubi
iſtos apparatus ueſtros collocetis. Quid tā multa cōquiritis? Scilicet maiores noſtri,
quorū uirtus etiā nunc uitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua pa-
rabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebant, quo- *al. mittebant*
rum templa nondum gemmis † retinebant. Itaq; tunc per fictiles deos religioſe iura
batur, qui per illos iurauerant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet
minus beate uiuebat dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cum uiliſſimum
cibum in foco ipſe manu ſua uerſaret: illa qua iam ſæpe hoſtem percuſſerat, † lan- *al. lanceam*
cemque in capitolini Iouis gremio repoſuerat, † quam Apicius noſtra memoria † *al. atqui*
uicit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philoſophi uelut corruptores iuuentutis abi *al. uixit*
re iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculū infecit, cuius exitum
noſſe operæprecium eſt: cum ſeſternium milies in culinam congeſſiſſet, cum tot con
giaria principum, & ingēs capitolij uectigal ſingulis commeſſationibus hauſiſſet,
ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit: ſuperfuturum ſi-
bi ſeſtertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus † ſi ſeſtertio cen- *al. ſi in ſeſtertium centies*
ties uixiſſet, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies ege-
ſtas fuit? I nunc & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi.

Seſtertium centies aliquis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi CAP: XI.
uerò tam prauæ mentis homini ultima potio ſaluberrima fuit. Tūc uenena edebat,
bibebatque, cum immenſis epulis non delectaretur tantum, ſed gloriaretur, cum ui-
tia ſua oſtentaret, cum ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret, cum iuuētutem ad
imitationē ſui ſolicitaret, etiam ſine malis exemplis per ſe docilem. Hæc accidunt
diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi ſunt fines, ſed ad uitioſam con-
ſuetudinem, cuius immenſum & incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil
eſt ſatis, naturæ etiam ſatis eſt parum. Nullum ergo paupertas exulis incōmodum
habet, nulli etiam tam inops exilium eſt, quod non alendo homini abūde fertile ſit.
An ueſtem, an domum deſideraturus eſt exul? Si hoc quoque ad uſum tantum

al.uelamentũ deſiderabit,neq; tectum ei deerit,neque † uelamen. Aeque enim exiguo tegitur
al.ſciebat corpus,quàm alitur. Nihil enim homini natura quod neceſſarium † faciebat, fecit
operoſum. Si deſiderat ſaturatam multo conchylio purpuram,intextam auro,ua-
rijsquè coloribus diſtinctam & artibus. Non fortunę iſte uitio,ſed ſuo pauper eſt,e-
tiam ſi illi quicquid amiſerit reſtitueris,nihil ages. Plus enim reſtituendo deerit, ex
eo quod cupit,quàm exuli ex eo quod habuit. Si deſiderabit aureis fulgentem ua-
ſis ſuppellectilem,& antiquis nominibus artificum argẽtum nobile,æs paucorum
inſania precioſum,& ſeruorum turbam,quæ quamuis magnam domum anguſtet,
iumentorum corpora differta,& coacta pingueſcere,& nationum omnium lapides
iſta congerantur licet,nunquàm explebunt inexplebilem animum:nõ magis quàm
ullus ſufficiet humor ad ſatiandum eum,cuius deſiderium nõ ex inopia, ſed ex æſtu
ardentium uiſcerum oritur,non enim ſitis illa,ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia
tantũ aut alimẽtis euenit. Eadẽ natura eſt in omni deſiderio,quod modo nõ ex ino-
pia ſed ex uitio naſcitur: quicqd enim illi congeſſeris, nõ finis erit cupiditatis,ſed
gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalẽ modum,paupertatem non ſentiet,
qui naturalem modum excedet,cum in ſummis opibus quoque paupertas ſeque-
tur. Neceſſarijs rebus exilia ſufficiunt,ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diui-
tes facit, hic in exilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cum quantum ſa-
tis eſt ſuſtinendo corpori inuenit,ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil
ad animum pertinet non magis quàm ad deos immortales: omnia iſta quæ imperi-
ta ingenia & nimis corporibus ſuis addicta ſuſpiciunt,ſcilicet lapides,aurum & ar-
gentum,& magni leuatiquè menſarum orbes,terrena ſunt pondera,quæ nõ poteſt
al.curæ amare ſyncerus animus,ac naturæ ſuæ memor,leuis † ipſe expers,& quandocunq;
emiſſus fuerit,ad ſumma emicaturus. Interim quantum per moras membrorum, &
hanc circumfuſam grauemquè ſarcinam,licet,celeri & uolucri cogitatione diuina
perluſtrat. Ideoquè nec exulare unquam poteſt liber,& dijs cognatus,& omni mũ-
do omniquè æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteri-
tum futurumquè tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & uinculum ani-
mi,huc atque illuc iactatur. In hoc ſupplicia in hoc latrocinia,in hoc morbi exercẽ-
tur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt,& cui non poſſit inijci manus.

CAP.XII. Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis,quam nemo grauem ſentit
niſi qui putat,uti tantum præceptis ſapientum. Primum aſpice, quanto maior pars
ſit pauperum,quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioresquè diuitibus,imò neſcio an
eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtrahitur. Tranſeamus à pauperi-
bus,eamus ad locupletes,quàm multa ſunt tẽpora,quibus pauperibus ſimiles ſunt.
Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ,& quotieſcunque feſtinationem neceſſi-
tas exigit,comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarum ſe-
cum habent,cum omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tantum
conditio illos temporum,aut locorum inopia pauperibus exæquat. Sumunt quoſ-
dam dies,cum iam illos diuitiarum tedium cepit,quibus humi cœnent, & remoto
auro,argentoq; fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquãdo cõcupiſcunt,ſem-
per timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorãtia ueritatis exercet,qui
fugiunt quod uoluptatis cauſa imitantur. Me quidem quoties antiqua exempla re
al.ſolatijs ſpexi,paupertatis uti † remedijs pudet. Quoniam quidem eò temporum luxuria
prolapſa eſt,ut maius uiaticum exulum ſit,quàm olim patrimonium principum fu-
it. Vnum fuiſſe Homero ſeruum,tres Platoni,nullum Zenoni,à quo cœpit Stoico-
al.miſere rum rigida ac uirilis ſapientia,ſatis conſtat. Num ergo quiſquã eos † miſeros uixiſ-
ſe dicet,ut non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa, qui
inter patres ac plebẽ publicæ gratiæ ſequeſter fuit,ære collato funeratus eſt. Attilius
Regulus,cum Pœnos in Africa funderet,ad ſenatum ſcripſit,mercenarium ſuũ di-
ſceſſiſſe,& ab eo deſertũ eſſe rus,quod ſenatui publice curari dũ abeſſet Regulus,pla-
cuit. Fuit ne tanti ſeruũ non habere,ut colonus eius Ro.Po.eſſet. Scipionis filiæ ex
ærario dotẽ receperunt,quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat,

Ro.

Ro.Po.tributum Scipioni ſemel conſerre,cum à Carthagine ſemper exigeret.O felices uiros puellarum,quibus Ro.Po.loco ſoceri fuit.Beatiores ne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt,quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt.Dedignatur aliquis paupertatem,cuius tam claræ imagines ſunt?Indignatur exul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius,Menenio funus,cum omnibus illis id quod deerat,ideò honeſtius ſuppletũ ſit,quia defuerat?His ergo aduocatis non tãtum tuta eſt,ſed etiã gratioſa paupertas.

CAP. XII.

Reſponderi poteſt,quid artificioſe iſta diducis,quæ ſingula ſuſtineri poſſunt?collata non poſſunt?Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantum locum mutes:paupertas tolerabilis eſt,ſi ignominia abſit, quæ uel ſola opprimere animos ſolet.Aduerſus hunc quiſquis me malorum turba terrebit,his uerbis utendum erit: ſi contra unã quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit.Cum ſemel animũ uirtus indurauit,undiq; inuulnerabilem præſtat, Si auaricia dimiſit,uehementiſsima generis humani peſtis, moram tibi ambitio non faciet,Si ultimũ diem non quaſi pœnã, ſed quaſi naturæ legem aſpicis,ex quo pectore mortis metum eieceris,in id nullius rei timor audebit intrare,Si cogitas, libidinem non uoluptatis cauſa homini datam,ſed propagandi generis quem non uiolauerit hoc ſecretum & infixum uiſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit.Non ſingula uitia ratio, ſed pariter omnia proſternit.in uniuerſum ſemel uincit. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus uulgi ſeceſsit.Plus etiam quàm ignominia eſt mors ignominioſa.Socrates tamen eodem uultu,quo aliquando ſolus triginta tyrannos in ordinem redegerat,carcerem intrauit,ignominiam ipſi loco detracturus: neque enim poterat carcer uideri,in quo Socrates erat.Quis uſq; eo ad cõſpiciendam ueritatem excæcatus eſt,ut ignominiam putet M.Catonis fuiſſe,duplicem in petitione præturæ & conſulatus repulſam.Ignominia illa præturæ & conſulatus fuit,quibus ex Catone honor habebatur.Nemo ab alio cõtemnitur,niſi à ſe ante contemptus eſt.Humilis & proiectus animus fit iſti contumeliæ oportunus: qui uerò aduerſus ſæuiſsimos caſus ſe extollit,& ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias inſularum loco habet,quando ita affecti ſumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet,quàm fortiter miſer.Ducebatur Athenis ad ſuppliciũ Ariſtides,cui quiſquis occurrebat,deijciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquã in hominem iuſtum,ſed tanquam in ipſam iuſticiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen qui faciem eius inſpueret,poterat ob hoc nõ moleſte ferre, quod ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit faciem, & ſubridens ait comitanti magiſtratui,Admone iſtum,ne poſtea tam improbe oſcitet.Hoc fuit cõtumeliæ ipſi contumeliam facere.Scio quoſdam dicere,contemptu nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem uideri.His ergo reſpondebo,& exilium ſæpe contemptione omni carere.Si magnus uir cecidit, magnus iacuit.Non magis illum putes contemni,quàm cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur,quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

CA. XIIII.

Quoniã meo nomine nihil habes mater chariſsima, quod te in infinitas lachrymas agat,ſequitur ut cauſæ tuæ te ſtimulẽt.Sunt autẽ duæ: nam aut illud te mouet, quod præſidium aliquod uideris amiſiſſe:aut,quod deſideriũ ipſum per ſe pati nõ potes.Prior pars mihi leuiter perſtringẽda eſt.Noui enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illę matres,quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent,quæ quia fœminis honores non licet gerere, per illos ambitioſę ſunt,quæ patrimonia filiorum & exhauriunt & captant,quę eloquentiam commodãdo alijs fatigant.Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauiſa es, minimũ uſa: Tu liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modũ,cum tuæ non imponeres. Tu filiaſamilias locupletibus filijs ultro contuliſti. Tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, ut tanquam de tuis laborares, tanquam alienis abſtineres. Tu gratiæ noſtræ tanquam alienis rebus截 uttereris pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi uoluptas & impenſa pertinuit. Nunquã indulgentia ad utilitatẽ reſpexit. Non potes itaq; erepto

al. in erepto filio ea &c.

erepto filio deſiderare, quæ incolumi nũquam ad te pertinere duxiſti. Illò omnis
CAP. XV. conſolatio mihi uertenda eſt, unde uera uis materni doloris oritur. Ego complexu fi
lij chariſsimi careo, non cõſpectu eius, nõ ſermone fruor. Vbi eſt ille, quo uiſo triſtẽ
uultum relaxaui, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? Vbi colloquia, quorũ
inexplebilis eram? ubi ſtudia, quibus libentius quàm fœmina, familiarius quàm ma
al. Adijcit ter intererã? Vbi ille occurſus, ubi matre uiſa ſemper puerilis hilaritas? † Adijciam
iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, & ut neceſſe eſt, efficaciſsimas ad ue-
Vide Scholia xandos animos recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoq; aduerſus te crudeli-
ter fortuna molita eſt, quod te ante xiij. diẽm quàm percuſſus ſum, ſecurã nec quic-
quam tale metuentem aggredi uoluit: bene nos lõginquitas locorum diſiũxerat, be
ne aliquot annorũ abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non ut uoluptatem
al. abſuiſſes ex filio perciperes, ſed ne cõſuetudinẽ deſiderij perderes. Si multo antea † fugiſſes,
fortius tuliſſes, ipſo interuallo deſideriũ molliente: ſi non receſsiſſes, ultimum certe
fructũ biduo diutius uidendi filium tuliſſes. Nũc crudele fatum ita cõpoſuit, ut nec
al. abſentiæ fortunæ meæ intereſſes, nec † abſenti aſſueſceres: ſed quãto iſta duriora ſunt, tãto ma
ior tibi uirtus aduocanda eſt, & uelut cũ hoſte noto, ac ſæpe iam uicto, acrius eſt con
grediendũ. Non ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit, per ipſas cicatrices per-
cuſſa es. Nõ eſt quod utaris excuſatione nominis muliebris, cui penè cõceſſum eſt, †
al. immoderatum imò datũ in lachrymas ius, non immenſum tamen: & ideò maiores decem mẽſium
ſpacium lugentibus uiros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mœroris publica
conſtitutione deciderent, non prohibuerunt luctus, ſed finierũt. Nam & infinito do
lore cum aliquem ex chariſsimis amiſeris affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhu
al. rationem mana duricia. Optimum inter pietatem & † luctũ temperamentũ eſt, & ſentire deſi-
CAP. XVI derium, & opprimere. Nõ eſt quod ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum triſti
ciam ſemel ſumptã mors finiuit. Noſti quaſdam, quę amiſsis filijs, impoſita lugubria
nunquam exuerũt. A te plus exigit uita ab initio fortior, non poteſt muliebris excu
ſatio contingere ei, à qua omnia uitia muliebria abfuerunt. Non te maximum ſeculi
malum impudicitia, in numerũ plurium adduxit. Non gemmæ te, nõ margaritæ fle
xerunt, nõ tibi diuitiæ uelut maximũ generis humani bonum refulſerunt, nõ te be-
ne in antiqua & ſeuera inſtitutam domo periculoſa etiam probris peiorum detorſit
imitatio, non te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ętatem, puduit. Nunquam mo
re aliarũ, quibus omnis cõmendatio ex forma petitur, tumeſcentẽ uterum abſcõdi
ſti, quaſi indecens onus, nec intra uiſcera tua cõceptas ſpes liberorũ eliſiſti. Non fa-
ciem lenocinijs, aut coloribus polluiſti, nunquã tibi placuit ueſtis, quæ ad † nihil a-
forte, quicquã liud eſt exigẽda, quàm ut nudam cõponeret: unicum tibi ornamentũ, pulcherrima
& nulli obnoxia ętati forma, maximum decus uiſa eſt pudicitia. Non potes itaq; ad
obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te uirtutes tuæ ſeduxe-
rũt: tantũ debes à fœminarũ lachrymis abeſſe, quantum à uitijs, Nec fœminæ quidẽ
te ſinẽt intabeſcere uulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mœrore cito defunctam, iube
bunt exurgere, ſi modo illas intueri uoles fœminas, quas conſpecta uirtus inter ma
gnos uiros poſuit. Corneliã ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si nume-
rare funera Corneliæ uelles, amiſerat decẽ, ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flẽtibus
tamẽ circa ſe, & fatũ eius execrãtibus interdixit, ne fortunã accuſarẽt, quę ſibi filios
Gracchos dediſſet. Ex hac fœmina debuit naſci, qui diceret in concione, Tu matri
meæ maledicas, quæ me peperit. Multo mihi uidetur animoſior uox matris, Filius
magno æſtimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutilia Cottã filiũ ſecuta eſt
in exiliũ, & uſq; eo fuit indulgẽtia cõſtricta, ut mallet exilium pati, quàm deſideriũ,
nec ante in patriã, quàm cum filio redijt. Eũdem iam reducẽ & in Repub. florentem
tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt, nec quiſquã lachrymas eius poſt elatum filium
notauit. In expulſo uirtutẽ oſtendit, in amiſſo prudentiã. Nam & nihil illam à picta
te deterruit, & nihil in triſticia ſuperuacua ſtultaq; detinuit. Cum his te numerari fœ
minis uolo, quarum uitam ſemper imitata es, earum in coercenda comprimendaq;
ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem nõ eſſe in noſtra poteſtate, nec ul
lum

ſum affectum ſeruire, minime uerò eum qui ex dolore naſcitur. Ferox enim & aduer-
ſùs omne remedium contumax eſt. Volumus eum interim obruere, & deuorare ge-
mitus, per ipſum tamen compoſitum fictumq́; uultum lachrymæ profunduntur. Lu-
dis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipſa quibus auo-
camur ſpectacula, leuis aliqua deſiderij nota ſubiuit. Ideò melius eſt illum uincere
quàm fallere. Nam qui aut deluſus uoluptatibus, aut occupationibus abductus eſt,
reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæuiendum colligit. At quiſquis rationi ceſsit, in
perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus uſos multos eſ-
ſe ſcio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum ac-
cipiendarum diligentia, patrimonij adminiſtratione multum occupes temporis, ut
ſemper nouo te aliquo negocio implices. Omnia iſta ad exiguum momentum pro-
ſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. Ego autem malo illum deſinere
quàm decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugien-
dum eſt, ad liberalia ſtudia: illa ſanabunt uulnus tuum, illa omnem triſticiam tibi e-
uellent. His & ſi nunquam aſſueſſes, nunc utendum erat, ſed quãtum tibi patris mei
antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes, non quidem comprehendiſti, attigiſti
tamen. Vtinam quidem uirorum optimus pater meus, † nimis maiorum conſuetu- *al. minus*
dini deditus, uoluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potius quàm imbui. Non pa-
randum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum: propter iſtas
quæ literis non ad ſapientiam utuntur, ſed ad luxuriam † conſtruunt, minus eſt in- *forte, inſtruuntur, aut inſtituuntur*
dulgere ſtudijs paſſus: beneficio tamen rapacis ingenij pluſquam pro tempore hau-
ſiſti. Iacta ſunt diſciplinarum omnium fundamẽta. Nunc ad illas reuertere, tutam te
præſtabunt illæ, conſolabuntur illæ, delectabunt illæ, ſi bona fide animum tuum in-
trauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam ſollicitudo, nunquam affli-
ctionis irritæ ſuperuacua uexatio: nulli horum patebit pectus tuum. Nam cæteris
uitijs iampridem cluſum eſt. Hæc quidem certiſsima præſidia ſunt, & quæ ſola te
fortunæ eripere poſsint, ſed quia dum in illum portum quem ſtudia promittunt, per-
ueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, uolo & interim ſolatia tua tibi o-
ſtendere. Reſpice fratres meos, quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. In
utroque habes quod te diuerſa uirtute delectet, alter honores induſtria conſecu-
tus eſt, alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete,
utriuſque pietate. Noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem
excolit, ut tibi ornamento ſit, alter in hoc ſe ad tranquillam quietamq́; uitam rece-
pit, ut tibi uacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna diſ-
poſuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt in te officiis,
& unius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere, ni-
hil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoq; reſpice, M. blandiſsimum
puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſticia, nihil tam magnum, nihil
tam recens in cuiuſquã pectore fuerit, quod non circunfuſus ille permulceat. Cuius
non lachrymas illius hilaritas ſupprimat? cuius nõ contractum ſollicitudine animũ
illius argutiæ ſoluant? quem non in iocos uocabit illa laſciuia? quem non in ſe cõuer-
tet & abducet infixum cogitatiõibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro
contingat hũc habere nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorũ crudelitas laſſata con-
ſiſtat, quid matri dolendum fuit, in me trãſierit quicquid auiæ in me. Floreat reliqua
in ſuo ſtatu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea quærar. Fuerim tantũ,
nihil amplius dolituræ domus, piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam
pronepotes Nouatillam, quam ſic in me tranſtuleram, ſic mihi aſcripſeram, ut poſſet
uideri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abſtu-
lit illi nuper fortuna matrem, tua poteſt efficere pietas, ut perdidiſſe ſe matrem do-
leat tantum, nõ & ſentiat: nunc mores eius compone, nunc formam. Altius præce-
pta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus.
Ad tuum † formetur arbitrium, multum illi dabis, etiam ſi nihil dederis præter *al. fingatur*
exemplum. Hoc iam tibi ſolenne officium pro remedio erit. Non poteſt animum

pie

al. oratio pie dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut † ratio, aut honeſta occupatio. Nume-
rares inter magna ſolatia patrem quoq; tuum, niſi abeſſet, nunc tamē ex affectu tuo
quid illius interſit cogita: intelliges quanto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi im-
pendi: quoties te immodica uis doloris inuaſerit, & ſequi te iubebit, patrem cogita
cui tu quidem tot nepotes pronepotesq; dando effeciſti, ne unica eſſes, conſumma-
tio tamen ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas eſt te quod uixeris queri.
CA. XVII Maximum adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororem tuam, illud fideliſsimum pe
ctus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur, illum animum omni-
bus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miſcuiſti, in hac tu primum reſpi
raſti. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. In mea tamen perſona non pro te
dolet, illius manibus in urbē perlatus ſum, illius pio maternoq; nutritio per lōgum
tempus æger conualui. Illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſer
monis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me uicit indulgen-
tia uerecundiam. Nihil illi ſeductum uitæ genus, nihil modeſtia, & in tanta fœmi-
narum petulantia ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad ocium repoſiti mores ob-
ſtiterunt, quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt mater chariſsima ſo-
latium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctiſsimis amplexibus al-
liga. Solent mœrentes ea quæ maximè diligunt fugere, & libertatem dolori ſuo
quærere, Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris confer, ſiue ſeruare habitum iſtum
uoles, ſiue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: ſed ſi
prudentiam perfectiſsimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore
conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius ego etiam ſpectator fui, narrabit. Chariſsi-
mum uirum amiſerat, auunculum noſtrum, cui uirgo nupſerat in ipſa nauigatione:
tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictisq; tempeſtatibus corpus
eius naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obſcuro iacent. Si huic
illa ſimplex admirandis uirtutibus contigiſſet antiquitas, quanto ingeniorum cer-
tamine celebraretur uxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſsimis me-
tuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit, & dum cogitat de uiri fu-
nere, nihil de ſuo timuit. Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe pro coniuge ui-
cariam dedit: hoc amplius eſt, diſcrimine uitæ ſepulchrum uiro quærere: maior eſt
amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quod per ſedecim
annos, quibus maritus eius Aegyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta
eſt. Neminem prouincialem in domum ſuam admiſit, † nihil à uiro petijt, nihil à
forte, nihil ab ullo ſe peti paſſa eſt. Itaque loquax & ingenioſa in cōtumelias præfectorum prouincia,
in qua etiam qui uitauerunt culpam, non effugerūt infamiam, uelut unicum ſancti-
tatis exemplum ſuſpexit, & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales pla
cent, omnem uerborum licentiam continuit, & hodie ſimilem illi ſibi, quamuis nun
quam ſperet, ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouincia pro-
baſſet, plus eſt quod ignorauit. Hoc non ideò refero, ut eius laudes exequar, † quas
al. quas circū- circunſcribere potius eſt quàm partem tranſcurrere, ſed ut intelligas magni animi
ſcribere eſt, tā eſſe fœminam, quam non ambitio, non auaricia, comites omnis potentiæ & peſtes,
parcè trāſcur- uicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui naufragium ſuum ſpectantem,
rere, deterruit quominus exanimi uiro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exi-
ret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & ani-
mum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Cæterum
quia neceſſe eſt cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recur-
rere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi † obſeruari, non quia il-
forte, obuer- li minus chari ſint, ſed quia naturale eſt manum ſæpius ad id † decurrere quod do-
ſari leat, qualem me cogites accipe. Lætum & alacrem, uelut optimis rebus: ſunt au-
forte, referre tem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis uacat, & mo-
do ſe leuioribus ſtudijs oblectat, modo ad conſiderandam ſuam uniuerſiq; natu-
ram ueri auidus inſurgit. Terras primum ſitumq; earum quærit. Deinde condi-
tionem circumfuſi maris curſusq; eius alternos & recurſus, tunc quicquid inter cœ

lum

ſium terrasq; plenum formidinis interiacet perſpicit,& hoc tonitribus, fulminibus
uentorum flatibus,ac nimbrorum niuisq; & grandinis iactu tumultuoſum ſpatium,
tum peragratis humilioribus ad ſumma prorumpit,& pulcherrimo diuinorum ſpe
ctaculo fruitur,æternitatisq; ſuæ memor in omne quod fuit,futurumq; eſt omnibus
ſeculis uadit.

Libri Senecæ ad Albinam de conſolatione finis.

PINCIANI IN LIB. DE CONSOLATIONE AD HELBIAM MATREM.

L. ANNAEI *Senecæ ad Albinam matrem.*] *Omnis ſcripta lectio, Helbiam agnoſcit, non Albinā. Nam in mor* Cap.1.
bis quoq; nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expectaban dum ipſe ui-
res ſuas frangeret.] *Breuius eadem, nam in morbis quoq; nihil eſt pernicioſius quàm immatura medicina. Expe-*
ctabam itaq; dum uires ſuas frangeret.

Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem deducendo faceret.] *Ducendo non deducendo, exemplar Facundi & Pri* Cap.2
mitiui, recte, hoc eſt procraſtinando, protrahendo, ut illud tardando noſtros in longum ducis amores.

Lamentationes & ululatus, & alia per quæ inſciæ mulieres tumultuantur amoue.] *Eadem. Lamentationes &* Cap.3
eiulatus, & alia per quæ ferè muliebris dolor tumultuatur amoue. Et quid? Videor ne tecum timide egiſſe cum ni-
hil tibi ſubduxi ex malis tuis.] *Eadem. Ecquid uideor ne tecum timide egiſſe? Nil tibi ſubduxi ex malis tuis. Conſti-*
tui uincere dolore dolorem tuum.] *Verbum, dolore, deſideratur in eadem, & infra.*

Illis grauis ipſa fortuna eſt quibus eſt repentina.] *Duo illa uerba, ipſa fortuna, non habentur in eadem.* Cap.5

QVOSDAM *induſtria latā oſtendendæ uirtuti nacta materiā.*] *Eadē, laxam agnoſcit, non latā, & oſtentā* Cap.6
de mallē legeres quàm oſtendendæ. Nulla eſt ubi magnā partē peregrinæ multitudinis nō inuenias.] *Aliter eadem,*
nulla non magnā partē peregrinæ multitudinis habet. Giarū & Corſicam pete.] *Eadē. Giarā & Corſicā percenſe.*
Quid ad copias reſpicienti ieiunius.] *Eadem, quid ad copioſa reſpicienti tenuius. Vel delectet ſe uel cōſeruet*] *Exē*
plar Facundi & Primitiui, nos delectet ſe uerò conſeruet. Atheniēſis in Aſia turba eſt. Miletus. ccccclxx. urbiū po
pulum in diuerſa effudit.] *Deprauatiſſima uerba. Scribendum reor. Atheniēſium in Aſia urbs eſt Miletus. ea. lxxv.*
urbium populum, reliqua. Ionas quorum caput in ora minoris Aſiæ Miletus eſt Athenienſes fuiſſe notius eſt quàm
ut ſit prodendum. Vetus item lectio eum quem ſignaui urbium numerum præfert, adſtipulante etiam ferè Plinio li
bro hiſtoriæ naturalis quinto, capite. 29. Miletus inquit Ioniæ caput ſuper 80. urbium per cuncta maria genitrix.
Strabo quarto decimo, maximā eſſe multitudinē ſcribit coloniarum à Mileto profectarum ſuppreſſo earū numero.

Quo latius uicos correxerint.] *Legendum reor, quo laxius uicos porrexerint, & paulo poſt laxiſſimum, non* Cap.9
latiſſimum. Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæſar uidere.] *Particulam, nec, eadem non a-* Cap.9
gnoſcit. Ita te diſciplinis imbuiſti.] *In priore æditione, quod patria carere non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbui-*
ſti. Vetus lectio. Quod patria cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti. Correctior forte lectio. Quod pa-
tria cares non es miſer, etenim ita te diſciplinis imbuiſti. Porrò hic qui te expulit.] *Scribe. Quid porro? hic qui*
te expulit, ex eadem.

Non magis putes illum contemni quàm quum ædium ſacrarum] *Scribe, non magis illum cōtemni quàm ædium* Cap.13
ſacrarum, ex eadem.

Quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent] *Mallem legeres, quæ potentia liberorum mulie-* Cap.14.
brem impotentiam exercent.

Ante xiij. diem.] *Vetus lectio, ante tredecimum diem. Correctiora tamen exemplaria ueriorem habent lectio-* Cap.15.
nem, ante tertium demum diem. Sic enim eſſe ſcribendum patet ex uerbis ſequentibus, ultimum certe fructum biduo
diutius uidendi filium tuliſſes.

Quæ ad nihil aliud eſt exigenda quàm ut nuda componeret.] *Eadem & breuius, & longe aliter, quæ amplius* Cap.16
nudaret quàm componeret. Rutilia Cottam filium ſecuta eſt.] *Verbum, Cottam, non habetur in eadem.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. I. PRAEFATIO.

QVantũ inter philoſophiā intereſt Lucili uirorū optime,& cęteras artes,
tantū intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illā partē quæ ad homi-
nes,& hāc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc & animoſior, multū permi
ſit ſibi; nō fuit oculis contēta. Maius eſſe quiddā ſuſpicata eſt, ac pulchrius quàm extra cō
ſpectum

ſpectum natura poſuiſſet. Deniq; , tantum inter duas intereſt, quantum inter deum
& hominem. Altera docet quid in terris agẽdum ſit, altera quid agatur in cœlo. Al-
tera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua uitæ: al-
al. ereptos tera multo hãc caliginem in quo uolutamur excedit, & e tenebris † erutos, illò per
ducit, unde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam nõ ab hac par
te uideo, quæ publica eſt, ſed cum ſecretiora eius intraui: cum diſco quę uniuerſi ma
teria ſit, quis autor ſit, aut cuſtos, quid ſit deus, totus in ſe intẽdat, an ad nos aliquãdo
reſpiciat, faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit, pars mundi ſit, an mundus, liceat
illi hodieq; decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare, an maieſtatis diminutio
ſit, & confeſsio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi
optima placere non poſſunt. Nec ob minus liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſsi
tas ſua. Niſi ad hæc admitterer, nõ fuerat operæprecium naſci. Quid enim erat, cur
in numero uiuentium me poſitum eſſe gauderem? An ut cibos & potiones percola
al. ſarcirem rem? ut hoc corpus caſurum ac fluidum, periturumq; niſi ſubinde impleatur, † ſarci-
rem, & uiuerem ægri miniſter, ut mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe
hoc inæſtimabile bonum, non eſt uita tanti, ut ſudem, ut æſtuem. O quàm contem-
al. ſurrexerit. pta res eſt homo, niſi ſupra humana † ſe erexerit. Quamdiu cum affectibus collucta-
mur, quid magnifici facimus? Etiam ſi ſuperiores ſumus, portenta uincimus. Quid
eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſsimiles deterrimis ſumus? Non uideo qua
al. in ualetu- re ſibi placeat, qui robuſtior eſt † ualetudinario. Multum intereſt inter uires & bo-
dinario nam ualetudinem. Effugiſti uitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienam uo-
luntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaricia, quæ quicquid omni
bus abſtulit, ſibi ipſi negat, nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpi-
ius reparet, nec ambitio quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil
adhuc conſecutus es. Multa effugiſti, te nondum. Virtus enim quam affecta-
mus magnifica eſt. Non quia per ſe beatum eſt malo caruiſſe, ſed quia animum
laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium dignumq; efficit, qui in conſortium
dei ueniat. Tunc conſummatum habet plenumq; bonum ſortis humanæ, cum cal-
cato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ ſinum uenit. Tunc iuuat in-
ter ſydera ipſa uagãtem diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram,
non illud tantum dico, quod egeſsit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud quod
in occulto ſeruat poſterorum auariciæ. Nec poteſt ante contemnere porticus,
& lacunaria ebore ſulgentia, & tonſiles ſyluas, & deriuata in domos flumina, quàm
totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtũ, & ma-
gna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late ſqualidum, & aut uſtum
aut rigentem, ſibi ipſe ait. Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diui-
forte, Strymo ditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtum Dacus nõ exeat. † Iſth-
thracas. mus Samothraeas includat, Parthis obſtet Euphrates, Danubius Sarmatica ac Ro
mana diſterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyreneus medium inter Gal
lias & Hiſpanias iugum extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarum in-
culta uaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ unã
aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa uere magna ſuſtuleris, quoties
uidebis exercitus ſub rectis ire uexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitẽ mo
al. ulteriora do † altiora explorantem, modo à lateribus affuſum, libebit dicere, It nigrum cam-
pis agmen. Formicarum iſte diſcurſus eſt in anguſto laborantium. Quid illis & no-
bis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt illud, in quo nauigatis, in
forte, undecũ- quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima etiam cum illis † utrinq; oceanus occur
que oceanus in rit. Surſum ingentia ſpacia ſunt, in quorum poſſeſsionem animus admittitur, at ita, ſi
currit. minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſq; ac
contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac uelut uinculis libera-
tus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina
forte, proxi- delectant, nec ut alienis, ſed intereſt ut ſuis. Secure ſpectat occaſus ſyderum atq; or
mum terris. tus, & tam diuerſas concordantium uias. Obſeruat ubiq;, quæ ſtella † primum cœlis
lumen

lumen oſtendat,ubi culmen eius ſummum,quà curſus ſit, quouſq; deſcendat. Curio
ſus ſpectator excutit ſingula,& quærit. Quid ni quærat? ſcit illa ad ſe pertinere. Tũc
contemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab ultimis littori/
bus Hiſpaniæ uſq; ad Indos iacet? Paucíſsimorum dierum ſpacium,ſi nauẽ ſuus uen
tus impleuit. At illa regio cœleſtis per triginta annos uelociſsimo ſyderi uiam præ/
ſtat,† nuſquam† reſiſtenti,ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit. *al. nunquam.*
Illic incipit deum noſſe. Quid eſt deus? Mens uniuerſi. Quid eſt deus? Quod uides *forte, reſtuãti*
totum,& quod non uides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil *Quid deus.*
maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia,opus ſuum & extra & intra tenet. Quid *Vide Plin.na-*
ergo intereſt inter naturam dei,& noſtrã? Noſtri melior pars,animus eſt, in illo nul *tur.hiſto.li.2.*
la pars extra animum. Totus ratio eſt,cum interim tantus error mortalia teneat, ut *cap.1.*
hoc quo neq; formoſius eſt quicquam,nec diſpoſitius, nec in propoſito cõſtantius,
exiſtiment homines fortuitum & caſu uolubile,ideoq; tumultuoſum inter fulmina
nubes,tempeſtates & cætera quibus terræ ac terris uicina pulſantur. Nec hæc in/
tra uulgum dementia eſt,ſed ſapientiam quoq; profeſſos contingit. Sunt qui putent
ſibijpſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpẽſantem ſingula & ſua & aliena:
hoc autem uniuerſum,in quo nos quoq; ſumus,expers eſſe conſilij, & aut ferri teme
ritate quadam,aut natura neſciente quid faciat. Quàm utile exiſtimas iſta cognoſce
re & rebus terminos ponere,quantum deus poſsit,materiam ipſe ſibi formet,an da
ta utatur. Vtrũ idea materiæ prius ſuperuenit,an materia ideæ: deus quicquid uult
efficiat,an in multis rebus illum tractanda deſtituant,& à magno artifice† parua for *al.praue.*
mentur multa,non quia ceſſat ars,ſed quia id in quo exercetur ſæpe inobſequens ar
ti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nonne tranſilire eſt mortalitatem
ſuam & in meliorem tranſcribi ſortem? Quid tibi inquis iſta proderunt? Si nihil a/
liud,hoc certè,ſciam omnia† anguſta eſſe† uerſus deum. Nunc ad propoſitũ ue/ *al.anguſta.*
niam opus. Audi quid de ignibus philoſophia uelit, quos aer tranſuerſos agit. Ma/ *al.ſed hæc dea*
gna ui illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate. *inde.*
Apparet illos non ire,ſed projci. Igniũ multæ uariæq; facies ſunt. Ariſtoteles quod *CAP.I.*
dã genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationẽ red
das oportet,quare hœdi uocentur. Si autem,quod commodiſsimum eſt, conuene/
rit inter nos,ne alter alterum interroget, quid dicit ille, reſpõde,ſatius erit de reipſa
quærere,quàm mirari,quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Ta-
lis fuit forma eius,qui bellum aduerſus Perſeum Paulo gerente lunari magnitudi/
ne apparuit. Nos quoque uidimus non ſemel flamma ingentis pilæ ſpecie, quæ ta/
men in ipſo curſu ſuo diſsipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile pro
digium. Vidimus quum de Seiano actum eſt, nec Germanici mors ſine denuntia/ *al.motuum.*
tione tali fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes deos † mor/
tium ſigna præmittere, & quicquam eſſe in terris tam magnum quod perire mun/
dus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo duca
tur,& alia alijs ita complexa ſint,ut quod antecedit,aut cauſa ſit ſequentium, aut ſi/
gnum. Videbimus an dijs humana ſint curæ,aut ſeries ipſa,quid factura ſit,certis re
rum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exiſtere,aere uehemen-
tius trito,cum inclinatio eius in alteram partem facta eſt,& non ceſsit,ſed intra ſe pu
gnauit. Ex hac uexatione naſcuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum le/
uius colliſus &(ut dicam) frictus eſt,minora lumina excutiuntur,crinemq; uolantia
ſydera ducunt. Tunc ignes tenuiſsimi iter exile deſignant,& cœlo producunt. Ideò
nulla ſine huiuſmodi † ſpectaculis nox eſt. Non enim opus eſt ad efficienda iſta ma/ *al.ſpeculis*
gno aeris motu. Denique,ut breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta qua fulmina,
ſed ui minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ fulgurationes efficiunt,
ſed maiore impetu impulſæ fulmina,† ſic quanto illas minus preſſeris,tanto leuio/ *Hæc nouẽ uer*
ra fulmina emittunt. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit. Varia & multa terra/ *ba,ex ueteri le*
rum orbis expirat,quædam humida,quædam ſicca,quædam calentia,quędam con- *ctione rędun/*
cipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terris omnis generis & uaria euapora/ *dant.*

 tio

tio eſt,cum in cœlo quoq; non unus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ ru
bor,Martis remiſsior,Iouis nullus,in lucem puram nitore perducto.Neceſſe eſt er-
go in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt par-
tem,aliqua in nubes peruenire alimenta ignium,quæ non tantum colliſa poſsint ar
dere,ſed etiam afflata radijs ſolis.Nam apud nos quoq; ſtramenta ſulphure aſperſa
ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt,talem materiam intra nubes con-
gregatam facile ſuccendi,& maiores minoresúe ignes exiſtere,prout illis fuit plus,
aut minus uirium.Illud enim ſtultiſsimũ eſt exiſtimare,aut ſtellas decidere,aut tran
ſilire,aut aliquid illis auferri & abradi,nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim
nox eſt qua non plurimæ ire,& in diuerſum uideãtur abduci. Atqui,quo ſolent,quæ
que inueniuntur loco.Magnitudo ſua ſingulis conſtat . Sequitur ergo , ut infra illa,
iſta naſcantur,& cito intercidãt,quia ſine fundamẽto ſunt & ſede certa. Quare ergo
etiã nõ interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe,quia non ap-
parent? Quemadmodum illæ latent & ſolis ſulgore obumbrantur, ſic faces quoq;
tranſcurrunt interdiu,ſed abſcondit eas diurni luminis claritas . Si quando tamen
tanta uicis emicuit,ut & aduerſus diem uindicare ſibi ſuum fulgorem poſsint,appa
rent.Noſtra quoq; ætas non ſemel uidit diurnas faces , alias ab oriente in occiden-
tem uerſas,alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant,cum
multæ tranſuolant ſtellæ,quod ſi ſignum uentorũ eſt,ibi uenti ſunt,id eſt,in aere,qui
melius inter lunã & terrã eſt.In magna tempeſtate apparent,quaſi ſtellæ uelo inſidẽ
tes.Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant, Pollucis & Caſtoris numine . Cauſa
autem melioris ſpei eſt,quod iam apparet frangi tempeſtatem , & deſinere uentos.
Aliquando feruntur ignes,non ſedent.Gylippo Syracuſas petenti uiſa eſt ſtella ſu-
per ipſam lanceam conſtitiſſe.In Romanorum caſtris uiſa ſunt ardere pila , ignibus
ſcilicet in illa delapſis qui ſæpe fulminũ modo animalia ferire ſolent & arbuſta , & ſi
minore ui mittuntur,defluunt tantum & inſidunt,non feriunt nec uulnerãt.Alij in-
ter nubes elidũtur: alij ſereno,ſi aer ad exprimendum ignes aptus fuit . Nam ſereno
quoq; cœlo aliquãdo tonat,ex eadem cauſa,qua nubilo,aere inter ſe colliſo . Qui e-
tiam ſi eſt lucidior ac ſiccior,coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus
poteſt,quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoq; igitur fiũt trabes , quandoq; clypei
& uaſtorum imagines ignium,ubi in talẽ materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

CAP. II. Videamus nunc quemadmodum fiat is ſulgor,qui ſydera circumnectit.Memo-
riæ proditum eſt,quo die diuus Auguſtus urbem , ex Apollonia reuerſus , intrauit,
circa ſolem uiſum coloris uarij circulum , qualis eſſe in arcu ſolet , hunc Græci halo
uocant,quem nos dicere coronam aptiſsimè poſsimus . Quemadmodum fieri dica
forte, recedere tur exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt , uidemus in multos orbes aquam †
deſcendere,& fieri primum anguſtiſsimum orbem,deinde laxiores ac deinde ma-
iores,donec euaneſcat impetus,& in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Ta
le quiddam cogitemus fieri etiã in aere,cum ſpiſsior factus , plagam ſentire poteſt,
lux ſolis aut lunæ uel cuiuslibet ſyderis incurrens , recedere illum in circulos cogit.
Nam humor & aer & omne quod ex ictu formam accipit,in talem habitum impelli
tur: qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt,ergo & aer per
Area. cuſſus lumine hunc modum exhibet. Ob hoc tales ſplendores Græci areas uocaue-
re, quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotũda.Nos autem non exiſtime-
mus iſtas,ſiue areæ ſiue coronæ ſint, in uicinia ſyderum fieri , plurimum ab his ab-
al. tangere ſunt, quamuis † cingere ea & coronare uideãtur . Non longe à terra fit talis effigies,
quam uiſus noſter ſolita imbecillitate deceptus,circa ipſum ſydus putat poſitam. In
uicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri,quia illic ęther tenuis eſt.Nam
formæ craſsis demum ſpiſsisq; corporibus imprimi ſolent, in ſubtilibus non habẽt
ubi conſiſtant,aut hæreant.In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aſpici,
al. ob aeris dẽ ſolet,ob aeris † denſi obſcuritatem,frequentiſsimæ autem auſtro , cum cœlo maxi-
ſitatem, me graue & ſpiſſum eſt.Nonnunquam paulatim diluuntur & deſinunt , Nonnun-
quam ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde contex

tus

tus coronæ perit. Si enim à ſeptētrione diſceſſerit, aquilo erit, Si ab occidente, Fauonius, quod argumentum eſt, intra eam partem cœli has fieri coronas, intra quā uenti eſſe ſolent. Superiora autem non habēt coronas, quia ne uentos quidē. His argumentis & illud adijce, nullam coronam colligi niſi ſtabili aere & pigro uēto. Aliter non ſolet aſpici. Nam qui ſtat aer, impelli & deduci & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidē lumine. Nō enim formatur nec reſiſtit, quia prima quæq; pars eius diſsipatur. Nunquam ergo ullum ſydus talem ſibi effigiē circundabit, †niſi cum aer erit denſus atq; immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis, nec ſine cauſa. Repete igitur exemplū, quod paulo ante propoſui, Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquā alligatam aquā miſſus, circulos facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram, fugiens aqua diſturbat. †Et hoc idem in aere euenit, ut ille qui manet poſsit figurari, at ille qui rapitur & currit non det ſui poteſtatem, & omnem ictum uenientemq; formā exturbet. Hæ de quibus dixi coronæ cū dilapſæ ſint æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aeris quies & omniū tranquillitas, † & tūc aquā expecta. Cum ab una parte ceſſerint, illinc uentus eſt unde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam propoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies uniuerſa ſubſedit, apparet temperatū eſſe aera, & ſic placidū. Si ab una parte interciſa eſt, apparet inde aera incumbere, & ideò illa regio uentū dabit. At cū undiq; & concerpta & lacerata eſt, manifeſtū eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietū aera hinc atq; hinc aſsilire. Itaq; ex hac inconſtantia cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempeſtas uentorū pluriū apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam, & alias ſtellas notantur, interdiu raro, adeò ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cū illos hiſtoriæ coarguāt. Cauſa autē raritatis hæc eſt, quod ſolis ſortius lumen eſt, & aer agitatus ab illo, calefactusq; ſolutior eſt: lunæ autem inertior uis eſt, & ideò à circumpoſito aere facilius ſuſtinetur, eo quod ſydera cætera infirma ſunt, nec perrumpere aera ui ſua poſſunt. Excipitur itaq; illorū imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente uerſatur, Debet enim aer nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoueat à ſe lumē immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, ut nullam uenientibus radijs moram præbeat: hæc noctibus temperatura cōtingit, cum ſydera coniectū aera luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſsioremq;, quàm ſolet eſſe interdiu, inficiunt. †At contra arcus in nocte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formā arcus diſcoloris excipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſsiores, quædam craſsiores, quàm ut ſolē tranſmittāt, aliæ imbecilliores, quàm ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramq; permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus †uarietatē. Altera cauſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus cū fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquā per tenue foramen elidi, quæ ſparſa contra ſolē obliquè poſitū, faciem arcus repræſentat. Idem uidebis accidere, ſiquādo uolueris obſeruare fullonē, cum os aqua impleuit, & ueſtimenta tendiculis diducta leuiter aſpergit, apparet uarios edi colores in illo aere aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in humore eſſe nō dubitaueris. Non fit enim unquam arcus niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiūt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittāt, quædam magis coacta, quàm ut tranſluceant: itaq; ab illis fulgorē reddi, ab his umbram, & ſic utriuſq; incurſu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ ſolē recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe umbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidā negāt, poterat enim umbra & lux cauſa uideri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſic ex lumine umbraq; conſtaret. Sed nunc diuerſi niteant cū mille colores, Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit, Vſq; adeo quod tangit idē eſt, tamen ultima diſtant, Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturæ modū ſubtilibus lineis ducta, ut ait Poeta, ut an diſsimiles colores ſint, ſcire nō poſſis niſi cū primis extrema cōtuleris. Nā cōmiſſura decipit, uſq; adeo mira arte natu-

al. niſi cū parebit denſus

al. Illud ergo in aere euenit

Hæ quatuor uoces uidentur ſupereſſe

al. Econtra

CAP. III

al. repreſentationem

ræ quod à ſimillimis cœpit & in diſsimilima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cum innumerabiliū ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimāt arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe, à ſingulis ergo imaginē reddi ſolis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi. Itaq; & arcū eſſe multarum imaginū ſolis cōfuſiones. Hoc ſic colligunt, Pelues inquiunt mille die ſereno pone, & omnes habebūt imaginem ſolis. In ſingulis folijs, diſpone ſingulas guttas, ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contra ingens ſtagnū non habebit niſi imaginem unam. Quare? quia omnis circumſcripta leuitas & circundata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaq; piſcinā ingentis magnitudinis, inſertis parietibus in plures diuide, totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illā ſicut eſt diffuſa, ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quàm exiguus ſit humor aut lacus. Si circunſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatę apparent, nec diſpiciūtur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibēte diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni inquit, leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil aūt leuius aqua & aere. Ergo etiam ab aere ſpiſſo uiſus noſter in nos redit: Vbi uerò hebes & infirma eſt acies, quolibet aeris ictu defecit. Quidam hoc genere ualetudinis laborāt, ut ipſi ſibi uideātur occurrere, ut ubiq; imaginē ſuam cernant. Quare? quia infirma uis oculorū non poteſt ne proximum quidē ſibi aerem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaq; quod in alijs efficit denſus aer, in his facit omnis. Satis enim ualet qualiſcunq;, ad imbecillem aciē repellendam: longe aūt magis uiſum noſtrum nobis remittit, qui craſsior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminū noſtrorū moratur, & eò unde exierint reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimūt. Deinde cū in ſtillicidijs innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies eſſe nō multarū imaginū intermiſſarū ſed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo inquis, tu mihi multa milia iſtic imaginū eſſe dicis, ubi nullam uideo? Et quare cū ſolis color unus ſit, imaginū diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti refellā, & alia quæ nō minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorū diuerſitas ſummouet, ſed etiamnū his quoq;, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciē reddit. Poma per uitrū aſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarū interualla porticus lōgiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere, hunc quē toto orbe terrarū maiorem probat ratio, acies noſtra ſic cōtraxit, ut ſapientes uiri pedalem eſſe cōtenderint. Quē uelociſsimū omniū eſſe ſcimus, nemo noſtrū uidet moueri, nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundū ipſum præcipiti uelocitate habentē, & ortus occaſusq; intra momentū tēporis reuoluentē, nemo noſtrū ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpacio intuentibus minutarum imaginū diſcrimē interit? Illud eſſe dubiū nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi appareat, Nunquā non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſsior. Sępe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas aūt non ob aliam cauſam fit, quàm quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor aūt modo ceruleas lineas, modo uirides, modo purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hāc uarietatē efficientibus, remiſſo & intēto. Sic enim & purpura eodē conchylio nō in unū modū exit. Intereſt quantū macerata ſit, craſsius medicamentū an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit an excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirū cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorū exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari aut langueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In alijs rebus † uaga inquiſitio eſt, ubi non habemus quod manu tenere

al. uana ſed melius uaga.

tenere poſsimus,& late coniectura mittẽda eſt:hic apparet duas cauſas eſſe arcus:
ſolem nubemq́ꝫ, quia nec ſereno unquam fit,nec ita nubilo, ut ſol lateat,Ergo utiq́ꝫ
ex his eſt,quorum ſine altero non eſt. Iam nunc illud accedit, quod æque manife- CAP.IIII
ſtum eſt ſpeculi ratione imaginem reddi,quia nunquã niſi ex contrario redditur, id
eſt niſi ex altera parte ſteterit,quod apparet,ex altera quod oſtendit.Rationes quæ
non perſuadent,ſed cogũt,à geometris adferuntur,nec dubiũ quicquã relinquitur,
quin arcus imago ſolis ſit male expreſsi,ob uitiũ figuramq́ꝫ ſpeculi. Nos interim tẽte
mus alias probatiões, quę de ſpeculo legi poſſunt.Inter argumẽta ſic naſcẽtis arcus
pono, quod celerrime naſcitur,igneum enim uarſumq́ꝫ corpus cœlo intra momen- legi,pro collia
tum ſubtexitur & ęque celeriter aboletur,nihil autem tam cito redditur quã à ſpecu gi
lo imago.Non enim facit quicquã ſed oſtẽdit.Parianus Artemidorus adijcit,& qua
le genus nubis eſſe debeat,quod talem ſoli imaginem reddit.Si ſpeculũ, inquit,con
cauum feceris,quod ſit ſectæ pilæ pars ſi extra mediũ conſtiteris, quicunq́ꝫ iuxta te forte,propio-
ſteterint,uniuerſi à te uidebuntur† priores tibi quàm ſpeculo.Idem,inquit, euenit, res
cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, ut ſolis imago à latere diſcedat, forte,propior
† priorq́ꝫ nobis ſit,& in nos magis cõuerſa.Color igitur igneus à ſole eſt, ceruleus à
nube:cæteri utriuſq́ꝫ mixturæ. Contra hæc illa dicuntur.De ſpeculis duæ opinio- CAP.V
nes ſunt,alij enim in his ſimulachra cerni putant, id eſt corporum noſtrorum figu-
ras à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas:alij imagines aiũt non eſſe in ſpeculo,
ſed ipſa aſpici corpora,retorta oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa. Nunc nihil ad
rem pertinet,quomodo ipſas uideamus,ſed quomodo imago† ſimilis debet e ſpecu forte, Solis de
lo reddi.Quid nam eſt tam diſsimile,quàm ſol & arcus,in quo neq́ꝫ color neq́ꝫ figu- nubeut ſpecu-
ra ſolis,neq́ꝫ magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorq́ꝫ eſt longeq́ꝫ ea par lo ſimilis red-
te,qua fulget,rubicundior quàm ſol, cæteris uerò coloribus diuerſus.Deinde cũ ue di poſsit.
lis ſpeculũ aeri cõparare,des oportet mihi eandem leuitatẽ corporis,eandem æqua
litatẽ,eundem nitorẽ.Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi,per medias
ſæpe tranſimus,nec in illis nos cernimus.Qui montiũ ſumma conſcendũt, ſpectant
nubẽ nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula
ſunt.Concedo,ſed illud nego ex ſtillicidijs conſtare nubem.Habent enim quædam,
ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt,non ipſa.Nec aquã quidem habent nubes, ſed ma
teriam futuræ aquæ.Concedã tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas
faciẽ reddere, non tamen omnes unã reddunt, ſed ſingulę ſingulas. Deinde inter ſe
ſpecula cõiunge, in unam imaginẽ non coibũt,ſed quęq́ꝫ particula† in ſe rei ſimilitu al.uiſa
dinem claudet.Sunt quædam ſpecula ex multis minutisq́ꝫ cõpoſita, quibus ſi unum
oſtenderis hominem,populus apparet,unaquaq́ꝫ parte faciem ſuam exprimẽte. Hæc
cum ſint cõiuncta & ſimul collocata,nihilominus ſeducũt imagines ſuas, & ex uno
turbam efficiunt.Cæterum cateruam illam non cõfundunt, ſed diremptam in facies
ſingulas diſtrahunt: arcus uno circumſcriptus ductu,una totius eſt facies. Quid er-
go,inquit, non & aqua, rupta fiſtula,ſparſa, & remo excuſſa habere quiddam ſimi-
le, his quos uidemus in arcu,coloribus ſolet? Verum eſt,ſed nõ ex hac cauſa,ex qua
tu uideri uis,quia unaquæq́ꝫ ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ
quàm ut concipere imaginem poſsint. Standum eſt,ut id quod imitantur excipiãt.
Quid ergo fit? Colorẽ non imaginẽ ducũt,alioquin,ut ait Nero Cæſar diſertiſsime, Vide Rhodigi
Colla cytheriacæ ſplendent agitata columbæ,& uarijs coloribus pauonum ceruix, num libr.17,
quoties aliquò deflectitur,nitet.Nunquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, ca.7.
quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpe-
culis naturam habent quàm aues retuli & Chamæleontes,& reliqua animalia,quo
rum color aut ex ipſis mutatur,cum ira uel cupidine accenſa, cutem ſuam uariant,
humore† diffuſo,aut poſitione lucis,quam prout rectam uel obliquam receperint, al.ſuffuſam
ita colorantur.Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes,cum illa non perluceant,hę
tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint:illa eiuſdem materiæ tota,hæ
e diuerſis temere compoſitæ,& ob hoc diſcordes,nec diu cohæſuræ.Præterea uide-
mus ortu ſolis partem quandam cœli rubere,uidemus nubes aliquando ignei colo

 ris,

ris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occurſu, ſic
multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquit, inter
argumenta ponebas, ſemper arcū contra ſolem excitari, quia ne à ſpeculo quidem
imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmo-
dum opponendum eſt ſpeculo, id cuius imaginem in ſe transferat, Ita ſol ad hoc ap-
te ponendus eſt, ſic ut nubes infici poſsit. Non enim idem facit ſi undiq; fulſit, & ad
hoc opus eſt radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubē
colorari. Poſidonius & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant uiſum, hoc reſpondēt.
Si ullus eſſet in arcu color, permaneret, & uideretur eo manifeſtius, quo propius.
Nunc imago arcus ex lōginquo clara eſt, interit cum è uicino eſt uentura. Huic con-
tradictioni non conſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia co-
loratur quidem nubes, ſed ita ut color eius nō undiq; appareat. Nam ne ipſa quidem
undiq; apparet. Nubem enim nemo, qui in ipſa eſt, uidet. Quid ergo mirum, ſi color
eius non uidetur ab eo à quo ipſa non uiſitur? Atqui quamuis ipſa non uideatur, eſt,
ergo & color, Ita non eſt argumentum falſi coloris, quia idem apparere accedenti
bus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus, nec ideò falſæ ſunt, quia non uidētur.
Præterea cum dicitur tibi nubem ſole eſſe ſuffectam, nō dicitur tibi colorē illum im-
mixtum eſſe uelut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed ut fluido & uago, & nihil
amplius quàm perbreuem ſpeciem recipiēti. Sunt etiam quidam colores, qui ex in-
Saturior, forte ſaturatior teruallo uim ſuam oſtendunt. Purpuram tyriam quo melior † ſaturiorq; eſt, eo opor
tet ut altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa co-
lorem, quia quem optimum habet, non quomodocunq; explicetur, oſtendit. In ea-
dem ſententia ſum, qua Poſidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum
concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis pilæ ſectæ. Hoc probari, niſi geome-
træ adiuuerint, non poteſt, qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis
forte, ad uerū illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia † aduerſus ſpecula reſpondent.
Sunt quæ uidere extimeſcas, tanta deformitate corruptam faciem uiſentiū reddunt,
ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt quæ cum uideris, placere tibi uireſtuę poſsint, in
tātum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus
augetur. Sunt quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant
uel euertāt. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies uitioſa red
datur, in nube quoq; fieri? Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquā ma-
CAP. VI. ior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol, Et bibit in
gens Arcus, ut ait Vergilius noſter, cum aduentat imber, ſed non eaſdem, undecun-
que apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnam uim aquarum uehet. Vinci
enim non poterunt uehementiſsimo ſole, tantum eſt illis uiriū. Si circa occaſum re-
d. tonabit & leuiter fulſit, † rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue ſurrexerit, ſerena promittit.
Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicu-
ius ſpeculi natura talis ut maiora multo quàm uideat, oſtendat, & in portentuoſam
magnitudinem augeat formas: alicuius inuicē talis eſt ut minuat. Illud mihi dic, qua
re in orbem eat facies niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit ille color uarius: un-
de talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtēderis. Nul
lum autem aliud, quàm ſolis eſt à quo fatearis illi colorem dari, ſequitur ut detur &
forma. Deniq; inter me & te cōuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur à ſo
le eſſe. Illud unum inter nos non conuenit, tu dicis illū colorē eſſe, ego uideri. Qui ſi
ue eſt, ſiue uidetur, à ſole eſt. Tu non expedies, quare color ille ſubito deſinat, cum o-
mnes fulgores paulatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies & repenti
nus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod
apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo aboletur quàm poni-
tur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda uel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & ab
duci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendax eſt ſine re ſi-
militudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, in-
quam, ſoli alteram nubē, iſtius uarietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm

ſol. Dixi modo fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adijciam omnia per aquam uidentibus longe eſſe maiora. Literæ quamuis minutæ & obſcuræ per uitream pilam aqua plenam, maiores clarioresq́ cernuntur. Poma formoſiora quàm ſint uidentur, ſi innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aſpicienti cernuntur, quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehẽdere quod uult fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculũ adimpleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nã cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quicquid uidetur per humorem, longe amplius uero eſt. Quid mirum maiorem reddi imaginẽ ſolis, quæ in nube humida uiſitur, cum de cauſis duabus hoc accidat, quia in nube eſt aliquid uitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ, quã ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua uertatur.

Quoniã inquis, uitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. CAP. VII. Virgula ſolet fieri uitrea, ſtricta, uel pluribus angulis in modum clauæ toroſa, hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu uideri ſolet, reddit, ut ſcias hic nõ imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationẽ ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum quod apparet quiddã leue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde quod apparet nõ fieri ullũ colorem, ſed ſpeciẽ falſi coloris, qualem ut dixi columbarũ ceruix, & ſumit & ponit, utcunq; deflectitur: hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus uidetur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendũ eſt, quod nõ uiſitur in illa uirgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidẽ reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis, ſed nõ poteſt quia enormiter † fracta *al. facta* eſt. Si apte fabricata foret, totidẽ redderet ſoles, quot habuiſſet † inſpectores. *forte, inſectu* Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in uicem ſpeculi nitent, inchoant tantum *ras* imagines nec exprimunt, & ob ipſam uiciniã turbant, & in ſpeciem coloris unius adducunt.

At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius uidetur, cũ plu- CAP. VIII. rimum porrigitur, incuruaturq;? *Cur arcus ſit* Quidã ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus à ſuperiore tantum illas percutit parte, ſequitur ut inferior pars earum non tan- *dimidius tãtũ* gatur lumine. Ergo cum ab una parte ſolem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior eſt. Hoc argumẽtum parum potẽs eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totã tamen percutit nubẽ. Ergo contingit? Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnẽ denſitatem perrumpere? Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantũ ſuperiori parti nubium affunditur, nunquam terratenus deſcendit arcus. Atqui uſq; in humum demittitur. Præterea nunquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infraùe ſit, quia totum quod contra eſt, latus uerberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus, Atqui & tunc dimidia pars eſt, quãuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nubilo, quomodo in ſpeculo lumen reddi uolũt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem, quæ non poteſt totũ orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo: argumento nõ cõſentio. Nã ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet aſpici totã pilã, etiãnũ diximus circulos apparere ſoli lunæq; in ſimilitudine arcus circũdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquã? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando † plane extumentes? *al plana & tumentes* Ariſtoteles ait, poſt autũnale æquinoctiũ qualibet hora die arcum fieri, æſtate non fieri, niſi incipiente aut inclinato iam die. *Poſt autũnale æquinoctium qualibet hora eſt arcus.* Cuius rei cauſa manifeſta eſt, Primum medio die ſol caldiſſimus nubes euincit, nec poteſt ab his imaginẽ ſuam accipere, quas ſcindit. At matutino tẽpore, & uergens ad occaſum cũ minus uiriũ habeat, minus calidus eſt, & ideo à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cũ arcũ facere nõ ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus cũ breuiores dies ſunt ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte etiam cũ altiſſimus eſt habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum uerticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus

terras rectiore aſpicit linea,quàm ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tūc
CAP.IX. ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de uirgis,quas non minus pictas uariasq; & æ-
que pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumen-
dum eſt,quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem il-
lis eſt picta,ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiūt autem iuxta ſolem ferè
in nube humida,& iam ſe ſpargente. Itaq; idem eſt in illis qui in arcu color, tantum
figura mutatur,quia nubium quoque,in quibus extenduntur,alia eſt.
CAP.X. Similis uarietas in coronis eſt,ſed hoc differunt,quod coronæ ubiq; fiūt,ubicun-
que ſydus eſt,arcus non niſi contra ſolem. Virgæ non niſi in uicinia ſolis. Poſſum &
hoc modo differentiam omniū reddere. Coronam ſi diuiſeris,arcus erit,ſi direxeris,
uirga. In omnibus color multiplex eſt,ex ceruleo fuluoq; uarius. Virgæ ſoli tātū ad
iacent. Arcus ſolares lunaresq; omnes ſunt. Coronæ omnium ſyderum.
CAP.XI. Aliud quoq; uirgarum genus apparet,cum radij per anguſta foramina nubium
tenues,intenti diſtantesq; inter ſe diriguntur,& ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomo-
do nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles, uo-
cant,& binos ternosq; apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci παρήλια appellant,quia
in propinquo ferè à ſole uiſuntur,aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis.
al. ſed magnitudinem Non enim totum imitantur, † ſed imaginem eius figuramq;. Cæterum nihil ha-
bent ardoris,hebetes ac languidi. His quod nomē imponimus? An facio quod Ver
gilius,qui dubitauit de nomine,deinde id de quo dubitauerat poſuit? & quo te no-
mine dicam,Rhetica,nec cellis ideo contende falernis. Nihil ergo prohibet illas pa
relia uocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & uicina in modum ſpeculi.
Quidam parelion ita definiunt,nubes rotunda & ſplendida,ſimilisq; ſoli. Sequitur
enim illū, nec unquam longius relinquitur,quàm fuit cum apparuerit. Nūquis no
ſtrum miratur,ſi ſolis effigiem in aliquo fonte,aut placido lacu uidit? Non ut puto.
Atqui tā in ſublimi facies eius poteſt,quàm inter nos,reddi ſi modo idonea eſt ma-
CAP.XII. teria,quæ reddat. Quoties defectionem ſolis uolumus deprehendere, ponimus
pelues,quas aut oleo,aut pice implemus,quia pinguis humor minus facile turba-
tur,& ideo quas recipit imagines ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt,
niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare quemadmodum ſe luna ſoli oppo-
al. ut nat, † ut illum tanto maiorem,ſubiecto corpore abſcōdat,modo ex parte,ſi ita con
tigit,ut latus occurrerit,modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio,quæ ſtellas quo
que oſtendit,& intercipit lucem,tūc ſcilicet cum uterq; orbis ſub eodem libramen-
to ſtetit. Quemadmodum ergo in ære utriusq; imago in terris aſpici poteſt,ita in ae-
re,cum ſic coactus aer & limpidus conſtitit, ut faciem ſolis acciperet, quam & aliæ
nubes accipiunt,ſed tranſmittunt,ſi aut mobiles ſunt,aut raræ,aut ſordidę. Mobiles
enim ſpargunt illam,raræ emittunt,ſordidæ turpesq; non ſentiunt, ſicut apud nos
imaginem maculoſa non reddunt.
CAP.XIII. Solent & bina fieri parelia eadē ratione. Quid enim impedit quo minus tot ſint,
quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendum imaginem ſolis? Quidam in illa ſententia
ſunt,quoties duo ſimulachra talia exiſtant,ut iudicent unum eſſe ſolis, alterū ima-
ginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita,ut alteri ſit con-
ſpectus alterius,omnia implentur,& una imago à uero eſt,cætera imaginum effigi-
es ſunt. Nihil enim refert quid ſit,quod ſpeculo oſtendatur. Quicquid enim uidet,
reddit. Ita illic quoque in ſublimi,ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit,ut inter ſe aſpiciāt,
altera nube ſolis imaginem,altera imaginis reddi. Debēt autem hæ nubes, quæ hoc
præſtant,denſæ eſſe,leues,ſplēdidæ,planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quę huiuſmo
di ſunt ſimulachra,candida ſunt & ſimilia lunaribus circulis,quia ex percuſſu obli-
què accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit,& propior,ab eo diſſi
patur: longe autem poſita radios non remittit,nec imaginem efficit. Quia apud nos
quoq; ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddūt,quia acies no-
ſtra non habet uſq; ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (utar enim hiſto-
rica lingua) indicia ſunt: utique, ſi à parte auſtri conſtiterunt, inde maximæ nubes
ingraue-

ingraueſcunt,cum utrinq; ſolem cinxit talis effigies(ſi Arato credimus) tempeſtas
ſurgit. Tempus eſt alios quoq; ignes percurrere,quorum diuerſæ figuræ ſunt. Ali- CAP. XIIII.
quando emicat ſtella,aliquando ardores ſunt,aliquando fixi & hærentes,nõnũquã
uolubiles,Horũ plura genera cõſpiciuntur.Sunt enim uelut corona cingẽte intror-
ſus ignes.Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ.Sũt pithiæ,cũ magni- *Pithiæ*
tudo uaſti rotundiq; ignis dolio ſimilis,uel fertur,uel in uno loco flagrat. Sũt Chaſ- *Chaſmata*
mata,cum aliquando cœli ſpacium deſedit, & flammam dehiſcens uelut in abdito
oſtentat.Colores quoq; horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi,
quidam euanidæ ac leuis flammæ,quidam cãdidæ lucis,quidam micantes, quidam
æqualiter & ſine eruptionibus aut radijs ſului. Videmus ergo ſtellarum lõgos à ter-
go albeſcere tractus.Hæc uelut ſtellæ exiliunt & tranſuolant,uidenturq; longum i-
gnem porrigere,propter immenſam celeritatẽ,cum acies noſtra non diſcernat tran-
ſitũ earum, ſed quacunq; cucurrerunt,totum ignitum credat. Tãta enim eſt ueloci-
tas motus, ut partes eius nõ diſpiciantur,ſed tantum ſumma prendantur.Intelligi-
mus magis,quà † appareat ſtella,quàm quà eat. Itaq; uelut igne continuo,totum i- *al. perit*
ter ſignat,quia uiſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis. ſed uidet
ſimul & unde exilierit & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, lõgus nobis uidetur
ignis eius,quia cito ſpacium ſuum tranſilit,& oculis noſtris occurrit uniuerſum per
quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti corporis,per omne ſpatium per quod ue-
nit,neq; tam longa & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo proſiliunt? At
tritu aeris ignis incenſus,uento præceps impellitur,non ſemper tamen uento attri-
tuue fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in
ſublimi,ſicca,calida,terrena,inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequẽs defluit,
ideoq; uelociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod
incenditur,& quàm uehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmo-
di lapius,& quidem ab ea parte qua erumpit.

Fulgores,inquis,quomodo fiunt,quos Græci σέλαα appellant? Multis ut aiunt, CA. XV.
modis. Poteſt illos uentorum uis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cum
late fuſus ſit ignis,inferiora aliquando,ſi ſunt idonea accendi,corripit. Poteſt ſtella-
rum motus curſu ſuo excitare ignem,& in ſubiecta tranſmittere. Hoc uero non po-
teſt fieri,ut aer uim igneam uſq; in æthera elidat,ex qua fulgor ardorue ſit ſtellæ, uel
ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt ſimilia proſilientibus
ſtellis,quædam certo loco permanent & tantum lucis emittunt ut fugẽt tenebras,
& diem repræſentent,donec conſumpto alimento,primum obſcuriora ſint, deinde
flammæ modo,quæ in ſe cadit,per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum.
Ex his quædam in nubibus apparent,quædam ſupra nubes,cum aer ſpiſſus, ignem,
quem proprior terris diu pauerat,uſque in ſydera expreſſit. Horum aliqua non pa-
tiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extinguũtur ſubinde quà reluxerant. Hi ful-
gores dicuntur,quia breuis facies illorum & caduca eſt , nec ſine iniuria decidens,
ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta uidemus icta ſine fulmine, quæ *Sine fulmine,*
aſtrapoplecta Græci uocant, At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumq; *in uetere non*
cœli † ſequẽs,aut qui proprios curſus agunt,cometas noſtri putant,de quibus dice- *eſt.*
mus. Horum genera ſunt pogoniæ,lampades,& cypariſſiæ, & alia omnia quorum *al. ſequuntur*
ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium an inter hos ponantur trabes,& pithiæ, quæ raro
ſunt uiſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis
aliquando matutini amplitudinem ſolis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod
frequenter in hiſtorijs legimus,cœlum ardere uiſum,cuius nonnunquam tam ſubli-
mis ardor eſt,ut inter ipſa ſydera uideatur, nonnunquam tam humilis, ut ſpeciem
longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis
Coloniæ cucurrerunt,tanquam conflagrantis,cum cœli ardor fuiſſet per magnam
partem noctis,parum lucidus craſſi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin habe-
ant flammam quam oſtendunt,certa illis ſubſtãtia eſt. De prioribus quæritur,de ar-
cu dico & coronis,an decipiant aciem & mendatio conſtent,an illis quoque uerum
ſit,quod

ſit,quod apparet.Nobis nõ placet in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis cer-
ti,nihil enim iudicamus in ſpeculis,niſi fallaciam eſſe,nihil aliud quàm alienũ cor-
pus mentientibus.Non enim eſt in ſpeculo,quod oſtenditur.Alioquin non exiret,
nec alia protinus imagine obduceretur,nec innumerabiles modo interirent,modo
exciperentur formæ.Quid ergo?Simulachra iſta ſunt,& inanis uerorũ corporum
al. hoc poſſent imitatio,ſuntq́ iſta à quibuſdam ita cõpoſita,ut & † hæc poſſint detorquere in pra-
& detorque- uum.Nam (ut dixi)ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquẽt, ſunt quæ in
rent. infinitum augeant,ut humanum habitum excedant, modumq́ noſtrorum corpo-
CAP.XVI. rum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam,ut intelligas quàm nullum inſtrumen-
tum irritandæ uoluptatis libido contemnat,& ingenioſa ſit ad incitãdum furorem
ſuum. Hoſtis quidam fuit obſcænitatis uſque in ſcenam productæ. Hunc diuitem
auarum ſeſtertij milies ſeruum diuus Auguſtus indignum uindicta iudicauit,cum à
ſeruis occiſus eſſet,& tamen non pronunciauit iure cæſum uideri.Non erat ille tan
tummodo ab uno ſexu impurus,ſed tam uirorum quàm fœminarum auidus fuit.Fe
citq́ ſpecula eius notæ cuius modo retuli,imagines longe maiores reddẽtia, in qui
bus digitus brachij menſuram,& longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autẽ
ita diſponebat,ut cum uirum ipſe pateretur,auerſus omnes admiſſarij ſui motus in
ſpeculo uideret,ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tanquam uera gaude-
ret.In omnibus quidem balneis agebat ille delectum,& aperta menſura legebat ui
al. inſanabile ros,ſed nihilominus mendacijs quoque † inſatiabile malum delectabat.I nunc,dic,
ſpeculum mundiciarum cauſa repertum.Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud †
al. lacinandum lacerandum ore ſuo dixerit feceritquè,cum illi ſpecula ab omni parte † opponeren
al. apponeren tur ut ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet,& quæ ſecreta quoque cõſcientia pre
tur muntur,& quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat,non in os tantum, ſed in oculos
al. At meher- ſuos ingereret. † At hercules ſcelera cõſpectum ſuũ reformidãt.In perditis quoque,
cules & ad omne dedecus expoſitis,tenerrima eſt oculorum uerecundia.Ille autem qua-
al. uidebat pec ſi parum eſſet inaudita & incognita pati,oculis ſuis illa aduocauit, nec quantum †
care contentus peccabat uidere contentus,ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretq́,
circumdedit:& quia non tam diligentem intueri poterat, cum compreſſus erat, &
caput merſerat,† genibuſquè alienis obhæſerat,opus ſuum ſibi per imagines offe-
al. clunibus. rebat.Speculabatur illam libidinem oris ſui,ſpectabat ſibi admiſſos pariter in om-
nia uiros. Nonnunquam inter marem & fœminam diſtributus,& toto corpore pa-
tiẽte expoſitus ,ſpectabat neſanda.Quid nã homo impurꝰ reliqt,ꝙ in tenebris face
ret?Non pertimuit diem,ſed ipſos concubitus portẽtuoſos ſibijpſe oſtẽdit, ſibijpſe
approbauit.Quid non putes in ipſo habitu uoluiſſe pingi?Eſt aliqua etiam proſtitu
tis modeſtia,& illa corpora publico obiecta ludibrio,aliquid,quo infelix patientia
lateat,obtendunt,adeo quodam modo lupanar quoque uerecundum eſt. At illud
monſtrum obſcœnitatem ſuam,ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat , quibus
abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt,Simul,inquit,& uirum & fœminam patior, ni
hilominus illa quoque ſuperuacua mihi parte,alicuius cõtumelia marem exerceo.
Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis ueniãt,
& teſtes eius exactoreſuè ſint.Etiam ea quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſub-
mouit,arte uiſantur,ne quis me putet neſcire quid faciam.Nihil egit natura, quod
humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit,quod aliorum animalium concubi-
al. imponam. tus melius inſtruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo † & potiar & ſatisfa-
ciam.Quo nequitiam meam,ſi ad naturæ modum pecco ? Id genus ſpeculorum cir-
cumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret
mihi, ad uerum iſta perducerem,quia non licet,mẽdacio paſcar.Obſcœnitas mea,
plus quàm capit,uideat,& patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum, hic
fortaſſe cito & antequam hæc uideret occiſus eſt.Ad ſpeculum ſuum immolandus
CAP.XVII. fuit. Derideantur nunc philoſophi,quod de ſpeculi natura diſſerant, quod in
quirant,quid ita facies noſtra nobis & quidem in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi
rerum natura uoluit,quod cum uera corpora dediſſet,etiam ſimulachra eorũ aſpici
uoluiſſet.

Digitized by Google

uoluiſſet. Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam faciemquè uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negociũ luxuriæ conceſſit, ſed primum omnium, quia imbecilli oculi adſuſtinendum cominus ſolem ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemquè contemplari liceat tamen habitum eius, ipſum qui uerus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo nobis humore leuoreuè aſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſyderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non uideremus, nec ſcire poſſemus; quid eſſet, niſi leuore huiuſmodi ſolis lunæquè imagines uideremus. Inuenta ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta primo ſui noticia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, ut uitaret infamiam, deformis, ut ſciret redimendum eſſe uirtutibus, quicquid corpori deeſſet. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi. Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos uidendi. Fons cuiq; perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, cum placidum uentis ſtaret mare. Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe † cernentium? Ac- *al. comtentium*
tas illa ſimplicior & fortuitis contenta, nondũ † in uitium beneficium detorque- *al. in uitia, blã*
bat, nec inuentum naturæ libidinem luxumquè rapiebat. Primo faciem ſuam cui- *ditias detor-*
que caſus oſtendit, deinde cum inſitus ſui mortalibus amor, dulcem aſpectum formę *quebat.*
ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas uiderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubijt terras, effoſſurus obruẽda, ferrum primo in uſu fuit, & id homines impune eruerent, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios uſus comparato uidit, & mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis, nondum argenti nitor, ſed fragilis uiliſquè materia: tunc quoque cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, at prominentem barbam depectere, & in hac re quiſque ſibi, alteri q; operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit, attrectabatur, ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoquè cælata ſunt, deniquè gemmis adornata, & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum
dos fuit, illa quæ publice dabatur, imperatorum pauperum † liberis. An tu exi- *al. filiabus.*
ſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis ſenatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accipiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit. Pop. Roman. filiæ Scipionis. Proceſſit enim moleſtius, paulatim opibus ipſis inuitata luxuria, & incremẽtum in-
gẽs uitia acceperũt. Adeoquè omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, ut quic- *Vide ſupra de*
quid mundus muliebris uocabatur ſarcinæ uiriles ſint. Minus dico, etiam milita- *cõſolat. ad Al-*
res. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non uitio munerario, ne- *binam. Ca. 12.*
ceſſarium factum eſt.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Quo nequitiam meam. Fortunatus putat non abſurde legi, nequitia mea. Hoc ut uerum ſit, apud Hora- Cap. 16.
tium in codicibus emendatis non legitur. Quo mihi fortuna eſt, ſed, quo mihi fortunam, ſi non conceditur uti? Et habet abrupti ſermonis tropus ſuam gratiam. Ita, quo nequitiam, meam, ſubaudi, exerceo?

PINCIA-

PINCIANI IN LIBRVM PRIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Præfatio. ALTERA *multo ſupra hanc caliginem in qua uolutamur excedit.*] *Vetus lectio fidelior & breuior. Altera caliginem in qua uolutamur excedit. Non fuerat operæprecium naſci.*] *Eadem. Non fuerat naſci, qua loquendi conſuetudine & ipſe alibi Seneca utitur, & alij ſubinde auctores. Qui robuſtior eſt ualetudinario*] *Video ſenſum poſſe conſtare etiam ſi ſic legatur. Sed omnis ſcripta lectio habet. Qui robuſtior eſt in ualetudinario. Appellatur ualetudinarium Senecæ locus ubi ægroti curantur, ut lib. epiſtolarum 3. Non ſum tam improbus ut curationes æger obeam, ſed tanquam in eodem ualetudinario iaceam, de communi malo tecum loquor. Iſthmum Samothraces includat*] *Scribēdum forte. Iſthmus ſuus Thraces includat, ut intelligat de Iſthmo Thracicæ Cherſoneſi. Aut certe. Strymo ſuus Thraces includat. Terminus enim Strymo fluuius inter Macedoniam & Thraciam Ptolemæo & reliquis.*

Cap. 1. *Varia & multa terrarum orbis expirat*] *Corrigendum arbitror. Varia & multa terræ corpuſcula expirant, quoniam ſubijcit. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant. Nec mirum ſi terris omnis generis & uaria euaporatio eſt*] *Scribendum terræ, nō terris, ex uetere lectione, & melius forte legeretur omnigena quàm omnis generis.*

Cap. 2. IN *multos orbes aquam deſcēdere.*] *Correctius ut opinor legeretur, recedere, quàm deſcendere, ut paulo poſt recedere illum in circulos cogit. Et fieri primum anguſtiſſimum orbem.*] *Verbum, fieri, in uetere lectione non habetur. Niſi cum aer erit denſus*] *Vetus lectio, niſi cum parebit denſus pro apparebit. Qua dictione & interpres Euāgeliorum in euangelio Marci uſus eſt, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero, ſi modo fidelia ſunt Romanæ impreſſionis exemplaria.*

Cap. 3. *Illam mirabilem arcus uarietatem*] *Eadem, illam mirabilem arcus repreſentationem. Quam lectionem aſſerunt ueram uerba quæ ſequuntur, quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum faciem arcus repreſentat. Veſtimenta tendiculis diducta.*] *In eadem, non tendiculis habetur ſed crediderit. Legendum arbitror eraticulis ſiue elariculis.*

Cap. 16. BRACHII *menſuram & longitudinem & craſſitudinem excederet.*] *Mallem ſcriberes, brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Quanquam uerba illa, & craſſitudinem, non habentur in uetere lectione. Nec quantum peccabat uidere contentus*] *Argutior lectio, & magis acumen Senecæ referēs eſt lectio codicis diuæ Mariæ, nec quantum uidebat peccare contentus. Cui ſuffragantur uerba non multo poſt ſequentia. Obſcænitas mea pluſquam capit uideat. Cum complexus erat & caput merſerat genibusquè alienis obhæſerat*] *Vetus lectio, cum complexus erat elunibusq; alienis obhæſerat, cæteraocioſa ſunt. Exemplar Pincianum, nō elunibus habet, ſed diuinibus. Vt forte legendum ſit inguinibus, nam de obſcœnitate oris ſermo eſt. Facinus indignum hic fortaſſe cito, & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit*] *Caſtigandum reor. Facinus indignum hic foret cito & antequam hæc uideret occiſus. Poſt ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.*

Cap. 17. *Sæpius ea deſpexere in quibus prius effigies ſuas uiderant.*] *Scribendum putamus mutato uerborum ordine, ea deſpexere in quibus prius effigies ſuas ſæpe uiderant. Et mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis.*] *Et mox ſuit proprio præparatus eſt orbis, eadem. Legendum forte, & mox uſui proprio præparatus eſt orbis. Quam dedit pro ſe Scipio*] *Emendandum forte, quam dedit Po. Ro. filiæ Scipionis. Cuius hiſtoriæ meminit Valerius maximus lib. 4. capite de paupertate.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. II.

CAP. I. OMnis de uniuerſo quæſtio in cœleſtia, in ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſyderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formas ignium, quibus mundus includitur. Solidum ne ſit cœlum, ac firmæ concretæq; materiæ, an ex ſubtili tenuiq; nexum, agatur, an agat, & infra ſe ſydera habeat, an in contextu ſui fixa, quemadmodum anni uices ſeruet, ſolē an retro flectat, Cætera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramq; uerſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes, Quæcunque aer facit patiturue. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis, quærit, & ut iuriſconſultorū uerbo utar, de omnibus quæ ſolo continētur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulguribusq; dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aer agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectādus eſt, cogitetur in ea ſede, in

qua il

Google

qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis uidebitur mirum, inter cœleſtia, & de terra dicẽdum erit. Quare, inquis? quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, utrum lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipſa animal ſit, an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cætera huiuſmodi quoties in manus uenerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſydera cœlumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & ut ita dicam, meliorem conditionem ſequitur.

CAP. II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primum præſumendum, inter ea corpora, à quibus unitas eſt, aera eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiẽdum fuerit, ſcies ſi paulo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Cõtinuatio (Vide ſcholia) eſt partium inter ſe non intermiſſa coniũctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniũctorum corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quæ uidemus tractamusque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita, Illa conſtant, aut nexu, aut aceruatione, ut puta funis, frumentum, nauis. Rurſus non compoſita, ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoq; quę ſenſum effugiunt, cæterũ ratione prenduntur, eſſe in quibuſdã unitatem corporum. Vides quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua uti uoluiſſem, ut dicerem † unita corpora: (al. unica) hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis: Ex hac nota corporum aer eſt.

CAP. III. Omnia quæ in noticiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu cõſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars enim noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus retẽti cibi, iturus in partes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamen & materia eſt. Parat enim & alia, & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. IIII. Sic mundi pars eſt aer, & quidem neceſſaria: hic eſt enim qui cœlum terramquè connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utriq; per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quicquid accepit à terris. Rurſus uim ſyderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi uoco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumquè pars eſt uniuerſi, quia in conſummatione uniuerſi acceptũ, & quia non eſt ſine hoc uniuerſum. Vnum autem animal, & una arbor, quaſi pars eſt, quia ſi perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aer autem, ut dicebam, & cœlo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem unitatem, quicquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur, ſine unitate.

CAP. V. Terra & pars eſt mundi & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum aut æque interroges quare coelum pars ſit, quia ſcilicet, non magis ſine hoc quàm ſine illa uniuerſum eſſe poteſt, quod cum his uniuerſum eſt, ex quibus, id eſt, ex illo, & ex iſta alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quicquid eſt uirium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur, hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſydera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemq;, ut in opere: ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſat eſt.

CAP. VI. Aer cõtinuus terræ eſt, & ſic appoſitus, ut ſtatim ibi futurus ſit, unde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi, ſed idem tamen quicquid terra in alimentum miſit, recipit, ut ſcilicet, materia non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtãtia tumultusq;

Q eſt, Hunc

eſt,Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis,ut puluerem ſtruunt, plurimumquè à
uero recedunt.Nunquam enim contexti niſi per unitatem corporis niſus eſt, cum
partes conſentire ad intenſionem debeant & conſerre uires.Aer autem ſi in atomos
diuiditur,ſparſus eſt.Teneri uerò diſiecta non poſſunt.Intenſionem aeris oſtendent
tibi inflata nec ad ictum cedentia.Oſtendent pondera,per magnum ſpatium abla-
al.clareq; ta,geſtante uento.Oſtendent uoces quæ remiſſæ † claræq; ſunt, prout aer ſe concita
uit.Quid enim eſt uox,niſi intenſio aeris, ut audiatur linguæ formata percuſſu?
Quid curſus & motus omnis,nònne intenti ſpiritus opera ſunt?Hic facit uim ner-
uis,& uelocitatem currentibus.Hic cum uehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbu
al.conuellit ſta ſyluasq; † conuoluit,& ædificia tota corripiens in altum,frangit. Hic mare per
ſe languidum & iacens incitat.Ad minora ueniamus.Quis enim ſine intenſione ſpi
ritus cantus eſt?cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitum red-
dunt,quàm qui ore reddi poteſt,nònne aeris intenſione partes ſuas explicant?Con
ſideremus quàm ingentem uim per ocultum agant paruula admodum ſemina,&
quorum exilitas in cōmiſſura lapidum locum inueniat,in tantum conualeſcunt,ut
forte,& moni menta ingentia ſaxa diſtrahant,† & in momēta diſſoluant,ſcopulos rupesq; radices in ter
ra minutiſſimę ac tenuiſſimæ findunt.Hoc quid eſt aliud,quàm intenſio ſpiritus,ſi-
al.ualidum ne qua nil ualidum,& contra quam nil † ualidius eſt. Eſſe autem unitatem in aere,
uel ex hoc intelligi poteſt quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud
eſt,quod tenet ea quàm ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis
eſt illi motus,niſi intenſio?Quæ intenſio,niſi ex unitate?Quæ unitas, niſi hæc eſſet
in aere?Quid autem producit fruges & ſegetem imbecillam,ac uirentes erigit ar-
bores,ac diſtendit in ramos,aut in altum erigit,quàm ſpiritus intenſio & unitas?

CAP.VII. Quidam aera diſcerpūt, & in particulas diducunt,ita ut illi inane permiſceant.
Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum uacui habentis,
quod auibus in illo tam facilis motus,quod maximis minimisq; per illum tranſcur-
ſus eſt,Sed falluntur.Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt,nec de unitate illa-
rum dubium eſt,quæ ſic corpora accipiunt,ut ſemper in contrarium acceptis reflu-
ant.Hanc noſtri circumſtantiā,Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aere quoq;
ſicut in aqua fit.Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus
erit inani admiſto,ſed hoc aliàs.

CAP.VIII. Nunc autem eſſe quædam in rerum natura uehementia, magniq; impetus, eſt
colligendum.Nihil enim niſi intenſione uehementius eſt,& tamen mehercules per
aliud nihil intendi poterit,niſi per ſemetipſum fuerit intentum.Dicimus enim eodē
modo non poſſe quicquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo.
Quid autem eſt,quod magis creditur ex ſemetipſo habere intenſionem,quàm ſpiri-
tus?Hunc intendi quis negabit,cum uiderit iactari terram cum montibus,tecta,mu
rosq;,plures & magnas cum populis urbes,cum totis maria littoribus?Oſtendit in
tenſionem ſpiritus uelocitas eius & diductio.Oculus ſtatim per multa milia aciem
ſuam intendit,uox una totas urbes ſimul percutit,lumen nō paulatim prorepit, ſed
ſemel uniuerſis infunditur rebus.

CAP.IX. Aqua autem ſine ſpititu quemadmodum poſſet intendi? Nunquid dubitas quin
ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem am
forte,nec tollo magis. phitheatri peruenit,cum intenſione aquæ fiat?Atqui † uero nec manus, nec ullum
aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quàm ſpiritus.Huic ſe commo-
dat,hoc inſerto & agente attollitur,& contra naturam ſuā multa conatur,& aſcen-
dit nata defluere.Quid nauigia ſarcina depreſſa parū oſtendūt nō aquā ſibi reſiſtere
quo minus mergātur,ſed ſpiritū?Aqua enim cederet,nec poſſet pōdera ſuſtinere ni
ſi ipſa ſuſtineretur.Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinā miſſus,nō deſcendit, ſed reſi-
lit,quemadmodum,niſi ſpiritu referente?Vox autem qua ratione per parietum mu
nimenta tranſmittitur,niſi quod ſolido quoq; aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſ-
ſum & accipit & remittit?ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam
forte, diffiſus. abdita & incluſa.Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam † diuiſus, ſed per

ea ipſa

ea ipſa,quibus ſeparari uidetur,coit ſecum.Interponas licet muros & mediam alti-
tudinem montium,† per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius,nō ſibi, id enim *forte, permeat*
intercluditur tantum,per quod illum nos ſequi poſſumus . Ipſe quidem tranſit per *iſta.Probi.*
ipſum quod ſcinditur,& media non circumſcindit tantum ſed utrinque cingit.

Permeat ab æthere lucidiſſimo aer,in terram uſq; diffuſus,agilior quidem,tenui- CAP.X.
or & altior terris,nec minus aquis,cęterum ęthere ſpiſſior grauiorq; frigidus per ſe
& obſcurus, lumen illi calorq; † alimētū ſunt, ſed per omne ſpacium ſui ſimilis nō *al.aliunde*
eſt, mutatur enim à ꝓximis. Sūma pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaq;,& ob hoc e-
tiam pertenuiſſima,propter uiciniam ęternorū ignium,et illos tot motus ſyderum,
aſſiduumq; cœli circumactum. Illa pars ima & uicina terris, denſa & caliginoſa eſt,
quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque
conferas,quantum ad ſiccitatem tenuitatemq; pertinet,cæterum utraq; parte frigi-
dior.Nam ſuperiora eius calorem uicinorum ſyderum ſentiunt,inferiora quoq; te-
pent,primum terrarum halitu,qui multum ſecum calidi affert,deinde quia radij ſo-
lis replicantur,& quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent.
Deinde etiam illo ſpiritu,qui omnibus animalibus,arbuſtiſq; ac ſatis calidus eſt. Ni-
hil enim uiueret ſine calore.Adijce nunc ignes,non tantum manu factos & certos,
ſed opertos terris quorum aliqui eruperunt,innumerabiles in abſcondito flagrant
& obſcuro ſemper.Etiamnum tot partes eius fertiles rerum,habēt aliquid teporis,
quoniam ſterile eſt frigidum,calor autem gignit.Media ergo pars aeris,ab his ſub-
mota in frigore ſuo manet.Natura enim aeris frigida eſt.

Qui cum ſic diuiſus ſit,iam ſui parte maxima uarius & inconſtans & mutabilis CAP.XI.
eſt.Circa terram plurimum agit,plurimum patitur,exagitat & exagitatur, nec ta-
mèn eodem modo totus afficitur,ſed aliter alibi ac partibus inquietus eſt ac turbi-
dus. Cauſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet,cuius poſi-
tiones huc aut illò uerſæ magna ad aeris temperiem momenta ſunt, alias ſyderum
curſus.Ex q̃bus ſoli plurimū imputes.Illū ſequitur ānus, ad illius flexū hyemes æſta-
teſquè uertuntur .† Lunæ proximum ius eſt, Sed & cæteræ quoq; ſtellæ non mi- *al.Lunæ pro-*
nus terrena quàm incubētem ſpiritum terris afficiunt,& ortu ſuo occaſuuè contra- *xima uis eſt*
rio,modo frigora,modo imbres,aliaſq; terrarum iniurias turbidæ mouent.Hoc ne-
ceſſarium fuit,præloqui dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nā
quia in aere fiunt,naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid
facere aut pati poſſet. Tria ſunt ergo quæ accidunt,fulgurationes,fulmina,& to- CA.XII.
nitrua,quæ unà facta ſerius audiuntur.Fulguratio oſtēdit ignem,Fulminatio emit-
tit,Illa(ut ita dicā) cōminatio eſt,† & tonatio ſine ictu,iſta iaculatio cum ictu. Quæ *Tonatio*
dā ſunt ex his,de q̃bus inter omnes cōuenit, quædā in q̃bus diuerſæ ſententiæ ſunt. *al & cōmotio*
Cōuenit illis, omnia iſta in nubib9 & e nubibus fieri,etiamnū conuenit & fulgura *Vide ſcholia*
tiones & fulminationes,aut igneas eſſe,aut † ignei ſpiritus.At illa nunc trāſeamus, *ignea ſpecie*
in quibus lis eſt.Quidam putāt ignem eſſe in nubibus,quidam ad tempus fieri, nec
prius eſſe,quàm mitti.Nec inter illos quidem quid proferat ignem,conuenit.Alius *al. à lumine*
enim † aliunde illum colligit.Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurren-
tiſq;,ſæpius in ſe relatos,ignem excitare dicit.Anaxagoras uero ait illum ex æthe-
re diſtillare,& ex tanto ardore cœli multa decidere,quæ nubes diu incluſa cuſtodi-
ant.Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed eodem momento exilire,
quo fiat.Cuius ſententia talis eſt.Duæ mundi partes in imo iacent,terra & aqua,u-
traq; ex ſe reddit aliquid . Terrenus uapor ſiccus eſt,& fumo ſimilis,qui uentos,to-
nitrua & fulmina facit:aquarū halitus humidus eſt,& in imbres & niues cedit. Sed
ſiccus ille terrarum uapor, unde uētis origo eſt,quia coaceruatus eſt,cū coitu nubi-
um uehementer impactarū à latere eliditur,deinde,† ubi latius ferit nubes proxi- *forte,ubi latus*
mas,hæc plaga cū ſonu incutitur,qualis in noſtris ignibus redditur, cū flāma uitio *ferit nubis pro*
lignorū uirentium crepat.Vt illic ſpiritus habens aliquid humidi ſecum,cū eſt con *ximæ*
globatus,rumpitur flāma.Eodem modo ſpiritus ille quem paulo ante exprimi colli
ſis nubibus dixi,impactus alijs nec rūpi,nec exilire ſilentio poteſt.Diſſimilis autem

crepitus fit,ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent,aliæ minorem. Cæterū illa uis expreſſi ſpiritus ignis eſt,qui fulgurationis nomen habet,leni impetu accenſus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quàm ſonitum audiamus,quia oculorum uelocior eſt ſenſus,& multum aures antecedit.

CAP. XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum,qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cœlo cadit,quomodo non quotidie fit,cum tantundem illic ſemper ardeat? Deinde nullā rationem reddiderunt, quare ignis quem natura ſurſum uocat,defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt,ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis,ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo in quo nihil eſt quod deprimatur. Aut ſi ulla pars eius deciderit,in periculo totus eſt,quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet,ſi in abdito ſuo tenet graue,quomodo illic eſſe potuit,unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolēt,ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt,ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit:quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur,nihil rumpitur,nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt,& expurgatus ignis in cuſtodia mundi,ſummas fortitus oras,operas pulcherrime circumit,hinc diſcedere non poteſt ſed ne ab externo quidem exprimi,quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIIII. Vos inquam,dicitis,cum cauſas ſtellarum tranſuolantiū redditis,poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem,ex æthere decidentem,& ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimū intereſt,utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere,quod natura non patitur,an dicat ex ignea ui calorem in ea,quę ſubiecta ſunt, tranſilire,an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit,quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante quaſdam inſulas,quæ diu concaluerant,ex ſe concipere flāmam. Itaq; uerisimile eſt in aere ſummo,qui naturam rapiendi ignis habet,aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim,ut & imus æther habeat aliqd aeri ſimile,& ſummus aer non ſit diſſimilis imo ætheri,quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio

CAP. XV. uim ſuam miſcent ita,ut dubitare poſſis,an aer,an hic iam æther ſit. Quidā ex noſtris exiſtimant,aera,cum in ignem & aquam mutabilis ſit,non detrahere aliunde cauſas flāmarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit,& quum denſos,cōpactosque nubium ſinus diſſipat,neceſſario uaſtum in tam magnorum corporū diruptione reddit ſonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna,aliquid cōfert ad concitandū ignem. Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert,

CAP. XVI. ſed ſecare ferri eſt. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio eſt late ignis explicitus, Fulmē eſt coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus,inter ſe iunctis,aquam concipere, & compreſſa utrinq; palma,in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt,& hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eijciunt. Nam baliſtæ quoq; & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

CAP. XVII. Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atq; humida euntem,ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilētio tingitur. Sed quemadmodum,ſi in aquam feruens maſſa deſcendit,cum multo murmure extinguitur,Ita ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit,& deinde cum luctatur,per obſtantia & intercisa uadens,ipſa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad ſpiritum retu-

CAP. XVIII. lit. Tonitrua,inquit,ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia & ipſe ictus

forte,ſudum inæqualis eſt. Qrare & ſereno tonat? Quia tūc quoq; per † craſſum & ſiccū aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus,qui in flāmā nō ualuit in ſonū ualuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruētisque iactatio,languidum ignem,nec exiturum aperiēs. Quid

al. Anaxādrus eſt fulmen? Acrioris denſiorisq; ſpiritus curſus.† Anaximādrus ait omnia iſta ſic

CAP. XIX. fieri,ut ex æthere aliqua uis in inferiora deſcēdit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat.

dis ſonat. At cum illas interſcindit fulget, & minor uis ignium, fulgurationis facit,
maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædam tonitrua igne, quædã ſpi CAP. XX.
ritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendo- *In quibusdam*
re crepuerunt. Vtrunq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando concedo, ita tamen, ut non *illa abſunt: &*
diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrunq; ab utroq; effici poſſit. Quis enim negabit ſpiri- *nuntiat*
tum magno impetu latum, cum efficit ſonum effecturum & ignem? Quis & hoc nõ
concedet aliquando ignem quoq; rumpere poſſe nubes, & non exilire, ſi plurima-
rum aceruo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpi
ritum, perdetq; fulgorem & ſpeciẽ, dum † ſecuta in terra incendit. Adijce nũc, quod *al. ſecta infra*
neceſſe eſt, ut impetus fulminis, & præmittat ſpiritus & agat ante ſe, & à tergo tra-
hat uentum, cum tam uaſto ictu aera inciderit. Itaq; omnia, antequam feriãtur, intre
miſcunt uibrata uento, quem ignis ante ſe preſſit. Dimiſſis nunc præceptoribus CAP. XXI.
incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi
eſt? Fulmen ignem eſſe, & æque fulgurationem, quæ nihil aliud eſt, quàm flamma,
futura fulmen, ſi plus uirium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtãt. Eſſe illum
ignem calor oſtendit, qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incen
diorum cauſa fulmen fuit. Syluæ illo cremantur, & urbium partes, etiam quæ non
percuſſa ſunt, tamen aduſta cernũtur, quædam uero uelut fuligine colorãtur. Quid
quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & utranq; rem ignem eſſe con-
ſtat, utranq; rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras uſque
perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationẽ, uſq; in terras perductam.
Non ad exercendũ uerba hæc diutius pertracto, ſed ut iſta cognata eſſe, & eiuſdem
notæ ac naturæ probem. Fulmẽ eſt quiddam plus, quàm fulguratio, uertamus iſtud,
Fulguratio eſt penè fulmen. Quoniam conſtat eſſe utramq; rem ignẽ, uideamus CAP. XXII.
quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit, duo-
bus modis, Vno, ſi excitatur, ſicut ex lapide percuſſo, Altero, ſi attritu inuenitur, ſi-
cut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit,
ſed idonea eliciendis ignibus, ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc uſum nota paſto-
ribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoq; ignẽ eodem modo uel percuſſæ reddant, uel
attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbi
nes. Id tormẽtum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe à loco ſuo proij
citur. Quid ergo mirum, ſi tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel ſibi? Vides enim
quantũ feruorem ſenſura corpora ſunt, † horũ tranſitu trita, uita exanimata, Nihil
tamen tantum in his debet credi, ac in ui ſyderum, quorum ingens & cõfeſſa poten *al. horum tran*
tia eſt. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ frement e uento, & leuiter ur *ſitu uita exani.*
gente, ignẽ euocabunt, qui explendeſcat, nec exiliat. Minore enim ui ad fulguran- CAP. XXIII
dum opus eſt, quàm ad fulminandum. Superioribus colligimus, in quãtũ feruorem
quædã † aſtricta perducerẽtur. Cũ autẽ aer mutabilis in ignem, maximis uiribus ſu *al. attrita*
is in ignẽ cõuerſus eſt, atteratur, credibile eſt, & ueriſimile ignẽ caducũ excuti, & ci
to interiturũ, quia nõ ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Trãſit ita
que, tãtumq; habet moræ, quantũ itineris, & curſus ſine alimento coniectus eſt.

Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturam, ut petat ſuperiora, fulmen
tamen terram petit, aut falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æque ſurſum CA. XXIIII.
iter atque deorſum. Vtrumque uerũ poteſt eſſe. Ignis enim natura in uerticem ſur-
git, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur, ſi tamẽ aliqua uis
acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, unde imbre deiecta eſt. Ful
men autem cadit eadem neceſſitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arbo
ribus, quarũ cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt ut etiã terram attin-
gat, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exilient. Itaque nõ eſt, quod eum ſpectes cu-
iuſq; rei habitum, qui illi non ex uoluntate eſt. Si ignem permittis ire quò uelit, cœ-
lum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedem repetet: ubi eſt aliquid, quod eum † ferat, & ab *al. feriat*
impetu ſuo auertat, id nõ natura, ſed ſeruitus eius fit. Dicis, inquis, nubes attritas CAP. XXV.
edere ignem, cum ſint humidæ, imò hudæ, quomodo ergo poſſunt gignere ignem,

CAP. XXVI. quem nõ magis ueriſimile eſt ex nube, quàm ex aqua generari? Ignis qui
naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus ad gignendam aquam præ
paratus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & uergens. Non eſt quod eam
exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam
eſſe nubem, conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex humido quo-
que educi, imò ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in i-
gnem quicquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam, Poteſt ergo nu-
bes, ſalua quam continet aqua, ignem parte aliqua ſui reddere, ut ſæpe aliqua pars
ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non cõtraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero
perimi, ſed ubi ualentior ignis, quàm humor eſt, uincit. Rurſus ubi copia humoris
exuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaq; non ardent uirentia. Refert ergo quantum
aquæ ſit. Exigua enim uis non reſiſtit nec ignem impedit. Quid ni? Auorum noſtro-
rum memoria, ut Poſidonius tradit, cum inſula in Aegeo mari ſurgeret, ſpumabat
forte, Interdiũ prodebat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. † Nam demũ prodebat ignem, non conti
nuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacẽs,
ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa conuoluta, rupesq; partim illæſæ, quas
ſpiritus antequam uerterẽtur expulerat, partim exeſæ & in leuitatem pumicis uer
ſæ, nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum
illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico con-
ſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? ut appareret nec extinctum ignem mari ſu-
perfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis undæ prohibitum exire. Ducẽtorum
al. direptis, forte, dirẽptis legendum. paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit, per quam †
diruptis aquis ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum uis, ſubeuntiũ ex imo flam
marum uim non potuit comprimere, quanto minus in aere extinguere ignem pote
rit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta non habet ullam morã, quæ con
tra cauſas ignium ſit, quos non uidemus emicare, niſi impendẽte cœlo, ſerenum ſine
fulmine eſt. Nõ habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem niſi obſcura nubibus.
Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte trãquilla fulgurat?
Sed ſcias licet nubes illic eſſe, unde ſplendor effertur, quas uideri à nobis terrarum
forte, ſudæ tumor non ſinit. Adijce nunc quod fieri poteſt, ut nubes † ſummæ & humiles attri-
tu ſuo ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſyncera puraq; cœli uiſa-
CA. XXVII. tur, ſed fit in ſordida. Tonitrua diſtinxere quidam ita, ut dicerent, unum eſſe ge-
nus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo uento & fre-
mente. Hoc quomodo illis uideatur fieri dicam. Cum ſpiritum intra ſe clauſere nu-
bes, in concauis partibus earum uolutatus aer, ſimilem agit mugitibus ſonum rau-
cum & æqualem, & continuum. Itaq; etiam ubi illa regio humida eſt, exitũ claudit.
Ideo huiuſmodi tonitrua uenturi prænũcia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod
crepitum magis dixerim, quàm ſonum qualẽ audire ſolemus, cum ſuper caput ali-
cuius dirupta ueſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cũ globata diſſoluitur nubes, & ſpi
ritum quo diſtenta fuerat emittit. Hoc proprie fragor dicitur, ſubitus & uehemẽs,
quo edito concidunt homines & exanimantur, quidã uerò uiui ſtupent, & in totum
ſibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorũ mentes ſonus ille cœleſtis loco pepu
lit. Hic fieri illo quoq; modo poteſt, ut incluſus aer caua nube & motu in ipſo exte-
nuatus diffundatur. Deinde cũ maiorẽ ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſo-
num patitur. Quid autem? nõ quemadmodũ illiſæ manus inter ſe plauſum edũt, ſic
illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrũt inter ſe?
CA. XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omniũ non
quocunq; modo impulſæ ſunt tonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edẽdum.
Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plau-
ſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. De
inde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna ui & procelloſa. Etiam mẽs non
al. primam ſcindit nubem, ſed digerit, & † propriã quamq; partẽ eius ſoluit. Ne ueſica quidem
quocunq; modo ſpiritũ emittẽs ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine ullo auriũ ſenſu exit.

Rumpi

Rumpi illam oportet ut ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico, niſi multo impetu
diſſolutæ, non ſonant. Adijce nunc, quod nubes in monte actæ non franguntur, ſed
circumfunduntur in aliquas partes montis arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa, &
eminentia. †Et ita diſcuniuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multiſariã emittũt, qui *al. & ita quũ*
niſi uniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc ut ſcias, uentus qui circa arborem funditur, *ducuntur, ſi*
ſibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globũ ſemel diſsipante opus eſt, *quem*
ut ſonitus erumpat qualis auditur cum tonat. Præter hæc natura aptus eſt aer ad CA. XXIX.
uoces. Quid ni, cũ uox nihil aliud ſit quàm ictus aer? Debent ergo nubes utrinq; † in- *al. diſsecari*
ſeri, & cauæ & intẽtæ. Vides enim quanto uocaliora ſunt uacua quàm plena, quan-
to intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonãt, quia illa repugnantem ex
† ulteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aerem acta, niſi concauo non tinni- *forte, interiore*
unt. Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic quorundam quoq; corpo- CA. XXX.
rum concurſu tonitrua, & fulmina excuti poſſe. Aetna aliquando multo igne abun-
dauit. Ingentẽ uim arenæ urentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populosq; ſub-
ita nox terruit. Illo tẽpore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina. Quæ concurſu
aridorum corporũ facta ſunt, nõ nubiũ, quas uериſimile eſt, in tanto ardore aeris nul-
las fuiſſe. Aliquando Cambiſes ad Ammonem miſit exercitum, quem arena auſtro
mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tũc quoq; uериſimile eſt fuiſſe to-
nitrua fulminaq; attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta
opinio. Diximus enim utriuſq; naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & hu-
midi in toto aere uagari. Ita ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſsio-
remq;, quàm ſi tantũ ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt & edere ſonũ: iſta
quę dixi ſiue incẽdijs uaporantibus aera repleuerint, ſiue uentis terras uerrẽtibus,
neceſſe eſt nubem faciant antequàm ſonum. Nubes autem arida quàm humida eſſe
cenſetur. Eſt autem nubes (ut diximus) ſpiſsitudo aeris craſsi. Cęterum mira ful- CAP. XXXI
minis, ſi intueri uelis opera ſunt, nec quicquam dubij relinquentia, quin diuina inſit
illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manẽte ua-
gina gladius liqueſcit: Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fra-
cto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda po-
nas, licet, quod & hominũ & cæterorum animalium quæ icta ſunt caput ſpectat ad
exitum fulminis, quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina † haſtulę ſur- *al. aſſulæ*
gunt. Quid quod malorum ſerpentium & aliorum animaliũ, quibus mortifera uis
ineſt, cum fulmine icta ſunt, uenenum omne conſumitur? Vnde inquit, ſcis? In uene-
natis corporibus uermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies uerminant.

Quid quod futura portendunt, nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed C. XXXII.
ſæpe longum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem certis euidẽtibus,
longeq; clarioribus, quàm ſi ſcriberentur. Hoc autem inter nos & Thuſcos, quibus
ſumma perſequendorum fulminum eſt ſciẽtia, intereſt: Nos putamus quod quia nu-
bes colliſæ ſunt, ideò fulmina emittãtur. Ipſi exiſtimant nubes collidi ut fulmina e-
mittantur. Nam cum omnia ad deum referãt, in ea ſunt opinione, tanquã non quia
facta ſunt ſignificent, ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſi-
ue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi
à deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum *al. ideo*
auſpicium ſiniſtrumuè fecerunt. Et illas, inquis, deus mouit. Nimis illum ocioſum
& puſillæ rei miniſtrum facis, ſi alijs ſomnia, alijs exta diſponit. Ita nihilominus diui-
na ope geruntur. Si à deo pennæ auium reguntur, nec pecudum uiſcera ſub ipſa ſe-
curi formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia uenturi ubique
præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quicquid
fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt, fortuita & ſine ratione uaga diuinationem non
recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor da-
tus eſt, ut magnarum rerum faceret auſpicia? Aut coruo, aut paucißimis aui-
bus, & cæterarum ſine præſagio uox eſt? Quia quædam in artem nondum reda-
cta ſunt. Quædam uerò ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuer-

ſationem. Cæterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat ali-
quid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpiciũ eſt obſeruantis. Ad eum
al. in ea direxe itaq; pertinet, qui † induxerit animum. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; ſtella-
rit. rum poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot milia ſyderum iudi-
Vide Scholia cas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorẽ incutiat peritis nataliũ, quàm
quod paucis nos ſyderibus aſsignant, cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partẽ ſibi no-
ſtri uindicent? Submiſsiora forſitan in nos propius uim ſuam dirigunt, & ea quę fre-
quentius mota, aliter nos, aliter cætera animalia proſpiciunt. Cæterum & illa quæ
aut immota ſunt aut propter uelocitatem uniuerſo mundo parem immotis ſimilia,
nõ extra ius dominiumq; noſtri ſunt. Aliud aſpice & diſtributis rem efficis tractas.
CA. XXX- III. Nõ magis aũt facile eſt ſcire quid poſsint, quàm dubitari debeat, an poſsint. Nũc
ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodũ exploremus,
quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formu-
lam ſpectat, ſecunda ad diuinationem, tertia ad propiciandos deos, quos bona roga
re oportet, mala deprecari. Rogare, ut promiſſa firment, deprecari, ut remittant mi
CAP. XXX- IIII. nas. Summam eſſe uim fulminum iudicãt, quia quicquid alia portẽdunt, interuen
tus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portẽditur, fixũ eſt, nec alterius oſtẽti ſignifica
al. mutatur tione † minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abo-
lebitur. Quicquid fulmine denuntiatum eſt, nec extis, nec aue cõtraria refellitur. In
quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil eſt. Si aues futura cecinerũt,
non poteſt hoc auſpicium fulmine irritũ fieri. Aut ſi poteſt, non futura cecinere. Nõ
enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo ueri ſigna, quæ ſi unum ſignificãt, pa-
ria ſunt. Itaq; ſi fulminis interuentus ſubmouet, extorũ uel augurum iudicia, male in
ſpecta exta, male obſeruata auguria ſunt. Non enim refert utrius rei maior poten-
forte, ſed utra res fidem tulit, Vide Scholia tiorue natura ſit, † ſed utra uim attulit, ſignum quantum ad hoc par eſt. Si dicas flam
mæ uim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris, ſed iudicandũ, an in igne idem ua-
let flamma, quod fumus. Itaq; ſi hoc dicũt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud ful
mina, fulminum erit autoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicũt, quamuis
altera ſigna uerum prædixere, fulminis ictus prior deleuit, & ad ſe fidem traxit, fal-
ſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint, fatum unum eſt, quod
CA. XXXV. ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit, idem eſt. Fatũ fulmi-
ne mutari nõ poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiatio-
nes, procurationesq́; quò pertinẽt, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illã rigi-
dam ſectã tueri eorũ, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimãt fata, quàm ægræ
mẽtis ſolatia. Aliter ius ſuũ peragunt, nec ulla cõmouentur prece, non miſericordia
flectũtur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilẽ, in geſta ex deſtinato fluunt. Quẽ
admodum rapidorũ aqua torrentium in ſe nõ recurrit, nec moratur quidẽ, quia prio
rem ſuperueniẽs præcipitat: ſic ordinem fati ęterna ſeries regit, cuius hæc prima lex,
CAP. XXX- VI. ſtare decreto. Quid enim intelligis fatũ? Exiſtimo neceſsitatẽ rerum omniũ actio
numq́; quã nulla uis rũpat. Hanc ſacrificijs, & capite niueæ agnæ exorari iudicas, di
uina non noſti. Sapientis quoq; uiri ſententiã negatis poſſe mutari. Tãto magis dei,
cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit.
Agere tamen nunc eorum uolo cauſam, qui procuranda exiſtimant fulmina, & ex
piationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad
CAP. XXX- VII. lenienda, aliquando ad differenda. Quid ſit quod ſequitur, paulo poſt proſequar.
Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoq; exiſtimamus uota pro-
ficere, ſalua ui ac poteſtate fatorum: quædam enim à dijs immortalibus ita ſuſpen-
ſa, relicta ſunt, ut in bonum uertant, ſi admotæ dijs preces fuerint, ſi uota ſuſcepta.
Ita non eſt hoc contra fatũ, ſed ipſum quoq; in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut
non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis uota, fiet. Si non eſt futurum, etiam ſi ſuſ-
ceperis uota, non fiet. Falſa eſt iſta illatio, quia illam mediã inter iſta exceptionem
CA. XXX VIII. præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi uota ſuſcepta fuerint, hoc quoque neceſ-
ſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, ut aut ſuſcipias uota, aut non. Puta me tibi
manus

manus dare,& fateri hoc quoq; fato eſſe compreheſum, ut utiq; fiant uota. Ideò fiet.
Fatū eſt,ut hic diſertus ſit,ſed ſi literas didicerit,ab eodem fato continetur,ut literas
diſcat,ideo diſcet. Hic diues erit,ſed ſi nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patri-
moniū illi grande promittitur,hoc quoq; protinus fatū eſt,ut nauiget, ideo nauiga-
bit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula,ſi expiauerit prædictas diuini
tus minas. At hoc quoq; in fato eſt,ut expiet. Ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolēt,
ut probetur nihil uoluntati noſtræ relictum,& omne ius fato traditū. Cum de iſta rē
agetur,dicam,quemadmodum manente fato aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc
uero id de quo agitur,explicaui,quomodo ſi fati certus eſt ordo,expiationes† propi al. procuratio-
ciationesq;,prodigiorū pericula auertant,quia cum fato non pugnant,ſed ipſa in le nes
ge data ſunt. Quid ergo, inquis,aruſpex mihi prodeſt? Vtiq; enim expiare etiā non
ſuadente illo mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt,quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas ui-
deatur eſſe de fato,debetur & medico,quia ad nos beneficiū fati per huius manus
uenit. Genera† fulminum tria eſſe ait Cecinna. Conſiliariū,Autoritatis, & quod CAP. XXX
ſtatus dicitur. Conſiliariū ante rem fit,ſed poſt cogitationem cum aliquid in animo IX.
cogitātibus,aut ſuadetur fulminis ictu,aut diſſuadetur. Autoritatis eſt,ubi poſt rem al. fulgurum
factam uenit, cum bonā fortunam malamuè ſignificat. Status eſt,ubi quietis nec a-
gentibus quicquam,nec cogitātibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur,
aut promittit,aut monet. Hoc monitoriū uocat,ſed neſcio quare non idem ſit, quod
cōſiliariū. Nam & qui monet cōſiliū dat,ſed habet aliquā diſtinctionē. Ideoq; ſepara
tur à cōſiliario,quia illud ſuadet diſſuadetq;,hoc ſolam impendētis periculi euitatio
nem cōtinet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis.
Etiamnū tamen aliā diſtinctionem utriuſq; uideo. Conſiliarium eſt,quod cogitanti
factum eſt. Monitorium,quod nihil cogitāti. Habet autem utraq; res ſuam proprie-
tatem. Suadetur deliberantibus, at ultronei monentur. Primo omnium non ſunt CAP. XL.
fulminum genera,ſed ſignificationū. Nam fulminū genera ſunt illa, quod terebrat,
quod diſcutit,quod urit. Quod terebrat,ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſi
mum fuga eſt,ob ſynceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat,congloba-
tum eſt,& habet commixtam uim ſpiritus coacti & proceloſi. Itaq; illud fulmē per
id foramē,quod ingreſſum eſt,redit & euadit. Huius late ſperſa uis,rumpit icta, non
perforat. Tertium illud genus,quod urit,multum terreni habet, & igneū magis eſt
quàm flammeū. Itaq; relinqui magnas ignium notas,quæ percuſſis inhæreant. Nul-
lum quidē ſine igni fulmen uenit,ſed hoc proprie igneū dicimus, quod manifeſta ar
doris ueſtigia imprimit. Quod urit,& fuſcat,tribus modis urit:aut enim afflat & le-
ui iniuria lædit,aut comburit,aut accendit. Omnia iſta urūt,ſed genere & modo dif-
ferunt. Quodcunq; cōbuſtum eſt,utiq; & uſtum eſt. At non omne quod uſtum utiq;
& combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo trāſitu ignis uſſiſ-
ſe. Quis neſcit uri quid,nec ardere? Nihil aūt poteſt ardere,quod nō uratur. Vnum
hoc adiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt accen-
ſum eſſe,nec combuſtum. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. CAP. XLI
Hoc autem decolorat,aut colorat. Vtriq; diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur
id,cuius color uitiatur,non mutatur. Coloratur id,cuius alia fit quàm fuit facies,tā-
quam cerulea,uel nigra,uel pallida. Hæc adhuc Hetruſcis & philoſophis cōmunia
ſunt. In illo diſſentiūt,quod fulmina dicunt à Ioue mitti,& tres illi manubias dāt. Pri
ma(ut aiunt)monet & placata eſt,& ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit
quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententia. Duodecim enim deos aduocat, quæ pro-
deſt quidem, ſed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit,ſed adhibi-
tis in conſilium dijs, quos ſuperiores & inuolutos uocant. Quæ uaſtat & includit,
& inique mutat ſtatum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſ-
ſe,quod ſit,patitur. In his primam faciem ſi intueri uelis, errat antiquitas. Quid CA. XLII
enim tam imperitum eſt,quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere,colum-
nas,arbores,ſtatuas ſuas nonnunquam petere, ut impunitis ſacrilegis, percuſſis
ouibus,incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium à Ioue deos
quaſi

quaſi in ipſo parū conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus ex
cutiat. pernicioſa, quibus mittēdis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me,
quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iouē, aut non æque uo
forte, pacatum luntatis, aut certe minus† paratum eſſe: uel tūc cū emiſit ignes, quibus innoxia capi
ta percuteret, ſcelerata trāſiret, aut noluit iuſtus mittere, aut non ſucceſsit? Quid er-
go ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum ſapientiſsi-
mi uiri, indicauerūt ineuitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timerēt. Vtile erat in
tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens uidere-
tur. Ad conterrendos itaq; eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſu-
CA. XLIII per caput uindicem & quidē armatum. Quare id ſolum fulmen quod Iupiter mit
tit, placabile eſt, pernicioſum id, quod deliberauit, & quod alijs quoq; dijs autoribus
milit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet nocere non, niſi cum
pluribus uiſum eſt. diſcāt hi quicunq; magnam potentiā inter homines adepti ſunt,
ſine conſilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, cōſiderent multorum ſententias,
placita temperēt, & hoc ſibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem
CAP. XLIIII ſuum ſatis eſſe conſilium. In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iouem exiſtima
rent tela mutare, poeticam iſta licentiam decent. Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra
cyclopum. Sæuitiæ flammæq; minus, minus addidit iræ. Tela ſecunda uocant ſupe-
ri. Illos uero altiſsimos uiros error iſte non tenuit, ut exiſtimarent Iouem modo le-
uioribus fulminibus & luſorijs telis uti: Sed uoluerūt admonere eos, quibus aduer-
ſus peccata hominū fulminandū eſt, non eodē modo omnia eſſe percutienda, quædā
forte, elidi & frangi debere, quædam† eligi & diſtingui, quædam admoneri. Ne hoc quidē cre-
diſtringi diderunt, Iouem eſſe qualem in capitolio, & in cęteris ædibus uidemus, mittere ma
CAP. XLV nu fulmina, ſed eundem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremq; uniuer-
Deus quid. ſi, animum ac ſpiritū, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomē omne
conuenit. Vis illum fatum uocare? Nō errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia
ex quo ſunt omnes cauſæ cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Eſt
enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, ut inconcuſſus eat, & actus ſuos expli-
cet. Vis illum naturam uocare? Non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cu
ius ſpiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? nō falleris. Ipſe enim eſt, totū quod
uides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens ui ſua. Idem & Hetruſcis uiſum eſt,
& ideo fulmina à Ioue mitti dixerūt, quia ſine illo nihil geritur. At quare Iupiter
ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In maiorem me quęſtionem uocas, cui ſuus locus,
CAP. XLVI ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſ
poſita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant. Vis eorum, il-
lius permiſsio eſt. Nam & ſi Iupiter illa nūc non facit, Iupiter nō fecit, ut non fierēt.
Singulis nō adeſt, ſed ſignū, & uim, & cauſam dedit omnibus. Huic illorum diui-
CAP. XLVII ſioni non accedo. Aiunt aut perpetua aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Per-
petua quorum ſignificatio in totam uitam pertinet, nec unam rem id enunciat, ſed
contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt
fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut urbis ſtatu fiūt. Fi
nita ad diem utique reſpōdent. Prorogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, a-
uerti tolliq; non poſſunt. Dicā quid ſit, quare huic diuiſioni non cōſentiam. Nam
CAP. LXVIII & quod perpetuum uocant fulmen, finitum eſt. Aeq; enim talia ad diem reſpondēt.
Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuū ui-
detur, finitum eſt. Nam illorū quoq; confeſsione certum eſt, quouſq; impetretur di-
latio. Priuata enim fulgura negāt ultra decimum annum, publica ultra triceſimum
poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt, quia ultra quod non prorogarentur in-
cluſum eſt. Omnium ergo fulgurum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt e-
nim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſsim & ua-
ge dicunt, & ſic paſsiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philoſo
pho, qui ſe huic diſciplinę dederat, diuiſa ſunt, ut inſpiciatur ubi factum ſit, quando,
cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas uoluero, quid poſtea fa
ciam,

ciam,niſi in immenſum procedam? Nunc nomina fulgurum, quæ à Cecinna po/ CA.XLIX
nuntur perſtringam,& quid de his ſentiam,exponam. Air eſſe poſtulatoria, quibus
ſacrificia intermiſſa,aut non rite facta repetuntur. Monitoria,quibus docetur, quid
cauendum ſit. Peſtifera,quæ mortem exiliumq́ portendunt. Fallacia, quæ per ſpe/
ciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum malo futurum gerentibus,& hæredi/
tatem cuius compēdium magno ſit luendũ incõmodo. †Dentanea, quæ ſpeciē peri d. demptalia
culi ſine periculo afferũt. Peremptalia, quibus tolluntur priorũ fulminũ minæ. Atte
ſtata quę prioribus conſentiũt. Atterranea quæ in incluſo fiunt. Obruta,quibus iam
prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum ui tãgitur, uel comitium, Vide Scholia
uel principalia urbis liberæ loca,quorum ſignificatio regnũ ciuitati minatur. Infer
na,cum e terra exiliunt ignes. Hoſpitalia,quæ ſacrificijs ad nos Iouē arceſſunt,&(ut
uerbo eorũ molliori utar)inuitant. Sed ſi iraſcēte dño inuitant, tũc uenire cũ magno
inuitãtiũ periculo affirmat. Auxiliaria,quæ aduocata dicũtur,ſed aduocantiũ bono
ueniũt. Quanto ſimplicior diuiſio eſt, qua utebatur Attalus noſter egregius uir, CAP.L.
qui Hetruſcorũ diſciplinã græca † ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædã ſunt, al.utiliter
quę ſignificãt id,quod ad nos pertinet,quædã aut nihil ſignificat,aut id,cuius intelle
ctus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificãt,quædã ſunt læta, quædã aduerſa, quæ
dam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala por/
tendunt, aut euitabilia,aut quæ minui poſſunt,aut†prolongari. Læta aut manſura al.quæ proro
ſignificant,aut caduca. Mixta aut habēt partem boni aut mali, aut mala in bonum, gari.
aut bona in malum uertũt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem
ſignificant,qua nec terreri nec lætari debemus, ut peregrinationem in qua nec me/
tus,nec ſpei quicquam ſit. Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidē aliquid, CAP.LI.
ſed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum ſit ful-
men,quod factũ eſt. Nihil ſignificant fulmina,aut id cuius noticia nos effugit, ut illa
quę in uaſtum mare ſparguntur,aut in deſertas ſolitudines, quorum ſignificatio uel
nulla eſt,uel perit. Pauca adhuc adijciam ad enarrandam uim fulminis,quæ non CAP.LII.
eodem modo omnem materiam uexat. Valētiora quia reſiſtunt, uehementius diſſi
pat,cedentia nonnunquã ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroq́ & duriſſimis qui/
busq́ confligit,quia uiam neceſſe eſt per illa impetu quęrat. Itaq́ facit uiam qua effu
giat: teneris & rarioribus parcit,quanquam & flammis opportuna uideantur, quia
trãſitu patente minus ſæuit. Loculis itaq́,ut dixi,integris pecunia quæ in his fuerat,
conflata reperitur, quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quic-
quid autem in tigno ſolidũ inuenit,ut contumax uincit. Nõ uno autem,ut dixi, mo
do ſæuit,ſed quid quæq́ uis fecerit,ex ipſo genere iniuriæ intelligis,& fulmen opere
cognoſcis. Interdum in eadem materia,multa diuerſa,eiuſdem uis fulminis facit: ſi-
cut in arbore,quod aridiſſimũ eſt,urit,quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, tere/
brat & frangit,ſummos cortices diſſipat,interiores libros interioris arboris rum/
pit ac ſcindit,folia pertundit ac ſtringit,uinum gelat,ferrum & æs fundit. Illud eſt CA.LIII.
mirum,quod uinũ fulmine gelatum,cum ad priorem habitum redit, potum aut ex/
animat,aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi,illud occurrit. Ineſt ful
mini uis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritũ in eo humore quem coegit ge/
lauitq́,ueriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet,niſi aliquod illi eſſet additum uin/
culum. Præterea olei quoq́ & omnis unguenti teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo
apparet,ineſſe quandam ſubtiliſſimo igni,& contra naturam acto, peſtilentem po-
tentiam,qua non tantũ icta cadunt,ſed etiam afflata. Præterea quocunq́ decidit ful
men,ibi odorem ſulphuris eſſe certũ eſt, qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus
alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtēdere,quantum om/
nia iſta à philoſophia artium parente flexere. Illa primum & quæſiuit cauſas rerum,
& obſeruauit effectus, & quod fulminis inſpectione longe melius eſt,initijs rerum
exitus contulit. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terra terreniſq́ omni/ CA.LIIII.
bus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimen/ Vide Scholia
tum eſt, illa imbribus. Quicquid in aera ſicci fumoſiq́ peruenit, id includi ſe nubi-
bus

bus non fert,ſed rumpit claudentia.Inde eſt ſonus , quem nos tonitruum uocamus.
In ipſo quoq; aere quicquid attenuatur,ſimul ſiccatur & calet.Hoc quoque ſi inclu-
ſum eſt,æque fugam quærit,& cum ſono euadit.Et modo uniuerſam eruptionem fa
cit,eoq; uehemētius intonat,modo per partes & minutatim.Ergo tonitrua hæc ſpi-
ritus exprimit,dum aut rumpit nubes,aut peruolat.Volutatio autem ſpiritus,in nu
CAP.LV. be concluſi,uehementiſsimũ eſt atterēdi genus. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm
forte,ferit citi aeris ſonitus,qui fieri,niſi dum aut † terit,aut rumpitur,non poteſt.Et ſi collidū-
tur,inquit,nubes inter ſe,ſit is quem deſideras ictus,ſed nō uniuerſus.Nō enim tota
totis cōcurrunt,ſed partibus partes.Non ſonāt mollia , niſi illiſa duris ſint.Itaq; non
auditur fluctus,niſi impactus.Ignis,inquit , miſſus in aquā , ſonat,dum extinguitur.
Puta ita eſſe, pro me eſt.Non enim ignis tūc ſonū efficit,ſed ſpiritus per extinguen
tia effugiens.Vt dem tibi & fieri ignem in nube,& extingui,e ſpiritu naſcitur & at-
tritu.Quid ergo inquit,non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in
nubem & extingui?Exiſtimemus poſſe aliquando & id fieri . Nunc naturalem cau-
ſam quærimus & aſsiduam , non raram & fortuitam . Puta me confiteri uerum eſſe,
quod dicis.Aliquando poſt tonitrua emicare ignes,ſtellis tranſuerſis & cadentibus
ſimiles , non ob hoc tonitrua facta ſunt , ſed hoc fit quia tonitrua facta ſunt . Cli-
demus ait , fulgurationis ſpeciem inanem eſſe , non ignem . Sic enim per noctem
ſplendorem motu remorum uideri.Diſsimile eſt exemplum. Illic enim ſplendor in
CAP. LVI tra ipſam aquam apparet.Hic qui fit in aere, erumpit & exilit. Heraclitus exiſti-
mat fulgurationem eſſe uelut apud nos incipientium ignium conatus,& primã flam
mam incertam,modo intereuntem,modo reſurgentem . Hæc antiqui fulgetra dice-
bant,tonitrua nos pluraliter dicimus.Antiqui autem tonitruum dixerunt , aut to-
num.Hoc apud Cecinnam iuuenio facundum uirũ,ſi habuiſſet in eloquentia nomē,
& niſi illum Ciceronis umbra preſsiſſet.Etiamnum illo uerbo utebātur antiqui cor
repta,quo nos producta una ſyllaba utimur.Dicimus enim ut ſplendere,ſic fulgere.
Atqui illis ad ſignificandam tam ſubitam e nubibus eruptionem lucis, mos erat uti
media ſyllaba correpta,ut dicerent fulgere. Quid ipſe exiſtimem quæris? Adhuc
CAP.LVII enim alienis opinionibus accommodaui manum,dicam,fulgurat,cum repentinum
forte, extenua late lumen emicuit.Id euenit,ubi in ignem † extenuatis nubibus aer uertitur,nec ui-
tus res,quibus longius proſiliat inuenit.Non miraris puto,ſi aera aut motus extenuat,
aut extenuatio incēdit.Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu aeris uelut igne
diſtillat.Ideò æſtate plurima fiūt fulmina,quia plurimũ calida eſt.Facilius aūt attritu
calidiore ignis exiſtit.Eodē modo fit fulgor,qui tantũ fulget,& fulmē quod mittitur.
Sed illi leuior uis.alimētiq; eſt minus.Et ut breuiter dicam quod ſentio,Fulmen eſt
fulgur intentum.Ergo ubi calidi fumiq; natura,emiſſa terris,in nubes incidit & diu
in illarum ſinu uolutata eſt,nouiſsime erumpit.Et quia uires non habet, ſplēdor eſt.
At ubi fulgura plus habuere materiæ,& maiore impetu arſerunt,non apparent tan
CA.LVIII tum,ſed decidunt. Quidam utiq; exiſtimāt fulmen reuerti,quidam ſubſidere, ubi
alimenta prægrauauerunt,& fulmen ictu languidiore delatũ eſt . At quare fulmen
ſubitum apparet,nec continuatur † aſsiduus ignis?Quia celerrimum eſt miriq; mo-
al.aſsiduis igni tus,ſimul & nubes rumpit,& aera incendit.Deinde deſinit flamma quieſcente mo-
bus tu,Non enim eſt aſsiduus ſpiritus curſus,ut ignis poſsit extendi, ſed quoties fortius
ipſa iactatione ſe accendit , fugiēdi impetum capit.Deinde cum euaſit, & pugna de
ſijt,ex eadem cauſa modo uſq; ad terram profertur , modo diſſoluitur , ſi minore ui
preſſus eſt.Quare oblique fertur?Quia ſpiritu conſtat.Spiritus obliquus eſt, flexuo
ſusq;.Et quia natura ignem ſurſum uocat,iniuria deorſum premit, incipit obliquus
eſſe.Interdum autem neutra uis alteri cedit,& ignis in ſuperiora nititur, & in infe-
riora deprimitur.Quare frequenter cacumina montium feriuntur ? Quia oppoſita
CAP.LIX ſunt nubibus,& e cœlo cadentibus,per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid iam
dudum deſideras,quid efflagites,malo inquis fulmina non timere,quàm noſſe.Itaq;
alios doce quemadmodum fiant Ego mihi metum illorum excuti malo , quàm natu
ram indicari.Sequar quò uocas , omnibus enim rebus omnibusq; ſermonibus ali-
quid

quid ſalutare miſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ cum diuina tractamus
uendicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus, quod etiam eruditis &
hoc unū agentibus, neceſſarium eſt, non ut effugiamus ictus rerum, undiq; enim te-
la in nos iaciuntur, ſed ut fortiter conſtanterq; patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, in-
concuſsi non poſſumus, quanquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoq; eſſe nos
poſſe. Quomodo inquis? Contemne mortē, & omnia quæ ad mortem ducunt con-
tempta ſint, licet illa bella ſint ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſiue ruinarum ſu-
bito lapſu procidentium pondera. Nunquid † aliud facere poſſunt, quàm ut corpus *forte, amplius*
ab anima reſoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla po-
tentia euincit, † talia uerò fortitudine diſponuntur. Mors omnes æque uocat. Ira- *forte, Alia, ua*
tis dijs propicijsq;, moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſ- *rie à fortuna*
ſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant corpo- *diſponuntur:*
re imbelli. Nullus pernicioſior hoſtis eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciūt, lon *mors &c.*
geq; uiolētius ſemper ex neceſsitate quàm ex uirtute corrigitur. Maiora aut cer-
te paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanquam ad mortem
proditos eſſe, & ſumus. Ita eſt Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc
quem uidemus populum, quouſq; cogitas eſſe? cito natura reuocabit & condet, nec
de re, ſed de die queritur. Eodē citiúsue tardiusúe ueniendum eſt. Quid ergo? Non ti
bi timidiſsimus omnium uidetur & inſipientiſsimus, qui magno ambitu rogat mo-
ram mortis? Nónne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij lo
co peteret, ut ultimus ceruicem præberet? Id facimus. Magno æſtimamus mori tar
dius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem cōſtitutione iuſtiſ-
ſima. Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, quorum cauſa ea-
dem ſors eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſta-
remus obſequium. Quid intereſt, ad mortem iuſsi eamus an ultronei. O te demen-
tem & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat. Ita ne ſalus tua
in hoc uertitur? Viues ſi fulmē effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet febris.
Non maximum ex periculis tuis, ſed ſpecioſiſsimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit
actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua † præ- *al. procuretur*
dicetur, † ſi tu tunc quidem cum expiras, non ſuperuacuæ, ſed alicuius magnæ rei ſi *forte, ſi ne tūc*
gnum es? Male ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine cecideris. Si paueſcis ad cœ- *Vide ſcholia*
li fragorem, nubiúmue trepidas, quoties aliquid effulſit expiras. Quid ergo? Hone-
ſtius iudicas deiectione animi perire quàm fulmine? Eo itaq; fortius aduerſus cœ-
li minas ſurge, & cum mundus undiq; exarſerit, cogita te nihil habere de tāta mor
te perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cœli confuſionem, illam tempeſta-
tum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæq; nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tan
tauis ignium excutitur, at tu ſolatij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non
erit huic cogitationi locus. Caſus iſtum demet metum. Eſt inter cætera quoque hoc
commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen ti-
muit, niſi qui effugit.

Libri ſecundi naturalium quæſtionum finis.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

Et tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Ita ſuperior editio. Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quàm nihil intendi ab alio poterit, niſi per ſemet aliquid fuerit intentum. Cap. 8.

Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcindit, & media non circumſcindit, tamen & utrunq; cingit. In alijs erat, Ipſe quidem tranſit per ipſum quo ſcinditur, & media non circumſcindit tamen, ſed utrunq; cingit. Ita reppe-rit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum, per ipſum quod abſcinditur, & media circumfundit tantum, & utrinq; cingit, ſed permeat. Cap. 9.

Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem ex his ſuperioribus ardere, ac ſic ac- Cap. 14.

cendi,Sic prior æditio.Fortunatus ita legit,Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex locis his ſuperioribus, ardere an ſic accendi? Britannicum habebat, trahere ignem ex his locis ſuperioribus,& ex eo ardore ſic accendi.Fortunatus ita diuinat eſſe legendum, Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his ſuperioribus ardere,an hic accendi? Ea lectio ſatis congrueret,ſi pro inquam, ſcriptum eſſet, utrum. Pro ſed,quod mox ſequitur,Nam,quod plurimum intereſt.Tolerabilis erit lectio ſi,ex,uertatur in &,& ardere in ardore,& ſic in hic,ad hunc modum.Vos inquam dicitis,quum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis,poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & locis ſuperioribus,& ex eo ardore hic accendi. Quanquam hoc,ex locis ſuperioribus,uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaq; non urget quæſtionem, ſed oſtendit illorum reſponſionem non eſſe abſolutam.Idq; mox explicat.Sed plurimum intereſt,&c.

Cap.18. *Per curſum & ſiccum aera.Sic prior æditio.Britanicum exemplar habebat,per craſſum & ſiccum aera.Fortunatus diuinat,per aera percuſſum & ſciſſum.Forte legendum,per ſudum & ſiccum aera.*

Cap.32. *Cæterum & illa quæ pereunt.Britannicum exemplar habebat,& illa fiunt quæ pereunt.Perire dicit,non obſeruata cuiquam.Quanquam ſubolet locum non carere mendo.Forte legendum,ſeruata & illa,ſiue, certa ſunt & illa quæ pereunt.*

Cap.34. *Quod ſi bene nec primum auſpicium intellectum eſt,ſecundo non intereſt.Ita prior æditio. Aliud exemplar habebat, quod ſiue primo auſpicio intellectum eſt.ſiue ſecundo, nihil intererit.Neutra placet. Tertiam ſecuuti ſumus.*

Cap.35. *Aliter ius ſuum peragunt.Aliter uſurpatum uidetur pro, alioqui,ut referatur ad ægræ mentis ſolatia. In quodam erat,Fata irreuocabiliter ius ſuum peragunt.At non probatur.*

Cap.49. *Artencata, alias Atterranea,rurſus,Atercauta.Atteranea habebat exemplar Britannicum, uox ab atro dicta uidetur,peculiaris auruſpicum.*

Cap.55. *Itidem tibi & fieri ignē in nube & extingui.E ſpiritu naſcitur.Ita prior æditio.Fortunatus offenſus abſurditate ſermonis legit,qui è ſpiritu naſcitur.Atqui dure cohæret uerbum infinitum cum ſuperioribus, fieri & extingui.Britannicum exemplar habebat.Vt dem tibi & fieri,&c.Vt tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit,quàm è ſpiritu.*

Cap.59. *Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris,quorum cauſa eadem ſors eſt.Sic prior æditio. Tolerabilius quod alij legunt,quod eorum in cauſa eadem ſors eſt.Mollius erit, omiſſa coniunctione, quod.Eorum cauſa eadem ſors eſt,id eſt,ſuppliciorum cauſa,eadem ſors eſt,etiamſi nihil horum ad plenum ſatisfacit.*

PINCIANI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

Cap.1. NON *ibi ſpectandus eſt. Cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit*] Nulla ſcripta lectio habet cogitetur, ſed cogitur. Itaque legendum puto, non ibi ſpectandus eſt quo agitur ab ea ſede in qua illum natura diſpoſuit.

Cap.2. CONTINVATIO *eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus*] Si hanc lectionem admittimus neceſſe eſt, ut continuatio & unitas ſint idem inter quas Seneca diſcrimen aſsignat. Ego puto ordinem uerborum inuerſum eſſe, & reſtituendum ad hunc modum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem uerba quæ aliquanto poſt ſequuntur. Aer continuus terræ eſt.

Cap.4. QVICQVID *alicuius naturæ pars eſt.*] Codices quidam,quicquid alterius naturæ eſt.Alij, quicquid alterius naturæ eſt pars,& infra.

Cap.6. *In momenta diſſoluant*] Legendum reor, monimenta diſſoluant,ut illud Iuuenalis,ad quæ diſcutienda ualent ſterilis mala robora fici.

Cap.9. CASVS *autem illius mutationis & inconſtantiæ.*] Duo poſtrema uerba, & inconſtantiæ deſiderantur in uetere lectione.

Cap.11. *Conuenit illis omnia iſta in nubibus & è nubibus,etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe.aut ignei ſpiritus.Ad illa tranſeamus in quibus lis eſt,quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri nec prius eſſe quàm mitti*] Eadem, Conuenit illis omnia iſta in nubibus quidem fieri nec prius eſſe quàm mitti.Reliqua ſuperuacanea ſunt.

Cap.12. *Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentisq; ſæpius in ſe relatos*] Eadem.Quidam autem radios ſolis,intercurrentesq; ſæpius in ſe relatos.

Cap.34. SED *utra nim attulit*] Prior æditio,ſed utra res uiſa eſt tulit,Corrigēdum puto,ſed utra res fidē tulit,ut mox

paulo,

*paulo fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit. Sed indieandum an in igne idem ualet flammá quod fu-
mus] Verba niſi fallor & uitiata & tranſpoſita. Scribendum arbitror. Sed ad indieandum ignem idem ualet flam-
ma quod fumus.*

QVIBVS *aduerſus peccata hominum fulminandum eſt] Emenda, quibus aduerſus peccata cominan-* Cap. 44
dum, ex eadem.

EX *ipſo genere iniuriæ intelligis] Scribe ex ipſo intelligis, reliqua ſuperfluunt, ex eadem. Interiores libros* Cap. 52
interioris arboris] Scribendum ex eadem, interiores libros in parte interioris arboris.

E TERRA *terrenisq́; omnibus pars humida efflatur pars ſicca & fumida remanet.] Verbum, remanet, de-* Cap. 54
*lendum eſſe exiſtimo. Aliâs quo pacto tolerari poſſet quod ſtatim ſubtexitur. Quicquid in aera ſicci fumoſiq́; per-
uenit, & aliquanto poſt. Ergo ubi calidi fumidiq́; natura emiſſa terris in nubes incidit.*

Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum uideri]. Verbum, motu, ſuperfluit, ex eadem. Cap. 55

VBI *in ignem extenuatis nubibus] Rectiorem exiſtimo lectiónem extenuatus quàm extenuatis, ut referatur ad* Cap. 57
aerem qui motu & colliſione nubiũ extenuatus uertatur in ignẽ. Vidẽtur, hoc probare ea quæ ſequũtur & infra.

QVIDAM *utique exiſtimant fulmen reuerti, quidam ſubſidere] Eadem habet non quidam ſubſidere, ſed* Cap. 58
à quodam ſubſidere, ut forte legi poſſit, ac quodam modo ſubſidere.

Si paueſcis ad coeli fragorem nubiumúe trepidas] Quædam exemplaria. Sed paueſcis ad cœli fragorem & ad C. 59
*inane trepidas. Alia. Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubium trepidas. Legendum fortaſſe, ignem nu-
bium, non inane nubium. Quid ſi cõiunctio, ue, quæ ibi ſuperfluit paulo poſt neceſſaria eſt, legendumq́;, Quotiesúe
aliquid effulſit. De tanta morte perdendum] Codices ueteres, perditum legunt, non perdendum, Commodior forte
lectio erit pœnitendum.*

LVCII ANNAEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. III. QVI EST DE AQVIS. PRAEFATIO.

NON præterit me, Lucili uirorum optime, quàm magnarum rerum
fundamenta ponam ſenex qui mundum circuire conſtitui, & cau-
ſas ſecretaq́; eius eruere, atque alijs noſcenda producere. Quando
tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpi-
ciam? Premit à tergo ſenectus, & obijcit annos inter uana ſtudia cõ
ſumptos, tanto magis urgeamus. & damna ætatis male † exemptæ *forte, exactæ*
labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij re-
cidantur, longe à dominio iacentis † cauſa ſoluatur, ſibi totus animus uacet, & ad *al. cura.*
contemplationem ſui ſaltem † ipſo impetu reſpiciat. Faciet ac ſibi inſtabit, & quo- *al. in ipſo fu-*
tidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligenti uſu præſen- *gæ impetu.*
tis uitæ recolliget, fideliſsimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Libet mihi ex *al in ipſo fine*
clamare illum poetæ inclyti uerſum, Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. Hoc dicerem, ſi pueri iuuenisq́; molirer. Nullum non tam ma-
gnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc uerò ad rem ſeriã, grauem, immenſam, poſt
meridianis horis acceſsimus, faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exie-
runt, uelocitate penſant moram. Feſtinemus & opus, neſcio an ſuperabile, magnum
certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus quoties cœpti magnitudi-
nem † oſtendit, & cogitat quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſum- *forte, attendit*
pſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæq́; paſsi inuicem au-
ſiq́; ſunt populi. Quanto ſatius eſt ſua mala extinguere: quàm aliena poſteris trade-
re? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latroci-
nia, cæterorumq́;, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium;
quàm inundatio qua planum omne perfuſum eſt, quàm conflagratio, qua magna
pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit alpes, ſcribunt,
quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intule
rit, Infractisq́; rebus etiam poſt Carthaginem, pertinax reges pererrauerit, contra *Infractis, pro*
Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. Quemadmodum non deſie- *ualde fractis,*
rit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeò ſine patria eſſe pati poterat ſine ho *poſuit*
ſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit quàm quid factum ſit quærere ac
docere eos, qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, eius omnia flue

re aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraq; mi
ſcere. Itaq; in ſecundis nemo cõfidat, in aduerſis nemo deficiat, alternæ ſunt uices re-
rum. Quid exultas? Iſta quibus ueheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint, habe-
bũt ſuum non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc eſt reſurgendi lo-
cus. In melius aduerſa, in deterius optata flectũtur. Ita concipienda eſt animo uarie
tas, non priuatarum tantum domuũ quas leuis caſus impellit, ſed etiam reipublicę.
Regna ex infimo coorta ſupra imperantes conſtitere. Vetera imperia in ipſo flore
cecidere. Inueniri nõ poteſt numerus, quàm multa ab alijs facta ſint, nũc cum maxi-
me, deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas ha
bitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus nõ ex
natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid pręcipuum in rebus huma
nis eſt? Nõ claſsibus maria cõpleſſe, nec in rubri maris littore ligna poſuiſſe, nec de-
ficiente terra ad iniurias aliorũ erraſſe in oceano ignota quærentẽ, ſed animo omne
uidiſſe, & qua nulla eſt maior uictoria, uitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui urbes
qui populos habuere in poteſtate, paucîſsimi qui ſe. Quid eſt præcipuũ? Erigere ani
mum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare, quod ſperes. Quid e-
nim habet dignum, quod concupiſcas? quia à diuinorũ contemplatione quoties ad
humana recideris, nõ aliter caligabis, quàm quorũ oculi in denſam umbram ex cla-
ro ſole rediere. Quid eſt pręcipuum? poſſe læto animo aduerſa tolerare, quicquid ac
ciderit ſic ferre, quaſi tibi uolueris accidere. Debuiſſes enim uelle, ſi ſciſſes omnia ex
decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuũ? Animus
contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantũ, ſed & infeſtus,
nec auidus periculi, nec fugax, proſperitatem non expectans, ſed aduerſus utrumq;
intrepidus & inconfuſus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt
præcipuum? non admittere in animo mala conſilia, puras ad cœlum manus tollere,
nullum petere bonum, quod ut ad te tranſeat, aliquis poſsit amittere, optare, quod
ſine aduerſario optatur, bonam mentem. Cętera magno ęſtimata mortalibus, etiam
ſi quis domum caſus abſtulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà uenerint. Quid eſt præ-
al. fortuita cipuum? Altos ſupra † fortunam ſpiritus hominis attollere. Meminiſſe, ut ſiue felix
eris, ſcias hoc non futurum diu, ſiue infelix, ſcias, hoc te non eſſe, niſi cũ putes. Quid
eſt præcipuum? In primis liberum animum habere. Hæc res efficit non è iure Quiri
tium ut ſit liber, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſuam. Hæc
eſt aſsidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine
interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſsima ſeruitus eſt, quam diſcutere faci
le eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos &
naturam tuam poſueris & ętatẽ, ac tibi ipſe dixeris, quid inſanio? quid anhelo? quid
ſudo? quid terram uerſo? quid forum uiſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc pro-
derit nobis inſpicere rerum naturam, primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum
ipſum, quo magno ſummoq; opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis ex-
ercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutari-
bus, quæ contra nequitiam noſtram furoremq; diſcuntur, quæ damnamus, nec po-
CAP. I nimus. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait
Iunior, Lucilij Ouidius, Fons erat illimis nitidis argenteus undis. ſiue ut ait Vergilius, Vnde per
cognomen eſt. ora nouem uaſto cum murmure montis, It mare præruptum & pelago premit arua
forte, Eleus & ſonanti. Siue ut apud te Iunior chariſsime inuenio. † Elylius ſiculis de fontibus exi-
rectius. lit amnis. Quomodo aquas ſubminiſtret, quomodo tot flumina ingentia per diem
& noctem decurrant, quare alia hybernis aquis intumeſcant, alia in defectu cæte-
rorum omnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſin
gularis, illi diem ſuum dabimus, nunc uulgares aquas proſequemur, tam frigidas
quàm calentes. In quibus quærendum erit, utrum calidæ naſcantur, an fiant. De
cæteris quoque diſſeremus, quas inſignes, aut ſapor, aut aliqua reddit utilitas. Quæ
dam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medi
cis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quędam interiora fouent potu, &
pulmonis

pulmonis ac uiſcerum quærelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem, tam ua- rius ſingulis uſus, quàm † guſtus eſt. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut col- liguntur, aut uarias habent uenas. Aliæ ſunt dulces, aliæ uariæ, aſperę quippe inter- ueniunt, ſalſæq́; amaræq́;, aut medicatæ ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, alu minoſas. Indicat uim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus, fri- gidæ calidæq́; ſunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues ſunt. Deinde coloris puræ ſunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde ſalubritatis, ſunt enim ſalubres & uti les, ſunt mortiferæ, ſunt quæ coguntur in lapidem. Quædam tenues, quædam pin- gues, quædam alunt, quædam ſine ulla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœ- cunditatem † afferunt. Vt ſtet aqua aut fluat, loci poſitio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur, tunc cogi tur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi & naſci, quod in Fucino uidemus, in quem montis cir- cumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnę latentesq́; in ipſo undæ ſunt, itaq; etiam cũ hyberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant. | al. uſus CAP. II. al. auferunt CAP. III.

Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſuf- ficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſsionem fluminum maria non ſentiant. Aeque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, ut præbere tantum ex recondito poſsit, ac ſubin- de ſuppleat? Quamcunq; rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiſerit, rurſus accipere, & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit non in ſuum uertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, ſecreto reuertitur, colaturq́; tranſitu ma re, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli uarietate exuit, & in ſynceram aquam tranſit. CAP. IIII CA. V.

Quidam exiſtimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emit ti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſsima flumina ſunt in his locis, in qui- bus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Aethiopiæ ſolitudines, paucosq́; inueni- ri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli natura ſit, & penè ſemper æſtiua. Squallidæ itaque ſine arbore, ſine cultu arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat Germaniam Galliamq́;, & proxime ab his Ita liam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe uides. Primum ego tibi, uinea- rum diligens foſſor, affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram ul- tra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere am nibus uires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quicquid in ſe ſuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, exclu dit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in ſe ſitiens terra tra- hit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adij- ce, quod in ſicciſsimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pe- dum ſpatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut ſcias illic non cœleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet uiuam aquam. Illo quoque argumento hęc opinio refellitur, quod quidam fon tes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos ſurſum agi, † aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat. CA. VI. CAP. VII. forte, haud

Quidam exiſtimant quemadmodum in exteriore parte terrarum uaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpacio terræ maria porrecta ſunt, infuſa uallibus, ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quàm apud nos oceanum, & ſinus eius: imò eò latius, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur, quos quid CA. VIII.

 miraris

CAP.IX. miraris ſi terra detractos non ſentiat, cum adiectos maria non ſentiant? Quibuſ-
dam hæc placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiri-
tus, qui neceſſario frigeſcit, umbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquā
cum deſijt, conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aeris umbram facit, ita
infra terras riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando
enim ſole tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus
ſunt. Sub terra uerò quicquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt,
umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas. ſemper ergo præbebit fonti
aut flumini cauſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoq; quicquid effla-
uit quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem cōuertitur.

CAP.X. Habes primas aquarum ſub terra naſcētium cauſas. Adijcias etiam licet, quod fi-
ant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Qua-
re ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in a-
quam, imò maxime in hanc. Vtraque cognata res eſt, utraque grauis, utraq; denſa,
utraq; in extremum mūdi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At
magna flumina ſunt. Cū uideris quanta ſunt, rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rur-
ſus miraris, cum labantur aſsidue, quædam uerò concitata rapiātur, quod præſto ſit
illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris, quod cum uenti totum aera impellant, non
deficiat ſpacio ſpiritus, ſed per dies noctesq; æqualiter fluit, nec ut flumina certo al-
ueo fertur, ſed per uaſtum cœli ſpatium lato impetu uadit? Quid ſi ullam undam ſu-
pereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit.
omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quicquid alteri perit, in alterum tran-
ſit. Et natura partes ſuas uelut in ponderibus cōſtitutas examinat, ne portionum æ-
quitate turbata mundus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aer in
ignem tranſit, ſed nunquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem, rigeſcet, ſtabit, dura-
bitur. Tranſit aer in humorem, ſed nihilominus non ſine humore. Et aera & aquam
facit terra, ſed nō magis unquam ſine aqua eſt, quàm ſine aere. Et ideo facilior inui-
cem tranſitus eſt, quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra
humorē, hunc exprimit. Habet aera, hunc umbra hyberni frigoris denſat, ut faciat

CAP.XI. humorem, Ipſa quoq; mutabilis eſt in humorem, natura ſua utitur. Quid ergo, in-
quis, ſi perpetui ſunt amnes, uel cauſæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare ali-
quando ſiccantur. aliquando quibus nō fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarū iti-
nera turbant, & ruina interſcindit curſum aquis quæ recentes & nouos exitus quæ-
runt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde aliò transferun-
tur. Apud nos euenire ſolet, ut amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur, de-
inde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus in Cory-
co monte, in quo poſt terrarum tremorem noua uis fontiū emerſit. Sed & alios quo-
al. decidant que caſus interuenire quidam opinantur, qui alter euocent aquas, aut à curſu ſuo †
deijciant, atq; auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, ſed cum Gallorum
gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe cōtuliſſet, & ſyluas cecidiſſet, ingens aquarum
copia apparuit, quas uidelicet in alimentum ſuum nemora ducebant, quibus exci-
ſis humor, qui deſijt in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt, Idem ait circa Magneſiam ac-
cidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile ueri, quia ferè aquoſiſ-
ſima ſunt, quæcunq; umbroſiſsima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarēt, qui-
bus alimentum ex proximo eſt, fluminū uerò uis ex intimo manat, ultraq; excipitur
quàm radicibus euagari licet. Deinde ſuccisæ arbores plus humoris deſiderant, non
tantum id quo uiuant, ſed & id quo creſcant. Idem ait, circa Arcadiam, quæ urbs in
Creta inſula eſt, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra diruta urbe, poſtea
uerò quàm cultores receperit, aquas quoq; recepiſſe. Cauſam ſiccitatis hanc ponit,
quod obduruerit cōſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quo-
modo ergo plurimos uidemus in locis deſertiſsimis fōtes? Plura deniq; inuenimus,
quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint quia cole-
bantur? Non enim eſſe pluuialem hanc aquā, quæ uaſtiſsima flumina à fonte ſtatim,
magnis

magnis apta nauigijs deſert, ex hoc intelligas licet; quod per hyemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem, non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

CAP. XII.

Paulo repetamus hoc altius ſi uidetur, & ſcies te non habere quod quæris, cum ad ueram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe facit copia cuiuſcunq; aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerum elemēta ſunt quatuor, non poteſt interrogari unde aqua ſit, quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliquid ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer & ipſe quarta pars mundi uentos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si uentus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum eſt. Intelligis quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII.

Aqua, ait Thales, ualentiſſimum elementum eſt, hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed nos quoq; aut in eadem ſentētia eius aut in ultima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto quàm humorem, in hoc futuri mundi ſpeciem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordiū. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor † rerum primordium ſic poſitus eſt, ut fluminibus edendis ſufficere, ut riuis & fontibus poſſet. Quæ ſequitur Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim terrarum orbem aqua ſuſtineri, & uehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc ueterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas in hunc orbem aquam ſubire, & per rimas facere † ſemitam.

al. in diductione rerum ad aquas redactus eſt, ſic poſitus.

al. ſentinam

CAP. XIIII.

Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex ſingulis bina, marem et fœminam. Aerem marem iudicant, qua uētus eſt. Fœminam, qua nebuloſus & iners. Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocāt maſculum, qua ardet flamma, & fœminam qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocant, ſaxa cauteſq;, fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV.

Et mare unum eſt, ab initio ſcilicet ita conſtitutum, habet ſuas uenas, quibus impletur atq; æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris uaſta in occulto uia eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt uiriū eius ratio. Tantū ex illa, quātum ſuperfluū fit emittitur. Quædā ex iſtis ſunt quibus aſſentire poſſumus, ſed hoc amplius cēſeo. Placet natura regi terrā, & quidē ad noſtrorū corporum exēplar in quibus & uenæ ſunt & arteriæ illę ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua & alia per quæ ſpiritus currit, ad coq; illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, ut maiores quoq; noſtri aquarum appellauerint uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantū ſanguis eſt, ſed multa genera humorum, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo † pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muſculi, ſaliuæq; & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico, ſic in terra quoq; ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt † omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumq; petit auaritia: quædam quæ in lapidē ex liquore uertuntur. In quibuſdam uero locis terra humorq; liqueſcit, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Hæc eſt cauſa aquarum, ſecūdum legem naturæ uoluntatemque naſcentium. Cæterū ut in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis cum percuſſa uena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit aut donec uenæ ſciſſura ſubſedit, atq; interclusit, uel aliqua alia cauſa retro dedit ſanguinem, ita in terra ſolutis ac pateſactis uenis riuus aut flumen effunditur. Intereſt quantum aperta ſit uena, quomodo conſumpta aqua ſit, modo

al. pigrioris.

forte, ōmne metallorū genus.

exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cicatricem, premitq; quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere, aliquando autem exhauſta replẽtur, modo per ſe uiribus recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Ipſe tranſire facilis in aliud. Sæpe ipſa terra in tabẽ reſoluitur & humeſcit. Idem euenit ſub terra quod in nubibus, ut ſpiſſetur † grauioremq; quàm ut manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis et diſperſus liquor qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges uocant, quia guttæ quædam uel preſſura loci eliduntur, uel æſtu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti ſufficit. At ex magnis cauſis, magniſq; cõceptibus excidunt amnes, nonnunquam leuiter ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit, nonnunquam uehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

forte, craſſioremq; quàm ut manare in maria poſſit, &c.

CAP. XVI.

Sed quare quidã fontes ſenis horis pleni, ſeniſq; ſicci ſunt? Superuacuũ eſt nominare ſingula flumina, quæ certis mẽſibus magna, certiſq; anguſta ſunt, & occaſionẽ ſingulis quærere, cũ poſſim eandẽ cauſam omnibus reddere. Quemadmodũ quartana ad horam uenit, quemadmodũ podagra ad tẽpus reſpõdet, quemadmodũ purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatũ diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuũ partus, ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla quia minora ſunt, ideo notabilia, quædã maiora nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum uideas ordinem rerum, & naturam per conſtituta procedere? Hyems nunq; aberrauit. Aeſtas ſuo tempore incaluit. Autumni uerisq;, ut ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium quàm æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quicquid uides ſupra. Sunt & illic ſpecus uaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sũt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas urbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condidere. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim usq; inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innaſcũtur, ſed tarda & informia, ut in aere cæco pinguiq; concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraq; ex his cæca ut talpæ & ſubterranei † uermes, quibus deeſt lumen quia ſuperuacuum eſt. Inde ut Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur.

al. mures

CAP. XVII.

Multa hoc in loco tibi in mẽtem uenere, quæ urbane in re incredibili fabuloſeq; dicas. Nõ cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Expecto ut aliquis in mari † uerſetur. Quid eſt autem quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur aut uincit. In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum uidetur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur moriẽtiũ color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu uertit, alios necant in garo, & condiunt uiuos. Et ſunt qui fabulas putant piſcem uiuere poſſe ſub terra, & effodi, non capi. Quàm incredibile illis uideretur, ſi audirent natare in garo piſcem, nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnã cum multum in delitiјs fuit, & oculos antequam gulam pauit.

forte, uenetur

CAP. XVIII.

Permitte mihi quęſtione ſepoſita caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam afficienti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur, quàm æque uariatur, & incerta facies inter uitam & mortem coloris eſt. Vacatio longa, ſomniculoſæ inertiſq; luxuriæ. Quàm ſero experrecta circũſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebãtur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ut nollent attingere, niſi eodẽ die captum piſcem, qui, ut aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur; ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quò peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam, huc afferatur, corã me animam agat.

Vide Scholia

agat. Ad hunc faſtum peruenere uentres delicatorũ,ut guſtare nõ poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem,palpitantemq́ uiderint. Quãto ad ſolertiam luxuriæ plures eunt,tanto ſubtilius quotidie & elegãtius aliquid excogitat furor, uſitata contemnens.Illa audiebamus.Nihil eſſe melius ſaxatili mullo.At nunc au-dimus.Nihil eſt morięte formoſius.Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet.Vbi multũ diuq́ laudatus eſt,ex illo perlucido uiuario extrahitur, tunc ut quiſq́ peritior eſt monſtrat.Vide quomodo exarſerit rubor,omni acrior mi nio.Vide quas per latera uenas agat.Ecce ſanguineum putes uentrem, quàm luci-dum quiddam ceruleumq́ ſub ipſo tempore effulſit.Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem componitur.Ex his nemo morienti amico aſſidet,nemo uidere mor tem patris ſui ſuſtinet,quam optauit.Quotus quiſq́ funus domeſticum ad rogum proſequitur,fratrum,propinquorumq́ extrema hora deſeritur,ad mortẽ mulli con curritur.Nihil enim eſt illo formoſius.Non tempero mihi,quin utar interdum teme rarijs uerbis,& proprietatis modum excedam.Non ſunt ad popinam, dentibus, & uentre,& ore contenti,oculis quoq́ guloſi ſunt.

Sed ut ad propoſitum reuertar,accipe argumentum magnam uim aquarum in ſubterraneis oculi fertilem † fœdo ſitu piſcium.Si quando erupit, affert ſecum im-menſam animalium turbam,horridam aſpici,& turpem ac noxiã guſtu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis exiliſſet unda, periere quicunque illos ede-rant piſces,quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit.Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, ut ex longo ocio, corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris ſaginata,& lucis expertia ex qua ſalubritas ducitur.Naſci autem poſ ſe piſces in illo terrarum profundo,ſit indicium,quod anguillæ quoq́ latebroſis lo-cis naſcuntur,grauis & ipſe cibus ob ignauiã,utique ſi altitudo luti penitus abſcon dit.Habet ergo non tantum uenas aquarum terra,ex quibus corriuatis flumina effi ci poſſunt,ſed & amnes magnitudinis uaſtæ,quorũ alijs ſemp in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur.Alij ſub aliquo lacu emergunt.Iam quis ignorat eſſe quædam ſtagna ſine fundo?Quorſum hæc pertinet?Vt appareat hanc † magis am nibus æternam eſſe materiam,cuius non tanguntur extrema,ſicut fluminũ & fon-tium. CAP. XIX. al. fœdorum Vide ſcholia al. magnis

CAP. XX. At quare aquis ſapor uarius?proter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur.Secunda ex eadem ſimilitudine eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt.Quarta ex uitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam.Hæ cauſæ ſaporem dant aquis uarium. Hæ medicaminum potẽtiam. Hæ grauẽ ſpiritum,odoremq́ peſtiferum.Hæ leuitatem grauitatemq́, aut calorem aut nimium rigorem.Intereſt utrum per loca ſulphure an uitro an bitumine plena tranſeant.Hac ratione corruptæ,cum uitæ periculo bibuntur.Hinc illud de quo O-uidius ait:Flumen habent Cicones quod potum ſaxea reddit. Viſcera quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum eſt,& eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret.Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit ſa-xum eſt,ſic è contrario,hæc aqua ſi ſolidum tetigit,hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eũdem lacum lapideæ ſubinde extrahuntur.Quod in Italia in quibuſ dam locis euenit,ſiue uirgam ſiue frondem demerſeris,lapidẽ poſt paucos dies ex-trahis. Circumfunditur enim corpori limus,alliniturq́ paulatim.Hoc minus ui-detur tibi mirum,ſi notaueris albulam,& ferè ſulphuratam aquam circa canales ſu os,† ripaſq́ durari.Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis fauci-bus hauſit,ut idem poeta ait:Aut furit,aut patitur mirum grauitate ſoporem. al. cymbaſq́ al. riuos

Similem habet uim mero ſed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur,dementia eſt,& nimia grauitate defertur in ſomnum:ſic aquæ hu-ius ſulphurea uis habet quoddam acrius ex aere noxio uirus,quod mentem aut fu-rore mouet,aut ſopore opprimit.Hoc habet mali & amnis.Quem quicunq́ parum moderato gutture traxit.Haud aliter titubat,quam ſi mera uina bibiſſet.

In quoſdam ſpecus qui deſpexere moriuntur, tam uelox malum eſt, ut tranſuo-lantes aues deijciat:talis eſt aer,talis locus,ex quo letalis aqua diſtillat. Quod ſi re-CAP. XXI.
miſſior

miſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatior noxa, nihil amplius quàm
tentat neruos, uelut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aer aquas inficit,
ſimilesq; regionibus reddit, per quas & ex quibus ueniunt. Pabuli ſapor apparet in
lacte, & uini uis exiſtit etiam in aceto: nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur no-
CAP. XXII. tas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mun
do. Siue ille æternus ſit, hoc quoque fuit ſemper, ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quo
que cum mundo diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus & quodcunque ex il
lo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoq;, quorum inenarrabilis na-
tura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Hiſtrum, ut Nilũ uaſtosq; amnes, ma-
gisq; inſignes quàm ut dici poſſit, eandem illis originem quàm cæteris eſſe.

CAP. XXIII. Hæc eſt ergo aquarũ diuiſio, ut quibuſdam uidetur. Poſt illam cœleſtes quas ex
ſuperioribus nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quæ
in ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

CAP. XXIIII. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant intantum, ut non poſ-
ſint eſſe uſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cau-
ſæ reddũtur. Empedocles exiſtimat ignibꝰ, quos multis locis terra opertos tegit, a-
quam calefcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus
dracones & miliaria & cõplures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus, per
decliue circundatas, ut ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij,
quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra
Empedocles exiſtimat fieri, quem nõ falli credent, ij quibus balnearia ſine igne ca-
leſiunt: ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per riuos lapſus non ali-
ter quàm igne ſubdito, parietes & uaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida trã-
ſitu mutatur in calidam, nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur.
Quidam exiſtimant per loca ſulphure plena exeuntes uel introeuntes aquas, calo-
rem beneficio materiæ per quam fluunt, trahere, quod ipſo odore guſtuq; teſtantur.
Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materię. Quod ne accidere mireris,
uiuæ calci aquam infunde, feruebit.

CAP. XXV. Quædam aquæ mortiferę ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin
in Arcadia ſtyx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, nõ odore ſuſpe
cta eſt, qualia ſunt magnorum artificum uenena, quæ deprehẽdi niſi morte nõ poſ-
ſunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corripit, nec re-
medio locus eſt, quia protinus hauſta duratur, nec aliter quàm gypſum ſub humore
cõſtringitur, & alligat uiſcera. Eſt autẽ noxia aqua, in Theſſalia circa tempe, quam
& feræ & pecus omne deuitat, per ferrum & æs tranſit, tanta uis illi ineſt etiam du-
ra molliendi, nec arbuſta quidem ulla alit & herbas necat. Quibuſdam fluminibus
al. breue uis ineſt mira. Alia enim ſunt quæ pota inficiunt greges ouium, intraque † certum
tempus, quæ fuere nigræ albam ferunt lanam, quæ albæ uenerant, nigræ abeunt.
Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen
eſt, uterque ex eodẽ lacu exeũt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque ut ait Theo
phraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducunt. Quod ut diu-
Plin. li. 2. ca. 3. tius potauere, non aliter quàm infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit nigra,
al. Plenium uel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad † Peneium eundem gregem appellit.
al. ouibus Autores noues habeo eſſe in Galatia flumen, quod idem in † omnibus efficiat, Eſſe
in Cappadocia, quo poto equis: nec ulli præterea animali, color mutatur, & ſpargi
tur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Si-
cilia, eſt adhuc in Syria ſtagnũ, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt,
& ſi grauia ſint. Huius rei palàm cauſa eſt, quamcunque uis rem expende & contra
aquam ſtatue, dummodo utriuſque par ſit modus, ſi aqua grauior eſt leuiorem rem,
quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior, grauiora deſcẽdũt.
At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec
extabit, ſed æquabitur aquæ, & natabit quidem, ſed pene merſa ac nulla eminens
parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, penè tota, efferãtur, quædam ad me-
dium

dium † ſubmerſa ſint, ad æquilibrium aquæ, quædam deſcendāt. Namq; cum utriuſque pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtātur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo uehi debet. Itaque ubi aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eāt. De ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ in † India natant. Theopraſtus eſt autor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam uidi. Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamē aqua ſuſtinetur, & in hanc atque illam partem non tantum uento impellitur, ſed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderoſæ, & ipſius inſulæ materia uectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos frondesq; in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaq; etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit utique circa medicatorum fontium riuos, quæ ubi purgamenta aquarum coaluerūt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex uentoſo inaniq; concretum eſt. Quorundā cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarundam uiſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit. Quare quædā in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax uulua eſt. Quid ad me attinet? Pono iſta inter temere uulgata. Creditum eſt quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam uitiliginem & fœdam ex albo uarietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coeunt? Contra autē eſt, tenuiſſimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipſa tenuitate facillime gelat. Vnde autē fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet, κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis, donec omni aere excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

Aeſtate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt autor. in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo, quatuor autem eſſe iudicant cauſas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt, aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorū aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus uentis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctus, amnis reſtitit, qui creſcere uidetur, quia nō effunditur. Quarta ratio eſt ſyderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cū longius receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendere ſolebant, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interualla reuertuntur, recipiuntq; & nomen & curſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaq; recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi quod obſtaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitū repugnabat, repetiere curſum ſuum. Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu, Exiſtit procul hinc, alioq; renaſcitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus, Redditur argolicis ingens Eraſinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, abſorbetur & deſideratus diu tandem longe remoto loco purgamenta eiectat, ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per olympia. Inde opinio eſt Alphæon ex Achaia eo uſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antequam in Syracuſano littore emergere: ideo quibus diebus olympia ſunt, uictimarum ſtercus ſecūdo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam à te traditum eſt, ut in prima parte Lucili chariſſime, & à Vergilio qui alloquitur Arethuſam. Sic tibi cum fluctus ſubter labere Siſ

canos

al. ſubm…

Herm. …

Inſula …

CAP. XXVI.

Vide ſcholia

canos, Doris amara ſuã nõ intermiſceat undam. Eſt in Cherſoneſo Rhodiorũ fons,
qui, poſt magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat,
donec liberatus eliquatusq; eſt: hoc quibuſdam locis fontes faciunt, ut non tantum
lutum aut folia, ſed teſtas quoq; & quicquid putre iacuit, expellant: ubiq; autem fa-
Vide ſcholia cit mare, cui hæc natura eſt, ut omne immũdum ſtercoroſumq; littoribus impingat.
Quædam uero partes maris id certis temporibus faciũt, ut circa Meſſanam & My-
las fimo quiddam ſimile, turbulẽtum in littus mare profert, feruetq; & exæſtuat, nõ
ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulari ſolis boues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt
quorundam, utiq; inibit tempus eius ualde quo purgatur obſeruatum, ſed incertum
eſt. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non poteſt cauſa, cæterum publica eſt il
la. Omnis aquarum ſtantium clauſarumq; natura ſe purgat. Nam in his quibus cur
ſus eſt non poſſunt uitia conſiſtere, quæ ſua uis defert & exportat. Illæ quæ non e-
forte, reliquijs mittunt quicquid inſedit, magis minusùe æſtuant. Mare uero cadauera ſtramẽtaq;
& naufragorum † reliqua ſimilia ex intimo trahit, nec tantũ tempeſtate fluctusq;,
ſed tranquillum quoq; placidumquè purgatur.
CA. XXVII. Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum
magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externũ in nos.
pelagus exurgat, an crebri ſine intermiſſione imbres, et eliſa ęſtate hyems pertinax
al. deijciat immenſam uim aquarum ruptis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fun-
dat, aperiatq; fontes nouos: aut non fit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio cõſen-
tiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrãt,
& omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt, Nihil difficile
eſt naturę, utiq; ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè utitur uiribus,
diſpenſatq; ſe incrementis fallentibus, ſubito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm
longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? Quantis
laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimẽto obnoxium nouiſſime corpus
adoleſcit, at quàm nullo negocio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas, hora diſſoluit. Mo
mento fit cinis, diu, ſylua. Magna tutela ſtant aut uigent omnia, cito ac repente diſ-
ſiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit in exitum mortalium ſatis eſt.
Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſas mouent, nec ſine
concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt.
Primo immodici cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt. Nebu-
laq; continua, & ex humido ſpiſſaq; caligine, nunquam exiccantibus uenis. Inde ui-
tiũ ſatis eſt, ſegetũ ſine fruge ſurgentiũ marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur ma-
nu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit, mox iniuriam & ualidiora ſenſere.
Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non te
netur ſolo, quod molle fluidumq; eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſti-
nent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex & quer-
Vide ſcholia cus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit.
Labant ac madent tecta, & in imum uſq; receptis aquis fundamenta deſidunt, ac to-
al. firmamentũ ta humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim † fundamentũ
in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magisq; nimbi
ingruunt, & congeſtæ ſeculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis monti-
bus rapit ſyluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit
uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, uulſisq; minoribus tectis quæ in tranſi
tu abduxit, tandem in maiora uiolentus oberrat. Vrbes & implicitos trahis mœni-
bus ſuis populos, ruinam an naufragium quærãtur incertos, adeo ſimul, & quod op
primeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus
raptis plana paſſim populatur. Nouiſſime ruina magna gentium clarus onuſtusq;
diffunditur. Flumina uero ſuapte natura uaſta & tempeſtatibus rapta alueos relin-
quunt. Quid tu eſſe Rhodanum quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus tor-
rens ètiam in canali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa hu-
mo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione uoluuntur, ubi per campe-
ſtria

ſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſsime uelut per anguſtum
aquas implet: Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed
iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum † madefacta montium latera, rupesq; deiectas. & *forte, label*
magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente
receſſerunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim ſibi ipſe præcluſerat, in or-
bem redit, ingentem terrarum ambitum atq; urbium uno uortice inuoluit. Interim
permanẽt imbres, fit cœlũ grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fu
erat nubilũ, nox eſt, & quidem horrida & terribilis intercuſſu luminis diri: crebra
enim micãt fulmina procellæ quatiunt mare, tunc primum auctũ fluminũ acceſſu,
& ſibi anguſtum: iam promouet littus, non continetur ſuis finibus, ſed prohibent e-
xire torrentes, aguntq; fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno oſtio retenta re-
ſtagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quæ proſpici poſſunt,
aquis obſidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immenſa ubiq; altitudo eſt,
tantũ in ſummis montiũ iugis uada ſunt. In ea excelſiſſima cũ liberis coniugibusq;
fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commertium ac tranſitus,
quoniam quicquid ſubmiſſius erat, id unda compleuit. Aeditiſſimis quibuſque ad-
hærebant reliquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum ſolatio
fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor
quidem habebat locum. Quippe uim ſuam perdit in eo, qui ultra ſenſum mali miſer
eſt. Ergo inſularum modo eminẽt montes, & ſparſas Cycladas augẽt, ut ait ille poe-
tarum ingenioſiſſimus egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia põtus
erat, deerant quoq; littora ponto. Niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pue-
riles ineptias reduxiſſet. Nat lupus inter oues, fuluos uehit unda leones. Non eſt
res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia & tantæ confuſio-
nis imaginem cepit cum dixit, Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos. Preſ
ſæq; labant ſub gurgite turres. Magnifice hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi fa-
ciãt. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt: aut nõ eodem impetu pecus,
quo raptum erat, merſum eſt omne: Concepiſti imaginem quãtam debebas. Obru-
tis omnibus terris cœlo ipſo in terram ruente perfer. Scies, quid deceat, ſi cogitas
orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur.

Sunt qui exiſtimant immodicis imbribus uexari terras poſſe, non obrui. Magno CA. XXVIII.
impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grãdo decutiet,
intumeſcẽt riuis flumina, ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare. & illinc
cauſam tantæ cladis acceſſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum in
iuria fieri tã grande naufragiũ: ubi inſtat illi pernicies, mutariq; genus humanum
placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuijs conceſſerim, ſuppreſſis
aquilonibus, & flatu ſicciore auſtris, nubes & imbres & amnes abundare. Sed ad-
huc in damna profectum eſt. Sternuntur ſegetes & deplorata colonis.
Vota iacent, longiquè perit labor irritus anni. Non lædi debent terræ, ſed ab-
ſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & flu
ctum ultra extremum tempeſtatis maximæ ueſtigium mittunt. Deinde à tergo
uentis ſurgentibus ingens æquor uoluunt, quod longe à conſpectu † uentis, littori *uentis ſupereſ*
bus frangitur. Deinde ubi litus his prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, ue- *ſe uidetur*
lut admoto malo cominus, procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aeris, ut
ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoquè in abdito plenior.
Hæc ſatis mota non æſtu (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit uaſto ſinu fretum,
agitquè ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur, & illis tutis hominum rece-
ptaculis ſupereſt. Nec id aquis † aridum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcende- *al. arduum*
ret. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par undique ſibi ipſa tellus eſt.
Caua eius & plana eius undique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis
æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in unius æqualitatem pilæ coe-
unt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa ſunt, fallunt,
ſic nõ intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, at illud

æquale terris eſt. Ideoq; ut effluat, nõ magna mole ſe tollet; dũ ſatis eſt illi, ut ſupra
paria ueniat, leuiter exurgere, nec à littore ubi inferius eſt ſed à medio, ubi ille cu-
mulus eſt, defluit. Ergo uti ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſolisq; coitũ,
omnibus alijs maior undare, ſic hic qui ad occupãdas terras emittitur, ſolitis maxi-
misq; uiolentior, plus aquarũ trahit, nec antequã ſupra cacumina eorum, quos per-
fuſurus eſt, mõtium creuit, deuoluitur. Per cẽtena milia quibuſdã locis æſtus excur-
rit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumq; decreſcit. At il
lo tẽpore ſolutus legibus ſine modo fertur. Qua ratione, inqs? Eadẽ qua cõflagratio
futura eſt. Alterutrũ fit cũ Deo uiſũ ordiri meliora, uetera finiri. Aqua et ignis ter
renis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus eſt. Ergo quandocũque placuere
res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur, ut deſuper feruor ignis, cum aliud ge-
CAP. XXIX. nus exitij placuit. Quidã exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo no-
ua fluminum capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant. Beroſus, qui Be-
lum interpretatus eſt, ait, curſu iſta ſyderum fieri, & adeo quidẽ id affirmat, ut confla
grationi atq; diluuio tẽpus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia
ſydera, quæ nunc diuerſos agunt curſus in Cancrum cõuenerint, ſic ſub eodẽ poſita
ueſtigio, ut recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cum
eadem ſyderum turba in Capricornũ conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma cõfici-
tur. Magnæ potentiæ ſigna quæ in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego
receperim cauſas (neq; enim ex uno eſt tanta pernicies) & illa quæ in conflatione
noſtris placent, huc quoque trãsferenda puto, ſiue anima eſt mũdus, ſiue corpus, na
tura gubernãte, ut arbores, ut ſata, ab initio eius uſq; ad exitũ, quicquid facere, quic
quid pati debeat, incluſum eſt, ut in ſemine omnis futuri ratio hominis cõprehenſa
eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis,
& ſequẽtis ætatis in paruo occultoq; liniamenta ſunt. Sic origo mũdi, non minus ſo
lem & lunam, & uices ſyderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur ter-
rena, cõtinuit. In his fuit inundatio, quæ nõ ſecus quàm hyems, quàm æſtas, lege mũ
di uenit. Itaq; non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoq;, non incurſu maris, maris quoq;
incurſu, non terræ motu, ſed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut na-
turæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſam, ad ſe inundandam, terra ip-
ſa præſtabit, quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandocun-
que erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerit, aboleriúe fun-
ditus totæ, ut de integro totæ, rudes, innoxiæq; generentur nec ſuperſit in deteriora
magiſter, plus humoris, quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod de-
betur penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento ſtant inæquali
tas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat.
Quicquid illi adieceris, neceſſe eſt in alium locum exundet. Vnde ergo terra habe-
at, minus ut ualidioribus infirma ſuccumbet? Incipiet ergo putreſcere, dehinc la-
xata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exilient ſub montibus flumina,
al. tacta ipſosq; impetu quatient, inde aura † tacita manabunt. Solum omne aquas redder,
ſummi ſcaturient montes, quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & ulceri ui-
cina conſentiunt, ut quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt,
& deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe
component. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis,
nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus
extremas ueniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes
hyems, æſtas prohibebitur, & quodcunque terras ſydus exiccat, compreſſo ardore
melius Chorinthiaci. ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare. Ambrachij & † Cretici
ſinus. Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quicquid in
ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam turreſue tuebuntur. Non prode-
runt templa ſupplicibus, nec urbiũ ſumma, quippe fugientes unda præueniet, & ex
ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriẽte cõcurrẽt, unus humanum genus
condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid ſupra

cæteros

cæteros extulit,nobilia pariter atq; adornata,magnarumq; gentium regna peſſundabit. Sunt omnia,ut dixi,facilia naturæ,utiq; à primo facere conſtituit, ad quæ non ſubito,ſed ex denuntiato uenit.Iam autem à primo die mundi,cum in hunc habitum ex informi unitate diſcederet,quando mergerentur terrena,decretum eſt,et ne ſit quandoq; uelut in nouo opere,dura molitio,olim ad hæc maria ſe exercent. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat?Non uides, ut æſtus fines ſuos tranſeat,& in poſſeſſionem terrarum mare inducat?Non uides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit?Quis porrò iſtinc,unde tantum tumultum uides, metus eſt è mari & magno impetu erumpentibus fluuijs?Vbi non humorem natura diſpoſuit, ut undiq; nos,cum uoluiſſet,aggredi poſſet. Mētior,niſi eruētibus terram humor occurrit,& quoties nos auaricia,aut defodit,aut aliqua cauſa penetrare altius cogit eruenti finis aliquando eſt.Adijce nunc,quod immanes ſunt in abdito lacus,& multum maris conditi,multum fluminum per opera labentium. Vndiq; ergo erit cauſa diluuio,cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluūt, quæ diu coercitæ uincent,& amnes amnibus iungent,paludibus ſtagna.Omnium tunc mare ora fontium implebit,& maiore hiatu ſoluet. Quemadmodū corpora noſtra ad egeſtum uenter exhaurit,quemadmodum eūt in ſudorem uires: ita tellus liquefiet, & alijs cauſis quieſcentibus,intra ſe,quò mergatur,inueniet,ſic magna omnia coitura crediderim.Nec erit longa mora exitij.Tentatur diuelliturq; concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus, ſtatim undiq; ex aperto ſuperne ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio.Nihil eſt tam uiolentum & incontinens ſui,contumax,infeſtumq; retinentibus,quàm magna uis undæ,ut etur libertate permiſſa,& iubente natura,quæ ſcindit circuitq;,complebit. Vt ignis, diuerſis locis ortus,cito miſcet incendium,flammis coire properātibus,ſic momento redundantia maria ſe committent.Nec ea ſemper licentia undis erit,ſed peracto exitio generis humani,extinctisq; pariter feris in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit,iterūq; pelagus ſtare,aut intra terminos ſuos furere coget, & reiectus è noſtris ſedibus in ſua ſecreta pelletur oceanus,& antiquitus ordo reuocabitur.Omne ex integro animal generabitur , dabiturq; terris homo inſcius ſcelerum,& melioribus auſpicijs natus.Sed illis quoq; innocentia non durabit, niſi dū noui ſunt,cito nequitia ſubrepit,uirtus difficilis inuentu eſt,rectorem ducemq; deſiderat,etiam ſine magiſtro uitia diſcuntur. CAP. XXX.

ERASMI EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE.

In primis labris animam habere.Vt intelligas paratam ad mortem,quanquam altera ſcriptura magis arridet. Ac mox.Hec res efficit non euenire quærenti ut ſit liber,ſed euenire naturæ.Fortunatus tantum mutat, quærenti in Quiriti.Britānicum exemplar probabilius habebat,non è iure Quiritum,ſed è iure naturæ.Nā omnino dubito,an latinè poßis quiritem dicere,ſingulari numero,duntaxat apud rhetores.

Sæpe terra ſi facilis eſt,in tabem ipſa reſoluitur & humeſcit.Idem euenit ſub terra,quod in nubibus ut ſpiſſetur,grauiorq; quàm ut manere in natura ſua poßit gignat humorem.Ita prior æditio,quæ tolerabilis eſt,ſi legas, grauioremq;.Fortunatus legit.Ipſe tranſire facilis in aliud. Ipſa terra in tabem reſoluitur,&c.Hæc lectio uidetur altera deprauatior.Suppoſuimus lectionem quam diuinauit Fortunatus,donec germana extiterit. Cap.15.

Amnis eius.Sic prior æditio. Lynceſtius amnis bene repoſuit Fortunatus. Sed ſtomachatur ſine cauſa,quod Mintius aſſcripſerim ex codice , non ex ſomnio meo.Neq; enim aliud tum agebam in tranſcurſu. Cap.20.

PINCIANI IN LIB. III. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

LOnge à dominio iacentis cauſa ſoluatur ſibi totus animus uacet] Locus corruptißimus & Oedipo interprete indigens.Vetus lectio.Longe à dominio,lōge iacentis cauſa ſoluat ſibi totus,cætera. Scribetur forte minus corrupte hoc pacto.Longe ambitio.Longe iactantia.Curis ſoluatur.Sibi totus,cætera. præfatio.

ELISIVS *Siculis de fontibus exilit amnis] Sic omnia præferunt exemplaria. Sed legendum arbitror Eleus non Eliſius , ut de Alpheo Elidis fluuio accipias emergente in Arethuſa fonte Siciliæ.* Cap.1.

COLATVRQVE *tranſitu mare] Scribe,colaturq; in tranſitu mare,ex eadem.* Cap.5.

QVOD *paucißima flumina ſunt] Verbum,flumina,ſuperuacaneum eſt,ex eadem,præceßit enim paulo ante ut* Cap.6.

S 2 minime

minime neceſſaria fuerit repetitio.

Cap.10. CVM *uideris quanta ſunt, & rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rurſus miraris cum labantur aßidue*] *Vetus lectio. Cum uideris ex quanto prodeant aſpice rurſus quanta ſint. Miraris, cætera.*

Cap.11. DIRVTA *urbe*] *Sic antiqua exemplaria, ſed mallem direpta legeres, quàm diruta. Plinius lib. 31. cap.4. Proditur certe in Creta expugnato oppido quod uocabatur Arcadia ceſſaße fontes amnesq́.*

Cap.16. VT *talpæ & ſubterranei uermes*] *Vetus lectio, ut talpæ & ſubterranei mures, & quidem ut ſentio rectius, ſunt enim & aquatiles mures. Plinius lib.2. cap.106. In eo ut in Arcadiæ ſtymphali enaſcuntur aquatiles muſculi.*

Cap.17. *Nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam cum multum in delitijs fuit*] *Legendum arbitror per tranſpoſitionē uerborum ſic, nec cœnæ cauſa occiſum eſſe, ſed poſt cœnam multum cum in delitijs fuit.*

Cap.18. ET *in cæteras facies inter uitam & mortem coloris eſt*] *Scribendum reor, & incerta facies inter uitam & mortem coloris eſt. Vagatio longa ſomniculoſæ inertiſq́; luxuriæ*] *Scribe. Vacatio, non uagatio, ex uetere lectione, quam corroborant, quæ deinceps ſequuntur. Qui coctum piſcem, qui exanimem in ipſo ferculo etiam experirētur, mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium*] *Scribe per maiorem & cum nota interrogationis ut ſint uerba diuitis luxurioſi. Quo coctum piſcem? Quo exanimem? In ipſo ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ex uetere lectione, in qua uerbum, etiam, non habetur. Qui non hodie eductus hodie occiſus eſt*] *Putamus negationem aduentitiam eſſe adiectam ab aliquo qui ſenſum non percipiebat. In Caria circa Idimum urbem*] *In eadem non Idimum habetur, ſed Hydiuium, ut forte corrigēdū ſit Hydiſſum, ex Stephano cui ita uocatur Cariæ urbs ſic appellata ab Hydiſſo filio Bellerephontis. Adſtipulante etiam Plinio lib.5. cap.29.*

Cap.26. ET *reuerberatur fluctu amnis reſtitit*] *Scribendum duco. & reuerberato fluctu amnis reſtitit. Itaq́; quod impendere ſolebant id incremento accidit*] *Fidelior uetus lectio. Itaq́; quod impendio ſolebat id incremento accedit. Fimo quiddam ſimile turbulentum mare profert*] *Legendum puto Fimum quendam ſimilem purgamentis mare profert, aut ſic: fimo quædam ſimilia purgamenta mare profert. Plinius libro 2. cap. 98. ex emendata impreßione. Omnia plenilunio maria purgātur, quædam & ſtato tempore. Circa Meſſanam & Mylas fimo ſimilia expuuntur in littus purgamenta.*

Cap.27. ET *quæcunq́; in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta*] *Caſtigatius legetur quantum coniectura aſſequi poſſum ſic, & quæcunq́; in arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit labaſcit. Madent tecta. Quæ fundamentis laborantibus adeſſe receſſerunt*] *Sic prior æditio. Vetus lectio, quæ fundamentis laborantibus adconreceſſerunt. Putamus per tranſpoſitionem ſyllabarum locum deprauatum fuiſſe, reſtituendumq́; ſic, quæ fundamentis laborantibus adeſa corruerunt. Poſſet etiam legi ambeſa, non adeſa, ut infra notabimus, & in ſequentibus exemplaria quædam laci, non lacus legunt.*

LVCII ANNAEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM lib.4. in quo de niue, grandine & pluuia agitur. Præfatio.

DElectat te quemadmodum ſcribis Lucili uirorum optime, Sicilia et officium procurationis ocioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos uolueris nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturū te hoc nō dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris ocio & literis. Turbam rerum hominumq́ deſiderēt, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirū paucis iſtud contingere. imperioſi nobis ipſi moleſti ſumus, modo amore noſtri, modo tædio laboramus, infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtēdimus, aliàs uoluptate laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum nunq́ ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaq́ aſſidua utamur, in tam magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere conſueuiſti. A turba quantum potes te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas: artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caueris, non eris. Sed mihi crede, proditioni, ſi capieris, ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blāditiæ, etiam cum reijciuntur placent, ſæpe excluſæ nouiſſime recipiuntur. Hoc enim ipſum imputāt, quod repelluntur, & † ſubrjci ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamē uerum. Ea miſeria quiſq́ patet quam patitur. Fortaſſe enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis.

al. ſubigi

netrabilis,cũ omnia caueris,per † ornamẽta fiet. Alius adulatione clàm utetur par *al.munimenta*
ce:alius ex aperto palàm ruſticitate ſimulata,quaſi ſimplicitas illa nõ ars ſit. Plãcus *forte, æramen*
artifex ante Villeũ maximus,aiebat non eſſe occulte,nec ex diſſimulato blandien *taſeriet*
dum.Perit,inquit,procari,ſi latet.Plurimum adulator cum deprehẽſus eſt, proficit;
plus etiamnũ ſi obiurgatus eſt,ſi erubuit.Futuros multos in † perſonã tuã Plancos *forte, in pro-*
cogita,& hoc non eſſe remediũ tanti mali,nolle laudari.Criſpus Paſſienus,quo ego *uincia tua*
nil noui ſubtilius in omnibus rebus,maxime in diſtinguendis & curandis uitijs, ſæ/
pe dicebat,† adulationi opus eſſe non claudere oſtium,ſed aperire. Et quidem ſic, *al. adulationi-*
quemadmodũ opponi amicæ ſolet.Quæ ſi impulit grata eſt,gratior ſi effregit. De/ *bus non*
metriũ egregiũ uirũ memini dicere cuidã libertino potẽti,facilẽ ſibi eſſe ad diuitias
uiã,quo die pœnituiſſet bonæ mentis.Nec inuidebo,inquit,uobis hanc artẽ,ſed do-
cebo eos quibus quæſito opus eſt,quemadmodũ non dubiã fortunã maris,nõ emen-
di uendendiq; litẽ ſubeant,non incertam fidem ruris,incertiorẽ fori teniẽt, quemad
modum non ſolũ facili,ſed etiã hilari uia pecuniam faciant,gaudentesq; diſpolient. *Vide ſcholia*
Te,inquit,longiorẽ Fido Anneo iurabo, & Apollonio pycta,quãuis ſtaturã habe
as Thetiſi Threcæ incompoſiti.Hominẽ quidẽ nõ eſſe ullum liberaliorẽ,nõ mẽtiar,
cum poſſis uideri omnibus donaſſe,quicquid dereliquiſti.Ita eſt mi Iunior,quo aper
tior eſt adulatio,quo improbior,quo magis frontem ſuã perfricuit,cecidit aliã, hoc
citius expugnat,Eo enim iam dementiæ uenimus,quod qui parce adulatur, pro ma
ligno ſit.† Solebam tibi dicere Gallionem fratrem meum,quem nemo non parum *forte, ſolebas*
amat,etiam qui amare plus non poteſt, alia uicia non noſſe,hoc eũ odiſſe:ab omni *mihi, &c.*
illũ parte tentaſti.Ingenium ſuſpicere cœpiſti,omniũ maximũ & digniſſimũ, quod
conſecrari mallet,quam conteri,pedes abſtulit,frugalitatẽ laudare cœpit,quare ſic
à nobis reſiluit,uti nos nec laudare ne damnare uideatur.Prima ſtatim uerba præ/
cidit.Cœpiſti mirari comitatẽ & compoſitã ſuauitatẽ,quæ illos quoq;, quos tranſit,
abducit,gratuitũ etiam in † obuios meritũ.Nemo enim mortaliũ uni tã dulcis eſt, *forte, omnes*
quàm hic omnibus,cũ interim tanta naturalis boni uis eſt,uti artẽ ſimulationemq; *rectius.*
nõ redoleat.Nemo non imputari ſibi bonitatẽ publicam patitur.Hoc quoquè loco
blanditijs tuis reſtitit,ut exclamares inueniſſe te inexpugnabilem uirum aduerſus
inſidias,quas nemo non in ſinum recipit.Eo quidem magis hanc eius prudentiam,
& in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es,quia ſperaue/
ras poſſe apertis auribus recipi,quãuis blãda diceres,quia uera dicebas.Sed eo ma/
gis intellexit obſtandum.Semper enim falſis à uero petitur ueritas. Nolo tamẽ tibi
diſpliceas,quaſi male egeris,& quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit.Nõ
deprehendit te,ſed repulit.Ad hoc exemplar cõponere.Cũ quis ad te adulator ac/
ceſſerit,dicito:I tu,iſta uerba,quæ iã ab alio magiſtratu ad aliũ cum lictoribus trã/
ſeãt,ferto ad aliquẽ qui paria facturus, uult,quicqd dixeris audire.Ego nec decipere
uolo nec decipi poſſum.Laudari me à uobis,niſi laudaretis etiã malos,uellẽ. Quid
autẽ neceſſe eſt in hoc deſcẽdere,ut te petere cominus poſſint?Lõgũ inter uos inter
uallum ſit.Cum cupieris bene laudari,quare hoc ulli debeas?Ipſe te lauda,dic,libe
ralibus me ſtudijs tradidi, quãquã paupertas alia ſuaderet, & ingeniũ abduceret,
ubi præſens ſtudij precium eſt.Ad gratuita carmina deflexi me,& ad ſalutare philo
ſophiæ ſtudium contuli.Oſtendi in omne pectus cadere uirtutem, & eluctatus na/
taliũ anguſtias,nec ſorte me,ſed animo menſus,par maximis ſteti.Non mihi inimi/
citia Getulici Cai fidem eripuit, non in aliorum perſonam inſeliciter † amato/ *forte, armati*
rum,Meſſala & Narciſſus,diu publici hoſtes,antequam ſui,propoſitum meum po/ *Meſſalma*
tuerunt euertere.Ceruicem pro fide appoſui.Nullum uerbum mihi, quod non ſal/
ua conſcientia procederet,excuſſum eſt.Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi
ne parum bonus amicus fuiſſem.Non mihi muliebres fluxere lachrymæ,non è ma/
nibus ullius ſupplex pependi.Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis
meis maior,paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri
uoluiſſet,quanti æſtimarẽ fidem.Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec
examinauit me quidem diu,neq; enim paria pendebant,utrũ ſatius eſſet me perire

 pro fide,

pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, uidebam ignes. Sciebam olim ſub illo in eũ ſtatum res humanas decidiſſe, ut inter miſericordiæ opera haberetur occidi. Nõ tamẽ ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne uiderer pro fide tantum mori poſſe. Adijce nũc inuictum muneribus animũ, & in tãto auaritiæ certamine, nunquã ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc uictus parſimoniam, ſermonis modeſtiam. Aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te cõſule, uera ne an falſa memoraueris. Si uera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc uideri te; aut captare aut experiri. Vtrũlibet crede, & omnes timere à me incipe. Vergilianum illud excude, Nuſquam tuta fides. Aut Ouidianum, Quà terra patet fera regnat Erynnis, In facinus iuraſſe putes. Aut illud Menandri (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis tendentis ad uitia) omnes ait, malos uiuere, & in ſcenam uelut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum; non fœminam, non uirum, & adijcit, ſingulos peccare non paucos, ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, & ſi diuidimur mari, præſtare tentabo, ut dubium uiæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecũ miſcebo ſermones. Erimus unà, qua parte optimi ſumus, dabimus inuicem cõſilia, & ex uultu audientis pendentia, Longe te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnam hiſtorijs eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum urbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli precium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altamq; Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumq; cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet, quàm uelox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamq; diuerſa uia magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore uidit Pompeium Lepidumq;, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cũ Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum. Itaq; ut totum † mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaq; ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuę quęſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id, quod libro ſuperiore diſtuli. Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate quàm hyeme maior ſit. Vtrumq; apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe comperimus, & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante cõſumit, quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo uero æſtatis minuitur, & ad hybernam magnitudinem redit, atq; ex ea demittitur.

Conſule Scholia

CAP. I.

forte, mihi te abducam

CAP. II.

At Nilus ante ortum caniculæ augetur medijs æſtibus, ultra æquinoctium. Hũc nobiliſſimũ amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, ut eo tempore inundaret Aegyptũ, quo maxime uſta feruoribus terra undã altius traheret, tãtum hauſura, quantũ ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, qua in Aethiopiã uergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetã aquis cœleſtibus terram non adiuuẽt. Vnam ut ſcis Aegyptus in hoc ſpem ſuam habet, Proinde ſterilis ãnus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorũ aſpicit cœlum. Quare non cũ poeta in eo iocor, & illi Ouidium ſuum impingo, qui ait, Nec pluuias ſupplicat herba Ioui. Vnde creſcere incipiat ſi cõprehendi poſſet, cauſæ quoq; incremẽti inuenirẽtur. Nũc uero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gẽtibus ſparſus circa Philas primũ ex uago & errante colligitur. Philę inſula eſt aſpera & undiq; prærupta, duobus in unũ coiturus ãnibus cingitur, qui Nilo mutãtur, & eius nomẽ ferũt. † Vrbẽ totã cõplectitur. Hanc Nilus magnus magis quàm uiolẽtus, egreſſus Aethiopiam arenasq;, per quas iter ad cõmertia Indici

Tibullus habet hoc carmen non Oui.

al. Vrbs eam totam

maris

maris eſt,prælabitur.Excipiunt autẽ cataractæ,nobilis inſigni ſpectaculo locus.Ibi
per arduas exciſasq; pluribus locis rupes Nilus inſurgit,& uires ſuas cõcitat.Fran
gitur enim occurrentibus ſaxis,& per anguſtias eluctatur,ubicunq; uincit, aut uin-
citur,fluctuat,& illic excitatis primum aquis,quas ſine tumultu leni alueo duxerat,
uiolentus,& torrens per malignos tranſitus proſilit, diſsimilis ſibi. Quippe ad id lu
toſus & turbidus fluit.At ubi in ſcopulos †cautiũ intrauit ſpumat, & illi non ex na- *forte, arctius*
tura ſua,ſed ex iniuria loci color eſt. Tandem eluctatus obſtantia in uaſtam altitudi
nem ſubito deſtitutus cadit,cum ingenti circumiacentium regionũ ſtrepitu. Quem
perferre gens ibi †aſperis collocata nõ potuit,obtuſis aſsiduo fragore auribus , & *al. Perſis*
ob hoc ſedibus ad quietiora translatis.Inter miracula fluminis incredibilem incola
rum audaciam accepi.Bini paruula nauigia conſcendunt , quorum alter nauem re-
git,alter exhaurit.Deinde multum inter rapidam inſaniã Nili, & reciprocos fluctus
uolutati, tandem tenuiſsimos canales tenent , per quos anguſta rupium effugiunt,
& cum toto flumine effuſi,nauigium ruens manu temperant,magnoq; ſpectantium
metu in caput miſsi,cum iam adploraueris,merſosq; atq; obrutos tanta mole credi
deris,longe ab eo,in quem ceciderant,loco nauigant,tormẽti modo miſsi.Nec mer
git cadẽs unda,ſed planis aquis tradit.Primũ incrementũ Nili circa inſulam,quam
modo retuli,Philas noſcitur.Exiguo ab hac ſpacio petra diuiditur, ἄβατον Græci uo *Adi ſcholia*
cant,nec illam ulli,niſi antiſtites calcant, illa primum ſaxa auctũ fluminis ſentiunt.
Poſt magnum deinde ſpacium duo eminent ſcopuli , Nili uenas uocant incolæ , ex
quibus magna uis funditur,non tamẽ quanta operire poſſet Aegyptum. In hæc ora
ſtipem ſacerdotes & aurea dona præfecti,cum ſolẽne uenit ſacrum iaciũt.Hinc iam
manifeſtus nouarũ uirium Nilus,alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinẽ ex-
cedat obiectu montium preſſus.Circa Memphim demũ liber , & per campeſtria ua
gus,in plura ſcinditur flumina , manuq; canalibus factis,ut ſit modus in deriuãtium
poteſtate,per totã diſcurrit Aegyptũ.Initio diducitur, deinde cõtinuatis aquis in fa
ciẽ laci ac turbidi maris ſtagnat,curſum illi uiolentiamq; eripit latitudo regionum,
in quas extenditur,dextra leuaq; totã amplexus Aegyptũ.Quantũ creuit Nilus tan
tũ ſpei in annum eſt.Nec cõputatio fallit agricolã,adeo ad menſurã fluminis reſpon
det,quam fertilem facit Nilus.Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquã inducit & terrã: nã
cum turbulẽtus fluat omnẽ in ſiccis atq; hiantibus locis fecem relinquit,& quicquid
pingue ſecũ tulit,arentibus locis allinit,iuuatq; agros duabus ex cauſis,& quod in-
undat,& quod oblimat.Ita quicquid non adijt, ſterile ac ſqualidũ iacet. Si creuit ſu-
per debitũ,nocuit.Mira itaq; natura fluminis, quod cum cæteri amnes †abluant ter *forte, exedant*
ras & euiſcerent.Nilus tanto cæteris maior,adeo nihil excedit,nec abradit,ut cõtra
adijciat uires,minimumq; in eo ſit quod ſolũ temperet.Illato enim limo,arenas ſatu
rat ac †iungit.Debetq; illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarũ, ſed ipſas.Illa *al. inungit*
facies pulcherrima eſt,cum iam ſe in agros Nilus ingeſsit . Latent campi , opertæq;
ſunt ualles,oppida inſularum modo extãt.Nullũ in mediterraneis , niſi per nauigia
cõmercium eſt.Maiorq; eſt læticia gentibus,quo minus terrarum ſuarum uidẽt. Sic
quoq; cum ſe ripis cõtinet Nilus,per ſeptena oſtia in mare emittitur,quodcunq; ele
geris ex his mare eſt.Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus
porrigit.Cæterũ beluas,marinis uel magnitudine uel noxa pares educat. Et ex eo
quantus ſit,æſtimari poteſt,quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti , & ad ua-
gandum loco,continet.Babillus uirorũ optimus,perfectusq; in omni literarũ gene-
re,rariſsimus autor eſt , cum ipſe præfectus obtineret Aegyptũ,Heracleotico oſtio
Nili,quod eſt maximũ,ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorũ à mari occurrentium,& cro
codilorũ à flumine aduerſum agmen agentium,uelut pro partibus præliũ. Crocodi
los ab animalibus placidis,morſuq; innoxijs uictos.His ſuperior pars corporis dura
& impenetrabilis eſt,etiam maiorum animaliũ dentibus,at inferior mollis ac tene
ra:hanc delphini ſpinis quas dorſo eminentes gerunt , ſubmerſi uulnerabant, & in
aduerſum †emerſi diuidebãt.Reciſis hoc modo pluribus,cæteri uelut acie uerſa reſti *al. emiſsi*
gerunt.Fugax animal audaci,audaciſsimũ timido.Nec illos Tentyritæ generis aut

ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltro enim inſequuntur, fugienteſq; iniecto trahunt laqueo, pleriq; pereunt, quibus minus præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquãdo marinam aquam detuliſſe Theophra. eſt autor, Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcẽdiſſe decimo regni anno & undecimo conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræq; defecit imperium. Per nouem annos, non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis Callimachus eſt autor. Sed nũc ad inſpiciendas cauſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſsimis incipiã. Anaxagoras ait ex Aethiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum uſq; decurrere. In eadem opinione

al. credebant

omnis uetuſtas fuit. Hoc Aeſchylus, Sophocles, Euripides † tradebant. Sed falſum eſſe argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam feruentiſsimam eſſe indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa uelut igni feruefcunt, non tãtum medio, ſed inclinato quoq; die, ardens puluis, nec humani ueſtigij patiens, argentũ replumbatur, ſignorum coagmenta ſoluuntur, nullũ ma

al. ſuper adoratæ

teriæ † ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoq; qui ex illo tractu uenit, uentus calidiſsimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, unquam reconditur. Etiam per hyemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexãdriæ quoq; quæ longe ab huiuſmodi immodicis coloribus eſt poſita, niues non cadunt, ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam ęſtatem niues recipit? Quas ſane aliqui montes illic quoq; excipiant, nunquam tamen magis quàm alpes, quàm Thracię iuga aut Caucaſus. Atqui horũ montium flumina uere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hybernis minora ſunt. Quippe uernis tẽporibus imbres niuẽ diluunt, reliquias eius primus calor diſsipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo æſtate. Altiſſimæ ſunt & in illis ſeptentrionalibus iugis niues. Phaſis quoq; per id tẽpus eas oras tenẽs creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatẽ magna producere. Prætera ſi hæc cauſa attolleret Nilum, ęſtate prima pleniſsimus flueret. Tunc enim maximę &

forte, correctius, niuis.

integræ adhuc † niues, ex molliſsimoq; tabes eſt. Nilus aũt per mẽſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſsio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ deſcendenti Nilo reſiſtũt, & curſus eius acto contra hoſtia mari ſuſtinẽt: ita reuerberatus in ſe recurrit, non creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacunq; mox potuit incõceſſus erumpit. Euthymenes Maſsilienſis teſtimonium dicit, Nauigaui, inquit, Atlanticũ mare. Inde Ni

Flantibus Eteſijs Nilus maior effluit.

lus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant, tunc enim eijcitur mare inſtantibus uentis. Cum reſederint, & pelagus cõquieſcit, minorq; diſcedẽti inde uis Nilo eſt. Cæterũ dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis belųę. Quare ergo ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incremẽtum eius, & poſt eos durat? Prætereá non ſit maior quo illi flauere uehementius? Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit, quod fieret, ſi illorum uiribus creſceret. Quid quod Eteſię littus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde uẽturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & ceruleus efflueret non ut nunc turbidus uenit. Adde quod teſtimonium eius teſtiũ turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cũ ignota eſſent externa littora. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uerò tota exteri maris ora mercatorũ nauibus ſtringitur, quorum nemo narrat nunc ceruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulciſsimũ quodq; & leuiſsimum ſol trahit. Præterea quare hyeme non creſcit. & tunc poteſt uẽtis cõcitari mare, aliquanto quidẽ maioribus. Nã Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptũ. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait hyeme calorẽ ſub terris contineri, ideo & ſpecus calidos eſſe & tepidiorẽ puteis aquã, itaq; uenas interno calore ſiccari. Sed in alijs terris augentur imbribus flumina. Nilũ, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem, quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod ſi uerum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſq; putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hyeme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent, quia aera rigẽtem extrinſe

cus

cus non recipiunt. Ita non calorē habent,ſed frigus excludunt.Ex eadem cauſa ęſta
te † frigeſcūt,quia illò remotus,ſeductusq; aer calefactus nō peruenit. Diogenes A- *al.refrigent*
polloniates ait,Sol humorem ad ſe rapit,hunc exſiccata tellus, tum ex mari ducit,
tum ex cæteris aquis.Fieri autem non poteſt,ut una ſicca ſit tellus,alia † humeat.Sūt *al.abundet*
enim perforata omnia,& inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi
aliquid terra acciperet,exaruiſſet.Ergo undas ſol trahit,ſed ex his quæ premūt, ma
xime hæc meridiana ſunt.Terra cum exaruit plus ad ſe humoris adducit,ut in lucer
nis oleum illò fluit,ubi exuritur.Sic aqua illò incūbit,quo uis caloris & terræ æſtuā-
tis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hybernis,ſeptētrio-
nalibus,unde exundat.Ob hoc pontus in inferum mare aſſidue fluit rapidus, nō ut
cætera maria alternatis ultro citro æſtibus, in unam partem ſemper pronus & tor-
rens.Quod niſi † faceret,hiſq; itineribus,quod cuiq; deeſt,redderetur,quod cuique *forte,fier..*
ſupereſt,emitteretur,iam aut ſiccata eſſent omnia,aut inundata. Interrogare Dio-
genem libet,quare cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus
locis æſtate maiora ſunt flumina. Aegyptum ſol magis percoquit.Itaq; Nilus magis
creſcit.Sed in cæteris quoq; terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare ul
la pars terræ ſine humore eſt,cum omnis ad ſe ex alijs regionibus trahit, eoq; magis
quo calidior eſt.Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari unda eſt? Nec enim ulli
flumini dulcior guſtus. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero,quo apud CAP.III.
nos glacies fit, gelata nube tota,nimis audacem rem fecero.Itaq; ex his me teſtibus
numero ſecundæ notæ, qui uidiſſe quidem ſe negant,ſed audiſſe.Aut quod hiſtori-
ci faciunt, & ipſe faciam.Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, unam ali-
quam rem nolunt ſpondere,ſed adijciunt, penes autores fides erit: Ergo ſi mihi pa-
rum credis, Poſidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præteritum,
quàm in hoc quod ſecuturū eſt.Grādinem enim fieri ex nube aquoſa etiam in humo-
rem uerſa ſic affirmabit,tanquam interfuerit.Quare autē rotunda ſit grando, etiam
ſine magiſtro ſcire potes,cum adnotaueris ſtillicidium omne conglomerari. Quod
& in ſpeculis apparet,quæ humorē halitu colligunt,& in poculis ſparſis,aliaq; om-
ni leuitate:nam & in herbarum uel arborum folijs, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in ro-
tundum iacent.Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda? Dura tamen molli
ſaxa cauantur aqua:aut ut alius poeta ait,Stillicidij caſus lapidem cauat,& hæc ipſa
excauatio rotūda fit.Ex quo apparet illud, quoq; huic ſimile eſſe quod cauat. Locū
enim ſibi ad formam & habitum ſui exculpit.Præterea poteſt,etiā ſi non fuerit gran
do talis,cum defertur corrotūdari,& toties per ſpacium aeris denſi deuoluta ęqua-
biliter atq; in orbem teri. Quod nix pati non poteſt,quia nō eſt tam ſolida, imò quia
tam fuſa eſt,& non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt
Ita non longius illi per aera,ſed ex proximo lapſus eſt.Quare non & ego idem mi-
hi permittam,quod Anaxagoras,cum inter nullos magis quàm inter philoſophos
eſſe debet æqua libertas? Grādo nihil aliud eſt quàm ſuſpēſa glacies. Nix in pruina pen
dens cōgelatio. Illud enim iam diximus,quod inter aquā & rorē intereſt hoc inter
pruinam & glaciem, necnon inter niuē & glaciem intereſſe. Poterā me peracta CAP.IIII.
quæſtione dimittere, ſed bene emenſum dabo,& quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe,
quicquid in hoc loco quæritur, dicā.Quæritur autē,quare hyeme ningat, nō gran-
dinet,& uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerum mihi
quidem perſuadetur, qui meuſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus os præci-
di, non oculi erui ſolent, credulum præſto.Hyeme aer riget, & ideò nondum in a-
quam uertitur, ſed in niuem, cui aer propior eſt.Cum uer cœpit maior inclinatio
temporis ſequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt ſtillicidia.Ideò ut ait Vergilius
noſter,Cum ruit imbriferum uer, uehementior immutatio eſt aeris, undeque pate-
facti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis uaſtiq;
quàm pertinaces deferuntur.Bruma lentas pluuias habet & tenues, quales ſæpe ſo
lent interuenire,cum pluuia rara & minuta,niuē quoq; admixtam habet. Dicimus
niualem diem,cum altū frigus,& triſte cœlū eſt. Pręterea aquilone flante ſuū cœlū
habente,

habente,minutæ pluuiæ ſunt.Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.
CAP.V. Rem à noſtris poſitã nec dicere audeo,quia infirma uidetur,nec præterire. Quid
al.obruſſam enim mali eſt aliquid & faciliori iudicio ſcribere?Imò ſi omnia argumenta ad † lan-
cem cœperimus exigere,ſilẽtium indicetur.Pauca enim admodum ſunt ſine aduer-
ſario.Cætera etiam ſi uincunt litigant.Aiunt quicquid circa Scythiam & Pontũ &
ſeptentrionalem plagam,glaciatũ & aſtrictũ eſt, uerè relaxari. Tunc flumina gela-
ta diſcedere,tunc obrutos montes niues ſoluere. Credibile eſt ergo frigidos ſpiritus
inde fieri,& uerno cœlo immiſceri.Illud quoq; adijciũt,quod nec ſum expertus,nec
experiri cogito. Tu quoq;,cẽſeo,ſi uolueris uerum exquirere,niuem ita caue expe-
riaris. Minus algere aiunt pedes eorum,qui fixam & duram niuẽ calcant,quàm eo-
rum qui teneram & labefactam.Ergo ſi non mentiuntur,quicquid ex illis ſeptentrio
nalibus locis iam diſtributa niue & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis
tepentem iam humidumq́; aera alligat,& perſtringit.Itaq; cũ pluuia futura erit, grã
CAP.VI. do fit,iniuria frigoris. Non tempero mihi quo minus omnium noſtrorũ ineptias
proferam,quoſdã peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant,& prædicere cum
grando uentura ſit,& hoc intelligere uſu ipſo potuiſſe,cum colorem nubium notaſ
ſent,quem grando toties inſequatur.Illud incredibile, Cleonæ fuiſſe publicè præ-
poſitos χαλαζοφύλακας ſpeculatores futuræ grandinis.Hi cum ſignũ dediſſent adeſſe
iam grandinem,quid expectas ut homines ad penulas diſcurrerẽt,aut ad † ſtoreas.
al. ſcortea Imò pro ſe quiſq; albũ agnum,immolabat,alius pullum. Protinus aũt illæ nubes aliò
declinabant,cum aliquid guſtaſſent ſanguinis.Hoc rides . Accipe quod rideas ma-
gis. Si quis nec agnum nec pullũ habebat,quod ſine damno fieri poterat manus ſibi
afferebat.Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes,digitũ ſuum bene acuto gra
phio pungebat,& hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe a-
uertebat,quàm ab illo in quo maioribus hoſtijs exorata erat. Rationem huius rei
CAP.VII. quidam quærunt. Alteri ut homines ſapientiſsimos decet,negant poſſe fieri,ut cum
grandine aliquis paciſcatur,& tempeſtates munuſculis redimat,quãuis munera &
deos uincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine uim quandã poten-
tem auertendæ nubis,ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt
eſſe uis tanta,ut in altũ penetret,& eã ſentiant nubes? Quanto expedito expeditius
forte,animad- erat dicere,mendaciũ & fabula eſt? At Cleonæ iudicia † reddebãt in illos,quibus de
uertebant legata erat cura prouidendæ tẽpeſtatis, quod negligentia eorũ uineæ uapulaſſent,
Vineas ne ex aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos
cantaſsito. fructus excantaſsit. Rudis adhuc antiquitas credebat,& attrahi imbres cantibus &
CAP.VIII. repelli,quorũ nihil poſſe fieri tã palàm eſt,ut huius rei cauſa nullius philoſophi ſcho
la intranda ſit. Vnam rem adhuc adijciã,& fauere,ac plaudere te iuuabit. Aiunt
niuem in ea parte aeris fieri,quę propè terras eſt.Hanc enim plus habere caloris ex
tribus cauſis. Vna,quod omnis terrarũ euaporatio,cũ multũ intra ſe feruidi aridiq;
habeat,hoc eſt calidior,quo recẽtior. Altera quod radij ſolis à terra reſiliunt,& in ſe
currũt.Horũ duplicatio proxima quæq; à terris calefacit. Quæ ideò plus habent te-
poris,quia ſolẽ bis ſentiunt. Tertia cauſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At
quæcunq; depreſſa ſunt,minus uentis uerberantur. Accedit his ratio Democriti.
CAP.IX. Omne corpus quo ſolidius eſt,hoc calorẽ citius concipit, & diutius ſeruat.Itaq; ſi in
ſolẽ poſueris æneum uas & uitreum & argenteũ,æneo citius calor accedit, diutius
hærebit. Adijci deinde quare hoc exiſtimet fieri.His,inquit,corporibus, quæ durio
ra & preſsiora denſioraq; ſunt,neceſſe eſt minora foramina eſſe,& tenuiorem in ſin-
gulis ſpiritũ. Sequitur,ut quemadmodũ minora balnearia & minora miliaria citius
calefiunt,ſic hęc foramina occulta & oculos effugiẽtia,& celerius feruorem ſentiãt,
CAP.X. & propter eaſdẽ anguſtias quicquid receperunt tardius reddant. Hæc lõge præ-
parata ad id perducũt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quo propior eſt terris hoc
craſsior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fex ima eſt,ita in aere ſpiſsiſsi
ma quæq; deſidũt.Iã aũt probatũ eſt,omnia quo craſsioris ſolidiorisq́; materię ſunt,
hoc fidelius cuſtodire calorẽ receptũ,ſed quo editior eſt aer,& quo longius à terrarũ
colluuie

colluuie receſsit,hoc ſyncerior puriorq; eſt.Itaq; ſolem non retinet,ſed uelut per in-
ane tranſmittit,ideò minus calefit. Contra autem quidam aiunt cacumina mon- CAP.XI.
tium,hoc calidiora eſſe debere, quo propiora ſoli ſunt, Qui mihi uidentur errare,
quod Apenninum & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinem montes,intan-
tum putant creſcere,ut illorum magnitudo ſentire ſolis uiciniā poſsit.Excelſa ſunt
iſta quandiu nobis comparantur:at uerò ubi ad uniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt
omnium humilitas.Inter ſe uincuntur,& uincunt.Cæterum intantum nihil attolli-
tur,ut collatione totius nulla ſit uel maximis portio,quod niſi eſſet, non diceremus
totum orbem terrarum pilā eſſe.Pilæ proprietas eſt cum æqualitate quadam rotun
ditas,æqualitatem aūt hanc accipe,quam uides in luſoria pila. Non multum illi cō-
miſſuræ & rimæ earum nocent,quo minus par ſibi ab omni parte dicatur:quomodo
in hac pila,nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi,ſic nec in uniuerſo qui-
dem orbe terrarū,editi montes,quorū altitudo totius mundi collatione cōſumitur.
Qui dicit altiorem mōtem,quia ſolem propius excipiat,magis calere debere, idem
dicere poteſt longiorē hominem citius quàm puſillum debere calefieri,& citius ca-
put eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſura ſua ęſtimauerit,& terram cogi
tauerit tenere puncti locum,intelliget nihil in illa poſſe ita eminere,ut cœleſtia ma
gis ſentiat,uelut in propinquum illis acceſſerit.Montes iſti quos ſuſpicimus, & uer
tices æterna niue obſeſsi,nihilominus in imo ſunt, ſed propius quidē ſoli eſt mons,
quàm cāpus aut uallis,ſed ſic,quo modo eſt pilus pilo craſsior,arbor arbore, & mōs
monte maior eſſe dicitur.Iſto enim modo,& arbores aliæ magis quàm aliæ dicētur
uicinæ cœlo,quod falſum eſt,quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimē,ni
ſi dum inter ſe cōparantur. Vbi ad collationē immēſi corporis uentū eſt, nihil inter
eſt quanto alterū altero ſit maius,quia etiam ſi magno diſcrimine,tamē minima uin
cuntur. Sed ut ad propoſitū reuertar,propter has quas retuli cauſas, pleriſq; pla- CAP.XII.
cuit,in ea parte aeris niuē concipi,quæ uicina terris eſt, & ideò minus alligari, quia
minore rigore coit.Nā uicinus aer plus habet frigoris, quàm ut in aquā & imbrem
tranſeat,& minus quàm ut duretur in grandinem.Hoc medio frigore non nimis in-
tento niues fiunt coactis aquis. Quid iſtas,inquis,ineptias, quibus nec literatior CA. XIII.
fit quiſquam,nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiāt niues dicis,cum
multo magis ad nos dici à te pertineat, quomodo emendæ non ſint niues. Haha iu
bes mecum luxuria litigare.Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litige-
mus tamen,etiam ſi ſuperior futura eſt,pugnantes ac reluctantes uincat. Quid por-
ro?Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis, conferre? Cum
quærimus, quomodo nix fiat,& dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturā, plus
illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe,nō putas exprobari illis, cum emere aquam turpe ſit,
ſi nec aquam quidem emunt? Nos uerò quæramus potius quomodo fiant niues,
quàm quomodo ſeruentur,quoniam non contenti uina diffundere ueterana,& per
ſapores ætatesq; diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem,ut ea æſtatem
euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia
conſecuti ſumus?Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiri-
tum,quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aer etiam delicatis diuitibusq; ex
facili nec emptus uenit. O quàm nobis male eſt, quod quicquam à rerum natura
in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius hau-
ſtum uitæ publicum fecit, hoc quod tam homini quàm feris auibuſque, & inertiſ-
ſimis animalibus,in uſum large ac beate profundit, contra ſe ingenioſa luxuria re-
degit ad precium. Adeò nihil poteſt illi placere, niſi charum. Vnum hoc erat,
quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo uno non poſſent antecedere pau-
perrimum.Illi, cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam
aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit,ut nulla nobis aqua ſatis frigi-
da uideretur quæ flueret,dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus
eſt,impleturq;, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidia-
nis cruditatibus non temporis æſtus,ſed ſuos ſen it,ubi ebrietas cōtinua uiſceribus
inſedit

inſedit, & præcordia bile in quam uertitur torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remedijs incitat uitium. Itaq; non æſtate tantum, ſed & media hyeme niuem hac cauſa bibunt. Quæ huius rei cauſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unquã quo interquieſcerent datum eſt, ſed prandia, cœnis uſq; in lucem perductis, ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac uarietate, comeſſatio altius merſit? Deinde nunquam intermiſſa intemperantia, quicquid † ante decoxerat, efferauit, & in deſi-
al. auida derium ſemper noui rigoris accendit. Itaq; quamuis cœnationem uelis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nã ſicut animo relictos ſtupenteſq; frigida ſpargimus, ut ad ſenſum ſui redeãt, ita uiſcera iſtorũ uitijs torpẽtia nihil
al. percuſſeris, ſentiunt, niſi frigore illa uehementiore † peruſſeris. Inde eſt, inquam, quod nec niue
ſed recte, pe- contenti ſunt, ſed glaciem, uelut certior illi ex ſolido rigor ſit, ac ſępe repetitis aquis
ruſſeris, ut Vir- diluunt: quæ non e ſummo tollitur, ſed ut uim maiorem habeat, & pertinacius fri-
gil. li. 1. Geor. gus ex abdito effoditur. Itaq; ne unum quidem eius eſt precium, ſed habet inſtitores
aut Boreæ pe- aqua, & annonam proh pudor uariam. Vnguentarios Lacedęmonij urbe expulere,
netrabile fri- & propere cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleũ diſperderent. Quid illi feciſſent,
gus adurat. ſi uidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemq; palcis, quibus cuſtodiũt, inquinant? At dij boni, quàm facile eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pene fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis inquam quoſdam graciles, & palliolo focalíq; circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolũ niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in cyphos ſuos deijcere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt, & quidem eo acrior, quod non tactu uenarum, nec in cutem effuſo colore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoq; durum atq; patiens. Non intelligis omnia cõſuetudine uim ſuam perdere? Itaq; nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo peruenit uſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

Præfatio *Hominem quidem non eſſe illum liberaliorem non mentiar*] Legendum reor. *Hominem quidem non eſſe ullum liberaliorem mentiar. Solebam tibi dicere*] Scribendum puto. *Solebas mihi dicere*, nam ſequitur aliquanto poſt. *Nolo tamen tibi diſpliceas quaſi male egeris. Ingenium ſuſpicere cœpiſti*] Scribendum per maiorem. *Ingenium*, ut ſit initium narrationis qua mõſtrat quomodo ſe erga adulatores Gallio geſſerit, & paulo poſt. *Quod conſecrari mallet quàm conteri*] Malles libentius legerim quàm mallet: & conſeruari, quàm conſecrari. *Prima ſtatim uerba præſcidit. Cœpiſti mirari comitatem & compoſitam ſuauitatẽ*] Eadem. *Prima ſtatim uerba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem*, recte nam ſequitur. *Cum interim tanta naturalis bonitas eſt uti artem ſimulationemq; non redoleat. Gratuitum etiam in obuios meritum*] Probarem magis ut ſcriberetur omnes quàm obuios, quia ſubdit ſtatim: quàm hic omnibus, & item bonitatẽ publicam. *Altamq; Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi trãſtulit, omniumq; cœpit quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet.*] Locus creber mendis. Vetus lectio, *altumq; Pompeij fortuna erexit*, ut pro altum commodior forte ſcriptura ſit animum. Quod autem ſequitur, *omniumq; cœpit*, cætera, libentius ſic ſcriberem. *Omnium cõcuſſit qui illi ingenti ſpectaculo interfuere, quo liquere mortalibus poſſet.*

Cap. 2. *VRBEM totam complectitur.*] Recte qui legunt. *Vrbs eam totam complectitur.* Cuius rei auctor eſt Ariſtides in oratione quæ uocatur Aegyptia his uerbis. *Eſt aũt Phile inſula in confinibus Aegypti & Aethiopiæ. Cuius par eſt magnitudo cum magnitudine urbis in ea ſitæ.* Idem de Arado Phœniciæ inſula memoriæ proditum eſt. Nam ſi accipiamus Nilum fluuium urbem totam complecti inutilis eſt repetitio, quia ſtatim ante dixerat, *duobus in unum coituris amnibus cingitur. At ubi in ſcopulos cautium intrauit ſpumat*] Scribetur niſi fallor ſyncerius. *At ubi in ſcopulos arctius intrauit ſpumat*, præceſſit enim & per anguſtias eluctatur & mox paulo, tandem tenuiſſi-

*mos canales tenet per quos anguſta rupium effugit. Primum incrementū Nili circa inſulam quam modo retuli Phi
læ naſcitur. Exiguo ab hoc ſpatio petra diuiditur*] Scribo noſcitur, nō naſcitur, quia ſequitur paulo poſt, *auctum
fluminis ſentiunt.* Item legendum ab hac, non ab hoc, uidelicet inſula. *Illa primo ſaxa auctum fluminis ſentiunt*] ue
tus lectio. *Illa primum ſaxum auctu fluminis ſentiunt.* Scribo. *Illud primo ſaxum auctum fluminis ſentit. Quod cum
cæteri amnes abluant terras*] Eadem, non abluant agnoſcit, ſed ambulant. Scribo, ambedant, ut Virgilianum illud,
ambeſas ſubigat malis abſumere mēſas. Tū ſequitur illico adeò nihil edit nec abradit. *Heraclitio hoſtio Nili quod eſt
maximum*] Eadem Heraclutio. Scribo Heracleotico ex Plinio, Strabone, Ptolemæo, Diodoro, reliquis, quod idem
eſt cum Canopico. *Eudimenes Maßilienſis*] Corrige. Euthymenes Maßilienſis, tum ex ſcriptis exemplaribus, tum
ex Græcis uulgata uoce. Nam Ariſtophani in comœdia, Acarnanes, Euthymenes magiſtratus eſt Athenienſium, &
apud Suidam mentio quoq; Euthymenis. *Cum reſederint in pelagus conquieſcit*] Emenda ex eiſdem. *Cum reſederit
pelagus conquieſcit.*

QVONIAM *non contenti uina diffundere ueterana per ſapores ætatesq; diſponere*] Eadem, quoniam non Cap. 13.
contenti uina diffundere per ueterana per ſapores ætatesq; diſponere. *Et propere cedere finibus ſuis iuſſerūt*] Scri
bendum puto, & prope recedere è finibus ſuis iuſſerunt.

VI… NAZ. …RIO EMANUELE

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. V. IN QVO de uentis & aeris motu agitur.

VENTVS eſt fluens aer. Quidam ita definierunt, Ventus eſt aer fluēs CAP. I.
in unam partem. Hæc definitio uidetur diligentior, quia nunquam
aer tam immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquil-
lum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partē in-
clinatur. Itaq; ſi legeris, Cum placidum uētis ſtaret mare, ſcito illud
non ſtare, ſed ſuccuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc nec il
lò impetum capiat. Idem & de aere iudicandum eſt, non eſſe unquam immobilem,
etiā ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet, cū ſol in aliquem clauſum locum infu
ſus eſt, uidemus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum ua-
riè concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod uult, qui dixerit, flu-
ctus eſt maris agitatio, quia tranquillum quoq; agitatur. At ille abunde ſibi cauerit,
cuius hęc definitio fuerit. Fluctus eſt maris in unam partem agitatio. Sic in hac quo
que re, de qua nūc maximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, ut di-
cat: Ventus eſt fluēs aer in unam partē. Aut, uentus aer eſt fluēs impetu, aut uis aeris
in unam partem euntis, aut curſus aeris aliquò concitatior. Scio quid reſponderi
pro diffinitione altera poſsit. Quid neceſſe eſt adijcere te, in unam partē fluens aer?
Vtiq; enim quod fluit, in unā partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra
ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere, & è cōtra
rio non poteſt fluere, niſi in unā partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt,
hac utamur. Si uerò aliquis circumſpectior eſt, uerbo non parcat, cuius adiectio ca-
uillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſa
tis de formula diſputatū eſt. Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt cor CAP. II.
puſcula, quæ ille atomos uocat, ſequi uentum. At contra quietum & placidū aeris
ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodū in foro
aut uico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur, ubi turba in anguſtū cucur-
rit, aliorū in alios incidentiū rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpacio, cū exi-
guum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia alijs incidant & impellan-
tur ac repellantur, implicenturq; & comprimantur, ex quibus naſcitur uentus, cū il-
la quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At ubi in
magna laxitate corpora pauca uerſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli. Hoc CAP. III.
falſum eſſe uel ex eo colligas licet, quod tūc interim minimè uentus eſt, cum aer nu-
bilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere, & inde ſpiſ-
ſior nubium grauitas eſt. Adijce nunc quod circa flumina & lacus frequens nebula
eſt, arctatis cōiunctisq; corporibus, nec tamen uentus eſt. Interdum uerò tāta caligo
effunditur, ut cōſpectum in uicinio ſtantiū eripiat, quod non eueniret, niſi in paruū

T locum

locum corpora ſe multa compellerēt. Atqui nullū tempus magis quàm nebuloſum caret uento. Adijce nunc quod è contrario uenit, ut ſol matutinū aera ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentū corporibus, & ſtipatio illorū ac turba reſoluta eſt.

CAP. IIII. Quomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam uim aeris eijcit, & ex abdito ſpirat, aliàs cum magna & continua ex imo euaporatio in altū agit quæ † merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam mihi perſuaderi poteſt, nec ut taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna nariū iniuria emittitur, & uentrem interdum cum ſono exonerat, interdū ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerū naturam alimenta mutantē emittere ſpiritum. Bene nobiſcū agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius eſt, dicere multa ex omni parte terrarū & aſsidua ferri corpuſcula, quę cū coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpaciū maius deſiderat, uentus exiſtit.

forte, quæ merſa erant

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſam uenti exiſtimas, aquarū terrarumq; euaporationes. Ex his grauitatem aeris fieri, deinde ſolui impetu, cū quæ denſa ſteterant, ut eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego uerò & hanc iudico. Cæterum illa eſt longe uerior cauſa, ualentiorq;, habere aera naturalē uim mouēdi ſe, nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi ut aliarum rerū, ita huius potētiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas uires eſſe, quibus nos moueremus, aera aūt inertem, inagitabilem relictum eſſe? cum aqua motum ſuum habeat, etiam uentis quieſcentibus, nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoq; innaſci aquis, & herboſa quædam uidemus, ſummo innatantia.

CAP. VI. Eſt ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quędam etiā creat, & quod uideri non poteſt ſimile ueri, ſed tamen uerum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talē aer, & ideò modo ſpiſſat ſe, modo expandit ſe & purgat, & aliàs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquando per ſe ipſe ſol cauſa uenti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoq; explicās.

CAP. VII. In uniuerſum de uentis diximus, Nūc uiritim incipiemus illos excutere Fortaſſe apparebit quemadmodū fiant, ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primū ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu ferūtur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole, nec fertur ultra terrarum aſpectum. Hoc uentorū genus incipit uerè, nec ultra æſtatem durat. Et inde maximè uenit, ubi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ pro uento ualet.

CAP. VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν uocant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id aūt & multum eſt & aſsiduum) per diem ſolis alimentū eſt, nocte nō exhauritur, ſed montibus incluſum, in unam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquò & in unam partem procedit, hic uentus eſt. Itaq; eo incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata quærit, quò defluat, & eò potiſsimum exit, ubi plurimū uacui eſt, & magna ac patens area. Adijcit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo ualet, & nondū quidem aera radijs impellit, iam tamen laceſſit & iritat, luce præmiſſa. Nā cū ipſe proceſsit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffundūtur tepore. Ideò nō ultra matutinū illis datur flare, omnis illorū uis conſpectu ſolis extinguitur: etiam ſi uiolentiores flauere, circa medium tamē diem relangueſcunt, nec unquam uſq; in meridiem aura producitur. Alia autē imbecillior ac breuior eſt, prout ualentioribus minoribusúe collecta cauſis eſt.

CAP. IX. Quare tamen tales uenti uere & ęſtate ualidiores ſunt? Leuiſsimi enim cætera parte anni, nec qui uela impleāt, ſurgunt. Quia uer aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locisq; ob humidam cœli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profunditur?

ditur. Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte per-
durat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſo-
let, deinde non tātum habet uirium, ut quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius cor-
puſcula emanare ſolita & efflare, terra ex ſe atque humorem emittit. Facit autem
uentum ſol ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem
antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tantum, percuſſus autem in latus ce-
dit. Quanquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum
ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum tactu appareat. Opus
tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate
naturæ ita clauſa ſunt, ut ſolem accipere non poſsint, illa quoque nubila & triſti lu-
ce caleſiunt, & per diem minus quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor o-
mnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol quoq; idem facit. Et ideò quibuſdam ui-
detur, inde flatus eſſe, unde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem
partem uehit, & cōtra ortum plenis uelis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper
uentus ferretur à ſole. Eteſiæ quoque qui in argumentum à quibuſdam aduocan- CAP. X.
tur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat, Deinde cur
diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hyeme non ſunt, quia breuiſsimis diebus ſol deſi-
nit, priuſquā frigus euincatur. Itaq; niues † & ponuntur & durantur. Aeſtate inci-
piunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri er- *forte, & repo nuntur*
go ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exone-
ratas niue, retectasq; ſpirare liberius. Itaq; plura ex ſeptentrionali parte cœli corpo-
ra exire, & in hæc loca quæ † remiſsiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetū Ete- *al. ſubmiſsiora*
ſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, ultraq; ortum caniculæ non ualent, *Vide ſcholia*
quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. Ac ſol mutato curſu in no-
ſtram rectior tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam uerò impellit. Sic ille
Eteſiarum flatus æſtatem frangit, & à menſium feruentiſsimorū grauitate defendit.

Nunc quod promiſi dicendū eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quicquam CAP. XI.
huic conferant cauſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem ſubſidere, cum
illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis & delicati uocātur, quod
(ut ait Gallio) mane neſciunt ſurgere, eo tempore ferè incipiūt prodire, quo ne per-
tinax quidem aura eſt, quod non accideret, ſi ut auras, ita illos ſol commoueret. Ad-
ijce nunc, quod ſi cauſa illis flatus eſt, ſpacium diei ac longitudo, etiā ante ſolſtitium
flarent, cum longiſsimi dies ſunt, & cum maximè niues tabeſcunt. Iulio enim menſe
iam diſpoliata ſunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub niue.

Sunt quædam genera uentorum quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmit- CAP. XII.
tunt. Hos Græci uentos ἐκνεφίας uocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt, cum magna
inæqualitas ac diſsimilitudo corporum, quæ uapor terrenus emittit, in ſublime eat,
& alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida. Ex tanta diſcordia corporum inter
ſe pugnantium, cum in unum conglobata ſunt, ueriſimile eſt quaſdam cauas effici
nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibi † anguſta. His in- *al. diducta*
terualllis tenuis includitur ſpiritus, qui maius deſiderat ſpacium, cum euerberatus
curſu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, ſcinditq; cingentia, & erumpit in
uentum, qui ferè procelloſus eſt, quia ſupernè demittitur, & in nos cadit uehemens
& acer, quia non fuſus nec per apertum uenit, ſed laborat, & iter ſibi ui ac pugna pa-
at. Hic ferè breuis flatus eſt. Quia receptacula nubiū per quę ferebatur, ac munimē-
ta perrumpit, ideò tumultuoſus uenit aliquando, non ſine igne ac ſono cœli. Hi uen-
ti multo maiores diuturnioresq; ſiunt, ſi alios quoq; flatus ex eadem cauſa ruentes in
ſe abſtulere, & in unum confluxere plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis
eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt. Cum uerò plures in ſe aquas conuertere,
fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt: Idem credibile eſt fie-
ri & in procellis, ut ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt, ubi uerò ſociauere uires, & ex
pluribus cœli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit &
mora. Facit ergo uentum reſoluta nubes, quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnun- CAP. XIII.

quam conglobationem illam, ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio. Nonnunquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, ut magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco ſi tibi uidetur quæri poteſt, cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus ſolet, ut quamdiu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit, ubi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita ut circumlatę in ſe ſorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus quamdiu nihil obſtitit, uires ſuas effundit. Vbi aliquo promon-

al. deuexum torio repercuſſus eſt, aut ui locorum coeuntium in canalem †cõuexum, tenuemq́ collectus, ſæpius in ſe uolutatur, ſimilemq́ illis, quas diximus conuerti, aquis facit uorticem. Hic uentus circumactus & eundem ambiens locum, & ſe in ipſa uertigine concitãs, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius uolutatur, inflammatur & ef-

forte, hoc eſt. ficit quem πρηστῆρα Græci uocant. †Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiãtur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnũ quidam uenti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aera in alias quoq; partes, quàm in quas ipſi inclinauere, diſpergũt. Illud quoq; dicã, quod mihi occurrit, quemadmodũ ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labãtur, nondum tamen effecere lapſum, ſed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aeris motus agitati pluribus locis, nondum uentus eſt, tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in unum impetum contulit. Spiritum à uento modus ſeparat, uehementior enim ſpiritus uentus eſt, inuicẽ ſpiritus leuiter fluens aer.

CAP. XIIII. Repetam nunc quod primo dixeram, ædi ę ſpecu uentos, receſſuq; interiore terrarũ. Non tota ſolida contextu terra in unum uſq; fundatur, ſed multis partibus caua, Et cæcis ſuſpenſa latebris, alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aeris monſtrat, dicam tamen nubes nebulasq; in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia uidentur, ſunt, ſed quia ſunt, uidentur. Illic quoq; nihilominus ob id ſunt, quod non uidentur. Flumina illic ſcias licet noſtris paria ſublabi, alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quę ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aera onerari, oneratumq́ incumbere, & uentum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud uerò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris uim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum ſe exitum quærens ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſi quid ignaui aeris erat, extenuatum moueri, & uiam cum fremitu uaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligẽtius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotos autor eſt, Demiſſos quàmplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, ut explorarent quæ ubertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet uetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies, deinde longa uia fatigatos, uidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium uaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore uiſos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim ſeculum noſtrum, non nouis uitijs, ſed iam antiquitus traditis laborare, nec noſtra ætate primum auaritiam, uenas terrarum lapidumq́ rimatam, in tenebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſsimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrũ ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis uſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumq́ perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſsitas hominem ad ſydera erectum incuruauit, & deſodit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurũ nõ

minore

minore periculo quærendum, quàm poſsidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq́ reptauit, oblitus † dierum, oblitus naturę melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tã grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaricia urgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cœlum, quos in imo, ubi illud malum uirus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, ubi nouam rerũ poſitionem terrarumq́ pendentium habitus, uentosq́ per cæcum inane experirẽtur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq́ noctem. Deinde eum iſta fecerint, inferos metuunt.

Deorũ, melius

CA.XVI.

Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti quatuor ſunt, in ortũ, occaſum, meridiẽ, ſeptentrionẽq́ diuiſi. Cęteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicantur. Eurus ad aurorã Nabatheaq́ regna receſsit, Perſidaq́ & radijs iuga ſubdita matutinis. Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcũt, Proxima ſunt Zephyro, Scythiam ſeptemq́ triones Horrifer inuaſit boreas, contraria tellus Nubibus aſsiduis pluuioq́ madeſcit ab auſtro. Vel ſi breuius illos complecti mauis tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur. Vna eurusq́ notusq́ ruunt creberq́ procellis Africus. Et qui locum in illa rixa nõ habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidũt, & ſingulis uẽtis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro uir diligẽs illos ordinat, nec ſine cauſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſusq́ æquinoctialis (Bis autem æquinoctium eſt) Alius ſolſtitialis, alius hybernus. Qui ſurgit ab oriente ęquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur, Græci illũ ἀπηλιώτην uocant. Ab oriente hyberno eurus exit, quem noſtri uocauere uulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parũ proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra uentum conſtituit, cum uenti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium uicit. Varro quoq́ hoc nomen uſurpat. Sed & eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant, apud nos ſine nomine eſt. Aequinoctialis occidẽs Fauonium mittit, quem zephyrum eſſent dicent tibi, etiam qui græce neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente, chorus uenit, qui apud quoſdam argeſtes dicitur. Mihi non uidetur, quia chori uiolenta uis eſt, & in unam partem rapax: Argeſtes fere mollis eſt, & tam euntibus communis quàm redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A ſeptentrionali latere ſummus eſt aquilo, medius ſeptentrio, imus Thraſcias, Huic deeſt apud nos uocabulum. A meridiano axe euronotus eſt. Deinde notus, latine auſter. Deinde libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

CA.XVII.

Placet autem duodecim uentos eſſe, non quia ubiq́ tot ſint, quoſdam enim inclinatio terrarum excludit, ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus, non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim uentos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem uentorum eſſe, quot cœli diſcrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq́, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptentrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt cõtrarius ſeptẽtrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, ut ſcis: dimidia enim pars mundi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα uocant, noſtri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus eſt † ad hunc meriadianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, & alios interuentu ſuo ſcindunt, Neceſſe autem eſt tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, quinq́ illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adijcit. Si duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam ſunt quorundam locorum proprij, qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere uniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius, cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui de-

al. adhuc

beant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos uelim perſequi: Nulla enim propemodũ regio eſt, quæ
CAP. XVIII non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadẽtem. Inter cætera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione ſuſpexerit. Nõ enim ex una cauſa uentos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primum ut aera
al. tractaris. non ſinerent pigreſcere, ſed aſsidua uexatione utilem redderent, uitalemq́; † terris. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, ijdemq́; nimios compeſcerent. Nã modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam auſter impellit, aquilo in Africam reijcit, Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua & mixta ſeruandis uentilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem ruptis uelamentis ſuis, quæ ſolliculos agricolæ uocant, adaperiret? Quid quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſsipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium, ſi illud in iniuriam ſuam non uertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare maiore uulgo dictitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci Reipub. profuerit, an non naſci, dici etiam de uentis poteſt, adeo quicquid ex illis utile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo nõ ſunt iſta natura ſua bona, ſi uitio male utentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi deus, aera uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit, non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquiremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uẽtis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſa. Incerta fortunam experimur, uim
Vide Scholia tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta ueheremur. Nunc autem cum euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias uadoſi maris, cum effugerimus procelloſos deſuper montes, per quos præceps in nauigantes uentus impingit, cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet & obuius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorem & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem ualetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & uocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri quid quæritis? mortem, quæ ubiq; ſupereſt? Petet illa uos & ex lectulo, ſed ubique innocentes petat, occupabit uos in ueſtra domo, ſed occupet nullum molientes malũ. Hoc uerò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre pericula, & ruere
forte rectius, in ignotos, † iratum ſine iniuria occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occide
inuitum re, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morſus eſt, nos ſine ulla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus uentos quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra orbẽ ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſsimus in Græciam traiceit, quam exercitus nõ uincet cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid ſit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes, per hominum deorumq; iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi uentos flare uetuiſſet, & inhibito diſcurſu fu

rentium

rentium in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſq; tantum ac ſuorum male naſceretur. Nunc parum ui domeſtica, externis quoq; laborandũ eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non amittere aliquod ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio hic mihi, an ille uentus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (ut paulo ante dicebã) queri poſſumus de autore noſtri deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & ut eſſent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad cuſtodiendam cœli terrarumquè temperiem, ad euocandas ſupprimendasquè aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora noſcenda, fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit uentos, ut commoda cuiuſque regionis fierent communia, non ut legiones equitemquè geſtarẽt, nec ut pernicioſa gentiũ arma tranſueherent. Si beneficia naturæ utẽtiũ prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui uidere expedit? Cui loqui Cui nõ uita tormẽtũ eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoque natura bonos futuros inuenerat, ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi, ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irritamentis ad tentandum † *forte, mare*
iter impellimur. Itaque alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant uita. Imò Lucili chariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris id eſt noſtrum (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita conſumitur.

ERASMI IN LIBRVM V. EX CAP. IIII.

Quod ſemper excoquit. Vnum exemplar habebat, quum quod, ſemper concoquit ſic emittit, ſed mẽdoſe. Significat autem craßiora excrementa alui, aut certe uomitum.

Alia finiũtur tepore. Sic prior æditio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britãnicum exemplar habebat, di Cap. 8.
ſtrahuntur tepore.

PINCIANI IN LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

ITAQVE *niues & ponuntur & durantur.] Conſiderandum an reponũtur legi debeat, hoc eſt coacerũtur,* Cap. 10.
accumulãtur, nõ & ponuntur. Ac ſol mutato curſu in noſtram rectior tendit] Vitiatißimus locus. Caſtigandum puto ſic, ac ſol mutato curſu noſtra regione cedit.

Cum effugerimus procelloſos deſuper montes per quos præceps in nauigantes uentus impingit] Si de fluctuum Cap. 18.
montibus accipimus neceſſe eſt, ut præpoſitio, per, pro ſuperuacua eradatur. Si de promontorijs legendũ erit. Cum effugerimus procelloſos deſuper montes in quos præceps nauigantes uentus impingit. Circunferre pericula & ruere in ignotos iratum] Eadem, initium habet, non iratum, ut fortè pro initium ſcribendum ſit inuitum, quia ſequitur mox paulo quem non oderis. Vita parari ea in quibus uita conſumitur] Vetus lectio, uitæ parari in qua uita conſumimur. Puto legendum, uitæ parari in qua uita conſumitur.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM. LIB. VI.

in quo de terræ motu agitur.

POmpeios celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumq; littus, ab altera Herculanenſe conueniunt, mareq; ex aperto cõductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræmotu, uexatis quæcunq; adiacebant regionibus, Lucili uirorum optime, audiuimus, & quidem diebus hybernis, quos uacare à tali periculo maiores noſtri ſolebãt promittere. Nonis Febru. fuit motus hic, Regulo

& Verginio conſulibus,qui Campaniã nunquam ſecuram huius mali,indemnem
tamẽ & toties defunctã metu,magna ſtrage uaſtauit. Nam & Herculanenſis oppi/
di pars ruit,dubieq; ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, ut ſine
clade,ita non ſine querela eſt. Neapolis quoq; priuatim multa, publice nihil amiſit,
leuiter ingenti malo perſtrictæ. Villæ uerò præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere.
Adijciunt his ſexcentarum ouium gregẽ exanimatum,& diuiſas ſtatuas,motæ poſt
hoc mentis aliquos atq; impotes ſui erraſſe. Quorũ ut cauſas excutiamus & propo
ſiti operis contextus exigit,& ipſe in hoc tempus congruens caſus, quærenda ſunt
trepidis ſolatia,& demendus ingens timor. Quid enim cuiq; ſatis tutum uideri po-
teſt,ſi mundus ipſe concutitur,& partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod unum im
mobile eſt in illo fixumq;,ut cuncta in ſe intenta ſuſtineat,fluctuat? Si quod propri/
um habet terra,perdidit,ſtare,ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora re-
ceptaculum inuenient? quò ſolicita confugient,ſi ab imo metus naſcitur, & fundi/
tus trahitur? Cõſternatio omnium eſt,ubi tecta crepuere,& ruina ſignum dedit, tũc
præceps quiſq; ſe proripit,& penates ſuos deſerit,ac ſe publico credit. Quam late/
bram proſpicimus,quod auxilium ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc quod nos tuetur
ac ſuſtinet,ſupra quod urbes ſitæ ſunt quod fundamentum quidam orbis eſſe dixe/
forte, deſedit. runt,† diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe nõ dico auxilij,ſed ſolatij poteſt, ubi timor
fugam perdidit? Quid eſt inquam ſatis munitum? Quid aut tutelam alterius ac ſui
firmum? Hoſtem muro repellam,præruptæ altitudinis caſtella,uel magnos exerci/
tus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos uindicant portus. Nimborũ
uim effuſam,& ſine ſine cadentes aquas tecta propellunt,fugientes non ſequitur in
cẽdium,aduerſus tonitrua & minas cœli ſubterraneæ domus,& defoſſi in altũ ſpe/
cus remedia ſunt. Ignis ille cœleſtis, non trãſuerberat terram,ſed exiguo eius obie/
ctu retũditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Nun
quam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhauſit urbes, non abſtulit.
Hoc malum latiſſime patet,ineuitabile,auidum,publice noxiũ. Non enim domos
ſolum,aut familias,aut urbes ſingulas haurit,ſed gẽtes totas, regioneſq; ſubuertit,
& modo ruinis operit,modo in altam uoraginem cõdit,ac ne id quidem relinquit,
ex quo appareat,quod non eſt,ſaltem fuiſſe, ſed ſupra nobiliſſimas urbes, ſine ullo
ueſtigio prioris habitus,ſolum extẽditur. Nec deſunt,qui hoc genus mortis magis
timeant,quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt,& è uiuorum numero uiui auferũ-
tur,tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet inter cæte/
ra iuſticiæ ſuæ natura,præcipuum,quod cum ad exitum uentum eſt,omnes in ęquo
ſumus. Nihil itaque intereſt,utrum me lapis unus elidat,an monte toto premar.
Vtrum ſupra me domus unius onus ueniat,& ſub exiguo eius tumulo ac puluere
expirem,an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto
ſpiritum reddam,an in uaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundũ,
an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil intereſt mea,quan
tus circa mortem meam tumultus ſit,ipſa ubique tãdundem eſt. Proinde magnum
ſumamus animum,aduerſus iſtam cladem,quę nec euitari,nec prouideri poteſt. De
ſinamus audire iſtos,qui Campaniæ renunciauere,quiq; poſt hunc caſum emigraue
runt,negantq; ſe unquàm ipſam regionem acceſſuros: quis enim illis promittet, me
lioribus fundamẽtis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt,& ſi non-
dum mota,tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius cõſiſtis locum,hæc nox aut
hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies, an melior eorum locorum cõditio ſit, in
quibus iam uires ſuas fortuna conſumpſit,& quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Er
ramus enim,ſi ullam terrarum partem exceptam immunemq; ab hoc periculo cre/
dimus. Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita ut immobile eſſet natura cõcepit,a/
lia temporibus alijs cadunt. Et quemadmodũ in urbibus magnis,nunc hæc domus,
nunc illa ſuſpenditur,ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit uitium, nũc illa.
Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno
priore Achaiam & Macedoniam quæcunq; eſt iſta uis mali quæ incurrit,nũc Cam/
paniam

paniam læſit. Circuit fatum,& ſi quid diu præterijt,repetit. Quædam rarius ſolici-
tat,ſæpius quædam. Nihil immune eſſe,& innoxium ſinit. Non homines tãtum qui
breuis & caduca res naſcimur,urbes oræq; terrarum & littora,& ipſum mare in ſer
uitutem fati uenit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & fe
licitatem,cuius ex omnibus rebus humanis uelociſſima eſt leuitas,habituram in ali
quos pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in men-
tem non uenit,id ipſum,ſupra quod ſtamus,ſtabile non eſſe. Neq; enim Campaniæ
iſtud aut Achaiæ,ſed omnis ſoli uitium eſt,male cohærere,& ex cauſis pluribus re-
ſolui,& ſummam manere,partibus ruere. Quid ago? Solatium aduerſus pericula CAP.II.
dare promiſeram,ecce undiq; timenda denuntio. Nego quicquam eſſe quietis æter-
næ,quod perire poſſit,& perdere. Ego uerò hoc ipſum ſolatij loco pono: & quidem
ualentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt,ratio terrorem pruden-
tibus excutit,imperitis ſit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi hu-
mano dictum puta,quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus
dictum eſt. Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem, ſi uultis nihil timere, cogitate
omnia eſſe timenda,circumſpicite quàm leuibus cauſis diſcrutiamur. Nõ cibus no-
bis,non humor,non uigilia,non ſomnus,ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam in
telligitis nugatoria eſſe noſtra,& imbecilla corpuſcula,fluida,non magna molitio-
ne perdenda. Sine dubio id unum periculi ſatis eſſet,quod tremunt terræ, quod ſu-
bito diſſipãtur,ac ſuperpoſita deducũt. Magni ſe æſtimat,qui fulmina & motus ter
rarum hiatusq; formidat,uult ille imbecillitatis ſuæ conſcius timere pituitam: ita ui-
delicet nati ſumus,tam felicia ſortiti membra,& in hanc magnitudinem creuimus,
& ob hoc niſi mundi partibus motis,niſi cœlum intonuerit,niſi terra ſubſederit,peri
re non poſſumus. Vnguiculi nos & ne totius quidem dolor,ſed aliqua à latere eius
ſciſſura,conficit,& ego timeam terras tremẽtes,quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego
extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare,& ne æſtus,maiore quàm ſoleat curſu,plus
aquarum trahens ſuperueniat,cum quoſdam ſtrangulauerit potio, male lapſa per
fauces? Quàm ſtultũ eſt mare horrere,cum ſcias ſtillicidio perire te poſſe? Nullum
eſt maius ſolatium mortis,quàm ipſa mortalitas. Nullum autem omnium iſtorum
quæ extrinſecus terrent,quàm quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſint. Quid
enim dementius,quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum
metu? Quid ſtultius,quàm timere nutationem ut ſubditos mõtium lapſus,& irrup-
tiones maris extra littus eiecti,cum mors ubique præſto ſit,& undique occurrat, ni
hilque ſit tam exiguum,quod non in perniciem generis humani ſatis ualeat? Adeo
non debent nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant quàm uulgaris
mors,ut contra,cum ſit neceſſarium è uita exire: & aliquãdo emittere animam,ma-
iore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori ubicunque quandoq;. Stet licet iſta hu-
mus: & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla iactetur iniuria,ſupra me quandoq; erit. Inre-
feſt ergo,illam ego mihi,an ipſa ſe mihi imponat. Diducitur ingenti potẽtia, neſcio
cuius mali,rumpitur,& me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors
leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar,ſi rerum natura non me uult iacere in
ignobili loco? ſi mihi inijcit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto car
mine. Si cadendum eſt,inquit,mihi,cœlo cecidiſſe uelim. Idem licet dicere. Si cadẽ-
dũ eſt,cadam orbe concuſſo,Nõ quia fas eſt optare publicam cladẽ,ſed quia ingens
mortis ſolatium eſt,terram quandoque uidere mortalem.

Illud quoque proderit præſumere animo,nihil horum deos facere,nec ira numi- CAP.III.
num,aut cœlum concuti,aut terram. Suas iſta cauſas habent,nec ex imperio ſæui-
unt,ſed ex quibuſdam uitijs,ut corpora noſtra turbantur,& tunc,cum facere uiden-
tur iniuriam,accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum,omnia terribilia ſunt,ut
pote quorũ metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria,& ex inſolito formi-
do eſt maior. Quare autem quicquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis non
ratione comprehendimus,nec cogitamus,quid illa facere poſſit, ſed tantum quid
fecerit. Damus itaq; huius negligentiæ pœnas,tanquam nouis territi,cum illa non

ſint

ſint noua,ſed inſolita.Quid ergo?Non religionem incutit mentibus,& quidem publice,ſiue deficere ſol uiſus eſt,ſiue luna,cuius obſcuratio frequentior,aut parte ſui, aut tota delituit?Longeq́ magis illæ actæ in tranſuerſum faces,& cœli magna pars ardens,& crinita ſydera,& plures ſolis orbes,& ſtellæ per diē uiſæ, ſubitiq́ tranſcurſus ignium,multam poſt ſe lucem trahentium?nihil horum ſine timore miramur,et cum timendi ſit cauſa,neſcire,non eſt tanti ſcire,ne timeas.Quanto ſatius eſt cauſas inquirere,& quidem toto in hoc intentum animo?Neque enim illo quicquam inueniri dignius poteſt,cui ſe non tantum commodet,ſed impendat.

CAP. IIII. Quæramus ergo,quid ſit quod terram ab infimo moueat,quid tanti molem corporis impellat,quid ſit illa ualentius, quid tantum onus ui ſua labefactet,cur modo tremat,modo luxata ſubſidat,nunc in partes diuiſa diſcedat, & aliis interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet,aliâs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus,nunc nouos exprimat,aperiat aliquando aquarum calentium uenas,aliquando refrigeret,igneſq́ nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat,aliquando notos & per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula mouet,faciemquè mutat locis,& defert montes,ſubrigit plana,ualles extuberat,nouas in profundo inſulas erigit.Hæc ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excuti.Quod,inquis,erit precium operæ?quo nullū maius eſt,noſſe naturam.Neque enim quicquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura uſui,quàm quod hominem magnificentia ſui detinet,nec mercede,ſed miraculo colitur.Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc, quorum eſt adeò mihi dulcis inſpectatio,ut quamuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim,tamen tētare me uoluerim & experiri, an ætas aliquid nobis,aut ad ſcientiam aut certe ad diligentiam adiecerit.

CAP. V. Cauſam qua terra concutitur,alij in aqua eſſe,alij in ignibus,alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere,alij in pluribus,alij in omnibus his.Quidam liquere ipſis aliquā ex iſtis cauſam eſſe dixerunt,ſed non liquere,quæ eſſet.Nūc ſingula proſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt,opiniones ueterum parum exactas eſſe & rudes.Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentātibus, poſt eadem illa limata ſunt,& ſi quid inuentum eſt,illis nihilominus referri debet acceptū. Magni animi res fuit,rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu,introſpicere & in deorum ſecreta deſcendere.Plurimū ad inueniendū cōtulit,qui ſperauit poſſe reperiri. Cū excuſatione itaque ueteres audiēdi ſunt. Nulla res conſummata eſt,dū incipit.Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutiſſima,in qua etiam cum multum actum erit,omnis tamē ætas quod agat inueniet,ſed in omni alio negocio,longe ſemper à perfecto fuere principia.

CAP. VI. In aqua cauſam eſſe,nec ab uno dictū eſt,nec uno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare,ſiue illud oceanum uocas, † ſiue magnum mare,ſiue alterius naturæ,ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum.Hac inquit unda,ſuſtinetur orbis,uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit.Superuacuum eſt reddere cauſas,propter quas exiſtimat grauiſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugaciq́ geſtari, non enim nunc de ſitu terrarum,ſed de motu agitur.Illud argumenti loco ponit,aquas eſſe in cauſa,quibus hic orbis agitatur,quod in omni maiore motu erūpunt ferè noui fontes:ſicut in nauigijs quoque euenit,ut ſi inclinata ſunt,& abiere in latus, aquam ſorbeant,quæ in omni onere eorum quæ uehit ſi immodice depreſſa ſunt,aut ſuperfunditur,aut certe dextra ſiniſtraq́ ſolito magis ſurgit.Hanc opinionem falſam eſſe,nō eſt diu colligendum.Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur,nec agitari illam miraremur,ſed manere. Tunc tota concuteretur,non ex parte:nunquam enim nauis dimidia iactatur: nunc uerò non terrarum uniuerſarum,ſed ex parte motus eſt:quomodo ergo fieri poteſt,ut quod totum uehitur,totum non agitetur,ſi eo quo uehitur agitatum eſt?At quare aquæ erumpūt? Primum omnium ſæpe tremuit terra,& nihil humoris noui fluxit.Deinde ſi ex hac cauſa

al. ſiue mare

Vide ſcholia

cauſa unda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur, ſicut in fluminibus
ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia deſidunt, in
lateribus maxime appareat. Ad ultimum nõ tam exigua fieret quàm dicit eruptio
nec uelut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, ut ex infinito
liquore & ferente uniuerſa.

Quidam motum terrarum aquæ imputauere, ſed non ex eadem cauſa. Per om- CAP. VII.
nem, inquiunt terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes,
quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per
æſtatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter peccata & hoſtilia fluit, Da
nubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, † & Europam Aſiamq; di- Hæc tria uer-
ſterminans, alter Germanos auidam gentem belli repellens. Adijce nunc patentiſ- ba uidētur ſu-
ſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio perēſſe
paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot
capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes uomētia. Tot deinde ad tempus col
lectos torrentium impetus, quorum uires quàm repentinæ, quàm breues. Omnis
hæc aquarum etiam intra terrã natura facieſq; eſt. Illic quoque aliæ uaſto curſu de-
feruntur, & in præceps uolutæ cadunt, aliæ languidiores in uadis refunduntur, & le
uiter ac quietè fluunt. Quis autem neget uaſtis illas receptaculis concipi & ceſſare
multis inertes locis? Non eſt diu probãdum ibi multas aquas eſſe, ubi omnes ſunt.
Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoquè funde
ret. Si hoc uerum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis uio
lentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumẽ impetum
dedit, & quam donec decreſcat uerberabit. Poteſt fieri ut aliquam regionem riuus
affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem, qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur.
Iam uerò nimis oculis permittit, nec ultra illos ſcit producere animum, qui non cre
dit eſſe in abſcõdito terræ ſinus maris uaſti. Nec enim uideo quid prohibeat uel ob-
ſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abſcõdito littus, & per occultos adi-
tus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortaſſis hoc am-
plius, quo ſuperiora cum tot animalibus erãt diuidẽda: abſtruſa enim & ſine poſſeſ-
ſore deſerta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uẽtis, quos om
ne interuallum terrarũ, & omnis aer creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito extor-
ta tẽpeſtas aliquam partem terrarum impulſam uehemẽtius cõmouere. Nam apud
nos quoq; multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu uapulauere, & uillas
in conſpectu collocatas, fluctus qui longe audiebatur inuaſit. Illic quoque poteſt ac
cedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrũ fit ſine motu ſuperſtantium.

Nõ quidem exiſtimo diu re hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes &
mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, unde ad nos ueniunt, niſi quod o- CAP. VIII.
rigo humoris incluſa eſt? Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris ſic
cari, & non uniuerſum auerti, ſed paulatim nõ apparẽtibus damnis minui primum,
deinde conſumi, quò illum putas abire, niſi in obſcura terrarum, utiq; cum uideas
emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cum uides Alphæum
celebratum poetis in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus tranſiecto mari effundere a-
mœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autẽ inter opiniones quibus † narratur al. euariatur
Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri non ſupernis
aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar ut
aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Ni
li miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum à rege Aethiopiæ in-
ſtructi auxilio, commendatiq; proximis regibus, penetraſſent: ad ulteriora quidem
aiebant, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum, nec incolæ nouerant,
nec ſperare quiſquã poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti elu-
ctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & unius capax, limoſa & obſita palus r. 5 fe-
rat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed ſi-
ue caput illa: ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta
curſu

curſu redit,nònne tu eredis illam quicquid eſt ex magno terrarum lacu aſcendere.
Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem,& in imo coactum,ut eru
ctare tanto impetu poſſint.

CAP.IX. Ignem cauſam motus quidam,& quidem non eandem iudicant.Imprimis Ana/
xagoras,qui exiſtimat ſimili penè ex cauſa,& aera concuti & terram,cum inferio-
re parte ſpiritus craſſum aera,& in nubes coactum,eadem ui qua apud nos quoq;
nubila frangi ſolent , rumpit,& ignis ex hoc colliſu nubium,curſuq; eliſi aeris emi/
cuit.Hic ipſe in obuia incurrit,exitum quærens,ac diuellit repugnantia, donec per
anguſta aut nactus eſt uiam exeundi ad cœlum,aut ui ac iniuria fecit. Alij in igne
cauſam quidem eſſe,ſed non ob hoc iudicant,ſed quia pluribus obrutus locis arde-
at,& proxima quæque conſumat.Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi mo/
tum earũ partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant,donec corruere,nul-
lo occurrente,quod onus exciperet.Tunc chaſmata , tunc hiatus uaſti aperiũtur,
aut cum diu nutauere ſuper ea ſe,quæ ſuperſunt ſtantq;,componunt.Hoc apud nos
quoq; uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exuſtæ tra/
bes ſunt,aut corrupta,quæ ſuperioribus firmamentum dabant,tunc diu agitata fa/
ſtigia concidunt,& tam diu differuntur atq; incerta ſunt,donec in ſolido reſederũt.

CAP.X. Anaximenes ait terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus,nec extrinſecus incurrere,
quod illam impellat,ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas
aut humor ſoluerit, aut ignis exederit,aut ſpiritus uiolentia excuſſerit. Sed his quo
que ceſſantibus non deeſſe,propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam pri
mum omnia uetuſtate labuntur,nec quicquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida
quoque & magni roboris carpit.Itaque quemadmodum in ædificijs ueteribus quę
dam non percuſſa tamen decidunt,cum plus ponderis habuere quàm uirium: ita in
hoc uniuerſo terræ corpore euenit,ut partes eius uetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadãt,
& tremorem ſuperioribus afferant,primum dum abſcedunt(nihil enim utique ma/
gnum ſine motu eius,cui hæſit,abſcinditur) deinde cum deciderũt, ſolido exceptæ,
reſiliant,pilæ more,quæ cum cecidit exultat,ac ſæpius pellitur,toties à ſolo in nouũ
impetum miſſa.Si uerò in ſtagnantibus aquis delata ſunt,hic ipſe caſus uicina con
cutit fluctu,quem ſubitum uaſtumq; illiſum ex alto pondus eijcit.

CAP.XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem,ſed aliter.Nã cum pluribus
locis ferueant,neceſſe eſt ingentem uaporem ſine exitu uoluant,qui ui ſua ſpiritum
diffindit, me/lius intendit,& ſi acrius inſtitit,oppoſita † diffundit,ſi uerò remiſſior fuit, nihil amplius
quàm mouet. Videmus aquam ſpumare,igne ſubiecto.Quod in hac aqua facit in-
cluſa & anguſta,multo magis illum facere credamus,cum uiolentus ac uaſtus ingẽ-
tes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulſa/
uerit agitat.

CAP.XII. Spiritum eſſe qui moueat,& plurimis & maximis autoribus placet. Archelaus
antiquitatis diligẽs ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam
omnia ſpacia plena ſunt,& inquantum aer potuit denſatus eſt,is qui ſuperuenit ſpi
ritus,priorem premit & elidit,ac frequentibus plagis primo cogit, deinde pertur/
bat. Tunc ille quærens locum omnes anguſtias dimouet,& clauſtra ſua conatur ef/
fringere. Sic euenit,ut terræ ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur .Ita/
que cum terræ motus futurus eſt,pręcedit aeris trãquillitas & quies,uidelicet,quia
uis ſpiritus,quæ concitare uentos ſolet,in inferna ſede detinetur. Nunc quoq; cum
hic motus in Campania fuit,quamuis hyberno tempore, & inquieto, per ſuperio/
res dies à cœlo aer ſtetit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concuſſa eſt? Ad
modum raro duo flauere ſimul uenti. Fieri tamen & poteſt & ſolet, quod ſi recipi/
mus,& conſtat duos uentos rem ſimul gerere,quid ni accidere poſſit, ut alter ſupe/
riorem aera agitet,alter inferum? In hac ſententia licet ponas Ariſtotelẽ et diſci
pulum eius Theophraſtum,non,ut Græcis uiſum eſt,diuini,tamẽ & dulcis eloquij
uirum,& nitidi ſine labore. Quid utrique placeat exponam. Semper aliqua euapo/
ratio eſt è terra,quæ modo arida eſt,modo humido mixta. Hæc ab infimo ædita, &
inquan/

inquantum potuit elata, cum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atq; in ſe reuoluitur, dumq; rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta † eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philoſophiæ maxime coluit, & rerum naturę inquiſitor fuit. *al. eliſus* Huius tale decretum eſt, frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & unà eſſe non poſſunt, eò frigidum confluit, unde uis calida diſceſſit, & inuicem ibi calidum eſt, unde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico uerum eſt, ſed utrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum ſupra terram frigus eſt, calēt putei, nec minus ſpecus, atq; omnes ſub terra receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens, qui cum in inferiora peruenit, & eò ſe quātum poterat ingeſſit, quò denſior, hoc ualidior eſt, huic alius ſuperuenit, cui neceſſario cōgregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem ecōtrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur, quia non patitur utriuſq; natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, proxima quæq; remolitur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuātibus, nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Vergilius, Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri, niſi hoc eſſet uentorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt, deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis curſat, & ultro citroquè ſpiritus commeat, concutitur.

Sunt qui exiſtiment ſpiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa quàm Ariſtoteli placuit. CAP. XIIII. Quid ſit quod ab his dicatur audi. Corpus noſtrum & ſanguinem irrigatur & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædā anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ uicem ſanguinis tenēt, & uentis quo nihil aliud quis quàm animam uocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtūt. Sed quemadmodum in corpore noſtro dum bona ualetudo eſt, uenarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat, ubi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tūc uelut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto uehementius, & quaſſante uenas ſuas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram, nam ſi hoc eſt, quemadmodum animal, tota uexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo nunquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere, qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur, ſi offendit aliquid, & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aere. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius ferıur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atq; illò circumagitur, aliaq; deijcit, † alia intercidit, cum tenuiſſimus idemq; fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quicquid intrauit ui ſua diducat & diſſipet, tunc terra iactatur. *forte, alia interſcindit* Aut enim datura uento locum diſcedit, aut cum dedit in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit.

Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tātum primos illos aditus habet, quos uelut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. CAP. XV. Alicubi diduxit, quicquid ſuperne terreni erat aqua, alia torrentes † cecidere, *forte, excedere* alia ęſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus, quem ſi incluſit mare & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituq; præcluſo, uolutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reuerberat.

Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque autoribus placet, & in quo fortaſſe fiet CAP. XVI.

diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu palàm eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſquè corporibus, ſed illo dico uitali & uegeto & alente omnia: hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde uiuẽtibus, & tot ſatis? Quemadmodũ tã diuerſas radices aliter atq; aliter in ſe merſas foueret, quaſdã ſumma receptas parte, quaſdã altius tractas, niſi multũ haberet animæ, tã multa, tam uaria generantis, & hauſtu atq; alimento ſuo educantis: Leuibus adhuc argumentis ago, Totũ hoc cœlũ, quod igneus æther, mundi ſumma pars claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum inueniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (ut alia prætereã) hic tam propè à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior. alimentum ex terreno trahũt. & inter ſe partiuntur, nec ullo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa tantaquè, & ſe ipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem ac noctẽ ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur, & ad tempus quidem, quod exeat naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, et ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multũ ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpacia aer latus obtineat. Quod ſi uerum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenũ eſt. Nũquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aer, & tam uerſabile & uagatione gaudens?

CAP. XVII. Sequitur ergo, ut naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quãdo fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter, quàm ille poetæ pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſq; aquas explicat. Vbi ſaxa manu uel caſu illata preſſere uenientem, tunc impetum mora quærit, & quo plura oppoſita ſunt, plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cum onus ſuum ſuſtinere non potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ obiacebant fugit. Idem ſpiritu fit, qui quo ualentior agiliorq; eſt citius rapitur, & uehementius ſeptũ omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, uerum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit, quod apud Aſclepiodotũ inuenies, auditorem Poſidonij in ipſis quæſtionum naturalium cauſis. Inuenies & apud alios autores hiaſſe uno loco terram, & inde nõ exiguo tempore ſpiraſſe uentum, qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. Maxima ergo cauſa eſt, propter quã terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, & in uacanti ſpacio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſa ſollicitat compellitq;, & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi erepta diſcedẽdi facultas eſt, & undique obſiſtitur, tunc Magno cum murmure montis circum clauſtra fremit, quæ diu pulſata conuellit ac iactat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quò maxime impactus eſt, reſilit, & aut per occulta diuiditur, ipſo terræ motu raritate facta, aut per nouum uulnus emicuit Ita eius uis tãta non poteſt cohiberi, nec uentum tenet ulla compages: ſoluit enim quodcunque uinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſq; per minima, laxamentum † ſuperat indomita naturæ potentia liberat, utiq; cum concitatius ſibi ius ſuum uindicat. Spiritus uerò inuicta res eſt, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempeſtateſq; ſonoras imperio premat, ac uinclis & carcere frenet. Sine dubio poetæ hunc uoluerant uideri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt eſſe adhuc uentum, nec id quod uẽtus eſt poſſe iam claudi. Nam quod

forte, ſibi parat.

in clau-

in clauſo eſt, quieſcit, & aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga uentus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, quod motum efficit ſpiritus, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat, cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deijcitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integer tulerat.

Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod uult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo, cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus damnare potius quàm preterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox, per totum cum quadam diſcuſſione, percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota tamē circuit, non ſine tactu eius tumultùque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium uaſtitas habet aera ſuum, quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt. CAP. XIX.

Veniamus nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquādo ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque, & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna uis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quomodo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſijt, aliquo incumbit, & primo uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per deuexum poteſt diu incluſa, nec in directum cadere moderate, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si uerò cum iam rapi cœperit aliquo loco ſubſtitit, & illa uis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, † qua parte maxime pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe uiciatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum uergentium pōdus inclinat. Spiritu uerò nonnunquam impellit undas, & ſi uehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in† coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis uētis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quàm ut poſſit excludi, & uehementior, quàm ut ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait, pluresque alias tētat, & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit, cum ſit arduum de ijs quæ coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo ut ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terrā mouere impreſſio ſpiritus, fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere, agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua pars terræ uelut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur, quibus uiciatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida uis ſpiritus in ignem uerſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens & ſe incitans, ab imo in ſumma uſque perfertur, nullā tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem quàm ſpiritum. CAP. XX.

al. qua parte tendit, exagitat maxime.

al. terrena

Nobis quoque placet hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſet conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius nihil acrius, ſine quo nec illa quidem quæ uehementiſſima ſunt ualent. Ignem ſpiritus concitat, aquæ ſi uentum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cū illas agit flatus, qui poteſt diſſipare magna ſpacia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere, & inſulas non ante uiſas in medio mari ponere. Theram, & Theraſiam. Thiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectātibus nautis in Aegeo mari enatam, quis dubitat quin in lucē ſpiritus uexerit? Duo genera ſunt CAP. XXI.

Vide ſcholia

(ut Poſidonio placet) quibus mouetur terra, utriq; nomen eſt proprium. Altera
ſuccuſſio eſt, cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur. Altera inclinatio,
qua in latera mutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro uoca-
bulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſa tremorem terræ dixere maiores, qui utrique
forte, mœnia diſſimilis eſt: nam nec ſuccutiuntur tunc † omnia, nec inclinantur, ſed uibrantur.
Res minime in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio con-
cuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtitu-
at, ruina neceſſario ſequitur. Cum diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſæ eorum di-
CAP. XXII. uerſæ ſunt. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per
uices uehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt,
terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta ce
cidiſſet, ædificia uicina tremore collapſa ſunt. Idem ſub terris fieri poteſt, ut ex his
quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentē ca-
uernam cadat, eo uehemētius, quo aut plus ponderis habuit, aut uenit altius. Et ſic
commouetur omne tectum cauatæ uallis. Nec tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa
credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis
extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (ut ita dicam) cutem
qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio uſque eò infirmat illa,
quæ quotidie attriuit, ut deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa uaſti ponderis deci
dunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſte-
re, ſuccutit. Et ruere omnia uiſa repente (ut ait Vergilius noſter). Huius motus ſuc
cutientis terras hæc erit cauſa. Ad alteram tranſeo.

CA. XXIII. Rara terræ natura eſt, multùmque habēs uacui, per has raritates ſpiritus fertur,
qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo
ante retuli) cauſa, ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hāc etiam Calliſthe-
nes probat, non contemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis
impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum
felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Perſarum multa milia, oppone
tur, & Calliſtenem. Quoties dictum erit, occidit Darium, penes quem tunc magnū
regnum erat, opponetur, & Calliſthenem. Quoties dictū erit, omnia oceano tenus
uicit, ipſum quoq; tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ uſq; ad
orientis terminos protulit, dicetur, ſed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua
ducū regumq; exēpla tranſierit, ex his quæ fecit nihil tā magnū erit, quàm ſcelus Cal
liſthenes. Hic Calliſthenes in libris qbꝰ deſcribit quemadmodū Helice Buriſq; mer
forte, immiſit, ſæ ſunt, quis illas caſus in mare, uel in illas mare † immerſit, dicit id quod in priore
parte dictum eſt Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubi
que, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat,
reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe oc-
al. appoſita currens terram labefacta. Ideo frequentiſſime mari † oppoſita uexantur, & inde
Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas literas Græcas di-
dicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari.

σεισίχθονα Spiritum eſſe huius mali cauſam & ipſe conſentio, de illo diſputabo, quomodo
CA. XXIIII. intret hic ſpiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per
maiora ac potentiora, & utrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredi
bile eſt. Nam in noſtris quoq; corporibus, cutis ſpiritum reſpuit, nec eſt illi introi-
tus, niſi per quem trahitur, nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in la-
xiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſuè, ſed in uiſceribus & patulo
interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, uel ex hoc, quod
motus non in ſumma terræ circàue ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indiciciū
eſt, quod altitudinis profundæ maria iactātur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt.
Ergo uerisimile eſt terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauernis ingentibus
concipi. Imo, inquit ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quo-
que ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere
enim

enim debet,ut idem illi accidat,quod nobis,quos externa cauſa in horrorem agit.
Accidere autem terræ ſimile quiddā noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſa con/
ceſſerim .Illam interior & altior iniuria debet impellere,cuius rei argumētum uel
maximum hoc poteſt eſſe,quod cum uehemēti motu ad apertum ingenti ruina ſo/
lum eſt,totas nonnunquā urbes & recipit hiatus ille & abſcondit,Thucydides ait,
circa Peloponeſiaci belli tempus Atalantam inſulam aut totam aut certe maxima
ex parte ſuperfuſam.Idē Sidoni accidiſſe Poſidonio crede.Nec ad hoc teſtibus op, *Vide Scholia.*
eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis , loca diſiecta , & campos inter/
iſſe.Quod iam dicam,quemadmodum exiſtimem fieri. Cum ſpiritus magna ui in CAP. XXV.
uacuum terrarum locū penitus applicuit, cœpitq; rixari,& de exitu cogitare, late/
ra ipſa inter quæ latet ſæpius percutit,ſupra quæ urbes interdum ſitæ ſunt:hæc non/
nunquam adeo cōcutiuntur,ut ædificia ſuperpoſita procumbant : nonnunquam in
tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum ſubterua-
cantem locū,totæq; urbes in immenſam altitudinē mergantur. Si uelis credere, a/
iunt,aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſ
ſam unius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui palu/
des quibus laborabat Theſſalia ſiccauit,abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant
aquis.Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius eſt,quem terrarum mo
tus effudit.Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca
uacua ſub terris) ſpiritum conuenire.Quod niſi eſſet,magna terrarum ſpacia com-
mouerentur,& unà multa titubarent.Nunc exiguæ partes laborant, nec unquam
per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non
tranſcendit Campaniam.Quid dicam,cum Chalcis tremuit Thebas ſtetiſſe?Cū la/
borauit Aegium, tam propinquas illi,Patras de motu nihil audiſſe?Illa uaſta cōcuſ
ſio,quæ duas ſuppreſſit urbes Helicen,& Burim, circa Aegium conſtitit.Apparet
ergo intantum ſpacium motum † protendere,quantum illa ſub terris uacantis loci *al. pertendere*
inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti autoritate magnorum uiro- CAP. XXVI.
rum,qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt.Rationem autem huius rei hanc
reddunt,quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim(ſi Homero fides eſt) aberat
à continenti Pharos,quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata uelis poteſt,ſed
continenti admota eſt,Turbidus enim defluens Nilus,multumq; ſecum limum tra/
hens,& eum ſubinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento
ſemper ultra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec ulla interualla in ſe habet, ſed
creuit in ſolidum areſcente limo,quo preſſa erat & ſedens ſtructura,cum partes glu
tinarentur,nec quicquam inane interuenire poterat,cum ſolido liquidum,ac mol/
le ſemper accederet.Sed mouetur & Aegyptus & Delos,quam Vergilius ſtare iuſ
ſit,Immotamquè coli dedit,& contemnere uentos.Hanc philoſophi quoque credu
la natio dixerunt non moueri,autore Pindaro.Thucydides ait antea quidē immo/
tam fuiſſe,ſed circa Peloponeſiacum bellum tremuiſſe.Calliſthenes & alio tempo/
re ait hoc accidiſſe.Inter multa,inquit,prodigia quibus denunciata eſt duarum ur/
bium Helices & Buris euerſio,fuere maxime notabilia,columna ignis immenſi, &
Delos agitata.Quam ideo ſtabilem uideri uult,quia mari impoſita, habeat conca/
uas rupes & ſaxa peruia,quæ dent deprehenſo aeri reditum. Ob hoc etiam inſulas
eſſe certioris ſoli, urbesq; eo tutiores,quo propius ad mare acceſſerunt: falſa hæc eſ
ſe Pompeij & Herculaneum ſenſere.Adijce nunc quod omnis ora maris obnoxia
eſt motibus,ſic Paphos non ſemel corruit,ſic nobilis & huic iam familiaris malo Ni
copolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur quàm
diluitur.Hæ ferè cauſæ redduntur,propter quas tremit terra.

Quædā tamen propria in hoc campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio CA. XXVII.
reddenda eſt.Aiunt enim ſexcentarū ouium gregem exanimatum in Pōpeiana re/
gione.Nō eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe.Diximus ſolere poſt ma
gnos terrarum motus peſtilentiam fieri.Nec id mirū eſt,multa enim mortifera in al
to latēt.At aer ipſe qui uel terrarū culpa uel pigritia & æterna nocte torpeſcit, gra/
uis haurientibus eſt, uel corruptus internorum ignium uitio,cū eſt longo ſitu emiſ

ſus,purum hunc liquidumq́; maculat ac polluit,inſuetumq́; ducentibus ſpiritum af-
fert noua genera morborum. Quid quod aquæ inutiles peſtilenteſq́; in abdito la-
tent, ut quas nunquam uſus exerceat,nunq́; aura liberior uerberet? Craſſæ itaq; &
graui caligine ſempiternaq́; tectæ,nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris
contrarium habent. Aer quoq; qui mixtus eſt illis,quiq́; inter illas paludes iacet, cū
emerſit,late uitium ſuum ſpargit,& haurientes necat. Facilius autem pecora ſenti-
unt,in quæ peſtilentia incurrere ſolet,quo auidiora ſunt,aperto cœlo plurimum u-
tuntur,& aquis,quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues uerò mollioris natu-
ræ quo propiora terris ferunt capita,corruptas eſſe non miror, cū afflatum diri ae-
ris circa ipſam humū exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exijſſet, ſed
CA. XXVIII. illum copia aeris ſynceri extinxit,antequam ut ab homine poſſet trahi ſurgeret.

Multa autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige,quod tot uenena na-
ſcuntur,non manu ſparſa,ſed ſponte,ſolo ſcilicet habente,ut boni ita mali ſemina.
Quid quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur uapor,
quem non homini ducere,non feræ tutum eſt. Aues quoq; ſi in illum inciderint, an-
tequam cœlo meliore leniatur,in ipſo uolatu cadunt,liuentq́; corpora, & nō aliter
quam per uim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur,tenui fo-
ramine fluens non plus potentiæ habet,quàm ut deſpectātia & ultro ſibi illata con-
ficiat. Vbi per ſecula conditis tenebris,ac triſticia loci creuit in uitium, ipſa ingra-
ueſcit mora,hoc peior quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt, æternum illud
umbroſi frigoris malum,& infernam noctē ſoluit,ac regionis noſtræ aera infuſcat.
Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxi-
um. Inde ſubitæ continuæq́; mortes & monſtroſa genera morborum,ut ex nouis or-
ta cauſis;breuis aut longa clades eſt,prout uitia ualuere. Nec prius peſtilentia deſi-
nit,quàm ſpiritū illū grauem exercuit laxitas cœli,uentorumq́; iactatio.

Nam quod aliquot inſanis attonitiſq́; ſimiles diſcurrere fecit metus,qui excutit
CAP. XXIX. mentes,ubi priuatus ac modicus eſt,quid ubi publice terret,ubi cadunt urbes, po-
puli opprimūtur,terra cōcutitur,quid mirum eſt animos inter dolorem & metum
deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile inter magna mala non deſipere. Itaq; leniſſima
fere ingenia in tantum uenere formidinis,ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine a-
liqua iactura ſanitatis expauit,ſimiliſq́; furenti quiſquis timet,ſed alios cito timor
ſibi reddit,alios uehementius perturbat,& in dementiā transfert. Inde inter bella
errauere lymphatici,nec uſquam plura exempla uaticinantiū inuenies,quàm ubi
formido mētes religione mixta percuſſit. Statuam diuiſam nō miror, cum dixerim
montes à mōtibus receſſiſſe,& ipſum diruptum eſſe ab imo ſolū. Hæc loca ui quon-
dam & uaſta conuulſa ruina (Tantum æui longinqua ualet mutare uetuſtas) Diſſil-
uiſſe ferunt,cum protinus utraq; tellus Vna foret,uenit medio ui pontus & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit,aruaq; & urbes,Littore diductas, anguſto interlu-
it æſtu. Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli,& trans mare iacere,quod in con-
finio fuerat,uides & urbium fieri gentiumq́; diſſidium,cum pars naturæ concitata
eſt de ſe,uel aliquod mare ingens ſpiritus impegit,quorum mira,ut ex toto, uis eſt.
Quamuis enim parte ſæuiat mundi tamen uiribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contex-
tu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione quam poetarum maximi celebrāt,ab
Italia Sicilia reiecta eſt. Aliquanto autem plus impetus habent,quæ ex infimo ueni-
unt. Acriora enim ſunt in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tre-
mores quamq́; mira ſpectacula ediderint,ſatis dictū eſt. Cur ergo aliquis ad hoc
CAP. XXX. ſtupet,quod æs unius ſtatuæ,ne ſolidum quidem ſed concauum ac tenue diruptum
eſt,cū fortaſſe in illud ſe ſpiritus,quærēs fugā,incluſerit? Illud uerò quis neſcit? Di-
ductis edificia angulis uidimus moueri,iterumq́; componi. Quædā uerò parū apta-
ta poſitu ſuo,& à fabris negligentius ſolutiuſq́; cōpoſita,terræmotus ſæpius agita-
ta cōpegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarū turriū,
quæ ſolida ſunt ſcindit,& pilas operibus ſubditas diſſipat,quid eſt,quare quiſquam
dignum annotari putet,ſectā eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuā?
Quare tamē per plures dies motus fuit? Non deſijt enim aſsidue tremere Cāpania,
clemen-

clementius quidē,ſed ingenti damno,quia preſſa & quaſſa quatiebat,quibus ad ca-
dendū male ſtantibus,non erat impelli,ſed agitari. Nondū uidelicet ſpiritus omnis
exciderat,ſed adhuc emiſſa parte maiore oberrabat. Inter argumēta quibus pro-
batur ſpiritu iſta fieri,nō eſt quod dubites & hoc ponere,cum maximus editus tre- CAP. XXX
mor eſt, quo in urbes terrasq; ſæuitū eſt,nō poteſt par illi ſubſequi alius,ſed poſt ma-
ximū leues motus ſunt,quia †uehemētius exitū uentis luctātibus fecit. Reliquiæ de *forte,uehementiſſimus.*
inde reſidui ſpiritus nō idem poſſunt,nec illis pugna eſt, cum iam uiam inuenerint,
ſequanturq; eā quà prima uis ac maxima euaſit. Hoc quoq; dignum memoria iudico,
ab eruditiſsimo & grauiſsimo uiro cognitū, forte enim cum hoc euenit lauabatur,
uidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolū erat ſtratum, alterā ab altera ſe-
parari,iterumq; committi,& aquam modo recidi in cōmiſſuras pauimēto receden-
te,modo compreſſo bullire & elidi. Eundē audiui narrantē uidiſſe ſe molles mate-
rias,mollius crebriusq; tremere,quàm natura duras. Hæc Lucili uirorum optime CA. XXXII
quantū ad ipſas cauſas. Illa nūc, quæ ad confirmationem animorū pertinent, quos
magis refert ueſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterū ſine altero nō fit. Nō
enim aliunde animo uenit robur,quàm à bonis artibus, quàm à contēplatione natu-
ræ. Quē enim nō hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur
ego hominē aut feram,quid eſt cur ſagittā aut lanceam tremam? maiora me pericu-
la expectāt. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq;
animo mors prouocāda eſt,ſiue nos æquo uaſtoq; impetu aggreditur, ſiue quotidia-
no & uulgari exitu,nihil refert quàm minax ueniat,quātūq; ſit, quod in nos trahat,
quod à nobis petit minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ do-
lor,hoc in nobis humoris corrupti abundantia,hoc cibus parū obſequēs ſtomacho,
hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima,ſed ingens res eſt cōtemptus
animæ. Hanc qui cōtempſerit,ſecurus uidebit maria perturbari, etiam ſi illa omnes
excitauerint uenti, etiā ſi æſtus aliqua perturbatione mūdi,totum in terras uerterit
oceanū. Securus aſpiciet fulminantis cœli trucē ac horridam faciem, frangatur licet
cœlum,& ignes ſuos in exitium omnium imprimis ſuum miſceat, ſecurus aſpiciet
ruptis cōpagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorū regna retegantur, ſtabit ſuper
illam uoraginē intrepidus,& fortaſſe quò debet cadere deſiliet. Quid ad me, quàm
ſint magna quibus pereo? Ipſum perire nō eſt magnum, proinde ſi uolumus eſſe feli-
ces, ſi nec hominū,nec deorū,nec rerum timore uerſari,ſi deſpicere fortunam ſuper-
uacua promittentem, leuia minitantē, ſi uolumus tranquille degere,& ipſis dijs de
felicitate controuerſiā †agere,anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidię,ſiue *al. facere,*
morbi petēt,ſiue hoſtiū gladij, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina
terrarū, ſiue uaſta uis igniū, urbes agrosq; pari clade cōplexa,† quum libet illi eam *al. qui uolet illam*
accipiat. Quid aliud debeo,quàm exeūtē hortari,& cū bonis omnibus emittere? ua-
de fortiter,uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Nō de re, ſed de tēpore eſt quæ-
ſtio. Facis quod quandoq; faciendū eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in
aliquod malum exiturū tuleris retro. Rerū natura quæ te genuit expectat,& locus
melior ac tutior. Illic non tremunt terræ,nec inter ſe uenti cum magno nubiū frago-
re concurrunt, non incendia regiones urbesq; uaſtāt,non naufragiorū totas claſſes
ſorbentiū metus eſt,non arma contraria diſpoſita uexillis, & in mutuam perniciem
multorū milium par furor,non peſtilentia,& ardentes promiſcue, cōmunes popu-
lis cadētibus,rogi. Iſtud leue eſt,qd timemus? Graue eſt,potius ſemel incidat, quàm
ſemper impēdat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta qua-
tiantur quæ quatiunt,& in iniuriā noſtrā non ſine ſua ueniunt? Helicem Burimq; to-
tas mare accepit,ego de uno corpuſculo timeā? Supra oppida duo nauigatur, duo
aūt quæ nolumus,quæ in noſtrā noticiam memoria literis ſeruata perduxit. Quàm
multa alia alijs locis merſa ſunt? Quot populos aut terra aut in ſe mare incluſit? Ego
recuſem mei finē,cum ſciā me ſine fine non eſſe? imò cū ſciā omnia eſſe finita? Ego ul-
timū ſuſpiriū timeā? Quantū potes itaq; ipſe te cohortare Lucili,contra metū mor-
tis. Hic eſt qui nos humiles facit,hic eſt qui ipſam uitā cui parcit inquietat,ac perdit.
Hic omnia iſta dilatat,terrarū motus,& fulmina. Quę omnia feres cōſtāter,ſi cogita-

ueris nihil intereſſe inter exiguũ tẽpus & lõgũ. Horę ſunt quas ꝑdimus. Puta dies eſſe, puta mẽſes, puta annos, perdimus illos, nẽpe perituros. Quid oro te refert, nũ perueniã ad illos? fluit tẽpus & auidiſsimos ſui deſerit. Nec quod futurũ eſt, meũ eſt, nec quod fuit. In pũcto fugientis tẽporis pẽdeo, & magni eſt modicũ fuiſſe. Elegãter ille Lelius ſapiens dicẽti cuidã ſexaginta annos habeo, hos inquit, dicis ſexaginta quos nõ habes? Ne ex hoc qdẽ intelligimus incõprehenſibilis uitæ cõditionẽ & ſortẽ tẽporis ſemper alieni, ꝙ annos annumeramus amiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus. Moriendum eſt. Quãdo? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributũ officiumq́ mortaliũ malorumq́ omniũ remedium eſt. Optabit illã, quiſquis timet. Omnibus omiſsis hoc unũ Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illã tibi cogitatione multa familiarem, ut ſi ita tulerit, poſsis illi uel obuiã exire.

PINCIANI IN LIB. SEXTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Cap. 2. *IMperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas*] *Eadẽ mutato dictionum ordine imperitis magna fit ex deſperatione ſecuritas. Cõſidera an legendum manu potius quàm magna.*

Cap. 4. *QVID tanti molem ponderis pellat*] *Corporis non põderis in eadem habetur caſtigatius quandoquidẽ charta ſequente. Ita inquit in hoc uniuerſo terræ corpore euenit, ut partes eius uetuſtate ſoluantur, & alibi, Sic hoc totum terrarum omnium corpus & aquis quæ uicem ſanguinis tenent, cætera.*

Cap. 9. *Sed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere*] *In eadem aliter, ſed intra ipſam, & in ipſam quaſdam partes eius decidere.*

Cap. 21. *ET inſulas non ante uiſas in medio mari ponere. Therem & Theream hanc noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nobis in Aegeo mari natam quis dubitat*] *Caſtigandum puto hunc locum ſic, & inſulas non ante uiſas in medio mari ponere Theram & Theraſiam. Thiam noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nautis in Aegeo mari enatam quis dubitat? Plinius uolumine ſecundo, capite 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Theraſia. Inter eaſdem poſt annos 130. Hiera eademq́ automate, & ab ea duobus ſtadijs poſt annos 110. in noſtro æuo. M. Iunio Syllano, & L. Balbo conſulibus ad 8. Idus Iulij Thia. Nam nec ſuccutiuntur tunc omnia*] *Legendũ fortè mœnia, non omnia, ut non multo poſt, ædificia uicina tremore collapſa ſunt.*

Cap. 22. *TVNC illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercuſsit non paſſura conſiſtere ſonitu uenit*] *Deprauatiſsimum locum & tantum non conclamatum reſtituendum hoc pacto exiſtimo, tunc illa rupes præcipitata quicquid ab imò repercuſsit non paſſura conſiſtere ſuccutit.*

Cap. 24. *Aut certè maxima ex parte ſuperfuſam*] *Suppreſſam, nõ ſuperfuſam in eadẽ habetur. Sicq́ eſſe legendum monſtrat ipſe autor paulo poſt, dicens: Illa uaſta cõcuſsio, quæ duas ſuppreſsit urbes Helicẽ, & Buran. Quanquã & ſuperfuſam legi poſſet ex Thucydide tertio uolumine, ſed idẽ erit ſenſus. Item Atalantem legendum, non Atalantam, ex eodẽ autore colligitur, cui ſuffragatur uetus lectio. Idem Sidoniæ accidiſſe*] *Sidoni, non Sidoniæ legendum reor, quæ urbs eſt Phœniciæ notior quàm ut ſit prodenda. Et uero ſimile eſt quaſſationi obnoxiam eſſe Sidonem, cum Tyrus urbs propinqua eo malo laboret, ſicuti & omnia loca maritima, ut paulo ante monſtrauit.*

Cap. 25. *Tunc effugiſſe Penæon*] *Legendum reor, tunc effluxiſſe Penæũ. Is celeber eſt Theſſaliæ fluuius omnibus. Cum laborauit Aegine*] *Scribo, Cum laborauit Aegium. Vrbs eſt Peloponneſi Aegium paruo ſpacio ſubmota à Patris omnibus ferè Coſmographis. Aegina autem inſula in ſinu Saronico longe diſtat à Patris, & paulo poſt Aegium non Aegeum legendum, adſtipulante etiam uetere lectione.*

LVCII ANNAEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I. NEmo uſq; eo tardus, & hebes, & demiſſus in terrã eſt, ut ad diuina non erigatur, ac tota mente cõſurgat, utiq; ubi nouũ aliquod è cœlo miraculum fulſit. Nam quãdiu ſolita decurrũt, magnitudinẽ rerũ conſuetudo ſubducit. Ita enim cõpoſiti ſumus, ut nos quotidiana etiã ſi admiratione digna ſunt, tranſeãt, contra minimarũ quoq; rerũ, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculũ dulce fiat. Hic itaq; cœtus aſtrorũ, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populũ nõ cõuocat. At cũ aliquid ex more mutatũ eſt, omniũ uultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorẽ niſi cũ deficit nõ habet. Nemo obſeruat lunã, niſi laborantẽ. Tunc urbes cõclamãt, tũc pro ſe quiſq; ſuperſtitione uana trepidat. Quãto illa maiora ſunt, quod ſol totidẽ (ut ita dicã) gradus quot dies habet, & annũ circuitu ſuo claudit, quod à ſolſtitio ad minuẽdos dies uertitur, quod à ſolſtitio ſtatũ inclinat

& dat

& dat ſpatiũ noctibus, quod ſydera abſcõdit, quod terras cũ tanto maior ſit illis nõ
urit, ſed calorem ſuũ intenſionibus ac remiſsionibus temperando fouet, quod lunã
nunquã implet niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quam-
diu ordo ſeruatur. Sed ſi quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinẽ emicuit, ſpecta
mus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis noua quàm magna mira
ri. Idẽ in Cometis fit. ſi rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo nõ ſcire quid ſit
cupit, & oblitus aliorũ de aduentitio quærit, ignarus, utrũ debeat mirari an timere.
Nõ enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prędicẽt. Sciſcitantur
itaq; & cognoſcere uolũt, prodigiũ ſit, an ſydus. Atmehercules nõ aliud quis aut ma
gnificẽtius quęſierit, aut didicerit utilius, quàm de ſtellarũ ſyderumq; natura: utrum
flãma cõtracta, quod & uiſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor
inde deſcẽdens, an nõ ſint flãmei orbes. ſed ſolida quędã terrenaq; corpora, quæ per
igneos tractus labẽtia inde ſplẽdorẽ trahant coloremq;, non de ſuo clara. In qua opi
nione magni fuere uiri, qui ſydera † crediderũt ex duro concreta, & ignẽ alienũ pa- *al. tradiderũt*
ſcentia. Nã per ſe, inquiũt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à
quo teneretur, coglobatamq; nec ſtabili inditã corpori, † pro certo iam mundus tur- *forte, profecto*
bine ſuo diſsipaſſet. Ad hæc inueſtigãda proderit quærere, nũ Cometæ eius cõdi CAP. II.
tionis ſint, cuius ſuperiora. Videtur enim cum illis quædam habere cõmunia, ortus
& occaſus, Ipſam quoq; quamuis ſpargãtur & longius exeãt, faciem, æque tamen i-
gnei ſplẽdidiq; ſunt. Itaq; ſi omnia terrena ſydera ſunt, his quoq; eadẽ ſors erit. Si ue
ro nihil aliud ſunt quàm purus ignis, mouẽturq; menſibus ſenis, nec illos conuerſio
mundi ſoluit & uelocitas, illa quoq; poſſunt & tenui cõſtare materia, nec ob hoc di
ſcuti aſsiduo cœli circũactu. Illo quoq; pertinebit hoc excuſsiſſe, ut ſciamus utrũ mũ
dus terra ſtãte circumeat, an mũdo ſtante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent
nos eſſe, quos rerũ natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed
ipſos oriri & occidere. Digna res eſt cõtẽplatiõe, ut ſciamus in quo rerũ ſtatu ſimus,
pigerrimã ſortiti an uelociſsimã ſedẽ, circa nos deus omnia, an nos agat. Neceſſariũ
eſt aũt ueteres ortus Cometarũ habere collectos. Deprehẽdi enim propter raritatẽ
eorũ curſus adhuc nõ poteſt, nec explorari an uices ſeruẽt, & illos ad ſuũ diẽ certus
ordo producat. Noua hęc cœleſtiũ obſeruatio eſt, & nuper in Gręciã inuecta. De CAP. III.
mocritus quoq; ſubtiliſsimus antiquorũ omniũ ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quę
currãt, ſed nec numerũ illarũ poſuit, nec nomina, nondum cõprehenſis quinq; ſyde
rũ curſibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciã trãſtulit. Hic tamen
de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidẽ, quibus maior cœ
li cura fuit, hanc partẽ elaboratam. Conon poſtea diligẽs & ipſe inquiſitor, defectio
nes quidẽ ſolis ſeruatas ab Aegyptijs collegit, nullã autem mentionem fecit Come
tarum. non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe qui
apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicũt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſsimus
inſpiciendorũ naturalium, inter ſe diſsident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtel-
larum errantiũ poni à Chaldæis, teneriq; curſus eorum. Epigenes cõtra ait, Chaldæ
os nihil de Cometis habere cõprehenſi, ſed uideri illos accendi turbine quodã aeris
cõcitati, & intorti. Primum ergo (ſi tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac re CAP. IIII.
fellamus. Huic uidetur plurimũ uirium habere, ad omnes ſublimiũ motus ſtella Sa-
turni. Hæc cũ proxima ſigna Martis, aut in Lunę † uicina tranſit, aut in Solis incidit *al, uiciniam*
radios, natura uẽtoſa & frigida cõtrahit pluribus locis aera, conglobatq;. Deinde ſi
radios ſolis aſſumpſit, tonat fulguratq;. Si Martẽ quoq; conſentientem habet, fulmi-
nat. Pręterea, inquit, aliam † naturã habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum
enim & omnis humidi euaporatio ſplendores tantũ cœli citra ictũ minaces mouet, *al. materiam*
Illa autẽ calidior ſicciorq; terrarũ exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces
quæ nullo alio inter ſe quàm magnitudine diſtant, hoc modo fiũt. Cũ humida terre
naq; in ſe globus aliquis aeris clauſit, quẽ turbinem dicimus, quacũq; fertur, præbet
ſpeciẽ ignis extenti. Quę tamdiu durat, quamdiu manſit aeris illa complexio, humi
di intra ſe terreniq; multũ uehẽs. Vt à proximis mẽdacijs incipiam, falſum eſt fa- CAP. V.
ces &

tes & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoq; arbuſta radicitus uellit, & quocunq; incumbit, ſolū nudat, ſyluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, utique nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars oſtentat. Ita nunquam nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube uelocior rapitur, & in orbem uertitur. Super iſta uelociter deſinit, & ipſe ſe ſua ui rūpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, ut faces, ſed commorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoq; in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ uiſum grande inſolitumq; cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe Calliſthenes tradit, antequā Burim & Helicem mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe, cæterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum
al. fuerūt quæ not. iam minus flagraret, redditam ſuam Cometę faciem. In quo igne multa quidem † ſerunt digna, quę notarētur, nihil tamen magis, quàm quod ut ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burim & Helicem mare fuit. Nunquid ergo Ariſtoteles non illam tantū, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quod ijs continuus ignis eſt, cæteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, In ultimis uerò partibus coactam, qualem fuiſſe il-
CAP. VI. lam, de qua modo retuli, Calliſthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem undiq; effundunt, nec locum mutant, alij in unam partem ignem uagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant, quales duo ętate noſtra uiſi ſunt. Illi priores criniti undiq; etiam immoti, humiles ferè ſunt, & eiſdem cauſis quibus trabes faceſq; conflantur, & ex intemperie aeris turbidi, multa ſecum arida humidaq; terris exhalata uerſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere
forte, rurſus ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat † curſus ac remittatur deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim uentos per plures dies ad conſtitutū redire. Pluuiæ quoq; & alia tempeſtatū genera ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter aūt uolūtatē eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, ij de terra in ſuperiora
CAP. VII. ra eleuantur. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primum ſi uentus in cauſa eſſet, nunquam Cometes ſine uento appareret. Nunc autem & quietiſsimo aere apparet. Deinde ſi uento fieret, cum uento caderet. Et ſi uento inciperet, creſceret uento, eoq; eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoq;, uentus multas aeris partes impellit. Cometes in uno loco apparet: & uentus in ſublime non peruenit. Cometæ autem uiſuntur ſuprà quàm uentis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt & ſigna prætereunt. Hos ait ex eiſdem cauſis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quò uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, omnes in flexum, quod iter non daret uentus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, alijs uentis non orirētur Cometæ, atqui
CAP. VIII. oriuntur. Illam nunc rationem eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum uerſat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra ſe comprehendit curſu ſuo accendit, & leuat in altum, ac tam diu manet ſplendor ignis expreſsi, quamdiu alimenta ſufficiunt, quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus & ipſis uentis citatior eſt, Cometarum lenis, & quod per diem & no-
Vide ſcholia ctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus uagus eſt & diſiectus, & (ut Saluſtij utar uerbis) uerticoſus. Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet aut lunam aut quinq; ſydera rapi

uento

nento, aut turbine rotatis? Non ut puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & im/
potens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſe nec tumultuoſe eunt,
ut aliquis credat illos cauſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi uer
tices iſti comprehendere terrena humidaq́;, & ex humili in altũ exprimere poſſent,
non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis uſq; in nubilum uis eſt. Cometas au/
tem immixtos ſtellis uidemus per ſuperiora labẽtes. Ergo uериſimile non eſt in tan-
tum ſpacium perſeuerare turbinem, qui quo maior eſt, maturius corrumpitur.

Vtrumlibet itaq; eligat aut uis inde peruenire non poterit, aut magna & conci/
tata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non CAP. IX.
exeũt altius, quia plus terreni habẽt. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui ne/
ceſſe eſt his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim
diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non
poſſe diu uerticem permanere, nec ſupra lunam, aut uſq; in ſtellarũ locum creſcere.
Nempe efficit turbinem, plurium uentorum inter ipſos luctatio. Hæc diu nõ poteſt
eſſe. Nã cum uagus & incertus ſpiritus † certi uolatus eſt, nouiſſime uni uis omniũ *forte, tũ cætera*
cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent uiriũ, *ris uolutatus*
tanto minus temporis. Venti cum ad ſummũ uenerunt, remittuntur omni uiolen/
tia. Neceſſe eſt iſta cõcitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto
die uidit, ne hora quidẽ. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea uiolen/
tius celeriuſq; in terra circaq; eam uoluitur, quo celſior, eo ſolutior, laxiorq; eſt, &
ob hoc diffunditur. Adijce nunc, quo etiam ſi in ſummum pertenderet, ubi ſyderibus
iter eſt, utiq; ab eo motu, qui uniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illa conuer
ſione mundi citatius? hac omnium uentorum in unum coniecta uis diſſiparetur, &
terræ ſolida fortiſq; compages, nedum particula aeris torti.

Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoq; permane CAP. X.
ret turbo. Quod porrò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora. Vtiq; mo
tus motu contrario uincitur, habet enim ſuam locus ille uertiginem, quæ rapit cœ/
lum, Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet. Et ut des eis aliquã aduocatio-
nem, quod fieri nullo modo poteſt, quid de his Cometis dicetur, quæ ſenis menſibus
apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco. Alter ille diutinus & aſſi
duus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus, Alter nouus & recens, & turbine illa
tus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita cætero/
rumq; ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt, nec hæſitat uſquam, nec reſi/
ſtit, nec dat ullam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet turbinem
uiolentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſyderum ordi/
nes peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla uerſari. Credamus ignem circumacto
turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemq́;
ſyderis longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id, quod ignem efficit, Turbinis autẽ
rotunda facies eſt. In eodem enim ueſtigio uerſatur, & in columnæ modo circũagen
tis ſe uoluitur. Ergo ignẽ quoq; qui incluſus eſt, ſimilẽ eſſe illi oportet. Atqui longus
eſt & diſiectus, minimeq; ſimilis in orbem coacto. Epigenem relinquamus, & alio CAP. XI.
rum opiniones perſequamur. Quas antequàm exponere incipiã, illud in primis præ
ſumendũ eſt, Cometas non in una parte cœli aſpici, nec in ſignifero tãtum òrbe, ſed
tam in ortu quàm in occaſu, frequentiſſime tamen circa ſeptẽtrionem. † Forma e- *forte, forma eius*
ius nõ eſt una. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum, quibus in morem *una*
barbæ flãma dependet, & eorũ qui undiq; circa ſe uelut comã ſpargunt, & eorũ qui-
bus fuſus quidẽ eſt ignis, ſed in uerticẽ tendens, tamen omnes iſti eiuſdẽ notæ ſunt,
Cometæq; recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formę, in/
ter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore quo apparent, inter ſpectãtes de
habitu illorũ non conuenit, ſed prout cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut † *al. liuidiorem*
lucidiorẽ eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera
diuiſos. Sed ſiue ſunt aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eadem fiãt ratione ne
ceſſe eſt Cometæ. Illud unum conſtare debet, præter ſolidum aſpici nouam ſyderis
faciem,

ſaciem,circa ſe diſsipatum ignem trahentis.Quibuſdam antiquorũ hæc placet ra
tio,cum ex ſtellis errantibus,altera ſe alteri applicuit,confuſo in unum duarũ lumi-
ne,faciem longioris ſyderis reddi.Nec hoc tũc tantum euenit,cum ſtella ſtellam at-
tigit,ſed etiam cum appropinquauit.Interuallum enim,quod inter duas eſt, illuſtra
CAP.XII. tur ab utraq;,inflãmaturq; & longum ignem efficit. His illud reſpondebimus,cer
tum eſſe numerum ſtellarum mobilium.Solere autẽ eodem tempore & has appare
re & Cometen.Ex quo manifeſtum fit,non illarũ coitu fieri Cometen, ſed propriũ
& ſui iuris eſſe.Etiamnum frequẽter ſtella ſub altioris ſtellæ ueſtigium uenit.Et Sa-
turnus aliquando ſupra Iouem eſt,& Mars Venerem aut Mercuriũ recta linea de-
ſpicit.Nec tamen propter hunc curſum,cum alter alterum ſubit, Cometes fit, alio-
quin annis omnibus fieret.Omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt.
Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa e-
nim uelocitas tranſeuntium eſt.Ideò omnis ſyderum defectio breuis eſt, quia cito il
las idem curſus,qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum
tempus,cũ obſcurari cœperint, liberari.Quanto celerior debet fieri in ſtellis con-
greſsio,tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent, quod non accide
ret,ſi duarum ſtellarũ conuentu gignerentur.Illæ enim diu cohærere nõ poſſunt, &
neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet.Præterea iſta nobis uicina uidentur,cæterum
interuallis ingentibus diſsident.Quomodo ergo poteſt altera ſtella uſq; ad alteram
ſtellam ignem mittere,ita ut utraq; iuncta uideatur,cũ ſint ingenti regione diductę?
Stellarum,inquit,duarum lumẽ miſcetur,& præbet unius ſpeciem.Nempe ſic, quẽ
admodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu,quemadmodum ueſpertina aut matu-
tina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis uiſitur. Hæc omnia primum ma
gna ui efficiuntur.Sol enim eſt,qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem poten-
tia.Deinde nihil horum,niſi infra lunam in terrarum uicinia naſcitur. Superiora pu
ra & ſyncera ſunt,& coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non habe-
ret moram,ſed extingueretur cito, ſicut coronæ,quæ ſolem lunamue cingunt,& in
tra breuiſsimum ſpacium exoleſcunt.Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſ-
ſet tale,à quo medium inter duas ſtellas ſpacium confunderetur, æque cito dilabere
tur. Vtiq; non in tantũ maneret,quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigni-
ferum curſus eſt,hunc gyrum premunt,at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis cer
tum eſt illis tempus quo appareant,quàm locus ullus,ultra quem non exeant.

CAP.XIII. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur,non has tantum ſtellas quinq; diſcur-
rere,ſed has ſolas obſeruatas eſſe. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut
propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem
talem,ut tunc demum,cum ad extrema eorum uenere,uiſantur. Ergo intercurrunt
quædam ſtellæ,ut ait,nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & ma-
iorem quàm ſtellis mos eſt,porrigant ignem: hoc ex his quæ mentitur leuiſsimum
eſt, tota eius narratio mundi,mendacium impudens eſt.Nam ſi illi credimus, ſum-
ma cœli ora ſolidiſsima eſt,in modum tecti durata,& alti craſsiq; corporis,quod ato
mi congeſti coaceruatiq; fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea ita compa-
cta,ut ſolui uitiariq; non poſsit.Habet tamen ſpiramenta quædã, & quaſi feneſtras
per quas ex parte exteriore mundi influant ignes,non tam magni,ut interiora con-
turbent.Rurſus ex mundo in exteriora labuntur.Itaq; hæc quæ præter conſuetudi-
nem apparent,influxerunt ex illa utraq; mundi iacente materia. Soluere iſta quid
aliud eſt,quàm manum exercere,& in uentum iactare brachia? Velim tamen mi
CAP. XIIII. hi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus il-
li tantam eſſe craſsitudinem cœli? Quid fuit,quod illò tam ſolida corpora adduce-
ret,& ibi detineret? Deinde quod tantæ craſsitudinis eſt, neceſſe eſt & magni pon
deris ſit.Quomodo in ſummo ergo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcẽ
dit, & ſe onere ſuo frangit.Fieri enim non poteſt,ut tanta uis ponderis,quantam il-
le ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſe-
cus aliqua eſſe retinacula,quibus cadere prohibeatur, nec rurſus de medio aliquid

eſſe

eſſe oppoſiti,quod imminens corpus excipiat ac ſulciat.Illud etiamnum nemo dice
re audebit,mundum ferri per immenſum, & cadere quidem,ſed non apparere an ca
dat.quia præcipitatio eius æterna eſt,nihil habens nouiſsimū,in quod incurrat.Hoc
quidam de terra dixerunt,cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus
in aere ſtaret. Fertur,inquiunt,ſemper,ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt
in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes,non quinq; tantū ſtellas moueri,ſed mul
tas eſſe,& in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento li-
cet reſpondere,quid eſt quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri,aut nullam di-
cat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſsim eūtium turba . Nam quo plures
fuerint,ſæpius in alias incident,rari autem Cometæ & ob hoc mirabiles ſunt. Quid
quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ taliū ſtellarum exortus & anno-
tauit,& poſteris tradidit. Poſt mortem Demetrij Syriæ regis,cuius Demetrius & CAP. XV.
Antiochus liberi fuere,paulò ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor
ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit,clarumq; lumē emittēs, quāto uinceret
noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt,& euanuit claritas, Nouiſsi
mè autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, ut tātum corpus effici-
ant? Mille in unū licet congreges,nunquā hunc habitū ſolis æquabūt. Attalo regnā-
te,initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditq;,& uſq; in æquino
ctialem circulum uenit,ita ut illam plagā cœli cui lactea nomen eſt, in immenſum
extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debēt erraticæ,ut tam longum cœli tractū
occuparent igne continuo? Contra argumentū dictum eſt, contra teſtes dicendū CAP. XVI.
eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt autoritas Ephori,Hiſtoricus eſt. Quidam
incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturū,ſi per quo
tidiana duceretur,miraculo excitant. Quidam creduli,quidam negligētes ſunt,qui
buſdam mendaciū obrepit,quibuſdam placet. Illi non euitāt,hi appetunt. Et hoc in
cōmune de tota natione,quæ approbare opus ſuū,& fieri populare nō putat poſſe,
niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus uerò non religioſiſsimæ fidei,ſæpe decipitur,ſæ
pe decipit. Sicut hic Cometē,qui omniū mortaliū oculis cuſtoditus eſt, quia ingen
tis rei traxit euentus,cum Helicem & Burim ortu ſuo merſit, ait illum deſcendiſſe
in duas ſtellas,quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud
momentum,quo Cometes ſolutus,& in duas partes redactus eſt? Quomodo autem
ſi eſt qui uiderit Cometem in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare autē
non adiecit in quas ſtellas diuiſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim Cometen non unum ex CAP. XVII.
multis erraticis effici,ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt,inquit,ſpecies ſal
ſa,nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus,ſed & proprium ſydus Cometes
eſt ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt,non in rotundū reſtricta, ſed procerior &
in longum producta. Cæterum non eſt illi palàm curſus,altiora mundi ſecat,& tunc
demum apparet,cum in imum curſus ſui uenit. Nec eſt quod putemus eundem ui-
ſum eſſe ſub Claudio,quem ſub Auguſto uidimus, Nec hunc qui ſub Nerone Cæ-
ſare apparuit,& Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe,qui poſt necem di-
ui Iulij Veneris ludis genitricis, circa undecimam horam diei emerſit. Multi ua-
rijq; ſunt,diſpares magnitudine,diſsimiles colore, alijs rubor eſt ſine ulla luce, alijs
candor & purum liquidumq; lumen, alijs flamma, & hæc non ſyncera, nec tenuis,
ſed multum circa ſe uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen
poſt ſe futuri ſanguinis ferunt,hi minuunt augentq; lumen ſuum, quemadmodum
alia ſydera,quæ clariora cum deſcendere ſunt,maioraq; ex loco propiore uiſuntur,
minora cum redeunt & obſcuriora,quia abducunt ſe longius. Aduerſus hoc pro- CA. XVIII.
tinus reſpondetur,non idem accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometæ enim
quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius
accederent. Nunc autē manet illis prima facies,donec incipiant extingui. Deinde
quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur. Si erraret Cometes,eſſetq; ſy-
dus intra ſigniferi terminos moueretur,intra quod omne ſydus curſus ſuos colligit.

Nunquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra nõ poteſt per medium ſydus exi
re, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autẽ non aliter quàm per nubem
ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non eſſe ſydus, ſed leuem ignem ac tumul
CAP. XIX. tuarium. Zenon noſter in illa ſententia eſt, congruere iudicat ſtellas & radios in
ter ſe committere, hac ſocietate luminis exiſtere imaginem ſtellę lõgioris. Ergo qui
dam nullos eſſe cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſsionem uicino
rum ſyderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidẽ,
ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam
eſſe quidem, ſed non quibus ſyderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu du
rant, & exigui temporis mora diſsipantur.

CAP. XX. In hac ſententia ſunt pleriq; noſtrorum, nec id putant ueritati repugnare. Vide-
mus enim in ſublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo lõ
gos à tergo flammarũ albeſcere tractus, modo faces cum igne uaſto rapi: ipſa etiam
fulmina, & ſi uelocitate mira, ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos,
aeris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſsi
fluunt, & protinus pereunt. Alij uerò ignes diu manent, nec ante diſcedũt, quàm con
ſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcri
pta miracula, columnæ, clypeiq; flagrantes, aliæq; inſigni nouitate flammæ, quæ nõ
aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege diſcurrerent. Ad hæc ſtupẽt omnes,
& repentinum ignem ex alto efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo
aere & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquãdo lacuna ce
dentis retrò ætheris patuit, & uaſtum in concauo lumẽ? Exclamare poſſes, quid eſt
hoc? Medium uideo diſcedere cœlum, Pallenteſq; polo ſtellas, quæ aliquando non
expectata nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio
eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos
Cometas non uidemus, quod obſcurantur radijs ſolis, quo deficiente, quendam Co
metem apparuiſſe, quem ſol uicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sępe autẽ cum oc
cidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfundi-
CAP. XXI. tur, & ideò aſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt. Placet ergo
noſtris Cometas ſicut faces, ſicut tubas, trabeſq;, & alia oſtẽta cœli, denſo aere crea-
ri. Ideòcirca Septentrionem frequentiſsimè apparent, quia illic plurimum eſt aeris
al. modo pigri. Quare ergo nõ ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium † materia alimentũ
ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt, tamẽ deficiente materia re
troiens ipſe deſcẽdit, in aera quoq; ſi dextrã leuamq; premit partem. Nulla enim illi
uia eſt, ſed quà illũ uena pabuli ſui duxit, illò repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis
paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & nõ cito extinguitur? Sex enim
menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſsimo uidimus, ſpectandum ſe præ
buit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à ſeptentrione in uerticẽ ſur
gens, orientem petijt ſemper obſcurior, hic ab eadem parte cœpit, ſed in occiden-
al. humidiora tem tendens, ad meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille † humilio-
ra habuit & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt, huic rurſus uberior fuit & plenior
regio. Huc itaq; deſcendit, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus,
quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum, cum hic in dextrũ motus ſit, ille in ſiniſtrũ. Omni-
bus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim
ab ortu uoluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex hic mo
CAP. XXII. tus eſt, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego noſtris non aſſentio. Non enim
exiſtimo Cometem ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primũ quæ-
cunq; aer creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo po
teſt enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipſe aer nunquam idem ma-
neat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt? Intra exiguum momentum in alium,
quàm in quo fuerat, ſtatum uertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter utrun
que uarius: nubeſq; illi familiariſsimę ſunt, in quas coit, & ex quibus ſoluitur, modo
congregantur, modo digeruntur, nunquã immotæ iacent. Fieri non poteſt, ut ignis
certus

certus in corpore uago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne unquam excuterētur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcēderet. Eò enim craſsior aer eſt, quò terris propior, nunquam Cometes in imum uſq; demittitur, neq; appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum, aut eò quò trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

CAP. XXIII.

Nullis ignibus ordinarijs & cœleſtibus iter flexum eſt. Syderis proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint neſcio, duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt, ſic fulmina in unum ualent ictum, ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, præteruolant & ſecant aera. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & uadūt, & tenorem ſuum ſeruant, pareſq; ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſuè fierent, ſi ignis eſſet collectitius, & ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnū eſſe, quod exarſit aeris uitio, nūc amplius adijcio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & ſax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aere expreſſus, in fuga eſt, nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem, & ideò non cito expellitur, ſed emetitur ſpacium ſuum, nec extinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis unum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſydera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quę in proprium iter, & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cœlum peruium non ſit? Quod ſi iudicas non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferum attingere, Cometes poteſt ſic latum habere circulum, ut in hunc parte aliqua ſui incidat, quod fieri nō eſt neceſſariū, ſed poteſt.

CA. XXIIII.

Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diuiſus ſit, nec hanc unam deterat ſemitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore uario diſtinguunt, quæ aera minimè uacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, cæteras ſtare, fixum & immobilē populum? Si quis hoc loco me interrogauerit, quare ergo non quemadmodum quinq; ſtellarum ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo, Multa ſunt quæ eſſe concedimus, qualia ſunt ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur, quid tamen ſit animus ille rector dominuſq; noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quendam, alius uim diuinam & dei partem, alius tenuiſſimum aerem, alius incorporalem potētiam. Non deerit qui ſanguinē dicat, qui calorem. Ad eò animo non poteſt liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat.

CAP. XXV.

Quid ergo miramur Cometas tam rarum mūdi ſpectaculum nondum teneri legibus certis, nec initia illorū fineſq; noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingēti, ex quo Græcia ſtellis numeros & nomina fecit. Multæq; hodie ſunt gentes quæ tantū facie nouerunt cœlum, quæ nondū ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio ad certū perduxit. Veniet tēpus, quo iſta quę nunc latent in lucem dies extrahat & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tātorum ætas una non ſufficit, ut tota cœlo uacet. Quid quod tam paucos annos inter ſtudia ac uitia non æqua portione diuidimus? Itaq; per ſucceſsiones iſta longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinq; ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atq; alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogūt, qui matutini ueſpertiniq; ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectū ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet, nam hoc illi nomē impoſuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent, erratis, qui ullam ſtellam, aut ſupprimere curſum iudicatis, aut uertere. Non licet ſtare cœleſtibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut ſemel miſſa ſunt uadūt. Idem erit illis cur-

ſus,qui ſui finis. Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus,qui ſi quãdo conſtite-
CA. XXVI rint,alia ex aduerſo incidẽt,quæ nũc tenor & æqualitas ſeruat. Quid eſt ergo cur
& aliqua redire uideãtur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura
uiarũ circulorumq; ſic poſitorũ,ut certo tẽpore intuentes fallãt. Sic naues quamuis
plenis uelis eant,uidentur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquãdo, in quibus Co
metæ partibus errent,cur tam ſeducti à cæteris eant, quanti qualesq; ſint. Cõtenti ſi-
mus inuenitis,aliquid ueritati & poſteri cõferant. Per ſtellas, inquit,ulteriora nõ cer
nimus,per Cometas aciem trãſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua
ſydus ipſum eſt ſpiſsi ac ſolidi ignis,ſed qua rarus ſplendor excurrit,& in crines diſ-
pergitur: Per interualla ignium,non per ipſos uides. Stellæ, inquit,omnes rotundæ
ſunt,Cometæ porrecti,ex quo apparet ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet Co
metas longos eſſe? Quorum natura quidem,ut cæterorũ ſyderum globus eſt,cæte-
rum fulgor extenditur. Quemadmodũ ſol radios ſuos longe lateq; dimittit,cęterum
ipſi alia eſt forma,alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarũ corpus ipſum cor-
CA. XXVII rotundatur,ſplendor autem longior quàm cæterorum ſyderum apparet. Quare
inquis? Dic tu mihi prius,quare luna diſsimillimum ſoli lumen accipiat, cum acci-
piat à ſole? Quare modo rubeat,modo palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit,cũ
à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi quare omnes ſtellæ inter ſe diſsimilẽ habeant
aliquatenus faciem,diuerſiſsimã ſoli. Quomodo nihil prohibet,iſta ſydera eſſe, quã-
uis ſimilia non ſint,ita nihil prohibet Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius
cætera,etiam ſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porrò mundus ipſe ſi conſide
res illũ,nonne ex diuerſis cõpoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat,
& terras ęſtibus torreat? in aquario aſtringat hyemem,flumina gelu claudat? Et hoc
tamen & illud ſydus eiuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſsimile ſit. In-
tra breuiſsimum tempus aries extollitur,libra tardiſsimè emergit, & tamen hoc ſy-
dus & illud eiuſdem naturæ eſt,cum illud exiguo tempore aſcendat, hoc diu profe-
ratur. Non uides quàm cõtraria inter ſe elemẽta ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & cali
da humida,& ſicca. Tota huius mundi concordiã ex diſcordibus conſtat. Negas Co
metem ſtellam eſſe,quia forma eius nõ reſpõdeat ad exemplar, nec ſit cæteris ſimi-
lis. Vides quàm ſimillima eſt illa,quæ triceſimo anno reuertitur ad locũ ſuum, huic
quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad unam natura formam opus ſuum præ-
ſtat,ſed ipſa uarietate ſe iactat. Alia maiora,alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora,
alia temperatiora,quædam autem eduxit à turba,ut ſingula & conſpicua procede-
rent,quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam,qui illi non putat aliquan
do licere,niſi quod ſępius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis aliũ
locum,alia tempora,diſsimiles cæteris motus. Voluit & his magnitudinem operis
ſui colere,quorum formoſior facies eſt,quàm ut fortuitam putes,ſiue amplitudinem
eorum cõſideres,ſiue fulgorem,qui maior eſt ardentiorq; quàm cæteris. Facies uerò
habet inſigne quiddam & ſingulare,non in anguſtũ cõiecta & arctata, ſed dimiſſa li
berius,& multarum ſtellarum amplexa regionem. Ariſtoteles ait Cometas ſigni
CA. XXVIII ficare tempeſtatem & uentorum intemperantiam,atq; imbrium. Quid ergo? non iu
dicas ſydus eſſe,quod futura denũciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignũ eſt, quo
modo futuræ pluuiæ Scintillare oleum,& putres concreſcere fungos, aut quomo-
CAP. XXIX do indicium eſt ſæuituri maris,ſi marinæ. In ſicco ludunt fulicæ, notasq; paludes
Deſerit,atq; altam ſupra uolat ardea nubem,ſed ſic, quomodo æquinoctium in ca-
lorem frigusq; flectentis anni,quomodo illa quæ Chaldæi canunt,quid ſtella naſcen
tibus triſte lætumue conſtituat. Hæc ut ſcias ita eſſe,non ſtatim Cometes ortus, uen
tos & pluuias minatur,ut Ariſtoteles, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo ap
paret illum non ex † proximo,quæ in proximum daret ſigna traxiſſe,ſed habere re
poſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes,qui Paterculo & Vopiſco cõ
ſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoq; ſunt prædicta. Fuerũt enim ma-
ximæ & continuæ tempeſtates ubiq;. At in Achaia,Macedoniaq; urbes terrarum
motibus prorutæ ſunt. Tarditas,inquit,illorum argumẽtum eſt grauiores eſſe, mul
tumq;

† ſorte, improuiſo.

tumq́ in ſe habere terreni,Ipſi præterea curſus, ſerè enim cõpelluntur in cardines
Vtrunq́ falſum eſt. De priore dicam prius, Quare quæ tardius ſeruntur,grauia
ſunt?Quid ergo?Stella Saturni,quæ ex omnibus iter ſuum lentiſsimè efficit,grauis
eſt?Atqui leuitatis argumẽtum habet,quod ſupra cæteras eſt. Sed maiore inquam
ambitu circuit,nec tardius it quàm cæteræ,ſed longius. Succurrat tibi, idem me de
Cometis poſſe dicere,etiam ſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt ire eos tar
dius. Nam intra ſextum menſem dimidiã cœli partẽ tranſcurrit hic proximus: Prior
intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferius deferuntur. Primũ
non defertur,quod circumfertur. Deinde hic proximus à ſeptẽtrione motus ſui ini-
tium fecit,& per occidentem in meridiana peruenit, erigensq́ ſuum curſum obli-
tuit. Alter ille Claudianus à ſeptẽtrione primũ uiſus, non deſijt in rectũ aſsiduè cel-
ſior ferri,donec exceſsit. Hæc ſunt quę aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut
me. Quæ an uera ſint,diſcutiant quibus eſt ſententia tueri. Nobis rimari illa & con-
iecturare in occulto tantum licet,nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe. Egre- CA. XXX.
giè Ariſtoteles ait,nunquam nos uerecundiores eſſe debere,quàm cum de dijs agi-
tur. Si intramus templa cõpoſiti,ſi ad ſacrificium acceſſuri uultum ſubmittimus, to-
gam adducimus,ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur,quanto hoc magis fa-
cere debemus,cum de ſyderibus,de ſtellis,de deorũ natura diſputamus, ne quid te-
mere,ne quid impudenter,aut ignorãtes affirmemus,aut ſcientes mentiamur?Nec
miremur tam tarde erui,quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolũt Come-
ten non eſſe ordinarium ſydus,ſed falſam ſyderis faciem,diligenter tractandum eſt,
an æque omnis pars anni ædendis Cometis ſatis apta ſit, an omnis cœli regio ido-
nea in qua creentur,an quacunq́ ire,ibi etiam cõcipi poſsint,& cætera, quæ uniuer
ſa tolluntur,cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non
frequenter educit,ſed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eũt,
nunquam humanis oculis orientia!Neq́ enim omnia deus humanis oculis nota fe-
cit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur. Ipſe qui iſta tractat,qui con-
didit,qui totum hoc fundauit,deditq́ circa ſe,maiorq́ eſt pars operis ſui, ac melior,
effugit oculos,cogitatione uiſendus eſt. Multa præterea cognata numini † ſum- CA. XXXI.
mo,& uicinam ſortita potẽtiam,obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris,ocu al. ſuo
los noſtros & implent & effugiunt,Siue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi
acies humana non poſsit,ſiue in ſanctiore receſſu maieſtas tanta delituit, & regnum
ſuum,id eſt ſe regit,nec ulli aditum dat,niſi animo. Quid ſit hoc,ſine quo nil eſt,ſcire
nõ poſſumus. Et miramur ſi quos igniculos parum nouimus,cum maxima pars mũ
di deus lateat?Quàm multa animalia hoc primum cognouimus ſeculo, quàm mul-
ta negocia,hæc quidem multa. Multa uenientis æui populus ignota nobis ſciet. Mul
ta ſeculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleuerit,reſeruantur. Puſilla res mun
dus eſt,niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra tra
duntur. Eleuſina ſeruat,quod oſtẽdat reuiſentibus. Rerum natura ſacra ſua nõ ſimul
tradit. Initiatos nos credimus,in ueſtibulo eius hęremus. Illa arcana non promiſcue
nec omnibus patẽt,reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc
ætas,aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quando ergo iſta in noticiã noſtrã perdu
centur?Tarde magna proueniunt,utiq́ ſi labor ceſſat. †Id quod unum toto agimus al. In quod u-
animo nondum perfecimus,ut peſsimi eſſemus. Adhuc in proceſſu uitia ſunt. Inue- num toto agi-
nit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam cõtumeliam mur.
ſibi inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliusq́, quo † pereat. al. pereatur.
Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris extingui-
mus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicitias anteceſsimus, colores
meretricios,matronis quidem non induẽdos,uiri ſumimus. Tenero & molli inceſ-
ſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus,ſed repimus. Exornamus annulis digitos,
in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie cõminiſcimur, per quæ uirilitati fiat
iniuria,ut traducatur,quia nõ poteſt exui. Alius genitalia excidit alius in obſcœnã
partem ludi fugit, & locatus ad mortem † infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo al. infames

CA. XXX. II. morbum ſuum exerceat, legit. Miraris, ſi nondum ſapienti: omne opus ſuum impleuit. Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus, huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalãtur, cum aliquis pluuijs interuenit dies, quẽ perdere licet? Itaq; tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta al. Pyrrhonis. †Platonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorũ noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus, harũ artiũ multi diſcipuli ſunt, multiq; doctores. Priuatim urbe tota ſonat pulpitũ. In hoc uiri, in hoc fœminę tripudiãt. Mares inter ſe uxoresq; cõtendũt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona cũ diu trita frons eſt tranſitur ad ganeã, philoſophiæ nulla cura eſt. Itaq; adeò nihil inuenitur ex his quæ parũ inueſtigata antiqui reliquerũt, ut multa quæ inuenta erant oliterẽtur. At mehercules ſi hoc totis mẽbris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incũberent, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Libri ſeptimi & ultimi naturalium quæſtionum finis.

PINCIANI IN LIB. SEPTIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

Cap. 3. SED *uideri illos accendi turbine quodam*] *Conſidera an ſcribendum ſit non illos, ſed illis, uidelicet Chaldæis.*

Cap. 4. HVIC *uidetur plurimum utrium habere ad omnes ſublimium motus ſtella Saturni*] *Quædam exemplaria. Huic uidetur plurimum uirium habere ſtella Saturni, reliqua deſiderantur.*

Cap. 8. LVNAM *aut quinque ſydera rapi uento*] *Scribendum puto, lumina, non lunam, ut docet ſolem & lunam lumina, quæ ſacræ literæ luminaria appellant, & errones ſydera antiquorum more qui ſolem & lunam inter Planetas non reponebant. Eadem menda in uerbis quæ ſequuntur. Non tamen ſupra lunam efferrent*] *Scribendum enim lumina, non lunam.*

Cap. 9. NEC *ſupra lunam uſque in ſtellarum locum creſcere*] *Legendum reor, nedum ſupra lumina in ſtellarum locum creſcere, ut non multo poſt, nedum particula aeris intorti. Violentius celeriuſq; in terra circa eam uoluitur*] *Duo illa uerba, celeriuſq;, non habentur.*

Cap. 12. INTRA *exiguum tempus cum obſcurari cœperint liberari*] *Legendum mihi uidetur, intra exiguum tempus quàm obſcurari cœperint liberari.*

Cap. 23. *Quid eſt quare in aliqua parte cœli peruium non ſit*] *Eadem, non peruium habet, ſed paruium, ut fortè ſcribi debeat par uia.*

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS CONTROVERSIARVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES AD NOVATVM SENECAM ET MELAM FILIOS LIBER PRIMVS.

Proœmium.

EXigitis rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis noticiæ ueſtræ ſubducti ſint, tamen nõ credatis tantum de illis, ſed etiam iudicetis. Eſt fateor iucundum mihi redire in antiqua ſtudia, melioreſq; ad annos reſpicere, & uobis querentibus, quod tantæ opinionis uiros audire non potueritis, detrahère iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me deſideranda ſenectus fecerit oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, inter ea, quæ retuli memoria eſt, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, ut

iſſe,ut non tantum ad uſum ſufficeret,ſed in miraculum uſque procederet, nō nego.
Nam † duo milia nominum recitata,quo ordine erant dicta, referebam, & ab his *al.ad duo.*
qui ad audiendum præceptorem † noſtrum conuenerant,ſingulos uerſus à ſingu- *al.meum.*
lis datos, cum plures quàm ducenti efficerentur,ab ultimo incipiens uſque ad pri-
mum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ uellem, uelox erat mihi me
moria,ſed etiam ad continenda,quæ acceperat †. Nunc autem & ætate quaſſata,et *forte, fida*
longa deſidia,quæ iuuenilem quoque animum diſſoluit,eò perducta eſt, ut etiam ſi
poſſit aliquid præſtare,tamen promittere non poſſit,& diu ab illa nihil repetiui. So
lebat bonæ fidei eſſe.Nunc quia iubetis,quid poſſit experiar,& illā omni cura ſcru-
tabor.Ex parte enim ſpero bene.Nā quæcunque apud illā,aut puer, aut iuuenis de-
poſui,quaſi recētia,& modo audita ſine cunctatione profert.At ſi qua illi intra pro
ximos annos commiſi,ſic perdidit & amiſit,ut etiam ſi ſæpius ingerantur, toties ta-
men tāquā noua audiam.Itaque ex memoria,quod uobis ſatis ſit,ſupereſt. Neque
enim me de his interrogatis,quos ipſi audiſtis,ſed de his qui ad uos uſque non per-
uenerunt.Fiat quod uultis,mittatur ſenex in ſcholas. Illud neceſſe eſt impetrē, ne
me quaſi certū aliquē ordinē uelitis ſequi, in contrahendis quæ mihi occurrent.Ne
ceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem,& paſſim quicquid obuenerit cōtrouer-
ſiarum,apprehēdā.Sētentias forte ponā pluribus locis in una declamatione dictas.
Nō enim dū quæro,aliquid inuenio, ſed ſæpe quod quærenti non cōparuit, aliud
agenti præſto eſt.Quædā uerò quæ obſeruantia mihi,& iam ex aliqua parte ſe oſten
dentia non poſſum occupare,eadem ſecuro & repoſito animo ſubito emergūt.Ali-
quando etiā ſeriam rem agenti & occupato,ſententia diu fruſtra quæſita † intempe *al.intempeſti-*
ſtiue moleſta eſt.Neceſſe eſt ergo me ad delitias componā memoriæ meæ, quæ mi- *ua*
hi iam olim precario † paret.Facitis autem iuuenes me rem neceſſariam & utilem *al. non paret.*
quod non cōtenti exemplis ſeculi ueſtri,prioris quoq; uultis cognoſcere. Primum,
quia quo plura exempla inſpecta ſunt, plus eloquentia proficitur. Nō eſt unus quā
uis præcipuus ſit imitandus, quia nunquam par ſit imitator auctori. Hæc natura
eſt rei. Semper † citra ueritatē & minor eſt ſimilitudo.Deinde ut poſſitis æſtimare
quantum quotidie ingenia decreſcant,& neſcio qua iniquitate naturæ eloquentia *forte circa ue-*
ſe retro tulerit.Quicquid Romana facundia habet,quod inſolenti Græciæ aut op- *ritatem minor*
ponat,aut præferat,circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem noſtris *eſt ſimilitudo,*
ſtudijs attulerunt,tunc nata ſunt.In deterius deinde quotidie data res eſt, ſiue luxu
tēporū (Nihil eſt enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria ſiue cum præmium
pulcherrimæ rei cecidiſſet,translatū eſt omne certamē ad turpia,multo honore quę
ſtuq; uigētia,ſiue fato quodā,cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex eſt,ut
ad ſummum perducta,rurſus ad infimum,uelocius quidem quàm aſcenderant,rela
bantur. Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in ullius honeſtæ rei labore
uigilatur.Somnus languorq;,ac ſomno & lāgore turpior,malarum rerum induſtria,
inuaſit animos.Cantandi,ſaltandiq; nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent,& ca
pillum frangere,& ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis
certare cum fœminis,& immundiſſimis ſe excolere mūditijs,noſtrorum adoleſcen-
tium ſpecimen eſt.Quis æqualium ueſtrorum,quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtu-
dioſus,imò quis ſatis uir eſt?Emolliti,eneruesq; in uitio nati ſunt, in uitio manent,
expugnatores alienæ pudicitiæ,negligentes ſuæ.In hos nec Dij tantū mali permit-
tant, ut cadat eloquentia,quam non mirarer,niſi animos,in quos ſe conferret,elige
ret.Erratis optimi iuuenes,niſi illam uocem non Marci Catonis,ſed oraculi credi-
tis.Quid enim eſt oraculum?Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata,Et
quem tandem antiſtitem ſanctiorem inuenire ſibi diuinitas potuit,quàm Catonem,
per quem humano generi non præciperet,ſed conuitium faceret? Ille ergo uir quid
ait?Orator eſt Marce fili,uir bonus,dicendi peritus.Ite nunc & in iſtis † fluxis atque *al.uulſis*
expolitis,& nuſquam niſi in libidine,uiris, quærite oratores. Merito talia habent
exēpla,qualia ingenia.Quis eſt qui nunc memoriæ ſtudeat?Quis qui non dico ma-
gnis † uiribus,ſed ſuis placeat?Sententias à diſertiſſimis uiris factas,facile in tanta *forte, uiris*

forte, & ſacerrimam, uel, & ſic, ſacerrimã. al. quia.

hominum deſidia pro ſuis dicunt,† & ſic acerrimam eloquentiam,†quam præſtare non poſſunt,uiolare non deſinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ uiris dicta teneo,ne ad quenquam priuatim pertineãt, populo dedicabo. Ipſis quoq; multum præſtaturus uideor,quibus obliuio imminet niſi aliquid tradatur poſteris,quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extant,aut quod peius eſt, falſi. Itaque ne aut ignoti ſint,aut aliter quàm debeant noti,ſumma cum fide ſuum cuique reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audiſſe,præter Ciceronẽ. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat,ſed bellorum ciuilium furor,qui tunc totum orbem peruagabatur. Intra coloniam meam me continui: alioquin potuiſſem eum audiſſe in illo atriolo,in quo duos grandes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos. Potui & illud ingenium,quod ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit,cognoſcere,& quod uulgo de alio dici ſolet,ſed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero,non quales nunc controuerſias dicimus nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes uocabant. Hoc autem genus materiæ,quo nos exercemur,adeò nouum eſt,ut nomen quoque eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus,Cicero cauſas uocabat. Hoc uerò alterum nomen Græcum quidem eſt,ſed in latinum ita trãslatum,ut pro latino ſit. Scholaſtica controuerſia multo recentius eſt,ſicut ipſa declamatio, apud nullum autorẽ antiquum,ante ipſum Ciceronem & Caluum inueniri poteſt, qui declamationem † diſtinguit. Ait enim declamare eſt,iã non † mediocriter bene dicere. Alterũ putat domeſticæ exercitationis eſſe: Alterũ ueræ actionis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideò facile eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In alijs autem an beneficium uobis daturus ſim neſcio, in uno accipio. Latronis enim Porcij chariſſimi mihi ſodalis memoriam ſæpius cogor retractare,& à prima pueritia uſque ad ultimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperauit. Nemo plus † indulſit. In utraq; parte uehemẽti uiro modus deerat,nec intermittere ſtudia ſciebat, nec repetere. Cum ſe ad ſcribendum concitauerat,iungebantur noctibus dies,& ſine interuallo grauis ſibi inſtabat,nec deſinebat,niſi defecerat. Rurſus cum ſe dimiſerat,in omnes luſus,& in omnes iocoſe reſoluebat. Cum uerò ſe ſyluis montibusquè tradiderat,omnes illos agreſtes in ſyluis ac montibus natos,laboris patientia ac uenandi ſolertia prouocabat,& in tantam ſic uiuendi peruenerat cupiditatem,ut uix poſſet ad priorem conſuetudinem retrahi. At cum ſibi manum iniecerat,& ſe blandiendo quo abduxerat,reuocabat,tantis uiribus incumbebat in ſtudium,ut non tantum nihil perdidiſſe,ſed multum acquiſiuiſſe deſidia uideretur. Omnibus quidẽ prodeſt ſubinde animum relaxare. Excitatur enim ocio uigor, & omnis triſtitia quæ continuatione pertinacis ſtudij adducitur,feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen intermiſſio manifeſtius proderat. Quoties ex interuallo dixerat,multo acrius uiolentiuſq; dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore,& tantum à ſe exprimebat quantum concupierat. Neſciebat diſpenſare uires ſuas, ſed immoderati aduerſum ſe imperij fuit. Ideòque ſtudium eius prohiberi debebat,quia regi non poterat. Itaque ſolebat & ipſe,cum ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat,ſentire ingenij laſſitudinem,quæ non minor eſt quàm corporis,ſed occultior. Corpus illi erat,& natura ſolidum,& multa exercitatione duratum. Itaque nũquã eum ardentis impetus animi deſeruit. Vox robuſta,ſed ſordida lucubrationibus,& negligentia non natura infuſcata. beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attuliſſe uirium uideretur,ipſa actione accreſcebat. Nulla unquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum fortem,agreſtem,& † Hiſpaniæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere, utcunq; res tulerat ita uiuere, Nil uocis cauſa facere. Non illam per gradus paulatim ab imo uſq; ad ſummum perducere. Non rurſus à ſumma contentione paribus interuallis deſcendere, Non ſudorem olei un-

al. definit al. mediocriter dicere, ſed bene.

al. ſibi

al. antique

ctione diſcutere,non latus † ambulatione reparare.Sæpe cum per totam lucubra/ *al.ablutionẽ*
uerat noctem,ab ipſo cibo ſtatim ad declamandum perueniebat.Iam uerò cum rem
inimiciſſimã corpori faceret, uetari nullo modo poterat.Poſt cœnam ferè lucubra
bat,nec patiebatur alimenta per ſomnũ quietemq; æqualiter digeri ſed perturbatã
& diſſipata in caput agebat.Itaq; & oculorum aciem confuderat,& colorem muta/
uerat. Memoria & natura quidem felix, ſed plurimum adiuta arte. Nunquam ille
quæ dicturus erat ediſcendi cauſa relegebat.Edicerat illa, cũ ſcripſerat. Quin id in
illo magis mirabile uideri poſſit,quod nec lente & anxie, ſed eodem pene,quo di/
cebat,impetu ſcribebat.Illi quidem qui ſcripta ſua torquent,qui de ſingulis uerbis
in conſilium ueniunt,neceſſe eſt,quæ toties animo ſuo admouerint, nouiſſime affi/
gant.At quorumcunque ſtylus eſt uelox, tardior memoria eſt. In illo non tantum
naturalis memoriæ felicitas erat,ſed ars ſumma & ad apprehendenda quæ tenere
debebat,& ad cuſtodienda,adeò ut omnes declamationes ſuas quaſcũque dixerat,
teneret.Iam itaq; ſuperuacuos ſibi fecerat codices.Aiebat ſe ſcribere in animo co/
gitata.Dicebat ita,ut in nullo unquam uerbo,eum memoria deceperit. Hiſtoriarũ
omnium ſumma notitia,iubebat aliquem nominari ducem,& ſtatim eius acta cur/
ſu reddebat.Adeo quæcunque in † animũ eius ſemel deſcenderant,in prõptu erãt. *al. memoriam*
Video uos iuuenes mei plus iuſto ad hanc eius uirtutem obſtupeſcere. Alia uos in
illo mirari uolo.Hoc quod tantum uobis mirum uidetur,non operoſa poteſt tradi
arte.Intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus,poterit quilibet facere id,quod
Cyneas fecit,qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos,poſtero die nouus homo &
ſenatum,& omnem urbanam circumfuſam ſenatui plebem,nominibus ſuis perſalu
tauit. Aut quod ille fecit,qui recitatum à poeta carmen nouum, ſuum eſſe dixit,
& protinus memoria recitauit,cum hoc ille cuius carmen erat, facere non poſſet.
Aut quod fecit Hortenſius,qui à Siſenna prouocatus in auctione perſedit diem to/
tum,& omnes res & precia,& emptores ordine ſuo recenſuit argentarijs recogno/
ſcentibus,ita ut in nullo falleretur. Cupitis † ſtatim iſta diſcere. Suſpendã cupidita *al.ſtatim diſ*
tem ueſtram,et faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obliga *ſcere*
tus ſum perſoluam.Plura fortaſſe uideor de Latrone meo uobis,quàm audire deſi-
deratis expoſuiſſe.Ipſe quoque hoc præuideram futurum,ut à memoria eius, quoti
es occaſio fuiſſet,difficulter auellere. Tamen nec his contentus ero,ſed quoties me
inuitauerit memoria libentiſſime faciam,ut illum totum & uos cognoſcatis,& ego
recognoſcam.Illud unum non differam.falſam opinionem de illo in animis homi/
num conualuiſſe.Putãt enim fortiter quidem,ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe,cum
in illo ſi qua alia uirtus fuit,etiam ſubtilitas fuerit.Id quod nũc à nullo fieri animad/
uerto,ſemper fecit.Antequam dicere inciperet,ſedens quæſtionem eius, quam di/
cturus erat,controuerſiæ proponebat,quod ſummæ fiduciæ eſt.Ipſa enim actio mul
tas latebras habet,nec facile poteſt,ſi quo loco ſubtilitas fuerit,apparere,cum ora/
tionis curſus iudicium audientis impediat,dicentis abſcondat. At ubi nuda propo
nuntur membra,ſi quid aut numero,aut ordine excidit,manifeſtum eſt. Quid ergo
Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his,qui nuſquam putãt eſſe ſubtilitatem,
niſi ubi nihil eſt præter ſubtilitatem,& in illo cum omnes oratoriæ uirtutes eſſent,
hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur.Nec deerat in il
lo,ſed non eminebat.Et neſcio an maximũ uitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtẽdere.
Magis nocent inſidiæ,quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu
apparet †,& habitu latet.Interponam itaque aliquibus locis quæſtiones contro/ *ſorte, & ambi*
uerſiarum,ſicut ab illo propoſitæ ſunt.Nec his argumenta ſubtexam, ne & modum *tu*
excedam,& propoſitum tam meum quàm ueſtrum cum uos ſententias audire ueli-
tis,& quicquid ab illis abduxerit,moleſtum futurum ſit.Hoc quoq; Latro meus fa/
ciebat,ut amaret ſententias,cum condiſcipuli eſſemus apud Marullum rethorem,
hominem ſatis aridum,pauciſſima belle,ſed non uulgato genere dicentem: cũ ille
exilitatem orationis ſuæ imputaret controuerſiæ & diceret.Neceſſe eſt me per ſpi/
noſum locum ambulantem,ſuſpenſos pedes † habere, aiebat Latro, Non me her/ *al.ponere*
cules

al. cum *al. epiphonemata.* *al. de uitijs* *al. diuitijs*

cules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias quæ interponi argumentis, †quàm maxime declamantis Marulli poſſent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter †epicheremata ſcriberet aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has trãslatitias, quas proprie ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſeculo† de delitijs dicuntur. Hoc genus ſententiarum ſupellectilem uocabat. Solebat ſchemata quoq; per ſe quæcunq; controuerſia reciperet ſcribere. Et putãt illum homines hac uirtute caruiſſe, cum ingenium quidem eius hac dote abũdauerit, iudicium autem eius fuerit ſtrictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia diſcedere, niſi cũ hoc aut neceſſitas coegiſſet, aut magna ſuaſiſſet utilitas. Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij, ut quod palàm aures offenſurum eſſet, ſi palàm diceretur, id oblique & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo uos morari. Scio quàm ſit odioſa res Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini admodum iuuenem in Maxilli ſchola, cum iam cœpiſſet† diem ducere.

forte, dies lucere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN PROLOgum præcedentem commentariolum.

Senecæ uita. Corduba.

Libros hos declamationũ quos explicaturi ſum⁹, L. Annæus Seneca ſcripſit. Is equeſtri ordine fuit natus Cordubæ, quod oppidum eſt partis eius Hiſpaniæ quam Beticam uocant, à Bet fluuio qui eam perfluit, in eloquentia tẽporibus ſuis clari inprimis nominis & inſignis, philoſophiæ quoque ſtudijs à primis annis deditus, Photini Stoici diſcipulus fuit, Claudij Cæſaris temporibus, incertum quibus accuſantibus aut quibus criminibus in exilium relegatus eſt in Corſicam inſulam. Poſtea quum Agrippina Neronis mater Claudij matrimonium adepta eſſet, occiſa à Claudio priore uxore ſua Meſſalina propter adulterium, reuocatus eſt ab exilio Seneca, ut erudiendæ adoleſcentiæ Neronis adeſſet, quamobrem, aſſecuto deinde imperium Nerone, Seneca potentiam opesq; ampliſsimas conſecutus eſt. Poſt quum inciperet ad uitia & crudelitatem, reliquaq; uitæ dedecora prolabi Nero, reprehendentem Senecã & ad meliora reuocantem iniquius ferebat, adeò ut quum Seneca certior fieret pleroſque ſe apud Neronem criminari, & opum magnitudinem cultumq; uitæ materiam ſumere ad infamandum ſe, & in odium principis ducendum, ſponte ſua Seneca bona ſua omnia obtulit Neroni, quæ recuſabat quidem Nero uelle ſe capere, & blande tecto diſsimulatoq; odio illi permittebat. Poſtea quum plerique inſignes uiri Romæ ad occidendum Neronem coniuraſſent, detectaq; foret ea coniuratio, & ſumptum de coniuratis ſuppliciũ, Seneca quoque tanquam & is in coniuratis fuiſſet, iuſſus eſt à Nerone mortem ſuo arbitrio ſibi parare, ergo apertis primum uenis brachiorum & crurum, quum lentius ſanguis ex uenis ſenio arctatis proflueret, uenenum quale Socrates in carcere bibit, ſumpſit, & quum ne ſic quidem moreretur, iuferuens demum balneum illatus mortuus eſt. Fratrem habuit Gallionem, itidem dicendi laude clarum. Filios genuit Nouatum, Melam & Senecam: quorum Mela, teſtimonio Cornelij Taciti, pater fuit Lucani poetæ, ut fuerit Seneca non patruus, ſicut uulgo dicitur, ſed auus. Seneca filius is fuit qui Tragœdias quæ ſolæ extant latine ſcripſit. At pater Seneca inter plurima monumenta ingenij ſui quæ reliquit, quorum magna pars temporum iniuria perijt: pars ad nos comminuta & fragmẽtata peruenit, ſcripſit decem hos libros Declamationum ad filios ſuos, qui libri etiam nunc confracti ſunt, & tantum partes quaſdam habent eorũ qui à Seneca ſcripti ſunt: qualeſcunque tamen digni qui legantur, & omni cura explicentur.

Seneca auus Lucani. Seneca Tragicus Senecæ filius.

Exigitis] Hoc eſt procemium librorũ, quo ex lege procemiorum tria facit, Filios enim ſuos ad quos ſcribit beneuolos & attentos & dociles reddit. Beneuolos, quia ſe paratum oſtendit, & uolentem facere quod exigũt: dicit enim rem iucundã ſibi eſſe, quia rediturus eſt in memoriam iuueniliũ ſtudiorum, & melior pars uitæ rurſus ei eſt pertractãda, id autẽ non eſſe ſibi difficile, quia hoc opus ſit memoriæ magis quàm ingenij, quia oporteat reminiſci cũ eorum quæ clari in dicendo uiri quos ipſe audiuit dixerunt, quod ſolũ ſit memoriæ opus, quã certe Seneca habuit tã præſtantem, ut ex omni hominũ genere inter paucos eſſet admirabilis, quod facile ex uerbis illius perſpici poteſt. Deinde ibi, Facitis autẽ iuuenes mei, reddit attentos eos & dociles. Attentos, quia oſtẽdit petere eos rem utilem & profuturam ſtudijs multorum. Dociles, quia dicit originẽ declamandi, hoc eſt, rem oſtendit de qua dicturus. Tũ præterea quod uelit primo libro ponere declamationes Portij Latronis, magna & arctiſsima familiaritate ſecũ coniũcti. Ibi, Ipſis quoq; multũ præſtaturus uideor, hæ partes ſuis locis uberius dicentur. Exigitis.] Exigere quandoq; petere ſignificat, ut hic, quandoq; peragere. Vergilius primo Aeneidos, Omnes ut tecum meritis

pro talibus

pro talibus annos Exigat. Ouidius in fine Metamorph. Iamq; opus exegi.

Quandoq; ſpernere uel repellere. Terentius in Andria, ut quas poſthac faciet de integro comœdias

Spectandæ an exigendæ ſunt uobis prius. Iucundam, per u ſcribendum eſt, non per o, non enim à ioco dicitur ſed à iuuat, quod eſt delectare, habetq; primam non ut iocus breuem, ſed longam ſyllabam. Iuuenalis,

Iucundum & charum ſterilis facit uxor amicum. Iubetis.] Aliquando iubere ſignificat imperare, ut hoc loco. Statius in primo Theb. Vnde iubetis ire deæ. Aliquando ſignificat poſcere. Ouidius in primo de Arte:

Verberibus iuſſas præbuit ille manus: Antiqua.] Antiquum & uetus promiſcue ferè unum pro altero accipiuntur. Iuuenalis: Antiquum & uetus eſt alienum Poſthume lectum Concutere. Dicuntur autem utrũque de eo quod adhuc durat. Priſcum uerò quaſi periſtum, id eſt, quod iam perijt. Horatius in Odis:

Vt redeant in aurum tempora priſcum. Et alio loco: Quid ſi priſca redit Venus, id eſt, quæ ante tempora fuit. Senex de eis dicitur de quibus iuuenis, hoc eſt de animãtibus, nec de hominibus ſolum, ſed & de reliquis animalibus. Iuuenalis: Et uetus indulget ſenibus clementia porcis. Vergilius in tertio Georgicorum de equo dicit. Frigidus in Venerem ſenior. Meliores annos per metonymiam dixit, id eſt, commutationem nominis: non enim anni meliores ſunt, ſed uita quam intra annos uiuimus. Opinionis, id eſt famæ in hoc loco, diciturq; paſſiue uir magnæ opinionis, id eſt, de quo habetur magna opinio. Aliquando pro ſententia animi accipitur, ſic dicimus opinionem Platonis, opinionem Democriti. Seneca in conſolatione ad Martiam: Præſumpta opinio de non timendis terribilis. Detrahere, auferre uel remouere. Quod autem detrahere pro infamare dicitur, figurate dicitur, quia detrahit quis alienæ laudi. Iniuriam temporum, id eſt obliuionem, nam diuturnitate temporum omnibus rebus euenit obliuio. Memoria quandoque ponitur ut hic pro ea parte animi, quæ res perceptas continet: quandoque pro ætate, quæ in uniuſcuiuſque memoriam poteſt uenire. Cicero in tertio de Officijs: Cratippo huius memoriæ princip philoſophorum. Floruiſſe, per translationem pro uiguiſſe ponitur. Vſum quandoq; pro conſuetudine accipimus. Ouidius in primo de Arte: Vſus opus monet hoc. Vati parete perito. Quandoq; pro commoda facultate adminiſtrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non eſt cui rerum ſuppetit uſus, id eſt, adminiſtratio. Quãdoq; pro utilitate. Vergilius in Buc. Quin tu aliquid ſaltem potius quorum indiget uſus.

Millia.] Mille quandoque numerale eſt cardinale. ſic dicit Ouidius: Mille modi reſtant. eſtq; pluralis numeri, omnis generis. Quãdoque eſt collectiuũ, tunc eſt ſingularis numeri, neutrius generis, additurque ei genitiuus pluralis. Horatius: Mille ouium paſcit. dicimusq; eo modo, unum mille, duo millia, quatuor millia. Præceptorem dicimus præcipue magiſtrum artis alicuius quæ opere continetur reliquarum artium, quæ ſolum cognitione continentur. Inſtitutores uel doctores rectius dixerimus. Præſtare, quandoque ſignificat antecellere, Salluſtius in Catilinã. Omnes homines qui præſtare ſeſe ſtudent cæteris animantibus. Quãdoque ſignificat præbere. Iuuenalis: Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas. Martialis, Vt præſtem Pyladen aliquis mihi præſtet Oreſtem. Quãdoque ſignificat facere quod dixeris, ut hic. Et in libro de Clementia: Non præſtas fidem.

Depoſui.] Deponere nonnunquam demittere, deorſum ponere. Vergilius in duodecimo Aeneid. Ille ut depoſiti proferret fata parẽtis. Aliquando alicuius fidei pecuniam aut ſimile committere, unde & in iure ciuili actio ex depoſito dicitur. Modo, quãdoq; ſignificat id quod tãtũ, uel ſolũ. Verg. 4. Aeneid. Tu modò poſce deos ueniam. Quandoq; non ſicut uulgus exponit idem quod iam ſignificat, ſed quod paulò antehac. Lucanus in 4. Qui modo in abſentem uultu dextraq; furebas. Commiſi.] Committere quandoq; ſignificat alteri tradere, ſic hoc loco accipitur. Terent. in And. Nec ſatis dignam cui committas primo partu mulierem. Quãdoq; ſignificat facere. Cicero Fabio Gallo: Non committam ut ipſe tibi inſanire uidear. Quãdoq; ſignificat quaſi coniũgere, Sic Suetõ. in uita C. Caligulæ, Senecam commiſſiones meras ſcribere, id eſt, ut ſic dicatur, ſolas conſuturas, & quaſi collectionem facere rerum male cohærentium. Vſque præpoſitionem Donatus dixit eſſe, mihi magis uidetur eſſe aduerbium, nam nunquam iungitur uerbo cum caſu, niſi addatur ei præpoſitio ad, aut alia aliqua. Vergilius in Bucolicis:

Vſque ad aquam & ueteris confracta cacumina fagi. Videtur autem mihi ſicut à quis quiſquam & quiſque, ſic ab ubi uſquam & nuſquam & uſque dictum eſſe, unde & quandoq; pro ſemper poſitum inuenitur.

Illud neceſſe eſt impetrem.] Non dixit ut impetrem, ſicut paulò poſt: Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, non addidit, ut errem. Mos eſt polite loquentium ſic dicere, neceſſe eſt faciam, neceſſe eſt dicã, non ut faciam, ut dicam. Paſſim, dicitur quaſi temerè ex paſſu in paſſum obuenit. Controuerſiarum.] Controuerſiæ dicuntur cauſæ quas Declamatores dicebant declamãdo, ſanè de quocunq; per diſceptationem quæritur, cõtrouerſia dicitur, & res controuerſa uocatur ea de qua ambigitur. Illud autem monendum non eſſet, penultimã eius nominis corripi: niſi uſus indoctorum hoc ſicut pleraq; corrũperet, nam philoſophia, theologia, geometria, deberent habere accentum in antepenultima ad rationem latine eloquentium, tamen quia græca ſunt, & græco more penultimam acuunt, utcunq; excuſatius uidentur proferri penultima acuta. Præſtò eſt.] Credo hæc uerba Præſto & Cedo, quemadmodum & amabò, longo uſu loquendi à ſignificatione uerborum ad aliarum partium orationis uim

eſſe detorta,

eſſe detorta, ut quum diceretur adeſto, reſponderet alter, præſtò adſum, id eſt facio quod uis, adſum. Inde tandem uſu eò deductum, ut intelligeretur præſto pro eo quod eſt promptum aut paratum. Sic & cũ diceret quis, dicã tibi hoc, reſpondebat alter, cedo id eſt, permitto dic: & ibo per fundum tuum, dicebat alter, cedo ito, id eſt, permitto ut eas. quod & Terent. ſignificaſſe uidetur in Heautõ. dicens: Dumq; ſermones cedimus. Inde poſtea conſuetudo tenuit ut diceretur, cedo manum, cedo cantharum. Obſeruantia, id eſt circum mentem uelut circumeuntia.

Occupare, quandoq; ſignificat opere aliquo negotioſum facere. Horatius in Poetica: Occupet extremũ ſcabies. Quandoque præuenire, uel quod latine maxime in eam ſignificationem dici uideo, præuerti, ſic hic ponitur, & Plinius in epiſt. In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur, id eſt præuertentibus.

Seriam.] Serium dictum puto quaſi ſine riſu: dicimus rem ſeriam & hominem ſerium, nam norioſius apud emendate loquentes non inuenitur. Fruſtra, quaſi fruſtra dicitur, quia quod fruſtra fit fraudat deſiderium eius qui id facit, ſic & pro defraudo defrudo inuenitur apud Plautum, ſicut pro claudo cludo. Precario dicitur fieri quod ob preceps fit, unde apud Iuriſconſultos dicitur quod ui, clam, uel precario. Facitis aũt iuuenes mei.] Facit deinde Seneca attentos auditores, quia dicit rem eſſe neceſſariam & utilem, ut cognoſcantur ingenia priorum, cuius tres reddit cauſas: Prima cauſa eſt, quia multum proficitur ad eloquentiam, reſpiciẽdo ingenia, & exempla multorum, quod maxime fiet ſi multi clari, qui interierunt, rurſus per Senecam uelut reuocentur ad uitam, & ea quæ optime ab illis dicta ſunt, rurſus in lucem proferantur. Poſt ibi: Deinde ut poßitis æſtimare, dicit ſecundam cauſam quare utile ſit ut mandetur literis eloquentia eorum qui mortui ſunt, ut ex illorum comparatione poßit intelligi quantum ſtudia decreſcant quotidie, & quantum iuuentus illius ſeculi declinauerit, & minor ſit in dicendo quàm fuerint priores illi, hinc ſumpta occaſione Seneca acerrime inuehitur in deſidiam, & inertiam iuuẽtutis ſeculi ſui, ut dimiſſa omni honeſtorum ſtudiorum cura, ad luxuriam ſe & turpes uoluptates conuerterit. Deinde tertiam cauſam ponit ibi. Ipſis quoque multum præſtaturus uideor, quoniam multum pertineat ad memoriam eorum extendendam, qui magni in dicendo fuerunt, ne in obliuionem ueniant, ut egregie dicta ab illis literis mandentur. Nam dicit, aut nihil eos ſcriptum fere poſt ſe reliquiſſe, aut falſo inſcripta ſub illorum nomine proferri, additq; facile iſtud ſibi eſſe ut omnes priores in dicendo claros colligat, quia omnes quicunque fuerunt declamatores egregij nominis audiuerit, præter Ciceronem, ſimul cum his originem declamandi & prima initia exponit. Sequitur: In alijs autem. Neceſſariam.] Neceſſarium dicitur aliquando id ſine quo res eſſe non poteſt. Aliquando dicimus neceſſarium noſtrum hominem, quem uel cognatio uel uſus rerum nobis aliquo maiore uinculo alligauit.

Exemplis, hoc eſt eloquẽtia, quam imitemini in exemplum. Præcipuus dictus eſt qui præcipit, id eſt præcedit, uel præſtat in aliqua re. Autori.] Autorem uocat eum cuius ſunt primæ partes in re aliqua quem caput rei et indocti principalem uocant. Quotidie, dicitur ſicut quotannis, quod omnibus annis ſignificat, ſic quotidie quaſi quot diebus dictum, interpoſitumq; eſt i ut fieret mollior pronunciatio uerbi, hinc eſt facile uidere per q̊, & non per c, ſcribẽdum eſſe. Pronitate.] Pronus dicitur proprie antrorſum in terram inclinatus. Ouidius in primo Metamorph. Pronaq; quum ſpectent animalia cætera terram. Os homini ſublime dedit. Inde figurate dictum eſt pronum, quod quaſi inclinatum in decliue fluit, quod promptum uel paratum eſt. Inſolenti pro ſuperba poſuit hic, ſic & uulgò accipitur. Proprie dicitur quod præter ſolitum eſt, Terentius in Andria. Quid tu hic inſolens. Circa Ciceronem, id eſt circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari, ut Hortenſius, Caluus, cui multi palmam eloquentiæ latinæ dederunt, Pollio, Meſſala, & multi præterea. Luxuria non proprie ſignificat id quod nos hodie per eam accipimus, hoc eſt impudicitiam, ſed magis omnem affluentiã & ſuperfluam laſciuiam & delitias uitæ. Sic Ouidius in epiſtolis: Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus. id eſt laſciuit, cuius contrarium eſt frugalitas. Siue quum præmium honeſtißimæ &c.] Vult innuere præcipuam cauſam quamobrẽ perierit eloquentia, quam Fabius Quintilianus ponit in libro de cauſis corruptæ eloquẽtiæ, nã quamdiu populus Romanus in libertate fuit, ut quiſq; eloquentißimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Poſtquã uero Iulius Cæſar armis oppreßit remp. & omnia unius uolũtate gerebantur, tunc potẽtia & dignitas & honores quæ antea à populo propter eloquentiã dabantur, in ſolius Cæſaris poteſtate erant. Ergo dicit: poſtquã cecidit præmium honeſtißimæ rei, hoc eſt, quando iſta amplius pro eloquentia ſperari non potuerunt, etiam tunc neglecta & prætermiſſa eſt coli eloquentia. Siue fato quodã, &c. Simile eſt ei quod Salluſtius dicit in Catilina: Omnia orta occidunt, & aucta ſic ſeneſcunt. Sic & Lucanus in primo: Summisq; negatum ſtare. Vnde & Hippocrates dixit in Aphoriſmis, quod apud Græcos in prouerbium uerſum eſt: Bonæ ad ſummũ habitudines ſunt fallaces uel periculoſæ. Languor, id eſt ſegnities, uel torpor, uel mollities. Languidum enim dicitur quod ſe demittit, qualia ſunt membra, uel collum dormientis hominis uel mortui. Pſallendi.] Pſallo græcum eſt, ſed à Latinis perinde ac ſi ſuum eſſet acceptum. Hoc autem intereſt inter cantare & pſallere. Cantare enim proprie uoce modulari ſignificat: Pſallere uerò per muſica inſtrumenta. Sic Gellius in decimonono noctium Att. dicit: Pueros habebat qui uel uoce canerent, uel pſallerent lyra. Quanquam Cornelius Tacitus uitans græcũ uerbum, dixit ſeruũ canere

per tibias

per tibias doctum. Saltandi.] Saltare latine dicitur quod hodie barbare corizare dicimus, unde & exultare uenit, hoc eſt uehementer ſaltare, quod uulgus pro gaudere ponit, quod ſi fiat per tranſſumptionem dicendum eſt, quoniam ſoleant homines nonnunquam præ gaudio ſaltare. Et obiter aliud uerbū explicemus, quod exultādi uerbo in ſacris literis ſæpe iungitur, iubilare, quod quid ſit non omnes intelligunt. Eſt autē iubilū ſonus inconditus paſtorum, aut aliorum hominum plaudentium, aut gaudium clamore teſtantium, unde dixit Calphurnius in Bucolicis: Et læti uenient ad iubila tauri. Dictum eſt hoc nomen ab interiectione iu, ſic enim ſolent gaudentes clamare, iu iu iu triumphe, aut Bacche. Inde dictum eſt iubilare. Capillum frangere.] Sic ad noſtrum uſque memoriam ſolitus eſt crinis calido ferro criſpari, quod ferrum latine calamiſtrum dicitur. Specimen, media breui pronunciatur, ſignificat oſtenſionem aut exhibitionem aſpectus, quaſi hoc eſt quò ſe ſpectari cupiunt. Vergilius in duodecimo: Solis aui ſpeciem. Dicitur à ſpecio uerbo antiquo. Aequalium.] Aequalis dicitur quem hodie ſocium uocamus uulgò, quia æqualem habeat ætatem. Quod nati ſunt inuiti manent.] Vult dicere, quia molliciem & delitias & temeritatem mulierum affectant, inuiti manent quod nati ſunt, id eſt uiri, & ſi fieri poſſet in fœminas cuperent ſe uertere. Magni Catonis.] Duo ſunt Catones clari apud literatos nominis, quorū alterum maiorem uocant, quoniam alterius proauus fuit. Hic & alio nomine Cenſor uocatur, quoniam cenſuram geſſerat: Alter Vticenſis uocatur, quia in bello ciuili, quod inter Iulium Cæſarem & M. Pompeium geſtum eſt, quum Vticæ quod oppidū eſt Africæ, eſſet, audiens uictas Pompeij partes in Africa eſſe, ſeipſum occidit. Nam quē pueri in ſcholis Catonem uocant, cius libelli quis fuerit autor parum conſtat. Eſt enim ueriſimile Catonem uocatum eſſe eum librum, quoniam acrem & ſeueram morum cenſuram peragat, ad imitationem Catonis maioris, quem ſatis certum eſt rigidum & acerbum fuiſſe cenſorem. Hic ipſe eſt de quo hoc in loco Seneca loquitur. Oraculum quid ſit Seneca apte & explicate definiuit, quod quo planius intelligatur, ſciendum eſt ueteres Gentiles in templis ſuis habuiſſe loca quæ ἄδυτα græce, id eſt inacceſſibilia uocabant: in quæ quum homo intraſſet, quibuſdā quidem locis uir is erat, quibuſdam mulier, qui intrauerant protinus non aliter quàm qui apud nos obſeſſi dicuntur, apprehendebātur, & urgente dæmone in furorem uertebantur, & ad omnia quæcunq; quærebant hi qui ad conſulendum Deū (ut illi dicebant) uenerant, reſpondebant. Interrogabant autem de pace, de bello, de remedijs peſtilentiæ, famis, morborū, & de alijs rebus, prout cuiq; publice aut priuatim opus erat, tum reſponſa ea quæ reddebantur interrogātibus, oracula uocabantur, quoniam Deus id eſt dæmon, quem conſulebant oratione, id eſt uoce hominis, qui intraſſet adytū, enunciabat quid eſſet faciendum conſulentibus. Antiſtitem.] Antiſtes uſitate pro antiſtite ſacrorū, id eſt ſacerdote accipitur, ſicut hic etiam Seneca accipit, diciturq; ab anteſtādo, id eſt præſtando uel præcellēdo, itaq; ex proprietate ſignificationis ſuæ etiam pro quolibet accipi poteſt qui alicui rei præeſt. Quintilianus in Mathematico: Sicut conſtat apud ſacræ artis antiſtites, id eſt profeſſores uel doctores dixit. Dedicabo.] Nota hic interpretationē huius uerbi dedico contra cōmunem noſtrū morem. Vulgo enim dicūt grāmatici indocti, dedicare quaſi Deo dicare, quum proprie dicatur dedicare, quaſi ab alijs uni dicare. Cōmentarij dicuntur libri, in quibus celeriter ea quæ cōmenti ſumus, id eſt quæ excogitamus, congerrimus uel colligimus. Magni nominis, id eſt inſignis famæ. Bellorum ciuilium, quæ geſta ſunt inter Auguſtū Cæſarem & M. Antonium aduerſus interfectores Iulij Cæſaris. Coloniam.] Colonia proprie dicitur oppidū uel bello uictū, uel alijs caſibus exhauſtū, in quod uel milites uel ciues alterius oppidi ad colendum & habitandū mittuntur, unde & colonia Agrippinēſis dicitur, quam hodie uulgò Coloniam uocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana ea quam Santones hodie uocamus, quoniam ibi Traianus accepit nūtium quòd factus eſſet Imperator. Et hic coloniam ſuam uocat Cordubā, in qua natus fuit. Atriolo, ab atrio dicitur. Eſt autē atriū id quod ante ædes eſt poſtquam primum oſtiū intrauimus, quod ſubdio eſt, & non tectum aut clauſum ædificijs. Prætextatos.] Prætextati dicebantur nobiles adoleſcentes qui nondum uirilem togam ſumpſerant. Erat enim prætexta genus tunicæ, qua ſoli nobiles utebantur, ita dicta quia genere quodam texturæ extrinſecus ornata eſſet. De alio dici, &c. Hoc de Demoſthene græco oratore dici ſolet, qui à Luciano dicitur eloquentiam quum ante ſe uelut mortua & machinis propulſa eſſet, uiuam & ſuis uiribus mobilē reddidiſſe. Declamabat autem Cicero, &c. Vult dicere Ciceronem non eſſe uſum ad declamandum tali genere thematum, qualia nunc in ſcholis finguntur, qualia ſunt quæ paulo poſt Seneca ponet. Theſes.] Theſis dicitur apud nos poſitio, Cicero propoſitum uel cōſultationem uocauit, eſt genus quæſtionis commune ſine circumſcriptione perſonarum, locorum & temporum, ut: An colenda ſit amicitia, an ducenda uxor. Alia eſt quæ uocatur hypotheſis, id eſt ſuppoſitio, quam Cic. in libro Partitionum cōtrouerſiam uel cauſam uocat, quæ habet in quæſtione certas perſonas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda ſit amicitia cū Cæſare: an Cato tempore belli ciuilis recte duxerit Martiam uxorem. Caluum.] C. Caluus inſigni facundia fuit ætate Ciceronis, qui nonnullos adeò deditos ſibi habuit, ut omnibus eum oratoribus præferrent. Incunabulis.] Cunæ ſunt lectuli puerorū in quibus agitantur, unde incunabula dicitur prima illa ætas quā pueri in cunis peragunt, hinc per translationem pro primis initijs ponitur. In alijs autem.] Hic iam uelut proprium huius primi libri prooemium po-

 nit Seneca,

nit Seneca,& uitam ſtudiaq; & genus dicendi Portij latronis commemorat,hoc enim ſatis apparet feciſſe Senecã in omnibus horum librorum præfationibus,ut cuius autoris declamationis eſſet in quoq; libro explicaturus, cũ autorem inſigni aliqua commemoratione illuſtraret.Sed quoniam hi libri fragmentati & tantum cõcerpti in manus noſtras peruenerunt,ſicut reliqui librorum & declamationum partes,ita præfationes etiã librorũ magna ex parte perierũt.Ergo hic ut diximus,Portium Latronem qualis in ſtudijs fuerit explicat,& primum quo impetu erga ſtudia fuerit,qualis uox,quæ firmitas corporis,poſtea quàm inſignis memoria,poſtremo genus dicẽdi illius et quo modo ſe exercuerit,exponit. In alijs,ſcilicet autoribus declamationum,quos ponam. Beneficium proprie dicitur quod gratis & nulla accipientis obligatione datur. Latronis.] Latro hic eſt proprium nomen,quando autem appellatiuum eſt,ſignificabat apud ueteres eum qui mercede militabat,quem hodie ſtipendiarũ uulgus uocat,autor eſt Feſt.Pompeius.Deinde apud poſteriores eum ſignificat qui uias obſidet,& uiatores ſpoliat,nã qui occidit homines,graſſator dicitur.Iuuenalis: Interdũ & ferro graſſator agit rem. Retractare hoc loco Seneca pro eo quod eſt rurſus tractare ponit uel repetere.Aliter Vergilius in duodecimo: Nihil eſt quod dicta retractent

Ignaui Aeneadæ,id eſt reuocent,uel inficientur.Sic Auguſtinus inſcripſit librum Retractationum, cum in quo emendauit ea quæ ſibi uiſus eſt minus exacte dixiſſe. Indulſit.] Indulgere ſignificat non ueniam dare quem admodum nos uulgò dicimus,& Nonius Marcel.inter reliquas eius uerbi ſignificationes ponit,ſed idem eſt quod obſequi,uel benignum præbere,ſic hoc loco dicit:Nemo plus indulſit,id eſt,Nemo ingenium ſuũ benignius tractauit. Luſus.]Inter luſum & iocum hoc intereſt,quod luſus magis dicuntur illi,qui opere aut corporis exercitio fiũt,ut eſt curſus,ſaltatio,alea,pila:iocus magis in uerbis eſt.Solertia à ſolon,quod teſte Põpeio totũ uetere lingua ſignificabat,& Arte dicitur quaſi tota ars,aut totus artifex.ſic & ſolennis,quaſi totius anni feſtus dies,& ſolicitus quaſi totus citus,id eſt agitatus. Prouocabat.]Prouocare apud ueteres id ſignificabat quod hodie in iudicijs appellare uocamus,unde dicebat cui Senatus cognitio diſplicebat,prouoco ad populũ,id eſt populũ iudicem inuoco. Quãdoq; ſignificat ad certamẽ uocare.Iuuenal.Patricios omnes opibus quũ prouocet unus.Vix dicitur fieri quod fit quidẽ,ſed parũ abeſt ut nõ fiat.Propriè aũt dicitur fieri,quod non fit,ſed parũ abeſt quin fiat. Suetonius tamẽ in uita Neronis dixit:Vt uix reductus ſit,pro eo quod eſt,propè reductus ſit. Triſtitia.id eſt aſperitas uel moleſtia. Pertinacis.]Pertinacẽ Varro in libris de Lingua latina dici uult à pertẽdendo,quũ id Plautus rectius uideatur oſtendere à pertinẽdo,id eſt iugiter tenẽdo dictũ eſſe,ſic enim apud eũ in Captiuis duobus interrogatur: Quid tu ais, tenax ne pater eſt eius?Reſpondeturq;,imò ædepol pertinax. Feriarum.]Feriæ dicuntur feſti dies,& deinde omnes quibus à publicis actionibus iudiciorum aut aliarum huiuſmodi rerum ceſſatur,dictæ ut arbitror à feriendo quoniam tunc uictimæ ſolitæ ſint feriri,id eſt cædi.Dies autem quibus laborare licet,profeſti dicuntur,id eſt, procul à feſtis. Nouato.]Nouari dicitur ager quãdo dimiſſus uno anno requietus,deinde ſeritur,unde & noualia hi agri uocantur.Vergilius in Bucolicis: Impius hæc tã culta noualia miles habebit. Hinc dixit Seneca nouatum robur poſt ocium ac quietem à ſtudijs reparatum & confirmatũ. Diſpenſare,id eſt per partes diuidere. Aſidua.]Aſiduus ab aſidendo dictus eſt. Contentione,impetu,conatu,inſtantia. Corpus.]Proſequitur de uoce Latronis & firmitate corporis,quale id fuerit. Solidum à ſolo dictũ eſt,quia firmum eſt,ut ſolũ,id eſt extrema terræ cutis inſiſtimus.Vnde & ſolea dicta uidetur,quod ea ſolum attingimus. Duratum.]Durare quandoq; actiuum uerbum eſt,ut hic. Sic Lucanus: Nam certa damna Durata iam mente malis firmaq; tulerunt. Quando neutrale eſt,ſignificat perſiſtere. Vergilius in primo Aeneid.Durate,& uoſmet rebus ſeruate ſecundis.

Lucubrationibus.] Lucubrare dicitur ad lumen ſtudere. Quintil.in decimo inſtit.Quibus fuligo lucubrationum bibenda. Negligentia.] Negligere non dicitur ut uulgò intelligimus pro obliuiſci,ſed eſt contrarium eius quod eſt diligere.ſignificatq; uel contemnere uel paruifacere. Laterum.] Latus & latera pro corpore ſæpe preſertim pro ſuperiore parte eius accipiuntur,id eſt pectore & uentre, quanquam proprie ſignificent id quod omnes intelligunt,firmitatemq; præcipue tribuimus eis & debilitatem,propterea quod ea maxime ex lateribus precipiuntur. Hiſpanæ conſuetudinis morem.]Hiſpanus homo dicitur,res Hiſpanienſis: homo Germanus, res germanica:homo Teuto:res teutonica.ſic Martialis dixit:Ne librum ad urbem non Hiſpanum,ſed Hiſpanienſem mittamus,id eſt librum qui ſit factus in Hiſpania ſed non uideatur habere ingenium Hiſpani.Confunduntur tamen hæc ſæpe apud autores,præſertim poetas,itaque hic etiam Seneca dixit:Hiſpanæ conſuetudinis, non Hiſpanienſis. Non ſudorem olei.] Ita erat mos ueterum ungi oleo,aut in ſole,aut ad ignem. Ablutione,id eſt balneo. Digeri id eſt per membra diſpergi.Nam quod in ſtomacho fit,id proprie non digeri, ſed concoqui dicitur. Et colorem mutauerat,id eſt,decolor factus eſt & pallidus. Memoria & natura.] Hic laudat inſignẽ Latronis memoriam,quæ eſt præcipuũ inſtrumentũ oratoris.Eſt aut memoria aut naturaliter bona, aut ſi minus bona eſt,arte adiuuatur.Eſt autem ars ea à multis tradita,Cicerone,Quintiliano,& à pleriſque item noſtri ſeculi ſcriptoribus,& eſt res ſanè maioris exercitij aut laboris ad faciendum quàm ingenij ad percipiendũ.Latroni certe in primis egregiam fuiſſe memoriam facile eſt uidere ex his quæ de eo Seneca commemorat. Felix.] Felicem

crediderim

crediderim à fœtura dictum, cui plurima fœtura proueniat. Ediſcendi.] *Ediſcere eſt ex ſcripto memoriæ mandare.* Lente *hic dixit pro tractim uel paulatim. Lentum autem dicitur proprie quod flexibile. Verg. in Bucolicis: Lenta ſalix quantũ pallenti cedit oliuæ.* Anxie, *id eſt ſolicite, ab angendo dicitur, unde omnis grauior cura anxietas animi dicitur.* Impetu, *id eſt ui, ab impetendo, inueniturq́; apud poetas impete in ablatiuo, ut apud Ouidiũ: Impete uĩc uaſto. ſicut & rite pro ritu.* Stylus *à* στύλος *græco dicitur, id eſt columna.* Sed ars ſumma etc.] *Duas ponit uirtutes perfectæ memoriæ fuiſſe in Latrone, quarum prior eſt, celeriter percipere quod diſcẽdum eſt: altera uerò ea quæ percepta ſunt fideliter continere.* Codices.] *Codex liber à uetere conſuetudine dicitur, ſolebãt enim priſci in tabulis ſcribere, quas caudices uocabãt, deinde mutato ſono literarũ, codices, ſicut et plaudo plodo, & cautes cotes dixerunt.* Aiebat.] *Aio proprie ſignificat affirmo. Sic Terent. in Eunucho: ait aio, negat nego.*

Hiſtoriarum.] *Hiſtoria à græco hiſtoreo, quod eſt narro uel recenſeo dicitur.* Ducem, *id eſt aliquem clarum uirum, ut Miltiadem, Themiſtoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæſarem, aut quemuis talium præſtãtium uirorũ qui magnas res geßiſſet.* Acta, *id eſt res geſtas.* In prompta erãt. *Solet dici, hæc res eſt in promptu, id eſt, parata eſt ad manum, ut ſtatim promi, id eſt proferri poßit.* Plus iuſto, *id eſt plus quàm oporteat. Sic Ouid. Cur mihi plus æquo flaui placuere capilli.* Virtutem.] *Virtus à uiro quaſi uirilitas dicitur.* Operoſa, *difficili, laborioſa.* Exiguum *ab exigendo dictum eſt, id eſt contemnendo, quia modicũ ſit & uile, & nullius precij.* Quod Cyneas fecit.] *Ponit aliqua inſignia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iſte legatus fuit miſſus Romã à Pyrrho rege Epirotarũ, qui bellum cum Romanis geßit, uictusq́; tandem redijt in Græciã, unde uenerat, & quum Argos ciuitatẽ oppugnaret, ictu fragmenti lapidis molaris à muliere quadam Argiua occiſus eſt. Legatus uocatur quem hodie barbare loquentes anbaſiatorem dicunt.* Plebem.] *Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc eſt ſenatum & plebem diuidebatur. Patres enim dicti centum quos in conſiliũ publicũ Romulus initio conditæ Romæ aſſumpſit, quiq́; ab eis progeniti fuere Patritij uocabantur: at quorum progenitores ex his patribus nõ fuere, Plebij dicebantur, quanquam in ſenatu eſſent.* Aut quod ille fecit.] *Huius Quintilianus etiam meminit quũ de memoria tractat, quis tamen hic fuerit non explicat.* Hortenſius.] *Hic inſignis fuit orator Romæ, & diu palmam eloquentiæ tenuit, deinde æqualis eſt ei factus Cicero, demum proximus habitus eſt poſt Ciceronem.* Auctione.] *Auctio dicta eſt quidam mos uendendi res, quando expoſita re uenali traditur illi quiſquis pollicetur plurimum ſe uelle dare. Dicta autem eſt auctio quoniam ſemper ex ſequentis pollicitatione augetur.* Argentarijs.] *Argentarius dicitur ille quem hodie uel menſarium, uel bancarium uel trapezitam ut ueteres uocamus, uel quod cõmunius eſt, campſorem.* Suſpendam, *per metaphoram, id eſt differam, protraham.* Occaſio *proprie dicitur commoditas temporis ad rem aliquam gerendam.* Euelleretur *id eſt auferetur, ſcilicet mihi Senecæ.* Illud unum non diſferam.] *Nunc de genere dicendi Latronis dicit, oſtenditq́; deceptos in eo pleroſque qui crediderunt eum fortiter dicere, ſed parum ſubtiliter, nam & ſubtilitatem etiam in primis laudibus illius fuiſſe docet, ſed propter robur & impetum orationis non ita apparuiſſe eam. Argumẽtum autem ſubtilitatis hoc facit, quod priuſquam inciperet dicere, ſedens adhuc proponebat omnes quæſtiones controuerſiæ quã erat dicturus, ut appareret nihil latere eum de quo ambigi poſſet in controuerſia, & ut ea omnia quæ propoſuerat oratione exequeretur. Qua in re ſciendũ eſt, unam controuerſiam ſæpe aut ferè ſemper potius in multas diuidi quæſtiones. Exempli gratia: Socrates iniuſte ad mortem condemnatus fuit Athenis poſituſq́; in carcere, permittitur ſibi ſi fugere uelit occulta è carcere fuga. Deliberat ergo Socrates an fugiat. Hæc primum uenit generalis quæſtio, an iuſte quiſquam poßit contra ſententiã iudicij ciuitatis facere, deinde an erumpere ex carcere, iam etiam ſi ad mortem condemnatus ſit, poſt hæc an ciui Athenienſi hoc liceat, an iam grandi ætate, an philoſopho, an uxorem & filios habenti, & reliquæ quæſtiones, quæ omnes ex perſona Socratis ducuntur, has omnes quæſtiones qui poteſt in qualibet cõtrouerſia peruidere, & in dicẽdo exequi, certißimum præſtat ſine dubio ſubtilitatis documentum, has ergo quæſtiones quum antequam inciperet dicere Latro proponeret, & in dicendo ſeruaret, ne aberraret ab eis, certum eſt ei non defuiſſe ſubtilitatem. Sed dicit Seneca ſubtilitatem propter reliquas dicendi uirtutes abſconditam in eo fuiſſe, nec apparuiſſe tam notabiliter in eo.* Differam.] *Differre quandoque ſignificat differentiam habere, ut: differt homo ab equo dicimus. Quandoque ſignificat moram facere, ut Vergilius in ſexto:* Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem. *id eſt protracta. Aliquando ſignificat in diuerſum ferre, ut Terent. Differor miſera doloribus, id eſt, diſcerpor, diſtrahor.* Fortiter, *id eſt magnis & grauibus ſententijs & uehementibus.* Parũ ſubtiliter, *non aſtute, uel inſtudioſe, uel circumſpecte, uel acute.* Sedens.] *Quũ enim declamarent ſurgebant.* Fiduciæ.] *Fiducia in bonã partem dicitur: dicitur enim fiduciam habere, qui certa ſpe fretus confidit. Confidentia uerò in malam partem dicitur plerumque apud autores, qua quis contemnere confidit, quanquam confidere etiam in bonam partẽ dicatur. Vergilius in primo Aeneidos:* Auſus & afflictis melius confidere rebus.

Actio, pronunciatio dicitur: pronunciatio autẽ magis ad uocem, actio uerò ad geſtum pertinet. Si quo, ſi quis, ſi quid, & ſimilia, enclitice legenda ſunt, ut accentus in ſi trãſferatur, quod hinc deprehẽdere licet, quod ueteres ſi

Y 2 qua ſimilis

qua ſimilis dictio poſt ſi poneretur, c literam inſerebant, ut tanquam una dictio pronunciaretur, itaq; dicebāt ſicubi, ſicunde, pro ſi ubi, ſi unde, & necubi itidem. Apparere *dicitur ab ad & parere, id eſt obedire. Hinc miniſtri magiſtratuum apparitores dicebantur, quoniam ſemper obediant et in cōſpectu ſint. Hinc ergo figurate quicquid in conſpectu eſt apparere dicitur.* Manifeſtum, *certum, exploratum, credo dictum, quaſi quod manu feratur: ſicut infeſtum, qui in alium fertur. Et feſtum à ſacris ferendis dictum uidetur.* Oratoriæ uirtutes.] *Quæ multæ ſunt, copia, ſuauitas, leuitas, ornatus, magnificentia, grauitas & aliæ.* Fundamentum.] *Bene dixit fundamentum, nam primum eſt in omni controuerſia uidere quid in omnem partem poßit prodeſſe, quid obeſſe nobis, quod quum diligenter diſpexerimus, tunc illi ſubtilitati & acumini iudicij reliquæ uirtutes oratoriæ accommodantur.* Superſtructis molibus, *id eſt additis ornatibus & uirtutibus eloquentiæ.* Obruebatur, *id eſt abſcondebatur, ſic enim ſemper fit, ut quanquam fundamentum firmiſſima totius ædificij pars ſit, & cui reliqua omnia innitātur, tamē minime appareat.* Et neſcio, &c.] *Acutæ & ueriſſimæ ſunt hæ ſententiæ. Inſidiæ, ab inſidendo dictæ ſunt: quoniam qui inſidias parant, ſaltus aut loca ſylueſtra aut alioquin occulta inſideant.* Effectu apparet, *id eſt perſuadet, & peruincit animos auditorum.* Et habitu, *id eſt ſpecie uel aſpectu.* Argumenta, *Seneca hoc loco pro argumentationibus ponit. Argumentum enim res eſt, uel, ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumentatio uerò, argumenti eſt per orationem explicatio.* Sententias audire &c. *Hoc fuit uitium quod poſterior ætas & ſeniores eloquentiæ cenſores precipue obiecerunt Senecæ, nimius ſcilicet amor ſententiarum, quibus & minutis ſepe pōdera rerum eleuabat, & crebris & condenſatis curſum orationis & impetum confringebat.* Marullum.] *Proprium nomen rhetoris, quem apparet præceptorē Senecæ fuiſſe.* Rhetorem.] *Rhetor dicitur græce quod latine orator, qui cauſas in foro agit. Qui docet autem græce Sophiſtes uocatur, quod nos poſſumus interpretari doctorē, apud Latinos uerò ferè obtinuit conſuetudo, ut rhetor qui docet, orator qui dicit, uocaretur.* Aridum, *non copioſum nec cultum, à ſimilitudine locorum aridorum dictum eſt.* Vulgato genere, *id eſt non uſitato more eloquendi, ſed nouo & peculiari.* Neceſſe eſt me.] *Sententia eſt, neceſſe eſt quum de re exili & tenui dicam, ut oratio mea exilis ſit & arida, recte, quia reſpōdit Latro exilitatē orationis ſuæ nō ex rei uitio, ſed ingenij ſui cōditione prouenire.* Quammaxime, *id eſt ſtatim & mox in præſentia illius temporis ſicut enim pleriq; dicunt quum maxime, id eſt iam admodum.* Solebat autem.] *Dicit quomodo ſolitus ſit exercitari Latro, ut uno die ſcriberet nihil præter argumentationes, alio nihil præter ſententias, alio ſolum figuras. Deinde morem eius fuiſſe nunquam obliquare orationē ſchematibus, niſi id exigeret neceßitas.* Epicheremata.] *Epicherema Quintil. interpretatus eſt aggreßionē, eſtq; id quod alij ſyllogiſmum uocant, dictumq; eſt Epicherema hoc eſt aggreßio uel conatus, quia eo aggredimur, uel conamur rem demonſtrare.* Enthymemata.] *Enthymema ab ἐνθυμέομαι græco id eſt cogito dicitur, quaſi cogitatum, uel animo conceptum. Et hoc nomine aliud Ariſtot. ſignificat, aliud Cic. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud noſtræ ætatis dialectici. Ariſtot. enim definit enthymema eſſe ſyllogiſmū ex ueriſimilibus & ſignis conſtātē, adeò nulla alia re differt enthymema à ſyllogiſmo, niſi quod certo genere materia cōſtat. Cicero uoluit nomine enthymematis accipi genus argumentationis ex contrarijs ductæ, ut: Quem alienū fidum inuenias, ſi tuis hoſtis fueris? Quid ſatis eſt, cui Roma parū? Si hoſtis Catilina, cur tu ciuis? Noſtri dialectici uolūt enthymema eſſe ſyllogiſmū imperfectū cui altera propoſitionū hoc eſt maior aut minor deeſt, ut: Hūc ego ſi tantū potui ſperare dolorē. Et perferre ſoror potero. Hic aūt enthymema accipiendū eſt pro eo quod ſecūdo loco dixit, hoc eſt argumētatione ex cōtrarijs ducta*

Tranſlatitias.] *Dixit hic tranſlatitias ſententias, quia cōmode ad quēuis uſum trāſferri poſſunt ut quæ nō de certa una re dicuntur, ſed in cōmune, de inſtabilitate fortunæ, de luxuria, de auaritia, & ut paucis dicā, Sentētia eſt, ut uult Ariſtot. cōmune aliquod pronunciatū, quod ad partē aliquā morū uitæq; pertinet: quiſquis ergo de ſimili re dicit, poteſt eas in orationē ſuā trāſferre. Itaq; ſi dicat Hector.* Pulchrū eſt mihi pater laudari abs te laudato uiro, *non eſt proprie id quod uocamus ſententiam: ſed ſi dicat detractis perſonis.* Pulchrum eſt laudari à laudato uiro, *iā dicitur ſententia.* De ſeculo, *id eſt quæ ad reprehenſionem ſeculi pertinent. Ferè enim à prima origine rerum priora ſecula laudata ſunt, præſentia reprehenſa.* Supellectilem uocabat.] *Per tranſlationem nempe. Supellex enim eſt inſtrumentum omne domeſticum, quo ad quotidiana miniſteria utimur, ut ſunt menſa, lances, canthari, lintei, uideturq; nomen id à ſuper & lecto dictum, quoniam ueteres in lectis cœnabant, unde omne inſtrumentū quo cœna explicatur, & inſtruuntur lecti, ſupellectilem dictam eſſe uidetur.* Schemata.] *Schema græcum eſt interpretatur figura uel habitus, oratores figuram dicunt, ſuntq; nōnunquam dicta ſchemata omnes figuræ quibus ornatur oratio, ſiue eæ ſint in ſingulis uerbis, ſiue in collocatione uerborum, ſiue in ſententijs. Hic autem capit ſchema pro figura ſententiæ, qua uelut obliquatur oratio, ut quod recte uel nō ſatis decore uel non ſatis utiliter dici poteſt, id circuitu quodam dicatur. Vnde & controuerſias quaſdam figuratas dicunt autores, in quibus euenit ſæpe ut quum per unius criminis defenſionē in alterius ſuſpicionem cadēdū ſit, quod ne fiat uel rem pro re, uel perſonā pro perſona, uel rem pro perſona, uel perſonam pro re ſubijciūt. Itaq; Cicero pro Ligario quū Tubero obijceret Ligario cōtra Cæſarē eum fuiſſe, quū tamen ipſemet Tubero contra Cæſarē arma tuliſſet, & Cicero hoc ipſum obijceret*

Tuberoni

Tuberoni.quod quidem ſi tãquam crimen obijciebat,neceſſe erat ut premeret eodẽ crimine Ligarium, quem defendebat:Si tanquam inuidioſum,neceſſe erat offendere aures Cæſaris,qui iam nihil aſperius in Tuberonem dictũ æquo animo laturus erat.Subſtituit ergo pro perſona Tuberonis perſonã ſuam,& dicit ſeipſum etiam cõtra Cæſarem fuiſſe,hocq́; in ſummam laudem clementiæ Cæſaris conuertit,apud quem hoc audet tam liberè confiteri.

Abundauerit: Abundare,ſine aſpiratione ſcribendum eſt,dicitur à præpoſitione ab & undo, quaſi propter plenitudinem effluere. Schemata obſcura ea ſunt,per quæ quod aperte dictum aures offenderet,occultius dicitur, quale eſt apud Curtiũ,quũ interrogare uult Darius rex de uxore ſua,an intulerit ei uim Alexander,& propter ingentẽ amorem fœminæ puderet eum tam obſcœnis de ea uerbis uti,dixit: Auſus ne eſt aliquid & dominus & iuuenis?Significãs in iuuene uolũtatẽ libidinis,in domino poteſtatẽ, quibus duabus rebus,uolũtate & poteſtate,omnia fiũt, ſignificauit quidẽ id ipſum quod apertius dicturus erat.ſed ab omni turpitudine uerborũ abſtinuit. Scio quàm odioſa,&c.]Hoc uult dicere,quũ res expectatur odioſi ſunt longi apparatus,quibus differtur id quod expectatur. Erant enim Circenſes ludi equeſtres Romæ quibus equites decurrebant:antequam cõmitterentur autem ludi, præcedebat pompa,hoc eſt præmiſsio equorum,qui in conſpectu populi traducebantur ocioſi,ut uiderẽtur à ſpectatoribus, & reliquus apparatus ludorum fortè oſtẽtabatur populo.Pompa à græco pempo,id eſt mitto dicitur, quia præmitti ſolet ante ludos aut triumphos,aut alia id genus.Dicere diem,id eſt polliceri certam diem qua dicturus erat. Sic Iuuenalis:Lætam fecit quum Stacius urbem,Promiſitq́; diem.dicebatur etiam dicere alicui diem ad Prætorem,aut ad populum,qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem uocabat.

PATRVVS ABDICANS. CONTROVERSIA PRIMA.

Liberi parentes alant,aut uinciantur,

LEX.

THEMA. Duo fratres inter ſe diſſidebant,alteri filius erat:patruus in egeſtatẽ incidit,patre uetãte adoleſcẽs illũ aluit,ob hoc abdicatus,tacuit,adoptatus à patruo eſt,patruus accepta hæreditate locuples factus eſt,egere cœpit pater:uetante patruo aluit illum.abdicatur.PRO ADVLESCENTE. PORTII LATRONIS.Quid mihi obijcis?Puto luxuriam,quicquid unquam immodeſta largitione effudimus,id omne conſumebatur in alimentum duorum ſenum,cum uetaret me pater alebat ipſe, mihi cũ egerem alimenta non dabat, eò iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea domo poneret,in qua habebat abdicatum, & inimicum.Ecce oppreſſit increſcentem,quid acturus es? pluris tibi † pater efferendus quàm alendus eſt, quis rogatus eſt? aut quis porro tam locuples,frater alere nõ poteſt.Miſerrimus ſenex diuitias ſuas & iam extremum blandimẽtum in ſtipem perdidit.Ipſe,inquit,me non aluit,imitationem alienæ culpæ innocentiam uocas.Nec eo quidem æſtimas,quanta iſta crudelitas ſit,quod ſi quis fratrem nõ alit, nec à filio quidem alendus eſt. Quid adoptionem iactas?Tũc ad te ueni cum haberẽ diuitem patrem.Parcius quæſo fratres.Præſentes habemus deos,ſcis tuto te facere etiam ſi abdicaueris.Alam,fatendum eſt crimen meum,tardius miſertus ſum.Item do pœnas ego parentibus meis,cum in cætera odium ſit,tantum in meam notam quærũt. O felix ſpectaculum,ſi uos in gratiam poſſum reducere,faciã hoc quod uultus quoque ueſtri hortantur.Surgite patres,adeſte iudices,alter mihi ex parentibus ſeruatus,alter ſeruandus eſt:porrigite mutuas manus in gratiam,me fœderi medium pignus addite.Inter duos contendentes, medius elidor.Ergo moriẽtem uidebo, per cuius cineres iuraturus ſum?Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt.Quis crederet iacentem ſuper crepidinem Marium fuiſſe cõſulem,aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto tanquam modo non ſit qui illum uidit.Quid non timendum felicibus putas?quid deſperandum infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indicabo cur me abdices,tu indica cur adoptaueris.Quædam accedunt noua.Equidem noua.Illud non miror quod miſericordia obijcitur.Illud miror,quod hic obijcit.Sic enim me geſſi,ut hoc crimine duos patres obligarem,uterque me amat, uterq; aliſ miſer deſiderat,uterque prohibet.Nec ſecum,nec mecum fortuna bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem,ſed contumaces uiros. Vter diſcordiæ cauſam præbuerit,nolite à me exigere. Vterque patruus eſt,uterque pater eſt. Tranſit ad iſtum fratris ſui & fortuna & animus,miſericors ſum,non muto patrem ſi natu-

Vide Quintil. lib.7.

al. frater

ram mutare potuiſſem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex eſt præſtare quæ exegeris, miſerere mutabilis eſt caſus, dederũt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos deſtituit. Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem. Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis alimenta rogetur & roget. OTHONIS IVNII patris. Timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quàm filium perdidit. ARELLII FVSCI patris. Ecquid cerno peregrini penates, an tuos? Non ſum hoſpes grauis, unum ſenẽ adduco, hoc tibi uitio pater placui. Venit ignotus ſenex, nolo tranſire iacentem, per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium ſuũ optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicã quod me tam periculoſe abdicant, quod toties iſti fortunam mutãt, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis niſi iram finiret miſericordia. Aut ſi tam pertinacia placent odia, parcite, iactatus inter duos patres utriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus, politus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, qui nõ alũt. Illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. CAESTII PII. Tali me operi præparauerant, uolebam fratres in gratiã reducere, hoc tu obijcis: at niſi impetrauero ut boni fratres ſint, impetrabo ne mali patres ſint. Vterque me amauit, uterque pro me uota fecit, quantum eſt ſi dixero, uterque me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordiæ neſcio. Timeo ne iſte prior egere cœperit. Quid obijcis pater? ſcio quẽdam in hac ciuitate propter iſtud crimen adoptatum. Fratrem, inquit, alere noluit. Inueniſti quo poſſim me defendere: poſſum liberos tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame periiſſe. Non feſelli & qualis eſſem ſciuiſti cum adoptares. Bis abdicatus ſum, uolo utrunque cauſam meam agere, neutrum pro me uolo, adſit mihi alius, ſemper cauſa mea habebit aduocatum patruum aut patrem, alter alterum amet, uterque me amabit. Vis illum ueras pœnas dare? ſentiat quã iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS. De patre bene quod eum per ætatem noſſe non poſſum, ſed habet & ille beneficiũ meum, duos eius filios alui. Surge infelix ſenex, quid putatis illũ flere? quod eget? imò quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII. Vides enim, liberalis in domo tua eſſe cœpit, ille propter me duxit uxorem cum fortaſſe iuuenem adoptare poſſet. Hæc abdicantis fuere uerba. I ad illum quem magis amas quàm patrem. Non omnibus imperijs parendum eſt, nihil interim noui facio, ſcis me & priori patri non paruiſſe. Venit immiſſa barba capilloq; deformi, non ſenectute, ſed fame membris trementibus, ſemerſa & tenui atq; eliſa ieiunio uoce ut uix exaudiri poſſet, introrſum conditos oculos uix alleuans: alui, quomodo quæritis? quomodo iſtum. CORNELII HISPANI. Putas me hodie non abdicari ſed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicũ patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo † ueſtram domum, ut cum mendico uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad prę̃ſtãdum calamitoſis miſericordiã contumax eſt. Nec tamen habeo quod de hoc conuitio queri poſſim, hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quàm multi patres adoptent talẽ filium. Bis abdicor. Homo eſt, non uis ali hominem? Ciuis eſt, non uis ali ciuem? amicus eſt, nõ uis ali amicum? propinquus eſt, non uis ali propinquũ? ſic peruenitur ad patrem, homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt cognatione. Ergo non erit uitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero pater eſt? VIBII GALLI. Circuibo tecũ per aliena limina, oſtendam omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. ROMANII HISPONIS. Scio pater melius eſſe quod tu dicis, iſtud ego ſi poſſem, nũquã abdicatus eſſem. Fateor uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impuliſti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat nõ oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi. Nõ dedit, inquit mihi alimẽta, defuerunt tibi? Quiſquis alimẽta à mendico rogatus eſt, nihil amplius quàm misereri monſtrat, uade, ad patrẽ, i ad filiũ, iam quidã nobis eãdẽ fortunã precãtur. Crede mihi ſacra populi digna eſt. ALBVTII SYLII. Tollite ueſtras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gratiã, innocẽs ſit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI. Creſcere ex mea ꝓpoſuit inuidia,

inuidia,ſequamur ſenes,quò uocat ambitio iuuenilis,& cõditionẽ illi pręebimus,
melius ſe poteſt iactare quàm deſendere. Atqui iuſtus metus meus tu es, ne hæredẽ
ingratum ſcribam,inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar
eſſe omnia,& hoc eſt infelicisſimum,ambo triſtisſimam egimus uitã, excepto uno
quod alter alterum egentem uidimus,proiecimus:adijce iſtis uerborum contume-
lijs,iuſsit,ad cœlum manus ſuſtulit,faſſus ſe huius ſpectaculi debitorem,& tunc pri-
mum fratri uitam præcatus ſum:lætitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum
ſtupores,nullam percepi,niſi quod iſti daturus erã omnia,illi negaturus. Liquet no-
bis deos eſſe,qui non aluit,eget, qui in domum ſuam fratrem non cepit, in publico
manet. Aequauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, niſi quod hoc
prior facere non poſſum. Adoptaui te, cum abdicatus es,cum abdicas, abdico. VI-
BII FVRII. Cum egerem,aiebam ſatis ſe uindicauit, quod à diſpenſatore locupletis
inimici,conſors modo omnis fortunæ, diurnum petam. MARILLI. Ille autem aude-
bat rogare,qui mori mallet quàm uerba ſua ſibi dici:multis debeo miſericordiam,à
multis tuli,quiſquis eſt qui me ulla calamitate ſimilem effingit, perinde habebo ac
ſi gradu cognationis attingat. Scio quàm acerbum ſit ſupplicare exteros,ſcio quàm
graue ſit repelli à domeſticis, ſcio quàm graue ſit,& quotidie mortem optare & ui-
tam rogare:& ſi tu non odiſti eum qui mihi ſecit iniuriam, ego odi eum qui ſecit tibi.
DIVISIO. Diuiſio controuerſiarum antiqua ſimplex ſuit, recens utrum ſubtilior
an tantum operoſior ipſi æſtimabitis,ego exponam quæ aut ueteres inuenerũt, aut
ſequentes aſtruxerũt. LATRO alias quæſtiones fecit,diuiſit in ius & æquitatem, an
abdicari poſsit an debeat abdicari:ſic quęrit,an neceſſe fuerit illum patrem alere,&
ob id abdicari non poſsit,quod fecit lege cogente. Hoc in has quęſtiones diuiſit, an
abdicatus deſierit eſſe filius,an is deſinat qui non tãtum abdicatus, ſed etiam ab auo
adoptatus eſt,etiam ſi filius erat:an quiſquis patrem non alit puniatur, tanquam æ-
ger,uinctus,captus,an aliquam filij lex excuſationem accipiat, an hoc accipere po-
tuerit,an abdicari debeat. Per hoc quæſiuit, an etiam ſi ille indignus ſuit qui alere-
tur, hic tamen rectè fecit qui aluit:deinde an indignus ſuit qui aleretur. Noui decla-
matores græcis autoribus adiecerunt primam illam quæſtionem,an† abdicatus ab al. adoptatus
dicari poſsit, hac Cæſtius uſus eſt: adiecit quæſtionem Gallio alteram, an abdicari
poſsit iam adoptatus,ob id uitium, quod antequam adoptaretur notum fuit ado-
ptanti,hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quàm quæſtio.
GALLIO quæſtionem primam Latronis duplicauit ſic,licuit mihi alere etiam te ue-
tante,deinde non licuit non alere. In priori parte hoc uindicauit,nõ poſſe filium ob
id abdicari quod eſſet ſuæ poteſtatis, nullum autem intercidi miſericordia. Quid ſi
flere me uetes cum uidi hominem calamitoſum? quid ſi uetes propter aliquod ho-
neſtum factum periclitanti fauere? affectus noſtri in noſtra poteſtate non ſunt,quæ-
dam enim iura non ſcripta,ſed omnibus ſcriptis certiora ſunt. Quamuis filius fami-
liæ ſim,licet mihi & ſtipem porrigere mendico,& humum cadaueri. Iniquum eſt col-
lapſis manum non porrigere,commune hoc ius generis humani eſt, nemo inuidio-
ſum ius poſtulat,quod alteri profuturum eſt. LATRO illud uehementer preſsit: non
feci ratione, affectu uictus ſum,cum uidiſſem patrem egentem, mens non conſtitit
mihi,quid uetueris neſcio. Hoc aiebant non eſſe tractandum tãquam quæſtionem,
eſſe tamen potentius quàm ullam quæſtionẽ. FVSCVS AVRELLIVS Pater hoc mo-
uit in ultimo tanquam quæſtionem: putaui te quamuis uetares nihilominus uelle
ali à fratre meo. Vultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. CAESTIVS audacius, non
fuit contentus dicere,putaui uelle te,adiecit uoluiſti & hodie quoque uis, & ſua fi-
gura dixit omnia propter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas? puto indignaris
præteritũ officiũ. COLOR. LATRO colore ſimplici pro aduleſcẽte,habere, nõ quo
excuſet ſed quo glorietur,non potui,inquit,ſuſtinere illud durum ſpectaculum. Of-
fenſas mihi putas tantum excidiſſe,mens excidit, non animus mihi conſtitit, nõ in
miniſteriũ ſuſtinendi corporis ſufficerunt pedes,oculi ſubita caligine obturpuerũt.
Alioquin ego ſi tunc meæ mentis fuiſſem, expectaſſem dum rogarer. FVSCVS iſtum

colorẽ introduxit quo frequẽter uti ſolebat religionis, mouet, inquit me natura, mouet pietas, mouet & humanorum cauſa, & tam manifeſto approbata exemplo. Stare ante oculos fortuna uidebatur & dicere talia. Hi ſunt qui ſuos non alunt. ALBVTIVS hoc colore. Acceſsit inquit ad me pater, nec ſummiſsis uerbis locutus eſt, non rogauit, ſed quomodo agendum eſſet cum filio, alere me iuſsit, recitauit legẽ, quam ego ſemper ſcriptam etiam patruo putaui: & deinde dixit, præſtiti non quantũ patri præſtare debui, ſed quantum uetanti ſurripere potui. BLANDVS colore diuerſo. Venit ſubito deformis ſqualore, lachrymis. O graues fortuna uires tuæ, ille diues modo ſuperbus rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum: interrogas quamdiu rogauerit: ne dij iſtud nefas patiãtur, ut diu rogauerit, diutius tamen quàm tuli. Quæritis quid fecerit? Quod ſolebat. SYLO POMPEIVS hoc colore. Mouet, inquit, me, quod nihil ſuo iure, nihil pro poteſtate, quod tãquam patruus acceſsit, ego uerò non expectaui uerba, non preces, complexus ſum, & oſculatus ſum patrem, dedi alimenta: hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dediſſe, non alere, ſed exprobrare uiſus ſum. TRIARIVS hoc colore. Timui, inquit, ſi non aluiſſem ne abdicarer à patre, ſciebam quomodo illi placuiſſem. TRIARIVS hoc côlore. Acceſsit, inquit, ad me pater obruptus ſordibus, tremens deficientibus membris, rogauit alimenta, interroga uos iudices, hoc quidem ſi facere oporteat, nam iſtũ non interrogo. Scit quid facturus ſim.† Nam patrem ut alteri patri faciam

forte, nõputaram. iniuriam, alteri inuidiam. Cum uetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putaui illum ex animo uetare, lenocinatur inquam gloriæ meæ, ut uidear etiã prohibitus aluiſſe. MARYLLIVS nouo colore egit. Cecidit in pedes meos ſenex, ſqualidus barba capilloq́; mouit inquam neſcio quis te miſericordia mea, alleuaui cum ignorarem quis eſſet, uultis repellam, quod pater eſt? CAESTIVS hoc colore. Nec meum cogitaui, patrem meum egentem uideo, frater nec miſeretur, nec præſtat alimenta, hoc eſt inquam noui uitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has iam meas eſſe parteis: hoc peccaui quod non ultro ad patrem acceſsi, ſed aiebam, nolo quicquam aliud præſtare, quàm illi præſtiti. Expectaui donec patruus ad me ueniret, & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid habui facere? Perducerem illum ad patruum? non feci, merito iraſcitur. Potuit enim ſi aluiſſet leuare quidem fortunam fratris, ſed cauſam aggrauare. BVTEONIS colorem non approbat Latro. præſtitiſſe ſe dixit exiguum, tantum quo ſpiritum poſſet producere, & dum deſcripſiſſet pallorem eius & maciem, adiecit, apparet illum ab inimicis ali: hunc colorẽ cum improbaret Latro hac ſententia uſus eſt: non eſt, inquit, abdicato cuiquam ex gloria ſui criminis detrahendum. HISPANVS hunc colorem uenuſtius, nam & miſerationi eius qui benigniſsime alit, adiecit aliquid, & pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodo inquit illũ alo? Exiguos furtiue cibos mitto, & ſi quid de mẽſa mea detrahere potui, famelico ſeni porrigo. Non credis, quia ſcis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior eſt, ultro aiebat hunc ſequendum, ut grauiſsimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more aiebat, patrem non iraſci tãtum debere ſed furere. In declamatione uſus eſt ſummis clamoribus illo uerſu tragico, Cur fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus SYRIACVS, durum ſenſum uidebatur non poſuiſſe in narratione ſic: Infelicisſimã ambo & triſtiſsimam ambo egimus uitam, excepto quod alter alterum egentem uidimus. Aeque efficaciter uidebatur odium expreſsiſſe paternum, hac ſentẽtia: uos iudices audite quàm ualde eguerim, patrem rogaui. Hanc partem memini apud Cæſtium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui cum prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentia notus eſſet.

forte, præmature. Semper de illius ingenio Cæſtius & prædicauit & timuit. Aiebat tam † immaturè magnum ingenium non eſſe uitale, ſed tanto concurſu hominum audiebatur, ut raro poſt illum auderet Cæſtius dicere. Ipſe omnia mala faciebat ingenio ſuo, naturalis tamen illa uis eminebat, quæ poſt multos annos tametſi deſidia obruta, & carminibus eneruata, uigorem tamen ſuum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commen-

commendabat,aliqua res extra eloquentiam.In puero lenocinium erat ingenij ætas,in iuuene deſidia.Hic cum declamaret partem abdicati, hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam. ALFII. Quis es tu qui de facto fratrum ſententiam feras? Ille tunc peccauit,tu non peccas,ad te arbitrum odia noſtra non mittimus,iudices habemus deos.Et illam ſententiam.Audiuimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia,niſi nos fuiſſemus,impias epulas,deteſtabili parricidio furuum diem.Hoc uno modo iſte frater à fratre ali meruit,quàm innocenter.Me contra parricidium uindica,filium illi ſuum reddo.CAESTIVS hunc colorem tam ſtrictum non probauit, ſed dixit temperãdum eſſe,& ipſe hoc colore uſus eſt,quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis quod cum duo grauiſsimam accepерimus iniuriã,ego & filius , ego ſolus iraſcor.non eſt quod quiſquam miretur,iam filio ſatisfactum eſt.Debuiſti , inquit,me rogare;ut ipſe præſtares,debuiſti illum ad me perducere, debuiſti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe ego cũ egerem,fratrem rogaſſem,ſi tu nõ fuiſſes,fortaſſe ille me rogaſſet,ſi tu nõ fuiſſes. poterat nobis conuenire , ſi non fuerit in medio,quẽ potius miſeri cõtumaces rogent. Hermagoras in hac controuerſia tranſijt à proœmio in narrationẽ elegãter, rariſsimo quidẽ genere,ut in eadem re tranſitus eſſet,ſentẽtia eſſet,ſchema eſſet,ſed ut Latroni placebat,ſchema,quod uulneret,nõ quod titubet.Ex altera parte trãſit à proœmio in narrationem Caleo, & ipſe per ſententiã ſic.Quid ni filium mihi nolim cum iſto cõmunem eſſe,cum quo utinam communem nec patrem habuiſſem . DIOCLES CARYSTIVS illum ſenſum à Latinis iactatum dixit breuiſsime , rariſsimo genere, quod ſententia uerbis conſumatur, nec enim paucioribus poteſt.

Euctemon leuis declamator, ſed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus uexatum ſenſum,quo reconciliatio fratrum tentatur.

SACERDOS PROSTITVTA CONTROVER. II.

LEx. Sacerdos caſta è caſtis,pura è puris ſit.THEMA.Quædam uirgo à piratis capta uenijt,empta à lenone & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem , militem qui ad ſe uenerat,cum exorare non poſſet,colluctantem & uim inferentem occidit.accuſata & abſoluta remiſſa ad ſuos eſt,petit ſacerdotium . CONTRA PVELLAM.PORTII LATRONIS.Sacerdos noſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominẽ occidiſſet.Inter barbaros quid paſſa ſit,neſcio,quid pati potuerit,ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus.Abſint ex hoc foro lenones , abſint meretrices , ne quid parum ſanctũ occurrat,dum ſacerdos legitur : ſi nihil aliud certe oſculatus eſt te,quiſquis puram putabat.O egregium pudicitiæ patrocinium,militem occidit,& Hercules lenonem non occidiſti.Deducta es in lupanar,accepiſti locũ, precium cõſtitutum eſt,titulus inſcriptus eſt,hactenus in te inquiri poteſt. Cæterũ neſcio quid cellulam & obſcœnum lectulum uocas.De pudicitia ſacerdotis hic quæritur.Nemo inquit mihi uirginitatem eripuit.Sed omnes quaſi erepturi uenerũt ſed omnes quaſi eripuiſſent,receſſerunt.Quò mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas;cum ex illo lupanari cruenta fugeres,ſi qua tibi occurriſſet.Si mater tua proſtitiſſet,tibi noceret.propter te liberis tuis ſacerdotiũ non daretur.FVLVII SPARSI. Quid incluſa feceris,nec quærere debemus,nec ſcire poſſumus.CORNELII HISPANI. Occidiſti hominẽ,quid reſpondes? uim afferebat mihi,etiam puto ſacerdoti.Pro libertate uota faciẽda ſunt,captiuæ mandabitis.Pro pudicitia uota facienda ſunt,proſtitutæ mãdabitis.Pro militibus uota facienda ſunt,iſta mandabitis. Id enim deerat.ut templa reciperent, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe,blanda eſt,domi lenoni ratiões captura conueniet.Age ſi quis uenit pertinax,age ſi quis hoc ipſum concupiuit quod uirgo eras , age ſi quis , ne negare poſſes,ferrum appulit.P.VINITII.Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſta maneat, quod ſemper fuit,aut pœnam ſentiat,ſi eſſe deſierit . Cuius audaciæ es puella?etiam ſi nobis non timeremus,tu tibi metuere deberes . Aliter deorum numini ſubiecta uniuſcuiuſq; conſcientia eſt aliter noſtræ æſtimationi . Nos tantum quæ feceras palam,uidimus,illi etiã quæ ſecreta ſunt.Indignam ſacerdotio dicerem,ſi tranſiſſes per

lupanar,

lupanar. Procedente hac lictor ſubmoueri uidebitur, huic prætor uia cedet, ſummũ imperium conſules cedent tibi. Quæcunque meretrix proſtrata fuit, fugiet. Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere, fieri ne ſacerdotem ſas erit? Nã quod ad ſortem pertinet, ne reliquæ uirgines contaminarẽtur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inuiſa meretrix es. Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris, omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitiũ audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil, eo deducta es, ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti quàm mori, ſtipem rogaſti, quæ ſacerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pati, miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tibi puella, ſed non facimus miſerandas ſacerdotes, non eſt apud nos maximus honor ultimorum malorum ſolatium. MENTONIS. Honorem habitum aurium maieſtatisq́ uelim ueſtræ, quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonẽ, meretricios quæſtus, homicidiũ. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur. At mehercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis ueſtræ ſumma noticia eſt, quod proſtitit, ſumma uirtus quod occidit, ſumma felicitas quod abſoluta eſt: non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt. Alijs oculis leno uitam æſtimat, alijs pontifex. BLANDI. Virgo ſum inquit, interroga ſi dubitas archipiratam, interroga gladiatorem, an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello, dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo uoluit liceri, ut enoluit, ſeruiſſe piratis, non uidebatur iſte uirginis uultus, iſta conſtantia, & ne armatũ quidẽ timens audacia. ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pudica es, ſed ſic te uiro lauda, non tẽplo. Meretrix uocata es, in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, uenientes recepiſti. Cætera etiam ſi in communi loco eſſem, tamẽ potius ſcirem. POMPEI SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confingitur. Auertit aures petitura ſacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad uos afferam dubium, nihil audietis, niſi quod uicina ciuitas uidit. Tu ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi tantum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes? ROMANI HISPONIS. Nunquid hoc negas, colluctatam te tamen cum uiro, quem in illa uolutatione neceſſe eſt prius ſuper te fuiſſe. Adijciebat Zeno, merito occiſum militem. Plus auſum quàm in proſtitutam licebat. Exoraui populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? ARGENTARII. Armatum inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem neſcio an ſero occiderit. CAESTII PII NARRATIO. Ita domi cuſtodita eſt ut rapi poſſet, ita chara fuit ſuis, ut rapta non redimeretur, ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno, ut proſtituerit. Sic uenientes deprecata eſt, ut ferro opus eſſet. Coniectum in urnam nomen eius non exijt, ſed eiectum eſt, tempus erat non ſortiri, urna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari, ut nemo te uiolauerit, locus ipſe uiolauit. Stetiſti cum meretricibus, ſtetiſti ſic ornata, ut populo placere poſſes, ea ueſte quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte. Precia ſtupri accepiſti, & manus, quæ dijs datura erat ſacra, capturas tulit: cum deprecareris intrantis amplexus, & omnia alia impetrares, oſculum rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur, coram ſacerdote obſcœni homines abſtinẽt. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet, occurrenti tibi meretricem ſubmouiſſet: Non eſt credibile, temperaſſe à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasq́ luſus eſt, ſimul terras & maria latrocinantis, quibus in aliena impetus per arma eſt: iam ipſa fronte crudeles, & humano ſanguine aſſuetos, pręferẽtes ante ſe uincula & cathenas: grauia capitis onera, à ſtupris remouere potuiſti? quibus inter tot tanto maiora ſcelera, uirginem ſtuprare, innocẽtia eſt. Sed lupanar excepit omnes, ſordida iniurioſaq́ turba huc influit, nec quiſq́ eo ut iudicet, uenit. Aut omnes fauere fabulis tuis, aut omnibus perſuaſum eſt. Nemo in tanta euntiũ redeũtiumq́ turba inuentus eſt, qui fortunæ tuæ uellet illudere? Ergo tu cum tam innocẽs quàm dicis uixeris, iſta paſſa es, credis deos eſſe? Nihil, inquit, paſſa ſum: hoc ſatis eſt nupturæ ſacerdoti parũ. Ibi adhuc fuiſti, diſcede, ignota

es; diſcede nimium nota es. P. ASPRENATIS. Contradico nõ inimicitijs cuiuſquam impulſus. Quod enim odium, quæ inimicitię cuiuſquam eſſe poſſunt, quam nemo ciuium ſuorum norat antequam proſtitit. Monet reſpectus omnium uirginum, de quibus hodie grauis fertur ſententia, ſi in ciuitate nulla inueniri poteſt, neque meretrice caſtior, neq; homicida purior. Piratæ te inuiolatam ſeruauerunt: à ſacerdote ſe non abſtinuiſſet pirata, leno, mango. De ſacerdotis pudicitia, his ſponſoribus credẽdum eſt: Iacuiſti in piratæ myoparone. Contrectata es alicuius manu, alicuius oſculo, alicuius amplexu. An melius pirata ſeruauit quàm pater? conuerſata eſt diutius inter humano ſanguine delibutos, inde eſt profecto quod poteſt hominem occidere. Proclama ingenuam eſſe te, quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Conſeruarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitũ compoſita. Iſtinc ne patri quidem redimenda es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Nõ legerẽ te ſacerdotem, etiam ſi ſacerdoti ſeruiſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtrã, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hęc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſacerdos, ſi te è lupanari redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria eſt. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico proſtitiſſe, illa ſe dicit etiam mẽdicaſſe, pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium nonnullas non ſanctitatis tantum, ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in uitam. Vide tu quemadmodum tam moroſæ legi ſatisfacias. Capta es à piratis, inter ſeruos, inter homicidas, in illis myoparonis anguſtijs ſpaciata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hoſtium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo iudices cum hãc feritatem barbarorum audiatis, fauctis illi, ut quàm primum mutet ſeruitutem. Sic iſtam ſeruauerunt piratæ, quemadmodum qui lenoni eſſent uendituri. Stare in illo ordine, ex eadem ueſci menſa, in eo loco uiuere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, uideas. Aliquis fortaſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum iritaret, quod rogabas. Ipſe autem leno pepercit: Ignoramus iſtos, quibus uel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet, quod illibatam uirginitatem decerpunt. Seruauit te leno, quam proſtituturus erat in libidinem populi: ita eſt. Sic leno tanquam nos caſtam e caſtis. Omnes, inquit, exorauimus. Si quis dubitat, an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit. Hæſiſti in complexu, oſculo, pacta es, ut felicißima fueris, pro pudicitia impudice rogaſti. Quid faciam mulieri in crimina ſua deliteſcenti? Cum dico uim paſſa es, occidit inquit. cũ dico hominem occidiſti, inſerebat inquit uim. Sacerdos nuſtra ſtuprum homicidio, homicidium ſtupro defendit. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, an per legem ſacerdos fieri non poſsit, & ſi lex illi non obſtat, tamen ſacerdotio indigna ſit. An lege prohibeatur, in hæc duo diuiſit, an caſta ſit, an pura ſit. An caſta ſit, in hæc diuiſit. Vtrum caſtitas tantũ ad uirginitatẽ referatur, an ad omnium turpium obſcœnarumq; rerum æſtimationem. Puta enim uirginem quidem eſſe te, ſed contrectatam te oculis omnium, etiam ſi citra ſtuprum, cum uiris tamen uolutare. Non caſta talis, qualis uideri poteſt, cui lex nocere uult. Matrem quoq; inceſtam eſſe, ſi ad uirginitatem tantum refertur caſtitas. An hæc uirgo ſit, Aiebat Apollodorus quidem placere, ſi fixa eſſet hæreat & tuta, ſed hic non repugnare controuerſiam huic ſuſpicioni. Non enim potitur adhuc uirgine, & multa ſunt propter quæ credibile ſit non eſſe: illud adijciebat, denique etiam ſi non effecero, ut credant iudices non eſſe uirginem, conſequar tamen ut non putent dignam ſacerdotio, de qua dubitari poteſt, an uirgo ſit. An pura ſit, in hæc diuiſit: an etiam ſi merito occidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata: deinde an merito occiderit hominem innocentem, uti corpore proſtituto uolentem. Abſoluta eſt, oſtendit non puram ſe eſſe ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſq; uult diuiſit, an idonea ſit tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potiſsimum, ut proſtitueretur, occidere homi-

re homi-

re hominẽ cogeretur, ut cauſa diceretur. CAESTIVS etiã altius petit & obijcit quod tam uilis ſuis fuiſſet ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS dum præceptum ſequitur, quo iubemur, ut quoties poſſumus de omnibus legis uerbis controuerſiam faciamus, illam quæſtionem mouit, Caſta de caſtis: lex inquit de caſtis, cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, ſed ad omnes quibus cum uerſata eſt uirgo. Non enim adijcit è caſtis parentibus, ſed è caſtis: uult illos à quibus uirgo uenit caſtos eſſe. Intelligo, inquit, ſub hoc uerbo multa, caſtis cum dicit penatibus, tu ex inceſtis uenis: intelligo caſtis diſciplinis, tu ex obſcœniſsimis uenis, quid enim didiciſti? & quæcunque hoc loco dici poterant: idem & in illa parte fecit, pura è puris. HISPO ROMANVS accuſatoris uſus pugnacitate negauit puram eſſe, non ad eam hoc referẽs, ſed ad corpus, tractauit impuram eſſe, quæ oſculum impuris dederit, quæ cibũ cum impuris cœperit. ALBVTIVS figuram diuiſit in controuerſiam. Dixit enim putemus tres ſacerdotium petere, unam, quæ capta eſt, alteram, quæ proſtituta, tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego, & ſic cauſam cõtra ſingulas egit. FVSCVS ARELLIVS ſic diuiſit. Probabo indignam ſacerdotio, primum etiam ſi pudica ſit, deinde quia neſcimus an pudica ſit, nouiſsime quod non ſit pudica. FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dij immortales in hac puella uires ſuas oſtendere, ut appareret, quàm nulla uis humana diuinis reſiſteret, magis putauerunt miraculo eſſe in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocentiam. LATRO dixit, aliqua capta fœlicior fuit, nulla fortior. MARILLVS cum deſcripſiſſet indignationem puellæ magnam fuiſſe, altius quiddam ſuperbiusque uultu ipſo præferentem, hanc adiecit ſententiam, quam ſolebat mirari Latro, imò ut ipſe aiebat exoſculari: narrate ſanè omnes tanquam ad proſtitutam ueniſſe, dum tanquã à ſacerdote diſceſſerint. ALBVTIVS dixit, Neſcio quis fero & uiolento animo uenit, ipſis credo dijs illum impellentibus, ut futuræ ſacerdotis non uiolaret caſtitatẽ ſed uideret, prædixit illi, abſtineret à ſacro corpore manũ: non eſt quod audeas lædere pudicitiam, quam homines ſeruant, dij expectant. Cruente, & in perniciem cruente tuã, hæc, inquit, arma quæ neſcis tenere pro pudicitia, & raptum gladium in pectus piratæ ſui torſit: hoc factum eius ne lateret eiſdem Dijs immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuentus eſt, qui iudicij eius in foro teſtimonium redderet. Nemo credebat occiſum uirum à fœmina, iuuenem à puella, armatũ ab inermi, maiora uidebantur, quàm ut poſſent credi ſine deorum immortalium auxilio geſta. CAESTIVS timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam tranſcurrit: hoc dixit in ſacerdote ſutura maxime debere æſtimari, pudicitiã, innocentiam, felicitatem: quàm pudica ſit miles oſtendit, quàm innocens iudex, quàm fœlix reditus. Etiam habemus quandam prærogationem ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obijciant illi fuiſſe captiuã, lenoni poſtea ſeruiſſe, cauſam nouiſsime dixiſſe, inter tot pericula non ſeruaſſent illam Dij, niſi ſibi ſeruata fuiſſet. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maxime premebat ream, aiebat occiſum eſſe intra uerba antequã uim afferret. SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eam uobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſet fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere, ſeruiuit & barbaris & piratis, inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corripere prolapſi in uitia ſeculi praua conſuetudo, etiam matronarum notum in libidine magiſterium, pudica permanebit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactã pudicitiam efferre cõtigit: fuit in loco turpi, probroſe leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo nõ plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad uiolandã attulerat. Multũ poteſt ad rectum quoque pudici animi propoſitum, hoſtis gladio non ſuccumbet, imò ſi opus fuerit, pudicitiam uindicabit. Incredibilẽ uideor in puella rem promittere, iam præſtitit, adoleſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis, abſoluta eſt: ne qua uobis poſſet eſſe dubitatio, quæ uentura erat ad ſacerdotium, an pura eſſet, an integra, iam iudicatum eſt. TRIARIVS dixit, negat ſe puella feciſſe, negat illũ ſuis manibus cecidiſſe: altior inquit humana uiſa eſt circa me ſpecies eminere, & puellares lacertos ſupra uirile robur attol

lere,

lere,quicunq; eſtis dij immortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluiſtis emergere,non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiā dedicat, quibus debet. Alterius patris color nihil habet difficultatis,apparet quas præpoſuit,dicendum eſt in puellam uehementer non ſordide,nec obſcœne. Sordide Baſilius,qui dixit,Extra portam iſtam uirginem,& oſtende iſtam eruginoſam manum. VIBIVS RVFVS,qui dixit, Redoles adhuc ſuliginem fornicis. Obſcœne, quemadmodum Murrhedius rhetor qui dixit, Vnda ſcimus, an conuenientibus pro uirginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus ſenſus memini quendam prætorium dicere,cum declamaret controuerſiam de illa quæ egit cum uiro malæ tractationis, quod uirgo eſſet,& damnata poſtea petijt ſacerdotium. Nolumus,inquit, iſtam maritorum abſtinentiam,qui etiam ſi primam uirginibus timidis remiſere noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus,non tantum diſertiſsimus homo, ſed uenuſtiſſimus,qui nullius unquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt,ſtatim Ouidianum illud, Dum timet alterius uulnus inepta loci,& ille excidit,nec ultra dixit. Hoc autem uitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permiſerint ſibi,& penetrauerint. HYBREAS inquit,cum diceret controuerſiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, deſcribere cœpit mariti affectum,in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio. GRANDAVS ASIANVS æquè declamator cum diceret in eadem controuerſia. Non ideo occidi adulteros, non paterentur, dixit ei,

in hac controuerſia de ſacerdote non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem,manibus excepit. Longe recedendum ab omni obſcœnitate & uerborum & ſenſuum,quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere quàm uerecundiæ. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis uſus nō male dixiſſe. Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit ἀπλῶς τέλος.

INCESTA DE SAXO. Controuerſia III.

LEx. Inceſta de ſaxo deijciatur. THEMA. Inceſti damnata antequam deijceretur de ſaxo,inuocauit Veſtam,deiecta repetitur ad pœnā. CONTRA INCESTAM. LATRONIS. Hoc expectatis,ut capite demiſſo uerecundia ſeipſa antequā impelleretur,deiecerit,id deerat,ut modeſtior eſſet in ſaxo,quàm in ſacrario fuerat: conſtitit,& circumlatis in frequentiam oculis, ſanctiſſimum numen quaſi parum uiolaſſet inter altaria, cœpit in ipſo quo uindicabatur uiolare ſupplicio, hoc alterum damnatæ inceſtū fuit: damnata eſt,quia inceſta erat: deiecta eſt, quia damnata erat: repetenda eſt,quia inceſta & damnata & deiecta eſt. Dubitari non poteſt, quin uſq; eò deijcienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt. Patrociniū ſuum uocat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer,niſi ut nec bis deiecta pereas? Veniet ad colendū Romani imperij pignus,etiamſi non ſtupro,at certe carnificis manu inceſta. Inuocaui inquit deos,ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti,& miraris,ſi iterum te deijci uolunt? ſi nihil aliud,in loco inceſtarum ſtetiſti. CAESTII PII narratio. Quid agam? exponam quando ſtuprum cōmiſerit? cum quo? quibus conſcijs? Iſta quia probaui,damnata eſt,quid poſtea acceſſit, quod illam uirginē faceret? quod iacuit in carcere? quod ducta eſt ad ſaxū? quod inde proiecta? ait ſe innocentem,quia perire non potuit. Ita lex de ſacerdotū iure,in iudicio quæri uoluit, de iudicibus in ſupplicio? ampliatur à iudicibus in pœnam,poſtulat cum cōtra pœnam cauſa tuta nō fuerit,contra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe ut perires,quæ cauit,quemadmodum perires? Exoremus te mulier,ut iterum abſoluaris. Aut tu ſacerdotium uiolaſti,aut dij ſacerdotē. Male de dijs exiſtimas,ſi ſacerdoti ſuę tam ſero ſuccurrunt,lata eſt ſententia,pronunciatū eſt,damnata es. Interrogo te hoc loco mulier. reſponde mihi. Sunt dij? ARELLII FVSCI PATRIS. Iterū experiamur,quid times propicios deos? erat,inquit,præruptus locus,& immenſæ altitudinis,dicebā tibi,inceſtam lex mori uoluit,ſtat moles abſciſſa in profundū, frequentibus exaſperata ſaxis,quæ aut elidant corpus, aut de integro grauius impellant,inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera,& immenſę altitudinis triſtis aſpectus,

electus potiſſimum locus, ne damnati ſæpius deijciantur. FVLVII SPARSI. Et à ſuperis deiecta, ab inferis nō recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt. IVNII BASSI. Nihil putabam amplius adijci poſſe audaciæ iſtius, ꝙ quod in illa cruce Veſtam nominauerat: ab ipſo enim ſupplicio in templū uſq; reuoluta, quicquid ſecundum deos ſanctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit, quam à ſaxo nuſquam reuerti fas eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minus ꝙ in templū reſiluit: huc potius uenit, ubi damnatur, ꝙ illò ubi abſoluitur. ALBVTII SYLLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ueniat & ſibijpſi credat. Hæc impudentia uirginis eſt, in urbe tam beata cum tot ſuperent uirgines, cum tot principum filiæ ſint, poſtulat, ut præteritis his potiſſimum ab inferis ſeruetis ſacerdotem? Quare ego ſi inceſta ſim, uiuo, neſcio, hoc unū ſcio, nec fieri quod non poteſt, nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt, ut id ſaxum abſoluat, quod tantū damnatos accipit. ARGENTARII narratio. Penè iudices cœpi, qualis eſſet rea, ſed quid efficiam, cum illam inceſtam probauero? nempe ut de ſaxo deijcienda uideatur, iam uiſa eſt. Non imitabor iſtius impudentiam, ut repetendo iudiciū, quod factum eſt improbaſſe uidear: quod exigebatur, probaui, quod iudicaſtis exequor. CORNELII HISPANI. Deos deasq; inuoco, quos priore iudicio non fruſtra inuocaui, inceſta quàm tardiſsimè pereat. Inuocaui inquit numina, quid inuocas mulier? Si innocens es, dij non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit, quæ nec abſolui potuit nec mori. Aut tu ſacerdotium uiolaſti, aut nos ſacerdotem. Erras, ſi ſatis ad ſacerdotiū putas, perire non poſſe. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Veſtam, cuius uitam carnifex rupit, à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum, hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & uota diſcurſus eſt, inter ſuperos inferosq; iactata in nouam pœnam reuixiſti. POMPEI SYLONIS narratio. Quod ad rerū expoſitionem pertinet iudices, non committam ut deorum immortalium ultionē morer, bis inceſta ſaxo deijciatur: lege damnata eſt, habetis iudicium: deiecta eſt, habetis exemplum. VIBII GALLI narratio, breuis expoſitio rerum eſt. Aduerſariā inceſti poſtulaui, accuſaui, damnaui, carnifici tradidi, permittitis iam ab rea accuſator recedam? eamus ad abſolutionem tuam, ita Dij damnatam abſoluere ſacerdotem, ſero innocentiam damnata concupiſti, uitam deiecta. ALTERA PARS. SYLLII SPARSI. Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcēdit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullam habebat gratiā in templo, dixerat itaq; tantum, deos inuocabat, lex ſacerdotem non uſq; ad ſaxum deferret, niſi expectaret deorum ſententiam. CORNELIVS HISPANVS deſcripſit altitudinem montis, etiam ſecure deſpicientibus horrendā, & adiecit. Carnifex quoq; recedens impellit, nihil fecit tanquam rea, contumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos rogare, niſi deos. MARILLII. Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt uirgo ſine gratia, cuius enim genibus ſubmiſit manus? quem deprecata eſt? quæ tarde rogauit, etiam deos? DIVISIO. Latro in has quæſtiones diuiſit, utrum lex de inceſta tantum ſit, quæ deijciatur, nec pereat: an etiam damnata, ſi innocens poſt damnationem apparuit, deijci non debeat, an hæc innocens ſit, an hæc deorum adiutorio ſeruata ſit. CAESTIVS & illa ſubiunxit huic ultimæ quæſtioni, an dij immortales humanarū rerum curam agant. Et ſi agunt, an ſingulorum agāt. Si ſingulorum agant, an huius egerint. Improbabat Albutium, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata πεφιλοσοφημένα. FVSCVS ARELLIVS PATER ſic diuiſit, Vtrum inceſtæ pœna ſit deijci, an perire. Vtrū prouidentia deorum, an caſu ſeruata. Si uolūtate deorum ſeruata ſit, an in hoc quo crudelius periret. COLOR. Hic color ferè ſententijs quas propoſui permixtus eſt. Quid tamē Caeſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, uideri deos infeſtos illi, in hoc eam ſeruaſſe, ut diutius torqueretur, aiebat Cæſtius, malle ſe caſu uideri factum quàm deorū uoluntate: nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pœna ſeruatam eſſe ſacerdotem quàm in pœnam actam, quæ non probabat ille. TRIARII. Remiſſam tibi pœnam putas? ampliata eſt, & ipſa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri ſolet, eoq; uerbum in ſententia poſitum, non eſt

damnantis,

damnantis, ſed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipſam controuerſiam Varus, Quintilius tunc Germanici gener ut prætextatus: cum deſcripſiſſet circunſtantem, quod tam cito oculis penè ſubduceretur, dixit: Exaudierunt Dĳ immortales ſupplicum uoti preces, inceſtam ne cito ſupplicium tranſcurreret, reuocauerũt. Cæſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiam, ſic inquit: Quomodo quadrigas reuocauerunt, nam & ante poſuit ſimilitudinem, quia & hęc de carcere exierat. Cum multa dixiſſet, nouiſſimè adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuerſiam apud Cæſtium iam ſenator dixit, & hunc colorem optimum putauit, ſic ueneficĳs corpus induruit, ut ſaxa reuerberaret. Multũ Cæſtius hanc corripuit, & dixit, hoc eſt, quare ego auditores meos inuitem ad alios audiẽdos ire, hoc male mihi facit ille, qui aut Anticleta aut Pythuicus eſt. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuerſia durius ſaxo, & in Baſſum Iulium multa dixerat Virgo, qui de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrem memini colorem inſulſum inducere, quod minus ferendum eſt, quod libros colorum edidit. Fortaſſe, inquit, pœnæ ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præſtatur, inquit, quædam damnatis ſacerdotibus uerecundia, erubuimus quicquam ex damnatę ueſte detrahere. HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna poſſe defungi, cum in ſaxo deos nominaſſes? TRIARIVS indignantium uoces deſcripſit dicentium, quia nõ potes, uis mori. MARILLIVS dixit, cõſtituta in ſaxo inuocauit deos, publica indignatio exorta eſt, audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos roget niſi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit.

VIR FORTIS SINE MANIBVS. Controuerſia IIII.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, ſine fraude ſit. ALTERA. Liceat adulteriũ in matre & filia uindicare. THEMA. Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filiũ adoleſcentem habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filium. CONTRA FILIVM. PORTII LATRONIS. Adulteros meos tantũ excitaui, me miſerum quamdiu iacuerunt, poſtquam deprehenderam, Ego te non abdicem, quem poſſem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O triſtem uictoriæ memoriam, ille onuſtus modo hoſtilibus ſpolĳs uir militaris, adulteris meis tantum maledixi, ſolus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros nec occidi. Quid ridetis? inquam, non habeo manus, uoca filiũ. Tu uiri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne te truncus quidem capere potui, niſi domi, utcunq; tamen potui, obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri tantũ meo ſanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica cõtingat uxor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quæ manus meas poſſides. quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filiũ ſine manibus? CAESTII PII. Conceptus eſt iſte, ex quo ſciemus cum adulteros deprehendero. Nunquam putaui futurum ſalua republica, ut uir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. MARILLII. Adulteros meos uſq; ad limen proſecutus ſum, cucurri miſer ad ferrum quaſi manus haberem. TRIARII. Ceciderunt arma cum manibus, tunc primũ ſenſi me manus perdidiſſe. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dĳ boni & has manus aliquis deriſit? cum à patre natus accerſitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quem puto iam creditis non eſſe filium uiri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. FVLVII SPARSI. In bello ſuas, in domo etiam filĳ manus perdidit. Proceſſit in bellum hic unus omnium adoleſcentis filĳ uicarius, in acie uicit, domi captus eſt, portat inter ſpolia uiri fortis uolutãtes adulteros. Adoleſcẽs uenit tempus militiæ tuæ, indignare ſi deceptus es, tam fruſtra ad filiũ quàm ad gladium cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa ſua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ ꝙ patri negauit manus, libenter cauſam eius ſuſcepi.

Quis enim illum non uindicet, quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riſerũt, cum deberẽt mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros ſpectat. IVLII BASSI. Non eſt quod putetis puniri illum, ad ſuos dimittitur, inquam ad matrem ſuam, neſcio an & patrem. Meruit hæreditatem illius, quem occidere parricidium putauit. Nulli unquam plus debuiſtis uiro forti, uſq; eò pro uobis pugnauit, ut pro ſe nõ poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. PARS ALTERA. VIBII GALLI. Matrẽ, inquit, non occidiſti, quam minus hoc crimine perdere debui quàm patrẽ. Pater occidere iuſſit, lex uetat: non comparaſſem patri legem, niſi cum illa lex fuiſſet, alterũ putaui parricidium, matrem coram patre occidere. ARELLII FVSCI PATRIS. O miſera pietas quæ inter parentum uota conſtitiſti, non ſemper ſcelera noſtri iuris ſunt, & truces quoq; animos miſericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac uſus eſt diuiſione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an ſi licuit & oportuit, ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diuiſit, an tunc liceat adulterum filio uindicare, cum maritus non eſt, an tunc liceat ubi maritus in eo loco eſt, quaſi omnino non eſſet, an oportuerit, tractationis quidem eſt, quæ ut quiſq; uult uariat. Latro tamen ſic ordinauit, oportuit etiam ſi pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxorẽ, oportuit iubente patre, etiam ſi ipſe poſſet occidere, oportuit cum & iuberet & ipſe non poſſet. Noui declamatores illam quæſtionem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterum cum adultera qui deprehendit, dum utrunq; corpus interficiat ſine fraude ſit: an nemo poſſit occidere niſi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalua lege non licuit. COLOR. Color pro adoleſcente unus ab omnibus qui declamauerunt introductus eſt, non potui occidere, ex illa Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controuerſia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiſerat terrore. LATRO deſcripſit ſtuporẽ totius corporis in tanto inopinati flagitij ſpectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium

Mutila. torſionem deſcripſiſſet, adiecit, antequam ad me redeo, exierunt. GORGIAS inepto colore, ſed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie dixit. Pammenes dixit. Fuſcus Arellius dixit, maius erat ſcelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, ſed hoc colore egit ab initio uſq; ad finẽ. Ego me defendere debeo, ſi quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater nauigationem excuſanti ſe non ferre mare, ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedum ipſam legem recita, Liceat & marito, liceat & patri. Quare tam multos nominat, niſi quod putat aliquos eſſe qui nõ poſſunt? Et in deſcriptione dixit: cum me uocauit pater, hoc inquam putaui ſupplicium futurum morte grauius, ſi adulteram filio oſtenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem. SYLO POMPEIVS hoc colore narrauit, non putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrinque filij nomen audio, pater rem petit iuſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIVS hoc colore egit. Proſiluit, inquit, protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligauit. Ago confuſioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderem, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita eſſet, mater ut ego innocens eſſem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam ſententiam dixit, occidere ſi matrem turpe eſt noluiſſe, nõ potui. ARGENTARIVS dixit. Nõ eſt quod me ex hoc habitu æſtimetis, quod manus habeo, tunc nõ habui. Et illud dixit dat pœnas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, ægrotanti nõ aſſedero, egentẽ non alam, omnia mihi libera ſunt, iam uitã illi nõ debeo. Ex altera parte multa ſunt pulcherrime dicta, ſed neſcio an Græcis noſtri ceſſuri ſunt. In hac controuerſia dixit AMAS, habet aliquid corrupti hæc ſententia. LATRO dixit, Quantũ ego tunc queſtus ſum cum fortuna mea, quod non cito ocu

los perdidiſſem. SYLO POMPEIVS dixit,Fili aut oculos erue,aut manus cõmoda: Omnes aliquid belli dixerũt,illo loco quo deprehẽſi ſunt adulteri dimiſſi. LATRO dixit. Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS dixit innuiſſe nutriciæ,frigidius dixit contrariam illi ſententiam,Adulteros interuentu meo ne excitaui quidem. VIBIVS RVFFVS dixit,Adulteri marito non aſſurrexerunt. POMPEIVS dixit,Adoleſcens,deniq; adulteros excita,poſtq̃ tu ueniſti ſecurius iacent. LATRO dixit,Erratis qui me putatis manus non habere,filium uocaui,ut intrauit, ab adultero ſalutatus eſt. FVSCVS dixit,Fili,tuam fidem oſtẽde, te integro manus me non perdidiſſe: controuerſiam mihi de te facit adulter, ueni,utrius filius ſis indica. PVNITIVS & pulchrè dixit & noue,ſumpſit ab omnibus bene dicta,Irrupi in cubiculum adulterorũ,quid mentiar miſer,aperto cubiculo expectabant adulteri. CAESTIVS dixit. Vocaui filium,riſit adulter tanq̃ qui diceret,meus eſt. VIBIVS RVFFVS dixit,quàm ocioſi,quàm ſecuri adulteri tranſierunt præter oculos meos,pręter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros deſcripſiſſet,adiecit,Adoleſcens,parentes tuos ſequere. NICETES illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio an noſtros anteceſſerit,ſed illum Albutium qui Græcis præminet: cum pugnantem acie ſe deſcripſiſſet,dixit,Me miſerum quas manus adulter effugerit:& illud Albutij,nõ potui,inquit,matrem occidere,quo excuſatior ſis adijce & patrem. ALBVTIVS ſic narrauit,ut tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium,ſuſpectũ quaſi patri conſcium matri ſuæ fecit. P. ASPRENAS dixit,Extenuiſſime maritus & dedit adulteris locum: idem dixit,matrem occidere non potes,adulterũ certe occide,an & iſte pater eſt? dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dum hanc ſententiam imitari uult,ſtultiſſimam dixit,Reliqui in acie pugnaces manus.

RAPTOR DVARVM. Controuerſia V.

LEx. Rapta raptoris aut mortem,aut indotatas nuptias optet. THEMA. Vna nocte quidam duas rapuit,altera mortem optat,altera nuptias. CONTRA RAPTOREM. PORTII LATRONIS. Iam ſe parabat in tertiam,niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus ſtuprum defendit. Cum altera litigat rapta,alteram aduocat. Vindicate patres,uindicate fratres,uindicate mariti,fortior diſciplinæ publicæ ſecuritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. MENTONIS. Poſtera die erat in huius domo fletus,lamentatio matris ſpes ſuas deplorãtis,cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptores fuiſſe. Cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio: quantum ſuſpicor,ne rapta quidem es. quæris argumentum? non iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus iniuriam fecit,una queritur. Miſericors ſum,inquit. Gaude,habes qui te uindicet. Vide qualem habitura ſit uirum, nõ eſt una contentus. ARGENTARIVS eundem ſenſum dixit,hoc adiecto,non eſt una contentus, ne una quidem nocte. POMPEI SYLONIS. At quàm bene mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt,qua uociferatione,quàm perbene illi optionem ceſſimus. TRIARII. Perieras raptor,ni bis perire meruiſſes. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo ſupplicium,conſtituatur in conſpectum publice,cędatur diu,totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito faſtidioſus raptor occurrit,& ait, iam nec nuptias uolo. Stulta deciperis,dicam ſuus? quid dixerim tibi,idem enim dixi & huic, dum te puto,in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retròamnes fluant,& ſol contrario curſu orbem reuocet, confugiat ſacrilegus ad aras, raptorem rapta uindicat.

EX ALTERA PARTE. POMPEI SYLONIS. Poſtera die cum illi narratus eſſet nocturnus error, dum putat ſe in unam incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus,hanc prius deprecatus eſt,exorauit,propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorem mori uult,altera ſeruari reum. Alter iudex damnat, alter abſoluit. Inter diſpares ſententias mitior uincat: dicam quod ſentio, magis iraſceretur,ſi unam tantũ rapuiſſet,diceret,ergo ego ſola digna uiſa ſum,cui iniuriã faceret? ARGENTARII. Referat nunc Virginiã,referat Lucretiam, plures tamẽ Sabi

næ ſunt. Ex tribunis, potentior eſt qui intercedit: non eſt inuidioſa poteſtas, quę miſericordia uincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Cæſtio, quaſi improba. DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cũ altero conuenit. LATRO primam fecit quæſtionem, non poſſe raptorem, qui abrapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, ſi militare debet, peribit, ſi legem dicere debet, peribit. Si raptam ducere debet, æquè peribit. Si is ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tẽpore, antequã nuberet, hanc uitiaſſet, negares iſtum debere mori rapta iubente? Atqui nihil intereſt, niſi quod dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidẽ nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diem rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tunc maritũ defenderes, quàm nunc raptorẽ defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quàm ne ſua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet. Optaſti nuptias, non occidetur tanquam raptor tuus. At idem ſi eadem nocte qua te rapuit ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. Si ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, ut illũ ipſa non occidas, nõ potes pręſtare, ne quis occidat: quomodo ſacrilegus, quãuis à te ſeruatus periret, ſic alterius puellæ †propter uitate ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te, deinde deprehẽſus in adulterio adſeruaretur in tormentũ diutius pereundi, tu interim educta nuptias optaſſes, datur enim optio & in abſentẽ, uetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quod modeſtius alienã legẽ impelleres quã tuam. Tertiã fecit, cum quod utraque optat, fieri non poſſit, in ea eligenda ſit optio, qua ultio ad utranque perueniat. Atqui mortẽ optat mea optio, & te uindicat. tua me non uindicat, nec hoc tibi mea optio præſtat, quod & mihi, occiſo raptore inuidiã. Illa reſpondet, optio tua me nõ uindicat. Vindictã tu meam putas non fieri quod uolo, fieri quod nolo? mihi contumelioſum erit, te dignam uideri, in cuius honorẽ occidatur, me indignã in cuius honorem ſeruetur. Iſto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit uitiatori, alteram paſſurus eſt, nõ eris inulta, iam raptor non erit impunitus, habebit pœnam, indotatã uxorem. Reſpondet, eodem modo morietur, ſed nõ mihi ſeruabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem. Si non poteſt utriuſque rata eſſe optio utraque, at dignior ſit uictrix. Non quæſtionem, ſed tractationem, nõ raptorem impunitum futurum: ſi hæc uia impunitatis monſtretur, ut qui plures rapuiſſet, tutior eſſet, neminem non inuenturũ aliquam humilem quæ ſe in optionem cõmodaret. FVSCVS ARELLIVS primam quæſtionem hanc fecit, qui duas rapuit perire utique debebat: lex, inquit, quæ dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui ſingulas rapuerunt. non putauit quenquã futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quod ſeueriſsime optare poteſtis occupo, neceſſe eſt raptorem mori. Quare? utrique raptæ debet ultio contingere. Vtranque enim non potes ducere, utrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorẽ pertinet, in qua mors eſt, Putate enim utranque nuptias optaſſe. Quid futurũ eſt? in raptoris matrimoniũ ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quàm duas, quid fiet? una nubet, nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utrique debet mori, quare? dicã, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortẽ, altera nuptias, Si nuptias optauerint, nõ poterit fieri quod utraque uoluerit. Vno modo poterit fieri quod utraque uolet, ſi utraque mortẽ optauerit: ergo fiat id quo uno duæ uindicari poſſunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile eſt, non utique proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem pernicioſiſſimum introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpius meruit. Reliquam partem cõtrouerſiæ Fuſcus in hæc diuiſit, utra optio honeſtior ſit, utra iuſtior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuerſiæ ſic diuiſit, Vtra puella dignior ſit, quæ ualeat? utra optione raptoris dignior ſit. Cæſtius & coniecturalem quæſtionem tentauit, An hæc cum raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid ſpargi poſſit ſuſpitioſe de eo eſſe uindicandum, Colorem hunc eſſe non quæſtionem, eam

quæſtio

Forte, propter te uitiatæ.

quæſtionē eſſe quæ impleri argumētis poſsit. CAESTIVS aiebat, & eā impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à Latinis iactatum NICETES dixit. GLYCON dixit: DIOCLES CARISTIVS dixit hunc ſenſum. VIBIVS RVFFVS ſubtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere, habet amicam, in hoc controuerſiam dixit. ALBVTIVS ambulat in maſculos, adeò nullum ſine amatore uitium eſt. ut hoc quidam diſertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, quàm aliquos potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid iſti finem rapiēdi fecerit? dies. LATRO Iam ſe parabat in tertiam niſi nox defeciſſet.

ARCHIPIRATAE FILIA. Controuerſia VI.

THEMA. Captus à piratis ſcripſit patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coegit, ut duceret ſe uxorē, ſi dimiſſus eſſet, iurauit, Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem, rediјt ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, & orbem ducat, nolentem abdicat. CONTRA FILIVM. PORTII LATRONIS. Proh dij boni & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt. prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captiuum, odiſſe uel patrem. Captus inquit, in tenebris iacebam, narra obſecro ſoceri tui beneficia, poſſum inquit iudices eſſe ſecurus, filius meus ait ſe uxori parricidium debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptijs ſuis? pater, denique puellæ pater. EX ALTERA PARTE. SYLLII BASSI. Hodie captiuus eſſem, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet, ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos ſepoſitus ſum Archipiratæ filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, miſericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promiſi nuptias, & quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui, eo loco me non deſeruit, in quē uenire etiā patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, niſi corpus, omnia uinculis, quàm ut orba poſsit diuellere: uidiſſes tectū pannis corpus, omnia mēbra uinculis preſſa, maciem, retractos introrſus oculos, obtritas cathenis & inutiles manus, talē quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella, alia pollicitus ſum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic cathenatus, egens, ſqualidus quid poſſum? pater meus ſocer tuus, ſi enim iampridem te uocabam, ſocer, inquam tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasq́; flagitijs obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere poſteris genus, in illis non ſeruaſſe quod acceperant, maximum dedecus, in his quod nemo dederat feciſſe laudabile. Si poſſent homines ſibi ſortem facere naſcendi, nemo eſſet humilis, nemo egens, unuſquiſque felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non ſumus, natura nos regit, & in quemcunque uult caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi, cum ſumus noſtri. Quis fuit Marius ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis in conſulatu nihil habet clarius quàm ſe autorem. Pompeiū ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Seruium regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatam fecere rempublicā? Quemcunque uolueris reuolue nobilium, ad humilitatem peruenies. Quid recenſeo ſingulos, cum hanc urbem poſsim tibi oſtendere? nudi ſtetere colles, Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius, faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet capitolium. Potes obiurgare Romanos, quòd cum humilitatem ſuam obſcurare poſsint, oſtendunt. Sed hæc non putant magna, niſi apparuerit ex paruis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia orba eſt iſta tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorem fortiſsimum. Omnes uxores diuites ſeruitutem exigunt. Crede mihi, uolet in ſuis regnare diuitijs, & tamen æquum eſt eam poſsidere domum, quam meā agnouerit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paulo ſpecioſior animo eius effulſerit domus, ſi parū blande fecerimus, relinquit, & tunc eſt tormentum carere diuitijs, cū illas ſā ſenſeris. Vides q̄d inter duas uxores intersit, iſta ſi nos reliquerit, repetet ſuos, hęc quod

dedit dimiſſa nō auferet. Multi duxere ſine dotibus uxorem, quidam ductas non accepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum poſſent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt quàm ſuam uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, ſi uolet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſsit addicere. Aliquis captare orbos ſenes uult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere, excutiat teſtamēta, ſcrutetur cenſus, ubi uerò quæret uxorem, uideat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit, an fortis ſit, an poſsit, ſi quid uiro inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa, dotata eſt. Non poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus, unà infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, ſola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras. CAESTII PII. Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere, non ſumus etiam nunc apti nuptijs. Ego contra refugio uxorē, quia uxorius ſum. ARELLII FVSCI PATRIS. Inſolens malum eſt beata uxor, cum immenſum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas noſtras onerauerit, quid aliud quàm beatę ſeruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium. Pater utra magis diues eſt? Locuples eſt pater, quam mihi concilias. O ſi ſcires quàm diues hæc fuiſſet. Orba, inquit, eſt, & hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quam orbam ego feci. DIVISIO. In hac controuerſia nihil litium fere omnes conſentiunt. LATRO primam quæſtionem fecit, An pater propter matrimonium, filiū abdicare poſsit, cum liberum cuiq; huius rei arbitrium ſit. GALLIO ſubiecit huic, etiam ſi poteſt imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. LATRO ſecundam fecit, ſi ius eſt patri etiam propter matrimonium abdicandi, an liberum huic fuerit non parere cum iuraſſet. Hoc in hæc diuiſit, an nemo iureiurando teneatur, quo per neceſsitatem adactus eſt, an expleuerit iuſiurandum, ducendo illam uxorem, an etiam ſi non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iuſiurandum fecit, hunc autem cogi à patre ſuper iuſiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus. COLOR. Colore hoc uſus eſt Latro pro patre puellæ, non miſericordia motam, ſed libidine, & ideò non eſſe beneficiū. In argumentis eleganter hanc partem tractauit, etiam ſi beneficium dediſſet, non eſſe ſic referendam gratiam: deinde beneficiū eſſe quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit: Illam non amore adoleſcentis, ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. BVTEO longe acceſſito colore uſus eſt. Voluit eam nubere non inuito patre, ſed ſecreto ſuadente, palàm diſsimulante. Totum hoc geſtum, re illi honeſta conditionem nuptiarum inuentam cum alio nullo modo poſſet. Neq; enim aliter illos effugere potuiſſet, niſi patiente patre. Sed aiebat Latro, non eſſe tanti detrahere illi commēdationem ſolum adoleſcētis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS ARELLIVS egregie declamauit, nō enim propter nuptias orbe dimitti illā, ſed quamuis orba nō eſſet, eijci iuſsit, non aliam ſibi magis placere, ſed illam diſplicere dixit, & hoc quod Latro trāſcurrerat, preſsit. Timere ſe puellā temerariā inter piratas natā, inter piratas educatā, impiā in patrē. GALLIO illud quod omnes ſcholaſtici trāſierūt dixit, timere ſe ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis omnes occaſiones indicaret, aut certe ne uideretur, nolle ſe ſuſpectā eſſe reip. illi iuraſſe timuit, ne à puella uideretur improbe iuſiurandū exegiſſe, ut quid liberi ſibi eſſet, adiecit iuraſſe per patrē. TRIARIVS dū ſententiam puerilem captat, inepte dixit, iuraſſe & ſe per orbā. Aiebat enim Cęſtius ualde hanc fieri orbā, etiam ſi iuraſſet. LATRO aiebat quoq; iuſiurandū ineptum eſſe, nihil enim minus cōuenire, quàm aliquem per patrē iurare, patrem relicturæ. Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt, omnes dixerunt eam miſericordia motā, nō amore. Solus Pollio iudicio feciſſe uult eam, etiam à miſericordia diſceſsiſſe, dixit enim illam non potuiſſe cum piratis uiuere. Vt primum honeſtam occaſionem inuenerit diſcedendi, diſceſsiſſe. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimam imaginem mouit.

uit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis ſcribere, quaſi exaudiret aliquē tumultum, uaſtari omnia ac rapi, comburi incendijs uillas, fugas agreſtium, & cum omnia impleſſet terrore, adiecit. Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus uenit. GLYCONIS ualde leuis & Græca ſententia eſt.

Tolerabilem dixit illam rem, cum iuſiurandi uim deſcriberet, hoc eſſe quod fœdera ſanciret, quo aſtringeretur exercitus.

ARTHEMON circa eundē ſenſum uerſatus eſt à parte adoleſcentis, cum dixiſſet relictum patrem, adiecit.

TYRANNICIDA A PIRATIS DIMISSVS. Controuer. VII.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEMA. Quidam alterum fratrē tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit, ſi præcidiſſent manus, duplum ſe daturum: piratæ illum dimiſerunt, patrem egentem non alit. PRO TYRANNICIDA. PORTII LATRONIS. Da mihi epiſtolam eſurientis iſtius. Manus, inquit, præcidantur, in quam partem corporis tutius ſæuitia incurrat? cætera membra mea ſunt, manus publicæ ſunt. Nunquid peto tyrānicidam? talem me dimittite, qualem à piratis recepiſtis. Non habeo quod de fortuna queri poſſim, cum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus, iraſceris, ſcribe potius, ſi occideritis tyrannicidam. Exitium tyranni rogo, non timeo. Manus quas piratæ ſoluerunt, Iudices alligāt. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra mariq; priuatim mala publiceq; congeſsit, tyrannū, adulterum, piratasq;, nihil expertus ſum durius quàm patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. Iniuria matrimonij nihil abſtulit corpori, piratæ, quaſi beneficio meo uiuerent, gratis miſerti ſunt. Vnum hoſtem inexorabilem habui, quod felici re, quod ſubito inimico, non ante tyrannidem nauigaui. Genui, inquit, educaui, nempe iſtud beneficiū & tyranno præſtitiſti & adultero. Has manus ſi per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus ſepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis ſceleribus iura naturæ intereunt, non magis tu pater, quàm illi fratres. Audite nouam captiui uicem. Tuus ſum, ſi pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non eſt quod timeas, non deerunt tibi alimenta, cùm dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas, quærite nūc quomodo tyranni fiāt. CAESTII PII. Cedo mihi epiſtolas patris, quæris unde habeam cum mihi nullas miſeris, Duplas dabo pecunias, unico filio rogat. Duplam pecuniam dabo, unam ſummam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus pręcideritis, hoc ne adulteris quidem licet. Non habui pecunias, ſed rogare illos potes, & audacter roga, in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum non alere parū eſt. Si dixero, non redemiſti, alere non poſſum, perdidi manus, non credis, epiſtolam lege, duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas: ſic excuſabant piratæ, ipſas mihi cum præciderent manus, pater iuſsit, aiebāt, magnum facinus eſt ſed magno licet. Ages, ſum inquit, mentiris. Cedò mihi patris mei cenſum. Quid ergo alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam, cum rogaueris, nihil paciſcor? Etiam num manus meas petis, negā tuam eſſe epiſtolā, & habes argumentū, dices erogare adultero ſoleo. Qui nō aluit, inquit, patrem alligetur. Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogârit pater, neſcio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno impreſsi. Captū me piratæ nihil nihil aliud quàm alligauerunt, duplam pecuniā dabo. Q. PIVS. Polliceris inquam petiturum te tantas patrimonij uires, habes etiamnum tanquam petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam, quam nec tyrannus uiolauerat. Vt preciū piratæ conſtituerunt, gauiſus ſum inquam locuples pater, poteram dare etiam ſi duplā popoſciſſent, remiſerunt me reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. POMPEI SYLONIS. Pactus ſum de redemptione, ſcripſi patri, quæcunq; pro tyrannicida ueſtro pepēdiſti, certū habeo; ſolliciti optatis ut hæ literæ ad patrem perueniant, ego, inquit, ſic ſubito? quo ex toto emi non debet, duplo emit. ARELLII FVSCI PATRIS. Cauſam meam tenui

apud

apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iſte, cum manus meas uidit, quid mirum ſi non putauerunt turpe piratæ accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas, ſi ſancte uixi & innocenter, effice ut iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tarde mihi epiſtola ſolui uidebatur, hoc prorſus in fabulis repleto ſceleribus noſtris ſeculo deerat, ut narretur aliquis ſolutus à piratis & alligatus à patre. BLANDVS. Hic qui unde uiuat non habet, quàm care tyrānicidæ ueſtro ſe mancipat? quid agis pirata filij, piratarum magiſter, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata uenditor eſt. ROMANI HISPONIS. Pater piratis ſalutem hanc eripis filio, duplam dabo? Quid neceſſe eſt, potui uilius ſolui. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ & cum dimitterent dixerunt, Indica patri tuo non omnia piratas uendere. MENTONIS. Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum eſt confitendum uobis, remiſſę ſunt, exhibeo reſpubli. piratarum depoſitum tibi, manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt, fac quod uoles: illud unum rogo, ſi peccauerunt cuilibet tu uinciēdas trade, ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo uoluit pręcidere. ALLEGII FLAVII. Adhuc qualem optem patrem neſcio, diuitem? debilitat, egentem? abdicat, neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuiſti. MARILLII. Vt allata eſt epiſtola, cœperuntq; eam piratæ ſoluere, ut recitata dupla in epiſtola pecunia eſt, hic eſt, inquit, pater quē uobis laudaueram. TRIARII. Vbi eſt patrimonium tuum illud quod tyrānos inſtruit? quod adulteros facit? ubi eſt? certe in me nil impēdiſti. PARS ALTERA. SYLLII BASSI. Infelix futura eſt etiam uictoria mea, ſi non tenuero cauſam, fame moriar, ſi tenuero, hoc tantum cōſequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundam, peperit mihi tria, neſcio quæ prodigia uarijs generibus inter ſe & iudicio furentia, alium qui poſſet patriam obtinere, alium qui patrem, alium qui matrem. Teſtor iudices, omnes dies meos, unà ſeruiuimus, nemo tyrannidem uno ſenſit magis. Argumentum habeo maximum, quod uiuo non pepercissetis mihi, ſi putaſſetis me patrem tyranni. Dum inter ſe pugnant, uicit reſpub. Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter ſe tyrannidem exercuerunt: habebat iſte neſcio quam uxorem, quam in arce cognouerat, ſi alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa, ad ſuſtinendum patrem, magna omnia ſunt, tu mecum alimenta partire, nolo me iam bene alas quàm ego te alui, nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrem, poſce flagella, ſcinde rugas, ultores ſubijce ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliam ſuam ſpirat, quia extingui non poteſt, exure: ſi parum eſt, fac quod ais ne piratas quidē feciſſe, manus præcide, exhibeo tibi, hæ ſunt illæ quæ quidlibet ſcribunt. Vbi eſt gladius tuus? ſtringe, tyranno licuit uulnere mori, adulter uno ictu breuiter confectus eſt. Pater te per beneficia ſimilem ſortem rogo, ne tu quidem apud piratas famem timuiſti, neminem tyrannus ſic torſit. PORTII LATRONIS. Fili nihil amplius quàm famem deprecor, ſi tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriuſq; fortuna illo tempore, tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis & uincto ſimilimus, tu in ſollicitudine, & ego in omnium meorum ſolitudine, tu lucem non uidebas, ego etiam modicam, hoc unum inter nos intereſt, quod tu etiam à piratis cibum accepiſti. BLANDI. Deprecabar non pro adultero, ſed pro domo ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrē reſpergeret. Roganti mihi & has interponenti manus penè præcidit. Hæc ſententia deridebatur à Latrone tanquam puerilis, hęc & pro iſto eſt, ut aliquem ex ſuis reliquiſſe uideatur, quem non occiderit. VIBII RVFFI. Hæ nempe ſcripſerunt epiſtolam, manus præbeo, præcide & ale. POMPEII SYLONIS. Liberi parentes alant, aut uinciantur, ad te legē meam transfero, licet alliges & alas. DIVISIO. Ferè hac uſi ſunt diuiſione, an lex cauſam nec patris nec filij æſtimet, ſed hominis, pater an filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe, bonos etiam ſine lege ali, an omnes alendi ſunt, an hic alendus ſit. Hanc quæſtionem Latro in hæc diuiſit, an alendus ſit, quod filium à piratis non redemit: hoc loco quærit, an potuiſſet

redimere

redimere, an uoluiſſet, deinde an alendus ſit, ſi etiam præcidi filij manus uoluerit, no uiſsime an præcidi uoluerit: HISPO ROMANVS ſeparatim quaſi iuris quæſtionem fecit, an qui non redemit filium non poſsit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque quæſtio continet, ut aiebat Gallio, & prior in qua quæritur, an omnis pater alendus ſit, dicitur enim quid ſi quis filium excæcauerit? quid ſi quis non redemerit? Et cum ad alteram quæſtionem uentum eſt, in qua quæritur, an hic pater alendus ſit, nihil aliud dici poteſt, quare non alatur, quàm quod nõ redemit, quàm quod duplam promiſit, ut manus præciderentur. Gręcorum improbam quæſtionem ſatis erit in eiuſmodi controuerſijs ſemel aut iterum annotaſſe, an in tyrannicidam uti pater hac lege poſsit, quaſi in ſacras & publicas manus ne piratæ quidem licere quicquam putent. Noſtri hoc genus quæſtionis ſummouerunt. SYLO POMPEIVS non eis tantum uſus eſt quibus cæteri cum dicerent, hunc patrem non debere ali, quod non redemiſſet filium, & quod præcidi manus filio uoluiſſet: ſed à priuatis cauſis tranſit ad publicam cauſam, dixit enim non debere ali hominem perniciosum Reipublic. qui tyrannũ filium habuiſſet, qui non occidiſſet, qui deſideraſſet amiſſum quod non uindicaſſet. Sed negauit ullam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publicam, & deſcripſit mores hominis impij, cruenti, qui quia per liberos non poſſet, per piratas tyrannidem exerceret, ut liberius diceret, latrocinium filio dedit: & illud in hac parte laudatum eſt à Sylone declamante, Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus fauentibus illum fame necandum: & cum diu preſsiſſet illum tyranni patrem eſſe, adiecit, Aude poſtulare ut illud tibi proſit, quod tyrannicidæ pater es. BLANDVS hunc ſenſum cum poſtero die declamaret, in ironiam uertit, & cum obieciſſet quod tyranni pater eſſet, adiecit, nolite illum auerſari, habet quod opponat, & adulteri pater eſt. COLOR. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe, quod fratrem in conſpectu patris occidiſſet, & huic loco uehementer inſtitit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere etiam tyrannicidium inquinaueras, apparet te morbo quodam aduerſus tuos furere: & ſeruauit hũc actionis tenorem, miratus fui hodieq; paciſcor nec queror, nec ſe demiſit in preces aut rogauit, ſed iure patrio uſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adijciebat. Scripſi piratis non eo animo ut manus tibi præciderentur, ſed ut exprobrarem tibi cruentas in conſpectu patris fraterno ſanguine manus, tuto autem ſcribebam, ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent. Quamobrem neq; præciderunt, & ſi ſperaſſent, utique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcẽtis eſſe non promittentis. In ultimo deſcripſit quàm miſer futurus eſſet, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante ſpectauerit fratrem occidentes, & adiecit, quam aiebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLO POMPEIVS & ipſe iram faſſus eſt, aiebat enim non habiturum fidem, ſi ſe negaſſet iratum fuiſſe, ſed iræ cauſam non dixit. Q. FVSCVS tranſeundas aiebat has offenſas quibus ille gloriaretur, hanc cauſam poſuit, quod relictus eſſet ab unico filio, quod inuito ſe nauigaſſet, cum uideret ſenem orbum iam penè agentem, iam tum illum fugiſſe ne aleret, & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium, ut ſparſim hoc colore declamaſſet. Memini hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. CAESTIVS alio colore uſus eſt, dixit enim non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem, non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidem patres alant? uſus ſum cõſilio, ſciebam piratas non crudeles eſſe, ſed auaros, uolui efficere ut deſperarent illũ redimi, & propter hoc ſuperuacuum & cum impenſa futurũ, dimitterent. An prudẽter cogitauerim, neſcio, feliciter certe cogitaui, poſt epiſtolas illas quas accuſat dimiſſus eſt. LATRO ſe totũ ab iſtis remouit coloribus, & aduocauit uires ſuas tãto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit: hoc enim colore uſus eſt. Neſcio quid ſcripſerim, olim iam mihi excuſſa mens eſt, ex quo filium in mari uidi unum, alterũ in adulterio, tertium

tium in parricidio, ex quo reſperſus ſum ſanguine moriẽtis filij, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius uiribus approbandus eſt. Quanto enim opus eſt, ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat. ALBVTIVS omnes colores miſcuit, & ut hoc liberum eſſet, patronũ patri dedit, nec uoluit narrare, ad propoſitionem cœptam alimenta pater à filio petit: deinde cum ad defendẽdum uenit, quod ſcripſit duplam ſe daturum ſi manus præcidiſſent, primum Latroniano colore uſus eſt: hoc inquit reſpondeo, neſcit quid fecerit, inſania mali eſt actus: hic phyſicum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterẽtur, deinde anthypophoras ſumpſit. Mentiris, ille uerò iratus fuit: cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuiſſe: executus eſt omnia. hoc illi inter cætera obiecit, quod occupãs fratrem ſuum ignoraſſet aut diſsimulaſſet, ait tyrannicidio quoq; eius commendationem facere: deinde ad illum colorem redit Cæſtianum, ſed illum puto conſilio feciſſe quæ fecit, quid ergo? quid iſte? tandem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit, flet, mori uult, ſed non fame. In hac declamatione hãc Albutius ſententiã dixit dubiam inter admirantes & deridentes, panẽ quem cani das, patri non das. GLYCON egregie dixit. Gorgonius fuit Buteonis auditor, poſtea ſcholæ quoq; ſucceſſor, uocis obtuſæ, ſed pugnaciſsimę, cui Baros ſcurra rem uenuſtiſsimam dixit, centum raucorum uoces habes. Hic putauit uarium colorem ſe excogitaſſe pro patre. Ego inquit, dictaui, duplam dabo ſi manus non præcideritis, librario una ſyllaba excidit, non, & ſcripſit ſi præcideritis: digna res quæ uoce illa diceretur.

ARTEMON dixit: ANDREAS dixit, donent NICETES dixit.

TER FORTIS. Controuerſia VIII.

LEX. Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. THEMA. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentẽ exire retinet, nolentem abdicat. CONTRA TER FORTEM. PORTII LATRONIS. Miſerrimus pater iam non uiderem filium niſi abdicarem, fortis pluſquam lege aut patris eſt. Tertio mihi non redditur, ſed relatus eſt, quod patrię ſupereſt, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hoſtem. Quouſq; pauidus præliorũ nuncios expectabo? fili mihi uacationẽ peto. CAESTII PII. Abdico filium ut habeam, non minus uacatio mea reipub. profuit quàm militia, duxi uxorẽ. Sic deſcendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, faciat adoleſcẽs iam felicitatis ſuæ finem. Ego aduocationem in unam pugnam petij, accidat inquam quicquid timeo, ſi illum amplius in aciem dimiſero. Cum dijs pactus ſum, non timeo inquit, hoc eſt cur timeã. Obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam laſſum, magna omnia ſunt, nihil hoc putas, quod uiri fortis pater timeat? Miſerũ me, iam hoſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiã lex timet. Miraris ſi quod legi ſatis eſt patri nimis eſt? Nunquid luxuriã, inquit, obijcis? ego uerò te etiã morari poſco inter uoluptates. Quouſq; in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſq; ſomnum claſsico rumpes? quouſq; cruentus uiues? ſimus hilares. Trium uictoriarũ uota ſoluenda ſunt, tot acies ſuſtinuiſti, tot uulnera, poſſum cum repub. queri, ſero dimitteris. Subinde audio te dicentẽ. Malo gloriam quàm uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile eſt, deniq; uno quieſce bello. POMPEI SYLONIS. Cauſa abdicandi eſt, ne ſine filio uiuam, quem tamdiu non uiderem niſi abdicarẽ. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas donec caſtris eijciaris? MENTONIS. Erubeſcit reſpub. tam cicatricoſo milite uti. Non oportet tãtam uirtutem ſine ſucceſſore cõcedere, ducenda uxor eſt, ſed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi quàm dimiſit reſpub. Nullum iam tibi uulnus niſi per cicatricẽ imprimi poteſt, adhuc diutius fuiſti cum hoſte quàm apud patrem, dum tantum ſanatus es. IVLII OTHONIS PATRIS. Optimus uirtutis finis eſt antequã deficias deſinere. EX ALTERA PARTE ἄλλως. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator uocat? uenio, plurimum in prima acie laboraui, pudet me ter uictum militare. P. ASPRENATIS. Quouſque, inquit, periclitabe-

clitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignũ eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur. Prætorio licet pretexta toga uti feſtis aut ſolennibus diebus, nũquid neceſſe eſt? Quicquid aut præmij aut honoris nomine datur, in utramq; partem ſumi liceat, alioquin deſijt præmium eſſe, cui neceſsitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeũtis uulnera oſculabaris. Ad hęc noua & diuerſa imperia ſubito me circũagi putas poſſe? nõ ita eſt. Ille in me dominatur affectus, qui animũ primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſticia timor, nõ dediſcuntur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur aut puniuntur, in tantũ etiã uirorum tenaces ſumus. Crede mihi pater non ſum mei iuris, cum ille prelij clamor exortus eſt, inuadere hoſtis libet, obſtãtis cuneos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domũ tuam trinis hoſtium ſpolijs adornauit: huic ſupplicationes illas debeo, propter hoc me etiam cum abdicas diligis. Non animus, non lingua conſtat, in alieno opere comprehenſus ſum, toga ipſa humeris non cedit. Ad obſidendum hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiẽdos hoſtium commeatus ire iuſſeris, animo non otioſo. Quotieſcunq; tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium diriguntur oculi, meas ſpectant manus, & adhuc, uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui niſi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? ſcimus quem uitę curſum agamus, eadem pericula nos ubiq; circumſtant, & totidẽ uiæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit. ſæpe quos labor roborauerat, deſidia conſumpſit. MARILLII. Sine me aliquod meritum in patriã conferre adhuc militia mea munus eſt. Pugnabo & abdicatus, nec uerebor, ne utilis ſit opera mea patri. Athenienſes abdicato uicerunt duce, quãtum inter illum & me intereſt? ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO. Prima quæſtio illa ab illo facta eſt uulgaris. An filius ob id, quod ſui iuris ſit abdicari poſsit, deindé an debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primã ſolent tentare, quam Romanæ aures non ferunt, An uir fortis abdicari poſsit. Non uideo aũt quid allaturi ſint, quare non poſsit: nam quod & uir fortis eſt & toties fortiter egit, non plus iuris illi adeſt, ſed plus commendationis. COLOR. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerũt, uoluerunt enim uideri inuiſum filio patrem. Item malle illum cum hoſtibus uiuere, quàm cum patre, penè omnes, adoleſcentem inſatiabilem eſſe gloriæ, ſed propter ipſum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt & non diſputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius diſputauit, qui ſic diuiſit ut diceret, etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas, quia patrem habes, deſinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui ſic diuiſit hanc partem, hoc impero Reip. cauſa, tua cauſa, mea cauſa: ſequẽtia duo uidetis, quemadmodum potuit implere illud Reipub. cauſa, imperare. Sic tractauit, primum ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occaſionem fortiter faciẽdi ab uno occupari: deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet. Ad ultimum utile eſſe Reipub. ter fortem ſeruari, ut ſit qui oſtendatur iuuentuti. Iam illum magis poſſe ornamẽtum eſſe quàm præſidium. Illum ſenſum ueterem, Iam pro uiro forti neſcio quid etiam lex timet, hoc loco Gallus poſuit, hoc quoque inquit. Ter uiro forti aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua uſus eſt Blandus qui dixit, Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superuacua eſt, quia non cogeris, imò uerecunde uetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat, conſecutus es gloriam, uacationis cauſa. conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt: & ſic tranſijt, ut diceret, inuidioſum eſſe unũ hominẽ toties optare honores intercipere, quàm periculoſa res eſſet inuidia, quàm magnos uiros oppreſsiſſet: hic exempla, periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum non adiecit de lege, non poſſe illum iam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent, & adiecit. Ideò lex ter fortem dimiſit, ſcit illum iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſsis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere ege-

runt, non poſſum pati, non poſſum deſiderium tui ſuſtinere. Hoc loco AECHINES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorem tui ſecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor inquit, affectus patris, quos ut quiſque uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non ſeruaſſe dignitatem patris. Placebat autē Latroni potius ratione detineri patrem quàm affectu, cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe alium, dixit enim ſe non negare reip. uiri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſeruare. Si magnum aliquod bellum incidat, tūc & ueteranos uocari ad arma. Et illa ſentētia eius hoc loco ualde laudata eſt. Nunc illi militē quibus neceſſe eſt, tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic ueniſſe populum Ro. ad Scipionem Aemilianum cum maius bellum Numantinum apparuiſſet, quàm quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnum interuallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium cum piratæ maria clauſiſſent, magna præſidia non eſſe conſumenda. Hoc loco Aſprenas de lege dixit & ipſe ſententiam, uidelicet an hos caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem hoc uſus eſt uerbo & ſic egit ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent. LATRONI non placebat hic color, malebat adoleſcentem iudicio quàm morbo militare, hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus ſuis glomerarium, ſanguinarium, quem nec pater poſsit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre, tanquam MENTO, qui dixit ſemel tantum ſe militare uelle, ut aliquid uideretur reip. ſupra legē præſtitiſſe: quidam perpetuā denuntiauerūt militiā, quàm diu uires fuiſſent, non defuturum reip. uirum fortem. Non probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri abſcindendam ſpem filij in perpetuum. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mēto, ſed illud adiecit, peruenire ad ſe uoces inuidorum illas, nūquid amplius pugnauit, quàm quod neceſſe illi fuit? Quidā hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu uetares. LATRO uehementer egit à parte patris & adiecit, abdicato nō permittā exire, iniiciam manus, tenebo, nouiſsime ante limē exeuntis cadauer hoc ſternam, ut ad hoſtem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus ſummus declamator Latronis hunc ſenſum à Latrone fortius dictū à Lesbocle græco tenerius, qui dixit ſic: FVSCVS ARELLIVS religioſe patrem induxit omnibus territum: aiebat præceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribentem pericula futuri prælij: Homeri uerſus ob hoc ædidiſſe:

GLYCON dixit: DIOCLES CARYSTIVS dixit:

GLYCON dixit: AESCHINES non ille orator, tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobiscum denunciaret filio periculum, & præſagijs tangi ſe diceret.

DIOCLES CARYSTIVS dixit ſententiam, quæ non in declamatione tātum poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cum de fortunę uarietate locum diceret. DORION dixit, rem paulo quidem elatiorem, quàm preſſa & ciuilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS.

Prooemium.

CVM repeterem quos unquam bene declamantes audiſſem, occurrit mihi inter alios Fabianus philoſophus, qui adoleſcens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ poſtea in diſputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuſcum, cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut ſimilitudinem eius effugeret, quàm impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fuſci Arellij ſplendida quidem, ſed operoſa & implicata, cuius nimis exquiſitus, compoſitio

poſitio uerborum mollior,quàm ut illam tam ſanctis fortibusq; præceptis præparās
ſe;animus pati poſſet.Summa inæqualitas orationis,quæ modo exilis erat,modo ni
mia licentia uaga & effuſa:principia,argumenta,narrationes aridæ dicebantur.In
deſcriptionibus extra legem omnibus uerbis,dummodo niterēt , permiſſa libertas.
Nihil acre,nihil ſolidum,nihil horridum. Splendida oratio & magis laſciua quàm
læta.Ab hac cito ſe Fabianus ſeparauit , & luxuriam quidē cum uoluit,abiecit , ob/
ſcuritatem euadere non potuit.Hæc illum uſq; in philoſophiam proſecuta eſt. Sępe
minus quàm audienti ſatis eſt eloquitur,& in ſumma eius ac † ampliſsima† faculta *al. ſimpliciſſi-*
te dicendi,antiquorum tamen uitiorum remanent ueſtigia.Quædam tam ſubito de *ma.*
ſinunt,ut non breuia ſint,ſed abrupta.Dicebat autem Fabianus ferè dulces ſenten/ *al.felicitate.*
tias,& quoties incidebat aliqua materia,quę conuitium ſeculi reciperet,inſpirabat
magno magis quàm acri animo.Deerat illis oratorium robur , & ille † pugnatoris *al.pugnato-*
mucro,ſplendor uerò uelut †uoluptarius nō elaboratæ orationi aderat . Vultus di/ *rius*
centis lenis,& pro tranquillitate morum remiſſus, uocis nulla contentio,nulla cor- *al. uolūtarius*
poris aſſeueratio, cum uerba uelut iniuſſa fluerent.Iam uidelicet compoſitus & pa- *al. cum uero.*
catus animus,† cum ueros compreſsiſſet affectus, & iram doloremq; procul expu/
liſſet.parum bene imitari poterat,quæ† effugerat.Suaſorijs aptior erat, locorum ha
bitus fluminumq; decurſus,& urbium ſitus,moresq; populorū nemo deſcripſit abū/ *forte, effinxe/*
dantius.Nunquam inopia uerbi ſubſtitit,ſed uelociſsimo curſu ac facillimo omnes *rat.*
res beata circumfluebat oratio.Hæc eo libentius o Mela fili chariſsime reſero,quia
uideo animum tuum à ciuilibus officijs abhorrentem,& ab omni ambitu auerſum,
hoc unum concupiſcentem nihil concupiſcere,ut eloquentiæ tantum ſtudeas, faci-
lis ab hac in omnes artes decurſus eſt.Inſtruit etiam quos non ſibi exercet . Nec eſt
quod inſidias putes tibi fieri,quaſi id agam,ut te bene † crediti ſtudij labor teneat. *al.credentis.*
Ego uerò non ſum bonæ mentis impedimentum, perge quò inclinat animus , & pa/
terno contentus ordine ſubduc fortunæ magnam tui partem . Erat quidem tibi ma-
ius ingenium quàm fratribus tuis,omniū bonarum artium capaciſsimum,eſt & hoc
ipſum melioris ingenij pignus,non corrumpi bonitate eius,ut illo male utaris.Sed
quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt,foroq; ſe & honoribus parāt , in quibus
ipſa quæ ſperantur timenda ſunt,ego quoq; aliquando eius proceſſus auidus,& hor
tator laudatorq; uel periculoſæ,dum honeſtæ modo induſtrię,duobus filijs nauigan
tibus,te in portu retineo.Sed proderit tibi illa,quam tota mente agitas declamandi
exercitatio,ſicut Fabiano profuit , qui aliquando cum Ceſtium audiret nihilomi/
nus declamabat,& tam diligenter,ut putares illum illi † ſtadio parari, non per illud *al.ſtudio*
†alteri.Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem,qui eques Romanus Romę *al. alteri præ-*
docuit.Ante illum inter libertinos†præceptores pulcherrima diſciplina cōtineba/ *parari*
tur,& minimè probabili more,turpe erat docere,quod honeſtum erat diſcere Nam *al. præcepto/*
primus omnium latinus rhetor Romę fuit puero Cicerone Plotius Apud Blandum *res pulcherri-*
diutius quàm apud Fuſcum Arellium ſtuduit,ſed cum iam tranſugiſſet , eo tempore *mæ diſciplinæ*
quo eloquentiæ ſtudebat,non eloquentiæ cauſa.Scio futurum , ut auditis eius ſentē *continebātur.*
tijs,cupiatis multas audire.Sed nec ille diu declamationibus uacabat, & ego multo *Vide Suet. de*
minor natu quàm ipſe erat,audiebam quoties inciderat, non quoties uolueram.In *Grammat. &*
hunc ergo libellum quæcunq; ab illo dicta teneo,conferam. *Rhet. de Plo.*

ADOPTANDVS POST TRES ABDICATOS. Contro. I.

THEMA. Diues tres filios abdicauit, petit à paupere unicum filium in adoptio/
nem, pauper dare uult, nolentem ire abdicat. PRO ADOPTANDO. POR/
TII LATRONIS. Hanccine meam eſſe fortunam ? Eodem tempore & abdicor &
adoptor.Iſta uidelicet domus adoleſcentem me non capit, quæ te ſenem fecit,quie
tiora tempora pauperes habuimus,bella ciuilia aurato capitolio geſsimus diuitias
putas aurum & argentum ludibria fortunæ,quæ inter iocum ipſis dominis ueni/
unt ? Denuncio tibi diues etiam ſi uenero, dabo operam , quod in tua domo facilli/
mum eſt ut abdicer.Etiam ſi multa contra expectationem accidunt, nunquam ta/
men futurum putaui , ut aut pater meus liberos odiſſet , aut diues concupiſceret.

Non deſidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis fortunæ blandientis ſpecioſius cum periculo nitor, & ſine cauſa ſæpe fluit & ſine ratiõe deſtituit. Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientem, uidi ambitioſa turba cliẽtum limina deſerta, ſub domino rectore uenalia. Nam quid ex ſummis opibus ad egeſtatem deuolutos loquar? Multa tibi ſuccurrerent exempla etiam ſi in una domo quæras. RVFFI VIBII. Habendos eſſe liberos is quoque iudicat qui non libentiſſime habet. Ego illos in friuola inuitaui noſtra. Qui illis meam promiſi domum, ſuam eripiam? quid faciam? Si paruero, abdicabor, ſi non paruero, abdicabor. Patrem habeo, hæc eſt cõtumacia mea, diues filiũ non habet, me dabis, ſi diues reduxerit ſuos, me recipies. Ita non adoptari recuſo, ſed commodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ teſtem, quid magni æſtimas diuitẽ, cui placere difficile eſt? Vultis ſcire quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater uerus. Quid ab eo qui adoptauit ſperare poſſum? NARRATIO CAESTII PII. Diues ſuſtulit unum filium, non fuit contẽtus, quid enim erat diuiti unus? tres ſuſtulit, poterat enim in adoptionem dare, abdicauit unum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti ſupereſſe putatis, quartum abdicat. ARELLII FVSCI PATRIS. Quiſquis es auarus pecuniæ cuſtos immenſæ, cultor † Syllæ, cum multa quæſieris, poteris ne omnibus frui? Filium quæris: ecce turba iuuenũ ſine patre. Impera quiduis non negabo, militabo dũmodo ubicunque fuero tuus ſim, ita nos pauperes ſumus qui habemus, quod diuites rogent? unde talem patrem? non iraſceris niſi ut ames? quid porrò iſta matrimonia in quæ male ſani ruitis? gaudia dominorum? at onera ſunt? Mille cum uentũ inter uices ſuas exẽplar referebas, & inter illa ponebas & diuitis domũ. Merito abdicaſti an immerito? Si immerito abdicaſti, odi patrem tot ejcientẽ innocentes, ſi merito, odi domũ tot facientẽ nocẽtes. Aliquid in domo locupletis non agendũ agam. Quę apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Petis iterum potius filios quàm recipis: colit etiamnum in capitolio caſum uictor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens eſt, nemo ab eius origine eſt, qui non reliquit patrem, egredientem te certe domum redeuntem comitabor, nec niſi in limine deſeram, ero in publico filius, amo æque pauper pauperem patrem, utique conſueui. Non poſſum agere in domo diuitis filium. Si charum tibi ſeruum uenderes, quæreres quis ſuus emptor eſſet, nam mehercule habeo, quo tibi irato ſatisfaciã. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc ſomnium quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filijs eius bene de abdicatione? Ego in domum ueſtram intrabo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta ueſtra occupabo: Tum illic ſi quid commiſero nec meus recipiat pater. Quid eſt quod aut negandum mihi an excuſandum ſit. Non inſaniſſimum diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus obijcis filio, hæc ſi non potes, aliqua ſaltem ex commentarijs amici tui deſcribe, madentem unguentis heſternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ morbi nõ iudicij ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quàm te paupertas amo, ſi beneficio tuo innocens ſum. Accuſatorem non habeo, me miſerum, etiam laudatorem habeo, & eum cui non omnes placent, hoc enim malo dicere quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos anguſta domus eſt, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres eſt, nec poſt te aliquem retineas. quanquam nec ſic quidem debuiſti dare, † quàm enim deos cum uotis patris uidiſſes certantes: & tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum, poſſe aliquem tres filios perdere. Ille Crœſus inter reges opulentiſſimus ad tormenta poſt tergũ uinctis manibus ductus eſt. Tu Craſſe poſt eueſtigata illa fugitiuorũ arma urbis Romanæ ditiſſimus, qui nunc apud Parthos eges ſepulchro quoque: dicta præterea illa corrumpentium non fero, quoties enim inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdẽtem diuitijs ſuis liberos, hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores, hoc illum Eliũ Tuberonẽ, cuius pau-

vl. ſylue

forte, quũ aut q. magis pro/bo, quanquam deos &c.

pertan

pertas uirtus fuit,hoc Fabritium Samnitiũ non accipientem munera, hæc cæteros
patres noſtros quos apud aratra ipſa mirãtes decora ſua circumſtetere lectores. Sur
gite ſurgite iuuenes & meum rogando patrem,ueſtrum rogare diſcite. BLANDVS.
Tres genuit,quatuor abdicat,abdico inquit,apparet unde uenias. GALLI VIBII. Si
quis me audit,abdicari iam putat adoptatum,quare? † tum,ne auferam patri filium, d. reſpondeo.
filijs patrem,nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat ſuos quærit alienos,
nulla certa felicitas eſt. Paulo ante ego diuitis filijs inuidebam, modo illi mihi, lau-
dat me pater cum abdicet,laudo ego patrem cum abdicer,hæc una inter nos diſputa
tio eſt, iſte me dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PAPYRII. Ecce
inſtructi exercitus ſæpe ciuium cognatorumq; conſerturi prælium, manus conſti-
tuerunt,& colles equis utrinque complẽtur & ſubinde omnis regio trucidatorum
corporibus conſternitur,illatorũ multitudine cadauerum uel ſpoliantium. Si quæ-
ſierit aliquis quæ cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coegit, nam neque
feris inter ſe bella ſunt,nec ſi forent,eadem hominẽ deceãt,placidũ proximumq; diui
no genus. Quæ tãta uos fert ira,cũ una ſtirps idẽq; ſanguis ſitis, uel quæ furiæ in mu-
tuum ſanguinem egere? Quod tantum malum uno genere uel ſorte uel fato † iun- forte, inuectũ
ctum,an ut conuiuia poculis extruantur & tecta auro fulgeant,parricidiũ tanti fuit?
Magna enimuero & laudanda ſunt propter quæ menſam & lacunaria ſua potius
quàm lucem innocentes interim maluerint. An, ne quid uentri negetur libidiniq;,
orbis ſeruitium expetendum eſt? quid tandem peſtiferæ iſtæ diuitiæ expetuntur, ſi
ne in hoc quidem ut liberis relinquãtur? quid tandẽ eſt quod in uitio corrupuerint?
Primum ſi inde incipere uelis,ſedes ipſæ,quas in tantum extruxere, ut domus ad u-
ſum & munimẽtum paratæ ſint nunc periculo non præſidio,tanta altitudo ædificio
rum eſt tantæq; uiarum anguſtiæ, ut neq; aduerſus ignem præſidium,neq; ex ruinis
ullum ullam in partem effugium ſit: ad delitias dementis luxuriæ lapis omnis erui-
tur,cæduntur q; gentium ſyluæ,æris ferriq; uſus,iam auri quoque in extruẽdis & de
corandis domibus,nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam ignemq; metuant, qui
tectis iniectus eſt fortuitusq;. Hinc & illa urbium excidia ſunt, quippe non defendis
uni,ſed in cõmuni periculo apprehendã, hoſteſq; aliena & in ſua damna ualidiora
ceduntur alia,ipſaq; cum maxime flagrant ſpolium ex alienis ruinis ferunt. In hos
ergo exitus uarius ille ſecatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis
ſeuere in hoc pauimentum leuatum & infuſum tectis aurum. O paupertatis, quàm
ignotum bonum eſt. Quin etiam montes ſyluæq; in domibus marcidis & umbra fu-
moq; uiridibus. quid faciam? Si caruero,abdicabor, patrem amo, hæc eſt contuma-
cia mea. Vt maria amneſq; mutentur,uix poſſum credere quemquam eorum uidiſ-
ſe ſyluas patenteſq; campos,quos rapidus amnis ex præcipiti,uel cum in plana infu
ſus eſt, placidus interfluit,non maria unquam ex colle uidiſſe lata aut hyberna cum
uentis penitus agitata ſunt, quis enim tam paruis oblectare animum in uita poſſet,
ſi uera cognoueris? Videlicet quæ inſtantibus tangi comprehendiq; manibus aut ſi
nu poſſunt. An magna non capit,exiguum eſt & hoc, littoribus quoq; moles inue-
huntur congeſtiſq; in altum terris exaggerant ſinus, alij foſsis inducunt mare: adeò
nullis gaudere ueris ſciunt,ſed aduerſus naturam alieno loco aut terra,aut mari mu
tata ægris oblectamenta ſunt,ut imbres faſtidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne
liberi quidem niſi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omnium abdicor,
quia me meus pater diligit,alienus appetit. VIBII RVFFI. Diues filium non habet.
me dabis? diues reduxerit ſuum, me recipies? ita non adoptari, ſed accommodari
recuſo. Quid mihi obijcitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat,diuitem
inquit, te eſſe uolo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi
pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda, aiebat multos diuites accuſa-
tos, ego certe memini abdicatos. Abdico, non eſt patris mei uerbum. TRIARII.
Quare abdicas? nunquid dies nocteſq; impendo turpibus conuiuijs? plurimum ui
no in lupunari? ſi neſcis quæ crimina obijciantur, ab amico diſce, ſi omnes mali
ſunt quid iſto patre cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego domum ibo in

qua aut toties inſanitur à patre, aut toties peccatur in patrem? cum prodiero repente diues, dicent omnes, quis eſt iſte quem magna fortuna non decet: hæc eſt diuitis quarta abdicatio. SYLONIS POMPEI. Quantumcunque eſt mihi ſatis eſt, unicus ſum, fortiter fortunam meam feram, hoc nunc primum mihi accidit, dictus ſum filius. Et iam abdicor. Quid uideri me uelis, neſcio, innocẽtem, ſed abdicor, nocentem? ſed adoptor. Vtcunque tamen abdicatio tolerabilior eſt, unum abdicat adoptio, tres abdicat natura. Non poteſt mihi dici, quod cæteris abdicatis, in tua poteſtate fuit, ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem, etiamſi non abdicarer perditurus fui. PARS ALTERA. PORCII LATRONIS. Si neſcirẽ quid mali eſſet pauperies, nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miſcuit, etiam abolita ſeculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent. Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamentis urbis habita uſq; in hæc tempora conſtitit. Adoptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarũ conuictos ſtrepit accuſatioq; conſequitur, neque quieſcere ſinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius oſtendit, cenſus ſenatorium gradum aſcendit, cenſus in caſtris ordinem promouet, cenſus iudices in foro legit, non perſuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis ſequi quàm reducere. FVSCI ARELLII PATRIS. Facilius poſſum paupertatem laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionẽ loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſeculi, quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanos? pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles, tibi non noueris diuitias eſſe paupertatem, quid uos liberis ueſtris optatis? ego meo imperium. DIVISIO. Non puto uos quærere quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit, cum habeat negocij nihil. FVSCVS tamen ſic diuiſit, dico mihi licuiſſe adoptare, dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem, dico etiam ut licuerit recte tamen recuſaſſe, & quod iure fit, uerum eſt, & quod ſine iure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit ſub arbitrio, inquit, patris ſum, & hoc ſubijcior patri, quia pius ſum, in hoc ſine dubio, ut pius ſim: & ad manum argumentum eſt, nempe abdicanti reſpõdeo. quid ita? quia reſpondeo, ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe, quid ago cum reſpondeo emancipanti? quid enim ad amittẽdum patrem intereſt, utrum eijciat an transferat? Si non licet recuſare, cur potius abdicas me quàm tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuiſit, dico non fuiſſe dandum ſine magna cauſa filium in adoptionem, dico multo magis à te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS ſic diuiſit, cœpit euertere & exploſa quæſtione. In omnia patri pareo, dum ſit, etiam ſi in omnia, ibi non parendum quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit an inuitus filius, dari in adoptionem poſſit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrij ſui eſt, an poſſit, non cum contra uolũtatem patris eſt, ſed cum male arbitrio ſuo utitur: hic ſubiecit, an hic bene uſus ſit. De oſherij parte tractauit & ita diuiſit. Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe. Cum diceret turpẽ, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum ſub ſe ſortem eſſe, & liberis ſpem reconciliationis paternæ eripere quàm inhumanum eſſe. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cum patri inutilem diceret, tractauit quàm graue eſſet unico carere filio quem alius concupiſceret, & cum diceret diuitem eſſe, quodq; qui tot haberet ſolatia, filium quæreret, dixit: Tibi non erit facile adoptare eum. Inutilem eſſe diuiti cum diceret, ſic tractauit, futurum ut ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco belle uidebatur dixiſſe. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cum inutilem ſibi eſſe diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus eſt, dixit ſe poſſe diuitijs corrumpi, quibus corrumpi poſſit exercitus. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multa uitia diuites habere iſtos, & hoc grauiſſimum, quod ſuos non amant. Nec eſſe quod quiſquam ſe ſatis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipſo nocentia tranſeunti bono. Nec peccare diſcã: Ecce tu quàm cito abdicare didiciſti. Dixit futurum, ut diuiti diſpliceret propius inſpectus, ipſum amorẽ paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, ut abdicaretur,

dicaretur,ſi adoptatus placuerit,ego nec meo placeo:adiecit periculoſam ſibi futuram abdicationem in domo,ſuos dominos deſiderante,& totam familiam expellere inſitiuum hæredem cupientem. LATRO ultimam quæſtionem poſuit quam ſere ſolebat,etiam ſi non recte fecit,quod adoptari à diuite noluit, an tamen bono id aduerſus patrẽ animo fecerit,an ignoſcendum ſit,deinde,an bono aduerſus patrem animo fecerit.In hanc quæſtionem bona pars adoleſcentis eſt, patrem amantis & opibus præferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduerſus ſe animo factum,ſed conſenſum filiorum aduerſus patrem dicturum tacitum,neſcio quem. BROCCO quidam non male re uſus,qui dixerat adoleſcentem uideri ſibi habere capitalia quædam uitia,male de ſe exiſtimare eum,qui ire ad iudicem diſtrictum innocens nollet. ARGENTARIVS omnes priores tranſiens partes ſtatim ad hoc uenit,debuerit,ne patri parere an non debuerit,& in figuram contulit declamationem. Volo,inquit, alius filium abdicet,qui petitur à patre paupere ut in adoptionem diuiti daretur,quam bonam,inquit,cauſam pater habebit? Dicit hic,deinde tranſit.Sic cum declamaſſet eam controuerſiam quæ uſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet,ego bonam habeo,contulit ſuam cauſam cum illo. COLOR. De colore magis quæſitum eſt,an adoleſcens debeat aliquid in diuitem dicere quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, & in amicum paternum, non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuitiorum imperauerant,non bene præſtiterunt,aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit.At declamatores fidelius quos propoſuerunt colores tuentur,nihil enim eos ſollicitat,nullũ ſchema,nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit:ſic quæ malam faciem habent, ſæpius pudicæ ſunt,non animus illi deeſt,ſed corruptor. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore uſus eſt,ut diceret,etiam ſi ſubſtineret,at alicui tradi diuiti nollem,& in diuitias dixit,non in diuitem,illas eſſe quæ frugalitatem,quæ pietatem expugnaſſent,quæ malos patres,malos filios facerent. GALLVS VIBIVS fuit tam magnæ olim eloquentiæ,quàm poſtea inſaniæ,huic accidiſſe uni ſcio ut in inſaniã non caſu incideret,ſed iudicio perueniret:nam dum inſanos imitatur,dum lenocinium ingenij furorẽ putat quod ſimulabat ad uerum redegit: hic controuerſiam poſtero die quàm erat à Fabiano dicta declamauit. Solebat autem ſic ad iocos peruenire,ut amorem deſcriberet penè cantantis modo,ut diceret amorem deſcribere uolo, cum tanquam bacchari uolo. Deinde deſcribebat & toties cœpturus repetebat, amorem deſcribere uolo.In hac controuerſia planè quod uoluit conſecutus eſt,ut diuitias nobis in odium adduceret.Sæpe enim ingeſſit,diuitias deſcribere uolo,& multa facunde explicuit,corruptius quàm Fabianus ſed dulcius,hoc unum occurrit in quo puſillũ ineſt inſaniæ.Non me delectatis non ſeruorum domini greges,nec ſonantia laxi ruris ergaſtula,patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, hominibus offendor,cum primum de adoptione iſta cogitarem,occurrerunt mihi tres abdicat & audio in iſta domo tres fuiſſe filios nec eſſe.Timeo infelicem liberis domũ, & alias cauſas dixit: licet enim plura abdicato dicere,propter quæ non litiget, ſed nunc refero cui rei quiſq; maxime inſtiterit. LATRO illo colore uſus eſt, ſodalem ſe tribus diuitis filijs fuiſſe,ſemper inquit,illos colui,imò adhuc colo, cum abdicati eſſent,ego illis ſuaſi ut tacerent,& patrem cedendo mitigarẽt,dixi cum primũ tempeſtiuum putabitis,patrem ueſtrum rogabit meus. Ecce admonet me aptiſſimum eſſe tempus. Verum eſt,non poteſt pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quærit. CAESTIVS illo colore. quos abdicatione non potuit terrere,putat ſe caſtigaturum adoptatione:non ille tuum filium concupiſcit,ſuos corrigit, dũ illos correctos putauerit,te ſatis minatum abdicabit. Non faciet illud? at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iuſtius faceret. FABIANVS hoc colore,ut dixi,egit.nolo diues eſſe. RVFFVS VIBIVS hoc,neſcio,diues eſſe.Hæc in hoc loco cum diceret excepta ſunt.Non eſt quod putes omnibus diuitias conuenire,nihil eſt inſolentius nouitio diuite.Sed & illud dixit.Alius animoſe loquitur, ut ex cõtemptu diuitiarum gloriam petat,ego non dico diues eſſe nolo ſed neſcio.

ALBVTIVS & ipſe diuitias inſecutus eſt,& dixit pulchram de Fabricio ſententiã. Munera,inquit regia reſpuit,cum auro dominum timet accipere: & illum locum egregie tractauit,omnes cibos habebo ſuſpectos,omnes potiones. Triũ pædagogi ex illis occidere me uolet quiſquis frugaliſſimus fuerit.Non uenenum pauperes timent,non hæredem,adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit,nemo illi placere poteſt,ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret.Ecce nunc,inquit,inuenit nouam abdicationem,ne quid de reditu ſperare poſſent.Et cum multa dixiſſet in diuitem,dixit.Non eſt quod mireris ſi te oderunt quos abdicaſti.Colorem aperte paratius aliquid cur hic deſiderat? quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum,quod inuidioſum eſt in hoc uſum,quidam ita diuitias filio dare uult,ut filijs eripiat? Ita Latro optimo colore uſus eſt,in hoc inquit,te in adoptionem uolo dare,ut facilius per te abdicati recõciliẽtur. CAESTIVS. Timeo,inqt,ne abdicer,uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, ſummam ſibi amicitiam cum diuite fuiſſe,dixiſſe illum ſibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle,inquit,in meum patrimonium,ego iſtum fratrem liberorum iudicabo. Item cum & tertium abdicaret,dixit,quid ſi mihi illudis? tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait,redde quem educaſti mihi, ſi emendati erunt, fruere, habebo hunc pro illis. Tentaſtis ſtatim illum reducere in gratiam,cum filijs intẽpeſtiuum erat. Tentaui quoties ſubtrahendum illum,reſpondit, non tanquam poſſit diuiti deeſſe filius. SYLO dixit: amicos,inquit abdicat,uſus ſum,quid ergo? mauis inimicum adoptet,ſi intraueris domum uidebis,an aliqui animum patris à filijs auertant. Si reduxerit,inquit,illos,& quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur,libentiſſime recipiam,hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratiſſime commodato. BLANDVS hoc colore egit ut diceret, diuitem inexorabilem eſſe liberis,omnia ſe feciſſe ut illũ placaret, uidere ſe magnas cauſas & graues. Ita certam futuram adoptionem. OTHO IVNIVS PATER ſolebat difficiles controuerſias belle dicere,eas in quibus inter ſilentium & actionem medio temperamento opus erat.Edidit quidem quatuor libros colorum,quos belle Gallio noſter Antiphontis libros uocabat,tantum in illis ſomniorum eſſe:et hoc uitium ab antiquis,qui artem dicendi tradebant,duxerat.Illi enim colores probant qui non poſſunt coargui,non ut omnia aſſeuerent,ut non eſſe aliquo homine offenſus.Sed ridiculum eſt affectanti,quod falſum probari non poſſit. Non multum intereſt in cauſa ſua,falſum aliquis teſtem deprehenderit an ſeruum, alteri enim credi non debet,alteri non ſolet.

Ad Othonem redeo,à quo longius aberraui.Solebat hos colores adhibere, qui ſilẽtium & ſignificationem deſiderant.Bene itaque & hanc controuerſiam hoc colore dixit,tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis cauſa faceret.

Hoc non detegebat ſed omnibus ſentẽtijs utebatur ad hoc tendentibus , tanquã, non poſſum,inquit,pati ſine patre me,an ſine te putas pati poſſe quẽquam, aut patrem putas pati ſine liberis poſſe? & illud: Credite mihi impiũ nihil de liberis duo patres cogitant,& illud,recipiat inquit ſuos,non poſſum ſine te pati,hoc fortaſſe illi placebit,quod ad tuum patrem reuerti uoles:& illud,non amas abdicatos,domum illorum occupa,ama,ſerua: dixit & illud,libenter,inquit, pauper ſum & ego. Dicet aliquis, quare ergo in adoptionẽ diuitis filiũ recipi uolo.Et excuſationẽ ſi dixero, filij mei cauſa facio , honeſtius autem nunc facio quaſi filium ei facerem, & illud: hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune, conſentiatis licet duo ſenes. Iungit & illud, temerariam adoleſcentiam , & incautam contumaciam, fortaſſe iam ſuperuacua eſſet adoptio,ſi non repugnaſſet.Et illud: Non recipio omnia licet facias, non ergo ero pater orbo diuiti,& illud in ultimo,ſcit me nõ inuiſum eſſe pauperem,ego te genui,ego diuitias docui contemnere, ſequere autoritatem meam,nihil turpiter ſuadeo,nihil ſordide concupiſco,crede fidei meæ hoc fieri expedit,quod inquit,me tibi diuiti nihil amplius dico. Totã.inquit bene dixit controuerſiã,ſed hoc genere,ut putares illo dicẽte dicendũ ſic eſſe: deinde mirarere qd illi

ſuſpicio-

ſuſpicioſa actione opus fuiſſet cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus
aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte ſatis
dulcem dixit ſententiam.

IVVENIS DEPREHENSVS CONTRO. II.

THEMA. Specioſum iuuenem dominus ſuus deprehendiſſe cum uxore in cubi-
culo teſtatus eſt, & ob id uxorem ſuam dimiſit: hoc nomine, ſeruum pro adulte
ro poſtulatum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præiudiciũ, tue-
batur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uiſa eſſet cum ſeruo à marito. CON
TRA DOMINVM. OTHO IVNIVS nullam rem certam poſuit, ſed tantum circũ-
uentam à uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quàm utilis fuiſſet ſtatim ap
paruit, NIGRO BRVTIDIO dicente. COLOR. qui hoc colore uſus eſt: Accerſitũ
à domino ſeruum, qui inter ſe medius & dominam rem haberet, illam non eſſe paſ-
ſam, maritum indignatum, proſiluiſſe quaſi in corruptorem uſus eſt colore, dixit e-
nim arceſſitum ut dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum ſecunda
actione hunc colorem urgeret, diſerte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum ac-
cuſator in cubiculum uſq; perduxit, patronus in lectum, & pene cauſam abſtulit: &
illud cum Syriaco uafre & facit, & belle reſpondet, cum prima actione diceret, non
poſuit cauſam ſed argumentatus eſt, dixit probaturũ ſe deprehenſam in cubiculo
cum ſeruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod cauſam nõ po
ſuiſſet, & inſtitit aſſidue, quare nõ appareret, quomodo ſeruus ſolicitatus eſſet, quo-
modo perductus in cubiculum: cum reſponderet Syriacus, ait, primum non apud e-
undem præceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare
placet, ego Theodorum cui non ſemper: deinde ſi quæres magis, quare ego non nar
rauerim, ut iſta narrares. Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur,
cum comes eius fuiſſet, dixit per annos duodecim in officio fui, dic quid in domo
tua peccauerim: Sed hæc conſuetudo ueſtra. Tamdiu uobis cordi ſumus quàm diu
uſui. Hæc à Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi præ-
terire non potui. OTHO tamen IVNIVS bene dicebat has controuerſias, quæ ſu
ſpicioſe dicenda erant. Item memini optime dicere illum pro hac re, ne adulteri reo,
in quam SYRIACVS VALLIVS homo diſertus ad calumniam iurauerat. Erat ge-
nus iudiciale.;

Paparũ, uox obſcœna, & obſoleta.

ARTHEMON dixit.
HERMAGORAS dixit.

IVSIVRANDVM MARITI ET VXORIS CONTRO. III.

THEMA. Vir & uxor iurauerũt, ut ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur. Vir
peregre profectus miſit nũcium ad uxorem, qui diceret deceſſiſſe uirum. Vxor
ſe præcipitauit, recreata iubetur à patre relinquere uirum, non uult, abdicatur.
PORTII LATRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanum genus
regitis, efficiſtis ut illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentũ. CAESTII
PII. Antequam iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat, ſi abdicata fuerim, non
uiuam: huius illi pater non credit, nec eſt nouum, nec uir credidit. Quæris quod iuſ-
iurandum fuerit: ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor non na
uigabo, non peregrinabor, fides tua me timidum fecit: mentitus, inquit, hic es: ſolẽ
ne eſt amantibus, ideo non niſi iurantibus credimus. Hos diuidere uult ſocer, quos
ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo excluſa & ero exemplum. Quædam ardenti
bus rogis thorum miſcuerunt, quædam uicaria maritorum ſalutem anima redeme-
runt, quàm magna gloria eius ſolicitudine penſata eſt. O te felicem uxor, inter has
uiua numeraris. MARILLII. Aſſiduæ contentiones erãt, ego magis amo, imò ego:
ſine te uiuere poſſum, imò ego ſine te: qui ſolet eſſe exitus certantium, iurauimus, re
ſpexiſtis nos dij dignos, nunquam uiolauimus. HISPONIS ROMANI. Difficile eſt
iudici eorum ſecretorum cauſas reddere, quæ amantibus etiam ſine ratione iucũda
ſunt: nec eſt quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi, de ſpiritu agitur.
Sci-

Scitis quemadmodum ſuos amat, non magis ſine patre uiuere poteſt quàm ſine uiro. IVNII GALLIONIS. Socer huius,ſic enim te appellabo quādiu uixero, quid ſibi uolunt altiores gemitus,& fortiora inter lachrymas ſuſpiria?neſcio quid uideris fortius puella promittere,non ſum tanti,ut bis pro me pericliteris. ARGENTARII. Nocet illi indulgentia ſuorum,in duo pericula mulier incidit,quorum neutrum eſſet experta,ſi aut minus amaret uirum, aut minus amaret patrem. ALFII FLAVII. Nec eſt quod putetis illi facilius iſtius eſſe deſiderium, & patri narrabat tanquam murmurauerit. PARS ALTERA P.ASPERNATIS. Nempe ſi quid acciderit uiro peritura eſt,& ſi bene filiam meam noui,peritura eſt, ſi quid genero meo acciderit,filia mea moritura eſt:adijciam quod ſit indignum,ſi quid filiæ meæ acciderit,uir eius uicturus eſt. Vide qua te lege conſtrinxeris, ſi parueris uiues. BLANDI. O conditionem æquam,alteri uitam debet, alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Non poſſum,inquit,relinquere uirum.Quid ni,inquit,non potes,quæ mori potes?Itàne qui falſum mortis nuncium miſit,uirum recipis?Vir dū nimis amat uxorem,penè cauſa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, penè cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam,abdicat.Seruate totam domum amore mutuo laborantem.Moriar,inquit,hoc patri minaris,uiro promittis.Potes ſine uiro pati, peregrinationem eius ſuſtuliſti,facilius potes carere eo,qui ſpiritum debet,quàm eo qui impendit. DIVISIO. Et hæc controuerſia non erat in diuinatione,nam præter illam quæſtionem,an pater abdicare poſſet propter matrimonium,reliqua cum ad æquitatem pertineant,tractationis ſunt. Optimam tamen coniecturalem quæſtionem Latro fecit,propoſuit illam,an etiam ſi non malo aduerſus uxorem animo maritus fuit,fecit tamen ut tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit,deinde an etiam malo aduerſus uxorē animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæſitiones ſubiecit.Non poſſe illam diſcedere à uiro:nam & hoc iureiurando illam obligauit, hunc enim animum fuiſſe ſine dubio iurantium,ut uiui non diducerentur. LATRONI contrarium uidebatur,onerari iuſiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iuſiurandum contra fortunam uidetur,hoc etiam contra patrem. CAESTIVS contra fecit,& toto dixit iureiurando illam liberatam,illo caſu ſolutos ipſos uinculo religionis,& ideo non futurum periculum uxoris,ſi quid accidiſſet uiro. SYLO POMPEIVS contra dixit,illam teneri iureiurando,& adiecit, & ſi repudio diducta fuerit,non tamen ſolui fœderis pactionem:& ideo inquit, honeſtum mortis titulū uindico,ne ſi qd acciderit,aut ego pro aliena uxore moriar,aut illa pro alieno uiro. COLOR. HISPO ROMANVS hoc colore uſus eſt.iuſiurandum iocoſum fuiſſe,ſicut multa quotidie iurarent amantes,& ipſum iuraſſe,idque oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuncium,ut experiretur affectus uxoris,non perimeret. Vxorem intellexiſſe falſum nuncium eſſe,& ex eo ſe loco præcipitaſſe,ex quo præcipitata perire non poſſet,ut quomodo ego illam,inquit,falſo nuncio terrueram,ſic illa,inquit, me falſo periculo terreret. MARILLIVS præceptor noſter licēter uerbo uſus eſt,ſatis ſenſum exprimente,cum diceret uxorem intellexiſſe mariti mendacium,& ipſa aduerſum temerarios mariti iocos,reluſit.Hanc controuerſiam memini me uidere Naſonem declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum,cuius auditor fuit,Nam latronis admirator erat,cum diuerſum ſequeretur dicendi genus,habebat enim ille conſtās & decens & amabile ingeniū.Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quàm ſolutum carmen.Adeo autem ſtudioſe Latronem audiuit,ut multas eius ſententias in uerſus ſuos traſtulerit.In armorum iudicio dixerat Latro.Mittamus arma in hoſtes,& petamus. NASO dixit:Arma uiri fortis medios mittantur in hoſtes.Inde iubete peti,& alium ex ſuaſoria ſenſum quem à Latrone mutuatus eſt,memini Latronem in præfatione quadam dicere,quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant. Non uides,uti immota fax torpeat & exagitata reddat ignes,mollit uiros ocium, ferrū ſitu carpitur,deſidiam dedocet. NASO dixit: Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas.Et rurſus nullo concutiente mori. Tunc autem cum ſtuderet habebatur bonus declamator.Hanc certe controuerſiam ante Arellium Fuſcum declamauit, ut mihi

ut mihi uidebatur longe ingenioſius, excepto eo quod ſine certo ordine per iocos diſcurreret. Hæc illo dicēte excepta memini: quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxori uirum, & uiro uxorem diligere concedas. Neceſſe eſt deinde, iurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos iuſiurandum putas? Tu nobis religioſum nomen fuiſti, ſi mentiremur, illa ſibi iratum patrem inuocauit, ego ſocerum. Parce pater, parce ſocer, non peierauimus. Ecce obiurgatur, neſcis quàm effrenate amor fertur, quanquam eſſe filiam preceris, charum quidem, quod illum ab indulgentia ſua euocet. Dŋ boni quomodo hic amauit uxorem, amat filiam & abdicat, dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit ſine quo negat ſe poſſe uiuere, quæritur periculum eius, qua penè cauit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quàm modum, tum hos opponis terminos quaſi approbaturi cuſtodiant, ut nihil faciant niſi conſiderate, nihil promittant niſi ut ius facturi, omnia uerba ratione & fide ponderent? Senes ſic amant. Pauca noſti pater crimina, & litigauimus aliquando, & cecidimus, & fortaſſe quod nō putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent ſibi, crede, nec ad deos pertinet. Non eſt quod tibi placeas uxor tanquam prima peccaueris, perit aliqua cum uiro, perit aliqua pro uiro, illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per ſocer felicitatem tuam magnū tibi quàm paruo conſtat exemplum, in reliquum diligentiores facti ſumus, errorem noſtrum confitemur, exciderat iurantibus eſſe tertium qui magis amaret ſic † deſit ſemper. Perſeuera ſocer, recipe filiam, ego qui peccaui, pœna dignus ſum, quare uxore necata ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedam è ciuitate, fugiā, exulabo, utcunque potero deſiderium miſera & crudeli patientia perferam. Morerer ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autem Naſo raro controuerſias, ſed non niſi ethicas, libentius dicebat ſuaſorias, moleſta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licenter uſus eſt niſi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia ſua, ſed amauit. Manifeſtum poteſt eſſe, quod rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, inuicem petŋt, ut ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret: æqua lex uiſa eſt, ſcripſerunt illi quos tolli uellent, in utriſq; codicillis ŋdem uerſus erant, ex quibus primū fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum Boream, gelidumq; notum. Ex qua apparet ſummi ingenŋ uiro iudicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis neuus eſſet.

forte, dŋ ſit

Gelidum Boream) Anapeſticum, forte ex Ouidŋ Medea

RAPTOR PATREM SVVM NON EXORANS. CONTRO. IIII.

LEX. Raptor niſi ſuum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat.

THEMA. Raptor raptæ patrem exorauit, ſuum non exorauit, accuſatur dementiæ. CONTRA RAPTOREM. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum non fleo. Quid contremiſcis ſenectus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nondum eſt trigeſimus dies. Vitam rogas, dedi et perdidiſti. Mori inquit, filium uis, ego te mori uolo, imò furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus eſt. Quare tam cito ſenex ille remiſit iniuriam? Ne triſtiore quidem uultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit, timeo ne uerum ſit quod audio, ne nouo, inauditoq; more de nuptŋs puellæ exoratus ſit.

Quintil. lib. 9.

CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare poſſitis, narrabo me iuuenem, habui patrem ſanæ mentis, nec tam ſeuerum, ſcilicet, ut crudelis eſſet, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iuſſerat, & tamen nuptiarum mearum me pœnitet. Fili nonne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaueram dedi? Ipſe diſpenſaſti triginta dies, ut haberet primos ſocer, medios reus, nouiſſimos pater. Ne omnia à prima adoleſcentia repetam, uirginem rapuit, patrem accuſat. Hei intra triginta dies putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negaui? Impetraui, inquit, ab illo, alŋ aiunt illum à te, medŋs me diebus accuſas. Rapuiſti uirginem, & cum tam libentē uiueres? ARELLII FVSCI patris. Moriar, inquit,

etiamnum

etiamnum minaris?nondum rogas?Quid,inquit,rogabo?iam laſſus es, nec ullum
adhuc rogaſti.Non poſſum,inquit exorare iam diu?Nouo more obijcit dementiæ
conſtantiam.Quid?ergo tu poteris uideri morientem filium? fortaſſe non potero,
& ideo iraſcor,dum licet. POMPEI SYLONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ
meæ eſt,nimium indulgenter nutritus eſt,omnia ſibi putat licere, nec ille unquam
me rogauit.Ignouit,inquit,& alius ante me rogatus eſt.Non noſti conditionem le-
gis tuæ,in hoc tibi pares ſententias habent,pereunt,ipſe ad alienam ſe miſit,lex il-
lum admiſit ad meam.Raptor niſi & ſuum & raptæ patrem exorauerit,pereat. Vis
ſcire lex utrum maluerit?non exoratus iraſcitur,ex duobus patribus eum parer ac-
cuſat,qui legē ſequitur. ARELLII FVSCI. Miraris me dubitare,ipſa lex inter mor
tem & nuptias dubia eſt.Quid me intempeſtiuæ proditis lachrymæ? nondum erat
tempus faciendi.Non eſt quod quicquā tibi promiſiſſe lachrymas putes,fleo, quod
neceſſe mihi eſt ſpectare filium morientem.Quid facturus ſim,adhuc neſcio,utique
tu ante trigeſimum diem ſcies.Exorabis,inquit,patrem. Quid ergo mihi moleſtus
es,ſi hoc tibi ſatis eſt?Odij effregit fores,& identidem leges inuocantem coegit pa-
al.uitatione ti ſtuprum,niſi tam facile puellam exorauit,quàm patrem.Mortem † uita non me-
forte,ita ruit,accuſationem deprecatus,conſumuntur interim dies. Vter noſtrū conſumit?
Rogo,inquit:Nunc tu ne me rogas?num ego rogare debueram qui periclitor?
PAPYRII FABIANI. Demens ſum uides,turpiter uiuo, meretricem amo, leges i-
gnoro,dies tuos non numero,ad iudicem uocatus adſum.Ergo moriar,inquit: hoc
ſi reo dicis;non curo:ſi iudici,uidebo:ſi dementi non intelligo. Et huic aliquis igno
ſcere poteſt,qui ſic rogat?Vos mei iudices eſtis,iſte habet ſuum iudicem, nec poteſt
inexorabilem queri,quem nondum expertus,eſt. IVNII GALLIONIS. Rogo,in
forte,num quit,† nunc hic ſic.Si uolebas rogare, admouiſſes propinquos amicos, maiorum
imagines,lachrymas,repetitos alte gemitus. Teſtor deos,ſic rogaturus eram puel-
læ patrem. Cum,inquit multum in ſupplicijs habitum ſubmiſeris,cum dixeris,pœ-
nitet quod rapuit,quod deteriorem non rogaui,cum dixeris te dementem fuiſſe,de
liberabo cū amicis, deliberabo cum propinquis,deliberabo cum tua matre.Me mi
ſerum quàm penè promiſi, anime dura,heri fortior eras,& multū habeo quod deli-
berem,diuerſi me affectus diſtringunt,inter reum & patrem diſtrahor.Hinc iniuria
eſt,hinc natura.Quid properas?nemo tibi præter me rogandus eſt.Ergo,inquit, mi
ſereberis?nihil promitto ante trigeſimum diem.Miſerum me,quod tantum triginta
diebus iraſci poſſum,longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla:huic
crimini,denis uicenisq́ annis inter bella iuuentus conſenuit,nos triginta dies ferre
non poſſumus.Deliberabo,lex nihil uult temerè fieri.Magna res eſt,inquit,delibe-
ra,cogita,tempus accipe:effregiſti domum ciuis,ut dicis,etiam miſericordis, more
re.Non eſt hoc nocenti graue,ego nihil peccaui,propter te mori cupio,ratio à me
exigitur alienæ culpæ,non meæ poteſtatis.Quid ergo facturus es? non pronuncia-
bo ante ſupremum. Quid ſic miraris,ſi illum ocyus exoraſti?facilius eſt iniuriā do-
nare,quàm crimen.Agedum in medium ſenex,cuius miſericordia crudelis ſum, nō
putaſti mecum deliberandum. Vnde autem ſcis quem filium habeam?ego certe ad-
huc neſcio qualem filium habeas:nullum tēpus uni uerbo anguſtum eſt,iam inquit
anguſtum tēpus eſt,& tibi uacat accuſare. VIBII RVFFI.Quis unquam præter me
ignoſcere iuſſus eſt?iam,inquit,tempus anguſtum eſt,ita non putas me ſubducere
quantum ſuperſit?Iam,inquit,tempus anguſtum eſt.Anguſtum erat,ſi duos rogare
deberes.Anguſtum tempus eſt,exclamat,neſcio quid rogem.Roga ergo. Me prio-
rem rogare debuiſti,non dico quia dignior ſum,qui prius roger,quia pater tuus, id
quod minimum eſt,propius habito.Huc uideo illa pars legis pertinebat,ut ſuum pa
trem exoret.Patrem nati?ſic aliquis exorat,ſic deprecatur?Apparet nunc te primū
rogare. Demens ſum imò ſi uis argumentum dabo tibi, filius meus moriturus ſit,
nondum teſtamentum meum mutaui. CORNELII HISPANI. Multi me affectus
diducunt,neceſſe eſt de alijs querar,de alijs erubeſcam,de alijs timeam,de omnibus
etiamnum deliberē.Ne ille quidem,quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouiſſet,

ſi ſic rogatus eſſet. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI PATRIS. Me miſerum, pater
iræ tuæ detractum eſt nihil, & tempori multum, infelicior ſum, quàm ſi neutrũ exo-
raſſem. Mortem timeo poſtquam mihi homines gratulati ſunt. Quid tibi optime ſo
cer pro iſta miſericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuper-
ſtitem filiam? PAPYRII FABIANI. Non poſſum diſſimulare pater, quod illum exo
raui, tuum beneficium eſt, certe cum exoratus eſt, hoc dixit. Quid itaque iuuat do-
loribus intabeſcere? aliud quidem ſuadebat dolor meus, ſed quid faciam? patris iu-
dicio miſereor. Miſerere pater, ſcis quàm breuis ſit aduocatio mea. Miſereor, inq̃t,
uis uerum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miſer ab hoc patre ueniens ti-
merem patrem. CAESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui paream. MA-
RILLII. Si tibi tam pertinax aduerſum me odiũ eſt, audacter quid ſis facturus, pro
nuncia. dic exorari te non poſſe, quid me incerta mortis expectatione ſuſpendis?
ſolicitus inter ſomnos quoq; uelut admotam ceruicibus meis ſecurim expaueſco, ſi
nõ impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non eſt quod putetis le-
gem in numero dierum anguſtam fuiſſe, lex illius diu mori. Reſponde pater ſi ſer-
uaturus es filium, iam tempus fuit, ſi occiſurus, iam tempus eſt, non poſſum metum
ſuſtinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI.
Ita parum contigit tibi, quod ſolus periclitante filio non rogas? DIVISIO. LA-
TRO ſic diuiſit, An intra trigeſimum diem raptor cum filio agere poſſit, ſicut nõ po
teſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere: etiam ſi cum alio poteſt, an cum patre poſſit,
quod uitæ mortisq; ſuæ arbitrium datum eſt, cum illi accuſare eum liberum eſt, quẽ
mortiferũ eſt non exoraſſe? etiam ſi cum patre poteſt agere, an ab ijs poſſit, quibus fa
ciendi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut ac-
cuſari ei neceſſe eſt: deinde ſi poſſet agere, an debeat. Iraſcendi cauſam tractauit,
quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accuſat: ſi non exora-
uit filius, dementia eſt: tantam dementiam ferre non poſſum, cum adhuc an exore-
tur, incertum eſt. Hic paternos affectus tractauit ſpem facientis, non probabat Fu-
ſcum, qui paulò apertius agebat: eſt controuerſiam promittere, poteſt nihilominus
& bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæſtionem fecit, & in ea
multum miratus eſt, dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret, in hoc
enim latam eſſe legem, ut pater à filio ſanari deberet, non ut regi. LATRO elegan-
ter dicebat quaſdam eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tan-
quam an quicquid optauerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quaſi iam
pronunciatum eſt non debere. Nemo quæſtionẽ hanc iam tractat, ſicut ne illam qui
dem, an quicquid pater imperat faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, an pa
ter ob demẽtiã quæ morbo fieret, tantum accuſari à filio debeat. Aiebat enim mani
feſtius eſſe de lege & officio patris quæri, & fingi quaſdam controuerſias, in quibus
pater furioſus probari non poſſit, nec abſolui tamen propter nimiam impietatem,
libidinem fœdam. Quid ergo aiebat, nunquam utar hac quæſtione? utar, & malis
deficiar. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem uideri tanquam forenſem fa-
cere, ut ineptas quæſtiones circuncideret, in nulla magis illum re ſcholaſticum de-
prehendi. Remittit, inquit, eam quæſtionem, quæ ſemper pro patribus ualẽtiſſima
eſt. Ego ſemper ſcio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater ſit, aut impius,
ſed quia furioſus: hoc autem in foro eſſe curatorem petere, quod in ſcholaſticam de
mentiam ageret. GALLIO & ſuperiore uſus eſt quæſtione, & illam adiecit, an agi
cum patre dementiæ poſſit, ob id quod facturus eſſet, non ob id quod fecerit: nemi-
nem iniuriarũ accuſari, quod iniuriam facturus ſit, non adulterij, quod adulterium
commiſſurus ſit, nec dementiæ quidem, quod demens facturus ſit aliquid. Tu uerò,
inquit, mecum agis, non quod non exoraſti, ſed quod exoraturus nõ es: puta enim
me hodie exorari, ego demens uideor, qui uno uerbo ſanare poſſum me? Lex trigin
ta dies dedit, quia iudicauit aliquem duriorem futurum. Etiam ſi demens eſt, quod
non exoratur à filio, nunquid etiam & uigeſimo? ergo non potes hoc nomine dam-
nare me, quod exoratus non ſim, etiamnum enim exorari poſſum. Ita ſi quis ueſtrũ

agere mecum hoc crimen non poteſt, ut ſi quem ad triginta dies exorare poſſum, poſt triginta quæri non poteſt, aut crimen non habeo, aut accuſatorem. SYLO POMPEIVS fecit quæſtionem, qua Gallio uſus eſt, nihil acturum adoleſcentem, etiã ſi damnauerit patrem, nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam ſalutis uiam dedit raptori, quàm ſi exorauerit patrem. LATRO hæc omnia quaſi membra in aliquam quæſtionem incurrentia tractabat, non ut quæſtionem, quanquam hoc ipſum in aliam aiebat quæſtionem incurrere, in qua queritur, an raptor poſſit accuſare patrem intra trigeſimum diem. Nam cum dico, non potes accuſare eum, in cuius arbitrio poſitum eſt, moriaris, an uiuas, non magis quàm magiſtratum in ius uocare, quàm de iudicibus tuis ferre ſententiam, nõ magis quàm miles in imperatorẽ ſuum animaduertere, adijcio non potes accuſare: nihil enim tibi proderit, etiam ſi damnaueris, morieris. Lex enim ſi non exoraueris, perire te uult, non exoras autem, etiam ſi damnas. Quare hoc non quæſtionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret: puta enim patrem alicuius eſſe tam palàm furioſum, ut nihil intelligat, hunc exorari à filio non uult. Atqui eodem loco eſt manifeſtus.

forte, Iunius † Iuſtus parum hoc putabat ualens eſſe, tanquam quæſtionem, ſatis ualens tanquam argumentum, & illam alteram ſatis ualentem quæſtionem, non poſſe cum patre agi eo nomine, quod non peccauerit: ſed tractaturus iſte iniquitatem tractationis ponebat, cum diceret, agere mecũ dementiæ, & ſi iam poteſt, nunquid enim peccaui? non ſum exoratus, nondum tempus tranſijt, etiamnum tempore exorari poſſum: quàm iniquum nondum eſſe me nocentem & iã reum. COLOR. Omnes infamauerunt raptæ patrem, quaſi cum raptore colludentem. GALLIO dixit, Ingenuus uirginem rapuit, ſi tamen rapuit. SYLO POMPEIVS eandem ſuſpicionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem, miratur cum exorabilem patrẽ haberet rapuiſſet. HISPANVS dixit, Omnia cito facta ſunt, iſte cito rapuit, ille cito ignouit, niſi demens ſum, eſt aliud ſuſpicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta eſt & ſtatim exorata, imò neſcio an exorata, deinde rapta, ſpero te innocentiorem fuiſſe quamuis uideri. Tu exoraſſe te dicis, ego te exoratum puto: dic quid tibi cum ſocero conuenit? RVFFVS Vibius dixit, Dic mihi, quid tibi conuenerit, quando tibi nuptias promiſerit, nec uictũ te Hercules fateberis, cũ dies uenerit. ASPRENAS dixit, Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus, ſi ex illo dies numerarem, cũ primum exoraſti, aiunt iam triginta dies præteriſſe. LATRO dixit, Id quod inter ſententias ſcriptum eſt adoriar, dic ergo uerum. CAESTIVS hac figura declamauit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater: deinde ad hanc ſententiam tranſit, nunquid peiorem cauſam habeo, ſi apud alterum iudicer. LVCIVS eadem figura declamauit, & HISPO Romanus, ſed tranſit mollius. Scio quid reſponderi mihi poſſit, facile eſt domeſtico iudici ſatisfacere. Videro te cum ad raptæ patrem ueneris. In hac cõtrouerſia TRIARIVS dixerat, Nõ ſcies an exores, niſi ultim⁹ dies uenerit, quoad is lucebit, perſeuerabo. Deinde cũ ſcholaſticorũ ſummo fragore, & tu quiſquis es carnifex, cum ſtrictam ſuſtuleris ſecurim, antequã ferias patrem reſpice. Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio. Filius, inquit, ceruicẽ porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat, Agon? quod fieri ſolet uictimis. Sed ioco quoq; remoto, aiebat rem ueriſſimam, non poſſe carnificẽ uenire, niſi eo tempore quo iã pater exorari non poſſet. CAESTIVS ex altera parte hoc colore uſus eſt, quia priorẽ rogaſſet raptæ patrem, ſuſpẽſum eſſe uolui, ſtatim illum ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quod illũ potius cogitare de patrimonio filij quàm de periculo uolui. LATRO hoc colore uſus eſt, ſcitis periclitãtes alieno arbitrio agere, illi qui circa erant ſodales, qui occurrerãt amici paterni aiebãt, Eamus ſtatim ad raptæ patrẽ, in huiuſmodi caſu illi rogantur, nã raptoris patres rogãt. SYLO Pompeius diuerſum colorem huic ſecutus eſt, Non erit, inquit, duritia patris mei, itẽ amici ſuaſerunt ad raptæ patrẽ iremus, ne noceret apud illum quod tarde ſuũ exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello dociſmo uſus eſt, uis inquit

amici

amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi eſt. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. TRIARIVS à parte adoleſcentis dixit, Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat, aiebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſentẽtiã. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptæ patrẽ, quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit, Magnam partẽ legis conſumpſi, nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. CAESTIVS non probabat, & hac ſententia uſus eſt, cum hunc colorẽ arguendum putaret: uult uideri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut uideatur eum diu non rogaſſe: malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS ſolebat interdum diu ſchemata proſequi, interdum breuiter & fortius attingere, ſicut in hac ſententia fecit, cum ſuſpitionem facere uellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis.

ARTHEMON dixit, GLYCON dixit,

Hũc ſenſum cõmodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor, Miſerêris niſi etiã ultimo die, egomet iã tui miſerebor. DIOCLES CARYSTIVS à parte patris ethicos dixit

NEPOS EX MERETRICE SVSCEPTVS. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium, abdicatus ſe contulit ad meretricem, ex illa ſuſtulit filium, æger ad patrem miſit, cum ueniſſet, commendauit ei filium ſuum, & deceſſit, adoptauit puerum, ab altero pater filio accuſatur dementiæ. PRO PATRE. PORTII Latronis. Qualem uidi ipſe, fungebatur officijs, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum, ſed laniatis capillis. Vbi eſt, inquit meretrix? uenit ad me ſedulo, qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias. Nõ expectaui, dum iſte curreret, amens cucurri. Cætera quemadmodũ narrem neſcio, ſi ſteterim, an ſederim, quid loquutus ſim, quid audierim, neſcio: hoc unum ſcio, iacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum, crimẽ meum, non habeo miſer, cui te moriturus commendem. CAESTII PIL. Recipi in ſinum nepotem uultis, & hunc abdicem? duos filios tuli, huic numero iam aſſueui. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo uos, non ſatius eſt meretricem amare quàm neminem? Noui generis demẽtia arguitur, ſanus eram, ſi nõ agnoſcerem meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis, inquit, filium recepiſti, nempe eius quæ meũ receperat. Fatear me aliquando infamem fuiſſe, neſcio quis eſſet abdicatus, meliorẽ extuli. PAPYRII Fabiani. Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi uidi, aſſidebat mulier triſti uultu affecta, ægro ſimilima ipſa demiſſis in terrã oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus eſt? in ſinu meo filium poſuit, domum pertuli, demẽtiã uocat, quod infantem non abdicaui. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignoſco tibi quod tam durus es. Aegrum fratrem non uidiſti, ille magni ſucceſſor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebatur. Nõ ſeruorũ turba circunſtabat, non amicorum, inter infantem & mulierculam, deficientis ſpiritus in aduentũ meum ſuſtinebatur. Vt intraui, cadentes iam oculos ad nomẽ meũ erexit, fugientemq; animã retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus ſum, non contumacia feci, fratri mandauerã. Indico tibi crimina mea, expirantem cohęredem, cum ad uitam uolui reuocare ut ſaluus eſſet, rogaui deos, & licet dementiam uoces, ſi uixiſſet, recepiſſem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram quoniam putaueram illi omnia præſtare fratrem, cum ſubito nũciatum eſt in ultimis eſſe filium, nec hæc à fratre, ò me miſerum, quod ſolũ nepotẽ recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratem, circunſpiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier quod habuit filius meus, in qua domo ægrotaret. Pudet dicere, ut nepotem agnoſcerem, rogatus ſum. Non poteſt uno crimine demẽtia intelligi. Nemo ſine uitio eſt, in Catone moderatio, in Cicerone cõſtantia deſideratur, in ſumma demẽtia: ad ſummã, tres fuimus, omnes peccauimus, ego quod abdicaui, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogaſti. Non ſum uno hærede contẽtus, duos habere

uolui,& quo magis concupiſcã,habui. Miſit ad me adfectus æger,non ſbo:mihi crede,aliter tu à dijs. De cohærede cogita,te quis roget,quem roget,uidebis neminem rogare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrẽ. ALTERA PARS PORTII Latronis. Quàm honeſtus fuit ſubiecit meretrix quæ peperit,pater iſtius incertus eſt, bene cum ipſo ageretur ſi,& mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat ſi quis ſit qui me putet pecunia moueri,primum aſſueui cohæredem habere, deinde olim iã cũ puero iſto paterna diuiſi,quia mulieri ille frater donauit plus quàm pro ſua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem,inter omnia mala,fœcundam ueræ inimicæ. Noſcis quibus ante in cubiculum riualis uenit quàm maritus. ARGENTARII. Cum abdicaret,aiebat hoc ſcilicet,expectabo donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier neſcio an aduerſus patrem iniurioſior ſis,quod abſtuliſti illi hæredem,an quod dediſti. ALBVTII SYLLI. Sine ueniãt illuc amici, ſine propinqui, nunc erubeſcũt in domum meretricis accedere. Mulier quæ ſine præſatione honeſte nominari non poteſt,cedo iſtum puerum nulli agnoſcendum, ſed mater aſſerat ſeueris modis,pater abdicauit etiam,quẽ ſciebat ſuum. Erat in domo puer, qui omnes uocabat patres,adoptauit eius filium,propter quam etiam ſuum eiecerat.

CAESTII PII. Nullum genus iudicum recuſo, ſi ſeueri erunt,nocebit iſti, quod receperit meretricis filium:ſi clementes,quod abdicauit ſuum. Clamauit pater,in domum ergo meam meretrix ueniet,aut quod turpius eſt,filius ad illam ibit? Miſit in domum noſtrã publicum puerũ. Quis illis nuptijs interfuit, niſi aut abdicatus, aut abdicãdus? DIVISIO. LATRO ſic diuiſit,an pater ob illam adoptionẽ accuſari poſſit,an ob hoc debeat:omnes infamauerunt adoleſcentem, quaſi illius criminationibus factum ſit,ut frater abdicaretur. Et ideo ſententia laudatur FABIANI: Nihil tecum locutus ſum:cum hoc unum puero noceat,quod ex meretrice natus eſt,omnes operas dederunt,ut quantum in controuerſia licebat,huic uitio mederẽtur, efficerentq; ne quid in illa uideretur meretricis fuiſſe,niſi nomen. MARILLIVS decenter hoc dixit,Simul obijcies fratri impietatem,nihil,inquit,in illa domo meretriciũ fuit,ſcires ſi mecum fuiſſes. ALBVTIVS ethicos ut multi putant dixit,certe laudatus eſt,cum diceret,exeuntem proſecutus eſt:non probabat hanc Meſſala ſententiam. Non habebit,inquit,fiduciam,ſi mauult uideri recepiſſe puerum quàm abduxiſſe,& qua ratione eum adoptandum eſſe,non quia debuerit,ſed quia ſecutus eſt. Fuit autẽ Meſſala exactiſſimi ingenij quidem ſtudiorum partis, latini utiq; ſermonis obſeruator diligentiſſimus. Idem itaq; cum audiſſet Latronem declamantem dixit, ſua lingua diſertus eſt,ingenium illi conceſſit,ſermonem obiecit. Non tulit hãc contumeliam Latro,& pro Pythodoro Meſſalæ orationem diſertiſſimam recitauit,quã ſuaſoriam Theodoto declamauit per triduum,quæ dixerit ſuo loco reddam, cum ad ſuaſorias uenero. COLOR. A parte adoleſcentis non unus omnibus color placuit,quidam perſonam eius qualem acceperant,introduxerũt duram & aſperam. Ex quibus fuit & Hiſpo Romanus:hic unum aiebat efficiendum,ut non durus uideretur,ſed ſeuerus. In hac parte dixit nobilem illam ſententiam, quam Fabius Maximus circunſerebat. Venit aſſidue in domum meretrix,non recedit,paulum abeſt, quin nouerca ſit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res eſt ſanitati contraria,non quæram extra exempla ſani hominis,et quod pater me rogat,ipſum ſibi comparabo. Fuit aliquando ſanus. Tunc quid faciebat? Oderat luxuriã, ut nunc caſtigaret,nunc iam ſeuerus. Senem putabitis ſanum,ſi uobis lupanar oſtendero? Sic declamauit,ut fratri patrem daret accuſatorem,& illum argueret ſibijpſi comparandum. LATRO fratri pepercit,puerum preſſit,& dixit fratris filium non eſſe, & ne fratrem quidem hoc fieri uoluiſſe. Illa uerba ab ægro impetrata. Fabianus ex omnibus iſtis colorem ſecutus eſt optimum,qui aiebat dicere Meſſalam non tantum bonam partem adoleſcentis fieri,ſed etiam honeſtam: obiecit patri, quod etiã fratrem abdicaſſet,non ſchemate,ſed certo. Nihil inquit,peccauerat,amat meretricem,ſolet fieri,adoleſcens eſt,expecta,emendabitur,ducet uxorem,quare tunc non egit? Dementiam tuam aiebat,expectabat. Expectabat pœnitentiam,aiebat tuam,

iam

iam reſipiet. Hoc per tranſitum obijcere cœpit, quod non recipiſſet, quod uidiſſet in lupanari habitantem. Abdicaſti, inquit, ut emẽdares, nõ ut uitia augeres indies, nullum illius uitium ætatis amor eſt, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimũ obiecit illi, quod ægrũ non ſuſtuliſſet. Poteſt, inquit, cõualeſcere, ſi uiderit penates ſuos, mitius certe morietur in paterno ſolo, † ſuo puero. *[forte, ſaluo]* Quare, inquit, tu apud fratrem non fuiſti, & ego queror: ille cũ ad te mitteret, putauit ſe ad duos mittere. Vtinã tecũ fuiſſem pater, rediſſes illinc cũ filio, ſed tuo. De adoptione nouiſſime queſtus eſt & hac figura. Abſtuliſti mihi fratrẽ, cũ quo natus ſum, cũ quo educatus ſum, ut dares iſtũ. Indignor hãc fratri meo cõtumeliã, ut huius uocetur pater. Sed ut ut aliqd iocer, FABIANVS MAXIMVS nobiliſſimus uir fuit, qui primus foro Romano hũc uomicũ morbũ, quo nũc laborat, intulit, de quo Seuerus Caſſius anteq̃ ab illo reus ageretur dixerat, quaſi diſertus es, quaſi formoſus es, quaſi diues es, unũ tantũ es, non quaſi, † lapſam. *[forte, lapſana: de quo olere uide Plinium.]* Hanc controuerſiã cũ declamaret Maximus, dixit, quaſi tricolũ tale, qualia ſunt quæ baſilicam † inſectant. *[forte, infeſtant]* Dicebat autẽ à patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pater in ultimis annis, nepos in primis abdicatur, † Nullus autẽ. *[forte, nullus autem alit.]* Hæc ſubinde refero, quod æque uitandarum rerum exempla ponenda ſunt, quàm ſequendarũ. In hac cõtrouerſia Latro contrariam rem cõtrouerſiæ dixit, ſed ſibi declamabat, illũ Cæſare Auguſto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes ſuos, Cæſar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eos, qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Cum diceret patrem adoleſcẽtis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit. Nam iſti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & alia in hanc ſententiam MECOENAS innuit patri faſcira recuſare, finire iam quidam declamationem putabant, hanc malignam rem Mecœnas eſſe, effeciſſe enim nobilem, non ut audiret quæ dicta erant à Cæſare, ſed ut notaret. Tanta autem Mecœnas ſub diuo Auguſto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem exprobrarent. Vipſanius Agrippa fuerat, Vipſani nomen quaſi argumentũ paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur: cũ defenderet reum, fuit accuſator qui diceret Agrippam, & quod in medium eſt, uolebat Vipſanum intelligi. Fuit qui diceret, cõcurrite, Agrippa malũ habebis, reſponde dijs. Ea in arte utiq; mihi uidetur admiratione dignus diuus Auguſtus ſub quo tãtum licuit. Sed horũ nõ poſſum miſereri, qui tanti putant caput potius q̃ digitũ perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne excuſare quidem errorẽ ſuũ potuit. Nihil eſt autẽ crudelius quàm ſic offendere, ut magis ſis offenſurus ſi ſatiſfeceris.

TORTA A TYRANNO PRO MARITO. CONTR. VI.

THEMA. Torta à tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare, poſtea maritus eius tyrãnũ occidit, illã ſterilitatis nomine dimiſit, intra qnquẽniũ nõ pariẽtẽ. Ingrati actio eſt. PRO VXORE. PORTII LATRONIS. Sicũ liberis torta eſt & incaſte, deſcẽde, inqt, occide tyrãnũ: niſi occideris, indicabo. Subuecta manu ſatelles qd moraris? inqt, iã expoſita tormẽta ſunt. Bene eſt, inqt mulier, ad ſtuprũ uocor. Inſtabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrãnicidiũ, tẽpus eſt, deſcẽde. Si nihil aliud ut liberos habeas, niſi tyrãnicidæ paritura nõ ſum. Miraris, ſi eo tẽpore matrona dicere potuit, deſcẽde, occide tyrãnũ? comes ſequerer, niſi me inutilẽ dimiſiſſet tyrãnus, deſcẽde, ego iã feci tyrãnicidiũ meũ. Eas nuptias tyrãnicidiũ diduxit, quas nõ diduxit tyrãnus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppreſſit tyrãnus, terrebãtur matronæ, & premebãtur uirgines, nihil tutũ erat, nulli feliciores tũc uidebãtur, quàm q liberos nõ habebãt. Quędã itaq; eliſere cõceptos, quædã fœcunditatẽ ſuã moratæ ſunt. Quod ad hãc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias, quod iſto tẽpore nihil peperit. Tyrãnus ſuſpicatus eſt iſtũ, neſcio quid de tyrãnicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna cõſilia nõ bene uultus tegit, utiq; de uxoris garulitate queri nõ potes, cũ ſcias, quemadmodũ taceat. Miſit itaq; ſatellites. attrectate, inquit, uxorẽ, & adiecit, ſi quos filios habet: ueniũt in domum crudeliſſimi

 carnifi-

carnifices, in quorũ uultibus extãt tormẽta, iactatur miſera inter ſatellitũ manu, & toto itinere non ducitur, ſed trahitur. Hãc aliq; ſi torta non ſit, mirabitur nõ peperiſſe, cũ cogitur? Iſti de tyrãnicidio, iã de cõſilio indicemus. Iã enim puto, licet nupſit iſti propter liberos, ſed infelices nuptias cito tyrãnus oppreſſit, hoc publicũ diuortium fuit. Rapitur in arcẽ mulier, inter ſatellitũ manus, uexatur atq; diſtrahitur. Hãc etiã aliquis ſi non torqueatur, non parere miretur? ex poſita in eculeũ ſæpius abſentẽ uirũ reſpexit, quàm præſentem tyrannũ. Quàm multas matres audiui illo tempore, quid nam uolui, quæ peperi? ARELLII FVSCI Patris. Explicãtur crudelitatis aduerſus infelicem fœminã apparatus, & alia inſtrumenta, uiros quoq; ipſo uiſu frãgentia, ad excutiendã mulieris pectoris conſcientiam proponuntur, inſtat tam denunciationibus, quàm tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intentum tyrãni uultum, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi præſtare non potuit, ſi de te liberos ſuſtuliſſet. Cæduntur flagellis artus, uerberibus corpus abrumpitur exprimiturq; ipſis uitalibus, licet reſtet. An ſit tibi iſta datura liberos neſcio, tyrannicidium dedit: ita fit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & conſilio ſuo, & uxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime uacat, ubi cuſtodiæ ceſſant, ubi natura loci minore munimento uirtutem non ſubmouet? Sic uir & uxor mentem exercebant, miraris ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam, et uirum occupatum? ſæuiebat etiamnum tyrannus, torquebantur in conſpectu uirorum uxores, pœnitebat matres fœcunditatis ſuæ. HISPO ROMANVS inquit, deſiderabas liberos, ut ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate ita tu hac ſalua hæredem non habes, nullum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes partes conuulſæ ſunt, ſciſſum corpus flagellis, exuſtum, conuulſum tormentis: ignoſcetis puto mulierculæ, ſi dixero, ſalſa eſt. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli, prorſus cum uxorem uidiſſes, poſſes timenti ignoſcere. Aſſidue tormenta uariantur, accenduntur extincti ignes, tortor uocatur, ſub quo mariti uxorem prodiderant, paciſci me tecum putabat, taceam, donas quinquẽnium. Quid gloriaris? tanquam non facilius ſit occidere tyrannum, quàm ſuſtinere. Duplici beneficio uxoris ſuæ obligatur, & cur non eſt occiſus, & quod occidit. Faſtidit ſterilem qui fecit. IVNII GALLIONIS: Inſtabat tyrannus, torque. Illa pars etiam poteſt ſubijci in ignes, in illa parte iam exaruit cruor, ſeca, uerbera, oculos lancina, faciam ne uiro placeat matrix. PAPYRII FABIANI. Deſcribam nunc ego cruciatus, & miſeram corporis patientiam inter tyrãnica tormenta ſæuientia: extincti ſanguine refouebantur ignes, hæc deſinebat torqueri aliquando, ut ſæpius poſſet, exquiſita uerbera, iam eculeũ, quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta puerperijs fui, acuit hanc, fecit tyrannicidium ſilentio, certe tyrannicidam. Cõuulſis laceratisq; membris, nec adhuc ſufficientibus non dimiſſa eſt ex arce, ſed proiecta. Quid eſt quod uxorem dimiſeris? nunquid premit te oneroſa ſumptibus, & ut ſeculi mos eſt, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo uſq; in publica dãna priuatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno littore petitos lapillos, & aurũ ueſtemque nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet tyrannus. Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad propoſitum, nec ad certum diem fœcunditas, ſui iuris rerum natura eſt, nec ad leges humanas componitur, modo properat, modo uota præcurrit, modo lenta eſt & demoratur. Expecta modo, pariet. Quid dicis? non poteſt fieri, quare? quia torta eſt. Imputat tibi quod publicata eſt, imputat tibi quod torta eſt, imputat tibi quod ſterilis eſt. IVLII BASSI. Aiebat tyrannus ure, cæde uentrem. ARGENTARII. Cæde uentrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura reſpondet, & neque ad præſcriptum caſus obſequitur, ſemper expectari fortuna mauult quàm regi. Aliubi offenditur improuiſa ſegetum maturitas, aliubi ſeram magno fœnore morã redemit.

Licet

Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiã. Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa eſt. Cæditur, tacet. Igitur tacere putas tutum, mirantur, tutum eſſe tyrannicidiũ huius ſilentium. Expectaſſe aliqua per longum tempus maritũ dicitur, quanta laus eſt ſeruaſſe, cum expectaſſe tanta ſit. Alia deſiderio uiri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe, hæc non cum uiro arſiſſet, quæ pro uiro arſit: alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormẽtis oppreſſam, morte amplius pro uiro præſtitiſſe, ſi quid amplius elegiſſet tyrannus. MARCELLI. Si tamen peccaſſet in partu, ignoſci ei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidiſti, tyranno, ille torſit & dimiſit ad uirum. ALBVTII SILLI. Vicerat ſæuitiam patientia, deerat iam ſanguis, ſuperabat fides, aliquando proiecta eſt, differebatur diſtortis manibus, emotis articulis, nondum in ſua membra artus redierant. Vxorem tortor dimiſit, ad partum ingratus uocabat, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe, inijcere debuit manum, & ipſam inter res ſuas trahere, nihil amplius patri debes quàm uxori: mihi crede maius fuit tyrannicidiũ pati, quàm facere. PARS ALTERA. ARGENTARII. Ego tamen torta ſum. Merito obijceres, niſi uindicaſſem. FVLVII SPARSI. Vobiſcũ iudices loquor. DIVISIO. Cõtrouerſia hæc reum facere primum ſi materia patitur. Non accepi quidẽ, & reddidi, aut accepi quidem, ſed non potui reddere, aut iſta nouiſsima, non facere. Non quiſquis non reddidit beneficium ingratus tenetur, animus æſtimandus eſt non reddentis. POLLIO ASINIVS aiebat, nunquam tentandas eſſe quæſtiones: primam manifeſto obtinere poſſe, qua negamus nos beneficium accepiſſe, perit tota cauſa, niſi in hoc uicit. Apparet enim ingratum eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficium. GALLIO noſter putat, quoties poſsit, hoc auferendum aduerſario, quoties non poſsit concupiſcendum, quoties ne hoc quidem poſsit, tranſeundũ, quaſi donemus, & poſſimus quidem facere cõtrouerſiam, ſed nolimus. Idẽ Attico Vipſani Apollodori diſcipulo placuit. Hæc ille amplius, quoties non potuerimus aiebat, an beneficium acceperimus controuerſiã facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum quàm ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quoties negare non poſſumus, eſſe quidem crimen illud fatemur, ſed leuiore pœna dignũ quàm accuſator arguat. LATRO in hac controuerſia non dubitabat facere primã quęſtionem, an beneficium dederit: hoc in hæc diuiſit, Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio uiri, nec indicaſti, non eſt beneficiũ ſcelus non facere: deinde ne ſciſti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnum conſilium, uirilibus quoq; animis graue, commiſi muliebri garrulitati, quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi pleniſsimam, perſecutus ſum nefarium hoſtẽ, illic occidi ubi torſerat. Dices me Reipub. cauſa feciſſe, & tu Reipub. cauſa tacuiſti. Tutus ſit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuiſit in hæc duo, an iam certam ſterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne ſterilis quidem pro certo ſit. Noui declamatores † Poſ   cum Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, damnatus Maſsiliæ docuit. Et hanc quæſtionem fecerunt in hanc controuerſiam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrata lege teneãtur. Non eſt beneficium, ſed officium facere quod debeas, ut ſi filius patri ſe dicat beneficium dare. Hãc quæſtionem fecit & Gallio noſter. BLANDVS in ultima parte controuerſiæ, qua de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nece tyranni: illud tempus non debere imputari quaſi ſterili, quo matres etiã ędi tos partus abominatæ ſunt: illud tempus imputatur fœminis in Repub. quando pariunt non plus tyranno. Huic ſubiecit, an etiã ſi & alijs imputari tempus tyrannidis ſolet, huic non debeat. LATRO ex ſuo more has nõ quæſtiones putabat, ſed membra illius ultimæ partis ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repetis, an uero quæcunque quinquennio non peperit, ſterilis eſt. Quid enim ſi uir alicuius abſuerit toto penè quinquennio in peregrinatione, uiro imputabitur. Quid ſi uir ęgrotauerit, quid ſi maritus à ui

forte, Poſſidonium, cuius etiam alibi meminit.

ro tortus inutilis in concubitu uxoris ſuæ iacuiſſet, imputaturus fuit; quinquennio
quæris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus ſuis querebatur,
quod natus eſſet, hic quod torta eſt, hic quod maritus occupatus tyrannicidio nō ua-
cauit in uxoris uoluptates. BVTEO aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor
controuerſiarum, contra Latronē ſentiebat, Blando accedebat. Aliud enim eſſe aie-
bat, quæ intra quinquennium non potuit, non utiq; ſterilis eſt: aliud quæ intra quin-
quennium non peperit, non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur
de conditione iuris, illic, de ſpe fœcunditatis. Sed Blandum quoq; arguebat, aiebat
enim ſic fuiſſe quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiā ſi non
in alijs, an inter hos gradus eſt. Sed ipſe ſic hanc in partes quæſtionem diuidebat, an
quæcunq; quinquennio non peperit, tāquam ſterilis dimitti poſsit. Poſſet enim ac-
cidere quod Athenienſibus in bello accidit, ut liberi & cōiuges in aliquo tutiore lo-
co deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo uiros deſtituunt, non quo
non habent. Sic tyrannus non uetuiſſet iſtam parere, quin interemiſſet. Et cum hoc
uehementer impleuiſſet, & probaſſet, non omnes poſſe dimitti, ſi quinquennio non
peperiſſent, tunc illò tranſit. Et hic poſſet & hæc etiamnū, non hoc quærebat, an de-
beret dimitti, ſed an poſſet. Et hoc contra Latronem dicebat, quomodo iſtā quæſtio-
nem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, non quid o-
porteat: hæc enim, an hic poſsit, per illum non poſſet quia tyrannidem non cœpe-
rat. Aliquod tempus impune à legibus miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed
hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reſeruo: ſed non peperit quia torta eſt.
Quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitaſti. PASSIENVS
uir eloquentiſsimus, atque temporis ſui primus orator, hanc ſubtilitatem actionis
non probabat in Latrone, ſed aſſentiri dicebat, ideò quæſtiones tractādas per ſe eſ-
ſe, ſi hæc mulier iuſti repudij ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, ſed
an ingrate dimiſſa ſit, itaq; in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris ſunt.
Nam cum quæratur, an potuerit hæc dimitti, etiam ſi licuit, apparet, quod utiq; non
oportuit, ſi ne licuit quidem. ALBVTIVS decentiſsime fecit, ſolebat enim ferè in ali-
quas figuras declamationem deſcribere, & prius egit iniuſti repudij, deinde ingra-
ti, in quibus putat eſſe, an ullum beneficium uiro contulerit, à quo tanquam ini-
que dimiſſa. Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationē quinquennij per-
tinentes libere tractauit, deinde tranſit in ingrati accuſationē. COLOR. CAESTIVS
pro uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta eſt, quo nihil adhuc de tyranni-
cidio cogitabam, poſtea cogitaui, & hęc ipſa cogitandi cauſa fuit. Vxoris uitio utrū-
que ſecutum eſt, ut illa marito inſolentiam imputare non poſſet, maritus illi tyran-
nicidium poſſet. LATRO dixit, Si iam tum de tyrannicidio cogitaſſem, uxori non
indicaſſem. FABIANVS philoſopus colorem magis bono uiro conuenientem intro-
duxit, quàm oratori callido. Dixit enim & cogitaſſe tyrannicidium, & uxori indi-
caſſe, & illam tum quidem feciſſe, quod probam fœminam facere oportuit, nūc pec-
care quod putet beneficium eſſe, recte facere. Hic color illi & in illa parte profuiſ-
ſet, ſi beneficium putas te dediſſe, tyrannicidium non prodidiſſe, ego prior dedi, qui
tibi tyrannicidium credidi, repudium ex tuo uis liberorum cupiditatem, quo ſem-
per uti tanquam uir eius debuiſſet. poſtea magis tāquam tyrannicida. L. VINITIVS
Vinitij frater, Fabiani colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno mo-
do poſſe, ſi nihil uacuum decretum ab illa maritus habuiſſet. Si dixerit, inquit, poſt
tormenta ſe de tyrannicidio cogitaſſe, tum tyrannicidium uxori melius deberi mer-
uit, ſi torta tyrannicidam fecit, quàm ſi tacuiſſet. Apparet & aliquid de tyrannici-
dio cogitatum, de quo tyrannus uſque eo ſuſpicatus eſt, ut torqueret. Dixerit cogi-
taſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed uxori nō indicaſſe, augebit uxo-
ris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commiſ-
ſum non erat. Potuit enim uxor, etiam non indicante marito, tam magni conſilij
molitionem deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor, mutam efficiam.
Si olim de tyrannicidio cogitaui, honeſtior ſum uetus tyrannicida, & non priua-
tis, ſed

tis, ſed publícis malis ad ultionem impulſus. Sí cum cogitarem non celauí uxorem, faciliusperſuadebo, me malum hodie maritum nõ eſſe, cui ſemper tam dedítus fui. Ad ultimum hoc conſequar, quod ſi quod audierat, tacuit, non beneficium eſt, ſed fides. Hic eſt L. VINITIVS quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium, quicquid longa cogitatio illí præſtitura erat, prima intentio animi dabat. ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus, unus Vinitius ingenium in numerato habet. HISPO ROMANVS malignè & accuſatorie, Nihil, inquit. ego iſti narraueram, iſta ut erat neceſſe aliquid ex ſumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs ſuſpicata eſt, unde emanauerit ſermo ſcietis. Videtis quò ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad ſeruum, ſed ad iſtam, quæ nihil negocij habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſa tacuiſti, ſciebas te perituram ſi confeſſa eſſes tyrannícidium. HYBREAS dixit.

PATER ET FILIVS LVXVRIOSI. Contro. VII.

THEMA. Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit, filius accuſat patrẽ demẽtiæ. PRO PATRE. PORTII LATRONIS. Vtriuſque tamen comparetur luxuria, tu conſumis patrimonium patris tui, ego accuſatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, utere ſenex. Accuſator meus diuerſos & inter ſe contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen abſolui. CAESTII PIL. Poteſt nobis conuenire, ſimiles ſumus. puta te patrem, dic quid me uelis facere. Sí tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu poſterior luxuriaris. Patrimonium. inquit, computemus. Sed tu ſenex, inquit: hoc dixit, luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu, inquit, ſenex. Vnde ſcis te non futurum luxurioſum ſenem. Omnía à te uitía. quod unguento coma madet, tuũ eſt, quod laxior uſq; in pedes tunica demittitur, tuũ eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes dicant? quid porro? domus noſtra luxurioſos duos non capit, indulgẽtius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore uita reficere? hoc nouiſsimũ meum meritum eſt, ſed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiſcere, quid tibí dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat, hæc eſt quæ ſenes corrumpit, Quidã ſummũ bonum dixerunt uoluptatẽ, & omnia ad corpus retulerunt, nihil eſt mihi opus præcipientibus, exemplum habeo, propoſui quicquid tu feceris, me facere, nauigabo ſi nauigaris, militabo ſi militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum non obíjcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adoleſcens. Frugaliter uixi, quamdiu frugi patrem habuí, ante me deſiſte, ante me cœperas. BLANDI. Senex luxuriaris, reſpõdeo tibí, adoleſcens nauigaui, Ego iam, inquit, deſij, tu nondum. Non miror ſi deſiſti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudium accepiſti uerè luxurior. POMPEII SYLONIS. Si modo emẽdatus eſt filius meus (ſolet enim etiã luxuria ſimulari) ſuo quiſq; ordine reus ſit. Vis me ducere uxorem, ſi nouercam haberes, iam abdicatus eſſes. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Oſtendi tibí luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te cuſtodias. P. ASPRENATIS. Quía nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam ſuam oſtendere. IVNII OTHONIS. Malam cauſam haberem, ſi alium accuſatorem haberem. Aliam cauſam haberem, ſi te filium non haberem. ALTERA PARS. IVNII GALLIONIS. Aliter à laudibus patris incipiam, hic adoleſcens temperatíſsimus & lubricum tempus ſine infamia tranſijt, duxit uxorem, filium ſuſtulit, ad ætatem perduxit, iam ſenex factus eſt, niſi quod ſibí bonum uidet, luxuria uſque eò ſe proiecit, ut accuſetur. Senex amens, ſenex ebríus, circũdatus ſertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos ſe retro agens, & ualidus in uoluptatibus quaſi iuuenis exultans, nonne portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat, ſenex autem luxurioſus

luxurioſus inſanit,ætates inhauriunt,uitia laſciuiunt. PAPYRII FABIANI. Nauem in portu mergis,alter ſolito tempore labitur,alter inſolito,alter alieno,alter ſuo, alter annos ſequitur,alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria, patrem uidere uelimus. Non ſimulas iſta,ſed facis,nec amantem imaginaris,ſed amas,nec potantem adumbras,ſed bibis,nec† te doces diſsipare bona,ſed diſsipas: Nemo uitia quæ odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipſe de prælio fugit,ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret,ipſe honores mercatus eſt? quis ut ſeditionem leniret,turbauit rempublicam? Non coercet uitia qui prouocat. DIVSIO. LATRO ſic diuiſit, An ob hoc accuſari pater poſsit. Hic illam uocalem quæſtionem poſuit, quam ſolebat faſtidire Seleucius,minimè ſolere patri obijci luxuriam, non magis quàm auariciam,quàm iracundiam. Non uitia patris accuſari ſolere,ſed morbum, & ſi poſsit aliquid præter dementiam obijci patri,luxuria non poſsit,alioquin filijs,inquit, abdicare permittis. Hic de ſuo conſumit,an ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri ſolet ebrius,ſi petulantiam iniuriæ damnatus, Etiam ſi ob hoc accuſari poteſt,etiam ſi à tali filio,an ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio uſus eſt,damnandus ſit. Ait enim adoleſcens, quolibet alio genere debuiſti me obiurgare: quid ſi adulterium uindicare uellet committendo? Turpe eſt ſic caſtigare uitia, ut imiteris. Deinde an conſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius,aut inquit, quare,ſi cœpiſti ſic emendare filium,cum emendaueris non deſinis. CAESTIVS PATER Patris aiebat ſimulationem ſignificandā magis quàm profitendam, ita inquit,adparebit illum ſimulaſſe,etiam nū ſimulat: ſi deſinit ſimulare,oſtendit iam ſibi nihil prodeſſe ea conſilia, quaſi filius emendatus ſit: emendatum autem eſſe non conceſsit, & aſsidue dixit, nihil magis ſequi interuallum hoc luxuria, etiam uerè intermiſſa uitia uehementius ſurgere. LATRO aperte putabat ſimulationem confitendam. Incipio,inquit, non tantum honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere, ſi quod uitium uideri poterat efficio conſilium, quare potius ſignificet quàm dicat frugi eſſe. BLANDVS hac figura declamat filium, & pro abdicato reſpondit. CAESTIVS aiebat adoleſcentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipſi remiſſum ſit. Idq; ſic narrauit, ut ſuam quoque luxuriam imputaret patri, non ſeueram fuiſſe diſciplinam, non bene inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis mores formare,& à uitijs ætatis abducere, quodammodo,inquit, ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Vnguento cani madent, & comeſſator ſenex redijt, nulli nimis luxurioſus,ſed parum ſanus uidetur. Merito in adoleſcentibus omnem luxuriam uindicant,cito deſinunt. Cum haberem luxuriæ iſtius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio foret. Aetas illa quæ faciebam, imputabat, me non diſcere: Hunc ſenſum ipſe Cæſtius ſano genere dixit, Flauium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſciuius dixerat,obiurgauit. FLAVIVS hoc modo dixit,cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, & odio ſibi uitioſum factum, hoc fuit,inquit,quare deſinerem. Sentiebā, inquit,me ſenem fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, ſed corrupit,& unam ſentētiam. Incredibile eſt, inquit, cum iuuenis ſit ſenſiſſe ſe ſenem fieri, & noluiſſe uideri tam diu luxuriatum,donec ſentiret ſe ſenem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Non accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuria mea laudatio. Conſilio luxuriantem filiū iſtum emendo. Superuacuum in narratiōe hunc colorem habuit,ſubito furore collapſam patri mentem, meretricem dependentem collo ſenis,& paraſitorum circumfuſam regem turbam, ſic cum riualibus rixari & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putaui initio & ego conſilium eſſe, non morbum, deſinet luxuriari, deſinet,inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in iuuenibus uitijs, hoc turpius luxurioſus quo diutius. Quid faciam? è ſuo more emendare patrem uolo, luxuriandum eſt. SYLO POMPEIVS patronum adoleſcenti dedit, quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum,ut aliquis per patronum accuſaret patrem. RVFVS VIBIVS. Feſtiuum ſenem qui in honorem filij ſui adoleſcētis ebrius ſit. In narratione

forte, dedoces aut tu doces.

tione hoc uſus eſt colore, ſolutum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpiſſe luxuriã, dicerem eſſe felicius, ſi his qui libi amare permitterenr neceſſariũ tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quaſi non cõmemorẽt Ruſticum inquit, iuuenem, præmatura inquis ſeueritas non eſt frugalitas, ſed triſticia. Quid tu ſenex facies? nõ creditis hæc illum dixiſſe, qui uitia etiam obiurgare uult? luxuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriãtur, una in domo, alter iuuenis, alter ſenex: alter filius, alter pater, uterq́ licenti cultu per publicũ incedit. Alter uobis ait, hoc cõceſſum ætati utor, & iuuenili lege fungor, id facio quod pater meus fecit, cum iuuenis eſſet: negabit, bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tyrocinium adoleſcentię, quaſi debitum ac ſolenne perſoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem cauſam habeant uideritis; faciant etiam ſi non quod oportet fieri, at quod ſolet. Alter ait, ſcio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxurioſum ſenem, ſed hoc caſtigandi genus commouere uiſum. Vt emendaret filium, ipſe peccare cœpit: at ſi auus uiueret, nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis. A PARTE PATRIS. GLYCON CYRICON dixit.

AGROTAS Maſsilienſis longe liuidiorem ſententiam dixit, quàm cæteri Græci declamatores, qui in hac controuerſia tanquam riuales rogati ſunt. Docebar autem Agrita pars inculta, & ſcires illum inter Græcos non fuiſſe ſententijs fortibus, aut ſcires illum inter Romanos fuiſſe. Sententia quæ laudatur hæc fuit.

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CARYSTIVS,

HERMAGORAS rara ſententia dicebat, ſed arguta, & quæ auditorem diligentem penitus afficeret, ſecurum & negligentem tranſcurreret. In hac controuerſia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem ſenſum ſatis uulgariter

elegantius hoc cõpoſuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, quod patrimonium ſeruo, quod acquiſiui. duxi uxorem mature, ſemper dilexi, quod ad omnẽ me tutum fabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrimè SYRIACVS VALLIVS dixit, Fili quando uis deſinamus.

PEREGRINVS NEGOTIATOR. Contro. VIII.

THEMA. Quidã cũ haberet formoſam uxorẽ peregre profectus eſt, in uiciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit, illam appellauit de ſtupro, adiecit preces, negauit illa: deceſsit mercator, teſtamento hęredem omnibus bonis reliquit formoſam, & adiecit elogion, pudicam repperi: adit hæreditatem, redit maritus, accuſat adulterij ex ſuſpicione. CONTRA VXOREM. PORTII LATRONIS. Quanquam eò prolapſi mores iam ſunt, ut nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus uideri poſsit, tamen ego adeò longe ab eo uitio ſemper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium ſtuporem arguat, quod tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram niſi diuitem factam, ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum eſt: cum ego tamdiu peregrinatus ſim, nullum periculum terra mariq́ fugerim, plus iſta intra unam uiciniam, quàm ego toto mari, quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſsim, confitendum habeo, hac me cauſa fugiſſe, ut in acceſsione patrimonij peregrinando cum uxore certarem. Illud iudices mihi tormentum eſt, quod notata iudicio uero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tantum in iſtam diues amator effudit, ut poſt pœnã quoque expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim uxori proficiſcens ſcio, cætera quemadmodum adoleſcens, formoſus, diues, ignotus, in uicinia formoſæ, & in abſentia uiri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum aſsidua ſocietate quotidianæ per diem noctemq́ libidinis exhauſtis uiribus perierit, interrogate rumorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego ſaluo pudore meo nihil de hæreditate ſuſpicari, in qua etiamnũ autor ab uxore dictus ſum. Veni

nihil aliud quàm ut fortunam meã querar,nam cauſam melius uos noſtis . Tempus
eſt iudices de uxore & marito credi,mulierem,tam formoſam amari potuiſſe.Pudi
ca forte ſic amari,ne ſollicitaretur,potuit.Neq; eſt quod dicat, in meo iſtud arbitrio
poſitum?Erratis uos iudices,ſi non maritus ad ſollicitandam matronam putatis irri
tamentum,ſpem corrumpendi quamuis facilem,quamuis amabilem ſenſum.Si tan
tum in formoſa ſperari poteſt,quantum placere poteſt,omnes formoſæ in ſe uniuer-
ſos populos conuerterent matronæ,qua eſſe aduerſus ſollicitãtes laſciuia ſolet.Pro-
deat in tantum ornata,quantum ne immunda quidem ſit:habeat comites,eius ætatis
qui impudicos,ſi nihil aliud,uerecundiã annorum remouent : ferat iacentes in ter-
ram oculos,aduerſus officioſum ſalutatorẽ inhumana potius quàm inuerecunda ſit,
etiam in neceſſariam reſalutandi uicem multo rubore confuſa, ſic ſe inuerecũdiam
pignori:longe ante impudicitiam neget in ore,quàm uerbo : in hac ſeruandæ inte-
gritatis cuſtodia nulla libido irrumpet.Prodite mihi fronte in omne lenociniũ com
poſita,paulò obſcœnius quàm poſita ueſte nudę, exquiſito in omnes facetias ſermo
ne,tantum non ultro blandientes,ut quiſquis uiderit non metuat accedere.Deinde
miramini,ſi cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit,cultu,inceſſu,ſermone,fa
cie,aliquis repertus eſt,qui incurreret retia adulteræ , ſe non ſubduceret inter nun-
tium,puto illud ſollicitari ſe,arripi & denudari iuſsit , flagella & uerbera , & omne
genus cruciatus popoſcit,in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatem mulie-
bris manus cõtinuit.Quoties quod non una peregrinarctur quæſta eſt, nemo ſic ne-
gantem iterum rogat.Cum quo queſta eſt?apud quem indignata eſt. Abunde in ar
gumentum pudicitiæ profuturum putas,ſi ſtuprum tantum negaueris, quod plerun
que etiam impudiciſsima ſpe uberioris præmij de induſtria ſimulat. Quando de in-
iuria tua uiro ſcripſiſti,& ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua pateret, ma-
turiorem reditum rogaſti, & quanto decentius cõtumeliam penetralium meorum
uxoris epiſtola quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem. Miſerrimus omnis ſe
culi maritus,ſi contentus abſentia mea etiam nũc iniuriam meam neſcirem, ſi quod
fecerat tacere uoluiſſet. Toties ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras,
conuertiſti.Non omne ornamentum, ueluti cauſam talis iniuriæ execrata es, quod
proximum eſt à promittente rogata ſtuprum tacet.Inſpicite adulteri cenſum ex eo
impune , ſi quod adulteris edidit,ſi eſt aliquid quod non erit.Quid ſigillatim omnia
percenſeo , quicquid ego non emi in mundo tibi miſer,ut maritus cum omni cenſu
meo inter munera adulteri maneo. Sola mihi hæres eſto. Quid ita habes,inquit, ſcri
pſit cauſas:quam cum ſemel appellaſſem , cum iterum , tum tertio appellaſſem non
corrupi.O nos nimium felices,& aureo,quod aiunt,ſeculo natos.Sic etiam qui im-
pudicas quærunt.pudicas honorant.Omnium bonorum meorum , omnis pecuniæ
meæ ſola hæres eſto,quia corrumpi non potuit , quia tot ſollicitationibus expugna
ri non potuit,quia tam fideliter pudicitiam cuſtodiuit. Tace pauliſper nomen au-
toris , nunquid non teſtamento uiri creditis ? nullam eſſe in uxore ſuſpicatur infa-
miam inter mutuum eius amorem, aut certe ita creditum , iam moriturus tabellas
occupare, ſi uultis cum muneribus meis imponere, elogium ex teſtamento adulte-
ri petendum eſt. Sola hæres eſto,quamuis aliena,quamuis ignota,tantum, quia pu-
dica,quia incorrupta eſt.Quid iſti tam cenſorio adultero non mater eſt?non ſoror?
non propinqua?aut nulla earum pudica eſt?Idcirco ſcilicet cum tantis diuitijs pere
grinas urbes in honorem pudicitiæ incognitę perambulabat?Illic ubi natus eſt,nul
la pudica erat?at illic ubi negociatus?quin illa non proſtituta erat,uacuo teſtamen
to pudica hæres per errorem quæſita eſt.Ego adulteram arguo,quam in matrimo-
nium recepi,qui communeis ex illa liberos precatus ſum qui pudicam mihi liben-
tiſsime crederem.Adeo ne iam omnis patientia ſeculi noſtri abijt,ut aduerſus que-
rimoniam uiri uxor alieno teſte defendatur?At Hercules aduerſus externorum qui
dem opiniones ſpecioſiſsimum patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego ſi hunc
morem inſcribendi recipitis,in conſpectu ueſtro ita ſcribã. Vxor mea hæres eſto,
quod peregrinante me adamata eſt,quod hæres ab adoleſcente alieno ac libidino-
ſo relicta

ſo relicta eſt, quod tam infamem hæreditatem adijt: à duobus uos teſtamentis in cõſilium mitto, utrum ſecuturi eſtis quod ab adultero abſoluitur, an quod damnatur à uiro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi, & aduerſus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenij, eſt ueluti ſolum ac firmamentum, in nullam incidiſſe fabulam, nouos fortaſſe, non in omnium æſtimationem occurrere, & horrenda multa: deinde ac uaria daturus experimenta, fœmina quæ damnum pudicitiæ qui uis eſt, atq; curandus eſt eſſe ac uideri pudicam. Muliebrium uitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterij, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo ueſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui ueſte perſpicua ſit, & nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinusq; agnouerit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia, ſi tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tãtum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam, niſi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorum uocibus claude. Sibi quiſq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam Puto plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum elogiũ corruptoris animo ſcripſit, quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit.

Pars altera.

Formoſa eſt. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata eſt. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta eſt. Hoc feliciter. Hæreditatem adijt. Hoc conſulto fecit.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

QVoſdam diſertiſsimos agnoui uiros non reſpondentes famæ ſuæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerant, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſque æque mihi mirum, quàm certum eſt. Memini itaque me à Seuero Caſsio quærere quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſpõdere eloquẽtia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena ſententijs. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua ocioſum eſſe. Nulla pars erat, quæ nõ ſua uirtute ſtaret. Nihil, in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia nitentia & *Vide ſcholia.* intenta aliquo, aliquid petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientium affectus. Verum eſt quod de illo dicit Gallio noſter, cum diceret, rerum potiebatur, adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, iraſcebantur. Nemo non illo dicente timebat ne deſineret. Non eſt quod illum ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidem & hæc quibuſdam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus maiori commendationi eſt, audiri quàm legi, ſed in illo longe maius diſcrimen eſt. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio, corporis magnitudo conſpicua, ſuauitas ualentiſsimæ uocis. Quamuis hæc inter ſe raro coeant, ut eadem uox & dulcis ſit & ſolida. Pronunciatio quæ hiſtrionem † poſſet producere, tamen quæſtionis poſſet *Forte rectius; nõ poſſet producere, tamen quæ hiſtrionis poſſet uideri.* uideri. Nec tamen illo quicquam magis mitareris, quàm quod grauitas quæ deerat uitæ, actioni ſupererat, quandiu citra iocos ſe continebat, cẽſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat, meliora erant quàm quæ ſciebat. Vir enim præſentis animi & maioris ingenij quàm ſtudij, magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam uerò iratus commodius dicebat. Ideo diligentiſsime cauebãt homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius ſemper fortuna, quàm cura, de illo merebatur. Nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiam. Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret,

alteram poſt meridiem,publicam uerò nũquam amplius quàm unam uno die. Nec
tamen ſcio quem reum illi defendere,niſi ſe contigerit.Adeo nunquam reorum,il-
lam materiam dicendi,niſi in periculis ſuis,habuit.Sine commentario nunquam di
xit,nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Ex maxima
parte perſcribebatur actio.Illa quoq; quę falſo dici poterant annotabantur,ſed cum
procedere nollet niſi inſtructus, libẽter ab inſtrumentis recedebat.Ex tempore co-
actus dicere,infinito ſe antecedebat. Nunquã nõ utilius erat illi deprehendi quàm
præparari,ſed magis illum ſuſpiceres,quòd diligentiam nõ reliquebat,cum illi tam
bene temeritas cederet.Omnia ergo habebat,quæ illũ ut bene declamaret inſtrue-
rent,Phraſin nec uulgarem nec ſordidam,ſed lectam.Genus dicendi non remiſſum
al. nec lentas. aut languidum,ſed ardens & cõcitatum † nec lectas,nec uacuas explicationes, ſed
plus ſenſuũ quàm uerborum habentes: diligẽtiam, maximum etiam mediocris in-
genij ſubſidium. Tamen nõ tantum infra ſe cum declamaret,ſed etiam infra multos
erat.Itaq; raro declamabat,& non niſi ab amicis coactus. Sed quærẽti mihi quare in
declamationibus impar eſſet ſibi,hoc aiebat,quod in me miraris, penè omnibus e-
uenit.Magna quoq; ingenia,à quibus multum abeſſe me ſcio,quando plus quàm in
uno eminuerũt opere? Vergilium illa felicitas ingenij oratione ſoluta reliquit. Ci-
ceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Orationes Saluſtij in honorem hi-
al. nõ legũtur. ſtoriarum † leguntur.Eloquentiſsimi uiri Platonis oratio,quæ pro Socrate ſcripta
eſt,nec patrono,nec reo digna eſt. Hoc non ingenijs tantum , ſed corporibus uide-
mus accidere,quorum uires non ad omnia,quæ uiribus efficiũtur,aptæ ſunt.Illi ne-
mo luctando par eſt,ille ad tollendam magni ponderis ſarcinam præualet,ille quic-
quid apprehendit non remittit,ſed in procliue nitentibus uehiculis, moraturas ma
nus inijcit.Ad animalia ueni , alij ad aprum,alij ad ceruum canes faciunt. Equorum
non omniũ,quamuis celerrimi ſint,idonea curriculis uelocitas eſt.Quidam melius
equitem patiuntur,quidam iugum.Et ut ad morbum te meum uocẽ,Pylades in co-
mœdia,Batyllus in tragœdia,multum à ſe aberãt. Numenio cum uelocitas pedum
non concedatur tantum,ſed obijciatur, lentiores manus ſunt. Quidam cum hoplo-
al. Threcibus. machis,quidam cum † Thracibus optime pugnant.Et quidam ſic cum ſcena com-
poni cupiunt,quomodo alteri eſt. In ipſa oratione quãuis una materia ſit, tamen ille
qui optime argumentatur,negligẽtius narrat.Ille non tam bene implet, quàm præ-
parat.Paſsienus noſter cum cœpit dicere,ſecundum principium ſtatim fuga fit, ad
epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus neceſſe eſt audiunt. Miraris
eundẽ non æque bene declamare quàm cauſas agere. Aiunt eundẽ non tã bene ſua-
ſorias,quàm iudiciales cõtrouerſias dicere. Silo Põpeius ſedens cum facundus & li
Vide ſcholia. teratus,& diſertus haberetur,ſi à proclamante dimitteret declamabat tã male,ut ui
dear belle optaſſe cum dixi,nunquã ſurgas. Magna & uaria res eſt eloquentia, nec
al. ſe induſit. adhuc ulli ſic † induſit,ut tota contingeret,ſatis felix eſt, qui in aliquẽ eius partem
eſt receptus.Ego tamen & propriã cauſam uideor poſſe reddere:aſſueui non audi-
torẽ ſpectare,ſed iudicem:aſſueui non mihi reſpondere,ſed aduerſario. Non minus
forte correctius, In ſchola iſta. deuito ſuperuacua dicere,quàm cõtraria. † In ſcholaſtica quid non ſuperuacuũ eſt,
cum ipſa ſuperuacua ſit.Indicabo tibi affectum meũ: cum in foro dico, aliquid ago;
cũ declamo,id quod belliſsime Cenſorius aiebat, de his qui honores in municipijs
ambitioſe peterẽt, uideor mihi in ſomnis laborare. Deinde res ipſa diuerſa eſt tota.
Aliud eſt pugnare,alud uentilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt,ſcholã quaſi ludũ
eſſe,forum harenam.Et ideo ille in foro primum dicturus,tyro dictus eſt. Agedum
al. in ſenatũ. iſtos declamatores produc † a ſenatu in forũ,cum loco mutabuntur,uelut in aſſue-
al. hyemem. ta claſſe,& dilecta umbra corpora ſub dio ſtare non poſſunt. Non † imbrẽ ferre, nõ
ſolem ſciunt, uix ſe inueniunt. Aſſueuerunt enim ſuo arbitrio deſerti eſſe. Non eſt
quod oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi uelis gubernatorem in
piſcina æſtimare? Diligentiſsime tibi me excuſarem, tanquã huic rei non eſſem na-
tus,niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſalam Coruinum , & Paſsienum, qui
nũc primo loco ſtat,minus bene uideri quàm Ceſtium,aut Latronem. Vtrum ergo
putas

putas hoc dicentium uitium eſſe,an audientium? Non illi peius dicunt, ſed hi cor-
ruptius iudicant.Pueri ferè,aut iuuenes ſcholas frequentant. Hi non tãtum diſertiſ-
ſimis uiris,quos paulo ante retuli,ſed etiam Ciceroni Ceſtiũ ſuum præferrent, niſi
lapides timerent.Quo tamen uno modo poſſunt,præferunt. Huius enim declama-
tiones ediſcunt.Illius orationes nõ legunt,niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit.Memi-
ni me intrare ſcholas,cum recitaturus eſſet in Milonẽ Ceſtius:ex conſuetudine ſua
miratus,dicebat,Si Thrax eſſem,Fuſius eſſem:ſi Pantomimus eſſem,† Pantillus eſ- *al. Pantilius.*
ſem:ſi equus Meliſon.Non continui bilẽ,exclamaui, & ſi cloaca eſſes,magna eſſes.
Riſus omnium ingens:ſcholaſtici intueri me,quis eſſem qui tã craſſas ceruices ha-
berem.Ceſtius Ciceroni reſponſurus,mihi quid reſponderet,non inuenit,ſed nega
uit ſe † executurum,niſi exirem de domo.Ego negaui me de balneo publico exitu- *al. manſurum.*
rũ,niſi lotus eſſem.Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere,ſubinde na-
ctus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuicio-
rumq; effudiſſem,poſtulaui ut prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij.
Tanta illi perturbatio fuit,ut aduocationem peteret. Deinde ad alterũ P.R. eduxi
& ingrati poſtulaui.Iam apud prætorẽ urbanum curatorem ei petebam, interue-
nientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculũ concurrerant,& rogantibus dixi moleſtum
me amplius non futurum,ſi iuraſſet diſertiorem eſſe Ciceronẽ, quàm ſe:uerũ nec ut
hoc faceret,uel ioco,uel ſerio effici potuit.Hanc,inquit,tibi fabulam retuli,ut ſcires
in declamationibus in tantũ aliud genus hominum eſſe.Si comparari illis uolo,non
ingenio mihi maiore opus eſt,ſed ſenſu minore Itaq; uix iam obtineri ſolet, ut decla
mem,illud obtineri non poteſt,ut uelim, alijs quàm familiariſsimis audientibus: &
ita faciebat.Eius declamationes inæquales erãt,ſed ea quæ eminebant,in quacunq;
declamatione poſuiſſes,inæqualem eã feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ uitaret
compoſitionem,ſententiæ uiuæ.Iniquum tamẽ erit ex his eum æſtimari,quæ ſtatim
ſubtexam,non enim hæc ille optime dixit,ſed hæc optime teneo.

Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.

LEX. Cæcus de publico mille denarios accipiat. THEMA. Decem adoleſcentes
cum bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, ut cuius nomen exiſſet, ex pacto excæ-
caretur, & acciperet mille denarios. Exijt ſors cuiuſdam. Excæcatus eſt, petijt mil-
le denarios: negantur.

Contra excæcatum.

Hi ſunt oculi quos extimuiſtis mariti. O legem, ſi excæcat homines abrogan-
dam. Nulli RESPVB. dat mille denarios, niſi qui inuitus accipit. Dic nunc, miſer
homo cum excæcareris, non dixiſti: Reſpub. debilitatem conſolatur, non emit.
Conſumptis patrimonijs membra conferunt. Vtilius eſt Reipub. unum cæcum re-
pelli, quàm nouem fieri. Non ſolus à nobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum,
qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit
ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouiſsime ſolem quaſi
ſuperuacuum faſtidiant.

Pars altera.

Illis nouem nihil daturus eſt, nulli non fauorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus
eſt deceperit. Circunuentus adoleſcens ab illis nouem ueteranis conſumptoribus,
ſolus, inquit, nouem cogentibus reſiſtere non potui. Omnia ex compoſito facta
ſunt. Vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus eſt, qui ſortiretur.
Sors huius quę exiret prima,ſubiecta eſt.Cum repugnaret,excęcatus eſt.Si circun-
uentus eſt inquit,iniuriam perſequatur,de ui agat,talionem petat. Videbimus,pri
mum eſt,ut habeat unde uiuat.

PARRICIDA AEQVIS SENTENTIIS ABSOLVTVS. Controuer. II.

THEMA. Quidam filium accuſauit parricidij. Aequis ſententijs abſolutũ abdicat.

CONTRA FILIVM.

Minus eſt iam quod rogo,non peto ut me à parricida uindicetis,ſed ut ſeparetis.
Parricidam non accuſo,ſed fugio.An iſte accuſatori parcet,qui patri non pepercit.

Igitur nihil medium eſt inter teſtamentum, & culeum. Nō eſt abſolutus parricida, ſed dubijs ſententijs. Vt abſoluaris, multis tibi ſententijs opus eſt, Vt dãneris, una. Non abſoluerunt reum, ſed ſeculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate miſericordiam, in qua lex abſolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? ſi unum adiecero, parricida es. Abſolutionem legi, non innocẽtiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter parricidium, ſed propter alia uitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera.

Manifeſtus eſt adoleſcentis color, ut dicat ſe authoritate patris oppreſſum.

ABDICANDVS QVIA FRATREM ABDICATVM ADOPTAVIT.

Controuerſia III.

LEX. Cum filio tricenario pater patrimonium diuidat. THEMA. Quidam habuit filiũ frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi peregre profectus eſt. Captus eſt à piratis, ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante, luxurioſus præuenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

Pro fratrem adoptante.

Non eſt quod quiſquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplũ. Vnà nauigauit, unà periclitatus eſt, unà omnes emẽſus eſt terras. Non reliquit me, tandem ad paternã domum reduxit. Non eſt quod excuſatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtriq; gratias agere debes. Frater me iſti reduxit. Ego iſti fratrẽ. Si tãquã inertem abdicaſti, nauigauit, ſi tanquã impium, ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater poteſt eripere, quod non poteſt dare?

Pars altera.

Vide ſcholia. Mihi neceſſe eſt abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterq; patri diſplicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculoſis fieri ſolet, ut malum cum ipſo corpore excæcetur. Adoptare adoleſcẽti permittis, quem lex in diuidẽdo patrimonio experitur. Lex te ad miniſterium patrimonij admittit, non in dominium. Eſt aliqua ætas, à qua filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quiſquam poteſt alium in manum ſuam recipere, qui ipſe in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, ut tibi poteſtas uitæ neciſq;, aut in fratrem ſit, aut in filium non ſit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogaſſes. Nam quod ego nõ redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerem ſolus, ſenex, inops, cuius patrimonium alter diuiſerat, alter abſumpſerat?

SERVATVS A FILIO. Controuerſia IIII.

LEX. Seruatus contra ſeruatorem ne quam habeat actionem. THEMA. Seruatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit. C. D.

Contra filium.

al. Quoniam tantopere beneficia iactat, audite, &c. Licuiſſet perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus ſum. Redde me hoſti. Captiuis loqui licet. † Quò iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſeruatorem uocabo. An uos abdicationẽ putatis actionem, etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſeruato loquitur, ad perſonas tantum extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad ſeruum & dominũ libertum & patronum. Vt à patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficij uenias, qui dat uitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. Proceſsi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hoſtis, ſed ætas. Seruauit me, quem ſæpe ſeruaueram. Rediuiuum me ſenem meretrix uocat. Paraſitorum iocantium materia ſum. Omnibus iſtis tanquam ſeruatoribus tacere iubeor. Fili ſi uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filij mei gloriam, Parricidium non fecit, cum poſſet ſeruare, ſeruauit.

Pars altera.

Hic me genuit, Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſeruaretur, dedit.

PATER

PATER RAPTAM CONTINENS. Controuer. V.

LEX. Rapta, raptoris aut mortē aut indotatas nuptias † petat. THEMA. Raptor poſtulat, ut rapta ducatur, pater non uult. *al. optet.*

Contra raptorem.

Iſte raptor eſt, ego in ius educor. Nō eſt enim tam facile homini probo occiderē quàm perdito mori. Communis, inquit, lex eſt, dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea iſta ſit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tēpore nō poſſum, Curo uulnera. Familiā reficio. Expugnatam domum lugeo, ereptā uirginitatē cōſolor. Minantem ſibijpſi cuſtodio. Quando optabis? Cū rapta uoluerit, nō cum raptor. Quando optabis? Cū tu non uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere, premo interim gemitus meos, & introrſus † hærētes lachrimas ago. Scio quid futurum ſit. Vultus te meus decipit. Stulte quē quam morari putas nuptias filię ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo uindicare ſe cogitur. *al. erumpētes, al. habētes, ſot te labentes.*

Pars altera.

Nihil eſt miſerius quàm incertum inter uitam mortemq́ deſtitui. Iam beneficiū erit etiam ſi mortem optauerit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem, Feci, Sed uidete quàm etiam in lege lentus ſit. Raptor uitam alieni arbitrij habet, libertatem ſui. Lex cōmunis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſsit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando, imò ſtatim. Quoties tempus non adijcitur, præſens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis non permittitur. Crudelius eſt quàm mori, ſemper timere mortem.

DOMVS CVM TYRANNO INCENSA. Controuer. VI.

ACTIO. Damni illati ſit actio. THEMA. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incēdit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullā aliam domum tyrannus petijt? Nemo nō uenienti domū clauſit. Aditum in domum nō † habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cuius domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida, monſtraris. Redde, inquit, domū. Ita uiuo tyranno non perdideras, tyranni amicus, tyranni ſatelles, certe, quod negare nō potes, hoſpes. Diu expectaui, an eijceretur tyrannus. Facilius potes accuſare aut te, qui tā familiaris tyranno fuiſti, ut illi maxime tua placet domus, qua illum recepiſti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſsimum ad te detulit. *al. habuit, qui in arcē habuit.*

Pars altera.

Eius debet eſſe damnum cuius eſt præmium. Nō eſt iniquum eius rei tibi iniuriā imputari, cuius fructum percepiſti. Non elegit domum tyrannus, nec enim hoc illi uacabat, ſed in eam quam potuit irruperat. Cū ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocēdi, intrare noluit, ſed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum urbi: accepit præmium, maius ſine dubio, quàm ſit damnum: ſarcire debet.

VENENVM DATVM FILIO FVRENTI. Controuer. VII.

THEMA. Filio furenti, & ſua membra lanienti pater uenenum dedit. Accuſatur ab uxore malæ detractionis.

Contra maritum.

Non mirum eſt quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuæ tempore, non perdidiſti filium nunc, ſed extuliſti.

COLOR.

Alfius Flauus hanc ſententiam dixit. Ipſe ſui & alimentum erat & damnū. Hunc Ceſtius quaſi corrupte dixiſſet obiurgās, Apparet, inquit, te poëtas ſtudioſe legere.

Iſte ſenſus eſt eius, qui hoc ſeculum amatorijs non artibus tantũ, ſed ſentẽtijs impleuit, Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dicit, Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Olynthius pater reus concurſus. Controuerſia VIII.

LEX. Qui cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit. THEMA. Victa Olyntho cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas uenit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcẽte luxurioſo, cum filio uenit. Ibi cum de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit. Filius retentus eſt. Pater flere ante domum cœpit, incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumq́ fecerit.

Pro reo concurſus.

Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium non poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corrupit uxorẽ. Suum quiſq; illò & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidã. Vbi Athenarum fides? Vbi hoſpitales inuicem dextræ? Capti inquam fili ſumus. Dum licet fugiamus, ſed tãquam à Philippo. Pariter apud Philippum certe uiri fuimus. Lachrymæ meæ uocantur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, ut ea ciuitate populũ concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locũ plures, cœtus & concurſus eſt, ſed quoties cõuocati, quoties parati, quaſi ad ducẽ ſuum concurrerunt. Non ſi una uicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorum numerus affluxit, ſed ubi totus, aut ex parte magna populus, Vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnę nomen eſt, coeuntis ex cõſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, ſed ad incendium, quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus eſt, ſed eum à quo cœtus factus eſt. Nõ mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium uellem, & tentaui populum rogare, nec potui.

Pars altera.

Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad uindictam iniuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Crux ſerui uenenum ægro domino negantis. Controuerſia IX.

THEMA. Aeger dominus petijt à ſeruo ut ſibi uenenum daret. Non dedit. Cauſa teſtamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.

Pro ſeruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce hęres iubet, quod tu uetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet, tunc huic parari crucem iuſſit, cum ſibi uenenum. Plura ſerui crimina cõfitemur, intempeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid enim non uoluit qui uenenum petijt? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si uincitur, periturus eſt. Si uincit, ſeruiturus eſt ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum. Crux utrinque. Furioſus ſeruum ſine cauſa occidere uoluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſi ipſe uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni num poſſunt ſuccurrere? Seruum natum, regem habuimus. Seruo indice, pateſacta eſt Bruti liberorum cum Tarquinijs coniuratio. Ergo nihil intereſt uenenum domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito uos de uita domini ſeruum deſperare uultis quàm hæredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenum quiſquam obijcit, niſi datũ? Finem ullum facies tribunitiæ poteſtati? quam P. R ut ipſe plurimum poſſet, ualere plus quàm ſe uoluit. Venenum habere ſcelus eſt, tam magnum quàm dominum occidere.

Pars altera.

Mori uolens elegit huic miniſterio nequiſsimum ſeruum, audacem, infeſtum ſibi. Ille non ſaluti conſulit domini, quem uidebat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extendit. Seruus herilis imperij non cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de iure

teſtamentorum, quorum interijt omnis poteſtas, ſi uiui neglexerint imperia mortuorum. Tribuni ne ferent, ut fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo? *Vide ſcholia.*

PINCIANI IN LIB. III. CONTROVERSIARVM.

OMnia nitentia & intenta aliquo aliquid petentia.] Vetus lectio breuior. Omnia intenta. Aliquo potentia. Quædam exemplaria: Omnia intenta. Aliquid petentia. Quidam cum Thracibus optimè pugnant.] Threcibus rectius codex quidam antiquus. Nota res Threces genus eſſe gladiatorum ſic dictum à ſimilitudine Thracicæ parmulæ. Si à proclamante dimitteret] Omnis ſcripta lectio, ſi à prælocutione dimitteret, ut fortè legendum ſit, ſi à prælocutione demum ſtaret. Id quod belliſſimè cenſorius aiebat.] Codices quidam cenſeamus, non cenſorius. Alij Cenſorinus. Alij Ceſtrinus. Deinde adultum. P.R. edixi.] In ſcriptis exemplaribus non adultum legitur, ſed adulterum. Vt fortè in totum caſtigandum ſit. Deinde ad alterum. P.R. eduxi. Nam & infra in ius educor legitur. Sic enim uetus, ut dicemus, præfert lectio non adducor. *Prologus.*

Abſolutionem dat paribus tabulis.] Codices nonnulli, abſolutionem dat & paribus tabulis. Alij, abſolutionem dat à paribus tabulis. *Controuerſ. 2.*

Mihi neceſſe eſt abdicare quem nolo.] Quædam exẽplaria. Alterũ mihi neceſſe eſt abdicare quẽ nolo. Hoc uno alter alteri placet.] Vetus lectio. Hoc uno, hoc alteri placet: repetitione Senecæ familiari ad urgendũ uehemẽtius. *Controuerſ. 3.*

Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti?] Eadem. Ita tu adoleſcens matrem non ante patrem ſtetiſti. *Controuer. 4.*

Aut indotatas nuptias petat.] Aut indotatas nuptias optet, eadem, ut paulò poſt. Quando ergo optabis. *Controuerſ. 5.*

Tribuni ne ferent ut fur præferatur domino.] Breuius eadem: Tribuni. Ita ne furcifer, reliqua deſiderantur. *Controuer. 9.*

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER IIII. PROOEMIVM.

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationẽ populi detinendã noua paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populũ & delectet & reuocet: hoc ego facio, non ſemel omnes produco, aliquid noui ſemper habeat libellus, ut non tantum ſentẽtiarum uos, ſed etiam autorum nouitate ſolliciter. Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, de quibus modo aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus uidemus accidere. Ad noua † omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non *al. homines* tamen expectationem ueſtram macerabo ſingulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius nunquam admiſſa multitudine declamauit, nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit. Et inde eſt quod Labienus homo mẽtis quàm linguæ amarioris dicit, ille triumphalis ſenex ἀκροάσεις id eſt, declamationes ſuas nunquàm populo cõmiſit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, ſiue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio ſuo duxerit, exerceri quidem illo uolebat, gloriari faſtidiebat. Audiui autem illum & uiridem & poſtea iam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo, quaſi præciperet. Audiebat illum dicentem, & primum quidẽ diſputabat de illa parte quam Marcellus dixerat. prætermiſſa oſtendebat. tacita leuiter implebat, uitioſa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo. Illud ſtrictum eius & asperũ & nimis ratum incendio ſuo iudicium, adeò ceſſabat, ut in multis illi uenia opus eſſet, quæ ab ipſo uix impetrabatur. Marcellus quamuis puer iam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere ſucceſſionem eloquentiæ ſuæ crederet. cum filiũ Aſinium Gallum relinqueret magnum oratorem, niſi illum (quod ſemper euenit) magnitudo patris non produceret ſed obrueret. Memini intra quartũ diem quàm Aterium filiũ amiſerat declamare eum nobis, ſed tanto uehementius quàm unquàm, ut appareret hominum naturã contumacẽ cum fortuna ſua rixari: Nec quicquàm ex ordine uitæ ſolito remiſit. Itaque cũ mortuo in † Syria Cæſare per codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus; *al. Lycia Caio* ut erat mos illi clemẽtiſſimo uiro, nõ ciuiliter tantũ, ſed etiã familiariter, quod in tã *Vide ſcholia.* magno & recẽti luctu ſuo homo chariſſimus ſibi, pleno cõuiuio cœnaſſet, reſcripſit

al. Ateium. al. Acherium legitur. Pollio,eo die cœnaui,quo Aterium filium amiſi. Quis exigeret maiorem ab amico dolorem,quàm à patre? O magnos uiros qui ſortunæ ſuccumbere neſciunt, & aduerſas res ſuæ uirtutis experimenta faciunt.Declamauit Pollio Aſinius intra quartum diem,quàm filium amiſerat.Præconium illud ingentis animi,fuit malis ſuis inſultantis.
al. ſex filiorũ At contra Aterium ſcio tam imbecillo animo mortes † filiorum tuliſſe,ut non tantum recenti dolori cederet, ſed ueteris quoq; & obliterati memoriam ſuſtinere non poſſet.Memini cum diceret controuerſiam de illo,qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus iniuriarum agit,mediam dictionẽ fletu eius interrumpi, deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius, ut appareret, quàm magna interim pars eſſet ingenij,dolor.Declamabat Aterius admiſſo populo ex tempore,ſolus omnium Romanorũ,quos meo tempore cognoui,in latinam linguam tranſtulit gręcã facilitatẽ.Tanta illi erat uelocitas orationis,ut uitium fieret.Itaq; diuus Auguſtus optimè dixit,Aterius noſter ſufflaminandus eſt.Adeò nõ currere,ſed decurrere uidebatur,nec uerborũ tantum illi copia,ſed etiam rerũ erat, quoties uelles eandem rem,& quamdiu uelles diceret.Alijs toties figuris,alijs tractationibus.Ita ut nec regi poſſet,nec conſumi.Regi autem ab ſeipſo non poterat, alioquin libertum habebat,cui & parebat,& ſic ibat,quomodo ille aut cõcitauerat eum, aut refrenauerat.
al. aliquem Iubebat eum tranſire cum † aliquandiu locũ dixerat,tranſibat,inſiſtere iubebat,eodem loco permanebat.Iubebat epilogũ dicere,dicebat.Habebat in ſua poteſtate ingenium,in aliena modum. Diuidere cõtrouerſiam putabat ad rem pertinere,ſi illũ interrogares,nõ putabat ſi audires.Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat ſe ad declamatoriam legem,nec uerba cuſtodiebat.Quædam enim ſcholæ iam quaſi † obſoleta refugiunt, nec ſi qua ſordidiora ſunt, aut ex quotidiano uſu repetita,poſſunt pati.
al. obſcœna Ille in hoc ſcholaſticis morem gerebat, ne uerbis calcatis & obſoletis uteretur.Sed quædam antiqua & à Cicerone dicta,cęteris deinde deſerta dicebat,quę nec ille quidem orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere.Adeò quicquid inſolitum eſt,etiam in turba notabile eſt.Hoc exempto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior nec ſublimior,ſed dum nihil uult,niſi culte,niſi ſplendide dicere,ſæpe incidebat in ea,quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet,cui obijciebatur,quod patroni cõcubinus fuiſſet) dixiſſe. Impudicitia in ingenuo crimẽ eſt,in ſeruo neceſſitas,in liberto officium. Res in iocos abijt,non facis mihi officium,& multum ille & hic in officijs uerſatur:ex eo impudici & obſcœni,aliquandiu officioſi uocitati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam,magnã materiam Pollionis Aſinij,& tunc Caſſij Seueri iocis prębuiſſe.
al. inſpiſti At,inquit,inter pueriles cõdiſcipulorum ſinus laſciua manu obſcœna † inijſti,& pleraq; huius generis illi obijciebantur.Multa erant quę reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres,cum torrentis more magnus quidem ſed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus, & plus habebat quod laudares,quàm † quod ignoſceres,ſicuti in ea,in qua fleuit declamatione.
al. cui

Pater à ſepulchro à luxurioſo raptus. Controuerſia I.

THEMA. Quidam amiſſis tribus liberis,cum aſſideret ſepulchro,à luxurioſo adoleſcente in uicinos hortos deductus eſt,& detonſus. Coactus cõuiuio intereſſe, mutata ueſte,dimiſſus iniuriarum agit.

Pro patre.

Nunquam lachrymę opprimuntur imperio,ſed etiam iritantur. Nulla flendi maior eſt cauſa,quàm flere non poſſe.Rapuit me,qualem in conuiuio puderet uenire, dimiſit,qualem ad ſepulchrum redire puderet.Credo mirari aliquem, quod in forũ amiſſis modo liberis,ueniam.At ego iam in conuiuio fui. Quouſque,inquit,flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum uoluptas,& omnis aduerſa fortuna habet in querelis leuamentum.Ibi me flere prohibes,ubi crudeliter ipſe non fleres. Cum miſerrimum ſit flere,quàm infelix ſum,cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum ſitim, et uomentium famem.Quis eſt iſte,qui ſupra lugentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? proiectus in omnia gulæ libidiniſq; flagitia,omnibus denotãdus cenſoribus,

ſeculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſis tribus filijs patri flendū ſit,
†cui ſi uiueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix: hoc tantum inter miſerias ſolatiū ca- *al. quem ſi uiuerent patrē flerent.*
pio, quod miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulchro uideo. Magnum
ſolatium eſt appellare ſæpius nomina filiorum non reſponſura. Hic mihi uiuendum
eſt, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit, cogit flere, qui *Vide ſcholia.*
non finit. In illo conuiuio morati, etiam felicis patris eſſet iniuria.

Pars altera.

Queſtus ſui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate continge-
rent. Nemo amicus, nemo, †inquit, propinquus eſt. Sed melius, ut uideo, illius rabiē *al. inquam*
nouerant. Feſto die ſodales, amiciq; ineunt, quorum unus, quid hunc miſerū ſic pe-
rire patimur? Nemo ſibijpſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere, cogi uolūt. Con-
ſolarer te diutius, niſi iam & accuſare poſſes.

Metellus cæcatus. Controuerſia II.

LEX. Sacerdos integer ſit. THEMA. Metellus pontifex cum arderet Veſtæ tem-
plum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Pro Metello.

Veſta mater fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sa-
crorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem,
quàm Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi ſacerdo-
tium dedimus. Ciuitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil popu-
lus habebat precioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex
integrum ad animum refert non ad corpus. Lex æſtimari hoc uoluit, tunc cum quis
peteret, non cum haberet ſacerdotium. Habes Veſta duplex pontificis tui meritū,
ſeruauit ſacra, nec uidit.

Extra controuerſiam.

Pollio, Ante hoc, ſi cęcus factus eſſet, nō abſtuliſſet. Si poſtea cęcus factus eſt, uidit.

Pars altera.

Sacerdos nō integri corporis, quaſi mali ominis res uitanda eſt. Hoc in uictimis
notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt de-
bilitas. Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios
deos ſacerdoti, quem ne ſeruati quidem ſeruant.

COLOR.

Hunc colorē Gallio non probabat, ſummo cum honore Metelli. Aſſerens contra
Metellū agendum ita, ut cogatur cum iudicibus officio pontificū & ipſe conſulere.

Patre exule filia rapta. Controuerſia III.

LEX. Imprudentis cædis damnatus quinquēnio exulet. ALTERA. Rapta rapto-
ris aut mortē aut indotatas nuptias optet. THEMA. Cum quidā haberet filiā &
filiū, imprudentis cędis dānatus, in exiliū abijt. Filia eius rapta eſt. Raptor ad patrē
puellæ ſe cōtulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epiſtolā da-
ret ad filium. Fratre autore, mortem optauit puella. Pater redijt, abdicat filium.

Contra filium.

Quomodo me excuſabo Reipub. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In alte-
ro me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per *Vide ſcholia.*
humanos, inquit, errores agnoui preces meas. Potes, inquit, omnibus hominē oſten-
dere, quem non poſſis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit ta-
men, quod imprudentes occidimus, prudentes ſeruauimus. Aliquem in † exilio in- *al. exemplo*
tra fortunam meam uidi.

Pars altera.

Irrupit contumelioſe tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrē, non peper-
cit eius † dolori. At ego querebar, quod abſenti fecit iniuriam. Non poſſum ob hoc *al. pudoris*
abdicari, quod lege factū eſt. Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non no-
ueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere, & tu in ea fortuna eras, in
qua poſſes iniuriam accipere, & ille is erat, qui etiam in patria poſſet iniuriā facere.

al. eum. Quia ſciebat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui † eam non nouerat. Rediјt ſuperbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. Nemo unquam tardius periјt. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domum. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor non narrauerat.

COLOR.

Latro aiebat, ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubiјceret. Non oportet hoc deriuari factum, in ſororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus, qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habet rei fortunam, accuſatoris inuidiam. Aſinius Pollio dicebat, colorem in narratione oſtendendum, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere, quàm narratio deſideraſſet, & minus quàm probatio.

ARMIS SEPVLCHRI VICTOR. Controuer. IIII.

ACTIO. Sepulchri uiolati ſit actio. THEMA. Bellum cum eſſet in quadam ciuitate, uir fortis in acie amiſsis armis, de ſepulchro uiri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnauit, & repoſuit. Premio accepto, accuſatur ſepulchri uiolati.

Pro uiro forti.

Arma uix contigeram, ſecuta ſunt. Hæc ſi ſumo, arma ſunt. Si relinquo, ſpolia. Vidiſſes iam uerè uiolari ſepulchrum, ſi illò ueniſſet hoſtis. Vterq; quod alteri deerat commodauimus. Ille uiro arma, ego armis uirum. Reſpub. multum conſecuta eſt. Vir fortis nihil perdidit. Neceſsitas eſt, quæ nauigia iactu exonerat. Neceſsitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit. Neceſsitas eſt lex temporis. Quicquid fit non legitime pro legibus, melius eſt. Pro ipſo ſepulchro actum eſt, in quo notiora ſunt arma iterum uictricia. Pro Republica plerunque templa nudantur, & in uſum ſtipendiј dona conflamus.

Pars altera.

Reum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, nõ minus patrocinio, quàm crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſari non poterat niſi rapuiſſet aliena. Rapuit aliena. Hoc excuſari non poterat, niſi & ſua perdidiſſet. Arma uictricia, arma conſecrata diјs manibus, arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortẽ. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quod nõ & illa perdiderit. Nõ teneor lege, quia repoſui. Tã teneris hercle, quàm qui uulnerauit aliquẽ, licet uulnus ſanauerit, quàm qui ſurripuit aliquid, licet deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimẽ propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, præmium cõſecuta eſt. Aequos nos eſſe conuenit. Vnum uirum fortem honorauimus, alterum uindicemus.

Priuignus medicus. Controuer. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent poſſe ſanari, ſanauit. Reductus eſt poſtea, ægrotare nouerca cœpit. Deſperauerunt medici. Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Pro filio medico.

Vide ſcholia. Quo pacto iſtud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca? Pietati ceſſere morbi, medicinam relinquo. Multum laboris, multum uigiliarum. Adiјce huc quod qui ſanantur ingrati ſunt, & medicus poſſum decipi, & nõ poſſum priuignus excuſari. Eundem, inquit, medici morbum eſſe dicũt, Nempe illi, qui negauerũt te poſſe ſanari. Ego uero cedo domo, ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunã. Imputabitur mihi, ſi quid acciderit. Ecce tu me non poſſe nõ credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti ſunt. Non ſum tãtæ ſciẽtiæ, quãtæ uideor. Magnis præceptoribus opus eſt. Ego abdicatus ſtudui. Quæris quomodo te ſanauerim? Non tibi medicus, ſed filius profuit. Deſiderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primum intraui, recreatus es. Quid in te curandum eſſet, aduerti. Hæc non eodem morbo laborat.

Multa

Multa ſunt diſſimilia,ſexus,ætas,animus.Nihil magis ægris prodeſt,quàm ab eo curari à quo uolunt.Temerarijs remedijs graues morbi curantur, quibus uti non audeo in nouerca.

Non oportet adoleſcentem quicquam nouercæ ſuccenſere,alioquin odit & gaudet.Ferendus eſt adoleſcens,ſi ſe excuſat. Non eſt,ſi ulciſcitur.

Pars altera.

Lugendum eſt,flendum eſt,in hoc me conſeruaſti.Hoſtis aliquando uulnus ſanauit quod fecerat,ob hoc maxime,quia alius ſanare non poterat.Negant poſſe ſanari.Nemo ſuſcipit,nemo enim uult filio curationem præripere.

Pollio dicebat,inter patres & filios,id ſolum iudex putat licere,quod oportet.

Indiſcreti filius & priuignus. Controuerſia VI.

THEMA.Quidam mortua uxore quæ in partu perierat,duxit aliam,puerum rus miſit.Ex illa ſubinde ſuſtulit filium. Vtrunq; puerum ruri educauit. Poſt longũ tempus redierunt ſimiles.Quærenti matri uter eius eſſet, non indicauit. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

Pro marito.

Quid fletis pueri?ſecuri eſtote.Non minimæ iam lites ſunt,& nondum indicaui. Qualis eris nouerca,quæ ſic fieri cupis?Alter tuus eſt. Alter tui frater eſt, & ſi per te licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis eſſe mater, utriuſque es nouerca. Si coegeris,mentiar. Non mater,ſed nouerca decipietis.Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem,niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non ſis nouerca.

Pars altera.

Malæ tractationis agit.Filius eius rus ablegatus à patre,& educatus eſt,ſic,ut ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi redijt uterq; filius,huic uterq; priuignus.Eo crudelius filio caret,quò propius acceſſit. Times huius iniquitatem, cum † iniquus magis ipſe ames eum cui alterius uis donare matrem,quàm cui non uis reddere ſuam. al. iniquius

COLOR.

Quod ad colorem pertinet uiri.Hiſpo Romanus, & Silo Pompeius hoc uſi ſunt. Neſcio,& ideò non indico tibi.Quidam miſcuerunt etiã,& utroq; uſi, dixerũt, Neſcio,& ſi ſcirẽ,non indicarẽ tibi.Quod Latro & Ceſtius, Sed Aſinius Pollio neutrũ colorem probabat.Si dicit,inquit,neſcio,nulli fidem facit. Vxor ipſa non quæreret ab eo,niſi ille ſcire poſſet. Dici contra uirum poteſt, quære à nutrice & pædagogo. Veriſimile non eſt,neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color utrunque corrumpit,& ignorantis fidem,& non indicantis fiduciam. Nam cum dicit, etiam ſi ſcirem,non indicarem,efficit ut illum iudex ſcire putet,cum dicit neſcio,efficit,ut uideatur indicare debere,ſi ſciat.Hoc autem ipſe colore uſus eſt, quem aiebat ſimpliciſſimum,ſcio,ſed non indico,quia pueris hoc utile eſt,& tuo filio. Magis amaturus ſum eum,qui matrem uidebitur non habere.

Tyrannicida,& adulter tyranni. Controuerſia VII.

LEX.Tyrannicidæ præmium detur. THEMA. In adulterio deprehenſus à tyrãno, gladium extorſit à tyranno,& occidit eum.Petijt præmium, Contradicitur.

Contra tyrannicidam.

Non feciſſet tyrannicidium,niſi illum tyrannus armaſſet. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit?Imputat nobis,quod deprehenſus in adulterio mori noluit. Tyrannicida noſter iure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari cõditione contractum publica fortuna diſtraxit. Non innocentior uicit, ſed fortior. Tulit ſecum tyrannus gladium.Sic enim occiſuri ueniunt.Cur ſolus ad præmium uenis? tyrannum certe occidiſti cum adultera.Non loricam,clypeum'ue ſumpſit,ſed tenuem ac pellucidam ueſtem, perfuſus unguento intrauit cubiculum,in quo non eſſe tyrannum diligenter agnouerat.Tyrannicida noſter ne tyrannũ inueniret,optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor, odium, non amor, aſcenſurus ferat

animum

animum, ferat ferrum, eat illò ubi inueniat tyrannum. Omnia honeſta opera uoluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpe honorata uirtus eſt, etiã ubi eam fefellit exitus. Scelera quoq; quamuis citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum, nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquã maiorum noſtrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, ſi etiam id libido †permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum, tyrannum cadere reipublicæ uolo. Occidat illum ciuis iratus, miſceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus contulerat. Ab adulteræ oſculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus ueneno uinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

al. promitteret

Pars altera.

Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrãno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus eſt, ſed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim, tyrannicidium detuli. Non eſt gladius meus, ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidium meũ. Adulterium uocas, quo effectum eſt, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentaui ſeruos, tentaui amicos. Per uxorem ſolam fulſit occaſio. Non putaui adulterium uxorem tyranni polluere, ſicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculoſum erat, inuenire facile. Si tyrannum inquam inuenero obuium, quælibet res telum erit. Certe ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris eſt. Quàm ſolicitus fui adulter ne non deprehenderer.

Patronus operas remiſſas repetens. Controuerſia VIII.

Vide ſcholia.

LEX. Per uim metum'ue geſta irrita ſunto. THEMA. Bello ciuili patronus uictus & proſcriptus, ad libertum cõfugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remiſit. Conſignatio facta eſt: reſtitutus exigit operas. Contradicit.

Pro Patrono.

forte, noluiſſes

Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paciſci tunc à me †uoluiſſes, operas ſpoſpõdiſſem. Bona bello perdidi, ad reſtitutionem nudus ueni. Nunc libertorum operas deſidero. Profer tabulas crudeliores tabula Syllanę proſcriptionis. Perſequebatur illa quos uicerat. Hæ perſecutæ ſunt, quos receperãt. In illa ultio fuit, in his perfidia. Deniq; illa iam deſijt, hæ perſeuerãt. Non mea, inquit, ſed aliena uis fuit. Aeque dignus eſt pœna, qui ipſe uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrũ ſuum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit. Nihil eſt uenali miſericordia turpius.

Pars altera.

al. parere

Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum †parere, etiam cum cogi nõ poteſt, quaslibet indicas operas. Nunquam tamẽ indices ita periculoſas, quàm indixiſti. Habeo iudicia tua. Bene de ſeruo iudicaſti, manumiſiſti. Bene de liberto. Proſcriptus mihi potiſſimum te commiſiſti. Si uoluiſſem, patronum non habere potui. Vnus ex proſcriptis fuiſti, qui tunc poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti reſcidit.

COLOR.

al. remiſſe.

Omnes innecti ſunt in libertum. Varius Geminus, & Otho Iunius egerunt lenius, ut patronus remiſſurus uideretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam Otho dixit, Sine me iudicio meo. Videris † remiſiſſe. Faciam, remittam. Quid me ſic times, tanquam inuitus promiſerim? Contrà Caſtius ait, Tunc huiuſmodi utendum eſſe coloribus, ubi uerendum eſt, ne uideamur rem duram poſtulare. Vbi contra honeſtam perſonam, promiſſo iudex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona ueremur & cauſa? niſi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum eſt, ne ſi nolimus hæc remittere, etiam noluiſſe uideamur.

PINCIA-

PINCIANI IN LIB. QVARTVM CONTROVERSIARVM.

ITaque eum mortuo in Syria Cæſare per codicillos quæſtus eſſet diuus Auguſtus]Antiquum exemplar, non Cæ- Prologus.
ſare præfert, ſed C. Cæſare. Præterẽq; legendum reor, Lycia, nõ Syria: contra omnia exemplaria. Suetonius in Au-
guſto. Caium & Lucium in duo de uiginti menſium ſpacio amiſit Ambos. Caio in Lycia, Lucio Maßiliæ defunctis
Velleius paterculus libro poſteriore. Deinde reluctatus inuitusq; reuertens in Italiam in urbe Lyceæ Lymiran no
minant, morbo obijt. Cornelius item Tacitus primo hiſtoriarum uolumine Caium remeantem Armenia & uulne-
re inualidum mortem fato properam, uel nouercæ dolum abſtuliſſe ſcribit. At reditum ex Armenia in Italiam per
Lyciam non per Syriam palàm eſt. *Atherius noſter ſuffibulandus eſt*] Legendum proculdubio ſufflaminandus eſt,
non ſuffibulandus, ſeu ſufflamandus, à ſufflamine, uidelicet inſtrumento, quo immodicus rotarũ procurſus reprime
batur. Iuuenalis Satyra 8. Carpento rapitur pinguis Damaſippus, & ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine conſul,
& ultima Satyra. Nec res atteritur longo ſufflamine litis. Notauit hunc Senecæ locum ante nos nouißimus eius poe
tæ interpres. *Et multum ille & hic in officijs uerſatur*]Elegantius eadem ſine poſteriore coniunctione, & multum
ille hic in officijs uerſatur.

Scit quantum ſuper amißis tribus filijs patri flendum ſit, qui ſi uiuerent pater fleret] Quædã exemplaria. Scit Controuer. 1.
quantũ ſuper amiſſos tres filios patri flendum ſit, quem ſi uiuerent patrem flerent. *Hic mihi uiuendum eſt, nec de
nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirũ omen occurrit*]Caſtigo: Hic mihi uiuendum eſt, nec ui de nuptijs, nec ui de
liberis cogitanti dirum omen accurram, ex uetere lectione. *Conſolarer te diutius niſi & iam accuſare poſſes*]Con
ſolarer eum diutius, niſi iam accuſare poſſet, eadem.

PER humanos, inquit, errores agnoui preces meas]Locus eſt uitiatißimus, qui fortè melioris erit conditionis Controuer. 3.
ſi ſic legatur: Pater humanum, inquit, errare eſt. At noſti preces meas.

Vt abdicatione mea pater ægrotaret reditu nouerca]Poſſet etiam non temerè legi, ut abdicato me pater ægro- Controuer. 5.
taret. Reducto nouerca, quia ſupra in argumẽto præceßit. Sanauit. Reductus eſt. Poſteà ægrotare nouerca cœpit.

Certamen impari conditione.]Legendum diſtinctè. Certamen in pari conditione, hoc eſt in quo utriq; licebat Controuer. 7.
aduerſarium occidere, ex eadem.

Conſignatione facta reſtitutus exigit operas.]Aliter eadem. Conſignatio facta eſt. Reſtitutus exigit operas, etſi
in quibuſdam exemplaribus non exigit, ſed incidit habeatur, ut forte ſcribẽdum ſit, indicit, quia ſequitur paulò poſt Controuer. 8.
quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculoſas. *Et cum timeo ne oſtẽderem, ſecutus ſum hæc exi
gentem.*]Sic prior æditio. Vetus lectio. Et dum timeo ne oſtenderer ſecutus ſum hæc exigentem. Quid ſi legas obſe
cu tus ſum hoc exigenti.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS.

PROOEMIVM λείπει.

LAQVEVS INCISVS. Contro. I.

ACTIO. Inſcripti maleficij ſit actio. THEMA. Quidã naufragio facto, a- Quintil. li. 7.
miſsis tribus liberis, & uxore, incendio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit
illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficij.

PRO INCIDENTE LAQVEVM.

Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſeruare potuiſſem. Viue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiunt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, uxorem, liberos, patrimoniũ. Tu putabas ea te conditione accepiſſe ne perderes? Ludit de ſuis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abſtulit, reddit. Nec unquã tutius eſt eam experiri, quàm cum locũ iniuriæ non habet. Cn. Põpeius in Pharſalia uictus acie, uixit. Mortem tuorũ maius tutuũ putas eſſe naufragiũ, Craſſus uixit, & non priuatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo uictus retẽtabit arma. Nemo infeliciter expertus negotiationẽ, alios appetet quęſtus. Nemo naufragus uiuet. Spes eſt ultimũ aduerſarũ rerum ſolatium. Vt uiueres nataſti, miſertus ſum. Nec in te amplius quàm periculũ cogitaui. Nõ attendi incendium, non orbitatẽ. Aut ſi attendi, meminerã te poſt illa uixiſſe. Non uiſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

PARS ALTERA.

Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil

queror. Mori permittit: Nunc inquit, morere. Iniuria eſt, ut qui meo arbitrio debui
tuo moriar. Amiſi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laque/
um reliquit. Iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumēta mortis, ſolitudinem & laqueum.
Alterum apertum morituro, alterum miſero. Quiſquis interueneris ſi amicus es, de
fle: ſi inimicus, ſpecta. Cum à me iſte accuſetur, grauiorem de me quàm de reo ferte
ſententiam Ego ut moriar, iſte ut ne prohibeat. † Ne hæc narrarem, mori uolui. Præ
forte, ne enata rem. cidit remedium meum, ſi qua fides eſt. Non enataui, ſed eiectus ſum. Nihil iam time
bam, niſi uiuere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior quàm quod ultimus mo/
rior. Cui me uita reſeruas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt nauigē? Aſpice nau
fragium. Vt educem? Aſpice ſepulchrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis,
uxor & liberi. Vobis mori contigit.

GENER DIVITIS INIMICI. CONTRO. II.

THEMA. Pauper cum haberet filium, & diuitē inimicum filiā habentē, peregre
profectus eſt. Rumor fuit de morte eius. Filius cū diuite in gratiam rediјt, & e/
ius filiam duxit. Reuerſus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

PRO PATRE PAVPERE.

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum ſit. Ego diu non credidi de
nuptijs tuis: deſertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuiſti patrem,
non quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat deceſsiſſe te. Mirabar, ſi
al uiuo talē uxorem † iubente patre habere potuiſſes. † Nō quæris, ubi perierim. Mors mea
forte, uiuente tibi debet eſſe ſuſpecta. Inimicū habeo. Quis alius hanc famā potuit immittere, niſi
al. Num qui me uiuo, filiā collocare non poterat? nō times ne inter ipſas nuptias tuas patris
oſſa referātur? Tot ſerui ſequūtur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor
ſit. Fabricius aurū à Pyrrho accipere noluit, beatior iſte fuit animo, quàm ille regno.
Plures inſidias in itinere fugi, & factū diues, quod faciendum mādauerat, credidit.

PARS ALTERA.

Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debēt. Scipio
Gracchi inimicus, & poſtea ſocer. Cuius uitio inimicitiæ contractæ ſint, apparet. ille
amat filium tuum, tu nec tuum.

Seuianus rem ſtultiſsimam dixit. Diues me ſemper contempſit, nunquā niſi pro
mortuo habuit. Vt aliquid & ipſe ſimile de Seuiano dicam, poſt hanc ſentētiam Se-
uianum ſemper pro mortuo habui.

FRATRES PANCRATIASTIAE. CONTRO. III.

ACTIO. Malæ tractationis ſit actio. THEMA. Duos filios quidā Pācratiaſtes inſti
tuit, & ad Olympia duxit. Cū compoſiti eſſent, ut ſimul pugnarent, acceſsit ad
pugnantes pater, & ait abdicaturum ſe, ſi quis perdiderit. Commortui ſunt iuuenes,
& decreti ſunt his honores diuini. Reus ſit pater malæ tractationis ab uxore.

CONTRA PATREM.

Tertius ſine ſorte pugnaſti, & utrunq; uiciſti. Stetit cruentus pater. Iam perierāt,
& adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed uterq; à patre. Miſera ma/
ter, odiſſe non poteſt, qui filium ſuum occidit. Iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrē.
Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium
nolunt, uinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demēs me
al. parricidijs. liorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia † parricidij abſoluta ſunt.

PARS ALTERA.

Non facturus dixi, etſi facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia ſo/
lus eſſe, cum luctus communis ſit. Omnes aiebant colluſſuros fratres. Minatus ſum,
non ut neceſsitatem filijs imponerem, ſed ut populo ſatisfacerem.

DAMNATVS PARRICIDII ALLIGAT FRATREM. CONTRO. IIII.

LEX. Qui falſum teſtimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. THE/
MA. E duobus filijs profectus cum uno pater. Adoleſcens ſolus rediјt. Accuſatus
eſt à fratre parricidij, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege di/
lata eſt. Rediјt pater. Accuſauit damnatus fratrem falſi teſtimonij, & obtinuit, &
uinxit.

uinxit. Cogit pater ut uinctum ſoluat. Nolentem abdicat.

PRO PATRE.

Falſum, inquit, teſtimonium frater dixit. Si uis graue illius crimen facere, te exo-
rabilem præſta. Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo
ego duos filios habere non poſſum? Adoleſcens iam potes & parricidiũ facere. Al-
ligatus eſt alter filius, quia non reuertebar. Alter, quia iam redij. Nunquã ſolues fra-
trem. Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem
pio animo dixit. Suſpectũ habuit, quod reliqueras patrẽ. Inter cathenas filij iaceo,
eodem clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

PARS ALTERA.

Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolui poterat, ſi teſtimonium fal-
ſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe pa-
trem mihi carnifex nuntiauit. Parricida ſum, ſicut obijcitur. Hoc leuius iraſcor. Mi-
raris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipſa
pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur quàm pati. Imaginabar mihi culle-
um, ſerpentem, profundum.

EXVSTA DOMVS CVM ARBORE. CONTRO. V.

LEX. Qui ſciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui inſciens, ſimplũ. THE-
MA. Diues pauperem uicinum rogauit, ut ſibi uenderet arborem, quam ſibi † ui- *al. dicebat.*
debat obſtare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arſit.
Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.

CONTRA DIVITEM.

Excitatus flammarũ ſono, uicinorum primo fidẽ† imploraui. Arbor ramis diſcur- *al. exploraui.*
rentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari. Incendatur. Eſt hoc impotẽtię,
ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Nõ poteſt expugnari precibus, expugnetur
ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi iure agamus. Liceat & pauperẽ gau-
dere proſpectu. Vos poſsidetis agros, orbiũ fines, urbesq; domibus impletis. Intra
ædificia ueſtra undas, & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit,
quàm ruinę meæ. Domũ perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Delitijs
tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus re-
laxatur. Proſpectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis non obſtant ſeruorũ ca-
teruæ? & in immenſam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis
porrectæ ſpacijs ambulationes, & urbium ſolo ædificatæ domus, non nos propè à
publico excludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar diuitum ſyluas. Quantum perdi-
di, quem fatetur iratus inimicus plus perdidiſſe quàm uolui? Nõ iniquum poſtulo.
Eius damno deſinat incendium, cuius conſilio cœpit. † Sic licet ut domus ad cœlum *al. Scilicet ut*
omne conuerſæ, brumales æſtus habeãt, æſtiua frigora, & non ſuis uicibus intra iſto- *domus ad cœ-*
rum penates agatur annus. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & naui- *lum omnes e-*
gabilium piſcinarum freta. Arata quondam populis rura, ſingulorum nunc ergaſtu- *mineant.*
lorum ſunt. Latiusq; nunc uillici quàm reges imperant. Maria ſubmouentur proie-
ctis molibus. Neſciebas quanta ſit potẽtia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmo-
dum totas abſumat urbes, quàm leuibus initijs oriantur incendia, etiam ſi partẽ dam-
ni dare uoluiſti, partem noluiſti, in totum quaſi prudens dederis, tenendus es. Ex to-
to enim noluiſſe debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris ſcienter ianuam
incendiſſe, ſi unum tignum, puto tota domus intelligeretur, ex parte. Nec enim quiſ-
quam omnia incendit, ſed unam aliquam rem, ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus
ignis. Atqui pars domus eſt, arbor, quæ in domo eſt.

PARS ALTERA.

Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod ſalubris ſpiri-
tus uenire poſſet, obduxerat. Rogaui pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor reci-
ſa, mihi plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum ſunt?
Quaſdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiã quoſdam parietes † minue- *al. mouerant.*
rant. Scitis quanta uis ſit arborum, muros diſcutiunt.

RAPTVS IN VESTE MVLIEBRI. CONTRO. VI.

LEX. Impudicus concione prohibeatur. THEMA. Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri ueſte ſe exiturum in publicum. Proceſsit. Raptus eſt ab adulescentibus decem, accuſauit illos de ui, & damno, Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum iniuriæ.

CONTRA ADVLESCENTEM.

Muliebrem ueſtem ſumpſit, capillos in fœminæ habitũ compoſuit, oculos puellari lenocinio circundedit, colorauit genas. Non creditis? & qui nõ crediderant, uicti ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan uenerat, ut auderet impudicus cõcionari. Date illi ueſtem, puella eſt dare noctem, rapietur. Sic illũ ueſtis ſumpta decuit, ut uideretur non tunc primum ueſtẽ ſumpſiſſe. Facta totius adoleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum, ſic imitatus eſt puellam, ut raptorem inuenerit. Nunquid † cecini? Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longe ab his moribus aberant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur?

al. cecidi?

PARS ALTERA.

Conſtat hunc ſtupratum, condemnandi erant qui rapuerũt. Conſtat ſemper grauem, ſemper ſeuerum fuiſſe, ſemper rigidum. Sed hoc iocis adoleſcentium factũ eſt. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo ſine ſponſione crediderit.

TRECENTI AB IMPERATORE NON RECEPTI. CONTRO. VII.

LEX. Nocte bello portas aperire non liceat. Altera. Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat. THEMA. Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte uenerũt Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt uictoriam reus eſt læſæ reipublicæ.

PRO IMPERATORE.

Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierũt? imò cur non perirẽt, capti ſunt? Hos ego † in die non recepiſſem, niſi uictores, noctu ne uictores quidem. Procedens poſtridie in prælium pugnaturis oſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt niſi fuga nihil deſiderari, niſi numerus. Fugiunt, ut leges relinquãt redeunt, ut tollant. Populus Romanus in † Carthaginenſi prælio in ſummas redactus anguſtias, cum ſeruorum deſideraret auxilia, captiuorum contempſit, & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quàm qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem ciuemq; diſtinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoſcam? Credo in inſidijs hoſtes fuiſſe, ut excluſos occiderent, ſequerentur admiſſos.

al. interdiu, non.

al. Cannenſi.

PARS ALTERA.

Infeſtus illis trecentis fuit, iniquo eos collocauit loco, hoc ne † argui poſſet, nõ recepit. Capti ſunt fortiſsimi duces, Regulus, Craſſus. Hæc poſtremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certe lex non uetat.

al. agi.

TYRANNVS POST ABOLITIONEM CANDIDATVS. CONTRO. VIII.

LEX. Competitori liceat in competitorem dicere. THEMA. Tyrannus ſub abolitione dominationẽ depoſuit, ut ſi quis obieciſſet tyrannidẽ, capite puniretur. Petijt magiſtratum, competitor contradicit.

CONTRA TYRANNVM.

Candidatus. Anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullũ ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu non geſſerit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubiectis urebat ignibus, ut mugitum ederẽt, uerba non poſſent. O hominin in ſua crudelitate faſtidioſum, qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire.

PARS ALTERA.

Quie-

Quicquid egi,quicquid geſsi,cauſa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata
noceat,neue quid noceat,quia non obijcitur,quod non noceret obiectum.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIA/RVM LIBER SEXTVS.

PROOEMIVM λεῖπει.

CHIROGRAPHVM ABDICATO FRATRI DATVM. Contro. I.

THEMA. Abdicato fratri,frater chirographũ dedit,dimidiam ſe par
tem hæreditatis daturum ſi non reſpondiſſet irato patri. Ille tacuit.
Abdicatur alter à patre.

Pro patre.

Tantum æris alieni habet,quantum uiuo patre non poſſet ſoluere.
Vis ſcire cuius fidei ſis? nec frater quidẽ tibi ſine chirographo cre/ *Vide ſcholia.*
didit. Alterius ſpe morior, alterius fide uiuo, Etiam patrimoniũ meum diuiſum eſt.
Niſi ſuccurritis,uincit me,& ille qui tacuit,non diſsimulo me hodie duos abdicare.
Chirographum prode parricidarum fœdus,& nefariç ſpei pactum,Chirographum
danti impium,accipienti turpe patri periculoſum.

Pars altera.

In omnem me fortunam,frater,tibi iungam comitem. Si militandum,unà milita-
bimus. Si peregrinandũ,unà urbes peragrabimus. Si quotidianã rogauero ſtipem,
& illam tecum diuidam. Nolui recentẽ irã exagitari patris. Malui ut tacẽdo patrẽ
uinceres. Meæ partis hæres ero,tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi quiſq;
credit,do chirographũ,tu da operã,ut iſtud magis à patre accipere, quàm à fratre ui
dearis. Hoc quod honeſte,& quod pie gerebamus,tã palàm egimus, ut pater ſciret. *Vide ſcholi.*
Quid enim timebam,niſi ſi reſciſſet pater,moleſte ferret filium ſuum, hominem aua
rum non eſſe,fratrem pium. Ita mihi contingat patrem utriq; noſtrum placari.

EXVL PATER FVNDO PROHIBITVS. CONTRO. II.

LEx. Exulẽ tecto,& cibo iuuare non liceat. Altera. Imprudẽtis cędis dãnatus quin
quennium exulet. THEMA. Quidam cum filium & filiam haberet, imprudẽtis
cædis damnatus,in exilium profectus eſt. Solebat uenire in poſſeſsionem uicinã fini
bus, Reſciuit hoc filius. Cecidit uillicum. Villicus excluſit patrem, Cœpit ire ad fi/
liam. Accuſata illa quod exulem recepiſſet,aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quin/
quennium pater abdicat filium.

Pro patre.

Accuſator,† ciuium me fecit exulem,filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem *forte, finium.*
inueni,quod accuſata eſt. Seruum frugaliorem quod cæſus eſt. Male meruiſti de pa
tre,quẽ excluſiſti,de ſorore,cui præiudicio nocuiſti,de iudicibus,quos in tã bona ti/
muiſti cauſa. Aut tu peccaſti,aut ſoror. Filius me docuit,quod illum nõ recipio. Ab-
ſoluta eſt inquit,me aduocato,ſoror. Ita tu patrẽ nõ recipiebas, cum tam bene iſtam
cauſam agere poſſes,cum abſoluta eſt quę receperat,damnatus eſt qui expulerat? Fi
lia me patrem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſsime ſer
uulorum,& tibi imprudens nocui. Quàm bonã eius cauſam putas fuiſſe, quæ ne te
quidem aduocato,damnata eſt. Si te hærede poſſum mori,dignus ſum, qui etiam ti-
bi hunc ſeruũ relinquam.† Alij exul eſt,tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Cer/ *forte, illi pater*
te quæ fecit,abſoluta eſt, Lex eum tenet,qui iuuat exulem, non qui patiatur iuuari. *eſt, tibi exul.*
Ignora,diſsimula,lex te innocẽtem,non curioſum eſſe iubet. Si mea cauſa faciebas,
me admonuiſſes,ſeruum prohibuiſſes,non cecidiſſes.

Pars altera.

Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt, quia muliercula nõ
uidebatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in noticiam hominum ue/
nerat. Captabaris. Timui,ne occidereris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt.
Malui ſeruum cædere frugaliſsimum,quàm patrem optimum amittere.

Mater nothi,lecta pro patre. CONTRO. III.

LEX. Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat. Altera. Liceat filiũ ex ancilla tollere. THEMA. Quidã cũ haberet legitimũ filiũ, alium ex ancilla ſuſtulit, & deceſsit. Maior frater ſic diuiſit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrem circumſcriptionis.

PRO NOTHO.

Vnus omnium exhæredatus ſum diuidendo, Elegiſſet inquit, alteram partẽ. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſsit. Aperte ne minor circumſcribatur, timet, Sic diuiſit, ut ſi uellem, non eſſe mẽdicus, Relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute. Non eſt diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tolleret. Elige aut patrimonium careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid† ſuſtulerunt. Iſte nihil reliquit. Tu, inquit, uoluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Obijci, inquit, non poteſt, quod lege factum eſt, imò non niſi quod lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritũ eſt. Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimũ eſt, quod latet inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. Nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

al. abſtulerũt

PARS ALTERA.

Ego nihil aliud egi quàm diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: Habes gloriã, quam multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes. Habes enim † partem quam uoluiſti, ut tantundem haberes, nec pater uoluerat: Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

al. matrem

POTIO EX PARTE MORTIFERA. CONTRO. IIII.

ACTIO. Veneficij ſit actio. THEMA. Proſcriptum uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculum tenentem interrogauit quid eſſet. Ille dixit uenenum, & mori ſe uelle. Rogauit illa ut partem ſibi daret, & dixit ſe nolle ſine illo uiuere. Partem bibit ipſe, & partem uxori dedit: Perijt illa ſola. Teſtamento inuentus eſt maritus hæres, reſtitutus arguitur ueneficij.

CONTRA MARITVM.

Sic egit ut deprehenderetur: ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur: ſic bibit, ut uiueret. † Quod eſt hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo unquam tam palàm uxori dedit uenenũ. Fugit ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere. Vnus proſcriptione locupletior factus eſt, ut uiuere uellet, uxor illi perſuadere non potuit. Perſuaſit res blandior, uxoris hæreditas, ſciuit quam partem potionis hauriret, contrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas ueneno: occidendi finem prius uictores fecerunt, quàm uicti. Quid nam putabis futurum, cum in exilium uxor teſtamentum tuliſſet, maritus uenenum? Vbi eſt uxor? Ecquid te pudet? Iam etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax uenenũ eſt. Hæres eſt, qui dedit. Summis fere partibus leuis & innoxius humor ſuſpẽditur. Grauis illa & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuiſſe. Sciſti diuidere, etiam ſi poteſt defendi qui uolẽti dedit. Tu nõ potes, qui feciſti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere ſubſideret in imum. Potionem bibit iſte, uxor uenenum.

al. Quid enim illud uenenũ.

Vide ſcholia

PARS ALTERA.

Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in cõſilio ultimo non reliquit. O, inquit dignam, quam innocens† ſequitur. Bello ciuili lege proſcriptus ſum, Exulaui. Quid his malis adijci poteſt, niſi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenum inquam eſt. Hoc qui daturi ſunt, diſsimulant. Venenum Cato uendidit, Quærite an proſcripto licuerit,

al. habetur

licuerit emere,quod licuſt Catoni uendere.

IPHICRATES REVS. CONTRO. V.

LEX. Qui uim in iudicio fecerit,capite puniatur. THEMA. Miſſus Iphicrates aduerſus Thracum regem bis acie uictus,fœdus cum eo percuſſit,& filiam eius duxit uxorē. Cum Athenas rediſſet,& cauſam diceret, uiſi ſunt circa iudicium quidam Thracum cultris armati,& ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum,palàm abſolutorias tulerunt ſententias. Accuſatur,quòd uim in iudicio fecerit.

CONTRA IPHICRATEM.

Nemo iudicum tuorum non timuit,ſic,tanquam tu de illis iudicaturus eſſes. Cū toto tibi regno ſocer uenit aduocatus. Nō maioribus copijs bellum inſtruxit, quàm iudicium. Iphicrate conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cū gladio? Certe bis uictis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta contra rerum naturā permutatio? In bello nuptiæ,in iudicio bellum.

PARS ALTERA.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit, Reus ſuo reſpondit. Perfectum per omnes numeros ſuos iudicium eſt. Cum iudices ſententias ſuas ferrent, ſtrinxi gladium, ut occiderem me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palàm abſolutorias,ut gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, utilitas reipublicæ fuit. Miles ſæpius pulſus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuiſſe,non propter iudicium armatos,ſed propter morem ſuum, Quid poteſtis,inquit,queri? Quid inquam obſides uobis abduxi?

ADVLTERA VENEFICA. CONTRO. VI.

ACTIO. Veneficij ſit actio. THEMA. Quidam cum haberet uxorē,& ex ea filiam nubilem,indicauit uxori,cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit,celerius morietur,quàm illi nubat. Deceſſit puella ante diem nuptiarum,dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Torſit ancillam pater,dixit illa ſe nihil ſcire de ueneno,ſed de adulterio dominæ,& eius cui collocaturus erat filiam. Accuſauit uxorem ueneficij & adulterij.

CONTRA VXOREM.

Morietur,teneo ueneficam,celerius quàm nubat,teneo adulteram. Morietur, factum eſt,celerius quàm nubat,factum eſt. Adulterium ſerius deprehendi quàm factum eſt,ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli,& duas indices. Altera dicit,quod factum eſt. Altera,quod futurum eſt. Generi adultera, Filiæ pellex. Quàm infelix eſt domus,in qua adulterij argumentum eſt. Dixi, honeſtus eſt, Dixi,pulcher eſt,dum laudo generum,commendaui adulterum. O me tardiſſimum in malis meis. Veneficium nec denunciatum quidem credidi,demum in ueneficio adulterium deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, genialiſq; lectus mutatus eſt in funebrem. Subiectæ ſunt rogo infelices faces,profertur putre corpus,& ueneniſ tumens. Quid ultra quæritis? Verbis ſigna,ſignis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. Morietur antequam nubat,factum eſt. Vidimus fluēs corpus,& in cadauera illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, Vxorem patricidio, Filiam ueneno.

PARS ALTERA.

Duo grauiſſima crimina obiecit,Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teſte,ueneficium,nec ancilla quidem. Cum indignaretur ſe non rogatam, exciderunt illi uerba,quæ non minus quàm filiam luget. At quare dixiſti, celerius morietur,quàm illi nubat? Verba dolor parum conſiderat. Exciderunt. Et eſt ſæpe fortuita diuinatio.

DEMENS QVI FILIO CESSIT VXOREM. CONTRO. VII.

ACTIO. Dementiæ ſit actio. THEMA. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem. Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in ultimis eſſet, medici dixerũt animi uitium eſſe. Intrauit ad filium ſtricto gladio pater, rogauit ut indicaret cauſam ſibi. Ait amare ſe nouercam. Ceſſit illi uxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ.

Pro patre.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi uxorem illi, ſed eripueram. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, prius amare cœpi, quàm duceres. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Tranſij præter iſtius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filij morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunque facto eſt.

Pars altera.

Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium nõ putas, quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiſerit, an collocauerit? Quàm demens eſt, cui adulterium pro beneficio imputandum eſt? Strinxit gladium maritus, nõ ut adulterum uindicaret, ſed ut faceret. Mori potius debuit frater, quàm ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem, ſi ſororem concupiſceret? Quædam remedia grauiora ipſis periculis ſunt. Omnia inter nouercam & priuignum compoſita ſunt. Simulatum morbum, et deriſum animo turpiſſimo patrem.

Verſus uirginis Veſtalis. Contr. VIII.

THEMA. Virgo Veſtalis ſcripſit hũc uerſum: Felices nuptæ, moriar niſi nubere dulce eſt. Rea eſt inceſti.

Contra Veſtalem.

al. Aut experta uirum, aut inexperta peierabas. Felices nuptæ, cupientis eſt. Moriar niſi, affirmantis eſt. Nubere dulce eſt, † Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt. Tibi conſules prætoresque uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata eſt? Ad ultimũ Veſtam inuoco, ut tam infeſta ſit ſacerdoti, quàm inuiſa eſt. Recita carmen, dum quæro quale carmen ſit. Tu carmen ſcribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & ſeueritatem templo debitam modulatione frangas? Quod ſi utique laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte ſcribe, antequam iurabis de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquam ſacerdotio felicius eſt. Dulce eſt, quàm expreſſa uox, quàm eximis uiſceribus emiſſa, non expertæ tantum, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiã ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum.

Pars altera.

Vnus illi uerſus obijcitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, ſcribere carmen. Multum intereſt obiurges, an punias. Inceſti damnari nulla poteſt, niſi cuius corpus uiolatum eſt. Quid tu putas poetas, quæ ſentiũt, ſcribere? Vix modeſte, *al. licentioſior* caſtigare. Nõ illi cultus luxurioſior. Non conuerſatio cum uiris † licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint ſacerdotes parientibus?

Extra controuerſiam.

Varius Geminus apud Cæſarem dixit. Cæſar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

PINCIANI IN LIBRVM SEXTVM CONTROVERSIARVM.

Controuer. 1. *ALterius ſpe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium meum diuiſum eſt*] *Multis modis corrigi poteſt hic locus. Alterius ſpe morior, alterius fide ne uiuo etiam, Patrimonium meũ diuiſum eſt. Aut ſic alterius ſpe morior.*

morior,alterius fide. Me uiuo etiam patrimonium meum diuiſum eſt. Aut alijs modis quos per ſe ingenioſus lector comminiſci poteſt. Quid enim timebam niſi ſi reſciſſet pater moleſte ferret filium ſuum hominem auarum non eſſe fratrem pium] Corrigendum puto. Quid enim timebam ne ſi reſciſſet pater moleſte ferret filium ſuum hominem auarum non eſſe,fratrem pium eſſe. Nam uetuſta exemplaria habent fratrem pium eſſe.

EXVLEM *tecto & cibo iuuare non licet] Scribe liceat,non licet. Iubet enim lex non indicat,ſicuti oſtendit quod ſequitur. Imprudentis cedis damnatus quinquenio exulet. Liquet hoc etiam ex multis quæ ſequuntur locis. Accuſator ciuium me fecit exulem,filius etiam meorum] Legendum puto finium,non ciuium, ut patet ex hypotheſi.* Controuer. 2.

Id genus ueneni fuit quod pondere ſubſideret in imum. Potionem bibit iſte,uxor uenenũ] Lego ex eadem. Id genus ueneni fuit,quod pondere ſubſideret. In imam potionem bibit iſte uſque ad uenenum,uxor uenenum. Exemplaria quædam. In unum potionem bibit iſte,cætera. Vt ſcribendum putem. In imum potionem bibit iſte,reliqua. Controuer. 4.

MORIETVR *timeo ueneficam.] Scribe. Morietur teneo ueneficam,ex uetere lectione. Nam ex uerbo, Morietur,coniectat ueneficium.* Controuer. 6.

AVT *experta iuras aut inexperta peieras] Eadem,aut experta uirum aut inexperta petebas. Vtraq; lectio defendi poteſt. Impreſſæ uerba ſequentia fauent. Sacerdos raro iuret nec unquam niſi per ſuam Veſtam. Et mox aliquanto. De illius morte,ſcribe antequam iurabis de tua. Et hic quidem non totus] Vetus lectio,ne hic quidem totus eodem ſenſu.* Controuer. 8.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio, non ultra uos differam, quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies ſexieſue populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrumperent,quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat, alius erat cum turbæ ſe committebat,alius cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exurgere audebat,illa intempeſtiua in declamationibus eius philoſophia ſine modo tunc,& ſine fine euagabatur,raro totam controuerſiam implebat,non poſſes dicere diuiſionem eſſe,non poſſes declamationem, tanquam declamationi multum deerat,tanquam diuiſioni multum ſupererat. Cum populo diceret,omnes uires ſuas aduocabat,& ideò non deſinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit,dũ cupit in omni controuerſia dicere,non quicquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumentabatur moleſte magis quàm ſubtiliter. Argumenta enim argumentis † colligebat,& quaſi nihil eſſet ſatis firmum,omnes probationes † probationibus alijs cõfirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quæſtionem non tanquam partem controuerſiæ, ſed tanquam controuerſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam probationem habebat,ſuam excuſationẽ,ſuos exceſſus,ſuas indignationes,epilogum quoq; ſuum. Ita unam cõtrouerſiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur omnis quæſtio per numeros ſuos implenda nõ eſt? Eſt quidem ſed tanq; acceſſio,nõ tanq; ſumma. Nullum habile membrum eſt ſi corpori par eſt. Splendor orationis quantus neſcio an in ullo alio fuerit. Nõ theſis magna ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu,ſed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant,non deerat,ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sententiæ,quas optime Pollio Aſinius albas uocabat,ſimplices,apertæ,nihil occultum,nihil inſperatum afferentes,ſed uocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit,figurabat egregie,præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt tam † inimicum quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe,neſcio quid mali. Ideoq; moderatio eſt adhibenda,ut illa ſit præparatio non confeſſio. † Locum beata implebat. Non poſſes de inopia ſermonis latini queri,cum illum audires,tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. † Sufficiebat enim illi inquantum uoluerat explicandi uis: itaq; ipſe dicere ſolebat,cũ uellet oſtendere nõ hæſitare ſe in electione uerborũ, cũ res animũ occupauere,uerba ambiũt. Inæqualitatẽ in illo mirari libebat,ſplẽdidiſſimus

al. colligabat,
al. propoſitionibus

al. minimum

al. Loca

al. hic adduntur tria uerba, ſed quid diceret.

ſimus erat.Idem res dicebat omnium ſordidiſſimas,acetum & puleium & laternas
philerotem,ſpongias,nihil putabat eſſe quod dici in declamatione non poſſet.Erat
autẽ illa cauſa, timebat, ne ſcholaſticus uideretur, dum alterum uitium euitabat,in
cidebat in alterum,nec uidebat nimium orationis ſplendorem,his admixtis ſordi-
al.deſerri bus non † defendi,ſed inquinari,& hoc æque omnium eſt,ut uitia ſua excuſare ma
lint quàm effugere. ALBVTIVS enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quæ-
al.non uideretur. rebat,ſed quomodo † uideretur.Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu, hæc ſor
dida uerba ad patrocinium aliorum afferebat: hoc illi accidit inconſtantia iudicij,
al.commodum quem proxime dicentem † commode audierat,imitari uolebat. Memini omnibus
illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorem quàm ipſe erat
al.codicibus cum † condiſcipulis ſedere. Memini eum admiratione Hermagoræ ſtupentẽ ad i-
al.Hermacotæ mitationem eius ardeſcere: nulla fiducia ingenij ſui,& ideo aſſidua mutatio. Itaque
dũ genera dicẽdi trãsfert,& modo exilis eſſe uult,nudiſq; rebus hærere, modo hor-
ridus & ualens potius quàm cultus,modo breuis & concinnus, modo nimis ſe attol
lit,modo nimis deprimit,ingenio ſuo illuſit,& lõge deterius ſenex dixit quàm iuue
nis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum,cũ ſemper ſtudium eius eſ
ſet nouum.Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes,res quæ raro procedit. Magno e-
nim temperamento opus eſt,& occaſione quadam,hac uirtute uarie uſus eſt. Sæpe
illi bene ceſſit,ſæpe decidit: nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur uitio
ram uicina uirtus.Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius.Iam ado
leſcentulus cum declamaret aptæ & conuenienter & decẽter hoc genere utebatur.
Quod eo magis mirabar,quia tenera ætas refugit omne,non tantum quod ſordidũ,
ſed,& quod ſordido ſimile eſt. Raro albutio rẽſpondebat fortuna, ſemper opinio,
quamuis pœnituiſſet,audere libebat. Triſtis,ſollicitus declamator, & qui de dictio
ne ſua timeret etiam cum dixiſſet. Vſq; eo nullum tempus ſecurum erat, hæc illum
ſollicitudo fugauit è foro,& tantũ unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam
iudicio cẽtumuirali,cum diceretur iuriſiurandi conditio aliquando facta ab aduer-
al.qua illius omnia crimina retegeret. ſario,induxit eiuſmodi figuram † qua illi omnia crimina irrogaret. Placet, inquit,
tibi rem iureiurando tranſigi: iura,ſed ego iuſiurandum dabo.Iura per patris cine-
res qui inconditi ſunt Iura per patris memoriam,& executus eſt locum,quo perfe-
cto ſurrexit. L V. ARVNTIVS ex diuerſo ait,Accipimus conditionem,iurauit. Cla
mabat Albutius,non detuli conditionem,ſchema dixi.Aruntius inſtabat, centum-
al.properabãt uiri rebus iam ultimis † ſeparabant. Albutius clamabat,Iſta ratione ſchemata de re
rum natura tolluntur.Aruntius aiebat,tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Sũma
rei hæc fuit,Centumuiri dixerunt dare ipſos ſecundum aduerſarium Albutij ſi iu-
raret ille.Iurauit Albutius non tulit hanc contumeliam,ſed iratus calumniã ſibi im
poſuit,nunquam enim amplius in foro dixit,homo ſummæ probitatis,qui nec face
re iniuriam,nec pati ſciret.Et ſolebat dicere,quid habeo quare in foro dicam quum
plures me domi audiant,quàm quenquam in foro? Cũ uolo dico, quamdiu uolo, &
quamuis non fateretur,hoc delectabat illũ in declamationibus quod ſchemata ſine
periculo dicebantur: nec tamen in ſcholis effugere contumelias poterat Caſtij mor
daciſſimi hominis,cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius,quare calix ſi ce-
cidit,frangitur,ſpongia ſi cecidit non frangitur,aiebat Caſtius,Ite ad illum cras, de
clamabit uobis,quare turdi uolent,cucurbitæ non uolent. Cum dixiſſet Albutius in
illo,qui fratrem parricidij dãnatum in exarmata naue dimiſit,impoſuit fratrẽ in cu-
leum ligneum,Caſtius eandem dicturus ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fra-
trem domi à patre damnatũ nouerca accuſante cũ accepiſſet ad ſupplicium, impo-
ſuit in culeum ligneum: ingens riſus omnium ſecutus eſt. Sed nec ipſi bene ceſſit de
al.bene clamatio. Paucas enim res † bonas dixit,ſed cum à ſcholaſticis non laudaretur, ne-
mo,inquit,imponit hos in culeum ligneum, ut perueniat neſcio quò terrarum ubi
calices frãguntur, ſpongiæ non franguntur. Video quid uelitis, ſentẽtias potius au
dire quàm iocos,fiat. Audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSVS. CONTRO. I.

THEMA. Mortua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterũ ex adoleſcentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniẽdum, ille ex armato nauigio impoſuit. delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt: poſtea pater peregre profectus, captus eſt ab eo, & remiſſus in patriam, abdicat illum. CONTRA PATREM. ALBVTII SYLII. De fratre nec iudicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quòd patrem ſeruare potuit. Mori iuſſus, tan tanta tempeſtate confuſus, neq; æſtimare quicquam, neq; diſplicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente quàm quæ uideris ipſe noſſe. Nec ſatis memini, ſolutum mihi fratrem tradideris an alligatũ, neſcio quantum ad meũ ſtuporẽ attinet, etiam fugere potuit: nec ſatis meminerã tale miniſterium an pœnam eſſe uoluiſſes, uindictam an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes, non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego cõtendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus, ueni, tuis manibus filium inſue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire incluſi filij gemitũ? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes, quid frater in fratrem poſſet? patrem teſtẽ dedit. Quid accuſas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto conſiliũ meum uictum ſit, à me frater ut uiueret, non impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit quàm ut aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſam malam habeo, ut inter fratres. Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt, in remigio non eſt. Hæc eſt in comite? nemo repertus eſt naufragij comes. in uelo? in arte? omnia pene inſtrumenta circunciſa ſunt. Adminiculũ in ſpe nullũ eſt, patri ſum excuſandus? at fratri, de filio tuo hoc reſpõdeo, quãdiu in patrio ſolo morari licet, tuus eſt proiectus in mare, quicquid poſt exiliũ & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ communis abſtractus, pœnarũ eius pars non eſt. nequitiæ opus eſt, ſed alijs quærentibus, te ipſum teſtem dabo, non eſſe piratam. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanæ facultatẽ abſtuli. Fortuna ipſa. quæ emiſerit, eius eſt, nihil tamẽ illi præter mare relinquitur. Moriendum eſt mihi, pater iuſſi, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iuſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori. ſed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbete aures, dabo uobis etiam damnatum abſoluendum. Viuit, inquit, frater, nõ credo: ſeruauit, inquit, me feciſti ut crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel morituolo. Q. HATTERII. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſconderant diem, imbres undique & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare, iuſtis quoque nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortuna commẽdo, fragmentum infelix, etiam nauigaturis omen, quod ſi quis gubernator uidiſſet, uitam ſuam abſtuliſſet naufragijs, e littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam: frater ſi innocens es nauigium, ſi nocens culeum: non feci parricidium, & quàm facillime erramus homines, factum putaui, deliberabam an parentarem patri. Fratrem, inquit. TVRRINVS. in domo parricidiũ facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium. ARGENTARII. Quod iuſſeras factum eſt, perijt frater. Viuit, inquit, & me dimiſit, bono argumento probatur uiuere. Vtraſq; ad cœlum manus ſuſtulit. Si nihil unquam impie cogitaui, patrem meum etiam damnatus diligo. Dij immortales rerum iudices adeſte, ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria, ſic nauem ſuam rexit. BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offundũtur

oculis. Intellexit quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis fortuna ſuccurras, ita mihi cõtingat aut honeſte dicere, aut mori, ita ex domo noſtra ego ſim ultimus reus, ut ille iurabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, ſed tũc intellexi quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui, ne nũc quidem poſſum. Pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiã poſt ſupplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didiciſſe, an me apud piratas quidem perdidiſſe? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare? nõ poſſum, iratos habeo piratas. Cum traditus eſt mihi frater, imperatumquè ut ſumerem ſuplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum eſt quod non occidit patrem, imò etiam integra naue dimiſit patrem reſolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Inſue me culeo, certè ſentiam maria, non ea uidebo. Sciſſa quoque uela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis, ſcires nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem, etiam pirata dicitur, interim falſo crimine male audit. CAESTII PII. Erat nauigium, imo fuerat, ſed adhuc crudelis & pertinax nouerca, poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit, maria iam quieſcunt, prædones iam miſerentur, irati iam parcunt. Ibamus præter ſepulchrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus: expecta, Vide an fortuna nobis obijciat ſcelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum ſalo, uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidiſti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundiſſimam uocem, fateor me parricidam, occidi fratrem, tutus ſum pater, ſi hoc probetur: impoſui in exarmatam nauem: non eſt occidere? Nouercæ quidem nunquam ſatis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc eſt conditio miſerrima humani generis, quod naſcimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, millæ aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere uocatur, ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit, huic quiſquam parcat q fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater, qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia, parua materia ſeiungit fato. Quid ſi uero non rudentibus committitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroque patens latere. Imponitur miſer in naufragium, nauigio per ſe peſſum ituro, pondus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito uiſa ſunt uela, ſubito nauis cœpit & regere ſe & attollere. Magnum eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij urgent, pulſatur undique nauis periculis, innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quàm effeciſtis animam. Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt, quod peruenit tutus in portum, excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, ut illum pœniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potui, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt, ſic patrẽ parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnoſco, frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectũ eſt quod parricidium fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio utendum eſt, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video quos inuitos audire hoc genus defenſionis, malo itaq; me uobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere.

Idem

Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris ſum, mollioris animi.
Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior eſt, illius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non poſsit occidere, putas me dicturũ ne alius occideret? Si mater noſtra uiueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus patris punire filium uoluiſſe, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis, certè negabis te poſſe hominem occidere. MVSAE.
Traditus eſt frater puniendus mihi potiſsimum, quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſque diſputationem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore uoluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, & in ſui culeo poſtulantem. Obijcis mihi molliorem animum, alius mitior eſt plus quàm debet, alius ſeuerior eſt quam neceſſe eſt, medijs alius affectibus inter utrunque poſitus, totus in ſua poteſtate eſt.
Quidam & accuſare & damnare poſſunt & occidere, quidam tam mites ſunt, ut non poſsint in caput ne teſtimonium quidem dicere. Non poſſum hominem occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt, alijs in priuato latere, & extra omnem inuidiam ſeceſsiſſe præcipua tranquillitas eſt, alijs non poteſt perſuaderi, ut matrimonio obligentur, alijs ut careant. Sunt qui caſtra timeant, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant. In tãta morum uarietate uidete quantulum ſit quod excuſem, non ambitioni, non inertiæ ueniam peto, miſericors ſum, non poſſum occidere hominem. Gratulare pater naturę meæ. Nunquam eiuſmodi filijs parricidium faciet. Hoc uitium à te traxiſſe uideor.
An non putas miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniẽdum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera ſimul ac mẽte languit, proh bone Iupiter Mithridatem quàm non dubium parricidam. POMPEI SILONIS. Gaude pater, neuter filius tuus parricidium fecit, dimiſi in portum naufragum. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit an reus? Conijce in alteram nauem nouercam, illa faciat uotum, precetur, ſi neminem innocentem accuſauit, ſi priuignum immerentẽ nõ oppreſsit, in eos piratas incidat, qui neſciãt captos dimittere. PARS ALTERA. MVSAE. Patricida meꝰ in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidã fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. CAII SABINI. Facinus indignũ, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo, morere. DIVISO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An licuit illi quod iubebat pater facere. Non licet, inquit, fratrẽ necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceciderat, ignoſce ſi diligẽtior ſum, cum uideã hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij poſtulet, facile eſt, ſi dicenda ſit domi cauſa, etiam nocens abſolutionẽ ſperare potero, in foro quid reſpondebo? Occidi fratrem parricidam, me quoq; uocant, quod non affui reo, ſi licuit an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt, naturæ iura ſacra ſunt. Quid de me iudicaturus eſt ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcendũ ſit illi, ſi nõ potuit. Fatebor, inquit, quod forte offenſurum eſt aures, patri parere uolui, fratrem occidere non potui. Obortæ ſunt ſubito tenebræ, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus, nõ poſſum fratrẽ occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantum non poſſunt. Quorundã aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris quoq; beneficiũ non eſt tam magnum pater, quàm magnum putas. Non ille te noluit occidere, ſed nõ potuit. Nouiſsimas illas partes fecit, quamuis nõ occiderit, ſi tamen potuit damnatũ, an abdicari debeat. Dicet enim pater, ſi non poteras, negaſſes: & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita me neſciebas, putaſti me occidere? Quid ergo ſic loquebaris? iam tunum parricidij condemnaſſes: deinde an puniuerit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicij, quod dixit grauius etiã culeo fuiſſe, & adiecit hoc die illum pœnas dare inter barbaros incluſum, per quos neceſſe eſt illis patre populari capere, ſed ne per illos quidẽ neceſſe eſt parricidiũ facere. Hac diuiſione uſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defen-

dere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adoleſcentem optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem, etiam innocentem, meliorē tamen ſi non occidit innocentē. Partitam autem materiā fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam ſi nocentem fratrem non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, tam ſero defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſsime, an etiam nocentem ſatis punierit. COLOR. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, utrū ne aliquid deberet dici in nouercam, an non? P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna horum rhetorum manus in hanc partem tranſiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palàm dicerēt, ſed per ſuſpiciones & figuras: quam rem non probat PASSIENVS, & aiebat, minus uerecūdum eſſe, aut tollerabile infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem in malum colorem incidere quàm tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt, non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentē dixit, Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. CAESTIVS colore alio uſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulchrum inuocare cœpit manes eius, motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eū colorem dixit, hęc mecum cogitaui, non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere ſupplicij genus liberum eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus. Tentari me à patre putaui, uno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit, & omnes ferè colores contrectauit. In narratione hoc colore uſus eſt, & dixit, hoc unum mihi præſta beneficium, ſine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS, Non tanquam frater eſſem, ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem ſine parricidio. PASSIENVS hoc colore uſus eſt. Non putaui patrem utique uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi cognouerat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere noluiſſet, cui tradidiſſet. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam, itaque illo colore uſus eſt. Cogitaui mecum quid liceret, quid oporteret: ſi tantum inquam nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumuiris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſceleris, non magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium quàm iudicium. MARCELLVS dixit ita, Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam: & illam quam ſupra ſententiam retuli, habes, inquam, frater. VARIVS GEMINVS & ipſe dixit, Nolui occidere, egregie, inquam nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter alium aggreſſa eſt, alteri parricidium obijcit, alteri mandat: & hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem, apud quē prætorem cauſam dixiſti? apud nullum, inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? imò qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego ſi reus fuiſſem, ad te non miſiſſem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore uſus eſt. Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes, parricidam tamen in maria proieci. VIPSANVS duro colore uſus eſt. Hoc, inquit, ſupplicium tanquam grauius elegi, quid iſte, inquam, inſuetur, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? imò ſollicitus pēdeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe pœnā ſuam ſpectet: nihil ſperet, timeat omnia, peius debet quàm cæteri parricidæ mori, à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem uſus eſt ut diceret, hoc ſe tanquam grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quam enim ſpem habuit abſolutionis, ſi nec parit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore uſus eſt. Diu mecum diſputaui, parri-

cida

cida eſt,quem non teſtis probauit? nõ iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni æque pœnã ſimillimã reo,merſam,nõ tamen ex toto perditam ratem,quæ uel punire fratrẽ poſsit,uel abſoluere. TRIARIVS & ipſe quaſi ſententiam de fratre ferre noluiſſet,egit & dixit. Tandẽ ad cœlũ manibus leuatis,quicquid eſt inquã quod terris imperat,quod regnat profundo,quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas inuoco,damnatus alto cõmittitur: Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebatur ex Græco translata,ſed Græca corruptior eſt.

A parte patris,quod ab archipirata dimiſſus eſt ſic. CAESTIVS, Pœnam, inquit, putauit mihi hanc eſſe morte grauiorem, & ſic poſuit in narratione: Rogabam ut occideret non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimiſit,non quia uolebat ſaluum eſſe,ſed ad patrocinium ſuum,ut quia nõ nunc occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. LATRO dixit, Quis porro uno me miſerior eſt,qui uitam parricidæ debeo. DIOCLES CARYSTIVS elegantẽ ſenſum in prooœmio poſuit pro adoleſcente,cum diceret cauſas ſe abdicationis non inuenire,luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe,parricidium ſibi non obijci,& cõtra reos ſe minime laborare,fortaſſe,inquit, quæritur,quod captum non redemerit,adiecit.

Et cum tractaret in ultima parte,debere patrem noſſe uitia liberorum,& ferre utiq; in unico, adiecit.

ARTHEMON in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt,& belle acceſsit ad eam.

Et cum de ipſo nauigio diceret, pulchre cœpit.

Et ultimum deſcriptionis ſuæ ſententiam propoſuit.

Et ad partem narrationis eleganter tranſit.

GLYCON dixit.

Soleo dicere uobis Ceſtium Latinorum uerborum inopia hominem Græcũ laboraſſe, ſenſibus abũdaſſe. Item quoties aliquid deſcribere auſus eſt, toties ſubſtitit, utiq; cum ſe ad imitationem magni alicuius ingenij dixerat, ſicut in hac cõtrouerſia fecit. Nam in narratione,cum fratrem traditũ ſibi deſcriberet,placuit ſibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnia iudices canentia ſyderibus muta erant. MONTANVS IVLIVS qui comis fuit,quiq; egregius poeta, aiebat illũ imitari uoluiſſe Vergilij deſcriptionem. Nox erat & terras animalia feſſa per omnes. Alituum pecudumq; genus ſopor altus habebat. At Vergilij imitationem bene ceſsiſſe,qui illos optimos uerſus Varronis expreſsiſſet in melius.

Deſierant latrare canes,urbesq; ſilebant. Omnia noctis erant placida cõpoſta quiete. Solebat Ouidius de his uerſibus dicere,potuiſſe fieri lõge meliores,ſi ſecũdi uerſus ultima pars abſcideretur, & ſic deſineret,omnia noctis erãt. Varro quem uoluit ſenſum optime explicuit. Ouidius in illius uerſu ſuum ſenſum inuenit, aliud enim interciſus uerſus ſignificaturus eſt,aliud totus ſignificat.

POPILIVS CICERONIS INTERFECTOR. Controuerſia II.

ACTIO. De moribus ſit actio. THEMA. Popilium parricidij reum Cicero defendit,abſolutus eſt, proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accuſatur de moribus CONTRA POPILIVM. BASSI SEPVLLII. Si accuſaſſet Cicero Popilium,uiueret. Occidit Ciceronẽ Popilius. Puto iam creditis occiſum ab iſto patrem, ut uno ictu pereat,tantũ dabo pro Cicerone,ſi liceat paciſci. GABII SABINI. Quod unum potuimus,effecimus,ut ueniret tempus,quo Popilius Ciceronem deſideraret, Popili potes, inquit, Ciceronẽ occidere potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorſus occiſus Ciceronẽ debebat incipere à patre. Antonius,inquit,iuſsit. Nõ pudet te Popili? Imperator,te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput,amputauit manum,effecit ut minimum in illo eſſet crimen,quod Ciceronem occidit. Facinus indignum,feliciſsime licet cedat actio, id ſolum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubeſcat. Proh dij boni occiſum Ciceronem, & caput eius humerotenus reciſum. ALBVTII SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus reciſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam, Hoc unum tantũ feliciter feciſti, quod ante occidis patrẽ quàm

Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudices mouit, quàm pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunq; eſtis iudices, qui in iſtum reũ ſederatis, ecquid penitet abſoluiſſe? ARGENTARIVS. Impius eſt, ingratus eſt, audeo dicere parricida. Senſit qui defenderat. Reſpice forum, hic ſub Cicerone ſediſti, reſpice roſtra, hic ſupra Ciceronem ſtetiſti. Quantum eloquẽtia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt, abſcidit ceruices loquentis, hæc eſt abſoluti clientis poſt longum tempus ſalutatio. Parce iam quęſo Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorum alterum audiſtis, alterum uidiſtis. CAESTII PII. Si dixero, infamis adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia turpis eſt, reſpõdebit, iam iſta Cicero defendit. Non pudet Popili, accuſator tuus uiuit: qui tam commune, quàm ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Parricida ſic etiam tu periſſes. FVLVII SPARSI. Non credidiſſet Popilium feciſſe Antonius, niſi in mentem illi ueniſſet, illum & parricidium feciſſe. Facinus indignum, à me defenditur Cicero, cum Popilium Cicero defenderit. MENTONIS. Non magis quiſquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quàm nemo Popilium præter Ciceronem defendere, parricidam quem uiuus negarit Cicero, occiſus oſtendit. Fortunam Ciceronis, Antonius illum proſcripſit, qui accuſatus eſt, Popilius occidit qui defenſus eſt. Si damnatus eſſes, carnifex te culeo totum inſuiſſet. Video quid reſpondeat. Nõ credet Antonius occiſum Ciceronem à Popilio, niſi ei ſignum attulerit. TRIARII. Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinę, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili hoc parricidium tertium tuum eſt. POMPEII SILONIS. Nũquid magis exonerare te poſsis, præſta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio, ego iſtud ſcelus facere poſſum & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis poſtquam ad illum Popilius miſſus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuiſti Ciceronem occidere. At quàm bene perſuaſerat nobis Cicero, parricidium te facere non poſſe. Occidiſti tu Ciceronem loquentem. Nunquid inquit, & aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timẽdus eſt, qui cum Popilio uenit? Q. HATERII. Qui modo Italię humeris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur, propoſito in roſtris capite Ciceronis: cũ unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proſcriptus, inquit, erat Cicero, pater certe tuus proſcriptus nõ fuit. BLANDI. Dij manes, Popilij ſenis patris, & inultę Cicero te perſequũtur umbrę, ut quę negaſti, parricidam ſentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omnium, quos terra ſuſtinet, nocentiſsimũ, ingratum, impium, percuſſorem, bis parricidã, nec tamẽ timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidem niſi poſt beneficiũ occiditur. Nec damnationẽ tamen iſtius deſpero. Nõ enim à Cicerone nunc defenditur, timeo ne cauſæ non ſatisfaciã. Maior cauſa ęſt, occiſum à Popilio Ciceronẽ queri, quàm fuit aliquãdo probare nõ occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere qui audiuit? Minturnenſis palus exulem Marium non hauſit. Cimber etiam in carcere uidit imperantem, prętor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium, in ſella figurauit. Non poſſumus de Popilio queri, eodem loco patronum habuit quo patrem. Põpeius terrarum mariſq; domitor Hortenſij ſe clientem libenter confeſſus eſt. Hortenſius bona Pompeij non Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor & ſacratus cœlo parens, non tãtam urbem fecit, quantã Cicero ſeruauit. Metellus in Veſtæ æde extinxit incendiũ, Cicero Romę. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrho Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus, Sparthaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Põpeius, nemo hoſtis Catilina propius acceſsit. Fert appenſum cõto caput, & defluente ſanguine hũc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occiſum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. MARILLII. Si inimicus eſſem patronis optarem ut reus abſolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfe-

ctorem

ctorem Ciceronis,ſed hi quoq; non parricidij reum à Cicerone defenſum,ſed in priuato iudicio.Declamatoribus placuit,parricidam reum fuiſſe.Sic autem eum accuſant,tanquam defendi non poſſet,cum adeo poſsit abſolui,ut ne accuſari quidẽ potuerit.LATRONI non placebat illum ſic accuſari quomodo quidam accuſauerunt. Obijcio tibi quod occidiſti hominem,quod ciuem,quod ſenatorem,quod conſularem,quod Ciceronem,quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem,ſed fatigari,ſtatim illò ueniendum eſt ad quod properat auditor.Nam in reliquis adeo bonam cauſam habet Popilius,ut detracto eo quod patronum occidit,nihil negocij habiturus ſis,& patrocinium eius eſt ciuilis belli neceſsitas.Itaque nolo per illos reum gradus ducere,quos poteſt tutius euadere.Licuit enim in bello & ciuem & ſenatorem & conſularem occidere,nec in hoc crimen eſt,quod Ciceronem,ſed quod patronum. Naturale eſt autem ut quod in nullo patrono fieri oportuit,indignius ſit factum in Ciceronem patronum. LATRO accuſauit illum de moribus,primum quod ſic uixiſſet,ut cauſam parricidij diceret, deinde quod patronũ ſuum occidiſſet.Et fecit has quæſtiones, an poſſet eo nomine accuſari, quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie uolet me parricidij poſtulare non poterit. Quomodo crimen quod obijci non poteſt,puniri poteſt? An in bello ciuili acta obijci non poſſint.Honeſte dixit,cum hũc locum tractaret VARIVS GEMINVS.Si illa,inquit,tẽpora in crimen uocas,dicis non de hominis,ſed Reipub. moribus. Si poteſt,quod ciuili bello actum eſt,obijci,an hæc obijci debeant. Hãc quæſtionem in illa diuiſit. An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum. Ad quædam enim nulla debet neceſsitas compellere. DIVISIO. Hoc loco Latro dixit ſummis clamoribus, ita tu Popili ſi Antonius iuſsiſſet patrem tuum occideres? Deinde an non fuerit ei neceſſe: potuiſti excuſare te, potuiſti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut ſciret & fugeret.Neceſſe certe non fuit,manum caputq; præcidere mortuo.COLOR.Colorem pro Popilio LATRO ſimplicem habuit,neceſsitate coactum feciſſe,& hoc loco illam ſententiam dixit,miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit,in pœnam Ciceronis electum amiciſsimum Ciceronis,quaſi exprobraturus per hoc illi ſuam fortunã eſſet: moleſtius, inquit, feret ſe à Popilio occidi,quàm occidi.MARCELLVS ESERNINVS eundem colorem aliter induxit. Cogitabat,inquit,Antonius ſecum, quod Ciceroni excogitabo ſupplicium? Occidi iuſſero? olim iam aduerſus hunc metum emuniuit animum. Scit mortem,nec immaturam eſſe conſulari,nec miſeram ſapienti:fiat aliquid noui quod nõ expectat, quod non timet, non indignabitur ceruicem hoſti porrigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis uocet, ut ſciat quantum illi defenſi in Republica profuerint. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, Offendebatur, inquit, proſcriptione,& quędam liberius loquebatur,non miror.Ciceronis cliens eſt.tanto magis occide Ciceronem tuum.Et dixit,non ſuæ infirmitatis ſententiam. Vterq; inquit, ſed diuerſo genere punitus eſt.Ciceronis ꝓſcriptio fuit,occidi,mea,occidere. MARILLIVS præceptor noſter ſic narrauit, Iuſsit, inquit, imperator, iuſsit uictor, iuſsit qui proſcripſit,ego illi negare quicquam poſſem,cui nihil negare poterat Reſpublica? BLANDVS hoc inquit loco,uolo me excuſare,dixi,Cicero me efẽdit:reſpõdit, ſcio, me accuſauit.I ergo, ut ſciat plus ſibi Antonij accuſationem nocuiſſe, quàm Popilij defenſionem profuiſſe. BVTEO hoc colore,uocetur,inquit, ille Ciceronianus, ille cliens,amicus.Excogitaui quomodo Cicero ſua periret manu. CAESTIVS hoc colore, Duriſsima,inquit,mihi militia in Antonij caſtris fuit, ob hoc ipſum, quod Ciceronis erã cliẽs, difficillimę mihi expeditiones dabãtur. Tunc quoq; uocatus ſum quaſi ad pœnam. I,inquit,occide Ciceronem,nec credam,inquit,niſi attuleris caput, magiſq; admiratus eſt potentiam ſuam,quod Ciceronem Popilio non licebat nõ occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus eſt,Antonij ſe partes ſecutum,ut ſi quid poſſet Ciceroni prodeſſet,facta proſcriptione ad genua ſe Antonij ꝓcidiſſe, deprecatum ſe pro Cicerone,offenſum Antonium,eo magis dixiſſe, Occide quẽ mori nõ uis. Hic color diſplicebat Paſsieno, quia ad teſtem ducit;nam ſi hoc fecit Popilius,

non tantum quod defendat non habet, ſed habet quod glorietur. HISPO ROMA-
NVS uehementi colore uſus eſt & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit ali-
ter ſe cauſam acturum Popilij, aliter Antonij: pro Popilio dicturum, occidere nolui,
coactus ſum? pro Antonio dicturum, occidi Ciceronem oportuit, & dixit locũ, ali-
ter non potuiſſe pacari Rempub. quàm ſi ille turbator ocij è Repub. ſublatus eſſet.
Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus eſt. quid ille, inquit, cũ Antonium
hoſtẽ iudicaret, & omnes Antonij milites, nõ intelligebat ſe & Popiliũ ꝓſcripſiſſe?
Hic color prima facie aſperior eſt, ſed ab illo egregie tractatus eſt. VARIVS quidem
minus dixit, Cum imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodij mitte-
retur, qui contumelijs afficeret, antequam occideret, & uiuum laniaret. ARGENTA-
RIVS dixit, Vocatus ueni, poſt proſcriptionẽ Antonius terribilior erat factus, etiã
ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poterã,
ſi me occidiſſem, hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quò Popili-
us uenit, nemo non aliquid noui uoluit dicere. LATRO ait: Prçcluſerat fores, nemo
ad proſcriptũ recipiebatur. Popilius ut uenit, admiſſus eſt. CAESTIVS dixit, Vt re-
nunciatum eſt Ciceroni, ait, Popilio ſemper uaco. VISPANVS CORNELIVS fecit
etiam quçrentem Ciceronem, Popili tam ſero. ALBVTIVS dixit, quid eſt Popili? ec-
quid tuto lateo? nunquid mutandus eſt locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem
induxit Ciceronem, tum maxime Popilij orationem legentem. Et MVRRHEDI-
VS non eſt paſſus hanc controuerſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcri-
pſit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popiliũ, & Popilij manũ dedit Popi-
lio, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Ter abdicatus uenenum terens. Controuerſia III.

THEMA. Ter abdicatus, ter abſolutus deprehenſus eſt à patre, in ſecreta domus
parte medicamentum terẽs, interrogatus, quid eſſet, dixit, uenenum, & uelle ſe
mori, & effudit, accuſatur parricidij. PRO FILIO. CAESTII PII. Dic quid cõmiſi?
certe nec ſecreta te fallunt, dimittam te, intelligetis cui parauerim, dic quid ante cõ-
miſerim. niſi forte contentus es reo committere parricidiũ, parricidæ nihil. ARGEN-
TARII. Volo mori, quia reus fui, quid ergo, reus uiuet? uiuet, quia ſordidatus aſſi-
debit pater. Reuertar ad uenenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defun-
gi ſemel paſſa eſt. ALBVTII SILII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, ſi
quem alium iuuet. Vt interuenit, in alias cogitationes abij. Ergo quiſquam tam in-
felix fuit. ergo quiſquam me magis odit, quàm ego miſer memet cœpi? VARII GE-
MINI. Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quod tam diu uiuam,
quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum eſt innocentibus mori quàm mi-
ſeris defendi. CORNELII HISPANI. Scio quoſdam periclitanteis illa iactare, nunc
primum cauſam dico, hic ergo dicere non poſſem, iterum reus fui, nec dubito, qui
nobis in odium uenerim, cum ipſe me oderim. PORTII LATRONIS. Ter cauſam
dixi, acceſsi ad hæc ſupplicia mea, uenenum teneo, hoc ſi tibi ſatis non eſt, uiuam.
ALTERA PARS. ALBVTII SYLLI. Teſtor deos immortales, hoc me tribus iam
cauiſſe abdicationibus, ne in domo mea uenenum deprehenderem. Parricidij reus
uiuit, qui abdicatus mori uoluit. In quàm anguſto domus meæ fortuna poſita eſt,
aut patri pereūdum eſt, aut filio. Quid habes, quare me mori uelis? Viuunt orbi, ui-
uunt naufragi, uiuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum ſe mori
uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidium. quod apparet etiam in ſuam mortem
paratiſsimum. CORNELII HISPANI. Nolite mirari, ſi debitas uires dolori meo nõ
exhibuero, tribus iudicijs experti eſtis, patres accuſare nõ poſſe. VIBII RVFFI. Cũ
tantum eſt quod fateris, quantum eſt quod negas? Tu uenenum quæſiſti, tu uenenũ
emiſti, tu uenenum intuliſti in eam domũ, in qua habebas inimicum patrem, recte ui-
tam odiſſes ſuam, cui parricidium obieciſſes. Vis ſcire quid peccaueris? indica quis
tibi uendiderit, dicetur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uendebas, ſi-
ne dubio ſciebas cui daturus erat, ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Si me cum
iſto includitis, moriar, ut uobis hanc faciam inuidiam, quam iſte mihi facere uo-

luit.

luit. VARII GEMINI. Quęritis, filius meus uenenũ cui parauerit? uixit. POMPEII
SYLONIS. Mihi, inquit, paraui, & hoc eſt patri parare. Abſolutus mori uult, reus ui-
uit. MVSAE. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat
habere quàm parricida? habuit inquam Demoſthenes uenenum & uixit, idem ego
tibi pater quod Demoſtheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem, ſi
quid obieceram, aiebat, nunquid deprehendiſti? non tamen habebitis quod multũ
de eo dubitetis, quod negat parricidium, quod confitetur, uenenum eſt. Mori, in-
quit, uolo uiuo patre, & hoc parricidium eſt. Miſer æquè timui ne biberet uenenũ,
quàm ne daret. ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi, inquit, paraui uenenum, ne quis
dubitet an alium poſſim occidere. IVNII OTHONIS PATRIS. Reus eſt parrici-
dij, qui mauult mori, quàm patrem uidere. quomodo uultis, magis probem uobis il-
lum mori noluiſſe? non uult mori. Mori inquit, uolui. quare? quia ter uiciſti. Si mihi
credis, parricidium facere uoluit. Qualis eſt reus, cuius hoc unum patrocinium eſt,
indignum ſe uita fuiſſe? Dico tam inuiſum illi patrẽ fuiſſe, ut occidere uoluerit. DI-
VISIO. Non puto uos exigere diuiſionem, cum coniecturalis ſit cõtrouerſia, habet
tamen diſſimilem cæteris coniecturam & duplicem, nõ quomodo ſolet, inter duos
reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id
alterius fiat probatio, tanquam cum dicimus adulteram fuiſſe, ut credatur etiã pro-
pter hoc ueneſica. In uno homine coniectura duplex eſt. Quęrimus enim utrum ue-
nenum in ſuam mortem, an in patris parauerit. COLOR. Si hic color diſplicet pro
adoleſcente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, ſed diceret, Mori uolui tædio abdica-
tionis & inſelicitatis aſſiduæ, cum in hoc tantum ſordes ponerẽ, ut cum maiore tor-
mento poſitas reſumerem, & abſoluto mihi uni, non finis eſſet periculi, ſed initium:
incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiuſmodi controuerſijs & per-
trita quæſtio incurrere, an uenenum habere in mortem ſuam liceat. ALBVTIVS il-
lo colore pro adoleſcente dixit, non fuiſſe uenenum, Cum putarem, inquit, odio eſſe
patri meo, uolui experiri affectum eius, quomodo mentionem mortis meæ ferret.
Itaq; palam & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodem colore
uſus eſt, ſed aliter: non dixit, experiri patrem uolui, ſed ut miſerabilem me patri fa-
cerem. MVRRHEDIVS pro cætero ſtupore ſuo dixit, medicamentum ſe paraſſe ad
ſomnum, quia aſſiduę ſollicitudines, uigiliarum ſibi facerent conſuetudinem. Vſus
colore eſt, & Publiana ſententia dixit, Abdicationes, inquit, ſuas ueneno diluit. Et
iterum, Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos cum loqueretur de hoc genere
ſententiarum, quo iam inſecta erant adoleſcentulorum omnium ingenia, queri de
Publio, quaſi iam ille hanc inſaniam introduxiſſet. CASSIVS SEVERVS ſummus
Publij amator aiebat, non illius hoc uitium eſſe, ſed illorum, qui illum ex parte, qua
tranſire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dicta, quàm apud quen-
quam comicum tragicumq;, aut Romanum, aut Gręcum, ut illum uerſum, quo aie- *Publij Mimi.*
bat unum uerſum inueniri nõ poſſe meliorem, Tam deeſt auaro quod habet, quàm
quod nõ habet, Et illud de eadem re dictum, Deſunt luxuriæ multa, auariciæ omnia.
Et illos uerſus qui huic quoq; ter abdicato poſſent conuenire, O uita miſero longa,
felici breuis. Et plurimos deinceps uerſus referebat Publij diſertiſſimos. deinde au-
ctorem uitij, quod ex captione unius uerbi plura ſignificantis naſcitur, aiebat Pom
ponium Attellanarũ ſcriptorem fuiſſe, à quo primum ad Laberium tranſiſſe hoc ſtu
dium imitãdi, deinde ad Ciceronẽ, qui illud ad uirtutum ſtudia tranſtuliſſet: nam ut
tranſeã innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, & nota ut
non referam à Laberio dicta, cũ Mimi eius quicquid modo tolerabile habent, tale
habeant, id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis ſuis Mimũ produxit, de-
inde equeſtri illũ ordini redditũ iuſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coarctaue
runt, ut uenientem nõ reciperent. Cicero male audierat, tanq; nec Pompeio certus
amicus, nec Cæſari, ſed utriuſq; adulator, multosq; tunc in ſenatum legerat Cæſar,
& ut repleret exhauſtum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus me-
ruerant, gratiam referret. Cicero in utramq; rem iocatus, miſit enim ad Laberium

tranſeuntem. Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit, Atqui ſolebas duabus ſellis ſedere. Vterq; elegantiſſime, ſed neuter in hoc genere ſeruat modum. Ab his huius ſtudij diffuſa eſt in plures imitatio. Sed ut ad cõtrouerſiam redeam. CASSIVS SEVERVS aiebat placere ſibi illum colorem, Mori uolui. Et quaſdam dixit inter diſputandum ſententias. Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam, nihil tanti eſt, infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurſus dicebat, Mihi ſerua iſtum animum, facies quod uoles abſolutus. Quare ergo nunc non moreris, dicet aliquis? Primum non ſemper idem miſeris libet, nonnunquam iuuat cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde uerum uis quare non moriar interim? quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam ſententiam uidebatur dixiſſe, non multum intereſt mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Mater cæca filium retinens. Controuerſia IIII.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEMA. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amiſit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit, non remanentẽ alligari uult. PRO MATRE. CAESTII PII. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quæ minatur, omnia fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit uxori filium, nec adhuc cæca erat. ALBVTII SYLII. Deducite filium, itaq; tene, complectere: audeo dicere, hoc par ne piratæ quidẽ diuiderent: ſi uellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo i adoleſcẽs, matri tuæ nec decem menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere nõ uis matrem, expecta ſaltẽ ut efferas. TRIARII. Legẽ attulit, qua cathenas minetur, cauſa eſt quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perſeueras, me quoq; ad piratas trahe, impetrabo ab illis alimenta & uirum meum. FVLVII SPARSI. Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiã ſi non redimitur, paſcitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS. CAESTII PII. Matrem meam imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius eſſe uoluero, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. VARII GEMINI. Qualis fortuna eſt, cui uincto mater cathenas denuncias? eundum eſt uictori ad piratas. Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit uxorem: quàm multi me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, ſi eam apud uos relinquo. Patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? BVTEONIS. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præſtiterit uxor. DIVISIO. LATRO hanc controuerſiam quaſi eſſet tota officij declamauit. Nullas quæſtiones iuris inſeruit, ſed comparauit inter ſe incommoda patris & matris, & tanquam quæreret, dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendum cæcã matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diuiſit, ut diceret, hoc quod pater deſiderat, utile eſt patri. Nouiſſime tractauit, ne patri quidem utile, utiq; ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogis uehemens fuit. APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuam quæſtionem mouerunt. Primam, an lex quę de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat. Illi ſunt omnia priuilegia data, & ipſam pœnam non alentium, ſignum eſſe nõ muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quàm ut coarguenda ſit, itaq; tranſeo. Illud unum quod dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunquam tentari debere in cauſa uerecunda improbam quæſtionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæſtionem, an lex de alendis parentibus non pertineret ad matres: ut uiuis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. ALBVTIVS non iuris fecit illam quæſtionem, ſed æquitatis, ita tamen, ut iuri adiungeret, & matris prius eſſe, quàm patris officium. SYLO POMPEIVS illam fecit quæſtionem, An quoties duobus cõmunis eſſet poteſtas, eius tota fieret qui præſens eſſet.

Puta,

Puta, inquit, te ſeruum eſſe communem, huic domino ſeruies, qui præſens eſt: puta fundum eſſe communem, is fructus percipiet qui præſens eſt. Illam quæſtionē huic duram ſubiecit, an nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis non habet? patrem habet ille nullam in poteſtatem, habet matrem in totius legis poſſeſſionem. Eſt iam non commune illi ius in te, ſed proprium. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, An non ſemper filius cogi poſſet, ut matrē alat. Deinde, an nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos & inutiles, aliquis ad propellendum hoſtem proficiſcitur, in cuius unius militia poſita eſt ſalus publica. Hunc retinebit mater, puta legatū, de ſumma Repub. puta fœderis. Huic mater uincula inijciet. Per partes comparando utrunq; officium: Ille, inquit, peregre eſt, tu domi, ille captus, tu libera, ille inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu ſoluta es, at tu cæca es, ille hoc infelicior quod uidet. Quid enim uidet? cathenas ſuas & cædes, & uulnera & cruces eorū q non redimuntur: at periculoſum eſt nihil, niſi domi manere & flere. LATRO dixit, pro matre ſubmiſſe & leniter agendum. Non enim uindictam, inquit, ſed miſericordiam quærit, & cum eo adoleſcente cōſiſtit, in quo ita exigit pietatem ut impediat. Aiebat itaq; uerbis horridioribus abſtinendum, quoties talis materia incidiſſet ipſam orationem ad habitum eius, quem mouere uolumus ad affectus, molliendam. In epilogis nos quoq; uocem de induſtria infringere, & uultum deijcere, & dare operam, ne diſſimilis ſit orationi orator, compoſitionem quoq; illis minorem conuenire. CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit uſq; eo uiolentus accuſator, & cōcitatus fuit, ut in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo uos iudices, nū ſi iſte diſertus eſt, ideò me damnari oportet? Idem poſtea cum uideret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumuētum in ſorite, imponi ſe ſupra cippum iuſſit. Erat enim paruulus ſtatura, propter quod etiam Catullus in hendecaſyllabis uocat illum † ſalluputium diſertum, & iurauit ſi quam iniuriam Cato Pollioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum iuraturum calumniam, nec unquā poſtea Pollio à Catone aduocatisq; eius aut re, aut uerbo uiolatus eſt. Solebat † poſtea excedere ſubſellia ſua, & impetu latus uſque in aduerſariorum partes tranſcurrere. Et carmina quoq; eius quamuis ioca ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompeio, digito uno caput ſcalpit, quo credas ſibi hunc uelle uirum. Compoſitio quoq; eius in actionibus ad exemplū Demoſthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio, tunc tertio cauſam dicente habuit, nō tantum leniter componit, ſed cum dicit, Credite mihi, non eſt turpe miſereri, & omnia in illo epilogo ferè non tantum emollitæ cōpoſitionis ſunt, ſed infractæ. In hac controuerſia Publianam ſententiam dedit. FETVS quidam rhetor ſtaturæ puſillæ, in quam Euctemon homo uenuſtiſſimi ingenij grçce dixit, Antequam te uiderem neſcio rhetor an † ſoratos eſſes. Fuit autem CAESTII ſententia. Captus eſt, inquit, pater, ſi te capti mouent, & hæc capta eſt: & quaſi non intellexiſſemus ait, neſcitis dici captos luminibus: & illud dixit, Mittes tamē epiſtolam infructuoſam, odiſſe illam debes, hæc eſt quæ matrem tuam excæcauit: & illam falſiſſimam in quam multi incidunt, Propter hoc ipſum, inquit, magis flebilis eſt, quod non poteſt flere. Et iterū inquit, Lachrymæ matri deſunt, cauſæ ſuperſunt, tanquam cæci flere non ſoleāt. Memini CRISPVM quendam antiquum rhetorem in illa controuerſia uiri fortis, qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidiſſet oculos, alter in acie manus: Exurgite nunc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis cōpoſitio bellæ ſonantis ſententiæ nomen impoſuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM ut exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiam, maximè quia Triarius compoſitione uerborū belle cadētiū multos ſcholaſticos delectabat, omnes decipiebat, in quadā controuerſia cum magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum concluſiſſe. Inter ſepulchra monumēta ſunt. Et cum ſcholaſtici magno clamore laudarēt, inue-

forte, Salapuſſium, quod ſalſus & paruus eſſet, à ſale & puſio.

al. preterea

forte, oratorē

ctus eſt in eos ut debuit, & hoe effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant tardius laudarent, dum inſidias uererentur. GLYCON dixit

HYBREAS in hac controuerſia dixit.

In quibuſdam corruptum uidebatur.

ROMANVS tamen

Quinquennis teſtis in procuratorem. Controuerſia V.

THEMA. Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo ſpecioſum. Cum frequenter eſſent iurgia nouercæ & priuigni, iuſſit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matrisſamiliæ. Quodam tempore paterſamiliæ in cubiculo occiſus inuentus eſt, uxor uulnerata, cõmunis paries perfoſſus, puer iubetur percuſſorem cognoſcere. Ille procuratorẽ digito denotauit, accuſat filius procuratorem cædis. ille filium parricidij. ARELLII FVSCI P. Vt audiui clamorem, ſi qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putaui. Quis ferret te uoluntariam teſtem in forum uenientem, etiam ſi uenires dictura pro filio? miſerrime puer quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis inſiſtis ueſtigijs, itaq; iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec facile fit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiã infans pro patre loquitur. TRIARII. Viuo patre adultera, moriẽte conſcia, mortuo teſtis, aliquis uno teſte cõtentus eſt, dabo populũ, obijcit priuigno parricidiũ, filio mendaciũ, intrat procurator quà ſolebat. Dic puer, quis patrẽ tuum occiderit? dic audacter: eundem nominas, quem populus: nox placet ſceleri, prorſus adulteri tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumẽ? ea tantum admiſſuro neſas optanda nox eſt. Quid inquit, ante peccaui? diſſimile eſt, memento enim de homicida quæri, poteſt tyrocinium eſſe homicidium, parricidium non poteſt. Lumen attuliſti ut diſcerneres, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium, ſic ego nouercam uulneraſſem? frater quæro an uideris procuratorem proxima nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod perſequitur & populus? ego taceam de parricidio quod perſequitur puer? Teſtor uos iudices ſaluum patrem reliqui ò magnam in contrarium ſeculi noſtri peruerſitatem, inuentus eſt qui patrem poſſet occidere, & nouercam nõ poſſet. Etiam ſi quis occidere patrem nõ poteſt nouercã poteſt. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietem aliquis ſentiet. Cuius uis leuiſſimum ſomnum. pueri, an ſenis, an mediæ ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. Mediæ ætatis? nouerca. Quærerem quàm ſordida domo natus eſſet, ſi ullam habuiſſet. nunc inquiſitionẽ noſtram humilitate effugit. Non miror ſi neſcis, quàm difficile ſit patrem occidere, cum incertum habeas patrẽ. ALBVTII SYLLII. Quæro à te mulier, an filio tuo credendũ putes. Liceat mihi nutrire puerũ, ne cum matre illi, ne cũ tutore queat conuenire. Tres in cubiculo ſunt, patrem occidis puerum cõtemnis, adulteram non times, ſinguli ſe ſerui libertiq; offerebant, puer ſtabat ante omnes, percuſſor latebat poſt adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod ſi feciſſem. hominem occidere, ſed patrẽ nõ poſſem, hominem occidere bonos habeo teſtes, timet hunc in aliena poteſtate. Aſpice corpus patris quàm grauis plaga, quàm alte adactus eſt gladius, ſic ego nouercam percuſſiſſem? CAESTII PII. Adulterum te eſſe non unum teſtem dabo, non corruptũ, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percuſſi, quàm debui nouercam. Nouercam ne ſic quidem, quemadmodum patrem. IVLII BASSI. Tibi fuerit neceſſarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas, mihi ſuperuacuum erat, ne inſtrumento parricidij detegerem parricidium Si rerum natura pateretur, obliuiſcendum mihi erat patris dum occiderem. Minore licentia, quæ nõ uidemus agimus, & quamuis non minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus eſt. tibi parcam, parricidium nõ habeo, nõ poſſum gloriari ultione patris, frater illam meus occupauit. BLANDI quàm difficile

eſt filio

eſt filio patrem uulnerare, & quàm facile priuigno nouercam occidere. VARII GE-
MINI. Patrem, inquit, occidiſti, teſtor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt, u-
trum non habui poteſtatem? atqui uulnerata eſt, ui nolui te occidere, non habui po-
teſtatem, atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quàm diligenter ſeruata es. Tu te
ſtimonium dic, & oſtende uulnus, percuſſor ille quàm timuit, ne occideret. PORTII
LATRONIS. quare lumen affero? fortius parricidium faciam, ſi nõ uidero patrem,
occidere aliquis patrem antequam nouercam poteſt, nouercã ne poſt patrem qui-
dem poteſt? TRIARII. aliquis parricidio puras manus ſeruat, & inde incipit quò
peruenire difficile eſt? DIVISIO. Has controuerſias quæ & accuſationem habent,
non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderent
quàm accuſarent, ex quibus Latro fuit. Fuſcus Arellius, Debet, inquit, reus in epilo
go deſinere, optime autem epilogum contexit defenſioni, & homines magis defen
denti quàm accuſanti fauent. Vltima ſit pars quæ iudicem fauentem poſſit admitte
re. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac defenſionem, ut per comparationem
duorum reorum irent, & crimen ſimul repuliſſent ſtatim transferrẽt, ex quibus fuit
Cæſtius. Hoc non ſemper expedit, utiq; qui imbecilliorem partem habent, non eſt
utile cominus congredi, facilius latent quæ non comparantur. In hac controuerſia
duo uel tres rei, nouerca enim procuratori coniungitur, Itaq; à filij parte utique aie
bat prius accuſandum, quia unum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adul
terij & cædis: ſi qua ſunt ex utraq; parte difficilia, non colorem, ſed argumentatio-
nem deſiderant: itaq; ne modum excedam præteribo. Circa uulnus nouercę quidam
bellas res dixerunt, quidã ineptas, imò multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta ſunt
referam. FVSCVS. Vt deſtricta leui uulnere eſt cutis, non credas factum, manu pri-
uigni, credas amatoris. PASSIENVS ait, Sed leuiter te uulnerauit dextera illa, cui
nec paries obſtitit nec pater. VARIVS GEMINVS dixit, da ferrum teſti meo, for-
tius feriet. CAESTIVS dixit, cum deſcripſiſſet quàm leue uulnus eſſet. Nouercas,
inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. NIGER BRVTIDIVS quotidiano uer
bo ſatis ſignificanter uſus eſt. Riualem, inquit, occidit, amicam ſauciauit. HISPO
ROMANVS eiuſdem generis rem dixit, oſtende nouerca, oſtende id quod amator
tuus uellicauit. BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum occidit, adulteram ſtrin-
xit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MVSA ridetur, qui cũ
uulnus nouercæ deſcripſiſſet, adiecit, At Hercules pater meus tanquam paries per-
foſſus eſt. MVRRHEDIVS patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem
miſit. NEPOS LICINIVS ait, Non eſt iſtud uulnus, ſed ludentis adulteri morſus.
SENIANVS Ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non uulnerauit, inquit,
nouercam, ſed uiri ſui ſanguine aſperſit, cum illic uulnera tantum ponantur. VINI-
TIVS exactiſſimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat
hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Mon-
tani Votieni. SENIANVS in hac eadem controuerſia dixerat, Nihil puero eſt te-
ſte certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos, ut intelligat, & non-
dum ad eos quibus fingat. Et hæc diffinitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero te-
ſte certius, utiq; quinquenni, puta nec ſi quadrimus puer teſtis eſt, nec ſi ſex anno-
rum. Illud uenuſtiſſime adijciebat. Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac ſenten-
tia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius quàm
diligens ſtultitia. MONTANI VOTIENI ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem, &
deridebat hãc in oratione, & experrectum eſt animal canis utiq; cathenarius para
tus: erat autem non æquus ipſi Montano, accuſauerat illum apud Cæſarem à Co-
lonia Narbonenſi rogatus: at Montanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, ut eo-
dem die quo accuſatus eſt à Vinitio, decertauerit, in Vinitij actionem ſententias
ſuas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nunquid putas illum al-
teram partem declamaſſe? Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit, exempla cum di-
xerunt, uolentes illa ad aliquod controuerſiæ thema redigere. Hoc ut aliquando fa-
ciendũ eſt cum res patitur, ita ineptiſſimũ eſt luctari cũ materia & longe arceſſere;

ſic quo

ſic quomodo fecit in hac controuerſia,qui cum diceret pro filio locum,de indulgen
tia liberorum in parentes,uenit ad filium Crœſi,& ait, Mutus in periculo patris na
turalia uocis impedimenta rupit,qui plus quàm quinquennio tacuerat: quia quin-
quennis puer ponitur,putauit ubicunq; nominatum eſſet quinquennium,ſententiã
fieri,quia Latroni bene ceſſerat:qui cum diluiſſet uulnus exiguũ,dixit,Aſpicite iſtã
uix apparentem cicatricem,rogo uos,non putetis puerulum feciſſe, & ne puerulũ
quidem quinquennem. GALLVS VIBIVS improbam dixit ſententiam,cum cædẽ
deſcriberet,Occidit,inquit,maritum,nouercam læſit,puero pepercit, etiam hũc pu
tabat ſuum. Valde enim puero Cæſtius aiebat parcendum. Itaq; dixit cum lauda-
ret eius teſtimonium,procuratori natus es. HERMAGORAS hunc ſenſum decenti-
us poſuit. Blandi ſentẽtia laudabatur,cum deſcripſiſſet à puero demon
ſtratum procuratorem digito,multa ſignificante. EVCTEMON dixit.

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam ſententiam dixit, cum dixiſ
ſet nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium,Facit,inquit, quod ſolet pro a-
matore, ſanguini ſuo nõ pepercit. NICOCRATES LACON aridus,ſed & uetus de-
clamator dixit, . HERMAGORAS cum mi:e-
rabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe,qui infeſtus nouercæ & procuratori redde
retur,dixit iam procuratorem clamare. ἀπλῶς.

Demens qui ſeruo filiam iunxit. Controuerſia VI.

THEMA. Tyrannus permiſit ſeruis,ut dominis interemptis dominabus ſuis nu-
bant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos, qui filiũ & filiam habebat pro-
fectus eſt peregre:cum omnes ſerui dominas ſuas uitiaſſent , ſeruus eius uirginem
ſeruauit,occiſo tyranno reuerſi ſunt principes,in crucem ſeruos ſuſtulerunt. Ille ma
numiſit,& filiam collocauit,accuſatur dementiæ. CONTRA PATREM. ARGEN-
TARII. Haberemus ſolatium,ſi has nuptias feciſſet tyrannus,non pater: habe hunc
illi honorem.fac dotalem,ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui mauult
tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui enim
aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet,ſi tantũ ingenuus fuiſſet? CAE-
STII PII. Soror opto tibi perpetuam ſterilitatem,cum dicerem,manumittamus ſer
uum,aiebat,expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror ut honeſtos habeas libe-
ros adulterandum eſt. Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs.
Plus ſeruo dominus permiſit quàm tyrannus. Qui facit has nuptias , inſanus eſt aut
tyrannus. Quis hoc poteſt credere,optandum filię fuiſſe,ne finiretur tyrannis. ne re
diret pater? Si interrogauero patrem,quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus,
ſi ſanus eſt,reſpondebit.quod dominæ ſeruis collocatæ ſunt. FVLVII SPARSI. Eli-
gitur maritus quem ſanus pater dotalem dediſſet, gener tuus ipſis nuptijs crucem
meruit. Egregium generum,cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios nõ
eſt. Grauiſſima quoq; ipſi ſeruo facta eſt iniuria,dominam ſuam non licuit illi ſerua-
re uirginem. BLANDI. Fecit etiam ſeruo iniuriam cum detraxit abſtinentię gloriã,
nuptijs ſuis manumiſſus eſt. O matrimonium omni adulterio turpius. IVLII BAS-
SI. Liberata Repub. quod me triſtem uidiſtis , nolite mirari, nobis etiamnum uiuit
tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſeruauerat,perdidit ſub patre. Dic furci
fer cui ſororem meam uirginem ſeruaſti? dic ſi placet,mihi. Non uitiauit, inquit, cũ
liceret illi. Ita ne dignus eſt nuptijs,quia indignus eſt cruce? ex cella ſuæ dominę mi
grabit in cubiculum , uel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. CORNELII
HISPANI. Melioris conditionis ſunt uitiatæ quàm uirgo, illis mutare nuptias con-
tigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex ædicto tyranni
nupta eſt:qui edictum tyranni fugerat,redit cum edicto. Dementia hoc patris factũ
eſt,ne tyrannum accuſare poſſet, Quod ille,inquit,filiam meam uirginem alteri ſer
uauit,nunc maritus eſt:qui ſub tyranno quoq; nihil aliud potuit quàm raptor eſſe,
is qui dotalis deſtinatus erat,cuſtos relictus eſt:propoſitũ eſt edictum, quod ne fer-
remus fugimus,nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpacium indignius uiſum eſt,ni-
hil dijs hominibusq; minus ferendum:itaq; tyrannus poſt hoc occiſus eſt, deſponſa
eſt puel-

eſt puella,omnia ex edicto tyranni facta ſunt.ALBVTII SYLII.Egregius gener, cu/
ius hæc una gloria eſt,quod comparatus cruciarijs frugalior eſt, melius ſeruus cuſto
diuit dominam,quàm pater filiam ſuam collocauit:quemadmodũ iratus tyrannus,
alienos inimici tibi nepotes precantur:cum ſanus pater fuit,ne has uideret nuptias,
fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ,quod egit tyrannum in mor
tem,patres in exilium,ſeruos in crucem?quomodo qui ſic fugis,ſic collocas?Hone/
ſtius exules quàm ſocer.Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundũ
eſt.ARELLII FVSCI PATRIS.Ex ſeruo gener, & ex domina uxor; ex domino ſocer
eſt factus, quis has nuptias non tyranni putet? patrem tyranni criminibus accuſo,
tyrannum patris,quid de tyranno loquor?patris ſimilis eſt.Quid,de patre non quæ-
rar?tyranno ſimilis eſt.Miſerrima ſoror ſub tyranno patrem deſiderabas,id in filia
tua coegiſti,quod tyrannus tantum permiſerat.Nunc nobis pater,ſi ſanus es, exulã
dum eſt:quid enim miſerius accidere poteſt,quàm is ſtatus in libertate,quem cæte/
ri uix ferunt in ſeruitute?fugimus ne ſeruiremus,felicitatẽ noſtram in calamitatem
conuertit,aliquando enim fugit.Satius cum cęteris contumeliam ferre, quàm liber-
tatis omnibus ſolos in tyrannidem reijci. Seruo libertatem dedit,filiæ ſeruitutẽ ſer/
uo filiam dedit,innocentiam abſtulit. Neſcio quid ſibi uelit, quod ſerui meritũ lau/
dat.Tyrannum enim laudare debebat.Seruus non ſtultus,tergum,& caput ſuũ de/
litijs præſentibus prætulit:ſi dixiſſet,timuiſſe tantũ,laudabo,& hanc illi etiam nunc
optabo mentem.Cæteræ honeſtos inuenerunt ſeruos,hæc talem habet, quales illæ
in tyrannide habuerunt,Soror mea ancillulæ pellex eſt,ſed ut domina nuberet, con
ſeruula de cellula exacta eſt.Nullum in tyranno maius ſcelus fuit,quàm quod tibi li
buit imitari.O te ſoror miſeram quod iſta non ſub tyranno paſſa es, iam enim pati
deſiſſes.Hoc tu putas præmium eſſe quia dominam non uiolauit?uiolet quantũ uo-
let.Iſte uero,ut dicis,iniuriam tibi fecit,quia affinitatem tuam moratus eſt. Si nõ ceſ
ſaſſet iam fortaſſe ex illo nepotes haberemus:habebimus generum,ſi poſſumus,pa-
tri ſimilem,ſin minus nõ erubeſcendũ,cui cognatus ſit aliquis,cui ſacra aliqua & pe
netralia,in quæ deducatur,uxor,quem adiungamus ad domum,non quem extẽſum
doleamus.PORTII LATRONIS.Qui omnia tuleramus,hos fugimus. Vocat ſeruũ,
& quia crucem non meruerat mereri iubet.Ita ne furcifer tu potuiſti dominã com/
plecti?putaſti aũt te per tyrannum uicturum,aut ſemper futurũ patrem? felicisſimi
uidebuntur,quibus contigerit raptus tyrannus.Ita ſine dubio beneficium dedit,qui
cuſtodiuit dominam à ſtupro,ſe à cruce.Cum infelici face ad dotalẽ ſuum noua nu/
pta deduceretur, ſi qua fides eſt exhorrui, quaſi repoſitum eſſe edictum, cogitabam
quem ſorori uirum eligerem,ſimpliciter fatebor, faſtidiebam iam eas conditiones,
quæ ante profectionem fuerant,aiebam,illo tempore & aliæ uirgines erant. Nõ ui-
tiauit,inquit,ſub tyrannide,ò nos felices,ſi ne nunc quidem.TRIARIVS.Age,hoc nõ
eſt præmium,unum ſpectare omnium cruces?Certum habeo ſi habuiſſet tyrannus
filiam,non ſcripſiſſet edictum.Indicit feſtum diem,aperiri iubet maiorum imagines
cum maximæ tegendæ ſunt.VARII GEMINI.Eadem hora & libertum fecit,& gene
rum,hoc fecit quod tyrannus non cogit,niſi cum iraſcitur,ſeruus ne tunc quidem fa
cit cum cogitur.Generum habes,qualem?ut illi laudationem ſuam reddam,nempe
frugi ſeruum,ſeruis tuis paritura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum perti/
net,ſunt quidem acerba tyrannidis mala,tamen triſtiora exponam,quæ poſt tyran/
nidem geſta ſunt,non dubitabam quin eſſet tyrannicidæ nuptura:ſi ſub tyranno ui/
tiata eſſet,haberemus,hoc non tibi uni accidit:nondum tyrannum occiſum puto,e/
tiamnum tyrãnicas nuptias uideo.MARYLLII. Nunc ſciam, an merito libertatẽ ac
ceperis,ſi liber non merueris crucem . hoc quod obijcio, qui in pluribus fecit occi/
ſus eſt.L.VINITII.Nunc in domo noſtra matrimoniũ eſt, cuius me puderet, etiam ſi
raptus eſſet.Quàm miſeros putatis iudices eſſe eos, quibus quidẽ duo quæ miſerri/
ma fuerunt optanda ſunt,tyrannus & raptor.Vna generi tui cõmendatio eſt, quod
ſe aliquando iſta puella putauit indignum.VALLII SYRIACI.In eadem conditio-
ne iudices ſumus, ut conſolari debeamus ſororem, quod aut rapta non ſit, aũt nu/

pſerit: & tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentiſsimus ſeruus? SEPVLLII BASSI. Nuptias clauſa domo fecimus, in contubernium deducta ſerui domina eſt, ita iſte dexteram ſororis meæ niſi dum manumittitur non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptias feſcenninos in crucem generi noſtri iocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quod ſeruire cœpit R.P. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror fortaſſe uernularum tuorum nouerca es, pater uolo ducere uxorem, dic quam mihi ex ancillis deſpondeas. Contra ALBVTII SYLII. Seruauit dominam, ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſsit dementiæ, Licet, inquit, mihi filiam meam cui uelim collocare, iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor, male collocaſti filiam, & multi alij. Quid tibi uidentur hi, qui abdicāt filias ſuas? auari, ſed mala cauſa eſt, nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere. Ego iſtud an ſine ratione fecerim, uidebimus, ſatis eſt ſi ſana mente feci. Deinde an ſic filiā collocare debuerit, Hoc in hæc diuiſit, an etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referēda fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit. Deinde animo factum quali. Non dominam conſtuprauit. Auge beneficia, nec dominum occidit, nec adultero dominam uenundedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum, alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata, tunc tamen ſolatium fuiſſet cum multis pati. Deniq; quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate, cæteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In alijs ſtuprum uocabatur, in hac matrimonium, in alijs finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus, Denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus, Deinde de animo ſerui. COLOR. LATRO colorem à parte filij, quare non uitiaſſet ſeruus, hunc fecit, timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum, ut liberata Republi. omnes pœnas qui contaminaſſent dominas ſuas darent, & aduentare iam tempus ultimum tyrannidis uidebatur, cum ad ſummam eſſet perducta rabiem, quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cum uideret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos clamabat, hoc ego futurum ſciebam. In ultima oratione LATRO dixit, Serui quoque nomine tecum queri poſſum, quem qui frugi fuerat, nequam feciſti. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non adduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. CAESTIVS dixit. Ego plane non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem, habui bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, ut ſi uirginem ſeruaſſet, nuptijs dominæ manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait, Fortaſsis amicam habebat, hac delectatus abſtinuit, nam quidam uirginum concubitum refugiunt: fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram, & illud quod nequam quoque ſeruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit: & hanc ſententiam quæ ualde circumlata eſt, adiecit, An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſſet, & illud dixit, Ad hoc pater ab exilio redibas? Exilium ergo quid fugimus? BVTEO uoluit uideri re uera mente lapſum patrem, & in narratione hoc dixit, Quàm mœſtus uenit domum ab edicto tyranni, quantum in ſinu filiæ fleuit, puto illo tempore mentem eſſe concuſſam. VARIVS GEMINVS dixit, de abſtinentia, ſic contaminare dominam ſuam & trahere in cellam non eſt auſus, niſi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro, quàm colore. Varius Geminus factū ipſum defendit, magnos uiros feciſſe, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, coloni ſui filiam duxit uxorem. Sed ingenuā. Reſpondeam, ſed Cato: plus intereſt inter te & Catonem, quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona habebit? Subiectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non uerborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meā ſemper domi habeo, quā eo magis deſidero, quod habeo. Deinde fide factū liberti laudauit. Al-

nit. Albutius & Phaneus dixit,neminem natum liberũ eſſe,neminẽ ſeruũ, hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.Deniq;,inquit,ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe.Retulit Seruium regẽ.SYLO POMPEIVS hoc colore uſus dixit.Exhauſtũ tyrannidis iniurijs patrimoniũ,non habuiſſe ſe dotem quam daret. ARGENTARIVS, uoluit uideri puella uolẽte ſe feciſſe, Viſa eſt,inquit,indulgere illi,certè debuit.CAIVS SABINVS hoc colore uſus eſt,ut in quantũ poſſet dignitatem ſuam deſtrueret,& humilitatẽ cõfiteretur,& ideo,inquit,facilius potuit.Nõ uitiaui quia nemo in domum noſtrã oculos dirigebat,& fueram,inquit, facere cui collocarẽ, quærẽdus mihi erat gener aliquis libertinus.quid ergo?alieno potius liberto?hunc iam noui,ſcio cuius affectus in nos ſit:ſi moriar,ſcio me meam filiam apud hũc tutorẽ relicturũ. Et hanc ſententiã adiecit,quæ ualde excepta eſt, eum non cõtempſi generum, qui tyrãnum cõtempſerat. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore uſus eſt.Nihil eſt,inquit,inuidia periculoſius,hanc ſapientes uiri ueluti peſtiferam uitandã eſſe præcipiũt,hanc ita uincens inuidiam eram.Hic nunc nobis obijcit fortunam liberorũ noſtrorũ,oderant filiam meã fœminæ,me patres quaſi publici mali ſegregẽ exprobratorẽ,quo uno modo honeſte potui,feci filiam meã cæteris ſimilẽ,fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia eſt,filiã non habeo honeſtiorẽ quàm uos, ſeruum frugaliorem habui quàm uos.HISPO ROMANVS dixerat.Maritũ autem ego iſtum uocem, raptorẽ ſerotinum: uerbum hoc quaſi † amputandi,quod nõ erat uſurpatũ, quibuſdam diſplicebat: eiuſdem uerbi explicatione,ut extra reprehenſionẽ eſſet,uſus eſt, cum diceret nondum eſſe cõſummatã aduerſus ſeruos publicam uindictam, etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt.SATVRNINVS FVRIVS,qui uolens uel cõdemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit,ſolebat tamen tam honeſte declamare,ut ſcires illum huic materiæ non minus idoneum eſſe,ſed minus familiarem.Is in hac controuerſia cum L.Lamiæ filio declamaret,dixit ſententiam.

forte, occupentis.

Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentauerunt.ALBVTIVS dixit, Profer mihi tabellas, quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. TRIARIVS dixit,Fugitiuum erronem non eſſe,ſi tam malum autorem habemus,gener noſter fugitiuus eſt.BLANDVS dixit,Relegamus autoritatis tabellas,furtis noxaq; ſolutus.hæc generi noſtri laudatio eſt?GALLIO dixit,Furtis noxaq; ſolutus eſt.SPARSVS dixit, Oſtende tabellas, quid nobis cum iſto genero prior dominus promiſit,fugitiuum non eſſe. Gratulor uobis poſteri,patrem fugitiuum non habebitis.VARIVS GEMINVS dixit,Erronẽ non eſſe,adijcio,fugitiuum non eſſe,adijcio,furtis noxaq; ſolutum. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi?POLLIO aiebat ridere ſe,quod declamatores decreuiſſent hunc utiq; emptitium eſſe.Mirari uos puto,quod in hac controuerſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint,Non fuerunt.NEPOS MANVLIVS cum hortaretur libertum ad repudium ſororis dixit.Refer nobis gratiam,& tu ſororem meã manumitte. NEPOS LICINIVS illi non ceſſit,dixit enim,Sub illa ſubſellia tranſite ſerui, tranſite liberi,empta cognatio:& tum illum ſenſum elegantem,& ab omnibus iactatum, ſed corrupit, ſoror opto tibi ſterilitatem:adiecit, nec eſt quod mireris me timere partũ tuum,habeo ſic naſci tyrannos.

Cauete proditionem. Contro.VII.

ACTIO. Proditionis ſit actio.THEMA.Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius.Bellum cõmiſit cum hoſte,captus eſt:miſsi ſunt decem legati ad redimendũ imperatorem,euntibus illis occurrit pater cum auro,dixit filiũ ſuum crucifixum eſſe,& ſe aurum ad redemptionẽ tuliſſe, illi peruenerunt ad crucifixum imperatorem,quibus ille dixit,cauete proditionẽ,accuſatur pater proditionis.CONTRA PATREM.ALBVTII SYLI.Quid deſideratis ultra?imperator ſupplicũ tulit, proditor precium, triſtiorem iſtum uidimus cum filius imperator renunciatus eſt, quàm cum captus Redde rationem quemadmodũ redieris tutus, ſenex,ſolus,cum auro,cum etiã imperatores capiantur. Imperator adoleſcens renunciatus eſt omnibus lætis præter patrẽ. CAESTII PII. Plus accepit auri,quàm quod poſſet abſcon-

di, nolite mirari, & imperatorem, & filium uẽdiderat. Cauete proditionem, iam co-
mitijs cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. Cum de redemptione
ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit, morientis
breue, filij uerecundum. BLANDI. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem
genuiſti, & tu eſſe uoluiſti. Si non decreueramus, conſilium noſtrum expectari de-
buit, ſi decreueramus, officiũ. ARELLII FVSCI P. Vnde tam graues paterni ſinus?
nunquid oſſa filij reportant? expectat uidelicet iudicia ueſtra reus, tãquam neſciat,
quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſi-
mus. Imperator non audet nominare te tanquam patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit
adoleſcens optimus, uerecundiſsimus, qui patri ſuo ceſsiſſet, ſi ſalua pietate potuiſ-
ſet. Iterum uobis inter patrem, & filium iudicandum eſt. Candidatus proceſsit con
tra patrem, ſi ſilentium eius intelligere ſciſſetis, & tunc uobis uerecunde indicauit.
Habebas apud hoſtes autoritatem, apparebat te Reip. iraſci. Legati noſtri aurum
ferebant, pater auferebat. Dixeras illos ſerò uenturos, nonne peruenerunt? ſerò im-
peratorem noſtrum conuenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus, hoc
fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Obijce, inquit, aliqua anteactæ uitæ crimina,
non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti, multum tacebat, quod poſſum
tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non eſt quod di-
cas, quem miſi ad hoſtes, tanquam ipſe ire non poſſes: cur tam citò reuerteris? Diu
tius nos contra filium rogaſti, quàm pro filio hoſtem. Num immobilis ſtetiſti? num
illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam citò recedis? etiamnum uiuit, etiamnum lo-
quitur, receſſurus interroga ſi quid uelit mandare, uocem proditionem coarguit, ſi-
lentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam, quemadmodũ enim
iſte accuſationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui uide-
rint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate dubitari
poſsit, imperatorẽ. De hoc utrum uolet dicat, inimicus eſt, hunc indicauit. Aurũ tan
tum habuerat, ut appareret etiam non quęrentibus: tantum ſuſpectus erat, ut quem
uis potius quàm uos admoneret. Proditionem cauete. Optimus adoleſcẽs, optimus
imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem deſijt. Dignum te nõ puta-
uit filius, cui diceret, caue proditionem. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare
ab accuſatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audiſtis, quæri-
tis anteactæ uitæ crimina? nõ habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit. Tam ci
to laſſatæ preces tuæ ſunt, quid faciet miſer? Nec imperator poteſt tacere proditio-
nem, nec filius loqui proditorem? PORTII LATRONIS. Quid abitis? itaq; iam per-
uenit uſq; ad crucem. Vereor ne tam ſero caueamus, quàm imperator noſter, qui nõ
ante intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec unquam præſentius periculum
fuit, Reſpub. ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pe
percerunt, cum imperatoris noſtri pater eſſes? Aurum habes, & legatus non es. Si ti
bi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, pater-
nus affectus non ſuſtinet moram, rapit me deſiderium filij. etiam ſi redimere uiuũm
non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hoſtis fuit, ut paternis lachry
mis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi quod tam citò iſti obijciam, quod tam citò re
diſti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc
dixit, uidete ne quis nocte inſcijs cuſtodibus exeat, ne quis Republica ignorante
ad hoſtem perueniat, ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt
indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet. Si quid de prodito-
re legati. PARS ALTERA. ARELLII FVSCI P. Quantum eſt precium quo uendo,
ut filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem &
parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulſo magis quàm deſignato ni-
mis ambitioſe. Nunc pœnitet, & filium & patriam uendidit, tam exiguum au-
ri accepit, ut unus ſenex portare poſſet. DIVISIO. In hac controuerſia, etiam ſi con-
iecturalis eſſet, habet quaſi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declaman-
teis diſſenſio. LATRO ſemper contrahebat, & quicquid poterat tutò relinquere præ
teribat.

teribat. Itaq; & quæſtionum numeros minuebat, & locus nunquam attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, nō diu dicebar, ſed ualenter. Hoc erat itaq; præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorē facere debere, minuendæ litis cauſa, quod in hac controuerſia fecit: non enim curauit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem nō eſſe, Et ſuſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mētitum dicam, præſertim cum odium aduerſus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis declamationem diuiſit, primum negauit illam eſſe proditionem, deinde ut eſſet, ad ſe non pertinere. COLOR. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS hūc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulſus erat feciſſe, & odio ipſius filij quē oderat, & quia competiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit ſtatim petijſſe patrem hoc propoſito imperium, ut proderet hominem auarum & lucro inhiātem: & quia noti mores eius erant, uictum ab eo competitore, à quo uinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, poſt comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus eſt dux, aiebamus, inquit, non poteſt hoc ſine proditione fieri, excuſauimus nos imperatori, diximus perſeueraſſe ad redemptionē, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit, Cauete proditionem. BLANDVS dixir, ægreferētem pudorem repulſæ, uoluiſſe occidi filium, ut in eius locum ſubſtitueretur ipſe. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, ſuam hoſti uendidit, tam facile, inquit, exijt, nocte peruenit ad hoſtes, redijt, ut ſcires illum non tunc primum feciſſe. ARGENTARIVS dixit, perfer ad ſenatum mandata filij tui, neceſſe eſt tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortaſſe proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filium meū uinceret, timui: itaque profeſſus ſum, ut autoritate mea deterrerem futuros competitores, deinde ipſe filio meo ceſsi. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet, talem ſenem, qualis Maximus fuit, ſenem nihil temere facturum, utriuſque populo copiam feci. CAESTIVS hoc colore uſus eſt. Noueram uitia filij mei, ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaq; petij Imperium Reipub. cauſa filij mei, quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit, in hoc ſe competiſſe, ut hoſtium animi frangerentur, cum audiſſent poſſe Rempubli. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS ſimpliciter putauit agēdum. Inepti, inquit, hi colores ſunt, componantur competitores: hoc itaq; egit colore, ut quereretur, de exitu comitiorum adoleſcentulos omnes conſpiraſſe, quaſi de ætatis comparatione ageretur, facile itaq; uictum ſenem non ambiētem, De me, inquit, queri non poteſtis, clamaui, non eſt uobis utilis huius ætatis imperator. Manſit itaque illi & poſt comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil communicabat, itaque captus eſt, & cum deſcripſiſſet quàm imperite diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in exploratis locorum inſidijs oppreſſa eius temeritas eſſet, adiecit, hoc erat quod uobis clamabā, ducem ſenem eligite. OTHO IVNIVS PATER, præſagijs quibuſdam & inſomnijs hanc fortunam prænūciantibus agitatur, ré comperiſſe dixit: erat autem ex ſomniatoribus totus, ubicunque illum defecerat color ſomnium narrabat. De eo quod inſcio ſenatu egreſſus eſt, LATRO ſic colorauir, amentem & attonitum protinus procurriſſe. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt. Semper de duce cito conſtirui; longum erat expectare, ad ſummam feſtinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluiſſe ſolum ire, hoſtes enim autoritate legatorum non moueri, ad lachrymas patrum ſæpe flecti. SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius eſſe, priuata illum pecunia redimi, minoris enim poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait, nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti, nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publice iudicaſſent: Itaque præcurri rogatutus & hoc dicturus: Exerci-

tus contemnit illum, Reſpub. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ne eſſem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiuuarem, tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij ſine legatis iſſe & cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, non expectaſſe ſe curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpius erat: itaque ante ſe uoluiſſe redimere, quàm poſſet aliquid de non redimendo conſtitui. CAESTIVS dixit, non quæſiui ſecretos tramites, & occultum iter, proditor ſcilicet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij, colorem ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patrocinium, uoluit uideri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe, itaq; nomen adijcere non potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit, alienatum iam ſupplicijs animum & errantem has uoces effudiſſe ſine argumentis ſine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus eſt, poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud, ego uobis idem ſuadeo, cauete proditionem, hoc ſi cauere uultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus, ſicut in hac apud Cæſtium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis ducis ueſtri ſcilicet, iudices, incipiam, Cauete proditionem: ſic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc ſententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat

ut in illa ſuaſoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox eſſet, quouſq; inuicte: ab ipſa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc deſijt. Ait illi Cæſtius deſinenti.

Et alter cum deſcriptis Alexādri uictorijs, genibus perdomitis, nouiſsime poneret, quouſq; inuicte, exclamauit Cæſtius, tu autem quouſq;? OTHO PATER hoc colore uſus eſt pro patre, dixit enim moleſtum fuiſſe imperatori, quod illum ſuffixum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illo ſpectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiam ſuam, id dixiſſe, quo audito feſtinarent, Itaq; dixiſſe illum, non Caueant proditionē, ſed Cauete, quaſi ipſis legatis eſſet periculum ne proderentur.

Mutanda optio raptore conuicto. Contro. VIII.

LEX. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. THEMA. Qui dicebatur raptor negauit ſe rapuiſſe, iudicio uictus uult ducere, illa optionem petit. CONTRA RAPTAM. ALBVTII SYLLI. Præterquā quod in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, meruit puella ut taceremus, miſericors in nos etiam antequam rogaremus fuit inhumana libertas eſt, ſi uincimus aduerſus iudices. Non oportet tibi amplius quàm ſemel optare, omnis nimia potētia ſaluberrime breuitate cōſtringeretur: qui poteſt condemnare, poſsit ſemel, qui poteſt occidere, poſsit ſemel, aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiā mortis recipienda eſt. Proponi te uobis iam † ſupplicij cauſam, faciam carnificem, ſicui tamen hoc ſemel liceret, meū eſt, exorata ſum, conde gladiū, irata ſum, repete optionē, & nō ſemel, mori ſatius eſt, occide iam non uitiatorē, ſed uirum. PORTII LATRONIS. Periculoſius eſt negare raptum quàm commiſiſſe, in hanc perturbationē adoleſcens perductus erat, ut ignoraret, quid feciſſet, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tantum ſibi, ut innocens duceret: itaq; nihil aliud petit quàm libertatem, ut honeſtius duceret. Ita apud uos iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere. Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exurge adoleſcēs & ſine ullo reſpectu pudoris ad pedes te puellæ demitte, accedite & uos amici propinquiq;, & tu mater & pater, quid te puella hęc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo inquit, ad illum magiſtratū, non diſsimulo, metuo te puella, ſi nuſquā rogari uis, niſi ubi occidere potes. Grauius punior nunc cū me peccaſſe pudet, quàm cum peccaui. Quæ poſt iniuriam ignoſcit, perdit miſericordiā. CAESTII PII. Venit ad uos ueſtro beneficio retenturus puellæ beneficium, optauit nuptias, neque adhuc ſciebat, quàm uerecundum maritum eſſet habitura. Vitiatorem dimiſiſti, uirum occides: aiebat iudex, quid habes, quod

al. ſupplicij faciem, carnificem, ſecurim, ſicui &c.

tam

tam pertinaciter neges: nuptias optat, minus eſt ergo quod uitiauit, quàm quod ne gauit. Q. HATTERII. Non ſum, inquit, optatura mortem, ſed uolo mihi licere & mortem optare, quam poteſtas iſta delectat crudelis eſt. BLANDI. ergo nos iniuriam periculoſius negauimus quàm fecimus. IVNII GALLIONIS. Quadam nocte, quid dicam? iam negare non audeo, non diligenter cauſa mea acta eſt, dum nihil timetis facilius me puellæ credidiſtis. Confitendum eſt uitium noſtrum, nos nuptijs fecimus moram. Siue adhuc eſſet uitiata ſiue non eſſet, uiſa eſt indigna matrimonio quæ hominem poſſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris uitiatori nupta, ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes, tu negaſti. O hominem impudentem, ita tu iam ante magiſtratus tribunal, in cōſpectu populi, in medio foro clamitaſti ego uirginem rapui: neminem habere tam obſequētem maritum potes, hic iā nihil negauit. VARII GEMINI. exponam uobis rerum ordinem, ſic tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. VIBII GALLI. Vbi eſtis qui dicebatis, nihil intereſt tua, confitere, confitere, quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit, nunquam negat. Surge adoleſcens, dic rapui, uitiaui, incipe ſcire quod neſcis, miraris ſi tibi nō credit? multum eſt de quo timet. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Neſcio utro iudicio aduerſarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino pœnā ſtupri penderet: hoc id agit, ut ipſe optet, ex duobus alia lege conſtitutis ſupplicijs, utrum uelit pendere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere uxorem, uxorē ducere mal le quàm mori: antea legem uitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre uult, ad uocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quàm uitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudices mouit clementia ſui: nobis clamabat ſe innocentem, etiam ſi quid peccaſſet mori non recuſare. Aderat raptori populus, nec quiſquam magis ſuſpectam faciebat uitiatæ cauſam quàm lenitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ uerecundia, præbere ſe legibus: tu uero meruiſti quidem mortem, illa inficiationem: ignoraſti an peccaſſes, innocens eſſe uoluiſti, cauſam haberes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipſa debueras. DIVISIO. LATRO tres fecit quæſtiones, an illa interrogatio iuſta fuerit. Non fuit inquit iuſta: non enim cōſtabat te raptorem eſſe, Nihil refert, inquit, an negauerit, erat enim raptor etiam ita ſi negabat, & iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit reuocari poſſit, optio, inquit, ſemel puellæ datur, immutabilis eſt, ſemel emiſſa eſt. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare nō poteſt, quæſitor non mutauit pronunciationem ſuam. Nihil tam ciuile, tam utile eſt, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt: ſi uolet & alteram ſuam optionem reuocare, & deinde tertiam nunquam conſtabit quid futurum ſit, cum illa quod optauerit, poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem, an ſi poſſit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis qui negauit ſe uitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit, quæſtionem & numerum auxit: fecit enim primam quæſtionem, an rapta non poſſit amplius optare quàm ſemel: poteſt inquit, lex enim non adiecit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, non adijcit, ne amplius quā m ſemel. Contra ait, lex iubet te alterutrū optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nun quam factum eſt, utrunque optaueris etiam ſi nō licet, inquit, amplius quàm ſemel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui, optio eſt enim, quæ legitime fit, illa non eſt facta legitime: ſi prætor defuiſſet, nunquid optionem uocaret? Si rapta defuiſſet, raptor non fuit. Non eſt illa optio, ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet raptæ eſſe optio, non iudicatum eſt raptam eſſe debere, rapta ſit. Nō inquit puella, quæſitum eſt enim an ego in raptorem ius haberem. iudicatū eſt habere me, uti debeo. Non poſſum ante legem habere quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis, an raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hanc ultimam partē ſic diuidebat. an ſi adoleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatus eſt raptum ut nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunā ſubeat optionis recuſatæ, deinde

an malo animo ſecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæſtioni uel parti, inqt, qd debeat fieri, quæritur. Duo hæc adijciebat quæ per ſe quæri putabat, an ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate: deinde, an mortem optatura ſit. Quid eſt inquit, quare uelis optare niſi quod nuptias non uis? Hoc non tantū patimur, ſed rogamus. COLOR. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis, ut diceret, ſe ebriū fuiſſe, & ignorare quid fecerit, hoc die magis credere de facto ſuo quàm ſcire: recuſaſſe autē non ne duceret uxorem, ſed ut ſua uoluntate duceret, & iudices non audiſſe ſolicitos, facile fuiſſe quaſi de nuptijs ageretur. VARIVS GEMINVS raptam confeſſus eſt, & dixit, nihil iam contrarium eſſe adoleſcenti, quàm etiamnum negare, ne non tantum raptam, ſed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronē ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe hodieq; neſcire, nec Varium Geminum confitentem, ſe nō rapuiſſe apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire non poterat iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit indignum eſt puellam inuitam raptam eſſe, ſi non rapuit, nònne indignum eſt fieri illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit adoleſcentem uerecundum natura & ruſtici pudoris non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoſceret illi ſi ſcit ſe rapuiſſe & ſciens mentitus eſt. Contradicebat Sylo, poſſe, ulli fidem fieri aliquem neſcire an rapuerit? HISPANVS CORNELIVS. Non ſubducere illi, inquit, maritum uolui, ſed honeſtiorē dare. Digna eſt, inquit, tam miſericors puella quæ non uideatur nupſiſſe raptori. HISPO ROMANVS ait, illos ſodales qui ipſum impulerant circumſtetiſſe & dixiſſe, Non eſt hæc quam rapuiſti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit, ſed optio. Dum unuſquiſque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putet de capite agi, & ipſe ait, ſe non uelle ducere uxorem, ſed titulum recuſare. Nempe uictus ducet uxorem, Non eſt ſolicite de eo iudicādum, cui damnato gratulādū. SYLO hoc colore uſus eſt. Confuſum adoleſcentem ſubito, & tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe, & negaſſe, quia perturbatus erat, perſeueraſſe quia negauerat.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER VIII.

PROOEMIVM λείπει.

ORBA POST LAQVEVM SACRILEGA. CONTRO. I.

LEX. Magiſtratus de cōfeſſo ſumat ſupplicium. THEMA. Amiſſo quędam uiro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de cōfeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.

CONTRA MAGISTRATVM.

al. probibeo Faciam iudices in foro quod domi feci, matrem mori † prohibens. Quomodo, inquam feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras condidiſti? Hærebat, nec quicquam ſacrilegij niſi pœnam nouerat. Amiſſis duobus filijs, ſacrilega ſibi uidebatur, quod uidebat.
forte, affuturus Non † obſuturus ueni, ſed ſeruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum accuſator niſi in ſubſellijs meis habet teſtem. Non eſt confeſſio, † ubi eā accuſa-
al. niſi cum accuſator eruit tor eruit, negat rea, tortor expreſſit? Fertur quædam uiſo contra ſpem filio expiraſſe, Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes nō mediocre ſolatiū. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miſeri, quàm beati colunt. Non fecit ſacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit † orbata, non fecit
al. orba
al. uel iratis, inquit, Dijs. Sacrilegium. quæ cuſtoditur, nō fecit quæ cōfitetur. † Iratis, inqs, dijs ſacrilegiū potuit cōmittere. Frāgitur calamitoſis animus, & ipſa ſe infelicitas dānat, & hoc conditio humana uel peſſimum habet, quod fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde ſcire poſſum qui matrē cuſtodio? Ago cauſam legum, ne carnificem, quē ſacrilegis minantur, calamitoſis adhibeant.

Deos

Deos ita coluit.ut quæ tam pro multis timeret.Confeſſio conſcientiæ uox eſt. Confeſſio coacti,& quæ fecit agnoſcentis eſt uerbum.

Pars altera.

Omnium uox erat,ſacrilegium latere non poterit.Quiſquis eſt,non ipſe bonum exitum faciet,non quiſquam ſuorum.Et ſi nemo fuerit accuſator,ipſe narrabit. Concitata proceſſit,uelut dijs ipſis perſequẽtibus.Feci,inquit.Suppliciũ de ea, uel nũc exigamus homines,de qua olim dij exigere cœperũt. Violatorũ numinũ maieſtate cõpulſa eſt,ut mori etiã uellet & deberet,& nõ poſſet.Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegã ſecreto mori poſſe.Omnia fecit,ut taceret,quæ ne confiteretur, etiã mori uoluit.Si crimen quæritis,ſacrilegiũ factum eſt.Si ſacrilegiũ fatetur,facti cauſam quæritis,ſi priuſquam amitteret liberos,attara,ſi poſtquam amiſerat,irata.

Phidias amiſſis manibus.Contro.II.

LEX. Sacrilego præcidantur manus. THEMA. Elij ab athenienſibus Phidiã acceperunt,ut is Iouem Olympium faceret,pacto interpoſito,ut aut Phidiã, aut centum talenta redderent.Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuiſſe dixerunt,& manus tanquam ſacrilego præciderunt,truncatum athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta.Contra dicitur.

CONTRA ELIOS.

Iam Phidiam commodare non poſſumus.Tunc demum illa maieſtas exprimi poteſt,cum animus opera proſpexit,Manus duxit ante ſibi,quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus.Primum ſanguinem ſui artificis uidit deus.Teſtor Iouem,iam proprium Phidiæ deum.Ars alios in miſeria ſuſtinet,te fecit miſerum.Paciſcendum Phidiam manus fecerant.Sine eo Phidiã nos recepturos ſperatis,ſine quo uos accepturi non fuiſtis?Commodauimus qui poſſet facere deos,recepimus qui ne adorare quidem poſſit.Non pudet uos Iouem debere ſacrilego?Supereſt homo,ſed artifex perijt.Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis.Manus quæ deos ſolebant facere,nũc nec homines quidẽ rogare poſſunt. Talem fecit Iouem,ut hoc eius opus Elij ultimum eſſe uellent.Manus commodauimus. Manus repoſcimus.Elius teſtis eſt,Elius accuſator,Elius iudex.Athenienſes tãtum reus.Inuoco deos,& illos quos fecit Phidias & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam.Confiteor ſi poſſumus commodare.

Pars altera.

Habuimus aurum olim ſacrum.Habuimus ebur.Sacræ materiæ artificem quæſiuimus Diſpoſueramus quidem,ut alijs quoq; templis ſimulachra Phidias faceret. Sed non tam neceſſe erat ornare deos,quàm uindicare.

Infamis in nurum.Contro.III.

THEMA.Duorum iuuenum pater,uni uxorem dedit,quo peregre profecto,inſamari cœpit ſocer in nurum.Maritus reuerſus abduxit ancillam uxoris, & torſit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæſierit,laqueo ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater,ut eandem ducat.Nolentem àbdicat.

Contra patrem.

Duc inquit,fratris uxorem. Sic hoc fieri poteſt. Adulterium frater inuenit. Hæc eſt mihi cauſa abdicationis,quæ fratri mortis fuit.Duc,inquit,fratris uxorem. Tentari me ſi qua eſt fides credidi. Mulier ſi nubere lugenti potes,facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere,quæ mihi cauſa abdicationis eſt,populo rumoris,uiro mortis.Legi iam uxorem,quæ ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit,quæ ſi uiro aliquid acciderit,alteri nubere nolit.Qui audiunt me abdicari, putãt fratrem aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera.

Obieciſti mihi ultimũ nefas, & quod qui tantum eſt ſuſpicatus ,noluit uiuere. Impulſu tuo frater torſit ancillã,& q̃a nihil reperit,falſas ſuſpitiones morte piauit.

Homicida in ſe.Contro. IIII.

LEX

LEX. Homicida in ſe inſepultus abijciatur. THEMA. Quidam ſe occidit. Petitur ut inſepultus abijciatur. Contra dicitur.

Pro homicida ſepeliendo.

Afferre ſibi coactus eſt manus aſſiduis malis. Sũmam infelicitatum ſuarũ in hoc remouit, quod exiſtimabat licere miſero mori. Infeliciſſime adoleſcens, cum te & ſepultura prohiberi uideo, deſino mirari quod perijſti. Tales inimicos habes, ut etiã mortuum perſequãtur. Facilius miſerum quàm ſceleratum fortuna uincit. Sũpſiſti hoc Ferrũ Cato, † & quàm inuidioſum, quod Catonem occideris. Curti perdideras ſepulturã, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius in uita, quàm uelle mori? Quid in morte, quàm ſepeliri non poſſe? Quis miretur eum mori uoluiſſe, quem fugientẽ quoq; fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturã dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. Suffixorum corpora crucibus, in ſepulturã ſuã defluunt. Eos qui uiui uruntur pœna funerat. Iraſcere interſectori, ſed miſerere interfecti. Homicida, inquit, eſt qui ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? Non aliud Scæuolæ Mutio cognomen dedit, quàm quod à Porſenna libertatem, manus ſuæ uſtione, defendit, nec aliud quàm uilitas ſui. Non aliud † Codrus cæteris imperatoribus † dedit exemplum, quàm quod poſitis imperatorijs inſignibus, ad mortẽ cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, quàm quod ſe ducem non eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, ut glorioſum, ſed ut tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui uolẽtes uiuere occidũt, quàm qui mori uolentes non ſinunt. Curtius deijciendo ſe in præcipitem lacum, ſatum ſepulturæ miſcuit. Celebretur Cato, huic miſerrimo, quod aliquid non ignaue de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantum impune ſit. Etiam uulnera infelicis ſcrutãtur in crimẽ, Aeſtimate an uiuere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

al. et quidem inuid.

al. Codrum illum

al. edidit

Pars altera.

Facinus indignum, ſi inueniãtur manus quæ ſepeliant eũ, quem occiderunt ſuæ. Sumpſit gladium. Video ardentes oculos. In quẽ neſcio: ſcelus cogitat. Neſcio cuius criminis ſibi conſcius confugit ad mortem. Cuius inter ſcelera etiã hoc eſt, quod dãnari non poteſt. Contra hos inuentum eſt, ut aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non auſurus fuit, qui ſe potuit occidere.

NOLENS AD PATREM REDIRE. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater poſtea fortiter fecit. Petit ad ſe filij reditum. Flius contradicit.

Contra filium.

Ego fortior ſum, poſt tuam pugnam pugnauimus. poſt meum uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Iſti oculi mei ſunt. Iſtæ manus meæ ſunt. Iſta contumacia mea eſt. Si mereor præmium, patri date. Si non mereor, iſti ſuũ reddite, Ego inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc eſt unde abdicatus es. Cũ putas nihil inter te & patrem intereſſe, poſt ſimilia opera, ſi tantum commilito eſſes, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmiũ qui recuſauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices, Commiſſurum me putas, ut iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo nec eſſe fuit etiam ſenibus militare, quo fortes eſſe non potuerunt etiam, qui priore bello fuerant. Ille annos ſuos exercuit. Ego uici meos. † Tu feciſti bellum. Ego ſuſtuli. Quanta exhortatio iuuenum fui ſenex fortis. Vtriq; noſtrũ præmiũ reddite, Militaui ſenex, Militaui exãguis, Militaui qui iã uicariũ dederam. Vterq; noſtrum cum rogatur, faſtidit, cũ relinquitur, rogat. Quid nos ſuſpicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire ſine tuo premio? Turpe erat uirũ fortem, niſi à patre coacto, non recipi.

al. Tu fregiſti

Pars altera.

Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ ſubijcis uirum fortẽ? Quid efficis, † ut poſſim abdicari? Meus, inqt, es filius. Quid opus eſt præmio, ſi tuus ſum?

al. ut poſſis

PATER NAVFRAGVS DIVITIS SOCER. CONTRO. VI.

LEX. RAPTA RAPTORIS aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulſus eſt in diuitis ſundum. Appellauit illum diues de nuptijs filię. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magiſtratus. Diues contradicit.

Contra diuitem.

Adducatur ad magiſtratus puella, quid times? Certe uxor tua eſt. Queri nec de morte poteris, ſi hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor ſerius perijt. Vt littus agnoui naufragus in altum nataui. Quid times, ſi exoraſti? Acceſſit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleuit. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, nec una quidem nox interſui. Differat nuptias, dum flere ſocer deſinat. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi, cum hic, nec dum ſe committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recuſas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primum licet, procul à conſpectu reliqueram patriam, non dum tamen poſſeſſionem diuitis præterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtram flauere uenti. Demiſſa eſt nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur † inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius reſtat in littore. Erat in ſummis montium iugis, ardua diuitis ſpecula. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico ſtuprum lachrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. Ibi fecit nuptias, quò nemo niſi naufragus uenit: lachryma eſt indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis ſilentij eruptio. Sicut ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium odit, incendium, Sic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatum uerecunda execratio eſt. Tuæ nunc ſunt partes puella. Diſcedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes, ſi uitiata, quod imperes.

al. inter mare terramq; dub.

Pars altera.

† Naufragium duo ſacratiſſima inter homines exceperunt, hoſpitium & affinitas: Alterum præſtiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis ſæpius rogaui, quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi chariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid enim mihi ſupereſt? preceps meæ quas toties adhibui, an iſtius lachrymæ quas moui? Nihil mihi inimicus obijcere poteſt præter matrimonium. Magnus eſt amor qui ex miſericordia uenit. Fundebamus lachrymas ex pœnitentia diſſidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, ſibi, etiam explorata, confidit, ut cauſam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, patrem legis † amputaturus es, ſi non, interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus eſſet, etiam innocentiam reliquiſſet. Quæritis † quid dum fleret, faceret? Non negauit, & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? Non enim poteſt eas partes legis deſiderare, † quas non habet.

forte, Naufragum

al. imputaturus

al. quid flere ſecerit?

al. quas habet.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER IX.

PROOEMIVM.

IAM uidebar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intuliſtis, & uelim uos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, quæ quando ſenilis marcet per ſe, admonita & aliquando laceſſita, facile ſe colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam

nunquam oſtentationis declamauit cauſa,ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis: honeſtam an ueram: Si honeſtam, ne male aſſueſcam. Qui declamationem parat, ſcripſit non uincat ſed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita cõquirit, argumẽtationes quia moleſtæ ſunt, & minimum habẽt floris relinquit, ſententijs explicationibusq; audienteis delinire cõtentus eſt. Cupit enim ſe approbare, non cauſam. Sequitur autem hoc uſq; in forum declamatores uitium, ut neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit etiam illud quod aduerſarios quamuis fatuos fingant, reſpondeant illis & quæ uolunt & cum uolunt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget, ſtulticia eorũ gratuita eſt, Vix itaq; in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt, qui creuit, dum tutus eſt. Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere. Cum uentum eſt in forum, & deſijt illos ad omnem guſtum plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur, familiares ſunt omniũ uultus. In foro, ut nihil aliud, ipſum illos forum turbat: hoc quod uulgo narratur an uerum ſit, tu melius potes ſcire, Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicum exemplum, cum pro reo in Hiſpania ruſtico Portio propinquo ſuo diceret, uſq; eo eſſe confuſum, ut à ſolœciſmo inciperet: nec ante potuiſſe confirmari, ac parietes deſiderantem, quàm impetrauit ut iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſq; eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, ſilentium, riſum, cœlum deniq; pati neſciant. Non eſt autem utilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi quod exerceat. itaq; durior ſolet eſſe uero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant, diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctantes binos ſimul ac ternos fatigant, ut facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguum ſpacium de uelocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine. Multiplicatur ex induſtria labor quo condiſcimus, ut leuetur. Quod cernimus in ſcholaſticis declamationibus, contra uenit, omnino molliora & ſolutiora ſunt. in ſoro partem accipiunt, in ſchola eligunt, illic iudici blandiuntur, hic inſeruiunt, illic inter fremitum conſonantis turbæ intendendus animus eſt, uox ad aures iudicis perferenda eſt, hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaque uelut ex umbroſo & obſcuro prodeũtes loco claræ lucis fulgor obcæcat, ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumelijs puerilem animum ſcholaſticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui declamatorio non ſtudio. [illegible]

CIMON INGRATVS CALLIAE. CONTRO. I.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, ſine fraude ſit. ACTIO. Ingrati ſit actio. THEMA. Miltiades peculatus damnatus in carcere alligatus deceſſit: Cimon filius eius ut eum ſepeliret uicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordide diues natus redemit eum à Repub. & pecuniam ſoluit, filiam ei ſuam ipſe collocauit, quam ille deprehẽſam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt. PRO CIMONE. ALBVTII SYLLI. Non me mouet periculum meum, ſemper nos in malis noſtris non fortunã, ſed cauſam ſpectauimus. Nõ dubito quin Callias redempturus Miltiadem, ſi iam habuiſſet filiam nubilem. MVSAE. aliud alius pati non poteſt, mihi adulterium carcer eſt.

De hac hiſtoria, uide Plutarchũ, & AEmilium Probũ.

ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus poſſum dare quàm Cimonem uirum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrum ex lege mihi traditum, ad uindictam pudicitiæ, projiciam: Perdidiſti pecuniam Callias, ſi tales ſoluiſti manus: damnatus peculatus nihil aliud hæredi ſuo relinquit quàm ſe patrẽ. CAESTII PII. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quàm carcerem: non ſum innocentior

centior quàm pater,nec liceor,qua liceor quidem.Hoc unum intereſt inter parentis & filij fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam uobis,quàm in neminem meorum ingratus ſim. Vnius Miltiadis cenſus inuētus eſt Cimon filius,nec hic quidem quicquam habuit,quod dare pro patre præter ſeipſum poſſet.In Cynegiri domo ſperare nuptias poteram, in Callimachi, nec uerebar,ne Cynegyrus pluris ſuas æſtimaret manus.Redemptus Cimō redemptoris infelicitas eſt. VOTIENI MONTANI, faciat,dicat,non accepi beneficium,alter reddidit: certus reddam cum tam honeſte deſideraris quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule ſic exoraſſet Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo niſi liberū. Eſt uir egregius Callias, eſt miſericors. Sed utinam tantum aduerſus bonos malorum iniuria eſſet. Si nunc manus Cimonis alligantur, quantum fuit beneficiū quod tunc ſolutæ ſunt? Non iſte, iniquiore animo filiam amiſit quam ego uxorem, ſed æquiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abſcondere, cum in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil habet domus noſtra melius quod oſtendat quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocēs erit, da Cimoni qua patrem redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi felicior uideor quàm quod Miltiadis precium fui, alligatus iacebat Perſicæ potentiæ uindex, libertatis publicæ aſſertor, iacebat crimen ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri, adulteram cui non tam glorior, quod filius ſim Miltiadis, quàm quod uicarius. Quid tu pœnam putas, pro Miltiade alligari? ſi adulterum ſolum dimitterem, exulandum eſt. Quid faciam? occidam? pluſquam præſtitiſti exigis, pro carcere exilium. Non occidam? pluſquam præſtitiſti exigis. Vnum beneficium dediſti, duo petis. Vterque magnum beneficium dediſtis. Tantundem datis recepiſtis, Cimon quod Miltiadem redemit, tu quod Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium, Vbi ſunt illæ manus quę ſoluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias ſocer, nō ullius, aut rei, aut beneficij memoria, feci quod ſoleo, nihil aliud aſpexi quàm patrem. MENTONIS. Cogita adulteros eſſe pro quibus rogas, cogita qualium miſereri ſoleas. Turpe eſt ab eodem mitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum qui referre gratiam ne mortuis quidē deſino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum ſit Miltiades expertus eſt. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate uindictæ animus. Has manus continere non poſſit Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc ſolutus ſum, redde me carceri. Ille Græciæ ſeruator & Perſarum uindex orientiſq; domitor, cui modo tam inſignem triumphum fortuna de hoſte detulerat, dānatus eſt peculatus, ob hoc uidelicet ipſum, ut innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipſa damnatione oſtenderetur, damnatus eſt innocens, Quis in ciuitate miſericors eſt? nunc occaſio miſericordiæ uenit. Miltiades redimendus eſt. Redemi corpus tuum Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipſum impenderem. Miſereor accuſatoris mei, nō quia perdidit filiam, ſed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod ſi me in hanc ſtuprorum patientiam redemiſti, matrimonio carcerem præfero. Honeſtius patri alligor, quàm adultero ſoluor. Vt audiui eſſe qui pecuniam numeraret, miratus ſum fuiſſe in ciuitate noſtra quenquam qui Cimonem redimere quàm Miltiadē maluiſſet. Ego ne patrem quidem meum niſi innocens fuiſſet redemiſſem. BLANDI. Obijciat licet uincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quàm matrimonio. Diuerſi ſunt hominum affectus. Tu fortaſſe Callia uincula ferre nō potes, ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquā alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim inquam Callias experitur an gratus ſim, habes Calliam ſine Cimone, pro uno rogat duos eripit? FVLVII SPARSI. Dic nunc, te carcere exemi, dum ego reſpondeam, ego me carceri tradidi: nūquam effici poterit ut melius actum putem quod à Callia redemptus ſum, quàm quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abſtulit tibi generū Cimonem.

nem. Ductus eſt pater meus in carcerem etiamnum captiuis ſuis plenum. IVNII GALLIONIS. Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi collocaui, nunc uero Miltiade grauiorem fortunam carcere ſuſtines, Callias tecum communicare dignatus eſt. Ego me redemptum putabam, filiæ iſtius emptus ſum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emiſſusq́; ſede ſua Miltiades maieſtate imperatoria reſulſit, & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSI. Calliæ filiam uxorem duxi. Hãc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licet & iſtas iactes diuitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus ſum. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, an quiſquis gratiam non retulit cum poſsit ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quæ nõ debeam facere etiam ſi poſſum. Si non tenetur quiſquis non retulit gratiam cum poſſet, an hic teneatur. Hoc in hęc diuiſit, an poſsit ob id damnari, quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouiſsime an ſi affectu & indignatione ablatus, non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendum illi ſit. Hoc non tanquam quæſtionem, ſed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Votienus quæſtionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem, filia tua Miltiadis nurus facta eſt, non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? GALLIO illam quæſtionem duram mouit, ſed diligenter executus eſt, quæ ſolet eſſe ingrati in controuerſijs prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna in carcere eſſe, mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuiſſe? Nullus tum erat locus Athenis honeſtior, quàm qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam ſubiunxit quæſtionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Non rogaui, inquit, te, dediſti iſtud iactationi tuæ, putaſti ad gloriam tuam pertinere, ita tu non accepiſſes beneficium, ſi tibi ſoluere Miltiadem contigiſſet. SYLO POMPEIVS à parte Calliæ duo beneficia dixit dediſſe, quod redemiſſet, & quod egenti filiam collocaſſet: hoc quod ſecundum poſuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeò non eſt dubium an beneficium non dederit, ut dubium ſit an receperit. NIGER Brutidius illas præterea quæſtiones fecit, an ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an ſit beneficium: beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium: & diu executus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti, inquit, opinionem ſordium illuſtri facto effugere, petiſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, à quo Cimon ſolutus eſſet, quàm pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, pium. HISPO Romanus duram quęſtionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipſo quod occidit. Liberaui, inquit, te dedecore ſummo, inuito tibi beneficium dedi, non eſt quod mireris. Nam & me tum non rogantem redemiſti: hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt, qui incluſerunt. COLOR. Color & GALLIONI & LATRONI & MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe & redemptorem & ſocerum & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem, & menſularium & leonem dixit, dum uult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. LATRO dixit, filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro una roges, duos eripis. Hanc HYBREAS aliter dixit ſententiam.

Hæc tota diuerſa ſententia eſt à priore, etiam ſi ex eadem eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem, quã dixit prior ADDEVS rhetor ex Aſianis non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS

. ſic putauit ARELLIVS Fuſcus, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, merui. Deinde Fuſcum cum hæc à diſcipulis ſententia ei obijceretur, non inficiari, tranſtuliſſe ſe eam in Latinum, & aiebat nõ commendationis ſe id aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operã ut cum optimis ſententijs certem, nec illas corrumpere conor, ſed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam.

deinde

deinde Saluſtianam. Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtentui: cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac eũ Saluſtius uicit, & in ſuis illũ caſtris cecidit. Nam in ſententia Græca tam breui habes, quæ ſaluo ſenſu detrahas, deme uel

uel deme

conſtabit ſenſus etiam ſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Saluſtij ſententia nihil demi ſine detrimentis ſenſus poteſt. T. autem Liuius tã iniquus Saluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam & tanquam translatam, & tanquam corruptam dum transfertur, obijceret Saluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illũ præferat, laudat quem non timet, & facilius putat poſſe à ſe Saluſtium uinci, ſi ante à Thucidide uincatur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit, obiecit ultro Cimoni, quod paſſus eſt uxorem ſuam adulteram fieri, quod nõ cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperueniret pater, ut ſpectator calamitatis ſuæ fieret. Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorẽ ſecutus eſt, & dixit adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentẽ, inuiſa habuiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe, ut mores puellæ in uitia nõ tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, ut haberet iuſtam dimittendi cauſam, nec eam occaſionem intermiſiſſe, ſed expectaſſe etiam dũ ſuperueniret pater: hoc ſe cogitaſſe, expectat me, uult mecum pares rationes facere: feciſſet ſi non oſtendiſſet patri adulterã filiam. GORGONIVS in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ uſus dixit, iſtum publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis trophęis concumbere. DORION cum deſcripſiſſet glorię ſibi fuiſſe carcerem, nunquam non ſe illam fortunam oſtentaſſe dixit.

Flaminius inter cœnam reum puniens. Controuerſia II.

ACTIO. Maieſtatis læſæ ſit actio. THEMA. Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nũquam decollari hominem uidiſſe, unũ ex dãnatis occidit, accuſatur maieſtatis. CONTRA FLAMINIVM. MENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe meretrix negaret uidiſſe. O miſerum ſi quis meretricẽ offendit. O miſeram matrem familiæ, ſi cuius fœminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus eſt. MVSAE. Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciã uxorẽ à porta dimiſit. ARGENTARII. Obijcio luxuriã, obijcio lenocinium, obijcio hiſtrionicam, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occidit: qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierũt. BLANDI. Feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem, ſi exeũti tibi lictor à conſpectu meretricẽ non ſummouiſſet. VIBII RVFFI. Paratũs erat accuſator cum cõmentarijs, aiebat, quid ſi meretrix deſiderarit? In hoc te cum uxore non miſimus, ut ſalua prouincia ſit, optemus meretrici bonam mentẽ. Dedimus tibi legatum, dedimus quæſtorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit, imò prætoris. P. ASPRENATIS. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium, etiã carnifices cœnaturi manus abluunt. PORTII LATRONIS. Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annum, una nocte cõtentus ſum. Bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio, an in cuius gratiam occiſus eſt, in eiuſdem etiam damnatus ſit? quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum ſit credendum? facilius eſt, ut qui meretrici dederit homicidiũ, neget, quàm ut qui hoc quoq; dedit; quicquam inde minuerit. Nunquam iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut iſta iam ſæpe uidiſſet. IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſsimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euertitur. Gratulor ſortiti tuæ prouincia, quod deſiderante tale ſpectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuiſti. Seruum ſi uerberare uoluiſſes extra conuiuium abduxiſſes. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te ſi in triclinio tuo iudicium coegiſſes? Scelus eſt in conuiuio damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretri-

tis? de reo pronunciaſti, niſi forte facilius in honorem eius decollas quàm iudicas. FVLVII SPARSI. Contactam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? Cadauer, ſecures, ſanguinem loquor: Quis inter hæc de conuiuio cogitat. Hominem, inquit, occidi, nunquam uidi, alio quàm Flaminio prætore, omnia alia uidiſti. SYLONIS POMPEI. Virum nobiliſsimum & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelem fecit. Nunquam uidi, adijce ſi uis, nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SYLI. Si quis autem eſt iudices, qui deſideret, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit, huic ego me ſatiſfacturum polliceor uno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam. Inſtituũtur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea, quid multa? e carcere in conuiuium prætoris, cui ſtupenti miſero meretrix arridet. Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas uoluptati fuit morientium gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit: In eodem triclinio uideo prætorem, amatorem, ſcorta, cædes, meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur cathenatus, qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum prætoris beneficio dimitti, gratias iſti agere, & utriſque manibus menſam tenens, Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demiſſo capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter uarios conuiuatum uultus ſubmoueri iubet miſerum, ſtare ad præbẽdas ceruices in iocum. Interim diſtinguitur mora poculis, nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto quo minus ſecuri percutiatur. Illud rogo, legi potius quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, nõ oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam Iud. ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætor ne ſe mollius moueret an meretrix. CAPITONIS. Exurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, ueſtræ ſecures, in quantum proh bone Iupiter dedecus reciderunt. Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur: Quid ſi per deos immortales nullo ſolenni die, populo inſpectante, in foro conuiuiũ habuiſſes? non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? atqui quid intereſt conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur. Aſcẽdit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxię poſt terga ligantur manus, ſtat intẽto ac triſti omnium uultu, fit à præcone ſilentium, adhibentur deinde legitima uerba, canitur ex altera parte claſsicum. Nunquid uobis uideor deſcribere cõuiuiales iocos? Heu quàm diſsimilis exitus initijs adeſt. Accuſauit te, quis? Po. Ro. Iudicarunt te qui? te prætor damnatum pronunciauit, occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iſte cum amica cœnaret iucundius, homo occiſus eſt. Nunquid iudices unquam pro roſtris uidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui ſic conuiuatur, quo modo iraſcitur? Damnaturi iurant nihil ſe gratiæ, nihil præcibus dare. Poſtulo, ut in hãc legẽ iures. Maieſtas Po. Ro. per omnes nationes, per omnes diffuſa prouincias in ſinu meretricio iacet. Ea imperat prætori noſtro, quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Cõuiuas tuos ipſa narra, fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani, cũ ijs ergo prætor. CASSI SEVERI. Nedũ ſeruo quidẽ aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cũ quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt, adhibeturq; ad ea magiſtratus ob cuſtodiam nõ lætitiam. TRIARII. Quo crimine damnatus eſt? cædis, non tamen in conuiuio occiderat: Animaduertere diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roget. DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS has putabat quæſtiones eſſe, an quod quis in magiſtratu peccauit proles uindicari poſsit, maieſtatis læſæ reus. Vnum enim quod tueri ſe facto nõ poteſt ad ius confugit, & dicit ſe hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in

uit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit. Puta aliquem, dum magiſtratus eſt patrem ſuũ occidere, ueneno uxorẽ ſuã necare puta, non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & ueneficij. Vis ſcire non à quo fiat ad rem pertinere, ſed quid fiat? priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecerit quo populi Romani maieſtatẽ læderet. Puta amicam habet procõſul, ideo maieſtatis damnabitur? Quod amplius dico, puta matronam corrupit, dum proconſul eſt, adulterij cauſam dicet non maieſtatis, ſingula, inquit, æſtima quæ obijcis. Si tantum amicam habuiſſet, nunquid accuſares? quod animaduertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſsit? Si non omne non recte factum hac lege uindicari poteſt, an id quod ſub autoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit tanquam ciuis peccat, item cum ueneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur: In eo autẽ quod ſub prætextu publicæ maieſtatis actione uindicandum eſt. Dic enim mihi, ſi cum animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolenni uſus interdiu, tribunal conſcenderit conuiuiali ueſte: ſi cum claſsicum canere debeat, ſymphòniam canere iuſſerit, non lædet maieſtatẽ? atqui quod fecit fœdius eſt, & cõparauit. Deinde ſi poteſt uindicari maieſtatis lege id quod procõſul, maieſtatis publicę & iuri & apparatus eſt, peccauit, an hoc poſsit? nõ poteſt, inquit, nihil enim detractum eſt populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maieſtatẽ, qui aliquid publico nomine facit, tanquam ſi legatus falſa mãdata affert, non aliter quàm populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſsit, uidetur populum Romanum percuſsiſſe, & continetur inito fœdere: nunc nec uiribus quicquam populi Romani detractũ eſt, nec opinioni eius imputatur, ſi quid fecit, nõ populus Romanus. At ex te cæteros æſtimãt. Nõne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æſtimari poſsit? & poſt tunc erunt. At ſingulorũ uitia nemo urbibus aſcribit. Attamen factũ ipſum turpe eſt: ſed multa alia, nec ideo illis populi Romani maieſtas læditur. Nemo penè ſine uitio eſt, ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt, non tamen ſi cum aliquo imitatum eſt malis, eo ſtatim maieſtas lęditur: deinde ad facti ipſius æſtimationem uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæſtiones, an ſi quod ei facere licuit, fecit, non poſsit maieſtatis accuſari, poteſt, inquit, hæc enim lex quid oporteat quærit, aliæ quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deducetur in lupanar, maieſtatem lædet, atqui quod licet fecerit. Licet qua quis uelit ueſte uti. Si prętor ius in ueſte ſeruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maieſtatem. Deinde illam fecit quæſtionem, an ei hoc facere licuerit: non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere, quędam quæ licent, tempore & loco mutato nõ licent. COLOR. De colore, inquit, quæritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit. Quędam controuerſæ ſunt, in quibus factum defendi nõ poteſt, excuſari poteſt, ex quibus eſt & hæc. Non poſſumus efficere ut propter hoc non ſit reprehendendus, non ſperamus ut Flaminium iudex probet, ſed ut dimittat, ſed ſic agere debemus, tanquam prò facto non emendato, non ſcelerato tamen. Item negabat ſe pro Flaminio narraturum MONTANVS, ſed his quæ obijciuntur reſponſurum. Aiebat autẽ illam ſententiam Ruffi Vibij, colorem actionis eſſe bonum, Senetionis eſſe, bonum ſe habere ànimum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcherrime tractauit, quàm multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulerit: In Gurgite luxuriã, in Manlio impotẽtiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cum illi conſtiterit abſtinentia, diligẽtiam excutiatis quomodo una nocte cœnauerit, utrũ tamen, inquit, iniqui eſt quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulante, prætori perire damnato. Colorem FVSCVS ARELLIVS hunc introduxit, ebrium fuiſſe, neſciſſe quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret qui perire deberet. TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem; alios fuiſſe prætores qui quoti-

die animaduerterent,huius anno nullum fuiſſe occiſum. Dixit aliquis ex conuiuis.
Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia
ſua contemptui eſſet. Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem ui-
dere lucem ultra non oportet: occiſus eſt,quia damnatus ſub prætorio fuerat. Quo
tempore? Eſt enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VI-
BIVS dixit,meretrix orauit, timebam mehercules,ne exoraſſet ut occideretur, aut
indemnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta ſunt, multa corrupte: in de-
ſcriptione ſupplicij utique illi qui uoluerunt omnia legitima ſupplicij uerba in ſen-
tentias trahere, in uitia inciderunt: tanquam dixit TRIARIVS, Summoue, audis
lictor, ſummoue à prætore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerbera, ſed
uide ne uirgæ tuæ pocula noſtra diſturbent. SYLO POMPEIVS dixit,deſpolia,
meretrix agnoſcis hoc uerbum? certè prouincia agnoſcit. Sylo Pompeius homo
qui iudicio cenſebatur,& ipſe ad hanc deſcriptionem acceſsit,nimium tamen mali
fecit,ait animaduertère meretrix, age lege, quicquã enim lege hic agitur? HISPA-
NVS dixit, age lege,tibi dicitur Flamini, uiue ſine meretrice, cœna ſine carnifice.
ARGENTARIVS in quæ ſolebat ſchemata, attrectationem uiolentiſsimam fregit,
age lege,ſcis,inquit,quid dicat. Interdiu age,in foro age, ſtupet lictor, id eſt, quod
dicit meretrix tua nunquam ſe uidiſſe. MONTANVS VOTIENVS dixit, percuſſu-
rus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit,li-
ctori quia bene percuſſerat propinatum eſt. Illud quod tanquam Latronis circum-
fertur, non eſſe Latronis pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia inepte tu-
multuoſa uindico: ipſe enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicen-
tem, non apud Latronem, neque enim illi mos erat quemcunque audire declamã-
tem? declamabat autem ipſe tantum, & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exem-
plum, nec Iulio, nec alij contigiſſe ſuo, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Roma-
nos Latroni, ut à diſcipulis non audiri deſiderarent, ſed contenti eſſent audire. Ini-
tio contumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis auditores uocabantur, de-
inde in uſu uerbum eſſe cœpit, & promiſcue poni pro diſcipulo auditor, hoc erat
non patientiam ſuam,ſed eloquentiam tendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit
in Flaminio, Refulſit inter priuata pocula publicæ ſecuris acies, inter temulentas
ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet,
ut quia publicam ſecurim dicturus eras, diceret,priuata pocula: neque in tam mol-
lem compoſitionem eius ſententia euanuiſſet, neq; tam incredibiles unquam figu-
ras compingebat, ut in ipſo triclinio inter lectos & iocos & menſas percuſſum de-
ſcriberet. Ille cum in hac cõtrouerſia deſcripſiſſet atrocitatem ſupplicij,adiecit,quid
exhorruiſtis iudices,meretricios luſus loquor. Et ille dixit, minus notam ſentẽtiam,
ſed minus bonam. In ſocium noſtrum prætor populi Romani animaduertit,cũ pri-
uata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem, niſi ſi ut
omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS erat qui antiquo
genere diceret:belle ceſsit illi ſententia ſordidioris notæ:prætor ad occidẽdum ho-
minem ſoleas popoſcit. Alteram eiuſdem generis, ſed non eiuſdem ſucceſſus ſen-
tentiam, cum deploraſſet conditionem uiolatam maieſtatis, conſuetudinem maio-
rum deſcripſiſſet,qua ſemper uoluiſſent ad ſupplicium aduocari,ſentẽtiam dixit:at
nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. POLLIO tamen ASINIVS aiebat hanc
ſe ſententiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & ſordida conſe-
ctatur, & orationis obſcuritatem ſeueritatem putat, aiebat Miltiadẽ rhetorẽ elegã-
ter di‸iſſe * tamen in ijs etiam ſi minus eſt inſaniæ minus ſpei eſt. Illi qui tu-
ment, abundantia laborant,plus habent furoris,& plus etiam corporis. Semper au-
tem ad ſanitatem procliuius eſt,quod poteſt detractatione curari, illi ſuccurri non
poteſt,qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flami-
nio tumidiſsime dixiſſet MVRRHEDIVS,Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſagĩ
natũ meretricis ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolo,ſeruiebat forum cubicu-
lo,prętor meretrici,carcer cõuiuio,dies nocti. Nouiſsima pars ſine ſenſu dicta eſt,ut

imple-

implereretur circuitus: quē enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſenten
tiam retuli quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs curamus ut nu
merus conſtet, nō curamus ut ſenſus. Omnia autē genera corruptarū quoq; ſenten-
tiarum de induſtria pono, quia facilius quid imitandum, & quid uitandum ſit doce
mur exemplo: & certè illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine uerborū quaſi
aggrauatur. Iam res petit, ut in hac controuerſia referamus id quod LICINIVS NE
POS dixit, Reus damnatus eſt legi, perijt fornici: & illud quod SENIANVS dixit,
habet ſui generis inſaniam, cum diceret, nocte non debere ſumi ſuppliciū, poſt lon-
gam deſcriptionem cum nunc demum uictimæ quidem occiduntur. Et ad hanc con
trouerſiam græci appoſuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit GLAV-
CIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxurioſam deſcripſiſſet indignam maieſtate
prætoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum deſcri-
pſiſſet cœnam nocturnam NICETES dixit,
ARTHEMON eodem loco aliam dixit ſententiam
SIC GLYCON dixit,

Expoſitum repetens è duobus. Controuerſia III.

LEX. Per uim metumq; geſta ne ſint rata. ALIA. Pacta, conuentaq; legibus facta
ſint. ALIA. Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat. THEMA. Quidā
duos expoſitos ſuſtulit, educauit, quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicatu-
rum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet, pactum interpoſitum eſt, reddit illi
ſuos filios, repetit unum. PRO PATRE. ARELLII FVSCI P. Aequū eſt ut cum
alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus? ſi alterum nō abſtu-
leris, utrunq; habebis. quid faciam? utrunq; genui, utrunq; deſideraui, pro utroq; pa
ctus ſum. ALBVTII SYLII. Vnà nati ſunt, unà expoſiti, unà educati, redditi potiſ-
ſimum diſtrahūtur, diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquā ab ipſis.
Miſeremini iudices, grauis inuidia eſt. IVLII GALLIONIS. Duos expoſui, qui al-
terum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium ueni,
ſine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non poſſum, cauſa pacti mei fuit, ut
haberem filios, conſummatio, ut perderem, pro filijs tibi debeo, nō filios. Pete quan-
tum uis pro diſciplinis, imputa quantum uis pro alimentis, licet plus petas dum mi
nus reddam. Maiores noſtri uiderunt quàm effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timen-
tium, quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educa-
tore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant: ſi uis ex æ-
quo diuidamus, at habeatur utriuſq; ratio: habeam ego tamdiu duos quamdiu tu
habuiſti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrunque habebo aut neutrū:
in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos
eſſe quàm fratres, perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. FVLVII SPAR
SI. Ignoſcere mihi aduerſarius debet meos retinenti, cum ipſe alienos cōcupiſcat,
repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo ignoui. Agnitio diuidet quos iun-
xit etiā expoſitio. CORNELII HISPANI. Dic uter obſequentior ſit, uter indulgen-
tior, uterq; inquis. Miraris ſi iam meos diuidere non poſſum? omnia pro filio paci-
ſcor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrocinium quidem ha-
beo. Si tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos an eripe-
re? Vtroque modo perdendi erant, uel pacti eſſent uel negati, pactus ſum flens tre-
mensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unà expo-
ſui, iſte quoq; duos ſuſtulit, qui tantum uno contentus eſt, iterū cogor exponere. AL
TERA PARS. IVNII GALLIONIS contra. Expeditæ partes ueſtræ ſunt, utrūq; ex
hoc iudicio poteſtis patrē dimittere. MENTONIS. Iſte aſſueuit carere liberis, etiā ſi
unū accipiā neceſſe eſt torquear, duobus aſſueui. Quid unquā commiſi? & habes do
mi quos de me interroges, nihil unquam ſine illis feci, niſi indiciū uim uocas, quæ
te patrē facit ſine hærede hærere, qui paulò ante habui filios duos tales, ut ex illis u-
nus quilibet ſatis ſit. POMPEI SYLONIS. Videte q̄ modeſte agam, ego ſuſtuli, ego

educaui,ego reddidi,iſte eligat. VIBII RVFFI. Salui ſunt,inquit,liberi tui poſt hãc
uim meam iſte me oſculatus eſt. PASSIENI. Cedò mihi tabulas teſtamenti, plures
in teſtamento habeo quàm in pacto:hoc teſtamentum delere non cogito,ſi meos fi
lios hæredes facere non poſſum,tuos faciam,preces meas ad filios transferam, hoc
enim nomen licebit, puto, mihi uſurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS.
Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expoſitos ſuſtuli,ego educaui, ego ægrotanti-
bus aſſedi, ſenem me feciſtis & relinquitis? ARGENTARIVS. In iſta ui duos filios
perdidi. DIVISIO. LATRO ſic diuiſit. In re uis aut neceſſitas ſit, Nulla, inquit, uis eſt,
arma lex & uincula, & ultimum periculum cõplectitur, quorum nihil fuit in tua per
ſona. Illic, ait, uis eſt & neceſſitas, ubi uelim nolim ſuccumbendum eſt mihi, cũ eſſet
neceſſe, non enim poterã habere alterum filium, niſi alterũ promiſiſſem. Reſponde-
tur: primũ non eſt uis ubi aliquid expediendæ rei cauſa patiendũ eſt, ſed ratio: tanquam,
quia non poſſum domũ habere, niſi hic emero, nulla alia uenalis eſt, hanc occaſio-
nem uidet uenditor & premit, nõ tamen hanc emptionem reſcindes, alioquin in in
finitum calumnia excedet. Dicet alius, neceſſe mihi erat, tibi neceſſe carere, primũ
etiã non poteras, deinde & alia uia poteras inuenire, ſperare alium indicẽ. An aliter
inuenire nõ poteras? ergo tibi plus præſtiti. An ſi eſt in re uis & neceſſitas, ita tamẽ
reſcindantur quæ per uim & neceſſitatẽ geſta ſunt, ſi uis & neceſſitas à paciſcente
adhibita eſt, Nihil inquit mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. Meam culpã opor
tet eſſe, ut mea pœna ſit. Non inquit, neq; enim lex adhibẽti uim iraſcitur, ſed paſſo
ſuccurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum eſſe quod aliquis non quia uoluit pactus
eſt, ſed quia coactus eſt: nihil autem refert quàm per quẽ illic neceſſe fuit: iniquum
enim quod reſcinditur facit fortuna eius, qui paſſus eſt, non perſona facientis. De-
inde an ab hoc uis admota ſit, Tu inquit mihi uim admouiſti, qui non aliter indica-
bas, quàm ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit, admouere uim aliquid cum certa condi-
tione promittere, ſi qua uis eſt à te tibi adhibita eſt, quod & ſponte & ad exoneran-
dum ſe ueniſſet, ut tantum patri redderet, quantũ educatori ſuperfuiſſet. COLOR.
Pro educatore GALLIO hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cum ui
derẽ, inquit, morbidum ſine hærede eſſe, dixit modo ipſe qui auidus eſt, poſſumus
duo patres eſſe, & dixit illam amabilem ſententiam. Da itaque nunc pœnas miſeri-
cors. MONTANVS VOTIENVS ſic cœpit, Si quis me uidit, iudices, modo duorũ
liberorum patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem in-
dicem. Et ſummiſſe cum aduerſario egit, rogauit, ut altero contentus eſſet. Et illam
ſumpſit cõtradictionem, neſcio, inquit, utrum: & dixit, mihi crede qui illos optime
noui, utrum uis elige, ideò ſic pactus ſum quia nihil intererat. HISPO ROMANVS
erat natura, qui aſperiorem dicendi uiam ſequeretur. Itaq; hoc colore egit ut inue-
heretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perfide re-
cuperantem. In hoc inquit repetit, non quia habere uult, ſed quia eripere, iraſcitur
mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum deſcripſiſſet ſæuitiam exponentis,
adiecit. Etiamnum mihi uidetur eiuſdem animi, eiuſdem duritiæ, quia nihil putat ſe
debere ei, qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater, crudelis eſt, nolite credere
ex illa feritate tam ſubitam mutationem. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat
in hac controuerſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaquam uim adhibuiſſe.
Quid? ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non eſt quod dicas alium. Quis ſibijpſi uim
adhibet? ſolet fieri, ecce ego ipſe mihi nocui: & illud dixit. Placet mihi in irritum
reuocari quæ geſta ſunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera
parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quàm cum ignoraret ſuos, & cum tormenta patrij
animi deſcripſiſſet, ait, etiam nunc paciſci uolo, quid do, ut liberos meos recipiã?
quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, &
mutari ſententias ſuas, quid putatis, aiebat, Argentarium eſſe, certiſſimum ius eſt.
Solebat & græcè dicere, Fuerat enim Argentarius Cæſtij au-
ditor, & erat imitator. Aiebat inuicem, quid putatis eſſe Cæſtium, niſi † Cæſtij ci-
nerẽ: & ſic ſolebat iurare, per manes præceptoris mei Cæſtij, cum Cæſtius uiueret.

forte rectius, Argentarij

Omni-

Omnibus autem inſiſtebat ueſtigijs Cæſtij, æque ex tempore dicebat, æque contumelioſe, multa interponebat, illud tamen optima fide præſtitit, cum uterq; græcus eſſet, ut nunquam græce declamaret, illos ſemper admiraretur qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerant, toga poſita ſumpto pallio, quaſi perſona mutata redibant, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die & græcè & latinè declamantē multa urbane dicta ſunt. Dixit Aterius quibuſdam quærentibus puſillas mercedes eum accepiſſe cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepiſſe eos, qui Ermeneumata docerēt, MOECENAS dixit,

CASSIVS SEVERVS uenuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit male uicit. GLYCON dixit,

GALLIO autem elegantiſſime dixit à parte patris, cum in ultima parte teſtamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres ſit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, à parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

A filio in arce pulſatus. Controuerſia IIII.

LEX. Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. THEMA. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accerſit, imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cecidit. poſtea in amicitiam tyrāni acceptus occiſo tyranno, præmium accepit, petuntur manus eius, defendit pater. PRO FILIO. CAESTII PII. Felicior eſſem ſi plures reos defenderem. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, poſtea feci quàm dimiſſus ſum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno, quod manus illius ſunt, ego iuſſi, itaq; crimini meo aſſum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce ſimulauit? Procumbo ad genua ueſtra iudices, ille contumax, qui cum uapularem non rogaui. MVSAE. Occiſus eſt tyrannus, à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus? quid hoc eſt? integer tyrannus iacet, præciduntur tyrannicidæ manus: patri præcidite, ne uindicem filium propter quem ne à tyranno quidem impune uapulaui: poſtquàm occupauit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti uenefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat: neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quàm neceſſe fuit ſpoliare templa, uirgines rapere. Aiebam, fili fortius feri, tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus qualē deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum iſtis debemus manibus. per quas iam nihil neceſſe eſt. Occidit tyrannum, ſic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, ſic aiebat, Pater te interficit. pater ferit, ſic feriunt qui uolunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidiſti quàm iuſſit tyrannus iratus, iacenti ipſas cadaueris manus in me ingeſſiſti. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. IVLII BASSI. Compreſſas filij manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. PORTII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligens ſum, occupauit ſe ex arce filius, hoc non eſt patri parcere, ſed ſibi. Dura fili, ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quàm manus oſculatus ſum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in iſtas manus, meæ ſunt iſtæ. Etiam cum tyranno ſeruirent, mihi paruerunt, ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit, parricidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per ſecuritatem publicam, per modo reſtitutæ libertatis lætitiam, per coniuges liberoſq; ueſtros: nemo tam ſuppliciter audiuit me rogantem cum uapularem. Quàm languidę cædentis erant manus, non putares illas tyrannicidium poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones, nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quàm cum me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quàm ſint, qui iam fortiter loquantur. Vix inuentus eſt qui tyrannum

occide-

occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: ſuſpenſas leuiter admouebat manus filius, ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Neceſſitas magnum humanę imbecillitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, ſed occiderint, hæc excuſat Romanos quos ad ſeruilem delectum Canenſis ruina compulit, quæ quicquid coegit, defendit. Ille quoque mihi peperciſſet ſi unicus fuiſſet, ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparent? Fili nocet tibi quod tam cito occidiſti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti. Ex altera parte. ARELLII FVSCI P. Tamdiu cæcidit patrem donec placeret tyranno ſatelles. quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adeſt: malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cæcidiſti. IVLII BASSI. Quoniam eò ſcelerum peruenitũ eſt, ut parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum, defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat: exclamat iſte, nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo ſatisfaciam, ut ualidius, inquit, cęderet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quiſquis cædendus erat, quamuis quiſquis iſte tradebatur. Tyrannum inquit, occidi, at patrem quantulo minus quàm occidiſti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in ſubſellijs iſtius eſſe patrem, quomodo enim aliter efficere potuiſſem, ut uulnera eius uideretis? Non multũ refert mea ubi ſit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa oſtenditur. Grauior teſtis eſſe ſolet qui à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni. Frater perijt ne parricidium aut faceret aut uideret, In illa præcipitia non minus inquã fratrem fugit quàm tyrannum. CORNELII HISPANI. Deſcendebat cruentus pater, uexato laceratoq; corpore uix agnoſcẽdus, putares duos fuiſſe qui cæcidiſſent: fecit quod debebat qui patrem cæciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæſus ſum, pœnam remitto. Mirarer niſi pro tam bono patre fuiſſet qui mori uellet. Dignus eſt quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iuſſit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant ſatellites, aiebat tyrannus, non ſpectatis quemadmodum patrem cæciderit. Qui patrem cęciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouiſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit, an non quiſquis patrem cæciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, ſed multa quamuis non excipiantur intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt, quædam uerò tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauit, cum illi nõ ſupplicio ſed remedio opus ſit. Quid opus eſt caueri legẽ, ne puniatur infans ſi pulſauerit patrem? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitũ, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit, cum illa non iniuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cæcidit patrem non pulſauit, puniri debet? DIVISIO. Hanc quæſtionem in partes plureis diuiſit, an tutus ſit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, non licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miſerior fuit ipſo uapulante. Ille non dicitur ſacrilegus qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecrauit. An tutus ſit qui patre iubente fecit, non cæcidit, ſed paruit: & illud dixit in narrationibus, Stabat contumaci frater uultu, intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit qui pro patria facit, an hic pro patria fecerit. Item an illo tunc tempore cogitationem tyrannicidij

habue-

habuerit,& hoc animo cæciderit,ut aditum faceret ſibi ad amicitiã tyranni. MONTANVS & illam quæſtionem ultimam fecit, An etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito redemptum ſit? GALLIO illam quæſtionem primam fecit. An ultio cæſi patris,nullius ſit patris.Inuitum,inquit,me nemo uindicaret,ſi à quolibet alieno cęſus eſſem,& nollem agere iniuriarum , nemo nomine meo ageret : atqui nihil intereſt: pœna maior eſt eius qui cæcidit,ius idem eius qui cæſus eſt. Contra ait omnibus actionem dari,non enim priuatam eſſe iniuriam,ſed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatũ,aut iniuriarum pœna,ſed manus pendere: ad omnes partes pertinere hoc exemplum,ad omnes filios,& ad ipſam Rempub.tales eſſe qui fiant tyranni,certe qui tyrannorum amici.Et ultimas has fecit quæſtiones. An ſi pio animo fecit non teneatur,an bono animo fecerit.Et in illa quæſtione Latronis, an tutus eſt qui patre uolente fecerit,Nunc,inquit,fingis in filij patrocinium,ſed tunc noluiſti. Et adiecit,ne dixeris idem uoluiſſe patrem quod tyrãnum. Quæritis utri paruerit? Tyrannus illum amauit tanquam ſibi paruiſſet.Pater,inquit,uoluit: ita tu nõ tyranno tantum,ſed patri parricidio dignus es.Cum deſcripſiſſet impium in fratrem,impium in patrem,adiecit, Tyrannum quoq; tunc cum amare deberes , occidiſti. COLOR. MONTANVS partẽ accuſatoris declamauit,& hoc colore uſus eſt: indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem,nimiam pietatem eius fuiſſe notam tyranno.Itaque illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia,cõtumacibus ex ſeruitute,piiſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorũ impietate : & dixit illum animoſe loquentem,qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cæcidero, inquit,quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus poſſet natura an tyrannus. Cæde, inquit, non cædo: uerbera,non ferio.Hæc fratre audiente. Et illud dixit cum promitteret amicitiã tyrannus,magis præmium extimuit tyrannici imperij, quàm imperium. Et cum deſcripſiſſet cicatrices pulſati patris, Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab utroq; cæſum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil poſſe melius dici,Ex hac parte tyrannus iubet,ex altera lex uetat, morieris ſi cæcideris , morere ne cædas. CAESTIVS dixit, Tyrannus imperat ut patrem cædas , non eſt nouum , noluiſti facere. Laudaturum me putas? ego uerò non laudo, alterius iſta gloria eſt, tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit, Tu patrem cæcidiſti, cum & legem noſſes, & fratrem. MONTANVS dixit, Parricida eſſe uoluiſti,uiolaſti patris corpus,fratris beneficium. Ab altera,hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente feciſſet. TRIARIVS dixit,In filij mei manus incurri. BASSVS IVLIVS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIVS dixit,Ago gratias tyranno,quod alterum filium meũ cuſtodiri iuſſit,ne mori poſſet. CAESTIVS ait in narratione. Tyrannus iubet cędere,expoſita tormenta ſunt,quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis,ne cædat patrem , occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit,Complecti uolo iſtas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit, Viderit quantum ſibi ſe putet debere Reſpub.ego plus me quàm illam debere ſibi iudico, difficilius eſt quod me iubente feciſti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione, Si perſeueras fili,fratrem ſequar. Videris utrum patrem cędere malis an occidere.Hanc controuerſiam & ab Iulio & à Sabino bene declamari memini,cum deſcriberet tyrannum occiſum,& cum ingenti gloria ex arce deductum.O te parricidam,niſi poſt tyrannicidium quoq; intelligas,quanto melius frater tuus beneficio perierit quàm tu occideris. Illud non probaui,quod multa in re ſeuera tentauit ſalſe dicere.Erat autem urbaniſſimus homo,ut uobis ſæpe narraui,ut quicquid illi in eloquẽtia deerat,urbanitate penſaret. Meminimus cum illũ Syriacus Vallius homo diſertus accuſaret, & uideret latinũ Calumniam teſtem circa coronam iudicij obuerſari,& toties occurrere eunti Syriaco,& quærere,quid haberet ſpei,deinde poſt iudicium , cum Syriacus gratias illi ageret,quod tantam curam ſui egiſſet,At mehercules,inquit,timebam, ne uno rhetore plus haberemus:& teſtis productus cum interrogatus eſſet,an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quod accepiſſet , an haberet , negauit. Deinde interrogatus an

Calum-

Calumniam haberet, Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti, an habeam neſcio, accepiſſe me ſcio: & in Domitium nobiliſſimum uirum in conſulatu cum thermas proſpicientis uiam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire & declamare. Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ quærenti de tua deſidia dixeram Duas eius urbanas res præterire nō poſſum, ſecutus erat in prouinciam Cretam Occium Flamā proconſulem, Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximum magiſtratū gereret. Mos autem eſt barbam capillumq́ magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus & ſilentiū fecit, deinde ait, hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi, bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene interpretati à Cæſare petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitū cohors, oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, ut inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait, Ego ad Cęſarem non ſum iturus cum mattea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obiectū eſt. Multa illum diſerte dixiſſe memini, cum introductus eſſet ex carcere in ſenatum poſtulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame queſtus, nihil oneroſum à uobis peto, ſed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq́ illud dixit, Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum. Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat. Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe, homo, inquit, adhuc indem natus, ut poſſim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, rediјt tamē ad ſales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quenquam ueſtrum decipiat nomen ipſum Latumiæ, minime lauta res eſt: hoc retuli ut & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis, & illud ſciretis quàm difficile eſt, naturam ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miſeriјs ac periculis ſuis, in quibus iocari eum nō debuiſſe quis neſcit? potuiſſe, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia, nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uiſus eſt patrem cecidiſſe. Vnum ex his quos audiui declamantes ſcio MENTONEM uſum non patrono patre, ſed aduocato, ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore uſus eſt. Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cedi ſe iuſſiſſe, ſed in iјs eſſe tyrannicidæ conſilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit. Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſpubl. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illà, quà frater effugerat.

Priuignus ab auo raptus nouercæ. Controuerſia V.

ACTIO. De ui ſit actio. THEMA. Quidā duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis & ueneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui aduiſendos ægros non fuerit admiſſus: quærenti per præconem, dixit apud ſe eſſe, accuſatur de ui. CONTRA AVVM. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum è ſinu meo rapuit, quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona, Quoties miſerum me puer audies? nouerca, quis eſt? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iſte unus filius ſuperſit, fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius, dixit, filius hic meus eſt: natus eſt alter, dixit, hic matris eſt: natus eſt tertius, dixit, hic aui eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerēt, tace, meruit excludi. CAESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex, nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi ſi tantum filiæ meæ mandata narro, hanc ſolam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. ALTERA PARS. ἄδηλον. Habitu uagabatur lugubri ſordidaq́ prætexta, omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audiui, quid? iſte puer

matrem

matrem non habet? patrem non habet, auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, ſine apud me nutriatur. Quid times ne admittare cum ueneris? expoſuiſſe hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt, ut uidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dũ fleo, perueneram domũ, Rogo ne hoc cauſam meã peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adijce illi omnia inſignia, hic puer matrem perdidit, fratres amiſit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quiſquis fuerit, erras & uehemẽter erras, filios quos perdidiſti, non quæris, quæris quem non perdidiſti, Vtra tandem iuſtior querela eſt? pater ab auo unum repetit, auus duos à patre. VIBII RVFFI. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam ſteti, plus habeo, quod auo, quàm quod reo timendum ſit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit, toties fortunam accuſas, nunquam nouercam. Facinus indignum, puer ad ſupplicium indicari à patre quæritur. Ad ægrotantem nepotem ueni, nõ ſum admiſſus, hæc uis uera fuit. ARGENTARII. Pater quos conſcios habuit neſcio, domi non fui, amiſſa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, ſed aiebam, quid neceſſe eſt? quoties uidere uolam in domum ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quàm non improbam diuiſionem deſiderem, ex tribus unũ poſco. Vtinã omnes quos perdidit, quæreret. BLANDI. Cum tradere uellem puerum, neſcio quis exclamauit, puer nunc periſti, nihil uobis ſubtraham? quidni? præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotẽ habeo, redderem, ſi pater quæreret. DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has quæſtiones diuiſit, an in re uis ſit, nulla, inquit, uis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ uulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus, quę turba eſt? unus puer & unus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meum, imò nepotem ſuum ſuſtulit, imò uenientem non potuit excludere. An ſi pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit? Vis iniurioſa damnatur, ſolet enim eſſe & ſalutaris. Cum latrones aliquid obſiderent, ſi perfodiſſem uillam armata manu, cõiugẽ, liberos eius rapuiſſem, accuſari poſſem. Quod uiuit puer beneficium meum eſt. Et medici alligant, & corporibus noſtris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accuſatio nouercæ, & inſectatio patris tã patienter ſuos perdentis. GALLIO & illam quæſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionẽ putauit ex perſona quàm ex re. An cum auo nepotis nomine agi poſſit? Non magis, inquit, quàm pro patre filij nomine, non magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura, & hoc inter auum patremq́; intereſt, quod auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui eſt inteſtati filius? tuus hæres futurus ſit, quem dementem alligaturus es: quædam iura nõ lege, ſed natura nobis attributa. Si nepotem ſuum auus peccantem aliquid, & inter laſciuos iocos petulantius laſciuientem feriret, num iniuriarum quiſquam cum illo ageret? Et ultimam illam GALLIO fecit, cum tractaſſet illa, licet mihi ut proſim facere, deinde huic profuit. An auo ignoſcendum ſit cum pronepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit quàm indignum eſſet damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæſtiones aliter poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi uim fecit, an tamen damnari non poſſit, ſi bono animo fecerit? ait enim & de animo fieri controuerſiam auo, & dicere patrem, non ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem meam, tanquam ueneficam, me tanquam ueneficæ emancipatum, cui male liberi ſui committerentur. COLOR. Colore ergo hoc Latro eodem uſus eſt pro patre, ut diceret ne uiua quidem uxore bene ſibi cum ſocero conueniſſe, ſuas uero profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum, languente uero genero illum ueniſſe, cum cõuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auſpicantem: autores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, ſed ad inuidiam & contumeliam generi uenientem, qui ad ſanos nepotes nũquam dignatus eſſet accedere: medicos uero ſuaſiſſe ne ueniret, & puerum confunderet & impleret ſuſpicionibus.

SYLONIS POMPEI color fuit,ut Latroni uidebatur,qui controuerſiæ repugnaret:
dixit enim ueniſſe auum ad imbecillum puerum,ad ægros nō ſemper proximos ad/
mitti,utiq; ad eos qui grauiter ægrotant,ſæpe & patrē non admiſſum. Sic auo quo/
que intempeſtiue uenienti dictum,nunc non potes,ſtatim cum conuitio abiſſe,in al
tero idem feciſſe. LATRO aiebat hunc colorem optimum eſſe,ſi recitaſſet, ſe recipi
non poſſe: quia ponatur,non eſt admiſſus,ſub hoc themate intelligere nos, non hoc
illi dictum, nunc non potes,ſed ex toto non potes. GALLIO utrunque miſcuit, &
hoc colore,qui uideri non poteſt alioquin thema euertere,parcius uſus eſt. Dictum
eſt inquit,illi quieſcit puer, paulum commorare,medici uetuerūt quēquam admit-
ti:ſcitis ſolere dicere illos,nec ſi pater uenerit:protinus iſte clamare cœpit,teſtor me
non admitti,& tantum non tabellis ſignatis denunciare. Auum diſtuleram,accuſa/
torem excluſi. Iterum,inquit,uenit cum conuitio,iam unum occidiſtis, alterum oc/
cidiſtis. Nihil eſt miſerius,quàm ubi alicui ex miſeria ſua inuidia quæritur. Non eſt
admiſſus,cum diceret ſe nepotem ſuum,non uidere uelle,ſed inſpicere. Sic egit. Ve
ni non ut iſtum accuſarem, ſed ut me defenderem. GALLIO hoc colore uſus eſt.
Nō admiſi auum, quia dictum erat mihi,hoc illum animo uenire,ut raperet. Ex alte
ra parte colorem hunc CAESTIVS introduxit, Timuiſſe ſe de puero:fruſtra in-
quit,duos occiderat nouerca,& ait,uellem ad tros nocentior uenirem reus, uellem
tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore uſus. Rogatum à puero auū: negabat,
inquit,poſſe ſe uiuere ſi in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore uſus eſt,
affectu eſſe ablatum. Suſtuli,inquit nepotem meum,non potui, inquit, ſaciari oſcu/
lis,non potui ab illo tam cito diſtrahi,nolite mirari,poſt longum tempus illum ui/
deram. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt,ut diceret, Noluiſſe illum in tam infauſta
domo educari, ex qua duo iam fratres elati eſſent,ei qui poſtea deceſſit inter cau/
ſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hunc colorem,ne quid in nouercam,ne
quid in patrem diceret: aiebat iuſtiſſimum futurum auum,ſi tātum ſe defendere uo-
luiſſet. quid ergo? quare rapuiſti? amabam,huic maxime ab initio animum meum
addixeram. In domo ueſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſ
ſiſſent,ex domo mea illum tranſtuliſſem. MARCELLVM MARTIVM aiebat ſic nar
raſſe,puer me ſecutus eſt,non criminor uobis illum,quicquid eſt potius quàm illius
periculo fiat,ego rapui. Vbi eſt,inquit. Viuit,ſaluus eſt,ueniet cum uoles aſpicere:
redde,inquit,patri ſuo,ego aſper,age,monſtrabo ſuis,quis ante me tibi filios abſtu
lerit. VARIVS GEMINVS eundem ſenſum dixit. Quæ eſt iſta autoritas præpoſte
ra,quærere duos,à tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rariſſimi etiā
ſi non emendatiſſimi ingenij,uitium ſuū quod in orationibus non euitabat, in ſcho
laſticis quoq; euitare non potuit:ſed in orationibus,quia laxior eſt materia, minus
earundem rerum annotatur iteratio. In ſcholaſticis eadem ſunt quæ dicuntur, quia
pauca ſunt,notantur. Memini illum pro Galla,non niſi apud centumuiros tyrocini-
um ponere. Ex uncia hæres erat patris ſui Galla,obijciebatur illi ueneficium, dixit
rem diſertiſſimam & omnibus ſeculis duraturam,qua neſcio, an quicquam melius
in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi nec ueneficæ. Non fuit con
tentus,adiecit,In paternis tabulis filiæ locus,aut ſuus debetur,aut nullus, etiamnū
adiecit, Relinquis nocenti nimium,innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potu
it. adiecit,Non poteſt filia tā anguſte paternis tabulis adhærere,quas aut totas poſ/
ſidere debet,aut totas perdere:& plura multa quæ memoria nō repeto. Ex eis quæ
dam in oratione contulit,& alia plura quàm dixerat adiecit,nihil non ex eis bellum
eſt,ſi ſolum ſit,nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe
eum memini. Erras pater,inquit,& uehementer erras, quos perdidiſti non quæris,
quē quæris non perdidiſti, Deinde,puer iſte inuētus perit. Deinde, quiſquis puero
fauet,ne inueniatur optet. Deinde,puer niſi auum ſequitur,fratres ſecuturus eſt. De
ſine quærere,quem ſi inueneris,ſic perdes, ut inuenire non poſſis. Et deinde, rapu
it iſtum auus,ne raperet nouerca. Et deinde,unum tantum pater ex liberis ſuis quæ
rit qui ſaluus eſt. GLYCON hunc ſenſum ſemel dixit,ſed genere corrupto.

Habet

Habet hoc MONTANVS uitium, ſententias ſuas repetendo corrumpit, dum non eſt contentus, unam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit: & propter hoc & alia quibus orator poteſt poëtæ ſimilis uideri, ſolebat Scaurus Mōtanum inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius neſcit quod bene ceſſit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene eſſet abducta, ut ad tumulū Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat: poterat hoc contentus eſſe, adiecit, tumulo quoq; ſenſimus hoſtem. Nec hoc contentus, adiecit. Aeacidæ fœcunda fui. aiebat autem Scaurus rem ueram, non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI. CONTRÒ. VI.

LEX. Venefica torqueatur, donec conſcios dicat. THEMA. Quidā mortua uxore ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam ſuſtulit: deceſſit adoleſcens, accuſauit maritus nouercam ueneficij: damanata cum torqueretur dixit ſibi conſciam filiam eſſe: petitur ad ſupplicium puella, pater defendit. PRO FILIA. CAESTII PII. Non eſt quod putetis has lachrymas filiæ eſſe, aut me patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet: hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ. Dixit ante actam eius uitā excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quoq; nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio peſſima eſt cum moriente pugnātis. Nullum magis aduerſarius timeas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. VIBII GALLI. Concitatiſſima in mortē rabies eſt, deſperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis auiotem per uulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſio ne gladiator quē armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit, & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimū eſt cōmori. VOTIENI MONTANI. Dum filiū uindico, ubi grauiſſime mihi nocere poſſit oſtendit. Veneficiū ſimile eſt mendacio. Si incredibile eſſe in ſorore parricidiū creditis, non timeo, ne quis hoc in ſorore credat, quod ego uix probaui in nouerca. Natā mihi filiā quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli, aiebam dum matris meminit, obliuiſcetur nouercæ, at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi cōſcia eſt, poſt hanc uocem remiſſa putares tormenta, ſimilis facta torquēti eſt: ſoror fratri uenenum dedit, quamdiu luctati ſumus, ut crederetur nouerca priuigno dediſſe. Nouerca quod uolueras conſecuta es, damnaſſe iā pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices, non nouam, liberos meos à nouerca uindicó. Peto ne, quia filiū uindicaui, filiā perdā: niſi ſuccurritis, nouerca uicit, ego uictus ſum. Duxi neſcio peiorem uxorem an nouercā, hoc mihi charior eſt quod tā inuiſa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conſcia eſſet neminē expectarē, ſcitis quemadmodū ueneficā oderim, inſtabā tormentis, aiebā morere peius quàm odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes uidebantur, non ſatis inſidere uerbera, dixi, ſi quid adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiā afferri. Vocet huc aliquis matrē, quid expauiſti puella? qd ad ſinus meos refugiſti? qd extimuiſti tāquā nouercā? MARYLLI. Ne inter ſupplicia quidē deſijt occidere, & hanc quiſquā putet non potuiſſe uenenū ſine conſcia dare puella: quæ occidiſſe fratrē dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoq; nō ante occidit priuignū quàm filiā, & bonæ ſpei eſt. quæritis argumētū? matri ſuæ nō placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infeſta eſt nouerca, quod unum poteſt perſequitur ſororē tuam. Quid adhuc poteſt noſſe niſi fratrē? Proſit illi apud uos quod illā pater laudat, & proſit quod talis mater accuſat. MENTONIS. Non miſereris huius, miſerior eſt quàm frater, ille habuit ſine dubio nouercam torqueri. Cōſecuta es mulier quod uoluiſti, ſolus omnium magis ſenſi, cum nouercam perdidi. PORTII LATRONIS. Habui filiū tam bonum, ut illum amare poſſet etiam nouerca, niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiā filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderunt

ut parricidium puellare ſit, ita ſi magnitudinem rei non intelligit, nõ eſt idonea parricidio. Sed ueneficæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potius patri uideatur ſimilis cui placet, quàm matri cui diſplicet? Denique non recuſo quo minus in illa uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALBVTII SYLII, duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentẽ tunc fuiſſe, adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt, ante ueneficium oportet faciat, quàm parricidium. Filia, inquit, conſcia eſt. Dij te perdant, etiam cum torqueris occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam ſero, puella tam cito. Filia, inquit, conſcia eſt. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. TRIARII. Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc uocem uiciſſe. Amiſſum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lachrymis ſuis expreſſit, itaq; illam nouerca peius perire uoluit quàm priuignum. Filia, inquit, conſcia eſt. Hoc ultimum fuit nouercæ ueneficium. Q. HATERII. Succurrite quæſo ne cum torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos ſemper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt, quemadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginẽ fratris, uideo ſubito deſiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? PARS ALTERA. TRIARII. Si odiſſemus te, pateremur cũ eiuſmodi filia uiuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur, uenena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætas adijciet, quod illam nouerca peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patti ſequenti ſparſit? Habemus exemplum, quod & ſorori conueniat & uirgini. DIVISIO. CAESTIVS in duas partes coniecturam diuiſit. Et primũ quæſiuit, an cõſcia illi opus fuerit: deinde ſi opus fuit, an hanc habuerit. Non ſeruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam uoluit uideri, ut nulli eſſet idonea miniſterio. Itaq; elegantiſſime deridebat MONTANVS VOTIENVS in hac controuerſia ineptias rhetorum, quod ſic declamarent, tanquã hæc quæ nominata eſt infans eſſet, nec intelligerent ſi tales eſſent, ne futurã quidẽ ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile ſcelus illud quidem, ſed intollerabile eſſe aiebat. Induxerat Cęſtius matrem dicentem filiæ, da fratri uenenum. TRIARIVS multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, ſed concupiuit, nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenum. Fecit illam reſpondentem, Mater & mihi da. quid enim eſt tam abſurdum, quàm matrem ſic locutam cum puella? da fratri uenenum. Non ferebant nec illam Triarij ſententiam, qua aliter HATERIVS uſus eſt, cum ad epilogum perueniſſet, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat quemadmodum fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tã puella eſt ut dicat, mater quid eſt uenenum, non poteſt tantæ pietatis eſſe, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta eſt, ut uitia quidam ſua & intelligant & ament. CAESTIVS pueriliter ſe dixiſſe intelligebat. Mater quid eſt uenenum? Deridebat enim Murrhedium, qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cum alloqui cœpiſſet puellam & diceret, Compone te in periclitantium habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat reſpondentem puellam, Pater quid eſt rea? Et aiebat Cæſtius, quod ſi ad deridendum me dixit, homo uenuſtus fuit. Et ego nunc ſcio, me ineptam ſententiam dicere. Multa autem dico non quia mihi placẽt, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat eſſe, ſed & ipſum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle. Illud in Haterio qui & promiſit oratorem & præſtitit, negabat ſe perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, ſed ferenda eſt. Cum ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere, quid enim intelligi uult hac ſententia, niſi ex toto

puellam

puellam ambulare non poſſe uſq; in exilium? Verum eſt,ſed nec mater eius potuiſſet. SYLO à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ,totam hac figura declamauit.Non ſum,inquit,uobis dicturus qualis debeat eſſe uenefica, operã perdam ſi cœpero deſcribere,debere eſſe ætate prouectam, uſu exercitatam, inuiſam uiro,quæ poſſit etiam filiam occidere. Superuacuum eſt uti pluribus uerbis, in hac ipſa cauſa habemus ueneficæ exemplar,comparemus inter ſe duas reas: nec eſt quod quæratis aliquem,qui cognitionem ueſtram per omnes comparationis parteis ducat.Ego uobis dicam,quomodo illam accuſauerim.Ego illi obieci ante actã uitam,uos illi poteſtis obijcere.Et ſic omnia circumijt, & comparando defendit illam quæſtiunculam,quæ in prima parte tractata erat à quibuſdam. Non illi utique fuiſſe opus & conſcia,ſic tranſcurrit,aiebat,inquit,tota actione rea hæc, quam conſciam habueram,ego negabam illi opus fuiſſe,aiebam,in eadem domo eras, uenenum notum erat,nouercæ occaſio facilis conniuenti,non eras ſuſpecta,nemo te timebat propter ſororem.Ex altera parte hoc uſus eſt colore.Nouercam uideo uenenum dediſſe,ut filia ſua ſola hæres eſſet,eandem illi & conſciam fuiſſe ueneficij & cauſam.Omnes declamatores aiebat uoluiſſe aliquid noui dicere,eo loco quo nominabat nouerca filiam conſciam,dixit,inquit HYBREAS.

Hanc ſententiam FVSCVS ARELIVS cum eſſet ex Aſia non caſu dixit, ſed tranſtulit ad uerbum quidem.Quid ergo,inquit,mentita eſt de filia ſua,imò de mea? Modeſtius hanc ſententiam uertit HATERIVS. quid ergo,mentita eſt, quæ nihil lamẽtabatur de accuſatoris ſui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuigni ſui ſororem. ALBVTIVS dixit,quid habuit quod dubitaret,an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat. TRIARIVS dixit.Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen,poſt damnationem nouerca eſt. BLANDVS dixit.Nominabo iſtam quæ patri affuit,iſtam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia,inquit,mihi conſcia eſt,poſt hoc eundem uultum eius notaui, quem uideram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENVS Marcellum Martium amicum ſuum cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit,tanquam hominis diſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiam.Inuenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret,torta torqueret:non eſt hoc indicium,ſed alterum nouercæ ueneficium. Latro dixerat,cum deſcripſiſſet tormenta,inſtabam ſuper caput nõ accuſator, ſed tortor, ipſe ignes ſubijciebam,ipſe ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego nõ bibam ſanguinem iſtius,non eruam oculos? filium mihi eripuit,niſi citius illam oppreſſiſſem & filiam abſtuliſſet. TRIARIVS dixit,cum accuſarem,obieci ueneficium.In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionem fratris ſui.Hæc res maxime iudices mouit,hæc maxime nouercam offendit. ALBVTIVS dixit. Poſtquam nominauit filiam ad me reſpexit,uidelicet ut ſciret,an ſatis torſiſſet. NICETES egregie dixit in eodem loco.

MONTANVS cum diceret illum locum,quamuis ſceleratos parentes,uelle tamen innocentes liberos eſſe ſuos,dixit.Poteſt iſta filiam ueneficam fingere,ſi poteſt facere,difficilius eſt filios inquinare quàm perdere: & illud,fauete ſeculo iudices,cum ingentia ſcelera ferat,ne etiam immatura tulerit,fauete,nullum ſcelus commiſſum ſit,niſi quod ſolet, fauete ut potius non deſierit nouerca parricidium facere quàm ſoror cœperit:damnare illum potui,effugere non potui.Sero feciſti nouerca.Si hoc ante dixiſſes,potuiſti præuaricationem paciſci, recte cum damnareris animoſa eras,recte nihil potes facere:ſi qua fides,accuſator inſidias reæ timui,nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omes prægustaui cibos.O incauta futuri mortalitas. Poſtquam ad tortorem perduxi nouercam,timere de filia deſij. COLOR. Omnes illo colore uſi ſunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit.Fortaſſe, inqt, hanc nominauit,ut ueros conſcios cælaret,fortaſſe ut quia acerrime inſtabat accuſator,hoc metu territus finem tormentis imponeret,fortaſſe in dolore tormento-

tum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſime dixit, fortaſſe in hoc, ut quę pœnas ueneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit. Ex meis hoc affectibus æſtimo, cum tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, ſi proprios habuiſſet liberos nouerca occidiſſem. In hanc ipſam quoties impetum facere uoluiſſem, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER X.

PROOEMIVM.

QVod ultra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua uultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res eſt tædio. Primo libenter aſſilui, uelut optimam uitæ meæ partem mihi reducturus, deinde iam pudet, tanquam diu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectãt, cõtrectata & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite er
al. admittite go me ſemel, exhaurite memoriam meã, † & dimittite uel adactũ iureiurando, quod fermè dixiſſe memini me quæ ſciui, quæq; audiui, quæquè ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit, cum illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrẽt, quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit, tranſeo iſtos quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cum illum mecum audieri
al. domi dicebat. tis, iniqui eſtis. Non noui quenquam, cuius ingenio P.R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter in ipſis ſubſellijs, ſæpe † dum amicitur dicebat: † deinde litiganti
al. demum ſimilior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam uocem aduerſariorum, & in altercatione uires ſuas nouerat: nihil erat illo uenuſtius, nihil paratius, genus dicẽdi antiquum uerborum quoquè non uulgarium grauitas, ipſe cultus habitusquè corporis, mite ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus, ſed quantum deſereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectiquè ingenij ueſtigium extabat, raro aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum longa imò perpetua
al. niſi deſidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, † nihil poſſet. Orationes ſeptem ædidit, quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed ex
al. lucent tant libelli, qui cum fama eius † pugnant, multoquè ſolutiore ipſis actionibus. Illas
al. calor enim cum deſtituerit † cura, labor adiuuabat, ij caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audiuimus, nouiſſime quidem lepide ita, ut quod difficillimum erat ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem populo, ſed egregie. Non admittebat populum, & quia nondum hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare cenſorium ſupercilium, cum alius animo eſſet, magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm uolentibus. Summa quidem egeſtas erat, ſumma infamia, ſummũ odium. Magna autem debet eſſe eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum oſtendat, fauor alat, quantam uim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſeculum medius, ut illum poſſet utraque pars ſibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia paſſim ordines honoresq; laniabat, Rabienus uocaretur: animus per uitia ingens, & ad ſimilitudinẽ ſui ingenij uiolentus, & qui Pompeianus ſpiritus nondũ in tanta pace poſuiſſet. In hunc primũ excogitata eſt noua pœna. Effectum eſt enim per inimicos ut omnes eius libri incenderentur. Res noua et inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurum fuit, ſi triumuiri libros, ſi ingeniũ Ciceronis proſcriberẽt?

Sunt

Sunt dij immortales lenti quidem,ſed certi uindices generis humani,& magna exempla in caput inuenientium regeſſerunt, ut iuſtiſsima patiendi uice,quod quiſque alieno excogitauit ſupplicio,ſæpe excipiat ſuo. Quæ uos demẽtiſsimi homines tanta uecordia agitat,parum uidelicet, in pœnas notæ crudelitatis eſt? Conquiritis in uoſmetipſos noua,quibus pereatis & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit,ſicut ingenium memoriamq́ nominis, inuenitis quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala, ſacem ſtudijs ſubdere,& in monumenta diſciplinarum animaduertere, quanta & quàm non cõtenta certa materia ſæuitia eſt? Dij melius, quod eo ſeculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt,quo & ingenia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea uiuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt.Iam non malo exemplo, quia ſuo.Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo uoluit,ſed in monumẽta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit,atque ita includi, ueritus ſcilicet ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur:non finiuit tantum ſeipſe,ſed etiam ſepeliuit.Memini aliquando cum recitaret hiſtoriam, magnam partem illorum librorum cõuoluiſſe,& dixiſſe, hęc quæ tranſco poſt mortem meam legentur.Quanta illis libertas fuit,quam etiã Labienus extimuit? Caſſij Seueri hominis Labieno iunctiſsimi belle dicta res ferebatur,Illo tẽpore quo libri Labieni ex S.C. urebantur, nunc me, inquit, uiuum uri oportet,qui illos edidici. Monſtrabo uobis bellum libellum, quem à Gallione noſtro petatis,Recitabit reſcriptũ Labienį pro Batillo Mœcenate, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum,illos dentes ad mordendum prouocantis.Puto iam nihil,quod interrogetis reſtat. Muſa rhetor quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus contrahat frontẽ, multum habuit ingenij,minus cordis. Omnia uſq; ad ultimum tumorem perducta, ut non extra ſanitatem,ſed extra naturam eſſent. Quis enim ferret hominem de ſiphonibus dicentem, cœlo repluerunt,de ſparſionibus,odoratos hymbres,& in cultum uiridium,cælatas ſyluas,& in pictura,nemora ſurgentia.Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem,cum uos me illò perduxiſſetis,Quicquid auium uolitat,quicquid piſcium natat,quicquid ferarum diſcurrit,noſtris ſepelitur uẽtribus. Quære nunc,cur ſubito moriamur. Mortibus uiuimus. Nõ ergo & ſi iam manumiſſus erat,debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus ſeueriſsimis,qui omnia ad exactam regulam redigam,multa donanda ingenijs puto,ſed donanda uitia,non portenta,ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt,non ſubtrahantur,non plura uideãtur,uos ſubijciatis.Oſcus non incommode dixit, ſed ſibi nocuit: cum nihil ſine ſchemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaq; non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Maſsiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit.Poteram,inquit,dicere aue Oſce.Ipſe ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenijs inurendas.Nulli non impreſsit aliquid, quod effugere non poſſet.Ille Paſsieno prima eius ſyllaba in gręcum mutata † obſcœnum nomen impoſuit, declamatori ſubtili & arido: ille Sparſo dixit ſcholam cõmunem cum rhetore quodam habenti,tu potes controuerſiam intelligere,qui non intelligis te laterem lauare. Sparſus autem dicebat ualenter, ſed dure. Ad imitationem Latronis ſe addixerat,non tamen unquam ſimilis illi erat,niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis uerbis, Latronis ſententijs. Cum Baſſo certamen illi fuit,quem uos quoque audiſtis,homine diſerto,cui demptã uelim quam cõſectabatur amaritudinem, & ſimulationem actionis oratoriæ,Nihil indecentius, quàm ubi ſcholaſticus quod non nouit imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declamatio eſt de Popilio, hæc quæ meo Latroni ſubijcitur. Bona fide Scholaſticus erat, in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primum Tetradæon præferendus. Primum Tetradæon quorum faciam quæritis, Latronis, Fuſci, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci poteſtatem,hos minus nobiles ſinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad ſatietatem ueſtram me præſtiterim;

† *forte, Phyſicanum appellauit, quaſi eſſet follis mentulatus. Cæl. Rhodig. li. xi. cap. xiij. Hadrianus uero Iunius Animaduerſorum libr. 1. 14. Paſchœniũ intelligendum cõtendit; quòd uelut Pathicũ & muliebria patientẽ deſignare illũ uoluerit.*

permittite me mihi & aliquos ex finitimis proferre, quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, ſed locus. Bene declamauit Caius Sylo, cui Cæſar Augustus, cum frequēter cauſas agentē in †Trachineſi colonia uidiſſet, plenū teſtimonium reddidit, dixit enim, nunquā audiui patremfamiliâs diſertiorē. Erat qui patrefamiliâs præferret, oratorē ſubduceret. Partē enim eloquentiæ putabat, eloquētiam abſcondere. Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniunctus eſt, adoleſcēs ſummæ eloquentiæ futurus, niſi mallet exercere quantū habet, quàm conſequi quantum ſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remiſerat, dum Apollodorū ſequitur, & ſummam legem dicēdi eum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit uirium, quātum ualeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, †inſidioſe aliquid petentes. Nūquam non de colore Latronis controuerſiam fecit. Latro nunquam ſolebat diſputare in conuiuio, aut aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdā eſſe colores prima facie duros, aſperos, eos non poſſe, niſi actione probari. Negabat niſi actitata quoq; illis placere poſſe, niſi totum noſſent: ſe & ſuas uires noſſe, & illarum fiducia aliis metuēda & prærupta †audere. Multa ſe non perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutū, nō quia imbecillus erat, ſed quia circūſpectus: cauſas nemo expoſuit diligētius, nemo reſpōdit paratius: & pecuniā itaq; & dignitatē quam primum in prouincia Hiſpania habuit, eloquētiæ debuit. Natus quidē erat patre ſplendiſsimo, auo D. Iulij hoſpite, ſed ciuili bello attenuatæ domus nobilis uires excitauit, & ita ad ſummā perduxit dignitatem, ut ſi quid illi defuit, ſcias loco defuiſſe. Inde filius quoq; eius idē meus, nunquā enim illū à uobis diſtinxi, habet in dicēdo paternā diligentiā, quæ uires ex induſtria retūdit. Hoc & in ipſo genere uitæ ſequitur ad ſumma euaſurus iuuenis, niſi modicis contētus eſſet. Ideo dignus eſt cuius tā modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe iudicio ſcietis, cum ſententias eorum retulero, aut pares notiſsimorum autorum ſententiis, aut præferendas.

d. Terracineſi

d. inſidioſas.

d. adire.

Lugens pauperis filius diuitem ſequens. Contro. I.

ACTIO. Iniuriarum ſit actio. THEMA. Quidam cum haberet filium & diuitē inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit ſi quid ſuſpicaretur accuſaret ſe. Pauper ait, accuſabo cum potero, & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cum peteret honores diues repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperem. PRO PAUPERE. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quòd quos odit reos iam facere contentus eſt: interdiu publico nobis interdicitur, quærite quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis ueſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatam ueſtem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus ſi magis iratus eſſet. ALBVTII SYLII. Quod ſordidatus fui luctus eſt, quod fleui pietas eſt, quod nō accuſaui timoris eſt, quod repulſus eſt, ueſtrum eſt. Non taceam? quid adhuc uiuo? quod tacui. Noſtis populi loquacis ſuſpiciones. Quare iſte honores illo uiuo nūquam petiit? ego uerò omnes quæſo, omnes ut me in inquiſitionē paternæ mortis adiuuent, & ad tua genua diues ueniſſem niſi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres, & iam pridem hoc animo ſequor, occaſionem loquendi capto: nec mehercules poſſum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meum ſequitur. Taceo, utinam hoc uitium meum habuiſſet & pater, dum libere loquitur multos offendit: neq; te puto ſolum in ciuitate habuit inimicum. Vtiſte ait, cauſam meā populo probaui. IVLII BASSI. Quando autem iſtis diuitibus non ſordidati ſumus. Accuſa, inquit, pauper diuitem, egens cādidatum. Ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit: reum, inquit, me perage, perora. quis hunc locupletem auderet accuſare? cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. CAESTII PII. Non eſſem reus ſi accuſaſſem, barba demiſſa, ſordidatus cū criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant nō deſinam inquirere percuſſorem, & fortaſſe iam inueni. Cū ſubito pater meus in media ciuitate, quid me intueris? quid obſeruas?

obſeruas? quid dicã? ſubductus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno comitatu, ſplẽdido cultu, non eſt fortunæ meæ, iſta diuites poſſunt, ſatis eſt ſi uiuimus. Cum ſpoliatum cadauer non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio, quiſquis fuit quaſi diues ſpolia contempſit. Quare, inquit, me ſequeris per publicum? facinus indignum commiſſum eſt, diues & pauper eadem ueſtigia inceſsimus. OSCI. Accuſa, inquit, ubi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; à te non diſceſsiſſet, uiueret. Quare, inquit, me reum facis, qui accuſatorẽ me non times? Mortuo patre, timeo ne quis iniuriam ſibi fieri putet, ſi dixero, occiſus eſt pater meus, à quo? ſi permittis, neſcio. IVNII GALLIONIS. Quid iſte accuſanti feciſſet qui perſequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio ſordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem eius ueſtem mutaui. FVLVII SPARSI. Sordidatus es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate ſaluis legibus occiſus eſt, quis hoc ſine lachrymis narrare poſsit? non deponam has ſordes, niſi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? neſcio. Nihil amplius teſtari poſſum, quàm hanc uocem meam. Adhuc neſcio. Delibero interim ut induam ueſtem quam patri meo reliquerit percuſſor. Cur me ſequeris? Magiſtratus ſeruos poſt terga ſua non ſummouent. ARGENTARII. Non uis patrem meum fleam? laceſſere nos ultro non ſolebat. CLODII TVRRINI PATRIS. Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? Ne lugebo quidem quem uindicare non poſſum? Nulli iniuriam facio niſi patri, quem adhuc tacitus fleo. PORTII LATRONIS. Cuiuis neceſſarius, ita crudeliter interempti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt quàm quod gemit. Accuſa, inquit, me, Vnde tam ſecurus es? inueniſſe uideris quis alius occiderit. Non erat præda quam graſſator ſequeretur, ſed erat firmiſsimum ignoti monumentum, contumax aduerſus faſtidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quo modo miſerum eſſe interdum in miſeria iuuat, & plerunque omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non ſolebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat admirationem. Si pauper accuſandi diuitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lachrymas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus periclitantibus inſtrumenta, non inuidioſum ueſtræ miſericordiæ præmium petimus, ut abſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, & quod ne ipſe quidem negat diues fuit, & qui nihil unquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quàm nos pauperes exiſtimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies ſemper inuicti: quis de noſtra interim morte cogitauerit, neſcio, quod diſsimulari non poteſt, ſcio quis optauerit. Venit iſte cum turba clientium & paraſitorum, & aduerſus paupertatem totam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? uix temperabat quin diceret, Quid ego in te accuſatorem non audeam, qui occidendum eum curaui qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam diſcordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in ultionem ſatis eſt, quantum quiſque ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua uiolentia in abſentiam Metelli ſtrepit. M. Cato Pulchro obijciente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit illius ſeculi, quàm aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra mariq; uictorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſsimam eloquẽtiam lacerat, cum quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas ſolum manus, ſed infectas ait: atque ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeò non timuit, ne eſſet reus, ut etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in ueſtra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Põpeio. DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, an in re

iniuria

iniuria ſit? nulla, inquit, iniuria eſt, ſordidatus ſum inquam, multi faciunt, omnia iniuriæ genera comprehenſa ſunt. Pulſare non licet, conuitium facere contra bonos mores nõ licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum cõponitur, quod nihil contra bonos mores fuit, etiam ſi in re iniuria eſt. An ſi nõ malo animo fecit, tutus ſit? An malo animo faciat. Hoc latro in duas quæſtiones diuiſit, an ſi credidit, ob hoc ipſum patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. Deinde an credidit. GALLIO illam primam fecit queſtionem. An quod liceat cuiquam facere ſi faciat, iniuria nõ teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quà uelis, ſumere nihil, inquit, ut & alienum iniuriarũ facere. Sordidatus es, non queror: ſed ſi ſordes tuæ inuidiã mihi concitant, queror. COLOR. De colore quæſitum eſt. Quidã aperte inuecti ſunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerũt, quidam ſecuti ſunt mediam uiam: cum præter hæc nihil ſit. LATRO ſolebat uideri inueniſſe quartũ genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu quidem non feciſti, ſed tamẽ ego habui cauſas propter quas poſſem decipi, & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inimicus eras, quia inſpoliatus pauper inuentus eſt. Hoc eſt autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accuſandi. Nam & dimittere non debet quem diſtulit, & accuſare propter hoc ipſum nõ debet, quia diſtulit. ALBVTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarũ, inquit, ſi qui nõ poſtulauit accuſat. Quare, inquit, ſequeris me? ut aliquando mei miſerearis, ut deſinas afflictam domum perſequi, ut ſcias me in hoc habitu accuſare non poſſe, ut cõcupiſcas gloriam uindicatæ mortis. Tu ſolus potes ſi uoles inuenire quis occiderit, tu accuſare. At me quidã propter hoc ſuſpectũ habẽt. Potes diſcutere iſtã ſuſpicionẽ, quære quis fecerit. Vt ſcias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixiſſem: accuſa me, non negaſti te accuſaturũ, ſed reſpondiſti, accuſabo cum potero. Ignoſce mihi non magis adhuc quenquam accuſare poſſum quàm abſoluero. Quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta ſunt, hæc uana ſunt quæ alios tangunt, quod inimicus eſt, quod ille inſpoliatus inuentus eſt, non eſt quare accuſem, eſt quare ſuſpicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore poſuit. Sordidatus ſum, lugeo, ſequor te, ut tutior ſim, timeo neſcio quem illum qui patrẽ meum occidit. Scio me quamdiu tecum ſum perire non poſſe. Dum hunc colorem ſequitur MVRRHEDIVS ineptiſsime dixit, quare te ſequor? pater meus quia ſolus inãbulabat, occiſus eſt, OSCI color non placuit Gallioni. Sequor inquit ut inueniam quis ſecerit, hoc mecum cogito, quiſquis eſt ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitem ueniet. Multo, inquit, hoc iniurioſius eſt, ſi inquirendi cauſa facit, ſi non tantũ in conuitium ſed & periculum diuitis ſequitur. GALLIO ſubtiliter agẽdum putauit, & ad poſitionem controuerſiæ colorem actionis dirigendum, ut diceret, ſuſpicor à te patrem meum occiſum, quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? ueſtem enim illius ſine dubio neſcio quis percuſſor non cõcupiſcebat. Dicet aliquis, quid ergo? ſi inimicus eſt, protinus interfector eſt? non, ideò non accuſo. HISPO ROMANVS palàm accuſauit & dixit, Non cauſam ſibi eſſe, ſed iure etiam hanc ſententiam in procemio magno cum aſſenſu hominum dixit, eum accuſatorem habeo qui ſe reum non eſſe miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuerſia dixit. Quare me ſequeris per publicum? facinus indignum iudices factum eſt, pauper & diues eandem terram calcamus. Conſectari autem ſolebat res ſordidas, & inueniebat qui illas unice ſuſpiceret, Memini illum declamãtem declaraſſe controuerſiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit, ut in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra ſuperiecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & cõſumptis accuſatur Reipub. læſæ, Apud illum declamantem ALBVTIVS faſtidioſus auditor, eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Baſsi ſententiam non mehercules referrem, ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latonis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quàm fortes. Summa hominum admiratione circumſerebatur. Lugẽt argumenta patres & oſſa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta ſacerdote ſtatuam: & illam, Super cineres liberorum noſtrorum † lupanar de quantum eſt. Ipſe utiq; laudabat: hęc autem docuerat. Nã in hac ipſa controuerſia ne Baſ-

forte, Lupanarq́.

ſus

ſus quidem uidebatur aliquid dixiſſe, ſordidius dixit ipſe. Ita'ne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos. EVCTEMON à filij parte cum patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum dixit,

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione. ARTHEMON dixit.

Vir fortis non cedens forti patri. Contro. II.

LEX. Vir fortis, quod præmium uolet, optet. Plures iudicio cōtendant. THEMA. Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut ſibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrem, accepit præmio ſtatuas patris, pater ipſum abdicat. IVNII GALLIONIS. † Dubito quid de euentu huiuſce iudicij optem, cum crimen meum ſit, uiciſſe. Videtis quemadmodum in hoc quoque iudicio opera ſua iactat, & miratur quiſquam ſi hoc patre natus gloriæ cupidior eſt. Faciles habetis patres, uiros fortes iungite. Diſsidemus quia nimiū ſimiles ſumus, cum exiremus in aciem aiebat, ſi adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortius. Maiorum quouſque ſuorum uirtutes referebat, ſed omnibus ſe præferrebat Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis ſi exemplum tuum ſequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicāti, non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorum non poſſum promittere. Ego uerò pugnabo, & fortiter & fortiſsime. Vidi patrem iam ſenem loricam induentem, multum eſt pugnare cum exemplo. Iudicium uocatur quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce amitto, ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quod contendi legis, quod uici iudicum, quod pugnaui patris eſt: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, ætatis cauſa agebatur, Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego uici, ſed omnes patri gratulati ſunt: parui adoleſcens magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum Horatium Hetruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem, & Mutium in hoſtilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere: tranſibo in ſubſellia tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior ſum. FVLVII SPARSI. Neceſſe fuit mihi fortiter militare, pugnādum habebam non imperatori tantum ſed patri. Si tu uiciſſes, diceretur patri ceſsit, abdicationem enim timuit. Solebas enim optare ſemper, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus noſtræ triumphum. CLODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, non eſt quod oſtendas iſtam manum, tu Scipioni poſt deletam Carthaginem, tace. Loquax eſt uirtus, nec oſtendit ſe tantū ſed ingerit. Aiunt, ecce nūc quidam pater ceſsit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuiſſe certamē. Opta pater ut & à nepote uincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris, unde ſcio? uulneribus me ſenem feci. Quis te felicior? tu omnes uiciſti, te filius: quanto honeſtius, modo pater & filius inter ſe contendunt, honeſtiorem facturus uictum uter uiciſſet. Dubito quid faciam? taceam? ſed ſilentium uidetur cōfeſsio. Narrem uirtutes meas? ſed illud quoq; nouum accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare non conceſsit. Proceſsi in aciem coram patre, fortiter, inquit, pugna. Turpe eſt adoleſcenti uinci à ſene. Auidus ſum gloriæ, hoc ſi uitium eſt, paternum eſt, fortis ſum, nunquid improbas pater? At iam abdicabis, ſi uiro fortiſsimo ſum fortior, dicam tamen audacter fortiſsimus ſum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoque ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater ſi à filio abdicando uictus es. ARELLII FVSCI. Ignoſce, iuuenis erraui, ambitioſus non ero, cum ſenex fuero. GAVII SYLONIS. Vtrum putas uiciſſe, ego præmium tantum habeo, tu & præmium & uirum fortem. Permittente lege fecit, imò in eadem re, & habet legem & timet. Contra ait, ſi quid fecit quod non licet, lex uindicabit, ſi quid quod licet, non oportet. Pater non queritur de ſcelere filij, ſed de officio. Deinde utatur quiſque ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet: abdicare liberos liceat; eſt aliqua lex quæ filio patrem præferat? Si poteſt abdicari etiam propter id quòd lege permittente fecit, an abdicari etiā propter hoc nō poſsit, quod premium accepit. Nō poteſt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honoratur.

al. Quem Optem huius iudicij euentum, ne ſcio, cum.

notatur. Eidē rei non poteſt præmium dari, & nota denuntiari. Cætera iura puto pa
terno imperio ſubiecta eſſe, hoc maius ius eſt cæteris, quod uictoria ſumma uirtute
quæritur. Non potes propter hanc legem filiū abdicare, propter quam à filio uictus
es. Si poteſt abdicare, an debeat: hoc diuiſit. An etiam ſi non debeat cum patre con-
tendere, ignoſcendum tamen ſit, ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt, Deinde
an contendere debuerit. Tum, inquit, & honeſtum certamen erat & tutum. Quid e-
nim eſt glorioſius quàm aut uirum fortē uincere, aut uinci à filio? ſi nō debuiſſet con
tendere, non uiciſſet. Et potuit fieri, ut ſi hic tibi ceſsiſſet, alius quis ad certamen pro
cederet, qui nunc non proceſsit, quia ſciebat nihil ſibi profuturum ſi te uiciſſet, cum
deberet à filio tuo uinci: nulla laus tibi fuiſſet, apparuiſſet enim illam uictoriam non
uiri fortis fuiſſe ſed patris. Silentio uirtutes noſtræ tranſiſſent, nūc illuſtratus es, dū
conferuntur. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperunt, poſt-
quam uictus es. Itaq; noui generis res accidit, filius uicerat, Omnes aiebant, O feli-
cem patrem. Nouiſsimā fecit quæſtionem, An etiam ſi quid iudicio peccauit, præ-
mio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam ſentētiam, quæ ualde excepta eſt:
cum diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templa
iturum, aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas confugiam. DIVISIO. SYLO POMPE
IVS tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, quam in omnibus uirorū for-
tium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An uir fortis abdicari poſsit, aiebat in
nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui
te poteſt uincere. Miraris ſi patri ac legi ſubducitur, qua & cōparatur & præfertur?
COLOR. Colorem pro adoleſcente GALLIO illum dixit. Meæ, inquit iuuenis, æta-
tis cauſa agi uidebatur, cum dubitaret ex ordine ſuo quem dicentem, nihil agis, ego
tibi cedo, illi non cedo. CAESTIVS hoc colore uſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius
hoc eſſe, certe domui, laudes utriuſq; in foro inſpici. MONTANVS VOTIENVS ait,
cognoui non quid imperares, ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper, cum me horta-
reris ad gloriam, ut nulli cederem. Inuidioſa omnibus in illo iudicio fortuna tua ui-
debatur, cum quæreretur, utrum pugnaſſes felicius an genuiſſes? Non eſt quod pu-
tes me uiſum illis fortiorem, decepti ſunt pater, iudicauerunt nō quod erat, ſed quod
te malle crediderunt. ARGENTARIVS ait, occaſionem beneficij quæſtu non concu
piui accipere, præmium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait,
ſi nauigare imperaſſes, per hybernos fluctus egiſſem ratem, ſi peregrinari, nihil fuiſ-
ſet iubente te durum: hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. BLANDVS
hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re non ceſſerim? Ego multipli
cabo crimina mea. Nunquam illi, quoties recte faciendum fuit, ceſsi, ſemper uolui
uideri frugalior, uideri uolui laborioſior: nam cum ad uires uentum erat, etiam ipſe
cedebat, non ego illum uincebam ſed ætas. TVRRINVS hoc colore uſus eſt. Volui
inquit cedere, ſed erant qui dicerent non licere. Hoc enim modo legem ſaluberri-
mam tolli. Diſputaturi contra præmium patris uidebantur & dicturi ſcilicet, non li
cet inter ſe cedere fortibus, non ipſorum tantùm cauſa agitur ſed publica. Omnium
intereſt ſcire, quis ſit fortiſsimus. His uocibus hominum miſſus ſum ad id certamen,
in quo ad iſtum utraq; pertineret uictoria. Quid putatis me dicturum? fortiorē me
uiſum? falſum eſt, cum hoc quoq;, quod ego fortis eram, iſtius eſſet. Quid ergo? qua
re uicerim quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminē pu-
gnaſſe fortius, quàm ſenem. Et cum dixiſſet, ſe præmia cōtuliſſe, dixit, uici te pater,
ſed nempe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit, noluit, inquit uideri per collu-
ſionem patri titulum fortiſsimi uiri contigiſſe. Non ceſsi ante iudicium, ut in iudicio
cederem effeci. Nihil aliud quàm laudaui patrem, uirtutes eius retuli, uiſus ſum pro
pter hoc ipſum præmio dignus. SYLO GAVIVS ait, ſolebas mihi pater inter digno-
rum uirorum exempla narrare quædam etiam domeſtica: aiebas autem, patrem for
tem uirum habuiſti, uide ut tu ſis fortior, proceſsi tecum in aciem, nec illinc inulti re
dimus, omnis gloria in una domo erat. Iubebat Reſp. fortes uiros recognoſcere. O
quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi, quàm iuuenilem contentio-

nem,

nem, me inuitabat imperio, iubebat exemplo. Ventum eſt in iudicium omnium quos ego noui, res inuidioſiſsima quærebatur de patre meo: utrum fortior eſſet an felicior. OSCVS hoc colore narrauit. Accederent & dicerent, roga patrem tuum, cedat tibi, non eſt utile reipub. hoſtium excitare animos. Excitabuntur ſi ſcierint, neminem in hac ciuitate eſſe fortiorem quàm ſenem, illi me coegerunt, quaſi tunc quoque aliquid præſtiturus eſſem reipub. uenire in iudicium, in quo quid habet? ego ſum iudicatus iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc ipſum patri uilior fiam, ego ſciam an uſquam glorioſus ſit. TRIARIVS hoc colore uſus eſt. In iudicio uolui tibi cedere, ut non imperare uidereris ſed uiciſſe & ceſsi, deſunctorie cauſam meam egiſſem, notum ſit illum cedere, quia parum eſt illi non putabat. NICETES in hac controuerſia dixit.

SCAVRVS hunc ſenſum aliter dixit. O ſi auus meus intereſſet iudicio, quàm libenter ſpectaret & diſcordiam noſtrã. Clamaſſet mihi, non eſt quod cedas, ipſe mihi nũquam ceſsit. LABIENVS, patrẽ patris declamauit, & dixit quod etiam deſertoribus licet. Nolo habitare cum aduerſario meo, non capit idem cõtubernium fortem uirum & uictum: Statuã, inquit, tibi poſui, imò ne poſſem unquam me uictum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Demens qui mori coegit filiam. Controuerſia III.

ACTIO. Dementiæ ſit actio. THEMA. Bello ciuili quædam uirum ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem: uictis partibus ſuis & occiſo marito, uenit ad patrem, non recepta in domum, dixit: quemadmodum tibi uis ſatisfaciam? Ille reſpondit morere: ſuſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ. CONTRA PATREM. PORTII LATRONIS. Sic ſibi ſatisfieri ne uictor quidem uoluit, excuſauit uictos qui reſtituit. Quoniam repoſcis uitam, quam dediſti accipe: nullum fuit in proſcriptione mulierculæ caput. OSCI. Inquinaſti filiæ ſanguine penates, quanquam quid ego dico penates tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeij caput fleuit, hoc illi propter filiam præſtitit. ARELLII FVSCI, quemadmodum tibi uis faciam ſatis? hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat, filiam habuit piam, & in maritum & in patrem. Alterum uſq; in mortem ſecuta eſt, alteri etiã per mortem ſatisfecit: quàm periculoſe eum offendo, qui ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere. CLODII TVRRINI PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet. Niſi occupaſſes ſoror, fortaſſe pater tibi ſatisfeciſſet. Hoc certum habeo, unuſquiſque ueſtrum ſuadebat puellæ, ad iratum patrem uenis, in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare, ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas moriturum te denuncia: hoc quod ignouiſti uictor, ad uiros pertinet, illi tibi gratias agunt, nam fœminas ne ſi iraſceris quidem proſcripſiſſes. Quare ſecuta es uirum. Adeò tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniugum, quibus filiam tuam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum uiri redemit ſuo, aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit, impendiſſet ſe puella uiro, niſi ſeruaſſet patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternũ in cruore ſuo uolutatur, quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem: aut dicendum mihi aut moriendum eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio qua filia exoratum patrem ſibi non ſentit? ALBVTII SYLL. Vtræ meliores partes eſſent ſoli uidebantur iudicare dij poſſe. Si uis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcere malo. Si parricidiũ eſt fuiſſe in diuerſis partibus, nunquam defendiſſet apud Cęſarem Ligarium Cicero. Marce Tulli quàm leue iudicaſti crimen de quo cõfeſſus es. Dona filiam ſi miſericors es deprecanti, ſi hoſtis ædicto, ſi pater naturæ, ſi iudex cauſæ, ſi iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipſum limen domus deceſsit, ne dubitari poſsit utrũ marito periſſet an patri: ubi ſtuduiſti? ubi audiſti? nego te iſtuc in bello didiciſſe. MARILLII. Meruerat inquit mori, etiam num accuſas? certe iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum monſtrum, irato uictore uiuẽdum eſt, exorato patre moriendum eſt. PASSIENI. Vtinam interueniſſem, nõ ſatiſfeciſſes ſola patri: furioſum te dicerem, ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor ſuas. LABIENI. Hoc obſequio conſequatur, deniq; ut intra do-

mum moriatur. M. Cato quo uiro nihil ſpecioſius ciuilis tempeſtas abſtulit, potuit
beneficio Cæſaris uiuere, ſicut Tullius ſi uoluiſſet. Optima ciuilis belli defenſio, o-
bliuio eſt. MVSAE. Allato ad ſe capite Cn. Pompei Cæſar auertiſſe oculos dicitur,
quod tunc in morte filiæ quidem feciſti. CORNELII HISPANI. Peruagata eſt il-
la crudelis belli fortuna omnem ordinem, & uſque ad ultimæ plebis ſupplicia de-
ſcendit, nihil in ciuitate noſtra immune uictoris iræ præter fœminas fuit. Hanc lau-
dem miſeræ urbi ſeruare licuit. At tu pater noſter ut uictor inſanis. MENTONIS.
Semel repulſa iterum redit, iterum repulſa tertio rogat: non fatigatur, ſcit exorari
etiam hoſteis. O te crudelem niſi iam tibi & pro genero ſatisfactum eſt. Non ignoro
in quanto periculo ſim. Neſcit placari iratus, & hoc etiam ſi filiæ excanduit. TRIA-
RII. An non exorares uictorem pro alio patrem? Morere, illi quoque quibus ani-
maduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, Morere, ſed age, lege, crudelita-
tem imperij uerbo mitiore ſubducunt. PARS ALTERA. TVRRINVS CLODIVS
belle dixit, nolite mirari ſi durioribus utar, non ſum proceſſurus ultra uerba, mina-
bor, deinde ignoſcam, fecit & Victor. DIVISIO. LATRO uſus eſt in hac crotrouer-
ſia illa calcata quæſtione. An poſſit agi cum patre ob ullam aliam rem, quam ob de-
mentiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes ap-
probare, non patris exigere. Dic deſipis, nihil intelligis. Ego ſanitatis meæ ſi po-
tuero argumenta colligam, dicam in ſenatu non ſtulte ſentẽtiam. Quid tibi uideor
feciſſe dementer. Partes male egi? damnare non potes patrem propter uerba imò
propter uerbum. Si damnari dementiæ aliquis pater etiam non demens ob aliquod
improbandum factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiam ſi hoc ani-
mo dixit, ut filiam mori uellet, damnandus tamen non ſit. Hæc accuſatio filiæ con-
trarias parteis à patre ſequentis, cũ illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Ani-
maduertit Manlius in filium & uictorem, animaduertit Brutus in liberos nõ factos
hoſteis, ſed futuros. Vide an ſub ijs exemplis fortius loqui liceat. Deinde an non eo
animo dixerit, ut eam mori uellet. Dixit inquit iratus cum uellet caſtigare non oc-
cidere. GALLIO & illam quæſtionem fecit, an non ob id puella perierit, quod pater
illi iam dure reſponderit. Perijt, inquit, propter deſiderium uiri, alioquin unius uer-
bi amaritudinem mortẽ penſaſſet? Imò mulier præceps, temeraria, inſano flagrans
amore & attonito, quæ uirum patre relicto ſecuta fuerat res uiri cõſecuta eſt. SYLO
POMPEIVS huic quæſtioni præponebat illam ex qua in hanc tranſitus ſit, an etiam
ſi propter hoc uerbum patris perijt, damnari tamen pater non debeat, nec enim e-
uentus imputare debet cuiuſque rei, ſed conſilium. Si poſt hoc uerbum puella uixiſ-
ſet nunquid patrem dementiæ damnare poſſes? atqui hoc uerbo ſi quid factum eſt;
non à patre, ſed à puella factum eſt. Non oportet autem illius temeritatem demen-
tiam uideri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illã, an ob hoc perierit. COLOR.
Color à parte accuſatoris ſimplex eſt, ait patrem durum fuiſſe, crudelem, bono pu-
blico eum fuiſſe periturum, dixit dure, inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur
non iubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc poſt
bellum imò poſt edictum: & adiecit, nunc intelligit Reſpub. imperator quantum
tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt patre nolente
illam uixiſſe. GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur ſcire quid meruiſſet. Volui
illam intelligere crimen ſuum. CAESTIVS hoc loco. Contumaciter, inquit, roga-
uit, ſic quomodo perijt, non uultu demiſſo, non ſummiſſis oribus, nõdum tanquam
uicta. Primum quare ad me non fratrẽ ſuũ miſit, an etiamnũ fratri iraſcitur? ARGEN
TARIVS. Nos duces exorauimus quorũ liberi in diuerſis partibus fuerãt, diximus,
ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui quod filiam ex hoſtiũ
caſtris uenientem non primo uerbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri
ſororis dare beneficium, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur.
Primum quare me ſolum rogat, cum debeat duobus ſatisfacere? SYLO GAVIVS
dixit, Volui inquam mora torquere, ſine inquam iterum ac tertio roget. Nec mi-
tiſsimus quidem uictor ſtatim ignouit. LABIENVS ait. Non ſum ſtatim exoratus,

& ſi uixiſſet, non eſſem fractus primis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus eſt. Noli mirari, facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me ait, putaui loqui fortius, non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet, non eſt quod timeas, exorabitur, ſi difficilior erit illum ego rogabo, & ſi rogaſſes adoleſcens feciſſem, non magis tibi ego quàm ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit. Non eſt quod putes illam cecidiſſe ira patris: cui uixerat, perijt, illa ſe cui addixit impendit. Et eundem ſenſum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam periſſe, quid ergo inquis? propter quem? Scis illam uirũ habuiſſe, pro quo mori poſſet.

Debilitans expoſitos. Controuerſia IIII.

ACTIO. Reipublicæ læſæ ſit actio. THEMA. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læſæ accuſatur. CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. PORTII LATRONIS. Aeſtimate quale ſit ſcelus iſtius, in quo læſi patres liberos ſuos aut ut agnoſcant, aut recipiant, etiã confeſſas iniurias tacent. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mẽdicares, niſi tot mẽdicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, ut nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis quàm tolli, parentibus quàm agnoſcere. CASSII SEVERI. Huic cæci innitentes baculis uagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic cõuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusque fœmina contulit, aliter in quemque ſæuiens oſsifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam, oſtẽde nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium, ſua cuique calamitas tanquam ars aſsignatur. Huic recte membra ſunt, etſi nemo obſtet naturę, proceritas mutabitur. Ita frangatur, ut humo ſe alleuare nõ poſsit, ſed pedum crurumque reſolutis uertebris reptet: huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa facies eſt, poteſt formoſus mendicus eſſe, reliqua membra inualida ſint, ut fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſæuientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrannus, calamitates humanas diſpenſat. VIBII GALLI. Intuemini debilia infelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta, illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſic iſte miſeretur, tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant, & ò nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SYLI. Periſſent, inquit, ita non ſic infelicius ſuperſunt, qui perituri fuerant? Periſſent, inquit, interroga patres, utrum maluerint. Eruantur inquit oculi illius, huius præcidantur manus. Quid ſi aliquis ex iſtis futurus ſit tyrannicida? qd ſi ſacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. TRIARII. Periſſent inquit, puto. Experireris nos non eſſe crudeles, tamen nemo non noſtrum, cum iſtis ſtipem porrigeret, mortem precatus eſt: Surge tu debilis, conatur & corruit. Surge tu mute, ſed quid excitaris? rogare non potes, ſurge tu cæce, ſed ad quorum eas genua, neſcis: ò te inter omnes debiles ante hoc iudicium feliciſsimum, quod iuſtum dominum non uidebas, in hoc iudicio infeliciſsimum, quod iſtum reum non uides. Expoſitos aluerunt etiam feræ, fatis futuræ mites ſi præteriſſent. CORNELII HISPANI. Ergo ſi illis temporibus iſte carnifex apparuiſſet, conditorem ſuum Roma non haberet. Timeone hoc proſit reo, quod nemo ex his quenquam uideri uult ſuum. IVLII BASSI. Intuemini utranque partem, & ei ſuccurrite, quæ miſerabilior eſt, liceat uidere mercenarios ſuos; hic cæcus eſt, hic debilis, hic mutus, his tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo miſericordes ſint, tuo exemplo. ARGENTARII. Quorum cum ubique audiantur preces, in ſua cauſa tantum ceſſant. Adijciamus aliquid ad quæſtum, deme huic

oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua, genus eſt rogandi rogare non poſſe. Miſeremini horum omniũ iudices, & miſereri etiam ſingulorum ſoletis. CAESTII PII. Vt hanc cauſam ſuſciperem, ne ab eis quidem rogatus ſum, pro quibus ago, quid enim miſeri rogare ſciunt, niſi ſtipem? quid infelix iſte peccauit aliud, quàm quod natus eſt? CLODII TVRRINI PATRIS. Age ſi quis agnouerit ſuum, petes alimenta tanquam alueris? nõ eſt quod timeas, nemo agnoſcet. O miſerum, ſi quis alimenta ſuo dat, ò miſerum ſi negat. Ita nos iſtis uindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi ſint? Et quod eſt indigniſſimũ, crudelis non ſit, miſericordia publica alit. Venite miſeri, & hodie primum uobis rogate. MENTONIS. Errant miſeri circa parentum ſuorum domos, & fortaſſe aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddũt integra mancipia.

ſorte, quia eſſe quoq; pot.

Cur tu tam exiguũ refers? † uia eſt e quas poterat, ut nõ rogares, ut nõ acciperes: ſpiritum tamen relinquerem tibi, niſi crudelior futurus eſſem in relinquendo. Tibi captura quotidiana non reſpondet, apparet nõdum hominibus ſatis miſerum uideri. GAVII SYLONIS. Tu inquit, in illa uicinia mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miſeris parentum domos demonſtrat: hic non facile ſtipem impetrat, etiam nũ aliquid illi detrahatur. IVNII GALLIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, ſerua manus ut habeat quibus ſtipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, ſacris publicis triſtia auſpicia, feriatis maxime ac ſolennibus & hilaritati dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant, à te fortaſſe aliquis acceptam ſtipem portat ad deos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uarijs quenq; cauſis ad accuſandũ ſolere compelli, quoſdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit, alios odia & ſimultates protraxerunt. Nõ dubito fuiſſe quoſdam qui præmium peterent: ego omnibus cæteros impellentibus cauſis uaco. Quæ enim gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultas, ijs ut noceas quos contra exiſſe pudeat? aut quod pręmium, cum ſtimulant ij qui ſe altare non poſſunt? Non is eſt qui rogare neſciat, etiam docere ſolet. Quos affectus ueſtros optare debeam, neſcio, ſi miſericordiæ propiores fueritis, crimina rei uobis oſtendam ſi ocium fuerit. At reum hunc publice paſcimus. Exigitur à te talio, non tales totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut fœtibus ſuis prębuiſſe ubera fertur. Sic lupa uenit ad infantes, expectemus hominem, gratulor tibi Roma quod in conditores tuos homo nõ inciderit. Ergo cum de publica miſericordia cogitares tã crudelis eſſe potuiſti. Proxima, inquit, die hic plurimum retulit, faciendus eſt huic ſimilis alter: hic ſatis retulit, fiat & alius miſer ad hoc exemplum. Ite nunc inquit, & alimenta mihi quærite. Tu inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu inquit, qui manus perdidiſti, per manus rogato: tu per illa membra quę trahis debilia: per ea quiſq; quæ non habet, ambiat. O miſeros qui ſic rogant miſeriores qui ſic rogantur. Ecce neſcio quis, meus, inquit, filius ſi uiueret, huic fortaſſis ſimilis eſſet: num, inquit, ego meum trãſeo. Alius inquit, potuit meus in eundem incidere dominum, quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt, dũ unuſquiſq; timet ne ſuo neget. Pars altera. ARELLI FVSCI. Debilitaſti, inquit, plus illis patres nocuerãt. DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, an læſa ſit Reſpub. Primum quod Reipub. crimen conſtare oportet, in hunc reum quæri. An læſa ſit Reſpub. non ſolet argumentis probari. Manifeſta ſtatim reip. damna ſunt, ſi muri diruti ſunt, ſi claſſis incenſa eſt, ſi exercitus a miſſus, ſi uectigalia diminuta: hoc damnum quod tu obijcis, non uidebat. Dic mihi quando Remp. lęſit? cũ unũ expoſitum debilitauit? atqui etiã qui occidit unum, non tamen Reip. læſæ tenetur reus, ſed cędis, etiam qui duos, etiã qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læſa uideatur Reſp. duo debilitantur, nondum Reſp. Iuuenes qui ſuadere infantes perdidit, & infelices. Potuerũt, inquit, duces fieri, potuerunt etiã ſacrilegi eſſe & homicidæ, potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & laniſta, nec damnetur Reip. lęſæ: & leno qui cogit inuitas pati ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum deſidero, ſed abſolui, noceat hoc illi, cũ honores petit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Deinde an lęſa ſit Reſp. an ab hoc læſa ſit: non à me inquit, ſed à patentibus qui proiece-

proiecerunt. Hic crudelis & multum illis abſtulerit, uitã reddidit. Contra ait, illi ſingulos exponunt, tu omnes debilitas, illi ſpem, tu inſtrumẽta uiuendi detrahis. Deinde an teneatur Reipub. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit inquit, ulla res lege damnari, quę legi innititur. Si domum meam diruam, nũquid dices me Remp. lædere? Et poteras deſcribere, quàm inhumanum ſit, illos parietes maiorum in noſtram uſq; perductos memoriam in hoſtilem modũ deijci. In agris meis arbuſta ſuccidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expoſiti, inquit, in nullo numero ſunt, ſerui ſunt: hoc legum latori uiſum eſt, deniq; ſi nõ licet, habẽt legem talionis, agere ſinguli iniuriarum poſſunt, Reip. quidem læſæ non poteſt agi eorum nomine qui extra Remp. ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis nõ poteſt. Scio quoſdam putare quæſtionẽ eſſe, an poſsit à priuato homine lædi Reſp. SPARSVM certe ita declamare memini. Quod ſi quiſquam recipit, & illã recipiet. An à muliere poſsit, an à ſene, an à paupere poſsit, quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamẽ ſolet, quomodo tum illa quæſtio tractatur, an Reſp. læſa ſit, toties reus in argumenta non læſæ Reip. dicit, ne potuit quidem lædi à priuato, à paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæſtionem, an in expoſitis lædi poſsit Reſp. Non poteſt inquit. An lędi poſsit in aliqua ſui parte, hæc nulla Reip. pars eſt, non in cenſu illos inuenies, non in teſtamentis. Sed hęc quoq; in illam incurrit, an Reſpub. læſa ſit: dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis quos nõ habebat. COLOR. Pro illo qui debilitat expoſitos pauci admodũ dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore uſus eſt. Egẽtem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtuliſſe eos, qui iam relicti ſine ſpe uix ſpiritum traherent, quibus nõ iniuria fieret, ſi aliquid detraheretur, ſed beneficium daretur, ſi uita ſeruaretur. Faciãt inuidi alicui oculos deeſſe, alicui manus, dicant illũ per hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tentauit. Adeo inquit hæc res nõ nocuit Reip. ut poſsit uideri etiam profuiſſe. Pauciores erunt qui exponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore uſus eſt. Multos patres exponere ſolitos inutiles partus. Naſcuntur inquit quidã ſtatim aliqua parte corporis mulctati, infirmi, & in nullã ſpem idonei, quos parentes ſui proijciũt magis quàm exponũt, aliqui etiã uernulas, aut omine infauſto æditos, aut corpore inualidos abijciunt. Ex his aliquos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuiq; poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratus abſtulit, ſtipem rogant, & unius miſericordia uiuunt, omniũ aluntur. At res fœda eſt, mendicos habere, à mendicis ali, inter debiles uerſari. Age nõ pudet uos ex hoc producere cõtubernio reum, à quo dicatis læſam Remp. & ſic deſcendit ad argumẽta, ut diceret, quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore uſus eſt. Miſericordem hunc fuiſſe, uoluiſſe uitam dare, ſed non potuiſſe alere, itaq; eò compulſum, ut unuſquiſq; aliquã partẽ corporis pro toto depẽderet. LABIENVS tam diſerte declamauit partem eius, qui debilitabat expoſitos, q̃ nemo alteram partem, cum illam omnes diſertiſsimi uiri, uel ad experimẽta ſuarũ uirium dixerint. Illum autem locũ uehemẽtiſsime, dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Principes inquit uiri cõtra naturam diuitias ſuas exercent, caſtratorũ greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitię idonei ſint, amputant. Et quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut quàm pauciſsimi ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur, non curatis quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, non curatis quod iuuenum miſerorum ſimplicitatem circũueniunt, & ſpecioſiſsimum quemq; maxime idoneum caſtris in ludum cõijciunt. In mentem uobis uenit miſereri horũ quod membra non habeant? quid illorum quod fruſtra habent? Hoc genere ſeculi uitio, egregia figura, inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cõtrouerſia eſt. Multa ab illis pulchre dicta ſunt, à quibus non abſtinuerunt noſtri manus, multa corrupte, quibus nõ ceſſerunt. NICETES dixit. hunc dixit ſenſum P. ASPRENAS, eodem modo uno uerbo magis pro priore uſus hos alit, qui alimẽta poſcit, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſen

ſum eſt & ille à QVINTILIANO dictus. Neſcio utrum ne uos miſerabiliores dicam, quod alimēta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Ei datis per quem debiles eſtis. ADDEVS rhetor.

Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt, ſed ſic, ut putē illos non mutuatos hanc ſententiam, ſed irritatos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata ſtipē, utiq; ſi peperit, ſi expoſuit. O te quàm miſera cogitatio porrigentis eſt, hic fortaſſe meus eſt. OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus ſtipem, ſuo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater miſera, ſi ſcit ſuum eſſe, miſera ſi neſcit. ARTHEMON dixit, Hanc ſententiam LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe, Græcos enim & contemnebat & ignorabat: cum deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adiecit, proh dij boni ab his aliquis alitur integer? DAMAS SCOMBRENVS dixit,

Hunc ſenſum CAESTIVS tranſtulit. Effeciſti, inquit, ut maius periculum eſſet educari quàm exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit, Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebantur, feræ ſerpentesq; & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem. GLYCON corruptam dixit ſententiam.

Sed noſtri quoq; bene inſanierūt. MVRRHEDIVS dixit: Producitur miſerorū lōgus ordo, maior pars ſe ſine ſe trahit. ET LICINIVS NEPOS, ut ſoluendo ſis in pœnas, quoties tibi renaſcendum eſt? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus. Solus plura habes mēbra, quàm tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt uideri læſiſſe rempublicam, ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem nō multos eſſe, ſi plura habet membra quàm debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas ſententias in hoc refero, ut poſsitis æſtimare primum quàm facilis Græcæ eloquētiæ in Latinum tranſitus ſit, & quàm omne quod bene poteſt dici, commune omnibus gētibus ſit. Deinde ut ingenia ingenijs cōferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI ſententiam ſeparaui, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mēdicantium quæſtus recognoſcit, tu hodie minus attuliſti, cedò lora: gaudeo me nō omnes emācaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam, Date miſeris, quod unum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum uideat, aliquis audiat GLYCON dixit Vnicus ſummus amator Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſsime apud Naſonem Ouidium eſſe poſitum, quē ad fingendas ſimiles ſentētias aiebat eſſe memoria tenendū, occiſo Achille hoc epiphonema apponit, Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet, Hoc fuit. CASSIVS SEVERVS dixerat, Oſtende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Oſtende nobis merendarios tuos. LABIENVS cōmodius uidebatur dixiſſe, Oſtende nobis alumnos tuos. P. ASPHRENATES dixit, Cū induxiſſet ſtipem porrigentem mendico. O felicem patrem, & hoc qui dicit fortaſſe pater eſt.

Parrhaſij Prometheus. Controuerſia V.

ACTIO. Læſæ religionis ſit actio. THEMA. Parrhaſius pictor Athenienſis, cū Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex his ſenem, perduxit Athenas, torſit, & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo Mineruæ poſuit, accuſatur religionis læſæ. CONTRA PARRHASIVM. GAVII SYLONIS, Infelix ſenex uidit iacentis diuulſę patriæ ruinas, abſtractus à cōiuge ſuper exuſtę Olynthi cinerem ſtetit, iam ad figurandū Promethea ſatis triſtis eſt, quo proh Iupiter, quem enim melius inuocem aduerſus Parrhaſium quàm quem imitatus eſt? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio. Numquis ut naufragium pingeret, merſit? cæditur, parum eſt, inuritur: etiamnū parum eſt, laniatur, hoc inquit in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondū in irato Ioue. IVLII BASSI. Producitur puer, ſuperuacuum eſt inquit, nōdum quantum ſatis Prometheo poteſt cernere.

Vltima

Vltima Olynthij deprecatio eſt, Athenienſis redde me Philippò. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Aedem Mineruæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. CLODII TVRRINI. Parum, inquit, triſtis eſt, niſi quia Athenienſem dominum ſortitus eſt. Dabo tibi Parrhaſi maiora tormenta, duc illum ad iacentem Olynthum, duc illò ubi liberos, ubi domum perdidit, ſcis certe quàm triſtem illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa præcluſimus: ergo minime Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torquetur, hoc nec ſub Philippo factum eſt, moritur, hoc nec ſub Ioue. ARGENTARII. Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt: tantum ergo Olynthius poſſit, Parrhaſius quid non? & oculos noſtros torquet, ibi ponit tabulam, ubi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic intendite, ſic cædite, ſic iſtum quem fecit, cum maxime uultum ſeruate, ſic ſibi ipſi exemplar. CAESTII PII. Emi, inquit, imò ſi Athenienſis es redemiſti, ſi neſcis Parrhaſi in iſto templo pro Olynthijs dona ſoluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, iſtum tamen nihil amplius quàm uendidit: producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis tam triſtis, quaſi iam tortus eſſet. Vt admoueri ſibi catenas uidit, ſuperuacuæ inquit ſunt, ſi ad alium dominum perueniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto, niſi Laſthenem emeris. TRIARII. Corrupuiſti duo maxima Promethei munera ignem & hominem. Quemcunque præco flentem uiderat, ſciebat te emptorem, miſerabantur omnes. Te fortaſſe & Philippus reduci iuſſiſſet, ſi Athenienſem uidiſſet emptorem, quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed utrum uult Parrhaſius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte, nondum ſatis triſtis es, nondum ſatis inquam adieciſti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes, uerbera, tormenta, aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt, ſi nobis, iratum Philippum uicit. Pinge Philippum crudelem, oculo effoſſo, iaculo perfractum, per tot damna à dijs immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorum meorũ tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis? non ſeruas propoſitum: hoc ſupra Promethea eſt: tantum patiendum eſt, pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS. Pinge Promethea, ſed homines facientem, ſed igneis diuidentem, pinge, ſed inter munera potius quàm inter tormenta. Inter altaria, Olynthij ſenis crucem poſuit. Miſerrime ſenex, forte ex ſeruis tuis aliquis felicius ſeruit, utique felicior eſt, quiſquis Macedoni ſeruit. FVLVII SPARSI. Si ad currendum profectus es, queror, quod utinam Philippe his auctionẽ cum exceptione feciſſes, ne quis Athenienſis emeret. Non uidit Phidias Iouem, fecit tamen uelut tonantẽ. Nec ſtetit ante oculos eius Minerua, dignus tamen illa arte animus & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi ſumus, ſi bellum uolueris pingere, diuerſas uirorum ſtatuemus acies, & in mutua uulnera armabimus manus, uicti ſequentur, uictores cruenti reuertentur? Ne Parrhaſij manus ludat temere coloribus, internitioni humanæ timendũ eſt. Si neceſſe eſt aliquem torqueri, eme nocẽtem ſeruum, ut eodem tempore ex eo exemplum ſumas & ſupplicium. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. Iſta aut uidentem, aut expectantem Parrhaſi parum triſtem putas? Dicebat miſer, non prodidi patriam. Athenienſes ſi nihil merui, ſuccurrite, ſi merui, reddite Philippo. Inter iſta Parrhaſius dubium eſt ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat, torqueat, uerberet. Sic iſte carnifex colores temperat. Quid ais? parum triſtis uidetur, quem Philippus uendidit, emit Parrhaſius? Etiamnum torque, etiamnũ, bene habet, ſic tene. Iſte uultus eſſe debuit lacerati, hic morientis. PORTII LATRONIS. Si uidetur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miſerius ſeruit, quàm qui Athenienſem dominũ ſortitus eſt. Miſer ubicunque Philippum non uiderat, pacem putabat. Alliga, inquit, aiebat. Solutus apud Philippũ fuit. ALBVTII SYLLI. Expecta dum Euthycrates

aut Laſthenes capiatur. Pythia ſomnia Parrhaſi me tortor effecit. Philippus quoq; uendidiſſe contentus eſt. Producitur ſenex nobilis, flens, reſpiciens patriam, placuit iſti uultus, habuit aliquid Promethei ſimile, etiam antequam torqueat, diligenter agit cauſam, ut Philippus Olynthio non eſt, ego pecuniam perdidi, redi ad auctorē. Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſeris. Philippus ſic rogabatur, liceat Olynthijs uiuere. Parrhaſius aliter rogatur, Olynthijs mori liceat. Triſtem uolo facere. Nemo faciet, ſi Philippus nō fecit. DIVISIO. Hanc controuerſiam magna pars declamatorum ſic dixit, ut non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem, quomodo ſolent ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica, quia non duobus dicitur locis, ſemper non dicendum tantū, ſed reſpondendū eſt: obijciunt quod hominem torſerit, quod Olynthiū, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quod tabulam in templo Mineruæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus nō eſt, ſatis bene diuidunt. Nihil eſt autē turpius, quàm aut eam controuerſiam declamare, in qua nihil ab altera parte reſponderi poterit, aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. GALLIO ferè ſimilem diuiſionem in Parrhaſio habuit, ei quam habuerat in illa controuerſia, cuius mentio eſt in hoc ipſo libro, debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic, An læſa ſit religio, quid perdidit inquit? nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Perdidit unum ſenem Olynthus, fac Athenienſem, non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis: ita uero Athenienſium corrumpitur opinio, miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam unius facto publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quàm ut labefactari ullo modo poſſit. Læſa eſt inquit Reſpublica. Si quis Olynthi depoſitum negauerit, uidebitur, ut exiſtimo, nō rempub. ſed hominem læſiſſe. Olynthijs hoc tribuiſti, ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti inquit rempublicam, lædunt rempub. qui aliquid illi auferunt, nō qui adijciunt, qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt, quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde an ob id accuſari poſſit læſæ Reip. quod ei facere licuit. Ea lege perſequere, quia non licuit: dicis mihi, hoc facere non oportet: huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaq; nulla uindicta eſt. Et id tantum punitur, quod non licet. Satis abundeq; eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt, An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Seruus inquit eſt meus, quem ego emi belli iure. Vobis Athenienſes expedit, alioquin imperium ueſtrum in antiquos fines redigitur, quicquid eſt bello partum. Et eſt contra. At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis coniunctos eſſe fœdere, Vt ſcias, inquit, ſeruos fuiſſe, decretum poſtea factum eſt Athenienſium, quo iuberentur & liberi & ciues eſſe. Quare hoc illis ius, ſi iam habebant, dabatur? Deinde an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, ſed ut eſſe liberi iudicentur. Hoc cenſuimus Olynthios ciues noſtros eſſe, ita & ille ciuis noſter fuit. Non inquit, nam decretum in futurum factum eſt, nòn in præteritum: uis hoc ſcire? Non quiſquis Olynthium ſeruum habuit, accuſabitur, quod ciuem in ſua ſeruitute tenuerit. Si quid tunc inter neceſſaria ſeruilium officiorum miniſteria percuſſit aut cęcidit, iniuriarum accuſabitur. Atqui quantum ad ius attinet nihil intereſt occiderit, an cęciderit. Nam aut nec cædere licuit aut occidere. COLOR. A parte Parrhaſij fecit hunc colorem, emptum eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturū. Si uerū uultis, inquit, non occidit illum ſed deficientis, & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit inquit tamen: ſi lucri cauſa, obijce, nempe crudelitatis precium Athenę habent. In argumentis dixit, quantū ſemper artibus licuiſſet, medicos ut uim ignoratā morbi cognoſcerent uiſcera reſcidiſſe, hodie cadauerū artus reſcindi, ut neruorū articulorumq; poſitio cognoſci poſſit. ALBVTIVS hoc colore, calamitoſum fuiſſe, orbum palàm mortem optantem, nec aliter illum Philippus uendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnam eſſe uiuere. SYLO POMPEIVS puta-

putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, ut aliquem in hunc uſum emeret: poterit enim uideri elegiſſe uiliſſimum & maxime inutilem. FVSCO ARELLIO placebat, emptum quidem illum in alios uſus, ſed cum deficeret, & mori uellet, in id quod unum ex cadauere artiſex poterat impenſum. GALLIO ad neutrum ſe alligauit, nec dixit quo animo emiſſet. GALLIONIS color intolerabilis eſt. dixit enim ſenem ex noxijs Olynthijs emiſſe, quod ſi licet illi fingere, nō uideo quare non eadem opera dicat, & conſcium proditionis Laſtheni fuiſſe, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excuſauit. Pictor inquam intra officinam ſuam clauſus, qui hæc tantum uulgaria iura nouerit, in ſeruum nihil non domino licere, pictori nihil nō pingere, mancipium ſuum operi ſuo impendit. Non omnia inquit narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis ſeruus fuerit? Audes inquit ſeruum dicere Olynthium, etiā poſt bellum, & ante decretum? alioquin quod uos illi dediſtis beneficium, niſi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci neſas putauerunt, pro Parrhaſio dicere, omnes illum accuſauerunt, in eoſdem ſenſus incurrerunt. GLYCON dixit,

TRIARIVS hoc ex aliqua parte cum ſurriperet, inflexit. Hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, ſimiles ſibi uideri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt qui detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. TRIARIVS autem ſic uertit, Corrupiſſe duo maxime Promethei munera, ignem & hominem, ſed egregie illam ſurripuerunt, EVCTEMON qui dixit, ſanius quàm GLYCON DAMVS corruptiſſime. hic eſt CRATON uenuſtiſſimus homo, & prohomo & profeſſus. ASINIVS qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæſar talentum in quo xxiiij. ſeſtertia ſunt Athenienſium more hic Cæſari quod illum nunquam niſi menſe Decembri audiret, dixit & commendaretur à Cæſare, PASSIENVS. Nec curaret interroganti, quare non complecteretur tanti uiri gratiam Sæpe ſolebat apud Cæſarem cum imagine confligere hominem acidæ linguæ, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario uſq; ad amicitiam Cæſaris, felix uſque eo utranq; fortunam contempſit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum, quaſi & ipſi ingenio ſuo interdiceret. diſertus homo & dicax, à quo multa improbe, ſed uenuſte dicta, ne modum excedam, excurro & ad Parrhaſiū reuertor. NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit, ignes, ferrum, tormenta pictori iſti à Philippo officina eſt. SPARSI ſententia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti, & ubicunq; ſanguine opus eſt, humano utitur, dixit enim quod fieri nō poteſt. Illum locum omnes tentauerunt, quid ſi nolueris bellum pingere? quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis DORON furioſe dixit, Sed nihil eſt quod minus fieri poſſit, quàm quod à METRODORO dictum eſt,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue gemuiſti. HATERIVS dixit ſanius, Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhaſi, ut omnia fiant ad exemplum, uiuat qui tortus eſt, Si uultis audire ſupra quod non poſſit procedere inſania, LICINIVS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parrhaſiū, ipſe ſe pingat. Nō minus ſtulte AEMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus ſtudiorum amabiliſſimum eſt. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhaſio diceret, hoc colore deriſus eſt, quia conciderāt inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori ſuo Iouem. GARGIVS multo ſtultius, quare Promethei Parrhaſius ſupplicium pinxiſſet? Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium autorem. LATRONIS illa celebris ſententia eſt, quam SPARSVS quoq; ſubtractis quibuſdam uerbis dixit in deſcriptione mortuorum. Parrhaſi emorior, ſic tene; hanc ſententiā aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixiſſe non eodem modo HISPO rideon honeſte

ROMANVS fecit, multo enim uehementius inſanit quàm noſtri ſanatici. Voluit uideri uolturios ad tabulam Parrhaſij aduolare, ſabula eleganti, ad turpem ſententiam perductus traditur ZEVSIN ut puto pinxiſſe puerum, uuam tenentem, & cum tanta eſſet ſimilitudo uuæ, ut etiam admiratione̅ faceret operi, quendam ex præceptoribus dixiſſe, aues male exiſtimare de tabula, non fuiſſe enim aduolaturas, niſi ſimilis eſſet. ZEVSIN aiunt obleuiſſe uuam, & ſeruaſſe illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius SYPIRIDIO æque familiariter in templu̅ uolturios ſubire putauit, quàm paſſeres aut columbas. Dixit enim.

Sed nolo Romanos in ulla re uinci. Reſtituet aciem. MVRRHEDIVS, qui dixit, Pinge Triptolemu̅, qui iu̅ctis draconibus ſulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum ſibi uindicat, dixit enim, O

Fur accuſator proditoris. Controuerſia VI.

ACTIO. Iniuriarum ſit actio. LEX. Fur concione prohibeatur. THEMA. Quidam
al. poſtulaſſet cum diuitem † accuſaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Concionari cum uellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum. PRO FV-
al. ſuſtuli RE. PORTII LATRONIS, id ſolum † ſuſtulit, quod fur reliquiſſet, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus res ſuas no̅ agnoſceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum: ago magiſtratui iſti gratias, cum ad illum furtum meum detuliſſem, furem ſummoueri non iuſſit. Ruentem ciuitatis ſtatu̅ unius parietis ruina repoſui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indiciu̅ profiteor, multos furti conſcios habeo, at illud tuto illi oſtendi, hoc furtum non ſolus habeo. Furtum eſt quod timet dominus agnoſcere? potui non eſſe pauper, habui quod magno uendere̅. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtium conſilia. Te interrogo, ſi furtum eſt, repono. MVSAE. Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum? furtum feciſſet ex hoſtibus. CLODII TVRRINI. Furtu̅ uocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit, qui ſurripuerat præmium? Vtri permiſiſſetis loqui, ſi eodem tempore fur ueniſſet & dominus? Potui rempublicam magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius ſeruantur? Si non indicauero cuius ſit, nemo cognoſcet. VIBII RVFFI. Cuius ego ſi potuiſſem, non parietem tantum, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nondum totum conſummaui officium, non eſt tam anguſta reſpublica, ut ab uno opprimi poſſit. CAESTII PII. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio, multa ſunt, quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos noſtros docete. Rogo uos iudices per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodiſti domum. Tace, ego noui iſta melius. Narrare ſoleo, no̅ negare quæ ſcio. In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante actionem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſolicitum, publica fata ſopierant. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hoſtiu̅ muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magiſtratu.

Quale id ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, & proditorem, ut uidit inutile, furtum ſuum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſilium uideri uult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi iubet, quoquo modo iubet, no̅ de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multu̅ abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem compi-

lare

lare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit illum tunc non primum feciſſe. Suſtulit, non quod uoluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi Controuerſiarum, finis.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS.

Declamatio prima, de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Reſpondet libri 1. Controuerſiæ 1.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEMA. Duo fratres diſſidebant inter ſe, alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre uetante, adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum aduleſcens. Abdicatur, contradicitur.

Prima pars pro nepote.

Eò iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, ali me uetuit. Imitationem alienæ culpæ, innocētiam uocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidine Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurū? Quid nō timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circū plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. † lactatus inter duos patres, utriuſq; filius, ſemper tamen felicioris † abdicatus. illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus oſtendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci lege cogente. Quid ſi flere me uetes, cum uideo hominem calamitoſum? Nō ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate. Quædam iura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus certiora ſunt.

al. iactatur
al. abdicatus fui.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Creſcere propoſuit ex mea inuidia homo, qui ſe melius iactare poteſt, quàm defendere. Iuſtus meus metus eſt, ne hæredem ingratum ſcribam, inimicum relinquā. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantū à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite quàm ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauius prætextatus apud Ceſtium controuerſias declamabat. Semper autem commendabat † eloquentiam eius aliqua res extra † eloquētiam. In puero declamante lenocinium erat ingenij ætas.

al. cōtrouerſiā

RODOLPHI AGRICOLAE IN PRIMAM *Senecæ declamationem, commentariolum.*

AD LECTOREM.

INter omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatum magis referebat publicæ ſtudiorum utilitatis, quàm hos declamationum libros, quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quæ uel intelligebat, uel minus erant deprauata, ac diſtinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra controuerſiam dicebantur à cenſoribus. Quod ipſum ſi paulò copioſius ac dexterius præſtitiſſet, operam ſumpſiſſet haudquaquam aſpernandam. Certe quiſquis hoc aggreſſus eſt, eo conſilio feciſſe uidetur, ut opus alioqui diffuſum ac uarium, deindecorruptiſſimum, poſtremo multis Græcis ſententijs interlitū, in ſcholis prælegi poſſet. Quod hono-

honoris omnibus penè huius uiri monumentis præſtitere quondã Chriſtiani. Quin in hanc epitomen extant iuſti commentarij, morem ſcholaſticum præ ſe ferentes. Nec mihi in hoc laborandum arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud eſſe quàm epitomen, quum aliquoties præfatio ſit propemodum libro prolixior, nec præſtetur in libris quod pollicentur exordia. Id magis etiam perſpicuũ fit, ex aliquot controuerſijs, quas habemus ſuperſtites, in quibus deprehenduntur quæ hic compendiarius decerpſit, quanquam interdum ſibi permiſit quaſdam uoces de ſuo uel addere uel immutare. Opus ipſum Seneca diuiſerat in controuerſias & ſuaſorias. Sic enim aliquando loquitur in controuerſijs, de quo plura dicemus, quum ad ſuaſorias uenerimus. Nunc uidemus inuerſum ordinem. Priore loco poſuerunt paucas ſuaſorias, ſed primam ἀκέφαλον, reliquas item truncas ac mutilas, adeoq; deprauatas, ut alicubi uix ipſe Seneca, ſi reuiuiſcat, diuinaturus ſit, quid ſcripſerit, poſteriore controuerſias aliquanto plures, ſed imperfectas æque ac mendoſas, græcis aut prorſus omiſſis, aut tam inepte notatis, ut à nullo deprehendi lectio germana poſſit. In his tamen multa reſtituimus ex hac epitoma: non pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur operis ſi quod exemplar integrum & emendatum inueniatur, neſcio quid amplius deſiderari poſſet ſapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in ſpeculo licet intueri, quomodo doctiſſimi uiri, defenſionis colorẽ inuenerint, quomodo cauſæ ſummam in propoſitiones diuiſerint, deinde ſingulas in alias ſubiectas partiri ſoleant, quibus argumentis unamquamq; confirment, tum quas ſententias adhibuerint, quæ ſchemata, quos affectus mouerint, quàm uarie idem thema à diuerſis ingenijs tractari potuerit, & in his quæ perperam inuenta, aut ineptis ſchematibus ſiue uerbis explicata, quæ ſtulta & cauſæ officientia, quæ ἀσύστατα ſecumq; pugnantia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extra cauſam dicta. Hæ cenſuræ hominum in omni doctrinæ genere præcellentium, incredibile dictu, quantum utilitatis attuliſſent, non ſolum ad bene dicendum, uerumetiam ad iudicandum, ſiue in forenſibus cauſis, ſiue in concionibus popularibus militaribúsue, ſiue in cõſeſſibus, ſiue in omni uitæ functione; quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Atq; utinam felix aliquis caſus hos Senecæ libros nobis integros reſtituat. Ex his tamẽ qualibuſcunq; fragmentis non parum emolumenti capient, qui ſagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

Quia autem libri iſti Declamationum inſcribuntur, optimum fuerit in initio dicere paulò apertius, quid ſit Declamatio. Igitur temporibus eis quo primum res Atheniensium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuere, fuit & in Græcia & Romæ eloquentia in ſummo precio & ueneratione, itaq; pueri protinus in ſcholis inſtituebantur ad bene dicendum, ut quum adoleuiſſent poſſent in iudicijs & conſilijs publicis & priuatis proferre facundiam ſuam. Ergo quum apud Grammaticos ea percepiſſent quæ præexercitamenta uocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priſcianus ſcripta reliquit, tum ad rhetoris ſcholam adducebantur, proponebanturq; eis themata, qualia his libris deſcripta ſunt, quorum alia ficta erant, alia ex hiſtorijs aut Poëtis ſumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophiſtas pleraq; extant, ad quæ themata in ſcholis pueri exercebant ſe ſtylo, ſcribendo in utranq; partem pro modo ingenij & eruditionis ſuę quiſq; quàm optimè poterat. Deinde qui profectu proceſſerant, & commodius iam poterant ſcribere, hi ea ipſa quę ſcripſerant, ediſcebant, & tum dicebant: nonnulli qui ſummus iam profectus erat, ſtatim propoſito themate, ſine ſcriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in ſcholis exercitationis cauſa dicere. Itaq; Declamatio non aliud eſt, quàm oratio ſcholaſtica, ad ſimilitudinem forenſis orationis dicta.

Liberi parentes alant.] Hoc eſt thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in ſcholis declamationum ea quæ breuiter continebant controuerſiam quæ declamabatur, quæ poetæ Comici & Tragici argumenta uocant operum ſuorum. Sunt autem themata aut ficta aut facta. Ficta ſunt quæ autor quiſq; aut declamator ſua uoluntate compoſuit, quale eſt hoc, & ferè omnia iſtius uoluminis. Facta ſunt quæ ab hiſtoricis, aut ab oratoribus, aut à poetis ſumuntur. Ab hiſtoricis ſumuntur ut eſt apud Quintilianum thema declamationis quæ

Cymon redemptus inſcribitur. Ab oratoribus, ut Polycrates qui accuſationem Socratis ſcripſit, & Ceſtius Pius qui orationi Ciceronis pro Milone & alijs nonnullis reſcripſit. A Poetis ſumuntur, ut Ariſtides Sophiſta qui facit, ſumpto ab Homero themate, Vlyſſem ſuadere Achilli, ut redeat in gratiam cum Agamemnone & pro Græcis pugnet, cui Libanius ſophiſta, is qui præceptor Iuliani Apoſtatæ fuit, reſpondit. Sciendum præterea eſt fuiſſe omnibus declamationibus nomina ſua, quæ ferè inſcitia librariorum aut corrupta aut deprauata ſunt. Itaque hæc uocatur, Patruus abdicans adoptatum. Ponit in hoc themate legem primo, unde propè tota hæc controuerſia naſcitur, quæ lex eſt, Liberi, id eſt filij, parentes alant aut uinciantur, id eſt alligentur uel mittantur in carcerem. quod hinc uero ſequitur, factum eſt, unde hæc controuerſia oritur. Duo fratres diſsidebant, hoc eſt inimici erant inter ſe, alteri fratri, ſcilicet, filius erat patruus, id eſt, frater cui non erat filius, in egeſtatem incidit, id eſt, inops aut pauper factus eſt, patre huius fratre qui filium habebat, uetante, id eſt probibente, ne faceret adoleſcēs, ſcilicet filius, illum hoc eſt patruum, aluit. Ob hoc ſcilicet factum, abdicatus ſcilicet filius, id eſt domo à patre expulſus, tacuit id eſt non contradixit. Adoptatus ſcilicet hic abdicatus, id eſt in filium rurſus aſſumptus à patruo eſt, ſcilicet ſuo quem aluit. Patruus accepta hæreditate, ſcilicet per mortem alicuius propinquorum aut amicorum, locuples, id eſt diues factus eſt. Egere id eſt inops eſſe, cœpit, id eſt incepit, pater ſcilicet abdicati, uetante patruo, ſcilicet qui adoptauerat, aluit illum, hoc eſt patrem, filius abdicatur, ſcilicet ob hoc, filius contradicit, id eſt in iudicio patruo abdicante reſpondet. Pendet autem tota hæc controuerſia ex lege quæ dicta eſt, ut liberi parentes alant, cuius legis ſcriptum hoc eſt: Verbum pro ſe filius aſſumit, quibus iubetur patrem alere. Contra patruus non uerbis legis, ſed menti & ſententiæ eius inſiſtit, mouetq́; duplicem controuerſiam. Primam definitionis, An nomine parentis ſit cenſendus qui abdicauit filium eum qui ab alio iam adoptatus ſit: quum enim iam omnia iura parentis per abdicationem recuſauerit, & expulerit filium domo, & hæreditate accipienda excluſerit, & patriam in eo poteſtatem, quam apud Romanos pater in filium uitæ & necis habebat, depoſuerit, quæ omnia per adoptionem pater etiam adoptiuus acceperit, uidetur lex eum noluiſſe nomine patris contineri. Deinde ut contineatur nomine patris, alia tamen naſcitur controuerſia, Vtrum lex indiſcrete ſe ad omnes patres ac filios extendat. Quid enim ſi pater ſit exul? quid ſi hoſtis patriæ? quid etiam ſi filius ſit puer? quid ſi debilis? quid ſi militare pro patria cogatur? quid ſi iubeatur in exilium ire? uidebitur certe lex eum noluiſſe aſtringere, quæ iubet ut filij parentes alant, Eo poteſt aliquid interuenire quod filium excuſet ut non cogatur alere parentem. Videndum igitur an tantundem rationis habeat filius, qui ſit abdicatus à patre & ab alio adoptatus. Hoc itaque genus controuerſiæ uocant Statum legitimum ex ſcripto & ſententia. Liberi quandoq; dicuntur qui ſerui non ſunt, quandoq; filij uocantur liberi, non tamen omnes nec omnium, ſed eorum qui ipſi ſerui non ſunt: neque enim qui ſeruus eſt recte filios ſuos, ſi præſertim & mater ancilla ſit, liberos uocauerit. Vult autem Gell. liberos pro filijs tantum plurali numero dici. Quintilianus tamen in Ceco in limine dicit: Liberi & parentis is eſt affectus.

Fratres.] Fratrem dici uolunt quaſi ferè alterum. Alteri.] Inter alterum & ſecundum quid interſit quæſitum eſt. Secundus ſemper alterum ſignificat, eſt enim ſecundus ſemper alter à primo: ſed alter non utiq; ſecundus eſt, nam & primus alter à ſecundo eſt, itaq; dicimus primus & ſecundus: ſed unus & alter ut ſecūdus non differentiam ſolum, ſed & ordinem ſignificet. Alter uerò ſolum differentiam, præterea quum dixit in Bucolicis Vergilius: Alter ab undecimo iam tum me cœperat annus. Intelligit duodecimum annum: quod ſi dicatur ſecundus ab undecimo, intelligitur tertius decimus, primus enim ab undecimo, eſt duodecimus. Egeſtatem.] Egeſtas & paupertas hoc differunt, quod egere ſignificat carere eo quo ſit opus: pauper dictus eſt quaſi paulum parans, hoc eſt qui parum habet, poteſt autem hic eſſe ut nihil ei quod neceſſarium ſit deſit. Itaque Seneca in 7. epiſt. dixit: Quanta nobis uerborum paupertas, imò egeſtas ſit. Adoleſcens.] Feſtus Pomp. neſcio qua cauillatione per u uult ſcribi, ut adulescens dicatur, & græcam eius originem facit, quum certum ſit ex ſignificatione ab adoleſcere dici, & idcirco per o ſcribendum eſſe. Abdicatus.] Abdicare dicebatur filium pater, quem quia male obediret aut turpius uiueret expellebat domo. Eſt autem aliud quàm exhæredare, quia exhæredatio nō niſi poſt patris mortem locum habebat, quum apertis tabulis teſtamenti filius exhæres ſcriptus inueniebatur. Tacuit.] Inter tacere & ſilere intereſt quod inter ſpeciem & genus, quiſquis enim ſilet tacet, non quiſquis tacet, ſilet: tacere enim eſt non loqui, ſilere etiam ab omni ſono aut murmure aut ſtrepitu parcere, unde & uenti ſilere, & Vergilius noctem ſileatem dixit. Adoptatus.] Adoptare eſt alienum aliquem in ius & nomē filij ſibi aſſumere, quod in Italia hodie etiam uſitatum eſt, apud nos minus notum habetur. Hereditate.] Heres ab hærendo dictus uidetur, quoniam in eo domus & familia defuncti hæreat, hoc eſt innixa ſit. Locuples dictus eſt à plenis locis, quod propter copiā rerum omnes angulos domus ſuæ plenos habeat. Cœpit, non eſt præteritum à cæpio, ſed deficiens uerbum, ſicut odi, memini, cuius etiam infinitiuum Catonem dixiſſe cœpere Gellius eſt autor.

Eò iam perductus erat.] Hæc ſunt, ut ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuerſia dicta fuerunt, nec eſt ullus ordo aut continuus textus ſentētiarum, ſed ſolum quicquid & undecunq; placuit

decerptum eſt ab eo, qui hos libros declamationum, ut prædiximus, comminuit ad hunc modum & confregit. Hoc ergo quod dicit, Eò iam perductis &c. poteſt uideri pars narrationis fuiſſe. Dicit autem iſtud ideò ut oſtendat iniquitatem patrui, cuius tanta egeſtas fuit, ut ſolum ſperaret alimēta ex domo fratris ſui, qui illi inimicus erat, quum abdicaſſet etiam filium, qui alere patruum conſueuerat, tamen filius ſit ſe paſſus abdicari & adoptari à patruo paupere, ut poſſet illum alere, nunc tamen patruus immemor tanti beneficij abdicet eum qui in tanta neceſſitate illum aluit, quod iniqui hominis & digni inuidia uidetur eſſe. Habent autem omnia uerba quandam uim & efficaciam. Eò enim inquit, iam perductus, hoc eſt quaſi à neceſſitate compulſus, ut non ſolum ſpem ſed omnem ſpem alimentorum, quodq́; maius ſit, ultimorum etiam, hoc eſt quæ ſolum à morte tueantur famem, in domo, & ea ſola poneret, in qua habebat abdicatum, à quo ſcilicet nihil poſſet ſperare, & inimicum à quo nihil ſperare deberet: quàm ergo fuit dura conditio iſtius? Ipſe inquit ali &c.] Contradictio eſt patrui, quam ſumit filius ut diſſoluat: dicit enim patruus, quia pater tuus prohibuit ne tu me aleres, iure ne & eum alas uideor prohibere. Imitationem alienæ &c.] Diſſoluit contradictionem dicens, non poſſe eum uideri idcirco iure facere, ſi imitetur alienam culpam, hoc eſt faciat quod alius facere non debuerit. Efficax ſine dubio & acris reſponſio, & breuiter cum magna ſignificantia collecta: Omnis inſtabilis &c.] Locus communis fuit dictus ad coercendam ſuperbiam patrui ex felicitate ſua conceptam. Crepidine.] Crepido fragmentum rupis eſt à crepando dictum, ſolent enim in excauatis aut fractis rupibus circa itinera mendici ſedere. Marium.] Hic fuit C. Marius qui ſexies Conſul de Iugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia uictis triumphauit, poſtea diſſenſione ciuili fugiens ab urbe, & poſt uarios caſus in Africam ueniens, Carthagini iacens in crepidine mendicauit: rurſus collectis ſeruis & omni genere noxiorum aut cuiuſuis alterius conditionis hominum, rediјt Romam, & uictor inimicorum crudeliſſime uictoriam exercens morbo uitam finiuit. Nec circum plura &c.] Concludit hunc locum præſenti rerum exemplo, quo nullum potuit efficatius. Quum enim is qui poſcebat alimenta diues fuiſſet, & poſceret alimenta ab eo quem à ſe abdicatum pauper adoptauerat, ſatis uidetur nulli fortunæ credendum eſſe. Non ſum hoſpes grauis.] Vult dicere, non multos accipio hoſpitio aut inuito, quia aduoco unum ſenem, id eſt patrem, & placui tibi hoc uitio, id eſt hac uel benignitate uel liberalitate, quod iam per ironiam uocat uitium, quia id ſibi à patruo obijciebatur. eſtq́; argumentum à pari ductum, quia enim gratum fuit tibi ut te in egeſtate tua aluerim, quum inimici tui filius, debes nunc id ipſum in patre meo æquo animo pati. Periret totus.] Locus communis fuit ad comprimendam iram patrui, ex quo hæc ſententia ſumpta eſt. Iactatus inter duos.] Commiſeratio filij eſt. Illud tamen deos &c.] Concluſio fuit huius loci ad inuidiam patrui dicta, quum enim pauperem aluerit: & quo melius id facere poſſet, paſſus ſit abdicari ſe ut ab eo adoptaretur, nunc à diuite expellatur. Deos teſtor.] Teſtari quandoque ſignificat teſtes inuocare, ut Verg. in ſecundo Aeneidos: Vos æterni ignes & non uiolabile ueſtrum

Teſtor numen ait. *Quandoque teſtamentum condere, unde & inteſtatus dicitur qui teſtamentum non condidit. Inteſtabilis uerò in aliam ſententiam dicitur, quem teſtari, id eſt, teſtem ciere uel inuocare nemo poſſit propter improbitatem uitæ. Circumibo tecum pater.] Hoc de patre non adoptiuo, ſed uero dicit: Limina, id eſt, domos uel oſtia, per ſynecdochen pars pro toto poſita, eſtq́; limen quod ad ingreſſum oſtiorum pro foribus ex lapide uel alia materia eleuatius quàm reliquum ſolum ponitur. Qui alimenta dedi, ſcilicet ut ſciant homines quàm crudeliter à patruo cui data ſunt expulſus ſum, & te qui negaſti ut nunc demum intelligatur iuſte te fuiſſe tam diu fratri iratum. Abdicari &c.] Hoc pertinet ad id quod prædiximus, Deſcriptio legis: quia lex iubet parentes ali, ergo quum id fecerit non poteſt abdicari. Quid ſiſtere me &c.] Hoc pertinet ad alteram controuerſiam qua mouetur quæſtio filio, An nomine parentis is qui abdicauit contineatur. Vult ergo dicere ut non contineatur eo nomine, tamen ſit ei adhuc erga eum affectus parentis, cui non poſſit imperare: & affectus ut non contineatur in ſcripto legis, continetur intra ius naturæ in loco parentis, quod omni ſcripto potentius eſt.*

Calamitoſum à calamitate dictum eſt. Volunt autem calamitatem dici à calamis, quod ſit tempeſtas quæ calamis incidat, ut eſt grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala quæ ſegetem euertunt aut deſtruunt. Poteſtate.] Poteſtas & potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut eſt regnum, principatus, ducatus: Poteſtas ad uires noſtras. Inde dicimus, fac mihi poteſtatem dicendi, & filios dicimus in patria poteſtate eſſe, non potentia. Sic Hieronymus in præfatione ueteris teſtamenti: Cera mollis & ad fingendum facilis, etiam ſi plaſtæ manus ceſſent, poteſtate tamen totum eſt &c. Ideò traductores textuum Ariſtotelis omnes corrupte dixerunt potentiam & actum, quum debuiſſent dicere, poteſtatem & conſummationem, id eſt, perfectionē uel complectionem. Creſcere propoſuit.] Hæc eſt pars abdicantis patrui. Quod ita dicit, Creſcere propoſuit &c. uidetur ad exordiū pertinuiſſe, quo uoluerit patruus molliri inuidiam, quam illi filius adoptiuus ex ſpecie crudelitatis parare uoluit, ut ſit ſententia, quoniam filius beneficus fuerit in patruum, poſſe illum multa ſibi improperare atq́; iactare, hoc eſt, grandia loqui potius quàm ſe defendere, hoc eſt, dicere quæ ad ius cauſæ pertinent.

Propoſuit.] Proponere propriè ſignificat quemadmodū mercatores ſolent aliquid pro foribus aut feneſtris ad

uendendum

uendendum exponere, unde in lege Panes propoſitionis dicuntur. Quandoq; proponere ſignificat aliquid præmittere unde concluſio inferatur, ſic propoſitiones dicuntur apud dialecticos id quod hodie uulgò premiſſas uocamus. Nam id quod uerum aut falſum ſignificat, quod Petrus Hiſpanus & reliqui propoſitionem uocãt, & Boetius enunciationem interpretatus eſt, Cicero melius pronunciatum uocauit, eſtq; ſimile ſi omne id propoſitionem uocemus, quale eſt ſi omne nomen ſubſtantiuum ſubiectum dicamus, quemadmodum ex omni pronunciato propoſitio fieri poteſt ſi in ſyllogiſmo ponatur: ſic ex omni nomine ſubſtantiuo poteſt fieri, ſubiectum, non tamen dicitur ſubſtantiuum niſi ex relatione ad prædictum, hoc eſt, quum in pronũciato ponitur. Præterea proponere dicitur quemadmodum hic pro eo quod eſt in animo inſtituere. Sic Iuuenalis: Si te propoſiti nondum pudet.

Inuidia tam dicitur eius, ut ait Cicero, qui inuidet, quàm cui inuidetur. Vergilius in quarto Aeneidos paſſiue dixit: Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra Inuidia eſt. Actiue dixit Horatius in 1. epiſtola.

Inuidia uel amore uigil torquebere. Iuſtus meus metus &c. Argumentationis pars eſt pertinens ad cauſam. Vult enim dicere, iure abdico hunc, quod ſi non faciam, metuendum eſt mihi ne ingratum, hoc eſt, hunc filium a doptiuum non obſequentem mihi ſcribam hæredem, & relinquam inimicum ſcilicet hæredem, hoc eſt, fratrem meum ad quem munere filij ſit hæreditas peruentura. Inimicum.] Inimicus & hoſtis differunt. Inimicus ſignificat omnem quem odimus qui amicus non eſt: Hoſtis hodie ſignificat eum cum quo bellum publice geritur. Veteres autem hoſtem peregrinum uocabant. Etiam ſi tu non odiſti eum qui ſe. &c.] Mollis color uel figura eſt, qua pater uidetur abdicare filium, non in odium illius, ſed in odium fratris qui prius hunc ipſum abdicauerat.

Deſinit eſſe filius &c.] Argumentationis collectio uel concluſio uidetur fuiſſe, contra eam partem filij quam diximus eſſe poſitam in definitione nominis patris uel parentis: oſtendit enim patrem naturalem non poſſe amplius ab hoc uocari patrem eum, à quo ſit abdicatus, hoc eſt, per quem amiſerit ius filij ne poſsit eſſe hæres illius. præſertim quum ſit iam ab alio adoptatus, hoc eſt, alium acceperit patrem. Nec enim credibile eſt legem uoluiſſe ut filius duobus parentibus alendis aſtrictus eſſet. Audite quàm ual. &c.] Inuidia eſt contra fratrem inimicum, & habet duplicem emphaſim, id eſt, ſignificationem uel indicationem inuidiæ, per ſe enim miſerabilis perſona eſt, tam egena ut inimicum rogare cogatur, deinde inuidioſum eſt fratrem pro tam miſerabili rogandum eſſe. Quis es tu &c.] Patruus hoc dicit ex grauitate perſonæ ſuæ, quia iam per adoptionem pater erat. Videtur autem inter omnia humanæ neceſsitudinis uincula nomen patris eſſe ſanctiſsimum. Ergo dicit, quis es tu ſcilicet iudex, qui audebis contradicere abdicationi meæ, & inter patrem, filium, ſententiam tuam interponere. Non enim mittimus ſcilicet nos patres, ad te arbitrum, id eſt, ad tuam cognitionem, odia noſtra, ſcilicet in filios iudices habebimus deos, quoniam illi ſoli ſunt ueneratione ſupra patris nomen, & ſoli poſſunt diſcernere quid recte aut ſecus inter patrem & filium geratur. Extra controuerſiam.] Id faciebat Seneca non ſolum in proœmijs librorum, ſed ubicunque uiſum eſt, ut ſi quid dictum ſactumúe eſſet, quod aliqua parte prodeſſe ad eloquentiam poſſet, id inſereret, quale eſt quod hic commemorat. Dicit enim Iunium Alfium Flauium prætextatum ſolitum declamare, ſemper erat autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, præcipuum autem lenocinium, hoc eſt illectamentum uel prætextum quo puer declamans placeret, erat ætas, quoniam in tenera ætate plus admirationis & beneuolentiæ mereretur ſacundia quæ ſupra annos eſſet. Prætextatus.] Prætextati dicebantur nobiles pueri, Romæ enim interior ueſtis qua utebantur, tunica dicebatur, eam ignobiles illaboratam & incultam habebant: nobiles uerò prætextam, id eſt, certo texturæ genere pictam & ornatam, unde prætexta dicta eſt, & prætextati qui ea utebantur, necdum togam uirilem aſſumpſerant. Ante togam ſub pædagogis erant, quorum cuſtodia & imperio coercebantur. Poſt ſumptam togam ex ephebis dicebantur excedere, & deſinebant ſub imperio cuſtodum eſſe. Commendabat.] Commendare aliquando ſignificat aliquid curæ alicuius mandare. Vergilius in ſecundo Aeneid. Seq; ſuosq; tibi commendat Troia nepotes. Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart. Errat Qui commendandum ſe putat eſſe ſuis, hoc pacto hic accipitur. Lenocinium.] Leno, lena facit fœminino genere, ſicut leo leena, Laco lacæna. Dicitur autem leno qui quæſtum ex proſtitutis mulieribus facit, & conciliator eſt aut nuntius alienæ impudicitiæ. Vnde lenocinari dicitur, & lenocinium commendatio uel conciliatio propriè impudicæ conſuetudinis: uſus tamen obtinuit ut per translationem pro qualibet iucundiore gratia aut fauore accipiatur.

Declamatio ſecunda de uirgine proſtituta.

SAcerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit. Thema. Quædam uirgo à Piratis capta uenijt. Empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, eum luctantem, & uim inferre uolentem occidit. Accuſata, abſoluta, † & reuerſa ad ſuos eſt. Petijt ſacerdotiũ, Contra dicitur. *Reſpondet lib. 1. contro. 2.* *al. & remiſſa*

Prima pars contra uirginem petentem ſacerdotium.

Sacerdos noſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominem occidiſſet. †Quid mihi *al. Quid mihi cũ ſacerdote.*

 ſacer-

ſacerdotem,cuius precaria eſt caſtitas?Id enim deerat:ut templa eas recipiant,quas aut carcer,aut lupanar eiecit.Indignam te ſacerdotio dicerem,ſi traieciſſes per lupanar.Fortuna,inquit,pati coegit,& miſereri debent omnes mei,At nos miſerandas nõ facimus ſacerdotes.Nec eſt apud nos maximus honos ultimorũ malorum ſola-
al.cura. tiũ.Ita domi cuſtodita eſt,ut rapi poſſet.Ita†chara fuit ſuis,ut rapta nõ redimeretur. Ita raptæ pepercere Piratæ ut lenoni uenderẽt.Sic emit leno,ut proſtitueret.Sic uenientes deprecata eſt,ut ferro opus eſſet.Mouet me reſpectus omnium uirginum,ſi in ciuitate nulla inueniri poterit,nec meretrice caſtior,nec homicida purior.Nulla eſt ſatis pudica,de qua quæritur.Omnes,inquit,exoraui. Si quis dubitat an mere-
al.putemus. trix eſſet,audite quàm blãda ſit.†Ponamus tres ſacerdotiũ petere.Vnam quę rapta ſit,Alteram quæ proſtiterit,Tertiam quæ hominem occiderit.Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente ſacerdotium.

Voluerunt Dij eſſe miraculo,in captiua libertatem,in proſtituta pudicitiam,in homicida innocentiam.Narrent ſanè omnes tanquam ad proſtitutam ueniſſe,dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint:quàm pudica ſit miles,oſtendit:quàm innocẽs iudex,quàm felix reditus.Inter tot pericula dij illæſam non ſeruaſſent,niſi eam ſibi ſeruaturi fuiſſent.Totus populus ad ſeruandam pudicitiam contulit,quicquid ad uiolandam attulerat.Dicat pudicitiam ſuam Dijs quibus debet.

Extra controuerſiam.

Longe recedendum eſt ab omni obſcœnitate uerborum & ſenſuum.Quædam ſa-
al. quàm cum uerecundiæ detrimento dicere. tius eſt,uel cum cauſæ detrimento tacere.† quàm inuerecunde dicere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN SECVNDAM

Senecæ declamationem commentariolum.

Sacerdos caſta &c.] Hæc declamatio controuerſiam habet poſitam in genere cauſæ legitimo ſcripti & ſententiæ. Quum enim lex dicat.Sacerdotem caſtis caſtam,& puris puram eſſe debere:quam is pro ſe ſumit,qui proſtitutam à ſacerdotio repellit,uidetur iſta neque caſta eſſe,quia proſtituta fuit,neq; pura eſſe,quia homicida.Contrà qui defendit,dicit,non idcirco quia proſtituta ſit non eſſe caſtam,quod quidem in genere coniecturali poſitum eſt:neq; ut occiderit hominem uideri homicidam debere uocari tamen,ſed ita ſolum ſi contra ius occidiſſet,quod ad ſtatum definitiuum pertinet.Dicit ergo,Sacerdos caſta caſtis ſit.Sacerdos communis generis eſt,dictus à ſacris docendis.Sacerdos ergo,id eſt,fœmina quæ ſacris præeſt.ſit caſta caſtis.ſcilicet eis religionibus quas caſte coli oportet(Multi enim erant quibus nihil erat neceſſe,cuiuſmodi erant Venerea & Bacchanalia)& pura puris religionibus,quas non licebat fieri per eum qui non eſſet purus,id eſt,homicidio aut alio inſigni ſcelere contaminatus.Quædã uirgo à piratis,id eſt,prædonibus marinis capta uenijt,id eſt,uendita eſt,empta à lenone & proſtituta eſt,id eſt libidini hominum pro mercede expoſita,uenientes ad ſe.ſcilicet libidinis cauſa,exorabat ſtipem,id eſt,impetrabat ut in eleemoſynam ei gratis precium darent:militẽ qui ad ſe uenerat cum exorare non poſſet,ſcilicet quin ut cœperat explere libidinem,cum luctantem,ſcilicet ſecum & uim inferre uolentem occidit,accuſata ſcilicet ob cædẽ huius,abſoluta ſcilicet à iudicibus reuerſa ad ſuos eſt.ſcilicet in patriam,petijt ſacerdotium,ſcilicet quia nemo libens in matrimonium ducere uoluiſſet.Contradicitur. Piratis.] Pirata græcum eſt,dictus è πειράζομαι,id eſt experior,quia multa pericula maris & certaminum experitur. Caſta.] Caſtus à carendo dictus uidetur,quod caret,id eſt,abſtinet à Venere.Vnde inceſtus,id eſt non caſtus dicitur,quanquã alij id nomen à ceſtos quod græcũ eſt,cingulumq; Veneris ſignificat,ſed id longius petitum eſt,& ad ſignificationem parum conuenit.Accipitur autẽ caſtitas apud ueteres non modò pro pudicitia,ſed pro omni abſtinentia ſcelerum. Venijt.] Veneo à uenum & eo dicitur. Exorabat.] Differunt orare & exorare.Orare eſt rogare:Exorare impetrare quod rogatur.Sic Terentius in Adelphis:Orator ad uos datus ſum,ſinite ut exorem. Stipem.] Stips apud ueteres ſignificat quod hodie græco uerbo eleemoſynam dicimus,id eſt,miſerationem.Vnde & ſtipatores dicuntur,& ſtipendium. Militem.] Miles quid ſignificet hodie ferè plurimorum errore ignotum eſt.Vulgus militẽ uocat eum qui apud ueteres ius habebat aureorũ annulorum,quæ erant inſignia equeſtris ordinis,hiq; equites uocabantur.Vnde Horatius dicit in Arte. Romani tollent equites peditesq; cachinnum. Ergo quibus hodie ius eſt aureorum ornamentorum,equites,aut equeſtris ordinis uiri dici debent.Miles uerò omnis ille qui in bello armatus operã dat,quod hodie indocti ſtipendiarios uel ſatellites uel quiduis aliud uocant:Vnde & militare,in bello operam præbere,& militia exercitium rei bellicæ apud omnes literatos uocatur. Accuſata.] Accuſo ab ad & cauſor cauſaris dicitur,mutata per ſynæreſim,id eſt,cõiunctionem a & u in u,ut claudo eludo. Sacerdos ueſtra &c.] Hoc ad inuidiam dicitur,quaſi dicat non eſſe dignam honore ſacerdotij,quæ ex una turpitudine.ſcilicet meretricatu,per aliam turpitudinem,

pitudinem, ſcilicet homicidium liberata eſt. *Lupanari.*] Lupanar dicitur proſtibulum, id eſt, locus in quo proſtitutæ, id eſt, meretrices habitabant. Lupam enim ueteres meretricem uocabant. *Quid mihi &c.*] Eſt quaſi obiectio contra aduerſarium, quaſi dicat, ſacerdotem tam caſtam eſſe debere, ut non ſolum non uiolata, ſed etiam tentata uel appellata ſit de impudicitia, quod neceſſe erat huic contingere quæ erat caſta ſolum per preces ſuas, quia adeuntes exorabat ne ſibi uim inferrent. *Precaria.*] Precarium dicitur quod precibus impetratur. Sic Seneca paulò ante: Quæ paret mihi olim precario. *Id enim deerat &c.*] Hoc acriter & inuidioſe dicitur, Id enim deerat, inquit, ſcilicet ad contumeliam: uel per ironiam dicitur, quaſi non deerat, ſed tale eſt quod omnino fieri non debeat. *Vt templa eas recipiant.*] Cum magna cura uerba penſitauit, opponens templo lupanar aut carcerem, & recipiant contra eiecit, quaſi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indigniſſimum ſit in templa recipere. *Templa à templando,* id eſt, conſpiciendo dicta ſunt, quia ueteres antequam templa conderent templabantur, id eſt, uidebant quale ſe augurium præberet, ut templum id feliciter fieret: uel quia contempla, id eſt, eminentia & conſpicua erant. Carcer quaſi coarcer dictus eſt: ſignificat autem ſingulari numero locum quo homines uincti aſſeruantur: plurali uerò carceres dicuntur hi loci quo equi aut currus pro præmio curſuri continentur. Sic Lucanus in primo Pharſaliæ: *Vt quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ.* *Indignam te ſacerdotio &c.*] Argumentum à maiori. Si indigna eſt quæ tranſit per lupanar, quanto indignior quæ uixit in lupanari. *Fortuna, inquit, &c.*] Contradictio eſt dicentis pro proſtituta, quia enim non ſuo uitio proſtituta fuit, ſed eius qui eam cepit, putat id non poſſe ſibi pro crimine obijci, quod ſibi non ſua improbitate, ſed fortunæ uiolentia contigit. *Miſereri.*] Miſereor dicimus cum genitiuo ſolum, ut miſereor tui. Miſeret imperſonale accuſatiuo & genitiuo iungitur, ut: miſeret me tui. Miſeror accuſatiuo iungitur, ut Vergilius in quarto Aeneidos: *Num lachrymas uictus dedit, aut miſeratus amantem eſt.*

At nos miſerandas.]. Diſſoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus ſacerdotes, quia miſerandæ ſunt, neque felicitatem ſacerdotalis nominis damus infelicibus. *Honos.*] Vetuſto more honos, lepos, labos, arbos, habent s pro r in fine. *Vltimorum,* id eſt, maximorum, quia poſt ultimum nihil eſt, ſicut ſupra maximum nihil.

Ita domi cuſtodita &c.] Egregia argumentatio qua docet indignitatem perſonæ, quæ omni ratione ſemper contempta fuit, eſtq; genus inductionis, ut hæc uelut forma argumentandi illis & illis & illis contempta fuit, ergo omnibus eſt contemnenda. Contemnenda eſt, ergo indigna ſacerdotio eſt. *Mouet me &c.*] Pars argumentationis eſt ducentis ad inconueniens, quaſi dicat, in ſacerdotium ſumi debet caſtiſſima & puriſſima, ergo ſi hæc tanquam caſtiſſima & puriſſima aſſumitur, nulla uidetur uirgo eſſe purior homicida, aut caſtior proſtituta, quod prorſus abſonum eſt dicere, quare nequaquam in ſacerdotium aſſumenda eſt. *Nulla eſt ſatis pudica &c.* ſcilicet ut in ſacerdotem aſſumatur, quum enim ſacerdos debeat eſſe antiſtita quædam & magiſtra pudicitiæ, dignum eſt ut ſit certæ & indubitatæ pudicitiæ. *Omnes inquit, &c.*] Contradictio eſt pro parte proſtitutæ, quaſi dicat non hoc quod proſtituta fui in crimen impudicitiæ mihi uertendum eſt, quia exoraui omnes, hoc eſt, effeci precibus ut ab omnibus pudica manerem. *Si quis dubitat &c.*] Conuertit hanc contradictionem aduerſarius in eam ipſam pro qua poſita eſt, ſumpto ex coniunctis argumento, ut: Omnes exorauit, ergo blanda eſt: blanda eſt, ergo eſt meretrix. Eſt ſanè genus hoc argumentandi acerrimũ, quando datur aliquid ex his quæ aduerſarius pro ſe poſuit, conuertere & retorquere in eum, & ſuo illum gladio iugulare, ita tamen ſi uehemẽs & firmum argumentum poſſit duci, alioquin friuolum uidetur & hominis uerba cauillantis: & hoc quod hic poſitum eſt non ſatis dignum argumentum uidetur ingenio & fama Portij Latronis, cuius hæc eſt declamatio. *Meretrix dicta eſt à merendo,* quia impudicitia corporis meretur, id eſt quæſtum facit. *Ponamus tres &c.*] Hoc eſt acre argumentum & pugnax, habetq; imaginem inductionis, ut: negabo illi crimen & illi & illi, ergo magis ſimul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus perſonas diuiſit, poterit alioquin argumentum commode in una perſona explicari, ut dixiſſet, Ponamus hanc quæ ſacerdotium petit, raptam tantum fuiſſe, ponamus eam tantũ proſtitiſſe, ponamus hominem occidiſſe, ex quauis harum cauſarum ſacerdotium ei negarem, quanto magis ex omnibus negabo. *Omnibus negabo.*] Deeſt concluſio, ſcilicet quum omnibus, id eſt, tribus illis prædictis negem, quanto magis uni, quæ ſola fecit id quod omnes illæ feciſſent. *Proſtiterit.*] Proſtare neutrale uerbum eſt, ſignificatq; in loco publico expoſitam impudicitiæ ſtare. Proſtituere actiuum eſt, & ſignificat aliquam ad proſtandum exponere. Leno ergo proſtituit, meretrix proſtat. *Negabo.*] Negare quandoq; ſignificat contrariũ eius quod eſt affirmare. Vergilius in Bucolicis: *Sed reddere poſſe negabat.* Quandoq; ſignificat petentem repellere, ut hic. Sic & Martialis: *Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego.* *Voluerunt dei eſſe &c.*] Hæc eſt pars proſtitutæ, in qua præcipue ſumit colorem ex iudicio diuino tanquam maxime debeat deorum miniſterio cõſecrari, quam Dij ſibi ex tam multis calamitatibus ſaluam eſſe uoluerunt, qui color per totam orationem ſeruãdus ei fuit qui hanc partem dicebat, adiuncto fauore perſonæ, qui naturaliter ex tam multis aduerſis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio poſitus, ex procemio acceptus eſſe, maxime enim ad perſonæ commendationẽ pertinet:

quid enim eſt quod maiorem commendationem pararet perſonæ, quàm tantum fauorem deorum, ut inter tot aduerſa ſeruarent illæſam, ut liberaretur cum captiua eſſet, maneret pudica, quanquam proſtituta eſſet, & faceret ſalua innocentia homicidium. Dei.] Dei uel di promiſcue dicitur, uſitatius apud cõmunes di eſt. Id autem uno i ſcribendum eſt, quemadmodũ ratio poſtulat, non duobus quemadmodũ uulgus ſcribit, cuius rei ratio nobis paulò latius aperienda eſt. Sciendũ eſt ergo uetuſtiſſimos ſolitos eſſe i longũ per e & i diphthongũ ſcribere: erãt itaq; diphthongi latinæ quatuor, æ, œ, ei, & au, nam eu niſi in interiectionibus, heu & heus in nullis dictionibus latinis inuenitur. Scribebant ergo pro dico deico, & ſcribo ſcreibo, & pro mariti mareitei, quod hodie quoq; in quibuſdã uetuſtiſſimis inſcriptionibus licet intueri in Italia, quæ priſcis temporibus factæ ſunt. Poſtea hæc diphthongus conſuetudine abolita eſt, poſitumq; eſt i pro e & i. Ergo id accidit ſeruatumq; eſt in his non ſolum in quibus dictionibus nihil mutabatur, ſed etiam eſt quibus e ad declinãdi rationẽ pertinebat: dictũ eſt itaq; iſdem pro eiſdem, & idem pro eidem, & hi pro hei, & di pro dei. Quod autem non poßit di per duo i ſcribi, manifeſtũ eſt ex hoc, quoniam di una ſyllaba eſt, duæ uocales autem unam ſyllabam facere non poſſunt, niſi uel fiat diphthongus ex eis, uel altera tranſeat in uim conſonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus latina conſtat, tranſire autem in uim conſonantis præcedẽte muta non poteſt, Ergo ſcribendum eſt di, & ſimiles dictiones uno i & non duobus. Pudicitiam.] Pudicitia, & pudor, & prudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate conſiſtit: Pudentia in animi uerecundia: Pudor & pro pudicitia & pro pudẽtia accipitur. Innocentiam.] Innocentia non ſignificat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id eſt ſecordia uel torpor animi, ſed quaſi omnes uirtutes hoc nomen complectitur, qui enim innocens, hoc eſt, non nocens eſt, is uidetur prorſus bonus eſſe. Narrent ſanè.] Purgatio eſt eius quod obijcitur proſtitutam fuiſſe, quid enim refert proſtitutã & in turpi loco fuiſſe eam, ſi tamẽ omnes qui ad eam uenerunt diſceſſerunt tanquã à ſacerdote, id eſt, tam caſte quàm uenerunt. Quàm pudica ſit &c.] Confutat quaſi una collectione omnia quæ cõtradici poſſent: Quum enim iubeat lex caſtam eſſe debere & puram ſacerdotem, iſta in milite caſtitatem ſuam oſtẽdit, in iudicio puram ſe eſſe probauit, deinde iſta etiam Deis ita uideri felicitas reditus ſui declarauit: nõ enim Deos tantum illi felicitatis daturos fuiſſe, niſi eam miniſterio ſuo, id eſt, ſacerdotio eam uoluiſſent ſeruare. Totus populus &c.] Argumentum ſumptum ex iudicio populi, quum enim ad uiolandam eam populus ueniſſet, & non tactæ tamen dederit ſtipem, uidetur iudicaſſe populus eam non ſolum pudicam eſſe, ſed etiam ut eſſet ſacere ſuis opibus uoluiſſe. Dicat pudicitiam ſuam Dijs &c.] Hoc eſt efficax & honeſtæ frontis, ut ita dicam, argumentum, quum enim uideatur ſolo munere deorum cõſecuta eſſe ut caſta permaneret, iuſtiſſime conſecrat pudicitiam ſuam Dijs, per quos eam ſeruauit. Dicare proprie eſt aliquid alicui uelut in ſuam poteſtatem aſſignare. Sic Vergilius: Coniugio iungam ſtabili, propriamq; dicabo. Extra controuerſiam. Longe &c.] Hoc uult dicere, quum enim hi qui contra proſtitutam dicebant ſumerent occaſionem ad exprobrandum ei fœditatẽ lupanaris, & quæ neceſſe fuerit ibi eam audire, quanquam ſalua pudicitia, & cum qualibus uerſari, & quæ pati, liberius multa, & inuerecundius dicebant, à quo monet Seneca omnino abſtinendum eſſe, licet enim nonnulla ſi dicantur prodeſſe cauſæ poßint, tamen ſi ſint turpia dictu tacenda potius quàm inuerecundi hominis famam ſubeundam. Hoc etiam poſtquam Seneca dixit notandum uidetur parum probabilem uideri totum colorem partis illius quæ contra proſtitutam eſt, & magis conuenire eam orationem aſpero illi & libero ingenio Latronis, quàm uero oratoris iudicio, tota enim oratione in proſtitutam inuehitur, & ſuſpiciones impudicitiæ & aliorum in eam criminũ ſpargit, quod primum minime fauorabile eſt, ut calamitates cuiquam obijciantur, præſertim ei quæ inter omnia aduerſa tamen innoxia permanſerit: deinde & extra uel potius contra thema hæc ipſa dicuntur, datur enim in themate pudicam eam quum proſtituta eſſet manſiſſe, in cuius honorem etiam ab homicidio abſolutam eſſe conſtat, quare neceſſe eſt omnium fauorem huiu parte pro ea ſtare, neq; æquis accipere auribus hac parte infamari eam unde ei præcipue admiratio accedit. Detrimento.] Detrimentum à detero dicitur, quia deterit aliquid rebus noſtris, hoc eſt damnum uel iacturam affert.

Declamatio tertia de inceſta ſaxo deiecta.

Reſpondet li. 1. contro. 3.

INceſta de ſaxo deijciatur. Thema. Inceſti damnata antequã deijceretur, Veſtam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra inceſtam.

al. perennem

al. Et ponam nam Emphaſim habet coniunctio, &

Id enim deerat ut modeſtior in ſaxo eſſet, quàm in ſacrario fuerat. Dubitari nõ poteſt quin tandiu deijcienda ſit, donec efficiatur, propter quod deiecta eſt. Patrociniũ ſuum putat † pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi ut ne bis quidem deiecta pereas. † Exponam cum quo ſtuprum uel quando commiſit. Quia probaui, iſtam damnaſtis. Nõ putas legem cauiſſe ut perires, quæ cauit quemadmodum perires? Male de ijs exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrũt. Ita Dij maluerunt damnatam abſoluere, quàm ſacerdotem?

Pars

Pars altera pro inceſta.

Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares puellam non deijci, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum uſq; † deferet, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam ſecure deſpicientibus horrenda. *al. differret*

RODOLPHI AGRICOLAE IN TERTIAM

Senecæ declamationem commentariolum.

INceſta ſaxo deiecta.] Lex eſt ut inceſta, hoc eſt ſacerdos Veſtæ in ſtupro deprehenſa deijciatur, id eſt, præcepo mittatur de ſaxo, id eſt, rupe aliqua. Quædam quum eſſet damnata inceſti antequã deijceretur deam Veſtam inuocauit, hoc eſt, orauit ut ita ſibi auxilio eſſet quemadmodum ſciret eſſe ſe pudicam: quum deiecta eſſet ſalua permanſit, repetitur rurſus ut deijciatur, quia lex uidetur uoluiße ut moreretur, deijci debere ergo quãdiu mortua nõ ſit legis uoluntati non eſſe ſatisfactum. Cõtradicit, quia deiectam defendit: quum enim dicat lex, damnatã deijci debere, hæcq; damnata deiecta ſit, uidetur iußis legis nihil reliquum eſſe in iſta. Eſt itaq; genus legitimum ex ſcripto & ſententia legis naſcens, cuius ſentẽtia quidem tuetur accuſator, ſcriptum uerò defenſor. Veſtam.] Veſta dea erat ignis, in cuius templo perpetuus ignis ardebat, erantq; cuſtodiæ eius conſecratæ uirgines Veſtales quæ pudicitiam ſuam deæ conſecrabãt, & quibus capitale erat in ſtupro deprehẽdi, poſt ſexageſimum annũ ſi qua uoluiſſet licebat ei nubere, erantq; propemodum ſimiles ſanctimonialibus noſtri temporis. Inceſti.] Inceſtum ab in, id eſt nõ, & caſtus dictum eſt, proprieq; uocatur impudicitia in perſonam aliquam, uel affectum ſacris incurrens, ut eſt uel inconſecratam deo uel inconiunctam cognatione tam arcta ut per leges uxor eſſe non poßit.

Id enim deerat &c.] Hæc eſt pars accuſatoris repoſcentis ad pœnam eam quæ deiecta fuerat, primumq; hoc inuidiam trahit quod auſa ſit in ſaxo Veſtam inuocare, quaſi dicat, Non eſſe mirandum ſi tam immodeſta fuit ut auderet in ſaxo inuocare Veſtam quum ſit auſa in eius ſacrario licet impudica eſſet uerſari. Sacrarium dicitur in templis locus in quo ſacra reponuntur, quod uulgò ſacriſtiã uocant. Dubitari non poteſt &c.] Hoc acriter dicitur. Non enim lex fruſtra deijci uoluit damnatam, nec ob aliud quàm ut moreretur, nam ſi noluiſſet mori damnatam, non utiq; de tam ſublimi deijci iußiſſet, ergo quandiu factũ non eſt quod fuit cauſa ſtatuendæ legis, non eſt obeditum legi. Quin, id eſt, qui non. Quando autem ponitur in medio conſtructionis iũgitq; duos ſenſus, accipitur pro ut nõ, ſicut qui & quo pro ut accipimus. Sic Verg. in 4. Aeneid. Quo regnum Italiæ Libycas aduerteret oras.

Quando iungitur imperatiuo, ut quin age, legẽdũ eſt diſtinctim, ut dicamus quin, id eſt, qui non, hoc eſt, quare non, ſcilicet agas, deinde age ſubijciendũ eſt. Quũ iungitur indicatiuo, ſimpliciter & cõiũctim legitur, quin paras, id eſt, qui nõ, quare nõ paras. Patrociniũ ſuum &c.] Vult dicere. Hæc putat ſe defenſuram eſſe per hoc quod ſit ad pereundũ infelix, id eſt quod ſemel deiecta non perierit, ſed neceſſe ſit eam bis deijci. Patrociniũ à patrono dictum eſt. Patronus dicitur qui ſeruũ libertate donatũ manumiſit: quemadmodũ enim ad ſeruũ dominus, ſic ad libertũ patronus dicitur. Inde qui aliquẽ capitis reum in iudicio defenderat, apud ueteres dictus eſt etiã patronus, quoniam is reo quaſi uſum uitæ reddidiſſet, ſicut ſeruo dominus manumiſſo, & inde patrociniũ, id eſt, defenſio dicitur.

Tantum ſcripſit Rodolphus Agricola in has Senecæ declamationes.

Declamatio quarta, de forti ſine manibus.

ADulterũ cũ adultera qui deprehẽderit, dũ utrũq; corpus interficiat, ſine fraude ſit, liceat adulteriũ, & marito, & filio uindicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehẽdit adulterũ cũ uxore, de qua filium adoleſcentẽ habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit. *Reſpõdet li. 1. Contro. 4.*

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimiſi, nec occidi. Quis non putet, aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? Deceptus eſt iſte, quo ſciemus? Cum adulteros deprehendero. Tunc primũ ſenſi me manus in bello perdidiſſe meas, domi etiã filij manus perdidi. Tam fruſtra ad filium, quàm ad gladium cucurri. In bellũ nõ peruenit, et ante patriæ quàm patri negauit manus. Vſq; eo pugnauit pro nobis ut pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. Non potui, inquit, matrẽ occidere. Quo ſis excuſatior, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro ſuo filio.

Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Nõ ſemper ſcelera noſtri ſunt iuris. Et truces quoq; animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij ſpectaculo, toto corpore ſtupui. Pater tibi manus defuerũt, mihi omnia, priuſquam in me reuerterer, exierãt. Maius erat ſcelus, quod imperabas, quàm quod

deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas, dicā, Ignoſce, Non poſſum. Ignoſcit pater filio, nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare. Ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. Liceat marito, liceat et filio. Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui nō poſſint? Exierūt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

li.1.Contro.5.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

al. optet.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias † petat. Vna nocte quidā rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, Altera nuptias.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ diſciplinæ ſeueritas ſurgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuiſſe raptores. Alterā iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, deinde † hanc uitiaſſet antequam nuberes, negares illum iubēte rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præſtare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legē nullum ius habes. Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

al. alian

Pars altera pro raptore.

Inter pares ſententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiā. Plures tamē Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo ſeruetur.

Declamatio ſexta de filio quodam ducente filiam Archipiratæ.

li.1.Contro.6.

CAptus à piratis ſcripſit de redemptione. Non redimebatur. Archipitatæ filia eū iurare coëgit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. Iurauit. Ea relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

al. Narra obſecro, ſoceri beneficia.

Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ uel amare captiuum poteſt, uel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. † Narret, inquit, ſocero beneficia puella, non miſericordia mota eſt, ſed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deſeruit, in quem uenire & pater timuit. Vidiſſes membra uinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus, talem quis amare niſi miſericors poſſet? In tot cōſulatib. Marius nihil habet clarius, quàm ſe autorem. Pompeium. ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro paupertate ſua beatam fecerunt rempublicam? Non poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus, unà infelices erimus.

li.1.Contro.7.

Declamatio ſeptima de tyrannicidia à piratis dimiſſo.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterū in adulterio deprehēſum, deprecāte patre ne faceret, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redēptione. Pater piratis epiſtolam miſit, ſi præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illū dimiſerunt. Pater in egeſtatem incidit petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrrannicida.

al. Exitium

Si præcideritis. Si iraſceris, ſcribe potius ſi occideritis Tyrānicidā. † Exitum tyrāni rogo, non timeo. manus quas Piratæ ſoluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio, rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno: Etiamnum manus meas petis? Nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. † Dic, ego rogare etiam pro adultero ſoleo. Remiſerunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epiſtola. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis à Piratis dimiſſus, alligatus à patre. Eius

al. Dic ergo ego etiam pro adultero ſoluo

tre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui uilius ſolui. Vt præcidatis ei manus. Obſtupuere prædones, & inquiũt. indica patri, non omnia Pyratas uendere. Qualem optem patrem, neſcio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi eſt patrimonium tuum, uel quo tyrannos inſtruis, uel quo adulteros facis.

Pars altera contra filium tyrannicidam.

Suſcepi tria prodigia inter me & ſe furentia. Vnum, qui poſſet patrem opprimere. Aliũ, qui fratrem uiolare. Alium qui patrem. Lex hæc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniã accepiſſent, & ſi ſperaſſent, utiq; præcidiſſent. Non ira illa patris, ſed calliditas fuit. Vnde redimerem, nõ habeam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij quidẽ patres alunt. Vſus conſilio ſum ſciens piratas, nõ crudeles, ſed auaros. Feci ut deſperarent, quod poſſes redimi. An prudẽter cogitauerim, neſcio. Interim feliciter cogitaui. † Excluſa mens eſt, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio. Excuſſa

Extra controuerſiam.

Relictus ſolus orbus ſenex, qui color approbandus eſt impetu. Magna enim ui opus eſt, ut aliquis accuſans, ſe mirabilem faciat. † Perſium memini hominem inter Sparſum ſcholaſticos inſanum, inter inſanos ſcholaſticum.

Declamatio octaua: quæ eſt de forti abdicato. li.1.Contro.8.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolentẽ exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ ſupereſt, patri uindico. O me filio pugnante, laſſum. Iam pro te neſcio quid etiã lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt. Cauſa mihi abdicãdi eſt, ne ſine filio uiuam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus finis uirtutis eſt, anteq̃ deficias, deſinere. Lex quoq; ter uiro forti aut diffidat aut cõſulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator poſt ſexageſimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranq; partẽ licet, Alioquin deſinit præmiũ eſſe, cui neceſſitas imponitur. Otiũ imperas animo nõ ocioſo. Tumultus exortus eſt. In me omniũ ciuiũ diriguntur oculi, & adhuc, uerũ dicendum eſt: nihil mihi patria debet. Nunquã pugnaui niſi coactus. Adhuc militia mea legis munus eſt, Athenienſes abdicato uicerunt duce. Quantum uero intereſt? Ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui.

Libri primi declamationum finis.

LVCII ANNAEI SENECAE LIBER SECVNDVS DECLAMATIONVM.

Declamatio. 1. libri. 2. Adoptandus poſt tres abdicatos

Diues tres filios abdicauit. Petijt à paupere unicum in adoptionẽ. Pauper li.2.Contro.1. dare uult. Nolentem ire abdicat. Contradicitur.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putaui ut aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret. Dubitaui diu an ille amicũ tẽtaret an hic filiũ. Ita uero nos ſumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent? Si immerito abdicauit, odi patrẽ, tot eijcientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatẽ ac patrem, utriq; aſſueui. Non tibi permultis fulta liberis domus eſt: quanquam nec ſic, debuiſti dare. Tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt. Abdico inquit, apparet, tantũ ut uincas. Vna inter nos diſputatio eſt. Hic me dignũ putat beato patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare. Ego te uolo. O merito abdicandũ, ſi talẽ patrẽ relinquo. Quem me uideri uelim neſcio, Innocentẽ, ſi abdicor: Nocẽ Vide ſcholia tem, ſi adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt nõ abdicari.

Perditurus

Perditurus ſum patrem ſi abdicor, Perditurus ſum ſi non abdicor. Quid intereſt utrum eijciat an transferat? Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendũ, quo efficitur, ne pater ſit. Graue eſt carere unico, grauius eo, quem alius cõcupiſcit. Non delectant dominos ignoti ſeruorum greges. Nec ſonantia ergaſtula † laxi ruris. Patrem gratis amo. Neceſſe eſt ut timeam domũ liberis infelicem. Non poteſt inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit.

al. lati

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommoda eſt, quod abdicationem filius non timet. Senatorium ad gradum cenſus aſcendere facit. Cenſus Romanum equitem à plebe diſcernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cẽſu in foro iudex legitur. Nunc facilius eſt paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis: ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuerſiam.

Aridi — *Vide ſcholia* — *al. incideret* — *al. duodecim*

† Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos propoſuerunt. Nulla ſententiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam habẽt faciẽ, ſæpe pudicæ ſunt, non animus illis deeſt, ſed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ. Cui hoc accidiſſe uni ſcio, ut ad inſaniam nõ caſu † caderet, ſed iudicio perueniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorẽ putat, quod ſimulabat ad uerũ redegit. Otho Iunius pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noſter Autiphontis libros uocat, tantum in illis ſomniorum eſt. Syriacus contra Maximũ Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius fuiſſet, dixit: Per annos † quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc eſt conſuetudo ueſtra, iniuriam uocatis finem ſeruitutis.

li. 2, Cõtro. 3.

Declamatio ſecunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerunt, ut ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus eſt, miſit nuntium uxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit, Recreata, iubetur à patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

amore, in ueteri lectione non eſt. — *al. unanominabitur,*

Dij immortales, qua debetis prudẽtia humanum genus regitis, effeciſtis ut illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos diuidere uult ſocer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit, habeo & cauſam & exemplum. Quædam ſe maritorũ † amore rogis ardentibus miſcuerunt. Quædã animabus ſuis redemerũt maritorum ſuorũ ſalutem ſollicitudine breui. Inter has puellas † uiua numeratur. Aſſiduè contentiones erant. Sine te uiuere non poſſum. Imò ego ſine te, qui certantium exitus eſſe ſolet. Iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, ut uiui nõ diducerentur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non poſſum, inquit, relinquere uirum. Quicq; non poteſt, quę mori poteſt? Pene dum falſæ mortis nuntiũ miſit, ueræ recepit. Potes ſine uiro pati. Peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata es caſu proximo.

Extra controuerſiam.

Ouidius Naſo apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam latronis admirator erat. Latro in præfatione quadã dixit. Nõ uides ut immota fax torpeſcat & ignes exagitata reſtituat. Mollit uiros ocium, ferrũ ſitu rubiginem ducit. Naſo dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flãmas, Et rurſus nullo concutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxorem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, ut iurare permittas, ſi amare permiſeris. Eiuſdem. Pauca noſti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortaſſe nõ putas, peierauimus. Rogatus aliquãdo ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tolli uellent ſecreto. Hic quos tutos eſſe uellet. In utriſq; codicillis ijdẽ uerſus erant, ex quibus primũ fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum boream.

boream, gelidumq; notum. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro, nõ iudicium defuiſ- *Vide ſcholia*
ſe ad compeſcendum licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim de *Pinciani. Vide*
centiorem eſſe faciem, in qua aliquis neuus eſſet. *etiam Contro.*

Declamatio tertia de nepote ex meretrice ſuſcepto. *4. libri ſecũdi*

ABdicauit quidam filium. Abdicatus ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit *Contro. 5. lib.*
filium. Aeger ad patrẽ miſit. Cũ ueniſſet, commendauit ei filium, & deceſſit. Pa
ter poſt mortẽ illi, in adoptionẽ recepit nepotẽ. Accuſatur ab altero filio demẽtiæ.

Prima pars, pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Ex-
pectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorũ, fratre ceſ
ſante. Deficientis ſpiritus ſuſtinebatur in aduentum meum. Intraui, iam cadentes o-
culos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In ſinu meo, & filiũ, &
animam depoſuit. Nuntiatum eſt mihi in ultimis eſſe filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater iſtius incertus eſt. Bene cum iſto ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricẽ,
inter cætera mala & fœcũdam. Mulier, neſcio aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod
abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit enim filium eius, propter quam
eiecerat ſuum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante. *Cõtro. 4. lib. 2*

RAptor niſi intra triceſimum diem & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat.
Raptæ patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

Quid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid † obtorpuiſtis oculi? *al. obſtupuiſtis*
Nondum triceſimus dies eſt. Nec triſtiore quidẽ uultu expugnatam filiæ pudicitiã
tulit. Nimis citò exoratus eſt. Ne omnia uitia eius ab adoleſcẽtia repetam, Virginẽ
rapuit, Patrem accuſat † Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori permiſſurũ, *al. Hei*
quod filio negaui? Miraris dubitare patrẽ? Lex ipſa inter mortem & nuptias dubia
eſt. Semper enim ſibi omnia licere credidit: nihil me unquam rogauit. Ignouit enim
inquit, † Aliquis ante me rogatus eſt. Demens ſum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. *al. Ita aliquis.*
Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, *aut tã temere*
ſic rogãti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, me miſerum, quàm
penè permiſi. O me miſerum, qui tantum triginta diebus iraſci poſſum. Quid mi-
rum, ſi citius illum exoraſti? Facilius eſt donare iniuriam, quàm crimen. Procede in
medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt,
Et tibi uacat accuſare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nunc primum
rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non ſum exoratus. Nondum tranſiuit
tempus. Etiamnum exorari poſſum. Quàm iniquum eſt, nondum eſſe me nocẽtem,
& iam eſſe reum.

Pars altera pro raptore.

Me miſerum pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tẽpori autem multum. Infelicior
ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Si ſeruaturus es filium, iam tempus fuit. Sic occiſu
rus iam tempus eſt. Prior rogatus eſt † quem magis timebam. *al. qui magis ti-*

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito. *mebatur*

TOrta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrãnicidio ſciret, perſeuerauit negare. *li. 2. Cõtro. 5*
Poſtea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, ſte
rilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur
matronę. Rapiebãtur uirgines. Nullæ tũc uidebãtur feliciores, quàm quę † filios nõ *al. liberos*
habebant. Suſpicatus eſt tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, ſiue iſti aliquid ex
cidit, ſiue non bene tegit uultus magna conſilia, tamen de uxoris garrulitate queri
non poteſt, cum ſciat quemadmodum taceat, Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſen-
tem uirum reſpexit, quàm ad præſentem tyrannum. Explicatur totus aduerſus

inſe-

inſelicem fœminam tyrannicæ crudelitatis apparatus,& illa inſtrumenta uirorum
al. cōſtantiam quoq; animos ipſo uiſu frangentia,ad excutiendum muliebris pectoris † ſententiā
proponūtur. Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio Reſpublica,an tibi liberos i-
ſta mulier datura ſit,tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquennium inter
uxorem tortam,& uterum obturatum? Sciſſum corpus flagellis, igne aduſtum,tor
mentis conuulſum. Ignoſcetis puto mulieri,ſi dixero, faſſa eſt. Quid tyrannicidio
gloriaris? Facilius eſt tyrannum occidere,quàm ſuſtinere uerbera, laminas, ecule-
os. Quicquid antiqua ſæuitia inuenerat,quicquid adiecerat noua. Quid amplius di
cam? Et tyrannus torquebatur,cum de tyrannicidio quæreret. Num premit cēſum
oneroſa ſumptibus: Et (ut ſeculi mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambi-
tio certamine mutuo,uſq; in publica damna priuatim inſanit. Nunquid gemmas,et
ex alieno littore petitos lapillos? Expecta,poteſt parere. Non reſpondet ad certam
al. munerandū fœcunditas diem. Sui iuris rerum natura eſt. Vtrum ne magis † mirandum eſſe, tu
um tyrannicidium, an huius ſilentium.

Pars altera contra uxorem.

Ego torta ſum,merito obijceres,niſi te uindicaſſem: uiri,& ſi ſciſti de tyrānicidio.
nec indicaſti,non eſt beneficium,ſcelus non facere. Denique neque ſciſti. Non e-
nim tibi indicaui. Nec tam magnum cōſilium,uirilibus quoque graue animis,com-
miſit muliebri garrulitati,quæ id ſolum poteſt tacere quod neſcit. Quo tempore u-
xor torta eſt,nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, poſtea cogitaui. Et hæc ip-
ſa mihi cogitandi cauſa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium
eſt,ſed fides.

Extra controuerſiam.

Lucius Vinicius quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit
forte, alij ingenium. Quicquid longa cogitatio † illi præſtatura erat,prima intentio animi da
bat. Ex tempore cauſas agebat,ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex
tēpore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus. Vinicius ingeniū
in numerato habet.

li. 2. Contro. 7. Declamatio ſexta de patre & filio luxurioſis.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit,accuſatur à filio demētiæ. Cōtradicit.

Prima pars pro patre contra filium.

Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen
abſolui,ſed tu ſenex,inquit,hoc dicis,luxuria tua ſerius cœpit,citius deſinet. Quidā
ſummum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipiētibus. Habeo
exemplum. Oſtendi tibi luxuriam,quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obij-
cit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adoleſcens luxurioſus peccat. Senex luxurioſus inſanit. Nemo uitia quæ odit,
imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit,ut bene pugnaret exercitus? Non
coercet uitia,qui prouocat. Meam luxuriā patri imputabo. Nō ſub ſeuera fui diſcipli
na,nō ſub bene iuſtitutæ domus lege,quæ poſſet adoleſcentis formare mores,et à ui
tijs ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum, Madent ca
ni unguēto,& commeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus,ſed parum ſanus uidetur.

Declamatio ſeptima de peregrino negociatore & formoſa.

li. 2. Contro. 8. QVidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt. In uiciniam mu
lieris peregrinus mercator migrauit,ter illā appellauit de ſtupro,adiectis pre-
cijs. Negauit illa,deceſſit negociator,teſtamento omnium bonorum ſuorū reliquit
formoſam hæredem,& adiecit elogium,quia pudicam comperi. Adijt hæreditatē.
At redijt maritus. Accuſat adulterij uxorem ex ſuſpicione.

Prima pars contra formoſam.

Seram querelam detuli. Non accuſo adulteram,niſi diuitē factam,poſt tantos im
pudicitiæ quæſtus,tacere iam non poſſum,confitendū hoc habeo,hac me cauſa ab-
fuiſſe. Tempus eſt de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacētes in terrā,

& aduer-

& aduerſus officioſum ſalutatorem, inhumana potius quàm inuerecunda ſit, longè anteſuam impudicitiam neget ore, quàm uerbo. Nemo fortiter negantem iterũ rogauit. Omnium bonorum hæres ſola eſto, quia corrumpi non potuiſti, quia tam †feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace pauliſper nomẽ autoris. Nunquid non teſtamento uiri creditur? Adeo ne iam omnis pudicitia ſeculi noſtri abijt, ut aduerſus querimoniam uiri, alieno teſte defendatur uxor? *al. fideliter*

PINCIANI IN LIBRVM II. DECLAMATIONVM.

QVem me uideri uelim neſcio. Innocentem ſi abdicor. Nocentem ſi adoptor.] Locus eſt corruptiſsimus, in ſcriptis tamen codicibus fidelius. Vtrum tamen uelim neſcio. Innocentem? Sed abdicor. Nocentem? Sed adoptor. Grauius eo quem alius concupiſcit.] In eiſdem, Grauius eo quem alius filius concupiſcit. Lego filium, non filius. Gallus Nibius.] Quidam codices C. Rubius. Alij C. Nibius. Alij Gallus Viuius, quibus ſuffragatur tertius controuerſiarum liber. Per annos quindecim in officio tuo fui.] In tertio controuerſiarum. Per annos duodecim in officio fui. Declamat. 1.

Quos nec mors quidem diuiſit.] Correctiora exemplaria: Quos nec mors quidem diuidet. Inter has puellas uiua numeratur.] Eadem: Inter has puella una nominabitur, & ſi ſunt exemplaria in quibus non una, ſed uiua habetur. A quibus ſtat tertium controuerſiarum uolumen. Et Naſo dixit.] Coniunctio, &, ſuperfluit, & paulò ante torpeat legendum, non torpeſcat. Vtrunque ex eadem. Secundum gelidum Boream, gelidumq́; Notum.] Corrigendum reor. Secundum. Et gelidum Boream, egelidumq́; Notum: eſt enim Ouidianus uerſus ſecundi elegiarum ex elegia cuius lemma eſt. Ad amicam nauigantem, etſi in codicibus impreſsis & in uetuſtiſsimo exemplari, quod nos domeſticum poſsidemus, aliter legatur. Et gelidũ Borean præcipitemq́; Notum. Corrigendum idem uitium in tertio controuerſiarum. Declamat. 2.

Hoc intra triginta dies.] Hei intra triginta dies in tertio controuerſiarum. Putas me accuſatori promiſſurum quod filio negaui.] Scribe, Putas me accuſatori permiſſurum quod pater filio negaui, partim ex tertio controuerſiarum, partim ex uetere lectione. Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me rogatus eſt.] Correctius eadem. Ignorat, inquit, ita? Alius ante me rogatus eſt. Declamat. 4.

Ignoſcetis puto mulieri ſi dixerit ſiſſa eſt.] Vetus lectio. Ignoſces puto mulieri ſi dixero ſiſſa eſt. In tertio controuerſiarum. Ignoſcetis puto mulieri ſi dixero falſa eſt. Legendum puto ſaſſa eſt. Non premit cenſum oneroſa ſumptibus.] In tertio controuerſ. Num premit cenſum oneroſa ſumptibus? ut ſit interrogatio, quod placet, quia ſequitur altera mox interrogatio. Nunquid gemmas & ex alieno littore petit lapillos? Declamat. 5.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTIVS.

Declamatio prima, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata impoſuit.

DVOBVS filijs quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad Piratas, archipirata factus eſt. Peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium. *Hæc reſpondet illi quæ eſt in 7. controuerſiarũ prima.*

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempeſtate confuſus diſpicere nihil potui, nec ſatis meminerã, ſi tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet. Miniſterium an pœnã eſſe uoluiſſet, uindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes. Non poſſum. Non ignoſcis, an non credis? Ego contendo ne te quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragij comes. Omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum, patri excuſandus ſum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter ꝙ parricidę mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Feciſti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditũ eſt: †Ego, inquit, fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis undiq; nubibus fulmina, tempeſtates horridæ abſconderant diem, intumuerat mare, iuſtis quoq; nauigijs horrendum. Habes, inquam, frater, ſi innocens es nauigiũ: ſi nocens culleum. Non putaui facere parricidium. Quàm facile erramus omnes, & factum *al. Ego fratrẽ*

putaui. Frater, inquit, tu prius in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credo parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus eſt pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid eſt hoc? Felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum uidetur uobis innocentiam apud Piratas didiciſſe, an ne apud Piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quidem uela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrem. Erat nauigium, imò fuerat, ò crudelis & pertinax nouerca, nihilominus ſæuis. Iam maria quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre. †Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dij boni, quàm non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit, ſic dimiſſus. nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt. Naturæ iura ſacra ſunt, etiam apud Piratas. Dixiſſes, inquit, te non poſſe, ita tu neſciebas? Non licuit, non potui, non debui.

forte, Num

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuiſſe, quem uere ſcis eſſe Piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. Quis porro me uno miſerior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuerſiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem tranſijt, ut aliquid dici deberit in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpicionem & figuras, quod Paſſienus non probabat, aſſerens minus tolerabile & uerecundum infamare nouercam, quàm accuſare. Quidam principia in ſua poteſtate tantum habuerũt. Poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius autem eſt in malum colorem incidere, quàm tranſire. Vipſanius duro colore uſus eſt, Hic ſe tanquam grauius elegiſſe dixit ſupplicij genus, qui color prudentibus diſplicuit. Quam enim habebat abſolutionis ſpem, ſi nec paruit, nec pepercit?

Declamatio ſecunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Hæc reſpondet illi quæ eſt in 7. controu. 2.

DE moribus ſit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Abſolutus eſt. Proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit, caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accuſatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab iſto occiſum patrem? Occiſurus Ciceronē debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manū. Minus in illo crimen eſt, quod Ciceronem occidit. Proh iam dij boni, occiſum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidiſti patrem, quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quàm pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni ſpectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Abſcidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accuſator tuus uiuit. Non crediſſet facturum Antonius Popilium, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis occiſi, & inultæ patris umbræ, te Cicero perſequuntur, ut quem negaſti, ſentias parricidam. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperatorem. Cn. Pompeius terrarũ mariſq; domitor, libenter ſe Hortenſij clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeij, nõ Pompeium defenderat. Ita tu Popili ſi Antonius iuſſiſſet, & patrem occidiſſes.

Pars

Pars altera pro defenſione Popilij.

Si illa tempora in crimē uocas,dicis non de hominis,ſed de reipublicę moribus. Miraris,ſi eo tempore neceſſe fuit Popilium occidere,quo Ciceronem mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi,mea occidere. Iuſſit imperator,iuſſit uictor. Ego illi negare quicquam poſſem,cui nihil negare poterat reſpublica? .

Extra controuerſiam.

Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis,& hi quoque non parricidij reum,& à Cicerone defenſum,ſed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

TEr abdicatus,ter abſolutus,cōprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre,medicamentum terens. Interrogatus à patre quid eſſet. Venenum,inquit,& ſe uelle mori,& effudit. Accuſatur parricidij. *Hæc reſpondet li. 7. cōtrou. 3.*

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid commiſerim: certe nec ſecreta te fallunt. Vt interuenit pater,in has cogitationes abij. Quiſquam ne tam infelix fuit,quiſquā ne me magis odit ꝙ ego. Miſereri mei cœpi. Ter cauſam dixi,Acceſſi ad hæc ſupplicia mea,Venenum bibā. Sed non hoc tibi ſatis eſt. Venenum habuit Mithridates,habuit Demoſthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cum ſe uelle mori dicat,tamē uitam rogat. Teneo parricidam,& in mortem ſuā paratū. Quantum eſt quod negas,cum tantum ſit quod fateris. Venenum quæſiſti, uenenum emiſti,uenenū intuliſti in eam domum,in qua habebas inimicum patrē. Indica quis uendiderit,dicetur illi. Tu uendebas cuiquam uenenum,cuius ſciebas abdicationē? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenum parauit,nō bibit. Quod negat,parricidium eſt,quod cōfitetur,ueneficium. Mihi,inquit,paraui. Non bibit,ne quis dubitet,an alium poſſit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico, ut occidere uolueris,tam inuiſum ipſe confiteris,ut mori uolueris. *Vide ſcholia.*

Extra controuerſiam.

Coniectura duplex à perſona,una an parauerit ſibi, an patri. Laberium Mimum diuus Iulius ludis ſuis produxit. Deinde equeſtri ordini reddidit, quē eum iuſſiſſet ire ſeſſum,omnes equites ita ſe coarctauerunt,ut uenientem non reciperent. Multos tum in ſenatum legerat Cęſar,& ut expleret exhauſtum ciuili bello ordinem,& ut his qui de partibus bene meruerant,gratiam referret. Cicero in utrunq; iocatus, mandauit Laberio tranſeunti. Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit. Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quod Cicero male audiebat,tanquam nec Pompeio certus amicus,nec Cæſari,ſed utriuſq; adulator.

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in Piratas incidit, ſcripſit utrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem,alimenta poſcit. Non remanentem, alligare uult. *Hæc reſpondet li. 7. cōtrou. 4.*

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit,nec dum cæca erat. Nō eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis,quia minatur,omnia facit,ne filius alligetur. Quoties eſt communis poteſtas duobus,eius ſit tota,qui præſens eſt.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnum uinculum duos alligat. Vincta mater catenas denunciat uinctori. Ad Piratas eundum eſt. Filiusfamiliæ nulli ſeruire poſſum,niſi patri. Petis alimēta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. Ille peregre eſt. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter Piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu ſoluta. At tu cæca es. Infelicior ille,qui uidit catenas ſuas,& cædes,& uulnera,& cruces eorum qui non redimūtur. At periculoſum eſt,inquit. Quàm multi pro patribus nihil periculoſum putauerunt. Non,inquit,uindictam,ſed miſericordiam quærit. Ita quiſquam exigit pietatem,ut impediat?

Extra controuerſiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de eloquentiæ principatu habuit,uſque eo concitatus actor fuit,ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus.Rogo uos iudices,num ſi iſte diſertus eſt,ego damnandus ſum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

al.filium
Hæc reſpondet ei quæ eſt lib. 7. cõtrouer.5.
al.matris & procuratoris

QVidã mortua uxore ex qua† priuignũ habebat, duxit aliã. Suſtulit ex ea filiũ. habebat procuratorẽ ſpecioſiſſimũ. Cum ſæpe iurgarẽt nouerca & priuignus, iuſſit eũ à ſe migrare.Ille trans parietem habitationẽ conduxit.Rumor erat de adulterio† procuratoris & uxoris.Quodam tẽpore in cubiculo ſuo pater occiſus eſt inuentus,uxor uulnerata,cõmunis paries perfoſſus.Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui unà dormierat,quem percuſſorem agnoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit,Et filius procuratorem accuſat cædis,ille eum parricidij.

Prima pars conira procuratorem.

Vt audiui clamorem,ſi qua fides eſt, deprehenſos adulteros credidi. Dabo puerum.nemo eſt uno teſte contentus.Dabo populum , obijcite priuigno parricidium, filio mendacium. Dic puer quis occiderit patrem,dic audacter. Eundem nominas quem populus.Nox placet ſceleri,adulterij tempus.

Pars altera pro procuratore.

al.negatio deſideratur,et pro obſtabat, ſubſtitit legitur,! forte, obſtitit.

O magna in contrarium peruerſitas ſeculi. Inuentus eſt qui patrem poſſit occidere,non poſſit nouercam.Oſtende tu iſtud non uulnus,ſed argumentum.Oſtende uulnus.percuſſor quam timuit ne occideret,tam leuiter uulnerauit,† non illa dextera,cui nec paries obſtabat nec pater.

Extra controuerſiam.

Nihil eſt puero teſte certius.Nã ad annos eos peruenit,ut intelligat,& nõ ad eos quib⁹ fingat. Vinicius uir exactiſſimi ingenij,nec dicere ineptias,nec ferre poterat.

Declamatio ſexta de eo qui ſeruo filiam matrimonio coniunxit.

Hæc reſpondet li.7. cõtrou.6.

TYrannus permiſit ſeruis dominas ſuas rapere.Profugerunt principes ciuitatis, & ſimul qui habebat filium & filiam : cum omnes ſerui dominas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit:Occiſo tyranno,reuerſi ſunt principes. In cruces ſeruos ſuſtulerunt.Ille manumiſſo filiam collocauit.Reus eſt à filio dementiæ.

Pars prima pro filio contra patrem.

forte, uitiari nuptis.
al. Non, cum interrogatiõe.
Inẽpta, rectius

Haberemus ſolatium ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater. Sanum putatis eſſe,qui imitari maluit tyrannum,quàm ſeruum? Similem ſe fecit tyranno,filiam raptis,libertum cruciarijs:plus permiſit ſeruo dominus, quàm tyrãnus. Quiſquis has nuptias fecit,uel tyrannus, uel inſanus eſt. Egregius gener, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt. Virginitatem ſub patre perdidit, quam ſub tyranno ſeruauit.Ita'ne dignus nuptijs filiæ,qui indignus eſt cruce? Melior eſt conditio uitiatarum,quàm uirginis.Illis cõtingit† mutare nuptias.Propitius pater ita collocauit filiam ſuam,ut tyrannus iratus alienas:cum ſanus eſſet pater, ne uideret has nuptias fugit.Miſerrima ſoror,ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannũ deſyderas. † Num eſt illi præmium ſpectare omnium cruces? Dominam nõ ſtuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit,nec uenenum dedit. Non eſt beneficium ſcelere abſtinere. Aliæ quod in tyrannide paſſæ ſunt,hęc in libertate. Cæteræ abſentibus ſuis,hæc præſentibus.In alijs uocatur ſtuprum,in hac matrimoniũ. Timuit ille ſupplicium. Sciuit rempublicam liberandam.Daturos eſſe pœnas, qui contaminaſſent,& aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite ſeruuli , conuenite libertini,† empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicaſſet,ſolus in cruce pependiſſet, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit uxorem . Filia non mariti petulantiam, non uerborum contumeliam timet,non pellicem,non repudium. Neminem natura fecit liberum,neminem ſeruum.Impoſuit rtuna ſo nomina hæc ſingulis,Nuper et nos ſerui fuimus.Seruus rex fuit.

Decla-

Declamatio ſeptima quæ eſt de imperatore crucifixo.

PAter & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius. Cōmiſſo prælio captus eſt. *Hæc reſpondet*
Miſſi ſunt quadraginta legati ad imperatorē redimendum. Occurrit euntibus *7. lib. 7.*
pater, dixit ſero attuliſſe aurū ad redemptionē, filium crucifixū eſſe. Illi peruenerūt;
quibus imperator ex cruce dixit. Cauete proditorem. Reus fit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

Imperator ſupplicium tulit, proditor precium. Triſtiorem iſtum uidimus, cū fili-
us imperator pronunciatus eſt, quàm cum captus. Quemadmodum rediſti tutus ſe-
nex ſolus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, ꝙ quod
poſſet abſcondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete prodi
torem. Iam Comitijs cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, ſi non dediſſent. Ca-
uete proditorem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimiſſus
es? Si nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe uoluiſti. Candidatus proceſſit con-
tra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi cre-
dere noluit. Legati noſtri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis dirigui
ſti? Num & illic quaſi & ipſe affixus hæſiſti? Quid tam cito † redis? Adhuc & uiuit *al. recedis*
& loquitur. Voce proditionem indicauit, ſilentio proditorē. Expecta dum mittan-
tur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem deſijt, ubi
dixit. Cauete proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius lo
qui proditorem. Expecta dum mittantur legati. Dicis, affectus non ſuſtinet morā.
Ergo ſi redimere non potes uiuum, redime mortuum ſaltem. Nunquam tam durus
hoſtis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id eſt cauete,
ne quis inſcijs cuſtodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorante republica ad hoſtes
perueniat, ne quis ex hoſtilibus caſtris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deeſt.
De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata eſt quæſtio.
Quæritis † quid dixerit. Videte cui nihil dixerit. *al. quē dixit*

Pars altera pro patre contra filium.

In comitijs filio meo ceſſi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus pro-
tinus cucurri. Ad ſummam feſtinaui, nec occurri. Sciebam hoſtes, paternis lachry-
mis ſæpe flecti.

Extra controuerſiam.

Latro non curauit dicere nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem nō
eſſe. Suſpectus eſt, inquit, iudici, qui pluſquam ſe defendit. Cæſtius poſita ſuaſoria,
in qua deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox eſſet, quouſꝙ
inuicte, deſcribenti diſcipulo late Alexandri uictorias, genteſꝙ perdomitas & ad-
denti, quouſꝙ poſt iſta; exclamauit, & tu quouſꝙ?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto. *Lib. 7. cōtr. 8.*

RApta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias
optauit. Iuuenis raptorem ſe negauit. Conuictus eſt. Illa optionem petijt: ra-
ptor contradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi nō amplius ꝙ ſemel licuit. Proponite ſupplicij faciem. Hoc ſemel li-
cere nimiū eſt. In hanc perturbationem perductus ſum, ut ignorarem quid feciſſem.
grauius punior, cum me peccaſſe pudet, quàm cum peccaui. Optauit nuptias. Nec
adhuc ſciebat, quàm uerecūdum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti. Virū
occides? Minus eſt quod uitiauit, quàm quod negauit. Ergo nos iniuriam periculo-
ſius negauimus, quàm fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Nō negare iam pudet.
Nox, uinum, error, quid iraſceris puella? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuo
care ſententiam quam tulit non poteſt. Quæſtor non mutat pronunciationem. Ni-
hil tam ciuile, tam utile, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. Si mortem
optaueris, hodie facies quod nunquam factum eſt, ut utrunꝙ optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quam omnino pœnā ſtupri penderet. Hic id egit, ut ipſe

 optet.

optet. Vtinā non liberaret illum metu,quod mouit iudices clementia ſui. Eſt quędā proxima innocentię uerecundia,prębere ſe legibus,Lex non adijcit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc,inquit,aut illud,nec adijcit,non amplius quàm ſemel.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS.

Declamatio prima,De Cimone à Callia redempto.

Hæc reſpondet lib.9. contr.1.

Vide ſcholia.

ADulterum cum adultera,qui deprehenderit,dum utrunq; corpus interficiat,ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Miltiades peculatus damnatus,in carcere alligatus,deceſſit. Cimon filius eius,ut eū ſepeliret, uicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias diues ſordide natus,redemit eum à republica,& pecuniam ſoluit,eiq; filiam collocauit. Ille deprehenſam in adulterio,deprecante patre,occidit uxorem. Ingrati reus eſt.

Prima pars pro Cimone.

Vide ſcholia, & expende.

Adulterium mihi carcer eſt. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudicitiæ proijciam. Perdidiſti pecuniam Callia,ſi ſoluiſti tales manus. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Hoc intereſt, inter fortunam patris & filij, illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnius Miltiadis cenſus inuentus eſt, Cimon filius redemptus. Cimon redemptoris infelicitas eſt. Reddam beneficium,cum tam honeſtum deſideraueris, quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas manus haberem. Quid tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus,recipimus: ego, quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpiſſimum duxi ab eodem dimitti,& adulteros & Cimonem. Ego ſum qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi ueros habere liberos contingat,quod quantum ſit Miltiades expertus eſt. Dignum erit Callias talem genuiſſe,qualē redemit. Dic nunc exemi te ego carcere,cui reſpondeam. Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem,quod à Callia redemptus ſum,quàm quod pro Miltiade alligatus. Ego me à te redemptum putabam. Emiſti me filiæ tuæ, Calliæ filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo,iniuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt,quod tantum eius cauſa præſtatur,in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis ſperat,†aut impetrat,non beneficium,ſed conſilium eſt. Summo te dedecore liberaui inuitus. Redemiſti me,& tu non rogantem. Habes Virginios & quicūq; uitiatas filias uel clauſerunt,uel occiderunt.

al. aut preparat.

De Virginio qui filiam interemit, Liu. lib.3.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi,& redemi,& egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem paſſus es adulteram fieri,quod nō cuſtodiſti,quod moratus es,dum ſuperueniret pater,ſpectator ſuę calamitatis. Ego non expectaueram,donec rogares. Moleſte ferebas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum paſſus es in uitia labi, ſed ipſe impuliſti,nactus occaſionem non obmiſiſti.

Extra controuerſiam.

al. orationes,

Negatio uidetur redundare

al. occidit

Vide ſcholia.

Hic color,& Gallioni,& Latroni,& Montano placuit,ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe,in redemptorem,in ſocerum infelicem. Multas †quæſtiones rhetorici & poetæ Romani à Græcis dictas†non ſurripiunt,ſed & prouocauerūt. Thucydidis ſententia eſt,Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtentui. Sic cum ſit præcipura in Thucydide uirtus breuitas,hac eum Saluſtius uicit,& ſuis cum caſtris†cecidit. Nā in ſententia græca(quæ ſaluo ſenſu detrahas) deme,conſtabit etiam ſi non æque tamen integra. At ex Saluſtij ſententia,nil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. Titus autem Liuius tam iniquus Saluſtio fuit,ut hanc ipſam ſententiā uituperaret,& tanquam tranſlatam,& corruptam dum transferretur obijceret Saluſtio: nec amore Thucydidis facit,ut illum præferat,ſed laudat, quem non timet, & facilius putat à ſe poſſe Saluſtium uinci,ſi ante à Thucydide uincatur.

Decla-

Declamatio ſecunda de Flaminio † prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

al. proconſule. Vide ſcholia.

MAieſtatis læſæ ſit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe uidiſſe hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis.

Hæc reſpõdet lib. 9. cõtro. 2

Prima pars contra Flaminium.

Obijcio luxuriam hiſtrionicã, iocos mimicos, in cõuiuio nihil aliud † quàm occiditis. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluũt. Non inquire in totum annũ, una nocte contentus ſum. Facilius eſt ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, ꝙ ut qui homicidium dederit quicquam negaret. Seruum ſi uerberari uoluiſſes, extra cõuiuium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſam, ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricẽ, uel feciſſe populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam dcosq; † crudelitatis uictima trucidatur. Me miſerum terrore Romani imperij luſiſti. Legi potius, quàm ſcorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cętera imperij decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus ueſtris iam puellæ iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prętextu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, magiſtratus actione, uindicãdum eſt: Percuſſurus ad prætorem lictor reſpicit. Prætor ad meretricem.

al. niſi occidis.

al. (crudelitas) ut affectũ notet, uelut cũ uocẽ illã, Maluminterponimus.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata affert falſa, ſic audiuntur tãquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſsit, uidetur populus percuſsiſſe Romanus, & fœdere continetur. Nunc nec quicquam uiribus populi detractum eſt, nec opinioni. At ex te æſtimãt cęteros. Et ante hunc alij fuerũt, ex quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcribit urbibus uitia ſingulorum. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & poſtulãt prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit. In Manlio impotentiam, à quo & filius & uictor occiſus eſt. In Sylla crudelitatẽ. In Lucullo luxuriam. In multis auaritiam. Non putaui ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Occiſus eſt. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio: quo tempore? Eſt enim tempus quo noxius perire non debeat.

Extra controuerſiam.

Quædam controuerſiæ ſunt in quibus factum defendi poteſt, excuſari nõ poteſt: Non ſperamus ut Flaminium iudex probet, ſed ut dimittat. Itaq; ſic agere debemus tanquam pro facto non emendato, ſed potius non ſcelerato. † Titus Liuius de oratoribus, qui uerba antiqua ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, † ſecuritatem putant tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus † ſpei eſt, illi qui tument, & abũdantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem procliuis eſt, qui poteſt detractione curari, illi ſuccurri nõ poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. † Mindius dixit tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſsima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. Quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti? Hãc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs, curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus: Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de induſtria pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitandum ſit, docemur exemplo.

Rufus Vibius in 9. cõtrouerſiarũ legitur.

al. ſeueritatẽ.

al. ſpeciei.

al. Mirridius. Correctius forte, Murrhedius, ut in 4. controuer.

Declamatio tertia de patre repetente duos expoſitos.

PEr uim metumq; geſta, non ſint rata. Pacta cõuentaq; legibus, rata ſint. Expoſitos qui cognouerit ſolutis alimentis recipiat. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & educauit, quærẽti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturũ ubi eſſent, ſi ſibi alterũ ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos, repetit unum.

Hæc reſpõdet lib. 9. cõtro. 3.

Prima pars pro patre repetente duos expoſitos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrunq; genui: Vtrunq; deſideraui, pro utroq; pactus ſum. Vnà nati, unà expoſiti, unà educati,

Vide ſcholia.

 reddiu

redditi diſtrahuntur. Diſtraxit illos fortuna aliquãdo à parentibus, nunquã ab ipſis. Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hoſtilis haſta non diuidit. Plus quidem eſt geminos eſſe quam fratres. Perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcam retinenti meos, cum ipſe non concupiſcam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiã expoſitio. Omnia pro filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquam cum exponerem. Mihi tũc uis & neceſsitas erat. Non enim poteram inuenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Pars altera pro petente alterum expoſitorum.

Vtrunq; poteſtis ex hoc iudicio patrẽ dimittere, liberis hic carere cõſueuit. Ego & cum unum accepero, neceſſe eſt torquear. Duobus aſſueui. Vim uocas, quæ te patrem fecit? Ego ſuſtuli. Ego educaui. Ego reddidi. Iſte electurus eſt: In iſta ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectutur.

Extra controuerſiam.

In Sabinum Clodium, una die & græce & latine declamantem, multa urbane dicta ſunt. Dixit Q. Hatterius quibuſdam quærentibus, quod puſillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: Nunquam mercedes magnas accipere eos qui † breuia pneumata docent. † Mecœnas dixit. Caſsius Seuerus ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit, male uicit.

al. hermenumata.
al. Nermas.

Declamatio quarta de patre cæſo à filio.

Hæc reſpõdet. lib. 9. cõtr. 4.

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filijs in arcem accerſijt. Imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Ex his alter præcipitauit ſe, alter cæcidit patrem. Poſt in amicitiam tyranni receptus eſt, Occiſo tyranno præmium accepit. At reus fit cæſi patris. Petuntur eius manus, pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

Felicior eſſem ſi plures reos defenderẽ. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid eſt hoc? integer tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit patrẽ cædere, quàm templa ſpoliare, uirgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt ut ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitaſti te fili. Hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum eſt. utrum ex filijs meis probatis? Alter ſe occidit, alter tyrannũ. Suſpenſas leuiter admouebat manus. Filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſsitas magnũ humanæ imbecillitatis patrociniũ. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, ſed occiderint. Sed nec iſte † occidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyrãno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtũ eſt, interpretatio diffuſa eſt. Quid? intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit, cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem. Hic qui eogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior uapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. Non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorũ immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrãnum. Patre iubẽte fecit nec cęcidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cęſus eſſem, & iniuriarũ agere nollẽ, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cęcidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

al. cecidiſſet.

Pars altera contra filium qui patrem cæciderat.

Tamdiu cęcidit patrem, donec placeret tyrãno. Satelles, inquit, pro Repub. feci. Idem imputas & Reipub. & tyranno. Habuiſti quod iactares tyrãno. Frater maluit mori Perijt, ne parricidiũ faceret, aut uideret. Cæſus inquit, pœnam remitto. Miraret, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, ſed frater noluit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus uiſus es parricidio. Cæcidiſti patrem cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra controuerſiam.

Ab Oppio proconſule, cũ quo in Cretam Sabinus ierat, in theatro Græci poſtulare cœperant, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt barbam & ca-

& capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto, hunc magiſtratum, inquit, ego Romæ bis geſsi. Bis enim reus cauſam dixerat Græci non intellexerunt, ſed bene interpretati petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in lautumias transferretur. Ne nunc, inquit, quẽquam ueſtrum decipiat nomen, lautumię illa minime lauta res eſt. Iocabatur in miſerijs, ac periculis ſuis, in quibus iocari eum nõ debuiſſe quis neſcit? potuiſſe quis credit?

Vide ſcholia, ſed ne facile eis aſſentiare.

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui ſit actio. Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad uiſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. Quærenti patri, per præconem dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de ui.

Reſpõdet lib. 9 controuer. 5.

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis unus filius ſuperſit fœcundam, apud me nutriatur, ſine. Quid times? ne non admittare cum ueneris? Non quæris filios, quos perdidiſti, quẽ non perdidiſti quæris. Pater à me unum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quàm quod reo, timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes. Admiſſus nõ ſum: hæc uere uis fuit, nulla uis eſt, quæ arma, pugnam uulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum tumultus. Vnus puer, & unus ſenex eſt. Rapuiſti, inquit, filium meũ, imò nepotẽ. Suſtuliſti imò uenientẽ non potui excludere, ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem, liberosq; rapuiſſet. Quod uiuit puer, beneficium erit meũ. Et medici alligant, & corporibus noſtris ui medentur. Non poteſt agere mecum tanquam cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrẽ & auum intereſt, quod auo ſeruare ſuos licet, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam ſera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero ſæuit, ne inueniretur optauit.

Vide ſcholia.

Pars altera pro patre contra auum.

Non ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, per omnia cõueniebat, mortua uerò, inimicum profeſſus eſt. Languente puero cum uociferatione & conuitio, auſpicans † quid accidit, uenit, qui ad ſanos nepotes nũquam antea ueniſſet. Non admiſi & tunc enim uidi uenire rapturum.

Vide ſcholia.

al. quicquid.

Extra controuerſiam.

Habet & hoc Mõtanus uitiũ. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum nõ eſt contentus unam rem ſemel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc ſolebat Montanũ Scaurus inter oratores Ouidiũ uocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſsit, relinquere. Cum Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolãda. Hecuba dixit: Cinis ipſe ſepulti. In genus hoc pugnat. Poterat eſſe contentus. Adiecit, tumulo quoq; ſenſerat hoſtẽ. Neq; hoc contentus adiecit: Aeacidæ fœcunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

Declamatio ſexta de matre uenefica filiam accuſante.

VEnefica torqueatur, donec cõſcios indicet. Quidã mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata, dum torqueretur dixit conſciam puellam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Hæc reſpõdet lib. 9. cõtro. 6.

Prima pars pro filia ne ſit rea ueneficij.

Nõ prodeſſet tibi puella, quod amauit te † pater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca. Ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoq; cõditio dura uictoris eſt, cũ moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. Concitatiſsima eſt rabies in deſperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela † inuadunt, & in mortis autorem per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur, & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit. Quodam naturali deploratæ mentis affectu, morientibus gratiſsimum eſt commori. O mendacium ſimile beneficio, dum nouercæ meminit, matris oblita eſt.

al. frater.

al. cõmorientis

Peto

Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdam, quod niſi ſuccurritis, nouerca uincit. Ego uictus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud uos puellæ, quod pater eam laudat, proſit quod mater accuſat. Conſcia, inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illũ amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus. Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod nouerca tam ſero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accuſaroris exigeret.

Pars altera contra filium quæ ſit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur. Venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habemus exẽplum quod & ſorori conueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenũ, ut filia ſola hæres eſſet. Ideo adhibuit, & conſciam.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM DECLAMATIONVM.

Decl. 1. *CAllias ſordide diues natus*] *Scribo mutato dictionum ordine. Callias diues ſordide natus, ex uetere lectione. Illud notandum Plutarchum & Aemilium Probum diſſentire à Seneca in hac Cimonis hiſtoria prodentes Elpinicem Cimonis ſororem, filiam Miltiadis nupſiſſe Calliæ, quòd Cimonẽ ex uinculis liberaſſet ſoluto pro eo ære alieno quod Miltiades pater contraxerat. Nota eſt hiſtoria. Tu quod Cimonem*] *Poſt hæc uerba ſequi debet ex codicis antiqui annotatione. Sed recepimus ego à carcere liberatus à te, tu ab adultera filia per me. Thucydidis ſentẽtia eſt.*] *Poſt hæc uerba ſuccedunt in exemplaribus ſcripta Græca uerba. ſed tam deprauate ſcripta ut nulla ratione legi queant. Nam in ſententia Græca quæ ſaluo ſenſu detrahas de me*] *Scribe. Nam in ſentẽtia Græca breui (quæ ſaluo ſenſu detrahas) deme, ex eiſdem. Poſt hoc autem uerbum, deme, ſequuntur Græcæ dictiones æque ac ſuperiores uitioſe ſcriptæ, ut nullus ſenſus erui omnino poßit. Conſtabit etiam ſi non æque tamẽ integra*] *In antiquo quodam exemplari. Conſtabit ſenſus, reliqua deſiderantur.*

Decl. 2. *Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus*] *Proconſul, nõ prætor fuit Flaminius hic, exemplar quoq; antiquum Pr. habet, non prætor. Nota hiſtoria ex Valerio Maximo, Liuio, Cicerone, & reliquis. Quartus item liber controuerſiarum, proconſul agnoſcit, non prætor. Sed hoc in medium relinquatur. Vetus item omnis lectio inter cœnandum, agnoſcit, non in cœna, Eandem mendam infrius quoq; leges.*

Decl. 3. *Facta conuentaq; legibus rata ſint*] *Scribe. Facta conuenta legibus facta rata ſint, ex eiſdem. Expoſitos qui cognouerint ſolutis alimentis recipiant.*] *Caſtigo. Expoſitos qui agnouerit ſolutis alimentis recipiat, ex eiſdem, etſi ſint nonnulli codices, in quibus legatur nouerit, non agnouerit. Sed agnouerit legendum eſſe indicant uerba ſequẽtia, Agnitio diuidet quos iunxit etiam expoſitio. Item in quarto controuerſiarum non aliter habetur. Cum alienis diuidimus liberos quos non diuidimus cũ matribus.*] *Quædam exemplaria. Cum alienis diuidemus liberos? Graue eſt quos non diuidimus cum matribus. Dixit Catherius quibuſdam quærentibus*] *Scribendum. Q. Aterius, nõ Catherius, ex eadem, & quarto controuerſiarum. De hoc Aterio multa ſuperius in præfatione quarti libri. Mecœnas dixit*] *Vetus lectio. Nermas dixit. Sequuntur ſtatim in ſcriptis codicibus græca uerba uitiatißimè exarata. Et*

Decl. 4. *paulo poſt ſequitur denuo ſententia græca pari perturbatione characterũ poſt uerba illa, male uicit. Ab Appio proconſule cum quo in Cretam Sabinus uenerat.*] *Oppio, non Appio, & ierat, non uenerat, legunt nonnulli codices, & in quarto controuerſiarum, ſecutus erat in prouinciam Cretam ocium flammam, ut illic quoq; legendũ forte ſit, Oppium, non ocium. Sed interpretati petebant ut illum honorem Sabinus tertio gereret.*] *Vetus lectio, ſed bene precati Cæſarem petebant ut illum honorem, cætera. Legendum puto. Cæſari, non Cæſarem. Vt in Latomias transferretur.*] *Lautumiæ autem ſcribendum eſſe, non Latomiæ, docet tum iocus hic Fabini, tũ uetus omnis lectio.*

Decl. 5. *Si quis obſeſſam latronibus armata manu coniugẽ liberoſq; rapuiſſet. Beneficium erit meum*] *Corrige. Si cuius obſeſſam latronibus armata manu coniugem liberoſq; rapuiſſem beneficium erit meum, ex eadem: etſi puto mutilatum eſſe locum, quod liquebit conferenti cum eo quintũ controuerſiarũ. Quiſquis puero fauit ne inueniretur optauit.*] *Quintus controuerſiarum, quiſquis puero fauet ne inueniatur optet. Illuſtriore ſic ſenſu. Sed ut infamaret uxorem ueneficij me ueneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi iudices ne uiua quidem uxore per omnia conueniat.*] *Emendo. Sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipatum. Quid mihi cum ſocero iudices, cum quo ne*

Decl. 6. *uiua quidem uxore priore conuenit, ex quinto controuerſiarũ, & uetere lectione. Quod amauit te pater.*] *Eadẽ frater agnoſcit, non pater, & item quintus controuerſiarum, & paulo poſt commordent habet omnis antiqua lectio, non inuadunt, Adſtipulante etiam quinto controuerſiarum.*

LVCII

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVINTVS.

De filio pauperis occiſi,& diuite inimico. *Lib.10.cõtr.1.*

INiuriarum ſit actio. Quidam cum haberet filium,& diuitẽ inimicum,
occiſus inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi diuitem
cœpit. Diues eduxit eum in ius & poſtulauit,ut ſi quid ſuſpicaretur,ar
gueret. Adoleſcens ait:Accuſabo,cum potero. Diues petens honores
repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperis filium. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti,quod quos odit,iam reos facere contentus eſt. Non ambulabis in- *Hæc reſpon-*
quit, eadem uia, non calcabis ueſtigia mea, non auferes delicatis oculis ſordidam *det 30.*
ueſtem,non flebis,me inuito,nõ tacebis. Perieramus,ſi hic magiſtratus eſſet. Quod *al. luctus.*
ſordidatus fui † lugentis eſt: quod fleui pietatis:quod non accuſaui, timoris, quod
repulſus eſt,ueſtrum eſt. Honores patre meo uiuo nũquam petiui. Vitium me meũ
ſequitur. Taceo. Vtinam hoc uitium habuiſſet & pater. Quando uobis non ſordi-
dati ſumus? Accuſa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non
licet. Accuſa,inquit, reum perage, perora. Quis accuſare ſic † locupletem poteſt? *al. loquentem.*
Cur, inquit me ſecueris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quiſquis
percuſſor fuit, quaſi diues ſpolia contempſit, mortuo patre meo,metuo,ne quis ſe
lædi putet,ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere poſſum oc-
ciſi pauperis filius? Quid accuſanti feciſſet,qui perſequitur tacentẽ? Quare, inquit,
ſequeris me? Vt aliquando miſerearis mei,ut deſinas afflictam domum perſequi. Eũ
accuſatorem habeo,qui ſe non eſſe reum miratur. Cur,inquit, non agis? Quia adeo
non metuis,ut cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet,lugenti non licet? An ne luge
bo quidem quem uindicare non poſſum? Non erat in illo præda,quã graſſator ap-
peteret. Erat ſumma uirtus, contumax aduerſus diuitiarum faſtidium innocentia.
Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum,
quod diſsimulari non poteſt,ſcio,quis optauerit: & tu diues inimicus es,& ille ſpo-
liatus inuentus eſt. Non eſt cur accuſem,ſed eſt cur ſuſpicer.

Pars altera pro diuite inimico.

Vt ſcias te inuidiam mihi facere,cum dixiſſem,accuſa me,non negaſti,ſed reſpon
diſti,accuſabo cum potero.

Declamatio ſecunda de patre uicto à filio uictore. *lib.10. cõtr.2.*

VIro forti premiũ. Si plures erunt,iudicio contendant. Pater & filius fortiter fe-
cerunt. Pater petiit à filio,ut ſibi cederet,ille noluit. Iudicio cõtenderunt. Vicit
patrem,petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur,contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem neſcio iudicij huius euentum,cum crimen meum ſit uiciſſe. Patriæ
iudicium habeo,patris perdidi,patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudiciũ
uocatur,quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici nõ filius patrem, ſed iuuenis ſe-
nem. Ego uici, ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitaui Horatium Hetruſcas acies
corpore ſuo ſubmouentem. Cogitaui Decium,qui nec ipſi patri ceſsit. Pugnaui non
tantum imperatori,ſed etiam patri. Auidus ſum gloriæ. Hoc ſi uitium eſt,paternum
eſt. Pudeat pater,ſi te uicit filius abdicandus. Ego præmium habeo, tu & prẽmium,
& uirum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriſſent,illuſtratæ ſunt, dũ conferun-
tur. Iudicauerunt non quod erat,ſed quod te malle credebant. Honor ad utrunque
peruenit. Alter præmium habet,alter † percepit. *al. percipit.*

Pars altera pro patre uicto.

Nolo habitare cum aduerſario meo. Non capit idem contubernium, uictum &
uirum fortem. Statuam,inquit,tibi poſui, imò ne poſſem unquam me uictum obli-
uiſci,ignominiam meam in æs incidiſti.

Declama-

Declamatio tertia de filia, quæ ſe ſuſpendit, ut patri ſatisfaceret.

Lib.10.cõtr.3. DEmentiæ ſit actio. Bello ciuili uirum quædam ſecuta eſt, cũ in diuerſa parte ha-
beret patrem, & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, uenit ad patrẽ,
à quo recepta, ait patri. Quemadmodum uis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit. More-
re. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accuſans.

Sic tibi ſatisfieri uelle nec debuiſti. Nam ſic ſibi ſatisfieri, nec uictor quidẽ uoluit.
Nullũ fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filiæ ſanguine penates, quan-
quam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatũ ad ſe Pompeij caput
al. præſtitit. Cæſar fleuit, nec hoc ille propter filiam †. Quemadmodum uis ſatisfaciam tibi? Hoc
ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrem pia. Vt alterum
uſq; ad mortem ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Pericoloſe offendo patrẽ, qui
neſcit ignoſcere. Morere, quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere noluiſſet? Defendiſti Li-
garium Cicero. Quàm leue iudicaſti crimen, de quo cõfeſſus es. Ante ipſum domus
limen extincta eſt, ne dubitari poſſet marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit. Ac-
cuſas etiamnum? Et certe iam tibi ſatisfactũ eſt. Secutus eſt gener diuerſas partes,
uxor ſuas. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. Morere, inquit. Etiã quibus ani-
maduertere in damnatos neceſſe eſt, nõ dicunt occide, nõ morere, ſed age lege. Cru
delitatem imperij, uerbo mitiore ſubducunt.

Pars altera patrem defendens.

al. exigere. Mores tuos patri debes approbare, non patris † regere. Multa potes iam demen
tiæ ſigna colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Man
lius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos ho-
ſtes, ſed futuros. Vide an ſub iſtis exemplis patri forti liceat tantum loqui. Cõtuma-
citer rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictę. Non miſit ad
patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat? cum duobus ſa
tisfacere debeat. Victor, inqt, cito exoratus eſt. Facilius eſt ignoſcere bello, quàm
parricidio. Etiam morte, patris quæſiuit inuidiam. Periſſe propter patrẽ dicitur mu-
lier, quæ uirum habuit, propter quem mori poſſet.

Lib.10.cõtro-
uer.4.

Declamatio quarta, de eo qui debilitabat expoſitos, & eos pariter educabat.

REipub. læſæ ſit actio. Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare co-
gebat, ut ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.

Prima pars contra debilitantem expoſitos.

Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiant. Vectigalis iſta crude-
litas, eo magis, quod præ cæteris oẽs præter iſtum miſericordes ſumus. Effectum eſt
ut nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli, parẽtibus, quàm agnoſcere. Alterius cõ-
minutas ſcapulas in deforme tuber extũdit. Produc familiam tuam. Volo noſſe illã
humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars aſsignatur.
Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis? Sic iſte miſere-
tur? Nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. Periſſent, inquit, ita non infeli-
al. patres. cius ſuperſunt? Periſſent, inquit, interroga † pueros, utrum maluerint. Quãti ex his
uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor?
Ex hac fortuna origo Romanæ gẽtis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quàm ex-
penſum miſericordiæ refert. Expoſitos aluerũt, etiam feræ, ſatis futuræ mites, ſi præ-
teriſſent, quorum cum ubiq; audiantur preces, in ſua tantũ cauſa ceſſant. Abſciſa eſt
illis lingua, & eſt rogandi genus, rogare non poſſe. Miſeremini omniũ iudices, quo-
rum ſingulorum miſereri ſoletis. Iſtis nos uindictam negaturos putas? Quibus ne id
quidem negauimus, quod tibi daturi erant. Res indigniſsima, cum tam crudelis ſit,
al. miſericor- † miſericordiã publicauit. Exurgite miſeri, & hodie uobis † pręmiũ rogate. Tibi, in-
dia publica ui quit, quotidiana captura non conſtat. Apparet te nõdum ſatis miſerum uideri. Oc-
uit. currunt nuptijs dira omina. Fatis publicis auſpicia feralia. Et diebus in hilaritatem
al. primum. dicatis, iſti ſemianimes greges oberrant. Alunt iſtum, qui ſe alere non poſſunt.
Non eſt qui rogare neſciat. Solent etiam dicere; Non habes tot mẽbra, quot debes.

Ergo

Ergo tu cum de publica miſericordia cogitares,tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros
qui ſic rogant,miſeriores qui ſic rogantur.Omnes omnibus ſtipem conferunt,dum
quiſq; timet ne filio neget.Eſfeciſti ut maius eſſet malum educari,quàm exponi. Ti
mebantur feræ atq; ſerpentes,& inimicus teneris artubus rigor,inopia quoq;,Inter
expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expoſitos.

Debilitaſti,inquit.Plus illis patres nocuerũt.Quid uidetur laniſta? qui iuuenes
cogit ad gladium,& tamen non accuſatur læſæ Reipub.Quid leno,qui ſtuprũ pati
cogit inuitas?nec Rempub.læſit.Ego reum nõ laudari deſidero,ſed abſolui.Noceat
hoc illi,cum petet honores.Poteſt enim aliquis & nõ eſſe homo honeſtus, & eſſe in
nocens reus. Vt illis multum ablatum ſit,uita reddita eſt.Reipub. læſæ non poteſt
agi eorũ nomine,qui extra Rẽpub.ſunt.Egens homo,& qui ne me alere quidem,ne
dum alios poſſum,ſuſtuli relictos,quibus non iniuria fieret,ſi aliquid detraheretur,
ſed beneficio crederet,ſi uita ſeruaretur.Faciant inuidiam,dicant illos per me miſe
re uiuere,dũ fateantur per me uiuere. Vnius miſericordia uiuũt,omniũ alũtur. Mi
rum eſt uacare homines huic cogitationi,ut curent quid homo mendicus inter mẽ-
dicos agat.Ciuitatis iſtius principes diuitias ſuas exercent contra naturã, exciſorũ
greges habent,exoletos ſuos ut ad longiorẽ patiẽtiam impudicitiæ idonei ſint,am-
putant,& quia ipſos pudet uiros eſſe,id agunt,ut quam pauci uiri ſint.His nemo ſuc
currit,delicatis & formoſis debilibus.Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat,
perituros niſi auferantur,non curatis quod ſolitudines ſuas iſti beati ingenuorũ er
gaſtulis excolunt,& miſerrimorũ iuuenum ſimplicitatẽ circunueniunt, ſpecioſiſſi-
mum quemq;,ac maxime idoneum caſtris † illidunt,& detrudunt.
al. illudunt & detrahunt.

Declamatio quinta de Parrhaſio pictore torquente Olynthium.

Religionis læſæ ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis,cum Philippus captiuos
Olynthios uenderet,emit unum ſenem.Duxit Athenas,deinde torſit †.Ad e-
xemplum torti,Prometheum pinxit,Olynthius in tormentis periit, ille in templo
Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipub.
Reſpondet li.10.Cõtro.5.
al. & ad eius exemplũ Promethea pinxit

Prima pars contra Parrhaſium.

Senex ſi abſq; liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetiſſet ad figurandum Prome
theum,ſatis triſtis eſſet.Nemo ut naufragium pingeret,merſit hominẽ. Vltima pre
catio Olynthii fuit.Redde me Philippo. Seruus,inquit,meus fuit. Putes Philippũ
loqui.Ideo templa Mineruæ fugimus tãquam caſtra Macedonum. Parum, inquit,
triſtis eſt. Vis Parrhaſi triſtem uidere?Duc illũ ad Olynthum iacentem. Scies certe
quàm triſtẽ emeris.Olynthiis urbem aperuimus,templa præcluſimus. Nemo Olyn
thius tortus eſſet,ſi omnes illos Macedones emiſſent:torquetur,hoc nec ſub Philip
po,moritur,hoc nec ſub Ioue. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit, Hoc eſt Promethea
facere,non pingere.Emi,inquit,imò ſi Athenieẽſis es,redemiſti.In iſto tẽplo pro O-
lynthiis uota ſuſcepimus.Ille carnifex Græciæ iſtũ tamen non amplius quàm uendi
dit,† ſenex longa miſeriarum tabe confectus,& tam triſtis quàm ſi iam tortus eſſet.
Quẽcunq; præco uiderat flentẽ,agnoſcebat emptorem. Vereor ne quis cũ audierit
Olynthii uerbera, tormenta,ignes,me queri de Philippo putet.Si iſti creditis,ira-
tũ Iouem imitatus eſt.Si nobis,uicit iratum Philippũ. Tã patiendum eſt pingentẽ
Parrhaſium, quàm iratũ Iouem.Miſerrime ſenex aliquis forte ex ſeruis tuis felicius
ſeruit.Si ad ſuccurrendũ profectus es,queror,quod unũ ex his emiſti.Si ad torquen
dum queror,† quod illũ ſtatuit ex altera parte Parrhaſius cũ coloribus,ex altera tor
tor cum ignibus.Dubium eſt inter iſta Parrhaſius, ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat.
Producitur reſpiciẽs patriam ſenex.Placuit Parrhaſio uultus infelix. Habuit autem
aliquid Olynthius Promethei ſimile,& ante tormenta.Ignis,tormenta,ferrum, of-
ficina hæc pictoris,an Philippi eſt?
Vide ſcholia
al. producitur nobilis ſenex
al. ſtatuitur ex altera parte Parrhaſius.

Pars altera pro Parrhaſio.

Nunquam unius malo publica fama corrumpitur.Solidior eſt opinio Athenien
ſium quàm ut labefactari tormentis capti poſſit.Læſiſti, inquit, Rempub. qui hanc

picturam in templo poſuiſti. Lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferũt, nõ qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autem
al. ſcis non reciperent? deorum crimina in templis picta † ſunt. Multum ſemper artibus li cuit. Medici ut uim in ægroto morbi cognoſcerent, uiſcera hominum reſciderunt.

li.10.Cõtro.6. Declamatio ſexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

INiuriarũ ſit actio. Fur concione prohibeatur. Quidem cum diuitẽ accuſaſſet proditionis, noctu parietem eius perfodit, & ſcrinium in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Cum concionari uellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

al. ſuſtulit Id ſolũ † ſuſtuli quod fur reliquiſſet. Nil magis fur timuit, quàm ne dominus furtũ agnoſcere nollet. Ruentis ciuitatis ſtatum, unius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indiciũ furti mei. Nunc ciuitas conſcia eſt? Furtũ eſt quod timet dominus agnoſcere, quod qui perdidit, ſuppliciũ tulit, præmiũ qui ſurripit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodẽ tempore & fur ueniſſet, & dominus? Mille nauiũ duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberãtur? In forũ ueni, nar-
al. accuſationẽ raui nocturnã expeditionẽ meã. Cõuenerãt omnes tanquã ad cõcionẽ. Cur me ſubmoues ante † actionẽ, cũ nec proditores inauditi pereant? O furtũ in cõcione narrãdũ, proditoris uigilantiſſimũ pectus, & in exitia noſtra ſemper ſolicitũ, publica fata ſopierãt. Ita etiã miniſtros eius alligauerat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hoſtium muros. Furtũ uocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cõgitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magiſtratu.

Quale iſtud ſpectaculũ fuit? cõpoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furẽ, & proditorẽ, ut uidit inutile, furtũ ſuũ prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tã callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſiliũ uideri uult felicitatẽ furti ſui. Lex quæ nocturnũ furem occidi, quoquo modo iubet, nõ de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatũ publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit illum tunc non primum feciſſe. Suſtulit, non quod uoluit, ſed quod potuit. Bono exemplo dãnatus proditor, malo inuentus.

PINCIANI IN LIBR. QVINTVM ET VLTIMVM DECLAMATIONVM.

Decl. 1. DEINDE *iam pudet tanquam diu non ſeriam rẽ agam.*]*Scribe per maiorem. Deinde iam pudet me quandiu non ſeriam rem agam, ex uetere lectione. Et in altercatione uires ſuas nouerat.*]*Sextus controuerſiarũ, & in altercationem peruenire. Vires ſuas nouerat. Poteram quidem dicere aue oſci ipſe ab eloquentia multum aberat.*]*Corrigendum. Poteram quidem dicere aue. Oſcus ipſe ab eloquentia multum aberat, ex eadem. Nulli non poſt primum tetracolum præferẽdus. Primum tetracolum quorum faciam quæritis.*]*Scribendum utrobique tetradeum, non tetracolum, ex omni uetere lectione, & ſexto controuerſiarum. Latini quaternionem uertẽt. Latronis, Fuſci, Ceſtij, Albutij Gallionis.*]*Verbum, Ceſtij, ſuperuacaneum eſt, ex eadem. Alioqui nõ tetradeum eſſet, ſed pentadeum. Dum in his ad ſacietatem ueſtram me præſtiterim.*]*Eadem, non Dum in his habet, ſed Quamuis. Legendum reor. Quum uobis, & in ſexto controuerſiarum. Cum bonis legitur, non dum in his. Cauſas agentem in Trachinẽſi Colonia.*]*Sextus controuerſiarum terraconenſi legit, non Trachinenſi. Scribo terracinenſi, ex eadem, Terracinam autem Volſchorum lingua anxur, Latij oppidum eſſe Plinius tertio, Strabo quinto, & cæteri gregatim docent. Aut aliquo quo declamare poterat tempore.*] *In eodem, aut aliquando declamare poterat ex tempore. Vetus lectio, aut aliquam quod declamare poterat tempore. Scribendum puto, aut alio quàm quo declamare poterat tempore.*

Quod ſordidatus fui lugentis eſt.] *Luctus, non lugentis legendum, ex eiſdem caſtigatius. Vitium me meum ſequatur.*] *Indicandi modo ſequitur, non ſequatur, in eiſdem habetur. Accuſa inquit rem perage.*] *Scribe, Accuſa inquit reum perage, ex ſexto controuerſiarũ. Mortuo patre meo metuo ne quis ſe lædi putet ſi dixerò occiſum.*] *Scribe per minorem & adiunge ſuperioribus, Mortuo patre meo metuo ne quis ſe lædi putet ſi dixero occiſum. Quid accuſanti feciſſet qui perſequitur tacentem.*] *Relatiuum, qui, habetur quidem in ſexto controuerſiarum, in codice*

autem uetuſto ſuperfluit.

VIRO *forti præmium ſi plures erunt iudicio contendant.*]*Legendum puto.Viro forti præmium ſit,uel Viri* Decl.2.
fortis præmium ſit.Plures fuerint iudicio contendant.Nam antiqua pleraq; exemplaria,Viri fortis præferunt, nõ
uiro forti,& fuerint,non erunt.Qui neq; ipſi patri ceßit.] *Malim legere,ipſe,quàm ipſi.Alter percepit.*] *In qui*
buſdam codicibus percipit legitur rectius,ut præſens præſenti adiungatur,& infra.

SIC *tibi ſatisfieri uelle nec debuiſti .Nam*] *Hæc uerba in nulla uetere lectione habentur.Et nec hoc ille pro* Decl.3.
pter filiam fleuit.]*In ſexto controuerſiarum,& hoc illi propter filiam præſtitit.Videas an ſub iſtis exemplis, pa-*
tri fortius liceat tantum loqui.]*Vetus lectio.Vide an ſub iſtis exemplis patri forti liceat tantum loqui.Iam morte*
patris queſiuit inuidiam.]*Lege ex eadem.Etiam morte patri quæſiuit inuidiam.*

SI *iſte miſeretur.*]*Scribe.Sic iſte miſeretur ex ſexto controuerſiarum.Integer alitur & debiles alunt.*] *Tol-* Decl.4.
lenda coniunctio,&,ex uetere lectione.Ita non infelicius ſic ſunt.] *Eadẽ. Ita ne? Infelicius ſuperſunt.Interroga pu*
eros.]*Scribe ex eadem,interroga patres,& infra.Num incredibilia loquor.*]*Eadem.Nec incredibilia loquor.*
Cum tam crudelis ſit miſericordiam publicauit.]*Corrige,cum tam crudelis ſit miſericordia publica uiuit,ex uetu-*
ſto exemplari & infra . Et hodie uobis præmium rogate] *Scribo,primum,non præmium,ex uetere lectione,*
& ſexto controuerſiarum,& infra.Solet autem dicere.] *Eadem.Solent etiam docere.Ergo tu cum de publica mi*
ſericordia cogitas.] *Cogitaris,non cogitas,eadem, lego cogitares,ex ſexto controuerſiarum . Poteſt etiam*
aliquis.] *Scribendum.Poteſt enim aliquis,ex uetere lectione. Et qui ne me alere quidem nedum alios poſſum.*]
Ordo uerborum inuerſus.Lege.& qui ne me quidem alere nedum alios poſſum,ex eadem.Vnius miſericordia ui-
uunt & omnium aluntur.] *Dele coniunctionem,&,ex eadem.Illidunt & detrudunt.*] *Pleraq; omnia exempla-*
ria.Illudunt & detrahunt.In alijs.Illudunt tantum habetur,reliquis redundantibus.

AD *exemplum torti Prometheum pinxit.*] *In nonnullis codicibus,& ad eius exemplum Promethea pinxit.* Decl.5.
Ideò templa Mineruæ fugimus] *Nonnulla exemplaria,ædem Mineruæ fugimus,quibus ſuffragatur ſextus contro*
uerſiarum.Alia.Adeò templa Mineruæ fugimus.Scis certe quàm triſtem emeris.]*Scies legendum,non ſcis ex uete*
re lectione.Torqueatur hic nec ſub Philippo moriatur.Hic nec ſub Ioue.] *Corrige. Torquetur. Hoc nec ſub*
Philippo. Moritur. Hoc nec ſub Ioue,ex ſexto controuerſiarum.Senex longa miſeriarum tabe confectus.] *Vide-*
tur hoc loco uerbum,ſenex,uagum eſſe & debito uerbo fraudatum. Proinde arbitror reponenda eſſe duo uerba
quæ in ſexto controuerſiarum habentur,omiſſa ut puto negligentia librariorum.Legendumquè Producitur nobi-
lis senex longa miſeriarum tabe confectus. Quemcunque præco uiderat ibi flentem.] *Verbum,ibi redundat ex*
quibuſdam codicibus.Statuit ex altera parte Parrhaſius.] *Vetus lectio,ſtatuit reum ex altera parte Parrhaſi-*
us.Sextus controuerſiarum per maiorem.Statuitur ex altera parte Parrhaſius. Dubium eſt inter iſta Parrhaſius
ſtudioſius pingat an ſæuiat.]*Corrige.Dubium eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat an ille ſæuiat,ex ſexto*
controuerſiarum.Ignis tormenta,ferrum,officina.Hoc pictoris an Philippi eſt.] *Scribendum,Ignis,ferrum, Offici*
na hæc pictoris an Philippi eſt,ex ſexto controuerſiarum.Deorum crimina in templo picta ſunt.] *Templis, non*
templo habet uetus lectio,& exemplaria quædam,ſcis,agnoſcunt,non ſunt.Noctu parietẽ domus eius perfodit.]
In aliquot codicibus uerbum,domus,non habetur.

Id ſolum ſuſtuli.]*In ſexto controuerſiarum.Id ſolum ſuſtuli.Profiteor indicium furti.*] *Deeſt uerbum, mei,* Decl.6.
ex omni antiqua lectione,ut ſit,furti mei.Cur me ſubmoues ante actionem.]*Eadem accuſationem præfert non a-*
ctionem.Quale id ſpectaculum fuit] *Eadem.Quale iſtud ſpectaculum fuit. Conſilium uideri uult infelicitatem*
furti ſui.] *Lego felicitatem,non infelicitatem.Felix enim fuit qui hoſtiles literas intercepit.*
Probant id etiam uerba ſequentia.Suſtulit quod non elegit ,ſed quod illi fatum publicæ
felicitatis obiecit.Lex quæ nocturnum furem occidi iubet]*Verbum,iubet,*
in quibuſdam exemplaribus non habetur.

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHE-TORIS SVASORIARVM LIBER VNVS.

SVASORIA PRIMA.

SIn ut cuiuſq; rei magnitudinem natura dederat,dediſſet & mo- *Hæc declama-*
dum nihil infinitum niſi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Ocea- *tio eſt ἀκέ-*
no iacere terras,ultraq; Oceanum rurſus alia littora, alium na- *φαλος.*
ſci orbem,nec uſquam naturam rerum deſinere,ſed ſemper inde,
ubi deſiſſe uideatur,nouam exurgere.Facile iſta finguntur, quia
Oceanus nauigari non poteſt.Satis ſit hactenus uiciſſe Alexan-
dro,qua mũdo lugere ſatis eſt.Intra has terras cœlum Hercules

 meruit;

meruit. Stat immotum mare,& quaſi deficientis ſuo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ,magna etiam Oceano portenta,quæ profunda iſta uaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipſum uerò graue & defixum mare,& aut nulla aut ignota ſydera.Ita eſt Alexander rerum natura, poſt omnia Oceanus,poſt Oceanum nihil. ARGENTARIVS. Reſiſte,orbis te tuus reuocat,uicimus quà licet,nihil tantum eſt quod ego Alexandri periculo petam. POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ eſt adeſſe,ijdem ſunt termini & regni tui & mundi. OSCVS. Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere,quod noueram uici, nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerunt,quæ non Alexandrum poſito genu adorarint? Qui tam horridi montes,quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophea conſtitimus,non quærimus orbem,ſed amittimus. Immenſum & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumquè cuſtodiam,inagitata remiſſio,uaſtitas,littora modo ſæuiente fluctu inquieta, modo fugiente deſerta,terra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis,& terram nox obruit. MVSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur Alexander, nihil ultra eſſe quod uincas,reuertere. ALBVTIVS SYLVS. Terræ quoque ſuum finem habent, & ipſius mundi aliquis occaſus eſt,nihil infinitum eſt,modum magnitudini facere debes, cum fortuna non facit, magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio. Eundem fortuna uictoriæ tuæ, quem natura finem facit Imperium tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam ſupergreſſa eſt.Alexander orbi magnus eſt,Alexandro orbis anguſtus eſt, aliquis etiam magnitudini modus eſt. Non procedit ultra ſpacia ſua cœlum.Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummum peruenit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum nouimus,quàm ultra Oceanum. MARILLIVS. Maria ſequimur, terras cui tradimus? orbem quem non noui quæro,quem uici relinquo. FABIANVS. Quæ iſta toto pelago infuſa caligo? Nauigantem tibi uidetur admittere, quæ proſpicientem quoque excludit? Non hæc India,nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes propone beluas, aſpice quibus procellis fluctibusquè ſæuiat,quas ad littora undas agat,tantus uentorum concurſus,tanta conuulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens nauigantibus ſtatio eſt,nihil ſalutare,nihil notum, rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circunfundit Oceanum. Illi qui iam ſyderum collegerunt metas,& annuas hyemis atque æſtatis uices,ad certam legem redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi eſt,de Oceano tamen dubitant: utrum ne terras uelut uinculum circumfluat,an in ſuum colligatus orbem,& in hos.per quos nauigatur ſinus,quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet,ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit,habeat,an ſpiritum.Quid agitis commilitones? regem domitoremquè generis humani magnum Alexandrum eò demittitis,quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexander,matrem in orbe uicto adhuc magis quàm capto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæſtius hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe quàm ſuadendum.Non eodem modo in libera ciuitate dicendam eſſe ſententiam,quo apud reges quibus etiam quæ proſunt,ita tamen ut delectent,ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen,quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi uim elatos cernimus.Denique ut alia dimittantur argumenta,ipſa ſuaſoria inſolentiam eius coarguit,orbis illum ſuus non capit: itaque nihil dicendum aiebat,niſi cum ſumma ueneratione regis,ne accideret idem quod præceptori eius Calliſtheni accidit,quem occidit propter intempeſtiue liberos ſales. Nam cum ſe deum uellet uideri,& uulneratus eſſet,uiſo ſanguine philoſophus mirari ſe dixerat,quod non eſſet.

Ille ſe ab hac urbanitate lancea uindicauit.Eleganter in

C.Caſſij

C. Caſſij epiſtola quadam ad M. Ciceronem miſſa poſitum, multum iocabatur de ſtulticia Cn. Pompeij adoleſcentis, qui in Hiſpania contraxit exercitum, & ad Mundam acie uictus eſt. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, ſed timeo ne illo gladio ἀντιμυκτηρίσει. In omnibus regibus hæc urbanitas extimeſcenda eſt. Aiebat itaque, apud Alexandrum dicendam eſſe ſententiam, ut multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandum tamen aliquem modum ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenienſibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehenſæ, ſed et caſtigatæ ſunt. Nam cum Antonius uellet ſe liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienſes cum coniugibus & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet, dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam Muſam ſuam, & rogauerunt ut duceret: & Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait.

Huic quidem impune fuit, ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt, quæ cum exigerentur, complures contumelioſi libelli proponebantur, quidam etiam ipſi Antonio tradebantur, ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cum & eodẽ tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita reſtituas, tibi habe. Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Coruinus deſertorem bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolobella ad Caſſium tranſituro ſalutem ei pactus eſt, ſi Dolobellam occidiſſet, & à Caſſio deinde tranſijt ad Antoniũ. Nouiſſime ab Antonio transfugit ad Cæſarem: hic eſt Deillius, cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicito illos tibi annum biennij, triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propoſitum reuertar. Aiebas Cæſtius magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendã, quã ſic diuiſit, ut primum diceret, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe, ſatis gloriæ quæſitum, regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu uiciſſet. Conſulendũ militi totius orbis uictorijs laſſo, de matre illi cogitandum, & alias cauſas cõplures ſubiecit. Deinde illam quæſtionem ſubiecit, ne nauigari quidem Oceanum poſſe. FABIANVS philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendũ eſſe rebus ſecundis, hic dixit ſententiam. Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſiſtit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cũ deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere, deinde exempla rerũ è faſtigio ſuo deuolutarum adiecit: Sine potius rerum naturam quàm fortunam tuam deficere. Secundam quoq; quæſtionem aliter tractauit. Diuiſit enim illam ſic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum eſſe terras habitabiles, deinde ſi eſſent, perueniri tamẽ ad illam non poſſe. Hic difficultatem ignoti maris, naturam nõ patientẽ nauigationis, nouiſſime ut poſſit perueniri, tanti tamen non eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri, deſcituras gentes, ſi Alexandrũ naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet. LYCONIS celebris ſententia eſt. Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit. ARTEMON dixit. APATVRIVS dixit.

Sic Cæſtius deſcripſit, fremit Oceanus quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimã rem omnium, quæ unquam dictę ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperũt, putabãt. DORIONIS. Eſſe in Metaphraſi dictum Homeri, Tum execatus Cyclops ſaxum in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eò perueniãt, ut & magna, nec tamẽ ſana ſint, aiebat MECOENAS, apud Vergilium intelligi poſſe. Tumidum eſt Vergilius quidem ait, Rapit haud partem exiguam montis, ita magnitudini ſe dat. Sed ut non impudenter diſcedat à fide, eſt

inflatum. Vergilius ait, quod de nauibus credas innare reuulſas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, ſed uideri, propicijs auribus uidetur, quamuis incredibile eſt quod excuſatur antequam dicitur. Multo corruptiorem ſententiam Miniſtrati cu iuſdam declamatoris, non abiecti ſuis temporibus nactus ſum in hac ipſa ſuaſoria, cum deſcriberet beluarum in Oceano naſcentium magnitudinem. Efficit hæc ſententia ut ignoſcamus ei, qui dixit ipſi Charybdi & Scyllæ maius portentum, Charybdis ipſius maris naufragiũ uideri, & ne in mare ſemel inſaniret, quid ibi poteſt eſſe ſaluum, ubi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum deſcriberet aſſidue prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum hunc ſenſum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Teſtor ante orbem tibi tuum deeſſe, quàm militem. LATRO ſedens hanc dixit; non excuſauit militem, ſed dixit, Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terram, quis diem? quis mare? Da ubi caſtra pònam, ubi ſigna ponam. Reliqui parentes; reliqui liberos, commeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani deſcriptione non minus uiguerunt, nam aut nimis deſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorum potuit tãto ſpiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem poſt terga diem ſolemq; relictum,
Iampridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij metas, extremaq; litora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis:
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas undiq; Piſtris
Aequoreosq; canes ratibus conſurgere panſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſydere limo
Nauigia & rapido deſertam flamine claſſem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atq; aliquis prora ſe dat ſublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nihil erepto ualuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipſe dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
Annè alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et ſacras uiolamus aquas, diuumq; quietas
Turbamus ſedes?

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit quàm corrupte. Vtriuſq; uobis faciam poteſtatẽ. Et uolebam uos experiri non adijciendo iudicium meum, nec ſeparando à corruptis ſana: potuiſſet etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt, & nihilominus poteſt fieri, quamuis diſtinxerim. Illa belle dixit, ſed fecit quod ſolebat, ut ſententiam adiectione ſuperuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quoſdam iudices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

SVASORIA SECVNDA.

TRecenti Lacones contra Xerxen miſſi, cum Trœzeni ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an & ipſi fugiãt. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu inſueto, armaq; non paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, aut uulneribus corpora, qd dicã potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios, an

nios,an Eleos,an repetam tot acies patrum,tot excidia urbium,tot uictarum gentiũ ſpolia? Et nunc proh dolor concidunt,ſi remeabimus,templa. Pudet conſilij noſtri, pudet etiam ſi non fugimus deliberaſſe talia. At cum tot milibus Xerxes uenit, ò Lacedæmonij aduerſus Barbaros,non reueremini opera ueſtra, non auos, non patres,quorum nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit ingenium , pudet Lacedæmonios ſic adhortari:ſcilicet tuti ſumus,licet totum claſſe orientem trahat, licet me tuentibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tãtum ex uaſto patet,urgetur in minimũ,inſidioſis excipitur anguſtijs,uixq́ minimo aditus nauigio eſt,& huius quoq; remigium arcet inquietatione quod circunfluit mare,fallacia curſus, uada altioribus ſtagnis internata,aſpera ſcopulis & cæca,quæ nauigantium uota decipiunt . Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarum ſpolia,certe ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Trœzenos,qui ſic non fugiant,& ſic cadant. Hunc ſumite animum, Neſcio an uincere poſsimus , uinci non poſſumus. Hæc non utiq; perituris refero,ſed ſi cadendum eſt,erratis, ſi metuendam creditis mortem . Nulli natura in æternum ſpiritũ dedit,ſtatutaq́; naſcentibus in finem uitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia deus orſus eſt,quippe minimis ſuccidunt corpora , inde nunciata ſorte rapimur,ſub eodem pueritia fato eſt,eadem iuuentus cauſa cadit , optamus quoq; plerią; mortem,adeo in ſecuram quietem receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt, proximiq́; deo. Sic ages ea ſatagunt,fœminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter eſt,quid Lycurgum? quid interbitos ſomni poculo,quos memoria ſacrauit referam? uel unum Otroyaden Meſcitem,annumerare trecentis exemplo poſſum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium , ſed fabula uinci? Magnum & alumnum uirtutis naſci Laconem,ad certam uictoriam omnes remanſiſſent , ad certam mortem tantum Lacones.non eſt ſic Sparta lapidibus circundata. Ibi muros habet , ubi muros non habet. Melius reuocabimus Trœzenos quàm ſequemur. Sed mõtes perforat,maria contegit. Nunquam ſolido ſtetit ſuperba felicitas , & ingentium imperiorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt . Scias licet ad finem perueniſſe, quæ ad inuidiam perducta ſunt. Maria terrasq́; rerum natura ſtatione mutauit ſua,moriamur trecenti,ut hic primum inuenerit , quod mutare non poſsit. Tandem amens placiturum conſilium erat,cur non potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc ſcilicet morati ſumus , ut agmen fugientium cogeremus,furori terga uertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte, quem fugimus,uicit. At uictoria dedecus elui poteſt. Vt omnia fortiter fiant,feliciter cadant,multum tamẽ nomini noſtro detractum eſt iam Lacones,quod,an fugeremus, deliberauimus . Vt enim non moriamur,quantum ad me quidem pertinet , poſt hãc deliberationem nihil aliud timeo,quàm ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? Nunc nunc pugnemus . Latuiſſet uirtus inter Trœzenos , cæteri quidem fugerunt. Si me quidem interrogatis quid ſentiam , ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar , electi ſumus,non relicti. HALI SABINI. Turpe eſt cuilibet uiro fugiſſe, Laconi etiam deliberaſſe. MARILLI. In hoc reſtitimus,ne in turba fugientium lateremus, habẽt quẽadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ , munitas Thermopylas ſatis putauimus, cum relinqueremus illic Lacones . CAESTII PII. Quàm turpe fugere iudicaſtis Laconias,tamdiu non fugiendo, Omnibus ſua decora ſunt , Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis, Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam, ideo Taygeti montis difficilia niſu Laconibus iuga,ideo Herculẽ gloriamur operibus cœlũ meritum,ideò muri noſtri arma ſunt. O graue maiorũ uirtutis dedecus, Lacones ſe numerant,nõ eſtimãt. Videamus quanta turba ſit,ut habeat certe Sparta etiã ſi non fortes milites,at nuncios ueros,ita nõ bello quidem,ſed nuncio uincimur. Merito Hercules omnia contempſit, quẽ Lacones audire nõ ſuſtinẽt. Si uincere Xerxẽ non licet,uidere liceat. Volo ſcire quem fugiã. Adhuc non ſum ex ulla parte Athenienſiũ ſimilis, nõ muris,nec educatione,nihil prius illorũ imitabor quàm fugã? POMPEI SYLONIS. Xerxes multos

ſecū adducit, Thermopylæ paucos recipiunt, erimus inter hoſtes fugaciſsimi, inter fugaces tardiſsimi: nihil refert, quantas gentes in noſtrū orbē oriēs effuderit, quantumq; nationū ſecum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. CORNELII HISPANI, Pro Sparta uenimus, pro Græcia ſtemus, uincamus hoſtes, ſocios iam uicimus: ſciat iſte inſolēs Barbarus, nihil eſſe diſficilius, quàm Laconis armati latus ſodere. Ego uerò quod Trœzeni diſceſſerunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod uirtuti noſtræ ſe opponat, quod inſerat, non latebit in turba Laco, quocunq; Xerxes aſpexerit, Spartanū uidebit. BLANDI. Referā præcepta matrū, aut in his, aut cū his. Minus turpe eſt à bello inermē reuerti, quàm armatū fugere. Referam captiuorum uerba: captus Laco, occidit, inquit, nō ſeruio, nō potui capi, ſi fugere uoluiſſem. Deſcribite terrores Perſicos, omnia iſta cū mitteremur, audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & ſciat, quanti bellū æſtimandum ſit, quāto aptus numero locus. Reuertamur, ne nuncij quidē niſi nouiſsimi. Quis fugerit neſcio. Vos mihi Sparta commilitones dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœzenij, anguſtas mihi Thermopylas fecerant. CONTRA. CORNELII SPARTINI. At ego maximum dedecus futurū Reipub. noſtræ arbitror, ſi Xerxes nihil prius in Græcia uicerit quàm Laconas, ne teſtē quidē uirtutis noſtræ habere poſsimus, id de nobis credetur, quod hoſtes narrauerint. Habetis conſiliū meum, id eſt autem meū quod totius Græciæ, ſi quis aliud ſuadet, non fortes uos eſſe, ſed gaudet perditos. CLAVDII MARCELLI. Non uincent nos, ſed obruent, Satisfecimus nomini, multum rei geſsimus, ante nos rerum natura uicta eſt. DIVISIO. Huius ſuaſoriæ feci mentionē, non quia in ea ſubtilitatis erat aliquid, quod uos excitare poſſet, ſed ut ſciretis quàm nitide Fuſcus dixiſſet, uel quàm licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrij erit, utrum explicationes eius luxurioſas putetis, an ut poeta Pollio Aſinius aiebat, hoc non eſſe ſuadere, ſed inuidere, ne uolo nihil fuiſſet† & iuuenis te amo, tanquā has explicationes Fuſci, quas nemo noſtrū non alius alia inclinatione uocis, uelut ſua quiſq; modulatione cantabat. At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci, ex omnibus ſuaſorijs celebres deſcriptiunculas ſubtexam, etiam ſi nihil occurrerit, quod quiſquam alius niſi ſuaſor dixerit. Diuiſione autem hac ſuaſoria Fuſcus uſus eſt illa uulgari, ut diceret non eſſe honeſtū fugere, etiam ſi tutum eſſet: deinde æque periculoſum eſſe fugere, & pugnare: nouiſsimè periculoſum eſſe fugere. pugnantibus hoſtes timendos, fugientibus & hoſtes & ſuos. Cæſtius primam partem ſic tranſegit, quaſi nemo dubitaret, an turpe eſſet fugere, deinde illò tranſijt, an non eſſet neceſſe, Hæc ſunt, inquit, quæ uos confundunt, hoſtes, ſociorum paucitas. Non quidem hæ ſuaſoriæ. Sed in hac materia, diſertiſsima illa fertur ſentētia Dorionis, cum poſuiſſet hoc dixiſſe trecētis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum eſſe. Sabinus Aſydius uenuſtiſsimus inter rhetores ſcurra, cum hanc ſententiam Leonidæ retuliſſet ait, ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cœnam renunciaſſem. Attalus Stoicus, qui ſolum uertit à Sciano circūſcriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ętas uidit lōge & ſubtiliſsimus & facundiſsimus, cum tam magna & nobili ſentētia certauit, ut mihi dixiſſe uideatur animoſius quàm prior. Occurrit mihi ſenſus in huiuſmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis. neſcio an parum fortiter. Edicta in poſterum diem pugna epulantis milites inducit, & ait, ſtratiq; per herbam Hic meus eſt dixere dies. Elegantiſsimè quidem affectū animorum incerta ſorte pendentium expreſsit, ſed parum Romani animi ſeruata eſt magnitudo. Cœnant enim tanquā craſtinū deſperent. Quantus illis Laconibus animus erat, his qui non poterant dicere hic dies eſt meus. Illud Porcellus grammaticus arguebat in hoc uerſu quaſi ſolœciſmū, quod cū cōplures induxiſſet, diceret, hic meus eſt dies, nō dies hic eſt noſter: & in ſentētia optima accuſabat id quod erat optimū: muta enim ut noſter ſit, peribit omnis uerſus elegātia, in quo hoc eſt decētiſsimū, quod ex cauſa ſermo trahitur: nam quaſi prouerbij loco ait, hic dies meus eſt, & cū ad ſenſum retuleris, ne Grāmaticorū quidē calumnia ab omnibus magnis ingenijs ſubmouēda, habebit locū. Dixerūt

& iuuene tamio.

Diuiſio.

enim

enim non omnes ſimul tanquam in chorum manu ducente Grammatico, ſed ſinguli ex his, hic meus eſt dies. Sed ut reuertar ad Leonidam & trecētos, pulcherrima illa fertur Glyconis ſentētia. In hac ipſa ſuaſoria nō ſane refero memoria ullam ſententiam Græci cuiuſquam, niſi Damæ. De poſitione loci eleganter dixit Aterius, cū anguſtias loci facundiſsime deſcripſiſſet, natus trecentis locus. Cæſtius cum deſcripſiſſet honores, quos habituri eſſent, ſi pro patria cecidiſſent: adiecit, Per ſepulchra noſtra iurabitur. Nicetas longe diſertius hanc phantaſiā mouit, & adiecit, niſi antiquior fuiſſet Xerxes quàm Demoſthenes Ciptoy, cui dicere hanc ſuam dixit ſentētiā, aut certe non deprehenſam, cū deſcripſiſſet oportunitatē loci, & tuta undiq; pugnantiū latera, & anguſtias à tergo poſitas, ſed aduerſas hoſtibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, qui eodem tempore uiguit, quos Lesbocles magni nominis & nomini reſpondentis ingenij, in quibus quāta fuerit animorum diuerſitas in ſimili fortuna, puto uobis indicandum, multo magis, quia ad uitam pertinet, quàm ſi ad eloquentiam pertineret. Vtriq; filius ijſdem diebus deceſsit. Lesbocles ſcholam ſoluit, nemo unquam ampliore animo ſe geſsit. Potamon à funere filij contulit ſe in ſcholam, & declamauit. Vtriuſq; tamen affectum temperādum puto, hic durius tulit fortunam quàm patrem decebat, ille mollius. Verum Potamon cum ſuaſoriam de trecentis diceret, tractabat quàm turpiter feciſſent Lacones, hoc ipſum quod deliberaſſent de fuga, & ſic nouiſsime clauſit. Inſanierunt in hac ſuaſoria multi circa Otroyadem. Murrhedius qui dixit, fugerunt Athenienſes, non enim Otroyadæ noſtri literas didicerant. SARCONIVS dixit, Otroyades perijt ut falleret, reuixit ut uinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uincendū fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures ſentētias uidetur palmam meruiſſe, dixit enim: Otroyades, penè à ſepulchro uictor digitis uulnera geſsit, ut trophæa Laconum inſcriberet, & deo dignum in ſpartano ſacramento uirum, cuius ne literæ quidem fuere ſine ſanguine. CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit poſt relatum exemplum, Otroyade dicebat, municipalis aliud cæteros, aliud Laconos decer, nos ſine delitijs educamur, ſine muris uiuimus, ſine uita uincimus. SENTIO fuit, cuius nomen ad uos potuit perueniſſe, ingenij confuſi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeò ut nouiſsimè huius rei morbo & teneretur & rideretur, nam & ſeruos nolebat habere, niſi grandes, & argentea uaſa non niſi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti, eò peruenit inſania eius, ut calceos quoq; maiores ſumeret, ficus non eſſet niſi mariſcas. Concubinam ingentis ſtaturæ habebat, omnia grandia probabat. ei impoſitum eſt uelut Meſſala ait cognomentum, & uocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac ſuaſoria cum poſuiſſet contradictionē, ait, omnes qui miſsi erant à Græcia, fugerunt, ſublatis manibus, inſiſtens ſummis digitis (ſic enim ſolebat quo grandior fieret) exclamat, gaudeo, gaudeo: mirantibus nobis quid tantū boni illi cōtigiſſet, adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iſte qui claſsibus ſuis maria ſurripuit, qui terras circumſcripſit, dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem importat. Ponat ſanè contra cœlum aſtra, commilitones habeo deos. SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis poſsidet, cœlum ſagittis, maria ungulis, Lacones niſi ſuccurritis, mundus captus eſt. Decentiſsimi generis ſtultam ſententiam referam VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria digniſsimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictionem ſumpſit. At, inquit, trecenti ſumus, & ita reſpondet, trecenti, ſed uiri, ſed armati, ſed Lacones, ſed ad Thermopylas. Nunquam uidi plures trecentos. LATRO in hac ſuaſoria cum tractaſſet omnia quæ materia capiebat, poſſe ipſos & uincere, poſſe certe uictos reuerti & beneficio loci, tum illam ſententiam, ſi nihil aliud, erimus certe belli mora. Poſtea memini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pantomimis fabulas ſcripſit, & ingenium grande non tantum deſeruit, ſed poſuit, recitare carmen, in quo agnouimus ſenſum Latronis in his uerſibus. Ite agite Danai magnum Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit hora. Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba ſurripi non poſſent.

At nunc

At nũc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro ſitis. Sed ut ſciatis ſenſum bene dictũ dici tamen poſſe melius, notare præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde erat celebre, belli mora cõcidit Hector. Item. Quicquid apud duræ ceſſatũ eſt mœnia Troiæ, Hectoris Aeneæq́ manu uictoria Graiũ Hæſit. MESSALA aiebat hic Vergiliũ debuiſſe deſinere, quod ſequitur, & in decimũ ueſtigia retulerit in annum explementum eſſe. MECOENAS hoc etiã priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar. DIOCLES CARISTIVS dixit. APATRIVS dixit. CORVO teſtimoniũ ſtuporis reddendũ eſt qui dixit, Quid ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus antequã nobis terra ſurripiatur: hic eſt Coruus, qui cum tentaret ſcholam Romæ ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam, de eaq́ apud matronas diſſerebat, liberos non eſſe tollendos, & ob hoc accuſatur, Reipub. læſæ. In hac controuerſia ſententia eius hęc ridebatur, inter pyxides & redolentis animæ medicamina conſtitit myrata concio. Sed ſi uultis hiſtoricum quoq́ uobis fatuũ dabo. THVSCVS ille qui Scaurũ Mamercum, in quo Scaurorũ familia extincta eſt, maieſtatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc ſuaſoriã declamaret, dixit, expectemus ſi nihil aliud effecturi, ſcilicet ne inſolẽs barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc poſt multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat, Nicocratis Lacedæmonis inſignem hãc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media inciderentur. Sed ne uos diutius infatuẽ, qui prædixeram me Fuſci Arellij explicationes ſubiecturum, finem ſuaſoriæ faciam, quod iterum nimius cultus & fracta compoſitio poterit uos offendere, cum ad meam ætatem ueneritis. Nam nunc uos ipſa, quæ offenſura ſunt, uitia, delectant.

Suaſoria ſecunda.

DEliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter nauigari potuiſſe. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionem deus fudit æquora, quàm ne omnis ex uoto iret dies, nec ea ſors mari tantum eſt, cæterum ipſa non ſub eadem conditione ſydera ſunt: alia negatis imbribus exurũt ſolum, & miſeri cremata agricolæ legunt ſemina, & hæc interdum anno lex eſt: alijs ſerena clauduntur, & omne cœlum nubilo graue, ſubſidit ſolum, & creditum ſibi terra non retinet: alius incertis ſyderibus curſus eſt, & uariãtur tempora, neq́ ſoles nimis urgent, neq́ ultra debitum imbres cadunt, quicquid aſperatum ęſtu eſt, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio temperatur altero: ſiue ita natura diſpoſuit, ſiue ut ferunt luna curſu gerit: quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendensq́ pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet, ſiue occupata nubilo, ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non ante finit quàm in lucem redit: ſiue ne lunæ quidem ipſa potentia eſt, ſed flatus qui occupauere annum tenẽt, quicquid horum eſt, extra iuſſum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid uirginitati huius timerem, perſequebar adulterum. Victa Troia uirginibus hoſtium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nunc tempeſtatem. Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus, Quod hoc ſacrum eſt, uirginis deæ templo uirginem occidere? libẽtius hanc ſacerdotem habebit quàm uictimam. CORNELII HISPANI. Infeſtæ, inquit, ſunt tẽpeſtates, & ſæuiũt maria, neq́ adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo deus regeret, adulteris clauderẽtur. MARYLLI. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARII. Iterum in malum familiæ noſtræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt, iſta mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO. Hanc ſuaſoriam ſic diuiſit Fuſcus, ut diceret, etiam ſi aliter nauigare non poſſent, non eſſe faciendum, quia homicidium eſſet, quia parricidium, quia plus impenderetur, quàm peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit etiam ſi nõ immolaſſet, nauigaturum. Illam enim moram naturæ maris & uentorum eſſe, deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Cæſtius diligenter diuiſit. Dixit

enim deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum, ſi interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur, non poſſe fata reuocari, ſi non ſint fata, ſacra profutura, ſi ſint, non poſſe mutari. Sylo Pompeius etiam ſi quod eſſet diuinãdi genus certum, auguri negauit credendum: quare ergo ſi neſcit Chalcas affirmat primum, & ſcire ſe putat. Hic communem locum dixit in omnes, qui hãc affectarent ſcientiam: deinde iraſcitur tibi, inuitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gẽtes fidem in ea deſcriptione. Primum in hac ſuaſoria Fuſcus Arellius Vergilij uerſus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & penè repugnat materiæ, certe non deſyderanti inſeruit. Ait enim de luna, quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplẽdensq; pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet: ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non ante finit quàm in lucem redit.

At Vergilius quanto ſimplicius et beatius dixit.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes
Si nigrum obſcuto comprehenderit aera cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Et rurſus.
Sin ortu in quarto (nanq; is certiſsimus autor)
Plena, neq; obſcuris per cœlum cornibus ibit.

Solebat autẽ ex Vergilio Fuſcus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua ſe Vergiliana deſcriptione placuiſſe: ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit, cur iſte inter eius miniſterium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potiſsimum ſortitur poeſis? quod tantum non impie aiebat ſe imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noſter hæc aptiſsime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Meſſalam ueniſſe. Nicetes ſuo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Meſſala, quid illi uiſus eſſet Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquẽ ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici callidos uocant, ſtatim dicebat, plena deo. Ipſe Meſſala nũquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud quàm ut diceret, nunquid plena deo? Itaq; hoc ipſi tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de ingenio Haterij, conſuetudine prolapſus, dixit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde quid hoc eſſe uellet, uerſum Vergilij retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet, & nunquam poſtea potuiſſet excidere. Tyberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio Naſoni ſuo ualde placuiſſe, itaq; feciſſe quod in multis alijs uerſibus Vergilius fecerat, nõ ſurripiendi cauſa, ſed palàm imitandi, hoc animo ut uellet agnoſci: eſſe autẽ in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. Iam uultis ad Fuſcum reuertar, & deſcriptionibus eius uos ſatiabo. Hęc potiſsimum ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cum diceret, omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

Suaſoria quarta.

DEliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denũtiatum eſſet illi reſponſo auguris periculum. ARELLII FVSCI. Quis eſt qui futurorũ ſcientiam ſibi uendicet? nouæ oportet ſortis ſit, qui iubente deo canat, non eodem contentus ſit utero, quo imprudentes naſcimur, quandam imaginem dei præferat qui iuſſa exhibeat dei, ſic eſt. Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis eſſe in metu cogit, magnus iſte eſt, ſupra humanę ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrũ: ponat iſte ſuos in ſydera patres & originem cœlo trahat, agnoſcat ſuum uatem deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum neceſsitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera ſunt iſta, quid ita, non huic ſtudio ſeruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosq;, qua licet, uiſimus? cum pateant nobis ſydera & intereſſe numinibus liceat, quid tam inutili deſidemus facundia? aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri ſcientia ingenia ſurrexerint? Qui uerò in media ſeut prædicant fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum

habens

habent initia, quo ierint motu ſydera, in quas diſcurrerint parteis, cōtra ne deus ſteterit, an placidus affulſerit ſol, an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint, an abdiderit in noctem obſcurum caput luna, Saturnus naſcētem, an ad bella Mars militem, an negocioſum in quæſtus Mercurius exceperit, an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit. Exiſtimani tot circa unum caput tumultuanteis deos? Futura nuntiant, Pleroſq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppreſsit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi ſuperfuere. Egentes inutilis animæ, felices naſcentibus annos ſpoſponderunt, at fortuna in omnem properauit iniuriam: incertæ enim ſortis uiuimus, unicuiq; iſta pro ingenio finguntur non ex ſcientię ui. Deerit aliquis toto orbe locus qui te uictorem non uiderit? Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſſe Fuſcum ſcio quàm eaſdem quas ſupra retuli, quæſtiones, ad ſcientiam futuri pertinētes. Illud quod nos delectauit præterire non poſſum. Declamabat Fuſcus Arellius controuerſiam, de illa, quæ poſteaquā ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumelioſus fuero, ſi totam controuerſiam, quam ego intelligo me dicere, Fuſcus declamaret, & aperte, aut non agnoſcentis puerum, tractaret locum contra ſomnia & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixiſſet mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, ſummis clamoribus dixit illum Vergilij uerſum. Scilicet is ſuperis labor eſt ea cura quietos Sollicitat. Auditor Fuſci quidam, cuius pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcum diceret, putauit æque belle poni uerſum eundem dixit, Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat. Fuſcus illi ait, ſi hoc dixiſſes audiēte Alexandro, ſcires apud Vergilium eundem uerſum eſſe, & altum capulotenus abdidit enſem. Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de Fuſco, quid fuerit, quaſi nemo uideretur dixiſſe cultius, ingerā uobis Fuſcianas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſsime & frequentius græcas quàm latinas. Hybreas in hac ſuaſoria dixit.

Suaſoria quinta.

DEliberant Athenienſes, an trophæa perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ noſtræ, ſic fugatum creditis Xerxem, ut reuerti poſsit? tot cæſa milia, nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod uix ſequi fugientem poſsit, toties merſæ claſsis. Quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & diſturbata arma non reperit. Prior enim metus futuri regni is eſſet, amiſſa ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita aduerſis frangitur: ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit, errat circa damna ſua, & quæ male expertus eſt, uota deponit. Si uenturus eſſet, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta ſoluitur. Non denuntiaret ſi uenturus eſſet, neq; armaret nos nuntio, nec inſtigaret uictricem Græciam, nec ſollicitaret arma felicia, magis ſuperueniret improuidis, nā & arma indenuntiata monēt. Quantumcumq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effuſum eſt, hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot ſub ipſo iacent, & nulli niſi qui fugerunt ſuperſunt. Quid dicam Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polytes? & hoc agitur an uiceris? Hęc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græcię conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ uincimur, non tantum credetur redijſſe, ſed uiciſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere & ſpes nouare fractas, & poenitenda acie in melioris euentus fiduciam ſurrigere. CAESTII PII. Inferam, inquit, bellum, alia mihi trophæa promittit, poteſt maior uenire quàm uictus eſt. ARGENTARII. Non pudet uos, pluris trophæa ueſtra Xerxes æſtimat quàm uos. DIVISIO. Fuſcus ſic diuiſit, etiamſi uenturus eſt Xerxes, non tollimus, nō ſunt trophæa tollenda. Confeſsio ſeruitutis eſt iuſſa facere, ſi uenerit uincemus, hoc nō eſt diu colligendum,

dum,de eo dico,uincemus quem uicimus. Sed nec ueniet quidem,ſi uenturus eſſet,
non denuntiaret. Fractus eſt & uiribus & animo. CAESTIVS & illud dicit, quod in
prima parte tractauit,non licere Athenienſibus trophæa tollere, cõmune in illis ius
totius Græciæ eſſe, communem uictoriam, commune bellum fuiſſe: deinde nefas
quidem eſſe,nunquam factum,ut quiſquam cõſecratis uirtutis ſuæ operibus manus
adſerret: iſta trophæa non ſunt Athenienſium,deorum ſunt,illorum bellum fuit,il-
los Xerxes uinculis,illos ſagittis perſequebatur, hæc omnia ad impiã & ſuperbam
Xerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellũ habebimus? habebimus,etſi Xer-
xem remouebis, alius hoſtis inuenietur. Nunquam magna imperia ocioſa. Omniũ
bellorum proſpere ab Athenienſibus geſtorum. Deinde non erit bellum, Xerxes e-
nim non ueniet,† multo timidiores eſſe qui ſuperbiſsimi fuerint. Nouiſsime ut ue- *forte, An ne-*
niat,cum quibus ueniet? reliquias uictoriæ noſtrę colliget,illos adducet quos prio- *ſcitis.*
re bello quaſi inutiles reliquias nouit,ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullũ habet mi-
litem niſi aut faſtiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit,aut
non uenturum Xerxem,aut non eſſe metuendum. Si uenerit his ſolis inſtitit, & il-
lud dixit quod excerptum eſt,tollite,inquit,trophæa: ſi uiciſti,quid erubeſcis? Si ui-
ctus es,quid imperas? locum mouit non inutiliter,iudicare quidem ſe neq; Xerxem
neq; iam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere ſe, ideò magis ipſis
trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hoſtis eſſet,ut conſpectu trophæo-
rum animi militum accenderentur,hoſtium frangerentur. BLANDVS dixit,repleat
ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat, apparere uoluit poſteris
quemadmodum uenerit,appareat etiam quemadmodũ redierit. TRIARIVS. Om-
ni dimiſſa diuiſione tantum exultauit,quod audierit Xerxem uenire ad ſe, ipſis no-
uam uictoriam noua trophæa. SYLO POMPEIVS uenuſto genere ſententiæ uſus
eſt, Niſi tollitis,inquit, trophæa,ego ueniã,hoc ait Xerxes, niſi hæc trophæa tolli-
tis,illa ponetis. Alteram partem ſolus Gallio declamauit, & hortatus eſt ad tollen-
da trophæa,dixit gloriæ nihil detrahi, manſuram enim memoriã uictoriæ quæ per-
petua eſſet,ipſa trophæa & tempeſtatibus & ætate conſumi, bellum ſuſcipiendum
fuiſſe pro libertate,pro coniugibus,pro liberis,pro re ſuperuacua, & nihil nocitura
ſi fieret,non eſſe ſuſcipiendum. Hic dixit utiq; uẽturum Xerxem,& deſcripſit aduer
ſus ipſos deos tumentem,deinde habere illum magnas uires,neq; omnes illum co-
pias in Græciam produxiſſe,nec omnes perdidiſſe in Græcia: timendam eſſe fortu-
næ uarietatem,exhauſtas eſſe Græciæ uires,nec poſſe iam pati alterum bellum, illi
eſſe immenſam multitudinem hominũ. Hoc loco diſertiſsimã ſententiam dixit,quæ
uel in oratione uel in hiſtoria ponitur,diutius illi perire poſſunt,quàm nos uincere.

SVASORIA SEXTA. De morte Ciceronis clariſsima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. ATERIVS. Sciãt poſteri potuiſſe
Antonio ſeruire Rempublicam, non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi
Antonius, in hac cauſa etiam Ciceronẽ uerba deficient. Crede mihi, ſi diligenter
te cuſtodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non poſsit. Si intelligis
Cicero,non dicit,roga ut uiuas,ſed roga ut ſeruias: quemadmodum autem hunc ſe-
natum intrare poteris exhauſtum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu
ſenatum uoles,in quo non Cn. Pompeium uiſurus es,non M. Catonem, non Lucul
los,non Hortenſium,non Lentulum atq; Marcellum? non tuos, inquam, Coſſ. Hir-
cium & Panſam? Cicero quid in alieno ſeculo tibi? Iam noſtra peracta ſunt. M. Cato
ſolus maximum uiuẽdi moriendiq; exemplum,mori maluit quàm rogare, nec erat
Antonium rogaturus,& illas uſq; ad ultimum diem puras à ciuili ſanguine manus,
in ſe infectas,acerrimè armauit. Scipio cum gladium poni iuſſus foret,dicitur abdi-
diſſe ſe,quærentibus qui in nauem tranſierant militibus imperatorem, imperator,
inquit,bene ſe habet. Victus uocem uictoriæ miſit. Vetat,inquit, Milo rogari iudi-
ces. V.CL. nunc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS. Ergo loquitur impe-
rator Cicero,& nõ timet Antonius,loquitur,inquam,Antonius,ut Cicero timeat?
Ciuilis ſanguinis Syllana ſitis in ciuitatem redit,& ad triumuiralem haſtam pro ue-

Nn ctigali-

ctigalibus ciuium Romanorum mortes locantur. Iniuſta bella albo Pharſalica ac
Mundenſis Mutinenſiſq; ruina uincitur, conſularia capita auro rependuntur. Tuis
uerbis Cicero utendum eſt, ò tempora, ò mores: uidebis ardentes crudelitate ſimul
ac ſuperbia oculos, uidebis illum non hominis ſed belli ciuilis uultum, uidebis illas
fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gla-
diatorium firmitatem: uidebis illam pro tribunali loco, quem magiſter equitum cũ
raptaretur, pręgerat, uomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, &
ore, cui ſe debet ſalus publica, humili, in adulationem uerba ſubmittes? Pudeat Ver
rem quod quia proſcriptus fortius perit. CYRI MARILII ESERNINI. Occurrat ti
bi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam An-
tonio debeas? CAESTII PII, Si ad deſideriũ populi reſpicis Cicero, quandocunq;
perieris, parum uixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis uixiſti: ſi ad iniurias fortunę & præſentẽ
Reipublicæ ſtatum, nimium diu uixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper ui
cturus es. POMPEI SYLONIS, Scias licet tibi nõ expedire uiuere, ſi Antonius per-
mittit ut uiuas. Tacebis ergo proſcribente Antonio? & Rempublicam laniante? &
ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronẽ
quàm uiuum deſideret. TRIARII, quæ charybdis eſt tam uorax? Charybdin dixi,
quæ ſi fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tamq; diuerſas uno
tempore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſæuienti putas Ciceronem poſſe ſubduci?
ARELLII FVSCI, Ab armis ad arma diſcurritur, foris uictores dum trucidamur,
dum in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu Ci-
ceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra? Non te
ignobilis tumulus abſcondet, idem uirtutis tuæ qui finis eſt immortalium, huma-
norum operum cuſtos memoria, quæ manſuri uita perpetua eſt, in omnia te ſecula
ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quam corpus fragilitatis caducæ, morbis ob-
noxium, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum. Animus uerò diuina origi-
ne hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, onéroſi corporis uinculis exolutus, ad
ſedes ſuas & cognata ſydera recurret. Et tamen ſi ad ætatem annorumq; nunquam
obſeruatum uiris fortibus, numerũ reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es, nec po-
tes uideri non nimis uixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia
toto orbe ciuilia arma, & poſt Italicas Pharſalicaſq; acies Romanum ſanguinem
hauſit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronẽ Antonio licere, quod in Pompeiũ
Alexandrino licuit. Annon occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII
HISPANI. Proſcriptus eſt ille qui tuam ſententiam ſecutus eſt, tota tabula tuæ mor
ti præcluditur, alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur, quid habes ſpei? Vt
Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas
& maximum beneficiorum tuorum teipſum, iam intelliges Ciceronem in mortem
cogi poſſe, in preces non poſſe. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni de-
licata conuiuia, & popina tributo gentium inſtruitur, ipſe uino & ſomno marci-
dus deficientis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dice-
re hominem nequam. DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam, etiam ſi
impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare nõ potes.
In priore illa parte poſuit: Turpe eſſet cuilibet Romano, ne dum Ciceroni uitã ro-
gare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetiſſent exempla poſuit: deinde inuti-
lis illi ſua uita futura proponitur, morte grauior detracta libertate. Hic omnem acer
bitatem ſeruitutis futuræ deſcripſit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficiũ.
Hic cum dixiſſet, aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuũ, aut dictum,
aut ſilentium, aut uultus, adiecit ſententiam, haud eum placaturus es. ALBVTIVS
aliter diuiſit, primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni etiam ſi nemo proſcri
beret, cum hæc inſectatio temporum fuerit: deinde moriendum eſt, ille enim ſe ſua
ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet, graues odiorũ cau
ſas eſſe, maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex decla-
matoribus tentauit dicere, non unum illi eſſe Antonium infeſtum. Hoc loco dixit

illam

illam ſententiam, ſi cui ex triumuiris non es inuiſus, grauis es. Et illa ſentētia ualde excepta eſt, rogo Cicero, ora unum, ut tribus ſeruias. CAESTIVS ſic diuiſit. Mori tibi utile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt ut liber & illibatę dignitatis conſummes uitam. Hic illam ſententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui ſeruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc ſenſum de Catone melius. Vſq; eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuerſa ſunt, ut aliquis deliberet, utrum ſatius ſit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuiſionem Cæſtij reuertamur, dixit utile eſſe, ne etiam cruciatus corporis pateretur: nō ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonij manus incidiſſet, & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam ſententiam. Tu me hercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, hortarer te, ſi non alterutrum utiq; faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius, quàm rogares, & omnia complexus eſt, quæ à cæteris dicta erāt, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illum ad fugam, illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſsium, illic Sex. Pompeiū. Et adiecit illam ſententiam quam Caſsius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Reſp. ſuos triumuiros habet. Deinde etiā quas petere poſsit regiones percurrit, Siciliam dixit uindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à proconſule egregie adminiſtratam, familiares ſtudijs eius & Achaiam & Aſiam, Deiotari regnū obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidię pœnitētiam, ſed illum maxime in Aſiam & Macedoniam hortatus eſt in Caſsij & in Bruti caſtra. Itē Caſſius Seuerus aiebat alios declamaſſe, Varium Geminum uiuum conſilium dediſſe. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo auſus eſt Ciceronem ad deprecādum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerūt. Geminus Varius declamauit alteram quoq; partem & ait, Spero me Ciceroni meo perſuaſurū ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad ſeruitutem pertinet, non recuſabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæſar ſubiecerunt. Veteranum mancipium uidetis, & quàm plura alia dixit ſcurrilia ut illi mos erat. Diuiſit ſic, ut diceret, non turpiter rogaturum, nō fruſtra rogaturum: in priori parte poſuit, non eſſe turpe, ciuem uictorem rogari à uicto, hic ꝙ multi rogaſſent C. Cæſarem, hic & Ligarium: deinde ne iniquū eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illū proſcripſiſſet, qui & iudicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro uita illum ſed pro republica rogaturum, ſatis illum uixiſſe ſibi, reipublicæ parum. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos. ipſum exoratum à Vatinio. C. quoq; Verri affuiſſe, facilius exorari Antonium poſſe, qui eum tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementiæ occaſionem præteriret: fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tāti quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa eſſet cum deſcripſiſſet, adiecit, quocunq; perueniſſet ſeruiendum illi eſſe, ferendam aut Caſsij uiolentiam aut Bruti ſuperbiam aut Pompei ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, nō alienum puto, indicare quomodo quiſq; ſe ex hiſtoricis aduerſus memoriam Ciceronis geſſerit. Nam quod Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam ſtultus ut exorari poſſe ſperaret, nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione qui infeſtiſsimus famę Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis † occatione dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere.

al. alterius ſuaſoriæ. forte, hac poſitione, quod probant ſtatim ſequētia uerba.

Alia ſuaſoria pro Cicerone.

DEliberat Cicero, an promittente ſalutem Antonio orationes ſuas cōburat. Hęc inepte ficta cuilibet uideri poteſt. Pollio uult illam ueram uideri, ita enim dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS. Itaq; nunquam perficeret, nec mora fuit, quin eiuitaret, ſuas eſſe quas cupidiſsime effuderat orationes in Antonium, multiplices q; numero & accuratius ſcriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipſe palàm pro concione recitare, pollicebatur; cæteraq; his alia ſordidiora

multo,ut tibi facile liqueret,hoc totum adeò falſum eſſe,ut ne ipſe quidem Pollio in hiſtorijs ſuis ponere auſus ſit.Huic certè actioni eius pro Lamia qui interfuerũt,negant eum hæc dixiſſe,nec enim mentiri ſub trium uirorũ conſcientia ſuſtinebat, ſed cõpoſuiſſe.Nolo autem uos iuuenes mei cõtriſtari,quod à declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo,ſatisfaciam uobis,& fortaſſe efficiam,ut his ſententijs lectis ſolidis, & uerum habentibus recedatis æquiores. Hoc ſi tamen recta uia conſequi nõ potero, decipere uos cogar,ueluti ſalutarem pueris daturus potionem, abſinthiati poculi. Huius adeo conctationis conſilium habuiſſe Ciceronem non dicit,ut neget tempus habuiſſe.Ita enim ait LIVIVS. M.Cicero ſub aduentum triumuirorum ceſſerat urbe,certum habens id quod erat,nõ magis Antonio eripi ſe ꝗ Cęſari Caſsiũ & Brutum poſſe,primo in Tuſculanum fugit,inde trãſuerſis itineribus in Formianũ,ut ab Caieta nauim conſenſurus proficiſcatur. Vnde aliquoties in altum prouectũ cũ modo uenti aduerſi retuliſſent,modo ipſe iactationẽ nauis cęco uoluente fluctu pati nõ poſſet,tædium tandem eũ & fugę & uitæ cepit,regreſſusq; ad ſuperiorẽ uillam, quæ paulo plus millè paſsibus à mari abeſt: Moriar,inquit, in patria ſæpe ſeruata. Satis conſtat,ſeruos fortiter fideliterq; paratos fuiſſe ad dimicandum,ipſum deponi lecticã & quietos pati,quod ſors iniqua cogeret,iuſsiſſe.Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præciſum eſt: nec ſatis ſtolidæ crudelitati militũ fuit, manus quoq; ſcripſiſſe in Antoniũ exprobrantes præciderunt.Ita relatum caput ad Antonium iuſſuq; eius inter duas manus in roſtris poſitum,ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis,ubi eo ipſo anno aduerſus Antonium,quanta nulla unquã humana uox,cũ admiratione eloquentiæ auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata mẽbra eius poterant. Baſſus Aufidius, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitauit,quin fortiter ſe mori non præbuerit tantũ,ſed obtulerit.AVFIDII BASSI.Cicero paulum remoto uelo poſtquã armatos uidit,ego uerò conſiſto, ait,accede ueterane,& ſi hoc ſaltem potes recte facere,incide ceruicẽ. Trementi deinde dubitantiq;,quid ſi ad me,inquit,primũ ueniſſetis? Cremutius Cordus,& ipſe ait.Ciceronem cum cogitaſſet,utrumne Brutum,an Caſsium,an Sextum Põpeium peteret,omnia illi diſplicuiſſe,præter mortem. CREMVTII CORDI, Quibus uiſis lætus Antonius,cum peractam proſcriptionem ſuam dixiſſet,eſſet quippe nõ ſatiatus modo cędendis ciuibus,ſed defectus quoq;,pro roſtris exponit.Item,qua ſæpius ille ingenti circumfuſus turba proceſſerat,quæ paulo ante coluerat pijs cõcionibus quibus multorum capita ſeruauerat,tum per artus ſuos latus,aliter ac ſolitus erat, à

forte, pendẽti, ciuibus ſuis conſpectus eſt,† prętendenti capiti oriq; eius impenſa ſanie, breui ante ante princeps ſenatus Romaniq; nominis titulus,tum preciũ interfectoris ſui.Præcipue tamen ſoluit pectora omnium in lachrymas gemitusq; uiſa ad caput eius deligata manus dextera,diuinæ eloquentiæ miniſtra: cæterorumq; cædes priuatos luctus excitauerunt,illa una communem. BRVTIDII NIGRI. Elapſus interim altera parte uillæ Cic.lectica per agros ferebatur, ſed ut uidit appropinquare notũ ſibi militem Popiliũ nomine,memor defenſum à ſe,lætiore uultu aſpexit: at ille,uictoribus idipſum imputaturus, occupat facinus, caputq; deciſum,nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutram in partem poſſet notari, Antonio portat,oblitus ſe paulo ante defenſum ab illo. Et hic uoluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciẽ deſcribere,ſed magnitudine rei obrutus eſt. Itẽ BRVTIDII NIGRI. Vt uerò,iuſſu Antonij inter duas manus poſitum in roſtris caput cõſpectum eſt,quo toties auditũ erat loco,ſedato gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut ſolet ita depoſiti in roſtris corporis concio audiuit,ſed ipſa narrauit. Nulla nõ pars fori aliquo iactationis inclytæ ſignata ueſtigio erat.Nemo non aliquod eius in ſe meritũ fatebatur,hoc certè publicum beneficium palàm erat,illam miſerrimi temporis ſeruitutem ae aleam delatam in Antoniũ. Quoties magni alicuius mors ab hiſtoricis narrata eſt, toties ferè totius cõſummatio uitę,& quaſi funebris laudatio redditur: hoc ſemel atq; iterũ à Thucydide factum,idem in paucisſimis perſonis uſurpatũ à Saluſtio.Liuius benignius omnibus magnis uiris præſtitit.Sequentes hiſtorici multo id effuſius fecerũt.

Ciceroni

Ciceroni hoc,ut græco uerbo utar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. TITI LIVII: Vixit tres & ſexaginta annos,ut ſi uis abfuiſſet ne immatura quidem mors uideri poſsit: ingenium & operibus & præmijs operarum felix:ipſæ fortunę diu proſperæ & in longo tenore felicitatis,magnis interim ictus uulneribus,exilio,ruina partiũ, pro quibus ſteterat,filiæ morte,exitu tam triſti atq; acerbo, omnium aduerſorum nihil ut uiro dignum erat tulit,præter mortem,quæ uere æſtimanti minus indigna uideri potuit, quod à uictore inimico crudelius paſſus erat,q̃ quod eiuſdẽ fortunę cõpoſito feciſſet:Si quis tamen uirtutibus uitia penſarit,uir magnus,acer,memorabilis fuit,& in cuius laudes ſequẽdas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt noſter candidiſsimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T.Liuius pleniſsimum teſtimoniũ Ciceroni reddidit.Cordi Cremutij nõ eſt operæ deſerre etiam redditã Ciceroni laudationẽ.Nihil enim ipſo Cicerone indignum eſt,ac ne hoc quidẽ,quod penè maximũ eſt,tolerabile eſt. CREMVTII CORDI. Priuatas enim ſimultates deponẽdas interdum putabat,publicas nunquam. Vides credendam eius nõ ſolum magnitudinem uirtutum,ſed multitudinem quoq; cõſpiciendam. AVFIDII BASSI. Sic M.Cicero deceſsit,uir natus ad Reipub.ſalutem, quæ diu defenſa & adminiſtrata in ſenectute demum è manibus eius elabitur,non ipſius uitio læſa, quod nihil in ſalute eius aliud illi,quàm ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita ut ſemper aut peteret alterum,aut inuicem peteretur, nullamq; rem rarius, quàm diem illum quod nullius intereſſet ipſum mori,uidit. Pollio quoq; Aſinius,qui Verrem Ciceronis reum fortiſsimè morientem tradidit,Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſtimonium tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo uiri tot tantiſq; operibus manſuris, in omne æuum prædicare, cuius ingenio atq; induſtrię ſuperbe natura pariter atq; fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem proſperaq; permanſit ualetudo, tum pax diutina, cuius inſtructus erat artibus,contigit,namq; à priſca ſeueritate iudicis exacti, maximorum noxiorum multitudo prouenit,quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſq; habebat. Iam feliciſsima conſulatus ei ſors petendi & gerẽdi munera magna, deum conſilio,induſtriaq;:utinam moderatius ſecũdas res,& fortius aduerſas ferre potuiſſet:namq; utraq; cum uenerant ei,mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tempeſtates coortæ graues in eum,certiorq; inimicis aggrediẽdi fiducia:maiore enim ſimultates appetebat animo quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus perfecta contigit,qua maior pars uitę atq; ingenij ſtetit,ea iudicandum de homine eſt. Atq; ego ne miſerandi quidem exitus eum fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tã miſeram mortẽ putaſſet. Affirmare uobis poſſum nihil eſſe in hiſtorijs eius hoc, quem retuli,loco diſertius, ut mihi tunc nõ laudaſſe Ciceronẽ,ſed certaſſe cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi cauſa dico,ne hiſtorias eius legere concupiſcatis,cõcupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſsimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum ſpirantia pene uirorum
In roſtris iacuere ſuis,ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia conſulis acta,
Iurataq; manus,deprenſaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas,eſt nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus,pleni quid honoribus anni
Profuerunt,ſacris & uita quid artibus acta?
Abſtulit una dies æui decus,ictaq; luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela ſalusq;,
Egregium ſemper patriæ caput,ille ſenatus

Vindex ille fori, legum ritusq́;, togæq́;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis.
Informes uultus ſparſamq́; cruore nefando
Caniciem ſacrasq́; manus, operumq́; miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq́;
Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hæmatio mitis uictoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inq́; triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Abſuerant, noſtræq́; cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrũ bono uerſu ex quo hic multo melior Cornelij Seueri proceſsit. Conticuit latię triſtis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poetas ait, pingue quiddam ſonantes atq́; peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat, & in principio hunc uerſum non ſine aſſenſu recitauit, Deflēdus Cicero eſt latiæq́; ſilentia linguæ. Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait, Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua uideris, ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus uideor, atq́; ita conſurrexit ne interfuiſſet recitationi eorum, quod Corneliũ ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc uerſum quàm Pollioni apparet, quod meliorem quidem, ſed non diſsimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, ut uos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſsi. Ergo ut librum uelitis uſq́; ad umbilicum reuoluere, adijciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

Alia ſuaſoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat promittēte Antonio incolumitatem, ſi feciſſet. Q. ATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felicitas eſt, nihilq́; cupientes magis accendit, quàm propriæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum, tamen non tedet me uitæ meæ, ſed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi ut uiuas, commenius, quemadmodum eripiat etiam quo uixeras. Crudelior eſt pactio Antonij, quàm proſcriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus eſt Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non ciuili enſe ceruicibus luderetur. Nunc ut ſcias nihil melius eſſe q́; mori, uitã ubi Antonius promittit, pēdet nefariæ proſcriptionis tabula, tot prętorij, tot cõſulares, tot equeſtris ordinis uiri periere, penè nemo relinquitur niſi qui ſeruire poſsit. Neſcio an hoc tēpore uiuere poſsis Cicero, nemo eſt cum quo uelis. Meritò Hercules illo tēpore uixiſti, quo Cæſar ultro te rogauit, ut uiueres ſine ulla pactione, quo tem pore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinũ ceciderat. CAESTII PII. Nunquid opinio me feſellit? intellexit Antonius ſaluis eloquentiæ monumentis, nõ poſſe Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquētiam, Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cęſar & Pompeius, neq́; iniſſent turpem ſocietatē neq́; deremiſſent, ſi uti unquam cõſilio tuo uoluiſſent, neq́; Pompeius Cæſarem, neq́; Cæſar Põpeium deſeruiſſet. Quid conſulatum ſalutarem urbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid prouocatam inter initia adoleſcentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam, quid Antonium auulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignoſce Cicero† diu iſta narrauero, Forſitan hac die nouiſsimo audiētur. Si occidetur Cicero,

forte, dum, uel ſi diu.

iacebit

iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Q. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis. Si ſeruatur, uiuet inter Ventidios & † Canicios & Saxas. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis iacere, an cum his uiuere? Pro uno homine iactura publica paciſceris. Scio omnē precium iniquū eſſe quod ille conſtituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, ſed eruentur oculi tibi, uiues, ſed debilitabuntur pedes, etiam ſi in alia damna corporis præſtaris patientiam, excepiſſes tamen linguam. Vbi eſt ſacra illa uox tua? Mori enim naturæ finis eſt, non pœna, hoc tibi uni non liquet? At uideris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati; & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. P. ASPRENATIS, Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe in eloquentiam ſuam animaduertet. Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur. Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reipublicæ ſenatus, digniſſimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi ſui contemptus oppreſſit, multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit, & cauſa illis uiuendi fuit, fortiter mori. Permitte populo Romano contra Antonium licet ſcripta combuſſeris. Antonius paucos annos tibi promittit, at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. POMPEI SYLONIS. Quale eſt ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem ſequamur Antonij? miſericordiam tu iſtam uocas ſupplicium ſummum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio Cicero, ſi bene illi pecunias crediderūt fœneratores, ſi bene pacem Brutus & Caſſius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores ciuili ſanguine luxuriantem, hominem, qui creditoribus ſuis oppignorauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona Cæſaris & Pompeij non potuerunt ſatisfacere. Tuis utar Cicero uerbis, chara eſt cuiq; ſalus, quàm aut dare, aut eripere poteſt Antonius. Non eſt tanti ſeruare Ciceronē, ut ſeruatum Antonio debeam. TRIARII. Compulſus aliquando populus Romanus, in eam neceſſitatem eſt, ut nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit, uiros ſalutem pactioni debere. O grauem uitam etiam ſi ſine precio daretur, Antonius hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, utriuſq; collegæ mancipiū, noſter dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum eſt, mentior, quid enim iſte nō poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt? qui ſeruare, niſi crudelius, quàm occidebat, non poteſt. Ignoſcentē tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum eſt, ſeruetur, pereat ingenium quod æternum eſt? ego mirabar ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonij uenia. P. Scipionem à maioribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod ſolū in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Auſertur Ciceroni ingenium ſine uita, promittuntur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis anni. Non ille te uiuere uult, ſed facere ingenij tui ſuperſtitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem? Patieris perire, ut quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine durare poſt te ingenium tuum, perpetuam Antonij proſcriptionem. ARELLII FVSCI. Quoad humanum genus incolume manſerit, quamdiu uſus literis, honor ſummæ eloquentiæ precium erit, quamdiu rerum naturæ aut fortuna ſteterit, aut memoria durauerit, admirabile poſteris uigebit ingenium, & uno proſcriptus ſeculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi uiliſſima pars tui eſt, quæ tibi uel eripi, uel donari poteſt. Ille uerus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris: ſi præſtiterit, ſeruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te M. Tulli quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conſulatum, per æternam ſi pateris ingenij tui memoriam, per Rempubl. quæ ne quid te putes charum

forte, Caninios ut Cicero Philip. 11. uel Craſſicios, ut Philip. 13.

illi,relinquere ante cœperit,oro,& obteſtor, ne moriaris cõfeſſus qđ nolueris mo-
ri. HVIVS ſuaſoriæ alteram partẽ neminẽ ſcio declamaſſe,omnes pro libris Cicero
nis ſolliciti fuerunt,nemo pro ipſo,cum adeò illa pars non ſit mala,ut Cicero, ſi hęc
conditio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaq; hanc ſuaſoriã nemo declama
uit efficacius quàm Sylo Pompeius, nõ enim ad illa ſpecioſa ſe contulit,ad quæ Cæ
ſtius, qui dixit,hoc grauius eſſe ſupplicium quàm mortem,& ideo hoc Antonium
eligere,breuẽ eſſe uitam homini,multo magis ſeni,ita memoriæ conſulendum quæ
magnis uiris æternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam,
& has conditiones intolerabiles eſſe, omnia potius ſubeunda quàm monumẽta in-
genij ſui ipſum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius linguã in
ciuem extuliſſet,ut inſolentis Græciæ ſtudia tanto antecederet & eloquentia, quã-
to fortuna : iniuriam facturum generi humano,pœnitentiam illum acturum tamt
forte, degenere degener ſpiritus empti,cum in ſeruitute ſeneſcendum fuiſſet,in hoc unum eloquen-
tia utendum,ut laudaret Antonium. Malle cum illi ait,dare uitam,eripi ingenium.
SYLO POMPEIVS ſic egit ut diceret, Antonium non paciſci ſed eludere,non eſſe illã
conditionem,ſed contumeliam,combuſtis enim libris nihilominus occiſurum:non
eſſe tam ſtultum Antonium ut putaret ad rem pertinere libros à Cicerone cõburi,
cuius ſcripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod poſſet ipſe
facere,niſi forte nõ eſſet in ſcripta Ciceronis is qui eſſet in Ciceronem. Quare nihil
aliud eum agere, quàm ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus
ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum condi
tione promittere,ſed mortem ſub infamia quærere. Item quod turpiter poſtea paſ-
ſurus eſſet,nunc illum fortiter debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim
ſententiam Cacozeliæ genere humillimo & ſordidiſſimo, quod detractu aut adie-
ctione ſyllabæ facit ſenſum. Proh facinus indignum,peribit ergo quod Cicero ſcri
pſit,manebit quod Antonius proſcripſit. Apud Cæſtium prætorem declamabat hãc
ſuaſoriam Surdinus ingenioſus adoleſcens à quo græcæ fabulæ eleganter in latinũ
ſermonem conuerſæ ſunt. Solebat dulces ſententias dicere, frequentius tamẽ præ-
dulces & infractas. In hac ſuaſoria cum iuſiurandum bellis ſenſibus prioribus com-
plexus eſſet,adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo naſutiſſimus diſſimulauit ex-
audiſſe ſe,ut adoleſcentem ornatum quaſi imprudens obiurgaret,quid dixiſti? quid
ita te fruar? Erat autem Cæſtius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus,
quod illi non impune ceſſit:nam cum M. Tull. filius Ciceronis Aſiam obtineret ,ho
mo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum
Cæſtius. M. Tullio & natura memoriam dempſerat,& ebrietas,ſi quid ex ea ſupe-
rat,ſubducebat, ſubinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet:
& cum ſæpe ſubiectum nomen Cæſtij excidiſſet,nouiſſime ſeruus ut aliqua nota me
moriam eius faceret certiorem , interroganti domino quis ille eſſet qui in imo re-
cumberet,ait: Hic eſt Cæſtius,qui patrem tuum negabat literas ſciſſe : afferri proti-
nus flagra iuſſit,& Ciceroni ut oportuit de corio Cæſtij ſatisfecit. Erat autem etiam
ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ diſertiſſimi uiri filio male apud ſe cau-
ſam agenti. & cum in quadam poſtulatione Hybrias parti
bus ſtultorum locum ad literam omnibus agnoſcentibus diceret. Age, inquit, non
putas me ſcripta didiciſſe patris mei, quouſq; tandem abutere Catilina patiẽtia no-
ſtra? GARGONIVS amabiliſſimus in hac ſuaſoria dixit duas res , quibus ſtultiores
ne ipſe quidem unquam dixerat: unam in principio,nam cum cœpiſſet ſcholaſtico
rum frequentiſſimo iam more à iureiurando,& dixiſſet multa: ita quàm primũ tan-
tum timear, quantũ poteſt,ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur, ut ego quæ
hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione delebo. Alteram rem dixit cum
exempla referret eorum qui fortiter perierãt : Iuba & Petreius, mutuis uulneribus
concurrerunt & mortes fœnerauerunt.

SVASORIARVM FINIS.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM L. ANNAEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actum ſit.) Claudius Cæſar Druſi Germanici filius, qui Caio proxime ſucceſſit, talem egit principem, ut neſcias ſtultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Annæus Seneca hoc libello, quem ludum de morte Claudij Cæſaris inſcripſit, mire taxat & ſuis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In cauſa autem nonnihil fuiſſe crediderim, quur ſic Claudium inſectaretur, quod ſub eo exulauit. Cuius rei ipſe meminit in lib. De breuitate uitæ ad Paulinũ his uerbis de Cæſare blandiuſcule loquens. Nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, imò ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna, & cadentē ſuſtinuit, & in præceps euntem, leniter diuinæ manus uſus moderatione depoſuit. Hactenus Seneca. Cęterum cum Agrippina Claudio nupſiſſet, ne malis tantum facinoribus innoteſceret, ueniam exilij pro Annæo Seneca ſimul præturam impetrat, lętum in publicum rata ob claritudinem ſtudiorum eius, utq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule cœpit, pollicens ſe traditurū, quę in cœlo ante diem tertium Eidus Octobris acta ſunt, quaſi illic ſint Calendę. Sic Homerus ſubinde deſcribit, quid interea dij fecerint in cœlo. Iocus eſt ex imitatione: nam ita exordimur annales. Ante diē tertium.) Exceſſit enim Claudius tertiū ante eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. lxxiiij. ætatis, imperij xiiij. anno. Ac ueneno quidē occiſum conuenit, ubi autē, & per quem dato diſcrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus autem per ei diphthongum græcam ſcriptum eſt, qua utebantur antiqui in his, quæ i extenſum habent, id quod in uetuſtis inſcriptionibus etiamnum uiſitur. Feliciſſimi.) Ob Claudium ſublatum. Ego ſcio me liberum factum.) Innuit tyrannidem Claudij, uel optimis optima, cum loqui tum agere prohibentis. Aut regem aut fatuum.) Hic ſtulticiam Claudij notat, neq; id falſo. Nam mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum, ac ſi quem ſocordiæ argueret, ſtultiorem aiebat filio ſuo Claudio. Auia Auguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſime: nō monere, niſi acerbo & breui ſcripto, aut per internūcios ſolita. Soror Liuilla quum audiſſet quandoq; imperaturum, tam iniquam, tam indignā ſortē populi Romani palàm & clarè deteſtata eſt, ut ſcribit Tranquillus. Hoc autē prouerbio, Aut regem, aut fatuum naſci oportet, antiqui regum uecordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, riſu, quæcunq; fecerint, excipimus, ſic regū quoq; facta nemo non probat. Proinde uerisſimum eſt facultatibus licentiaq; & adſentationibus ali principū uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus ſcriptū reliquit. Cæterū niſi ſtulti fuiſſent olim reges, nō eſſent tot libri illorū fatuitatibus referti, hoc eſt, factis, non tā ſtultis ſæpenumero ꝙ ſceleratis, ac impijs

L. ANNAEI SENECAE ἀποκολοκύντωσις ſiue ludus, in mortem Claudij Cæſaris.

QVid actū ſit in cœlo ante diem tertiū Eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola, Coſſ. Anno nouo, initio ſeculi feliciſſimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offenſæ uel gratiæ dabitur. Hæc ita uera ſi quis quæſierit unde ſciam. Primum, ſi noluero, nō reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diē obijt ille, qui uerū prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuū naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccā uenerit.

Quis

Quis unq̃ ab hiſtorico iure autores exegit? Tamẽ ſi neceſſe fuerit autorẽ producere, quærite ab eo qui Druſillam euntem in cœlum uidit: Idem Claudiũ uidiſſe ſe dicet iter facientẽ, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia uidere, quæ in cœlo agãtur. Appiæ uię curator eſt: qua ſcis et diuũ Auguſtũ, & Tiberium Cæſarem ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit, corã plurib. nunq̃ uerbũ faciet. nã poſtea q̃ in ſenatu iurauit ſe Druſillã uidiſſe cœlũ aſcendentem, & illi pro tã bono nuncio nemo credidit q̃ uiderit, uerbis conceptis affirmauit, ſe nõ indicaturum, etiam ſi in medio

piis cędibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil ſtultius. Qui huius prouerbii explicatiorẽ interpretationẽ legere cupit, Eraſmi Roterodami, quẽ equidẽ ut præceptorẽ & ueneror & ſuſpicio, Chiliades adeat. Illic em̃ pręter eruditionem, quæ huic nuſquam deeſt, etiam ad uitã rectius inſtituendã, ſaluberrimam inueniet cohortationem. Quis unq̃ ab hiſtorico.) Salſiſſime taxat uanitatem hiſtoricorum, qui ſcribunt quicquid uolũt, nullo fideiuſſore. Autorẽ producere.) Autor eſt, non ſolum is, cuius ſuaſu & autoritate fit aliquid, uerũ is, unde rumor eſt ortus. Produci autẽ teſtes dicuntur. Quærite ab eo, qui Druſillam.) Caius Cęſar (ut refert Suetoni9) Druſillam ſororem uitiaſſe uirginem creditus eſt, quã mox Lucio Caſsio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modũ iuſtæ uxoris propalam habuit. Eadẽ defuncta iuſtitiũ indixit, in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe, cum parentibus, aut cõiuge, liberiſue capitale fuit, cuius amorem quãti faceret, uel hac re docuit, q̃ poſt mortem eius repente noctuq̃ ab urbe profugiens, tranſcurſa Cãpania, Syracuſas petiit. Rurſusq̃ inde propere rediit barba capilloq̃ promiſſo. Nec unq̃ poſtea, quãtiſcunq̃ de rebus, ne pro concione quidẽ populi, aut apud milites, niſi per nomen Druſillæ deierauit. Seneca quoq̃ noſter in libro De breuitate uitæ, Suetonio aſtipulatur, affirmans Caium poſt mortem Druſillæ, furioſa inconſtantia modo barbam capillumq̃ ſubmittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permetientem, nunquam ſatis certum fuiſſe, utrum lugeri uellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat & puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Hanc igitur Druſillam, quidam cum eſſet uiæ Appię curator, in qua ſepeliebãtur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum adeuntem ſe uidiſſe in ſenatu iureiurando affirmauit, quod cum illi nemo crederet, ſed rideretur potius, ſancte promiſit, ſe nihil amplius ne ſi hominem quidẽ in medio foro occiſum uidiſſet, deinceps indicaturũ. Non paſſibus æquis) Particula eſt carminis Vergiliani in Aeneide. Reſpexit autẽ ad id, quod Tranquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingredientem deſtituebant poplites minus firmi.

Velit, nolit.) Εἰρωνικῶς dixit.

Appiæ uiæ.) Hæc ſic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit, ut autor eſt Liuius in nono primæ Decadis. Eſtq̃ pręcipua uiarum, ducens Brunduſium, in qua erant conditoria ſepulchraq̃ Romanorum. Diuum Auguſtum.) De quo ſic inquit Suetonius. Nec defuit uir prætorius, qui ſe effigiem cremati euntem in cœlum uidiſſe iuraret.

Soli narrabit.) Notat morem eorum, qui huiuſmodi portenta ſpargunt in uulgus. Primum unicuipiam narrant, uelut arcanum, quod ſileri uelint, deinde fama ſerpit, alio aliis per manus tradẽte. Conceptis uerbis.) Cõceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut Latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac iuſiurandum dictante, aliquid expreſſis ad certam formulam uerbis, promittimus. Plautus in Bacchidibus, Ego iuſiurandum conceptis uerbis dedi, daturũ id me hodie mulieri ante ueſperam, nunc pater ne peierem cura. Etiam ſi in medio foro.) Taxat obiter urbem Romanã, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines ſæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod paſſim fiebat Romæ ſub Alexandro, frequen-

medio foro hominem uidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunq; audiui, certa, claráq; affero, ita illum ſaluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore uia cõtraxerat ortum.
Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni.
Iamq; ſuũ uictrix augebat Cynthia regnum,
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, uiſoq; ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus uindemitor uuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, mẽſis erat October, dies III. Idus Octobris. Horã nõ poſſum tibi certam dicere: facilius inter philoſophos, quàm inter horologia conueniet. Tamen inter ſextã & ſeptimam erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiã medium diem inquierent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium + curſu Phœbus diuiſerat orbem. *al. curru*

Et pro/

frequẽtiſſimo foro, in meridie. Iam Phœbus.) Chronographia eſt. Et tacite notat poetas quoſdam, qui huiuſmodi deſcriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica, Cũ lucus & ara Dianę, Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumẽ Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus. Augebat Cynthia regnũ.) al. lignum legitur: tu lege lychnum. eleganter uocat lychnum lunæ, quod alieno lumine egeat, nempe ſolis. Gratos carpebat honores.) id eſt, fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. Puto magis intelligi.) Poetas notat nimis anxie tempus deſcribẽtes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quũ maximum uerbis, & quidem expreſſius dici poſſet.

Facilius inter philoſophos.) Feſtiue dictum in horologiorũ diſcrepantiã. Simulq; philoſophorum perpetuum illud diſſidium latenter taxat. Nam cui non notum eſt, quàm inter ſe philoſophi omnes ἐκ διαμέτρου, (quod aiunt) diſſideant? Plato ſiquidem (ut in hanc digreſſiunculam expatiemur) unũ deũ unigenitũ ex ſeipſo natũ cenſuit, Anaximãder cœleſtia ſydera, deos eſſe, Thales animã mũdi, deũ putat, Ariſtot. formã ſeparatã, ſphęrę quidẽ uniuerſi innitentẽ, Democritus mentem ignitam, mundi animã, Epicurus ſpecie humana deos eſſe, Pythagoras, monada, Stoici deũ ignẽ eſſe, necnon ſpiritũ, qui mundũ uniuerſum penetret. Deniq; Euemerus Tegeatès, & Theodorus Cyrenẽſis, nullos eſſe deos. Quid cũ de principijs rerũ diſputant, non ne diuerſiſſima ſentire uidentur? Anaximenes Mileſius aerem eſſe rerum principium, aſtruxit. Thales aquã, Anaxagoras Claxomenius particulas ſimilares, Heraclitus ignẽ. Archelaus Athenienſis, aeris infiniti raritatẽ ac denſitatẽ, Empedocles amicitiã & litem, Pythagoras numeros & horũ cõmẽſiones, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deũ & materiam, & quatuor elementa, Ariſtoteles, entelechiam, materiam, & priuationẽ, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uerò de mundo inter illos cõuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato deum ad ſui exemplum ait, mundũ affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe uult, Epicurus planè interiturũ, Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertum, Pythagoras & Stoici genitum à deo, ſed ex ſua quidem natura nequaq; interitus immunem. Plato quoq; animantem eſſe mundum aſſeuerat, ſeq; ex tabeſcentibus alere, Democritus, Ariſtoteles, et Epicurus id cõſtanter negant. Adde quod Thales unũ mundum eſſe cenſuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horũ diſcipulus Metrodorus, abſurdũ eſſe dixit, in agris unicã naſci ſpicã, unũq; in infinito mundũ, innumeros aũt eſſe quod innumerabiles eorum ſint cauſę, Seleucus infinibilẽ mundũ, Empedocles mundũ quidẽ unum, ſed uniuerſi

tantum

Et propior nocti feſſus quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens trami te lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitū poterat, Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, unam de tribus Parcis educit, & ait, Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris? nunquā meritum, ut tamdiu cruciaretur. Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic reſpondit, inuides? Patere Mathematicos aliquādo uerum dicere, qui illum poſtquam princeps factus eſt, omnibus annis,

tantum exiguam eſſe particulam. Quid de anima, non'ne pugnantia ſtatuiſſe uidentur. Pythagoras animam definijt, numerum ſeipſum cientē, Ariſtoteles entelechiam primam corporis, Dicearchus quatuor elementorū harmoniam, Thales naturā irrequietā, ſeſe mouentem, Aſclepiades medicus, ſenſuū coexercitationē, Plato ſubſtātiam intellectu præditā, Stoici ſpiritum feruidum, Anaxagoras aēri ſimilē, Democritus ignitum quiddam, Epicurus elementalē tēperaturam. Neq; uerò ſecius de animæ principatu, qua uidelicet in parte ſit, longè lateq; diſſidēt. Herophilus enim in uentriculo cerebri ſedem animæ ponit, Plato et Democritus in toto capite, Eraſiſtratus circa membranam cerebri, quam Epicranidē uocat, Strato in ſuperciliorum interſtitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel ſpiritu, quia circa cor uerſatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidam in pręcordijs, Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hęc non'ne de ſole & luna inter ſe ridicule ꝑpemodum euariāt? Anaxagoras, Democritus & Metrodorus ſolē eſſe aiunt globum ferri candentem, uel ſaxum ignitū, Philolaus ſolem uitri modo pellucentē, ab igne cœleſti ſplendorē accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunam uerò Heraclitus terram dixit nebula obuolutam, Stoici temperamentum ex igne aereq;, Pythagoras ignitū lunæ corpus, Xenophanes eſſe nubem conſtipatam, Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponneſo maiorē. Heraclitus latitudine pedali, Anaximāder terræ æqualē, circulum uerò quo uehitur, ſepties & uicies terra maiorem. Lunam ſimiliter terra maiorem Stoici cenſent, Parmenides ſoli æqualem eſſe cōtendit. Sed quid hęc uerboſius perſequimur, cum bona pars librorum utriuſq; linguæ, id genus opinionib. ſit referta, & quidam luculēti ſcriptores de his ex profeſſo tractarint. Satis ſupq; ſit, è tanta copia nos uno atq; item altero argumēto breuiter indicaſſe, q̄ nihil inter ueteres philoſophos uſpiam conueniat. In quorum locum ſuperioribus ſeculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerūt, inter quos nō minus quàm antiquos illos diſcrepat, ut uel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticosq;, maxime referre uideātur. Proinde neutiquā abſurdum erit, ſi iocum Senecę uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia conuenire, quàm inter philoſophos. Nimis ruſtice.) Exactam poetarum curam, etiā in minimo temporis articulo deſcribendo ridet. Animam agere.) Agere animam, eſt niti ad mortem. Tacite uerò ridet Claudium, qui crebro uentis crepitum ſolebat ædere. Nam anima pro uento quoq; ponitur. Agebat igitur animā, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum. Qui ſemper ingenio.) Propter cognitiones cauſarum, quibus expilabat populum. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος. De tribus Parcis.) Parcis, non eſt in ueteri codice, ſed lacunæ uacua. fortaſſis Græce ſcriptum fuit μοίραις. Nunq̄ meritū) Locus eſt ex ambiguo: nā utrūq; poteſt intelligi, indignū longo cruciatu, & dignū ꝑſentaneo, ſubitoq; exitio. Cū anima luctatur.) Rurſum alluſit ad crepitū. Patere mathematicos.) Forte, patiar.

nam

nis, omnibus menſibus efferũt. Et tamen nõ eſt mirum ſi errãt, & horam eius nemo nouit. Nemo enim illũ unquam natũ putauit. Tum ille, Fac quod faciendũ eſt. Dede neci, melior uacua ſine regnet in aula. Sed Clotho, Ego mehercle, inquit pusillum temporis adijcere illi uolebam, dum hos pauculos qui ſuper ſunt, ciuitate donaret. Cõſtituerat enim omnes Gręcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui ultra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos uidere. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capſulã, & treis fuſos pfert. Vnus erat Augurini, alter Badę, tertius Claudij. Hos, inqt, treis uno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Nõ oportet enim eum, qui modo ſe tot milia hominũ ſequentia uidebat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui.

nam ſunt uerba Parcæ. Verba ſunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mẽdaciſſimi, mẽdaciorũ pręſidẽ Mercuriũ colunt, quẽ ne offendant, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus ſcite quã uerè Tacitus in decimoſeptimo, Genus hominũ, inquit, potẽtibus infidũ, ſperãtibus fallax, quod in ciuitate noſtra, & uetabitur ſemper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellẽdis ſub Claudio factũ ſenatuſconſultũ atrox & irritũ. Omnibus annis) in quibuſdã codicibus hęc duo uerba nõ legũtur. Efferũt.) Efferimus mortuos, quod Gręcis dicitur ἐκφέρειν. Horam eius nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicquã predicat, opus eſt ut illi geniturã tuã ediſſeras, quod ab Auguſto factũ refert Tranquillus, cum in Apolloniæ ſeceſſu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa conſcendiſſet. Natum putauit.) Indicat Claudij obſcuritatẽ, quẽ nemo ſenſerit naſcentẽ. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, pro eo quod eſt prorſus ignorare. Dede neci.) Carmen Vergilij ex quarto Georgicõ, de apibus. Dũ hos pauculos.) Multis enim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuitate donaret.) Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galba imperatore ſcribens, ciuitatem Romanam raro dedit. Conſtituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq; merentes honoribus afficiebat. Nã ut ſcribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipſano conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoreſq; Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatẽ Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcẽdorũ in urbe honorũ expeterẽt, & id ſenatui nõ placeret, Claudius contra diſſeruit, maiores ſuos origine Sabina ſimul in ciuitatẽ Romanam, & in familias patritiorum adſcitos, hortari ut paribus cõſilijs Rempublicã capeſſat, trãſferendo Romã, quod uſquã egregiũ eſſet. Orationẽ itaq; principis ſequuto patrũ cõſulto, primi Edui ſenatorũ in urbe ius adepti ſunt. Præterea (ceu refert Trãquillus) ornamenta cõſularia etiã procuratoribus ducenarijs indulſit, Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrẽ quoq; ademit. Latũ clauum (quamuis initio affirmaſſet, nõ lecturũ ſe ſenatorem, niſi ciuis Romani abnepotẽ) etiã libertini filio tradidit. Triũphalia ornamenta Syllano filiæ ſuę ſponſo nondũ puberi dedit. Aulum inſuper Plautiũ, qui ſuam uirtutẽ certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & capitoliũ cõſcendenti, læuũ latus texit. In ſemen relinqui.) Belle dictũ, à ſegetibus aut leguminibus ſumpta metaphora. Sauromatas) Nouẽ hæc uerba non ſunt in ueteri lectione aliquis doctus ad explendam fortaſſis lacunam adiecit. Qui modo ſe tot.) Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius ſpectaculum, ut teſtatur Suetonius, commeare in urbem, non ſo-

tui. Contētus erit his interim con
uictoribus.
Hæc ait, & turpi conuoluens ſta=
mina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempo/
ra uitæ,
At Lacheſis redimita comas, or/
nata capillos,
Pieria crinem lauro frontemq;
coronans.
Candida de niueo † ſubtegmine
uellera ſumit,
Felici moderata manu, quę du-
cta colorem
Aſſumpſere nouū, mirantur pen
ſa ſorores.
Mutat̄ uilis p̄cioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcendunt ſecu/
la filo.
Nec modus eſt illis, felicia uellera
ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt
dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloq; labore,
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, uincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuq; iuuat, gaudetq; futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet † intentas cantu, fallitq; laborem.
Dumq; nimis citharam, fraternaq; carmina laudant.
Plus ſolito neuere manus, humanaq; fata.
Laudatum tranſcendit opus: ne demite Parcæ,
Phebus ait, uincat mortalis tempora uitæ,
Ille mihi ſimilis uultu, ſimiliſq; decore,
Nec cantu, nec uoce minor. felicia laſsis
Secula præſtabit, legumq; ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra:
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol aſpicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes,
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Aſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus & affuſo ceruix formoſa capillo.

lum præſidibus pro/uinciarū permiſit, ue=rumetiā exulibus quibuſdam. His.) Augurino & Bada. Abrupit.) Mortem Claudij ſignificat. Regalia tēpora.) Rurſum alluſit ad prouerbiū, Aut regē, aut fatuum naſci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicum & & barbarū, inuiſum habebatur. Et Lacheſis.) Poetice natiuitatē Neronis deſcribit. Sed ò uanū augurem, Putabas optime Seneca, morte Claudij libertatē obueniſſe Romanis. At quādo Romæ ſæuior unq; tyrannis fuit, ꝗ ſub Nerone, de quo tu tamē ad eo pręclara, ſed planè falſo Apolline uaticinaris. Id quod tandē ipſe expertus es, dum ad necem te cōpulit. Deſcendunt ſtamina) aliter diſtendunt: pro deducūt, ut Parcas intelligas. Vincunt Tithōi.) Tithōi & Neſtoris longęuitas uel uulgo nota eſt. Intētas cātu.) Pro cātui paſsim id apud poetas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinē enim ut citharœdum pingūt. Talis in theatro ſæpe uiſus eſt Nero, Qui etiā ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicæ ſtudioſum fuiſſe, neq; quicquā eorum omiſiſſe, quę generis eius artifices & phonaſci, uel cōſeruandę uocis cauſa, uel augēdę factitabāt, teſtis eſt Trāquillus. Apollinem enim ęquiparare cātu, Solē aurigādo uideri uolebat. Felicia lapſis) Repoſuimus laſsis ex ueteri ſcriptura. Intelligit aūt laſſos incōmodis & calamitatibus tēporū Claudianorū. Legumq; ſilētia.) Elegāter oppreſſas leges, ſilētia legū uocat iuxta illud, Silēt leges inter arma. A carcere.) Sumpta eſt à certaminibus equorum metaphora, in quibus repagulū illud, unde fit initiū curſus, carcer dicitur, quēadmodū meta ubi ſiſtitur. Hinc à carcere, ſiue à carceribus pro eo ꝙ eſt ab initio prouerbiali figura iactatū. Carcerē in hac ſignificātia græci βαλβίδα.

al. ſubtegmina uellere

al. intentus

Hæc

Hæc Apollo. At Lacheſis quæ & ipſa homini formoſiſsimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας, ἐυφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidē animā ebullijt, & eo deſijt uiuere uideri. Expirauit aūt dū comœdos audit, ut ſcias me nō ſine cauſa eos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita eſt, cū maiorē ſonitū emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur. Væ me, puto, cōcacaui me. Quid aūt fecerit, neſcio, omnia certe cōcacauit: nec poſt boletū oppiparè medicamentis cōditū, plus cibi ſumpſit. Quæ poſtea in terris † ſunt acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis em̄ optime, nec periculū eſt, ne excidant, q̄ memoriæ publicū gaudiū † impreſſit. Nemo felicitatis ſuę obliuiſcit̄. In cœlo q̄ acta ſint, audite: fides penes autorē erit. Nūciatur Ioui ueniſſe quendā bonæ ſtaturæ, bene canū, neſcio qd illū minari: aſsidue em̄ caput mouere, pedē dextrū trahere, quæſiſſe ſe cuius nationis eſſet, reſpōdiſſe illū neſcio quid perturbato ſono, & uoce cōfuſa, nō intelligere ſe linguā eius, nec Græcum eſſe, nec Romanū, nec ullius gentis notæ. Tū Iupiter Herculē quia totū orbē terrarū pererrauerat, & noſſe uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tū Hercules, primo aſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiā nō omnia mōſtra timuerit, ut uidit noui generis faciē, inſolitū inceſſum, uocē nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis beluis ſolet) raucā & implicatā, putauit ſibi tertiū decimum laborem ueniſſe. Diligentius aūt intuenti, uiſus eſt quaſi homo. Acceſsit itaq; & quod facillimū fuit, Græculo ait, Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν

ειδα appellant. Plena manu.) Hoc eſt, largiter & copioſe. Prouerbiū eſt, q̄ utitur Cicero ad Atticū, libro ſecūdo. At hercle alter familiaris tuus Hortius q̄ plena manu, q̄ ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit. Affuſo) quidam legūt effuſo: ſed affuſo nō diſplicet pro circunfuſo nā ceruici capillus affunditur. Deſijt uiuere uideri.) Sic ſcriptum eſt in exēplari ueteri. Significat autē eū fuiſſe non hominē, ſed ſomnium hominis: Nā ſequitur paulo poſt, uiſus eſt quaſi homo. Comœdos audit.) Qui per ſimulationē fuerant inducti, uelut deſiderātem oblectaturi. Autor Suetonius. Illa parte.) Fœditatē aſsidue pedendis innuit: id uel ex hoc intelligas, quod edictū meditatus eſt, quo ueniam daret in conuiuio flatum, crepitumq; uentris emittēdi. Poſt boletū.) Quē Agrippina medicatū uenenoq; infectū auidiſsimo ciborū taliū obtulerat. Hinc boletus, Nero, quaſi deorum cibū, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Quāquā hęc nouem uerba in codice Vuiſſenburgenſi non ſunt. Nemo felicitatis ſuæ.) Epiphonema eſt. Bonę ſtaturę.) Autoritas enim dignitas què formæ nō defuit, uel ſtāti, uel ſedēti, ac præcipue quieſcenti: nā & prolixo nec exili corpore erat, ut refert Trāquillus. Bene canū) huic enim ſpecie caniciecq; pulchra. Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cū ſemper, tum in quātulocunq; actu, uel maxime tremulū. Pedē dextrū.) Nā ingredientē deſtituebāt poplites minus firmi, quod ſupra retulimus. Tertiū decimū laborē.) Duodecim labores Herculis à nullo poeta nō ſunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmē extat. Græculo.) Nā nō mediocri cura Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſępe in ſenatu legatis ꝑpetua oratiōe reſpōdit. Multū uerò pro tribunali etiā heroicis locutus eſt uerſibus, ut ſcribit Suetonius. Ait.) τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες, Hoc eſt, Qui nā es, unde uenis, tibi quæ patria atq; parētes? Hoc carmen ex primo Odyſſeę, in hunc locum ſubſtituimus. Verba ſunt Telemachi, Mineruā alloquētis quæ illi Mētæ Taphiorū regis ſpecie tū apparuerat. Philologos) Erant philologi, qui multiplici uariaq; ſcientia,

al. ſint

al. impreſſerunt.

πόθι τοί πόλις, ἠδὲ τοκῆες: Vbi hęc, Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurū aliquem hiſtorijs ſuis locum. Itaq; & & ipſe Homerico uerſu Cęſarē ſe eſſe ſignificans ait,

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens uerſus uerior, æque Homericus,

ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulā, niſi fuiſſet illic Febris, quę fano ſuo relicto, ſola cum illo uenerat: cæteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum † ipſo tot annos uixi, Lugduni natus eſt. Marci municipem

entia cenſebātur, qualis fuit primū Eratoſthenes, qui primus hoc cognomentū ſibi uendicauit. Deinde Ateius Romæ tēpore Saluſtij, quēadmodum refert Tranquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tanquā loquacibus, aut uerborum phaleras ſectantibus. Hiſtorijs ſuis.) Scripſit enim & Gręcas hiſtorias Thyrenicō xx. Carchedonicon octo. Homerico uerſu.) Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ὥτε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, id eſt, Sceptra ferēs rex ſum, rerum à Ioue tradita cura eſt. Carmen hoc ex primo Iliad. Homeri coniecturā ſequuti, reſtituimus. Erat autē ſequēs.) ἀλλ' ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει. Quod multis præſit, uult hic præſtātiorem eſſe. Ex eodē Homeri lib. Carmē autē hoc à ſuperiori tertium eſt. Ridet ſtultitiā eorū, qui quod reges ſint, ac multis imperent, ſeſe meliores putant. Niſi quis hos duos ex Odyſſeæ ſecūdo uerſiculos malit. Σκηπτοῦχος βασιλεὺς οὐ δ' ἄρ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς. id eſt. Sceptra gerēs rex ſum nō mēte decentia noſcens. ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι, id eſt, Immitis fuerit, ſemper ſimul impia tractet. Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulā.) Impoſuerat Herculi fibulam hoc eſt compeſcuerat Herculem de patria ſciſcitātem. Metaphora eſt duriuſcula à cōſtrictione membri uirilis ſumpta qua arrectio prohibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Erat autē Citharœdis & comœdis huius fibulæ uſus familiariſsimus, uocis nimirum gratia ad cohibendam uenerem raucedinis & offuſcationis matrē. Eam rem multis epigrāmatibus feſtiuiſſimus poeta Martialis docet cuius & hoc eſt.

Menophili Penē tā grandis fibula ueſtit,
Vt ſit Comœdis omnib9 una ſatis (uno,
Hunc ego crediderā, nā ſæpe lauamur in
Solicitū uoci parcere Flacce ſuæ. (ſtra
Dum ludit media populo ſpectāte paleſ
Delapſa eſt miſero fibula, uerpus erat.

Odyſſ. 9.

al. illo

Hinc ſumptę ſunt illę Septimij Tertulliani locutiones, carnifibulā imponere in libro de Monogamia, cuius contrarium, laxare fibulam delictis, inde corona militis decenter & uerecunde exprimentis quod autor obſcœni carminis impudētius dixit, Ne'ue imponite fibulam Priapo. Ceu docuimus in Annotationibus noſtris in Tertullianum locis modo citatis. Quoniam uerò uolumen manuſcriptis apertè fabros cōtinebat nō fibulam, putaui legēdum aliquando ἁβρὸς ppter mollitiē Claudij, ut eſſet, Impoſuerat Herculi, hoc eſt deceperat Herculē, ſimilior Græco quàm Romano.

Febris.) Plinius indicat Romæ febri de lubrū in palatio publico fuiſſe. Porrò ſub ſignificat inſaniā Claudij, qua per omnē uitā laborauerat. Cæteros omnes.) Tacite notat impietatē & ἀθεότητα Cæſaris, q; nemo deorum comitatus ſit, præter Febrim, & hāc infeſtā. Lugduni.) Claudius natus eſt Iulio Antonio, Fabio Africano Coſſ. calend. Auguſti, Lugduni eo ipſo die, quo primū ara ibi Auguſto dedicata eſt, autor Trāquillus. Marci Mu.) p Marci Legendū credo Munatij. L. enī Munatius Plācus, Lugdunū Coloniā deduxit, & Rauricā, ex qua Baſilæa deriuata eſt urbs amœniſsima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Ei Munatio nuperrime huiuſmodi memoria poſita eſt hic in foro nō pcul à Curia, me autore. L. Munatio Plāco, ciui Romano, uiro cōſulari & prætorio, oratoriq; ac M Cicero. diſcipulo, qui poſt deuictos Rhetos ęde Saturni de manubijs extructa, nō modo Lugdunum, ſed & Rauricā coloniā deduxit, quæ Auguſta

cipem † audis, quod tibi narro, ad ſextumdecimū lapidē à Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaq; q̊d Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego† reddo tibi Lugduni natū, ubi. Licinius multos annos regnauit. Tu aūt q plura loca calcaſti, quā † ullus mulio perpetuarius, Lugdunēſes ſcire debes, & multa† milia inter Xātū & Rhodanum intereſſe. Excādeſcit hoc loco Claudius, & quanto pōt murmure iraſcit̄. Quid diceret nemo intelligebat: Ille aūt Febrim duci iubebat: illo geſtu ſolutæ manus & ad hoc unū ſatis firmæ, † q̊ decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collū p̄cidi. Putares oēs illius eſſe libertos, adeo illū nemo curabat. Tū Hercules Audi me, in qt, tu, & deſine fatuari: ueniſti huc ubi mures ferrū rodūt. Citi⁹ mihi uerū, ne tibi alogias excutiā. Et q̊ terribilior eſſet tragicus fit, & ait. Ex/

al. uides — al. recipio — al. ullius — al. alia — al. quòd

guſta fuit appellata, ab Octauio Augu/ſto tum rerū potiēte, S.P.R. Baſilienſis tāmetſi Alemanorum trāſducti coloni, ſub actis Rauracis Romaniſq; depulſis, amore tamen uirtutis quæ etiā in hoſte uenerationē meretur, uetuſtiſsimo tractus huius illuſtratori, culpa tēporū prorſus abolitā memoriā de poſtliminio renouarunt. Anno M.D.XXVIII. Municipes ſunt, qui in ciuitatē Romanā recepti, muneribus capeſſendis apti fiūt. Iocatur itaq; in Claudiū, perinde ac ſi Munatio honores cōſulares debeat, nō parēti Druſo. Si Marci legas, Ancū Martiū intelligas, quartum Romanorū regē. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quē ſcribit in x. tertiæ decadis, prorogato imperio Galliā prouinciā obtinuiſſe. Vienna.) Vrbs eſt Galliæ. Germanus.) uerus: Quod eñ natiuum eſt, germanū etiā dicere ſolemus. Sic Plauto germana illuuies dicta Germanum etiā appellamus q̊d cognatū eſt. Sic inuidētiam & detractionē germana uitia dicimus. Eſt & Germanus ex Germania aliquis: unde hic amphibologia, quā iocātes affectare ſolēt. Itaq; quod Gallum.) Quomodo Galli urbē Romā ceperint, narrat Liuius in qnto primæ Dec. Romā cepit.) Ioc⁹ eſt in amphibologia. Capit hoſtis q populatur, & capit q ſuſcipit. L. Licini⁹) L. Flor⁹ meminit. L. Licinij Luculli. Qui plura.) Ridet Herculē per innumeras regiōes diuagatū. Mulio per.) De Quartarijs muliōibus meminit Feſt. hic μιμηγτικῶς Seneca perpetuariū dixiſſe uidetur, aut qui inſolidum, aut ſemper ſit uector aut (quod magis arridet) qui perpetua nec interrupta uectatione ſuos uectores aliquo perducat. Ad uehicula mulis uſi ſunt antiq, nō eqs: unde muliōes uehicularij, quiq; mulis quęſtū faciebāt. Milia.) Miliaria. Xanthū.) Fluuius eſt Troiæ, q & Scamāder dicitur, Taxāt Claudiū, qui cum in Gallia natus eſſet, Græcus uideri geſtiebat, ut quem patrię ſuę puderet. Rhodanū.) Rhodanus fluuius eſt Galliæ notiſſimus, qui ex alpibus nō lōge quidē à Rheni, Danubijq; fōtibus oritur, ac Lugdunū latus, Ararim ibi ſuſcipiēs, mox Iſarā Druentiamq; tribus oſtijs in mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Cęſar. Duci.) Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad ſupplicia rapiunt. Suetonius in Caligula. Stans tantūmodo intra porticū mediā, à caluo ad caluū duci imperauit. Solutę manus) Innuit Claudiū ſigno ſolutæ manus, ut homines capite trūcarentur, iubere ſolitum. Belle igitur dicit, ſolutam etiam manum Claudij, in hoc ſatis adhuc fuiſſe firmā, ut hominem capite priuaret. Putares oēs eſſe libertos.) Notat hic Claudium, ut qui nimiū in libertos ſuos indulgēs eſſet Vnde fiebat, ut ab his, quos nō modo pręmijs ingentibus, ſed & quæſturis prætorijſq; ornamentis ornari patiebatur, quibuſq; multa, per phas & nephas acquirere rapereq; permittebat, cōtēneretur, deſpiceretur, illuderetur. Vbi mures ferrū rodūt.) Hoc ad excitandū riſum dictū, ſignificare aūt uult maghā rerum mutationē, lociq; diuerſitatē. Quaſi diceret, Si mures hic ferrū rodūt, quales nos eſſe putas? Theophraſtus autor eſt (ut refert Plinius lib. octauo, capite quinquageſimo ſepti/

mo) mures in Gyaro inſula, cū incolas, ſugaſſent, ferrum roſiſſe. Hic aūt ridicule de cœlo dictū, quaſi & illic oporteat eſſe mures, ſed præſtātiores. Citius mihi uerū, (ſubaudi, dicito, aut huiuſmodi aliud: ſed nō ſcribitur, ut irati ſermonem referat. Alogias.) Stulticias, ἀλογίαν Græci eā animæ partē dicunt, quę rationis expers eſt. Tragicus) Et hoc, ut alia multa ad riſum ioco ſe dixit. Nota eſt Tragicorū amarulentia, tumiditasq;. Exprome) Carmē eſt Iābicū quod cōſtat in locis paribus ſemper ex Iambo aut tribreui, in imparibus indiſcriminatim ex Iambo, Spōdeo, Dactylo, Anapæſto, tribreui. Exprome propere, ſed e qua genitū dicas.) Exemplar uetus habet, Exprime ꝓpere ſed qua genitus cluas. Hoc carmē neſcio quis mutauit in æditione Romana quemadmodū & nos legere coacti ſumus, ſed prorſus inſeliciter. Nā quid opus erat pro elegātiſſimo & ueteri uerbo cluas, ſupponere dicas. Ego carmē ſic reſtituendum arbitror. Expromere ꝓperes qua gēte natus cluas. Hoc ſtipite.) Clauam obiectat. Mobile caput) Supra retulimus Claudiū fuiſſe capite admodum tremulo. Tergemini pe.) Notū eſt quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & ſecū in Gręciā duxerit. Qui fabulę origīnē noſſe uolet, Palęphatū euoluat. Arrianū quoq; legat de geſtis Alexandri Magni, li. ſecūdo, qui Hecatæi Abderitæ ſententiā de Hercule & Geryone refert. Heſperio mari) Hiſpanico. Inachiā ad urbem.) hoc eſt, Argos Pelopōneſi caput. Inachia (autore Stephano) Pelopōneſum ſignificat, nō tātū Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachius. Verba Stephani hęc ſunt, ἰναχία, ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ Ἄργος, ἀπὸ ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ. τὸ ἐθνικὸν ἰνάχιος. Nobile pecus.) Boues Geryonis. Vidi.) Rediēs ex Hiſpania. Iugū) Cacumen montis. Ararq;.) Araris fluuius, qui per cōciſionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Voſego (qui Germaniam à Gallia hodie ſeparat) in collimitio Burgūdiæ, Lotoringiæq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorum'que fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sonam uocant.

Gallum in ſuo ſterquilinio.) Simili prouerbio noſtrates uulgo dictitant. Canem in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium ueſtibulo ferociorem eſſe. Non deeſt autem in Galli uocabulo latens morſus. Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus eſt Claudius, ceu ſupra quoque retulimus.

Fortiſsime deorum.) Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.

Exprome propere, ſede quia genitus cluas
Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram occidas.
Hæc claua reges ſæpe mactauit fe
Quid nunc profatu uocis in certo ſonas?
Quæ patria, quæ gēs mobile eduxit caput,
Ediſſere, equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab heſperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuijs iugum.
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo uidet.
Vbi Rhodanus ingens amne prę rapido fluit,
Ararq; dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas uadis
Eſt ne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe, & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωροῦ πληγήν. Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe, illic non habere ſe idem gratię: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaq; quantū intelligi potuit, hæc uiſus eſt dicere. Ego te fortiſsime deorum

Mihi

Mihi affuturum.) Opitulaturum. Et ſi qui à me notorem petiſſet.) Non admodum mihi placet notoris uocabulū. Quando uero tantopere Claudius lingua græca delectatabatur, qd ſi putemus hic non à me notorē, ſed amyntorem à Seneca fuiſſe ſcriptum. Significat autē ἀμύντωρ Græcis defenſorē & uindicem, niſi libeat autorē legere pro patrono. Paulo poſt ſequitur contulerim, quod fortaſſis eſſe debebat exantlarim. (forte autorem)

Maluiſſes cloacas Augiæ purgare.) Sic enim hunc locum ex codice manuſcripto reſtituimꝰ. Hic Augias tantum fimi collegerat in ſtabulis ſuis, ut Αὐγέου βουστασία Græcis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare uolunt aut rem ſupra modum immundam. Augiæ meminit Philoſtratus libro. VIII.

Sed non miror quod i.in c.f.quoniā uolo.) Hic locus ſic legitur in libro uetuſto, Sed quoniam uolo nō mirum, quod in curiā impetū feciſti, nihil tibi cluſi eſt, q̄madmodū & nos repoſuimus. Cæterū aut mēdoſus eſt locus, aut, quod potius credo, Græca hic deſunt, & diuerſas ſentētias librarius confudit. Fuit autē in hūc fortaſſis ſenſum aliqd ſcriptū. Sed bono animo ſis, quoniā uolo tibi patronus eſſe. Et ſunt uerba Herculis Claudio reſpōdētis. Interim irrūpit Hercules in Curiā quā Seneca fingit in cœlo: neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cum impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei illi qui intra Curiā erāt de Claudio recipiendo cōſultātes, irrūpentē illū et clauſa omnia ſuis uiribus perſtingere ſolitū ſic alloquuntur. Non mirū iniquiunt, quod impetū in Curiā feciſti, quaſi dicant, hoc tibi nouū non eſt. Nihil tibi cluſi eſt, modo dic nobis qualem deū. Et quæ ſequūtur. Ἐπικούρειος θεός nō poteſt eſſe.) Hęc uerba Ἐπικούρειος θεός præſidio tenuium ueſtigiorū eruta repoſuimꝰ, niſi mauis Ἐπικούρειον θεός. Reſtituimꝰ & ea quæ mox ſequūtur ὅτι αὐτός πρᾶγμα ἔχει, ὅτι ἄλλοις παρέχει, hoc eſt. Neq; ipſe negociū habet, neq; alijs exhibet. Quam ſentētiā uelut aduerſantem diuinæ prouidentiæ hactenus exploſit optimus quiſq; ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterum eleganter in Epicuri deū iocantur Semidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij ſi quid poëtis credit. Epicurus autē hebetē & ignauū deum inducit. Sed & in Stoicorū deum iocantur tanq; monſtroſum: nam negant deum Stoici mēbra habere, puta caput, pedes, uentrē, & quæ ſub uentre ſunt. At dij uulgares & poëtici de loco in locū migrant, cōmeſſantur, amāt. Proinde Stoicus deus, inquiūt, quomodo poteſt rotūdus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat, imperfectū quiddam eſt Stoicus deus & monſtri ſimile. Concedunt tamē Claudium poſſe Stoicū deum fieri, quod corde & capite careat, hoc eſt prudentia & mente, propter ſtulticiam.

Stoicus?) Subaudi deus fiat Claudius?

Sine capite, ſine præputio.) Nam negant Stoici ineſſe deo humanæ formæ lineamenta. Iocatur itaq; nōtā in imperfectū Stoicorū deum, quàm in Claudiū ipſum ueluti carentem capite eo, quod ſtultus eſſet, & carentē præputio, uel ob morbū, uel quod iam ob ætatē ad Venerē inutilis foret.

Rotūdus.) Perfectus. Horatius

deorū Hercules, ſperaui mihi affuturū apud alios: & ſi quis à me, † notorē petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego erā qui tibi ante templū tuū ius dicebā totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quātū illic miſeriarum cōtulerim, quū cauſidicos audirē, & diem & noctē: In quos ſi incidiſſes, ualde fortis licet tibi uidearis, maluiſſes cloacas Augię purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. Sed quoniam uolo, nō mirum, quod impetū in Curiā feciſti, nihil tibi † clauſi eſt. Modo dic nobis qualē deū iſtū fieri uelis: Ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe, ὅτι αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, ὅτι ἄλλοις παρέχει. (al. cluſi)

Stoicus quomodo poteſt rotundus eſſe (ut ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo

Stoici

Stoici dei?iam uideo, nec cor, nec caput habet. Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps nó tuliſſet. Illum deũ à Ioue, qui quãtum quidem in illo fuit, dãnatũ † incæſti L. Syllanum, generum ſuum occidit: Oropenq; ſororem ſuam

Graijs dedit ore rotundo Muſa loqui. Figura enim orbicularis, quam & cœlum poſſidet, perfectiſſima eſt.

Nec cor nec caput.) Quia Stoici deũ faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla ſint mẽbra. Id torquet in ſtulticiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obſcœnus ſermo, ἀκέφαλος dicitur, & cordatos uocamus prudentes.

Hercules.) Iurãtis eſt, & ſunt uerba alicuius diuorum. Ridiculum autem iurare deum per Herculem

d. inceſto

Si me Hercules à Saturno p.) Cum hoc loco et hisq̃ ſequũtur diutiſſime luctat9 ſum, nec ſuccurrebat exẽplar manu ſcriptũ. Opinor autẽ legẽdum, Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium. Et quæ ſequuntur. Sunt quę uerba ſemidei cuiuſpiã in illa curia quam in cœlo Seneca fingit. Nã hoc animaduertere debet lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſtea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare uobis permiſerã, uos mera mapalia feciſtis. Quaſi diceret in dicendis ſententijs nõ ſeruatis ciuilẽ conſuetudinẽ, ſed ruſticano more, quicquid in buccã uenit promiſcue blatteratis. Hoc beneficiũ.) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc eſt, deificationem. Cuius menſem.) Saturnalia Romæ celebrari menſe Decembris ſolebant, ita ut intra quinq;, aut quàm plurimũ ſeptẽ dies finirẽtur. Claudius autẽ qui nunq; temere (quemadmodũ teſtatur Tranquillus) triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac madẽs, toto anno uiſus fuit Saturnalia celebrare. De ſaturna lib. Claudij Cęſaris ad Lucilium his uerbis ſcribit Seneca noſter quę mire faciunt ad hũc locũ. Decẽber eſt menſis, inquit, quo maxime ciuitas deſudat, ius luxuriæ publicè datũ eſt, ingẽti apparatu ſonãt omnia, tanq; quicq; inter Saturnalia nõ intersit, & dies rerũ agendarũ. Adeò nihil intereſt, ut nõ uideatur mihi errasse, qui dixit olim mẽſem Decẽbrẽ fuiſſe, nũc annum. Eius princeps nõ tuliſſet.) In his prodigioſe corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendit tandem legẽdũ nõ eius princeps, ſed Caius princeps. Sequitur mox, Illũ deũ à Ioue. Liber uetus habet illũ Ioue, ſic ut inter illũ & Ioue ſit lacuna media. Porrò pſuaſiſſimum mihi eſt dictiones iſtas deũ à Ioue, nihil ad ſenſum facere. Doctus qſpiã ſic tumultuarie locũ caſtigauit, deum & à præpoſitionẽ apponẽs, haud re diligentius perpenſa. Ego legendũ reor, illũ ἀποθεῶσθαι, hoc eſt in deorũ numerũ referri: nã dubio procul ignota uox Græca librario occaſionẽ dedit, ut omitteret. Sequitur dãnauit inceſti, Lego dãnatũ inceſti. Seqtur. Oropenq; ſororẽ ſuã. In manuſcripto codice eſt, oro per quod ſor. ſuã. Conijcio ſcribendũ, eo quod ſororẽ ſuã. Sequitur, quã quoniã omnes, ſcribo, quũ omnes uen. diſpũcto relatiuo quã. Sequitur adhuc. Quã inqt, quæro tãtũ ſororẽ ſuã ſtulte ſtudere. Sic & in exẽplari ſcripto legitur propemodũ, ita uidelicet. Quare, inqt, ſororẽ ſuã ſtulte ſtude. Locus eſt nõ ſolũ mendoſus ſed & obſcurus. Diuinatione planè hic opus eſt. Fortaſſis legendũ Quare inuidit Romæ hiſtoriã ſuã. Auſcultare Athenis dimidiũ licet, Alexãdriæ totũ. Vt huius ſemidei ſentẽtia taxet quod Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alexãdriæ curàrit recitãdas ſingulis annis, & qdẽ opus utrũq; totũ, per ciues ſeorſim in duobus Muſeis, inſtitutis ſtipẽdijs, ueluti cõtempta Roma. Quã rẽ his uerbis narrat Suetonius. Denique inqt, & Græcas ſcripſit hiſtorias. Tyrrhenicõ. XX. Carchedonicõ VIII. Quarũ cauſa ueteri Alexãdriæ Muſęo additũ ex ipſi9 nomine, inſtitutũ què ut quotãnis in altero Tyrrenicon libri, in altero Carchedonicõ diebus ſtatutis uelut in auditorio recitarentur toti à ſingulis per uices. Hactenus ille. Vides libros illos hiſtoriarũ autore Trãquillo totos fuiſſe lectos ſingulis annis. Id ergo eſt quod dicit Seneca, Alexãdrię totum.

Fortaſ-

ſuam feſtiuiſſimam omniũ puellarum, quam omnes Venerẽ uocarẽt: maluit Iunonẽ uocare. Quare, inquit, † quæro enim ſororem ſuã ſtulte † ſtudere, Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, † inquit, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit.

Fortaſſis alterũ tãtũ uolumẽ ſingulis annis apud Athenas recitabatur nõ utrũq;, ut ſit ꝗd ait, Athenis dimidiũ. Porrò ualidũ argumentum, ſi dijs placet, aduerſus Claudiũ, ꝙ Græcis plus fauere uiſus ſit, quàm Romanis. Iam à nobis caſtigatæ ſententiæ ſic poterunt legi, & diſtingui. Iuſtiſſimè hercle à Saturno petiſſet hoc beneficiũ, cui9 menſem toto anno celebrauit Saturnalia. Cai9 princeps nõ tuliſſet illum ἀποθεῶσαι, qui (quantũ quidẽ in illo fuit) dãnatũ inceſto Syllanũ generũ ſuũ occidit, eo quod ſororẽ ſuã feſtiuiſſimã omnium puellarum, quũ omnes Venerẽ uocarent, maluit Iunonẽ uocare. Quare inuidit Rom. hiſtorias ſuas? Auſcultare Athenis dimidiũ licet. Alexãdriæ totũ. Quia Romæ, inquit, mures molas lingũt Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, e.n.e. c.ſ.p. Deus fieri uult. Parum eſt quod tẽplũ in Britan. & quæ ſequũtur. Porrò eius ſententiæ quæ incipit, Caius princeps nõ tuliſſet, hic eſt ſenſus. Caius Caligula Cæſar nunquam permiſiſſet Claudium recipi in numerum deorum, uel ob hoc quod generum ſuum L. Syllanum inceſti ſtatim dãnauit accuſante Vitellio ſed Agrippina ſubornante, quod illicito ſororis ſuæ Iuniæ Caluniæ amore teneretur, quum eidem crimini Caius Cæſar longe magis fuerit obnoxius ob omnes ſorores ſuas adamatas, non unam tantum. Nã ut Suetonius ſcribit, Caius Caligula cũ omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinẽ fecit. Plenoq; conuiuio ſingulas infra ſe uiciſſim collocabat, uxore ſupra cubãte. Solẽt autẽ fures furibus, inceſti inceſtis fauere. Blandimur enim hoc modo uitijs noſtris. Porrò nõ occidit Claudius generũ ſuũ Syllanũ, ſed ipſo cõniuente per edictum Vitellij ordine ſenatorio motus eſt, & eiurare magiſtratũ coactus, quum forte eo anno prætor eſſet, & pridie ſenatus lectus foret luſtrumq; cõditũ. Præterea affinitatẽ Cæſar diremit. Quibus rebus offenſus ornatiſſimus iuuenis & aliàs clarus inſigni triũphaliũ & gladiatorij muneris magnificẽtia, quo die Claudius inceſtas illas nuptias cũ Agrippina celebrauit, ipſe ſibi mortẽ conſciuit, ſiue eouſq; ſpẽ uitæ produxerat, ſeu delecto die ad augendã inuidiã, ut ait Tacitus. Atque hoc eſt ꝗd hic Seneca uult his uerbis. Quãtũ ꝗdẽ in illo fuit dãnatũ inceſti Syllanũ generũ ſuum occidit. Nimirũ ob præſtitã mortis occaſionẽ. Iã ſatis apertum puto ꝗd ſibi uelint illa uerba, eo quod ſororem ſuã f.o.p. quũ omnes Venerem uocarẽt, maluit Iunonẽ uocare. Significat enim per Venerẽ nõ admodũ caſtã fœminam Iuniã Caluinã, quã & Tacit9 decorã ſed procacẽ appellat, à fratre Syllano, uxoris pene loco habitã, id ꝗd per Iunonẽ Iouinexu coniugali copulatã eleganter innuit. Porrò dicteriũ Claudij, Romæ mures molas lingunt, quo frequenter uti ſolitus uidetur, ꝑſtringit Romanos tanq̃ delicatos & faſtidioſos qui non ꝗbuslibet ſcriptis recitandis intereſſe poſſint, precibus iã & pretio corrogãdi L. Syllanũ.) Hic Claudij gener à Vitellio, cũ ad id inſtigaret Agrippina Auguſta, de inceſtu ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ accuſat9 quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine ſenatorio mot9 eſt, nec lõge poſt, mortẽ ſibi cõſciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitũ in duodecimo. Fit huius quoque paulo poſt mẽtio. Mures molas lingũt.) Cauſatur molliciẽ Romanorũ, ut qui ꝓni ſint ad libidinẽ, ſed nõ niſi pulcherrimas ſollicitent. Mures enim urbani farinã abſumũt, & delicatiſſimis ad ſatietatẽ uſq; ueſcuntur, cũ rureſtres interim fruticulos depaſcantur. Quin adeò molles ſunt, ut nec caſeũ arrodãt, ſed lingãt mollitã farinã. Apparet hoc dictũ fuiſſe familiare Claudio, de muribus ferrũ arrodẽtib9. Hic nobis curua corrigit.) Subeſt, ut opinamur, ſenſus obſcœn9, uelut ſi diceretur. Claudius adeò circa Venerẽ eſt intẽperans, ut ad libidinem ſuo nos exẽplo incitet. Etenim ut Claudian9 ueriſſimè cecinit, Mobile mutatur ſemper cum

al. quæſo
al. ſtude
al. inquit

rigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio, & iā cœli ſcrutatur plagas, deus fieri uult. Parum eſt quod tēplū in Britānia habet, quod nūc barbari colunt, & ut deum orant. Αλωρῷ φιλατῷ χηιρ. Tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiā morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit, P.C. interrogare uobis permiſeram, uos mera mapalia feciſtis. Volo ut ſeruetis diſciplinā curiæ. Hic qualiſcunq; eſt, quid de † nobis exiſtimauit? Illo dimiſſo primus interrogatur ſententiā † Ianus pater, is deſignatus erat in Cal. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo, quantumuis uafer, q ſemper uidet ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, q̄d in foro iuuat, dixit, quæ notarius pſequi nō potuit, & ideò nō refero, ne aliis uerbis ponā, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum, nō debere hunc uulgo dari hono

per cū principe uulgꝰ. Corrigere eſt emēdare, eſt et rectū facere, atq; arrigere. Hic nobis curuæ corrigit.) Si qs hoc ſimpliciter accipiendū putat, erit εἰρωνεία in cēſoriā Claudij ſeueritatē. Si referendū ad pxime præcedens dicteriū, qd ſi legas, Hic nos ſcurra Cæſar regit, ut ſit alicuius Mimi clauſula. In cubicu.) Alludit ad hoc q refert Suetoniꝰ. Morte uidelicet eius celatā fuiſſe, donec omnia circa ſucceſſorē ordinarentur. Iacuit itaq; corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc uerba & ſuperiora, & quæ pxime ſequuntur, intellige Romæ fuiſſe in ſenatu dicta, cum deliberarēt, eſſet ne in numerū deorū referēdꝰ Claudiꝰ, id q̄d etiā ex ſequentibꝰ magis pateſcet. Fingit autem Curiā in cœlo, qualis erat Senatorū Romæ. Tēplū in Britānia habet.) De hoc ſic Tacitꝰ, ubi de Camulodunolo qtur. Ad hęc tēplū diuo Claudio cōſtitutū q̄ſi ara æternæ dominatiōis aſpiciebatur. Tandē Ioui uenit in mētē priuatis.) Fortaſſis legēdū, primateis intra Curiā moranteis ſententiā dicere, n, diſp. Vt intelligas uoluiſſe Iouē ſenatores primæ autoritatis ſententiam dicere omiſſa iſta pedariorū ſenatorū diſputatione. Vos mera mapalia.) Promiſcue ſententiā ferētes, nō ſeruato ordine aliꝰ aliū turbātes. Mapalia ſunt tuguria ruſticorū. Eſtq; uocabulū Punicū. Alluſit autē ad pūerbiū, Rus ciuitas. Cōfine eſt Epicharmicū illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς. i. E ciuitate rus facis. Qualiſcūq; eſt.) Qz cōtēptim hoc de Cęſare dicit Iupiter. Dimiſſo.) Secedere iuſſo. Ianus pater.) Per Ianū hic aliquē ſenatorē intelligit. Sed et Acron in Satyram Horatij, cuius initium, Sic raro ſcribis, teſtatur Iano tres in foro fuiſſe ſtatuas: ad unam conueniebāt creditores, & fœneratores: ad alteram, qui fœnus redderent ad tertiā, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic fuiſſe maximum quæſtum Claudij. Homo quātum uia ſua fert.)

Oſtendimus aliàs quo ſenſu ſit accipiendum, id quantū uia ſua fert, qui tamē præcedit, homo, quid ſi legas quantūuis uafer & qui ſemper uidet, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω, hoc eſt ſimul ante & poſt. Quæ Græca uerba reſtituimus ex ueſtigiis quæ erant in codice manuſcripto. Clauſula eſt qua Homerꝰ ſæpe utitur. Vt Iliad. α. et rurſū Ilia. γ. οἶσιν δ' ὁ γέρων μετέησιν ἅμα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω. Et Iliados Σ. ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. de Polydamāte loquitur. Sēper uidet.) Vel quod bifrōs uel q̄d tres haberet ſtatuas. Et addidit ridicule, quantū uia fert, q̄ſi uidere ſit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionē fori, quod à patrono iā nō ueritas, ſed eloquētia exigeretur, & iudex nō tātū doceri cuperet, ſed etiā delectari. Quemadmodū indicat & Quintilianus. Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum ſit uiuat non iuuat. Notat autē quempiam qui conſul factus erat ex numero Nūmulariorum aſſidue in foro uerſantiū. Nam qui inter homines uerſantur, plus eloquētiæ plerūq; habent. Ne aliis uerbis) Ridicula religio in re conficta, ſed feſtiuiter ſimulata. De magnitudine.) Subnotat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſa, nimium ſolent immorari Rhetores.

forte, μωρῷ, φιλτάτῳ

al. uobis

al. Iam

Iam

honorē. Olim, inquit, magna res erat deū fieri, iam fama minimū fecit, etiā peſſimum quemq; illū affectare. Itaq; ne uidear in perſonam, non in rem ſententiā dicere, Cēſeo ne quis poſt hūc diē, deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν, aut ex his, q̃s alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui cōtra hoc S. C. deus factus, dictus, pictusúe erit, eū dedi laruis, & ꝓximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare pla-

Iam ſama minimū fecit.) Duo notat, paſſim collectos ſordidos in ordinē ſenatoriū, & peſſimos etiā imperatores, in deorū numerum relatos, magis iā ex more, quàm ex merito. Iā fama minimū fecit.) Exemplar manuſcriptum nimium babet non minimum. Fortaſſis legendū, mimū fecit. Vt ſit ſenſus. Adeo uulgaris res eſſe cœpit etiam immeritos inter deos conſecrare, ut ſcenicis ludis argumentū ſubinde præbeat. Nā qd eſt aliud hic Senecæ ludꝰ de apotheoſi Claudij, quàm mimus quidā. Significat autē mimus modo hiſtrionē actorē, modo carmen ipſum ſiue fabulam. Sic laberius mimum quendam, ut autor eſt Gellius, Cophinū inſcripſit, alium Alexandriam, alium Fullonem. Huiuſmodi mimus fuit Laureolus quē Catulꝰ Mimograpbus ædidit, in quo iudex agebatur in crucē. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, et Trāquillus in Caio Caligula his qdē uerbis: & quū in Laureolo Mimo, in quo actor proripiēs ſe ruina ſanguinē uomuit, ut plures ſecūdarū certatim experimentū artis darēt, cruore ſcena abūdauit. Quē locū ſic opinor legi debere, in q̃ actor ꝓrepēs è ruina, ſanguinē uomuit, plures ſecūdarū, Et quæ ſequūtur. Iā arbitror liquere quid ſibi Septimius Tertullianus omnis antiquitatis peritiſſimus uelit, quū in libro quo aduersū Valētinianos pugnat, ſic ſcribit de Entbymeſi illa Valentinianorum loquēs, Ita depulſa, inquit, quo minus pergeret, nec habēs ſuperuolare crucem, id eſt Horō, qa nullū Catuli Laureolū fuerit exercitata, ut deſtituta, ut paſſioni illiſa, in trica multiplici atq; ꝑplexa, omni genere eius cœpit adfligi. Vult enim dicere Enthymeſin nō fuiſſe exercitatā in ſcena, in agenda fabula illa quā Catulus Mimographus Laureolum inſcripſit, in qua Iudex in crucē agebatur. Alioq ſi illā ſcenicorū hiſtrionū in repręſentāda in crucē acti præſidis fabula dexteritatē habuiſſet, fortaſſis crucem ſuperuolaſſet, id eſt, Horon. Etiā peſſimū quemq; illū affectare.) Hæc clauſula non eſt in codice Vuiſſenburgenſi. Illum.) Honorem. In perſonam nō.) Nam cum in genere dicit, in rem pronūciat, nō proprie in Claudiū. S.C.) Senatuſconſultū. Ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν) id eſt agrorū fructu ueſcuntur. Reſtituimus hūc locum manuſcripti libri ueſtigijs adiuti. Eſt autē apud Homerum Iliados. β. εἰ δέ τις ἐστὶ βροτῶν οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν. Aut ex his quos alit ζείδωρος ἄρουρα) hoc eſt frumentiferum rus. Et hunc locū eruimus. Eſt autē hæc clauſula apud Homerum frequēter obuia, Vt Odyſſeæ. α. καὶ γὰρ κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα. Eſt uerò ζείδωρος terrę epithetum. Dictus pictusué.) Eſt nōnihil feſtiuitatis in imitatione: nā his modis loquūtur iureconſulti, & q ſenatuſcōſulta cōſcribūt. Dedi laruis.) Terriculamētis inferorū. Laruæ ſunt noxiæ inferorū umbrę. Et dedimus noxę animal q̃d lęſit, Fecit iniuriā laruis q mortuus ꝓ deo uoluerit haberi cū nihil ſit, niſi umbra. Eū dedi laruis. Sed ꝓximo mun. inter nouos autoratos.) Repoſuimꝰ ex manuſcripto codice ꝓ dedo, dedi. Et ꝓ noxios, nouos. Porrò ſentētia adhuc eſt imperfecta, niſi ꝓ ſed legamus, et prox. Sic autē reſtitui debet, Qui contra hoc S.C. deꝰ factꝰ, ductꝰ, pictuſue erit, eū dedi laruis, & ꝓximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Nā ad hoc uerbū placet in fine, etiā ſuperiora referri debēt. Ex hoc loco ueterem ſpectaculorū morē animaduertere licet, quo ferulis uerberabātur q nuper ſe Laniſtis addixiſſent: nā hos uocat autoratos, ubi rudes adhuc primū in barenā ꝓdiſſent. Solēt aūt in nulla nō arte ludicro aliq̃ tentari rudes. Sic mos tētādi nouos ſcholaſticos Athenis obſeruatꝰ narratur in uita Māni Baſilij, de Baſilio & Greg. Naziāzeno.

Dieſpi-

Dieſpiter.) Iouis cognomentũ eſt,quẽ ſic uocant,quaſi diei patrẽ. Coſ.numulariolus.Hic quæſtu ſe ſuſtinebat,uendere ciuitatulas ſolebat.Ad hoc uelle acceſſit Hercules.)Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nã iſtæ dictiones,Ad hoc uelle, planè portenta quædã ſunt mẽdarũ.Diu hic laboraui,nec quicq̃ uenit in mentẽ quod prorſus probem.Inter cætera uiſum eſt legi poſſe, Coſ. numulariolus, hic quæſtu ſe ſuſtinebat,uendere ciuitatulis ſolebat olei culleos.Acceſſit Hercules &c.Tum uidendũ an pro nũmulario legendum ſit, cullleariolus. Sed hæc cõiectura eſto.Et auriculã ei tetigit.)Auris memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur,aut admonẽt, auriculã uellere dicũtur.Ad diuum Auguſtũ ſanguine.) Fuit enim nepos Auguſti. Nã patrẽ Claudij Cęſaris Druſũ, cũ Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit. Autor Trãquillus. Quã ipſe deam eſſe iuſſit.) Auiæ enim Liuiæ (ut refert Suetonius) diuinos honores,et Circenſi põpa currũ elephantorũ decernendũ curauit.E R.P.) ex uſu Reipub.Romanæ.Qui cum Romulo poſſit feruentia reparare.)Exemplar manuſcriptum habet, Qũi è Romulo poſſit feruenita rapta notare.Ego caſtigani uorare.Cæterũ uidẽdum an pro Romulo ſcribẽdum ſit rhõbulo, Vt hic ſit ſenſus.Expedire eſſe aliquẽ qui feruẽtia rapa uoret è rhombulo, hoc eſt uaſe eius figurę cuius eſt rhõbus.Fieri poteſt ut huiuſmodi uaſe peculiariter uſus ſit

al. Vicepote
al. Hoc
al. eius
al. quã ipſam
al. ſit
al. agetur

re placet. Proximus interrogatur ſẽtẽtiã Dieſpiter† Nicepotę fili⁹ & ipſe deſignatus Coſ. numulariolus.† Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uẽdere ciuitatulas ſolebat. Ad hũc ce belle acceſſit Hercules, & auriculam † ei tetigit. Itaque in hæc uerba cenſet. Cum diuus Claudius diuum Auguſtum ſanguine contingat,nec minus diuam Auguſtã auiã ſuam, † quã ipſe deam eſſe iuſſit, longeque oẽs mortales ſapiẽtia antecellat,ſitq; è Rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo -Poſſit feruentia rapa, Vorare. Cẽſeo ut D. Claudius ex hac die deus† fiat,ita uti ante cũ quis optimo iure factus ſit.Eamq; rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adijciendam. Variæ erant ſententiæ, & uidebatur Claudius ſententia uincere.Hercules enim qui uideret ferrum ſuũ in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat & aiebat, Noli mihi inuidere, mea res † agitur, deinde ſi quid uolueris, inuicẽ faciã,Manus manũ lauat. Tũ diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ loco

Claudius.Boletorũ et ſimiliũ ciborũ quibus & rapa annumerari poſſunt, auidũ illũ fuiſſe Suetonius tradit.Et uidebatur Claudius ſententiã uincere.) Vetuſtior codex habet ſentẽtia. Coniicio ſcriptũ à Seneca fuiſſe, Et uid.Claudiũ una uincere,ſubaudi ſententia.Pars Claudioſauentiũ uno tãtũ calculo uincebat partẽ diuerſam. Attende Claudiũ paucis fuiſſe probatum. Eamq; rem.)Innuit. ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulam,ac proinde dignam,quę fictis Ouidij trãsformationib⁹ infulciatur.Deſcribit enim Ouidius μεταμορφώσεις fabuloſas,ut Aegles puellæ in populũ arborem, Hecubæ in canem. Ferrũ ſuum in igne.) Hoc eſt,rẽ ſuã agi. rogatus enim erat, ut Claudio patrocinaretur.Sũpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autẽ ad hoc quod Hercules etiam ex homine deus factus eſſet, id quod tãta nũc ambitione Claudi⁹ aſſeq nitebatur.Ac ꝑfecto Hercules Claudiũ, deum Romæ effecit, hoc eſt,precib⁹ & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati ueneni ſuſpitionẽ euitare uolẽtis, ſenatus q̃ſi ui impulſus. Claudio diuinos honores decreuit.Noli mihi inuidere.)Expreſſit Seneca morẽ,etiãnũ magis cõmunẽ quàm utilẽ. Manus manũ lauat.)Prouerbiũ eſt de opera mutuũ præſtãda.Græcè ſic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tũ diuus Auguſtus.)Quoniã ſuperiora ad ſenatũ Romanũ retulim⁹,Hic ſub Auguſti perſona Neronẽ Cæſarẽ intelligere poteris.Nã Nero Claudiũ diuinis honoribus

deſtituit

deſtituit, omnibus rerū uerborūq; contumelijs mortuum inſectatus, ac modo ſtultitiæ, modo ſæuitiæ arguens, ut refert Trāquillus. P.C.) Patres cōſcripti. Ex quo deus factus ſum.) Ridet Augusti diuinitatem. Nam huic uiuo quoq; diuini honores cōtigerūt. Mortui nō loquūtur. Meū negocium ago.) Salſe ſignificat iā priuatum nec curare, quid agatur uſquā. In hoc) Ad hoc. Et pronunctandum cum exclamatione. Operibus.) Vt foro cum æde Martis ultoris, Tēplo Apollinis in palatio, Aede tonantis Iouis in capitolio. Infra indignationem) Quaſi dicat, Etiā ſi multa nunc allegem, adhuc non uidebor indignatus, ſed iuſte conqueri. Præcidit.) Verba ſunt ex aliqua oratione Meſſalæ. Subeſt autem iocus ex ambiguitate. Nam præcido ſignificat amputo, & aliud obſcœnius, quàm ut libeat exponere.

Quàm canis fruſtū abſcidit.) Emendaui, Quàm caneis excidit, exēplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autē Claudius canibus exectis delectatus fuiſſe. Porrò quando manuſcriptū exēplar mire corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fuiſſe, exta edit pro excidit, ut ſit ad Græcum prouerbium alluſio κύων παρ' ἐντέροις, id eſt, Canis iuxta inteſtina.

De tot actibus iuris.) In cognoſcendo enim ac decernendo mira uarietate animi fuit, ut inquit Tranquillus.

loco dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit. P. C. uos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullū uerbū me feciſſe, ſemper meū negocium ago. Sed nō poſſum amplius diſſimulare, & dolorē quem grauiorē pudor facit, continere. In hoc terra mariq; pacem peperi: ideò ciuilia bella cōpeſcui: ideò legibus urbē fundaui, operib. ornaui. †Et quid dicā P. C. non inuenio: omnia infra indignationē uerba ſūt. Confugiendum eſt itaq; à me ad Meſſalę Coruini diſertiſſimi uiri illam ſententiā. † Præcidit ius imperij hic P. C. qui uobis nō poſſe uidetur muſcā excitare: tam facile homines occidebat, quàm caneis excidit. Sed quid ego de tot acribus uiris dicā? Non uacat† deplorare publicas clades, intuenti domeſtica mala. Itaq; illa omittam, hęc referam. Nam τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος. Πυργοπολινίκης iſte, quē uidetis per tot annos ſub meo nomine latens, hāc mihi gratiā retulit, ut duas† amitas ſuas, proneptes meas occideret, alteram fame, alterā ferro: unū abnepotē L. Syllanum. Videris Iupiter an in cauſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi Diue Claude, quare quēquam ex his, quos

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortaſſis legendū, de tot præſtantibus uiris, Aut de dodrantibus uſuris.

Nam τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος.) Hunc locū maximo labore reſtitui, quod Græca latinis literis eſſent ſcripta, & latina non minus deprauata forēt quàm Gręca, hoc modo, Nam et ſi phormea græce neſcit ego ſcio. Senſus eſt iræ morbus ægre ſeneſcit. Reddit rationē Auguſtus cur domeſtica mala potius commemorare uelit, quàm publica. Alludit ad prouerbiū, Ira omniū tardiſſime ſeneſcit, quod Græci dicunt ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, id eſt, ira poſtremum ſeneſcit.

al. Vt quid

al. Prędicit

Πυργοπολινίκης iſte, quem uidetis) Et hoc uerbum ex qualibuſcunque ueſtigijs repoſui, Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductū, quo glorioſum militem Plautus uocauit. Notatur autem hic Claudius qui potentiā ſuam in miſeros, & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere uoluerit.

al. deflere

Duas amitas.) Nā Iulias alterā Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſiōe ulla data occidit. Hic Druſus autē & Germanicus Tyberij Cæſaris fuerunt filij.

† Iulias

Videris Iupiter an in tua certe mala.) Codex uetuſtior habet, uideris Iup. an in cauſa certe in tua. Scriptum opinor à Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.

quos, quasq; occidisti, antequã de causa cognosceres, antequã audires, dãnasti: hoc fieri solet in cœlo: non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quẽ Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο: & iratus fuit uxori, & suspendit illã, nunquid occidit? Tu Messalinã, cuius æque auunculus maior erã quã tuus, occidisti. Nescio, inquis? Dij tibi malefa-

Quos quasq;.) Imitatio festiuitatẽ habet, simul & emphasim. Sic enim loquuntur in iudicialib. caussis. Et intelligimus illũ nec fœminis pepercisse. Ecce Iupiter) Alludit ad id, quod est apud Homerũ, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cũ Iunone, quod inter coniuges non ita rarũ est, rixatus, cum uerbera huic infligere cœpisset, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni subsidiũ ferre uolebat. At Iupiter iratus, hunc pedibus arreptum, è cœlo rotauit, qui cum totũ diem decidendo consumpsisset, tandem in Lemnon insulã (mane enĩ deiectus fuerat) sub uesperam lapsus, ibi statim ab indigenis subleuatus est. Quod apud Homerũ his carminibus ipse testatur, dum Iunonẽ monet, ne marito aduersetur, sin illius in se furorẽ concitet, Vulcanũ nequaq; suppetias laturum, utpote qui Iouis iram olim senserit:

ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,
ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.
πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
κάππεσον ἐν Λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν,
ἔνθα με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα.

Quos uersus sic nos, ut sententiã redderemus, ex tẽpore latinos fecimus. Me siquidẽ læsæ nuper tibi adesse uolentem, Arreptũ pede de magno deiecit olympo. Atq; diẽ totũ delapsus ab æthere tandem In Lemnon cecidi, exanimi uix pectore spirans. Hic ubi me pia gens delapsum attollere curat. Hu9 fabulæ sic meminit Phurnutus, simulq; rationẽ reddit: ῥιφῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς ὑπ' οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἐρχομένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπινοίᾳ τοῖς πυρείοις ἐμπυρεύειν δυναμένους, id est, Vulcanus à Ioue proiectus in terrã, è cœlo dicitur, quod hi forsan, apud quos primum in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti fuerint, quũ instrumẽta, quibus ignẽ excuterẽt, nullo adhuc ingenio reperissent. Vni Vulcano crus fregit, quẽ ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit ux.) Sic nos hũc locum restituimus præsidio manuscripti codicis. Nã uerba q̃ in priore æditione legebãtur, Et in Lemnon e cœlo deturbauit, non extinxit, doctus aliq̃s adiecerat ut lacunam Græci carminis expleret. Versus est apud Homerũ Iliad. α. quẽ sic reddere possis, Arreptũ pede de magno deiecit Olympo. Iratus fuit uxori) Cũ Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationẽ instituisset, hæc ut suũ odiũ nusq; non ostenderet, illi, exorato Borea, uentos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonẽ ex alto suspẽdit, geminã incudẽ pedibus appendens. Sic enĩ Iliados xv. loquitur, hoc illi in memoriã reducẽs, ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἧκα δύω. Quorũ uersuũ sic sensus est, Ex alto ne tenes quod cum suspensa fuisti, Nos pedibus geminam incudẽ demisimus? Cuius fabulæ quemadmodũ & superioris, causam assignat Pharnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, his uerbis, ἔοικε δ' ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κρεμάσαι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, διὰ τὸ χρυσοφανές τι ἔχειν τὰ ἄστρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν, ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula, uidetur, inquit, poeta hoc afferre, qua Iouẽ fabulabantur, Iunonẽ aureis catenis suspendisse, nempe quod auri fulgorẽ stellæ possideãt. Ac ad pedes eius appendisse duas incudes, mare uidelicet & terrã, à quibus deorsum tenditur aer, sic ut ab horum neutro diuelli possit. Huius etiã fabulæ meminit enarrator τῶν στηλιτευτικῶν Gregorij Naziãzeni. Messalinã.) Hæc fuit uxor Claudij, quam mori compulit, ut est apud Tacitũ. Fuit igitur immitior Ioue. Nescio, inquis.) Alludit ad hoc q̃d Tacitus refert, Messalinę enĩ iam mortẽ expectãti, Claudius ubi uino incaluerat, nũciari iubet, ad dicendam causam

ſam poſtero die adeſſet, quod Narciſſus accuſator intelligens, ne, ſi euaderet, in ſe pnicies uerteretur, denũciat cẽturionib. & tribuno, qui tũ aderãt, exequi cædem, ita imperatorem iubere, illi eã interfecerũt. Neſcire aũt uiſus eſt. Nã occiſa Meſſalina (inquit Suetonius) paulo poſt q̃ in triclinio decubuit, cur domina non ueniret, requiſiuit. Tantæ fuit & obliuionis & incõſiderantiæ. C. Cæſarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, q incredibili ſęuitia aduerſus omne gen⁹ hominum graſſatus eſt. Quem rerum natura (uelut alio loco ſcribit Seneca) nõ niſi in exitium, opprobriũq; humani generis edidit. Occiderat ille ſocerum.) Syllanũ eñ ſocerum Caius ad necem, ſecandasq; nouacula fauces compulit, cauſatus in eo quod ingreſſum ſe turbatius mare nõ eſſet ſecutus, ac ſpe occupandi urbem ſiquid ſibi per tempeſtatem accideret, remanſiſſet, quũ Syllanus impatientiam nauſeæ uitaſſet, & nauigandi moleſtiã. Autor Tranquillus. Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulò poſt. Craſſi filium uetuit) Cn. enim Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomẽ Caius ademit, ut meminit etiã Suetonius. Hic nomẽ.) Fecit enim generũ ſuum: nam Antoniã filiam maiorem, illi uxorẽ dedit. Caput tulit.) Ambiguum eſt. Poteſt enim intelligi, caput tulit, hoc eſt, exeruit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc eſt, amputauit. Tam fatuum, ut etiã regnare poſſet.) Alludit ad uulgi dicterium, quo regum ſtulticiã paſſim notabãt. In quã &

leſaciant, adcò iſtud turpius eſt, †quod neſcis, quàm quod occidiſti. Iſte C. Cæſarẽ non deſijt mortuum †proſequi. Occiderat ille ſocerum, hic generũ. Caius Cæſar Craſſi filium uetuit Magnum uocari, hic nomẽ illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Craſſum Magnum, Scriboniã, †Baſſioniam†, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum uerò tam fatuũ, ut etiã regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portẽtum in numerum deorũ ſe recipi cupiat. Principes pietate, & iuſtitia dij fiũt. Scilicet hic pius & iuſtus, quoniã Dryudarum perfidæ gentis Gallicę immanẽ religionem, à qua ciues ſubmouerat, prorſus extirpauit, ut Romæ nuptiarũ ſacra eſſent, quibus ipſe, cum ſibi Agrippina nuberet xxx Senatorib⁹, innumeris Eq. Ro. mactatis, principium dedit. Hunc nunc deũ facere uultis? Videte corpus eius dijs iratis natũ. Ad ſummã tria uerba cito dicat,

al. quod neſciſti
al. perſequi
al. Triſtioniã
al. Triſtioniat
al. Aſtirionem

ab Eraſmo declamatũ eſt in prouerbio, Aut regẽ, aut fatuũ naſci oportet, quod in huius ludi exordio ſtatim uſurpauit Seneca. Cogitate P.C.) Hæc uerba & quę ſequũtur uſq; ad eã ſententiã quę incipit, Hũc nũc deũ facere uultis? nõ erãt in codice Vuiſſenburg.

Scilicet.) Ironiæ cũ inficiatiõe accõmodata eſt particula. Quẽadmodũ & illud apud Poetã, ſcilicet, hic ſuperis labor eſt. Dryudarũ.) Dryudarũ religionẽ (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus ſub Auguſto interdictã penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorũ ſacerdotibus, multa meminit Cæſar in ſexto.

Immanẽ religionẽ) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Cæſar. Vt Romę nuptiarũ.) Senſus eſt, Claudius hanc ob cauſam Dryudarũ religionẽ deleuit, ut fratris ſui filiã Agrippinam ducere poſſet, q̃ nõ licebat ante. Nam Claudius ſenatũ ingreſſus, decretum poſtulauit, quo iuſtæ inter patruos, fratrũq; filias, nuptiæ etiã in poſterum ſtatuerentur. Extat apud Tacitum, in hanc rẽ Vitellij oratio corã ſenatu habita. xxx. Senatores.) De hoc ſic Suetonius, Die ipſo Claudij & Agrippinæ nuptiarũ in quinque & xxx. Senatores, trecentosq; amplius equites Rom. tanta facilitate animaduerſum, ut de nece cõſularis uiri renunciante cẽturione, factũ eſſe q̃d imperaſſet, negaret Claudius quicq; ſe imperaſſe, nihilominus rem cõprobaret, affirmãtibus libertis officio milites functos, quod ad ultionẽ imperatoris ultro procurriſſent. Tria uerba.) Quod Balbus

eſſet,& tamē iudicis eſt,tria uerba dicere,quæ diebus nefaſtis nō licebat.Eſt autem iucunda παρονομασία in dicat & ducat. Summa rei.) Imperij. Ex tabella recitauit.) Alludit ad conſuetudinem antiquā, qua in ſenatu cenſentes,de ſcripto ſententiā proferebant,& recitare uerbum hoc ſignificat. Appiū Syllanum.) Quem cum Meſſalina & Narciſſus, conſpiraſſent perdere,diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe uim ei ab Appio illatam. Altera in admiratiōe firmata, ſibi quoque eandem ſpeciem aliquot iā noctib. obuerſari retulit. Nec multo poſt ex cōpoſito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adeſſet, præceptū erat, quaſi planè repræſentaretur ſomni fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hęc Suetonius. Craſſum frugi) Huius meminit quodam loco Tranquillus. Tam ſimilem ſibi,quàm ouo ouum.) Prouerbium eſt, quo utimur, propinquam ſimilitudinē indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami. Nec illi rerū iudicandarum uacationem.) Quemadmodum ipſe uiuens pro cōditione cuiuſq; ciuis uacationē legis Papię conſtituerat,hoc eſt,ut ea lege nō teneretur.

dicat, & ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? deniq; dum tales deos facitis,nemo uos deos eſſe credet. Summa rei P.C. ſi honeſte inter uos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, uindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cēſeo. Atq; ita ex tabella recitauit. Quandoquidem diuus Claudius occidit cōſocerum ſuū Appiū Syllanum,generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina. L. Syllanū Octauiæ ex Meſſelina,ſocerū filiæ ſuæ Craſſum frugi, hominem tam ſimilē ſibi, quàm ouo ouū, Scriboniā ſocrum filiæ ſuę, Meſſalinā uxorem ſuam, & cæteros quorū numerus inueniri nō potuit, placet mihi in eū ſeuere animaduerti, nec illi rerum iudicandarū † uacationē dari, eumq; quàmprimum exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, olympo intra diē tertiū. Pedib: in hanc ſententiā itū eſt. Nec mora, Cyllenius illū collo obtorto trahit ad inferos è cœlo, unde negāt redire quenq;. Dum deſcendunt per uiam ſacrā, interrogat Mercurius, quid ſibi uelit ille concurſus hominū, nū Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimū, & impenſa cura plenū, ut ſcires deū efferri, tibicinū, cornicinum, omniſq; generis æneatorū tanta turba, tantus cōuentus, ut etiā Claudius audire poſſet. Omnes lęti, hilares. P. Ro. ambulabat tanq; liber. Agatho, & pauci cauſidici plo/

forte, aduocationem

Pedibus in hanc ſententiam.) Non pauci ſunt qui opinātur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſentētiam non uerbis dicerent,ſed in alienā ſententiam pedibus irēt, inquit Gellius libro 3. Vnde dictū eſt,in ſententiā ire, & pedibus ire in ſententiā. Cyllenius.) Mercurius, à Cyllene monte Arcadiæ ſic dictus. Vnde negāt.) Verſus eſt Catulli, de paſſere mortuo Lesbiæ. Illuc unde negāt redire quenquā. Viam ſacram.) Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illū fuiſſe ſepultū. Vt ſcires deū efferri.) Iocus eſt à ſtultitia. Nā hoc ipſum pugnat cū ratiōe dei, efferri mortuū. Omniſq; generis ſonatorum.) In exemplari manuſcripto legitur ſenatorū pro ſonatorū. Ego caſtigaui Aeneatorum. Sūt autē Aeneatores, tubicines, quod tubę ex ære fiant. Vt etiam Claudius.) Tam ſtupidus & ſomnolētus, deniq; mortuus. P.R. ambulabat tanquā liber.) Vetus codex habet ambulat. Malim iubilat ſiue iubilabat. Pauci cauſidici plorabāt.) Meritò lugebāt cauſidici ob mortuū Claudiū, quippe qui in ſe nimia facilitate uſus eſſet. Scribit enim Tranquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeò patientia Claudij abuti ſolitos, ut deſcendētem è tribunali non ſolum uoce reuocarent, ſed &

plorabãt, ſed planè ex animo. Iuriſcõſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, uix habentes animã, tanq̃ qui tum maxime reuiuiſcerent. Ex his unus quum uidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait, Dicebam uobis, nõ ſemper Saturnalia erunt. Claudius ut uidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe, Ingẽti enĩ μεγαληγορίᾳ nænia cãtabaẽ Anapæſtis:

Fundite fletus, Edite planctus,
Fingite luctus.
Reſonet triſti Clamore forũ, Cecidit pulchrè
Cordatus homo, Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Ille citato Vincere curſu Poterat celeres,
Ille rebelles Fundere Parthos, Leuibusq̃ ſequi
Perſida telis, Certaq̃ manu Tendere neruum:
Qui præcipites Vulnere paruo Figeret hoſtes.
Pictaq̃ Medi Terga fugacis. Ille Britannos
Vltra noti Littora ponti, Et cæruleos
Cute Brigantas Dare Romuleis Colla catenis
Iuſſit, & ipſum Noua Romanæ Iura ſecuris
Tremere Oceanum. Deflete uirum Quo non alius
Potuit citius Diſcere cauſas, Vna tantum
Parte audita, Sæpe & neutra. Quis nunc iudex
Toto

ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo retinerent. Sed planè ex animo.) Obiter taxat publicum morẽ, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis, Ploratur lachrymis amiſſa pecunia ueris. Tanquam qui tum max. reui.) Hic erat in uolumine Vuiſſenburgenſi lacunula quædam. Verbũ reuiuiſcerẽt, integre erat perſcriptum. Dicebam uobis non ſemper.) Hoc eſt, prædicebã uobis, nõ ſemper adeò fauẽtem Cæſarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia nota eſt. In quibus ſerui quoq̃ libertate gaudebant, & domini uiciſſim ſeruis miniſtrabant. Sub Claudio plus poterãt aduocati q̃ iurecõſulti. Sapit prouerbium ſimile illi, θύραζε κᾶρες οὐκ ἔτ' ἀνθεστήρια, id eſt, Foras Cares non amplius Anthiſteria. Ingenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nęnia cantabatur Anapæſtis.) Hæc uerba nos utcunq̃ eruimus è ueſtigijs quę erant in exẽplari manuſcripto, per ἐπίτασιν, uocis contentionem intellige. Cuius cõtrarium eſt ἄνεσις. Fundite.) Anapæſtica ſunt familiaria tragœdijs, licet recipiãt Dactylos & Spondeos. Poſtremo tamen loco, nõ admittunt niſi Spondęum aut Anapęſtum. Cordatus homo.) Volumen manuſcriptũ habet cordatus iano. Proinde cenſeo ſcribendum cordatus Sino, nã pręcedentis dictiõis ultimum elementum eſt s. Vt ad Sinonẽ Virgilianum ſit alluſio. Rebelles Parthos) De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetẽtibus, ac de eorũ diſſentione, lege Tacitum in xij. Qui.) id eſt, quo, ſcilicet neruo. Vulnere par.) Sagittæ. Pictaq̃ terga.) Propter ſcutũ pictum. Britannos.) Nam, ut inquit Suetonius, à Geſſoriaco (nunc Caleſium uocant) in Britanniam tranſmiſit, ac Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, ſine ullo prælio, aut ſanguine, intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionẽ recepta, ſexto quàm profectus erat mẽſe, Romam redijt, triumphauitq̃ maximo apparatu.

Brigantas.) Populi ſunt Britanniæ, de quorũ diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo: nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigãtium oppidum Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ. Et ipſum noua.) Hoc dixit ꝓpter Orcadas inſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, ut teſtatur Euſebius.

Non alius citius.) Locus eſt ex ambiguo. Nam cito cognoſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et

cito cognoſcit, qui pronunciat non auditis partibus, ita ut Claudius ſolebat. Toto anno.) Ius enim laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorumq́ diebus ſolennibus nonnunquam, feſtis quoque antiquitus & religioſis. Autor Tranquillus. Qui dat.) Iudex inferorū Minos, qui quōdam Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſticiam ſuā poëtæ apud inferos ius dicere finxerūt. At Cretenſes, ut quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouem tanquam præceptorem itaſſe memorāt, in Ida monte ſpeluncam oſtendentes, atq; illi in nonum annū conſueſſe, necnon didiciſſe, quę ad Rempublicam inſtituendā utilia forent. Id q̄d Max. Tyrius his uerbis innuit: τὸ δὲ οἱ Κρῆτες, ἤ σοι ὁ λεχθεῖσιν ὑπὸ βασιλεῖ περὶ μίνω νομοθέτης καλῶς ἀγαθὸς τῆς ἀρετῆς. διδάσκαλον αὐτοῦ ἐπιφημίσαι τὸν δία. τὸν μὲν αὐτόθι ἐν τῇ ἴδῃ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν μίνω δι' ἐννάτου ἔτους συγγινόμενον περὶ διὰ μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά, ὅτι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odyſſeæ undecimo. O cauſidici uenale ge.) De rhetoribus dictum, ὑποβάλλουσι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν, q muneribus linguā uenditant. Sic Velleius Paterculus uetuſtiſſim⁹ ſcriptor, quem nos nuperrime in Murbacenſi bibliotheca reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plancum proditorē, qui ab Antonio ad Cęſarem transfugerat, in omnia & in omnibus uenalem perq; eleganter appellat. Concuſſo fritillo.) Nā (autore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librum emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueoq; adaptatis, ne luſus confunderetur. Talthybius.) Eſt Talthybius præco apud Homerū in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis miſit. ἀλλ' ὅγε ταλθύβιόν τε, καὶ εὐρυβάτην προσέειπε, id id eſt, Aſt hic Talthybium affatus fuit Eurybatenq;. Eſt & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iuſſit filiam ſuam Polyxenam ſepelire.

al. cedit

Toto lites Audiet anno: Tibi iā
 †cædet
Sede relicta, Qui dat populo Iura ſilenti,
Cretæa tenens Oppida centum,
 Cædire mœſtis
Pectora palmis, O cauſidici Venale genus.
Vosq́ poëtæ Lugete noui, Vósque in primis
Qui concuſſo Magna paraſti Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Inijcit illi manū Talthybius deorū nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eū poſſit agnoſcere, p̄ cāpū Martiū: & inter Tyberim & uiā rectā deſcendit ad inferos. Antecoſſerat iam cōpēdiaria uia Narciſſus libertus, dn̄s domini, ad patronum excipiendum, & uenieti nitidus, ut erat à balineo, occurrit & ait, Quid dij ad hoies? Celerius pręcedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille aūt patrono plura blandiri uolebat, quē Mercurius iterū feſtinare iuſſit, & uirga moratē impulit. Dicto citi⁹ Narciſſus euolat. Oīa p̄cliua ſunt, facile deſcēditur. Itaq; q̄uis podagricus eſſet, momento tēporis p̄uenit ad ianuā Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua

Narciſſus.) Ab epiſtolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini.) Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudiū libertos, quos rei familiari pręfecerat, ſibiq; ac legibus adęquaſſe. De immodicis Narciſſi diuitijs & Claudij in eum indulgentia ſic ſcribit Satyricus, Nec Crœſi fortuna unquā, nec Perſica regna Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi Indulſit Cęſar cui Claudius omnia. Dominus domini.) Non eſt in codice Vviſſenburgenſi. Virga.) Caduceo. Facile deſcēditur) Alludit ad poetā. Facilis deſcenſus auerni. Velut ait Horatius.) Eſt apud Horatium in Oda, qua arborē alloquitur, cuius caſu penè perierat, ubi inqt, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis capillis Eumenidū recreātur angues.

Nec

bellua anticeps, ſeſe mouens, uilloſq; hortendos excutiens: puſillū ſubperturbatur, ut il'ū uidit canem nigrū (nā albam canē in delitijs habere cōſueuerat) uilloſum ſane: quē nō uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit, uoce Claudius Cæſar†uenit. Ecce extēplo cum plauſu procedunt cantātes εὑρήκαμεν συγχαίρωμεν. Hic erat Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus M. Heluius Trogꝰ, †Coriotectus, Valens, Fuſidius, Equ. Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac cantantium turba Mneſter Pātomimus, quem Claudius decoris cauſa†minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam cito rumor percrepuit, Claudium ueniſſe, Cōuolarunt primum omniū liberti, Myron Amphironas, Ampeus, Pheronas, Poſides, haſta pura inſignis, Felix cum Pallante fratre.

Nec quem uelis.) Superſtitioſa ſiquidē antiquitas nigri ſeu deformis occurſum, infelicis ominis loco ponebat. Et tēpus nocturnum alioqui per ſe ſubinfauſtum habetur. Hinc illud apud ſatyrographū Et cui per mediam nolis occurrere noctem. Ab hiſtoricis memoriæ proditum eſt, quo pacto quidā imperator, quod in uia Maurum hiſtrionū habuiſſet obuium, mortē ſibi ſit ominatus. Claudius Cęſar uenit.) Vetus, & magna uoce Claudius, inquit, ueniet. Cum plauſu, &c. Nā duæ iſtæ quæſtiones, ecce extemplo, illic nō habentur. Procedunt cātantes.) Ex nouulis imperfectis literarum Grȩcarū quȩ erant in libro ueteri, nihil potui certi colligere. Forte θρηνῶδιν Nęniam χορικῶς legēdum. Sed hæc cōiectura eſto. Hic erat Coſ.) Mira hic diuerſitas exemplaris, quæ plerunque ſolet accidere in ꝓprijs nominibus. Primum erat lacunula, deinde pro Iunio prætore, unus prætorius, pro Tralliano, Trallius, pro Coriotecto, Cottatectus, poſtremo pro Fuſidio Fabius. Trogus.) Sauſelli Trogi meminit Tacitus. Quos Narciſſus duci iuſſerat.) Hi iuſſu Narciſsi fuerāt occiſi. Medius erat in hac cātantium turba noſter Pātomimus.) Sic & in codice manuſcripto legitur. Nos tamen prō noſter ſubſtituimus Neſtor. Nam indubie locus hic de M. Neſtore eſt intelligendus, cuius ſemel atq; iterum in uita Caij Caligulæ meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens. Pantomimus.) Mimus imitatorem ſignificat: Pantomimus eū q omnes perſonas effingit repreſentatq;. Quem Claudius decoris cauſa.) Neſcio an ſit legendum Caius, ut intelli

gas Neſtorem amaſium ex obeſo graciliorem factum. Conuolarent primum omnium.) Vetuſtus liber habet, Cōuolarunt omnium liberti, Fortaſsis ſcribendum, Conuolarunt obuiam liberti. Myron, Ampeus Ampyronas.) Hic rurſus nominū diuerſitas & alius ordo. Pro Ampyrona Arropas eſt in codice manuſcripto, & ꝓ Pherona Pheronatꝰ. Alius habet hoc modo: Polybius, Myron, Arperas, Ampheus, Pheronaſſeus, quos, &c. Poſides.) Libertorum præcipue ſuſpexit Poſidem ſpadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares uiros haſta pura donauit, Vt refert Suetonius. Felix.) Hunc cohortibus & alis prouinciæq; Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. Autor Trāquillus & Tacitus. Apud Felicē Paulus apoſtolus à Iudęis accuſatus, ſe excuſauit, ut ſcribit Lucas in Apoſtolicis, & meminit Euſebius. Cum Pallante fratre.) Hic fuit à rationibus Claudij, quē & Narciſſum, de quo paulo ante, decreto quoque ſenatus non modo præmijs ingenuibus, ſed & quæſtorijs prętorijsq; ornamentis ornari libēter paſſus eſt, Tantū pręterea acquirere & rapere, ut quærēte eo quōdā de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictū, abundaturū ſi à duobus libertis in cōſortiū reciperetur ut ꝓdit Suetonius. De his & Pliniꝰ meminit, ſic ſcribēs, Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulētiores, pariterq; tres Claudij principatu. Pallātē, Calliſtū, & Narciſſū. Cornel. Tacitus, ubi de Pallāte loqtur, Fixū eſt, inqt, ære publico ſenatuſcōſultū quo libertinꝰ ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquę parſimonię laudibꝰ cumulabatur.

al. ueniet.

al. Cotta.

al. monitorē.

Harpocras, Polybius, quos Claudius omnes quæſtorijs, prætorijſq; muneribus nec ubi impetitus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luſcius, & Pedo Põpeius, † & Lupus, & Celer Aſinius, cõſulares. Nouiſsime fratris filia, ſororis filia, generi, ſoceri, ſocrus, omnes planè cõſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrũt. Quos cũ uidiſſet Claudius exclamat, πάντα φίλων πλήρη. Quomodo uos huc ueniſtis? Tũ Pedo Põpeius. Quid dicis homo crudeliſsime? Quæris quomodo? Quis em̃ nos alius huc miſit quàm tu omniũ amicorũ interfector? In ius eamus, ego tibi hic ſellas oſtendã. Ducit illum ad tribunal Æaci, is lege Cornelia, quæ de ſicarijs lata eſt, quærebat, poſtulat nomẽ eius † recipit, ędit ſubſcriptionem. Occiſos Senatores xxx, Equites Ro. cccxv, atq; plures. Cæteros ccxxi, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecunq; circũfert, ueſtigat aliquẽ patronũ qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lĩgua diſertus, & poſtulat aduocationẽ. Nõ datur. Accuſat Pedo Põpeius magnis clamoribus. Incipit Patronus uelle reſpondere. Æacus homo iuſtiſsimus uetat. Altera tantũ parte audita condemnat & ait, εἴκε πάθοι, τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant oẽs nouitate rei attoniti, ne

Hinc cecinit Iuuenalis, Ego poſsideo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit. Harpocras.) Huic lectica per urbem uehẽdi, ſpectaculaq; publicè edẽdi ius tribuit.

al. & Lucius. Polybius.) Hic à ſtudijs Claudij, ſæpe inter duos cõſules ambulabat. Quos omnes Claudius.) Volumen antiquũ habet, Quos Claudius omnes nec ubi, imperatus eſſet, permiſerat. Quem locũ doctus aliquis caſtigare uolẽs, Senecæ mentem non eſt aſſecutus, quẽ opinor ſic ſcripſiſſe. Quos Claudius omneis, uelut ibi imperatus eſſet, præmiſerat. Exclamat.) E ueſtigijs hic Græcorum dictionum quę libellus manuſcriptus

al. recipiebat. continet, nihil eruere potui, niſi ſi quis ſcriptum fuiſſe putet, πάντας φίλους ὁρῶ, id eſt omneis amicos uideo.

In ius eamus.) In codice Vviſſenburgẽſi tantum eſt, eamus, & loco duarum dictiouum præcedẽtium erat dimiſſa lacuna. Nec eſt ſellas ſed ſtellas. Nomine ſellarum intelligãtur ſubſellia iudiciaria. σήλην Græci uocant columnam ſepulchralem, in qua ponitur inſcriptio.

Lege Cornelia.) Lege Cornelia de ſicarijs tenetur, inquit Marcianus Iureconſultus, libro Pandectarum quadrageſimo octauo, qui hominem occiderit, cuiuſue dolo malo incendium factum erit, qui ue hominis occidendi furtiu'e faciendi cauſa cum telo ambulauerit. Pœna huius legis eſt, in inſulam deportatio, & omnium bonorum ademptio: Sed ſolent hodie capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quàm ut legis pœnam ſuſtineant, ut habetur eodem titulo. Mire uero hic expreſsit morem priſtinum iudiciorum. Equites Romanos.) Hunc locum ſic arbitror legi debere, Equites Romanos ccxxi. Cęteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, id eſt, innumeros, quorum uidelicet numerum non minus difficile ſit inire quàm aut arenæ aut pulueris. Eſt Iliados ι.

οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.

Exterritus Claudius o.u.c.u.a.p. qui ſe defenderet.) Hæc uerba nõ ſũt in codice Vviſſenburgenſi. Claudiana lingua.) Siue quod Gallus eſſet, ſiue quòd Balbus, ſiue quod ſemper ageret Claudij negocia. Iocus eſt ex amphibologia. Homo iuſtiſsimus.) Iuſtũ enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniuſtiſsimũ eſt reum nõ ſinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accuſationis parte audita, ſtatim iudicaſſet.

Quàm

gabãt hoc unquã factũ. Claudio iniquũ magis uidebatur q̃ nouũ. De genere pœnæ diu diſputatũ eſt, quid illũ pati oporteret. Erãt qui dicerẽt, ſi minus dij latura feciſſent, Tanralũ ſiti periturũ, niſi illi ſuccurreretur. Non uncꝫ Siſyphum onere releuari: Aliqñ Ixionis miſeri rotã ſufflaminãdã. Nõ placuit †ulli ex ueteranis miſsionẽ dari, ne uel Claudius uncꝫ ſimile ſperaret. Placuit nouã pœnã excogitari debere, iſtituẽdũ illi laborẽ irritũ, & alicuius cupiditatis, ſpecies ſine fine & effectu. Tũ Aeac9 iubet illũ alea ludere pertuſo fritillo. Et iã cœperat fugiẽtes ſemꝑ teſſeras quærere, & nihil ꝓficere.

Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtracꝫ ſubducto fugiebat teſſera fundo.
Cumcꝫ recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſempercꝫ petenti,
Decepere fidẽ, refugit, digitoscꝫ per ipſos
Fallax aſsiduo dilabitũ alea furto.
Sic cũ iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio uoluũtur põdera collo.

Apparuit ſubito C. Cęſar & petere illũ in ſeruitutẽ cœpit, producit teſtes, q illũ uiderãt ab illo flagris, ferulis, colaphis, uapulãtẽ. Adiudicatũ C. Cęſari, illũ Aeac9 donat. Is Menãdro liberto ſuo, tradidit, ut à cognitionibus abeſſet.

al. nulli

Quàm nouũ.) Sępe em̃ inauditos reos dãnauerat. Si minus dij latura feciſſent.) Hic locus deprauatiſsimus multũ mihi negocij exhibuit. Liber manuſcriptus habet, ſi uni dij laturã feciſſent. Cõjcio legendum, Semidij laruã faceſſeret, id eſt, abijceeret, ſubaudi Claudius. Nã ſic & Liuius hoc uerbo faceſſo utitur. Tantalũ ſiti.) Tãtalus ſtagno apud inferos labrotenus immerſus, & pomis circum os ex arbore propendẽtibus, ſiti tamẽ & fame torquetur: nã ſi bibere uelit, refugit aqua, ſi pomũ arripere tẽtet, arbor ſurſum reſilit, Ouidius: Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus. Siſyphum onere.) Siſyphi ſaxũ illud ingẽs apud inferos, ubi in mõtẽ protruſum fuerit, ſtatim delabitur, iterũ inani conatu ſurſum ferendum. De huius & Tãtali pœnis lege Homerũ xi. Odyſſeæ, circa finẽ ubi Vlyxes refert q̃ apud inferos uiderit. Nonnunquã Siſyphum.) Hæc clauſula non erat in codice Vuiſſenburg. Ixionis miſeri rotam ſufflaminandã) Ixion apud inferos rotæ alligatus, aſsidue circunfertur. Meminit hui9 Lucianus in dialogis deorum. Aliquando Ixionis m. r. ſufflaminandã.) Quid ſi leges ſublaminandã, à lamina deducto uerbo. Ex ueteranis miſsionem.) Vtitur metaphora militari. Militib9 em̃ datur miſsio, cũ citra ignominiã exauctorantur. Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetuſtus libellus nõ habet hęc duo uocabula, ex ueteranis, ſed horum loco lacunam. Pœnam excogitari deb. inſtitu.) In manuſcripto uolumine legitur, cõſtitui debere, excogitandum illi. Et alicuius cupiditatis, ſpes ſine fine effectus.) Propemodum certus ſum ſic ſcripſiſſe Senecã. Et alicuius cupiditatis ſpecimẽ ſine effectu. Alea ludere.) Qua uiuens adeo ſtudioſe luſit. C. Cæſar.) Nam Caligula Cæſar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut ſcribit Suetonius) nõ niſi ad ludibrium reſeruauit: quid mirum igitur ſi à Caio in ſeruitutem poſcatur. Ab illo flagris.) De his, qui iuſſu Caligulæ uapularunt, in hunc modum ſcribit Seneca noſter libro tertio de ira. Modo C. Cæſar, Sextum Papinium cui pater erat conſularis, Bethenum Baſſum, quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, aliosꝫ & equites Romanos, & Senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionibus.) Cognitiones ſunt cauſarum, ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionẽ certę legi nõ fuiſſe obnoxiã. Ac proculdubio Caium hic notat, ut q cognoſcendi prouinciã ſæpe libertis ſuis cõmitteret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.

C. S. C. IN

C. S. C. IN SENECAE ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝ-ΤΩΣΙΝ, SIVE LVDVM IN MORTEM CLAVDII CAESARIS CASTIGATIONES.

HVnc in Claudij Cęſaris mortem ludũ, Senecam Ἀποκολοκύντωσιν inſcripſiſſe ante annos aliquot, nos Ioanni Heruagio patri, qui cum nobis ſumma fuit familiaritas, etiam oſtenſo Dionis loco, indicauimus. Qui, ſi ut uelle uidebatur, tunc Senecam edidiſſet, cum ſua uera inſcriptione hic ludus prodijſſet. Idem poſt etiam uaria & inſigni eruditione uir Hadrianus Iunius ipſe uidit, quod & in ſuis animaduerſorum libris, & hic quoque, ut uidebis, annotauit. Idem propemodum accidit & in uaria quorundam uerborum huius libelli lectione, atque in caſtigationibus cæteris. Nam quum & nos manuſcriptũ exemplar haberemus, quod ad uerbum, ferè ut uideo, cum eo quo ſe uſum ait Iunius reſpondet, factum eſt, ut eadem in pleriſque errata uterq; noſtrum animaduerterit, & annotarit. Quoniam igitur ita cecidit: & nos aliorum laboribus & induſtriæ candidè fauere conſueuimus, libenter in huius laudis partem, tum Hadrianum ipſum, tum Chaucum admittimus Itaq; pauca ego annotabo, quæ aut ipſe non attigit, aut in quibus paulo aliter ſentio: deinde eius quoq; annotationibus eruditis ſanè locum ſuum dabimus.

EIdus) *Noſter manuſcriptus codex habet Idus, ſine diphthongo, quod uſitatius eſt, illud uero ex uetuſtis monumentorum ſaxis ſumptum, in quibus quaſi Græca uox eſſet, Græca diphthongo ſcribebatur, qua de re Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 15.*

Anno nouo) *Beatus in ueteri ait ſe legiſſe, anno nono: ſed rectius eſt, nouo. ſequitur enim: initio ſeculi felicißimi. Annum enim nouum uocat, ipſe interpretatur initium ſeculi felicißimi, quaſi mortuo Claudio aureum ſeculum auſpicaretur: nimirum ſublato eo qui urbi & orbi omnem infelicitatem inuexerat. Vergilius, ſuo ſeculo tale quidpiam uerius ſignificans, cecinit Egloga 4.*

Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.

Hæc ita uera) *Elegantius eſt quod uetus codex habet: Hæc ita uero.*

Quis unquam ab Hiſtorico iuratores) *Rhenanus & Iunius, iurato res diſiunctis uerbis legẽdum exiſtimant: ego uero, iure autores legendum contendo, id quod uerba ſtatim ſequentia probant, tamẽ, inquit, ſi neceſſe fuerit autorem producere, &c. Et ibidem pro, exegit, uetus ſcriptura habet, exigit.*

Pro tam bono nuncio) *In ueteri utrunq; eſt, &, tam bono nuncio primum, deinde in margine pro tam bono nuncio.*

Quod uiderit) *Manuſcriptus codex habet, quid uiderit, ut ad ſequentia adiungatur: habet etiam in margine, qui: quod ſi recipiatur, cũ præcedentibus conueniet: ſi, ita legamus: & illi tam bono nuncio nemo credidit, qui uiderit: aut clarius uerborum duorum loco mutato, nuncio qui uiderit, nemo credidit: ſed quid uiderit, magis arridet.*

Creſcebant tempora ſomni) *non diſplicet quod in uetuſto ſe legiſſe ait Beatus, Cornua ſomni. Nam & Somno cornu tribuunt poetæ. Silius libro 10:*

Per tenebras portat medicata papauera cornu. Et Statius libro 6. Theb. *-Et cornu fugiebat ſomnus inani. Seneca uero ualde poeticè dixit cornua, pro cornu: & creſcebant cornua ſomni, pro longioribus noctibus cum uero aliquis cornua interpretans, tempora in margine ſcripſiſſet, putarunt aliqui correctionem eſſe: eamq; uocem in uerſum adducere.*

Viſoq; ſeneſcere Baccho) *Vetus habet, Iuſſoq;, quod non diſplicet. Significat enim extremum uindemiæ tempus, quo iam, in dolijs condito uino, ſinunt illud ſeneſcere, quod in annos ſeruant. Ideo ait raras uuas iam decerpere ſecum uindemiatorem, quem ipſe uindemitorem poetica ſyncope uocat.*

Puto magis intelligi) *In manuſcripto ſemper hoc uerbum in tertia ſyllaba habet, e, ut hic intellegi legatur, quę ſcribendi ratio Politiano uehementer probata fuit, Epiſt. lib. 5. Ep. 3.*

Tamen inter ſextam & ſeptimam erat) *Meus codex habet in margine, tum, & ſic legit: Inter horologia conueniet: tum inter ſextam & ſeptimam. in fine uerbum, erat, non additur. Lego: tum tamen inter ſextam & ſeptimam erat.*

Tu ſic tranſibis horam tam bonam) *tam bonam, non eſt in ueteri codice.*

Felici moderata manu) *legitur etiam, moderanda.*

Felicia uellera ducunt) *uetus habet, Felicia ſecula dicunt.*

Hæc Apollo. At Lacheſis) *uetus, & Lacheſis.*

Fecit illud plena manu) *Fecit illa, &c.*

Claudium autem iubent omnes) *In meo codice ſic lego: Claudium autem iubet, omnes: ut Lacheſin iubere intelligamus.*

Χαίρειν) *In meo codice manuſcripto trimeter eſt iambicus ex Euripidis Creſphonte, qui etiam legitur cum alijs apud Plutarchum in libello de audiendis cum fructu poetis extremo. Itaque eum uerſum nos hic reſtituimus.*

Nec poſt boletum) *Hæc ſequentia ſex uerba in manuſcripto non ſunt: forte à deſcriptore per incuriam prætermiſſa.*

Sed qualis eſſe marinis beluis ſolet, raucam & implicatam) *In manuſcripti codicis margine, adſcripta hæc poſtrema uerba ſic erant: mutã & implicitam. Nam eſt etiam mutis quibuſdam uox quædam, quæ ſonant, Mu, unde à ſono facta uerba mutire, & mutus.*

ιλιάδην μι) *hunc & ſequentem Græcum uerſum ex manuſcripto codice repoſuimus, de quibus uide paulo poſt Iunium.*

Hunc ego reddo) *Hadrianus legit, recipio: meus codex manuſcriptus habet reddo: forte legi poſſet, dedo, quaſi Febris Dea Claudium dedat & tradat Herculi tractandũ, ut in ſequentibus apparet. Et hinc eſt quod Claudius excanduit in Febrim, ita ut eam decollari iuberet.*

Mulio perpetuarius) *Vocare uidetur Mulionem perpetuarium, qui non in paucos uel annos uel menſes ſed in omnem uitam ſuam ab aliquo mulum mulámue conduxerit uecturam facturus. Huiuſmodi quidem uehicularij nulla non loca quæſtus cauſa adeunt uehentes & reuehentes quæ iuſſi ſunt. Alioqui iuriſconſultis perpetuarij dicuntur qui fundum à principe uel republica conductum certa penſione ad uitam ſuam habent. Arcadius & Honorius perpetuarium interpretantur Emphyteutiarium libro 1. C. de offic. comitis rerum priuat. ſacri palatij. l. Ad Palatinorum curam.*

Hoc ne peremptus ſtipite ad terram accidas) *Duplex eſt ultimi uerbi lectio. Nam in margine eſt, occidas: quo modo uſus eſt Plautus in Rudente. Et alia ſigna de cælo ad terram occidant, id eſt cadant.*

Et timet μωρῦ πληγὴν) *Et ſi difficile in manuſcripto Græcæ literæ legantur, propter ſcriptoris imperitiam, tamen nihil aliud poſſis elicere, quàm quod repoſuimus, μωρῦ πληγὴν, id eſt, ſtulti plagam, aut colaphum.*

Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe) *plurimum, non eſt in ueteri codice.*

Et ſi quis à me notorem petiſſet) *quando hic & Rhenanus & Iunius ſuas coniecturas afferunt, dicam & ipſe meam. Affirmare equidem auſim à Seneca, autorem, ſcriptum eſſe, non notorem, aut noto rem, in quibus nullus eſt ſenſus. Quod ſi autorem legamus, aperta erunt omnia. Eſt enim autor præter cætera, teſtis, laudator, adſcriptor, uindex, quæ omnia huic loco optime quadrant. Exempla inuenire non erit difficile, ei qui uolet, apud Ciceronem & alios.*

Qui me optime noſti) *Legitur etiam, qui me cognoſti optime.*

Οὔτι αὐτός) *Hanc Epicuri de Deo ſententiam legas apud Diogenem Laertium, quæ ſic habet.* τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτ' αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτ' ἄλλοις παρέχει. *Hæc uerba Cicero libro primo de Naturã Deorum ſic aut conuertit, aut eſt imitatus. Quod æternum beatumq; ſit, id nec habere ipſum negotij quicquã, nec exhibere alteri: Auſonius quoq; metro iambico in hunc modum expreſſit:*

> *Quod eſt beatum, morte & æternum carens,*
> *Nec ſibi negocium parit, nec alteri.*

Quare, inquit, quæro tantum) *alia ſcriptura ſic habet: Quare, inquit, quæſo enim ſororem, &c.*

Et ut deum orant) *In meo codice Græca ſic omnino habent literis maiuſculis:* Α λωρῦ Φιλάτου χειρ! *quæ uerba quid ſibi uelint, neminem ſcire arbitror. in margine autem ſic,* μωρῦ Φιλάτου.

Quid de nobis exiſtimauit?) *Vobis etiam legitur.*

Ianus pater) *In margine adſcriptum eſt, Iacchus, utrumq; recte, nam idem eſt Ianus, Iacchus, & Apollo, ut apud Macrobium in Saturnalibus uidebis.*

Is multa diſerte, quod in foro iuuat, dixit) *uiuat etiam legitur: ſed neſcio cur iuuat non recipiatur aut retineatur potius, hoc ſenſu. Is multa diſerte dixit: quod, ſcilicet diſerte dicere, in foro iuuat, quæ loquendi formula in bonis autoribus inſolens non eſt. In foro autem, ſi uſquam, diſerte tum dicere iuuabat: regnabatq; in foro eloquentia.*

Eum dedi laruis) *Legitur etiam, dedo in manu ſcripto.*

Dieſpiter Niccpotæ filius) *In margine noſtri codicis, Vicepotæ eſt.*

Diuam Auguſtam) *Diuam, non eſt in ueteri codice.*

Quam ipſe Deam eſſe iuſsit) *Quam ipſam Deam eſſe dixit, etiam legitur.*

Qui cum Romulo poſsit) *Videtur illud - Poßit feruentia rapa, Vorare, ex poeta quopiam ſumptum: idcirco ut hemiſtichium ſcribendum eſſe cenſeo. De Romulo autem rapa eſitãte, habes Marcialis diſtichum. lib. 13.*

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa.
Quæ damus, in cœlo Romulus eſſe ſolet.

Viderit igitur B. Rhenanus quid ſibi uelit cum ſuo Rhombulo, nam certe nihil ad Rhombum, ut dicitur.

Quam caneis excidit) *Sunt exemplaria manuſcripta quæ habent: quam canis fruſtum excidit: ſunt etiã, quæ fruſtũ nõ habent. Si ut in impreßis exẽplaribus eſt, caneis, accuſandi caſu plurali legerimus, ſignificat aut eum tam facile homines occidere conſuiſſe, quàm canes exſecare: id enim excidere intelligo: aut excidere, pro occidere poſuit. Quid ſi uerbum excidit tanquam ſubpoſitiuum abijciamus? atq; in hunc legamus modum: tam facile homines occidebat, quàm caneis: ita ſenſus erit clarus. Nec tamen Alciati coniecturam reijcio, qui legendum putat, quam canis exta edit.*

Nam ſi Phormea græce neſciat, ego ſcio) *Pro Phormea, uetus codex habet Formica. Niſi ὁρμιὰ uel ὁρμέια legas, qui funiculus eſt è ſetis equinis, quo utuntur piſcatores: niſi forte ὅρμημα malis, quod idem eſt quod ὁρμὴ, id eſt impetus, conatus, cogitatio, appetitus. Quid autem ſibi uelit neſcio. Locus certe hic totus corruptißimus eſt: nec facile ei mederi niſi integri codicis ope, poteſt. Nam & poſt illa uerba: Ego ſcio, hæc ſequuntur græca maiuſculis literis, ſed quibuſdam ineptis:* ΕΝ ΤΙC ΟΝ ΤΟ ΝΥΚΗΝ ΔΙΗC, *ubi pro Κ Græco C Latinum uides, aut, quod magis puto, pro σιγμα, nam ea forma utebantur ueteres, ut etiam ex anatomicis Galeni deprehendi poteſt. Aliquid tamen eſt quod Hadrianus affert.*

Vt duas amitas ſuas) *Manuſcriptum habet, ut duas Iulias amitas ſuas, quæ lectio confirmatur Dionis autoritate, qui ſcribit lib. 58. arte Meſſalinæ duas Iulias interfectas eſſe, ut iam nihil dubitemus in Suetonij, Claudio, Iuliasq; pro Liuiasq; legere, in hunc modum: Iuliasq; alteram Druſi alteram Germanici filiam crimine incerto nec defenſione ulla data, occidit.*

Hoc fieri ſolet in cœlo? non fit) *In manuſcripto ſic legas: Hoc fieri ſolet in cœlo non ſic. Forte legendum: Hoc fieri ſolet, inquis, ut Claudij ſint uerba reſpondentis, ut paulo poſt: Neſcio, inquis, mox ſubijciat Meſſala: In cœlo non ſic, uel non fit. Atq; ita in cœlo non fieri exemplis confirmat.*

Iſte C. Cæſarem non deſijt mortuum proſequi) *Vetus codex, perſequi, pro ſequi & imitari.*

Ad ſummam tria uerba, &c.) *Hæc uerba uſq;, Hunc deum, non ſunt in ueteri codice.*

Conſocerum ſuum Appium Syllanum) *in manuſcripto eſt Socerum, ſed in Suetonio cõſocerum.*

Nec illi rerum iudicandarum uacationẽ dari) *Vocationem in libri ueteris margine ſcriptum: Forte, aduocationem legendũ. Nam id fere cõnatur autor oſtẽdere. lege Talionis Claudium Indicta cauſa dãnatum.*

Omniſq; generis Aeneatorum) *Aliqui legunt Sonatorum: uerum cum Aeneatorum uoce uſus ſit Ammianus, Sonatorum nemo quod ſciã, ea erit retinenda. Sunt enim Aeneatores tubicines, qui æneis tubis utũtur.*

Fingite luctus) *Hic monometer in quibuſdam ueteribus codicibus non legitur.*

Tibi iam cedet) *Cedit, uetus exemplar habet, præſentis temporis.*

Omnia procliua) *Procliuia etiam legitur: ſed procliuus quoq; latini dixere.*

Puſillum ſubperturbatur) *Superturbatur, eſt in ueteri codice.*

Mneſter Pantominus, quem Claudius decoris cauſa minorem fecerat) *Manuſcriptum exemplar & minorem & monitorem habet.*

Tum Pedo Pompeius) *Vetus addit, & Lucius.*

Rumor percrepuit) *Vetus habet percrebuit, non percrebruit.*

Claudius exclamat) *Poſt hæc uerba in manu ſcripto Græca illa legũtur* πάντα φίλων πλήρη, *quæ latinè ſonant: omnia amicorum plena.*

Ego tibi hic ſellas oſtendam) *Notus eſt loquendi modus, Sellas pro Iudicibus qui in ſellis ſedent. Sunt enim (ut in fabulis) apud inferos Iudices quatuor: Aeacus, Minos, Rhadamanthus, & Triptolemus, ut eſt apud Ciceronem Tuſcul. lib. primo: quæ ille ex Socratis Apologia apud Platonem ſumpſit. Quum igitur ſellæ nomen optime quadret, nihil erit quod uel ſtellas, uel ſtellas acerſamus: etiãſi codex manuſcriptus in margine habeat ſtellas.*

Senatores xxx) *Suetonius habet quinq; & triginta Senatores, trecentoſq; amplius equites Rom.*

Condemnat & ait) Εἴκε πάθοι) *Hunc exametrum ex manuſcripto codice reſtituimus. Græcus Ethicorum Nicomach. interpres hunc uerſum Heſiodi eſſe ſcribit, ſed ex quo opere non monet. In ijs ſiquidem quæ extant,*

tant,non inueni:ſed alia ſcripſit Heſiodus ut apud Suidam & alios ueteres uidere licet. Ariſtoteles certe Nicomachiorum li.5.cap.3 hunc ipſum uerſum habet: quo uerſu ius talionis eſſe dicitur, ſi quod quiſq; ſauit, idem patiatur & ipſe. Nam Claudius indicta cauſa homines condemnabat: non mirum igitur ſi Aeacus eum altera tantum parte audita condemnat, & ueterem Talionis legem citat. De Claudio ſupra dictum eſt in Nenia: Deflete uirum, Quo non alius, Potuit citius Diſcere cauſas, Vna tantum Parte audita, Sæpe & neutra.

Si minus dij latura feciſſent) *Nihil adhuc lectum excogitatumúe eſt ab ullo, quod huic loco ſine dubio exulceratiſſimo & luxatiſſimo ullam ſanitatẽ attulerit. Nã quid eſt quæſo, ſi uni aut ut Alciatus, ſi ullam dilaturam feciſſent? Primum enim, Dil atura, ita inſolens eſt uerbum, ut ne in fecibus quidem grammaticorum inueniatur. Deinde quis unquã dixit: facere uni dilaturã? quid hoc ad ſequẽtia? Vidẽtur autẽ aliquot uerba deeſſe, aliquot immutata, corrupta, et mutilata. Quod ſi mihi quoque coniecturis agere permittitur, dũ meliora liceat inuenire, nihil ab re uidetur ſi legamus, Niſi unius diei iacturã feciſſent, Tantalũ &c. ut intelligamus unius diei in Tantali pœna, iacturam eſſe faciẽdã, ut eo die recreetur, alioqui periturus. Idẽ faciendũ Siſypho & Ixioni: nimirũ Claudio eorũ laboribus & pœnæ ſubiecto. Quod ſi aliquãto lõgius libeat à ſcriptura recedere, atq; aliqua uerba ſupplere legerẽ in hũc modũ. Erant qui dicerent, nõ alienũ uideri ſi unius, dij iacturã feciſſent. Tãtalũ &c. ut intelligas preſtare unius Claudij iacturã facere, quàm triũ, nimirũ Tantali, Siſyphi & Ixionis, quos perire neceſſe ſit, niſi illis ſuccurratur, ſuccurri autem poſſe, ſi unus Claudius uices illorum obeat. Hæc probantur illis ſequentibus uerbis: Non placuit ulli ex ueteranis miſſionẽ dari, &c. ſequatur quid quiſq; uelit, donec meliora, ut dixi detur inuenire.*

Non unquã Siſyphum onere releuari) *Siue hæc uerba ſint in ueteri codice, ſiue nõ ſint, certũ eſt eſſe imperfecta ut hic legũtur. Aut enim pro releuari, legẽdum eſt releuandum, aut releuari oportere, ut cum ſequẽtibus conſentiat, cum ait, rotam ſufflaminandam, hoc eſt ſubleuandam, & ſuſtinendam.*

Alicuius cupiditatis ſpes) *Lego, alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine, & effectu.*

Vt à cogitationibus abeſſet) *Sine dubio, à cognitionibus legendum, ut eſt in manuſcripto, & pro abeſſet. forte rectius adeſſet, aut, eſſet. ſimpliciter. Quid ſi omnino ſic legas, ut ei à cognitionibus eſſet, uel adeſſet: ut Suetonius ſcribit Palantem Claudio à rationibus fuiſſe. quanquam, abeſſe, non diſplicet, eo ſenſu qui à Beato Rhenano uiro doctiſſimo probatur.*

CLARISSIMO ERVDITISSIMOQVE IOANNI CHAVCO, CONSVLI VLTRAIECTINO, SINGVLARI LITERARVM ORNAMENTO, [redacted] MEDICVS S. D.

IN redit ad te Senecæ libellus, mi Chauce, quem ueluti liberali manu aſſeras, & redit quidem, ſed non ſine fœnore, quod ingenui eſſe animi putem, cui multum debeas, eidem etiam plurimum uelle debere. Neq; uerò debuit ad alium proficiſci, quàm ad eum cui παλιγγενεσίας ſuæ occaſionem acceptam referre debebat: per te namque à blattis, multoq; magis à uentribus βιβλιοτάφοις uindicatus primò, nunc, ut illi Platonici ſpecus incolæ, lucem aliquanto limpidius ſuſpiciet feretq;, multis emblematis inſertis ornatior, multis næuis ſublatis extritior. Sed audi euentus narrationem. Poſtquàm oblatum mihi abs te libellum iſtum Senecæ in manus acceperam, incepi geſtire beneq; ſperare, quod ex eo reſtitui lacunas aliquot & impleri, mendasq; tolli poſſe uiderem, Sed quum initio ſatis ex animi ſententia ſucceſſiſſet, cum progreſſu paulatim creſcere cœpit labor, dum mihi cum deſcriptoris Græce haud dubie imperiti manu (quæ in imitãdis Græcis characteribus mira literarum portenta inuexerat) certamen acre ſuſcipitur, uti ipſe oculatus es teſtis: uſqueadeo ut nõ ſemel C. Marij illud in mentem uenerit mihi, qui ſectis alterius cruris uaricibus, ad alterũ tranſire paratum chirurgum tempeſtiuo dicto, compeſcens, indignam tanto cruciatu eſſe curationem admonuit. Itaque propè deſperabundus librum de manu deponere ſtatueram, niſi honeſtiſſimum animorũ incitamentum illud, Pulchra quæ difficilia, me reuocaſſet & laborem ſedulo urgendum perſuaſiſſet. Quapropter cum belua illa centicipite congreſſus, pleraſq; difficultates omnes, inſuperabili quadam cõten-

tione ſuperaui,nonnullas indicaui, è quibus non plane explicare me potui, quod
nõ unius ſic hominis cuncta ſanare: Alioqui atrociſſima Senecæ inflicta ſunt uulne-
ra,in exiguæ molis commentariolo,ut neſciam an ulli autori grauiora, pro ratione
corporis, idq; ab ijs qui ex profeſſo ſanandis locis malè affectis,reſtituendis luxatis,
opem pollicentur:uſque adeo multa inſcitè immutata deprehendas,multa ſuppo-
ſitia falſò pro germanis intruſa. Enimuero qui caſtigandis ueterum ſcriptis manus
admouent,tum ueritatis eruendæ ergò,tum ut luce obſcuris reddita lectores adiu-
uent,poſteritatiq; conſulant,illi in operam quidem longè utiliſſimam, ſed eandem
multo laborioſiſſimam incumbunt,præclareq; in uniuerſum de literis (utcunque
malignè reſpondeant plerumque hominum ſtudia) merentur. Qua in parte mul-
tos magna cum laude uerſatos uidimus,qui immortalia ad poſteros indefeſſi labo-
ris & honeſtiſſimarum uigiliarum monumenta tranſmiſerunt:quorũ tu,mi Chau-
ce,induſtriæ diligentiæq; ſedula quadam naturæ contentione,æmulus, ac ſingulari
erga uetera exemplaria affectu & reuerentia ductus,bibliothecas omnes incredibi
li ſtudio,apiculæ in morem,peruolitas,cũcta rimaris,codices iam obſoletos et blat
tarum tinearumq; nidis deputatos excutis,ut mirum uideri queat, unde tibi in tan-
tis reipub. Traiectinæ,cui conſul præes,fluctibus,in tantis domeſticarum rerũ cu-
ris, otiũ ſuppetat ad corrigendos,reſtituendos,deſcribendos ueterum libros: quas
difficultates omnes ſuperas omnigena antiquitatis cognitione,inexhauſta memo-
ria,exprompta ingenij fæcundi agilitate,& laborum inuicta pertinacia. Cui tuæ ſin
gulari induſtriæ atteſtantur controuerſiarum libri in titulorum claſſes accuratè di-
geſti,atteſtabuntur & propediem Auſonius, Prudentius, Cicero, Victorinus, alijq;
infinitis locis reſtituti, & quaſi ab inferis rediuiui. Eiuſdẽ ardoris ſcintillæ,par eiu-
ſce gloriæ deſiderium,æmulatione quadã glorioſa,in me quoque excitarunt, ut in-
genuè fatear,honeſtiſſimumq; certamen ſuſcipere compulerunt,non tam propagã-
di nominis aut extendendæ famæ ſtudio(quanquam illa cupiditate ducamur om-
nes,quibus non ineſt,ut ille ait,cornea fibra)quàm ut in commune iuuandis morta
libus ſatagerem. Macte ergo hoc animo,clariſſime Chauce,& inſigni Herculeæ φι-
λοπονίας exemplo,ſtudia literarum adiuuato,cuncta tua ſtudia,curam,induſtriã,ope
ram,cogitationem,ad id unum (id quod facis)conferas. Proinde libellum ad te re-
ducem,annotationibus noſtris,ceu comitatu quopiam inſtructum,hilari fronte ex
cipito,& ſolita comitate atq; candore complectitor. Vale & Iunium tuũ ama. Har-
lemo ante diem quintum Calend. Iulias anno 1557.

IN SENECAE LVDVM DE MORTE CLAVDII Annotationes Hadriani Iunij Hornani, Medici.

LVdũ de morte Claudij Cęſaris,à Seneca iocoſe,ſed non abſque ſel
leo ſale,eruditis leporibus cõdito,conſcriptũ,oſtẽdi olim in meis
Animaduerſorũ libris, diuerſo planeq; alio fuiſſe titulo ab autore
inuulgatũ, quàm nũc inſcriptus legatur:nec de ſentẽtia nũc quidquã
muto, præſertim quũ diſertis illud uerbis prodi tũ ſit à Dione Coc
ceio,haud quaquã dilutæ autoritatis ſcriptore,qui hiſtoriarũ duo-
deſexageſimo libro,ſcribit à Seneca exiſſe opuſculum, titulo ἀποκολοκύντωσιν, quo
Claudij Cæſ. ad ſuperos exceſſum cõſignarit. Eius hæc ſunt uerba: Συνέθηκε μὲν γὰρ
καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκύντωσιν αὐτὸ ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν ὀνομάσας. Quod
Latinè ſonat propter Græcæ linguæ rudes. Compoſuit & Seneca libellum, cui no-
men eſt Apocolocyntoſis,uelut Apotheoſis quædam & immortalium cætum ado-
ptio. Addita fuit & eodem in loco ratio nominis eiuſmodi fermè,quod, quum con-
ſtet Claudium medicati boleti eſu fuiſſe conſumptum, fraude quidem uxoris, ſed
ingenio Locuſtę nobilis ueneficę,hinc titulum libello dederit autor à præcipui uſus
purgante medicamine, Colocynthide,cuius propè nulla inter deiectoria medica-
mẽta compoſitio, eſt expers apud ueteres medicos,uſqueadeo,ut hodie quoque in
hac tam clara literarum & ſciẽtiarum omnium luce,proh dolor, promiſcuè quouis
in morbo

in morbo cuilibet ætati,& ſexui,à circũforaneis medicaſtris impune propinetur, non ſine præſenti multorum exitio. Itaq; tanti ego ſcriptoris autoritate fretus, ſeruandum duxi & quaſi poſtliminij iure aſſerendum, libri titulum haud otioſe aut temere ab autore uſurpatũ, quod equidem exiſtimo: neque ſane id abſque certo temperamẽto inter autoris delectum,& inueteratam recepti uſus neceſſitatem. Quòd ſi quis uulgatam lectionem mordicus tuendam eſſe exiſtimarit, non laboro, per me licet, is etiam ut cum ratione inſaniat: præiudicatæ opinioni derogatum nihil uolo, modo liberum rectius opinaturis iudicium & integrum permittatur. Porrò ubi iã codices impreſſos cũ manuſcripto exemplari (quod Ioannes Chaucus noſter, uir à Gratijs & Muſis factus,& adiuuandis melioribus literis natus, nobis communicauit) contuliſſem, tot loca conſpurcata & peruerſa offendi ut periclitari apud me cęperit (abſit inuidia dicto) Beati Rhenani autoritas, uiri alioq; longè doctiſſimi, ſed in corrigendo nimium forte præproperi & audacis: dum alit de ſua coniectura inſercit uerſus ἀπροσδιονύσους, nihilq; ad rẽ facientes, aut pro ſuo arbitratu immutat, quę rectius legebantur antea, ne quid addam grauius. Certè, mea quidem ſentẽtia, conſultius foret interdum uigilijs & ualetudini meliorumq; horarum compendio conſulerent nonnulli, q̃ ita famam aucuparentur. Sed hæc miſſa faciẽtes, locorum aliquot reſtitutorum & interpolatorum rationem ſubijciamus.

DVAE ILLAE LITERAE S.A. SANCTI AMANDI CODIcem uetuſtum innuunt, quo uſi in caſtigando ſumus.

NIhil offenſę uel gratiæ) *S.A. nec gratiæ.*

Quis unquam ab hiſtorico iuratores exegit?) *S.A. iurato res*

Idem Claudium uidiſſe) *S.A. Item Claudium.*

Nam poſteaquàm in Senatu iur.) *S.A. Nam ex quo, &c.*

Ab hoc ego quęcunque audiui, certa claraq; affero) *S.A. Certè clara affero.*

Augebat Cynthia regnum) *Damnat hanc lectionem Rhenanus, ſed falſo, ratio enim contendit ita eſſe legendum omnino, quomodo ſcribit & codex noſter: indicat nãq; noctes, tranſacto dudum autumnali æquinoctio, creuiſſe, longioresq; factas, quibus adauctis, etiam Lunæ, penes quam noctis imperium ſit, ſuum regnum creſceſcere, nil mirum eſt. Quid uerò hic attinuit, Lychnũ, ſubſtituere, quum non de ipſo Lunæ incremento loquatur, ſed de autũno, cuius catastaſin poetico more circumſcribit, qui relicta à tergo æſtate noctes paulatim adauget, quæ acceſſio efficit ut diutius ſplẽdeat luna, ſolis preſentia lunare iubar abolente. Neq; uero noctu animam agere cæpit Claudius, ſed mox à meridie, quod paulo poſt tribus uerſibus periphraſticè dicet: & Tacitus medio die (quo tempore uidelicet Claudius animam agebat) Neronem ad cohortes exiſſe ait.*

Tertium Idus Octobreis) *Quod hactenus falſo lectum fuit, Dies quintus eiuſdem Octobris, noſtrum exemplar manifeſtè exaratum habet, Dies III. Idus Octobris, quam ſcripturam confirmat & initialis uerſus huiuſce libelli, & ſuffragatur cæterorum hiſtoricorum conſenſus, etenim Suetonius exceſsiſſe illum tertio Idus Octobris ſcribit: & Dion expiraſſe ait* τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου. *id eſt, decimotertio die Octobris, hoc eſt iuxta Romanæ dictionis filum, tertio Idus octobris, nam quod dubitationis periculum creare nonnullis poſſet, illud Senecæ, Ante diem tertium Idus Octobris, non ita accipiendum eſt ut die uno aut altero mors Claudij tertium Idus præceſſerit, imò purè puteq; idem eſt dicere, Ante diem tertium Calend. uel Idus, & tertio Cal. uel Idus, quod ex Ciceronis epiſtolis notiſsimum eſt: alioqui quod ſæpe in antiquis libris legas, AD III. KL. non ad tertium Cal. denotat, Sed, ante diem tertium Cal. qua de re aliâs per occaſionem.*

Acquieſcunt oneri poetę) *S.A. acquieſcunt omnes poetæ.*

Torqueri pateris? nunc q; meritum ut tãdiu cruciaretur) *Codex S. Amandi & Vuiſſenburgenſis, quo ſe uſum fuiſſe profitetur Beatus, in lectione iſta conſentiunt, Nec unquam tamdiu cruciatus eſſet: quæ ſcriptura quũ ſit utrobique conſtans, haud temerè immutanda meo iudicio uidetur, tametſi non eam inficias, locũ eſſe haud immunẽ à uitio, quem, ſequendo ſcripturæ ueſtigia, ita cõcinnarim: Nec unquã tãdem cruciatus ceſſet?*

Poſtquàm princeps. f. e.) *S. A. ex quo princeps.*

Omnibus annis: omnibus menſibus efferunt) *Non inuenuſtè codex noſter ſcribit, omnibus menſis, eleganti paromaſia ut ludens inſinuet, Claudium temulentum & crapulæ quotidianæ addictiſsimum, ſæpenumero fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modò, ſed in ſingulas etiam paſtiones menſaſq; exitum illius opperientium.*

Ego mehercle, inquit, puſillum temporis adijcere) *S.A. Ego mehercules, inquit, puſillum temporis adicere.*

Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui ultra glatialem Boream incolunt Barbari, togatos uidere.) *Codex S. Amandi conciſius legit, Hiſpanos, Britannos togatos uidere: quo pacto etiã Vuiſſenburgenſe exemplar ſcribit, itaque ut ſpuria inducenda atq; extra familiam eijcienda cætera cenſeo: uidentur enim à ſciolo quopiam aſſuta.*

Candida de niueo ſubtegmine) *Codex noſter laudata ſcriptura ſic legit, Cãdida de niueo ſubtemina uellere ſumit. Subtemen quaſi ſubſtamẽ abſq; g ſcribi debere uidetur: nec enim cum tegmine quidquã illi cõmune, Sed quod inter tenſa ſtaminis fila, ſubtendatur ſubtexaturq;.*

Claudium iubent omnes χαίρειν) *Manuſcriptus codex manifeſtis notis præfert uerſum Euripidis ex Creſphonte fabula.*

χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων, *hoc eſt. Efferre leto proſequentes omine.*

Locus autem Tragici, unde hic uerſus deſumptus eſt, citatur à Strabone & Stobæo.

ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
τὸν φῦντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά,
τὸν δ' αὖ θανόντα, ὡς πόνων πεπαυμένον
χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. *quos hunc in modũ conuertit Cicero in Tuſculanarum primo,*

Nam nos decebat cætus celebrantes, domum
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantes mala,
At qui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude & lætitia exequi. *Nam in impreßis codicibus uocem, Hunc, ſuperuacuam & de margine in contextum raptam, trimetri lex reſpuit.*

Ne excidant memoriæ) *Vuiſſenburgẽſi codici conſentit manuſcriptum exemplar in hac lectione: ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt: ut intelligat occaſiones & cauſas publici gaudij, quæ re diuiuam in animis ingentis lætitiæ materiam ſemper ſint alituræ: niſi placet potius mutato numero ſcribi, impr eſ ſerat, quæ lectio per ſe quoq; clara fuerit.*

Reſpõdiſſe illum, neſcio quid) *S.A. Reſpondiſſe neſcio quid.*

Diligentius autem intuenti) *S.A. Diligentius intuenti.*

Vbi hæc, Claudius gaudet) *In S.A. codice non ſunt illa duo uerba, ubi hæc.*

Ἰλιόθεν με φέρων) *Extat hic uerſus Odyſſeæ nono, unde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis ſuæ telam orditur Vlyſſes, quem ita conuerti, Appulſum ad Ciconas me uentus ab Ilio adegit.*

Cur uerò Claudius ab Ilio adeſſe ſe dicat, & Seneca, hoc uerſu ſignificare uoluiſſe Claudiũ ſe eſſe Cæſarem teſtetur, eò ſpectat, quod nõ modo Iulius Cæſar totaq; Iulia gens, ſed & Claudius, & in genere Romanus populus, ad Iulum Aeneæ Troiani filium, ſtirpis ſuæ originem referebat: Hinc eſt quod apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remiſiſſe tributa in perpetuum Ilienſibus, quaſi Romanæ gentis autoribus. Ibidẽ meminit ueteris epiſtolæ Græcæ, Senatus populi q; Romani nomine ad Seleucum Syriæ regẽ ſcriptæ, qua illi regi ſocietatẽ amicitiãq; pollicebantur, ſi Ilienſes conſanguineos ſuos ab omni onere immunes præſtitiſſet. Quin & apud Corn. Tacitum annaliũ lib. XII. Nero Cæſar ſuſcepta Ilienſium cauſa, Romanũ Troia demiſſum, & Iuliæ ſtirpis autorẽ Aeneã fuiſſe diſſerit. T. Liuius quoq; libro XXXVII. Cornelium Scipionẽ Conſ. Troiana in urbe liberaliter exceptũ memorat, Iliẽſibus in omni rerũ uerborũq; honore ab ſe oriũdos Romanos præferẽtibus, & Romanis lætis origine ſua.

Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον) *Hic uerſus præcedẽtẽ ordine ſequitur apud Homerũ, unde Seneca ait, Erat autem ſequens uerſus uerior, æquè Homericus, ita ut à latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhenanus, alienos planè ab huius loci ſenſu uerſus inferente: Sonat autem Latinè ita,*

Hic urbem euerti, & conſumpſi corpora ferro,

Innuit autem Seneca uerſum iſtum, qui proxime ſequitur alterum, ueriorem illo eſſe, quòd illũ aliò detorſerit Claudius ad inſinuandam generis ſui fabuloſam originẽ, quũ Vlyſſes inde auſpicetur errorũ ſuorũ narrationẽ, quãdo poſt Troianæ urbis excidiũ, in Ciconas gentẽ Thracicam appuliſſe, eorumq; oppidũ Iſmaron diripuiſſe, cæſis oppidanis ait. Cur autẽ ueriorẽ illo dixerit, ad eius crudelitatẽ referendũ eſt, qua conſtat ex Tranquillo, ſtato nuptiarũ die triginta quinq; ſenatores, trecentosq; equites Romanos ab eo interemptos fuiſſe, cuius ſæuitiæ mentionem non tacuit hic libellus, quaſi ex confeſſo & urbis uaſtitatẽ & ciuium occidionem, deſignaturus fuerit Claudius, ſi hunc uerſum priori, ut ordine illi contiguus adhæret, ſubijcere ſtuduiſſet.

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine ſabulam) *Codex noſter legit, minimè ſabro, loco trium illorum uerborum, minimo diſcrimine ſabulam: noſtriq; codicis lectioni aſtipulatur exemplar manuſcriptū Beati Rhenani: quanquā quid iſti animi fuerit, reponendam cenſenti uocem, Allobrox, pro, ſabro, diuinari non poßum, & eſt alioqui ſatis cōmoda ſententia, Et impoſuerat Herculi minime ſabro, intelligendo ſabrum architectū & dolos ſabricare doctum: multo uerò minus ambigua ſententia fuerit & lectio, ſi paululū deflectamus & quaſi recudamus uocem, ſabro, in, uafro: hunc in modum legendo. Et impoſuerat Herculi minimè uafro, ea ratione qua Herculeam ſimplicitatem dixit in libris de ponto Ouidius: Herculis namq; ſimplicitas facilitasq;, & εὐήθεια quædam in omnibus eius operibus ſeſe prodit manifeſtißimè. Porrò uox addita in impreßis libris, diſcrimine, impoſuit Andreæ Alciato in libris parergôn, ut ſabulam in fibulā mutarit, hanc lectionem inculcando. Impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulam, quaſi ſenſerit autor de fibula, notißimo penis aſtrigmento, quo ad inhibendū Veneris uſum inlecto uſa fuit antiquitas, ἐγκλεισμα Græci uocant, de qua Cor. Celſus lib. ſeptimo: unde refibulandi uocabulum apud Epigrammatarium, quod Iuuenalis ſoluere fibulam dixit: Sed aliena eſt ab hoc loco iſta dictio.*

Sola cum illo uenerat) *Venuſtior lectio eſt noſtri codicis, ſola tum illo uenerat, per aduerbium locale: ut Febris comitis indiuiduæ comitatum et cum Claudio ad cœlitum curiam acceſſum ſignificet.*

Hūc ego reddo tibi) *Eſt & iſta ſcriptura uerior manuſcripti codicis, Hunc ego tibi recipio; ut geniture Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.*

Audi me, inquit, tu, & deſine) *S.A. Audi me, inquit, tu deſine ſatuari.*

Sede qua genitū dicas) *Infeliciter hūc uerſum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto, Expromere properes qua gēte natis cluas nō ſeruata trimetri, lege, quæ religioſe in noſtro codice obſeruata eſt, Exprome propere, ſede qua genitus cluas. Cluere enim antiqui uſus uerbū pro dici & perhiberi ponitur: ut in Enniano illo. Per gentes eſſe cluebat omniū miſerimus, & apud Plautum in Trinūmo Staſimus ſeruus, Nimiū difficile eſt reperiri amicum, ita ut nomen cluet.* (habet.

Tacitus getis alluit ripas undis) *Verſus ſenarij ratio poſtulat ut legatē, uadis, ut & manuſcriptus li.*

Mentis ſuæ nō eſt, & timet) *Suſpenſa ſentētia eſt, & hiatū iſtū implet codex manuſcriptus, duabus immißis uocibus, ita legēs, & timet μωροῦ πληγήν, ut innuat Herculē, poſtquā Tragico cothurno animoſe quædā fuiſſet prolocutus in Claudij barbariē (apud Lugdunū, ad cōfluētes præcipitis Rhodani et ſegnis Araris, nati) nihilominus extimuiſſe ſtolidi hominis manus, ne ab illo uapulando iniuriā acciperet, eo quod ſtulti faciles eſſe ſoleant colaphis infligendis uerberibusq;. Stoliditas autē inſignis Claudij hoc in libello paßim traducitur, quā impune etiā illi obiectā perſæpe memorat Suetonius Trāquillus: poßit & τιμωρὸν πληγήν legi, ut uindicis manus iniuriā in depalmando pati Herculem exhorruiſſe ſignificet.*

Si quis à me notorem petiſſet) *Deſcenſurus forte fueram in opinionem Rhenani legentis, ſi quis αὐτόρα petiſſet, niſi conſenſus omniū codicum reclamaret, ſuaderetq; diuiſim potius legi hunc in modū; & ſi qui à me noto rem petiſſet: nam quæ ſequuntur uerba, qui me optimè noſti, ἐπεξηγητικῶς exponere uidentur uocabulum, noto, ut ſit noto, hoc eſt, qui me optime noſti.*

Sed quoniam uolo.) *Locus procul dubio mutilus, non modo deprauatus, ut uerisimile ſit multa iſthic deſiderari, ſiquidem ab hoc uerſu nouæ pagellæ initium eſt in manuſcriptis: ſuſpicioq; tenet bonā dialogiſmi partē abeſſe. Quid ſi, pro quoniā uolo, legatur, quó ἡ ἐμβολή, certe has uoces ipſe literarū ductus cōmōſtrat his qui græcè norunt: Notatur enim paßim in hoc libello Claudij philelleniſmus, quo Grecè loqui in quotidiano etiam ſermone affectabat. Videntur aūt quæ ſequūtur, per dialogißimū diſceptari à dijs indigetibus, mirantibus inſolentē Herculis in cæleſtium curiā irruptionē, ut ſciſcitentur, ſed quó ἡ ἐμβολή? quaſi dixerint, quó irrūpis impreßionemq; facis? iſti namq; lectioni fauet, quod ſubijcitur. Non mirum, quòd in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt.*

Si me Hercules à Saturno) *Totus iſte locus ita prodigioſe eſt deprauatus, ut Pæonia manu ſit opus ſanandis eius uulneribus: uidetur autem deeſſe tale quid, repulſam non tuliſſet, ſi mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, uidelicet, ut in deos referretur, ſubdit deinde cauſam mutui beneficij. Cuius menſem toto anno celebrauit, ſaturnaliaq; eius, ita namq; lego. Cur uerò dicat Claudiū Saturni menſem toto anno celebraſſe, & Saturnalia, referendum eſt partim ad intempeſtiuas eius comeſſationes & perpotationes, partim ad ſtudium immodicū nimiamq; indulgentiam in libertos. Conſtat autem Saturni tutelæ dicatum fuiſſe olim Decembrem menſem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabātur magna procacitate, luxuq; omnis apparatu, quo tempore ſerui nō modò ingenuorū calceos ſumebāt, ut Porphyrius ſcribit, aut herilē habitū mutabāt, quod Diō tradit, ſed in heros quoq; licenter multa agebant. Iā cū Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primum omniū ſcimus ex Tranquilli lectione, Claudiū cōuiuia agitaſſe & ampla & aßidua, nec temere unquā triclinio exceßiſſe, niſi diſtentū ac madidū, ita ut hacratione Saturnalitia dicta illi perēnauerit: Deinde notißimū eſt, quātū indulſerit libertis ſuis, quibus nō prætoria ſolū ornamēta, ſed & lecticæ ius cū imperatoribus cōſulibusq; cōmune, permiſit, mediū quoq; inter Conſules locum in ijſdem paſſus, & impunitas opum immenſarum uoragines, uſq; eo, ut ſcomma in illum exierit,*

Qq 3 abunda-

abundaturũ ſi libertis conſors foret: quo ſpectat & morſus, quo Narciſſum libertũ, dominũ domini huius libelli autor nominat. Quod autẽ Rhenanus exiſtimat legendũ eſſe Caius princeps non tuliſſet illũ &c. mea quidẽ opinione multũ fallitur, primũ namq; repugnat codicis uetuſti fides, qui poſt uocẽ, eius, manifeſtũ comma habet: deinde qui potuit de Caio Caligula iſtud uel dici uel intelligi, ut is paſſurus non fuerit Claudiũ ab Ioue deum fieri, quũ Caius cæterorum Imper. more per apotheoſin cæleſtiũ augere numerũ nedũ nõ meruerit, ut etiam mortuũ nouo contumeliæ ignominiæq; exemplo proſequendũ ſenatus cenſuerit, nomenq; obliterari uoluerit, & expungi è catalogo eorũ Imperatorũ, quos et in ſacramentis & in publicis uotis ſuſcipiẽdis religioſe nominabãt, ut teſtatur Dion: Forte nõ malè ſic legas, Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficiũ, cuius menſem toto anno celebrauit. Saturnalitius princeps nõ tuliſſet? per interrogationis modũ, et cũ ironiæ nota: ut quæ ſequũtur uerba, deorũ quiſpiã ſubijciat cũ ſtomacho: Illum Deũ ab Ioue fieri, qui ſcilicet tantis flagitijs coopertus fuerit? Oropenq; ſororẽ) S. A. Oro per quod. Et ut deũ orant) Græcas uoces, quæ in manuſcripto exẽplari hoc in loco leguntur, certò & indubitatè aſſerere eas eſſe, quas hic poſiturus ſum, non eſt animus, ne fraudẽ lectoribus faciã, quippe quũ de ijs parũ liquida mihi conſtet ratio, uſqueadeo confuſa eſt ab imperito ſcriba Græcarũ literarum textura, ut neſcias quã ſcripturã ſis magis probaturus μωρὸς ne κληρουχεῖν, an μωροῦ ἀποχὴν, uel ἀποτυχεῖν: interdũ enim una plus litera ſupereſt, interdũ una aut altera deficit, ut diuinare neceſſe ſit ſubinde, Delioq; natatore opus habeat qui cuncta uelit βυσσοδομεύειν: breuiore eademq; certiore methodo ad artificioſas (quas Galenus nominare ſolet) cõiecturas uia nobis patuiſſet. ſi deſcriptor eaſdẽ ubique characterũ formas ac typos religione quadã obſeruaſſet, obſeruatas retinuiſſet, nec ab ijs latũ unguẽ diſcedẽdũ ſibi propoſuiſſet: nũc quũ typis illis temere prorſusq; inſcitè abutatur, definire nihil hic auſim, nullius indicio præiudicatũ nolẽs, ſed relicturus unicuiq; liberũ arbitriũ, ſequendi quod ſibi probabilius uideatur, donec feliciorẽ quis nactus geniũ, aut meliore uſus codice certius diuinet, aut ſtatuat. Si itaque μωρὸς κληρουχεῖν legamus, notari rurſus atq; perſtringi Claudianã ſtultitiã intelligemus, ut ſignificet barbaros orare, fatuos rerũ potiri, in quam ſententiã bis in hoc libello ſcripſit, Aut regem, aut fatuũ naſci oportere, & iterum, tam fatuũ ut etiã regnare poſſet. Sin per ὁ μωροῦ ἀποχὴν uel ἀποτυχεῖν ſcribamus, ſignificabit orari ab illis, necis fruſtrationem dilationemq;. Quod uerò ſequitur in codice excuſo, Tandem Ioui uenit in mentem, noſter habet, in tantum Ioui &c. quæ dictio familiarior eſt Senecæ quã ut propterea mutandã cẽſuerim.

Vos mera mapalia feciſtis) In ueteri manuſcripto legitur, uos me rapamalia feciſtis, legendum puto ſecutus literarũ tractũ. Vos me rapataulem feciſtis, ut ſuorũ iuſſorũ contẽptũ indicet, quaſi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quàm homuncionem ſtipulam inflantẽ. Eſt enim ῥαπαταύλης ſiue ῥαπαύλης, is qui ſtipulam calamumue inſpirat. Quid enim cõmune habet cœlũ cum mapalibus, & de ſe loquitur iſthic Iupiter, ſuique deſpectum indignabundus oſtendit.

Quantum uia ſua fert.) Sequor hic lectionem And. Alciati longè doctiſsimi in parergôn lib. 6. ca. 5. & ſcribo quantumuis uafer.

Quod in foro iuuat) Legendum eſt omnino uiuat, quam ſcripturam ſeruat clare manuſcriptus codex.

Ne alijs uerbis ponam, quæ ab illo) Codex uetuſtus purius legit. Ne alijs uerbis ponã, quæ ab illo dicta ſunt. hoc eſt, diuerſis uerbis. Iam fama minimum feciſti, etiam) In manuſcripto codice ita legitur. Iam fama nimium feciſti. Itaq; ne uidear &c. Vt inducenda uideantur illa uerba, ceu ὑποβολιμαῖα, etiam peſsimum quemq; illum affectare, à naſutiore quopiam adiecta.

Deus factus. dictus, pictus ue erit) forte rectius, factus, fictus, pictusúe erit.

Hic quæſtu ſe ſuſtinebat.) Codicis manuſcripti hæc eſt lectio, Hoc quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulas ſolebat adhuc uelle. Quid ſi legas, & adhuc uelle apparebat, aut ſimile quid, ut iſthic interpũgatur oratio, deinde ſequatur altera periodus, Acceſsit Hercules & auriculam illi tetigit.

Quam caneis excidit) Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo, quàm canis exta edit: cui lectioni libens etiam accedo. De tot actibus iuris) Sequor manuſcripti codicis fidem, qui legit, de tot acribus uiris, quæ ſententia uidetur etiam Rhenano placuiſſe, niſi quòd pro acribus, legit, præſtantibus, repugnante uocis ductu.

Nam τῆς ὀργῆς ægrè ſeneſcit ἡ νόσος. πυργοπολυνίκης iſte) Beatus hoc loco gloriatur ſe iſtũ locum magno labore reſtituiſſe, quũ uideatur eum potius peruertiſſe, ſi fas eſt dicere, ea obtrudens quæ à manuſcripti codicis fide ſunt alieniſsima. Equidem ſic interpolandum locum cenſeo, obſeruato anxiè characterum ductu, Nã etiam ſi φόρμιγξ, οἷς neſcit, ego ſcio, ἐνίνυμι τὸ, καλλίνικε ἡρακλῆς. Iſte quẽ uidetis &c. uerba græca ſatis euidenter, cũ hac diſtinctione legere eſt in manuſcripto noſtro codice. Eſt autẽ illud καλλίνικε ἡρακλῆς Archilochi poetæ carminis initium, quod ad citharam canebatur, teſtante etiam Pindaro in Olympijs, hoc modo, χαῖρε καλλίνικε τήνελλα ἄναξ ἡρακλῆς.

Ecce Iupiter qui tot annos regnat, uni Vulcano) Hunc quoq; locum Beatus parum recte reſti-

reſtituit,qui uocem , regnatum, quæ in manuſcripto codice legitur , diuulſit , & interiecto comate diſpeſcuit,ex um,faciens uni:Vera enim lectio eſt huiuſmodi.Ecce Iupiter ,quoi tot annos regnatum, Vulcano crus fregit . Nemo ignorat quoi,pro cui,uetuſtatem ſapere,& in pleriſq; manuſcriptis exemplaribus paßim legi ſolere.

Cogitate P.C.quale)*Conſentit noſter codex hic cum Vuiſſenburgenſi , quo Beatus uſum ſe teſtatur , nã neq; in illo leguntur,uerba iſta omnia ad eum uſq; locum.Hunc nunc deum facere uultis?*

Videte corpus eius dijs iratis natũ. Ad ſummã)*Vetus codex ſic ſcribit,Videte corpus eius dijs iratis natũ ad ſumma.Tria uerba cito dicat.Hũc deũ quis colere &c.Quòd ſi genuina autoris ſunt illa, & ſeruum me dicat forté non errabit,qui leget,& in neruum me ducat,quod argutè peruidit Ioannes Chaucus incredibili memoria & iudició uir,honeſtißimo reſtituendæ antiquitatis ſtudio mirificè accenſus:Eſt autem Neruus compedis genus aut uinculi,quo ceruix & pedes uinciuntur.*

Eumq; quamprimũ exportari cœlo) *Codicis manuſcripti integrior eſt lectio qua in hũc habet modũ.Eumq; quamprimũ exportari,& cœlo intra dies triginta excedere,olympo intra diem tertiũ.Nimirum innuit præfinitum fuiſſe Claudio emigrandi ſpatium,omni quidem cœlo(plures enim ſunt cœleſtium orbium ambitus)intra triceſimum diem,conceſſo illi tridui ſpacio commeandi per ſingulos orbes:at olympo,qui æditior eſt & purior cœli locus,intra tertium diem.Quid enim attinuit hic terræ mentionem inculcare,quum in cœlo drama iſtud agatur,non autem in terra.*

Omniſq; generis æneatorum)*S.A.Sonatorum.*

Agatho & pauci cauſidici)*Quid ſi legas,Matho & pauci &c.de quo Iuuenalis Sat.1.*

Cauſidici, noua quum ueniat lectica Mathonis.

Ingẽti enim ἐπιτάσει χορικῶς)*Legendũ eſt μεγαληγορίᾳ,ex manuſcripti codicis lectione , in quo μεγαλογορίᾳ ſcriptũ eſt perperã,ait namq; ingenti magnificentia næniã cantatã fuiſſe anapæſtis Porrò ſciendum eſt metrum,quo nænia iſta perſcripta eſt,eſſe Anapæſticum,Threnicũ uocitatũ à luctus argumẽto (ſic enim ſcribẽdum eſt in Centimetro Marij Seruij,non Itimium)quod conſtat monometro acatalectico, recipitq; præter anapæſtum & ſpondæum & dactylum.Itaq; ſic ſcribendum.*

Fundite fletus.	*Edite planctus,*	*Reſonet triſti*
Clamore forum.	*Cecidit pulchrè*	*Cordatus homo,&c.*

Cæruleos ſcuta Brigantas) *Deierare Iouem Lapidem auſim ab autore ſcriptum fuiſſe.Cæruleos cute Brigantas.Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recenſentur à Tacito & Stephano etiam Brigantes) glaſto ſe inficere,quod cæruleũ efficit colorem, ut horribiliore eſſent in pugna aſpectu,uti ſcribit Cæſar comment.lib.5.& ſubſcribit Plinius lib.22.cap.1.Quin & Herodianus lib.tertio de Britannis loquens, τὰ σώματα, inquit, στίζοντες γραφαῖς, hoc eſt,corpora picturis notant. Tacitus quoq; Silurum (id nomen eius inſulæ populo)coloratos fuiſſe uultus memorat.Alioqui,ne quem remoretur illa ſolicitudo,lex metri aptiùs conſtat,ſi legas cute, quàm ſi,ſcuta : neq; uerò ſcuta cærulea pinxiſſe, ſed cutim corpuſq; omne tinxiſſe eo colore,quem Iſatis reddit,leguntur.*

Et uiam rectam)*Codex manuſcriptus legit,tectam,quæ ſcriptura mihi probatur magis,quòd uiæ tegebantur uelis olim.*

Compendiaria uia Narciſſus)*S.A.Compendiaria Narciſſus.*

Ille aũt patrono plura &c.)*Hæc uerba ad illam uſq; ſententiã,Dicto citius Narcißus euolat, in manuſcripto noſtro non extant:nec ueri dißimile eſt,ſuppoſititia eſſe,& plena eſt ſententia etiam ſi abſint.*

Bellua centiceps)*Magnus eſt & hic conſenſus & noſtri & Vuiſſenburgenſis codicum,ita legentiũ bellua centiceps,puſillum ſubperturbatur(albam canem in delitijs habere aſſueuerat)ut illum uidit canem nigrum,uilloſum,Sanè,non quem uelis tibi in tenebris occurrere.Et magna uoce.Claudius,inquit,ueniet.Sed noſter in uno rectius,ſcribens,non quem uelis,ubi ille nunquam uelis.*

Et magna,inquit,uoce,Claudius Cæſar uenit)*S.A. Et magna uoce Claudius , inquit,ueniet.*

Procedunt cantantes)*Noſter codex hoc loco expreſſas habet uoces iſtas, εὑρήκαμεν , συγχαίρομεν,hoc eſt captum tenemus,pariterq; exultemus læti omnes. Videtur autem iſtud initiũ fuiſſe Epinicij carminis. quod læti inter lætos cantabant in laudationem alicuius compoſitum,ut in Nerone indicat Suetonius.*

Hic erat conſul deſignatus Iunius Prætorius)*Hic locus monſtroſè deprauatus eſt , quem priuſquam ſanare aggrediar,adſcribam manuſcripti codicis corruptam lectionem, ſed quæ medelæ locum aperiat in eo itaque ſic ſcriptum inuenio. Hic erat Conſilius Conſul deſignatus,unus prætorius Sextus Trallus M. Heluius,Trogus,Cotta,Tectus Valens,Fabius eques Romanus quos Narciſſus duci iuſſerat . Hactenus ille , nunc meam coniecturam ſubijciam , deinde immutationis conſilium detegam . Sic itaque ſcribo , Hic erat C.Silius Conſul deſignatus,Vnus prætorius Sex,Traulus Montanus,Saufellus Trogus,Cotta,Vectius Valens,Fabius eques Ro.*

Ro. &c. Nunc ad remediorum rationem. Quod pro Conſilio repoſuerim C. Silium, nihil temerè feci, ratus uocem illam nõ eſſe otioſam, innixusq; autoritate Corn. Taciti auguſtæ hiſtoriæ ſcriptoris, qui ita lib. undecimo ſcribit. Igitur incipiẽte C. Sillio Cõſule deſignato, cuius de potẽtia & exitio in tẽpore memorabo. Hũc enim C. Silliũ iuuẽtutis Romanæ pulcherrimũ maximis opibus adauctũ adulterũ ſuum legerat Meſſalina & conſulem deſignatum fieri obtinuerat. Idẽ rurſus loquens de nuptiarũ ſolẽnibus inter Meſſalinã & C. Silliũ celebratis, uecordiamq; huius admirans, Nedũ conſulẽ, inquit, deſignatũ cum uxore principis. Neq; de Traulo obſcura ratio eſt, cuius ibidẽ mentio fit apud Tacitũ, Ne Trauli quidẽ Mõtani equitis Romani defenſio recepta eſt: & alioqui in manuſcripto non temere adſcriptã fuiſſe. M. notã arbitror. De Sauſello & Vectio Valẽte eodem in libro ita legas: Vectiũ Valentem cõfeſſum, & Pompeiũ, Vrbicũ, ac Sauſellum Trogũ ex cõſcijs tradi ad ſuppliciũ iubet. Facilis uerò fuit adulteratio Vectij in Tectũ. De Fabio nihil auſim affirmare, in æquo ponẽs, ſiue legas Fabius, ſiue Fuſidius, ita enim malim, q̃ Fuſidius.

Neſtor pãtomimus.) Legendũ eſt indubitato, Mneſter, nã apud Tacitũ ſciolus quiſpiã, improbè in alieno libro ingenioſus, ratus initialẽ literã Marci prænomẽ deſignare, cõpagem nominis diſſecuit, è Mneſtere faciens M. Neſtorẽ. quod ipſum nõ diſsimulauit aut reticuit ab ſe factũ Beatus, apud Tacitũ lib. 11. ubi uetuſti lib. caſtigatiſſimè ſic legũt, Solus Mneſter cõtationẽ attulit: quũ interim ille admoneat legi debere, M. Neſtor: ut & antea illic, Cauſa necis, quod domũ ſuã Mneſteris & Poppææ cõgreſsibus præbuiſſent. Quin uerò ita legẽdũ ſit, ſcrupulũ omnẽ eximit Dionis hiſtoria, apud quẽ lib. 58. ſic lego. Ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεσσαλῖνα τῷ Μνηστῆρι τῷ ὀρχηστῇ ἐποίησε. id eſt. Ex ære Claudiano ſtatuas Mneſteri ſaltatori fecit Meſſalina & iterũ τὸ δὲ καὶ τοῦ Μνηστῆρος φειδόμενοι, ὅσον γὰρ ἐκείνη διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διὰ τὴν τέχνην ἤρεσκεν, ὅτω γάρ που δεινὸς ἐπίστευεν ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, id eſt. Partim etiã Mneſteri parcẽtes, tam enim gratioſum populo Mneſterẽ ars faciebat, quàm Meſſalinã forma, uſqueadeo peritus ille ſaltator erat. & poſtea τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε, hoc eſt Mneſterẽ morte mulctauit: Eadẽ legas & in Xiphilnio qui Dionis hiſtorias in epitomen contraxit. Meminit eiuſdẽ nominis & Ioannes Zonaras græcus hiſtoricus, ὀρχηστὴν Μνηστῆρα nominatim recẽſens, ſaltatorẽ & Mimũ Mneſterẽ. Porrò Taciti illũ locũ, Solus Mneſter contationẽ attulit, dilaniata ueſte clamitãs aſpiceret uerberũ notas, reminiſceretur uocis, qua ſe obnoxiũ iuſsis Meſſalinæ dediſſet: explanat Diõ lib. prædicto, in hæc uerba ſcribẽs, Vehementi Mneſteris amore flagrabat Meſſalina. quẽ cum nec ingentibus promiſsis, nec minis ad ſui cõmercium expugnare ualeret, cũ marito collocuta, effecit, ut ille uxoris imperio obſequentẽ eſſe iuſſerit, uelut aliorſum eius opera uſuræ, Quibus uerbis adductus Mneſter, quoties Meſſalina imperarat, cum illa ſtupri conſuetudinem habebat, ceu id ipſum à Principe facere iuſſus.

Rumor percrepuit.) Rectius in ueteri codice percrebruit.

Connuolarunt primũ omnium.) Totum hunc locum uenuſtius rectiusq; legit uetus liber, niſi fallor hoc modo, Conuolarunt primum omnium liberti Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus, Pheronattus, quos Claudius omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Quem locũ interpolare aggreſſus eſt Beatus, Sed quàm dextrè neſcio, quum lectionis iſtius mens ſit cuiuis obuia. Fortè doctulus quiſpiam congeriem illam libertorum numeroſam ex Tranquillo, adiecerat, cum mortuis uiuos adhuc ſuperſtites confundens.

Saturnius Luſcus.) Vetus codex habet. Saturninus Luſius, Tacitus annaliũ li. 11. Luſciũ quendam nominat. At Ruffus Pompeij F. de quo hic is eſt Curtius Ruffus, quẽ conſulare imperiũ in Africa obtinuiſſe ſcribit Tacitus. Lupũ uerò, cuius etiã hic fit mẽtio, nõ aliũ eſſe putarim, quàm quẽ Iuniũ Lupum ſenatorẽ uocat li. 12. Tacitus.

Quos cum uidiſſet Claudius, exclamat.) In uetuſto codice hæ uoces leguntur, πάντα φίλων πλήρη. hoc eſt, cuncta amicorũ plena. Videtur autem alluſum eſſe ad Heracliti dogma, quod iſtiuſmodi erat, πάντα θεῶν πλήρη, id eſt, Deorum omnia plena: quod natum è tali occaſione memorat Michael Epheſius, quod cùm ſedenti ſemel in furno, nunciatum eſſet peregrinos adeſſe hoſpites, qui ipſum conuentum expeterent, iuſsit eos introire, dicens, non abeſſe etiam illinc deos.

Ego tibi hic Sellas oſtendã) Codex manuſcriptus legit Stellas, fortè ſcribendũ ſtelas στῆλαι ſunt cippi pilæ ue opere ſtructili, quibus inſcripta uiſebãtur fœdera, aut etiã proſcriptorũ nomina Iſocrates in panegyr. ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράψαντας ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν ἀναθεῖναι. id eſt. In ſaxeis ſtelis deſcriptas fœderis leges publicis in tẽplis cõſecrare. Latina uoce uſus eſt & Plinius lib. ſexti cap. 28. Scriptæ ſunt ſtelæ lapideæ literis incognitis. Neq; malè ſcripſeris, Sitellas. Sunt enim Sitellæ, quas ἀμφορεῖς & καδίσκους nominãt Græci, in quas calculi uel cõdemnãtes uel abſoluẽtes mittebãtur, ut Ariſtophanis ſcholiaſtes in ueſpas docet: quæ binæ erant: necis una, miſericordiæ nomine inſignita altera. Meminit ſitellarum & Cicero pro L. Cornelio Balbo.

Poſtulat, nomẽ eius recipit, ædit) Verior mihi uidetur eſſe manuſcripti codicis lectio, poſtulat nomen eius recipiat, edit ſubſcriptionem.

Condẽnat & ait) In manuſcripto codice uerſus græcus legitur, in hac lacuna, cuius characterũ ueſtigia ſequẽti mihi parũ reſpõdere uidetur carminis lex, ſubijciã tamẽ, ut ſi cui lectũ ſit initium, cætera reponat, unde ſit deſumptus, ingenuè fateor me neſcire, uidetur tamen alicũde è Tragædia petitus eſſe. Δίκη τ' αἴσχ' ὁρᾷ, καὶ ἀλιτπῶν

εὐθύνει

σύνθρονε νόμος,uel νόμῳ.Videtur autem innuere Aeacus,iuſticiæ oculum nihil poſſe fallere,nihil latere.Fuit,quũ reponendum hunc Menandri ſenarium cenſerem,δίκαιος ἄν ἦς,δικαίῳ χρῶ νόμῳ.

Si minus dij latura feciſſent.) *Codex uetus ſcribit ſi uni dij laturam feciſſent,lectione conſentiente cũ illa Vuiſſenburgẽſis exemplaris,quo Beatum uſum antea indicauimus,itaq; in ea codicũ concordia nolim præcipitantius immutare quidquam,ſed molliter potius reponere luxatã particulã:Proinde legendũ auſim,Si uni dilaturam feciſſent.quod erratum deſcriptoris uitio irrepſit,qui dictantis uerba excipiens,uocem,dilaturam,in duas diſpeſcuit.Suffragatur noſtræ ſentẽtiæ Andr.Alciatus parergôn lib.6.cap.5.niſi quod pro,uni,legat,ullam.Nam laruarum præſtigijs ſimile eſt quod hoc loco ſubſtitui uult Beatus.*

Sufflaminandã)*Ridiculè,ne dicam ineptè reponi idẽ uoluit,ſublaminandã,quũ ſufflamẽ rotæ decurrenti propriſſimũ impedimẽtũ & retinaculũ addi ſoleat,cuiuſmodi impedimentũ deberetur Ixionis rotæ in leuãdo perpetui laboris tædio:Sufflamẽ enim omne id uocatur quod decliui in loco currũ remoratur reſtricta rota,nè in præceps deferatur.de quo Iuuenalis ſatyra 8.Ipſe rotã ſtringit multo ſufflamine cõſul. Vnde & ſufflamen litis idẽ metaphoricè dixit pro dilatione & remora litis in longũ tempus extractæ.Huc facit D.Auguſti dictũ, quod in Controuerſijs repetit Seneca,Haterius noſter ſufflaminandus eſt:ita enim legi debet locus,quo ſignificare uoluit,coercendam fuiſſe & reuocandam Haterij in dicendo concitatiorem planeq; immodicam uerborum affluentiam.*

Illi ex ueteranis.)*Vetus codex habet,illi ex ueteris:fortè,Non placuit illi ex ueteri S.C.hoc eſt,Senatusconſulto uel inſtituto,aut ſimile quid.*

Excogitari debere)*Codici noſtro conſenſus eſt cum Vuiſſenburgenſi, uterq; enim legit,Conſtitui debere,excogitandum illic &c.tranſpoſitis uocibus.*

Adiudicatur C.Cæſari,illum Aeacus donat)*Vetus ſcribit. Adiudicatur, C.Cæſar illum Aeaco donat:& meo quidem iudicio ſyncerius.*

Vt à cogitatiõibus abeſſet) *Malè,ſcribendũ enim è manuſcripti codicis fide,ut à cognitionibus eſſet.*

HABES *candide Lector annotiunculas noſtras in Senecæ libellum,quantum quidem in iſta temporis anguſtia ſcribere licuit.Porrò gratulandum eſt bonis ſtudijs quod quemadmodum cætera Senecæ opera caſtigata,nunc in lucem prodeũt,ſic & hoc opuſculum aliquanto factum emendatius & magis quàm ante ſcholijs illuſtratum unà cum illis in publicum exit. Quæ res abſq; labore confecta non eſt.Bene vale.*

ERASMVS. *Quod ſequitur opuſculũ ſine controuerſia nõ eſt Senecæ, licet admixta ſint permulta ex eius libris decerpta ſtudio hominis Chriſtiani.Nã in ipſo ſtatim initio occurrit,Scire debes,quia ſunt,Ac mox,ex rebus tranſitorijs. Rurſum capi de continentia,à corpore ad ſpiritum.Mox in eodem.Scito quia profuit,& ſcito quia prodeſſe uoluit.Hæc nimirum Chriſtianiſmum olent. Nec tamen eiuſdem hominis uidetur conſarcinatio. Nam appendix de moderatione ſingularum uirtutum ineptior eſt ſuperiore parte.Caput de prudentia moderanda, deq; temperantia tam erant in exemplaribus uaria, ut palam eſſet id ſtudio factum.Comperi totum opus mire deprauatum,ſed codice deſcripto fere omnia reſtitui.*

Cælius Secundus Curio Lectori.

V*Idit Eraſmus hoc opuſculũ de quatuor uirtutibus Senecæ non eſſe,ſed cuius eſſet nõ uidit. Nos aũt tãto ſcilicet poſteriores,& Pictauis ex uetuſti codicis fide,& Baſileæ iterum editum Martini Epiſcopi titulo uidimus.Quamobrem & eorum fidem,& Geſneri in ſua bibliotheca teſtimonium ſecuti, in hac noua Senecæ editione autoris ſui nomen præferre (ne cui deinceps ea res fraudi eſſet) uoluimus. Quod de hoc libello dicimus, idem de ſequenti de moribus inſcripto,intelligi debet.Nam uterq; liber eiuſdem autoris ſaliuam redolet.*

MARTINI EPISCOPI FORMVLA HONESTAE VITAE SIVE DE *quatuor uirtutibus Cardinalibus liber unus.*

QVatuor uirtutũ ſpecies multorũ ſapientiũ ſentẽtijs diffinitæ ſunt: quibus animus humanus cõponi ad honeſtatẽ uitæ poſsit.Harum prima eſt prudentia.Secũda magnanimitas.Tertia continẽtia.Quarta iuſticia. Singulæ tibi in officijs quæ ſubſunt annexæ ſunt, ac bene moratũ uirũ efficiunt.

De Prudentia.

QVisquis prudentiã ſequi deſideras,tunc per rationem recte uiues,ſi omnia prius exiſtimes & perpenſes,& dignitatem rebus non ex opinione multorum,ſed ex earum natura conſtituas.Nam ſcire debes quia ſunt quę uideantur eſſe bona,& non ſunt,& ſunt quæ uideantur non bona eſſe.& ſunt. Quęcunq; autẽ ex rebus trãſitorijs poſsides non mireris,nec magnum exiſtimes quod caducum eſt: nec apud te quæ habes tanquã aliena ſeruabis,ſed pro te tanquam tua diſpenſes & utaris.Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris,& prout rerum ac temporũ uarietas exigit,ita te accommodes tẽpori,nec te in aliquibus mutes,ſed potius aptes,ſicut manus quæ eadem eſt cum in palmã extenditur, & cum in pugnum aſtringitur.Prudentis proprium

priū eſt examinare conſilia,& non cito facili credulitate ad falſa prolabi. De dubijs non diffinias,ſed ſuſpenſam teneas ſententiā. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne ueriſimile ſtatim uerum eſt,ſicut & ſæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falſum eſt.Crebro ſiquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mēdacium ſpecie ueritatis occulitur.Nam ſicut aliquādo triſtem frontem amicus, & blandā adulator oſtēdit,ſic ueriſimilitudine coloratur ueritas,& ut fallat uel ſurrepat,colorátur.Si prudens eſſe cupis,in futurum proſpectum intende,& quæ poſſunt contingere animo tuo cuncta propone.Nihil tibi ſubitum ſit,ſed totū ante cōſpicies.Nam qui prudens eſt non dicit,non putaui quidem hoc fieri, quia nō dubitat,ſed expectat:nec ſuſpicatur,ſed cauet.Cuiuſcūq; facti cauſam require,cum initia inueneris,exitus cogitabis.Scito te in quibuſdā debere perſeuerare, quia cœpiſti, quædā uerò nec incipere,in quibus perſeuerare ſit noxium. Prudēs fallere nō uult, falli nō poteſt.Boni eſt uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia ſint.Cogitationes uagas & inutiles & uelut ſomnio ſimiles non recipies, quibus ſi animus tuus ſe oblectauerit,cum omnia diſpoſueris triſtis remanebis: ſed cogitatio tua ſtabilis & certa ſit,ſiue deliberet,ſiue quærat, ſiue contempletur, non recedat à uero.Sermo quoq; tuus non ſit inanis, ſed aut ſuadeat, aut moneat,aut conſoletur, aut præcipiat.Lauda parce,uitupera parcius. Nam ſimiliter reprehenſibilis eſt nimia laudatio,ut immoderata uituperatio. Illa ſiquidem adulatione, iſta malignitate ſuſpecta eſt. Teſtimonium ueritati,non amicitiæ reddes. Cum cōſideratione pro mitte,plenius quæ promiſeris præſta.Si prudēs eſt animus tuus, tribus temporibus diſpenſetur.Præſentia ordina,futura præuide,præterita recordare. Nam qui nil de præterito cogitat,perdit uitam,qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit.Proponas in animo tuo futura mala & bona,ut illa ſuſtinere poſsis, & iſta moderari.Non ſemper in actu ſis,ſed interdum animo tuo requiem dato,& requies ipſa plena ſit ſapientiæ ſtudijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam otio marcet.Habet autem aliquando remiſſum animum, nunquam ſolutum.Accelerat tarda,perplexa expedit,dura mollit,exæquat ardua.Scit enim quid qua uia aggredi debeat,& cito ſingula,& diſtincte cuncta uidet.Conſilium peritorum,ex apertis obſcura æſtimat,ex paruulis magna,ex proximis remota,ex partibus tota. Non te moueat dicentis autoritas,nec quis,ſed quid dicat intendito. Nec quàm multis,ſed qualibus placeas cogita. Id quære quod inuenire poſsis. Id diſce quod potes ſcire. Id opta quod optari coram bonis poteſt.Nec altiori te rei imponas in qua tibi ſtanti tremendum,aſcendenti cadendum ſit.Conſilia tibi ſalutifera aduoca, Cum tibi alludit uitæ proſperitas,tūc te uelut in lubrico retinebis,ac ſiſtes,nec tibi dabis impetus liberos,ſed circumſpicies quò eundum ſit,uel quouſq;.

De magnanimitate.

MAgnanimitas uerò quæ & fortitudo dicitur,ſi inſit animo tuo cum magna fiducia uiues liber,intrepidus,alacer.Magni animi hominis bonum eſt nō uacillare,cōſtare ſibi,& finem uitæ intrepidus expectare.Nil aliud magnū in rebus humanis,niſi animus magna deſpiciens.Si magnanimus fueris, nunquā iudicabis tibi cōtumeliam fieri.De inimico dices,nō nocuit mihi,ſed animum nocendi habuit:& cū illū in poteſtate tua uideris,uindictā putabis uindicare potuiſſe.Scito enim honeſtū & magnum genus uindictæ eſſe ignoſcere. Neminē ſuſurro appetas,neminem ſuffodias,palam aggredere,non geres cōflictum niſi indixeris, nam fraudes & doli imbecillum decent.Eris magnanimus,ſi pericula nec appetas ut temerarius, nec formides,ut timidus,nā nil timidum facit animū,niſi reprehenſibilis uitæ conſcientia. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem,nec audacem.

De continentia.

COntinentiam uerò ſi diligis,circuncide ſuperflua,& in arctum deſideria tua conſtringe.Conſidera tecū quantum natura poſcat, & non quantum cupiditas expetat.Si continens fueris,eo uſq; peruenies,ut teipſo contentus ſis.Nā qui ſibi ipſi ſatis eſt,cum diuitijs natus eſt.Impone concupiſcentiæ tuæ frenū & modum,omniaq; blan-

blandimēta quæ occultam uoluptatem trahunt, reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatē. Obſerua ne in conuiuio aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis dānare uidearis, nec preſentibus delitijs inhærebis, nec deſiderabis abſentes. Victus tibi ex facili ſit, nec ad uoluptatē, ſed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non ſapores. Deſideria tua paruo redime, quia hoc tantū curare debes, ut deſinant, atq; quaſi ad exemplar cōpoſitus diuinum, à corpore ad ſpiritum quantum potes te feſtina reducere. Si cōtinentiæ ſtudes habita nō amœne, ſed ſalubriter, nec dominū eſſe uelis notum à domo, ſed domum à domino. Nō tibi aſcribas quod non eris, nec quod es, nec maius quàm es uideri uelis. Hoc maius obſerua, nec paupertas tibi immūda ſit, nec parſimonia ſordida, nec ſimplicitas neglecta, nec lenitas lāguida: & ſi tibi res exiguæ ſunt, non tamē ſint anguſtæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiā diligis, turpia fugito antequā accidāt, nec quenquam alium uereberis plus quàm te. Omnia tolerabilia præter turpitudinē crede. A uerbis quoque turpibus abſtineto, quia eorum licētia imprudentiā nutrit. Sermones utiles magis quàm facetos & amabiles ama, rectos potius quàm obſecūdātes. Miſcebis interdum ſerijs iocos, ſed tēperatos, & ſine detrimento dignitatis ac uerecūdiæ. Nam reprehēſibilis riſus eſt ſi immodicus, ſi pueriliter effuſus, ſi muliebriter fractus. Odibilem quoq; hominē facit riſus, aut ſuperbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipſos iocos exigis, hoc quoq; cū dignitate ſapientiæ gere, ut te nec grauēt tanquam aſperum, nec contemnant tanquam uilem. Non erit tibi ſcurrilitas, ſed grata urbanitas. Sales tui ſint ſine dente, ioci ſine uilitate, riſus ſine cachinno, uox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu, quies tibi nō deſidia erit, & cū ab alijs luditur, tu ſancti aliquod honeſtiq; tractabis Si cōtinens es, adulatiōes euita, ſitq; tibi tā triſte laudari à turpibus, quàm ſi lauderis ob turpia. Lætior eſto quoties diſplices malis, & malorū de te exiſtimationes malas, ueram tui laudationem aſcribe, Difficilimū continentiæ opus eſt, aſſentationes adulatione repellere, quarum ſermones animum uoluptate reſoluunt. Nullius per aſſentationem amicitiam merearis, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, ſubmittes te, non proijcies grauitate ſeruata. Admoneberis libenter, & reprehēderis patiēter. Si merito obiurgabit aliquis, ſcito quia profuit, Si immeriro, ſcito quia prodeſſe uoluit. Non acerba ſed blanda timebis uerba. Eſto uitiorū fugax ipſe, aliorū uerò neq; curioſus ſcrutator, neq; acerbus reprehēſor, ſed ſine exprobratione correptor, ita ut admonitionem hilaritate præuenias, & errori facile ueniam dato. Nec extollas quenquam neq; deijcias. Dicentium eſto tacitus auditor, audientium promptus receptor. Requirenti facile reſponde, contemnenti facile cede, nec in iurgia execrationesq; diſcedas. Si cōtinens es, animi tui motus corporisq; obſerua, ne indecori ſint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, ſi nemo uideat, cum tu ipſe illos uideas mobilis eſto, non leuis, conſtans non pertinax. Alicuius rei ſciētiam habere te, nec ignotum ſit, nec moleſtum. Omnes tibi pares facies, ſed inferiores ſuperbiendo non contemnes. Superiores recte uiuendo non metuas. In reddenda officioſitate, neq; negligens, neq; exactor appareas. Cunctis eſto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior eſto in iudicio quàm in ſermone: uita quàm † uultu: cultor clementiæ: deteſtator ſæuitiæ: bonæ famæ neq; *al. cultu;* tuæ ſeminator, neq; alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, ſuſpicionibus minime credulus uel malignus, ſed potius his qui per ſpeciem ſimplicitatis ad nocendū aliquibus ſubrepunt, oppoſitiſsimus. Ad iram tardus, ad miſericordiam pronus, in aduerſis firmus, in proſperis cautus & humilis, occultator uirtutum ſicut alij uitiorum. Vanæ gloriæ contemptor, & bonorum, quibus præditus es non acerbus exactor. Nullius imprudentiam deſpicias. Rari ſermonis ipſe, ſed loquentium patiens. Seuerus non ſæuus, ſed hilarem non aſpernans. Sapientiæ cupidus & docilis, quæ noſti ſine arrogantia poſtulanti imparties, quæ neſcis ſine occultatione ignorantiæ tibi poſtula impartiri. Non conturbabit ſapiēs mores publicos, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet. Iuſticiæ poſt hæc uirtus eſt.

De

De Iuſticia.

QVid eſt iuſticia, niſi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta. Iuſticia non noſtra conſtitutio, ſed diuina lex eſt, & uinculum ſocietatis humanæ. In hac nõ eſt quod æſtimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dictauerit. Quiſquis ergo hãc ſectari deſideras, Deũ time prius & ama, ut ameris à Deo, Amabilis eris deo, ſi in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodeſſe & nulli nocere. Et tunc te iuſtum uirum appellabunt omnes, ſequentur, uenerabuntur, & diligent. Iuſtus enim ut ſis non ſolum non nocebis, ſed etiam nocentes prohibebis, nam nil nocere non eſt iuſticia, ſed abſtinentia alieni eſt. Ab his ergo incipe ut non auferas, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata reſtituas. Raptores quoq; ipſos ne alijs timendi ſint, caſtiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuerſiam nectes, ſed

al. confirmes.

animi qualitatẽ ſpeculare. Nihil tibi interſit an † firmes, an iures. De fide & religione ſcias agi ubicunq; de ueritate tractatur, nam ſi iureiurando deus inuocetur, & nõ inuocanti teſtis eſt, tamen non tranſies ueritatem, ne iuſticiæ tranſeas legem. Quod ſi aliquando coarcteris uti mendacio, utere non ad falſi, ſed ad ueri cuſtodiam, & ſi contigerit fidelitatem mẽdacio redimi, non mentieris, ſed potius excuſaberis, quia ubi honeſta cauſa eſt, iuſtus ſecreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur, atq; illi aperta & ſecura tranquillitas, ut dum alij uincãtur à malis, uincantur ab illo mala. Hæc ergo ſi ſtudere curaueris, lætus & intrepidus curſus tui finẽ expectabis, proſpicies hæc triſtia huius mũdi hilaris, tumultuoſa quietus, extrema ſecurus.

De menſura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo inſtitutionibus obſeruatis, quatuor uirtutum ſpecies perfectũ te faciẽt uirum, ſi menſuram rectitudinis earum æquo uiuẽdi fine ſeruaueris. Nam ſi prudentia terminos ſuos excedat, callida & pauida commiſeris, inueſtigatur latẽtium & ſcrutator qualiumcunq; noxarum oſtenderis, notaberis timidus, ſpecioſus, attentus, Semper aliquid quærẽs, ſemper aliquid timens, ſemper aliquid dubitans, & ſubtiliſsimas ſuſpiciones ſuas ad animi tui apprehenſionem impingas, monſtraberis digito aſtutia plenus, uerſipellis & ſimplicitatis inimicus, contemplatorq; culparũ, & poſtremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudentia immenſurata perducet, quicunq; in illa mediocri lance perſiſtit, nec obtuſum in ſe aliquid habeat, nec uerſutum.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autem ſi ſe extra modum ſuum extollat, faciet uirum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quaſcunque extollentias dictorum, actorumq; neglecta honeſtate feſtinum, qui momentis omnibus ſupercilia ſubrigens, & beſtiarius etiam quieta excitat, aliũ ferit, alium fugat. Sed quamuis audax ſit impugnator, tamen multa extra ſe ualentia ferre non poterit. Sed aut miſerum appetit finem, aut ærumnoſam ſui memoriam derelinquit. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidium eſſe hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te aſtringat, caue ne parcus ſis, ne ſuſpitioſe & timide manum contrahas. Ne in minimis quoq; ſpeculum ponas. Nam talis & tam circumciſa uilis putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea continentiã obſeruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxurioſus appareas, nec auara tenacitate ſordidus, aut obſcurus exiſtas.

Qualiter ſit moderanda iuſticia.

al. turpiter leni

IVſticia poſtremo eo mediocritatis tibi itinere regenda eſt, ut nec ductu † iupiter leui immotam ſemper animi rationem negligentia ſubſequatur. Dum neq; de magnis neq; de minimis errantium uitijs corrigendi curam geris, ſed neq; licentiã peccandi, aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proterue permittis, neq; rurſus nimia rigiditate, & aſperitate, nil ueniæ aut benignitati reſeruans, humanæ ſocietati durus appareas. Ita ergo iuſticiæ regula tenenda eſt, ut reuerentia diſciplinæ eius,

neq;

neq; nimia negligẽtiæ communitate deſpecta uileſcat, neq; ſeueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Concluſio præmiſſorum.

SI quis ergo uitam ſuam ad utilitatem non tantum pariat, ſed multorum inculpabiliter componere deſiderat, hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, perſonarum atq; cauſarum ſequatur, eo mediocritatis inſiſtẽs, quo per abrupta altrinſecus præcipitia, aut ruentẽ corporis deuitet inſaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de quatuor uirtutibus finis.

ERASMVS. *Gnomologia & hæc eſt, non ex Seneca tantum. Inſunt Mimi, & Pythagoræ quædã, poſtremo fit mentio diaboli. Videntur quædam decerpta ex prouerbijs Salomonis.*

MARTINI EPISCOPI DE MORIBVS LIBER VNVS.

OMne peccatum actio eſt. Actio autem omnis uolũtaria eſt, tam honeſta quàm turpis, ergo uolũtarium eſt omne peccatum. Tolle excuſationẽ, nemo peccat inuitus. Educatio & diſciplina mores faciunt, & id unuſquiſq; ſapit, quod didicit. Itaq; bona conſuetudo excutere debet, quod mala inſtruxit. Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe uitioſum eſt, quia facta cernuntur, animus uerò non uidetur. Nulla autem laus eſt, non facere, quod facere non poſsis. Quid homini eſt inimiciſsimum? homo. Libenter feras, quod neceſſe eſt, dolor patientia uincitur. Expecta quo nunquam pœniteas. Nõ quàm multis placeas, ſed qualibus ſtude. In hoc tantum incumbe, ut libentius audias, quàm loquaris. Multos uitam differentes, mors functa præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Triſticiam ſi potes, ne admiſeris, ſin minus, ne oſtenderis. Amicos ſecreto admone, palam autem lauda. Verba rebus non perſonis æſtimanda ſunt. Oratorem te puta, ſi tibi ante omnes, quod oportet perſuaſeris. Vt licentioſa mancipia animi, imperio coerce linguam, uentrem, & libidinem. Quod tacitũ eſſe uelis, nemini dixeris. Si tibi non imperaſti, quomodo ab alio ſilentium ſperas? Ridiculum eſt aliquem odio nocentis, innocentiam perdere. Monſtro ſimilis eſt auaricia ſenilis. Quid enim ſtultius eſt quod dici ſolet, quàm uia deficiente uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Nõ pudet te fortius naſci quàm uiuere? Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo audeas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirium eſt negligere lædentem. Quid ſis intereſt, non quid habeas. Nondum es felix ſi te turba non deriſerit. Si uis beatus eſſe, cogita hoc primum, contemnere, & contemni. Priuſquam promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & ſi nullos inimicos tibi facies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinem quęrat, qui uult cum innocentibus uiuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor Dei eſt. Abſtinebis ab alieno matrimonio. Præſtabis parentibus pietatem, cognatis indulgẽtiam, omnibus æquitatem. Deuitabis crudelitatem, & miniſtram crudelitatis iram. Nõ aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuiſti: nihil negabis, quod petiturus fuiſti. Pacẽ cum hominibus habebis, cum uitijs bellum. Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximũ in eo uitium eſt, qui nõ melioribus uult placere, ſed pluribus. Vis omnibus eſſe notus? prius effice ut neminem noueris. Bonum eſt nõ laudari, & eſſe laudabilem. Stultum eſt timere quod uitare non potes. Male opinentur de te homines, ſed mali. Malis diſplicere eſt laudari. Male de te loquũtur homines, bene autem loqui neſciunt, non quod merearis, ſed quod ſolent ipſi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod loquuntur moleſtum eſt, ſed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nũc maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos, ſi poſſent. Non es in patria tua. Patria tua eſt ubicunque bene es, illud enim per quod bene eſt, non eſt in loco, ſed in homine. Nihil magnum, niſi magno animo deſpicias. Quæ ſunt maximæ diui

tiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimũ habet? is qui nimium cupit. Quid eſt da
re beneficium? deum imitari. Honeſtius eſt cum iudicaueris, amare, quam cũ amaue
ris, iudicare. Diſſenſio ab alio incipiat, à te autem recõciliatio. Succurre paupertati
amicorum, imò occurre. Amicos ſecundæ res parãt, aduerſæ certiſsime probãt. Pe-
iora ſunt tecta odia quàm aperta. Itaq; te minus loquax inimicus offendit quàm taci
tus. Mira ratio eſt quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignoſci amat, qui
quod odit oſtendit. Eleemoſyna non tam accipientibus quàm dantibus prodeſt. Et
ſpes præmij ſolatium fit laboris. Quæ eſt maxima egeſtas? auaritia. Pecuniæ impe-
rare oportet non ſeruire. Nullum cõſcium peccatorum tuorũ magis timueris quàm
temetipſum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis eſt pauper? qui ſibi ui-
detur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicẽ erige, ſubmitte felicitatẽ. Vera
felicitas, innocẽtia eſt. Nequitia ipſa ſui pœna eſt. Mala conſciẽtia ſæpe tuta eſt, ſe-
cura nunquã. Libidinis initia continebit, qui exitũ cogitabit. Beneficij accepti nun
quã oportet obliuiſci, dati protinus. Inhoneſta uictoria eſt ſuos uincere. Satis eſt pœ-
narũ; potuiſſe puniri. Inimicitias tarde ſuſcipe, amicitias exerce moderate. Simulta
tes depone. Imago animi ſermo eſt. Qualis uir, talis oratio. Magna res eſt uocis & ſi-
lentij temperamentũ. Qui æquo animo malis immiſcetur, malus eſt. Neminem lau-
daueris, neminem cito accuſaris, ſemper puta te cum dijs teſtimonium dicere. Vitiũ
eſt omnia credere, uitium nihil credere. Vtendum eſt diuitijs, non abutendum. Nul
lum putaueris locum ſine teſte. Excuſationem quærere uitium. Fortior eſt qui cupi-
ditatem uincit, quàm qui hoſtem ſubijcit. Eſt difficillimum ſeipſum uincere. Inique
iraſcitur, qui ſuis iraſcitur. Amare ſic incipe tanquã non liceat deſinere. Magnarum
rerum etiã ſi ſucceſſus non fuerit, honeſtus eſt ipſe conatus. Nobilitas animi eſt ge-
neroſitas ſenſus. Nobilitas corporis generoſus animus. Honeſtior eſt quẽ ſenectus
ad otium retulit, quàm quem in otio inuenit, & tũc incipiat laborare. Turpe ſpecta-
culũ præbet animus æger. Nũquam ſit triſtis facies tibi incommodo alterius. Homo
ſum, quomodo deuitabo ſecundarum rerum inuidiam? Si felicitatẽ iactaueris cum
multis diues eris. Quomodo optime potẽtiam tuebor? impotẽtia occaſionis. Locũ
tenet innocentiæ proximum confeſsio. Vbi confeſsio, ibi remiſsio. Iræ ſeueritas in
uitio eſt. Boni iudicis eſt diſpenſare, non tantum quid damnãdum ſit, ſed quatenus.
Proximus iuſticiæ modus ſeueritas. Quietiſsimã uitam agerent homines in terris, ſi
hæc duo uerba à natura omnium rerum tollerẽt, meum & tuum. Qui paupertatem
timet, timẽdus eſt. Vires tuas amici magis ſentiãt beneficijs quàm iniurijs. Pecunia
non ſatiat auaritiam, ſed irritat. Homo ſemper indigens pecunia, ſcit cum eius mori
bus conuenire. Mihi crede, non potes diues eſſe, & felix. Auribus frequentius quàm
lingua utere. Quicquid dicturus es antequam alijs dixeris, dicito tibi. Nihil intereſt
inter iratum & inſanum, niſi unus dies. Alter non ſemper iraſcitur, alter ſemper inſa
nit. Facillime bonis frueris, ſi ea uitaueris quę uituperaueris. Cũ alienos timueris, te
ipſum uerere, nam ſæpe ſine alijs eſſe potes, ſine te nunquam. Si bene te inſtruxeris,
pudeat deteriora facere. Quod perſuaſeris erit diuturnũ, quod coegeris, erit in occa
ſione. Alteri ſemper ignoſcito, tibijpſi nunquam. Tantum ad uirtutẽ adijcies, quan-
tum ex uoluptate abſtraxeris: ſtultum eſt ſomno delectari, & quaſi mortem moliri.
Bonis nocet, qui malis parcit. Multi cum alijs maledicunt, ſibijpſis conuitium faci-
unt. Nihil turpius quàm qui obijcit alteri ſibi obijciendum. Vt licentioſa mancipia
animi, imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatemq; comprime, ſi non
potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ ſanari ratione non poterant, ſanata ſunt tem
pore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, oſtẽdit ſe nunquam ſui
cauſa uixiſſe. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba diſcutitur. Sic ha-
bita, ut potius laudetur dominus quàm domus. Cõſuetudinaria res eſt innocẽtia, nõ
damnatio, ſed cauſa hominẽ turpem facit. Merito damnari pœna eſt, damnatio im-
merita damnantis eſt calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit conuerſanti-
bus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honeſtatis ſimulatio longa eſt. Quod
de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi ſunt obligandi, pauci offendendi, nam me-
moria

moria beneficiorum facilis eſt iniuriarum tenax. Obiurgationi ſemper aliquid blande admiſce, facilius enim penetrant uerba quæ molli uadunt uia, quàm aſpera. Nemo enim ſe mutat, qui mutari ſe deſperet. Quotiens ſcribens aliquid dicturus es, ſcito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in ſeruos iraſcitur & crudelis eſt, ſatis oſtēdit poteſtatem aduerſus alienos ſibi defuiſſe. Qui neſcit tacere, neſcit loqui. Facilius eſt pauperi contemptum effugere, quàm diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conſciētia. Malis hominibus tutiſsimum eſt cito fugere. Nulla puſilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intētio, frangit animum remiſsio. Nunquam ſcelus ſcelere uincendum eſt. Bonus uir eſt, qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, ſed etiam nō poſſit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur, hi enim ſingulos timent, illi uniuerſos. Nunquid fortis fortem ſe gloriabitur, quē corporis ægritudo efficit infirmum? Nunquid diues in opibus ſuis gloriabitur, cuius ſpem fur uel tyrannus abrupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnūquam indignis & miſerabilibus ſeruiens? Diabolus aliquādo ſe gloriabitur interfectorem tuæ miſericordiæ, nunc intergemiſcit, ſocios tuæ beatitudinis. Fugienda ſunt omnibus modis, & abſcindenda igni ac ferro, totoq; artificio ſeparāda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, à cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam amicorum omnia eſſe communia, & amicum ſeipſum eſſe alterum. Duorum temporum maxime habendam curam, & eorum quæ acturi ſumus, & eorum quæ geſsimus: poſt Deum ueritatem colendam, quæ ſola homines Dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVcius Annæus Seneca Cordubenſis Photini ſtoici diſcipulus, patruus Lucani poetæ, continentiſsimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo ſanctorum niſi me illæ epiſtolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum eſſet Neronis magiſter & illis temporibus potentiſsimus, optare ſe dicit eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. Hic ante biēnium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus eſt.

LECTORI ERASMVS ROTER. S.

HIs epiſtolis non uideo quid fingi poßit frigidius aut ineptius, & tamen quiſquis fuit autor, hoc egit, ut nobis perſuaderet Senecam fuiſſe Chriſtianum. Diuus Hieronymus non ignarus fuci, abuſus eſt ſimplicium credulitate, ut Senecæ libros, lectu cum primis dignos commendaret Chriſtianis, qui tamen maiore cum fructu legentur, ſi legantur ut hominis pagani, quemadmodum initio præfati ſumus. Cum autem hæc ſcribantur clanculum inter ipſos, quàm nihil eſt in Paulinis epiſtolis illo Pauli ſpiritu dignum, quàm uix uſquam audias nomen Chriſti, quum ille non ſoleat aliud crepare quàm Ieſum Chriſtum. Deinde illum fortißimum Euangelij propugnatorem, quàm facit in his epiſtolis formidoloſum. Obiurgat Senecam quòd Neroni indicarit epiſtolas ipſius, quas in hoc ſcripſerat, ut in omnibus eccleſijs legerentur, atq; adeò ſeipſum redarguit Apoſtolus, quod epiſtolis ſuis nomē ſuum ſoleat ſubſcribere, & huc ſcilicet allegatur illud, omnibus eſſe placendum, & domino, nempe Cæſari gerendum morem. Paulus cuiquam placeret dißimulato Euangelio, quum multo ante Romanis miſiſſet liberam ac prolixam epiſtolam? Aut hoc docuit Paulus celandum Chriſtianiſmum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Cæſar immanibus ſupplicijs ſæuiret in Chriſtianos, quaſi hoc Romæ cuiquam eſſet ignotum. Adhæc ſi quid metuebant, tutius poterant ore colloqui quàm epiſtolis. Nec Paulus amore euangelij grauatus fuiſſet, uel in Saluſtianos hortos uenire, ſi Seneca metuebat uenire Romā. Quanta copia, quāto affectu Paulus ſcribit uni Philemoni de re uulgari, & Senecæ tam celebri uiro ſcribit, tam ieiunè, tam frigide de amplectēdo Chriſtū, hoc eſt de re omniū maxima? Quando uerò ſic loqueretur Paulus, & ſi ſors proſpere annuerit. Nō auſus eſt nominare Deum, quem Seneca paganus toties nominat in ſcriptis ſuis? Illud inſignitæ cuiuſdam ſtulticiæ eſt, quod Seneca mittit Paulo librum de copia uerborum, quo poſthac melius ſcribat Romanè, Atqui ſi Paulus neſciebat latine, poterat græce ſcribere, quum

græce ſcribere, quum græce noſſet Seneca. Qui conuenit autem, ut cum Seneca doceat philoſophi dictionem ſententijs grauem potius, quàm uerbis ornatam eſſe debere, nunc in Paulo requirat Romani ſermonis copiam. Illud omnium impudentiſſimum: quod cum faciat Senecam in apoſtolo deſiderantem copiam & cultum ſermonis, tamen in his epiſtolis nihilo cultius ſcribit Seneca quàm Paulus. Sed par eſt utriuſq; balbuties, & ſenſuum frigus atq; ineptia. Saltē aliqua ex parte Senecæ phraſim æmulari debuerat, aliquid ex Paulinis epiſtolis effingere, uel uehementia et ſublimitate dictionis. Scurrilis impudentia eſt ſic facere loquentem Senecam: blaſphemia eſt ſic facere loquentem Paulum. Non dubito, quin uel mulio uel agaſo Senecæ minus inepte fuerit ſcripturus. Paulo uerò quid eſt minus ieiunum aut ſomniculoſum? Et tamen in has epiſtolas extant uerboſi commentarij. Quid his iudicijs cæcius? Hæc nō admonerem, niſi talibus impoſturis nimium & in alijs tribuant interdum Chriſtiani. Iam uideamus quæ ſit illa mirabilis ſententia, quæ commouit Hieronymum, ut Senecā inſereret catalogo ſanctorum, in quo tamen cōmemorantur & Iudæi, & hæretici ab eccleſiæ conſortio digreſſi. In epiſtola quæ præcedit penultimam ita ſcribit: Nam qui tuus eſt apud tuos locus, uelim ut ſit apud meos meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modeſtiæ. atqui Paulus apud Chriſtianos erat ſummo in pretio, utpote apoſtolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis eſſe apud ſuos: hoc eſt ethnicos? uerum hoc qui finxit, fortaſſis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multorumq; criminationibus iam grauatum, egiſſe cum Nerone, ut opes ac dignitatē liceret ipſi reſignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne ſit an humilis, modo ſit apud idololatras: optare potius debuit, ut ſibi liceret uel inter humiles Pauli diſcipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Chriſtianis affectibus. Poſtremo ſi uerū eſt quod hæ fingunt epiſtolæ, quis unquam Chriſtianus ſibi fuit ſupplicij miniſter? Quis in uxore ſua probauit ut citra neceſſitatem ſibi mortem conſciſceret? Sed in balneum calidum illatus quum iam deficeret, ſparſit aquam ſanguine mixtam, & Socraticum quiddam referens dixit: Hoc libo Ioui liberatori, per Iouem, ut aiunt, liberatorem, uerum Deum intelligens. Adeò ne moriens quidem auſus eſt nominare Chriſtum. Sed ego nimis multa de re nihili.

EPISTOLAE SENECAE ET PAVLI.

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nuntiatū eſſe, quod heri cum Lucilio noſtro de apocryphis & alijs rebus ſermonem habuimus. Erant enim quidā diſciplinarum tuarū comites nobiſcum. Nam in hortos Saluſtia nos ſeceſſeramus, quo in loco occaſione noſtri aliò tendentes, hi de quibus dixi, uiſis nobis adiuncti ſunt. Certe tui præſentiā optauimus. Et hoc ſcias uolo, libello tuo lecto, id eſt, cum legiſſemus de plurimis aliquas epiſtolas, quas ad aliquam ciuitatem, ſeu caput prouinciæ direxiſti, mira exhortatione uitam mortalem continentes, uſq; refecti ſumus. Quos ſenſus non puto ex te dictos, ſed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim maieſtas earum eſt rerum, tantaq; generoſitate clarent, ut uix ſuffecturas putem ætates hominum, quibus inſtitui perficiq; poſſint. Bene te ualere frater cupio.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LIteras tuas hilaris heri accepi, ad quas reſcribere ſtatim potui, ſi præſentiam iuuenis, quem ad te miſſurus eram, habuiſſem. Scis enim quando, & per quē, & quo tempore, & cui quid dari committiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum perſonæ qualitatē reſpicio, ſed quod literis meis uos bene acceptos alicubi ſcribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc dicere cenſor, ſophiſta magiſter tanti principis, etiam omnium, niſi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAVLO SALVTEM.

QVædam uolumina ordinaui, & diuiſionibus ſuis ſtatum eis dedi, Ea quoque legere Cæſari ſum deſtinatus, & ſi modo fors proſpere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forſitan & tu præſens. Sin aliàs, reddam tibi diem, ut inuicē hoc opus inſpiciamus, & poſſim nō ei prius edere hanc ſcripturam, niſi prius tecum conferā, ſi modo impune hoc fieri potuiſſet, ut ſcires & te nō præteriri. Vale Paule chariſsime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QVoties cunq; literas tuas audio, præſentiam tuam cogito, nec aliud exiſtimo, quàm omni tempore te nobiſcum eſſe. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA

SENECA PAVLO SALVTEM.

NImium tuo angimur ſeceſſu, quid eſt, uel quæ res te remotum faciunt? Si indignatio domini, quod à ritu & ſecta ueteri receſſeris, & aliorſum cõuerſus ſis, erit poſtulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc exiſtimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

DE his quæ mihi ſcripſiſtis, non licet harundine & atramento eloqui, quarum altera res notat & deſignat aliquid, altera euidenter oſtẽdit, præcipue cum ſciam inter uos eſſe, id eſt, apud uos, & in uobis qui me intelligant: honor habendus eſt omnibus, tanto magis quanto indignandi occaſionem captant: quibus ſi patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, ſi modo hi ſunt, qui pœnitẽtiam ſui gerant. Bene ualete.

ANNAEVS SENECA PAVLO
& Theophilo ſalutem.

PRofiteor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthijs, & Achæis miſiſti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim ſanctus in te excelſior, & ſublimior, & ſuper te excelſos & ſublimiores ſatis uenerabiles ſenſus exprimit. Vellẽ itaq; cum res eximias proferas, ut maieſtati earum cultus ſermonis non deſit, Et ne quid tibi frater ſurripiã, aut conſcientiæ meæ debeam, confiteor Auguſtum ſenſibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio iſta uox fuit, Mirari eum ſic poſſe loqui, ut qui non legitime imbutus ſit, taliter ſentiat. Cui ego reſpondi, ſolere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem ſua poſſunt, & dato ei exemplo Vaticani hominis ruſticuli, cui cum duo uiri apparuiſſent in agro Reatino, qui poſtea Caſtor & Pollux ſunt nominati, ſatis inſtructus uidetur. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

LIcet non ignorem Cæſarem noſtrum rerum admirandarum ſi quando deficiet amatorem eſſe, permittes tamen te non lædi, ſed admoneri. Puto enim te grauiter feciſſe quod ei in notitiam perferre uoluiſti, quod ritui & diſciplinæ eius ſit contrarium. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uiſum ſit, ut hoc eũ ſcire uelles non uideo, niſi nimio amore meo facere te hoc exiſtimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendum eſt enim, ne dum me diligis, offenſam domini facias. Cuius quidem offenſa, nec oberit, ſi perſeuerauerit, neque ſi non ſit proderit. Si eſt regina, non indignabitur, ſi mulier eſt, offendetur. Bene uale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te non tam tui cauſa commotum literis, quas ad te de æditione epiſtolarum tuarum Cæſari feci, quàm natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut nõ hodie admirer. Quippe ut is, qui multis documentis hoc iam notiſsimum habeam. Igitur noue agamus, ſi quid facile in præteritum iam factum eſt, ueniam irrogabis. Miſi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule chariſsime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi ſcribo, & nomen meum tibi ſubſcribo, grauem & ſectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut ſæpe profeſſus ſum, cum omnibus omnia eſſe, & idem obſeruare in tuam perſonam, quod lex Romana honori ſenatus conceſsit, perlecta epiſtola, ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotiſsime magiſter. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Meſſala Conſulibus.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Putas me haud cõtriſtari, & non luctuoſum eſſe, quod de innocentia ueſtra ſubinde ſumũtur ſupplicia. Dehinc quod tam duros, tamq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putans à uobis effici, quicquid in urbe contrarium fit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod ſors cõceſsit, donec

Inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priſcorum ætas Macedonē Philippi filiū, & poſt Darium, Dionyſium, noſtra quoꝗ Caium Cæſarem. Quibus quicquid libuit, licuit. Incendium urbis Romanæ maniſeſte ſępe unde pariatur, conſtat. Sed ſi effari humilitas humana potuiſſet, quid cauſæ ſit, & impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia uiderēt. Chriſtiani & Iudęi quaſi machinatores incēdij, ſupplicio affici ſolent. Graſſator iſte quiſquis eſt, cui uoluptas carnificina eſt, & mendacium uelamentum, tempori ſuo deſtinatus eſt, & optimus quiſꝗ unū pro multis donatum eſt caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Centum triginta duæ domus, Inſulæ quatuor, ſex diebus arſere, ſeptimus pauſam dedit. Bene te ualere frater opto. Data v. Calend. April. Apronio & Capitone Coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Niſi mihi nominiꝗ meo uir tātus & ad id delectus omnibus modis, non dico fueris iunctus, ſed neceſſario mixtus: actum erit de Seneca tuo. Cum ſis igitur uertex, & altiſsimorum omnium montium cacumen, noli latere, ita ſim tibi proximus, ut alter ſimilis tui deputer, haud itaꝗ te indignum prima facie epiſtolarum nominandum cenſeas, ne tam tentare me, quàm ludere uidearis. Quippe cum ſcias ciuem eſſe te Romanum. Nam qui tuus eſt apud tuos locus, uelim, ut apud meos ſit meus. Vale mi Paule chariſsime. Data x. Cal. April. Apronio & Capitone Coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Allegorice & ænigmatice multa à te uſꝗ quaꝗ opera conduntur, & ideo rerum tanta uis & numeri tibi tributi, non ornamento uerborum, ſed cultu quodam decorāda eſt: nec uereare quod ſæpius te dixiſſe retineo, multos qui talia affectent ſenſus corrumpere, rerum uirtutes euiſcerare. Cæterū mihi concedas uelim, latinitati morem gerere, honeſtis uocibus ſpeciem adhibere, ut generoſi muneris conceſsio, digne à te poſsit expediri. Bene uale. Data ij. Nonis Iul. Catone & Sabino Coſſ.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea ſunt reuelata, quæ paucis diuinitus cōceſsit. Certus igitur ego in agro iam fertili ſemen fortiſsimū ſero, nō quidem materiam quæ corrumpi uideatur, ſed uerbum ſtabile dei deriuamētum creſcentis, & manentis in æternū, quod prudentia tua aſſecuta eſt, indeficiens fore debebit, Ethnicorum Iſraelitarumꝗ obſeruationes cenſere uitandas. Nouū te autorem feceris, Chriſti Ieſu præconijs oſtendendo rhetoricis irreprehenſibilem ſophiam, quam propemodū adeptus regi temporali, eiusꝗ domeſtici atq; fidis amicis inſinuabis, quibus aſpera & incapabilis erit perſuaſio, cum pleriꝗ eorum minime flectantur inſinuationibus tuis, quibus uitale commodum ſermo Dei inſtillatus, nouum hominem ſine corruptela, perpetuā animam parit ad Deum iſthinc properātem. Vale Seneca chariſsime nobis. Data Calendas Auguſt. Catone & Sabino Coſſ.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVDVIT perſuadere, ut ſibi liceret omnē fortunā reſignare Ex Tacito.

QVartuſdecimus annus eſt Cæſar, ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus, ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atꝗ opum in me cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Atauus tuus Auguſtus, Mar. Agrippæ Mytilenenſe ſecretum, C. Mecœnati urbe in ipſa, uelut peregrinum ocium permiſit, quorum alter bellorū ſocius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, ſed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificētiæ adhibere potui quàm ſtudia, ut ſic dixerim in umbra educata, e quibus claritudo uenit? quod iuuentæ tuæ rudimētis affuiſſe uideor. grande huius rei pretium. At tu gratiam immenſam, innumeram pecuniā dediſti, adeo ut plerunꝗ intra meipſe uoluam, ego ne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contētus? Tales hortos in

ſtruit

ſtruit & per hæc ſuburbana incedit,& tantis agrorum ſpatijs,tam lato fœnore exuberat. Vna defenſio occurrit,q̄d muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq; menſuram impleuimus,& tu quantum princeps tribuere amico poſſet,& ego quantum amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent,quæ quidem ut omnia mortalia,infra tui magnitudinem iacent,ſed mihi incumbunt. Mihi ſubueniendū eſt, quo modo in militia aut uia,feſſus adminiculum orarem,ita in hoc itinere uitæ,ſenex,et leuiſſimis quoq; curis impar,cum opes meas ultra ſuſtinere non poſſim, præſidium peto. Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari,in tuam fortunam recipi,nec me in paupertatem ipſe detrudam,ſed traditis quorum fulgore perſtringor,quod temporis hortorum aut uillarum curæ ſeponitur,in animum reuocabo. Supereſt tibi robur,& tot per annos nixum faſtigij regimen, poſſumus ſeniores amici quiete reſpondere,hoc quoque in tuam gloriam cedet,eos ad ſumma uexiſſe,qui & modica tolerarunt. Ad quę Nero ſic fermè reſpondit. Et quod orationi tuæ ſtatim occurrā, id primum tui muneris habeo,qui me non tantū præuiſa,ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſtus Agrippæ & Mecœnati uſurpare ocium poſt labores conceſſit,ſed in ea ipſa ætate cuius autoritas tueretur,quicquid illud & qualecunq; tribuiſſet,attamen neutrum datis à ſe præmijs exuit. Bellis & periculis meruerant. In his enim iuuentus Auguſti uerſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent in armis agenti. Sed quod præſens conditio poſcebat,ratione,conſilio,præceptis, pueritiam dein iuuentam meam fouiſti. Et tua quidem erga me munera dum uita ſuppetet,æterna erūt. Quæ à me habes,horti,& fœnus,& uillæ,caſibus obnoxia ſunt. Ac licet multa uideantur,pleriq; haud quaquam artibus tuis pares,plura tenuerūt. Pudet referre libertinos,qui ditiores ſpectantur. Vnde etiam rubori mihi eſt, quod præcipuus charitate,nondum omnes fortuna antecellis,uerum & tibi ualida ætas, rebusq; & fructui rerum ſufficiens,& nos prima imperij ſpacia ingredimur, niſi forte aut te Vitellio ter Conſuli,aut me Claudio præponis. Sed quantum Voluſio longa parſimonia quæſiuit,tantum in te mea liberalitas explere non poteſt. Quin ſi qua in parte lubricum adoleſcentiæ noſtræ declinat,reuocas,inornatumquè robur ſubſidio impenſius regis? Non tua moderatio ſi reddideris pecuniam, nec quies ſi reliqueris principem,ſed mea auaritia,meæ crudelitatis metus,in ore omnium uerſabitur. Quod ſi maxime continentia tua laudetur,non tamen ſapienti uiro decorum fuerit,unde amico infamiam parit,inde gloriam ſibi recipere. His adijcit complexum & oſcula,facetus natura,& conſuetudine exercitus uelare odium fallacibus blanditijs.

AD LECTOREM.

STudioſus aliquis cœperat,ex Publij Laberijq; Mimis inſignes aliquot colligere ſentētias,nam hi duo mimographi magnā in hoc genere laudē olim tulerāt, præcellebat tamen Publius. Sed incertum,an hic collector deſtiterit in litera N. an aliquis opus contaminarit. Nam ab hac nullum ferè carmen eſt. Etiā in cæteris admixtæ ſunt ſententiæ oratione ſoluta,ex Senecæ libris pleræque decerptæ. Verſus aut ſenarij ſunt iambici,aut trochaici tetrametri catalectici,pauciſſimi iambici tetrametri,quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur,ab Aulo Gellio & Macrobio,nonnulli reperiuntur & apud Senecam,omnes prodigioſe deprauati,quos maxima ex parte reſtituimus. Opuſculum hoc Cantabrigiæ reperimus in membranis accurate deſcriptum ,literis initialibus,colore & auro pictis, ſed deprauatiſſime. Adiecti erant commētarij, deum immortalem, quàm abſurdi. Neq; cœlum quod aiunt neq; terram attingebant. Singulis commentariolis ſubiectum erat diſtichon hexametrum,eandem ſententiam alijs ſcilicet uerbis explicans, ad oſtentationem opinor copiæ. Tales neniæ tum uiris etiam prælegebantur,talibus ineptijs diſcruciabantur ingenia puerorum. Et ſunt hodieq; qui indignantur linguarū peritiā & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

SENTENTIAE IVXTA literarum ordinem.

ALienum eſt omne quicquid optando euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
Animus uereri qui ſcit, ſcit tuto ingredi. *Vet. tuta*
Auxilia humilia, firma conſenſus facit.
Amor animi arbitrio ſumitur, nō ponitur
Aut amat, aut odit mulier, nihil eſt tertiū.
Ad triſtem partem ſtrenua eſt ſuſpitio
Ames parentē, ſi æquus eſt, ſi aliter, feras.
Aſpicere oportet quod poſſis deperdere
Amici uitia ſi feras, facis tua. *Vet. niſi*
Aliena homini ingenuo, acerba ē ſeruit.
Abſentem lædit, cum ebrio qui litigat.
Amans iratus multa mentitur ſibi.
Auarus ipſe miſeriæ cauſa eſt ſuæ.
Amās quid cupiat ſcit, q̄d ſapiat nō uidet
Amans quod ſuſpicatur, uigilās ſomniat
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri non poteſt, elabi poteſt
Ab amāte lachrymis redimas iracundiā.
Aperte mala cum eſt mulier, tū demum eſt bona.
Auarum facile capias, ubi non ſis idem.
Amare & ſapere uix deo conceditur.
Auarus niſi cum moritur, nil recte facit.
Aſtute crines dū cælātur, ætas indicatur.
Aſtuta canos, dum cælantur, ætas indicat.
Hanc lectionem puriorem integrioremq́; præferunt & ueſtigia ſcripturæ manuſcripti codicis & ipſum dictionis ſententiæq́; filum niſi placeat ad legem trimetri reuocari uerſum, hoc modo.
Aſtu canos, dum cælant, ætas indicat.
Forte ſic, Aſtute dum celatur, ſe ætas indicat.
Auarus dāno potius quàm ſapiens dolet.
Auaro quid mali optes; ni ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, noſtrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni.
Anus cum ludit, morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui ſanat, facit.
Ad pœnitendū properat, cito qui iudicat.
Amicos res opimæ parant, aduerſæ ꝓbāt.
Forte ſic legendum ut conſtet ſenarius.
Amicum opimæ res parant, triſtes probant. Troch. eſt
Aleator quanto in arte eſt melior, tāto eſt nequior. *Trochaicus eſt catalecticus.*
Amor otioſæ cura eſt ſollicitudinis.
Arcum intēſio frangit, animum remiſsio
[Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te. *A. ſupereſt.*
A quocunq; deſcenderis, magno apparatu ſequitur. *In manuſcripto codi. nō legūtur iſta ſ.*
Acerrima uirtus eſt, quam ultima neceſſitas excutit.
Agat princeps curam, non tātum ſalutis, ſed honeſtæ cicatricis. *A. ſupereſt.*
A duab9 cauſis præſtare princeps ſolet, ſi aut ſe uendicat, aut alium.

BIs eſt gratum quod opus eſt, ultro ſi offeras.
Bonarum rerum conſuetudo peſſima eſt.
Beneficia dare qui neſcit, iniuſte petit. *Vetus addit nimia*
Bonū eſt fugiēda aſpicere in alieno malo
Beneficiū accipere, libertatē eſt uendere.
Bona nemini hora eſt, ut nō alicui ſit mala
Bis enim mori eſt, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit qui ſcit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obſequium. commodas. *Vet. peccato*
Bonus animus læſus grauius multo iraſcitur.
Bona mors eſt homini, uitæ quæ extinguit mala.
Beneficiū dando accepit, qui digno dedit
Blanditia, non imperio, fit dulcis Venus
Bonus animus nunquam errāti obſequium commodat.
Beneficia ſe dediſſe qui dicit petit. *Vet. beneficium dediſſe*
Beneuolus animus maxima eſt cognatio
Beneficia ſæpe dare, docere eſt reddere
Beneuoli coniunctio animi, maxima eſt cognatio.
Hic uerſus additur in ueteri exēplari quod bibliotheca S. Amandi nobis cōmunicauit.
Bonitas uerba imitari maior malitia eſt.
Bona opinio homini tutior pecunia eſt
Bonū tametſi ſupprimit, nō extinguitur.
Bis uincit qui ſe uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi cauſam excogitat
Bis interimitur, qui ſuis armis perit
Bene dormit, qui non ſentit quàm male dormiat.
Bonorum crimen officioſus eſt miſer.
Bona fama, in tenebris proprium ſplēdorem obtinet.
Bene cogitata ſi excidunt, non occidunt.
Bene perdit nūmos, iudici cū dat nocens.
Bonis nocet, quiſquis pepercerit malis.
[Bonus iudex eſt, q nouit diſpēſare quod dandum eſt, & quatenus. *Codex S. A. nō habet iſta 8.*
Bono iuſticiæ proxima eſt ſeueritas
Beneficium eſt eo carere, quod inuitus poſſideas.

Bene

Beneficium eſt ſemper reddere bonitatis uerba
Bonum eſt reddere bona uerba, etiã inimicis.]
Bona quæ ueniunt, niſi ſuſtineantur, cadunt ut opprimant. *uerſus eſt.*
Bona, imperante animo, fiet pecunia.
Bonũ apud uirũ, cito moritur iracundia.
Breuis mens ipſa eſt memoria iracũdiæ. *Vet. breue amans ipſa eſt*
Bona turpitudo eſt, quæ periclũ uindicat.
Bona comparat præſidia miſericordia
Beneficia dignis ubi das, omnes obligas.

Conſueta uitia ferimus, niſi reprehendimus. *Vet. ferimus, non oderunt*
Crudelis in re aduerſa eſt obiurgatio
Cauendi nulla eſt dimittenda occaſio
Cui ſæpe dederis, ubi neges, rapere imperas.
Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.
Citatur hic Publij trimeter lib. de tranquillit. uitæ.
Crudelem medicum intemperans æger facit
Cuius mortem expectant ciues, uitam oderant. *Vet. ciues oderunt*
Cum inimico nemo in gratiam cito redit *Vet. tutò*
Citius uenit periclum cum contemnitur.
Caſta ad uirũ matrona parendo imperat.
Cito ignominia fit ſuperbi gloria
Conſilio melius uincas quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium eſt patientia.
Cotidie damnatur qui ſemper timet.
Cum uitia proſunt, peccat qui rectè facit.
Contumeliã, nec facere fortis poteſt, nec ingenuus pati. *non eſt carmen.*
Conſcientia amici nullius inuenit linguę preces.
Cõtemni eſt leuius quàm ſtultitia percuti *Vet. grauius*
Cotidie eſt deterior, poſterior dies
Comes facundus in uia pro uehiculo eſt
Cito improborum læta ad perniciem cadunt.
Crimen relinquit uitæ, qui mortem appetit.
non ſunt uerſus excepto ultimo.
[Clemẽtia in quãcunque domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præſtabit.
Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi. *yſtæ. ſ. non legũtur in manuſcripto codice.*
Clementia eſt lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem.
Conſuetudo peccandi, multitudinem facit peccantium.
Coniũctio animi maxima eſt cognatio.]

Diſcipulus eſt prioris poſterior dies. *Reliqui ſex nõ ſunt uerſus excepto proximo.*
Damnare eſt obiurgare, cum auxilio eſt opus.
Diu apparãdum eſt bellum, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris. *Trochaicus.*
De inimico non loquaris malum, ſi cogites. *Vet. malè, ſed*
Deliberare utilia, mora eſt tutiſſima.
Dolor decreſcit, ubi quo creſcat non habet.
Dediſcere flere fœminam, eſt mendacium
Diſcordia fit carior concordia.
Deliberandum eſt diu, quod ſtatuendum eſt ſemel.
Difficilem habere oportet aurem ad crimina.
Dum eſt uita grata, mortis conditio optima eſt.
Dari bonum quod potuit auferri poteſt
Damnum appellandum eſt, cum mala fama lucrum.
Ducis in cõſilio poſita eſt uirtus militum
Diues quod donat timeas, cito raptum uenit.
Dimiſſum quod neſcitur, non amittitur
[Difficilius eſt moderari, ubi dolori debetur ultio, quàm ubi exemplo.] *In manuſcripto codice non legitur.*
Deſunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.
Hic citatur Controuerſia 19.

Etiam innocentes cogit mentiri dolor
Etiam peccato rectè præſtatur fides
Etiam celeritas in deſiderio mora eſt
Ex uitio alterius ſapiens emendat ſuum.
Et deeſt & ſuperat miſeris cogitatio.
Etiam obliuiſci quod ſis, interdũ expedit. *Vet. ſcis*
Ex hominũ quæſtu, facta fortuna eſt dea.
Effugere cupiditatem, regnũ eſt uincere
Exuli ubi nuſquam domus eſt, ſine ſepulchro eſt tanquam mortuus. *Tetrameter eſt.*
Etiam qui faciunt odio habent iniuriam *Vet. oderunt*
Eripere telum non dare, irato decet.
Exilium patitur qui ſe patriæ denegat
Verſus ita uidetur inuerſus.
Se denegare patriæ exilium eſt pati.
Etiam capillus unus habet umbram ſuam
Eheu quàm miſerum eſt fieri metuendo ſenem.

Etiam

Etiam hoſti eſt æquus, qui habet in conſilio fidem.
Excelſis multo facilius caſus nocet.
[Errat ſiquis exiſtimat tutũ diu eſſe regẽ. *non eſt uerſus.*
Ex ſæua animaduerſione nulli regi gloria eſt. *non ſunt uerſus.*
Exemplar. S. Amandi nõ habet hæc ſex prou. Euadere poſſunt puſilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
Excuſationem quærere uitium eſt, omnia ad deum relinque.
•Eleemoſyna non tam accipiẽtibus, quàm dantibus prodeſt.
Ex ſpe premij ſolatium fit laboris.]

Vet. ſeruet, relictum eſt. FIdem qui perdit, quo ſe ſeruat in reliquum,
Fortuna cum blanditur, captatum uenit.
Vet. reperias Fortunam citius reperies, quàm retineas
Formoſa facies, muta commendatio eſt
Fruſtra rogatur, qui miſereri non poteſt
Vet. quaſſum. Fortuna unde aliquid fregit, caſus eſt
Fraus eſt accipere, quod non poſſis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet, ſtultum facit.
Vet. iudicem Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
Felix imꝓbitas, optimorũ eſt calamitas.
Feras, non culpes, quod mutari nõ poteſt
Vet. ne Futura pugnant, ut ſe ſuperari ſinant.
Furor fit, læſa ſæpius patientia.
Ficta cito ad naturam reciderint ſuam.
Ordo inuerſus eſt, Cito ad naturam ficta reciderint ſuam.
Fidẽ q perdit, perdere ultra nihil poteſt.
Facilitas animi ad partem ſtulticiæ rapit
Fides ut anima unde abijt, eo nunquam redit.
Fidem nemo unquam perdit, niſi qui nõ habet
Fortuna obeſſe nulli contenta eſt ſemel
Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia. *Trochaicus.*
Vet. repetas Fruſtra cum ad ſenectutem uentum eſt, repetes adoleſcentiam. *Trochaicus.*
Falſum maledictum, maleuolum mendacium eſt.
Vet. odium eſt Fœminæ naturam regere, deſperare eſt omnium.
Fer difficilia, facilia ut leuius feras.
Fortuna nulli plus, quam conſilium ualet
Fortuna uitrea eſt, tũ cũ ſplẽdet, frãgitur
Al. facit gratũ fortuna quem nemo uidet. Feras quod lædit, ut q̃d prodeſt, perferas
Fortuna quam nemo inuidet gratũ facit.
Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe iudicantibus. *non eſt uerſus.*
Frequens uindicta, paucorum odium reprimit, omnium irritat.] *non eſt carmen. niſi uelis eſſe trochaicum. Vindicta frequens paucorum odium reprimit, omnium excitat.* *In codice. S. Am. non leguntur hæc duo*

GRaue præiudicium eſt, quod iudicium non habet.
Grauiſſima eſt probi hominis iracundia
Grauis animi pœna eſt, quem poſt factũ pœnitet. *Vet. facti*
Grauis animus dubiam nõ habet ſententiam.
Graue eſt malum omne, quod ſub aſpectu latet
Grauius nocet, quodcunque inexpertum accidit
Grauior inimicus, qui latet ſub pectore
Grauiſſimum eſt imperiũ conſuetudinis.
Graue crimen etiam cum dictum eſt leuiter nocet.
[Gradus à magnis ad maiora fit.] *Hoc in noſtro codice deeſt.*

HEu quàm difficile eſt gloriæ cuſtodia *Vet. difficilis gloriæ cuſtodia eſt.*
Homo extra corpus eſt ſuum, cum iraſcitur.
Heu quàm eſt timendus, qui mori tutum putat.
Homo qui in homine calamitoſo eſt miſericors, meminit ſui. *Trochaicus eſt.*
Honeſta turpitudo eſt pro bona cauſa mori
Habet in aduerſis auxilia, qui in ſecundis commodat. *Trochaicus eſt.*
Heu quàm miſerum eſt diſcere ſeruire, ubi ſis doctus dominari.
Heu quàm miſerũ eſt ab illo lædi, de quo non poſſis queri
Hominẽ experiri multa paupertas iubet
Heu dolor quàm miſer eſt, qui in tormento uocem non habet. *Trochaicus*
Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, uiuendo diu.
Habet ſuum uenenum, blanda oratio. *Tetrameter erit, ſi legas, dominarier.*
Homo toties moritur, q̃ties amittit ſuos
Homo ſemper in ſeſe aliud fert, in alterũ aliud cogitat. *Iambicus tetrameter*
Honeſtus rumor alterum patrimoniũ eſt.
Homo neſcit, ſi dolore fortunam inuenit.
Honeſte ſeruit, qui ſuccumbit tempori. *Vet. ne ſit ſine dolore,*
Homo uitæ cõmodatus, non donatus eſt.
Hæredis fletus ſub perſona riſus eſt.
Hæredem ferre utilius eſt quàm quærere.

Habent

Habent locum maledicti crebræ nuptiæ

[Hæc clemētia principem decet, ut quocunque uenerit, manſuetiora omnia faciat.

Codex. S. Am. non habet iſta tria. Haud minus turpia ſunt principi multa ſupplcia, quàm medico multa funera.

Honeſtius eſt, cum iudicaueris amare, ꝙ cum amaueris iudicare.]

INferior horret, quicqd peccat ſuperior

Inimicum ulciſci, uitam accipere eſt alteram.

Id agas, tuo te merito ne quis oderit.

Inuitum cum retineas, exire incitas.

Vet. lædas roges Ingenuitatem lædis, cū indignum rogas

In nullū auarus bonus eſt, in ſe peſſimus

Inopi beneficiū bis dat qui dat celeriter.

Inopiæ parua deſunt, auaritiæ omnia.

Inſtructa inopia eſt, in diuitijs cupiditas.

Inuitat culpam, qui peccatum præterit

Iucūdū eſt nihil, niſi quod reficit uarietas

Ingenuitas non recipit contumeliam

Impune in eum pecces, qui peccat rarior

Ingratus unus miſeris omnibus nocet

In miſeri uitia nulla contumelia eſt.

Ita amicum habeas, poſſe ut fieri inimicū putes. *Vetus addit facile.*

Inuidiam ferre, aut fortis aut felix poteſt

In amore ſemper mendax iracundia eſt

Inuidia tacite, ſed minute iraſcitur.

Vet, inimicē Iratum breuiter uites, inimicum diu.

Iniuriarum remedium eſt obliuio.

Iracūdiam qui uincit, hoſtem ſuperat maximum. *Trochaicus.*

Vet. faciat Iocum tacentem crimen faciat acrius.

In malis ſperare bonum, niſi innocens, nemo ſolet. *Trochaicus.*

In uindicando crimino ſa eſt celeritas.

[Inhoneſta res eſt ſuos uincere, ſatis eſt potuiſſe punire.

Hi quatuor nō ſunt uerſus, nec in cod. S. Am. leguntur. Imago animi ſermo eſt, qualis eſt uir, talis oratio.

In felicitate ſe erigere, eſt felicitatem ſubmittere.

In felice felicitas eſt innocentia, nequitia ipſa pœna ſui eſt.]

Inimicum quamuis humilē, docti eſt metuere.

In calamitoſo, riſus etiam iniuria eſt.

Iudex damnatur, cum nocens abſoluitur.

Vet. niſi Ignoſcere humanum, ubi pudet cui ignoſcitur

In rebus dubijs, plurima eſt audacia

Illo nocens ſe damnat, quo peccat die

Ita crede amico, ne ſit inimico locus

Iratus etiam facinus conſilium putat

Inuidia loquitur, non quod eſt, ſed quod ſubeſt.

Irritare eſt calamitatē, cū te felicē uocas

[Ius omnem ſupra iniuriam poſitū ſcias. *Nō eſt uerſus, nec quæ ſequuntur ſunt in manuſcripto codice.*

Trochaici duo ſunt.

Imbecillos oculos eſſe, quia ad alienā lippitudinē ſuffunduntur.]

LOco ignominiæ eſt, apud indignum dignitas.

Laus noua niſi oritur etiā uetus amittitur

Læſo doloris remedium, inimici dolor.

Leuis eſt fortuna, cito repoſcit quod dedit

Lex uniuerſi eſt, quæ iubet naſci & mori.

Lucrū ſine dāno alterius, fieri non poteſt.

Laſciuia & laus nunquam habent cōcordiam.

Legem nocens ueretur, fortunā innocens

Libido indicium eſt, quo leuitas ſapit

Libido etiam cunctos ſub uultu domat.

[Laſſa crudelitas, non eſt uocanda clemētia] *non eſt uerſus.* *Vetus exē. nō habet.*

MAlignum fieri, maxime ingrati docent.

Multis minatur, qui uni facit iniuriam.

Mora omnis odio eſt, ſed facit ſapientiā.

Mala cauſa eſt, quæ requirit miſericordiā

Mori eſt felicis, antequā mortem inuocet

Miſerū eſt tacere cogi, quod cupias loqui

Miſerrima eſt fortuna, quę inimico caret.

Malus eſt uocādus q ſua eſt cauſa bonus

[Mōſtro ſimilis eſt auaritia unica. *Non ſunt uerſus.* *In codice S. Am. non leguntur.*

Malis diſplicere, laudari eſt.]

Malus bonum ubi ſe ſimulat, tunc eſt peſſimus.

Metus dum uenit, rarum habet ſomnus locum.

Mori neceſſe eſt, ſed nō quoties uolueris

Male geritur, quicqd geritur fortunę fide.

Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, ſibi adimit. *Vet. nil. Verſus eſt Senarius ſi uocem mortuo, ſinem alterius præcedentis eſſe intelligamus*

Minus eſt quàm ſeruus dominus, qui ſeruos timet.

Magis hæres fidus naſcitur quā ſcribitur.

Malo in conſilio fœminæ uincunt uiros.

Mala eſt uoluptas alienis aſſueſcere.

Magno cū periclo cuſtoditur, quod multis placet. *Trochaicus* *Vet. ad alienum.*

Mala eſt medicina, ubi aliquid naturæ perit.

Mala naturæ, nunquā doctore indigent.

Miſeriā

Miſeriam neſcire propriam, ſine periculo eſt uiuere. *Trochaicus.*
Male uiuunt, qui ſe ſemper uicturos putant.
Vet. faciat Maledictum interpretando facies acrius.
Male ſecum agit æger, medicum qui hęredem facit.
Minus decipitur, cui negatur celeriter
Mutat ſe bonitas, cum irrites iniuria
Mulier cum ſola cogitat, male cogitat.
Maleſacere qui uult, nuſquã non cauſam inuenit.
Maleuolus ſemper ſua natura ueſcitur
Multos timere debet, quem multi timent
Mala imperando, ſummum imperium amittitur.
Mulier quæ multis nubit, multis nõ placet
Reliqua non ſunt carmina.
[Miſera eſt ægritudo animi, ob alienarũ ſpeciem miſeriarum
Miſericordia non cauſam ſed fortunam ſpectat
Magnã fortunã, magnus animus decet.
In cod. S. Am. nõ extãt iſta 8. Magni animi eſt propriũ eſſe tranquillũ iniurias atque offenſiones ſemper deſpicere.
Muliebre eſt, furere in ira
Miſericordia eſt uicina miſeriæ, habent enim aliquid, trahitq́; ex ea.
Malo ueris offendere, q̃ placere adulãdo
Morbum eſſe ſcias, non hilaritatẽ, ſemper arridere arridentibus, & ad omniũ æſtimationem ipſum quoq; os diducere.]

NIhil agere, ſemper infelici eſt optimũ
Nil peccent oculi, ſi oculis animus imperet.
Vet. poteſt Nihil propriũ ducas, quod mutari poſſit.
Non cito perit ruina, qui ruinam timet
Nullus eſt tantus quæſtus, quàm eo quod habes carere. *Pars eſt Trochaici tetrametri.*
Neſcias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies. *Trochaicus.*
Nunquam periclum ſine periclo uincitur
Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum
Nihil ꝓdeſt didiciſſe, ſi ceſſes benefacere
Nulla eſt tam bona fortuna, de qua nihil poſſis queri.
Nuſquã melius morimur homines, quàm ubi libenter uiximus. *Tetrameter Iamb.*
Negandi cauſa nunquam auaro deficit
Vet. et ſi Nondũ felix es, ſi nondũ te turba deridet
Vet. faciat Nam ſi nullos inimicos tibi parit iniuria, multos tamen inuidia.
Non aſpicias quàm plenas quiſq; manus deo, ſed quàm puras admoueat
Non enim aliter niſi optimus animus, pulcherrimus dei cultus eſt.
Non aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro.
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es
Nihil magnum eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. *Vet. erit*
Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe uitioſum eſt
Nihil ꝓdeſt didiciſſe, benefacere ſi ceſſes.
Additur in uetuſto codice S. Am.
Nã facta cernuntur, animus non uidetur.
Non q̃ multis placeas, ſed quibus, ſtude. *Vet. qualibus*
Nequitia ipſa pœna ſui eſt.
Nam mala conſcientia ſæpe tuta eſt, ſecura nunquam.
Neminem cito accuſaueris.
Neminem cito laudaueris.
Nullum putaueris eſſe locum ſine teſte
Nulla puſilla domus, quæ multos recipit amicos.
Nunquam ſcelus ſcelere uindicãdum eſt
Nimium altercando ueritas amittitur † *Verſus eſt, cæteri nequaquam.*
[Non multũ ſupra eum eminet quis, cui ſe iraſcendo exæquat.
Nobilis poſſeſſio ſapientia eſt, quæ diſtributa ſuſcipit incrementum, auarum dedignata poſſeſſorem, cito niſi publicetur, elabitur. *Iſta. 7. non legũtur in antiquo manuſcripto.*
Non alia facies eſt quieti moderatiq; imperij, quàm ſereni cœli & nitentis
Nullũ ex omnibus clemẽtia magis, quàm regem aut prælatum decet.
Nemo poteſt perſonã diu ferre fictam, ficta cito in naturam ſuam recidunt
Nunq̃ liquidum ſyncerumq; ex turbido uenit.
Nullum moroſius eſt animal, maiorq; arte tractandum quàm homo, & nulli magis parcendum quàm homini.]

OMnie pecatum eſt actio.
Omnis actio eſt uoluntaria, tam honeſta quàm turpis. *Vet. addit autem*
Omne ergo peccatum uoluntarium eſt
Omitte excuſationẽ nemo peccat inuitꝰ
[Omne uitium habet patrocinium ſuũ]
Odia multorum ſub uultu, multorum ſub oſculo latent.
Omnia tum panduntur, cũ non dico ſi ceciderio, ſed ſi turbaueris.

Omnis

Vet. ut in quod ipſe inſanit, cæteros furere putet

Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipſe inſanit, in idem putet cæteros furere.

Omnes uitam differentes, mors incerta præuenit

Omnis dies uelut ultimus ordinādus eſt†

Vet. opinentur

Opinantur de te homines male, ſed mali diſplicere enim malis laudabile eſt.

Oratorem te puta, ſi tibiipſi, quod oportet, perſuaſeris.

Odium oportet peccandi nō metū facias.

Vetus, blādune aliquid

Obiurgationi ſemper aliquid blandi admiſce.

Optimum eſt ſemper ignoſcere, tāquam ſi ipſe pecces quotidie.

Optimum eſt maiorum ueſtigia ſequi, ſi recte præceſſerint.

Omnis doctor in uitæ ratione peccās, turpior eſt, ob hoc quod in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur.

Hoc in ueteri codice deeſt

[Omni rei moderatio eſt adhibenda, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat.]

O uita miſero longa, felici breuis.

Hic Senarius Publij nomine citatur, Controuerſia. 19.

Vetus addit, uel fragilitate. Hi nō ſunt uerſus.

PEccandi duo ſunt genera, aliud ex propoſito, aliud ex negligentia.†

Pleriq; metu peccare ceſſant, non innocētia, profecto tales timidi, non innocentes ſunt dicendi.

Vetus, ut

Priusquàm promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias.

Pri9 ſi negaueris, feciſſe poſtea, fallere eſt

Vet. Prater

Propter cauſam multa amico dabis, multa etiam cauſæ contra amicum.

Pro eo religioſior eris, quo melior.

Præſtabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.

Præſtabis amicis fidem, omnibus æquitatem.

Vet. omnibus

Pacem cum hominibus habebis, bellum cum uitijs.

Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire.

Vet. neſcias

Pecunia ſi uti ſcias ancilla eſt, ſi neſcia, domina eſt.

Pecunia non ſatiat auarum, ſed irritat.

Putandus eſt recte fortior qui cupiditates quàm qui hoſtes ſubijcit.

Patria eſt ubicunq; bene uixeris.

Peiora ſunt tecta odia quàm aperta.

Propterea loquax inimicus minus quàm taciturnus offendit.

Proximum ad innocentiam tenet locum uerecunda peccati confeſſio.

Pleriq; cum ſtultis male dicunt, ipſi ſibi conuitium faciunt.

Perdēda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.

Citatur hic uerſus à Seneca lib. 1. de beneficijs.

Trochaicus Senarius, reliqui non ſunt uerſus.

Perturpe eſt enim quod obijcitur, in obijciente cognoſci.

Vetus, exigentem

Pulcherrimum eſt omnia præſtare nihil exigenti

Vet. ſuum

Principium diſcordiæ eſt, aliquid ex communi proprium facere.

Pleriq; famā, pauci conſcientiā uerentur.

Poteſt non eſſe honeſtum quod non eſt liberum.

Hæc ſex prou. non leguntur in codice manuſcripto.

[Parcendum eſt improbādis ciuibus, nō aliter quàm membris languentibus.

Principium ſæuitię bellum eſt

Peſtifera uis ualere ad nocendum.

Prope eſt ut libenter damnet qui cito

Prope eſt ut non æque damnet qui nimis.

Peccandi uerecundiam facit ipſa clementia regentis.]

Hic nulli uerſus.

QVidam quoſdam occidunt inimicos nō quia habeant, ſed quia meruerunt

Vet. iniquum

Quàm inimicum eſt nocuiſſe, quia oderis lædere.

Quanto iniquius eſt odiſſe quia læſeris.

Quàm magnarum uirium eſt negligere lædentem.

Qui enim uindicat, ſentit.

Vet. ita. Quid ſis intereſt, quid habearis.

Quis ſis intereſt, non quis habearis

Quāuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamē ſemper qui oderint

Quàm magnum eſt nō laudari, & eſſe laudabilem

Qui ſuccurrere perituro poteſt, cum non ſuccurrit, occidit.

Quid eſt hoī inimiciſſimum? alter homo.

Qui propter pecuniæ uel libidinis amorē moritur, oſtēdit ſe nunq̃ ſui cauſa uixiſſe

Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias.

Quis plurimū habet? is qui minimū cupit

Quid eſt dare beneficium? imitari deum

Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur diues.

Quidā inimici graues ſunt, amici leues.

Vet. non habet hæc duo uerba.

Quietiſſime uiuerēt homines [in terris] ſi duo uerba tollerētur, ſ. meum & tuum

Qui paupertatem timet† timendus eſt.

Vet. addit quàm

Quod tacitum eſſe uis, nemini dixeris

Quia non poteris ab alio ſilentium exigere ſi tibiipſe non præſtas

[Qui æquo animo malis miſcetur, malus eſt.]

Vet. non uoluntatem deeſſe. Qui ſeruis crudelis eſt, oſtēdit in alios uoluntatē non deeſſe, ſed poteſtatem.
Qui ob hoc iniuriā facit, quia poteſt, cito deſinet, quia fecit.
Quid dulcius, quàm habere amicum, cum quo omnia audeas, cui ſic credes ut tibi, cui ſic loquaris quaſi tecum.
Manuſcriptū exemplar ita, rectius: Quid dulcius quàm habere, cū quo omnia audias. Quā multi tales amicos habere uoluerūt, & ipſi tales eſſe non poſſunt.
Quō ſe fortuna & fauor inducit hominē
Quicquid ęquo plus futurum eſt, in partē humaniorem inclina uel præpondera
In cod. S. Am. non legas iſta. Quid eo infelicius, cui iā malū eſſe neceſſe eſt?
Quid poteſt ab eo quiſquam ſperare quē malum eſſe docuit.
Quotidie damnatur qui ſemper timet.
Quotidie eſt deterior poſterior dies.
Quàm miſerū eſt ab illo lædi, de quo non poſſis queri.
Quid refert quantum habeas, multo illud plus eſt, quod non habes.
Hunc trochaicum citat Gellius.
Nec hic uerſus ſunt.

REpelli ſe homines facilius, quàm deci pi ferunt.
Reſpue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram.
Reuera memoria beneficiorum fragilis eſt iniuriarum tenax.
Ridiculum eſt odio nocentis, perdere innocentiam † (timet.
Trochaicus. Res uera eſt, qui à multis timetur, multos
Regibus eſt peius multo q̄ ſeruientibus, reuera quia iſti ſingulos, illi uniuerſos timent.
Vet. preſtare Res ipſa ut ipſa re poſſimus efficiet, ſi polliceri properamus honeſta.
Rem maximā promittit ſapiētia, ut te reducat tibi.
Recta ingenia debilitat uerecūdia, praua confirmat audacia.
Res optima eſt non ſceleratos extirpare, ſed ſcelera.
Recte parētem et inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam.
Res magnæ clementiæ eſt, indulgēdo corrigere peccata magis quàm uindicādo
Rege incolumi mens omnibus una eſt amiſſo rupere fidem. †
Hababe Maronis carmen eſt. Regibus certior eſt, ex manſuetudine ſecuritas.
Non ſunt uerſus.

SVnt quorum corpus innoxium eſt, & in mille facinorum furias mens ocioſa diſcurrit.
Si in clientelam felicis hominis potētisq; pueneris, aut ueritas, aut amicitia perdenda eſt.
Si uis beatus eſſe, cogita hoc primum cōtemnere & contemni.
Si multis placuerit uita tua, tibi placere non poterit.
Solitudinem quærit, qui uult cum innocētibus uiuere.
Stultum eſt timere, quod uitari nō poteſt. *Vet. mutari*
Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te reconciliatio.
Succurre paupertati amicorum, imò potius occurre.
Secretè amicos admone, lauda palàm.
Si bene te inſtitueris, pudeat fieri deteriorem.
Si quis iraſcitur pœnas ab alio expetit, à ſe exigit.
Seueriſſimę enim nos aduerſum peccātes gerimus, & ipſi eadem committimus.
Seueritas aſſidua, amittit autoritatem.
Sicut formoſa pictura eſt cuius nullā pars errat, ſic formoſus homo in quo nulla peccati macula eſt [proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles ſimus, exorabiles illis qui non niſi ſibi dare ueniam neſciunt.]
Si inuitus pares, ſeru9 es, ſi uolēs, miniſter
Scias eum multis uirtutibus abūdare qui alienas amat.
Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor eſt.
Scis quid inuidia eſt? dolor animi eſt ex alienis commodis.
Scito etenim illud, q̄ nulli inuidetur, niſi prædito bonitate.
Sunt multi qui plurimū uerbis, non re cōtemnunt, ſed ipſa quæ ſpernunt, clam furantur.
[Seueritatem abditam, clemētiam in pro cinctu habet.
Sapiens nihil facit, quod non debet, & nihil prætermittit quod debet.
Seruis imperare moderate, laus eſt. *Manuſcriptus liber iſtas. non habet.*
Si uis amari ama.
Sapiens & ſi contētus eſt ſe, tamē amicū uult habere: ſed hoc ob nihil aliud niſi ut exerceat amicitiā, ne tā magna uirt9 iaceat: non

at:non ad hoc ut dicit Epicurus,ut ha/ beat qui ſibi aſſideat, ſuccurrat:ſed ut habeat cui aſſideat quando libet.]

Non ſunt uerſus

TImidus cautũ ſe uocat,ſordid9 parcũ

Tutiſſima res eſt nihil timere, preter dcum.

Tene ſemper uocis et ſilẽtij tẽperamẽtũ.

Tamen & in hoc incumbe ut libẽtius au/ dias quàm loquaris.

Tacere qui neſcit, neſcit loqui.

Triſtitiam,ſi potes,ne admiſeris.

Turpe præbet ſpectaculum, animus ęger

Turpia ne dixeris,paulatim enim pudor [rerum] per uerba diſcutitur. *Vet.decutitur*

Tranſibit ſermo in affectum,ſi honeſta lo- quamur.

Tolerabilior eſt qui mori iubet,quàm qui male uiuere.

Tolerabilior pœna nõ poſſe uiuere quàm neſcire.

Talem diligẽtiã exhibe in amicitijs com/ parãdis,ne incipias amare quem dein- ceps poſſis odiſſe.

Tu primum exhibe te bonum, & ſic quæ ras alterum tui ſimilem.

Turpius nihil eſt quàm cum eo bellum ge rere,cum quo familiariter uixeris.

[Tã omnibus ignoſcere,quàm nulli cru/ delitas eſt. *Manuſcripto cod.hec 4. nõ inſũt*

Tãdiu à periculo aberit populus quam/ diu ſciet ferre frenos.

Tyrãnus à rege diſtat factis, nõ nomine]

Tã deeſt auaro, quod habet, quàm quod non habet.

Laudatur hic uerſus controuerſia 19.

VIx quiſquam in bonum,niſi ex malo tranſit. *Nullum eſt carmen.*

Vis omnibus eſſe notus,prius effice ut ne minem noueris.

Vis habere magnum honorem,dabo tibi magnum imperium,impera tibi.

Videli adhuc malus eſt, ſimilibus parce

Verũ ſi eſſe deſijſti,quare alijs locũ emen dationis abcidas.

Vitiũ prius fuit obſeruatio, nũc mos eſt. *Vet. adfectatio*

Verum non dicimus neç audimus. *Vet.non*

Vtilis educatio et diſciplina,mores facit. *Vet.eductio*

Vnde & bona cõſuetudo excutere debet quæ mala incuſſit. *Vet.quod*

Viriliter feras quę neceſſe eſt,dolor enim patientia uincitur.

Verba rebus nõ perſonis accipiẽda ſunt

Vires tuas amici beneficijs , inimici iniu rijs ſentiant. *Vet.finiant*

Vita omnis breuis eſt,ideo immortalitas eſt mors honeſta.

Vir eſt bonus qui intantum perduxit ani mum ſuum,ut nõ modo nolit peccare ſed etiam non poſſit

Vt aliquid auri extrahamus,terrã peruer- timus,ut ſummum bonum occupemus ſcrutari pectus piget. *Vet. terras*

Virtutem cuius progreſſum uideris,non exitum eius finemq; deſperes. *Vet.ne*

Vlcera animi magis quàm corporis ſanã da ſunt.

[Volunt homines ita præceptũ eſſe ut ui uunt,non ita uiuere ut præceptum eſt.

Vtendum eſt diuitijs & non abutendum, ut nec à ſuperioribus contemnaris,nec ab inferioribus timearis.

Vbi uſitata remedia non procedunt ten/ ta contraria. *Hec 9.nõ legũtur in uet. ex/ emplari.*

Vbi diſcrimen inter bonos malosq; ſubla tum eſt, confuſio ſequitur & uitiorum eruptio.

Venia eſt pœnę debitæ remiſſio.

Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omniũ metu,ſic animaduerſiones ma/ gnarum poteſtatum terrẽt latius quàm nocent.

Vtinã ea lex homini eſſet, ut cũ telo ſuo frangeretur,nec ſæpius liceret nocere quàm ſemel.

ZElum de deo tantũ habeas, non con tra homines.

Zelari autem hominibus uitioſum eſt.

Chriſtianæ ſententiæ ne z. nõ haberet locum.

Prouerbiorum Senecæ finis.

RERVM ET VERBORVM IN OMNIBVS

HIS SENECAE OPERIBVS PRAECIPVE MEMORABILIVM

Index locupletiſſimus : in quo primus numerus paginam, ſecundus uero lineam denotat.

Aſέτος 489.18
Abdicatio 560.6
Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit 582.10
Abſentia amicorum 158 49
Academicus oĩa incerta dixit 205.10
Academici 208.25.715.36
Achaia 217.31.502.53
Achillas 316.31
Actio 227.13
Actionis & pronuntiationis diſcrimen 530.52
Actor quis 588.9
Actius Poſthumius 617
ἄδηλον 638.52
Addens 633.628
Admonitio 227.12
Admonitio tædium facit 114.8
Admonitionis methodus 419.10
Adoleſcenti quid ſit faciendum 147.22
Adoleſcentem à ſene uinci turpiſs. eſt 644.40
Adoleſcẽtiam ſequitur ſenectus 116.75
Ἀδιάφορα 188.49
Adoptio 560.7
Adoptio Scipionũ & Aemiliorum familias miſcuit 560.11
Adoptio fortunæ remedium eſt 560.13
Adoptãdus poſt tres abdicatos 557.44
Adrianum mare 211.26
Aduerſa ſemper expectanda 96.18
Aduerſitas dulcis 154.19
Aduerſitati gaudendum 627.46
Adulatio 127.45
Adulatio ſimilis ſymphoniæ 290.29
Adulatores perinde ac Syrenes fugiendi 290.45
Adultera uenefica 597.24
Adulterum interficiens ſine fraude ſit. 545.25
Adulterum in matre & filia uindicare licet 545.26
Adyta 551.21
Aedificia qualia in primo ſeculo extitere 212.47
Aedificiorum ac ſupellectilis huius ætatis luxus 214.33
Aegeum mare 211.26
Aegialus 200 30
Aegritudo 504 35
Aegyptus 511.28
Aegyptus regio fertilis 511.33
Aegyptijs elementa quot & quæ ſunt. 477.26
Aemilianus 659.44
Aeneæ in patrem beneficium & pietas 31.24
Aequalitas perfecta uirtus eſt 118.2
Aequalitas prima equitatis pars 116.39
Aequanimitas 132.25
Aer quo propior terris hoc craſsior eſt 492.50
Aer ſemper agitatur 495.20
Aeris cauſa 476.12
Aeris & uenti diſcrimen 496.27
Aeſchylus 490.10
Aeſchines pauper ſeipſum dedit Socrati 4.31
Aeſchines rhetor 556
Aeſopi nobilis patria 234.24
Aeſtas 121.43
Aetas prima 215.52
Aetatum uarietas 457 18
Aeternitas ex contrarijs cõſtat 218 37
Aethiopes quare dicti Macrobij 336 26
Aethiopiam feruentiſſimam eſſe unde colligitur 490.11
Aetna 185.3
Aetna Siciliæ mons 154.4
Affectus qui ſunt 172.25
Affectus noſtri in poteſtate noſtra non ſunt 661 26
Agamemnon 355.2
Agilitas quid 280.17
Agrippa. 67.47
Agrippa gener Atticĩ 105.50
Agrita 577.18
Agrotas Maſſilienſis 577.16
Albutius Syllus. 536. 538.542.544. 546.547.549.554.562.569. 570 572.574.600.601.604.605.607 608 610. 615.616.617. 619. 620. 626.639.653
Albutij in declamando mos 599.24
Alexander 157.12.146.11
Alexãder magnus gloriæ deditus 6.28
Alexander magnus Herculis & liberi æmulus 6.28
Alexander Macedo geometriã didicit. 218.20
Alexandri magni gratitudo 6.26
Alexandri magni uituperium 6.34
Alexandri iactatio & gloria 48.41
Alexandri crimen quod 510.27
Alexandri nox ſtultiſſima 13.7
Alexandri Macedonis impium factum 193.1. 335.26
Alexandri magnanimitas 323.5
Alexãdriæ nullæ cadũt niues. 490.17
Alexandrina marmora 199.45
Alexandrinæ naues 178.31
Alfius 559.564
Alfius Flauus 538.47
Alpes 490.21
Alphæus 505.41
Ambitio 229.24.140.1
Ambitio gratitudinem deſtruit 16.26
Ambulatio quid ſit non conuenit inter Cleãthem & Chryſippum 270.4
Amantis experimentum 563.37
Amænitas 134.41
Amicitia non eſt niſi inter ſolos ſapientes 76.49
Amicitia conſortium rerum omniũ facit 130.35
Amicitia ſumma quæ 11.46
Amicitiæ temporariæ. 90.38
Amicitiæ & amoris diſcrimen 120.16
Amicus quis 68.21
Amicus qui eſt amat, ecõtra nõ 120.15
Amicus ubi quærendus 68.28
Amico quur nihil datur 74.16
Amicorum omnia eſſe comunia quomodo intelligendum 192.17
Amor uitæ ſeruitus eſt 112.33
Amor turpium niſi turpi ratione conciliari non poteſt 115.40
Amphibologia quatenus uitãda 192.17
Anacharſis inuenit rotã figuli 215.10
Anacreon 207.51
Analogia 283.40
Ἀναλογικὴ duplex eſt 211.9
Anaxagoras 490.8
Anaximandri definitio fulminis 462. 52
Anaximenes 462.44.506.18
Andreas rhetor 554
Anima res eſt puſilla 513.24
Animalia quæ habẽtur generoſiſſima 320.51
Animalium diuiſio 54.32
Anni tempora quatuor quæ ſunt 111.6
Animus aliquando à ſtudijs laxandus 106.34
Animus 122.52.125.10.440.30
Animi motus ſaniſsimi qui 317.5.
Animum frænare difficillimũ 49 45
Animus quomodo rex dicitur & tyrannus 273.18
Anneus Serenus 148.44
Antigoni in patrem beneficiũ & pietas 31.52
Antigoni mitis animus 337.10
Antigoni turpiſſima cauillatio 13.19
Antipater 204.26
Antiphontis libri 562 29
Antipodes 28.3

Antio

Antonius uult ſe liberum patrem dici. 691.8
Antonij ingratitudo & homicidium. 53'54.
Apaturius 660.11
Apenninus mons 118.6
Apenninus mons ſole multo inferior. 495.4
Apetimitandæ uobis 193.55
Apium ſubtilitas 287.31
Appion 208.8
Appius 272.15
Apollonius græcus 610
Apollonius Myndius 515.38
ἄσχολα 264.25
Aqua 461.45
Aqua ualentiſſimum elementum eſt. 477.15
Aqua tempeſtiue data remedij locum obtinet 9.36
Aquæ 474.42
Aquarum qualitates uariæ 475.2
Aquarum cauſæ 476.5
Aquarum diuiſio 408.11
Aquarum uaria genera 469. 37.480.5.30.35.38.40
Aquis unde ſit ſapor uarius 479.50
Aquilo imbres in Africã reijcit 500.9
Araneæ textura 287.35
Araxis 508.25.
Archelaus rex uocauit ad ſe Socratem. 48.52
Archelai erga amicum pauperem beneficium 11.8
Archipiratæ filia 549.10
Ardeas 218.16
Arellius fuſcus. 536 537. 540. 442. 543. 546. 547. 548. 550. 551. 553. 554. 556. 560. 551. 563. 564. 565. 566. 567. 569. 570. 572. 575. 576. 602. 604. 606 607. 607. 610. 612. 613. 615. 618. 619. 620. 621. 626. 628. 631. 634 635.
Arethuſa 505 45
Argentarius. 536 540. 542. 544. 545. 546 561. 564. 568. 570. 572. 573. 577. 604. 606. 608. 614. 619. 622 632. 627. 629. 617.
Ariſtidis dictum in quendam in faciem eius inſpuentem 441 35
Ariſtoteles. 142.40
Ariſtoteles pecunijs corruptus 570.14.
Ariſtoteles damnationem fugit. 573. 35.
Ariſtotelis de affectibus dictum. 313.12.
Ariſtippi apophthegma 80.30.
Ariſton Chius. 210.38
Ariſton ſtoicus 223.18
Ariſtonis de ſeipſo dictum 121.7
Ariſton pater Xenophontis 30.5
Ariſton lepidus philoſophus 115 13
Arithmetica 205 32
Armenia 223.52
Arnutius 272.32.
Areæ 448 43
Ars tradit incerta 287.37
Ars caſu non uenit ad effectum 115.3
Ars eſt fieri bonum 216.26
Artes 797.40
Artes à philoſophia inuentæ 222.35
Artes liberales quæ ſunt 206 35
Artis & artificij diſcrimen 18.10
Artium liberalium bona 443.22
Artifices ſcenici imitantur uerecundiam 92.41
Arthemon 551. 554. 563 605. 635
Artemedorus 518.53
Artienlorum crepitus 330.25
Aſclepiodotus 464.22
Aſclepiodotus Poſidonij auditor 508. 54.
Aſellius 124.2
Aſia 217.37.502.53
Aſinius Gallus 138.19
Aſtrapoplecta 455.41
Aſtrologiæ ſtudium utile 515.10
Aſtrologiæ ignorantia quàm periculoſa 504 6
Aſylus 142.11
Athenienſes abdicato uicerunt duce 555.22
Athletæ 320.27
Attalus 166.46.519 17
Attali de malitia dictum 187.27
Attali de fortuna dictum 158.26
Atalanta inſula 510.6
Attellanarum ſcriptor quis 609.45
Attici nomẽ Cicero illuſtrauit 105.49
Attilius Regulus 440.49
Auaritia 401.159 46
Auaritia multis rebus uincitur 76.1
Auaritia nulla ſine pœna 275 34
Auaritia uitium antiquum 498. 46
Auaritiæ officia 330.49
Auaritiæ mala 275.34.575.30
Auaritiæ & pecuniæ differẽtia 210.9
Auaritiæ deſunt omnia luxuriæ multa 669.38
Auaritiam comitatur luxuria 234
Auarus nullo ſatiatur lucro 227.5
Auari 498.49
Auari omnes cæci 132.52.36
Auaro tam deeſt quod habet quàm quod non habet 609.58
Audio quid 513 25
Audacia 235.23
Audentes fortuna iuuat 225.42
Aul ac patris diſcrimen 639.34
Auidus quis 412.16
Auiditas gratitudini inimiciſſima 416 23
Auguſtus Cæſar 192.29 500.1
Auguſtus Cæſar patientiæ exemplum 342.25
Auguſtus Cæſar ob impudicitiæ notam dictam reprehenſus 67.38
Auguſti ad Cinnam oratio 348.7
Auguſti in Cinnam clementia 349.18
Auguſto Cæſari inſidiatus eſt Cinna 348.50
Aures claudendæ firmiſſimo ſpiſſamento 117.27
Aurium dolor 187.5
Auribus parcendum 11.46
Aurem uellere 49.51
Aurum multis rebus inferius 76.15
Auſter in Italiã urbes impetit 500.9
Autores qui ſunt legendi & quomodo 84.48
αὐτοπίλας 49 45

B

Babæ uita ſtolida 98.55.
Baiana regio à quibus extructa. 154.49
Baiæ 154.9
Balnea blattaria 200.2
Balneorũ luxus 199.44
Balneorum luxus taxatur 199 7
Baros ſcurra 554.17
Baſilius rhetor. 543.4
Baſſus Aufidius uir optimus dum ætati reluctat quatitur 115 49. & ibid 35
Batillo in tragœdia excellens. 580.28
Beatus quis 128.4
Beli interpretatio 484 15
Bellum quo iure ſuſcipiẽdũ ſit 699.28
Bello, nocte portas aperire non liceat. 594.22
Beneficium eſt tribuentis uoluntas non id quod tribuitur 3 46
Beneficium coactum non eſt beneficiũ 14.35
Beneficium nemo ſibi dat 50.27
Beneficium fænerandi animo non dandum 1 41
Beneficium quis reddit 1.16
Beneficium quo animo debetur 1 30
Beneficium non negligenter dãdũ 1.31
Beneficium duplex 78.29
Beneficium & iuditium conuexa 7. 16 & 19
Beneficium eſt uinculũ commune 71 9
Beneficium à quibus ſit accipiendum. 14.2
Beneficium & iniuria contraria ſunt. 27.8
Beneficiũ nõ niſi à uolẽte datur 54.44
Beneficium an eripi poſſit 58.44
Beneficium uinci poteſt, auferri nõ poteſt 59.28
Beneficium neſciens accipit, à neſciente non accipitur 60.46
Beneficium duæ res efficiunt 41.52
Beneficium unde dignoſcitur 60.34

Beneficium quod ſit ingratum 9.14
Beneficium dans, taceat. Accipiẽs, narret 11.32
Beneficium quid ſit 47.50.45.636.29
Beneficium aliud alio nõ maius 77.10
Beneficium uariè confertur 24.8
Beneficium non alia q̃ uirtutis cauſa dandum 54.2
Beneficium qui inuitus prodeſt, nõ dat 60.50
Beneficium an ſit occidendo 620.36
Beneficij inter duos lex quæ 11.35
Beneficij actio quæ ſit 18.34
Beneficij definitio 25.384 & 59
Beneficij fines qui 47.11
Beneficij & conſilij diſcrimen 628.39
Beneficij, officij, & miniſterij, differentia 26.3
Beneficia diuina noſtram egrediuntur dignitatem 1.46
Beneficia in uulgus nõ effũdẽda 2.11
Beneficia non ſunt exaſperanda 10.36
Beneficia negligenda 186.55
Beneficio grana debetur 59.48
In beneficio quæ potiſſimum uitanda. 23.43
Beroſus 484.15
Bet fluuius 528.22
Bibliothecarum luxus 381.54
Bionis elegans dictum 380.25
Bionis dictum de ſtatu hominis 385.19
Bionis diuerſa ſententia 75.13
Beneficia amabilia meretricio comparantur animo 6.51
Beneficia ſeruorum in dominos 26.29
Beneficiorum exempla. 27.16 & 27. 53.57.43.48.28.7
Beneficiorum conditio eadem 11.43
Beneficiorum ſimplex eſt ratio 2.17
De Beneficijs cõferẽdis precepta 2.19
Beneficiorum memoria non debet ſeneſcere 2.45
Beneficijs uinci turpiſſ. eſt 47.31
In Beneficijs dandis delectus eſt habendus 6.1
Blandus. 538.540.546.552.555.559. 562.564 567.575.576.601.606 607.612.614.617.618.619.620. 621.627.629.635.
Bocbus rex 405.5
Bona tria quæ 153.1
Bona contra naturã quæ 155.48
Bonitas pertinax uincit malos ibid
Bonitatis pars magna eſt uelle fieri bonum 120.19
Bonum omne optabile ſit. 157.26.
Bonũ eſt cui admiſcetur uirtus 117.44
Bonum omne diuinũ eſt 153.38
Bonum ſolum eſt quod honeſtũ. 168.50
Bonum unquam inordinatum eſt aut turbidum 292.44
Bonus quomodo à Deo differt 295.19
Bonus quis dicitur 174.1.
Bonus quis eſt 120.8
Breuiarum. 122.39
Bruti turpis mors 289.7
Buris urbs mari obruta 510.34
Burrus Neronis præfectus 515.11
Buſiris 357.3

C

Cæcus de publico mille denarios accipiat. 582.27
Cædis imprudentis damnatus quinquenio exulet 587.38
C Cæſar 192.20
Cæſar dedit uitã Pompeio Pæno 11.52
C. Cæſaris in Deum blaſphemia 515.10
C. Cæſaris corporis habitus 395.15
Cæſaris atrox factum 15.15
C. Cæſaris crudele facinus 355.48
Ceſtius Pius. 536.537.538.539.540. 542.544.545.546.547.548. 549.550.553.554.561 562 563. 564 565.567.568.568.570.571. 574.575.576.602.604 605 606 607.608.610.612.613.614.616. 617.620.622.626.628.630.635.
Ceſtius homo mordaciſſimus 600.42
Cælum in quot circulos diuiditur. 499 39.
Cacozelia 629.20
Cacozelia uerbis amaris grauatur 635.4
Caius Iulius 584.30
C. Sabinus 603 613
Calamitas 265.14
Calidum & frigidum ſemper in contraria abeunt. 597.5
Calliæ Laus 627.10
Callimachus 490.7
Calliſthenes. 510.25
Calliſtratus exulare maluit quam inſidioſa urbe uiuere 69.7
Caluus orator 226.20 531.50.611
Caobyſes. 199.25
Cambyſis ebrij atrox facinus 534.12
Candaniæ deſerta 118 6
Canopus 134.15
Cantare & pſallere quomodo differunt 530.51
Capito 606
Capra genus ignis 447.29
Cardiaci uina bibere & ſudare 98.29
Carnifices ſolent manus lauare 629
Caſus 163.8
C. Caſſius 792.22
Caſſius Seuerus 609.610
Catilinæ ſcelus 53.10
Cato 134.55
Cato homo rigidus 93.1
Cato quo repulſus eſt die à pretura pila luſit 163.47
Cato ſeipſum occidẽs laudatur 109.30
Cato ſibi & mortẽ & exiliũ indixit ibidem
Cato exemplũ fortitudinis 255.46.
Cato ex decreto ſuo perijt ibidem
Cato qua nocte periturus eſſet legit 163.41
Cato uirtutum uiua imago 385.38
Cato in balneo percuſſus 325.55
Catonis conſtantia 255.52
Catonis uerba ſeipsũ occidẽtis 109.26
Catonis ſententia de Cæſare & Pompeio 256.4
Catonis labores 256
Caucaſus 490.28
Cauſa 150.5
Cauſæ rerum tres 149.55
Cautela Fuſci 628.58
Catullus 611.26
Cayſtrus 490.24
Cecinna 470.24
Cenſorij dictũ de his qui in municipijs honores ambiunt 580.44
Centauri 143.15
Cerberus 110.24
Χαλαζοφύλακες 492.18
Χάριτες Iouis & Eurynomes filiæ 3.8
Χάριτες tres ſorores, quid ſignificant 2.36
Charmander 516.7
Charonda 212.33
Charybdis 718.7.127.29
Chaſmata 455.6
Chelidonius 202.28
Chimera 269.4
Chiragra 131.2
Chirographũ abdicato fratri datũ 595
Chria 119.27
Chria incerti autoris 88.45
Chriſis 191.52
Chryſippi diſtinctio de ſapiente & ſtulto 90.52
Ciborum copia ſubtilitas animi impeditur 98.25
Cibi oportunitas ægris ẽ ſalutaris 9.36
Cicero 132.5.142.9
Cicero à cliente ſuo occiſus 585.30
Cicero adulator 609.50
Cicero decus Romanorum 525.51
Cicero in oratione metrica non ualuit. 580.18
Cicero occiſus 605.42
Cicero reip. conſeruator 606.45
Ciceronis iocus ad Laberium 609.55
Cimbri 510.47
Cimon ingratus Calliæ 620.57
Cimon Miltiadem patrem liberauit. 627.5
Circenſes 191.47
Circenſibus odioſa eſt pompa 528.15
Circio templum fecit ibidem
Circius uentus ſalubris 499.52
Ciuilis philoſophia 210.6

Cladem

Cladē publicā optare nefas eſt 503.44
Clauſius ſabinus homo fluxa memoria 113.1
Claranus Senecæ condiſcipulus 152.35
Claudius quare dictus caudex 402.50
Cleanthes.117.31.149.43.126.32.223.27
Cleanthes expreſſit Zenonem 87.45
Cleanthis uerſus 258.44
Clemens quis 353.23
Cleonæ ſuperſtitio 442.17
Cleonæ iudicia 492 31
κλίμαξ 195.9
Codrus ad mortem cucurrit 624.16
Confeſſio quid 623.1
Cognitio rerum quantum uis ſuperuacuarum utilis eſt 58 42
Colonia Agrippinenſis unde ſic dicta 551.56
Colonia Narbonenſis 613.48
Colonia quid 551.35
Cometa quid ſit Senecæ 520.46
Cometæ quare non ſtas 520.52
Cometæ ac trabis diſcrimen 516.15
Cometæ 515 6
Cometæ unde fiunt 516.29
Cometæ radios ſolis effugiunt 520.31
Cometæ circa ſeptentrionem plerunque apparent 520.31
Cometes uarij ſunt 519.42
Cometæ quandiu manent 518.16
Cometæ quid portendunt 522.40
Cometarum duo genera 516 18
Cometarum & turbinum diſcrimen 516.49
Comparatio in uno non fit 51.2
Competitori liceat in competitorem dicere 594.42
Concordia 227 19
Concordia brutorum 559
Conon 515 35
Conſcientia 126.17
Conſilium 162 521 22
Conſilium ſenum aduerſus uoluptates 266.29
Conſolatio 243 14
Conſolatio pauperum, exulum, afflictorum, &c. 438.21
Conſpectus 120.22
Conſtantia 155.23
Conſtanta ubi ſit 158.18
Conſtitutio quid 286 26
Conſuetudo antiqua 68 15
Contemptus 256 31
Contemptus mortis 163 47
Contemptus honoris 163 47
Contentio 532.23
Controuerſiæ quæ ſunt 529 47
Controuerſiarum diuiſio 557.18
Conuerſatio 120 22
Conuerſatio bonorum 226 44
Conuictus bonorum utilis ac neceſſarius 87.40
Corinthij urbem ſuam Alexandro Macedoni ultro dederunt 6.24
Corinthij his ſuam urbem dediderunt 6.26
Coriolanus fero pius 55.9
Cornelius Hiſpanus 536.538.539 544.545.551. 554. 559 566. 572. 602. 606
Corpus 440.26
Corpus macerare contra naturam eſt 87.1
Corporis diuiſio 143.6
Corſica 436.23
Coruncanus 272.15
Corycus mons 476 36
Coſſus 192.32
Craſſus 129.42.282.383 21.10
Craſſi mors 558 48
Craſſus 272.15
Craſſi diuitis exitus 558.49
Crates Stilponis auditor 91.45
Crates ad iuuenem ſecreto ambulantem dictum 91.47
Cretici 208.25
Criſpus 611
Criſpi paſſieni dictum egregium 7.15
Criſpi Paſſieni de adulatione dictum 437.6
Crocodili uicti 489.48
Crudelitate nihil negocioſius 320.16
Crudelitas ſumma 630 16
κρύσταλλος 481.26
Cryſtallus unde fit 481.26
Crux ſerui uenenum ægro Domino negantis 534 31
Cultus Dei quis ſit præcipuus 236.24
Cumæ 158 12
Cupiditas teneris infuſa altius ſedit 275.7
Cupiditati nihil eſt ſatis 459.50
Cupiditatibus ſemper & in omni re eſt detrahendum 106 14
Curij Dentati dictum 379.8
Curio 272.15
Cyneæ mors 533.16
Cyneæ mirabilis memoria 527.21
Cynici 115.57
Cyparriſſiæ 455 45
Cyprus 217.32
Cyprus 511 47
Cyrenaicorū de partibus philoſophiæ iudicium 210 34
Cyrus Gyndem tranſiecit 536.41

D

Dædalus 213.11
Damas cambrus 577
Damnum ſcienter dans reddat quadruplum, inſciens ſimplum 593.18
Damni illati actio 583.23
Damnare in conuiuio quenquam ſcelus eſt 629.53
Damnatus parricidij alligat fratrem 592.49
Darius 228.45
Darij benignitas in Obazum nobilem ſenem 335.17
Danubius 453.2.446.39
Debere, ubi dicitur 50.15
Debere quot modis dicimur 341
Debilitas 138.8
Decius 158.2
Decretum 236.2
Declamatio quid 662.7
Delinquentes prius agēda cauſa quàm damnanda 81.40
Delitiæ 138.5
Delos 511.36
Delphinorum cum crocodilis pugna & uictoria 489.48
Demades auarum damnabat 69.20
Demarati Lacedæmonij dictum 614.18
Dementiæ actio 598.1
Demetrius 158.23
Demetrius 73.23.147.39
Demetrius Syriæ rex 59.12
Demetrius unde dictus πολιορκητὴς 91.21
Demetrij de imperitorum uoce dictum 218.32
Demetrij Cynici egregiū dictū 72.47
Demetrio moriente effulſit cometes maior ſole 519.13
Demochares philippum Macedonem ſeipſum ſuſpendere iuſſit 337.27
Demochares quare dictus Parrheſiaſtes 337.28
Democritus 519.2.183.50
Democritus antiquorum omnium ſubtiliſſimus 515.51
Democritus diuitias proiecit 300.26
Democritus iuuenis fornicem 215.17
Democritus pecunias neglexit 370 14
Democriti dictum de populo 88.45
Democriti regula de corpore ſolido 492.42
Demoſthenes uenenum bibit & uixit 609 4
Deſcriptio pugnātis uiri fortis 245.44
De ſpeculis opiniones duæ 451.16
Deus quid 447.7
Deus cauſa prima 35.22
Deus unde dictus liber pater.35 26. & Hercules 28. & Mercurius 29
Deus non uictimarum ſed animi præſtantiam reſpicit 4 16
Deus nulli cauſa mali 236.27
Deus paternum gerit aduerſus bonos animum 295 46
Deus quomodo colendus 466.13
Deus quur fecit mundum 150 36
Deus ſolus ſapiens uniuerſa facillime gubernat 74.2

Dei munus eſt quòd uiuimus, Philoſo-
phiæ quòd bene uiuimus 212.1
Deo nihil clauſum eſt 191.21
Deo non imputanda aduerſa 501.7
Deo non niſi optima placent 446.12
Deo omnes ſunt iniqui 222.10
Deum nemo nouit 118.11
Dij beneficiorum autores 82.12
Dij eã rationem in bonis ſequuntur quã
in diſcipulis præceptores 298.42
Deorum omnia ſunt 75.15
Deos nemo ſanus timet 58.44
Dialectica ars uaternoſa 189.49
Dialis cœna 290.5
Didymus Grammaticus quatuor mil-
lia librorum ſcripſit 207.49
Dies & nox aeris infimi uices ſunt
251.42
Dies tempus eſt uiginti quatuor hora-
rum 95.41
Dies unus par omni eſt 85.40
Dignitas facilius creſcit quàm incipit
248.11
Dies noctem premit 111.6
Diodorus Epicureus ſibi gulam præſci
dit 565.46
Diocles Caryſtius. 559.545.549.556.
577.605
Diogenes 129.44.213.11
Diogenes Apolloniates 491.2
Diogenes Cynicus 114.47
Diogenes diuitiarũ contemptor 48.22
Diogenis Apolloniatis diuiſio toni-
truorum 465.2
Diogenis patientia 541.51
Diſcordia ciuilis 318.24
Diſcordia hominibus indigna 559.14
Diues quis ſit 86.36.301.45
Diues nemo naſcitur 302.49
Diuitis maximũ uitiũ quod ſit 560.50
Diuitis uultus 184.51
Diuiſio quatenus utilis 209.37
Diuiſio rerum 142.48
Diuinorum una natura eſt 155.56
Diuitiæ obſtant ad philoſophiã 100.14
Diuitiæ in pauperes erogãdæ 627.14
Diuitiæ magnæ 301.53.302.1
Diuitiæ quomodo cõſequãtur 147.45
Diuitiæ ſunt cauſa malorum 203.41
Diuitiæ ſemper caducæ 59.10
Diuitiæ fiunt ex auaritia 203.1
Diuitiarum mala 303.15
Diuitiarũ modus quis ſit 85.6.301.49
Dociſmus 568.55
δόγματα 232.48
Dolor 171.25.30.304.53
Dolor corporis 180.45
Domeſtica omnia uilia 22.10
Domus cum tyranno incenſa 185.22
Domum cuiq; proprium 580.22
Dorion 556.629
Doſſenni monumentum 210.15
Druſus cæſar pronepos Attici 165.51
Druſus Libon 161.17

E

Ebrietas 192.31
Ebrietas neruorum efficit torpo-
rem 110.18
Ebrietatis definitio 192.51
Ebrietatis fructus 195.1.2
Ebrius dupliciter dicitur 192.8
Ebrij & ebrioſi diſcrimen 192.13
Ebrij geſtus quis 155.10
ἐμπειρίαι 497.36
Echerius 124.6
ἰδέαι 145.33
Eijci quid ſit 138.2
Elementa quatuor 521.26
Eleuſina 523.39
Elephantes porcina uox terret 519.58
Elephantorum manſuetudo 525.35
Eloquẽtia res magna & uaria 580.58
Eloquentiæ regula incerta 642.42
Empedocles 480.16
ἐγκύκλιον 496.36
Ennius 142.22
ἐννοήματα 510.4
Euphrates 446.39
Epicheremata 528.5
Epigenes 515.53
Ephorus 519.27
Epicureus uoluptatem ſolam laudat
205.8
Epicurei duas pariter philoſophiæ pu-
tauerunt 210.30
Epicurus 135.17.221.8.154.16
Epicurus Deũ facit inermem 38.45
Epicurus fortis, licet manuleatus eſt
119.5
Epicurus duo bona ſtatuit 156.26
Epicurus pecunias profudit 570.15
Epicuri dictum ad focum 88.49
Epicuri elegans dictum 241.28
Epicuri epiſtola ad Idomeneum 107.3
Epicuri iurgium in mortem concupiſ-
centes 510.44
Epicuri uox 111.30.& 114.7.115.35
Epicureorum dogma 33.41
Epigramma Ciceronis in lib. de rep.
263.7
Epiphonema 656.57
Epiſtomium 199.50
Epulæ cruditatem afferunt 110.17
Eques Romanus 118.19.126.17
Erixon ob nimiam in filium aſperitatẽ
à populo in foro confoßus 551.15
Ermeneumata 635.8
Error 225.3
Error extremũ non habet 302.19
Error immenſus eſt 100
Error publicus factus recti locum tenet
290.16
Eteſiæ 497.15
Eteſiæ deſcendẽti Nilo reſiſtũt 490.29
Eteſiæ non patiuntur pluere in Hiſpa-
nia 500.9
Eteſijs flantibus Nilus maior effluit
490.35
Eteſijs flantibus pluit in India & Ae-
thiopia 500.10
Etymologia 257.44
Eudemon 614
Eudemon rhetor 539.25
Eudemon homo uenuſtißimus 611.58
Eudoxus 515.31
Euripides 490.10
Euripides ob pecuniæ encomium, ex-
ſus 275.30
Euripidis de diuitijs carmina 275.13
Euripus 791.40
Eurynomes cur ſic dicta 5.10
Euthymenes Maßilienſis 490.32
Ex craſtino non pendendum 84.16
Excuſatio turpiß. non putaui 325.27
Exempla utilia & neceſſaria 525.26
Exemplis illuſtribus eſt inſtruenda ui-
ta 192.26
Exemplar 150.21
Exercitus partitur in cẽturias 209.49
Exercitatio pati 101.38
Exiguum opportunè datum plus pro-
deſt, quàm multæ diuitiæ 186.26
Exilium 304.46
Exilium quid 436.5
Exilium quæ ſequantur 436.7
Exilij uariæ cauſæ 437.4
Exprobratio odium efficit 11.48
Exul pater fundo prohibitus 595.27
Exulem tecto & cibo iuuare non li-
ceat 28

F

Fabianus 136.2.124
Fabianus papyrius rhetor .559.
564.566.567.569.570.572.576
Fabianus philoſophus 561.574
Fabianus maximus 571
Fabiani de fato iuditium 482.51
Fabianum pudor mire decuit 42.34
Fabius cunctando reſtituit rem 331.7
Fabij dictum 190.1
Fabij Verrucoſi de hominis duri bene-
ficio ſententia 10.38
Fabricius 297.2
Fabricius cæſar diuitias contempſit
242.52
Fabricius aurum à Pyrrho accipere no
luit 592.24
Fabricius Pyrrhi aurũ reppulit 283.49
Fabritius Samnitius 559.1
Fabritiorum imagines Metellis patue-
runt 560.10
Fabula de obſcœno hoſte 456.11
Fabula de Pythagorico 79.45
Fabula de exploratoribus auri 498.58
Facere gratiam pro remittere 9.29
Fœminis nihil mutabilius 306.6

Fames

Fames paruo conſtat 100.20.302.27
Fames famem finit 266.34
Fames tolerãda eſt philoſophis 100.29
Familiaritas domini cũ ſeruis 129 44
Faſtidiũ magno cõſtat 100.20.302 27
Fatum 99.32.466.30
Fatum quid ſit 35.22.466 39
Fatum quotidie obiurgamus immerito 222.11
Fatum ſemper mobile 505.1
Fato opus eſt ut diu uiuamus 222.15
Fauor popularis malis artibus quæritur 115 57
Felicitas 169.55
Felicitas eſt res inquieta 505.1.120.35
Feneſtella 262.49
Ferarum natura 641.25
Fertilitas 125.7
Fides languida eſt nutrienda 81 42
Fides 207.8.227.15
Fides res quietiſſima 81.7
Fidi Cornelij puſillanimitas 594.48
Fiducia 227.15
Filius ad patrem redire nolẽs 624.30
Filius cenſus patris 627.5
Filij nonnulli præſtãt parẽtibus 28.47
Filium ex ancilla tollere liceat 596.2
Fiſcus 202.58
Flatus antelucani unde 496 51
Flamininus inter cœnam reum puniens 629.23
Flauius 576
Fluctus quid 495.29
Forma 150.10
Forma unde dijudicanda 119.21
Fortis quodlibet optet 649.7
Fortis nõ eſt qui laborem fugit 107 11
Fortis uiri pugnantis deſcriptio 245.44
Fortiter ter facilis militia uacet 554.25
Fortitudo quid 270.25 18.26
Fortitudo ubi ſit 158.8
Fortitudinis exemplũ in Metello 109.9.& in Mutio ibid.12
Fortuita mala ſunt 202 10
Fortuna 151.19.158.50.122.15.296 48
Fortuna aduerſa 435.45
Fortuna mala 96.2
Fortuna nil boni maliue nobis tribuit 242.5
Fortuna non credenda 435.41
Fortuna proſpera 435.45
Fortuna uirtute uincitur 165.26
Fortuna nil dat mancipio 166.43
Fortuna quod tuum fecit, tuum non eſt 2: 89.44
Fortunæ lex quæ 556.1
Fortunæ quõmodo reſiſtendum 243.8
Fortunæ uires graues 538 8
Frater unde dictus 663.35
Frater maior patrimonium diuidat, minor eligat 596.1
Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt 307.5
Frontis infirmitas liberales multos facit 9.20
Frugalitas paupertas uoluntaria eſt 100.23.302.51
Frugalitatem exigit philoſophia 87.4
Fulgor unde fit 455 27
Fulgoris uarietas 455.32
Fulmen quid 462.37
Fulminis & fulgurationis diſcrimen 462 56
Fulminum tria genera 467.14
Fulgura poſtulatoria 469.2
Fulgura monitoria 469.5
Fulgura peſtifera, fallacia ibidẽ. Denteanea.li.6. peremptalia 7. Atterranea 8. obruta ibid. Regalia 9. Hoſpitalia 11. Auxiliaria 15
Fulguratio 461 34
Fulguratio quid ſecundum Anaximandrum 462.50
Fuluius Sparſus 539 544.545.572.610 614.530.633.635.657
Fulminatio 461.34
Fumij ad Cæſarem dictum 15.51
Furor Aiacem occidit 327.40
Furentium certa indicia quæ 307.15
Fur concione prohibetur 660.15
Fuſcus Arellius 556.6
Fuſci Arellij laus 556.55

G

GAllio frater Senecæ 528.36
Gallio Senecæ dominus 255.27
Gaudere ante omnia diſcendum eſt 108.6
Gaudium 145.16
Gaudium uerum res eſt ſeuera 108.11
Gaudium unde naſcitur 146.57
Gener diuitis inimici 592.12
Gentilium mos in conſulendo deo 531.20
Geometria 22 53.204.53
Geometres 205.30
Genus 14.2
Germania 121.25
Germani audaces & bellicoſi 310.50
Germani iracundi 310.52
Germaniæ gens auida belli 505.11
Germani ſordidum factum 162.10
Gigantes 143.15
Gladiator in arena cõſilium capit proverb. 106.59
Gladius bonus quis 174.6
Gladius inter duos, fortioris eſt 590.23
Gloria 183 46
Gloriandum de carcere magis quàm de matrimonio 627.46
Gorgonius Buteonis auditor 554.16.
γνώμη 10.18.81.51
γνῶθι σεαυτόν 422.48
Græcus 272.15.8.19
Græcia inſolens 525.56
Græcia ſtellis & numeros & nomina fecit 521.46
Græcinus Iulius uir egregius 15.15
Græcorum uitium 402.39
Grammatici latini ſermonis cuſtodes 237.43
Grandaus Aſianus 545.612
Grando quid 491.39
Grando cur hyeme nõ cadit 491.42
Grando quare rotunda 791.26
Gratiam referre quis poteſt 15.39
Gratiã referẽtibus quid agendũ 187.56
Grati duo genera 39.18
Gratitudini multa commoda 38.50
Graues ſunt potẽtiũ inimicitiæ 247.40
Gryllus pater Platonis 30.5
Gyarus 436.25
Gyades 336.41

H

HAbere eripitur, habuiſſe, nunquam 242.46
Halo 448.34
Hannibal 154.23.473.47
Harpagus 354.55
Harpaſtes 132.46
Hecaton 90.15
Hecuba 129.42
Hecubæ dictum 641.6
Helice mari inundata 510.54
Helim 511.18
Hemus 476.39
Hepheſtion 183.8
Herculaneus nodus 204.15
Herculanenſe oppidum 502.8
Hermacas 135.20
Hermagoras 539.16.563.569.577.614
Heſiodus an Homero maior ætate 205.14
Hieraclitus quur ſemper prodiens fleuit 318.52
Hieram facere 191.38
Hieronymus 514.14
Hippias 513.1
Hiſpo Romanus, 536.540.542.544.552.553.554.559.563.564 568.570.572.575.577.608.611.613.617.619.622
Hippocrates 53.44
Hiſtorici autoritas 519.22
Hiſtriones 521.12
Hiſtrus fluuius antiquus 480.9
Homerus 143.22.205.3
Homicida inſepultus 623.53
Homicida in ſe ſepultus abijciatur 624.1
Homicidium uni oſculo meretricis datum 629.58
Homo 144 1
Homo quid 422 48.125.18
Homo qualis ſit 219.48

Homo res eſt contempta 446.17
Hominis bonum quod ſolũ ſit 173.34
Hominis cõditio & natura quæ ſit 5.18
Hominis officium 252.15
Hominis quæ pars inſtruẽda eſt 170.8
Hominis prima pars quæ ſit 229.35
Hominis ſeruum arbitrium 457.49
Hominis ſummum bonum quod 156.2
Homini ab homine quotidianum periculum 252.7
Hominem quæ res ualidũ faciãt 58.35
Homines deteriores brutis 234.45
Hominum cõditio miſerrima 602.29
Hominum & rerum eadem eſt conditio 174.2
Honeſtum 171.9.154.4
Honeſtum & bonum idem 205.18
Honeſtum ei uile eſt cui corpus nimis charum eſt 9.39
Honeſtũ per ſe eſt expetendum 33.57
Honeſtum omne in arduo eſt 13.52
Honeſtum ſolum bonum eſt 174.48
Honeſta omnia uoluntas inchoat, occaſio perficit 590.1
Honeſta quomodo aſſequẽda 290.49
Honeſtè eſt ſemper uiuendum 106.25
Honoris contemptus 163.47
Hoplomachi 580.29
Horatius 200.26
Horiſon 499.43
Hortenſius 606.45
Hortenſij mira memoria 527.25
Hoſtes excitare, periculoſum eſt 651.4
Humani generis ſcelera infinita 81.10
Humani caſus uarij 86.3
Humanitas 207.14
Hybreas 545.575
Hydra 269.1
Hyperboles uariæ ſpecies 80.3
Hypocriſis uitanda eſt 86.40
Hypocritæ excutiendi 107.25

I

Iactandi mos 158.48
Idea quid 143.26
Ignis cauſa 476.12
Ignis natura 463.42
Ignis quædam animalia generat 496.25
Ignium uariæ facies ſunt 447.27
Ignobiles nati quomodo in nobiles excreuerunt 549.39.40
Ignoſcere honeſtum & magnum uindictæ genus eſt 744.44.
Imago res mortua eſt 194.26
Imagines 123.15
Imperator in bello ſummã poteſtatem habeat 594.22
Imperitia rerum, malum eſt 117.49
Imperiti uox cui comparatur 218.32
Imprecatio nocet 227.47
Impotentia 229.24
Improbitatis ſigna 136.8
Impudicitiæ argumenta 136.7
Impudicus cõcione probibeatur 594.2
In accipiendis officijs quid faciendum eſt 13.48
Inceſtus qui damnari poſſunt 598.40
Inceſta de ſaxo deijciatur 543.27.668.44
Indiſcreti filius & priuignus 589.11
In eligendis amicis ratio eſt habenda 85.23
Inexpectata plus aggrauat 217.5
Infamis in nurum 623.57
Inferi nulli nec poſt mortem tenebræ 427.4
Inferorum ſupplicia 110.21
Infortunium non oſtentandum 629.22
Ingenij nullum in pluribus rebus emi‑nuit 508.17
Ingratitudo homines diſſociat 38.27
Ingratitudinis plurimæ cauſæ 1.8
Ingratitudinem duo præcipuè efficiũt 21.29
Ingratitudine nihil nocentius 1.7
Ingratus quis 412.17
Ingratus, ut ſterilis terra, beneficijs eſt colendus 82.24
Ingrati actio 620.38
Ingrati definitio 39.11
Ingrato nullus metus 38.8
Ingrati qui ſunt 21.37
Inimicus & hoſtis quomodo differunt 665.24
Iniquus quis 412.15
Iniuria 218.1
Iniuria quid 590.47
Iniuriæ debetur ultio 59.48
Iniuriæ remediũ quod ſit 225.41
Iniuriæ propoſitum 390.43
Iniuriarum actio 660.13
Inopiæ remedium quod ſit 266.54
Inſania 311.50
Inſaniam quid deſignat 136.8
Inſolentia quid ſit 203.48
Inſula mobilis 481.7
Inuidia 194.43.125.52
Inuidia malum uehemens & importunum 16.32
Inuidi & grati diſcrimen 22.17.& 25.47
Ionium mare 211.26
Iphicrates reus 597.2
Ira 507.4
Ira quid ſit 308.6
Ira breuis inſania 307.11
Ira immodica gignit inſaniam 102.5
Ira quo pacto uitanda 330.45
Iræ definitio 317.4
Iræ definitio Ariſtotelica 308.8
Iræ proprium contumacia eſt 310.21
Iræ remedia 321.18
Iræ uituperium 330.52
Iræ utilitates 319.18
Iram Ariſtoteles calcar appellat uirtutis 329.52
Iraſcentium ſigna 307.17
Iratus quid dicere debet 357.44
Iris maior ſole 452.58
Iris quur ſit diſcolor 449.59
Iris quur ſit tantum dimidia 453.26
Iris poſt autumnale æquinoctium interdiu qualibet hora exiſtit 453.44
Iris ſemper opponitur ſoli 452.35
Iridis duæ cauſæ 451.1
Iridis materia 449.34
Iridis ortus in diuerſis orbis partibus diuerſa portendit 452.35
Iridẽ multicolorẽ quid efficit 450.45
Iſter 440.24
Iſthmus 446.38
Iugurtha 383.23
Iulius Cæſar in Hiſpanico bello ſiti cõfectus aquam in galea bibit 56.31
Iulius Græcinus uir egregius 115.15
Iulij Cæſaris lenitas erga hoſtes 323.10
Iulij cæſaris in ueteranum militem liberalitas 56.39
Iunius Baſſus 544.546 569.572.606.610.614.637.
Iunius Gallio 535.557.542.547.564. 566.567.568.572.573.575.602 618.621
Iupiter 168.7
Iupiter unde dictus ſtator 35.20
Iura quædam nõ ſcripta omnibus ſcriptis ſunt certiora 557.38
Iuſticia 185.47
Iuſticiæ corpus quod 269.17
Ius humanum 26.7
Iuriſconſultorum ineptiæ quæ 60.3
Iuriſconſultorũ reſponſum ualet, etiam ſi ratio non redditur 225.36
Iuſiurandum mariti & uxoris 565.50.563.54
Iuuenis deprehenſus 563.4.556.4
Ixion in inferno rota uoluitur 110.23
Ixionis uita ſtolida 98.55

L

Laberianus uerſus 519.28
Laberij iocus ad Ciceronem 610.2
Labienus 585.34
Labor, bonum non eſt 117.57
Labor nutrit generoſos animos 117.42
Laboris contemptio, bonum eſt 117.38
Labore modico alitur corpus 98.54
Lacedæmonij corio pro pecunijs argenteis uſi ſunt 52.37
Lacedæmoniorum edictum 47.47
Lachrymæ 245.11
Laconæ 190.1
Lactea uia 519.19
Ladon flumen 511.18
Lælius 255.21.149.42
Lælius uir comis 93.2
Lamentationes 148.1

Lam‑

Languoris ſigna in corpore quæ 20
Laqueus inciſus 591.34
Laterunculis ludere 257.48
Latro Portius 226.25
Latro condiſcipulus Senecæ 527.49
Latronis aßiduitas in ſtudijs 226.50
Latronis exercitia 528.5
Latronis in pingendo celeritas mira 527.8
Latronis in hiſtorijs abſolutißima ſcientia 527.16
Latronis laus 226.27
Latronis ſubtilitas 527.36
Laudis & laudantis differentia 250.31
Lautus quidam in ſella poſitus ſedere ſe neſciebat 402.22
Lectio 127.23
Lectiones neceſſariæ 195.45
Leges deterrent à ſcelere 226.31
Lelius 514.5
Leno quis 74.57
Cn. Lentulus homo ditißimus. 16.14. Idem & auarißimus 16.17
Leonidas 190.6
Lepidus 626
Lepidus Neronis præceptor 569.14
Lætitiæ iuſta cauſa 15.22
Lex æterna 161.40
Lex de admittẽdis ſacerdotibus 541.21
Lex legi non miſcetur 60.14
Lex naturæ quos nobis ſtatuit terminos 302.1
Liber quis 474.32
Liber nemo natus 617.1
Liber nõ eſt qui corpori ſeruit. 221.44
Liber unde dictus 386.35
Liberi parentes alant aut uinciantur 551.10
Librorum multitudo animum diſtrahit 84.44
Libros nullos præſtat eſſe quàm falſos 526.6
Liberalis Gallus natione 216.40
Libertas 122.11.184.36.395.50
Libertas quæ ſit 172.49
Libertatis finitio 395.50
Libido membra deprauat. 110.18
Libido omnis in meritrice, crudelitas in carcere 681.25
Libitinariorum uoca quæ 69.33
Licinius Craſſus 282.10
Licinius nepos 613.617
Liuia Auguſti Cæſaris uxor 419.17
Liuiæ moderatio in lugendo uiro 419.45
Literæ 123.17
Literaum 134.45
Liuius Druſus 398.53.68.19
Liuius ſcripſit dialogos & philoſophicos libros 246.52
Locuples unde dictus 663.49
Lucius 598.574.600
L. Cinna Cæſari Auguſto eſt inſidiatus 348.30
L. Sylla 335.40
L. Syllæ in lugendo filio moderatio 423.55
L. Syllæ facinus 53.16
L. Vinitius 615
Lucretia 598.34.547.53
Lucretius 233.2
Lucrum ex alieno incommodo nemini naſci debet 69.27
Ludus 147.51
Lugdunenſis colonia exuſta 216.39
Lugendi tempus apud maiores 148.38
Luſorium nomen 50.11
Luſus pueris proſunt 322.5
Luxuria. 159. 47.229. 24.233. 40. 139.50
Luxuria ingenio mortifera 525.55
Luxuriæ deſunt multa, Auaritiæ omnia 609.39
Luxurioſus à ſodalibus excæcatus. 582.27
Lycurgus 212.32
Lyſimachi nefarium facinus 335.29

M

Macedonia 217.32.502.55
Meander 254.38
Mæcenas 222.5
Magiſtratus de confeßo ſumat ſupplicium 622.52
Magiſtratus peccans, an maieſtatẽ lædat 631.1
Magiſtrum maxime delectat profectus diſcipuli 110.1
Magna imperia nonnunquam otioſa 699.9
Manulius Nepos 617
Magnanimitas 122.49
Magnitudo 126.9
Maieſtatis læſæ actio 629.24
Maieſtatem lædere quid ſit 629.54
Malæ tractationis actio 592.39
Maleficij inſcripti actio 591.55
Malum nullum magnum, quod extremum eſt 85.53
Malum nullum ſine effugio 502.25
Malo benefaciendum eſt 78.33
Malis diſplicere laudari eſt 504.40
Malicia 187.17
Mamercus Scaurus homo turpiß. 42.31
Manes Diogenis ſeruus 380.43
Manlij in patrem beneficium & pietas 31.34
Manſuetudo ferarum 198.25
Marcellinus 115.6
Marcelli felicißima in exilio uita. 438.24
Marcius Anci regis Ru. pater 262.44
M. Aelius prætor 10.40
M. Agrippa 227.17
M. Antonius 415.5.193.22
M. Antonij dictum egregium 55.5
M. Antonij magnanimitas. 415.10
M. Brutus 236.4
M. Cato. 149.42.158.20
M. Cato bellum ciuile ſua ſententia repriment 97.54
M. Cato Coloni ſui filiam uxorem duxit 616.49
M. Cicero. 398.40
Mare mortuum uita ſecura eſt 158.25
Mariana clades 129.34
Marius 606.40.229.3.535.44.335.39
Marius uir ambitioſus 229.6
Marius ignobilis nobilẽ ſe fecit 549.57
Marius ſexto conſulatu mendicus 556.3
C. Marius 229.3
C. Marij ingratitudo 53.13
Maſſa 189.17
Materia 150.2
Mater cæca filium retinens 610.13
Maryllus. 538.539.542.544.545. 552.563.564.567.570.606.607. 615
Marcellus 573.604.607.610
Maria & cælum extra ſpatia ſua non ducit 609.24
Mathematica 206.53
Marilli ſchola 528.17
Mecœnas 67.47
Medicina 202.34
Medicina quando prodeſt 211.18
Medicinæ origo 233.17
Medicũ medico egere infamia eſt 69.4
Medicorũ de breuitate uitæ exclamatio 396.53
Medium 355.12
Megaleupolis 511.18
Megarica 208.25
Melas 480.40
Memmentius Agrippa 440.48
Meminiſſe, quid eſt 119.36
Memoria in Seneca admirãda 525.2
Memoriæ nocet ſtyli uelocitas 527.11
Memoria, omnium animi partium delicatißima 524.52
Memoria iniuriæ quàm meritorum tenacior 1.34
Mendicos habere, aut à mendicis ali turpiß. eſt 655.32
Mens bona ſiue deo non eſt ulli 168.22
Mẽtis bonæ fundamẽtũ quod ſit 108.2
Mentis compoſitæ argumentum quod ſit 84.35
Metallorum omniũ materia 477.43
Metellus in Veſtæ æde extinxit incendium 606.46
Metellus Veſtæ ſacerdos 587.17
Metrodorus Chius 509.9
Metrodori egregium dictum 242.36
Metronactes 222.3
Metus 256.51
Metus lymphatici pernicioſi 95.47.
Metus mortis 180.43

Miles 154.43
Miles malus quis ſit 258.41
Militis cuiuſdam erga Philip. Macedonem ingratitudo 44.26
Miletus 436.49
Miltia 555.45
Miltiades 620.39
Mirmillonis de ætatis iactura queſtus 298.7
Mindrydes 525.26
Miſericordia 536.12
Miſericordia uenali nihil turpius 590.57
Miſericordia miſeriæ uicina 358.7
Mithridates. 609.5 583.24.228.52
Moderatio 127.49
Moleſtia 125.52
Montes quo altiores, eo callidiores non ſunt 493.14
Montanus Votienus 615.625
Moralis philoſophia 210.22
Moralis philoſophia triplex eſt 210.43
Morbus 156.49
Morbus animi 136.51
Morbus uomicus .571.18
Morbi definitio 572.23
Mores 285.45
Mores à quibus ſumendi 331.50
Mori bene quid ſit 161.2
Morimur peiores quàm naſcimur 107.41
Morimur quotidie 110.51
Mors 115.20.305.40
Mors æqua omnibus 422.37
Mors dolorum omnium ſolutio & finis 427.7
Mors neceſſaria res eſt 505.37
Mors naturæ finis non pœna 705.8
Mors nos aut conſumit aut exuit 110.25
Mors nullum habet incommodum 121.35
Mors nullius mali materia, multorum finis eſt 73.16
Mors quælibet indifferens 502.35
Mortis contemptus 163.47
Mortis contemptus exemplum in Rutilio 109.7. & in Socrate ibid. 10. & in Catone ibid. 21. & in Scipione ibid. 36
Mortis horror 107.37
Mortem concupiſcere ridiculum eſt 110.45
Mortem condiſcere egregia res eſt 112.28
Mortem uenientem nemo hilaris excipit, niſi qui diu ad illam ſe compoſuit 116.49
Mortem optare turpiſſimū eſt 278.48
Motus omnis ſalubris 98.3
Moueri nolle ac poſſe ſecunda uirtus eſt 57.2
Mulier eſt, errat 525.9
Multum intereſt inter beneficij materiam & beneficium 3.44
Mundus 457.49.144.2
Mundus omnium parens 28.26
Mundus renouandus 431.18
Mundus ſapienti reſp. eſt 158.36
Mundi origo 434.25
Munditia 219.47
Munerarij quomodo populum detinent 585.22
Murrhedius rhetor 543.7.547
Muſæ 603
Muſica 205.1
Muſicæ arti duo inſunt bona 202.18
Muſcus 496.22
Mutatio 285.35
Mutius exuſtus 242.50
Mutius ignibus manum impoſuit 109.12
Mutius Porſennam occidere uoluit 109.19
Mutius trunca manu duos reges uicit 157.13
Nylas 432.6
Myopacon 541.7

N

NAuſiphanes 208.22
Naſcimur uno modo, morimur multis 602.30
Narciſſus & Meſſala hoſtes 487.46
Natrices 525.44
Naſo 564
Natura idem quod Deus 35.16
Natura hominem ante cogitauit quàm fecit 64.46
Natura optima nutrix 118.8
Naturæ de hominibus querela 107.42
Naturæ diuinæ & humanæ diſcrimen 447.10
Naturæ humanæ uarietas 24.30
Naturæ lex quos nobis imponit terminos 86.28
Naturæ modicum ſufficit 439.51
Naturæ nihil difficile eſt 482.22
Naturæ ſapiens ſe accōmodat 100.41
Naturæ ſcientia nihil precioſius 504.18
Naturalis philoſophia 210.23
Naturalis philoſophia duplex 211.2
Nauis bona quæ 174.2
Nauis exemplum quomodo à piſcibus tractum eſt 214.30
Naulus carcer 425.35
Neapolis. 131.39.502.4
Neceſſitas quid ſit 588.25
Neceſſitas ubi ſit 634.10
Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium 636.3
Neceſſitas nulla eſt in neceſſitate uiuere 94.2
Neceſſitas quæ in re ſita eſt 147.25
Neceſſitas Saguntina ibid.
Neceſſitas tollit arbitrium 14.22
Neceſſitates effugere nemo poteſt 121.6
Nemo ſine crimine 631.25 524.15
Nepos ex meretrice ſuſceptus 569.16
Neptuno unde adſcripta aquas mouendi potentia 510.40
Nequitia penitus ex animo eradenda 255.5
Neronis laus 505.45
Neronis uox optima 356.14
Neſtor 180.12
Nicetes 547.548.554
Nicopolis 511.46
Niger Brutidius 613.27.702.39 565.20
Nihil eſt extra totum 562.28
Nihil nimis 227.3
Nilus 254.37
Nilus circa Memphim liber 489.24
Nilus dulcis 491.18
Nilus media æſtate augetur 488.41
Nilus per ſe plena oſtia in mare fluit 488.41
Nili antiquitas 480.9
Nili deſcriptio 488.42
Nili mira natura 488.34
Nili primum incremētum ubi 489.17
Nili qualitas 481.19
Nili uenæ quæ 489.20
Niobes 147.55
Niuis initium ubi 491.36
Niualis dies 491.53
Nix quid 491.37
Nix quomodo fit 493.35
Nix quur non rotunda 49.35
Nix cur hyeme cadit 491.41
Nocens ſemper & ubique puniendus 632.5
Nolle in cauſa eſt, cum non poſſe, ſæpe prætenditur 276.41
νοσομανία 112.41
Nouacris 430.29
Nouitas 217.3
Nox premit diem 111.6
Nucerinorum colonia 502.2
Nulli natura in æternum dabit ſpiritum, uiā ſtatuta dies uitæ eſt 695.15
Numerus numero non ſemper æquandus eſt 78.2
Nuptiarum encomium 598.23
Nuſquam eſt qui ubique eſt 84.52

O

OBliuio remedium iniuriarum eſt 225.41
Obſcœnitas deteſtanda 543.22
Obſonatores 129.23
Ocioſus quis 402.38
Octauia Auguſti Cæſaris ſoror 419.17
Oculorum dolor 181.5
Odium 256.31

Ocnopides

Oenopides Chius 490.47
Oeſtrus 142.10
Officia feræ ſentiunt 2.25
Officia præceptis diſponuntur 226.16
ἱκανωμένῳ 210.28
Olynthius pater reus cõcurſus 584.4
Oneri cedere turpe eſt 107.10
Oneſicritus 73.44
Opes ſpernendæ 256.22
Opinio plus adijcit quàm natura impe-
rauit 421.7
Oportere regẽ, aut ſeruũ naſci 770.39
Optantes nocent 227.47
Oraculum quid 525.47
Oracula unde ſic dicta 531.26
Oratio ordinaria 122.35
Orationis lenocinium 213.53
Oratius Cocles 284.3
Orator quis 525.50
Orbis in tres partes diuiſus 389.35
Ornamenta pantomimica 115.44
Oſſa 511.15
Otium 59.15.183.22
Otho Iunius 536.544.562.565.575.
609.610.619.620
Otho Iunius colorũ quatuor libros edi-
dit 562.26
Ouidius 584.2
Ouidius Arellij Fuſci auditor 564.42
Ouidius controuerſias ethicas declama-
re ſolebat 565.23
Ouidius Latronis ſententias in ſuos uer-
ſus tranſtulit 564.45
Ouium grex terræmotu exanimatus
502.6
ὄζαι 142.28

P

PAßienus 604.613.621
Paſsienus homo ſubtiliſſimus 487.6
Paßieni de adulatore dictum ibid.8
Paſtor Aietius 545
Paſtor eques Rom. 326.16
Pater à filio ſeruatus 582.35
Pater è ſepulchro à luxurioſo raptus
586.40
Pater & filius luxurioſi 575.15
Pater naufragus diuitis ſocer 624.52
Pater preferendus omnibus 627.28
Pater raptam continens 583.1
Pater reus non redimendus 627.45
Patre exule filia rapta 587.54
Patientiæ exemplum in Rutilio. 109.9.
& in Porſenna ibid.18
Patra 511.24
Patria eſt ubi mundus eſt 115.44
Patria eſt ubicunque bene eſt 304.49
Patria quur diligitur 155.3
Patrimonium frater maior diuidat, mi-
nor eligat 596.1
Patrimonium pater diuidat cum filio
tricenario 582.12
Patronus operas remiſſas repetens
590.25
Pacati rhetoris facetiæ 645.35
Pacunij in cœna cantus 93.44
Panætij dictũ de amore ſapientis 276.
25
Pancratiaſtiæ fratres 592.35
Panis compoſitionis origo 214.15
Panem & aquam natura deſiderat
181.27
Pantomimi 515.10
Paphus 217.53
Paphos 511.46
Parabolæ neceſſariæ 145.35
παράδοξα 786.15
Parelion quid 454.22
Parentes non amare impietas, nõ agno-
ſcere inſania eſt 21.45
Parentum cura in educandis liberis
295.42
παρθένια 454.16
Parianus Artemidorus 451.10
Parmenides 208.23
παροιμία 397.50
Parricida æquis ſententijs abſolutus
581.49
Parſimonia quid ſit 18.29
Parthenopes 156.26
Parthia 121.24
Parthos reges nemo ſine munere ſalu-
tare poteſt 100.50
Patruus abdicans 535
Paulus 608
Pauper quis 301.46
Pauper lætus, diues eſt 85.3
Pauper non eſt cui modicum ſufficit
84.27
Pauperis eſt numerare pecus 119.15
Pauperis uultus 184.51
Pauperes ſecuriores diuitibus 440.55
Paupertas 275.305.5
Paupertas quid 204.23
Paupertas eſt parui poſſeßio 204.26
Paupertas expedit ad philoſophiam &
uitæ tranquillitatem 100.22
Paupertas facienda familiaris 101.38
Paupertas lege naturæ compoſita ma-
gnæ diuitiæ ſunt 86.27
Paupertas læta honeſta res eſt 301.
44.85.1
Paupertas læta & gratioſa 441.7
Paupertas ſecura eſt & expedita 302.
22
Paupertatis bonum ignotum 559.52
Paupertati aſſuefaciendum 302.42
παυστικὸ 219.18
Pax 167.48
Peccati noticia ſalutis initium 114.6
Pedo Albinouanus 565.22
Pedonis Albinouani fabula 289.19
Penelope 205.23
Peneus 51.116
Peregrinatio 254.52
Peregrinus negotiator 577.51
Peregrinis nulli ſunt amici 84.39
Peripateticus bonorum tria genera ſta-
tuit 205.9
Peripatetici 52.13.115.56
Peripatetici modicos habendos eſſe af-
fectus docent 276.4
Peripatetici quatuor ſtatuerunt partes
philoſophiæ 210.25
περίστασις 460.29
Perſæ fortes & induſtrij ſunt 119.6
Perſeuerandum eſt in bonis 11.46
Perturbatum quid 292.47
Peruerſitas humana 133.20
Per nim metumue geſta irrita ſunto
590.26
Peſtis 502.26
Phœnix 125.20
Phœnicopterorum lingua 266.2
Phaneus 617.8
Phaſis 490.25
Phidias 198.17.90.12
Phidias truncatus manibus 625.12
Philæ inſulæ deſcriptio 488.50
Philippus Macedo. 228.41
Philippi Macedonis in militem fortem
liberalitas 44.12
Philiſtæ 135.8
Philoſophus 125.22
Philoſophi 208.15
Philoſophi credula natio 511.57
Philoſophia 137.11.138.250.209.55.
126.31.131.4
Philoſophia alacritatem preſtat 116.4
Philoſophia beneficiaria res non eſt
212.8
Philoſophia diuiditur in ſcientiam &
habitum animi 227.25
Philoſophia docet facere non dicere
164.57
Philoſophia bonum cõſilium eſt 122.28
Philoſophia eſt lex uitæ 226.5
Philoſophia non in uerbis ſed in rebus
conſiſtit 99.27
Philoſophia quid docet 167.51
Philoſophia quid promittit 131.27
Philoſophia ſalutaris eſt 135.29
Philoſophiæ definitio 210.5
Philoſophiæ & ſapientiæ diſcrimen
209.55
Philoſophiæ laus 97.28
Philoſophiæ libertatem ſtudẽtibus præ-
bet 89.33
Philoſophiæ nomen inuidioſum eſt
86.44
Philoſophiæ opus unum eſt 212.9
Philoſophiæ ſtudioſi 167.11
Philoſophiæ ſtudium primum curan-
dum, deinde corporis ualetudo 98.18
Philoſophiæ tres partes ſunt 22.21
Philoſophorum æqua libertas eſſe de-
bet 491.48

Philoſophorum inquilini qui 260.22
Philoſophari, ualere eſt 98.15
Photinus Stoicus præceptor Senecæ 528.23
Phreneſis 311.50
φθόνος 217.14.172.28
φυσικῶς notitia quàm utilis 504.18
Piger ſibi ipſi obſtat 225.42
Pigritia 171.9
Pindarus 511.38
Piratæ 540.44
Piſo 192.27
Cn. Piſonis factum atrox & crudele 515.52
Piſiſtratus tyrannus 333.16
Pitaules 273.16
Pithiæ 455.5
Planci dictũ de non blandiendo 437.2
Plato 63.50.226.52.129.44.145.16.42
Plato & Ariſtoteles diſcipuli Socratis 87.47
Plato natali ſuo obijt 144.31
Plato pecunias expetebat 370.14
Plato quinq; rerũ cauſas ſtatuit 150.9
Platonis dictum de conditione humana 126.56
Platonis anni 144.29
Plotius primus rhetor latinus 557.58
Pluuiæ indicium 451.52
Pluuia nulla cauſa aquæ 477.3
Pluuia quatenus terram madefacit 475.34
Poculum obſinthiatum 705.7
Podagra 181.2.138.50
Poeta 143.20
Poetarum furor 404.39
Pogoniæ 455.43
Pollio Aſinius 567.568.572.600.604.610.616
Pollio Aſinius horarum diligẽs obſeruator 386.25
Pollionis Aſinij ſtilus ſalebroſus 246.41
Pompeiana regio 511.50
Põpeius digito uno caput ſcalpit 611.51
Pompeius humilis natus magnum ſe fecit 547.58
Pompeius Pœnus à Cæſare ſeruatus ſiniſtrum pedem exoſculatus eſt 11.53
Põpeius terræ mariſq; domitor 606.43
Põpeius Sylo. 536.538.540.542.544.545.546.547.560.562.564.566.568.575.576.603.606.607.609.610.617.619.622
Pompeius uir mollis & uerecundus 92.33
Pompeij 511.45
Pompei elatus & ambitioſus animus 424.18
Põpeios celebris Cãpaniæ urbs 501.48
Portius Latro. 535.537.539.541.543.545.546.547.548.549.550.551.552.554.556.557.560.561.563.564.565.567.568.569.570.571.573.574.575.576.577.602.604.605.607.608.609.610.611.613.615.616.618.619.620.621.622.626
Popilius Ciceronis interfector 605.38
Popilij ingratitudo in Ciceronẽ 606.15
Popinæ 134.28
Populus deſcribitur in tribus 209.48
Poſsidonius 182.40
Potio ex parte mortifera 596.27
Poteſtas miſericordiam uincens inuidioſa non eſt 545.1
Præcepta 232.23.228.14
Præcepta Catoniana 225.38
Præcepta in officiũ adhortãtur 226.31
Præcepta quatenus ualent 223.35
Præcepta quomodo & quando danda 235.29
Præceptis alitur ingenium 225.51
Præcepti & deſcriptionis diſcrimen 237.47
Præceptiua pars philoſophiæ ex quibus conſtat 227.28
Præceptores qui ſunt adhibendi pueris 322.35
Præceptorum & philoſophiæ decretorum diſcrimen 226.5
Præcibus emptum cariſsimum eſt 9.26
Præſentia 120.22
Præſentia amicorum 138.7
πρέπουσα 498.12
Prætoris mali effigies 630.18
Prexaſpes 334.13
Princeps pater patriæ 351.9
Principia ſemper à perfecto longe ſunt 504.35
Priuignus medicus 588.37
Procruſtes 357.5
Prodeſſe quid ſit 264.14.264.13
Proditionis actio 617.44
Proditio cauenda 617.45
Proficientium in philoſophia tres claſſes ſunt 172.9
Pronunciatio 123.22
Pronunciationis & actionis diſcrimen 530.52
Proſperitas 297.45
Protagoras 208.20
Prouerbium 421.52
Prouerbium de ſeruis 129.11
Prouerbium domi uerſura fit 50.12
Prouerbium Græcum 217.4
Prouerbium. Gladiator in arena conſilium capit 106.39
Prouerbium uetus 332.39
Prouidentia 169.16
Prouidentia diuina 42.26.99.5
Prudentia ubi ſit 158.9
Pſallere & cantare quomodo differũt 550.51
Pſychrolutes 191.39
Ptolomeus rex Africæ 383.24
P. Aſprenas. 536.541.547.554.556.568.575.604.621
P. Clodius 389.24
Publius Mimus 609.34
P. Sparſus 606
P. Vinitius 539.615
Pub. Vinitius 324.1
Publiana ſententia 609.31
Pudicitia argumentum deformitatis 25.30
Pueri apud Platonem educati de patre plorante dictum 322.38
Pueri quo pacto educandi 322.41
Punitus 547
Pulchritudo animi 152.50
Paluilli pontificis luctus moderatio 423.42
Puſillanimitas 425.42
Putei quare hyeme calent 507.9
Pylades in comœdia excellit 580.27
Pyreneus 446.40
Pyrronij 208.24
Pyrrhus 320.29
Pythagoras 261.55.136.52.222.34
Pythagorica ſchola 524.8
Python 190.22

Q

Quadrantaria res quid ſit 200.7
Quæſtio quæ ſit 549.1
Quæſtio ſubtilis 215.8
Qui cœtum aut concurſum fecerit, capitale ſit 584.3
Qui uim in iudicio fecerit capite puniatur 597.3
Quies tollit quod labor contraxit 290.4
Quiete nihil ocioſius 520.16
Q. Haterius 550.53.606.62
Q. Fuſcus 553.40
Q. Varus 551.46
Quod non opus eſt aſſe carum eſt 225.39

R

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet 543.25
Raptor ductum 547.24
Raptor aſi ſuum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat 565.36
Raptor patrẽ ſuum non exorans 565.35
Raptori lex duas conſtituit pœnas 548.27
Raptore conuicto optio eſt mutanda 620.30
Raptus in ueſte muliebri 594.2
Ratio 153.54.173.54.122.12
Ratio amanda eſt 170.14
Ratio quid ſit 157.36

Ratio gubernare debet uniuerſa 56.1
Ratio omnis honeſti comes 36.2
Ratio ſequitur naturam 156.1
Ratio ſummum in homine bonũ 293.13
Rationalis philoſophia 210.25
Rationalis philoſophia duplex eſt 211.7
Recte facti, feciſſe, merces eſt 187.1
Reddere, quid ſit 78.43
Referre quid ſit 166.10
Referre gratiã ſolus ſapiens ſcit 186.12
Regula 95.35
Regulus ſuſpenſus 242.50
Reguli area 157.51
Reip. damna 654.43
Reipub. læſæ actio 652.12
Relaxatio animi utilis 226.58
Religio primum militiæ uinculũ 235.8
Religionis læſæ actio 610.44
Repræſentare pro exhibere 10.4
Reſpub. dnæ cogitandæ 571.25
Res una diuerſo reſpectu duorum dici poteſt 75.1
Reus quis 588.9
Rex 273.7
Rhenus 483.1.490.24.446.40
Rhinocolura 536.25
Rhodanus 482.52.490.24
Rhodij nox effœminatiſſima 161.5
Rixa fugienda 395.45
Roma 218.16
Romani imperatoris uox 75.31
Romanorum erga bene meritos iniquitas & ingratitudo 53.42
Romulus 606.44
Romulus quomodo perijt 262.47
Rubor in facie non ſemper ſignum uerecundiæ 92.32
Rumor 126.6
Rutiliæ ingens in filiũ amor 442.46
Rutilius 297.7
Rutilij exilium 157.51
Rutilij dictum animoſum 69.10

S

Sabinæ 547.55
Sacerdos integer ſit 587.14
Sacerdos qualis eſſe debet 539.32.& 49
Sacerdos è caſtis caſta, è puris pura ſit 665.48
Sacerdos proſtituta 539.25
Sacrilega poſt laqueum orba 622.31
Sacrilegium ubi & in quibus fit 75.19
Seculi noſtri abuſus 559.23
Sacrilego precidantur manus 623.13
Saguntina neceſſitas 636.5
Salapuſius 611.26
Saluſtius 147.9
Saluſtij orationes in honorem hiſtoriæ non leguntur 581.18
Salutare eſt non conuerſari cum diſsimilibus 118.29
Sanitatem maxime impedit remediorum crebra mutatio 54.42
Santones 531.37
Sapientia 209.55
Sapientia quid ſit 115.4.104.49
Sapientia bonum eſt commune 198.2
Sapientia & ſapere quomodo differunt 278.3
Sapientia in peregrinatione colligitur 254.53
Sapientia opes repræſentat 100.47
Sapientia rerũ terminos nouit 224.53
Sapientiæ definitio 210.2
Sapiens quis ſit 146.21
Sapiens omnis conſtans 43.50
Sapientis animus qualis eſſe debeat 219.9
Sapientis eſſe omnia quomodo intelligendum 74.18.12.42
Sapiẽti aliquid dari poteſt, licet omnia ſapientis ſint 76.45
Sapienti nihil donari poteſt, obiectio & ſolutio 74.13
Sapienti nec paupertas nec dolor nocet 198.4
Sapientes plurimi diuinorum munerum iniqui æſtimatores 16.46
Sappho 207.51
Satellius Quadratus ſtultorũ diuitum deriſor 113.12
Satius eſt cuilibet cum quolibet eſſe q̃ ſecum 111.41
Saturninus Furius 617
Saturni ſtella 523.5
Scæuola unde dictus Mutius 624.14
Scæuola uſtione ſuæ manus liberauit Porſennam 624.15
Scaurus 543.12
Scaurus de Ariſtone conqueſtus eſt 115.15
Scelera licet citra exitium ſubſederunt puniuntur 590.5
Schema uulnerans & titubans 539.18
Scholaſticum non decet imitari quod non nouit 645.45
Scientia rerum, bonum eſt 117.48
Scipio 153.43
Scipio Aemilianus 414.25
Scipio Gracchi inimicus & poſtea ſocer 592.27
Scipio in uoluntarium exilium ſeceſſit 199.32
Scipio Litterni exulabat 134.46
Scipio ſocer Cn. Pompeij ferro ſeipſum tranſuerberauit 109.36
Scipionis in patrẽ beneficium & pietas 30.20
Scipionis ſepulchrum 199.39
Scipionum & Aemiliorũ familias adoptio miſcuit 560.11
Scipionum patientia 513.10.& 13
Scire, quid eſt 119.36
Scribonia 162.17
Scylla 182.45.118.7.127.29
Scythica gens uulpium tergis ueſtitur 213.29
Scytharum gens iracundiſſima 300.38
Securior eſt qui caret diuitijs 105.17
Seianus 138.19
σῖλαι 455.27
Semina omnium rerum cauſæ 29.1
Senianus 613
Seneca Epicureus 130.53
Seneca æmulus Epicuri 105.18
Seneca auus Lucani poetæ 528.38
Seneca iuuenis de motu terrarum uolumen edidit 504.22
Seneca in exilium à Claudio Cæſare pulſus 528.24
Seneca ob carpendi libidinem ab eruditis notatur 7.40
Seneca Neronis magiſter 528.27
Seneca quo pacto fratrum ſuorum mortem tulit 415.15
Seneca quur de beneficijs ſcripſit 7.6
Seneca ſtupenda memoria 525.2
Seneca Tragicus Senecæ philoſophi filius 528.38
Seneca uigil. 191.45
Senecæ affines 528.36
Senecæ de Græcis iudicium 3.35
Senecæ frugalitas 201.20
Senecæ iudicium de fato & prouidentia diuina 99.35
Senecæ in deum religio & pietas 17.5
Senecæ patria quæ 528.21
Senecæ pronomen & cognomen 35.53
Senecæ uita 528.21. & mors 528.34
Senator 555.1
Senectus inſanabilis morbus eſt 262.35
Senectus laſſæ ætatis non fractæ nomen eſt 111.49
Senectutem ſequitur mors 116.36
Senex elementarius 121.14
Senis indecorum 575.51
Seni quid ſit faciendum 147.22
Sene uiuere incipiente nihil turpius eſt 96.29
Senes difficiles & queruli 321.41
Senecio Cornelius 248.9
Senſus quo perducendi 341.19
Sentẽtia ſemel lata nequit mutari. 567
Sepeliri non poſſe in morte miſerimũ eſt 624.10
Sepultura 304.23
Sepulturam natura dedit omnibus 624.11
Sepulius Baſſus 603.604.605.616.612.613.620
Sepulchri uictor armis 588.14

Sepulchri uiolati actio 587.15
Sera parſimonia in fundo eſt 84.28
Serapion philoſophus 123.19
Seriphus 436.25
Seruus 130.7
Seruus quis 27.1
Seruus de omni cauſa non puniendus 730.47
Seruus nemo natus 617.1
Seruus non eſt totus homo 26.28
Seruitus grauiſſima quæ 474.34
Seruatus contra ſeruatorem ne quam habeat actionem 582.56
Seruium regem Roma tulit 549.59
Seſtius 327.27
Sextius 145.35.149.9
Sextius honores delatos reppulit 245.
Sextius quotidie uitæ tranſactæ ratioꝛnem à ſeipſo exegit 341.20
Sextij dictum de Ioue 168.6
Sextij in ſe quotidie examinando lauꝛdatiſſ. mos 341 20
Sidon 511.7
Simile de cœli ſerenitate & hominis corpore 156.50
Simile de gloria & umbra 183.47
Simile de Clepſydra & mortis hora 110.34
Simile de ægro & animo 101.1 50.7
Simile de morboſo ſtomacho & aniꝛmo cæco 51.52
Simile de orbe, pila ac homine 50.14
Simile de excelſo monte, & philoſoꝛpho 266 49
Simile de flamma & animo 122.45
Simile de naue ſentinæ trabente, & corpore ſenili 1'5 55
Simile de ſolis radijs & animo 124.48
Simile de pilæ luſu 13.25
Sillius Baſſus 549.552
Societas & ratio hominem ualidiſſiꝛmum efficiunt 38.55
Societas rei eſt iucundiſſima 87.40
Socion philoſophus 26.50
Socionis doctrina quomodo à Pythaꝛgoræ differebat 261 31
Socrates 126.31.149.42
Socrates ab uxore Xanthippe aqua imꝛmunda perfuſus 395.4
Socrates Athenis damnatus 573.15
Socrates carceris & mortis terrorē contempſit 109 10
Socrates iratus ſeruum punire noluit 312.27
Socrates magiſter Platonis 49.46
Socrates quare Archelaum adire noꝛluit 49.1
Socrates totam philoſophiam ad moꝛres reuocauit 163.26
Socratis dictam ad quendam quærenꝛtem de peregrinationibus 113.50
Socratis dura multa perpeſſus 255.34
Socratis facetè dictum 80.25
Socratis feſtiuus iocus 333.12
Socratis mira patientia 255.45
Socratis natura & ingenium 49.21
Socrati inuictiſſimus animus 114.3
Socratem magnum fecit cicuta 96.19
Sophiſma puerile 130.51.132.19
Sophiſmata 266.45
Sophocles 490.10
Solicitudo 171.9
Solitudo uitanda eſt 91.42
Sol 220.18
Sol quandoque uenti cauſa 496.28
Sol, toto orbe maior 450.35
Solatium aduerſus pericula 563.11
Solon 212.31
Somnus 136 55
Spanius Lucifuga 289.20
Speculum aliud alio nunquam ſimile 451.32
Speculi aſpectus quibuſdam iræ remeꝛdium eſt 327.27
Specula 456.5
Specula quorſum inuenta 457.10
Specula noſtra ætate abuſa 457.51
Speculorum uariæ formæ 456.7
Specus quare hyeme calent 507.9
Spes 256.31
Spes quid 591.48
Spem metus ſequitur 87.16
Speſippus 196.22
Species 142.2
Statilia 180.10
Stellæ multæ uolantes tempeſtatis arꝛgumentum 448.8
Stellæ nunquam decidunt 448.8
oriſuore 204.21
Stilpon 91.19
Stilponis apophthegma 591.7
Stilus 193.52
Stili Ciceroniani & Pollionis Aſinij diſcrimen 246.39
Stoica paradoxa 201.14
Stoica ſententia 107.9
Stoicus uirtutem ſolam probat 205 6
Stoici 145.3.115.57
Stoicis una eſt cauſa 150.8
Stix 480.50
Straton 507.5
Studere poſt cœnam, inſaluberrimum 527.9
Studijs liberalibus quandiu immoranꝛdum 204.42
Studijs liberalibus quare filios erudiꝛmus 206.22
Stultus quis 412.18
Stultitia 122.9
Stultitia quid ſit 135.15
Stultitia morbus eſt animi 78.28
Stultitia diligenti nihil inſanabilius. 615.44
Styli uelocitas nocet memoriæ 527.11
Subtilitas 143.54.527.44
Subtilitas diſſimulata utilis eſt 527.45
Sudorem timere uiri non eſt 118.2
Sufes quid 378.55
Summum bonum ſupra ſe gradum nō habet 164.28
Superbia amabilia facit odioſa 12.22
Superbia in beneficijs maxime uitanꝛda 11.49
Superbia quidquid dat corrūpit 12.14
Supplicium noctu non exequendum 633.8
Surdinus 615
Suſpirium 157.51
Sydeis proprium 521 6
Syllanæ uiolentiæ ſignum 92.32
Syllus Sparſus 544.617
Syria 217.32
Syrtes 118.9
Syrtica gens ſpeluncis pro domibus utiꝛtur 215.36
Siſyphus apud inferos trudit ſaxum 110.23

T

TAnuſij annales 223 3
Tarde uelle, nolentis eſt 10.30
Tardiloquium 124.31
Tarius 381.18
Tarpeia 544.28
Tauromenitanum littus 182.52
Temeritas 127.49
Temperantia 207.18
Temperantia bonā efficit ualetudinem 97.50
Temperantiæ opus difficillimum 745.27
Tempeſtas nulla magna perdurat 516.16
Teipſum noſce 22.40
Templum unde dicitur 667.10
Tempus 125.1
Tempus mutat mores 631.55
Tempus quot partibus conſtat 292.38
Tempus ſemper tenendum eſt 84.7
Tempus quoties non adycitur præſens intelligitur 553.19
Tempori parce 208.6
Temporis per negligentiā iactura turꝛpiſſima 84.9
Temporis præcipua ratio habenda eſt 98.30
Teulyntæ 488.53
Ter fortis 554
Terra 461.45
Terra abſq; ſpiritu non eſt 508.1
Terræmotus deo non imputandus 503.47

Terræmotus cauſa 507.22
Terræmotus cauſæ duæ, iuxta Poſido nium 510.1
Terræmotum plerunq; ſequitur peſtis 515.52
Terribilis nunquam ſecurus 256.44
Teſſellæ 511.10
Teſtis nullus certior puero quinquenni 613.19
Teſtis quinquennis in procuratorem. 612.4
Teſtimonium falſum dicens uinciatur apud eum in quem dixit 592.50
Thales 477.18
Thales mileſius 504.56
Thales reprehenſus 477.20
Thaſius lapis 299.47
Thebæ 511.25
Theraſia 509.52
Thema quid 661.49
Thema duplex ibidem.
Theodori ad Tyrannum ei minitãtem dictum 824.27
Theophraſtus 476.56
Theophraſtus diſcipulus Ariſtotelis. 526.50
Theophraſti præceptum 85.22
Theophraſtus reprehenſus 476.41
Theſis 526.15
Theſis quid 531.35
Theria 509.52
Thermopylarum anguſtia 67.19
Theſſaliæ moriferæ aquæ 480.34
Theutones 510.47
Theutonici 229.4
Thia 509.53
Thraces 580.30
Thraciæ iuga 490.11
Thucydides 510.55
Thucydidis in dicendo breuitas 619.1
Tiberius 192.30
Tiberius progener Attici 105.50
Tigris 481.47.354.37
Timagines hiſtoriographus. 517.20
Timenda tria ſunt 96.48
Timere ſalutaria ſicror eſt. 35.34
Timore nihil ſtultius 242.29
Tonitru quid ſecundum Anaximãdrũ. 461.17
Tonitru quur aliud alio magis crepit. 462.1
Tonitruorum definitio 472.6
Tormẽtum ultimum finẽ ſui ſecum afferre 10.21
Titus Liuius 128.16
Tranquillitas 126.40
Trecenti ab imperatore non recepti. 394.21
Trepidatio 171.9
Triarius 538.542.543.549.550.551.559 568.569.572.602.605.650.611.
619.615.617
Triſtitia iracundiæ comes 317.44
Troglodytæ 490.12
Tubero 255.18
Tubero paupertati gaudebat 242.52
Tullius Cymber 192.25
Tullius Marcellinus 278.58
Tumoris cauſa 632.45.
Turba eſt fugienda 115.5
Turbo quid 515.12
Turbo igneus 593.
Turbo cur fit 498.8
Turbo unde fit 516.45
Turbo ubi concipitur 518.1
Turbinis uelocitas & breuitas unica 517.19
Turbinum & cometarum diſcrimen 516.49
Turbinum mos 129.6
Turpe eũ cui admiſcetur malitia. 717 44
Turrinus 600
Tyberis 391.45
Tyberius cæſar 10.39.56.45
Tyrannicida à piratis dimiſſus 551.9
Tyrannicida & adulter tyrãni 589.41
Tyrannicidæ præmium detur 589.42
Tyrannus feræ ſimilis 14.34.
Tyrannus poſt abolitionem candidatus 597.41
Tyrannus quomodo à rege differt 150.6
Tyros 511.47
Tyros infamis ruinis 502.52

V

VAcant omnes qui uolunt. 257.49
Vaciæ uilla 115.12
Vagellius 503.42
Valetudo 192.7
Vallus Syriacus 536.538.563.577.615.
Varius 124.3
Varius Geminus. 604.603.607.608 609.610.615.613.615.616.617.618. 619.611.622
Varro doctiſſimus Rom. 437.17
Varro uir diligens 499.17
Varus eques Rom. 189.3
Vatinius 559.24
Vatinij rei uerba ad iudices 611.23
Vedius Pollio homo iracundus.342.16
Vedij Pollionis iracundia in ſeruum indigniſſima 342.25
Venditio quid ſit 50.46
Veneficæ deſcriptio 643.3
Veneficium mendatio ſimile 641.27
Veneficij actio 596.23
Venenum datum filio furenti 583.42
Venena 512.12
Venter bene moratus magna libertatis pars eſt 290.1
Venter præcepta non audit 506.32
Ventus quid 495.18
Ventus unde fit 497.53
Venti & aeris diſcrimen 496.27
Venti indicium 435.23
Venti quot ſunt 499.3.& 35
Ventorum nomina 499.10
Ventorum uſus 501.3
Ventorum utilitas 500.13
Verecundia bonum in adoleſcente ſignum 92.18
Verecundiæ ſigna quæ 92.48
Veritas 123.83
Veritas finẽ habet, error nullũ 502.19
Veritas obſcura eſt 73.9
Veritas ſine ratione ducit 127.5
Veritas ualida 68.14
Veritatis una uis & facies eſt 250.26
Veritatis ſimplex oratio eſt 132.26
Vero nihil uerius 466.20
Verſuram facere 103.8
Veſta 543.28
Veſtæ exitus 544.25
Veſtalis uirginis uerſus 598.28
Veſtalium uirginum mos 371.8
Veſtitus luxus 290.19
Veſtium luxus taxatur 440.8
Veteres cũ excuſatione audiẽdi 504.32
Vibius Furius 557
Vibius Gallus 536.544.546.559.561. 575.612.614.621
Vibius Ruffus. 543.547.549.552.556. 559.561.566.568.576.608.
Viciſſitudo quotidie in orbe eſt 457.10
Victis bis arma ponenda ſunt 597.18
Vigilantis eſt occaſionem obſeruare properantem 106.44
Virgilius 160.37.200.36.194.26 219.31.156.56.142.12.245.17.14.70 213.24
Virgilius tantum in carmine uiguit, in ſoluta oratione aridus 580.17
Virgilius duobus memoriam æternã promiſit, & præſtitit 106.2
Virgilij locus 213.7
Vim in iudicio faciens capite plectatur 597.9
Vineas ne excantaſſuo 492.38
Vinolẽtiam ſequitur crudelitas 193.29
Vinum 121.8.192.46
Vinum quid commendat 175.30
Vinum pueris nocuum 121.8
Viperæ 315.43
Vipſanus 604
Vir bonus, rarus 525.12
Vis ubi ſit 614.16
Vis non eſt ubi aliquid ſit patiendum 614.12
Vita dum differtur, tranſcurrit 84.17
Vita beata ex quibus conſtat 231.28
Vita beata ſine ſapientia eſſe nequit 99.17
Vita longa eſt ſi plena ſit 222.16

Vita multis malis obnoxia 513.22
Vita in tria diuiditur tempora 401.4
Vita miſero lõga, felici breuis 609.40
Vita, ſi moriendi uirtus abeſt, ſeruitus eſt 179.45
Vita, minus puncto eſt 131.49
Vitæ tria genera 572.48
Vitæ uitium maximũ quod ſit 248.38
Vitanda tria ſunt 97.13
Vitium ſuum quiſque quia amat defendit 276.38
Vitia nobiſcum non naſcuntur 228.2
Vitia nunquam bona fide manſueſcunt 195.41
Vitiorum exempla fugienda 255.9
Vitiatæ melioris conditiones q̃ Virgines 614.46
Vitis propria uirtus, fertilitas 123.7
Vitrarius 275.15
Virginia 547.53
Virtus 135.22.158 30.184.7
Virtus quid ſit 165.36 268.23
Virtus cui contingit 216.33
Virtus dupliciter diuiditur 227.11
Virtus eſt prima hominis pars 219.35
Virtus non eſt maior, quò longior. 167.15
Virtus multo acrior eſt ad occupanda pericula q̃ crudelitas ad irroganda 109.17
Virtus ſine aduerſario marcet 295.58
Virtus recta ratio 155.25
Virtutis ubique modus eſt 13.10
Virtutis cum uoluptate collatio 365.31
Virtutes an ſint animalia 268.15
Virtutes omnes naturæ aſſentiuntur 156.11
Virtutes ſecundum naturam quæ ſunt. 155.47
Viuere militare eſt 240.24
Viuendum quomodo 191.19
Viuendum ſemper honeſtè 106.23
Viuunt male qui ſemper uiuere incipiunt 108.38
Viua uox 119.39
Vltio quid 531.14
Vltio quid efficit 353.26
Vlyſſes 117.28.155.2
Vnguẽtarij à Lacedæmonijs quare expulſi 494.16
Vox una plus q̃; oratio prodeſt 87 42
Voces æquiuocæ quæ 18.23
Voluntas libera 26.39
Voluntas in beneficijs præcipuè ſpectanda 61.32
Voluntas non ſentit pœnam 628.20
Voluptas 153. 29.134.22
Voluptas quibus uerbis obſtanda 266.26
Voluptatis cum uirtute collatio 361.31
Voluptates reſpuendæ 256.21
Voluptatum intermiſſio 180.45
Vtilitas 123.5
Vultur eſt cadauer expectat, prouerb. 235.51
Vxor beata malum inſolens eſt 550.15
Vxor mala & nouerca idem ſunt 641 36

X

Xanthippe Socratis uxor 395.41
Xenocrates 196.22
Xerxes 67.5
Xerxis ob cructum factum iuſtiſſimus exitus 535.20
Xerxis in Demaratum liberalitas 67. 35

Z

Zaleucus 212.32
Zenon 119.31.149. 42.255. 12 192.1
Zenon Eleates 208.23
Zenon Stoicorum princeps & autor 440.46
Zenonis collectio de morte 188.43
Zenonis de ebrio collectio 192.3
Zenonis facetum dictum 384.26
Zenonis ſententia de cometis 520.4

FINIS.

BASILEAE, PER IOANNEM HERVAGIVM, ET BERnardum Brandum, Anno ſalutis humanæ M. D. LVII. Menſe Auguſto.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE